37
43 D
2

Digitized by Google

37 43 D2 I

LEXICON IVRIS CIVILIS ET CANONICI:

SIVE POTIVS,

COMMENTARIVS DE VERBORVM quæ ad vtrumque ius pertinent ſignificatione, Antiquitatum Romanarum elementis, & legum Pop. Rom. copioſiſsimo indice, adauctus:

Abhinc ſeptem annis Pardulphi Pratei diligentia delineatus: nunc verò ita conſtructus, & ſupra omnes omnium editiones, tot tamque præclaris & Græcis & Latinis dictionibus illuſtratus, vt parum ad eius eximium ſplendorem deſiderari poſſit.

Quid præterea in hac ſecunda editione præſtitũ ſit, epiſtola ad Lectorem docebit.

LVGDVNI,
APVD GVLIELMVM ROVILLIVM.
Cum Priuilegio Regis.
1574.

Extraict du Priuilege du Roy.

PAR grace & priuilege du Roy eſt permis à Guillaume Rouille Libraire de Lyon, d'imprimer, ou faire imprimer vne fois ou pluſieurs, ce preſent liure intitulé, *Lexicon Iuris Ciuilis & Canonici, ſiue potius Commentarius de verborum quæ ad ius vtrumque pertinent, ſignificatione*. Lequel liure il a recouuert auec grands fraiz, miſes & deſpenſes: & pource eſt faict defenſe de par ledict Seigneur, à tous autres Libraires, Imprimeurs & perſonnes quelconques, de non imprimer, vendre, ni diſtribuer en ſes païs, terres & ſeigneuries, ledict liure nouuellemenr imprimé par ledict Rouille, ſi ce n'eſt par ſon conſentement, & ce iuſques au temps & terme de neuf ans, à compter du iour & datte que ſera paracheuée la premiere impreſsion: ſur peine d'amende arbitraire & de confiſcarion des liures qu'ils auroyent imprimez. Et à fin qu'aucun ne puiſſe pretendre ignorance du preſent priuilege, ledict Seigneur veut & entend, que l'extraict d'iceluy eſtant mis au commencement dudict liure, ſerue pour toute notification, ſaufen demander copie audict Rouille, (ſi bon leur ſemble) & ce à leurs deſpens. Car tel eſt ſon plaiſir, non obſtant oppoſitions & appellations quelconques: comme plus à plein eſt contenu & declaré par leſdictes lettres de priuilege, ſur ce données à Paris, le deuxieſme de Decembre, mil cinq cens ſoixante trois, & de ſon regne le quatrieſme.

Par le Roy, à voſtre relation,

Signé, de Vabres.

Et ſeelé du grand ſeau en cire iaune à ſimple queüe.

ILLVSTRISSIMO VIRO DOCTISSIMOQVE I.C. PETRO D'AVSSERRE, CAROLI NONI CHRIſtianiſſ. Galliarum Regis in curia Lugdunenſi Conſiliario, cauſſarumq; eius aduocato, ſereniſsimæq; Reginæ matris libellorum ſupplicum magiſtro, Guilielmus Rouillius S. D.

VERE quidem & ſapienter, vir doctiſſime, principem illam naturæ legem viri prudentes aliud nihil eſſe voluerunt, niſi rectam, et à numine deorum tractam rationem, quæ in natura inſita, imperaret honeſta, eáque quæ facienda ſunt, prohiberet contraria; mentem denique omnia ratione aut cogentis, aut vetantis Dei: nec hominum ingeniis excogitatam, aut ſcitum aliquod eſſe populorum, ſed ſeculis omnibus ante natam, quàm ſcripta lex vlla, aut quam omnino ciuitas conſtituta. Huius enim ex tot animantium generibus et naturis, præclara quadam conditione ſoli homines participes, amicitiam cum Deo ſocietatemque coierunt: quæ recta et perfecta cum eſt, lege quadam cum diuinis ſpiritibus conſociantur, inter eos communio iuris eſt, eiuſdemque ciuitatis habentur: nam vniuerſus hic mundus vna ciuitas communis deorum atque hominum exiſtimanda eſt, ait ille: et quod in ciuitatibus ratione quadam agnationibus familiarum diſtinguuntur ſtatus, tanto id in rerum natura magnificentius, tantóque præclarius, vt homines deorum agnatione gentéque teneantur. ex quo efficitur illud, vt nullum animal ſit præter hominem, quod habeat aliquam Dei notitiam: iſque verè deum agnoſcere dicatur, qui vnde ortus ſit, quaſi recordetur et agnoſcat. Ad iuſtitiam igitur nati omnes ſumus, neque opinione, ſed à Deo conſtitutum eſt ius. Dicam etiam planius. An eſt vſpiam vnum vni tam ſimile, tam par, quam omnes inter noſmetipſos ſumus? imo etiam, vir præclariſſime, ſi deprauatio conſuetudinum, ſi opinionum vanitas imbecillitatem animorum non torqueret, & flecteret quocunque cœpiſſet, ſui nemo ipſe tam ſimilis eſſet, quam omnes omnium. tum verò quæcunque hominis eſt definitio cum vna in omnes valeat, nulla diſſimilitudo inter eos eſt, omnéque hominum genus ſociatum inter ſe intelligi debet, & ad participandum alium ab alio, communicandumque inter omnes iuſti natura facti ſumus. Neque verò dubium eſt, quin ſi, quomodo eſt natura, ſic iudicio homines, humani (vt ait Comicus) nihil à ſe alienum putarent, coleretur ius æquè ab omnibus. nam ſi, quibus à Deo ratio data eſt, iiſdem etiam recta data eſt: ergo & lex, quæ eſt recta ratio in iubendo & vetando: ſi lex, ius quoque. Omnibus autem ratio; ius igitur omnibus datum eſt. indeque præclare fons ille philoſophorum omnium Socrates, eum ſolebat exſecrari, qui primus vtilitatem ab honeſtate ſeiunxiſſet. id enim querebatur caput eſſe exitiorum omnium: itemque

ſententioſus ille Euripides, φίλων οὐδὲν ἴδιον, οἵτινες φίλοι ὀρθῶς πεφύκασ', ἀλλὰ κοινὰ χρήματα. Addamus etiam, primi noſtri parentis Adæ procreatione, Euæq; matris omniũ ab ipſius coſtis productione (mitto enim ethnicorum illud, perpetuis curſibus, conuerſionibuſque cæleſtibus, extitiſſe quandam materiam ſerendi generis humani, quod ſparſum in terras atque ſatum, diuino auctum ſit animorum munere) illius, inquam, Adæ Euæque creatione, nihil aliud vniuerſo hominum generi præſignificatum, quam vnam eſſe debere hominum inter ipſos viuendi parem communemque rationem, tum omnes inter ſe naturali quadam indulgentia & beneuolentia, tum etiam ſocietate iuris contineri. Iuſtitia denique nulla ſit omnino neceſſe eſt, ſi neque Deus eſt, ipſumque iuris fundamentum, quo ſcilicet, inſtigante Deo, propenſi ſumus ad homines diligendos, prorſus corruet, tum verò in Deum pietas, ipſáque religio, quæ non metu, ſed ea coniunctione quæ homini cũ Deo eſt, conſeruari debet. Iuris igitur principia nõ à ratione in hominis mente confirmata & confecta, quam legem dicunt, proficiſci exiſtimare oportet, vt philoſophis quibuſdam veteribus placere video; ſed à natura, id eſt ipſo deo huius vniuerſi ſolo conditore & reformatore. Quæ cũ ita ſint, miſerrimi ſane homines, qui illius cum Deo naturalis coniunctionis obliti, huicque ab eodem datæ rationi nõ acquieſcentes, ſocietatis cõmunis vinculum perfregerunt, ſibique, vt varium eſt hominum genus & multiplex, alios legiſlatores habuerunt: quibus beatiſsimis ſummus ille nomotheta ſatisfeciſſet. illis enim feliciſsima vita metis trãſgreſſis, quidlibet perpetrandi poteſtate occupata, nihil non ſibi licere exiſtimarunt. hinc cædes, furta, adulteria, & huiuſmodi flagitia, poſt quæ erupit iniuria, & quod quiſq; potuit, id quiſq; velle, neglecta ratione, cæpit: hinc multi vim paſsi, & deiecti poſſeſsionibus, hinc lites, & id genus malorum in orbem inuectum: hinc denique regulæ illæ ad iubendum & ad deterrendum idoneæ, quibus qui rectè facere nollent perſuaderentur, qui verò eſſent ad delinquẽdum proni, pœna miniſque auocarentur: ex quibus etiam ius ipſum & iuſtitia, cuius olim conſtituendæ eadem videtur fuiſſe cauſſa quæ regum. nam cum initio multitudo premeretur ab iis qui maiores opes habebant, ad vnum aliquem confugiebant virtute præſtantem, qui cũ prohiberet iniuria tenuiores, æquitate conſtituenda ſummos cũ infimis pari iure retinebat. ius enim ſemper quæſitum eſt æquabile: neque enim aliter eſſet ius. id ſi ab vno iuſto, & bono viro conſequebantur, eo erant contenti: ſi id minus contingeret, leges inuentæ, quæ cũ omnibus ſemper vna atque eadem voce loquerentur. Atque harum quidem inuentionem alij ad Cererem referunt, alij ad Rhadamanthum: quos deinde longo poſt interuallo ſecuti ſunt nobiles illi legiſlatores, apud Lacedæmonios, Lycurgus; Athenienſes, Draco & Solon; Locrenſes, Zaleucus; Thurios, Charondas; Getas, Zamolxis, qui tamen omnes quo proprius ad legis naturæ ſimilitudinem acceſſerunt, eo certior ac laudabilior ea vitæ ratio exiſtimata eſt, quam hominum generi præſcripſerunt. Sed apud Romanos, quorum leges ceteris omnibus præferuntur, certi legiſlatores non fuerunt: ſed, exceptis cenſoribus, ædil. curul. quæſtoribus, ædil. pleb. triumuiris capitalibus, triumuiris monetæ cudendæ, trib. mil. omnibus aliis magiſtratibus leges ferre conceſſum eſt. apud Græcos tamen quam rigidè ſancitæ fuerint, ex pœna Draconis legibus in violatores conſtituta colligi poteſt, Zaleuci in ſe filiumque ſupplicio, Charondæ denique præfracta & abſciſſa iuſtitia, qui cum capitis pœna edixiſſet, ne quis in concionem cum ferro intraret, & interiecto deinde tempore ex longinquo rure gladio accinctus domum repetens, ſubito indicta concione, ſicut erat, in eam proceſsiſſet: ab eo qui proxime conſtiterat ſoluta à ſe legis ſuæ monitus: Idem illam, inquit, ſanciam: ac protinus ferro quod habebat diſtricto incubuit. Nec mirum profecto: ipſarum enim legum obſeruatio quam valde neceſſaria, atque vtiliſsima fuerit, potentiſsimorum quorundam regnorum caſus ſubitus, ariſtocratiarum aliquot & democratiarum, in quibus, nequitiis omnibus laxatis habenis, noxiiſque data palam venia, vis ipſa legum roburque obſtupuerat, manifeſto ſunt indicio. Sed quid, quæſo, antiquiſsimorum Aſſyriæ regum maieſtatem, eximium ſplendorem, amplitudinémque tandiu conſeruauit? aliqua ſane, etſi non legum, at æqui boni-

que obſeruatio, quæ vicem legis obtinebat: quid Perſarum, Medorum, Græcorum denique? ſola certe æquitatis regula, quæ vbi infringi inter arma cœpit, quam breui momento citiſſimèque perierint, notius eſt quam vt dici debeat. Ipſi ſane Spartani, vt alios omittam, quandiu Lycurgi legum auſpiciis Reſpublica eorum adminiſtrata fuit, inter omnes Græcos facile principatum obtinuere, qui tamen ipſius præceptis obliti, in medio ſtatus eorum robore, funditus euerſi ſunt. Id verò apertius videre licet in Romanorum Repub. qui legum ſuarum religioſiſſimi obſeruatores, violatorumque acerrimi vindices, imperij ſui fines non terra tantum, ſed etiam cæli regionibus terminarunt. vt mihi prudenter indicaſſe videatur Polybius, quod duabus potentiſſimis ciuitatibus, Carthagine & Roma, multorum annorum bello de imperio decertantibus, ad extremum ſuccubuiſſe Carthaginem, &. victam conditiones accepiſſe, ob eam maxime cauſſam putet, quod quo tempore inter eas incidit contentio, tum & Carthagine multo quam antea negligentius, & Romæ multo, quam vnquam, diligentius leges colebantur. Harum enim obſeruatio fundamentum libertatis eſt, fons æquitatis. mens namque & animus & conſilium & ſententia ciuitatis poſita eſt in legibus: atque adeo vt corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege, ſuis partibus, vt neruis & ſanguine & membris, vti non poteſt: & idcirco legum ſerui efficimur, vt liberi eſſe poſſimus. Recte igitur Heracleitus ait, μάχεσθαι χρὴ τὸν δῆμον ὑπὲρ τοῦ νόμου, ὅκως ὑπὲρ τείχεος. nam (vt iam attigimus) ad eorum ſalutem, ciuitatumque incolumitatem, vitamque omnium quietam & beatam, conditæ ſunt leges: quique eas primum ſanxerunt, populis conſtat oſtendiſſe, ea ſe ſcripturos atque laturos, quibus illi aſcriptis, ſuſceptiſque, honeſte beatéque viuerent. Sed tecū fortaſſis plus iam ſatis de ſumma ipſius naturæ lege, iuris principiis, & legum conditoribus, ipſarumque obſeruatione: vereorque ne videar τὸ φῶς ἡλίῳ velle δανείζειν, aut ipſum ſane iuris aſylum Papinianum commonefacere. quod ne quis exiſtimet, paucis rem aperiam, conſiliúmque meum explicabo. Harum enim rerum cognitionem incognitam tibi non eſſe, & ſcio ipſe, omnibuſq; notiſſimum: imo vero ita penitiſſime cognitam, vt mihi in te veterum illorum Iuriſcõſultorum, Scæuolæ, Papiniani, Iuliani, Vlpiani, Pauli, Africani, & ceterorum, mens ipſa ſententiáque prorſus repræſentata videatur. Et cui non audita Petri d'Auſſerre, iuriſconſulti celeberrimi doctrina & prudentia? ecquis eſt vel cui ea non magnopere profuerit, vel certe ita non celata, vt eam valde non ſuſpiciat. Ipſi ſane Galliarum regi Chriſtianiſſimo Carolo nono, quam probata, magnificum illud munus Aduocati cauſſarum ſuarum, quo te inter ceteros aduocatos decorandum cenſuit, ſatis indicat: ipſius denique ſereniſſimæ prudentiſſimæq; reginæ matris Katharinæ de Medicis, munificentiſſima liberalitas, qua te ſibi libellorū ſupplicum magiſtrū inſtituit, apertiſſime teſtatur: mihi verò quā vtilis, & pridem ſenſi & prædicare nunquā deſinam. Sed in re manifeſtiſſima quid immoror: idque quod omnibus eſt in confeſſo, anteſtari volo. Quid ergo? vt quod veriſſimum per ſe ſatis eſt, à nonnullis tamen de induſtria obſcuriſſimis tenebris conſopitū, denuo etiam promulgarem, tum verò ad patentiſſimum huius libri campum viam aliquam iuris ciuilis ſtudioſis præmunirem, qua deinde ad ipſum iuſtitiæ, antiquique iuris fontē facilius alacriuſque peruenire poſſent. hoc enim prælibato, minus ſalebroſa fortaſsis via erit, ingreſſuriſque longiſſimum iter, compendiū non moleſtum. Nec ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα ἅλλεσθαι, mea quidē ſententia, videbor, aut ταῦτα περιττὸν, ἄλλως ποιεῖν. etſi enim hæc aliquoties ab aliis dicta ſunt, huic tamen de verbis iuris Cõmentario præponenda potiſſime fuere, cū & ipſa legum verba ni propriè explicentur, earumque vis & ſignificatio demonſtretur, parum ipſæ profecturæ ſint. Tanquam igitur iuris parti, ipſique vel maxime annexa, hæc præpoſita, nemo, vt facile credo, tyroni legum inuiderit.

Tuo vero nomini, I.C. præclariſſime, hoc dictionū ſyntagma, ſeu Lexicō, in quo ſcilicet ſeu theſauro reconditæ ſunt omniū pene dicam verborū quæ ad ius Ciuile & Canonicū pertinent, expoſitiones, cur maximè inſcribendū cenſuerim, me plurimæ eæq; grauiſſimæ cauſæ impulere nam (vt omittā beneficiorum tuorū erga me magnitudinē, ſingularemq; in me meoſque omnes ſemper

amorem, cuius merito plurimũ tibi ſum deuinctus, eoque nexus genere obligatus, ut niſi aliquo ingenti magnificoque præmio diſſolui hoc nomen non poſſit) cui hæc doctiſſimorum uirorum lautiſſima bellaria, ἃ δὴ μουσικῶς εἴπω, potius apponenda fuere, quam ei cui in deliciis ſunt uel maxime? cuius autem auctoritate, ingeniíque uiribus ab impuriſſimis linguis obtrectatorum, quos multo plures quam laudatores noſtrum ſeculum tulit, hæ uariorum auctorum ſelectæ gemmæ integriores purioreſque conſeruabuntur, meliuſque defendentur et uindicabuntur, quam illius qui eorum eſt ſtudioſiſſimus & amantiſſimus? in cuius denique beneuolentiam fidiſſimamque clientelam hi noſtri qualeſcunque labores tutius conferendi, quam eius qui mihi intimus eſt, & optime cupit? Et ſane quod de iuriſprudentia ſis bene meritus, ut nemo fere huius noſtræ ætatis melius, id operæ ſtudiique quod Iuriſconſultorum euoluendis placitis, & trutinandis, dies nocteſque inſumis, eos tibi familiariores reddit, & propterea dilectiſſimos, ἐκ τῆς γὰρ οἰκειότητος, inquit ille, γίγνονται ἀνθρώποις ἔρωτες. ut ſiquid eius generis occurrat, à te laute beneuoleque excipiatur, necnon eius te acerrimum uindicem præſtes: tum uerò maxime ſiquid eſt eiuſmodi, quod tui uim fauoris obſecretur & imploret. Accipe igitur grati mei animi hoc exiguum monimentum: quod, ſi non ex ſua magnitudine, ſed ex meo tibi gratificandi animo ponderes, memineriſque tuis auſpiciis in lucem prodiiſſe, atque in eorum aliquam partem te uocari, non illepidum, mea quidem ſententia, fuerit: in quo etiam quid præſtiterimus, quamque accurate & diligenter, cautiuſque quam in ſuperiori editione, aut quibuſcunque aliis alibi impreſſis, verſati ſimus, tuum erit iudicium: tum, ſiqua erunt reprehenſione digna, pro tua in me literarumque cultores beneuolentia, non uſque eo peccata uitiáque aduertere, quin ſimul tum laborum ac lucubrationum, quos in hoc opere conſtruendo ſuſcepimus, tum utilitatis, quam ex eo quilibet capere poteſt, rationem ſubducas. Hæc ſi feceris, haſque noſtras uigilias, ea fronte qua meipſum ſoles, acceperis, & illarum patrocinium non grauate ſuſceperis, tum mihi ſumptibuſque meis pleniſſime ſatisfactum eſſe, ceteris uerò omnibus has probatum iri, & iucundas gratiſſimaſque fore putabo. Uale, mi D. Auſſerre, qui quidem unus pulcherrimo illo Apuleij dignus es elogio, Inter doctos nobiliſſimus, inter nobiles doctiſſimus, inter utroſq; optimus: adde etiam inter omnes modeſtiſſimus. Uale etiam atque etiam. Deus Opt. Max. annos tibi longiſſime producat, euentus omnes ſecundet, amplioribuſque donis in dies impleat.

QVANTVM vtilitatis adferat bonorum auctorum, doctiſſimorúmque interpretum diligens & accurata lectio, & pridem omnes qui humanioribus literis operam dant,& nos etiam nunc quotidie experimur. Paucos enim videas, eorum præſertim qui ſibi laudem aliquam eximiæ doctrinæ comparare cupiunt, alios ſibi legendos ſeligere: nihílque aliud à pleriſque eorum attentius obſeruari, quibus optime inſtituendorum puerorum cura incumbit. hæc namque recta diſcendi via eſt, nulliſque ambagibus impedita,quam qui inſtat, nuſquam profectò aberrabit.Sed(bone Deus) quam exigua illorum turba eſt, quamque anguſtiſſime continetur; ſi quis immenſam recentiorum doctorum multitudinem conſideret: imo verò (quod peius eſt, & maxime deplorandum) quaſi parum vtiles noxiique Reipub.ita à pleriſque relegantur, vt id temporis quod iis euoluendis inſumunt, periiſſe ſibi prorſus exiſtiment.Peſſimum verò genus hominum,ſupplicióque digniſſimum,quibus horrenda turpiſſimaque barbaries gratior venuſtiorque fuit, quam ij quibus caſtè integréque amata eſt puritas & elegantia.lucri ſcilicet cupidiores, quibuſque nihil fuit σὺν κέρδει καλόν.ſed quanto cum literarum detrimento, & ſentiunt iam, quibus id vehementer diſplicet: & agnoſcent tandem quibus id non dolet. Nec hæc peſtis Iuriſconſultos tantum, etſi periculoſius: ſed etiam ſanctiſſimæ Theologiæ, puriſſimæque philoſophiæ fines inuaſit. Quotuſquiſque eſt enim qui in his rectè diſertéque explicandis verſetur, quique ſibi priſcos illos imitandos proponat? pauciſſimis exceptis,omnibus hoc innatum eſt,vt pulchri ſibi ac beati videantur, ſi eam conſequantur facultatem, vt de rebus propoſitis verba fundere, animíque ſui ſenſus qualicunque orationis genere ad alios perferre poſſint. Sed (dicet aliquis) vaniſſimum iſtorum ſtudium cur tantopere vituperandum, acerbiſsimeque reprehendendum cenſes, cum non id tibi ſolum imitari contigerit, ſed etiam expeditiſsimum iter aperias quibus alioqui aut animus non fuerat eiuſmodi auctoribus legendis ſe dedere, aut certe non is quem his tuis explicationibus illis confirmas? Id verò eſt quod iamdudum queror, mecumque expoſtulo. iam enim hoc malũ ſenſim ita ſerpſit, vt non modò hi accuratè euoluendi nobis; ſed diligẽtiſsime explicandi ſint.Etenim Bartoli,Panormitani,Baldi,Iaſonis, & ceterorum ita paſsim obtinuere libri,vt his ſine ſolidæ doctrinæ parum nos conſequi, veterúmque Iuriſconſultorum mens & ſententia, huius noſtri ſeculi negotiis aptari non poſſe credatur. Quilibet itaq; mirari deſinat, ſi quando in his libris harum inciderit mentio, viderítque nos non minori diligentia in iſtis elucidandis vti,quam aliis grauioribus auctoribus:hæc ſcilicet eiuſmodi eſſe tempora reputans, in quibus ſcenæ ſeruiendum ſit, nec ad vnguem quæque ſuperflua reſcindenda. Multa itaque cum in prima huius Lexici editione eiuſmodi fuerint intermixta,diligentia Petri Prateij Iuriſconſulti,ne ſperes in hac pauciora,ne dicam plura. addidimus enim pleniſsimam feudalium verborum expoſitionem, ex Iacobo Cuiacio, & Franciſco Hotomano Iuriſconſultis huius ſeculi facile principibus, itemque alia quam plurima in-

ſinita ciuſdem generis prius omiſſa : in quibus tamen omnibus hoc obſeruari
velim, cum Cuiacij alia ſit Feudalium librorum diuiſio, alia Hotomani, qui
fere vulgatam ſequitur; in iis quæ ab illis ſumpta ſunt, diſtinguendum eſſe,
atque in inueſtigandis locis vtriuſque ordinem ſequendum. Præterea etiam
adiunximus ex iure Canonico multa, eaque quæ prætermiſſa prius, deeſſe vi-
debantur, aut obſcurius alioqui eſſe explicata. Diligentiæ tamen noſtræ ner-
uos in iis potiſsimum intendimus enodandis, quæ à veteribus illis Iuriſcon-
ſultis deſumpta ſunt : vt enim vnicuique illorum veſtigiis quam maxime in-
ſiſtendum eſt, hiſque recentioribus ſunt potiores, maiorique in pretio haben-
di : ſic id ſtudij quod illis impendimus, non ingratum (vt ſpero) antiqui iu-
ris ſtudioſiſsimis iniucundúmq; fuerit. Horum autem maximam partem ſup
peditauere nobis idem Fr. Hotomanus, & Bart. Briſſonius, in quibus tamen
iudicio vtentes noſtro, nonnulla ſecus ab illis collocata, noſtra conſuetudi-
ne ſuo loco repoſuimus : quædam immutauimus ; in omnibus fere Iac. Cuia-
cium auctorem ſecuti, vt qui puriſsimè, ita doctiſsimè, doctorum omnium
iudicio, in Iuriſconſultorum libris caſtigandis verſatus ſit. Multa enim ex
illius Obſeruationum libris, itemque aliis eius commentariis huc inſeruimus,
nuſquam ab aliis annotata : ita tamen neceſſaria, vt his demptis prorſus mu-
tilus, orbatuque ſuo priuatus hic liber dici debeat. Quid vero Adrianus Tur-
nebus? nihílne illius aduerſariorum libri profuere? imo quamplurimum:
nam licet iuris peritus non fuerit, multa tamen inibi diſſeminauit docte, prout
omnia, ingenioſéq; in Iuriſconſultorum libris obſeruata. Adiuuit etiam nos
in hac editione P. Victorius, in variis Lectionibus, Muretus item, Sigonius in
libris de antiquo iure ciuium Romanorum, Ioſephus Scaliger doctiſsimi il-
lius Iulij Scaligeri doctiſsima ſoboles, in ſuis in Varronem Coniectaneis,
itemque Gloſſæ illæ veteres non ita pridem ab Henrico Stephano editæ, infi-
nitique alii, quos infra recenſebimus. nec enim quemquam laborum ſuorum
præmio defraudare conſilij eſt noſtri, aut cuiquam quod ſuum eſt ſuffurari, vt
à pleriſque fieri ſolet. ita namque ingenuè hæc præſtitimus, vt iniuriam ſibi fa-
ctam nullus queri poſsit. In Magiſtratibus autem Romanis deſcribendis, I.C.
vitis & veterum & recentiorum explicandis, Fr. Hotomanũ ſecuti ſumus : niſi
quod in magiſtratuum deſcriptione multa ex noſtro quoq; addidimus, ab illo
non animaduerſa, quædam corrupta emendauimus, nonnulla etiam vt ſu-
peruacanea reſcidimus, illamque non ad calcem libri reiecimus, vt nec Iuriſ-
conſultorum vitas, quod fere reliqui omnes, ſed ſingula ſuis quæque locis re-
poſuimus; eos in his ſecuti, qui ſummam laudem in hoc ſcribendi genere
conſecuti ſunt. quid enim attinet membrum à corpore ipſo diuidere? quodq;
aliàs vtiliſsimum eſt, & periucundum, tum ad legum veram cognitionem val-
de conducibile, ab ipſarum verbis ſecludere? In legum autem indice confi-
ciendo multum vſi ſumus Pauli Manutij opera, Iac. Cuiacij, & Ioannis Vlri-
ci Zaſij, præcipuè tamen Fr. Hotomani, qui in illarum deſcriptione accura-
tiſsime verſatus eſt. nos autem quã ſedulo, quamq; diligenter, tuum erit, Lector
candide, iudicium. Nec verò in dictionibus horum librorum componendis
eum ordinem obſeruauimus, quem hactenus fere omnes, quos quidem videre
contigit, ſed eum quem olim Robertus Stephanus, nunquam ſatis laudatus
typographus, in ſuo illo Linguæ Latinæ Theſauro, aliiſq; ab eo editis Lexicis,

qui

qui & mihi peroptimus videtur, minimeque confuſus. nam dum illi ordinem literarum poſteriorum religioſe ſequi adnixi ſunt, tam multa confuſe perturbateque ediderunt, vt κυκεὼν quidã potius, nihilq; minus quam ſeries alphabetica prodierit: in quibus tamen ſi quid à nobis prætermiſſum videris, & id operarum ignorantiæ & peruicacitati, ipſiuſq; operis difficultati tribuas velim. in quo ita pleraq; erant deprauata, ita indigeſte conſtructa, vt dum illorum reſtitutioni ſtuderemus, nonnulla etiam inuitis nobis effugerint. Nec ſane mirum, ſiquis priorem editionem, aut aliorum quorumlibet cum iſta conferat, quantumque ceteris in rebus à nobis elaboratum ſit, accuratè introſpiciat. Quod ſi qui ſunt tamen, quibus non omnino ſatisfeciſſe videbimur, meminerint huius quod admonet Varro, QVI DE VERBIS MVLTA DIXERIT COMMODE, POTIVS BONI CONSVLENDVM, QVAM SI QVID NEQVIVERIT REPREHENDENDVM. Exegiſſe itaque opus videmur, laborioſum illud quidem, & magnis vigiliis, ſudoribus, frigoribuſque & animi curis paratum: vtinam tamen tam tibi acceptum gratúmque, quam non graue moleſtumque nobis fuit, id tui cauſſa ſuſcepiſſe. Id ſi feceris, & ad grauiora quædam, nec minus vtilia, quæ ſunt in manibus, perficienda animum addideris, tum ad ea huic quæ deſunt operi ſupplenda currentem incitaueris. Bene vale.

CATALOGVS AVCTORVM, PRAETER EOS QVOS IN EPISTOLA AD LECTOREM RECENſUIMUS, EX QUORUM LIBRIS HOC LEXICON IURIS CIUILIS & CANONICI CONſTRUCTUM EſT.

LEXICOGRAPHI.

GRAECI.

Iulius Pollux.
Sudas.
Lexic.Bud.R.Conſtantini.

LATINI.

Albericus Roſatius.
B.Briſſonius.
F Hotomanus.
I.Spiegelius.
I.Oldendorpius.

IVRIS AVCTORES.

GRAECI.

Solon.
Modeſtinus,de excuſat.
Iuſtiniani Nouell.& Edicta.
Leonis & Iuſtini Conſtitut.
τὰ βασιλικά

LATINI.

XII.Tabul.
Vlpiani tituli.
I.Pauli ſententiæ.
Gaij Inſtitutiones-
Voluſius Mætianus.
Q.Septimius Tertullianus.
Pandectæ I.C.
Codices Grego.Hermog. Theod. & Iuſtiniani.
Inſtitut.Iuſtiniani.

INTERPRETES.

GRAECI.

Baſilici.
Theophilus.
C.Harmenopulus.
Euſtathius C.P.anteceſſor.

LATINI.

Iulianus Patritius.
I. Frontinus.
Agg.Vrbicus.
Hygenus.
Anianus.
F. Martinus.
Azo.
Accurſius.
I. Beluiſius.
Speculator.
Cinus.
Dinus.
Bartolus.
Baldus.
P.Caſtrenſis.
Ang.Aretinus.
P.Decius. Iaſon.
F.Ripa.
A. Alciatus.
F. Duarenus.
Io.Coraſius.
I. Cuiacius.
G.Budæus.
L.Baifius.
A.Auguſtinus.

Simon Schardius ad leges Rhod. nauales & militares.
Petrus Faber.
Berengarius Fernandus.

EX IVRE PONTIFICIO.

Decretales.
Sext. Decret.
Gratiani Decreta.

INTERPRETES.

Bernardus.
Abb. Panormit.
I. Andreas.
Felinus Sandeus.
Ang. Clauaſius.
G. Benedictus.

ALII LEXICOGRAPHI.

T. Varro.
Feſtus Pompeius.
N. Marcellus.

EX MEDICIS.

Hippocrates.
Galenus.

EX ALIIS CLASSICIS SCRIPTORIBVS.

Homerus.
Plato.
Xenophon.
Demoſthenes.
Ariſtoteles.
D. Halycarnaſſæus.
Diodorus Siculus.
Dio.
Iulius Firmicus.
Symmachus.
Heſychius.
Moſchopulus.
M. Cicero.
C. Tacitus. T. Liuius.
Suet. Tranquil.
Aſc. Pedianus.
M. Fab. Quintil.
Sid. Apollin.
Caſsiodorus.
Vegetius.
Iſidori Etymol.
A. Gellius.
Lib. qui Cæſarum vitæ inſcribitur. Et alios præterea citauimus, quos recen ſere infiniti eſſet operis.

LIBRI AD LECTOREM,

προτρεπτικόν.

Ardua Iuſtitiæ qui ſcandere limina promptè,
Et ſibi quamceleres paras ad illa vias;
Qui ſibi perfaciles ſacrorum reddere ritus,
Illius atque adytũ iura referre cupit;
Doctáque prudentum penetrare oracula, mentes;
Omnia verba, notas: me legat, aptus erit.

Σπεῦδέ σοι φιλομαθὴς, κ᾽ ἀρύσαι τερπνοῦ ἀνάσσω
Πηγῆς, μαθημάτων φαίδιμος ἀπτόνος.

G. N. H. L. C.

THESAVRI, SIVE, DICTIONARII MAGNI IVRIS CIVILIS, ET CANONICI, DE VERBORVM, QVAE AD IVS PERTINENT, SIGNIFICAtione, déque eius Formulis.

LIBER PRIMVS.

A

A LITERA A, de qua M. Cicero lib. j. de Diuinat. Sus (inquit) roſtro humi A, literam impreſsit. Eadem in Græciam è Phœnice à Cadmo adlata fuit, vt Plinius lib. 7. cap. 56. hiſtor. natural. ſcribit, de rerum inuentoribus loquens.

A, ſalutaris litera à Cicerone pro Milo. rectè dicitur. Nam apud veteres Romanos abſolutionis notam fuiſſe docent Alex. ab Alexand. Genial. dierum libro 3. capit. 14. Bud. in lege 2. D. de origi. iur. & eruditiſsimi quique ex Aſconio in Oratio. pro Milone. Fuit etiam nota in ſuffragiis, & comitiis legum, qua ſe ciues repudiare rogationem ſignificabant. Nam duæ tabulæ dari ſolebant: quarum in altera V. R. id eſt, vti rogas, ſcriptum erat: in altera A. id eſt, antiquo, antiqua ſequor, noua non placent. Erat &, vt aliæ permultæ, prænominis nota, vt ex Valerio Probo Epigrammatiſque Vrb. Veteris liquidò conſtat. Sed & A. Auguſtum ſignificat in inſcriptionibus, & ſubſcriptionibus conſtitutionum C. Theodoſ. & Iuſtiniani, & Nouel.

A quoque præpoſitio eſt, quæ pro donec, Alciato lib. 7. Parerg. cap. 21. accipi debet apud Terentium Clementem l. ſed ſi hoc. 62. §. 2. D. de cond. & demonſtr. ibi, ſi à liberis non nupſerit, id eſt, donec vel quandiu filios habuerit, eos non deſeruerit. Sonat etiam idem quod, pro: quo ſignificatu vſus eſt M. Cice. in Cluentiana, Non modò dicendi à reo, ſed ne ſurgẽdi poteſtas, &c. id eſt, pro reo. Sumitur quãdoque pro, poſt, apud Pomponium l. 2. §. 8. & 13. D. de orig. iur. à regibus, à cæde, id eſt, poſt reges, poſt cędem. & apud Paulum l. pater. 30. §. 1. D. de adulter. Interdum loci propinquitatem denotat, vt à theatro venire, id eſt, à loco, qui eſt iuxta theatrum. Aliquando ponitur pro, per, vt in diui Antonini conſtitutione l. 1. C. ad leg. Fab. de plag. ibi, à quo, id eſt per quem. Interdum ſumitur pro, de, vt à Caſtro Nouo. Sic aliquando non indoctos loquutos fuiſſe ſcribit Thom. Linacer, indicans etiam pro, verſus, præpoſitione vſurpari. Sed & ſeparationem ſignificat apud Pomponium lege 3. §. fi. ibi à Brundeſio. D. de acti. empti. ídque Bartol. in lege ſi ex duobus. D. de duob. re. & Baldus in l. à caligato. C. de nupti. adnotant. Priuandi quoque vim habet, & ſignificationem verbi, cui iuncta eſt, immutat, vt in dictione ἀπόλιδες, qua vſus eſt Vlpianus in l. 1. §. hi quibus. D. de legat. 3. quáve extorres ſignificantur.

A, quoque præpoſitio cauſatiuè accipitur apud d. Auguſtinum, & Iſidor. cap. coniuges. & can. coniunx. 27. q. 3. Sumitur etiam pro ex, apud Gaium, l. adeò. 7. §. quod ſi vno. D. de acq. re. dom. Significatiua eſt etiam primi termini à quo, ſicut dictio, vſque, termini ad quem. Hic terminus à quo ſignificat excluſiuè, vt ſi caueatur ſtatuto, A pulſu campanæ veſperi nemo per vicos incedat. Incluſiuè autem, veluti, ſi cautum ita fuerit ſtatuto, A pulſu campanæ cuique domum manè exire liceat: quia ſic ſtatuens intellexiſſe videtur.

A, præpoſitio aliquando ſubauditur à iure apud Macrum, l. milites agrum. in princip. D. de re iudic. & apud Papinianum l. liberto. 31. §. litem. D. de neg. geſt. Officiorum quoque & dignitatum nominibus præpoſita ſignificat, qui iis officiis, & dignitatibus fungũtur, vt à ſtudiis, à manu ſeruus. Suetonius in Claudio Cæſare. A libellis, à ſecretis, quos magiſtros libellorum ſupplicum, & ſecretarios appellamus, ídque claſsici ſcriptores probant. Sic dicimus à rationibus, id eſt, computorũ magiſtros. A punctis verbo, aquariorum reditui præfectos ſignificamus, Frontino libr. 2. de aquæduct. Idem de Ab, cenſendum eſt, vt, ab actis, ab epiſtolis. Sueto. in Claud.

A capite ducere, vide infra, Caput.

A Duumuiro dimitti intelligendus eſt, qui iuſſu, permiſſu, mandatúve Duumuiri dimittitur, apud Vlpianum l. ſi quis vxori. 52. §. 6. D. de ſurt. itáque accipiendum rectè ibidem ſenſit Bartolus.

A filio legare dicitur is, qui iubet legatum à ſolo filio, à ſubſtituto non item, præſtari, vt apud M. Ciceronem clarè liquet.

A liberis, pro quandiu liberos habebit, Terent. l. ſed ſi. 62. §. 2. D. de cond. & dem.

A me vi poſsidet, qui vi me deiecit, apud Vlpianum l. 1. §. qui à me. 19. D. de vi, & vi arm.

A me poſsidet, qui poſſeſsionem meam iniuſtè nactus eſt. Vlpiano, l. 3. in princi. D. vti poſsid. Eodem ſenſu dicimus, ab aliquo poſsidere, l. 1. D. eod.

A B

Ab, aliquando accipitur pro contra. citãt Alber. & Oldendorp. l. 14. D. de publi. & vecti. ſed ibi ad, non ab legitur in P. Flo. & vulgar. vbi ad, pro contra, accipit Accurſius.

Ab etiam pro ob, ſumitur in conſtitut. Theodo. Arc. & Honorij, l. vnica. C. ſi quis Impe. maledix. Equidem

pro,ex,illic accipi debere putem, vt indicio eſt ver-
bum,proceſſerit,ibidem poſitum.Quandoque verò
ſumitur pro,per,vt in c.ab eo. in princip.de appella.
lib. 6. Interdum ſeparationem ſonat Accurſio l. ſi ex
duobus.in princ.D. de duob.reis.Solet in hanc tem
citari l. neminem ex iis.ibi ab initio. de Decuri. lib.
10.C.Accurſius tamẽ ibi pro, poſt, accipi exiſtimat.
Tu textum expende.Sæpe etiam ponitur pro, ſine,in
conſti.Iuſtiniani l.ſi quis ſeruo.in ſi.ibi, ab re. C.de
furt.Ab etiam propoſitio cognationum gradus pro-
mouet.Nam proaui paterni,vel materni patrem,ma-
trem, abauum, abauiámque adpellamus in linea ad-
ſcendentium:in linea verò deſcendentium pronepo-
tis filium,filiam,abnepotem,abneptem,apud Gaium
l.1.§.1.D.de grad. & adfin.

Ab actis, Notitia Imperij Romani inter officia præ-
fecti vrbi numerat eum qui dicitur ab actis,de quo l.
per hanc C.de adu. diu.iud.

Ab aliquo aquam ducere,id eſt,ex eius,quicum eſt con
trouerſia,prædio ducere,in edicto Prætoris l.1.D.de
aqua quotid.

Ab illo vtitur qui alicui rei ſuæ vſum ademit, in edict.
Prætoris l.1.in princ.D.de itin.actúque priuat.

Abhinc anno, & abhinc centum annis, verba, ſignifi-
cant, nunc agitur annus vnus, vel centeſimus, apud
Alphenum l.proponebatur. 76. D.de iudic. Cicer.3.
& 4.Verrin.Hinc Charisius,Ante (inquit) annos ab
hinc decem natus,veteres dixerunt,quod eſt,ante an
nos decem natus.

Ab omnibus heredibus quî legaretur, docet Vlpianus
l.ab omnibus.104.in princ.D.de leg.1.

Ab reo, verb. defenſor, & patronus ſignificatur apud
auct.Rhet.ad Heren.vbi de vitioſ.arg. loquitur.

Abacvs Alciato lib.4.c.2.Parergon, & Budæ.l.quod
ſi ſeruus.§.ſed ſi. D.de in rem verſ.tabula calculato-
rum,ſiue logiſtarum eſt & coquorum:quod & Iulius
Pollux indicat lib.10. c.24. & lib. 6. ca. 13. Eſt etiam
ſcrinij genus, ſuper quo vaſa argentea reponi ſole-
bant,Dreſſorium lingua vulgari dictum: de hoc ſen-
ſiſſe mihi videtur Varro li.8.de ling. Lat. Porrò non
abaces,vt falſò autumãt Acc.Nebriſenſ. & Spiegelus
in Lexic. Iuris ciuil.(quamuis vulgati codices ita
habeant) ſed βάκοι, vt in P. Flor. legendum, res ipſa
docet apud Iauolenum, lege heres meus, 100.§.ſi.D.
de leg. 3.

Abalienare, antiquæ Legis XII. Tab, verbum eſt,
cuius comeminit Boetius in Topic.M. Ciceronis
ex quo quid ſit, diſces.Abalienare autem eſt à ſe re-
mouere,ex Feſto li.1.apud quem abalienatus dicitur
quem quis à ſe remouerit.

Abalienatio(inquit M. Cicero in Topic.) eſt eius rei,
quæ mancipi eſt, aut traditio alteri nexu, aut in iure
ceſsio, inter quos ea iure ciuili fieri poſſunt.Sed mo-
uet quod Vlpianus ſcribit in Epito. titu.19. in hæc
verba, Nec mancipi rerum dominia ipſa traditione
adprehendimus. Hæc pugnantia videntur, quæ qui
dam ex Boetio ita conciliant. Traditionis verbo
mancipationem contineri putant apud Ciceronem.
Sed & illud dubitationem mouet, abalienationis ver
bum latiùs,quàm M.Cicero crediderit.Nam eo man
cipationem,traditionem,vſucapionem(quod & Pau
lus probat l.alienationis.D.de verb.ſignific.) in iu-
re ceſsione, adiudicatione, lege. Quod ad vſucapio
nem adtinet, eam fictam traditionem interpretabi-
mur:qui enim capere vſu patitur,tradere intelligen-
dus eſt,ex Iauoleni ſententia l.ſi.D.de ſeruitu.Adiu-
dicationem traditionis verbo comprehendi perito-
rum vſu receptum eſt. Abalienationem lege ad tra-
ditionem etiam pertinere putem.Lex enim caduca &
ereptitia tradere cenſetur.

Abamita, eſt abaui ſoror apud Gaium,lege 3. D.de
gradib.

Abannatio ἀπενιαυτισμὸς Græcis appellatur, annuũ
exilium ſignificat propter voluntariam cædem ad-
miſſam, G.Budæo in adn.l.aut facta.16.§.euentus.D.
de pœnis.Legis autẽ verba hæc ſunt apud Demoſth.
ἐν τῷ τῶν ἀριστοκράτους, ἀπὸ χειρῶν ἀγορᾶς, ἐφορίας, καὶ ἄθλων,
καὶ ἱερῶν ἀμφικτυονικῶν.

Abbas Syra vox,patrem ſignificat Alciato l.1.C. de in
ius voc.idem etiam ἀρχιμανδρίτης dicitur in Nouell.
Iuſtiniani ſæpe,& l.reddentes.C.de ſum.Trinit. Mo
nachis, & cœnobiis præeſt: vnde & Cœnobiarcha
meritò adpellatur Alciato in d.l.1.Porrò Abbatis of-
ficium explicatur in can.nullam.18.q.2.& in Nouell.
Iuſtiniani Conſt.5.à Budæo Hetæriarchus dictus eſt
in forenſib.

Abbatiſſa dicitur aſcetriarum, ſiue monialium antiſtes,
quæ à Iuſtiniano in Nouel.133.ἡγουμένη adpellatur.Præ
fici autem non debet niſi ſit ſexagenaria, & virgo. c.
iuuenculas. 22. q.1.

Abdicare, inquit Nonius, nõ ſolùm de patris facto
poteſt dici,quod eſt familia abiicere,ſed rem quam-
libet negare. Abdicare etiam accipitur pro abire, &
deponere. vnde abdicare ſe magiſtratu apud Pom-
ponium l.2.§.1.& l.cũ placuiſſet. D.de orig.iur. Aliàs
abdicare ſignificat abalienare,ſicut olim Græci abdi-
care ſolebant filios ſuos voluntati paternæ, ac hone-
ſtis moribus tenaciter repugnantes: vt,probata apud
iudicem abdicationis cauſa, omni ſpe alimentorum
ac ſucceſsionis deſtituerentur.Impp. in l.abdicatio.
C. de patr. poteſt. Abdicamus filios viui, hoc eſt
priuamus omni iure filij:exheredamus, hoc eſt,ſub-
mouemus tantùm ab hereditate, poſt mortem. Ita-
que quiſquis abdicatus eſt,idem eſt exheredatus,non
contrà:abdicamus ſine lege, exheredamus lege. Ab-
dicando autem filium, bonis omnibus eum expellit
pater,vt ex M. Fab. declamat. 9. colligitur, & ex li.3.
Inſtit.cap.6. Abdicare ſe tutela, eſt dicere ſe nolle
eſſe tutorem, Vlpiano in Epitome titu.11.§. ſi capite.

Abdicatio opponitur adoptioni, ſicut in ea re teſtis eſt
Plini.li.7. cap.45. de Agrippa poſtumo loquens: &
transfertur etiam ad alia. Generum abdicat, qui re-
pudiat ſponſum. Abdicationi contraria eſt & dedi-
catio,ſiue dicatio.Dicat,qui alteri proprium aliquid
facit: abdicat, qui alienat. Et abdicatio propriè erat
abalienatio liberorum, Græcè ἀποκήρυξις dicta l. ab-
dicatio.Plutarch.in Themiſtocle.

Abdicere eſt abiudicare apud Pomponium l.2.§.13.
D.de origin.iur.Scio in veteribus libris legi,abiudi-
caſſe quam lectionem probat Zaſius. P. tamen Flor.
habent abdixiſſe:cui opponitur,dicere,d.§.13.

Abducere, eſt à loco ducere.Paulus in l.Imperator
D. qui ſine manu.ad libert. perue. Abduci mulier
dicitur,cùm à marito diuortium fit, Donato in Te-
rentij Hecyram. Abduxiſſe videtur, non qui abdu-
cere comitem cœpit.ſed qui perfecit, vt comes cum
eo non eſſet.Abduxiſſe autem non tantùm is videtur,
qui per vim abduxit, verùm is quoque, qui perſuaſit
comiti, vt eam desereret. Vlpianus l.Item apud La-
beonem.15.§.13.D.de iniur.& famoſ.libell.

Abesse variè pro re,ſubiectáque materia accipitur,id
quod te docebit auctorum lectio. Alciat. l. 13. D. de
verb.ſignifi.

Abeſſe quem propriè dicimus, vt ignoretur vbi ſit, &
an ſit.Pau.in l.ſi ita pater.10.D.de ritu nupt.

Abeſſe intelligitur pecunia fideiuſſori,qui ſoluit, etiam
ſi debitor ab eo delegatus ſit creditori. Paulus l.in-
ter cauſſas.26. D. manda.

Abeſt is,qui extra vrbis continentia eſt,Vlpianus l. ab-
ſentem.199.D.de verb.ſignifi.

Abeſſe credendus eſt & is qui in eadem prouincia non
eſt, Iuſtinianus Imp.l.ſi. §.ſin autem non in eadem.

C.de

C.de præſcrip.longi temp.

Abeſſe cenſetur etiam qui etſi corpore præſens ſit, mente alienus ſit, ex ſententia Florentini l.nihil.26. D.de captiuis. Vnde furioſum abſentis loco eſſe Iuliano rectè placuit l.2.§.2.in fi.D.de iur.codicil.quod & Paulus probat l.124. D.de diuer. reg.iur. Pupillum etiam qui tutorem non habet, in eadem cauſſa eſſe Vlpianus ſcribit l. ſi pupillus.10. D. qui.ex cauſ.in poſ.eat. Sed & tutorem, qui ſomno, aut morbo comitiali occupatur, abeſſe putat Vlpia.l.1.§.fin.D.de aucto.tuto.

Abeſſe etiam videtur id, in quo obligatus quis eſt, Iauoleno l.ſi quis mandatum.in fi.29.D.de neg.geſt.

Abeſſe intelligitur pecunia ei, qui onera matrimonij ſuſtinet, Iuliano apud Pomponium lege 47.D.mandat.

Abeſſe intelligitur qui à tribunali abeſt, Marciano l.non tantùm.51.§.1.D.de fid.libert.

Abeſſe videri poteſt, qui exaudiri nequit. Vlpianus l.1. D.de verb.ſignifi.

Abeſſe mihi res hactenus videtur, quatenus ſum præſtaturus, apud Vlpianum l. planè.34.§. quòd ſi rem. D. de leg.1.

Abeſſe definit res, cùm ſic redit in poteſtatem, vt amitti eius poſſeſsio non poſsit, l. mulieris. 13.D.de verbo. ſignifi.

Abeſſe res videtur, inquit Paulus l. Labeo.14.D.de ver. ſign. ſi veſtimentum ſciſſum reddatur, vel res corrupta reddita ſit. Item, ſi eam dominus rem, quæ ſibi furto aberat, ignorans emerit. Abeſſe, inquit idem, res ei videtur, cui pretiũ abeſt. Abeſt & ea res, inquit Vlpianus, quæ in rebus humanis non eſt. Definit verò abeſſe, cum ſic rediit in poteſtatem, ne amittere eius poſſeſsionem poſsimus, ob hoc quòd furto pridem ſubtracta eſt, l.mulieris.13.D.de verborum ſign.

Abeſſe autem videtur, & qui in iure non eſt, Vlpia.l.4.§. prætor ait.D. de dam. infect.& de ſuggrund.

Abeſſe ex iuſta cauſa eos dicendum eſt, qui non habent iniuſtam cauſam abſentiæ, Vlpianus l. ſi eum ſeruũ. §.3.D.de fideicom.libert.

Abeſſe non videtur, qui ab hoſtibus captus eſt, ſed qui à latronibus detinetur. Vlpianus l. abſentem. 199. D. de verb. ſignifi.

Abeſſe reipubl.cauſa intelligitur & is, qui ab vrbe profectus eſt, licet nondum prouinciam exceſſerit, ſed & is qui exceſsit, donec in vrbem reuertatur. Modeſtinus l.abeſſe. 32.D. ex quibus cauſ.maior.in integr. reſtitu.

Abſentia, eiúſque genera, vide infrà Abſens.

Abfuturum eſſe, verbum pleniſsimum, & ad omne tempus referri Venuleius ſcribit.l. nouiſsima.19.D.iudic.ſol.

ABGREGARE, eſt à grege ducere, Feſt.lib.1.

ABIGEI propriè ſunt, qui pecora ex paſcuis, vel ex armentis ſubtrahunt, & quodammodo deprædantur, Vlpiano l.1.§.1, D.de abig.l.fin.C.de cond.ob turp. cauſ. Iidem Abactores dicti ſunt à Paulo lib.5.recep. ſent.tit.18. Impp.l.conſenſu.8.C.de repub.à Græcis ἀπελάτας. Nouell.22. Ii à furibus quantitate diſcernuntur, l.aut facta.16.§.quantitas.D.de pœn. Hinc diſces quis abigere dici poſsit. Erant autem Hiſpani olim maximi abigei, adeò vt Iberos poeta dicens, intelligat abigeos.

Abigere etiam is dicitur qui venenis, & medicamentis partum expellit, l.4. D.de extraordi. crimi.l.8.D.de ſica.l.39.D.de pœn.

Abigeatus, crimen ipſum l.non omnes. §. 5. qui deſertioni.D.de re mil.l.2.D.de abig. Placet autem, quod l.3. lenius coerceri qui ex ſtabulo abigunt, quàm qui ex ſylua, vel grege. Durius enim ſtatuitur in eos quibus patet maior furandi copia. Iuſtinus de Scythis: Nullum ſcelus apud eos furto grauius, quippe ſine tecto munimentóque pecora & armenta habentibus, quid ſaluum eſſet ſi furari liceret?

Abactus venter dicitur fœtus venenis, & medicamentis electus, Paulo lib.4.Sentent.tit.9.

Abacti magiſtratus dicebantur, qui coacti depoſuerant imperium, Feſto lib.1.

ABIICERE rem videtur, qui exiguo pretio eam vendere cogitur, Iauoleno l.ita vt omnes.36.§.1. D.mandati.

Abiicitur vxor, cui renunciatio mittitur. Dimitti an Latinè dicatur, docet Rhodig.lib.16.cap.18.

Abiiciens partum necare videtur l.4.C.de agnoſc. lib.

ABIRE in creditum non omnino idem eſt quod credere, ſed tantùm eas res credere, quæ accipiẽtis fiunt, hoc eſt, qui functionem non in ſpecie, ſed in genere recipiunt, Vlpianus l.Procuratoris.5.§.8.D.de tribu. actione. Itaque Abire in creditum interdum generaliter ſumitur, pro mutuum cõtrahere, interdum ſpecialiter, vt l.3.§.is autem.D.de ſenat.Mac.

Abire magiſtratu eodem ſenſu dicitur quo abdicare ſe magiſtratu, deponere adminiſtrationem.

Abire rem longè, pro eo quod eſt, infinitatem reſpicere, pulchro loquendi modo ab Vlpiano vſurpatum, in l.à diuo.§.ſed ſi emptor.de re iud.

Abiſſe pro obiiſſe veteres dixiſſe ſcribit Feſtus lib.1. Vnde etiam Abitio, mors antiquis dicebatur, vt idẽ ipſe Feſtus ibidem adnotat.

ABIVDICARE, & adiudicare contraria ſunt. Nam abiudicare eſt iudicio aliquid auferre, M.Ciceroni Verrina 2. Liuio libr.4. Hoc verbo ſæpe in orationibus ſuis vſus eſt M.Cicero. Eſt autem ea forma dictum qua abiurare. Adiudicare autem, contrà.

ABIVRARE eſt creditum periurio negare, Salluſt.in Cati. Cice.lib.1.ad Attic.eſtque iudiciarium verbum Seruio in lib.8. Aenei. Abiurare etiam eſt iuramento renunciare, cap.audita.de reſtit.ſpol.in antiq.

Abiurare hæreſin quid ſit, diſces ex cap.ad abolendam. extra, de hæret.

Abiuratum pretium, in conſtitutione 4. C. de veſtibus holoberis & aurat.lib.11.id eſt, (inquit Accurſius ad eandem) pretium, quod pro ea re dederat, amittit: licet iuret ſe dediſſe: Accurſij ſententiam probat ibidem Odofredus. De abiuratorum & inficiatorum pœna vide Nouell.18.

ABLATIVI abſoluti variè ex re, próque materia ſubiecta accipiuntur, Alciat.l.cùm quærebatur. 240.D. de verb.ſig.

Ablatiui abſoluti in quibus caſibus diſponãt, docet A. Alciat.in rubr.D.ſolut.mat.

Ablatiui abſoluti reſoluuntur in conditionem, vt in l. 1.C.de iure emphyt.l.ab emptione. D.de pact.l.à teſtatore.D.de cond.& demonſt.l. euictis. D. de vſur. & ibi Bart.

Ablatiuis, SOLVTO MATRIMONIO, & mortis, & diuortij caſum comprehendi Paulus ſcribit l. cùm quærebatur.240.D.de verb.ſignifi.

ABLOCARE, eſt denuò locare fundum tertio locatũ, Zaſ.in §.item Seruiana.Inſtit.de Action.

ABMATERTERA eſt abaui ſoror, l. ſexto gradu. D. de gradib.

ABNEPOS, abneptis, pronepotis, proneptíſque filius, vel filia.l.vltima.D.de gradib.

ABNOCTARE eſt foris pernoctare, noctúque abeſſe, apud Marcianum l.illud.15.D.de offic.præſi.

ABNVTARE, Feſtus ait lib.1.eſt ſæpe abnuere. Abnuit autem, qui ſigno capitis aliquid negat, quíve recuſat, aut prohibet, apud claſsicos auctores.

Abnutiuum apud Paulum l.Inter ſtipulantẽ. 83.in prin. D.de verb.obligat.pro diſſenſione, inficiatione, aut negatiuo accipi conſtat.

ABOLERE eſt in deſuetudinem abire, Iſidoro cap.fuerunt.7.diſtinct. Abolere eſt etiam tollere, & in fir-

mare, & delere, in conſtitut. Iuſtiniani 1. in princ. C. comm. de legat.

Aboletur nomé rei, accuſatione inepta perempta, apud Paulum l.3.§. 1. D. de accuſat. apud quem reus ſolùm inſtantia, quam vocant, abſoluitur, & ab obſeruatione iudicij: non quod crimen in ſpecie Pauli perimatur, vt quidam autumant: alioqnin non ſubieciſſet, & ex integro repetendi, &c.

Aboletur accuſatio, id eſt perimit, & extinguitur, apud Marcianum l.1.§. accuſationem. D. ad S C. Turpil.

Abolitio criminis, ſiue accuſationis inſtitutæ extinctio, l. generali. 34.§.1. D. de ritu nupt. l. 14. §. 1. D. de bo. lib. l. 12. §. 1. D. de accuſ. & paſsim alibi. Abolitionum quædam eſt generalis, vt in rub. de generali abolit. C. quæ & publica dicitur ab Impp. l. 2. C. eo. Paul. lib. 5. ſent. tit. 17. Huius exempla habes apud Papinianum, & Macrú l. 8. & 9. D. ad Turpill. Quædam verò eſt priuata, quæ fit actore poſtulante l. 10. D. eo. Addit ibidem Papinianus tertium genus, nempe eam quæ lege fit.

Abolitionem facti decernere dixit Suetonius in Tiber.

ABOMINARI eſt omen auerſari, apud Scæuolã l. Lucius. 85. D de hered. inſtit. apud Papinianum l. 41. §. fi. D. de vulg. & Pliniú lib. 6. Epiſt. ad Tyroné. & in Alexandri conſtitutione l. 4. C. de impub. & aliis ſubſti.

Abominatus, dicitur qui ſacris interdictus, excommunicatúſve eſt, Alciato l. pecuniam. 36. D. ſi cert. pet. la Budæo in forenſib. dicitur abdicatus à magna matre. in l. reddentes. C. de ſum. Tri. ab eccleſia extorris.

ABORTVS ille dicédus eſt, qui eſt in primis méſibus, cùm cóceptus exordium factum eſt. Abortus prope tempus pariendi. Hæc Nonius Marcellus.

Aborſus venter Paulo lib. 44. Sent. tit. 9. partum facere non videtur.

Abortus vel abortú, vel abortio, Græcis, ἐκτρωσμὸς (his enim omnibus generibus hoc nomen ſubſtantiuum variatur, l. 30. §. quod dicitur. 2. D. de acq. hered. & l. 38. §. qui abortionis. D. de pœnis.) fieri dicitur cùm mulier ante tempus partum edit, vi ventri illata, apud Vlpianum l. 1. §. ſed & ſi incertum. D. de vent. in poſſeſ. mitt.

ABPATRVVS, abaui abauiæ frater, & idé qui patruus maximus. Gaius l. Sexto. D. de grad. adfin.

ABROGARE eſt deſtruere, vel delere in toto, & infirmare, Feſt. li. 1. Vnde dicitur lex abrogata, quãdo prorſus eſt ſublata, vel deſtructa. Cic. lib. 1. ad Att. vſus eſt verbo Inducere, pro abrogare. Sed derogatur ei, quãdo pars tollitur, vel ei detrahitur, D. de verborum ſig. l. derogatur. Abrogari etiã dicitur prior lex cú tollitur, Vlpiano in Epito. tit. 1. Obrogare eſt prioris legis infirmandæ cauſſa aliam ferre, Feſto lib. 13. Abrogare etiam publicare, & auferre ſonat in Conſtantini Conſtitut. l. ſi quis ad ſe. C. ad leg. Iul. de vi public. Eſt etiam Abrogare interdum addere aliquid.

Abrogatas leges, conſtitutionéſve recitari, aut oſtendi, aut citari vetuit Iuſtinianus l. 2. C. de vete. iu. enucl. earum tamen neceſſaria videtur notitia, Iſido. ca. fuerunt. 7. diſtinct.

Abrogationis variæ ſunt cauſſæ. Prima conſuetudo contraria, l. de quibus. D. de legi. can. in iſtis. §. leges. 4. diſtinc. Secunda, conſtitutio contraria, exempla reperies in multis Iuſtiniani Nouellis. Tertia, cauſſæ ceſſatio, c. Neophytus, & ibi gloſ. in verb. cauſſa. 61 diſti. l. adigere. §. quãuis. D. de iu. pat. Quarta, loci varietas ca. fi. 31. diſtinct. Quinta tempus, c. non debet, de conſang. & adfi. Sexta, rigor gloſ. in c. fraternitatis. 34. diſtinct. Septima, in ſpecie ca. legi. 16. q. 1. Octaua, maius malum inde ſequens, c. verum hoc. 14. diſtinct.

ABRVPTVM lucrum, cuius commeminit Vlpianus l. 1. §. 3. D. quar. rer. act. non det. interpretatur Accurſius ibid. ſubreptum. cuius ſententiam probaſſe videntur Albericus & Oldendorpius in lexic. explicans Abruptum, id eſt, turpiter acquiſitum. Sunt qui interpretentur præceps, & præter ſpem obiectum. Tu vide Græcos interpretes in eum Vlpiani locum. Budæus tamen abſciſſum, & præciſum καὶ ἀπότομον videtur interpretari l. 4. §. 8. D. de re milit.

Abrupta, dura, præciſa, abſciſſa, c. de viro. 12. q. 2.

ABS

ABS præpoſitio à Græco ducitur ἀψ: ſignificat autem retractionem in partem poſteriorem. Eadem M. Cicero. temporibus in accepti tantum tabulis manebat; ſicut in ea re ipſemet teſtis eſt in eo, qui ORATOR, inſcribitur libello. Pomponius tamen in facti ſtipulatione vſus ea eſt, in lege ſi ita ſtipulatus. 14. D. de verbo. oblig. & in nominis emptione Saluius Iulianus lege multùm. 19. D. de hered. vel act. vend.

ABSCEDERE eſt recedere, in leg. vnic. de colon. Paleſt. lib. 11. C.

Abſcedentem vſumfructum, κεχωρισμένον, id eſt, ſeiunctum, & detractum interpretatur Theoph. §. ne autem. inſtit. de vſufru.

ABSCISE idem valet quod Græcis ἀποτόμως, id eſt, non exactè, præciſè, non ad vnguem: quo ſenſu vſus eſt Calliſtratus l. ſemper. 5. §. 2. D. de iur. immunit.

ABSECTA, & coniuncta contraria ſunt l. his quidem. qui milit. non poſ. lib. 12. C.

ABSENS ſecundum diuerſos tractatus ſumi ſolet Accurſio, l. præſens. D. de procur.

Abſens accipi is debet, qui non eſt in loco vbi petitur, Vlpiano l. abſentem. 199. D. de verb. ſign. id quod ad varios actus iudiciarios pertinet.

Abſens habendus eſt qui in vigilibus, caſtríſve vrbanis militat, l. ſi maritus. 15. D. de adult.

Abſens dicitur qui extra territorium ius dicentis eſt, l. heres abſens, & ibi glo. D. de iudic. Abſens etiam is eſt in legum diſpoſitione, qui longè abeſt, Alciatus in l. mulieris. §. abeſt. de verb. ſignifi. vt et Abſens quibuſdam exiſtimatur qui facilè inueniri nequit: citant auth. præſente. C. de fideiuſ.

Abſens, vel ob neceſſariam cauſſam, vel lucri ſui gratia, quatenus ſit reſtituendus, leges eleganter diſtinguunt, l. vlt. D. de in integ. reſtitut. l. 1. C. quibus ex cauſis maio. l. quia abſente. C. de procurat. l. nec non. & l. ſed etſi. §. 1. D. ex quibus cauſis maior.

Abſens per contumaciam, habetur pro præſente, l. in cauſſæ cognitione verſabitur. §. cauſſa. D. de minor. Vlpiano Imp. Iuſtinia. l. properandum. §. cum autem. C. de iur. dic.

Abſens reus cauſſas abſentiæ per procuratorem reddere poteſt, l. abſens. D. de procurat.

Abſentem eſſe aliud eſt, quàm haberi pro abſente, Barto. in l. ſi maritus. 2. §. 1. D. de adulte. & quæ abſentia prodeſt, Barto. ibid. & quæ abſentia iuuet abſentem aduerſus geſta contra eum, Barto. in l. abſentem. C. de procurat.

Abſentiarum genera quinque conſtituit Accurſius l. vltim. D. de in integ. reſtitut. Prima eſt probabilis, & neceſſaria, vt in milite, qui reipub. cauſſa abeſt: ſecunda eſt probabilis tantùm, vt ſtudiorum: tertia, neceſſaria tantùm, vt in relegato: quarta, voluntaria ſine contumacia: quinta, vt per contumaciam. Budæus tamen tria tantum genera referre videtur in forenſib. iuſtam, cauſſariam probabilem, & liberam.

ABSISTERE Budæo in forenſib. eſt ſuperſedere: quo ſignificatu videtur etiam T. Liuius lib. 8. ab vrb. cond. accepiſſe.

ABSOLVERE forenſe verbum ſignificat iudicio liberare, apud Iulianum l. ſi ex duobus. 14. §. 1. D. iudic. ſol. & Paul. l. ſi in re. in fi. princ. D. de nox. act.

Abſoluere creditorem eleganter dixit Iulius Paulus l.

& in contraria.37.D. de vſuris. pro eo quod vulgò dicunt expedire, & reddito pretio, dimittere, eíq; ſatisfacere: quo ſenſu vſus eſt etiam Terẽtius in Adelph. act. 2. ſcen. 4. Aeſch. Ego ibo ad forũ, vt hunc abſoluam. Sumptum è Græcorum conſuetudine videtur, qui dicunt διαλύειν & ἀπαλλάττειν.

Abſoluere pignus apud Paulum lib. 2. ſent. recept. tit. 5. id eſt luere. Sunt tamen qui ibidem, iuat, legant.

Abſoluere plerunque eſt abſolutum oſtendere, & declarare, glo. in c. ex diligenti. extra de ſimon.

ABSOLVTA, cõpleta, ad finẽ perducta dicimus in Iuſtiniani conſtitut. l. contractus.16. C. de fide inſtrum. & ab eod. Inſtitu. de empt. & vendit. poſt princ.

ABSOLVTORIA eſſe omnia iudicia Iuſtinianus ſcribit. §. fi. In fi. Inſtit. de perpet. & temporalib. act. quod ita ibidem explicuit Theophilus, τουτέστιν ἔξεστι τῷ δικαστῇ πρὸ καταδίκης ἀπογράφεσθαι τὸν ῥέον ἀφεῖναι ἀγωγῆς.

ABSQVE negationis notã eſſe liquet ex conſt. Impp. l. omni nouatione. C. de ſacroſ. eccl. Abſq; pro præter accipiunt quidam in cap. clericis. de immunit. eccleſ. lib. 6.

ABSTINERE dicũtur ſui vel neceſſarij heredes, Vlpia. l. 3. §. ſcio. D. de mi. l. 38. D. de acq. her. Abſtinere etiã dicitur emãcipatus, eidem l. 2. §. 6. D. ad Terty. Sed & extraneus, puta vxor, l. Lucius.14. D. de fideic. li. Porrò abſtinere ſe hereditate, & retinere hereditatem ſunt contraria. Dicuntur tutores abſtinere pupillũ, hoc eſt, ſi eis auctoribus pupillus ſe abſtineat hereditate. Papini. l. cùm tutor. 18. D. de tut. & rat. diſtra. Scæuol. l. penult. D. de auct. tut. & l. 44. D. de re iudic. Hinc

ABSTENTVS, qui tutoris auctoritate ab adeunda hereditate reuocatus eſt, apud eundem Scæuolam d. l. penul. & Vlpianum l. penult. §. fi. D. vt in poſſeſ. leg. & Africanum. l. tutor. 19. D. ad S C. Velleian. Hac etiam voce alio ſignificatu vſus eſt Cyprianus: apud quem pro excommunicato accipitur.

Abſtinere etiam ad alia pertinet, exempla habes apud Vlpiao. l. vnic. §. 1. D. nihil innou. appel. interp. & Imp. Antoninũ l. 1. de iis qui non implet. ſtipen. lib. 10. C.

ABSTVLISSE dicitur, qui aliquid auctore iudice recepit, apud Paulũ l. vend. 21. D. de hered. vel actio. vend,

ABSVMPTIONEM pro conſumptione accepit Vlpianus l. 5. §. 1. D. de vſuſ. ea. rer. quæ vſu conſum. Græcis ἀνάλωσις, vt & Plauto abſumedo.

ABSVRDVM idem quod Græcis ἄτοπον, & ἄλογον, apud Gaium l. 7. D. de bon. libert.

ABVNDARE ad ea pertinet, quæ fruſtra adiecta ſunt, aut ſuperfluo, l. 95. D. de diuerſ. reg. iur.

EX ABVNDANTI, formula Papiniano familiaris, pro fruſtrà, & ſuperuacuò, l. 9. D. de ſupel. leg. & alibi ſæpe.

ABVTI, & vti contraria eſſe conſtat ex M. Cicerone in Topicis, vbi de vſu vxori legato loquitur. & Vlpiano l. plenum. 12. §. 1. D. de vſu & habit.

Abuti etiam perdere, & dilapidare ſonat, Vlpiano l. ſed & ſi. 55. §. conſuluit. D. de pet. her. Abuti veteres dicebant pro eo quod eſt vtendo conſumere, cõficere, extinguere. Cice. 3. Verr. & Cato de re ruſt. Linito vſque adeò, donec omnem caſeum cùm melle abuſus erit. Eodẽmodo καταχρῆσθαι Græci dicunt, Paul. 1. ad Corin. ca. 7. καὶ οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι.

ABVSA N. Marcello dicuntur, vtendo, vel in vſum conſumpta, apud Plautum in Aſinar.

ABVSVS, per vſum conſumptio, Vlpiano l. ſed ſi poſſeſſori. 11. §. 1. verſ. ſed ſi. D. de iureiur.

ABVSIVE eo ſenſu accipitur apud Marcellum, l. nõ aliter. 69. §. 1. D. de legat. 3. & Vlpianum l. item apud. 15. §. 29. verſ. verberaſſe. D. de iniur. quo & καταχρηστικῶς, id eſt, impropriè, apud Gaium l. licet. 58. D. de verb. ſignifi. Eodem ſenſu etiam, per Abuſionem apud Iuliaum l. fideiuſſor. 16. §. 2. D. de fideiu. & l. item Prætor. 8. D. de ſuis & legit.

AC copulatiuè accipitur pro atq; καὶ, Vlpiano l. ſi quis. 4. D. de cuſto. reo. Quandoque pro, id eſt, ſumitur in conſtitut. Impp. Leonis, & Anthemij, l. decernimus. in princip. C. de ſacro. ſanct. eccleſ. Aliquando pro ita, poſt perinde. §. itaque. Inſtit. quib. nõ eſt permiſſ. facere teſta. l. qua ratione. §. literæ. D. de acq. rer. domi. & apud Paulum l. quæro. 54. in fin. princ. D. loca. Albericus tamen ibi pro deinde ſumi autumat.

ACADEMIA Sudæ, locus eſt nemoroſus (vbi Plato natus docebat magna laude) mille ab Athenis paſſibus diſtans. Aliud quoque gymnaſium erat non ita procul ab illo, in quo Ariſtotelici diſputabant, Lyceum dictum. Inde etiam nũc appellamus Academias, Gymnaſia, ſeu Scholas inſigniores, in quibus maiorum diſciplinarũ ſtudia exercẽtur. Academiã etiam pro philoſophorũ ſchola poni ſcribit Budæus in prioribus. Academiarum auctoritatẽ ab Imperatoribus conceſſam, vt profeſſores hodie ſolennitate declarẽtur, quos vocabulo recentiore Doctores appellant. à docendo: hinc emanaſſe colligunt, quòd olim Iuriſconſulti publicè reſpondendi veniam à principibus peterent, & ex auctoritate illorum reſponderent, l. 2. §. primus diuus Auguſtus. D. de orig. iur. Academias auctoritate Imperatoria vel inſtitutas, vel confirmatas, rectè nuncupabimus legum nutrices. Academiæ autem inſtitutionem docent Impp. l. vnic. C. de ſtud. lib. vrb. Ro. lib. 11. & l. 1. C. Theo. eo. tit. Quales, & qui deligendi ſint profeſſores, Iulianus Imp. l. magiſtros. 7. C. de profeſ. & medic. lib. 11. tradit.

ACCENSI dicebantur, qui in locum mortuorum militum ſurrogabãtur, & ad cenſum legionũ eſſent adſcripti, Feſto li. 1. At Varro, miniſtros magiſtratuum, ait, ab acciendo dictos, id eſt, vocando. Nam accenſus inſtar præconis acciebat iuſſu Cõſulis Quirites ad cõcionem: quod munus nemini niſi libertis deferebatur, teſtis Cicero ad Quint. Fr. vide Bud. l. fin. D. de iur. immu. Accenſus autem & præco in hoc conueniunt, quòd ambo Conſulis, alteriúſve magiſtratus dicto, ad imperium, nutúmque præſto eſſent: at ille, vt ad concionem, hic vt ad comitia Quirites aduocaret. Alexan. ab Alex. Gen. dier. lib. 2. cap. 27.

ACCEPTILATIO eſt (vt Modeſtinus definit l. 1. D. de acceptila.) liberatio per mutuam interrogationem & reſponſionem, qua vtriſque contingit ab eodem nexu abſolutio: vt, Habéſne acceptum quod tibi promiſi? & tu reſpondes, habeo, acceptúmq; fero. iam acceptilatio facta eſt, Vlpianus l. pluribus. D. de accept. Acceptilatio autem & Apocha hoc differũt, quòd acceptilatione omni modo liberatio contingit, licet pecunia ſoluta nõ ſit: Apocha nõ aliàs, quàm ſi pecunia ſoluta ſit. Vlpianus l. ſi accepto. 19. D. de acceptilatio.

Acceptilatio iure ciuili introducta eſt, quia nihil aliud eſt, quàm ficta ſolutio. Vide Alciat. in l. 1. C. de tranſact. eam Vlpia. iuris gentium affirmare videtur, in l. an inutilis. de accept. non quia iure gentium fuerit approbata, ſed propter pactum, quod in ſe habet. Id enim eſt iure gentium introductum, l. 1. D. de pact.

ACCEPTARE apud Papinianum l. tale. 40. §. 1. D. de pact. eſt per acceptilationem liberare: eóque propendere eiuſdem reſponſum putem. Acceptare apud eundem dicitur qui accipere ſolet, l. Seio. 10. §. 1. in fin. D. de ann. leg.

ACCEPTVM facere, hoc eſt, confiteri quod à me acceperis vel habes, acceptum habere, Vlpian. l. 7. D. de acceptilat. Accepto facere, liberare, l. 9. §. 7. D. quod met. cau.

Acceptum ferre, (metaphora à rationibus tracta) eſt ſcribere ſe ab aliquo accepiſſe, hoc eſt, in acceptorum tabulas referre, l. 89. D. de ſol. & l. 35. D. de pign. act. l. 11. de ſuſcept. & arc. libr. 10. C. duæ enim partes rationum ſunt: prior accepti, poſterior expenſi eſt. & vide

Plautú in Ciſtelar. qui ait, Nunc quod reliquū reſtat vnlu perſoluere, Vt expūgatur nomē, ne quid debeā. Vnde accepti tabulas Cic. Verr. a. vocat rationes in quas acceptæ pecuniæ referebātur. Superiores formulæ ad creditorē pertinēt, quę ſequūtur ad debitorem.

Accepto liberari, hoc eſt, ſic liberari, vt creditor confiteatur à debitore accepiſſe, Vlpianus in l. metum autem præſentem. §. fin. D. quod metus cauſa.

Accepto rogare etiam ad debitorem pertinet, apud Vlpianum l. 6. D. de acceptilat. l. 8. §. 1. D. eo.

ACCESSIO dicitur quod rei ſiue perſonæ adiungitur, l. 1. §. 4. D. depoſ. Acceſſio etiam adpellatur fideiuſſor, Paulo l. ſi ſeruū. 91. §. nūc videamus. D. de verb. oblig.

Acceſſio fit aut perſonæ aut rei: perſonæ, cùm mihi, aut Titio ſtipulor: rei, cum mihi decem, aut Titio hominem: idq; idem Paulus refert l. obligationum ferè. §. acceſſio. D. de oblig. & act.

Acceſſionis cauſſam apud Vlp. l. generaliter. §. in princip. D. de fideiuſſo. accipere debemus fideiuſſoriam.

Acceſſionis locum obtinere eas res ex Paulo diſcimus, quæ non principaliter per ſe conſiſtunt, ſed aliis adplicantur, l. nam quod. 4. D. de penu leg. l. 19. §. perueniamus. D. de aur. argentóque leg.

Acceſſionis loco promittere eum dicimus, qui fide iubet, apud Paulum l. hi qui acceſſionis. D. de fideiuſſ.

Acceſſionum nomine intelliguntur non ſolùm quæ ex re qua de agitur, orta ſunt (vt fructus, partus, vſuræ, & omnia cauſſa, Vlpian. l. a. D. de in diem addict. l. Imperator. §. D. ad S C. Trebel. l. ſi ſeruus. 61. §. his etiam illud. D. de furt. ibi acceſſiones & fructus, vbi, &, pro, id eſt (vt ſæpè alibi) ponitur. Eò etiam pertinet titulus de vſuris, fructibus, cauſſis, & acceſſionibus, & mora) ſed etiam quæ extrinſecus acceſſerunt, veluti, quod per alluuionē accedit, aut vſus fructus, qui per conſolidationem proprietati adiungitur.

ACCESSORIVM & Acceſſio idem ſunt, vox illa interpretibus pōtificiis, hæc veteribus Iuriſcōſ. recepta. Acceſſionem cedere principali Vlpia. ſcribit. d. §. perueniamus. Acceſſorium ſequitur naturam ſui principalis l. cū principalis. de diuerſ. reg. iuris, & ca. acceſſorium eod. titu. lib. 6. Sed hæc regula variis modis reſtringitur.

ACCIDERE veteribus Iuriſcoſ. ſignificabat mori, & fato concedere: id autē ominis cauſſa dicebant, cū mortem nominare nolleēt. Pomponius l. in vulgari. in fin. 162. D. de verb. ſignifi. Iulianus l. quidam ita. 25. D. ad Trebell. & M. Cic. li. 2. de Inuētione. Græci, νῦν πάθοι.

Accidit & quid viuis d. l. 162. quando quid eis cōtingit.

ACCIPERE aliud eſt quàm capere, Vlpiano l. aliud. 71. D. de verbo. ſignific. Capere, tum cum effectu quid accipitur: accipere, & ſi quis non accepit vt habeat. Hinc rectè concludit P. Decius l. nō videtur. 51. D. de diuerſ. regu. iur. antiq. Accipere verbum non ſignificare dominij tranſlationem. Accipere etiam dicitur non ſolùm manu alterius, ſed & à ſeipſo, Decius in d. l. non videtur. Vnde rectè cōcludit Bartolus in l. Centurio. verſ. primò quæro quis ſit effectus. verbum, Accipere, directum eſſe.

Accipere & recipere diſtant in ſpecie apud Vlpianum relata l. a. §. mulier. D. de dot. prælег.

Accipere iudicium, eſt pati à Prætore dari in eam rem iudices, de qua mouetur controuerſia, Paulo l. a. §. 1. D. ſi ex nox. cauſ. ag. Prætori apud Vlpianū l. filius famil. 8. §. procuratorē. 3. D. de procurat. & alibi ſæpiſsimè. Porrò iudicium accipere actiuè, & paſsiuè ſumi, hoc eſt, ad eum qui agit, & eum qui conuenitur, referri, Vlpiano placuit, l. redhibere. 21. §. idem Pomponius. D. de ædil. edict.

ACCOLA nō eſt, vt exiſtimauit Accurſius, qui aliquo in loco domicilium cōſtituit, ſed qui prope aliquem locum ſimpliciter habitat. Et propriè iuxta flumina ſunt accolæ. Virgil. in 7. Aen.

—amniſque vadoſi
Accola Vulturni.

Hi & accolentes Vlpiano, in l. 1. §. ſunt qui putent. D. ne quid in flum. pub. vbi Accurſius legit accolarum, in P. Flor. legitur, accolentium. Alciatus in l. 239. D. de verbo. ſig. Accola eſt qui prope aliquem locum ſimpliciter habitat.

ACCOMMODANDI verbo vtūtur Iuriſcoſ. cùm quid benignè, ex æquo & bono, cōtra ſummi iuris regulaa conceſſum ſignificant, Vlpian. l. eleganter. 24. D. de pig. act. Papiniano l. fin. D. de tranſact. Terent. Clem. l. filio. 48. D. de rit. nupt. eodem in eundem ſenſum vſi ſunt Impp. Seuerus, & Antoninus. Accommodare etiam in Gordiani Impe. conſtitutione, pro interponere & adhibere accipitur, l. ſi qua. 7. C. famil. ercil. ex Nonio Marcello.

Accommodare nomen, eſt nomē alterius ſui loco apponere, & velut nomen commodato acceptum contractui inſerere, in conſtitutione Impp. l. cùm propria. §. C. ſi quis alt. vel ſibi.

ACCVMBERE dicitur, qui iacet, Proculo l. hæc verba. 124. D. de verb. ſignifi.

ACCVMVLATIO eſt plurium actionum iudicialis adiunctio, Alciato l. edita. nu. 22. C. de edend. recenſenti caſus quibus ei locus ſit.

ACCVSARE non à cuſo, aut cudo, vt quidam putant, ſed à cauſſa duci coniugata verba oſtendunt, recuſo, excuſo, &c. & Græcū verbū αἰτιᾶσθαι, vt indicat Iulius Pollux lib. 3. ca. 29. Onomaſt. & ad publica iudicia tantummodo accommodatū eſt. Accuſare iure mariti, eſt in accuſando habere certa ſpecialia, de quibus tractatur in l. iure mariti. & l. quāuis. C. ad l. Iul. de adul.

Accuſaſſe autem eum dicimus, qui crimina obiecit, & cauſſam perorari vſque ad ſententiam effecit: cæterum ſi antè quieuit, non accuſauit, Vlpia. l. qui cum. §. accuſaſſe. D. de bonis libert. Accuſare igitur Vlpiano eſt crimen obiicere legitimè. Hinc, Accuſatio, eſt legitima criminis obiectio, ex eod. Vlpiano.

Accuſare etiam intelligendus eſt qui nomen detulit, l. cum patronum. 10. §. 1. D. de iure patr.

ACCVSATIO aliud eſt, & aliud actio. Accuſatio propriè eſt ex qua imponitur pœna mortis, vel corporis coercitio, vel pecuniaria fiſco adplicāda. Actio eſt ius perſequendi in iudicio, quod ſibi debetur, Angelo in rubric. Inſtit. de public. iudic. Bartolo in l. Prætor ait. 3. D. de ſepul. viola. Quid autem accuſatio à maledicentia differat Cicero oſtendit in Orat. pro Cœlio, his verbis: Accuſatio crimen deſiderat, rem vt definiat, nomine vt notet, argumento probet, teſte confirmet: maledictio autem nihil habet propoſiti præter contumeliam: quæ ſi petulantius iaciatur (ſic. n. legendum) conuicium; ſi facetius, vrbanitas nominatur. Et quamuis non planè idem à Demoſth. dicatur, dubium tamen non habeo quin Cicero illius ſit veſtigia perſecutus. Sic enim ἐν τῷ περὶ τοῦ στεφάνου, Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐγὼ λοιδορίαν κατηγορίας διαφέρειν ἡγοῦμαι, τῷ τὴν μὲν κατηγορίαν ἀδικήματα ἔχειν, ὧν ἐν τοῖς νόμοις εἰσὶν αἱ τιμωρίαι· τὴν δὲ λοιδορίαν βλασφημίας, ἃς κατὰ τὴν αὑτῶν φύσιν τοῖς ἐχθροῖς περὶ ἀλλήλων συμβαίνει λέγειν.

ACEPHALITAS hæretici dicti ſunt, hoc eſt ſine capite: nullus enim erroris eorū reperitur auctor, ex quo orti ſint. Hi capita aliquot concilij Chalcedonenſis impugnabant, duarum in Chriſto ſubſtantiarum proprietatem negantes, Iſidoro Etymolog. 8. ca. 5. quem refert Gratianus c. quidam autem. 24. q. 3.

ACETABVLVM Alciato in tit. de pond. & menſur. menſuræ genus, éſtq; pars quarta heminę. Alias idē eſt quod Parapſis. vide Parapſis. Pro acetabula autē in l. 19. §. 3. D. de aur. & arg. leg. vulgò malè (inquit Cuiac.) tabulas: quę ſcriptura etiam falſo Horatij quodam

dam loco epiſt. 15.li.1.cõfirmatur, in quo omnes conſtanter legerant hactenus, Patinas omaſi, non, tabulas.

ACETI appellatione non contineri acetum, quod paterfamilias vini numero habuit, Vlpianus ſcribit l.ſi quis vinum.§.ſi acetum. D.de vino, tri. oleóque leg.

ACINATICVM, vini gen' ex acinis vinaceis aqua maceratis confectũ, apud Vlpianũ l.9.D.de vin.tritic. ex acino: id qui fiat, docet Caſsiodor.lib.12.Epiſtol.

ACQVIRI ei accipiemus, ad quẽ rei commodum reſpicit, Vlpiano l.ſi extraneus.in fin.D.de iure dot.

Acquirere eum dicit Accurſius qui acquirere nititur, in gloſ.fin.l.ſi per impreſsionem. C.de iis quę vi metu geſt.ſunt. cuius ſententiam probat Albericus. Acquirere etiam eum cenſuit Accurſius, qui acquirere velit, l.1.D.de auct.tut. Quid autem ſit acquirere rerum dominium, & quot ſint modi dominij adquirendi, vide apud Hot.in Comm.verb.iuris.

Ἀκριβοδίκαιοι dicebantur Ariſtoteli lib. 5. Ethic. qui ius ad literarum anguſtias reuocabant, ſummo iure nitentes, Bud.l.1.D.de iuſt.& iur. vnde *ἀκριβοδίκαιον* ius ſummum, exactius, durius, & ſtrictũ, Ariſtote.ibidẽ. His opponuotur *ἐπιεικεῖς* iudices, id eſt æqui & boni.

Ἀκρόδρυα Gaius in l. qui venenum, 236. D.de verb.ſign. ſcribit apud Græcos omnea arborũ ſpecies continere. quo tamen loco vult Hotomanus, BACCARVM, aut FRVCTVVM legi, cum conſtet (vel teſte Suida) *ἀκρόδρυα* dici *πάντας τοὺς τῶν δένδρων καρπούς*.

ACTA, res quæ in commentariis principalibus relata eſſent, Cicero ol Philippica.2.& Plinio lib.5.Epiſtol. ad Valerianum. Liber (inquit hic) principis ſeuerus. Leges ipſum: eſt in actis publicis, id eſt, commentariis. Hęc *δημόσια γράμματα* AEſchines vocat. Acta igitur libri, ſeu tabulæ erant, in quibus ſcribebantur res geſtæ, principis, aut populi, aut etiam leges.

Acta Iuriſcõſ. & Imperatoribus libri erant forenſium, ſiue iudicialium ſcribarum, in quibus iudicum pronuntiata ſcribebantur, apud Paulum l.acta. 45. D. de re iudic. Hermogenianum l.actorum.46. D.eo. Seuerum & Antoninũ l.is apud. C. de edẽ. & alibi ſæpiſſimè. Hęc *ὑπομνήματα* H.Modeſtinus l.13.§.*οὐδὲ κατὰ…* D.de excuſat. Galli regeſtra vocant, quaſi regeſta, malè & ineptè efflant *regiſtres*, etiam ipſi pragmatici, & fori rabulæ.

Actorum genera duo cõſtituiſſe videtur M.Cicero Philip.2. publica & priuata. Publicis leges & ſimilia, quæ à principe gererentur, continebantur: priuatis teſtamenta, aliáve priuatorum geſta.

Acta etiam plerunque locum, vbi ius dici ſolet, ſignificant, l.2.C.de cuſtod.reo.& l.1.C.de ſatiſd.

Acta à geſtis vt diſtent, Iaſon diſſerit in l.2. C. de eden. Quanquàm geſta elegantius dicuntur res geſtæ. Interdũ tamẽ, Roterod.teſte, Actus pro geſtis legimus.

Acta circumducere, id eſt, antiquare, & delere, Paul. de re iudi. Acta apud ſe habita, ſi partes conſentiant, iudex poteſt ea die iubere circumduci, niſi vel negotium, vel lis terminata ſit.

Acta diurna, quæ per ſingulos dies fiunt & ſcribuntur.

Acta & actitata, formularij adpellant ſua ſcriptorum volumina: de his textus eſt in Clem.ſæpe.§.ſententiam. de verb.ſignif.

ACTIONES, QVAE TERTIA PARS ſunt Iuris, l.1.D.de ſtat homin.

ACTIO vt ab agendo ducitur, ita id quod agimus ſonat, Varro lib.4. de ling. Lat. Actio, inquit, quod in agitatu eſt. Actio generale, ſpecialéque verbum eſſe ex ſubiectis liquebit.

Actio quicquid agitur, ſonat. Exempla legenti obuia vbique fient. Contractiũs, ſpecialiúſue quandoque ſonat querelam: aliquando verborum formulã ſolennẽ & certã, quibus agendi modus præſcribi ſolebat: quæ legis actio dicebatur, id eſt, legitima actio, Pomponio l.2.§.2. verſ. deinde ex his legibus. C. de orig. iur. Actionum etiam verbo orationes cõtinebantur, Ciceroni lib. 2. Rhet. & Aſconio eius interpreti in Corneliana: quo ſenſu accipi poſſunt M.Ciceronis Verrinę: niſi dicas eas pro accuſationibus accipi, quod ex 7.actione in fine liquet, ibi, Hæc in ea accuſatione. Sic quoque accipitur apud Papinianum, l.1. D.de crimine ſtellionat. vt ex l. 3. in princip. D.eod. liquidò conſtat.

Actio exempta ſic erit accipienda, ſi deſiit agere poſſe, Vlpiano l.ſed & ſi.§.ait Prætor.4.D.ex quibus cauſis maior.in integ.reſtitu.

Actionem dare, dare iudicium, hoc eſt, admittere iudiciariam diſceptationem de quolibet negotio, & actorem ad intendendam actionem admittere. Non dare, vel denegare actionem aut iudicium, id eſt, non admittere inſtitutam alicuius perſecutionem, l. Prætor edixit. §.1.& §.ſed & ſi quis.l.item apud Labeonem.§.Prætor ait.31.D.de iniur. & alibi ſæpe in Prætorum edictis.

Actionis verbo non continetur exceptio, Paulus l.verbum oportebit.de verb.ſig.D.

Actio autem ex peccato eſt, quoties ex eo teneri quis incipit, quod ipſe admiſit: veluti ſi furtum, vel iniuriam commiſerit, ídque ex Modeſtino liquet, l.obligamur.verſ.ex peccato. D.de oblig.& act.

Actio in factum dicitur, qualis eſt (exempli gratia) actio, quæ datur patrono aduerſus libertũ, à quo contra edictum Prætoris in ius vocatus eſt, Vlpia.l.actionum.§.1.D.illo titu.

Actionem heredi alicuius concedi, & hereditariam eſſe differunt. Actio enim reuocatoria, quæ patrono datur, nõ eſt hereditaria, id eſt, ex bonis liberti: ſed propria patroni, Vlpia.l.1.§.hæc actio. D. ſi quid in frau. patro.

Actionem ineptam, impertinentem proponere dicuntur, qui ſine certa facti & iuris, ſeu actionis inueſtigatione, illotis (quod dicitur) manibus ad tractandas cauſas proſiliunt.

Actionũ ſpecies, quæ propter immenſam negotiorum diuerſitatem variantur, commodis diuiſionibus, ex quatuor rerum cauſis, videlicet efficiente, materiali, formali & finali, productis, ſummatim explicantur, Inſtitu.de actionibus, per totum tit.

Actiones omnes, ſecundum cauſam efficientem, aut ciuiles ſunt, aut prætoriæ, Vlpianus in l.actionum. §. vlt.D.de obli.& actionibus: aut directæ, aut vtiles, l. actiones.D.eo.

Actiones ciuiles ceoſentur, quæ ex legibus XII. Tabularum, plebiſcitis, ſenatuſconſultis, Principum placitis, reſponſis prudentum, ſpecialiter introductæ ſunt, ac formam acceperuot. (Quoniam ex his partibus conſtat totum ius ciuile, §.conſtat autem. Inſt. de iur.natu.gen.& ciui. Papinianus in l.ius autem ciuile.D.de iuſt.& iur.) facit §.1. Inſt. de obligat. titul. generali. Sed placuit Imperatoris definitio, dicentis, eas eſſe ciuiles, quæ ex legitimis & ciuilibus cauſsis deſcendunt, §.ſed iſtæ. Inſti.de actio.

Actiones directæ dicuntur, tam quæ ex verbis, quàm quæ ex ſententia iuris ciuilis vel prætorij, per interpretationem cõſtitutæ ſunt. exemplum habes in l. 1. iuncta l.pen. D.ſi quad.paup.& Vlpianus in l. nominis.§.1.de verb.ſign.D. De his amplius aliquid vide apud Hotomanum in Comm.verb.iuris.

Actiones vtiles, ſeu indirectæ cenſentur, quæ non ex verbis legum proficiſcuntur, ſed ex ſententia, & interpretatione, propter ſimilem rationem receptæ ſunt, text.in l.3. §. ſed ſi quid.D.de negot.geſt. Bart. in l.Curatoris.C.eo. nam (vt ait Pedius) quoties lege aliquid vnum, vel alterum introductum eſt, bona occaſio eſt, & cætera quæ tendunt ad eandem vtilita-

tem, vel interpretatione, vel certè iuriſdictione ſuppleri, referente Vlpiano in l. nam, vt ait. de legibus. D.

Actionum quædam, ſi cauſſam materialem ſpectes, in rem ſunt, quædam in perſonam, quædã mistam cauſſam obtinent, Impe. §. quædam autem. Inſtitu. de act. & ibi vide Aug. quædam ad rerum proprietatem pertinent, quædam ad quaſi proprietatem, quædam deniq; ad poſſeſsionem, quædã ad quaſi poſſeſsionem: de his eſt tex. c. cũ eccleſia Sutr. de cau. poſſeſsio. quædam ſunt populares, ſeu publicæ, aliæ priuatę ſunt, de his extat titul. de popul. action. lib. 37. Dig. titul. 23. Priuatas appellamus, quæ ad rem priuatam dantur: & ei ſoli, aut heredi. Quædam directæ ſunt, quædam contrariæ, Accurſius in l. 2. D. de obliga. & act. Bartol. in d. l. curatoris. quædam conceduntur heredibus, & in heredes: quædã verò heredibus, ſed non in heredes: quædam denique neque heredibus, neque in heredes conceduntur. Exempla diligenti lectori facilè fient obuia.

Actionum, inquit Vlpianus, genera ſunt duo: in rem, quæ dicitur vindicatio: & in perſonam, quæ condictio appellatur. In rem actio eſt per quam rem noſtram, quæ ab alio poſsidetur, petimus, l. 1. D. de rei vindic. Et ſemper aduerſus eum eſt, qui rem poſsidet, §. Inſtit. de actio. Et harum actionum alia eſt directa in rem actio, vt rei vindicatio, actio confeſſoria, & negatoria. Alia eſt actio in rem vtilis, quæ ſunt actiones de dominio non directæ, ſed vtiles, quæ ex æquitate dantur quandoque non dominis, vt ſunt Publicianæ, quæ ex diuerſis cauſsis competunt, d. §. ſed iſtæ. Et actio per quam quæritur, an Actor iurauit: & actio in rem de ſuperficie: & actio Fabiana, & Pauliana, & Caluiſiana: & actio in rem, quæ competit inter dominum tabulæ, & pictorem. Sunt & aliæ in rem actiones, in quibus non de dominio, ſed de pignore agitur, ſicut Seruiana, & quaſi Seruiana, de quibus vide loco ſuo. In perſonã actio eſt, qua cũ eo agimus qui obligatus eſt nobis ad faciendũ aliquid, vel dãdum: & ſemper aduerſus eũ dẽ locũ habet, l. 25. D. de obli. & acti. Et nota, quòd actio perſonalis non ſequitur fundum, D. de contrahend. emptio. & vendit. l. Titius. §. Lucius Titius. D. ad Treb. l. 1. §. ſi heres. D. de iudi. l. ſi fideicommiſſum. §. tractatum. & D. de alien. iud. mu. cau. fact. l. 3. §. opus. in gloſſ. per Dy. in l. final. D. de noui ope. nunc. item actio perſonalis eſt ita adfixa perſonæ creditoris, quòd in alium transferri non poteſt, niſi fictione iuris. D. de pecu. l. quia ergo.

Actio AEdilitia dicitur quę edicto ædiliũ curuliũ conſtituta eſt, C. de ædi. ed. & §. 1. Inſt. & competit multis modis: primò, ſi res vendita ſit redhibita propter vitium, ſiue morbum, nec tamen à venditore reſtituitur pretium emptori cum actionibus, & aliis, quæ ædiles inhibent, & in hoc caſu eſt perpetua. de hac habetur D. de ædilitio edict. l. AEdiles. in princip. §. 1. & fina. & l. illud. 2. reſpon. & l. redhibitoria. eod. tit. & l. fi. C. de ædili. ed. Secundò competit, quando conuenit, vt ſi res vendita non placet, intra præfinitum tempus redhibeatur: ea conuentio rata habetur. ſi de tempore nihil conuenerit, in factum actio intra 60. dies accommodatur emptori, ita Vlpianus l. quod ſi. 31. §. 19. D. eod. & vide l. eum autem. 23. D. eo. Tertiò competit, ſi venditor non vult tradere ſeruum, vel mancipium, vel iumentum cum ornamento, cum quo oſtenderat tempore venditionis, pro ipſo ornamento, vel vt fiat redhibitio rei principalis propter acceſſoris, & tunc cõpetit etiam vſque ad 60. dies, D. eod. titu. l. AEdiles. in princip. & §. vendendi. Quartò verò competit, quando eo loco, quà iter eſt vulgo, habet quis canem, lupum, vrſum, aprum, verrem, pantheram, leonem, &c. vel animal aliquod, quod nocere poſſet, ſiue ſit ligatum, ſiue ſolutum, D. eod. titu. l. hi enim. & l. ſequen. & ſi homo liber ab illis damnum patiatur, ſeu perierit, ſolidi ducenti præſtabuntur, vt l. qua vulgo. D. eod. titu. ſed plenius vide de his Guill. in ſpec. in tracta. libel. de emptio. & vend. §. nunc dicendum eſt. De his item vide Hotomanum in Comm. verb. iuris, vbi treatantùm huius actionis ædilitiæ ſpecies in iure ciuili reperiri ait, redhibitoriam ſcilicet, quanto minoris, & in factum.

Actio confeſſoria eſt, quæ competit ei, qui ſeruitutes ſibi competere contendit, hoc eſt, ei qui dicit ſe habere ius, vel ſeruitutem per fundum vicini eundi vel agendi, vel altiùs ædes ſuas leuandi, vel quamcunque aliam ſeruitutem in re ipſius, etiam inuito eo. Hæc autem actio in rem dicitur, vel realis, quia rem tuam corporalem, ſcilicet ius eundi per fundũ petit: quamuis ipſa ſeruitus ſit incorporalis, vt D. ſi ſerui. vend. l. 2. in prin. & §. æquè. inſtitut. de actio. & dicitur confeſſoria, quia verbis affirmatiuis concipitur, & eius contraria verbis negatiuis proponitur, quæ dicitur Actio negatoria, ſecundum Placentin. D. ſi ſerui. ven. l. ſi quando. §. cùm in domo. & ibi not. per illum tex. vnde actio negatoria competit ei qui negat, hoc eſt, ei qui dicit aliquem non habere ius, vel ſeruitutem ad aliquid quod facere volebat alter, & ipſum per hanc actionem prohibet: vt quando dominus fundi intendit aduerſus te ſolitum iter per fundum ſuum, dicens, Non eſt tibi ius eundi per fundum meum. Et hæc actio ſimiliter in rem dicitur, quia dominus fundi vindicat libertatem, dum ipſam intendit verbis negatiuis, dicens, quòd alter non habet ius eundi vel agendi per fundum ſuum, nec altiùs tollendi ædes, ne luminibus ſuis noceat. Et ſic per hanc dominus fundi ad hoc agit, vt fundus ſuus declaretur liber, & alter deſiſtat, & prohibeatur, ne eum de cætero inquietet. D. ſi ſerui. ven. l. 2. & l. loci corpus. §. competit. & Inſt. de act. §. econtra. Et hæc actio non competit de dominio, ſed de iure prædiorum: ſic & confeſſoria, vt in prealle. l. 2. in prin. Et licet ſecundum Placen. dicatur ideò negatoria, quia verbis negatiuis intentatur: tamen contrarium notat. in l. 2. §. econtra. ſup. alleg. nam quęlibet earum, ſcilicet actio confeſſoria & negatoria poteſt dari per verba affirmatiua, & etiam per negatiua. Non ergo ſumunt differentiam per formam verborum, ſed differunt ratione materiæ. Vnde, breuiter concludendo, ſiue per affirmationem, ſiue per negationem dentur, tantum in hoc differunt, quia confeſſoria datur ad tuendam ſeruitutem debitam: & negatoria datur ad tuendam libertatem ſuam. Et notant doctores exempla, in quibus confeſſoria intentatur verbis negatiuis, & negatoria verbis affirmatiuis, in cap. cum eccleſia Sutrins. de cauſ. poſ. & proprie. vbi bona gl. de his. Ext. de iud. in c. examinata. & in d. l. 2. D. ſi ſerui. vend.

Actio de ſuperficie quaſi in rem, competit ei, qui ſuperficiem habet in alieno ſolo nomine conducti, ad repetendũ ſuperficiem, ſi poſſederat, D. de ſuperfici. l. 1. §. qui ſuperficiem. in fin. & §. quod ait. ver. & ſane. Porrò hæc extraordinaria eſt: quia interdictũ adpellatur. d. §. qui ſuperficiem. iuncta rubri.

Actio Caluiſiana eſt, per quam reuocantur res, quæ in fraudem creditorum patroni ſve libertus alienauit, vbi etiam locum habet actio Fabiana, D. de iure patronat. l. ſi libertus. ſecundum Placent. l. 1. §. ſi pluribus. D. ſi quid in frau. patro. l. 2. C. eo.

Actio Fabiana, & Pauliana, ſic dictæ ab earum auctoribus: Pauliana quidẽ à Paulo prætore: habent locum, quando debitor in fraudem creditoris alienauit ea, quæ alienata fuerunt creditori, vt reuocetur ipſa alienatio.

natio. Datur etiam actio Fabiana patrono, ad reuocandum alienata per libertum, Paulus lib.3.ſent.titu. 3.ex quo & lib.9.tit.14.C.Theo.ſic legas, non Fauiana. In hac veniunt fructus etiam poſt lit.conteſta. per cepti, vt no.D.ſi quid in fran.patron.l.a.per illú text. & ibi per tot. Pauliana datur propriè creditori ad reuocanda alienata in fraudem per debitorem: de qua C.quæ in fraud.cred.l.1.§.final.& l.hac in factum.& expreſsius in l.videamus.§. in Fabiana.D.de vſur. In qua etiam veniunt fructus, vt eo.tit.l.ait Prætor.§.per hanc.& §.præterea.quod intellige vt docet Vlpianus l.fin.§.non ſolùm.eo.tit.

ACTIO in perſonã eſt, quæ condictio appellatur, per quam cum eo agimus, qui obligatus eſt nobis ad faciẽdum vel dandũ, & ſemper aduerſus eundẽ locum habet, Vlpiano l.actionum. 25.de oblig.& action. Et harum actionum quædam naſcuntur ex contractu, quædam ex quaſi contractu, quædam ex maleficio & quaſi maleficio, Inſtit.de oblig.§. ſequens.expreſsius Inſtit.de act.§.omnium. Actiones ex contractu naſcũtur ex pacto conuẽtionéve, ſiue obligatio ex re naſcatur, vt conditio certi, de numerata pecunia, condictio ob cauſſam dati, actio commodati, depoſiti, pigneratitia, de quibus omnibus ſuo loco dicemus: ſiue etiam oriatur obligatio ex verbis, ſicut in actione ex ſtipulatu, quando res certa in ſtipulationem deducta eſt: ſiue etiam oriatur obligatio ex literis: de quibus cõdictio odio deſidiæ datur in eum, qui cum ſpe futuræ numerationis ſcribit ſe debere, quod ei non eſt numeratum: numeratione autem non ſecuta poſt biennium non repetit chirographum, l.in contractibus.C.de non nu.pecu. ſiue etiam oriatur obligatio ex conſenſu, veluti empti, venditi, locati, conducti, pro ſocio, mandati, præſcriptis verbis, & actio conſtitutæ pecuniæ: necnon actio in factum de iureiurando. De his actionibus in propriis locis ſecundum ordinem patebit. Et iſtæ ſunt ſpecies actionum in perſonam, quæ oriuntur ex contractu, ſiue re, verbis, literis, aut conſenſu obligatio oriatur, de quibus vide D.de actio.& oblig.l.1.& 2.& Inſtit.de oblig §. 1.cum §§.& tit.ſeqq.vſque ad tit.de obli. quæ ex quaſi contractu naſc.

Actio commodati eſt triplex, ſcilicet directa, vtilis, & contraria. Directa competit ei, qui rem aliquã commodauit, contra commodatarium, ad repetendum ipſam rem, vt ei res & eius acceſsiones reſtituantur facto & expleto vſu, propter quem commodata eſt, D.commod.l.1.l.17.§.ſicut. Actio cõmodati contraria ei competit, qui commodatum accepit, in eum qui commodauit, & impenſas in rem commodatam factas repetit, ídque ſecundum diſtinctionem Gaij, l.in rebus.18.§.poſſunt.D.commod. quod autem contraria competat, docet Paulus l.in commodato.17.§.1.D.eod. Actio commodati vtilis competit, vbi non eſt verè commodatum, ſed interpretatiuè, vt ſi is commodauit, qui commodare, aut commodato accipere non poteſt: exempla patent apud Vlpianum, & Paulum.

Actio depoſiti eſt duplex.ſ.directa & contraria. Actio depoſiti directa competit depoſitori ad repetendum depoſitum & acceſsiones eius, & competit in ſimplum, niſi fortè res ſint incendio, ruina, naufragio depoſitæ. Hoc enim caſu qui depoſitũ ſic receperit, ſi inficietur, & de hoc conuincatur, in duplum condemnabitur. Hæc probantur D. depoſiti. l.1.§. Prætor ait. Sed actio depoſiti contraria competit ei, penes quem res depoſita eſt, ad petendum impenſas, ſi quas circa rem impenderit, & illas repetit, vel damnum datum per ſeruum depoſitum ſecundum Placentin. De illa contraria actione habetur D.depoſiti.l. actione. Eſt & actio depoſiti ſequeſtraria, in ſequeſtrum data, l.ſi in Aſia.12.§.2. D.eodem. Porrò pretium operæ facturus videbor, ſi hanc rem diligentius iuuenum gratia excuſſero. Prætermiſſa igitur depoſiti definitione, quam inferius lib.4. ſuo loco interiiciam, huius genera duo videtur A. Alciatus conſtituiſſe, l.8.in princip.nu.20.D.ſi cert.petat. efformatis magiſtraliter (ſic enim cum vulgo interpretum loqui licebit) nominibus: quoddam eſt regulare, quoddam irregulare. Vtrinſque exempla ab eo petas velim, & ſi vera dixerit, expende. Quo autem modo contrahatur obligatio in depoſito, videamus. Et re contrahi Gaius ſcribit l.1.§.is quoque. D.de obligatio.& acti. Gaij ſententiam probat Iuſtinianus Imp. in §.præterea & is.Inſtit.quibus mod.re contrahitur obligat. id quod Græcus eius interpres Theophilus ibid. expreſsit his verbis, ὑπὸ τὴν μὲν τελεῖ ἀρχὴν καὶ τὸ δεπόσιτον. ἐὰν γάρ σοι παράθωμαι τὸ ἐμὸν πρᾶγμα, ἐνέχει τῇ μὲν ἀρχῇ. Proximus articulus erit, in quibus rebus conſiſtat depoſitum. Et Prætoris edicto generaliter loquẽtis, res quælibet, ſiue mobiles, ſiue ſe mouentes, ſiue ſint ſoli, comprehenſæ videntur. Extat autem edictum illud l.1.D.eod. Azo tamen in Summa C.eo.de depoſito §.conſiſtit.§. in rebus mobilibus, & ſe mouentibus tantum conſiſtere ait, cuius ſententiam veriſsimam putem: & comprobari poteſt ex l.2. §.4.5.& l.penultim.C.eo.& l.1.in pleriſque §§. D.eo. niſi (ait) fortè apud ſequeſtrũ deponatur: & hoc comprobari poteſt ex l.licet. D.depoſiti. & l.intereſſe puto.D.de acquir.poſſ.ſi acutè introſpiciatur, & expendatur verbum poſſeſsionis. Hoc loco ampliſsimè ſequeſtrum excuterem, quando ei locus ſit: ſed vide infr.lib 18.& Baldum in l.vnica. C. de prohib. ſequeſt.pecu.& fuſiùs ediſſeram in commentariis ad Conſuetudines Marchianas ſub rubrics, *des iuriſdictions.§.ſequeſtre ne complainctte*.quos quidẽ commentarios paucis abhinc diebus excudendos curabo, volente Deo Opt.Max. Sed ad rem. Cui datur & hæc depoſiti actio: & ſuperius deponenti competere diximus: quod & Azo noſter probat in Summa. C.de poſi.§.datur iſta.9.& probatur in l.bona fides. D.eo. id quod bona fides exigit, vt rectè ibidem ſcribit Iuriſc. Tryphoninus. Nec intereſt, prædo, vel fur ſit, qui depoſuerit: hos enim depoſiti rectè acturos dicit M.Marcellus apud Vlpianum l.1. §. ſi prædo.27. D. eo.titul. Sed & ſi plures rem eandem depoſuerint, eis actionem dari conſtat, ex d.l.1.§.ſed ſi duo. D.eo. quo autem modo fiet condemnatio, Vlpia.ibid.prodidit. Quòd ſi ſeruus depoſuerit, eius dominus actionem habebit: ſicut in ea re teſtis eſt Vlpia.l.1. §. ſi ſeruus.13.D.depoſi.meritò.nam ſeruus pro mortuo habetur, & mortuo eum comparat idem Vlpia.l. ſeruitutem.D.de diuerſ.reg.iuris.& l. cum hic ſtatus.§.ſi donator.D.de donat.inter vir.& vxor.& l.intercidit. in fi.D.de condit.& demonſtrat.vt meritò Vlpia.dixerit ſeruos (quod ad ius ciuile adtinet) pro nullis haberi, l.quod adtinet.32.D. de diuerſis regul. iur. quo loco P.Decium, & nouiſsimè P. Fabrum, videndos tibi relinquo.

Actio pigneratitia, vide infrà ſuo loco hoc ipſo libro.

Actio ex ſtipulatu naſcitur, cum de re certa in genere, ſed incerta in ſpecie fit ſtipulatio, vt Inſtitu.de verborum obligationibus in princip. Nam ſi res eſſet ſimpliciter incerta, ſtipulatio non valeret, D.eodem. titulo, l ita ſtipulatus.in principio. Porro ſtipulatio concipitur, cum ſpondes dare ſeruum, vel ſpondes te facturum domum. Et pertinet hæc ad actiones in perſonam, quæ oriuntur ex contractu verborum. Et hæc colliguntur. D.de actionib.l.1.§.1.& l. actionum genera.§.in perſonam. & inſtitut.de obligatio.§.fin. & de actioni.§.1.& verſi.nanque.cum ſimilibus. Eſt & alia ex ſtipulatu actio, quæ pro dote cõpetit, etiam

ſtipu

ſtipulatione non ſcripta, Imp.l. vnica: in principio. C.de rei vxo.actio.vbi huius vis, & exactionis dotis tempus explicatur.

Actio empti, ſiue ex empto, cópetit emptori ad rem repetendam quam emerat, in quam venit commodum quod acceſsit. Et ſiquid in ſpeciali pacto comprehenſum fuit, in hac actione attenditur, prout quiſque ſibi paciſcitur, D.de action. empt.l ex empto.in prin.& Inſtit.de empt.& vendit. §. ſed noſtra. in fin. Huius contraria eſt actio venditi, ſiue ex vendito, quæ competit venditori ad petendum pretium, & Intereſſe, & ſumptus, & vſuras tempore moræ, prout inter partes conuentum ſeu contractum eſt. De iſta habetur in l.Iulianus.§.ex vendito. eod.titu.& de emptio.& vendit.Inſtit.in §.prælleg.ſed noſtra.

Actio locati, ſiue ex locato competit locatori, l. videamus.11.D.locat. quid in hanc veniat, referunt Impp. l.legem.& l.præſes.C.eod.

Actio conducti competit ei qui conduxit à locante, vel à locatore fundum, vel prædium, vel domũ, & competit ei ad hoc, quòd liceat ſibi inhabitare, vel in vſu habere rem conductã, Vlpianus l.ex códucto.D.loca.competit etiam cótra locatorem, ſi aliquas expenſas vtiles, vel neceſſarias ibi fecerit, Paulo l.dominus. 55.§.1.D.eo.vel eas in mercede computauerit, Scæuolæ l.colonus.61.D.eod.

Actio mandati directa competit mandatori, & eius heredi, D.mandati.l.ſi mandauero.§.ſicut.& l.ſi mandatu Titij.1.reſponſo, & §.1.& contra mãdatarium, vel procuratorem poſt mandatum ſuſceptum, D. eodem.l.ſi verò non remunerandi.§.1.& in quantum intereſt id factum eſſe, quod mandaui: puta mandaui vt fundũ emeres, ſi mea intererat emi, teneberis poſt mandatum ſuſceptum: tamen ſi eundem fundum ego ipſe emo, vel alius mihi, neq; intereſt alíud, ceſſabit hæc actio, ſecundum Azon.D.eo.tit.l. ſi procuratorem. §. mandati actio. Actio mandati contraria competit mandatario, D.eod.ti.l.ſi verò non remunerandi.§.contrario.vel procuratori ad expenſas aduerſus mandatorem, quatenus fines non eſt egreſſus. Si verò aliquid erogauerit vtiliter, in eo non habet mandati iudicium, ſed tantùm negociorum geſtorum, ſecundum Mar.licet Ioann.& Accur. contra, prout legi.& not.Inſtit.eodem titul.§.is qui.quorum ſententia vera eſt, Paulo & Gaio teſtibus. D. eod.l.ſi pro te.cum ll.ſequentib.in princ.& Imp.C.de nego. geſt.l.fin.in gloſſ.vltim. Si verò mandauerim tibi, vt fundum mihi emeres, etiam ſi nondum pretium ſolueris, ages mecum mandati, vt ſuſcipiam obligationem, qua teneris venditori. Nam & ego agere poſſum, vt cedas mihi actionem empti, D. eodem titul. l.ſi mandato meo, primo reſponſ.

Actio præſcriptis verbis, ex contractibus innominatis deſcendit, vbi ſcilicet ciuilis cauſa ſubeſt, ſufficiens ad actionem introducẽdam, & cum negocium non cadit in certum & ſpeciale nomen cótractus, & tunc dari ſolet, cum deſunt vulgaria & vſitata actionum nomina, l.2.D.de præſcript.ver. Nec cauſa huiuſmodi actionis exprimitur, ſed hæ actiones exprimuntur ſic, do vt des, facio vt facias, do vt facias, facio vt des.l.naturalis.§.D.eo.Ex quibus naſcitur actio præſcriptis verbis nominata, alias ciuilis, quando mihi aliquid adeſt, vel abeſt, vel abſuturũ eſt, nec tibi adeſt, nec adfuturum eſt: aut mihi non abeſt, nec tibi adeſt, aut ſi nec tibi adſit, nec mihi abſit, & ceſſes implere quod conuenit inter nos: ego autem ſi feci, in ſubſidium intentatur actio de dolo. Nam vbi vnus ceſſat implere quod in ſe eſt, quod promiſit alteri implere, locum habet hæc actio, d.l.naturalis.

Actio de conſtituta pecunia competit aduerſus eum qui ſine ſtipulatione conſtituit pro ſe, vel pro alio ſe ſoluturum. C.de conſtitut.pecu.l.2.§. de conſtituta. Inſti.de action. Nam conſtituere largè dici poſſet quilibet, qui pro alio ſe obligat, ſed C.de conſtitu.pecu. conſtituere ponitur pro eo tantùm, qui quod alius debet, ſe ſoluturum conſtituit: nec diſtinguitur ex qua cauſa quis debeat.certa vel incerta, ciuili, vel honoraria, dum tamẽ efficaciter debitum potuerit peti & exigi, vel ſaltem ſolutum retineri, vt quia tantùm naturale erat debitum.

Actiones ex quaſi contractu ſunt de actionibus in perſonam, Inſtitu.de actionib.§.1.cum ibi nota.quæ neque ex pacto, neque ex maleficio oriuntur, ſed tamen maiorem habent conuenientiam & adfinitatem cum pactis, quàm cum maleficiis. Has recenſent Iuſtinianus Imp.& Theoph.Inſtit.de obligatio.quæ ex quaſi contract.

Actiones ex maleficio ſunt actiones in perſonam, Inſtitut.de action.§.1.cum ibi notatis.quibus delicta hominum coercentur, quod publicæ vtilitatis intereſt, D.de fideiuſſor.l.ſi à reo.§.fin. & D.ad legem Aquiliam.l.ita vulneratus. Gellius lib.6.cap.14. Hæ autem actiones, quæ qualéſve ſint, docet Imp.ſub tit.de obliga.quæ ex delicto naſcuntur, & 3.ſeqq.

Actio furti manifeſti, ſecundum Azonem, locum habet aduerſus furem, quando fur rem tenens, viſus vel deprehenſus fuerit, ſiue in publico, ſiue in priuato, vel à domino, vel alio, antequã perueniat ad locum, quò perferre rem deſtinauit, l.5. D.de furtis. datúrque in quadruplũ.§.pœna.Inſtit.de oblig.quæ ex delict.naſcuntur. Sed & ſi talis deprehendatur, vel cum re videatur, & ad eum comprehendendum accurriſti, licet abiecto furto effugerit, furti manifeſti tenetur. leg.ſi quis.1.§.ſed Celſus.D.de furt.niſi ſubripientis mutetur ſtatus, vt tu mihi ſurripuiſti in ſeruitute, manumiſſus in furto deprehenderis cũ re furtiua. Vel ſi tu pertuleris quò deſtinabas, teneris furti, nec manifeſti. Cum enim deprehenderis cum re furtiua, prius quàm eo loci pertuleris, quò deſtinaueras illo die manere cum furto, tunc fur es manifeſtus. Hæc omnia dicuntur D.de furt.l.3.4.5.6.& 7.& de pœn.di.1.can. Vulgaris.

Actio furti nec manifeſti competit, quandocúque prædictis modis furtum non manifeſtum probatur, D. eodem titul.nec manifeſtum. & Inſtitutio. de obligat.quæ ex delict.naſcunt.§.nec manifeſtum. Eſt etiã ſi vidiſti furtum fieri, te tamen abſcondiſti, cum furtum faceret, ne te occideret, non eſt manifeſtum. D. eodem titulo.l.ſi quis in ſeruitute.verſi.cæterum. Et datur hæc actio in duplum, Inſtit.de obliga.quæ ex delict.naſcunt.§.pœna.

Actio arborum furtim cæſarum, ex lege XII. Tab. deſcendens, habet condemnationem aduerſum eum, qui arbores furtim cædit, inſcio & inuito domino, l, 1.D.de arbo.fur.cæſ.Et competit contra ipſum damnum dantem, ad duplum damni dati, l.furtim.7.D. eo.In quo caſu etiam competit huic actio legis Aquiliæ: ita tamen vt deducere poſsit in condemnatione quod actor conſecutus eſt altera actione. Et appellatione arborum etiam vitem, ederam, & arundinem contineri Vlpianus ſcribit l.3.D.eo.Pœna autem 25. ſiclorũ æris erat ex lege XII. Tabul. quam refert Plinius libro 17.capitul.1.eam explicui libr.4.Veter.Iuriſprud.

Actio vi bonorum raptorum, de rebus mobilibus raptis datur ei, cui res mobiles per violentiam ſunt ablatæ, & competit reſtitutio intra annum ad quadruplum.ita vt in quadruplo contineatur rei reſtitutio, l.1.& 2.D.vi bo.rapt.

Actio legis Aquiliæ continet capita tria: Primum caput eſt de ſeruis occiſis, vel quadrupedibus, quæ numero pecudum continentur, Gaius.l.lege Aquilia. D. eod.

eo.titu.Secundũ nõ eſt in vſu, D.ad leg. Aqui.l.ſi ſer-
uus ſeruum.§.huius legis.& Inſtitutio.eodem titulo.
Tertium caput huius legis eſt, de ſeruis vulneratis,
feris beſtiis vulneratis aut occiſis, cæteriſque rebus
ruptis, fractis, vſtis: quo caſu quis condemnatur, qui
damnum iniuria dedit, quanti res fuit triginta die-
bus proximis, rei precium & valorem æſtimando,
vt dicta l. ſi ſeruus ſeruum.§.Tertio autem capite. &
Inſtit. eodem §.capite tertio. cum §. ſequenti. Et in
hac actione, ſi quis damnum ſe dediſſe inficiabitur,
condemnatur in duplum, D.eo.l.2.§.1. Eam autem
Aquilius Tribunus plebis rogauit, vel Vlpiano teſte
l.1.D.eo. Vnde plebiſcitũ potius appellari debuiſſet.

Actio Iniuriarum competit ei, qui iniuriam paſſus eſt,
Vlpia. l.1. D.de iniur. contra eum, qui intulit iniu-
riam, vel inferri procurauit, Inſtit.eo.titu.§.non ſo-
lum.& pulſauit, vel verberauit, vel famoſum carmen
ad alterius contumeliam ſcripſit, vel quoquo modo
iniuria aliquem adfecit, Inſtitu. eod.titu.§.iniuria.
In qua Iudex condemnabit quanti actor iurauerit ſe
nolle illam iniuriam ſuſtinuiſſe, facienda tamen iu-
dicis æſtimatione, Inſtitut.eodem titu.§.pœna.& D.
eodem titu.l.conſtitutionibus.

Actio quod metus cauſa, datur ei, qui probabili vel iu-
ſto metu coactus rem ſuam vendidit, tradidit, vel
promiſit, aduerſus eum, qui metum intulit, & in
eum ad quem res peruenit: ſed intra annum erit qua-
drupli propter contumaciam nolentis rem reſti-
tuere iuſſu iudicis ante lit.conteſta. poſt annum verò
ſimpli, l.1.& ſequentibus, & l.item ſi cũ exceptione.
1.reſponſ.& §.poſt annum.& §.Pedius.D.quod met.
cau. Eius natura tacitè cõtinetur, vt qui iudicis iuſſu
ipſam rem reſtituat actori, abſoluatur, Imper.Inſtitu.
de actionibus.§.item actio.

Actio de dolo competit mihi quando damnum dolo
malo à quouis eſt mihi datum, vel ſi quis aduerſus
me verſetur doloſe conſulendo, vel malitioſè nego-
tia mea adminiſtrando, Vlpiano l.1. D.de dol.mal.
idque ad hoc vt reſtituatur, alioqui quanti ea res erit,
Paulo l.arbitrio. D. eodem. & datur vſque ad duos
aureos, Paulo l.id eſt.D.eo.& in eum nulla alia actio
competit ex conſtitutione Antonini Imp.l.2. C.eo.
Hæc autem non datur liberis contra parentes, cum
ſit famoſa: nec libertis contra patronos: nec humili
aduerſus eum, qui dignitate excellit, puta plebeio ad
uerſus conſularem receptæ auctoritatis, l.non debet.
11.D.eo. Intra biennium continuum moueri debet,
l.fi.C.eo. Eſtque pœnalis, & arbitraria, §.præterea.in
ſtitut.de actio.

Actio in factum de dolo & furto eorum, qui ſunt in mi
niſterio cauponum, ſtabulariorum, vel nauem exer-
cent, datur aduerſus caupones, ſtabularios & nautas,
qui quando officio malorum hominum vtuntur, in
duplum tenentur, quo dolus, vel furtum cõmiſſum
eſt in his rebus, quas ſaluas fore receperint, D. naut.
caupo.ſtabul.l.1.l.3.§.ex hoc.

Actio ſerui corrupti competit non ſolùm aduerſus eũ,
cuius hortatu, vel conſilio ſeruus corruptus, vel de
terior factus eſt, ſed etiam contra eum noua lex da-
tur, qui ſolicitauit ſeruum, licet bonos mores eius
corrumpere non potuerit, l.1. D. de ſeruo corrupt.
Hæc autem actio in duplum habet condemnatio-
nem, ſcilicet, quanti deterior factus eſt ſeruus, quan-
tive res fuerit à ſeruo ſollicitato, & tenetur qui corrũ
pit, ſiue ex bono malum, ſiue ex malo deteriorem fe
cerit. Hæc & ſuperiora probantur in l.ſi qui ſeruo a-
lieno perſuaſerit. C. de furt. vbi caſus de hoc, & l.ſi
quis.9.§.fin.D.de ſeruo corrup.

Actio rerum amotarum condictio eſt, l. rerum. 26.D.
rer.amot. & cõpetit marito vel ſocero, heredi, aduer
ſus eam quæ vxor fuit contráque nurum ad rei re-
ſtitutionem, Paulo l.16.D.rer.amot. Vlpiano. l.17.
§.non ſolùm. D.eo. Competit vxori aduerſum ma-
ritum, Impp.l.2.C.eo.

Actiones vel obligationes ex quaſi maleficio,
ſunt actiones in perſonam, Inſtitutio. de actio.§.1.
quæ neque ad conuentiones accedunt, neque ad ma
leficia: ſunt tamen ſimiliores maleficiis, quàm con-
uentionibus: habent porro in ſe tacitam conuentio-
nem ex ſententia I.Pauli l.omnem.21.D.de iudic. Hu
iuſmodi ſunt, vt actio in factum aduerſus iudicem,
qui litem ſuam fecit, & actio in factum de eiectis &
effuſis: & actio in factum de dolo & furto eorum, qui
miniſterium cauponum, aut ſtabulariorum, aut
nauem exercent, D.de actionibus & obligationibus.
l. ex maleficiis.§.ſi iudex. vſque ad fin.& Inſtitution.
de obligationi.quę ex quaſi maleficio naſcuntur, per
totum.

Actio in factum aduerſus iudicem, qui litem fecit
ſuam, datur aduerſus iudicem, qui per imperitiam
malè iudicauit: & ideò videtur quaſi ex maleficio te-
neri, & in quantum de ea re æquum religioni iudi-
cantis videbitur, pœnam ſuſtinebit, vt Inſtitu.de obli
gatio. quæ ex quaſi delicto naſcun.in prin. & D. de
extraord.cog.l.fin. ſi verò dolo malo iudicauit, ve-
rè eſt ex maleficio obligatus actione in factum, vel
actione de dolo, ad omne intereſſe ei quem læſit, &
infamis eſt. Item tenetur crimine falſi, quod pœnam
deportationis, vel vltimi ſupplicij continet, vt in
D.ad legem Corneli.de falſ. l. 1.§.& qui iudicem.&
§.vltimo.& D.de iudici.l.ſi filius. Item tenetur crimi
ne concuſsionis, vt D.de concuſsioni. vlti. Item ci-
uiliter poteſt conueniri ex edicto de calumniatori-
bus in quadruplum, ab eo quem debebat damnare
per pecuniam, vt D.de calumni.l.1.& 3.§.illud. ſecun
dum Azon. probantur hæc C.de iud. qui malè iudi.
l.2.& ibi not.in gloſ.fin. iuncta Authent. Nouo iure.
ibidem poſita. & l. ſi filius familias. D.de iud. Iudex
autem eccleſiaſticus malè inductus per gratiam, vel
per ſordes, ab executione officij per annum eſt ſuſ-
penſus, ad æſtimationem partis, quam læſit, nihilo-
minus condemnandus. Et ſi durante ſuſpenſione ſe
diuinis ingeſſerit, irregularis eſt, nec cum eo niſi per
ſedem apoſtolicam poterit diſpenſari, vt c.cùm æ-
terni.§.ſi quis. de re iudi.lib.6.

Actio in factum de effuſis & eiectis, datur aduerſus
eum, ex cuius habitatione vel habitaculo aliquid
effuſum vel eiectum eſt contra iter publicum, vnde
damnum datur alicui tranſeunti, & reſtituendum eſt
in duplum: & ſi liber homo inde periiſſe dicatur, in
quinquaginta aureos hæc datur actio: ſi verò viuet,
nocitúmque ei eſſe dicetur, datur ob eam rem, quan
tum videtur iudici ex bono & æquo, compenſatis
impenſis factis & operibus, quibus eſt cariturus inu
tiliter, D.de his qui deiec. vel effud.l.1.& legibus ſe-
quent.

Actiones quædam ſunt, quæ mixtam cauſam naturám
que complectuntur, tam in rem quàm in perſonam:
vt Familiæ erciſcundæ, communi diuidundo, finiũ
regundorum, §.quædam actiones. Inſtitution.de a-
ctionibus: quem locum explicat Theophilus. Talia
autem ſunt hæc iudicia, vt in eis ſingulæ perſonæ du
plex ius habeant, agentis, & eius cum quo agitur, Ia-
uole.l.10.D.fi.reg.

Actiones proprietatis cauſam continent, quæcunque
ad rem familiarem exigendã, ſeu vindicandam iure
dominij accommodantur, ſiue in rem ſint, ſiue in
perſonam. Proprietatis cauſſam continent, quæ pro
rebus ſingulorum, quę illis proprię ſunt competunt,
iuxta §.ſingulorum. Inſtitu. de rer. diuiſ. item quæ
propter reſpublicas inſtitui ſolent.

Actiones quaſi proprietatis cauſam complectũtur, quæ
de reb

de rebus ſacris vel religioſis proponuntur , ſcilicet gratia prohibendi,aut reſtituendi.Harum enim proprietas nuilius eſt,§.nullius.Inſti.de rerum diuiſio. l.2.D.eo.titu.

Actiones poſſeſsionis ius exequuntur regulariter ex interdictis,quæ & extraordinariæ ſunt actiones, rubri. D. de interd. quibus aut adipiſci volumus poſſeſſionem antea non habitam, aut retinere quam aduerſarius impugnat , sut recuperare quam contra ius admiſſum intendimus, §.ſequens.Inſti.de interdict. & l.2.D.eo.Horum genera explicantur lib.43.Digeſtorum titu.33.

Actiones populares definit Paulus in l.1.D.de popula. actio.Popularem actionem (inquit) dicimus,quæ ſuum ius populo tuetur , quæ verba clarius intelliguntur ex Pomponio l.1.D.de ioc.& itineribus publicis.

Actiones priuatas,omnes intelligimus,præter populares & publicas.

Actiones directæ cenſentur , quibus id perſequimnr quod ex natura conuentionis immediatè , & æquè principaliter inuicem debetur à contrahentibus, ſcilicet quia vtriuſque gratia ſit contractum. Nam túc, ſiue vitro ſiue citro agatur ad ſatisfaciendum contractui,ſemper directa eſt actio, quæ rectà & immediatè ex ſubſtantia legis ciuilis , vel prætoriæ proficiſcitur.

Actionea verò contrariæ appellantur, cùm aliquid exigitur præter ſubſtantiam contractus,ab eo qui comparatione vtilitatum in ſpeciem,non tam ſua,quàm alterius gratia cótraxit:vt ecce,deponens rem ſuá, magia ſibi sdſert vtilitatem ne quid pereat, vei amittatur : ergo directam habet actionem. Depoſitarius autem,hoc eſt,apud quem res deponitur,morem gerit amico.Quare ſiquid neceſſariò impendit in rem depoſitam , habet contrariam depoſiti sctionem ad impenſas, ſine quibus vtique contractus fuiſſet ſua natura perſectus,quoniam & ſine ſumptu res depoſita plerumque ſeruari poteſt.

Actiones heredibus,& in heredes competunt ex contractibus , vel quaſi contractibus.Ciuiles & Prætoriæ,in rem,& in perſonam.Modò tamẽ ſciamus,heredem teneri in rem actione,non tam quod heres, quàm quòd poſſeſſor eſt rei litigioſæ,Paulus in l. ſi rem.de rei vind.D.

Actiones heredibus, & non aduerſus heredes conceduntur ex maleficiis vel quaſi maleficiis,priuatis aut publicis.Item ex contractibus in quibus teſtator doloſe verſatus eſt,cùm nihil inde ad heredem peruenerit , §.non autem omnes.Inſtitutio.de perpet. & temp. actio. vtriuſque excmpla patebunt diligenti lectori.

Actio querelæ inofficioſi , locum habet duntaxat,cùm nulium aliud fuerit remedium , quo liberi ad bona defuncti parentis venire poſsint,§.tam autem. Inſtituti.de inofficio.teſtam.vnde vocatur vltimum adiutorium à Iuſtiniano in l.maximum vitium.C.de liber.præte.Ea tamen competit tum liberis,tum paréntibus,tum etiam fratribus iniquè vel præteritis vel exheredatis, vt ſi iudices violarum officium cognoſcant,reſciſſo teſtamento hereditatem iis quibus naturæ iure debetur , adiiudicent. l.1. & paſſ. D. de inoff. Vulgò autem quereiam ſubſidiariã dicunt,in l. Papinianus. §. ſiquia impubes. D. de inoffic. teſtam. Rectè autem definitur eſſe iudicium reſciſſorium, (quia reſcindit obſtaculum exercendæ petitionis hereditatis) d.l.Papinianus.§.ſi ex cauſſa. Actio inofficioſi etiam accuſatio dicitur l. ſuſpecta. §.quamuis. D.de inoffi.teſta.

Actio ſubſidiaria, dicif ea quæ cótra magiſtrat⁹ inſtituta eſt,qui aut omnino à tutorib⁹ vel curatoribus ſatiſdari non curauerunt,aut nó idoneè paſſi ſunt caueri, §.ſciendum.Inſti.de ſatiſd.tut.Nomẽ autẽ ex eo reperit:nam quemsdmodum ſubſidiarij propriè dicebantur Triarij,qui dum primus & ſecundua ordo pugnabant,vt ait Feſtus, ſubſidebant :eodem modo primo loco tutores,tum eorum fideiuſſores , poſtremò quaſi res ad Triarios pupillo redierit,magiſtratus conueniuntur.

Actio protuteiæ dicitur, qoando aliquis gerit tutelam pupilli tanquam tutor,& in veritate non eſt tutor, cótra quem ea actio competit, l.1.D.de eo qui pro tuto.neg.

Actionum quædam(quatenus ad cauſam formalem attinet)rei perſequendæ gratia competunt : quædam pœnæ cauſa dantur : quædam denique mixtæ ſunt: quædam in ſimplum conceptæ ſunt, vel in duplum, vel in triplum,vel in quadrupium:quædam ſpeciales ſiue ſingulares dicuntur : quædam generales , quædam vniuerſales , quædam perpetuæ ſunt , qnædam temporales.

Actiones rei perſecutoriæ ſunt ,quibus id petimus, quod ex patrimonio nobis abeſt,Paui. in l.in honorariis. D. de action. & obliga.§.ſequen. Inſtitutio. de actioni.

Actiones pœnæ perſequendæ gratia introductæ ſunt ex maleficiis,vei quaſi maleficiis , cùm præter id quod nobis abeſt, exigimus aliquid,vindictæ vel affectionis cauſa,§.ex maleficiis.Inſti.en. Nam quicquid excedit,pœna,non rei perſecutio eſt , Papinianus in l. ſeruus.D.de ſer.expor.

Actiones mixtæ ſunt,quibus rem ſimul & pœnam perſequimur ex quibuſdam maleficiis,§.ex maleficiia verò.Inſti.de actio.

Actiones trifariam dicuntur mixtæ: primùm, quòd in rem ſimul & in perſonam ſint:deinde,quòd vterque controuertentium , actoris atque rei conuenti vice in eis fungatur : denique qooniam rem iuxtà & pœnam complectuntur.

Actione in ſimplum agimus,cùm rem noſtram,vel nobis debitam,vel denique pœnam aliquam , ſine vlla re abſolutè perſequimur.In duplum verò, triplũ aut quadruplum,tunc experimur , cùm præter rem debitam,exigimus aliquid vltrà , quod æſtimationem eius rei, duplo,triplo aut quadruplo excedat. Quarum sctionum exempla ſubiicit Iuſtinianus in §.omnes,§.in duplum §.tripii.& §. quadrupli. Inſtitu. de actio.

Actiones ſpeciales cenſentur , quibus id perſequimur quod natura ſua,& quantum ad iuris interpretationẽ adtinet, ſpeciaie eſt, etiamſi acceſſnria quædam habeat:vt equus,veſtis, domus,fundus,& cæteræ id genus res,l.1.vbi Doct.D.de rei v ndic.

Actiones generales dicuntur,quæ competunt ad hòc quod generaie eſt,diuerſas rerum ſpecies,adeóque totas negotiationes complectens:vti tutela,quæ non de vna tantùm negotij ſpecie , ſed de toto adminiſtrandi patrimonij pupillaris genere accipitur. Igitur actio huc pertinens rectè nuncupatur generalia: ſic & ſocietas , & alla negotia. vide l. pro ſocio. 18. D.pro ſocio.

Actiones vniuerſales appellantur,qoibus perſeqoimur corpus aiiquod iuris,continens multas res,cum augmento & deminutione:vt ſunt , hereditas , peculium,dos,iuriſdictio , Vlpianus in l. pecuniæ. §.hereditas.D.de verb.ſigni.Pomponius in l.peculium. in prin.D.de pecul.

Actiones perpetuę ſunt quæ ex Iure ciuili deſcendont, olim ſine vlia temporis præfinitione competẽtes,donec principaiibus conſtitutionibus certi fines sctionibus præſcriberenrur,Inſt.de perpet.& temp.actio. Nã nulls sctio vltra triglnts annos, aut ad ſummum

quad

quadraginta, nunc extenditur, l. cùm notiſſimi. & l. omoes. C. de præſcript. trigint. anno. l. 1. C. de vſucapi. transfor. l. 1. ſ. 1. C. de ann. excep.

Actiones temporales; quæ ad perſequendum ius noſtrum annales ſunt.

Actiooum nonnullæ, ſi ad cauſſam finalem reſpicias, infamant, aliæ verò non infamant: quædam ſunt bonæ fidei, reliquæ verò ſtricti iuris: quædam ſolidum debitum præſtant, quædam minus.

Actiones famoſæ, quæ iuſtam ignominiam irrogant iuſtè condemnatis, ſunt hæ, furti, bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo malo: item, tutelæ, mandati, depoſiti, ſcilicet directa, non contraria. Item, pro ſocio, quæ cum vtrinque directa ſit, vltro citróque damnatum infamia notat: & generaliter omnes publicorum iudiciorum accuſationes, ſ. ex quibuſdam. Inſtit. de pœn. teme. litigant. l. 1. D. de hiaqui notant. iofam. Reliquæ actiones omnes oon infamant, quoniam inter famoſas non recenſentur: argumento ab enumeratione partium: quod argumentum eſt neceſſarium, atque ideo receptiſſimum eſt, l. patre. & ibi Bartolus & Baldus. D. de iis qui ſunt ſui, vel ali. iu. l. 5. ſ. heres. D. de oblig. & actio.

Actiones bonæ fidei conciſa locutione dicuntur, in quarum formula Prætor adiiciebat, EX BONA FIDE. Cicero in Topic. In omnibus, ait, iudiciis ex quibus ex bona fide, &c. Vide eundem libr. 3. Officiorum. Actiones autem bonæ fidei ex æquitate dependent: noo quòd vlla ſit actio malæ fidei, quoniam in omnibus negotiis exigitur bona fides, l. boni. 4. C. de obli. & actio. (cùm nemini certè ex nequitia ſua actionem dare lex permittat) ſed ideo, quòd iudex in cognitione poteſt habere rationem earum quoque rerum, quarum inter contrahentes nulla mentio facta eſt, ſcilicet ſi animadnerterit litigatores iouicem alterum alteri ex bono & æquo præſtare aliquid oportere, ſ. in bonæ fidei. Inſti. de acti. Gaius in l. conſeoſu. in fin. de obli. & act. D. Harum exépla ponit Iuſtin. ſ. actionum autem. Inſti. de actio. & ſ. fuerat. Actiones autem bonæ fidei ſunt hæ, ſcilicet ex empto, vendito, iocato, conducto, negotiorum geſtorum, mandati, depoſiti, pro ſocio, tutelæ, commodati, pigneraticia, familiæ erciſcundæ, communi diuidundo, præſcriptis verbis, quæ de æſtimato proponitur, & ea ex permutatione competit hereditatis petitio: & ex ſtipulatu pro dote.

Actiones ſtricti iuris dicuntur reliquæ omnes, quæ io actionibus bonæ fidei non recenſentur, argumento ab enumeratione ſufficienti. nihil enim amplius in his cognoſcit & pronunciat iudex, quàm quod nominatim inter cootrahentes conuentum eſt, l. quia tandem. de negot. geſt. D. Actiones igitur ſtricti iuris, ſiue (vt Theophilus in d. ſ. actionum, ait) ſtrictæ dicuntur, in quibus præfractè iudicium à Prætore definitur, vſque adeò, vt iudici à verbis formulæ ne lato quidem vngue diſcedere fas iúſque ſit. Actionum autem ſtricti iuris, quædam ſunt arbitrariæ, hoc eſt ex arbitrio iudicis pendentes, in quibus permittitur iudici ex bono & æqno, non tam ſecundum perſequentis intentionem, quàm ſecundum naturam rei de qua agitur, æſtimare, qoemadmodum ei ſatisfieri oporteat, ſ. præterea. Inſti. de actio.

Actionum regulariter omnes ſpecies ſolidum debitum præſtant. Minus autem perſequimur in effectu, aduerſus eas perſooas, quæ condemnantur in id duntaxat quod facere poſſunt, habita ratione, vt non perducantur ad nimiam egeſtatem, ſ. ſunt præterea. Inſtit. de actio.

Actionum, & iudiciorum verus vſus eſt, vt cùm adoerſarius nullo modo ius tuum tribuere voluerit (oeque enim ob aliud introducta fuit actio, neque aliò pertinet, quàm vt vnicuique tribueretur ius ſuum) tum vel inuitus inuoces Magiſtratum, ne priuatis rixis vtrinque in plures malorum occaſiones multiplicatis, publica tranquillitas turbetur.

Actionis cognitio & formula in primis inueſtiganda cauſidicis. Si enim cauſſam expooas iudici, nóone aliqnid tandem petendum eſt, atque concludendum? nemo ſanæ mentis oegabit. Cæterùm petitio vel concluſio libelli, non poteſt rectè produci, præter quam ex natura, & forma actiooum.

Actionem pro actu apud Vlpianum l. 3. ſ. fin. D. de dona. int. vir. & vxo. accipi ſcribit ibidem Accurſius, cuius ſententia pleriſque probata fuit.

Actio (vt propiùs ad rem accedamus) nihil aliud eſt, quàm ius, quod ſibi debeatur, iudicio perſequendi: ita definit Celſus l. nihil aliud. 51. D. de obligatio. & actio. quam Celſi definitionem probat Imp. ſ. 1. Inſtitu de act. Eandem explicare videtur Vlpianus l. pecuniæ. 178. D. de verb. ſignifi. his verbis: Actionis verbum & ſpeciale & generale eſt: oam omnis actio dicitur ſiue in perſonam, ſiue in rem ſit petitio. Sed plerunque actiones perſonales ſolemus dicere: petitionis autem verbo in rem actiones ſignificari videntur: perſecutionis verò verbo extraordinarias perſecutiones contineri puto, &c.

Actionum genera, & ortum tradit Vlpianus l. Actionum. 25. D. de obligat. & actio. cuius verba huc non transfero.

Actionem dictare apud Paulum l. non diſtinguemus. ſ. illud in prima. D. de recept. arb. eodem ſenſu accipitur quo iudicium dictare apud eundem l. ſi ſeruus. 22. ſ. ſi oegauit. D. de noxa. actio. quo & formolam intendere, Suetonio in Vitellio, δίκην λαγχάνειν Demoſtheni, dicam impingere Terentio in Phormione act. 2. ſcena 3. in fin. hoc eſt actionem inſtituere, id quod ad actorem pertinet.

Actione offendere Budæo in forenſib. eſt actione petitionéve ſua depelli.

Actionis in factum variæ ſunt ſpecies, quarum mentio eſt io titu. de præſcrip. verb. & in factum actionibus: his locum eſſe Papinianus ſcribit, l. 1. D. de præſcrip. verbis, ceſſantibus iudiciis proditis & vulgaribus actionibus, cùm proprium nomen inuenire non poſſumus: eas ideo deſiderari dicit Pomponius l. quia actionum. 11. D. eo. quia actionum non eſt plenus numerus. Harum exempla in titulo inuenies.

Actio in factum etiam datur contra eum qui in ius vocatum vi exemit, Vlpiano l. pen. ſ. pen. D. nequis eum qui in ius voc.

Actiones pœnariæ dicuntur à Fabio, quæ à noſtris vulgò pœnales, quibus pœnam commiſſam perſequimur, vt furti, rapinæ, legis Aquiliæ. Fab. lib. 7. cap. 4. Sed etiam io formulis, cùm pœnariæ ſunt actiones, nos ita cauſſam partimur, an commiſſa ſit pœna, an exigi debeat.

Actiones prætoriæ, quas & honorarias Vlpianus d. l. actionum. ſ. fin. & Paulus l. in honorariis. D. eo. appellarunt, ſunt quas prætor ex ſua iuriſdictione comparatas habet, d. ſ. ſed iſtæ. Cur autem ius prætorium introductum ſit, docet Papinianus l. ius autem. 7. D. de iuſtit. & iur. Prætoriis connumeratur

Actio Publiciana, d. ſ. ſed iſtæ. à Publicio prætore introducta, quæ duplex eſt, & altera alteri ex aduerſo reſpondet. Prior ei conceditur, qui cum rem alienā iuſtā ex cauſſa, bonáque fide aliquandiu poſſediſſet, poſtea illam caſu amiſit. nam ſi is qui nunc poſſidet dominus non eſt, prætor æquius eſſe cenſet eum qui iuſtā ex cauſſa illam acquiſiuit, quàm eum qui caſu eam nactus eſt, obtinere. Itaque permittit ei rem illam ita petere quaſi iā vſucepiſſet. Poſterior autē aduerſo caſu datur, cū quis aut reip. cauſſa abſens, aut apud hoſtes, per ſubiectas ſibi perſonas rē alienā vſucepit, & ſi cu

ius res vſucapta eſt, neminem in ciuitate nanciſci potuit abſentis defenſorem, aduerſus quem agendo vſucapionem interrumperet. nam prætor ei permittit ita rem ſuam petere, quaſi vſucapta non fuiſſet, §. namque. & §. ſeq. Inſtit. de action. l. 1. & paſſ. D. de pub. in rem act. & alibi.

Actio negatoria, & confeſſoria qui concipiendæ ſint, & quis vtriuſq; effectus, diſces ex tract. D. ſi ſeruit. vin. & ſi vſuſf. pet. & d. §. contrà. vide Barto. l. 2. D. ſi ſeruit. vind. gio. & Panor. in c. examinata. text. de iudic. quorum verba huc non tranſcribo.

Actio de iureiurando ei datur, qui iurauit rem ſuā eſſe, idque poſſeſſore deferente, vel rem ſibi debere, Vlpiano l. nam poſtea. §. fin. D. de iureiur. Imp. §. item ſi quis poſtulante. Inſtit. de actio. dicitúrque in factum, Theophilo in d. §. item ſi quis poſtulante. Accurſ. d. §. fin.

Actio Seruiana, quæ & hypothecaria vocatur, datur ei qui experitur de rebus coloni, quæ pignoris iure pro mercedibus fundi ei tenentur, Imp. §. item Seruiana. Inſtit. de actio. Quaſi Seruiana dicitur, qua creditores pignora hypothecáſue perſequuntur, d. §. item Seruiana. Porro Seruianam in rem eſſe, eáque audam poſſeſſionem auocari Papiniano placet l. ſi cum venditor. 66. D. de euict.

Actio pigneratitia actio eſt ad pignus perſequendum inſtituta, vt ex verbi notatione intelligitur. Eſt autē triplex, directa, contraria, & vtilis. Directa datur debitori, pecunia omni ſoluta, aut ſi eo nomine ſatis ſit factum, aduerſus creditorem, Vlpiano l. ſi rem. 9. §. omnes. D. de pignera. actio. Imp. §. creditor. Inſtit. quib. mod. re contrah. oblig. Contraria datur creditori aduerſus debitorem, ob impenſas neceſſarias in rem pignore acceptam factas, aduerſus debitorem, Pomponio l. ſi neceſſarias. 8. D. de pig. act. Vel ſi rem alienam pignori dedit, vel alij pigneratam. Paul. l. 16. §. 1. D. eod. Vtilis contraria quæ datur creditori in ſpecie apud eundem Paulum relata, l. rem alienam. D. eo.

Actio pro ſocio in perſonam eſt, atque vtrinque directa, competens ad ea quæ legibus, conſtitutionibus pactóve comprehenſa ſunt, idq; finita ſocietate, l. 3. & §. C. pro ſocio. Vel per quam qui non fortuna ſed voluntate res communes habent, dirempta communione, quod ex dolo culpáve inter ſe debent, poſtulare poſſunt, l. 31. & 39. D. eo. In eam veniunt collatio d. l. 3. Azo in Sum. C. eo. l. 52. §. 14. D. eo. Bona fides, dolus, culpa, damna, d. l. 53. §. 1. & 2. retentionis cauſſa præſtita, d. l. 52. §. 8. Reliqua vide apud Azonem in Summa C. eod.

Actio familiæ erciſcundæ, ex lege XII. Tab. proficiſcitur Gaio l. 1. D. famil. erciſ. competit coheredibus de hereditate diuidenda, §. quædā. Inſt. de act. & l. 1. Conſtat hoc iudicium ex duobus, rebus ſcilicet, & præſtationibus, quæ perſonales ſunt actiones, Vlpiano l. item Labeo. 22. §. familiæ. D. eo. Reliqua, quídque in hoc iudicium veniat, diſces ex tit. fami. erciſc. D. & C. Erciſcere autem familiam, hereditatem diuidere ſignificat.

Actio communi diuidundo inter eos redditur, inter quos aliquid commune eſt, vel volūtate vel fortuna, vt diuidatur, dicto §. quædam. l. 1. 2. 3. 4. & alibi. D. com mu. diuid. In hoc iudicium veniunt res, quódque communi nomine actum eſt, & impendia, l. 11. & 14. D. eodem. Communi diuidundo iudicio rectè agi, ſiue neuter poſſideat, ſiue ſociorum alter non poſſideat, Scæuolæ l. pen. D. eo. Hoc autem iudicium ideo neceſſarium fuit, quòd pro ſocio actio magis ad perſonales inuicem præſtationes pertinet, quàm ad communium rerum diuiſionem.

Actio finium regundorum in perſonam eſt, licet pro rei vindicatione ſit, Paulo l. 1. D. fin. regun. & ad prædia ruſtica pertinet, quāquam ædificia interueniāt, Vlpiano l. 2. D. eodem. ea agitur inter eos, qui confines agros habent, Imper. §. quædam. Inſtitutio. de actionibus. Porro hoc iudicium tale eſſe pontifices decreuerunt, vt in eo vtraque perſona vice duarum fungatur, ſcilicet actoris & rei, c. ex literis. extra de probatio. Vide Hotom. in Comm. verb. Iuris.

Actio ad exhibendum eſt actio in perſonam, per quam qui in rem qualicunque actione acturus eſt, eius rei ſibi in publico poteſtatem, vt experiatur, fieri poſtulat, l. 2. & l. 3. D. ad exhib. Hanc Græci, περὶ ἐμφανίσεως πραγμάτων ἀγωγὴν vocant.

Actio datiua (definitore Bartolo in l. 1. in repetitione verſic. his præmiſſis. C. de obligatio. & actionibus) eſt, quæ non habet præexiſtentem materiam ſufficientem, ſed remotam, hoc eſt contractum ex quo oriatur.

Actio natiua quæ ex contractu partium oritur. Bartoli definitiones probare videtur Zaſius lib. 2. reſponſ. ſingu. cap. 5.

Actionum plura alia genera eſſe ſcio, quam quæ ex Oldendorpio ſuperiùs recenſuerim: eas, earúmque vim ſuppeditabit frequens Digeſtorum, Codi. Iuſtiniani, & νεαρῶν lectio, & Oeconomia Pandectarum Eguinarij Baronis.

Actionum originem & fontem diuino, & naturali iuri tribui oportere inter omnes conuenit. Nam ius ciuile, cuius partem tertiam actiones eſſe Gaius ſcribit l. 1. D. de ſtatu hom. à iure naturali dimanaſſe liquidò conſtat iis, qui iura ciuilia diligentiſſimis perluſtrant oculis. Ius autē naturale à diuino profluxiſſe optima ratione ex Apoſtolo Rom. 2. colligi poteſt, ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, &c. id quod fuſiùs expreſſi in Oratione de iure ciuili in republica retinendo, & conſeruando. Quinimò legē eſſe εὕρημα καὶ δῶρον τοῦ θεοῦ, Demoſthenes apud Martianum refert l. 2. D. de legibus. Sed originem fuſiùs explicui lib. ſingul. δικαιολογίας ca. 1. ad M. Hoſpitalium Franciæ Cancellarium.

Actiones ad formā redegit Appius Claudius, l. 2. §. 3. D. de orig. iur. Hodie autem qui, quáque via proponendæ ſint, docet Angelus d. §. omniū. verſi. nota ergo. ex tex. Inſtit. de actio. Conſiſtit enim, ait, actio ex maiore, minore, & concluſione, hoc eſt ex narratione negotij, cauſſa, & cōcluſione. Cauſſam minoris propoſitionis eſſe ſcribit, ex qua (vt id é refert) ſequitur concluſio. Hoc in praxim deduxit Petrus Iacob in practica. Docui lib. 1. forenſ. diſpoſit. cap. 15. Actionis nomen an exprimi debeat, Alciatus tractat c. dilecti. de iudic. extra.

Actionis autem cognitio in his verſatur, videlicet, quo auctore ſit introducta, ex qua cauſſa, cui detur, & aduerſus quem, an porrigatur ad heredes: quid in eā veniat: quandiu concedatur: quis ſit exitus: quid ſpectandum ſit iudici, quid litigatoribus, ánne ſint adfinia remedia quibus vti poſſimus. Hæc colliguntur ex tit. de petit. hered. rei vindic. cōmoda. pig. act. mand. depoſ. act. emp. loca. & ſimil. tract. Hæc autem qui ignorat, is (rogo) quibus modis feliciter acturus ſit cauſſam ſuam? ſcire autem nemo poteſt, niſi qui ſingulariter actionum circumſtantias rectè tenet, quoniam per omnes actiones variantur.

Actio certi eſt, quæ ex certa, & nominata contractus forma nata, nec ſecundum verba contrahentium, ſed ſecundum iuris ordinationem intenditur, vt apparet ex l. cum mota. C. de tranſacti. quam diligenter inſpice. Actio autem incerti in iure dicitur, non quòd ipſa in ſeſe complectatur incertos articulos, ſed propter diſiunctiuam petitionem, & incerti facti perſecutionē: videlicet, vt reus aut præſtet promiſſa, aut condemnetur in id quod intereſt, l. ob eam

cauſſam

cauſſam. D. de præſcript. verb. Probatur item in l. fin. C. de rerum permuta.

Actio interrogatoria nuncupata eſt ex re ipſa, quoniam per interrogationẽ imponebat neceſsitatem reſpondendi, l. 1. in princ. D. de interro. act. & vide totũ titul.

Actio ingrati, excepta Macedonum gente nuſquam data eſt, auctore Seneca lib. 4. de benef. Nam cum difficilis eſſet, inquit, incertæ rei æſtimatio, tantum odio damnauimus, & inter ea reliquimus, quæ ad vindices deos remittimus. nam optima beneficij pars perit, vt ſi certæ pecuniæ ex conducto, aut ex locato detur. hoc enim eſt in illo quod dedimus vel perdituri, quod permiſimus accipientium arbitrio. ſi appello, ſi ad iudicem voco, incipit non beneficium eſſe, ſed creditum: nec erit glorioſa res gratũ eſſe, niſi tutum eſt, gratum non eſſe. Quintil. lib. 7. cap. 4. de ſcholaſt. exercit. In actione ingrati, inquit, quæritur an is cum quo agitur, acceperit beneficium: quod rarò negandum eſt. ingratus eſt enim qui negat: an quantũ acceperit, reddiderit: an protinus qui non reddiderit, ingratus ſit: an potuerit reddere: an id quod exigebatur, debuerit. Turneb. Aduerſ. li. 12. c. 6. hãc actionem proditam ſcribit in libertos ingratos.

Actio inſcripti maleficij apud Senecam lib. 5. & alios declamatores erat (vt opinatur Turneb. Aduerſ. li. 10. ca. 6.) maleficij legibus nominatim diſertéq; non comprehenſi, cuius tamen actio dabatur. ideoq; Quintil. lib. 1. Declam. ſcripta maleficia ſunt, quæ nominatim legibus appellata cautáque erant.

ACTOR variè accipitur: quandoque pro eo qui cauſas in iudicio agit, & pro aduocato, Cicero. in Bruto. Et actori ſummo cauſſarũ magiſtro. & Horatio in arte:

—conſultus iuris, & actor
Cauſſarum mediocris.

l. j. C. ne liceat pot. Porrò loquendi vſu peritis recepto, Actorem eum dicimus qui quid iudicio petit, Vlpia. l. quæ omnia. 25. D. de procurat. Actorem vocat Paulus l. purè. §. actoris. D. de do. ma. & me. excep. qui pecuniis exigendis præeſt: & pro ſeruo diſpenſatore ſumitur apud Scæuolam l. Sticho. 40. §. 3. D. de ſtatu li. Actor quoq; pro optimo ſeruo, qui negotiis domeſticis præeſt, accipitur, Vlpiano l. legato. 37. D. de leg. 1. Actor municipij, corporis, aut collegij is eſt, qui agit facitve quod communiter agi fierive oportet, quique municipium defendit, is actor, ſyndicus, & defenſor adpellatur Gaio l. 1. D. quod cuiuſque. Arcadio Chareſio l. fi. §. defenſores. D. de mun. & hono.

Actor publicus, ſeruum publicum ſignificat, C. Tacito, Mancipari ſingulos actori publico iubet. Actor in tribus iudiciis dicitur, qui primus ad iudicium prouocauit, Gaio l. in tribus. 13. D. de iudic. Actorem etiam adpellari conſtat, qui decreto prætoris conſtitutus pupilli negotia gerit, abſente vel valetudinario tutore, aliiſve ex cauſsis, Paulo l. decreto. 24. D. de adminiſtra. tut. l. vnic. C. de acto. à tut. vel ad eorum cauſſam agendã in iudicio, l. ſi acto. 10. C. de adpella. Qui ex cauſſa eſt conſtitutus pro pupillo, rectè ab Alberico, & Pragmaticis Adiutor adpellatur. Sunt qui dicant actorem ad litiũ pupillarium adminiſtrationẽ tantũ inſtitui: cũ tamẽ vbi diffuſa ſunt negotia, aut vbi tutoris ætas aut dignitas poſtulat, actor cõſtitui poſsit, atque ideo ad extraiudicialia extenditur, quod Paulus docet d. l. decreto. & Impp. d. l. vnic. Eſt & actor qui à procuratore, ſiue in rem ſuam ſiue non, conſtitutus eſt, l. ſi actor. & l. ſeq. D. de procurat.

ACTVM eſt, de ea re dici Aelius in Adelphis Terentij ſcribit, de qua iam lata ſit ſententia. Actus, verbi varia ſignificatio eſt. Actus enim dicitur id quod agitur, l. 21. in fi. D. de teſta. l. duos. D. de duob. reis. quo ſenſu etiã accipitur in l. actus. 77. D. de diuerſ. reg. quo loco Põponius & P. Decius explicãt qui ſint actus legitimi.

Actus etiam eſt ius agendi vel iumentum, vel vehiculum, Inſti. de ſeruit. præd. Vide Varronem 4. de Ling. Lati. Actus, generale verbum eſſe Vlpianus ſcribit l. Labeo. 16. D. de verbo. ſignif. Actus etiam adminiſtrationem ſonat Scæuolæ l. 40. §. 3. D. de ſtat. li. Quæ autem ſit differentia itineris, actus, viæ, vide apud Duar. diſp. lib. 1. cap. 31.

Actus omnes in genera duo diſtribuere Impp. l. actus. C. de feriis, in publicos, & priuatos.

Actum adminiſtrare dixit Vlpianus l. 1. §. ſi ſeruus. D. ſi is qui teſt. lib. & Scæuola l. vxorem. §. codicillis. D. de leg. 3. & in Alexandri ad Vrbicum conſtitutione, l. 1. C. ne quis lib. inuitus. lib. 11.

Actum agere, id eſt, rem adminiſtrare, l. Thais 41. §. ab heredibus. D. de fideicom. lib. quod & actum gerere dixit Vlpianus l. notionem. 99. in fi. D. de verbo. ſigni. l. vlti. in prin. D. de publica. & vectig.

Actus, in agris ſpatium eſt, Senecæ lib. 5. Epiſtol. 38. Horum quidam ſunt minimi, alij duplicati, alij quadrati, auctore Boetio libro 2. Geomet. Actus minimus quatuor pedibus latitudine, & 120. longitudine protenditur, Boet. Epiſt. 38. Varroni li. 4. lin. Lat. Sic accipiendus eſt Feſtus li. 1. Duplicatus ducentos quadraginta pedes explicat, Boetio. Quadratus ex omni latere 120. pedibus concluditur, eodẽ auctore, & A. Aug. lib. 2. Emendat. cap. vltimo.

ACTVARII, quorum meminere Impp. l. actuarij. & l. pen. C. de erog. mil. anno. & l. actuarios. C. de num. & actua. & alibi, ſunt actorum ſcriptores, ſiue cuſtodes, quique ratiocinia pertractant. Horum quidam ærarij comitum, l. 3. C. de diuerſi. offic. Alij palatinorum numerorum rationes tractant, d. l. actuarij. Alij præfecti Prætorio.

ACTVARIÆ naues apud Marcellum l. 2. D. de capti. & poſtli. re. & Gellium lib. 10. ca. 25. dicuntur, quæ remis aguntur, non modò velis, Budæo l. 1. D. de exercit. & Baiſ. lib. de re naua.

ACVISSE vinum dicitur & coacuiſſe, quod in acetum verſum eſt, Vlpiano l. in venditionibus 9. D. de contrah. empt. l. j. D. de peric. & comm. rei vend. & Pomponio l. nuper. 85. D. de leg. 1. Hinc ducitur Acor, vitium illud, Vlpiano l. ſi quis. 4. §. pen. D. de periculis & commodis rei vendi. & ſæpe apud Columellam.

ACVS varia Feſto li. 1. ſignificat. apud Vlpianum eſt inſtrumentum quo crines diſtinguuntur ornatus gratia, atque ideo inter ornamenta recenſetur, l. argumento. 25. §. ornamenta muliebria. D. de aur. arg. le. & vide Iſidorum lib. 29. c. 30. Etym. Hinc Acicula capitis leg. 1. C. Th. de repud. eodem ſenſu accipitur. Hinc illud Martial. *Figat acus tortas, ſuſtineátque comas.*

A. D. apud priſcos notæ erant, ante diem ſignificantes. Quod imperiti ſcriptores cum ignorarent, pro a. d. ſcripſerunt ad. Rectè igitur illud eſſe animaduertendum monuit Paul. Manut. quod vbi apud Cic. in impreſsis libris legitur, Ad 4. Kalend. Ad 6. Id. Ad 3. Non. & ſimilia, in vetuſtioribus libris legi A. D.

AD, præpoſitio locum, & perſonam ſonat, Feſto libro primo. Eandem intentionis notam eſſe ex Cæcilio docet Gellius Noct. Attic. libro 7. cap. 7. Proximitatem quandoque ſonat, Proculo l. quidam. 13. D. de ſeruit. Ad parietem, id eſt, iuxta parietem. Aliquando pro aduerſus, vel contra accipitur, vt apud Vlpianum l. commiſſa. ibi ad heredem. D. de publicanis, & vectig. Interdum ſignificat poſt, apud Iulianum l. qui duos. 18. D. de manu. teſt. Sic apud Paulum in l. militis. 36. D. de teſt. mil. vbi Accurſius id adnotat, licet Bartolus ibidẽ ſumi pro iuxta, cenſuerit: niſi dicatur ibi fortè pro ante ſumi, vt ſæpe apud Marcum Ciceronem. Conditionis quoq; nota eſt, l. quibus. 40. §. finali. D. de condition. & demonſtratio.

Ad, etiam ſonat Pro, Iauoleno l. cui.12. D. de mun. & hono. & Scæuolæ l.3. D. de vaca. & excuſ. mu. & Ciceroni Ver.5. Qui, inquit, ad ſtatuam pecuniã contulerunt. Aliquãdo etiam ſumiturpro vſque, apud Vlpianum, l. mariti. 20. §. quinquennium.6. D. de adul. ad eum diem, id eſt, vſque ad eum. Ad, item impletionis, & abſolutionis nota eſt, apud Marcellũ l. non putabam. & ibi Bartolus. D. de condit. & demonſtrat.

Ad agnatos & gentiles, prouerbium è Iure ſumptum, cum aliquem mẽte captũ eſſe ſignificamus. Vide Hotom. in Com. ver. iuris. & Bud. in l. diuus Marcus. D. de off. præſ.

Ad, ſæpe pro apud ſumi liquet in libris Digeſto. in l. ſed ſi hoc.62. §.1. ibi, ad eum ſubſideret. D. de condi. & demonſt. l. vxorem. §. ſorori. ibi, ad heredes, D. de lega. 3. l. vnica in fi. D. apud eum à quo. Cicero ad Atti. Cùm, inquit, ad me bene mane Dionyſius fuit. Liuius li.10. Ceterum nó plus armorum ad hoſtes erat. Hanc quoque ſignificationem adnotauit Seruius in Donati grammaticen.

Ab beſtias dari bifariam accipitur, primò de iis qui ludi cum pronuntiatione beſtijs obijciebantur, l. quòd ad ſtatum.12. D. de pœnis l.1. D. de veter. Secundò de iis qui operas ſuas locabant, vt cum beſtijs pugnarent. l. 3. §. lege Iulia. D. de teſtib. l.1. §. qui operas. D. ad S C. Tertyl. Hos beſtiarios in Sextiana appellat M. Cicer.

Ad ferrum damnari dicebantur qui gladio plecti, quique capite truncari debebant, l. eius.8. D. de teſta. Ferrum pro gladio ſæpe dixere M. Cicero & Virgilius, ídque tranſlatitiè, vt ait M. Fabius lib. 8. cap. 6. Sic ad gladium dixit Paulus lib.5. Sent. tit.17.

Ad manum, pro in promptu, Africanus l. tutor. 19. §. cum haberes. D. ad Velleian. Vlpianus dixit, præ manu. Hinc Seruus ad manum apud Cicer. li.3. de Orat. Quem ſeruum ſibi habuit ille ad manum. Heſychius ad manum exponit, τῶν χεῖρα, ἕτοιμα, διὰ χειρῶν.

Ad Minicium, ad Plautium, ad Neratium, ad Q. Mutium, ad Sabinum, ad Vrſeium Ferocem. Hæ fere notæ ſunt poſteriorũ Iuriſc. qui veterũ ſcripta vel corriguot, vel interpretantur. Varias huiuſmodi inſcriptiones reperies in libris Digeſtorum, Viglio Inſtitu. de hered. inſt. in princ. teſte.

Ad ſummam rem publicam dixit Vlpianus l. 1. §. ſi is qui nauem. D. de exercit. pro rei pub. vtilitate.

Ad Vrbem magiſtratus dicebantur qui cum poteſtate prouinciali, aut nuper è prouincia reuertiſſent, aut nondum in prouinciam profecti eſſent, ſed extra vrbem manerent. F. Hotoman. in 3. Verrinam.

ADACTVM iuſiurandum dicebatur, id quod non vernaculum eſſet, ſed peregrinum, & aliunde aſcitum: vt ſi quis Chriſtianus Iudaico more iuret: vel quod non ſpontaneum, ſed adactum fit. vel quod ſponte ſuſceptũ, nemine cogente, ſi Suidæ credimus, & Etymol.

ADAE lapſu corrupta natura humana duplex vitium contraxit, videlicet mendacium, & errorem. Mendacium ex dolo, & malitia: error verò ex imperitia, & fragilitate proficiſcitur, l.1. §.1. D. de dolo malo. iuncta l. ſi per errorem. in fin. D. de iuriſdict.

ADAEQVATIO in libris Feudiſticis, eſt æquabilis diuiſio hereditatis inter fratres, ante quam diuiſionem leges vetabant quicquam alienari, niſi poſt annos quadraginta: & ei qui ſe læſum contendebat, ſuccurrebatur. Lombard. lib.2. tit.29. Sic tamen vt omni tempore ſortes ſtare debeãt, & adæquatio percurrat. Item leg. Longobard. tit. 48. de quadraginta annis poſſ. frat. & Alemann. tit. 89. vlt. frat. poſt. mort. pat. Hinc lib. Feud. 2. tit.58. §.3. Scilicet vt adæquatio percurrat vſque ad 40. annos.

ADCRESCERE dicitur alicui res cũi el qui etiã partem habet, accedit atque adiungitur, veluti cum inſula fundo adcreſcere dicitur, in l. Inſula. 56. & l. ergo. 30. D. de adq. rerum dom. Vel cum portio alteri perſonæ vel rei accedit, l. ſi Titio. §. fi. D. de vſufruct. l. Iermanus.67. D. de acq. hered. l. & Proculo.10. D. de lega. cũ ſimilib. innumeris loc. Dig. & apud Imp. l. vnic. §. in his itaq;. C. de cad. tol. Hinc Adcreſcẽdi ius apud Iuriſc. celebratur; cũ hereditatis reíve legatæ pars, quæ in quopiã de heredibus legatariiſve deficit, alteri attribuitur, l. ſiue ex pluribus.9. D. de ſuis & legit. Vel quo portio deficientis alteri ipſo iure adcreſcit, d. l. vnica. §. in his itaque. l.2. in fin. l.3. l.8. l.11. D. de vſufr. adcreſ. Huic quando locus fit, diſces ex l. re coniuncti. D. de leg.3. & l. triplici. D. de verb. ſig. & vtrobique Alberi. Bartolus, Iaſon, Alciatus d. l. re coniuncti. Azo in Sum. C. de teſta. mil. & vide F. Ripam in d. l. re coniuncti. Ipſum autem ius adcreſcendi in emptorem non cadere, contra conſentientem fere vocem omnium, ait Cuiac. Obſ. lib.12. c.13.

ADDICERE propriè eſt dicere, & dicẽdo adprobare. Addicere etiam damnare eſt, Feſto lib.1. Significat & quid alicui adiudicare, & adtribuere, l.2. §. tutor d.7. D. pro empto. Erat & ſolemne Prætoris verbum, è tribus ſummum, DO, DICO, ADDICO, quæ faſtis diebus proferebat; id eſt, pronunciando adiudicabat, dominiúmque transferebat, quod vel ſecundo decreto fit hodie. Verbum igitur proprium prætoris erat, rei dominium in aliquem transferentis: vt ex Verrinis Ciceronis, & Comœd. Plautiana in Pœnulo liquidò conſtat: *—Vbi in ius venerit,*

Addicet Prætor familiam totam tibi.

quod & Vlpianus in Epitome ſignificauit, §. in iure cedit. Varro lib.5. de ling. Lati. Tranſlatum deinde fuit ad eos qui auctionibus & pignorum diſtractionibus præſunt, vt ex l. à diuo Pio. §.3. & 6. D. de re iudi. Vide Auguſt. lib.2. Emend. cap.3. A quibus in eos qui rem, niſi precium inter diem certum augeatur, emptori attribuunt, poſteà deriuatum eſt. Hinc tit. lib. Pand.18. De in diem addictione. Itaque addicere hoc eſt quod Galli efferunt, *Deliurer au plus offrant.*

Addicere in diem Vlpiano l.1.2. & 4. Pompon. l.15. Iuliano l.17. Africano l.18. Iauoleno l.19. D. de in diem addiction. eſt, niſi pretio conuento quid adiiciatur, melióruе cõditio adferatur, intra præſtitutum diem emptori rem venditam adtribuere, Paulo l.1. D. eod.

Addicere bona libertatis cauſſa quando & quomodo dicebatur iudex, docet Imper. Inſtitut. de eo cui libert. cauſ. bo. addic. quod tunc faciebat cùm nemine inteſtatò ſucceſſore alicui adiudicabat, ne bona væniret, qui cauebat de ſolido iis quibus debebatur ſoluendo, l.4. §. addici. D. de fideicommi. li. Addici iudex dicebatur, qui à Prætore datus erat, Papiniano l. 39. Paulo l.46. Pomponio l.80. D. de iudic.

Addicere dementem dicitur iudex, cùm agnatis eum eiúſque bona adiudicat: qua formula loquendi Cicero in Paradoxis tranſlatitiè vſus eſt. Ego verò (inquid de Clodio amico ſuo ſentiens) te non ſtultum, vt ſæpe: non improbum vt ſemper, ſed dementem rationibus addicam neceſſariis.

Addicere litem in XII. Tabulis, eſt ſententiam ſecundum præſentem dicere, ex Gellio lib.17. cap.2.

ADDICTI dicebãtur, qui cum iudicatum facere non poſſent, creditoribus adiudicabantur, Cicer. in orat. pro Flac. ídque ex lege XII. Tabul. apud Gellium lib. 20. cap.1. quam explicui libro 4. veteris Iuriſpru. l.60, iidem nexi, & Græcis ἀγώγιμοι dicebantur, id eſt, κατὰ δεδικασμένοι Budæus Rub. de in diem ad. ideóq; Addicti etiam dicuntur damnati ſupplicio vltimo, l. addictos. C. de epiſc. audien.

ADDICTVS iudex, id eſt, datus, innumeris Digeſtorũ & Codicis, & Inſtitut. locis. l.7. & 16. C. fa. erciſc. l.1. de recep. arb. C. Inſtit. de offic. iud. in princ.

Addict

Addictionis nomine apud M.Ciceronem in 2. Verrina poſſeſsionem ſignificari puta.

Addictio in diem.lex venditionis,qua ex pacto res inempta erat,ſi intra diem dictum meiior conditio adferretur,tot.tit.D.de in diem addict.

ADDVCI eſt moueri,& eſſe in aliqua ſententia, Marcello l.quidam 10.§.is cui.D.de fideicom. li. in quo ſignificatu apud M.Cic.notari poteſt ſæpiſsimè.

Adærare dicitur æſtimare,quaſi ad æris pretium redigere.l.15.C.de erog.mil.anoo.lib.12.(ſic enim ibi, non adhærere legendum.)l.7.c.eo.

Adærata prædia,ære æſtimata ,& ad æris pretium redacta l.vnic.C.de colla.donat.

Adæratio,æſtimatio rerum in ære l.vltim. C.de milit. veſti.

ADEMPTIO legatorũ quid ſit, vide apud Hotom. in Comm.verbor iuris.

ADEO Feſto libro 1.duas habet ſignificationes:nã cùm prima acuta effertur,idẽ ſignificat quod accedo:& in hoc ſignificatu varius eius verbi vſus eſt : vide inferiùs paulò Adire.Cùm autem ſecunda acuitur, idem eſt,quod vſque eò.Feſto lib.1.quo ſignificatu accipitur apud Vlpianũ l.iurisgentium.§.adeò.D.de pact. l.adeò.D.de iuriſdict.Accipitur prò non ſolum,vt l.nedum.§.ſi Titius.Inſtit.de rer.diuiſ.

Adeſſe,eſt aduocationem præbere, & poſtulare apud iudices,l.puto.6.D.de poſtul.l.1.§.aduocatos.D.de extraord.cognit.l.5.§.7.de iis quæ vt indig. & l. 2. in ſi.C.de aduoc.diuerſ.iudic.Dicitur & adeſſe litigator cauſæ ſuæ.quando iudicio ſiſtit, l. Paulus.69. D. de procura.l.ſi ſuſpecta.29.D.de inoffici teſta.

Adeſſe ea non videri , quæ caſu adſunt , rectè ex Pauli ſententia colligit Bartolus l. quæſitum . 78.§.fi.D. de leg.3.

Adeſſe,pro,præeſſe,quidam accipi exſtimant in l. 2. C. de ſtat.& imag.

Adeſſe nolle,S C.verba , non vtique exigunt vt latitet, ſed & ſi contemnat venire hoc eſt non ſolũm latitãs, ſed & venire contemnens adeſſe nolle dicitur,l.ſi cũ. 28.§.1.D.de fideicom.lib.

ADFECTARE eſt pronum animum ad faciendum habere,Feſto lib.1.Adſectatas autem tutelas eas dici putat Ant.Aug.lib. ſing.ad Modeſtl. quæ in numerum earum,propter quas quis excuſatur,non veniunt.

ADFINES, in agris vicini dicuntur, Feſto lib.1. quo ſignificatu vſus eſt Paulus l.pen.D.fin.regun. Adfines etiam ſunt, viri & vxoris cognati , dicti ab eo , quòd duæ cognationes,quæ inter ſe diuerſæ ſunt , per nuptias copulantur,& altera ad alterius cognationis finem accedit.Nomina eorum hæc ſunt,ſocer,ſocrus: gener,nurus:noverca, vitricus : priuignus, priuigna . Hæc ex Modeſtino l.4.D.de gradib. & adfinit.cuius ſententiam probant Græci intepretes li.45 βασιλικῶν tit.3.& Impp.l.nemini.C.de nupt.

Adfinitas eſt ciuile vinculum , ex nuptiis ſponſalibúſve deſcendens.Ciuile rectè adiectum eſt:legitimè enim contrahi non poteſt inter legibus vetitos,§. adfinitatis.Inſti.de nupt.Vinculũ aptè dicimus adfines enim iungi ſcribit Paulus l. aut adfinitate. D. de procuratorib.Ex ſponſalibus optima ratione additur:nam & inter ſponſos adfinitatem eſſe Neratio placuit,l.quod Seruius D.de condict. cauſ.da. Quod ciuile vinculum adpellamus,Azo in Sum.C.de nupt.regularitatem,Angel.Clauiſius in Summ. in verb. Matrimonium 15.impedi.proximitatem vocarunt. Iulius Pol. li.3.Onomaſtic.c.1.ita definit.συγγένεια, ἡ τὸ φύσει, τὸ μὴ δὲ προσγινόμενον. Quod συγγένειαν adpellat,id ἀγχιστείαν Theophilus in d. §.adfinitatis. & C. Harmenopulus libr.4.tit.6. Epitom. dixere. Adfinitas καταχρηστικῶς in l.quod Seruius.D.de cond. cauſ. da.ſumitur pro quadam neceſsitudine , & l. non ideo. D. de hered. inſtit.

ADFIRMATORES ita definire mihi viſus eſt Vlpianus l.cum oſtendimus.§. fin.D. de fideiuſ. tuto. eos qui cum idoneos eſſe tutores adfirmauerint, fideiuſſorum vicem ſuſtinent.Hos pragmatici Galli Certificatores vocant.

ADGNATI, verbo vſa eſt lex XII.Tabularum, vt ex l.1.D.de leg.tut. Vlpiano in Epitome tit.26.& alibi ſæpè conſtat.Eam explicui lib.4.Vet.Iuriſpr.l.27.& 34. Adgnatos autem definit Gaius l.ſunt autem.7.D. de legit.hered.his verbis:Sunt autem agnati,qui per virilis ſexus perſonas cognatione iuncti ſunt, quaſi à patre cognati,veluti frater eodem patre natus,fratris filius , nepóſve ex eo , & patrui filius , nepóſve ex eo. Cuius verba in lib.2.Inſtitutionum , quæ circunferuntur,titu.8. immutata ſunt,quod ab Aminiano ex præceptione Alarici Gothorum Regis factũ putem. Agnatorum contractior definitio ab Vlpiano traditur eodem pertinens , in hæc verba l. 2. D.de ſuis & legit.hered.Adgnati ſunt cognati virilis ſexus,ab eodem orti.Quod ait Vlpianus, ab eodem , per mares accipiendum idem ſcribit,titu.26.in princ.in Epitome:quod & Gaius ſentit vbi ſuprà.Porro adgnati,& cognati hoc diſsidere Paulus ſcribit l.10.§.1.D.de gradib.& lib.4.ſentent.tit.8.quòd cognati,generale nomen eſt,adgnati ſpeciale.Nam qui adgnatus eſt,& cognatus eſt:nõ vtique autem qui cognatus eſt,& adgnatus eſt.Alterum enim ciuile,alterum naturale nomen eſt.Verbi gratia patris frater, id eſt patruus,adgnatus eſt,& cognatus:matris autem frater,id eſt auunculus, cognatus eſt,adgnatus non eſt.l.5.D.vnde legit.Vide cognati & cognationis nomen.

Adgnatum pro furioſi curatore accipi apud Vlpianum l.nam & ſi. 10. D. de alien. iud. mu. & Gordianum Imp.l.2.C.de curat.fur.quidam putãt : ſed vtrobique per eclipſin ſupprimi vocem Curator,verius eſt,quę ab aliis Iuriſcoſs.addi ſolet,vt videri poteſt in l. 3. §. quia autem.D.de tutel.l.ſeruus.13.D.de manumiſs. l. ſi filia.65.D.de ſolut.

Adgnatio eſt ipſa per mares conſanguinitas & coniunctio,vt ex ſuperioribus liquidò conſtat. Accipitur & pro ipſa natiuitate,vt cùm dicit Antoninus poſthumi agnatione teſtamentum rumpi,l.1.de poſthu. heredi: inſti.C.l.13.D.de iniuſto,rupt.

Adgnaſci eſt adgnatum fieri,l.qui in adoptionem.D.de adopt.Propriè de filiis & ſuis heredibus dicitur.Adgnaſci dicuntur filij qui poſt teſtamentum & in poteſtate naſcuntur.l.3.l.6.§ 1.D.de iniuſt.rup. teſt. l. ſi filius ſa.D.de teſta.milit Adgnaſci,& ſuccedere diſsimilia eſſe cõſtat,ex l.ſi quis.§.1.D.de iniuſt. rup. teſt. Adgnaſcitur qui ſuus naſcitur,& quem nemo præcedit : ſuccedit inteſtatò , cui ante eum alij eſt delata hereditas.Adgnatio igitur eſt ſuorum l.1. (.8.).poſthumorum.D.de iniuſt. rup.teſta.l. ex facto. D. vulg. & pupilla.l.pen.D.de iur.codicil.Adgnata etiam dicuntur ea,quæ ex mancipiis,vel pecoribus naſcuntur, vel gregi,vel ſeruitio accedunt,l.Paulus.§.1.D.de pignor. l.vxorem.§.ſorori.D.de leg.3.l.eum qui.§.nõ ſolum. D.de furt.Hinc agnum,pecori ouillo adgnatum dictum putat Varro.lib.4.de ling.Lat.

ADGNOSCERE,præter vulgarem ſignificatum,eſt admittere,recipere,teneri,præſtare. Hinc

Adgnoſcere onera apud Vlpianum.§.1.D.de vſuſfr.eſt de oneribus teneri , eaque pręſtare. Agnoſcere vſurarum onus Paulus dixit l.quæro.D.loca.pro,vſuras in ſe recipere,& earum nomine teneri,& periculũ agnoſcere apud Papinianũ l.quid ergo.13.D.ad municip. eſt de periculo teneri.Sic vectigal agnoſcere Vlpianus dixit l.2.§.ſequitur.D.de heredi.vel actio.vendi. hoc eſt in ſe recipere,& præſtare, & alibi, Agnoſcere hereditatem,bonorúmve poſſeſsionem paſsim in li.

Digeſtorum legitur, pro admittere, & acceptare. Sic & adgnoſcere bona eodem ſenſu, l. recuſare. 6. §. 2. D. ad Trebel.

Adgnoſcere bonam fidem Vlpianus l. quoties. 9. §. denique. D. de admi. tuto. pro bona fide iuſtam litem inſtituere, & in bona fide verſare, dixit.

Adgnoſcere indicium defuncti, pro comprobare voluntatem, eíque parere dictum eſt, l. Papinianus. §. ſi conditioni. D. inoffic. teſta.

Adgnoſcere legatũ Modeſtino l. nihil. 12. D. eo. eſt illud accipere, probando defuncti indicium.

Adgnoſcere tutelam dicitur, qui adminiſtrationem ſuſcipit, pupillíque negotia gerit, ſiue etiam conſenſit, ſine adtigit, l. ſi filiusfamilias. D. de tutel. Agnoſcere videtur, & qui conuentus excipit, vel aliàs voluntatem ſuam oſtendit l. 45. D. de fid. lib.

Adgnoſcimus liberos, quos vt filios noſtros admittimus, l. 1. & tot. tit. de agnoſcen. lib.

Adgniti natales in Senatuſconſulto intelliguntur de ingenuis, l. 3. D. ſi ingen. eſſe dic.

ADGRESSVRA eſt prędonũ, latronũve impet⁹, id eſt, graſſatura, Alexandro Imp. qui eam caſibus fortuitis connumerat, l. quæ fortuitis. C. de pigno. & Philippo A. l. damnũ. C. loca. & Vlpiano. l. 3. §. 3. D. de S C. Silan. eodẽ verbo vſus eſt & Apuleius li. 7. Aſini aur.

Adgreſſores dicuntur prædones Vlpiano l. quo naufragium. §. non tantùm. D. incend. ruin. & nauf. & l. ſi ſcienti. D. de leg. Pomp. de parricid.

Adgreſſus, prædonum impetus, inſultus, rapina, & prædatio, adgreſſura, eidẽ Vlpiano l. ex facto. 17. §. ſi quis autem. D. ad S C. Trebel.

ADHIBERE ad actum aliquẽ, ſine in ius vocare, Vlpiano l. nam ita diuus. D. de adop. quo ſenſu vtitur ſæpe M. Cicero.

Adhibere ad ſatiſdandum, eſt fideiuſſorem dare, Paulo l. de die. §. 1. D. qui ſatiſd. cog.

Adhibere moram, Pomp. D. l. 18. tit. 6. l. 17. pro morari, moras trahere ac differre.

Adhibere, reiterare interpretatus eſt Damaſus pontifex. c. per illicitam. 1. q. 7. atque ita accipi debet in c. ventum. 1. q. 1.

Adhibere etiam teſtes dicitur qui adſumit, admittítve, apud Arcadium, l. 1. §. 1. D. de teſtibus. quod Græci dicunt, παραλαμβάνειν, vt in Euang. Matth. 18. παράλαβε μετὰ σοῦ ἔτι ἕνα, ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων, &c.

Adhibere poſtulantem, eſt aduocatum cauſſæ ſuæ præficere, Vlpiano l. obſeruare. 9. §. 4. D. de offici. procõſ.

ADIACENTIA, q̃ alicui rei immobili, putà fundo domuíve cohærẽt, quales ſunt horti, & ſimilia. Horũ exẽplum eſt in conſtitutione Conſtantini l. 2. C. de bon. vac. lib. 10.

ADIGERE Feſto lib. 1. eſt dare, cogere.

Adigere arbitriũ Ciceroni in Topic. offic. 3. & pro Roſcio, eiuſdem acceptionis, qua & illa formula, agere ad arbitrium, id eſt, cogi ad arbitrum venire: id eſt agere in iudicium, vel ad iudicium.

Adigere iureiurando, ſiue ad iuſiurandum, vt Vlpi. dixit, in §. fi. l. adoptiuum. de in ius voc. dicitur is, qui cõceptis verbis aliũ iurare coegit: hoc eſt, qui verbis arbitrio ſuo dictatis, iureiurando eum aſtringit, quod nonnulli, Budæo teſte, Adiurare dicunt. Qui autem ſic aſtrictus eſt, dicitur iureiurando adactus in verba eius qui adegit. Verba Vlpiani ſic habent: Sed ſi ad iuſiurandum adegi, ne vxorem ducat, ne nubat, impunè in ius vocabor.

Adigi in verba dicuntur qui in fidem principis adſumuntur, Plinio in Panegyric. Budæo in l. iuſiurandum. D. de iureiur.

ADIICERE iudiciũ quid ſit, vide apud Hotom. in Cõ. verb. iuris. Adiicere autem alibi eſt augmentum facere, & meliorẽ conditionem adferre, veluti auctarium adiicere, vel etiam paciſci de adminiculis & acceſſionibus, & (vt Iuſtinianus ait) pediſequis emptionis. Venuleio l. fin. D. de adimen. leg. quo ſenſu accipitur apud Paulum l. neceſſe. 7. D. de in diem addict.

Adiici etiam dicitur heres, qui coheres datur, Gaio l. ei qui. 88. D. de here. inſtit. l. 32. de vulg. Hinc

Adiectus coheres dicitur apud Venuleium, l. ſi heres. D. famil. erciſ. Papinianum l. 7. D. de vulg.

Adiectus etiã is eſt, qui ſolutionis gratia adiici plerumque ſolet, l. ſi ita. 59. D. de ſolut. Hic à vero procuratore diſsidet, Vlpiano l. vero. 12. D. eo. De hoc l. cũ quis. & l. ſi ſeruus. §. ſi ita. & vtrobique Alciat. D. de verb. oblig.

Adiectio, pretij additamentum, id eſt, quũ quis rei venditæ intra præſtitutam diem precium vel pecunia, vel qua alia ratione adauget l. 10. l. 11. §. fi. D. de in diem addict. l. ſi quis. 41. D. de rei vindicatione. quæ vſurpatur non ſolum in priuatis venditionibus, ſed & publicis, quæ fiunt ſub haſta, aliíſque ſolennibus adhibitis. Hanc Galli adpellant *Enchere*, id eſt, pretij rei ſub haſta vendendæ & addicendæ augmẽtum. Huius exẽpla habes apud Paulum l. fi. D. de iu. fiſci. eundem l. Lucius. 21. D. ad municip. & in Antonini conſtit. l. 1. de vend. reb. ciuit. lib. 11. C.

Adiectio acquiſitionem pleriſque ſignificat, citántque l. 3. D. de vſurp. & vſuca. quo locu, non adiectio, vt in vulg. codicibus, & P. Florẽti. ſed adeptio, legendum docet Vlpianus in Epitome tit. 19.

Adiectiones ſunt modi, ſiue excogitata, quibus ad ciuitatem Romanam perueniebatur, §. fi. Inſtit de ſucceſs. libert. Alciat lib. 1. Pareg. παρεργ. cap. 16.

ADIMENDI verba, & modos vide in tract. de adim. leg. & Hotom. in Comm. verb. iur. s, vbi explicat quid ſit ademptio legator. Quando lex adimit libertatem, pro non ſcripta habenda eſt, Terentio Clementi l. vnic. D. de adempt. libert.

ADIPISCI iudiciũ, ſiue ius, qđ & ius obtinere dicitur.

ADIRE hereditatẽ & pro herede, id eſt, pro domino, eſt ipſam hereditatem ſubire, §. fi. Inſtit de hered. qualit. & differ. l. ſi nemo. D. de diuerſis reg. iur. antiq. Adire bona, idem ferè l. 1. C. de teſta. milit. Adeunt autem extranei, immiſcent ſe ſui, & neceſsarij. d. 6. fin. & §. extraneis. Inſti. illo ti. de hered. qual. & differ. Porrò & qui adit, & qui ſe miſcet obligatur, l. 3. in fin. & l. 4. D. quib. ex cauſ. in poſ. eat.

Adire hereditatem, & bonorum poſſeſsionem petere Paul. æquiparat, l. is qui. de leg. præſtan. tametſi Aditio hereditatis, quia illi è ciuili iure origo, perpetua eſt, l. licet. C. de iure delib. Bonorum verò poſſeſsio, quia à prætore cauſam habet, temporaria eſt: nam prætoris officium anguſtiore clauditur tempore. Hinc filius ſine patris iuſſu poteſt agnoſcere bonorum poſſeſsionem: adire autem hereditatem non poteſt, niſi ſcrutata patris voluntate, quum facilè peti poſsit, non excluſa ſpacio temporis. Hæc eſt germana ratio diuerſitatis inter aditionem hereditatis, & bonorum poſſeſſionem, quam Pyrrho Anglebermæo debemus, qui veritus non eſt ab Accurſio & Bartolo diſcedere.

ADIVDICARE, & Abiudicare cõtraria ſunt, Ciceroni cõtra Rullũ. Volet eſſe popularis, pop. Rom. adiudicabit. nõ ſumet ſibi tantùm, non appetet: iudicabit Alexandriam Regis eſſe, à pop. Rom. abiudicabit.

Adiudicare, eſt rei dominium alicui iudicio ſuo adtribuere l. liberto. §. Lucius. D. de annuis leg. id quod in actionibus mixtam cauſam habentibus iudicibus permittitur, §. ſi familiæ. Inſtit. de offic. iud. l. ſi idem. D. de iuriſdict.

Adiudicare cauſſam alicui dicitur qui ſecundũ aliquem iudicat, Cicero lib. 2. de Orato. Vt is, inquit, qui nobis cauſſam adiudicaturus ſit, &c.

ADIVTOR tutelæ dicitur, quẽ prætor permittit tutori

bns conſtituere,qui adminiſtrationi tutelæ non ſuffi-ciunt,l.ſolet.D.de tutel.

Adiutor Cornulariorũ vacationem munerum grauium habet,l.viti.D.de iure immunit.Cornularij qui ſint, vide infrà ſuo loco.Erant & adiutores Quæſtoris.

Adiutores Notitia Romani imperij numerat inter offi cia pfecti vrbi:de quibus l. per hãc.C.de adu. diu iu.

Adiutrix legio prima Impp.l.fin.C.de adparit. pfe.pto.

Adiuuæ qui erant diſces ex Notitia Imperij Roma.

Adlecti dicebãtur apud Romanos,qui propter inopiã ex equeſtri ordine in ſenatorum ſunt numerum ad-ſumpti,Feſto lib.1.nam patres dicũtur qui ſunt patri tij generis:Cõſcripti,qui in ſenatu ſunt ſcriptis adno tati.Adlectos etiã dici putat Varro li. 5.de ling. Lati. qui in collegarum locum ſuppoſiti ſunt.

Adminiculum,ſine quo res non ſubſiſtit,l.1.§.1. ſi vſuſf. pet.l.inſtrumenta.C.de probat.

Adminiſtrare dicitur,qui quid alij reſtituit, l.ſi pars.10. in fi.D.de inoffic.teſta.l.3.C.ad leg.Falc. Hinc

Adminiſtratores ciuitatis,curatores dicuntur, l.præſes. C.de tranſact.per l.3.D.de admi.rer. ad ciuit. pertin. Hi ſunt qui ciuitatis negotia gerunt, & adminiſtrant: quorum officium explicatur D.de admi.rer.ad ciuit. & C.eo.tit.lib.11.

ADMITTERE, eſt miſſum in poſſeſsionem recipere, Vlpiano l.3.in princ.D.ne vis fi.ei.eidem in l. is cui. §.§.miſſus,D.vt in poſ.leg.

Admittere bonorum poſſeſsionem,eſt ipſam agnoſce-re,& recipere,in Impp.conſtituti. l. quoniam. C. de iure delib.

Admittere ſcelus dicitur, qui id perpetrat, & cõmittit, in diuorum Marci,& Commodi reſcripto. l. diuus. D.de offic.pręſid.M.Cicero pro Rabirio:Rabirius inquit,fraudem capitalem admiſit.Vlpianus in l. 1.in prin.D.de offic.præf.vrbi.Vnde Admiſſum pro ſce-lere paſsim in Pandectis legitur,vt apud Vlpian.l.1.§. fin.D.de ſuſp.tut.

Admittere præter notas acceptiones,eſt marem fœmi-næ,aut mari fœminam admouere ad initum,apud Vl pian.in l.ſi quis vxori.§.ſi quis.D.de furt.

ADMISSIONVM officinm ſub diſpoſitione Magiſtri Officiorum ponitur in Notitia Imperij Romani : de quo eſt tex.in l.2.de priuil.eo.qui in ſac.palat.mil.lib. 12.C. Hinc

Admiſsionales dici cœpti ſunt,qui admittendis, ſiue in troducẽdis ad Imp.hominibus pæerãt l.2.de diuerſ. offi.lib.12.C.Lamprid.in Alex.Salutabatur verò qua-ſi vnus de Senatoribus,patente velo,admiſsionalibus remotis:aut iis ſolis,qui miniſtri ad fores fuerãt.Vn-de Admiſsionum magiſter qui admiſsionibus præ-erat huius meminit Vopiſcus in Aureliano.

Admiſſarius dicitur , ad initum electus,Columellæ lib. 6.ca.17.&

Admiſſura,cuius cõmeminit idem Columella eodem cap.Nec(inquit)admiſſuræ tempora ſeruantur.

ADMONERE,verbum notæ ſignificationis eſt.plerum que caſtigare & corripere,& percutere ſonat.Corripe re quidem ſignificat in Imp.Commodi conſtitutio-ne apud Modeſtinum l.alimenta.§.1.D.de agnoſ.lib. iuncta.l.1.D.de iur.patro.Telo admonere Vergilius lib.10.& flagello Columella lib.2.cap.2.dixere:quod & Nonius adnotauit.Hoc ita Gręci exprimũt νουθετεῖν, vt apud Platonem in lib. νόμων, νουθετεῖν πληγαῖς. Hinc

Admonitio fuſtium Calliſtrato l.veluti.D.de pœn.Gręcis νουθέτημα.Tu vide quæ de hoc ſcripta reliquerit I. Pollux lib.9.Onomaſtic.

ADMOVERE probationi,apud Vlpianum l.1.in prin. D.de quæſti.eſt reum argumentis compellere,vt pe-ne conuictus videatur.

ADNEPOS, adneptis,abnepotis abneptíſve filius,filia:pro nepotis,vel proneptis, nepos, neptis, l. 1. §. quinto gradu.D.de grad.& ſæpe alibi.

AD NOMEN reſpondere,eſt comparere ac præſto eſſe, cùm nomen recitatur , Liuius lib. ſeptimo ab vr-be condit.Acerbitas in delectu non damno modò ci uium,ſed etiam laceratione corporum lata,partim vir gis cæſis, qui ad nomina non reſpondiſſent, partim in vincula ductis,inuiſa erat.

ADNOTARE aliquando accipitur pro reprehendere, vt apud Paulum l.debitor.82.§.ſeruo.D.de leg. 2.

Adnotare præſes dicitur,cum aliquẽ deportandum pu-tat,& principi nomen eius ſcribit vt deportetur, Vl-piano l.inter.6.§.1.D.de interdict.& rele.& alibi ſępe.

Adnotare inſulas,pro adſignare dicit l.j.§.2.D.de leg.3.

Adnotare dicitur abſentem,quem in reos recipit requi-rendum,vt docent Marcianus,& Macer l.1.& 2.D.de req.reis. Hinc

Adnotatio,illa in reos relatio,l.4.D.eo.tit.Eſt &

Adnotatio,principis ad preces reſcriptum,ídque ex Va-lentiniani Imp.Nouella edocemur,titu.de homicid. caſu fact.verſi.merito ergo.Adnotationis,hoc ſenſu, frequens mentio eſt in Codice Iuſtiniano , in l. non aliter.9.C.de pala.ſacr.larg.lib.12.Sic autem eam defi nit Theodorus:παρασημειώσεις ἐστὶν ἡ τὰ κυριώτερα τῶν λελυμένων περιλαμβάνουσα καὶ γράφουσα ταῦτα ὡς ἐν συνόψει, καὶ δι' ὀλίγων ὁποῖα εἴδομεν ὄντα παλαιὰ βασιλικὰ σημειώματα.

Adnotatus cenſibus,adſcriptitius , in cenſum ſcriptus, l.quiſquis.C.de epiſcop.& cleric.

ADOLASCO,à verbo Græco ἀδολεσχῶ veniẽs Feſto li.1. eſt ætate progredi,& creſcere Nonio , quo ſenſu vſus eſt Vlpianus l.3. §. ſi duo impuberes. de Carbonia. edic.D.

ADOLESCENS dicitur,qui pubertatem egreſſus eſt, l. Aurelio.§.1.D.de lib.leg.Adoleſcens ſæpe legitur in Pand.Floren.

Adoleſcentes,qui moribus & ſolertia præditi ſunt,ta-metſi legitimam ætatem nondum expleuerint, anno tamen vigeſimo poſſunt impetrare veniam admini-ſtrandarum rerum,l.2.in prin.C.de his qui ven.ętat. impet.Alioqui prætor opem pollicetur eis,ceu mi-noribus annis 25.Et ideo in hanc vſque ætatem ado-leſcentes curatorum auxilio reguntur: nec antè rei ſuæ adminiſtratio eis committi debebit, quanquam bene rem ſuam gubernantibus,teſte Vlpi.l.1. de mi-noribus.

Adoleſcentiam,quæ pubertas eſt,Iuriſconſultis placuit à quartodecimo anno ſumere initiũ , vigeſimoquin-to perfici.l.non aliter.§.1.D.de leg.3.cum ſimil. nam ante decimumquartum pupillus adpellatur.

ADOPTARE eſt in filium adſciſcere. Sed & ad alios pertinet , qui adſciſcuntur : vnde adoptare admini-ſtros dixit Varro lib.4.de ling.Latina.

Adoptantur filij familiarum : adrogantur qui ſui iuris ſunt,Modeſtin.l.1.de adopt. D. Gellio lib.5. cap.19. Adſerere prolem autem Papinius dixit pro ado-ptare.

Adoptio ita à Theophilo definitur, Inſtit.de adoptio. in princ.νομίμη πρᾶξις μιμουμένη τὴν φύσιν, πρὸς παίδων παραμυθίαν ἐπινενοημένη quæ verba ita vertimus : Eſt a-ctus legitimus naturã imitans,ad liberorum ſolatium inductus. Rectè adiecit, μιμουμένη τὴν φύσιν. Nã,vt ait Ia uolenus l.adoptio.16. D. de adoptio.in his perſonis locum habet in quibus natura locum poteſt habere. Definitio autem hæc ſumpta videri poteſt ex §. mi-norem.Inſtit.& l.actus.D.de regul.iur.

Adoptionis origo antiquiſsima eſt. Non ſolùm enim apud veteres Romanos in vſu erat,vt ex A. Gellio li. 5.cap.19.liquidò conſtat, ſed & apud Græcos , vt ex Plutarcho in Theſeo liquet, quo loco Theſeum ab Aegeo in filium acceptum refert.Quam rem,inquit,

Athenienſes θέσιν adpellabant. Apud Iudæos etiam in vſu eam fuiſſe proditum eſt. Adoptionis cauſſam eſſe tradunt Impp. in 3. l. C. de adoptionib. liberorum orbitatem, id eſt, (inquiunt) quod liberos non haberes.

Adoptio (inquit Gaius li. 1. Inſti. tit. 5.) naturæ ſimillima eſt.

Adoptionis nomẽ eſt quidem generale, in duas autem ſpecies diuiditur, quarum altera adoptio ſimiliter dicitur, altera adrogatio.

Adoptio autem generalis duobus modis fit, aut Principis auctoritate, aut magiſtratus imperio. Principis auctoritate adoptamus eos, qui ſui iuris ſunt, quæ ſpecies adoptionis dicitur adrogatio: quia & is qui adoptat, rogatur, id eſt, interrogatur, an velit eum, quem adoptaturus ſit, iuſtum ſibi filium eſſe: & is qui adoptatur, rogatur an id fieri patietur, Gaius l. 2. D. de adop. Imperio magiſtratus adoptamus eos, qui in poteſtate parentis ſunt, ſiue primum gradum liberorum obtineant, qualis eſt filius, filia: ſiue inferiorem, qualis eſt nepos, neptis, pronepos, proneptis, d. l. 2. Sunt tamen qui velint has duas adoptionum ſpecies, aut per prætorem fieri, aut per populum: adrogationem quidẽ per populum, adoptionem per prætorem. Vide Hot. in Com. verb. iuris: tũ & rogationis, quę in adrogatione fiebat formulã, vide apud Gel. li. 5. ca. 19.

Adoptionis ſolennitas hodie apud nos abolita eſt. Nec quenquam mouere debet, quòd imaginem quandam adoptionis obſeruamus in iis, quos loco filiorum alimus, atque etiam affectu quodam proſequimur, & filios appellamus. Nã Romani quoque idem faciebant, non tamen ea reputabatur ſolennis adoptio, vt apparet ex l. quidam cùm filium. D. de verbo. obliga.

Adoptator, is, vtitur Vlp. D. lib. 37. tit. 9. l. 1.

Adorare antiquis ſignificabat agere, vnde & legati adoratores dicuntur: quia mandata populi agebant, Feſtus lib. 1. &

Adorare principem, eiúſve purpuram, eſt venerari, ſalutare, ad principis genua accidere, & genua flectere, l. vnica de Comit. & Trib. ſchol. lib. 12. C. l. fi. qui milit. poſ. eo. lib. l. ſancimus. 4. de conſulib. eo. lib. Ammian. li. 21. Sic adorare principis æternitatem l. 2. de fabric. lib. 11. C. quo ſenſu accipitur προσκυνεῖν Græcis: vt Geneſ. ca. 33. καὶ προσεκύνησαν ἐπὶ τὴν γῆν ἑπτάκις. Quod autem adorare, pro venerari accipitur, liquet ex l. 1. C. de adparit. præfect. vrbi. Adorare verbum vetus in XII. Tab. Si fvrto adorat, nec manifeſtum erit, Feſtus li. 12.

Adplvmbatvm adpellatur quod plumbo iunctũ, cõnexúmque eſt l. fundi. 17. §. caſtella. D. de act. emp. l. 2. C. de ſepul. viol. Huic contrarium eſt replumbatum, vt diſces ex Paulo l. pediculis. 32. §. 1. D. de aur. argentóque leg. l. cum aurum. in fi. princ. D. eo. Adplumbatura autem à ferruminatione hoc differt, quia ferruminatio per eandem materiam facit cõfuſionem: illa non idem efficit, ſed coniungit & connectit tantum, Paul. l. 23. §. 4. D. de rei vind.

Adpromissor dicitur, qui idem quod promiſſor promittit, Põponio l. ſtipulatinnũ. 5. §. ſatis acceptio. D. de verbo. obliga. Vlpiano l. ſi verò. 64. §. ad princ. D. ſol. mat. l. in omnibus. D. de ſol. Feſto lib. 1. Quem ideo dictum putat Aiciatus li. 1. Parerg. c. 2. quòd alienæ promiſsioni accedat, id eſt fideiuſſor: ídque ex legibus ſuperiùs adductis liquet. Notandum autẽ adpromiſſorem ſeu fideiuſſorem verbis tantum & ſtipulatione obligari. l. blanditus, C. de fideiuſ. nam inter abſentes per epiſtolam aut nuntium ea obligatio non rectè contrahitur, l. 1. D. de verb. obl.

Adpromittendi verbo vſus eſt M. Cicero pro Roſc. Amerino, & alibi ſæpe.

Ad responsvm, græcè ἀποκρισιάριοι dicebantur, qui vice magiſtri militũ præſentalium reſponſa militibus dabant, & quaſi ab eo præſcripta edebant: vt in Nouell. de præt. Lycan. ἔχέτω γε μὴν καὶ ad reſponſum, ἤτοι ἀποκρισιάριον πρὸς τὴν στρατηγικὴν ἀκολουθίαν. Item Nouell. ſeq. de præt. Thrac. 26. & de moder. helenop. 28. Item l. vlt. C. de re milit. Et Scrinium auri Ad reſpõſum, l. ſcriniis, 7. C. de palat. ſacr. ſcrin.

Adrogatio, vide Adoptio. & Cuiac. obſer. l. 9. c. 37.

Adscribere ſibi in teſtamento, eſt ſua manu, eiúſve in cuius eſt poteſtate aliquid in rem ſuam teſtamento, vel codicillis ſcribere, l. diuus. 15. D. de falſ. l. 2. C. de iis qui ſibi in teſta. & in rubric.

Adſcripti (Feſto auctore) dicebantur qui in colonias nomina dediſſent, vt eſſent coloni.

Adſcribi in ciuitatem, fieri ciuis, apud M. Ciceronem pro Archia poeta: Adſcribi in eã ciuitatem voluit.

Adſcriptus ſeruus, adſignatus dicitur, l. quæro. 54. §. Paulus. D. loca. ídque per l. debitor. D. de pigno.

Adſcriptitij veluti quidam ſcripti dicebantur, qui ſupplẽdis legionibus adſcribebãtur: hos & adcenſos dicebant, quòd ad legionum cenſum eſſent adſcripti, auctore eodem Feſto lib. 1. varia adſcriptitiorum genera recenſenti.

Adſcriptitij apud Impp. ſunt cẽſibus adſcripti, addicti, & adſignati, ita vt inde ſe mouere non poſsint, l. colonos. de agri. & cenſit. lib. 11. C. l. 2. C. in quib. cauſ. colo. eo. lib. l. quicunque. 10. de re milit. lib. 12. C. l. ſi quis. 20. C. de epiſc. & cler. Hos ἐναπογράφους Iuſtinianus nouell. 22. Horũ conditio dicitur adſcriptitia, l. fin. C. de tranſact. l. poſſeſsionum. C. commu. vtriuſ. iud. & alibi ſæpe.

Adsectari dicitur, qui tacitus frequenter ſequitur: adſidua enim frequentia quaſi præbet nonnullam infamiam, Vlpiano l. item apud. 15. §. aliud. 17. D. de iniur. & ad iniuriam referri poteſt: quod accipiendum eſt, ſi contra bonos mores hoc fiat, d. l. item apud. §. meminiſſe. Vnde non ineptè dicit Feſtus,

Adſectata fœmina, vel in bonam partem dicitur, velut honorata: vel in malam, quaſi ad extremum periculum adducta.

Adserere manu, eſt admouere, quòd ea quoque quæ in terram demittuntur, ſeri dicuntur Feſto lib. 1. quo ſenſu, arbores adſerere dixit Vlpianus l. vſufructu. 7. §. Caſsius. D. de vſufruct. nempe eo quo Græcis eſt κεντρίζειν id eſt, forare medullã arboris ſterilis, & in eam fœcundæ calamum immittere: inſitionis ſpecies pro genere. Qua forma Adſerere prolem Papinius dixit pro Adoptare, ſicut ſcilicet inforatione ſurculus truncum adoptat.

Adſerere in libertatem, eſt liberum ſe proclamare, & libertatem velut prehendere manu & vindicare, Vlpiano l. non ſolùm. §. fi. D. de iniur. Adſerere ingenuitati dicit Saturninus l. 2. D. ſi ingen. eſſe dicatur. His contrarium eſt in ſeruitutem adſerere, id eſt, pro ſeruo, & ex libertate in ſeruitutem vindicare Liuio lib. 3. ab vrb. condi. M. Clodio, inquit, clienti negotium dedit, vt virginem in ſeruitutem adſereret.

Adſertor, libertatis vindex Paulo lib. 5. Sent. tit. 1. & 33. in fi. & Donato in Terent. Et eodem ſenſu

Adſertio, id eſt, liberalis cauſæ iudicium, & Adſertoriæ lites l. 1. C. de adſert. toll. & apud M. Fabium lib. 5. cap. 2. de ſecunda adſertione verba facientem.

Adſeſſores ſunt qui à magiſtratibus præſidibúſve vrbanis vel prouincialibus, in conſilium adhibebãtur, ab eo dicti, quòd iure dicundo adſiderent: vel quibus hi mandauerunt ſuam iuriſdictionem, delati ad ærarium, vel in commentarium principis inter eos qui ſalaria ferunt de publico. l. 1. & pen. D. de offi. adſeſſ. l. 1. C. de adſeſſo. & dom. l. in conſiliariis. 10. C. eod. & alibi ſæpe. iidem comites dici cœpti ſunt l. diem functo. D

ĉto.D.eo.& conſiliarij l.pen. D.eo. & l. 3. & d. l. in conſiliariis. Omne adſeſſorũ officium his ferè cauſſis conſiſtere Paulus ſcribit l. 1. D. eo. in cognitionibus, poſtulationibus, libellis, edictis, decretis, epiſtulis. Adſeſſorem συγκάθεδρον apellat Modeſtinus l. ἰδ μόνον. D. de excuſ.

Anseſſvra, adſeſſoris munus, & functio, l.fin.D.de proxenet.

Adseſſoria, libri erant de iis rebus ſcripti qnas agi viderant Iuriſconſulti; cum adſeſſores eſſent hi à Puteolano ſcripti, l.nam & nocere.12.D.de pact.eodem ſenſu accipitur Adſeſſoriũ, in l.lex.5. §.hac lege. D.de iniur. Quidam tamen malunt eo loco ſignificari παρέδριον, id eſt, locum auditoriúmque adſeſſoris.

Ansionare inſtrumento.eſt ſigna in tabulis, inſtrumentíſve adponere, id eſt ſubſignare, Paulo l. ſi ita. 126.§. Chryſogonus.D. de verb.obliga.l.Inter.20.D. de auct.tut. Hinc Adſignatæ res dicuntur, quibus ſigna ſigilláve adpoſita ſunt, Vlpiano l.1. §. fi. D. nau. caup.ſtabula. Adſignata autẽ pecunia, adtributa Varroni lib.4.de ling.Lat.

Adſignare libertum, eſt teſtificari ſignificaréve cuius ex liberis libertum eum eſſe velit, l.adſignare. D.de ver. ſignific. l.vlt.D.de oper.lib.l.1.D.de adſig. lib. Hinc ducitur

Adsignatio libertorum, cuius meminit Imper.ſub tit.de adſign.lib. quæ quibuſcunque verbis, nutu, teſtamento inter viuos, ex die certa fieri poterat, l. 1. & fi.D. eo.cum ſcilicet alicui ex liberis quaſi peculiaris ac proprius attribuebatur libertus, vt poſt mortem patris is ſolus filius patronus ei ſit.

Adſignator, D.lib.38.lib.4.l.3.

Adsignatvs ager dicebatur, qui colóniſ, militibúſve datus, adſcriptúſve erat, l.item ſi verberatum. D.de rei vindic.l. Lucius.D.de euictio.Hygen.de limit.conſti.& vide Aggen. Vrbicum de limit.agrorum.

Ansistere eſt patrocinari, & communicari tãqnam aduocatus inter patronos cauſſarum, & in eorum ordine cenſeri, l.vltima. C. de aduoc. diuerſ.iud.Idem quod Ciceroni adeſſe.

Adsvmpta ad vitam, id eſt, vtilia victus cauſſa, Varroni lib.7.de ling.Lati.

Adsvmptio eſt profeſſio, & adſeueratio & conteſtatio quędã, l.adſumptio.6.D.ad municip.vt ſit ſenſus, is qui conteſtatur, & profitetur ſe eſſe ciuem origine, cum re vera non ſit, & c.

Adstipvlator, qui ſtipulatori accedit, & idem ſtipulatur, vt pacta & conuenta eſſent firmiora, magíſque cauta & rata. Ac in foro Romano homines erant circum argentarios, qui adſtipulandi quæſtum exercebant, præſtóque erant ſtipulantibus & paciſcentibus. Adſtipulator(inquit Turn.lib.16.Adu. c. 8.) in antiquo Lexico προσαφωνητὴς exponitur, id eſt qui præter ſtipulatorem interrogat atque ſtipulatur: eodem modo, quo adpromiſſor.

Antestationes, Pontificiis ſunt teſtium depoſitiones, & dicta, ca.ex tenore. de teſtib.in antiq. Porrò quî concipiantur diſces ex c. cum cauſſam.extra, eo.

Antentare imperium, adgredi, & quid aduerſus id moliri, Varroni lib.4.de Ling.Lati.

Adtentare pudicitiam, eſt id facere, vt quæ pudica eſt, impudica fiat, Paulo l.adtentari.10.D.de iniur.

Adtentare annonam, eſt vexare, & quid in eam moliri, vt ſolent dardanarij, Vlpianus l.annonam.6. D.de extraord.criminib.

Adtentari ſententia dicitur, à qua appellatur, Vlpiano.

Adtingere hereditatem eſt adire, Vlpiano l. ſed & ſi §.ſi. quis.D.de petit.here. & eidem adtingere bona, l.1.§.fi.D.de ſepar.

Advana eſt quem Græci ἔπηλυν vocant, Pomponio l. pupillus. 239.§.aduena. D.de verb.ſignific.dictus quaſi aliunde adueniens, Iſidoro li.10. Etymolo. qui ſedem, & domicilium non conſtituit: & qui in aliena ciuitate moratur, l. heres abſens. D. de iudic. Gallis dicitur, *Aduolé*.

Adventitia dos dicitur, quæ à quouis alio quam à patre data eſt, Vlpiano tit. 6. l.profectitia. §. ſi pater. D.de iur. dot. l.vnic.§.& vt plenius. D.de iur.doti.l.4.C.de collat.

Aduentitium lucrum, cuius meminit l.non debet.41.§. in re.D.de diuerſi.reg.iur.

Aduentitius caſus, τὸ συμβὰν, Scæuola D.lib.40.tit.9.l.6.

Aduentitium peculium, vide infrà Peculium.

Aduentitium, alibi natum, Varroni lib.9.

Adversaria, ſunt tumultuariæ quędam tabulę, aut libelli, ſiue commentarioli & chartæ, quę homines aduertebant, &(vt ita dicam) memorialia erant, quę ante iuſtarum tabularum confectionem perſcribebantur olim, ne rerum geſtarum memoria excideret. Nam inde iuſtas & æternas tabulas perficiebant, vt nunc Protocollis fieri videmus. Cicero pro Q. Roſcio: Non habere, inquit, ſe hoc nomen in codice accepti & expenſi relatum confitetur, ſed in aduerſariis patere contendit. & hæc menſtrua erant, vt ex Cicerone docet Bud.in Forenſib.& l.tali.§.ſocer.D.de iur.dot. Alcia. lib. 2.diſpunc. cap. 29.Demoſth.in orat. contra Aphobum, ὑπομνήματα videtur appellare.

Adversvs, Feſto, aut contrarium ſignificat, id eſt, contrà, vt apud Iulianum l. fi. D. ne quid in loco publ.& aduerſus legem facit, qui vetante lege facit, Vlpiano l.qui vetante. 102. D. de reg. iur. & alibi Vlp. Qui non facit quod facere debet, videtur facere aduerſus ea quæ non facit, l. qui non. 121. D. de reg. iur. Aduerſus, id eſt, contra, l.non ſolum.§.fi.D.de iniur. & alibi ſæpe.

Aduerſus etiam Feſto ſonat erga, Gallis *pour le regard*, pro reſpectu, *ou enuers*. Cicer. lib.1.de nat. Deo. Pietas aduerſus deos. Terent.in And.Act.1.ſcena 1.

Id gratum fuiſſe aduerſum te habeo gratiam.

& apud Vlpianũ l. ſcio.3. D. de appel. aduerſus ipſos, id eſt, erga ipſos, *pour le regard d'eux*. Aduerſus etiam ſignificat ſecundũ, Vlpiano in Epitome tit. 28. in prin. Bonorum, inquit, poſſeſſio datur aut contra tabulas, aut aduerſus tabulas. & tit.20. §. Latinus. & l. 1. in fi. prin. de iure fiſci. & aliquando ſonat pro, vel ſecundum, l. naturaliter. D. de vſucap.

Advltar, & adultera dicuntur, quia & ille ad alteram, & hæc ad alterũ ſe conferunt, Feſtus lib.1. Adulterum definit Tryphoninus l. fugitiuus. 224. D. de verb.ſig. eum qui alienam matrem familiâs corrumpit, atq; id non ſola animi propoſitione, ſed cum aliquo actu. eodem ſenſu vſa eſt Penelope Ouidiana lib.1.Epiſto.

Obrutus inſanis eſſet adulter aquis.

Advlterivm, & ſtuprũ hoc diſsidere conſtat.nam adulterium propriè in nuptam committitur, propter partum ex altero conceptum compoſito nomine: quod & ex Feſto docui ſuprà. Stuprum verò in virginem viduámve committitur, quod Græci φθορὰν adpellant. Sed lex Iulia ſtuprum & adulterium promiſcuè & καταχρηστικώτερον adpellat, Papinianus l.inter.6.§.lex.D.de adult. cuius ſententiam probat Modeſtinus l.inter.101.D.de ver.ſig.

Advlterare, quod ſyncerum eſt corrumpere, nõ ſolũ mulierem, ſed & rationes, monetam, iudicia, res quaſuis alias, Iuriſconſultis, & alijs claſsicis auctoribus. Adulterare nouercam, Marciano l.diuus.5.D.de leg. Pomp.de parricid. Vnde Adulterare monetam, & adulteratores monetæ, l.aut facta.16.§.fi.D.de.pœnis.eſt ipſam falſare. Et adulterare rationes, id eſt corrũpere, in l.1.D.de ſer.corrupt. Sic Adulterina moneta in Cõſtantini conſtitutione, l.1.C.de falſ. moneta. Et

Adulte

BIBLIO. CEN. NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Adulterinæ ſtateræ, pro falſatis & corruptis dixit Vl-
pianus l. annonam. 6. D. de extraord. criminibus. Sic
Adulterinum teſtamentum apud Marcianum, l. ſi
quis. 6. D. de fal. Adulterinū ſignum, l. 30. D. eod. Vn-
de & Adulterina doctrina in proœmio Digeſt. in-
cip. omnem. §. hæc autem tria. 7.

ADVOCARE generaliter ſignificat cōuocare: verbum
ad ius pertinens propriè, eſtque homines patrocinij,
cōſilíive cauſſa cōuocare, vel etiam teſtimonij. Hinc
Aduocare concionem non ſemel dixit Varro lib. 5.
de Ling. Latina. Aduocat autem apud Pomponium l.
ſi procurator. 18. D. rem rat. hab. accipi putat Accur-
ſius pro, aduocatis miniſtrat. Alij pro teſte de vi mori
bus faciēda deducendo intelligi exiſtimāt. Accurſius
ibi auocat, ſcilicet, à ſuis negotiis, legi poſſe cenſet.
Vtraq; lectio, & ſenſus ferri poteſt: Pandectæ tamen
Florētinæ, vulgatíque codices habent, aduocat: quod
de conuocatione aduocatorum, teſtium, & ſimilium
victoriæ cauſſa intelligendum patem.

ADVOCATVS Vlpia. l. 1. §. aduocatos. D. de extraord.
cognit. dicitur omnis omnino, qui cauſsis agendis
quoquo ſtudio operatur: non tamen qui pro tractatu
non adfuturus cauſsis accipere ſolet, aduocatorū nu-
mero erit. Aſconius in Verrin. 1. Aduocatus eſt, in-
quit, qui ios in iudicio ſuggerit, & præſentiam ſuam
amico commodat. Hūc Demoſthenes παράκλητον ad
pellat. Aduocati iurgantibus patrocinium præſtare di
cuntur, l. quiſquis. & l. 2. C. de poſtula. Vlpiani defini
tionem iuuat Antonini conſtitutio, l. 1. iuncta l. 3. C.
eo. Aſconij, & Vlpiani definitiones eodem tendunt.

ADVOCATIO ipſa aduocati actio, poſtulatio, & patro
cinium: à Demoſthene παράκλησις vocatur. Aduo-
catio paſsim in iure pro ipſis aduocatis accipitur, l.
de quæſtione tali. 30. C. de tranſact. & alibi. Plerun-
que pro ordine ipſo aduocatorum, l. cum aduoca-
tio. & l. iubemus. C. de aduoc. diuerſ. iud. & alibi paſſ.

Aduocationes poſtulare, eſt aduocatos à prætore pete-
re, l. ait Prætor. 23. D. ex quib. cau. maio. Prætor enim
aduocatos dare ſolebat, l. 1. D. de poſtul.
Aduocationē præſtare, idem eſt, quod poſtulare, Vl-
pianus in l. puto autem. §. 1. D. de poſtulando. Allega-
re, Vlpianus in l. 1. §. his igitur perſonis. ibidem. Age-
re cauſſam, Paulus in l. pen. Tryphoninus in l. vlti. eo.
tit. D. quæ omnia idem ſonant.

Aduocatione, & foro interdicere, prohibere eſt ab offi-
cio aduocandi: quod genus pœnæ eſt. Foro tamen
plus eſt, quàm aduocationibus interdicere. Si qui-
dem huic omnino forenſibus negotiis accommoda-
re ſe non permittitur, Vlp. in l. moris. de pœ. Papinia
nus auctor eſt, imperatorem Titum Antoninum re-
ſcripſiſſe, Eum cui aduocationibus in quinquen-
nium interdictum eſſet, poſt quinquennium pro om-
nibus poſtulare nō prohiberi, l. impera. D. de poſtul.

Aduocationem præbere, eſt cauſſam agere, l. fi. D. de
inoffic. teſtamen. Alibi, Aduocationem ſuſcipere, id
eſt aduocati officio fungi, l. 9. D. de off. proconſ.

Aduocatione litem inſtruere, apud Hermogenianum
l. falſi. 20. D. de falſ. & l. 1. eo. D. eſt falſam litē intende-
re: ad hoc inſtructos aduocatos inſtituere.

Aduocationes infidæ, quæ litis clientiſve ſecreta pan-
dunt, l. aut facta. 16. D. de pœn.

ADVOCATIA negotij alicuius publici procuratio à
ſuperiore mandata, lib. Feud. 2. tit. 27. §. 15. Aduocatia
etiam dicitur tutela & defenſio ſacerdotalis alicuius
collegij, veluti Abbatiæ & monachorum, quibus
prædia & vectigalia quædam attributa ſunt, paſsim
apud auctores barbaricos. Hinc

ADVOCATVS, comes vel alius nobilis, quem ſibi de-
fenſorem & patronum cooptabant, apud eoſdem.
Alias Aduocatus in lib. Feud. idem eſt qui à pragma-
ticis noſtris Commiſſarius vocatur: cui præfectura &
munus aliquod, præſertim cauſſarum diſceptanda-
rum publicè mandatum eſt. Hinc lib. leg. Franc.
cap. 11. De aduocatis, & vicedominis.

AEDES in vſu vrbana ædificia Florentinus adpellat, l.
fundi. 211. de verb. ſigni. ab aditu dictas putat Varro li.
4. Ling. Lat. quòd plano pede adibant. Feſtus verò di-
ci exiſtimat, quia ſint vnius aditus, ſiue quia in eis
æuum degatur: definítque domicilium eſſe in aditu
poſitum. Conſtat autem area, ſiue ſolo, & ſuperficie, l.
ſolum. 49. D. de rei vindic. l. eum qui. 23. D. de vſur-
pat. & vſuca. Aedium adpellatione omnes ædificij
ſpecies contineri Gaius ſcribit, l. qui ædes. 9. D. de in-
cend. Aedium appellatione etiam ruſticas contineri
Vlpiano l. cetera. §. ſed ſi quis. D. de leg. 2. Nec pugnat
cum Florentino d. l. fundi. hic de vſu, ille de appella-
tione intelligit.

Aedium ſunt, quæ perpetui vſus cauſſa ſunt, paratáve
ſunt: quæ paſsim in iure reperies, d. l. cetera. in fi. Pro-
thyrum quoque ędium eſt, l. pen. D. de verb. ſignifica.
Aedium pars ſunt iis connexa, iuncta, vincta, fixáque,
d. l. cetera. §. fi. l. liberorum. §. ſed ſi. D. de leg. 3. & alibi.

AEDICVLA, non eſt parua domus, vt vulgo accipiūt,
ſed modò cellulam in ędibus ſignificat, modò ſacel-
lum, id eſt, ędis ſacrę appendicem, particulámve, vt
apud Paulum l. ſacrilegi. 9. D. ad le. Iul. pecul.

AEDIFICII appellatio, aut ſuperficiem ſignificat, aut
ſolum quoque, cui ędificium ſuperpoſitum eſt, Iulia-
no l. ſi fundum. §. qui fundum. de leg. 1.

AEDIFICARE autē non ſolùm, qui nouum opus mo
litur, intelligendus eſt, verùm is quoque qui vetera
vult reficere, Vlpi. l. 1. D. de mor. inf. & ſepulc. ędif.

AEDILIS à Varrone is dicitur, qui ędes ſacras, & priua-
tas procurat: quod & Feſtus probat lib. 1. adijciens
hoc nomen ad magiſtratus tranſlatum. A Papiniano
ἀστυνόμοις, l. 1. de via publica. à Theophilo §. præto-
rum. Inſti. de iure nat. & Dione, ἀγορανόμοι dicitur.
Theophilus & Varro conuenire videntur. Initio
duo ex plebe creati cœpti ſunt, qui ędibus pręeſſent,
in quibus omnia ſcita ſua plebs deferebat, qui etiam
AEdiles adpellati ſunt, l. 2. §. iiſdem temporibus. 2. D.
de orig. iur. interueniebant & arcendis incendiis, l. 1.
D. de offi. pręfecti vigil. Vide Liu. lib. 3. ab vrb. cond.
Conſtitui deinde ex patrum numero & creari cœpe
runt duo, vt aliquo pluris patres haberentur: ita facti
ſunt ędiles Curules. Horum edictum de rerum ven-
ditionibus extat l. 1. D. de ędilitio edicto, & per totum:
de quo & Gellius libro quarto capite ſecundo. Ad
eandem cauſſam pertinent & ędilitię ſtipulationes, l.
ſtipulationum. §. verſ. pretorię. D. de verb. obli. Duo
itaq; erant ædilium ordines: alter in quo ipſi ædiles in
iure dicendo ſellis incuruos pedes habentibus vte-
bantur, & hic nomen magiſtratus retinebat: alterum
plebeium magiſtratum adpellabant. Itaque

Aediles Curules eò dicti ſunt, quòd ſellis curulibus ſe-
derent, vt ex Liuio lib. 7. diſces. Non parentibus, ait,
Tribunis, quòd pro conſule vno plebeio tres patri-
tios magiſtratus curulibus ſellis prætextatos tanquam
conſules ſedentes nobilitas ſumpſiſſet. Idem & Fene-
ſtella docet cap. 11. Cæſar tandem alios duos Aediles
conſtituit, qui frumento præeſſent, & à Cerere Ce-
reales dicti ſunt, Pomponio l. 2. §. deinde Gaius. D. de
origi. iur. Feneſtel. d. c. 13. Dio li. 43. in fi. & ita ſex Ae-
diles ſunt conſtituti Dioni, & Pomponio: duo ſcili-
cet patricij, qui Cereris Aediles dicerentur, quatuor
plebeij. Erant & Adiles in municipijs, l. qui inſulam.
§. 1. D. loca. Hi merum imperiū habebant, ita vt flagris
cæderent, l. 12. D. de decur. Atque hi interdum quin-
quennales fuiſſe videntur, quibus nempe luſtralis is
honos eſſet. Nam vt colonis agros ſuos in luſtrum
locabant, ſic & interdum in luſtrum continuabant
magiſtratum. Id indicant antiquæ municipiorum
inſcri

inſcriptiones: in vna enim ita habetur, *ædil. Q. ııı. vir. 1. D.* Sed & alimentarij fuiſſe videntur ædiles in mancipiis, qui alimenta prouidebant (vt ſuſpicatur Tur. Ad. lib. 11. cap. 10.) alimentariis pueris: vt in hoc tit. *Ædil. Q. Alim.*

Aedilitas dicebatur eadem dignitas, ſicut pontificatus magiſtratus, Feſto lib. 1.

Aedilitas, curię dignitas dici, & definiri videtur à Cõſtantino Imp. l. 2. ſi ſer. aut lib. ad decur. adſpira. lib. 10. C.

Aedilitiæ actiones, vide ſuprà, Actiones ædilitiæ.

Aedilitiæ ſtipulationes, vide infra, Stipulatio.

Aedulitas in l. 17. D. de cõpenſat. ſumitur pro ædilitate: promiſcuè enim ſic veteres ſcripſiſſe inueniuntur. Tertu. in Apolog. Philoſophi tyrannidem affectant: Chriſtianis verò nec ædulitatem. ſic enim habent libri veteres. Cuiac. in Obſer. lib. 14.

Aedıtımvs, ædis intimus, Feſt. lib. 1. Vide Gellium lib. 12. cap. 10.

Aedıtvvs eodem auctore, dicitur ædis ſacræ tuitor, id eſt, curam agens. Huius definitionem probat Theophilus §. tutores. Inſtitu. de tutel. his verbis: *ὥσπερ* æditui *λέγονται οἱ ἱερεῖς*, qui ædes tuentur, *τουτέστιν οἱ τοὺς ναοὺς ἀσφαλιζόμενοι*. Sic æditùus apud Vlpianum l. 3. §. ſi tabulæ. D. de tab. exhib. ibi tabularum cuſtodiam æditùus ſuſcepit: nam res controuerſæ in æde ſacra deponi ſolebant, l. 1. §. ſi pecunia. & §. ſeq. D. depoſ. Hodie obſignatio, & depoſitio fit apud acta, & cauſſarum tabularios, quos Galli Grefarios vocant, idque per d. §. ſi tabulæ. Sic vt ſuperiùs intelligi debet apud Paulum l. 2. D. de tutel. & §. tutores Inſtit. eod. apud Iuſtinianum, quamuis generaliter loquantur.

Aegram mulierem apud Papinianum l. 3. D. ſi quis aliq. teſt. pro triſti, & difficili atque irata accipere debemus.

Αἴνιγμα apud Imp. Iuſtinia. conſti. nouel. 95. §. *τότε* ad fi. interpretatur Accurſius Speculum, Alciatus ex Gellio pro quæſtione obſcura, & inuoluta accipi putat, lib. 4. Parerg. cap. 19. quod & verum eſt.

Aelıanvm ius. Sextus Aelius alias actiones compoſuit, & librum populo dedit, qui appellatur Ius Aelianum. Pompon. l. Neceſſarium. §. augeſcente. D. de orig. iur.

Aelıa Sentia lex, vide infrà Lex Aelia.

Aenvm, Paulo l. cùm de lanionis. 18. §. aſinã. D. de inſt. inſtr. que leg. vas quod ſupra focum pendet, in quo aqua ad potandum caleſit: idem miliarium ab Vlpiano dicitur, l. cùm aurum. 19. §. ſi cui. D. de aur. arg. leg. de quo & Athenæus li. 3. cap. 10. De vaſculis calefactoriis Iulius Pollux lib. 10. cap. 19. ediſſerit.

Aeqvabıle ius apud M. Ciceronem lib. 2. Offi. non quod omnes æquet, ſed quod iuſtitiam inter homines, & ęquitatem proportionabilem conſeruet, id eſt, quod pariter tueatur potentes & tenues: vocatur ab Ariſtotele, *ἀναλογικὸν, καὶ κατ' ἀναλογίαν δίκαιον*.

Aequa lance prouerbiali dicendi genere dixere Modeſtinus l. non tantùm 20. D. de re iudic. & Iuſtinianus Imp. l. cùm quis. 20. C. de nat. lib. & l. maximũ vitium C. de liber. præter. pro pariter, æquabilitérve, vt apud Græcos *ἴσῳ σταθμῷ*.

Aeqvılıbrıtas, id eſt *ἰσονομία*, Cic. in lib. de Nat. deor. cùm de atomis illis Democriti agit, Confugis (inquit) ad ęquilibritatem. tametſi in quibuſdam vulgatis codicibus, æqualitatem, perperam ſcriptum ſit. Vnde & Sext. Cæcilius pœnã talionis ad æquilibrium factam expoſuit, id eſt *πρὸς τὴν ἰσονομίαν*, habita iniuriarum ratione, vt ipſam videlicet talionem quaſi ad amuſsim & libellam æquiparent atque expendant. Crinit. lib. 4. de hon. diſc. c. 9.

Aeqvıtas variis in iure modis ſignificatur. Adpellatur enim ſæpiſsimè æquum & bonum, legibus ſuperius adductis: aliquando *δικαιοσύνη*, l. *ὁ δίκαιος* §. *καὶ λέγω*. quod vetus interpres naturalem iuſtitiã vertit. A. Auguſtinus vero naturale ius, Liuiũ ſequutus. hic enim lib. 5. ius naturale humanũ vocat. A M. Cicerone adpellatur verum ius, & germana iuſtitia, lib. 3. Offi. Plerúmque ſimplicitas legum. §. & hæc. Inſtit. de leg. agn. ſucceſ. quandoque æqua lanx, d. l. maximum. & aliis legibus citatis in verb. Aequa lance. Dicitur & humanitatis ratio l. ſi cui. 38. in fi. D. ex quib. cau. maio. Aliquando dicitur benignitas, vt colligitur ex l. 1. in prin. D. vt in poſ. leg. Hinc benignius leges interpretari oportere Celſus ſcribit l. 18. C. de legib. A Iuſtiniano in nouel. 98. in princ. *καθαρωτάτη σοφία*. Interdum adpellatur, Viri boni arbitratus, interdum religio, ſæpè anguſti iuris remiſsio. Vnde à Salonio in l. 1. D. de iuſti. & iure, rectè definita eſt: Aequitas, inquit, eſt perfecta ratio, quæ leges & omne ſcriptum, dictúmque interpretatur, & emendat: ex qua ius manat, quod bonum & æquum dicitur, nullo ſcripto comprehenſum, ſed ſola vera ratione conſiſtens. Hæc definitio collecta videtur ex l. 1. C. de legib. & l. placuit. C. de iudic. vbi ſuperfluit vox, ſcriptæ, vt vetera fideliſsimáque exemplaria docent. Porrò eam ita ante oculos habere debet iudex, teſte Vlpiano l. quod ſi. 4. D. de eo quod certo loc. vt ipſa exigente, à ſolennibus verbiſque recedere poſsit, l. pen. D. de in integr. reſtit.

Aequitatis genera duo ſunt: quædam eſt naturalis, de qua Vlpianus l. 2. D. de pact. Paulus l. poſtliminium. 19. in princ. D. de cap. & poſtli. Idem Vlpianus l. 2. D. de mino. Et eam adpellant quæ ex naturali ratione mentibus hominum infixa eſt: vt, Deum colere, neminem lędere, ſuum cuique tribuere, fidem alteri datam ſeruare. Ciuilis altera, cuius comminit idem Vlpianus l. 1. in princ. D. ſi is qui teſta. lib. de vtroque genere loquens: éſtque probabilis quædam ratio non omnibus hominibus naturaliter cognita, ſed paucis tantùm, qui prudentia, vſu, doctrina præditi didicerunt quæ ad ſocietatis humanæ conſeruationem ſunt neceſſaria. De priore genere loquitur M. Cicero lib. 1. de legib. de legis origine loquens.

Aequitas, quam aliàs æquum & bonum, aliàs æquum & iuſtum, aliàs æquum bonum, ſine copula dicimus, l. 1. & pen. D. de iuſti. & iur. l. ſi & me. D. ſi cert. pet. Ariſtoteles *τὸ ἐπιεικὲς* adpellat: ſunt & qui *τὴν ἐπιείκειαν* vocent: eſt autem mitigatio legis ſcriptæ in aliqua circunſtantia, vtpote rerum, perſonarum, ac temporum. Ius eſt, inquit Donatus, quod omnia recta & inflexibilia erigit: Aequitas eſt, quæ ex iure multum remittit. Exempla ſunt prætorum edicta. Quid enim aliud eſt reſtituere in integrum (vt ex multis vnum videamus) quàm laxare ſcripti iuris rigorem? Dicitur & humanior, & benignior iuris interpretatio.

Aequitas nihil aliud eſt, quàm voluntas ſyncera, ſeu arbitratus boni viri, miniméque verſipellis, ſic tribuens vnicuique ſuum, vt interim nemo lædatur: ſicut eſt locus omnium elegantiſsimus in l. bona fides. §. incurrit. D. depoſ. & cap. 7. Salomonis Eccleſiaſtæ, *Μὴ γίνου δίκαιος πολὺ, καὶ μὴ σοφίζου περισσά*.

Aequitas duplex eſt, ſcripta & non ſcripta. Poteſt enim æquitas tum in ſcholis, tum in foro duplici modo exerceri. Altero, vt diligenter conſideremus, quo ordine Iuriſconſulti & Imperatores Romani obſeruarint æquitatem in deſcribendis, ponendiſque legibus, & præiudicijs humanorum negotiorum: & ſi quando caſus eueniat, qui per omnia ſit ſimilis, nec habeat vllas differentes circunſtantias, quæ mutationem iuris deſiderent: vt tunc ſecundum illas iudicemus, certi quòd æquitatis cẽſura dudũ ſit adhibita. Altero modo exercetur æquitas in his facti ſpeciebus, quæ nunc eueniũt, nec habent præiudicium in legibus ſcriptis, ex omni parte reſpondens, vt nos ſecundum circunſtantias earũ applicatis axiomatibus ſummi iuris, iu-

dicemus

dicemus quid diſfiniri oporteat. Enimuerò hic propriè eſt vſus æquitatis, omnium maximè neceſſarius Reipub. Quamobrem meritò non ſcriptam æquitatem vocare poſſumus, non quaſi liceat ſine ſcripti iuris obſeruatione illam æſtimare: ſed quòd aliquantò longius à ſcriptis theſibus recedit: ſicut ius Ciuile à iure naturali diſtinguitur, in l. ius Ciuile eſt. de iuſti. & iur. Vnde Ariſtoteles ſic æquitatem definit, τὸ γεγραμμένου νόμου ἐπανόρθωμα, τὸ παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον δίκαιον. Atque ita à conſuetudine differt, quòd æquitas ſit ius natum & naturale: conſuetudo, ius cõſtitutum & receptum.

Aequitatis cauſa efficiens eſt Deus, qui naturam humani generis ſic condidit, vt quamuis omnia de futuris negotiis certò præſcribere non valeat, tamẽ notitiam quãdam habeat inſculptam qua poſſit certas aliquas honeſtatis formulas præſcribere generaliter, ad quas omnes factorum ſpecies quandocunque incidentes exigantur arte quadam boni & æqui, hoc eſt, perpenſis atque collatis certa ratione circumſtantiis.

Aequitatis cauſſa materialis eſt ius naturæ, ius Ciuile, boni mores. Nam ex his fit pulchra quædã ac Reip. ſalutaris mixtura, per iudicium animi incorruptum. Materia verò circa quam exercenda eſt æquitas, ſunt infinita hominum negotia, ſcilicet cùm incidunt. Tunc enim pro re nata ius rectè applicabitur, ſecundum circumſtantias, quæ ad cauſſam pertinebunt. Aequitatis verò cauſſa formalis, eſt, vt conferantur diligenter facta iam incidentia cum circumſtantiis ſuis, pertinentibus, inquam, ad formulas iuris: non aliter quàm ædificia probari ſolent adhibita principalioribus eorum partibus norma. Non poteſt autem elegantius tradi forma cum exemplis ſuis, quàm apud Tryphoninum in l. bona fides. D. depoſ. vel contra. Aequitatis cauſſa finalis, ſeu effectus eſt, vt ſeruetur æqualitas humanarum rerum, quæ maximè inter ſe ſunt diſsimiles, vtque conſeruetur Reipublicæ ſalus, quæ in rectis iudiciis vtplurimùm conſiſtit: & ſic tranſigatur iſtud ærumnoſum huius vitæ momentum, ad gloriam Chriſti & æternæ vitæ.

Aequitati opponitur ſummum ius: de quo ſuo loco.

Aequitas iuris & morum norma. Sicut enim per normam iudicantur ſtructuræ vitia: ſic æquitas de iure ſcripto, & omnibus humanis functionibus ac moribus rectè diiudicat. Itaque Magiſtratus adtemperabit cognitiones ſuas bono & æquo, hoc eſt, diuinis, & naturalibus legibus: contra quas quicquid iudicatur, non poteſt non iniquum eſſe.

Aequum bonum impetrare dixit Cic. Philipp. 2. pro eo quod lingua vernacula dicimus, habere rationem ab aliquo, id eſt ius ſuum obtinere, rem ſuam recipere. Is igitur à quo viuo nec præſens nec abſens quicquã æqui boni impetrauit, apud mortuum factus eſt gratioſus.

A e r a m e n, ſpecies quædam ex ære confecta l. nemo. 12. C. de oper. pub. ſic enim legẽdum & codex Theodoſianus, & res ipſa docet, non ornamenta. quæ lex extat lib. 15. tit. 1. l. 37. C. Th.

A e r a r i v m populus Romanus in æde Saturni habebat, Feſto li. 1. vide Plut. Publicolã. Aerariũ, locus erat vbi poplice, id eſt publice pecuniæ reponebãtur. Marciano Iuriſc. pro principis fiſco accipitur, vt ex ipſius verbis coniicere licet, l. 1. §. ex illa D. de leg. Cornel. de falſ. & l. edicto. D. de iur. fiſci. Apud Athenienſes autem cella erat poſt ædem Mineruæ, ob id ὀπισθόδομος dictum, vt apud Demoſthenem κατὰ Τιμοκράτους.

Aerarium duplex principes habuiſſe liquet ex l. vnic. de quæſt. & mag. off. lib. 12. C. & Nouel. Valent. de 30. an. præſcr. l. vnic. §. eandem. Aerarium quidem priuatum, ſcilicet, rerum priuatarum principis: quod curæ erat comiti rerũ priuatarũ, vt ex 6. Baſilic. & Theodorito li. 3. ca. 12. liquet. de quibus l. ſi. C. de palat. ſac. larg. lib. 12. Eſt & ærarium ſacrum, ſiue ſacrarum largitionum, id eſt, theſaurorum, d. l. vnic. C. de quæſt.

Aerarium ſanctius antiquis dicebatur prorſus intactum, vnde pecuniam promi non liceret, Cic. lib. 7. ad Atti. Epiſt. 19. Adtulit mandata ad Conſules, vt Romam venirent, pecuniam de ſanctiore ærario proferrent. & Liuio lib. 7. belli Punici.

Aerarij Tribuni, à tribuendo ære adpellati ſunt, Feſt. lib. 1. Vide Bud. in prioribus.

Aerarij milites ab ære dicti ſunt, quòd ſtipendia facerẽt, Varroni lib. 4. ling. Lati. Vnde & æs militare, pecunia quæ Tribunis ærariis attribuebatur, vt militi redderent.

Aerarij, vt ex M. Fabio lib. 2. cap. vlt. liquet, ſunt monetæ excuſores. At ærarij homines Græcis ἄτιμοι & ἐγγεγραμμένοι, qui & in ærarios relati dicebantur, vt Athenis, ἐγγεγραμμένοι ἐν ἀκροπόλει.

Aerarij Quæſtores mulctarum receptores dici ex Tacito lib. 13. conſtat: Cenſuit, inquit, Piſo deſignatus conſul, ne mulctam à Tribunis dictam Quæſtores ærarij in publicas tabulas ante quatuor menſes referrent.

A e s, vt notiſsimum ſignificatum omittam, pro aſsibus accipi antiquis ait Var. lib. 8. ling. Lat. Vnde & mille æris legaſſe, ait, dicebant. quo ſenſu accipiendum verbum æs putem in lege Aquil. 1. & 3. cap. apud Gaium l. 2. D. ad leg. Aquil. & Vlp. l. ſi ſeruus. §. huius legis. D. eo. aut pro pecunia, aut nummis. Aſſes qui ſint, vide infrà As.

Aes etiam nummos aureos Vlpianus cenſet l. etiam. 159. D. de verb. ſignif.

Aeris tandem appellatione omne nummorum, pecuniæque genus ſignificari liquidò conſtat. Quod hinc manaſſe ex Plinio lib. 18. c. 3. & li. 36. c. 3. didicimus, quòd veteres æreis nummis, ouium, boúmque effigie à Seruio Tullio ſignatis vterentur.

Aes alienum eſt quod nos aliis debemus: æs ſuum eſt, quod alij nobis debent, Vlpianus l. cedere. 213. §. æs alienum. D. de verb. ſig. l. ſubſignatum. §. bona. D. eo.

Aes circumforaneum, eſt pecunia ad vſuram accepta, id eſt æs feneratitium. Cic. ad Attic. Tuſculanum & Pompeianum valde me delectant, niſi quòd me illum ipſum vindicẽ æris alieni ære non Corinthio, ſed hoc circumforaneo obruerunt.

Aere dirutum, inquit Feſtus, militem dicebant, cui ſtipendium ignominiæ cauſſa non eſt datum, quòd æs diruebatur in fiſcum, non in militis ſacculum. Hoc verbo facetiſsimè vſus eſt Cic. in Verr. act. 6. Aleatoris Placentini caſtra commemorabuntur, in quibus cum frequens fuiſſet, tamen ære dirutus eſt.

Aerata porta Varroni eo dicta, quòd ære tecta fuiſſet, li. 4. ling. Lati.

Aeratum etiam dic, obæratum, ære alieno obrutum, vt eſt apud M. Ciceronem lib. 1. Epiſt. 1. ad Attic. Epiſt. incip. Quæris: Tribuni, inquit, non tam ærarij, vt appellantur, quàm ærati.

Aeroſa pecunia, dicitur ære miſta, l. creditor. 102. de ſolut. ſic æroſum lapidem Plinius lib. 34. ca. 1. & aurum æroſum, lib. 33. cap. 5. dixit, cui ineſſet æris vena. malè igitur Alciatus ad d. l. creditor. pro æroſa, ἐρανικὴ repoſuit, lib. 2. Diſpunc. cap. 25. Vnde Cyprum inſulam æroſam adpellaſſe Veteres Feſtus lib. 1. ſcribit, quòd in ea plurimum æris naſcatur.

A e r v s c a r e, eſt æra vndique, id eſt, pecunias colligere, Feſto lib. 1.

A e s t a t e m, inquit Vlpianus, ſic incipere peritiores tradiderunt ab æquinoctio verno, & finiri æquinoctio autumnali, & ita ſenis mẽſibus æſtas atque hiems diuiduntur, l. 1. §. 33. D. de aq. cott. & æſt.

Aeſtas prior in Prætoris edicto, auctore eodem, ex comparatione duarum æſtatum accipitur.

Aeſtimare eſt ære taxare, & adpretiare: vnde & vendere quandoque ſonat, vt liquet ex l. plerunque. D. de iure dot. & ex Varro. li. 5. Vnde Aeſtimare litē eſt tan n reum damnare, quanti intereſt, l. ſi inter. §. ſi res. D. de pig. & apud Cice. in Cluentiana.

Aeſtimata pœna antiquis dicta fuit ab ære, qui eam æſtimauerunt ære, ouem decuſsis, bouem centuſsis, hoc eſt decem vel centum aſsibus, Feſto lib. 1.

Aeſtimas, æſtimationes dixere antiqui.

Aeſtimatoria actio duplicem habet intellectum. Interdum enim hoc nomine ea actio ſignificatur, quæ de æſtimato proponitur, ídque dubitationis tollendæ cauſſa, veluti cùm res æſtimata vendenda datur, Vlpiano l. 1. D. de æſtimat. & §. actionum. & ibi Theoph. & Angel. Inſtit. de actio. Interdum æſtimatoria accipitur, quanto minoris, vt explicant Gaius l. ſi quid. 18. & Paulus l. bouem. §. aliquando. D. de ædil. edicto.

Aetas generale nomen eſt, non ſolùm ad perſonas, ſed ad res temporáque pertinens, vt ex ſubiectis adparebit. Aetas enim in perſonis ea eſt, quæ infantiā, pueritiam, pubertatem, iuuentutem, ſenectutem cōtinet. Aetas etiam ſignificat amplitudinem, l. domus. 58. D. de leg. 1. vbi falſò in vulgatis codicibus legitur quantitatib. Sic ætas pro longo tempore accipitur, in l. ſi quando. C. de operi. pub.

Aetas quoque ſiluarum, & arborum apud Aggenum Vrbicum in comment. ad I. Frontin. c. de controuerſ. Sic & ætas virorum apud Plinium, & alios reperitur. Aetatem etiam temporis dixit Vlpianus l. ſi non ſortem. 26. §. libertus. D. de condic. indeb. pro opportunitate, quæ Gallis dicitur, *ſaiſon du temps*.

Aetatum gradus, quod ad perſonas adtinet, varij varios conſtituerunt. Seruius Tullius pop. Rom. Rex, vt refert Gellius lib. 10. cap. 28. ætatem in tres gradus diuiſit, pueritiam, iuuentutem, & ſenectutem. Pueros minores annis 17. exiſtimauit, atque inde anno 17. quos idoneos iā eſſe reipub. arbitraretur, militię adſcripſit, eóſque ad annum 46. iuniores, ſupra eum annum ſeniores appellauit. Seruij Tullij diuiſionem ſequitur Vlpi. noſter l. cum ij. 8. §. modus. D. de tranſac. Xenophon autem in quatuor diſtribuit: alios enim appellat παῖδας, alios ἐφήβους, alios τελείους, alios τοὺς ὑπὲρ τὰ στρατιωτικὰ ἔτη γεγονότας.

Aetatem verò in plures gradus diſtributam fuiſſe, ex Iuriſc. reſponſis, & Impp. conſtitutionibus diſcemus. Infantis igitur ætas, cuius commeminit Pompo. l. ſi infantis 55. D. de vſufruc. in ſeptimum vſque annum porrigitur, l. ſi infanti. C. de iure delib. l. 1. §. ſufficit. D. de admit. tut. Inde pupillaris ætas in 12. annum in fœminis, in 14. in maribus producitur, l. Aemilius. D. de mino. l. ait diuus. D. de iur. fiſc. l. 1. C. qui legit. perſ. & alibi ſæpe. Finita ætate pupillari, incipit pubes l. 1. C. quand. tutor, vel cur. eſſe deſi. l. coheredi. §. cum filiæ. D. de vulg. In puberem ætatem incurrit prætextati ætas, cuius commeminit Vlpianus l. deinde. §. fin. D. de lib. exhib. & Gellius lib. 1. ca. 23. in fin. Nam vſque ad 17. annum pueri ingenui prætexta induebantur, poſt quod in virilem mutabant. Puberem ætatem excipit iuſta ætas, quæ 25. anno inchoatur, l. 2. in prin. D. de vac. muner. & hæc modò appellatur iuſta. d. l. 2. (tametſi ſciam iuſtam ætatem plerunque pro pubere accipi, in ſpecie apud Neratium ex Seruio relata, l. quod Seruius. D. de condi. cauſ. da.) modò legitima l. fi. C. de iis qui ven. ætat. l. quæro. in fi. D. de teſta. tutel. & alibi ſæpe. modò perfecta l. ſi reliquero. D. de legi. tutel. l. minor. 32. D. de mino. & paſſim. E diuerſo ætas mino. dicitur imperfecta, l. fi. C. in quib. cauſ. in integ. reſt. modò robuſta, l. ſi maritus. 15. §. lex. D. de adult. ex cōtrario infirma quæ puerorum ſenúmque eſt, l. ciuitatibus. 122. D. de leg. 1. Anno 25. virilem vigorem impleri Vlpi. tradit l. 1. D. de minorib. Scio Iulium Pollucem lib. 2. Onomaſtic. ſeptem ætates ex Hippocrate connumeraſſe.

Aetatum verò mutationes κατ' ἑβδομάδα fieri Solonis elegiæ apud Clem. Alexan. Στρωματ. λόγῳ 6. declarant:

Παῖς μὲν ἄνηβος ἐὼν ἔτι νήπιος, ἕρκος ὀδόντων
 Φύσας, ἐκβάλλει πρῶτον ἐν ἕπτ' ἔτεσιν.
Τοὺς δ' ἑτέρους ὅτε δὴ τελέσῃ θεὸς ἕπτ' ἐνιαυτοὺς,
 Ἥβης δ' ἐκφαίνει σήματα γεινομένης.
Τῇ τριτάτῃ δὲ γένειον ἀεξομένων ἔτι γυίων
 Λαχνοῦται χροιῆς ἄνθος ἀμειβομένης.
Τῇ δὲ τετάρτῃ πᾶς τις ἐν ἑβδομάδι μέγ' ἄριστος
 Ἰσχὺν ἣν τ' ἄνδρες σήματ' ἔχουσ' ἀρετῆς.
Πέμπτῃ δ' ὥριον ἄνδρα γάμου μεμνημένον εἶναι,
 Καὶ παίδων ζητεῖν εἰσοπίσω γενεήν.
Τῇ δ' ἕκτῃ περὶ πάντα καταρτύεται νόος ἀνδρὸς,
 Οὐδ' ἔρδειν ἔθ' ὁμοίως ἔργα μάταια θέλει.
Ἑπτὰ δὲ νοῦν καὶ γλῶσσαν ἐν ἑβδομάσιν μέγ' ἄριστος
 Ὀκτὼ δ'· ἀμφοτέρων τέσσαρα καὶ δέκ' ἔτη.
Τῇ δ' ἐνάτῃ ἔτι μὲν δύναται, μαλακώτερα δ' αὐτοῦ
 Πρὸς μεγάλην ἀρετὴν σῶμά τε καὶ δύναμις.
Τῇ δεκάτῃ δ' ὅτε δὴ τελέσῃ θεὸς ἕπτ' ἐνιαυτοὺς,
 Οὐκ ἂν ἄωρος ἐὼν μοῖραν ἔχοι θανάτου.

Aetatibus iuuentus connumeratur, ea incipit ab adoleſcentia finita, durátque ad ſenium, l. non aliter. 69. D. de leg. 3. porrò adoleſcentia durat ad 25. an. l. de ætate. D. de mi. Aetatem autem ſenectutis ab anno 48. inchoare docet Cicero in Catone, cuius verba huc non tranſcribo.

Aetatis venia impetrata dicitur, cum à principe ætatis gratia fit adoleſcenti ad conſequendam rerū ſuarum adminiſtrationē l. 10. C. de appel. & toto tit. C. de iis qui ven. æt. imp. Aetatis veniæ poſtulationem ſic diſcribit C. Harmenopulus lib. 1. tit. 12. οἱ τὸ μετὰ βασιλέα ἀπαιτοῦντες τοὺς κουράτωρας αὐτῶν, ὡς αὐτοὶ μόνοι τῶν ἰδίων πραγμάτων ποιεῖσθαι φροντίδα δυνάμενοι. Aetatis igitur veniam impetrare, eſt ius curatores depeliendi, & res ſuas adminiſtrandi poteſtatem obtinere.

Aeterna auctoritas, vide infrà Auctoritas.

Aeternus paries. vide infrà Paries.

Aeterna lex, vide infrà Lex.

Aevitas in XII. Tab. ſenium ſonat, Gell. interprete li. 20. cap. 1. quum ſcilicet iam prouectiores homines ſunt, & quaſi capulares, vt inquit Plautus. Verba legis XII. hæc ſunt, Si in ius vocat, ſi morbus, æuitáſve vitium extitit, qui in ius vocaſsit, iumentum dato: ſi nolet, arceram ne ſternito. Hanc autem legem explicui li. 4. veteris Iuriſprud. l. 50. Vnde æuiternus αἰώνιος, ſempiternus. Apuleius de Deo Socratis: Quos deos Plato exiſtimat veros, incorporales, animales, neque ſine vllo fine, neq; exordio, ſed prorſus ac retro æuiternos.

AF

Affatvs, principum decreta adloquēdo, cognoſcendóque conceſſa l. nos reddentes. C. de ſumm. trin. & l. ſacri. 6. C. de epiſc. aud. Non poſſunt autem ita adpellari aut definiri tardè conceſſa reſcripta, vt quidam autumant, nec hoc probat d. l. 3. ibi tardiores. Nā eius conſtitutionis is eſt ſenſus, vt non expectata principis iuſsione, aut reſcripto, non cunctetur iudex in inſtantius perſequendis raptoribus virginum, ſacrilegis, homicidis, non expectatis affatibus, quæ fortaſsis tardius adferrentur, & interea illi effugerent, non ſine magno reip. incommodo. Alioquin definitum eſſet generalius definitione. Nam & in d. l. nos reddentes. plenos affatus legimus.

Affectvm beneficium appellant pontificij id, ad quod ex præſentatione ius habemus, gloſ. in verb. affectum. In ca. ſi capitulo. de conceſſ. præbend. lib. 6.

Affectus, præter notas ſignificationes, accipitur pro liberis. l. cunctos. 26. de decurio. lib. 12. C. Th. Capitolinus in Gordianis: Affectus ſuos, inquit, vnicè dilexit, filiū & nepotē vltra morē. Quādoq; pro vxore & aliis dilectis. Vulc. Gallica. Nec tamen, ait, Antonius grauiter eſt iratus, nec in eius liberos, aut affectus ſæuiit.

Affirmator, Vlpianus D. li. 27. tl. 7. l. 4. Eadē cauſa videtur affirmatorū: quia ſcilicet cum idoneos eſſe tutores affirmauerint, fideiuſſorū vicē ſuſtinent.

Affixa, vt domum inſtructam legare cū omnibus af-

fixis, Paul. D. lib. 33. tit. 7. l. 18. & l. 21. quæcunque infixa inædificatáque ſunt, l. 26. illigata ædibus.

Affluere exercitium in Impp. conſtitutione l. 1. C. de metal. & meta. lib. 11. eſt inſeri corpori metallariorum, quod res ipſa docet, & verb. Confluxerint.

Αφῆλιξ, cuius commeminit Modeſtinus l. ἀφίενται. 2. D. de excu. eſt, Theophilo definitore, ὁ τὴν ἥβην μὲν ὑπερβάς, ἥττων δὲ τῶν εἰκοσιπέντε ἐνιαυτῶν, ἢ πρὶν φθάσαι τὰ κε΄ ἔτη. Eſt pubes, minor tamen 25. annorum.

Αφίεσιν, ſiue ἄφεσιν, vacationem vertit Antonius Auguſt. ad l. ἀφίενται. D. de excuſ.

Αφοπλισμὸς in Græca conſt. l. μηδεὶς. de metat. & epide. lib. 12. C. exarmatio, ſiue armorum detractio. Vetatur ea conſtitutione præſes prouinciæ occaſione prætextúque ἀφοπλισμοῦ aurum exigere.

Αφοπλισταὶ in nouella Iuſtiniani conſti. 8. ſunt, interprete Iuliano Patritio, qui priuatis hominibus arma habere non concedunt.

Αφοσιώσεως χάριν apud Modeſtinū l. ἀδελφοί. 13. §. ἐὰν ἀφοσιώσεως. D. de excuſat. eſt dicis cauſſa, id eſt defunctoriè, aut perfunctoriè, vt rectè admonuit ad eum locum Antonius Auguſt. libr. 2. Emendat. cap. 2. De hac formula vide amplius aliquid in, Dicis cauſſa.

Africum frumentum apud Celſum l. ſi is qui 50. §. 1. D. mādat. pro optimo accipi quidam putāt. Equidem pro cariore, quā deberetur, ſumi exiſtimē, idq; vecturæ ratione, cuius rei cauſſa mādati illic agit fideiuſſor.

AG

Agapes, pauperum conuiuia, Gratiano in c. ſi quis deſpicit. 42. diſt. qua voce etiam Chriſtianorum conuiuia ſignificari apud Tertullianum, & Cyprianū refert Alciatus li. 1. Prætermiſſ. ἀπὸ τοῦ ἀγαπᾶν, quod libētiſsimè recipere ſignificat, apud Plutarchū in Numa, & Æſchinē, & nutrire apud Ariſtotelē li. 2. Oecon. hinc ἀγάπη. caritas, conuiuia quæ pauperibus dari ſolebant: quo ſignificatu vſus eſt in eum ſenſum Iudas Apoſtolus, in Epiſt. ſua, οὗτοί εἰσιν ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν, & in libris ſacrorum concil. τὰς ἀγάπας ποιεῖσθαι, id eſt, conuiuia facere. Vnde illum canonem decerpſit Gratianus. vbi forte ἀγαπὰς neutro genere legit. malim tamen illic legi ἀγάπας, vt & Apoſtolus Iudas indicat.

Agasones, dicuntur equos agentes, id eſt minantes, Feſto lib. 1. vel etiā qui iumenta curant, inquit Acron. quo ſignificatu vſus eſt Alfenus l. fi. D. ſi quad. paup. fec. & l. cùm quæreretur. 60. §. 1. D. de lega. 3. vbi Accurſius eodem modo interpretatur. ſ. qui equos ducit.

Ager eſt locus, qui ſine villa eſt, Vlpiano l. Ager. D. de verbo. ſig. Locus verò ſine ædificio, in vrbe area, ruri autem Ager appellatur, idémque ager cum ædificio fundus dicitur, Florentino l. fundi. D. eo. tit. Ager, inquit Varro lib. 4. ling. Lat. dictus eſt in quam terram quid agebant, & vnde quid agebant fructus cauſſa. id Græci dicunt ἀγρὸν, vt ager quod agi poterat. M. Fabius lib. 1. Inſtit. orat. cap. 6. hanc ἐτυμολογίαν reprehendit, aítque, ager, vocem ex Græco duci.

Ager purus opponitur monumento, l. 9. C. de relig. & ſump. fun. vt in veteri iudicis ſententia, Neceſſariam fuiſſe inſpectionem ædificiorum & loci, de quibus apud me actum eſt, re ipſa manifeſtatur. Quum igitur ædificia ſolo puro poſita deprehenderim, neque vllo ſepulchro ſuperpoſita vel coniuncta, apparet venditionem eorum iure factam, &c. Cuiac. Obſ. li. 10. c. 37.

AGRORVM NOMINA.

Ager adſignatus, vide ſuprà Adſignatus, & apud Aggenum Vrbicum in comment. ad I. Frōtinum de agrorum qualitate: idem & Antianus dicebatur.

Ager Adrianus, qui limitibus maritimis Gallicis finitur.

Ager Arcifinius Frontino in li. de agror. qualit. ab arcendis hoſtibus adpellatus. Alij dictum putāt, quòd certis linearum menſuris non continetur, ſed arcentur fines eius obiectu fluminum, montium, arborum.

Ager Aſculanus, variis limitibus interciſiuis adſignatus.

Ager Auximalis limitibus Gracchanis per cēturias adſignatus, Anconitanus eadem lege continetur. Albenſis idem vt Aſculanus. Reliqua agrorum nomina & ſignificatus petenda cenſeo ex lib. de agrorum conditionibus variorum auctorum: quibus connumeratur ſubſequens. Quædam etiam recenſet Varro li. 4. de lin. La.

Ager limitatus Feſto li. 10. in cēturias dimenſus. Is enim decumanis, & cardinibus dabatur, vt ait Front. lib. de agrorum qualitate, & ita accipiendus eſt apud Florentinum l. in agris. 16. D. de acq. rer. domi. & Vlpianum l. 1. §. ſimili. 4. D. de fluminibus.

Agri occupatorij Flacco dicuntur, qui & arcifinales, quos videlicet in ea terra quam occupauerant, non quatenus colere poterant, ſed quantum in ſpe colendi reſeruauerant, vicinos colendi virtute arcendo ſibi ſumpſerant.

Ager reſtibilis, qui reſtituitur ac reſeritur quotquot annis, Varroni lib. 4. de ling. Lat.

Agricultura ab initio ſemper fuit, & iam nunc eſt functio longè honeſtiſsima, quam ſancti patres apud Hebræos, & qui nobiles apud Romanos habiti ſunt, excoluerunt. Vnde nos hodie magnam nobilitatis exiſtimationem quoque ducimus. quod plerique nullam omnino negotiationem, ſed diuinam agricolationis inſtitutionem ſequuntur, & lucra velut ex manu Dei ſuſcipiunt. Qua ratione veteres, cum bonum virum ſignificare vellent certo aliquo vitæ genere, bonum agricolam appellabant, teſte Catone in li. de re ruſt. & breuiter, quanto interuallo agriculturam Cicero præferat negotiationibus, ipſe tu lege in Officiis. Et Valerius libr. 4. teſtatur, Qu. Cincinnatum arantem, olim fuiſſe, & quidem feliciter, ſalutatū Dictatorem. Vnde apud Liuium Agricultor: ſic & l. 25. tit. de probat. & præſ. D.

Agrimensores qui fines regunt, limites dirigunt, vt liquet ex Conſtitutione Theod. & Valen. Imp. l. præcipimus. de ſepul. & Imp. Cōſtan. l. 3. C fi. reg. hi menſores Vlpiano dicuntur l. ſi irruptione. D. eo. hi etiam agrorum modum præſtituunt.

Agere, verbum latiſsimè patet. Tritiſsima ſignificatione, facere, & gerere: inter hæc tamen ſubtilis quædam eſt differentia. Actum enim generaliter dicitur ſiue verbis, vt ſtipulatione, ſiue re vt nūeratione geſtum, rem ſine verbis factam ſignificat, Vlpiano ex Labeone l. Labeo. 19. D. de verb. ſignif. Interdum hæc tria in eadem oratione ponuntur, vt apud eundē Vlpianum. l. 2. D. de curat. bo. dand. l. 1. D. de offic. procura. Cæſ. Agere etiam eſt iudicio experiri, & iudicio perſequi: exempla ſæpius fiunt obuia: ideò non referenda.

Agere eſt ducere, Vlpiano l. 1. §. 1. D. de riuis, Vnde, ait primùm aqua ex flumine agi poſsit: & eodem ſenſu, Agere ratē dixit Prætor in l. vnic. D. vt in flu. pub. nauic. & agere iumēta. l. 7. D. de ſerui. ruſt. l. 235. de ver. ſig.

Agere etiam tractare ſonat, apud Calliſtratum l. non intelligitur. §. 1. verſ. quando autem. l. 1. §. 1. ibi agunt. D. de pact. id eſt tractant.

Agere etiam dicitur qui excipit, auctore Vlpiano. l. 1. D. de except.

Agere apud Celſum l. ſi plures. D. de cur. bo. dan. adminiſtrare ſonat, & apud Theodoſium Imp. l. pro biennio. de proxi. ſac. ſcrin. lib. 12. C.

Agere dicitur, qui & alicubi degit, aut moratur, l. cùm filius. D. fami. erciſ. l. ſolent. D. de cuſt. reo.

Agere accipitur pro præeſſe, apud Vlpianum l. 2. D. de offic. Iuridic. Alex.

Agere actionem, apud Vlpianum l. non ſolum. 39. §. 1. eſt in iudicio proponere: ſic apud eundem l. vti frui. §. in his. D. ſi vſusfru. pet. & l. idem Pomponius. 5. §. 1. D. de rei vendi. & alibi ſæpe.

Agere cauſſam dicuntur oratores apud Varronem li.5. de Ling. Lati. Id eſt, iudicio contendere. Sed & litigatores ipſi, quorũ res eſt, l.1.C. de iuris, & facti igno.

Agere rempublicam, eſt adminiſtrare, l. qui mittuntur. 35. D. ex quib. cauſſ. maio.

Agere ex ſponſu apud Ciceronem pro Quintio, in Interdicto de vi, ex illa ſponſione, quæ apud iudices fiebat, liticulam intendere. Agere etiam ex ſponſu dicitur is qui vicit, de re aliqua pignore certans: quo in genere actionem præſcriptis verbis dari Vlpianus ſcribit l. ſi gratuitam. §. ſi quis. D. de præſcri. verb. Ludi tamen cauſſa ſponſionem facere licere Marciano placuit, l. pen. D. de aleato. ergo eo nomine ex ſponſo agi poſſe conſtat. Planè ſi quid iocandi cauſſa dictum ſit, ex ſponſu agi non poſſe Varro lib.5. ſcripſit.

Agere lege, apud Vlp. l. Barbarius. D. de of. Præto. eſt ius, quod lege aliqua proditũ, cõſtitutúmve eſt, perſequi.

Agere autem eſt ipſam perſequi, Venuleio l. vltima. D. quod vi, aut clàm.

Agere animam, agere diem extremum vitæ, hoc eſt, morti iam operam dare, ad exitum huius vitæ agonẽ inire, ſeu certamen. Oppoſitum, Agere in humanis rebus, agere vitam, agere ætatem.

Agere pœnitentiam dicitur, quem facti pœnitet, Paulus in l. ſi in lege. §. colonus. D. locat.

Agere ſummo iure, eſt præfracto, ſtrictóque iure in iudicio contendere. Cicero pro Cecinna, Non minus, ait, laborat Cecinna, ne ſummo iure, &c.

Agere menſuram, apud I. Frontinum, & Vlpianum, ad menſuram reducere.

Agere cum populo, eſt rogare aliquid populum, quod ſuffragio ſuo vel iubeat, vel vetet, ex M. Cicerone li.3. de legib. vnde rogatio, pro lege dicitur. Comitia habere, idem eſt. Agere ad populum, hoc eſt, concionem habere. Agere cum patribus, eſt ad Senatum referre, Budæ. l.1. D. de ambit.

Agere etiã is videtur, q exceptione vtitur. Nã reus in exceptione actor eſt, Vlp. l.1. D. de except. præſ. & præiud.

Agere deniq; verbũ gñaliſsimũ eſſe adnotãt Accur. & Vigilius in §. ſed neq;. Inſt. de teſtam. cuius verbi diuerſas ſignificationes hoc tetraſticho expreſsit Martialis:

Semper agis cauſſas, & res agis, Attale, ſemper.
Eſt, non eſt, quod agas, Attale, ſemper agis.
Si res, & cauſſa deſint, agis, Attale, mulas.
Attale, ne quod agas deſit, agas animam.

Agens libellos, non pro magiſtro libellorum ſupplicum, ſed pro præfecto prætorio accipiendum putem, apud Tryphoninum, l. reſcriptum. in princ. 12. D. de diſtract. pign. Nam temporibus Alexandri Seueri, de quo d. l. reſcriptum loquitur, Papinianus erat Præfectus prætorio. Auctor eſt Spartianus in Alexan.

Agentes in rebus, de quibus extat tit. li.12. C. (vt explicat Turnebus Adu. li.13. cap.10.) erant in militia palatina, & velut armata, qui per prouincias ſpeciebus annonariis, quę fiſco aut vrbibus præſtabãtur ex canone aut indictione, conuehendis importandíſque præerant, vt canoni Romano, canoni Alexandrino, frumento militari, atque eorum etiam officiorum annonis, quæ in palatino erant comitatu, præſidebant. itaq; diuus Hieronymus eos interpretatur περιφόρους, frumentarios & veredarios. Hoc enim, inquit, quod LXX. tranſtulerunt περιφέρειν, nos frumentarium vertimus, iuxta antiqui ſermonis eloquium. Eos enim quos nunc agentes in rebus, vel veredarios appellant, veteres frumentarios appellabant. Etſi autem erant in Palatinis officiis, vt indicat diuus Ambroſius in epiſt. ad Marcel. his verbis: Palatina omnia officia, hoc eſt memoriales, agentes in rebus, apparitores diuerſorum comitum. Tamen munus eorum etiam in prouinciis erat, cùm & in Imperatoris aula frumentationibus & annonis præeſſent, & in prouincia eandem rem curarent. Quin & à Palatinis in Th. Cod. diſtinguuntur his verbis: Quicunque igitur inter agentes in rebus, vel inter palatinos militiæ ſacramenta ſortiti ſunt. Qui de his plura cognoſcere cupit, legat Cuiac. commentarium in Cod. In peruetẽri lexico agentes in rebus legitur exponi μαγιστριανοί, quod vocabulum Suidas explicat καστρησίους, id eſt caſtrenſes. Agentiũ in rebus genera hæc ſiue gradus ſub illa rub. memorantur, vt alij ſint tribuni ſcholarũ, alij primicerij, ſenatores, ducenarij, biarchi, circitores, equites, & tyrones, &c. Atq; hi poſt continuæ militiæ tempus, veluti pro præmio laboris exacti, fiunt Principes agentium in rebus, de quibus extat tit. lib.12. Cod. Caſsiodorus li.12. Cur agentium, inquit, in rebus miles, officij poſt tot laboris incerta aliquid patiatur ambiguũ, qui crebris actionibus excubando, ideo Principis nomen habere promeruit, quia militiæ ſacramẽtis ceteros antecellit.

Agitare, agere, litigare, l. fi. D. de fideiuſſo. Agitare etiam, quærere ſignificat l.1. §. veterea. D. de acq. poſſ. l. quod pariter. D. de reb. dub.

Agitare, tractare, l. idque. 45. D. de actio. emp.

Agitare eſt incitare ad currẽdum, l.1. C. de curſu public. li.12. ſic & accipiẽdum putem in l. eos qui. de ſpectac. li.11. C. ſiue currum equis adhibitis ducere.

Agitatores, aurigę ſunt, qui in ludis Circenſibus curuli certamine ſe exercebant, Alc. in l.1. C. de ſpect. lib.11. adde Budæum elucidãtem l. athletas. de infami. li. pri. annot. & vide l. fi. C. de mal. & math.

Aggeras ſunt lapidũ, terræq; coaceruatio fixis palis, vndis cohibendis oppoſita, apud Vlpianum l. penul. D. de extraord. crim. l.1. in fi. D. de aq. & aq. plu. l. impenſæ. 14. D. de impenſ. in reb. dot. Hi valli adpellantur ab Honor. & Theodoſ. Impp. l. vnic. C. de Nili agge. non rump. Significare etiam aggerem viam lapidibus ſtratam Iſidorus ſcribit li.15. Etym. c. vlt. Seruius autem in lib.12. Aeneid. putat pro muris accipi. Equidem in eo Virgil. loco pro munimentis murorum ſumi putem. Virgilij verba hæc ſunt,

Quin intra portas, atque ipſis prælia miſcent
Aggeribus murorum.

Nec mouet quod ait Varro, quòd muris continerentur. Nam quæ cohærent, eodem iure cenſenda ſunt, l. quæ religioſis. D. de rei vindic.

Agmen vt notos ſignificatus prætermittã, ſignificat numerum præfinitum, in Iuſtini (niſi nos fallat inſcriptio) cõſtitutione l. pen. C. de aduo. diuerſ. iudicum.

Agmen aquæ in Claudij Imp. conſtitutione, pro multitudine aquæ, l. præſes. 6. C. de ſer. & aqua.

Agnati, Agnatio, Agnaſci, vide ſuprà Adgnati.

Agnomen Grammaticis, quod extrinſecus aliqua ratione, vel caſu quæſitum eſt: hoc tamen in veterum Iuriſcoſ. aliorúmve ſcriptorum libris non legiſſe ſe Ant. Auguſtinus refert lib.3. Emend. ca.8.

Agni ſunt minores anniculis, Alfeno l. cum quæreretur. 60. D. de lega. 3. Agnorũ autẽ quãdiu loco ſint, ex vſu cuiuſque loci accipiendum putat Marcian. l. legatis. 65. D. eo. Nam in quibuſdam locis ouium numero videntur, cum ad tonſuram venerint: & hoc ſignificatu Græcis agnus dicitur, ἀμνὸς. ſed &

Ἁγνὸς Græcis purum caſtumq; ſonat, Feſto: vt agnus, ouis fœtus eſt, eò quod ſit hoſtia pura, immolationi apta: vnde & IESVS CHRISTVS Saluator noſter rectè agnus dictus eſt in variis Noui teſtamenti locis.

Ἄγνος, fruticis genus apibus gratiſsimum, à Gaza redditur, vitex, apud Ariſtotelẽ li.9. animal. Hinc ἀγνοφόρον apud Modeſtinum, l. Titia. 34. §.1. D. de leg. 2. ferens agnos: ſic enim legendum: dudum admonui ad d. §. in Pand. Rouſllianis, & li.3. cap.4. Iuriſprud. Med. nõ ἀμνοφόρον, vt in vulg. codic. nec ἀγανοφόρον, vt in P. Flo.

Agna, Ruſticis Beticæ prouinciæ menſurę genus, altia actuum, auctores, ſunt Theodoſius & Neuterius: &

hunc duplicatum putem ex Columella lib. 5. cap. 16.

Αγωνοθέται Iullo Polluci li. 3. cap. 30. ſunt ἀγώνων διαθέται, id eſt, certaminum præfecti, certaminum præſides, & conſtitutores: quo ſignificatu accipiuntur apud A. Chareſium l. vltim. §. maſtigophori. D. de mu. & hono. & apud Hono. & Theod. l. fin. C. Th. de expen. lud. Suidas, ἀγωνοθέτης, ὁ ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἀθλοθέτης ἐστι, ἢ τοῖς γυμνικοῖς. Hinc

Αγωνοθετεῖν, certaminibus, ludíſque præeſſe, ea conſtituere, & deſignare, apud Modeſt. l. Septicia. D. de pollicit.

Αγωνοθεσία munus deſignandi, conſtituendíque certaminis, apud Vlpianum ex Neratio l. ſi filia. 20. §. Neratius. D. famil. ercisc.

AGONOTHETICI fundi mentio fit in l. fi. C. de fund. patrim. lib. 11. qui ſumptibus certaminum deputati erant, vt C. de diuer. præd. l. pen.

Αγωγαὶ, in Græca conſt. l. 4. de diſcuſſor. li. 10. C. ſiue ἀγωγὰς, in Nou. 128. dicebantur quæ agebantur, ducebantur ad principem: cui ſignificationi indicio eſt verbum παραπεμπικὰ vtrobiq; poſitum, quo tranſmiſſi lia ſignificantur.

AIO verbum veteris iuris erat, quo actiones perſonales intendebãtur. ſignificat dedico, adfirmo, Nonio. Hinc nata illa foréſis formula, A. T. M. M. D. O, id eſt, Aio te modò mihi dare oportere, vt Valerius Prob' ſcribit.

Αἰτία, accuſatio, criminatio, apud Claſsicos rerũ Græcarum ſcriptores: ἐν αἰτίᾳ γίνομαι dixit Plutarch. in Camillo, quod & I. Pollux lib. 8. oſtendit ex Platone, aitque eſſe verbum iudiciale, ſiue forenſe.

ALAE, præter notiſsimos ſignificatus, ſunt militum aut equitum ordines, Gellio lib. 16. ca. 4. ſic accipiẽdæ ſunt apud Vlp. l. 2. D. de iis qui not. inſ. & Suet. Tranq. in Clau. ex quo d. l. 2. explicatur ibi, cohortis. dictæ ſunt Vegetio ad ſimilitudinẽ alarum, lib. 2. cap. 1.

Αλάβα, atramentum Phauorino. Hinc Αλαβάρχης, ſcripturarum magiſter.

Αλαβαρχία, id munus, cuius meminit cõſtitutio Imppp. l. vſurpationem. 9. C. de vectig. & cõmiſſ. ſic enim ibi legendum quidam admonuit, cum ibi Arabarchia vulgò legatur. vide infrà Arabarchia.

ALABASTER, vas vnguentarium Baifio, l. argumento. 25. §. mundus. D. de aur. arg. mund. vbi ſic legendum putat: pro quo in Pand. Flo. eſt Lauatio, riſcus, vt & ſem et refert.

ALBINI, quos Græci κονιάτας vocant, in Conſtantini Imp. ad Maximum conſtitutione l. 1. C. de excuſ. artifi. lib. 10. ſunt albarij, qui albario muros illinunt.

ALBARIUM, calx liquefacta, qua muri exalbantur, Alciato ex Plinio ad d. l. 1. Vnde albarium opus apud Vitruuium, id eſt tectorium, quod ex calce pura fit.

ALBUM, tabula dealbata, vel, vt ait Theophilus §. pœnales. Inſt. de acti. ἐν ᾧ τὸ ἤδικτον λευκοῖς γεγράφθαι γράμμασι in quo Prætorea edicta, actiones, interdictáque proponebant, quò omnibus innoteſcerent, l. 1. C. de interdi. §. pœnales. Inſt. de actio. Nec tamen exiſtimandum eſt literas albas fuiſſe, vt vult Theophilus loco præcitato, ſed tabulas ipſas, vt quiuis facilè intelliget ex his Cice. verbis lib. 2. de Orat. Res omnes ſingulorum annorum mandabat literis Pontifex Maximus, efferebátq; (malim referebat) in album, & proponebat tabulam in domi, poteſtas vt eſſet populo cognoſcendi. Item & ex Plauto, Si id fiat, næ iſti faxim nuſquam appareant, Qui hic albo pariete aliena occupant bona. Hic autem ſignificatus ad tabellas, quæ iudicum pronuntiata continent, producitur, quod conſtat ex l. ſi quis. 7. & l. ſi familia. 9. D. de iuriſdict. & ex Paulo li. 1. Sent. tit. 13. & lib. 5. tit. 25. & l. 1. D. de edend. & vide Anianum qui præcepto curiæ intellexiſſe viſus §. is qui. d. tit. 13. Albas autẽ ſententias Aſinius Pollio apud Senecam Græco more, dixit apertas, faciles, nõ obſcuras, non tenebricoſas. Euſebius enim λευκότατον pro clariſsimo & facillimo vſurpat. Illius verba hæc ſunt, Sententiæ, quas optimè Pollio Aſinius albas vocabat.

Albi etiam adpellatio ad alia transfertur: ſignificat enim matriculam, l. Herennius. 10. D. de decurio. & l. fin. §. Camelaſia. D. de mun. & ho. & l. 1. & 2. D. de albo ſcri. l. in albo. 9. l. nominationum. de Decurio. li. 10. C. & iſtud λεύκωμα τῶν βουλευτῶν adpellat Dio li. 55. Erat & Album iudicum Tranquillo in Claud. cap. 16. tabellæ ſcilicet, in quibus eorum nomina deſcribebantur, qui earum erant decuriarũ, quæ vnoquoq; tempore iudicabãt, quæ & λεύκωμα τῶν γραμματέων dicebantur. Hinc illud Plinianũ in Præſatione per metaphorã dictum: Cum hanc operam condicerem, nõ eras in hoc albo. Erat & λεύκωμα τῶν πολιτῶν, I. Pollucei lib. 8.

ALEA, taxillus quo fortunæ periculo ludimus. ſic enim accipitur in edicto prætoris l. 1. in princ. D. de aleato.

Aleam ludere, pro ludere taxillis, vel alio fortunæ ludo, dixit Paulus l. 26. D. de iniuriis.

Aleæ luſus legibus vetitus fuit, quod & Horatius docet lib. 3. Carminum, his verbis:

–neſcit equo rudis
Hærere ingenuus puer,
Venarique timet, ludere doctior
Seu Græco iubeas trocho,
Siue malis, vetita legibus alea.

Alea cùm pro ludo accipiatur l. fi. §. 1. D. quar. rer. actio non det. fit vt ad fortunam, & periculi cuiuſuis dubitationem ſignificandam porrigatur: vt iacere aleam dicatur is, qui ſe periculo exponit: emere item aleam, qui incertæ rei futuræ ſpem emit, veluti captum piſcium, vel aulum, Paulus in l. cùm hereditatem. D. de hered. actio. vend. l. 8. D. de contrah. empt. & alibi.

ALEATORES ſunt, qui ſeſe quocunque ludendi genere varietati fortunæ cõmittunt, & pecunias, & tẽpus, aliquando etiam vitam amittentes. Hos rectè coerceri vult lex in republica: quia nulla eſt maior occaſio deprauandi animi, quàm ludus paſsim immodicus, ad perniciem omnium rerum, l. fi. C. de religioſ.

ALIAS, aduerbiũ variè pro re accipi apud iuriſcoſ. ſolet. Plerũque enim ſignificat, id eſt, aliò, vel potiùs in aliũ locũ l. adeò. §. quod ſi. D. de acq. rer. dom. Sumitur etiã pro aliquando l. qualem. 19. §. vnde videndũ. D. de recept. arbit. Significat etiam, alloquin, apud Scæuolam l. diuortio. in princ. D. de neg. geſt. nam conditionis ibi nota non eſt, quod quidam crediderunt. Aliàs exceptionis notam eſſe liquet, l. qui teſtamento. 20. §. mulier. D. de teſt. nam ibi alias, id eſt in alijs actibus. Sumitur & pro aliter, & extra eos caſus, l. aliàs. D. de iureiu. Sonat etiam modo, ſi geminatè aut tripliciter, aut quadrupliciter efferatur, aut ſcribatur: vt videre eſt apud Calliſtratum l. 3. §. eiuſdem. D. de teſtib. Cic. in Verrem, Alias reuocabat, aliàs decernebat. Eſt vbi geminetur triplicetúrve, accipitur tamen pro aliter, l. cum hi. §. modus. D. de tranſac. Alias, temporis, putà præteriti, ſignificatiua eſt, vel ſignificat aliquando, vel anteà, l. pen. §. fi. D. de inoffi. teſt. & l. diuus. 9. D. de cuſto. reo. Scio Bartolum in l. 1. verſ. quinto quæro de dictione. D. de cõdit. & demõ. quinque ſignificationum huius aduerbij genera collegiſſe, quę apud eum videas velim, atque expendas.

ALICULAS, veſtimenta eſſe puerilia Vlpia. ſcribit l. veſtis. 23. D. de aur. arg. mund. leg quidam tamen ibi legendũ putant caligulæ. Hotomanus putat legẽdum, ALLICULAE, vt manicatæ tunicæ intelligãtur, quæ pueris decoræ, grãdioribus autẽ minus honeſtæ apud Romanos erant: vt patet ex Gell. li. 7. cap. 12. nã, vt ait Heſychius, ἄλλιξ, χιτὼν χειριδωτός. Allix, inquit, tunica cherodota, id eſt manicata. Cuiacius verò Alicolas, togas breues interpretatur, & has pueriles, ex Martiali, *Brumæ diebus mittebat vmber aliculam.*

Quod ita alibi, *–breuis gelida miſſa eſt toga tẽpore brumæ.*

ALIENARE mediæ no: que Iuriſprudentiæ verbum eſt, quo iuris dominiique à nobis tranſlationem ſignificamus qui ſignificatus ita notiſsimus eſt, vt exẽplis minimè egeat. Alienare etiam minuere, amittere, pro eod. l.1.§. quid ſi in lite. D. ſi quid in fraud. patro. & puto (ait Vlpia.) hunc deminuiſſe de patrimonio. ſic minuere pro alienare Vlp. l.fi. D. de legibus. oppoſitum adquirere, d. l. fin. Hinc Alienatio generali ſignificatione complectitur omnem prorſus tranſlationem rerum, videlicet manumiſsionem, vſuſfructus dationem, hypothecam, pignoris nexum, ſeruitutis impoſitionem, emphyteuſis contractum, ex Iuſti. conſtitutione. l.fi. C. de reb. alien. non alien. His addit idem Imp. Nouel. 7.§. τὰ δὲ, τὴν πρᾶσιν, δωρεὰν καὶ ἀμειψιν, id eſt, venditionem, donationem, & permutationem. Quod ait πρᾶσιν, repugnat Vlp. l. alienatum. 67 D. de ver. ſig. Hanc ἀντινομίαν nec Albericus, nec Alcia. diluunt. Tu rem expende. Illis quoque adiici poteſt & tranſactio, ex ſententia Impp. l. non ſolùm, C. de præd. mino.

Alienandi verbo propriè venditionem ſignificari, ait Cuia. in lib. 3. Inſtit. de locat. & cond. vbi pro venditione, Zenonem ſcribit alienationem dixiſſe.

Alienare licet res ſacras propter redemptionem captiuorum. Nam animæ hominum præferendæ ſunt inanimatis. Nouel. de non alienan. aut permutand. §. iiſdem pœnis. conſtit. 7. ex Halnandri verſione.

Alienare eum intelligi Paulus ſcribit l. ex hoc autem. 8. §. alienare. D. de alie. iudic. mut. cauſ. fact. qui rem alienam vendidit. Qui autem occaſione acquirendi non vtitur, non item, eiuſdem Paulo l. alienationis. 28. D. de verb. ſign. Porrò iam quæſitum repudians, alienat, l. 5. §. 4. D. de reb. cor. qui ſub.

Alienatum non propriè dicitur, quod adhuc in dominio venditoris manet, venditum tamen rectè dicitur. Vlpianus l. alienatum. de verb. ſignifi. D.

Alienatus Feſto lib. 1. dicitur qui alienus factus eſt.

ALIENATIONEM rei ſuæ, iuriſq; ſui in alium tranſlationem definit An. Senec. lib. 5. de Benefic. cap. 19.

Alienatio ſæpe manet in pendenti, poſt futuris committenda fortunæ caſibus. Nouel. de his qui nup. iter. §. quoniam verò alienationes. conſti. 22. eo. interprete.

Alienatio voluntaria, quæ conuentione fit: neceſſaria, quam ius infert. Paul. l. 1. D. de fund. dotal. l. 3. §. 3. D. de reb. cor. qui ſub.

Alienationis verbum etiam vſucapionem continet. Vix eſt enim, vt non videatur alienare, qui patitur vſu capi. Eum quoq; alienare dicimus qui nõ vtendo amiſit ſeruitutes. Qui occaſione adquirendi non vtitur, non intelligitur alienare: veluti qui hereditatem omittit, aut optionem intra certum tempus datam, non amplectitur, Paulo l. alienationis. D. de verb. ſignifi.

ALIENVM non eſt, ſcilicet ab vſu forenſi, & vtilitate humanæ ſocietatis. Opponitur ei clauſulæ in legibus frequentiſsimæ, HOC IVRE VTIMVR.

Alienus poſtumus, qui non eſt teſtatori futurus ſuus heres, Inſtit. de leg. §. Poſthumo quoque.

ALIMENTORVM nomine cibaria, veſtitus, & habitatio continentur l. legatis. 6. D. de alim. & cib. leg. Sanè ſi quis de alimentis tranſigat, neque de veſtimentis, neque de habitatione tranſegiſſe videtur, l. cum hi. 8. §. qui tranſigit. D. de tranſ. Vnde colligi poteſt alimenta à cibariis differre: nam illorum nomine ea omnia continentur, ſine quibus ali corpus non poteſt: horum verò tantùm quæ ad cibum pertinent.

ALIMENTARII dicuntur quibus alimẽta legata ſunt, l. pen. §. 1. D. ad leg. Falc. l. 8. §. 3. D. de tranſact. cadem ratione qua donatarij, aut legatarij.

ALIMONI, pro alius modi Feſto lib. 1.

ALIORSVM aduerbio vſus eſt Cato apud Feſtum: ſignificat autem verſus alium locum.

ALIQVO SEQVIVS, vel Aliquo ſetius, apud Vlpi. in lib. de offic. proconſulis, gloſſæ veteres exponunt, βραδύτερον, quod eſt aliquantum tardiuſcule.

ALIVS, excluſionis nota, l. ſi fundum. 81. §. ſi libertus. D. de leg. 1. Alciatus reſponſo. 566. Aliquando pro quidam accipitur, & hoc ſi geminetur, quale eſt in Iuſtiniani conſtitut. l. aliis in princip. C. de curator. furio. alius, id eſt quibuſdam. Quandoque ſumitur pro diuerſo à ſuperioribus, vt in l. vni. C. vt actio & ab herede. & cont. he. & ſic excludit: cuius vocis ea vis eſt l. illud. C. de ſac. ſanc. eccl. l. defenſores. 2. C. de defen. ciuit. l. reſcripto. D. muneri. & hono. Eſt caſus vbi includere videtur: nempe in decreto pontificũ, quod eſt in c. 1. in fin. de præbend. & dignit. lib. 6.

ALIVTA (inquit Feſtus lib. 1.) antiqui dicebant pro aliter, ex Græco ἄλλη, vel ἄλλως transferentes. Hinc eſt illud in legibus Numæ Pompilij, SI QVIS ALIVTA FAXIT, IPSVS IOVI SACER ESTO.

ALLAVDIVM fundus ad poſſeſſorem pleno iure pertinens, cuius nomine nullum laudatiuum (vulgò laudemia vocant) præſtandum eſt. Alciatus lib. 1. Paregõn ca. 45. Equidem vnico l ſcribendum putem, vt verbum compoſitũ ex a priuatiua particula, & laudiũ ſiue laudatione, vt ſit id prædium cuius nullus auctor eſt niſi Deus: idque inter omnes conuenit. Eſt enim Laudare (vel Nonio teſte) nominare, quod & Budæus docuit ad Modeſtinũ l. Herennius. 63. D. de hered. inſti. In vſibus feudorũ, au, in, o, immutatũ eſt, (nã & Galli, o, pro, au, ſæpiſsimè pronunciant) & Allodium, pro Alaudium, ll, duplici dixerunt qui feudorum libros compoſuerunt, c. 5. de allodiis. in vſib. feud. vbi allodiũ illud adpellat. Beluiſius ius propriũ, & à nemine, niſi à ſolo Deo recognitum. Conſtantinus vocat, κτῆμα ἰδιοπερίορατον, καὶ τῇ ςρατεία ἀκαταδούλωτον. Vide Cuiac. in tit. 17. lib. 2. Feud. & Hotom. in Com. verbor. iuris, qui hoc nomen dicit conflatum ex ALS & LEVD, dictionibus Germanicis.

ALLEGARE eſt adſerere & proclamare, vt apud Vlpianum l. diui fratres. 27. §. quod ſi. D. de lib. cauſ. allegare ſe in ingenuitatem, id eſt adſerere & adfirmare ſe ingenuum.

Allegare eſt poſtulare, & ius ſuum apud iudicem exponere, l. 1. §. remouet. D. de poſtul. Vnde Allegatio eſt iurium productio, id eſt δικαιολογία, Paulo l. minor. 36. D. de min. Sumitur & apud Marcianum, l. 60. D. de ritu nupti. pro excuſatione quæſita quidpiam citando, aut allegando. Falſis, inquit, allegationibus ſe à tutela excuſare.

ALLEGERE eſt in ordinem adſumere, & cooptare, Vlpi. l. 3. §. ſpurios. D. de decurio. Suetonio in Tiberio c. 51. Allectos autem antiquus gloſſematorum ſcriptor interpretatur λογογράφους, quod congruit cum l. 12. & 13. C. Th. de ſuſcep. præp. & arc. eos nempe ſignificans qui ſuſcipiendis tributis fiſcalibus allegerentur. Inde l. 11. cod. Allegationis officium. Vide ſupra Adlecti.

ἈΛληγορία, quæ tropis connumerata, à M. Fabio lib. 8. ca. 6. inuerſio adpellatur: aliud verbis, aliud ſenſu oſtendit, eadem vſus eſt Vlpi. l. imperium D. de iuriſ. d. ibi, gladij. quod verbum illic pro puniendi iure accipitur.

ALLIGARE pecuniam dicitur qui ſtipulatur & reſtipulatur, Varroni lib. 4. Ling. Lat. vel potius qui obligat.

Alligatus ſponſu, apud eundem li. 5. dicitur qui ſponſione obſtrictus eſt, idque tranſlatitiè. nam alligare propriè eſt ad aliquid ligare, vt apud Vlpianum l. 1. §. 1. verſi. & ſi machinant. D. de mort. inferend.

ALLVSIO ſolũ verbi vocem, non etiã rei veritatẽ reſpicit, Alcia. l. tabernæ. D. de verb. ſigni. Igitur probabilẽ potius, quã neceſſariã probationẽ parturire poteſt, veluti poſſeſsio, à ſedibus, quaſi poſitio. l. 1. D. de adq.

poſ.bona ex eo quòd beſt, hoc eſt . proſunt l. bonorũ adpellatio. D. de ver. ſig ſtipẽdiũ à ſtipe, l. ager. D. eo. tit. Dimiſſoriæ literæ à dimittẽdo. Ibidẽ. Tugurium, à tegendo, quaſi tegulariũ, l. tugurij. D. de verb. ſigni. pignus à pugno. l. plebs. ibidem. Teſtamentum, quaſi teſtatio mentis, Inſt. de teſtam. in prin. quædam item nomina habent variam alluſionem, vt de furto in l. 1. D. de fur.

A**LLVVIO** eſt latens incrementum, id eſt ita lentè progrediens, vt non appareat, vt definit Iuſtinia. Imp. §. præterea. Inſt. de rer. diuiſ. Porrò per alluuionem id adiici videtur, quod ita paulatim adiicitur, vt intelligere non poſsimus, quantum quoquo momento temporis adiicitur, l. adeo. 7. §. 1. D. de acq. rer. do. & vide quæ in hanc rem ſcripſit C. Harmenop. li. 2. tit. 1. περὶ ποταμῶ. Vide Hotom. in Comm. verborum iuris. Illam enim ſuprapoſitam Iuſtin. definitionem, vt parum aptam, & à verborum proprietate alienam, ab exemplis reprehendit.

Alluuione fit incerta poſſeſsio. Nam quod adiectum eſt quandoq; ad priorem dominũ redit, vt ſcribit I. Frontinus libr. de Limitib. agrorum. ex Impp. cõſtitutione.

A**LLVVIVS** ager, quem paulatim fluuius in agrũ reddit, vt eſt in ll. de limitib. qui ſubiicitur Aggenno Vrbico.

A**LMA**, Feſto li. 1. ſancta, ſiue pulchra, vel alens, ab alendo ſcilicet: pro pulchra aut clara, & inclyta accipi putem in l. vnic. negociat. ne milit. lib. 12. C.

A**LTERCATIO**, iurgatio Feſt. li. 1. quæ non ſolùm inter veteres prudentes erat cũ de re aliqua controuerterent, vt eſt in l. cùm quidam. C. de neceſ. ſerui. ſed etiã inter cauſidicos, & aduocatos, de quibus Quintilianus lib. 6. ca. 5. Altercatio igitur verbum iuris eſt, & ſignificat M. Fabio diſputationem quæ in foro fit à cauſidicis.

A**LTERNATIO** propriè eſt per vices ſucceſsio, Feſto lib. 1. ſic accipi putem in l. 2. §. Scæuola. D. de eo quod cert. loc. Accipitur aliquando pro disiunctione l. Prætor. 7. §. quod autem. D. de iniuriis. Vſurpatur etiam impropriè pro complexione, & ambarũ rerum cõiunctione, Vlpianus l. ſi quis. 9. D. de ſeruo corrupt.

A**LTERO TANTO** pro tantundem dixerunt Paulus l. locatio. 9. §. quod illicitè. D. de public. & Calliſtratus l. 3. §. fi. D. de iu. fiſci. Eodẽ ſenſu, nõ autem alternatim ea formula vſus eſt Hermogenianus l. auſertur. 46. §. 1. D. de iur. fiſ. & Vlpia. l. ſi poſtulauerit. in princi. D. de adul. Altero tanto eodem ſenſu dixit M. Cicero in Oratore: Pes (inquit) qui adhibetur ad numeros partitur in tria, vt neceſſe ſit partem pedis aut æqualem eſſe parti, aut altero tanto, aut ſeſquimaiorem eſſe. Et tantum aliud eodem ſenſu dixit Conſtantinus Imp. in l. defenſionis. 7. de iure fiſc. lib. 10. C. Plautus etiam tribus tantis dixit in Trinummo, Frumenti quando albi meſsis maxima eſt, Tribus tãtis illi minus reddit quàm obſeueris.

de A**LTERVTRO** edictum, vide Edictum de Alterutro.

A**LTIVS** tollere ſeruitus eſt prædiis inhærens. §. prædiorum. Inſtit. de ſeruit. quæ tam vrbanorum, quàm ruſticorum prædiorum eſt, l. 1. & l. ſi domus. 21. D. de ſeruit. vrb. præd. & l. 2. D. de ſerui. præd. ruſtic. & alibi ſæpiſsimè.

A**LVEVS** fluminis vallis, ſiue locus per quem aqua fluit l. adeò. 7. §. quid ſi. D. de acq. re. domi. & l. vnica. de naut. Tiberi. lib. 11. C. Alueus etiam pro receptaculo apum, in quo mellificant, apud Gaium l. naturalem. §. examen. 4 D. de acq. rer. domi. Eſt & alueus tabula in qua teſſeris, ſiue taxillis luditur, vt apud Plinium: M. Meſſalla, inquit, prid. Kalen. Octobris diem natalis ſui egit, tranſtulit alueum cum teſſeris luſorium. quo ſenſu Alueolum pro tabula luſoria dixit Feſtus lib. 1.

A**LVMNVS**, & alumna, dicuntur, qui, quæve ab aliquo alitur, l. codicillis. §. qui Sempronia. D. de vſu & vſufr. leg. §. eadem leg. Inſtit. quib. ex cauſ. man. non licet. & l. 1. C. quæ res pig. obl. vbi Accurſio non conſtat ſatis, quo ſenſu accipi illic debeat, an de eo qui alitus eſt, aut de eo qui alit (quo etiam ſignificatu accipi putat Nonius à L. Valla reprehenſus) aut de filio concubinæ. Equidem putem alumnos eo ſenſu ſumi in d. l. 1. quo in d. §. qui Semproniam. Neminem tamen adhuc legi qui ſignificatum proprium alumni in ſpecie d. l. 1. & d. §. qui Semproniam, aperiat. Nam cum alumni ſpecialiter pignori dari poſsint, arg. à cõtrario ſenſu in iure fortiſsimo d. l. 1. C. quæ res pig. oblig. ius igitur in eos habebatur. Seruorum igitur genus quoddam erat: ſed adfirmare non auſim: attamen penè liberorum loco erant, ideóque in generalem obligationem non cadebant. Sanè per tranſlationem eos accipimus, quos victu, diſciplina, aut moribus alimus. Exempla lectoribus ſæpius fiunt obuia, quàm vt referri debeant.

Ἀλυτάρχης, Alytarcha, vt ait Etymolog. ὁ τῶν ἐν τῷ ἀλυμπικῷ ἀγῶνι διανομίας ἄρχων. ſiue, Phauorino auctore, ſacerdos Antiochiæ in Syria: ſic dictus quòd ludis τοῖς ἀλυτᾶις, id eſt maſtigophoris, præeſſet. Huius mentio fit in l. 2. in fin. C. Theo. de expenſ. ludor. l. fi. C. de cupreſ. lib. 11. Hinc Alytarchia ſacerdotium illud, & munus ad ludorum editionem pertinens, de qua in l. vnic. C. de officio Comit. Orient. Quod autem ſacerdotium adpelletur, argumento erit Conſtantini conſtitutio l. 1. in princi. C. de nat. lib. Fuit autem olim Alytarchæ permiſſum ex luco Daphuenſi, qui eſt in ſuburbiis Antiochenæ vrbis cupreſsis denſiſsimus, vnam cupreſſum excindere, plures plantare, l. & more. C. Th. de iu. fiſci: quod nominatim abrogatur in l. 1. C. de cupreſsis. Siquidem in ea ſic legendum eſt, Sed nec Alytarcha vnam cupreſſum aliis plantatis excindere ſibi licere cõtendat. Cuia. Obſ. li. 2. ca. 13.

A M

A M. Feſto lib. 1. loquelaris propoſitio, ſignificat circũ.

A**MANVENSES**, vide Ad manum.

A**MATA**, dicitur omnis virgo, quæ à Pontifice Maximo capitur, vt Veſtalis fiat, quoniam quæ primum capta eſt, hoc nomine fuiſſe refert A. Gellius lib. 1. c. 12.

A**MATORIVM** poculum apud Paulum l. ſi quis. 38. §. qui abortionis. D. de pœn. (quæ ex eius ſententiis decerpta fuit li. 5. tit. 23.) eſt venenum pharmacúmve ad alliciendum amorem accõmodatum, Græcis φίλτρον adpellatũ, vt docet C. Harmenop. lib. vlt. plerunque, poculum, ſupprimitur, & nullo adiuncto profertur, vt apud Marcianum l. eiuſdem. §. 1. D. de ſicar. & M. Fabium lib. 7. ca. 4. & 9.

A**MATOR** qui meretricibus ſeſe deuouit, venereóſque amplexus amat, qui adulteriis, ſtupríſque gaudet. ſic accipitur in l. 1. §. is quoque. D. de ſer. corru. Hinc Cicero li. 3. Tuſc. Aliud eſt, inquit, amatorem eſſe, aliud amotorem.

A**MBACTVS** ſeruus, id eſt circumactus. Feſto li. 1. hic & mercenarius vocatur. Ambacti autem, de quibus Cæſar Comm. ſexto, erant apud Gallos qui ſe nobilibus in ſeruitutem dicarant, quod circum illos acti eſſent. Turneb. teſtatur inueniri in lexico quodam, Ambactus, δοῦλος μισθωτὸς ἐλεύθερος. Ita ab Ennio hoc vocabulum Cæſar mutuo ſumpſit.

A**MBAGES** adiatiuum à verbo ambio profectum, Varroni li. 6. de Ling. Lati. Plin. abſque tamen veterum exemplo, pro multiplici errore & ambiguitate vſurpat. Nã apud veteres has duas voces tantũ legi, Ambages, & ambagibus, ſunt qui annotauerũt. Ambages voce vſus eſt Iuſtinianus in l. fin. §. tales itaque. C. de furt. & Imppp. alij l. ita nobis. C. de adult.

A**MBIGVITAS**, quæ M. Fabio li. 13. Inſtit. Oratoriarum ἀμφιβολία dicitur, eſt res dubia & incerta, quando dubitamus

bltamua verum eo,vel illo ſenſu accipi debeat, vt colligitur ex l.vbl eſt.21.D.de reb.dub. Et hæc verborum eſt,d.l.vbi.Varro li.8. Ling.Lat.verbis ita fit,Centum Carthagini dare ſpondes? Nam cum ſint duæ Carthagines, incertum dubiúmve eſt in qua dari ſtipulatur. Scio M. Fab. lib.7.ca.10.ambiguitatum ſpecies innumeras recenſere, quas huc tranſcribere vaniſsimi eſſet operis.

AMBIGVVM dicitur Feſto lib.1.quod in ambas agi partes poteſt.

AMBIGVO in ſermone non vtrumque dicimus, ſed id duntaxat quod volumus,l.3.D.de rebus dub.

Ambigua oratio quoties in actionibus, aut in exceptionibus occurrit, commodiſsimum eſt id accipi quo res,de qua agitur,magis valeat,quàm pereat,l.quoties.12.D.de reb.dub.

AMBITIO eſt ipſa ambientis actio Feſto li.1.Eſt autem ambire, vt notam ſignificationem prætervolitem,honores, & magiſtratum quærere: qui enim eos Romæ quærebant, populum ambire, id eſt, circumire ſolebant candidati, vt Varro lib. 4. Ling.Lat.ſcribit.Porrò in l.ordo. C.de execut. rei iudic. accipitur pro fauore & gratia.

AMBITIOSA decreta, Iuriſconſultis, per gratiam fauorémque expreſſa,& elicita & conceſſa, Vlp.l.ambitioſa.4.de decr.ab ord.facien.

Ambitioſa diligentia, pro nimia anxia, & inuſitata, & in nullo remiſſa, Vlpianus l. ſi bene collocatæ. D. de vſuris.

Ambitioſe iubere apud Marcianum, id eſt, gratioſè & fauorabiliter.l.ſeruo.§.cum Prætor. D. ad S C.Treb. & eodem ſenſu ambitioſè factam tranſactionem dixere Imppp.

AMBITVS, propriè eſt inter vicinorum ædificia locus duorum pedum & ſemipedis, ad circumeunda facultatem relictus: quò proximè accedit quod ait Cic.in Topicis: Scæuola id ſolum eſſe ambitus ædium dixit, quoad parietis communis tegendi cauſſa tectum proiiceretur: ex quo in eius ædes qui protexiſſet, aqua deflueret. Sic enim hunc locum legi vult Hotomanus Obſ.lib.1.c.26. Eſt igitur (inquit Feſtus) circuitus ædificiorum patens in latitudinem pedes duos & ſemiſſem, in longitudinem idem quod ædificium. Quod & Varro lib.4.probat his verbis: Ambitus circuitus: ab eo duodecim tabularum interpretes,ambitum parietis circuitum eſſe deſcribunt: & hinc Ambitus honoris dici cœptus eſt, à circumeundo, ſupplicandóque. Sed & eodem vocabulo crimen auaritiæ, vel adfectati honoris adpellatur. Cuius rei cohibendæ cauſſa lata eſt lex Iulia ambitus à C. Cæſare Octauiano, vt Suetonius refert: quam in vrbe ceſſare ſcribit Modeſtinus l.1.de ambit.

AMBRICES, regulæ, ſiue (vt quidam legunt) tegulæ ſunt quæ tranſuerſæ,aſſeribus, & tegulis interponuntur. Feſto.

AMBVLACRA, Feſto ſunt ambulationes.

AMBVLARE aliud eſt quàm ire. Ambulat enim qui ſpatia facit, & in ſua veſtigia reflectit. It qui porrò & vlteriùs pergit. Quo fit vt in definitione itineris hæc ſeparentur, l. 1. D. de ſeruit. ruſt.prædio. Transfertur & ad ea, quæ in iure conſiſtunt. Nam ambulat bonorum poſſeſsio apud Vlpianum l. 2. §. fi. D. de bono. poſ.ſecun.tab.id eſt comes eſt: & ambulare dicuntur actiones apud Paulum l. tutelas. D de capit. minu. & poſſeſsio ambulare dicitur apud Vlpianum l.ſed ſi.28. §. perinde. D. de hered. pet. id eſt tranſire in aliquos. Ambulare quoq; dicitur ſtipulatio eidem,l.ſed & ſi.§. ſi operas.D.de vſufr.& ambulat emptio, id eſt tranſit, l.ſed vbi.15. D. de mino. Ambulare igitur à corporis progreſſu ad animum porrigitur, accipitúrque à Iuriſconſultis, pro non vno in ſtatu permanere, & mutari. Vnde diſci ſolet ambulatoria teſtatoris voluntas vſque ad mortem, quæ ſubinde in varias progreditur ſententias,& mutatur,l.4. D.de adim lega.

AMBVLATORIA actio, hoc eſt, variabilis à perſona in perſonam, Iuſtiniano l.fin.in princip.

Ambulatoria poteſtas. Erit ergo poteſtas legis ambulatoria, hoc eſt, mutabilis ad permittendam alienationem, Paul.l. erit ergo. D. de fund. dotal. alij ſub alternatione concepta explicant. Sic obligationes cum capite ambulare,l.tutelas.7.§.1. D.de cap minu.

Ambulatoriam conditionem Papinianus appellat, in l. ſeruus 34. D. de ſtatulib. cùm eam ſignificaret, quæ non in vnius tantùm, ſed etiam in plurium heredum perſona rectè impleri poſsit.

AMBVSTVS, Feſto lib.1.id eſt circumuſtus.

AMETHYSTVS apud Vlpia. l. cum aurum. 19. §. perueniamus. D. de auro,arg. leg. gemma eſt quæ ex eo nomen inuenit, quòd vſque ad vini colorem accedens, priuſquam eum deguſtet, in violam deſinat: fulgórque quidam in illa purpuræ non ex toto igneus, ſed in vini colorem deficiens, vt ſcribit Plin.li.37.c.9.

AMPHITAPA apud Vlpianum l. veſtis.23.§. veſtimenta. D.de au. arg. leg.veſtes ſunt villoſæ, vtrinq; habentes villos: nam,vt ait Heſychius, ἀμφιτάπους χιτὼν ἱματιώ-δες ἔχων μαλλούς. Idem tradit Nonius li.de genere veſtiment. quod & Baifius probat in li. de re.veſt.c.14.aitque id genus veſtis eſſe vtrinque villoſum. Iſidorus tapeta ex vtraque parte villoſa interpretatur, li.19.c.26. ídque etiam ſentit I. Pollux lib. 10. ca. 9. Onomaſtic. qui ea ἀμφιτάπητας, & ἀμφιτάπητα vocat.

AMFRACTVM, auctore Varrone lib. 6. Ling. Lat. ab origine flexum duplici: dictum ab ambitu, & frangendo. ab eo iubent leges in directo pedum octo eſſe, in amfracto ſedecim, id eſt in flexu. Quod ait leges XII. Tab. intelligit legem eam, quam refert & explicat Gaius l. viæ. 8. D. de ſeruit. ruſti. præd. eandem declaraui lib. 4. vet. Iuriſpr.ad XII. Tab.c.12. Celſus Gaij ſententiam probat l. nam ſatis. in fin. D. quemadmo.ſer. amitt.

AMICA, concubina, pellex idem ſignificant, Maſſurio apud Paulum l.144. D. de verbo. ſignific. ſignificant autem eam, quæ cum vxor non ſit, cum aliquo viuit. Hanc Græci ἑταίραν adpellant.

AMICOS, inquit Paulus l.latæ. §. amicos. D. de verb. ſigni.accipere debemus, non leui amicitia coniunctos, ſed quibus fuerint iura cum patrefamiliâs honeſtis familiaritatis quæſita rationibus. quo ſenſu accipi putem in l. 3. in princ. D.de teſtib.& l.ſciendum. D.de legatio. Generaliùs accipi videtur in Diocletiani, & Maximiani conſtitutione l. tutori. C. de neg.geſt.

AMINEVM vinum Macrobio lib.2.ca.vlti.eſt Falernũ. huius meminit Proculus l.fi.§.1. D.de vino, trit. oleóque lega. Porrò Falernum eſt, vbi Amineum erat Macrobio. Accipitur verò pro vino optimo. Seruius autem in illud Georg. 2. *Sunt etiam Aminea vites firmiſſima vina.* Amineum, inquit, vinum dictum eſt quaſi ſine minio. nam album eſt.

AMITA, patris mei ſoror, quia ſimiliter tertia à me ſit, atque auia. Videri poteſt dicta ex eo quòd ab antiquioribus Auita ſit vocitata. Siue Amita dicta eſt, quia à patre meo amata eſt: nam plus ſorores à fratribus, quàm fratres diligi ſolent: videlicet propter diſsimilitudinem perſonarũ, quæ ideo minus habent diſſenſionis, quo minus æmulationis. Ex Sexto Pompeio. Ergo Amita eſt patris ſoror, ait Paulus l.10.§.7. D.de grad.& adfin.

Amita magna, eſt aui ſoror, ait Paulus d.l. 10. §. 8. D.de gradib.

Amita maior, ait Paulus, eſt proaui ſoror, patris vel matris amita magna, d.l.10.§.8.D.de gradib.& adf.

Amita maxima eſt, ait Paulus, abaui ſoror, patris vel matris amita maior, l. 10. §. 10. D. de gradib.

Amitini, amitinæ qui quæve ex fratre ſororéve propagantur, Gaio l. 1. §. 1. D. de gra. quod & Nonius probat his verbis, Amitini, inquit, fratrum & maris & fœminæ filij: horũ etiam meminit Paulus lib. 4. Sẽt. tit. 11.

Amiſiſſe dicimur quod conſequi nõ potuimus, aut quod erogare cogimur, l. ſi ſeruum. 33. in fi. D. ad leg. Aquil.

Amiſiſſe etiam rem videtur, qui aduerſus nullum eius rei perſequendæ actionem habet, l. Labeo. 14. D. de verb. ſig.

Amittere rem non videntur quibus propria non fuit, l. non videntur. 83. D. de diuerſ. reg. iur.

Amiſſa dicuntur quæ corrupta alicui relinquuntur, ſciſſa fortè vel fracta, Vlp. l. Prætor. 4. §. amiſſa. D. vi bon. rapt.

Amiſſum non poteſt dici, quod ablatum non eſt, Papiniano l. nec vtilem. D. ex quibus cau. maiores.

Amiſſione ciuitatis, fit capitis deminutio, vt in aquæ & ignis interdictione. Paulus l. amiſſione. de capite minutis. D.

Amomum in l. fi. D. de public. genus eſt fruticis odorati in Syria & Arabia naſcentis flore albo, Dioſcoridi li. 1. c. 14. Vide Plinium li. 12. ca. 13.

Amovere, inquit Donatus, propriè eſt ſaxum de loco mouere: denique eſt non auferre, ſed remouere. Itaque Iuriſconſulti quibus in perſonis notare furti infamiam noluerunt, in iis hoc verbum vſurparunt, triſtitiam rei lenitate verbi mitigante: veluti in his heredibus, quaſi non ex familiis rem auferant, l. ſi ſeruum. §. prætor. D. de adq. here.

Amouere eſt contrectare, furto ſubtrahere, Marcello l. reſcriptum. 6. D. de iis quæ vt indignis. & Gaio l. & ancillarum 27. §. conſtat. D. de pec. l. ſi in obſcuro. D. de lib. cau.

Amouere igitur verbum lenius mitiúſque eſt, quàm furari, vt colligitur ex l. & ideo. §. ſi filiafamil. D. rer. amot. Hinc nata eſt Amotarum rerum actio. explicatur D. & C. de rer. amo. actio. Porro

Amouere non videtur, qui non callido animo nec maligno rem repoſuit, ne is quidẽ qui in re errauit, dum putat rem non eſſe hereditariam, l. ſi ſeruum. 71. §. 5. D. de adq. hered.

Amouere aliud eſt, quàm rapere. Nam amoueri aliquid etiam ſine vi poteſt. rapi autem ſine vi non poteſt. Iuſti. l. quo naufragium. 3. §. non ſolum. D. de incendio, ruina, naufragio.

Amotas res dicimus non ſolùm eas quas mulier amouit, cum diuortij conſilium iniſſet. ſed etiam eas, quas mulier nupta amouerit, ſi cùm diſcederet, eas celauerit, Vlpia. l. ſi concubina. §. 1. D. rerum amotarum.

Amphora Græcis dicitur id quod Latini Quadrantal adpellant, Feſto lib. 15. Eſt autem vas cuiuſuis materiæ, duarũ vrnarũ capax, figura cubi, rei cuiuis cõtinẽdæ. Itaque Iulian. l. 206. de verb. ſign. Eandẽ, inquit, cauſſam amphorarũ eſſe, vt cum vinũ habeant, tum in vaſis vinariis: cũ inanes ſint, tum extra numerum vinariorũ ſint, quia aliud in his abdi poſſit. Huius fit mentio apud Vlp. l. 15. §. 4. D. de vſufruct. apud Pompon. Iulian. Proculum pro vaſe vinario, in l. 5. & l. 6. de tri. vin. & l. vlt. in fi. D. ad leg. Rhod. Quantum autem capiat vini docet his verbis Voluſius Mæcianus, iuris auctor: Quadrantal, quod nunc plerique amphoram vocant, habet vrnas duas, modios tres, ſemodios ſex, congios octo, ſextarios quadragintaocto, heminas 96. quartarios 192. cyathos 570. In eo, quod ait vrnas duas, conuenit cum Columella li. 20. c. 58. In eo quod ſcribit ſextarios 48. conſentit cum Feſto.

Amphorarium vinũ dicitur quod è dolio in amphoras diffuſum eſt, Procul. l. fi. §. 1. D. de tri. vino oleoq; leg.

Ampliare verbũ forenſe, ſignificat interloqui, cum de re aliqua non liquet, cuius quidem ſententiæ nota hæc erat N. L. id eſt, non liquet. Verbum ampliare in Pãdectis nõ extat: at formulæ nõ liquet, reliquiæ extãt apud Vlpianum l. Pomponius. 13. §. arbiter. in fi. D. de recep. qui arbit. & apud A. Gellium lib. 14. ca. 3. Noct. Attic.

Ampliare ætatem, apud Scæuolam l. 16. D. de donat. inter vir. & vxor. Ita vt ex vſuris aleretur, prout ætatem ampliauerit.

Ampliare hominem, & primus cœtus, pro Ampliarẽ cauſſam, & prima actio, Auctor Rhet. ad Herenn. li. 4. Aut iſtum nefarium hominem ampliaueritis? Et paulo pòſt, Hic vos veriti eſtis, ſi primo cœtu condemnaſſetis, ne crudeles exiſtimaremini.

Ampliati rei dicebantur Budæo quorum damnatio differtur, aut quia coram ſiſtendi ſunt teſtes, & cum illis committendi: aut quia nondum planè liquet de crimine, aut pœnæ modo.

Ampliatio ſentẽtia illa interlocutoria: differt autem à cõperendinatione, quia illa libera & in iudicum poteſtate poſita eſt, hæc neceſſaria & legis vi atque imperio inſtituta: illa ſæpiùs fieri poterat, hæc ſemel: illa in id tempus quod iudicibus placebat alterã actionem differebat, hæc in perendinum diem duntaxat. Prima differentia patet ex tertia Verrina, exempla illic obuia ſunt: ſecunda ex Ciceronis li. de claris Oratorib. tertia ex Cicerone in Bruto. Vide de his tribus differentiis fuſiſſimè Fran. Hotom. in Comm. ver. iuris. Sunt tamen quibus hac in re Aſconij expoſitio non ſatisfaciat, & huc labuntur vt putent, ampliationem fuiſſe in iudiciis, cum parum iudicibus liquebat: comperendinationem lege Seruilia in iudicium repetundarum introductam, vt etiam ſi prima actione iudici liqueret reum damnandum eſſe, tamen ei condemnare non liceret. Vide Turn. Aduerſ. li. 1. cap. 3.

Ampliſſimus ordo, Senatorius intelligitur, vtpote omnium ſummus atq; digniſſimus l. 2. §. 1. l. ſi decipiẽdi. D. ad S C. Velleian. & alibi ſæpe in Pand. & C.

Ampliſſimi ordinis decreta, & conſulta legimus l. ſufertur. D. de iis quæ vt indi. l. decreto. 15. C. ex quib. cauſ. infa. irroget. l. ampliſſimi. C. de excuſ. tut. Paul. li. 4. recept. Sent. tit. 13.

Ampliſſimorum titulo Conſules cohoneſtabantur, l. ſi cui. 50. D. de cond. & demonſt. & l. 1. §. pen. D. de appel.

Ampliſſimam poteſtatem in conſtitutionibus legimus, l. addictos. C. de appel. & ampliſſimos iudices l. 3. C. quando prouo. non eſt neceſ. quo elogio ornabantur Præfecti prætorio, vt quidam putant ex l. fi. §. pen. C. de temp. appell. Tu expende illum textum.

Amplius, vocis vis tractatur in l. ſi ſeruus. 108. §. ſi ita. §. D. de leg. 1. Amplius repetitionis nota eſt, l. ſi purè 54. D. de leg. 1.

Ampliùs non peti, cautio eſt vetuſtè ſic appellata, pro Non petitum iri: ſic dari fieri, pro datum & factum iri, &c. Plenè autem ita cautio illa concipitur, Non petiturum eum cuius de ea re actio, petitio, perſecutio eſſet: & ratum habituros omnes ad quos ea res pertineret, l. procurator. 83. D. rem ratam hab. Cic. eleganter in Bruto ea eſt vſus: At verò tibi ego, Brute, non ſoluam, niſi prius a te cauero amplius eo nomine, neminem cuius petitio ſit, petiturum. Huius etiam meminit Labeo apud Paulum l. ampliùs. 15. D. rem rat. hab.

Ampliùs etiam ſumitur pro expreſſius in S C. Macedoniano, l. 1. D. de S C. Mace. Eſt etiam temporis nota, & ſignificat longiori tempore, in l. ſi quando. C. de teſtib.

Ampliùs verbum ad eum quoque pertinet, cui nihil debetur: ſicuti ex contrario minus ſolutũ videtur, etiam ſi nihil eſſet exactũ, Paul. l. verbũ. 82. de verb. ſigni. D.

Amplius

Amplius verbum inſinuare ſolet digreſsioné ad ſimiles negotiorum circumſtantias, l. qui balneum. §. 1. D. qui potio. in pig. hab.

AMVRCA, ſanies, ſiue ſuccus eſt ille aqueus, atque niger, qui ex oliua ſimul cum oleo exprimitur, atque ſubſidit. Quod verò poſt oleum in dolia conditum, quaſi ſecundum eſt purgamentũ, ſæces adpellantur. Huius meminit Vlp. in l. qui penum. D. de penu leg. In quibuſdam codicibus amurea legitur: in Pand. Flo. eſt muria. genus eſt liquaminis ex thymio piſcè confecti.

AN

ANSI apud Paulũ l. 58. D. de ædilitio edicto. Quæro an ſi ſeruus apud emptorem fugit, &c. Ouid. in Epiſt.

An ſi quis rapiat ſtabulis armenta recluſis, &c.

Ἀνάληψις, propriè eſt renouatio, id eſt redéptio & reſtauratio feudi, pro qua eo anno quo ſe heres vaſalli in fidé & clientelam domini commendauit, reditum integrum dominus fert, vel certa ei pecunia numeratur. Cuiac. in Præſ. li. 1. Feud. Gallis, *relief, ou rachapt.* Ea autem quæ præſtantur, vt dictum eſt, εἰσδόσιμα à Leone in Nouellis dicuntur, quòd quaſi præſtentur noui poſſeſſoris admittendi & ſuſcipiendi cauſſa.

ANACEPHALAEOSIS rerũ repetitio, vulgo recapitulatio, vel, vt vertit M. Fabius lib. 6. cap. 1. enumeratio. Hac vtũtur cauſſarũ actores, & aduocati in perorationibus. Hac videtur vſus M. Antoninus lib. 12.

Ἀναχωρηταὶ qui ſint, docet Iuſtinianus Nouel. conſti. 5. §. ὅταν τοίνυν τινὲς αὐτῶν τὸν ἐν θεωρίᾳ τε καὶ τελειότητι ἀσκῶσι βίον, ἰδιάζον ἔχειν οἰκημάτιον, οὓς ἀναχωρητάς τε καὶ ἡσυχαστὰς καλοῦσιν, id eſt, iuxta veteré interpreté, Niſi tamé quidã eorũ in côtéplatione & perfectione degétes vitã, remotũ habeãt hoſpitiũ, quos, &c. Hi ſunt qui in ſolitudiné ſecedũt, quos hodie Eremitas vocant. De his côcilio Chalcedoné ſi ita decretũ fuiſſe refert Gratianus c. qui verè. 16. q. 1. Qui verè, puréq; ſolitariã vitam eligunt, digni ſunt conuenienti honore.

Ἀνάκρισις apud Marcianum l. diuus. 6. D. de cuſto. reo. & in actis Apoſt. ca. 25. in fi. eſt veritatis indagatio, teſtiũ interrogatio, & quæſtio de aliquo facto habita, id eſt, facta informatio, præſertim ſi tormentis quæratur. Lucæ & Marci loci ſe inuicem declarant. Apud Iuſtinia. Nouel. 242. περὶ τῶν ἀντιχρήσεων verſi. ἀλλὰ μετὰ ἀνακρίσεως inquirendi ſtatus cognitio eſt, interprete Haloã. cuius verſionem videntur probare Agylæus, & Alciat. lib. 1. παρεργ. c. 9. Vide Bud. in d. l. diuus. Ἀνακρίνειν verò id prorſus eſt quod Latini quærere, & quæſtionem habere, quod etiam inquirere dicunt.

ANADEMATA recenſentur inter capitum ornamenta muliebria à Paulo, l. quãuis. 26. D. de aur. argen. mũd. Alciatus li. 2. Prætermiſſ. legit ἀναδήματα. Pandectarum Florent. textum confirmant Heſychius, & Iulius Pollux li. 5. c. 6. ille em̃ ſcribit ἀναδήματα, eſſe εἶδος κόσμου ἐπὶ κεφαλῆς. Hic ſic, Ἀναδήματα καὶ κάλαμος, καὶ καλαμίς, καὶ ἀντήρεον χρυσοῦ, καὶ ἐπίχρυσα πάντα. Vnde puté ἀναδήματα, aurea capitis ornamenta fuiſſe.

Ἀναδέσμη, auctore eodem Polluce eodé loco, corona ſiue redimiculum eſt, ἀπὸ τοῦ ἀναδεσμεῖν, quod religare ſonat: ἀναδήματα verò ἀπὸ τοῦ ἀναδεῖν, quod Alciatus non animaduertit, qui veram lectionem mutauit.

Ἀναγραφὴ apud Vlpianum l. cum plures. 15. D. de rebus auct. iud. poſsiden. ſignificat inuentarium, ſiue repertorium, Anton. Auguſtino libro 4. Emend. cap. 3.

ANAPHORA dicẽdi figura vſi ſunt Iuriſcoſ. Gaius l. qui venenum. §. fi. D. de verb. ſign. ibi Græci ſermonis, quoi &c. & Modeſtinus l. 2. D. qui pet. tut. verſic. εἰς ἀναφοράν. vt rectè Anto. Aug. lib. 4. cap. 4. Emend. admonuit. Sed & in aliis locis Iuris Ciuilis eam eſſe Alciatus lib. 4. de verb. ſigni. docet, putà in l. 2. in prin ti. C. de offic. præf. Præto. & in Litem Prætor. §. De ſuis & legit. Porrò quid ſit anaphora, quiſve eius vſus, docent Grammatici.

Ἀνάθεμα verbum Iudæis proprium docuit D. Hieronymus, quo extremam deteſtationem ſignificabant. Nihil aliud eſt anathema, quàm ſeparatio à Deo ca. certum. 24. q. 2. Vnde Ἀναθεματίζω, deteſtor, deuoueo, à Deo ſeparo, vt in Nouel. 1π. §. ἀναθεματιζέτω. & conſti. 132. Ἀναθήματα verò ſunt donaria, hoc eſt quæ dicata diis ſuſpenduntur in parietibus & columnis templi. De his vide Pollucem li. 1.

ANATOCISMVS ſingulorum annorum fœnoris renouatio, vt vſuræ vſurarum debeantur, quod Iuſtinus ve tuli l. fi. C. de vſur. & l. fi. C. de vſur. rei iudi. Ant. Au. libr. 2. Emend. c. 11. Budæum ſequutus in l. nihil. de naut. fœno. Galli, *Renouuellement d'vſures, quand on ae mettit les arrerages en ſort principal.*

ANCEPS periurium, Vlpianus eleganter dixit, pro incerto & periculoſo, in l. 4. D. de in lit. iur.

ANCHORA, Græcis ἄγκυρα, ἀπὸ τοῦ ἀγκύλου καὶ ῥεῖν, dicta potiſsimũ nauis præſidiũ eſt. Vnde nautæ maximam, & validiſsimam anchoram, ſacram vocant, quam non mittunt, niſi cùm in extremo periculo laborãt. Vnde natum eſt Prouerbium: Sacram ſoluere anchoram, pro eo quod eſt, ad vltimum confugere præſidium. Falsò autem in vulg. codici. in l. 1. §. 1. D. de exerci. act. legitur anchora, cum in Pand. Flo. legatur cura, rectè.

ANCILLA. Serui aut naſcuntur, aut fiunt. Naſcũtur ex ancillis noſtris, hoc eſt, mulieribus ſeruis. Iuſtin. Inſti. de iure perſon. §. ſerui.

ANCONES, apud Paulũ l. tabernæ. 13. D. de inſtr. leg. ſunt calices nô rotundi, ſed in cubitum flexi, & angulum habentes, vnde & illis nomé tributum. Alij vaſa cubitalia explicãt. Quidã Ambones, id eſt ἄμβικας eo in loco legi debere côtédit, vt illud ſint calicis genus.

Ἀνδροληψία in lege Draconis recitata à Demoſthene côtra Ariſtocrat. eſt hominis homicidæ prehenſio. & ἀνδρολήψιον, ius comprehendi, Apud I. Pollucem li. 8. ca. περὶ δικαστικῶν ὀνομάτων. quod ius etiam creditori conceſſum quidam putant.

Ἀνυπεύθυνος apud Iulianum l. ita autem. §. aliàs incipit, quidam decedens. D. de admi. tut. dicitur qui rationibus reddendis liber ac ſolutus eſt. Sic ibi legendum cenſet Alciatus lib. 2. Parerg. cap. 25. vt eſt & in Pand. Flo. tametſi l. 2. C. de frum. Alex. Alogiſtes, & alogos legendum crediderit. Pro eodem

Ἀνεξέταστος apud Scæuolam l. dominus. 23. §. ſeruis. D. de pecul. lega. dicitur, qui reddendis rationibus ſiue ſubducendis ſolutus eſt. Alibi ἀνυπεύθυνος vocatur.

ANFRACTVS, vide ſuprà Amfractus.

ANGARIA, ἀγγαρεία, ſunt equorum præſtationes ad curſum publicum. Eſt autem nomen Perſicum. Vnde Herodotus in octauo, Apud Perſas erat ἀγγαρήιον δρόμημα, curſus perniciſsimus equitum. Sic & Heſychius, ἄγγαρος ὀνομάζονται οἱ ἐκ διαδοχῆς βασιλικοὶ γραμματοφόροι. Hoc ſenſu accipitur in l. 2. de quib. mu. vel. præſtat. li. 10. C. Græci interpretes ita definiũt ἀγγαρείας li. 56. βασιλικῶν· καὶ ἔστιν ἀγγαρεία ἡ παροδος ἡ διὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ καὶ δρόμον ἔχουσα εἰς τυχὸν ἀπελθεῖν ἐπὶ τόπον. Apud Gallos, Poſtæ appellantur, quaſi poſitæ curſorũ ſtationes, Budæo in l. eos. D. de falſi. quod optimè cũ Baſilicis conuenit. Sudas autẽ definit hoc modo, ἀγγαρείας ἀνάγκην ἀκούσιον, καὶ ἐκβίας γενομένην ὑπηρεσίαν. Vera quidem eſt Sudæ definitio, ſed generalior. Vnde Angaria, operæ publicæ ob negotium aliquod obortum, cui celeriter prouidendum eſt, impoſitæ, Imp. l. 2. C. de ſacroſan. eccle. Angariam autem explicant quidam, qua curſus publicus eſt: Parangariam, in obliquum, id eſt aliouerſum. ſic enim eodem lib. Baſil. παραγγαρεία δὲ ἡ διὰ τῆς ἐναλλαγῆς ὁδοῦ εἰς τυχὸν ἀπελθεῖν ἐπὶ ἑλκόμενον. Vide Hotoman. in Comm. verb. iuris.

Angariorum præſtatio, ſcilicet equorum ſiue iumentorum l.ab iis.10.& l.ſunt.11. D.de vacat.mun. in rebus l. comperimus.19.& l.nemo.20.de curſ.publ.& angar. lib.12.C.

ANGARIAE penes apud Vlpianum l.penul.D.de veter.dicuntur quæ onerum vehendorum neceſsitate adſtringuntur.Sed & de hominibus dici poteſt, vt in Euangelio Matth.cap.27.vbi dicitur, ἐξερχόμενοι δὲ εὗρον ἄνθρωπον Κυρηναῖον, ὀνόματι Σίμωνα· τοῦτον ἠγγάρευσαν ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ.

ANGIPORTVS, cuius meminit Vlpianus l. portus.59. D.de ver.ſigni.eſt iter compendiarium in oppido, eo quòd ſit anguſtus portus, id eſt aditus in portum, Feſto li.1. quam etymologiam videtur probare Varro li.4.Ling.Lat.

ANGVLARIVS, pro Angularis legitur in l.Rutilia.69. D.de contra.empt.Accurſius interpretatur, qui multos habet angulos. Sunt qui quadratum, vel triangulum ſignificari eo putent. Eiicienda eſt alia lectio Angullarum habês, vai auctore Accurſio. Equidem angularium lacum dici eum, qui ex lapidibus quadratis circundatur, putem. Lapides autê quadrati ſunt quos Galli adpellant, *Pierre de taille*. cæſos vulgo vocamus, & ad normam reſpondentes.

ANGVSTVS locus, auctore Pomponio in l. ſi tã anguſti.de ſeruitutib.iter magis, quàm viam aut actum recipit. Apud eundem in l.penul.D.de vſu & habit.legimus anguſtum legatarium, pro eo cui non totius rei, ſed arctus vſus relictus eſt.

ANIMA, præter notiſsimam ſignificationem, pro vita accipitur apud Iuſtinianum §. ſunt præterea.Inſtitu. de actio.ibi, animæ amiſsionem.

ANIMADVERTERE, pro cogitare, conſiderare, colligere, Apud Vlpia.in l.1.de his qui ſui vel alien.iur.D. Quamuis propriè intelligimus aliquid argumentis, animaduertimus ſenſibus præſenti animo vtentibus. Id Aſc.monuit. Significat punire, l.imperiũ.D de iuriſd.& l.ſi quis.10.C.de epiſ.& in l.item apud.15.§.20. D.de iniu.Animaduerſio, pro pœna. Vlpiano D. de furt.l.meminiſſe. Extraordinaria, inquit, animaduerſione coercendum.Sunt qui dicant obſeruandam differentiàmter punire, & animaduertere, vt Punire, ſit quorumcunque, ſiue iure, ſiue iniuria: animaduertere eius, qui in alterum habet poteſtatem ordine ac ritè puniendi, l.3.D.de iuriſdict.om.iud. C. de epiſ. & cler.l.ſi quis in hoc genus.

ANIMADVERSIO grauior, item maior, pro punitione & caſtigatione immaniæ, vt ex Vlp. verbis patet, in §.ſolent.l.1.de offi.præſ.vrb.& Venuleij l. ſi quod.de offi.Proconſ.& Animaduerſio ſeueriiſsima in l.nemo. C.de ſum.trinit. mortem ſignificat, & vltimum ſupplicium, vt ibidem explicant Accurſus, & Alciatus. Animaduerſio etiam ſumitur pro cenſura eccleſiaſtica, Archidiaco.in c.fi.de except.lib.6.& alibi.

ANIMADVERSVS.apud Paul.l.fi.D.de cad.puni. pro eo qui ſupplicio affectus eſt. Corpora animaduerſorũ quibuſlibet petentibus, ad ſepulturam danda ſunt. Sunt tamen qui annotarunt id videri dictum licenter, l.corpora.D.de cadaue.punit.quæ lex ſumpta videtur ex Deuter.c.21.οὐκ ἐπικοιμηθήσεται τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ξύλου, ἀλλὰ ταφῇ θάψετε, &c.

ANIMAL eſt quod ſe mouet, Celſo l.mouentium. 93. D. de verbo.ſignifi. Vnde optima ratione quærebat Galenus εἰ ζῷον τὸ ἐν γαστρί, id eſt, an animal ſit quod in vtero eſt: quod legibus Solonis, & Lycurgi legibus comprobat, edito in eam rem libello hac inſcriptione, εἰ ζῷον τὸ κατὰ γαστρός. qua etiam de re ediſſerit in alio libro, cui titulus eſt, περὶ φιλοσόφου ἱστορίας. Legis autem Solonis verba hæc ſunt: Ἐξ ἀμβλώσεως αἰτίαν ἐχόντα, θανάτῳ ζημιοῦσθαι. Τὸ ἔμβρυον ᾠ προσοφειλῇ ἀναιρεῖν. quam legem ita verti, Qui abortus cauſſa fuerit, pœna mors eſto. Qui in vtero eſt, heres inſtitui poteſt. Hanc legem explicui li.2.Veteris Iuriſprud.l.103.Huius autem legis ea eſt ratio, Galeno auctore: nam illi nihil deeſt, quo minus homo ſit. Hanc autem legem accepit Solõ ex libris Moſis, vt & alias permultas, vt liquidò conſtat Exodi cap.21.quam diuinam legem exponit B.Auguſtinus in lib.quæſtionum No.& Vete.teſtam.& tranſlatitiè in c.Moſes.& c.quod verò.32.quæſtio.2.

ANIMVS adſectionem, voluntatem & mentem ſignificat l.1.§.t.l.3.§.Neratius.&§.in amittẽda. D. de adqri. poſſ.quibus probatur poſſeſsionem etiam animi eſſe, licet & facti ſit.

Animus, id eſt, quod in animo eſt, nec adparet, declaratur variis modis: conſuetudine teſtatoris & regionis, ex præmiſsis & ſequẽtibus: tum exquirenda eſt dignitas legatarij, caritas, ſiue dilectio, neceſsitudo. Hæc collegi ex l.ſi ſeruus plurium.§.fi. D.de leg. 1. quibus addit ibidem Accurſius ſcripturæ vicinitatem: & vide Albericum in l. qui iure familiaritatis. D. de adq. poſſeſ.

ANIMOSA liceri apud Paulum l.ſi pignori. D. famil. erciſ. opponitur adiudicationi, quæ ipſa neceſſaria eſt: de eo igitur accipi debet qui volens citra adiudicationis neceſsitatem emit.

ANIMOSIOR emptor apud Iauolenum in l.ita vt.36.§. 1. D.mand.qui cupiditate rei habendæ plus pretij offert, quàm res ſit.

ANNARIA lex, vide infrà, Lex annaria.

ANNIVERSARIA conditio percipiendi reditus, id eſt, ſingulis annis reuertens, apud Scæuolam l.liberto. 21.§.patar.1.D.de ann.leg.

ANNICVLVS amittitur, qui extremo anni die moritur, Paul.l.anniculus.132.D.de verb.ſig.

Anniculus non ſtatim vt natus eſt, ſed trecenteſimo ſexageſimoquinto die dicitur: incipiente planè, non exacto die: quia annum ciuiliter, non ad momenta temporum, ſed ad dies numeramus, l. anniculus.134. D. de verb.ſignifi.

ANNONA propriè rei frumentariæ ſed, promiſcuè pro quouis alimentorum genere vſurpatur, vt diſces ex l. 3.D.de leg.Iulia.de anno.Minimè, ait eo loco Papirius Iuſtus, æquum eſt, decuriones ciuibus ſuis frumentum vilius, quàm annona exigit, vendere. Vſurpatur etiam annona, pro eo quod in annum prouiſum eſt ad alimoniam.Inde Annona ciuilis in l.iubemus. 14.C.de ſac.ſan.eccl.& ſibi panis ciuilis eſt, in l. vit. §.præterea.C.de iure dot.

Annonæ præterea dicebantur, quas prædiorum prouincialium domini, conductoréſque, tuendi exercitus cauſſa, quotannis præbebant: vti patet ex tit.C. de anno & trib. Vnde intelligitur annonas in ſpeciebus conſtitiſſe, hoc eſt pane, carne, frumento, vino, fœno, palea, &c. Tributa verò in corporibus, hoc eſt equis, iumentis, veſtibus, pecunia.

Annona arctior, in l.ideo. 17. D.de cõpenſ. victus ſtrictus, qualis eſt tempore caritatis: cum ſcilicet eſt incendiũ annonæ, vt vtar verbis Quintiliani, id eſt cum ingraueſcit caritas.

Annonam incendere dixit M.Varro, & Annonam macelli excandefacere, vſitato Romanis more loquẽdi, cum magnam caritatem annonæ eloqui ſtuderent. Vnde Manilius lib. 4. *Et grauis annonæ ſpeculantem incendia, ventis Credere opes.*

ANNONARIA collatio, id eſt annonæ præſtatio, l. t. C.de præſcript.30. ann.

ANNONARIVS titulus quid ſit diſces ex l. pen. C. de fid.inſtru.& iure haſt.fiſcal.lib.10.

ANNOTARE, Annotatio, vide ſuprà Adnotare.

ANNVLVS, Vide ANVLVS.

ANNVS dicitur tempus à bruma ad brumam, dum ſol

redit

redit. Feſtus putat à Græco annum venire, quem illi ἔνος dicunt. Vnde & τριέτηρου Triennium dicunt. Varro lib. 5. de ling. Lat. ab annulo dici vult.

Annus conſtat trecentis ſexagintaquinque diebus. l. cum heres. §. Stichus. 5. D. de ſtatulib. & l. ita vulneratus. D. ad leg. Aqui.

Annus in iure duplex eſt, continuus & vtilis. Annus vtilis adpellatur qui 365. diebus conſtat, quibus experiendi, quid ve aliud agendi poteſtas fuit, l. 1. D. quando de pecul. act. l. interdum. 19. D. de minori. & l. fi. C. de temp. in integ. reſtit. pet. continuus verò qui perpetuò excurrit, d. l. fina. & d. §. Stichus.

Annus etiam alius naturaliter numeratur, alius ciuiliter: Naturaliter cùm à momento ad momentum ratio ducitur, l. anniculus. 132. D. de verb. ſign. & hic in nuptiis exigitur, Nouel. 74. & 100. in pupillis & minoribus, l. vlt. C. quando tut. deſin. l. 3. §. minorem. D. de minor. in præſcriptionibus temporalium actionum, l. 6. de obli. & act. in Carboniana poſſeſsione, l. 1. C. de Car. edic. Ciuiliter verò, cum à die ad diem: ſic vt qui ad extremum anni diem peruenerit, annum abſoluiſſe videatur, l. 134. D. de verb. ſign. atque hic exigitur in teſtamenti factione, l. 5. D. de teſtam. in manumiſsione, ex l. Aelia Sentia. l. 1. D. de manu. in vſucapione. l. 5. & l. 7. D. de vſurpat. in lege Papia, l. anniculus. 134. D. de verb. ſign. Annus verò litium quid ſit, vide Seruium in illud 11. Aeneid. *Si omnes vno ordine habetis Achiuos.* Annorum 14. erit, pro impleuerit, accipit Vlpianus l. ſi cui. 49. in prin. D. de leg. 1. At hæc verba, POST ANNOS, biennium ſignificant Iuliano, l. libertas. 17. §. fi. D. de manum. teſt.

Anno duodecimo liber eſto, formula hæc anni duodecimi principium ſignificat, Pomponio l. ſi ita. 41. D. de manu. teſt.

Annus biſſextilis dicitur, cui dies Intercalatur, vt colligitur ex l. cum biſſextum. & ibi Alciat. D. de verb. ſig.

Annus cœptus non habetur regulariter pro completo, l. 3. §. minorem. D. de minor. & l. non putabam 48. D. de cond. & demonſt. l. ex his. 6. C. quand. di. le. ced. Sanè ex cauſsis pro completo haberi in multis articulis conſtat, l. ad rempublicam. D. de munerib. & hono. l. qui filium. 74. §. Fabius. D. ad S C. Trebell. & alibi ſæpe.

Annuum adpellatur quod alimentorũ cauſa in ſingulos annos præſtatur, l. quidam. 22. D. de pact. dotalib. l. ex annuo. 15. l. ſi id. 29. §. penult. & final. D. de don. int. vir. & vxor. l. 1. C. quando dies leg. ced. & tot. titul. de annuis legat. Suetonius in Tiberio, Peculio, inquit, conceſſo à patre, præbitiſque annuis fraudauit.

Annua, bina, trima die, vetere locutione quid deberi ſignificamus, anno, biennio, & triennio exoluendum: id quod ſignificantiùs explicat Vlpianus in l. 3. D. de ann. leg. his verbis, Si legatum ſit relictum annua, bima, trima die, triginta ſortè, dena per ſingulos debentur annos. Sic etiam accipi debet in l. legata. 19. & l. ſi cui. 49. D. de leg. 1. & alibi ſæpe.

Annua bina pręſtare, eſt annuatim duplex quid præſtare & pendere, l. cùm quis. 37. D. de leg. 3.

Annua die, id eſt in annum, vel ab illinc anno, l. talis. 30. D. de leg. 1. & l. 1. D. de dot. præleg.

Ἀνεβατεύτως in Iuſtiniani conſtitutione l. fi. C. de nouat. id eſt ſine nouatione.

ANQVIRERE Feſto eſt circum quærere. Amquirere ſcribendum eo ſignificatu putem.

Anquirere veteris iuris verbum, quærere & informationem facere ſignificat, Liuio 4. belli Punici: Seu legibus, ſeu moribus mallet, anquireret.

Anquirere pecunia, capite, ſiue capitis, vetus formula ſignificabat mulctam irrogare, vel ad populum ferre de mulcta vel capite alicuius, vt eam populus aut iubeat, aut antiquet. Liuius lib. 8. Capite, inquit, anquiſitum ob rem malè geſtam, &c.

Ἀντάλλαγμα, accipitur pro permutatione. Significat etiã rem, quæ more veterum in permutationem datur. Alciatus in l. Labeo. 19. D. de verb. ſig.

Ἀντανάκλασις apud Vlpianum l. ſi arborem. 17. de ſeru. vrb. præd. D. refractio luminis. A. Auguſtino lib. 4. Emen. c. 16. ſignificat réuerbationem.

ANTAPOCHA eſt ſcriptum, quo teſtatur creditor, ſiue dominus ſe reditum illius anni recepiſſe, l. plures. C. de fide inſtru. Vide Apocha.

ANTE, particulam ad initiũ referri ſcribit Alciatus l. anniculus. 132. §. ante. D. de verb. ſignifi. Ante etiam excluſiuè ſignificat l. qui ante. 13. D. de verb. oblig.

Ante, incluſionis nota eſt Vlpiano d. l. qui ante. l. cùm ſtipulatus. 113. D. de verb. oblig.

Ante diem decimum Kalendarum, formula, decimus dies ſignificatur Antonio Auguſtino lib. 4. Emend. cap. 6. Iacob. Cuiacio acutiſsimi ingenij viro in l. qui ante. 13. D. de verb. oblig. Ante diem enim apud veteres idem ſignifieabat quod ipſo die: quaſi dicerent ante diei exitum: nam in die præſtituenda, tota dies cõtinetur. Cæſar li. 1. de bel. ciuil. Polliceri ſe in prouinciam iturum, neque ante quem diem iturus ſit, definire. Id eſt, quo die, vel ante cuius diei exitum.

Ante iudicium acceptum, eſt, ante litem conteſtatam, ex verbis & ſententia Pauli l. ampliùs. 15. D. rem rat. hab. eodem ſenſu accipitur apud Labeonem, in l. qui concubinam. 29. §. 3. D. de legat. 3. ídque per Conſtantini cõſtitutionem l. 2. ibi ſtatim. C. vbi in rem actio. Non igitur ante iudicium acceptum, in d. §. 3. incip. ſi heres. ſumitur pro ſententia, vt autumat Accurſius ibidem: & ante ſententiam, vt credidit Albericus. Nec moueor Pomponij reſponſo l. ſi rem quam. §. fin. D. de euicti. Nam hic quocunque tempore, vt cauſſæ adſit, denuntiari poteſt: illic vt iudicium in ſe ſuſciperet. Vel apud Labeonem res euicta erat, apud Pomponium nondum. Scio Bartolum in d. §. ſi heres. hanc ἀντινομίαν diluiſſe, vt apud Pomponium ſit titulus oneroſus, putà emptionis, apud Labeonem titulus lucratiuus. Tu rem expende.

Ante Kalendas ſtipulatus, ſimilis ei eſt qui Kalendis ſtipulatur l. qui. 13. D. de verb. oblig. Bartolus & Alciatus in l. 2. §. creditũ. D. ſi cert. pet. multa varia de hac voce, antè, dixere, quorum verba huc non tranſcribo: ab iis pete.

Ante omnia, id eſt, antè quàm ad alia procedatur, l. ante. 23. D. de probat. & l. penult. D. de alim. & cibar. legat. Azo in Summa. C. quãd. ciuil. act. crim. præiudi.

ANTECESSORES, ſunt iuris doctores, magiſtri, & profeſſores & ἐξηγηταὶ: quod & Heſychius his verbis docet, ἀντικήνσωρ, ὁ τοὺς νέους μαθητεύων: vbi tamen corrupte Anticenſores vocat: nã vox hæc Latinis hominibus inſolens atque inaudita eſt. Horum fit mentio in conſtitu. omnẽ. in prooem. Pandect. vbi & profeſſores legitimæ ſcientiæ dicuntur. & l. 2. §. quæ omnia. de veter. iur. enuc. Hoc titulo cohoneſtati fuere Theophilus Inſtitutionum Iuſtiniani paraphraſtes, & Iulianus patritius Nouellarum Græcarum eiuſdem principis fidus interpres. Poteſt & hoc nomen extẽdi ad peritos legum & iuris, etiam ſi profeſſores non ſint, ab honore, quòd aliis qui ius non didicere antecedant. Sic Apoſtol. principes Tertullianus anteceſſores vocat lib. 1. Tunc primum cum anteceſſoribus Apoſtolis conſerebat. Anteceſſor etiam accipitur pro iudice præcedenti & priore, apud Paulum l. edictum. 55. D. de iudiciis.

Anteceſſores etiam Tranquillo in Vitellio dicuntur pręcurſores. Gallis *Auant-coureurs.*

ANTEFERRI, clauſulæ, cuius mentio fit in c. quodam de præbend. in 6. & c. auctoritate de conceſ. præb. eo. lib. vim explicat Felinus in c. cauſam quæ. & c. capitu.

de reſcript. in antiq. cuius verba huc transferre nimis longum eſſet.

ANTESTARI, eſt dicere tu mihi in ea cauſſa teſtis eris, vel teſte vti, id eſt, vnum aliquem ex his qui adſunt, prehenſa auricula, teſtem citare. Acroni, & Porphyrioni in Sermo. Hor. 1. Saty. 9.

—& quòd tu turpiſsime magna
Exclamat voce & licet anteſtari?

Verbum vetus leg. XII. Tab. quanquam deprauata ſit: ſic enim eam legit Lambinus, SI VIS VOCATIONI PVAT, AVT SITE IN IVS VOCANTEM NON SEQVATVR, AMTESTATVS EM CAPITO, ſeu, IN IVS EMRAPITO. Turneb. ſic reſtituendam putat, SI IN IVS VOCAT, NI IT ANTESTATVS MANVM INIICITO, AVREM ANTESTATI CAPITO. Lambinus vult hoc verbum componi ab am, id eſt circum, & teſtari: Priſcianus tamen ſcribit Græco illi προδιαμαρτυρηθῆναι reſpondere: Bud. Græco κλητεύειν, id eſt denunciare teſtimonium. Sunt qui ita explicent, anteſtari, id eſt, teſtato conuenire.

Αντιάδες ſunt tonſillæ, id eſt faucium inflammationes cum tumore. ſic accipitur in l. quæritur. 14. §. ſi quis. D. de ædil. edict. Antias autem nomen eſt tam morbo quàm particulæ accommodatū: vnde Plin. Tonſillæ in homine, in ſue glandulæ. Ab Ariſtotele in 1. de hiſt. anim. παρίσθμια vocantur.

Ἀντικατηγορία recriminatio, mutua accuſatio, Apollodoro. Eius duo genera eſſe ſcribit: Alterū, quo idem crimen litigatores intendant: alterum quo aliud, atque aliud. Vide M. Fabium lib. 3. c. 12. & li. 7. c. 3. vbi Apollodorum citat.

Αντίδωρον, remunerationem ſignificat. Vlpia. in l. ſed & ſi. 25. §. conſulit. D. de petit. hered.

ANTIDOTVM, medicamentum, quo nos aduerſus venenum præmunimus: contrauenenum adpellamus l. 5. D. de pen. leg. adpellatur à Gaio medicamentum ſalubre. l. quod ſæpe. 35. D. contrah. emp.

Αντίχρησις eſt ſpecies pignoris ita dati, vt donec pecunia ſoluatur, pignore creditor vtatur fruatur in vicem vſurarum, l. ſi is. 11. §. 1. D. de pigno. l. ſi pecuniam. 22. D. de pigno. act. Exempla huius ſunt in l. ſi ea. 14. & l. ſi ea lege. 17. C. de vſur.

ANTICIPATVR res lite cuius cauſſa intruditur actio antè, quàm præſcriptioni locus ſit. exemplum eſt in l. 2. C. de vect. & commiſſ.

Αντινομία Fabio li. 3. c. 6. legum contrarietas, quam vllam in libris Digeſtorum relictam pernegat Iuſtinianus l. 1. §. nulla. de vete. iur. enucl. ſiue de confirmat. Digeſt. Contrà putat Budæus ad l. fina. §. ſeruus. D. de ædil. edict. Leges ſequentes contrarias cenſet. Lex, per ſeruum. §. denique. D. de vſu & hab. cum l. 5. §. 1. D. vſufruct. quemad. cau. l. ſi pœnæ. D. de cond. indeb. & l. repetitio. D. eo. l. quid tamen. & l. cum ab eo. D. de contrah. empt. l. cum quidam. & l. in fraudem. D. de iure fiſci. l. hoc iure. & l. inſulam. & l. ſtipulationes. D. de verb. obli. l. ſi filiusſa. D. de iudic. & l. fi. D. de extraord. cog. Has ἀντινομίας conciliant eruditiſsimus Zaſius adito in eam rem libello parte 1. & nouiſsimè l. Cuiacius in libris Obſeruationum.

Antipelargia, ἀντιπελαργία gratiarū relatio, à ciconia, quæ πελαργὸς dicitur. Tradunt enim ciconiā naturali quadam inclinatione parentes ſenio confectos alere, humeríſque geſtare in volatu. Vnde iuſtitiæ ſymbolum dicunt. Et pelargicas, ſeu ciconiarias leges ex Ariſtophane rectè adpellauerimus æquas, ſiue naturales, quibus iubentur liberi parentes inopes alere. Hæc Budæus in l. 11. D. de iuſtit. & iur.

Antipherna, ſunt donationes quas maritus facit vxori propter nuptias, quibus proxima ſunt θεώρετρα, & ὑπόβολα, de quibus Conſtan. Harmenopulus ſcribit li. 4. tit. 10. Antiphernorum fit mentio l. fi. C. de donat. ant. nupt. verbum iunctum ex ἀντὶ & φερνή. Hæc in dotem rediguntur l. generaliter. §. hoc obſeruari. C. de ſecun. nupt. Vide infra Ὑπόβολον.

ANTIQVARE Feſto eſt morem priſtinum reducere. Antiquare legem eſt ipſam abrogare, improbare, tollere, Ciceroni 3. de legibus. Vos item, vt audio, legem antiquaſtis ſiue tabellas. & l. 15. C. de ſacroſ. eccleſ. & l. fi. C. de ed. diu. Had. tol. Moris enim erat Romæ cum rogatam legē improbarent, & repudiarent, in tabula ſcribere A. qua notula ſignificabatur, Antiquo.

ANTIQVARIVS qui verbis ab vſu remotis vtitur, quíve vetuſtiſsimos auctores ſcrutatur, Suetonio in Auguſt. ca. 68. Iuuenalis Satyra 6.

Ignotóſque mihi tenet antiquaria verſus.

Antiquarij etiam erant qui bibliothecæ codices componebant, vel pro vetuſtate reparabant, vt docēt Imppp. Conſtitutio. l. 2. in princ. C. Th. de ſtud. li. vrb. Rom. lib. 14. C. T. quo etiam ſenſu accipiuntur in l. hac parte. 10. C. de proximis ſac. ſcrin. Vnde etiam ἀρχαιογράφοι, & καλλιγράφοι vocabantur, ad differentiam aliorum qui ὀξυτάχως ſcribebant.

Antiquior dicitur carior, & potior, Paulo l. poſtliminiū. 19. §. transfugæ. in fi. D. de cap. & poſtli. quo etiam ſenſu ſæpiſsimè inuenitur apud claſsicos rerum ſcriptores. Cicero, Antiquiorem (inquit) Deiotaro fuiſſe laudem & gloriam, quàm regnū & poſſeſsiones ſuas.

ANTIQVVM ius apud iuris auctores variè accipi, ſpectaríque liquet ex ſubiectis. Nam interdum pro iure gentium, quod cum humano genere natura prodidit, Gaio l. 1. D. de adq. rer. do. §. ſingulorum. Inſti. de rer. diuiſ. Antiquum ius etiam dicitur, quod ex legibus XII. Tab. deſcēdit l. in rem. 24. §. tignum. D. de rei vindi. quæ antiquæ leges adpellantur, ſiue antiqua lex Vlpiano l. 2. §. 1. D. de noxal. & diuo Antonino Imp. l. 1. C. de except. Dicitur & antiqua prudentia. l. penult. in fi. C. de conſtit. pecu. At in l. Gallus. 29. §. ſi eius. D. de lib. & poſt. antiquum ius accipitur pro eo, quod legem Velleiam præceſsit: id quod de iure à Gallo inducto accipit Accurſius ad Gallum. quod & Bartol. & Baldus, & Iaſon probant. Idem videtur ſenſiſſe Alciatus ibidem, & res ipſa docet. Apud Vlpianum verò in l. 1. §. ſi nemo. & l. 2. §. ſi mater. D. ad S C. Tertyl. accipitur pro eo iure, quod Senatuſconſulta Tertyllianum & Orphitianum præceſsit. Sed an hoc de XII. Tab. intelligendum eſt? an de poſteriore? & de XII. Tabulis accipiendum putem, cum Accurſio ad d. §. ſi nemo. Apud Celſum in l. pater. 29. in fi. D. de leg. 2. Ius antiquum ſumitur pro legibus XII. Tab. Accurſio interprete. Sunt qui putent accipiendum pro eo iure quod eſt ante legem Iuliam & Papiam: quo etiā modo ſumendum aiunt in Epitome Vlpiani tit. 17. & 18. In Papiniani reſponſo l. Seia. §. fin. D. de don. cauſ. mort. ſignificat id ius quod Seueri conſtitutionem præceſsit. In l. 1. in fi. D. ſi quis à par. man. ſit. iuris antiqui nomine querelam inofficioſi ſignificari aiunt. Accurſ. ius alimentorum interpretatur. Sic etiam

Antiquum ius in l. liberos. C. de collat. quod anteceſsit conſtitutionem Anaſtaſij. Antiquum ius in l. vnic. C. vnd. vir. & vxor. intelligitur Accurſio interprete de l. vnic. D. eo. Equidem de lege Romuli accipiendum putem. Hic enim ita lege cauit: FILIA, VTI PATRI, ITA DEFVNCTO VIRO, HERES ESTO. Halicar. lib. 2.

ANTIQVITATIS nihil ignorandū eſt, Inſt. de teſtam. §. 1. cum hoc pugnat quod ait Imperator, veteris iuris prolixitatem ſcire, non eſt neceſſarium, l. vnica. §. & hoc locum. C. de caduc. tollen. Conciliatio: vt quod vel tollitur, vel reformatur, non ſit incognitum, oportet ea in parte antiquitatem noſſe, d. l. vnic. §. & cum

triplici. Ad declarationem vel confirmationem iuris antiquitas vtiliter inueſtigatur, l. ideò quia. & l. ſeq. D. de legi. alioquin ad definitionem cauſſarum, antiquitas iuris abrogati nullo modo eſt alleganda. l. vnica. in prin. C. de lat. lib. tol.

ex Antiquitate temporis, cuius initium non apparet, introducitur conſuetudo, quæ habet vim legis, & iuris conſtituti, l. 1. §. fin. & l. 2. in princ. D. de aqu. & aq. plu. arcen. l. hoc iure. §. ductus. D. de aqua quotid. & æſti. Talis antiquitas non minorem habet vim in ſuo genere, quàm iuſſus Imperatoris, vt ait And. de Iſernia. tit. quæ ſint regal. in vſib. ſeud.

Antiquitas vltra hominum memoriam comparatur ſeruituti conſtitutæ, l. 1. C. de ſeruitut. poſt tempus quod memoriam excedit, non eſt opus allegare titulum. ca. 1. de præſcri. lib. 6. vbi gl. in verb. nihil. Ex vſu & poſſeſsione triginta annorum præſumitur bona fides, ſi allegata fuerit, l. poſsideri autem. §. ſi ſeruus. D. de adqui. poſſeſ. ibi. Sed hoc ita verum eſt, ſi diu in libertate moratus ſit. Bart. in l. vlti. in fin. verſ. illud enim. C. vnde vi. quo caſu ſtatutum, priuilegium, vel pactio impedit præſcriptionem 30. vel 40. annorum: eo tamen præſcriptio tanti temporis, cuius initium non extet in memoria hominum, non excluditur. Nouell. vt de ceter. commuta. Eccleſ. §. de cetero. iuncta gloſſa verb. præſcript.

Anvli, ſiue, vt κατ' ἐτυμολογίαν ſcribit Varro, annuli, circuli ſunt parui, quorum quidam ſignandi cauſſa habebantur, l. ſignatorius. 74. D. de verb. ſig. l. argumento. §. ornamenta. D. de aur. & ar. leg. De his intelligitur l. ad teſtium. §. ſi ab ipſo, & §. ſignum. D. de teſtam. l. ſi vnus. 12. C. eod. & alibi. Alij ornatus gratia, d. §. ornamenta. & alibi ſæpe.

Anuli leues Vlpiano dicti ſunt, qui non excedunt rem quinque aureorum. l. diuus. 6. D. de bon. damn.

Anulos aureos ferre ſolis ingenuis licuiſſe ſcribit Iſidorus li. 20. Proinde liberti ius anulorum aureorum impetrabant à principe, vt ingenuitatis munia conſequerentur, l. ſed ſi. 10. §. patronum. D. de in ius voc. l. cum ex oratione. 44. D. de excuſat. l. 1. & tot. tit. D. de iu. au. an. & l. 1. & 2. C. eo. Hoc ius Modeſtinus l. 14. D. de excuſ. δίκαιον χρυσῶν δακτυλίων appellauit. Vide Bud. l. fin. D. de ſenat. Porrò veteres Græcos anulum habuiſſe in digito manus ſiniſtræ, qui minimo proximus eſt, Gellius lib. 10. cap. 10. ſcriptum reliquit.

AP

Apage, apud antiquos dicebatur, prohibe, compeſce, Feſto lib. 1.

Aperire tabulas ille videtur apud Vlpianũ l. ſi quis. 3. §. aperire. D. de S C. Silan. qui naturaliter aperit, ſiue ligatæ ſint, ſiue non. Aperire accipere debemus prohibitos, vel palàm, vel publicè, vel ſecretò.

Aperire viam, eſt ad veterem altitudinem, latitudinémque reſtituere, Vlpian. l. 1. in princ. D. de via public. & itin. publ.

Aperire parietem dicitur, qui feneſtram, vel ianuam in eo facit, Paulo & Sceuolæ. l. pen. & vlt. §. fi. D. de ſeruit. vrb. pręd. Sic aperire partem cœnaculi, eodem ſenſu dixit Alfenus l. habitatores. D. loc.

Aperire refugia in l. ſi cuius. 13. §. ſed ſi ædium. D. de vſu fruc. Aperire puteum l. fluminum. 24. §. fi. D. de dam. infect. eſt fodere puteum.

Aperire ſulcum, l. qui duo. 29. D. de ſeruit. ruſti. præd.

Aperire Nonio, eſt erigere, & oſtendere.

Apertvra eſt apertio, ſiue ipſe aperiendi actus, l. 3. §. aperire. D. de S C. Sila. l. 3. §. filia. D. de heredib. inſtitu. & alibi ſæpe.

Apices iuris, hoc eſt ſubtilitates, ſummum ius, ſtricta iuris ratio, in qua æqui & boni ratio non habetur, ſed res ad viuum reſecatur: quæ bona fide agenti non conueniunt, vt eximius æquitatis cultor Vlp. dixit, in §. quædam. l. ſi fideiuſſor. D. mand. Hinc dubio procul emanauit vulgatum illud, diſputantem in re liquida non eſſe audiendum: de quo latius diſſerit Bart. in l. confeſſus. D. de cuſtod. reor.

Apisci Nonio, eſt inuenire & adipiſci. eodem verbo vſi ſunt ſæpiſsimè Iuriſcoſ. Vlpian. l. quod apiſcendæ. D. de donat. inter vir. & vxo. Quod apiſcendæ dignitatis gratia ab vxore in maritum collatum eſt, &c. & l. ſed & ſi. §. de eo. D. de her. pet. Quod ſi ab initio quidem iuſtam cauſſam habuit apiſcendæ poſſeſsionis. Paulus l. 1. §. 1. D. de acquir. poſſeſ. & alij in Pandectis. Eodem verbo vtitur etiam ſæpe Cor. Tacitus.

Ἀποκήρυξις, abdicatio l. abdicatio. C. de pat. pote. vide ſuprà Abdicatio. Vnde ἀποκήρυκτος, ὁ ἐπὶ ἁμαρτήμασιν ἐκπεσὼν πατρῴας τῆς οἰκίας: id eſt, qui ob peccata è patris domo eiectus eſt. Ἐκποίητος verò, ὁ ὑπὸ τοῦ φύσει πατρὸς εἰς ἕτερον οἶκον δοθεὶς υἱός, ait Sudas.

Apocha, confeſsio ſolutæ, datæve pecuniæ, qua creditor ſe à debitore pecuniam accepiſſe teſtatur. tot. tit. de apoch. pu. & l. plures. C. de fid. inſt. & l. fi. §. Titius. D. de condi. indeb. Apocha autem differt ab acceptilatione, quòd acceptilatione omnino contingit liberatio, licet pecunia ſoluta non ſit: Apocha, non aliàs, quam pecunia ſoluta, Vlpiano l. ſi accept. 19. §. fin. D. accep. Aliam horum differentiam vide apud Hotom. in Comm. verb. iuris.

Ἀποκρισιάριοι, Ad reſponſum interpretatur Iuſtinianus Nouell. 25. Vide Ad reſponſum. Interdum hoc nomine appellantur qui in aula Imperatoris eccleſiarum cuiuſq; diœceſis negotia gerebant, quaſi eorum legati, vt Nouell. 6. §. κἀκεῖνο γε μήν. Apocriſiarius etiam dici videtur, qui monialium negotia procurat, vt Nouell. 123. §. κατ' οὐδένα. item qui monachorum.

Ἀπόκρυφος, occultus, arcanus. Porrò qui libri ſint Apochrypi, vide 15. & 16. diſt. per totum.

Ἀπόδειξις in Nou. & Baſil. eſt apocha, cuius commeminit Euſtathius περὶ χρονικῶν διαστημάτων. titu. περὶ λ. ἡμερῶν. M. Fabius ἀπόδειξιν definit lib. 5. ca. 10. euidentem probationem.

Ἀποδυτήριον, pars eſt balnei, vbi conſtituebantur capſarij. Cuiac. lib. 5. cap. 8.

Ἀπόλιδες, vide ſuprà A, præpoſitionem: ἀπόλιται Theopompo dicuntur, libro tertio Onom. I. Polluc. cap. quarto.

Apographa, ἀπογραφὴ, eſt adnotatio bonorum, indéxque eorum quæ reperta ſunt. Iuriſc. inuentarium vocant, & Repertorium, vt in Commen. linguæ Græcæ Budæus teſtatur.

Ἀπόφασις, in diui Pij conſtitut. l. 1. §. 1. D. de appellat. reſcriptum, ſententia: quo ſenſu ſępe reperitur apud Demoſthenem, & Plutarchum in Publicola. Apud Dialecticos plerunque pro negatione ſumitur.

Ἄπορον, Gellius libr. 9. cap. 15. vertit inexplicabile: Fabius libri 3. cap. 8. dubium, & de quo non liquet. Huius controuerſiæ exemplum extat apud Marcianum l. ſi ita. 19. D. de condit. inſtitu. vide A. Aug. lib. 4. Emend. cap. 16.

Ἀποστασία, à fide religionéque defectio, fidei ſanctæ proditio, vt ex Imppp. conſtitutione elicitur, lege hi qui. 3. de apoſtat. Apoſtatarum autem nomen eſt ſacrilegum l. 4. C. eod.

Ἀποστάσιον, rępudium interpretatur Euſtathius in eo qui περὶ χρονικῶν διαστημάτων inſcribitur lib. tit. περὶ ἀποστασίας. cuius rei exemplum extare ſcribit in Nouell. 22. cap. 2.

Apostoli vulgò ſunt dimiſſoriæ literæ, ἀπὸ τοῦ ἀποστέλλειν, quod mittere ſignificat, l. dimiſſoriæ. D. de verbor. ſignific. l. vnic. D. de libell. dimiſſ. l. Lucius. 9. D. de iure fiſc. Paul. lib. 5. Sentent. tit. 34. l. eos. 6. §. fi. C. de app. Apoſtolorum formam tradit Marcianus d. l. vnica.

d

Αποθήκη, repoſitorium, reconditorium, id eſt, locus rebus quibuſuis ad tempus condendis idonena: quæ & librorum erat, l. quæſitũ. 12. §. inſtructo. 17. D. de ſund. inſtructo. & χρημάτων, ἢ σκευῶν, Iulio Polluci, lib. 10. cap. 1. Onomaſtic. eſt & cella vinaria l. videamns. §. qui vinum. D. loc. l. vulgaris. 21. §. certè. D. loc. l. 1. C. de ver. ſign. Pli. lib. 14. c. 14. Olei quoque erat. Columell. lib. 1. c. 6. Rei ruſtic. l. 1. C. de verb. ſignifi.

APPANAGIVM, Francicum vocabulum. Sumi ſolet pro ea bonorum parte quæ Regis Franciæ liberis natu minoribus ſolet concedi, poſtquam natu maximus mortuo patre regnum adeptus eſt. Eius autem ius & conditio hæc eſt, vt directum dominium Rex ea in parte retineat: & ſi poſteri virilis ſexus deficiant, ad regem redeant. Dictum autem eſt quaſi Abbannagium, B. in P mutato, quaſi quis partem excluſoriam dicat: non à pane quotidiano, vt volunt pragmatici.

APPARERE Budæo in Forenſib. exhibendi officij, & obſequij exhibendi gratia præſto eſſe: quod & antè docuit ad Virgilij verſ. lib. 12. Aeneidos Seruius:

Hæ Iouis ad ſolium, ſæuique in limine regis
Apparent, acuúntque metum mortalibus ægris.

Cicero pro Cluent. Quid ſibi autem illi ſcribæ, quid lictores, qnid ceteri quos apparere video, volnnt? Feſtus li. 12. Naualis, inqnit, ſcriba, qui in naue apparebat.

Apparere etiam, probatum eſſe & liquere probationibus, ſonat §. ſic itaque diſeretis. Inſt. de actio. Si apparet eum dare oportere: quem locũ ita vertit Theophilus, εἰ φαίνεται τὸν ἀντίδικον τόδε πρᾶγμα χρῆναί μοι δοῦναι. Apparet igitur non pro intendere ibidem accipi, vt malè Oldendorpius explicuit.

APPARITIO, officium, actus apparendi: quandoque ſumitur pro ipſis apparitoribus, Vlp. l. fi. §. fi. D. quod met. cauſ. quo etiam ſenſu accipitur in l. 1. C. de loca. prædi. ciuil. li. 11. vbi ſubaudiendum, interueniente, ex d. §. fi. D. quod met. cauſſa: idque etiam rectè ſentit Odofredus ad l. 1. qui eam optimè omnium explicat. Apparitio igitur ibi pro apparitoribus ſumitur, non pro iudice, vt Accurſius & Ioannes de Platea ibidem, aut pro diſcuſsione, vt Oldendorpius, falſò putarunt. Apparitio etiam ſumitur pro officio, ſiue ordine l. 2. C. de appar. procoſ.

APPARITORES ſunt magiſtratuum miniſtri, qui eorum iuſſa exequuntur, vt colliges ex l. 1. ad inſcriptionem & ἐπιγραφὴν relata de exec. & exact. li. 10. C. Apparitorum numero ſcribas, viatores, lictores & præcones contineri, ex eo quem ex M. Ciceronis Cluentiana ſuperiùs adduximus, loco edocemur. Porrò eos varios fuiſſe conſtat ex lib. 12. C. tit. 52. 53. 54. 55. 56. 58. 59. 60.

APPARITVRA autem, ipſum miniſteriũ, & officium, vt Tranquillus ſcribit in lib. de Grammaticis. Vide Old. in claſſe 1. actio. 4. in prioe.

APPELLARE generale verbum eſt: Appellare Magiſtratum, eſt ipſum adire agendi cauſſa in edicto Prætoris, l. prima D. ex quibus cauſ. maio. Hoc inquit Accurſius, non fuit expoſitum ab Vlpiano: quod tamen ab eo factum putem, ſed à Tribuniano omiſſum, vt & alia multa. Appellare item eſt ab inferiore iudice ſuperiorem prouocare l. prima. D. de appell. & tot. tit. C. & D. eod. Appellare etiam eſt iudicio conuenire, l. qui appellat. 29. D. de iudic. & l. fideiuſſor. 16. §. fin. de fideiuſſ.

Appellare debitorem, eleganter & propriè, pro eo quod crebrius dicitur interpellare, id eſt, ab eo id quod debet repoſcere, Iulian. l. 16. in fin. D. de fideiuſſ. Veriſimile eſt id actum, vt eum appellatus reus non ſoluiſſet, fideiuſſor teneretur. ſed etſi reus antequam appellaretur, deceſsiſſet, fideiuſſor obligatus non erit. In eandem ſententiam illud eſt Columel. lib. 1. cap. 7. Vel optima nomina non appellandu, fieri mala, fenerator Alfius dixiſſe fertur. Vulgus, non ſollicitando.

Appellare, eſt auxilij gratia quempiam implorare. Cicero: Vos, vos appello fortiſsimi viri.

Appellare ex aduerſo, hoc eſt, nomina per antiphraſin imponere, vt bellum, quòd minimè bellum, vel bonum ſit.

Appellare item eſt blanda oratione alterius pudicitiam attentare. Hoc enim non eſt conuicium facere, ſed aduerſus bonos mores attentare. Vlpianus in l. item apud Labeonem. 15. §. appellare. D. de iniur.

APPELLATIO eſt triplex, videlicet, quædam à ſententia diffinitiua, de qua tractatur D. & C. de appellatio. quædam ab interlocutoria ſententia, quam require in l. ſecunda D. de appell. recip. vel non. quædam denique ab actibus extraiudicialibus, cuius fit mentio in l. prima §. ſolent. D. quan. appellan. ſit. Sunt qui duo tantùm genera conſtituant, iudicialem putà, & extraiudicialem: quibus accedo. Sunt etiam qui eam in duo genera diſtribuant: in expreſſam, & tacitam. Expreſſam intelligentes, quæ voce aut ſcriptis fit l. prima & ſecunda D. de appe. tacitam, quæ neque voce, neque ſcriptis fit, ſed facto, cuius meminit tex. in cap. dilecti filij. de appel. in antiq. Eſt & alia diuiſio. Nam quędam appellatur generalis: & hæc reiicitur, cap. 2. extr. eo. & ſpecialis gloſ. in d. cap. 2. Appellatio autem fuit inuenta ad præſidium Innocentiæ: non autem vt defenderetur malitia appellantis. c. ſuggeſtum. & c. ad noſtram. de appel. & ad imperitiam & iniquitatem iudicis detegendam l. 1. D. de appell.

Appellationem non oportet ad compares iudices referri, ſed à minori iudicio in maius tribunal aſcendere, Nouel. de appel. §. illo videlicet obſeruando. Conſt. 23. cuius Epitome tantùm in Græca editione Scrimgeri extat.

Appellatio, definitore Hermogeniano l. præfecti. 17. D. de mino. eſt iniquitatis ſententiæ querela. Hæc definitio, vt breuis, ita vera eſt. Bartolus vero ita definit in l. 1. D. de appell. vt ſit ius quo interim prima ſententia extinguitur, & interim cauſſæ cognitio ad ſuperiorem iudicem deuoluitur. Hanc rectius quàm Barto. definiiſſe viſus pleriſque fuit Iulius Pontifex in c. placuit. 12. q. 6. vt ſit à minore iudice ad ſuperiorem prouocatio. Hermogeniani & Iulij definitiones vt rectæ aptæque ſunt, ita omnibus probatæ.

FORMVLÆ APPELLATIONVM.

Appellationem recipere & admittere, quæ duo idem ſonant l. ei cuius. 5. D. de appel. l. ſi quis. 6. §. hi autem. D. de iniuſt. ſignificant autem pontificiis appellationi deferri, c. an ſit. de appel. in antiq. Huic contrarium eſt repudiare, l. appellatione. 3. C. eo.

Appellationis cauſſas reddere & agere, l. 1. & 2. D. an per alium cauſ. l. 1. D. ſi pend. appel. & alibi ſæpe in titul. D. de appell. eſt placitare cauſſas appellationis. Proſequi appellationem, & prouocationem exercere, pro eodem dicuntur l. 2. §. legatis. D. de iudi. l. 3. D. de appel. & re. Ex appellatione cognoſci, & pronunciari dicitur, quando appellationis cauſſa cognoſcitur & pronunciatur, l. non ob. 25. D. pro ſoc. l. creditor. 102. §. 1. D. de ſolut. l. licet. C. loc. Sic ex appellatione ſententiam dicere l. minor. 18. §. idem Imp. D. de min. Et ad appellationem iudicare, lege non putabam. D. de cond. & demonſtr.

Appellatio iniuſta pronunciatur, cùm dicitur male & temere appellatum, l. negotiorum. D. de appel. porrò ſuperiori iudici ſatis eſt pronunciare, iuſtam, vel iniuſtam prouocationem, ex Diocl. & Maxi. conſtitu. l. eos. in fin. princ. C. de appel.

Appellationum tempora, l. qui ſuſpectam. 20. D. de appel. cũ ſimilib. ſunt quæ ad appellationem interponendam, exercendã & explicandã conſtituta legibus, moribúſve ſunt. Sunt autẽ quatuor, vt à quodã Antecesso-

re Tolo

re Toloſæ accepi. Primum intra quod appellare oporteat: & intra decem dies appellãdum Iuſtinianus conſtituit, Nouel. 23. §. 1. idque à recitatione ſententiæ. Secundum tempus, intra quod petendi ſunt Apoſtoli, de quo l. Iudicibus. C. de appel. Tertium eſt tempus inducendæ, & vt pragmatici Galli loquuntur, releuandæ appellationis, cuius meminit l. 2. & 3. de temp. & repar. appel. Quartum tempus terminandæ, §. ſancimus. de appell. conſtit. 93.

Appellatio Tribunorum, apud M. Cic. in Cluentiana, Videtúrne interceſsiſſe appellatio Tribunorum, non more, ſed auxilij cauſſa. Appellantur autem Tribuni more & inſtituto, cum eorum interceſsio poſtulatur, ſi quid iniquè à Prætore, verbi gratia, decernatur: at cum auxilij cauſſa appellantur, id verò non fit more in cauſsis, quia qui id facit, de ſua cauſſa cognoſci non vult. Qui enim auxilij cauſſa tribunos appellabat in litibus, is ſe æquo iudicio certare non poſſe clamabat.

APPELLARE propriè nauigia dicuntur ad litus, ripam, portum, Græcis κατάγειν l. riparum. D. de rer. diuiſ. Sed & pecora ad aquam appellere dicuntur l. vnic. § fi. D. vt in flu. publi. l. 1. §. Trebatius. D de aq. quot. & æſti. l. 2. D. de riuis. Ex quo pecoris ad aquam appulſus.

APPVLSVS pecoris inter ſeruitutes, Ius ad aquam expellendi, Vlpi. l. 5. de ſeruit. præd. ruſt.

APPENDERE in dotem, Vlp. D. lib. 23. tit. 4. l. 34.

Appius Claudius Appiam viam ſtrauit, & aquam Claudiam induxit: vel, vt quidam legunt, inuertit R, literam inuenit. vt pro Valeſiis Valerij eſſent, Pomponio l. 2. §. iuris. 18. D. de orig. iur.

Applicitum, pro iuncto, apud Scæuolam accipitur cum ait, Domum meam cum horto applicito l. vxorem. §. 1. de leg. 3. vt apud Plinium lib. 2. episto. Applicitum eſt cubiculo hypocauſtum perexiguum.

APPLICATIONIS ius ab Athenienſibus ortum eſſe refert Turn. Adu. libr. 24. cap. 32. apud quos peregrini ſe alicui opulento ciui in clientelam dabant, dicabántque: quod in palliata comœdia imitatus eſt Terentius, cum in Eunucho ſcripſit,

-vna eſt domus, Thais patri
Se commendauit in clientelam & fidem:
Nobis dedit ſe.

Id Athenienſes appellabant νέμειν προστάτην. Qui autem ad patronum ſe non applicarat, in iudicium vocabatur, quod dicebatur, ἀπροστασίου δίκη. Horum autem ſi quis inteſtatò mortuus eſſet, patronum volebant (qui tamen non propriè patronus erat, ſed tanquam patronus) dimidiæ partis bonorum poſſeſsionem accipere. Ex Ciceronis tamen in Verrem verbis, vbi C. Sulpitij Olympi meminit, colligi poteſt ſextæ partis bonorum petitionem his patronis conceſſam. Horum aliam explicationem vide apud Hotom. in Comm. verb. Iuris.

APPREHENDERE, pro capere perſonam, apud Vlpi. D. ad l. Aquil. l. ſed & ſi. §. ſin autem, ait, cum poſſet apprehendere, maluit occidere, magis eſt vt iniuriam feciſſe videatur.

Apprehenſio, id eſt, captura perſonæ, non eſt paſsim concedenda, propter magnam iacturam nominis & famæ, iuxta l. 3. §. tutores. D. de ſuſpect. tut.

APPENDICES inſtitutionis, ſunt ſubſtitutionis tabulæ, l. ſi quis heres. 35. D. de adq. hered.

APRARIVS, adiectiuum ab aper, vt retia apraria, Paulus li. 23. tit. 5. l. 22.

APSIDES verbum πολύσημον eſt, quo vſus eſt Paulus l. pediculis. 32. §. 1. D. de aur. arg. mund. Sunt autem lances rotundæ, in quibus eſca ponebatur: ſunt & tabulæ in lancium genere magis latæ & planæ, vt apud Horat. epiſt. lib. 1. ep. 15. *-tabulas cenabat omaſi, vilis & agnina.* vbi tamen alij Patinas legunt.

APTVS Feſto li. 1. cũ propria ſignificatione intelligatur, poni tamẽ ſolet pro adeptus. ſicut apiſci, pro adipiſci.

APPROBARE dicitur, qui non improbat.

APVD, mutuam loci, & perſonæ coniunctionem ſignificat: vt cùm dicimus, cœno apud amicum. Apud & penes in hoc differunt: alterum perſonam cum loco ſignificat, alterum perſonam, & dominium, ac poteſtatem: quo proximè accedit quod Vlpia. l. penes. 63. D. de verbo. ſign. dicit, penes amplius eſſe, quàm apud. Ridicula eſt igitur L. Vallæ reprehenſio. Sed hæc differentia plerumque confunditur l. 3. §. ſi penes. D. de tab. exhi. l. & habe. §. pen. D. de precar. l. eum qui ad fi. D. de vſucap.

Apud aliquem obligari, pro alicui obligari, dixit Iul. l. 16. D. de fideiu.

AQVA, inquit Feſtus, à qua iuuamur.

Aqua diurna, quæ die tantùm, nocturna quæ noctu tantùm ducitur, l. ſi ſic. 7. D. quemad. ſer. amitt. l. ſi priùs. D. de aq & aq. plu.

Aqua æſtiua, qua æſtate ſola vti expedit: ſicut dicimus, veſtimenta æſtiua, ſaltus æſtiuos, caſtra æſtiua, quibus interdum etiam hieme, plerumque autem æſtate vtimur, l. 1. §. æſtiua. D. de aq. quotidia. & æſti.

Aqua quotidiana eſt, quæ duci aſsiduè poteſt, tam æſtiuo, quam hiberno tempore, etiam ſi quotidie non ducatur. Naturã enim aquę, ac cõſuetudinem reſpicimus.

Aquæ caput illud eſt, vnde aqua naſcitur, l. 1. §. caput. D. de aqua quot. & æſtiua.

Aqua & igni interdictum. Hi quibus aqua & igni interdictum eſt, id eſt, deportati. Vlpia. l. 1. D. de leg. 3. Vide Interdicere.

Aqua & igni accipere, l. pen. D. de don. Inter vir & vxor. Varr. apud Seruium: Mariti aqua & igni vxores accipiebant. Eodẽ reſpicit verſus ille Valerij Flacci lib. 8.

-ignem Pollux vndamque iugalem Prætulit.

Vide Igni & aqua accipere.

Aquam pluuiam definit Vlpianus l. 1. §. 1. D. de aq. & aq. plu. quæ de cælo cadit, atque imbre excreſcit, ſiue per ſe hæc aqua cæleſtis noceat, ſiue cum alia miſta ſit. De aquæ pluuiæ tranſitu (ait Frontinus de limitibus agrorum) controuerſia, ſi collectus pluuiæ aquæ tranſuerſum ſecans finem alterius flumen influit, & diſconuenit. ad ius ordinarium pertinebit.

Aquæ calidæ, & frigidæ meminit Vlpianus l. 1. §. Idem Labeo. D. de aq. quot. & æſti.

Aqua perennis, quæ perpetuò fluit, neque vnquam areſcit, l. 1. §. loquitur. D. eo.

Aqua profluens ſeparatur à flumine, §. & quidem. de rerum diuiſ. videtúrque tantum à flumine differre quantum pars à toto.

AQVAGIVM, Feſto, quaſi aquæ agium, l. hoc iure. §. pen. D. de aq. quot. & l. aqua 9. D. quemad. ſer. amitt.

AQVARII ſulci fiebant in agris aquæ eliciendæ cauſſa. Græcis σωλῆνες dicti l. 1. §. ſed & ſi quis. & §. ſeq. & ſequen. D. de aq. & aq. plu. l. vicinus. 24. D. eod. Feſt. lib. 5.

AQVARII, aquarum cuſtodes, ὑδροφύλακες, l. penul. de aquæduct. li. 11. C. Aquarij, qui aquam domum lauandi, potandíque cauſſa importabant, l. quæſitum. 12. §. idem reſpondit. 22. D. de inſtr. vel inſtru. leg. Aquarij autem Feſto ſunt impudicarum mulierum ſordidi aſſeclæ. Quam ſignificationem hinc puto manaſſe, quòd cum eorum miniſterio ſæpius mulieres ad balneum vterentur: vnde apud Plautum, *Aggerundáque aquaſunt viri duo defeſſi.* hac occaſione amorum internuntiis ſolebant eis vti. Hinc Iuuen. *-veniet conductus aquarius.* Aquarioli autem per diminutionem ad contemptum, vt in viliſsimis & omnium viliſsimi ipſi dicuntur. Turn. *macarios*, m, addito inde deduci vult, & teſtatur in lexico latinogræco Aquarium, ὑδροφόρον eſſe, & aquariolum βαλανέα, ſed & baccarionem, πορνοδιάκονον.

A QVAE DVCTVS eſt Ius aquæ ducendæ per fundum alienum, l. 1. D. de ſeruit. ruſt. præd.

A QVAE HAVSTVS, eſt ius aquam hauriendi, d. l. 1.

A QVAE LICIVM dicitur cum aqua pluuia remediis quibuſdam elicitur. Feſto lib. 1. & Tertul. lib. 3. aduerſ. Marcio. Vnde Aquilices, qui aquæ eliciendæ ſunt artifices, apud Tarruntenum l. vlt. D. de iure imm. de quibus vide Vitruu. lib. 8. c. 1. & Pli. lib. 26. c. 6.

A QVILEX dicitur N. Marcello aquam colligens, & Paterno l. fi. de iure immu. D. ſcilicet artifex inueniendorum fontium, aquarumque colligendarum ad aquæductus, iidem fere cum iis qui libratores vocantur in tractat. de excuſ. artif.

A QVILIANA ſtipulatio à Gallo Aquilio expoſita eſt, vt Florentinus ſcribit l. & vno. 17. §. eius rei. D. de accept. huius formulam referens, cuius eam eſſe vim ait Vlp. l. Aquiliana. D. de tranſact. vt omnes omnino præcedentes obligationes nouet, & perimat, ipſáque perimatur per acceptilationem: & referente Papiniano l. cùm Aquiliana. D. eo. ex conſenſu redditur.

A QVIMINALIA, vaſa aquaria l. 3. D. de ſupel. lega. Paulo lib. 3. Sent. recep. titu. 6. Cuiacius tamen Obſer. li. 10. ca. 13. Aquimanilia legi mauult, & explicat χειρόβεξα: teſtaturque in veteribus gloſsis inueniri, Aquimanile, χέρνιβον, vel quod ex eis aqua manet & effundatur in pelues, vel quod aquam poſcere ſolerent ante cibum his verbis, Aquam manibus. Plautus Trucul. Date aquam manibus.

A QVIMINARIVM dicitur vas eſcarium, & propter aquam paratum, l. cùm aurum. 19. §. ſi cui. D. de aur. arg. leg. Cuiac. Obſ. lib. 10. c. 17. legi mauult Aquimanarium, ea forma qua Non. Aquæ-manalem dixit.

A R

A RATRVM inducere; moris fuit Romanis, cum vrbem aliquam euertiſſent, vt eam funditus delerent. Hoc probare & colligere ſolent Iuriſconſ. tum demum vrbem aliquam eſſe deſiiſſe, atq; interiiſſe, cum in ea aratrum circunductum eſt, Modeſtin. l. 21. D. quib. mod vſufr. Hinc Cic. Philip. 1. Vt vexillum tolleres, & aratrum circunduceres. Et Horat.

(Iræ) —altis vrbibus vltimæ
Stetere cauſſæ cur perirent
Funditus, imprimerétque muris
Hoſtile aratrum exercitus inſolens.

A RATORES & A RATIO. Ager aliquis decumanus qui arabatur, eorum à quibus colebatur proprius non erat, ſed publicus pop. Rom. cenſebatur, ac decumarum cōditione & pēſitatione agricolis erat attributus, Aquiratores dicebantur, agríq; quos colebāt, Arationes: ſed & omnis ager vectigalis & decumanus qui arabatur, frumentariúſq; erat, ſic vocabatur. Cic. in Verrem: Pulſos aratores eſſe dico, agros vectigales vexatos. Et in Rullum: Illi Capuam receptaculū aratorum eſſe voluerunt. Nam ager Campanus cū publicus pop. Rom. eſſet, qui Capuæ eum colebant, & decumas penſitabant, aratores erant. Turn. A du. lib. 1. c. 6.

A RBITAR vetuſtè dicebatur, pro teſte. Vnde illud, Remotis arbitris, pro ſine teſte, & in ſolitudine. Interdum datum iudicem, addictúmque ſignificat, l. Lucius. 24. D. de poſ. quod & Feſtus probat lib. 1. his verbis: Arbiter dicitur iudex, quòd totius rei habeat arbitrium, & facultatem. Eſt igitur arbiter Iudex compromiſſarius, id eſt ciuis Rom. ex compromiſſo à litigatoribus ſumptus, cui Prætor diſceptandæ arbitrio ſuo controuerſiæ poteſtatem dedit, l. Pomponius. D. de arbit. & l. 4. & l. pen. C. eo. Arbiter etiam quandoque à magiſtratibus dari ſolet, l. 2. C. de ſent. & interlo. Separatur tamē & differt à iudice l. lex. 7. D. ad leg. Iul. repet. §. 1. Inſtit. de actio. Porrò hanc differentiam tradit Ariſtoteles li. 1. Rhetori. ὁ διαιτητὴς τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ, ὁ δὲ δικαστὴς τὸν νόμον, καὶ τούτου ἕνεκα διαιτητὴς εὑρέθη, ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ. quod & Senec. li. 3. ca. 7. probat: ex quo adiicias: Iudicem formula includit, & certos, quos non excedit, terminos ponit: arbiter liberam & nullis adſtrictam vinculis religionem habet, & adiicere & detrahere quid poteſt. Hinc obſeruare poſſumus, arbitros in iis potiſsimū iudiciis nominari qui ex bona fide deſcendunt.

Arbiter familiæ erciſcundæ apud Vlpianum l. 1. in. fi. D. de collat. do. l. Næuius. §. arbiter. D. fa. erciſc. l. in ipſius. & l. ſi diuiſionem. C. eo. & alibi ſæpiſsimè. Idem arbiter diuidendæ hereditatis vocatur l. filiæ. C. eod. & arbiter diuidendis bonis datus l. 3. C. com. diuid. vbi eius officium explicatur.

Arbiter communi diuidundo, l. is qui. 31. D. com. diuid. & apud Paulum libr. 1. Sentent. tit. 18. De arbitro famil. erciſcun. Cicero in Orat. pro Cecinna.

Arbiter pro ſocio, l. pro ſocio. 38. D. pro ſocio. & apud Ciceronem in Orat. pro Roſc. Comœdo.

Arbiter tutelæ, l. fi. §. fi. D. de appel. & l. 2. & 3. C. arbit. tut. vbi iudex appellatur.

Arbiter dotis recuperandæ, l. Titia. de ſolut. D. & de dote cognoſcens l. 1. D. de pact. dot.

Arbiter aquæ pluuiæ arcendæ, apud Aiſenum l. vicinos. 24. D. de aq. & aq. plu. & Ciceronem in Topic. in loco à ſimilitudine.

Arbiter actionis quod metus cauſſa, l. item ſi cum. 14. §. hæc autem. D. quod met. cauſſ.

Arbiter & in his cauſsis datur, quæ arbitratu boni viri æſtimandæ, definiendæque ſunt l. Stichus. 12. D. de lega. 3. veluti ad determinandam viam, altitudinémque actus, vel itineris ſtatuendam, l. certo. D. de ſeruit. ruſti. Item ſi inter vicinos de altitudine ædificiorum ſit controuerſia, l. qui luminibus. D. de ſeruit. vrba. Ad fideiuſſores probandos, l. arbitro. D. qui ſatiſ. cog.

Arbiter Falcidiæ is eſt qui ad defuncti bonorum quantitatem æſtimandam & conſtituendam datur. l. ſi debitor. D. ad leg. Falc. l. 1. §. cum dicitur. D. ſi cui plus quam. & alibi.

Arbiter à Prætore de rationibus excutiendis inter heredem & ſeruum datur, l. ſi quis. 5. D. de manumiſ. Nihil autem aliud ſignificat, quàm virum bonum à prætore delectum, cuius arbitrio rationes computentur, l. ſi pater. 47. §. Sticho. D. de fideic. libert. quæ ſignificatio ad omnia arbitrorum genera producitur. Arbiter de alimentis datur, æſtimaturus quantum in facultatibus ſit, l. ſi quis. 5. §. fi. D. de agnoſc. li. nec non inter dominum, & fructuarium, de refectione ædium, l. vſufructu. 7. §. quoniam. D. de vſufr. Arbiter datur à prætore, cuius interuentu merces peculiares tribuantur, l. illud. in fi. princ. D. de tribut.

Arbiter etiam datur ad definiendum quantum deminui oporteat, l. 1. §. pen. D. de vent. in poſ. & ad diſtrahendum. l. ſi magiſtratus. 27. D. de rebus auct. iud. poſsid. & ad fideicommiſsi reſtitutionem, l. pen. D. de confeſsio. & in reuocatoria actione, l. ex his. 8. D. quæ in fraud. cred. & in modo agrorum, & finibus regundis, l. de modo. D. fin. reg. hinc Terentius in Heautonti. act. 3. Scen. 1.

Vicini noſtri hic ambigunt de finibus,
Me cepere arbitrum:

Arbitri igitur vel à Prætore dantur, de quibus ſuperiùs, vel ex compromiſſo accipiuntur, & conuentione adeuntur, l. ſocietatem. §. fi. D. pro ſoc. l. arbiter. 33. D. de recep. qui arb. & recepti dicuntur, quòd arbitria recipiant, vel vt Iuſtinianus ait l. rem non. 12. C. de iudic. quòd ex recepto, id eſt compromiſſo cauſſas dirimendas ſuſcipiant.

Arbitrorum autē duo genera conſtituit Proculus d. l. ſocietatē. §. fi. vnū eiuſmodi, vt ſiue æquū, ſiue iniquū ſit, parere debeamus: quod obſeruatur, cùm ex cōpromiſſo ad

ſo ad arbitrum itum eſt:alterum eiuſmodi,vt ad boni viri arbitrium redigi debeat,& ſi nominatim perſona ſit comprehenſa,cuius arbitratu fiat.Ad hoc genus pertinent ij quos in bonæ fidei iudiciis dari ſuprà diximus.Scio Accurſium varios arbitri ſignificatus referre in l.pen.D.de arbit.& aliquot ſignificata recenſent Angel.& Iaſon in §.1.Inſtit. de actio.

Arbiter non cogetur ſententiam dicere de liberali cauſſa, l.non diſtinguemus.§.de liberali. D. de arb. nec ſacerdotio obueniente,ibidem.§.ſacerdotio, neque de cauſsis publicis:cui rei argumẽto erit,quòd de iis, quæ ad ſolutionem pecuniæ, & operarum præbitionem pertinent,ſententiam dicere debet, Iauoleno l. non ex omnibus.D. eo. quod & Solon lege cauerat apud Demoſthenem τῷ μαθ. ἐάν τινες περὶ συμβολαίων ἰδίων πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητῶσι, καὶ βούλωνται διαιτητὴν ἑλέσθαι, &c.quam legem explicui lib.2.veteris iuriſp.ad leges Solonis.

Arbiter olim tum maximè dabatur,cùm non niſi re litigioſa oculis ſubiecta,lis explicari poſſet, l. certo generi.in fine. D.de ſeruitut.ruſtico.prædior.

Arbiter ex eadem cauſa facit litem ſuam, qua iudex.leg. ſi quis in conſcribendo.C.de pact.

Arbitri eſſe non poſſunt, pupillus, furioſus,ſurdus aut mutus,l.ſed ſi in ſeruum.in prin.D. de receptis. Nec iudex poteſt recipere arbitrium eiuſdem rei, de qua iudex eſt, d.l.ſed ſi in ſeruum.§.ſi quis iudex.Sanè diuerſum ius eſt in ſpecie §. ἐὰν σύμβῃ τινὰ. Nouell. 86 cuius verba non refero:cuilibet enim ſunt obuia.

Arbiter cuius ſordes aut turpitudo manifeſta eſt,poteſt recuſari,l.ſed ſi in ſeruum.§.fi.D.eo.tit.

Arbiter excuſatur à cognitione,ſi eum infamarunt litigatores:ſi ad iudicium, vel ad alium arbitrum ierint, dicto §.fin.& l.ſeq.& ſeq. Non cogetur arbiter ſententiam dicere, ſi pœna commiſſa ſit. l. non diſtinguemus.§.1.D.eodem titul.Si dies fuerint, quibus iudex non cogetur ſententiam dicere : ſi iuret ſibi de cauſa nondum liquere,l.Pomponius ait §.fi.D. eo.ſi inimicitiæ capitales inter arbitrum & litigatores interceſſerint:ſi ætas, aut valetudo contingat : ſi occupatio negotiorum propriorum , vel profectio vrgens, aut munus aliquod reip. cauſa, vel alia incommoditas incidat.ſi iudicij ſui nomine,quod publicum, vel priuatum habet, impediatur, l. licet autem prætor. & l. ſeq. D. de recep.arbit. ſi vnus ex litigatoribus bonis ſuis cedat,l.item ſi vnus.in princ.D.eodem tit. Arbiter denique non eſt cogendus, ſi de negotio tranſactum eſt,§.item nõ eſt l.non diſtinguemus.D. de recept.arb.

Arbiter à magiſtratu non cogitur, vt hanc vel illam dicat ſententiam,ſed arbiter ſtatuet,& dicet quod ſibi videbitur,l.qualem autem.in princ.D. de recept. arbit. arbitrium enim non valet,in quo libera pronunciandi facultas futura non eſt,l.item ſi vnus.§.item ſi plures.D.eo.

Arbiter,cùm per eum ſtat quò minus intra diem compromiſsi pronuncietur:tunc poteſt cogi denuò recipere arbitriũ,l.quid tamen.§.Papinianus ait.D.eo.tit.

Arbitri ſententia aduerſus minorem 25.annis, non habetur rata,nec pœnæ datur petitio,l.3. in prin. D.de recept.arb.ſententiam autem dicit, qui ea mente pronunciat,vt ſecundum id diſcedere eos à tota controuerſia velit,l.qualem.§.1.D.eodem titu.

Arbiter ſententiam interlocutoriam poteſt mutare:definitiuam verò non poteſt,ibi. §. vnde videndum. & l. ſequen.

Arbiter de pluribus controuerſiis nihil ſibi communibus ita ſumptus,vt de omnibus ſimul dicat ſententiam::ſi de vna pronuntiet,poteſt mutare ſententiam: quod ſi vt ſeparatim dicat ſententiam,non poteſt mutare,l.quid tamen.in prin.D.de recept.arb.

Arbiter ſolutioni diem poteſt ſtatuere,ibid.§.ſolutioni.

Arbitri ſententia incerta , nihil valet, vt putà, QVANTVM EI DEBES, REDDE: DIVISIONI VESTRAE STARI PLACET:PRO EA PARTE,QVAM CREDITORIBVS TVIS SOLVISTI,ACCIPE.ibid.§. Pomponius ait.

Arbiter non poteſt pronuntiare de pœna compromiſſa.ibid.§.item ſi arbi.

Arbitri pronuntiatio,quæ diem ſtatuit,duo habet præcepta:alterum,pecuniam dari:alterum,intra diem dari,l.Celſus ait.§.1.D.eo.ti.qui non committit in pœnam,quòd ſtatuto die non dedit,is tamẽ in eam committit quòd poſteà non dat.ibi.Si arbiter me tibi certa die pecuniã dare iuſſerit,tu accipere noluiſti, ipſo iure pœna non committitur: niſi poſteà parato accipere,non dem,l.Celſ.ait.§.fi.& l.ſeq.D.de recep.arb. cùm dies in pronuntiatione expreſſus eſt, tunc poſt diem ſtatim committetur pœna. Qui verò oblatum acceperit,is pœnam petere non poteſt,aut doli exceptione remouetur, l. Celſus ait. in prin. D. de recep. arb.Quando autem in pronuntiatione non exprimitur dies,tũc ineſt quoddam modicum tempus,quod vbi præterierit,pœna committitur,vt tamen vſque ad litem conteſtatam offerri poſsit, & mora prorogari, l.quid tamen.§.fi.D.eod.tit.

Arbiter pronuntians,nihil deberi actori,abſoluit reum conuentum,etiam ſi id non addat,l.quid tamen.§.ſi. arb.D.eo.tit.

Arbitri ſententiæ ſtare, nihil aliud eſt , quam id agere, quantum in ipſo ſit, vt arbitri ſententiæ pareatur, l. Celſus ait.§.fi.D. eo. tit. Stari autem debet ſententiæ arbitri propter pœnam , ſiue æqua, ſiue iniqua ſit, & ſibi imputet qui compromiſit,l.diem proferri.§.ſtari autem.D.eo.tit.Sed ſi contra ius conſtitutum expreſſum,vel ſine ſollennitate neceſſaria,vel dolo malo dicta ſit,tum ei poteſt impunè non ſtari,l. ſi expreſſum. D.de appellationibus.l. prolatam.C.de ſent.& interlocut.omn.iud.l.ita demum.D.de recept.arbit.

ARBITERIVM in Pand.Flo.pro,arbitrium, reperias l. arbitro.9.D.qui ſatiſd.cog.l.3.§.1.l.Pedius 7.de arb.& alibi ſæpe. Eſt autem

Arbitrium,Feſto lib.1.ſententia quę ab arbitro ſtatuitur. l.qualem.D. eod. Quemadmodum autem arbitri & iudices,ita arbitria & iudicia differunt. Arbitria enim in bonum,& æquum concipi, & ex bona fide reddi ſolebant. Sic

Arbitrium familiæ erciſcundæ, & communi diuidundo,l. in iudicio. 47. D. fa. erciſc. & pro ſocio, ſæpe apud Ciceronem in orationibus exempla patent, & aquæ pluuiæ arcendę,l.quod principis.23.D.de aq.& aq.plu.& rei vxoriæ,Ciceroni 3. Officio.

Arbitrium etiam arbitri officium,circa ea, quæ in iudicio verſantur,formuláque non continentur, ſignificat,l.ſi conſtante.§.pen.& vlti.D.ſol.mat.l.ſi vendidero.in fi.D.de ſurt.& alibi,cùm habet verbum iudicis adlectum. Hinc arbitrariæ actiones, quæ ex arbitrio iudicis pendent.§.prætereà.Inſtit.de actio. hoc eſt ex illa facultate ſtatuendi legibus minimè adſtricta.

Arbitriũ etiam arbitratũ ſignificat. Sed enim arbitrium aliud eſt liberum & ſolutum, quod in mera voluntate poſitum eſt,& arbitrium plenum voluntatis dicitur,l.vtrum.§.1.D.de reb.dub.l.liberum.D.de adopt. Aliud eſt arbitriũ viri boni,quod his verbis exprimi intelligitur: Si arbitratus fueris, Si comprobaueris, Si tibi videbitur, ἐὰν δοκιμάσῃς , ſi volueris, l.fideicomiſſa.D.de fideicom.li. Vbicunque autem in iudicis,vel alterius arbitriũ quid confertur,pro arbitrio viri boni hoc habẽdum,& quaſi bono viro cõmiſſum accipiendũ eſt,l.1.D.de legatis.2.l.ſed ſi.17. §.ait prætor.D.de iniuriis.l.ſi libertus.30.D.de oper.lib.l.ſi ſocietatem. 6.D.pro ſocio,& alibi:ídque in conditionibus & bo

næ fidei iudiciis locum maximè habet, l. in perſonam. D. de diuerſ. reg. iur. l. velut. & l. ſeq. & ſeq. D. pro ſocio.

Arbitrium iudicis, arbitrium boni viri, religio iudicantis. Papinianus in l. quæſitum. D. de teſtib. Omnia enim iſta ex conſtante illa, & perpetua voluntate boni, & æqui, velut ex vno fonte procedunt, & eodem tendunt, ſcilicet ad dirimendas celeriter controuerſias litigantium, ex bono & æquo.

Arbitrium, & iudicium duabus potiſsimum rebus eſſentialiter diſtant: prior eſt, quia arbitrium incipit à conſenſu partium, & dat notionem quãdam, l. diem proferre. §. ſtari autem, & l. non diſtinguemus. §. de officio. D. de recept. l. inter ſtipulantem. §. ſi Stichum. D. de verb. obl. Altera qua diſcernas arbitrium à iudicio eſt, quia arbitrium exigit pœnam, l. litigatores. §. arbitrium, & §. ſi. D. de receptis. l. 1. C. eodem titul. iudicium autem non æqui, quoniam habet iuris dicendi auctoritatem ordinariam, vel mandatam cum poteſtate coercendi, l. 1. 2. & 3. D. de iuriſdict.

Arbitrium recipere dicitur is, qui quaſi bonus vir receptus, admittit ſollicitudinem, & curam finiendæ controuerſiæ · priuatim in ſe transfert, cùm alioqui non teneretur. Nemo enim cogitur arbitriũ recipere: vbi tamen ſemel quis in ſe receperit, officio perfuogi cogendus eſt, l. 3. §. tametſi neminé. D. de recept. arbit. Itaque eleganter, & ipſe receptus, & recipere arbitrium dicitur: ſuſcipere officium arbitrandi, recipere arbitrium.

Arbitrio, vel arbitratu boni viri, aliàs de iudice, vt in l. quæſitum eſt. D. de teſtibus. Alias de arbitris omnibus, aliàs de cauſſarum actoribus, aduocatis, procuratoribúsve, vt in l. pen. & vlt. D. de procuratn. dici ſolet. Semper enim denotat, debere abeſſe calumniam, & agi rem ſyncerè ex æquo & bono.

Arbitrium ſeruus olim recipere non poterat, neque ſolus neque cum alio, l. Pedius. D. de receptis. planè ſi liber factus ſententiam dicat, valet, partibus conſentientibus, l. ſed ſi. 9. D. eo.

Arbitriũ ſoluitur morte alterutrius litigatoris, vel etiam arbitri, ſcilicet quantum ad inſtantiam pertinet, etiam ſi concluſum fuerit in cauſa. Niſi heredum, vel ſucceſſorum ſit facta mentio in compromiſſo vtrinque, l. diem proferre. §. 1. l. ſed & interpellatur. §. fina. D. de recept. qui arb.

Arbitrium præter communem ſignificationem videtur vſurpari ſolitum in funeribus pro mercede libitinariorum, veſpillonum, pollinctorum, eorum denique omnium qui funera curabant. Cicero in Piſoniana: Eodem & loci veſtigio & temporis, arbitria non mei ſolum, ſed patriæ funeris abſtuliſti. Et poſt reditum in Senatu: Nondum palam factum erat concidiſſe remp. cum tibi arbitria funeris ſoluebantur.

ARBITRATVS verbum ad arbitrium boni viri referendum conſtat, l. ſi in lege. D. loc. l. æſtimatis. 50. D. ſol. mat.

Arbitratu Lucij Titij fieri, verba, ius ſignificare & in ſeruum non cadere Vlpianus ſcribit l. illa verba. 68. D. de ver. ſignifi. Exempla patent in l. ſi quis arbitratu. 43. D. de verb. ſig.

ARBITRARI, eſt ſtatuere, & arbitrium pronuntiare, id eſt, νομίζειν & δοκεῖν, l. diẽ. §. ſi quis. D. de receptis arb. Quid autem arbitrum pronuntiantem obſeruare oporteat, docet Paulus in l. non diſtinguemus. §. de officio arbitri. D. eo. Vnde apud Plautum Merc. Arbitrari inſcitum, id eſt, pronunciare inſcitum, atque imperitum.

Arbitrari, putandi ſignificatu pro æſtimari vſus eſt Vlpianus in l. ſi quis. 12. §. ſumptus. 3. D. de relig.

ARBITRARIVM, cùm adhuc res apud arbitrum geritur, Feſto. Proinde incerta eſt & dubia, controuerſiáque iuris, & in voluntate, poteſtatéque & arbitrio alterius: quo factum eſt vt Plautus certum arbitrario opponeret: Hoc quidem profecto certum eſt, non arbitrarium.

ARBORES cæduæ, ſicut ſylua cædua, quæ ſucciſa rurſus ex ſtirpibus aut radicibus renaſcatur. l. fructus. 6. ſi fundum vir. D. ſoluto matrimo. l. ſylua. D. de verborum ſignificatio.

Arbores furtim cæſæ videntur, quæ ignorante domino, celandique eius cauſa cæduntur, licet earum arborum furtum non fiat, l. furtum. 7. D. arb. fur. cæſ.

Arbor vento deiecta, non iam arboris nomen, ſed ligni magis obtinet, l. ligni. de leg. 3. Arborem autem partimur in radicem, truncum, & ramos: diuidimus verò in laurum, cedrum, quercum, &c.

Arbores gremiales in editione Flo. in l. fructus. §. ſi fundum. D. ſol. matr. accipit Ant. Aug. lib. 3. cap. 7. tenues ex Colume. li. 12. de re ruſtic. tametſi cremiales legendum quidam cenſeant: quam lectionem & Accurſius ibidem agnouit.

Arborum appellatione & in XII. Tab. & in edictis Prætoriis, & lege Aquilia vites, ederæ, arundines & ſalicta continentur, l. 3. D. arb. furt. cæſ. l. 1. D. de arb. cæd. Stirpes quoque oleæ arbores eſſe magis eſt, d. l. 3. §. fi. Arbores frugiferæ apud Vlpianum l. ſi cuius. §. fructuarius. D. de vſufruct. & Paulum lib. 5. Sentent. titul. 20. fructiferæ, notiſsimæ ſunt ſignificationis. Sunt enim arbores nõ frugiferæ, quorum meminit Paulus l. competit. D. quod vi aut clam. & arbores pomiferæ l. in fraude m. §. pe. D. de iur. fiſc.

Arbores terminales apud Paul. li. 5. tit. 22. Sent. quæ & finales Siculo Flacco li. de condit. agrorum dicuntur, cuius verba huc non transfero.

Arbor pro malo nauis ponitur, apud Papinianum & Iulianum l. 3. & l. nauis D. de leg. Rho. de iact. & Paulum lib. 2. Sent. tit. 7. Arbores autem in torculario Catonis vult eſſe Turn. quas vulgò gemellas poſteriores ſolemus dicere, veſtipites anteriores gemellas.

ARCA camerata, id eſt, arcuata & conformata, Vlpi. in l. ſed addes. §. inquilinus. D. locati. Vide in hũc locum Bud. quam inde dictã ait Varro lib. 4. Ling. Latinæ, quod arceantur fures ab ea clauſa, quod & Feſtus probat lib. 1. Arcæ etiam mentio fit in l. ſecuritates. C. de ſuſcep. præpoſ. & arca.

Arcarum varia eſſe genera ex ſubiectis liquidò conſtat.

Arca lapidea, in qua mortuus condebatur, l. is qui. §. fin. D. de relig. eiuſmodi pleræque antiquiſsimæ & elegantiſsimis epitaphiis inſignitæ Lugduni, & in ſuburbiis viſuntur, quæ aliquando propter antiquitatis auctoritatem exſcripſi.

Arca ærata in §. ſi inquilinus. l. ſed addes. D. loca.

Arca frumẽtaria, & olearia, l. 1. D. de mu. & hono. l. 2. de curat. Kalend. lib. 12. C. Th.

Arca vinaria in l. ſecuritates. C. de ſuſcep. præpoſ. & arc. li. & apud Symmach. li. epiſt. 1. 28. & 33.

Arca quæſtoria, apud eundem. Epiſtol. lib. 1. epiſt. 19.

Arca fiſcalis l. in prouinciis. de numer. li. 12. C. in quam tributa inferebantur, vt ſignificat Iuſtinianus in Nouell. 128. in princi. καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ἀρκὰν εἰσφέρεσθαι. Porro areas argenteas primus habuiſſe fertur Heliogabalus, ſi quid Lampridio credimus. Sed & notandum eos qui benè numati erant, habere arcam dictos: contra non habere, quibus nihil erat numorum: Catull. *Cui neque ſeruus, neque arca.*

Arcarius ſeruus apud Scæuolam l. Thais. §. fi. D. de fid. libert. dicitur, qui arcæ, in qua domini pecunia condita eſt, præpoſitus eſt: idem qui actor, aut diſpenſator. at Arcarij præfectorũ dicuntur ſub rub. C. de ſuſcept. & arcariis, quibus eorum quæ in arcam præfecti prætorio inferuntur recipiendorum cura commiſſa eſt. nam in prouinciis alia in fiſci rationes, alia in arcam

præfecti

præfecti præt.inſerebantur: eorúmque ita ſeparata & d[illegible]ta erat procuratio, vt nihil inter ſe commune haberent.l.duos tabellarios.13.C.eo.l.3.C.de can.larg.tit.

ARCERA in XII.Tabulis apud Gellium lib. 20. cap. 1. eſt plauſtrum vndique tectum, & munitum, quaſi arca quædam magna veſtimentis inſtrata, qua nimis ægri, aut ſenes cubantes portari ſolebant: quam definitionem probat N. Marcellus. hanc ex tabulis factam ſcribit T.Varro lib.4.Ling.Lati.verba legis ſunt ſuprà in verb.Acuitas.

ARCERE aquam, eſt curare ne influat, Paulo l.2.§.idem Labeo.9.D.de aq.& aq.plu.ar.

Arcere, inquit Feſtus lib.1.eſt continere.vnde Arcus.

ARCESSERE, pro accerſere, id eſt euocare dixere veteres l.Pamphilo.§.propoſitum.D.de lega.3. & l.dominicis.C.vbi cauſ.fiſc.& Cicero pro A.Cluentio: Arceſsit ſine cauſa puerum. Neque in hoc Grammaticos ſequimur, qui aliter diſtinguunt.

ARCHEION propriè domus Principis. Hinc factũ vt archia dicantur tabularia publica, & (vt Suidas exponit) ἐνθ' οἱ δημόσιοι χάρται ἀπόκεινται καὶ χαρτοφυλάκια. in his publica inſtrumenta deponuntur, & adſeruantur, l.moris.§.nonnunquam.D.de pœn. & apud Iuſtinianum Nouell. 15.§. προστάξεις, ibi, καὶ ἄνω τι παρ' αὐτοῖς ἀρχεῖον. Iulianus ibi vertit ſcriniũ. Sic & Nouell.74. ἀποτίθεσθαι χάρτην ἐν τῷ ἐκκλησίας ἀρχείοις, τουτέστιν ἐν τῷ ἁγιῷ χαρτοφυλακίῳ. Hinc Archiuum publicum.

ARCHEIOTAE, Archiorum cuſtodes apud Arcadium Chareſium, l.fi.§.hi quoque.D. de mun. & honorib.

ARCHIATRI ſunt qui in comitatu principis medendi cura funguntur, l.2. iuncta inſcriptione C. quibus non obiic.long.tem.præſc. Exempla extant in l. medicos.& l.Archiatri.& l.ſeq. C. de profeſ. & medic. lib.10.

ARCHIDIACONVS, eſt poſt Epiſcopum vicarius, ad quem in omnibus in clero omnis cura pertinet, c. 1. de offic. Archidia. cuius officium c.1. eo. tit. explicatur.

ARCHIEPISCOPORVM appellatione, vt notiſsimam ſignificationem prætermittam, continentur Patriarchæ alij præter priuilegiatos, Alberico. Nam Archiepiſcopus intelligitur Patriarcha l.iubemus.14.C. de ſac.ſan.eccleſ & in Nouel.131.in prin.vbi de archiepiſ ſcopo Conſtantinopolitano loquitur.

ARCHIGERONTES, in Conſtitutione Arcadij, & Honorij l.6.C. de Epiſc. aud. & in l.1. C. Th. de Alex. pleb.primа.putat Alciatus lib.3. Parerg.c.18. dici ſeniorum principes, ſummos ſenes, qui procurant negotia aulæ principalis, qui annonã, & quæ ad victum principis pertinent, emunt: quę interpretatio non conuenit, ob id quod in ea conſtit. ſequitur, ergaſiotarum. Quidam putant eos eſſe principes opificum, & operariorum, ἀπὸ τοῦ ἀρχηγετεύειν, id eſt, principatum tenere, & legi volunt, Archigetones, leuiſsima mutatione adhibita. In vtroque tamen Codice Iuſti. & Th. legitur archigerontes.

ARCHIGVBERNVS apud Iauolenum l. Seius. 46. in princi.D.ad S C. Treb. claſsis præfectum ſonat, gubernatorũ claſsis primum. Alij principem gubernatorum explicant, & omnium gubernatorũ primum, ab ἀρχῆς & κυβερνήτης, nomine deducto.

ARCHIMANDRITAE in l.nos reddentes. C. de ſum. trinit.ſunt cœnobiorum præfecti. vide ſuprà Abbas.

ARCHIMIMVS apud Iulia.l. patronus.25. D.de oper. lib. mimorum primarius. Eſt autem mimus qui facta, mores, & naturas geſticulatim imitatur.

ARCIFINIVS ager, vide ſuprà Agrorum genera.

ARCHITECTVS, eſt ſtructorũ princeps, qui ædificiorũ rationẽ comminiſci, & inſtruere didicit: ac graphicè, hoc eſt, lineamentorum ductu, & vmbratili pictura eas formas deſcribere, l. fin. D. de iur.immu. In omni enim opere magnifico tres perſonæ conſiderantur: dominus, qui liberaliter impendit: ſtructor ſeu officinator, qui fabrili ſubtilitate conſarcinauit: architectus, qui venuſtam proportionem inuenit.

ARCHONTES in l.pars literarum.48.D.de iudic. Haloander Prætores, Alciatus lib.4. Diſpunct.cap.6.ſummos Athenienſium magiſtratus vertit. Hi vero annui erant, quorum etiam ex nominibus, item vt Romæ ex conſulum, anni numerabantur. Græcum nomen retinet Cic.li. de Fato: Morietur Epicurus, cum duo & ſexptuaginta annos vixerit, archonte Pitharato. Plin. lib.33. magiſtratum dixit: Nonaginta annis ante Praxibulum Athenienſium magiſtratum. Anto. verò Auguſtinus ad Modeſtinum l.ἀδελφ. 21.D. de tut.& curat. dat.de magiſtratibus accipi rectè putat. Sanè apud Paulum d. l. pars. annuum fuiſſe magiſtratum liquet ex verbis literarum, quæ ibidem referuntur.

Arculę in Pauli reſponſo l.argento.53.D.de leg. 3. diminutiuum arcæ, Feſto & Varroni, de qua ſuprà.

Arcus Nonio ſuſpenſus appellatur fornix. Arcus aquę ducendę cauſſa fiebant, l. ſuprà iter.11. D. de aq.& aq. plu.Iul.quoque Frontinus li.11. de aquęductibus vrb. Rom. aquas per multa paſſuum millia duci tradit. Eiuſmodi arcus non longè à Lugduno adhuc manẽt: quos ducendę aquę cauſſa factos fuiſſe creditur.

Arcuarius, τοξοποιὸς, legunt quidam, l. 6. D. de iure immun. id eſt qui arcus facit.

AREA, locus in vrbe ſine ædificio, Florentino l. fundi. 211.§.locus. D. de verb. ſignifi. Feſto locus vacuus, quaſi exaruerit, & nõ poſsit quidquam generare. Varro autem aream vocat, vbi frumenta ſecta terantur, & areſcant. Græcis πλατεῖα, Gallis *place* dicitur. Area etiam Iuriſcoſ. ſignificat ſolum, cui ædificium imponitur, & quod, depoſitis ædibus, manet, vnde & ædificij pars eſt Paulo l.ſeruitutes.20.§.ſi ſublatum.D.de ſeruit.vrb.& l.qui res.98.§.aream. D. de ſolut. l. domo.D.de pig.act.& alibi ſæpe.

Aream quoque adpellabant, in quam collecta omni ex tecto pluuia deſcendebat: quo etiam modo accipitur in l. 2.& l.ſeruitutes.§.ſi ſeruitus, & §.qui in area.D.de ſeruit.vrb. In ruſticis verò prædiis locus erat terẽdis frugibus & leguminibus aptus l. Meia.§.fi.D.de alim. leg.l.fi.§.fi.C.de ſeruit.& aq.quo etiam ſenſu accipitur apud Varronem loco ſuperiùs adducto.

ARENA locus erat, vbi certamina præbebantur, qui arena ſpargi ſolebat, l.4. D. de accuſ. & alibi ſæpe. Inde

Arenarius, qui in arenam pugnandi cauſſa deſcendit, ibíque publicè pugnauit, l.hæ demum.D. de oper.libert.& l.ob carmen.§.ſi ea.D.de teſtib. Ij etiam cum feris beſtiis pugnabant, vnde & beſtiarij quibuſdam dicti ſunt, l.1.D.de ædi.edict.

ARESCVSA in editione Pand.Flor. Ancillę nomen l. Areſcuſa.D.de ſtat.homi. l. Titius. & l.ídque. 45. §. vlt.D.de actio.empt. Attamẽ alibi in eadem editione

Arethuſa, ſcribitur, l. vbi. 75.§. illud. D. de verborum oblig.

ARESTA, vox Græca, ἀρεστὰ, à Gallico ſenatu vſurpata, qua ſententiæ curiæ ſupremæ ſignificantur, Budæo l. fi.D.de ſenato.

ARGENTARII, ſeu argentarię menſę exercitores, erant ciues Rom. qui tum Romæ, tum in prouinciis rei nummariæ negotiationem exercebant, vnde & Nummularij & Menſarij nominabantur. Erant autem in foro ſtantes, ibíque tabernas, & menſas ſuas poſitas habentes, apud quos fœnebres pecunię deponebãtur, quas per partes erogabant, & collocabant: quarum probatio, ſcripturis, probationibúſque continebatur. l.4. in prin.l.quædam.& l.argentarius.D.de eden.l.ſi res. D. de admi.tut. l. procurator. D. de libera. legat.l. à

diuo.§.pen.D.de re iudi.l. ſi vetri. §. In bonis. D.de reb.auct.iud.poſ.Atque hæ pecuniæ in æde Caſtoris recondebantur. Plautus in Curcul. *Sub veteribus ibi ſunt, qui dant quique accipiunt fœnore. Pone Caſtoris ibi ſunt quibus credas malè.*

ARGENTARII res in foro publicè vendebant, Vlpiano l.item videndum.D.de hered.pet.Scæuolæ l.filię. D.de ſolut.apud eos igitur auctiones factas fuiſſe liquet, Senecæ teſtimonio, quod & M.Fabius in lib.Inſtit.probat. Vnde & meritò eorum officium, & miniſterium publicam habere cauſſam Gaius ſcripſit d.l. argentarius. Fiebant & apud eos contractus, de quibus Nouella Iuſtiniani 136.& in 9.Edicto eiuſdē principis. Singulorum rationes conficiebant Argentarij, & in codices referebant, quas & edere cogebantur edicto prætoris, l.Prætor.4.In prin. l. ſi quis. D. de eden.& aliis legum capitibus eiuſdem tituli, quarum verba huc non refero.

Argentarijs autem varia indita fuere nomina. Vocantur enim à Iuſtiniano Nouella 136.& Edicto 9. Ἀργυροπρᾶται, vel ἀργυροπρατικοί, vt vult Bud.à Suda ἀργυραμοιβοί.& Collectarij ab eodem, & in l. quiſquis. C.ſi cer.pe. & Argenti diſtractores à Iuſtiniano l. fina. C.de pigno. & l.penul.in fin.C.de conſtit. pecu. & Iuliano Patritio ad Nouell. 4. §.ſin autem.& Argenti venditores à Theodoſio, & Valenti.l.ſi cohortalis.12.de cohort. lib.12.C.& ab eiſdem Trapezitæ vocantur ibidē: & Argentariæ menſæ exercitores in edicto Prætoris l.4. D.eo. Appellantur & menſarij, & menſularij, l. emptor.§.Lucius.D.de pact.& κολλυβισταί, à Iulio Polluce lib.7.ca.3.& alibi cermatiſtæ: & coactores à Scæuola l.Sticho.40.§.fin.D.de ſtatulib. Ab eodem numularij, d.l.emptor. §.Lucius.D.de act. empt. Collectarij autem, inquit Cuia.Obſ.lib.10.c.14. coactores & numularij, minores argentarij ſunt, aut maiorum miniſtri & mercenarij. Per eos nanque pecunias cogunt, auctore Donato & Acrone: & quas coegere erogant per partes, permutatione, fœnore, vel qua alia ratione. Partes dixi cum Paulo, quæ Gręci κέρματα.

Argentarij officium, l. pen.D. de edend. Argentaria ſocietas, l.cùm duobus.52.§.cum duo.4.D. pro ſoc.

Argentariā facere, id eſt, argētarij munus exercere, & obire, l.4.D.de edē.& apud Pliniū in ll. de viris illuſtrib.

Argentarium, argenteæ ſupellectilis inſtrumentum, ἀργυροθήκη.l.19.D.de auro arg.leg. Vt in iunctura argentea ſcio me dixiſſe, quod non in argentario paterfamilias reponebat.

ARGENTI tria genera Vlpianus videtur conſtituere in l.in actione.19.D.de furt: factum, putà, infectum, & ſignatū. Factū, eſt vnde artifex opus aliquod, veluti lancem aut pateram effecit: infectum quod rude adhuc, & in maſſa eſt, Gręcis ἄσημον: ſignatū, quod ſigno publico notatum, numi, atque pecuniæ appellationem recipit. Porrò

Argenti adpellatione tam factum, quàm infectum contineri Paulus ſcribit l.quæſitum.78.§.illud.D. de leg. 3. Argento igitur legato, infectum, & factum, putà vaſa, deberi ait Vlpianus l.cùm aurum. 19.in princip. & §.fin.& l.Quintus.D.de aur.& arg. Planè pecuniam, aut numos non deberi, eidem ibidem rectè placuit. M.tamen Cicero in Topic.ad Trebat. pecuniam numeratam, & numos contineri videtur ſentire, his verbis: Non, ſi vir vxori legauit omne argentum, quod ſuū eſſet. idcirco, quæ in nominibus ſunt, legata ſunt. Hanc Ciceronis ratiocinationem improbant plerique, & rectè.

Argentum factum, vas argenteum videri ait Mutius l. Quintus. D. de aur. & arg. leg.id autem argentum factum rectè ita definiri Vlpianus cenſet d. l. Quintus. in fi.D.eo.quod neque in maſſa, neque in lamina, neque in ſignato, neque in ſupellectili, neque in mūdo, neque in ornamentis inſit. Factū igitur à ſignato ſeparatur. Seneca lib.1.de Benefic.ca.11. Libentiùs, inquit, donabo argentum factum, quàm ſignatum.

Argenti autem facti multæ ſunt ſpecies. Eſcarium, quod & eſcale, & potorium, l.cum quidam. 8. D.de ſupell. lega.l.cum aurum.§.ſi cui.D. de aur.& argen. leg. eſt & balneare, & viatorium, quo quis in itinere, & in via vtitur, l.fin.In princ.& §.1.D. eo. Eſt etiam argentum menſale, de quo Vopiſcus in Claudio. Argentum igitur factum eſt quo commodè vti poſſumus, d.l. Quintus.§.cui legatum.D.eo.tit.

Argenti infecti adpellatio rudem materiam continet, vt diximus, id eſt, non factam, l.cum aurum.19.§. infecti.D.eod.hoc in maſſa conſtitutum vocat Iuſtinianus l.fina.C.de poſ.

Argenti quoque aliud genus eſt, putà ſignatum, quod aliqua forma expreſſum eſt, veluti quæ Philippi ſunt, Itémque numiſmata, & ſimilia, d. l. Quintus §. cui legatum. Tria hæc argenti genera Liuius lib. 34. his verbis cumulat: Secundo, ait, die aurum argentúmque factum infectúmque, & ſignatum. Infecti argenti fuit pōdo 18.millia Facti, vaſa multa omnis generis. Signati argenti 84.millia fuere Atticorum.

Argenti adpellatione ſuppellex argentea non venit: niſi argenti numero à teſtatore habita ſit, d.l.cum aurum. §.idem Celſus.

Argentum id omne accipimus, quod ita ex argento eſt, vt neque ſupellectilis inſtrumento cedat, neque proprio alicui, & ſpeciali generi adſcribi poſsit, l.2.D.de leg.2.l.1.& 3.D.de ſup.leg.

Argentum purum putum Alfenus Iuriſconſultus lib. 34.Dig. ſcribit eſſe valde purum, ſicut nouum nouitium dicimus, & proprium propitium, augere atque intendere volentes noui & proprij ſignificationem. Hoc tamen Gell.lib.6.cap.5.reprehendit, & ait putum eſſe à putando dictum, & ob eam cauſam prima breui ſyllaba pronunciari. Putum autem argentum eſſe, quaſi exputatum, excoctúmque, omnique aliena materia carens, omnibúſque ex eo vitijs detractis, emaculatum & candefactum.

Argentum puſulatum apud Alfenum l.in nauem.31. D. loca.dicitur hoc ideo, quia merum in puſulas adſurgeret. Puſularum meminit Feſtus libro 7. in verbo, Hetta. Vide, Puſulatum.

ARGVERE, eſt reum poſtulare, accuſare, & conuincere, l.indicaſſe.197 D.de verb.ſignific.l.filiumfami.D. de adult.& alibi ſæpe. Arguere de inofficioſo, eſt accuſare, l.penult.§.ſi heres.D.de inoffic. teſta. quo ſenſu, arguere falſum teſtamentum dixit Modeſtinus l. cum Titia.D.de accuſ.

ARGVMENTVM definit M. Cicero in Partitio.Orat. probabile inuentum ad faciendam fidem: in Topicis verò, rationem, quæ dubiæ rei facit fidem. quam definitionem probat & explicat M.Fabius lib.5. cap. 10. his verbis: Ergo cùm ſit argumentum ratio probationem præſtans, qua colligitur aliud per aliud, & quæ quod eſt dubium, per id quod dubium non eſt confirmat. quo ſenſu accipitur apud Paulum l.qui filium. 74.in fin.D.ad SC.Treb.l.fi.D.de publiciana. Ciceronis definitionem in Part. confirmat Iſidorus lib. Etymol.in c.forus.de verb.ſig.exiſtimans duci ab argute & Inuentum. Baldus in l.conuenticula.C.de epiſcop.& cleric. Eorum verba huc tranſcribere inſtituti noſtri non eſt: neque enim ad rem pertinent.

Argumētum in procemio Inſtit.§.cúmque.vertit Theophilus ἔλεγχον, id eſt, euidentem demonſtrationem, & euidentiam.

Argumentum pro indicio accipitur apud Vlpianum l. 1.§.iidem Cornelio.D.de quęſt. Porrò exquiſita non

debent

debent eſſe argumenta, indiciáve, Marciano l. diuus. 6. ad fin. D. de cuſt. & exhib. reo. Ex variis cauſis colliguntur Bald. l. conuenticula. C. de ſacr. ſan. eccl.

ARGVTO PECTINE dixit Theodoſius Impe. l. temperent. C. de veſtib. holoberis lib. 11. imitatione Virg. qui ita dixit lib. 1. Georg.

Arguto coniunx percurrit pectine telas.

& Apuleius lib. 2. Aſin. aur. Et pectinis arguti dente tenui diſcriminantur.

Ἀργυρῖται qui pro coronis, præmióve argenteo vicerant, l. commodis. D. de re iudic. & apud Plutarch. Vnde ἀργυρίτης ἀγὼν, illa concertatio. Apud Sudam tamen ἀργυρῖται ſunt, οἱ ἀργυρίου εὐπορεῦντες, id eſt quibus abunde eſt pecunia.

ARIDI fructus in Nouella Iuſti. 32. §. ξηροὶ καρποὶ, qui & ξηροὶ dicuntur, ſunt velut frumentum, & ordeum, Accurſio auth. ad hæc. de vſur. C.

ARMA, quod ad interdictum de vi attinet, ſunt omnia tela, hoc eſt, fuſtes & lapides, non ſolum gladij, haſtæ, frameæ, id eſt, rhomphææ, Vlpiano l. 3. §. armis. D. de vi & vi arma. His addit Gaius l. armorum. 41. D. de verb. ſigni. ſcuta, & galeas. Adiicit & Paulus in l. qui commeatus. §. arma. D. de verb. ſign. loricam. M. Cicero pro Cecinna, glebas. Sunt autem rhomphææ apud Vlpianum ex Gellio teli genus Thracæ nationis. Armis etiam connumerat Feſtus libr. 1. pugionem, & ſicam. Hinc Armatos accipere debemus non tantum eos qui tela habuerunt, ſed etiã quid aliud, quod nocere poteſt, Paulo l. armatos. 9. D. de vi public. Armatos eos appellat M. Cicero pro A. Cecinna, ſcutis, telis, glebis, ſaxis, & fuſtibus paratos, ornatóſve.

Armorum appellatione quid contineatur, in Nouella Imp. Iuſtin. 85. περὶ τῶν ὅπλων. Ipſe explicat his verbis: κωλύομεν γὰρ τοὺς ἰδιώτας ἐργάζεσθαι καὶ ὠνεῖσθαι τόξα, καὶ βέλη, σπάθας τε, καὶ ξίφη (ἅπερ καλεῖν εἰώθασι παραμήρια) καὶ τὰς λεγομένας ζάβας, ἤτοι λωρίκια, καὶ κοντοὺς, καὶ τὰς λόγχας, καὶ μονοκόντια, καὶ ζιβύνας, ἤτοι μισοβλία, καὶ ἀσπίδας, καὶ σιττάρια, καὶ κασσιδάρια, ἤτοι κασσίδας.

Arma ab arcendis hoſtibus duci putat Varro. Feſtus verò ab armis, id eſt, humeris dependentia: vtrunque etymon recipi poteſt, illud ab effectu, hoc à voce. Sed etymon Varronis latius eſt: nam lapides arma ſunt, & tamen ab humeris non pendẽt: arcent tamen hoſtes.

Armorum cuſtos is erat, qui militibus arma committebat, d. l. qui commeatus. §. fi. Habebat autem vacationem munerum grauium, lege final. in fine. D. de iure immun.

ARMARI nauis dicitur, quæ armamentis neceſſariis inſtruitur, Marciano l. quod quis. 34. D. de rebus auctor. iudicum poſsid. & Vlpiano lege interdum. §. D. qui potiores in pigno. habean. cui contrarium eſt exarmare. eſt enim armamentis ſpoliare, apud Paulum lege ſecunda, §. primo. D. ad leg. Rhod. de iact. vt ibi Budæus docuit.

Armari dicuntur leges & iura, quæ gladio vltore facinoroſos puniri iubent, in Conſtantij & Conſtantis reſcripto, l. cum vir. 31. C. de adult. & in proœmio Inſtit. in princip. Sed ea figura dictum accipe, qua quod vni rei proprium eſt, alteri tribuimus: cuius vſus eſt maximus apud Latinos. Poeta lib. 9. Aeneidos,

Vngere tela manu, ferrúmque armare veneno.

Armatos milites, lex Caligatos appellat, in Authen. quibus modis nat. effic. legit. l. à caligato. C. de nupt. Imperitum vulgus armigerum appellat: cum hoc vocabulum denotet eum, qui in prœlio gerit tela domini ſui, vt ſcutum, vt arcum, lanceam, & cetera huiuſmodi. Valla & hoc monuit.

ARMAMENTA, ſunt nauium inſtrumẽta, veluti funes, vela, &c. l. 3. §. 1. D. de rei vindic. & l. nauis. 6. D. ad leg. Rho. de iact. Dicuntur & de aliarum rerum inſtrumentis, l. 3. de ſupell. leg. D.

ARMARIA in d. l. 3. D. de ſupell. legat. locus vbi libri, & ſimilia reconduntur, l. 3. §. effracturæ. D. de offic. præfe. vigil. & venalium reconditoriorum, l. heres. §. proinde. D. de iudic.

ARMENTVM, Feſto lib. 1. pécoris genus eſt ad opùs armorum idoneum. Et Armento legato boues contineri, non etiam ouium, & caprarum greges, Modeſtinus ſcribit l. ſeruis. in fi. D. de lega. 3. quod & Pomponius probat l. boues. 89. D. de verb. ſig. his verb. Boues magis armentorum, quàm iumentorum generis appellantur.

ARMILLAS, Feſtus ait li. 1. ex auro, quas viri militares ab Imperatoribus donati gerunt: & dictas exiſtimat, ab armo deducto nomine. Apud Vlpianum verò in l. argumento, 25. §. ornamenta. D. de auro, & ar. leg. pro eo ornamento accipi putem quo brachia ornantur: Galli appellant, *mancherons, & bracellets.* Ornamentis igitur legatis armillæ debentur.

AROMATVM appellatione apud Vlpianum l. pen. D. de vſufru. ea. re. quæ vſu conſu. arborum quarundam fructus intelliguntur, odoris, ſaporíſque grati, cuiuſmodi ſunt zinziber, piper, & cetera id genus: vulgus, ſpecies vocat.

ARRA, ſiue arrhabo dicitur, quod precij numerãdi quaſi pignus datur. Arræ autem inſtitutæ videntur in auctionibus, enim æris aliquantulum daretur, quòd plauſtra grauia æris eò vehi incõmodum fuiſſet. nam quod arræ nomine datur, argumentum eſt contractæ emptionis, & venditionis, Inſtitu. de empt. & vend. qua euidentiùs probatur conuentum fuiſſe de pretio, Gaio l. quod ſæpe. in princip. D. de vulg. Exempla frequentiora ſunt in iure quàm vt referri debeant. Dicuntur autem à re pro qua dantur, Iſid. lib. 19. c. vl. vel à Græco ἄῤῥαγες, quo firmum & integrum ſignificatur. Eum veteres Arrhabonem dixiſſe ait Varro lib. 4. Ling. Lat. dicens eſſe pecuniam ſic datam, vt reliquum reddatur, à verbo Græco ἀῤῥαβών. Dinus autem Hieronymus inter pignus quod Græci ὑποθήκην vocant, & arrhabonem, hoc intereſſe vult, vt illud ſit in mutuo, hæc in contractu emptionis & venditionis, quò firma ſit obligatio.

ARRAE proxeneticæ, vide Proxeneta.

Arræ etiam ſponſaliorum ſunt argumentum, l. ſi quis. 38. D. de rit. nup. l. 3. C. de ſponſal. vnde arræ ſponſalitiæ dici cœptæ ſunt munuſcula, quæ ſponſis quaſi coemptionis futuræ prærogatiua dabantur: quæ tum reſtituebantur, cum ſine culpa eius qui eas dediſſet, nuptiæ impediebantur. Is enim qui dederat, ſi nolebat matrimonium contrahere, amittebat. qui acceperat, duplum: atque adeo ſi tantum in ſtipulationem deductum eſſet, quadruplum reddere cogebatur. Eædem etiam pignora dicuntur in l. vni. Cod. ſi rect. prou.

Arrarum nomine anulos plerumque datos conſtat ex l. ex empto. §. is qui vina. D. de act. empt. l. cuique. §. antepen. D. de inſtitor. intelligi.

ARRHABO, pro obſide veteribus accipiebatur, vt ex M. Catonis verbis conſtat, apud A. Gellium li. 17. c. 2. ſic & apud Terent. in Heautontim. act. 3. ſcen. 3.

—reliquit filiam adoleſcentulam.

Ea relicta huic arrhaboni eſt pro illo argento.

Ἀῤῥωϛία apud Paulum l. & quantum. D. de ædil. edict. vitium eſt aduerſam valetudinem ſignificans, & ægrotationem.

ARROGARE, Arrogatio, vide Adoptio, itẽ & Adrogatio.

Arrogare alias eſt aſcribere ſibi, & vindicare. Vnde dicitur arrogãs, quaſi omnia ſibi adſcribens. Inde arrogantia, id eſt, temeritas & impudentia, ſuperbia, de qua 46. diſt. in prin. Differunt tamen, quia ſuperbia eſt inania gloria de eo quod quis habet, vt ſunt Philoſophi, Legiſtæ, & alij ſufficientes in arte ſua. Sed arrogantia, eſt inanis gloria de eo quod quis non habet, vt cum

qui cre

qui credit ea ſe ſcire, quæ tamen neſcit. Arrogantiam opprimi iubet Zeno Imp.l.vnic.C.de priua.car.

ARTEM eſſe earum rerum, quæ ſciuntur ait M. Fabius l.2.cap.17.aliam ex Cleanthe definitionem ſubiiciens, vt ſit poteſtas viam & ordinem efficiens.

Artibus liberalibus olim ſolitum fuit & mulieres inſtituere l.qui filium.in prin.vbi pupill.educa.deb.D.

Ars liberalis apud Vlpianum l.4.D.de decr.ab ord.facien.quæ ſolius ingenij, non manuũ miniſterio peragitur. Liberalia ſtudia quæ accipiantur, docet Vlpian. l.1.D.de extraord.cognit.

Artes ludicras interpretatur Seneca lib.13.Epiſto.quę ad voluptatem oculorum, & aurium tendunt:vt ſunt ludionum, id eſt hiſtrionum, & comœdorum artes. Macer l.14 D.de pœn.

Artem igitur ludicram facere intelliguntur ſaltatores, geſticulatores, mimi, pantomimi, hiſtriones & alij id genus, l.1.3.& 4.D.de iis qui not.infam.l.quædam.D. de pœn.& alibi ſæpe.

Arte fabrica præditum, pro fabricandi perito, dixit Paulus l.ſi mancipia.D.de inſtr.inſtr.leg.

Artem, operámve pollicitus, apud Vlpianum l.cum duobus.52 §.ſi in coeunda.D.pro ſocio, Si in coeunda ſocietate, inquit, artem operámve pollicitus eſt alter, veluti cum pecus in commune paſcendum, aut agrum politori damus, in commune quærendis fructibus, nimirum ibi etiam culpa prąſtanda eſt.

ARTIFICES Feſto li.1.dicti, quod per artus ſcientiam ſuam exercet, ſiue quòd apte opera inter ſe artent: qua ex cauſſa etiam artes appellatæ ſunt.

Artifices ſerui, qui aliquod artificium callent, l.fin.D.de oper.ſeru.l.quod ſi.de rei vind.& alibi ſæpe. His opponuntur ſerui mediaſtini in d.l. vlti. qui nullam artem exercent.

Artifices ſunt, qui rem in aliam formam à ſe elaboratam vendunt, c.eiiciens.88.diſt. Alciat.l.mercis.207.D. de verb.ſignifi.

ARTIFICIVM in ſeruis ab officio ſeparatur, l.ſi ex legatis.62.D.de leg.3.& alibi. Sic operæ quæ in artificio ſunt, ab iis quæ in officio, diſtant.l.ſi non ſortem.§.libertus.D.de condict.indeb.

Artificium quidam in l.textoribus.& l.legatis.D.de leg. 3.accipi putant pro ſcientia cuiuſque artis. Equidem pro artis exercitio accipiendum putem.

ARTEMO, ὁ ἀρτέμων, magis adiectamentum, quàm pars nauis eſt, Iauoleno l.malum 242.D.de verb.ſign.&c. quem Alciatus explicans, ait artemonem velum eſſe adſcititium, quo nauis dirigitur, eóque ſenſu in act. Apoſt.à B.Luca acceptum refert. c.27. καὶ ἐπάραντες τὸν ἀρτέμονα τῇ πνεούσῃ κατεῖχον εἰς τὸν αἰγιαλόν. Baifius in libell. de re nau. maius velum interpretatur: atque ἀκάτιον minus velum appellari.

ARTICVLORVM & poſitionum vſus eſt, vt his breuiter & diſtinctè prolatis ab actore ſub iureiurando, reſpondeat eodem quoque modo reus ad ſingula. Hoc enim maximum adfert compendium in cognoſcendis litibus, modò priſca ſeruetur forma, & non miſceantur inutiles clauſulæ.

Articuli igitur ſolùm ea continere debent, quæ ad inſtitutam actionem neceſſariò requiruntur, & quibus probatis, conſtet intentionem actoris iure locum habere, ac reum conuentũ eſſe damnandũ. Hoc autem quo pacto fieri oporteat, non aliter intelligi poteſt, quàm ſi naturã cuiuſq; actionis compertã habeamus.

Articulus non tantum pro particula, id eſt, præpoſitione, coniunctionéve ponitur, ſed & pro verbo quolibet. Sic verbum, eſt, articulus vocatur apud Pomponium.l.ſcribit.§.item ſcribit.D.de aur.argen.lega.&, Quiſquis apud eundem l.hoc articulo. D. de hered. inſtit.&, Tunc, in l.ſi is.4. D. de conditio. & demon. Quin etiam pro clauſula & oratione ſumitur à Iuliano l.ita tamen.§.qui ſuſpectam.D.ad Trebell.

Articulus etiam accipitur pro eo, quod punctum appellamus, l.ſi cum dotem.§.transgrediamur.D.ſol.matr. & l.naturalis.in fine princip.D.de præſcrip.verb.& l. in multis.D.de ſtatu hom. Equidem non pro pũcto, ſed pro particula & membro periodi totius alicuius propoſiti, in illis legibus accipiendum putem, vt in l. 6.§.ſub hac.C.de bo.quæ lib.quo ſenſu etiam eam vocem accipiunt pragmatici Galli, dum probanda legibus, moribus, inſtrumentis in articulos digerunt: & hoc ſenſu accipitur in c.præſentiam.§.teſtes.de teſtibus, in 6.& c.veniens.2.eod.tit. in antiq. & vtrobique gloſſema pro membro illo probando accipit, & propoſitione probanda.& in hoc ſignificatu

Articulorum quidam ſunt impertinentes, qui nihil ad rem faciunt, probati non releuant. glo.c.fin. de confeſ.lib.6.alij ſunt captioſi, quos ſiue neges, ſiue confitearis, tuum detegent periurium, atq; ita te decipiunt, & captant l.in duobus.38.§.fin.& l.qui iuraſſe.§.ſi pater.D.de iureiur. Alij ſunt multiplices, alij ſunt iuris, alij impoſsibiles, alij ſuper crimine: quibus omnibus reum non eſſe cogendum reſpondere gloſſema in d. c.fin.ſcribit. per illum text.& alios, quos citat.

Articulus etiam ſumitur in Arcadij & Honorij conſtitutione fin. C. de comi.rer.priuat.(alius eſt ſub titul. comit.ſacri pal.) pro ſtatim, in ipſo tẽporis momento: vt rectè ibidẽ interpretatus eſt Accurſius. Sic etiam accipitur apud Terentium in Adelph. *Vide, vt in ipſo articulo compreſſit eam.*

Articulus quoque ſumitur pro themate, factíque ſpecie propoſita, caſum vulgo appellant, in l. non poſſunt. 12.D.de legi.

Articulum interpretatur Accurſius in l.ab executione. C.quor.appel.non recip.ſententiam definitiuam. cuius interpretationem probat Albericus. Bartol. accipit pro interlocutoria. Equidem illic pro capite, & membro ſentẽtiæ ſumi affirmare auſim. Nam ab vno ſententiæ articulo, & capite appellari poteſt, Bartol. & Alber.in l.appellanti.D.de appella. per illum text. Guid.pap.deciſ 436 q.66. Iac.Cuiacius interpretatur, præiudicium ſiue interlocutionem iudicis, l.1.2.23. C.Th.quorum app.non rec. Vnde Græci ab articulo τῶν διαλαλιῶν explicant, l.vltim.C.quib. ad lib.procl. non lic.

Ἀρτάβη genus menſuræ Perſicæ apud Herodotum libro 1. Attico medimno tribus chœnicibus capacius. Apud Aegyptios ἀρτάβη facit modios viginti, vt ſcribit B. Hieronymus in c.6.Eſaiæ. Ἀρταβῶν meminit Iuſtinianus Edicto 13.§. ἐμβολῇ τοίνυν. Huius meminit Iulius Pollux lib.4.cap.23. Vide Sudam in verbo ἀρτάβη.

ARTITVS, bonis artibus inſtructus, Feſto lib.1.à vetere critico explanatur, vt ſcribit Turn.Adu.lib.24.ca. 31. πάντα χαλὰ διδάλας.

ARVALES fratres, vide Fratres Aruales.

ARVSPICES intelligendi ſunt, qui à victimis in ara inſpiciendis, vt futura prædicerent, nuncupabantur. Horum pœna, mors, igne, aut gladio l.3.& l.nemo. C.de malef.& mathem. Sunt enim diuinatores. Sunt qui cum h, ſcribendum putent.

AS.

As variè accipitur: in diuiſione ſolidum ſignificat, idque Voluſius Mætianus ſcribit in libel.de Aſſe. As etiam æris nummus eſt. Nam ab ære as ducitur, Varroni libro 4. Ling. Latinæ.

As principium, & vnum ſonat, Varroni libr.8.eiuſdem lib. Vnde rectè ait aſſem ſimplicem eſſe.

As libræ pondus erat, Varroni lib.4. Aſsis porrò diſtributionem & in heredum inſtitutione & in aliis multis neceſſariam eſſe Mætianus ait, de quo vide Anton. Aug.lib.2.cap.8. As autem diuiditur in 12. partes: duodecima vocantur ſingulæ vnciæ, vt Mætianus refert.

Has aſsis appellatione contineri Vlpianus ſcribit l. ſeruum.§.fi.D.de her.inſt. Habent & hæ partes propria nomina ab vncia vſque ad aſſem, puta hæc: ſextans,quadrans,triens,quincūx,ſemis,ſeptunx,bes, dodrans,deunx,as,Vlpiano,& Mætiano:quorum diſtributionem probat Iuſtinianus in §.hereditas.Inſtit.de hered.inſtit. Singulas has partes ſuis locis explicabimus. Aſsis nota hæc ⟝.De his plenius vide Iac.Cuia. ad l.13.de hered.inſtit.

As & Aſſarius idem Chariſio & Clemen.Alex.in 5.ζύγα, καὶ ἀσσαρία. Varro lib.7.Ling.Latin.

Aſsis appellatione ſolida hereditas venit, l. aſſe toto. D. de hered.inſtit.& omne patrimonium, & omne ſolidum l.ſocietatem.in princ.D.pro ſocio.

ASSIS FORMVLAE.

Ex Aſſe heredem relinquere,cui vniuerſa hereditas relicta eſt,Martiali lib.7.Epigram.ex Aſſe, aut pro parte poſsidere,l.pen.D. qui ſatiſd.cog. id eſt in ſolidum. In Aſſem ſatiſdare l.is cui.§.miſsi.D.vt in poſſeſ. leg. In Aſſem vindicare l.poſt emancipationem.40.D.de leg.3. In Aſſem vendere,l. Titius. D. quibus modis pig.vel hyp.ſol.Ex Aſſe debere, l.1. §. ſi cui ita. D.vt leg.no.cau.In Aſſem impendium reddere Plinio lib. 15. Epiſtol. In aſſem dari inſtituique actio dicitur, id eſt, in ſolidum, apud Scæuolam l.fin.D.de donat.& Vlpianum l.de ætate.11.§.1.D.de interro.actionibus: ex Aſſe auferri hereditas dicitur Marciano l.aufertur. D.de iis quæ vt indig.quæ vniuerſa aufertur.

Aſsis partibus veteres fundum diuidebant, l. minor. 39. §.ſi à me beſſem.D.de euict.l.Pōpo.8.D.de rei vind.

Aſsis etiam partibus diſtinguebantur vſuræ. vide infrà, Vſuræ.

As pro ſolido accipitur, cum de diuiſione hereditatis, fundíve agitur:cum de pondere, etiam ſolidum ſignificat,id eſt,libram & pondo:cum de pecunia numerata,æris nummus eſt.

Ἀσαφῶς apud Vlpianum l.mutum. D.de ædi.edict.id eſt, obtuse,obſcurè,incertò,& dubié.

ASCENDANTES apud Iuriſconſultos,ſunt, parentes, maioréſque noſtri, à quibus geniti, procreatíque ſumus:ſicut contra deſcendentes ij, qui ex nobis prognati ſunt,l.ſi quis inceſti.C.de inceſtis nupt.

ASCETERIA,ἀσκητήρια, loca ſunt meditationis, & ſolitaria,in quibus Theologiæ ſtudioſi animo vacuo ac libero olim ſe exercebant, Baſilio: accipiuntur pro cœnobio,in l.omnia.33.C.de epiſco.& cleric. Dicuntur ab ἀσκέω,quod eſt exerceo, vnde ἀσκητὴς, exercitator. Ea tamen à monaſteriis diſtinguere videtur Gregorius ad Baſilium. Ἀσκητήρια (inquit) καὶ μοναστήρια ἀνώνυμοι μὲν, οὐ πόῤῥω δὲ τῶν κοινωνικῶν, καὶ μιγάδων. & Iuſtinianus Nouel.4.§.ἀσκητήριον.

Ἀσκηταὶ,Monachi Damaſc.περὶ τῶν ἁγίων τινὲς ἀπὸ τῶν ἀσκητῶν πατέρων ἡμῶν,τοὺς ὁμολογητὰς ἀσκητὰς, &c.Bali.de vita ſolita. ἀλλ᾽ ὅπερ τοῖς ἄλλοις ἐ ὅρους ἐστὶ,τοῦτο τοῖς ἀσκηταῖς, &c.

Ἀσκήτριαι, puellæ deo dicatæ, vt in Nouell. 123. §. πᾶσι δὲ. Sunt qui dicant Aſcetrias pſallere.

ASCIA in XII. Tabulis, & in antiquiſsimis epitaphiis, quæ vidi in lapidibus vetuſtiſsimis, erat dolandi inſtrumentum:cuius formam Lugduni in eiſdem lapidibus vidi. Græcis Ἀξίνη dicebatur. Verba legis XII. Tab.hæc ſunt: SVMPTVOSA FVNERA NE FACITO: ROGVM ASCIA NE POLITO.

ASCODROGITAE hæretici in l.10.& 11.C.de hæretic. vide Philaſtrium Epiſ.Brix.in catalog.hæreſ.

Ἀσήμως in l.mutum.D.de ædi.edict.i.ſine ſignificatione.

Ἀσέλγεια eo ſenſu apud Græcos accipitur, quo laſciuia apud Vlpianū,l.lege 4.§.1.D.ad leg.Cornel.de fica. pro quadam proteruitate ludicra,aut ioculari.

ASIARCHES, Ἀσιάρχης,Aſiæ ſacerdos,& præſes:de ſacerdote iuris accipiendus eſt.

ASIARCHIAM apud Modeſtinum l.ἐὰν δύο.D.de excuſ.interpretatur Anto.Augu.lib. ad eundem ſingul. de Aſiæ ſacerdotio:quod & videtur dicere ibidē Modeſtinus. De hoc ſacerdotio Aſiæ loquitur & Papinianus in l.in honoribus.D.de vaca.& excuſ.mun.

Ἄσωτος Theophilo.§.furioſi.Inſt.de cura.& §.item prodigus.Inſtit.quib.non eſt per.fac.teſta.eſt prodigus. Hinc ἀσωτεύειν, luxurioſe viuere, non malè vertiſſe eum in §.in duplum.Inſtit.de actio. ſcribit Augu.lib. 3.cap.11.

ASPARGO apud Calliſtratum l.nauis.4.§.cum autem. D.de leg. Rho.de iact.ſignificat vitium ex pluuia,vndáve contractum. Græcis πέμφυγμα. Alij libri legunt Aſpergine. In vetuſtis autem pleriſque, Conſpargo,& Aſpargo legitur.

Ἀσφάλεια in l. ſancimus.C.de verb.ſigni.nudam promiſſionem ſignificat, vt & cautio: vt dicit ibidem Imperator, ídque per tranſlationem. Ἀσφαλειῶν in proprio ſignificatu genera recenſet Iul.Pollux lib.1.cap.8. Significat & ſecuritatem.

ASSASINI homicidæ, qui pecuniæ nomine homines iugulant & necant,c.1.de homicid.lib.6.

ASSAQVI donatiuum in conſtitutione Arcadij & Honorij l.nec emere 16.C.de iure delibe.eſt illud adipiſci,& capere,& acquirere.

ASSESSORES,vide ſuprà Adſeſſores.

ASSIDVVS pro locuplete & facilè munus faciente accipitur,dictus ab aſsibus,id eſt, ære dando,cum tempora Reipublicæ exigerent.aut ab aſsiduitate muneris publici, quod nonniſi diuites ſubire poſſent, vt Gellius tractat lib.16.capite decimo.In priore ſignificatu accipitur in XII. Tab. Gellio,& Cicerone in Topicis teſtibus.verba legis hæc ſunt: ASSIDVO VINDEX ASSIDVVS ESTO: id eſt, vt vult Cic.in Topic.locuples locupleti. Hanc lib.4. veteris Iuriſprudent. ad XII. Tab.explicui. Quidam per d ſcribunt, Adſiduus, quaſi ſit à ſedendo figuratum: ſed errant. nam cum à Seruio Tullio populus in quinq; claſſes eſſet diuiſus,vt tributum,prout quiſq; poſsideret, inferret,ditiores,qui aſſes dabant Aſsidui dicti ſunt: & quoniam ſoli negotiis publicis frequenter aderant, eos qui frequentes aſſunt, aſsiduos ab aſsibus dixerunt.Hæc Chariſ.lib.1.

ASSIGNARE, vide ſuprà Adſignare.

ASSILIRE, pro vim afferre,adoriri,oppugnare,ll.feu. 1.tit.5.§.1.& eodem lib.tit.17. Si ſcienter ſeniores aſsilierint.

ASSVLTVS, ob quem quis feudo priuatur cap.vnic.§. ſimiliter.quib.mod.feud.amitt.in vſib.feud. eſt impetus in perſonam,vel locum, ſiue hoc pedibus fiat,vel equo,aut machinis, vel alia quacunque re aſsiliatur. Vide Baronem à Tautenberg in tit.5.lib.1.Feudorū.

ASSISII dicūtur beneficiarij,qui tamen canonici non ſunt,ſeruiúntque eccleſiæ.cap.pe.de cleric.non reſid. in anti. Eoſdem & manſionarios vocari adnotat ibidem Bernardus.

ASSOLET, id eſt conſuetum eſt, apud Macrū l. diuus 14.D.de offic.præſid.Liuius lib.1.vr.condit. Vbi illuxit,paratis omnibus(vt aſſolet)vocari ad concionem vtrunque exercitum iubet.

ASTALIVM, vide Aſtu.

ASTIPVLARI, vide Adſtipulari.

ASTV apud poetas Feſto lib.1.aſtutiam ſignificat:cuius origo ex Græco ab opido ἄστυ ducitur, in quo qui conuerſati aſsiduè ſunt, cauti atq; acuti eſſe videntur. Eodem verbo in eundem ſenſum vſus eſt vetus Interpres in authen.de teſti.§.ſi verò aſtu. vbi Accurſius interpretatur dolum,vel malitiam, pro quo in Græcis eſt ἐξεπίτηδες. Adiectiuè vſurpauit Plautus in Pœnulo: *Mea ſoror ita ſtupida eſt ſine animo aſto.* id eſt doloſo & callido:itaque vſurpatur l.4.de fur.l.15.qual.quis ſe deſ.deb.l.3.de hom.lib.hom.l.1.de dam.iniur.L.g.

ASTVTVS

ASTVTVS in Iuſtiniani Conſtitutione l.fina.in fin.C. manda.pro doloſo,callido,cauto accipitur.Indè

Aſtutè in reſcripto Impp.l.2.C.de legibus,id eſt,doloſè & malitioſé.

ASTALIVM ab ſtu, idem quod Felonia. Hinc Aſtalium facere, id eſt fruſtrari & decipere, in l.6. Lang. de maleſ.& publ.crim.

Ἀστυνόμοι, Aediles apud Papinianum,l.1.οἱ ἀστυνόμοι.D. de via publ.& ſi quid in ea.fac. vbi explicatur eorum officium.

Ἀστὸς ab ἄστυ vrbe deductus, ciuem ſignificat, apud Solonem in elegiis:

Αὐτοὶ δὲ φθείρειν μεγάλην πόλιν ἀφραδίῃσιν
Ἀστοὶ βούλονται χρήμασι πειθόμενοι.

Ἀσυνάπτως aduerbium, quo quid diſiunctum ſignificamus, falſo repoſuit Alciatus lib.9.Parerg.c.18.in Scæuolæ reſponſo l.ſi ſic.133.D.de ver.oblig.Deridétque ridiculus doctores,qui pro illo verbo Græco legunt ibidem,Si actum eſt,quibus connumeratur Accurſ. cùm tamen in Florentina editione,eáq; fideliore, rectiore,atq; receptiore ita legatur,quod & Anto.Aug. lib.1.ca.vlt.Emen.probat.ait igitur Scæuola:Aut ſi ſic volumus factam eſſe ſtipulationem, NEQ. PER TE, NEQ. PER HEREDEM TVVM FIERI? vt ad vnã vim primam teneat:ſi vim fecerit, amplius exheredis committi non poterit:ergo ſi auctum ſit,&c.ita legũt ibidem Bartolus,Iacob.Butrig.Alberic.Iacob.de Arena,& alij.rectè.Alciatus in ſuum errorem traxit Oldendorpium,& Spiegel.

Ἀσύστατος Alciato lib.1.Parerg.c.8. dicitur ſtatus nõ conſiſtens:aſtque pleroſque ita legere in Africani reſponſo.l.qui quadringenta 88.D.ad leg.Falcid.alios verò, τοῦ ψευδομένου. Subiicit vtranque lectionem poſſe defendi.Equidem à Flor.lectione diſcedere non auſim, quæ τοῦ ψευδομένου habet.Florentinam ſequitur,& probat Anton.Aug.lib.4.emend.c.16.

ASYLVM in lege Romuli apud Halicar.lib.2. & Vlpianum ex Labeone l.quid ſit.17.§. apud Labeonem. D. de ædil.edict, lucus ſacer erat, quò perfugij, libertatíſve(Galli vocant *Franchiſe*) cauſſa ius erat confugere:quod & Virgilius oſtendere videtur libro octauo Aeneidos:

Hinc lucum ingentem,quem Romulus acer Aſylum
Rettulit, & gelida monſtrat ſub rupe Lupercal.

Aſyli ius ad ſtatuas principum productum eſt, d. §. apud Labeonem.

AT

AT, Feſto differentiam rerum ſignificat, vt cum dicimus, Scipio eſt bellator, at M. Cato Orator. & eodem etiã ſenſu accipitur in §.manet.Inſtit. de ſociet. & l.1.de adpa.proconſ.& lega.lib.12.C.licet quidam ibi putent pro,poſtquàm accipi,cum potius ſit ibi aduerſandi nota.

ATAVIA,abaui, vel abauiæ mater l. Iuriſconſultus.§. quinto gradu.D.de gradi.

ATAVVS, eſt abaui,vel abauiæ pater, proaui vel proauiæ auus,aui auiæque proauus, matris vel patris abauus.Paul.d.§.quinto gradu.

Ἀτέλεια, ſiue ἀτελὴς, tributorum immunitas, vacatio munerum.

Ἀτελὴς, immunis, à quo nihil exigitur, vt docet Pollux lib. 9. περὶ τῶν τῆς θαλάττης μερῶν id & de hominibus, & de portu dicitur,auctore eo.Exempla extant tit.de vaca.muner.D.& C.lib.10.

ATHLETÆ,l.Polluci lib.3.c.1.propriè dicuntur gymnici & Aſcetæ,& Agoniſtæ. Hi artem ludicram non faciunt:virtutis enim gratia hoc faciunt, vt Vlpianus ſcribit l.4.de iis qui not.infa. Athletæ autem quibus ludis exercerentur docet Paulus l.2. D.de aleato. cuius rei commeminit & Simonides,cuius verba vertit Alciatus:

Iſthmia Philonis,Diophon, & Pythia,vicit,
Et curſu,& iaculo,ſaltibus,orbe, palo.

Sacris certaminibus coronati, excuſationem à tutela habent, l. ἐὰν δέ. §. Vlpianus.D.de excuſat.ciuilium munerum vacationem l.vnica. D.de athletis.

ATORNATI dicuntur procuratores apud acta conſtituti,in c.vnico.de ſta.regula.li.6.§.porrò. vbi gloſ.

ATQVE,ſimilitudinis nota eſt apud Tryphoninum l.ſi pater.76.D.de iur.dot.quo ſignificatu ſubaud.vox perinde,& alibi ſæpe,vt l.4.D.de pact. Atque etiam,pro deinde ſubinde accipitur in l.filia. 20. C. de inoffic. teſt.niſi malis pro ſtatim ibidem poni, vt apud Virgil.

Atque illum in præceps prono rapit alueus amni.

Atque, explicandi notam eſſe apud Vlpianum l.1. D. de admi.tut.in prin.quidã autumant:quod Accurſius & Albericus docent.illic auxeſim quandam potius ſignificare putem, vt ſæpe apud M. Ciceronem viſitur, cùm verbo leuiori grauius, expreſsius & ſignificãtius addimus. Atque ſumitur pro, quàm, apud Pomponium l.qui re.76.de furt.vt apud Perſium,

-qui tu impunitior exis
Atque hic.

& Suetonius in Iulio Cæſare, Velut (inquit) grauius atque ipſe ſenſiſſet.

ATQVE ITA, formula,ſignificat quod vulgò dicitur, & per conſequens, apud Modeſtinum l.cùm alicui. 26.D.de neg.geſt.& alibi ſæpe.

Atque, ſiue, vt in Pand. Flo.atquin, & adquin, accipitur pro ſed, ſed enim apud Vlpianum l. & eleganter.7.§. ſeruus pactionis.D de dol.ma.ſiue pro, ſed certe, in l. Barbarius.D.de offi.Præto.l.atquin. D. de nego.geſt. & alibi ſæpiſsimè.Exempla enim recenſere nolo.

ATRIDAE Atrei filij, Agamemnon & Menelaus, vt ex Homero Iliad.9.refert Vlpia. l.ſi vxor.13.§.1.D.ad leg. Iul.de adult. οὐ μοῦνοι φιλέουσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων Ἀτρεΐδαι.

Quem Homeri verſum editio Hẽrici Stephani aliter habet: nam loco illius οὐ, ἦ legit, interrogationis nota ſub finem addita. Eſt autem Achillis dictum Vlyſsis orationi reſpondentis, à quo vt in caſtra reuerti vellet rogabatur. Atq; hunc ita expreſsit Virgilius libro 9. Aeneid.

-nec ſolos tangit Atridas
Iſte dolor.

Dictum autem iſtud venuſtè tranſtulit Sextus Cæcilius ad eos qui vxores quamuis iniuſtas habent, vt adulterij accuſatio non minus ipſis,quàm iis qui iuſtas vxores habent,permittatur.

ATRIARIOS, ſiue Atrienſes, mediaſtini opera fungi Vlpianus ait l.1.§. Caupones. D. nau.caup.ſtab. Horum meminere Alfenus l.in lege.203.D.de verb.ſig.& Vlpia.l.ſed ſi.15.§.1.D. de vſufr.& alij. Alciatus autẽ & Oldendorp.putant eum ſeruum dici, qui aliis præpoſitus eſt, qui negotia procuraret, vænalia diſtraheret, debita exigeret,aliis ſeruis alimenta diſtribueret.

Atrienſem inde dictum putat Varro quòd atrium tueatur,li.7.Ling.Lat.Turn.teſtatur Adu.li.18.c.28.atrienſem exponi διαιτάριον & διαιτάρχην. Atrium,primus intra ædes aditus, quod Feſtus his verbis probare videtur li.1.Atrium eſt propriè genus ædificij ante ædem, continens mediam aream, in quam collecta ex omni tecto pluuia deſcendit:dictum atrium, vel quia id genus ædificij Atriæ primum in Etruria ſit inſtitutum, vel quia è terra oriatur, quaſi aterreum, ſiue aterium. Turn.loco ſupracitato atrium exponi dicit, μεσαύλιον, ὑπαίθριον. Vide Seruus Atrienſis.

ATROX vis dicitur, qua quis de fundo vi deiicitur, Vlpiano l.1.§.1.verſi.ad ſolam. D.de vi & vi arma. Atrocem autem iniuriam,quaſi contumelioſiorem, & maiorem accipimus,l.2.& 3. D. de ſeru,& l. prætor.& l. ſeq.& ſeq.D.de iniur. Quot modis illa fiat, quíve æſt.i

manda,

mãda ſit, à Iuſtiniano petẽdũ eſt.§.atrox iniuria. Inſt. eodem. Aeſtimatur enim à facto, loco, & perſona, d. §.atrox.addas & tempore, d.l.prætor.

Atrox perſona, quæ vel maiora flagitia habet, vel famoſior eſt, vel quæ ſæuitiam præ ſe fert, apud Paulum in l.3.§.1.de offic.præf.vigil.D.

Attæ appellantur, vt Feſtus ait li.1. qui propter vitium crurum, aut pedum plantis inſiſtunt, & attingunt magis terram, quàm ambulent.

Attentare, vide ſuprà, Adtentare.

Attestare eſt abſenti denuntiare. Paul.l.ſubſignatũ.D. de ver.ſig.in Pãd.tamẽ Flo. legitur deteſtari rectius.

Attingere hereditatem, vide ſuprà Adtingere.

Attributa, vel, vt alij ſcribunt, adtributa pecunia, veteribus dicebatur adſignata, Varro in li. 4. Ling. Lat. quas nunc adſignationes adpellamus, vt adnotat Budæus in prioribus. Cicero in Prætura vrbana, Ne diutius tenea͂ pecunia numerata eſt: profectus eſt quæſtor in Prouincia͂. vbi Aſconius, Pecunia, inquit, attributa eſt, quæ in ſtipendium militum de ęrario à Tribunis ęrarijs adnumerari quęſtori ſolet. Vide tributum.

Atypus apud Vlpianum l. idem O filius. 10. §. fi. D. de ædil.edict.& Gellium in eundem ſenſum lib. 4.cap. 2. dicitur, qui non ſatis expedito plectro linguę vtitur, quaſi aerem non feriens, vel quaſi non ſatis verba exprimens, conformánſque. nam τύπος formam ſignificat quæ imprimitur: vt ἄτυπος dicatur cum ea forma malè imprimitur.

Avarum his verbis definit Horatius li.2.Sermo.ſatyr.3.

-quid auarus? Stultus, & inſanus.

Auarus, quaſi æris auidus, iunctúmque eſſe vocabulum, Gellius lib.10.c.5.refert.

Auariſsimus apud Vlp.l.ſolent.D.de off.præſ.

Avaritia μητρόπολις πονηρίας προοίμιόν τε, καὶ πέρας ἁπάσης, docet Imp. Iuſtinianus Nouel.8.§.τούτω.& Apoſtol.1. ad Timoth.6. πάντων τῶν κακῶν ῥίζαν appellat.

AV C. apud Valerium Probum, notam eſſe auctoris, auctoritatíſve ſcribit A. Alciatus lib.2.c.9.Parerg.

Aveta, Feſto li.1.ſæpe aucta.

Auctio, ab augendi, adiiciendíque negotio appellatur, Auguſt.li.2.Emend.c.3.éſtque pretij in ſubhaſtationibus adiectio, quam Galli, *encherer*, vocant. ſic accipitur in l.ſi tempora.5.& l. ſeq. de fide inſtru.& iur. haſt.fiſc.li.10.C.

Auctionis formulas varias recitat G. Budæus in forenſibus, puta has: Auctio bonorum proſcripta, id eſt, ſubhaſtatio. Auctionis clauſula. id eſt, decreto adiudicatio. Auctionis inſtitor, ſubhaſtationum perſecutor. Auctionis diem denuntiare, dici putat Budæus pro ad diem decreti citare. Addictioni decretali diem pręſtituere, dicendum verius & propriè magis putem, l. ſi tẽpora.& l.ſeq.de fide inſtru.& iur.haſt.fiſc.li.10.C.

Auctionalia, apud Vlpianum l.1.§. officio. D. de tut.& rat.diſt.tabulæ, & inſtrumenta ſunt auctionis, vt ex M.Cicerone in Catilinam liquet. Baſilica interpretantur πραυτιζιτικοὺς λόγους.

Auctionarios interceſſores, opponentes ſe ſubhaſtationi, dici idem putat. Tu rem expende.

Auctores dicuntur à quibus ius in nos tranſit, vnde venditorem, auctorem rectè appellabimus. Cic. Ver. VII. Tum illi intellexerunt, ſe id quod à malo auctore emiſſent, diutius obtinere non poſſe: id eſt ab eo qui vendendi auctoritatem nullam habebat. Vide l.ſi ſeruum.§.fi.D.de act.emp.l.creditor.§.fi.D.eo. l.ſed ſi.l.ſi per imprudentiam.D.de euict.l.ſed vbi.D. de minoribus. Porrò quemadmodum verbum vendendi ad omnem alienationem pertinet in XII. Tabulis, vt ſcribit Pomponius l. ſtatuliberi. 29. D. de ſtatulib. ita auctor dicitur omnis, à quo ius in nos tranſit, l. an vitium. D. de diuerſ.temp.præſcript.

Hi primi Auctores ſunt.

Auctores ſecundi dicebãtur, qui pro euictione fideiubebant, l. illud.4.D.de euict. hi à Iuſtiniano in Nouell. 4. ἐκβιβασταὶ, à Iuliano Patritio venditionis confirmatores appellantur. Vide Anto. Auguſt.lib.3.ca.6.

Auctorem laudare, eſt nominare, & (vt Galli dicunt) garendum appellare, l.tenetur.§.ſi tibi.D.de act. emp. l. 2.C.de in lit.dan.tu.l.Herennius.§.Gaia.D.de euict. l.auctore.C.eo.

Auctor dicitur fieri tutor, cùm probat quod actum eſt, l.etiam ſi.3.D. de auct tut.

Auctores etiam pro prudentibus, & conſultis, & iuris præceptoribus ponuntur, l. apud Celſum. §. Labeo. 13.D.de dol.except.l. 2. §. poſt originem. D.de orig. iur.l.1.§.ſed in vſufr.D.de vſuſ.adcreſ.l. cum auctoritas.C.de vſufr. Cicero in 1. de Orato. Atque, inquit, illum cum differendo par eſſe non poſſet, ad auctores confugiſſe. &

Auctores iuris, l.quæro.D.de act.empt.l.1.C. de verbo. ſignifi.& apud Aul.Gell.lib.2.cap. 10.in prin.& Aggen. Vrbic. ad I. Frontin. vbi de Caſsio Longino loquitur, dicebantur iuriſconſulti, quibus permiſſum erat (vt ait Imperator) iura condere.

Auctor ſeditionis in l.eiuſdem.§.itémque auctor.D.de ſicar.l.ſi quis.38.§.auctores.D.de pœn. dicitur, qui ſeditionem primus ciet, inducit, & perſuadet.

Auctor legis dicebatur, qui cum ea dignitate præditus eſſet, vt eius oratione commoueri populus poſset, ab iis qui leges ferebant, deligebatur, qui eas ſuaderet. Ita Pompeius eius legis quam tulit Lentulus de Cicerone reuocando, frequenter à Cic. auctor appellatur, in ea quam poſt reditum habuit oratione.

Auctoramentum non ſignificat ipſam exauctorationem, actúmve auctorandi, ſed ipſam obligationem. M. Cicero 1. Offic. Illiberales autem, & ſordidi quæſtus mercenariorum omnium, quorum operæ, non quorum artes emuntur. Eſt enim in illis ipſa merces, auctoramẽtum ſeruitutis. Eodem ſenſu accipitur apud Suetonium in Tiberio c.7. auctoramentum centenum millium, pro mercede dici conſtat.

Auctorare eſt obligare, ſacramẽto adigere, quod de militibus ſæpe apud Liuiũ, claſsicóſque rerum ſcriptores dictum animaduerti: cui contrarium eſt Exauctorare, de quò infra ſuo loco.

Auctorari verò Iuriſconſ. dicitur, pro auctorem eſſe, vel auctoritatem ſuam interponere, apud Pomponium l. & ſi.4.D.de aucto.tut.& Vlpianum l.huius.9.D.quod falſ.tut.aucto.

Auctoratus dicitur propriè gladiator, qui mercedẽ accepit, vt depugnet in ludo, & vt vratur flammis, virgis ſecetur, & ferro necetur, vt ait Acron Sat. 7. lib.2. Serm. Horatij,

Quid refert vri virgis? ferróque necari?
Auctoratus eas. Is definitur,

αὐθαίρετος εἰς δοῦλον ἑαυτὸν βάλλων, καὶ μονόμαχος. Vnde Auctoratio, gladiatorũ venditio apud clariſsimos auctores. Cuius iuriſiurandi formula extat apud Petronium, referente Turn. his fere verbis: In verba Eumolpi ſacramentũ iurauimus vri, vinciri, verberari, ferróq; necari, & quidquid aliud Eumolpus iuſsiſſet, tãquã legitimi gladiatores domino corpora animóſque religioſe addicimus. Scribẽdũ tamẽ, *virgis ferróque necari.* cenſet Turn. Dicũtur etiã Auctorati & exauctorati milites, illi ſacramento militiæ, & ſtipendio obligati, hi tanquam ære diruti & ſacramento ſoluti.

Auctoritas, probatio, volũtatis interpoſitio, & accommodatio, actus adprobatio, tot.tit.de auctoritate tut. D.& C.de aucto.præſtãd.& Inſt.co.ti.quã Theophilus αὐθεντίαν appellat, & αὐθεντεῖν, auctorare. In cuius præſtatione præſentiã nõ ſufficere, ſed liberũ animũ adeſſe oportere Vlpianus ſcribit l. 1.§.fin.D. eod.& nullam eſſe differentiam, eam non interuenire aut per peram fuiſſe adhibitam, idem tradit l.2.D.eo.

Auctoritatem etiam interpretatur Venuleius l.fin.D. de

euict. actionem pro euictione: quo ſenſu accipitur apud Iulium Paulum li. 2. Sent. recept. ti. 17. Hoc actionis genus βεβαιώσεως δίκη appellat I. Pollux li. 8. Onomaſti. περὶ δικαστικῶν ὀνομάτων, his verbis: Ἡ βεβαιώσεως δίκη, ὅταν τις πριάμενος οἰκίαν, ἢ χωρίον, ἀμφισβητοῦντός τινος, ἀνάγηται εἰς τὸν πράτηρα. τὸ δὲ προσήκειν βεβαιοῦν, ἢ μὴ βεβαιοῦντα ὑπόδικον εἶναι τῆς βεβαιώσεως. Seneca: Poſidonius, inquit, ſibi auctoritatem promittet. Eodem ſenſu accipitur Auctoritatis inſtrumentum apud Scæuolam l. fin. in prin. D. de pignerat. hoc eſt, id inſtrumentum, quo de euictione promiſſum eſt: Alciat lib. 2. Parer. c. 9. ibi poni exiſtimat pro eo iure, quod ab auctore, id eſt, venditore conſecutus eſt emptor: hoc eſt, vt vulgò dicitur, tituli ſui & acquiſitionis literas: quod eodem pertinet. nam venditionis inſtrumento promiſsio de euictione continetur. Eo tamen ſenſu accipiendum putem quo apud Venuleium & Paulum vbi ſuprà, vt facti ſpecies argumento eſt.

Auctoritas etiam pro iudicis edicto, & literis ſumitur, in l. 1. C. Theo. ſi cert. pet. chirograph. ibi, auctoritatémque poſtibus debitoris adfigere. in l. diligenter. 9. C. de aquæduct. lib. 10.

Auctoritas etiam pro mandato, & iuſſu iudicis ponitur in Nouel. Valentin. tit. 7. de indulg. reliq. quo ſenſu accipitur Auctor apud Paulum l. iuſtè. D. de adqui. poſſe. Iuſtè poſsidet, qui auctore prætore poſsidet, id eſt (vt Accurſius interpretatur) decreto ritè interpoſito.

Auctoritas iuris, apud Vlpianum l. videamus. 4. §. 1. D. de in lit. iur. & Modeſtinum l. ſi ſeruo. 20. D. qui & à quibus. & Papinianum l. in tabulis. 36. D. de ſtatulib. vis, & poteſtas legum, & præeminentia, & pondus: ſicut eo ſenſu ſæpiſsimè accipiunt M. Cicero & T. Liuius. exempla ita obuia ſunt, vt tranſcribi hìc non debeant.

Auctoritas Senatus, quid ſit, docet Dio lib. 55. ἄλλως, inquit, αὐκτώριτας ἐγίγνετο, ὅπως φανερὸν τὸ βούλημα αὐτῶν ᾖ. Porrò, βούλημα τοῦτο perſcribi ſolitum M. Cicero lib. 3. de Orat. ad Q. fratrem docet: Et eundem, inquit, (id quod in auctoritatibus perſcriptis extat) ſcribendo adfuiſſe. Sic accipitur apud eundem Tullium, auctoritas ordinis 3. de Orato. in initio.

Auctoritatem legis, pro ipſius beneficio accipere debemus apud Vlpianum l. fin. §. ait lex. in fi. D. de diuort. vt patet ex §. ſeq. ibid. cuius initium eſt, Illud.

Auctoritas in XII. Tabulis, & in lege Attinia accipitur pro vſucapione: quo ſignificatu vſus eſt & Scæuola l. vltim. D. de aqua & aq. pluu. qua in re fallitur Bartolus ad d. §. vltimam. qui auctoritatem, iuriſdictionem interpretari videtur, vt docui lib. 4. med. Iuriſp. Sentent. 1. ca. Verba Legis XII. Tabu. hæc ſunt. VSVS ET AVCTORITAS FVNDI BIENNIVM ESTO. ex M. Cicerone in Topicis, & pro A. Cecinna. Item alio ca. ADVERSVS HOSTEM ÆTERNA AVCTORITAS ESTO. ex Cic. li. 1. Offic. & alio cap. REI FVRTIVÆ ÆTERNA AVCTORITAS ESTO. ex §. furtiuę. Inſt. de vſu. Attinię legis verba refert A. Gellius li. 17. c. 7. In lege vtraq; Iuſtinianus d. §. furtiuę. auctoritatē, vſucapionē interpretatur. Recipiēda igitur nō eſt eorū interpretatio, qui in Scęuolę reſpōſo auctoritatē, firmamētum robur, firmitatē, validitatē interpretātur. Alij verò interpretationi, ſignificationíve propius accedūt, auctoritatē apud Scęuolā pro iure dominij accipientes, cùm tamē iunctis legū capitulis, puta l. 1. §. fi. & l. fi. D. de aq. & aqua plu. auctoritas pro vſucapione accipiatur: quod & Budęus rectè adnotauit ad l. Herennius. D. de euict. ex M. Cicerone de Haruſp. reponſ.

AVCVPATIO (vt notiſsimam ſignificationem prætermittam) in reſcripto Conſtant in l. 1. C. de formul. & impet. eſt verborum iuxta literę rigorem (vt vulgò loquuntur) expoſitio. vnde & M. Cicero verborum aucupiū rectè dixit. Sic Varro lib. 4. Ling. Latinæ, Scientiam ad opinionem aucupari dixit: vt noſtris temporibus vidimus.

AVDACIAM, ab auidè, id eſt, cupidè agendo, dictam ait Feſtus libr. 1. qua quis facinus nullo periculi aut pudoris metu perterritus molitur, c. 2. de conſib. lib. 5.

Audaciam pro audacibus in Iuliani Conſtitutione, l. penul. C. de ſepult. vt ſcelus pro ſcelerato, apud Plautum, & Terentium.

AVDENTER, pro temere, impudenter & liberius quàm par ſit, dixit Vlp. l. 1. §. fin. D. ſi pars hered. pet.

AVDIENTIAM epiſcopalem, Epiſcopi forum, & iudicium appello, l. epiſcopale. 9. C. de epiſc. audient. iuriſdictionem epiſcopi interpretatur Accurſius C. eo. cuius ſententiam probat Azo in Summ. C. eo.

AVDITOR in variis Ciuilis & pontificij iuris articulis ſumitur variè. Quādoque pro diſcipulis, qui ius ciuile diſcunt, & præceptores audiunt, l. 2. §. poſt hunc. verſ. ſed plurimum à ſuis. D. de reg. iur. Auditorem pro lectore accipi apud M. Ter. Varronem lib. 5. Lin. Latin. ipſo ſtatim initio rectè quidā putant. Auditor etiam dicitur cui articulus cauſſæ committitur, c. ſuper quęſtionum. §. porrò. ad fin. de offic. deleg. in vol. Greg. Sed & is cui cauſſæ terminus, definitio, & deciſio delegatur, clem. auditor. de reſcript.

Auditor Contradictoriarum: eius officium eſt circa reſcripta iuſtitiæ, dandóſque iudices.

Auditores in curia Romana, vocantur auditores ſacri palatij. Auditores ſacri palatij referunt inter ſe & pronuntiant, Innn. c. quoniam. de probat. in ant. Cardinales verò auditores Papæ referunt: niſi eis commiſſa fuerit definitio. Auditores an ſint ordinarij, vel delegati, trādit Specul. tit. de auditore.

AVDITORIVM locus eſt vbi artium miniſtræ philoſophia, legéſque docentur, l. vnic. C. de ſtud. lib. vrb. Rom. lib. 11. quidam vocant ludum literarium. Auditorium, locus in quo cauſſæ aguntur, cognoſcuntur, & finiuntur, Vlpiano l. 1. D. an per alium cauſ. l. 4. in fi. C. de lib. cauſ. & l. 1. §. fi. in fi. D. ne de ſtat. def. Atque etiam de ſcholis publicis intelligi poteſt, & illo ſenſu accipitur in l. contra. 54. D. de re iudi. l. pen. de offic. adſeſ. Auditorium quoque principis appellatur, vbi princeps quid cognoſcit, definit, decernit, edicit, l. minor. 18. D. de min. & l. mulier. ad princ. D. ad Trebel. & l. ſiquando. 36. ad fin. C. de appel. vbi ſacrum vocatur. Alibi conſiſtorium dicitur, l. fin. §. in his autem. C. de temp. appel. quod ſoli Imperatori, aut Regi habere licet. Auditorium etiam præfecti Prætorio dicitur, l. lecta. in prin. D. ſi cert. pet. Auditorium iudicum, magiſtratuum, de quo ſuprà §. auditorium. 2. cuius meminit Tryphoninus l. cum in fundo. §. pe. D. de iur. dot. & l. penul. D. de offic. adſeſ. vbi cauſſæ audiuntur, & explicantur.

AVE, ſiue, Haue, vel Habe, (b pro v, vt ſæpe in P. Flor. vt eſt literarū mutua ἐναλλαγὴ, vel Fabio auctore) K N B. Id eſt aue cariſsime nobis, ſalutandi formula, qua vtebantur Imperatores ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς, & inſcriptionibus ſuarum conſtitut. qualem videmus in inſcriptione l. falſæ. 8. C. Theo. de falſ. mon. & alibi ſæpe. & in Codice Iuſtiniano eiuſmodi ſalutares inſcriptiones viſuntur: quæ quidam deprauarunt, & corruperunt.

AVERSA charta, id eſt, opiſthographo, l. chartę. D. de bo. poſ. ſecun. tab. Eſt enim ὀπισθόγραφος à tergo ſcriptus, Plinio li. 3. Epiſto. 5. Theo. Hermopolites ad l. nomen. D. de verb. ſignif. ὀπισθόγραφον λόγον appellat apocham à tergo ſcriptam.

AVERSIONE, vel per auerſionem emere, locutio eſt à Iuriſconſultis vſurpari ſolita, quum res multæ ſimul atque aceruatim vno pretio venduntur. multas autem intelligo, ſiue illę plurium ſint generum, ſiue vnius: ſed num

ſed numero, aut pondere, aut menſura diuidantur. Aſconius hac in re vocem ſemel vſurpat, Sectores, inquit, ſpem lucri ſui ſecuti, bona condemnatorum ſemel auctionabantur: ac poſtea ſingulas quaſque res populo venditabant. Hotoman. ab auerrendo ſcribit deductum vocabulum, quaſi cum omnia ſimul & vniuerſe tanquam per euerriculum auerruntur: vnde Vniuerſa dicuntur propriè, quæ vnum in locum ſunt conuerſa. Quid verò interſit inter Aduerſionem, & Auerſionem, cúrve illa emptori & conductori, hæc venditori & locatori, conueniant, vide apud Hotom. in Comm. verb. iuris.

Auerſione locare apud Africanum l. & hæc. 35. in princ. D. loca. vel per Auerſionem conducere apud Vlpianum in l. 1. §. exercitorem. D. de exercitoria. eſt ἀϐερμάδη, id eſt, in vniuerſum locare, aut conducere. Reiicienda eſt igitur expoſitio Barto. ad d. §. exercitorem.

Auerſione venire Vlpiano l. 4. §. ſi auerſione. D. de peric. & comm. rei vend. Si auerſione vinum venit, cuſtodia tantum præſtanda eſt. & §. ſeq. Vino autem per auerſionem vendito, finis cuſtodiæ eſt auehendi tempus. Dicitur autẽ cum pretium, aut numerus, aut menſura, aut pondus non dicitur, Auguſti. lib. 3. Emend. ca. 6 Græci, ἀνέτω. Valentinianus No. de releuat. poſſeſsio. in aggere. Galli adpellant in groſſo, *& en bloc.* Plutarchus in Iſocrate, ἄϐρα τὰ φορτία πωρᾶσθ.

Auerſione opus locatum apud Florentinum l. opus. 21. D. loca. Augu. vbi ſuprà, vbi menſura non eſt præfinita.

AVERSI oneris actio apud Alſenum l. in nauem. 31. D. loca. id eſt, interuerſi, & ſubrepti. Eſt enim

AVERTERE, ſubripere, l. illud. 7. §. penulti. D. de tributo. & amouere, intercipere, aliò transferre, l. 1. §. prætera. D. ſi is qui teſta. lib. eſſe. iuſ. fue. l. 3. ſed & ſi quis. D. de crimi. ſtellionat.

AVERTA in l. quoniã. de curſ. publ. lib. 12. C. quid ſit ex Græc. interprete Bud. in l. eos. D. de ſalſis docet: Ἡ δὲ ἄϐερσα, τοῦτ' ἐστι τὸ ὑπομάσχαλον ὅπερ ἐπιφέρονται οἱ τοῦ ἵππου, ἴσως καὶ αὐτὸ ἐξήκοντα λιτρῶν· καλεῖται δὲ ἄϐερσα ἐκ τοῦ ἀποστρέφεσθαι. Auerta ex eo, quòd auerſa ſit: ὑπομάσχαλον, id eſt (vt ait Budæus) lora latiora, quæ per terga equi iugalis excurrunt, ſub alis eius ſuccincta.

AVFERRE eſt quid amouere, ſed id ſine vi fieri poſſe Vlpianus ſcribit l. quo naufragium. §. non ſolùm autem. D. de incen. ruin. & nauſr. Auferre toto tit. D. & C. de iis quæ vt indig. & in l. auſertur. D. de iur. fiſci. eſt vindicar, eidque per l. portiones. 21. D. de iis quæ vt indig. auſ. Auferendi cauſſas pete ex dictis tractatibus latiſsimam enim tractationem exigunt.

AVGERE ſpectat ad quãtitatem, Ampliare ad precium. C. de ſacroſanct. Eccleſ. l. iubemus nulli. de iur. fiſ. l. non intelligitur. §. diui. Augere hereditatem, gregum, & pecorum partus, in ſin. l. ſed etſi. D. de petit. hered. l. ancillarum. D. eo.

AVGMENTA dicuntur, quæ rei accedunt l. item veniunt. §. item non ſolùm. D. de hered. pet.

AVGVRES ab auiũ garritu dicti ſunt. Porrò triſariam augurari auibus ac futura prędicere ſolebãt: Primum volatu, deinde cantu, tertiò guſtatu obſeruato. Nam cùm pulli gallinacei ex cauea deprompti, porrectam eſcam non guſtarent, pernicies portendebatur. A ſacerdotibus autem augures conſtituebantur, viri illuſtres, vt fuerunt Marcellus, Cice. & alij ſimiles. Dicti autem ſunt Augures ab auibus, & gerendo, Feſto li. 1. Auguria autem impetratiua quæ ſint, quæ item oblatiua, vide apud Turn. Adu. lib. 5. c. 7.

Augurari, pro diuinari vſurpamus. Cicero de diuinat. li. 1. Calchas (ait) ex paſſerum numero, belli Troiani annos auguratus eſt. Item, inaugurari, pro cooptari atque conſecrari in aliquem ordinem: à quo rurſus contrario modo, ſecludi, rectè nuncupamus exaugurari. Adi Gellium lib. 5. ca. 2.

Augures, maleficorum appellatione contineri ſanxit Conſtantius, eos conſuli prohibens l. nemo. 5. C. de malef. & math. idque ſublata Romuli lege, iubentis, Ne quid inauguratò fieret.

AVGVSTVS, Feſto lib. 1. locus ſanctus ab auium geſtu, id eſt, quia ab auibus ſignificatus eſt, ſic dictus: ſiue ab auium guſtatu: quia aues paſtæ, id ratum fecére.

Auguſti cognomẽtum vnde deſcenderit, quáve de cauſſa Cæſari inditum fuerit, ex Dione lib. 43. diſces: cuius verba ex G. Xylandri verſione hæc ſunt: Sed poſteà quàm ea quæ pollicitus fuit, re ipſa perfecit, ibi demũ Auguſtus à Senatu, populóque appellatus eſt. Etenim cùm ſtatuiſſent peculiari quodã cognomento inſignire, ac alij alia referrent, ac probarent: Cæſar, quamuis Romuli nomen vehementer adpetebat, tamen cum ſentiret hinc ſe ſuſpectum adfectati regni fieri, eo omiſſo, Auguſtus quaſi hominis natura amplior ipſe cognominatus eſt. Auguſta enim ea, quæ honore digniſsima, ac ſanctiſsima ſunt, dicũtur: ideóque σεϐαστὸν Græci Auguſtum interpretati ſunt, quaſi venerandum dicas.

Auguſti & Cæſares (qui his notis in plurimis inſcriptionibus, & ſubſcriptionibus C. Th. & Iuſtiniani conſtitutionum, AA. & CC. reperiuntur) hoc differunt. Nam Auguſti hi dicuntur, qui nunc regnant, & à Senatu Imperatoris nomine honeſtati ſunt: at Cęſares dicuntur, qui ab ipſo Auguſto electi ſunt, ad regendam prouinciam aliquam cum Cęſaris honore tãtùm, donec Auguſtus vixerit, poſt eius mortem ſucceſſuri in imperio. Hæc Alciatus in l. 2. de excuſ. artifi. lib. 10. C. ex Ammiano Marcellino.

Auguſti quando primùm regnarint, docet I. Capitolinus in M. Antonino philoſopho. Marcũ, ſcilicet philoſophum, & Verum Commodum fratrem. Tres etiam poſtea ſimul regnaſſe ſcribit Ammianus Marcellinus. In hoc tamen, inquit, negotio Valentinianus morem antiquitus inſtitutum ſupergreſſus, non Cæſares, ſed Auguſtos, germanum nũcupauit, & filium: beneuolè ſatis.

Auguſta, Auguſti vxor, l. princeps. 31. D. de legibus l. ſi Auguſtæ. D. de leg. 2. l. fiſcus. in fin. D. de iure. fiſc. l. cùm heredes. C. qui teſta. fac. poſ. & alibi ſæpiſsimè. Auſtuga etiam Auguſti ſoror, l. fin. C. Theo. de luſtr. collat.

Auguſta domus, domus eſt principis priuata, ad eius rẽ priuatam pertinens, vt coniicere eſt ex inſcripti. & tit. de priuileg. dom. Aug. lib. 11. C. eadem diuina dicitur, in l. abſit. C. eo.

Auguſtam fortunam, Auguſtum ipſum interpretari poſſumus, l. vlti. in princ. C. de iudic.

AVGVSTALIA, Auguſti feriæ ſunt.

AVGVSTALES variè accipi conſtat. Nam quidam erat præfectus Auguſtalis, qui Aegypti præfectus erat, cui præfectura, & imperium ad ſimilitudinem Proconſulis conceſſa erant l. vnic. D. de offic. præfect. Auguſt. Quando, & à quo ſit conſtitutus Strabo lib. 7. quáve de cauſſa Tacitus li. 2. Annalium docent. Huius meminit Anthemius l. 3. C. de cano. larg. tit.

Auguſtales nuncupatos fuiſſe ſcribit Vegetius lib. 2. rei milit. qui primos ordines in bello ducebant: quòd ab Auguſto ad id munus adlecti eſſent.

Auguſtalis etiam ſextumuir, iudex municipalis erat à Decurionibus factus, vt ex l. quinque. 57. & l. ſi quos. 59. de decu. lib. 10. C. iunctis epitaphiis, quę Mediolani extant, FAVSTVS VI. VIR AVGVSTALIS, QVI INTER PRIMOS AVGVSTALES A DECVRIONIB. AVGVSTALIS FACTVS EST.

AVIA, mater eſt patris matríſve, ſicut auus pater patris, matríſve, l. 1. D. de gradibus lib. Auia negotia nepotis adminiſtrat. Vide l. Neſennius. D. de neg. geſt.

Aula mea, ſocrus magna vxoris meæ eſt. Modeſtinus l. non facilè. §.gradus.de gradi.& adfin.D.

AVIARIA apud Paulum l.auibus.D.de leg.3.caueæ qui bus aues concludimus.

AVIBVS legatis, anſeres, phaſiani, gallina, & aujaria debebantur. An autem phaſianarij,& paſtores anſerum, voluntatis quæſtio eſt. Hæc Iul. Paulus li.3.Sent.tit.de legat.vnde exſcripta eſt d.l. auibus. à Triboniano im mutata.

AVLÆVM, Vlpi.l.ſed & ſi quid.15.§.& ſi. de vſufructu: Velut aulæi, inquit, vel alterius apparatus. Sed & apud Ciceronem pro Cœlio, in ſingulari legitur. nam vſitatiùs in plurali,& neutro genere Aulæa legitur. Sunt autē tapeta quibus parietes,& aulæ ornatus cauſa teguntur. Seruius verò ſtragula verſicoloria eſſe putat, explicans hunc Virgilij locum,

-Aulæis iam ſe regina ſuperbis,
Aurea compoſuit ſponda.

Sic dicta, quòd in aula Attali Regis primò inuenta ſint. Nonius verò genus veſtis peregrinæ eſſe cenſuit, eſſéque ait tanquam paludamentum habitus militaris.

AVOCARE alicui, pro ab aliquo. Vlp. l. 36. D. de nox. act. Nec oberit quod Seruiana poteſt ei homo auocari.

Auocare autem concionem, inquit Turn. Adu. lib. 16. c.21. eſt concionem à magiſtratu qui eam aduocauit, abducere: quod, vt apud Gellium eſt, ius erat aliquibus magiſtratibus facere. A Tribuno auocare concionem Liuius ſcribit nefas fuiſſe.

AVRES propitiæ opponuntur hebetibus, quas habere dicuntur, qui non curant, quæ audienda ſunt, audire, Vlp. in l.ſi extraneus. de iur. dot. Sic ibi legendum putat Budæus reſragantibus exemplaribus. in Florenti. tamen Pand. propriis legitur. Tu lib. βασιλικῶν conſule.

Aurem tangens, totum corpus tetigiſſe videtur, Trebatio, l.vulgaris. D.de furt.

AVRELIA Lex, vide infrà Lex.

AVREVS, ſeſtertium mille æſtimabatur, iunctis Gaij in l.lege. §. vlti. D.de S C. Silan. & Paul. libr.ſenten. capitibus, quod & Anton. Aug. lib.2. Emend. c. 9. probat. vbi veterem & nouam aureorum æſtimationem explicat. At Hotomanus in Com. verb. iuris, aureum continere tantum centum ſeſtertios contendit, idque ex Dionis verbis lib. 55. quę ſic vertit: Cum Auguſti domus in Palatio conflagraſſet, multíque multa illi conferrent, nihil accepit, niſi tantùm à populis aureum, à priuatis verò drachmam. Aureum enim ego quoque numum, qui drachmas vigintiquinque valet, more noſtro appello: & Græcorum quidā, quorum libros, quod Attico dicendi genere ſcripti ſunt, legimus, ſic ipſum vocarunt. Hæc Dio. Cum igitur drachma denario Romano apertiſsimè à Plutarcho in Camilli vita æſtimetur, apparet Dionem, aureum pro cētum ſeſtertiis vſurpaſſe, cum ſcilicet in vigintiquinque denariis tot ſint ſeſtertij. Locum autem illum Iuſtiniani in §.3. Inſt. de ſucceſs. libert. qui huic opinioni reſragatur, ſic exiſtimat poſſe reſtitui: Si quidē libertus & liberta minores centenariis ſint, id eſt minus mille aureis habeant ſubſtantiam (ſic enim legis Papiæ ſummam interpretati ſumus, vt pro centum ſeſtertiis vnus aureus computetur) nullum locum habeat patronus, &c. Reliqua huc pertinentia vide apud eundem Hot. loco præcitato. Sed & obiter notandum, æſtimationem aurei Romani cognoſci poſſe ex cōparatione locorum duorum Suetonij & Taciti: Nam de Othone ſcribit Suetonius: Quoties cœna acciperet principem, aureos excubanti cohorti viritim dabat. Tacitus, Cohorti excubias agenti viritim cētenos numos diuidebat. Aureus igitur Romanus centum numis taxatur.

Aureorum anulorum ius, vide ſuprà Anulus.

Aureorum genera duo Budæus conſtituit li. 5. de Aſſe: totidem Alciatus lib.2. Diſpunc. ca.9. quorum verba hic non refero.

Aureus dicitur, ſolidus, §.fi. Inſtit. de pœn. tem. litig. iun cta l. fi. D. de in ius voc.

Aureis quinis valet argenti libra, l.vnica de argent. pre. lib.10.C.

Aurei numi etiam æs dicuntur, Vlpiano l.etiam.159.D. de verb. ſignific.

AVRICHALCVM, vel orichalcum, quidam (vt ait Feſtus) putant compoſitum ex ære & auro, ſiue quòd colorem habeat aureum. Orichalcū ſanè dicitur, quòd in montuoſis locis inuenitur. mons etenim Græcis ὄρος adpellatur. Qui vas aurichalcum pro auro vendidit ignorans, teneri aurum, quod vendidit, præſtare, Marciano placuit, l. Labeo. 45. D. de contrah. emp. De Orichalco notatu digna, vide apud Seruium in lib. 12. Aen. Orichalcum autem fuiſſe pretioſum, etiam Plautus docet, qui ait in Milite glorioſo, Ego iſtos mores orichalco contra comparem.

Aureos tot, interpretatur Iulianus, l. quidam. 96. D. de leg. 1. quadringentos ex præcedentibus. Ex quo obſeruandum incertum numerum, nondúmque præfinitum, ex præcedentibus, aut ſubſequentibus æſtimandum.

AVRI fodina apud Gaium, l.1. D. quod cuiuſque vniuerſ. no. locus vbi aurum foditur, ſicut Argenti fodina, vbi argentum.

AVRVM Feſto lib.1. dictum quia præcipuè cuſtoditur: Græcè enim ὠρεῖν cuſtodire dicitur. Vnde & Theſaurum. Hippocrates medicus de nomine inuentoris id dictum putat, quem vocitatum ait Aurum, ſiue (vt alij legunt) Aurium. Quidam à ſimilitudine auroræ coloris nomē traxiſſe exiſtimant. Nonnulli, quia mentes hominum auertat: alij à Sabinis tranſlatum putāt, quod illi Auſum dicebant.

Auri appellatione anulos aureos contineri, aurea emblemata, inaurata non item, Vlpianus ſcribit l. cùm aurum. §. idem Celſus. D. de aur. arg. leg.

Auri facti, infectíque appellatione, quid contineatur, docent Vlpianus, & Paulus in l. Quintus. & l Pediculis, & l. eum aurum. D. de aur. arg. que legat. quorum verba huc non refero. Vide ſupra, ARGENTVM factum.

Auri ſui appellatione, nō contineri quod in credito eſt, argumento eſt quod de argento Vlpianus ſcribit d. l. Quintus. §. argento.

Auri ſacram famem imitatione Virgilij dixere Leo & Anthemius Impp. l. ſi quenquam. 29. C. de epiſcop. & cleric. pro execranda. ait igitur poeta lib.3. Aeneidos:

-& auro
Vi potitur. quid non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames?

Aurum Toloſanum, prouerbium apud Gellium lib.3.c. 9. de hominibus calamitoſis. Hinc dictum, quod cùm Q. Cepio Cos. oppidum Toloſanum diripuiſſet, multúmque auri in eius oppidi templis inuentum fuiſſet, quiſquis ex ea direptione aurum adtigit, miſero, execrabilíque exitu periit.

Aurum coronarium, definitore Gellio libr. 5. cap. 6. coronæ aureæ, quæ Imperatoribus ob honorem triumphi mittuntur. hæ antiquitus ex lauro erant, poſt fieri ex auro cœptæ. Baptiſt. verò Egnatius in ad not. ad Capitol. ſcribit eſſe quod ciuitates, & oppida nouis Imperatoribus offerebant ſub coronarum ſpecie. Equidem ab Imperatorum definitione diſcedere non auſim. Aiunt igitur aurum coronarium, eſſe id, quod offertur à curiarum ordinibus, vel amore proprio, vel indulgentiarum lætitia, vel rebus proſperè geſtis, l. quæ diuerſarum. C. Theod.

Theod.de aur.coron.Hoc autem nonniſi ab admonitis,& ex conſuetudine præſtabatur,d.l.quæ diuerſarum.& l.ſeq.C. Theo.eo.Hanc ſolam Iuſtinianus in Codicem ſui nominis tranſcribi iuſsit,quæ extat lib. 10.C.eo.tit.Aurum Coronarium voluntatis, munus voluntarium diuus Iulianus reſcripſit. Huius etiam meminit lex penult.C.de Iudæis.& ibi vide Græcos interpretes.Notandum autem obiter illud aurum coronarium, de quo fit mentio apud Seruium in lib. 8. Aen. aliud fuiſſe atque illud de quo extat rubr. lib. Cod.10.nam illo intelligi adnotat aurum quod à victis gentibus dabatur propter conceſſam vitam.

Aurum glebale,quod pro poſſeſsionibus penditur:huius fit mentio in l.2.C.de prætor.& hon.prę.li.12.C.

Aurum luſtrale, quod quarto quoque anno pendebatur,vt ait Zonaras:idem onus negotiatorum,& mercatorū erat, ob ídque aurum negotiatorium appellatur à Lampridio in Alexan.Huius fit mentio C. de luſtralis auri conlatione,vbi ſunt duæ tantum leges Gręcæ, à quibus χρυσαργύριον appellatur.fit etiam mentio in varijs legibus C.Th.de luſtra. conlat. Appellatur quoq; functio auraria in l.ſinguli.C.Th.eo.à negotiatoribus(vt iam dixi)pendebatur,vt ait l.à negotiatoribus.C.Theo.eo.& l.ſeq.

Aurum oblatitium,quod non canonis, vel indictionis, ſed oblationis genere quodam à ſenatoribus pendebatur,vt ex Symmachi,& Syneſij epiſtolis didici.

Aurum publicum,quod ærario publico infertur: huius commeminere Honorius.& Theodoſius Impp.in l. vnic.de au.publ.perſecut.lib.10.C.

Aurum puſulatum,vide ſuprà Argentum puſulatum.

Auri maſſam 72.ſolidis,ſiue aureis ęſtimat l.quotieſcunque.C.de ſuſc.præp.& arc.lib.10. ὥσπερ (inquit Zonaras) τοῖς νῦν ἡ λίτρα ἑβδομήκοντα ἀριθμοῦνται, &c.

AVRARIVS ſuſceptor in l.3.C.de apochis publ.qui aurum collatum ſuſcipit.vide infrà Suſceptor.

Aurarium Canonem,in l.priuatæ.C.de excuſ.mun. lib. 10.interpretatur Accurſius ſuſceptorem aurarium: cum pro penſitatione & functione in auro facta,accipi oportere,contextus ipſe conſtitutionis doceat.

Auraria penſitatio,idem:de qua in l.2. de fund. patrim. lib.11.C.& Auraria præſtatio in l.vnic.C.Theo.qui à præbit.tiron.& equi.excom.& Auraria functio l. ſinguli & l. omnes. C.Th. de luſtra.conlat.& Auraria penſio apud Caſsiodo.li.11.Epipha.Varia.ad Fauſtū.

AVRIFEX qui ex auro quid facit,l.ſcribit.D.de aur.& arg.lega.& l.2.C.Th.de excuſ.artif. Hinc Aurifices ſpecierum,& ſolidorum,in l.ſcriniis.C. de palat. ſac. larg.li.12.in breui,ſiue(ſi malis) in notitia.

AVSPICIVM,appellatum eſt,ab auium volantium ſpectatione,quaſi auis ſpecium: ſicut Augurium à garritu auium,tam in bonam,quàm in malam partem.

AVSPICIA cognitionum in l.fin. C.de incert. non inter augurium,& euentum litis, vt quidam putat, ſed initia cognitionis cauſſæ,vel potius litis(quod & Accurſius ibidem probat)interpretanda ſunt.

Auſpicia,pro auctoritate. iuſſu & mandato in Forenſibus accipit G.Budæus.

Auſpicia maiora,maiores honores & magiſtratus ſignificant. Nullus enim magiſtratus inauſpicatò creabatur.

AVT non ſolum diſiunctiuæ,ſed & ſubdiſiunctiuę orationis eſt,l.hæc verba. 124. D. de verb. ſignifi. Huius ea vis eſt,vt alterum fieri ſatis ſit,l.ſi is qui.13.§.vtrùm. D.de reb.dub.Sæpe etiam diſiunctam, aut pro coniuncta accipi Paulus ſcribit l.ſæpe.53.D.de verb.ſign. cum dico,Quod dedi,aut donaui.quod & Iuſtinian. probat.l.penult.C.eo. tit.vt in interdicto Quod vi, aut clàm. Hinc qui ſibi,aut filio,aut cuilibet extraneo ſtipulatur, manifeſtè filij, extraneíve perſonam complectitur,vt Iulianus ait l.eum qui. 56.§. qui ſibi. de ver.oblig.Ita comprehenſum, adiectum interpretantur Bartolus,Baldus,Alexan.Alciatus ad d. §. qui ſibi.& rectè.

Aut,etiam ponitur pro ſiue,in forma diui Pij apud Calliſtratum l.debitoribus.31.D.de re iudic.tametſi Accurſius,& eum ſequutus Albericus,pro ſicut, ibi accipiendum exiſtiment:eodem ſenſu accipi poteſt, ſcilicet pro ſiue,in l.pen.§.fi.D.de act empt.non pro,id eſt,vt credit Albericus:& in Pand.Florent.vitium eſt interpunctionis. nam interpungi debet poſt verbum Habitatoribus,& reliqua minuſculis literis ſcribēda, hoc modo:Et ſi receperis, habitatoribus,AVT QVAM QVISQ. NIEM,&c.vt ex initio illius §. liquidò conſtat. Eodem quoque ſenſu accipitur, ídque diſiunctim,in l.quia abſente.4.C.de procur.& tum plerunque geminatum reperitur,l.exigendi.C.eo.tit.de procurat.& in l.ſi cùm venderet.D.de pig.acti.

Aut,negandi vim habet etiam geminatū,in l.dies feſtos. C.de ferijs,ibi,aut Circenſe certamen.&c.

AVTEM, præter notiſsimam ſignificationem, ponitur pro,enim,in l. intra. §. quadriennium. verſi. quatuor autē.D.de diuer.& temp.præſ.Aliquādo ponitur pro igitur.l.legatis.§.pecoribus.verſ.& ſues autem. D. de legat.2.

Autem quoque ſonat etiā,& ſic iūgit,l.2.§.hoc etiā.verſ. litem autem vlterius.C.de iure iu.prop. calū. dan. vt in illo Plauti,Abite,tu domum,& tu autem domum.

Autem particula ſubiecta,& elegantiam,& ornatum habet,l.cogi.16.§.& generaliter autem. D. ad S C. Trebel.& l.ſiquis.5.§.tutelę.verſ.& hoc autem.D.de obliga.& actio.

AVTHENTICVM,Αὐθεντικὸν,eſt,quod vulgò originale dicimus,Paulo lib.5.Sent.tit.12.quæ in Pand. li.22. tit.4. l.2. de fide inſtr. à iuris ciuilis compoſitoribus relata fuit.Eodem ſenſu accipitur apud Vlpianum l. fin.D.teſta.quemad.aper. ἀπὸ τοῦ αὐθεντικοῦ. Exemplum teſtamenti ab authentico diſtinguitur: nam quod inde deſcribitur,dicitur exēplum d.l.2.& d.l.fi. Galli Pragmatici Copiam adpellant. Hinc

Authenticæ rationes eadem ſignificatione Vlpiano l. Pomponius.8.D.fam.erciſc.& Authenticæ tabulæ l. ceteræ.in fi.D.eo.Heredem enim exemplum debere dare:tabulas verò authenticas ipſum retinere, aut in æde reponere.Quod autem Authenticum, ſit ipſum originale,docet l.ſancimus.C.de diuerſ. reſcript. vbi vox atque,explicationis nota eſt.

Authentica vulgus interpretum,& pragmaticorum vocat,quæ τὰς ΝΕΑΡΑΣ,& Nouellas conſtitutiones, & ipſe Iuſtinianus,eiúſque interpres Iulianus Patritius, & interpretes Græci veteres, appellant. Vnde autem eam appellationem traxerint, docere nititur Alciatus lib.2.Parer.c.46.

Αὐτόματα dicuntur,quæ per ſe mouentur,quæve fortuito eueniunt, vt horologia. Αὐτόματα etiam ſunt opera,quę ita fabricant mechanici, vt ſua ſponte quidquam efficere videantur. Hinc

Automataria fictum verbum apud Vlpianum l. cetera. 4.§.pen.D.de lega.1.quę Alciatus li.1.Parer.c. 20. interpretatur mechanica opera,quæ ſponte ſua mouentur, qualia ſunt horologia.Heron in pneumaticis,aquam ait in ſublime automaton,id eſt, ſpontalem ex ſphæra concaua. Tranquillus in Claud. Si automaton,inquit,aut pegma,vel tale aliud ceſsiſſet.

Author,Authorari,Authoritas,vide ſuprà Auctor.Nam ideo ibi interieci, quòd ita ſcribi & ex monumentis antiquis,& peritorum conſenſu conſtet.

A βαφοῦς apud Vlpianū l.ſi cui.70. D. de leg.3.appellari An.Aug.li.4.c.16.ſcribit,quod ita per ſenatum eſt,vt nulla arte fucatū ſit.Sicul,inquit,lana legetur,id legatum videtur quod tinctum non eſt,ſed ἀβαφοῦς:cuiuſmodi Virgilius finxit Ecloga 4.

Nec varios diſcet mentiri lana colores.
Ipſe ſed in pratis aries iam ſuaue rubenti
Mur.ce,iam crocco mutabit vellera luto.
Sponte ſua ſandix paſcentes veſtiet agnos.

Nihil aliud eſt *αὐτοφυὴς* quàm id,quod per ſe expreſsit.

AVVNCVLVS matris meæ frater eſt, vt ait Paulus l.Iuriſcóſ.§.tertio gradu.D.de gradibua.quod & Modeſti.in l.inter.§.D.vnde legit. & Feſtus lib. 1. probant. Traxit autem appellationem ab eo , quod æquè tertius à me,vt auus eſt,ſed non eiuſdem iuris : ideóque vocabuli facta eſt deminutio:ſiue auunculus appellatur,quòd aui locum obtineat , & proximitate tueatur ſororis filium.

Auunculus maximus,is eſt abauiæ frater, patris vel matris auũculus maior. Auunculus maior,is eſt proauiæ frater,patris vel matris auunculus magnus. Aunnculus magnus,hic eſt auiæ frater, Paul. l. Iuriſconſultus 9.D.de gra:& adfin.

AVVS,patris,vel mattis pater,l.fi.§.ſecundo gradu. D. de gradibus.dictus à Græca voce *πάππος*, mutatis aliquot literis. Alij auum dictum putant , quia ad duos adtineat,quaſi adduum..

Auus meus, vxoris meæ ſocer magnus eſt , illa illi pronurus. Modeſtinus l.non facile.D.eo.tit.

AVXARIA,ſecreta nemoris dicta ſunt,eo quòd ibi frequentant aues,ſecundum Iſidorum 17.etymo. c.6.Inde venit unpenſatio auxaria,C.de fun.patri.l.2.lib.11.

AVXILIVM ferimus armis,manu, clamoribus , obiectu corporis, plorando. Vlpia. auctor eſt l.1. de S C. Sil.§.hoc autem Senatuſconſultum.Notum eſt,auxilio nouo indigere,quæ de nouo emergunt,l.de ætate. §.ex cauſa.D.de interrog.action.

Auxilium iuris eſt ſuffragium,& beneficium iuris,prout dicitur,Contra hæc prodita ſunt iuris auxilia:vide de hoc D.ad Sil.l.cùm dominus.Fruſtra auxilium legis inuocat,qui committit in legem,D.de mino. l.auxilium.de vſu.l. quia fruſtra.l.filio.D.de rit.nupt.

Auxilia appellabantur,ex fœderatis, amicíſque populis in exercitu conſcriptæ cohortes,l. 2. §. exercitum.D. de iis qui not. inſa.Sueto.in Tib. cap.16. Per xv. legiunes cum quatuor milibus legionariorum,& delectis auxiliis miſſus.

AVXILIARES dicuntur in bello ſocij Romanorum exterarum nationum:dicti ex Græco vocabulo quod nos dicimus, rerum creſcentium auctionem. Hæc Feſtus lib.1.

AVXILLA, olla paruula,Feſto.

AVXIMALIS ager,limitibus Gracchanis per centurias eſt adſignatus, ti.de limit. Varro auctor poſt Hygenum.

AXARE,veteribus nominare ſonat,Feſto lib.1.

AXIS,quem Græci *ἄξονα* dicunt,plures habet ſignificatinnes. Nam & pars cæli ſeptentrionalis eſt.Proclus tamen in Sphæra ita,Linacro interprete: Axis , inquit, mundi vocatur dimetiens ipſius , circa quem voluitur.Item, mundi linea dimetiens, apud Ariſtotelem de mundo. Eſt & auctore Feſto , ſtipes teres , circa quem rota vertitur.Significat & tabulam ſectilem , & tabulam ligneam, in qua leges ſcribebantur. Tabulas illas *ἄξονας* appellauit Solon apud Plutarchum. De iis atque ideo de Solone intelligendus eſt Horatius in Arte Poet.

-leges incidere ligno.

Paulo ante Solonem ſapientiam appellauerat:

-fuit hæc ſapientia quondam
Publica priuatis ſecernere,&c.

Axe adglomerati, vniuerſi ſtantes, id eſt,vt ait Feſtus,cohortibus,aut legionibus.

AXITIOSI,factioſi olim dicebantur : cùm plures vnà quid agerent,facerétque. Axit autem antiquos dixiſſe pro egerit conſtat: vnde Axics mulieres,ſiue dij, dicebantur vnà agentes.

;

Ἀξίωμα, vt Budæus ait,dicitur maieſtas & dignitas magiſtratus. Dicitur etiam pronuntiatum,ſententia, Donato auctore.

AZO Bononienſis Iuriſcos. varias leges Interpretatus eſt: cuius interpretamenta pleraque ab Accurſio in gloſſemata ſua tranſcripta fuiſſe liquet. Scripſit & in Codicem Iuſtinianum Summã , ídque paratitlatim, Vlpiani & Pauli more,ex perſonis , rebus , cauſsis, & effectibus leges explicans,vt in Epiſtola eiuſdẽ Summæ præfixa docui.Scripſit & in Inſtitutiones,& Pandectas& Nouellas:Iura publicè profeſſus eſt.Aemulorum inuidia Montem Peſſulanum profectus , ibi docuit:deinde Bononiam rediit. Diem tandem functus eſt anno à CHRISTO nato 1200.Huius & in ſcholis,& foro maxima eſt auctoritas.

THESAVRI,SIVE DICTIONARII IVR.CIVIL. ET CANO.

LIBER SECVNDVS.

B

B LITERA Græcorum, Latinorúmque ſecunda eſt. Huius neque vocem , neque ſonum eſſe Plato in Theæteto ſcribit.M. Fabius lib. 1. Inſtit.Orato.cap.4.in aliarum locum datam:hinc ex duello bellum factum ait.B & V,mutua eſt enallage in Pand. Flo. vt Fauius pro Fabius, & in alius vocibus.

BABYLONICA,ſtragulæ genus , quod equis inſterni ſolet,apud Vlpianum l.argumento.25.§. 1. D. de aur. & arg.leg.à quibuſdam *ψιλὴ πολύμιτος* dicuntur. veſtes ea non eſſe Vlpianus ibidem putat. Hinc dicta vult Plin.lib.8.cap.48.quòd colores diuerſos picturę intexere Babylon maximè celebrauit,vnde & nomen impoſuit.

Babylonicæ pelles apud Marcianum in l. fi. §. ſpecies. D.de publicanis,quæ è Babylone aduehũtur,aut illic parantur.

BACCÆ ſunt fructus minutiores diuerſarum arborum,vt lauri,oliuæ,myrti,& ſimilium.

BACCAR, vas vinarium ſimile Baccioni,Feſto lib. 1.

BACCALAVREOS, magiſtrorum nomine contineri ait Alciatus l.cui præcipua.57.D. de verbo. ſignif. ex ſententia Pauli Iuriſconſ.qui illius legis auctor eſt.A bacca laurea nomen ſumpſiſſe videntur.Hi à Iuſtiniano lytæ vocantur.

BACCHARI Nonio eſt Furere : quo ſenſu accipitur apud Vlpianum l.1.§.idem Viuianus.D.de ædil. edic. §.fi.Inſtit.de ſucceſſ.ſublat.de muliere ſeruili amore bacchata:amatrix enim rectè furere dicitur,vt ait Imp. Nouel.quib.mod.nat.effic.legit.§.nouimus. furore, inquit,amoris vehementius nihil eſt.

BAIVLARE,vt ait Nonius, eſt ferre ſed id ſuo corpore accipiendum eſt,vt ex Plauti Aſinaria didici, Ego baiulabo.tu,vt decet dominum,ante me ito inanis:eodem ſenſu accipit Gaius l.ferri. D. de verb. ſig.

BAIVLOS dicebant antiqui,quos nunc dicimus operarios,vnde adhuc baiulari dicitur, Feſto. Sed baiulos propriùs adpellat Gellius lib.5.ca.3.qui mercede corpore ferunt, quos Græci *βαστάζοντας*,*Porte-faix* Galli vocant.

Balani apud Vlpianum l.carbonum.167. D. de verbo.ſignif.palmarum fructus,qui dactylus dicitur. Palmæ fœminæ fructus *βάλανοι* dicuntur l.Polluci libr.1.cap. 12.ex Xenophonte & Herodoto.Hi non veniunt appellatione lignorum , d.l.carbonum.Latiſsimam eſſe τοῦ *βαλάνου* ſignificationem quidam aiunt. Marcello longiores fructus ſignificant : fructum quercus Epigram

graminatis,Plinio pomum,Theophraſto lib.1.hiſto-
riæ Planta.cap.8.arbuſculam.Pro balanis in d.l.carbo
num.quidam legunt bellariis,ſed falſò.In P. Florent.
eſt balanis,quam lectionem probat And.Alciatus.

BALBVS,Græcis ψελλὸς dictus,qui pronuntiando lite-
ram,aut ſyllabam eximit,aut prætermittit,vt ex Ariſto
tele docet Budæus ad Vlpianum l.idem Ofilius. §.fi.
D.de ædil.edict. Eum quoque qui obſcurè loquitur
eo nomine contineri putem,ex Non.Marcell.qui bal
bè interpretatur,obſcurè.

BALDVS Iuriſcos.Peruſi natus,patre nobili, & medi-
co,vir acerrimi,& promptiſsimi ingenij, Angeli Pe
ruſini frater,Bartoli diſcipulus fuit,vſque adeo iuri &
ciuili,& pontificio operam dedit,vt acutiſsimè do-
cendo ſcribendóque in vtrunque, immortalem ſibi
laudem pepererit.Bononiæ & Papiæ docuit.Galliam
profectus,poſtliminio poſtea ad vrbem rediit. Tici-
ni, vbi profitebatur, deceſsit anno Salutis 1412. alij,
1400.demorſus in labio inferiori à rabioſa canicula
quam habebat in delicijs,vt quidam referunt.

BALINEVM, vt ait Varro li.4. Lat. Linguę, veteribus
erat locus,vbi vrnæ poni ſolebant.

BALIVVS,vt ait gloſſema ad cap.1. §. poteſtas verò, de
pœ.in clem.vulgare prouincialium c.dilecto. de ſen.
excom.in 6. in Francia dicuntur prępoſiti.Hi de cau
ſis capitalibus,& ciuilibus cognoſcunt,vt apud Gal-
los notiſsimum eſt. Albericus ſcribit vulgare eſſe
verbum apud Gallos,hócque nomine iuſticiarios,&
locorum rectores, iudices temporales, & ſeculares
contineri:quod optimè probat c. quoniam de imm.
eccl.lib.6.

BALEISTRARII,Græco more,pro ,Balliſtarij,apud
Tarruntenum Paternum in l.vlt.de iure imm.pro bal
liſtarum artificibus.In quodam enim lexico legitur
Balliſtra , & vertitur σφενδόνη , μάγγανον. In Nouellata
mē 85.§.αὐτὸ δὲ τοῦτο,legitur, βαλλισαρίων τάγμα , id eſt
balliſtariorum ordines,ſicque reddidit Iulianus Pa-
tritius.

BALLVCA In l.1.C.de metallar.lib.11.& l.4.C.Th. eo.
χρύσαμμος Tribuniano. Plinio li.33.c.4.Ballux aurum
minutum in puteis inuentum: éſtque quod modò ex
ſurſo dina erutum eſt,cuius libra vnciis cóſtat quater
nis denis,d.l.2.C.eo.

BALNEVM veteres dixerunt,ſiue Ballneum. nihil enim
differt publicum à priuatis.In publicis autem fœmi-
nini generis,& quidem numero ſemper plurali , fre-
quéter balneas & balineas: nec immerito.nã parſimo
niæ cauſa vno igni duplex balneum calefaciebant,pa-
riete interiecto, vt pudor viris mulieribúſque conſta
ret. Hæc Chariſius lib.1.Sic Varro libr.de ling. Lati
na 8.bina eſſe dixit coniuncta ædificia, lauandi cauſa:
vnum vbi viri,alterum vbi mulieres lauarentur.

Balineum autem & balineæ ſic differunt,quod illud pri
uatum, hæ publicæ.Varro de ling.Lat.li.8. Itáque vi-
détur vſurpari , balineum in l.ſi cuius.13.in fin.D.de
vſuf.l.vlt.§.1.D.de auro.& arg.Balineas autem in l.pa
tronus.35.§.3.& l.prædiis.91.§.4.D. de legat. libro 3.
Balneaautem & balneas,vt cęteri Latini auctores , ita
& Iuriſconſ.promiſcuè dixerunt.

Balnearum inſtrumenta Iulio Polluci.li.10.c.17.ἀσάμιν-
θος, πύελος, κρουνὸς, ἀρύταινα, ἀρύβαλλος, κατάχυτλον,id eſt,
Balnei vaſa,peluis,labrúmve,vrna,fons manu factus,
cyathus,ſitula,aſpergillum.

Balneorum partes,formámque deſcribit Vitruuius lib.
5.ca.10.apertius Plinius lib.5.Epiſto. Hinc

BALNEATOR,balnearum præfectus , aut qui balneas
præbet,l.4.§.ait Prætor.D.de iis qui not.infa.l.qui in
fulam.§.ædilis.D.loca.& alibi ſæpe.

BALNEARII fures,qui ex balneo quid ſubripiũt,& fu-
rantur,l.1.D.de furib.balnear. &

Balnearum furtum,l.fin.D. eo. & apud Tertullianum
lib. de Idololat. Balnearij autẽ fures cur acerbius ce
teris puniretur,explicat Ariſtoteles in Problemat.c.29.

Balnearium inſtrumentum,quo etiam Balneatorem con
tineri Marcianus ſcribit l.item pictoris. 17. §. inſtru-
mentum.D.de inſtru.inſtrumentóque lega.

Balneare argentum, quo qui in balneo lauabant , etiam
diebus feſtis vti conſuerant.Scæuola l.medico D.de
auro,argen.mundo.leg.

Balnearia in eodẽ ſignificatu appellauit Proculus l. qui-
dam.13.in princ.D.de ſeruit.vrb.præd.quo & Seneca
lib.3.Natur.Quæſt.& lib.de tranquil. vitæ. A Græcis
βαλανεῖον dicitur I. Polluci lib.10.c.17. Onomaſt.

BALTEVS in Leonis conſtitutione l.vnic.C. nulli licẽ
re in fre.li.11.ſiue balteum cingulũ,è corio bullatum.
Varroni li.4.Ling.Lat. & militare erat , in eóque om
nes cõſentiunt.μεταφορικῶς accipitur in c. qui ſanctus,
de pœnit.diſt.1.Balteum non veſtimentorum,ſed ar-
morum appellatione contineri L. Baifius lib. de re ve
ſtiar.ſcripſit,Taciti lib.17.& Plutarchi in Camillo au
ctoritate.à Græcis ζωστὴρ appellatur.

Βάμμα,tinctura.

Βαναυσία, apud Pollucem lib.1.ca.5.eſt quæſtuarium opi
ficium.

BANNIRE Gallico verbo vtuntur hodie qui in exi-
lium mittunt : quod & pontificio iure receptum eſt.
Significat etiam capere.prehendere,& (vt pragmatici
Galli dicunt)arreſtare,in clem. 1. in princip. de pœn.
quod & ad perſonas refertur d.clem. Hinc

BANNIMENTVM, ſalſina,captio,prehenſio,& arreſta
tio. &

BANNVM,ſiue Bannus : cuius varia acceptio eſt. Ali-
quando exilium ſignificat. Quandoque pro denuntia
tione accipitur c.cum in tua.in prin.iuncto §.aliquan
do.qui mat.accuſ.poſ.vbi pro matrimonialibus de-
nuntiationibus publicè in eccleſia faciendis ſumitur.
Sumitur & pro edicto & denuntiationibus , quæ iu-
bente Rege fiunt , cum militibus bellum ſuſcipien-
dum aduerſus hoſtes regni indicit. euocatio Budæo
dicitur in prioribus.Poni etiam ſolet pro quadam pri
uatione beneficij iuris ciuilis,& ſic excommunicatio-
ne,Baldo in nouam Frideric.Imp.conſtitution.item
quæcunque.C.de epiſcop.& cleric. ſic etiam ſumi-
tur in auth.item nulla.C.eo.tit. Idem tamen Baldus
in d.auth.item nulla.pro quadam ſententia interlocu
toria ibidem accipi dixit.Bannũ etiam vſurpatur pro
ſanctione , & mulcta edicto non parentis. Capitul.
Carol.Si hoc non impleuerit, beneficium perdat : &
qui beneficium non habuerit,bannum ſoluat. Grego
rius Turon.li.5.c.26.Bannos iuſsit exigi pro eo quod
in exercitum non ambulaſſent. Vnde Heribannum
duo quoq; ſignificat,generaliter mulctam omnẽ,quę
domino debetur , quaſi ab *Her*, & Bannus:ſpecialiter
eam, quæ pro militiæ deſertione penditur : quaſi ab
hoere,quod exercitum ſignificat.Legis Fran.li.4.c.71.
Quicunque liber homo in hoſtem bannitus fuerit,&
venire contempſerit,plenum heribannum , id eſt ſo-
lid. 60. perſoluat. Bannum à banderia ductum pu-
tat Albericus , ſcribens verbum latum, & obſcurum
eſſe. Hinc

Bannitus,quem excommunicatum Alciatus li. de ſing.
certam.cap.23.vocari ſcribit,quaſi abãnitus,qui in an
nuum exilium actus eſt. Hic cui æquiparatur? Accur
ſius in §.relegati.Inſtit.quib.mod.ius pat. po.ait pro
derelicto,relegato, deportatóve.Hoc Bart.q.1. incip.
Lucanæ.perlegat:huius ſententiam videtur probare
Angelus in d.§.relegati. Tu vtrunque conſule. Banni
tos ex crimine & delicto intelligi Alciatus reſpondit
reſponſ.454.nu.1.ex ſententia Bartoli in l.omne deli-
ctum.D.de re milit.Bannitus à Rege,excommunica-
tus dicitur,c.1.in fin. princ. Bannitus quoque inter-
dum euocatus eſt,leg.Franc.3.c.64. Quicunque no-

ſtros habens honores, in hoſtem bānitus fuerit, & ad condictum placitum non venerit, &c. Vnde nonnulli Francogallicum verbum corruptum putant, ARRIEREBAN. Vſurpatur etiam pro pœna non reſpondentis ad exercitum, ab *hoere*, vel *heere*, quod exercitum ſignificat, & bannus, mulcta.

Bannum componere, iure Lõgobardico, eſt ſuper mulcta paciſci. eodem loquendi genere vſus eſt Anaſtaſius Epiſcopus c.ſtatuimus.16.q.1.

Βαφεῖς, in Conſtantini reſcripto l.2.C. de murilegu.li.11. C.ſerui ſunt publici, infectores, ἀπὸ τοῦ βάπτειν, tingere, inficere.

BAΦEION, officinæ vbi panni infici ſolent: ſic legendum quidam putat in d.l.2.& l.vlt.C.de veſtib.holober.li.11.C. huic præponebantur procuratores d.l.2. & vide Notit.imp.Rom.

Βαφὴ infectura, tinctura, de qua l. Pollux lib.1.c.4.& li.7.c.30.

Baptiſma & Baptiſmus, à d.Auguſtino in Euang.d.Ioannis, & tranſlatitiè in c.neceſſarium de conſec.diſtinct.4.definiri videtur viſibile ſacramentum aquæ ad ablutionem viſibilis corporis. Sunt qui ita definiant, vt ſit exterior hominum ablutio, cum certa verborum forma. Baptiſmi autem forma duo copulatè exigit, verbum, & elemẽtum: quod docet Aug.Homil.80.quod & probatur iunctis Euagehorum locis, Ioan.3. ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος, καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. & Math.c.vlt. βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Huius effectus eſt remiſsio peccatorum, vt docet Petrus apud Lucam Acto.2.βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. Tu vide 1.q.1.&de cõſec. diſt.per totam.

Baptiſmi geminationem vetuerunt Imppp.l.1.& 2.& 3. C.de ſanc.bap.reiter.

BARATHRVM apud Feſtum li.2.appellant Græci locum præcipitem, vnde emergi non poſsit: dictum ab eo, quod eſt βαθύς.

BARBARI Feſto li.2. dicebãtur antiquitus omnes gentes, exceptis Græcis: quod & Paulus Apoſtolus probat Rom.ca.1.ἕλλησίν, καὶ βαρβάροις, σοφοῖς καὶ ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί. Babaros verò in Imperatorum cõſtitutionibus accipimus quicũque Romano imperio non parebãt. quod & Alciatus docuit ad l.ſcriniis.de pala.ſac.lar. lib.12.C.Sic accipi debent in l.nulli.28.C.de epiſc.& cler.& apud Vlpianum l.penul.ad fi.D.de bo.dam.

BARBARICARII Donato in 11.Aeneid.dicuntur qui ex auro coloratis filis exprimunt hominum formas, & animalium & aliarum ſpecierum mutatam ſubtilitate veritatem: ſic accipiendi ſunt in l. vnica. de excuſ. artiſ.lib.10.C.& l.ſcriniis.in fi.C.de pala.ſac.larg.li.12.ſic vtrobique accipiendos cenſet eruditus Alciatus. Iidem etiam caſsides & bucculas auro, argento, ære tegebant, vt docent Imppp.l.1.C.Th.de fabricenſ. Obſeruatum autem eſt, Barbaricas veſtes dici pro Phrygiis, hoc eſt pro iis quas Phrygiones acu pingere ſolebant: & quia Barbarum pro Phryge dicebant aliqui, inde Barbaricariorum nomen, pro Phrygiorum.

Barbaricum Feſto lib.2. appellatur clamor exercitus, videlicet, quòd eo genere barbari vterentur. Apud Imperatores verò in l.2.C.de commerc.& mercat.ſumimitur pro barbarorum ſolo, loco, & terra. Sic & apud Ammianum Marcellinum li.18. Viſus in barbarico miles per Hortarij regna tranſibat intacta.

Barbarica lex appellatur Romana Alciato lib.6. Parerg. c.12.ex Plauto. & Barbaricus ritus, eidem, Romanus.

BARBARIVS Philippus, cum ſeruus fugitiuus eſſet, Romæ Præturam petijt, & Prętor deſignatus eſt, Vlp. in l.3.D.de offi.prę t. Vide Sudam, & Turneb.Aduerſ. lib.7.c.7.

BARCAM Iſidorus li.19.appellat, quam quidam ab oneribus gerendis dictam putant. Βάλκην καὶ κοντοπλάδια vocari ſcribit Harmenopulus lib.2.tit.12 τὰ περὶ ναυτικῶν. à Paulo li.2.Sent.tit.7.§.leuandæ. ſcapha nominatur.

BARDVS Nonio, vt propria, & ingenio tardus. Nam, inquit, Gręci bardos, tardos dicebãt. Homer Iliad 4.

-ἀλλά τοι ἵπποι

βάρδιστοι θείειν.

Feſto ſtultus à tarditate ingenij dicitur. Huic opponit Zaſius in Epito. Feud. tit. de feud. ſucceſs. ſtrenuum, virúmque bellicoſum.

BARISELLOS, ex Baldo appellari ſcribit Zaſius ad l.2. §.conſtituti.D.de orig.iur.executores, qui Triumuirorum capitalium imaginem principum beneficio obtinent.

BARO, ἀπὸ τοῦ βαρὴν ductum putant Albericus & And. Alciatus li.de ſing.certamine cap.32. βάρημα enim grauitatem ſignificat. Baronis vulgare nomen eſſe, próque generoſo, inſigníque homine accipi ſcribit idẽ lib.5.παρέργ.cap.16. Hunc ita definit Baldus in c.innotuit.de elect. vt ſit quiſquis merum, miſtúmque imperium in aliquo caſtro oppidóve conceſsione principis habet. Baro accipi proprie debet de eo, qui perfectè, & verè Baro eſt Alciato reſponſ.222.nu.1. Baro etiam cognomentum fuiſſe idem d.c.16.ſcribit, adducto vetere epitaphio, ſiue Epigrammate. Hotom. autem in Com.ſuis in libros Feudorum, idem eſſe ſcribit, quod Perſis Satrapen, & barones & optimates pro iiſdem vſurpari. Sed annotat, apud veteres auctores Latinos, pro bardo & ſtupido inueniri: quin & in legibus Barbaricis paſsim pro mare ſiue viro vſurpari, vt legis Salicæ tit.34. Siquis Baronem de via hortauerit, &c. Vnde colligit, cum Barbarici ſcriptores vulgo pro vaſallis homines nominent: ſactum vt Barones dicerentur iidem qui alibi Vaſsi dominici, & homines ſiue vaſalli regii: quo nomine regni capitanei, ſiue proceres omnes, hoc eſt duces, comites, marchiones continentur. Iure autem Gallico Baro dicitur, qui in ſuo territorio, ſummæ, mediæ, & infimæ coercitionis, atque etiam nundinarum ius habet, veluti, virgis cædendi, ſuſpendendi, exilio multandi, ceruicis amputandæ, cremandi, notæ inurendæ. Itaque patibuli quatuor tignis erigendi poteſtatem habet, vt eſt apud Ioan. Butilerium in ſumma rurali. Apud Scotos autem Barones vetuſtis temporibus iidem qui apud Germanos dicebantur.

BARTHOLOMÆVS Salicetus I.C. Bononiæ natus, Patauij primùm, dein Bononiæ Ius Ciuile interpretatus eſt, publicéque docuit. Ab Alberto Ferrariæ principe accerſitus fuit, vt in ea ciuitate nouam ſcholam auſpicaretur. Multis tandem in ius Ciuile ſcriptis libris, ſenio confectus vita exceſsit anno 1480.

BARTHOLOMÆVS SOCINVS Senenſis Mariani F. clarus fuit temporibus Maximiliani Cæſaris, magno honorario Paduæ profeſſus: Fallentias, ſiue reſtrictiones ſcripſit. Vide Volaterranum, & Tritenhemium.

BARTOLVS I.C. nobilis in Saxo-ferrato Piceni oppido, quod nunc Marchia vocatur, natus anno à CHRISTO nato 1309. Iuri Ciuili operam annum agens 14. dare cœpit. Raynerium Foroliuienſem, & Cinum Iuris ciuilis præceptores audiuit. Vſqueadeò autem Iuri Ciuili ſeſe applicuit, vt anno ætatis ſuæ 20. publicè de iure reſponderit, annóque inſequenti pater Lacernatus, & (vt nũc loquũtur) doctor creatus ſit, annum agens 21. Piſas, & poſt aliquãtò Peruſium euocatus Ius Ciuile interpretatus eſt: in cuius volumina omnia commentarios, reſponſorum (conſilia vocãt) libros duos ſcripſit: cuius rei nomine eam ſibi laudem peperit, vt iuris Lucerna & ſaccus legum nuncupetur Iuriſperitorum omnium conſenſu. Nam in iure interpretando, explicandóve nulli ſecundus, ita id illuſtrauit, vt de eo ita cenſuerit Alciatus lib.2. Parerg.c.42.

In iure primas comparatus cæteris
Partes habebit Bartolus.

Eam eſſe Bartoli auctoritatẽ vt ſine eo ius ciuile cõſiſtere non poſsit, Alciatus ſcriptũ reliquit, l. apud Labeonem. 247. D. de verb. ſig. Mathematica exactiſsimè eũ didiciſſe argumento eſt Tiberiadis tractatus, ſiue de alluuione. Hebræorum linguam didiciſſe ſe ſcribit tractatu de inſignibus, & armis. Carusita fuit Carolo 4. Rom. Imperatori, vt variis ornamentis ab eodem fuerit cohoneſtatus, & ſtemmatis, & inſignibus decoratus: conſiliarius enim eius fuit, vt ipſe refert d. tractatu. Deo tandẽ reddidit animã, annum agens 46. anno à Chriſto nato 1355. cæteros iuris interpretes longè exuperans.

BASES ſunt pedamenta, ſuſtentacula, & imæ cuiuſque rei partes, Alciato lib. 4. Parerg. c. 2. & l. ſtatuæ. D. de verb. ſig. quo ſenſu accipi debet apud Iauolenum l. heres. 100. § fin. D. de lega. 3. Tranſlatitiè ad homines verbi Dei prædicatores refertur: eodem tamen ſenſu vſurpatur in c. fundamenta. in princ. extrà de electione lib. 6. & ibi Ioan. And.

BASILICAM, ἀπὸ τοῦ βασιλέως dici putat Feſtus li. 2. vnde & propriè regia dicitur: ſed & regiarum ſimilitudine quæ loca ampla & ſpacioſa erant, Baſilicæ nominata ſunt: quibus Romanum forum ornatum fuiſſe nemo ignorat. Loca igitur ampla & publicis vſibus accommodata, Baſilicæ nominantur in l. inter ſtipulantem. 83. § ſacrum. & l. continuus. 137. § cum quis. D. de verb. oblig. Itaque iudicia in eis exerceri ſolita patet ex illo Fab. li. 12. Trachali oratoris vocem, cum in baſilica Iulia diceret, auditam laudatámque fuiſſe ex quatuor tribunalibus. Item ex illo Plin. in epiſt. Deſcenderam in baſilicam Iuliam, auditurus quibus proxima comperendinatione reſpondere debebam. Quin & venalitiarios in iiſdem habuiſſe tabernas patet ex l. 32. § 3. D. de auro, arg. in qua fit mentio argenti cuiuſdam quod teſtatrix negotiatrix venale in baſilica propoſitum habebat. Aſconius in Miloniana teſtatur, in Curia librorum quoque tabernas fuiſſe.

BASILICA etiam libri ſunt quibus continentur leges ab Imperatoribus promulgatæ, vel cõpoſitæ, qui libri hodie extãt Græcè ſcripti, ex quorum lectione lucem magnam iuri noſtro ciuili adferri conſtat. Horum auctor eſt Leo philoſophus, vt Harmenopulus & Theodorus Balſamo teſtantur: qua de re I. Cuiacius lib. 6. Obſeruat. c. 9.

Βασιλικαὶ, viæ publicæ ſunt, quas alij prætorias, alij conſulares appellant, Vlpiano l. 2. § viarum. D. ne quid in loc. public.

Baſilicas Romæ plures fuiſſe ſcribit Onufrius: Baſilica Pauli Aemilij, Iulia, Vlpia, aliàs Traiani, Porcia, Sempronia, Argẽtaria, Opimij. De quibus Plin. li. de vir. illuſt. & lib. 5. Epiſt. Sueto. Victor. Varro libro 4. Ling. Lat.

Βασιλεία eo ſenſu dicitur, quo Auguſta, quæ Regis, Imperatoríſve vxorem ſignificat.

BASILISCUS Feſto li. 2. ſerpentis genus, vel quod in capite album habeat inſtar diadematis, vel quod reliqua ſerpentum genera vim eius fugiant. Quæ de hoc plurima narrantur, fabuloſa quidam exiſtimant.

BASILISCUS etiam tyrannus fuit ſub Imperatore Zenone: de quo accipiẽdam putant l. decernimus. 15. C. de ſac. ſanc. eccleſ. Huius meminit Suidas, & vide de eo Nicephorum, Procopium, & Zonaram.

BASTAGA corruptum ex βάσταγμα ferculũ portandis rebus fiſcalibus accommodatum, vti patet in Valẽti, & Valentis ad Feſtum conſti. l. 3. de cohortalib. lib. 12. C. & in Leonis Imp. lib. de bellico adpar. Baſtagam autem priuatam ſub diſpoſitione Comitis priuatarum ſacrarum diuinæ domus: Præpoſitos verò baſtagarum ſub diſpoſitione Comitis ſacrarum largitionum Notitia collocat.

BASTAGARII, quibus id oneris incumbit, l. 4. & 8. de murileg. lib. 11. C. Hi vecturæ rerum ad ærarium pertinentium ſeruiunt, quam iumentis faciunt. Baſtagarios etiam dici putat Alciat. rub. de murileg. li. 11. C. qui neceſſaria militibus portabant. Opinatur idem fuiſſe eos qui veſtes ad tincturam ferebant, referebántque.

BATIOLA, vaſis genus Nonio: qua voce vſum Plautum ſcribit ex quo didici eam auream fuiſſe.

BATILUM, è ferro ducitur, quo prunas, & cinerem è foco tollere ſolemus, vt aliò transferamus. Horatius Ser. lib. 1. Sat. 5.

—Prunæque batilum.

& volunt quidam deductum à voce Sicula βατάνιον, quod patellam ſignificat. Alij patillum legi volunt, à πατάνιον, quod idem ſignificat.

BAUCALIUM Alciato lib. 1. prætermiſs. vas vinarium.

BAUCALIS eſt, quo vtimur æſtate refrigerandis in aqua cyathis, Alciat. li. prætermiſ. 1. Nicarchus in Epigram.

Μὴ κάμνε, μὴ φῦσα μάτην, τὸν καπνὸν ἐγείρας·
Εἰς τὸ θέρος χαλκοῦ βαύκαλιν ὑπέρασας.

BE

BEARE Vlpiano eſt prodeſſe, l. bonorum. 49. D. de ver. ſignific. Significat etiam beatum facere, eidem ibidem. Hinc

BEATUS Varroni lib. 4 Ling. Lat. qui bona multa poſſidet. rectè igitur pro diuite ab Alciato in d. l. bonorum accipitur: quia ceteris prodeſſe & poteſt, & debet. Eo nomine felices appellauit Virgilius lib. 1. Aen. his verbis:

ô térque quatérque beati. Hinc

Beatus nonnunquam pro ſibi ſatisfacienti, σώφρων. Hor. epiſt. lib. 2. ep. 2. *Si taceas, laudant, quicquid ſcripſere, beati.*

Beatiſsimos patriarchas, & Epiſcopos in conſtitutionibus ſæpiſsimè vocat Iuſtinianus, ídque vetuſto exemplo.

BEATITUDO, iuuamen immunitatis in conſtitutione Conſtantini l. 1. de vetera. lib. 12. C.

BELLARIA, ait Feſtus lib. 2. res aptas bellis appellabant. Hinc puto

Bellaria à G. Budæo in Forenſi. dici, quæ vulgò Species dicuntur, id eſt ſportulæ iudiciales, Gallis *eſpices*, Græcis, δικαστικὸν. ex Ariſtotel. Polit. 6. Eſt & alia bellariorum notiſsima ſignificatio: ſúntque cibi melle & ſaccharo conditi, quæ menſæ ſecundæ appellantur Alciato, quod & antè Gellius docuerat lib. 13. c. 11.

BELLE, id eſt, eleganter & prudenter, Nonio ex Plauto, & M. Ciceroni: ſic in variis Digeſtorum locis legendum cenſet Auguſtinus li. Emend. 1. c. 9. Locos eos referam. Primus eſt apud Vlpianum in l. ſi debitor. 4. § fi. ibi bellè quæritur. D. quibus mod. pig. vel hyp. ſol. Secundus eſt apud eundem in l. ceterùm. in prin. ibi non bellè inquilinum. D. de vſu, & habit. Tertius eſt apud eundem in l. de pupillo. § 9. in ipſo ſtatim initio. D. de op. no. nunt. Quartus in l. 2. § vnde. D. de ſuis. & leg. ibi, vnde bellè. Quintus in l. 2. § tractari. in ipſo principio. D. ad S. C. Tertyl. In quibus locis falſo legitur in vulgatis Codicibus pro belle, velle: cùm in P. Florent. legatur bellè.

BELLUM à duello factum Varro li. 6. Ling. Lat. exiſtimat: quod & Alberico probatur. A beluis duci Feſtus lib. 2. putat: quod perpetua ſit diſſenſio beluarum. vtrunque etymon verum eſſe poteſt. Bellum definire videtur N. Marcellus, vt ſit pugna: hócque differre ait à prœlio, quòd prœlia ſunt partes, bellum verò eſt ipſa congreſsio, ſiue pugna. Virgil.

Inſ. autem fugiens media inter prœlia belli.

Bellum iuſtum definit Iſidorus lib. 20. Etymolog. tranſlatitiè c. iuſtum. 23. q. 2. quod ex edicto geritur de rebus

repetundis, aut propulſandorum hoſtium cauſſa. Auguſtinus lib.2.Quæſtionum.c.dominus.ead.cauſ.ita definiri ait, quod vlciſcitur iniurias.

Bellum iniuſtum quinque modis geri conſtat: perſona, re, cauſſa, animo, iniuſſu principis, glo. in ſumma 23. quæſtio.1.

Bellum etiam dicitur tempus illud, quo à pugna, conflictionéque ceſſatur. Nam, Gellio auctore libro 1.cap. 25. induciarum tempore bellum manet, tametſi pugna ceſſet.

Bellum adfectum Ciceroni in Oratione, quam habuit de prouinc.cõſula. id eſt pene confectum. Bellum, inquit, adfectũ videmus, & verè (vt ita dicam) pene confectum. quod A.Gellius libro 15. cap.5. Noct. Attic. probat.

Bellum quoddam eſt recuperatorium, quo res ab hoſtibus occupatas repetimus: Defenſiuum, quo res noſtras tuemur.

B ELLICÆ captiuitatis ea vis fuit, vt ſeruitutem induceret, quod Florentinus, & Marcianus aiunt l.4. & 5.D. de ſtat.hom.& Iuſtinianus probat Inſtit. de iure perſ. §.ſerui. Bellicæ huius captiuitatis ſuperſunt reliquiæ quædam. Nam bello captus capientis homo fit: & eo iure hodie vtimur, hócque exactiſsimè obſeruant tempeſtatis noſtræ milites.

Bellicarum coronarum genera hæc ſunt, Gellio & Plinio auctoribus: oualis, naualis, muralis, obſidionalis, caſtrenſis, ciuilis, triumphalis. Vide Corona.

B ELLONARIOS, apud Vlpianum, gloſſæ veteres interpretantur θεοφορουμένους, erántque religionis ſecta quædam. Martialis hos vocat, Bellonæ turbam entheatam lib.12. & de eiſdem lib. 11. *Alba nimis ſæuis lacerantur brachia cultris, Cum furit ad Phrygios enthea turba modos.* Acron in 2.Satyr.Horat. Bellonarij, inquit, humeros lacertóſque concidunt.

Βέλος, telum, quo nomine ſignificatur non ſolum quod arcu mittitur, ſed & omne quod manu, ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι, vt ait Gaius l.ſi caluitur.233.D.de verbo.ſignif. ex Xenophonte lib.5.Expeditionis Cyri, cuius hæc ſunt verba, καὶ τὰ βέλη ἅμα ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι: id eſt, Et tela ſimul ferebantur, haſtæ, ſagittæ, fundæ, tum plurimi lapides.

B ELVA, ſiue mauis, bellua, immanis fera. Hinc dictam quidam putant, quod ſine lumine, id eſt, mente feratur. Equidem à bellando duci putem, quod perpetuò feræ inter ſeſe pugnent: μεταφορικῶς accipitur de eo, qui ſciens falſum iurat, apud Auguſtinum c.homines, 22. quæſtio.2.

B ENE, in l.1.D.ſi cert pet. accipi putat Albericus pro decens eſt. ita habent vulgati Codices: in Pand. tamen Florent. aptius legitur, è re.

B ENE GERERE rationes, eſt ita rectè, vt nulli querelæ poſteà locus relictus ſit: ita ſe explicat Scæuola in l.teſtamento 18.D.de fideicom.libert.

B ENE PROSPERATI, apud Iuſtinianum §.conſtitutio. Inſtit.de vſucap. id eſt rectè, prudentérque.

B ENE FIT, quod bona fide fit, Accurſio l.cum qui iurauit.§.in popularibus.D.de iureiur.

B ENE NATVM, apud veterem Nouellarum interpretem in conſtit.22. §.quod autem prius. interpretatur Accurſius ingenuum: & rectè: pro eo in Græco eſt, εὖ γεγονώς.

B ENE AGIER inter bonos, vetere Iuriſconſultorum formula M.Ciceroni frequentiſsima, ſignificari quidam aiunt, bonos ea fide præſtare quæ apertè lingua nuncupata non ſunt: quò propendet Pauli reſpõſum l.quia tantundem.D.de neg. geſt.

B ENE DICERE eſt laudare, & gratias agere, bene precari, quod in dandi, accuſandique caſu effertur. Significat etiam in ordinem cooptare, & probare, & conſecrare, & ordinare, ca.1.de ſupplen. neg. prælat. Huius benedictionis effectum tradit Panormitanus in d.c.1. verſic. quæro an alium. & verſic. præced. Accipitur etiam pro cõſecratione, & confirmatione nuptiarum, de qua in can.ſeriatim.32. diſtinct. Qua in re ita cauit Leo Imp. Nouel.89. ὥστε δὲ καὶ τὰ συνοικέσια τῇ μαρτυρίᾳ τῆς ἱερᾶς εὐλογίας ἐῤῥῶσθαι κελεύομεν.

B ENEDICTIONIS quoque appellatione heredis inſtitutio continebatur veteri Teſtamento: cuius rei exemplum eſt in c.27.Geneſis, & in Iacobi benedictione. quod & adnotauit Baldus in Proœmio Decretalium.

B ENEFICENTIA, Victorio in M.Ciceroné, eſt animi virtus, & quædam bonitas naturæ, qua opibus ſuis alios iuuare, & beneficia in homines conferre homines delectantur. Alij eam definiunt, vt ſit exterior caritatis, ſiue amicitiæ actus. Quidam hoc modo: Eſt liberalitas, ceu cognatio iuſtitiæ, quæ communicat res non debitas iure præſertim ciuili, quas tamen aliquo modo iure naturæ communicare debemus. Hæ omnes definitiones eodem pertinent: poſtrema tamen cęteris explicatior: ad quam referenda eſt vulgatiſsima iuris regula, Quod tibi non nocet, & alteri prodeſt, benignè præſtandum eſt, l.2 in princ.D.ſolu.mat. quę tamen cum Bartoli ad d.l. 2. diſtinctione recipienda eſt: & vide ibidem Iaſonem 4. notab. qui ἀντινομίαν diluit. Eandem regulam caſibus interpretatur A. Alciatus ad d l.2.verſic.niſi hoc ei.&c.

B ENEFICIVM in iure ciuili pro priuilegio fere dicimus: hoc eſt pro iure præcipuo quod certę alicui perſonæ, vel ætati, vel ſexui, vel conditioni propriè attributum eſt. Perſonæ, vt in l.3.D.de conſt. prin. Beneficium imperatoris, quod à diuina ſcilicet eius indulgentia proficiſcitur, quàm pleniſsime interpretari debemus. Aetati, vt beneficiũ reſtitutionis in integrum, quod minoribus annis 25. conceditur. Sexui, vt beneficium S.C.Velleiani, quod mulieribus quæ pro aliis intercesſerint, datur: quod vſquequò porrigatur, vide apud Cuiac. Tract.4.ad Afr. §.cum haberes. Certæ conditioni, vt beneficium epiſtolæ D. Adriani, quod fideiuſſoribus datur, vt ſi vnus in ſolidum conueniatur. de ſua virili parte excipiat. l.inter.26.& l.ſeq. D.de fideiuſſ. Item Beneficium, ne qui pluris quam facere poſsint damnentur: de quibus cognoſce ex l. ſunt qui.16.& multis ſeq. D.de re iu. Itẽ Beneficiũ ceſſionis, vt iis qui magno ære alieno oppreſsi ſunt, ſi ſoluendo non fuerint, bonis apud magiſtratum cedere liceat, l.1.C.qui bon.ced.poſſ. Sumitur etiam beneficiũ pro largitione aliqua ex ærario, quæ ciuibus Rom. dũtaxat, quorum egregia opera in bello extitiſſet, commẽdatione Imperatoris, Tribuníve ſui deferebatur, vt ea orat. pro Archia poeta M. Ciceronis liquidò conſtat. Et in beneficiis, inquit, ad ærariũ delatus eſt. Vnde & Beneficiarij Veg.l.2. quod promouerẽtur beneficio Tribunorum.

Beneficium pro opera, & (vt vulgò dicunt Galli) medio alicuius, dixit Vlpianus l.ex damni.40.§.1.D.de dam. infect. Accipitur etiam pro facto, & occaſione l.communi.7.§.ſi debitor, ibi, quia hęc pars beneficio alterius, D.comm. diuid.

Beneficium, officium, & vt vulgò dicitur, gratioſitas, & liberalitas quædam gratuita, apud Paulum l. in commodati.§.ſicut.D. commi: quo ſenſu vſus eſt Terentius, & alij claſsici auctores.

Beneficium in vſibus feudorum accipitur pro feudo c. 1.§.ſciendum.de mil.vaſ.qui contu. eſt in vſibus feud. atque eo ſenſu ita definitur à Seneca lib. de Benefici. ca.6. Beneuola datio tribuens gaudium capientibus, capiẽſque tribuẽdo, in id quod facit pronè, & ſpontè ſua parata. Hæc definitio refertur & probatur in vſib. feud.ca.1.§.Imprimis.in quibus cauſ.feud. amitt. vbi

pro

lier,l.fi.C.qui pot.in pign.hab.

pro,datio,legitur actio.Ex quo textu elicitur,beneficium vnum eſſe quod genus eſt,quale eſt in definitione à Seneca tradita:alud,huius ſpeciem,d.c.1.§.imprimis.quod vt clarius liqueat, eius §. verba ſubiiciam: Huius autem generis ſpecies quædam eſt beneficium illud quod ex beneuolentia ita dstur alicui, vt proprietas quidem rei immobilis beneficiatæ penes dantem remaneat: vſusfructus verò illius rei ad accipientem tranſeat,&c. Rectè adiecit immobilis. Nam feudum,ſiue beneficium non niſi in rebus ſoli, aut ſolo cohærentibus,aut ln iis quæ lnter immobilia connumerantur,conſiſtit. Hinc Beneficiare,pro infeudare, vel feudum alicui tribuere. Sigeb.ln Chron.anni 1007.Poſtea Imperator ſeditione ſuorum coactus,Valentianas Balduino Comiti beneficiauit, vt ſibi contra motus ſuorum auxilio eſſet.Hinc etiam,Beneficiatus,pro beneficisrius,qui feudi beneficio sffectus eſt, li.feud.2.tit.55.§.1.Beneficiati eorum fenda quæ ab iis tenebant,obligauerant,vendiderant.

Beneficium eccleſiaſticum,id eſt,canonicatus, vel præbenda,c.ex multis.§.conſtituimus.1.q.3.& alibi ſæpiſſimè.Beneficij quoque appellatione dignitates contineri ſcribit Ioannes Andreas in c.ſi propter tua. de reſcript.lib.6.per illum text.

EX SVMMA ANGELICA,
§.BENEFICIVM.

Beneficium eccleſiaſticū, aliud
- *religioſum,*
  - *ſimplex,vt canonicatus regularis.*
  - *duplex*
    - *abbatia.*
    - *prioratus.*
    - *habens iuriſdictionem.*
- *ſeculare*
  - *ſummum,papatus.*
  - *maius,epiſcopatus.*
  - *minus,ſeu ſimplex*
    - *canonicatus.*
    - *capellania.*
    - *aduocatoria.*

Beneficium Eccleſiaſticum non poteſt licitè ſine inſtitutione Canonica obtineri,c.1.de reg.Iuris. lib. 6.ext. c.ſi quis deinceps.16.q.7.vide Dinum ad d.c.1. Atque hæc beneficia,feuda propriè non ſunt.Vide Cuiac.in tit.1.lib.3.feud.

Beneficij ceſsionis bonorum,de quo ſuprà iam meminimus,es vis eſt,vt qui bonis ceſſerit,iudicatus in carcerem non trahatur:atque ita Alexander Imp. reſcripſit l.1.C.qui bo.cede. poſſunt. Habet aliud beneficium,quia in id quod facere poteſt tantùm,condemnandus eſt,§.fi.Inſti.de actionibus.vbi vide Fabrum. & Angel.& eſt textus in l.4.D.de ceſsio.bonorum.

Beneficio Nouellæ 4. De fideiuſſoribus, priùs conueniendus eſt debitor,ſiue reus principalis,quàm fideiuſſor:idque Iuſtinianus conceſsit Nouel.conſtit.4. §.1.Vetere enim iure poteſtatem fuiſſe creditori, reo relicto,eligendi fideiuſſores, Antoninus Imp. reſcripſit l.iure noſtro.5.C.de fideiuſ. Eſt & aliud

Beneficium Nouellæ Iuſtiniani 9.περὶ ἀλληλεγγύων inductum:quo, ſi qui rei promittendi fuerint,vt alter pro altero inuicem fideiubeat, ſi quidem additum non fuerit, vt vnuſquiſque ex his inſolidum teneatur, pro portione ſua tantum obligstus eſt, atque pro es tantùm excutiendus.Sed an hoc vere beneficium,ceu priuilegium,dici poſsit,alibi dicemus.

Beneficium hypothecarum mulieribus conceſſum:primùm dotibus inſunt hypothecæ beneficio l. vnicæ. §.& vt plenius.C.de rei vxo.act.Secundò dotis nomine creditoribus, etiam anterioribus, præfertur mulier,l.fi.C.qui pot.in pign.hab.

Beneficio legis præfertur poſterior creditor,cuius pecunia prædium comparatum eſt,l.licet.7.C.eo.

Beneficium S C.Macedoniani actionem denegst ei,qui filiofamilias mutuam pecuniam dediſſet, etiam poſt mortem patris,l.1.D.ad S C.Maced.

Beneficium reſtitutionis in duo capita quidam diſtribuunt:quorum primum explicatur ex capite minoris ætatis,D.& C.de mino.25.anno. alterum ex abſentia, de quo tit. D. ex quibus cauſ. maio. His poteſt addi metus cauſſa:cuius rei nomine reuocatoriam competere Accurſius rectè ſcripſit ad Vlpianum, l.1.§. quæ onerandæ. D. qua.rer. act.non det.cuius ſententiam probat ibidem Bartolus noſter.

Beneficio ob liberorum numerum excuſatur quis à tutela,curáve,apud Modeſtinum l.2.§.1. D. de excuſ. & reſcripto Seueri & Antonini l.1.C.qui nu. li.A muneribus ciuilibus excuſationem præſtat, Vlpiano l. 2.§. 1.D.de vaca.mun. & Conſtant. In eandem rem conſtituit,l.fi.C.de iis qui num.lib.li.10.Iis quoque, qui multos liberos procreaſſent, à Cæſare præmia multa propoſita fuiſſe ſcribit Dio lib.43.

Beneficium cedendarum actionum eſt,per quod poſtulare poſſunt fideiuſſores, & alij, qui obligati ſunt in vna obligatione, ſibi cedi in alia contrs fideiuſſores, & alios quibus ſunt obligati:alioquin niſi cedatur eis, poſſunt recuſare ſolutiones,D. de ſol.l. Stichum aut Pamphilum.§.pen.vbi Barto. hoc notat. De hoc vide in Spe. titul. de remu. §. finitis. verſi. poſtremò dicendum.De beneficiis & aliis require ibidem,§. parum autem. ver. & nota. Cedendarum autem actionum beneficio, de quo in l. fideiuſſoribus. vbi Paul. Caſtr.D.de fideiuſſo.petimus vt creditor ſuas nobis cedat actiones:eóque cogendus eſt.

Beneficium epiſtulæ diui Adriani,de quo ſuprà meminimus in beneficiorũ diuiſione,& fit mẽtio in §.ſi plures.Inſti.de fideiuſ.etiam in l.inter fideiuſſores.D.eo. tit.eſt,ſi vnus è multis fideiuſſoribus de toto debito conueniatur,rectè excipiet pro rata parte duntaxat ſoluenda.quod accipiendum eſt,ſi cæteri litis conteſtatę tempore ſoluendo ſint,d.§.ſi plures. non igitur fit debiti diuiſio ipſo iure,ſed epiſtulæ diui Adriani beneficio,d.l.inter.

Beneficium à Principe cõceſſum decet eſſe manſurũ Nouel.81. ἐπὶ ... adeò vt nõ ceſſet,etiam ſi quędam cauſſæ concedendi priuilegij ceſſent, vt l. 2.§.vlt. & l. ſeq.D.de donatio.l.vnius facinoris.§.ſeruus in caput. D.de quęſtio.l.vlt.D.de decurioni.l.2.& l.3.D.rerum amotarum.Aliter eſt,ſi cauſſa finalis ceſſauerit,l. qui cum herede.D.de obligatio.& actio.l. Papinianus. §. ſed nec impuberis.D.de inoffi.teſta.

Beneficium,ſeu priuilegium,perſonale perſonam ſequitur,& extinguitur cum perſona c.priuilegium.vbi gl. Din.& Alberic.de regu.iur.li.6.l.priuilegia quædam. & l.in omnibus cauſis.68.D.eo.tit.

Beneficium à iure indultum non eſt alicui auferendum c.Indultum.de reg.iur.li.6.Exemplum in l.4. §.ſiquis cõdemnatus.D.de re iudicata.Intelligi autem oportet, Non auferendum,ſine legitima cauſſa, & cognitione,vt appellandi vſus ex cauſſa poteſt negari,iuxta titul,C.Ne liceat in vna eademque cauſſa.l.2.D. de re iudic. alias limitationes pete à Dino ad d.cap. indultum.

Beneficium,quod alicui gratioſe conceditur,trahi non debet aliis in exemplum,c.quod alicui.vbi Dinus & Alber.de regu.iuris.li.6.l.1.in fi.de conſtit.prin.l.quoniam.C.de epiſcopis & clericis.

Beneficium militare,vulgò Feudum à fidelitate nuncupant. Vide infrà,Feudum.

Beneficij controuerſia inter dominum & clientem mota,quando verſatur domini præiudicium,tunc domi

nus

etiam vnà cum paribus curiæ cognoſcere non debet, tantum abeſt vt ſolua iudicet.titu.An apud iudi.vel curi.Et ita intellige titu. de inueſtitu.in marit. fact. c. 1.in ſi.prin.ibi,mihi & aliis.& tit.de controu.ſeud.apud par.terminan.Item, de prohibit. feud. alien.per Friderich.§.præterea ſi inter duos.Et hoc ſuadet naturalis ratio,ex l.qui iuriſdictioni. D. de iuriſdictio. Parea curiæ ad ſuſcipiendam cognitionem cogi non poſſunt inuiti,vt notat gloſſa in cap.1.An apud iudic. vel curi.domi.quæſti.feud.debe.termina. Quis ergo iudicabit?Reſpondeo:Iudex ordinarius, vel eligentur arbitri.Tit.de leg.Corra.c.1.§. ſi autem inter.par. Porrò iudex in cauſis beneficiariis æquitatem obſeruabit,c.1.quæ fuit prima cauſa benefi.amittend. §.ſed quia natura.tit.An marit.ſucced.vxo.Et ibi gl.in verbo.æquitatem.Axioma eſt,ſeu maxima propoſitio in materia beneficiaria: Tenorem inueſtituræ ſemper mordicus obſeruandum eſſe,c.vnic.de duobus fratribus à capita.inueſti.Dum dicit:Propter tenorem inueſtituræ inſertum.

Beneficium ſeu ſeudum petere volenti domino, quaſi à ſe pignori datum,incumbit onus probandi,quòd pignus ſit,reo negante.Quod ſi fecerit.poſſeſſor tenebitur reſtituere,tit.Si de inueſtitu.feud. controuer. fue. §.ſimiliter ſi aliquis. Quòd ſi dominus probet,aut beneficiarius confiteatur quidem ſe aliquando pignori accepiſſe rem controuerſam à domino,ſed datam tamen poſtea ſibi in ſeudum, vtique admittitur ad probationem huiuſmodi exceptionis, etiam probata iam intentione domini,l.officium.D.de rei vend.l.ſi quidem.C.de except.l.peremptorias.C.ſent.reſcin. non poſſ.Sic accipiendus eſt de pig.dat.ſeud. c.1.in prin. quo caſu ſacramento non creditur, ſed teſtibus idoneis,d.c.1.Cùm autem dominus intentionẽ pignoris nõ probat, neq; beneficiarius ſatetur, tunc ſtatur iuramẽto poſſeſſoris,tit.ſi de inueſtit.ſeud. cõtrouer.ſue. c.1.§.ſimiliter ſi aliquis.in ſi. Vbi nõ ſuerit cõtrouerſia de initio poſſeſsionis,quia conſtat fuiſſe pignoratitiam,vel quòd poſſeſſor fuerit officialis ſeu præfectus domini,tunc ſemper poſſeſſori incumbit probatio,rem fuiſſe poſtea beneficio datam à domino.ti. de pigno.dat.ſeud.in prin.tit.de conten.inter domin. & fide.c.1.§.ceterùm.ibi:*Hoc ita. niſi clientulus ſit caſtaldus, vel actor domini.* Et tit.de ſeud.guardiæ.c.1.§.ſi verò caſtaldi.

Beneficium autem & hereditas ſic opponuntur, vt ſeudum & allodium. nam illo nomine appellãtur, quæ beneficio alicuius adepta ſunt:hoc verò, quæ legitimis hereditatibus.

Beneficij poſſeſſor conuentus,ſi negauerit rem prorſus domini eſſe,& cõuictus probatione voluerit titulum feudi obiicere,non auditur: imò poſſeſsio ad dominum transſertur,propter mendacium.Nouel. conſti. 18.§.κἀκεῖνο δὲ.& l.fi.D.de rei vendic.

Beneficialis cauſſa dicitur,ſiue agatur de dignitate,vel perſonatu,officio,præbenda,vel beneficio,Archid.in c.ſi gratioſè,& c.ſi propter.de electio.li.6.Beneficium hic accipe ſpirituale.

Beneficiarius fundus,& beneficiarium prædium dicuntur Budæo in Forenſibus eodem ſenſu.

Beneficiarius,qui beneficium accipit.Vnde & à veterib. beneficiarij dicti ſunt illi,quos Imperator ſuo beneficio promouiſſet in militia.Cæſar Com. de bell. ciuil.lib.1.Petreius verò non deſerit ſeſe, armat familiam:cum hac & Prætoria cohorte cetratorum,barbariſque equitibus paucis ſuis beneficiarijs,quos ſuæ cuſtodiæ cauſa habere cõſueuerat,improuiſo ad vallũ aduolat.

Beneficiarij olim milites opponebantur municipibus. Nam municipes dicebantur,auctore Feſto lib. 2.qui non vacabant,ſed munus Reipub. faciebant. contrà, beneficiarij appellabantur,qui vacabant muneris officio.In Nouella autem 13. Beneficiarios intelligi vult Culacius,exploratores & indices,quos pro huius miniſterij præmio habebat prætor plebis immunes. Tertullianus de ſuga in perſecutione,In matricibus, inquit, beneficiariorum & curioſorum, inter tabernarios,& lanios & ſures balnearum & aleones continentur.At poſtquam liberalitate quadam concedi cœperunt bona,quæ ſeuda dicimus,tranſlatum eſt hoc vocabulum ad huiuſmodi conceſsiones,aliquantò commodius, quàm barbara vox Feudatarius, aut Vaſallus.aut Vaſſus. Et,

Beneficiarius hic habet duplex remedium aduerſus dominum,qui nolit compellere pares curiæ, vt inter ſe & beneficiarium cognoſcant,& iudicent: vel qui récuſauerit cogere teſtes, vt veritatem in controuerſia dicant,remiſſo illis iureiurando fidelitatis, quantum ad eam cognitionem,vel depoſitionẽ pertinet. Vnum remedium eſt: nam poteſt ad ſuperiorem magiſtratum confugere, vt is compellat pares curiæ,vel teſtes. Arg.eorum quæ tractantur in l.nimis graue.C.de teſtibus.c.1.in ſi.prin.in vſib.ſeud.quid ſit inueſtitura. In prin.dum dicit, Tunc domino cogente iurent.Iunct. glo.in verb.domino cogente. Et apertè probatur tit. Si de inueſti.inter domi.& vaſal.lis oriat. c.1. in prin. Alterum verò remedium eſt: poteſt enim dominum beneficiarius ob denegatam iuſtitiam iudicialiter conuenire,ac petere vt priuetur proprietate beneficij,adiudicanda ipſi beneficiario,vt tradit gloſ. communiter probata,ti.quid ſit inueſtitura.c.1.ver.prin.in compellat.& tit.Quæ fuit pri. cauſ.benefic.amittend.§.illud tamen non lateat.verb.Iuſtiniani,&c.1.§.fi.de mil. vaſ.qui contu.eſt.Et probatur tit.Quali. domi. propri.ſeud.priuet.A correlatiuis.Qua ratione enim beneficiarius ob denegatam iuſtitiam, vel inſignem perfidiam,vtili dominio priuatur,eadem dominus proprietatem amittit per ſententiam.Quod & Aluarotto ibidẽ rectè placet.Accedit tit.de ſor. fidelita. c. 1.in fi.

Beneficiarius defunctus cùm eſt in poſſeſsione beneficij tempore mortis:non debet vllo modo deſtituere agnatos eius commodo poſſeſsionis,c.1.in prin.& ibi Iacob.Beluiſ.ſi de ſeud.defunct.content.ſit inter domi.& adgna.vaſal.in princ.l.fin.C. de edict. diui Adria.tollen.Eſt enim quædam naturalis continuatio inter defunctum beneficiarium,& adgnatos eius ſuccedentes,l.cùm miles. In prin. D.ex quib. cauſ.maio. l.in ſuis.D.de lib.& poſtu.

Beneficiarius à domino in poſſeſsione ſeudi grauatus, ad curiam parium ſupplicatione confugiet. Quos ſi admonentes non audierit,etiam ſine appellatione ſuperior magiſtratus adiri poteſt.tit.de milit.vaſall. qui contumax.§. ſi verò vaſallus. Nouel. de Quæſtore. §. ſi verò cùm ſæpenumero. Conſtit.80.l.à diuo Pio in prin.D.de re iudicat.l.epiſcopale.C.de Epiſcop. audien. Pares verò qui cognoſcant inter dominum & clientem ſeu beneficiarium,communi vtriuſque conſenſu eligendi ſunt,c.1. de contro.feud. apud par.terminan.Propter inopiam probationum,recurritur ad ſubſidium iuramenti,c.1.in prin.Si de inueſt.inter domi.& vaſal.lis oriat.in prin.tit.Quid ſit inueſtitu.§.ſi verò vaſallus.Aluarottus allegat rationes, 1. quia melior eſt conditio poſsidentis,quàm petentis. l.ſi debitor.D. de pignoribus.2. Actore non probante, reus abſoluitur,l.qui accuſare.C.de edend.3. Nam rei ſunt fauorabiliores actoribus,l.fauorabiliores.D.de regu. iur.4.Quia proniores rectè ſumus ad abſoluendum, quam ad condemnandum,l.Arianus.D.de obli.& actionibus.

Beneficiarius qui triginta annis poſſedit rem titulo feudi,& ſeruitiũ domino exhibuerit,poteſt ſe exceptione præſcriptionis tueri,& præſumitur inueſtitus,etiã

ſi dominus, vel heres eius oſtendat titulũ pignoris. tit. de vſu Mediolan. Et ti. ſi de feud. defunct. côten. ſit inter dom. & adgna. vaſal. §. ſi quis per triginta annos.

Beneficiariæ actiones ſunt quas condictiones ex lege interpretes adpellãt: de quibus latiſſimè Bartolus in l. 1. D. de condict. ex leg.

BENEVOLENTIA, dicitur ſtudiũ, fauor, amor: ſic accipitur in cõſtitutione Iuſtiniani l. Imperialis. in princ. C. de impet. & §. ſciendum. Inſtit. de here. qual. & dif.

BENIGNITAS, vt notiſſimam ſignificationem omittam, æquitatis epitheton inhumanitatis rigori contrarium eſt. Modeſtino l. nulla. 25. D. de legibus.

BENIGNVM, quũ bonum ſignificat, apud Vlpianũ l. ſi fuerit. 5. D. de leg. 3. quod & Accurſi. adnotauit ibi.

BENIGNE apud Clementẽ 5. Pontific. accipitur pro humane, c. Romani. §. & quòd eccleſia. de iureiu. in Cle.

BARGENAE, ſeu Bargenæ, veteribus vocabantur barbari funerum elatores. Gloſſæ veteres, Barginna, νεκροφόροι βαρ'βαροι, νεκροφόρος βαρ'βαρον. Cuiac. in Noueli. 43.

BARONES Budæo in l. in naue. 31. D. loca. in prioribus annot. dicuntur ſacci, quaſi perones, à pera dicti. Sic putat legendum apud Alfenum d. l. in naue. cum in Pãdectis Florẽtinis legatur *berones*. Vide infra Erones.

BERYLLVS, ſiue (vt in editione Flor. eſt, vbi V. pro B. more veterum ſæpe ponitur) Veryllus, gemma eſt in India naſcens, quæ à gentis ſuæ lingua nomen habet, viriditate ſimilis ſmaragdo, ſed cum pallore: atque in ſexangulas formas atteritur, vt hebetem coloris lenitatem angulorum repercuſſu excitet ad vigorem, inquit Solinus. Huius meminit Marcianus l. interdum. 16. §. ſpecies. D. de publican. De hac Plinius li. 37. c. 5. Iſidorus li. 16. Etymolog. c. 7.

BERYTVS, vrbs Phœnicis in iure noſtro Ciuili celebratiſſima, hodie vulgò Barutum appellata. Hanc ciuitatem pulcherrimam, & legum nutricem appellat Iuſtinianus: quin & metropolitano nomine, & dignitate exornata fuit à Theodoſ. & Valentiniano l. vnica de metrop. Beryto. li. 11. C. Beneficiis Auguſti gratioſam dixit Vlpianus l. 1. D. de cẽſibus. à Plinio lib. 5. c. 20. felix Iulia appellatur.

BES, veteribus des, Varroni, li. 5. Ling. Lat. dempto triente. Feſto li. 2. quòd bis triẽs ſit. Beſſis vnciæ octo ſunt. Aſſis partem eſſe Voluſius Mætianus li. de diſtributi. aſſis docet, notam eius indicans.

Beſſem pretij pro octaua pretij parte dixit Vlpianus l. ſi verò. 12. §. contrario. D. manda. Veteres enim Romani omne totum in vncias 12. diuidebant. Hinc & ex

Beſſe ſocium eleganter dixit Proculus l. ſocietatem. 76. D. pro ſocio.

Beſſium vſurarum mentio fit in l. eos. 26. §. ſuper vſurarum. C. de vſuris. Sunt autem vſuræ beſſes, cum acceptis centum, poſt annum octo præſtantur, aut menſtrui denarij ſinguli, ſi ſors 150. ſit, vt rectè ſcribit Anto. Auguſtinus li. 2. c. 10. Emendationum.

Βήσαλον, Theop. in tit. de rer. diu. tigni appellatione contineri ait: id peſulum quidam interpretantur: ſed male, inquit Cuiac. Obſ. li. 9. c. 26. Teſtam enim ſignificare vult, l. 1. D. de tig. iunc. ſiue laterem: vnde in Baſilicis ad l. fiſtulam. D. de ſer. vrb. præb. ex figlino opere, ἀπὸ βησάλου. & in gloſſis, Laterculum, βήσαλον καὶ ϛρανιά: & apud Chariſium, beſalia.

BESTIAE dicuntur, quæ natura feræ ſunt Vlpiano l. 1. §. in beſtiis. D. ſi quadrup. paup. fec. di. veluti vrſi, leones, pãtheræ. Gaio l. 2. D. ad leg. Aquil. Beſtias, inquit Vlpianus l. 1. §. beſtias. D. de poſtul. accipere debemus ex feritate magis, quàm ex animalis genere. Beſtiarum numero elephantos, & camelos contineri, ideóq; nec mãcipi eſſe, idem ait in Epit. tit. 19. in prin. Cicero autem beſtias vocauit, quas Græci θηρία vocant, quo nomine veniunt venenata animalia: Mirari licet, inquit, quæ ſint animaduerſa à medicis herbarum genera, quæ radicum, ad morſus beſtiarum. Μὴ ἀνθρωπικῶς beſtia dicitur homo, qui non facit quæ hominem, rationalem creaturam decẽt, vt adnotat Accurſ. ad Nouel. §. περὶ μοναχηρίων, ex Buetio in li. de Conſolat.

ad Beſtias damnari dicebãtur, qui in hoc damnabãtur, vt beſtiis tandẽ ſubiicerentur, Vlpiano l. ſacrilegij. 6. D. ad leg. Iul. pecul. Gaio l. eius. 8. D. de teſtam. eidem Vlpiano l. ſi quis. 25. §. ſi quis planè. D. de acqui. hered. Modeſtino l. ad beſtias. 31. D. de pœn. & apud Tertul. li. ad Scapul. Scribit Sophronius B. Ignatium B. Ioannis Euangeliſtæ diſcipulum, Antiochenſem Epiſcopũ, θηριομαχῆσαι κατὰ Ῥώμην: quod ad beſtias dãnatum interpretor. Hoc autẽ ſuppliciũ Prudẽtius ſic explicat:

Sanguinis humani ſpectacula publicus edit
Conſeſſus, legéſque iubent venale parari
Supplicium, quo membra hominum diſcerpta cruentis
Morſibus, oblectent hilaram de funere plebem.

Beſtiis obiici apud Modeſtinum l. pen. D. ad leg. Pompei. de parricid. durius, ſeueriúſque eſt. Qui enim beſtiis obiiciebantur, ad ſtipitem adligabantur, vt ex Fl. Vopiſco in Aureliano liquidò conſtat. Mneſteus (inquit) poſteà ſurrectus ad ſtipitẽ beſtiis obiectus eſt. Beſtiis ſubiici dixit Marcianus l. 3. §. pen. D. ad leg. Cornel. de ſicar. eodem ferè ſenſu. Hęc legis Corneliæ de ſicariis, & veneficiis pœna erat, auctore eodem.

ad Beſtias datũ pœnæ ſeruũ fieri cẽſuit Macer l. quod ad ſtatũ. 12. D. de pœn. hac pœna puniebatur qui numos aureos cuſerat. Vlpiano l. quicũq;. 8. D. de fal. De hoc pœnæ genere meminit Gellius li. 5. c. 14. Dio ita damnatos, τοὺς τοῖς θηρίοις ἐκ καταδίκης ἀνθισταμένους, dicit li. 58.

ad Beſtias etiam dari dicebantur, qui citra dãnationem cum beſtiis depugnãdi cauſſa in arenam intromittebantur, Modeſtino l. circumcidere. 11. §. 1. & §. fi. D. de ſicar. Vlpiano l. 4. D. de accuſ. Erant & qui operas ſuas, vt cum beſtiis pugnarent, locabant, Vlpia. l. 1. §. qui operas. D. ad SC. Tertyl. hos ad matris hereditatem non admitti idem ſcribit ibidem. Hinc

BESTIARII dicebantur qui ludis publicis in ampitheatro cum beſtiis pugnabant, Ciceroni pro Sextio, & in Vatinium, & Senecæ li. 2. de benefic. c. 19. & Epiſt. 1. li. 10. & Tertul. in Apologet. c. 42.

BI

BIARCHI in Leonis Imp. conſtitutione l. 3. C. de agẽt. in rebus. & l. vl. C. de off. pręfe. pręto. Afric. officiales victui præfecti, qui in rebus militant. horum meminit Hierony. ad Paumachium aduerſ. Ioan. Hieroſolymit. Erant ex ſchola agentium in rebus. vide Alciatum ad d. l. 3. & ſuprà, Agentes in rebus.

BIARCHIA, eorum munus, in Conſtantini Imp. reſcripto, l. 1. C. de offi. mag. offic.

BIBLIOTHECAE appellatione & armaria, & locum, in quo libri collocati ſunt, & ipſos libros ſignificari Nerua apud Vlpianũ ſcribit, l. librorũ. 52. §. ſed ſi bibliothecam. D. de lega. 3. ídque pro rei cõceptione accipiendum idem Nerua ait. Eius ſententiam probat Feſtus li. 2. adiiciens, id & Græcis & Latinis receptũ. Ex Neruæ ſententia bibliothecam pro libris, corúmve numero apud Labeonem l. Labeo. 50. D. de contrah. empt. accipiendã putem. Apud Vlpianum verò l. quæſitum, §. inſtructo. D. de inſtr. inſtrum. leg. armaria ſignificat.

Bibliothecarius dicitur, qui librorũ curã gerit, quíq; bibliothecę prǽeſt: ſic accipiendũ exiſtimẽ in c. Adrianus. 63. diſt. tametſi gloſſema ibidẽ & Albericus Archidiaconum ſequutus Cancellarium interpretentur.

Biceſſis à duobus decuſſib' dicit, Varroni li. 4. Linguę.

BICIPITAM, quod incomparatũ eſt, poſſe dici, Varro apud Noniũ aperuit. In ſpem (inquit) adducebar non plus ſoluturos, quàm vellem: iniquus equeſtri ordini iudicia tradidit, ac bicipitem ciuitatem fecit diſcordiarum ciuilium fontem.

BICLINIVM locus vbi duo lecti erãt. Plaut. in Bacchidib.

Animaduortite Mneſiloche, & vt Piſtoclere iam facite
In Biclinio cum amica ſua vterque accubitum eatis.

Verbum iunctum eſſe ſcribit Fabius li.1.c.5.

BIDELLI Alciato li.7. Parerg.c. 22.ſunt gymnaſiorum cuſtodes,ex Lucillio.

BIDENS apud Vlpianum l. In inſtrumento. D. de inſtruc.inſtrumen. leg.inſtrumentum foſſorium ruſticum,Græcis σμινύη.Polluci li.1. Onomaſtic.c.12. περὶ ἐργαλείων γεωργικῶν ὀνομάτων. Bidentes oues , Higynus apud Gellium lib.16.c.6.vt alias ἐτυμολογίας omittam, hinc dictas putat,quòd duos dentes altiores haberét.

BIDENTAL,Feſto li.2.dicitur quoddam tēplum, quòd in eo bidentibus hoſtiis ſacrificaretur.

BIDVVM quandoque pro die vno,quādoque pro duobus interpretari ſolet, Vlp.l.3. §. minoré.D.deminor.

Biduū hac formula,ILLVD FACITO IN DIEBVS, intelligi Iauolenus ſcribit l.inter.217.§.1. D.de verb. ſignifi.Ex quo textu collegi,dies , numero multitudinis nō adiecto,biduum ſignificare.Reliqua de biduo pete ab Euſtathio lib. περὶ χρονικῶν διαστημάτων. tit. περὶ ἀνὰ ἡμέραν.& ex Cuiacio de diuerſ.temp.præſcr.ca.4.

BIFVRCIVM terminum appellant Sarinatæ,qui tres petras circa ſe habens,trifinium demōſtrat,in li.de limitib.auct.variorum.Illius nota eſt B.

BIGAMVS dicitur qui diuerſis temporibus,& ſucceſſiuè duas legitimas habuit vxores,Hoſtienſis c.aperiat. per illū tex.31.q.1.c.ſi quis.& c.cognoſcamus.34.diſt. interpretatione,qui corruptam,vel viduā duxit , can. ſeriatim 32.diſt.vel qui pollicitam virginitatem violauit c.quotquot. 27.q.1.vbi etiā proprius , & primus ſignificatus apertè declaratur. De Bigamis extat titulus lib.1.Decretalium tit.21.vbi vide Panor.& Feli. & alios pontificios. Hinc

BIGAMIA,quæ variè contrahitur.Primò,quando quis duas habuit vxores,quas cognouit:ſecundò, quando diuerſis temporibus habuit duas,vel plures, vnam de facto,aliā de iure:tertiò,quando plures habuit eodem tempore,& eas cognouit:quartò , quando contrahit cum vidua ab alio viro cognita:ſecus ſi virgo manſiſſet:quintò,quando contrahit cum corrupta à quocunque ſiue ſcienter,ſiue ignorāter,& eam cognoſcit: ſextò , quando cognouit vxorem ſciēter vel ignoranter, poſtquam ab alio corrupta eſt:ſeptimò,quando quis in ſacro ordine conſtitutus vel poſt factā profeſſionem religionis, de facto contrahit cum corrupta.

BIGENERA animalia,ex diuerſo genere nata,vt leopardus.Feſto li.2.

BILAMNÆ,apud Vitalem de limitib.agrorum.

BIGATOS numos , à notis bigarum dictos putat Zaſius in catalog.leg. antiq.vt quadrigatos, à notis quadrigarum.Plin.lib.3.c.33.Nota argenti fuere bigæ atque quadrigæ.

BIMA DIS,id eſt,duobus annis.Vlpiano l.3.D.de ann. lega.Eodem ſenſu Bimam æſtimationē,id eſt in biennium ſiue pro biennio,Pomponius dixit l. ſi vſufructus.6.D.de vſufr.legat.

BIMVS dicitur,qui annorum duorū ætatē habet. Hinc nuces bimas Cato c.17.Rei ruſtic.dixit. Hinc

BIMATVS,ætas annorum duorum , pro quo Græcis διετία dicitur, καὶ διετὴς,annos duos natus:vt in Euangelio Matthæi de Herode pueros bimulos necari iubente,c.2.καὶ ἀποστείλας , ἀνεῖλε πάντας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεέμ,καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὁρίοις αὐτῆς,ἀπὸ διετοῦς,καὶ κατωτέρω.

BINA ſponſalia conſtituere,in edict.Prætoris l. 1. in fi. D.de his qui no.inf. eſt vnam duobus ſpondere , vt vtriuſque ſit vxor , & ſic,quod vulgò dici ſolet, pro vna filia duos generos facere. §. ſi quis alieno. l. quid ergo ſi non.D.eod.

BINOMIVS Feſto li.2.cui geminum eſt nomen,vt Numa Pompilius.

BINVBVM rectè appellat vetus interpres §.quia verò hactenus.de nuptiis, in Nouel. qui ad ſecundas nuptias conuolauit. Nam in Græco ita eſt , τὸν τῆς τελευτῆς ἢ δευτερογαμήσαντος γονέως,&c.

Biremem nauē,à Romanis dictam ait L.Bayfius in libel. de re nauali, quæ binis remorum ordinibus agebatur:Græcis δίκροτος.Plin.li.7.c.57. Biremem Demoſthenes auctor eſt Erythræos feciſſe : triremem Thucydides Amoclen Corinthium:quadriremem , Ariſtoteles Carthaginienſes.

BIS de duobus actibus dicitur,l.ſeruos.C.ad leg.Iul.de vi,ídque in legibus,teſtamentis,pactis,& ſtipulationibus.Eodem ſenſu ponitur apud Paulum l.veluti in fi. D. de edend. & Vlpianum l. cum plures. in fi. D. de reb.auct.iudic.poſsid.

BIS ACTIO EADEM DE RE NE SIT.Hoc, inquit Fabius li.7.c.7.ex iure obſcuro eſt: quæri enim ſolet quo referatur hoc BIS,an ad actoré, an ad actionem. Ad hanc legé pertinet vulgatiſsima antiqui iuris regula,cuius meminit Gaius l.57.D.de diuerſ.reg.iuris antiq.Bona fides non patitur vt bis idem exigatur.

Bis credere quid ſit explicat Marcianus l.creditor.12. §. 3.D.qui pot.in pig.his verbis : Si idem bis,id eſt,ante ſecundū,& poſt eum crediderit,in priore pecunia potior eſt ſecūdo,in poſteriore tertius eſt.

BISPELLIO,idem,vt vult Hotomanus,qui verſipellis, id eſt veterator , planus , πολύτροπος,Marc.l.72.§.4. D. de ſolutionibus Num ergo & ſi biſpellionem , aut alias turpem dederit hominem,idē ſit. Vlpianus l.31.D. de euict. Si ita quis ſtipulanti ſpōdeat, ſanū nō eſſe,furē nō eſſe , biſpellionē non eſſe,&c.Inutilis ſtipulatio quibuſdā videtur. Vbi tamē VISPELLIONEM, errore in Florētinis libris peruulgato legitur,itē vt apud Mętianū in l. 7.D.ad S.C.Treb.Atq; hoc nomine hominem duarum pellium ſignificari conſtat. Eius autem appellationis origo in Arcadū fabula poſita eſt, quā Plin.li.8.c.22.exponit:ali certos homines ſtagnum quoddam tranſmiſſos,in lupos transfigurari tradunt: & poſt annos nouē eo in habitu cōfectos, idē ſtagnū remeantes,priſtinū habitū recipere : vnde Verſipelles dicti: & apud Fabium , eandem recipere veſtem. Vnde Perſius Satyra 5 his verſibus,

Sin tu cum fueris noſtræ paulo antè farinæ,
Pelliculam veterem retines,& fronte politus,
Aſtutam rapido ſeruas ſub pectore vulpem:
Quæ dederas ſupra repeto,funemque reduco.

Biſpellionem igitur ſeruum eundem dici putat Hotom.qui & Verſipellis,id eſt perfidioſus,fallax, fraudulentus dicitur.Alij tamē,Veſpillonem,alij, Veſpertillionem,alij etiam alio modo legi volunt.

BISSEXTVS,ſiue Biſextus.In l.cū biſſextum.D.de ver. ſignif.& l.3.§.minoré.D.de minoribus.diē ſignificat qui quarto quoque anno intercalatur. Biſſextus , inquit Iſidorus li.6.ca.17.eſt poſt quatuor annos vnus dies adiectus.Creſcit enim per ſingulos mēſes quarta pars aſsis:at vbi quarto anno aſsē cōpleuerit , biſſextilē annum facit.Id biduū pro vno die haberi,poſterioréımq; diē calendarū intercalari, Vlpianus ſcribit d.§. minoré.quod & pōtifex probat c.quęſiuit.§.1. de verborū ſig.vide Alciatū ad d. l. cū biſſextum.quo in genere quæ ſubſequūtur nō ineptè ex Oldēdorpio adieci: Biſſextus quaſi bis ſextus dicitur,quia duobus continuis diebus bis dicim⁹ ,ſexto calēdas Martias,duos dies pro vno cōputantes,d. §.minoré. Romani enim ex diſtributione Numæ Pompilij,ad Lunæ curſum,ſicut Græci,annum computabant:intercalantes totum menſem,more Græcorum,teſte Macrobio li.1.Saturnalium c.14.Hinc Cato & Quint. Mutius Iuriſconſulti,rectè appellarunt addititium menſem, d.l. cùm biſſextum.quoniam intercalabant eū,hoc eſt , vocato populo Pontifices interponebāt,vt annus ad curſum Lunæ quadraret.Deinde verò,confuſis intercalationibus

nibus vitio Pontificum, qui aliàs ſuperſtitione, aliàs gratia, quò magis proferrent vel imminuerent publicanis annorũ dies, adeò turbabãtur tempora, vt neque meſsium feriæ æſtati, neque vindemiarum autumno cõpeterẽt. Tranquillus in Iulio Cæſare c.40. Quapropter Iulius Cæſar conuerſus ad ordinandum Reipublicæ ſtatũ, non iam ex curſu Lunæ, quæ paulò minus menſe in Zodiaci circuitione conſumit: ſed ad rationem ſolis, qui 365 diebus & quàdrante curſum ſuum cõficiens, ad ſignum, à quo digreſſus fuit, reuertitur, totidẽ diebus annũ cõſtare voluit. Vide Dionem lib. 43. de hoc differentẽ. Et ne quadrans deficiẽs errorem ſupputandi tẽporis ingereret, ſtatuit, vt quarto quoque anno Pontifices vnũ diem intercalarẽt, eodẽ tempore, quo antea menſis intercalari ſolebat, hoc eſt, ante quinque vltimos dies Februarij: ídque Biſſextum appellauit, quia intercalato die, bis ſexto calendas Martij dicitur. Hæc Oldendorpius ex G. Budæo ad d.l. cum biſſextum. 98. quem conſule. Eadem ferè apud Amm. Marcel. li. 26. his verbis: Anni interuallum trecentis & ſexaginta quinque diebus & noctibus concluditur & horis ſex, adúſque meridiem plenam: annique ſequentis erit poſt horam ſextam initium, porrectum, ad veſperam: tertius à prima vigilia ſumens exordium ad horam noctis extenditur ſextam: quartus à media noctis vſque ad claram lucem. Ne igitur hęc computatio, variãtibus annorum principiis, & quodam poſt horam ſextam diei, alio poſt ſextam excurſo nocturnam, ſcientiam omnem cõfundat, & autumnalis menſis inueniatur, quandoque vernalis, placuit ſenas illas horas, quæ quadriennio viginti & quatuor colliguntur, in vnius diei noctíſque adiectæ tranſire mẽſuram.

Biſſallium, vbi duo ſedent appellat F. Marius.

Bithyniarchia, apud Modeſtinum l. ἐὰν ἀδο. §. ἔθνος. D. de excuſ. Bithyniæ ſacerdotium, ſiue præfectura dicitur, Antonio Auguſtino interprete li. ſingul. ad eundem. Eſt autem Bithynia prouincia Aſiæ minoris, Solino, & Seruio. Hanc memorant Honorius, & Theodoſius l.2.C. de immu. ne. conced. li. 10. C.

Biaiothanatoi apud Iuſtinianũ Nouel. 8. §. τὸ δὲ ἀνεῖ. & Nouel. 145. dicuntur, Iuliano Patritio in Epitom. interprete, qui vim, impreſsionem, & deprædationes arcẽt.

BL

Bladum Accurſio in l. triticum. 94. D. de verb. obli. generale nomen eſt ad omne quod in area teritur: cuius ſententiã probat Barto. in l.1. §. de eo opere. D. de aq. plu. arcẽnd. Hac voce vſus eſt Romanus Pontifex in c. ex multiplici. de decimis. in antiq. Legumina hac voce non contineri liquidò conſtat. Vnde ſi lege municipali vetatur blada prouincia exportari, legumina exportans non multabitur, neque tenetur. Sanè in eo genere regionis conſuetudo loquẽdi inſpicienda eſt, & ſtatuentium mens. Hoc autem vocabulum ex genere dici poteſt eorum quę corruptè nimium ex Italica lingua ſunt deſumpta, habentúrque vulgò pro Latinis: vt Allodium, cuius verbi mentio fit in c.1. de allodiis in vſibus feud. vide ſuprà Alaudium. Sic appreciari, pro æſtimare: mediare, pro compouere, aut pacificare: appropriare, pro vindicare: campus, pro exercitu: liga, pro fœdere: treuga, pro induciis: manutenere, pro tueri, ac ſuſtentare: ſaiſare, vel ſachiſare, pro extorquere, aut per vim auferre: impoſtat. pro intereſt, ſeu refert: perpetuare, pro continuare: fortalitium, pro arce, ſeu munitionibus: ſuccurſus, pro ſuppetiis, aut ſupplemento: contentare, pro eo quod ſit contẽtum reddere: aſſecurare, & contutare, pro eo quod ſit ſibi tutò ac diligenter prouidere, ſiue munire: baſſe, pro humiliter, ſummiſſè, aut in imo: partialitas, pro factione, aut ſtudio partium: atque horum aliquot crebrò apud interpretes occurrunt, purè loquuturo omnino vitanda: monuit id eruditiſsimus Inſulanus.

Blæſus, apud Vlp. l. idem Ofilius. §. fin. D. de ædil. edicto, qui linguam habet impeditam, aut qui inter pronuntiandum literam aut excludit, aut malè profert: vt Demoſthenes quir, literam eloqui nequibat. Græcis βλαισὸς, τραυλὸς.

Blandiri pro decipere, fallere poſuit Vlpianus l.3. §. ſi parens. in fi. D. de adminiſt. tut. Eodem ſenſu Alexander l. blanditus. 12. C. de fideiuſſo.

Blanditias potẽtum & poteſtatẽ æquiparat Accurſius l. vnic. C. ſi rector prouin. in glo. in verb. pignora.

Blaſphemare, Βλασφημεῖν, eſt conuiciis inceſſere, obtrectare, impiè de Deo loqui, & creaturæ adſcribere quod Deo conuenit: vel ab eo remouere, quod illi conuenit, vt Ambroſius ait. Verbum eſt Demoſtheni & Platoni familiare. Vnde βλασφημεῖν dicuntur qui per caput Dei aliáve membra iurant. Nouel. Conſtit. 78. ἐπειδὴ δέ τινες. & c. ſi quis per capillum. 22. q.1. vbi de pœna blaſphemiæ agitur. Blaſphematur autem verbum Domini, vel cum contemnitur Dei prima ſententia, & pro nihilo ducitur, vel cum Chriſti infamatur Euangelium, Hieronymo in Epiſtolam Pauli ad Titum, & c. cum caput. 33. q.5. Blaſphemare ad homines quoque referri poſſe exiſtimat Bartolus in l. item apud. §. ait Prætor. D. de iniur. quo ſignificari ait optare malum in futuro.

Βλασφημία, eiuſmodi inſanatio. Porrò quæ blaſphemia deuitanda ſit, docet his verbis Tertullianus Iuriſcos. in lib. de idololatria: Siquis noſtrum ad iuſtam blaſphemiam ethnicum deducat, aut fraude, aut iniuria, aut contumelia, aliáve materia digna querelæ, in qua nomen meritò percutitur, vt meritò iraſcatur & Dominus.

Blatta purpuræ genus, quæ in lana eſt, l. 4. C. quæ res vend. non poſſunt: & apud Caſsiodo. li.1. Variarum Epiſtul. Cùm blatta, quam ſingulis annis noſtro cubiculo dare conſueuiſti. Lampridius in Heliogabalo: Parauerat (inquit) igitur funes, blatta, & ſerico, & cocco intortos. Quo loco Baptiſta Egnatius adnotat, blattã eſſe purpuram ex Indico conchylio factam. Hinc

Blattaſerica in conſtitutione Theodoſij, & Valentiniani l. vlti. C. Th. de murilegul. de veſte intelligi debet. Nam & Vopiſcus in Aureliano pallium Blatto ſericum dixit.

Blaterare, ψευδολογεῖσθαι, Feſto lib.2. eſt ſtultè, & percupidè loqui, quod à Græco βλὰξ originem ducit: qua voce fatui, & ſtolidi ſignificantur. Sed & camelos, cum voces edunt, blaterare dicimus. Blaterare etiam Nonio eſt per mendacia cõfingere, ex Afranio in Augure. Quid eſt iſtuc te blaterare, atque obloqui?

Blatire apud Tertullianum Iuriſcos. in li. de pallio, vetus verbum, quo inaniter, & inconditè loqui ſignificauit: quod & Marcellus docuit.

Βλάστημα apud Platonem in li. de legib. eſt incrementum, & fœtus, ἀπὸ τοῦ βλαστεῖν.

Βλάστος Theophraſto in lib. de cauſ. plantarum, germen, ramulus, παρὰ τὸ βλαστάνειν, τὸ αὔξειν.

Blennos, ſtultos eſſe Plautus indicat apud Feſtum li.2. q ait, Stulti, ſtolidi, fatui, fungi, bardi, blẽni, buccones.

Blitum, N. Macello olus leue, à ſaporis ſtupore appellatum putat Feſtus li.2. Dioſc. huius meminit li.2. ca. 146. & vocat βλῖτον.

BO

Boa, vel, vt quibuſdam placet, boua, ſerpens eſt aquatilis, quem Græci ὕδρον vocant, à quo icti obturgeſcũt. Crurum quoque tumor viç labore collectus, Boa, ſiue Boua appellatur. In antiquo lexico boua ῥόος ſοῶν explicatur.

Boarium forum Romæ, quòd ibi boues venderentur, Feſto li.2.

Bobianus, Magone, & Vegoia auctoribus, oppidũ. iter populo debetur pedibus 10. lege Iulia eſt deductũ:

termini rotundi ſunt adpoſiti. Finitur teſtimonio arcarum, riparum, ſepulturarum, congeriarum, carbunculorum, riuorum, ſuperciliorum, & limitum.

BODONES ſiue botones apud I. Paulum li. 5. Sentent. ti. 22. vicem præſtant terminorum, aut ipſi termini: éſtque vox menſorum, vel eorum qui de agrorum & limitum conditionibus ſcripſerunt. Atque hos qui conuulſerit, ſi quidem ſeruus eſt, in metallum damnatur: humiliores, in opus publicũ: honeſtiores, in inſulam relegantur, amiſſa tertia parte bonorum.

BODVM apud Hygenum flumen eſt quod ex veterum finibus eſt.

BOETHI in l. boethos. 4. C. de tabula. lib. 10. dicuntur adiutores, Iuliano Patritio Anteceſſore interprete in Nouella 35. quam Latinam eſſe aiunt quidã. Dicuntur autem ἀπὸ τοῦ βοηθεῖν: ſúntque qui officialibus vel morbo, vel negotiorum magnitudine impeditis additi laborem illorum ſubleuabant. Horum varia genera eſſe conſtat. Quidam enim erant adiuuæ Logiſtarum, d. l. boethos. in princip. & in Baſilicis li. 54. Alij erant adiuuæ Quæſtoris, de quibus ediſſeritur in d. Nouella 35. Erant & officiorum, & Palatinorum l. 3. C. de diuerſ. offic. lib. 12. Quidam erãt adiutores Numerariorum, in Zenonis cõſtitutione l. nulli. 10. C. de numera. li. 12.

BOIÆ, Feſto li. 2. genus vinculorum, tam ligneæ, quàm ferreæ dicuntur.

BOIEVS ager, eodem auctore, qui fuit Boiorum Gallorum. Is autem eſt citra Alpes, in Gallia quę Togata dicitur, in qua ſunt Mediolanenſes. Boij ſunt quos Borbonios vocamus, Mediolanẽſes, Gallis, *Molins en Bourbonnois.*

BOMBYX, Tertulliano in lib. de Pallio, vermiculi genus eſt, quæ per aerem aliquando aranearum more ſcopis idonius diſtendit, dehinc deuorat, mox æquè reddere, perinde ſi necaueris animata iam ſtamine aluo. De bombycibus ita I. Pollux lib. 7. c. 17. τὰ δὲ (inquit) ἐκ βομβύκων, σκώληκές εἰσι βομβύκες, ἀφ' ὧν τὰ νήματα ἀνίενται, ὥσπερ οἱ ἀράχναι. Hinc

BOMBYCINA veſtimenta, quorum meminere Paulus lib. 3. Senten. tit. 6. & Vlpianus l. veſtis. 23. §. 1. D. de aur. arg. mun. Bombycina autem dicta à bombycibus vermiculis conſtat, qui, vt ait Plinius li. 11. ca. 22. telas aranearum more texunt, ad veſtem luxúmque feminarum, quę Bombycina appellantur. Bombycum telam prima retorquere, ruſúſque retexere inuenit in Co mulier Pamphila, vt ait Plin. lib. 11. cap. 23.

BONI VIRI appellatione iudicem contineri ex Venuleio liquet, l. continuus. §. cum ita. D. de verb. obli. ex eodem l. vir bonus. D. iudic. ſol. & l. 58. §. 1. D. locat. Bonum etiam virum interpretamur eum, qui alteri facit quod ſibi fieri vellet, ex ſentẽtia Vlpiani l. 1. in med. D. de ſolut. quod & lex diuina iubet Matth. 7. πάντα οὖν ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ νόμος, καὶ προφῆται. Boni viri igitur appelatio, in iure noſtro emphaſin habet. Nam is bonus vir dicitur, qui nullius fraudis conſcius, verum honeſtatis iudicium in qualibet re ſequitur. Vnde iudex breuius definiri non poteſt, quàm vt bonum virum eſſe dicas.

Boni viri arbitratu veteres dicebant, cum neutrius eorum quorum res agebatur, ſed eius cuius nihil in ea re intererat, probatio erat. Vnde Bonus vir, & arbitratus boni viri, in Iure Ciuili & πολιτικῶς ſic intelligendus eſt: nam Bonus vir eſt, qui ductu naturæ, infallibile iudicium conſcientiæ ſequitur, ſemotis affectibus alterutrius partis. Arbitratus ergo boni viri vtique definiendus eſt, vt deſeruiat foro, hoc eſt reſpectu controuerſiæ, quam bene ac rectè diiudicare debet. Alioquin ſi bonum virum definias abſolutè, ſcilicet, qui honeſtè viuat, alterum non lædat, ius ſuum cuique tribuat, bona quidem, ſed generalior, & ab vſu forenſi remotior erit definitio. Boni viri mentionem facit Labeo ſecundum ſupradictam rationem, in l. Inſulam vno pretio. §. 1. D. Locati. Et Iuſtinianus ipſe tali modo definit arbitratum iudicis, qui certè bonus vir & dici & eſſe debet. Nouell. 17. Mandata principis. §. ἴσως δὲ. Boni ergo viri arbitratu, eſt recto animi iudicio, abſque prauis affectibus, ex bono & ęquo aliquid decernere, obſeruata ratione ne quis lędatur, l. ſi libertus ita iurauerit. D. de oper. liber. l. ſi quis arbitratũ. D. de verbo. obligation. l. non cogendum. in prin. D. de procurat.

Boni viri arbitratu alimenta relicta pro modo legatæ dotis intelligi, ſcribit Papinianus l. cum vnus, §. fi. D. de ali. & cib. leg.

Boni viri arbitrio legatum accipi, quod in alterius arbitrium collatum eſt, Vlpianus ſcribit l. 1. D. de legatis 2.

Boni viri arbitratum pro poſitione patrimonij accipiendum idem ait Vlpi. l. 3. D. de ann. leg. Boni etiam viri arbitratum ad æquitatem reducendum, & ex ęquo & bono regulãdũ cõſtat l. ſi libertus ita iurauerit. D. de oper. lib. & ita accipi debet in l. vnic. D. de rip. muni.

Boni viri verbo cõtinetur etiã quiuis vir iuſtus, ęquus, innocens, prudens, conſideratúſque paterfamilias, l. 3. §. tametſi. D. de arbit. & l. pen. D. vſusf. quemadmod. cau. iuncta l. fundi. in fi. 16. D. de vſu & habit. l. ſi pater. 47. §. ſi Sticho. D. de fideicõm. libert. l. vlt. C. de alim. pupil. pręſtan. Cicero 5. Tuſculan. Sed enim pro iudice & pro prudente & ęquo accipitur apud Horatium libr. 1. Epiſt. ad Quintium.

-nempe

Vir bonus & prudens dici delector ego, ac tu.

& pòſt paulo:

-vir bonus eſt quis?

Qui conſulta patrum, qui leges, iuráque ſeruat:

Quo multa, magnaque ſecantur iudice lites:

Quo reſponſore, & quo cauſæ teſte tenentur.

Bonus vir in ſumma, qui rectè viuit, vt apud Horatium videtur interpretari Porphyrio.

BONA, Feſto li. 2. id eſt ſubſtãtia rerum, dicta ſunt, quod bonis digna ſint. Vnde Græcorũ ſenarius: Ἐσθλῷ γὰρ ἂν δρᾷ ἐσθλὰ καὶ διδοῖ θεός.

BONORVM appellatio generalis eſt. Nam eo verbo prędia ruſtica, & vrbana, mancipia, ſupellex, & kalendarium contineri Scęuola ſcripſit l. vxori. 37. D. de vſu, & vſufru. legat. Porrò autem

Bonorum appellatio naturalis eſt, aut ciuilis: idque Vlpianus ait l. bonorum. 49. de verb. ſig. Naturaliter bona dicuntur quę reuera & effectu bona ſunt: quia (vt Vlp. ait) beant, hoc eſt beatos faciunt. Vnde rectè colligit Iauolenus l. propriè. 83. D. eo. propriè bona dici non poſſe, quę plus incommodi, quàm commodi habent: & hoc ſignificatu bona intelliguntur, quę deducto ęre alieno ſuperſunt, l. 39. §. bona. D. eo. Eáque ratione bona ab hereditate ſeparãtur, l. cogi. D. ad S C. Treb. Ciuiliter bona dicuntur, quę cum reuera bona non ſint, loquendi tamen conſuetudine ſic appellantur: tantum quod ius patrisfam. vniuerſum contineãt. Itaque ſucceſsio in ius vniuerſum alicuius, quanuis damnoſa ſit, bonorum tamen poſſeſsio appellatur, l. 3. D. de bon. poſſ. l. nam quod. 14. cũ l. ſeq. D. ad Treb. Hinc Africanus in l. bonorum. 208. D. de verb. ſig. Bonorum, inquit, appellatio, ſicut hereditatis, vniuerſitatem quandã, ac ius ſucceſsionis, & non ſingulares res demonſtrat. Et hoc forſan quia ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον res ęſtimantur ac denominantur.

Bonorum poſſeſsionis alia eſt diuiſio. Nam quędam eſt edictalis, quæ ex edicto defertur, & quocunque die peti, & de plano dari poteſt, l. cùm quidam. §. 1. D. de adq. hered. & l. 1. §. 1. D. ſi tab. teſta. nul. extab. Quædam eſt quæ decreto petitur, & hęc cognitionẽ pro tribunali

nali deſiderat,l.2.§.dies.& §.ſeq.D.quis ordo in bon. poſ.ſerue.& l.2.§.ſi quis ex liberis.D. ad S C. Terty. Et hæc Decretalis dicitur,l.1.§.decretalis. D.de ſucceſ. edicto. Quo in genere ita ſcribit Græcus interpres lib.45.βασιλικῶν.tit.2.Quædam enim ſunt decretales,quædam etiam ordinariæ, ceu edictales. & poſt paulo:Ex his enim licet cognoſcere quód ſunt quædam bonorum poſſeſsiones decretales, & opus habent magna cauſſæ cognitione, quæ ius heredi non tribuunt, ſed mittunt in poſſeſsionem, vt quæ datur ventris nomine,& Carboniana,& quæ datur furioſo. Ordinariæ,ſeu edictales ſunt,hoc eſt ex edicto competentes,ſeu legiſlatione Prætoris, quæ tribuunt ius hereditatis,& non habent opus cauſæ cognitione,ſeu varia inquiſitione.A quo magiſtratu autem detur bonorum poſſeſsio,vide apud Cuiac.Obſ.li.4.15.

in Bonis noſtris cõputari ſciẽdum eſt, nõ ſolũ quę dominij noſtri ſunt,ſed & ſi bona fide à nobis poſsideantur,vel ſi ſuperficiaria ſint.Aequè bonis adnumerabitur,etiam ſi quid eſt in actionibus,petitionibus, perſecutionibus. Nam hæc omnia in bonis eſſe videntur, Vlpiano l.bonorum.D.de verb.ſig.His addit Modeſtinus exceptionẽ l.rẽ in bonis.D.de acq.re.domi.

in Bonis noſtris dicitur eſſe quod in patrimonio noſtro aliqua ratione eſt,l.1.D.de rer.diuiſ.l.fi.§.non ſolum.D.quæ in fraud.cre.

in Bonis vim paſsi dicitur eſſe res, quæ vi alienata fuit, l.metum.9.§.licet.D.quod met.cauſ.

in Bonis venditoris res vendita eſt antè, quàm venditori tradita ſit,l.ſicut.§.ſi debitor.D.quib.mod.pig. vel hypo.ſol.

in Bonis eſt,qui in poſſeſsionẽ eorum miſſus eſt,l. pen. D.vt in poſſ.leg.

Bona rapta ſic accipiemus,etiam ſi vna res ex bonis rapta ſit, Vlp.l.Prætor.2.§.bona rapta.D.vi bono.rap.& de turba.

BONORVM POSSESSIONEM definit Vlpianus l.3.§. bonorum.D.de bono.poſſeſ.ius perſequendi retinendíque patrimonij,ſiue rei,quæ cuiuſque cùm morèretur,fuit. Alciatus hanc definitionem explicat in rub. C.qui admitt.A C.Harmenop.li.2.tit.3.διακατοχὴ appellatur.

Bonorum poſſeſsionis beneficium multiplex eſſe Paulus ſcribit l.ſed cum.6.§.1.D.de bo.poſſeſ. Nam quædam bonorum poſſeſsio contra voluntatem competit d.§.1.Hæc contra tabulas appellatur,l.quod vulgò. D.de bon.poſ.contra tabulas.Gręcis ἀντιλεγομένη vel διαθήκας. Hæc quibus cõpetat,quæve ſit eius vis,explicatur infrà,& tot.tit.D.& C.de bon.poſ.cõtra tab.& in Epito.Vlp.tit.28.§.1.& l.1.D.de leg.pręſtand.& l.1.D. de collat.Quædam eſt,quæ datur ſecundum defuncti voluntatem,d.l.ſed cum.§.1.& hæc ſecundum tabulas vocatur, Vlpiano d.ti.28.quibus autem detur,quíſve eius ſit effectus, declaratur D. & C. eo. & d. titul. 28.§.ſunt autem.inſtitu.de bon.poſſ. Eſt alia Bonorũ poſſeſsionis diuiſio. Nã quædam eſt ordinaria,quędam extraordinaria: ordinaria, quæ ad differentiã extraordinariæ,vt eſt bonorum poſſeſsio Vnde liberi,l. 3.§.miſſum.D.de Carbon.edicto.Extraordinaria eſt, quę ex Carboniano edicto datur,de qua eſt titulus D. de Carbo.edicto,& lib.3.Sent. Pauli. tit. 1. Eſt etiam aliud bonorum poſſeſsionis genus,quod Inteſtati bonorum poſſeſsio Vlpiano nominatur.d.tit.28. quam per ſeptem gradus dari ibidem ſcribit,ſcilicet primo liberis:ſecundo,legitimis heredibus:tertio, proximis cognatis:quarto,familiæ:quinto,patrono,patronæ,liberíſve patroni,patronęve:ſexto,viro,vxori: ſeptimo, cognatis manumiſſoris,&c.

Bonorum poſſeſsio CONTRA TABVLAS locum habet cum paterfam. teſtamentum quidem fecit, ſed in eo liberos emancipatos, qui ſi in poteſtate manſiſſent,ſui futuri erant,præteriit:hoc eſt,neque nominatim inſtituit, neque nominatim exheredes fecit:indéque dicitur à Tryphonino,Contra lignum dari, l. quod vulgo.19.D.de bon.poſs. contra tab. Filiis tamen familias etiam hæc bonorum poſſeſsio conceditur.

Bonorum poſſeſsio SECVNDVM TABVLAS, eſt ea, quam prætor teſtamenti tabulas ac ſcripturàm ſequẽs eíſque obtemperans,inſtitutis heredibus largitur,l.1.& paſs.D.de bon.poſs.ſec.tab.

Bonorum poſſeſsio VNDE LEGITIMI, dicitur quæ agnatis ab inteſtato deſertur:ídque ex leg.XII.Tab.Prę terea autem quotieſcunque vel lex, vel ſenatus defert hereditatem,ex hac parte campeti oportet,l.1.l.2.l.3.& l.5.D.vnde legit.

Bonorũ poſſeſsio VNDE DECEM PERSONÆ,dicitur quę decem quæ manumiſſori extraneo præferuntur, conceditur,l.ſi ad patrem,10.D. de ſuis & legit. Decem autẽ perſonas intelligimus infrà ſcriptas, filium, filiam,nepotẽ,neptem, fratrem,ſororem,patrem, matrem,auum,auiam.

Bonorum poſſeſsio VNDE COGNATI, dicitur quæ cognatis proximis ab inteſtato deſertur:in quibus agnati emancipati, quibus Vnde legitimi non competit,continentur,l.1.& paſs.D.vnde cognati.

Bonorum poſſeſsio, VNDE QVI EX FAMILIA, eſt quæ liberti liberis,tam naturalibus, quàm adoptiuis, itémque vxori quæ ipſius in manum conuenerat, ab inteſtato deſerebatur. Vide Hotom.Comm. in Inſti.

Bonorũ poſſeſsio VNDE PATRONVS,patrona, liberi, parentéſque illorũ vocantur,eſt quę ab inteſtato liberto ſuprascriptis perſonis deſertur, §. ſunt autem. de bon.poſs.& apud Vlp.c.Inſt.28.& 29.

Bonorum poſſeſsio VNDE VIR ET VXOR,dicitur quæ viro ab inteſtata vxore,& viciſsim huic ab illo conceditur,quoties deficit omnis parentum, liberorúmve ſeu propinquorum legitima,vel naturalis ſucceſsio,fiſco excluſo,l.1.D.vnde vir & vx.& l.1.C.eo.

Bonorum poſſeſsio VNDE COGNATI MANVMISSORIS,eſt quæ patroni cognatis ab inteſtato liberto conceditur:quorum ius quoddam ſingulare fuiſſe, Iuſtinianus non obſcurè ſignificat,§.pen.De ſucceſs. li.& Vlp.c.Inſt.1.& 28.

Bonorum poſſeſsio ex ſucceſſorio edicto his datur,qui heredes quidem non ſunt, ſed heredis loco conſtituuntur Prętoris beneficio. Vlpiano in Epit.tit.28. §. hi quibus.& vide C.& D.de ſucceſſ.edicto.In ſucceſſorio edicto,ceſſante,aut deficiente primo gradu, ſequens admittitur,l.1.C.eo.

Bonorum poſſeſsio aut cum re datur,aut ſine re, Vlpia. d.tit.28.Cum re,inquit,ſi is qui accepit,cũ effectu bona retineat:ſine re,cùm alius iure ciuili euincere hereditatem poſsit,velut ſi ſuus heres inteſtató ſit.

Bonorum poſſeſsio litis ordinandæ gratia dicitur, quę in hoc accipitur,vt inſtitui & ordinari iudicium poſſit,l.Papinianus.8.in prin.D.de inoffi.teſtam.

Bonorum poſſeſsionis ordinem explicat Modeſtinus l. 1.D.quis ordo in bo.poſ.ſerue.

Bonorum emptor dicebatur, qui à creditoribus bona debitoris diſtrahentibus emerat,in quem omnes,quę venditionem bonorum paſſo, vel in eum competebant,actiones transferebantur, vtilibúſque agebat, & conueniabatur ceu honorarius ſucceſſor, Theoph.Inſtit.de ſucceſsionib.ſubla.quę fiebant per bon.vend. apud quem ἀγοραστὴς τῶν πραγμάτων, dicitur.Atque hic ſimilis erat bonorum poſſeſſori.

Bona noſtra dicere non poſſumus,quę nondum competunt,vt ſcribit Paulus l. ſubſtitutio. D. de acq. rerum domi.

Bonorum appellatióne nomina continentur, l. bonorum.49.Hoc tamẽ cum Bartoli diſtinctione recipien

dum putem in l.princeps.D.de verb.ſignific. vbi vide Alberic.& Alciatum. At Bonorum appellatio fructus non continet, Paulo l.ſi quis bonorum.23. D.de leg.1.niſi mora interceſſerit.

In Bonis habere dicebantur olim, qui pleno iure domini facti non erant, Vlpia.Epit.tit.1. Theoph. Inſtit.ex quib.cauſ.manu.lic.

in Bonis mariti dotem eſſe conſtante matrimonio Paulus reſpondit, l.Lucius 21.§.idem reſpondit.D.ad municip.& de incol.ſed ſi ad munera municipalia à certo modo ſubſtantię vocentur, dotem nō debere computari: vt idem ait ibidem.

in Bonis vaſſalli bona data in feudum, computari Baldus ſcribit in c.1.per quos fiat inueſtit.cuius ſententiam probat Decius l.quod euincitur.D. de reg. iur.

in Bonis noſtris non eſt quod euincitur, l. quod euincitur.D.de reg.iur.

ex Bonis noſtris, neque extra bona, ſunt ſeruitutes, Paulò l.1.D.vſuſ.leg.

Bona *ἀδέσποτα* Græco verbo dici putat Budæus in Forenſibus, vacantia, & quæ Galli appellant, *Eſpaues*.

Bona aduentitia dicuntur, quæ alia ex re, cauſſave, quam patris filiusfamiliâs quærūtur, vt rectè colligit Accurſius in l.cū oportet.in princ.C.de bo.quæ lib.per illum text. Strictiùs igitur accepit Alciatus ad l. quod dicitur.130.D.de verb.ſigni.exiſtimans illud aduentitiū dici, quod filius propter merita ſua acquiſiuit. Ea verò ineptiſsimè ita definiebat quidam: Quæ acceſsione quadam & præter ſpem nobis contingunt. Quæ definitio etiam profectitiis congruit. Vide inf.Peculium.

Bona ciuitatis abuſiuè publica dicta fuiſſe ſcribit Vlpianus l.bona.15.& l.ſeq.& ſeq.D.de verb.ſig.

Bona caduca in iure dicuntur quæ deficiente eo cui iure ciuili debebantur, in alium ceciderunt: veluti cum lex ei dotem adimit, qui contra eius interdictum vxorem in prouincia ſua ducit, eamque fiſco attribuit: caduca dos dicitur à Paulo l.ſi quis 38. D.de rit. nupt. quemadmodum caduca glans in l.x11.Tab.dicebatur, quę deficiente eo qui legat ex arbore decidit, l.ſilua.30.D.de verb.ſign. Hinc ille Craſsi iocus in li. de Orat.3. Noſtra eſt, inquam, omnis iſta prudentiæ doctrinæque poſſeſsio, in quam homines quaſi caducam atque vacuam, abundantes ocio, nobis occupatis, inuolauerunt. Et Phillp.10. caducas hereditates vocat, iacentes, quæ ipſi Antonio relictæ, necdum ab eo aditæ atque acquiſitæ erant. facetè autem locutus eſt, non propriè. nam Caducum, auctore Vlpia. propriè dicitur, quod quis ſibi teſtamento relictum, ita vt iure ciuili capere poſsit, aliqua ex cauſſa non ceperit, quaſi ab eo ceciderit: veluti ſi legatarius poſt mortem teſtatoris ante tabulas apertas deceſſerit. Hæc ille c.Inſtit.17. Tres autem modos, quibus ea quæ teſtamento relicta ſunt deficiunt, vide apud Iuſtin. l.vnic. C.de cad.toll. Aliàs caduca omnia dicuntur quæ illis excidunt quibus iure ciuili debebātur. Vnde illud Iuuc.de vxore quę marito liberos ex adulterio pariebat: *Iura parentis habes propter me, ſcriberis heres, Legatum omne capis, necnon & dulce caducum.* Bona autem vacantia, de quibus l.1.C.de bon.vacant. dicebantur eorum bona quibus poſt mortē ſucceſſor nullus exiſtit: hæc fiſco caducis legibus deferūtur, vt annotat Cuiacius in frag. Vlp.tit.28. Hęc Græcis *ἀκληρονόμητα* vocantur.

Bona de eccleſiæ menſa tunc facta dicūtur, quando per officiales ad hoc poteſtatem habentes ſunt deſcripta in li.aliarum poſſeſsionum de menſa, vel ſunt declarata eſſe de menſa: ita Bartolus in l.fi.C.de bon. vacant. li. 10. cuius ſententiam probant Ioannes de Platea & Angelus ad d. l. fi. Sed & de menſa ſunt quæ Archiepiſcopus, vel alius prælatus ad manus ſuas tenuit, & in proprium vſum excepit vel expendit, nec aliis infeudauit: idque Pontifex Celeſtinus decreuit c.vt ſuper.de reb.eccleſ.ali.

Bona deficere dici quidam autumant, non ſolùm cum nulla extant, ſed etiam ſi aliqua extarent, quæ in remotis eſſent collocata.

Bonum publicum, vtilitas publica omnium, Accurſio l.1.D.de vſur.& vſucap.

Bona, prædia Pediano dicūtur, quæ ſatiſdationibus ſunt obnoxia.

Bona paterna, quæ à patre profecta ſunt. Ea communia inter fratres præſumuntur, l.ſiue poſsidetis.C.de probatio.

Bonorum poſſeſsio, & poſſeſsio bonorum longè latéque diſtant. Nam illa ſonat ſignificatque ius, vt ex definitione ipſius liquidò conſtat, quam inferius paulò ſubiiciam: hæc verò facti eſt. Ita Baldus, & Angelus Inſti.de bonor.poſſeſ.in prin. Adducūt pro hac l.1.§. adipiſcimur.& §.ſi vir.D.de acq.poſſeſ. Eſt & alia differentia, quòd illa ad bonorum vniuerſitatem, id eſt, vniuerſi iuris ſucceſsionem pertinet, atque in perpetuum decernitur, vt infrà patet. Hæc cauſa rei ſeruandæ, atque ita ad tempus conſtituitur, vt apparet ex verbis Calliſtrati l.quamuis.13.D.vt in poſſeſ.leg. veluti cum venter, aut creditor, aut legatarius in bonorum poſſeſ. mittitur. Conuerſo tamen ordine poſſeſsionē bonorum (quæ iuris eſt) dixit Macer l.4.D.de offic.eius cui mand.eſt iuriſdictio. Subtilem hunc verborum ordinem, & ſtructuram non obſeruauit Paulus l.in honorariis.35.D.de oblig.& actio. Illæ, inquit, rei perſecutionem continent, quibus perſequimur quod ex patrimonio nobis abeſt, vt cùm agimus cum bonorū poſſeſſore debitoris noſtri. Bonorum autem poſſeſsio, que C.Harmenopulo *Διακατοχὴ* dicitur, à iuriſconſultis ſimpliciter nonnunquam poſſeſſio appellatur, l.ſcriptus.D.de Carb.edi.& l. cùm pater.§.Titio.D.de leg.2. In Macri tamen reſponſo d.l.4.de offic.eius cui mand. de ea quæ facti eſt accipiendam putem. Nam eam facto ipſo decernit iudex, vt eam accipiat heres. Scio Alciatum differentiam ordinis improbare l.1.in fin.C.qui admitti.

Bonorum poſſeſsionem vt ex legibus, vel vt ex conſtitutionibus, de qua §.7.Inſtit.de bon. poſs. quæ à Græcis, Tum cui ex legibus, vel ex conſtitutionibus, appellatur, eadē forma qua Vnde legitimi, Tum quem heredem, Iac. Cuiac. Obſ.lib.10. cap. 14. explicat de conſtitutione diui Adriani, ex qua militis capite damnati ex militari flagitio hereditas & bonorum poſs. defertur cognatis vſque ad quintum gradum: qui tamen alias lege non vocabantur, propter capitis deminutionem militis, l.2.D.de vet.& mil.ſuc.&c. Reliqua vide in loco ſupra citato.

Bonorum poſſeſsio nomine ventris datur mulieri prægnanti in bonis mariti, in quibus ſecundum dignitatem ſuam ſibi & familiæ ſuæ alimenta conſtituuntur, l.1.D.de vent.in poſſeſ.mitt.

Bonorum poſſeſsio ex tit.de edict. Diui Adriani tollendo, datur alicui volenti ſuccedere in bonis alicuius ex teſtamento, in quo inſtitutus, vel inſcriptus eſt, ex eo quòd oſtendit teſtamentum non cancellatum, nec abolitum, nec in aliqua parte ſua abraſum, l.fin. C.de edic.di.Adr.toll. Et datur volenti ſuccedere ab inteſtato, ſecundum Roſ. quod probat ſecunda pars rubri. quæ dicit, quemadmodum ſcriptus heres in poſſeſsionem mittatur. ſed ratio Roſ. dicit contra. in ſum. Hoc tamen notandum ſecundum Spec. de bonorum poſſeſsione, quòd bonorum poſſeſsiones olim fuerūt vtiles, ſed hodie ſunt inutiles, præterquàm in quinque caſibus. Primus, quando viuo teſtatore poſtumus præteritus deceſsit, quaſi videatur teſtamentum ruptū iuris ſcrupuloſitate, nimiaque ſubtilitate, cùm nihilominus heres ſcriptus ex iſto teſtamento petit

bonorum

bonorum poſſeſsionem,vt in l. poſtumus. D. de iniuſ.rup.& irrit.teſt. ſecundus eſt in l.filios eo. tit. tertius Inſt.qui.mo.teſt infir.§.2.quartus in l.vt ſcriptus heres.D.de bon. poſ.ſecun.tab.quintus in l. æquiſsimum.§.a.eo.ti.& l.filiis.C.de inoffi.teſt.

Bonorum poſſeſsionis introducendę cauſa fuit,vt ius ciuile percipiendarum hereditatum anguſtiſsimis finibus per legem XII.Tabularum conſtitutum, Prætor ex æquo & bono dilataret,ſcilicet hoc agens, ne quis ſine ſucceſſore moreretur,qui ſaltem heredis loco eſſet bonorum poſſeſſor.§.adhuc autem. Inſtit. de bonor.poſſeſ.§.1.Inſtit.quibus ex cauſ.manu. non licet. l.& quia.D.de interrogat.in iur.facien.quæ ratio dilatandæ ſucceſsionis tantum apud veteres valuit,vt Prętor nó ſolùm emendandi, ac ſupplendi, verumetiam confirmandi ſeu adiuuandi iuris ciuilis gratia,concederet bonorum poſſeſsionem etiam illis,qui vel ex teſtamento,vel ab inteſtato,legitimè ſuccedere poterãt: cœpítque paulatim decretum ſucceſsionis apud iudicem à quibuſlibet here.peti, ſicut & hodie in multis locis obſeruari videmus.Inſti.de bon.poſſ.in prin.l. vlt.C.qui admitti ad bono.poſſeſ.vbi vide Alciat.

Bonorum poſſeſsio hoc tempore appellari poteſt ceremonia illa,quam ex ſtatutis adhibent ſuccedentes ab inteſtato,vel ex teſtamento,dum teſtaméta poſt mortem recitantur publicè apud magiſtratum,dum bona immobilia adſignantur heredi,& deſcribuntur in publicis monumentis, vide Bartol. l.2.C. de teſtam.ad bonorum poſſeſsionem itèm pertinent ordinationes ſtatutariæ,ſcilicet,ne quis heres admittatur,niſi probatione priùs,ſaltem per duos teſtes,audita,de gradu cognationis proximo,& ſi quæ ſunt ſimiles.

BONA FIDES variè accipitur. Interdum enim bonam fidem in animi ſcientia ponimus,cum videlicet quis rem,quam poſsidet,ſuam eſſe exiſtimat, quíſque ignorat alienam, ita explicuit Marcianus l.3.D. ad l. Fab.de Plag.quod & Harmenopulus lib.5.καλῆ πίστει, ait,κατέχει,τουτέστιν ὁ εἰδὼς ὅτι ἀλλότριον τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἀπατηθεὶς, καὶ νομίζων δικαίως κατέχειν αὐτό. ὁ κακῇ πίστει, τουτέστιν ὁ γνωρίζων ἀλλότριον τὸ πρᾶγμα. Hinc Bonæ fidei poſſeſſor:cui contrarius malæ fidei poſſeſſor. Porrò & Bona fide poſſeſſorem.vt & bonæ fidei dicunt Iuriſcoſs.l.qua ratione.§.ſed nó vti.D.de adqui.re.do. & alibi ſæpiſsimè. Sed &

Bona fide emptorem dixit Vlpianus l.ſed & ſi.D. de publicia.in rem act. Vnde & Bonæ fidei emptoré, apud Modeſtinum,l. bonæ fidei.109. D. de verb. ſign. qui ignorauit eam rem alienam eſſe, aut putauit eum qui vendidit, ius vendendi habere: puta procuratorem, aut tutorem eſſe.Ergo malę fidei emptor,qui ſcit rem alienam eſſe,aut eum qui vendit,ius vendendi non habere:& vt breue id faciam,quiſquis contra legum interdicta mercatur.

Bona quoque fide dominus reperitur apud eundem, l. igitur.112.in fi.D.de lib.cauſ.

Bona fides etiam dicitur, cum promiſſum præſtatur, quod ex Suetonio in Aug. liquet,Eidé, inquit,populo promiſſum quidem congiarium repoſcenti,bonæ fidei eſſe reſpondit:& ex Vlpiano noſtro l. ex empto. in prin.D.de actio.empt. ex Iauoleno l. cùm venderem.D.loca.& aliis Iuriſcoſs.

Bona fides,ſimplex & ſyncera conſcientia, ſic accipi debet in l.2.D.de ſeparat.& in l.bona fides.D.de diuerſ. regul.iur.antiq.

Bona fides:æquum & bonum,ſiue,(ſi malis) æquitatem ſignificat,Græcis,ἐπιείκεια,l.ſi domum.§.1. D.loca.& alibi ſæpiſsimè. Hinc

Bonæ fidei contractus,& iudicia,l.in bonę 36.D. de pecul.Paul.li.2.Sentent.tit.17.l.1.§.1.D.de actio. emp. & alibi ſæpe. Et

Bonę fidei actiones, quas recenſet Iuſtin. §. actionum. Inſt.de actio.quas ideò ita appellari conſtat, quia in bonum & ęquum conceptę ſunt,l.2.& l.ſi quis.§. D. de obligat.& actio.In his etiam libera poteſtas permittitur iudici ex ęquo & bono ęſtimandi, quantum actori reſtitui debeat.§.in bonæ fidei. Inſtit. de actio. Hęc poteſtas deſcendit ex formula Prętoris,EX FIDE BONA, vel, QVANTVM ÆQVIVS MELIVS. apud Cice li.3.Offic.& alibi. Hac ratione fidei bonę actionem temperandam dixit Vlpianus l. non debet. 11.D.de dol.mal.Sic accipi debet apud Paulum l.quæro. in fin.princ.D.loc.& alibi ſæpe.

Bona fides contraria eſt fraudi,& dolo,ita Paul.l.3.in fi. D. pro ſocio.& malę fidei in Gordiani conſtitutione,l.1.C.de reſcind.vendit. Hoc ſenſu bona fides in omnibus contractibus exigitur,l.bonam fidem.C.de obli.& act.

Bonam fidem agnoſcere,apud Vlpianum l.quoties.9.§. ſicut.in fi.D.de adminiſt.tut.eſt ſincerè,& ex animi integritate negotia tractare.

Bonam fidem pręſtare in l.Proculus.18.D. de neg. geſt. eſt ſine dolo,& fraude verſari.

BONA GRATIA diſſolui matrimonium,formula iuris antiqui cum alter ab altero non propter vllam culpam, animorúmve offenſionem, ſed vel ſua ſponte, vel legitima aliqua de cauſa diſcedebat, vt Vlp. verba oſtẽdunt,l.cum hic.32.§.ſi diuortium D. de don.int. vir.& vxo.l.ſed ſi.14 D.qui & à quibus. & Nou. Iuſt. Imp.2.§. τὸ μέτρον. Huius ſolutionis cauſſas recenſet Hermog. l. vitricus. D. de don.int. vir.& vx. Caius l.vel ſenectutem.D.eo.& Iuſt.Nou.22.§.διαλύονται.

BONVM pro commodo accipitur,ſiue pro gratia.Hinc illud Caſsiani Iuriſcoſ. CVI BONI: quod Priſcianus interpretatur,cuius gratia,cuius commodo.Caſſij ſentẽtiam refert M.Cicero pro Milone,& 2.Phil. in M.Ant.

quod Bonum, pro quæ vtilitas eſt,locutio Iuriſcoſs.familiaris,Paulo l.aliquando.D.ad S C.Velleian.Vlpiano l.ſi poſt.10.§.liberi.D.de bo.poſſeſ.contr.tabul.

BONVM & ÆQVVM Budæo,l.1.D.de iuſtit.& iure,eſt legitimi iuris emendatio·quod ibi latiſsimè declarat. Porrò in libris iuris Ciuilis coniungi ſolent, l. 1.& l. penu.D.eo. l.qui ſeruum.D. de oblig. & act. & alibi ſæpe.

Bonum,ac æquum impetrare, Budæo eſt ius ſuum obtinere,rémque ſuam conſequi.

Boni,& æqui ars, eſt collectio politicorum pręceptorum,ad diiudicandas incidentium negotiorum circumſtantias,vt iuſtum in his ab iniuſto rectè diſcernatur,l.1.in princ.D.de iuſt.& iure.Horum auté pręceptorum capita ſunt hæc, Honeſtè viuere, alterum non lędere,ius ſuum cuique tribuere,Vlpiano l.inſtitui.§.1.D.eo.tit.

Bonum & ęquum non magis ſeparari poſſunt,quàm honeſtum & vtile,d.l.1.§.1.Neque diuerſum probatur in l.hac lege decernimus.C.de pact.conuent. tam ſuper dote.bonum ibi accipitur pro ęquo,vt conſtat ex verbo ęquitatis ibidem poſito.

Boni ęqui notitia iuriſconſultum ſignificat verum & vtilem,l.1.in prin.de iuſt. & iure.D.

Bonũ,pro ęquitate poſuit Salluſtius in Catilina, his verbis: Ius bonúmque apud eos nó legibus magis,quàm natura valebat.

BONVM NOMEN facere apud Paulum l.inter.26.§.abeſſe D. manda. eſt idoneũ & ſoluendo reputare eum quem delegatum admiſit.Bonum nomen à quo facile exigi poteſt:& apud Collumel.lib.3.c.7. Bona nomina non appellando fieri mala.

BONI CONSVLERE apud Vlpianum l.3. C.de decurio.eſt,Budęo interprete,bonum iudicare. Boni con

ſulere debeat humanitatis ſententiæ, nec decurionatum recipiat.

BONI DVCERE, eodem ſenſu dixit Tertullianus lib. 5. aduerſus Marcianum, vt rectè interpretatur Beatus Rhenanus: pro quo in Græcis eſſe refert, εὐδόκιμον ἦ εἶναι.

Bonum factum, veteres boni ominis cauſa præfari ſolebant in edictis. Tertullianus, O edictum, cui aſcribi non poterit bonum factum. Plaut. Pœnulo: Bonum factum eſt, edicta vt ſeruetis mea.

Bonis cedere, eſt facultates ſuas creditoribus inſtantibus poſsidendas, diſtrahendáſve dimittere, & deſerere, vt ex Summa Azonis collegi, C. qui bonis ced. poſſ.

Bonis quî, & vbi cedendum docet Marcianus l. fin. D. eo. Bonis cedi non tantùm in iure, ſed & extra ius poteſt. Sufficit & per nuntium, vel per epiſtolam id declarari.

Bonis hoc modo per Prætorem interdici ſolitum fuiſſe ſcribit Paulus li. 3. Sent. tit. 4. Quando tua bona, paterna, auitáque tua nequitia diſperdis, liberóſque tuos ad egeſtatem perducis, ob eam rem ea re, commercióque interdico. Eſt autem bonis interdicere, prohibere ne bona adminiſtret, aut quoquo modo alienet.

BONARIOS ficto verbo appellat Theop. Inſti. de libertinis. §. libertinorum. naturali iure dominos, item vt eius contrarium, Quiritarios, ſcilicet quibus iure Quiritium dominium competit. Cauſam autem harum appellationum vide apud Vlp. in Inſtit.

BONITAS apud Pomponium, l. cum quid. D. ſi certum pet. ſignificat Alcia. ibidem qualitatem quandam, quæ rem non mutat: vnde à ſubſtantia eam parum differre ait. Sunt qui pro valore ibidem accipiendam putent. Accurſius qualitatem ſaporis interpretatur, ibidem. Cuius ſententia vera eſt.

Bonitatis genera duo conſtituit Bartolus in d. l. cum quid. quædam, ait, eſt intrinſeca, vt quòd vinum ſit talis ſaporis, & coloris: quædam eſt extrinſeca, vt quòd tanti valeat: Valor, inquit, venit extrinſecus.

BORBORIANI, ſiue, vt aliis placet, Borboritæ in l. Ariani. & l. cognouimus, & l. pen. C. de here. ſunt hæretici, qui (vt ait Philaſtrius in catalogo hæreticorum) vitiis implicati ſeculi, & malis concupiſcentiis ſeruientes. iudicium non ſperarunt futurum, ſed potiùs carnalem ſeculi concupiſcentiam fundarunt.

BOSTRA in Leonis conſtitut. l. 4. C. de natur. lib. (ſic enim ibidem Boſtræ, non noſtræ, legendum) ciuitas Arabiæ, Marcellino lib. 14. & de ea vide Strabonem lib. 16.

BOTONTINI ſunt, Fauſto & Valerio auctoribus, in libr. de limitib, monticelli de terra, quorum etiam meminit Hygenus lib. de limit. conſt.

BOTRVS, Græca vox. Nam & Græcis βότρυς dicitur, ſignificátque vuam, racemum: quo ſenſu accipitur in can. cum omne. §. illud verò. de conſecrat. diſt. 2. Botrus expreſſus ſignificat vuarum grana, d. §. illud verò. eod. titu.

BOVES magis armentorum, quàm iumentorum genere appellantur. Pompo. l. boues. 88. D. de verb. ſigni. quod & Vlpianus probat l. Aediles. 38. §. iumentorum. D. de ædilit. edicto.

Boues aratorij, quibus vtimur ad agrorum culturam. Hos mactari & immolari vetuit Solon, vt docui libr. 2. veter. iuriſp. ad ll. Solon. alioquin capitale erat. Qua etiā ratione Attica lege mactari boues aratorios non potuiſſe Aelian. refert variæ hiſt. lib. 5. his verbis: Βοῶν ἀρότην, καὶ ὑπὸ ζυγὸν πεπονηκότα σὺν ἀρότρῳ, ἢ καὶ σὺν τῇ ἁμάξῃ, μηδὲ τοῦτον θύειν, ὅτι καὶ οὗτος εἴη ἂν γεωργὸς, καὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις καμάτων κοινωνός. Et Plin. lib. 8. cap. 45. Iudicio pop. Rom. in exilium actum eum, qui bouem aratorium occiderat. & ex Varrone, ſocium laboris & agriculturæ occidi, dum bos occideretur. Hos pignori capi vetuit Conſtantinus l. executores. C. quæ res pig. oblig. poſſ. Sanxit & Conſtantinus, ne boues aratorij etiam deficientibus iis, qui curſui publico deſtinati ſunt, ab iis qui iter faciunt, abſtrahantur, l. 2. C. Theod. de curſu publico; quod & ad vecturam bellicorum impedimentorum, & tormentorum æneorum produci poteſt. Boues aratorios inſtrumenta fundi eſſe F. Aretinus reſpondit conſi. 158. incip. longa eſt. num. 18.

Boues cerebroſi, dicuntur contumaces, vt homines à peruerſo cerebro, qui à nemine perſuaderi poſſunt, Colum. li. 2.

Bos cornupetens, vitioſus, l. bouem. D. de ædilit. edicto.

Βουλὴ, Polluce li. 8. Onomaſt. auctore, locus vbi congregantur conſiliarij. Porrò vſu peritorum effectum fuit, vt pro Senatu acciperetur: idque Antonius libr. ſing. ad Modeſtinum adnotauit. Hinc

Βουλευταὶ apud Modeſtinum, l. καὶ εἰ μὲν. 22. D. de tuto. & curat. dat. ab. ſunt decuriones, Anto. Aug. ibidem interprete: cuius verſionem probant I. Cuiacius ad l. 2. D. de excu. & G. Bud. ad l. ſolent. D. de offi. Procoſ. & leg.

Βούτης bubulcus, vide Gellium de hac dictione differentem lib. 2. c. 21.

BR.

Βραβεῖον, brabium (ſic enim dici ſcribíque debere Eraſmus adnotauit) victoriæ præmium. Brabium, coronam æternitatis appellat Tertullianus in lib. ad Martyres. Hinc

Βραβευταὶ, apud Vlpia. l. 4. D. de his qui not. infam. Deſignatores autem quos Græci βραβευτὰς appellant, artem ludicram non facere Celſus probat, quia miniſterium, non artem ludicram exerceant: & ſanè locus iſte à principe non pro modico beneficio datur. Iul. Pollux: Τοὺς μὲν μουσικοὺς κριτὰς καλοῦσιν· τοὺς δὲ γυμνικοὺς ἀθλοθέτας, βραβευτὰς, ἀγωνοθέτας, καὶ ῥαβδούχους. Dicũtur autem βραβευταὶ, quod victoribus βραβεῖον, id eſt præmium conſtituant & deſignent. Vnde Moſchopulus in catalogo vocabul. Att. οἱ βραβεῖς καὶ βραβευταὶ, οἱ δυνατοὶ τοῦ ἀγῶνος, οἱ τὰ ἆθλα διδόντες, ἀφ' οὗ βραβεῖον τὸ ἆθλον. Quin & Gallicam vocem braue, hinc deductam labor vt exiſtimem: ſolent enim qui præmium aliquot reportant inſoleſcere.

BRACARII in l. vnica de excuſ. artiſ. lib. 10. C. artificum genus, in Baſilicis βρακάριοι dicũtur. Accurſius dictos putat à longis brachis Teutonicorum, vel Torculariorum: quæ interpretatio non cõgruit, vt ex ſerie conſtitutionis liquet.

BRANCA lupi in termino, ſiue petra naturali arborem peregrinam ſignificare ait Latinus V. P. Togatus. Eſt autem branca pars ima pedis abſciſſi, vt ex eodem Latino conſtat.

BRANCA VRSI, eodem auctore, in termino, ſiue petra naturali, lucum ſignificat.

BRACTEARII in d. l. vni. C. de exc. arti. ll. 10. qui Græcis πεταλουργοὶ dicuntur, qui aurũ malleis tuſum, & ad quamuis tenuitatem ductile rebus inaurandis inducunt: ídque Budæus in priorib. in Pand. adnotat. Iulius Firmicus eos bracteatores lib. 8. c. 19. appellat.

Βρεντήσιον, Brentiſium, pro Brundusio poni apud Scæuolam l. qui Romæ. §. Callimachus. D. de verb. ſign. Alcia. & I. Cuiacius aiunt. Porrò Brundusium, Stephano, vrbs Calabriæ ad mare Adriaticum ſita. Brundusium quidam Poetæ breuitatis cauſſa Brendam dixerunt, Feſto lib. 2.

Βρεφοτροφεῖον in l. illud. 16. & l. ſancimus. 18. C. de ſac. ſan. eccleſ. locus, domúſve vbi infantes, recentéſque partus expoſiti, aut egentibus parentibus nati alebantur. Βρέφος enim infantem, fœtúmque recens editum ſignificat, παρὰ τὸ φέρειν τὸ τρέφειν κατὰ μετάθεσιν.

BRSVE

BREVE, Feſto lib.2. à Græco deſcendit quod eſt βραχύ.

BREVE tempus in l.cum antiquitas. verſ. ſi tamen. C. de teſta. horam, vel etiam minus, accipere debemus, pro rei neceſsitate. Aliquando triginta dies ſonat. in l.in contractibus.§.1.iuncto §.2.C. de non nu. pecu. & ibi hoc adnotat Accurſius. Quandoque ponitur pro paucis diebus, c.cum Bertholdus. de ſen. & re iudic. Interdum accipitur pro anno, gloſ.in c.præterea.extr. de æta.& qualit. Breue tempus etiam pro vita hominis accipitur, gloſ.in cap. quid ergo.11.q.3. Nam & homo breui tempore viuit.

BREVIS, Breues, & Breuia, paſsim in iure noſtro reperias, quæ ita definiuntur à Zonara in concilio Carthaginenſi, Βρέβια, ἡ ἐπιτομὴ λέγεται, καὶ σύντομος γραφὴ, id eſt compendiaria ſcriptura. Ananias Alex.6. βρέβια πάντα ἡ σωμάτια ἅδε καλῶ ἐν οἷς διαγράφεται τὰ ἐν ἑκάςῳ τιμήματι κεφάλαια. Eo ſenſu accipiuntur in l.inter.§.C.de conuen.fiſco debit. lib.10.& l.excellentia.C.de erog. mil.ann. Budæus ad titul.de offic.præfect.prætorio, interpretari commentariolos ſummam rerum continentes, & à Gallis adpellari *Borderelles*, annotat. Breuium meminit Cōſtantinus Imp.l.1.C.de exact. trib. lib.10. Lampridius in Alex. Notarium qui falſum cauſæ breuem in conſilio Imperatorū retuliſſet, &c.

Breues, quadrimeſtria in l.1.C.de apoch.publ.li.10.& l. penul.C.de cano.larg.tit.eo.li.qui de ſingulis penſionibus à Chartulariis conficiebantur. Caſsiodorus Epiſto.lib.12. Expenſarum fidelem notitiam quaternis menſibus comprehenſam ad ſcrinia noſtra dirigere maturabis, vt totius erroris caligine deterſa, rationibus publicis veritas eluceſcat.

Breui manu, vide, Manu longa.

Breues cauſæ Baldo in auth.niſi breues.C.de ſent.ex breuic.recit. dicuntur, quæ inter homines paruæ conditiones agitari ſolent.

Breuis, numero vnius dixit vetus interpres in Nouells de nupt.§. ſecundum occaſionem. pro libello, vt rectè interpretatur Aldricus ibidem apud Accurſ.pro quo in Nouella Græca eſt βραχύα.

BREVIARIVM, opus conciſum, Græcè fœminino genere ἐπιτομὴ: tum etiam libellū eum non ineleganter accipimus, quem ærarij Principis ſtatum generalem appellant, quo Princeps ſtatuit, quam ſummam miniſterio omni aulico expenſam ferri placeat.

BREVIARIÆ rationes apud Scæuolam l.vltima. D. de pecul. lega. dicuntur in epitomen & compendium contractę. Vlpia.in l.3.§.6.D.de pen.leg. logarium videtur hoc appellare. Suetonius in Galba ca.12.breuiarium rationum dixit.

BREVIATORES in Nouel. 105. περὶ τῶν ὑπάτων. §. τοὺς μέντοι. dicūtur breuium ſcriptores. Aldricus apud Accurſium ibidem interpretatur rectè qui breuiationes ſcribunt. Breuiatores etiam ſunt officiales in curia Romana, qui reſcripta eiuſdem curiæ & ſcribunt, & dictant.

Breuiloqua ſubſtitutio, vide Subſtitutio Breuiloqua.

BREVICVLVM, breuem ſcripturā interpretatur Alberi. quod verbum à breui ductum putat Alcia.li.1. Diſpūc.c.21. Qua vnce motus Bud.in l.vl.D.de Senato. legendum autumat l.7.C.Iuſtinia.ti.44.de ſententiis ex breuiculo recitandis. Cùm ex C. Theodoſ.li.4.tit. 15.ex tit.& l.1.C. Th.eo.periculo legendum facilè credat Alciatus vbi ſuprà.

Breue TESTATVM, quod Latini modò teſtationem, modò teſtificationem appellant, lib. Feud. 2. tit. 32. Etiam ſi probari poſsit per breue teſtatum. Et lib.1. tit.2. Niſi per pares curtis vel breue teſtatum probare poterit. Cicero Verr.7. Iſte in tabellas refert, obſignat ſignis amicorum prouidens homo, vt contra hoc crimen hac teſtificatione vteretur.

Breuiſsimi loculi, repoſitoria in quibus monilia magnum patrimonium æquantis ſeruantur, annotauit Rhenan.in lib. Tertul.de habitu muliebri.

BROCARDICA materia dicitur, quæ eſt contrariarum opinionum rationibus inuoluta, vnde Alciat.l.qui d- quid.D.de verb.oblig.

BRVCHVS βροῦχος genus vermis è locuſtarum genere, herbas, & arborum frondes erodens. Huius meminit Hieronymus in Malach.ca.3. &c. reuertimini.16.q.1.

BRVTIANI dicebātur Brutij, atque hi coacti fuerūt ſeruilia exhibere, quod primi bello ſecūdo Punico poſt cladem Cannenſem ad Hannibalem defeciſſent. Feſt. lib.2. Gell.li.10.ca.3. Alex.ab Alex.Genial.dier.li. 2.c. 17.vbi tamen Brutiarios eos vocat.

BRVTVM dicitur non ſentiens, & quod longiſsimè à ſenſu abſit. Hinc apud Lucretium, obbruteſcere, An contracta ſuis è partibus obbruteſcat: id eſt ſenſum amittat & vitam, & intereat. Brutum hoc ſenſu paſsim in iure Ciuili & pontificio reperitur. Brutum, obtuſum & hebetem ſignificat Marcello. Brutum etiam grauem antiqui dixere, Feſto li.2.

B V

B V, BOY quamuis per ſe nihil ſignificat, magnis tamen & amplis rebus præponi ſolet, Feſto lib.2.

BVBALINA pro Babylonica, falsò ab Oldendorpio & Spiege.legitur in l.argumento ſunt.25. D.de aur.& arg. leg. Babylonica in Pand. Florent.legitur: quam lectionem confirmat ibidem Bayfius. Babylonicarum pellium meminit Marcianus l.fi.§.ſpecies. D.de publicanis, & vectigalib.

BVBINARI, Feſto li.2.eſt menſtruo mulierum inquinari, ex Lucilio.

BVBEVM, ſiue Bubieum, Feſto eo.libr.vini quoddam genus eſt.

BVBVLCVS, Varroni libr. 4.ling. Lat. eſt quaſi temo inter boues. Bubulcum accipi poſſe rectè ſcribit Paulus l.cum de lanionis.18.§.de bubulco. D. de inſtru. inſtr.lega.pro eo qui bobus arat, & qui boues aratores paſcit.

BVCCELLARII in conſtitutione Leonis & Anthemij Impp.l.fin.C.ad leg.Iul.de vi.pub.ſunt (inquit Tur. Adu.lib.24.ca.16.citans Mauricium quendam Græcum auctorem) equites armati zabis, (id eſt armatura loricarum propè talarium) & contati quidam & ſagittarij. In magno autem honore hos fuiſſe ex eo apparet, quod in agmine ante Imperatorem exercitus equitabant, & poſt ſequebantur. Hinc Mauricius, χρὴ περιπατεῖν τοὺς τοῦ ςρατοῦ ἡγεμόνας τὸν τοῦ παντὸς ςρατηγὸν, προπορευομένων αὐτοῦ τιμῆς ἕνεκα τῶν ἐπιτιμίων, καὶ ἰδικῶν αὐτοῦ ἀνδρείων μετὰ τῶν ἀδιςςράτων καὶ βουκελλαρικῶν βάνδων· ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ δίδους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μετὰ αὐτοὺς τοὺς βουκελλαρίους. Erant autem, vt opinatur idem, equites illi Gallogræci. Nam à Suida ſcribitur, βουκελλάριοι οἱ ἑλληνογαλάται ὀνομάζονται, καὶ ἡ τῶν βουκελλαρίων χώρα, γαλογραικία. Sunt & Alciato lib.2. Diſpunctorum c.2. equites in exercitu Romano, quibus magiſter militum per Orientem præerat: aliique iuniores, alij ſeniores erant. Atque etiam ſcribit, his militibus, poſtquàm miſsionem accepiſſent, latrocinari, & rapto viuere licuiſſe. Sed fortaſſe gentis vitium hoc fuit. Vnde eos latrones interpretatur Albericus.

BVCCELLAS dixit Tertullianus Iuriſcos.li.de monogamia, pro panibus quos miniſtri eccleſiæ mulieribus dabant domum perferendos. Hinc

BVCCELLATVM, genus panis bis cocti in l.1. C. de erog.milit.ann.li.12. Ammianus Marcellinus lib.18. frumentum ad vſus diuturnitatem excoctum ita appellari ſcribit, quo milites paſci in caſtris ſolebant. Spartianus in Peſcennino: Idem piſtores ſequi expeditionem prohibuit, buccellato iubens milites, & omnes contentos eſſe. Paulinus, & Theraſ. in Epiſtol. Auguſt. 36. De buccellato Chriſtianæ expeditionis, in cuius

procinctu quotidie sed frugalitatis annonam militamus, panes quinque tibi miſimus. Vnde non ineptè Buccellatum, expeditionalem annonam interpretatur. A Græcis ἄρτος στρατιωτικός, καὶ ξηρὸς ἄρτος, & παξαμάδιον dicitur.

BVCCINAM, Feſto li. 2. quam nos appellamus, Græci buchiano (al. βυκανισμὸν), à ſimilitudine ſoni dicût: eſt cornu recuruum, quod more tubæ inflatur. Ouidius:

—caua buccina ſumitur illi
Tortilis in latum. Hinc

BVCCINATOR apud Tarruntenum Paternum l. fi. D. de iur. immuni. qui buccina canit in exercitu, aut præconiis publicis, aut cùm in militem animaduertitur, vt ex Vegetio li. 2. ca. 22. liquet.

BVCCINVM, conchę genus, purpuris conficiendis idoneum, l. ſicut. §. fin. D. de leg. 3. pro quo in Pandect. Florent. eſt Fucinum.

BVCVLÆ, quarum ſtructores Paternus vacationem munerũ habere ſcribit in l. vlt. D. de iur. imm. ſunt (inquit Hotom.) inſtrumẽtũ illud, cuius meminit Vitruuius li. 10. c. 15. in quo ſuccula inditur, catapultis exercẽdis parata. At Tur. Adu. li. 9. c. 16. Bucculario legit, atque eos eſſe interpretatur, qui galeas faciunt, ex ea galearum parte quæ buccula dicitur, impoſito nomine. Opinionum harum quænam habenda ſit potior, vide apud Hotom. in Com. verb. iuris

BVFO, rana terreſtris venenata, Virgil. 1. Georgic.

Inuentúſque cauis bufo, & quæ plurima terræ
Monſtra ferunt, &c.

Buſones in c. vnico, de vita & honeſt. cler. interpretatur Ioannes Andreas hiſtriones, vulgaréque Tuſcorum eſſe ait.

BVLEVTA, BVLE, vide ſuprà βουλή.

BVLOÆ, dicuntur apud Gallos ſæculi ſcortea, auctore Feſto.

BVLGARVS Iuriſcos. In Italia floruit circiter annum M.CXC. Is gloſſemata in Ius Ciuile ſcripſit. ex quibus Accurſius multa accepit, eum ſæpiſsimè citans.

BVLLA aurea, Feſto, inſigne erat puerorum prætextatorum, quæ dependebat eis à pectore, vt ſignificaret eam ætatem alterius conſilio regendam. Dicta autẽ à Græco ſermone βουλή, quod conſilium dicitur Latinè: vel quia eam corporis partem contingat, id eſt, pectus, in qua naturale manet conſilium. Hæc ille. Quod autem eſſet inſigne puerorum, Plutarchi teſtimonio in Romulo probatur, φορῶν δὲ, inquit, καὶ τοῖς παισὶ τὰ ἀπ' ἐκείνης τὴν καλουμένην βοῦλλαν ἀπὸ τοῦ χρήματος. Bullæ aureæ commeminere alio ſenſu Pontifices clem. vnic. in fin. de iureiur. & c. præſentium. §. teſtes. de teſtibus li. 6.

BVLLARE, apud Accurſium in l. ſi quis metallum. C. de pœn. eſt in fronte imprimere pœnæ genus: etſi vetitum d. l. ſi quis in metallum, vſu tamen in Gallia receptiſsimum.

BVPRESTIS, ſiue, vt in Pand. Flo. eſt, Bubroſtis, corruptè tamen, apud Marcianum l. 3. §. alio Senatuſconſulto. D. ad legem Corne. de ſica. animal venenatum, rarum in Italia, ſcarabeo longipedi ſimillimũ, bouem inter herbas fallit maximè. Nomen habet παρὰ τὸ πρήθειν τὰς βοῦς. Paulus Aegineta lib. 5. ex Dioſcoride lib. 2. Plinius libro 30. c. 4.

BVRA Varroni quid ſit, ex eius verbis diſces, li. 4. Ling. Latin.

Bura, pars aratri poſterior, quæ manu bubulci tenetur, quaſi βοὸς οὐρά, quòd ad ſimilitudinem bubulæ caudæ ſit incuruata. Varr. li. 1. de re Ruſt. Et ſæpe fracta bura relinquunt vomeres in aruo.

BVRNO apud Vlpianum l. legato. 49. in princ. D. de lega. 3. hinnulus eſt, id eſt animal ex equo & aſina genitum, Iſidoro libro 12. Etymol. & Laur. Val. li. Eleg. 4.

BVRGOS in l. 2. §. in Sardinia. C. de offic. Præf. prętorio, Afr. & l. penult. C. de fund. rei pri. lib. 11. interpretari videtur Paulus Diaconus in Valentiniano his verbis: Crebra per limitem habitacula conſtituta, burgos vulgò vocant. Vegetius li. 4. Caſtellum paruum burgum vocant. C. Luitprandus li. 3. de Reb. per Europã geſt. c. 12. Et quoniam, ait, ipſi domorum cõgregationem quæ muro non clauditur, Burgum vocant. C. Luitprandi interpretationem Gallorum vſus probauit, & retinuit. Domorum enim multitudinem appellant *Bourg*. Ducitur à Græca voce πύργος, π in β mutata. Nam & mutua eſt harum literarum enallage. Hinc

BVRGARII, de quibus li. 7. C. Th. nondum typis excuſo, à burgis.

BVRGVNDIONES, quòd burgis eſſent expulſi, à Romanis appellati ſunt.

BVSTVM in XII. Tab. Græcis τύμβον, monumentum & ſepulchrum videtur interpretari Cice. li. 2. de legibus. cui videtur cõſentire Feſtus Pompeius li. 2. Buſtum, ait, propriè dicitur locus, in quo mortuus eſt combuſtus, & ſepultus: dicitúrque buſtum quaſi bene vſtum. Vbi verò combuſtus quis tantùm modo, alibi verò eſt ſepultus, is locus ab vrendo Vſtrina vocatur: ſed modò buſtum, eò quòd ſepelitur, ſepulchra vocamus. Hæc Feſtus. Verba legis XII. Tabul. hæc ſunt: HOMINI MORTVO NE OSSA LEGITO. FORVM BVSTVMVE NE VSVCAPITO. hanc ex Solonis legibus accepiſſe Decemuiros conſtat ex M. Cic. li. 2. de legibus. Lex Solonis hæc eſt, ΗΡΩΟΝ, Η ΤΥΜΒΟΝ ΜΗ ΧΡΗΣΕΙ ΛΑΜΒΑΝΕΙΝ. Vtramque legem explicui li. 2. & 4. Veteris Iuriſprudentiæ. Porrò autem Græcam vocem τύμβος vſu retinuere Galli. Nam & ſepulchri operculũ Tumbam vocant: ſepulchrum ipſum, *Tombeau*. Eo ſenſu, quo apud M. Ciceronem 2. de legibus, ſumit Imp. Iulianus l. pergit. §. C. de ſepul. viola. Quidam etiam legunt in l. 2. in fi. D. de in ius vocan. In Pandect. tamen Florentinis eſt iuſta. rectius.

B Y

BYRRHI in l. 1. ad finem. C. Th. de habi. quo vti opor. int. vrb. & apud Vopiſc. in Carino, tegmen capitis ſeruorum erat.

BYSSVM lini genus eſſe apud Indos candidiſsimi, & molliſsimi, Iſido. lib. 19. Etymo. c. 27. & Iulius Pollux li. 7. ca. 17. ſcribunt. Alij tamen byſſum eſſe volunt linum tenue, rufum, coloréinque auri imitãs, & ſplendorem atque fulgorem. Reperitur & in pinna marina molliſsimæ lanuginis, tenuiſsimæque & delicatiſsimæ. Byſſum etiam legitur pro colore purpureo, & byſsinum pro hyſginum. Heſychius, ὕσγινον χρῶμα ἀντὶ τοῦ ὕσγης παραλαμβανόμενον.

Byſsinam veſtem iudæis ſacerdotibus familiarem fuiſſe Ioſeph. li. 6. Belli iudaici oſtendit. Huius meminit Apuleius li. 11. Aſini Aurei.

Byſsicum opus apud Marcia. l. fi. §. ſpecies. D. de publican. pro aliquo ex byſſo cõfecto, tametſi per υ (quod y nota eſt in Græcorum libris) ſcribatur.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI
LIBER TERTIVS.

C

C. CONDEMNATIONIS nota erat, quæ in publicis iudiciis dabatur à prętore in tabella ſcripta, idq; Aſconius in 3. Verrin. ſignificat: ideóque rectè triſtem eam appellauit M. Cice. pro Milone: Quod niſi vidiſſet poſſe abſolui eum qui fateretur, neque quæri vnquam iuſsiſſet, nec nobis tam ſalutarem hanc in iudicando literam, quam illam triſtem dediſſet.

C.litera nota erat prænominum, vt Caij, quę inuerſa mulierem declarat, vt ſcribit M. Fabius li.1.c.7. Atque hęc etiam apud Mętianum Voluſium in libello de aſsis diſtributione, erat nota ſicilici. Nonnunquam autem C, ſcripta, G pronuntiatur, vt in Gneo videre licet.

C, in G, mutatur, Fabio teſte. li.1.c.19. vt & docui in Conſuetud. Marchię tit. *des donations & dots.* §.301. Marchiani enim dicunt *logres*, quod vetus interpres Nouell. appellat lucra nuptialia. Nam C & G mutua eſt enallage, & O pro V, ſæpe veteres pronuntiaſſe conſtat. C, in G, mutari ſignificauit Varro li.4. in verbo, Gladius qui à clade ducitur.

C, pro Q, in antiquis libris ſcribi cœptum refert Petrus Victorius in primum Epiſt. ad Atticum: docétque earum literarum vſum ſæpe confundi: vnde ex ſterculino, ſterquilinium factum eſt: veterem tamen orthographiam Pand. Florentinæ retinuerunt in l. ſi quando. 17. §. fin. D. ſi ſeruit. vindic. & l. fundi. §. fundo. D. de acti. empt. quo ſcribendi genere vſos fuiſſe M. Catoné & Terentium Petr. Victorius admonuit.

CCCIↃↃↃ∞ centum milium notam eſſe idem docet.

Caballos pro equis dixit Pomponius l. ſi ita. 15. D. de inſtrumen. inſtru. que leg. quo etiam ſenſu vſus eſt & Lucillius li. 2. apud N. Marcellum.

Succuſſatori tetri, tardique caballi.

Caballarii, Iulio Firmico auctore, dicuntur, qui ſub equi cæleſtia ſidere naſcuntur.

Cabus, frumentaria menſura. Hinc.

Cabæſi dicuntur, qui expleri nequeunt.

Cacabus, vas in quo pulmentarium coquitur, vt Paulus definit l. cum de lanionis. §. aſinam. D. de inſtru. inſtr. que lega. quo etiam ſignificatu vſus eſt collega eiuſdem Vlpianus l. cum aurum. 19. §. ſi cui eſcarium. D. de aur. argentóque leg. Varro lib. 4. Ling. dicit cacabum vas fuiſſe in quo cibus coquebatur, quem à cibo ductum ait. Pauli definitio, vt ſpecialior, ita verior ſemper mihi viſa fuit. Κάκαβον inter vaſa coquinaria connumerat I. Pollux libro 10. capite 24. Onomaſticon.

Κακία, in l. 2. D. qui pet. tut. vitium, non malitiam, ſignificat, vt ſcribit Cicero libro 3. de finibus, & 4. Tuſculanar. quæſt.

Cacula, Feſto libr. 3. ſeruus militis, ἀπὸ τῶν κάλων dictus, quòd fuſtibus clauíſque ligneis ad tutelam dominorum armari ſolitus eſſet. Plautus: Video caculam militarem me futurum. Hinc

Caculatum, id eſt, ſeruitium.

Κακοήθεια apud Paulum l. & quantū. D. de ædil. edict. vitium eſt, malignitatem, & malam conſuetudinem ſignificans. vlcera mammarum Dioſcoridi lib. 3. c. 16. & ad animum transferri poteſt.

Cado verbum, variè μεταφορικῶς accipitur.

Cadere pro republica, hoc eſt, occidi, mori. §. filij autē. Inſt. de excuſ. tuto. Hinc Cadauer. Nam à cadendo ductum rectè putat Tertullianus li. de reſurre. carnis. De cadaueribus extat titulus li. 48. Digeſtor. De cadaueribus punitorū, quæ ab Vlpiano, Marciano & Paulo Iuriſcoſs. appellantur corpora D. eo. l. 1. 2. & 3. Ergo Cadere dicimus corpus in terram per mortem, vt ſcribit Tertullianus li. 5. aduerſus Marcionem.

Cadere commodè, pro contingere, euenire.

Cadere in commiſſum apud Marcianum, l. fi. in princi. D. de publican. dicitur cuius dominiū fiſco acquiritur ob crimen, l. commiſſa. D. eo. Porrò quando de crimine accipere debeas, diſces ex dict. l. fi. & l. cotem. D. eo.

Cadere caussa, antiquis dicebatur pro eo quod nunc dicimus, cauſſam, litémve perdere, apud Papinianum l. Stichum. 96. §. penulti. D. de ſolut. & l. Titio centum. §. fin. D. de condit. & demonſt. & Paulum l. in fraudem. 45. §. neque inſtrumenta. D. de iur. fiſc. Ita explicat Iuſtinianus Impe. in §. ſi quis agens. Inſt. de actionib. Si quis agens intentione ſua plus complexus fuerit, quàm ad eum pertineat, cauſſa cadebat: id eſt rem amittebat. Porrò modos quibus cauſſa cadimus, recenſet & declarat idem Imperator d. §. ſi quis. verſic. plus autem. hos ſcilicet, res, tempus, locus, cauſa: Et Paulus libro 1. Senten. recept. titulo 10. vbi pro re, ſummam, pro cauſſa qualitatem dixit. Sic eodem ſenſu, diuerſo tamen modo,

Cadere formula, dixere veteres: quód eueniebat, cùm quis non vt oportuerat, actionem inſtituiſſet. In omnibus ferè cauſis, (ait Fabius) in quibus cecidiſſe quis formula dicitur, hæ ſunt quæſtiones, an huic, an cum hoc, an hac lege, an apud hunc, an hoc tempore agere liceat. Porrò tametſi iuris formulas amputari iuſſerit Conſtantinus imperator l. vnic. C. de formul. & impetr. ſubl. quotidianus tamen forenſis vſus in exceptionibus reuocaſſe videtur, non formulas quidem, ſed hęc excipiēdi genera, an huic, aut apud hunc: & dicuntur, *Fines non recipiendi à practicis*. Cadere autem formula in ſtricti tātùm iudicij actionibus videtur vſurpari ſolitum: Cauſſa cadere, in omnibus. Sueton. in Claudio: Nec ſemper præſcripta legum ſecutus, duritiam lenitatémque multarum ex bono & æquo moderatus eſt: nam & iis qui apud priuatos iudices formula excidiſſent, reſtituit actiones.

Cadat verbum in legibus, conſtitutionibus, edictis, ſententiis intelligitur non ipſo iure. Ita rectè explicat Accurſius in l. 2. §. quòd ſi actor. C. de iureiuran. pro. calū. dam. quod probat Nouell. 124. §. ἐὰν δὲ ἀπέλθῃ, τὸ ψῆφον αὐτοῦ ὁ μὲν ἐνάγων τῆς ἐκπτώσεως τῆς ἀγωγῆς. ὁ δὲ ἐναγόμενος καταδίκης ὑποκείσθω. Accurſij etiam ſententiam probat Bernardus capit. fina. §. pœna. extra. de iuram. calum. Vide tamen Felinum in c. ex tenore. ext. de reſcript.

Cadere in ſuſpicionem, in deliberationem, pro incidere, venire. Cicer.

Cadere animos, vultus, verba: pro frangi, perire, debilitari.

Cadere in poteſtatem, pro redigi, vt Inſt. quib. mod. ius patr. poteſt. ſoluit. §. 1.

Cadere in caſum, in Conſtantini Imp. conſtitutione l. pen. C. de delatorib. li. 10. dicuntur bona alicuius ob delictum, quando quis ſine herede deceſsit.

Cadens de cælo aqua, pluuia appellatur, Vlpiano l. 1. §. 1. D. de aq. & aq. plu.

Καδίσκος, ſiue καδδίσκος, ſuffragiorum vrna, ſeu amphora. Fuerunt autem duo apud veteres cadiſci, in quos calculos mittebant iudices: alterum θανάτου, ſiue καταδικαζόμενος & hunc appellabant κύριον, in quem condemnationis, alterum ἄκυρον, in quem abſolutionis calculos proiiciebant. Hæc καδίσκος ἐλέου, id eſt, miſericordiæ, vocabatur, in quem αἱ σώζουσαι mittebantur: altera θανάτου, hoc eſt, mortis erat, priore loco ſita. Vide I. Polluc. li. 8. Onomaſtic. περὶ ψήφων δικῶν. & Bud. in comment. ling. Græcæ.

Caduca bona, quæ ex aliqua cauſſa in fiſcū cadunt, l. proximè. 3. D. de iis quæ in teſta. del. l. cum fiſco. 9. D. ad S. C. Silan. l. 30. C. Th. de pet. & vlt. dat. Vnde in lexico Latino Gręco, quod extat in ęde Beati Germani ad Pariſios, Caducum definitur, τὸ χωροῦν εἰς τὸν φίσκον. Vide ſuprà, Bona caduca.

Caducum ex lege Papia, legatum erat, relictum ſub conditione: qua deficiente, vel viuo, vel mortuo teſtatore, cadebat, & redibat vel ad teſtatorem viuum, vel ad ſubſtitutum eo mortuo. Vnde titulus eſt in C. Iuſt. de tol. caducis.

Caduca auſpicia, Feſto li. 3. dicebāt veteres, cùm aliquid

in templo

in templo excidit,veluti virga è manu.

Caduca hereditas,eadem ratione dicitur,qua caducum legatum,quod ad fiſcum defertur,vel ſubſtitutum. Vide,Bona caduca.

Caduca aqua l. Frontino lib. s. de aquæduct. quæ vel ex lacu abundat, aut ex caſtellis effluit,aut ex manationibus fiſtularum.

Caduca glans,vide Bona caduca.

Caduca oliua,quæ ex arbore cecidit,apud Columellam li.12.c.49.

CADVCARIA les apud Vlpia.tit.28. Epitom.vide infra,Lex caducaria.

CADVCEOS Græci Cerycia dicunt, apud Marcia. l. ſanctum.8.D.de rer. diuiſ. Eſt autem κηρύκειον,vt Pollux auctor eſt lib. 8. περὶ πρεσβείων, φέρεται τῶν πρεσβέων. Porrò Caduceum ſignum pacis erat,Gellio li.10. ca. 27.Vide Sudam.in verb.κηρύκειον.

CADVCEATORES,Feſt.li.3. dicuntur legati pacem petentes,à caduceo quem manu geſtabant: vtuntur hodie ſpintere,quæ armilla dicitur,vt ait Budæus l. ſanctum.D.de re.diui.

CADVS apud Vlpianum l.ſed ſi.15.§.proprietatis.D. de vſufru.& Proculum l.pen.D.de vino,tritic.vas vinarium Polluci li.10.ca.20.vrnas tres capit. Palæmon apud A.Auguſt.li.2.Emend.c.11. amphoram Atticam appellari ſcribit.Alciat.lib.4.Diſpunc.ca.21. dicit cadum congiorum decem capacem , ex Dioſcoride libro 5.

CÆCVM definire videtur Vlpianus l.1.§.ſecundo loco. verſ.caſum. D.de poſtul. vtriſque luminibus orbatum.Cæcum etiam pro improuido veteres dixiſſe Nonius ait.Cæcus autem tametſi à poſtulando repellatur,d.verſ.caſum.iudicandi tamen officio fungi eum idem Vlpianus credit,l.6.D.de iudic. Sed hoc accipiendum putat Bartolus,ſi poſtquam iudex erat,cæcitas ſuperuenerit. Teſtamentum tamen facere nôn poteſt,§.cæcus autem.Inſtitu. quib. non eſt permiſſ. fac. teſta.

Cæcus μιλαφογκῶς eſt qui ſupernæ contemplationis lucem ignorat,qui præſentis vitæ tenebris preſſus,dum lucem venturam nequaquam diligendo conſpicit, quò greſſus operis dirigat,neſcit. ca.hinc etenim. 49. diſtinct.

CÆCAMOISM,& CÆCA TESTIMONIA vocât Iuriſcôſulti,quę ſcripto perhibentur abſentibus:cuius rei exempla pete ex l. ad perſonas. D. de iureiur.& alibi. Nam cæca ſunt non tantum quæ non vident, ſed & quæ non videntur, & abſunt. Vide Eraſmum exponentem parœmiam,Cæca dies.

Cæca veſtigia,vt refert Nonius,pro inſidioſo,& latenti, & occulto malo. Virgilius. Aen.li.6.

Cæca regens filo veſtigia.

Cæcus paries, qui feneſtras non habet : cuius meminit Paul.in l.eos.4.D.de ſeruit.ſi lectionem C.Harmenopuli ſequamur , qui pro pariete communi , vt eſt in Pand.Flo.legit,τυφλὸν τεῖχον.Sed Florentinam lectionem probo:quod & ipſa res docet.Non tamen eo inficias parietem,qui feneſtras non habet , cæcum dici: quo ſenſu ita ſcribit Virgilius li.5.Aeneid.

Vt quondam Creta fertur labyrinthus in alta
Parietibus textum cæcis iter,ancipitémque
Mille viis habuiſſe dolum,&c.

Sic Cæcum cubiculum,quod feneſtram non habet, dixit Varro lib.8.Ling.Lati.

Cæcum vallum Feſto libro tertio dicitur in quo præacuti pali terræ adfixi,herbis vel frondibus occuluntur:qua analogia cæca teſtimonia. i. occulta dici putem.

Cæcum animal appellat Hieronymus,in Malach.c.vlti. 49.diſt.indoctum:rectè. Nam & hoc ad animum tranſtulit M.Cicero pro Sex.Roſcio.

Cæcus fluctus, Græcis κῦμα κωφὸν, apud Siſennam in Nonio : Subito, inquit , mare ſubhorreſcere , cæcóſque fluctus in ſe prouoluere cœpit. Eſt autem cæcus fluctus , occultè malus & latens, & cuius nô ſentitur nec apparet cauſa , vt cum venti quieſcunt:quod plerunque fit antè ventos exortos. Hinc Virgilius in Prognoſtico:

Continuò, ventis ſurgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitata tumeſcere.&c.

CÆCITAS,morbus eſt partis corporis Vlpiano l.1. §. ſed ſciendum.D.de ædil.edict.

Cæcutare Feſto lib.3. eſt cæcos imitari.

Cędem,ait Feſtus li.3.putant ex Gręco dici, quòd apud illos κτείνειν,interficere ſignificat.

CÆDERE pignora,ait Hotom. in Comm. verb. iuris, pro vendere,& auctione diſtrahere. Cic.in procemio li.3.de Orat.An tu cum omnem auctoritatem vniuerſi ordinis pro pignore putaris, eámque in conſpectu pop.Rom.concideris , me his pignoribus exiſtimas poſſe terreri?non tibi illa ſunt cędenda,ſi Craſſum vis coercere:hęc tibi eſt excidenda lingua,qua vel euulſa, ſpiritu ipſo libidinẽ tuã libertas mea refutabit. Idem, Cædere,pro conſumere,à veteribus vſurpatum, ibidem docet. Cędere autem frôdem apud Catonem explicat Tur.Aduerſ.li.13.c.2.eam colligere: quod cum faciebant eam ſtringebant, & ferramento plerunque velut deradebant. Hinc Plautus,quia fronde ſaginabatur pecus,per tranſlationem dixit:Iſte , effercite vos, ſaginam cędite.

Cædere eſt non ſolùm ſuccidere , quod eſt ſecuri vel aſcia totam arborẽ crebris ictibus excidere,ſed etiam ferire aut vulnerare aut cędere ex parte, Paulus in l.cędere.D.arbor.furt.cęſ. Hinc

CÆDVÆ arbores in l. fructus. §. ſi fundum.D. ſolut. matr.

Cędua ſilua,vt inquit Gaius l.ſilua.D. de verbo. ſig. eſt, quæ in hoc habetur,vt cædatur. Seruius eam eſſe,quæ ſucciſa rurſus ex ſtirpibus , aut radicibus renaſcitur, ait. Seruij definitio communi Gallorum loquendi conſuetudine probatur:vide infrà Silua.

CÆDITITIÆ tabernę in via Appia, à domini nomine vocari cœptę ſunt.

CÆLARE,vel vt in Flor&t.Pand. Celare ſine diphthongo,ſignificat inſculpere,l.cum aurum.19.§.inſecti.4. D.de aur.& arg.lega.

CÆLATI verbo contineri,quod cęlari cœpit,d.§.inſecti.quod ad multa produci poſſe variis Iuris Ciuilis articulis conſtat.

CÆLATVRA, ſculptura, ſculpturæ opificium , Paulo l.ex argento.D.de condict.furti.

CÆLEBS Feſto li.3.dictus, quòd dignam cælo vitam agat: cui adſtipulatur Iſidori etymon. Cælebs, inquit hic, quaſi cælo beatus : quod & diuus Hieronymus probat. Cælebs eſt,qui vxorem nô habet,quod etiam ad feminas refertur,quæ virum non habent. Vnde Fabius li.1.c.6.Cælibes quaſi cælites dictos vult , quod munere grauiſsimo vacent.

CÆLIBATVS,vita ſine viro, aut vxore, ἀγαμία. Huius pœnę legibus Papia & Poppęa inductæ infirmantur ab Impp.l.1. & 2.C.de infir.pœnis cælibat.

CÆLVM variè accipi conſtat. Quandoque ſignificat Dei domicilium, N.Marcello ex Virgilio:& ita definiſſe videtur CHRISTVS Saluator noſter apud Euangeliſtam Matthæum cap.5. His verbis : μὴ ὀμόσαι ὅλως , μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅτι θρόνος ἐστὶ τοῦ θεοῦ. Cælos igitur loca ſupera meritò appellat Varro li.4. Analogiarum. Cælum putat Ael. Gallus , quòd eſt cælatum : Varrò autem à Chao,hinc cauum , & hinc cœlum. Ac Cælum duobus modis dici Varro ibidem ſcribit,& pars eius ſumma vbi ſtellæ, & id quod Pacuuius demonſtrat,cum dicit: Hoc vide circum , ſupráque quod

complexu

complexu terram continet. Cęlum etiam pro aere dixerunt veteres, vt refert N. Marcellus. & Iuriſ. l. 1. D. de adq. rer. domi. l. fin. §. penult. D. quod vi aut clam. l. ſi apes. D. de furt. l. 1. D. de ſeruit. vrb. præd. l. ſi cuius. 13. §. ſi tamen. D. de vſu fruct. Eodē ſenſu accipitur apud Ciceronem lib. 2. de nat. Deor. vbi de cælo craſſo loquitur. Sic apud Virgilium lib. 1. Georg.

Varium cæli prædicere morem.

Cæli, inquit Seruius, id eſt aeris. Cælum pro aere etiā poſuit Vlpianus l. 1. §. 1. D. de cloacis. Cælum autem propriè, vt definit Iuſtinus Martyr Philoſophus. in lib. expoſit. fidei. q. 5. eſt ſumma pars totius mundi, & in quæſt. à gent. q. 63.

Cæli in diuinis ſcripturis aut ſunt, qui per ſe & eſſentia cæli ſunt, veluti primum cælum, aut aeris ſpacia.

CÆLESTIA auguria vocāt antiqui, vt refert Feſtus lib. 3. cùm fulminat, aut tonat.

Cæleſtia mandata, præcepta Decalogi rectè adpellabimus. Antè enim quā Dominus eloqueretur, tonauit. Geneſis 19. ἐγένετο δὲ τῇ ἡμέρᾳ τρίτῃ γενηθέντος πρὸς ὄρθρον ἐγένοντο φωναὶ, ἀστραπαὶ, καὶ νεφέλαι γνοφώδεις ἐπ᾽ ὄρους Σινᾶ.

Cæleſte oraculum in l. iubemus nullam. 10. C. de ſacroſan. eccleſ. ſumitur pro indulgentia principis viua voce conceſſa, Alciato ibidem. ideo autē cœleſte dixere Impp. quaſi è cœlo dimanent principis mandata, vt innuit Iuſtinianus in Nouellis ſæpiſsimè.

Cæleſtis aqua, pluuia dicitur l. 1. §. 1. D. de aq. & aq. plu. cadit enim de cœlo.

CÆLICOLÆ dici cœpti ſunt, qui cœlum quaſi Deum colunt, vt ſcribit Azo in Sum. C. de Iudæis. de his l. 2. & l. cœlicolarum. C. eo. & l. 75. C. Th. eo.

CÆLITVS impetrare in l. 2. C. de caſtrenſ. & miniſte. lib. 12. id eſt à principe, vt rectè interpretatur Accurſius: cuius ſententiam probat Io. Platęus, & nouiſſimè I. Cuiacius ibidem.

CÆLESTVS SALINAS apud Vlpianum in Epito. tit. 22. Africæ Deus, vt refert Tertullianus aduerſus gentes: quod & Capitolinus in Pertinace probat.

CÆLESTIS deæ meminit Ammianus Marcellinus.

CÆMENTA, vel vt in Pand. Florent. Cemēta, apud Vlpianū l. redēptores. D. de rei vindic. ſunt lapides rudes, & informes, quibus vtuntur ad farturas operum, Budæo l. ſicuti. §. competit. D. ſi ſeruit. vindicet. & l. qui domū. D. locat. Vide Vitruuium lib. 2. ca. 8. Hinc

CÆMENTITIA fundamenta dixit Iauolenus l. qui domum. D. loca. quæ cæmentis inſerciuntur: & Cæmētitius riuus apud Vlpianū, ex Seruio & Labeone l. 3. §. Seruius. D. de riuis.

CÆREMONIÆ ſunt externi in ſacris ritus, moréſque, cap. non eſt. §. is itaque. & ibi glo. 6. diſtin. & 16. q. 7. c. in noua. & Exodi 12. ca. 45. diſtinc. c. qui ſyncera. & vide Lyturgiā Iacobi fratris Domini, & Dionyſ. cæleſt. Hierarch. c. 7. Auguſt. Epiſtol. 59. ad Paulinū. Cęremoniarū cauſſam, & vnde dicta ſit, docet Feſtus li. 3.

CÆRITES tabulæ quæ eſſent, ex ſubiectis Agellij verbis lib. 16. ca. 13. diſces. Primos autem municipes ſine ſuffragij iure Cærites eſſe factos accepimus, conceſſúmque illis, vt ciuitatis Romanæ honorem caperēt, ſed negotiis tamen atque oneribus vacarent: pro ſacris bello Gallico receptis cuſtoditiſque. Hinc Cærites tabulæ adpellatæ vice verſa, in quas Cenſores referri iubebant, quos notæ cauſſa ſuffragiis priuabant. Pedianus in Diuinat. Qui plebeius erat in Cæritum tabulas referebatur, & ærarius fiebat, ac per hoc non erat in albo centuriæ ſuæ: ſcilicet ad hoc vt ciuis eſſet, ſed tantummodo vt pro capite ſuo tributi nomine æra penderet.

CÆSALIS lapis finalis erat, & Tiburtinus dicebatur, vt aiebat Dolabella lib. de limitib.

CÆSA definit Vlpianus, arbores cęſas, & carbones, & ſimilia, l. fundi. §. ſi ruta. D. de actio. empti. In rutis cæſis eſſe ea, quæ terra non tenentur, quæque opere ſtructili, tectoriove non continentur, ſcribit Quintus Mutius l. in rutis. 241. D. de verb. ſig. Verba in lege vēditionis dici refert Varro lib. 8. Ling. Lat.

CÆSAR, inquit Feſtus li. 3. quod eſt Iuliorum cognomen, à cæſarie dictus eſt, quod ſcilicet cum cęſarie natus eſt. Ergo hi omnes Cęſares in vniuerſum appellati ſunt. Hoc tamē nomē imperatoribus deſignatis, & futuris imperij ſucceſſoribus tribui ſolebat. Vnde ab Auguſto Cæſar ſeparatur à Conſtantino A. Imp. in l. & ſi excepta. ibi, In comitatu meo vel Cæſaris. C. de malefic. & mathem. & apud Spartianum, Capitol. & Lampridium, & ſæpe in inſcriptionibus conſtitut. C. Sic poteſt accipi in l. fiſcus. §. fi. D. de iure fiſci. Alij Cæſarem dictum putant à cæſo in Africa Elephāte.

Cæſares autem ideo diuos appellatos credidit antiquitas, quòd poſt mortem inter diuos referrētur. Alciatus verò in l. ad inſtructiones. C. de ſac. ſan. eccleſ. diuos ideo dici quòd Imperium à Deo ſit cōſtitutum: cuius ſententia vera eſt: οὐ γὰρ (ait Apoſtol. Rom. 13.) ἔστιν ἐξουσία, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ θεοῦ. quod & Iuſtinianus fatetur Nouell. 6. in princi. Μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις ἐστὶ δῶρα θεοῦ παρὰ τῆς ἄνωθεν δεδομένα φιλανθρωπίας, ἱερωσύνη τε, καὶ βασιλεία.

CÆSARIANI, & Cæſarienſes dicuntur miniſtri ſeu officiales procuratoris Cęſaris, qui & Catholiciani dicuntur l. prohibitū. & l. defenſionis. C. de iure fiſc. li. 10. & l. penul. §. fi. C. de bonis proſcript. Cęſarianos in actu duntaxat conſtitutos Conſtantinus Impe. reſcripſit l. 1. C. Th. de Cęſarianis. lib. 10. Vnde eos executores nuntios fiſcales interpretatur Alciat. l. fin. C. de pact. Vox autem Gallica *Sergens*, ex hac Cæſarianorum appellatione deducta eſt, vt vult Cuiac. ad l. 7. C. de iure fiſc.

CÆSARIENSIS ADVOCATIO, in d. l. fin. aduocati ſunt ipſius, ſcilicet Cæſaris, Accurſio interprete. Alciatus verò ibidem aduocatos Cæſareæ ciuitatis, quę Cappadociæ metropolis eſt interpretatur: rectè.

CÆSARIANA prædia dixit Calliſtratus l. vltim. D. de offic. procur. Cæſ. quæ ad Cæſarem pertinerent.

CÆSONES adpellātur exſecti ex matris vtero, Feſto li. 3. & huiuſmodi matrem etiam cùm moreretur filium habere ſcribit Vlpianus l. etiam ea. 141. D. de verb. ſignifi. Vide tamen ibidem Alciatum.

Καθημεριναὶ horæ, Alciato l. 2. §. cuiuſque. D. de verb. ſignifi. dicuntur temporales & vulgares.

CAINANOS hæreticos dictos putat Iſidorus libro 8. capit. 5. Etymolog. quòd Cain fratricidam adoraſſent, & c. quidam. 23. q. 3. quod & ante dixerat Tertullianus Iuriſconſ. in lib. de præſcript. aduerſus hæreticos. Magnificant enim, ait, Cain, quaſi ex quadam potenti virtute conceptum, quæ in ipſo operata ſit.

CAIVS, CAIA, nomina in matrimonijs quæ per coemptionem fierent, vſitata: VBI TV CAIVS, ET EGO CAIA. quibus verbis, vt Plutarchus ſcribit, quaſi paciſcitur ſibi commune cum viro dominium, & par imperium domi: ac ſi diceret, Vbi tu es familię princeps ac dominus: ecce ego adſum familiæ princeps & domina. Quod Cicero facetè exagitans in Murçniana: Quia, inquit, in alicuius libris exempli cauſa id nomen inuenerunt, putarunt omnes mulieres quæ coemptionem facerent, Caias vocari. Val. Max. Ceterū, inquit, Caia vſu ſuper omnes celebrata eſt. fertur enim Caiam Cæciliam, Tarquinij Priſci Regis vxorem, optimam lanificam fuiſſe: & ideo inſtitutū fuit, vt nouæ nuptæ ante ianuam mariti interrogatę quęnam vocarentur, Caiam eſſe ſe dicerent.

CALAMISTRI, Varroni lib. 4. Ling. Lat. quòd his calefactis in cinere capillus ornatur: pertinere poteſt ad ea, quę recenſet Vlpianus l. argumento. §. ornamentorum. D. de aur. arg. mund.

CALAMITAS, grando, quòd calamos comminuat,

Donato interprete, Budæus l.ex conducto.§.1.D.loca. Hinc Calamitoſa tempeſtas apud Vlpianum d.l.ex conducto.§.1.eodem ſenſu.

Calamitas etiam damnum ſignificat μεταφορικῶς apud Pomponium l.fin.D.de adminiſt.tut. & Paulum l.ſi ab arbitro.D.qui ſatiſd.cogãt. Calamitatem fortuitã dixit Vlpianus l.2.§.pen.D.ſi quis caut.in iud.ſiſt.

Calamitas, ſtatus mutatio, §. è contrario.Inſtitut.de ingenuis. Hinc

CALAMITOSI, apud Calliſtratum l.obſeruãdum.D.de offic.præſid.rei delati, ærumnoſi, malis calamitatibus prægrauati, Nonio.

CALAMVS in Zenonis conſtitutione l.fin.C.de diuerſ.præd.lib.11. eo ſenſu accipitur apud Plinium libro 12.capi.23.qui & odoratus dicitur. Is arundini ſimilis eſt, multis geniculatus nodis, caſsię ſapore. Prouenit in Arabia, India, & Syria. Vide Dioſcoridem.

CALARE Agell. lib.15.c.27.eſt conuocari, ἀπὸ τοῦ καλεῖν. Hinc Calendæ, vt ſcribit Macrob.lib.Sat.1.cap.15.

CALATA Comitia L.Feneſt.lib.2 c.7.dicta quòd per lictorem curiatim calari, id eſt, vocari ſolerent. Calata ergo comitia apud antiquos eſſe ait Labeo apud Agellium lib.15.cap.27.quę pro collegio, aut regis ſacrorum, aut Flaminum inaugurandorum cauſſa fierent. Erat & olim teſtamenti genus, quod Calatis Comitiis adpellabatur, vt ſcribit Iuſtinianus Imp. Inſtitu.de teſta.ordi.in princip. Hoc qui fieret, docet Gręcus interpres Theophilus, cuius verba huc nõ tranſcribo: ſtudioſiſsimo enim cuique obuia ſunt.

Calaſsis Feſto lib.3.tunicæ genus, quod Græci καλάσιριν vocant. Alij dicũt nodum eſſe tunicæ muliebris, quæ connexa circa ceruicem tunicæ ſubmittitur.

CALATIO, Varroni lib. 4. de curia Calabra loquenti.

CALATORES, Feſto li.3.quòd ſemper vocari poſſent ob neceſsitatem ſeruitutis.

CALENDÆ, Calendarium, &c.vide Kalendę.

Κάλαθοι, Græcum eſſe verbum Feſtus libro 3. & Seruius in ecloga 3. Virgilij adnotant: pro quo Latini qualos, & quaſillos dixerunt. Qualos autem inſtrumentum fundi cogendi cauſſa paratum Vlpianus ſcribit l.in inſtrumẽto.8.§.cogẽdi.D.de inſtru.& inſtru.vbi eos eſſe vindemiatorios ait. Vas eſt vimineum apud Porphyrionem: quod & Ouidius libr. 4. Faſtorum probat: *Hæc implet calathos lento de vimine nexos*. Calathos Gynæcijs vaſis connumerat Iulius Pollux lib.10.cap.29. Si quis horum formam videre velit, Marcellinum conſulat.

CALAVTICA (ſic enim in Pandect.Floren.legitur) inter capitis ornamenta muliebria recenſet Vlpianus l.argumento 25.§.ornamenta. D. de aur. & arg. leg. tegmen muliebre, quod capiti innectitur, ait Nonius ea M.Cicerone. Seruius Honoratus: Mitræ, inquit, fœminarum ſunt, quas Calauticas dicunt. Et Auſonius calauticam vocat quod Homerus κρήδεμνον. Inde Decalauticare Lucillio, id eſt calanticã detrahere, apud Nonium in verbo Depeculaſſere. Lexicũ quod extat in æde beati Germani ad Lutetiam definit ἀνάδεσμος. In aliis exemplaribus legitur Calantica.

CALBEOS, armillas dicebant antiqui, quibus triumphantes vtebantur, & quibus ob virtutem milites donabantur, Feſt.lib.3.

CALCARIA, apud Vlpianum, l.aut damnum.§.in calcariam.D.de pœnis.locus vbi calx cõficitur. In calcariam damnatos, qui ad coquendos lapides, ex quibus calx fit, addicti erant, accipere debemus.

CALCEARIVM, ſiue, vt in Pand. Floren. eſt, calciarium.apud Vlpianum l.cum hi.§.qui tranſigit. D. de tranſact. De calciario quoque arbitrio Prætoris tranſigendum eſt.& l.diariis.D.de alim.& ciba. leg. Diariis & cibariis relictis, neque habitationem, neque veſtiariũ, neque calciariũ deberi palam eſt. Nec verò calceum vnum, ſed quantum calceorum vſui ſatis eſt, ſignificat: id quod pro perſonæ conditione accipi debet. Suetonius in Veſpaſiano: Claſsiarios qui ab Oſtia & Puteolis Romam pedibus commeãt, petentes conſtitui aliquid ſibi calciarij nomine, quaſi parum eſſet, ſine reſponſo abegiſſe, iuſsit poſthac excalciatos curſitare.

CALCIATVS, apud Paulum l.3.§.ſciendum.D.de offic. præfecti vigil. quo ſenſu accipi debeat, non mihi liquet. Hoc à Græcis interpretibus petendum cenſeo: cum huius interpretatio ab Accurſio, Bartolo, Baldo & reliquis eiuſmodi interpretibus prætermiſſa ſit: ob ídque coniectura diuinãda. Quidam pro calciato caligatum: Hotom.falciatum legendum autumat, id eſt falcibus muralibus (de quibus Cæſar & alij meminere) quæ diruendis ædibus inflammatis parantur, inſtructum. Tacitus lib.19. Paulum inde moræ, dum è proximis agris ligones, dolabras, & alij falces, ſcaláſque cõuectant. Cum in Pand. Florent.in vulgatis Codicibus, & apud L. Feneſtellam calceatum legatur.

CALCEM, pro fine, terminóque alicuius officij, dixere Honorius & Theodoſius, l.palatinos. C. de palat.ſacr.largit.lib.12.

CALCAS, Feſto libr.3.ampullæ plumbeæ.

CALCES eijcere, apud Alfenum D.libro 9.titu.1.l.5. idem quod Silio calces elidere, λακτίζειν, calcitrare, vt equi calcitroſi ſolent. Agaſo, inquit, cum in tabernam equum deduceret, mulam equus olfecit. mula calcem reiecit, & crus Agaſoni fregit.

CALCITRO, ait Agell. lib.4.c.2. ex Labeone dicitur vitioſus equus, qui calce percutit, aut petit, Vlpiano interprete in l.1.§.1.& 2.D.ſi quad.pau.feciſſ.dic. Calcitroſus eodem ſenſu dixit Vlpianus, d.l.1.§.1.

CALCVLARE, hoc eſt, ad calculum vocare, vel rationem facere cum aliquo. Quod ad calculum ponere dicimus.

CALCVLVS variè pro re accipi in iure noſtro ſolet: quandoque pro calculis, & computatione, l.vnic.C.de erro.calcul.l.ſi ſpõſus.§.ſi quis rogatus.in fi.D.de do.int.vir.& vx.& l.quod priuilegium.D.depoſ.ita explicat & Macer l.1.§.1.D.quæ ſent.ſine appel. Azo.in Summ.C.de erro.calcu. Hinc Calculos publicos, publicas rationes, & fiſcũ interpretamur in Zenonis conſti.l.vni.C.vt omnes iud.tam ciuil. Calculum vero pro re pecuniaria accipi quidam putant in l. Sabinus.D.de dolo. Equidem pro cõputatione accipiendum putẽ: cuius rei nomine defunctus calculator tenebatur, quia doloſè cõputaſſet, vt lex titulo ſuo cõgruat. Calculus etiã tranſlatitiè pro tabella iudicis & ſentẽtia accipitur, l.ſi actor.C.de appel.l.4.C.de auct.præſ.l.rẽ non nouã.in princ.C.de iudic.& c.per tuas.ext.de adpel. ψῆφος eodem ſenſu Græcis dicitur l.ἀδύνατοι χεῖρ.D.de excuſ. Calculis enim olim iudices ferebant ſententias, albis abſoluebãt, nigris condẽnabant. Azo in Summa de erro.calc. C.dicit accipi in d.l.rẽ nõ.pro cognitione cauſſæ, quod plerique probãt: ſed hic ſequi malim Ant. Auguſt.qui pro ſententia ſumi vult. Hinc calculos æquare dixit Bud.pro diſtribuere ſentẽtias in numerũ parem: & Calculũ addere: ſic &, Calculum reducere, hoc eſt mutare ſententiam.

Calculũ proponere ſeu porrigere, hoc eſt, cẽſendi poteſtatẽ facere, & in conſiliũ mittere, cũ proceſſus in eo ſtatu eſt, vt iudicari poſsit, Budæo l.2. C.de orig.iur.

Calculũ pro puncto poſuit G. Budæus in Forenſibus. Hinc ponere calculũ, id eſt ad punctũ aduertere: quo ſignificatu accipitur l.fori.in fi. D.de iis qui no. infa. vt res ipſa docet, non pro computatione, vt Accurſus autumat. Calculum etiam pro expenſarum articulo G.Budæus in Forenſib.dixit.

CALCVLATORES, à calculis, l.minutis lapillis dictos

putat

putat Iſidorus, qui rationibus conficiendis adhiberentur, Anton. Aug. l. σκάδοντα. D. de excuſ. quo ſenſu accipiuntur in l. vt iuriſiurandi. §. dabitur. D. de oper. liber. & l. oratione. C. de profeſ. & medic. lib. 10. à Græcis διαψηφισταὶ, d. l. σκάδοντα.

Caldaria cella, Vitruuio li. 5. ca. 10. locus ſub hypocauſto, Budæus l. ſi quis mihi. D. manda. Et

Caldarium, abenũ ex quo aqua calida hauritur, eiſdem auctoribus.

Calare iudicia, eſt iudicia exercere, idque magna diligentia, apud M. Ciceronem.

Calicata ædificia, calce polita, Feſto lib. 3.

Caliga, militare calciamentum, ex qua C. Cæſar Germanici filius cognomen puer induit, vt Tacitus li. 1. & Suetonius ſcribunt. & vide Sabell. ad Sueto. in Caligula. Erat autem gregariorum militum calciamentum, vt Anto. Augu. li. ſingu. ad Modeſtinum l. οὐ μόνον in prin. D. de excuſ. ſcribit. Hinc

Caligata militia, in d. l. οὐ μόνον. Et

Caligati milites, viliores, manipulares & gregarios ſignificant, quod & ex ſerie contextus Vlpiani l. 2. in prin. D. de iis qui not. infa. & l. à caligato. C. de nupt. liquidò conſtat. Porrò in d. l. à caligato. pro protectoris, legendum adfirmare auſim, præfecti cohortis, per ſeriem d. l. 2. Caligatos, Nouella, qui. mo. nat. effic. legit. §. quiſquis. interpretatur, ἀτελεστέρους καὶ ἀφανεστέρους. Sic accipi poteſt in l. omne 6. §. exploratores. D. de re mili. & l. de militibus. 9. D. de cuſto. & exhi. reo.

Calim Feſto li. 3. antiqui dicebant pro clam, vt nis, pro nobis, ſam pro ſuam, im pro eum. Hęc Feſtus. Sed & am pro eam legimus in Pandect. Florentinis.

Caliptra, auctore eodem, veſtimenti genus, quo capita operiebant veteres.

Calix diatretus apud Vlpianum l. ſi ſeruus. 27. §. ſi calicem. D. ad le. Aq. tornatilis, & pertuſus, torno factus: Budæo vas eſt, quo bibimus: quod & Iulij Pollucis teſtimonio probatur, li. 6. ca. 6. & Varronis lib. 4. Ling. Huius hæc verba ſunt: Calix à caldo, quod in eo calida puls adponebatur, & caldum in eo bibebãt. Quod & Feſtus probat li. 3. Calicem non tantũ pro vaſe, ſed & pro ea tantùm vaſis parte, quæ humoris capax eſt, probatiſſimos auctores dixiſſe refert L. Baifius in libell. de Vaſculis. Calix etiã μυστηριακῶς pro potu ſacroſanctiſsimi ſanguinis CHRISTI Seruatoris noſtri accipitur, Tertulliano li. de Corona militis. Calicis, aut panis etiam noſtri aliquid decuti in terram anxiè patimur. & Cypriano in Epiſtola ad Cæcilium fratrem, c. ſcriptura, de conſecra. diſt. 2.

Callainus, pro lapide pretioſo apud Martianũ l. interdum. §. ſpecies. D. de publican. in Pand. Flo. Tu Baſilica conſule. Nam ibi quidam Callinnum legunt.

Callidus in Iuſtinia. Conſtitutione l. cum antiquitas. in fi. C. de teſtam. dicitur cuius vſu animus concaluit: M. Ciceroni vafer, aſtutus. Callidum commentum hoc ſenſu dixit Papinianus l. ob hęc. 20. D. de iis qui not. infa Callidũ cõſiliũ Vlp. l. ſed &, vt in Pand. Flor. aliàs l. cũ qui, vt in vulg. codic. §. prætor ait. Hinc

Calliditas in l. 1. §. dolum. D. de dol. malo. fallacia, & machinatio: quã iuſtitię cõtrariã M. Cicero ſcribit li. 1. Offi. Aſtutiã excogitatam videtur appellare Zeno l. vni. C. vt om. iud. tam ciuil. quàm criminal. Eodem ſenſu videtur accepiſſe Vlpianus l. 1. in prin. D. ſi quis omiſ. cau. teſtam. Eam tacẽdo fieri ſcribit Accurſius in d. §. dolum. Equidem etiam facto verba ſubſecuto cõmitti putẽ, l. 1. & l. 6. & l. fi. D. ſi quis omiſ. cauſ. teſt.

Calonas, Feſto li. 3. calcei ex ligno facti, quo genere vtuntur Marchiani noſtri, & Pictones. Calones etiam ſunt militum ſerui, dicti, quia ligneas clauas gerebant, quæ Græci κᾶλα vocant.

Calor irati animi impetum, & quemlibet efferueſcentem motũ, inconſultámque mentis commotionem ſignificat, apud Paulũ l. 3. D. de diuort. l. quicquid. D. de diuer. reg. iur. antiq. Marcianum l. 1. §. quæri. D. ad Turpill. l. lex. §. fi. D. ad le. Iul. rep. l. 2. C. de abol. & alibi ſæpiſsimè.

Calpar, verbũ antiquum, doliũ ſignificat N. Marcello. Varro, Quia, inquit, antè quàm nomen dolij prolatum, cũ etiam id genus vaſorũ calpar diceretur, id vnde calpar appellatur. Calpar vinum nouum, quod ea dolio demitur ſacrificij cauſſa, antè quàm guſtetur, Feſto li. 3. qui ſubiicit calpar fictilis vaſis genus eſſe.

Caluisiana actio, vide actio Caluiſiana.

Caluitur, inquit Marcellus, eſt fruſtratur: tractum à caluis inimicis, quòd ſint omnibus fruſtratui. Plautus in Caſina: Nam vbi domi ſola ſum, ſopor manus caluitur. Complura Nonius exempla protulit, ea quibus Caij reſponſum facilè intelligatur in l. 233. D. de verb. ſign. Si caluitur, & moretur, & fruſtretur: vt, Si caluitur, verba ſint legis XII. Tab. quam interpretatur: cætera ſua, id eſt gloſſæ & interpretationis. Erat autem in lege, vt vult Hotom. Si caluitur, pedemve struit, manum endo iacito.

Calumnia eſt malitioſa, & mẽdax infamatio, Nonio: eáque eſt Marciani ſententia l. 1. §. 1. D. ad S C. Turpil. Eſt & callida, & malitioſa iuris interpretatio, auctore M. Cic. li. 1. Officiorum, cuiuſmodi interpretes pleroſque noſtra tempeſtate vidimus. Calumnia eſt etiam cùm quis ex certa ſcientia & dolo iniuſtè agit, aut excipit, Azo in Summa C. de iura. propt. calum. dand. Sic accipitur in l. 1. §. per calumniam. D. ſi mulier vent. nomi. in poſſeſ. calum. & l. 2. in prin. C. de iureiur. propt. calum. dan. Iurare enim ea conſtitutione iubentur & actor & reus, ne calumniandi animo litem aut intendant, aut excipiãt. Significat & calumnia calliditatem, id eſt σόφισμα apud M. Tullium lib. 2. de Republica, vt Marcellus refert: Vt Carneadi reſpondeatis, qui ſæpe optimas cauſſas ingenij calumnia ludificari ſolet. Calumnia etiam pro accuſatione accipi videtur in Arcadij, & Honorij cõſtitutione l. ſancimus. C. de pœn. ſed quæ calũnioſè inſtituta eſſet, vt ibidẽ Accurſius docuit. Nam præſumitur calumnioſè quis propinquum accuſare, qui eum dicit in propinquum deliquiſſe, d. l. ſancimus ex verbis & ſentent. Sic accipiendam calumniam putem in l. 2. C. de cenſib. & cenſito. li. 11. quamuis quidã autument pro pœna ibidem accipi. Calumnia quoque pro delicto accipitur, hoc eſt pro coactu, quem calumniandi cauſſa quis facit, l. auxilium. D. de mino. & c. calumniam. ext. de pœnis, vt Albericus exiſtimat. Ego verò pro iniuſtè inſtituta actione, vel obiecta exceptione accipiendam ibi calumniam putem: quod verba temerè litigantium ibidem poſita indicant.

Calumniæ ſpecies tractat eleganter Marcellus in l. 1. in principio. D. ad Senatuſconſult. Turpil.

Calumniæ pœnã, & aduerſus calumniatores procedendi modos explicat Bartol. l. 1. C. de calumniato, & l. 1. D. ad S C. Turp.

Calumniam ferre, apud Ci. in Cælij epiſtola: Scito Sempronium Rufum, mel ac delicias tuas calumniam maximo plauſu tuliſſe. Eſt autẽ Calumniam ferre, calumnioſum quiddã & aſtutum doloſúmque excogitare & afferre, & obtinere fortaſſe: quod tum fecit Rufus, qui accuſatorem ſuum poſtulauit lege Plotia, vt hoc extraordinario reo cauſam non diceret. Sic Cicero in Salluſt. Sed eſt quędã calumnia, quam vnuſquiſque noſtrũ, teſtante animo ſuo, fert de eo qui falſum crimen bonis obiectat. Quanquam in hoc poſteriore exemplo nonnihil à prioris ſententia deflectitur: hîc enim ſignificat, eos improbari tacito hominum iudicio qui falſo crimine alios calumniantur.

per Calumniam petere dicitur, qui vexandi alicuius gratia petit, l. poſtquam. 43. D. de hered. petit. Sic etiam

per Calumniam ſatis petere, vel per Calumniam deſiderare vt cautio interponatur, dicitur, qui nullo iure ſed vexandi aduerſarij cauſſa cautionem poſtulat, l. 3. §. 1. D. vt in poſ. leg. l. 1. §. fi. & l. Paulus. 8. D. de prætor. ſtipul.

de Calumnia iurare, eſt iureiurando promittere ſe non vexãdi animo aliquid facere, l. qui bona. 13. §. qui damni. D. de dam. infect. l. 3. C. quemad. teſtam. ape. l. cum plures. D. de reb. auct. iudic. poſ. & alibi ſæpe. & C. de iureiur. propt. calum. dand.

Calumniari, quod eſt falſa crimina intẽdere l. 1. §. calumniari. D. ad S C. Tupil. à verbo Caluor. de quo ſuprà.

CALVMNIATORES, qui per fraudẽ & fruſtrationẽ alios vexarent. Calũniator etiã in priuata re eſt qui non debitũ petit, l. pen. D. ne quis eũ, qui in ius vo. & qui temere cõtrouerſiã mouet, l. cui neceſsitas. 39. §. 1. D. de libe. cauſ. Sic calumniæ in d. c. calumniam. de pœnis accipienda eſt. Hinc Calumniæ illa actio antiqua, de qua ſcribit Imperator §. hæc autem. Inſt. de pœn. tem. litig. quæ in partem litis decimam actores multabat: & poſt ſententiam pronuntiatam, victori aduerſus eum qui damnatus erat, dabatur. Sed hæc in deſuetudinem abiit.

Calumniator ita demum notatur, ſi fuerit calumniæ cauſa damnatus. Neque enim ſufficit calumniatum, Vlp. in l. Athletas. D. de his qui not. infam.

CALVMNIOSVS eſt, qui ſciens prudẽnſque negotium alicui comparat, Paulus libro 1. recept. Senten. titulo 5. is pro qualitate admiſsi puniẽdus eſt, Paulo ibidem.

CAMARA, & Camuri boues, à curuatione, ex Græco καμουί. Camara dicitur fornix, arcus, teſtudo, Budæo l. ſed addes. D. loca. Camaræ quoque naulum ſunt nomina apud Arrianum & Strabonem.

CAMBIO, elegans & antiquum verbum, quod Alciatus annotauit li. 1. Parer. c. 45. id ferè ſignificat quod permuto. Vnde Campſor Latinè dictus. Noſtri verò vocem cambij inde deducunt, quæ, eodem admonente, Latina non eſt. Id autem ea voce intelligunt, quod per κόλλυβον Græci, id eſt, vt Pollux li. 7. Onomaſt. c. 30. ait, ἀργυρίου ἀλλαγήν. Vnde Lagium alij dicunt, deductionem videlicet quandam, quam ſibi Trapezitæ retinent, vel ob mercedem ſuam, vel quia ſua tantum interſit pecuniã, quam permutationis vice exhibent, potius retinere, ob monetæ varietatem. Hinc eodem ſignificatu

CAMBIVM, & Cambij literæ, pro quibus ita præſumitur, vt executio concedi poſsit, Alciato reſponſ. 333. Harum vſus frequens eſt inter Lugdunenſes negotiatores.

Cambium etiam aliud permutationis genus eſt, ſcilicet rei ad rem, vt c. ſi quis fecerit. quo temp. mil. Inueſt. in vſib. feud. verbum Iuriſcoſ. veteribus incognitum, ſed interpretum, & vulgi vſu receptiſsimum. & vide P. Rebuffium in tractatu de chirograph. recognitione, & Hotom. in lib. de verbis feud.

Καμηλασία, apud Hermogenianum l. 1. D. de munerib. & hon. & Chareſium l. fin. §. Camelaſia. D. eo. perſonale munus eſt, alendorum ſcilicet camelorum. Lib. 17. apud Amm. Marcellinum, Camelaſium reperitur, vt refert Ludouicus Ruſſardus Sic nec Camelaria, nec vt legit Bud. legendum eſt. Vt autem ab ἵππος, ἱππάζειν, ἱππασία: ſic à κάμηλος, καμηλάζειν, καμηλασία. Camelaſiũ verò eſt tributum eo nomine indictum.

CAMELORVM naturam quaſi miſtam eſſe, ideóque iumentorum, & beſtiarum numero contineri Gaius ſcribit l. 3. §. 1. D. ad leg. Aquil. Eos, vt ait Plinius li. 8. cap. 18. inter armenta paſcit Oriens. Horum genera duo conſtituit. Omnes iumentorũ vice dorſo fungi idem Plinius refert.

CAMELLÆ virgines apud Feſtum ſunt, mutatione g in c, γαμήλιαι θεαί.

CAMERA, feudiſtis eſt locus, in quem theſaurus recolligitur: Cauena verò, in qua frumentum, vinũ, oleum, & huiuſmodi cætera reſeruantur. Zaſ. quæres in feud. dar. poſ. Albericus tamen vtrunque pro eodem poni ſcribit, c. 1. de notis feudorum. quod videtur probari d. cap. 1. Vide Cauena.

CAMERA etiam principis ærarium & conclaue. in quo pecunia ſeruatur, & in quod mulctæ inſeruntur, ſignificat c. 1. §. ſi quis verò. de pace ten. & iur. fir. in vſi. feud. Scrinium videtur interpretari Accurſius in rub. de proxi. ſac. ſcrini. lib. 12. C.

Camera etiam vulgato Gallorum vſu pars ædiũ, in qua priuata agimus: quo ſignificatu accipitur in cap. qua fronte. eatr. de appellat.

Camera eſt fornix, ſiue arcus ædificiũ ſuſtinens, tectúmque deuexum & incuruatum.

CAMERATA arca, arcuata, & confornicata vehiculum tectum, qualia ſunt hodie corio tecta ait Bud. quibus matronę geſtari ſolent, & valetudinarij. Vlpia. in l. ſed addes. §. ſi inquilinus. 5. D. loca. Pand. tamen Flor. pro camerata habent ærata, quod rectius putem, & menti Vlpiani conſentaneum magis.

CAMILLVS Feſto li. 3. propriè appellãtur puer ingenuus. Turn. autem Adu. li. 10. c. 20. fuiſſe ſcribit ſacerdotum miniſtros. Camillæ autem nomen vnde ſit deductum vide apud Turn. lib. 14. c. 13.

CAMINVS, vide infrà Heliocaminus.

CAMPANI, qui Campaniam Italiæ regionem habitãt, ſic dictam quòd campeſtris ſit. Vlp. in l. metũ autem. quod met. cauſ. §. ſed ex facto, Cùm Campani, ait, metu cuidam illato, extorſiſſent cautionem pollicitationis &c. de his idem Vlpianus. l. 1. D. ad municipal. qui Campaniam non regionem, ſed ciuitatem appellaſſe videtur: de qua Plinius lib. 3. ca. 5. & Campani vini meminit idem l. vbi. 75. D. de verb. oblig. & Campanus ager, qui circa Capuam eſt, Hygeno, lib. de limit. conſtit.

CAMPIO, in lib. feud. certator pro alio datus in duello, à campo dictus, qui circus erat decertantibus definitus, vt docet Hot. Diſput. vltimo. Sic lege Langob. tit. 112. Nullus campio præſumat, quando ad pugnandum contra alium vadit, herbas quæ ad maleficium pertinent, ſuper ſe habere.

CAMVM potionis genus, ex quo conficiatur nondum compertum habeo: huius commeminit Vlpianus l. ſi quis. 9. D. de trit. vin. & ol. leg. negãs illud vini appellatione cõtineri: quã vocẽ non intelligentes quidã, hãc lectionem immutarunt, quibus connumeratur Haloander, qui Curmi, legit. alij Cannium. Cuiac. Obſer. lib. 11. c. 30. loram eſſe vult, ſecutus Cœlium Apitium lib. 3. qui hęc ſcribit: Camum vel defrutum immittatur, quod Romani loram vocant. Quin & conijcit Curmi Dioſcoridis eſſe, cum zytho proximè iungatur.

Κάνα, Feſto lib. 3. Græcis idem eſt, quod Latini Caniſtra dicunt. quid ſit vide ſuprà Calathi.

CANABIS herba ex cuius cortice funes intorquentur, vt ex Plinio diſces li. 19. cap. 9. quo etiam ſenſu accipitur apud Vlpianum l. 1. §. non autem. 5. verſ. igitur. D. de exercitor. In Pand. Flor. appellatur Cannaba. Agellius Cannabum dixit li. 17. ca. 3.

CANABVLA apud Hygenum in li. de limitib. conſt. termini genus eſt, cuius formam eleganter expreſsit.

CANALIS apud Vlpianũ l. funes. 15. D. de actio. empt. eſt lignum cauatum ad cannæ, vnde ducitur, n, dempta, ſimilitudinem, quo aqua confluit in viis.

Canales inſtrumento contineri, & ad aquas ſalientes neceſſarios Vlpianus ſcribit l. quæſitum. §. canales. & §. fiſtula. D. de fun. inſtru. & inſtru. leg.

CANALICOLÆ forẽſes, homines pauperes, dicti quòd circa canales fori conſiſterent, Feſtus auctor eſt lib. 3.

CANCEL

CANCELLARE, eſt ſcripta veluti ductis cancellatim lineis expungere, & delere l.2.D.de iis quæ in teſta.delen.l.emptor.47.§.Lucius.D.de pact. Porrò quid diſtent cancellare, inducere, & circunducere, docet Accurſius in l.ſi quis libertatem. D. de hered. pet. quam differentiam probat Bartolus l. 1.§.1. D. de iis quæ in teſta.delen.& vide infrà ſuis locis: & cancellare omnẽ teſtamẽti ſcripturã dixit Marcellus l. 3. D.eo.Hinc

CANCELLARIVS, in l.3.& l.nemo.C.de aſſeſſo. & domeſtic.actuarius & ſcriba: inde ducto nomine, quod eius officium, id eſt cellula in qua ſcribere conſueuit, cãcellis munita ſit: vt ex inſcriptione marmori inſculpta, quæ Romæ extat T. Aproniani V. C. vrbi præfecti, coniicere poſſum. Eum notarium rectè interpretatus eſt Accurſius in d.l.3. In Gallia autem eò celſitudinis, ac dignitatis euectum tranſlatúmve eſſe conſtat, vt Præfecti Prætorio inſtar ſit, & Nomophylax cenſeatur, vt ſcribit Budæus in Prioribus ad Pand.adnot. altiùs eius dignitatis originem repetens. At apud Vopiſcum in Carino, Cancellarios explicat Turn. qui preces ſupplicéſque libellos, omniáque ſcripta, quibus Princeps ſubſcribere nolebat, cancellabant, fortaſſe è notariorum numero. Cui opinioni refragatur Hotom. in Comm.verb.iuris, vbi huius verbi vim & proprietatem fuſiſsimè declarat: & hoc in Vopiſci loco, Præfect.vrbi vnum ex cancellarijs ſuis fecit: quo fœdius nec cogitari potuit aliquando, nec dici. pro Cãcellariis, Ancillariis legi vult: quo nomine ipſe idẽ vtitur, lenocinij ac libidinis miniſtros ſignificans.

Cancellarij partes hæ ſunt, & munus, Videat (inquit Budæus) vt nulla principis conſtitutio, nulla ſanctio, nullum diploma, nullum reſcriptum, nulli codicilli regij. nó è repubi. atque etiã è dignitate reipublicæ principalique, exeant: cuius cenſuræ, aut ſtylo acta ſua eximi nunquam voluit Principum maieſtas. is Principis præſentis vicarius, &, eo peregrè profecto, Interrex quodam modo cenſendus eſt. Hunc igitur rerum omnium cognitione, omni doctrinarum, virtutúmque genere inſtructiſsimum, & ornatiſsimum, &, vt vno verbo dicam, ἐγκυκλοπαιδίαν abſoluiſſe, ingenióque ad omnia verſatili, omnia in numerato habere oportere neceſſario fatendum eſt: quid, quod res ipſa docet, id reſpublica exigit.

CANCELLARIA quid ſit, pluribus docet Budæus in Forenſibus, officinam, & conuentum appellans, & iuris æquitatíſque promptuarium, & oraculum, & Iuſtitiam ipſam, ſummi iuris emendatricẽ. Porrò à Cancello ducitur.

CANCELLVM numero vnius dixit Vlpianus l. nam & ſi.9. D.quod vi aut clàm. Petronius etiam arbiter eodem numero ea voce vſus eſt, exiſtimans cancellum murum eſſe cœnaculorum, ſeu quorumlibet ędificiorũ ora, ab iniuria lapſus ibi incedentis defendens.

CANCELLI, ligna ſunt inter ſe modicis interuallis in tranſuerſum connexa, quibus tribunalia, ſcenæ, & feneſtrę muniri conſueuerunt. Huiuſmodi quoque feneſtræ Clatratæ dicũtur, Vlpianus de leg.1.l.cætera.41. §.item hoc. item de fun.inſtr.l. quæſitum. Cancellos quoque inſtrumento contineri puto. Cancellos per tranſlationem appellat G. Budæus in Forenſib. locum vbi aduocati ſtantes cauſſas agunt. Galli vocant *le barreau*. Stantes dixi. Nam dum cauſſas agunt, ſtare debent, iudex verò ſedere: ídque Valentinianus & Valens cónſtituerunt l.quiſquis.6.in fi.C.de poſtul.

CANDELABRA, ſupellectili legata, deberi Paulus ſcribit l.3.in prin.D.de ſupel.leg. dicta autem ſunt Feſto lib.3. quód in eis candelæ figantur.

Candelabro ſigillum incluſum vindicari non poſſe, ſed vt excludatur, ad exhibendum agi, idem Paulus ait l. gemma. D.ad exhib. Sed & Candelabro vendito, ſigillum ei incluſum ſeruandum non eſſe putem ex ſententia Solonianæ legis, quam explicui li.2.Iuriſpr. veteris. Legis verba hæc ſunt apud Diogenem Laertium: δακτυλιογλύφῳ μὴ ἐξεῖναι σφραγῖδα φυλάττειν τοῦ πραθέντος δακτυλίου. Hoc ad candelabrum produci poſſe argumento eſt quòd Paulus idem ius conſtituat in vtroque, nempe anulo, & candelabro, dict.l.Gemma.

CANDELA accenſa vtuntur in auctionibus, vt tandiu liceri, pretiúmque augere poſsis, quandiu durat, & donec vnà cum lumine conſumpta fuerit: & tunc meliorem conditionem adferenti addicitur res: argumento ab electione petito, cuius formæ & ſolennitatis commeminit pontifex in Decretali epiſtola.c.cùm veteri. de electione in antiq.

CANDIDATI Romæ dicebantur, qui Conſulatum, vt ait L. Feneſtella lib.2. c. 7. vel alium magiſtratum, vt aliis placet, petebant: dicti, quòd veſtibus candidis induti eſſent: & tranſlatitiè aliarum rerum petitores dici cœpti ſunt. Hinc candidatos reſtitutionis dixit Tertullianus li.2.aduerſus Marcionem.

CANDIDATOS principis appellat Vlpianus l.vnic. D. de offic. Quæſtoris. qui libris ſolis, hoc eſt epiſtolis ſiue orationibus principis in Senatu legẽdis vacabant. Hi & Quæſtores candidati vocabantur. Lampridius in Alexandro: Quæſtores candidatos ex ſua pecunia iuſsit munera populo dare: ſed vt poſt Quæſturã Præturas acciperent, & inde prouincias regerent. Quibus ex verbis candidatos ſuſpicatur dictos Hotom. ea re quod hic ingreſſus erat, & quaſi primordium gerendorum honorum, & ſententiæ in Senatu dicendæ: vt & Vlpi. eodem loco ſcribit. Dio lib.54. Συναγαγὼν δὲ ἐκ τούτου τὸ βουλευτήριον, αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἔπραξεν ὑπὸ βράγχου· τὸ δὲ δὴ βιβλίον τῷ ταμίᾳ ἀναγνῶναι δοὺς, τά τε πεπραγμένα οἱ κατηριθμήσατο.

CANIS pecudum numero non cõtinetur, Gaio l.2.D. ad leg.Aq. ſed nec inter feras beſtias eſt, vt ex Gaio colligere potes. Canis impudicus dicitur Epiſcopus, qui nec regiminis in ſerationem habuit, nec ſua delicta deterſit, nec filiorum crimen correxit, vt dicit Auguſtinus c.qui nec regiminis.2.q.7.

Canis, apud Feſtũ pro collari ſeu vinculo, ſiue tormenti genere hodie frequenti, quod collo reorum inijcitur ignominię cauſa, aut pœnę cauſa, vt ſignificatur l.7. D. ad leg.Iul.de vi.pub.his verbis: Aut quid in collum iniecerit, vt torqueatur. Huc forſitan alluſiſſe videri poſsit Plautus in Caſina: Deos quæſo tu vt quidẽ hodie canem & furcam feras.

CANINA FACVNDIA, apud Salluſt. & Hierony. de grege moratorum (nó oratorum, vt deprauatè legitur apud Cic. Actionis 1.in Verrem li. 1.). ſeu rabularum intelligi quidam annotarunt. Hinc Prudentius:

Inde canina foro latrat facundia toto.

CANON Gr. regula Lat.c. Canon. Diſt.3. Canonibus ſoluere, Legibus ſoluere, Gratiã canonis facere, Gratiã legis facere, pro diſpẽſare, Bud.l.princeps. D. de legi.

Canon etiam dicitur omnis eccleſiaſtica conſtitutio, Panorm.& alij Pontificij in c.1.de conſtitut.in antiq. ſic accipi debet in l.priuilegia.C.de ſac.ſanc. eccl. & ibi vide Bartol.& Bald.diſputantes legibus, an canonibus ſtandum: & docui in tabulas Bartoli.

Canon publicus, in Cõſtitutionibus Imperatoriis anniuerſariã pẽſitationẽ, collationem, & præſtationẽ ſignificat, quę à prouincialib' quotãnis populo vel Romano, vel Cõſtantinopolitano, vel Alexãdrino gratis ac ſine pretio vllo mittebatur: qui ſpeciebus his conſtabat, frumẽto, vino, carne, oleo, &c. vt patet ex ti. Co, li.10.& C. Th. de canone frument.vrb.Rom. De fru. vrb.Conſtan. De frument. Alexand.

Canon varij generis eſt, ídque ex ſubiectis liquidò conſtabit. Erat igitur Canó aurarius, l.priuatę.10. C. de excuſ.mu.li.10. Et Canon delegationis, d.l. priuatæ. Canó emphyteuticus, l.fi.§.neceſsitatẽ.C.de iu.emphyt.

Canon frumētarius vrbis Romæ, Rubr. C. de cano. fru. vrb. Rom. li. 11. Lamprid. in Heliogabalo. Iuſſerat, inquit, & canonem Pop. Romani vnius anni meretricibus, lenonibus, & exoletis intramuratis dari, extra muratis alio promiſſo, cum eo tempore iuuata prouiſionem Seueri, & Traiani ſeptem annorum frumētarius eſſet.

Canon telonei, quod ratione menſæ publicanorum, penditur: cuius meminit Caſsiodorus li. 5. Variar. ad Ampelium: Telonei quin etiam canonem nulla faciatis vſurpatione confundi.

Canon glebæ, apud Sidonium Apollinarem li. 6. Epiſt. ad Papam Cenſorium, qui ratione glebæ præſtatur. Quem ſi domeſticis fidei deputata humanitate foueatis, id eſt, vt debitum glebæ canonem non petatis, tantum lucelli præſtitum ſibi, &c.

Canon largitionalium titulorum, 4. rubr. C. de canone larg. tit. li. x. eſt qui ex more infertur theſauris, vel ærario priuato Principis, l. 1. C. eod.

Canon metallicus, l. 2. C. de metall. li. 11.

Canon veſtium, l. 1. C. de milit. veſte. li. 12.

Canon vrbanus l. nauiculario. C. Th. de nauicula. eſt & vrbicarius l. 2. C. de cano. fru. vrb. Rom. li. 11. Eſt & alius in edicto 13. Iuſtiniani.

Canonum quidam ſunt latæ ſententiæ, quidam ferendę: ille verbo innodatus, hic futuro innodetur. gloſ. in verb. innodetur. in ca. quicunque. §. inhibemus. de hæret. lib. 6.

CANONIA, vt Panormitanus definit c. cùm M. Ferrarienſ. extr. de conſtit. in antiq. eſt ius ſpirituale prouenìens eo ipſo, quòd aliquis recipitur in canonicum: quid diſtet à præbenda, vide infr. Præbenda. Canonia eſt nomen tituli, & iuris. & vide Inno. in dicto c. cum M. Ferrarienſ.

CANONICÆ Nouella 69 ſunt monachæ, vt conſtat ex 2. Nicenæ c. 20. & epiſt. Baſylij, πρὸς Διοδώραν κανονικὴν περὶ βίου κανονικοῦ.

CANONICA PENSITATIO, l. 2. C. de luc. aduocator. lib. 12.

Canonica illatio, cuius meminere Imperatores Honor. & Theod. in l. placet. C. de ſacroſ. eccle. eſt ordinarium munus, quod habet certam præſtationem lege impoſitam, ad cuius ſolutionem etiam eccleſia tenetur.

Canonici equi, l. 3. C. Th. de equorum conlat. diſces qui ſint ex l. 1. 2. & 3. eod. tit. C. Th.

Canonica inſtitutio in c. beneficium. de reg. iuris. li. 6. eſt legitima collatio beneficij, ſecundum eccleſiaſticorum decretorum regulas: vt ex gloſ. Dino & Alberico liquet. Eodem ſenſu

Canonica præſcriptio, & Canonicè procedere dicimus paſsim in iure pontificio.

Canonica monitio, quando citatio interuenit cum tribus monitionibus, vel vna pro omnibus peremptoria. c. conſtitutionem. de ſent. excom. lib. 6.

Canonica portio, eſt quæ à Canone deputatur eccleſiæ parochiali de relictis à parochiano. vide tex. & doctores in c. in noſtra. extr. de ſepult.

CANONICARII in conſtit. Anaſtaſij quæ Græca eſt l. fi. C. de exact. tri. li. 10. & Iuſtiniani Nouel. 30. §. πρόνοιαν τοίτω. & alibi, ſunt palatini qui mittuntur in prouincias ea ſcrinio canonum ad exigendos ſolemnes titulos fiſcales, & mittuntur vel à Comite domorum, aut præpoſito ſacri cubiculi, vel à Comite priuatarum, vt eſt in formula Comitiuæ priuatarum Caſsiodori, Canonicarios dirigis.

CANTHARIDAS, inter venenata animalia enumerantur à Marciano l. 3. §. alio S C. D. ad l. Cornel. vnde & Cantharidis venena dixit Tertullianus Iuriſcoſ. in li. aduerſ. Marcionem. Vtriuſque ſententiam probat Plinius li. 29. c. 4. ad fin his verbis, Cantharidas diximus. ſed & in his magna quæſtio: quoniā ipſæ venena ſunt potę veſicæ cum cruciatu præcipuo. Sunt autem Cantharides vermes terreni virides, auri colore ſuperlucentes, in ſummitate ramorum fraxini, aut oliuæ naſcentes. Tranſlatitiè pro venenata potione ex cantharidibus confecta ſumitur in d. §. alio S C. & à M. Cicerone lib. 9. Epiſt. Caius Carbo, accuſante L. Craſſo, cantharidas ſumpſiſſe dicitur.

CANTHARI apud Vlpianum l. cætera. 41. §. item hoc. D. de leg. 1. ſunt ludicræ quædam effigies & figuræ, per quas aquæ ſaliunt, fortaſſe ad cātharorum animalium, aut verò ad canthari vaſis quo potari Liber pater ſolebat, ſimilitudinem effictę. Auſonius in epiſtola Edyllij 16. Harum verticularum variis coagmentis ſimulantur ſpecies mille formarum: Elephantus bellua, aut aper beſtia, aut anſer volans, & mirmillo in armis ſubſidens, venator & latrans canis: quin & turris, & cantharus, & alia huiuſmodi innumerabilium figuratum, quæ alij alio ſcientiùs variegant. Hinc optima ratione cātharos, perſonas, ex quarum roſtris aqua ſalire ſolet, appellat idem Vlp. l. fundi. §. caſtella. D. de actio. emp. Iulius verò Pollux li. 6. Onomaſt. c. 16. Poculi ſpeciem κάνθαρον eſſe ſcribit.

CANTHARIVS Feſto, li. 3. equus cui teſticuli amputantur.

CAPAX, vt notam vulgo ſignificationem prætereuollitem, habilem ſignificat, vt apertè colligitur ex Vlpiano l. 1. §. non autem. in fi. D. de exercitor. Huius verba hæc ſunt, Vt ecce ſunt naues quæ Brundeſium à Caſſinpa, vel à Dyrrachio vectores traiiciunt, ad onera inhabiles. Adiicit. Item quędam fluuij capaces, ad mare non ſufficientes. Sed ea ſignificatio ad factum refertur. Sed & habilitas illa ad ius pertinet. Nam capax dicitur ille, cui relinqui iure poteſt, quicúmve teſtamenti factio (vt loquuntur interpretes) paſsiua eſt, quíve capere quid poteſt.

CAPENO, vas vinarium L. Baifio ad l. cum aurum. 19. §. argento. D. de aur. & argen. leg. vide apud eundē Baifium, qui Plutarchum citat.

CAPELLAE, Bernardo iuris Pontificij gloſſulario ca. concedimus. de cōſecr. diſt. 1. dicuntur Oratoria non conſecrata. Papias dictam putat Capellam, quaſi capientē λαὸν, id eſt, populum, vel laudem. De Capellis vide d. c. concedimus. & 16. q. 2. per totum. & c. peruenit. & ſeq. ead. cauſ. q. 1. & ext. de capel. monach. & ibi doctor.

CAPERLATA poſſeſsio, cuiuſdam fundi poſſeſsionis ſiue nomen eſſe Accurſius interpretatur in l. Aurelio. D. de li. leg. quod & A. Aug. li. 3. Emend. c. 7. probat. Alciatus li. 6. c. 23. Parerg. cùm prolatis repoſuit: alij Caprelatum, alij Capellatum. Accurſij lectio & explicatio veriſsima eſt.

CAPERE, vt Vlpianus ſcribit l. aliud. 71. D. de verb. ſig. eſt cum effectu: accipere verò, etiam ſi quis non accepit vt habeat. quod & Accurſius docet l. cum ei. 42. D. de leg. 2. Effectum autem acquiſitionis duraturę accipi oportere rectè putat A. Alciatus. Hinc optimè colligit Vlpianus in d. l. aliud. in hæc verba: Ideo non videtur quis capere, quod erit reſtituturus. Quibus ex verbis colligitur, Capere eſſe iuris: Accipere verò facti: vt cum dicimus, Capere ex teſtamento, Capere hereditatem, legatum, fideicommiſſum: Idem enim valet, quod iure ſibi acquirere. vt cum ita ſcribitur: Lucius Titius cum capere potuerit, heres eſto, l. in tempus. 62. D. de her. inſt. vnde ſolidum capere non poſſe dicuntur, quibus id acquirendi ius non eſt, l. ſi quis. 72. l. qui non militabat. 78. in fin. D. de hered. inſt. Sed reclamat Iauolenus ſuperiori dicto Vlp. in d. l. aliud. l. cum ei. D. de leg. 1. Cum ei, ait, qui partem capiebat, legatum eſſet, vt alij reſtitueret, placuit ſolidum capere poſſe. Accurſius in l. cum ei. hanc ἀντινομίαν diluens ſcribit, in d. l. cum ei. impropriè accipi. Nam qui tantum erogat

tum erogat quantum accepit, capere quid non videtur Paulo l.ciuitatibus.122.in fi.D.de leg.1. καταχορηγῶς etiam accipitur apud Pomponium l.1.§.1.D. de fideiuſ.tuto.vbi Accurſ.interpretatur, accipit, vel aufert: cuius interpretationem probat Alciatus in d.l. aliud. ibi fortè legi poteſt, *rapit*. nam Iuriſcoſ. ſtatim ſubiicit, *Non quidem crimine caret.*

Capere etiam accipitur pro capi facere, & iubere, In ca. cum Epiſcopus.de offic.ordin.li.6.& ita explicat ibi Ioan.Andr.Nam vt idem ait, Epiſcopus ipſe non debet aliquem tenere, aut prehendere. Sunt qui dicant, capere, poni, pro auctoritate propria capere: quorum ſententiam probat Andreas Alciatus ad dictam l.aliud.

Cepiſſe etiam is intelligendus eſt, quamuis alij adquiſiuit, Paulus auctor in l.cepiſſe.D.de verb.ſig.

Capere ex teſtamento non poſſe apud Vlpianum l.cum autem.23.§.fina.D.de ædil. edict. is dicitur cui teſtamenti factio paſsiua (vt doctores loquuntur) non eſt, & cui aliquid relinqui poteſt, vt ſibi quærat. Eodem ſenſu accipitur in l.fin.D.de leg.1.& l.in fraudem.10. D.de iis quæ vt indignis.& l.in tempus. D. de hered. inſtituend. & l.ſi Titio.D.de legatis 2. Capere, id eſt capacem & habilem eſſe ad quærendum, l.ſi is qui 11. D.de vulg.l.qui non militabat.§.fi.D.de heredibus inſtituend.l.3.D.de iure fiſci.

Capere ſolidum non poſſe dicuntur apud Terentium Clementem, l.ſi is qui.6.D.de vulg.qui totius hereditatis acquirendæ inhabiles ſunt, & incapaces. Eodem fere ſenſu capere ad certum modum dixit C.Scæuola, l.qui teſtamentum.27.D.de probat. Hinc Capiendi ius apud Calliſtratum l.2.§.item diui.D.de iure fiſci. & Iuuenalem in Satyr.

Si capiendi ius nullum vxori, &c.

Cepiſſe non videtur, qui per exceptionem à petitione remouetur, l.non videtur.13.D.de di.reg.iur.antiq.P. tamen Decius legiſſe videtur cœpiſſe, cum diphthongo, atque pro inchoaſſe ibi poni, improbata Accurſij interpretatione. Subiicit cepiſſe poni ibidem pro acquiſiiſſe, per gloſ.in l.ſi quis obligatione.§.fin.D.eodem.& hęc vltima vt verior, ita probabilior, receptiórque ſemper mihi viſa fuit lectio.

Cepiſſe videtur Paulo l.2.D.de calumn. qui obligatione liberatus ſit. Repetitur in l.ſi quis.115. D. de diuer. reg. iur. antiq. Idem cenſuit in l.Neſennius.22.§.fin. D. ad legem Falcid. & Iulianus in l.mortis.18.§.1.D. de mort.cauſ.don.

Capere etiam vſu, adquirere ſignificat l.nunquam.§.2.& l.eum qui.D.de vſucap. l.2.§. cùm Stichum. D. pro empt. Eodem ſenſu

Capere dominium dixit Vlpianus l.ſi finita.§.Iulianus. D.de dam.infect.& in ſumma dominiũ Capere, Paulus l.Prætoris.§.D.eod.tit. Et

Capere tempore, Vlpianus l.ſi aliena.§.1.D.de vſucap.& l.bonæ.48.D.de acquir.rer.domi. Et

Capere poſſeſsione, Paulus in l.pignori.§.ſi mandauero.D.de vſucap.& l.3.§.fin.D.de acquir.poſſeſ.

Capi interdum etiam ſignificat fraudari, & decipi, l.3.§. ergo.& l.verùm.§.ſciendum.D.de minor.& alibi paſſim in iure noſtro. Exempla tibi frequens lectio ſuppeditabit. Eodem verbo in eundem ſenſum vſus eſt & Virgilius libro 2.Aeneid.

Talibus inſidiis periurique arte Sinonis
Credita res, captique dolis, lacrymiſque coactis, &c.

Capi etiam dicuntur virgines Veſtales, flamines Diales, Pōtifices, Augures, qui ſacerdotes creabātur. Capi autē virgo propterea dicitur, quod Pontificis Max.manu prehenſa, ab eo parente in cuius poteſtate eſt, velut bello capta dicitur. hæc Agellius lib.1.c.12. Captas in poteſtate parētum eſſe deſinere ſcribit Vlpianus Epitom.titul.10.

Capi dicebatur arbiter, in quem litigatores cōuenerant. Terentius in Heautontim. actus 3.Scen.1.

–Simus & Crito
Vicini noſtri hic ambigunt de finibus:
Me cepere arbitrum.

Capessere honorem, l.1.C.ſi ſer.vel libert.ad dign. aſpir.lib.12.pro ire ad capiendum, vel aſpirare ad honorem, Plautus dixit in Bacchid.& alibi ſæpè. Virgilius pro perferre accipit. Plautus pro immittere, & recipere.

Capio dominij apud Paulum l.damna.18.in princ. D.de damn.infect. & vsvcapio, vide infr. Vſucapio, & mortis cauſſa capio, de qua in l.mortis cauſſa capimus.18.& l. mortis cauſſa capitur. 31. D. de mort.cauſ.cap.& pignoris capio in l.à diuo Pio.§.ſi rerum.(aliàs in vulg.Cod.incipit, ſi ſuper.) D. de re iudic.& l.fi.C.Th.de diſtrah.pigno.

Captus luminibus in l.vnic.C.qui morbo.dicitur oculo vtroque orbatus.

Captio, deceptio, fraudatio, fallacia, l.1. D. de in integr.reſtit.l.1.D.de mino.& damnum, l.ob id. 43. D. ad leg.Aquil.& l.pen.D.de vacat.mun. Hinc

Captiosa ignorantia, quæ damnum infert: contraria eſt lucroſa l.quod autem.6.§.ſi quid cum pupillo. D.quę in fraud.cred. Et

Captioſi Articuli, vide ſuprà Articulus.

Captioſum, damnoſum, l.ſi rem.41. D. de vſucap. & in eundem ſenſum dicitur Captioſus metus, l. item ſi. 14.§.aliquando.D.quod metus cauſſa.

Captare à capio ductum conſtat. Captare aliquem hi à veteribus dicebantur, qui ſimulato obſequio munuſculiſve eius ſuprema iudicia aucupabantur. Martialis libro 6.Epigram.

Scis te captari, ſcis hunc, qui captat, auarum:
Et ſcis qui captat, quid, Mariane, velit. Et eod.ſenſu

Captare teſtamentum dixere Senec.li.6.de benefi.An vt Arruntium, & Aterium, & ceteros, qui captandorum teſtamentorum artem profeſsi ſunt.& Plinius li.20.c. 14.Et paulò, ait, antè Iulium Vindicem adſertorem illum à Nerone libertatis captatione teſtamenti lenocinatum. Erant autem Romæ qui ſenes orbos & valetudinarios locupletes demereri ſtudebant, vt ex eorum teſtamentis quid ferrent. Eiuſmodi captatores pleroſque videas, qui ex Iro inopibus magis ad diuitiarum faſtigium euehuntur. Cuiuſmodi captatoria officia ridet Lucianus in dialogis mortuorum.

Captare etiam hereditatem in eundem ſenſum dixit Vlpianus noſter l.1.D.ſi quis aliq.teſta.prohib.& Impp. l.ſi maiores.C.de tranſact. Hinc

Captatoriæ inſtitutiones Alciato li.2.Parer.c.31. quæ ex hac cauſſa fiunt, vt ab aliquo inſtituatur quis, vel legatum conſequatur. Alciati ſententiam probat eius auditor An.Auguſtinus li.4.Emendationum, c. 15.Has nullius eſſe momenti diuus Philippus reſcripſit l.captatorias.11.C.de teſtamen. milit. quod & in captioſis ſcripturis Gaius reſpondit l. captatoriæ.64. D.de legatis 1.Quæ & ad eas inſtitutiones, legata, & huiuſmodi ceteras liberalitates ſubdoloſorum blanditiis expreſſas eadem æquitatis ratione produci poteſt. Planè, quæ ex mutuis adſectionibus dimanarunt iudicia, non improbauit Senatus l.captatorias.& l.ſeq.& l.Clemens.D.de heredibus inſtituend. & Nouell.Valent.tit.4.de Leonio. Sed & in piis cauſſis captatoriæ inſtitutioni locum eſſe Bartolus tradit l. captatorias. D. de heredibus inſtituen. adfert Decretalem Pontificis epiſtolam c.cum tibi.extr.de teſtamen. vbi de captatoria nullum verbum, ſed de voluntate in alterius diſpoſitione commiſſa: quod legitimo modo intelligendũ eſt. Tu vide ibi Bernar.gloſſularium,

& alios interpretes.

Captari verba dicuntur apud Paulum in l. penul. D. ad exhibendum. cùm torquentur in aliam ſignificationem, quàm intellexerit is qui ea pronũtiauit, vt ait Auguſtinus li. 4. Emendationum, c. 5.

CAPTIVVS à capio dictus, ſignificat eum, qui bello captus eſt, l. 4. iũcta l. 5. §. captiuus. D. de captiuis & poſtliminio reuerſ. & §. ſerui. Inſtitut. de iure perſonarum. quo ſenſu accipitur apud Agellium li. 7. c. 18. & Virgilium libro 9. Aeneid.

Præterea bis ſex genitor lectiſsima matrum
Corpora, captiuóſque dabit, ſuáque omnibus arma.

Sic quoque ſumitur in diuorum Seueri, & Antonini reſcripto l. 1. C. de poſtliminio reuerſ. Hinc in eundem ſenſum Captiuitas l. final. C. eodem. & dicto §. ſerui.

CAPSA, ciſta, quòd in ſe res repoſitas, reconditásve capiat. Hinc

CAPSARII, qui mercede ſeruanda in balneis veſtimenta ſuſcipiunt. ita definit Paulus l. 3. §. fina. D. de officio præfect. vig. quam definitionem probat Epiphanius libro 2. Panar. in hæc verba, πρῶτον μὲν φασὶ τοὺς τοιούτους τὰς αὐτῶν ἐκκλησίας ... Pars autem ea balnei in qua conſtituebantur capſarij, ἀποδυτήριον dicebatur. Capſarij etiã dicũtur Vlpiano, qui pueris euntibus in ſcholam libros portant l. ſi collectaneus. 13. D. de manumiſſ. vindict. quo ſenſu accipitur apud Suetoniũ in Nerone c. 36. Conſtat, ait, quoſdam cum pædagogis, & capſariis vno prandio pariter necatos. Eodem pertinet quod ait Iuuenalis Satyra 10.

Quiſquis adhuc vno partam colit aſſe Mineruam,
Quem ſequitur cuſtos anguſtæ vernula capſæ.

Capſarij autem in qua ſignificatione accipi debeant apud Tarruntenum Paternum l. fina. D. de iure immu. nondum planè conſtat: ſuperioribus duabus non continẽtur. neque enim his tributa cenſenda eſt munerum grauiorum vacatio: neque pro capſarum artificibus accipi ibidem poteſt, vt quidam Lexicographi autumant. Nam illic non ſubiecisset Iuriſcoſ. & artificibus. Tu conſule Baſilica in eum Paterni locum.

CAPVT ex Græco ductum, vt Feſtus li. 3. ſcriptum reliquit: quod illi interdum κάρα dicunt, ídque per apocopen, pro κάρανον. Varia, & multiplex eſt huius verbi acceptio. Primùm quidem Caput, quia principale hominis membrum, & rationis ſedes eſt, à Platone in Timæo diuiniſsimum appellatur: ideóque ... pro toto homine ponitur: & ſic pro perſona apud Paulum l. 2. D. de public. iudic. l. 3. D. de capit. minut. l. 7. verſicu. ex nouis. in fi. D. eodem. & Papinianum l. penultima. §. teſtamento. D. de bonorum poſſeſsio. ſecundum tabulas. Eodem ſenſu κεφάλαιον à Græcis, vt apud Lucianum, ὅ, τι περ κεφάλαιον τῶν κάτωθεν ἀγαγεῖς; quodnam caput ex inferis eduxiſti? Sic etiam caput dicitur quodcunque in recenſione numerum efficit, à Dialecticis indiuiduum appellatum. Hinc in gregibus & armentis tot capita numerantur, quot beſtiæ ſunt, l. 1. §. vlt. & l. 3. D. de rei vindic. l. 13. D. de pign. Vnde in locum demortuorũ alia ſubſtituere, apud Vlp. l. 8. & l. 70. D. de vſufr. quo eodem modo Vlp. in l. pronuntiatum. 195. D. de verb. ſign. ita ſcripſit: Et cum paterfamilias moritur, quotquot capita ei ſubiecta fuerint, ſingulas familias incipiunt habere. Hinc Tributum capitis dicitur à Iuriſco. quod in ſingulas perſonas imperatur, l. 3. & l. vi. D. de cenſi. Hinc cẽſa dicũtur ciuium capita, cum à cenſoribus in luſtris cõdendis eorũ nomina in tabulas publicas relata ſunt. Hinc apud Papinianũ, l. 11. §. 2. D. de bon. poſ. qui ſe arrogandum dat, cum capite fortunas quoque ſuas in aliam domum ac familiam transferre dicitur: id eſt cũ ſua perſona, vt vulgus loquitur. Hinc diuiſio in capita, id eſt in viriles, Vlp. l. 2. §. 1. D. de ſuis & leg. §. noſtra autem. Inſt. de hered. quæ ab inteſtato defertur. quod Iuſt. κατὰ τὸν τῶν προσώπων ἀριθμὸν interpretatur, ſcilicet vt æquales partes quiſque ferat: cui opponitur ea quæ in ſtirpes dicitur. Hinc cum ordinis alicuius quoddam ius eſt proprium ac præcipuum, ſi quis ex illo ordine moueatur in quo caput ſiue numerum obtinebat, capite minutus dicitur, id eſt iure illo, quod illius ordinis erat proprium, priuatus ac deminutus. Hinc capitis deminutio apud Iuriſconſultos. Nam in eo tractatu Caput ſine dubio ius ſignificat, ex eo alicui quæſitum, quòd caput ſiue locum in ordine aliquo, cuius erat illud ius, obtinet. Qua de cauſſa, Paulus in l. 3. in fi. D. de cap. min. ſeruũ capite minui negat: quia nullum, inquit, ius habet. Exempli cauſſa, liberis hominibus, qui nondum tamen tribum obtinent, facultas eſt (quæ & libertas appellatur) quidlibet faciendi. Quare qui in eum ordinem (ſic enim Cicero loquitur) cooptatur, caput iam habere dicitur. vnde ſeruus qui pro libertate pretium perſoluit, precium pro capite ſoluere dicitur, apud Plautum & Iuriſconſultos frequentiſsime, id eſt vt liceat illi caput in ordine libertorum obtinere: qui ſi poſtea libertate multetur, capite, id eſt iure libertorum minutus dicetur, l. vlt. D. de cap. minut.

CAPVT liberũ, pro homine libero veteres dicebãt: Hinc illa definitio Seruij in l. 1. D. de tut. Tutela eſt vis ac poteſtas in capite libero. & apud Agellium li. 5. c. 19. Tutoribus in pupillos tantam eſſe auctoritatem fas non eſt, vt caput liberum fidei ſuæ commiſſum, alienæ ditioni ſubiiciant. Hinc

Caput liberum facere, pro manumittere, apud Plautum in Mercat. Liberum caput tibi faciam paucos menſes. Hinc

pro Capite pecuniam ſoluere, id eſt pro libertate. Plautus in Perſa, Vt des mihi numos ſexcentos, quos pro capite pendam. Idem in Pſeudolo, Actu 1. Tu autem, qui pro capite argentum mihi iam iámque ſæpè numeras. Seneca Epiſtola 1. libro 11. Eripe te hac ſeruitute, quam extremæ quoque conditionis mancipia, & in his ſordibus nata exuere conantur, peculium ſuum, quod comparauerunt capite fraudato, pro capite numerant. Hinc in eandem ſignificationem, in Caput alicuius interrogari, Arcadius l. de minore. §. poteſt. D. de quæſtionib. torqueri Vlpianus l. 1. §. ſeruum. D. eodem. aiunt, & teſtimonium dicere idem dixit, l. qui cum. 14. §. is demum. D. de bon. li. pro in perſonam.

Caput etiam ſtatum ſignificat. Sic capite minuti dicuntur, qui ſtatum mutant, in edicto Prætoris, l. 2. §. 1. D. de cap. minut. vnde Capitis minutionẽ ſtatus mutationem definit Gaius l. 1. D. de cap. minut. id eſt ademptionem iuris eius quod quis vel ex libertate, vel ex ciuitate, vel ex agnatione proprium habebat. Hinc

CAPITE DEMINVTVS dicitur, qui mutatus eſt ciuitate, & ex alia familia in aliam adoptatus: & qui liber alteri mancipio datus eſt: & qui in hoſtium poteſtatem venit: & cui aqua & igni interdictum eſt. Feſtus. Hinc

Capitis deminutio, quam in tria genera diſtribuit Paulus l. fina. D. eodem. in maximã, mediam, minimam. Tria enim ſunt, inquit, quæ habemus: libertatem, ciuitatem, familiam. igitur cùm omnia hæc amittimus, hoc eſt libertatem, ciuitatem & familiam, maximam eſſe capitis deminutionem. Cùm verò amittimus ciuitatem, libertatem retinemus, mediam eſſe capitis deminutionem. Cùm & libertas, & ciuitas retinetur, familia tantùm mutatur, minimam eſſe capitis deminutionem conſtat. Quam Pauli diuiſionem & probat, & explicat Iuſtinianus Inſtitut. de capit. deminut. Vlpianus

nus tamen genera duo conſtituiſſe tantùm viſus eſt, magnam & minorem, l.1.§.ſi filius.D.de ſuis & legit. heredib. Minorem, mediam interpretatur illic Accurſius, quod probatur in §.minor.inſtitut.de cap.deminut. Hic velut ἀντινομίαν ita conciliandam putem, vt minore etiam minima contineatur. Hoc probatur iunctis §§.ſi filius.& minor. Sed enim magna Capitis deminutione etiam mediam comprehendunt plerunque Iuriſconſulti, l.1.§.capitis.D.ad Senatuſconſultum Tertyllianum. quod & Seuerino Boethio probatur, qui deportationem maximam capitis deminutionem appellauit.

Capita deminuta, capiuntur pro capitatione, pro tributo videlicet, quod pro ſingulo quoque capite exigebatur. Pacatus in Panegyr. Quid memorem capita deminuta, & vitam ære taxatam? Alciat.l.vnic.C.de colonis Thracen.li.11.

Caput quoque initium ſignificat, in ea formula, à Capite rationem reddere, id eſt, ab ipſo actus geſti initio, l.atquin.19.§.1.D.de negotiis geſt. Originem aquæ primam ſonat, l.aquā.16.D.quemadmod.ſeruit.amitt. l.ſeruitus.9.D.de ſeruit.ruſti. quod & Vlpianus his verbis l.1.§.caput.D.de aqua quotidiana & æſti. explicat: Caput aquæ illud eſt, vnde aqua naſcitur. Vitruuius libro 7.cap.1. Tum deprimendus eſt puteus in eo loco, & ſi erit caput aquæ inuentum, plures ſunt circa fodiendi. Siculus Flaccus libro de conditione agror. Quidam, ait, enim riui ab origine, id eſt, à capite, donec in mari defluant, fines poſſeſsionibus præſtant. Sæpiſsimè hoc verbo in eundē ſenſum vtitur I. Frontinus li.1.de aquæductib.

Caput rationum, eam ſolam partem, quæ ad inſtruendum aliquem pertinet, ſignificat, velut ſumma.l.argentarius.§ 1.D.de edendo. Accurſius ibi à capite, id eſt, cum die & conſule, quæ ſunt in capite, interpretatur: quod ineptum eſt. Bartol. appellat particulam illam ſeiunctam, quæ ad rem pertinet, & qua de agitur. quod & veriſsimum eſt, vulgò Capitulum vocatur: quo ſenſu ſæpè κεφάλαιον apud Græcos reperias. Sic eodem ſenſu Caput mandatorum dixit Marcianus, l. diuus.6.D.de cuſto.reorum.& caput Edicti Varro libro 5. Linguæ. Lat.

Caput anni, pro initio accipi adnotat Accurſius l.t. C. quando dies legat.ced. Caput montis appellat Bartolus in tract.de inſulis, §.quod frequēter.numero 5. per l.1.C.quādo dies leg.ced. quod ſupra partē ſuperiorē eleuatū eſt. Caput rei etiam vocat, per quā in illā rem ingredimur. Caput prouinciæ dicitur ciuitas honorabilior, Bartol.d.§.quod frequenter accidit. per l.inter claras.in princ.C.de ſumma Trinit. Caput contubernij, apud Vegetium li.2.cap.8.denis militibus præpoſitos ſignificat.

Capita pro fœno, paleis, & iumentorum pabulis poni ſolebat, l.1.quæ Græca eſt.C.de ann.& trib. libro 10. & in tit.de annonis & capitu, & alibi ſæpe. Marcellinus libro 22. Pabula, inquit, iumentorum, quæ vulgò dictitant capita. Caſsiodorus libro 7. Epiſtol. Var. Ad equos capitum definitum. Capitu autem in d. titulo cum effertur, quidam mēdoſum exiſtimant, & capitibus, alij capitatione reponunt: nec animaduertunt ea forma dictum qua ſignificatu, quarta nominum declinatione, & ſcribatu, l.1.D.de mun.& honor. tametſi, capitibus, ſuſtineri poteſt.

Capita officij, primates officij ſonāt, l.2.C.de proximis ſacr.ſcrin. vt colligitur ex l. fina.de offi. diuerſ. libro 1.C. Vtriuſque legis eadem eſt ſpecies, & ſic geminantur, vt adnotaui libro primo Mediæ Iuriſprudentiæ. Capita ſcholarum, dicuntur milites in ordine caſtrenſi, Marcellino libro 25.

Capitis etiam appellatione ſors principalis continetur, l.vnic.in fin.C.Theod.de vſurp.rei iudic. Sed capitis, ait, quidem duplæ, vſurarum verò ſimplę. Ambroſius cap.5.de Tobia. Offertur, inquit, pecunia creditori, vix exoluis vſurā, caput debes. Sic Gręcis κεφάλαιον, ſicut in ea re teſtis eſt Aeſchines clariſsimus apud eos Orator, ἕως τὸ κεφάλαιον ἀπέδοσαν, quo ad ſummam ſoluerunt & ſortem.

Capita nundinatitia appellat Tertullianus in libro de velandis virginib. petulantiam, impudentiam oſtentatitiæ virginitatis. Vtinam talibus carerent vrbes pleræque, vbi πολλὰ ἑαυτὰς ὀφθαλμοῖς ſe proſtituunt, vt ait Ariſtophanes in Nubibus.

Ex Capite huiuſmodi formulas & apud iuris Ciuilis, & aliarum rerum claſsicos auctores conceptas animaduerti.

Caput noxa ſequitur, prouerbium apud Iuriſco.l.1.§.14. D.depoſ. & l.qui ex pluribus. 20. & l. vlt. D. de nox. act. in quo vox Caput pro perſona quæ caput habeat, & cum qua lege agi poſsit, poſitum eſt: veluti, quādiu Parmeno meus eſt ſeruus, eius ſum caput.

Capitis accuſare apud Vlpianum l. qui cum maior. 14. §.iādemum.D.de bo.libert. videtur, qui tali iudicio adpetit, cuius pœna aut ſupplicium habuit, aut exilium quod ſit vice deportationis, vbi ciuitas amittitur: quod probat Terentius Clemens l.cū patronum. 10.D.de iur.patro. Sic accipitur in l.ſi filius.§.pen.D. de fideicomm.libert.

Capitis anquirere apud Liuium li.26. capitaliter accuſare. Capite litē ęſtimare apud M. Ciceronē in Cluentiana, eſt capitales concluſiones concipere: Vt lis hęc, ait, capitis æſtimaretur.

Capite cauere. Budæo in Forenſibus, eſt ſub vita, & honore promittere, ex M.Cicerone.

Capite, & fortunis cauere, eidem ex Plinio, eſt obligare perſonam, & bona.

Capite cenſi Agellio li.16.ca.10. qui nullo, aut paruo ęre cenſebātur. Extremus autem cenſus capite cenſorum fuit æris 375.

Capitis iudicium facere, apud Macrum, l.lex.7.D.de leg. Iul.repet.accuſare.

Capite ſancire Budæo in Forenſibus, defendere ſub pœna ſuſpendij.

Capital à capite ducitur, vt ait Varro libro 4. Ling. Lat. eſtque, vt idem ſcribit, texta faſciola, qua capillum in capite colligarēt. quod ſacerdotulæ in capite etiam nunc ſolēt habere. At Feſtus li. 3. Linteū fuiſſe quoddam. quo in ſacrificiis vterentur, tradit. Capital alia ſignificatione eſt Capitis periculum, crimen capite vindicandum, vt explicat Nonius, quod capitis pœna luitur, vt Feſtus eodē libro Sic accipitur Apud Arrium Menandrum l. omne.6.§.4.D. de re milit. Siquis commilitonem vulnerauit, ſiquidem lapide, militia reiicitur: ſi gladio, capital admittit. & Calliſtratum in l.fina. D.de termin.mot. Cic.de Leg.li.2. Quiſque non paruerit, capital eſto.

Capitalia iudicia ea dicūtur, ex quibus pœna mors, aut exilium eſt. hoc eſt, aquæ & ignis interdictio. per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate. ita definit Paulus l.2.D.de public.iudic. De iiſdem loquitur collega eius Vlpianus l.ſeruum.33.§.publicè.D. de procuratoribus.

Capitalis omnis cauſſa, licet Latinè loquentibus exiſtimationis eſſe videatur, tamen appellationem capitalem mortis. vel amiſsionis ciuitatis intelligendam eſſe ſcribit Modeſtinus l.licet.103.D.de verb.ſig. in quem videndos relinquo Bartolum, Alberic. & Alciatum, & M.Ciceronem in Orat.pro P.Quinctio. Quod ait Modeſtinus, Omnia, etiam ad ciuiles cauſſas pertinet, quæ infamant.

Capitale crimen dicitur, Bartolo interprete in l.

a.D.de

2.D.de public.iudic.ſiue ſit mors naturalis,ſiue ciuilis.Quærit deinde vtrum in dubio crimen capitale ſit, ſi pro crimine duę imponantur pœnę alternatiuę.Reſpondet,capitale.

Capitalis homo dicitur,qui facinus capite vindicãdum admiſit,vt colligitur ea Pauli ſententia l. 2. D. de public.iud.

Capitales inimicitiæ apud Iuſtinianum,§.Inimicitiæ. Inſtitut. de excuſatione tut. ſiue (vt Modeſtinus l. ἐὰν δίο.6.§.ἀφίενται. D. eod.) κεφαλικὴ ἔχθρα,ob capitalem accuſationem ortæ,A.Augu.li.ſingul.ad d.l.6. quam definitionem probat Cuiacius anteceſſor ad dictam l.6.per Nouel. 6. §. εἰ μέντοιγε. Sic etiam accipi debent inimicitiæ in Decretali. Pontific. Epiſtula ca. quamuis.de ſent.excom.& c.de cæterò.eatrà eod.

Capitales quę pœnę ſint,diſces ea Calliſtrato,pœnarum capitaliũ gradus diſtribuente, l.capitaliũ.D.de pœn. Primus eſt mors,cui variè addicuntur rei d.l. capitalium.Secundus,metalli coercitio: tertius deportatio, d.l.capitalium.vbi vide Alberic.Roſarium , & Felinum cap.qualiter,& quando.lo 2.extrà de accuſationibus.

Capitalis rei damnatum intelligere debemus ex Africano l.edicto.13.D.de bonorum poſſeſſ.cui pœna mors aut aquæ & ignis interdictio ſit.Vlpiano illi non diſſentiẽte,l.2.D.de pœn.qui ait eſſe,ex qua cauſſa mors, vel etiam ciuitatis amiſsio,vel ſeruitus contingit. Eodem quo & ſuperiora ſenſu accipienda eſt

Capitalis ſententia,apud Hermogenianum l.ſi quis. 22. §.miles.D.de legat.3.

Capitalem diem dicere reo.

Capitalem fraudem admittere,in edicto Aedilium Curulium l.1.D.de ædil.edict.eſt tale aliquid delinquere,propter quod delinquens capite puniendus ſit , l. cùm autem.§.excipitur.de ædil.edic.D.veteres enim fraudẽ, pro pœna ponere ſolitos fuiſſe refert ibidem Vlpian.

CAPITALES TRIVMVIRI Romæ erant,ad quos capitalium cauſarum animaduerſio ſpectabat, carceriſque cuſtodia:vt cùm animaduerti oporteret,interuentu eorum fieret,auctor Pomp.l.2.§.deinde cùm eſſet. D. de orig. iur. Quæ verò ratio fuerit olim in facinoroſos animaduertendi, Budæus refert in prioribus adnot.

CAPITATIO,tributi ſpecies , apud Arcadium Cariſium l.fi.§.pen.D.de muner.& honor. l. ſacroſancta. 8.C.de ſacroſanctis eccleſ.l.in eccleſiis.& l. quiſquis. C.de epiſcopis & clericis.l.1. & 2. C. Th. de Immu. conceſ. & alibi.Duplex autẽ eſt huius verbi acceptio. Quandoque enim capitis tributum ſignificat , & capitis cenſum,l.vnic.C.de capita.ciui.cenſib.li.11.& alibi ſæpè. Eodem quo in d.l. vnica.ſenſu dicuntur Capita releuata,in l.6.C.Th.de conlat.don.vbi etiam de capitatione humana fit mentio. Capitatio etiam annonariam pro menſura agrorum functionem , indictámque poſſeſsionibus pro iugorum & capitum quibus coluntur,& arantur,numero collationem deſignat,l.ſi minor.C.de act empt.l.fin.C.Th.ſine cẽſ. vel reliq. Huius autem appellationis ratio hæc reddi poteſt,quòd iumẽta Capita vocarentur apud A.Marcellinum, quorum iugo vno quantum arari poterat, id ſubiugationis appellatione in deſcriptionem veniebat, tributariæque functioni ſubiiciebatur. inde Capita & iuga, & Capitionem & iugatioẽ in eadem oratione,tanquam parem vim habeant,poni videas,l. immunitates de agr.& cenſ.lib.11.C. Dicitur & iunctim iugorum capitatio,l.1.C. Theod. de immunit. conceſ. & ζυγοκέφαλον Nouell. 17. §. ἀναγκάσῃς. quod Iulianus Patritius vertit,*iugera*,vel (vt alij legunt) *iuga*.Eam conlationem pro numero iugorum , & capitum,quæ quiſque poſsidebat,factam dilucidè oſtendit l.fin.C.de immu.nem.conced.

CAPITIA Nonius interpretatur,capitum tegmina : tamen Varro capitium dictum putat ab eo quod capit pectus,id eſt vt antiqui dicebant,indutu comprehendit. Vlpianus autem inter muliebres veſtes recenſet,l. 23.§.1.D.de aur.arg.

CAPITVLVM non ſolùm paruum caput ſonat , vt eſt apud Terentium:quod & notat Panorm.in c.capitulũ.extrà de reſcript.ſed & ponitur vt diſtinguat vnam materiam ab alia,& ſic dicũtur capitula Decretalium. Nam quælibet Decretalis per ſe Capitulum dicitur. quo ſenſu accipitur in cap.quod in dubiis. & c.inter alia.de ſentent.excommunicat. Quandoque ponitur pro loco vbi Canonici congregantur : qua ſignificatione accipi ait Panormitanus in cap. in cauſsis. de electionib. Sed verius eſt & rei magis congruum , vt accipiatur pro ipſo canonicorũ collegio, & pro ipſis canonicis congregatis:ſic accipitur in dicto ca. capitulum.

Capitulum interdum ſignificat themonariam functionem,l.15.& l.18.C.Theodoſ.de extraordinar. ſiue ſordid.mun.Sic accipi & legi debet in l.maximarum. 18. C.de excuſatione muner. Eadem functio Capitularia appellatur,l.14.C.Theodoſ.de extraordinariis,ſiue ſordid.muner.

CAPIDVLVM Feſto lib.3.veſtimenti genus quo caput tegebatur.

CAPITVLARES à capite ducuntur : ſunt autem libri ſtatutorum,eorum capitula continentes,gloſ.in auth. caſſa.C.de ſacroſanctis eccleſiis.

CAPITVLARII,capitum exactores,Symmacho 11.Epiſtol.qui & Cephalæotæ dici cœpti ſunt,l.fin.C.The. de patroc.vicor.qui & liturgi,d.l.fin.& de capitulariis l.2.C.de priuil.eo.qui in ſac.pala.milit.

Capitularij horreorum,& tabernariorum,apud Caſsiodo.in li.variarum.

CAPITANEVS,à Capite fit,in cap.vnic. quis dica. dux March.Comes,Cap.in vſib.feud.& eſt qui à principe vel poteſtate aliqua de plebe aliqua eiúſve parte per feudum eſt inueſtitus. Scribit tamen Accurſius in d. c.vnico.Marchiones & Comites propriè Capitaneos appellari : ſed hodie,auctore eodem,propriè Capitanei dicuntur,qui à Marchione vel Comite feudum accipiunt.

CAPITOLIVM ex eo dictum ait D. Halicarnaſſæus, quòd caput illic inuentum eſt , ideóque caput Italiæ eſt:ibi varia fuiſſe auditoria conſtituta docẽtium conſtat,l.vnic.C.de ſtudi.liber.vrb.Rom.libro 11. Templum erat Iouis in cliuo Tarpeio aſcenſu(vt puta)difficile. Hinc conditiones conceptæ quæ in faciendo conſiſtunt, vel non faciendo,l.ſi ita.11.& l.Mutianæ. 7.D.de conditione & demonſtratione. Antea tempore Legum Decemuiralium Arx Tarpeia appellabatur. Ait lex, QVI FALSVM TESTIMONIVM DIXERIT,SAXO TARPEIO DEIICITOR. Quod pœnę genus iure optimo abrogatum eſt,i.nõ & vetitum,l.li diutino.§.fi.D.de pœn.

CAPITVLENSES apud Paulum l.fina.D.de cenſibus. populi ſunt Italiæ,à Capitulo oppido,cuius comminit Plinius li.3.ca.5.Illis tributum capitis remiſſum fuit,d.l.fina.

Capſoldum,Saliceto,& Alciato l.priuilegia.C.de ſacroſanctis eccleſiis.quòd de ſolido,id eſt,integro carpatur Collybus,κόλλυβος,rectius appellatur,detrimentũque pecuniæ ſignificat. Ariſtophanis interpres τὸ ἀλλάγματος ἀντάλλαγμα νομίσματος eſſe ait.alij dicunt pecuniam eſſe, quæ Nummulario datur pro pecunia commutanda.

CARBONVM appellatione ligna ad eos coquendos conficiendóſque non contineri Vlpianus ait l. ligni. 55.§.ſi lignum.D.de legatis 3.repetita in l. carbonum. 167.D.de verborum ſignificatio. Sed nec titiones, &

alia

alia ligna cocta ne fumũ faciãt, carbonibus non adnumeranda ibidem ſcribit idem. Quid igitur eſt Carbo? tum dicitur, cùm pruna extincta eſt. Græcis ἄνθραξ. Huius meminere Papinianus l. 4. §. modum. D. de ſeruit. titu. gen. & Vlpianus l. fundi. 17. §. ſi ruta. D. de actio. empti. Carbonis autem illatio ſordidis, extraordinariiſque muneribus connumeratur, l. 15. & l. 18. C. The. de extraordi. ſiue ſordid. muner.

CARBONIANA bonorum poſſeſsio, vide ſuprà Bonorum poſſeſsio. Dicitur autem à Carbonio inuentore, vel auctore. Et datur ſolo nato, & non naſcituro: in quo differt ab edicto de ventre in poſſeſsionem mittendo, quod ſubuenit naſcituro. Vide tot. tit. de Carbo. edicto. D.

CARCER, ait Seruius libro 1. & 5. AEneidos, eſt vndecunque exire prohibemur: ſic dictus ſecũdum Varronẽ, quaſi arcer, ab arcẽdo: quod Vlpianus probat l. aut damnum. 8. §. ſolent. D. de pœn. Carcer, ait, ad cõtinendos homines, non ad puniendos haberi debet. Carcerem etiam pro palæſtra interpretari ſic ait Tertullianus lib. ad Martyres. Bartolus tamen in tractat. de Carceribus: Carcer, ait, eſt locus ſecurus, & horribilis repertus non ad pœnam, ſed ad delinquentium vel debitorum cuſtodiam. At Ciceronis tẽpore, hoc eſt, ſtante Repub. quoniã in carcerem dãnati conijciebantur, ibique de ijs ſuppliciũ ſumebatur, idcirco in Catilinaria 11. ipſe ſic loquitur: Sentiet in hac vrbe eſſe Conſules vigilantes, eſſe egregios magiſtratus, eſſe fortem ſenatum, eſſe arma, eſſe carcerem, quem vindicem nefariorum ac manifeſtorum ſcelerum maiores noſtri voluerunt. Carcer verò bifariam intelligitur: publicus & priuatus. Publicus carcer eſt, quem magiſtratus habet ad continendos homines, non ad puniendos: & in hunc ſenſum accipitur in l. 1. & tot. titu. C. de cuſtodia reo. Priuatus carcer eſt, quem habent nulla poteſtate legitima præditi, vim illicitam exercentes priuatim: & talia ſub pœna vltimi ſupplicij interdictus eſt omnibus, in l. vnic. C. de priuat. carceribus. & l. ſuccurritur. D. ex quibus cauſis maiores. Porrò qui videantur incidere in l. vnic. D. de priu. carcer. docet eleganti diſtinctione Bar. l. capite quinto. D. de adulter. quem omnino vide. Verum eſſe eum, qui in carcere clauſus eſt, non videri neque vinctum, neque in vinculis eſſe, niſi corpori eius vincula ſint adhibita, dicit Vlpianus in l. verum eſt. 216. D de verbo. ſignifi. Carceris quoque alia diuiſio eſt. Nam quidam eſt ad cuſtodiã, alius ad pœnam. De primo agitur C. toto tit de cuſto. reo. & dictn §. ſolent. De ſecundo quidam textum eſſe aiunt in l. 2. C. de exactione tributorum libro 10. Equidem de loco cuſtodiæ cauſa facto accipiẽdum putem, quod & docemur eadem l. ſecunda ibi, & in vſu hominum inſtituta cuſtodia. Nec moueor eo textu dicente, Carcer pœnalium, Carcer eſt hominum noxiorum, ad ens, ſcilicet, cuſtodiendos. Pontificiis tamen Carcerem, pœnæ eſſe liquet, cap. quamuis. de pœnis libro 6. & Clementina 1. §. duro. de hæreticia.

CARCERATICVM, merces quæ datur carceris cuſtodibus, l. diuua. §. pannicularia, ibi, vt putà Carceraticum. D. de bonis damnatorum. quam lectionẽ improbat G. Haloander, & pro eo, Chariſticum repoſuit. Vtranque lectionem reiicit Pand. Florenti. editio, & pro eo legit Chartiaticum, idque rectiſsime. vide infrà Chartiaticum.

CARDAMOMVM, apud Marcianum l. fina. §. ſpecies. D. de publica. & vectigal. fruticis genus amomo ſimile, ſemine oblongo, Plinio li. 12. cap. 11. qui huius genera recenſet. & vide Iſidorum libro 17. cap. 9. & Dioſcoridem libro 1.

CARDINEM vocat Hygenus lib. de limitibus cõſtit. limitem à meridiano ad Septentrionem.

CARDINALES, à Cardine ducti ſunt, quia ſicut cardine regitur oſtium, ita eccleſia bono eorum conſilio, not. in ca. ſacroſancta: ad fin. 21. diſtinctio. & Archidia. in c. vbi periculum. §. hoc ſacro. de elect. lib. 6. vbi explicat eorũ officium, Cardinalem pro epiſcopo interpretatur gloſ. in c. relatio. 21. q. 1. Maiorem autem dignitatem non habent, quàm epiſcopus, Bartol. l. 1. §. ſi quis. verſi. ſimile videmus. D. de appellat. Cardinales etiam olim Conſiliarij adpellabantur Romano in ſermone poſt conſilia. cap. eccleſiaſticis. 12. q. 2

CARDINALATVS, quo iure inductus, & de eorum præſtãtia, A. Barbatius tractatu de Cardinalium præſtantia docet.

CAREAT VIRIBVS FORMVLA, vim latæ ſententiæ habet, quod probat decretalis epiſtula ca. pen. de deſponſ. impub. & c. ad hæc. de reſcriptis in antiq. Vide Felin. Sandæum. c. ex tenore. & cap. Rodolphus. eo. titu.

CARERE IMPETRATIS, in l. pen. C. ſi contra ius. id eſt, non frui beneficio literarum à principe obtentarum: quod pragmatici Galli dicunt, *Eſtre debouté de l'effect des lettres Royaux obtenues.* eodem ſenſu accipitur in cap. 1. de ſchiſmatic.

Carere crimine falſi, in diui Antonini reſcripto, l. vnic. C. ne tut. vel cura. vectig. conduc. eſt immunis eſſe falſitatis, & vacare eo ſcelere.

Carere lanam, apud Varronem, pro purgare, ac ita deducere, vt careat ſpurcitia.

CARENA, aliàs Carentena, dicitur à carentia hominũ vel cibariorum. Nam per quadraginta dies ieiunant in pane, & aqua, & includuntur in aliquo ſecreto loco iuxta Eccleſiam, vbi non habent conſortium hominum: vt no. Bernard. in c. accepiſti. de ſponſa duor. & eſt vulgare Italicorum. adde c. Accuſaſti. de accu. & ſimile no. glo. in c. 2. de ſpon.

CARICAE apud Proculum inter dulcia numerantur, l. fina. §. cui dulcia. D. de trit. vin. & oleo leg. & ficus ſiccas ſignificant, vt ait Plinius. Harum ſingularũ nucibus, viginti ſoliis rutæ, granis aliquod iuniperi, aceto, & grano ſalis miſtarum ea vis eſt, vt peſtem auertant, vt ab eruditiſsimo medico mihi amiciſs. accepi: quo remedij genere vtebar, cum hæc ſcriberem. Nam tum peſtis inualeſcebat Lugduni anno 1564. quod Deus Opt. Max. auertat.

CAREVM, apud Paulum l. non omne. §. D. de pen. legat. frutex peregrinus, Plinio lib. 19. cap. 8. Peregrinũ, ait, & careum, gentis ſuæ nomine appellatum, culinis principale. In quacunque terra ſeri vult, ratione eadem, qua oluſatrum. Laudatiſsimum tamen in Caria, proximum in Phrygia.

CARINA, in l. Minicius. D. de rei vindic. pars ea nauis eſt, quam aluum, aut ventrem adpellant. Sic accipitur in l. quod in rerum. §. fi. D. de leg. 1. Hinc

CARINANTES, Feſto lib. 3. probra obiectantes: à carina dicti, quæ infima para nauis eſt; ſic illi ſortis infimæ.

CARNIFEX pop. Rom. non modò ciuis Romanus non erat, ſed ne in vrbe quidẽ domiciliũ ei habere licebat. Cicer. pro C. Rabirio perduell. Sed moreretur prius acerbiſsima morte millies Gracchus, quam in eius concione carnifex conſiſteret, quem non modò foro, ſed etiam cœlo hoc ac ſpiritu Cenſoriæ leges, ac vrbis domicilio carere voluerunt. Carnificis autem, vt ait Feſtus, loco habebatur, qui ſe vt moreretur, vulneraſſet.

CARPENTARII, in l. fina. D. de iure immunitatis. & l. vnic. C. de excuſ. artif. in Baſilic. σαγματοποιοὶ, qui σάγματα τῶν καμήλων faciunt, id eſt, clitellas, quæ Latinè Carpenta dici poſſunt. Carpentarius ſpeciale nomen eſſe

men eſſe Iſidorus ſcribit li.19. c.19. Carpentũ antè genus erat vehiculi, vt ex li.1. Faſtorum Ouidij colliges:

Non priùs Auſonias matres carpenta vehebant.

Καρποφοροὶ, apud Clementem Alexand. li. 5. προφανέρους, id eſt manuum porrectiones. καρπὸς enim cauum manuum, & volam ſignificat.

CARPASUM, apud Marcianum l. fi. §. ſpecies. D. de publica. planta eſt, ex qua ſuccus medicamẽtis vtilis exprimitur, cuius commeminit Galenus li.1. de Compoſ. & ὀπὸν καρπασίου Dioſcorid. li.6. cap.14. vocat. Paulus Aegineta Carpeſiam.

CARPOCRATIANI, l. Arrianis. Cod. de hæreticis. hæretici dicti à Carpocrate, qui dixit Chriſtum hominem fuiſſe tantum, & de vtroque ſexu progenitum, c. quidam autem. 24. q. 3. vide Philaſtrium Brixienſem Epiſcopum in hæreſeon catalogo.

CARPUSCULUM, ſiue, (vt alij legunt) Carpiſculum, de ſinitore Fl. Vopiſco in Aureliano, calciamenti genus eſt. Hãc etiam vocem reperi in epigrammate lapidi ſanctiſsimo inſculpto, quod Viennæ Allobrogum, ad diui Mauricij ædem extat.

CARRUCA, in l. ſi cuius. in fi. D. de vſufr. & apud Paulum li.3. Senten. tit.6. §. pen. & l. in commodato §. pen. D. commod. vehiculi genus duas habens rotas, quod & ciſium appellatur. Ad carrucas autem iungi mulę ſolebant, l. ædiles. § quæſitum. D. de ædil. edicto. Plin. libro 33. cap.11. At nos, ait, carrucas ex argento cælare inuenimus. Carruca dormitoria in l. vxori. D. de auro & argento legatis. Hinc

CARRUCARIUS in l. item quæritur. in princ. D. loca. qui & ciſiarius dicitur, qui carrucam agit.

CARRULI, l. cum duobus. 52. §. ſi quis ex ſociis. D. pro ſocio. qui quid vehunt, vt ex eo textu liquet.

CASA, à cauatione ducta, vt vult Feſtus lib.3. quæ lectum paſtorale Statio appellatur. Virgil. in Alexide,

Atque humiles habitare caſas, & figere ceruos,

& apud Scæuolam in l. vxorem 41. §. felciſsimo. D. de leg. Pro domuncula videntur poſuiſſe Iuſti. §. litorum. Inſtitutioni. de rerum diuiſ. & Pomponius l. pen. D. de vſufr. Caſæ literarum quæ fuerint, ex libro Variorum auctorum de limitibus, diſces, & quid caſales, & Caſale: quorum verba huc tranſcribere nimis longum eſſet.

CASARIA apud Feſtum, quæ caſam cuſtodit.

CASELLAS, ſunt granaria, in quibus fructus cõponuntur, ſic accipi poteſt in ca. caſellas. 12. q. 2.

CASCUM, Feſto li.3. id eſt, antiquum & vetus: quod Varro probat lib.6. Linguæ Lat. ex Ennio: *Quam primum Caſci populi genuere Latini.* Manilius 1 *Caſcum caſcam duxiſſe non mirabile'ſt, Quoniam canoras fanciebant nuptias*: vt legit Ioſeph. Scaliger in ſuis Collect.

CASEARIAM tabernam, ſiue, vt in Pand. Florẽt. eſt, Caſiariam, i, pro, e, vt ſæpe, poſito, dixit Ariſto apud Vlpianum l. ſicut. §. Ariſto. D. ſi ſeruitus vindicetur: in qua caſei fumigari ſolent, vt d. §. Ariſto. lectio indicat, & ex Columellæ lib.7. cap.8. liquido conſtat, & ex Plinio lib.11. ca.42. vbi de caſeorum diuerſitate loquitur. Moris enim fuit in pleriſq; Italiæ locis, colorandi, ſiccandíque caſei gratia, fumum aut ex culmis, aut ex malignis viridibúſque lignis facere. Falſò igitur Haloander, raſoriam vtrobique repoſuit in d. §. Ariſto. Non tamen reiicienda eſt Accurſij interpretatio, Caſeariam, in qua fiunt caſei, appellantis; tametſi ad Ariſtonis locum minimè pertineat. Sed & Caſeariam tabernam, locum vbi caſei væneunt, rectè quis appellet.

CASITO, vel Caſsito, frequentatiuum à Caſo, frequentatiuo verbi Cado. Paulus de ſeruit. vrb. prædior. l. ſeruitutes. §. Si ſeruitus ſtillicidij impoſita ſit, nõ licet domino ſeruientis areę ibi ædificare, vbi caſsitare cœpit ſtillicidium. Feſto, Caſabundus, crebrò cadens eſt.

CASSARI dicitur ſententia, quę tenet, gloſ. in c. accedens *le premier, in verbo. caſſanimas.* ext. vt lit. non conteſt. Caſſamus, verbum etiam caſſatum denuntiamus. quo ſenſu accipi ait Bernardus gloſſularius in d. ca. accedens 1. ſed ineptè, alioquin fruſtra ibidẽ ſtatim ſubieciſſet pontifex, imò caſſas denũtiauimus. Non tamẽ nego, quin & Caſſare caſſum denuntiare ſignificet, in c. cum dilectus. ad fin. & ibi gloſ. ext. de elect. & cle. poteſt. Quod autem ea quę ipſo iure nulla ſunt, infirmari debeant, & caſſari, liquidò conſtat ex Nouella 7. §. ἐπειδὴ δέ. ibi, ἀλλὰ καὶ τὰ γενόμενον ἄκυρον. &c. & adnotat Accurſius in l. & eleganter, in verſ. ſi in hoc ipſo. D. de dolo.

CASSATIO, aliquando ad factionem fertur, gloſ. in c. propoſuit. ext. de conceſ. pręben. & an ad actum nullum, Felin. c. ex parte. de teſtibus.

CASSIANI, vel qui ex ſchola C. Caſsij, vel qui eius ſectę erant, & qui C. Caſsij opiniones ſectabantur: eo modo quo Sabiniani & Proculiani: vt docet A. Auguſti. libro 1. Emend. ca.5. & libro 3. c.4. De iis Pomponius l. 2. ad fin. D. de origine iur.

CASSIA VIA, à Caſsio ſtrata, apud Feſtum lib.3. & vide infra, Via.

CASTALDIA, gubernatio dicitur, qua domini res gubernantur. Caſtaldi, gubernatores, vel vicedomini. Zaſ. de feud. degenerant. Itaque erat Caſtaldio non abſimilis procuratori, & actori poſſeſsionum domini, cuius fit mentio in l. vlt. C. quod cum eo qui in aliena pot. eſt. Secundum Aluarot. & gloſ. erat velut œconomus quidam, cui res dominica gubernanda committebatur, inſtar œconomi Eccleſiaſtici: argu. l. iubemus nulli. C. de ſacroſ. eccleſ.

CASTALDUM, in leg. Lombard. l. 1. de acqui. acto. re. glo. in c. vnic. §. ſi verò. de feud. guar. in vſib. feud. interpretatur eum, cui res domini committuntur: quam interpretationẽ probat Iacob. Beluiſius, ibidem. Eo etiam nomine procuratores contineri liquet, indicante Alberico. Eodem ſenſu ſumitur Caſtaldio, vt ſcribit Beluiſius, d. §. ſi verò.

CASTELLUM, vt notiſsimam ſignificationẽ prętermittam, accipere debemus, aquę receptaculum, quod aquam publicam ſuſcipit, Vlpiano l. 1. §. ait pretor. D. de aqua quotid. & ęſti. & Labeoni l. fiſtulas. 78. D. de contrahenda emptione. Id veteribus diuidiculum appellabatur, vt ſcribit Feſtus libro 4. Quod nunc, inquit, caſtellum eſt, ex quo à riuo communi aquam quiſq; ducit. Heſychius, κάστελλοι, ait, ὅπου τὸ ὕδωρ ἄνω, καὶ κάτω φέρεται, καὶ μερίζεται τὸ ὕδωρ. Sic accipi debet apud Paulum l. fiſtulã. 19. D. de ſeruit. vrb. prędiorum. & Vlpianum l. 2. D. commu. pręd. & l. cetera. §. item hoc prohibetur. D. de lega. 1. & l. 3. de aquę ductu, libr. 11. C. De Caſtellis hęc l. Frontin. li. de aquęduct. Eſt ferè nunc in vſu, cum plures quinarię impetratę fuerint, ne in vijs ſęplus conuulneretur vna fiſtula, excipiatur in caſtellum: ex quo ſinguli ſuum modum recipiant. De his etiam Vitruuius lib.8. c.7. Agrippa, ait Plinius lib.36. cap.15. ad fi. caſtella 130. fecit. Porro Caſtella vt plurimum plumbea erant, vt videre eſt ex l. ſi venditor. 38. §. firmus. & l. fundi. §. caſtella. D. de actio. empti. Hęc conceptacula appellãt Imppp. in l. 2. C. Th. de aquęductu. Scio G. Budęum in prioribus adnotat ad d. §. Caſtella. permulta ex Claſsicis rerum ſcriptoribus prodidiſſe: cuius verba huc non tranſfero, vt pote quæ cuiuis ſtudioſo ſint obuia.

CASTELLANI, qui Caſtellis pręerant, vt patet ex inſcriptionibus antiquis. Andreas Iſernius eoſdem eſſe ſcribit qui antea caſtaldi dicebantur, idque ex conſuetudine vtentium & vſu loquentium. Planè aliter accipiuntur in l. 2. C. de fund. limitroph. lib. 11. Nam caſtellani ibi dicuntur, qui vicis paruis muris circundatis, quę caſtella dicebantur, præerant. Sic Caſtellum

apud

apud M. Ciceronem in Oratione pro Cecinna accipi conſtat: Cùm id, inquit, partim mirarentur, partim non crederent, ecce ipſe Ebutius in caſtellum venit, denuntiat Cecinnę ſe armatos habere. Quod nomen in eodem ſignificatu adhuc retinet Lugdunenſis prouincia. Habent enim caſtella, quibus qui præſunt, *Iuges des Chaſteaux* Gallico verbo nuncupãtur, & *Chaſtellans*, Caſtellani. quo ſenſu accipitur in d.l.2. C.de fund.limitroph. Ineptiſsima eſt igitur Oldendorpij, & Spiegellij reprehenſio, aientium Caſtellanos non eſſe arcium præfectos: neque enim vim verbi caſtelli expenderunt.

CASTVM & periurum apud M.Ciceronem contraria ſunt in orat. pro Q.Roſcio Comœdo.

CASTE VIVERE mulier dicitur, quæ legitimè nubit, Nouella.2.§. ὑπολείπω. quod & Bart. noſter rectè docuit l.fin.verſi.ſed quis. C.de indic.vid.toll. ait Imp. d.§. ὑπολείπω, ἐφ' ὧν ἀπὸ τῶν συγγενῶν γάμων, εἰ καὶ δεύτεροι καθεστήκασιν. Hoc ad eum tractatũ pertinet quo diſſeritur, An legatum mulieri, ſi caſte vixerit, præſtari debeat: quod Bart. placet d.l.fin. Paulo Caſtrenſi diſplicuit. Tu expende §. ὑπολείπω.

CASTIGARE eſt non ſolùm fuſtibus punire, & emendare, l.3.§ s.D.de officio præfec. vig. & l.ſi duo.§.fin. D.de iure iu. ſed & flagellis, per l.ſed ſicut.D. de vſufru. Sed & ad alia pœnarum genera pertinet, vt diſces ex cap. qoia plerique. de officio ordin.lib.6. & cap. ſi clericos. de ſenten. excommuni. eod.lib. & vtrobique gloſſ. & Doctores.

CASTIGATIO leuis quæ accipienda ſit apud Vlpianum l.ſed & ſi quemcunque.§.fin.D.ad leg.Aquil. repetita in l.item quæritur.§.item Iulianus.D. loc. Bal. docere nititur ad dict.§.fin. appellátque moderatam: quod latè explicat. Caſtigationem modicam apud Vlpianum in l.magiſtratibus. D.de iuriſdict. varij variè interpretantur. Accurſius ibidem appellat coercitionem, ſine qua iuriſdictio eſſe non poteſt: quod Barto. improbat, dicítque eam expediri officio iudicis nobili: eſſéque meri. Baldus autem ſcribit ibidem eam habere locum in leuibus delictis, vt corpus non tangat. Alciatus in l.imperium. numer.144. D. de iuriſdictio Modica, inquit, caſtigatio debet intelligi de ea, quæ venit acceſſoriè ad iuriſdictionem, & quæ iuriſdictionis eſt: vel, ait, debet intelligi de aliqua coercitione, quæ corpus non lædat. & hæc cum Baldo conſentit.

CASTRARE apud Marcianum l.3.§.item qui auctor. D.ad leg.Cor. de ſicar. eſt virilia, ſeu genitalia amputare, & exſcindere: Caſtrare etiam ad animum refertur.

CASTRATI dicuntur, quibus virilia exciſa ſunt, & vt ait Theophilus §.ſed & illud. inſtitu. de adopt. ἐφ' ὧν γέγονεν ἐκτομὴ τῶν γεννητικῶν μορίων. Horum meminit Vlpian. l.ſed eſt quæſitum. D. de lib. & poſthumis. l.ſi ſerua.39.§.fin. D.de iure dot. Atque horum vel ſunt Ectomiæ, qui exſecti: vel Thlibiæ, qui colliſi: vel Thlaſiæ, qui attriti, d.l. ſpadonum. & l.4. de ſic. Vide infrà verbum Spado. Solebãt autem mangones pueros caſtrare, quo pretioſiores facerent, l.ſi ſeruus.27. §. & ſi puerum. D. ad leg. Aquil. quod & M. Fabius lib.5.cap.12. Inſtit. Orato. apertiſsimè indicat his verbis: Mancipiorum negotiatores formæ puerorum, virilitate exciſa, lenocinantur. & poſt paulò: Libidinẽ iuuet ipſum effœminati ſexus mendacium: nunquam tamen hoc continget malis moribus regnum, vt ſi qua pretioſiora fecit, fecerit & bona. Porro homines caſtrari S C. & diui Hadriani edicto vetitum eſt l.lege.4.§.viti. & l.is qui ſeruum. D.ad leg. Corn. de ſicar.

CASTRVM numero vnius, notiſsimæ eſt ſignificationis. Caſtra verò numero multitudinis locum ſignificant, vbi milites tentoria figunt: quo ſenſu accipitur apud Modeſtinum l.3.§.emenſor. D.de re mili. Porrò horum genera multa erant: quædam erant prætoria, de quibus Tacitus lib.1. Annalium de Tiberio loquens: Diſperſas per vrbẽ cohortes in vna caſtra conduxit Tiberius. Alia erant vrbana, l.ſi maritus.15.§.legis. D. ad legem Iuliam de adult. Alia vigilum, ſiue vigilium, d.§.legis.

CASTELLENSE municipium quid ſit, Feſtus, & Valerius in li. de limitibus docuerant, ſed id iniuria temporum periit.

Caſtrenſis ordo is veteribus erat, vt miles Centurioni, Centurio Tribuni, Tribunus Legati, Legatus Conſulis, Magiſter equitum Dictatoris pareret imperio. Budæus dicta l. ſecunda. de origin. iur. ex T. Liuio. lib.8.

Caſtrenſe iugerum quadratũ habet perticas cclxxxviij. pedes autem quadratos xxviij. dccc. id eſt, per latus vnum perticas xviij. quæ in quatuor latera faciũt perticas lxxij. ex Feſto, & Valerio lib. de limitibus.

Caſtrenſis peculij, Caſtrẽſiúmque bonorum eſſe intelligitur, quidquid in militia quæſitum, vel occaſione militiæ obuenit. Caſtrenſe peculium, vt Macer definit l.caſtrenſe.11.D.de caſtrenſ.pecu. quod à parentibus, vel cognatis in militia agenti donatum eſt, vel quod ipſe filiusfamilias in militia adquiſiuit, quod niſi militaret, acquiſiturus non fuiſſet. Macri ſententiam probat Paulus lib.3. Sen.titu.4. niſi quòd pro agenti, Paulus poſuit *proficiſcenti*: quod tamen ſecundum Alexandri Imp. diſtinctionem accipiendum eſt l.4.C.fami.erci. & vide Bartol. l.1.§.nec caſtrenſe. D. de collat. Caſtrẽſis quoque peculij eſſe dicitur quod à palatinis conſcio principe, & in eius propè conſpectu quæritur, vt diuus Conſtantinus reſcripſit l.vnic. C.de caſt.om.pala.pecul. Vide Peculium caſtrenſe.

Caſtrenſe æs alienum, in caſtris contractum, ex quo & Caſtrenſes creditores, l.1.§.ſi filij familias. D.de ſeparat. & vide infrà Peculium.

CASTRENSIS ſacri palatij officiũ habuit: ſub diſpoſitione ſua habebat pædagogia, miniſteriales quoque dominicos, & curam palatinorum. Huius meminere Honorius, & Theodoſ. l.vnic. qui à præbit. tyro. exc. C.Th. & l.38.C. de decurio.

Caſtrẽſi corona donabatur, qui primus hoſtium caſtra propugnando introiſſet, cui inſigne erat ex auro vallum, Feſtus lib.3. & Agellius lib.5.cap.6.

CASTRENSIANI ſunt miniſteriani aulici, vt colligitur ex rubr. de Caſtr. & miniſt.lib.12 C. qui ſacro Imperatoris miniſterio deputati ſunt. l.4. C.eod. veluti prægustatores, pincernæ, veſtitores, piſtores, pædagogia, ſeu pędagogiani pueri, vt Marcellinus li.26. deſcribit, tunica auro diſtincta induti à calce in pubẽ, purpureis operti tegminibus pedum, quos & lib.30. refert in venatione diſponi ad canes retinẽdos: Gallice, *Paiges*. Caſtrenſes miniſtri appellantur à Lãpridio in Alexandro. De his Tertul. lib. de corona militis: Eſt etiam, inquit, alia militia regiarũ familiarum. nam & Caſtrenſes appellantur. Hi erant ſub diſpoſitione viri ſpectabilis caſtrenſis ſacri palatij: vt refert Cuiac. in titu.5. Cod.lib.12.

Quoniam in ea tempora quibus hæc primùm typis mandabantur, quæ ſequuntur inciderunt, non incommodum fortè fuerit inſerere.

MEMORIÆ.

ANNO SAL. ∞DLXIIII. POST BELLA PLVS QVAM CIVILIA MENSIB. FERE VII. IN IVVENESQ. SENESQ. INVASIT GRAVISSIMA PE-

h

STIS LVGD. VT HOMINVM EC. MILLIA PLVSVE, MINVSVE CECIDERINT.

CASVS in iure variè accipitur. Quandoque facti ſpecies propoſita, quódque in diſputationem incidit: ſic accipitur apud Iulianum l. neque leges. D. de legibus. quódve caſu accidit. Cauſſam Cicero appellat: vt Verrina 3. Tantùm quod hominem non nominat: cauſſam quidem totã perſcribit. Hinc Seneca in prologo Declamat. Declamabat autẽ Cicero, non quales controuerſias dicimus, nec tales quidem quales ante Ciceronem dicebantur, quas Theſes vocabant. Controuerſias nos dicimus Cicero Cauſſas vocabat. Caſum, id eſt, negligentiam explicuit Gaius l. qui ædes. D. de incend. ruin. & naufrag. Caſus quod inopinatò euenit, aut contingit, §. theſauros. Inſtitut. de rer. diuiſi. vbi Accurſius ita definit: Caſus, inquit, eſt inopinatus rei euentus ex diuerſis cauſsis proueniens ob aliud.

Caſum fortuitum diffiniſſe videtur Vlpianus, quem nullum conſilium humanum præuidere poteſt, l. 2. §. ſi eo tempore. D. de admi. re. ad ciuit. pertin. & cui humana infirmitate reſiſti nõ poſſe idẽ ait, l. 1. §. is quoque. D. de obligatio. & actio. quod diuorum principum reſcripto iuuatur l. in iudicio. 38. C. loca. eius generis ſunt mors, latronum hoſtiúmve incurſus, piratarum inſidiæ, naufragium, incendium, fugæ ſeruorum: ait Gaius l. in rebus. 18. D. commo. rem explicans. His adiicias vim aquarum, inſolitam ventorum vehementiam, ruinam, labem, effracturam, rapinam, tumultus, l. contractus 24. D. de diuerſ. reg. iur. antiq. & alibi ſæpe: & hi appellantur Caſus maiores. Appellatur & huiuſmodi caſus vis maior. vide infr. Vis maior. Exempla ſæplus in iure Ciuili reperias, quàm quod tranſcribi debeant. Caſum, & fortunam pro iiſdem vſurpat Vlpianus l. 1. §. ſi magiſtratus. D. de magiſtratibus conueniendis. Vnde rectè caſum dixit Feſtus lib. 3. quod fortuito hominibus accidit. Diuerſa eſt Caſus acceptio apud Marcellum, l. quia in eum. 16. D. ad legem Aquiliam. Quia in eum (ait) caſum res deuenit, à quo incipere non poteſt, & apud Scæuolam l. Gallus. §. ille caſus. D. de lib. & poſtu.

Caſum, pro amiſsione dixit vetus interpres Nouella 22. §. minoris. quæ etenim amittuntur, cadere dicuntur. pro quo Iuſtinianus ipſe, *ἀποβεβλημένων* dixerat.

Caſus militiæ, Nouells 53. & 97. apud Iulianum anteceſſorem appellatur, cum vno ex militantibus in ſacris ſcriniis defuncto, heredibus eius à ſubrogato certa pecunia numeratur, l. 11. C. de pros. ſacr. ſcr. Eſt autem ea forma, dictum qua caſus dotis. Nouel. 123.

Caſu etiam vocabulorum formas ſignificari ſcribit Feſtus lib. 3. quia in aliam, atque aliam cadunt effigiem: & hoc ſenſu ſæpe caſus pro caſu ponitur, vt adnotat Bernardus gloſſematarius iuris pontificij in cap. 1. de iudic.

Κατὰ πόδα, ſignificat iiſdem veſtigiis inſiſtere, & pedetẽtim ſubſequi, & ad pedem, vt docet Alciatus lib. 11. Parerg. cap. 6. Iuſtinian. de compoſit. D. §. 17. Niſi tantùm ſi velit eas in Græcam vocem transformare, ſub eodem ordine, eáque conſequentia, ſub qua & voces Romanæ poſitæ ſunt: hoc quod Græci *τὸ κατὰ πόδα* dicunt. Hæc ille. Xenophon de venatione, *θηρατέον δ' ... κατὰ πόδας, ἕως ἂν ὁ λαγὼς*. Plato lib. 11. de leg. *μετὰ δὲ ... ἐπιτηδεύματα*: Poſt præcepta de adulteratione, proximè ſequitur vt de cauponatione dicamus.

Καταβολὴ, conſtitutio, & ſolutio, & præſtatio, verbum iuris eſt. Hinc *καταβολαὶ τῶν προσόδων*, redituum præſtationes dicuntur Ariſtoteli 2. Oeconom. & ſæpe in Nouel. Iuſtiniani 128. §. *ἐπειδὴ*. & aliis §§.

CATABOLENSES in rub. C. Theod. de Piſto. & Catabol. lib. 14. titu. 4. & eo. titu. l. 9. quo ſenſu accipi debeat nondum planè ſatis conſtat: niſi dicamus eos fuiſſe, qui panes exercitui præſtarent, *ἀπὸ τοῦ καταβάλλειν*, vel *καταβάλλειν*, id eſt ſoluere, vt ait Bud. in poſter. adnot. Catabolenſes alio ſenſu accepiſſe Caſsiodorum ſubiecta eius verba lib. 3. Variarum epiſtul. ad Feſtum V. I. Patritium declarant: Atque ideo magnitudini tuæ præſenti admonitione declaramus, vt marmora quæ de domo Pinciana conſtat eſſe depoſita, ad Rauennatem Vrbem per Catabolenſes veſtra ordinatione dirigantur. Eodem ſenſu accipiendi ſunt apud eũdem lib. 4. Variarum ad Godiſcaleum Saionem. vbi pro, *Catabulenſis*, legendum, *Catabolenſis*, rectè cenſuit B. Briſſonius.

CATADROMVS, apud Labeonẽ in l. ſi ſeruus. 54. D. de act. empt. quibuſdã ſignificat deſcenſum ex grue machina. Verior ſemper mihi viſa eſt explicatio eorum, qui funem extentum ex edito loco in inferiorem demiſſum exiſtimant: quod & Labeonis verba ſignificant. Veriſsima igitur eſt huius loci lectio, vel inuito G. Budæo in eum Labeonis locum: tametſi non ſim neſcius catadromum locum ſignificare, in quo decurri ſoleat, apud Suetonium in Nerone c. 11. idem quod Gallis, Licia.

CATHAPHRYGES apud Iſidorum 8. etymolog. lib. hæreticorum genus, quibus nomen à Phrygia prouincia inditum ait. Hi adſerebant aduentum Spiritus ſancti non in Apoſtolos, ſed in ſe traditum.

Κατάπλους, portus ad quem plurimũ appelli ſolet. Vlp. l. 4. §. 4. D. de offic. proconſ.

CATASTA, locus vbi ſerui venales exponebãtur. Erat & Cataſta machina lignea longa & magna compedis forma, qua ſerui vincti tenebantur, vt refert Plinius libro Nat. Hiſt. 35. cap. 18.

CATASTRVM, quod Extimum eſt, barbaris iuriſperitis appellatur. ea voce vtitur Andreas Alciatus Regul. 1. præſumpt. 10. Et Cataſtrum videtur appellare Bartolus in l. forma. §. ſi cum ego. D. de cenſibus, librum, quo tributa, & ſenſus æſtimari ſolent, in §. ſi cum veniam, d. l. forma. Ipſam æſtimationem Alciatus reg. 1. præſump. 10. & l. in ſuis. D. de libe. & poſtu. æſtimum vocat: Vlpianus d. §. ſi cum ego. profeſsionem. in §. ſi cum veniam. cauſam addictam.

Κατηχεῖν, &, *Κατηχίζειν*, apud Paulum Apoſtolum ad Galat. 6. & c. ante baptiſmum. de conſecrat. diſtinct. 4. ſignificant inſtituere, erudire, initiari. Catechizare verbo Latinè vtitur Tertullianus, li. de Corona Militis.

Κατηχούμενος, Catechumenus, quo vſi ſunt Paul. Apoſt. ad Rom. c. 2. *κατηχούμενος ἐκ τοῦ νόμου*. & Auguſt. ad Fortunatum in cap. catechumenum. de conſecratio. diſtinctio. 4. Audientem, & auditorem ſæpè vertit Tertullian. Hinc

CATECHISMVS, inſtitutio, Nicolao Pontifici Maximo capitul. catechiſmi, de conſecratio. diſtinctio. 4. vbi Archidiaco. rudimentum rectè vertas, vt & Pontiſes quidam, dicto capitulo ante baptiſmum. Catechiſmos autem à ſacerdotibus vniuſcuiuſque eccleſiæ fieri poſſe decretum eſt, dicto capitulo catechiſmi.

CATENA, vinculum ferreũ in conſtitutione Gratiani & Val. & Theod. l. fi. C. de abol. ad incorpores tamẽ referri conſtat. vnde Legum catenas dixit M. Cicero in Sextiana: in d. tamen l. fi. ad omne vinculorum genus catenæ verbum pertinere eorundem Impp. ſententia ſignificatur. Notandum tamen obiter Catenas ſingularias apud Plautum in Truculento vocari quæ ſunt ſingularum librarum: vt balliſtas centenarias, quæ ſaxa centum pondo iaciebant: talentarias, quæ talenti pondo. Lucillius: *Quid ſi balliſtas iactas centenarias?* Siſenna, *Balliſtas quatuor talentarias.*

Καθὼς

Καθαίρεσις,eſt regradatio, ſiue ordine motio, quæ epiſcoporum & clericorum eſt propria, vt ἀφορισμὸς plebeiorum & monachorum:vt videre eſt Nouella 42.

CATHEDRA notioria ſignificationis eſt, quàm quod huc referri debeat.

Cathedram collocare,in ca.luminoſo.18.quæſtione ſecunda, eſt iudicia exercere: vt ibi explicare videtur gloſſa,vel(vt ait Albericus Roſatius) iuriſdictionem exercere & explicare, quod ibi ſignificare viſus eſt pontifex,ſi,vel,particula explicationis nota ſit.

CATHEDRARIA, in cathedris numerantur, vt Sedularia,in ſedibus.

CATHEDRATICI appellatione,in c.conquerẽte. de offic.ordina.in antiq. continetur quod clerici epiſcopo ſuo annuatim cathedralis honoris cauſſa pendunt: quod & ſynodaticum quibuſdam adpellatur. Eius autem nomine duos ſolidos pendi, eadem decretali expreſſum eſt, d c.conquerente. quod & decretum fuiſſe Gratianus refert,c.placuit.10. quæſtione 3. Eſtque ſubiectionis, vel obedientiæ ſymbolum. Verti autem debet in templi reſtitutionem, vel (vt cum alius loquar)in eccleſiæ reparationem, d.c. placuit.

CATHETVA, apud Gaium & Theodoſium in lib. de limitibus, Græcũ verbum,quo normalis linea Cenſorino apud Budæum in prioribus ſignificatur.

CATHOLICVM adpellabant Cæſaris procuratorem, id eſt qui totius prouinciæ fiſcalem procurationem gerebat: vt ex multis Baſilic. locis liquidò conſtat: idem & λογοθέτης dici cœpit,C.Harmenopulo.

CATHOLICIANI, in conſtit.Arcad.& Honor.l.penult.§.fin.C.de bon.proſcript.qui & Cæſariani, dicebantur officiales Catholici, & ταξεῶται ratiociniorum:indicio eſt d.§.vltimus. & procuratores Cæſaris,in l.prohibitum.§.de iu.fiſ.lib.10.C. Paratitlarius l.4.C.de epiſc.& cler.

CATILLVS, Paulo l.cum de lanionis.18.§.cum de villico.D.de fund.inſtruc.dicitur ſuperior pars molæ. F.Marius Grapaldus inferiorem eſſe autumat,auctorem nullum aut rationem adducens.A Paulo igitur, à quo nec quiſquam alius diſſentit, facilè non diſcedas.

CATINVM à capiendo dictum, vaa in menſa eſcaria vbi pultem,vel iurulenti quid ponebant,adpellari ſolitum.Varro libro 4.Ling.Lat.ſcribit. Siculóſque dixiſſe κάτινον,vbi aſſa ponebant.

Κατοχὴν Græcis,Latinis poſſeſsionem dictam ait Paulus l.1.D.de acquirenda poſſeſsione.quæ quid ſit, vide infra Poſſeſsio. Cur autem ita Græcis adpellata ſit,docet A.Alciatus lib.11.cap.1.Parerg.Ductum verbum illud putat,ad Paulum d.l.1.ἀπὸ τ̃ κατέχειν,id eſt à detinendo,& tenendo.

CATONIANA regula,eſt ſententia,ſiue axioma M.Catonis obſeruatum atque notatum ex plurium legum mẽte: QVOD inutile foret,id eſt,cuius dies inutiliter cederet,ſi teſtamenti facti tempore mortuus fuiſſet teſtator,id legatum,quandocũque deceſſerit,ex poſt facto non conualeſcere,l.1.& paſſ.D.de reg.Cat.cuius hæc ratio atque æquitas videtur eſſe,vt refert Hotom. Obſ.lib.2.ca.3.quia cum teſtatoris certam mentem atque voluntatem eſſe oporteat, eum præſentis temporis conditionem ſpectaſſe, déque ea ſtatuiſſe iudicamus:non autem incerto futuri temporis euentui rem commiſiſſe.quippe cum alioqui teſtamenta non ex teſtatorum mente,quæ in iis dominari debet, ſed ex fortuna & caſu penderent. Hæc autem regula antiqui iuris eſt,nec pertinet ad leges nouas, id eſt leges Iulias & Papias,ex quibus legata cedunt ab apertis tabulis:ſed ad leges XII.Tab.ex quibus ea cedunt à morte teſtatoris, vt doctiſsimè annotauit I. Cuiac. in Notis ad ti.Inſtit.de leg.Ad quæ autẽ pertineat hæc regula,vide apud eundem, Obſ.lib.4.cap.4.

CAVDECÆ,vel Caudetæ,Feſto lib.3.dicebãtur ciſtellæ ex iunco,ad ſimilitudinem caudæ equinæ factæ.

CAVDEX antiquis dici ſolebat (vt ait A.Seneca lib.de breuitate vitæ)plurium tabularum contextus. Hinc Codices,vide infrà Codex.

CAVDICÆ, eidem Senecæ ibidem, vel Caudicariæ, Feſto lib.3.naues erant ex tabulis craſsioribus factæ: harum etiam comminit Gellius lib.10.c.25.Noct. Attic.

CAVDICARII,in l.2.C.Th.de piſtoribus & catabo. & l.1.C.Th.de cano.frum.vrb. Roma.& l.9.C. Th. de ſuar.pecua.& ſuſce.frumentariorum vrbis Romę genus erat,quorum ea functio erat,vt piſtoribus frumentum venundare cogerentur,vt Valerianus,& Valens Impp.conſtituerunt,d.l.1.Hi corpus habebãt,d. l.2.& patronos,dicta l.1. D.de iis etiam accipiendam putem l.1.in fin.de condi.in publi.horr.lib.10. C.

CAVEA, Varroni à cauo ducta,apud Vlpianum l.iniuriarum.13.§.ſi quis me.D.de iniur.ſignificat aream in medio theatri, in qua equitum ſubſellia conſtituta erant:dicta,quòd velis tecta caueæ ſimilitudinem haberet.quo cenſu accipitur in Amphitruone: Vt conquiſitores(ait)ſinguli in ſubſellia eant per totám caueam ſpectatoribus.Meritò Græcis θεατρῶν.Ea publica erat,adeò vt ſi quis aliquem in ea ſedere prohibeat,iniuriarum in eum agi poſsit, vt Vlpianus ſcribit d.§.ſi quis me.

CAVENA, vel(vt eſt apud Ardizonem)Caneua, pro cella.Vnde feudum de cauena in lib.2.ti.1.§.2.& ti.2. §.2.erogatio annua vini,frumenti,alteriúſve annonę, quæ militi tribuitur.Itáque veriſimilius eſt pro cella,ſiue cellario dictũ,lib.feud.2.tit.10.in fin.Feudum ſoldatæ ſignificatur eſſe feudum de camera vel cauena: quia plerunque,inquit,in ſolidorum donatione conſiſtit. quandoque autem in vino & annona. Doctores,duce Aluarotto,definiunt Cauenam, eſſe locum,in quo frumentum,vinum,oleum,& huiuſmodi cætera ſeruantur.

CAVARE Iuris Ciuilis verbum eſt præcipuum ac proprium,ídque generale. in varias enim & multiplices acceptiones fertur,& formulas: ſingula excutiemus. Primò proſpicere,& cõſulere ſonat apud Scæuolam, l.3.D.de tranſactionibus.& Labeonẽ l.ſi mercedem. in fin.D.de actionibus empti. Sic cauere ſibi cenſetur creditor qui curat ſibi pignus dari, apud Paulum l.ſi conuenerit.18.§.ſi quis.D.de pignor. Generaliter definitum eſt nec paciſcendo,nec legem dicẽdo,nec ſtipulando quemquam alteri cauere,id eſt,proſpicere,& promittere poſſe. Q. Mutius ait l.quo tutela.73. D.de diuer.reg.iuris. Cauet etiam, qui cõſilium dat: quo ſenſu accipitur apud M.Ciceronem in Topicis, cuius hæc verba ſunt: Etenim cùm tu mihi meóſque multa ſæpe cauiſſe,&c.atq; ita accipi debere indicio ſunt quæ ibidem præcedũt.Alias cauere dicebantur, cum ne ab aduerſario caperentur, certis adhibitis formulis prouidebant. vnde illud Ouid.libr.1.de Arte amandi:

Illo ſæpe loco capitur conſultus amore,
Quique alijs cauit,non cauet ipſe ſibi.

In eo autem genere rectè eum cauere Plautus exiſtimat in Epidico,qui iura & leges tenet. Cicero in epiſtola ad Trebatium:Tu qui ceteris cauere didiciſti, In Britannia ne ab eſſedario decipiaris, caueto. Hanc tamen cauendi formam ſibi præripiunt atro circulo notati, exleges,& auritæ beluæ.

Cauere boni viri arbitratu perceptũ iri vſumfructum, hoc eſt,non deteriorem cauſam vſusfructus promittere facere,& non aliter vti quàm bonus vir arbitrabitur,l.1.vſufructuarius quẽadmo.caueat.D.§. cauere.

Cauere capite, eſt capitis periculo ſe obſtringere, &

alium ſibi eodem vinculo obligare. Budæus in poſterioribus Adnotat. in l. ſi ſciente. D. ad legem Pompeiam de parricid. ex Plinio lib. 34. cap. 7. Capitéque tutelarios cauere pro eo inſtituti publici fuit.

Cauere dotem, pro promittere. Lege titul. de dote cauta. C. lib. 5.

Cauere cautionẽ dixit Hermogenianus l. tutores. 6. D. rem ratam haberi. pro quo Terentius Varro, Cauere cautione lib. Ling. Lat. 4. atque ita apud Hermogenianum d. l. 6. legi poſſet: ſed Cauere cautionem figuratè dixit: nam hoc loco Cauere, promittere per ſtipulationem ſonat.

Cauere dupla, in l. quod ſi nolit. §. quia aſsidua. D. de ædilit. actio. vide infrà dupla.

Cauere idoneè, dicimur ſatiſdato, aut pignoribus, ſed & ſi promittendi fides nobis habeatur, ſine ſatiſdatione: ita explicat Vlpianus noſter l. 4. §. addici. D. de fideicōmiſſ. liber. pro quo Modeſtinus in l. Septitia. 10. D. de pollicit. ἀσφαλίζεσθαι ἀξιόχρεως dixit. ἀσφαλίζεσθαι enim cauere & tutum facere ſonat. Sic accipi debet in l. ſed & hæ. §. defendere. D. de procu. & l. fideicommiſſa. §. ſi heres. D. de leg. 3.

Cauere lege, apud Papinianum l. ſi venditor. 6. §. ſi quid emptor. D. de ſeruis exportandis, eſt pacto nominatim aliquid exprimere & promittere.

Cavere etiam, eſt ſibi proſpicere, & ſe cōtra fraudis ac perfidiæ periculum munire, vt ex exemplis ſubſequentibus liquebit. Hinc Cautio, pro tabulis in quibus contractum negotium perſcriptum eſt. Paul. in l. lecta. 40. D. ſi cert. pet. Lecta eſt in auditorio Papiniani cautio huiuſmodi: Lucius Titius, &c.

Cauere obſidibus, apud Cæſarem lib. 7. de bell. Gallico non procul ab initio: Et quoniam (inquit) in præſentia obſidibus cauere inter ſe non poſſent: ne res efferretur, vt iureiurando ac fide ſanciatur, petunt. Qua formula obſides & dare & exigere ſignificari, ſed ſub diuerſa ſignificatione, Gulielmus Budæus exiſtimat, dicta l. ſi ſciente. Sic

Cauere prædibus & prædiis formula vetere dixit Vlpianus in l. ſi quis putans. 6. §. ſi damni. D. communi diuidundo, pro cauere fideiuſſoribus, & pignoribus. Sic Cauebatur prædibus & prædiis populo, vt T. Liuij teſtimonio liquet: Si quibus (ait) argentum in præſentia deeſſet, dandam ex ærario pecuniam mutuam, prædibúſq; ac prædiis cauendum populo cenſerent. Hæc Liuius lib. 22.

Cauere rectè dicimus, per ſatiſdationem, aut pignoribus datis, Pomponio ita apud Vlpianum explicante l. 1. §. iubet autem. Sic

Cauere ſatiſdato apud Pomponiū l. is cui. 31. D. ad leg. Falcid. id eſt, cum ſatiſdatione, vt explicare videtur diuus Antoninus l. 2. C. de vſur. legat. & Vlpianus l. niſi. 11. D. de rei vind.

Cauere, eſt etiam cautionem extorquere, in l. cùm poſtulaſſem. 44. §. fi. D. de damno infect. Sic apud Ciceronem in Bruto in hæc verba: At verò (inquam) tibi ego, Brute, nō ſoluam, niſi prius à te cauero amplius eo nomine neminem cuius petitio ſit, petiturum.

Cauere etiam dicitur, qui fideiubet, ac pro ſe alterum dat, vt ex Pauli verbis liquet l. cum pro quo. D. de in ius voc. & l. Lucius. 46. §. Paulus. 4. D. de admini. tut. & apud Terentium Varronem lib. linguæ Latinæ 5.

Cauere etiam dicimur per ſtipulationem, ſi inter præſentes actum eſt, Paulo l. Titia. 134. §. pen. D. de verb. oblig. & l. 1. C. de contrah. ſtipul. quo ſenſu accipi debet apud Celſum, l. tres fratres. D. de pact. Quo in loco Accurſius interpretatur, cauerunt, hoc eſt, promiſerunt: quod per ſtipulationem intelligendum eſt, d. l. penult. Cauet igitur qui interrogatus promittit, dicta l. 1. & dicto §. penult.

Cauere tamen nudè promittere ſignificat, nec fideiuſſionis dationem eo verbo cōtineri Iuſtinianus conſtituit l. 3. C. de verbo. ſignifi. Sanè ſi lex vel teſtator, contrahénſve ſatiſdationem aut fideiuſsionem adiecerit, tum ad dandum ſatis, aut fideiuſſores adhibendos liquet. Cauere igitur nuda promiſsione accipi debere ait Mela apud Vlpianum, l. 2. §. ſed ſi dubitetur. D. de iudic. Atque cauere & ſatiſdare ſic diſtinguunt Iuriſconſulti, vt qui datis fideiuſſoribus ac ſponſoribus promittit, ſatiſdare dicatur: qui verò ſine fideiuſſoribus, cauere. Vlpian. l. 2. § 6. D. de iudic.

Cauet quoque qui confitetur, Accurſius l. maritus. 52. D. ſol. matri. cuius explicationem probat Albericus. Quod ſi ſecundum tractat. C. de dot. caut. non num. (vt par eſt) accipias, eſt ſcripto non acceptam dotem promittere, l. 1. C. eod.

Cauere, eſt nominatim exprimere, vel expreſſim quid ſtatuere, vt apud Paulum l. 1. D. de leg. Rhod. de iact. & alibi ſæpe. Sunt qui putent verbum

Cauere, apud Vlpianū l. ſi vt certo. §. quinimo. D. commo. & Paulum l. in commodato. 17. §. 3. D. eod. ſignificare chirographo ſe obligare. Quod verum adfirmare auſim, cum literis obligemur, vt Inſtitu. de lit. obliga. & alibi. Hinc

Cauere ab aliquo apud Vlpianum l. ſi ſciente. D. ad leg. Pomp. de parricid. Ab ſeſe cauere apud M. Ciceronem in 3. Verrina. Epicratem conueniunt, demonſtrant id quod ille ſciebat, ſe ſeſtertia octoginta dediſſe: rogant eum vt id quod ab ipſis abiſſet pecuniæ, curet: ab ſeſe caueat quemadmodum velit: de illa hereditate cum Epicrate neminem eſſe acturum. id eſt, Budæo interprete in poſter. arbitrio ſuo ab ſe cautionem exigat.

Cavtionis verbi varia, multiplé xque eſt ſignificatio. Cautionem pro cautione veteres dixiſſe ait Feſtus. Cautionis nomine, vel ἀσφαλείας non eſſe fideiuſſoria dationem interpretandā: niſi hoc ſpecialiter, vel in Græcis, vel in Latinis verbis ſcriptum fuerit. Niſi enim vel generaliter de ſatiſdatione, vel fideiuſſione ſpecialiter ſit nominatū, cautione, vel ἀσφαλεία minimè fideiuſsionem, ſed nudam promiſsionem ſignificari. Hæc Iuſtinianus l. ſancimus. C. de verborum ſignifica. Cui addas, niſi aliud res tulerit, exegeritve: quod & Baldus Peruſinus rectiſsimè animaduertit, d. l. 3. Cautionis tamen verbo promiſsionem contineri putat Alciatus l. qui pecuniam. numer. 14. D. ſi certum peta. Eo etiam verbo ſimplicem confeſsionem ſignificari idem ibidem ſcribit: quod & Albericus docet, citans l. Lucius. D. de manumi. teſt. Equidem putem pro promiſsione rem pupilli ſaluam fore accipi. Cautio etiam in l. ita autem. §. Iulianus (aliàs eſt lex in vulg. eod. in capit. quidam decedens.) D. de adminiſtra. tuto. ſignificat formulam & verborum conceptionem, Gulielmo Budæo interprete in l. ſi ſciente. D. ad leg. Pomp. de parric. vel iuſſum teſtatoris. Cautio autem, quæ Græcis ἀσφάλεια, dicitur vulgò ſecuritas, quo ſenſu accipitur apud Pomponium l. plus cautionis. 25. D. de diuerſis regulis iuris antiqui. Plus (ait) cautionis eſt in re, quàm in perſona. vti Accurſius & Petrus Decius interpretantur Nouella conſtit. 17. οὔτε δὴ ἀσφάλειαν. vetus interpretes vertit Cautelam. Hoc verbo vſi ſunt Vlpianus l. ſi defunctus. 15. in fine. D. de procuratorib. & l. ſi debitori. D. de iudic. Gaius l. ſi plures. 14. D. depoſiti, & Pomponius l. quamuis. 6. de pignera. action. Verùm cautelam pro cautione à Tribuniano, & collegis repoſitam quidam exiſtimat: quod & mihi veriſimile ſemper viſum eſt. Veterum enim iuris auctorum ſcripta immutaſſe, & truncaſſe eos conſtat, vt docui in libris Mediæ Iuriſprudentiæ. Quin & Cautionem pro Cautela à M. Cicerone libro 2. de Orat. dici refert Nonius Marcellus. Neque mihi illa cautio,

tio, & timiditas in cauſais propter præſtantem prudentiam Craſsi negligenda non eſt: & à Terentio in And. Puerum autem ne réſciſcat mihi eſſe ex illa cautio eſt.

Cautionis autem verbo inſtrumenta, tabulas (vt ſuprà dictum) ſyngraphas, & chirographa contineri ſubiecta legum capita demonſtrant, l. ſi quæ ſunt. 5. D. famil. erciſc. l. lecta. 40. D. ſi certum peta. l. penul. §. fin. D. ad leg. Falci. l. Lucius. 27. D. depoſ. l. cum conuenit. 20. D. de pigno. & alibi ſæpiſsimè, vt in l. emptor. 47. §. Lucius. Sic [illegible] Lucæ 16. Chartulam liberationis, ineptis Quictantiam, ſonat. Eraſmus vertit cautionem. Cautionis appellatione inſtrumentum ſignificari, apud Scæuolam in d. l. emptor. in princip. cenſuit ibidem Accurſius. Equidem pro nuda promiſsione accipiendum putem, vt latè docui li. 1. Enucleationum [illegible] cap. 1. Cautionem apud Marcellum l. Titius. 24. D. de pecu. conſtit. epiſtulam ſignificare liquet.

Cautione actionem intelligi quidam putant in l. 1. §. ſi quis purganti. D. de cloacis. Tu verúmne ſit quod dicunt, expende. Cautionem pro dilatione accipit Accurſius in §. ſi verò cauſſam. in authentica de litiga. conſtitu. 112. ſed ineptè. Inciderat Accurſius in deprauata exemplaria, & *cautione*, pro *vocatione* legerat. Nam in ea conſtitutione Græcè à Iuſtinia. ſcripta ita legitur, [illegible], &c.

Cautio in Conſtitutione Honorij, & Arcadij in l. quoniam 13. C. Theo. de fide teſt. tranſcripta in l. quoniam liberi. 10. C. de teſtibus, accipitur pro prouidentia, vel prouiſione, vt interpretatur ibidem Accurſius, & id rectè.

Cautionem extorqueri apud Vlpian. in l. idem ſi cum exceptione. §. pro eo autem. D. quod met. cauſ. eſt compelli à iudice vt caueatur ſatiſdato, aut pignoribus. vide ibi interpretes.

CAVTIONVM GENERA.

Cautio debita, in l. 1. C. de tut. illuſtr. perſo.

Cautio dotalis, l. fi. §. filiæ. D. de leg. 2.

Cautio de dolo, locum habebat cum petita iudiciores eſſet, vereretúrque petitor, nequid dolo malo poſſeſſor interea committeret. Itaque apud iudicem poſtulabat ab eo, vt ſibi repromitteret, ſe nihil in ea re dolo malo facturum: hoc modo: Spondes ab ea re qua de agitur, dolum malum abeſſe, abfuturum eſſe? Hanc euerriculum malitiarum omnium adpellat Marcus Cicero. Huius cautionis meminit Pomponius l. 5. in princip. D. de verborum obligationibus, & l. nouiſsima. D. iudic. ſolui. Dinus Ambroſ. lib. 3. cap. 10. diu. officior. honeſtatis formulam vocat.

Cautio feneratitia apud Iuſtinianum in l. ſancimus. 25 C. de adminiſtrat. qua fenus aliquod promittitur. Textum illum expende.

Cautio Falcidiæ legis, de qua in l. 1. D. ſi cui pluſquàm per legem, &c.

Cautio indemnitatis, quæ pro indemnitate præſtatur, apud Papinianum l. liberto. 31. §. 1. D. de negotiia geſtis, & alibi.

Cautio iudicialis, quæ à mero iudicis officio proficiſcitur: ita eam diffinit Pomponius l. 5. D. de verbo. obli. Alciatus ibidem videtur aliter diffiniſſe, vt ſit, quæ coram magiſtratibus interponitur.

Cautionem iuratoriam (cuius forenſis vſus frequentiſſimus eſt) diffinit Iuſtinianus §. ſed hodie. Inſti. de ſatiſdat. promiſsionem ſine fideiuſſoribus, ſolo interpoſito iureiurando, ſore vt reus in iudicio aduſque litis exitum permaneat. Græcis appellatur [illegible], vt refert idem Theophilus, vel (vt ex Iuſtiniano liquet Nou. 53. §. [illegible]) [illegible]. ait enim, [illegible] [illegible], &c. quod ita vertit Iulianus Patritius: Si qui iurati promiſerint. Iudicialia hæc eſſe nomina ſcribit Iulius Pollux lib. 8. Onomaſticôn, ca. 1. [illegible], in hæc verba: [illegible]. Iuratoriæ cautionis meminit Leo Imp. l. vnic. C. vt omnes iudic. & Zeno l. pen. de dignita. li. 12. C. qua quis ſuæ fidei cõmittitur, vt idem ait, qui in l. fin. C. de princip. ag. in reb. lib. 12. adiuratoriam cautionem adpellat. De cautione iuratoria accipienda eſt l. penultima C. de teſtib. iubens ſacramento committi.

Cautionem moratoriam apud Papinianum l. cum poſſeſſor. 5. §. fi. D. de cenſibus. eo ſenſu accipiendam putem, quo moratoria præſcriptio apud Diocletianum, & Maximia. in l. 2. C. de precibus Imp. offerend. Galli literas Quinquennales vocant, aut anni dilationem: quas in tributis, & cenſibus admitti vetat d. §. fin. De his Quinquennalibus vide Cinum, Baldum & alios in dict. l. 2. incip. quoties. Guid. Papam in quæſt. 97. & 109.

Cautio Mutiana eſt, qua is cui quid ſub conditione non faciendi legatum eſt, id promittit & cauet ſe numquã facturum: eius enim vtilitas in conditionibus quæ in non faciendo cõceptæ ſunt, conſiſtit: idque Vlpianus ait l. Mutianæ. D. de conditionib. & demonſtra. Quãdo ei locus non ſit docet Papinianus l. auia. 77. §. 1. D. eo. De hac Iuſtinianus in Nouell. 22. §. [illegible], & alibi ſæpe. Tu de hac cautione vide Barto. & alios in d. l. Mutianæ. A Q. autem Mutio Iuriſconſulto fuit inſtituta. Atque huius ea vis eſt, vt ſtipulatione commiſſa, qui contrà fecerit, vel rem cum fructibus, vel quanti ea res eſt reſtituat, l. cum ſub hac. 67. l. heres. 79. §. 2. D. de condit. & demonſt.

Cautio non numeratæ pecuniæ dicitur chirographum debitoris, quo ſibi creditã pecuniam ſcribit, quæ tamen numerata non fuit, l. 1. de caution. & non numerat. pec. C. Greg. & l. 1. 3. 4. 8. C. de nõ nu. pec. huc pertinet titulus C. de dot. caut. & non num. pecu.

Cautionem nudam accipere debemus in l. 2. §. ſed ſi dubitetur. D. de iudic. ſimplicem promiſsionem per l. ſancimus. C. de verbo. ſig. quæve ſine ſatiſdatione fit, d. §. ſed ſi dubitetur. Quando autem huic locus ſit, gloſſa in l. penult. D. de hereditat. pet. & Alciat. in l. ſi quis ſtipulatus ſit Stichum. in fin. D. de verborũ obligatio. docent.

Cautio nudo pacto, cùm quis tantum fidei de me habet, vt nuda promiſsione ſit contentus.

Cautio ſolita, apud Vlpianũ l. diuus Pius. 5. D. de petit. heredit. eſt cum petita hereditate, aut ſatiſdare debet poſſeſſor de ea re conſeruanda; aut eo non ſatiſdante, in petitorem ſatiſdantem transfertur poſſeſsio, vt alteri probandi onus incumbat: neutro ſatiſdante, potior eſt poſſeſſor: quod optimè cõfirmat l. de bonis §. vlt. D. de Carb. edict.

Cautionum genera alia recenſet Speculator variis in locis, quos in indice reperies in verbo, Cautio.

CAVTVM (vt refert Paulus l. habere. 188. D. de verborum ſignificatio.) intelligitur ſiue perſonis ſiue rebus cautum ſit, hoc eſt, fideiuſſoribus vel pignoribus datis. Sed hoc reſponſum pugnare videtur cum l. ſancimus. C. eodem. Hanc [illegible] non ſatis conciliat A. Alciatus in d. l. habere. §. cautum. Tu rem exactius perſpice.

CAVTIONALES ſtipulationes, inſtar actionum habere dixit Vlpianus l. 1. D. de præto. ſtipul. intercedunt autem vt ſit noua actio.

CAVILLARI variè accipi ex ſubiectis liquet. Tertullia no in li. de Corona militis, pro cauere, à quo ducitur. Aut (inquit) omnibus modis cauillandũ, ne quid ad

uerſus Deum committatur. Cauillari etiam (vt Vlpi. ex Iuliano refert l. natura. 177. D. de verbor. ſigni.) eſt ab euidenter veris per breuiſsimas mutationes diſputationem ad ea, quæ euidenter falſa ſunt, perducere. Alios huius verbi ſignificatus recenſet A. Alciatus in d. l. natura. quandoque enim ſignificat calumnioſè agere. Cauillari eſt irridere, vt ex Feſto li. 3. conſtat. Cauillari etiam dicitur qui falſa, vt ſuam ſententiam tueatur, prodit ſciens. Cauillari Alciato l. ſi caluitur. D. de verborum ſignificatione, ſonat decipere. Cauillari in l. 2. D. regu. Catonia. ſumitur pro ſcienter falſum dicere: ita Accurſius in d. l. 2. explicat. Cauillari etiam fraudare, & fruſtrari ſonat, l. ſi caluitur. D. de verborum ſignificatione. ſic accipi debet in l. 2. §. tractare. D. ad S C. Tertyl. Hinc

CAVILLATIO, quam ex Iuliano diffinit Vlpianus in d. l. natura. his verbis: Natura cauillationis, quam Græci σωρείτην appellant, hæc eſt, vt ab euidenter veris per breuiſsimas mutationes diſputatio ad ea quæ euidenter falſa ſunt, perducatur. Repetitur in l. ea eſt natura. D. de diuerſ. regu. iur. antiq. Vnde autem dicta ſit cauillatio, ex Gaio diſces d. l. ſi caluitur. 232. D. de verborum ſignificatione, cuius hæc verba ſunt: Si caluitur & moretur, & fruſtretur. Inde & calumniatores appellati ſunt: quia per fraudem & fruſtrationem alios vexarent litibus: inde & cauillatio dicta eſt. Sic accipi poteſt in l. Titia. 85. D. de conditionib. & demonſtrat. Cauillatio Feſto li. 3. eſt iocoſa calumniatio. Cauillatio in Decretali põtificis Honorij Epiſtula, c. pen. de iud. in antiq. ſignificat fraudem, & fruſtrationem, & id quod Galli vocant *Surpriuſe*: qua ſæpiſsimè vtuntur pragmatici vafri, & impoſtores.

CAVPO, is accipiendus eſt apud Vlpianum l. 1. §. caupones. D. naut. caupo. ſtab. qui cauponam exercet. Græcis κάπηλος, eduliorum & vini venditor. Et viatores in caupona manere patitur Gaius l. nauta. 5. D. eodem titu. Sed & eius inſtitorẽ ea appellatione cõtineri idem Vlpianus ait, d. §. caupones. Hoc ſpeciali ſignificatu accepiſſe viſus eſt Martialis hoc pentametro:

Non potes, vt cuperes, vendere caupo merum.

CAVPONA, locus vbi vinum, & edulia venduntur: vulgò Taberna. ſic accipitur in l. nauta. 5. ſuprà citata. Et veteribus coponam à copiis dictam Feſtus li. 3. putat. Quædam exemplaria habẽt à cupis. quæ lectio verior videtur. Cupæ enim vaſa vinaria ſunt apud Vlpianum l. 3. D. de trit. vino.

CAVPONIA taberna apud Paulum l. 13. D. inſtru. vel inſtru. leg. vide infrà Taberna.

CAVSSA (ſic enim, non cauſa, ſcribendũ cenſet M. Fabius li. 1. cap. 7. adiiciens M. Ciceronem & Virgilium ita ſcripſiſſe) verbum πολύσημον eſt. Primùm enim ſignificat negotium, contractum & obligationem, l. certi condictio. 9. in prin. D. ſi cert. pet. l. obligari. §. pupillus. D. de auctor. tut. l. & vno. 18. D. de acceptilat. & l. 9. §. 1. D. de tribut. Pro contractu ſumitur in §. vnde in iis cauſsis. Inſtit. de auct. tut. Nec ad contractus tantùm, ſed & ad omnes obligationes, etiam ex delicto deſcendẽtes, pertinet. Sic accipitur apud Gaium l. creditorum. D. de verb. ſig. ergo & ad quaſi contractus, vt ibidem notat A. Alciat. Hotom. tamẽ in his omnibus locis planè & Latinè cauſſæ nomẽ vſurpari vult.

Cauſſæ etiam verbo lis ſignificatur Paulo li. 1. Sentent. ti. 10. quod & Iuſtinianus in §. ſi quis agens. Inſtit. de actio. expreſsit explicans, cauſſa cadere, hoc eſt rem amittere. Sic ſumitur in l. 1. C. de reb. credi. quã tamen Græcam eſſe quidam referũt. eodem verbo in eadem ſignificatione vtuntur Pragmatici Galli. Hanc appellant Græci δίκην, quo verbo in eum ſignificatum vtitur ſæpiſsimè M. Cicero, & Seneca in prologo 10. Declama. Cauſſam verò à lite ſeparaſſe, diſtinxiſſéve videntur Imppp. in l. cauſſas. 16. C. de tranſact. & Pontifices in c. forus. extra de verbo. ſigni. in antiq. de quo Albericus in d. l. cauſſas. Cauſſam à lite etiam ſeparat Arcadius l. 1. §. adhiberi. D. de teſtib. ex quo putem cauſſam à lite ita diſtingui, vt illa generale verbum ſit, quo & capitalia & ciuilia contineantur: litis verò appellatione ciuiles tantum actiones comprehendantur. Cui rei etiam indicio eſt l. litis. D. de verbo. ſign. Hinc diſputatur, an cauſſa & actio eadem ſint, ab Accurſio in §. 1. inſtit. de actio. & ibidem ab Angel. & Iaſone, & aliis. Cauſſam generalẽ verbum eſſe tradit Barto. d. l. cauſſas. Cauſſa tamen in d. l. cauſſas, ſumitur pro hypotheſi, vel negotio, ex quo lis nata eſt. Interea obſeruandum quod ſcribit Iſidorus lib. 5. Etymo. Cauſſa redintegratur, quæ expleta non eſt: res redintegratur, quæ vi ablata atque extorta eſt. Namque hæc ad Pauli definitionem: *In integrum reſtitutio, eſt redintegrandæ rei vel cauſſæ actio*: intelligendam plurimum iuuant.

Cauſſam pro re ponit Vlpianus in l. iuriſgentium. §. ſed & ſi in alium. & §. ſed cùm nulla. D. de pact. quod autem dicimus rem, accipe dandam, tradendam, faciendámve, per d. §. ſed & ſi in alium. Sic accipitur in titu. D. de cond. cau. da. & C. eo & tit de condict. ob turp. cau. & titu. de condict. ſine cauſſa.

Cauſſa etiam ſumi ſolet pro titulo debiti, actionis, dominij, poſſeſsionis, l. priuilegia. 16. D. de priuileg. credit. l. 3. §. ex plurimis. D. de adq. poſſeſ. Hinc Cauſſas oneroſas, & lucratiuas dicimus, de quibus infrà ſuo loco in cauſſarum generibus.

Cauſſam pro titulo poſuit Vlpianus l. ſi ego. §. partus. D. de publician. in rem act.

Cauſſa ſignificat conditionem, iúſque rei cuiuſlibet, l. ſi conuenerit. 18. §. ſi fundus. D. de pign. act. l. alienatio. 67. D. de contrah. emp. l. ſi debitor. 12. C. de diſtrac. pign. & in conſtit. Seueri, & Antonini l. vnic C. rem alien. ger. & ſic explicare videtur cauſſam Paulus, eam, conditionem adpellans, in l. via. 23. §. ſi fundus. D. de ſeruitut. ruſtic. Hinc dixit Vlpianus cum ſua cauſſa, ſuíſque vitiis l. Pomponius. 13. §. 1. D. de adqui. poſſeſ. Sic Cauſſam pro conditione poſuit M. Cice. de lege. Agr. Soluta ait, in meliore cauſſa ſunt, quàm obligata.

Cauſſæ fauorabiles ſunt quatuor, ſcilicet, de libertate, matrimonio, dote & teſtamento, c. duobus. de re iud. & de cauſſa notat Panor. in cle. dudũ. de ſepult. ſuper verbo cauſsis, & Io. And. in c. cùm dilecti. de accu.

Cauſſæ autem omnium rerum ſunt quatuor: efficiens, à qua fit: materia, ex qua fit: forma, per quam eſt: finis, propter quem fit.

Cauſſæ verbum plerunque per ἔλλειψιν ſupprimi ſcribit A. Auguſti. lib. 2. Emen. ca. 1. apud Alfenum l. cum quæreretur. §. viti. D. de leg. 3. verſi. topiarium enim. exempla reliqua ſæpiùs fient obuia, quàm vt dici ſcribique debeant.

Cauſſæ adpellatione comprehenditur omne commodum, omniſque vtilitas, quæ ex re percipi poteſt: ita videtur explicare Vlpianus in l. Iulianus. 9. §. penult. & fi. D. ad exhib. & l. 5. D. ſi vſusfru. petat. eo itaque verbo partum contineri ait. Sic accipitur in titulo D. de vſur. & fructib. & cauſsis. Gaius igitur rectè exponit cauſſa, id eſt, omne quod habiturus eſſet actor, ſi quo tẽpore iudicium accipiebatur, res reſtituta fuiſſet, l. præterea. 20. D. de rei vindic. quam expoſitionem probat Paulus, ad condictionem producẽs, in l. cum fundus. 31. D. ſi cert. pet. Pro fetu, & partu etiam cauſſam vſurpat Papinianus l. equis. 8. D. de vſur. Cauſſa autem à fructibus ſeparatur à Iuſtiniano §. ſi ad exhibendum. Inſtit. de offic. iudic. & antè ab Vlpiano l. Iulianus. 17. §. idem Iulianus. D. de rei vindic. ſed & ab vſuris ſeparatur.

Cauſſæ appellatione apud Paulum l. obligationem. 44. D. de obligat. & actio. formam quandam & ſpeciem contineri aiunt quidam, vt & in l. in executione. 85. D. de

de verbo. obliga. vt obligatio in diem, ſub conditione, modo, & acceſsione.

Cauſſa etiam, vt M. Cicero lib. de fato diffinit, eſt quæ id efficit, cuius eſt cauſſa: vt vulnus mortis, cruditas morbi, &c. Sic accipienda eſt apud Vlpianum l. 1. in princip. D. depoſit. Incendium, tumultus, ruina, naufragium, cauſſæ ſunt deponendi. Hinc Cauſſa efficiens, formalis, & finalis, de quibus infrà. Vnde non immerito Donatus in 2. AEneid. cauſſam eſſe dicit propter quam quid fit. Sic accipi debet in l. cum antiquitas. 28. C. de teſtam. παραγραφικῶς pro dilatione ſumi poteſt. Nam cauſſæ ibi enumeratæ dilationem pariunt. De cauſſa verò propter quam quid fit, ſic Fortunatianus Iuriſc. in Rhet. Cauſſa eſt aut impulſiua, ὁρμητικὰ, vt ira, odium: aut ratiocinatiua, λογικὰ, vt lucrum, hereditas. Harum vtraque eſt aut efficiens, vt cum dicimus, Illa ratione prouocatus eſt: quod προκαταρκτικὸν αἴτιον Græci vocant: aut adiuuans, vt cũ dicimus, Etiam illa cauſſa acceſſit: quod ὑπερθετικὸν αἴτιον Græci appellãt: aut prohibens, vt, Imo habui cauſſam non faciendi, ne ad inimicum meum hereditas perueniret: quod κωλυτικὸν αἴτιον Græci nuncupant.

Cauſſam pro ratione ſumi interpretantur Alber. & Decius apud Paulum l. 1. D. de diuerſis regul. iur. legentes ibi, coniunctionem, cum Pand. Floren. habeant coniectionem. Alciatus lib. 5. Parerg. c. 8. poni ibidem cenſet pro maxima propoſitione, vnde ducitur argumentum. Coniectionem cauſſæ, controuerſiæ argumentum, & ſummam interpretari videtur F. Duarenus lib. Diſpu. 1. cap. 46. Conijcere enim eſt ſummatim exponere: quod placet.

Cauſſam pro querela poni apud Iuſtinianum l. ſi quis filium. 34. C. de inoff. teſta. quidam aiunt, quod & Accurſius ibidem putat. Cauſſam tamen à querela ſeparare videtur Imperator. Sed de hoc alibi.

Cauſſæ appellatione quæſtionem contineri putant quidam apud Marcellum l. penul. §. Priſcianus. D. de iis quæ in teſta. delent. Nec ſorte inepte. Nam ibi dubitabatur, num inductis heredum nominibus, libertates, & legata deberentur. Hac de re quærebatur, & controuerſum erat inter quoſdam aduocatos apud Imperatorem.

Cauſſam, apud Marcellum in l. rerum. 30. in fin. D. de vſurpat. & vſucap. Bartolus qualitatem, alij naturam interpretantur: conditionem dicerem. quæ omnia eodem pertinent.

Cauſſam, pro gratia, & fauore, dixiſſe videtur Martianus l. qui exceptionem. 40. D. de condi. indeb. quod verba ibidem ſubiecta oſtendunt. Cauſſam, id eſt, hereditatem explicat Imperator in §. igitur in pupillari. Inſtit. de pupul. ſubſtit.

Cauſſam in libris Decretorum accipit Gratianus pro eo quod περιοχὴν Græci, Latini argumentum, & ex quo eliciuntur quæſtiones vnde de rebus diſputatur. περιοχὴν, quam cauſſam vocat, prætexuit, hinc quæſtiones diſcutiendas eliciens: vt colligi poteſt ex diſtin. 101. & prin. primæ cauſſæ quæſtione prima.

CAVSSARVM GENERA.

Cauſſa bona in l. petitor. in fin. D. de lib. legat. qua litigando aduerſarium iuſtè & legitimè vincimus. Huic contraria eſt mala cauſſa, d. l. petitor.

Cauſſam bonorum, vtilitatem interpretatur Vlpianus in l. 1. §. hæc actio. verſ. plenius. D. ſi quis teſta. lib. & ſic accipitur apud eundem Vlpianum in l. in conuentionalibus. 52. §. fi. D. de verbo. oblig.

Cauſſa caduci apud Iuſtinianum in l. vnic. C. de cadu. tollen. dicitur cùm quid ſub cõditione relictum erat quæ deficiebat, vel is cui relictum erat, viuo teſtatore moriebatur. Vide ſuprà CADVCVM.

Cauſſa condictionis, apud Papinianum l. pupilli. 96. §. fi. D. de ſolut. eſt ipſum indebitum, ob quod condictioni, id eſt, repetitioni, locus foret.

Cauſſam dotis apud Pomponium l. 1. D. ſolu. matrimo. variè interpretatur Accurſ. nempe, actionem, dotem, conditionem habitudinémve, titulum, contractúmve iudicium, vel inſtantiam, & matrimonium: ſingulas acceptiones probat Barto. Et Alciat. exponit cauſſam, hoc eſt ſubiectum, & materiam, quaſdam expoſitiones Accurſij ſequi viſus, & ante eum Bald. Briſſonius ſecundam explicationem ſequitur. Equidem ſingulas poſſe ferri ego putem. Idem dicas in l. 1. D. de iure dotium.

Cauſſam edicti, edictum ipſum ſonat apud Vlpianum l. ſi pater. 5. D. vnde li. Equidem Cauſſam ibidem accipiendam putem pro eo quod impulit Prætorem ad ita edicendum.

Cauſſa facti, in l. tutor. 10. D. de tut. & curat. dat. ab iis. nõ factum ipſum ſignificat, vt quidam autumant, ſed id cuius cauſſa quid fit. Cauſſa dati tutoris in locum alterius erat abſentia: factum ipſum, datio tutoris in ſpecie, d. l. tutor.

Cauſſa fideicommiſsi, in Papiniani reſponſis l. 3. §. nonnunquam. D. de vſur. ſignificat quibuſdã fidei cõmiſſum. Equidem pro conditione, & iure fideicommiſsi accipi debere putem. Tibi hoc ipſum cogitandum relinquo.

Cauſſam vſusfructus, apud Paulum in l. ſi ſeruit. 20. D. vſufruct. quemadmodum caue. pro lite, quæ huius nomine mota eſt, accipi putem: quod & ſubiecta ibi verba oſtendunt.

Cauſſa minima, apud Accurſium in §. illud etiam in gl. in verbo, minimis. in auth. de appel. & int. quæ temp. dicitur quæ minor eſt decem librarũ auri. Dicerẽ quæ non excedit decem aureos. Cauſſa etiam minima appellatur aureorum quinquaginta. centum aureorum, Accurſio in §. ſi tibi. de mãda. prin. in auth. At Cauſſæ maiores in capi. 1. de tranſlatione Epiſco. dicuntur quæ reſeruatæ ſunt ſedi apoſtolicæ: ſuntque meri Imperij, Panor. in d. c. 1. no. 4.

Cauſſarum quædam eſt cauſſa cauſſans, quædam cauſſa cauſſata, Baldus l. 1. C. per quas perſonas. Tu eum videto. Item quædã eſt remota, quædam propinqua, vide gl. in l. poſſidere. §. veteres. D. de acquirenda poſſeſsio. Item quædam eſt impulſiua, quædam finalis, Bart. in extrauag. ad reprimendum. Item quædam ciuilis, quædã criminalis, quædã mixta, c. tuas. extra de procu. Cauſſarũ verò, inquit M. Tullius ex Chriſippo in libro de Fato, aliæ ſunt perfectæ, & principales aliæ adiuuantes, & proximæ. Cauſſarum etiam quædam publica, quædam priuata: ita diſtribuit Homerus Odyſſ. 2. quod ad ius noſtrum pertinet,

πρῆξις δ' ἥδ' ἰδίη, οὐ δήμιος, &c.

Cauſſa perpetua apud Paulum in l. foramen. 28. D. de ſeruit. vrban. in ſeruitutibus dicitur, qua continenter vti poſſes, vt aqua quæ cælo decidit. quod accipe aptitudine per l. 1. §. quod autẽ. D. de aqua quot. & æſtiua. Cauſſa perpetua naturalis etiam dicitur, in dicta l. foramen.

CAVSSARVM FORMVLAE.

Cauſſa cadere, in XII. Tabul. eſt rem amittere, Iuſtino in §. ſi quis agens. Inſtitutionibus de actionibus. Cadendi autem cauſſa modos recenſet, & explicat Paulus libro 1. Sent. titu. 10. Res autem appellatione apud Iuſtinianum iis ſignificatur. vide infrà Res. Apud veteres tamen Cauſſa cadere plus petere erat: vt apud Cicer. Cum Hipſeus maxima voce pluribus verbis à M. Craſſo prætore contenderet, vt ei quem defendebat, cauſſa cadere liceret. Id eſt, vt plus ei liceret petere, quàm in duodecim tabu. lege permiſſum erat. Rurſum, Cn. autem Octauius homo Conſularis non minus longa oratione recuſaret, ne aduerſarius cauſſa caderet. Id eſt, ne aduerſariu plus petere liceret, quàm

quod eſſet in actione. Illi patroni verba Latina optimè tenebant & vſurpabant: ſed ignorantia iuris labebantur, cùm alter plus quã lex permitteret, peteret, quod non licet: itaque id ſi obtinuiſſet, litem perdidiſſet. Alter nollet plus ſecum agi quàm lege liceret, id eſt nollet aduerſarium cauſſam amittere. Itaque ex eo factum eſt, vt cauſſa cadere, ſit cauſſam perdere. Nam & ſine cauſſæ amiſſione interdum ſimpliciter plus petere eſt. Cicero in Murenlana: Nam ſi tibi neceſſe putas etiam aduerſariis amicorum tuorum de iure conſulentibus reſpondere, & ſi turpe exiſtimas te aduocato illum ipſum, quem contra veneris, cauſſa cadere. Id eſt plus petere, idque obtinere.

Cauſſam cognoſcere, & cauſſæ cognitio. Vide infrà, Cognoſcere, & Cognitio.

In Cauſſa ius poſitum dixit Alfenus in l. ſi ex plagis. 52. §. in cliuo. D. ad leg. Aquil. pro eo qu ud vulgus factũ ipſum interpretatur. Accurſius, ibidẽ ius, ait, in cauſſa poſitum, hoc eſt, vt is teneatur, qui cauſſam mortis præbuit.

Cauſſam dicere, eſt litigare. Cauſſam agere dicitur orator & aduocatus, Varroni lib. 4. Ling. Lat. At Budæo in prioribus, Cauſſam dicere eſt iudicium ſubire, & culpas fraudéſque iudiciorum ſuorum actorúmque præſtare. Græci κρίνεσθαι, καὶ δικάζεσθαι dicunt.

Cauſſam in vinculis dicere, apud Papinianum l. 2. D. de cuſtod. reo. ſignificat, vt carceratus ſuas defenſiones proponat, dum criminis quæſtio peragitur.

In eadem Cauſſa eſſe, formula frequens Iuriſcoſſ. qua ſignificatur, idem iuris eſſe in vtraque ſpecie: vtriuſque eandem eſſe conditionem.

Cauſſarum figuræ, in l. 1. in princip. D. de obligation. & actionib. variè explicantur ab Accurſio in dicta l. 1. Bartolus obligationes ex quaſi contractu interpretatur: cuius ſententiam quidam ex nouiſſimis Lexicographis probare videtur. Alij pro negotio quouis accipiunt.

Cauſſa iuris, apud Papinianum l. cùm pater. 77. §. fidei tuæ. D. de leg. 2. vt quibuſdam placet, ſignificat diſpoſitionem, & voluntatem iuris, & teſtatoris. Equidem cauſſam à voluntate ſeparari putem, & Cauſſam ibidem ſumi pro occaſione ad ita fidei committendum.

Cauſſa legati, apud Iulianum in l. quæſitũ. 9. §. duobus. D. de leg. 1. ius ipſum legati ſignificat.

Cauſſa nouationis, in l. 4. in fin. D. de vſur. ſignificat ius, conditionem, & naturam nouationis.

Cauſſæ vocabulum, vt dictum ſuprà ex Hotoma. in l. 11. D. de verbor. ſign. & l. 9. D. ſi cert. pet. ac ſimilibus, ridiculum eſt vſurpari pro contractu aut obligatione. nã illis locis & ſexcẽtis ſimilibus planè & Latinè cauſſæ verbum poſitum eſt.

Cauſſa ordinis, in l. ex conſenſu §. fi. D. de appel. pro ipſo metordine ponitur, vt quibuſdam placet.

Cauſſa iuſta, ſæpiſsimè iure Ciuili, & Pontificio, quæ iuris auctores, iudicéſve mouet: vel quæ ius tribuit, quáve dominium acquiritur. Ad primam referuntur, bellum, litigium, peregrinatio, paupertas, temporis qualitas: ad aliã emptio, permutatio, donatio. Vtrunque ſignificatum negotia & res aperient. pro ſecundo eſt text. l. nunquam nuda. D. de acquirendo rerum dominio.

Cauſſam poſſeſsionis, in l. 1. C. per quas perſonas nobis acqui. in varias ſignificationes tulere varij. Accurſius ibidem ſignificare ait dominium, vel vſucapiẽdi conditionem: quod & Baldus refert. Bartol. ad dictam l. 1. pro poſſeſsione ipſa accepiſſe viſus eſt: quæ acceptio iuuari videtur Pauli reſpõſo l. 1. §. per procuratorem. D. de acquirenda poſſeſsio. Hanc expoſitionem probant quidam ex recentioribus: Baldus tamen eam relicit, ſubiiciens Nicolaum Maturelium, pro re ipſa, quæ poſſideri poteſt, ſumere. Bartoli ſententia iuuatur etiam ex diui Seueri conſtitutione l. 1. C. de adquirenda poſſeſsione. quæ explicatur à Iuſtiniano in §. ex his itaque. Inſtitu. per quas perſo. vnde elicere poteris explicationem l. 1. C. per quas perſo. Cauſſam tamen poſſeſsionis emptionem eſſe didici ex Iuliano l. non ſolum. 33. §. quod vulgò. D. de vſurpa. & vſuc. Titulus (vt ſic loquar) eſt poſſeſsionis cauſſa. Vide infrà poſſeſsionis cauſſa. Poſſeſsionis igitur cauſſam pro re, & negotio interpretabimur. At Cauſſa poſſeſsionis in cap. 1. & tot. tit. extr. de cauſſa poſſeſsio. & proprieta. eſt ipſa lis, quæ de poſſeſsione ventilatur coram iudice: eodem ſenſu accipitur ibidem Cauſſa proprietatis.

Cauſſam propriam eam eſſe Vlpianus ait l. 1. §. in propria. 8. D. quando appellan. ſit. cuius emolumentum, vel damnum ad aliquem ſuo nomine pertinet.

Cauſſam teſtamenti, codicillos appellare videtur Vlpianus l. 1. §. hoc interdictum. D. de tab. exhib. Apud Papinianum in l. tutores. 39. §. heres. D. de admini. tutor. pro iure, conditione, & ſpecie teſtamenti accipiendum id verbum putem: vt & in l. 1. in princ. D. ſi quis omiſ. cauſ. teſta. licet ibi accipi poſſet de his quæ teſtamẽto cauta ſunt: & ibidem paulo poſt, Cauſſa pro conditione accipi debet.

Cauſſa alia lucratiua eſt, alia oneroſa. Lucratiua eſt, ex qua accipienti nihil abeſt, veluti in legato, & donato l. 4. D. de vſucap. Oneroſa, propter quã quid accipienti abeſt, vt in empto, vendito, locato, conducto, permutato, & ſimilibus.

Cauſſa indicta damnati dicuntur, qui cauſſa non cognita condemnati ſunt, Budæo in l. 2. D. de cuſt. reo. Hinc Cauſſa inaudita damnari, quod & æquitas & Senatus apud Tacitum libro 18. & pontifex maximus capit. 1. extr. de cauſ. poſſeſsio. & proprietat. vetant. Vide quæ hac de re ſcripſi ad leges Draconis libro 1. Veter. Iuriſprudentiæ.

Cauſſam ſubſcribere, in M. Ciceronis Cluentiana, ſignificat ſententiæ cauſſam adſignare, vt vult Budæus ad l. fina. D. de priua. deli. Video igitur iudices (ait) animaduertiſſe Cenſores in iudices quoſdam illius conſilij Iuniani, cùm iſtam ipſam cauſſam ſubſcriberent.

In Cauſſam deſcendere, apud M. Ciceronem lib. 8. Epiſto. ad Attic. epiſt. 1. eſt, Budæo interprete, liti ſe adiungere: Quo minus mirere inuitus ſi in eã cauſſam deſcendo, in qua neque pacis, neq; victoriæ ratio quæſita ſit vnquam.

CAVSARI N. Marcello eſt dicere & defendere. Cauſſari tempeſtatem dixit Vlpianus noſter, pro eo quod dicimus excuſationem ob tempeſtatis obicem adferre, l. ſecunda D. ſi quis cautio. Sic & l. generaliter. 24. §. planè ſi fortè. D. de fideicõmiſſ. libertat. Eodem ſenſu accipitur

CAVSSARIA miſsio, vide infra Miſsio.

CAVSSARII dicũtur, qui propter valetudinem aut ſenectutem dimiſsi ſunt. Cauſſa enim Latinis vitium eſt, Græcis αἰτία dicta. Sic Cauſſariæ animi partes, id eſt vitioſæ.

CAVSSIDICI, in conſtit. Valentiniani & Valentis, l. quiſquis. 6. C. de poſtuland. ſunt aduocati, & cauſſarum patroni, qui in foro cauſſas dicunt: qui & Togati dicuntur.

CAVSIDICINA, cauſidicorum munus apud Marcellinum lib. 30. vt refert Cuiac. lib. 4. Obſer.

CAVTIO, vide ſuprà poſt verbum Cauere, ſuo loco.

CAVTERIA apud Marcianũ l. itẽ pictoris. 17. D. de inſtru. inſtrumen. legat. dicta ſunt pictoris inſtrumenta, quibus bituminationes & fortiores quæque conglutinationes concoquuntur, maximè in ea pictura quæ ἐγκαυστικὴ adpellatur. ἐγκαυστικὴ enim pingẽdi ratio eſt, quæ inuſtaria dicitur: de qua Martialis: Encauſtus

Phaëthon tabula tibi pictus in hac eſt.

C E

CACTERIA. Theodoſio & Neuterio auctoribus, dicitur fouea rotunda.

CACTORIA, lacuna eſt, ex ſubiectis eorundem verbis ex lib. de limitibus: V. caſa, quæ per v. nomen habet, fines grandes habens, ſuper ſe finem mittit, vt in colie eum meridiano requiras, qui terminus conſtitutus: & ipſa pedatura pergens per limitem orientalem, qui venit in ſextaneum, & pertrãſit, ibidem facit quadrifinium, quem locum ſubter ſignificabimus: ab auſtro lapides natiuos, quod eſt exſoluti cectoriales, in epirecticum adſignauimus, & in ipſo lapide deciſa eſt, & flumen tranſit, & lacunam quę eſt ſubter viam, & per lacunam limes excurrens finalis, qui ex ipſo loco mittit vſque ad terminum, & in longitudine LXX. hoc eſt, Cectoria eccleſiæ eius. ſimiliter pedatura accepit templum eorum viuos, hæc fecerunt: aquam proximam inuenies in fundo ſupra ſcripto. Hactenus Theodoſius, & Neuterius. Hinc

CECTORIALAS lapides, quorum explicationem deſume ex ſuperioribus.

CEDARE, verbi latiſsima ſignificatio eſt. Cedere abire è loco. Hinc Cedere foro, & cedere vrbi apud Iuriſcoſs. & M. Ciceronem.

Cedere pro ſoluere, Vlpiano dictum putant quidam in l. non ſolùm. 33. §. ſi mihi. D. de vſurp. & vſuc. Equidem pro ius poſſeſsionis trãsferre apud eundem accipi crediderim.

Cedere etiam eſt cõſtituere, apud Paulum l. fin. D. commu. præd. in princ. de ſeruitute loquentem.

Cedere quoq; renuntiare ſignificat, in clemen. vnic. de renuntiat. quod verum videri poteſt, ſi vera ſit regula vulgò prodita, Leges debent intelligi ſecundum titulos, ſub quibus poſitæ collocatæve ſunt. quæ regula colligitur ex l. Imperator. in fi. D. de in diem addict. Eodem etiam ſenſu ſumitur Cedere in c. quàm periculoſum. 7. quæſtio. 1. niſi dicas ibi pro ius ſuum trãſferre accipi. Cedere autem ſiue pro conſtituere, ſiue renũtiare accipias, *καταχρηστικῶς* intelligas oportet. qui enim ſeruitutẽ conſtituunt, rebúſve ſuis renuntiant, eáſve abdicant, iure ſuo abire creduntur.

FORMVLAE.

Cedere actionibus, pro præſtare dixere Gaius l. patri. 27. §. 1 D. de minoribus. Paulus l. vt tantum. 14. §. penulti. D. de ſeruit. Vlpianus in l. quod ſi. 3. §. idem Labeo. in fi. D. de in rem verſ. & paſsim alibi: in quibus locis pro actionibus vulgata exemplaria habent actiones. Sed lectio Florentina, vt rei aptior, ita venuſtior ſemper viſa ſuit.

Inter Cedere actiones, & mandare differentiam quandam ſubeſſe refert Accurſius l. 1. C. de oblig. & actio. Bartolus ibidem exiſtimauit (quod ad cedentem, vel mandantem adtinet) nullam eſſe: ſed reſpectu eius cui ceditur, eſſe. Equidem hoc diſcriminis ſubeſſe putem: Ceſsione actiones transferri, (ídque Iuſtinianus conſtituit l. fina. in princip. C. de iure dot.) mandato non item, vt probatur per l. 3. C. de nouat.

Cedere bonis, eſt profiteri voluntate ſe deſerere bona ſua creditoribus: hoc colligitur ex l. in omni. 6. & l. 1. & tot tit. C. qui bonis cedere poſſunt. Profeſsionem deffinitioni Azonis in Summa C. eodem tit. addidi. eam enim ſolam ſufficere Theodoſius dixit dicta l. in omni. Hoc autem beneficiũ conceſsit lex Iulia: quod titulo 18. libro 4. C. Thc. edocemur, & Diocletiani & Maximiani conſtitutione l. 4. C. qui bonis ced. poſſunt.

Cedere diem, Vlpianus ait l. cedere. 213. D. de verborum obligationib. & ſignificat incipere deberi pecuniam. Eſt autem cùm certi temporis pars effluit: veluti cùm qui Kalend. Ianuarij die ſtipulatus eſt, ſibi proximis Kalendis dari: vel cum in locatione dies operi faciundo præſtituta eſt Kalend. Febr. triduo quatriduóve exacto, rectè tres quatuórve dies ceſsiſſe dicentur. Sic accipi debet in l. deducta. 58 §. qui poſt tempus. D. ad S C. Trebell. & l. cũ quærebatur. 13. D. iudi. ſol. Hinc

Cedere dies legatorũ dicitur, cùm pars aliqua legitimi temporis, quo illa legatariis quæſita ſunt, effluxit, ſub tit. D. quan. di. leg. ced. Sic accipitur in l. penulti. & fin. C. eodem titul. quod ita explicat Theophilus in §. peculium. Inſtit. de legat. *προχωρεῖ δὲ τὰ λεγάτα, ἐπειδὰν καλῶς ἔχῃ εἰς ὑμᾶς. καταφορὰ δὲ ὅταν ἡ τῶν ἀγωγῶν ἁρμόζει. ἄρξεται δὲ ἐπὶ μὲν τῶν πύρων*, à morte teſtatoris, *ἤγουν μετὰ θάνατον τοῦ διαθεμένου, ἐπὶ δὲ τῶν ὑπερτιμῶν, μετὰ τὴν ἔκβασιν τῆς αἱρέσεως*. Sic etiam cedere dies bonorũ poſſeſsionis dicitur, cum præſcriptione eius temporis excludimur à commodo & petitione bonorũ poſſeſ.

Cedere foro, apud Vlpianum l. ſi hominẽ. 7. §. quoties. D. depoſ. dicebantur argentarij, vt ibidem refert Budæus in prioribus, cùm tabernis, id eſt, menſis ſuis cedentes, quæ in foro Romano erant, aliò habitatũ migrabant. Vulgus id vocat facere Banquam ruptam. Id autem eleganter expreſsit Iuuenalis Satyra 11.

Hi plerunque gradus, conducta pecunia Roma,
Et coram dominis conſumitur. inde vbi paullum
Neſcio quid ſupereſt. & palles fœnoris auctor,
Qui vertère ſolum, Baias, & ad oſtia currunt.
Cedere nanque foro iam non eſt deterius, quàm
Eſquilias à ferventi migrare Saburra.

Ceſsionem fori ad alios debitores Iulianus l. fin. D. de curat. bonis dand. produxiſſe videtur.

Cedere hereditatẽ dici putauit Seruius in illud 3. AEn. *Et patrio Andromachen iterum ceſſiſſe marito*: pro competere, vel debitam eſſe, aut quæſitam.

Cedere in iure dicebantur, qui dominium rei ſuæ in alium transſerebant, à quo ipſi abibant: ex Epitome Vlpiani titul. 19. cuius hæc verba ſunt, In iure ceſsio fit per tres perſonas, in iure cedentis, vindicantis, & addicentis. In iure cedit dominus, vindicat is cui ceditur, addicit prætor. Hoc inter acquirendi modos recenſuit idem Vlpianus: cuius rei formam explicat Boetius in Topica M. Ciceronis, his verbis: Apud Magiſtratum is cui res in iure cedebatur, eam tenens ita vindicabat: HVNC ego hominem ex iure Quirițium meum eſſe aio. Deinde poſtquam hic vindicarat, Prætor interrogabat eum qui cedebat, an contra vindicaret: negante eo, aut tacente, tunc ei, qui vindicarat, rem addicebat. Hęc ille. Hotom. opinatur ſumptum hoc fuiſſe ex vindiciarum conſuetudine, in quibus alter virgula quaſi haſta pellebat, alter verò cedebat. Hinc cedere etiam dicitur in rebus incorporalibus, cum earum ius in alium transferimus: veluti cum Actiones aut Seruitutes cedi paſsim in iure noſtro legimus: ſic vſusfructus, & hereditas & tutela legitima & libertas, vt ſcribit Vlp. cap. ſuprad.

Cedere hauſtum, & Cedere iter dixit Vlpianus l. 3. D. de ſeruit. ruſtic. pro conſtituere, & transferre ius aquæ hauriendæ, & eundi, vt l. per fundum. in princip. D. eo. & ſeruitutem Cedere eodem ſenſu dixit Paulus l. nemo. 39. D. de ſeruit. vrb.

Cedere legibus, apud M. Ciceronem in Miloniana, eſt parere condemnationi pœnæ ſecũdum leges inlatæ. Verba Ciceronis hæc ſunt, Siue Milo morte patriam liberare voluiſſet, non dubitaturum fortem virum, quin cum ſuo periculo ſalutem Reipublic. attuliſſet, cederet æquo animo legibus. Id quod ad cauſſas ciuiles produxit, & iudicatum facere interpretatus eſt Oldendorpius.

Cedere nomina, eſt debita transferre, ex l. Iulianus. D. de petit. hered.

Cedere operæ eadem ſignificatione dicũtur, qua cedere legata; quod plenè ſic poteſt efferri, Cedere dies,

quibus

qnibus operæ aut legata debebãtur. Hinc illud Vlpiani l.ſi quis.13.D.de oper.lib. Iudicium de operis tunc locum habet, cum operæ præterierint: præterire ſutem non poſſunt, antequam incipiant cedere: & incipiunt, poſtquam fuerint indictæ. Sic accipitur in l.hæ operæ.23.& l.interdum.34. D. eod. Diuerſum eſt in operis in ſtipulationẽ deductis, l.quoties.24.D.eod.

Cedere interceſsioni, apud Budæum in l.2.de orig.Iuris.eſt admittere oppoſitionem, nec procedere vltra. Vnde ſublata interceſsione, quod nunc dicimus, Nõ obſtante oppoſitionẽ.

Cedere tempora dicuntur apud Paulum l.1.D.de Iur.& fact.igno.& Gaium in l.annus.6.D.de calum.& Vlpianum l.4.D.de adult. quæ currunt, & computãtur.

Cedere teſtibus, teſtibus conuinci.

Cedere vita, eſt ſibi mortẽ cõſciſcere, Budæo in adnota.

CEDANS cenſetur extranei loco l.ſi cum emptore. in princ.D.de pact.l.a.§.cùm quis debitori.D. de here. vel actio.ven dit.

Cedere tutela in Inſtit. Vlpiani titul.11.abire à tutela, & ipſam deponere apud acta, & in alium eius adminiſtrationem transferre. Porrò illud legitimis licere, teſtamento datis tutoribus non item, idem Vlpianus ait. Hinc

CESSICVS tutor, cui in iure tutela ceſſa eſt, eidem Vlpiano in Epitome. Et ſi hoc in loco ceſsitius legendum videatur. Hinc

CASSICIA tutela, quæ ita in iure ceſſa eſt & tranſlata. Et libertas ceſsicia, quæ vindicta datur.

CESSIO in iure, cuius etiam commeminit Cicero in Topic. eſt communis alienatio, & mancipi rerum, & nec mancipi, quæ fit per tres perſonas, in iure cedentes, vindicantes, addicentes.

Ceſsio nominum, l.Iulianus.30.D.de petit.hered. Vide, Cedere nomina.

Ceſsio ſeruitutum, l.ſed quæ.22.D.de ſeruit.ruſtic.

CESSIM IRE, in l.ſi ex plagis.§.in cliuo. D.ad legem Aqui. eſt retrò redire, ex interpretatione Alpheni eius legis auctoris: quod & Accurſius rectè intellexit. Eo dicendi genere vſus eſt Iuſtinus libr.2. Aut ſi hoc parum tritum extat, vos, commiſſo prælio, ite ceſsim, inhibete remos, & à bello diſcedite.

Κειμήλια, Theophilus in §.ſacras. Inſtit. de rerum diuiſ. interpretatur, res ſacras, & donaria ritè ad miniſteriũ Dei dedicata: cuiuſmodi ſunt vaſa & veſtes, & ſimilia pretio magno habita, vt eſt in l.ſancimus.C. de ſacroſanct.eccleſ. Sũt qui putẽt κειμήλιον numero vnius munus, multitudinis verò mobilia pretioſa ſignificare.

CEIMELIARCHÆ, vel κειμηλιάρχαι, in l.fi.C.de bon. auct.iud.poſ. qui Cimeliis curandis præſunt.

CEIMELIARCHION, ædem ſacrã interpretatur Iuſtinianus l.litibus. C. de agricol.& cenſit.lib.11. vel potius locum in eccleſia vbi κειμήλια reponũtur, per d.l.fin. Huius meminit Alciatus libr.9.Parerg.cap.7.

CALARE, pro abſcondere notæ ſignificationis eſt: falſi ſpeciem eſſe, & ad legem Corneliã de falſis pertinere Paulus ait l.qui teſtamentum. 2. D.de falſ. & l.inſtrumentorum.§.Paulus.D.eod. vbi Bartolus hoc adnotat, rectè quidem. Celare dicitur etiam is, qui res amouit, vt colligitur ex l.ſi concubina.§. res amotas. D.rer.amot.

Celare fugitiuum, in l.1.D. de fugit. vt diffinit Accurſius, eſt quod velis ignorare eum, ad quem ea res pertinet, alicuius commodi ſui cauſſa. Sed addes dolo malo, per l.doli.in princ.D.de ſeruo corrupto.

Celare venditorem, ſic accipiendum rectè putat Vlpianus l.1.§.1.D. de ſeru. corrupt. non ſolùm ſi quis non admonuit, ſed & ſi negauit ſeruitutem deberi.

CELATIM, pro occultè & abſconditè poſuit Siſenna in hiſtoriis, referente Agellio lib.12.cap.15.

Κελάδια inter vaſa, quæ dulcedines, & confectiones, & ſapores ad comedendum continent, poſuit I.Pollux libro 6.Onomaſt.cap.12.

CELEBRIS ciuitatis adpellatione, apud Vlpianum in l.ſi in aliam.(ſic incipit in Pandect.Florent. in vulg. ſi in aliquam.) D.de offic.Proconſ. continetur ea, quæ ab hominibus frequentatur.

Celeberrimus, apud Hermogenianum l. ſi res pupillaris.50.D.de admin.tut. dicitur populi indicio & teſtimonio diuitiis clariſsimus, & famigeratiſsimus.

CALEBRARE diuiſionem, in l.vnic.de iis, qui ſe deſ. lib.10.C. eſt in populi frequentia rem diuidere.

Celebrare venditionem, eſt vendere, l.1.C.de comm. rerum alien.

CELARAS, quorum commeminit Pomponius l.2.§. quod ad Magiſtratus.& §.populo.D. de orig.iur. dicebantur equites veteribus, d.§.quod ad magiſtratus. quod & Feſtus libro 3.& L.Feneſtella lib.2. ca.2. probant. Eos Romuli comites videtur adpellaſſe Plutarchus in eius vita. Delecti enim erant ad eius corporis cuſtodiam, vt idem & D. Halicarnaſſæus referunt, à celeritate & velocitate dicti, vt iidẽ & Feneſtella ſcripſerunt: in quorum ſentẽtiam pedibus iuit Zaſius, in d.§.quod ad magiſtratus. Tametſi à Celere Remi interfectore ductos putet Feſtus libro 3.quod & Ouidium coufirmaſſe in libro Faſtorũ ſcribit Feneſtella. Trecentos eos fuiſſe Halicarnaſſæus, & Feſtus prodiderunt. Vnde Galli Celeres vocare poſſunt, quos adpellant, *Le corps de garde du Roy*, Græcis σωματοφύλακες dicti. Veteribus Græcis etiam λειτουργοὶ dicebantur, & δημόσιοι ὑπηρέται, qui ferè erant Scythæ, vt apud nos Heluetij, vel Germani. Hinc.

CELARITAS, id eſt, velocitas actionum, id eſt actorum, apud Vlpianum l.3.§.ſed ſi debitorem.D.de donat.inter virum & vxorem. in eum ſenſum, vt vnum ſtatim ſequatur aliud. Celeritatem tamen deſiderare apud eundem in l.1.D.de dam.inſe. ſignificat negotium diebus omnibus etiam feſtis abſque vlla dilatione excutere. Eſt igitur Celeritas dilationi contraria, d.l.1. Hinc

CELERITAR, pro ſtatim, illico, & ſine vlla dilatione, in l.ne quis.D. de cuſtod.reo. Et eodem ſenſu,

CELERRIMA in Iuſtiniani cõſtitutione, l.ſi quis.C.de poſi. Quod tamen dicũt leges celeriter, arbitrio iudicis relinqui, ſinque eius eſſe poteſtate, ſententia Vlpiani exprimitur, l.1. in fin.D. de iure de lib. Ex eo verbo, Celerrimè, colligit Bartolus depoſiti cauſſam ſummariam eſſe, in d.l. ſi quis. Et

Celerrimus finis, hoc eſt non moratorius, & abſque vlla dilatione, in l.1.§.fin.C.de veter.iur.enuclean.

Κελευστής, qui ſociis naualibus imperat, I.Polluce interprete, qui à Plauto hortator dicitur. Hinc

Κέλευσμα, hortamentum, exhortatio nautica, Budæo in l.1.§.qui ſunt.D.nau. caup. ſtab.

CALLA, à celando ducta, locũ ſignificat vbi quid condebatur, repoſitorium, Græcis ἀποθήκη, in qua res eſculentæ & poculentæ reponi ſolent. Ex epithetis, & adpoſitis, ſiue (ſi malis) adiectiuis ſignificationem ſumit. Vnde Cellam oleariam & vinariam dixit Vlpianus, l.ſi habitatio.§.fi. D. de vſu & hab. Et Cellam penuariam idem dixit l.3.§. ſiue autẽ.D. de penu lega. pro repoſitorio eorum, quæ eſui, potuíq; ſunt. Caper tamen, inquit Cuiac. Obſer.lib.10.c.26. Cella, inquit, penaria, non penuaria dicendum. Et veteres gloſſæ, Penaria cella & promptuarium, ταμεῖον.

Cellas promas pro ſepulchris poſuit Tertullianus in lib. de reſurrectione carnis. Nam, ait, cùm legimus, Populus meus introite in cellas promas quantulum, donec ira mea prætereat. Sepulchra erunt cellæ promæ, in quibus paullſper requieſcere habebunt, qui in finibus ſeculi ſub vltima ira per Antichriſti vim exceſſerint.

Cella etiam ad alias res pertinet, ſumitúrq; pro loco, in quo reponimus quæ occulta eſſe volumus, vt l.3.D. de offic.præfect.vig & l.quis ſit fugitiuus.§.apud Cælium.D.de ædil.edict.

Cellæ etiam, interprete Pontifice Maximo, in c.priuilegium.de verborum ſignificat.lib.vj.dicũtur loca ſecreta, & ſolitaria, quæ ab hominum ſeparata cõuictu ſunt, ad contemplandum, & Deo vacandum: de his accipi debere cap.qui verè.16.q.1.rectè putat gloſſa in d.c.priuilegium. Hinc

Cellula, 18.q.2.c.cellulas.& c.ſeq.

Cellarius, qui cellæ penuariæ præpoſitus eſt. ſic accipi debet in l.nominatim.24.D de manum. teſta. Sic fortè accipitur in l.hac ſanctione.s.de diuer.offi. lib.12.C.ab iis autem præberi ſolebat cibus & potio. Eodem ſenſu

Cellararium videtur interpretari Vlpian. l. quæſitum.12.§.ſi aliqua.D.de inſtruct. inſtrum.legat. vbi vulgaria exemplaria habent Cellarium: quam lectionem veriorem putant quidam anteceſſores noſtræ tempeſtatis. Equidem à Florẽtina diſcedere non auſim, cùm Cellararij vox Cuiacio probetur, in l.fi. de diuerſ.offic.lib.12. C. ac cellarios & cellararios pro eodem ſumat. Hotom.tamen Cellarium hoc in loco legi mauult, & interpretatur ſeruum qui præpoſitus erat, vt cellæ rationes ſaluæ eſſent.

Cellararius, in c.dilecto.de præbẽd.in antiq.(tametſi Albericus Cellarium legi malit) adminiſtrator quidam rerum eccleſiaſticarum. Cælius autem Rhodiginus exiſtimat eam vocem barbaram, & poni pro Cellario: idque lib.14.cap 8.tradidit.

Cellarium apud Scæuolam in l. vxorem.41.§.1.D. de leg.3.pro loco ſumitur qui diætæ iũgebatur. quid ſit diæta, vide infra ſuo loco.

Cellaris numero multitudinis aliter ſumi videtur in l. fin.C.Theod.de offic.omn. iudic.nam illo loco annonis comparantur. Eodem ſenſu ſumitur hoc verbum apud Sulpitium Seuer.lib.2.hiſtor.ſacræ: Quadringenti (inquit) & aliquantò amplius Occidentales Epiſcopi Ariminum cõuenere: quibus omnibus annonas, & cellaris dare Imperator præcepit. Vnde &

Cellarienses ſpecies, in l.pen. Cod. Theodoſ.de indulg.debito.

Cellaritæ, apud Caſsiodorum in lib. Var.epiſt.

Celsus, vt ait Feſtus, ex Græco κέλης deducitur: quo vocabulo denotatur qui ſingulari equo vehitur. Celſos etiam iudices dixit Marcellinus lib.28. *Et iudicibus celſis, itidemque minoribus.* Hinc illud, *Celſi prætereunt auſtera poemata Rhamnes:* ſic dicti quod aliis fuerint ditiores & potẽtiores. Significat autem ſublimem, excellentémve. Hinc

Celsiores doctores legum dicti ſunt, in l.2. C. de offic.diuerſ.iudic.vt ibi interpretatur Accurſius: alibi honoratos appellat conſtitutio l.3.C.eo. Eorũ enim iudicio iudices prouehuntur, d.l.2. Iuris igitur peritorum iudicio & examine iudices futuri probandi ſunt. Illi meritò patres adpellantur, cùm à iudicibus fratres vocari vetentur, d.l.2.

Celsi duo Iuriſcos. recitantur à Pomponio l.2.§.fin. D.de origine iur. Celſo patri ſuo ceſsit Celſus filius in iuris ciuilis profeſsione, d.§.fi. De altero Spartianus in Adriano ita ſcribit. Cùm iudicaret, in conſilio habuit non amicos ſuos, aut comites ſolùm, ſed Iuriſconſultos, & præcipuè Iulium Celſum, Saluium Iulianum, &c. Celſum aiunt filium Conſulem fuiſſe, Pomponius d.l.2.§.fi. & Vlpianus l 20.D.de pet. here. Celſi patris reſpõſum extat l.pater.29.D.de lega.2. Celſi filij in l.1. D. de reſcind.venditio.extant & alia vtriuſque reſponſa paſsim in libris Digeſtorum.

Cenotaphion, vt Florentinus diffinit l.monumentum.42.D.de relig.eſt monumentũ memoriæ cauſſa factum, in quod neque corpus, neque reliquiæ illatæ ſunt: quam diffinitionem probat Suidas his verbis, Κενοτάφιον, inquit, τινὰ τάφον ἐλαφρὸν ἐκτισμένον εἰς τινὸς νεκρὸν μὴ ἔχοντα νεκρόν. adeò vt tumulum inanem rectè adpellauerit lib.3.Aeneid. Virgilius,

Solennes tum fortè dapes & triſtia dona
Libabat cineri Andromache, manéſque vocabat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem ceſpite inanem,
Et geminas, cauſſam lacrymis, ſacrauerat aras.

Suetonius in Claudio cap.1.honorarium tumulum vocauit. Differentiam ſubeſſe inter ſepulchrum, & cenotaphium idem Florentinus ſcribit d.l.monumentum. In ſepulchrum corpus, aut reliquiæ illatæ ſunt: in cenotaphium non item: quod & Lampridius in Alexãdro ſignificauit. Cenotaphium, inquit, in Gallia, Romæ ſepulchrum amplisſimum meruit. Cenotaphium autem religioſum eſſe Virgilij teſtimonio Marciano placuit l.in tantum.§.fi. D.de rer.diu. Virgilij locũ ſuprà retulimus. Sed diuos fratres contrà reſcripſiſſe Vlpianus refert l.ſed contrà. D.de rer. diuiſ.

Censere, in varias ferri ſignificationes Feſtus lib.3. ſcribit. Quandoque (inquit) ſignificat putare. quod & Nonius probat, idque exẽplis. Caſsius hiſtor.lib.6. Cenſuit ſeſe Regem Porſennam occidere. Nunc (ait idem Feſtus) ſuadere: nunc decernere. Cenſere Iauoleno l. cenſeri. 111. (ſic enim incipit in editione Florẽtina, in qua I.pro E, vt & alibi paſsim, ponitur) D.de verb.ſignific.eſt cõſtituere, & præcipere. Vnde etiam dicere ſolemus, Cenſeo hoc facias, & ſenatũ aliquid cenſuiſſe. atq; inde Cẽſoris nomen videtur eſſe tractum. Cenſere etiam pro conſulere, opinari, ψῆφον ἀναγαγεῖν, in Senatuſconſulto, quod Imperatoris Hadriani eſt, l.item.20.§.pridie.D.de petit. here.poſitum, ait, interpretatúrque Vlpianus l.ſed & ſi.§.conſuluit. D.eodem. Cenſeri etiam pro in pretio haberi, & auctoritate valere, dixit Papinianus l.vlt.D.de ſuis & legit. Priuatorum cautionem legum auctoritate non cenſeri: id eſt proprie non dignari, vel non dignas duci quæ parem cum legibus auctoritatẽ habeant. Cenſeri, in l.1.D.de iuſtitia, & iure. & Inſtit. de iure nat.gent. Theophilus ibidem vertit, ἀναγράφεσθαι ἐν ταύτῃ τῇ τέχνῃ. Equidem ita illic accipiendum putem, animantia bruta eandem vim habere, quam homines procreandi, & educandi: quod & res ipſa docet. Cenſeri priuilegio, dixit Vlpianus l.1.§. qui ex duobus.D.ad municip.pro munerum functione eximi.non ineptè tamẽ interpretaberis priuilegio dignari, & decorari. Cenſere Marcello ſignificat ſuccenſere. Varro in Captiuo prœlio, Ne vobis cenſeam, ſi ad me referretis. Cenſere etiam apud Vlpianum l. ætatem.3.D.de cenſib.eſt capita, id eſt perſonas, & iugera & bona deſcribere: quo ſenſu accipi debet in l.omne territorium. de cenſib.li.11.C.quæ explicatio ex Luca Euangeliographo ſumitur c.2. ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Qua in re diligenter perſonæ, & res diſcutiendæ & inſpiciendæ ſunt, ne prægrauentur, per l.11.C.de cenſitorib.in C.Theod. Cenſendi hoc ſenſu formam expreſsit d.l.omne territorium.

Censiti, Alciato li.1.Parerg.c.14.dicuntur, qui ſpeciali priuilegio in fœderatis, vel Latinæ conditionis populis ciues Romani erant.

Censiti Agricolæ ſub rubr.C.de agric.& cenſ.dicti ſunt qui agrorum quos colebant dominis ſic addicti erant, vt ne ſuum quidem peculium in poteſtate haberent, capitis cenſum dominis penſitarẽt, actionem cum iis nullam, niſi ex ſuperexactionis cauſſa haberent: vendi denique cum ipſis agris poſſent. Qua de cauſſa etſi non omnino ſerui, at certè quaſi ſerui numerabantur, dicebantúrq; Aſcriptitij, quaſi agris illis

adſcripti & obnoxij. Iidem Tributarij dicuntur in l. ſeruos. 6. C. eodem & l. 2. C. ſi vag. mancip. per. Dicuntur & capite cenſiti à Iuliano Patritio in Nouell.

Censio, inquit Feſtus li. 3. ęſtimatio, ſiue (ſi malis) deſcriptio æſtimatoria. Cenſio haſtaria, auctore eodem, dicebatur, cùm militi multæ nomine ob delictum militare indicebatur, quòd haſtas daret.

Cenſionem facere dicebatur Cenſor, cùm multã equiti inrogabat. At Cenſionem bubulam Plautus feſtiuè vocauit verbera lori bubuli, cuius cenſura in ſeruos animaduertitur.

Censitionem, pro cenſu dixit Aelius Spartianus in Peſcennio Nigro: Vos, ait, terras veſtras lenari cenſitione vultis, ego verò etiam aerem veſtrum cenſere vellem. Vbi Cenſere pro cenſum ex aere exigere, & aeri imponere accipi putem.

Censitor eſt qui cenſum agit, & percipit pręſtationem tributorum coloni, & pignoris iure vendit prædium, ſi cenſus non ſoluitur, vt D. de cenſ. l. forma. §. illa. & l. cùm poſſeſſor. §. cùm pro pecunia. D. eo. Sic accipitur in rubr. C. de cenſit. & cenſit. lib. 11.

Censores dicuntur, vt vult Varro lib. de Ling. Lat. 4. ad quorum cenſionem, id eſt arbitrium cenſeretur populus. At vt Feſtus libr. 3. quod quiſque rem ſuam tanti æſtimare ſolitus ſit, quantũ illi cenſuerint. A Liuio verò lib. 4. dicti quod cenſui præeſſent. Atq; duo primùm creati ſunt, Papirius & Sempronius, anno CCCX. vt ſcribit Liuius lib. 10. & 55. Hæc de iis refert Cicero lib. 3. de legi. Cenſores populi æuitates, ſoboles, familias pecuniáſq; cenſento. Vrbis templa, vias, aquas, ærariũ, vectigalia tuentor: populíque partes in tribus diſtribuunto: exin pecunias, æuitates, ordines partiuntor. Equitũ, peditúmque prolẽ deſcribunto. Cœlibes eſſe prohibẽto: mores populi regunto: binl ſunto: magiſtratum quinquennẽ habento: eaque poteſtas ſemper eſto. Pedianus in Diuinat. Cice. Regẽdis moribus ciuitatis Cẽſores quinto quoque anno creari ſolebant. Hi prorſus ciues ſic notabant, vt qui Senator eſſet, eiiceretur Senatu: qui eques Romanus, equũ publicum perderet: qui plebeius, in Cæritum tabulas referretur, & ærarius fieret, ac per hoc nõ eſſet in albo centuriæ ſuæ, ſed ad hoc eſſet ciuis tantùm, vt pro capite ſuo tributi nomine æra penderet. Iidem completo quinquennio vrbem luſtrabant, & Suouetaurilia ſacrificia, de ſue, oue, tauro, faciebant. Eorum notam ſucceſſores plerunque ſoluebant. Zonaras lib. 2. creatos propterea vult Cenſores, quia Conſules rebus omnibus propter earum multitudinem ſufficere nõ poterant. Conſules enim omnẽ illam quæ tum Cenſoribus attributa eſt præfecturam, ad illud vſque tempus geſſerant. Eorum autem officium erat, vt ſcribit Liuius lib. 40. legere Senatum, recenſere equites, agere cenſum, luſtrum condere. In omnibus precationibus hæc verba nuncupabãt, Vt ea res mihi collegæq; meo bene & feliciter eueniat. Cenſori autem defuncto nunquam aliquis ſufficitur, auctor idem Liuius lib. 4. 5. 6. 9. & Plutarch. in Vitis. Liu. item libr. 4. & 9. Cẽſuram primò quinquennem fuiſſe ſcribit: deinde Mam. Aemilium Dictatorem legem tuliſſe, vt Cenſura, quæ antea quinquẽnalis fuerat, annua & ſemeſtris eſſet. Idem lib. 29. curam publicarum tabularũ Cenſorum propriam fuiſſe ſcribit, & ius ſartorum tectorum exigendorum. quod idem Pedianus in Verr. 3. confirmat. Et de not. Cenſoria vide Valer. Max. & Cic. in Cluentiana.

Censoriae animaduerſiones, apud M. Tullium in Cluentiana, & Cenſoriæ notę paſsim, & Cenſoria ſeueritas, apud Gellium lib. 4. cap. 20. & Cenſoria ſubſcriptio, apud Ciceronem in Cluentiana, & Cenſoria iudicia paſsim apud M. Ciceronem, Cenſoria virgula apud M. Fabium lib. 1. cap. 2.

Censoriæ tabulæ. Harũ fuſiſsimè meminit Varro li. 5. de Ling. Lat. De ijs autẽ & earũ cuſtodia non ſunt prætereũda quæ ſcribit Dionyſ. Δηλοῦται δὲ καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν καὶ τῶν καλουμένων τιμητικῶν ὑπομνημάτων, ἃ διαδέχεται παῖς παρὰ πατρὸς, καὶ περὶ πολλοῦ ποιεῖται τοῖς μεθ' ἑαυτὸν ἐσομένοις, ὥσπερ ἱερὰ πατρῷα παραδιδόναι. πολλοὶ δ' εἰσὶν ἀπὸ τιμητικῶν οἴκων ἄνδρες ἐπιφανεῖς οἱ διαφυλάττοντες αὐτά.

Censura, Cenſoris munus, & dignitas, Gellio d. c. 20. ſic accipitur apud Plinium li. 14. c. 4. Catonum, ait, ille primus triumpho, & cenſura ſuper cetera inſignis, &c. & Liuium lib. 4. V. C. alios migiſtratus annuos eſſe, quinquennalem cenſuram grauem eſſe. Sumitur pro ſeueritate, correctione, & decreto, & lege. Plin. in Panegyrico. Nam vita principis, cenſura eſt, eáque perpetua: ad eam dirigimur, ad hanc conuertimur. Pro decreto accipitur in Decretali Pontificis Maximi Epiſtula, cap. 1. in fin. extr. qui cleric. vel vouentes. & in c. deceterò. de teſtibus. in antiq. Cenſuræ etiam appellatione continetur excommunicatio, ca. 2. de exceptionib. lib. 6. ſed & interdictum, & ſuſpenſio, vt explicat Pontifex Maximus cap. quærenti. extr. de verbor. ſignifi. cuius rei cauſſa gloſſematarius ibidem adnotat, Cenſuram generale nomen eſſe, vbi explicatur quid ſit Cenſura eccleſiaſtica.

Census eſt perſonarum, rerúmque deſcriptio: ſic ſumitur apud Pomponium l. 2. §. poſt deinde. D. de origine iuris. Perſonarum quidem cùm ciues ſinguli in ſua tribu, claſſe, centuria, nomina ſua, vxorum, liberorum, libertorum, ſeruorúmque ſuorum, item cuiuſq; ætatem, & quam vrbis regionem habitarent, profiterentur. Bonorũ verò, cùm iidem patresfamilias prædia ſua cum vrbana, tum ruſtica, ſeruorum, pecudúmque numerum, ſundorum inſtrumenta, ſupellectilem, pecuniæ denique numerum profitebantur. quod Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 4. & T. Liuius libro 1. 7. & 39. ſcribunt. Cenſus quoque nomine, ſubſtantia, bona, fortunæq́ne comprehenduntur. Cicero in oratione pro Q. Roſcio, Quem tu, ait, ſi ex cenſu ſpectas, ciuis Romanus eſt. Vlpian. l. cogi. 16. in princip. D. ad Senatuſconſultum Trebellianum. Hoc idem & ſi patrimonium fuerit rogatus reſtituere, & ſi facultates, & ſi quid habeo, & ſi cenſum meum, & ſi fortunas meas, & ſi ſubſtantiam meam. Hinc Cenſu manumitti dicebantur ſerui, qui luſtrati cenſu Romæ iuſſu dominorum inter ciues Rom. cenſum profitebanrur: ait Vlp. cap. Inſtit. 1.

Cenſum pro pecunia diſtracta accipit gloſſa in c. 1. de in integrum reſtitut. pro penſione tamen, quæ prouentibus ſoluitur accipi ibidẽ veriùs putem. quod & Angelus Clauaſius in ſumma, in verb. Cenſus, ait: ſicque accipi debere ſcribit in c. quæſitum. 1. q. 3. Sic ſumi ſolet toto titul. extr. de cenſib. vnde nec immeritò, ſed μεταφορικῶς, reditum, ſiue prouentum appellant interpretes cenſum, tametſi à Doctoribus malè vſurpatum putet Oldendorpius.

Cenſum ita diffinit Theophilus in §. fina. Inſtitut. de libertinis, κῆνσος ἦν οὗτος, ὅτε χάρτης ἔνθα Ῥωμαῖοι ἐπεγράφοντο τὰς οἰκείας περιουσίας, καὶ τὸ ἐν καιρῷ πολίτης εἶναι τὸ μέτρον τῆς ἰδίας ὑποστάσεως ἕκαστον ἀπογράφειν. Eſt igitur Cenſus tabula, ſiue charta, in qua Romani ſcribebant ſuas facultates: quo ſenſu accipitur apud Q. M. Scæuolam l. quæ quiſque. 64. D. de acquiren. rerum domin. Marcellum l. cenſus. 10. D. de probationib. & alibi ſæpè. & Caſsiodorum libro 3. variar. Epiſtol. penul. cuius hæc verba ſunt, Auguſti ſiquidem temporibus orbis Romanus agris diuiſus, cenſúque deſcriptus eſt.

Cenſus crimen, apud Hermogenianum in l. vix certis. D. de iudic. accipere debemus fraudati cẽſus crimen, per l. 1. C. de quæſtionib. atque ita explicat Accurſius in d. l. vix certis.

Cenſus

Cenſus luſtralis, apud Vlpianum in Inſtit. appellatur, quo luſtrabantur ciues quinto quoq; anno, acto cenſu, ad diſcrimen cenſus equeſtris, ſenatorij, aut eius cenſus qui in prouinciis agebatur: ſic dictus à luſtri ſpatio, vt ſi quinquennalis cenſus diceretur.

Cenſus nouus dici poteſt, qui in fundatione ipſius eccleſiæ impoſitus non eſt, gloſſ. in cap. ſignificauit. de cenſib. in antiq.

Cenſus paſsiuus, apud Tertullianum in libro de Monogamia, ſignificat infinitum, vagum, & liberum cenſum, vt apud eum interpretatur B. Rhenanus.

Cenſui cenſendo agri propriè adpellantur, qui & emi, & venire iure ciuili poſſunt, vt ſcribit Feſtus lib. 3. cuius rei exemplum extat apud M. Ciceronem in Oratione pro L. Flacco: Illud, quæro, ſintne iſta prædia cenſui cenſendo? habeant ius ciuile? ſint, nécne ſint mancipi? ſubſignari apud ærarium, apud Cenſorem poſſint? in qua tribu deniq; iſta prædia cenſuiſti? Hinc

Cenſus dictus eſt, tributum quod prædiis prouincialibus imponebatur, & fiſco pendebatur, Conſtant. l. 2. C. ſine cenſ. vel reliq. Qui comparat, cenſum rei comparatæ agnoſcat, neque liceat alicui rem ſine cenſu vel comparare, vel vendere.

Cenſum agere, peculiare verbum eſt hiſtoricis, pro recenſere, vel capita vel patrimonia profiteri, vt adnotat Zaſius l. 2. §. poſt deinde. D. de orig. iur. Titus Liuius libro 4. ſcribit, Papyrium & Sempronium cenſui agendo à populo præfectos. Itaque Cenſum agere, eſt deſcribere & æſtimare ſubditos profitentes & capita, & patrimonia ſua iuratò.

Cenſu manumitti olim dicebãtur, qui luſtrali cenſu Romæ iuſſu dominorum inter ciues Romanos cenſum profitebantur, vt auctor eſt Vlpianus noſter in Epito. titul. 1. Sic etiam legendum adfirmare auſim apud Gaium libro 1. inſtitutionum, titul. 1. cuius hæc verba ſunt: Ciues Romani ſunt, qui his tribus modis, id eſt teſtamento, aut cenſu, aut ante Conſulem fuerint manumiſsi. vbi pro Cenſu legitur in quibuſdam exemplaribus in Eccleſia.

Censuarii à cenſu ducuntur. Horum fit mentio in l. ſi quis intra. 7. C. de bonis proſcript. Sunt hi qui cenſum pendere debent, quique cenſibus obnoxij ſunt: pro qua voce in C. Theod. eodem titul. legitur Caſarij. quo fit vt in quibuſdam exemplaribus manuſcriptis Cod. Iuſtinianei ſic legatur: atq; vox Caſarij omnibus fere probatur.

Censuales, ij ſunt qui dicuntur Tabelliones, & ſcribæ, & librarij cenſualis miniſterij: id eſt qui operam ſuam accommodant magiſtro cenſus in vrbe, & acta Senatus conficiunt. Sic accipi debent in l. 2. & 4. C. de princ. ag. in reb. lib. 12. & in rub. de tab. ſcribis, logographis & cenſualibus, lib. 11. C. Sic & apud Capitolinum in Gordianis: Senatuſconſultum tacitũ, inquit, fieret, ita vt non ſcribæ, non ſerui publici, non cenſuales illis actibus intereſſent. Et apud Symmachum in Epiſtolis: Argenti, ait, publici ratio, quod cenſualibus editores munerum contulerunt. Et in Nouell. 17. Cenſualis adparitio, pro magiſtri Cenſus adparitoribus, qui elogia intimant. ſic ſumitur in Iuſtini conſtitutione l. conſulta. C. de teſtam. Hi Cenſuales etiam vocantur legati ad Cenſus accipiendos, apud Hermogenianum l. 1. D. de mun. & honoribus (vbi in editione Florentina lege ſcribatus, pro ſcribitus.) de quibus etiam meminit Nouella 17. §. εἰ δὲ ὡς. vbi κηνσιτορας eos adpellat Iuſtinianus. Iulianus & vetus interpres verterunt Cenſuales: vide Accurſium in §. coges. In auth. de man. princip. Hi etiam Prætores & Quæſtores nominant, vt ex Cod. Theod. ſexto colligi poteſt, & l. 1. C. eo. de priuil. dom. Aug. His etiã iunguntur ſubſcribendarij, actuarij, diurnarij, regendarij, l. 8. Cod. Theod. de cohor. princ. & alij in l. vlt. C. de tab. ſcrib. log. Et

Cenſualis contractus eſt, cùm quis ius, quod in re habet, ſiue directum, ſiue vtile dominium, alienat prorſus in alium, pro certa pecunia. puta pro centum, & præterea conſtituto annuo cenſu. Sed per emphyteuticarium contractum non transfertur omne ius in emphyteutam, l. 1. C. de iure emphyteu. vbi vide Doctores.

Cenſualium equorum fit mentio in l. comperimus. 19. C. de curſu public. libr. 12. ſed verius eſt vt ibidem legas *Curſualium*, hoc eſt, curſui deſtinatorum, vt & docet ἐπιγραφὴ, & rubric. illius tractatus: cui rei etiam indicio eſt quod his verbis ſcribit Caſsiodorus lib. 5. Variarum epiſtul. ad Mammillam: Qui ſuprà, inquit, euictionum numerum curſuales equos vſurpare præſumunt.

Cenſualis forma quæ ſit, adparet ex l. 4. & paſs. D. de cenſibus. vt agri nomen, ciuitatis, & pagi referatur in cenſum.

Cenſualia munera, l. 2. C. de priuileg. eorum qui in ſac. palat. milit. lib. 12.

Cenſuale officium, in l. teſtamenta. 18. C. de teſtam. exponit Alexander Imolenſis ibid. Cenſuum magiſtrum: cuius expoſitio iuuatur noua Iuſtiniani conſtitutione. 44. §. ἵνα δὲ ἡμεῖς.

Cenſualis profeſsio, in l. cenſualis. 7. C. de donatio. & l. omnes. 3. ſine cenſ. vel reliq. C. Theod.

Cenſuales paginæ, l. fi. C. Th. ſine cenſ. vel reliq.

Cenſuales libri ac tabulæ. l. 4. de agricol. & cenſit. libr. 11. C. qui ſint ex eo loco diſces apertè.

Centena pondo, inquit Feſtus libr. 3. dicebant antiqui referentes ad libras.

Centena, ordo eſt, & dignitas, & gradus promotionis in ſchola agentium in rebus, l. 1. de Cæſarianis. C. Theod. & l. 1. C. Theod. de murilegul. l. 5. C. Th. de decurionibus, & alibi paſsim in eo. Cod. Hinc

Centenarii dicebantur, qui eum gradum in ſchola agentium in rebus tenebant, l. 1. C. de lucris aduocat. lib. 12. l. 4. C de ag. in reb. eo. lib. & l. 1. de exact. tribut. lib. 10. C. & alibi paſsim. Porrò qui Centuriones veteribus dicebantur, eos ſuis temporibus Centenarios dici ſolitos refert Vegetius lib. 2. cap. 13.

Centenariæ coenæ, vt ait Feſtus lib. 3. dicebantur, in quas lege Licinia non plus centuſsibus, præter terræ nata, impendebatur, id eſt, centum aſsibus, qui erant breues numi ex ære.

Centenarii liberti in lege Papia dicebãtur qui centum millium ſeſtertiorum rem habebant, l. ſi libertus. D de iur. patro. & §. poſteà. Inſtit. de ſucceſ. liber. Hi, vt ſcribit Aſconius, Cenſi dicebantur, veterum more. Quòd autem apud Imp. §. ſeq. legitur, Centum millia ſeſtertium centenis aureis comprehendi; falſum eſſe annotat Hotom. Non enim, inquit, centeni, ſed milleni aurei ſiue ſolidi centum ſeſtertium millia conficiunt. Quapropter aut hallucinatum Tribonianum fuiſſe, aut locum corruptũ, in Inſt. comment. docet. Vide Aureus.

Centesima vſura, vide infrà Vſura.

Centeſima apud Catonem, in capite de oleæ pendentia lege, centeſimæ eſt acceſsio, quam in redigenda pecunia coactores exigunt. Hæc ſunt verba Catonis: Qui oleam emerit amplius quàm quanti emerit, omnis pecuniæ centeſima accedit. Cic. pro Rabirio: Vtrũ acceſsionem decimæ, vt facere noſtri coactores ſolent centeſima, an deceſsionem de ſumma fecerit.

Centesimus lapis, pro miliario accipitur in l. propter litem. 21. §. licet. D. de excuſat. & §. qui autem excuſare. Inſtit. eodem titul. atque ita videtur explicare Vlpianus l. 1. § 1. D. de offic. præfect. vrb. & Theophil. ad §. qui autem excuſare.

Centeſimæ Kalendæ, apud Paulum in l. centeſimis. 46.

D.de verborum obligationibus. dicútur centeſimus menſis, And. Alciato & Iac. Cuiac.interpretibus in d. l.centeſimis. quidam centum annos interpretabátur, quos reprehendit idem Alciatus libro ſecundo Parerg.cap.23.

CENTESIMARE, apud Iulium Capitolinum in Opil. Macrino, militare verbum eſſe ait Egnatius ad illum. Milites enim vbi quid grauius admiſiſſent, ſæpe decimus quiſque, interdum centeſimus extremo ſupplicio adficiebatur. Verbum hoc Centeſimare Macrini proprium ſcribit fuiſſe Capitolinus, cùm ſe clementem diceret, quando eos centeſimaret, qui digni eſſent decimatione aut viceſimatione.

CENTIENS, pro centies in Pandectis Florentinis ſæpè reperimus. Quo in genere ſcire oportere admonuit Auguſtinus libr.2.cap.6.Emend.veteres inter E.& S. poſuiſſe N.vt mollius proferrent. Hinc ſæpe in P. Fl. thenſaurum, & vicenſimum &c.legimus. Caper tamen, vt annotat Cuiacius, hanc ſcripturam non probat, & vnà cum Donato Theſaurum Græco more veteres pronuntiaſſe ſcribit.

CENTIES aureorum, In l.propemodum.in Pand.Flo. incipit tantum.88.D. de verborum ſignificationibus. compendiario dicendi genere ſignificantur centies centena millia aureorum, G. Haloandro interprete, cuius interpretationem probat A. Auguſtinus libr.2. cap.6.Sic decies ſeſtertium, pro decies centena millia ſeſtertium.

CENTONES, vela ſunt ex pilis caprarum, ſiue panni craſsiores, ex lana diuerſorum colorum conſuti. Meminit eorum Vlpianus l. quæſitum.12.§. ſi domus.D. de fund.inſtru. Alexan. Neapolit.lib. Genial. dierum. Dixere autem, inquit, centones ex villis groſsioribus ſagula intexta vilioribus pannis, quibus domorũ tecta, tabulata, aut ligneæ machinæ militares, aduerſus incendia, ſi ignis maior vis ingruat, muniuntur. Vide in Chiliad. Eraſmicis, Farcire centones.

CENTONARII, de quibus in l.1.& 2.C.Theo.de centonariis & dendrophoris.

CENTVM anni, finis vitæ longæui hominis, l. an vſusfructus.D.de vſufruct. Sic & centeſimus annus, vt ait Caius l.56.D.de vſuſ. Vide infrà, Vita.

Centum, quæ in arca habeo, apud Vlpianum l.1.§. adeò. D.de dot.prælegata.ad rei veritatem pertinent, eámq; ſpectant: atque ideo ſi nihil ſit, nihil debebitur.

CENTVMVIRI, iudices quidam erant, vel Ouidio teſte, lib.3.de Ponto,

Vtque fui ſolitus, ſediſſem forſitan vnus
De centum iudex in tua verba viris.

non autem magiſtratus. De quibus ita Feſtus libro 3. Centumuiralium iudicia, à Centumuiris ſunt dicta. Nam cùm eſſent Romæ triginta & quinque tribus, quæ & curiæ dictę ſunt, terni ex ſingulis tribubus ſunt electi ad iudicandum, qui Centumuiri adpellati ſunt: & licet quinque ampliùs quàm centum fuerint, tamen quo facilius nominarentur, centum viri ſunt dicti. Cicer.lib.de Orat.1. Nam volitare in foro, hærere in iure, ac Prætorum tribunalibus iudicia magna obire, in quibus ſæpe non de facto, ſed de æquitate & iure certetur: iactare ſe in cauſsis Centumuiralibus, in quibus vſucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluuionum, circumluuionum, nexorũ mancipiorum, parietum, luminum, ſtillicidiorum, teſtamentorum ruptorum, aut ratorum, ceterarúmque rerum innumerabilium iura verſentur: &c. Poſterioribus autem temporibus eorum iuriſdictio multũ creuit, vt ex Fab.lib.4.cap.1.videre licet: item lib.5.cap.2. & lib.11.cap.1. Auctus autem eſt poſtea Centumuirorum numerus, ſcilicet ad centum octoginta, manente tamen ſemper nomine, diuiſúſq; in quatuor conſilia pari iudicum numero, vt teſtatur Plinius libr.6.Epiſt, quibus omnibus præerat prætor, vt idem libr.5.ſignificauit his verbis: Hoc facto Nepotis commotus Prętor, qui Centumuiralibus præſidet, &c. Erant autem Centumuirorum conſilia quatuor vſqueadeo proxima inter ſe, vt actiones vnius Tribunalis ab alio exaudiri poſſent, vt ex eodem Plinio lib.2. intelligimus, & Quintiliano lib.12. vbi meminit Trachalli.

CENTVMVIRALES cauſſas ſuprà memoraui: de his loquitur Plin.lib.2.Epiſt.14.ad Maximũ. Eas in duas haſtas diuiſas docet M.Fabius lib.5.ca.de prę iudiciis.

Centumuiralis haſta, quæ in foro centumuirorũ erigebatur, vt ſciret populus iudicandi tempus. Idque noſtro quoque ſeculo pleriſque in locis receptum videmus, vt iudicij auctoritas ſolẽni baculo ſignificetur: vt ſcribit Bud.l.2.D.de orig.iu. Centumuiralis autẽ haſtę meminit Suetonius in Auguſto.cap.36.in hæc verba: Auctor & aliarum rerum fuit, in queis ne acta ſenatus publicarentur, &c. vt cura ærarij à Quęſtoribus vrbanis ad Prætorios prætoréſve tranſiret: vt centumuiralem haſtam, quam Quęſtura functi conſueuerant cogere, Decemuiri cogerent.

Centumuirale iudicium, pro inofficioſi teſtamẽti querela accipitur in l. Titia 13. D. de inoffic. teſta. & in l. prætor.30.de lib.leg.& l.fin.C. de petit. heredita. Vſucapiones quoque, tutelæ, gentilitates, &c. quæ ſuprà ex Cic.adnotauimus. A Valerio Maximo haſtę iudicium vocatur: Centumuiros enim, haſta in foro poſita, iudicaſſe conſtat.

CENTVRIA, inquit Feſtus libr.3. In agris ſignificat ducentа iugera: de qua ita Varro li.4.Ling.Lat. Centuria prima à centum iugeribus dicta, pòſt duplicata nomen retinuit: vt tribus multiplicatæ idem nomen tenent. Huius etiam idem in libro de re Ruſtica meminit: Bina iugera quòd à Romulo primùm diuiſa dicebantur, viritímque quòd heredem ſequerentur, heredium appellarunt: hæc poſtea à centũ, centuria dicta. Quo ſanè loco non dicit initio centum iugerum, vt hîc fuiſſe: nec ſibi vtrobiq; conſtare videtur. Siculus Flaccus in lib.de conditio.agr. Centuriis ait, quarum mentionẽ nũc facimus, vocabulũ datũ eſt ex eo: Cùm antiqui Romanorũ agrũ ex hoſte captũ victori populo per bina iugera partiti ſunt, cẽtenis hominibus ducenta iugera dederunt, & ex hoc facto Centuria iuſtè adpellata eſt. Sic ſumitur in l.oẽs.10.C.Th.de annp. & tributis.& in Nouella. Iuſtin.128.in princip. In hoc ſignificatu Centuriarũ modum docet Hygenus libr. de limitibus conſtit.earumdem inſcriptiones Siculus Flaccus lib.de condit.agrorum. Hinc eodem ſenſu

CENTVRIATIO, apud Siculũ Flaccũ, diuiſionis forma.

CENTVRIA verò in re militari, auctore Feſto li.3.centum homines ſignificat. Hinc Varro lib.4. Ling.Lat. Centuriæ quæ ſub vno centurione ſunt: quorum centenarius iuſtus numerus.

CENTVRIO apud Macrum l.milites agrum.§.inreuerens.D. de re milit.& in rub. C.Theod. de centurio. qui centum militibus præerat. Centurionum autem inſigne erat vitis, quam manu geſtabant, vt ait Plinius libr.14. cap.1. Vites in caſtris ſummam rerum imperiúmque obtinent. Centurionum in manu vitis, & optimo præmio tardos ordines ad lentas ducit aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipſam honorat. Cuius rei & commeminit Alex. ab Alex. Genialium dier.libr.6.cap.8.& Macer d.§.inreuerens. ibi, qui vitem tenuit, id eſt, centurionis munere functus ſit. Habebant & corpus, quod deſerere non licebat, l.vnic. C. Theodo. de Centurio. Centyrionem verò pro Centurione poſuit editio Florentina, in l.inter ſocerum.§. conuenit.D. de pact. dot. & l.centyrio. D. de vulga. ídque more veterum, qui y, pro, v, vſi ſunt. Sed & ὑφιλὸμ, hac figura, υ, vidimus ſępe in Diogene Laërtio, in libr.Decret.quæ eſt forma, u, Latinorum: nam

veteres

veteres Syllam, & Sullam dixerunt. Centurio primipili dicitur, qui & primipilarius Ant. Auguſt. ad Modeſtin. D. de excuſ. tut. Hi Tacito ſunt centuriones primorum ordinum, primus princeps, primus haſtatus.

CENTVRIATA Comitia, Feſto lib. 3. quia Pop. Rom. per centum turmas (quidam pro turmis Centurias legunt) diuiſus erat. Aſconius, Centuriata comitia dicuntur, cùm ab omni ſexu & ætate fertur ſuffragium: quòd per centenas turmas diuiſus erat populus Romanus. Et

Centuriata lex, vide infrà Lex.

Centuriatus ager, in ducena iugera definitus, Feſto lib. 3. quia Romulus centenis ciuibus ducena iugera tribuit. Centuriatum etiam exercitum dixit Varro li. 5. Ling. Lat.

CENTVSSIS, id eſt, centum aſſes. As enim libræ erat pondus, vt ſcribit Varro lib. 4. Ling. Lat. hinc vnum pondus aſsipondium dicebatur: deinde ab numero reliquum dictum vſque ad centuſsis. Idem Varro apud Gellium libr. 15. cap. 18. Nunc qui illum norunt volunt emere millibus centum, te qui nouit nemo centuſsis: id eſt centum aſsibus, & poſitum eſt pro centuſſe. Budæus in Forenſibus hoc verbo etiam centum aſſes ſignificari ſcribit.

CERA notiſsimo ſignificatu (ſignificat enim quod, melle ex fauis expreſſo, ſupereſt) ſumitur in c. vnic. de offic. cuſtod. in antiq. Cera etiam pro epiſtulis & pugillaribus ſæpiſsimè veteribus accipitur: Iuuenalis,

Nonne libet medio ceras implere capaces?

Hinc profectæ formulæ Cera prima, ſecunda, ima. Suetonius in Cæſare: Q. Pædium (inquit) ex quadrante heredem inſtituit, reliquos in ima cera: hoc eſt in extrema parte teſtamenti. Hinc Cera prima eſt teſtamenti inſtitutio, vt ſcribit Alciat. li. 4. Parerg. ca. 6. Nam veteribus inſtitutio heredis, caput & fundamentum teſtamenti erat. Sed hoc emendaſſe ſe Iuſtinianus ait d. §. ante heredis. Hinc

CERATÆ tabulæ, pro codicillis, & pugillaribus ponuntur, vt adnotat Vigilius in §. nihil autem. Inſtitu. de teſta. ordina. Veteres enim ceratis tabulis vſos ſcribit Antonius Auguſt. lib. ſingu. ad Modeſti. l. ſi duas. §. ſi verò. D. de excuſat. Hinc & Cereæ tabellæ, id eſt cera illitæ, vt ait Alex. ab Alexand. libr. 2. cap. 30. Gen. dier. in quibus innumenta literis nonnunquã mandabantur: aliquando duplices, plerunque triplices, aut quintuplices, colore diuerſæ. Et paulò poſt: In triplicibus epiſtulas, in quintuplicibus honores & magiſtratus, in duplicibus ſi quid eſſet arcanum, & ſubticendum, interioréſque animi notas magis adnotabant.

CERAMIVM, amphora Attica, Antonio Auguſt. lib. 2. cap. 11. capit autem vrnas tres.

CERÆTES, in ponderibus, oboli pars media eſt, habens ſiliquam, & ſemis: ſicut in ea re teſtis eſt Iſidorus lib. 16. cap. 24. Etymolog.

Κεράτιον nummi genus, quod ſex obolos, ſeu ſolles valebat, cuius mentio fit in Nouella Iuſtiniani conſtitut. 59. §. Ἀλλὰ. Iulianus Patritius vertit ſiliquas. & Leonis Nouel. 83. in fine. Harmenopulus in legibus agrariis, παρεχέτω ὑπὲρ αὐτοῦ ἡμερήσιον κεράτιον ἕν, ἤγουν ὀβολοὺς ἕξ.

Κερατισμὸν adpellant Græci quod Caſsiodorus lib. 4. Siliquaticum. Eſt autem id quod in nundinis exigitur ob venditionem proponendam.

CERAVNIVM, in l. fi. §. ſpecies. D. de publican. & vectiga. gemmæ genus, ab eo nomen habens, quòd non alibi quàm in loco ictui fulminis proximo inueniatur. Feminino genere dixit Plinius lib. 37. cap. 9. idque candidũ eſſe ait. Lampridius in Heliogabalo, Parauerat (inquit) & in ceraunijs, & in hyacinthis & in ſmaragdis venena, quibus ſe interimeret, ſi quid grauius immineret. Ceraunia coruſcare dixit Tertullianus lib. de habitu Muliebri, non procul ab initio: habet enim intus ſtellam coruſcantem, vt ait Zeno.

CERDO, qui & Lucrio dicitur. Eſt enim artifex ſordidus, qui artes illiberales quæſtus gratia exercet: quales ſunt veteramentarij (vt Suetonius appellat) conſutores.

CEREBROSI boues, contumaces, vt homines, à peruerſo cerebro, qui toti ſuo conſilio hærent, & iracundiæ obtemperãt, & à nemine perſuaderi poſſunt. Columella libr. 2. Cerebroſum quidam interpretantur ὀξύθυμον & ὀξύχολον.

CERNO, à creo dictum putat Varro libro 5. Linguæ Latinæ, ab eo, quòd cùm quid creatum eſt, tunc denique videri ait. Libri tamen veteres ſic habent, referentè Scaligero, *Dictum Cerno à cereo: Cereo enim à creo.* A quo in Saliari carmine Cerus manus, id eſt creator bonus. Atque hinc Ceres dicta, vt vult Feſtus, quòd omnia creet: non à gerendo, vt Varro & Cicero. Cernere in varios ferri ſignificatus ſcribit Nonius: pro videre accipitur apud Publ. Virgilium libro tertio AEneid.

Cernimus adſtantes nequicquam lumine toruo.

Sic ſumitur in c. niſi cum. verſ. nec putes. extra de renuntiatio. in anti. Cernere, iterum diſponere. Lucillius Satyrar. lib. 5.

Poſtquam præſidium caſtris educere creuit. Cernere, dimittere. vnde vitam cernere dixit Varro in Didaſcalo. Cernere eſt iudicare, Pacuuius in armorũ iudicio: Et æquum, inquit, & rectum eſt quid poſtulas, iurati cernant. Cernere ſonat etiam, eodem auctore, audire. Cernere etiam Varroni libr. 6. Ling. Lat. ſignificat conſtituere. Vnde dicebant veteres cernere hereditatem, id eſt, ſe heredem conſtituere: & CERNITO in teſtamento, id eſt facito videant te eſſe heredem: vt Varro interpretatur: quo ſenſu accipitur in l. 1. C. Gregoria. de patria poteſtat. Hinc

CRETIO, quam ita diffinit Vlpianus eod. titulo. Cretio, ait, eſt certorum dierum ſpatium, quod datur inſtituto heredi ad deliberandum vtrum expediat ei adire hereditatem. quam Vlpiani diffinitionem probat Iſidorus lib. 5. Etymolog. cap. 24. his verbis: Cretio, inquit, eſt certus dierum numerus, in quo inſtitutus heres aut adit hereditatem, aut finito tẽpore cretionis excluditur, nec liberum eſt ei vltrà hereditatis ius capiendæ. Cretionum ſolennitatis meminit conſtitutio l. vnic. C. Theod. de cretione & bonorũ poſſeſsioni. & l. 2. C. Theod. de mater. bonis. Cretionibus, pro curationibus in c. ius Quiritum. 1. diſtinc. reponendum putem. quod & res & verba indicant, quæ ex Iſidoro lib. 5. Etymolog. tranſcripta à Gratiano fuere. Cretionum ſolennitates ſuſtulerunt Imppp. conſtitutiones l. 1. C. Theod. de mater. bon. l. cretionum. C. de iure delib. Cretionum genera duo conſtituit idem Vlpianus d. tit. 22. §. cretio autem. vulgarem, & continuam.

Cernere, & pro herede ſe gerere hoc differunt, quòd qui cernit, verba cretionis pronuntiat, quę retulit Vlpian. cap. Inſt. XXII. CVM ME MÆVIVS HEREDEM INSTITVERIT, EAM HEREDITATEM ADEO CERNOQVE. Qui ſe pro herede gerit, re tantum ipſa heredem ſe eſſe declarat: vt ſi auctionem faciat, ſeruis cibaria mandet. Itaque Paulus in l. 9. D. de acq. hered. Pupillus, inquit, ſi fari poſsit, cum tutoris auctoritate poteſt hereditatem acquirere. Si fari poſsit, id eſt, ſi verba cretionis pronuntiare poſsit. Cernere autem hereditatem Græcis dicitur προσποιεῖσθαι τῆς κληρονομίας, vt in Lexico, quod eſt in æde B. Germani ad Lutetiam Pariſiorum, legitur.

Cernere in l. fin. in fin. C. de Iudæis. ponitur pro intelli-

gere & ſcire μεταφορικῶς: Et qui ſynagogæ fabricam cœperit, non ſtudio reparandi: cum damno quinquaginta librarum auri fraudetur auſibus ſuis, cernat præterea bona ſua proſcripta, mox pœnę ſanguinis deſtinandus. Quorum verborum frequens eſt vſus in eandem rem, in pœnis ſcilicet irrogandis.

Caroparariı, ſunt quos Græci Acolythos vocát: horum fit mentio c. cleros. non procul à fine 21. diſtinctio. &c. ſi quid poſt. §. deſeruientes. 33. diſtinct. vtrobique eorum officium explicatur.

Certare, in l. quod certatú. C. de poſtum. heredib. inſtitu. & l. cum quidam. C. de legat. eſt inter ſe contendere, & controuertere, & inuicem de re aliqua diſputare. Sic ſumitur apud Virgilium Ecloga 5.

Montibus in noſtris ſolus tibi certet Amyntas.

Certare autem cum vſuris fructibus prędiorú dicuntur, quorú vectigalia vix aut ne vix quidé vſuris ſoluendis paria eſſe poſſunt, Ciceroni in oratione 2. in L. Catilinam: Neque enim iſti, qui poſſeſsiones habent, alia ratione vlla ſalui eſſe poſſunt. quòd ſi maturius facere voluiſſent, neque (id quod eſt ſtultiſsimú) certare cum vſuris fructibus prædiorum: locupletioribus his & melioribus ciuibus vteremur.

Certamen, de quo infrà in l. liberto. §. Lucius. D. de annu. lega. ſignificat ludos & ſpectacula, & cóflictus. ſic ſumitur in l. 3. C. de ſpectacul. libr. 11. Certamen etiam μεταφορικῶς ſumitur pro iudicio contradicto, in quo confligunt litigatores, in §. ſi verò altera. in authenti. de nupt. conſtitu. 22. ita vertit ibi vetus interpres; pro quo Iuſtinianus dixerat τῶν ἀγώνων. Certaminum autem genera quatuor fuiſſe apud Græcos, (quibus ἀγῶνες dicebantur) ſcribit Budæus in prioribus adnot. in Pandect. Olympia, Pythia, Nemæa, Iſthmia, quæ & ſacra certamina adpellantur, eodem auctore. Hæc explicat Alex. ab Alex. lib. 5. ca. 8. ad cognitionem multarum legum Digeſto. & Codic. De iis etiam loquitur Pollux. lib. 3. ca. 30. & Cælius Rhodig. libro 13. capit. 30. Extat autem libr. 1. Epigram. tetraſtichon Archiæ de bis quatuor certaminibus, his verbis:

Τέσσαρες εἰσὶν ἀγῶνες ἀν' Ἑλλάδα, τέσσαρες ἱροί,
Οἱ δύο μὲν θνητῶν, οἱ δύο δ', ἀθανάτων.
Ζηνός, Λητοΐδαο, Παλαίμονος, Ἀρχεμόροιο.
Ἆθλα δὲ τῶν, κότινος, μῆλα, σέλινα, πίτυς.

Certamen Chryſanthianum, ab aureo flore præmio victoris nuncupatum, ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ, id eſt, ab auro, καὶ ἄνθους, flore. Huius ludi meminit iuriſ. in l. penult. D. de ann. legat. Certamen publicum apud Vlpianú l. qua actione. §. ſi quis in colluctatione. D. ad leg. Aquil. dicitur, Accurſio interprete, quòd publicæ lætitiæ gratia fieret, vel quòd populo exhiberetur. Certamen Circenſe, in l. eos qui. de ſpectacul. lib. 11. C. accipiunt Græci interpretes pro equeſtri conflictu: vide infrà in verb. Circenſes.

Certationem, pro cognitione extrema accipi putant quidam in legibus, quas refert M. Cicero libro tertio de legibus, MVLTÆ POENÆ CERTATIO ESTO.

Certiorare, pro certiorem facere, non ſemel dixit Vlpianus l. ſi fideiuſſor. 29. D. mandati. & l. 1. D. de actio empti. l. 1. in fine. D. de eo qui pro tutor. ſed id verbum à Tribuniano pro venuſtiori alio repoſitum putem: tametſi ſciam Alciatum exiſtimaſſe Certiorare eadem ratione dictum, qua Melioraſcere, apud L. Columellam.

Certvm in iure dicitur id, cuius qualitas & quantitas apparet, l. ſtipulationum. 74. D. de verb. oblig. vbi Caius ſcribit certum eſſe in Stipulationum tractatu quod ex ipſa pronuntiatione adparet quid, quale, quantúmque ſit, veluti aurei 10. fundus Tuſculanus, homo Stichus. Certum in actione, Si certum petetur, pro certa pecunia numerata accipitur. De ea enim actionem hanc comparatam eſſe ſcribit Vlpianus l. 1. D. de cródict. tritic. inde Certæ pecuniæ actio, apud Senecam lib. 3. Benefic. capit. 7. Et

Certa pecunia credita M. Fabio libro 4. capitulo ſecundo. Satis, ait, eſt dixiſſe certam pecuniam peto ex ſtipulatione. & Scæuolæ l. fin. §. Lucius. in princi. D. de condi. indebiti. Certa pecunia igitur, dicitur cuius qualitas cum quantitate expreſſa eſt: veluti H-S decem millia, aut pecunia quæ in illa arca eſt. idem enim valet ac ſi diceret, qualis quantáque in illa arca eſt, l. 7. §. penult. & l. vlt. D. de contr. empt. Incerta verò, cuius aut qualitas, aut quantitas expreſſa non eſt. veluti aureos dare ſpondes? vel, Numorum decem millia dabis? &c.

Certum etiam dicitur, quod clarum, manifeſtúmque eſt, Alciato in dict. l. certum. Sic accipitur in c. de capitulis. 10. diſtinct. Quandoque accipitur pro eo, quod dicimus verum conſtet, l. ſi filius. D. de ritu nupt. Sunt tamen qui certum ibidem, pro veriſimili accipiant.

Certum eſt (quod ad certi condictionem adtinet) cuius ſpecies vel quantitas, quæ in obligatione verſatur, aut nomine ſuo, aut ea demonſtratione, quæ nominis vice fungatur, qualis, quantáque ſit, citra omnem ambiguitatem oſtenditur. Nam & Pedius libro 1. de ſtipulationibus, nihil referre ait, proprio nomine res adpelletur, an digito oſtendatur, an vocabulis quibuſdam demonſtretur, quatenus mutua vice res fungantur, quæ tantundem præſtant. l. certum. D. ſi cert. pet. & certi. condict.

Certum etiam Alciato, d. l. certum. id propria ſignificatione ſonat, quod liquidò adparet, & oculato ſenſu deprehenditur, à cernendo ducto verbo.

Certum etiam illud dicitur, quod tempore ſtipulationis in aliquo certo loco eſt, veluti VINVM, OLEVM, TRITICVM, QVOD IN HORREO EST, DARE SPONDES? Incertú ergo eſt quod nondum natum eſt, l. vbi autem. 75. §. illud dubitationem. D. de verborum obligationib.

Certi condictio, vide infrà Condictio.

Certum contractum, in l. certi. 9. in princip. D. ſi cert. petat. adpellant Accurſius, Bartolus, & Baldus, qui certum continet: quorum ſententia iuuatur Iuſtiniani conſtitutione l. vnic. C. de ſentent. quæ pro eo, quod intereſt profer. Quidam interpretatur certos contractus, qui certum nomen habent: incertos, qui incertum: quæ interpretatio etiam ferri, iuuaríque poteſt d. l. vnic.

Certi anni, in conſtitutione Imppp. l. ſi certis annis. C. de pactis. dicuntur Accurſio ibidem pauciores tribus. Bartolus & Baldus longum tempus interpretantur. Alciatus in Bartoli & Baldi ſententiam pedibus it, tametſi alioquin pro triennio accipi credat. Accurſij ſententia iuuari videtur l. 1. C. de fideicommiſ. & cap. 1. de præſcriptio. in antiq. Ni dicas vtrobique iure ſpeciali triennium præſtitutum: quod magis eſt. Nam in l. 1. C. de fideicommiſs. alimentorú. in d. c. 1. de præſcript. fidei Chriſtianæ fauor verſatur.

Certiorem confeſsionem falſæ videtur oppoſuiſſe Vlpianus l. 1. §. ſi quis vltrò. D. de quæſtionibus. licet quidam putent ibidem pro veriſimili accipiendam: verius tamen eſt vt pro veris argumentis confirmata ſumatur.

Certú corpus in l. ſed & ſi. 10. D. de accept. & alibi propriè Iuriſconſulti appellant, quod dialectici indiuiduum: Incertum verò, quod illi genus. Qua de cauſſa inter ſe opponuntur in l. 1. §. non ſolum. D. ad leg. Falcid.

Certus homo, cuius qualitas definita eſt: nam de quantitate non laboratur: qualitas autem aut nomine oſtenditur

ditur aut demonſtratione, aut natione: nomine, vt Pamphilus, Stichus, Dama: demonſtratione, vt ſi digito notemus, veluti cum dicimus, Hunc hominem meum eſſe aio: natione, vt Syrus, Phryx: & ſic dicitur ad differentiam hominis in genere, l. Neratius. D. de condict. indeb. Huic opponitur homo Incertus, l. heredes. 25. §. ſi incerto. D. famil. erciſc.

Certum ius in conſtitutione Alexandri Imp. l. 2. C. de ſolut. ſumitur pro claro & aperto. Certum ius hoc eſt expreſſa & aperta lege cautum. Certũ ius verò apud Pomponium l. 2. in principio. de origi. iur. dicitur ſcriptum, vt colligitur ex §. exactis. d. l. 2. Sic Certa lex, in ſcriptis redacta, & lata, perſcriptáve, dict. l. 2.

Certus locus, in l. locus. D. de acqu. poſ. & l. 4. D. pro empt. dicitur qui pro diuiſo poſsidetur, quæ interpretatio cõprobatur l. 1. D. de euict. & l. Pomponius. 8. D. de rei vindic. Alciatus ad d. l. locus. certum locum ita diffinit, qui certis finibus ſit comprehenſus. quæ diffinitio iuuatur d. l. Pomponius. 8. Incertus autem, cuius qualitas, aut quantitas non apparet, l. cum poſt. 69. §. gener. D. de iure dot. veluti qui pro indiuiſo dicitur. In eundem ſenſum dicitur

Certa pars, ſcilicet, quæ pro diuiſo poſsidetur. opponitur enim ei, quæ pro indiuiſo eſt, l. 1. §. hoc interdictum. D. vti poſsid. Alciatus autem in d. l. locus. ait ex Bartolo, Oldrado, Iacobo Rain. Alberico certam partem pro indiuiſo poſsideri, cùm tertiam, putà, partem huius fundi habeo, et ſi neſciam quantus ſit totius fundi modus. Verius tamen eſt partem, quæ pro indiuiſo poſsidetur, incertam eſſe: cùm magis intellectu, quàm corpore partes habeat, nec oculis demonſtrari poſsit, l. ſeruus communis. D. commod. Aliter certam, & incertam partem accipimus in eo, quod dicimus, partem incertam poſsideri non poſſe, l. 3. §. incertam. D. de acq. poſſeſ. ſed id ſubtilitate mera dictum eſt, l. ſi ſur. §. fi. D. de acq. poſſeſ.

Certa onera dicuntur alimenta aliquo certo loco præſtanda, vel tributa, l. ſi fideicommiſſum. D. de iudic.

Certo certius, prouerbialis ἀπαράλλακτον, qua veriſsimum ſignificauit Vlpianus l. ait Prætor. §. ſi cùm mulier. D. quæ in fraud. cred.

Certus dicitur is, qui ab integræ fidei aliquo admonitus eſt, l. ſi quis ita. 16. D. de teſta. tutel.

Certa dies, cui numerus adiectus eſt, veluti Kalendis Ianuariis centeſimis, l. ſi dies. 21. D. quando dies leg. ced. & tunc dies ſtatim cedit. Huic opponitur incerta dies: veluti cũ pubes erit, cum nupſerit, d. l. ſi dies. & hæc conditionem facit, l. dies incertus. D. de condit. & demonſtration.

Certæ & ſolennes actiones, certis formulis comprehenſæ, adſtrictǽque, l. 2. §. deinde ex his. D. de orig. iur. Sic in eundem ſenſum

Certa verba, in §. procurator. Inſtitut. de iis per quos agere poſ ſit, id eſt præſcripta, concepta, & ſolennia, & vt Theophilus ibidem vertit τυπικά, hoc eſt formalia, & certa forma concepta. Certa verba dixit M. Cicero lib. 2. de Nat. Deorum, pro ſolitis, & ſolennibus. Varro libr. 5. Ling. Latin. Hinc faſti dies, quibus certa verba legitima ſine piaculo prætoribus licet fari.

Cervicalia veſtis nomine contineri putat Vlpianus l. argumento 25. §. t. D. de aur. & arg. Quod ſi ad mundum muliebrem ea pertinent, ſignificari putat hoc nomine Hotom. quæ Græci περιτραχήλια nominant, quæque Iul. Pollux in mundo muliebri recenſet: ſin virilia ſunt, ea quæ frigoris vitandi cauſſa ceruici circundantur.

Cervices erigere, eſt Imper. Conſtantio, in eum cui gratitudo debetur, irreuerentem eſſe, l. 2. C. de libertis & liber. eorum. Notum, duræ ceruicis hominem dici, quaſi indomabilem, more ferocium boum, quique ceruice erecta, & rigida contumaciam quandam præ ſe ferat, tanquam nemini ceruicem inclinare volens, cap. niſi cùm pridem. §. propter malitiam. de renunc.

Cervisiam vini adpellatione contineri negat Vlpianus l. ſi quis vinum. 9. D. de trit. vino oleóque leg. recte. confici enim eam ex frugibus Plinius lib. 22. c. 25. ſcribit.

Cerycia erant, quæ legati ferre ſolebant, ne quis eos violaret. Sic ſumitur in l. ſanctum. D. de rer. diuiſ. quod & Iul. Pollux libro 8. Onomaſtic. his verbis docet, κηρύκειον, φέρεμα ἦν τῶν πρέσβεων. Apud Suidam, κηρύκιον, ξύλον ἔχον ἑκατέρωθεν δύο ὄφεις περιπεπλεγμένους, ὃ ἐπεφέροντο οἱ ἄγγελοι κατὰ τῶν. Non igitur ornamento tantum erant, vt putat Alexander Genial. dierum lib. 4. ſed & tuitioni, d. l. ſanctum.

Cessare, pro in mora eſſe accepiſſe videtur H. Modeſtinus l. tutor. §. Lucius. D. de vſuris. & alibi. Sed & pro fruſtrari ſumitur in l. 5. §. Imperator. D. vt in poſſ. leg.

Ceſſare partem dixit Iauolenus l. Mæuio. 41. D. de legat. 2. pro deficere: & ceſſantium, id eſt, deficientium partes, eodem ſenſu Paulus l. diuus. 7. D. ſi cui plus quàm per leg. Falc. Sic Romanus Pontifex, Ceſſante cauſſa ceſſat effectus, id eſt, deficiente, & ſublata, c. cùm ceſſante. extra de adpel. & vide A. Tiraquellum tracta. Ceſſante cauſſa. Ceſſantem quoque demonſtrationem apud Papinianum accipere debemus, pro deficiente probatione l. cùm ex pluribus. 97. D. de ſolut.

Ceſſare edictum dixit Vlpianus l. quòd ſi. 3. D. ne quis eum qui in ius voc. pro eo quod eſt locum non habere, & ad eum caſum non pertinere.

Ceſſare libertatem, Et

Ceſſare addictionem, apud Vlpianum l. ergo. 4. §. ſi in fraudem. & §. ſi bona. D. de fideicomm. libert. accipi oportet, hoc eſt non valere, & ei actui locum non eſſe.

Cessio, vide ſuprà in verb. Cedere.

Cessionarivs dicitur ille, in quem transfuſa eſt obligatio, vel nomen, & debet certiorare debitorem, quòd nomen eius in ipſum transfuſum ſit, ipſum notificando, vel oſtendendo inſtrumentum, & legendo, & copiam ſi velit habere, dando, vt l. nomen. quæ res pig. oblig. po. C. aliàs alteri ſoluere poſſet debitum, non credens ſe obligatum ceſsionario. C. de oblig. & actio. per Bartolum.

Ceteroqvin, pro alioquin poni apud Vlpianum l. eius qui. 29. D. de iure fiſc. Sed enim hæc pœna magis eſt, vt aduerſus ipſum locum habeat, qui delatorem redemit: ceteroquin aduerſus heredẽ eius tranſire non debet. Et apud eundem l. ex facto. 35. §. rerum. D. de hered. inſtitut. putat A. Auguſtinus in Emendat.

Ceterorvm, & reliquorum adpellatione omnes ſcribit contineri M. Terentius Clemens in l. cùm optio. 17. D. de opt. leg. & Marcellus apud Vlpianum l. ceterorum. D. de verb. ſignifi. ideóque incluſionis notam eſſe conſtat. Excludit etiam plerunque, veluti apud Vlpianum l. non ſolùm. §. quæritur. D. de procurat. Singulari quoque numero apud eundem l. 2. D. de iis quę in teſt. delent. excludit. Compendioſè in tabellionum tabulis, inſtrumentiſve interiecta his notis &c. hæc vox, comprehendit omnia, quę ſunt de natura cõtractus, vel rei, ſuper qua adponitur, Bartol. in l. Gallus. §. idem credẽdum. D. de lib. & poſtu. Huius locutionis vim latiſsimè explicant Iaſon, & Alciatus ibidem.

Cetera cognitionis, dixit Scęuola l. intra vtile. 39. D. de minoribus. pro omnibus, quæ ad cauſſæ reſtitutionis in integrum cognitionem pertinerent. Sic eodem ſenſu dixit idem, Cetera negotij. Sic

Cetera venditionis dixit Vlpianus l. magis puto. §. ſi pupillus. D. de rebus eorũ. pro omnibus quæ venditorem facere, & præſtare oportet: & omnia iudicij, l. in cauſſæ. D. de procurato.

C**ETARVM** abſurdi nota eſt, & ſignificat alioquin, l. ait prætor. 7. §. 1. D. de minorib. Et ideo ſi minor conueniat debitorem, adhibere debet curatores, vt ei ſoluatur pecunia: ceterùm non ei compelletur ſoluere. Et l. 4. §. ſi quis autem. D. de alien. iudic. mut. cauſ. fact. & alibi ſæpe in libris Dige. quod res ipſa ſatis indicabit. Sic ſumitur apud Tertullianum libr. 2. aduerſ. Marcionem. Ceterùm non eſſet anima, &c. & in l. iam tamen. in princ. D. iudic. ſolui. & l. in cauſſæ. D. de procur. Ceterùm aduerſandi nota eſt, & accipitur pro ſed, in conſtit. Alexan. Imp. l. 1. C. ſi aduerſ. rem iud.

CH

C**HALDÆI** in Conſtantij Imp. reſcripto l. nemo. §. C. de maleſi. & mathema. ſecundum interpretationem B. Hieronymi in c. 2. Daniel. dicitur γενεθλιάλογοι, qui futura ex natiuitatibus prædicunt: quo ſenſu accipi debet apud Spartianum, cuius hæc verba ſunt, Vel vates, vel Chaldæos conſuluiſſet. quod & Plutarchus in Galba adnotauit.

Χαμόθεν, apud Modeſtinũ l. εἰδέναι. §. χρὴ δὲ μία. D. de excuſ. Anto. Auguſtinus lib. ſingulari ad Modeſt. ſuppliciter. Iac. Cuiacius de plano vertit. A. Auguſtini ſententia potior viſa eſt. Nec moueor Græcorum interpretatione, qui interpretantur χαμόθεν, ἐκ ταπεινοῦ, hoc eſt de plano. qua de re ſuſius diſputo lib. 1. Enucleat. Non tamen eo inficias quin

Χαμαιδικαστὰς pedaneos iudices ſignificent, quorum com meminit Iuſtinianus conſtit. 60. §. κἀκεῖνο. & vide Alciat. lib. 1. Parerg. cap. 41.

C**HARONIANVS** libertus à Charonte dicitur, ea forma qua horcinus Vlpian. Inſtit. tit. 2. ab horco: id eſt nullius, niſi Charontis, Plutonis, horci.

C**HARACTER**, figura vel ſignum, vel forma expreſſa ex litera præcipue. Vlp. de teſtam. l. ad teſtium. Dum tamen, inquit, habuerit χαρακτῆρα.

C**HARTA**, eſt pagina ſcriptioni apta. Differt à papyro. Papyrus enim eſt materia vnde chartæ præparantur: vbi verò expolita eſt, chartæ nomen accipit. Viglius in §. nihil autem. Inſtit. de teſta. ordin. quæ diſtinctio iuuatur reſponſo Vlpiani l. librorum. §. chartis. D. de legat. 3. Chartæ adpellatio & ad nouam, & ad deletitiam refertur, l. 4. D. de bo. poſ. ſecun. tab. Chartis autem legatis, neque libri iam facti, neque cœpti ſcribi, neque membranæ, neque cæteræ ad ſcribendum materiæ debentur, l. librorũ. 52. §. 4. & l. chartis. 76. D. de leg. 3. Chartas autẽ epiſtulares penoris eſſe ait Seruius apud Vlpianum l. 3. §. pen. D. de penu. leg. & his continentur chartę ad ratiunculam paratæ, d. §. penult. At chartarum genera, & quo fierent modo explicant Plinius lib. 13. cap. 12. & Iſidorus lib. 6. cap. 10.

Chartam deletitiam, cuius meminit d. l. 4. Græci vocant παλίμψηστον, Cic. lib. 7. Epiſtul. Epiſt. 18. Nam, quod in palimpſeſto, laudo equidem parſimoniam, ſed miror, quid in illa chartula fuerit, quod delere malueris, quàm hæc ſcribere. huius & commeminit Martialis:

Eſſe puta ceras, quamuis membrana vocetur,
Delebis quoties ſcripta nouare voles.

C**HARTIATICVM**, in l. diuus. D. de bonis damnat. quod pro charta officialibus præſtabatur. Sic enim legitur in Pandect. Florenti: ſic & emendati vulgati Codices habent. Alciatus libr. 1. Par. variè hoc vocabulum conatur reſtituere: ſed parum ad rem. Florentinam lectionem confirmant Zonaræ verba ſubiecta, ἐκωλύθη δὲ καὶ ὑπὲρ χαρτιατικοῦ ἐπὶ τῷ νομίσματι δίδοσθαι. Eodem autẽ modo dictũ videtur, quo Cerariũ, Verrina v. quod pro cera pendebatur: ſicut & pulueraticum & pulueratium, quod vide ſuo loco.

Χαρτοπρᾶται, Chartopratæ, in titul. de colleg. & chartoprã. & Numul. libr. 11. C. ſunt Chartarum quæ ex prouinciis in vrbem tranſmittuntur, ſuſceptores, & venditores. In baſilicis eo. titu. περὶ συστημάτων καὶ χαλκοπρατῶν. repone χαρτοπρατῶν.

Χαρτοπρατία Chartarum venditio, l. vnica. C. de colleg. & chartopratis lib. 11.

Χαρτοφυλάκιον, in c. 1. extr. de proba. dicitur ſcrinium vbi chartæ reponuntur. vide Sudam.

C**HARTVLARII**, in rubr. de num. actu. chartul. li. 12. C. & l. nulli. to. in fin. C. eodem. & l. 3. de cano. largit. titul. libr. 10. C. dicuntur, qui de cohortalibus officiis vniuſcuiuſque prouinciæ largitionales titulos retractabant: Id eſt qui chartas & codices tractabant earum expenſionum, quæ priuato principis ærario illatæ, magna ex parte in largitiones inſumebantur. De iis accipi debet l. 1. §. illi quoque. de præpoſ. ag. in reb. libro 12. C. Hos Commentarienſes dictos ſcribit auctor Etymologici. Chartulariorum frequens mentio fit in Notitia Nnuellæ 8. Porrò Zonaras poſterioribus temporibus, Chartularium, τὸν τῶν βασιλικῶν ἐκθεμάτων ἐπιστατοῦντα adpellatum Tomo. 3. Annalium in Leone Iſauro ſcribit: atque eum, qui huic muneri præficiebatur, πρωτοστάτορα vocatum.

Chartularius cubiculi, quem Græci τὸν ἐπὶ κανικλείου vocabant, conſtitutiones ſubſcribebat, vt no. Conſtitut. Manuelis, cuius cõmeminit Iac. Cuiac. l. 2. C. de pet. bo. ſubl. lib. 10.

C**HASMA**, χάσμα, terræ hiatum ſignificat: eo verbo vſus eſt Vlpianus l. cùm res. 47. §. fin. D. de leg. 1. & alij Iuriſcoſ. in Pandect. ſæpe χασματίας adpellat Ariſtoteles lib. 2. de Mundo: τῶν δὲ σεισμῶν οἱ μὲν συνίζοντες ποιοῦντες εἰς τὰ κοῖλα, χασματίαι λέγονται. De hoc terræ hiatu loquitur Plinius lib. 2. cap. 82. Seneca libr. 1. Natur. Quæſt. Chaſma vocat cum aliquod cœli ſpacium deſedit, & flammam dehiſcens, velut in abdito oſtentat.

C**HELVNIAS**, in l. fi. §. ſpecies. D. de publica. & vectig. gemmam eſſe Indicam teſtudinis oculo ſimilem putem, ex Plinio lib. 37. cap. 10.

Χειρέμβολον, in l. 1. §. & ſunt quidam. D. naut. caup. ſtab. eſt ſignum à magiſtro nauis manu datum, Alciato libr. 1. Parerg. cap. 44. interprete.

Χιλίαρχον, mille militum ducem, Vlpianus l. 1. D. de teſt. milit. rectè adpellat.

C**HIROGRAPHVM**, χειρόγραφον, ſcripturam priuatam manu cuiuſque ſubſcriptam, ſubſignatámque ſignificat, apud H. Modeſtinum. l. ſi chirographum. D. de probat. eodem ſignificatu alibi ſæpe reperias. Itaque generale nomen eſt, ad omnes huiuſmodi cautiones pertinens, l. pen. D. de teſt. & ſæpe apud Cicer. & alios veteres. fecit autem conſuetudo, vt chirographũ propriè appelletur συμβόλαιον γραμματεῖον, vt ait Heſychius: id eſt cautio ad contractus pertinens: & propriè libellus quo quis pecuniam ſe debere ſcripſit. Itaque Aſconius in Verrin. 11 t. Inter ſyngraphas, inquit, & cetera chirográpha hoc intereſt, quod in ceteris tantùm quæ geſta ſunt ſcribi ſolent: in ſyngraphis, etiam contra fidem veritatis pactio venit, & non numerata pecunia, aut nõ integrè numerata, pro temporaria voluntate hominũ ſcribi ſolet more inſtitutóque Græcorum: & cæteræ tabulæ ab vna parte ſeruari ſolent: ſyngraphæ ſignatæ vtriuſque manu, vtrique parti ſeruandæ traduntur. Hæc ille. Hoc etiam ἰδιόχειρον vocat Leo l. ſcripturas 11. C. qui pot. in pigno. pro ſigno ipſo teſtis accipitur, Paulo l. penul. D. de teſta.

Chirographo legato, venditóve, non ſolùm tabulas, ſed & debitum, & nomen, legata, venditáve intelligi rectè ſcribit Vlpianus l. ſeruum filij. §. eum qui chirographum. D. de leg. 1.

Chirographum inane adpellat Vlpianus, cùm debitum

eſt in ſolidum ſolutũ,l.18.D. de ſolut.Solutione chirographo inani facto,& pignoribus liberatis, nihilominus creditor, vt inſtrumenta ad eum contractum pertinentia ab alio quàm debitore eabibeantur, agere poteſt. Inane etiam dici poteſt, quod ſine cauſſa factum eſt.

Chirographarius creditor, qui ex ſolo chirographo nititur & ſibi canit, in l.pro debito.C.de bon. auct. iud. poſsid. quod & expreſsius oſtendit Paulus lib.5.Sentent.titul.26.§.fina.Idem l.38.§.1.D. de priuileg.cred.Reſpublica creditrix omnibus chirographariis creditoribus præfertur. Opponuntur autem iis qui Hypothecarij dicuntur,l.cùm tibi.10.C.qui pot. in pign.& l.4.& 6.C.de priuil.cred. Hinc

Chirographarius debitor, qui chirographo, & cautione promiſit, ſéque obligauit,l.ſi ſoluere.C. de nouat. & l.vnic.C.etiam ob chirog.pec.pig.ten.

Chirographaria pecunia, quæ ſine pignore ſolo chirographo comprehenſa eſt, rubr. C.etiam ob chirograph.pec. Et

Chirographaria inſtrumenta,l.fi.C.ſi certum pet. tabulæ quibus continentur huiuſmodi cautiones.

Chirographaria actio dicitur, quæ ex chirographo naſcitur.

Χλαῖνα Latinis læna, militaris veſtis genus, Bayſius ex Plutarcho in Numa: καὶ γὰρ ἃς ἐφόρουν οἱ βασιλεῖς χλαίνας.

Chlamys, inter puerilia veſtimenta recenſetur ab Vlpiano, in vulgatiſsima l.veſtis.D.de aur.& arg.leg. Suidas autor eſt, Numam primùm Romanorum regem chlamyde vſum eſſe, cùm legationem Iſaurorum excepiſſet, rationémque eorum habitus percepiſſet. Vide Bayſium in d.l.veſtis.latè diſputantem.

Choenix, quæ & maior libra apud Athenienſes vocabatur, fuit menſura tritici quãtum quiſque vno die comederet: ſextarium Gaza vertit: pendebat eorum drachmas 150. hoc eſt 7.& 20. vncias Græcas: noſtra autem menſura ſeſquilibram. Eius chœnicis dimidium, drachmarum 75.libra, ſeu libella dicebatur, cuius fit mentio in l.Iudices.C. de epiſcop.aud. qua iubent Impp. Honor.& Theodoſius duas libellas, id eſt, chœnicem victualis ſubſtantiæ, cuſtodiis præſtari.quod etiam olim fieri ſolitum oſtendit Pythagoræ ſymbolum, Chœnici ne inſideas. Cuius explicationem pete ex Chiliad. Eraſmi, & cap.17.libr.1. Parerg. Alciat.hac voce libra, ſeu libella Paulus vtitur in l.ſeruis vrbanis.de legat.3.quum,ait, Quod maximè ex libellis familiæ, item cibariis deprehendi poterit. Accurſus pro albis panib.inſcitè exponit.

Chomata, χώματα, quid ſint, interpretatur Vlpianus D. de extraordi. crimin. l. ſaccularij. Chomata, inquit, ſunt aggeres, qui ſolent aquã Niliacam continere. χῶμα autem Græcè dicitur agger, terra aggeſta, cumulus terræ, vel lapidum.

Choragros, Græcum eſt verbum, Theodoſio, & Neuterio auctoribus, in lib. de limitib. quo villa ſignificatur, ἀπὸ τῆς χώρας, & ἀγροῦ.

Χωρεπίσκοπος, in Græca conſtit. C. de epiſc.& cler. & ca. Chorepiſcopi. 78. diſtinct.dicitur, qui ab vrbis epiſcopo certo vico, vel pago præficitur: vnde à Papia regionarius vocatur. Fuere huiuſmodi multi, eccleſia naſcente, poſteà ſublati: ídque Damaſus pontifex ſignificauit in Epiſtulis d. c. Chorepiſcopi. ſic enim ibidem ſcribendum, non correpiſcopi.

Chorum, apud Africanum l.cum eiuſdem.34. D. de ædil. edict.& Celſ. l.ſi chorus. 79. D.de legat.3. & in comœdiis Ariſtophanis, maximè in Pluto, accipere debemus cœtum, ſiue multitudinem canẽtium. Nam multorũ vocibus, & concentu conſtat. Sic eodem ſenſu Chorum clericorũ pſallentium dicimus. Chorus μεταφορικῶς locum ſignificat qui pſallentes continet, in Decretalibus Pontificum Epiſtulis, cap. dilectus.extr.de præben.& dignitat.in antiq.

Χρημάτων adpellatione iuriſconſultis tam mobilia, ſéque mouentia, quàm immobilia continentur: pro rebus hereditariis accepiſſe viſus eſt Solon apud Demoſthenem, in ea quæ πρὸς στεφάνου τοῦ ἀδελφοῦ β. eſt oratione, κρατεῖν τῶν χρημάτων. Huius quidem verbi ſignificatio ita eſt latiſsima, vt pecuniæ Latinis, vt docent paſsim Iuriſconſ. potiſsimum D. de verb. ſignifi.l.158. & l.222. περὶ τῶν χρημάτων I.Pollux lib. 3. capite 10. & libro 9.

Χρηματισμὸν prænomen interpretatur Theophilus in §. ſi quis in nomine. inſtitut.de legat. qua de re conſule Anto.Aug.li.3. Emendat.cap.8.Alias χρηματισμὸς pro reſponſo iudicum ius reddẽtium. Athenæus de Dionyſ. τοὺς δὲ χρηματισμοὺς ἐποιεῖτο τοῖς βουλομένοις, προτιθέμενος κιβωτὸν τοῦ σώματος. Poſtulationibus adeuntium reſpondebat, arca intermedia.

Χρῆσις, id eſt, vſus. Vlpian. ſed ſi χρῆσις, ait, ſit relicta, an vſus ſit, videndũ, l.ſi habitatio.§.1.D.de vſu & habitat.

Χρῖσμα, vnctionem ſignificat, quæ conficitur ex oleo & balſamo, c.vnico.§.ad exhibendum autem. extra de ſacra vnctio. quo verbo vſus eſt B.Ioannes.Epiſt.1.c.2. καὶ ὑμεῖς χρῖσμα ἔχετε &c.

Christianorum adpellatione Epiſcopos contineri in l.Chriſtianos.C.de epiſcop.aud.& l.fin.C.de poſtlim.reuer. Azo & Accurſius in d. l. Chriſtianos, ſcripſere. Niſi dicas pro cœtu Chriſti fidelium accipi; quibus pro captiuorum redemptione hoc officiũ pietatis incumbit. Prior tamen interpretatio potior viſa eſt: iuuatur Nouella Iuſtiniani conſtit. 131. §. εἰ δὲ καί τις. Chriſtianus autem rectè vtitur ad perſequendum ius ſuum ſcriptis legibus, quia lex eſt creatura & ordinatio Dei, id eſt, conſeruatio ciuilis iuſtitię. Nam politicus ſtatus eſt Dei opus, etiam ſi perſonę ſint impiæ, & abutantur tali ordinatione. Paul.Rom.13.Non eſt poteſtas, niſi à Deo. Et Pſal.81. Ego dixi, dij eſtis, hoc eſt, gerentes officia diuina: quæ ſunt, conſeruare iuſtitiam, & iudicia, defendere innocẽtes, punire delicta, militiam legitimam exercere, ad defendendum bonos. Chriſtiani autem dicuntur à Christo, l.1. C.de ſumma Trinit. Sic & Chriſtianus actiones ſibi competentes, velut inſtrumenta exigendi debiti, exercere poteſt ſecundum iuris prę́ſcriptum, modò ſemper ambiat concordiam bona fide.

Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων. Id eſt aurea pro æreis, & centum bubus emenda pro nouem iuuencis redimendis. Hoc Carmine Homeri lib.6.Iliad. παροιμιακῶς vſus eſt Iuſtinianus in Prooemio Digeſt. incip. omnem. in fin. quo permutationem inæqualem ſignificat. quod & M.Cicero libr.6. Epiſt.ad Atticũ epiſt.1. indicat his verbis: Habes ad omnia, non vt poſtulaſti χρύσεα χαλκείων, ſed paria paribus reſpõdemus.& Gellius lib.2.cap.23. ſatis apertè oſtendit, diſparitatẽ notans. Alias effertur, Diomedis & Glauci permutatio. Vide Eraſm.in chillad.

Chrysolithi, inter gemmas perlucidas recenſentur ab Vlpiano l. cùm aurum. §. peruenimus. D. de aur.& arg.leg, eam eſſe colore aureo tranſlucidam ait Plinius libr. 37. cap.9. Hanc commemorat Iſidorus lib.16 Etymol.cap.14.

Χρυσάμμος, vide ſuprà in verbo Balluca.

Chrysulca, aqua vulgò Aqua fortis vocitata, cuius vi aurum à quocunque metallo deduci ſcribit Alciatus libr. 3. Parergon capite 11. cuiuſmodi ars Vlpiani temporibus inuenta non erat, vt ex eiuſdem reſponſo colligit idem Alciatus, quod extat l. idem Pomponius.§.§.1.verſi.ſed ſi deduci.D.de rei vindic.

C I

Cibariorum adpellatione neque habitationẽ, neque calciarium, neque veſtiarium cõtineri Vlpianus rectè ſcribit l.diariis.21.D. de alim.& cib. ideóque de

cibo tantùm accipienda putat. & vide infrà, Cibus. Eam quoque ſignificationem videtur indicaſſe Varro libr.4. Ling.Lat.

CIBILLAM, à cibo duci rectè cenſet Varro li.4. Ling. Lat. eámque eſcariam menſam dici: priua erat quadrata, poſteà rotunda facta: quæ omnia confirmant Vlpiani interpretationem d. l. diaria. vt non immeritò cibaria à veſtiariis ſepararint Scæuola l. Gaio.13.D.de alim.& cibar.leg.& Paulus l.Lucius.12.D.eod. In alimentia diuerſum Modeſtino placuit l.4.D.eo. At libri veteres apud Varronem, vt refert Turn. in ſuis in Varr.comment. Cillibam legunt. Hinc Feſtus, Cillibæ erant menſæ rotundæ: atque dictas à cibo per traiectionem literarum aut ſyllabarum, vt fieri poſſe alibi Varro dixit. Putat tamen Turnebus non à cibo ſic deductas, ſed à Græco κίλλιβας, quo ſignificatur menſa tripes.

CICATRICAM in notæ adpellatione contineri ait Vlpianus l.1.§.fin.D.de fugit. quod & videtur obſeruaſſe Baldus (cuius loco Bartolum citant lexicographi) in l. ſi quis metallum C. de pœn. eam igitur euidentem rectè adpellat idem Vlpianus l. quæritur.§.fin.D. de ædilit.edicto. remanet enim vulnere ſanato.

CIBRE dicitur, qui nominat.

CIHIAMELLVS, ſiliqua ſiluatica dicitur Theodoſio, & Neuterio auctoribus in lib. de Limitib.

CILICIA vela, Caſsius apud Vlpianum l. quæſitum. 12.§.ſi domus.D.de fund.inſtruc. texta de pilis, in caſtrorum, nautarúmque vſum, ſcribit Aſconius: ſic & accipienda ſunt in l.fundi.§. quæ tabulæ.D. de actio. empt. Sic dicta quòd in Cilicia (ſic autem legendum, vt & Flor. Pand. l.1. in fina.D. de cenſib.) eorum vſus ortus eſſet. De his accipiendum Virgilij verſum lib.3. Georgic. Seruius admonuit:

Nec minus intereà barbas incanáque menta,
Cinyphij tondent hirci. ſetáſque comantis
Vſum in caſtrorum & miſeris velamina nautis.

In vſum, inquit, caſtrorum ideo dixit, & quia de ciliciis poliuntur loricæ, & teguntur tabulata turrium, ne iactis facibus ignis poſsit adhærere.

CILICII termini à Cilicio Saturnino Centurione legionis 27. dicti in libr. de Limitib. variorum aucto. fit mentio.

CILICIVM, veſtimentum pilis hircorum, & caprarum textũ, cap. qui ſanctus. de pœnit. diſtinct.1.& de pœn. diſtinct.3.c. Achab Rex. quod pœnitentium erat dd. cc. Sic autem vertit B. Hieronymus, vt refert Gratianus. Idem B.Hieronymus in Eſaiam: Cilicina tunica habitus fuit prophetantis populi delicta plangentis, pro quo 70. interpretes σάκκον ex Hebræo dixere.

CINCIA lex, vide infrà Lex.

CINGERE arborem, vetuſtè, pro illam in orbem deglabrare, ſeu delibrare. Paulo arbo.furt.cæſ.l.cædere. Cingere, ait, arborem, eſt illam deglabrare. Vlpian.l. furtim. D.eod. & Alphe. locati. l. in lege locationis. Néve quem cingere, cædere, vrere ſinito. Cingere præterea notiſsimæ ſignificationis eſt, à quo ſignificatu ducitur participiale nomen

CINCTVS, a, um, apud Marcellum in l. Titius. 25.D.de milit teſt. quod quidã de eo milite accipiendũ putãt, qui tribunatui, aut muneri alicui præficitur. Titius priuſquam Tribunus legionis factus eſſet, teſtamentum fecit, & poſtea cinctus, manente eodem teſtamento deceſsit. Paulus l.quòd dicitur.§.1. D.eo. Miles teſtamẽtum fecerat: deinde non ignominiæ cauſſa miſſus, rurſus cinctus eſt in alia militia. Sed & ad alios poteſt referri qui alicui alij adminiſtrationi præſunt, veluti in conſtitutione Theodoſij & Valentiniani Impp.l.2.C. vt dignit. ord. ſeru. libr.12. quo loco pro cunctis, legendum Cinctis, vt & res ipſa docet, & vetera exemplaria admonent. Poteſt tamen dici in d. locis Marcel. & Paul. de eo qui ad militiam conſcriptus, miles factus eſt. Moris enim fuit antiquis, vt togati ciues eſſent in militia: ſed prœlium inituri, præcingerentur. Inde teſtamenta in procinctu, quemadmodum Plutarch. in Coriolano teſtatur. Sed eo more ſublato, cingulum manſit perpetuo: vnde qui ab Imperatore ignominiâ afficiebantur, plerunque diſcingebãtur. qua pœna vſum Marcellum Liuius lib.7. teſtatur: Auguſtum verò, Suetonius.

CINGVLVM, tranſlatitiè ſumi pro adminiſtratione in iure nequiſquam omnium addubitat, quin & pro dignitate ipſa, l.2. C. vt dignita. ord. ſer. libr.12. & l. omnes. C. de meta. & epide. eo. lib. Sed & pro dignitatis titulo accipi ſolet l.fi.C.de præpoſ. ſac. cubic. libr.12. Cingulum autem depoſitum, adminiſtrationem poſitam & finitam interpretari oportet, in l.2. C. vbi de ratiocin. agi oportet. Cinguli præſcriptionem, exceptionem fori declinatoriam ob priuilegium accipere debemus, l.fin. de adpa. mag. milit. lib.12. C.

CINCTVM LIMVM adpellari ait Hyginus lib. de limitib. agr. purpuram tranſuerſam.

CINNAMOMVM, cuius commeminit Marcianus l.fi. §.ſpecies D.de publicanis. fruticis in AEthiopia naſcentis genus: cuius vis in cortice eſt, de quo Plinius lib.12.c.20.& Dioſcorides lib.1. Rariſsimum etiã ſuo tẽpore fuiſſe hoc fruticis genus ſcribit Galenus, nec alibi conditum quàm in ſcriniis Imperatorum. Sunt tamen qui exiſtiment aliud nihil eſſe quàm quod nobis, *fine canelle*. Vide Garchiam ab Orto.

CIPPVS columna dicitur, quæ cum inſcriptione ad conſeruandam alicuius rei memoriam erigi ſolet, Græcis ςήλη: cuiuſmodi etiam in defunctorum monumentis erigi conſueuere. de quo accipiendus eſt Horatius lib.1. Sermon. Satyra 8.

Mille pedes in fronte trecentos cippus in agrum
Hic dabat: heredes monumentum ne ſequerentur.

Pontificiis verò truncum ſignificat, aut lignum inornatum, perforatum in modum capſæ in quo pecuniæ oblatæ, donatæve eccleſiis reponebantur, Clemen. exiui. §. quocirca quæſtus. de verborum ſignifica. vbi gloſſ.

CIRCA ad locum referri putat Iſidorus, quod & Proculi teſtimonio comprobatur, in l. Rutilia Polla.D. de contrah. empt.

CIRCANSAS, quaſi circuenſes dictos putat Caſsiodorus lib.3. variarum ad Fauſtum, proptereà quòd apud Antiquitatem rudem, quæ necdum ſpectacula in ornatum deduxerat fabricarum, inter enſes, & flumina locis virentibus agerentur. Certaminis Curulis genus erat, quod commemorat Alexand. Neapol. libr.5. Genial. Dier. cap.8. Hinc

Circenſes equi apud Hermogenianum l.1.D. de muner. & honor. & Circenſes ludi, in l. ciuitatibus. D. de legat.1.

CIRCITORAS, Circuitores, antiquis: vnde & Circites apud Feſtum, circuli ex ære facti: & Circites anni apud Varronem à bruma ad brumam. Circitores autem Vlpiano in l. cuicunque.§. in princ.D. de inſtito. dicuntur quibus lintearij, vel veſtiarij dant veſtẽ circumferendam & diſtrahendam. In re verò militari adpellantur Vegetio lib.3. cap.8. de re milit. qui vigilias circuminibant, & ſi qua emerſiſſet culpa, renuntiabant. Tribuni, inquit, eligũt, qui vigilias circumeunt, vt renuntient, ſi qua emerſerit culpa, quos circitores adpellant: nunc militiæ factus eſt gradus.

CIRCVLATORAS Paulo l. vlt.D. de extraord. crimin. qui ſerpentes proponunt, & circumferunt. Hoc verbo vtuntur M. Cicero in Epiſt. & Seneca in libr. Beneficiorum: illos Græci vocant, ἀγύρτας, καὶ ὀχλαγωγοὺς καὶ πλάνους.

CIRCVMCIDERA, apud Modeſtinum l. circumcidere. D.

re.D.ad l.Cor.de ſicar.& apud Paulum lib.5.Sentent. titul.22. ſignificat per circulum incidere & amputare: quod & ſummus Nomotheta DEVS æternus iuſſerat Geneſis capite 17.formam ibidem docens; καὶ περιτμηθήσεσθε τὴν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας ὑμῶν. Quam rem Paulus Apoſtolus Galat.5. Lucas acto.15. Tertullianus li. aduerſ. Iudæos & libr.5. aduerſus Marcionem explicat,& extra de Baptiſm.& eius effe.c.1.Ciues autem Romani ſi ſe aut ſeruos ſuos circumcidi paterentur,relegabantur,ademptis bonis:atque hi qui circumcidebant, capite puniebantur, perinde ac ſi caſtraſſent.

CIRCVMDVCERE, eſt fraude obrepere, & obtegere, Tertulliano libr.de pœnitent. in med. Circumducere etiam eſt inducere, tollere, delere, & ad nihilum ponere.Hinc Circumduci cauſſa dicitur l.ſi præſes.C.quomodo & quand.iud.cum ob id quia deſerta eſt, eius nomen ex cauſſarum albo eximitur. Paulus l.45.D.de re iud.Acta apud ſe habita,ſi partes conſentiant, & iudex hoc permiſerit, poteſt iubere ea die circumduci.Vlpian.l.73.§.1.D.de iudic.Tum circum ducendum erit edictum peremptorium, neq; cauſſa cognoſcetur.

Circumduci cognitionem apud Vlpianum l. diui fratres.27.§.1.D.de lib.cauſs. cãcellari interpretatur Accurſius.rectè Galli pragmatici dicunt *mettre au neant*.

CIRCVMFORANEOS medicos,qui ad fora properarent vertit Antonius Auguſtinus libr. ſingulari ad H. Modeſtinum,l. ἐὰν δύο. ibi, περιοδευτῶν. D. de excuſa. M. Ciceronem in Cluentiana imitatus. Pharmacopola, ait, circumforaneus qui properaret, cui fora multa reſtarent, &c. περιοδευτὰς Circuitores verterat interpres vetus:cuius ſententiam probat I. Cuiacius ad dict.l. ἐὰν δύο. aitque Circumforaneorum adpellatione vilitatem ſignificari. Circumforaneos dictos putat Iſidorus, quòd in modum rotæ circumferantur.

Circumfluens amnis inſulam facit l.ergo.D.de acq.rer. domin.

CIRCVMLVVIO, Feſto lib.3.eſt ius prædiorum:(Hotom.prædiatorium legi vult) id eſt cum parte aliqua diuiſum flumen,agrum alicuius ita ambit, vt inferius vnitum, illum in inſulæ formam redigat, l.adeo. 7. §. quod ſi. D.de acquir.rer.dom.

CIRCVMSCRIBERE Senatum dixit Tullius,pro priuare auctoritate, vt eleganter adnotauit Beatus Rhenanus ad Tertullianũ in lib. de Patientia. Circumſcribere etiam abrogare, & obliterare,frequens hòc ſignificatu verbum Iuriſcoſs.& claſsicis auctoribus. Cicero in lib.de finibus: Circũſcriptis igitur iis ſententiis,quas modò poſui, &c. Circumſcribere etiã fallere ſignificat, vt apud Græcos περιγράφειν. Paulus l. exceptiones. 7.§.1. D. de except. Si quis fideiuſſerit pro minore vigintiquinque annis circumſcripto. Plerunque autem in minoribus hoc verbum vſurpatur. Cic.lib. Offic.3. Circumſcriptio adoleſcentum lege Lætoria vindicata eſt.Pro Cluent.Cum omnis ab his fraus, omnes inſidiæ, circumſcriptionéſque adoleſcentium naſcerentur. Hinc

CIRCVMSCRIPTVS dicitur, qui dolo alterius decipitur, l.item exigit.16. D. de dolo mal.l.ſi ex cauſſa.9. §.1.D. de minor. Porrò autem is circumſcriptus non videtur,qui iure communi eſt vſus, idque Zeno Imperator conſtituit l.fin.C.de in integ.reſtitut. Hinc eodem ſenſu

Circumſcriptorem colubrum, hoc eſt deceptorem,adpellat Tertullianus.

CIRCVMVENIRE eodem ſenſu quo circumſcribere, hoc eſt,decipere,accipitur l.in cauſa.16.§.penul.D.de mino.idque l.1.§.dolum.D. de dolo mal. Sunt etiam qui putent circumuenire quem poſſe ſine dolo.

CIRCVMSTANTIA alicuius loci intelligitur per 30. pedes,vt dicit Bart.in l.item apud Labeonem.§.conuitium.D.de iniur. Circumſtantiæ autem, quæ in iure variant omnia,vt æquitas inde colligatur, ſeptem ſunt:Cauſa,quare aliquid factum ſit: perſona,quis,& cum quo fecerit:locus,vbi factum ſit: tempus,quando factum ſit: quantitas, magnum an exile ſit: qualitas,quomodo factum ſit:euentus, an metu,vi,errore, dolo,culpa,caſu fortuito factum ſit. Claudius Saturninus in l. aut facta. D. de pœnis. Secundum iſtas enim circumſtantiarũ ſpecies, æquitas iubet iua ſummum vel intendi, vel remitti. Circumſtantias dictas quidam putant, quæ in vnaquaque controuerſia quæri ſolent, & quaſi quæſtionem circumſtant. Has diligenter attendendas ſuadet I. Chryſoſto.Hom.10. in Matth.& 23.quæſt.8.c.occidit.Circumſtantiam videtur definire Angelus Clauaſius in dictione Circũſtantia, quæ circumſtat actum quaſi extrinſecus extra actus ſubſtantiam conſideratum. Oldendorpius verò ſic definit:Circumſtantiæ ſunt notæ rerum,& perſonarum communes & externæ, ex quibus æſtimatur iuris definitio, non ſolùm in pœnis delictorum, verumetiam in omnibus contractibus & humanarum functionum negotiis.

CIRCVS, propriè ſignificat omnem in gyrum ambitum,à circumeundo, vt vult Seruius. Apud Macrum l.3.D. de operibus public.locus eſt muris ſeptus, in quo curulia certamina peragebãtur. Virg.li.5.Aeneid.

– mediáque in valle theatri
Circus erat.

Fuerunt autem tres circi Romæ:Circus maximus inter Palatium & Auentinum: circus Flaminius, qui & Apollinaris: & circus Neronis,in Vaticano.

CISIVM, vehiculi genus eſt biroti, inquit Nonius,quo nunc etiam Hungari vtuntur. Cic. pro Sex. Roſcio. Decem horis nocturnis ſex & quinquaginta millia paſſuum ciſiis peruolauit. Hinc

CISIARIVS, ipſius ciſii auriga & moderator, Vlpianus carucharium adpellat.l.item quæritur.13. D.loca.Item quæritur ſi ciſiarius, id eſt carucharius, dum cæteros tranſire contẽdit, ciſium euertit, & ſeruum quaſſauit.

CISTA, hoc eſt capſa, Græcum verbum, éſtque vaſis genus ad veſtes reponendas, & id Vlpianus expreſsit l.1.§.ſi ciſta.D. depoſiti. quod & Iulij Pollucis teſtimonio comprobatur lib.7.cap.19. & lib.10.ca.6. Notandum autẽ obiter ciſtas, in illa phraſi Cicer. ciſtas diſiicere, ſumi pro vaſis in quæ populus per pontes tranſiens tabellas ſui ſuffragij mittebat. At Ciſtiphoros,numos Aſianorum fuiſſe,ſic appellatos, quod in eis ciſtiferi eſſent ſculpti, qui ſacrorum myſticorum ciſtis incluſorum arcana ferebant,vt in Cybeles myſteriis,Bacchi orgiis, Cereris initiis. Valebant autem paulo minus ſemidenario. Cicer. huius meminit in epiſt.ad Atticum. Ciſtigeros verò Martialis eos homines appellat, qui & pro contemptiſsimis & deſpicatiſsimis habebantur:

Dum non vis niſi lato Gellia clauo
Nubere, nupſiſti Gellia ciſtigero.

CISTERNA inde dicitur Feſto li.3. quòd ſit cis, id eſt, infra terram.Nam ciſterna non habet perpetuam cauſam,nec viuam aquam, ſed locus eſt ad colligendam aquam pluuiam aptus, imbribúſque concipitur, l.1.§. hoc interdictum. D. de font.. Ciſternam quoque aquæ, & vini dixit Vlpianus l. vulgaris 21. §. ſed ſi de naui.D.de furtis.pro loco effoſſo ad vini æquæve cuſtodiam.

CITARE, eſt per præconem vocare in ius, l. diuus.7. D.de in integ.reſtit.& l.& poſt edictum.73. D. de iudic. Et poſt edictũ peremptorium impetratum, cum dies eius ſuperuenerit, tunc abſens citari debet:& ſiue reſponderit, ſiue non reſponderit, agetur cauſſa &

pronun

pronuntiabitur. Cic. pro Flacco: Citat præco magna voce legatos Aemonenſes. Hoc enim fiebat cum pro tribunali ſtans & vociferans, in iudicium euocaret. Et Citare in teſtimonium, Venuleio. l. in teſtimonium. 20. D. de teſtib. pro vocare ad iudicem ad dicendum ferendúmque teſtimonium. Citare autem pæana, & minuritioné, vt legit Turn. apud Cic. in lib. de Oratore, Græcis ſunt παιανίζειν, & μινυρίζειν, vt illud ſit contẽtionis vocis, hoc remiſsionis. Vide Turn. Aduerſ. lib. 1. cap. 12.

Citatus reus, apud Papinianum, l. inter. 10. D. de public. iud. Liuius libr. 1. Patres, ait, in Curiam per præconem citari iuſsit. M. Fabius, In publicis (inquit) certè iudiciis vox illa præconis, præter patronos, ipſum qui egerit citat. Hoc verbum retinuerunt pragmatici eccleſiaſtici apud Gallos. Curiæ (quas vocát) ſeculares pro hoc dicút *adiourner*, quaſi dicas ad diem in ius vocare.

Citatio, ita diffiniri videtur ab A. Alciato rubri. C. de in ius voc. vt ſit actionum inſtituendarum principium. quæ diffinitio comprobatur §. omnium. Inſtit. de pœn. temer. litig. Sed & aliter diffiniri poteſt, vt ſit in ius vocatio, per l. 1. D. de in ius voc. Nam cùm quis de aliquo conqueritur, & querimonia ſua coram iudice eſt depoſita, iudex emiſſo citationis edicto, ad eius inſtantiam vocat, vel inuitat illum ad ſe, in quem agere deſiderat qui conqueſtus eſt. Sed enim ſi in edicto iudex, vel prętor adiiciat hanc clauſulam: Si in die præſcripto non veneris, quaſi contumax condemnaberis, vel reputaberis: tunc edictum olim dicebatur peremptorium. Hodie autem ſufficit, quòd dicatur: Citamus talem peremptoriè. Et eſt quadruplex modus citandi, ſecundum Guil. de Mont. Lau. Primus, per nuncium literis citatoriis: ſecundus per præconem: tertius per edictum valuis eccleſiæ adfixum, vel per compita. Cle. 1. de iudi. Quartus fit ex iuris diſpoſitione. Item quædam citatio fit ad monitionem iudicis, c. conſuluit. de offic. deleg. Item citationis ſunt tres actus: primus eſt præceptum de in ius vocando, cùm iudex iubet nuntio, vt citetur reus: ſecundus denuntiatio, cùm nuntius denuntiat citato, vt veniat: tertius relatio, cùm nuntius refert iudici ſe talem in tali loco citaſſe. Additur etiam quartus, ſcilicet comparitio citati: & quando citatus teneatur comparere, & ſi non comparet, mulctetur, not. per docto. in c. præterea. de dila. & de illis actibus vide c. fin. de feriis. Et nota quòd citatio eſt de iure naturali, vt videre eſt in Clem. paſtoralis. de re iudica. Citatus ad locum morboſum, ſeu vbi aër eſt peſtilens, vel corruptus, nõ tenetur ire, cùm ſalutis hominum ſit ratio habenda, l. recuſare. §. ſi quis alio. D. ad Trebel. & ibi per Bartolum & docto. nec citatus peremptoriè poteſt dici contumax ante libelli oblationem, l. ſi finita. §. ſi plures. D. de dam. infecto. Porrò citationis ſcopus hic eſt, vt citatum iudicio ſiſtat, iſque in iudicium veniat, Alciato in rub. C. de in ius vocand.

Citationum genera duo excogitarunt interpretes: quædam enim verbalis eſt, qua præco vel voce, vel edicto quem vocat in ius: Realis quæ fit, cùm perſona prehenditur, & in ius ducitur, trahitúrve, & in carceres conciicitur: quæ perſonæ prehenſio, & captio, Græcis ἀνδροληψία adpellatur, Pollux. libro octauo cap. περὶ δικαστικῶν ὀνομάτων. Vtriuſque generis comminiſcere Accurſius & Bartolus & alij in l. conſentaneum. C. quomo. & quando iudex. Sanè ſpecies quaſdam commemorat Bartolus in tract. in quibus caſib. citatio non valet. Citationum alia genera conſtituit Io. Imbertus in libr. forenſium Inſtitutionum. Vnum priuatum, quod perſonæ, domiciliόve fieri ſolet: alterum quod publicè fit per compita ſono tubæ, quod ἀνακαλεῖσθαι τῇ σάλπιγγι adpellauit Plutarchus in Gracchi vita: vel edictis compitatim, vel eccleſiæ valuis adfixis. Clem. 1. de iudic. §.

Cito, in veteri interpretatione Nouell. Mandata princip. §. ſed & ſuſcipientes. exponit Accurſius, hoc eſt, triginta dies. Cicer. in Bruto pro fortaſſe vſurpaſſe videtur. Sed neq; verbis aptiorem cito alium dixerim. τάχα etiam, quod citò eſt Græcis, plerunque fortaſſe valet.

Cita hæreditas in libris Legum Romanarum dicebatur diuiſa, vt ex Feſto lib. 5. & Seruio Grammatico liquet, vide infrà Erectum.

Citatior aqua apud Vlpianum l. 1. §. 2. D. de aqua & aqua plu. arc. vehementiori æquiparatur. In vulgarib. exemplaribus eſt citior, quam rapidiorem interpretantur Albericus, Oldendor. & Spiegelius.

Citra in varios ferri ſignificatus ſubiecta demonſtrant. Accipitur aliquando pro fine l. final. D. de public. iudic. & l. vt ſit. 31. D. pro ſocio. & alibi ſæpè eadem ſignificatione. Citra exceptionis, reſtrictionísve notam eſſe cenſent, Accurſio duce, Bartolus, Baldus, & alij in l. tranſigere. C. de tranſactionibus. & Alciatus libro 5. Paradox. capit. 9. Idem tamen Alciatus in d. l. tranſigere. eam vocem citra, pro fine, accipiendam putat: cuius expoſitionem, tacito auctore, probat B. Briſſonius libr. 3. de verborum ſignificatione. Sumitur etiam pro præter l. vltima. D. de calumniat. ibi, & citra pretij æſtimationem. Quandoque ſumitur quibuſdam priuatiuè, ſeu negatiuè l. ſi filia. §. Papinianus. (aliàs eſt lex incipiens ſi vni.) D. familiæ erciſcundæ. Ponitur etiam aduerſatiuè, & accipitur pro contrà l. ſeruus. D. de nouat. Verius tamen eſt vt ibidem ſumatur pro fine.

Citreæ menſæ, ex citri materia elaboratæ, olim celebrabantur. Paulus D. de actio. empt. & vendit. l. ſi ſterilis. §. quamuis. Veluti menſas quaſi citreas emat, quæ non ſint. Huiuſmodi menſarum meminit Petronius Arbiter,

—Afris eruta terris
Citrea menſa, &c.

Ciuis dictus eſt, quòd in vnum coëat cœtum, & ſub legibus viuat politicis, vt ex M. Cicerone conſtat. Ciuium quoque adpellatione continẽtur ij qui vtuntur priuilegiis, & ſimilibus actibus ciuitatis, & ſuburbiorum incolæ, Alciato l. vrbis. 2. D. de verborum ſignificatione. & ante eum Alexandro Imolæo rubric. D. ſoluto matrimonio. Ciues autem origine, manumiſsione, adlectione, & adoptione fieri diui Principes reſcripſerũt l. ciues. C. de incolis. libr. 10. Atque Ciues Romani ſunt Vlpiano in Epitom. titu. 1. liberti, qui vindicta, cenſu, aut teſtamento, nullo iure impediente manumiſsi ſint. quod & Iuſtinianus probat Inſtitut. de libertinis. §. fin. In genere Ciues Romanos eos adpellat Vlpianus l. in orbe. D. de ſtatu homi. qui in orbe Romano ſunt: ídque diuus Antoninus conſtituit. Vide Alciatum lib. 2. Diſpunctionum, cap. 21.

Ciuilis actio, hoc eſt, præſcriptis verbis, Vlpiano l. ſolent. D. de præſcript. verb. Ciuiles etiam actiones ex legitimis & ciuilibus cauſsis deſcendentes, ad differentiam earum, quas prætor ex ſua iuriſdictione comparatas habet, §. ſed iſtæ. Inſtit. de actionib. l. vlt. D. de conſtit. pecun.

Ciuilis dies, incipit à media nocte, in ſequentémq; mediam noctem finit, l. more. de fer. D. & vide inf. Dies.

Ciuilia iudicia, vide infr. Iudicia.

Ciuile ius, vide infrà Ius.

Ciuile negotium, hoc eſt, legitimum & iure ciuili receptũ, & ex quo Ciuilis actio oritur, l. 1. D. de ęſtimat.

Ciuilis obligatio, vide infrà Obligatio.

Ciuilis poſſeſsio, vide infrà Poſſeſsio.

Ciuiles res, in Theodoſij & Valentiniani conſtitution. l. 2. C. de petit. bonorum ſubla. libr. 10. hoc eſt ad publicum

blicum pertinentes, vel etiam ad ciuitatem & Rempublicam: cuiuſmodi ſunt opera publica l. ſi aliquando. C. de operib. public.

Ciuilia verba, vide infrà Verba.

CIVILIS pro iuſto, æquo, legitimo accipi ſolet, l. ciuile. C. de furt. & l. cum in fundo. 78. §. ſed & ſi non ſit. D. de iure dot. E diuerſo Inciuile, inhoneſtū, illicitum, iniquum, & contra iuris ordinem, l. inciuile. C. de rei vindic. & alibi ſæpe.

CIVILITER interdum ſignificat, ciuili iure, vt cum dicimus ciuiliter quem obligari, l. 1. §. hæc actio. D. ſi menſ. falſ. mod. dix. l. 1. §. ſi quis ita. D. de verb. oblig. Exempla frequentiora ſunt, quàm vt referri debeant. Aliquando ſonat rectè, legitimè, & ex iuris ciuilis regulis, l. filius 28. §. ſi quis eo. in fine. D. de lib. & poſtu. & l. 2. in fi. D. de acq. poſſeſ. Quandoque ſignificat, ſecundum iuris ciuilis rationem, l. anniculus. 134. D. de verb. ſign. quam interpretationem probat Alciatus, & ante eum Albericus Roſatius ibidem. Non tamē improbandam putem expoſitionem Accurſij d. l. 134. explicantis ciuiliter, id eſt ſecundum conſuetudinem ciuium, & loquelam, per l. anniculus. 132. D. eod. titul. Interdum ciuiliter ſignificat eo modo eáque formula quam Iuriſconſulti excogitarunt & tradiderunt. Hinc Pompon. in l. pen. D. de ſolut. ſcribit verborum obligationem ciuiliter per acceptilationem tolli, non rei naturam ac ſubſtantiam: id eſt, conſenſum & pactum ſpectans, ſed modum ac formam aduentitiam: cum Vlpian. in l. 8. in fin. D. de acceptil. apertè dicat, Acceptilationem eſſe iuriſgentium: quatenus ſcilicet pactum conuentum, id eſt ſubſtantiam ipſius actus conſideramus. vt acceptilationis materia ſit iuriſgentium, forma verò iuris ciuilis. Hinc Ciuiliter acquiri dicuntur, quæ iuris miniſterio verbis, ſine aliquo corporali facto, acquiruntur, l. ea quæ. 53. D. de acq. rer. domi.

Ciuiliter agit, qui quod ſua priuatim intereſt, perſequitur: Criminaliter, qui publicum, l. vnic. C. quando ciui. act. crim. præiud. & l. fin. C. de falſ. Ciuiliter criminali perſecutioni opponitur, l. fi. D. de furt. & l. conſtitutionibus. 37. D. de iniuriis.

CIVICVM munus, pro ciuili accipitur in l. 4. C. de fabricenſ. libr. 11. vbi falsò legitur ciui commanere, pro ciuico munere.

CIVITAS, eſt multitudo ſeu vnitas ciuium, in hoc collecta, vt iure ſocietatis viuat optimo, c. ſi ciuitas. de ſent. exc. libr. 6. Zaſius l. 2. D. de origi. iur. Cicero in Somn. Scip. In ciuitate, & vbiuis locorum, neceſſariò requiritur in primis verbum Dei: deinde magiſtratus, qui adminiſtret rempublicā: id quod gentes quoque, quamuis Chriſtum ſeruatorem noſtrum ignorarent, lumine tamen naturali aliquo modo cognouerunt. Ideóque intra exempla iuris publici referuntur ſacerdotes, & magiſtratus, in l. 1. §. 1. D. de iuſtit. & iur. Hac ratione Ciuitas adpellari ſæpe ſolet ἐκκλησία, hoc eſt, cœtus, vel congregatio, nō qualiſcunque, ſed conciliata in vnam ſocietatem communionémq; fidei, & ſacramentorum: vnde Apoſtolus ad Cor. Eccleſiæ Dei, inquit, quæ eſt Coriuthi. Et Coloſſ. 1. pro corpore ipſius, ait, quod eſt Eccleſia. Ciuitatis adpellatio aliàs accipitur pro iure ciuium ac libertate, qua ciues vtuntur. Vnde dicebatur olim ciuitate Romana donari: quorum exempla commemorat multa Cicero pro L. Cornelio Balbo. Item comprehenduntur horti. arg. D. de procu. l. præſens. Item ciuitatis nomine non comprehenduntur diœceſes, nec è contrario, cap. Rodulphus. & ibi gloſ. extr. de reſcript. vocatur autē propriè ciuitas, quæ habet epiſcopum, vt 80. diſtin. in illis, & cap. ſeq. Ciuitas quoq; poteſt adpellari etiam, quæ Epiſcopum non habet. Alciato in c. pernicioſam. de offic. iud. ordin. Ciuitas etiam ſolet vſurpari pro mœniis duntaxat, & ædificiis. Sicut etiam eccleſiæ ſignificatio ad paucos ordines redigitur, adeóque ad templum materiale, in tit. C. de ſacroſan. eccle. & de his qui ad eccleſi. cōfug. in rubri. Ciuitas autem augenda, magno adhibito delectu. Nam admittere paſsim omnes, populoſam quidem, non autem magnam ciuitatem facit. Et Socrates lege cauit, ne parua ſit ciuitas, nec magna; ſed vna, & ſufficiens, vt refert Zaſius l. 2. in princip. D. de orig. iur. ex Ariſtotele lib. 1. ἠθικῶν. Quamobrem Cicero in Orat. pro L. Flacco, eleganter aduentitiam illam ocioſorum hominum multitudinem, adpellat fæcē ciuitatis, vt quæ nulli proſit, multos autem ouerét.

C L

CLABVLA, vehiculi eſt genus. Hinc

CLABVLARIS curſus, in Leonis conſtitutione, l. curſum. 22. de curſu public. lib. 12. C. vt curſus vehicularis Amm. Marcellino libr. 20. Vulgata exemplaria habent ambularem, quæ lectio iuuari poteſt l. iudicibus. 9. C. eo. Sunt qui malint caballarem apud Luitprandum in ſui temporis hiſtoria. Quænam lectionum verior ſit, iudicent peritiores.

CLANAM quidam à calamis comminuendis ductam exiſtimant: atque ideo pro calamitate accipiunt, in l. 1. C. de iur. emphyt. quaſi clàm data ſit, vt Papias ſcribit. Hinc Gladium deduci vult Varro lib. 4. Ling. Lat.

CLAM à clauibus duci putat Feſtus lib. 3. quòd his, quæ celare volumus, claudimus.

CLAM FACERE videtur Caſsio apud Vlpianum l. 3. §. fi. D. quod vi, aut clam. qui celauit aduerſarium, neque ei denuntiauit: ſi modo timeat eius controuerſiā, aut debuit timere. Et Ariſto apud eundem ibidem Clàm quoq; facere eum putat, qui facit celādi animo eum, quem prohibiturum intelligeret, & id exiſtimat, aut exiſtimare debet ſe prohibitū iri. Seruius etiam apud Venuleium l. 4. D. eod. tit. putat eum Clàm facere, qui exiſtimare debet ſibi controuerſiam futurā: aut etiam (vt Vlpianus ait l. 5. D. eodem.) qui aliter fecit, quàm denuntiauit: vel qui decepto facit eo, ad quē pertinuit non facere: vel conſultò tum denuntiat aduerſario cùm eum ſcit non poſſe prohibere: vel tam ſerò pronuntiat, vt abire (in Pandect. Florent. Vbire) prohibiturus priùs, quàm fiat, nō poſsit. Clàm quoque feciſſe videtur, qui poſt denuntiationem in certum diem, & horam, fecit, d. l. 5. §. 1.

CLAM POSSIDERE eum dicit Vlpianus l. clàm poſſidere. 6. D. de adquir. poſſeſſ. qui furtiuè ingreſſus eſt poſſeſsionem, eo ignorante, quem ſibi controuerſiam facturum ſuſpicabatur, & ne faceret, timebat. Clàm etiam poſsidere videri Paulus ait lib. 5. Sentent. titu. 6. heredem eius, qui precariam poſſeſsionem tenebat, ſi in ea manſerit. Ita Clàm ab aliquo poſsidere accipimus in interdicto Vti poſsidetis l. 1. D. vti poſsid. & l. pen. D. pro ſuo. Eodem modo

Clàm ab aliquo ducere aquam dixit Vlpianus l. 1. D. de aqua quotid. & æſtiua.

CLAM VTI eum diffinit Vlpianus l. 3. in princip. & §. 1. D. de itinere actúque priuato. qui prohibitus vtitur, vel qui, prohibito eo, cui id ius vtendo conſeruabat, vtitur.

Clàm, etiam pro in obſcuro poni videtur in l. 1. in prin. D. de furtis.

CLANDESTINAM electionem adpellat Bernardus in cap. quia propter. §. fi. in gloſſ. fin. de electionib. in antiqu. quæ ſingulariter fit & occultè per occulta conuenticula. Clandeſtinum factum vitio magis perſonali, quàm reali adſcribi putat obſeruatè Albericus Roſatius in l. quare. (in Pandect. Florent. incipit, quā rem.) D. de vſurpat. & vſucap. Clandeſtina deſponſatio, clandeſtinum coniugium, & clandeſtinum matrimonium, quæ occultò contrahuntur, per c. 2. extr. de clandeſt. deſponſ. Clandeſtinam poſſeſsionem

interpr

interpretari debemus in l.ſi de eo.§. vlt. D. de adquirend. poſſeſſ. iniuſtam, per l.7.§. inter prædones. D. commu.diuid. & à quibus cauſsis non poſsit ſeparari, docet Sal.Iulianus d.l.ſi de eo.§.finali.

CLARA perſona in libris iuris Ciuilis intelligitur Senatoris, vel vxoris eius: ita explicat Gaius l.curator. §. D. de curat. furioſ. Clariſsimi igitur viri, Senatores accipiendi ſunt, vel Senatorio honore donati, l.deſerte. D.de adulteriis.l.ſpecioſus.D. de verborum ſignificatione.& Nouella 52. & alibi ſæpiſsimè. At eorum filiæ, niſi quæ viros clariſs.ſortitæ ſunt, clariſsimarum fœminarum nomine non habentur atque tandiu clariſsima fœmina erit, quandiu Senatori nupta erit, vel clariſsimo: aut ſeparata ab eo alij inferioris dignitatis non nupſerit, l.8. D. de ſenat.l.22.§. primo.ad municip.Proconſules etiam clariſsimi viri adpellantur, l.1. C.ſi ex falſ.inſtrumen. Prouinciarum quoque præſides, & rectores, l.raptores. C.de epiſcopis & cleric.& magiſtri cenſus, l.fina.C.de iure emphyteot.& aduocati, l.1.C. de aduocat. diuerſ. iudic. quod de rabulis minimè accipiendum eſt. Clara quoque dignitas ſic accipienda eſt l.fina.C.quod met. cauſ. Clariſsimi autem viri his notis V V. CC. ſignificabantur.

CLARISSIMOS autem à Spectabilibus diſtinguit l. vnica.C.de annonis, & capit. Itémque ab Illuſtribus, l.1.C.vbi Senat.vel clariſs. Hinc

CLARISSIMATVS, dignitatis vocabulum, de quo Alciatus cap.4.lib.Diſpunction.3.Porrò quibus Clariſsimatus dignitas collata erat, conſidendi, ingrediendíque ſecretarium licentia contribuebatur, l.peculiarij.de proxim.ſacr.ſcrin.libr.12.C. Quid autem differat à Spectabilitate, vide DIGNITATVM GENERA.

CLARIGATIO Græcis eſt, vt vult Hermolaus ἀνδρολήψιον, quod erat, auctore Polluce, ὁπόταν τις τοὺς ἀνδροφόνους καταφυγόντας ὥς τινας, ἐπαιτῶν μὴ λαμβάνῃ. ἔξεστι γὰρ ἐκ τῶν οἴκων ἐκδιδόντων ἄχρι τριῶν ἀπαγαγεῖν. Hæc lib.Decret.epiſt. ſexto ſub.titu.de iniur. pigneratio vocatur: barbaries tamen interpretum repreſſalias maluit dicere. Aliàs Græcis ἐνεχυρασμὸς dicitur, vt Nouella 52. Tit.Liuius lib.8.clarigatione hoc ſenſu videtur vſus: Veliterni, inquit, iuſsi trans Tiberim habitare: vt eius qui cis Tiberim deprehenſus eſſet, vſq; ad mille pondo clarigatio eſſet: nec prius quam ære perſoluto is qui cepiſſet, extra vincula captum haberet.

CLASSICI, in l.vnica.C.de claſsic.lib.11. & C.Theo. eodem.l. vnica. milites ſunt deputati nauibus amnicis, purgandorum fluminum, & aliarũ neceſsitatum gratia. Hinc Claſsis Seleucena Orontis, d.l.vnic.

Claſsici teſtes dicebantur Feſto libr.3. qui ſignandis teſtamentis adhibebantur, hoc eſt. primæ claſsis homines, quaſi primæ auctoritatis, & idonei veritatis ſponſores. Budæus in l.vltima.D. de pigneratitia actione.

CLAVDIA lex, vide infrà.Lex Claudia.

CLAVDIANVM Senatuſconſultum, vide infr. Senatuſconſultum Claudianum.

CLAVDVS à Galo inter morboſos numeratur, l. item claudus.in Pand. Florentin.clodus. D. de ædil.edict. De claudo quare ſit ſalacior cæteris, cauſam reddit Ariſtoteles in Problemat. Atq; obiter notandum veteres Claudo & Claudeo pro claudico dixiſſe, vt annotat accuratè Priſcianus. Quin & vult quidam illud Terentianum in Eunucho: *– nunc ubi meam Benignitatem ſenſiſti in te claudier*. ſic legi *– nunc ubi meam Benignitatem ſenſiſti in te claudère*. Id eſt deficere & claudicare: ea forma qua Cæcilianum illud in Epiclero: *An vbi vos ſitis, ibi conſilium claudeat*. & illud Salluſtij in oratione Marci tribuni pleb. Itaque verborum ſatis dictum eſt. neque enim ignorantia res claudit, ſed occupauit neſcio quæ vos torpedo.

CLAVICARII, ſiue Clauicularij in l. vnic. C. de excuſ.artif.lib.10.ſunt, Clauium artifices, Gallia dicuntur *Serruriers*. Clauicularij etiam dicuntur ianitores carceribus præpoſiti, à clauibus gerendis, ſiue etiam Clauicarij. Græci interpretes ad l.carceri.8.D.de cuſtodia reorum. ὁ δεσμοφύλαξ ὁ ἐν δεσμωτηρίῳ τὰς κλεῖς φέρων καὶ κλαβικλάριος. Huius commeminit Iul.Firmicus libr.3. Matheſeos, cap.6.

CLAVSOS, Vlpianus pro vinctis accipit: ſi modò ita vincti ſint, vt omni modo erumpere non poſsint, l.ſi quis in graui.§.ſubuenitur.D.ad Sila.

CLAVSTRI adpellatione ſignificatur id quo quid clauditur, l.fundo.D.de actio.empt.l.librorum.in fin.D. de actio.empt. Sic portarum Clauſtra rectè dixit Virgilius lib.7.Aeneidos.

CLAVSVLAS adpellant Conſulti iuris Ciuilis, & pontificij, edictorum, ſtipulationum, teſtamentorum, reſcriptorúmque particulas, l.quędam.9.D.de eden.l.3. D.quod metus cauſ.l.iudicatum.6.& l.cum quęrebatur.13.D.iudicatum ſol.l.ſed etiam.31.D.de legatis 1.& cap.cauſſam, quæ.de reſcript.

CLAVSVLARVM GENERA, ET FORMÆ.

EX IVRE CIVILI.

Clauſulam de dolo, in l.& per iuſiurandum.§.eum qui. D.de acceptilationib.l.doli.119.D.de verbor.obligationibus, adpellant eam ſtipulationis partem, qua dolum malum abeſſe, abſuturúmque eſſe, vel ſiquid in ea re dolo malo factum ſit, comprehenditur: vel ita, Cui rei dolus malus aberit.l.ex ea parte.121.D.de verborum obligat. l. hæc verba. 69. D. de verborum ſignific.

Clauſula, Ob rem non defenſam, dicitur, qua in iudicatum ſolui ſtipulatione, re non defenſa, quanti ea res erit, promittitur, l.3.§. ſi.D.iudic.ſolui. Eadem, De re defendenda, vocatur, l.iudicatum. 6.D.iud. ſol. vbi etiam ponitur Clauſula, De re iudicata. Scio interpretes alia ferè innumera clauſularum genera efformaſſe, ínque eam rem libros edidiſſe qui extant.

Clauſula codicillaris dicitur, quæ in teſtamentaria ſcriptura ſubiungitur, vt ſi minus teſtamenti, ſaltem codicillorum vim atque auctoritatem obtineat. Atque eius duæ formulæ fuerunt: prior hæc, vt ſi iure teſtamenti non valeat, iure codicilli valeat, l.vlt.C. de codicill.l. ſi iure 11.C.de teſtam.manum.l. coheredi. 41. §.2.de vulg.ſubſtit. Altera ſic, ὅπως πάντως ἰσχύσῃ, quacunq; ratione poterit, quoquo modo poterit, l. ex ea ſcriptura.26.D.de teſtam.l.3.D.de milit.teſtam.l. Lucius. 89.§.vlti. D. de legat.2. Quin & Rogatio legitimorum heredum, ſine vlla ſcriptura, pro clauſula codicillari valet, l.ex teſtamento. C. de fideicommiſs. l. generaliter.24.§.ex teſtamẽto. D. de fideicom.libert. Vide infrà Codicilli.

Clauſulas alias efformarunt notarij, de quibus ſatis diſputatum fuit à me in Theoria Notariorum Gallica.

EX IVRE PONTIFICIO.

Clauſula, Antè ferri, quid operetur, collige ex cap.tibi qui.de reſcript.lib.6.& c.quamuis.eod.tit.

Clauſulam, Quidam alij, ad plures, quàm tres, aut quatuor, trahi non poſſe Decretali Epiſtola cautum eſt, c. cùm in multis.de reſcript.libr.6. & ibi vide Ioannem Andream.

Clauſula, Niſi pro alio ſcripſerimus, quî accipienda ſit in reſcriptis ad beneficia, docet gloſſa in cap. duobus ſuper.cod.tit. libr.6. vbi vide Doctores. Clauſulas autem varias commemorat Speculator titul.de reſcr. præſent.§.ratione for.næ.

Clauſulę PRÆGNANTES iuris interpretibus hę ſunt,

Plenitudo poteſtatis, Motus proprius, Certa ſcientia, de quibus ſuis locis. Earum ea vis eſt, vt in cõtrarium nemo audiatur, quòd ſemper præſumatur iuſtitia, excludatur omnis ignorantia, & error & defectus ſolennitatum in reſcriptis. Obſeruandum, has clauſulas principum ſententiis interiici non debere: quòd hîc iuſtitia nulli cedat, vt quæ in principum ſententiis prælucere debeat, l. fin. C. de legibus. & l. omnium. C. de teſtamen.

CLAVVS & claui quibuſdam ſunt retinacula in veſtibus, gemmæ viteæ inſtar habentia, quibus tanquam clauis pars veſtis alteri parti cõiuncta retinetur, quos ſimilitudine gemmarum *Boutons* Galli appellant. Vlpian. l. 19. §. 1. D. de aur. arg. Quemadmodum claui aurei & purpuræ, pars ſunt veſtimentorum. At potius exiſtimem ornamenta quædam fuiſſe veſtium purpurea clauorum ſpeciem præbentia: quorum tamen alij, vt inſtitæ, conſuebantur veſtimento: hinc illud Varronis libr. 8. de Ling. Lati. Nam ſi quis tunicam in vſu ita conſuit, vt altera plagula ſit anguſtis clauis, altera latis: vtraq; pars in ſuo genere caret analogia. Alij verò non conſuebantur, & indiſtinctè veſtimento continebantur quaſi pars, l. 19. §. planè. l. 23. §. 1. D. de aur. & argento leg. Sanè quibus honoris cauſſa vtebantur Senatores, vel tribuni, vel equites non erant conſuti veſti, ſupra eam demiſsi in pectus vſque, alij arctius, alij latius: vt rectè Horatius dixerit Satyr. libr. 1. ſatyr. 6. *- latum demiſit pectore clauum.* & Acro in illum locum, *Prætextam & latum clauum, prunæque batillum.* Latum clauum, inquit, purpuram dicit quæ in pectore extenditur Senatorum: Græci τὴν κολοβίωνα vocant. Hinc Latus clauus, Græcis πλατυσήμους, de quo videtur illud Horatij Satyr. libr. 1. ſatyr. 6. Sumere depoſitum clauum, fieríque tribunum? & Laticlauij, qui latum clauum geſtabant: qui ferè erãt Senatores, vel tribuni militũ quidã maioris dignitatis. Et anguſtus clauus, Græcis στενοσήμους, à quo Anguſticlauij equites dicebantur, à claui quo vtebantur qualitate, vt & Tribuni quidam minoris dignitatis. Patrẽ enim ſuum Tribunum anguſticlauium (non auguſticlauium, vt habent vulg. cod.) fuiſſe Othoniano bello Suetonius ſcribit in Othone Syluio. De hoc etiam illud Papinij Syluarum lib. 4. ex caſtigatione Turnebi:

Hic paruus inter pignora curiæ
Contentus arcto lumine purpuræ
Creſcis.

Neque verò videtur prætermittendum quod ſcribit Feſtus, tunicam palmatam à latitudine clauorum eſſe dictam, quæ nunc (inquit ille) à genere picturæ appellatur. Quibus verbis ſignificat clauos illos in tunicis acu fuiſſe depictos. Hinc

CLAVATÆ veſtes, de quibus ſentire videtur Vlpianus in l. cum aurum. §. 1. verſic. Idem Pomponius. D. de aur. arg. leg. Et quæ his acceſsionis vice cedunt: quæ ſunt inſitæ picturæ, clauíque qui veſtibus inſuuntur. De his Baptiſtæ Egnatij ſcholium in Vopiſci Aurelianum, & Baifius. Vide VESTIS.

Clauus, morbi genus eſt in ſimilitudinem tuberculi, coloris albi, rotunda ſpecie, fitque vt plurimum in plantis, digitíſque pedum maximè. Vlpianus de ædilitio edic. l. qui clauum. 12. Qui clauum itaque habet, morboſus eſt. de hoc Celſus lib. 5. à Græcis ἧλον dicitur.

CLAVARIVS officij nomen eſt, quo adpellatus eſt Suetonij pater, ab eo quòd præfectus fuerit donatiuo Imperatorio inter milites diſtribuendo. Tacitus, Seditioſæ, ait, militum voces Clauarium terrebant.

CLAVVLARIS curſus, in l. penult. de curſu public. libr. 12. C. legitur in ſcriptis exemplaribus. quædam habent Ambularem, alia Clabularem, vide ſuprà Clabula.

CLERI adpellatione ſignificatur hereditas in legibus Solonis, quas explicui libr. 2. Veteris Iuriſprudentiæ. κλῆρον etiam ſortem accipere debemus c. cleros. 21. diſtin. In Nouella tamen Martiani, quæ extat in Cod. Iuſtin. l. generali. 13. de ſacroſanct. eccleſ. ſumitur pro collegio, & corpore clericorum. Sic etiam accipiendum putem in d. can. cleros. Hinc

CLERICI, quo generali verbo ſignificantur omnes, qui diuino cultui miniſteria religionis impendunt, vt Conſtantinus Imp. l. 2. C. Theod. de epiſc. & cler. diffinit: cuius diffinitionem probat Iſidorus libr. 7. Etymolo. cap. 12. & d. can. cleros. aiens, Clericos nuncupari omnes, qui in eccleſia CHRISTI deſeruiunt. eorum ordines gradatim recenſet: Oſtiarius, Pſalmiſta, lector, exorciſta, acolythus, ſubdiaconus, diaconus, archidiaconus, presbyter. Porrò hæc Clericorum genera conſtituta fuiſſe initio naſcentis eccleſiæ ex Epiſtola S. Ignatij ad Antiochenſes liquet. Hieronym. in epiſt. ad Nepotianũ: Igitur clericus qui Chriſti ſeruit Eccleſiæ, interpretetur primò vocabulum ſuum, &c. Si enim κλῆρος Græcè, ſors Latinè appellatur, propterea vocãtur clerici vel quia de ſorte Domini ſunt, vel quia ipſe Dominus ſors, id eſt pars clericorum eſt. Separantur autem ab epiſcopis lib. feud. 2. titu. 35. & in tit. C. de epiſc. & cleric. At Clerumenœ apud Plautum in prologo Caſinæ, non Clerumene, ſunt ſortientes: niſi quis malit Clarumenœ, Doricè.

CLIBANVS, thoracem, quo pectus tegitur, ſignificat. Leo Imperator in libr. de bellico adparatu, cap. 6. Armabant autem, inquit, Ioan. Checo interprete, cataſractum equitem vndique, tum ipſum, tum equum, etiam loricis, id eſt galeis, clibanis, id eſt thoracibus, parameriis, id eſt machæris. & alibi, & paſsim apud claſsicos auctores reperitur hoc verbum. A quo

CLIBANARII ducti ſunt. ſunt autem equites cataſractis muniti. Hos commemorant Impp. in l. annon. 9. C. Th. de annon. ciuic. & Notitia Imperij, & Vegetius lib. 3. cap. 6. & Lampridius in Alexandro. Cataſractarios, quos illi Clibanarios vocant, decem millia in bello interemimus.

CLIENTES paſsim in libris Digeſtorum, & Codicis Iuſtiniani liberi homines dicebantur, qui ſe in alicuius potentioris ductum applicarent, vt eius patrocinio defenderentur in capite & fortunis, viciſsímque ipſi patronos ſuos omni obſeruantia colerent, atque obſequio. Hæc comprobantur ex l. non dubito. 7. D. de capt. & poſtlim. & Plutarcho in Romulo. vt meritò Suſcepti dici cœperint Seruio in 6. Aeneid. Saluianus lib. 5. de gubernat. Dei: Quærunt auxilia & patrocinia maiorũ: nihil ſuſceptis tribuunt, ſed ſibi. Clientes autem libertis comparaſſe videtur Vlpian. l. ſi verò. 5. §. 1. D. de iis qui deiec. vel effud. At Clientium originem ex Romuli legibus deſcendiſſe docet D. Halicarnaſſæus libr. 1. Etenim Romulus plebeij ordinis hominibus à patribus diſcretis, ne qua inter eos diſſenſionum materia relinqueretur, vnicuiq; ex plebe permiſit, quemcunque ex patribus vellent, patronum cooptare. Atque hæc inter eos iura conſtituit. Patroni quidem vt quæ clientes iura & legitima ignorarent, eos docerent. quod videtur ſignificaſſe Horatius Epiſt. lib. 2. epiſt. 1.

Romæ dulce diu fuit, & ſollemne, recluſa
Manè domo vigilare, clienti promere iura.

Eorum abſentium æquè ac præſentium, neque ſecus quàm parentes liberorum, curam gererent: cauſſas & priuatæ & publicæ rei ſuſciperent: denique tum priuatim, tum publicè eorum commodis & rationibus conſulerent. Viciſsim autem vt clientes ad collocandas patronorum filias, dotem, ſi opus eſſet, conferrẽt: patronos, aut ipſorum liberos ab hoſtibus captos redimerent: multas, ſi quæ deberentur, eorum nomine perſoluerẽt: ſi qui ſumptus publicè faciendi ſint, par-

tem contribuerent. Vtriſque autem hanc legem impoſuit, vt neque inter ſe accuſare, neque aut teſtimonio, aut ſuffragio lædere, inimicitiáſve exercere iis liceret. Hæc ferè ex Halicarnaſſ. Vide etiam Gellium lib.5.cap.13. Clientes autem duorum erant generum: alij nanque fuerunt quorum ſuprà meminimus: alij, homines prouinciales, qui ſe Imp.pop. Rom. dediderant, ac propterea parte aliqua ſuorum agrorũ donati fuerant: quorum conditio proximè ad vaſſallorum ſimilitudinẽ accedit. Vide Hotom.ca.Diſput.2. atque de his intelligi poteſt l. non dubito.7. D. de capt, & poſtlim. Hinc in feudiſticis libris Clientes ſeu clientuli interdum dicuntur, qui paſſim vaſalli, aut milites, aut feudatarij appellantur: vt lib.1.tit.13. ſed tamen impropriè.

Clientela, eſt obſequium ipſum, quod homagium vocant, & ſeruitium pro beneficio præſtandum. Moris enim fuit apud antiquos, (vt dictum eſt) vt prouinciales & ſocij populi Romani in clientelam ſeſe darent, vel toti ſenatui, vel certis proceribus Romanis, quos patronos ſibi adoptabant priuatim: vt docet G.Budæus in priorib.adnot.ad Pandect. Quę neceſſitudo id ferebat, vt clientes perpetua patronorũ protectione defenderentur, ac ipſi viciſſim eos omni obſequio colerent. Ex his cogitationibus tuendæ vitæ, ac fortunarum omnium, veluti ſcintillis quibuſdam, cœpit initium beneficiariæ conſuetudinis, quæ aucta eſt multum propter cõtinuam bellorum moleſtiam. Accipitur etiam pro patrocinio, & protectione, l.1. C. vt nemo ad ſuum patro.libr.11. In Baſil.lib. vocatur ὑπόσχεσις l.2.C.eod.

Clivia, vt ait Feſtus libr.3. auſpicia dicebant, quæ aliquid fieri prohibebant. omnia enim difficilia Cliuia vocabant. Vnde

Clivi, loca ardua, eidem. Sic ſumitur apud Alfenum l.ſi ex plagis.§.in cliuo.D.ad leg.Aquil.& l.ſeruitutes.§.ſi domo.D.de ſeruit. vrb. Capitolinus cliuus in d.§.in cliuo, vt Alexander ab Alexand.lib.2.cap.18.Genial.dierum ſcribit, ex quo ad æqua vrbis ex Capitolio deſcenſus patuit. Cliui igitur ſumuntur pro loco celſo, & ſublimi, vt colligitur ex d.§.ſi domo. non autem pro foſſis terræ, vt falſò autumarunt Albericus, & Oldendorpius. Hinc

Clivosa dicuntur loca in ſublime ſurgentia, & opponuntur plania, l.2.§.deteriorem.D. ne quid in loc. pub. Vnde Decliuis, ex monte deſcendens: Accliuis, ad montem aſcendens. Vlpian.l.prætor.D.ne quid in loco.§.18. Vt cùm plana fuerit, cliuoſa fiat, &c. de viis loquens.

Cloacas à colluẽdo dictas Feſtus putat lib.3. Cloacam autem diffinit Vlpianus l.1.§.1.de cloacis, locum cauum, per quem colluuies quædam fluat. Sed & tubum & fiſtulam ea adpellatione contineri ait idem. De cloacis vrbis Romæ ita Caſſiodorus libr.3. Variarum ad Argolicum: Proinde, inquit, illuſtris ſublimitas tua ſpectabilem virum Ioannem nos direxiſſe cognoſcat propter ſplẽdidas Romanæ ciuitatis cloacas. Romanas etiam cloacas commemorat Alexander ab Alexandro libr.3. cap.14. Genial.dierum. Cloacarum autem genera duo fuiſſe, publicam & priuatam, ſcribit Vlpian.l.1.§.idem Labeo.D.de cloacis. Hinc

Cloacam ducere, l.1.§.hoc amplius.D.de cloac.

Cloacam facere, & immittere, d.§.hoc amplius.& §.ſeq.

Cloacale flumen dixit Cato apud Feſtum lib.3. pro cloacarum omnium colluuie.

Cloacarium tributum, quod cloacarum purgandarum cauſſa inferebatur, l.ſi pendentes.27.§.ſi quid cloacarij.D.de vſufruct. Siquid cloacarij nomine debeatur, vel ſiquid ob formam aquæductus, &c. & l. cùm ſeruus.39.§.heres.D.de leg.1.

Cloacina dea apud Tertullianum, In adyta cloacinarũ detuliſſet: quod eſt pro in cloacas miſiſſet. Hæc enim cloacis præerat: & eam in cloaca repertam conſecrat Tatius. Hanc tamen alij Cluacinã dictam volunt, quaſi colluſcinam. Cluere enim veteribus, tanquam colluere & purgare erat: & de Venere dici volunt.

Cludere, pro claudere, & cluſum pro clauſum, in Pand.Florent. ſæpius reperies, quàm vt loca præcidi debeant, quod & Bar.Briſſonius lib.ſingulari Parerg. indicat. Cludere verbo vſus eſt Nigidius apud Gellium libr.12.cap.14. Verbum vetus eſſe A. Aug. libr.1. Emen.cap.2. admonuit, quo & vſus eſt Vlpia.l.tabernæ.D.de verb.ſigni.& Hygenus libr.de limitib. conſtitu. Anguli centurias cludunt. Hinc

Clusares anguli, eidem in eodem loco.

Clusarium latus, ipſe explicat quid ſit.

Clusuræ, in l.2.§.in Sardinia. & l.curæ. C. de offic. mag.officiorum. (ſic enim vtrobique, non, clauſuræ, legendum) ſiue, vt vult Sudas, Cluſuræ, ſunt τὰ ὀχυρώματα τῶν διαβάσεων. Cluſuras tamen dixit Caſſiodorus libro ſecundo Varia. ad Fauſtum præfectum præto. Procopius de ædificiis Iuſtiniani libro tertio, ποταμοὺς ἀπεργάζονται δύο ἄγχιστά πῃ ἀλλήλοιν ὄντα, οὓς τῆς νενομίκασι κλεισούρας καλεῖν.

Clypei adpellatione continetur & ſcutum & eius imago, l. ſi verò.5.§.ſi id quod poſitum. D. de iis qui deiecer.vel effud. Nam & cum pater in pergula clypeum vel tabulam expoſitam habuiſſet, &c. Plin.libr.35.cap.3. clypeos ἀπὸ τοῦ γλύφειν, hoc eſt cælando, vel ſculpendo, dictos vult. Scutis, inquit, qualibus pugnatum eſt apud Troiam, continebantur imagines. Vnde & nomen habuerunt clypeorum, non vt peruerſa Grammaticorum ſubtilitas voluit, à cluendo. Clypeos tamen à ſcutis videtur diſtinxiſſe Liuius libro 8. Clypeis antea Romani vſi ſunt: deinde poſtquam facti ſunt ſtipendiarij, ſcuta pro clypeis fecere. Quin & libr.1. primæ claſsi imperatum eſſe dicit clypeum cum galea, ocreis, lorica: ſecundæ pro clypeo ſcutum, & præter loricam eadem omnia: vbi D.Halicarnaſſ. pro clypeo ἀσπίδα Græcè ſcribit, pro ſcuto θυρεόν. Igitur clypeus rotundus erat, ídque Virgil. auctore libr.3.Aen. in comparatione oculi Cyclopis:

Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis inſtar. Scutum formæ oblongæ, maiúſque clypeo: atque ideo pro clypeo ſecundæ claſsi datum, quod ſine lorica eſſent: hinc Græcis θυρεὸν dictum, à forium ſimilitudine, quæ longiores quàm latiores ſolent eſſe.

Κλυστὴρ, ſiue cluſter, propter adfinitatem v, antiqua figura, υ, ita ſcribi ſolitum, u ſæpe apud Laërtium, lauamen ſonat. Apud Vlpianum tamen l. item ſi obſtetrix.§.1.D.ad legat. Aquil. accipitur pro inſtrumento, quod ad proluenda ventris incrementa ſedi inſeritur, quóque inteſtinorum lauamẽtum aluo inicitur. In Pandectis tamen Florent. legitur clyſtere.

C O

Coacta voluntas, ſtricta iuris ratione eſt voluntas, l. ſi mulier.§.penul. quod met.cauſ. Coacti homines qualiter accipi debeant, exponit Vlpianus in l.2.§.homines. Vi bon.raptor. vbi vide.

Coactio ipſum colligendi munus, Suetonio, de Veſpaſiani patre: Coactiones (ait) argentarias factitauit. Sumitur etiam pro compulſione, quæ voluntati contraria eſt. Huius genera duo ſunt

Coactio abſoluta, cui reſiſti non poſsit, vt cum quis vi trahitur, compellitúrve vt quid faciat: quo caſu omni modo excuſatur. de hac accipiendus eſt can. presbyteros.50.diſtinct.c.conſtat.1.q.1. Et

Coactio conditionalis, quæ metum cruciatus, vel aliquid graue minatur: quæ ſi excuſat à tanto, non tamẽ à toto,

toto, c. ſacris. & c. cũ dilectus. extra quod inctus cauſ.

COACTOR argentarius apud Scæuolam l. Sticho. 40. §. vlti. D. de ſtatulib. Argentarius coactor, cùm pene totam fortunam in nominibus haberet, ſeruis actoribus libertatem ita dedit. Hi auté in auctionibus olim dicebantur quaſi quæſtores quidam, qui ab iis quibus ſingulæ res in auctione attributæ fuerãt, pretium exigebant: quaſi collectores, quia pecunias cogebant, id eſt colligebant. Acron in illud Horat. ſatyr. 1.

Nec timuit ſibi ne vitio quis verteret, olim
Si præco paruas, aut fuit ipſe, coactor,
Mercedes ſequerer. – De hoc etiam meminit Cicero in Cluentiana. Atque varia erant argentariorum genera & munia, vt rectè admonuit Iac. Cuiacius Iuriſcoſ. ad l. ſi vnus. D. de pactis. Idem collectarius adpellatus eſt à Theodoſio, & Honorio Impp. l. pen. C. ſi cert. pet. Ineptè igitur argentarium, & coactorem ſeiunxit A. Alciatus lib. 1. Parerg. cap. 24. Hinc

COACTILIA apud Vlp. l. argumento. 25. §. Ariſt. D. de aur. & arg. lega. veſti cedunt. & erant ex villis craſsioribus, & ex coactis facta veſtimẽta, vel tegmenta. Gallis dicuntur Feltra. Plin. lib. 8. cap. 48. Lanæ, inquit, & per ſe coactã veſtem faciũt. ſic enim legi vult Cujac. Ex hoc genere ſunt petaſi, & καυμαύκια, & galbinæ, vel molliora alia quædam quæ ex lanis xylinis, caprinis, ouilis conficiuntur, cuiuſmodi ſunt Thoracomachi, qui tunicas ſuperinducuntur. Quod & libelli de reb. bellic. ad Theod. teſtimonio iuuatur. Hoc enim veſtimenti genus, quod de coactili ad menſuram, & tutelam pectoris humani conficitur, de mollibus lanis timoris ſollicitudo ſolertiæ magiſtra compoſuit. Falſa igitur eſt B. Egnatij interpretatio in Spartianum in Pertinace, exiſtimantis dici pelles, ſeu lora, quibus alligantur veſtimenta: In quem errorem prolapſi ſunt Oldendorpius, & Spiegellius. cuius quidem nos præmonuerat Lazarius Baifius ad d. §. Ariſto. Neque coactilitiam, vel coactiliariam, ſed coctilitiam legendum putat apud Spartianum in Pertinace, teſtimonio Vlpiani fretus l. ligni. in fin. D. de legat. 3. de ligno cocto diſputantis.

COADVNARE, coniungere, vnum è pluribus facere, Vlp. l. 9. in fin. D. de pact. Nam in hunc caſum ſpectabimus cauſas plures, quia illæ excedũt in vnam ſummam coadunatæ.

COÆSTIMARE, eſt ſimul, & cum aliqua alia cauſſa æſtimare, vt cum variis ex cauſsis mea intereſt quid factum eſſe, vel non factum: Huius ſignificationis exemplum ponit Celſus l. inficiãdo. 67. §. 1. D. de furt.

COALESCERE dicuntur arbores, plantæ, cruſtáve agri, & vites quæ in fundũ radices immittunt, & quaſi vnitatem cum terra faciunt, l. idem Pomponius 5. §. penul. D. de rei vindic. l. qua ratione. 9. D. de acq. rer. domi. l. hoc amplius. §. Alfenus. D. de dam. infecto. l. fin. D. quod vi, aut clàm. Sic ſemina cum terra coaleſcere dixit Varro lib. 4. Ling. Latin. Concham coaleſcere dixit Vlpianus l. cum aurum. §. fi. D. de aur. arg. lega. pro concreſcere.

COALLVERE (vt eſt in vulgat. Codicib.) in l. ergo. 30. D. de acq. rer. domi. ſignificat per alluuionem aliquid augere, Nebriſſenſi: quem probant Oldendorpius & Spiegellius. quo tamẽ loco Accurſius pro coalluendo, legit alluuio. In Pand. tamen Florent. legitur colluendo. rectiùs: quo verbo vtuntur & claſsici rerum ſcriptores.

COCCVM purpuræ adpellatione non contineri ſcribit Vlpian. l. ſi cui lana. §. purpuræ. D. de legat. 3. Significat autem, id quod vulgò vocamus granum, vt rectè putat L. Baifius in libell. de coloribus. cap. 8. de quo & Plinius lib. 21. c. 8. Coccum proprio nomine adpellatum, quin verſicoloribus cederet, dubitaſſe neminem Paulus ait l. quæſitum. §. coccum. D. de leg. 3.

COCCINA veſtimenta dicuntur ea, quæ infecta ſunt cocco, id eſt, frutice illo ſullonio, cui adhærent grana, quibus fit color ille lanarum præcipuus. cuius copia ſumma eſt in ea parte Hiſpaniæ, quæ Tudertania adpellatur. Vide Strabonem libr. 3. Sunt, vt Bayfius l. veſtis. D. de au. & arg. teſtatur, qui putãt cocco abundare Germaniam, eſſéque id, quod cramesinum vulgò dicimus. Vlpiano in l. ſi cui lana. de leg. 3. non placet coccum contineri purpuræ adpellatione. Quid verò debeat promittens optimum, explicat Iuriſcon. in l. ſi quid venditor. §. 1. D. de ædil. edic.

COCINATORIVM inſtrumentum, pro coquinatorio ſumi conſtat in l. cum aurum. 19. §. ſi cui eſcarium. D. de aur. & arg. leg. Nam C. & Q. ſæpè confundi liquet ex P. Victorij explicationibus ad M. Ciceronem. Plinius lib. 33. cap. 11. vaſa coquinaria dixit, à verbo Coquinari, quo vſus eſt Plautus. Sic eodem ſenſu Cocitatoria in l. penult. D. de penu legat. F. Hotomanus mauult Coquinatoris, c in q, & t in n verſa.

CODICES, vt Varro libr. 3. de vita Pop. Ro. apud Nonium ſcribit, antiqui plures tabulas coniunctas dicebant. Seneca li. de Breuit. vitæ. Hoc quoque, ait, quærentibus remittamus, quis Romanis primus perſuaſit nauem conſcendere. Claudius is fuit, Caudex ob hoc ipſum adpellatus, quia plurium tabularum contextus, caudex apud antiquos vocabatur. Vnde publicæ tabulæ Codices dicuntur. Sic ſumuntur in l. 1. §. 1. D. de tabul. exhib. & l. librorum. 52. D. de leg. Codices etiam pro teſtamentaria ſcriptura dixere Iuſtinianus §. ſed & vnum, Inſtit. de teſta. ordi. & Iuuenalis,

– Nam codice ſæuo
Heredes vetat eſſe ſuos.

Codices item adpellat Leo Imperator l. 1. de agent. in reb. li. 12. C. tabulas continentes notitiam dignitatum & adminiſtrationũ ciuilium, vel militarium, & mandatorum principalium, & promotionum, & conſuetudinum, quod & Marianus docet. Erant & Codices argentariorum, ſcripturæ quibus eorũ rationes continerentur, l. quædam. 9. §. penul. D. de edend. Erant & numulariorum. Fiebant autem ex membranis, chartis, ebore, aliáve materis, vt cõſtat ex dict. l. librorum. Hinc conſtitutionum Imperatoriarũ volumina Codices adpellati ſunt. Porrò ante Iuſtinianũ tres erant: Gregorianus, Hermogenianus, & Theodoſianus: quos commemorat Iuſtinianus l. vnic. C. de no. Cod. fac. & l. vnica C. de Iuſti. Cod. confir. & Iſidorus li. 5. Etymol. Gregoriani Codicis commeminit B. Auguſti. lib. 2. de adult. coniug. Hinc

CODICILLI [illegible] μάκαρ, qui cerati erant, d. l. librorum. in eundem ſenſum, ſed multo quàm illi breuioribus & paucioribus conficiebantur: ob eam cauſſam, vt facile, quò cuique commodum eſſet, circunferri, & in ſinu geſtari poſſent. In iure tamen noſtro frequentius accipiuntur, vt à Theophilo diffinitur, κωδίκιλλος [illegible] ἀναπλήρωσις. ſcilicet pro ſcriptura qua defunctus leuiter, ac ſine vlla ſolemnitate voluntatem ſuam teſtatus eſt de eo quod poſt mortem ſuam fieri cupit. Eorum alij ſunt fideicommiſſarij, alij directi. Fideicommiſſarij ſunt, in quibus ſcriptor verbis vtens precariis ſuam de rebus omnibus quæ teſtamẽtis comprehendi ſolent, heredi ſuo petitionẽ expoſuit. Directi, in quibus directis ciuilibúſve verbis ſcriptoris voluntas de legatis duntaxat alicui relinquendis expoſita eſt. Hoc ſenſu accipiuntur D. C. & Inſtit. de codicillis. Theophili diffinitionem probat Harmenopulus libro 5. cap. 7. Codicilli ergo accipiuntur pro ſententia voluntatis vltimæ, quam ſine iuſta teſtamenti ſolennitate permiſſum eſt, ob impedimenti neceſsitatem, ſcribere. Semper enim leges, quoad poſſunt, volunt accommodari vſibus hominum: & præſertim vltimis volunta-

tibus latiſsimè propagandis, impenſe fauent, vt vnuſquiſque pro re nata habeat occaſioné non admodum difficilem teſtandæ voluntatis nunquã redituræ. Codicillorum autem vſum primus introduxit L. Lentulus, Inſtit. de codicill. Codicilli alias accipiuntur pro diplomate, ſeu literis principalibus, vt in l. adminiſtrãtes. in prin. D. de excuſat tut. l. iudices. C. de dignita. lib. 12. Suet. in Claud. ca. 29. Aliàs pro paruis literis, à priuato ad amicum ſcriptis. Sulp. ad Cicero. Puer Acidini mihi obuiam venit cum codicillis.

Codicillos, & ſcriptis & ſine ſcriptis fieri cóſtat ex l. vlt. C. de bonis lib. Codicillorum verò vtilitas non eſt obſcura. Nam ſi quis oblitus fuerit neſcio cuius rei in teſtamento non deſcriptæ, vel ſi vereatur ne per obliuionem aliquid prætereat, is poteſt ante vel poſt teſtamẽtum ſcribere codicillos. Idque eſt, quod Paulus in l. conficiuntur. In pr. D. de iur. codicil. tradit, codicillos confici quatuor modis, quos ibidem declarat. Aut enim in futurum confirmantur, aut in præteritum, aut per fideicommiſſum teſtamento facto, aut ſine teſtamento. Codicillos confirmatos teſtamento accipere debemus in l. ſed etiam. 31. D. de leg 1. l. vxorem. 41. §. codicillis. D. de leg. 3. Sic etiam intelligendi ſunt codicilli ad teſtamentum facti, l. cum hi. 8. §. hæc oratio. D. de tranſac. & l. poſt legatum. §. principale. D. de his quæ vt indig. & Codicilli ad teſtamentum pertinentes in Alexandri conſtitutione l. 1. C. de codicill. Codicilli autem & teſtamenta diuerſa ſunt l. ſi idem. C. de codic. Ideóque codicillis factis, non autem teſtamento, inteſtatò quis deceſsiſſe dici meritò poterit, l. 4. C. eo.

Codicilli ſemper pluratiuo numero proferuntur: ſicut pugillares & liberi: vt ſcribit Caius in l. non eſt. 148. D. de verb. ſign. In ſingulari tamen Codicillus ponitur à Diocletiano l. non codicillum. 14. & à Iuſtiniano l. cum antiquitas. 28. C. de teſtam. item l. vlt. C. famil. ercîſc.

CODICILLARIS Clauſula, quid ſit, vide Clauſula codicillaris.

Codicillaris clauſulæ vi legata conſeruari, rupto præteritione poſtumi teſtamento conſtat, l. ſi quis eum. §. ſed & fin. D. de iur. codic. Bart. poſt Dinum in l. 1. D. eo. verſ. quinto quæro. atque ita reſpondit F. Aretinus conſi. 93. num. 5. Codicillaris quoque clauſula inducit nouam conditionem ſimilem reſpectu venientium ab inteſtato, Alciat. l. 3. D. de leg. 1. ergo ſi venientes iure inteſtati reſtituere debẽt, gloſ. in l. eam quam. C. de fideicommiſ. igitur & vi clauſulæ codicillaris conſeruantur fideicommiſſa, d. §. ſed & ſi. G. Bened. in c. Rainutius. verb. in eodem teſtamẽto relinquens. num. 242. de teſtament. quæ ſententia vera eſt: tametſi quidam aduocati contrà ſenſerint.

COEMPTIO, ſolennis matrimoniorum contrahendorum ritus. Boëthio in Topic. Cicer. Nam vir interrogabat mulierem an mulier materf. eſſe vellet: illa reſpondebat, velle. Item hæc virum interrogabat, an ſibi paterf. eſſe vellet: ille reſpondebat, velle: ſicque mulier in viri manum conueniebat. Eiúſque modi nuptiæ Coëmptio vocabantur. Hæc ille: cuius ſententiã probat Seruius explicans hunc Virgilij verſum,

Téque ſibi generum Thetis emat omnibus vndis.

Coëmptionis meminit M. Cicer. lib. 1. de orat. ad Q. fratr. Coëmptio etiam ad adoptiones pertinebat, vt colligitur ex Epito. Vlpiani titul. 11. §. qui liberum. Vnde &

COEMPTOR pater, qui pater naturalis dictus eſt, d. §. qui liberum.

COENACVLA. Varro de Ling. Latin. lib. 4. Vbi cubabant, cubiculum: vbi cœnabant, cœnaculum vocitabant. poſtea quam in ſuperiore parte cœnitare cœperunt, ſuperior domus vniuerſa, Cœnacula dicta. Romæ enim, vt teſtatur Vitruuius libro 2. capit. 8. olim ædificia contignationis erant vnius. At hæc códucebantur ab inquilinis & tenuioribus. Hinc Iuuenalis: ſatyr. 10. *Rarus venit in cœnacula miles.* Rectè autem pars ſuperior Cœnaculum dici cœpit, ad quam ſcalis aſcendentes, ibi vt plurimum cœnabãt. Huius meminit Paulus l. 3. §. fi. D. de officio præfec. vigilum. l. 1. §. ſi filius fa. D. de iis qui deiec. vel effud. Vnde

COENACVLARIVS dicitur, in cœnaculo habitans, l. ſolutum. §. ſolutam. in fi. D. de pign. act. & Cœnaculariam exercere is dicitur qui domos totas conductas, per ſingula cœnacula inquilinis locat, quæſtum inde faciens, pluris in ſummam locando, l. ſi verò. §. ſed ſi quis. D. de his qui deiecer. vel effuder. Nam etſi quis cœnaculariam exercens, ipſe maximam partem cœnaculi habebat, ſolus tenebitur.

COENATIO verò potentiorum Bud. eſt cœnandi locus, cum ad cœnaculum ſcalis aſcenderetur, vel cochleis. Vitruuius lib. 6. Cum enim aucto, inquit, mirum in modum Romano populo, neceſſe fuiſſet in cœnaculis habitari, (nam anteà, cum per vrbis laxitatem licebat, vnius tantum contignationis erant ædificia) ad ædificiorum altitudines deuentum, & ædium frequentiam. Bud. l. ſi cuius. D. de vſuf. De cœnatione Iuuenalis: *-- & algentem rapiat cœnatio ſolem.*

COENOBIA, κοινόβια, vnde dicantur, & quamobrẽ monaſteria ſic appellentur Iuſtin. oſtẽdit Nouella 123. de eccleſ. diuerſ. cap. 5. ἐν πᾶσι 56. Ἐν πᾶσι, inquit, τοῖς μοναστηρίοις, ἅπερ κοινόβια καλοῦνται, κελεύομεν δὲ ἐπὶ οἴκῳ πάντας οἰκεῖν καὶ κοινῶς τρέφεσθαι, καὶ ἐπὶ οἴκῳ πάντας κεχωρισμένως καθεύδειν. In omnibus monaſteriis, quæ Cœnobia dicuntur, iubemus in vna domo omnes habitare, & ſimul ali, & vna domo omnes ſeorſim dormire. Eſt etiam vitæ fortunarúmq; communitas. ſiue ſocietas, verbúmque eſſe Romanum Aulus Gellius ſcriptum reliquit.

COEPISSE dicitur quis, ſi fundamenta iecit, vel locum purgauit, ſed & ſi locus illi petenti deſtinatus eſt, l. 1. §. cœpiſſe. D. de pollicit.

COERCERE aquam, eſt continere ſic, ne defluat, nec dilabatur, l. 1. §. pen. D. de fonte. Coërcere arbores, eſt ramos conſtringere, & circuncidere, ne eorum vmbra vicino prædio noceat, l. 1. §. deinde. D. de arborib. cædẽd. Aliàs coercere tum de pecuniaria, tum de corporali pœna vſurpatur: nam & coercere pignoribus dicitur in l. 4. §. 1. D. de damn. inf. & lib. de Orat. Pignoribus ablatis Craſſum inſtituit coercere. At in lib. de legib. 3. Magiſtratus ciuem nec obedientem multa, vinculis, verberibus coercento. Sic in l. 6. D. de pœn. l. ne no. 7. D. de reg. iur. Hinc

COERCITIO, animaduerſio pecuniaria, ſiue in corpus, punitio, & caſtigatio. Huius varia genera ſunt: quædam enim Capitalis, l. hæc ſtipulatio. 200. D. de verb. ſigni. quæ ad corporis punitionem pertinet, & habet publicã coercitionem. Quædam verò eſt modica, apud Paul. l. fi. D. de offic. eius cui mand. ad miſtum imperium pertinens, quæ & ipſa pecuniaris eſt, pignoris capione iudicibus conceſſa, ne iuriſdictio inutilis eſſet. Eſt & leuis coercitio apud Vlpia. l. Prætor. 7. §. præterea. D. de iniur. & l. non ſolùm. §. quanquam. D. eo. qua ſignificatur leuis pulſatio, & emendatio, vt ipſe Vlpian. interpretatur, in d. §. præterea.

COERCITOR calciatus dicitur præfectus Vigilũ apud Paul. l. 3. §. ſciendũ. D. de offi. præfe. vigi. cũ huc illuc vicatim diuagatur, ídq; cum aliquo comitatu, & noctu. Florentina lectio quæ, Calciatum, habet, defendi poteſt aduerſus Hotom. coniecturam legentis Falciatum, ex M. Cicer. libr. 1. de Natura. Deorum. Cum pelle caprina, cum haſta, cum ſcutulo, cum calceolis. Calcei indumentum pedum erãt, quos noctu induebant diligentius citiúſve coerrandi cauſſa.

Coetvs in lege xii. Tab. & apud Marcia. l. qui cœtum. D. de ſicar. accipitur pro hominum conuentu, & congregatione, à coeundo, Iſidoro libr. 6. ca. 18. Etymolog. auctore. Vlpianus turbæ comparans l. Prætor. 4. §. 2. D. vi bon. rapt. hominum multitudiné diffinit, adiiciens decem, aut quindecim homines cœtum, vt & turbam, facere. & vide Bartolum d. §. 2.

Cogere in ordinem, id eſt, vt vulgò loquimur, inquit Budęus ad l. diuus. D. de offic. pręſid. cogere ſuo ſtatu & conditione ſe continere. Huic opponitur, Eximere numero, Budęo.

Cognati adpellati ſunt, quaſi ex vno nati, aut (vt Labeo ait) quaſi commune naſcendi initium habuerint, vt ſcribit Vlpia. l. 1. in prin. D. vnde cognat. quam verbi notatione probat Modeſtinus l. 4. §. cognati. D. eo. Cognationis autem nomen, vt ait Paulus, l. 10. §. 1. D. de gradib. & adfin. à Græca voce deductum videtur: συγγενεῖς enim illi vocant quos nos cognatos appellamus. Agnati ſunt per patrem cognati ex eadem familia: qui autem per feminas coniunguntur, cognati tantum nominantur. Inter adgnatos igitur & cognatos hoc intereſt, quod inter genus & ſpeciem. nam qui eſt agnatus, & cognatus eſt: non vtique autem qui cognatus eſt, & agnatus eſt. alterum enim ciuile, alterum naturale nomen eſt. Idem lib. 4. Sent. tit. 8. tradidit.

Cognatos in conſuetudine etiam nepotes eorum, poſt quorum mortem concepti ſunt, adpellari non propriè, ſed per abuſioné, vel potiùs ἀναφορικῶς, id eſt relatione ad aui vitam facta (vt explicat Hotom.) accidere, ſcribit Iulianus l. itē Prætor. 8. D. de ſuis & legiti. her.

Cognatio eſt ius quoddā inter certas perſonas, quæ natura vel legis fictione inter ſe cognatæ ſunt, inſtitutum: cuius duas ſpecies apud Romanos intelligi tradit Modeſtinus l. nó facilè. §. cognationis. D. de grad. & adfinib. Quædam enim iure ciuili, quædam naturali connectuntur. Nonnunquam vtroque iure concurrente & ciuili & naturali, copulatur cognatio. Naturalis cognatio eſt, communio ſanguinis, quam habent ij inter ſe, qui ex eodem progenitore orti, quaſi riuuli ex eodem fonte deducti dimanarunt. Ciuilis autem quæ per adoptionem contrahitur, non ſanguinis, ſed iuris communio eſt, d. l. non facile. §. cognationis. D. de grad. & adfin. Ad ciuilem cognationem pertinet & ſpiritualis, de qua extat titulus, De cognatione ſpirituali, in Antiq. & 6. Decretalium, quibus locis explicantur eius vis, eiúſque contrahendæ genera. Cognatio autem quæ ciuilis, ſiue legitima Modeſtino dicta eſt, legalis pontifici Maximo dicitur, c. vnic. de cogna. leg. in Antiq. Cognationem etiam inter vulgò quæſitos conſiſtere ait Caius l. 2. D. vnd. cogna. Sed & inter ſeruos, quæ Seruilis dicitur, l. adoptiuus. D. de ritu nup. & inſt. de ſerui. cogn.

Cognationi legatum, cognatis deberi ſcribit Vlpianus l. ſi cognatis 19. D. de reb. dubiis.

Cognatio ſpiritualis, eſt propinquitas vel attinentia perſonarum, quæ prouenit ex ſacramenti datione, vel ad illud tentione, Angelo Clauaſio in verb. matrimonium. imped. 7. Vnde ex cognatione ſpirituali, quæ in baptiſmo contrahitur, nouem propinquitates naſcuntur: prima filiatio inter ſacerdotem baptizantem & baptizatum: ſecunda, compaternitas inter ſacerdotem & patrem baptizati: tertia, commaternitas inter eundem, & matrem baptizati: quarta, inter filios ſacerdotis, & baptizatum, ſcilicet fraternitas. 30. quæſt. 3. omnes, & quæſt. 3. ita diligere. quinta filiatio inter baptizatum, & ſuſcipientem de baptiſmo: ſexta filiatio inter eundem & vxorem ſuſcipientis: ſeptima fraternitas inter baptizatum, & filios ſuſcipientis: octaua compaternitas inter ſuſcipienté & patrem ſuſcepti: nona, commaternitas inter eundem, & matré pueri. 30. q. 3. per totū.

Cognoscere inſtrumenta, apud Vlpi. in l. cognoſcere. 56. D. de verb. ſigni. eſt ipſa relegere, & recognoſcere. Cognoſcere ſimpliciter dicitur iudex, qui de cauſſa quærit, & diſceptat, litigatoréſque audit, idque pro tribunali, l. 1. D. de cōſtit. princi. l. quod ſi Epheſi. §. interdum. D. de eo quod cert. loco. Suetonius in Claud. Cognoſcens quondam in Auguſti foro, victúſque nidore prandij, quod in Maxima æde Martis Saliis adparabatur, deſerto tribunali aſcendit ad Sacerdotes. Cognoſcere ex interdicto, in reſcripto Valeriani, & Gallieni l. 2. C. de interdict. eſt quærere de cauſſa, & examinare eam in cauſſa interdicti. Cognoſcere quoque tutelæ apud Vlpian. l. 2. D. vbi pupil. educ. deb. pro eo accipitur, quod eſt de actione tutelæ diſceptare, & in ea actione litigantes audire. Cognoſcere igitur ad iuriſdictionem pertinet, ſignificátque negotium excutere, & examinare, & de eo ius dicere, l. 3. §. cognoſcit. D. de offic. præfect. vigil. l. 2. D. de re iudica. Cognoſcere videtur poſuiſſe vetus interpres in §. interdicimus. in auth. de non alien. pro recipere, pro quo Iuſtinia. Imp. [illegible] dixerat: quæ interpretatio recipi poſſe videtur ex iis quæ in eodem §. dicuntur. Cognoſcere dicitur etiam, qui ſtuprat aut comprimit mulierem. Sic ſumitur toto tit. de eo qui cogno. conſan. vxo. extrà. quo ſenſu eodem verb. vſus eſt Papinianus l. mulierem 14. D. de iis quæ vt indig. Ex hoc verbo ducitur verbale

Cognitio, quod in diuerſas ſignificationes ferri peritorum vſu receptum eſt. Paſſim in libris C. pro negotij examine, diſcuſſione, & quæſtione, vt & l. 1. D. de officio aſſeſ. l. cognitio. 4. D. de offic. eius cui mandat. eſt iuriſdict. & alibi ſæpè. Cognitionum autem genera paſſim hæc in iure reperias: Prætoria, l. 1. §. per hanc. D. de rei vind. Extraordinaria. D. de extraor. cognit. quæ recenſentur in l. 1. D. eo. Eſt & alia cognitionum diuiſio à Calliſtrato tradita l. penu. D. eo. de honoribus, ſiue muneribus, de re pecuniaria, aut de exiſtimatione, aut de capitali crimine. Porrò vbi cauſſæ cognitio eſt, ibi Prætor, ibi tribunal deſideratur, l. 2. §. dies. D. quis ordo in bo. poſ. & l. vbicunque. D. de diuerſ. reg. iur. quam explicant P. Decius, & nouiſſimè P. Faber, idque eruditiſsimè.

Cognitio Prætoria, Religio iudicis, Officium iudicis, l. 1. D. de rei vindicat. l. D. ſi vſusfruct. peta. Vbi requiritur cognitio, ibi de modo, de cauſſa, & de perſona quærendum, vt intelligas quid reuera ſit cognitio, & quantum abſint à cognitione, qui ſcripta tantùm legūt, l. cùm hi quibus. §. vult igitur oratio. D. de trāſact.

Cognitio, pro inſtantia (vt nunc vocant) accipitur apud Papin. l. pen. D. de ſuſpec. tutor. vt Barto. docet. Cognitionem pro accuſatione poni putat Alber. in l. ſi ea quæ. C. qui accuſ. non poſ. Equidem pro negotij examine, diſcuſsione, & quæſtione accipi putem. Cognitio etiā ſumitur pro ſuſceptione cauſſæ alienæ, & defenſione, l. nemo. 6. C. de cognit. & procurat. Hinc

Cognitionaliter, hoc eſt, vtraque parte præſente & audita, in l. fi. C. de legib. Græcis κατὰ διάγνωσιν, vt μονομερῶς, vna tantùm parte præſente.

Cognitor, vt ait Feſtus lib. 3. qui litem alterius ſuſcipit, coràm eo cui datus eſt; quod probat Anianus C. Theodoſi. interpres. titul. de cogni. & procurat. his verbis: Cognitor is eſt, cui ſine mandato cauſſam agendam præſens, præſente iudice, litigator iniungit. Hunc à procuratore ſeparat Paulus libr. 1. Sent. tit. 2. & 3. & titul. C. Th. de cognit. & procurat. tametſi vtrunque litis miniſtrum adpellent diui principes, l. vltim. C. Theod. eod. Cognitorem apud Prudentium accipere debemus pro iudice qui de negotio, cauſſáve diſceptat, eámve cognoſcit: Hic tum cognitor pronuntiauit, Claudatur infans carcere. Eodem ſenſu accipitur cognoſcens in l. 1. §. calumniatoribus. D. ad S C. Turpill. Vide Aduocatus & Procurator.

COGNOMEN dicitur, quod nomini additur, vt refert A. Auguſtinus lib.3.cap.&ſic accipi debet l. ſi quis in nomine. C. de teſtam.& §. ſi quis in nomine. Inſtit. de leg. Porrò Cognominũ genera duo conſtituit idem Auguſtinus ibidem ex M. Varrone lib.2.de re Ruſtica, vnum familiæ, vt Annij, Tauri, Statilij, & adſignificant. Alterum cognominis genus eſt, quod ob aliquam rem additur, & hoc (vt ait Theophilus ad d.§. ſi quis in nomine) ἀπὸ ψόγου, ἢ ἀπὸ ἐπαίνου λαμβάνεται, vt in Pompeio, Magni cognomẽ: in T. Manlio, Torquati.

COGNOMINEA (Feſto libr.3.) qui eiuſdem ſunt nominis.

COHÆRES, qui ſimul heres inſtitutus eſt, vel etiam qui cum aliquo ſuccedit inteſtato, l.1. §. ſi ego. D. de here. inſtit. Coheredis quoque adpellatione fidei commiſſarium contineri conſtat, l. pater filium. §. fina. de leg.3. l. Lucius. 93. §. fi. D. eod. tit.

COHORS, Varroni libr.4. Ling. Lati. quòd vt in villa ex pluribus tectis coniungitur, ac quiddam fit vnum: ſic hæc ex manipulis pluribus copulatur cohors: quæ in villa dicta, quod circa eum locum pecus coercere tur. Tametſi cohortem in villa Hypſicrates dicit eſſe Græcè χόρτον apud poetas dictam. Et in illo ſignificatu quot militibus conſtet apud Romanos & Græcos docet Alexan ab Alex. libr.6. cap. 13. Genial. dier. recenſens cohortium genera. & vide eundem libr. 1. cap. 5. & alibi: De cohortibus vide Iac. Cuiacium in lib. Obſeruationum.

COHORTALES in l.3. C. de hered. dec. & l.3. C. de can. larg. tit. lib.10. & de cohortal. lib.12. C. ſunt adparitores, & officiales perpetui præſidum prouinciarũ, quibus manſionum equorum cura plerũque mandabatur: vt Patricius definijt. Thalelæus libr.45. Baſilicon: Ὁ δὲ μανδάτορ καλούμενος τοὺς κορταλίνους καλεῖ μὲν Beneficiarios: λέγει δὲ φροντίζειν αὐτοὺς τῶν ἀλλαγῶν τῶν ἵππων. Græci ταξεώτας adpellant. Hinc Cohortalium conditio, l. 2. C. de aduoc. diuer. iudicum. Cohortalium corpus, l. 2. C. de defenſ. ciuit.

Κοινὸν in l. ſi de vi. 37. de indic. D. & l. qui cœtu. §. D. de vi public. & l.1. D. de adpel. & l. ἐὰν δὲ. 6. D. de excuſ. interpretatur A. Aug. ad d. l. 6. commune, & vniuerſitatem: Gallis adpellatur *vne communauté*, à quibus retinetur nomen illud *Commune*: vt Commune apud Cicer. perſæpe.

Κοινωνία, forenſe verbum eſt Iul. Pollucis libr.9. Onomaſtic. ſocietas, & communio. Hinc

Κοινωνικὰ χρήματα dixit Demoſthenes apud Pollucem: eadem inter forenſia recenſentem eodem loco.

Κοινοπραξία, apud Iuſtinian. Inſtitu. de actio. in princip. (ſic enim veteres libr. & Theophilus ibidem legunt, tametſi & verbo κοινωνίας vtatur idem Theophilus) Latinè Societas dicitur. κοινωνίαν adpellat C. Harmenopulus lib. 3. cap. 10. & 11.

COIRE, verbum μέσον eſt, & in bonam (vt nunc loquimur) & malam partem accipi ex inferiùs ſcriptis liquet. Nam dicimus, Coire in matrimonium, hoc eſt conuenire, & conſentire, l. in teſtamento. 31. D. de con dit. & demonſt. Et Coire ſocietatem, l.1. & 4. D. pro ſocio. Et Coire negotiationem l. cum duobus. 52. §. quidam. D. pro ſocio. Coire in alienam litem dicuntur, qui de commodo litis communicando paciſcuntur ſic, vt quicquid ex condemnatione in rem vnius ceciderit, inter eos cõmunicetur, l. ex Senatuſconſulto. 6. D. de vi priua. Coire in accuſationem innocentum, l. vlti. D. de concuſ. Coire aduerſus aliquem, pro conſpirare, l. 1. D. nau. caup. ſtabul.

COLERE fundum, & ornare, & tueri & cuſtodire diuerſa & ſeparata ſunt, l. cum quæreretur. 60. §. prædiis. D. de legat. 3. Colere fundum nummis, in l. ſi apes. D. de furt.

COLLARE eſt vinculi, ſiue tormenti genus hodie frequens, quod collo reorum iniicitur ignominiæ aut pœnę cauſſa, idque ſignificatur l.7. D. ad leg. Iul. de vi publ. his verbis: Aut quid in collum iniecerit vt torqueatur. Pœna eſt ſeruilis, vel (vt ita dixerim) canina. nam hoc genere canes vinciri ſolent. Vide CANIS.

COLLATERALES dicũtur, qui ſe adtingũt, vel ſibi attinent trãſuerſaliter per lineã collateralẽ, nõ per lineã rectam aſcendentem vel deſcẽdentem, vt conſanguinei, vel conſimiles. hoc verbo ſæpe vſus eſt I. Andreas in declaratione arboris adfinitat. Gaius ex tranſuerſo, ſiue à latere vocat, l.1. D. de gradib. & adfinibus. Dicuntur etiam collaterales generaliter, omnes æqualiter, quaſi lateribus confidentes.

COLLATIO bonorum (de qua tractatus duo ſunt in libris noſtris) eſt contributio certæ partis bonorum inter fratres. propter paternæ ſucceſsionis rationem à Prætore inſtituta. Nam cum Prætor ad ſucceſsionem paternã admittat emancipatos cum iis qui in poteſtate ſunt, æquitas & ratio ſuadet, vt quæque bona in medium conferant: ſcilicet vt emãcipati volentes ad participandam patris hereditatem accedere, tantam partem è ſuis bonis conferrent, quãtam ex hereditate auferrent: non ſinguli, ſed omnes ſimul. quippe cum omnes emancipati vnius locum obtineant. Itaque ſi duo ſint ſui, duo emancipati, quamuis emancipati ſinguli ex hereditate quadrantem auferant, tamen ex ſuis bonis non ſinguli, ſed ambo quadrantem conferent. Conferuntur autem antiquo iure aduentitia, & profectitia: hodie ex Iuſtin. conſtitutione profectitia tantùm, l. vlt. C. de collat. Vide Duareni annot. in illo tit. Porro emancipati inter ſe nihil conferũt. nam cum alter alteri nihil auferat, non ipſorũ cauſſa ſimpliciter, ſed propter ſuorum rationem & reſpectum, Prætor collationem inſtituit, C. eod. l.1. & paſſ. D. eod.

COLLECTA, apud Cicer. lib.2. de Orat. in his verbis: Ego verò quoniam collectam à conuiua, Craſſe, exigis. videtur pecunia eſſe quæ exigitur, vel etiam ſymbola, id eſt collatio quæ à conuiuis in cœnam aut prandium confertur, ſiue pecuniaria, ſiue penuaria ſit.

COLLACTARIVS, in cõſtitutione Honorij & Theo. l. penul. C. ſi cer. pet. & apud M. Cicer. in lib. de Orator. accipiendus eſt Suidæ, ἀργυραμοιβός, ἤτοι κέρμα ἀντὶ ἀργύρου ἀλλασσόμενος, & τραπεζίτης. Alcia. libr. 4. Diſpunct. cap. 2. vertit argentarium, & campſorem: rectè. Reiicienda igitur eſt Accurſ. & Alberi. interpretatio exiſtimantium Collectarium eum dici, qui eundem mecum petit honorem: ſed nec ita in locis ab eis citatis legitur, vt putant.

COLLEGATARII dicuntur quibus eadem res coniũctim legata fuit, l. interdũ. 10. D. de vſufr. adcreſc. & alibi ſæpiſsimè.

COLLEGAS hinc dictos putat M. Varro libr.5. Ling. Lat. quòd vnà lecti eſſent. Eorum adpellatione contineri putat Vlpia. l. collegarum. 173. D. de verb. ſigni. eos qui ſunt eiuſdem poteſtatis, & officij. Alexander Imp. l.3. C. de probat. & contutores, & concuratores Paulus l. etiam. 14. D. de adminiſt. tut. & qui eadem legatione funguntur, l.2. C. de legationib. li.10. Quinimò & qui eiuſdem hereditatis ſunt participes, id eſt coheredes, l. Paulus. 101. D. de ſolutioni. & eos, qui ex eodẽ ſunt collegio, Hermogenianus, & Paulus l. adminiſtr. 41. §. fin. & l. ſequenti. D. de adminiſt. Sed & hos

COLLEGIATOS adpellarunt diui Principes, l. pen. C. de cõmer. & mercat. & l. vn. de collegiat. lib. 11. C. hos fuiſſe ex corporatis adnotat Iac. Cuia. d. l. vn. Erãt certis ciuitatũ collegiis adſcripti. & vide C. Th. tit. 7. li. 14.

Collegiata eccleſia, vide infrà Eccleſia.

COLLEGIVM, cœtus, & coitio, ſiue ſodalitates dicũtur conuentus certorum hominum artem aliquam certam factitantium: vt piſtorum, nauiculariorum, item eorum qui vectigalia, aurifodinas, argentifodinas, ceteráve

terave huiuſmodi munia omnia exercet,l.1.D. quod cuiuſq; vniuerſ.& l.1.& paſsim D. de colleg. & corp. Innocent.1.de electio. Ea collegia à Rege Numa inſtituta eſſe,ſcribit Plutarch.in eius vita, Valerius li.1. & Plin.li.34.cap.1.déque iis Cicero in ea pro domo, & in Sextiana mentionem facit. Collegium tres facere Marcellus & Neratius putant,l.Neratius.85. D.de verb.ſigni. Horum quædam licita ſunt, quædam illicita. Licita collegia quibus coeũdi ius erat lege, S.C. conſti. Illicita,quæ ſine lege conſtituta fuerant: & de variis collegiis vide Cuiacium libr.7.Obſer.cap.30. Erat autem ordo quidam & dignitas etiam collegiorum,ac quoddam magnũ dicebatur;vt apparet in inſcriptione, *Viatori collegij magni.*

COLLACTANEVS,qui ſimul mammam ſuxit,l.alumnæ.30.§.Titia.D.de adim.legat. Græcis dicitur *σύντροφος*.

COLLIBERTVS,ſiue conlibertus,ab eodem patrono libertate donatus,qui cum alio eſt libertus,l.cũ pater.§.volo.D.de leg.2.& l.vlti.D.vt lega.no.cau.& alibi ſæpiſsimè.

COLLISVM argentum facto non contineri, ſed infecto, & fracto comparari Vlpianus rectè putat, D. de aur.& argent.leg.l.Quintus.2.§.cui aurum.

COLLOCARE, ſiue (vt ſæpè in Floren.P. & claſsicis ſcriptoribus reperias) conlocare, eſt addicere ei qui licitatione vicerit,l.quod autẽ.11. D de in di. addict. Tu de huius verbi ſignificatione propria vide Varronem libr.4. Linguæ Latin. vbi de verbo Locare agit. Collocare nominibus dixit Proculus l.ſi ita.86.D.de leg.3.pro deponere penes aliquem velut mutuò, qui huius pecuniæ cauſſa obligabitur,ſortíſque reddẽdæ fenus, vſuráſve penſurus l.vxori.24.D.de vſu,& vſufru.lega.eodem ſenſu dicunt Iuriſcoſ. Collocare in nomina,& collocare, *ἐκδοῦν*. quam ſignificationem probaſſe videtur Traianus Plinio ſcribẽs li. 10. Non aliud remedium diſpicio,quam vt quãtitas vſurarum minuatur,quo facilius pecuniæ publicæ collocẽtur. De genere collocandarum pecuniarum loquitur M. Cicero lib.3.Officio. Collocare nuptias propriè dixit Imp.Gordia.l.1. C.de indic. vidui. toll. ex notatione M.Varr.li.4.Lin.Lat. Collocare etiam ſumitur Pontificiis pro inſtituere,& beneficium conferre,ca. ad decorẽ.extr.de inſtitutioni.& vide infrà Inſtitutio

COLLYBVS,verbum Græcũ Polluci libr 3.cap.9. interpretanti *ἀργυρίου ἀλλαγή*. Budæus ad l. vlti. D.de pign.act.ſignificantius vim verbi exprimit his verbis, Collybus eſt id detrimentũ pecuniæ, quod in ratiociniis emptionem auri adpellant, & vulgò Cãbium dicitur,cùm pecunia ad exteras nationes exportanda eſt,& apud nũmularios aliis nũmis commutanda:vt ſi argẽtea moneta in æs mutetur,aut genera quædam pecuniæ abrogata,& antiquata;aut quouis modo repudiabilis in vna prouincia,alio quo genere permutanda ſint rato,receptóque & promulgato in ea prouincia. Id enim quod ex ſumma apud nũmularium decedit,& veluti deperit,Collybus adpellatur. Hæc ille. Cicero in Verrem actione quinta: Ex omni pecunia quam aratoribus ſoluere debuiſti, certis nominibus deductiones fieri ſolebant,primùm pro ſpectatione & collybo,deinde pro neſcio quo cerario. Hęc omnia Iudices,non rerum certarum,ſed furtorũ improbiſsimorũ ſunt vocabula. nã collybus eſſe qui poteſt, cum vtantur omnes vno genere nummorum? Hinc.

COLLYBISTAE dicti ſunt nummularij.

Colluctatio in l.qua actione.§.ſi quis. D.ad leg. Aquil. vide infrà Pancratium.

COLLVDERE dicuntur qui quod in ſpeciem ex animo facere videntur,id ſimulatè & fictè agunt inter ſe, aliorum ſenſibus illudentes:hinc qui luſoriè, non ex animo cauſſam agunt,& tranſlatitiè accuſandi munere defunguntur; alij ſponte lite cedẽtes, colludere dicuntur,& præuaricari,l.& eleganter.7.§.ſi dolo.D.de dolo mal.l.niſi.3.D.de adul.l.1.§.præuaricatorem.D. ad S C. Turpil. Colludere etiam ex aliis cauſsis dicimus,atque ideò ad ciuiles cauſſas pertinet hoc verbum,l.ſed addes.19. D. loc. Colluſoriè agere etiam eodem ſenſu dixit Vlpian.l.ſi ſeruus.50.§.2. D. de leg. 1.vbi tamen Pandectæ Floren.habent luſoriè.

COLLVSIO,ſiue conluſio, eſt latens, & fraudulenta conventio,per quam alter in iudicio ſuperari ſe permittit:qua interueniente aliquando delicta remanent impunita,vel etiam cõmittuntur,l.1.& 2.& tot. tit. D. de colluſ.deteg.l.ſi ſuſpecta.D. de inoff. teſtam. & alibi ſæpiſsimè,& ſecundum Azonem in Summa. C. de collu. deteg. fit per procuratorem & aduocatum cauſſarum, qui ſe in lite ſuperari patiuntur. Sed & per principales perſonas in ſimilibus,tam in ciuili cauſſa, quàm in ſpirituali,c.audiuimus.extra de colluſ.detegen. In ciuilibus autem ſecundum Azonem fit impunè,niſi in hoc caſu,putà ſi me agente cum alio,tanquam ipſe eſſet ſeruus meus, vel libertus, paſſus ſum eum pronuntiari ingenuum, confitendo contra me in iudicio eum ingenuum eſſe:& hoc ideò,ne per tales ita degeneres inquinaretur ampliſsimus ordo Senatorum,&c.

COLLVLIVM eſt medicamentum ad oculos, *παρὰ τὸ κωλύειν καὶ ῥεῖν*, id eſt quod fluxum impediat,& ſiſtat. Inſtit. de re.diui.§.cùm ex aliena.& D. de acquir.rer. dom.l.adeò.§. cùm quis.id in inſtrumento medici eſſe, vt & emplaſtra, ſcribit Caſsius apud Paulum l. cum de lanionis.§.in inſtrumento. D.de fund. inſtr. Vide Celſum lib.6.c.6.& Columell.lib.6.ca.6.

Colobia in l.1.C.Th.de habit. quo vti opor. veſtimẽti genus:dicta putat Iſidorus libr. Etymolo.19. cap.22. quod oblõga eſſent,& ſine manicis. Cuiacius Obſer. li.12.Colobia hoc in loco interpretatur latos clauus ſuperiectos interiori veſti.

COLONVS propriè is eſt,qui agrũ certa mercede conductum colit:atq; hoc differt ab inquilino. hic enim in vrbe dicitur,l.res pignoris.37. D.de acquir.poſſ.l. vlt.D.vnde vi & vi arm. Appian.lib.2.bell.ciuil. *ἐγκαλεῖν ἐν ῥήματι καλοῦντες τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν ἀλλοτρίαις οἰκίαις*. Olim generaliter dicebantur coloni omnes vſquequaque habitantes: hinc illud Virg.Aeneid.1. *-Tyrij tenuere coloni*. Interdum Coloni ſunt qui ſuis nũmis colunt.quíq; pecunia numerata conducunt,l.ſi apes. D.de furt.& d.§.vis maior. Coloni etiam pro conductoribus prædiorum ad fiſcum pertinẽtium accipiuntur.in conſtit.Alexand.l.coloni. 8. C.de excuſ. tut. Iidẽ Coloni Cæſaris adpellantur, l.fi.D. de offic. procu.Cæſar. Et coloni prædiorum fiſci, l. vlti. §.1. D.ad municip. Coloni etiam dicebantur, qui in colonias deducebantur. Vnde colonus à municipe, & colonia à municipio ſeparatur,l. libertus. §.error. D.ad municip.l.eius qui.27.§.1.D.eod.Paul. libr. 4. Sent.tit.6.& huius differentiæ comminiſcere Gellius lib.16.c.13.& Alex.ab Alex.lib.4.cap.10.

COLONI,de quibus extat Rubr. C. de agric. cenſ & col. liberi homines erãt,qui ea conditione agros colebant,vt & certam eorum nomine penſionem præſtarent,neque vnquã ab illis diſcederent adeo vt terra ipſorum quodammodo domina videretur. quin etiam triginta annorum poſſeſsione ius illud ab agrorum dominis acquirebatur.quod ex titul.D. & C.de agric.& præſertim ex l.19.intelligitur. Ioannes autem ſimpliciter colonũ eſſe vult qui ſub certa annos mercede in pecunia numerata prædia colenda accipit. Horum varia genera conſtituit Azo. Sed ea veriùs dignoſces ex lib.11.Codicis. Horum igitur alij vocãtur coloni conditionales,alij coloni inquilini,alij origi-

narij, alij partiarij, alij coloni ſimpliciter nuncupati.

Coloni CONDITIONALES dicũtur, quaſi ex ſua conditione prædium, vel agrum colere debentes, & ſecundum Ioan. de Plat. ſic conſtituũtur, quòd primò in ſcriptis, vel ſine ſcriptis perpetuo iure colonos ſe eſſe in fundo promittunt, vt poſtea per viginti annos in fundo permaneant. Et licet quidam putẽt hos eſſe adſcriptitios conditionales, tamen ſecundum Ioannem malè putant, quia colonus temporis, tranſcurſu poteſt liberari, adſcriptitius verò minimé, vt C. de agri. & cenſi. l. cùm ſcimus. libr. 11. require ſuprà, ADSCRIPTITIVS.

Coloni DOMINICI dicebãtur, qui colebant agros imperatoris, vt C. de prædi. & omnibus re. lib. 11.

Coloni ILLYRICI, aliàs Illyriciani, de Illyrico, id eſt, Sclauonia dicuntur, & habentur in l. cùm quærebatur. C. vnde vi. vbi dicitur, Inter Illyricinam aduocationẽ. glo. i. inter aduocatos de Illyrico. C. de colo. Illyrici. lib. 11. l. vnica.

Colonus ORIGINARIVS ſecundum Ioannem dicitur coloni conditionalis filius, ex eo quòd originaliter conditioni colonariæ ſubiectus eſt: nec refert, ſecundum Ioannem, ſiue in ſolo fuerit natus, ſiue extra ſolum, quia tanquam originarius ad terram illam reducendus eſt, quam pater ſuſcepit colendam. vide l. originarios. C. de agri. & cenſit. lib. 11.

Coloni PALAESTINI ſunt liberi: tamen terram dimittere non poſſunt.

Coloni PARTIARII, à partiendo dicti, ſecundũ quoſdam dicuntur illi, qui terram colunt non pacta pecunia, ſed pro parte dimidia, vel tertia, ſecundum ſterilitatem terrarum: & ſecundum Ioannem nullum ius habent, ſtatim fructibus à ſolo ſeparatis. Et ille dicitur propriè partiarius, qui conducit rẽ ruſticam pro communi damno & commodo: & competit contra eum actio pro ſocio. Colonus partiarios fructus cum domino diuidit, l. ſi merces. 25. §. vis maior. D. loca. *μοιρίτης* Iuſtiniano dicitur in lib. legum ruſticarum tit. 2. quem libellum epitomæ ſuæ ſubiicit C. Harmenopulus.

Colonus SVPERFICIARIVS eſt, qui aream conducit ea conditione, vt ſibi liceat in ea ædificare, & domum tollere, cùm voluerit.

COLONIA dicta eſt, vt putat Siculus Flac. in libr. de condit. agro. quòd in municipia miſerint colonos. quod & Aggenus probat, aitque adpellatam ab agrorum noua dedicatione culturæ. Erat autem Colonia vel cum coloni aliquem in locum deducebantur, aut veteribus incolis aſcribebantur, vel veteribus colonis noui addebantur. Atque hæ duorum erant generum, quædam Latinæ, quædã Italicæ: Latinis ius erat ciuitatis & ſuffragij, & magiſtratus capiendi, ſi in ſua colonia magiſtratum geſsiſſent. Idem ius coloniis tranſpadanis dedit, quamuis colonos in iis non collocaſſet, Põpeius Strabo. Proinde ſcribit ad Atticum Cicero: Quoniam videtur in ſuffragiis multum poſſe Gallia. Italicis autem coloniis ius ciuitatis & ſuffragij nullũ erat: ſed qui in colonias illas deducebãtur, ius ciuitatis omnino quidem amittebant, immunes tamen erant, & leuationem cenſitionis obtinebant. Tandem tamen paulo ante Strabonis ætatem, tota Italia ciuitate donata eſt: & denique Antonini Imperatoris tẽpore, quicunque ex orbe Romano eſſent, vt ſcribunt Iuriſconſulti. Iac. Cuiac. Obſer. lib. 11. ca. 35. ex tit. D. de cenſib. Colonias alias dicit fuiſſe Italicas, alias prouinciales. Italicas quidem immunes eſſe, non prouinciales, niſi donatæ ſint iure Italico. Vide Ius Italicum.

Coloniã pro prædio quod ſub colono poſsideatur, ab eóve colatur, dixere Iuriſconſ. Paulus in l. ſi in lege. §. colonus. D. loca. Scæuola in l. Seia. 20. §. prædia. D. de inſtr. inſtrumentóque lega.

COLONAM pro loco agricolationis accipi apud Paulum l. quæro. §. vlti. D. locat. falsò putat Oldendorpius, cum pro perſona ſumi liquidò conſtet ex ipſo contextu, idque Bar. ſenſit rectè. falſiſsimè igitur ibidẽ legit Coloniã l. Spiegellius, p loco agricolationis.

COLONARIVM ius (vetere interprete diffinitore in §. lex itaque. in auth. de nõ alienan. aut permut. cõſt. 7.) eſt veluti ſi domum valentem centum ſolidos, & præſtantem penſionẽ ſolidos decem, accipiat quis ab eccleſia, & det pro ea ſolidos centũ, ſeu amplius, aut etiam minus, & quaſi iã de proprio aggrauet ſe dare ſingulis annis quaſi penſionis nomine ſolidos tres. Iſte adpellatur *ναυλος*. &c.

COLOR, prætextum, & titulum ſignificat, l. 2. D. de in offic. teſta. & §. 2. Inſtit. eo. l. Sulpitius. 49. D. de dona. inter vir. l. item ſi filius fa. D. de S C. Maced.

COLVM NIVARIVM, apud Pomponium l. in argento. 21. D. de aur. & arg. lega. vas in vſu veteribus ad percolandum vinum, ſiue aquam ex niuibus, tum vt frigidius & alſius biberent, tum vt liquidius: huius commeminit Mar. li. 14. in Apophoret. in Colo Niuario:

Setinos, moneo, noſtra niue frange trientes,
Pauperiore mero tingere lina potes,

qua de re Alciatus libr. 8. Parerg. cap. 4. Interea obiter notandum in d. l. 21. paulo poſt, colum legi, pro coſtum. Vide Coſtum.

COLVMNAS inde dici ſcribit Feſtus lib. 3. quòd culmina ſuſtineãt. ſic accipit eas Vlpianus in l. ſicut. 8. §. 1. D. ſi ſerui. vindi. Vitruuius autẽ, quòd columen, id eſt ſummum faſtigij percurrens tignum ſuſtineãt, lib. 4. cap. 2.

COMAGENVM, in l. in argento. 21. §. 1. D. de aur. & arg. leg. vnguentis valetudinis cauſſa comparatis connumerat Pomponius. Plinius lib. 29. ca. 22. ad fi. Comagenum tamen vocans, adnotat ſic nominatum anſerum adipẽ in vaſe æreo cum cinnamomo niue multa obrutum, ac rigore gelido maceratum, ad vſum præclari medicaminis: à Comagene Syriæ parte.

COMBINAE, dicũtur diplomata ſiue codicilli, aut tractoriæ, aut *συνθήματα*, quæ dantur curſu publico vtentibus, vt I. Cuiacius ſcribit l. continuus. §. cum ita. D de verb. oblig.

COMBINATIONIS verbo alio ſenſu vſus eſt Bartolus in l. naturaliter. §. nihil cõmune. D. de acq. poſſeſ. nempe pro actionum concurſu, & coniunctione petitorij, & poſſeſſorij, non, vt Alciatus putat, *ἀντὶ τῶν ἀξιωμάτων*: & quod duobus verbis Planudes, vno dixit expreſsiùs Bartolus. Ait ille,

Hac breuitas ſenſus fecit coniungere binos.

Bartolus cõiunctionem duorum, Combinationem adpellauit. Porrò petitorij & poſſeſſorij Combinationes ſeptem recenſuit, & explicat Bartolus: quo in genere videndos Berengarij Fernandi & Ioan. Coraſij præceptorum meorum conſultiſsimorum commentarios in d. §. nihil commune. relinquo.

COMEDERE beneficia, per tranſlationem, eſt beneficiorum obliuiſci.

COMITES, apud veteres auctores ij dicebantur, qui cum poteſtate erant, id eſt quibus imperij pars mandata erat. Cic. in Lælio: De Scipione dicam libẽtius: quanta illi fuerit grauitas, quãta in oratione maieſtas, vt facile ducem pop. Rom. non comitem diceres. At Comitem, ait Vlpianus l. item apud Labeonem. 15. §. comitem. D. de iniuriis, accipere debemus eum qui comitetur & ſequatur. Labeo apud Vlpianum ita diffinit, eum qui frequentandi cuiuſque cauſſa vt ſequeretur deſtinatus, in publico, priuatóve abductus fuerit. Pædagogos inter comites eſſe idem Labeo ait, apud Vlpianum d. §. comitem. Vnde in libris Pandectarum, ſeu Digeſtorum

COMITES adpellari cœpti ſunt, qui Proconſules, Præſides, Procuratores in prouincias euntes comitabantur, vel Senatus, vel ipſorum magiſtratuum voluntate ac iudicio, publicorum negotiorum adiutores atque adminiſtri: quales erant, quæſtores, legati, ſcribæ, accenſi. Poſtea comitum nomine, Iuriſperiti prouinciallum magiſtratuum adſeſſores appellati ſunt: quos magiſtratus arbitratu ſuo delectos, ſecum abducebāt, l. εἰ μόνον 10. §. ὁ στρατιώτης D. de excuſat. Paul. l. 12. §. 1. D. de vacat. & immun. Comites præſidum & proconſulum, procuratorúmve Cæſaris, à muneribus vel honoribus & tutelis vacant. Sic l. Senatuſconſulto. D. de offic. præſid. l. adminiſtrātes. D. de excuſat. tut. l. diem functo. 4. D. de offi. adſeſ. Suetonius in Iulio Cæſ. ca. 42. Sanxit, (ait) ne quis Senatoris filius, niſi contubernalis, aut comes magiſtratus peregrè proficiſceretur. Comitibus cōmemorat Cicer. actione 4. in Verrem, etiam præcones, & medicos. Iuſtinianus verò ſub titu. de offic. adſeſ. Conſiliarios, & adſeſſores legatorum, & proconſulum. Plinius lib. 9. cap. 30. de Comite Proconſulis loquitur.

Comitum autem in Conſtitutionibus Impp. recentiorum varia pro adminiſtratione nomina inueniuntur:

Comes ARCHIATRORVM, l. vnic. qui à præbit. tyro. C. Theod. de quorum dignitate ſcribit Caſsiodorus libr. 6. Variar. eam, illiúſque munus, & officium explicans.

Comites AVRI, Comites formarum, riparum & aluei Tiberis, portuum: quos omnes recenſet Caſsiodorus, & extant varij tituli lib. 11. & 12. C.

Comes COMMERCIORVM, l. vni. de ann. & ca. C. l. 2. C. quæ res vend. non poſ. qui negotiationes curabat, commerciiſve præerat, cuíve licebat comparare ſericum à barbaris, d. l. 2.

Comes DOMESTICORVM, in l. reſtituendæ. 6. C. de aduo. diuerſ. iudi. l. neminem. 64. C. de decurio. li. 10. l. vni. C. Theod. qui à præbit. tyro. duos ponit Notitia Impe. vnum equitum, d. l. neminem. alium peditum. Vide Ammia. Marcellinum lib. 10. & 31. A Sozomeno, ἡγεμὼν τῶν ἱππέων δομεστικῶν dicitur.

Comes DOMORVM olim dicebatur is ſub cuius iuriſdictione erant præcipuè plurimi coloni æquè ac inquilini domorum ac poſſeſſionum multarum, quæ in Pontica diœceſi & Cappadocia propriæ erant patrimonij Principis, homines puta tamiaci, poſſeſſionéſq; tamiacæ, item ſerui & equitia eiuſdem iuris, conditionis, nominis. l. vlt. C. vbi cauſ. fiſc. At Nouell. 30. ſublato Comite domorum transfundit hanc rerum tamiacarum & βασιλικῶν iuriſdictionem omnē in proconſulem Cappadociæ, ſimulac cohortem omnem comitianam: ita tamen vt ſeorſim id fiat.

Comes DISPOSITIONVM, in l. vnic. C. de ſuſcept. libr. 10.

Comes EXCVBITORVM apud eundem in Iuſtino Curopat.

Comes FOEDERATORVM apud Zonaram Tomo 3. Annalium in Tiberio.

Comes HORREORVM, cuius & mentio eſt in l. vnic. C. de piſtorib. libr. 11. piſtrini Principis curator fuit, habuítque mancipia quædam purgandis horreis aſcripta, coquendóque pani Principis.

Comes METALLORVM, in inſcriptione l. 1. C. de metallariis. ſub quo erant procuratores metallorum, de quibus l. 4. C. eo. atque eum fuiſſe in Illyrico conſtat ex Notitia imperij, quoniam ibi frequens erat metallorum commercium, vt indicant l. 7. & 8. C. The. eo.

Comes MILITVM, in l. 1. C. de offi. vicarij, & l. nemo. 6. C. de adſeſſo. Porrò comites rei militaris, in partibus Orientis duo erant: per AEgyptum vnus, per Iſauriam alter.

Comes PALATINVS dicitur, cui cura præcipuè incumbebat remiſſorum notariorum & iudicum negligentiam arguere, à Prouincialibus tributa exigere, & conſueta depoſcere. Comes Palatinus ſpurios legitimat. Alciatus poſt alios in Rub. D. de li. & poſtumis. ſed & arrogationi auctoritate n interponere eum poſſe docet Viglius. §. adoptiui. Inſtit. de exhered. lib.

Comes patrimonij Italiæ: huius fit mentio Nouella 104. Alias, Comes largitionum Italicarum dicitur.

Comes RERVM PRIVATARVM aut largitionum, in l. 3. C. de bonis vac. lib. 10. & l. vlt. C. de petit. bo. ſubl. eo. libr. & Nouell. 7. Valentin. gubernator erat priuatæ ſubſtantiæ principis, ídque per curā Rationalium. Ita videtur diffiniſſe Caſsiodorus lib. 6. in Formulis. Interpretes Græci. lib. 6. τῶν βασιλικῶν ita diffiniunt, τὸν κέκτοντα τὰς ἰδικὰς κτήσεις, τουτέστι τὸν φροντίζοντα τῶν πραγμάτων τῶν ἀφορισμένων εἰς τὰς ἰδίας χρείας τοῦ βασιλέως.

Comes SACRI CONSISTORII, qui intimo principis conſilio aſsiſtebat, in §. 1. C. de no. Cod. fac. & l. 4. C. de aduoc. diuer. iud. vbi inter ſpectabiles ponitur. Idem & Conſiſtorianus dicitur, l. 5. C. de comitib. conſiſtor. libr. 12. eum proconſulibus æquant Anthemius, & Honorius, l. 1. C. eo. idem primi ordinis dicebatur, vt ex Caſsiodoro colligitur libr. 6. Varia. Non ſum tamen neſcius, quin & comitiua primi ordinis magiſtro ſcrinij deputata fuerit, vt idem Caſsiodorus ibidem ſcribit: ſed & aliis, vt ex variis tit. lib. 12. C. patet. Vnde & Comitiua conſiſtoriana, in l. quicunque. C. de procurat. Quid ſit Comitiua, quídve ſit Conſiſtorium, vide infrà ſuis locis.

Comes SACRARVM LARGITIONVM, cuius frequens mentio fit in inſcriptionibus variarum conſtitutionum C. Iuſti. & Theod. is erat, qui theſauris ſacris, id eſt imperatoriis & auguſtalibus pecuniis præerat: vel qui liberalitatis & donorum curam gerebat, vt docet Caſsiodorus libr. 6. de Comitiua ſacrarum largitionum. Hic etiam Comes ſacri ærarij dicebatur.

Comitem SACRI PATRIMONII, in titul. de officio Comit. ſac. patrimo. C. accipere debemus eum, qui patrimonium ſacrum principis curat, cuíque id ideo creditum erat, pro ſubleuandis patrimoniorum fortunis, vt Caſsiodorus lib. 6. in Formulis ſcribit.

Comes SACRI PALATII, l. vnic. C. de comit. & archia. ſac. palat. lib. 12. huius commeminit Caſsiodorus lib. 6. Varia. in Formula Archiatrorum.

Comes SACRI STABVLI, dicitur equorum præfectus & rector, qui & equorū præſtationi præerat, l. 29. C. Theo. de ann. & trib. l. 3. de equo. coll. C. Th. qui canonici equi dicebantur. Hunc Gallis dici *Eſcuier* putat Iac. Cuiacius in commentariis ad l. vni. de comitib. & trib. ſchola. lib 12. C. negátque eam appellationem ad Coneſtabilem pertinere, aítq; eſſe vocem merè Francicam, atque in Notitia officiorum Conſtantinopo. dici κομεσλὶβ τῶν μεγατόρων σφάγων. Contrà videtur ſenſiſſe B. Briſſonius libr. 3. de verb. ſigni. ex Ammono Monach. lib. 3. ca. 70. cuius hæc verba ſunt: Lendegiſilus regalium præpoſitus equorum, quem vulgo Coneſtabilem vocāt. Rhegino monachus li. 2. Annalium. Eodem anno Buchardum Comitem ſtabuli ſui (quod corruptè Conſtabulum adpellamus) cum claſſe miſit Corſicam. Eam dignitatem fuiſſe in pretio ex A. Marcellino liquet de Valentiniano loquente, qui Valentem fratrem ſtabulo cum tribunatus dignitate præfecit.

Comes SACRÆ VESTIS, in l. vnica. C. Th. qui à præbit. tyronum. Comes veſtiarij in Notitia adpellatur.

Comites SCHOLARVM, in l. 3. C. de offi. mag. offi. extat & titulus, de comitib. & tribunis ſchola. libr. 12. C. ij ſunt ad quos ſcholarum agentium in rebus gubernatio pertinet, & ſunt ornati comitiua primi ordinis. Atque hic titulus honorarius eſt, inuentus à Conſtantino Imperatore, dum ſingulos quoſque honore

aliquo

aliquo cumulare cupiebat maxime, ſecundi etiam ordinis & tertij comitibus creatis. Euſebius 4. de Conſtantini vita. Hac verò dignitate, vt idem eodem libro tradit, ornati præpoſiti & tribuni ſcholarum hæc beneficia habent, vt interſint imperatoris epulis, & vt adorent purpuram eius: quod pro ſummo beneficio habetur.

Comes SILIQVATARIORVM, apud Caſsiod. libr. 2. Varia. qui ponderibus ſpecierum inlatarum præerat: ſed & menſuris, ne quid culpæ admitteretur.

Κωμήτας, in Nouell. 38. §. κωμῶν. vertit Haloander comitianos: quam verſionem reprobat I. Cuiacius in l. vni. non licere habi. metroco. lib. 11. C. mauúltque vertere vicanos, quod rectius putem. Nam ducitur ἀπὸ τῆς κώμης, qui vicus eſt.

COMITIANI dicuntur comitum officiales, vt idem Cuiacius ſcripſit ad d. l. vnicam.

COMITATIVA, comitum dignitas adpellatur, l. per ſingulas 30. C. de diſcuſ. lib. 10. & l. curiales. 47. de Decurio. eo. li. & paſsim apud Caſsiod. lib. 6. & 7. Varia. Comitatiuarum gradus, primi ordinis comitatiuam commemorat l. 6. C. de princip. ag. in reb. lib. 12. alios Caſsiodorus in lib. Variarum.

COMITATENSES largitiones, l. ſcriniis. 7. C. de palatin. ſac. larg. libr. 12. Et Comitatenſes milites, l. vlt. §. pro limitaneis. C. de offi. præfect. præto. Afri. qui comitatui côceſsi ſunt, vt aiunt Arcadius & Honorius, l. nemo miles. de re milit. libr. 12. C. Comitatenſes legiones, vide infrà, Legiones.

COMITATVS ſacer, l. milites. 13. §. ignominioſa. D. de re milit. vbi eſt Imperator. Comitatus (vt ſcribit And. Alciat. l. pupillus. 239. §. territoriû. D. de verb. ſignifi.) propriè de Imperatoria aula dicitur: ſed quia tempore Caroli magni, regnantibúſq; Berengariis & Othonibus, ad ſingulas ciuitates regendas aliquis comes mittebatur, cœpit iuriſdictio, territoriû & diſtrictus (quoniam illi comes præerat) Comitatus dici.

COMITES in libris Feudiſticis, dicuntur iudices ordinarij, qui in pace & otio ius reddunt, itémque præfecti vrbium. Itaque lib. Feud. 2. tit. 27. §. 2. qui iudex dictus eſt, idem continuò poſt Comes appellatur. Comes eandem hereditatê regiæ ditioni aſsignet. & §. 4. Si comes hereditatem regiæ poteſtati conſignet. Sic legis Franc. lib. 11. de aduocatione ad Comites cap. 6. Monemus veſtram fidelitatem, vt memores ſitis fidei nobis promiſſæ, in pace & iuſtitia facienda, &c. Conſueuerunt autem ſinguli ſingula territoria ex hac comminandi, id eſt in ius vocandi poteſtate, Comitatus ſuos appellare. Dicuntur etiam Comites alicuius regionis præfecti. Greg. Turon. libr. 4. Nam ſemper Britanni ſub Francorum poteſtate poſt obitum Regis Chlodouei fuerunt: & Comites, non reges appellati ſunt. Albert. Krantz. in Vandalia lib. 1. ca. 28. Equidem arbitror, qui, cum Senatus Remp. adminiſtraret, rexere prouincias, Proconſules: & ſub Auguſtis inde Imperatoribus, prouinciarû præſides inde dicerentur, aut præfecti prætorij: hi poſtea ſub Imperatoribus iam imperio declinante, Comites dicerentur. Erat (inquit) comitatus Imperatoris Mediolani. Quid vult inſinuare aliud, niſi quia publicum Imperatoris conſilium ibi quieuerat. Comites ergo in prouinciis habebantur, qui in quaque prouincia publicum fouebant conſilium. Aetate autem noſtra longè aliud præfert Comitis nomen: inferiorem ſcilicet nobilitatis gradum, ſub Duce, ſupra Barones. Hæc ille. Comites præterea duodecim circa Caroli Magni tempora ſub vno Duce fuerunt, de quibus vide in verbo, Duces. quod tamen neque vbique, neque perpetuò obſeruatum eſt.

COMITER, vt vult Varro libr. 6. de Ling. Lati. hilare ac lubenter, cuius origo Græcè κῶμος: inde Latinè, Comiſſatio dicta, & à Græcis, vt quidã volunt, Comœdia. At Comiter conſeruare maieſtatem, hoc fœderibus comprehendi ſolebat, vt intelligeretur is populus ſuperior, cuius maieſtas comiter ſeruari iubebatur, l. non dubito. 7. D. de capti. & poſtl. reuer. vbi falsò in vulgat. lib. legitur communiter. Meminit huius & M. Cic. in Orat. pro Cornel. Balbo. Primum, ait, verbi genus hoc conſeruandi, imperantis eſt, non precantis: deinde cùm alterius populi maieſtas conſeruari iubetur, de altero ſiletur, certè ille populus in ſuperiori conditione cauſſáque ponitur, cuius maieſtas fœderis ſanctione defenditur. Atque ibidem, COMES, benigni, faciles, ſuaues homines eſſe dicuntur, qui erranti comiter monſtrant viam, benignè, non grauatè.

COMITIVM, Viglio in §. ſed vt nihil. Inſtitu. de teſtamen. ordin. Romanis ſignificari ait locum in quem populus ſuffragiorum cauſſa conueniebat. quam ſententiam deprompſiſſe videtur ex Feſto lib. 3. adiiciês, Comitium pro actu accipitur multitudinis numero. Comitiorum autem genera Gellius libr. 15. cap. 27. & Alexand. ab Alexand. in libr. Genial. dier. variis locis poſuere. & Varro de Ling. Latina.

COMITIALES dies Feſto libr. 3. adpellabant, cùm in comitio conueniebant, à coëundo, id eſt, ſimul veniendo.

COMITIALIS morbus, apud Iauolenum l. qui tertiana. D. de ædil. edic. & Vlpianum l. 1. D. de auct. tut. dicebatur ἐπιληψία, καὶ ἐπιληπτικὴ νόσος, Ariſtoteli in Problem. qui cum totius corporis conuulſione principes cerebri operationes tollit, toto cerebro, vel duobus eius ventriculis adſectis.

COMMATA, apud Vlpianum l. in AEgypto. 10. D. de extraordin. criminib. ſunt inciſa, ſiue meatus aperti, per quos ex chomatibus aqua Nili poſsit in agros remotiores ſegetibus deſtinatos influere. Comata etiam & diacopi, qui in aggeribus fiunt. Neque enim hic Chomata legendum eſt, vt habetur in Pand. Florent. Chomata enim ſunt aggeres, & humus aggeſta: vt & Vlpianus d. l. in Aegypto. in princ. explicat his verbis: In Aegypto qui chomata rumpit, vel diſſoluit, hi ſunt aggeres, qui quidem ſolent aquam Niloticam continere, æquè plectitur, &c. Honorius, & Theod. Impp. verterant in eandem rem vallum l. vnic. C. Theod. de Nili aggeribus non rumpen. & l. vni. C. eod. ſed & aggeres, vt in rubr. C. eod. Eſt autem χῶμα deductum à χωννύω, quod aggero ſignificat: hinc & pro ſepulchro dicitur. Sunt tamen qui ſuperiore loco, Chomata legi malint, propter repetitionem vocabulorum duorum idem ſignificantium.

COMMEARE, eſt animo redeundi abire, Vlpianus l. 1. in fina. princip. D. de iis qui deiec. vel effud. Publicè enim vtile eſt, ait, ſine metu & periculo per itinera commeari.

COMMEATVS variè pro re accipitur, vt conſtat ex ſubiectis. Significat interdum licentiam & tempus quo miles ire & redire poſsit, l. 1. D. de re milit. & alibi ſæpe, vt l. 2. §. fin. D. ad municipal. & apud claſsicos auctores. Sic accipitur apud Paulum l. qui commeatus. D. de re milit. quêadmodum & in Imp. Leonis Conſtit. l. 9. C. de proximis ſacr. ſcr. & in Conſtantini conſtitutione l. 1. C. de commea. libro 12. Atque huius licentiæ hæc extat formula apud Liu. lib. 30. SI QVIS VESTRVM SVOS INVISERE VVLT, COMMEATVM DO: PRIMO VERE ADSITIS EDICO. Nec dabatur commeatus, niſi iuſtiſsimis cauſis approbatis, vt ait Vegetius. Certè expeditionis tempore imminentibus hoſtibus non datur, nec vnquam amplius quàm 30. l. 16. C. de erog. mil. ann. qui Commeatales dicuntur. Datur autem commeatus à tribunis cohortium, aut præpoſitis militum, aut vicariis, vel domeſticis eorum, vel à principe. Nazianzenus,

γράμματα

χρήματα τῆς ἀγορᾶς vocat commeatum. Hinc Commeatum petere, apud Varronem lib.5. Ling.Lat. Et Commeatū accipere, eodem ſenſu quibuſdam, l.miles.34.D.ex quib.cauſ.ma. Et Commeatū dare. Et Commeatum impetrare, hoc eſt licentiam morandi, vbi voluerit quis, l.filij. 22.§. penult. D.ad municip. Commeatus etiam accipitur pro ſpacio ad eundum, & agendum in via publica, l.2.§.deinde.D.ne quid in loc.publ. At in §. hoc interdictum 14. d.l.2. ſumitur pro ipſo iure eundi, agendíve.

Commeatum & remeatum dixit Marcianus, l. relegati. 4.D.de pœn.

COMMEATALES milites dicuntur qui vnà commeatum accipiunt, vel qui in ſtipendij partem accipiunt alimenta ex commeatu, id eſt, ex alimento publico.C. de offic.præfect.præt. Aphrican.l.in nomine.2. Nullum audeant duces, vel tribuni commeatalem de ipſis dimittere, ne, dum ſibi lucrum ſtudent conficere, incuſtoditas noſtras relinquāt prouincias. Suidas Commeatalem intellexit, dum interpretatur, κομμέατον ἐξόντων λαμβάνοντα τῶ ἀριθμῶν.

COMMENDAM diffinit gloſſ. in verb. Commendare in ca.nemo deinceps.de elect. libr.6. eccleſiæ cuſtodiam alicui commiſſam. cui diffinitioni neceſſariò adiiciundum putem hæc, In tempus, gratia euidentis neceſsitatis & vtilitatis. idq; docuit textus in d. c.nemo deinceps.vbi ſcribit Io.Andreas, Commēdarum genera duo eſſe: nam (ait) quædam eſt in titulū, quædam in cuſtodiam. Commendam, titulum eſſe canonicum, ſcribit eadem gloſſ.

COMMENDARE (vt Papinianus ait) nihil aliud eſt, quàm deponere, l. Lucius.24.D.depoſit. quod Vlpianus probat l.commendare.186.D.de verb.ſignific.Sic accipitur apud Paulum l.Publia.in princ.26.D.depoſiti.& alibi ſæpe. Vnde

COMMENDARE CORPVS dicit Vlpianus l.& ſi quis. §.impenſa.D.de relig.& ſump.fu.pro temporis cauſſa deponere, donec iuſtæ ſepulturę corpus tradatur. Paulus enim l.ſi quis enim.eo.titu.D.oſtendit plerunque corpora temporis cauſſa deponi. Quod & nos docuit vetus libellus Seuero Imp.datus. Oppreſſus neceſsitate corpora eorum fictili ſarcophago commendauerim, donec is locus, quem emeram, ædificaretur. Reiicienda igitur eſt F.Duareni lectio exiſtimantis in d.§.impenſa. legi poſſe condendum, pro, commendandum. Commendare etiā cenſendus eſt & Roma.Pont. Sacerdotia, cùm adminiſtratorem generalem alicuius opulenti templi aliquem conſtituit: cenſetúrque is liberam habere procurationem, modo nimirum reperto, quo (teſte Alciato l. commendare. D.de verb.ſignifi.) citra ius irreuocabilis tituli, ex ſacrorū fructibus ἀλυσιτελῶς luxurientur. Sed & commendat etiam, qui cuſtodiam mandat, vt idem adnotauit, enarrans d. l. commendare. Commendandi verbo, relinqui libertatem non videri, Diocletianus, & Maximianus reſcripſerunt, l. ex verbo. C. de fideicom.libert. Commendare etiam ad homines refertur, apud Vlpianum l.ſi verò non. 12.§. cum quidam. D.manda. ſignificátque quaſi carū committere fidei: vt & apud Terent.in Eunuch. Act.4.Sce.2.

C. Ego me tua commendo, & committo fidei. Atque hoc ſenſu ſe commendare dicebantur vaſalli, cum ſe in fidem & clientelam patroni dicabāt: more (vt videtur) ab antiquis, & Romanorum & Athenienſium inſtitutis tracto, vt diximus ſuprà explicantes ius applicationis. Commendati tamen & recommendati dicebantur, non iidem qui vaſalli, ſed tantum qui ſe in alicuius potentioris fidem & tutelam receperant: qui & Affidati dicuntur. Neapol.conſt. lib.3.tit.7. Vt in terris, inquit, demanij noſtri nulli omnino liceat affidatos vel recommendatos habere.

COMMENDATITIÆ literæ l.pen.D. de acq. rer. do. & apud Macrob.lib.2.cap.4. Accipe, ait, commendatitias: quia illic neminem noſti. Sunt etiam Commendatitiæ literæ, dimiſſoriæ, & quibus clericus dimittitur & abſoluitur à poteſtate ſui Epiſcopi: in quibus perhibetur de vita & ordinibus illius teſtimonium.

COMMENDATARIVS dicitur nudus miniſter, l.Lucius.24.D.depoſit.

COMMENTARIVS principis, ſiue Commentarium, apud Modeſt. in l.abeſſe.32.D. ex quib.cauſ.maio.accipitur vt vult Hotom. pro libro, & ephemeride principis, in quo eorū omnium nomina perſcribit, quibus aliqua Reip.procuratio commiſſa eſt. Budæus in d.l. abeſſe. videtur accepiſſe pro diario ſeu pro libro quem ſibi Principes priuatim facere conſueuerant, quaſi quoddam promptuarium eorum quæ agebant, id eſt ephemeridem actionū ſuarum: atq; inde Commentarios Cæſaris dictos, in quibus res eius in Gallia & bello ciuili geſtæ, non latè & plenè enarrantur, ſed veluti perſtringuntur.

COMMENTARIENSIS adpellatur carcerum cuſtos ac præfectus, ab eo quòd in commētarios eorum qui carcere concludebantur, nomina referebat. ſic accipitur in l.4.de cuſtod.reo. Ad commentarienſem receptarum perſonarum cuſtodia obſeruatióque pertineat.

COMMENTARIENSES etiam adpellantur, quorum manu acta ſubnotantur, quoties apud fiſcum agitur, l.in fraudē 45.§.quoties.D.de iure fiſc. Quoties apud fiſcum agitur, actorum poteſtas poſtulanda eſt, vt meritò iis vti liceat: eáque manu commentarienſis adnotanda ſunt. Erant & in legionibus commentarienſes, vt ex Imperij notitia adparet.

COMMERCIVM (vt diffinit Vlpianus in Epito.tit.19.) eſt vendendi emendíque inuicem ius: hoc ius Theophil. in §.1.Inſt.de inutil. ſtipul. ἐξουσίαν adpellat, hoc eſt poteſtatem. Sic apud Hermogenianum l. ex hoc iure. D.de iuſti.& iur. putat Accurſius pro permutatione accipi. quod & Baldus probat. Alciatus contrà ſentit, exiſtimátque eo verbo omnes cōtractus, etiam innominatos contineri. Non it tamen inficias quin expoſitio Accurſij defendi poſsit. Accurſius autem d.l.ex hoc iure. D. de iuſt.& iure. refert Cōmercium generale verbum eſſe omnium contractuum: cuius ſententia iuuatur l.quòd ſi minor.24.§.1.D. de mino. Sic accipitur Rubric.C.de commerć.& mercato.

Commercium earum rerum non eſſe dicitur, quæ vſibus hominum, dominióque ſubiici, & in obligationem deduci, alienari, & adquiri non poſſunt, l. cum ſeruus.39.§.fina.D.de leg.1.& l.ſi in emptione.§. omnium.D.de contrah.empt.& alibi ſæpiſsimè. Commercium non habere alicuius rei dicitur, qui eius habendæ capax non eſt, l.multùm.34. D. de verb.oblig. Commercio redimi, eſt pretio dato hoſtibus vendentibus, l.ſicut & l.ſi liberum. C. de poſtlim.reuerſ.

COMMILITIVM apud Tryph. l. de hereditate. 19. D. de caſtr.pecul.interpretatur Alciatus lib.4.Diſpunct. cap. 17. militum commercium, & facultatem ipſam, ceu ius, quo vnà militant. F. Hotomanus in Cōmentariis Iuris, ſocietatem interpretatur militiæ, quam inter ſe milites habent. Hęc ſunt verba Tryphonini; De hereditate ab agnato commilitone data, Scæuola noſter dubitabat: quia potuit & ante notus & amicus dare: potuit & non dare, niſi commilitium anxiſſet. Nobis ita videtur, ſi ante commilitium factū ſit teſtamentum; non eſſe peculij caſtrenſis eam hereditatem.

COMMINISCI, ait Varro dictū à con, & mente, cum finguntur in mente, quæ non ſunt. Sic accipi debet l.1. in fi.princip.D.de eo per quem fact.erit. Hinc

COMMENTVM dicitur fictio in mente rei quæ non eſt, Varroni lib.5.Ling.Lati. Sic accipiendum putem in l.

in l.ob hæc verba. D. de iis qui not. infa. & l.2.C. de reb.alien.non alien. & alibi ſæpè. Vnde non ineptè Commentum pro fraude poſuit Pontifex Maximus c.peruenit.1.iuncte ibi glo.ext.de teſtib.cogen. Hinc

COMMENTITIVM ius apud Paulum in 3,ſi pœna. 20. D. de pœn. interpretatur G. Budæus ibidem, quod figmēto,non reipſa ſubſiſtit: id eſt fictitium, nouum, & recens excogitatū,vel non tranſlatitium, non aliunde ſumptum.ex Sueto.in Claud.cap.11.

Commentitiam venditionem in l.2.C.ſi aduerſ.vendit. interpretatur Accurſius commentitiè compoſitam, cum pupillum lædunt, hoc eſt (vt ſignificantiùs rem ſperlam) fictò coloréque quæſito.

COMMINVS in Honor.& Theod.cōſt.l.3.C.de fruct. & lib.exp. accipi debet pro in præſentia,vbi cōminus pro tota die falſò interpretatur Accurſius. Quo verò ſignificatu accepere iidem Impp. eodem accepit & Iuſtin.l.ſi imperialis.C.de nupt. Comminus,pro è propinquo ſumitur apud Tertullianū de carne Chriſti. Accedant,ſit, comminus ad congreſſum. Vnde & pro ſtatim vel ad manus accipitur, vel præſenti pecunia l.ſi quaſi.D.de pigne.act. Si quaſi recepturus à debitore tuo cōminus pecuniam,reddidiſti ei pignus.

COMMITTERE,ait Feſtus lib.3.propriè eſt ſimul mittere. Nunc eo vtimur & pro facere, aut pro relinquere, aut pro incipere. Committere in legem, ſtipulationem & teſtamentū dicuntur,qui aduerſus legem, ſtipulationē & teſtamentū quid faciunt, l. non ſolùm, §.illud. D.de lib.leg. Veteres etiam lege Committere dicebant, M.Fabio libr.7. cap.2. Lege de ſicariis commiſit L. Varenus. Committere in legem venditionis, eſt quid facere quo contraueniatur pacto venditioni adiecto:ſic accipias in l.fi.D.de leg. commiſ. Eodem ferè ſenſu Cōmittere in *Pro ſocio* actione, apud Paulum l.actione. §. Labeo.D. pro ſocio. Committere etiam edictum dicitur qui ei locum facit. Sic accipitur in l. 3. §. ſi quis ex liberis. D. de bo. poſſ. cont. tabul. & alibi ſæpiſsimè. Eodem ſenſu Cōmittere ſtipulationē dixit Papinianus l.Stichum. 95.D.de ſolut.

Committi quoque animalia dicuntur, quoties inter ſe confligunt,l.1.§.cum arietes.D. ſi quad.paup.fec.dic.

Committi etiam ſtipulationem intelligimus, cum id quod per eam promiſſum eſt, debetur, toto tit. D. de verb.oblig.ſicut pœnam committi,cum incurritur & debetur, l.3. D.eod. Hinc & commiſſa obligatio, l.1.§.vlt.D.de ſtipul.ſeru. Et, Commiſſa deuotio capitis,apud Cicer.in ea pro Domo, cum ſe voti reum fateretur,& caput deuotum debere. Eodem ſenſu

Committere pro delinquere,l.1.§.cùm vrbem.D.de offic.præfect.vrb.

Committi fiſco ea dicuntur,quæ ob aliquas cauſas fiſco acquiruntur,vnde tit.D.lib.39.&C.lib.4.de vectig.& commiſ. Hinc

COMMISSA dicuntur, inquit Aſconius, quæ contra teſtatoris voluntatem facta, aut non facta ab herede, multa aliqua pœnáque plectuntur. Et Commiſſa hereditas, in qua ſupple id commiſſum eſt, quamobrem alteri ea debeatur. Atque hinc in Commiſſum res cadere dicuntur pro quibus vectigal ſolutum non eſt,niſi forte id publicanus permiſerit, l.vlt.§. ſiquis. D.de vectig.& cōmiſs. aut res improfeſſæ, id eſt non inſinuatæ apud publicanos,l.vlt.§.quoties.D.eo.Aut denique cauſſa commiſſi eſt, cùm quis hoſtibus, aut barbaris arma vendit,ferrum,cotem,l.cotem.D.eod. l.1.C.de commer. & merc. tum ſiquis aliquid contra præſcriptum legum vendiderit, etiam ſi nō hoſtibus, l.ſiquis.C.de vectig. Commiſſum autem Græcis dicitur τὸ κλεπτοτελωνηθέν.

Commiſſæ hypothecæ dicuntur M. Ciceroni in Epiſt. ad Famil.quæ creditoris factæ ſunt.

Commiſſum factum pro homicidio poſuiſſe videntur Imperatores l.is qui cum telo.C.ad leg.Cor.de ſica.

COMMISSORIA lex dicitur pactio, qua in venditionibus conuentum fuit, vt ſi intra diem dictū pretium ſolutum non ſit,contractus reſoluatur, l.Aemilius.D. de minor.vel in oppignerationibus, ſi ſoluta ſit, creditor debitori rem illi mancipatā remācipet.quæ conuētio Fiducia ab antiquis dicebatur,vt patet ex Paulo li.Sent.11.tit.de leg.cōmiſs. At contractus reſolui ſub conditione dicitur, l.1. D. de leg. commiſ. & videtur ſic vt ſuprà diffiniſſe Vlpianus l.4.D.de leg.commiſ.

COMMODARE in edicto Prætoris in l.1.D.commod. iuncta l.2.D.ſi cert.pet.eſt rem vtendā dare,vt eadem reſtituatur, finito vſu, in quem data fuit. Commodare pro mutuò dare poſuiſſe videntur Imppp.in l.2. C.de iis qui ex pub.ratio. mu. pecu.libr.10. niſi accipientem dicas eandem ſpeciem, idémve aurum redditurum. Potior viſa eſt prior interpretatio,vt primus articulus illius l.2. & rubrica docent. Commodare etiam dixerunt Valentinianus & Valens Impp. l. fundi.4.de fund.patrimo.li.11.C.pro ἰδιοκτητικῶς cedere,iuréque dominij tradere.

COMMODATVM, contractus eſt,quo rem aliquam ita gratis concedimus,vt de ea reſtituenda is qui acceperit teneatur, l.1.§.2. D. de oblig. & act. Inter commodatum autem & vtendum datum Labeo quidem ait tantum intereſſe,quantū inter genus & ſpeciem. commodari enim rem mobilem, non etiam ſoli: vtendam dari etiam ſoli.ſed (inquit Vlpianus) vt apparet, propriè commodata res dicitur, & quæ ſoli eſt: idque & Caſsius exiſtimat. Viuianus etiam habitationem commodari poſſe ait, l.1.D.commod.

Commodati natura eſt, vt gratuitò detur vſus rei: alioqui mercede interueniente, locatio erit,vel cōtractus innominatus, l.ſi vt certò.§.nunc videndum.D.commodati.§. item is cui.Inſtitut. quib.mod.re contrah. oblig.

COMMODVM notiſsimæ ſignificationis fertur. Commodum bonorum poſſeſsionis, in l.ſed & ſi.§. D. de bo.poſ.cont.tabul.dixit Iulianus,quod Paulus adpellauit beneficium, l.4.§.fi.D.eo.titul.

Hæc verba, CVM COMMODVM ERIT, ita interpretatur Sulpitius apud Labeonem, l.auus.79. D.de iur. dot. cum primùm ſine turpitudine, & infamia dari poterit. Proculus,cum ſine incommodo poterit, l.nepos.125.D.de verb.ſignific. Apud Paulum l.ſi dies.21. D.quando dies leg.ced. ſignificare videtur Accurſio vtilitatem: B.Briſſonio voluntatem,id eſt, ſi voluerit. Equidem accipi eo ſenſu putē, quo commodè apud Varronem lib.6.Ling.Lat.cuius hæc verba ſunt: Igitur de originibus verborum multa qui dixerit commodè, potius boni conſulendum, quàm qui aliquid nequiuerit,negligendum,&c. pro aptè,rectè & legitimè,legibus moribúſve conſentientibus. Sulpitij ſanè & Proculi interpretationes tametſi diuerſæ, recipiendæ tamen ſunt. Verba enim pro re accipienda inter omnes conuenit. Commodum Falcidiæ, quartæ loco eſt apud Hermogenianum, l.ſi heres.9.D.ad leg. Falc. Sic Commodum Senatuſconſulti apud Vlpianum, l.5.§.ſi quis rogatus. ad fin.D. de dona.inter vir. & vxo. Commoda præmiorum, pro pecunia quæ propter coronas præſtari ſolet, idque athletis, qui victores fuerunt in ſacris certaminibus, l.commodis. 40.D.de re iudic. Commoda ex tribu, pro liberalitatibus & emolumentis, quæ à tribu obueniunt, l. patronus.D.de lega.3. Commoda primipili, in l.pater 23.D. de adim.leg. & Commoda primipilatus, in l.1.C.de primipil.libr.12. dicuntur ſalaria, quæ primipilo præſtantur. Græcis dicuntur, τὰ λόγῳ παραμυθίας παρεχόμενα. Eodem ſenſu Commoda veteranorum dixit Suetonius in Nerone cap.32.

Commonitorium, in l.a.C.Theod.ſi cert.peta.de ſuffrag.l.vnic.C.de ſuffra. ſignificat adnotationem,& ſcripturam ipſam conuentionis. Nouella 8. σύμβολον vocatur. Sunt qui putent ſine ſcriptura fieri eam conuentionem: verius tamen eſt vt ſcripto fiat. Nam & Κομμονιτώριον, Suidę ſignificat ἐπιςολὴ πρεςαταλὴ ἀποςελλομένη ἐπὶ χώραι quo quis officij ſuſcepti implendi commonetur. Commonitorij autem formulam poſuit Caſsiodorus lib.7.Varia.

Commouere limites, & terminos in lege Mamilia, quam refert Arcadius Auguſt.in lib. de limitibus, eſt loco mouere: quo verbo vſus eſt Tertullianus in lib. de præſcriptione aduerſus hæreticos. Qua poteſtate, Apelles, limites meos commoues? Commouemur quoque mortis periculo, vt & Vlpianus ſcribit l.a.D. de dona.cauſ.mort.

Commotionem tamen pro excitatione principis, cum quis aduerſus mandata facit, poſuit Caſsiodorus lib.7.Variarum, in formula commonitorij.

Commune dicitur, quod omnes ligat: inde lex. Hinc & Communis res, quæ eſt vel cum ſocietate, vel ſine ſocietate. Cum ſocietate, veluti inter eos qui eandem rem emerunt: ſine ſocietate, veluti inter eos quibus eadem res teſtamento legata eſt, l.2.D. commn.diuid. Hinc & Commune præceptum adpellatur Papiniano, l.1.D.de legib. Hinc etiã Commune ius, quod dupliciter accipitur, aut reſpectu proprij iuris, quod quæque ciuitas ſibi conſtituit, cuiuſmodi ſunt conſuetudines ſingularum ciuitatum, de quibus loquitur cap.1.de conſtitu. libr.6. Aut reſpectu iuris gentium, quo omnes populi vtuntur l.1.§.fi.l.omnes populi.9. D.de iuſtit. & iur. quod & idcirco κοινὸν νόμιμον appellatur Ariſtoteli. Communi autẽ iuri priuilegium opponitur, Papiniano l. Centurio 15. D. de vulg. & pupi. Sicque Commune ius, militare, & propriũ aduerſa ſunt, l.conficiuntur.8.§.ſi miles. D. de iur. codic. Paul. libr. 3.Sent. recep. titul.4.§. filiusfamilias. Communi, & creditoris iure vendere ſeparantur l. ſi mandatu.59.§.creditor.D.manda. At propriè Communia omnium eſſe dicuntur, quæ naturali iure omnibus patent, vt aër, aqua, &c. l. 2. & 3. de rer.diuiſ. Communia prædia accipere debemus, ait Vlpianus l.magis puto.§.fin.D.de reb.eo.ſi pro indiuiſo communia ſint.

Communia quædam naturali iure ſunt omnium, quædam vniuerſitatis, quædam nullius, pleraque ſingulorum, quæ variis ex cauſsis cuique adquiruntur, l.quædam.D.de diuiſ.rerum.

Communia veſtimenta ſunt, quibus promiſcuè vtitur mulier cum viro, Vlpianus l. veſtis.23.§. communia. D.de aur.& arg.leg.

Communes ſunt ſtipulationes, veluti Rem ſaluam fore pupillo: Pomponius l.ſtipulationem. §. communes. D.de verbo.obliga.

Communi dividundo actio miſtam cauſſam habens, quæ inter eos redditur, inter quos aliquid commune eſt, vt id diuidatur, §.quædam. Inſtit. de actio. nec ſolum redditur in rebus communibus iure ſocietatis, id eſt inter eos qui pariter eandem rem emerunt: ſed & ſine ſocietate, veluti inter eos quibus eadem res teſtamento legata eſt, l.2. D. communi diuid. Atque in hoc iudiciũ nihil peruenit vltra diuiſionem ipſarum rerũ quæ communes ſint: & ſi quid in his damni datum factúmve eſt, ſiue quid eo nomine, aut abeſt alicui ſociorũ, aut ad eum peruenit ex re communi, l.3.D.eod.

Communiter geſtum à ſocietate longè remotũ eſt & ſine ſocietate fit. l. nam cum tractatu. 32.& l. ſeq. & ſeq.D.pro ſoc.

Communio alia eſt publica & naturalis. cuius fit mentio in l.2.D.de rer. diuiſ. & in §.& quidem, Inſtit.eo. tit. Vbi quędam naturali iure cõmunia ſunt omnium. Talis publica & naturalis communio in paucis admodum rebus vix poteſt retineri, nec admittit iudicium diuiſionis, quia in ſimplicitate naturali manet. Communio alia eſt priuata & ciuilis, vmbram quandam referens naturalis illius communionis. Hæc admittit diuiſionem de rebus priuatis, & dominio noſtro ſubiectis, etiam vniuerſitatis. Imò requirit neceſſariò iudicium diuiſorium, quoniam cõmunio etiam inter paucos parit diſcordiam, l. in re communi. D. de ſer. vrb.præd.l.cum pater.§.dulciſsimis.D.de leg. 2. Vnde ſatis admonemur, quam non fuerat poſsibile, abſolutam illam & ſimplicẽ retinere communionem omnium rerũ, vt nonnulli phanatici ſomniant. Communionem autem rerũ omnium pugnare cum naturali diuinóq; iure Exodi ca.20. ΟΥ ΚΛΕΨΕΙΣ, hoc eſt, FVRTVM NON FACIES, nobis oſtenditur. Nam ſi omnes res nobis ſecundum naturã eſſent communes, hoc eſt, ita vnius ſicut alterius, non poſſet committi furtum contra naturam, quia concederentur iure occupanti: vt etiam nunc habemus quaſdam res communes, quæ furtum non admittunt, quoniam furtum cõmittitur duntaxat in rebus alienis, vel alieni iuris, clam domino, l.1.D.de fur. Statuitur igitur legitima rerum & dominiorum diuiſio, idque iure gentium, l.ex hoc iure. D. de iuſti. & iur. vt vnuſquiſque ſuum habeat, ſitque ſua ſorte contentus: quod Ariſtoteles eleganter, ac omnes Romani Iureconſulti probant, reiecta Platonis falſiſsima opinione.

Compactum in conſtitutione diuorũ Seueri & Antonini l.3. C. de execut. rei iudic. ſtructam collato in vnum conſilio machinationem ſonat. Liuius libr. 6. Vrb.Cond. Vt multo (ait) veriſimilius ſit compacto eam rem, & communi fraude patritiorũ actam. Compactum, à cum & paciſci, éſtque conuentio, vt quis fraudetur.

Comparationis verbo coëmptio ſignificatur, in l.1.C.vt nemi. lic. in coëmpt. libr.10.& l.1. & fi.C.de quibus mun.eo.li.Lib. 57. βασιλικῶν adpellatur συνωνὴ, l. 2. C. vt nemini lic. in coëmpt. Comparationem etiam in l.1.D.priuileg.cred.vel (vt eſt in Pan. Flor.) l.cum bona.16.D.de rebus auctorita.iud.poſ.accipere debemus, æquiparationẽ. Sed & Comparationem pro præparatione & formatione poſitam adnotat B. Rhenanus à Tertulliano in libr.aduerſ. Valẽtinianos.

Comparativum, & ſuperlatiuum haud perpetuò naturam ſuam ſeruare, demonſtrant Doctores in l. cùm pater.§.libertis.§.roga. de legat.2. Albert. citatis locis indicat, & comparatiuum aſſumere vim poſitiui, & viciſsim hunc naturã comparatiui, l.quod Nerua.vbi Zaſius.D.depoſit.vt apud Virg.

Triſtior, & lacrymis oculos ſuffuſa nitentes.

nec immeritò: nam comparatiuo ſignificationem poſitiui ineſſe adnotat Alciatus l.vbi autem. in princ.D. de verbo.oblig.

Compascuus ager, in quo vicinis ius eſt communiter compaſcẽdi. Cicero in Topic. Si cõpaſcuus ager eſt, licet compaſcere. Sic & Feſtus hoc in genere ſcripſit, Compaſcuus ager, relictus ad paſcendum communiter vicinis. Iſidorus libr.15. Etymolog. capi.13. Compaſcuus ager, qui à diuiſoribus agrorũ relictus eſt ad paſcendum communiter vicinis. Scæuola l.pe. D.ſi ſeru.vind. Plures ſaltum communẽ, vt ius compaſcendi haberẽt mercati ſunt. Et paulò poſt: An pars illorum fundorum aliquid iuris ſecum huius compaſcui traxerit.

Compascua Siculo Flacco in libr.de condit. agro. genus ſunt quaſi ſubſeciuorum, ſiue loca, in quibus proximi quique vicini, id eſt, qui ea contingunt paſcua, ius paſcendi habent.

Compedes, vinculum eſt, quo pedes irretiri ſolent.

Dicitur COMPEDITVS homo,& Compeditus,abſolutè,§.ſed pœnæ.inſtitut.de iniur. Compeditum adpellat Theophilus eum,qui in vinculis eſt, & viliſſimo comparatur.

COMPENDIVM eſt breue, & vtile. Hoſtien. in cap.fi. ext.de dol.& contum.in antiq. Compendium temporis,l.debere.§.fin.D.de caſt.pecul. Et Compendium itineris dixit Modeſtinus l. eundem. 16. D. de legationib. Et Compendium edictorum, pro peremptorio edicto poſuit Vlpianus l. nonnunquam. in fin. D. de iudic. Compendij etiã verbo lucrum ſignificari exiſtimant interpretes,l.duo ſocietatem.71. §.duo.D.pro ſocio.l.3.D.de calumniat.l.Iulianus.D. ſi quis omiſſa cauſ. teſt. & alibi ſæpe in Pandect. l.iudices.C.de anno.& tribu.libr.10.l.cum virum.16. C. de fideicom.In cita.§.duob.Iuriſcõs. lucrum à compendio ſeparat·atque id videtur intelligendum,quod quærimus parſimonia. In aliis autem locis μεταφορῶς pro lucro accipi putem. Quod verbum à vetere æris penſandi ritu deriuãt Feſtus libr.4.& Varro.li.4. Ling.Latin.Huic opponitur Diſpendium, l. actione. 65.§.item qui.D.pro ſocio.

COMPENDIARIA, pro breui itinere ponitur in l. 4. D.de itin.actúque priuato. vbi,via, eleganter ſupprimitur:vt & poſuit apud Non.Varro,Hoc,inquit,dico compendiaria ſine vlla ſollicitudine, ac moleſtia dicendi poſſe perueniri ad eandem voluptatem.

COMPENDIOSA ſubſtitutio,vide infrà,Subſtitutio.

COMPENSATIO eſt debiti & crediti inter ſe contributio,l.1.D.de compenſatio. Compenſatio quandoque etiam ſumitur pro deductione & retẽtione,l. in reſtituenda.C.de hered.peti.l.fructus. 7.§. ob donationes.& l.rei iudicatæ.15.§.1. D. ſol.mat. Hanc retentionem adpellant Vlpianus in Inſtit.titu.6. de dotib.& Iuſtinianus l.vnic.§.taceat.C.de rei vxo.actio.

COMPERENDINATIO, eſt,vtriſque litigatoribus inuicem ſibi denuntiatio in perendinum diem.Budæus in d.l. fi. ex Aſconio. Comperendinatio diffinitur in quodam lexico, τριήμερ⊛ ὑπερθέσις, id eſt, triũ dierum dilatio. vnde non immeritò Comperendinatum. rem, iudicium in tertium diem conſtitutum Feſtus libr.16. diffinierit. At quid differat comperendinatio ab ampliatione,vide Ampliatio.

COMPERENDINATI rei dicuntur,qui in criminalibus è cuſtodia dimiſſi,ſuæ ipſius cuſtodiæ commiſſi ſunt,vt aut vrbem carceris loco iuſti habeant, aut aliquam priuatam domum ; vt interdum fit ex perſonarum dignitate,& genere cauſſarum. Budæ.in l.poſter. de orig.iur.D.

COMPELLERE, notiſſimæ ſignificationis eſt. Hinc

COMPVLSOR in l.3.de lucr.aduoca.libr.12. C.Græcis ἐξπιλαρατὴς dictus, in Conſtitutione Græca Anaſtaſij Imperatoris l.fi.C.de exact.tribut.lib.10.qui prouinciales cogebat ad penſitationes ſoluendas : vt colligitur ex d.l.3.& fi.Caſsiodorus libr.1.Var.epiſt.2. Quia non iam compulſorem ad te mittimus, ſed vltorem, ſi aliqua credideris ludificatione tardandum.

COMPETERE verbum Iuriſcoſ.frequens,& familiare,pro aptum & idoneum eſſe. Inde Competere libertates dicuntur,quæ ex teſtamẽto, aliáve cauſſa contingunt,l.Papinianus.in fi. D.de inoffic. teſtam. Et Competit actio,quæ lege data eſt, & alicui conuenit, vel ex contractu deſcendit. Sic Competere certi condictionem dicimus, l. certi condictio. D. ſi cert. peta.

COMPETENS iudex dicitur cuius de re controuerſa iuriſdictio eſt,iuriſve dicendi poteſtas,l.penult.D.de iuriſd.om.iudic. Competens cautela,in l.ſi debitori.D.de iud.id eſt,idonea. Competens pœna,congrua,& ſecundum delictum inflicta,l.3.C.de lucr.aduocat. Competens tribunal, apud quod ius fuit de re cognoſci,l.ſed & hæ. §.1. D.de procur. Eodem ſenſu Competens forum, ex rub. de foro cõpetenti. Competentes vſuræ, in l.1. C. ſi maior fact. alienat. congruæ,& legitimæ,legéque definitæ.

COMPETENTER, pro eo quod eſt, idoneè, c. grauis. de reſtit.ſpolia.in antiq. ſic accipitur apud Vlpian.ſolut.matri.l.ſi cùm dotem.§.eo autẽ tempore. Quatenus,inquit,& filio & patri competenter conſulatur.

COMPETITOR apud Vlpianum l.generaliter. §. ſpurios.D.de decurio. is qui cum aliquo eundem magiſtratum,officium,& honorem petit.

COMPILARE, Feſto auctore libr. 3. eſt cogere, & in vnum condere.Compilare iura, & leges, eſt in volumen redigere:quod fecere Tribunianus & collegæ. Compilare etiam ſignificat, vndique ſubripere, & omnia furtim legere,l.ſacrilegi.D.ad leg.Iul.peculat. Atque deductum videtur, vt vult Turneb. ab Aeolico verbo πιλεῖν, id eſt fur, qui φιλήτης Heſiodo dicitur. Hinc.

COMPILATOREM eum adpellat Iſidorus libr.10. qui aliena dicta ſuis permiſcet.

COMPINGERE,apud Vlpianum l.qui res.§.aream.D. de ſolut.eſt componere,& coniungere:quo ſenſu accipitur & apud Virgilium in Bucol.

Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis
Fiſtula.

COMPITA, loca quæ ſimul petuntur, hoc eſt, adeuntur per diuerſas vias eodem tendentes, vt ſunt triuia, & quadriuia, in quæ plures coëunt viæ, ex Varrone lib.5.Ling.Lat.& Seruio in 2. Georgicon. Sic accipitur in can.de viro.12.q.2.Larum autem ſedes in compitis erat. Nec in vrbe ſolum compita fuerũt, verumetiam in lucis vbi colebantur dij. Papinius : *Idcirco altriis molimur compita lucis.* Sed & in agris. Cicer. 2. de Leg. Lucos in agris habento,& larum ſedes.

COMPLEXVS, in l.triplici.D.de verb.ſig.eſt comprehenſio, cùm vna clauſula complectitur, veluti & nomina & res:qua de re vide infrà,Coniunctio.

COMPLVRIVM adpellatione quatuor compluréſve contineri liquet ex l.is qui cõplures.D.de lega.2. vide item Bart.in l.1.C.ſi rector prouinciæ.

COMPLVRIENA, pro ſæpe,apud Catonem poni ſcribit Feſtus libr.6.

COMPLVVIVM, vt ait Feſtus lib.9. quò de diuerſis tectis aqua pluuia in eundem locum confluit. Varro lib.4.de Ling.Lat.Impluuium,quò impluebat:Compluuium,qua compluebat, vtrumq; à pluuia:vt illud ſit ſuperior pars,hoc inferior.Compluuium tamen in Vitruuio ea pars eſt tecti in cauædio, quæ pluuiam deiicit:vt,Cum iiſdem rationibus trabes & compluuia collocantur.Id enim dicit de excurrente parte tecti,& aſſeribus longius proiectis.

COMPONERE, eſt multas res apta quadam cohærentia,& velut harmonia ſimul ponere, coniungere, & de rebus ſuis diſponere,in l.2.C. de exhib.reis.Sic dicimus componi carmina, leges, ædificia, orationes. Vnde pulchra admodum metaphora, componere cenſemur lites,id eſt concordare,ad bonas conditiones paciſci : quo ſenſu accipitur Compoſitio c.2. de teſtibus.lib.6.& Compoſitò,aduerbialiter,hoc eſt, ex pacto;cuius oppoſitum eſt,Non ex cõpoſito. Componere etiam ſignificat inſtituere,vt in l.2.§.poſtea ne diutius. D. de orig. iur. quo loco compoſitas actiones,pro inſtitutis quibuſdam agendi formis accipere debemus.

COMPOS mentis, qui ſani animi eſt,l.7.C.de curat.furioſi. Terent.in Adelphis,

Vix ſum compos animi, ita ardeo iracundia.

COMPRÆDES, Feſto lib.3.eiuſdem rei populo ſponſores.

COMPROMITTERE in arbitrum dicuntur,qui arbitri ſen

tri ſententiæ ſtaturos ſe hinc inde ſub pœna promittunt, l. ſed ſi.9.D. de arbit.

Compromissvm, eſt conuentio, qua arbitri ſententiæ ſe obtemperaturos inuicem ſub pœna vterque litigator promittit.l.1.& 2.C.de arbit.

Compromiſſum plenvm.in l.quid tamen.§.plenum. D.de arbit.appellatur, quod de rebus controuerſiſque compoſitum eſt, quod & habet doli mentionem, l.ita tamen.in fin.D.eo. Compromiſſum autem ad ſimilitudinem iudiciorum redigitur, & ad finiendas lites pertinet, l.1.D.de recep.arb. Vocantur enim litigatores in ius, offertur libellus, dantur dilationes, recipiuntur teſtes, inſtrumenta, dicitur ſententia in compromiſſo, ſicut in iudicio: quod ſic ita accipi oportet, quando ex compromiſſo ad arbitrum itum eſt, l.ſocietatem.§.arbitrorum.D.pro ſocio. Compromitti verò poteſt in duos, vel plures, vt alterutrius, vel cuiuſtibet ſententia valeat, l.ſed ſi ita compromiſſum. l. non diſtinguemus. §.enim in plures. D. de recept.arbit. Compromitti in plures poteſt, vt vnus ex eis eligatur, qui pronunciet, l.item ſi vnus. §.item ſi plures ſunt.D.eo.titu. Compromitti in duos non poteſt ſic, vt ſi diſſentirent, tertium adſumant: niſi nomineturtertius, d.l. item ſi vnus.§. ſi in duos. In numero impari rectius compromittitur, quia ſi diſſentiant, maior pars inuenitur cuius iudicio ſtabitur. Ibidem.§. principaliter tamen. Vſitatum eſt in duos compromitti, & ſi diſſentiant, magiſtratus cogit eos tertiam perſonam eligere, cuius autoritati pareatur, etiam ſi neutri accedat in pronunciatione. Ibidem. Si in plures fuerit compromiſſum, ſufficit maioris partis conſenſus: modò ſi omnes adſint. Ibid.§. ſi. nam ex pluribus arbitris non poteſt vnus ſententiam dicere abſentibus aliis, l. item ſi vnus.§. item ſi plures.D.eod.titu. Quod de arbitris dictum eſt, idem dicendum de pluribus iudicibus datis, l.ſicuti tribus. D.eo.titu. Compromitti autem de crimine poteſt ciuiliter, l.quid ergo.§.ex compromiſſo.D.de his qui notantur infam. De famoſo aut publico delicto criminaliter ad arbitrum iri non poteſt.l.non diſtinguemus.§.Iulianus. D. de recept.arbit. At vero Compromiſſum ſoluitur, ſi ex pluribus arbitribus alter conuentis vnus ante ſententiam moriatur, ſi cauſa eſt indiuidua: ſin autem diuidua, recurrendum eſt ad diſtinctionem, l.quid tamen.in princ.D.eo.titu. gloſ.& Barto.in l.diem proferre.§.1.D.eo. Nec Compromiſsi generalitas pertinet ad ea, de quibus actum, ſed de quibus diſceptatum eſt, d.§.plenum.

intra Compromiſsi diem vocatus, qui non adeſt, legitima impeditus cauſſa, valetudinis, vel abſentiæ reip. cauſſa, aduerſus pœnæ petitionem tutus eſt, ſi admittat deinde compromitti, d.l. quid tamen. §. ſi quis ex litigatoribus. In eum locum iubendi ſunt litigatores adeſſe, de quo actum, vel vbi compromiſſum eſt, ibid. §. ſi arbiter iuſſerit. Vocatus in aliquem locum inhoneſtum, non tenetur comparere. Ibid.§.ſed & ſi in aliquem.

in Compromiſſo dies ſolet conſenſu partium exprimi, intra quem cauſſa definiatur, l.Pomponius ait.§.ſi.D. de recept.arbit. Quòd ſi compromiſſum ſine die con fectum eſt, neceſſe eſt arbitro diem ſtatuere partibus conſentientibus, & ita cauſſam diſceptare, l.ſed ſi compromiſſum.D.eo.titu.

Compromissi diem proferre. Hæc clauſula nullam aliam dat arbitro facultatem, quàm diem prorogandi. Et ideò conditionem primi compromiſsi neque minuere neque mutare poteſt, l. Labeo ait.§.hæc autem clauſula.D.eo.titu. Diem autem arbiter proferre vel præſens, vel per nuncium, vel per epiſtolam poteſt, l.diem proferre.in princ.D.eo.titu. Prolato die, cautio primi compromiſsi non abſimilis iterum præſtanda eſt, d.l. Labeo ait.§.fina. & l.ſeq. Arbiter ita ſumptus ex compromiſſo, vt & diem referre (in Pandect. Florent. proferre) poſsit, (hoc eſt, retrò ferre, breuiorem ſtatuendo, ad diſceptationem finiendam) hoc quidem facere poteſt inuitis ſeu contradicentibus litigatoribus: referre autem non poteſt, niſi conſentiant, l.arbiter ita. D. de recept.arbit. Licet non valeat ſententia arbitri, poteſt tamé prolatio diei valere, l.Labeo.in princ.D.eod.titu. prorogatio diei non fit conuentione partium in compromiſſo, niſi ſequatur iuſſus arbitri, l.non diſtinguemus. §. dies compromiſsi.D.eo.titu.

ex Compromiſſo non naſcitur exceptio, ſed pœnæ petitio, l.2.D. de recept. arb. Si in compromiſſo fuerit adiecta pœna, non eſt opus ſtipulatione, aut fideiuſſoribus. Si ſtipulatio, vel cautio fideiuſſoria interuenerit, non eſt neceſſaria pœna ad producẽdam actionem, Bartol.in l.diem proferre.§.fi.D.eo.tit. Ex compromiſſo per pactum nudum confecto, adiecta pœna, competit certi condictio, ſiue certa ſit ſumma, ſiue incerta, in id quod intereſt, arg.l. fin.D. ſi quis in ius vocat.non ierit. Ex compromiſſo per ſtipulationem confecto cum pœna, naſcitur actio ex ſtipulatu, ſi incerta fuerit ſumma: vel certi condictio, ſi certa fuerit, Inſtitut. de verborum obligationibus.in princ. & §.fi. Vbi ſine pœna ſimpliciter ſententiæ ſtari per ſtipulationem promiſſum eſt, ibi competit incerti actio, hoc eſt, ex ſtipulatu. Cùm in compromiſſo neque pœna, neque ſtipulatio fuerit ſubiecta, tunc ſi litigatores ſub ſcripſerint ſententiæ, hoc eſt, expreſsè in eam conſenſerint, vel tacitè, id eſt, intra decem dies non contradixerint: & actio in factum naſcitur, & exceptio pacti, i.ne in arbitris. §. ſi quis autem. & l.penult. C. de recept.arbit.

in Compromiſsi pœna vtrum ſit certa, an incerta, vtputa quanti ea res erit, nihil intereſt, l.non autem.D.eo. titu.non diſtinguitur item, minor an maior ſit pœna, quàm res de qua agitur, l.non diſtinguemus. in prin. D.eod.titu. pœna compromiſſa accipitur non ſolùm numaria, verùm etiam alia res vice pœnæ promiſſa, l. litigatores ierunt.§.1. D. eo. titu. Item ſi res apud arbitrum depoſitæ ſunt, vel quantitas certa, eo pacto vt ei daret qui viciſſet, vel vt eam daret, ſi non pareretur ſententiæ. Item ſi ambo debitores paciſcantur, ne petat, quod ſibi debetur, qui ſententiæ non paruerit, l.litigatores ierunt. §.quid ergo.& §.interdum. D.eo.titu.

in Compromiſsis ſtipulatio ſub hac conditione tacita committitur: Si ſine dolo malo ſtipulantis factum ſit, l.ita demum.in princ.D.de recep.arb.iunct.l.conditiones extrinſecus.D.de conditio.& demon.

in Compromiſſo ſi adiiciatur, Si qvid dolo in ea re factvm sit: ex ſtipulatu conueniri, qui dolo fecit, poteſt. Quòd ſi huiuſmodi clauſula adſcripta non eſt, tunc de dolo actio, vel exceptio locum habebit, d.l.ita demum.

ſi Compromittat mulier alieno nomine, non erit pœna compromiſſa propter interceſsionem, l. non diſtinguemus.§.ſi mulier.D.de recept.arb.

Compromissarivs iudex, ex compromiſſo ſumptus, l.cum lege.D.de arbi.l.pen. C. de pact.l.fi.C. de teſtibus.per l.penul.D.de iudic.vel ad quem ex compromiſſo itum eſt, d.l.ſocietatem. l.76. vel (vt Suidas diffinit) ἐκ συνθήκης δύο μερῶν μέσος ἀμφοῖν αἱρεθείς.

Compvlsor, vide ſuprà Compellere.

Compvlsoriales literæ dicũtur, à compellendo. Iudex enim appellationis, quoniam ſuperior eſt, compellere ſolet ad hoc inferiorem iudicem, à quo appellatum eſt, vt acta edat cum refutatoriis. l.à proconſulibus.C.de appella.l.vnic.D.de libell.dimiſs.

Compvtare, in §.item tria. in fin.Inſtitut. de excuſ.

tur. pro ἄνα accepit ibidem Theophilus, quaſi dicas accipitur, intelligitur, cenſenda eſt: Tutela plurium liberorum vna exiſtimanda eſt, ἑκάστῳ (vt ait Theophilus) καὶ μία πιστευθεῖσα. non tamen inficias eo, quin pro connumerari accipi poſsit.

COMPVTATIO, in Gordiani Imp. conſtitutione l. Inſtar. C. de iur. fiſc. lib. 10. Accurſ. pro rationum traditione poni credit; vbi Albericus pro traditione legit redditione. Bartol. l. Platæus, & Odofredus ibidem pro rationum ſubductione, & ad calculum reuocatione accipiunt, & verius, quam Galli vocant *Compte*: & verbum, computatio, non ad eum qui reddit, ſed eum, qui eas ſubducit, & (vt vulgò loquimur) Computum facit, referri debere res ipſa docet.

CONATVM accipere debemus, ad quid faciendum tentationem, & periculum, niſum, & experientiam, Græcis πεῖραν, Gallis, *effort à faire quelque choſe*, qui tamen effectum non habuit. Sic accipi debet in l. 1. in fi. D. quod quiſque iur. Diſputatum eſt variis iuris articulis, an puniendus eſſet conatus. Regulariter definitur non puniri. Ex cauſsia diuerſum ius receptũ ſcio: quo in genere librum ſcripſit Felinus Sandęus, quem ſubiecit Titulo de appella.

CONCAMERATIO, vel (vt in Pand. Florent.) concamaratio, in l. ſi cui ædes. 31. D. de legat. 3. ſtructuræ genus, arcuato opere conſtans, Budæo ex Vitruuio lib. 6. cap. vlti.

CONCEDERE, generale verbum eſſe, vimque ſecundum naturã contractus, cui adiungitur, accipere ſcribit Baldus ad l. non ambigitur. in fine. D. de legibus. cui rei conteſtem habet Concedere pro dare accipi apud Scæuolam, l. vxorem §. 1. D. de leg. 3. itáque ab eodem apertiſsimè explicatur ibidem, & à Baldo d. l. non ambigitur. quo verbo dominij tranſlatio ſignificatur, ex ſententia eiuſdem Baldi, exiſtimantis hoc ita, ſi cauſſa ſubeſſet, vt in legato domus. Cauſſa enim (ait) apta erat ad dominij tranſlationẽ: alioquin committere ſignificat. Eo quoque verbo dominij tranſlatio non ſignificatur, cum vſusfructuarius rem, in qua vtendi fruendi ius habet, alteri fruendam concedit, l. arboribus. §. vſusfructuarius. D. de vſufru. At Concedere pro remittere dixerunt Impp. l. omnium. C. de vectig. & commiſ. Concedere in fatum, pro mori, accipitur in l. 3. C. de iur. delib.

Concedere, pro permittere, temporarium eſt: Cedere, perpetuum, gloſ. in verb. portionibus l. ad eum. D. de donationi.

CONCESSVM dicitur, ſicut datum, legatũ, donatum, quod deductis omnibus expenſis reliquum eſt, l. non amplius. D. de leg. 1.

CONCESSIONE generali non continentur ea, quæ quis non eſſet veriſimiliter conceſſurus, c. in generali. de regul. iur. lib. 6. vbi vide gloſ. & Dinum.

CONCHA apud Vlpianum l. cum aurum. 19. §. pen. D. de auro, & arg. leg. non eſt margaritæ ſpecies, vt putat ibidem Accurſius, ſed belluæ marinæ genus, quæ margaritas parit, vt docet Plinius lib. 9. cap. 35. quam celerrimè creſcere ait, eo. lib. ca. 36. Concha etiam aliud ſignificat Marciano l. Item pictoris. D. de fund. inſtru. accipitur enim ibidem pro vaſculo pictorio, & teſta conchæ.

CONCHYLIVM, in l. ſacri. 6. C. de diuerſ. reſcrip. & l. ſi quis. 6. C. de murileg. libr. 11. & l. 4. C. de veſtib. holober. eo. lib. piſcis genus, ex cuius mortui ſucco inficiebantur veſtimenta regia, Vide Caſsiodorum li. 1. Variar. epiſt. 2. huius proprietatem fuſiſsime explicantem, & qua occaſione vſus eius ad artes ſit ductus. Conchylia autẽ à murice ſeparat l. ſi quis. C. de murileg. Sunt tamen qui dicunt muricem, & conchylium idem eſſe, ſed muricem Latinum, κογχύλιον Græcum eſſe: atq; ſic videtur vſurpaſſe Caſsiodorus loco præcitato. Hinc

CONCHYLIATVS, conchyliis tinctus. Inter conchyliata autem & purpurea hoc intereſt, quòd purpureum inficitur purpuræ flore & buccini ſucco, certo quodam temperamento. in conchyliatis non miſcebatur buccinum, vt Plinius ſcribit. In conchyliata veſte cætera eadem ſine buccino, prætérque eius temperatura, & quæ pro indiuiſo humani potus excremento remedia & medicamina adduntur. ſic enim legi vult Turn.

CONCHYLEGVLOS, qui conchylia legunt, paſsim reperias, quos κογχυλιολόγους Iuſtinia. in Nouellis vocat. De his loquitur Caſsiod. loco iam citato: Quid enim agunt tot artifices, tot nautarum cateruæ, tot familiæ ruſticorum?

CONCILIARI ſignificat amore coniungi, amore nuptias, matrimonium contrahere, in oratione Antonini l. 3. D. de don. int. vir. & vxo. Sed & cõtractis nuptiis, ſi diſſenſerint vir & vxor, & poſteà in mutuam gratiam redierint, conciliari veteribus dicebantur: idque mulierum plerunque opera fiebat. Vnde

CONCILIATRIX, Feſto li. 3. dicebatur quę viris conciliat vxores, & viros vxoribus.

CONCILIVM, Feſto auctore libr. 3. dicitur à populi conſenſu, ſiue à concalando, id eſt, vocando. Concilium enim veteres dicebãt de plebis parte aliqua, quæ in foro ad concionem conueniebat. Hinc Concilium edicere intelligitur, qui non vniuerſum populum, ſed partem aliquam adeſſe iubet, vt ait Lælius Felix apud Gellium libr. 15. cap. 27. Concilium autem aduocare ſeu conuocare dicebatur Trib. pleb. qui concionem ad plebem habiturus eſſet. Cicero in Vatiniana: Num quando tibi moram attulerit, quo minus concilium aduocares, legémque ferres, quòd eo die ſcires de cælo eſſe ſeruatum. Hinc Concilij nomen pro ſynodo, quod tractum eſſe Gratianus ſcribit c. 1. 15. diſtinct. ex more Romano. tempore enim quo agebantur cauſſæ, conueniebãt omnes in vnum, & communi intentione tractabant, &c. vt eſt apud Iſidorum lib. 6. Etymolog. cap. 18. Quo autem tempore cœperint concilia, quæve, & quanta ſit eorum auctoritas, docetur cap. 1. & 2. diſtin. 15. Eorum canones pro legibus haberi Iuſtinianus iuſsit Nouella 131.

CONCILIABVLVM, à municipio, colonia, oppido, præfectura, vico, caſtellóque ſeparatur Paulo libr. 4. Sentent. titu. 6. quid ſit, diſces ex I. Frontino libr. de limitibus agro. de controuerſia territorij loquente. Conciliabulum interpretatur Feſtus lib. 3. locum vbi in concilium conuenitur: quo verbo vſus eſt C. Gracchus apud Gellium lib. 1. cap. 7. Per conciliabula autem & fora Liuius intellexiſſe videtur omnia quæ extra vrbem erant, maiora & minora oppida, caſtella, loca in quibus eſſent conuentus aliqui iuridici. In genere tamen conciliabula loca fuerunt in quibus ius diceretur, quæ foris erant inferiora.

CONCINNARE, vt ait Feſtus, eſt aptè cõponere. Quandoq; veteres vſurpabãt pro facere. Plautus in Captiu. *Qui me inſanum dictis concinnat ſuis.* Hinc

CONCINNATORES cauſſarum, vt habent vulg. exemplaria in l. ne quicquam. §. circa aduocatos. D. de offic. proconſul. quam etiam lectionem agnoſcere videtur Alexander ab Alex. lib. 4. Genial. dier. ca. 15. eos explicans, qui nouas lites ſimulatis captionibus, & cauillis improbis in longum ducere moliebantur, cùm ſibi agere iure non liceret. Concinnare enim (vt ait) dicitur qui rem effictis mendaciis, omnibus lenociniis perpolit.

CONCIPERE, eſt ad certam formulam exprimere, Budæo l. iuſiurandum. 34. D. de iureiur. ſicq; accipiendum putat in l. quicquid. D. de verbo. oblig. Equidem verbũ concipere ſignificare ibidem puté aliquid

animo

snimo adprehendere, tum mente concepta exprimere, & certis verbis comprehendere. Vnde concipere libellos adpellatorios l.1.in fi.D.de adpell. & Concipere iuſiurandum, pro certam iuriſiurãdi formulam præſcribere, l.34.§. ſi de qualit.& §.pen.D. de iureiur. Cic.de Offic.3. Quod ex animi tui ſententia iurauеris, ſicut verbis concipitur iure noſtro, id non facere, periurium eſt. Hinc Concipere ſtipulationem apud Vlpian.l.61.l.71.l.115.D.de verb.oblig.& l.99. ſtipulatori liberum ſuit verba latè concipere. Et Concipere vadimonium, apud Cicer.libr.2.ad Q.fratrem. Negat enim in tanta multitudine eorum qui vna eſſent, quenquam eſſe, qui vadimonium concipere poſſet.

Conceptis verbis iurare, id eſt, dictatis à deferente iuramentum. Bud.d.l.iuſiurãdum. Idem appellatur, præire verba iuriſiurandi. Conceptis verbis peierare, eſt inexpiabili periurio ſeſe contaminare. Bud. in l. iuſiurandum & ad pecunias.D.eo.

CONCEPTIO dicitur formula apud Paulum l. libellorum. in princip.D. de accuſ.& Ciceronem lib.2. de inuention. Et omnis conceptio priuatorum iudiciorum concipitur. Sic Stipulatio dicitur Conceptio verborum, l.ſtipulationum.§.1.D.de verb.oblig. Conceptio iuriſiurandi apud Vlpianum l. iuſiurandum.34.§.ſi de qualitate. D. de iureiu. Conceptionem autem à formulis ſeparat Paulus noſter in libr. Sententiarum l.actio.47.D. de neg.geſt. & pro inſtitutione, & compoſitione, & expreſsione poſuiſſe videtur.

CONCEPTÆ in bonum, & æquum actiones apud Gaium l.eas.8. D. de capit.minut. ſunt quæ ex bona fide deſcendunt, quæve bonæ ſunt fidei, cuiuſmodi eſt actio de dote. Conceptæ in rem ſtipulationes, l.5.D.vſufr. quemadmodum caueat. Concepta pœnæ nomine actio, quæ ex delicto naſcitur, l.præter.9. §.fin.D. de reb. auct.ind. poſsid. Concepta in dolum actio, dicitur in factũ, l.huius actionis.9.D. quod falſ.tut.auct. Eodem ſenſu accipitur apud Iuli. Paul. libr.5.Sentent. tit.7. Conceptum furtum (vt Iuſtinianus diffinit in §.conceptum.Inſtit.de obli. quæ ex delict.naſcunt.) cum apud aliquem, teſtibus præſentibus, furtiua res quæſita inuenta ſit: quam diffinitionem ſumpſit ex libr.2.Sentent. Pauli tit.31. cui adiecit, Teſtibus præſentibus. Conceptæ feriæ Varroni lib.5.Ling.indictæ, & lege, aut à principe præſcriptæ. Et conceptiuus dies ibidem.

CONCLAVA in edicto Prætoris l.1.D. de vent. inſpic. & l.quod conclaue. D. de dam.inf. locus ſecretior domus. Terentius in Eunuch.

Dum adparatur, virgo in conclaui ſedet. Conclauia eodem ſenſu dixere Varro, & Feſtus.

CONCRATITIVS, vide infrà Cratitius.

CONCVBINA, eſt mulier quæ cõſuetudinis, non matrimonij cauſſa retinetur, arg.l.34.D. de adul. Vel dicebatur ea, quam quis non mariti animo, ſed concubitus tantum cauſſa, ſine ſtupri tamen crimine, flagitióve domi habebat. Huius autem diffinitionis particulas & rationes fuſiſsime explicat Hotom. in Comment. Iuris. A Græcis παλλακὴ dicitur. Atque de hac extant duo titu. D. & C. de concub. Labeo apud Paulum l.144.D.de verb. ſignific.vero nomine Amicam appellari ait. Eam ab vxore ſolo delicto ſeparari placuit Paulo libr.2. Sent.titu. 20. quo loco quædam exemplaria habent delectione, alia derelicto, alia delicto, alia delectu: & hanc poſteriorem probãt Iac.Cuiacius, & F.Hotomanus, moti Pauli reſponſo l.pen. D.de concubinis. quæ lectio etſi probari poſsit, ea tamen, quæ delicto habet, reiicienda non eſt, ex Sententia Pauli libr.2.tit.20. Cum vxore enim concubinam habendam non eſſe ſcribit. Harum autem aliæ libertæ fuerunt, aliæ ingenuæ, aliæ ſeruæ. de quibus vide in d.tit. In quibus autem vxor à concubina differat, vide apud Hotom. loco præcitato, ſex earum differentias explicantem. Vide Pellex.

CONCVBINATVS, ea coniunctio ſine matrimonio dici cœpit, l.ſi prædia.D.de dona.inter vir.& vxo.& l. fin.D.de diuort.l.3.D.de concubi.

CONCVRATORES, qui ſimul eandem curam adminiſtrant, l.actus.19.D.de adminiſt.tut.l.3.§. quæri.D. de ſuſpe.tut.

CONCVRRENS quantitas, in l. cum alter.D.de compenſat. dicitur quæ vtrinque æqua eſt, vt probari poteſt ex l.12.D.eo.

CONCVRSV partes habere dicuntur in legatis, quibus eadem res, vel ſint duo vel plures, in ſolidum legata fuit, l.1.§. interdum. D. de vſufr.adcreſc. l.plane. §. ſi coniunctim.D.de leg.1. Atque hi legatarij re coniuncti dicuntur: alij quorum partes ab initio factæ ſunt, verbis coniuncti, l.re coniuncti.89.D.de legat.3.l.triplici.D.de verb.ſign. Vide infrà, Coniunctio.

CONCVTERE, eſt terrore poteſtatis aliquid ab aliquo extorquere. ſic accipitur in l.illicita.§.§. illicita. D. de offic.præſid. & l.4.C.ad leg. Iul.repet. Cice.Tuſc.4. Terror definitur metus concutiens. Hinc

CONCVSSIONIS crimẽ contrahitur, quoties aliquid terrore poteſtatis illicitè extorquetur, & aufertur, l.1. & 2. D. de concuſ.l.3. C. de condi.ob turp. cauſ. Sed & quod per euidentem calumniam ſpecie trãſactionis extorquetur, in concuſsionis crimen cadit, l.1.§. pen.D.de calumniat. Concuſsionis rei ſunt, pœnáque legis Corneliæ teneri iubentur, qui in accuſationem innocentium coierint, &c.l.2.de concuſs.D.

CONDEMNARE, pro condemnationem aduerſus aliquem obtinere, & (vt Iuriſcoſ. loquuntur) iudicatum debitorẽ facere, l.2.D.de admi.tut. Si tutor condemnauit, ſiue ipſe condemnatus eſt. Sic l.furti.6.§. mandati. D. de iis qui not. infa. Cicero pro Roſcio Com.hunc per iudicẽ condemnabis. Eodem ſenſu Condemnationem facere dixit Gordianus l. quamuis.8. C. de pigno. Condemnari ſummæ, pro, in ſummam, accipere debemus apud Pomponium l.ſed hoc ita.22. D. de re iudic. & pecuniæ dixit Paulus l.ſi ita.39. D. de oper. libert. Condemnare ſponſionis apud M.Ciceronem in Orat. pro Cæcinna, pro eo quod dicimus, ob ſponſionem factam. Condemnare reliquo, l.1.D. arb. furt. cæſa. Sed Trebatius ita vtramque dandam, vt iudex in poſteriore deducat id quod ex prima conſecutus ſit, & reliquo condemnet. Sunt tamen qui ibi legant, ex reliquo.

CONDEMNATVM accipere debemus eum, qui ritè condemnatus eſt, vt ſententia valeat. Cæterùm ſi aliqua ratione ſententia nullius momenti ſit, dicendum eſt condemnationis verbum non tenere, Vlpiano l.4. §.condemnatũ.D.de re iudic. Sic damnatus ille cenſendus eſt, ſi ſententia teneat.l.2.§.fin.D.de pœnis.

Condemnatus certam quantitatem, l.fideiuſſor.45. D. de fideiuſs.certã pecuniam l.poſt mortem.5.D.quan. ex fact.tut. quibus locis eleganter per ἐκλείψιν ſupprimitur præpoſitio in, vel ad, quas vulgatis codicibus interiecerunt, qui elegans hoc dicendi genus non norunt. Vocum autem multarum ἐκλείψεις videas in Pandectarum, ſeu Digeſtorum libris.

CONDICERE, Feſto lib.3. eſt dicendo denũciare: hinc. Imper.§.adpellamus.Inſt. de action. Condicere priſca lingua eſt denuntiare: nunc verò abuſiuè dicimus Condictionem, actionem in perſonam eſſe, qua actor intendit dari ſibi oportere. nulla enim hoc tempore eo nomine denuntiatio fit. Condicere etiam eſt ſimul dicere, vt fit in pactionibus. Pomp.l.66. D. de contr. empt. In vendendo fundo, quædam, etiam ſi non condicantur, præſtanda ſunt. hinc Condictum Feſtus lib.3. interpretatur ſimul dictum. Condicere

igitur eſt dien locúmque communi conſenſu conſtituere, quo quid fiat. Sic Cicero, Condicere alicui cœnam, pro indicere cœnam & denuntiare ſe affuturum. non, vt vulgo placet, pro inuitare ad cœnam: Craſſus (inquit ille in epiſt. ad Lentulum) vt quaſi teſtata pop. Rom. eſſet noſtra gratia, penè à meis laribus io prouinciam eſt profectus. Nam cum mihi condixiſſet, cœnauit apud me, in mei generi Craſsipedis hortis. Suetonius etiam in Tiberio eo ſignificatu vſurpauit: Claudio libidinoſo ac prodigo ſeni cœnam ea lege condixit, ne quid ex conſuetudine immutaret, aut demeret. Sed & in libris Iuriſconſultorum CONDICTIO (vtibidem Feſtus ſcribit) in diẽ certũ eius rei, qua de agitur, denuntiatio. Moris enim fuiſſe, vt iudicio à Prætore conſtituto, diem ex ſuo commodo litigatores ſumerent, quo in iudicium venirẽt, vetera illa demonſtrant apud Plautũ in Curculione, & Gellium lib. 16. cap. 4. Si ſtatus cõdictúſve dies cum hoſte. Itaque Condicere aliud fere nihil eſt quàm denũciare, vt liquet ex Cicer. loco in Orat. pro Comœdo. Quod temere commiſiſſes in iudicium vt denuntiares, rogaſti vt ignoſceret, te adfuturum negaſti. Hinc Aſconius Verrina 3. Comperẽdinatio eſt, ab vtriſque litigatoribus inuicem ſibi denuntiatio in perẽdinum diem. namque cum in rem aliquam agerent litigatores, & pœna ſe ſacramenti peterent, poſcebant iudicem: qui dabatur poſt tertium diem: (ſic enim legendum, non triceſimum) quo dato, deinde inter ſe in perendinum diem, vt ad iudicium venirent renunciabant. Eodem pertinent illæ notæ apud Valerium Probum, I.D.T.S.P. In diem tertiũ ſiue perendinum.

CONDICTIONIS adpellatio prima omnium eſt, per quam formulæ in perſonam perſequendi ſignificatæ ſunt, à denuntiando. Nam quicquid exigebatur ab aliquo dandum vel faciendum, id olim dicebant condici, §. adpellamus. Inſti. de actioni.

Condictio ſemper eſt dicta actio in perſonam, l. actionum. 25. D. de oblig. & act. ſicut & nunc eam ſignificationem retinet. Hoc tantùm intereſt, quòd ſollennis olim obſeruabatur, quæ noſtris quoque temporibus eſt conuenientiſsima, per l. quidam. D. de ſer. vrb. Theoph. in §. adpellamus. Inſtitut. de except. demptis verborum formulis: vt, cùm quis perſonaliter eſſet obligatus, tum is ſolebat admoneri, denunciato die, quo aut ſoluendum, aut in iudicio ſiſtẽdum illi eſſet. Commeminere huius rei etiam Accurſ. Ange. & Iaſ. d. §. adpellamus. Notandum autem id factum adhibito ſaltem vno teſte, ſecundum formam prædictam.

Condictio, & Vindicatio, ad rei recuperationem pertinent, Gaio in l. ſi pignore. §. cum furti. D. de furtis.

CONDICTIONES in iure noſtro variæ memorantur. Quædam enim adpellatur Condictio ex lege, quæ alias, Condictitia ex lege nominatur: ſecundum Azonem eo. tit. locum habet, quoties ex noua lege deſcendit obligatio, nec in eadem lege cautum eſt, quo genere actionum experiatur: quæ pro varietate cauſſarum, nunc ex contractu, nunc ex delicto naſcitur, & ſic non ſtatuitur vel cauetur qua actione agatur. vide l. 1. D. de cond. ex lege.

Condictio furtiua competit domino rei contra furem, eiúſque ſucceſſores, ad ipſam rem perſequendam, vel æſtimationem eius, quanti plurimi fuerit poſtquàm ablata fuit, eo quòd fur ſemper eſt, & fuit in mora.

Condictio indebiti competit ei, qui per errorem indebitam pecuniam ſoluit alicui, credens ei teneri, cùm non teneatur: vel cùm à procuratore ſuo ſoluta eſſet ipſo ignorante: vt liquet D. de iu. & fac. igno. l. Iuris ignorantia. Vide etiam tot. titulo l. de condi. indeb. C. & D.

Condictio liberationis competit ei, qui quod omnino non debuit, promiſit.

Condictio cauſſa dati, (ſic enim legendum videtur, non data, ex l. 5. v. in hac. D. de præſcr. verb.) cauſſa non ſecuta, actio eſt in perſonam, per quam repetuntur ſcilicet cauſſa data, id eſt ſub cauſſa, vt eſt ſcriptum l. pe. hoc tit. quod Græci, ἐπὶ τῇ συνθήκῃ, ſi ea cauſſa ſecuta non ſit. Cauſſa do, quod do vt Romam eas. Cauſſa non ſequitur, ſi non Romã eas. Eadem dicitur, Cõdictio ob cauſſam, vel condictio ob rẽ dati re non ſecuta, ſimilis cõdictioni ex mutuo, vel potius condictio ex promutuo. Quid enim aliud eſt quod ob rem datur, quàm prorogatio ſiue datio in anteceſſum? Omnis autem prorogatio promutuum. Condictio verò ob cauſſam datorum, vt vult Azo eo. tit. locum habet, vbicunque duo contractus innominati interueniunt, ſcilicet, do vt des, facio vt facias. In illo autem contractu innominato, ſcilicet do vt des, datur actio de dolo. Et prout alij dicunt, tunc competit ad rem petendam, quæ ob cauſſam honeſtam, vt potè in cauſſam futuram vel præteritam, data eſt, cauſſa non ſecuta. Poteſt enim condici cauſſa non ſecuta, ſi pœnituerit dantem re integra. Si verò dediſti decẽ, vt Bononiam irem, & aliquid, quod erogaui ad profectionem, exprimam, habes condictionem, Ita tamen vt præſtetur mihi indemnitas. Quia autem ex obligatione, quæ re contrahitur, & non conſenſu, perficitur hæc condictio, minima eſt: quia res ad aliquem profecta ſine conſenſu vtriuſque, contra eundem aſſenſum petitur & repetitur.

Condictio dati ob turpem cauſſam, eſt per quam repetimus ea, quæ dedimus alteri, cauſſa non ſecuta, ob quam data ſunt, ſi turpitudo tãtum ex parte accipientis verſetur. Alioquin ſi ex parte dãtis, vel ſi vtriuſque, repeti non poteſt, quia in pari cauſſa turpitudinis potior eſt conditio poſsidentis. c. In pari. de reg. iu. lib. 6. & ſecundum Azonem eo. tit. ponitur exemplum: Ego dedi tibi vt ſacrilegium non faceres: ab hoc enim debuiſti abſtinere nullo tibi dato. Et ideò etiam cauſſa ſecuta poſſum petere quod tibi dedi. Eſt & de condictione ob iniuſtam cauſſam. In hac, cauſſa pro principio accipitur, vt ſi quid detur ex ſtipulatione per vim extorta: in illa pro fine, vt ſiquid detur vt contingat aliquid quod ſit contra bonos mores. vide D. de cond. ob tur. cau.

Condictio ſine cauſſa competit, quando aliquid primò ex iuſta cauſſa eſt apud alterũ, ſed poſtea per aliquem effectum eſſe non debet. Verbi gratia, Mutuaſti mihi centum, feci tibi inſtrumentum, in quo confeſſus me tibi teneri, ſoluo tibi: modò inſtrumentum obligatorium eſt apud te ſine cauſſa, per quam repetam ipſum. Competit ergo condictio ſine cauſſa, finita cauſſa, ex qua res ad aliquem peruenit ex cõtractu, qui iam finitus eſt, vnde videtur deſcendere, nec inde quòd expirauit adhuc cauſſam ſubſiſtendi habere. Item ſi ſine cauſſa penes te res eſt, quam non habes per contractum, & ita nec ex contractu, nec ex maleficio es obligatus mihi. Etiam locum habet, vbicũque ſine cauſſa aliquid, quod apud te eſt, mea intereſt me habere: qua de re extat. tit. de condic. ſine cauſ. D.

Cõdictio Triticiaria, ſiue Triticiana, arbitraria eſt, quia æſtimat in ea iudex rem arbitrio ſuo quæ petitur, habita ratione loci & temporis. Datur ergo ius rei quæ petitur æſtimandæ cauſſa. Porro æſtimationem recipiunt res omnes, præter pecuniam numeratam. nam æſtimat ipſa res cæteras, non æſtimatur, aut ſaltem non indiget æſtimatore, cum ſit eius æſtimatio conſtans & certa. ea re pecunia numerata in condictionem triticiariam non cadit: cæteræ res omnes cadunt, quæ pondere vel menſura conſtant, mobiles, vel immobiles, corporales, vel incorporales, & fundi, ſiue proprietas debeatur fortè ex teſtamẽto, vel ex ſtipulatione, ſiue emphyteuſis, & res etiam ſua, ex cauſsis quibus

bus rem ſuam dominus condicere poteſt. quod ita enumeratis variis generibus rerum Vlpianus exequitur l.1.D.eo. propterea quod dubitari poterat, an tot res complecteretur condictio quæ nomen à tritico habet. Sed inditum eſt nomē tale caſu quodam, vt adnotat Cuiac. in Paratitl. ex Stephano, quia in antiqua formula huiuſce condictionis, quoties ſcilicet ſua cuique actioni conſtituta erat formula, tritici fiebat mentio: propterea quód qui hanc actionem ſibi dari prius poſtulauerat, forte ei res erat de æſtimando tritico. Quoniam autem notatu hoc dignum eſt, nec à quoquam adhuc adnotatum, apponam ipſa Græcorum verba: ἰστέον δ' ὅτι φησὶν ὁ Στέφανος ἐν ταῖς παραγραφαῖς, οὕτω λέγεται τριτικιάριος, ἐπειδὴ ἐν τῇ κατὰ τὸ πάλαι πολιτευόμενον αὐτοῦ φόρμουλα, τρίτικι οὐκ ἔκειτο μνήμη. ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἐν τῇ παλαιᾷ φορμούλᾳ καὶ τῷ τύπῳ αὐτοῦ, ὅντινα τὴν ἀρχὴν ἐνοτώθη παρὰ τῶν νομικῶν, μνεία γέγονε τρίτικι, ἤγουν σίτου, τυχὸν ἀνάγοντες τινὲς σῖτον αὐτῷ διαφέροντα κατεῖχον τινὰ παρὰ τὸν νόμον, καὶ πρὸς τὸ τοιοῦτον φάκτον τυπωθέντος τοῦ τριτικιαρίου κονδικτικίου. Triticariæ autem condictionis & condictionis certi longè alia ratio eſt, licet deſcendat vtraque ex eadem cauſſa: nam per illam omnes res certæ vel incertæ petuntur: per hanc condictionem certi, id eſt ſi certū petetur, non res incorporales ſiue incertæ. hæc enim actio eſt ſtricta, id eſt ſeruit in ea iudex ſcripturę contractus, & petitioni actoris, ſui arbitrij impos.

Condictio quædam eſt certi, quædam incerti. Condictionem certi adpellat Vlpia. l. certi condictio. D. ſi cert. pet. quæ competit ex omni cauſſa, ex omni obligatione ex qua certum petitur, ſiue ex certo contractu, ſiue ex incerto. Certi condictionem in generalem, & ſpecialem quidam deducūt, vt ſcribit Accurſ. l.1.D. ſi cert. pet. quam diuiſionem probat Barto. d.l. certi. aliis vnam tantum eſſe aientibus. vtri verius dixerint, ipſe diſpice. Condictio incerti, per quam incertum petitur, quam commemorat Paulus l. ſi tibi. 8. D. de actio. empt. vt ſeruitus imponatur, quæ debebatur, vel vt condicatur liberatio, l. ſi heres. 5. D. eo. Atque illius quidem hæc formula eſt: SI PATERET Aurelium Licinio ſtipulanti centū ſpopondiſſe, tum Aurelius centum Licinio dare damnas eſto. Huius verò hæc: SI PATERET AEmilium Cornelio ſtipulanti hominem ſpopondiſſe, tum quantum ex eo ſtipulatu Cornelio AEmilium dare facere oportebit, tanti Aemilius damnetur.

CONDICTIO ex lege, quæ & Condictitia ex lege nominatur, generalis omnis perſonalis actio dicitur, quę ex obligatione naſcitur, quam noua quædam lex introduxit, quæ quo genere actionis agendum eſſet non cauit, l.1.D. de cond. ex lege. vt condictio ex lege Iulia l. dotalem. l. ſi vero. & ſeq. D. ſol. mat. Condictio ex l. Cincia l. 21. D. de donat. De hac etiam vide ſuprà.

Condictio ex ſcriptura, Inſtitut. de liter. oblig. & l. 14. C. de non num. pecun. eſt actio in perſonā, per quam is qui ſe pecuniam alicui debere ſcripſit, ſiue ea numerata ſit, ſiue non ſit, ſoluere cogitur: dum tamen ſi data non ſit pecunia, actio poſt biennium intēdatur. nam antea non numeratæ pecuniæ exceptione excluditur.

Condictionis actionem dixit Antoninus l.1.C. de condictio. indeb. Et Condictionis ius idem l. 1. C. de condi. ob cauſ.

CONDICTITIA actio, qua quid repetitur, l. qui ſe. 7. de condict. cauſ. dat. cauſ. non ſeq. & alibi ſæpe. Condictitia ſimpliciter l. ſi duo. 13. §. Iulianus. D. de iureiur. Atque nihil aliud eſt quàm condictio.

Condictitiam legem, dixit Iuſti. Nouell. 162. θᾶσσον τῦπον καὶ ἀσυμφανῶς, &c.

CONDITIO, ſiue (vt in Pand. Flor.) Condicio, variè à variis diffinitur. Conditio, ait Accurſius rub. D. de condit. & demonſt. eſt ſuſpenſio, cuius de futuro defectus, vel confirmatio pendet. quam diffinitionem Azo in Summ. C. de cōdit. inſert. probat, apud quem conſummatio, pro confirmatio legitur. Bart. l.1.D. de condi. & demon. reiicit eam diffinitionem, dátque aliam in hæc verba: Conditio eſt quidā futurus euentus, in quem diſpoſitio ſuſpenditur. Alciatus l. debitori. C. de pact. ait eſſe qualitatem, qua quid condi, id eſt fieri actum eſt. Hotomanus, Conditio, inquit, eſt lex negotio adpoſita, vnde ipſius euentus pendet. Equidem Bartoli diffinitionem veram putem l. vnic. §. ſin autem aliquid ſub condi. C. de cadu. toll. iuncta l. cum ad præſens. 37. D. ſi cert. pet. Euentui ſubiicit d. §. ſin autē aliquid. & poteſtatiuas, & fortuitas & mixtas. Lex verò, in facto. D. de condi. & demonſtra. in euentu ponit, quæ obtingunt, id eſt fortuitæ ſunt. Ideóq; ita diffinire tentabam: Conditio eſt lex adpoſita hominum actibus, eos ſuſpendens.

Conditionum variæ ſunt diuiſiones. Iuſtinianus d.l. vnica §. ſin autem aliquid. diducit in poteſtatiuas, caſuales & mixtas. Ac poteſtatiuas quidem quæ in l. 11. D. de cond. & demonſt. promiſcuæ appellantur, quòd poteſtatiuarum nulla ferè ſit quæ & non poſsit eſſe non poteſtatiua, l. 4. §. puta. D. de her. inſt. Caſuales verò, non promiſcuas: nam caſualis quæ eſt, non poteſt eſſe poteſtatiua: veluti, Si fulſerit cras, ſi tonuerit. At miſtas, non eas quas vulgo malè accipiunt pro promiſcuis, ſed eas potius cuius euentus pendet ex caſu: veluti, Si Titio reuerſo ab hoſtibus 10. dederit. Communis igitur, non promiſcua. Hęc Cuiac. Obſe. li. 14.

Conditionum (ait Paulus lib. 3. Sentent. tit. 4.) duo ſunt genera: aut enim poſsibilis eſt, aut impoſsibilis. Poſsibilis eſt, quæ per rerum naturam admitti poteſt: impoſsibilis, quæ non poteſt. Quarum altera ex euentu expectatur, altera ſubmouetur. & vide Viglium §. impoſsibilis. Inſtit. de hered. inſtit.

Conditio alia certa eſt, alia incerta. Certa conditio eſt quæ omni modo extatura eſt: veluti, Si intra Kalendas digito cœlum non tetigero, l. in illa ſtipulatione. D. de verb. oblig. Item, Siue nauis ex Aſia venerit, ſiue non venerit, l. neceſſariò 8. §. 1. D. de peric. & cōmod. Incerta conditio eſt, quæ an impleatur incertum eſt: vt, Si nauis ex Aſia venerit. Dubium eſt enim, vtrum ventura ſit nauis, an non.

Conditiones vel in pręſens, vel in præteritum, vel in futurum conferuntur. Sed eæ demum poteſtatem conditionum obtinent, id eſt in euentum aliquem negotium ſuſpendunt, quæ in futurum conferuntur, l. cum ad præſens. & l. itaque. D. de reb. cred. Quæ conferuntur in futurum, aliæ in caſum & euentum incertum, aliæ in arbitrium conferuntur. Illas caſuales, has poteſtatiuas adpellauit Iuſtinianus, d. §. ſin autē aliquid. Quæ in arbitrio noſtro ſitæ ſunt, promiſcuas vocat Paulus l. ſi iam facta. §. 1. D. de condi. & dem. Conditiones præterea facti eſſe dicuntur, quæ in facto conſiſtunt, & in faciendo verſantur, ad differentiā earum quæ in dando conſiſtunt, l. ſi cui purè. §. 1. D. ad Trebel. l. ſeruus. D. de ſolutio. Quædam verò conditiones iuris ſunt, id eſt, ex iure veniunt, de quibus l. multum. 21. D. de condi. & demonſtra.

Conditiones dicuntur iniici, l. ſi quis. 12. D. de manu. teſta. Adſcribi, variis iuris locis. Dari, l. ſi quis. 35. §. 1. D. de acq. hered. Pendere, ſuſpendi, exiſtere, impleri, euenire. Et è contrario deficere, & extingui.

Conditiones agrorum ſunt qualitates, l. 1. §. denique. D. de aqua & aqu. plu. arcen. quas explicat Siculus Flaccus lib. de conditio. agro. Conditio quoque ſponſaliorum, nuptiarúmque coniunctionem ſignificat, quod Galli vocant *party*, l. cap. 19. in vulg. incip. qui liberos. D. de rit. nupt. Seneca lib. controuerſ. Conditionem nuptiarum illi inuentam cum alio nullo

modo poſſet. Conuecta Conditio (inquit Feſtus li. 3.) dicebatur, cum primus ſermo de nuptiis, & earum conditione habebatur: ſic accipitur in l. vltim. D. de ſponſal. Itaque in renuntiatione ſponſalium hæc verba probata ſcribit Gaius l. 2. de diuort. Conditione tua non vtor.

Conditio hæc, SI IN CAPITOLIVM ASCENDERIT, ſic recipienda eſt, cùm primum potuerit Capitolium aſcendere, l. hæc conditio. D. de condi. & demon.

Conditio à demonſtratione hoc differt, quòd demonſtratio plerunque factam rem oſtendit, conditio futuram, l. ſi nominatim. D. eo.

Conditio libertatis leuiſsima ea intelligenda eſt, quæ ad libertatẽ perducit, quamuis natura grauior & durior ſit, l. leuiſsima. D. eo. tit.

Conditiones extrinſecus, non ex teſtamento venientes, id eſt, quæ tacitè ineſſe videantur, non faciunt legata conditionalia, l. conditiones extrinſecus. D. eo. tit.

Conditio qualis poſita fuerit, multum intereſt. Nam aut in præteritum concipitur, veluti, SI Titius conſul fuit. Aut in præſens, vt, SI Titius conſul eſt. Aut in futurum, veluti, SI Titius conſul erit, l. cùm in ſecundo. D. de iniuſt. rupt. irrit. fact. teſtam. Conditionum autem quæ in futurum conferuntur triplicem naturam deſcribit Marcianus l. 91. D. eod. Quaſdam enim pertinere ait ad id tempus quo teſtator viuat, vt, TITIÆ, ſi mihi nupſerit. quaſdam ad id quod poſt mortem futurum ſit, vt, SI AD exſequias funeris mei venerit. quaſdam ad alterutrum, vt, SI filio meo nupſerit.

Conditionem ponere, Concipere, Adſcribere in tempus, vel ad tempus. Ibidem.

Conditio pro impleta habetur, ſi ita heres inſtitutus ſim, SI decem dedero, & accipere nolit cui dare iuſſus ſum, D. de condit. inſtit. l. ſi ita heres. 3.

ſub Conditione impoſsibili, vel alio modo (in Pand. Flor. pro modo legitur mendo) factã inſtitutionem, placet non vitiari, l. 1. D. eo. titu. Quæ ſub conditione iuriſiurandi relinquuntur, à prætore reprobantur, l. quæ ſub conditione. D. eo. Non videtur enim defectus conditione, ſi parere conditioni non poſsit. Implenda eſt enim voluntas, ſi poteſt, l. quæ ſub conditione. §. quoties heres. D. de condi. inſt.

Conditiones contra edicta Imperatorum, aut cõtra leges, aut quæ legis vicem obtinent, ſcriptæ, vel quæ contra bonos mores, vel deriſoriæ ſunt, aut huiuſmodi, quas Prætores improbauerunt, pro non ſcriptis habentur, l. conditiones contra. D. eo. Paulus libr. 3. Sent. tit. 4. contra bonos mores, veluti, SI ab hoſtibus patrem ſuum non redemerit: &, SI parentibus ſuis patroniſve alimenta non præſtiterit, l. conditiones quæ. D. de conditionibus inſtitu. Nam quæ facta lædunt pietatem, exiſtimationem, verecundiam noſtram, & (vt generaliter dixerim) contra bonos mores fiunt, nec facere nos poſſe credendum eſt, l. filius qui. D. eo. tit.

Conditio hæc, SI vxorem duxerit, SI dederit, SI fecerit, ita accipi plerunque debet, quòd per eum non ſtet, quò minus ducat, det, aut faciat, l. vter ex fratribus. D. eodem.

Cõditio hæc, SI ALEXANDRIAM PERVENERIT, poteſt & nõ eſſe in arbitrio, per hiemis conditionem: poteſt & eſſe, ſi ei, qui à primo milliario Alexandriæ agat, fuit impoſita, l. ſuus quoque. §. puto rectè. D. de heredi. inſtit.

Conditionem deferri, hoc eſt, electionem dare emptori, vtrum malit rem emptam habere iuſto pretio, an verò à re diſcedere, pretio recepto, l. 1. §. ſi quis in fraudem. D. ſi quid in fraud. patron.

Conditionis etiam verbo pactio, & conuentio continetur, l. ea conditione. C. de reſcind. vendit. Cicero in Topic. SI quæratur à naturáne ſit ius, an ab alia quaſi conditione, & pactione hominũ. Græcis συνθήκη appellatur, l. 2. D. de leg. ex Demoſthene. Conditiones etiam ſunt teſtium dicta, quaſi condictiones, Iſidorus lib. 5. Etymolog. cap. 24. ſcribit.

Conditio aliquando accipitur pro qualitate, & ſtatu perſonarũ, l. heres. & l. ſed & ſi. D. de acq. heredit. Vnde

CONDITIONALE inſtrumentum, pro inſtrumento ſtatus & adſcriptitiæ conditionis, l. cum ſcimus. C. de ag. & cenſ. Et

CONDITIONALES vocantur tabularij cõditioni addicti, nimirum qui ea conditione munus illud adepti ſunt, ne ad vllum aliud aſpirent. Conditionales ſerui in l. defenſionis. de iur. fiſc. lib. 10. C. Qua forma adſcriptitij etiam coloni, & capite cenſiti, & alij quilibet certæ conditioni addicti, conditionales dici poſſunt. Tertullianus alio ſenſu ſumpſit Conditionalis nomen: Opera, inquit, & conditionalis eram.

CONDITIONALES creditores dicuntur hi, quibus nondum competit actio, eſt autem competitura; vel qui ſpem habent, vt competat, Vlpian. in l. conditionales. D. de verbo. ſig.

CONDITIONARII, in c. confidat. 50. diſtinct. cenſiti, & adſcriptitij dicuntur: ſed & familiares, apud Yuonem Carnotenſem in Epiſtul. ad Paſchalem Papam.

CONDITIONALITER, pro ſub cõditione, l. quæ res. D. de verb. oblig. & paſs. alibi apud Iuriſc.

CONDITA adpellabant ſpecies, & copias publicas in horreis ſeruandi cauſſa poſitas, & recõditas, l. ſicut. 4. C. de erog. milit. ann. li. 12. l. 1. de cõdit. in publi. horr. lib. 10. C. Capitolinus in Gordian. Nulla erat, inquit, ciuitas limitanea potior, quæ totius anni in aceto, frumento, larido, atque ordeo, & paleis condita non haberet. Symmach. libr. 1. Epiſt. 19. Vt eius argentum publicis conditis redderetur.

CONDITVRA, quod ferculis, aliiſque eſculentis condiendi gratia adhibetur. Vlpian. de trit. & vino leg. l. ſi quis. At conditionem vocat Varro lib. 4. Ling. Lat. Elixum eſt è liquore aquæ deductũ: & ex iure, quod iucundum magis conditione eſt.

CONDVCERE dicitur is, qui precium accipit pro re aliqua facienda: quod Redimere etiam dicitur: Vlpianus, Si quis ſeruum docendum conduxerit, l. item quæritur. 13. §. ſi quis ſeruum. D. locat. & alibi ſæpiſsime. Sic & apud alios Iuriſconſultos reperies. ſic accipitur in l. 2. D. ad leg. Rho. de iac.

Conducit qui dat, ſed qui locat accipit illud. Vide Locare.

Conducere nummo vno, donationis inſtar eſt, ait Vlpianus l. ſi quis. 46. D. locati. Eſt autem prouerbiale ſecundum veteres, ſicut nunc dicimus, *Donner, ou vendre pour vn morceau de pain*, ſignificantes donationem potiùs eſſe, quàm alium contractum.

CONDVCIT, aliquando in tertia perſona, pro vtile eſt, accipi, notius eſt quàm quod exẽplis probari debeat.

CONDVCTIO eſt procurationis ſpecies, Nouell. Theodoſ. ne cur. alt. præd. Vide Locatio.

CONDVCTOR is eſt qui vel rei alienæ vſum, vel alieni operis perfectionem certa mercede pacta recepit. Hinc Conductor operis, pro redemptore. Iauol. l. 44. D. de fideicom. Et quia opus effectum non erat, alij locaſti: & cum poſterior conductor ſatis non daret, ipſe opus feciſti. Atque is tenetur de dolo, & culpa, l. contractus. D. de diuerſ. reg. iur. ſed non de caſu fortuito. P. Decius in d. l. contractus. in fin. niſi eum quoque nominatim receperit. In menſura æquali conſiſtere debent, tam quæ à dominis ad conductores, quàm à conductoribus ad dominos perueniunt. Et ita de cæteris contractibus. Nouella de hortulanis. §. his igitur de cauſsis. Conſtitut. 64. Per improbitatem

& inex

& inexpiebilem auaritiam conductorum, dominis ſuis poſſeſsiones non debent fieri inutiles. Ibidem.

Confarreatio ſacrificij ſolennis genus erat, quo vtebantur veteres Romani in coniunctione viri, & vxoris: cuius commeminiſſe videtur Vlpianus in Epitome tit. 9. Farre (ait) conuenitur in manũ certis verbis, & teſtibus 10. præſentibus. Eam ſolis pontificibus conueniſſe ſcribit Boëthius in Topic. in loco à genere: qua de re adeundi ſunt Alexand. ab Alex. libr. 2. Genial. & Bar. Briſſonius lib. ſing. de ritu nupt. Confarreationem Romæ omiſſam ſcribit Tacitus libr. 4. Annalium.

Conferre, à con, & fero, quaſi ſimul portare, multa ſignificat, propter varias conferendi cauſſas. Quare ex eo quod adiungitur, ſolet vis huius verbi lectoribus apparere. Conferre manus, conferre ſigna. Conferre pedem, antiqui eleganti Metaphora dicebãt pro eo quod eſt propius accedere ad cauſſam: cuius oppoſitum eſt, Fugere ſcopum controuerſiæ, ſicut nũc ferè litigatores faciunt in iudiciis. Cicero pro Plancio: Non poſſum pedem conferre, vt aiunt, aut propius accedere. Commentatores venire ad punctum cauſſæ dicunt. Conferre in arbitrium alicuius, l. t. D. de leg. 2. Conferre in aliquod tempus, hoc eſt, differre, l. quæſitum. D. de ſponſal. Conferre, comparare, l. vbi falſi. D. de falſ. Dicimus enim, confero te illi, aut cum illo. Hieronymus in procem. Paralip. Quendam, ait, auctorem, qui apud Hebræos in admirationibus habebatur, aſſumpſi, & contuli cum eo à vertice (vt aiunt) vſque ad extremum vnguem: & ſic cõfirmatus, auſus ſum facere quod iubebatis. Conferre in pauca, accipimus pro concludere breuiter, quæ diffuſius ſunt dicta. Plaut. Nunc verba in pauca conferam. Conferre autem Pontificios canones legibus Romanis ſic oportet: Primùm, retinenda ſemper eſt breuitas, ne quid mediocritatẽ excedat: deinde, in locis ex iure collatis perpendi oportet auctorem, & illius conſilium, hoc eſt, quis, ob quam cauſſam, cui, qua de re, & quando ſtatuerit tale ius. In his enim conſiſtũt & aperiuntur tibi ſtatim circumſtantiæ negotiorum: quæ cùm diuerſæ ſint, nihil eſt mirandum, ſi de quibuſdam ſpeciebus varient ius ciuile & canonicum. Tum ex collatione ſic facta, apparebit tibi lux quædam mirabilis, ad inueſtigandam ſimilium negotiorum æquitatem, ſiue in ſcholis, ſiue in iudiciis, ſiue in conſultationibus verſeris. Porrò hæc eſt exercitatio, quam inculcare oportet ſtudioſæ iuuentuti: non ad altercationem fori, ſed ad concilianda iuris præcepta, quæ eodem pertinẽt tandem. Nam ſi bene circunſpicias, multò certè rarior inter ius ciuile & canonicum eſt ἀντινομία, quàm vociferantur quotidie in tribunalibus. Differentias tamen permultas inter ius Ciuile & Pontificium conſtituit Bartol. tractatu in eam rem edito.

Conferre apud Venuleium l. ſi vir. 6. D. ad leg. Falc. pro impendere poſitum aiunt Accurſius, & Albericus: equidem pro contribuere accipi putem. Conferre apud Pontificios ſignificat concedere, c. eam te. extrà, de reſcript. ibi, præbẽdam ſibi conferre deberent. Conferre, transferre ſignificat. l. confeſsionibus. D. de interrog. actio. Conferre pacta in l. fi. C. de feriis. eſt de paciſcendo colloqui.

Conferre, in commune, & medium redigere ſignificat toto titu. D. & C. de collat. bono. & D. de dot. collat. Vnde

Collatio bonorum & dotis, vide ſuprà.

Collatio tributorum, & vectigalium, aliarúmque functionum, hoc eſt præbitio, l. vltim. §. patrimoniorum. in fi. de muneribus & honor. Sic accipitur in l. in honoribus. §. qui muneris. D. de vacat. mu. Eodem ſenſu accipitur in rubr. C. de collat. fund. patr. libr. 11. & C. de collat. fund. fiſcal. eod. lib. Et

Collatores, in Nouell. 128. interpretibus Iuliano Patritio & Irnerio, quos ὑποδέκτας Græco vocabulo adpellauit Iuſtinianus in d. Nouella.

Confessi, vt ait Varro libr. 5. Ling. Latin. qui fati id quod ab eis quæſitum eſt. Confeſſus Iuriſconſulto videtur, qui monitus tacet, l. de ætate. §. nihil intereſt. & §. qui tacuit. D. de interr. act. Confeſſa res pro clara, manifeſta, & extra controuerſiam poſita.

Confessionem Quintilianus Declam. 314. accipiendam ait qualemcunque contra ſe pronuntiationem ſuam. Pronuntiantis ſentẽtiam diffinire videtur Paulus l. 1. D. de confeſsis. Confeſsio non nocet abſentibus nec vocatis, l. certũ. §. ſi quis abſente. D. de confeſſ. quod declara, vt per Barto. d. §. ſi quis abſ. & reſtringe vt per Barth. Socinum in Tract. Fallen. reg. 63. Confeſsio teſtatoris vel ægrotantis eò facta, vt quis bonorum relictorum capax exiſtimetur, valde ſuſpecta, & in fraudem adiecta præſumitur, l. qui teſtam. D. de probatio. l. legaui Titio. D. de liberatio. legat. Confeſsio erronea, nullius eſt momenti, l. 1. C. de falſ. cauſ. adiect. legat. l. ſi obligatum. C. de ſolutionibus. l. error. C. de iuris & facti ignorantia. Confeſsio teſtatoris ſimplex, & ſine iuramento, non facit plenam fidem, l. cùm quis decedens. §. codicil. ita ſcripſit. D. de leg. 3. l. Titia cum teſtamento. §. Gaius Seius. l. cùm pater filios. §. pater qui filio. D. de lega. 2. ἐπειδὰν ἅπαξ τις ὑπὲρ ἑαυτοῦ φάσκων, ἢ γράψας, ταῦτα μηδὲν αὐτὸν ὠφελεῖν, μηδὲ τοῖς διαπραχθεῖσι προκεῖσθαι, vt ait Iuſtinianus conſtitut. 48. δημ. ἀλλὰ ταῦτα. Confeſsio facta in vno iudicio, fidem facit in alio, inter eaſdem perſonas. Ioan. Andre. & alij, in cap. per inquiſitionem. De electione. Et in c. 2. de ord. cognitio. Antoni. de Butri. in c. cùm dilectus. De capell. Monacho. Bald. Alciat. & alij in l. 2. C. de edend. per leges quas citant. Confeſsio coram notario facta, habetur pro ſcriptura in fideiuſsione, iudicio ſiſti, l. penulti. C. de fideiuſſor.

Confessoria actio, cui opponitur Negatoria, dicitur, quaſi adſertoria iuris & ſeruitutis: Cuius vindicandæ gratia confitemur, intendimus apud Iudicem. Habet enim hîc verbum iſtud, confiteri, emphaſin, & vehementiorem pro ſubiecta materia ſignificationem, quàm alibi. Datúrque ei qui ſeruitutem ſibi deberi intendit, l. 2. §. 1. D. ſi ſer. vindi. concipitur autem verbis adfirmatiuis. Plerunque tamen negatiuis, l. 4. §. fi. quod tamẽ negat Hotom. in Comm. Inſtitut. affirmans hanc actionem nunquã niſi aientibus verbis concipi. Confeſſoria actio etiam datur in lege Aquilia de damno dato, aduerſus confitentẽ reum, id eſt ex confeſsione rei, l. inde Neratius. 23. §. fi. & l. proinde. §. 1. D. ad leg. Aquil. Sic quoque adpellatur ea actio, quę ex alicuius ad interrogata reſpõſione competit, l. fin. D. de interrog. actio.

Confestim variè pro re, hoc eſt, ſubiecta materia, accipitur. Aliquando, vbi primũ potuit, hoc eſt, Prætoris copiam habuit, Vlpiano l. 2. §. confeſtim. D. ad S C. Orfit. Aliquando ſumitur interpretatio ex teſtatoris voluntate, vt ſignificet ſtatim à morte inſtituti, l. cum pater. §. ab inſtituto. D. de leg. 2. Interdum pro decem dierum ſpatio, l. promiſſor. §. 1. D. de conſtit. pecu. Plerunque pro modico interuallo temporis, ſcilicet pro tanto, quanto iudex pro tribunali ſederit, l. diuus. D. de in integ. reſtit. Quandoque ſine vllo temporis interuallo, l. ita vulneratus. D. ad leg. Aquil. ſic accipitur, interprete Vlpiano, in l. 3. §. cum igitur. D. de vi & vi arm. Confeſtim, hoc eſt, intra quatuor menſes. Sic interpretatur Bar. in l. presbyteros. C. de Epiſcop. & clericis.

Conficere rationes, apud Vlpianum l. 1. §. officio. D. de tute. & rat. diſtrah. eſt in libro ſcribere rationes actus, & adminiſtrationis. Et Conficere profeſsionem

nem apud Cicer. eſt profiteri rem ſuam eſſe, & edere numerum eius, vel modum, vel æſtimationem apud magiſtratum, vt in cenſu: quod vicaria etiam alterius opera fieri interdum, auctoritatem dum præſtaret, poterat.

CONFIDEIVSSOR, qui ſimul fideiubet, l. ſi dubitet. 10. D. de fideiuſſ.

CONFINES agri dicuntur, qui iiſdem ſe finibus adtingunt, l. 4. §. non ſolum. D. fin. reg. Eodem ſenſu Confinia prędia dixit Paulus, l. qui duo. 29. D. de ſeruit ruſtico. præd. ſed ita tamen vt linea intelligantur diſtincta.

CONFINII appellatione ſignificatur, quo ſe poſſeſſores adtingũt, l. 2. §. 1. ver. præterea. D. de aqua, & aqu. plu. arc. l. patronus. §. 1. D. de leg. 3. Confinium porrò non intelligitur, ſi via publica interuenit, l. 4. §. fin. D. fi. reg. Confines à vicinis ſeparat Paulus d. l. 4. quòd illi de ruſticis, hi de vrbanis prædiis dicuntur. Vicini enim ſunt quorum prædia parietibus diſterminata ſunt. Triſinium etiam veteres adpellabant eum locum, in quem tres poſſeſſores adtingebant: ſicut in ea re teſtis eſt Siculus Flaccus lib. de conditio. agro.

CONFIRMARE apud Calliſtratũ l. 3. D. de teſtib. non adſeuerare, vt putat Oldendorpius, ſed pro ſimul probare accipitur. (falſo apud Oldendorpium in Lexico legitur, conſormare, vt & apud Spiegelium.) Confirmare apud Paulum l. & quia. D. de orig. iur. ſignificat approbare, & validiùs, & perfectiùs efficere, vt explicat ibidem Bartol. Confirmare etiã eſt alicui iuri, vel facto firmitatem præſtare. Hinc

CONFIRMATIO, quæ eſt iuris priùs habiti corroboratio, cap. inter dilectos. de fid. inſtrum. Confirmatio dicitur etiam quando ſuperior confirmat factum inferioris, & de infirmo firmum facit. Qui enim confirmat aliquid, is non cenſetur dare, l. & quia. D. de iuriſdict. Paulus l. ſi donatæ. §. ſi ſponſus. D. de dona. inter vir. & vxo. Quia, inquit, tunc factam donationem confirmare videtur, nõ inchoare nouam. Ex innouatione priuilegij, nouum ius non adquiritur, ſed antiquum (ſi quod habet) conſeruatur, c. cùm dilecta. §. nuper autem. de confir. vtil. vel inutil. & diſt. 12. c. præceptis. Qui declarat, nihil dat, ſed datum ſignificat, l. heredes palam. §. ſi quid poſt. in fi. D. de teſtam. Sic accipi debet toto titul. de confir. vtil. vel inutil. Confirmatio etiam manuum impoſitionem ſignificat, c. 1. iuncto cap. Spiritus ſanctus. de pœnit. diſtin. 5. vbi docetur quænam ſit eius vis.

CONFISCARI, eſt fiſco, id eſt Principis ærario, applicari, vel in fiſcum cogi, l. fin. D. de bon. eor. qui ſib. mor. l. 4. C. de re mil. Suetonius in Domit: Confiſcabantur, ait, alieniſsimæ hereditates, vel exiſtente vno, qui diceret audiſſe ſe, &c. Vnde fiſcus eſt regius ſaccus, in quem reducuntur bona damnatorum, & proſcriptorum. Vnde dicitur, Facta eſt omnium bonorum confiſcatio. Et caſus in quib. poſſunt bona alicuius confiſcari poſt mortem ſuam, vide gl. in l. fi. C. ad legem Iuliam maieſtatis. Et qualiter formabitur ſententia, eſt glo. Inſtitut. de heredi. quæ ab inteſta. §. per contrarium. Caſus autem in quibus poſsit quia incarcerari, notat Bartol. in l. 1. de cuſto. & exhi. reo. C. Confiſcari etiã ad perſonas refertur, l. ſi tutor. §. penult. D. de tut. vbi tamen, confiſcatus accipi debet pro eo, cuius bona confiſcata ſunt, & in ærarium Principis coacta. Suetonius in Caligula: Prætereuntes (inquit) duos equites locupletes ſine mora corripi, confiſcaríque iuſsit.

CONFLAGES Feſto lib. 3. loca dicuntur, in quæ vndique confluunt venti.

CONFLARE æs alienum, translatitiè pro contrahere debitum, faceréque ſe debitorem alienæ pecuniæ. Conflare argentum dixit Gaius l. adeò. §. cum ex aliena. D. de acqui. rer. dom. pro liquefacere & ſignare.

CONFLATVM vas, id eſt compoſitum. §. cum ex aliena. Inſtit. de rerum diuiſ.

CONFVNDI id dicimus, quod alij ita commiſcetur, vt ſeparari, & diduci non poſsit, aut certè difficilis ſit eius ſeparatio, l. 3. §. fin. & l. ſeq. D. de re. vindic. & §. ſi duorum. Inſtitut. de rer. diuiſ. Hinc Confundi iura dicuntur, quæ in eandem vel rem vel perſonam inciderunt. Veluti Confundi obligatio dicitur, quoties in eandem perſonã & creditoris & debitoris ius deuenit, id eſt, cum vel debitor creditori, vel creditor debitori heres exiſtit, l. debitori. 50. D. de fideiuſ. l. licet. C. ad leg. Fal. & alibi ſæpiſsime. Fit etiam debiti confuſio, quando alter conreorum debendi alteri heres eſt, l. ſi duo. 93. D. de ſolu. Confunduntur ſeruitutes, quando vtriuſque prædij, & quod ſeruit, & cui ſeruitus debetur, idem dominus fit, l. 1. D. quẽad. ſeruit. amitt. Confundi etiam eas totiens dixit Iauole. l. cum ſeruitus. 15. D. eo. quotiens vti iis is ad quẽ pertinent, non poteſt: vt in propoſita ibid. ſpecie oſtenditur. Confundi dicitur vſusfructus, cum fructuarius proprietatem adſecutus eſt, l. 4. D. vſufr. quemadmo. cau. l. ſi fructuarium. 6. D. de manu. vind. Sic & Confundi actiones dicuntur quæ miſcentur inter ſe, l. qui ſeruum. 34. §. fin. D. de oblig. & actio. Accurſius tamen ibidem explicat confundi, & miſceri, hoc eſt tolli.

CONFVGAM interpretamur eum, qui ad aſylum, & eccleſiam cõfugit, l. præſenti. §. C. de iis qui ad eccleſ. confug. l. ſi qua. 22. C. de epiſc. & cler.

CONGIARIA inter cauponiæ tabernæ inſtrumẽta recenſet Paulus, l. tabernæ. D. de inſtr. inſtr. leg. Græcis χοεῖs Polluci libr. 10. cap. 20. inter vaſa vinaria connumeranti. Congiarium autem eſt vas congij vnius, hoc eſt, ſextariorum ſenum capax: menſuræ igitur genus eſt Fabio libr. 6. cap. 4. & vide Anto. Aug. libr. 2. cap. 11. Congiarij quoque verbo continetur munus, quod Imperator populo dabat. Alex. ab Alex. libr. 5. cap. 24. vnde rectè dixit M. Fabius: Nam congiarium, inquit, cum ſit cõmune liberalitatis, atque menſuræ; à menſura ducta eſt imminutio rerum. Gloſſę veteres Congiaria appellant ἐπίδοσιν ἐπὶ τῶν νέμων δωρεάν. In l. patronus. D. de leg. 3. principales liberalitates vocãtur.

CONIICERE cauſſam, forenſe verbum eſt, vt ſcribit Duaren. Diſp. libr. 1. cap. 46. nec aliud ſignificat quàm cauſſæ argumentum iudici, apud quem agenda eſt, ſummatim exponere. Afranius apud Non. Marcel. Cauſſam coniicere apud te volo: ambo adeſtis: profuturos arbitror. Hinc

CONIECTIO cauſſæ, interprete Aſconio, cauſſæ ſuæ per iudicem in breue coactio. Paul. l. 1. D. de diu. reg. iur. ant. Per regulam igitur breuis rerum narratio traditur, & (vt ait Sabinus) quaſi cauſſæ coniectio. Harmenopulus lib. 6. σύνδεσμος legit, Ioan. Placentinus, Coniunctio, vt & alij. Coniectio etiam apud Apuleium in nuptialibus pactis, pro pacto ſumitur: Præter hæc, inquit, conditione factam coniectionem, ſi nullis ex me ſuſceptis liberis vita demigraſſet.

CONIVGATA, vt ſcribit M. Cicero in Topi. dicuntur quæ ſunt ex verbis eiuſdem generis, id eſt, quæ ab vno orta, variè commutantur, hoc eſt in diuerſas vocabulorum ſpecies inflectuntur: vt, iuſtitia, iuſtus, iuſtè, iuſtum, iuſtitiarius. Hæc verborum coniugatio Græcis συζυγία dicitur, ex qua huiuſmodi eſt argumentum, auctore M. Tullio: Si compaſcuus ager eſt: ius eſt compaſcere. Hæc res ſuccedit in vniuerſum ius defuncti, l. cùm hæres. D. de diuerſ. & tempo. præſcript. Itaq; hereditas eſt ſucceſsio in vniuerſum ius, quod defunctus habuit, l. hereditas. D. de reg. iur. Sed hoc argumentum probatione indigere ſcribit M. Fabius lib. 5. Inſtit. Orato. cap. 10.

CONI

CONIVGES Iſidoro lib. 9. Etymolog. cap. 7. verius adpellantur à prima deſponſationis fide, quamuis adhuc ignoretur inter eos coniugalis concubitus: quam explicationem refert diuus Auguſtinus libr. de bono coniug. & vide cap. coniuges. ca. coniunx, & ca. priuſquàm. 27. q. 2. Coniunctio igitur animorū non corporum ſpectatur. Nuptias enim non concubitu ſed conſenſu fieri Vlpianus ait l. nuptias. D. de diuerſ. regu. iur. Sed & Coniuges adpellantur, qui non liberorum procreandorum, ſed continentiæ cauſſa conueniuntur, c. vltimo. 32. q. 2. Vbi pro Incontinentiæ, legendum continentiæ, vt & Albericus rectè legerat.

CONIVNCTÆ tabernæ adpellatione contineri putat Albericus eas, quarum vna ſuperior, alia inferior eſt: non putem tamen ſignificationē latiſsimā à S. Iuliano l. 1. D. de ſeruitu. leg. perſtrictam. Coniunctas itaque tabernas ita accipiendas exiſtimarim, quæ ſimul iunctæ ſint, quæve vna contignatione coniungantur.

CONIVNCTIO in hereditatibus & legatis triplex oſtēditur. Coniuncti re videntur heredes vel legatarij, vel vſufructuarij, cùm duobus eadem res ſeparatim relicta eſt, ídque re ipſa non verbis appareat eos iungi ad communicandum, partibúſque ex concurſu æſtimandis: veluti, Titio fundum talem do, lego. Sempronio eundem fundum relinquo, l. coniunctim. & l. re coniuncti. D. de leg. 3. iidem etiam diſiuncti vocantur, l. vnic. §. ſin autem diſiunctim. C. de cadu. tol. Bart. d. l. re coniuncti. 4. oppoſ. At Coniuncti verbis, nō etiam re cenſentur, cum pluribus res eadem partibus definitis legata eſt: vt, Titio & Seio æquis partibus fundum Titianum do, lego, d. l. re coniuncti. Coniuncti re & verbis ſunt, quos & nominum & rei complexus iungit: vt, Lucio & Seio fundum Sempronianum do, lego, l. triplici modo. D. de verb. ſigni.

CONIVNCTIONVM AVT, VEL, SIVE, VE, ac ſimilium, certum eſt eam cenſeri poteſtatem, vt ſenſum orationis diſiungāt. Quemadmodum Coniunctiones, Et, Ac, Quoque, At, Que, Atque, regulariter copulant. Et eam quidem ſignificationem verborum naturalis ratio ſuppeditat, quia ad hoc ſunt inuentæ coniunctiones, vt aliquid copuletur cum alio, aut diſiungatur ab alio. Inſtitut. de leg. §. ſi eadem res. Verùm in iure talis verborum ſignificatio nonnunquam inuertitur ex re: ídque mens proferentis, vel rerum qualitas, vel alia ratio extrinſecus vrgēs ſuadet. Id tractat eleganter Paulus l. 53. D. de verb. ſignific. Sæpe ita comparatum eſt, inquit, vt coniuncta pro diſiunctis accipiantur, & diſiuncta pro coniūctis, interdum ſoluta pro ſeparatis. Nam cùm dicitur apud veteres, Adgnatorum gentiliúmque: pro ſeparatione accipitur. At cùm dicitur, Super pecuniæ tutelæve ſuæ: tutor ſeparatim ſine pecunia dari non poteſt. Et cùm dicimus, Quod dedi aut donaui: vtraque continemus. Cùm verò dicimus, Quod eum dare facere oportet: quoduis eorum ſufficit probare. Cùm verò dixit prætor, Si donum, munus, operas redemerit, ſi omnia impoſita ſunt, certum eſt omnia redimenda eſſe. Ex re ergo pro coniunctis habentur. Et ſi quædam impoſita ſunt, cætera non deſiderabuntur. Verba item, Ope, Conſilio, aliàs ex ſententia coniungentium, aliàs ſeparantium accipienda ſunt: ſed verius eſt ſeparatim accipienda. Rationem ibidem adfert Paulus. & vide l. qui ſeruo. D. de fur. & l. proinde. D. de cond. furt.

Coniunctionem nonnunquam pro diſiunctione accipi Labeo ait, vt in illa ſtipulatione, Mihi heredíq; meo, te heredémque tuum, Paulus in l. Coniunctionem. D. de verb. ſigni.

Coniunctionis diſiunctiuæ effectus variè intelligitur & dignoſcitur, vt ex ſubiectis adparebit: aliàs ex adiectis intelligitur clauſulis, l. plerunque intereſt. §. fin. D. de iur. do. Si quidem fuerit adiectum, vtrum mulier velit, ipſa eliget. Aliàs verò ex ipſo contextu orationis effectum ſeparandi non difficulter intelligimus, ſcilicet perpendentes quid diſiungat. Aliàs diſiungit, vt relinquatur arbitrium eligendi, l. 1. §. expilatores. D. de effractoribus. In opus publicum vel perpetuum, vel temporarium, l. quicunque. C. de ſeru. fugiti. Eum cum alio pari, vel viginti ſolidis reddat. Aliàs coniunctio diſiunctiua non ſeparat, ſed coniungit, l. Lucius 85. D. de heredibus inſtituendis: Aut (quod abominor) prius morietur, quàm meam hereditatē adierit, aut filium filiámve ex ſe natum. Paulus l. ſi quis. D. de aur. argē. mund. Si quis, inquit, ita legauerit, Vxori meæ mundum, ornamenta, ſeu quæ eius cauſſa parauí, do, lego: placet omnia deberi. ſicuti cùm ita legatur, Titio vina quæ in vrbe habeo, ſeu in portu, do, lego. Hoc enim verbum, ſcilicet SEV, ampliandi legati gratia poſitum eſt. l. Quintus Mutius. D. eod. tit. Planè ſi ita legatū fuerit, Vaſa, aut veſtimenta, aut quæ vxoris cauſſa parata ſunt, tunc æquè erit vera Quintij Mutij ſententia. l. generaliter. C. de inſtitu. & ſubſtitu. Si filius vel filia inteſtatus vel inteſtata, vel etiam ſine liberis, vel ſine nuptiis diſceſſerit.

Coniunctio diſiunctiua aliàs diſiungit actionem, obligationem, conditionem vel ſolutionem, l. plerunque intereſt. §. fin. D. de iur. dot. Verùm conuenerit, vt aut æſtimatio, aut res præſtentur, l. ſi quis ita ſtipulatus fuerit. D. de verb. oblig. At ſi ſic, Dabis, ſi nauis venerit, aut Titius conſul factus ſit? ſufficit vnum factum. Et contrà: Dabis, Si nauis nō venerit, aut Titius conſul factus non ſit? ſufficit vnū non factum eſſe, l. cùm illud aut illud legatur. Enumeratio plurium rerum diſiunctiuo modo comprehenſa, plura legata non facit, D. quando dies legato. l. ſi ita quis ſtipuletur. D. de verborum obligat. Siue nauis ex Aſia venerit, ſiue Titius conſul factus fuerit, vtra prius conditio extiterit, ſtipulatio committitur. Aliàs diſiungit, vt vnicuique ius proprium diſpertiat, diuerſis caſibus, l. vbicunque reus. D. de fideiuſſ. Aut iure, aut exceptione liberādum, l. ſed & ſi deceſſerit. D. de bono. poſſ. cont. tabu. Secundum tabulas, vel contra tabulas. l. 3. C. de cōdic. ob cauſ. Vel vt donatori, vel eius heredi. Aliàs diſiungit, vt in vnoquoque idem ius locum habeat, licet diuerſa ſint. Nouel. de Eccleſiaſt. diuerſ. cap. 5. Si quis cum diuina. Conſtit. 123. Legis vigorem vel trāſgreſſus fuerit, vel non vindicauerit. l. 1. D. ad l. Pompe. de parrici. Patronam occiderit, cuiúſve dolo malo id factum erit. l. 1. in prin. D. ad leg. Cornel. de falſis. Acceperit, pactúſve fuerit. Aliàs neque diſiungit, neq; coniungit, propter aliquam extrinſecus accedentem rationem. l. fina. D. de verbor. obligat. Cùm mihi aut Titio ſtipulor, dicitur aliam quidem rem in perſonam meam, aliam in Titij deſignari non poſſe, veluti mihi decem, aut Titio hominem. l. ſi ita ſtipulatus. D. eod. titu. ſi ita ſtipulatus fuero, decem aut quindecim dabis: decem debentur. Item ſi ita, poſt annū aut biennium dabis: poſt biennium debentur.

CONIVNCTIM heredes inſtitui, aut coniunctim legari, hoc eſt, totam hereditatem, & tota legata eſſe ſingulis data, partes autem concurſu fieri, l. coniunctim. D. de legat. 3.

Coniunctim plures conditiones heredi datæ ſi ſint: omnibus parendum eſt, quia vnius loco habentur. Sed ſi diſiunctim ſint, cuilibet, l. ſi heredi plures. D. de condi. inſtitutio.

CONLVCARE Feſto lib. 3. dicebant, cùm profanæ ſiluæ rami deciderentur officientes lumini. Lib. verò 16. ſcribit, Conlucare eſt ſucciſis arboribus locum implere luce. Comparatum olim fuit edictum, De conlucandis arboribus. extat in eam rem Prætoris edictum l. 1. in princip. D. de arbo. cæd. Sublucare verò dicebant, eodem Feſto auctore, ramos ſupputare, &

velut

velut ſubtus lucem mittere. quo verbo vſus eſt Paulus lib.5. Sentent. titu. 6. quò pertinere videtur alterũ Prætoris edictum, quod extat l.1.§. deinde. 4. Veteres edixerunt, De ſublucandis arboribus.

CONNIVENTIA, eſt patientia accommodantium, ac videre ſe diſsimulantium. Pro conſenſu accipi in l. quiſquis. C. de poſtul. putant Albericus, Spieg. & Oldendorpius poſt Accurſium in d. l. quiſquis. Equidem priore ſignificatione accipiendum exiſtimarim, quod & ipſa indicant verba.

CONNIVENTIBUS OCULIS dixit Vlpianus l. 4. D. de manumiſſ. tiru. gene. hoc eſt per diſſimulationem: quod prouerbialibus ſermonibus connumerat Alciatus lib. 4. de verb. ſignific.

CONNUBIUM, inquit Vlpianus in Epitome titu. 5. eſt vxoris iure ducendæ facultas, vbi inter quos ius eſſet, docet. Hoc etiam explicat alibi Briſſonius. Seruius autẽ, Connubiũ, inquit, eſt ius legitimi matrimonij.

CONQUIRERE variè in iure noſtro pro re accipi ſolet. Apud Vlpianum l. congruit. D. de offi. præſid. ſignificat diligenter quærere & inueſtigare. Sic eodem ſenſu apud M. Ciceronem in 5. Verrina: Quum vndique homines nequiſsimos conquiſiſſet. Significat etiam coërcere Feſto. Theodoſius verò, & Valentinianus Impp. l. 8. Cod. Th. de legit. hered. poſuerunt pro acquirere, ſicque in C. Iuſtinianeo. l. mater. C. ad Senatuſcon. Tertu. ex C. Th. exſcripta legendum, vt & manuſcripti Codices habent.

CONREUS, qui vnà reus eſt, l. 3. §. nunc de effectu. D. de lib. lega. alij legunt Correus.

CONSANARE pro ſanum effici, dixit Vlpianus l. Idem Ofilius. 10. D. de ædil. edict. Si homini digitus ſit abſciſſus, membrive quid laceratum, quamuis conſanauerit, ſi tamen ob eam rem dominus vti poſſit, non videri ſanum eſſe. In quibuſdam exemplaribus legitur conſolidauerit: Conſanandi tamen verbo vſus eſt Columella libr. 4. cap. 14. Vide num Conſanuerit legendum.

CONSANGUINEI propriè dicuntur ſoli fratres ſororésve ex eodem patre prognati, prognatæve, qui capite minores non ſunt, l. 3. C. de leg. tut. §. 1. §. cæterum. Inſtit. de leg. agna. ſuc. vel etiam qui in eiuſdem patris poteſtate ſunt, etiamſi ex eo progeniti non ſint, vt puta quæſiti per adoptionem, vel vnus adoptiuus, alter naturalis: eadémque ratione mulier quæ in viri manum conuenit, quia in eiuſdem patrisfamilias poteſtate eſt, & ſui heredis ac filiæ loco, liberis ſuis ex eo matrimonio progenitis conſanguinea eſt. Ac proinde longè aliud eſt conſanguinitas, aliud ſanguis. Conſanguinitas enim ſpecies eſt agnationis, id eſt fraternitas, §. vulgo. Inſtitut. de ſucceſs. cogn. atque ſic vſurparunt Græci. Sophocles in Aiace, *τοῦ μανέντος ξύναιμον*, Aiacis furioſi fratrem Teucrum. vt & Latini poetæ: Virg. Statiúſque, *Conſanguineum leti ſoporem*, quem Homerus *κασίγνητον*. Sanguis verò, cognatio eſt naturalis, l. 2. D. vnde cogn. l. vel ſi ſanguine. D. de manu vind. l. qui in adoptionem. D. de adopt. & ſæpius alibi. Conſanguineos etiam eos accipere debemus, quos lex diuina & ciuilis conſanguineos adpellauit, c. coniunctiones. in fin. 35. q. 2. & 3.

CONSANGUINITAS, attinentia perſonarum eſt: ex eo proueniens, quòd vna deſcendit ab alia, vel ambæ ab eadem. Eſt enim vinculum perſonarum ab eodem ſtipite deſcendentium, carnali compage factum, quaſi ſanguinis vnitas, ita diffinit Hoſtien. in Sum. de conſangui. & affinit. Conſanguinitatem pro fraternitate poſuit Vlpian. l. 4. D. vnde cogna. & l. lex non epiſtolis. C. de probat. Conſanguinitatis, itémq; agnationis iura à patre oriuntur: Proximitatis à matre, à fratre, Vlp. l. ſi ſpurius. D. vnde cognati.

CONSCIENTIA eſt tacitum animi, infallibiléq; facti noſtri iudicium, à communi iuſtitiæ formula, quam Deus inſculpſit omnibus hominibus, productum, per quod aut accuſatur res mala, aut defenditur bona. Itaque conſcientia res eſt ſimpliciſsima, quæ diuidi non poteſt in vno atque eodem homine: vt rectiſsimè ſit dictũ in c. literas. de reſtit. ſpol. Qui facit cõtra conſcientiã, ædificat ad gehennam. Itẽ, Conſcientia mille teſtes. Conſcientiam autem ſynceram niſi adhibeat iudex, non poteſt cauſam ſecundum æquitatem definire, etiam ſi mille teſtes, totidémque videat ob oculos inſtrumenta. Conſcientia enim certa eſt, non fallitur. At in probationibus ſæpe vel error, vel dolus verſatur, ſicut experientia nos docet. Conſcientiã diffinit Papias cognitionẽ cordis ſui ipſius. At Conſcientia, inquit Apoſtolus, eſt in gentibus factum accuſans vel defendens. Eſt igitur lex: quaſi dicat: Conſcientia cuilibet indicat, num bene, an malè fecerit, etiam homini planè agreſti & indocto. Sed tale iudicium non poteſt fieri in conſcientia ſine aliqua formula legis, quæ indicet in corde hominis eſſe iuſtum, aut iniquum id quod fecit. Ergo eſt in homine lex, quam etſi nuſquam ex ſcripto legit, habet tamẽ à Deo inſculptam ad formandos mores.

CONSCIUS ab eo, qui ſimpliciter ſciuit, eò differt, quòd ille & conſilij particeps ſit, l. verum. iuncta l. 2. D. ad l. Pomp. de parric.

CONSCRIPTI patres, vide infrà, Patres conſcripti.

CONSCRIPTIONEM pro inuentario accipi ait Archid. in c. ſicubi. 12. q. 5. ex quo textu obſeruãdum, inuentarium breue eſſe debere.

CONSECRARE, in l. ſi quando. 3. C. de bon. vac. eſt mancipare, & addicere: quod ad res refertur. Significat etiam Deo dicare, & ad perſonas refertur, 24. q. 1. c. pudenda. quo verbo vſus eſt & Iulianus Patritius in verſione Nouellæ 6. cuius loco verbo *χειροτονῆσαι* vſus erat Iuſtinianus, quo manuum impoſitionem ſignificauit. Hoc enim modo Epiſcopos cõſecrari cœptos fuiſſe docet nos liber qui ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ inſcriptus eſt. Conſecratæ etiam *μιλαφαρεῖς* dicuntur ædes quæ Imperatori dicantur, quæ palatium dicuntur, l. vnic. C. de pala. & domib. dominic. lib. 11.

CONSENTIRE in iudicem intelliguntur, qui ſcientes ſe eius iuriſdictioni ſubiectos non eſſe, ei ſe ſubiiciũt, l. 2. D. de iudic. quod ſi putent eius eſſe iuriſdictionem, & ſe ſubiecerint, cõſentire intelligendi nõ ſunt, cum errantis nullus ſit conſenſus, d. l. 2. & l. ſi per errorem. D. de iuriſd. om. iud. Quando autem dicantur collitigatores conſentire, diſputat Bartolus & ceteri in l. ſi conuenerit. D. de iuriſdict. omnium iudic. ac poſt longam diſputationem omnes ferè in hoc conueniunt, in iudicem cõſentire bifariam, partim litem conteſtando, partim proponendo exceptiones declinatorias: ſic enim apud Bartolum in d. l. ſi conuenerit. legendũ eſt, non, dilatorias, in verſicul. & ſic duobus, vt ex ipſomet liquet: ſicque legiſſe videtur apud eum Baldus in d. l. ſi conuenerit. Quod ad litis conteſtationem adtinet, rationem adferebat Rob. Irlandus Scotus præceptor meus, quia partium conſenſus poſt litis conteſtationem tranſit in contractum, l. 3. §. idem ſcribit. D. de pecul. Conſenſiſſe nonnunquam & is accipiendus eſt, qui expreſsis verbis & nominatim id teſtatus eſt. In eadem cauſſa eſt & is, qui non contradicit, l. 2. §. voluntatẽ. D. ſol. mat. Conſenſiſſe etiam intelligendus is eſt, qui euidenter diſſentit. l. in ſponſalibus. §. 1. D. de ſponſal. Conſentire etiam eſt in vnam ſententiam occurrere, l. 1. §. conuentionis. D. de pactis. Sic accipitur in l. cõſenſu. D. de actio. & oblig.

CONSENTIENTES in aliquam rem, ex conſenſu obligari neceſſariò ex voluntate noſtra videmur, l. obligamur. D. de actionib. & obliga.

CONSENSVS liber non eſt, qui alieno pendet ab arbitri, .ſuper eo. de condit. appoſ. Conſenſus autem e[illegible]druplex, ſcilicet negligentiæ, conſilij, coupe[illegible]nis, & auctoritatis, ſeu defenſionis. Et primò & [illegible]o conſentiens minus punitur, quàm faciens, [illegible] æqualiter, quartò verò plus. Vnde,

Co[n]ſenſus ſpernit, ſuadet, iubet atque tuetur,
Hic minus, ille minus luit, hic æqualiter, hic plus.

De hoc glo. optima in cap. 1. de offic. deleg. ſuper ver. P[illegible]ri pœna.

Conſenſum metiri oportet in delictis ex ope & conſilio, vt nemo ope videatur feciſſe. niſi & cõſilium malignum habuerit: nec conſilium habuiſſe noceat, niſi & [f]actum ſecutum fuerit. §. ope & conſilio. Inſtitut. de oblig. quę ex delic. naſc. l. qui ſeruo. D. de furt. & l. ſæpe [illegible] computatum. §. fi. D. de verb. ſigni.

CONSEQVI propriè eſt, quod barbari dicunt à propè ſequi. Vlpi. in l. 1. de ſeparat. Cõſequuturi, pro adepturi, vt alij, vſurpat. Conſequi & amittere contraria ſunt. Conſequi enim adipiſci ſignificat, l. ſi ſeruum. 33. D. ad leg. Aquil. Conſequi tamen apud Salluſtium ſcriptorem antiquarium videtur ſumptum pro perdiſcere, percipere, quod Græcè παρακολουθεῖν dici ſolet. Hæc ſi vt conquiſitè conſcripſimus, ita tu diligenter ſueris conſecutus.

CONSEQVENS dicimus, quod ex aliquo ſequitur illatiue, & argumentando ita ſumitur in l. ſi verò plures. §. hoc edictum. D. de iis qui deiec. vel effud. Nam ex toto partem concludimus, qui ex loco deiicere vetat, ergo & ex partibus loci.

Conſequens in l. eus qui. 4. in fi. D. de capti. quidam putat pro conueniens & rationi & æquitati conſentaneum accipi. Equidem pro eo quod ex aliquo infertur accipi debere arbitror, quod magis ſubtili iure, quàm æquitate receptum eſt. propoſitio eſt: Hoſtibus deditus, reuerſus à nobis receptus non eſt. Ergo ciuitatem adipiſci non poteſt. hoc eſt conſequens, & concluſio. Sic accipi poteſt in l. ſanè. D. de iur. dot.

Conſequẽs apud Iulianum. l. de quibus. D. de legib. quidam interpretantur, hoc eſt, ſimile & conforme, vt & accipi aiunt in §. eſt & aliud. verſ. ſed nos. Inſtit. de dona. Quod ad verſ. ſed nos. adtinet, conſequens ibi pro conſonum & conforme accipi putem, pro quo Theophilus ibi vertit τὰ πρόσφορα. In reſponſo vero Iuliani conſequens accipiendum exiſtimarim, quod interpretatione ex conſuetudine inferri poſſet, & argumentando: quo ſenſu accipitur in l. ſi verò plures: tametſi non negauerim pro conueniens, & rationi conſentaneum [p]oni. Eodem ſenſu

CONSEQVENTIAS hereditatum dixit Vlpianus l. 3. in princ. D. de leg. hered. hoc modo, Huius heres es. Sequitur igitur vt eiuſdẽ tutor ſis iure quodam naturæ, vt eum ſequãtur onera, qui cõmoda habiturus eſt.

Conſequentiam verborum dixit Iuſtinianus l. fin. C. de hered. inſtitut. pro gradatim, & ordine: veluti, Plotius mihi heres eſto, Sempronius Plotij herès eſto. Nam Sempronius in totum, partẽmque Plotij vocatus intelligitur.

CONSERERE manum, Iuriſconſultorũ eſt formula, vt ſcribit Gellius libr. 20. cap. 9. ẽſtque de qua re diſceptabatur in re præſenti, ſiue ager, ſiue quid aliud eſt, cum aduerſarium ſimul manu prehenderet, in ea re omnibus verbis vindicare: id eſt vindicia correpta manu in re atque in loco præſenti. Apud Prætorem ex duodecim tabulis ſiebat, in quibus ita potuit eſſe ſcriptum: [illegible] in iure manum conſerunt, vtrique ſuperſtitibus præſentibus, vindicias ſumunto. Cicer. libr. 1. de Orat. Multiſque præeſſem, qui te ex iure manu conſertum vocarent. Hotom. in Comment. in Orat. pro Cæcinna: Conſerere manus, inquit, dicebãtur in vindiciis, qui vim moribus, feſtucas inter ſe, quaſi haſtas, dicis cauſſa committentes, faciebant. Atque illud Manu conſertum Turnebus vult ex formula ſine caſus mutatione dici, vt apud Cicer. Condemnari arbitrium pro ſocio. Manu conſertum autem antiquè dictum pro manus, eliſo s, eo more de quo Cic. in Orat. diſputat. Ennius verò octauo annali hoc genus loquendi tranſtulit ad bella:

Miſcent inter ſeſe inimicitias agitantes.
Non ex iure manu conſertum. ſed mage ferro
Rem repetunt.

CONSERVATOR, eſt iudex datus ad defendendũ aliquos à manifeſtis iniuriis, iudiciali ordine non vtens. hanc diffinitionem tradit Ioan. Andreas in c. fi. verſic. notandum. de officio deleg. libr. 6. & probatur extra eod. tit. & lib. c. 1. qualis eſt Lutetiæ Pariſiorum, Conſeruator priuilegiorum ſcholarium: & Lugduni, Conſeruator priuilegiorũ nundinarum. Apud eum ſyngraphar ũ agnitiones, & literæ cambij verſantur. Huius meminit Bartolus in l. ſi fideiuſſor. §. quædam. D. manda ex quo obſeruatiſsimè colligit in curia mercatorum debere iudicari ex bono & æquo.

CONSIGNARE in l. creditor. 20. C. de pig. tit. gene. & l. acceptam. C. de vſuris. ſignificat obſignare, & deponere in manibus: quod verbum in eundem ſenſum retinuere Pragmatici Galli. dicũt enim, *Conſigner l'argent, ou autre choſe, & mettre entre les mains du Greffier, ou d'vn tiers.* At Conſignari tabulæ, inſtrumentáque dicuntur, quæ anuli impreſsione ſignantur, l. vlti. D. de dot. præleg. l. pen. D. de donat. inter vir. & vxo. Cicero pro Quintio, Tabulę, inquit, maximè ſignis hominum nobilium conſignãtur. Conſignare verò non videtur qui conſignatum reaſſumit, gloſ. in d. l. acceptam. C. de vſur. Boërius libro 1. quæſt. q. 21. Hinc Conſignatio tabularum, & inſtrumentorum dicitur, l. 1. §. 1. D. de falſ. & l. inſtrumentorum. §. 1. D. eo.

Conſignare legem, eſt pactionem ſcripto redigere, l. Iulianus. §. idem Iulianus. D. de actio. empt. & vendit.

Conſignare teſtationes, pro ſubſignare dixit Vlpianus, l. moris. §. 1. D. de pœn.

CONSIGNATIONES, ſunt perſcriptiones & tabulæ teſtificandi gratia factæ & obſignatæ. Fabius: Litigatoromnia, teſtem, populum, paratiſsimas conſignationes. Tranquillus de his intelligens: Cum quid per iocum, ait, teſtandi gratia ſignarent. Alibi teſtationes vocat Fabius Quintil. vide Teſtationes.

CONSILIVM dictum videtur vel à conſulendo, vel quòd in vnam ſententiam plurium mẽtes conſiliant, & tandem expenſis rationibus conueniãt, ad ſtatuendum id quod rectum eſt. ſed à ſilendo credibilius dictum putatur: quod maximè probatur Feſto libro 3. Eſtque propriè Conſilium conſeſſus eorũ qui cauſſam vel publicam vel priuatam, cum Prætore aut iudice cognoſcunt. vnde illud, Cauſſa cum conſilio cognita. Atque hoc Theophilus ita deffinit: Κονσίλιόν ἐστιν συνέδριον φανερῶν ἀνδρῶν τῶν μετὰ τοῦ ἄρχοντος χρόνον συνιστάμενον. ἐγένετο δὲ τοῦτο τὸ κονσίλιον οὐ μόνον ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. Pro Conuentu iudicum ſumitur l. ſi minor. 19. D. de manumiſs. vin. & alibi ſæpe.

Conſilium accipitur plerunque pro quadam congregatione ad aliquid cum deliberatione tractandum deputata. Cicero pro Roſc. Qui ex ciuitate in Senatum propter dignitatem: ex Senatu in hoc conſilium delecti eſtis, propter ſecuritatem. Hinc etiam conſilium apud Salluſtiũ in bello Iugurthino illud intelligi videtur, quod more maiorũ Imperatori rem militarem adminiſtranti ſolebat adeſſe. Ita more maiorum (de Metello Imperatore ſcribens) ex conſilij decreto per legatos Iugurthæ imperat argẽti põdo ducẽta millia.

Conſilium præbere, exercereq; dicitur Prætor, vel conſul qui cõſilium cogit, l. 1. D. de officio conſul. & l. 2 D. de officio eius cui mandat. eſt iuriſdict. & alib

m

ſæpe. (Eodem ſenſu accipitur apud Vlpianũ in Epitome titu.1.§. eadem lege.) Qui verò aduocantur in conſilium, adhiberi, in conſilio eſſe, in conſilio adſidere dicuntur. Plinius libr.6. Epiſtol. ad Maximum: Adhibitus, ait, in conſilium à Præfecto vrbi, audiui ex diuerſo agentes ſummæ ſpei adoleſcentes. In conſilio eſſe Celſus, l.pater.29. D. de leg. 2. in conſilium adſidere, Papinianus l.fi.D.de officio aſſeſ.dixere.

Conſilium ante factum inire oportet: non autem poſteà cauſſari ignorãtiã, niſi præter opinioné quid emergat fortuitò. Nou.de here.& Falc.§.ſed neq; illis. Cõſti.1. Nam nemo redargui poteſt quòd futurum non præuiderit. Nouel.de his qui nupt.ite.§. duo igitur huic. Conſt.22. Bene auté vniuerſa gerũtur, & competéter, ſi principium fiat decens, & amabile Deo. Nou. Quomodo oport.epiſco.§.ſancimus igitur. Conſtit.6.

Conſilij plenioris effectus, eſt correctio errorũ, & reſtitutio in melius. Nouell. de his qui nupt. ite. §. vetuſt. planè. Conſt.22. Multa auté quæ videntur iuſta, ſi pleniore conſilio perluſtrentur, erũt corrigenda, d.§.vetuſtas. Euẽtu enim tẽporis edocemur, ibi.§.per cauſſam verò neceſſariam. Rerũ experientia docet certò, quid ſit damnoſum, quid vtile. Nouel.de appe. in pr. Conſtit.23. Infinitaté rei eiicere, medicina eſt optima. Nouell. Vt determi. ſit numer.cleri.§. ex omni igitur. Etiã magnus ille Papinianus aliquãdo non ſatis definiuit medendi rationé in negotiis. Nouel. Vt credito. primùm aggred.§.cæterum ſi fideiuſſor. Conſtit.4.

Conſilium & iudicium non ita multum differunt. Nam venerandæ antiquitati conſulere fuit iudicare, hoc eſt, de vtili & honeſto decernere. Vnde Senatuſconſultum nomen traxit. Et nunc quoque ſi quid intereſt, hoc fuerit, quòd in iudiciis contentioſa, in conſiliis verò volũtaria iuriſdictio exercetur, l.2.D. de of.procon. Iudicia item apertè tractantur, conſilia auté plerunque remotis arbitris. Alioqui effectus vtrorumque eodem tendit. Vnde adſeſſores quoque iudiciorum, dicuntur conſiliarij, l.conſiliariis.& l.vlt. D. de adſeſ. Quid autem iudex poteſt conſulere vtilius atq; honeſtius, quàm vt diſſentientes redeant in concordiam, quam Deus amat? Sæpe enim progreſſu litis, & controuertentes ipſi, & eorum cognatio ad perpetua rapiuntur odia quę interdum & vitæ & bonorum diſpendio exercentur.

Conſilium verò & Mandatum hoc differunt, quòd mandatum ſpecies quædam eſt imperij, quod pro ſocietate generis humani receptum eſt, vt quod cuique negocium datum eſt, id mandatoris periculo conficiatur. Conſilium autem ab imperio prorſus alienũ eſt, nec vllam voluntatis eius qui conſilium dat, ſignificationem habet. Itaque rem conſultoris arbitrio permittit, nec vtrum fiat, néc ne, laborat. Itaq; ex conſilio nulla naſcitur obligatio: at ex mandato naſcitur. Hæc ex l.1.in fin.& l.2.D. mand. & l.conſilij.D.de reg.iur.

de Conſilij ſententia pronuntiatum dicebatur, quod ex eorum qui in conſilium adhibebantur, ſententia ſtatuebatur: vt apud Ciceronem ſæpe, & Apuleium Apolog.1. Quæ verba his notis o.e.s. ſcribi ſolita Valerius Probus eſt auctor. Sic cauſſa cum conſilio cognita eodem ſenſu dicebant veteres.

Conſilium in rub.C.de vind.& apud conſilium manumiſſ. ſumitur, pro conuentu: tametſi Azo in Summa eo.tit. videatur accepiſſe pro loco illo, in quo celebratur, vel exercetur iuriſdictio voluntaria: cuius ſententiam probat Albericus: at Accurſius l.1. C. eod. dicit poni pro præſidentibus in conſilio.

Conſilium pro deliberatione poſuiſſe videtur Alexander Imp.l.1.C.qui,& aduerſ.quos in integ. & pro aliquid faciendi, vel non, excogitata ratione. Cicer.1.de Inuent. Conſilium etiam pro corpore & collegio accipitur, l.fin.C.de naufrag.lib.11.

Conſilium etiam ſæpiſsimè in libris IC. ſumi ſolet pro ſuaſione & hortatu, §.tua tantum. Inſtit.manda.l.conſilij.D.de diuerſ. regul.iur.l.ſæpè.53. D. de verbor.ſignific.& alibi ſæpiſsimè.

Consiliarii ſunt iudicum comites, & adſeſſores qui iudicibus adſident, l.penult.D.de offic.adſeſ.& l. conſiliarios.C.eo. Hos Græci, *συμπάρους, παρέδρους, συνέδρους, συγκαθέδρους*. Hinc

Consiliator, quo nomine Chriſtũ vocat Lactantius, poſt Sibyllam, quæ *σύμβουλον* appellarat. Plin.4. Epiſtol. In gerendis honoribus conſiliator & rector. Vnde Horatius, *Conſiliantibus diuis*. vt in l.12.C.TH. de legat.à conſiliantibus.

Consistere nonnunquam eſt in iudicio ſtare aduerſus aliquem, l.1.C.qui pet.tut.l.vix certis.53. D. de iud.& alibi ſæpe.D.& C.

Consistorium, cuius meminere Imppp.l.fin.C. de offic.diuerſ.& l.1.de comit.cõſiſtor. diffinit Suidas *συνέδριον, καὶ τὸ σύστημα, ἔνθα περὶ τῶν ἐπιγιγνομένων βουλεύονται*, in quo legatos & quoſcunque ſe adeuntes princeps admittit & audit, & de cauſsis cognoſcit, inquirentibus & deſpicientibus conſiſtorianis, vt ait Ammianus Marcellinus li.15 Ex quibus locis adparet conſiſtoriũ ad Principis *συνέδριον* referri: quod & colligitur ex Nou.23.§.ad hoc ſancimus. Sed & ad iudices, ad eóſve quibus iuris dicendi poteſtas eſt, referri poteſt.c.Romana.de appell.lib.6. Quibus igitur nulla iuris dicendi poteſtas à lege.vel principe conceſſa eſt, quive principes non ſunt, Conſiſtorium habere non dicuntur.

Consistoriani, vide ſuprà Comites.

Consobrini conſobrinæq; dicuntur Gaio l.1. §.4. D.de gradi.qui, quæve ex duabus ſororibus naſcũtur, quaſi conſororini, & Paulo l.fi.§.eod.D.eo. & lib.4. Senten.tit.11.§.4. gradu. Obtinuit & patrueles quoq;, id eſt, è fratribus natos; & amitinos, id eſt, ex fratre & ſorore genitos, communi conſobrinorũ nomine adpellari, d.l.fi.§ eodé.§.1.Inſt.de leg.agn.ſucceſs. quod *καταχρηστικῶς* fieri ibidé Theophilus admonuit. Conſobrini *ἐξάδελφοι*, & *πρωτεξάδελφοι* Græcis dicuntur.

Consoceri dicuntur, ait Theophil. quorum alterius filia alterius filio nupſiſſet, §.9. de nupt. Vtitur Vlpia. l.32.§.proinde. D.de donat.inter vir.& vxor.

Consolidari dicitur vſusfructus, qui proprietati coniungitur, l.1.D.de vſuſ.adcreſcen. Hinc apud Iauol.l.à libert.25. D.de bon.libert. ſolida proprietas dicitur, in qua vſusfructus ineſt. itémque apud Paulum l.Sempronius.26.§.1.D.de vſufr.leg.

Consolidatio adpellatur, quando vſufructuarius adquiſiuit proprietatem: tunc enim confunditur & finitur vſusfructus, §.finitur.Inſtit.de vſufr.

Consors, eiuſdem ſortis & cõditionis eſt, vt ait Varro lib.5.Ling.Lat.& eum ſecutus Bald.in l.dudum.C. de contrahen.emp.& ſignificat domini participé. vide Alciat.l.proximi.D.de verb.ſigni. Sed pro ſubiecta materia aliter atq; aliter *μεταφορικῶς* accipitur. In d.l.dudum.ſumitur pro dominij participibus. Ij etiã quibus talis communis eſt res, conſortes adpellãtur. Tit.notus eſt in Iuſtiniani Codice, De Conſort. eiuſdem lit. Conſortes in libris Feudiſticis dicuntur dominus & vaſallus, quaſi *σύμμαχοι*, eiuſdem militiæ ſocij, eiuſdémque fortunæ participes, lib.Feud.1.tit.3. Si cõtigerit feudũ neglectu fidelis conſortibus applicari, id eſt dominis committi & aperiri. Alibi Coniuges appellantur, quaſi coniugales, eodem iugo alligati, lib.2.tit. 58.§.1.nonnunquam etiam Pares. Vide Pares.

Consortio, communio, l.96.§.3.D.de ſolut. Nec in arbitrio eius electio erit, cum debitor precium pignoris conſortioni ſubiecerit: id eſt, promiſcuè vtrique debito pignus ſubiecerit.

Conspiratio eſt quædam fraudulenta confœderatio, facta in præiudicium alicuius perſonæ, vel dignitatis.

tatis. Hanc, quia ferè nunquam non doloſa cenſetur, ideò ſeuerè lex iubet vindicari. Sed & Imp. Adrian. priuatim quoq; ſtatuit vindicari ſcelus aduerſariorũ, quibus opprimitur litigantis innocentia, l. viuus. D. de re iudic.

Consponsores à Cicerone dicuntur, qui à Iureconſultis correi debendi: id eſt qui eiuſdem obligationis ſunt debitores. Cic. ad Attic. libr. 12. Tamen velim des operam, vt inueſtiges ex conſponſorũ tabulis, ſitne ita. Idem Leptæ: De tuo negotio, quòd ſponſor es pro Pompeio, ſi Galba conſponſor tuus redierit.

Consponsos antiqui dicebant fide mutua obligatos. Feſtus. vt & ſponſos obligatos: vel, vt ait Varro libr. 6. Linguæ Lati. contra ſponſum rogatos, id eſt ad ſpondendum.

Constare dicitur teſtamẽtum, quod infirmari non poteſt. Cùm dandi caſo ſæpe iungitur, & eſt conſtantem eſſe & perſeuerantem. Significat & manifeſtum eſſe & clarum: vt, Conſtat de eius innocentia, id eſt, manifeſta eſt: & apud Vlp. conſtat alimenta cum vita finiri, l. cum hi. §. modus. de tranſact. cum ſimil. Item, conſtat inter omnes, id eſt, nemo negat. Conſtat, id eſt, manifeſtum eſt, vel nemine in ſpeciem admonente. Quando enim Iuriſconſulti dicunt, Conſtat, tunc ſemper habent aliquam regulam naturæ præ oculis.

Constituere, aliàs conuenire ſignificat, & conueniendo obligare ſe ad id, quod iam debitũ eſt. Theophil. ἀντιφωνεῖν dixit. Latius autem patet, quàm fideiubere: primùm quòd permiſſum ſit vt aliud pro debito conſtituatur, l. 1. §. an poteſt. D. de conſtitu. pecu. Cùm ſit diuerſum in fideiuſsione, l. ſi ita. D. de fideiuſſo. Deinde quod nõ ſolùm pro alio, ſed pro ſeipſo quis rectè conſtituat. §. de conſtituta. Inſtitu. de actio. Fideiuſſor verò non niſi pro alio intercedit, Inſtitut. de fideiuſſo. in princip. Denique, conſtitutum nudo duntaxat pacto ſit, nulla ſtipulatione interpoſita. d. §. de conſtituta. ſecus eſt in fideiuſsione. Conſtituere aliàs, eſt formare & bonam diſpoſitionem adhibere. Et ſic conſtituta iudicia rectiùs dicuntur, quàm proceſſus iuris. Conſtituere eſt conſiſtere & conſtare, l. 39. D. de excuſa. tutorum. Conſtituere, cum parte ſtatuere & deliberare. Alciatus l. bonæ. C. de pact. Conſtituere diſceptationem, id ſonat, quod vulgus dicit Accordare ſcripturas.

Conſtituere iudicium vel quæſtionem, in publicis duntaxat iudiciis, dicitur Quæſitor, qui iudicũ reiectione vtrinque facta, certus conſtituit iudices, qui ſibi iurati in conſilio adſint, & ſecum cognoſcant: in priuatis verò iudiciis, cum Prætor vrbanus iudici ac recuperatoribus à litigatoribus acceptis, poteſtatẽ de cauſſa cognoſcendi & iudicandi facit. Cicer. pro Cæcinna: Qui igitur conuenit, quæ cauſſa fuerit ad conſtituendum iudicium, eandem moram eſſe ad iudicandum. Vel ſic, Conſtituere iudiciũ Prętor in priuatis cauſsis dicitur, cum agendi poteſtatem, litigatoribus: iudicandi verò, iudicibus ſumptis permittebat.

Conſtituere ſeruitutem non eſt ſimpliciter cedere, ſed re ipſa imponere. Conſtituuntur enim ſeruitutes per patientiam, vel traditionem, l. 13. §. 1. D. de Pub. Id eſt, ſi inducatur quis in prædium, vel eum, is qui cedit, ſeruitute vti patiatur, l. 3. D. de vſufr. l. 1. in fi. D. de ſeruitu. ruſtic. Patientia autem illa pro traditione habetur, vt colligunt interpretes ex l. penult. D. de ſeruit. qui enim ſeruitutem debet, pati debet, l. quoties. 15. D. eo. tit quæ quidem patientia eſt de natura ſeruitutis, d. l. quoties. ergo patientia habetur pro conſtitutione, d. l. quoties.

Conſtituere ſponſalia nuptiáſve, l. 13. §. 1. D. de publ. in rem act.

Constitutus vſusfructus tunc dicitur, cùm iam quis vti frui poteſt, l. vnica. §. dies. D. quando dies legati cedit. Igitur Conſtitutus non dicitur ante aditam hereditatem, vel antè quàm dies ceſſerit. Ceteroquin Conſtitutæ ſeruitutes dicuntur, quæ pactionibus, ſtipulationibus, legatíſve iam impoſitæ ſunt, l. 10. D. ſi ſeruit. vindic.

Constitutum, quod ab Imppp. reſcriptum, ſtatutúmve eſt, l. 11. C. de neg. geſt. & alibi ſæpe.

Conſtitutum tempus pro anno l. 63. §. fin. D. de adquir. rerum dom. pro biennio. l. 4. pro ſoci. D. l. 2. de diuerſ. & tempo. præſcript. quod petendę reſtitutionis cauſſa conceditur. l. 95. §. quod vulgò. D. de ſolut. Hodie eſt quadrienniũ continuum, l. vltima. C. de tẽpo. in integ. reſtitut. pet. Conſtitutum tempus ætatis, in l. 62. in fin. D. de ritu nuptiarum, interpretere ex l. 66. D. eodem. l. 6. C. de interdicto matr. Et Conſtituta tempora in l. 5. in fi. D. de appell. interpretere ex l. 1. §. biduũ. & §. quod in ſententiis. D. quan. appell. ſit. At in §. qui autem. Inſtit. de excuſ. tut. ſunt quinquaginta dies.

Conſtitutam partem, in l. 3. D. ſi à parent. quis man. interpretatur quidã, quæ patronis lege Papia præſtituta eſt. Conſtituti dies, l. 7. D. de re iudica. quos iudicatis conceſsit lex.

Conſtitutum ius, l. 25. D. de donatio. Inter virum & vxorem. l. 1. §. item cum. D. quæ ſent. ſine appell. reſcind. & Gellio lib. 12. cap. 13.

Constitutio iudicii cõtrouerſia quædam eſt ante litem conteſtatam, præcedens iudicium: vulgò dicunt exceptiones dilatorias impediẽtes proceſſum. Cicero in Partitionib. Atque etiam, inquit, ante iudicium de conſtituendo ipſo iudicio ſolet eſſe contentio: cùm aut, ſit ne actio illi qui agit, aut iámne ſit, aut num iam eſſe deſierit, aut illáne lege, illis verbis ſit actio, quæritur.

Constitutiones dicuntur quæcunque Imperatores per epiſtulam & ſubſcriptionẽ ſtatuunt, vt ſunt reſcripta, decreta, edicta, l. 1. D. de conſtit. princip. Atq; harum duo ſunt genera: aliæ enim ſunt generales, aliæ perſonales, l. 1. D. de conſtit. princip. Generales quidem, quæ ad omnes pertinent: perſonales, in quibus propter certæ perſonæ rationem, à iure communi receſſum eſt: quæ & Priuilegis appellantur.

Conſtitutionum ſunt quatuor virtutes, l. legis virtus. D. de legib. Vnde,

Quatuor ex verbis virtutes collige legis,
Permittit, punit, imperat, atque vetat.

Nam permittit, vt vir fortis petat præmium: Punit ſcelera & delicta: Imperat & præcipit, vt ſtatuta Canonica ſeruentur, vt clerici regulare propoſitum, & honeſtum habitum deſerentes, continenter & caſtè ſtudeant viuere: Prohibet clericos ſecularibus immiſceri negotiis. Et conſtitutio conſulit: quæ virtus poteſt comprehendi ſub prima: nam qui conſulit, ſatis permittit.

Constitutiones divales, hoc eſt, Imperatoriæ. Cenſentur enim Imperatores diui, nõ quidem apud nos falſa diuinitatis opinione, ſicut apud gentes olim, ſed quia omnes magiſtratus ſunt ordinatio Dei, & Imperator eſt ſummus magiſtratus.

Constitutor dicitur, qui pro ſe vel pro alio ſe ſoluturum promittit, vel aliqua ſacturum, & alterius in ſe transfert, vel ſuſcipit obligationem. Conſtituere enim id eſt, Græci κατατάξασθαι dicunt. Hinc

Constitutoria, ſiue Conſtitutitia actio, quæ in eum qui ſe ſoluturum conſtituerit datur, his ſere verbis: Si appareat Mæulum Titio pecuniam conſtituiſſe, eámque pecuniam cum conſtituebatur, debitam fuiſſe, neq; Mæuius aut ſoluat, aut faciat id quod conſtituit: ac per actorem non ſteterit quominus fieret quod conſtitutum eſt, tum Mæuius damnetur, l. 16. l. 17. l. 18. D. de conſtit. pec.

CONSTITVTVM etiam veteribus pro condicto, & adſignato die ad ius experiendum. Cicer n pro Cecinna: Qui ad conſtitutũ iuris experiundi cauſſa veniſſent. Varr, lib. 2. de re Ruſtic. Cùm alius eum ſalutaſſet, alius conuiciatus eſſet, quî tam ſerò veniſſet ad conſtitutum.

CONSTRINGERE ſe pactis, l. vnic. C. de monopo.

CONSVETVM fieri, præſumitur factum. Baldus in l. incendium. C. ſi certum peta. per l. quòd ſi nolit. §. qui aſsidua. D. de ædil. edict.

CONSVETVDO, quæ iuris pars eſt, Ius moribus. l. aſsiduis actibus introductum, capi. conſuetudo. 1. diſtin. Voluntas populi rebus ipſis & factis declarata, Tacitus conſenſus omnium, l. de quibus. D. de legibus. Ius ex non ſcripto deſcendens, Tacita ciuium conuentio, Ius ſcripto non comprehenſum, l. ſed & ea. & l. ſeq. D. d. titu. Conſuetudinis autem appellatio, eſt referenda ad eam, quę legitimè introducta eſt. capitu. Cumana. de electionib. iuncta gloſſ. Atque Conſuetudini ſecundus poſt ſcriptam legem locus tribuendus ideò eſt, quia conſuetudo fit longo tẽpore. longum autem tempus adſert experiẽtiam multarum rerum: cùm ſæpe lex ſcripta ferri ſoleat ſubita quadam cogitatione, quæ nonnunquam fallitur, nec ſatis expendit ſingulas circunſtãtias. Conſuetudinis verò officium eſt, primùm, vt confirmet: deinde, vt interpretetur ſcriptam legem, ſi obſcura aut varia ſit. Paulus in l. minimè. Calliſtratus in l. ſi de interpretatione. D. de legib. Optima enim, inquit, eſt legum interpres conſuetudo. Conſuetudo ſeruanda eſt, l. minimè. & l. de quib. D. de legib. l. ſemper in ſtipula. D. de regulis iur. l. 1. C. quæ ſit long. conſuetudo. gloſſ. in l. fin. C. de iur. domin. impetrand. capitul. licet ex ſuſcepto. de foro competen. Cle. dudum. §. verùm. de ſepultur.

Conſuetudo generalis facit ius commune, & nonnunquam ſpecialis, Clę. ſi. de ætate & qualita. Conſuetudo tanti tẽporis, cuius initium non tenetur in hominum memoria, habet vim priuilegij Imperialis. l. a. §. ductus aquæ. D. de aqua quotidiana & æſti. gloſſ. in cap. ſuper quibuſdam. §. præterea. de verborum ſignificatio. Talis cõſuetudo habet vim conſtitutionis, l. 1. §. denique. D. de aqu. plu. arcen. & ibi Bartol.

Conſuetudo ad vnguem ſeruãda eſt, cùm actus cenſeatur practicus, vt Baldus dicit in l. quicũque. C. de ſeruis fugi. & in c. 1. qui feud. dar. poſ.

Conſuetudo dicitur ius commune eius loci in quo eſt. c. cùm veniſſent. de eo qui mittit. in poſſeſsio. Alexan. in l. de quibus. D. de legibus.

Conſuetudo ligat fiſcum, ſicut priuatos, l. venditor. §. ſi conſtat. D. communi. præd.

Conſuetudo laicorum rationabilis, adſtringit etiam Eccleſias. Nota. in cap. cùm cauſa. de re iudicat. Vide c. Eccleſia ſanctæ Mariæ. de conſtitut.

Conſuetudo quòd heres extraneus ſuccedat in emphyteuſin Eccleſiaſticam, valet. Bart. in l. qui rem. in fi. C. de ſacroſanctis Eccleſiis. Paulus Caſtrenſis Conſilio 134.

Conſuetudo teſtatoris & loci interpretatur materiã ſucceſsionis, l. ſi ſeruus. §. fin. D. de legat. 1.

Conſuetudo loci ligat clericos. Baldus in l. neque. C. de heredibus inſtituendis. Per capitul. conſtitutus. de in integrum reſtitutione. Bartolus in l. 1. C. quæ ſit longa conſuetudo. capitul. cùm veniſſent. de eo qui mittit. in poſſeſſ.

Conſuetudo facit legem, & rurſus abolet. Sicut pleraq; iura de ſeruis atque de libertinis, moribus, non legibus introducta ſunt: ita moribus abolentur ſine legibus, l. libertinus. D. de ritu nupt. l. de quib. in fin. D. de legibus.

CONSVLES, poſt exactos reges, duo creari cœpere anno ab vrbe condita 245. L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus, vt Liuius tradit ſub finem lib. 1. & lib. 2. Omnia iura, inquit, omnia inſignia regiæ poteſtatis Conſules retinuere: id modò cautum eſt, ne ſi ambo faſces haberent, duplicatus terror videretur. Varro li. 4. Ling. Lat. Conſul nominatus quòd conſulere populum & Senatum debet, (id eſt in concione ſententiam rogare) niſi illinc potius vnde Accius ait in Bruto, Qui rectè conſulat, cõſul fiat. Idem Varro lib. de vita pop. Rom. apud Non. hoc Accij videtur ſecutus, his verbis: Quia ijdem dicebantur conſules & prætores: quòd præirent populo, prætores: quòd conſulerent Senatui, conſules. Florus vocatos conſules dicit, quòd meminiſſe deberent conſulere ſe ciuibus. hos προβούλους interpretatur Dionyſius. Fabius. Sitne conſul à conſulendo, an à iudicando. nam & hoc conſulere veteres vocauerunt. Atque obiter notandum, quòd qui hæc duntaxat ſecundum verbi, & non potius ſecundum rei ſignificationem accipiunt, ij toto errant cœlo. Non enim à conſulendo nominatus eſt Conſul, quia deriuetur à verbo Conſulo: ſed quod ab ipſo Conſule exerceatur conſultatio, hoc eſt, res quam ſignificat verbum, quod ab ipſo deriuatur Conſule, Conſulo. Siquidem prius homo is exigitur, qui conſilio ſit præditus, poſsitque conſulere, quàm fiat actus conſulendi. Quod diligentiſsimè obſerua. Nam deſeruit tibi, vt rectiùs intelligas, quòd ius deſcendat à iuſtitia. Cicer. de Legib. 3. Regio imperio duo ſunto, iique præeundo, iudicando, conſulendo, Prætores, Iudices, Conſules appellantor. militiæ ſummum ius habento, nemini parento. Ollis ſalus pop. ſuprema lex eſto. Ius autem Conſules dixiſſe vel ex 2. Liuij intelligi poteſt, vbi ſcribit Appium Conſulem quamaſperrimè ius de creditis pecuniis dixiſſe. Pomponius l. 2. §. 8. de orig iur. Conſules ab eo dicti ſunt, quòd plurimum Reip. conſulerent. Lege lata ſummum ius eis delatum eſt, prouocatio ab eis pop. conceſſa, prohibitum eiſdem ne poſſent in caput ciuis Rom. animaduertere iniuſſu populi. ſolùm relictum eſt illis, vt coërcere poſſent, & in vincula publica duci iuberent. Polybius lib. 6. hiſt. Conſules, antequam legiones educant ex vrbe, omnium publicarum rerum actiones penes ſe habent. reliqui enim omnes principes ſubiiciuntur illis, atque obſequuntur, exceptis tribunis plebis: atque in Senatum legationes deducunt: quæ celeriter ſtatuenda ſunt, ipſi decernunt: ipſorum verò officium eſt, quæ ſenatuſconſulto decreta ſunt, ea vt perficiantur: quinimò & quæ per populum de Rep. perficienda & trãſigenda ſunt, eorum eſt perpendere, ac diligenter curare: concionem quoties opus eſt aduocare, ad populum ſenatus decreta referre, quicquid maior pars iuſſerit exequi. Adhæc in his quæ ad belli apparatum, & caſtrenſem diſciplinam pertinent, quaſi regiam habent poteſtatem. His etenim ius eſt, ſociis quicquid libuerit imperare, Tribunos militum creare, delectum habere, ac de iis qui ſub imperium eorum ſunt, in caſtris arbitratu ſuo ſupplicium ſumere. His præterea licet, eos comitante Quæſtore, ac ſedulò imperata faciente, publici æris quantum res ipſa tulerit impendere. Hæc Polyb. Conſtat autem ex Cic. Philip. 5. legitimum conſulatus annum fuiſſe 43. Ex Murænianа & libr. Epiſt. 7. & Liuij libr. 1. centuriatis comitiis eos creari conſueuiſſe. Ex Pediano in Verrin. 2. diem comitiorũ Conſularium fuiſſe 6. Cal. Sextil. Ex Philip. 2. & Plutarcho in Cicer. Conſules capitis pignoribus Senatores qui nec aderant, & quibus cauſſa non erat, coercuiſſe. Ex Liuij lib. 42. cùm ad bellum proficiſcerentur, votis in Capitolio nuncupatis, paludatos ex

toi ex vrbe exiſſe, omnibus ordinibus eos concomitantibus. Ex Verrina 3. deſignatos in Comitiis Conſules domum à multitudine deduci ſolitos. Ex Gellio libr. 17. cap. 21. niſi ex patritiis gentibus, Conſules fieri ius non erat: poſtea tamen Licinij Stolonis lege Coſſ. etiam ex plebe creari cœpti, breui poſt tempore quàm apud Leuctra Thebani Lacedæmonios duce Epaminonda ſuperauerunt. Ex locis innumeris, eoſdem Kalend. Ianuariis magiſtratum iniſſe, pompámque inſignem adhibitam fuiſſe, cuius meminit etiam Ouid. de Ponto libr. 4. Elegia autem 10. eiuſdem libri de extraordinaria Conſulis poteſtate nonnulla ſcribit, quæ quia nuſquam alibi me legiſſe memini, ſubiiciam:

Aut reget ille ſuos dicendo iura Quirites,
Conſpicuum ſignis cum premet altus ebur:
Aut populi reditus poſitam componet ad haſtam,
Et minui magnæ non ſinet vrbis opes.
Aut vt erunt patres in Iulia templa vocati,
De tanto dignis Conſule rebus aget.
Aut feret Auguſto ſolitam, natóque ſalutem,
Déque parum noto conſulet officio.

Idem fere retulit Elegia ſequenti:

Hac modò te populo reddentem iura videbit,
Et ſe ſecretis finget adeſſe tuis:
Nunc longi reditus haſtæ ſupponere luſtri
Credet, & exacta cuncta locare fide.
Nunc facere in medio facundum verba Senatu,
Publica quærentum quid petat vtilitas.
Nunc pro Cæſaribus ſuperis decernere grates,
Albáve opimorum colla ferire boum.

De Conſulatu autem Caſsiodorus libro ſexto Variarum ſic ſcribit: Priſcorum iudicio qualis ſit Conſulatus, hinc omnino datur intelligi, quando inter mundi dignitates eximias, ſolus meruit habere palmatas veſtes, quas felicitas dabat præmia vincentium, nomen annorum, compenſatio ſola cui debebantur omnia. Statum Reip. Romanæ viri fortis dextera tuebatur, fortunas omnium ac liberos huius conſilis vindicabant, & tot magnis debitis ſola erat huius retributio dignitatis, reperta in libertatis ornatum, inuenta ad generale gaudium. Per illam nimirum ſtatus imperij iugiter creuit. illam ſemper felix Roma ſuſcepit. meritò quidem genus habebatur imperij: meritò ſupra omnes ciueis poterat, qui ab hoſte patriam vendicabat: vtilitates publicas ſub æquitate diſponens, ius dicebat etiam capiti. ſed tutò illi commiſſa eſt poteſtas necis, qui fuerat auctor ſalutis. Hinc eſt, quod etiam faſces atque ſecures tantæ poteſtati præceptæ ſunt illigari: vt cum tardius ſoluerentur, moram deliberationis acciperent, ſi de cæde aut nece hominis aliquid cenſuiſſent. ita vt cum omnia eius traderentur arbitrio, ne inſoleſceret animo, Conſul dictus eſt, à conſulendo. Hinc tanta largitas profluebat, vt illa dextra, quæ ſanguinem copioſè fuderat hoſtium, vitæ auxilium ciuibus manaret irriguum. Sic quos felices per bella fecerat, ſtudio largitatis explebat. In argumentum etiam publicæ gloriæ ſoluebat famulos iugo ſeruili, qui libertatem tãtæ dederat ciuitati. Hactenus Caſsiodorus. De Conſulibus verò prolixius tractauimus, cum vt id ſemel ſit dictum, tum verò maximè quod hæc ſint plurimis Cod. & Digeſt. titulis lucem allatura.

Conſul pomeridianus quis ſit, vide apud Turn. Aduerſ. lib. 18. cap. 13.

Consvlaris vir, qui Conſulatũ geſsit. Hinc Conſulares fœminas intelligimus conſularium vxores, l. 1. D. de ſenat. l. 3. §. vlti. D. de arbit. Conſulares viæ, publicæ, & Prætoriæ, & βασιλικαὶ, l. 2. §. viarum. D. ne quid in loc. pub.

Conſulares quidam prouinciarum rectores, l. vnica. vt omnes iudic. l. vnic. de officio Comit. ſac. patr. qui in Orientis partibus 15. erant. ita accipere debemus τὰς ἀρχὰς κονσουλαρίας Nouel. 8. & Conſulares Campaniæ, l. 12. de pœn. C. Theod.

Consvlatvs ordinarius apud Suetonium in Domitiano: In ſex conſulatibus nonniſi vnum ordinarium geſsit. explicatur à Turn. Adn. libr. 5. cap. 10. ex cuius nomine anni ſupputatio ordinabatur, id eſt cuius nomen in literis & inſtrumentis, & in faſtis ſcribebatur, qui denique Kalend. Ianuar. honorem inibat. Nam ætate Imperatorum annus in multos diuidebatur conſules: ſed ſoli qui anni initio inibant honorem, ordinarij cenſebantur, honoratioréſque erant. Seneca: Conſulem me fecit, ſed non ordinarium. Vide Dionem lib. 43.

Consvli res dicitur, de qua ad Senatum relatum eſt: vti patet ex lege operis faciundi, de qua vide, Duumuiri. At Conſuli populus dicebatur Romæ, cum lex rogabatur. nam Feſtus, Rogatio eſt, inquit, cum pop. conſulitur. Cic. de legib. 3. Qui agent, non plus quam de ſingulis rebus conſulunto. Et in ea pro Domo: Si pop. de iſta re conſultus eſſet. Conſulendi autẽ mos olim & frequens & optimus fuit. Sic Ariſto magna laude conſultus fuit à Celſo iuris peritiſsimo. l. iuris gentium. §. ſed & ſi. D. de pact. Quemadmodum Seruius Qu. Mutium conſuluit, in l. 2. §. Seruius autem. D. de orig. iur.

Consvltvs, adiectiuum, ſignificat ſcientem, & peritum, à quo iurè conſilium petas. Liuius. 1. ab Vrbe condita libro: Conſultiſsimus iuris, vt illa quiſquam ætate eſſe poterat. Significat etiam interrogatus, l. denique. §. ſi quis. D. de minor.

Consvltvm lib. Feud. 2. titu. 8. §. 3. Nam nec pignus, quod conſultum dicitur, fieri poteſt ex feudo.

Consvltare, eſt frequenti opera conſilium inire. in Conſultandis rebus oportet ad plenum proſpicere: non autem partem abſoluere, partem erroribus implicitam relinquere, quæ difficilioribus adhuc controuerſiis materiam præbitura ſit. Nou. vt ſi plures filij non ſint. §. quòd ſi minus agat. Conſti. 18.

Consvltatio, hoc eſt, cùm cauſſa in varias partes expenditur, vt quod optimum eſt appareat, ſuccurritur noſtræ cæcitati & inconſtantiæ. Quandoquidem rectiſsimè dictum eſt, Hominem inconſtantiſsimum animal eſſe, Romanor. 4. Epheſio. 2. Geneſ. 6. Pſal. 115. Omnis homo mendax. l. 2. C. de veter. iur. enuclean. Hoc verbo vſi ſunt iuris auctores in l. 11. §. ex facto. D. de minoribus l. 1. §. 1. D. de appellatio. l. 2. C. de legibus. Græcis σωάλλαγμα dicitur. Fit verò conuocato Senatu. Atque in Conſultationibus non tantùm Imperij proceres & ſummi magiſtratus, ſed etiam totus Senatus conuenito. Proponuntor quoque in medio ſancta Euangelia. Et quę ordinis decreto placuerunt, referuntor ad maieſtatem Imperatoriam. Nouel. de Conſultationibus. Conſtit. 62.

Consvmmare eſt inchoatum perficere, l. ſi in aliquam. D. de offic. Proconſul.

Consvmi actiones dicuntur, quæ tolluntur, pereunt, extinguntur, l. 28. §. exceptio. D. de iureiur. & alibi ſæpiſsimè.

Consvmpti nummi videntur, qui aliis permutati, vel ita miſti ſunt, vt diſcerni non poſsint, vel aliàs ſunt expenſi, l. 13. l. 19. §. vltimo. D. ſi cert. pet.

Contemnere, & deſpicere, in eo diſtant: quòd deſpicere eſt grauius, quàm contemnere. Paratus ſoluere, etiam ſi non offerat, contemnere non cenſetur. Vide Archidiaco. & Ioannem Andre. in cap. 1. Extra, de ſenten. excommu. lib. 6.

Contestari ſignificat teſtibus adhibitis aliquid de

clarare,& profiteri,l.1. D.quod iuſſu. Feſtus, Conteſtari eſt,cum vterque reus dicit, Teſtes eſtote. Hinc Conteſtari litem dicebantur duo aut plures aduerſarij, quòd ordinato iudicio vtraque pars dicere ſoleret, Teſtes eſtote. hoc autem proprium erat actoris cum reo,non cõtra,l.ſi à me fuerit. D.de iudic. Vnde Conteſtatio,pro teſtatione,l.20.§.vlt.D.de teſt.Paul. lib.2.Sent.tit.14.

CONTESTATIO litis,eſt eius rei de qua controuerſia eſt apud iudicem ex vtraque parte facta narratio teſtibus præſentibus. Hoc genere res in iudicium deducitur,& litis nomen accipit.nec enim lis eſt antequam conteſtetur,ſed controuerſia,l.25.§.ſi ante.D.de petit. hered. προκάταρξις à Græcis dicitur, quòd initium iudicio dat. Et

CONTESTATA LIS tunc dicitur,cùm iudex per narrationem negotij,cauſſam audire cœperit, l.vnica. C. de litis conteſtat.Non tamen per poſitiones & reſponſiones ad eas, ſed per petitionem in iure propoſitam, & reſponſionẽ ſecutam, conteſtatio litis fieri dignoſcitur.ca.vnico.circa fin.extra eodem titu.& cap.cùm cauſam.extrà,de iuramẽ.calum.Gloſſæ veteres Conteſtatas lites exponunt, ἐν ἀρχῇ λαβούσας ἐν ἀναγραφῇ δίκας ἐξ ἀντικαθεστώσας.

CONTESTATO teſtibus adhibitis, aduerbium, l.1.§. Iulianus. D. de liber.agnoſc.Si neque conteſtatò dixerit eam ex ſe prægnantem non eſſe.

CONTEXTVS teſtamenti,l.75.D.de leg.1. Contextu vno teſtamentum fieri debere dicitur, hoc eſt, nullo alieno actu intermixto,l.21.§.final.D.de teſtamen.

Contextu ædificiorum vnita domus, l. 15. §. ex hoc edicto.D.de dam.inſect.

Contextus rationum,l.110.D.de conditionib. & demonſtrationibus.

CONTEXTVM etiam adpellatur,quod in tela eſt nondum prætextum, vel detextum, l.aa.D, de auro & argento legato. Sic Contexta quî accipere debemus in l.70.§.verſicoloribus.D.de leg.3.docet ibi textus.

CONTIGNATIO (in l.16. D. de ſeruitut. vrb. Vitruuius lib.2.cap.9.Plinius libri 15.cap.13.) dicitur vel lignorum, vel tignorum, vel aliarum rerũ coniunctio. Et quandoque dicitur tegmen. Vnde duæ ædes dicuntur eſſe ſub vna contignatione,hoc eſt, ſub vno & eodem tegmine.

CONTINENTES prouincias accipere debemus, quæ Italiæ coniunctæ ſunt,vt Galliam & Prouinciam,l.99. D.de verbo.ſignific.

CONTINENTIA vrbi,pro ſuburbiis accipiũtur,quòd cum ipſa vrbe ſe teneant , contiguáque ſint, l.2. l.139. l.154. D.de verborum ſignificationibus. Notandum, Qui extra continẽtia vrbis eſt,abeſſe. Cæterùm vſque ad continentia,non abeſſe videbitur. Inter continentia vrbis vicos vult intelligi Vlpian. in l. collegarum. D.de verbo.ſigni.

CONTINVA poſſeſſio dicitur, non ſolùm quæ penes vnum,atque eundem ſemper eſt,verùm etiam quæ ab vno ad alium legitimè tranſlata fuerit.

Continui DIES vtilibus opponuntur, l.1.§. dies.D. de lib.agnoſ. Vide Dies.

Continuum TEMPVS,quòd nulla eorum dierum,quibus experiundi poteſtas non fuit, ſubductione facta, currit,& ignorantibus quoque cedit, l.8.D. de his qui not.infa.l.31.D.de adulte.§.qui excuſare inſtitutio. de excuſa.tut.

Continua PRÆDIA, id eſt, contigua, & vicina,ſéque inuicem contingentia , l.31.D. de ſeruit, ruſt.l.7.in fi. D.commu.prædi.

Continuus ANNVS, vide Annus.

Continuus ACTVS, l.137.D. de verborum obliga. ſine aliquo longo interuallo,& aliquo actu cõtrario obligationi,

CONTRA, pro ex diuerſo, Paulus in l. heredes eius.§. contrà ſi promiſſor.D.familiæ erciſcund.Vlpianus in l.Celſus ait.in princ.D.de recep.contrà, ait, vbi duntaxat dari iuſsit. Contra,id eſt,in conſpectu, l.venditor.D.communia prædiorum.

CONTRA IVS PARTIVM pronũtiare, dicitur, cùm in ſententia non exprimimr aliquid contra leges, ſed tamen ſi ad factum & cauſſam exigatur , tum apparet iniquitas.

CONTRA BONOS MORES,frequẽs in iure formula, qua publicam honeſtatem lædi ſignificamus.

CONTRA LEGEM facit,qui id facit, quod lex prohibet, l.29.D. de verbo. ſignific. Contra edictum facit, qui prætore vetante facit, l.103. D. de reg.iur. Contra conſtitutiones iudicatur, cùm de iure conſtitutionis, non de iure litigatoris pronuntiatur, l. 1. §. item cum contra.D.quæ ſenten.ſine appel.

CONTRARIVM, ſeu ἀντινομίαν, hoc eſt, Legum repugnantiam, nullam putat Iuſtinianus in Pandectarum libris inueniri, ſi quis ſubtili animo diuerſitatis rationem excutiat.Nam ſemper eſt aliquid, ſecũdum quod liceat diſſonantiam conciliare. Conſtitutio. D. 3. §. Contrarium autem. Budæus contrà nititur probare. quæ ſoluit Zaſius.

Contrarium iudicium tutelę dicitur,quando tutori ſunt ſumptus & expenſæ reficiendæ. Vlpianus §.1. furti. de his qui not. infam. Contrario iudicio damnatus, ait, non erit infamis.

Contrariorum eadem eſt diſciplina,l.1.D.de iis qui ſunt ſui.Sed,quandoquidem plurimi refert quomodo diſciplinã accipias,ſic diſtingue: Aut intelligimus contrariorum eandem eſſe diſciplinam, id eſt, cognitionem,& erit vera propoſitio.Nam cognito vno ex contrariis,cognoſcemus & aliud contrarium, l.ex duob. in princip.& l.ſeq.in fin.de vulga.ſubſti.l.1.in princi. D.de his qui ſunt ſui, vel alien.iur.Aut referimus eam propoſitionem ad iuris ſanctiones , vt ſit contrariorum eadem ſanctio , vel ordinatio. Et tunc, cùm in vtroq; eſt eadem ratio, erit eadẽ iuris definitio. Cùm autem apparet diuerſa ratio,erit quoque diuerſa diffinitio. Ibi autem plerunque par ratio eſt, vbi ambo contraria ſeſe mutuò reſpiciunt, & ex ſeſe naſcuntur ſub corruptionis modo, hoc eſt, vt cùm alterũ contrariorum naſcitur, alterum perimatur, veluti retinere,& amittere:obligare, & liberare:contrahere, & diſtrahere:teſtamentum facere, & teſtamentum reuocare:nunciare nouum opus,& remittere. In his enim & ſimilibus eadem eſt iuris diſpoſitio , vt quod in vno ſtatuitur, cenſeatur etiam in alio ſtatutum. Vt ecce: In obligatione diſpoſitum eſt, eam tẽpore produci non poſſe, l.ſi certis annis. C. de pactis. Ergo nec tempus perimere poteſt obligationem, l.obligationum ferè. §.placet. D. de obligat.& actio. Sic quando contractus fit bonæ fidei , eius quoque reſolutio erit bonæ fidei,l.ab emptione.D.de pact.l.nihil tam naturale.D. de diuerſ.reg.iur,

CONTRARIETAS iuris eſt,quoties ex eodem in ſpecie facto repugnãtes ſunt definitiones præceptorum, quarum alteram inſpecta ratione boni & æqui oportet eſſe falſam. Talis cõtrarietas, quia valde nocet humanæ ſocietati,ſemper fugienda eſt.Conſtitu. D.3.§. Contrarium.

CONTRADICERE,eſt allegare iuſtam læſionem contra id quod agitur, Vlpianus in l.nam ita diuus. D. de adoptionibus.

CONTRAHERE apud Iuriſconſultos dicitur eum vltrò citróque aliquid dabatur , ſcilicet cum vnus accipiebat,alter dabat.Liuius lib. 22. Iam inde haud ſecus quàm in pace res inter ſe cõtrahere,vendendo, emendo,mutuum dando argentum, creditúmque ſoluendo auderent. Contrahere autẽ dicimus negotium,

obliga

obligationem, ſtipulationem, venditionem, l.2.& l.33. de condictio. indeb. l.5.& l.133. de regulis iuris l.57. D. de obligation. & actio. Huic contrarium eſt diſtrahere, l.4. §. is quoque. D. de oblig. & actio. Contrahentibus autem licere inuicẽ ſe circumuenire, dixere Vlpian. l. in cauſſæ. 16. D. de minor. & Paulus l. Itẽ ſi. §. fi. D. locati. quod accipiendũ putat illic Bartolus, ſi dolus abſit, nec vltra dimidium iuſti pretij factum ſit, vt notatur infrà. Panormitanus in ca. nauiganti. de vſuris in antiq. hoc clariùs explicat, vt tum demum circumuenire liceat, cùm circumſcriptio reipſa interuenit: ex propoſito diuerſum eſſe. quæ ſententia vera eſt. Accurſius tamen in l. ſemper in conuentionibus. D. de diuerſ. regul. iur. antiq. hoc non congruere viro bono ſcribit. Philippus Decius inter ſciẽtes hoc conceſsit, in dicta l. ſemper. Tu rem expende, & vide eundem P. Decium in l. pen. C. de pactis. & Salicet. in authenti. ad hæc. C. de vſuris. & Ioannem Imol. cap. 1. de empt. & vendit. Notandum igitur contrahentium deceptionem iure ciuili tolerari, vſque ad dimidium iuſti precij, l. in cauſſæ. §. idem Pomponius. D. de minoribus. Erant autem olim periti rerum æſtimandarum inter contrahentes, quos Summarios adpellabãt. Nouell. de hortulanis. §. ipſam verò olerum æſtimationem. Conſtit. 64.

Contrahimus crimen, l.15. D. de donat. & l.2. D. de condict. ob turpem cauſſam. cùm ſubimus. Contrahere fraudem, l.8. D. de publican. & ita accipe ex malo contractu, l.52. D. de re iudica.

Contrahere etiam videtur, qui adit hereditatem, l.3. in fi. & l. ſeq. D. quibus ex cauſ. in poſſeſ. ea.

CONTRACTVS, Græcis ſignificãtius συνάλλαγμα vocatur, continétque omne pactum. Qua voce Ariſtoteles vtitur Ethico. libr. 5. Quò reſpiciens Labeo, adſerit, contractum eſſe vltro citróque inter duos pluréſve obligationem, in l. Labeo. D. de verbo. ſignific. Contractus autem cauſſa efficiẽs eſt Ius gentium, hoc eſt, naturale ſeu diuinum. Naturæ enim præceptũ eſt, diligendum eſſe proximum, quia Deus nos dilexit. Et pater miſericors ideò nos creauit, vt in cognitione illius fratres cenſeremur omnes, háncque momentaneam vitam honeſtè tranſigeremus. Ergo benefaciendum eſt maximè, nocendum minimè fratri, §. iuris præcepta. Inſtit. de iuſtit. & iur. l. vt vim. D. eodem titu. Non poſſumus autem commodius alteri benefacere, quàm ſi communicemus aliquid rerum noſtrarum, vel officiorum. Rurſus communicatio, niſi haberet modum iure præſcriptum, nunquam expleret adfectus hominum inſatiabiles. Quare modos adhibere oportuit, & ordines quoſdam in transferendis rebus, vt mutua quædam ſeruaretur vtilitatis ratio, ne alter ab altero nimis grauaretur. Et hæ ſunt contractuum formulæ, per quas exercemus mutuæ caritatis officia, in pace & tranquillitate. Item eſt alia regula naturæ: Omnes res ſunt à Deo gratia hominum creatæ, §. is verò ad quem. Inſtitu. de re. diuiſ. Omnia, inquit Dauid, ſubieciſti ſub pedibus eius. Iam cùm diſtincta ſint rerum dominia, fit vt id quod noſtrum eſt, inuitis nobis auferri non liceat, l. id quod noſtrum. D. de regu. iur. Opus ergo fuit aliis quibuſdam mediis, ad introducendam mutuam omnium rerum & operarum communicationẽ, ſine vlla grauamine. Tales autem ſunt cõtractus nominati & innominati, ac quaſi contractus. Viden quomodo contractus ſint ex iure gentium? Quæ gens enim non probet huiuſmodi naturæ beneficia lumine naturalis rationis? At Contractus cauſſa materialis, ſunt res humanæ, & functiones tam variæ, vt plura ſint negotia, quàm vocabula, l. natura enim. D. de præſcript. verb. Circa hanc enim cauſſam perpendendum illud eſt, non potuiſſe conſeruari pacem in hac vita, confuſis tot rerum ſine diſtinctione commerciis. Et rurſus, diſtinctionem fuiſſe perniciosiſsimam ſine formulis communicãdarum rerum futuram. Vis videre quàm hoc ſit verum? Circumſpice quoquò verſus, & videbis, ne nunc quidem ſatis conuenire inter homines, vtcunque rebus diligentiſſimè diſtributis. Quid igitur erat futurum, non introductis cõtractibus obligatoriis? Certe beluino more nos inuicem dilaniaremus, niſi eſſent contractus. Quinimò Contractus cauſſam formalem ſi rectè inſpicias, oblectabit te maiorũ prudentia. Mirum enim dictu eſt, quàm pulchrè ſit obſeruata contractuum ratio, ac velut harmonia vſui noſtro omnibus modis deſeruiens per gradus. Ea enim eſt vera philoſophia, cuius meminit l.1. D. de iuſt. & iur. I. Ecce ſi rebus indigeas, & habueris pecuniam numeratam: propoſita eſt formula emendi, & vendendi, præſtans omnium facilè rerũ communionem. II. Si careas pecunia, locuples aliarum rerum; tunc vti potes priſca illa permutandi obſeruatione, quæ etiam frequentatur hodie. III. Si non ita multum habeas pecuniarũ, nec rerum: aut ſi dominus nolit alienare rem, qua indiges, tunc proximum eſt, vt vſum eius conſequaris, ſaltem ad tempus certum. Quò pertinet locatio, & conductio, exhibens etiam nobis commutationem operarũ perſonalium. Item, commodati contractus, & mutui, eodem ſpectant. IIII. Vbi nihil eorum poſsis conſequi pecunia: tunc expoſitas habes liberalitatis formulas: vt ſunt, precarium, donatio tam inter viuos, quàm cauſſa mortis. Sæpe enim largimur rogati, & ſine obligationis vinculo, id quod alioquin nõ concederemus pecunia. Eſt ne hæc elegans forma in gradibus contractuum obſeruata? Tu collige ita de reliquis omnibus, videlicet, quomodo abſentibus nobis deſeruiant contractus mandati negotiorum geſtorum. Contractus denique cauſſa finalis eſt, vt vtamur fruamur rebus à Deo donatis, honeſtè ac cõmodè: ne alter ab altero grauetur: vt æqualitas commutatiua pacem cõſeruet, pax Rempublicam, in qua, velut eadem naui, ſumus omnes. Item, vt exerceamus caritatem, & communicemus res noſtras indigentibus, vtque certò conſtet in commerciis rerum, quid vnicuique tribuendum ſit. Et in ſumma, omnes contractus pertinent ad finẽ benefaciendi proximo. Nam in hoc conſiſtit verus eorum vſus: errántque tota via, qui contractus ad vilem quæſtum referunt principaliter: quanquam honeſtum lucrum non repudiant inter contrahentes. Contractus autem ex conuentione legem accipere dignoſcuntur, de reg. iur. lib. 6. ex l. contractus. D. eo. tit. In alternatiuis, debitoris eſt electio: & ſufficit alterum adimpleri, ibidem ex l. in eo quod plus. §. vbi verba. D. eodem titu. Contractus impugnandi cauſſa iuſta non eſt, quòd paulò minore vel maiore precio res ſit alienata, l. ſi voluntate. & l. quiſquis mihi. C. de reſcinden. venditio.

Contractuum duo ſumma genera ſunt. nam alij nominati dicuntur, quibus certum nomẽ conſuetudo impoſuit: veluti emptio, locatio. alij ſere innominati: Do vt des, Do vt facias, Facio vt des, Facio vt facias, ſic nominati quòd Latinæ linguæ vſus nullũ iis nomen impoſuerit, l.1. & paſs. D. de præſcript. verb. Quidam contractum incertum in l. certi condictio. D. ſi cert. pet. interpretantur contractum innominatum.

Contractus NVLLVS dicitur, qui in re, forma, vel materia peccat.

Contractus BONÆ FIDEI dicuntur, ex quibus ſimplici quadam ratione boni, & æqui, abſque vlla ſubtili diſputatione, præſtanda ſunt etiam ea, quæ non fuerãt inter contrahentes dicta. Stricti verò iuris, anguſtis finibus concluſi, nihil admittunt, quàm ea quorũ mentio facta eſt, §. in bonæ. Inſtitut. de actio. & l. conſenſu. D. de obl. & act.

Contractus SIMVLATVS dicitur, cùm fœnerator, quod pignoris cauſſa acceptū eſt, emiſſe videri vult, c.ad noſtram. de empt.in antiq. & l. 3. C. plus valere quod agit.

CONTRECTARE eſt loco mouere. atque ita in quæſtione de furtis verbum accipiendum oſtendit l.5.§. ſi rem.D.de acq.poſſ. & alibi ſæpe. vt autem furtū contrectatione committitur,ita purgatur, ſi res reponatur l.40.D.de ſtatulib.

CONTRIBVTIO eſt collatio, vt fit mercium pro iactu. l.1.D. ad leg. Rhod.de iactu. Perſæpe etiam ſumitur pro coniunctione & cumulatione variarum ſummarum:velut in legis Falcidiæ ratione ineunda,cum varia legata cumulantur,vt appareat de dodrantis quantitate, dicitur fieri contributio, l.1.§. interdum omni modo.l.in ratione.11.§.quod vulgo.D.ad leg.Falcid. & l.1.in princ.D.Sicui plus quàm per leg.

CONTROVERSIA eſt certarum perſonarū de re propria contentio,& dicitur ante litem conteſtatam,l.ſed & ſi lege.D.de petit.hered.

Controuerſiam poſſeſsionis facere is videtur, qui prohibet aliquem vti poſſeſsione ſua naturali, l. ſi duo.§. hoc interdictum ſufficit.D.vti poſsidetis.

Controuerſia aquæ, in l.fluminum.§. idem Seruius.D. de damno infecto.dicitur vis & impetus.

CONTVBERNALES, ſunt ſeruorū coniuges, & nati, qui inſtructo fundo continentur, l.quæſitum.§.ſi inſtructum.D.de fund.inſtru.

CONTVBERNALES in re militari dicuntur commilitones qui in iiſdem tabernaculis, ſeu tentoriis militant.l.rem.§.1.D.commod. Sic dicti, vt vult Feſtus, à tabernis, quæ fiebant ex tabulis, vnde & tabernacula ſunt dicta, licet ex tentoriis & pellibus fiant. African. loco præcitato:In exercitu contubernalibus vaſa vtenda communi periculo dedi. Vide Tabernæ.

Contubernalis ſeruus,pro domeſtico,l.vltim. de aur. & arg.leg.

CONTVBERNIVM, primùm militum dicitur,à tabernaculis militaribus, l.5.§.à barbaris. D. de re milit. & apud Sueton.in Iulio Cæſare ca.2. Contubernium etiam ſeruile connubium ſignificat, Paul.lib. 2. Sentent.tit.20.l.14.§.ſeruiles.D.de ritu nupt.l.49. de manumiſſ.teſtam. Generalius autem accipitur in §. quibus connumerari.Inſtit.de hered.quæ ab inteſt.

CONTVMAX eſt,ait Hermogenianus, qui tribus edictis propoſitis, vel vno pro tribus, quod vulgò Peremptorium adpellatur, literis euocatus, vel denuntiationibus conuetus,præſentiam ſui facere contemnit, l. contumacia. de re iud. Ceterùm, qui ad maius tribunal euocatus eſt,ſi litem inchoatā deſeruit, contumax non videtur,l.54. D. de re iudic. Contumax item dicitur, qui vocanti in ius non obtemperauit. Contumaces autem non videntur, niſi qui cùm obedire deberent,non obſequuntur:id eſt,qui ad iuriſdictionem eius,cui negant obſequi,pertinent, d.l.contumacia. Ceterùm, Contumacē per annum ius ſuum amittere, Doctores tradiderunt, ídque in ſimplicis contumaciæ pœnam : contra mentem §. vlti. in noua Iuſtiniani Conſtitu. C. de aſſert.tol. vt latius declarat Alciat.c.17.libr.3.Parerg. Obſeruandum tamen, Contumacē eſſe citationi,& non obtemperare ius dicenti, diuerſa eſſe. Contumax etiam eſt qui omnino non reſpondit in iure interrogatus,l.de ætate.§.qui tacuit. D.de interrog.actio.

CONTVMACIA euidens, quæ & manifeſta dicitur, contrahitur, ſi reus dicat ſe non compariturum, aut obtemperaturum. & Cōtumacia præſumpta, eadémque & dubia, cùm reus ad domum citatur, vel in valuis eccleſiæ non comparet. Eadem & Contumacia,inobedientiam ſignificat,& propriè contemptum potiorum : & eſt delictum perſonale, perſonam ſequens inobedientis. Vnde fit,quòd procuratores,tutores, vel curatores, ſi non obtemperauerint iudici, ipſi tenentur,non dominus, pupillus, vel adoleſcens, l.1.§.ſi procurator.D.ſi quis ius dicen.nō obtemper.

CONTVMELIA à contemnendo dicitur Vlpia. l.1.D. de iniur.& famoſ. libell. quod & Seneca probat li.de Tranquill.vitæ.11. Contumelia, inquit, à contemptu dicta eſt:quia nemo, niſi quem contemnit, afficit tali iniuris,&c.

CONTVRBARE, vocabulum eſt ad rationes pertinēs, & de iis dicitur qui non ſunt ſoluendo , neque ſe extricare nominibus poſſunt, & ære alieno. Cicer. pro Plancio: Verum ſic me multis debere, & in his Plancio. Vtrum igitur me conturbare oportet, an ceteris, cùm cuiuſque dies venerit, hoc nomen quod vrget, nunc cum petitur, diſſoluere. Vlpian.l.5.§.2.D. de inſtit.act.de ſeruulo piſtoris loquens : Si pecunia accepta præſente, vt per dies ſingulos panem cui præſtaret, conturbauerit:id eſt,ſi eis à quibus panū precium acceperat, non ſatisfecerit. Alfen.l. 16.de in rem verſ. Seruius boues vendiderat, alios redemerat, nummos venditori non ſoluerat, poſtea conturbauerat: id, eſt pecuniam diſsiparat.Plena autem locutio eſt,conturbare rationes, vt in Eunucho Terentij·Ita conturbaſti mihi rationes omnes. Sic ſumitur apud Martial. lib.Epig.9.

Conturbabit Atlas, & non erit vncia tota,

Decidat tecum,qua pater ipſe Deûm. Huius autem contrariam dicendi formam explicat Plautus in Amphitruone: *Et vt res rationéſque veſtrorum omnium Bene expedire vultis.* Sic in epigrammate de Catone Grammatico: *Omnes ſoluere poſſe quæſtiones, Vnum non facile expedire nomen.*

CONVENAE dicuntur,qui è diuerſis mixti nationibus, in vnam coaluerunt ciuitatem,qualis eſt origo Venetorum.

CONVENIRE in manū dicebatur materfamiliâs, quæ in matrimonium,certis ſollennitatibus adhibitis,coibat.Cicero in Topic.Vlpianus in Epito.tit.9.

Cōuenire,eſt in ius vocare l.29.D.de procurat. Si actor malit dominum potius conuenire, quàm eum qui in rem ſuam procurator eſt. hinc eodem ſenſu conuentio l.45.D.de rei vindica.l.7.C.de pręſcript.30.vel 40. ann.Conuenire etiam eſt debitorem appellare:ſicque vſurpauit Caius l.41. D. de her.petit. Si quo tempore conueniebatur poſſeſſor hereditatis, pauciores res poſsidebat,&c.

Conuenire teſtato l.10.§. ſi quis particeps. D. quæ in fraud.credit. Conueniri interdicto, nihil eſt aliud, quàm quòd, comparente iam aduerſario, poſtulatorem petere, vt ſummatim cognoſcatur, tunc mandatum iudicis exequendum eſſe. Conuenire etiā dicuntur,qui ex diuerſis locis in vnum colliguntur, & veniunt:ita qui ex diuerſis animi motib.in vnum conſentiunt,id eſt,in vnam ſententiam decurrunt, Vlpia. l.1.D.de pact.

Conuenit,abſolutè,hoc eſt pacto firmatum eſt.

CONVENTIONIS autem nomen adeò generale eſt,vt eleganter dicat Pedius,nullum eſſe contractum, nullam obligationem,quæ non habeat in ſe conuentionem, ſiue re, ſiue verbis fiat. Pertinet enim conuentionis verbum ad omnia, de quibus negotij contrahendi tranſigendíque cauſſa conſentiunt, qui inter ſe agunt.l.1.§.1.D.de pact. Conuentionum autem tres ſunt ſpecies:Aut enim ex publica cauſſa fiunt,aut priuata,aut iuriſgentium. Conuentio publica eſt, quæ fit per principem, aut pacem, quoties ſcilicet inter ſe duces belli quædam paciſcuntur, l. conuentionum. D.de pact. Conuentio legitima eſt,quæ aliqua lege confirmatur. Et ideò interdum ex pacto actio naſcitur:vel tollitur,quoties lege , vel Senatuſconſulto adiuuatur,

iuuatur, l.legitima.D.eo.titu. Conuentiones Iuriſgentium, quædam actiones pariunt, quædam exceptiones. Quæ pariunt actiones, in ſuo nomine non ſtant, ſed tranſeunt in proprium nomen contractus, vt emptio, venditio, locatio, cõductio, ſocietas, commodatum, depoſitum, & ceteri ſimiles cõtractus. Sed & ſi in alium contractum res non tranſeat, ſubſit tamen cauſſa, elegãter Ariſto Celſo reſpondit eſſe obligationem, vt putà, dedi tibi rem, vt mihi aliam dares: dedi, vt aliquid faceres: & contractum eſſe, & hinc naſci ciuilem actionem, l.iuris gentium. D.eod.tit.

CONVENTIONALES ſtipulationes ſunt, quæ ex conuentione reorum fiunt, quarum totidem ſunt genera, quot (penè dixerim) rerum contrahendarum. Nam & ob ipſam verborum obligationem fiunt, & pendent ex negotio contracto, l.ſtipulationum aliæ.D.de verbo.oblig.

CONVENTVS quatuor modis intelligitur Feſto lib. 4. Primò cùm quemlibet hominem ab aliquo conuentum eſſe dicimus: ſecundò, cùm ſignificatur multitudo ex compluribus generibus hominum contracta in vnum locum: tertiò, cùm aliquem in locum frequentiæ hominum, ſupplicationis, aut gratulationis cauſſa populus colligitur: quartò, cùm à magiſtratibus iudicij cauſſa populus congregatur. Atque id in præfecturis Italiæ potiſsimũ fiebat, tum etiam in prouinciis. Qua de cauſſa & tum conuentus ille Capuæ P.Sextio gratias egit. In prouinciis autem vrbes certè, ac potiſsimum metropoles, conſtituebantur, ad quas è locis vicinis vadimonia promittebantur, vt Rectores cum aliquot equitum Rom. conſilio ius de controuerſiis dicerent. Cæſar de bello Gallico li.5. Quieta Gallia in Italiam ad conuẽtus peragendos proficiſcitur. Atque hoc nimirum illud eſt, quod Veteres Forum indicere, & forum agere dicebant. Sicq; Theophilus §.eadem.Inſtitu.quib. ex cauſ.manumitt. non licet. diffinit, ῥητὸν χρόνον πρὸς κατάλυσιν δικῶν ἐπιτεταγμένον, ἐν ᾧ οἵτε δικασαὶ, καὶ οἱ δικαζόμενοι συνῄεσαν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. vide infrà Forum.

Conuentus aliquando ſignificat ius Epiſcopale, c.ſicut. 16.q.3.& ibi nota. Conuentus etiam pro monachorum collegio ſumitur, c.edoceri.de reſcript.Clem.2. eo.tit. Conuentus amicabilis, id eſt, cõpromiſſum.

CONVENTVALE, eſt congregatio ſubditorum ſine conſenſu prælati, ca.17.de.ſeru.& c.multis.

CONVERSATIO æqualis, pro conſuetudine familiari, l.obſeruãdum.D.de offic.præſid. Apud Vlpianum l.12.§.1.D.de relig. & ſumpt. Conuerſatio pro habitatione ſumitur. Senatuſconſulto cauetur, ne vſus ſepulchrorũ permutationibus polluatur: id eſt ne ſepulchrum alius cõuerſationis vſum accipiat. hoc eſt, nequis aliam ob cauſſam quam ſepulchri & religionis ibi habitet, aut verſetur: vt inde colligi poteſt, & l.3.D. de ſepul.violat.

CONVERSVS dicitur qui à communi hominũ conſuetudine ad monachalem vitam abductus, depoſito virili habitu veſtitum cucullarem induit, libr.feud.2. tit.30. Hic primus eſt ad monachiſmum gradus: alter eſt eorum, qui poſt conuerſionem profitentur ſe ab hominum conſortio abſcedere, & Profeſsi appellantur: poſtremus monachorum. Conuerſio non ſpoliat matrimonio: Profeſsio ſpoliat, cum hæc formula pronuntiata eſt: Do me & mea huic eccleſiæ, gloſ.in cap. vt lex continẽtiæ.cauſ.27.quæſt.1.quod totum ex antiqua gentium conſuetudine videtur profectum, vt ex illo Verrinæ 1.intelligi poteſt: Dixit & ſe & omnia ſua Veneris eſſe: Si pateret eã ſe & ſua Veneris eſſe dixiſſe.

CONVIVIVM, M. Ciceroni, quòd vitæ coniunctionem habeat, l.fi.D.de aleato. multò elegantius quàm Græcis συμπόσιον nomen, à ſimul bibendo.

CONVOTI, iiſdem votis obligati.

CONVICIVM, iniuris verbis facta eſt, l.1. D. de iniur. Dicitúrque, vt vult Vlpianus, vel à concitatione (non à vitio, vt vult Laur. Vall.) vel à conuentu, hoc eſt, à collatione vocum. Cùm enim in vnum complures voces conferuntur, conuicium adpellatur, quaſi conuocium, l.item apud.§.conuicium. D.de iniur.& famoſ.libel. Itáque bifariam intelligendum erit conuicium, cùm ſcilicet aut plurium hominum voces, aut etiam vnius hominis plures & repetitę voces in vnum hominem conferuntur. Vide Hotom. in Comment. verborum iuris.

COPIÆ pro commeatu, & annona quæ publicè præbetur, l.20.D. de compenſ.& Caſsiod.libr.6.Varia.in formu.præfecturæ annonæ. Valer.lib.5.ca.1. Obuiam illi P. Corn. Scipionem Quæſtorem Capuam miſit, cenſuítque vt ei domus Romæ quam optima conduceretur: & copiæ non ſolum ipſi, ſed etiam comitibus eius publicè præberentur. Vnde

COPIARI verbum caſtrenſe, de quo Gellius & Nonius, Briſſonius libr.2.Solutionum. Duarenus libr.1. Diſputa.cap.26. Atque hinc Copiarij, qui copias præbent, qui & Parochi dicuntur, ἀπὸ τοῦ παρέχειν Porphyrio in Horat.

Copias pro materiis ad ædificandum idoneis dixit Vitruuius lib.6.cap.viii.

COPIATÆ in Nouella Iuſtiniani. 59. νεκροθάπται, καὶ περὶ τῶν λειψάνων ἐκφορὰν κάμνοντες, vocantur. Sic enim Lexicon beati Germani hoc verbũ interpretatur. Nos libitinarios, vel pollinctores, vel veſpillones reddere poſſemus.

COQVINATORIVM, vel vt Haloander legit, coquinarium inſtrumentum, l.& ſi non ſunt.§.infecti.D.de ſur.& argen.leg.

CORACINVM colorem Iuriſconſult. nominat in l. quæſitum.§. coccum. D. de leg.3. nec Crocinum legendum, quod habet Nor.editio. Alcia.nigrum interpretatur in Parerg. quo loco colores explicat: & dicitur παρὰ τοῦ κόρακος. Sic Strabo libr.12. τὴν κοραξὴν χρόαν intelligit nigerrimum colorem, de Laodicẽſium pecoribus loquens.

CORAM factum, ex natura rei plerunque illud non videtur, cui intelligentia non acceſſerit: cùm qui animo non adeſt, abeſſe videtur, l.diem.§.coram.D.de arbit. Vide Alciatum in l.coram Titio.de verborum ſignificatione.

CORBIS in l.in inſtrumento. D. de fund. inſtruct. inſtrumenti genus cogendorum fructuum cauſſa comparatũ viminibus factũ. Varro.li.1.de re ruſti. At li.4. de Ling.Lat. Corbes, inquit, ab eo dictæ quòd ſpicas, aliúdve quid corruebant. Hinc, Per corbem vini menſuram facere, apud Vlpianum in l.1.§.4.D.de peric.& commod. id eſt per cribrũ, cùm ſcilicet vinum è doliis venditor effunderet, quia non intra tempus conſtitutum dolium exinaniret: vt ſic ſciatur, vino admenſuram vendito, quantũ emptori perierit, qui pro eo quod admenſum fuerit, pretium debet.

CORNELIA lex, vide infrà Lex.

CORNICVLVM, muneris quædam ſpecies, cuius mentio fit l.1.C.de apparit.præfect.præt.lib.12. Hinc

CORNICVLARII, adiutores Principis cuſtodiæ, vel officialis vocabantur. Accurſius, Accenſi, inquit, dicebantur attributi decurionibus, hoc eſt, miniſtri eorum, quaſi ad cenſum additi. Quos nunc Commentarienſes, & Cornicularios adpellant. Dicitur autem Cornicularius in bello, Accenſus decurionis. In Palatina militia Cornicularij accipiuntur pro Accenſis Primiſcriniorum, vel Principis proximorum. Alciatus in l.a. corniculario. C. de proa.ſacr.ſcrin. libr.12. Caſsiodorus tamen ſcribit libr.11. Varia. Cornicularios dici officiales, qui præſunt cornibus ſecretarij: hoc eſt qui in conſilio Præfecti prætorio armati ſtabant.

bant, à Græcis ὑπασπισταὶ dicti. Cornicularij Turn. Aduerſ.libr.5.cap.10. in hoc loco Valerij, Libidinoſi centurionis ſupplicium M.Lectorij Mergi Trib.militaris æquè ſimilis fœdus exitus ſequitur: cui Cominius Trib.pleb.diem ad pop. dixit, quòd Cornicularium ſuum ſtupri cauſſa appeliſſet. accipit pro eo qui corniculo præerat. Vt enim in exercitu & acie cornu dicitur, ita in Trib. militum cohortibus corniculum, & fortaſſe in ordinibus centurionũ. Sic Sueton. in Domit. Ac repugnantem adorti Clodianus Cornicularius & Maximus.

CORNICVM oculos configere, prouerbium eſt de iis dici ſolitum, qui perſpicaciſsimis oculatiſsimíſque viſum adimant, offundántq; tenebras. Hinc ille Cn. Flauius ſcriba, cuius meminit Cicer. in orat. pro Muræna, quòd ab ipſis Iureconſultis eorum ſapientiam compilarit, cornicum oculos confixiſſe dicitur.

CORNVARII, in l.fi.D.de iure immunitat. vel qui cornua conficiunt, vel cornicines, qui cornu canũt, quos AEneatores à priſcis dictos Feſtus ſcribit lib.1. Paternus à tubariis eos ſeparat, vt & cornicines à tubicinibus Veget.lib.2.cap.22.

CORONARVM genera, & differẽtias perſequitur Tertullianus lib. de Corona milit. Gell.lib.5.ca.6. Coronæ menſarum, l.192. perueniamus. D.de aur.& arg. leg. quas conuiuiis adhiberi ſolitas antiquorum teſtimoniis liquet. Coronæ ſacræ, quæ athletis in certaminibus ſacris præſtantur, l.40.D.de re iudic.

CORONARIVM aurum in Rubri. de auro Coron. C. & l.15.C.Theod.de legat. Seruius lib.8. AEneidos ita adpellatum tradit, quod à victis gentibus dabatur, quódque propter conceſſam vitam illis impoſitum erat. Lampridius in Alexandro. & Ammian. Marcellinus libro 25. huius meminere. Vide Aurum coronarium.

CORPVS, pro collegiis & vniuerſitatibus à Iuriſcoſ. accipitur, vt Calliſtratus de excuſat. l.non tãtùm. Item Pomp. de vſucap. l.rerum. Corporum, inquit, tria genera ſunt: vnum, quod continetur vno ſpiritu, & Græcè ἡνωμένον σῶμα vocatur, vt homo, tignum, lapis: alterum, quod ex contingentibus ſe, hoc eſt, ex pluribus inter ſe cohærentibus conſtat, quod συνημμένον vocatur, vt ædificium, nauis, armarium: tertium, quod ex diſtantibus capitibus cõſtat, vt corpora plura non ſoluta, ſed vni nomini ſubiecta, veluti populus, legio, grex. Idem Paulus l. 23. §. item D. de rei vind. & vide Senecam libro 17. Epiſtol. & Plutarch. in præceptis connub.

Corpus menſorum frumenti, l.10.§.1.D.de vacat.mune. Sic Corpus Fabrorum, l.penult.§.quibuſdam.D. de iure immu. Corpus nauiculariorum, l.1. §. licet. D. eod. Corpus patrimonij, l.25.§.quod autem.D.de petit. heredit.

CORPVS POSITVM, pro ſepultum apud Scæuolam in §.cibaria.l. fin.D.de alimen. & cib. legat. Huius vocabuli vſus latè patet, variéque, quem fideliter tradit Robertus Stephanus.

CORPORALES res ſunt, quæ tangi poſſunt, veluti fundus hic, homo hic, veſtis hæc: incorporales ſunt, quæ tangi non poſſunt, qualia ſunt ea quæ in iure conſiſtunt: ſicut hereditas, vſusfructus. Inſtit. de reb. corp. & incorpo. Gaius l.1.§.hæ autem.D.de rerum diuiſ.

Corporalis poſſeſsio, quæ corpore tenetur. Corporaliter autem poſsidet, qui poſſeſsioni incumbit, l.24.& l.25.§.fina.D.de acqui. poſſ. l.40.§.fina.D. de pignor. actio. Corporalia pignora, ad differentiam nominum captorum, l.15. §. ſic quoque. D. de re iudicata. Sic

CORPORALITER acceptum pignus dixit Iul. Patritius in Epitom. Nouell. tit.20.

Corporaliter præſtitum iuſiurandum, l.1. C. ſi aduerſar, vendit. l.penult. C. ſi min. ſe maio. dix. id eſt, vt interpretantur Doctores, tactis ſacroſanctis Euãgeliis: ſed id intelligendum videtur de iis qui Chriſtiani erant. Alias enim quoties de ethnicis id efferetur, de iis eſt explicandum qui aras in iurando tenebant, vt de Annibale refert Liuius libr.21. qui altaribus admotus, tactis ſacris, iureiurando à patre adactus eſt, ſe, cum primum poſſet, hoſtem fore pop. Rom.

CORPORATI qui ſunt ex corpore collegij, vel ciuitatis, l.fin.C.de nauicul.lib.11.l.vnica C.de priuil. corporat. vrb. Rom. l.vnica.C.de Alexand.primat. veluti piſtores, ſuarij, boarij, pecuarij, caupones, lignorum, frumenti, olei portitores, calcis coctores, populi Ro. vſibus & neceſsitatibus deſtinati: quibus adde collegiatos, id eſt συγκαταλεκτικ, qui incendiorum caſibus ſolebant ſubuenire. Vide Symmach. Epiſtol. libro 1. Epiſto.13.

CORRADERE, eſt cum difficultate ſummam aliquam ex venditione redigere, l.5.D. de admini.& peric. tut. Ita autem depoſitioni pecuniarũ locus eſt, ſi ea ſumma corradi, id eſt colligi poſsit, vt comparari ager poſsit.

CORRECTORES prouinciarum, pro rectorib.& gubernatoribus, id eſt quibus pars aliqua prouinciæ regenda tradita eſt, apud Hermogenianum in l. de omnib. D. de offic. præſid. l.vni. C. vt om. iud. Anianus Nouel.3. Vide tit.3. Caſsiod. lib.3. Variar.

CORRIVALES ſunt, qui ex eodem riuo ſimul aquantur. Et per tranſlationem, qui eandem amicam habent communem. Vlpi. de aq. quot. & æſt. l.1. Corriuales, inquit, id eſt, qui per eundem riuum aquam deducũt.

CORRVMPERE latè patet, & ad animum & corpus, aliáſve res refertur. Corrupiſſe (quod ad leg. Aquil. attinet) videtur, qui vinum ſpurcauit, vel effudit, vel acetum fecit, vel alio modo vitiauit, l.27.§. inquit lex. cum §. ſeq. D. ad leg. Aq. Item ſi frumento arenam, aut quid aliud immiſcuit, cuius difficilis ſeparatio ſit, quaſi de corrupto agetur, d.l.27.§. ſi quis veſtimenta. Corrupiſſe etiam intelligitur tabulas, qui eas interleuerit, l.42.D.ad leg. Aquil. l.35.D. de dol. mal. Corrumpere ſeruum (quod ad tit. de ſeru. corrupto, pertinet) videtur, qui eum deteriorem facit. Quod quo ſit accipiendum modo exponitur l.1.§.fin.D. de ſeruo corrupt. Sic etiam Corrumpere, pro vitium adferre & violare, l.5.D.de quæſtio. l.38.§.qui nondum. D.de pœn. Corrumpi etiam dicuntur ſtipulationes, legata, libertates, quæ aliqua ratione vitiantur, & intercidunt, l.11.D.de ſeruitut. l.30.§.diuus.D.de fideicommiſ. liber.

CORRVPTORES teſtamentorum, aut aliarum ſcripturarum pœna falſi tenentur, non ſolùm ſi corruperint, verum etiam ſi reſignauerint, & legerint per iniuriam, vel ſi aduerſario legendas prodiderint, l.1.§. is qui. D. depoſ. l.qui teſtamentum. & l.Paulus reſpõdit. D.ad l.Cor. de falſ. l.eum qui. C. eodem titulo.

CORRVPTELA, eſt peruerſa conſuetudo ſacris canonibus inimica, c.cum venerabilis. de cõſuetud. in vol. Greg. c.ad decorem. de vit.& honeſt. cleric.

CORRIGI dicuntur, quæ praua & dura ſunt, cum in melius emendantur, reformantur, aut interpretatione molliuntur, l.7.D.de iuſt.& iu. l.79.D.pro ſocio. Græci ἐπανορθοῦν dicunt.

CORRECTIO legum, id eſt emendatio, vel mutatio, effugienda eſt.

C P. nota eſt in extremo præfat. Inſtit. Conſtantinopolin ſignificans, D. C P. hoc eſt datum Conſtantinopoli, & alibi ſæpiſsimè.

COSTVM, ſeu Coſtus l.fin.§.ſpecies.D. de publicanis. Radix eſt herbæ in India, Arabia, Syria naſcentis iucundi odoris, Dioſcoridi lib.1.cap.15. Plin. li.12.ca.12. Iſidor. lib.17.ca.9. Plinius etiã lib.22.cap.24. Odorum

cauſſa vnguentorúmque & deliciarum, ſi placet, etiam ſuperſtitionis gratia emantur, quoniam thure ſupplicamus & coſto. Igitur non aberrarit, opinor, qui in l.21.§.1.D.de aur.arg.pro Colum, legerit Coſtum, vbi odorum vnguentorúmque Pomponius meminit.

COTORIA, vena eſt vnde cotes exciduntur. Alphen. in l.Cæſar. de publican. Cum inſulæ Cretæ cotorias locaret, legem dixerat.

CRABATTVS, κράβαττος, lectulus meridiando idoneus, l.20.§.8.D.de fund.inſtru.

CRATITIVS paries, qui rectis cratibus, tum aliis tráſuerſis illos preſſe circumplicantibus conſtat, l.ſi fratres.D.pro ſocio. Vitruu. librò 2.cap.8. Cratitij verò velim quidem ne inuenti eſſent. quantum enim celeritate & loci laxamento proſunt, tãto maiori & communi ſunt calamitati, quòd ad incédia, vti faſces, ſunt parati.

CREDERE propriè is dicitur, qui ita rem alienat, vt dominium tráſferat: qui enim dominium retinet, fidem alterius non ſequitur: hincque in creditum ire dicitur, non qui rem ſuam, ſeu certam ſpeciem vendicàt, ſed in perſonam agit, vt ſibi ſatisfiat. Vnde & per prolepſin, in creditum ire, ſimpliciter pro credere accipi plerunque conſtat, l.2.§. mutui datio.D.de reb. cred. & alibi. Credendi adpellatio, quemadmodum Celſus ait, generalis eſt. Nam cuicunque rei adſentiamur, alienã fidem ſecuti, mox recepturi quid ex hoc contractu, credere dicimur, auctore Vlpia.l.1.de reb cred. Hotom. in Commentariis verb. iuris hanc obſeruat differentiam inter Credere, & in Creditũ ire, vt illud conſiſtat extra eas res quæ ponderè, numero, menſura continentur: hoc verò minimè, vt idem ſit quod mutuum dare. Mutui enim dationem his etiam in rebus conſiſtere vult Paulus, l.2.de reb.cred. Mutui igitur datio, & in creditum itio duæ erunt ſpecies quæ ſubiicientur credendi verbo, ita tamen vt generis ſui nomen retineat. Creditum igitur à mutuo ita differet, vt genus à ſpecie. Nam creditum, vt diximus, conſiſtit extra eas res, quæ pondere, numero, mẽſura continentur: ſicut ſi eandem rem recepturi ſumus creditum eſt. Item mutuum nõ poteſt eſſe, niſi proficiſcatur pecunia: Creditum autem fit interdum, etiã ſi nihil proficiſcatur: veluti ſi poſt nuptias dos promittatur, Paul.l.mutuum. D.ſi cer.pet. Hinc in Creditũ pecuniam accipere, pro accipere mutuo, velut ſuam fœnerare. Opp. mandatu domini ſumere & fœnerare. Vlpia.in l.ſi remunerandi.§.apud Iulianum. D.mandat. At verbum, in creditum ire tum demum vſurpant Iureconſulti, cum res accipiẽtis facta eſt. Alſenus Iuriſconſultorum puriſsimus in l.31.D.locat. Rerum, inquit, locatarum duo ſunt genera: vt aut idem redderetur, ſicuti cum veſtimenta fulloni curanda locarentur: aut eiuſdem generis redderetur, veluti cum argentum puſulatum fabro daretur, vt vaſa fierent: aut aurum, vt annuli: ex ſuperiòre cauſſa, rem domini manere: ex poſteriore in creditum iri. Sic in creditum ire ex cauſſa emptionis, vel alio ſimili contractu, id eſt mutuum aut promutuum contrahere: nam promutuum contrahit qui vice debitoris ſe reum creditori conſtituit. l.3.§.is autem. D. ad S.C. Maced. Et in Creditum poſsidere, eſt in crediti vicem, & locum poſsidere, l.15.§.ſi pignora.D.de re iudic. In Credito eſſe argentum dicitur, quod in nominibus eſt, l.27. §. argento, D.de auro & arg.

Credere & deponere diuerſa ſunt & ſeparata.l. ſi ventri. §.in bonis.D.de priuil.credit.

CREDITI adpellatio eam tantùm pecuniam demonſtrat, quæ peti poteſt, non etiam eam, quæ petitionem quidem non habet, ſolutione autem facta, repeti non poteſt, l.94.§.fi.D.de ſolut. Crediti quoque adpellatio ad mutuam tantùm pecuniam reſtringitur, putà in Macedoniano.

CREDITORES accipiendos eſſe conſtat eos, quibus debetur ex quacunque actione, vel perſecutione, vel iure ciuili, (ſine vlla exceptionis perpetuæ remotione) vel honorario, vel ordinario, vel extraordinario, ſiue purè, ſiue in diem, ſiue ſub conditione. Quòd ſi natura debeatur. non ſunt loco creditorum. Sed & ſi non mutua pecunia, ſed contractus, creditores accipiuntur. Vlpian.l.creditores D.de verb.ſig. Creditorum adpellatione non hi tantùm accipiuntur qui pecuniã crediderint, ſed omnes quib.ex aliqua cauſſa debetur, Gaius in l.creditorum.D.eo tit. Creditor is eſt, inquit Paulus, qui exceptione perpetua ſummoueri non poteſt. Qui autem temporalem exceptionem timet, ſimilis eſt conditionali creditori, l.creditor.D.de verb.ſignific. Creditores adpellantur quibus quacunque ex cauſſa actio cum fraudatore competat, Paul.l.ſi cui.D. de ſtatulibe.& Nou. vt credito. prim.aggred.§.creditorem autem.Conſt.4. Creditores ſecundum vetuſtatem nunc quoque cenſentur, quicunque actionem habent ex mutuo, vel alio quouis contractu.

Creditor vt quis dicatur, ſatis, quòd fidem alterius ſecutus ſit, vel verè, vel legis interpretatione, l.qui in fraudem.§.ex omni.qui & à quib.manumit.

Creditores peculiares, qui in peculiũ credidiſſent. Vlpianus in l.hic conſequenter.§. ſi filiusfam.D.famili. erciſc.

Creditorem abſoluere, liberare creditorem, dimittere creditorem, Alciato, pro eo quo eſt, ſoluto debito dimittere creditorem, qui ſtante vltrò citróque obligatione quodammodo ligatus videtur.l.& in contraria. D.de vſur.

CREDENTIA eſt aſſertoria epiſtola, quam vulgò certificationẽ vocamus, cum ſuperior Magiſtratus fidem facit pro ſubdito, vel etiam pro alio. Sumitur etiam pro arcano vaſalli fideicommiſſo lib.feud.t.tit.17. Vel ſi credentiam ad eorum damnum ſcienter manifeſtauerint.

CREDENTIARIVM nominant barbari eum, qui ſit à dapib. prægustandis: quem peculiari nomine Sueton. in vita Claudij, vocat prægustatorem. Qui ad principum mẽſas minutatim, ſuo more, edulia cõſcindunt, qui mos apud Italos vbique eſt vulgaris, Structorum nomine vocari poſſe, cẽſuit Inſulanus. Gallis, *Eſcuyer trenchant*.

CREMIA, hoc eſt, ſurculi tenues acaridi, ad cremandum præ cæteris apti, ſicut ex pinu fiunt, apud Iuriſcoſa.l.55.§.2.D.de legat.& fid.lib.32. & Columell.lib. 12.cap.19. Hinc

CREMIALES arbores apud Vlpianũ l.7.§. ſi fundum. D.ſolut.matrim.quæ ſurculos illos ſuppeditãt, & vnde faſciculi componuntur. Alij Gremia legi volunt, & Gremiales arbores: cenſéntque ſic dici, quòd à ruſticis gremio deferri ſoleant.

CRETIO, vide Cerno.

CRETIFODINÆ, l.9.§. ſed ſi. D. de vſufr.l.13.§. inde eſt.D.eo.l.77.D.de verb.ſignific.

CRIMEN generale verbum eſt delicta comprehẽdens, Bartolo l.transſigere.C.de tranſact. Crimen pro criminatione, & accuſatione ponitur, Vlpianus l.7.D.de accuſat. Cauent itaque ſinguli quod crimen obiiciãt, & præterea perſeueraturos ſe in crimine vſque ad ſententiam. Sic l.3.C.de calumniat.l.21. D. de S C. Sila. Inſtit.de ſuſpect.tut. in princip. vbi quod Iuſtinianus crimen, Theophilus κατηγορίαν adpellat. Crimen autem à delicto ſic diſtinguunt Iureconſulti, quòd illud capitalis fraus ſit, vt cædes, falſitas, &c. Delictum priuata noxa eſt, l.17.§.16.D.de ædilit.edict. Hinc rubrica, De priuatis delictis, libr.D.47. nonnunquã tamen id diſcrimen confunditur, & crimen de priuatis delictis

ctis intelligitur, vt apud Vlpian. l. 1. §. 1. D. de pœn.

CRIMEN LÆSÆ MAIESTATIS eſt, vbicúque quis contra principem, vel vrbem aliquid molitur: aut qui profugit ad hoſtes, vel illos iuuat qualicunque cauſſa, ſcilicet armis, conſilio, vel pecunia: vel qui ſubiectas prouincias nititur facere rebelles: vel ſeditiones aut bella mouet in ciuitate: vel qui prælatum, magiſtratum, vel principem occidit: vel qui contra latus eius militat: vel arma fert & occupat contra rempublicam. Et idem dicitur crimen perduellionis, id eſt, hoſtile: nam perduelles dicuntur hoſtes. Secus ſi committatur hoc crimen non contra rempublicam, quia tunc non dicitur perduellionis, ſed ſimpliciter læſæ maieſtatis. Et nota: Non ſubditus crimen læſæ maieſtatis non committit, vt in §. rurſus. in cle. paſtoralis. de re iud. vbi rex Siciliæ Robertus, non eo modo ſubſuit Henrico Imperatori, vt crimẽ læſæ maieſtatis in eum commiſerit.

Crimen maieſtatis eſt illud, quod aduerſus populum Romanum, vel aduerſus ſecuritatem eius committitur, l. 1. ad l. Iuliam maieſt. Securitatis ſignificationem Accurſium non intellexiſſe, admonuit Budæus qui inquit: Securitas reip. eſt ἀσφάλεια, cum ſcilicet ſtatus reipu. ita compoſitus eſt, vt nulla ex parte periculum imminere videatur, nec ſit metus belli externi, aut inteſtini. Itáque hoc loco ſecuritatem ab Vlpian. Latinæ locutionis libenter obſeruanti, acceptam eſſe.

Crimina legitima, ſunt, quorum iudicium lege aliqua iudicióve eſt conſtitutum. Vlpian. l. 3. §. 1. D. de crim. ſtell. Pœna autem ſtellionatus nulla legitima eſt, cum nec legitimum crimen ſit. ſolent autem ex hoc extra ordinem plecti.

CRIMINALIA iudicia, vide infrà Iudicia.

CRINA in l. 21. §. 1. D. de aur. & arg. leg. lilium rubens, cuius meminit Plinius lib. 21. cap. 5 Moſcopulus περὶ σχεδῶν. Κρίνον παρεξίτονον ἄνθος φυτοῦ λευκόν. εἰσὶ δὲ τὰ λευκὰ, τὰ δὲ μέλανα ὑάκινθα λέγονται. Falſò apud Vlpianum legit Oldendorpius, Crinalia. Crina autem videtur hic poſuiſſe Pomponius pro vnguento crinomino inter vnguenta, quæ valetudinis cauſſa ſunt parata, enumerat.

CROCYPHANTIA, In ornamentis muliebribus reſeruntur l. 27. de aur. & arg. D. planè in Lexico Beati Germani reticulum γύργαθος, & κρωκύφαντος vertitur. Turneb. hoc vocabulo intelligi vult ornamenta capitis, quæ tota è ſubtegmine ſine vllo ſtamine contexta ſunt: vnde & appellationem ſunt adepta. κρωκύφαντον enim Grammatici Græci exponunt, quod διὰ κρόκης ὑφαίνεται, & ab Atticis κεκρύφαλον ſcribũt vocari. Aliud ſentit Hotom. accipiens Crocyphantia pro ornamentis capitis villoſis, quæ ſub reticulis contexta per eorum plagulas apparent.

CRVRVLES, quod Beroaldus Maior elegans vocabulum dicit, reponendum idem putat apud Vlpianum in l. argumento. de aur. & argen. leg. nam pro eo vulgati Codices habẽt, Faſciæ crinales, falſò. in Pandect. enim Florent. eſt, Crurales. Crurules autem, & Pedules Vlpianus adpellat, à cruribus ſcilicet & pedibus veſtiendis.

CRVSTÆ Iſidoro libr. 19. Etymo. cap. 13. tabulæ ſunt marmoreæ. Cruſtæ marmoreæ l. 17. §. quæ tabulæ. D. de actio. emp. Caſsiod. lib. 1. Varia. Cruſtæ aureæ, l. 32. D. de aur. & argen. Cruſta agri, l. 9. §. Alfenus. D. de aur. & arg. leg. Cruſtæ, in l. 11. C. Theod. de Scenicis, ſunt quibus alio admiſtus colori puri rubor muricis inardeſcit. Cruſtas autẽ & emblemata nominat Cic. vaſorum ornamenta: Inter quæ videtur interfuiſſe, quòd cruſtæ tectoria quædam erant, & tanquam bracteæ quædam illitæ, & laminæ inductæ, inauratæque. Emblemata pretioſiora erant, & operis exquiſitioris, exemptiliáq; erant, cum illigata eſſent vel adfixa. cruſtæ autem, etſi reuelli poterant, tamen firmius hærebãt.

CRVSTVARII, à cruſtis, quarum mentio apud Paulum in l. pediculis. de aur. & argen. leg. dicti, quorum artificio vaſa cruſtis illigabantur. Huiuſcemodi cruſtarum meminit Iuuenalis Satyra quinta.

Κρυπτὰς apud Vlpianum l. 3. §. 5. D. vti poſsidetis. Plane ſi cœnaculum ex publico aditum habeat, ait Labeo, videri non ab eo ædes poſsideri qui κρυπτὰς poſsideret: ſed ab eo cuius ædes ſupra κρυπτὰς eſſent. Κρυπτὴ autem eſt locus abditus & concameratus. Hinc Iuuenalis: Et ſolitus mediæ cryptam penetrare ſaburræ. Ab Vlpiano verò ſumptum videtur pro cryptoporticu, vt & à Vitruuio: In ædibus, inquit, cryptæ, horrea, apothecæ.

CVBICVLARIVS, l. 65. D. de legat. 3. & l. 203. D. de verb. ſigniſi. ex genere erat ſeruorum, vt ex illis locis conſtat. At in plurimis Codicis locis pro iis ſumitur quos ſecretarios ſecretorum vulgò adpellamus. Cubiculo præpoſitum Xiphilinus πρόκοιτον vocat. Cubicularij, id eſt ſecretarij Nou. 8. 24. 26. 27. ſunt chartarij, vt ait Iuliani Patritij interpres. Hoc nomen vſurpat Suetonius in Nerone: Vt pleriq; conſulares cubicularios eius cum ſtupa tedáque in prædiis ſuis deprehenſos non attigerint. Sic in Domitiano: Saturius decurio cubiculariorum.

CVBITVS Nili, in l. 1. C. Theod. de Nili agger. Incrementa enim exundantis Nili cubitis metiri ſolebant. Plin. lib. 5. cap 9.

CVCVMA videtur eſſe genus ædificij, tugurij pauperis. Ambroſ. Serm. 90. pro vaſe quodam æreo videtur poſuiſſe. Dij ærei, inquit, ex quibus cucumæ melius fiũt ad vſus hominum. Vnde Cucumellam inter vaſa poſuit Vlpianus titu. ſi ſeruitus vend. l. ſi quando. Secus, inquit, ſi filiam ſeuiſſet, in qua labra & crateras & cucumellas poſitas haberet. Sic ſumitur apud Martianum, ad l. Cor. de ſic. l. 1. §. 2. Si claui, inquit, percuſſerit, aut cucuma in rixa. Petronius Arbiter pro fornace videtur poſuiſſe.

CVCVRBITARE dicitur vaſallus, qui domini vxorem adulterat, vel ad crimen iſtud ſaltem ſolicitat, turpiter tentat, affectat: item filiam, neptem, nurum, aut ſororem eius polluit. Zaſius de feu. priua. Barbarica autem videtur origo huius vocabuli, cum in legib. Langobard. Curbita pro ſtupro vel infamia vſurpetur. Vnde Cucurbitam dicebant, vxoris adulterio infamem, quem etiam Argam nuncupabãt, vt in Lombard. lib. tit. de conuit. quod tamen à Græco ἀργὸς deductum videtur, quòd qui eiuſmodi contumeliam patitur, ſit iners atque excors. Mariti cucurbitati ſolent duci Papiis per ciuitatem ab vxore retrogradi ſuper aſinum, præcone clamante, Qui ſic faciet, ſic accipiet. Næuiſanus in ſilua Nuptial.

CVIVSLIBET CONDITIONIS: hæc addita verba in Principis conſtitutione, edicto, decreto, lege, ſeu quauis alia diſpoſitione, digniſsimos quoſque regulariter comprehendit.

CVLCITÆ, vt ait Varro lib. 4. Ling. Lat. ab inculcando ſic dictæ, quod in iis ſagum, aut tomentum, aliúdve quid calcabant. At generali nomine vocari poſſunt, omne ſtragulum, in quo aliquid quieſcendi gratia inculcatum ſit. Paulus l. 3. de ſuppelle. legat. Culcitæ, toralis, mappa, villoſa, &c. & vide L. Baifium de re veſtiar. Notandum tamen Paulum diſſentire ab Vlpiano in culcitarum explicatione, nec eas comprehendere ſub ſtragulis, ſicut nec ceruicalia & toralia, tot. tit. D. de aur. arg. leg.

CVLLEVS, vter eſt ex corio factus Iſidoro lib. 5. ca. 27. Etymolog. capiens viginti amphoras, vel quadraginta vrnas, vt eſt apud Plinium libr. 24. cap. 4. & Columellam lib. 3. cap. 3. Vlpian. de fund. inſtructo. l. quæſitum. Cuppæ, inquit, & cullei. Item Scæuola, eodem

lib.titu.de annu.legat.l.legatum. Vini, inquit, falerni, quod domi naſceretur, quotannis binos culleos. Eſt præterea Culleus menſur. frumẽtaria, tantundem capiens. Scæuola de pignor.act.l.vlt. pecuniam ſub pignore culleorũ accepit. & vide Sueton.ca.21. Plin.lib. 18.ca.31. Erat itẽ Culleus, ſaccus coriaceus, vel ex lino aut cannabe, cui inſuebãtur parricidæ, ſimul immiſſa vipera, ſimia, cane & gallo gallinaceo: atque ita proiiciebãtur in profluentem, §.alia deinde lex. Inſtitut. de publ.iud.l.9. D. de lege Pomp. Theop. ἀσκὸρ βίτορ vocat. Huius cullei meminit Cicero pro Roſcio Amerino, & l.4. C. Theod. quor. adpell. non recip.

CVLINÆ, (vt ait Aggenus Vrbicus) loca ſunt publica inopum funeribus deſtinata.

CVLPA eſt læſio per imprudentiam alteri illata, quæ alioquin humanitus euitari potuiſſet. Culpa, inquit Donatus, eſt eius, qui neſciens aliquẽ læſit. Inſpiciamus hanc diffinitionem: Culpa contingit biſariã, aliàs faciendo aliquid, quod noceat: & hæc retinet nomen culpæ: aliàs non faciendo, vel prætermittendo quicquam, vnde damnũ conſequitur. Ea vocatur negligentia, l. magna negligentia. D. de verb.ſignifi. Simile videmus in adoptione, quæ dicitur adrogatio, l.2. D. de adoptio. vnde lex ſæpe vocat latam negligentiam, pro lata culpa, l. tutor qui repertorium. §. competet. D. de admin. tut. & Gaius in l. ſi fideiuſſor. in princip. D. mandat. diſſoluta enim negligentia, inquit, prope dolum eſt, l. magna. D. de verb. ſigni. Eleganter diſputat Paul. in l. ſi ſeruũ ſtipulatus. in prin. D de verb. oblig. ſic dicens: An culpa (quod ad ſtipulationẽ adtinet) in faciendo accipienda ſit, an nõ faciendo. Itaq; lex frequenter promiſcuè vtitur iſtis adpellationibus culpæ ac negligentiæ, Inſt. quib. mod. re cõtrah. oblig. §. præterea & is. Culpæ autem nomine, ait Iuſt. id eſt, deſidiæ, ac negligentiæ, l.1. §. is quoque. D. de act. & obl. Culpa ergo idem eſt quod negligentia, ſegnities, deſidia, l.72. D. pro ſoc. l.5. C. de pericul. atque ita interpretatur cap.1. §. præterea. verſi. quòd ſi. quæ fuit princ. cauſ. benefi. amitt. in vſib. feud. tametſi non eſſe negligentiam, ſed eius conſequens quidam putet. Culpa eſt læſio. Læſionẽ accipimus loco generis. nam & dolus malus, & omnia planè maleficia ad lædendum ſolent deſtinari, ideóq; velut res nociuæ ab humana ſocietate reiiciuntur. Niſi enim ſequatur læſio, non conſideratur dolus, l. ſi quis in pigno. in fi. D. de pign. act. ideò quoque læſionis appoſitiſsimè fit menſio in diſfinitione, quia in cognitione doli, culpæ, periculi, diligentiæ, ſemper oportet obſeruare relationem quandam ad alium. Nam & iuſtitia virtus, & iniuſtitia vitium, in hoc maximè diſcernuntur, quòd ſemper ad alium referri volunt, vt l. Iuſtitia eſt. D. de iuſti. & iur. Quare deuiatio vel declinatio non admodũ huc pertinent. Additum eſt autem in diffinitione, per imprudentiam illata. Hinc adparet differentia inter culpam & dolum. Culpa enim eſt ex ſegnitie animi, vel ruſticitate, vel inertia, vel ſimplicitate, quæ ſemper habent comitem imprudentiam, l.3. §. vlt. D. de ſuſpect. tutorib. Dolus verò naſcitur ex malitioſa deſtinatione animi contemnentis omnem honeſtatem atque prudentiam, cum propoſito lædendi. Sequitur, Quæ alioquin humanitus euitari potuiſſet: vt ſic diſcernatur culpa à caſu fortuito. Culpa enim propter incurioſitatem reprehenſibilis eſt, & obligat lædentem: quia potuiſſet adhibita quadam diligẽtia prouidere, ne damnũ contingeret. At caſus fortuiti ſupra omnẽ hominum prouidentiam plerunq; incidunt, veluti, mors, fuga hominis non cuſtoditi, rapina, tumultus, incẽdia, aquarum magnitudines, ruinæ, naufragia, impetus prædonum, l. cõtractus. D. de reg. iur. l. quæ fortuitis. C. de pig. act. nihil enim hîc eſt, quod in homine reprehendatur, cùm ſupra cuiuſlibet prudentiam ſint, & fato potius eueniant, l. cùm duobus. §. damna. D. pro ſocio. Et propterea, ſi dolus vel culpa præcedens occaſionem det huiuſmodi nocumentis, non cenſentur caſus fortuiti, l. capitalium. §. Incendiarij. D. de pœn. l. ſi ſeruus ſeruum. §. ſi fornicarius. D. ad l. Aquil. l. qui petitorio. §.1. D. de rei vend. l. cum qui. §. an pater. D. de fur. Inſtit. quib. mo. re contrah. obl. §. item is cui.

Culpa eſt deuiatio à legis diſpoſitione, ſecundum Pet. At ſecundum Bartnlum in l. quod Nerua. D. depoſit. Culpa eſt deuiatio ab eo quod bonum eſt, quod per diligentiam hominis potuit prouideri.

Culpæ quinq; ſpecies tractãt interpretes, videlicet, latiſſimam, latiorem, latam, leuem, & leuiſsimã, ſecundum Bart. in l. quòd Nerua. D. depo. ſed certè ex huiuſmodi gradibus maioris aut minoris culpæ non poſſunt conſtitui diuerſæ ſpecies, iux. l. fi. D. de inſtr. vel inſtr. leg. l. is cui. D. quẽadmodũ ſerui. amitt. Sed nec quidẽ poſſunt omnes culpæ gradus certis definitionib. explicari. Primùm quia cenſendo magis, quàm diſputando percipiuntur: ideoq; commodius viſum eſt Iurecoſ. omnes culpæ circunſtantias duobus tantũ capitibus complecti, vt aliàs culpa dicatur latior, alias leuior, l. cum res. §. culpa. D. de legat.1. Culpa latior, eſt læſio tam reprehenſibilis & iniuſta, vt ſecundũ communem ſenſum non poſsit excuſari: vt ſi quis faciẽdo, aut prætermittendo non intelligat, quod oẽs intelligũt, l. cedere diem. §. fi. l. latæ culpæ. D. de verb. ſignifi. aut ſi quis nõ ad eum modũ curet res alienas, quo proprias ſolet, l. quòd Nerua. D. depo. Hic enim tãta eſt fraudis ſuſpicio, vt talis incurioſitas rectè cenſeatur dolo cõparanda, vel proxima, vel etiã dolus ipſe. Nã hæ phraſes effectu iuris inſpecto non differunt, l.1. §. hæc actio. D. ſi menſ. falſ. mod. dixe. l. mulier. §. ſed enim ſi quis. D. ad S C. Trebel. quare Vlp. in l.1. §. non autẽ aliàs. D. ſi is qui teſt. lib. eſſe iuſſ. erit. Sed culpa, inquit, dolo proxima dolum repræſentat. Quanquã enim ſecundũ rerũ naturã ſimilia, non propriè ſint eadẽ res, ciuili tamen ratione nihil prohibet alterũ prędicari de altero, propter eoſdem ferè iuris effectus. Adpellatione enim doli mali regulariter lata culpa cõtinetur, l.3. §. ex hoc edicto. D. naut. caupo. ſtab. Quia, inquit Vlpia. in locato & conducto culpa, in depoſito dolus duntaxat præſtatur, l.1. §. ſi quis ſeruum. D. depoſiti. Et hoc feſellit Bart. ſe fruſtra torquentẽ in l. quod Nerua. D. eod. tit. quẽadmodum arbitri pronũciatio eſt ſentẽtia. Ex his intelligi poteſt definitio Martiani l. in actione. D. de in lit. iuran. ſed in his omnib. inquiẽtis, ob dolum ſolum in litẽ iuratur, non etiã ob culpam: ſcilicet leuiorẽ. Alioquin ob latiorẽ iurari, verius eſt, iuxta l.2. C. de in li. iuran. Vbi autẽ dolus pro ipſo facto accipitur, ibi lata culpa, pro dolo, per iuris interpretationẽ non intelligitur, l. in lege Cornelia. D. ad l. Corneliam de ſicar. Pro facto autẽ accipi, eſt ipſum factũ per ſeſe tã turpe cenſeri, vt puniatur, vt propriè cõueniat illius deffinitioni. Conſtat autẽ diſtare definitiones doli & culpæ. Culpæ latiori adnumeratur ignorãtia iuris communis, niſi ob ætatẽ, ſexum, vel ruſticitatẽ excuſetur, l. regula eſt. in princ. & §. ſi quis ius ignorans. D. de iuris & facti igno. Sciãt (inquit Paulus) ignorantiã facti, nõ iuris prodeſſe, nec ſtultis ſolere ſuccurri, ſed errãtib. ſed tum adpellatione doli non cõtinetur, l. ſed, etſi le. §. ſcire autẽ. D. de peti. here. Nihil his refragatur l. à procuratore. C. manda. A procuratore dolum, & omnẽ culpam præſtari: quaſi vniuerſale, Omnẽ, de tribus ſaltẽ accipiendũ ſit. l. Neratius. D. de verb. ſign. nã nõ ſolùm tres aut quinque, ſed infinitos culpæ gradus ſignificãt Imperatores. Sũmatim de culpa teneri procuratorẽ, Vlpia. dicit in l. ſi procuratorem. §. proinde. D. mãdati. At Culpa leuior, eſt incurioſitas, vel negligentia, quam alij plerunque homines in rebus ſuis ſolent euitare. In eo enim peccatur dũtaxat leui culpa,

quòd non tam diligẽs is fuit, ſicut alius quiſpiam circumſpectior fuiſſet, l. ſi cùm venderet. in fi. & l. ſeq. D. de pigno. act. l. ſi putator. D. ad leg. Aquil. Culpam leuem eſſe, ait Paulus, cùm quod diligenter prouideri potuerat, nõ eſſet prouiſum: aut tunc denuntiatũ eſſet, cùm periculum euitari nõ poſſet. Dicta eſt autẽ leuis, non quòd aliquãdo non grande damnum adferat, ſed quòd nulla planè coniectura colligi poteſt animus mali cõſcius. Ideóq; defectus ille, licet non omnino ſemper excuſetur, leuior tamẽ exiſtimari ſolet, etiamſi magnum ſit damnum, argu. l. hi, D. de calumniato. Et quemadmodum in dolo & latiore culpa mens hominis inſpicitur: ita in culpa leuiore ſimplicitatis habetur ratio. Fraudis interpretatio (inquit Papinianus) ſemper in iure ciuili, non ex euentu duntaxat, ſed ex conſilio quoq; deſideratur. Simplicitatẽ autẽ adpello generaliter omnẽ animi ſegnitiẽ, vel ruſticitatẽ, vel inertiam, l. 3. §. fi. D. de ſuſpec. tutor. Proinde nullum certius eſt argumẽtũ animi ſimplicis ac minimè mali, vnde culpa proceſsit, quàm ſi in propriis rebus nihilò ſoleat eſſe diligentior, ac fuerit in alienis. l. mulier. §. ſed ſi. D. ad S C. Trebellia. Sed ſi, ait Vlpia. cùm diſtrahere deberet, non fecit lata culpa, nõ leui, & rebus ſuis conſueta negligentia: huiuſmodi rei rationem reddet. Quo loco non diſtinguitur duplex lata culpa, vt quidam opinantur, ſed leuis culpa deſcribitur. Imperitia quoq; leuiori culpæ adnumeratur, ſi modum non excedat, l. imperitia. D. de regul. iur. l. idẽ iuris eſt. D. ad leg. Aquil. l. ſiquis id quod. §. doli mali. D. de iuriſ. l. 3. §. fi. D. de eden. l. 3. §. vlt. D. de ſuſpect. tuto. Illud & notandum eſt, quòd lex nonnunquã, aut hominũ conuentio, vltra innocentiam à culpa, requirit etiam diligentiam, vel cuſtodiã alicuius. Et in hoc diſcerni ſolent huiuſmodi adpellationes, vt alia cẽſeatur diligentis, vel cuſtodia, quæ nominatim exigitur: alia quæ facit ad materiã culpæ leuioris, l. 1. §. ſæpe euenit. D. depoſ. l. contractus. D. de regu. iuris. l. cùm res. §. culpa. D. de lega. 1. l. ſi vt certo. §. nunc vidẽdum eſt. & §. ſeq. D. commod. l. ſi cùm venderet. §. fi. D. de pigno. act. l. nauta & caupo. D. naut. caup. ſtabul. l. heredes eius. §. non tãtum. D. famil. erciſc. Ea enim diligentia vel cuſtodia, quæ ſeorſum & nominatim debetur, ad exactiſſimam boni patrisfamiliàs conſuetudinem exigitur, vt adparet ex d. §. non tantùm. & euidẽtius ex l. ſi cùm venderet. §. fi. & l. ſeq. D. de pign. act. Verba enim Vlpiani, *Venit, & cuſtodia*, Paulus ſic interpretatur, quæ diligens paterfamiliàs in ſuis rebus præſtare ſolet. Ex prædictis omnibus obſeruandum, cùm adpellatione doli mali regulariter comprehendatur latior culpa: conſequens eſt, adpellationem culpæ nõ ad latam, ſed ad leuem culpã pertinere, l. ſi mora. D. ſolu. matrimo. l. in venditione. §. de tẽpore. D. de reb. iudicis auctorita. poſſid. Culpã enim qui ſimpliciter dicit, de leui loqui intelligendum eum P. Faber ſcribit in l. contractus. D. de diuerſ. reg. iuris. quæ à Græcis ἀμελεία, adpellatur. Eum cõſule, de culpæ generibus eruditè diſſerentem. His duobus culpæ capitibus addit Hotomanus tertium, leuiſsimam ſcilicet culpam, de eo qui ſummam diligentiam deberet, nec eam præſtitit, ſed mediocrem tantum.

CVM vocula, licet coniungat, accipitur tamẽ pro quamuis, l. ſi ita. 3. C. quo quiſque cred. li. 10. & l. 6. C. Th. de adpell. Atque ita coniungẽdi vim habet, vt tamẽ non ſemper indiuiduè ac neceſſario coniungat. Itaque etſi cùm ita legatũ eſt, Titio cum Seio do lego: vtriſque legatum intelligitur: ſicut vtrunque legatum eſt, cum fundus cum domo legatus eſt, l. ſi quis 112. §. 1. D. de legat. 1. tamen poterit alter ſine altero admitti.

CVM IMPERIO eſſe, vt ait Feſtus, dicebatur apud antiquos, cui nominatim à pop. dabatur imperium. Cum poteſtate eſſe dicebatur, de eo qui à pop. alicui negotio præficiebatur. Sicque hæc videntur diſtincta l. 7. & l. 30. D. de vi publ.

CVM OMNIBVS quæ domi ſunt, verba hæc quã accipienda ſint, explicat Iuriſcõſ. in l. Seius. D. de leg. 2.

CVM MORERETVR PATER, hanc formulam exponit Vlpianus l. fideicommiſſa. §. ſi filio. D. de leg. 3.

CVM OMNI CAVSSA, his verbis vti ſolet Lex, quoties fructus, pertinentia, acceſsiones & reditus veluti in vnum faſcem colligere vult: quaſi dicat, quicquid cauſſam dederit proueniendi quouis modo ex re aliqua. Vide Inſtit. de offic. iudic.

CVM POPVLO AGERE (quæ verba legis ſunt XII. Tab.) eſt rogare Populum quid ſuffragio ſuo vel iubeat, vel vetet; vnde Rogatio, pro lege dicta. Concionem autẽ habere eſt verba facere ad Pop. ſine vlla rogatione, Gell. lib. 13. cap. 14.

CVM PATRIBVS autem agere, eſt ad ſenatum referre. Vide Bud. in adnot. poſterioribus ad Pand.

CVM SACCO ADIRE, apud Paulum l. 105. D. de ſolut. Quod dicimus in eo herede, qui fideiuſſori teſtatoris, id quod ante aditã hereditatem ab eo ſolutum eſt, debere ſtatim ſoluere, cum aliquo ſcilicet tẽperamento temporis intelligendum eſt. nec enim cum ſacco adire debet. Eſt autẽ, vt vult Hotom. poſtulare vt ſibi eueſtigio, atque eodem temporis puncto pecunia ſoluatur. Saccum autẽ Aſconius interpretatur manticam quandam ad maioris ſummæ continendas pecunias. Hæc aliter Alciatus Parerg. lib. 2. cap. 8.

CVMVLATIO, eſt ius perſequẽdi, multis actionibus in vno atq; eodẽ iudicio editis. Quẽadmodũ enim cumulus debiti, vocatur coadunatio multarũ ſummarũ: ita cumulus actionũ eſt editio pluriũ actionũ, l. maiorẽ. & l. ſeq. §. cumulũ. D. de pactis. Eſt autẽ Cumulatio actionũ, ſicut etiã reconuentio, cum præiudiciis, & toto iudiciorũ proceſſu, introducta propter compendium litigandi, ſcilicet vt apud eundem iudicem, eodẽmq; tempore ſimul diſceptẽtur ea, quæ alioquin multiplicatis ſumptibus & moleſtiis ſeorſum expedienda forent. Et ideò cõmentatores rectè dicũt: Cumulationẽ pmitti ſemper, niſi fuerit nominatim prohibita in iure, l. ſi idẽ cum eodem. D. de iuriſdict. om.

CVNCTI, l. cunctos. C. de ſumma. Trinit. & fid. cathol. verbũ oẽs quidem ſignificat: ſed de cõiunctis, & congregatis: Omnes verò, etiam ſi in diuerſis locis ſunt.

CVNEI peditum ſunt globi, vt vexillationes equitum turmæ: atque hæc verba diſtinguenda ſunt in l. 1. C. Theod. de bonis milit. Veget. lib. 3. cap. 19. Cuneus dicitur multitudo peditũ, quæ iuncta cum acie primò anguſtior, deinde latior procedit, & aduerſariorum ordines rumpit.

CVNICVLVS, pro canali. in l. Proculus. D. de dam. infec. l. ſupra iter. de aq. plu. arc. Vlpian. in l. Seruius autem. de riuis, Cuniculum vocat foramẽ ſub terra occultum. Feſtus protulit genere neutro, lib. 3.

CVPÆ ſunt vaſa vinaria, in quibus muſta coquuntur, & deferuntur, (quę quibuſdam impropriè & ineptè Vegetes adpellantur) l. 15. §. 4. D. de vſufruct. l. Lucius. D. de legat. 3. Veteres gloſſæ, βόττας μεγάλας exponunt.

CVPIDOS pro amantibus poſuit Iuriſconſultus l. 1. in fin. D. de ædil. edict.

CVRA, à cultura ſeparatur, §. ſi quis à non domino. Inſtit. de rer. diuiſ. Nam & oues, & pecorũ fructus curari dicũtur, l. 60. in fi. D. de legat. 3. l. 7. §. non ſolum. D. ſolut. mat. Item arbores, l. 3. D. de impen. in reb. dot.

Cura epiſtolarũ inter officia pref. vrb. ponitur l. fi. C. eo.

CVRARE, pro ægrotis mederi, l. 11. §. pen. D. ad exhib. Curare negotia, pro gerere, l. 14. §. 1. D. cõmuni diuid.

CVRATIO, & Curatela, munus eſt eius bona adminiſtrandi qui ſuis bonis nõ poteſt præeſſe, vel ob ætatẽ, vel mentis corporiſve vitium: atq; hoc differt à tutela, quod hæc ſit poteſtas in capite libero, id eſt in perſona pupilli: Curatio verò, niſi illa furioſi ſit, rei & cauſſæ datur. Tutor inuito & ignoranti datur: Curator in-

uito adoleſcenti non datur. Tutela anno 14. finitur: Curatio anno 25. Hinc

Curationis iudicium, l.11.D.de aucto.tuto.ceu actio adminiſtratæ curæ, l.4.C.de tranſact.

Curationem reſtituere eadem forma, qua & tutelam dixit Paulus l.32.D.de minorib.id eſt, curæ adminiſtratæ rationem reddere. Hinc

CVRATORES, qui multiplicis generis in libris noſtris memorantur. Sunt enim adoleſcẽtium, furioſorum, prodigorum, mutorum, ſurdorum, dementium, fatuorum, debiliúmque perſonarum, & eorum qui rebus ſuis ſupereſſe nõ poſſunt. D.& C.de curat. furioſ. & Inſt.de curato. l.1.§.vlt. & l.2.3.4.& 5.D. de poſtul. Atque horum alius eſt legitimus, alius honorarius: legitimus ſcilicet qui datur iis quibus lex 12. Tab. iubet, ſcilicet furioſis: & prodigis: honorarius, qui à Prętore datur puberibus, mutis & ſurdis.

Curator ventri datus, l.1.§.quoties.& §.ſeq.D.de vent.in poſſ. mitten.& alibi ſæpiſsimè. Curator bonorum, qui ad diſtrahenda, vel gerenda bona abſentis commiſſus eſt, vel eius cui heres non extat, vel qui apud hoſtes eſt, D.de curato.bon. Græcè curatores, ἐπιμεληταὶ vocantur, l.46.§.1.D. de adminiſt.tuto. Curatores operum, l.7.D.de offic.proconſul.l.2.§.1. D. de oper. publi. quibus ſcilicet extruendorum reficiendorúmve ædificiorũ cura mandatur, l.1.§.hi quoque. & l.vlt. D. de mun. & honorib. Curatores corporum, l.pen.in fi.D.de colleg. Curator municipum, l.5.§.hæc verba.D.quod vi, aut clàm. Curator reipublicæ, l.fi.D.de offic. adſeſ.l.37.D. de pact. Vlpianus librum ſingularem ſcripſit de offic.cura.reip. qui & curator ciuitatis dicitur, Græcè λογιστὴς, vt eſt in l.3. C.de mod.mult. Erat autem magiſtratus municipalis ex decurionibus creatus (l.vlt.D. de adminiſt.rer.) qui pecuniæ publicę adminiſtrandæ, vectigalibus locandis, operibus, locíſque publicis curandis præerat, vt conſtat ex l.2.§.4.& l.3.& l.vlt.D.de admin.rerum, & l.vlt.§.qui annonam. D. de mun. & honor. & l.46. D.de dam.inſec.& l.3.§.3.D.quod vi aut clam. Curator Cæſaris, pro procuratore, l.fi.D. de offic. procu.Cæſ.l.5. D. de iure fiſc. Curatores frumenti, & olei emendi, quos σιτῶναι, & ἐλαιῶναι adpellant, l.fi.D. de mun.& hono. Curator Kalendarij, l.fin.§.item reſcripſerunt.D.de admi.rer.ad ciuit.perti.l.1.C.Th. de curat.Kalend. Curator diuinę vel dominicæ domus, l.fi.C.de quadrie.præſcr.Nouel.Iuſti.conſtit.1.

CVRAX, diligens & ſolicitus, l.18.D. de ædil.edicto. Si conſtantem, aut laborioſum, aut curacem, vigilacem eſſe, &c.

CVRAGENDARII, vide infra Curioſi.

CVRCVMA, in lib.11.Cod.titu.null.lic.in fren. & equ. eſt (vt refert Cuiacius Obſeru.lib.11.cap.20. ex Chaldaico lexico) ſandalium. Sed acquieſco, inquit, Heſychio magis, qui camum, quod genus eſt ornamenti equeſtris vilius freno, freni tamen vel oreæ vice, Curcumam interpretatur, his verbis, ἐν κημῷ, ἐν κηρκύμῳ.

CVRIA propriè & reſtrictè quid ſit, vide Curtis. At olim adpellata eſt pars populi ex diuiſione Romuli, qui primus Romanum populum in triginta partes propterea diſtribuit, vt per eas cõmodè rogaret ſententias ſingulorum, ſicque reipublicæ curam talibus ſententiis expediret. Vnde vides, curam dediſſe honeſtiſsimam adpellationem curiæ: quia partes populi dicentes ſententias de ſalute reipublicæ, adpellabantur curiæ, & inde Curiatę leges, l.2.in prin.D.de orig. iur. Nec verò ſine magna ratione Pomponius curias à cura dictas admonet. Siquidẽ cura, ſolicitudo eſt, & anxietas animi, quaſi cor edens: & profectò tali conatu atque diligentia rempublicã iuuare oportet. Curia autem, aliàs ſignificat ordines hominum, qui curant, vt in d.l.2.aliàs locum, in quo curabantur res diuinæ, vel humanæ. Nam & curia ſacerdotum, & curia ſenatus erat, ſicut Hoſtilia, Pompeia, Iulia. Inde Curiales, ſeu curiones, ad curiam pertinentes. Curius maximus, cuius auctoritate curiones regebantur. Curiata lex, à curiatis comitiis. Curionatus, ipſe magiſtratus. Iſta enim omnia ſignificantiſsimam habent deriuationem à cura, ſcilicet quæ ad publicam vtilitatem pertinet. Hoc tẽpore dicimus curiam Romani Pontificis, Imperatoris, aliorúmque principum, quòd ibi frequentiam hominũ verſari videmus. Cæterùm vim & poteſtatem verbi, hoc eſt, rem ipſam quam ſignificat, nemo animaduertit: & propterea curiarum maieſtas in leuiſsimos vſus paulatim eſt perducta, C.ſi curialis relicta ciuitate, rus habitare maluerit. Curia etiã in municipiis & coloniis ſumitur pro loco in quo conſilium publicum habebatur, l.3. D.quod cuiuſq. vniu.l.communium.9.C.de nat.lib.

CVRIALES, qui curiis adſcripti erant, quĩ etiam decuriones appellantur, l.pen.C.de exact.trib.lib.10.l.12.& 18.C.de epiſc.& cleric.

CVRIATÆ leges, hoc eſt, curiatim latæ. Conuocato enim per triginta curias populo, ſingulíſq; curiis velut in ſepta ſegregatis (id enim commodius videbatur, ad euitandam multitudinis confuſionem) ſententiæ rogabantur, ad probandas vel improbandas leges, quæ ferendæ fuiſſent. Eæ de imperio magiſtratus ferebantur, atque de aliis nonnullis rebus. Eodem modo curiata comitia nuncupabantur, à coëundo, quòd omnes populi curiæ & partes coirent.

CVRIONES, ij erant qui pro curiis ſacrificabant, qui & triginta erant, quot etiam ſunt curiæ. Dionyſius: Ἀπέδωκε δὲ μίαν ἱερουργιῶν διάταξιν τοῖς τριάκοντα κουρίωσιν, ὃς ἔμελλε τὰ κοινὰ θύειν ὑπὲρ τῶν φρατριῶν ἱερά. Illis autem in ſacrificiis vna epulabãtur Curiales magna cum hilaritate. Atque hinc fortaſſe Cic.lib.1.de Oratore: Vt dies inter eos curiæ fuiſſe videretur, conuiuium Tuſculani, quod de die Senatus interpretãtur. Curiones ludis publicis epiſtolas hiſtrionum, comœdorũ, tragœdorum legebant, cùm quid à populo, à principe, aut à ludorum domino petebant. Proinde ita ſcripſit Martialis: Video quare Tragœdi epiſtolam accipiant, quibus pro ſe loqui non licet. Epigrammata Curione non egent, & contenta ſunt ſua, id eſt maledica, lingua, &c. Hi etiam à Varrone libr. ſexto de Ling. Lat. Cuſiones dicuntur.

CVRIOSI, qui & Curagendarij adpellantur, ſunt ex agentibus in rebus, vt conſtat ex l.1. C. de offic. mag. offic. His committebãtur curæ publici curſus, & quidem ſolæ, vt tamen & miſsi per regiones, prouincias, litora, portus, commonitoriis & mandatis inſtructi à magiſtro officiorũ, in eos qui quid circa curſum publicum admiſerint, diligenter inquirant, rem deferant ſine inſcriptione. Horum autem alij erant in comitatu, alij per diuerſas prouincias. Vide tit.ll.12. Cod.de curioſ. Apud Suidam in vita diui Ioannis Chryſoſtomi fit mentio horum his verbis: ἐλαυνόμενος ὑπὸ τοῦ κουριώσου τῆς πόλεως ἐν μέσῃ τῇ πόλει.

CVRMI, ex maceratis & coactis hordei frugibus potus, Vlpia.10 l.ſi quis.D.de Tritic.& vin.leg. Igitur & acetum, ait, quod vini numero paterfamilias habuit, & zythũ & curmi, & cætera quæ pro hominũ affectione atque vſu numero vini habebũtur. Zythum ab hoc differt tantùm in modo apparatus. Quinimò crediderim antiquis Curmi aliud nihil fuiſſe, quàm Germanis, Polonis, Gallis ceruiſiam.

Κουροτροφεῖον, domus alendis pueris deſtinata, l.illud. 16. C.de ſac.ſan.eccleſ. κοῦρος enim puerũ ſignificat. Differt à βρεφοτροφείῳ. in hoc enim infantes, recentéſque partus, aut expoſiti, aut parentibus egentibus nati alebantur: in illo pueri grandiuſculi, qui labore ſuo victum ſibi necdum parare poterant.

Cvrsvs vehicularis, l.1. & vltim. D. de mune. & hon. Curſus pubiicus, l.4. C. de offic. præſid. *Δημόσιον δρόμον* Græci appellant: éſtque via, qua literæ Principis, tum alia ad eius vſus neceſſaria feruntur plerunque & aguntur, ſub rub. Cod. de curſ. public.

Cvrsores, veredarij. Sunt etiam Curſores equitum apud Mauricium, qui ante agmẽ & aciem excurrunt, hoſtéſque verſos in fugam perſequuntur.

Cvrsvales equi, Caſsiod. libr. 4. Variar. Epiſtol. ad Godiſcalcum. l.9. C. Th. de legatis & dec. leg. quibus ſcilicet in cauſſa Principis vtebantur.

Cvrtis, idem quod Curia. Hinc lib. feud. 2. tit. 51. §.1. Quidam Capitaneus in quadã curte ſua beneficium dedit militibus, & poſtea eandem curiam vendidit. Curia autẽ propriè ac reſtrictè eſt area muro circundata, in qua ædificium inſulæ modo poſitum eſt: vt in diplomate Ludouici apud Ioannem Auentinum: Ludouicus diuina fauente gratia Rex Baioariorum, Gotzbaldo perpetuo dono in villa Engolſtat duas eccleſias, curtim dominicatam cum ædificiis deſuper poſitis. Hinc Curtis pro Prætorio, ſiue ampla & magnifica domo frequẽter vſurpatur, quam Gallicè dicimus, *La maiſon Seigneuriale*. Helmodus in hiſtor. Slau. lib. 1. cap. 32. Miſsi ergo à Principibus venerũt ad Regem, qui tunc fortè cõſiſtebat in corte Regia, &c. Latius tamen hoc nomen vſurpatur, pro territorio & finibus eius domini, cui vaſalli ſubſunt: vnde feuda in curte, & hinc Pares curiæ, & Pares curtis paſsim in libris Iuriſ. promiſcuè appellantur. Differunt aut curtis ſeu curia, & domus. Domus enim eſt ædificium in quo dominus habitat, quod Iuriſconſultorũ ſermone Prætoriũ appellatur. Curtis verò idem quod Romanis cohors. In villa (inquit Varro) cohors eſt, ex eo dicta, quod circa eum locum pecus coherceatur. Vnde Cohortales aues, quę in villatica cohorte aluntur, cuiuſmodi ſunt gallinę: vt de vulpe in Faſt. Ouid. *Abſtulerat multas illa cohortis aues*. Lingua noſtra dicimus, *Baſſe court*. Veriſimile eſt autem, Patronos in cohorte locũ habuiſſe iuriſdictioni & cauſsis cognoſcendis deſignatum. Et ſi autem curtis & domus ita differant, vt cohors & villa: tamen vt ſępe ex potiore parte res appellantur, ſæpenumero curtis pro domus parte numeratur, vt in legib. Baioar. tit. 14. Siquis intra curtem ducis aliquid inuolauerit, quia domus Ducis publica eſt, &c. Hinc feudum in curte dicitur, & feudum extra curtem, lib. feud. 1. titu. 5. §. 5. & libr. 2. titu. 51. §. 1. Et pares curtis aut curiæ, aut domus pro iiſdem nuncupantur libr. 1. titu. 10.

Cvrvles AEdiles dicti à curuli ſella. Erat enim curule, vel curulis, ſedes ex ebore, qua maiores magiſtratus vtebantur in curru, quo honoris gratia in curiam vehi ſolebant. De his ædilibus eſt tit. D. de ædil. edict.

Cvstodes, obſeruatores, qui actiones notant, & animaduertunt, l.3. D. de adminiſtr. tuto. vt Iuriſcoſs. de honorariis tutoribus loquitur. Cuſtodes enim propriè iuuenum erant, vt ex Cic. Seruius notat, quibus in militiam euntibus cuſtos dabatur. Hoc enim verbo in eo ſignificatu vtitur Virgilius lib. 5.

Cuſtodem ad ſe ſe comitémque impubis Iuli,
Epytiden vocat, & fidam ſic fatur ad aurem.

Cvstos eccleſiæ is dicitur, cui ea, quæ eccleſiæ competunt cuſtodienda traduntur, & committuntur, text. in cap. 1. de offic. cuſtod. vbi. & in c. 2. extra eod. exponitur qualénam ſit eius officium, & munus.

Cvstodes tabvlarvm, ij erant qui dum tribus vel centuriæ ſuffragia ferebant, & dum ſuffragia dirimebantur, dum ſortitio fiebat, nequid fraudis fieret, obſeruabant, quíque numerum ſuffragiorum & punctorum annotabant, qui & ad tabulam poni dicebantur. Cic. in Piſon. Vos rogatores, vos diſtributores, vos cuſtodes fuiſſe tabellarum.

Cvstodia, idem ſignificare videtur, quod vincula: prior tamen vox non niſi publicam cuſtodiam complectitur, poſterior & publicam & priuatam, l. vinculorum. de verb. ſigni. Sic l.9. D. quib. ex cauſ. maio. in l. ad Commentarienſem. C. de cuſtod. reor. Sed & cuſtodia non rarò pro ipſo in carcerẽ coniecto vſurpatur, vt l.12. D. de publ. iud. & apud Tranquil. in Tiberio, & Tertullianum in Apologetic. cap. 44. Hinc etiam Seneca: Quemadmodum eadem catena & cuſtodiam & militem copulat. Mirum igitur hæc cur ſcribat Seruius: Nam vt hi qui cuſtodiuntur, cuſtodia dicantur, vſurpatum eſt, vnde malè in vſu cuſtodiæ audiuntur. Hæc ille. Sed cuſtodias à magiſtratu audiri, elegantiſsimè dici, ex eo quem citauimus Senecæ loco, eſt manifeſtum.

Cvstodire diligenter, pro vincire accipiendum, in l.1. D. de fugit. adnotarũt & alij. Porrò ad cuſtodiendi rationem, quam Doctores obſcurè tractant, pertinet rem conſeruare ſumptibus, l. Iulianus. §. Præterea. D. de action. emp. l. domum. C. de rei vendicat.

Κυβιστῆρες, Græcis vrinatores, hoc eſt, natãtes ſub aquis ſunt, qui ſe ſub aquas capite mergunt, à *κυβιστάω*, quod in caput ferri, deuoluíque ſignificat.

Cymbivm, poculi quoddam genus ad ſimilitudinem nauis cymbæ factum. Paulus de auro & argent. leg. l. pediculis. vide Plinium lib. 37. cap. 8.

Cydonivm, Latinis Cotoneum dictũ, vt ſcribit Plinius, & Macrobius lib. Satur. 7. cap. 7. Vlpian. l.9. D. de trit. vino. Cydonium vinum vocat ex malis cotoneis confectum. huius Dioſcorides lib. 5. meminit.

Cylindri, in l.34. §. fin. D. de aur. & arg. leg. oblongi lapilli & teretes cylindrorum inſtar, ad ornatum mulierum pertinentes. Horum meminit Tertull. libr. de habit. mulier. & Plin. lib. 37. cap. 5.

Cynvs I.C. Piſtorij natus, Dini Muxellani auditor. Floruit Bononiæ circiter annum 1320. elegantes in ius Ciuile Commentarios, qui etiamnum extant, poſteritati tranſmiſit.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER QVARTVS.

D

D. Litera, in fin. præfat. Inſtit. ſignificat Datum. Sed & decimo, vt adnot. P. Victorius in Ciceronem, & dedico in antiquis inſcriptionibus, quæ in lapidibus hodie Lugduni viſuntur, S.A.D. Sub aſcia dedicauit.

Daciæ prouinciæ, quę nunc Vualachia poſt Mœſias, fit mentio in l. fi. ad finem. C. de diuerſ. offic. & appar. Hæc ſub Gallieno Imp. amiſſa eſt, & pòſt à Gotthis Scandia dicta, & è Germanici Oceani remotiſsimis inſulis egreſsis, occupata. Eſt autẽ longè ab ea, quam non rectè hodie Daciam vocant: cùm ſit Dania adpellanda, vulgò dicta *Dannemarc*, ad Cimbricã Cherſoneſum. Impe. eam diuidit in Mediterraneam & Ripenſem, in Authent. de Eccleſ. titu. §. 1. Daciæ autem prouinciæ quinque referuntur, Dacia mediterranea, Dacia ripenſis, Moeſia prima, Dardania, Præualitana, & pars Macedoniæ Salutaris.

Dactyliotheca anulorum cauſſa paratam thecam ſignificat, l.67. de furt. Porrò theca capſula eſt.

Δαήρ Grę̨cis, eſt mariti frater, Latinis Leuir: quod & Alciatus probat. At mariti ſoror, Galos, à nobis, vt Rhodiginus ait, Glos dici poteſt. Idem Alciatus, quin & alij, obſeruarunt, haud rectè ab Accurſio, Læuirum vxoris fratrem, quaſi læuum virum, acceptum: cùm Leuir ſolùm ſit mariti frater, l. Iuriſconſultus. & l. non facilè. D. de gradib. & adfinib.

DALMATICA eſt veſtis, qua modò vtuntur omnes diaconi ex conſuetudine in ſolennitatibus, vt 76. diſt. de ieiunio. Antiquitus tamen ſine conceſsione Papæ, nec Epiſcopis, nec Diaconis licebat vti hac veſte, diſtinct. 23. ca. omnis filius.

DAMIVRGI apud Liuium videntur eſſe auctore Heſychio, qui publica negotia, réſque ciuitatis adminiſtrant: apud Dorienſes ſic dicti pro Demiurgi, qui iidem erant qui ab Athenienſibus Demarchi vocabantur, id eſt tribuni.

DAMNO, præter notam ſignificationẽ, etiã eſt obligo. de diuort. l. ſi filius. Damnandum, inquit, eum quanti mulier in litẽ iurauerit. Item de lega. 1. l. cùm filio. Heredem, inquit, mihi dare damnauerit. Hinc damnatus pro obligatus legitur. Damnare autem & reprobare differunt. Nam damnare eſt rem ſine remedio ſubleuandi tormentis ſeu ignominiæ ſententialiter deputare: reprobare verò eſt rem rationibus euidentib. ream facere. Iſtam differentiam aſsignat Pan. in c. damnamus. in 1. notabili. de ſum. tri. & fid. catholi.

Damnari indicta cauſſa dicuntur, qui ad iudicem vocati non affuerunt, abſentéſque ſententiam paſsi ſunt. Vide Budæum in annot. poſter. Damnare multæ Budæo in Forenſibus, eſt condemnare ad multam.

DAMNATVS heres dicitur, à quo ita per damnationis formulam legatum eſt, DAMNAS ESTO, l. 7. §. 1. D. de annuis leg. Vlpia. in Epito. tit. 24.

Damnatum accipimus, qui non prouocauit. cæterùm ſi prouocet, nondũ damnatus videtur. Damnatus enim ille eſt, in quo damnatio tenuit, l. 2. §. fi. D. de pœnis.

DAMNATIO, & damnum, ab ademptione, & quaſi deminutione patrimonij dicta ſunt, l. 3. D. de damn. infect.

DAMNAS, apud Iuriſcoſ. vox peculiaris. Marcell. in l. damnas eſto. de vſufruct. lega. id eſt, damnatus, per ſyncopen. Alij tamen damnes legunt, ea ratione, qua & copes dicitur copioſus. Sed Alciat. veterem lectionem magis probat, quæ & verior eſt, atque ita habent Pand. Flor. Huc non reſpiciens Nebriſſ. monuit pro hac voce vbique reponendum, damnatus. Meminit & eius vocis (vt atteſtatur Alciat. cap. 1. lib. 2. Parerg.) Agrecius Grammaticus, Iuriſconſultorum verbum illud eſſe aſſerens. Ea voce vtebãtur veteres, cum quaſi pœnæ cauſſa quem damnabant, vt in Senatuſconſulto cuius commeminit i. Frontinus lib. 2. de aquæ duc. Siquis aduerſus ea commiſiſſet, in ſingulas res in dena millia damnas eſſet. Item in lege Manilia: Reficere reſtituere damnas eſto. & vide M. Fabium libr. 7. cap. penul. Hinc Damnas eſto dicebat teſtator, cum heredem dare alicui damnabat. quod legatum propterea damnationis appellatur ab Vlpiano cap. Inſtit. 24. & Caio lib. Inſtit. 2. cap. 3. & paſsim in Pand.

DAMNVM, inquit Varro li. 4. de Ling. Lat. à demptione, cum minus re factum, quàm quanti conſtat.

Damnũ propriè is accipit, cuius ædium luminibus officitur, l. 25. D. de damn. infect. Damnorum adpellatione an veniant impenſæ, vide Cano. & text. in c. in noſtra. de iniuriis, extrà. Damnum pœnam ſignificat, l. ſi pro fure. D. de condict. furt. Damnum iniuria datum lege Aquilia dicitur, quod cum damno iniuriam adtulerit, l. 49. D. ad leg. Aquil. vel, vt ait Iuſtinianus, damnum culpa facientis datum, Inſtit. de iniut. &, vt Theophilus interpretatur, ζημίαν ἀδίκως γενομένην. Eodem ſenſu, Damnum iniuriæ, l. 1. D. ad leg. Aquil. Vnde, Damni iniuriæ actio. Et, Damni iniuria agi, teneri, paſsim in libr. Digeſt. Damnum verò in ſocietate non intelligitur, niſi omni lucro deducto, l. 30. pro ſocio. D.

Damnum diuiditur in iniuriam & pauperiem, l. 1. D. ſi quad. paup. ſec. dic. Hinc Damnum ſine iniuria facientis datum, vocatur pauperiea, l. 1. in princ. D. eod. tit. Sic Damni ſpecies eſt intertritura & intertrimentum. Nam ea quæ trita ſunt inter ſe, deminui quoque ſolent, & minoris eſſe pretij, l. vlt. D. de pignera. actio. Damnum quod quis ſua culpa ſentit, ſibi debet, non aliis imputari, De regul. iur. libr. 6. l. quod quis ex ſua culpa. D. eo. titu. Damnum videtur eſſe poſſeſſori, quod ſibi non proſpexerit cautione, l. quod ſi poſſeſſor. D. de petit. here.

Damnum infectum, eſt damnum nondum factum, quod tamen futurum veremur, l. 2. D. de damno infecto, vt cum ædificium alicuius ruinam minatur ædificio vel prædio alterius vicini. tunc enim ædificij iſtius, vel prædij dominus à domino ædificij ruinam minantis petere poteſt, vt ſibi caueat nomine damni infecti: quæ ſtipulatio continebit totum intereſſe illius vicini. D. eo. tit. l. ſtipulatione. & l. ſed etſi conditione. & l. damni infecti. Et damnum pateris, quando rebus tuis aliquid decreſcit, non quando accreſcit. Quando autem lucrum amittis, damnum non pateris. Etiam quoddam damnũ, ſiue intereſſe eſt circa rem, vt ſi ſubtraxiſti mihi inſtrumenta, quibus poſſeſsio firmatur, teneris mihi ad damnum, quod cõtingit propter ablationem inſtrumentorũ. Et quoddam damnũ eſt extra rẽ. videl. vni. C. de ſenten. quæ pro eo quod intereſt. Damna fatalia, dicuntur quæ imprudentib. accidunt, ad quæ præſtanda non cogimur, l. cum duobus. §. damna. D. pro ſocio.

Damni infecti promittere & mitti in ædes. his formulis ſubauditur cauſſa, l. 15. §. ſi damni. D. ex quib. cauſ. maio. & apud M. Ciceronem in Topic. Eſt autem damni infecti promiſsio, quoties quis promittit, ſi quod damnum vitio ſuo contigerit, ſua reſtitutione eſſe penſandum vt ibidem annotat Boetius.

ſine Damno, id eſt, ſine deminutione, &, vt Theophilus explicat, δίχα τινὸς ζημίας, in §. at ex contrario. Inſtit. quib. alie. licet. l. 25. de adminiſtrat. tu. C. at in l. 24. §. ſeruum. D. de fideicom. liber. citra damnum voluntatis, id eſt ſine offenſa voluntatis teſtatoris.

Damnum decidere, pro ſoluere, præſtare, ſarcire damnum, l. ſi ſeruus communis. §. his etiam. & §. quod verò. D. de furt.

Damnum dediſſe videtur, qui cauſſam damni dandi præbuit, l. 4. §. pen. D. vi bon. rap. Damnum facere, dare, l. 151. D. de diuerſ. reg. iur.

Damnum is dat, qui iubet dare, l. 169. D. de diuer. regul. iuris. Damnum nemo facit, niſi qui id fecit, quod facere ius non habet. D. eodem titu. l. 169.

Δανείζεσθαι, l. 34. §. 1. D. de pignorib. id eſt, mutuo accipere. Δανεισάμενος παρὰ σοῦ δηνάρια πεντακόσια, παρεκάλεσά σε &c. Abs te quingentos denarios mutuatus, vocaui te.

DAPHNE, lucus ſuburbanus Antiochiæ cupreſsis obſitus. Niceph. lib. 10. eccleſ. hiſt. c. 28. Sozomenus lib. 5. cuius mentio fit in tit. de cupreſ. ex luco Daphnenſ. lib. 11. C. & apud Lamprid. in Alex.

DARDANARIVS, qui & ſeplaſiarius dicitur, à Græcis παντοπώλης, παντομετάβολος, σιτοκάπηλος, annonæ & aliarũ merciũ acerbiſsimus venditor, & vexator, id eſt qui annonam incendit, & excandeſacit, vt loquitur Varro. Vlpian. de extraord. crim. l. annonam. Annonam vexare Dardanarij ſolent. Item de pœnis l. in Dardanarios. Alciatus inter eas dictiones numerat, quæ aliis in auctoribus nuſquam eo ſenſu reperiuntur, libr. 4. de verb. ſig. Iul. Pollux ἀγοραιοκάπηλον adpellari ſcribit. Atque hoc genere hominum etſi nihil fraudulentius, nihil iniquius fuit, & ideo variis Conſtitutionibus fraudes, calliditates, ſtellionatus eorum coercentur non etiã genus omne improbatur negotiationis huiuſmodi: nam & vrbe aliquando eiecti cum fuiſſent, reuocati ſunt. Nouel. Valentin. De pantopol. ad vrb. Roma. reuoc. De iis Nazianzenus in funebri orat. Baſilij magni, his verbis, τρέφει τοὺς πεινῶντας, καὶ καπηλευόμενοι τὸν ὠνητὴν, καὶ χαίροντες τῇ συμφορᾷ.

Dardanarij autem contumelioſè dici videntur à Dardano, quem magũ fuiſſe conſtat ex Apuleio, qui eum inter inſignes magos nominat. Creditum eſt enim eorum maleficiis, & venenis magicis annonam auerti in eorum horrea, & in metiendo mẽſuram imminui, eiúſque modo ſubtrahi. Hinc Dardaniæ artes Columellæ, id eſt magicæ:

At ſi nulla vales medicina repellere peſtem,
Dardaniæ veniant artes.

DARE propriè eſt cum dominium transfertur, §. ſic itaque. Inſtit. de act. l. vbi autem. §. fin. D. de verb. obligat. Aliàs Dare, id eſt credere, l. vlti. D. comm. præd. & l. ſi vnus. §. fi. D. de ſeruit. ruſtic. Dat qui permutat, vel compenſat, l. dediſſe. D. de verbor. ſignific. Dare, pro damnare ad beſtias, in metallũ, exilium, l. 8. §. ſeruos. l. 17. l. 23. l. 28. l. 34. D. de pœn. & apud Firmic. lib. 3. Matheſ. ca. 5. Dare, adſignare, l. quæ pater. D. famil. ercíſ. Dare, hoc eſt, ſoluere, l. creditor. §. cum de ſorte. D. de ſolut. Dare nuptui, collocare in matrimonium, Inſtitu. de lega. §. legari. Dare, eſt delegare, l. ſi ita. D. de offic. præſid. Dare intelligendus eſt qui remittit, l. generaliter. D. de calumniat. Dare, id eſt dare velle, l. ſtipulatus ſum Damam. D. de verb. oblig.

DARE FACERE, formula vetus actionis in perſonam, qua id quod debebatur peti ſolebat, quod in dando, & faciendo conſiſtebat, l. vlti. D. comm.

DARI FIERI, l. 13. D. de inoffic. teſt. & aliàs.

DARE, FACERE, PRÆSTARE, l. 13. §. idem Iulianus, D. de actio. empti.

DARE, PRAESTARE, l. 40. §. Pamphilo, de ſtatulib. quod te mihi DARE, facere oportere, verba, licet coniuncta videantur, ſic tamen accipienda ſunt, vt quoduis eorum probare ſufficiat, l. 53. D. de verb. ſignific.

Dari etiam vacua poſſeſsio dicitur, l. 12. D. de arbitr.

Dare in arte notariatus dupliciter capitur, propriè ſcilicet, & impropriè. Propriè, quando res data tranſit in dominium accipientis, vt in inſtrumentis, in quibus agitur de rerum alienatione, & dominij tranſlatione, in quibus transfertur dominium, ſi tradens erat dominus: aliàs non. Aliter enim non datur, niſi ſic detur, vt in ipſum, cui datur, ſtatim dominium transferatur. Impropriè capitur in inſtrumentis emphyteuticis, & feudi, & locationis, vbi ille, qui locat, vel concedit, licet dare dicatur, non tamen dominium tranſfert. Et eſt differentia inter dare, & tradere. Nam tradere dicitur qui ſolum poſſeſsionem transfert, & non dominium. De hoc not. 23. q. 6. §. vltimo.

Dare cum adiuncto variat ſignificationem: dare mutuo, dare hypothecæ, l. & quæ nondum. in princip. D. de pignorib.

Dare impropriè dicitur, qui ſubrepta reſtituit, l. ſtatuliberos. §. ſi quis ſeruum. de ſtatulib. pro reſtituere autem interpretantur in l. ſi ſeruus. de ædil. edict.

Dare actionem dicitur prætor, quando actorem ad intendendam actionẽ admittit, Vlpianus in l. 1. in princ. de ſuperfic. & l. 1. §. vlt. de vent. inſpic. ſic & Prætor iudicium ſuſcipere cogit aduerſarium, l. vir bonus. D. iudic. ſolui. Obſeruandum autem, non rectè colligi, Prætor dicit ſe actionem daturum tali caſu, ergo eſt actio Prætoria: niſi nominatim aliquid addatur, quod denotet actionem ex eius iuriſdictione introductam eſſe. Nam omnibus iudiciis præerat, omnes actiones dabat. Et meritò, quia quaſi viua vox erat iuris Ciuilis, vt Martianus dicit in l. nam & ipſum. de iuſt. & iur. Sic Dare iudicium, ſignificat agendi facultatem præbere. Vlpianus l. Prætor ait: Qui ia deiecerint, vel effuderint in eum locum, qua vulgò iter fiet, quantum ex ea re damnum datum erit, in eum, qui ibi habitauit, in duplum iudicium dabo.

Dare iuſiurandum dicitur etiam, qui vi, vel amens promittit, §. ſicut ergo. iuncta gloſſ. in authent. vt iud. ſine quo. ſuffrag. Sic Cæſar lib. 1. de bel. Gallic. Hac ratione adducti, inter ſe fidem, & iuſiurandum dant.

Dare nomen, eſt curare nomen inſcribendum. Arrianus in l. 3. de re militar. Qui poſt deſertionem, inquit, in aliam militiam nomen dederunt, legíve ſe paſsi ſunt. Budæus interpretatur, ad delectum ſeſe exhibere.

Dare VINDICIAS Secundum ſeruitutem, Ab libertate in ſeruitutem, Contra libertatem, genera loquendi à veteribus vſurpata, quoties volebant ſignificare eum de quo agebatur tãtiſper ſeruum eſſe. Liuius lib. 3. Iudicem te ab libertate in ſeruitutem vindicias non dediſſe. Item, Vindiciáſne ab libertate in ſeruitutem dederit. Atque huius contraria locutio eſt, Dare vindicias ſecundum libertatem, vel à ſeruitute in libertatem.

DATVS iudex, id eſt, delegatus. Nam in iure ciuili, vt Zaſius ait, in l. duo iudices. D. de re iudic. rarò inuenies verbum Delegati, pro Iudice, ſed frequenter verbum Dati, vt Iudex datus, in l. iudex. de iudi. in l. à iudice. & l. apertiſsimi. C. eo. in l. 2. ibi, cui iuriſdictio data eſt. in l. & quia. in princ. de iuriſd. omn. iud. Propriè iudex datus dicitur, cui reſpectu vnius cauſſæ, vel articuli tantùm mandata cognitio eſt, & præter ea nihil habet. A recentioribus Cæſaribus Pedaneus adpellatur.

DATVM, ſubſtantiuum, in titul. de condict. cauſ. dati, qui vulgò citatur ſic: De cõdictione ob cauſſam, coonfuſa loquendi phraſi ac proprietate, nec abſque ſtudioſorum detrimento. Præterea legendum de Condictione cauſſa dati, cauſſa non ſecuta: non autem, Cauſſa data, nullo cohærente ſenſu. Sic Celſus in l. vltima, eodem titulo, obligationem dati vocat.

DATIVI tutores dicebantur, auctore Vlpiano Inſtit. titu. 11. qui teſtamento dati erant. Datiuos tamen, & teſtamentarios tutores ſeparat Modeſtinus l. 7. D. rem pupil. ſal. for. Quemadmodum teſtamentariam tutelam à legitima, & datiua ſeparat Iuſtinianus, l. 40. C. de epiſc. & cleric. Datiuóſq; idem Imperator propriè vocat, qui à iudicibus dantur, in l. fi. C. de leg. tut.

DATVIRI pro datum iri dixit vetuſtè Iuriſconſultus l. ſtipulatio iſta, habere licere. §. ſi quis inſulam. D. de verb. oblig. qua de re vide Anto. Auguſtinum libr. 2. Emend. cap. 2.

DASVMIANO Senatuſconſulto ſubuenitur his, qui iuſta ex cauſſa abeſſent: quo cautum eſt, vt nec libertas impediatur, nec libertas eripiatur his, qui fraude careant, l. neq; infantes. D. de fideicommiſſ. libert. Vide & l. non tantùm de his. D. eod. titu. & vide infr. Senatuſconſultum.

D E

DE, præpoſitio auget in depoſito, l. 1. D. depoſ. Ant. Aug. lib. Emend. 3. cap. 7. Quandoque ſignificat è, vel, ex, l. lecta. D. ſi cert. pet. Interdum, pro, vel propter.

DEALBATORES, item Deauratores, l. vnic. de excuſ. artific. lib. 10. C. ab Impp. inter artifices recenſentur, qui munerum immunitate donati ſunt.

DEBERE, verbum, ad omnes omnino actiones referendum eſt, l. pecuniæ. §. hoc verbum. de verb. ſig. Atque dicitur deberi, quod vel natura, vel ciuili, vel honorario iure peti poteſt, l. 1. l. 3. D. de conſt. pec. Debere defunctus nõ dicitur, ſed debuiſſe. Interpretes citant textum ſingularem & vnicum, quo id colligunt, l. qui Romæ. §. Augerius. D. de verb. oblig. Deberi autem propriè id tantum intelligitur, quod peti, & ab inuito exigi poteſt, l. 108. D. de verbo. ſignific. Martialis lib. 2. ἐπιγραμμάτων.

Debet enim ſi quis ſoluere iure poteſt.

M. tamen Cicero in Paradoxis. Quoniam (inquit) nihil quiſquam debet, niſi quod eſt turpe non reddere. Seruus nec debere, nec illi deberi intelligitur, l. 41. D. de pecul.

DEBITA portio, quæ liberis ex paterna ſubſtantia debetur, l. 8. §. vnde. D. de inoffic. teſta. quæ & debitum ſubſidium adpellatur, l. 2. & l. 5. C. de inoffic. donat. Græcis τὸ χρέος.

Debiti adpellatio plerumque ſolam naturalē obligationē continet. l. 40. §. dominus. D. de condit. & demōſt.

Debiti facere gratiam, pro remittere.

Debiti inſtar habet id, quod officio iudicis adſequi poſſum ab inuito aduerſario, imò & ipſum officium à iudice debetur poſtulanti ſecundum ius: & ſi negauerit, tenetur iniuriarum, l. 1. §. permittitur autem. in fi. de aq. quot. & æſt. D.

Debitum. Perſonæ vel res alicuius non poſſunt detineri propter debitum alterius. Id autem Iuſtinianus adpellat, ἀνδροληψίαν, vetus interpres vertit pignorationes: vulgus Repræſalia. Nouel. Ne perſonæ vel rei vel auri. Conſtit. 52. & Nou. de vicariis, ſeu locum tenentibus. §. cùm verò contigerit. Conſtit. 134. mutuū dans agricolæ, terram eius tenere non poteſt ex quacunque conuentione. Nouel. Ne quis mutuo dans agricol. Conſt. 32. 33. 34. quæ conſtitutiones ad diuerſos præſides ſunt promulgatæ.

DEBITORES propriè adpellamus, à quibus inuitis pecunia peti poteſt, l. 108. D. de verb. ſignifi. l. 18. §. fideiuſſor. D. de fideiuſſ. Alias propriè is dicitur cui nulla competit exceptio: ſtrictè autem, à quo inuito exigere poſſimus, hoc eſt extorquere, vt ibidem annotauit Accurſ. Obtinuit tamen, vt etiam natura deberi dicamus, licet eius petitio nulla ſit, l. 1. §. fin. D. de conſtit. pecu. adeò vt qui natura tantum obligatus ſoluerit, debitum ſoluiſſe dicatur, l. 19. §. pen. D. de ſolut. Debitor tam ex contractu, quàm ex delicto dicitur. l. 14. & leg. ſeq. D. de priuil. credit.

Debitor in primis, antè quàm conueniatur in iudicio, adeundus eſt, & ciuiliter interpellandus ſemel atque iterum, (ſi fieri poteſt) per creditorem ipſum, deinde per alios bonos viros, vt debitum præſtare velit ſine moleſtia. Admonendus eſt, quāto diſpendio non ſolum corporis, & pecuniarum, verumetiam animæ ſuſcepturus ſit iudicium contra conſcientiam, ſi recuſauerit dare aut facere id, quod ex bono, & æquo debet. Et quamuis hæc admonitio quibuſdam videatur vrbanitas, (vt vocant) ſi tamen rectè perpendatur, certum erit, quòd ex iure diuino, & humano omnibus modis obſeruanda ſit. Et propterea quibuſdam in locis optima ratione non audiri in iudicio creditorem, niſi ſic admonuerit debitorem: iuxta illud Euangelicum Matth. 18. ἐὰν δὲ ἁμαρτήσῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε, καὶ ἔλεγξον μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου, &c. Item: Qua de re (inquit Proculus) volo vt cum Hybero loquaris, ne rem illicitam faciat, l. quidam Hyberus. D. de ſeruitut. vrba. prædio.

Debitores ex obligatione ciuili, ſi non habeant in ære, nullo iure puniri poſſunt in corpus, ſed perpetui carceris pœna, vt tractant Iaſ. in §. pœnales. Inſt. de action. Innocentius & alij in c. Odoardus. de ſolut. Verum eſt, quòd antequàm conſtet, vtrum bona habeant, an non habeant, poſſunt duci in ius, & cuſtodiri. Conſuetudine tamen multis in locis carcere ſeruantur debitores, donec ſoluant. Reſpiciunt haud dubiè, qui hoc obſeruant, ad frequentiam huiuſmodi impoſturæ, quam in contrahendo debito admittunt plurimi hoc ſeculo leuioris farinæ homines. Vide quid in eā rem ſcripſerim libr. 2. veter. Iuriſpru. ad leges Solonias l. 1. At debitoribus indigentibus olim argentariæ menſæ præpoſiti mutuo dabant pecuniā ſub vſuris ſine ſcripto. Nouel. de argentariorum contractibus. §. quia verò legem tulimus. Conſtitut. 136. Erant tempore Iuſtiniani mercenarij, quos Vindices adpellabant, qui haud dubiè accepta mercede cōquirebant miſeris debitoribus pecuniam, vt adparet Nouel. de decurionibus. §. 1. conſtit. 38.

Debitor hereditarius, qui ante aditam hereditatem dedit damnum, vel aliquā rem de hereditate ſubripuit, auctoribus Paulo & Gaio D. de petit. hered.

Debitor putatiuus, qui putatſe debitorem, vero debitori opponitur. Vide l. qui ſe debere. de cond. cauſ. dat. cuius intellectū nec interpretes, nec Bart. ſatis aſſecuti ſunt, vt ex Zaſianis intellect. euidenter patet.

Debitores rerumpublicarum accipere debemus, qui ex adminiſtratione reipublicæ relinquuntur. l. reſcripto. D. de muner. & honor.

DEBILES perſonæ, qui propter infirmitatem, vel perpetuo aliquo morbo rebus ſuis ſupereſſe nō poſſunt, inter eas fœminæ & pupilli connumerantur, in l. nequicquam. §. obſeruare. D. de offic. proconſulis. alibi Imperator miſerabiles nuncupat, C. quando Imp. inter pup. libr. 3.

DECANI in l. 1. & 2. C. de decanis. lib. 12. ex miniſterianis ſunt. Atque iidem ſunt qui & lecticarij, & copiatæ, ſiue veſpelliones dicuntur. Ab Epiphanio definiuntur, circa finem lib. 3. ſiue tomi 7. contra hæreſes, οἱ τὰ σώματα περιστέλλοντες τῶν κοιμωμένων. Sic etiam Decanos Conſtantinopoli humandorum cadauerum curam geſsiſſe liquet ex Nouel. 59. ſic intelligendi & accipiendi ſunt in l. 4. & l. 9. C. de ſac. ſanc. eccleſ.

DECANVS in ca. 1. & 2. 60. diſtinct. dignitas eſt eccleſiaſtica, quo ſignificantur archipresbyteri, c. in cap. 60. diſtin. Angel. Clauaſius in Summa, pro archidiaconis poni ait.

DECANICA, in Nouella 79. loca ſunt publica, quæ tamen non ſunt carceres, licet in ea quandoq; rei coniiciantur cuſtodiæ cauſſa, cum & haberi in eis conuentus ſoleant, & recondi res pretioſæ. Dicuntur etiam Diaconica, vt l. 3. C. de hæret.

DECEDERE, eſt propriè à mandata functione diſcedere, vt conſules ex prouincia decedere ſolebant, l. penult. C. de priuileg. eo. qui in ſac. pala. milit. Decedere iure ſuo, eſt non ſummo iure agere, aliquid ſui condonare comiter. Vulgò dicunt, Præterire ius. Decedere officio, non eſt ab officio recedere, ſed eſt, contrà quàm decet, atq; officioſum eſt, aliquid agere. Decedere, pro mori, tanquam de gubernatione corporis cedere. Eò enim modo per ſe dicimus, Deceſſit, quo Defunctus eſt, vt ſubintelligatur vita. Decedere poſſeſsione, Decedere iure ſuo, Vlpianus in l. his conſequenter. §. ſed & cùm vnus. D. famil. erciſcund.

DECESSIO, id eſt diminutio, & detractio, l. 28. D. ſi quis omiſſ. cauſſ. teſt. & apud M. Cic. lib. 3. Offic. Eorum neque acceſsione vitam meliorem fieri, neque deceſsione peiorem.

DECESSOR ab Vlpiano dicitur, qui magiſtratu in prouincia functus de ea accedēte ſucceſſore decedit, l. 4. §. 3. D. de offic. Proconſ. Rectè autē & ordine faciet, ſi edictum deceſſori ſuo miſerit, ſignificétque qua die fines ſit ingreſſurus. Idē in l. præſes prouinciæ. D. de minor. Spartian. in Peſcennino: Nam, ait, & deceſſor tuus.

DECEM, aut quindecim heres dato, ſecundum Pompon. pro eo eſt, ac ſi decem ſola legata ſint, in l. ſi ita relictum. §. fi. D. de legat. 2.

Decem & octo annos plenæ pubertati Modeſtinus adſeruit, in l. arrogato. de adopt.

DECEMPEDA, regula eſt ſeu pertica decem pedum, qua fabricæ menſura colligitur, Bud. in priorib.

DECEMPRIMI, qui & Δεκάπρωτοι dicuntur, erant Decemuiri ex Decurionum ordine conſtituti, qui pecuniam exigebant, quam ipſi fiſco demum numerabant. Quòd ſi morte alicuius, reipub. fuiſſet illatum damnum, Decaproti de ſuo ipſi reſarciebant. Cic. pro Sexto Roſcio: Itaque Decurionum ſtatim decretum fit, vt decemprimi proficiſcātur ad L. Syllam. Neq; verò

eorum adminiſtratio in Reip. gubernatione, ciuitatéque regenda ac defendenda verſabatur, ſed potius in ſumptibus Reip. cauſſa faciendis. Horũ etiam fit mentio in l. 2. C. de domeſt. lib. 12. Eadem autem forma dicitur Decẽprimus, qua & vigintiprimus, & vigintiprimatus, Græcis *δεκάπρωτοι*, & *δεκαπρωτεία*. fortaſſe, inquit Budæus, qui à nobis XII. Pares Franciæ nunc dicuntur, Duodecimprimi ab initio vocati ſunt.

DECEMPRIMATVS, id eſt, Decemprimorũ munus, Græcis *δεκαπρωτεία*, l. fin. de muner. Patrimonij ſunt munera rei vehicularis, itẽ nauicularis, decẽprimatus.

DECEMVIRI Reip. adminiſtrandæ, vt ait Liuius lib. 1. primùm creati ſunt, mortuo Romulo. Patres enim centum à Romulo creati, decem decuriis factis, ſingulíſque in ſingulas decurias creatis, qui ſummæ rerum præeſſent, conſociarunt. Decem imperitabant, vnus cum inſignibus imperij & lictoribus erat. quinquedierum ſpatio finiebatur imperiũ, ac per omnes in orbem ibat. At Dionyſ. lib. 2. ducentos patres fuiſſe ſcribit, & imperium decuriis factis vni eodem modo permiſiſſe. Decemuiri Reip. adminiſtrandæ ſecundò creati ſunt anno 302. Hac de cauſſa inquilini, plebs de nimio Conſulum imperio querebatur, qui ius non è certis legibus, ſed arbitrio ſuo dicerent. Petitis igitur è Græcia legibus, ſenatuſconſulto & plebiſcito confirmatum eſt, vt omnibus abrogatis magiſtratibus, Decemuiri cum ſummo imperio crearentur, qui decimo die ius populo ſinguli redderent: & eo die penes præfectum iuris faſces 12. eſſent: collegis nouem ſinguli accenſi apparerent. Hæc Dionyſ. lib. 10. & Liuius lib. 3. Hi verò, cũ iniurioſe poſtea vnumquemque tractarent, neq; alios deinceps vellent ſufficere magiſtratus, ſed vt ipſi & factio ſua occupatam Reinp. perpetuò tenerent, ſenatuſconſulto iuſſi ſunt magiſtratu ſe abdicare, & denuo creati ſunt Cõſules. Liuius eodem lib. & Pompon. in l. 2. §. 13. D. de orig. iur. At Decemuiri litibus iudicandis, ij erant qui lites cauſſáſque priuatas iudicabant, in quibus de iure controuerſia erat. Lucanus ad Piſonem:

Seu trepidos ad iura decem citat haſta virorum,
Et firmare iubet centeno iudice cauſſas.

Pomponius l. 2. §. 16. D. eod. Deinde cũ eſſet neceſſarius magiſtratus qui haſtæ præeſſet, Decemuiri ſtlitibus (vetuſte pro litibus, vt ex Sexto Pompeio, & V. Probo liquet) iudicandis ſunt conſtituti. Sueton. in Augoſto Auctor fuit, vt Centumuiralem haſtã, quam Quæſtura functi conſueuerant cogere, Decemuiri cogerent. Dio. li. 54. ſcribit Decemuiros lis iudiciis quæ ad Centumuiros ſorte deferebantur, præfuiſſe: quin & eos ex XXVI. viris fuiſſe, ex quibus erant & Triumuiri capitales, & Triumuiri monetales, & Quatuoruiri viarum vrbis, de quibus etiam meminit Pompon. d. §. & Duumuiri qui viarum curam extra vrbem habebant, & Quatuoruiri, qui in Campaniam mittebantur. Erant & Decemuiri Sibyllini, qui ſacra multa Romæ faciebant, vt Diti patri, & Proſerpinæ in campo Martio ludis Terentinis. Sic etiam Cereri Græco ritu Decemuiri Sibyllini fuere, poſtea duodecim, poſtremò quindecim. Horatius: *Quindecim Dianæ preces virorum Curet.*

DECERNERE, generale verbum ſignificat ſtatuere. Decernere actionem, id eſt dare, Prætor dicitur, l. 2. §. interdum. D. de vulg. & pup. Decernere quæſtionem, pro eo quod nunc dicimus, ordinare, vt fiat informatio, & vt contra delinquentes procedatur. Decernere etiam eſt cognitionaliter ſtatuere, l. 1. D. de conſtitu pecu. l. pen. D. de offic. Præto. l. 1. D. quod quiſque iur Hioc

DECRETVM, apud Iuriſcõſ. propriè eſt deliberatio iudicis cum cauſſæ cognitione, ad mixtum imperium pertinens, l. nequicquam. §. vbi. de offic. Proconſul. Et eſt id, quod placitum aliàs Latinè dicitur; Græcè *δόγμα, καὶ ψήφισμα, καὶ ἀπόφασις* dicitur, auctore Budæo. At propriè & ſpecialius dicitur, cum iudices auctoritatem ſuam interponunt, & maximè in iuriſdictione voluntaria: vt in alienatione bonorũ minoris, in tranſactione alimentorum, & in bonorum poſſeſsione. Decretum etiam ſignificat ſtatutum alicuius vrbis, l. 1. D. de decret. ab ord. faciend. Decreta quoque ſunt ſententiæ pontificum.

Decreta ſenatus, à conſultis ſic diſtinguũtur ſecundum aliquos, quòd decretum dicant, particulam quandam eſſe ſenatuſconſulti: vt cùm prouincia alicui decernitur: tanquam decreta ſint ſpecialia, conſulta generalia: quod & obſeruauit Feſtus lib. 17. Nonnunquam tamen decreta pro ſenatuſconſultis ſumuntur, vt l. 17. D. ad municip. & apud Cornel. Tacit. ſæpiſsime. At à ſententia diffinitiua decretum differt, quia hæc continet condemnationem vel abſolutionem, l. 1. D. de re iudic. l. præſea. C. de ſent. & interl. 11. Sententia non poteſt ferri ſine litis conteſt. to. tit. vt lit. non conteſt. in decreto ſecus, glo. in verb. per contumaciam. l. ſancimus. C. ad Senatuſ. Treb. 111. Sententia non poteſt ferri in abſentem, l. de vno. D. de re iudic. in decreto ſecus, l. recuſare. in princ. D. ad Trebell.

Decretum, ſiue edictum primum, in contumacem ſolet expediri, vt is tædio ductus, ſui copiam in iudicio tandem faciat, ius ipſius contumacis non perimens, l. 3. in fin. de acquir. poſſ.

Decretum ſecundum, cõſtituit eum bonorum poſſeſſorem, qui ex primo decreto detinebat, incolumi hactenus contumacis iure. Vide cap. 1. extr. de eo qui mitt. in poſſeſſ. Bart. tractat materiam primi & ſecundi Decreti in l. ſi finita. §. Iulia, D. de dam. infec. & vide Specul. de prim. & ſecundo decret. Nec verò ideo decretum magiſtratus habet auctoritatem, quòd magiſtratus dixerit, ſed quòd ſecundum ius, & rationem decreuerit, l. pen. D. de iuſt. & iur. Decretum prætoris exaudiri non poſſe, apud Vlpianum in l. 1. D. de poſtulat.

Decretum pro tribunali, non de plano interponi poteſt, l. 7. D. de confir. tut. Decretum Principale, l. 2. D. de offic. Aſſeſ. Exemplum, l. 13. D. quod met. cauſ. Decretum patrum pro Senatuſconſulto, l. 17. D. ad municip. & apud C. Tacitum ſæpiſsime: quamuis Senatus decretum à Senatuſcõſulto ſeiungat Feſtus lib. 17. Decretum ordinis, l. 30. D. de negot. geſt. Decreta ambitioſa, l. 3. D. de offic. Proconſ.

DECRETALIS bonorum poſſeſsio, quæ facti eſt, & extraordinaria vulgò vocatur; ideò dicta eſt, quòd potiſsimùm à decreto pendeat, ſuámque ſubſtantiam accipiat.

DECIDERE, eſt cum creditore ſuper debito tranſigere. Scæuola de adminiſtrat. & pericul. tutor. l. cùm hereditas. Cum pleriſque, inquit, creditoribus ita decidit. & infr. Cum pleriſq; creditoribus ita deciderunt. Itaque Decidere, paciſci & tranſigere ſignificat: ſic l. 44. D. de pact. l. 46. D. de rei vindic. Ita res tranſactione deciſa dicitur, l. 29. §. quamuis. D. de inoff. teſt. Decidere damnum pro fure, eſt de furto paciſci, l. 9. §. nunc videndum. D. de mino. Decidere damnum, l. 61. §. 1. D. de furt. Decidere iureiurando, l. 22. in fin. D. de noxal. Decidere verberibus, l. 2. in fin. de term. mot.

DECISIO, tranſactio dicitur. In eo ſignificatu ſumitur à Paulo ad leg. Falcidiã. l. ſi heres. Si heres, inquit, cum creditoribus deciderit, ne ſolidũ ſolueret: & ob eam deciſionẽ factum ſit vt aliquid retineret. Pro lege quoque Imperatoris accipitur, l. veteris. C. de contrah. & commit. ſtip. & de emen. Iuſtin. Cod. in princi. ſuper verbo, Deciſiones. & §. vnde quæſitum. inſti. de nupt. Verùm ea Imperatoris lex intelligitur, qua partium

alter

altercationes diremptę ſunt. Pragmatica verò ſanctio licet vulgò dicatur, quam Princeps extra corpus iuris ciuilis promulgarit, verius tamen priuilegium vocatur, non quòd priuatis hominibus, ſed quod vel corpori alicuius vniuerſitatis, vel ei qui officio bene functus eſt, confertur: hoc eſt, quæ ob cauſſam publicam, aut communem negotiorum functionem, in ſpeciale quoddam priuilegium impertitur.

DACIES, præciſa locutione, pro Decies centena millia, Papin. l. 77. §. 2. D. de condit. & demonſtr. Cum vxori mandatum eſſet, vt moriens filiæ communi decies reſtitueret. Plutarchus in Antonio: Τῷ φιλοῦντι μυριάδας ἐκέλευσε πέντε καὶ εἴκοσι δοθῆναι· τοῦτο Ῥωμαῖοι δεκίες καλοῦσι. Atque hoc iam inde ab vltima antiquitate. Credo quod tum ea pecunia videbatur ingens, cum minor erat nummi copia. Hinc Iuuenalis, *-ritu decies centena dabuntur Antiquo*. pro immenſa dote.

DECIMA, ſeu Decuma, eſt omnium bonorum mobilium licitè quæſitorum pars decima, Deo data, diuina conſtitutione debita, c. 1. c. parochianos. c. non eſt. de Decimis. Atq; hoc olim à Moſe in Iſraelitica Rep. fuit inſtitutum. Earum autem tres ſunt ſpecies, ſecundum Hoſtienſem in Summ. ſcilicet quædam perſonales, quæ debentur ex opere perſonali, vt ex artificio, ſcientia, militia, negotiatione, &c. quædam prædiales, quæ proueniunt ex prædiis, vt vinum, bladum, fructus arborum, &c. Tales enim dandæ ſunt illi Eccleſiæ, in cuius Parochia ſita ſunt prædia. De deci. ad Apoſtolicæ. Etiam decimas prædiales tenentur ſoluere Iudæi. cap. de terris. eod. tit. Item debent ſolui de diuerſis ſeminibus vnius agri, non tantùm de vno, ſi fuerint ſucceſsiuè ſeminata, ca. Ex parte Canonicorum. eod. titu. Etiam Ciſtercienſes & alij, qui nullo gaudent priuilegio, dare tenentur decimas de terris de nouo acquiſitis, licet eas propriis manibus excolant, c. nuper. eo. tit. Quædam ſunt decimæ mixtæ, ſecundum Hoſtien. ibidem. Et poſſunt dici hæ, de quibus dubitatur, vtrum ſint prædiales, vel perſonales, vt de agnis & fœtibus aliorum animalium quæ ſunt in paſcuis, & gregatim paſcuntur. At Vlpianus in his verbis, Si decimam quis bonorum vouit, l. 2. D. de pollicitationibus. etſi aliter exponant Interpretes, tamen ad decimam bonorum partem quæ olim votiuo epulo in Herculis honorem impendebatur, videtur reſpexiſſe. Hinc Plutarchus, ἀποθύων δὲ τῆς οὐσίας ἀπάσης τὴν δεκάτην τῷ Ἡρακλεῖ, ἐχρήσατο ἑστιάσει τοῦ δήμου πολυτελῶς. Plinius dixit Pollucere patrimonium Herculi, pro decimare. Apud Tranquillum in hoc loco: Scenicis ludis, inter plebem & equitem cauſam diſcordiarum ferens, decimas maturius dabat, vt equeſtria ab infimo quoque occuparentur. Decimas credit eſſe Turnebus miſsilia & teſſeras quas ſpargebat ludis ſcenicis: atque ita velut quandam decimã pop. Rom. dabat, vt olim Herculi, & aliis diis. At Decumæ imperatorum, ſunt decimæ imperatæ pecuniæ.

DECIPERE, generale verbum eſt. Nam decipit, qui imponit, qui fallit, qui defraudat, qui verba dat, qui in errorem inducit. Vide §. 1. l. 1. D. de dolo.

DECLARARE, ad facta frequentiùs, quàm ad dicta pertinere, Valla demonſtrat lib. 1. noſtri docent, eum, qui vel addit, vel deminuit quippiam, non declarare, ſed potiùs noui quid facere.

DECLINARE ſententiam, eſt paullatim illam infirmare, & ideò niſi ſententia declinetur, rebus iudicatis ſtabitur.

DECOLLATIO, deceptio apud Paul. libr. 5. Sentent. titul. 17. Nam decollo Diomedi lib. 1. ſignificat decipio. At aliter inuenitur apud L. Feneſtel. li. 2. Epitom. Inuenitur & apud Senecam lib. 4. controuerſiarum.

DECOLORARI, pro infamia notari, per trãſlationem, in l. eum qui probabilẽ. C. de Epiſcopis, & Clericis.

DECOQVERE, eſt vorato patrimonio, creditoribus fidem fallere, aut certè fidem ſuam per inopiam non liberare. Vide Budæum in Annotation. ad l. ſi hominem. §. quoties. D. depoſiti. & Alciat. in l. ſi aliquid. C. de ſuſcep. præpoſ. & Arcar. lib. 10. Hinc

DECOCTORES, χρεωκόποι, qui debitam pecuniam non ſoluunt, & auferunt, l. 4. C. de decur. lib. 10. Græci ſic definiũt, ὁ χρεωστῶν τινί, καὶ διάτινος μηχανῆς παρασκευάσας ἐκκοπῆναι τὸ χρέος, καὶ μὴ καταβληθῆναι τῷ δανειστῇ.

DECVMANI, vide Mancipes.

DECVMANVS limes, qui fit ab ortu Solis ad occaſum, Feſto libro 4. Aggenus Vrbic. libr. de limitibus agro. & Hygen.

D.C.S. De conſilij ſententia, his notis ſignificari Valerius Probus ait. Huius formulæ meminit M. Cicero 7. in Verrem.

DECVRIONES dicti ſunt, quòd initio cum coloniæ deducerentur, decima pars eorum qui ducerentur conſilij publici gratia conſcribi ſolita eſſet, l. 259. §. 5. D. de verb. ſigni. l. 7. §. ſolet. D. de interd. & releg. Decuriones autem, Senatores erant coloniarum & municipiorum. Iuriſconſulti enim duos hoſce ordines in municipiis quaſi cõtrarios numerant, Plebeios & Decuriones. Ex decurionum autem ordine, item vt ex Senatorum Romæ, magiſtratus creabantur, Paul. l. 7. §. 2. D. de decur. & Vlp. l. 2. §. 1. D. eod. Decuriones quoque dicti ſunt in caſtris, qui decem equitib. præeſſent, Feſto lib. 4. Nam Varro teſtatur, turmis equitum, id eſt, duobus, & triginta equitibus præfuiſſe ternos decuriones, quorum quilibet decem agnoſceret. Decuriones generaliter adpellari cœperunt Principes, ſeu capita cuiuſlibet ordinis. Et ordo ipſe, Decuria vocabatur: vt Decuria iudicum, Decuria ſcribarum, Decuria cubiculariorum. Varro lib. 4. Ling. Lat. Primi ſingularum decuriarum Decuriones dicti. Inde Decurionatus.

DECVRSORIVM eſt, quod vulgo Torneamentum dicitur.

D.E.R.I.C. Notæ Senatuſconſultorum, quibus ſignificabant veteres, De ea re ita cenſuerunt, ſcilicet patres, Gell. lib. 4. c. 6. l. 20. §. præter. 6. D. de pet. her. l. 2. D. ad S C. Velleian. & vide Gellium lib. 15. cap. 2.

DEDITITII, dicti ſunt quidam populi, qui cùm in Romanorum fidem conceſsiſſent, rebellibus animis ab eis deſciuerunt, quos deinde rurſus ſuperatos, adeò humanè Romani tractarunt, vt & vitam illis ſeruarent, & imaginariam quandam libertatem relinquerent: ſed tamen infamiæ labe aſperſam: lege lata, vt ad veram libertatem, Romanæque ciuitatis iura peruenire nunquam poſſent. Dicebantur & dedititij ij, qui ſe permittebant alienæ voluntati: quod non niſi in extrema fit inopia cõſilij & præſidij. Eorum autem alij libertini, alij peregrini dicuntur. Vide Liuium lib. 7. Dedititij ſerui ſunt, qui ex obſidione ſe dediderunt in poteſtatem victoris. de his in Inſt. tit. de libert. Dedititij ſunt etiam qui poſt admiſſa crimina ſuppliciis ſubditi, & publicè pro criminibus cæſi ſunt: aut in quorum facie, vel corpore quæcunque indicia, aut igne, aut ferro impreſſa ſunt, ita vt deleri non poſsint. hi ſi manumiſsi ſunt, Dedititij adpellantur Caio libro 1. Inſtit. titul. 1.

DEDVCERE, aliàs pro demere aliquid de ſumma pecuniarum, vel rerum, l. pater. D. de iur. dot. Inde dicimus, expenſas, vel æs alienum deduci, l. ſi à domino. §. fi. & ſeq. D. de petit. hered. l. fundus qui. D. famil. erciſc. l. veniſſe. D. de verb. ſignifi. Deducere aliàs, pro redigere, l. 1. D. arbo. furt. cæſar. Deducere item, pro perducere: vt, controuerſiam ad exitum deducere, l. fin. D. de procurator. Deducere ad agnatos.

DEDVCTIO, ſignificat nonnunquam abſolutè diſpendium, imminutionem rerum. Titius magnam patitur

fortuna

ſortunarum deductionem. Deductio aliàs imminutio eſt, etiam iuſta cauſa, fortè.

DEDVCTO ære alieno, non hoc ipſum ſolùm, hoc eſt, pecunia, ſed quæuis onera veniunt accipienda. Vide Alciatum in l. veniſſe. de verb. ſignif.

Deductarum expenſarum nomine comprehenduntur fructus, l. ſi à domino. §. fi. & l. ſeq. D. de petit. heredita. Hæ nullo caſu intercipiuntur, l. ſundus qui. ſamil. erciſcun.

DEESSE ſignificat ad iudicium non adeſſe, l. 55. D. de cuſt. & apud Suetonium in Caligula. Inde Deeſſe per contumaciã, l. 33. §. vnde tractari. D. de mino. Et Deeſſe cognitioni, l. 27. §. 1. D. de lib. cauſ.

DEFENDERE, eſt id facere, quod dominus in litem faceret, & cauere idoneè. Nec debet durior conditio procuratoris fieri, quàm eſt domini: præter quàm in ſatiſdando. Vlpi. in l. ſed & ex. D. de procurato. Defendere rectè, id eſt boni viri arbitratu, l. 6. D. iudicat. ſolui. Defendere videtur, qui ſatiſdat, l 5. §. nunc videamus. D. iudic. ſolui. Defendere etiam is videtur, qui iudicium accipit, l. 53. D. de procurat. Vt & defendi videtur, qui propter abſentiam in nullo aduerſarij ſui cauſſam deteriorem facit, l. a. in princ. & §. pen. D. quib. ex cauſ. in poſſ. Defenditur rectè, qui ſui præſentiam facit, & ad ſuſcipiendum iudicium paratus eſt. Defendere Alberico aliquando ponitur pro obtinere, l. ſi non ſortem. §. heredi. D. de condict. indebi. Defendere etiam ponitur pro vindicare, l. ſi oleum. D. de dolo malo. Defendere, id eſt petere, c. quo iure. 8 diſtinct. Defendere inculpatè, quid ſit, pulchrè colligit ex verbis Bartol. in l. vt vim. D. de iuſtit. & iur. Salomonius. Adde quæ idem Bart. docet in l. furem nocturnum. de ſicar.

DEFENSIO eſt inſtãtis, imminentíſve offenſionis propulſatio. Vbi hæc ceſſat, non eſt quod propulſari queat. ab offenſione enim omnis defenſionis pendet ratio. Vide M. Salomonium in l. vt vim. de iuſtitia & iure. Quo verò iure defenſio nitatur, Bartolus explicat in eadem l. & quàm variè accipienda ſit, refert ipſe in l. de pupillo. §. 1. & fi. D. de oper. no. nunc. Sícque Defendere ſumitur apud Cæſarem: Et quod bellum non intulerit, ſed defenderit: id eſt repulerit.

Defenſio in libris feudiſticis duplex obſeruatur, Iuratoria & armata. Iuratoria eſt, cum deficiente vtrinque probatione, iuſiurandum cum XII. ſacramentalibus deſertur, lib. feud. 2. titu. 58. §. 6. Fauorabilior autem is eſt cui defertur, lib. feud. 2. titu. 58. §. 4. Rurſus hæc iuratoria duplex eſt, vna quæ reo principali conceditur, vt iuret ſe feciſſe, vel non feciſſe: altera quæ ſucceſſori permittitur, vt iuret ſe neque ſcire, neque credere factum à deceſſore fuiſſe, d. titu. 58. §. 6. Armata defenſio eſt, quæ per duellum, & ſingulare certamen inſtituitur, vt lib. 3. tit. 2. §. 1. Siquis ſuorũ parium per pugnam eum fatigare voluerit, vt per pugnã ſe defendat edicimus, & lib. 2. tit. 39. §. 3.

Defenſio, pro excuſatione apud Iuriſconſultos, in l. ſed & ſi reip. de vſur. hæc & in capitalibus iudicijs danda eſt. l. ſeruum quoque. §. publicè. D. de procuratorib. Item pro exceptione vſurpatur, l. 1. C. de iur. & fac. ignor. l. ſi quidem. de exceptionibus. C. Defenſio quot modis ſumatur, vide Barto. in l. liberto. in fin. D. de negot. geſt. Quando aliquid dicatur fieri ad defenſionem, vide eundem in l. 1. C. vnde vi.

Defenſio ILLICITA dicitur, cum offenſio licita cenſetur, Bald. pro quo text. ſingularis eſt in l. ſi ſeruus. C. de iis qui ad Eccl. cõfug. l. ſi pignus. §. ſi furé. de furt.

Defenſio PLENA accipietur, vt ait Vlpianus in fin. l. item ait pretor. D. quib. ex cauſſ. in poſſ. ſi & iudicium non detrectetur, & iudicatum ſolui ſatiſdetur.

DEFENSOR (tametſi à Procuratore non vſquequaque diſtet) dicitur, qui abſque mandato, cum ſola ſatiſdatione alterum in iudicio defendit, atque tuetur, vt eſt in l. minor. cum duabus proximè ſeq. D. de procu. Vnde Defenſores, id eſt, tutores, vel curatores, l. 1. qui pet. tut.

Defenſor idoneus non eſt minor vigintiquinque annis, in quibus cauſſis in integrum reſtitui poteſt, l. minor. D. de procuratoribus. Vide Paulum ibidem l. neque fœmina.

Defenſores CIVITATVM ſiue locorum non ex decurionibus, ſed ex aliis municipibus ſeu ciuibus eligebantur olim tres, qui curarent, ne tenuiores à nobilibus læderentur, l. 2. & 3. C. de defenſor. ciuitat. Atque hi videntur fuiſſe ſimiles tribunis plebis: ideo defenſores plebis appellantur, l. 1. C. de offic. iurid. Ciuitatum vindices appellãtur in l. 1. C. TH. ſi quacum. præ dit. poteſt. Hi autem in Conſtitutionibus etiam magiſtratus vocantur, tot. tit. C. de defenſor. ciuit. l. 2. C. de annal. excep. A quibus autem crearẽtur, & quinam, & quouſque, vide d. titu. de defenſ. ciuit. item Nouellam 15. Horum autem munus cum olim fuiſſet quinquennale, hac Nouell. fit biennale. Sunt &

Defenſores rerumpublic. qui & Syndici dicuntur, l. 1. §. tutores. D. quãd. adpell. ſit. ſunt delecti actores cauſſæ communis. Lamprid. in Alex. Corpora omniũ conſtituit vinariorum, lupinariorum, caligariorũ, & omnium omnino artium, híſque ex ſeſe defenſores dedit,

Defenſor eccleſiæ, iudex vel aduocatus, c. ſaluatori. 1. quæſtion. 3.

Defenſores apud Mauricium bilinguem, erant qui ex acie non exibant, neque excurrebant, ſed ordines ſemper ſeruabant.

DEFERRE aliquem, eſt eum accuſare. Sed deferre alicui, eſt grates & reuerentiam ei exhibere, D. de accuſ. l. libellorum. Et ſic dicimus: Plus Deo deferẽdum eſt, quàm homini. De ſentent. excommun. c. relatum. 11. quæſtio. 3. quiſquis metu. &c. Iulianus. Differũt tamen Deferre, & Accuſare in hoc, quia deferre fit reo abſente, ſed accuſare fit reo præſente.

Deferre ſe dicitur, qui quod ei tacitè, & in fraudem legis relictum eſt, capere ſe non poſſe profitetur, l. 1. l. 3. §. fi. l. 15. l. 16 D. de iure fiſc.

Deferre, pro in cenſum deferre, & deducere, l. 4. §. in ſeruis. D. de cenſib. Senec. lib. 1. de Benefi. Nec illis fraudi eſt, ſi quid in cenſum detulerint.

Deferre APPELLATIONEM, in iure Pontificio, idem eſt, quod admittere adpellationem. Vide Archid. ext. de adpel. cum adpellat. lib. 6. & c. an ſit. de excep. eo. in antiq.

Deferre CAVSSAM ad patronum dicitur cliens, cum eum conſulit, & ei controuerſiæ ordinem, argumentúmque exponit.

Deferri dicitur HEREDITAS, quam adeundo conſequi poſſumus, l. 151. D. de verb. ſignific. Obuenit autem quæ ipſo iure & quaſi ſua ſponte ad aliquem hereditas peruenit: nam defertur quæ teſtatoris voluntate in alienos tranſlata eſt: quamuis id diſcrimẽ confundatur, vt l. 130. D. de verb. ſignifi. Eodem modo Deferri bonorum poſſeſsio dicitur, quam agnoſcendo acquirere poſſumus, l. 1. §. decretalis. D. de ſucceſſ. edi. l. 8. D. de collat. bo. Sic Deferri legatum, cum eius agnoſcẽdi poteſtas eſt, hoc eſt poſtea quam adita eſt hereditas. Et Deferri actionem dicimus, l. 64. §. dabit. D. ſolut. matr.

Deferre IVRAMENTVM, eſt aliquem arctare, vel adſtringere ad iurandum: & quandoque defertur à iure, quandoque à iudice, quandoque à parte, quandoque etiam delatio à parte parti defertur. De omnibus his nota C. de iure iur. l. 1. & tot. titu. Poteſt autem ipſum deferre maior 25. annis. minor etiã ipſum deferre non prohibetur, dum ſaltem conditio ſua peior non fiat. Nam ſi lædatur, reſtituetur. De iureiu. l. nam poſtea. §.

ſed

ſed ſi minor. Etiam paterfamiliàs defert, filiusfamilias non item. C. de iureiur. l. nec filius. Item liber, non ſeruus. D. eo. titu. l. multò magis. aliàs incipit, Quantò magis. in fine. Item compos mentis, non prodigus, nec conſimiles, vt l. tutor. §. prodigus. D. eo. tit. & hoc in rebus quæ ad eos pertinent. Si autem adminiſtratio oem adiit tanquàm procurator, licet ei iuramentum deſerre in tribus caſibus, ſcilicet, ſi ſpecialem habeat adminiſtrationem, ſi in rem ſuam ſit datus, & ſi generalem & liberam habeat adminiſtrationem, vt D. de iureiur. l. iuſiurandum. §. ſi tibi. & l. ſequenti. Et Epiſcopus habet hanc adminiſtrationem, quo ad ea quæ alienari poſſunt. Cui autem deſeratur, dicẽdum eſt ſecundum Hoſtien. quòd à parte parti defertur: quod vocatur, ſecũdum eundem, iuramentũ voluntarium, vel extraiudiciale. Verùm aliud eſt neceſſarium & iudiciale, ſcilicet, quando iudex parti defert, vt C. de iureiur. l. 3. §. bonæ fidei. Vide de hac materia Hoſtien. in titu. de iureiu. ſub §. de iuramento aſſertorio. quaſi per totum.

Deferre in ærarium, item deferre in principis commentarium, in l. abeſſe. D. minorib. eſt id quod Gallicè efferimus, *Enregiſtrer*. Atque idem eſt quod referre in ærarium, & commentarios.

Deſerre nomen, propriè non eſt accuſare, ſed apud magiſtratum vel iudicem aliquo crimine ante accuſationem denunciare, & alium in capitis diſcrimen rapere, l. 10. D. de iu. pat.

Deferẽdi nominis formula hæc fuit: L. TITIVS PROFESSVS EST SE MÆVIAM LEGE IVLIA DE ADVLTERIIS REAM DEFERRE, QVOD DICAT EAM CVM C. SEIO ADVLTERIVM COMMISISSE, l. 3. D. de accuſ.

Deferre reum, idem eſt, quod poſtulare, & vt cognitionem ſuſcipiat petere, l. deferre. de iur. fiſc. quomodo autem id fiebat, docet Alciatus in l. indicaſſe.

DELATA hereditas, vt explicatur à Terent. Clemente. l. delata. de verbor. ſignificat. proprie ſic dici videtur, quando eam heres adire poteſt, ita quòd nihil neque ex parte hereditatis, neque ex parte heredis impedit, quò minus eam conſequi poſsit. Aliud autem eſt hereditas adquiſita. Adquiritur enim hereditas agnitione, l. ei qui ita. D. de condic. inſtit. non ipſo iure poſt aditam hereditatẽ, licet agnitio retro agatur ad diem aditæ hereditatis, l. ſeruũ filij. §. 1. l. ſi tibi homo. §. cum ſeruus. D. de legat. lib. 1. Deinde legatum delatum repudiari poteſt: adquiſitum non poteſt, l. 1. §. decretalia. D. de ſucceſs. ed. Vide Cuiacium Obſer. li. 3. ca. 11.

DELATORES, συκοφάνται ab Herodiano dicuntur. Qui enim ſuo nomine omiſſo, alieno ſubſcripto accuſationem inſtituit, Imperatores eum aiunt delatorum numero eſſe, in l. noſtris. C. de calumniat. Id eſt accuſatorum. Aliàs Delatores ſunt quales olim Quadruplatores fere dicebantur, qui rem ad fiſcum pertinentem ei vltrò præmij cauſſa denuntiãt, vt puta, qui crimina publica, bona caduca, ereptitia, vacantia, commiſſa, tacita fideicommiſſa, vaga mancipia, theſauri inuentionem nunciant, de quibus tit. 11. libr. 10. Cod. Erant & qui occultè cauſſam pecuniariam fiſco deferebant, nec probabant, de quibus eſt titu. 13. libr. 5. Paul. ſent. A Syneſio, κοινοὶ ἀλάστορες τῆς χώρας dicuntur: ab Imperat. maximum humanæ vitæ malum. Ita autem turpe eſt delatoris nomen, vt iniuriarum teneatur, qui alium delatorem appellat, l. 3. C. de iniur.

DELATORIA curioſitas, pro maxima diligentia exponitur, Gloſſ. in l. nec ſupina. D. de iur. & fact. igno.

DEFERVESCERE ſignificat ardorem animi, inuita ratione excitatum amittere, ſéq; (vt ait M. Cicero) colligere: γανῶσαι vt dicit Plutarch. in Alexand. παρ' ἑαυτῷ. quod à Liuio deflagrare dicitur. Spes, inquit, interdum ſubibat, deflagrare iras veſtras, purgari ſuſpiciones poſſe.

DEFICERE dicuntur, qui ab his, quorum ſub imperio ſunt, deſiliunt, & in hoſtium ſe numerum conferunt, Paulus in l. amiſsione. D. de capit. minut.

Deficere etiam dicũtur, qui animam agunt, l. 8. §. hoſtes. D. de pœnis. l. 32. §. ſi ambo. D. de donat. inter vir. Hinc

Defecta ætas, l. 3. §. ignoſcitur. D. de S C. Sila. Et

Defecta ſenectus, l. 12. §. de illo. de vſufru. D. id eſt exacta. Hinc Defectæ ſenectutis homo apud Vlp. l. 12. §. 3. D. de vſufr. id eſt ſenio confectus.

Deficiunt debitores, qui labuntur facultatibus, & efficiuntur non ſoluẽdo, l. 3. §. multa. D. de iur. fiſc. Vnde Defectus facultatibus, l. 33. D. de iur. dot. Sic, Defici cautio dicitur, l. 73. D. de condit. & demonſt. Sic Defecta nomina accipe in l. 11. in fi. D. de vſur. Defeciſſe quoque conditio dicitur, quæ non exiſtit: ita defectam conditionem, l. 38. §. ſi quis ſeruum. D. de hered. inſtit. Sic & Defici quem conditione dicimus, l. 8. l. 74. D. de cond. & demonſt.

Deficere & hi dicuntur, qui hereditatem omittunt, vel ante agnitam aditámq; eam decedunt, l. 5. D. de vulg. l. 78. D. ad leg. Falc. Ita Deficientium partes interpretare, l. 53. in fi. D. de acq. here. & l. vnica. §. fin autem ad deficientis. C. de cad. toll. Deficere ipſa quoque pars dicitur, l. 31. D. de condi. & demonſt. quæ & alias ceſſare, & vacare dicitur.

DEFINIRE in iure ciuili, generaliter, & ſummatim quid ſtatuere, l. 4. §. puto. D. de hered. inſtit. l. 5. §. conceſſa. D. de don. int. virum & vxo.

DEFINITIO, propriè accipitur pro rei finitione, ſcilicet cum res à genere ſuo, vſque ad ſpecialem & propriam differentiam ſic demonſtratur, vt quaſi finibus certis cognoſci poſsit. Sumitur etiam pro generali regula & canone, l. omnis definitio. D. de diuerſ. reg. Iur. quam legem, Omnis, explicat eleganter Viglius. Inſtitu. de teſtam. ordi. in princ. atque à diffinitione diſtingui literarum notis. Nam definitionem adpellat generalem determinationem: diffinitionem, quæ rem quid ſit, explicat, genere & differẽtiis confectam: quod improbat Antonius Auguſt. li. 3. Emend. cap. 9. aitque in Pand. Flor. in vtroque ſignificatu definiri, & definitio ſcribi. Definitionem genere & differentiis comprehenſam explicat M. Fab. Quintil. in lib. Inſtit. orat. Bartol. & cæteri l. 1. D. de teſtament. Itaque Definitio, eſt oratio, qua, quid ſit res, explicatur, non ambiguis, vel obſcuris, aut tranſlatis verbis.

Definitio duplex eſt, propria, & impropria. Definitio propria eſt, quæ ex genere & differentia conſtituitur. Impropria, quæ & deſcriptio vocatur, eſt quælibet rei deſignatio, qualis eſt in l. 1. D. de legib. Lex, inquit Papinianus, eſt commune præceptum. Cùm etiam priuilegia ſint leges, non tamen communia præcepta.

DEFLORARE virginem, Archidiaco. cap. vnico. de deſponſ. impub. lib. 6.

DEFORMATI fructus, qui delapſis floribus iam formati exiſtunt.

DEFRVTVM, muſtum eſt, quod decoctum, & deſpumatum eſt, Palladio, & Plinio libr. 14 cap. 9. Vlpian. l. quæſitum. de fund. inſtru. Vas, inquit, æneum, in quo ſapa coqueretur, & defrutũ fieret. Item de vin. & trit. leg. l. qui vinum. Mulſum, inquit, paſſum defrutum. Varro apud Nonium: Defrutum appellabãt muſtum quod ex duabus partibus ad tertiam redegerant deferuefaciendo. At Sapam, quod de muſto ad mediam partem decoxerant. Victorinus lib. de Orthographia defructum ſcribendum putat, quod defrueo do, & decoquendo tale fiat, quòd defrudetur, id eſt, defraudetur coctura & minuatur.

DEFVNGI, eſt explicari aliquo negotio, & finẽ ei imponere. Vnde defungi morbis, defungi vita dicimus,

l. ex

l.exempto.§. idem lib.2.D.de action.empt. accipitur plerunque deſunctus ſubſtãtiuè pro mortuo. Opponitur perſungi, hoc eſt, ad extremum obire munus ſuum,& ſtrenuè operam nauare. Liuius lib.6.Romani cõſules perſuncti, quod ad Capuam attinebat, cura, Gaio Neroni ex legionibus quas ad Capuam habuerant, ſex millia peditum, & trecent... ...ites decernunt.

DEFVNCTORIE, perſunctoriè,& tranſlatitiè,pro eodem accipiuntur, hoc eſt, frigidè, remiſsè, non ſatis bona fide, nec ex animo ſcilicet, aut coacti, vel quia debemus,l.2.D.ad S C.Tertul.l. aut qui. D. quod vi aut clam. Tranſlatiuè, pro vulgari & non accurata diligentia. Oppoſit.Bona fide, Optima fide,hoc eſt,Citra omnem prorſus ſimulationem,l.1. C.qui mune. tute.ſe excuſ. Non deſunctoriè, hoc eſt, non quæſito prætextu ad euitandum iuſtæ tutelę munus. Accurſius ineptè accipit pro tranſitoriè, Vide inſ. Dicis cauſſa.

DEGLABRARE, Paul.in l.cædere. D. arbor.ſur.cæſa. Cingere eſt,inquit, deglabrare. Bud. hanc legem corruptam eſſe putat, indicátque ex compendio Græco, quomodo hic locus legendus ſit: mauult enim legi, deglubere. Haloander à veteri lectione non recedit, legitque deglabrare, quæ eſt Pandect.Flor.lectio.pro corticem vndique eximere. Turnebus verò Aduerſ. lib.23.cap.19.ex Deglabare, quæ eſt lectio veterũ exemplarium, Declamare legendum cenſet, quod eſt vndique ramos & clauas amputare, ſolúmque relinquere truncum & ſtirpem. idq; loco Ouidij motus qui pinus ſuccinctas dixit, quòd eſt ſurſum & altè cinctas, quòd nullis à ſtirpe ramis ad ſummum cacumen obſideantur.

DEGENER dicitur, qui moribus non reſpõdet, vt colligitur ex textu & gloſſ.in authent.de non alien. §. nũc ergo.

DEIICERE, eſt ex eminentiore loco aliquid demittere, quod noceat, aut ſtatim, aut aliquo temporis interuallo. Sic accipitur in titulo D.de his qui deiecerint vel effud.

Deiicitur in interdicto, Vnde vi, id eſt expellitur is, qui poſsidet: ſiue naturaliter, ſiue ciuiliter poſsideat, Vlpianus in l.1.D.de vi & vi armata. Refertur autem ad perſonam eius, qui deiecit, nec pertinet ad eum, cuius familia deiecit. Ibidem. Atq; Deieciſſe videtur tam qui ſuis manibus expulit, quàm qui mandauit, vel iuſsit, vt aliquis deiiceretur. Ibidem.

Deieciſſe locatorem colonus videtur, qui ei cui locator poſſeſsionem vendidit, poſſeſsionem non tradidit: niſi probabili cauſſa ductus id fecerit, l.12. D. de vi & vi arma.

DEIECTIO duplex eſt, armata, & non armata. Qui armata deiicitur, quãuis non poſsideat, aut vitioſè poſsideat, reſtituitur, l.14.D.de vi & vi arm. qui non armata, nequaquam, niſi poſsideat.

DELEGARE, eſt vice ſua alium reum creditori dare, vel cui iuſſerit, l.11.D.de noua.& deleg.& tot. illo titu. & l.45. D.manda. Dicunt autem Iuriſcoſ. Delegare debitorem, id eſt alium pro ſe qui ſoluat ſubſtituere: ſic delegare reum, nomen, l.9.D.de præſcr.verb. l.8.§. interdum. D.ad S C.Velleia.l.48. in fin.D. de pecul. Hinc Seneca li.4.de Beneficiis: Debitores nobis deos delegat, precatúrque vt illi pro ſe gratiam referãt. non derogat, vt legitur in vulg. exempl. Vnde Delegatio nominũ, id eſt, alterius debitoris in ſuum locum ſubſtitutio: veluti cum debitorem meum creditori meo aſsigno. paſs.ſub rubr. de nouat.& delegat. Seneca lib.de Benefic.5. Quamuis non interuenerint nummi, ſed delegatione & verbis perfecta ſit ſolutio. Trãſlatè Cic.videtur ſumpſiſſe in orat.pro Fonteio: Quid ſi hoc crimen optimis nominibus delegare poſſumus, & ita vt non culpam in alios trãsferamus. Sic l.11. C.de donat.& ſic delegatio eſt accipienda in l.17. D. de condict.ſurt.

Delegare etiam eſt mandare, & committere, l.32.§. quæſitum. D.de arbit. Vnde iudex datus,

DELEGATVS adpellatur, l.5. 11. & 14. C. de iudic. vt extr.offic. & poteſt.iudic. deleg. in antiq. per totum. Delegatus autem dicitur, cui cauſſa committitur terminanda, vel exequenda, vices delegantis repræſentãs, & in iuriſdictione nihil proprium habens, l.prima.D. de officio eius cui mand eſt iuriſdict. quo verò diſtet à Vicario, hoc eſt, vt interpretes barbarè dicunt, à Vicegerente, ſeu Locumtenente, Bartolus indicat in l. prima & ſequenti. C.de his qui vicem alt.ger. Atque Delegati iuriſdictionem non ſuo iure, ſed alieno beneficio habent. Horum autem alij quidem à fortuna ſeu culmine imperiali dati, alij ſimplici adpellatione Principis delegati, quidam ex ſacra iuſsione dati, quidam pedanei. Vide Cantiuncu.cap.2.de officio iudicis.lib.2.

Delegatam pecuniam Paulus dixit, pro decreta, conſtituta, & aſsignata, in l.2.ad leg.Iul. pecul. Et delegatæ iuriſdictionis vocabulo vſus eſt Papinianus in l. 1. de offic.eius cui mand.eſt iuriſdictio.

DELEGATIONES indictionis tributariæ, l.3.C. de anno.& tribut.lib.10.l.1.& vlt.de indictio.eo.lib. Nouella.128. *διαλυτικὰς* vocat *ὀψωνιτικάς*.

DELEGATORES, Nouella 130.ij ſunt quos Harmenopulus Epit.& tit 14. legatarios vocat, quorum erat ſcilicet, eos qui annonæ penuria inuectas ſpecies ſupprimebant & flagellabant, præfectis prætorio deferre: atque iis pro ſalario 15.pars copiarum dabatur.

DELIACA ſupellex Ciceroni adpellata, in qua erant triclinia, & lecti cum pedibus, & fulcris ex ære Deliaco factis. Hæc Baifius in libel.de vaſculis.

DELFICAE, ſeu Delphicæ, apud Paulum l.3. D.de ſupell. leg. qua voce etiam in receptis ſententiis vtitur, abaci ſunt, vt ſcribit Iac. Cuiacius, è quibus vina miniſtrantur, non (vt in Baſilicis legitur) *οἱ τὰς τραπέζας ἔχοντες δελφῖνας*, licet & hi inter vaſa ponantur à Plinio lib.13.cap.11. Atque eius ſententiæ adſtipulantur gloſſarum veterum interpretatio, Abaci, delphicæ miniſterium, vt Iuuenalis: qua ſanè videtur hic Iuuenalis locus ſignificari:

Ornamentum abaci, necnon & paruulus infra
Cantharus, & recubans ſub eodem marmore Chiron.

Marmoream enim delficam fuiſſe Porphyrio ſcribit. Cicer.4.in Verrem: Menſas delficas è marmore. Martialis: *–aurum non ſimplex delfica portat.* Agretius, In delfica (inquit) comparia vaſa ſemper ſunt.

DELETA, in l.1.D.de iis quę teſta.del.id eſt oblita maculis, quæ lituræ vocantur.

DELIBATIO hereditatis, legatum eſſe dicitur, l.116.D. de leg.lib.1.éſtque quod teſtator, ex eo quod vniuerſum heredis foret, deminuit, decerpit, & ſubducit. Ex aduerſo illibatus quadrans, l.20.§.Papinianus. D.famil.erciſ.pro integro, & legatis nõ imminuto poſuit Papinianus.

DELIBERARE, eſt factum diligenter tractare, & mente prouoluere, l.Ariſto. D.de iure delib.ſiue cõſilium aliquid faciendi, vel non faciendi capere. vide Budæ. in prio.adnot.ad Pand. Dicitur à libella quà quid perpenditur, Feſto lib.4. Deliberandi autem ius, quod à Prætore heredi conceſſum eſt ad ſtatuẽdum, vtrùm heres eſſe velit, an non, quod erat dierum cẽtum, vide toto tit.D.de iur.delib.l.26.D.de contrah.empt.

DELIBERATIO eſt prouida cauſſæ circumſpectio, cum qua ratio totum agit, & furor ſibi nihil vendicat, 11 quæſt.3.c.illa præpoſitorum.

DELICATVS debitor, eſt quaſi luxui cõſecratus: quod enim nunc dedicatum, priùs delicatum dixere. Vlpianus de pigne. act.in fin.l.ſi ſeruos. Igitur hæc, inquit, à iudice

à iudice erunt diſpicienda, vt neq; delicatus debitor, neque oneroſus creditor audiatur.

DELINQVERE minus eſt quàm peccare. hinc obligationes naſci dicũtur ex delictis priuatis: accuſationes ex criminibus.

Delinquere feudum, pro cõmittere, vel cõmittere culpam quãobrem amitti debeatur, libr. feud. 2. tit. 31. Vaſalli feudum delinquẽtis, licet ad agnatos quandoque pertineat, filius tamen ad id nullatenus aſpirabit.

DELICTVM generale verbũ eſt quo quid prætermiſſum ſignificatur, ex Feſto lib. 4. B. Auguſtinus definit declinationẽ à bono, qua bonũ prętermittitur: & quid à crimine diſtet collige ex gloſ. in auth. qua in prouincia. C. vbi de crimi. agi oportet. & vide ſup. Crimen.

Delictum pro ſtultitia poni ait Albericus in l. cũ mancipium. D. de ædilit. edict.

DELINIMENTA nouercalia, apud Iuriſconſultos in l. 4. de inoff. teſtamen. Interpres nouercales blanditias exponit. Cicer. 1. de Finib. Qui blanditiis præſentium voluptatum deliniti, atque corrupti.

DEMENTES ſunt mente capti, qui propriè loquendo à furioſis diuerſi ſunt: ideóq; ab his ſeparantur l. 2. D. de inoffi. teſt. l. 27. §. coram. D. de arbit. Atq; is propriè eſt, qui neſcit exprimere quod velit, aut nolit, c. paſtoralis. de cleri. ægrot. lib. 6. & ibi bonus textus & gloſſa.

DEMENTIA à furore ſeparatur, l. 6. D. de curat. furio. l. fi. §. 1. D. de admi. tut. Demens enim eſt cum nõ vſquequaque, ſed ex parte tantùm errore mentis affectus eſt: quẽ & Cicer. Tuſc. 3. ſtultum vocat. Græci dementes ἀνοήτους, furioſos μαινομένους vocant. Demẽtia M. Ciceroni 3. Tuſcul. eſt affectio lumine mẽtis carẽs, cùm non integra mens eſt, & ſana: tuetur tamen mediocritatem officiorum, vitæque communẽ cultum, atque vſitatum. Hęc propria eſt verbi ſignificatio, quę latiùs plerunque porrigitur, vt cum furore dementia confundatur. Quintilianus 348. Declama. Dementia eſt ablatus rerum omnium intellectus.

DEMINVI VETABO. His verbis Prætor non tantùm alienationem impedit, verumetiam actiones exerceri non patitur. Vlpia. in l. ait prætor. D. de iure delib.

DEMINVTVS CAPITE, qui ciuitate mutatus eſt, & ex alia familia in aliã adoptatus, & qui liber alteri mancipio datus eſt, & qui in hoſtium poteſtatẽ venit, & cui aqua, & igni interdictũ eſt. Feſtus. vide Cap. deminuti

DEMOLIRI ſepulchra, crimen eſt lęſæ religionis, & ſacrilegij, l. 1. & l. pen. C. de ſepulchr. violat.

DEMOLITIO, Molitioni opponitur, l. ſtipulatio. D. de oper. nou. nun. ſiquidem demoliri, eſt extructa diruere: Moliri ædificare eſt. Vlpian. tit. de vſufruct. l. heres. Antequàm vſufruct. prohibuerit, demolierit. Et demolitus paſſiuè, vt in titul. de vſucap. l. eum qui.

DEMONSTRATIO eſt quę vice nominis fũgitur. l. 34. D. de cõdit. & demõſt. l. 6. D. ſi cert. pet. At à cauſſa, & cõditione multùm diſſidet, l. 75. §. 1. & l. 96. D. de leg. 1. Demonſtratio plerunque rem factam oſtendit: Conditio futuram, l. 34. in fin. D. de condit. & demonſt. id eſt, Demonſtratio in præſens vel præteritum: Conditio in futurum tempus cõfertur, vt ex l. 85. D. de leg. 3. patet. Theoph. in §. huic proxima. Inſt. de leg. hęc duo ita diſtinguit, δημονστρατίων ἐστὶ τοῦ δηλοῦντος πρᾶγματος ὃ λεγατεύεται. κᾶυσα δὲ τοῦ δηλοῦντος τὴν αἰτίαν δι' ἣν λεγατεύεται.

DENA, decem, l. ſi quis teſtamẽto. D. de leg. 1. Ant. Aug. lib. 3. cap. 1. ait dena ſignificare ſingulis decem.

DENARIVS, inquit Varro libr. 4. Ling. Lat. ſic dictus, quod denos æris valebat. Eſt autẽ nũmus drachma, & ſcrupulo conſtans. Alexand. ab Alex. lib. 2. ca. 20. vide Ant. Aug. lib. 2. cap. 8. Emend.

DENEGARE non debet ius iuſtè deprecantibus, teſte Vlpian. in l. 2. de his qui ſui vel alieni iuris.

DENOTARE pro infamare, ignominia notare. Põponius elegãter vſurpauit: Turpia, inquiens, legata, quæ denotandi magis legatarij gratia ſcribũtur, odio ſcribentis pro nõ ſcriptis habentur, l. turpis. D. de legat. 1.

DENVNTIARE teſtimoniũ alicui, vet' locutio, quæ, ad teſtimoniũ dicẽdũ vocare aliquẽ ſignificat, l. 4. & l. 19. D. de teſtib. l. 6. D. ad leg. Iul. repet. Sic in lege Manilia: Teſtibus publicè dũtaxat in res ſingulas decẽ denuntiandi poteſtatẽ facito. & vide Quint. lib. 5. c. de teſtib.

DENVNTIARE auctori eſt eum ad rẽ defendendã conuenire, l. 29. §. fi. l. 53. in fi. l. 55. & 56. §. ſi præſente. l. 74. §. 1. D. de euict. Inde Denũtiatio pro euictione interpoſita, l. 63. D. de euict. Eſt & Denuntiatio, iudiciũ pręcedens, l. 7. D. de inoffi. teſta. Denuntiare domum, pro ad domum, l. 1. §. 1. D. de lib. agno. Denuntiaſſe verò in lege Iulia de adult. qualiter accipiatur, explicat Vlpian. l. 17. D. de adult. ſecundum quam l. 2. & l. 39. §. duos. D. eo. tit. intelligẽdæ ſunt. Eodem modo Denuntiare crimẽ accipimus, in l. 6. C. de accuſat. Hinc

DENVNTIATVS, cui fit denuntiatio, l. venditor. D. de iudic.

DENVNTIATIO, criminis delatio, l. 4. D. ad SC. Turp.

Denuntiatio ſpecialius, anguſtiúſve nomen, quã proteſtatio, Alciat. l. deteſtatio. nu. 4. D. de verb. ſign.

Denũtiatio, ciuilis interpellatio, ſiue admonitio olim obſeruabatur: quę debitorib' in perſonã ſolẽniter fiebat, antè quã conueniretur apud iudicẽ. Siquidẽ agẽs aduerſario huiuſcemodi denũtiabat, Tali die adſis mecũ diſceptatur'. A qua denũtiatione licet hodie receſſum ſit, cõdictionis tamẽ nomẽ ꝑ perſonali retẽtũ eſt actione, vt monuit Theoph. in §. appellam'. Inſt. de action.

Denuntiationes in l. 5. D. de pœ. l. 7. & 9. C. quomodo & quãdo iud. & Paul. li. 5. Sent. tit. 5. accipiẽdæ ſunt interpellationes, quibus ad iudicẽ quis per officiales magiſtratus euocatur: C. Harmenop. lib. 1. ἐπερώτησις vocat.

DENVO, rurſus, vel deintegro, vel (vt Alberi. placuit) tertio loco, l. cũ prior. & ibi glo. D. de diſtract. pign. l. 1. C. de erro. calc.

DEPACTVS Budæo in Forenſib. ex M. Cicerone, qui ſe litibus explicauit. Depactus etiã dicitur turpiter pactus, Vlp. in l. 3. D. de calumnia. Hinc depector, vel, vt aliis magis placet, Depaſciſcor, ꝙ eſt pactione tranſigo: quod tamen honeſtè etiã dici poteſt. Cic. lib. 2. de Inuẽtione: Quidam Imperator, cum ab hoſtibus circumſideretur, neque effugere vllo modo poſſet, depactus eſt cũ eo, vt arma & impedimẽta relinqueret, milites educeret. Scribitur etiã, Depectus. Conſtant. l. 1. C. Th. de rapt. virg. Si quis nihil cum parẽtibus puellæ ante depectus, inuitam eam rapuerit, &c. Hinc

DEPECTIO, pactũ ſignificat, l. 2. C. de abolit. ſic enim ibi legendum quidam admonuerunt: nec ineptè.

DEPENDERE, eſt prę̃ſtare, ſoluere, l. 3. §. in iis. D. de vſur.

DEPERDITVM intelligitur, quod in rerũ natura eſſe deſiit: deminutũ verò, ꝙ vſucaptũ eſt, & ob id de hereditate exiit, l. deperditum. D. de petitione hereditatis.

Deperdita nomina, l. 16. D. de admin. tuto.

DE PLANO, id eſt æquo loco, & nõ excelſo: veluti vnde magiſtratus in tribunal, quod editiore in loco poſitum erat, conſcendebant: Græci interpretes in Baſilicis vertũt, ἐξ ἐπιπέδου, libr. 38. Hinc illæ notæ V. D. P. L. P. hoc eſt vnde de plano legi poſſit, l. 1. D. de iis quę in teſta. delent. De plano, id eſt abſque cauſſæ cognitione, d. l. 9. §. 3. Atq; de plano, & pro tribunali opponuntur, l. 3. §. 6. D. de bo. poſſ. Si cauſſa cognita bonorum poſſeſſio detur, non alibi dabitur, quàm pro tribunali: quia neque decretum de plano interponi, neque cauſſa cognita bonorũ poſſeſſ. alibi quam pro tribunali dari poteſt. Itẽ l. 2. §. 1. D. quis ord. in bo. poſ. l. 1. §. 4. D. ad S C. Turpil. l. 18. D. de quæſt. l. 9. §. 3. D. de offi. Procoſ. Senec. de Clem. libr. 1. Hæc tamẽ, inquit, magnanimitas in bona fortuna latiorem locũ habet; meliúſque in tribunali, quam in plano cognoſcitur.

De plano, ſine libello, l. de ſubmerſis. C. de naufr. lib. 10. De hoc vide Bartol. in extrauag. ad reprimendum. in verb. de plano, & eundem in l. ne quicquam. D. de

offic.proconſ.& clem.ſæpe. de verb.ſigni.

DEPONERE eſt demoliri,& ad aream redigere,& ſolo æquare,l.23.in fi.D.de vſucap.l.8.D. ſi ſeruit. vind.l. 83.§.ſacram.D.de verb.obligat. Hinc Depoſitio ædificij demolitionem ſignificat,l.9.§.item Pomponius. D.quod metus cauſſ.Sic etiam Deponere ædificium, deprimere ſignificat, l.6.D.ſi ſeruit. vindicet. l.17. D. de ſeruit.vrban.prædio.

Deponere eſt cuſtodiendam rem dare,tot.titu. D. & C. depoſiti.

DEPOSITIO, vt diximus,demolitioné ædificij ſignificat. Eſt autem μεταφορικῶς, apud Pontificios, amotio facti ſine ſolennitate,c.degradatio.de pœnis.lib.6. & hæc dicitur ſimplex depoſitio, Abbat. Quibus autem ex cauſsis fiat depoſitio, docet gloſſa magna in fine capit.1.15.quæſt.8.

DEPOSITVM eſt quod cuſtodiendum alicui datum eſt: dictū ex eo quod ponitur. vocula enim,de,auget, l.1.D.depoſiti. & hoc conuentionale, vel ex conuentione dici poteſt. Eſt & Depoſitum iudiciale, cùm res ea,de qua controuerſia eſt,apud officium, vel vbi iudex ſtatuerit,deponitur,l.16.in fi.D.depoſit.l.7.§.fi. D.qui ſatiſd.cog.l.7.D.depoſi.& alibi ſæpiſsimè.

Depoſiti ad depoſitum non admittitur compenſatio.l.ſi quis. C. depoſiti. Depoſitū debet reſtitui heredi non minus, quàm defuncto,l.1.§. ſi pecuniam. l. ſi plures. in princ.D.depoſiti. Depoſitū eſt furi reſtituendū. Bald.in titu. de depoſit.& vide ſuprà. Actio depoſiti.

DEPOSITARIVS eſt,apud quem res aliqua deponitur cuſtodienda: & ita ſumitur in authent.Sed iam. C. depoſiti. Et differt à ſequeſtro: quia depoſitarius ad hoc præcisè tenetur, vt depoſitori rem reſtituat, & tenetur maximam diligentiam adhibere: ſed ſequeſter neutri litigantium tenetur præcisè rem reſtituere, ſed indeterminatè illi qui vicerit. Depoſitarius autem non opponit compenſationem deponenti, l.fi.C. de compenſatio l.ſi quis.C.depoſi.cap.2. eodem titulo. item Depoſitarius non poteſt opponere quæſtionem dominij, Bartol.in l.commodare. D.Commoda.l.ſi quis.C.eod.titu. Depoſitarius ſtatim debet cogi vt reſtituat,l.ſi quis vel pecunias.C.depoſiti. Quinimo Depoſitarius ſi vtitur depoſito contra voluntaté domini,vel denegat illud,cōmittit furtū,& condemnatus efficitur infamis, Panor. in c.1. in t.not. de depoſ.

DEPORTATI, ij erant quibus Princeps inſulas adnotabat, vel de quibus deportandis ſcribebat. Vide Exilium.

DEPORTATIO, ſpecies erat exilij atrociſsima, cùm ſcilicet quis ita ciuitaté amittebat, vt neruo aut compedibus vinctus, in aliquam nauim imponeretur, & ſeruis publicis, vt eum in inſulam certam transferrent traderetur. Hinc ἀπόλιδες & ad peregrinitatem redigi dicebantur,l.17.D.de pœn.l.10.§.ſed ſi per.D. de in ius vocan.l.1.§.in quibus.D.de legat.libr.3.Atque hoc inde natū eſſe videtur Turnebo, quod Senatus cenſuit,milites eos qui ex Cannenſi acie refugerant,ex Italia in Siciliam eſſe deportandos,nec antè inde reportandos in Italiam, quàm Pœnus Italia depulſus eſſet. Deportatio autem ſucceſsit in locum interdictionis ignis & aquæ,l.3.D.ad leg.Iul.pecul.l.2.§.1.D.de pœnis.Nouel.de iis qui nupt.ite.Conſtit.22.Deportatio autem dicitur,quaſi portatio de eo iure,quod quis in ciuitate habuit, ad exilium perpetuum: adnotata illi prouincia,vbi manendum ſit, l.inter pœnas.D. de interd.& relegat. Libertatem interim non adimebat: ideóq; media cenſebatur capitis deminutio. Inſtit. de cap.demin.§.minor, ſiue media.& l.vlt.D.eo.tit.

Deportatio à relegatione ſic differebat: deportatio in perpetuum damnabat:relegatio,aliàs in perpetuum, aliàs ad tempus.Item,deportatio adimebat ciuitatem Romanam:relegatio non æquè.Itémq; deportatus amittebat bona:relegatus minimè,l.relegatorum.§.hęc eſt differentia.& §.ſequenti.D. de interdictis & relegatis. Addam deportationé eſſe, cum ei qui damnatus eſt, certo ſpacio circumſcribitur pœnæ locus: relegationem,cum quis exire fines patriæ iubetur.

DEPRECATIO,de qua Tryphoninus l.tres tutores.in princ.D.de admi. tut.l.auxilium. D. de minor. eſt, vt definit M.Cicero,in qua non defenſio facti, ſed ignoſcendi poſtulatio continetur.

DEPRECIATVS, in l.27. §. ceterum.D. ad leg.Aquil. Sed & eius ratio haberi debet, quo cætera corpora depreciata facta ſunt.& Tertulliano lib.4.aduerſus Marcioné: accipere debemus pro vili facto, & nullo pretio digno.Lexicon B. Germani ad Lutetiam Pariſiorum,vertit depreciatos ἐλαττωθέντας, quaſi pretio imminutos dicas.

DEPRIMERE vitem, in l. ſi vitem. 22. D.quod vi aut clàm.dicitur,qui eam in terram deductam defodit,vt anno inſequenti renouetur.Si vité meam, inquit Venuleius, ex fundo meo in fundum tuum depreſſeris, eáque in fundo tuo coaluerit, vtile eſt interdictum. Fl.Pand.deprehenderis legunt, ſed corruptè, cum in manuſcripto exemplari, Depreſſeris,exponatur,Propagaueris.Cato de re ruſtica cap.3. Arbores facito vti bene maritæ ſint,vitéſque vti ſatis multæ aſſerantur, & ſicubi opus erit,de arbore deiiciātur, & in terram deprimantur, &c.

DEPRESSA nauis, pro ſubmerſa, l. ſi nauis aduerſa. & l.cum depreſſa.D.ad l.Rhod.de iactu.

DEPREHENDERE aliquem,eſt quod barbari dicunt, capere in ipſo facto, ita vt nec fugere, nec infitiari poſsit: vt deprehendi in adulterio, l.palàm. §. quæ in adulterio.D.de ritu nupt.

DEPROPERARE, vt apud Plaut.pro valde properare, in l.vnica.in fi. de oper.nou.nunc.& l.2.§.ſed quia diuinæ.de vet iur.enucl.

DEPVGNARE feram quæ regioni nocet, l.1.§.5. D. de poſtul. pro interimere, vel expugnare: quamuis eo in loco ſunt qui expugnare legant. Ibidem, Depugnare cū feris vel beſtiis. pro pugnare.ité l.is qui.D. de accuſ.

DEPVTATI, in l.fin. C.de ſeruis fugi.à Iuliano Patritio Nouel.85.ſtatuti numerorum, milites ſunt, annonas ferētes ea publico, qui numeri cuiuſque militum arma procurabant: aliàs fabricenſes deputati dicuntur,ſicque in Notitia Rom.imperij legūtur. Deputati ſcholæ agētium in rebus, & deputati domeſticorum, & deputati equitū & peditum. Planè Leo Imp. in libel.de bellico adparatu ait, Qui antiquis temporibus δεποτάτοι,ſuis temporibus σκρίβωνες dicebantur. Sic Deputati ſacræ veſtis,l.7.C.de palat.ſacr.largit.

DERECTARII, qui in aliena cœnacula ſe dirigunt furandi animo, id eſt qui malis artibus ſcandūt in aliena cœnacula,aperiūt feneſtras hamis,vncinis,vel qua alia ratione (vnde etiā apertularij dicuntur) atque ita introeunt furādi animo.Gloſſę veteres,referente Cuiacio: Derectarius, ὁ εἰς τὰς ἀλλοτρίας οἰκίας ... Turn.Aduerſ.lib.9.cap.17. Diætarios etiam vocari ſcribit,quòd cœnaculum diæta etiā non malè vocari poſsit, cum in diæta ſit. eorum enim eſt diæta qui in cœnaculis habitāt:ſed illud potius videri. His abſimiles non ſunt parietum aut forū effractores l.1.& 2.D.de effract.qui & ... & ... dicūtur in gloſsis,de quib9 Iul.Firmicus Matheſeos 6. Horū meminit l.7.D.de extraord. crimi.vbi,e, pro i, vt olim apud veteres,ponitur.Directarios vocat Paulus lib.5.Sentent.tit.4.

pro Derelicto habetur,quod dominus ea mente abiicit, vt in numero rerū ſuarū eſſe nolit &c. l.36.D. de ſtip. ſeruo.§.pe.Inſtit.de rer.diuiſ.quo loquendi genere & Cicero libr.1.epiſt. 8. ad Atticum vſus eſt.Imp.Iuſtinianus Nouell.22.

Derelictum

Derelictum videri non poteſt quod ſalutis cauſſa interim dimiſſum eſt, l. 21. §. 1. D. de acq. poſſeſ.

Derelinquere iniuriam, id eſt, abolere. Inſtitu. de iniuriis. §. fi. Et ideo ſiquis iniuriam dereliquerit, hoc eſt, ſtatim paſſus ad animum ſuum non reuocauerit, poſtea ex pœnitẽtia remiſſam Iniuriã nõ poterit recolere.

DERELICTVM dicitur illud, quod caret poſſeſſore, vel quod in nulllus eſt poſſeſsione, vt Inſtitut. de re. diui. §. hoc amplius. circa fin. & vide D. pro derelicto. Et vide §. qua ratione. Inſtit. de rer. diuiſ. Authen. de nupt. §. ſed multo. C. de inſant. expoſ. l. 2. & pro derelicto, per totum. Quò diſtet derelictum à deperdito, indicat Iauol. in l. interdum. D. de adquir. poſſeſ.

DERIDERE ſententiam, pro improbare, ſeu opinionem confutare, apud Vlpian. in l. ſed an vitrò. de negot. geſt. D.

DERISORIVM magis, quàm vtile legatũ, apud Vlpia. in l. ſi domus. 71. de leg. 1. quod deridẽdi magis, quam vtilitatis gratia ſit legatum.

DEROGATVR legi, cum pars detrahitur, l. 102. D. de verbo. ſig. putà prima. Vlpianus epitome titu. 1. & vide infrà in tractatu legum. derogare enim, ait Feſtus, detrahere eſt. Abrogatur verò, cum prorſus tollitur.

DESCENDERE, pro naſci, oriri, tum apud Vlpia. tum ceteros. Hinc à nobis nati deſcendentiũ nomine veniunt, qui cum aſcendentibus rectã lineã cõſtituunt: de qua vulgatum illud, Nullos aſcendentes inter ſe poſſe connubium contrahere. Quare ſi Adam hodie ſuperſtes eſſet, nõ poſſet ducere vxorem. per gloſ. in l. nuptiæ. D. de ritu nupt. Inſtit. de nupt. §. inter eas.

DESCRIPTIO fit adſcripto collatorũ nomine & collationis modo, l. 1. C. de apoch. public. libr. 10. A Græcis appellatur ἀπογραφὴ, Lucæ c. 2. de CHRISTI natiuitate loquenti.

Deſcriptio bonorum, quomodo licitè fiat, Bart. pulchrè tradit in l. mandatum. D. de requir. reis. in l. defenſionis. C. de iur. fiſc. lib. 10.

Deſcriptio, ſubnotatio, adſcriptio, cognitio, diſpunctio rationum, inſtrumẽtorúmve, differunt. Deſcribimus ea quorum exemplum accipimus. Subnotamus, cùm quaſi inuẽtariũ conficimus, l. fi. C. de bon. aucto. iudi. poſ. Adſcribimúſq;, quot corpora inſtrumẽtorũ ſint, & de qua re. Cognoſcimus, cùm ea legimus atque relegimus: qui enim rationes recognoſcit, verũ eſt eum ipſas cognoſcere: ſicut qui reddit, dat: qui repetit, petit. Bart. in Rubr. ſolut. matri. Diſpungit rationes, qui data & accepta confert, excutítque & examinat. Vnde & diſpunctio, pro diligenti percõtatione, & examinatione accipitur, l. ſi ſtatulib. pœnæ. in fi. D. de ſtatulib.

DESERERE propriè militũ eſt, qui relinquunt locum in acie, aut ſine comitatu diſcedunt ex caſtris. Hinc deſertor, & deſertio, de quibus ſæpe in libr. D. Bart. an idem Deſero & Derelinquo ſignificent, excutit in l. qui agros. C. de omni agro deſerto. Deſerere accuſationem, actionémve dicitur, qui in totum ab accuſatione deſtitit, eámq; reliquit, modo ſine fraude aduerſarij id fecerit, l. 51. D. de inoffic. teſta. l. 10. D. de iudic. l. 6. §. qui iudicij. D. de decur. Sic Deſerere vadimonium dicitur, qui ſe ad vadimonium & condictum diem non ſiſtit. Vide VAS.

DESERTA promiſsio, contempta & nõ obſeruata, l. 4. §. 2. D. ſi quis cautionib. Quæſitum eſt an poſsit conueniri ne vlla exceptio in promiſsione deſerta iudicio ſiſtendi cauſſa facta obiiciatur. Contemptam vocat Paulus l. ſi duo. D. eo.

Deſertam cauſſam Iureconſulti cõpoſita voce Eremodicium vocant, l. & ſi ſine dolo. D. de minoribus. l. cum quærebatur. D. iudicat. ſolui. item l. proſperandum. C. de iudic. Dicitur autem deſerta cauſſa, cum altera parte abſente fertur ſententia. Hinc prouerbiali ſchemate, Vincere deſerta cauſſa, eſt vincere nullo contrà pugnante.

DESERTOR miles eſt (inquit Modeſtinus) qui per prolixum tempus vagatus, reducitur, l. deſertorẽ. §. 3. & l. 4. §. pen. & l. 5. D. de re milita. Ab effectu. Quintilia. lib. 7. cap. 7.

Deſertor accuſationis, in priuatis criminibus, punitur arbitrio iudicis, pro qualitate admiſsi, l. ſi quis repetere. §. ſi ſtellionat'. & l. & in priuatis. D. ad S. C. Turp.

DESIDERO, præter notã ſignificationẽ, notat & deficere. In quo ſenſu accepit Iuriſconſ. in tit. Si libert. ingenu. eſſe dic. l. quoties. Siue officiũ, inquit, deſideretur, id eſt, deficiat in eo, qui debet obſequi & obtẽperare.

Deſiderare eſt in iure aliquid poſtulare, & (vt vulgò loquimur) requirere, l. 3. §. ſolent. D. de tabulis exhib. l. 30. D. de procurato. l. 32. D. de adopt. & alibi ſæpiſsime. Deſiderare interdictum, id eſt, à prætore petere, l. 40. D. de procurato. Et Deſiderare præiudicium, l. vlt. D. ſi libert. inge. eſſe dica. Et, Deſiderare per interdictum, l. 1. §. 1. D. de ventr. inſpic. Deſiderare actionem, l. ſi verò plures. §. hæc actio. D. de iis qui deiec. vel effud. id eſt, poſtulare, & requirere, vt innuit verbum ibidem ſubiectum. quod ſefellit Oldendorpium. Hinc

DESIDERIA, pro libellis ſupplicibus, poſtulationibus, & precibus, & (vt nunc pragmaticorum vulgus loquitur) Requeſtis, l. 4. §. ingreſſus. & l. 9. §. obſeruare. D. de offic. proconſ. l. 1. D. de poſtul. l. 15. D. de offi. præſid. l. 15. D. de in ius. vocan. Sueton. in Auguſto cap. 53. Promiſcuis ſalutationibus admittebat & plebem: tanta comitate adeuntium deſideria excipiens, vt quendam ioco corripuerit, quòd ſic ſibi libellũ porrigere dubitaret, quaſi elephanto ſtipem.

DESIDERATI milites, ſecundum conſuetudinem deperditi, vel qui perierunt: vel ſecundum rationem, vt Valturius refert, quòd abſentium rerum, necdum inuentarum, ſit deſiderium.

DESIGNATORES Græci βραβευτὰς appellant, l. athletas. D. de his qui not. infam. ſunt arbitri certaminum.

Deſignatores, inquit, Vlpian. quos Græci βραβευτὰς appellant, artem ludicrã non facere. Celſus probat: quia miniſterium non artem ludicram exerceant. Et ſane locus iſte hodie à principe non pro modico beneficio datur. Aliàs Deſignator ſumitur pro eo qui præeſt ludis funebribus, deſignátque quid & quo modo, & quo ordine quidq; ſit agẽdum, quæq́ue ornamenta ſint adhibenda. Hinc Horat. Epiſt. libr. 1. epiſt. 2.

— dum ficus prima calórque Deſignatorẽ decorat lictoribus atris. hi enim lictoribus atratis ſtipati incedebant.

DESIGNATVS, id eſt, electus, l. Barbarius. D. de offic. præto.

DESINERE abeſſe res tunc videtur, cùm ſic rediit in poteſtatem, ne amittere eius poſſeſsionem poſsimus ob hoc, quòd furto primùm ſubtracta eſt, l. mulieris. 13. D. de verborum ſignifi.

Deſinere, perpetuam deſinentiam ſonat, l. fi. §. quod inquit. D. de adſig. lib.

DESIISSE nõ videtur, quod nec incepit, l. 96. de cõdi. & demonſt. Deſinere tamen pertinere vſumfructum, quod ad ſtipulationem, quà cauet fructuarius ſe reſtiturũ rem, cũ vſusfructus ad eum pertinere deſinet, accipim', etiã ſi nec cœperit pertinere, quãuis legatus eſſet, l. 1. in princ. & l. 3. §. 1. D. vſufru. quemadmo. caue.

Deſiit dolo poſsidere, quæ ſunt prætoria verba, ſic accipere debemus, inquit Vlpianus, deſiit habere facultatem reſtituendi, l. 1. D. quod legator.

DESISTERE à lite conteſtata is videtur, non qui diſtulit, ſed qui liti renunciauit in totum, vt ait Vlpianus l. deſtitiſſe. D. de minoribus. Deſiſtere enim eſt de negotio abſtinere, quod calumniandi animo inſtituerat. Deſtitiſſe etiam in S C. Turpil. eum dicimus, qui in totum agendi, accuſandíve animum depoſuit, l. 6. D.

ad S C Turpil. Deſtitiſſe & is exiſtimatur, qui poſt intentatum crimẽ adulterij accuſatam duxit vxorem, l.40.in fi.D.de adult.

DESPERATI homines, idoneis auctoribus ſunt, de quibus nulla eſt ſpes. Noſtri Interpretes abſolutè vſurpant, pro conſciſcentibus ſibi mortem: de quorum bonis C.& D.tractant vulgati tituli, Azo in Summa.

DESPERATIO, ægritudo ſine vlla rerum meliorum expectatione, Cicero auctor 4.Tuſcul. Vide l.vnica. D.de port.quæ lib.dam.conced.

DESPONDERE, & ſpondere hoc differunt: deſpondet qui puellam petit: ſpondet à quo petitur: vt ait Donatus in Terentium in Adelph.

– M.Quin iam virginem
Deſpondi, res compoſita eſt: fiunt nuptiæ.

& vide l.7.& l.miles.11.§.7. D. de adult. Propriè ergo filiæ pater dicitur ſpondere: adoleſcẽtis verò deſpondere. Cicer.libr.de Orat.1.Cum ædilitatem P.Craſſus peteret, cúmque maior natu, & iam Conſularis Sergius aſſectaretur, quod Craſsi filiam C. filio ſuo deſpõdiſſet. Aliter tamẽ videtur Varro lib.5.ſenſiſſe. Qui ſpoponderat filiam, inquit, deſpondiſſe dicebatur, quod de ſponte eius, id eſt voluntate exierat. Vide Sponſalia.

DESPONSATA, deſtinata, denominata, idem ſunt. D. de adulter. l.qui pupillam indicauit.

DESPONSVM, pro deſtinato poſuit M. Cicero in reſponſis Aruſpi.

DESTINARE definire ſonat, l.94.D.de verb.ſig. Alioquin ſi cum deſtinare genus & modum vellet, nõ fecit: nihil ſtipulatus videtur. Aliàs eſt quod petis attingere & prendere. Cæſar de bello Gall.lib.7. Nã laqueis falces auertebant, quas cum deſtinauerant, tormenta retrorſum reducebant.

DESTINATA, vel parata ad rem aliquam, factum, vel rei qualitatem, non habentur pro abſolutis.

Deſtinatum habere, pro deliberare, apud Tryphon. in fi.l.tres tutores. D. de adminiſt. tut. Pro deputare & aſsignare Pomp. vſurpauit in l.quod in rerum.de leg. 1.quam fundo Titiano deſtinaret.& paulò poſt: Cum noſtra deſtinatione fundorũ nomina & domus, non natura conſtituantur. Vlpian. vſurpauit pro parare, & conſtituere, cum ait: Aut ſi deſtinet domiciliũ transferre alter eorum, in l.cum hi.§. cauſſæ. D. de tranſa. Idẽ in l.inde Neratius.ad leg. Aquili. De quo, inquit, quæſtionem habere deſtinaueram.

DESTITVERE dicitur qui quod promiſit non præſtat, vt qui promiſſam pecuniam non ſoluit. Cicer. in Philipp. Quid? eundem in ſeptemuiratu nonne deſtituiſti? &c. Item in ea pro Quintio: Deſtitutione ea perculſus Quintius, à Scapulis pauculos dies aufert.

DESTITVI dicitur teſtamentum, cum ex eo nullus heres exiſtit, l.in quantitate 73.D.ad leg. Falc.§.3.inſt.eo. quia non adita ex teſtamento hereditate, nihil in teſtamento relictum valet, l.eam quam. C.de teſtam.

DESTITVTVS ſpoliatum ſignificat, c.frequens.§.pen. in fin.D.de reſtit.ſpol.in 6.c.fi. de ſortilegiis.

DESTRINGI in plures aduerſarios, l.28.§.fi.D.de pecul.ex quo delibata eſt l.2.D.de exercit.pro diſtrahi.& in l.3.D.de adim.leg.tametſi codices varient. Hinc

DESTRICTE, l.15.D.de arbit. Licet autem prætor deſtrictè edicat ſententiam ſe arbitrũ dicere coacturum. Sic l.25.§.quæſitum.D.de minoribus, & apud Tertullian.ſæpiſsimè.

Deſtrictio, l.16.§.1. D. de arb. & apud Caſsiodorum in lib. Varia.aliquotiens. Vide Diſtrictus.

DESVETVDO, & Conſuetudo differunt ſecundum Bartol.in l.de quibus.D. de legi. ſuper verbo Deſuetudinem. Nam conſuetudo eſt, quando fit contra legem per ipſam conſuetudinem: ſed deſuetudo eſt, quando non vtimur aliqua lege in iure poſita. De hoc no, in proœmio Inſtitut.in fin.& in gl. preal.

DESVLTOR in l.20. D.de præſcrip.verb. Si tibi equos venales experiendos dedero, vt ſi in triduo diſplicuiſſent redderes, túque deſultor in his curreris, & viceris, &c. Deſultor autem dictus eſt in ſacris certaminibus, auctore Iſidoro lib.18.ca.39.qui cùm ad finẽ curſus veniſſet, deſiliebat, & de equo in equum tranſiliebat. Hunc ſcitè Manilius tribus verſibus depingit:

Nec non alterno deſultor ſidere dorſo,
Quadrupedum & ſtabiles poterit defigere plantas
Per quos vadit equos: ludet per terga volantum.

DETEGERE, pateſacere, Paulus de condict.indeb.l.in ſumma.§.1. Sin autem euidens calumnia detegitur, & tranſactio imperfecta eſt, & repetitio dabitur. Hoc Pauli dictum meritò Baldus effert, memoríque mẽte tenendum exclamat. Nam hoc, tametſi tranſactio ſtricti iuris habetur, mox aperto dolo corruit. Vnde Detecta fraus, Detecta coniuratio.

DETENTATIO, eſt inſiſtentia corporalis, non dominij cauſſa, ſed ratione alterius effectus vel iuris, quod ei debetur. Vnde plures fundum detinere poſſunt ad conſequendum effectum eis debitum: & ſi ſpoliẽtur, vel turbentur, interdicta eis dantur, non tamen aliter, quàm ratione iuris quod habent. non ratione rei quæ detinetur. Ita pulchrè declarat Zaſ.in l.poſsideri. §.ex contrario.D.de acquir.poſſeſ.

DETERMINARE, pro certò exprimere, definire, ſeu deſcribere, accipitur in l.fi.D.de iuſt.& iur. Quem locũ, inquit Paulus, determinare hoc modo poſſumus.

DETERIOR ſtatio, nauigationíſque iter deterius fieri dicitur, ſi vſus eius corrumpatur, vel quoquo modo impediatur, vt difficilior curſus, aut minor, aut rapacior fiat, aut in totũ auferatur, l.1.§.1. & §. deteriorem. D.de fluminibus.

Deteriorem viam fieri in interdicto de via publica, accipimus, ſi vſus eius ad commeandum, id eſt, eundum agendum, corrumpatur, l.2.§.ait prætor.& §.deteriorem.D.ne quid in loc.publi.

Deteriorem cauſſam facit vſuarij proprietarius, etiam in meliorem ſtatũ re commutata, l.fi.D. de vſu, & habit. Deteriorem ſeruum facit, qui fugam ſuaſerit, aut furtum, quíque alios mores corpúſve corruperit, l.1.§.fi. D.de ſeruo corrup. Paul.libr.1.Sent.tit.13. Deteriores res fieri dicũtur, quæ depretiantur. Deterius ius prædij fit, amiſsis non vtendo ſeruitutibus, l.6.l.7. D. de fund.do.

Deteriores etiã ſunt, qui detrahendo aliorũ vitam corrumpunt, & ſubſtantias diripiunt, c.deteriores.16. q.1.

DETESTARI, eſt abſenti denunciare, teſtibus adhibitis, ex l.ſubſignatum.§.2.D.de verbo. ſignific.& l.ſeq. Aliter autem deteſtari eſt facta alicuius abrenunciare, ſpernere, vel abominari, ſeu nõ approbare: vel eſt exarare, vel deſcribere res aliquas, & eas, quæ, quales, & quantæ ſunt, ſcripto comprehendere, vt D.l.præalleg. Hinc

DETESTATVM, teſtatione denuntiatum, l.39.§.2.D.de verb.ſign. Et

DETESTATIO, eſt denũtiatio facta cum teſtatione, vt ſcribit Vlpia.in l. deteſtatio.D.de verb.ſign. Deteſtatio etiã, auctore Feſto li.13. dicebatur, cum Deus teſtis in deteriorem partem vocabatur. Inuenitur & apud Gellium, Deteſtatio ſacrorum lib.7.cap.27.

DETINERE, ꝓ occupare: atq; etiã de eo dici voluit, qui poſsidet bona fide, ꝑ text.l. apud antiquos. C.de furt.

DETRAHERE legatis, eſt deminuere, l.fi.D.de adim.le.

DETRACTOR eſt nõ ſolũ qui detrahit, ſed & q detrahentes audit, c.ex merito 6.q.1.& c.non ſolùm.11.q.3.

DETRECTARE, eſt deuitare, fugitare, auerſari & ſubterfugere, l.qui cum vno.D.de re milit. Vnde dicitur cum detrectatione, vel ſine detrectatione quiſpiam abeſſe, qui occaſionem quæſierit, vel non quæſierit, cauſſæ

cauſſæ dictionis euitandæ, in l.ſi maritus.§.legis Iuliæ. D.ad legem Iuliam, de adulte. Nequis inter eos referat eum, qui tum ſine detrectatione Reip. cauſſa abeſt.

DETRIMENTVM, à detritu, quòd ea quæ trita, minoris pretij. Intertrimentum ab eo quòd duo, quæ inter ſe trita, & deminuta. Varro libr.4. Ling.Lat. & in c.2. de conſtitu.

DETRVDERE, l.4.§.16.D. de vſucap.pro vi depellere ſumitur: Nec de via quis, id eſt mero iure depellitur. Hoc verbo vtebantur Prætores in interdicto, Vnde vi. M.Cicer.in orat.pro A.Cecinna: Eum, inquit, detrudi intelligimus cui manus afferantur. Neceſſe eſt, ait, ſi ad verbum rem volumus aſtingere, neminem ſtatui detruſum, qui non adhibita vi, manu demotus, & actus præceps intelligatur. At Deiectus is eſt, qui in inferiorem locum de ſuperiore præcipitatus vel motus eſt, vt idem eodem loco dicit.

Detrudi in monaſterium, cap.ſiquis Epiſcopus.50. diſtinct.

DETRVSVM, Impp. in l. quicunque reſidentibus. C. de epiſcop.& cler.intelligunt, quem idonei auctores Exauctoratum, Canoniſtæ crebrius Depoſitum appellant: quibus & detrudi in monaſterium, perpetuò illi includi eſt, pœnitentiæ, vt aiunt, agendæ cauſſa, ob perpetrata crimina, maximè publica, ſiue, vt ipſi loquuntur, notoria, populúmque Dei offendentia.

DETVRBARE, eſt poſſeſsione deiicere.

DEVERTICVLVM fluminis, l.45.D.de vſucap. Vel ſiquis, quod in fluminus publici deuerticulo ſolus pluribus annis piſcatus ſit. Locus erat in quem fluminis aqua diuertebatur. Sic l.7.D.de diuerſ. & temp. præſcrip.& apud I.Frontinum lib.de Aquæductib.

DEVESTIRE, feudalium placitorum conditoribus auferre poſſeſsionem eſt, ſiue ea prius infeudationis nomine tradita ſit, ſiue quo alio ciuili iure acquiſita. in principio tituli 7. de nat. feud. Apuleius libro 3. pro veſte exuere vſurpauit. Huius contrarium eſt Inueſtire, lib.feud.1.tit.7. Si princeps inueſtierit Capitaneos ſuos de aliquo feudo, non poſsit eos deueſtire ſine culpa.pro quauis poſſeſsionem adimere.

DEVIRGINATA ancilla, l.fi.D.de offic.præſid. dicitur, cui vitio oblato, virginitas erepta fuit. Eodẽ verbo vſus eſt Hieronymus in libr. de Monogam. Epiſtol.25.& Petronius Arbiter: Cur, ait, non deuirginatur Panichidis noſtra.

DEVOLVI an ſit directum, vel obliquum diſces ex l.2. & ibi glo. D.de adim.leg.l.ſi infanti.C. de iur. delib. Barto.l.centurio, D.de vulg.& pup.ſubſt.

DEVOLVTÆ res, l.1.C.de bon.matern.

Deuolutum feudum, quaſi retrò deuolutum.

DEVOTI, qui profeſsi vulgò vocantur. Religioſus & & deuotus olim in malam partem ſolùm, ſcilicet pro diro, & execrando, at hodie ſolùm in bonam. Alci.in Rubr. de verborum ſignificat. Deuoti apud Gallos quinam eſſent, & quæ eorum fuerit conditio, vide apud Cæſar.ſub fin.lib.3.Comm.de bel.Gall.

Deuotæ gentes, quæ olim Romano populo parebant, l. alligatis.C.de vectig.& commiſ.

DEVS appellatur à Græcis ὁ θεὸς, vt eſt ἀκατάληπτος: ita nec eius virtutes, καὶ δυνάμεις mente concipi, lingua, ſcriptíſve exprimi poſſunt. Huius vocis tractationem Theologis relinquo. Deo & iuſtitia nihil malus eſt, ſine quibus nihil commodè geri poteſt. Nouell.de heredibus.in prin. Conſtit.164. quam Tiberij eſſe ibidem admonet Scrimgerus in Græco exemplari. Bene autem vniuerſa geruntur, & competenter, ſi rei principium fiat decens & amabile Deo. Nouell. quom.oport.Epiſcop.§.ſancimus igitur.Conſtitut.6. Omnia igitur ſunt ita ſancienda, ne Deo debitus honor detrahatur. Nouel.vt ſine vllo impedimẽto.§.hæc igitur Lex ad tuendam. Cõſtit.94. Omnes enim legislationes bonæ ex Deo pendere, ac eò reſpicere debẽt: hoc eſt, Deus ſit earũ principium ſimul, & medium, atque finis. Nouel.de mulieribus fide hæretic.in prin. Conſtitut.109. Execrabilis verba, & iuramẽta blaſphema in Deum vltimo ſupplicio ſunt punienda. Nouel. vt qui contra naturam luxurian.§. inſuper quis vltra. Conſtit.77. Sed enim omnes ſunt cohortandi, vt Dei timorem in animo concipiant, & eius implorent benignitatem, Nouell. vt qui contra naturam luxuriant. in princ.Conſtitutio.77. Deus ſolus, & ad imitationem eius Imperator, cum reliquis magiſtratibus, gubernare poteſt multas & vndique perplexas humanarum rerum conditiones, Nouell. vt omnes prouin. Magiſtrat.§.hanc nos legem. Conſt.68.

DEVNX, inquit Varro libr.4. Ling. Lati. à duodecim dempta vncia. Sic duæ partes ex tribus cum quarta, hoc eſt, vnciæ vndecim, vt ſit Theoph.§.8. Inſtitut.de hered.inſtitut.

DEXTANS, inquit Varro loco ſuprascitato, dempto ſextante. Sic duæ partes è tribus cum ſexta, vnciæ decem. vt ſcribit Theophi.ibidem.

D I.

Διάβατροι ſunt ſtationarij cohortales, & officiales præſidum, vel conſularium correctorum, Iac. Cuiacius ad l.1.C.de cohor.lib.12. Alias Diabathra muliebria ſunt calceamenta, quorum meminit Varro lib.6.de Ling. Latina.

DIACATOCHI, in l.1.C.TH.auctore Cuiacio ad l.7. lib.11.Cod.de omni agro deſ.ſunt poſſeſſores qui canonem debent fiſco. Hinc

DIACATOCHIA, in l.quicunque.C.de omni agr.deſert.lib.11.hoc eſt poſſeſsionis ius, & titulus.

DIACONVS, id eſt, miniſter in eccleſia: & qui ſint diaconi.not.in ca.diaconi.93.diſtinct.

DIACONISSÆ, Nouel.3.de cleric.Conſt. viduæ anus erant quædam, quibus pauperũ & carcere vinctorum cura, & pleraque alia pietatis officia commendabãtur: quod etiam fateri conatus eſt vel Lucianus in Peregrino. Eorũ verò ætas definitur Nouel. 6. circiter 50. annorum: cum tamen poſtea Nouel.123. ſufficere exiſtimauerit annos 40. At l.nulla Cod. de epiſc.& cler. nulla niſi emenſis 50.annis, ſecundum præceptũ Apoſtoli, ad diaconiſſarum conſortium transferebatur.

DIACONATVS eſt dignitas, c.poſt acceptum.93.diſt.

DIACOPI, παρὰ τὸ διακόπτειν, inciſa, ſiue incilia, id eſt, aditus in aggeribus Nili patefacti, per quos in arua influere aqua poſsit, l.pen.D.de extraord.crimi. Commata etiam & diacopi qui in aggeribus fiunt.

DIÆTA in ædibus, pro cœnaculis, l.13.§. ſed ſi ædium. D.de vſufr.& alibi ſæpè. In hortis verò habitationem ſignificat, amœnitatis, & voluptatis cauſſa extructam, l.43.§.1.D.de leg.1.& l.13.§.fi.D.de vſufr.

Diætæ, hypocauſta, l.55.§.lignis.D.de leg.3.

DIÆTARII ſerui, l.12.§.idem reſpõdit.D.de inſtr.leg. Vide Atrienſis, & ſeruus atrienſis.

Diætarij, qui in nauibus cuſtodiæ cauſſa præponuntur, l.1.§.& ſunt quidam.D.nau.cau.ſtab. Alias ναυφύλακες dicuntur.

DIARIVM, quotidianus victus, Vlpiano l.21.D. de ſupel.legat. Diariis, inquit, vel cibariis relictis, neq; habitationem, neque veſtiationem deberi palam eſt.

DIATRETVS calix, genus videtur poculi cælati tornatilis, à verbo διατρεῖν, id eſt torno laboro. Iuriſconſ.ad l.Aquil.l.ſi ſeruus. Si calicem, inquit, diatretum faciendum dediſti, ſi quidem imperitia fregerit, damni iniuria tenebitur. Effertur nonnunquam genere neutro, vt apud Mart.lib.11.epigr.67. *O quantum diatreta valent.*

DIATRETARII, qui tornata opera faciunt, l.1.D. de excuſat.artific.libr.Cod.10. Poſſunt etiã Diatrocharij dici, quòd rotas, piláſque ligneas faciunt, & carros

nam idipſum ſignificat τρεχὶς. Inde τρεχοποιεῖν verbũ. Alc.C.de excuſ.artif.lib.10. Alij accipiunt eos qui ex margaritis & gemmis calices perforant: cuiuſmodi illud eſt ex Verrina 6. Erat, inquit, vas vinariũ, ex vna gemma pergrandi, trulla excauata cum manubrio aureo. Vide Cæl.Rhodig.lib.22.cap.26.

Diavlvs, duorum ſtadiorũ ſpatium. Stadium enim, vt Hieronymo placet, pedes in longitudinem ſexcentos habet, diaulus mille ducẽtos, milliarium ſtadia octo, dolichus ſtadia duodecim. Vitruuius libr.5. In palæſtris, inquit, periſtylia quadrata, ſiue oblonga ita ſunt facienda, vti duorum ſtadiorum habeant ambulationis circuitum, quam Græci vocant δίαυλον.

Dica, δίκη, iudiciorum dea & præſes: quandoque pro iure ſumitur, ſæpius pro actione. Terent. in Phormione: En vnquam iniuriarum audiſti mihi ſcriptam dicam. M.Cic. Verrina 4. Scribitur Heraclio dica, Idem tamen δίκας abuſiuè pro δικαςὰς poſuit in eadem oratione. Id ei poſtera die venit in mentem, è lege Rupilia ſortiri dicas oportere. Vide Budæũ in prioribus.

Dicis cavssa, & Dicis imo, Varro lib.5. Ling.Lat. antiquas eſſe locutiones ſcribit, deductas ab eadem origine qua verbum dico. Atque hinc conijcit Hotomanus Dicis caſum à recto Dex declinatũ, vt ſit Dex dicis, à Dico, vt iudex iudicis à iudico, & index indicis, ab indico. Nã ſi iuncto verbo iudex, auctore Varrone, dicitur qui ius dicit: veriſimile eſt voce ſimplici ſimiliter eum qui dicit dicẽ appellatũ. Quin cũ manipuli Caſtrenſes eidem dicerentur dices, perſpicuum eſt dex fuiſſe ſingularis numeri, vt iudex, Index Soſipater dicis nomen indeclinabile eſſe vult, vt affatim, ſponte, nequam, ergo, & huiuſmodi. Dicis cauſſa autem nihil aliud eſt, quàm leuiter, defunctoriè, & vtcunque, Græcis, ἀφοσιώσεως χάριν, vt vſurpauit Modeſtin.l.13.D.de excuſ.tut. vel ἕως ἀφοσιώσεως. tractúmq; eſt, vt vult Turnebus, ab his, quæ vt religione defungamur, vtcunque facimus, cum ſimulata olim in ea pro veris haberentur, & qualiacunque fere pro optimis dicarentur: vultq; e dictum, tanquam dicationis cauſſa. Qui igitur ad dolum tegendum colore quæſito, magis quàm ex animo aliquid agit, quo ſe feciſſe dicere poſſit, quod factum nollet, quíque apud Iuriſconſ. luſoriè, perfuſoriè, tranſlatitiè, defunctoriè munere fungi, aut quid agere dicitur, is apud vetuſtiores, Dicis imo, & Dicis cauſſa facere dicebatur. Illius exẽpla non ſuppetunt, huius plurima. Varro eod. lib. Dicis cauſſa fiebant quædam neq; item facta, neque item dicta ſemper. Cicer. in Orat. pro Muræna: Sed anne tu, dicis cauſſa, vindicaueris? Et in Verrem: Artagatho imperat vt aliquid illis, quorum argentũ fuerat, nummorum dicis cauſſa daret. Sic l.1. D. ad Syll. Vlpian. Excuſantur ſerui qui auxilium tulerunt ſine dolo malo. nam ſi finxerit quia auxilium ferre, vel dicis gratia tulit, nihil hoc commentum illi proderit. Dicis gratia ibi exponit Hotom. propterea qui aderat, ac dicere poterat ſeruum conatum eſſe ſuum dominum defendere. Sic Calua l.4.D. Commod. & Plin. lib.37. cap.2. In Lexico B. Germani ad vrb. vertitur νόμου χάριν, λόγου χάριν.

Dicere ſignificat adfirmare, l.18. D. de ædil. edicto. Ceterùm, quod venditor dicit, vt commendet, accipiendum eſt quod ad præſtationẽ adtinet, quanti neque dictũ neque promiſſum, l.1.D. de dolo mal. Cicero 3. Offic. Sin autem dictum non omne præſtandum eſt, quod dictum non eſt. Dicere, pro ſuadere, vel conſulere, c. iam nunc. 28.q.1.

Dicere dotem in antiquorũ libris, eſt certis verbis, nulla interrogatione vel ſtipulatione præcedente, polliceri dotem: cuiuſmodi dictione has duntaxat perſonas, mulierem videlicet debitorémque eius, parentem item virilis ſexus obligari olim potuiſſe ſcribunt Vlpianus tit.6. Caius libr.2.c.9. quibus ſolis dotis dictionem tribui animaduertere eſt l.fin. C.The. de inceſt. nupt. Terent. Heautonti. act.5. ſcena.1. Hinc Dictio dotis quæ à promiſſione ſeparatur l.fin.C.Theod. de dotibus. Vlpiano Inſt. tit.6. & 11. Promittere enim dotem, cum ſtipulatione eſt.

Dicere inofficioſum teſtamentum, eſt arguere & accuſare & allegare, quare exheredari, præteriríve non debuerit, l.3.D.de inoffic. teſtam. Item docere ſe immerentem, & ideo indignè præteritum, vel etiam exheredatione ſummotum, l.5. eodem tit. Pro eodem, dicere de inofficioſo, apud Scæuol. l.20. D. eod. Qui de inofficioſo vult dicere, licet negetur filius, &c. Sic & alibi ſæpiſsime. Eodem modo

Dicere ruptum, irritum, falſum teſtamentũ, l.8.§.ſi quis. D.de inoffi. teſta. l.5. D.de pet. hered.

Dicere ius, eſt, cùm iudex de iure & æquo faciendo ſententiam fert, ac promulgat. Hinc Dicere ſentẽtiam exiſtimatur arbiter, cum ea mente quid pronunciat, vt ſecundum id diſcedere litigatores à tota controuerſia velit, vt tradit Paulus l.qualem. D.de recept.

Dicere legem, eſt conditionem in contractu apponere: nam lex contractus appellatur pactum in principali negotio appoſitum. Vlpian. in l.quo tutela.73.D.de reg. iur. Nec paciſcendo, nec legem dicendo, nec ſtipulando quiſquam alij cauere poteſt. Sic in l. legem. C. de pact. l.1. C. de pact. conuent.

Dicere multã pro infligere, & irrogare, l.10. D. de iudic. l.10. D. de cuſto. reo. vide Multam dicere.

Dicere vindicias, pro dare & adiudicare l. 2. §. initium. D.de orig. iur. & apud Liuium libr.3. Inuidiæ proximus, quòd in vrbe fuerat, cum iniuſtæ vindiciæ dicerentur. At in titu. D. ſi menſ. fal. mod. dix. renuntiare dicitur.

Dictvm, & promiſſum in venditione ſeparantur. Dictum, quod verbo tenus pronuntiatum eſt, nudóque ſermone finitur: Promiſſum verò & ad nudam pollicitationem, & ad ſponſionem pertinet, l.8. l.19.§.1. D. de ædil. edi.

Dicta facta, eleganti combinatione dicimus, ſignificantes omnem prorſus rem geſtã inter aliquos.

Dictio dotis, vide Dicere dotem. Et

Dictio teſtimonij, id eſt ius dicẽdi teſtimonij: vt factio teſtamenti, quod ſuo loco exponitur. Terentius in Phormione: *Seruum hominem cauſſam orare leges non ſinunt. Neque teſtimonij dictio eſt.*

Dictare actionem, Paulus in l.non diſtinguemus.§. illud in principio. D. de recept. arbitr. eodem ſenſu, quo Terentius Impingere dicam, dixit. Idem in l.ſi ſeruus depoſitus. in fi. D. de nox. action. Iudicium dictare vocat. Tranquillus, Intendere formulam dixit: vulgò nuncupamus, Inſtituere actionem. Vlpian. l.1. D. de edendo: Qua quiſque actione agere volet, eam edere debet, vt proinde ſciat reus, vtrum cedere, an contendere vltrà debeat. Edere etiam eſt deſcribendi copiam facere, vel in libello complecti, & dare vel dictare. Eum quoque edere Labeo ait, qui producat aduerſarium ſuum ad album, & demonſtrat quod dictaturus eſt, vel id dicendo quo vti velit. Porrò dictata dicuntur, quæ alio præeunte verba ſcribi conſueuere: (Barbari, pronunciare ad pennam dicunt) ita & quæ natura nobis excipientibus ſuggerit, dictare dicitur. Teſtis eſt Catanæus, doctiſsimus grammaticus, qui dictare apud Plinium lib. Epiſt.2. exponit, componere, ſuggerere: indicátque ex lib.5. Epiſt. Senecæ colligi poſſe, quo differat à dicere. Tum dictata ſunt, inquit, quæ ludimagiſter de aliquo auctore pueris tradit interpretamẽta, vt perdiſcant, eadémque ipſi pòſt paullulum ita reddant, vt tradita ſunt: quod & Catanæus Cicero. teſtimonio probat. Obſeruanda autem pulchra metaphora apud Pompo. in l.2. D. de orig. iu. §.

nouiſsi

nouiſsimè. Nam ſicut dictari cenſentur ea, quæ non noſtro affectu, ſed alio præeunte, verba ſcribimus: ita & quæ viciſsitudo rerum, volente Deo, ſuggerit, ea excipimus, & volentes nolentes ſequimur, quia natura dictat. Apud Barbaros dictare ratioñe, facere computum dicitur. Dictare etiam dicitur teſtator quæ teſtamentario excipiente legat, l.93.D.de leg.3.l.9.§.1.D.de hered.inſtit. Vnde dictante teſtatore legatũ ſcribi dicitur, l.15.§.item Senatus.ad fin.D. de falſ.l.1.2.3.C.de his qui ſibi teſt.adſcrib.

DICTATOR, vt inquit Varro lib.4.de Ling.Lat. ſic dictus eſt, quod à Conſule dicebatur, cuius dicto audientes omnes eſſent. non enim à populo in comitiis (vt teſtantur Dionyſ.lib.5.Plutar.in Marcel.& Liuius lib.9.22.& 23.) vt ceteri magiſtratus: ſed à Conſule captatis auſpiciis nocte ac ſilentio dicebatur. Is etiam apud veteres magiſter populi dicebatur, auctore Cicerone in lib.de Fin. Rectius, inquit, Magiſter populi (is enim eſt dictator) quàm Sylla, qui trium peſtiſerorum vitiorum, luxuriæ, auaritiæ, crudelitatis, magiſter fuit. Item Seneca libri epiſt.19. epiſt.109. Præterea notat eum quem nos dictatorem dicimus, & in hiſtoriis ita nominari legimus, apud antiquos Magiſtrum populi vocatum: hodiéque id extat in auguralibus libris: & teſtimonium eſt, quod qui ab illo nominatur, Magiſter equitum eſt. Plutarch. Dictator nõ à populo, aut à patribus creari poteſt: ſed alter Conſulum, quem vult Dictatorem dicit. vnde quia ita dictus ſit, Dictator appellatur. Dionyſius autem Senatuſcõſultum factum ſcribit, vt Conſules qui tum erant, magiſtratúſque reliqui ſe abdicarent, vnúſq; vir quem Senatus nominaret, populus ſciſceret, haud amplius quam per ſex menſium ſpacium ſine prouocatione, & maiore quã Conſules poteſtate, imperaret. Cauſſam creandi Cicero lib.de legib.3. ſic explicat: Aſt quando duellum grauius, diſcordiæve ciuium eſcũt, Dictator eſto, ne amplius ſex mẽſes, niſi ſenatus creuerit: idem iuris quod duo Conſules teneto. Iſque aue ſiniſtra dictus, populi Magiſter eſto. Dionyſius eius imperium lib.5. ſic exponit: Οὗτος πρῶτος ὁ ῥώμης μόναρχος ἀπεδείχθη πολέμου τε καὶ εἰρήνης, καὶ παντὸς ἄλλου πράγματος αὐτοκράτωρ. ὄνομα δ' αὐτῷ τίθενται δικτάτορα, εἴτε διὰ τὴν ἐξουσίαν τοῦ κελεύειν καὶ διατάττειν ὅ, τι θέλῃ, τά τε δίκαια καὶ τὰ καλὰ τοῖς ἄλλοις, ὡς ἂν αὐτῷ δοκῇ, &c. Pompon.l.2.§.10.D.de origin.iur. Populo deinde aucto, cũ crebra orirentur bella, & quædam acriora à finitimis inferrentur: interdum re exigente placuit maioris poteſtatis magiſtratum conſtitui. Itaque Dictatores proditi ſunt, à quibus nec prouocandi ius fuit, & quibus etiã capitis animaduerſio data eſt. Hunc magiſtratũ, quoniam ſummam poteſtatem habebat, non erat fas vltra ſextũ menſem retinere. Præter ſuperiores cauſſas quibus Dictator creabatur, nimirum rei gerendæ & ſeditionis ſedandæ: inuenitur etiam creatus fuiſſe claui in peſtilentia figendi cauſſa: de quo Liuius lib.6. commemorat: item comitiorum habẽdorum, eodem auctore lib.7.& 9. Quæſtionis exercendæ, vt apud eundem libr.9. Ludorum faciendorum, Senatus agendi, feriarum Latinarũ: vt paſsim apud eundem legimus. Tantum autem illius erat imperium, vt eo creato magiſtratus omnes, præter Trib.pleb. imperio ſe abdicarent, auctore Plutarch. in Fabio, & Polyb. libr.3. vbi etiam eum in hoc à Conſule differre ſcribit, quòd Conſulem duodecim tantum ſecures præcederent, hunc vero vigintiquatuor: præterea illos neceſſe eſſe multa referre ad Senatum: at huius ſummum liberúmque imperium. Duo verò eſſe dictatores non poterant, ac ne Dictator quidẽ ſine magiſtro equitum: auctore Dionyſ.lib.5.& Liuio lib.23. niſi fortaſsis tũc cum Minutij magiſtri equitum imperium cum Fabij Dictatoris ſumma poteſtate æquatũ eſt, vt refert Polyb.lib.3. Neque extra Romanum agrum, hoc eſt Italiam, dici poterat, vt Liuius libr.27. ſcribit. Nonnunquam & Senatus populũ rogari decernebat, vt quem vellet Dictatorem iuberet, qui deinde à Conſule diceretur. cuius rei exemplum extat apud Liuium eod. lib. Quin & L.Cornelius Sylla Dictator à L. Valerio Flacco Interrege dictus eſt, auctore Appiano lib.1.de bel. ciuili. Caium autẽ Iulium Cæſarem Senatus Dictatorem creauit, vt Plutarch. in eius vita ſcribit. At olim de patriciis Dictator creabatur, & id lege erat ſancitum: nec prius de patriciis creari deſiit, quàm creari duo conſules patricij deſierũt. C. vero Marcus Rutilus primus de plebe Dictator dictus eſt à M. Popilio Lænate conſule plebeio, anno ab vrbe condita 390. Eadem lege erat ſancitum (vt refert Plutar. in Fabio) ne Dictator equo poſſet vti, ídq; vel ob eam cauſſam, quòd cum plus ineſſe roboris in pedeſtribus copiis putaretur, propterea in legione permanere, nec locũ deſerere deberet imperator: vel quod cum ad alia omnia dictatoris eſſet ſingularis poteſtas, in hoc vno voluerunt eum pop. inferiorem videri. Id tamen petenti Fabio Max. à ſenatu conceſſum, contra veterem conſuetudinem, datúmque id hominis virtuti ac tẽpori.

DICTATVRA, munus illud Dictatoris.

DICTVÆ, ſunt columnæ eccleſiæ, in quibus imagines patrum in ſuo catalogo ponuntur: vel ſunt tabulæ, in quibus quid ſcribitur, vel pingitur.

DIDRACHMA valet duos denarios, Archidiacon. cap. magnum.11.q.1. Vel duas dragmas, ac teſte Budæo tantum quantum ſeptem ſolidi noſtri turonici.

DIDVCERE eſt diuidere, & diſtinguere, Inſt.de oblig. quo verbo vtitur etiã Cæſar: Dimittendæ plures manus diducendíque erant milites.

DIENSES, Macedoniæ populi, l.fi.D.de cẽſibus. Vide Plin.lib.4.cap.10.

DIES, nomen habet à Ioue, quẽ Græci Δία vocant. Tradit enim Macrob.lib.1.Saturn.cap.15. Iouem eſſe lucis auctorem, vnde & Lucetium Salij in carminibus canunt, & Cretenſes Δία τὴν ἡμέραν vocant. Ipſi quoque Romani Dieſpitrem appellant, id eſt diei patrem. Atque hinc, vt vult Varro libr.4.de Ling.Lat. Dei dicti, qui inde & Dies & Dius & Diuus. Vnde ſub dio, diuo. Dies autem apud varias gentes variè accipiebatur. Nam apud Romanos, à media nocte ad mediam noctem ſequentem, finiebatur, vt in l. more. D. de feri. More Romano (inquit Paulus) dies à media nocte incipit, & ſequẽtis noctis media parte finitur. Ita quicquid in iis vigintiquatuor horis, id eſt, duabus dimidiatis noctibus, & luce media actum eſt, perinde eſt, quaſi quauis hora lucis actum eſſet. Apud Ægyptios ſimili modo obſeruatur. Apud Athenienſes totum id tempus, quod ab occaſu ad occaſum eſt, dies habebatur. Nunc ab ortu ad occaſum ſolis, vulgò nuncupamus diem, more vetuſtiſsimo, quo dies primùm in duodecim horas eſt diuiſus. Vnde Chriſtus ſeruator noſter, Ioan.11. Nónne, inquit, duodecim ſunt horæ diei. Et Geneſ.1. Et diuiſit lucem à tenebris, appellauítque lucem diem, & tenebras noctem. Quò reſpexit Proculus in l.hęc verba.D.de verb.ſigni. Diſiunctiuũ eſt (inquit) veluti cum dicimus, AVT DIES, AVT NOX EST: quorũ poſito altero, neceſſe eſt tolli alterum: item ſublato altero, poni alterum. Et Claudius Saturninus in l. aut facta.D. de pœnis. Tempus (ait) diſcernit emãſorem à fugitiuo: & effractorem vel furem diurnum à nocturno. Dies præterea accipitur pro tempore interminato, ídque fœmineo genere, vt, Longa dies nihil non in aliam transfert faciem. Vnde eſt iſta locutio: Promittis annua, bima, trima die, hoc eſt, tempore vnius, duorum, trium, annorum, dare decem? Vlpianus in l.3.D.de annu.legat. Dies igitur in iure Ciuili intelligendus ſecundum ſubiectam mate-

riam. Nam cùm aliquid tractatur, quod aliam rationem in luce, aliam in tenebris habet, antiquiſsima, & vulgaris diei appellatio retinenda eſt. Sin autem quæratur de continuo temporis ſucceſſu, ſequi oportet Romanam inſtitutionem, vt in materia præſcriptionum. Nam tẽpus ita noctu procedit, ac die, ad complendam vſucapionem. Vlpianus in l. in vſucapionibus. Et l. ſeq. D. de vſucapio. Ideóque, inquit, qui hora ſexta diei Kalendarum Ianuariarum poſsidere cœperit, hora ſexta noctis pridie Kalendas Ianuarias implet vſucapionem. At Dies, ob commoditatem hominũ, à nocte diſtinguitur in duodecim horas, quotieſcunque de his rebus tractatur, ad quas neceſſaria eſt lux: vt ſi quis operas diurnas promiſerit. Nõ enim noctu eas præſtare tenetur, & ne quidem poteſt ſine alterna requie. Quamobrem magno errore appellant hunc diem artificialem, credo propter horologium arte factum: alioquin accedit non minus ad naturam, quàm dies naturalis. Dixit enim DEVS, Fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem & noctem, Gen. 1.

Dies quidam ſunt naturales, quidam ciuiles. Dies naturalis eſt tempus ab exoriente ſole ad ſolis occaſum, cuius contrarium eſt nox ab occaſu ad ſolis ortum. Dies verò ciuilis, tempus, quod fit vno cœli circumactu, quo dies verus & nox continetur: vt cum dicimus aliquem dies triginta tantum vixiſſe: relinquitur enim etiam noctes intelligi. Nox enim teſte Seruio pars eſt diei: ſed diem dicimus à parte quam conſtat eſſe meliorem. Sic accipitur in d. l. more Romano. qua de re vide Cenſorinum libr. 19. de die natali. Plinius lib. 2. cap. 77. totam hanc rem his verbis explicat: Ipſum diem, inquit, alij aliter obſeruauere. Babylonij inter duos ſolis exortus: Athenienſes inter duos occaſus: Vmbri à meridie in meridiem: vulgus omne à luce ad tenebras. Sacerdotes Romani, & qui diem diffiniere ciuilem, itẽ Aegyptij, & Hipparchus, à mediis nocte in mediam. Vide Macrob. lib. 1. Sat. cap. 3. & Gell. lib. 3. cap. 2.

Dies aut feſti ſunt, aut profeſti, aut interciſi. Feſti diis dicati ſunt: Profeſti hominibus, ob adminiſtrandã rem priuatam publicámque conceſsi. Interciſi deorũ hominúmque communes ſunt. Feſtis inſunt ſacrificia, epulæ, ludi, feriæ: Profeſtis faſti, comitiales, comperendini, ſtati, prœliares. Interciſi, in ſe non in alia diuiduntur. Illorum enim dierũ quibuſdam horis faseſt, quibuſdam fas non eſt ius dicere, vt cum hoſtiæ cæderentur. Hinc Ouid. in Faſt.

Nec toto perſtare die ſua iura putaris.
Qui iam faſtus erit, mane nefaſtus erat.

Faſti dies ſunt, quibus licet fari Prætori tria verba, Do, dico, addico. his contrarij ſunt nefaſti. Comitiales ſunt, quibus cum populo agi licet. & faſtis quidem lege agi poteſt, cum populo non poteſt: comitialibus vtrunque poteſt. Comperendini, quibus vadimoniũ licet dicere. Stati, qui iudicij cauſſa cum peregrino inſtituuntur. Ex Macrob. lib. Sat. 1. cap. 15.

Dies ATRI dicebantur, quibus legiones educere, aut acies cum hoſtibus committere, vel quicquã reipubl. agere religio non ſinit. Alex. ab Alexand. libr. 2. Genial. die. cap. 5.

Dies alia CERTA, alia INCERTA. Certa cuius tempus certum, ac definitum eſt, vt Kal. Iulij. Incerta (vt ait Paulus l. ſi dies. D. quando dies leg. ced.) cuius tempus incertũ eſt, vt, Cum in ſua familia nupſerit, Cum magiſtratum inierit. Sic l. 1. & l. 75. D. de cond. & demonſtrat. vnde intelligimus hunc diem habere vim conditionis.

Dies alij CONTINVI appellantur, alij VTILES. Vtiles dicuntur, qui faſti olim dicebãtur, hoc eſt quibus experiundi iuris poteſtas eſt, l. 1. D. de diuerſ. temp. præſcri. l. miles. §. quæ dã. D. de adult. l. iure. C. eod. Continui verò ſunt συνεχεῖς καὶ διηνεκεῖς, hoc eſt non interrupti, ſed connexi, cohærentes, tam vtiles, quam (vt ſic loquar) inutiles, l. 2. D. de colluſ. deteg. l. 24. D. ad Velleian. l. 31. D. de adult. l. 8. D. de his qui not. infam. l. 38. D. de excuſat. tut.

Dies CVRIÆ, apud Cicer. 2. de Orat. Tantáque eſſet in homine iucunditas, & tantus in iocando lepos, vt dies inter eos curiæ fuiſſe videretur conuiuium Tuſculani. Sunt qui pro ſenatus die ſumant, propter ea quæ præcedunt: Turneb. tamẽ Aduerſ. lib. 12. cap. 13. Diem curiæ eo in loco ſumit pro die quo curiales rem diuinam in curia ſua faciebant, hilaritérque epulabantur: mæſtus enim & triſtis ſermo inde exulabat, & inauſpicatus infauſtúſque habebatur, & à re diuina alienus. Nec commodè dies Senatus ſignificari poſſe videtur, cum proximè antecedat lepos, & quæ ſequuntur ad eum non ad triſtitiam ſuperioris ſermonis referenda ſint. De ſacris autẽ Curialium ſic Dionyſ. lib 2. Συνίθυόν τε τοῖς ἱεροῖς αἱ φρᾶτραι εἰς τὰς ἀποδεδειγμένας αὐτοῖς θυσίας, καὶ συνειστιῶντο περὶ τὰς ἑορτὰς ἐπὶ τῆς φρατριακῆς ἑστίας. ἑστιατόριον γὰρ ἦν κατεσκευασμένον ἑκάστῃ φρᾶτρᾳ, &c. Erat quoque apud Græcos epulandi in curiis conſuetudo, vt ex Athenæo conſtat, qui δεῖπνα, & δεῖπνα φρατρικὰ nominat.

Dies CRASSI apud Perſium, qui clara lucidáque luce carent, craſſumque & concretum habent cælum.

Dies FATALIS, dies propriè is erat, quo niſi introduceretur in iudicium cauſſa appellationis, interire ſolebat. Vocatur & dies temporalis, l. 32. C. de appell. nec enim illius legis verba mutanda ſunt, vt annotat Iac. Cuiacius Obſer. libr. 12. cap. 4. nam ſic etiam ſumitur l. 2. C. de tẽp. appel. l. 63. C. Th. de appell. l. vlt. C. Th. de repar. appel. quod & confirmant Baſilica, quæ d. l. 32. ſic reddunt, ἀπαιτεῖται τῇ κυρίᾳ ἡμέρᾳ ἐμφανίζεσθαι. Erat autem (vt idem ſcribit) longe alia ratio olim dierum fatalium, & reparationis dandæ quàm ſit hodie ex l. 2. & vlt. C. de temp. appel. nam duobus vel ſex menſibus exactis pro locorum interuallo poſt appellationẽ interpoſitam, vltimus erat fatalis, poſt quẽ lapſo litigatori intra menſes quatuor extra ordinem dabatur reparationis beneficium: ita vt eſſet etiã hic exactis quatuor menſibus, dies fatalis vltimus, poſt quem nulla ſpe relicta ſecundæ reparationis, ſententiæ latæ neceſſariò obtemperandum erat, perinde atq; ſi non fuiſſet appellatum. & huic iuri locus erat non tantùm in appellationum cauſſis, ſed etiã in omnibus cauſſis quæ ex reſcripto principis inſtituebantur, datis certis temporibus ad denuntiandum, edendúmq; reſcriptum, l. 1. C. The. de temp. curſ. &c. Plura de his Cuiac. loco ſupracitato.

Dies FERIATVS, quo feriæ aguntur, hoc eſt, quo à forenſibus negotiis vacatio datur, l. 2. D. ſi quis in ius voca.

Dies LEGITIMI, id eſt, dilationes ordinariæ, Budæo in prioribus. Dies etiam legitimi dicebantur Aſco. Pediano viginti, qui dabantur ad accuſandum.

Dies INTERCALARIS, biſſextilis, l. cum Biſſextus. D. de verborum ſig. Vide Biſſextus.

Dies QVINQVENNII, apud Proculum in l. Atilicinus D. de pactis dotalibus, pro quinto anno.

Dies SESSIONVM, quibus ſedet iudex pro tribunali, Vlpian. in l. 2. §. 1. D. quis ord. in bon. poſſ. ſeruet.

Diei cuiúſque maior pars eſt ſeptem horarũ primarum diei, l. 2. vbi Alciat. D. de verb. ſign. Vergilius autẽ dixit Diei meliorem partẽ eſſe, quæ meridiẽ antecedit.

Diem abire, l. 1. §. quod ſi in lite. D. ſi quis in fraud. patro.

Diem ædere, apud Iuriſconſultos, pro publicè proſcribere, & iudicare diem. Hinc apud Cicer. lib. 1. in Verrem, Iſte verò non procraſtinat, locare incipit, non proſcripta atque ædita die. ſic enim legendum non edicta,

edicta,vt in vulg.aut prodicta,vt Lamb.legit.

Dies actionis exire dicitur, cùm finitur tempus, quo actio durat,l.4.D.ne quis eum,qui.l.1.& 21.D.quibus ex cauſ.maio.

Diem cedere,aliud eſt quam venire,l.cedere diem.D.de verb.ſignif.Cedere enim diem ſignificat incipere deberi pecuniam : venire diem, eſt eum diem veniſſe, quo pecunia peti poteſt.

in Diem differri,ſub conditione contrahi dicitur negotium,l.1.§.item mandatum.D.mandat.

Diem procedere l.ſi plures. D.de bonor.poſſeſ. Diem proferre,eſt diem prorogare,Vlpia. in l. Labeo ait. & l.arbiter ita ſumptus.D.ibidem. Diem referre & proferre,Papinianus titu. D. de recept. arbit. l.33. ſeparat. Arbiter ita ſumptus ex compromiſſo, vt & diem referre poſsit: hoc quidem facere poteſt : proferre autem,contradicentibus litigatoribus,non poteſt.

ex Die promitti dicitur cum ex die incipit obligatio:ad Diem,vt die illo finiatur,l.44.D.de oblig.& act.

Dies REPETITA, id eſt, vt vulg. dicimus, antedatata, l.2.D.de fid.inſtr.& vide infrà in verb.Repetere.

DIFFAMARI, medium verbum,in bonam aliquando partem accipitur. Auguſtinus de ciuitate Dei, libr.3. Romanum imperium tam longè latéq; non potuiſſet augeri,& tam grandi gloria diffamari. In malam verò partem frequentius reperitur vſurpatum,pro eo ferè, quod eſt infamare,ſiue id iure, ſiue iniuria fiat. Iure, cùm dicimus,actionem & ſententiam infamare. Iniuria,cùm ſceleratus aliquis dilacerat famam proximi, ductus ad hoc prauo quodam affectu,ſicut in l.diffamari.C.de ingen.manu.Nam diffamare, eſt per diuerſas partes famam diuulgare, vitiorum facta commemoratione. Hieronymus:Si Origenem, inquit, nunquam ſecutus ſum,fruſtra infamare me cupitis. Tacitus:A Nerone probroſo carmine diffamatus, contumelias vltum ibat.

DIFFAMATVS quis dicatur, explicat Bartolus noſter l.turpia. D.de lega.1.

DIFFAMATOR iniuſtus delinquit, occidit hominẽ, furatur nomen,improbo lædit teſtimonio.

DIFFICILIS quæſtio dicitur, quãdo res probari non poteſt, & probatu difficilis eſt, l. cum hic ſtatus. §. ſi ambo.D.de dona.int.vir.& vxor.

DIFFICILE dicitur quandoque, quod nullo modo fit,2.q.6.biduum. ver.ſed aduerſus.& gloſ.fi. de teſti. cap. præſentium. exponit, non de facili, id eſt,nullo modo. Adde quòd difficilè interdũ exponitur, rarò, vt D. de legat.3. l.Seio. & l.heres meus. §. vxori. Aliquando difficile, ponitur pro nunquam, 1.q.1.ſi quis neque.& c.principatus.& ibi not.Aliquando difficile exponitur,id eſt,laborioſum,in Auth.Vt hi qui ob.ſe ha.per.res mi.§. quoniam autem. Aliquando, vix.67. diſtin.c.quantum libet.& ibi not.Item qualiter difficile & facile intelligitur,vide de hered.inſt.l.ſeruus. Difficile,hoc eſt, periculoſum,Hoſt.c. requiſiuit. de ſponſalibus. Difficile autem & impoſsibile propemodum non diſtant. Vlpian. famil. ercif. Si familiæ erciſcundæ, inquit, vel communi diuidundo iudicium agatur,& diuiſio tã difficilis ſit, vt penè impoſsibilis eſſe videatur. Felin. in c. eccleſia S. Mariæ. extra de conſtit.verſ.ſecundum notab.eſt.

DIFFICVLTER facere,eſt quaſi nõ facere,c.qui obligationes.23.q.2.

DIFFICVLTAS, pro incommodatione, apud Paul.in l.2.§.ex his.D.de verb. obligat. Sed non facit, inquit, inutilem ſtipulationẽ difficultas præſtationis. Difficultas magna, ferè fortuito caſui æquiparatur,l.non dubium.in fin.D.de leg.3.Publicas difficultates, probi auctores accipiant pro penuria rei nummariæ.

DIFFIDARE, eſt feidam,hoc eſt bellum indicere,hoſtem declarare, vt in voce Feida exponitur. Frideric. libr.Feud.2.titu.59.§.4.Perpetua damnamus infamia, diffidamus,atque bannimus. Sic apud Petrum de vineis lib. epiſt.3.cap.85. Penitus deneges opportunitatem,quam tecũ ſoliti ſunt habere, & diffides eos tanquam inimicos noſtros & imperij. Ponitur etiã pro priuatas inimicitias denuntiare,quemadmodum docetur in voce Feida. Notandum autem populi Rom. inſtituto amicitias renuntiatas fuiſſe, & domo interdictas.Sueton.in Claudio : Ac ne tunc quidem vltra progreſſus,quàm vt amicitiam ei renuntiaret,mandarétque domeſticis vltionẽ, ſi quid ſibi accideret. Tacitus libr.5.Sed Cæſar miſsis ad Senatum literis diſſeruit morem fuiſſe maioribus, quoties dirimerẽt amicitias,interdicere domo, eúmque finem gratiæ ponere.At Conradus IIII. Imperator in aurea bulla ca.18. iubet diffidationes priuatas fieri per triduum palam ac teſtato.Nõ licere,inquit,prætextu diffidationis quempiam inuadi per incendia,ſpolia,vel rapinas,niſi diffidatio per tres dies naturales ipſi diffidando perſonaliter,vel in loco quo habitare conſueuit, publicè fuerit intimata : poſsítque de intimatione eiuſmodi per teſtes idoneos fieri plena fides. Hinc

DIFFIDATIONEM vulgus vocat denunciationẽ hoſtibus factam, antè quàm committatur bellum, quæ non minus quàm trium dierum tempus complecti debeat. Vnde eſt titu. de diffidat. in Longobard. legibus.

DIFFINDI dies in XII.Tabulis dicebatur,cum differri,& in alium diem reiici iubebatur, l.2.§.ſiquis. D.ſi quis cautio. Nec tamen propriè idem omnino eſt differre & diffindere, ſed ex diffiſione ſequitur dilatio: idcirco nihil refert dixeris morbo ſontico differri diem,vt l.quæſitum. D.de re iud.an diffindi, vt loco præcitato.quo loco etiam Græci diffiſum iudicium, dilatum interpretantur,his verbis: τὸ δικαστήριον ὑπερτίθεται ἕνεκα τῶν δικαζομένων ἢ τοῦ δικαστοῦ νοσοῦντος. Propriè autem diffindere diem, eſt diuidere, infringere, interrumpere iudicij diem,ſiue tempus illud,quo iudex, aut alteruter ex litigatoribus morbo ſontico laborat,demere numero dierum, quibus iudicium fieri,iudicióve ſiſti oportet. Varro vno loco : Aeſtate diem meridie diuidere·quod eſt partẽ ſolido demere de die.alio diffindere:Si nõ diffinderem, inquit, meo inſiticio ſomno meridie. Et in elegantiſsimo quoq; illo Horatij ſermone & Trebatij iuriſconſulti:

Nihil hinc diffindere poſſum. Id eſt nihil quidquam deducere ex tua ſententia poſſum. Vide Acronem in illum locum. Hinc

DIFFISVS dies,id eſt prolatus,in l.27.& l.33.D. de recept.qui arb. Sic apud Vlpian. l.2.§.2. D.ſi quis caut. vbi tamen Bud.item & Hotom. Diffuſum legi volũt, vt ea forma dicatur dies diffuſus, qua vinũ diffuſum, quod ex dolio in aliud vas transfunditur. Hinc apud A.Gellium lib.14.cap.4.

DIFFISIONES, id eſt,prorogationes,& dilationes.

DIFFVNDVNTVR vina propriè,quæ poſteaquàm defæcata ſunt,in doliis condũtur,tranſuaſantúrque. Iulianus l.cùm quæritur. de leg.3. Nam ſi vina diffudiſſet, habiturus vſui. item Proculus de Trit.& vin.leg. Cùm vinũ,inquit,quod in amphoris, ſeu cadis diffuſum eſt.

DIFFVSA, in diuerſis, diuiſiſque locis ſita, & conſtituta, & poſita,l.decreto.24. D. de admini. tut. Quotiéſq; vel diffuſa negotia ſunt,aut dignitas,vel ętas,aut valetudo tutoris id poſtulet. Sic l. teſtamento. C. de excuſ.tut.Sed propter late diffuſum patrimonium, an tibi adiungi aliquos curatores oporteat. Id eſt in diuerſis locis conſtitutum.

DIGESTA, libros 50.quibus omne ius vetus collectum eſt adpellat Iuſtinianus A. qui omnes diſputationes, & deciſiones legitimas in ſe habent, l.2.C. de vete.iu. enucl.

enucl. Ea autem in ſeptem partes digeſsit. Horũ methodum confirmat I. Droſæus in Methodo iuris vniuerſi. Equidem à methodo Q. Mutij, de qua M. Cicero in libris de Oratore, diſcedere non auſim, atque ita tradendum ius, ídque facilius adfirmo. Porrò quibus notis Digeſtorum libri ſignificarentur, ex Euſtathio Græco interprete in libr. περὶ χρονικῶν διαςημάτων diſces. is enim in hunc modum Digeſtorum loca præcidit, ὡς β ιγ τῶν διγ. τ. γ. vnde nec immerito Iuriſconſultiſsimi noſtri temporis maiuſculo elemẽto D. Digeſtorum libros ſignificant, rectè. Vulgus interpretum geminis ff. notat. Vnde autem error ille ridiculus dimanarit, docere nituntur And. Alciatus libr. I. Diſpunct. cap. 16. & I. Coraſius præceptor meus in Miſcellaneis.

DIGITVS apud Iuriſconſultum in l. Lucius. de ſeruit. ruſt. præd. Do concedóque tibi digitum aquæ. Modulus eſt aquarius, ſiue fiſtula digitaria, per quẽ aquæ fluxus diuiduntur, perinde ac parietum prominentiæ per pedes diuidi ſolent, l. ſi quando. D. ſi ſeruit. vendic. Nebriſſ. ait: Digitus aquæ, ſextadecima pars pedis, vncia verò duodecima. Eſt autem pars minima agreſtium menſurarum. inde vncia habet digitos tres, vt eſt in lib. variar. auct.

Digitum tollere, apud Cicer. libr. I. in Verrem: Iſte verò non procraſtinat, locare incipit, nõ proſcripta atque ædita die, alieniſsimo tempore, ludis ipſis Romanis, foro ornato. itaque renunciat Rabonius illam deciſionem tutoribus. accurrunt tamen ad tempus tutores, digitum tollit Iunius patruus: iſti color immutatus eſt: vultus, oratio, mens denique excidit. quid ageret cœpit cogitare. Si res abiret ab eo mancipe, &c. Signum eſt aſſentientis & acceptantis locationem quæ proponeretur. Solebant enim veteres templa deum, vias vrbis, vectigalia certo pretio propoſito, cuilibet de populo, qui modò antè prædibus & prædiis cauiſſet, publicè elocare: ídque, vt ex Cicer. libr. de legibus iudicare eſt, per Cenſores fiebat, qui deinde præfinito tempore locationis exacto, diligenter perſpicere ſolerent & rationẽ exigere, an vel templa ſarta tecta eſſent, vel viæ, ita vti conuenerat, munitæ: quam etiam curam, iis impeditis, vel non electis, Conſules aut Prætores habuiſſe videntur. Qui igitur auctorem ſe locationis eſſe profiteretur, & hanc vel illam ædem tuendam ſuſcipere vellet, digitum tollebat, eáque manus ſignificatione conducere ſe & redimere id opus oſtendebat.

DIGNVS eſſe fundus, vel ſeruus 15. verbi gratia aureis dicitur, qui tot aureos valet, l. 28. §. ſi ex decem. l. 31. §. ſi duo. D. de don. inter virum & vxo. l. 19. 65. & 88. D. ad leg. Falcid.

Dignum, in §. diſponat. in auth. de nupt. hoc eſt ſecundum leges.

DIGNITAS, honor eſt alicui propter merita, ſpecialiter Principis, vel legis beneficio, impenſus, Bartol. l. 1. de dign. lib. 12. C. vbi latè.

Dignitatum autem ſpecies, recentiorum Imperatorum ætas quatuor videtur feciſſe. Alij enim ſunt Perfectiſsimi, Clariſsimi alij, ſuperiores Spectabiles, ſupremi Illuſtres appellantur. Perfectiſsimatus dignitas prima erat, ad quam cuiuis, niſi qui ſordida conditione eſſet, aditus patebat, vt ex lib. Cod. 12. tit. 13. intelligitur. Clariſsimatus autem dignitatem inferiorem ſpectabilitate fuiſſe Theodoſius l. 5. De prox. ſacr. libr. C. 10. demonſtrat: Ii quoq; in quos hanc clariſsimatus contulimus dignitatem, cum ſpectabilibus etiam habere ſeſe reuerentiam recognoſcant. Itaque Clariſsimi à Spectabilibus diſtinguuntur, l. vnic. C. de annon. & cap. Item vt ab Illuſtrib. in l. 1. C. vbi Senat. vel clariſs. Quicunque non Illuſtri, inquit Conſtãtinus, ſed clariſsima tantum dignitate præditus, &c. itémque Nouella Conſt. 71. Spectabiles porro magiſtratus erant, vt Proconſules, Auguſtales, Comites Orientis, ſicuti conſtat ex l. 32. C. de appel. & Nouell. Conſtit. 7. & 20. extremis. Illuſtribus autẽ eos inferiores fuiſſe, Impp. d. l. 32. demonſtrant: vbi appellari à Spectabilium ſententiis ad illuſtres perſonas iubent. quod idem ex l. 16. eiuſ. tit. cognoſcitur. Hac illuſtris nota maior nulla eſt. nam etſi Cõſules & Patricij ſuperiores eſſent illuſtribus, nulla tamen iis nota dignitatis attribuebatur. Itaque Iuſtinianus eos hoc modo ſignificat, Qui ſupra Illuſtres ſunt, vti conſtat ex l. 26. C. de vſur. & l. 26. C. de appellat. & §. 9. de iniur. illuſtres autẽ eos fuiſſe, qui ſententiæ in Senatu dicendę ius haberent, in l. vlt. D. de ſenat. non Vlpian. vt vult Hotom. ſed Tribonianus tradit. Vlpiani enim tempore, vt ex Lamprid. in Seuero, & Vlpian. l. 100. D. de verb. ſign. conſtat, clariſsimi & ſpecioſi ſiue ſpectabiles iidem dicebantur.

Dignitatis appellatione beneficia ſimplicia continentur, c. ſi forte. de elect.

DIGRESSVS, Græcis παρέκβασις, à propoſito diſceſsio, Alciato l. in bonæ. C. de pact.

DIIVDICARE, eſt concordare, & (vt Barbari dicũt) accordare, & appunctare, l. ſi oleum. D. de dolo mal. & apud Ciceronem in Tuſculan.

DILACERARE, tranſlatè ſignificat, dilapidare, diſperdere. quod prodigorũ propriè eſt, l. 1. D. de curat. fur.

DILAPIDARE, propriè lapides auferre eſt. Iuriſconſultus pro prodigere, diſperdere, & decoquere vſurpat in §. penul. l. verum. D. de minor. cùm ait: Melior eſt cauſſa, ſecundum Pomponium, eius, qui accepit & dilapidauit, vel perdidit, ſcilicet pecuniam. A Lapide ductum vult Hotom. in quo præcones qui auctione vendebant, ſtabant. Vnde prouerbium apud Cicer. De lapide emptus.

DILARGIRI, eſt diuerſis dare.

DILATIO, eſt tempus, quod indulgetur actori, vel reo ad faciendum aliquid in re iudiciaria: voluerunt enim optimi legiſlatores dilationes neque ipſius iudicis arbitrio prorſus, neque partium affectibus relinquere. patet in rub. de feriis. Si quidem homines ſecundum naturam corruptã ſunt faciles ad litigandũ, l. ſi vnus. §. & principaliter. D. de recept. arbit. Nihil autem humanæ ſocietati pernicioſius eſt, quàm lites nimium differri, l. quidam exiſtimauerũt. D. ſi certum petatur. Hinc Paulus in l. more Romano. D. de feriis & dilatio. tam curioſè deſcribit diem, à media nocte ad mediam noctem, ne quid tẽporis perdatur ad expediendas lites. Aliàs Dilatio, eſt temporis in cauſſa prorogatio, Hoſtienſis in Summa, qui eius genera recenſet. Suſtineri iudicium, l. diuus Pius. §. fi. D. de pet. hered. Differre iudicium: Expectare iudicium: Moram fieri cauſſæ, l. ſi quis libertatẽ. D. eo. tit. Impediri cauſſam, ibi. In tempus extrahere negotium. Oppo. Iudicium ſtatim explicare, l. de bonis. in prin. & §. Ita demum. D. de Carbo. edict. non pœnæ feſtinatione, ſed præueniendi periculi cauſſa properare licet. l. ſi quis filio. §. quid tamen. D. de iniuſt. rupt. irrit. facto teſta.

DILATORIA exceptio eſt, quæ differt actionem, Vlpianus l. 2. D. de except. & præſcript.

DILEMMA, argumentum vtrinque aduerſarium capiens, M. Fabio Quintiliano.

DILIGENS iuris Ciuilis, l. 17. D. de iurepatro. Quintil. Declam. 262.

DILIGENTIA culpæ opponitur, vt liquet ex l. 68. D. de contrah. empt. vbi diligentiam præſtare Proculus interpretatur vt culpa abſit. Verùm ex adiuncto verbo augetur, & intenditur vel minuitur eius ſignificatio diligentiæ. Interdum exacta, interdum ea, quam ſuis rebus quis adhibet, l. 24. §. ſi maritus. D. ſol. mat. Diligentiæ exactæ meminit Paulus lib. 1. Sentẽt. tit. 4. Hotom. Diligentiam triplicẽ deſcribit. Aut enim, inquit,

infima

infima eſt, aut mediocris, aut ſumma. Infimæ è regione reſpondet lata culpa: mediocri culpa leuis: ſummæ culpa leuiſsima. Vide Culpa.

Diligentiæ pars eſt cauere damni inſecti ædium nomine, quarum cuſtodia debetur, l.38.D. de actio.empti.

DILIGENTER aduerbium accipi debet pro ſubiecta materia, apud Corſetum in ſingul. in litera D.

DIMIDIAM operam præſtitiſſe intelligendus non eſt, qui à meridie ad occaſum opus facit, arg. l. 2. D. de verb.ſignifi.

DIMINVERE, vel, vt in Pandect. Florent. deminuere, aliquando mutare ſignificat. D. & Inſtitut. de capit. deminut.

DIMINVTVM intelligitur, quod vſucaptum eſt, l. deperditum. D. de petit. heredit.

DIMITTO, pro relinquo, ad vltimas voluntates pertinet. Auth. de Eccl. titu. §. ſi quis vni ſanctorum. Dimittere verbi latiſsimè patet ſignificatio. Dimittere etiam dicitur creditores, qui ſatisfecit, & eis ſoluit, l. 16. D. qui pot. in pig. hab. l. 38. D. de leg. 3. Sic l. ait Prætor. 10. D. quæ in fraud. cred. Ceterū ſi creditores dimiſit, & alios ſortitus: ſiquidem dimiſsis prioribus, quos fraudare voluit. Dimittere eſt mittere, l. vt agenti. C. de curſu publico, libro 12. Dimittere eſt omnino liberare, & vt Galli loquuntur quittare & deliberare, l. creditor. 157. D. de diuerſ. reg. iuris antiq. Vnde Dimiſſos adpelles omnino abſolutos.

DIMITTENDI FORMVLAE.

IVDICII,

DIXIT, cum iam ſatis fluxiſſet verborum, hanc ſibi neceſsitatem finiendæ orationis, imponebant veteres: quod etiam ab vtraque parte oratione conſumpta, vt in conſilium dimitterentur, Præco ſoleret pronuntiare, DIXERVNT. Aſconius in 2. Verrinā. Aut etiam hoc pacto, ACTVM EST, ILICET, quod à præcone pronuntiabatur. At formula dimittendi Senatus, hæc eſt: NIHIL VOS MORAMVR P.C.I. Capitol. in M. Ant. Philoſo.

DIMISSVM accipere debemus militem caligatum, vel ſi quis alius vſque ad centurionem, vel præfectū cohortis, vel alæ, vel legionis dimiſſus eſt, l. quod ait. D. de iis qui not. infam.

DIMISSORIÆ literæ dicuntur, quæ vulgò dicuntur Apoſtoli. Dimiſſoriæ autē dictæ, quòd per eas cauſſa ad eū, qui appellatus eſt, dimittitur, l. dimiſſoriæ 106. D. de verb. ſign. l. vnic. D. de libel. dimiſſ.

DINVMMIVM adpellatur à præſtationis qualitate, & modo.

DINVS Mugellanus ius Ciuile Bononiæ profeſſus eſt circiter ann. 1300. varios in ius Ciuile & regulas iuris pontificij commentarios edidit, in quibus doctrinæ puritatē cum primis ſecutus videtur.

Διοικητὴς, moderator, gubernator. Sic apud Cicer. qui procurationem, & quaſi diſpenſationem regiam ſuſcepit. Cicer. pro Rabirio Poſtumo: At Diœcetes fuit regius, & quidem in cuſtodia etiam fuit regia, & vita eius oblata pœnæ eſt. Ibidem: Id autem facere non poterat niſi diœcetes: hoc enim nomine vtitur, qui à rege eſſet conſtitutus. Vnde

DIOECETÆ ergaſticorum, in l. 5. C. de epiſco. aud. qui operariis præſunt.

DIOECESES accipimus pro adminiſtrationibus multarum ſimul prouinciarum, quæ in vnum coactæ per præfectos prætorio, & eorum vicarios regebantur, l. vnic. C. vt om. iudices. l. 3. C. The. de collatio. equorum. veluti ſub Præfectoria Prætoriana Africæ Orientis quinque erant Diœceſes: Oriens, AEgyptus, Aſiana, Pontica, & Thracia.

Diœceſis aliquando ſignificat territorium, quandoque ciuitatem, c. ſacrorum. 63. diſtinc. plerunque patriarchatum, §. illud etiā. in auth. quomod. oport. Epiſco. interdum diſtrictum, in rub. C. de offic. præfe. præto. Afr. ſæpe pro diſtrictu alicuius ciuitatis ponitur, & de hoc vide Felin. c. Rodulphus. verſ. prima concluſio. de reſcript. in antiq. Diœceſis quoque dicitur vbi eſt Epiſcopus, cap. cum pro vtilitate. 16 q. 1.

DIOECESANVS dicitur qui habet domicilium in diœceſi. gloſ. in c. ſtatutum. §. multis. de reſcriptis lib. 6. & vide Bart. in conſi. incip. ciuitati Camerini.

Diœceſani locorum, ſunt Epiſcopi, & eorum ſuperiores, cle. vnic. de ſuppl. negl. prælat. Archiepiſcopus tamen non eſt diœceſanus, ſed epiſcopus, c. in apibus. 7. quæſt. 1.

DIPLOMATA aliàs ſunt, quas literas patentes appellamus, à principali ſigillo authenticas: quæ cùm aliis, tum plerunque curſoribus dabantur, vt liceret eis vti equis diſpoſitis, & vehiculis publicis, l. continuus. §. cùm ita. D. de ver. oblig. l. eos qui. §. vlti. D. ad legem Corneli. de falſ. Vel falſo diplomate, inquit Modeſtinus, vias commeauit. Plutarch. in Galba. Tertullianus in Apologetico, Plin. epiſt. penult. libr. 10. A Plauto in Captiueis Syngraphum appellatur.

Diplomata aliàs appellantur chartulæ cōplicatæ, & lino traiectæ, obſignatæque, quales à Romano Pontifice datas, vulgò Bullas dicūt: Latinè codicillos vocamus. Dicuntur & literæ magiſtratuum, quibus alicunde exeundi poteſtas datur, l. 27. §. 2. D. de falſ. Cicero ad Attic. De diplomate admiraris, quaſi neſcio cuius te flagitij inſimularem. Ego autē quia ſcripſeras te proficiſci cogitare (etenim audierā nemini aliter licere) eo te habere cenſebam, & quia pueris diploma ſumpſeras. Id eſt literas à magiſtratu aliquo, quibus tibi ac pueris M. & Q. Ciceronum filiis ex Italia diſcedendi poteſtas daretur. Ducitur autem diploma ἀπὸ τοῦ διπλοῦν, id eſt duplicari. Vnde codicillaris poteſtas, quæ à principe confertur datis diplomatibus vel codicillis, l. adminiſtrantes. in princ. D. de excuſationibus tutorum. Adminiſtrantes, inquit Hermogenianus, res principum, ex indulgentia eorum, licet citra codicillos, à tutela, itémque cura tempore adminiſtrationis delata, excuſantur.

DIRECTVM variè accipitur: propriè tamen in iure id eſt, quod ſimplex eſt, atque ita per ſe conſtans, vt aliunde non adiuuetur: ſicq; obliquo opponitur, & ita directa verba, quæ & ciuilia, & imperatiua dicūtur, quibus rectà hereditas, legatum, libertas relinquitur, l. 2. C. commu. de leg. l. 10. C. de manu. teſta. His aduerſantur Verba precaria, quæ & inflexa dicuntur, & precatiuè non imperatiuè concipiuntur. Hinc Directa inſtitutio, & precaria opponuntur, l. 19. D. de milit. teſt. Hinc &

Directum, & per fideicommiſſum aduerſa ſunt, l. 16. C. de fideicommiſ. Directa (inquit Imperat. §. 3. de ſing. reb. per fid.) libertas tunc dari videtur, cum non ab alio ſeruum manumitti rogat, ſed velut ex ſuo teſtamento libertatem ei competere vult. Fideicommiſſaria enim deflexiſſe videtur, à teſtatore ad legatarium, & à legatario in libertum. Sícque ſumuntur l. 12. D. ſi quis omiſſ. cauſſa teſt. l. 40. D. de manum. teſt. & alibi. Et, Directæ ſubſtitutiones, l. 5. C. de impub.

Directa actio, Ciuilis accipitur, & Prætoriæ opponitur, l. 26. §. item ſi ex pluribus. & §. ſi is quem. D. de noxal. Ergo Directæ actiones intelliguntur, quæ ex negotio principaliter competunt: vnde & principales appellantur, l. 17. §. 1. D. commod. quarum ſcilicet formulam is qui agit directò ac ſimpliciter ex verbis legis vſurpare poteſt. Sic

Directò vindicare, l. 55. C. de donati. inter virum.

Directò actionem concipere, l. 45. D. ſol. matri.

Directò agi cum eo, cum quo, vel cuius iuſſu negotium contractum eſt cum alio, id eſt, rectà, non de peculio, l. 3. §. ſi filiofa. D. cōmod. l. fi. D. pro ſocio.

Directum

Directū iudicium, l.3.§.ibidem.& l.27.D. ad exhibend. ratione præparatoriæ actionis dicitur, & ſignificat principale iudiciū, veluti rei vindicationē, ad quam, re exhibita, gradus fieri ſolet.

Directa iudicia, ſeu recta, contrariis opponuntur, l.18.§. poſſunt.D.commo.

Directum dominium ſignificatur, cùm profertur abſolutè, l.1.§.primò.D.ſi ager vectig.vel.emph. cum ibidem not.l. ſi mates. §. eadem. de excep. rei iudicat.l. minor.§.1.de euict.

DIRECTARII, vide ſuprà Derectarij.

DIRIMERE, propriè componere eſt inter ſe concertantes.Iuriſcoſ. pro diſſoluere, ſeparare, vſurpant. Paul. de repud.l.1. Dirimitur matrimonium morte, diuortio, captiuitate.

DISCEDERE à perſona, id eſt, immutare perſonam. Modeſtin.de vſufr.l. Titio. Vſusfructus inutiliter legari intelligitur, in id tempus videlicet collatus, quo à perſona ſua diſcedere incipit.

Diſcedere in diuerſa, eſt in Senatu diuerſa cenſere.

Diſcedere à conſuetudine Ciceroni, in deſuetudinem abire Iuriſcoſ.

DISCESSIO fiebat, cùm duabus dictis ſententiis, is magiſtratus qui Senatū coegerat, Patres conſcriptos iubebat ſurgere, & in hanc, aut in illā ſententiā tranſiſe, his verbis: Qui hæc ſentitis, ite in hanc partem; qui alia omnia, in illam. Hinc facere diſceſſionem apud Cicer.lib.1. Epiſt. ad Lentul. Intendere cœpit ante ſe oportere diſceſſionem facere, quā Conſules. Sic Philipp.4.& 5. Suetonius in Tiberio cap.31.

DISCEPTARE, frequentatiuum eſt à Diſſepio, is, ire. Si quidem actionum remediis, quibus homines inter ſe diſceptāt apud iudicem, vnuſquiſque ius ſuum retinet, velut ſæpe ab aliquo diſtinctum. Inde ſeparari lites, pulchra metaphora dicūtur, hoc eſt, dirimi, tolli è medio, tribuendo vnicuique quod ſuum eſt, ex Iuſtitiæ præſcripto.

Diſceptare, idem re ipſa ſignificat quod diſputare, hoc eſt, agitare aliquam rem in omnem partem, quò magis tandem verum cognoſcatur, l.cum clericis. C. de epiſc.& cler. Diſceptare etiam pro arbitrari, iudicare, c.forus.extra, de verborum ſignifi. Inde

DISCEPTATOR, qui litem & controuerſiam dirimit & componit, Iudex vel arbiter. Cic.in Partition. Nam aut auſcultator eſt modò qui audit: aut diſceptator, id eſt rei, ſententiæque moderator. Vlpian.l.3.§.1. D. de arbitr. Quoniam non deberent decipi, qui eum quaſi virum bonum diſceptatorem inter ſe elegerunt. Hinc

DISCEPTATIO, cōtētio, controuerſia, l. Neſennius. D. de negot.geſt.& Cicer.2.de Diuinat. Cum quibus omnis fere nobis diſceptatio, contentióque eſt.

DISCIDIVM, & Diſsidium pro diuortio, & repudio, l.8.D.de capti.& poſtlim.l.11.§.fi.D.de adult.& apud Martialem lib.10.Epigram.

DISCIPLINA publica, l.1.D.de offic.præſ.prætor. & Communis, l.8.D.de re milit.& militaris, l.pen.D.de feriis.& Caſtrorum, l.19.§.filiis.D.de captiuis.& Spectaculorū, l.1.§.quies.D.de offic.præfect.vrbi. Diſciplinæ traditus ſeruus, l.78.D. de leg.3. qui datus eſt inſtituendus. Diſciplina Papiæ eſt rerum quarumcunque ſciētia, Archidiaco.1. diſtinctione c.conſuetudo.in verbo Diſciplina.

DISCIPVLI quales ſunt in ſcholis inſtituti, tales ſunt poſtea magiſtratus, tales iudices, tales cauſsidici. Nunquam igitur rectè ius exercetur in foro, niſi rectè tradatur in ſcholis, id eſt, certa, & compendioſa ratione.

DISCRETIO, differentia, l.fi.in princ. C. de ſacroſan. eccleſ.

DISCRETVM, diſtinctum, l.diſcretis.C.qui teſta.face. poſſ.

DISCVS, orbis argenteus. Diſci duo apud Iuriſconſ. tit. Depoſiti.l.26.§.fi. Iulius Pollux dicit eſſe vaſculum ad portandas carnes aptum.

DISCVTERE matrimonium, apud Paulum in l. 2. de don.inter vir.& vxor. pro diſturbare, diſſoluere.

DISCVSSO periculo, pro ſublato, apud Papin. in l.nihil.D.de naut.fœn.

DISCVSSORES ſunt veluti cognitores, & diſceptatores rationum fiſcalium ab aliis tractatarum, rub. de diſcuſſ.lib.10. C.vide Caſsiod.libr.4.Variarum. Diſcuſſor, inſpector, λογιστής, in Nouell. Valentiniani tit.de ind.reliq. Hinc

DISCVSSIO, inſpectio, l.3.C. de diſcuſ.& apud Firmicum lib.4.Matheſ.cap.13.

DISERTIONES, diuiſiones patrimoniorū inter conſortes, Feſto lib.4.

DISIVNCTI in iure Ciuili appellantur qui re, non verbis coniuncti ſunt: id eſt, quibus ſeparatim res eadem legata eſt. Hinc

DISIVNCTIM legatū relictū, quod duobus ſeparatim & diuerſis rationibus relictum eſt, §.ſi eadem res. Inſtitut.de legat. l.vn.Cod. de cad. toll.l.1.§. interdum. D.de iure accreſc. veluti, Titio Dauum do lego: Mæuio Dauum do lego. Atque hoc re coniunctio vocatur l.89.D. de legat.3. Qui enim re coniungit, verborum quidem & linguæ ſono diſiungit: mente verò atque intelligentia coniungit, quoniam vnius eiuſdémque rei communionem inter illos inducit.

DISIVNCTIVO modo, ſeu diſiunctim relinqui dicitur, quod ſub alternatione relinquitur, l.25. D. quando dies leg.ced.

Diſiunctiua conditio, quæ ſub diſiunctione cōcipitur, l.63.D.de verb.ſignifi.

DISIVNCTIVVM eſt veluti cùm dicimus, Aut dies eſt, aut nox: quorum poſito altero neceſſe eſt tolli alterum: item ſublato altero, neceſſe eſt tolli alterum, l. 124.D.de verb.ſign.

DISIVNCTIONEM adpellabant veteres Iuriſcoſ. quā interpretes noſtri alternatiuam, i.coniunctionem. D. de verbo.ſignifi.

DISIVNCTA pro coniunctis ſæpe ponuntur, l. 53. D. de verb.ſign.

DISPENDIVM Varroni, quod in diſpendendo ſolet minus fieri.

DISPENSATOR ſeruus adpellatur, qui familiæ rationes diſpenſat, peculiique adminiſtrationē habet, l.51. & 62.D.de ſolut. Nonius in verb. AEra. Quintilia.lib. 6.cap.4. Theophilus in §.rectè.Inſtit.de mandat. diſpenſatorem diffinit, οἰκέτην δὲ ὄντα ἐκδανείζειν τὰ δεσποτικὰ χρήματα. Diſpenſatores dictos quibus pecuniarum adminiſtratio credita eſſet, ipſa nominis notatio arguit, quam ab antiquo pendendi æris modo, Varro lib.4.Ling.Lat.Pomp.& Iſido.ducunt. Ideóque qui principum pecunias curant, theſaurorúmque adminiſtrationem gerunt in Conſtitutionibus Diſpenſatores adpellantur, l.1.C.ſi aduerſ. fiſcum. & C. Theod.de his qui cum diſpenſ. contrah. Atque hinc deducuntur expenſa, ſiue diſpenſata, vel compenſata.

DISPENSATIO apud Pontificios (ſic à Specul. in tit. de Diſpenſationibus definitur) eſt iuris prouida relaxatio, ſeu neceſsitate penſata. Vel ſic: Eſt rigoris iuris per eum, ad quem ſpectat, canonicè facta relaxatio, c.niſi rigor.1.queſt.7. Καταχρηστικῶς plerunque accipitur pro iuris declaratione, vt in c. Quintauallis.extra. de iureiuran. Ioan. Andreas ſignificare etiam ſcribit quandam communem menſurationem ad ſingula. & & vide Hoſtienſem in Summa.

DISPOSITIO eſt ordinatio, vulgatiſsimo ſignificatu, ca.licet. de præbend.in 6. Diſpoſitio aliàs elegantius, & verius accipitur in Cōſtitutionibus, & in Notitia Imperij Romani, pro adminiſtratione, & cura, ni fallor. Diſpoſitionū ſcrinium, l.3.4. & 11.C.de proxi. ſacr.

ſacr.ſcrin.lib.12. Diſpoſitionum comes, l.8. C.eod.in d.l.4.emenda pro, primi, primam.

DISPVNGERE inſtrumenta eſt inquit Vlpia. conſerre data, & accepta, l. 56. D.de verb.ſig. quæ ad quæſtionem l.15.D.de rebus aucto.iudic. poſsid. pertinet.l.6. §.fi.D.de ſtatulib.Seneca.lib.4.de Benefic.ca.31.

DISPVTARE, à dis,& puto,are, quaſi verborum agitatione prorſus purum facere. idē eſt propemodum, quod diſceptare. Diſputare rationem cum aliquo: quod & deputare rationem dicimus. Plaut. in Aulul. dixit: Aes petitur, putatur ratio cum argentario. Vbi diſputata eſt ratio cum argentario, etiam plus ipſus debet argentario. Diſputandum eſt ſobriè in vtranque partem, quaſi conferendo alicuius rei ſententias, vt Marcellus in l. 1. §. accuſationem. D. ad Senatuſc. Turpillia. Vlpianus in l.1.§. quæſitum eſt.D.quor.legato.

DISPVTATIONEM fori accipit Pomponius in l.2. D.de orig.iur.pro applicatione legum ad commoditatem reipublicæ, cuius negotia in foro tractari ſolent. Dicimus enim in foro diſputare, ſicut, Vti foro, Deſeruire foro. Diſputationes autem moderatè exercitij vice adhiberi debent, more veteris ſcholæ Socraticæ. Sic enim obſeruabatur, vt cùm alter dixiſſet quod vellet, alter contradiceret modeſtè: in hoc tantùm differētes, quò magis inueſtigaretur veritas, & diuerſa ſimul collata, faciliùs intelligerētur. At Diſputatio doctorum immodica quantùm noceat, ex ipſo vſu forenſi colligere licet: cum non ob aliam cauſſam lites fiant immortales, quàm quòd quilibet cauſidicus calumniæ ſuæ patrocinium faciliè adſequitur ex repugnantibus eorum ſententiis. Vnde Speculat.in Tit. de except.§. viſo quando excepti. refert, Vbertum dicere ſolitum fuiſſe: Non eſt bonus aduocatus, qui patitur intra decem annos litem conteſtari cum tutore vel curatore. O impudens verbum!

DISQVISITIONEM vocabant antiqui iudicium per opiniones, (vt nunc loquimur) cùm opinionem vel ſententiam omnes rogantur. Budæ. in l. poſter. de orig.iur.

DISSIDIVM, vide ſuprà Diſcidium.

DISSIMVLARE pro conniuere, in l. diuus. de offic. præſid.aliter dixit Paulus, Diſsimulare de ſua conditione, in l.4.quibus ad libert.proclama.non lic.

DISSIPARE ædificium, pro diſturbare & demoliri, l.3.§.pen.D.de incend.ruina.

DISSOLVTA negligentia l.29.D. mand. quæ aliàs ſupina, & lata. Cicero Diſſolutum hominem in re familiari vocat negligentem, & parum circunſpectum, ſolicitúmque patremfamiliàs.

DISSOLVI nauis dicitur, cùm tabulæ refigūtur, & reſoluuntur, l.88.D. de leg.3.l.83.§. ſacrū. D. de verborum obligationibus. Et Diſſolui ornamētum, l.10. §.ſi maſſæ. D.quibus modis vſusf.amitt.

DISSORS, diſsimilis ſortis. Auguſt.in Grammatic.

DISTRAHERE, pro eo, quod eſt, vendere, aut auctioni exponere, ſumitur ab Vlpiano l.ſi vni. de tranſact. Si vni, inquit, pluribúſve fundus fuerit diſtractus, l.ſi ita.D.de contrahen.empt. Origo vocabuli ex auctionibus nata eſt, in quibus res propriè diuendi & diſtrahi dicuntur, quia non vni addicuntur, ſed pluribus varia in loca res emptas aſportantibus. Hinc

Diſtrahere ſocietatem, l.63.D.pro ſocio. matrimonium, l.2.D.de diuort. negotium l.4.§.is quoque.D.de oblig. & act. pro diſſoluere, & tollere.

Diſtrahere controuerſias, hoc eſt dirimere, & decidere. Cicero pro Cecinna, Omnia iudicia aut diſtrahendarum controuerſiarum, aut puniendorum maleficiorum cauſſa reperta eſſe. Eodem verbo in eundem ſenſum vtitur Sueto.in Iulio cap.78.

Diſtrahere rationes, id eſt inire, & ſubducere acceptorum expenſorúmque rationes: hinc Actio diſtrahendarum rationum, quæ heredibus dabatur contra tutores.

DISTRACTIO ponitur pro diuortio, in Authen. de nupt.§. nuptias. & ibi in glo.D. de diuort.& repud.l. 8.& vide C.& D.de diſtra.pig.& C.de iure delib. l.2. vide ſuprà Deſtringere.

DISTRACTVS, apud Doctores, pro reſolutione cuiuſcunque contractus ponitur.

DISTRIBVARE, eſt ſuum cuique tribuere, l.1. D. famil.erciſc.

DISTRIBVTIO quotidiana Pontificiis ſignificat id, quod præſtatur his qui horis certis interſunt diuinis, c.2.§.1.de ætate & qual.in Clem.c.vnic.de cleric. non reſid. lib.6.& c.licet vobis.de præbend.

DISTRIBVTIVA nomina, & eorum vim ponit Bartol.l.hoc articulo.D.de hered.inſtit.

DISTRICTVS, ſiue deſtrictio, coercendi poteſtas, ſiue iuriſdictio, quæ magiſtratui cum imperio mixto intra certæ regionis ac territorij fines conceditur. Siculus Flaccus: Regiones, inquit, dicimus, intra quarum fines magiſtratibus ius dicendi coercendíque eſt libera poteſtas. libr. feud.1. titu.5. §.4. Siquis feudum extra curtem detinuerit, & dominus diſtrictum habuerit, &c. Et libr. 2. titu. 54. Qui allodium vendiderit, diſtrictum & iuriſdictionem Imperatoris vendere non præſumat. Fictum eſt nomen à Diſtringendo, quod in Feudiſticis libris pro coerceo ſæpe ſumitur: vt in Capitul. Caroli Magni: A miniſtris reip. diſtricti, ſex ſolidis componant. Interdum pro territorio vſurpatur. Ant.Florent. hiſt.part.3.tit.20. cap.8. § 13. Ciuitàs Florentia triginta millia hominum in ſe continebat aptos ad arma, & diſtrictus eius ſeptuaginta millia.

DISTRICTE pro prorſus, omnino, profectò, ſic res ſe habet, l.7 §.5.D. de minor. aliquando ſignificat præciſè, præfractè, reſtrictè, religioſè, l.13.D.de procur.

DITIO, à dito ducitur, ſignificat imperiū, poteſtatem, l.2.§.capta.D.de orig.iur.

DIV ponitur pro biennio, D.de re iud.l.fin. & D.loca. l.cum domini. Quandoque ponitur pro tribus menſib.13.diſt.Lectis.in glo. Aliquando pro decem. Inſtitut.de lit.oblig.§.pen.& D.qui & à qui.l.ſi cùm fideicommiſſaria.§. Ariſto. Ponitur etiam aliis modis, vt ibi no. Aliquando pro triennio. D. de vſucap.l.1. & l. quaminuis aduerſus. Aliquando ponitur pro anno, D. de ſucceſſo.edict.l.1.§.largius & §.quibus. Aliquando momentum ſignificat. C. de acquir. poſſeſ. l.2. Item quando diu fieri intelligatur, vide ext. de elect. quia propter.& c.offerri.de libel.obla.

Diu Vlpianus interpretatur non minus decennio, l.16. §. Ariſtot.D.de fideicom.libert.l.5.§. ſi ſeruus. D. de acq.poſ.

DIVTVRNVM tempus, & Diuturna poſſeſsio, ad decennium referuntur, ídque vulgò obtinuit, l.1.D.de aqua, & aqu.plu. arcen.l.10.D. ſi ſerui.vindic. Vide l. diuturna.D.de leg.& Inſtit.de iure nat.§. ex non ſcripto. Albericus hoc aliquantò contractius eſſe putat longo tempore, tametſi videantur idem ſignificare tempus.citat.§.emanſor.l.2.de re milit.

DIVERSA illa dicuntur, quæ origine & corruptione ſunt diuerſa, l.ſi mihi eodem tempore.de ſeruit.ruſti. præd. l. ſi domus tua. de ſerui.vrba.præd.Bald. in l.ex hoc iure.de iuſt.& iur.

DIVERSORIVM, à diuertendo, ſignificat ſtationē, in quam diuerſi generis merces adferuntur, Accurſio in l.3.D.in quibus cauſ.pig. & rectè. Aliis locis accipitur pro hoſpitio mercenario, in quod nos recipimus, vt ibi commoremur magis, quàm habitemus.

Cicero in Catone: Commorandi enim natura diuerſorium nobis, non habitandi dedit.

DIVERTERE, nuntium remittere, Dirimere matrimonium, Repudiare vxorem, Nuntium mittere, Matrimonium ſoluere, l. ſi mulier. D. ſolu. matrimonio. Si mulier diuerterit, & iudicio de dote conteſtato reuerſa fuerit in matrimonium, &c. Sic l. proſpexit. D. qui & à quibus manu. Mulier quæ diuertit, omnes omnino ſeruos ſuos manumittere, vel alienare prohibetur. & l. ſi cum dotem. §. ſi maritus. & §. ſeq. D. eo. titu.

DIVORTISSE non videtur, quæ breui reuerſa eſt, l. quicquid. D. de diuerſ. reg. iur.

DIVORTIVM, diuerſitas mentium, vel quia in diuerſas partes itur, l. inter diuortium. D. de verbor. ſignifi. l. 2. D. de diuort. Eſt autem nomen generale, & de amicitia interrupta dicitur, & inter amãtes diuortium eſt, denique animæ corporiſque diuortium eſt. Propriè tamen eſt, ſi vir & vxor ſeparentur: Repudium verò, ſi ſponſus à ſponſa dirimatur. Ergo in hoc differunt, teſte Paulo, quod repudiari etiam futurum matrimonium poteſt: non rectè autem ſponſa diuertiſſe dicitur. Confunduntur tamen hæc vocabula. Apud noſtros eſt duplex diuortium, aliud verum, aliud fictum, l. vir mulieri. D. de don. int. virum & vxorem. Diuortium autẽ ſeu repudium, olim ex multis atque non ita grauibus cauſsis fiebat, vt eſt videre in l. conſenſu licita. C. de repud. Hodie verò non niſi ex cauſſa adulterij diuortium permittitur, Matthæi quinto. & capite tertio, de adult. & ſtupro. Quod & ſancti Epiſcopi & iuſtiſsimi Cæſares intellexerunt etiam de caſibus criminum, quę maiora ſunt & habentur, minúſque tolerabilia maritis omnibus quàm ſit omne adulterium: vt ſi homicida ſit, veneſica, inſidiatrix vitæ mariti deprehenſa, furax, blaſphema in Deum, & perpetua irritatrix mariti, ac omnino implacabilis. Quemadmodum & inter alias cauſſas à Cęſaribus Chriſtianiſsimis enumerantur, præter adulterij crimen, homicidium, veneficium, falſarij crimen, ſepulchrorum effractura, ſacrilegium, latrocinium, plagiarij crimen, & huiuſmodi quædam alia, quæ adulterio vel æquiparantur, vel multum excellunt in crimine. Verùm adulterij meminit Dominus exempli gratia, vt inde atrociora æſtimemus crimina. De quibus tamen Eccleſiæ iudicio ſtandum eſt magis, quàm proprio. Atque obiter notandum, primum diuortium factum fuiſſe, vt ſcribit Tertullianus in lib. de Monogamia, ſexcentis fere annis poſt vrbem conditam, à Sp. quodam Caruilio, viro nobili, quia liberi ex vxore non gignerentur, corporis vitio: quod & retulit Gellius, libr. 4. cap. 3. quanquam pro ſexcentis, quingentis habeat, corruptè.

DIVORTIA, Iſidor. libro 15. Etym. cap. vltim. ſunt flexus viarum, hoc eſt, viæ in diuerſa tendentes. Virgil. libr. 9. AEneid.

Obuiunt equites ſeſe ad diuortia nota. Id eſt, ad viarum flexus. & Liuius libr. 44. Eadem diuerticula dici cœpta ſunt. Hinc Diuortia aquarum apud Cicer. libr. 2. Epiſt. ad Cælium. Eſtque locus, vt ait Paulus, vnde aquæ duas in partes diuiſæ incipiunt defluere.

DIVES quis dicatur, ponit Bartolus in auth. præterea. C. vnde vir, & vxor. Diues non dicitur vxor propter dotem, l. Lucius. §. idem reſpondit. D. ad municip.

DIVIDERE ſententiam. Aſconius: Cum aliquis in dicenda ſentẽtia duas pluréſve res complectitur, ſi non omnes hæ res probantur, poſtulatur vt diuidat, id eſt de ſingulis rebus referatur ſeorſum, quò pars vna, ſi viſum fuerit, repudietur, altera recepta. Cicer. pro Milone: Diuiſa ſententia eſt, poſtulante neſcio quo (nihil enim neceſſe eſt me omnium flagitia proferre) ſic reliqua auctoritas Senatus empta interceſsione ſublata eſt.

DIVIDVVM eſt, quod diuidi poteſt in partes aliquo effectu iuris ſeparatas. Indiuiduum eſt, quod diuidi non poteſt in partes, quolibet iuris effectu ſeparatas. Hæc deſcriptio deducitur à cauſſa finali, ſeu ab effectu diuiſionis. Nam verbum Diuidere, in hac materia accipitur politicè & ciuiliter, vt negotiis hominum deſeruiat: ſcilicet, quoties occurrit quæſtio, vtrũ aliquid adquiri, vel retineri, vel alienari poſsit pro parte: an verò non niſi totius commercium admittat: ſiue quęratur de rebus corporalibus, ſiue de rebus incorporalibus, ſiue item de obligatione, vel actione, aut ſolutione diuidenda, vel non diuidenda. In his enim totum ius conſiſtit, & per conſequens totus effectus diuidui & indiuidui, l. fin. D. de leg. l. 1. D. de ſtat. hominum. iuncto titu. Inſtitut. de rebus corporalibus & incorporalibus: & vide l. ſtipulationes non diuiduntur. & l. 4. §. Cato. D. de verb. oblig. Diuiduum autem Romani legiſlatores ſignificare ſolent his aut ſimilibus verbis: Partium præſtationem recipere, l. 2. in princip. D. de verb. oblig. A ſingulis heredibus diuiſim conſequi: pro parte peti: admitti partis executionem, l. in executione. D. eo. titu. Pro parte adquiri: Pro parte retineri: Pro parte remitti, l. pro parte. D. de ſeruitutib. l. vnus ex ſociis. D. de ſeruitut. præd. ruſtico. A communione decedere, ſcilicet rerum particularium, vt in titulis D. & C. communi diuidundo. Familiam erciſcere, hoc eſt, hereditatem diuidere, ſeu rerum vniuerſitatem, vt in titulis D. & C. famil. erciſc. Ad ſignificandum verò indiuiduum has appellationes accommodant Iuriſconſulti: Partium præſtationem non recipere: Niſi totum detur ſtipulationi ſatis non fieri: In ſolidum teneri, l. 2. in princip. & §. 1. D. de verbo. oblig. Ab omnibus heredibus committi pœnam: In ſolidum peccari, vt in l. eadem. §. Cato. D. eo. tit. Diuiſim non præſtari: In ſolidum agi: Totum dari, d. l. in executione. Ex his atque id genus aliis appellationibus intelligi poteſt, quomodo in hac materia ſit accipiendum diuiduum & indiuiduum: nempe quod diuidi poteſt, vel diuidi nõ poteſt in partes iuris effectu ſeparatas.

DIVISIO eſt vel totius in partes, vel generis in ſpecies fiſsio, vt res cuius eſt quæſtio, facilius atque certius intelligatur. Diuiſionem, ait Accurſius §. 1. Inſtitut. de obligat. eſſe innumerabilis materiæ breuem compoſitionem.

Diuiſio ſingulorum ciuium qui accipi debeat, diſces ex l. ciuitatibus. 122. D. de leg. 1.

DIVI IVRISCOSS. adpellãtur Imperatores, qui poſt obitum in deos relati erant, ea *ἀποθεώσεως* ſolennitate, quam Herodianus lib. 7. deſcribit: poſt quam & templa eis conſtrui, ac ſacerdotes & ſodales creari, & ludi fieri, omnéſque diui honores decerni ſolebant, vt ex Tacito, Sueton. Spartiano, Capitolino videri poteſt. Papias verò ſcribit eò diuos vocari, quòd ſint quaſi cæleſtes: quam verbi notationem admittere, & pium, & Chriſtianum magis eſt. Nam qui iuſtitiam colunt, diui rectè adpellantur.

DIVI FRATRES ſæpius memorati à Iuriſcoſs. quàm huc referri debeat, dicuntur M. Antoninus Philoſophus & AElius Verus, primíque duo Auguſti appellati, & Faſtis conſularibus ſic inſcripti ſunt, auctore Spartiano in AElio Vero. & vide Antonium Auguſtinum libr. ſingula. de Excuſat. ſuper §. Præterea. Diuinos autem honores ſibi cum vendicarent Imperatores, eò factum eſt, vt diuinæ domus & conſtitutiones, Cæſarum domus & conſtitutiones appellentur, vt & alia multa.

DIVINVM ius, quòd ad DEI cultum pertinet. Hinc nuptias diuini iuris communicationẽ definit Modeſtinus,

ſtinus,l.1.D.de ritu nupt. quòd vir & vxor eorundem ſacrorum participes eſſent,l.4.C. de crimi. expil. hered. & Iuriſprudentia Diuinarum rerum ſcientia definitur,l.10. D. de iuſtit. & iure. Diuini Iuris etiam eſſe dicuntur res ſacræ & religioſæ,l.1.D.de rer. diuiſ. Sic Diuinas res interpretatur Vlpianus l.1.D. de interdict. Quæ definitio à Gothia interpolata eſt apud Gaium lib.Inſtit.2 titu.1.

DIVINATIO, iudicium eſt, quo duo pluréſve, qui ſe præponi in accuſando volunt,de accuſatione ſibi deferenda contendunt. Ex eo autem deductum nomen exiſtimat Hotomanus, quod cum in hoc iudicio iudices non de præterito, ſed de futuro ſtatuant, vter ſit rectius accuſaturus (quod totum opinabile eſt, coniecturáque nititur) diuinare dicantur, eorúmque iudicium,opinabilis diuinatio. Vlpian.l.15.D.de accuſ. Atque hoc in publicis iudiciis: nam in popularibus Prætor eligebat idoneiorem, vt loquitur Paulus in l. 2.D.de popul.act. Vide Fab. lib.1.cap.10.& lib.7.ca.4. Gellium lib.2.cap.4.

DIXI. Moris fuit,vt ait Aſconius, cum ſatis viſum eſſet fluxiſſe verborum,hæc ſibi neceſsitatem finiendæ orationis imponere,vt dicerent ad vltimum DIXI. quod etiam ab vtraque parte,oratione cóſumpta,vt in conſilium dimitterétur,præco ſoleret pronútiare,DIXERVNT. Sic legendum non prætor,ſed præco,ex Fabio Quintiliano lib.11.Inſtit. Orato.

DO, DICO, ADDICO. His tribus verbis vniuerſa iuriſdictio Prætoria continebatur, quod & Ouidius lib. 1.Faſtorum expreſsit,

Ille nefaſtus erit,per quem tria verba ſilentur.
Faſtus erit,per quem lege licebit agi.

Varro lib. 5. de lingua Lat. Dies faſti per quos Prætoribus omnia verba ſine piaculo licet fari: contrarij horum nefaſti: per quos dies nefas fari Prætorem, Do,dico, addico. itaque non poteſt agi. neceſſe eſt enim aliquo eorum vti verbo, cum lege quid peragitur. Dabat enim iudices, recuperatores, arbitros, iudicia, actiones,exceptiones, poſſeſsionem. Dicebat ius,multam, viam in vindiciarum litibus. Addicebat in ceſsionibus, bonis controuerſia, in vindiciis, vt recté ex Hygeno.M.Cice.& T.Varrone collegit Hotomanus.

Do,id eſt,datum pronuntio,c.fin.22.q.5.

DO, LEGO, in l.1.D.ad leg.Falc.& l.Stichum.D.de ſtatu lib.nihil aliud ſignificant,quàm lego.

DOCTORES legum Magiſtros appellari ſcribit A.Alciatus:& de Doctoribus pulchra, ſcitúque digna prodidit Ioan.Andreas in proœmio lib.6.Decretal.

DODRANS, duæ partes è tribus cum duodecima valet vncias nouem,vt Theophilus ſcribit §. hereditas.Inſtit de hered.inſtit. Varro lib.4.de Ling.Lat.Dodrans ab vncia dempto quadrante.

DOGAS, veteres gloſſæ exponunt δοχὰς: quod quidem dogarum nomen à Græcis raptum videtur, quibus δοχαὶ,vel δέξαι,ſunt quę capacitati alicui parata ſunt,& capacitates ipſæ vel menſurę:vt in Aureliano Vopiſci: Facta eſt ratio dogæ cuparum, nauium, & operum. Doga non vas, ſed capacitatem ſignificat. atque videtur eſſe vas, cui nomen ſimile lingua vernacula Butticulam habemus.

ΔΟΓΜΑ, in l.2.D.ad S C.Velleian. Decretum, & Senatuſconſultum ſignificat,pro quo Modeſtinus in l.ἐὰν δὲ.D.de excuſ. ψήφισμα dixit.

DOLABRVM,inſtrumentum per quod ignis vel flamma in tignis recepta,quaſi dolando abraditur, ne progrediatur,l.3. D. de offic. præfect. vigil. Hinc præfectus vigilum cum dolabris errare dicebatur ad diruendas & demoliendas domos, vt ruins aliquarum incendium reprimatur.

DOLARE, in l.ferri. D. de verb.ſignificat. verbum fabrorum lignariorum,cum ligna aſpera complanant.

DOLIVM,cuiuſuis materiæ vas, reíque cuiuſlibet capax,quod tandiu vaſis vinariis connumeratur, quandiu vinum habet,l.206.D.de verb.ſignific. idem l.26. D.de inſtit.vel inſtr.leg. Dolia fictilia, item plumbea, quibus terra adgeſta eſt, & in his viridiaria poſita, ædium eſſe Labeo & Trebatius putant. Et Proculus l.15.D.de trit.& vin.dolia in vaſis vinariis non eſſe, ex Trebatij ſententia fatetur. Vlpian.l.3.D.eod.In doliis non puto verum. vt vino legato, & dolia debeantur. maximè ſi depreſſa in cella vinaria fuerint, aut ea ſint, quæ per magnitudinem difficile mouentur.

DOLIARIVM non locus vbi dolia, ſed vas ipſum ampliſsimum & capaciſsimum apud Caium l.35.§.pen. D.de contrah.empt. Et

DOLIARE vinum,l.1.§.fin.D.de peric. & commo. rei vendi. quod adhuc in doliis eſt, & nouum eſt, ad diſcrimen vini diffuſi,vt ſcribit Turn.arg.l.15.D.de trit. vin.& ol. Patet autem ex l.3.§.1.& l. cui vinum.6. & l. vino.14.& d.l.15.& l.ſeq.eiuſ.tractatus, conſeruari vina ſolita in doliis,quæ poſtea diffunderentur, hoc eſt transfunderentur in amphoras, cados, vrnales. Vini Doliaris vendendi legem Cato in libro de Re ruſtica c.148. exponit. Vinum de dolio appellat Cic in Bruto: Nam igitur qui hoc ſentiat,ſi is potare velit, de dolio ſibi hauriendum putet? Appellat & vinú de cupa, vt in Piſone n: Panis & vinum à propola & de cupa. Notandum autem à Plauto vocari anum doliarem, id eſt ſuffarcinatam & præpinguem, tumidámque & obeſam,credo de ventre doliorum tumidiore.

DOLON,in l.53.§.1.D ad leg.Aquil.vt à Beroaldo,& G. Budæo emendatú eſt, flagellum ſignificat. Seruio interprete,intra cuius virgam lateat pugio aut ſecundum Varronem,ingens contus cum ferro breuiſsimo. Sic dictus ἀπὸ τοῦ δόλου, id eſt à fallendo: quòd decipiat ferro, cum ſpeciē habeat ligni. Vtitur etiam hac voce Vlpian. l.1.§.8.D. ſi quadr. nec enim legendum, dolore, vt antehac, ſed dolone. Sueton. in Claudio cap. 13. Reperti & equeſtris ordinis duo in publico, cum dolone, ac venatorio cultro. Heſychius, Δόλωνες, ait, ξιφίδια ἐν ξύλοις ἀποκεκρυμμένα.

DOLVM malum ex XII. Tabul.deſcendiſſe AElius in Eunuch.admonuit. Gallus Aquillius apud M.Ciceronem 3.Offic.dolum ſic definiebat: Cùm aliud agitur, aliud ſimulatur. quam Galli definitionem Sulpitius probat, vt apparet ex l.1.D. de dolo ma. & l.7.§. ſed ſi fraudandi.D. de pact. & Paul.libr.1. Sententiar. Hæc tamen à Labeone reprehenditur, vt referunt Tribonianus,& collegæ l.1.D.de dolo. Sed hanc Triboniani,non Labeonis reprehenſionem eſſe, quidam in d. l.1.obſeruarunt. Quod verum eſt. Nam Aquilij definitio Pauli temporibus obtinebat,vt patet ex titu.8.libro 1.Senten. Sed quia Triboniani definitio inter doctores obtinet, ipſum audiamus: Dolus malus, eſt omnis calliditas, fallacia, machinatio, ad circumueniendum,fallendum,decipiendum alterum adhibita, l.1.§.dolum malum.D. de dol.mal. Quam definitionem excutiamus. Pro genere ponitur Calliditas, ſicut & fallacia, & machinatio. Et aliquando ipſa res in ſe dolum habet, l.ſi quis cùm aliter. D. de verbo. oblig. Seruij definitio ob hoc duntaxat Triboniano non ſatisfecit, quia ſimulationem poſuit loco generis, cùm aliud ſimulatur,& aliud agitur: quæ porrò ſpecies eſt doli mali,non genus. Siquidem poteſt & ſine qualis ſimulatione id agi,vt quis circumueniatur, d.l.1.§.dolum malum. Ergò rectius per calliditatē, & fallaciam definiri putauit, l.iuriſgentium. §. dolo malo. D. de pact. Sequitur in definitione, Ad decipiendum alterum. Atque hæc eſt differentia doli mali propriiſsima,per quam diſtat à culpa. Quoties enim ad hoc deſtinatur calliditas, vt alter deceptus lædatur contra ius, toties eſt dolus malus verè admiſſus. Ideóque

ſcribit Vlpianus in l. 1. in princip. D. de dolo malo: Qui aliis obſuerint calliditate quadam. Imponitur autem alteri occultè, hoc eſt, ita vt non intelligat malitiam lædentis, & ne quidem aliquãtò poſt acceptum damnum, duobus modis. Aliàs enim verborum adulationibus expeditur dolus, & tunc appellatur fallacia, Varroni à fando: aliàs verò factorũ technia, quam machinationem vocãt. Vtrunque procedit ex recondita corrupti animi malitia, aduerſus ſimpliciores nihilque mali ſuſpicantes, lucri turpis gratia. Quocirca Vlpianus, Ne vel illis, ait, malitia ſua ſit lucroſa, vel iſtis ſimplicitas damnoſa. Experimur enim quotidie, hominem homini lupum eſſe. Quò igitur occultior eſt calliditas lædendi, hoc pernicioſior eſt dolus, nempe quòd nullum eſt execrabilius malum, quàm quod ſub aſpectu latet. Id enim cùm prouideri non poſsit, facilem habet nocendi ſucceſſum. Et hinc apparet primùm, quàm eleganter Lab. dixerit, Fallacia, machinatio: deinde quàm inutilis ſit Interpretis diſtinctio inter dolum verum, & dolum præſumptum. Nam omnis calliditas, ad lædendum alterum contra ius adhibita, eſt verè dolus malus. Et omnis dolus malus eſt præſumptus, quia non niſi præſumptione & indiciis probari poteſt, d. l. 1. §. dolum malum l. dolum. C. de dolo malo. Quamobrẽ Iuriſconſulti promiſcuè vti ſolent his verbis, Dolo facere videtur, & Dolus eſt, l. ſi procuratorem. D. mandati. Dolo autem, inquit Vlpianus, facere videtur. Et l. dolus eſt. ibidem, Dolus eſt, ait, ſi quis nolit perſequi, quod perſequi poteſt. Simili leuitate diſputant, vtrum dolus ſit crimen: cùm vtique non poſsint inficiari, dolum eſſe fontem omnium planè criminum: imò ſine quo crimen cenſeri non ſoleat, l. 1. C. ad l. Corne. de ſicar. Ideóque Iuriſconſ. dolum malum appellant crimen, l. 1. D. de fids iuſ. tut. l. item exigit. D. de dol. mal. l. 1. §. planè ſi ex dolo. D. de tute. & rationibus diſtrah. l. omne crimen. in princ. D. de re milita.

Dolus malus, fallacia, & fraus coniungi ſolent, l. 45. & l. 51. D. pro ſocio. l. 48. D. de diuerſ. regu. iur. Et Dolus callidum conſilium dicitur, l. 7. §. prætor ait. D. de Publiciana: & machinatio l. 36. D. de verb. oblig.

Dolus alius bonus: alius malus. Dolum bonum veteres pro ſolertia dicebant, maximè ſi aduerſus hoſtem, latronémve quis machinaretur, l. 1. §. nõ fuit. D. de dolo. Auguſtin. Epiſtola 29. Sic Baſilius in Prouerbia, quandam ait eſſe καλὴν καὶ ἐπαινετὴν πανουργίαν. Hinc Lucretius poeta teſtatur dolum bonum eſſe quo à medentibus falluntur ægri, non autem decipiuntur. Vnde & Feſtus: Doli, inquit, vocabulo nunc tantum in malis vtimur: apud antiquos autem in bonis vtebantur: hinc etiã dicimus, Sine dolo malo: nimirum quia ſolebat dici & bonus.

DOLVS MALVS ABERIT, ABFVERIT, verba generaliter comprehendunt omnem dolum, quicũque in rem aliquam admiſſus eſt: ita Vlpianus l. hæc verba. 69. D. de verborum ſignifi.

DOLI CLAVSVLA, pars ſtipulationis qua dolum abeſſe comprehẽdimus, l. 22. 53. 119. 121. D. de verb. oblig. Appellatur & illa quæ actioni de peculio adiicitur, l. 6. D. de peculio.

Dolus & fraus an differant, fruſtra quæritur, cùm extent apertæ ſanctiones, l. hæc verba cui rei. D. de verb. ſig. l. fraudis interpretatio. D. de re. iuris. Quidquid enim non eſt ex bona fide, id neceſſariò venit ex mala fide. Mala autem fides eſt dolus & fraus, l. ſi dolo. C. de reſcin. venditio. Sunt tamen qui hoc modo diſtinguãt, Dolum fieri, alterũm circumueniendi cauſſa: Fraudem propriè dici, etiam ſi decipiendi conſilium non adfuerit; ſed is qui deceptus eſt, à ſeipſo, vel ex euentu fraudatus ſit. Dolum item in faciendo, fraudem in verbis dicunt, à φράζειν, quod eſt loqui. Alci. de verb. ſig. Dolum etiam clàm, fraudem palàm committi volunt, §. dolo. l. iuriſgentium. D. de pactis.

Doli mali ſpecies ſunt, Calumnia, Præuaricatio, Tergiuerſatio, Cauillatio. Calumniari, eſt falſa crimina intendere: Præuaricari, vera abſcondere: Tergiuerſari, in vniuerſum ab accuſatione deſiſtere, l. 1. in prin. Et §. 1. D. ad S. C. Turpillian. l. 1. D. de præuaricato. l. ſi caluitur. in prin. D. de verbor. ſignifi. Cauillari, eſt falſa diſputationibus imponere. Iulianus, Ea, inquit, eſt natura cauillationis, quam Græci σωρείτην appellant, vt ab euidenter veris, per breuiſsimas mutationes, diſputatio ad ea quæ euidenter falſa ſunt, perducatur, l. ea eſt natura. D. de regul. iur. Exemplum eſt in l. qui quadringenta. in princ. D. ad l. Falcid.

Dolus malus ſæpe procedit ad aliquod maleficium nominatum, veluti, furtum, homicidium, periurium, falſum. Aliquando producit factum criminoſum, quod tamen ſpeciali nomine non eſt ſignificatum: & ideò dicitur, Stellionatus. Vt extant titul. de criminibus nominatis. & probatur l. 3. D. Stelliona. Plerunque verò dolus affert læſionem, nullo tamen facto, quod criminaliter accuſari poſsit, ſicut in commerciis hominum, aliúſque modis fieri ſolet. Et tunc retinet doli appellationem, vt in tit. D. de dol. mal. &, de dol. mal. & met. exceptione.

Doli mali effectus ſunt: I. Omnis dolus malus legitimis probatus indiciis, eſt famoſus, vel ſaltem quaſi infamiam apud bonos viros irrogat, l. 1. D. de his qui notan. infam. De dolo, ait Iulianus, & fraude ſuo nomine damnatus, pactúſve erit, l. penul. C. de interdict. matri. inter pupill. & tutor. Et ſic accipienda eſt lex 2. D. de cri. ſtelliona. II. Contractus bonæ fidei per dolum præcedentem, ipſo iure vitiatur, l. & eleganter. in prin. D. de dolo mal. l. bona fides. D. depoſit. Stricti verò iuris, per exceptionem reſcinditur, l. pen. C. de inutilibus. III. Dolus malus facit ceſſare quodcunque priuilegium, l. 2. §. verba itaque. D. ad S. C. Velleian. Fraus enim nemini debet patrocinari, imò puniendа eſt, l. verum eſt. §. tempus autem. D. pro ſocio. l. tranſactione. C. de tranſact. IIII. Nullum mali genus eſt, quod maiorem humanæ ſocietati peſtem inferat, quàm dolus malus. Cicero lib. Offic. 1. Semper autem, inquit, in fide, quid ſenſeris, non quid dixeris, cogitandum. Et paulò pòſt: Cùm autem duobus modis, id eſt, aut vi, aut fraude fiat iniuria: fraus quaſi vulpeculæ, vis leonis videtur. Vtrunque alieniſsimum ab homine, ſed fraus odio digna maiore. Totius iniuſtitiæ nulla capitalior eſt, quàm eorum, qui tum, cùm maximè fallunt, id agunt, vt viri boni eſſe videantur.

Dolus præteritus, dolus ante litem conteſtatam admiſſus, l. nec vllam. §. is autem qui. l. ſed etſi lege. §. etiamſi ante. D. de petitio. heredita. Dolus compenſatur dolo, l. ex hoc edicto. D. de eo per quem fact. Hoc verum eſſe intellige, cùm in delicto neutra pars excedit. Sed tum verior eſt illa, Qui delinquit prior, malus delictum admittit.

DOLI CAPACES, Pontificio iure cenſẽtur ſeptenni maiores: noſtro iure, maſculi decem annos, ac ſex menſes nati: fœminæ, quibus ad nouem ætatis annos ſemeſtre acceſsit, l. impuberem. D. de furt. l. 1. & ibi per gloſ. fin. C. de donat. l. pupillum. D. de nouat. cum ſimil.

DOMVS vnicuique æſtimari debet, vbi ſedes, & tabulas habet, rerúmque ſuarum conſtitutionẽ fecit, l. 203. D. de verb. ſignifi. In domo autem aliàs domicilium habemus, aliàs habitationem ſine domicilio. Rurſus ſimplex habitatio, aliquando eſt momentanea, nonnunquam cum tractu tẽporis, vt ſtudiorũ cauſſa, l. lex Cornelia. §. domũ. D. de iniur. ſic etiã ſumitur domus nomen, ſcilicet pro quouis loco in quo quis habitat ſiue proprio, ſiue alieno, vt & l. 8. in fin. l. 22. D. adult. l. 1. §.

l.1.ſ.domum. D. de aleæ inſu. Domus quandoque familia eſt, & agnatio, vt apud Paulum, tota domus pro gente vna tota, l.vlti.de offic Præſid. per μετωνυμίαν, tanquam continens pro contento ponitur, vt accipiatur pro his qui vnà habitant. Alc.de verbo. ſign. l.195.l.17.D.de teſtib. Veruntamen Domú non dici quæ adhuc contecta non ſit, plerique ſenſerunt, l.1.ſ. deinde.de don. vt ſuprà dictum eſt. Negat Cicero in Oratio.Pro domo ſua.quicquam ſanctius, quicquam omni religione munitius, quàm ſit domus vniuſcuiuſque ciuium, & quæ ſequuntur. Paulum in l.ſed & ſi ſ.de in ius voc. arbitror ad húc Ciceronia locum reſpexiſſe, vbi, Tamen, inquit.de domo ſua nemo extrahi debet: quia, vt Gaius eo.titu.dixit, in l plerique. domus tutiſſimum cuique refugium atque receptaculum ſit. Proinde qui domum alienam ingreditur inuito habitatore, vim inferre videtur.

Domo inſtructa, ſupellectilem legatam, non etiam vina accipimus, quia domus vinis inſtructa intelligi non poteſt: auctor Pomp.l.ſi ita teſtaméto.de fund.inſtr.

Domo legata, quid contineatur, pete ex l.91.ſ.pen.& fin. D.de leg.3.

DOMESTICI in rubri.& l.1.& 2.C.de domeſti.& protecto.lib.10.dicebantur, vt vult Suidas, οἱ τῶν Ῥωμαίων οἰκειακοὶ στρατιῶται, qui domi, non in acie, protegendi lateris ſacri ſolicitudinem patiuntur: & quod ait l.8. C.Th.de domeſt.familiarius militant, & ſunt domeſtici procuratores. Sed fuere tamen ex iis alij pedites, alij equites, l.vltim.C.de domeſt.& procur. De iis ſic Caſsiodorus in formulis; Inter protectores & domeſticos ſacram purpuram adoraturus accedat. quod & conſtituitur l.1.C.eod. tum vt in ſalutandis etiam & oſculádis vicariis præſ.prætorio, ac multo magis præſidibus admittantur. At qui in acie protegere latus Principis ſolebant, Protectores dicebantur, de quibus ſuo loco.

Domeſticorum tum equitum, tum peditum ſchola erat, cui Comites præerant viri illuſtres, à quibus domeſtici regebantur, Marcellino libr.21.& 26. Trebellius Pollio in Numeriano.

Domeſticus ſcholarum, Nicepho.libr.7. hiſtor.Eccleſ. cap.18. Zonar. Tomo 3. Annal.

Δομέστικος μέγας, in aula Conſtantinopolitana, vt docet Giliel. Tyrienſis pontifex libr.2. belli ſacri, cap.5. de Alexio loquens. Hic à Domino Nicephoro qui tunc in ſceptris agena principabatur, plurimú honoratus, & Megadomeſtici dignitate (quem nos maiorem Seneſchallum appellare conſueuimus) fungitur officio.

DOMESTICA furta vocantur, quæ ſerui dominis, vel liberti patronis, vel mercenarij his apud quos degút, ſubripiunt, l.reſpiciendum.D.de pœnis.

Domeſticus teſtis, vbi quis ipſe ſeſe laudat, quaſi domi teſtem habeat, non aliunde adductum. Huic auté teſtium generi quàm minima fides haberi ſolet, ac legibus ceu ſuſpecti reiiciuntur. De teſt. Paulus ait, teſtes, quos accuſator de domo produxerit, interrogari non placuit. Impp.l.2.eo.titu. Etiam, inquiunt, iure ciuili domeſtici teſtimonij fides improbatur. Eraſ.in Chiliadibus indicat Cicer. alibi domeſticos teſtes appellaſſe, propinqua cognatione iunctos parentes, liberos, fratres, patruos, ſoceros, generos, &c.l.2.C.de teſtibus, & l.4.D.eo.

Domeſticum funus, familiare, l.2.D.de in ius voc. l.4. D.ſi quis caut.

DOMICILIVM, eſt domus poſſeſsio in ea ciuitate, in qua ciuis cenſetur, & ſæpius commoratur, D.ad municip. per tot. Atque Domicilium ibi quis habere intelligitur, vbi larem, rerúmque ac fortunarum ſummam quis cóſtituit, vnde rurſus non ſit diſceſſurus, ſi nihil auocet, & vnde dum profectus eſt, peregrinari videtur, l.7.C.de incol.libr.10. Sic interpretabimur in l.19.ſ.1.& l.50. ad fin. D. de iudic. Planè ſola domus poſſeſsio, quæ in aliena ciuitate comparatur, domicilium nó facit, l.17.ſ.ſola.D.ad municipalem. Sed nec domicilium quis ibi habere intelligitur, vbi ſtudiorum cauſſa habitat, niſi, decem annis tráſactis, eo loco ſibi ſedes conſtituerit.l.5.ſ.domum.D.de iniuriis l.2. C.de incol.lib.10. Ergo Aifenus l.203.D.de verb. ſig. ſcribit, Domum eam vnicuique noſtrum debere exiſtimari, vbi quiſque ſedes & tabulas haberet, ſuarúmque rerum conſtitutionem feciſſet. Item Cicer. pro Archia: At domicilium Romæ non habuit, is qui tot annis ante ciuitatem datam ſedem omnium rerum ac fortunarum ſuarú Romæ collocauit. Iſque Incola dicitur, à Græcis, πάροικος.

Domicilium ibi videtur miles habere, vbi meret, ſi nihil in patria poſsideat, l.23. in fin.D.ad munic.

Domicilium in vrbe retinent Senatores, etiam ſi vbiuis que morandi poteſtatem impetrauerint, l.22. ſ. ſenatores. D.ad municip.

Domicilium amiſsi mariti ſequitur vidua, quæ ſe aliis nuptiis non iunxit, d.l.22.

Domicilium & in domo propria, & conducta habere poſſumus, l.5.ſ.domum. D.de iniur.

Domicilium ferre, d.l.22.ſ. municipes, eſt conſtituere, & transferre. At non nuda conteſtatione, ſed re, & facto transfertur, l.20.D.ad municip.

DOMINATIO in l.fin.C.de cenſitoribus & peræquat. lib.11. pro dominio. Verum ne ſub ſpecie litis dominationes ſemel conſtitutæ turbentur, ſex menſium ſpatium cenſemus debere ſeruari, intra quod is, qui putat ſibi rem probabili ratione competere, debitas exerceat actiones. Sic l.78.in fi.D.de acq.hered. Item apud Feſtum: Regalia exta appellantur, quæ potentibus inſperatum honorem pollicentur: priuatis & humilibus hereditates: filio familiæ dominationem. De eo enim hoc vult intelligi qui ius patriæ poteſtatis exiit, ſuíque dominij & iuris efficitur. Sumitur & pro patris poteſtate l.64.D.de cond.indeb.

DOMINIVM, eſt ius de re corporali perfectè diſponendi, aut vindicandi pro arbitrio, niſi lex, vel conuentio prohibeat, Apello auctore. Ab effectu. Nam duo ſunt effectus dominij: videlicet. diſponere, ac vendicare, l. in rem actio. D.de rei vendicat.l.ſi quis vi.ſ. differentia.D.de acquir. poſ. Vide Alciatum l.traditionibus. C.de pact. Atque hoc vnum eſt quo differt vſusfructus à ſolido dominio: tametſi Cicero ludens ad Curium ſcribat, id cuiuſque eſſe proprium, quo quiſque vtitur ac fruitur. Vſus enim in vſufructu eſt, non abuſus. At vero vſusfructus pars eſt dominij, vt ait Paulus l.3.D.de vſufr.

Dominium diuiditur in directum, & vtile, l.1. in fin. ſi ager vectig. vel emphyteu. pet. item in proprietatem, & vſumfructum, l.4.de vſufruct.l. qui vſumfructum. de verb. oblig. Sed & alias in iure inueniri dominij ſpecies, indicat Alciatus in Parergis. Quoddam enim dominium eſt ἐπ' ἐλπίδι, id eſt, in ſpe, vt cùm in l. in ſuis.de lib.& poſthu. filiusfamilias rerum paternarum dominus vocatur: vnde & ſui heredes dicuntur, tanquam ſibiipſis ſuccedant: erant enim viuente quoque patre quodam modo domini. Aliud eſt dominium, quod κατὰ πρόληψιν, id eſt, per anticipationem dicere poſſumus: vt cùm mulier rei ſuæ in dotem traditæ domina dicitur, l.in rebus.C.de iur. dot. Aliud eſt dominium, quod vidua habet, quam maritus relictis liberis decedens, in teſtamento iuſsit eſſe dominam vſufructuariã adminiſtraticẽ (dominium enim illud εἰκονικὸν, id eſt imaginariú eſt) eam ſolùm in domo præeminentiam conſecuta, quam, viuente marito, habebat: ideóque ad alimenta tantùm contrahitur: eſt igitur & hoc dominiú ἐγχειματισμῶν. Aliud eſt, quod ſummum, ſeu maius dominiú vocant: quædã ſcilicet

maieſtas,cuius obſeruationē fœderati ſupremo Principi,vel reipub.debent,l.non dubito.de capt.& poſtlim.reu. Effectus autem maioris dominij, qui non pauci referuntur,ab interpretibus petendi ſunt.

Dominium item diuiditur in naturale, quod iure gentium acquiritur,& in id quod iure ciuili. Prius autem ſine poſſeſsione adquiri non poteſt, poſterius poteſt maximè,l.à Titio.in fi.de ſurt.l.cùm heredes.in princip.de acqui. poſ. l. facta.ad S C. Trebel. l. 1. de bon. poſ.§.1.Inſtit.de acquiſ.per adrog.& tit. proximè ſeq. cum ſimil. Ac dominium quidem naturale, acquiritur occupatione, inuentione, alluuione, traditione, &c.Iure ciuili autem, vſucapione, præſcriptione, legato,aditione hereditatis,arrogatione, in iure ceſsione, & nonnullis aliis modis quos recenſet Vlpian.in Epit.tit.19.eóſque explicat.

Dominium, proprietas, & vſusfructus, quæ duo ſunt partes dominij,& non minus perfectiones quàm dominium ipſum, non ſunt ex pluribus cauſsis, l.3. §. ex pluribus.de acquir.poſ.l.non vt ex pluribus. de regul. iuris.§.ſic itaque diſcretis.Inſtit. de actionibus.Quaſi dominium,Ius in re,& Obligatio, ſæpenumero ſunt ex pluribus cauſsis, l.& an eadem.§. penult.de excep. rei iud.d.l.non vt ex pluribus. cùm ſint quædam imperfectiones.

Dominium, Quaſi dominium, & Ius in re ſpecificum, adfinia ſunt inter ſe,& ſpecies diſtinctæ ipſius iuris in re generici. Directum verò & vtile,ſpecies ipſius dominij. Porrò dominij duo eſſe officia Bartol.in l.1.de acqui.poſ.explicando poſſeſsionis definitionem, tradit: Vnum diſponendi, alterum vendicandi, per l.in rem actio. de rei vendi.l. ſi quis vi. §. differentia. item d.tit.de acqui.poſſeſsio.

Dominium non modo corporalium, ſed & incorporalium rerum eſt:nam & vſusfructus dominium eſt,l.3. D.ſi vſufru.pet.& generaliter ſeruitutum, l.ſemper.15. §.hoc interdicto.D.quod vi aut clàm.

Dominij ius impetrare dicuntur creditores, qui à principe impetrant, vt pignora quorum nullus emptor repertus eſt, ſibi addicta, dominij iure poſsidere liceat, l.1.C. de iur. domi.impet.l.63.§.fin. D. de acqui. rer. domi.l.5.§.ſi fundus.D.de reb.cor.

DOMINVS dicitur quaſi qui domi præeſt,& domi imperat. Et dicitur is propriè qui domui præeſt, & qui domus imperium habet,cuique omnis familia paret. Terent.in Eunucho. Apparet ſeruum hunc domini eſſe pauperis. At Dominorum loco ſunt qui vectigalem fundum in perpetuum conducunt, l.5. in fin. D. arb.ſur.cæſ. nam re vera ſunt conductores. Dominæ locum obtinet hereditas nõ adita,l.13.§.penult. D. ad leg.Aquil. Dominus retrò intelligitur legatarius, agnito legato,d.l.13.§.fin. Dominus fit is,cui traditur,ex cauſſa emptionis, donationis, dotis, mutui,legati,hereditatis,ſolutionis,tranſactionis, ſententiæ, vel ſimilibus,l.traditionibus.C.de pactis.l.nũquàm nuda.de acquir. rerum domin. Domini autem adpellatio, à domo deducitur. οἰκεῖον propriũ Græci vocant, & à domo deriuant. Vigl.in.tit.Inſtit. de hered.qual. & differ.ad eóſque extẽditur, qui rei alicuius proprietatem habent,etiamſi vſusfructus alienus ſit. Vlpian. Domini abuſiuè dicuntur filiifamilias, & ceteri liberi,qui in poteſtate ſunt, & vſufructuarij. Dominorum vice ſunt tutores vel curatores, l.56. §. qui tutelam.8. D. de furt. Domini loco habetur poſſeſſor hereditatis, qui ſatiſdedit, l. 15. §. fina. D. de quæſtio. Domin⁹ litis,l.1.C.de ſent.& interloc.om.iud. Pro Domino eſt procurator in rem ſuam, l.13. D. de pact. & quilibet alius procurator poſt litem conteſtatam,l. 4.§.fi.D.de appellat.& defenſor qui ſatiſdedit,l.76.D. de procurat.vtrobique dominum litis intelligimus.

Domini nomine ſolebant veteres aliquẽ honoris gratia ſalutare, vt in l.Neſennius. in princ. D.ad leg.Falcid. Hinc vir & vxor teſtandi cõiugij cauſſa ſeſe inuicem appellabant,Dominum & Dominam.Iuſt.Nouel.74. *καὶ παρέχειν μάρτυρας ἀξιοπίστους τῶν ἀδελφῶν, καὶ ὅτι κυρίαν ἐκάλει τὴν συνοικοῦσαν ὁ ἀνὴρ, κἀκείνη τοῦτον ὁμοίως ἀνόμαζε.* Hinc illud teſtatoris in l.vxori.41.D. de leg.3. Vxoris fidei commiſit hęc verba: Peto abs te domina vxor, ne ex fundo Titiano partem vendices. Item in l.Titia.19. §.qui marco.D.de annuis legat. Domina ſanctiſsima, ſcio te de amicis tuis curaturam. Item in l. vlti. D. de aur.& arg.leg. Vxori ſuæ teſtamento ita legatum eſt: Semproniæ dominæ meæ hoc amplius argẽtum balneare. Martialis:

De palatinis dominæ quod ſerica prelis:id eſt auguſtæ.

DOMINVS paſsim in Feudiſticis libris appellatur is, qui feudum in re ſua alteri fruendum conſtituit: idcirco,vt vulgo creditur, quis rei in feudum datæ dominium & proprietatem retinuit: ſolum vſumfructum feudi nomine conceſsit.lib.feud.2.tit.8.§.3.Ergo dominus eodem modo dicetur, quo & Signor, ſiue Senior appellatur:quaſi vaſallus patronum ſuum honoris cauſſa dominum appellaret: vt in formula iuriſiurandi,lib.feud.2.tit.5. Ergo iuro,quòd ero fidelis ei, vt vaſallus domino. Sic Domina patroni vxor appellatur,lib.2.tit.24.§.3. Ex eodem genere illud eſt,quod vulgo in ſcholis dictitant, directum feudi dominium manere penes patronũ:vtile verò in vaſallum tranſire.

DOMINICVM, patrimonium domini: hinc Dominicum Eccleſiæ,lib.feud.2.tit.35.§.1.Epiſcopi & clerici, ea quæ in dominico habent, olim dederunt, & hodie dant. Sic in Append. Aymoinij libr. 5. cap.25. Cum omnibus villis in eo conſiſtentibus tam dominicatis, quàm etiam vaſallorum. Hinc

DOMINICALIA, pro Regalibus feudis, vt apud Radeuic.libr.2.cap.30. In capitulis pacificationis oblatis ab Adriano Papa Imperatori Friderico. De dominicalibus Apoſtolici fodrum non eſſe colligẽdum, niſi tempore ſuſcipiendæ coronæ.

DOMINICÆ res appellantur, res Cæſarum, titu.C. ne dominic.rei vel templ. Et

Dominici coloni,l.7.C. vbi cauſ.fiſc. nam Imperatores Domini adpellantur,l.3.D.de iis quæ in teſta. delen.l. pen.D.de leg. Rhod. hoc nomen primus ſibi vindicaſſe dicitur Caligula,vt eſt Sext.Aurelio traditum.

DONEC aduerbij varia eſt acceptio: quandoque conditionis nota eſt, l.ſi oleum.21. de dol. mal.c.cauſſam matrimonij.de probat.Eſt & limitationis,l ſiue.§.tandiu.D.de condict furti. De hac dictione vide Bartol. l.4.D.de ſeruit.tit.general.

DONVM generale nomen eſt à donando, l. inter donum.D.de ver.ſig. quo ſignificatur id quod nulla neceſsitate, iure, officio, ſed ſponte præſtatur,l.munus. 214.D. de verb.ſign.Atq; hoc differt à munere: munus enim eius eſt ſpecies: tum donum maiorum eſt rerũ, vt ſunt regna, regiones, oppida & prædia: munus minorũ. quin & abſentes res donari rectè dicuntur: munera autem mitti,& præſentia offerri,l.18.D. de verb. ſign. Vide Hotom.in Comment verb.iuris.

DONARIA, id eſt,dona,l.ſancimus.C.de ſac.ſanc. eccleſ.& pro donatiuis accipiũtur, in l.qui excubias.D. de re milit.Græcis dicuntur *ἀναθήματα*. Seruius tamen Honoratus:Donaria,inquit,propriè loca ſunt, in quibus dona reponuntur deorum. Et alibi: Donariũ vbi ponuntur oblata. Item Cornelius Fronto: Donum quod diis datur:inde vbi dona ponuntur, Donarium appellatur.

DONARI videtur, ait Papinianus,quod,nullo iure cogente,conceditur,l.29.D.de donat.

Donare ad proceſſus, id eſt, vt eo donatarius vtatur in pompa, vel cùm in Principis eſt comitatu: id enim ſignificat proceſſus,in l.nã & Imperator.D.de donat. inter

inter vir. & vx. teſte Alc. lib. 3. de verb. ſig. vnde & alibi dicitur l. 1. C. de ſenten. paſſ. cùm proceſsiſſet, Imperator ſalutatus eſt. Propriè nanque dicitur procedere, qui pompa quadam procedit in publicum: veluti ſi ſponſus procedat aut ſponſa, quod Virgilius dicit, Tandem progreditur.

DONATIO, dicta eſt à Dono, quaſi dono datum. rapta à Græco: nam hi dicunt δῶρον, καὶ δωρεῖσθαι, l. 35. §. 1. D. de dona. cau. mor. vbi tamen καὶ vacare vult Hotom. Senſus enim eſt Donationem non dationem eſſe. Ex quo Vitruuius lib. 2. cap. 3. & Plinius lib. 35. ca. 43. Palmam δῶρον appellari ſcribunt, quòd munerum datio, quæ fit per manus, ita appelletur. Donationis porrò verbum ſimpliciter loquendo omnem donationem comprehendit, ſiue mortis cauſſa, ſiue non mortis cauſſa factam, l. 67. D. de verb. ſignifi. neque creditor donare dicitur, qui mutuo dat: vel debitor, qui ſoluto: vel ſocer, qui doti: ſed quoties aliquid dono datũ eſt, tum hoc nomen vſurpatur. Videnturq; Latini veterem hanc locutionẽ, Dono aliquẽ dare, vel donare, à Græcis ſumpſiſſe, qui τὸ δῶρον δωρεῖσθαι dicunt, cũ ſolius liberalitatis & munificentiæ cauſſa, rem alicui traditam ſignificant. Atque Donatio propriè appellatur cùm quis ea mente liberalitatis gratia quid dat, vt ſtatim accipientis fiat, neque vllo caſu ad ſe reuerti velit, l. 1. D. de dona. eáque abſoluta & vera donatio dicitur, l. 35. §. 1. & l. 42. in fi. D. de mort. cau. donat.

Donatio CAVSSA MORTIS, cùm quis habere ſe mauult, quàm eum, cui donat, magíſque eum, cui donat, quàm heredem ſuum: fitque propter manifeſtum aliquod mortis periculum l. 1. D. de donat. mor. cauſ. Cuius tres ſpecies recẽſentur, l. 23. & ſeq. D. eo.

Donatio INTER VIVOS proprio nomine dicitur, quę neque mortis, neque nuptiarum, ſed à viuente in viuentem ſolius liberalitatis cauſſa fit, l. 1. D. de dona. ti. general. l. Senatus. D. de mort. cauſ. donat. ſoláque voluntatis teſtatione ſic perficitur, vt traditionis neceſsitatem adferat, publicis literis cõſignari, niſi quingentos aureos ſuperet, non debeat: ab ingrato tamen repeti certis de cauſsis poſsit, d. l. eo. l. 35. & pen. C. eod. l. vlt. C. de reuoc. donat.

Donatio HONORIS CAVSSA, eſt quam vxor marito ad honorem ac dignitatem aliquam conſequendam facit. Caius l. 42. D. de donat. int. vir. Nuper ex indulgentia principis Antonini recepta eſt alia cauſſa donationis, quã dicimus honoris cauſſa: vt ecce ſi vxor viro Laticlauij petendi gratia donet, vel vt equeſtris ordinis fiat, vel ludorum gratia.

Donationes INOFFICIOSÆ cenſentur, cùm parentes bona ſua ſic exhauriũt donationibus, dum viuunt, aliàs ſtultitia, aliàs malignitate, vt nihil ſit inde ad liberos peruenturum, paſsim in tit. de inoffi. donat. C.

Donatio ONEROSA dicitur, cùm donãs reuocat donationem propter ingratitudinem, Zaſi. §. item ſi quis. Inſtit. de actio.

Donatio PROPTER NVPTIAS eſt, quam facit ſponſus, vel aliquis nomine eius, ſponſæ, vel alteri nomine ſponſæ. Hęc vno verbo Græcis dicitur ἀντίφερνα, quaſi contrà vel mutua donatio. Vulgò hanc donationem propter nuptias, dotem viri nuncupamus, cùm æqualis ſit in iure doti mulieris. Donatio propter nuptias autem olim dicebatur propterea, quòd eo duntaxat tempore ſponſus exercebat liberalitatem in ſponſam: idque dupliciter: aliàs ſimplici, perpetua, & irreuocabili munificẽtia, non adiecta nuptiarum conditione: aliàs ea mente, vt non ſecutis nuptiis, res donata redderetur, l. 1. D. de donatio. Sed ab eo iure primùm diſceſsit Conſtantinus: vt omnes huiuſmodi donationes haberent in ſe conditionem, vt non ſequente matrimonio, reſtituerentur ſemper à viuo nolente contrahere: Mortuo autem eo, reſpiciendum eſſet, oſculóne, an ſine oſculo contigiſſet liberalitas, l. cùm veterum. & l. ſeq. C. de donationibus ante nupt. Deinde Iuſtinianus cõſtituit, vt non ſolùm ante, ſed & poſt nuptias fieret donatio matrimonij gratia: ideóq; propter nuptias eam appellauit, nomine rebus conſequente, §. eſt & aliud. Inſtit. de donat. in. l. cùm multæ. in princ. C. de don. ante nupt. Sic & dos eſt donatio ob cauſſam nuptiarum, l. 1. D. de donat. Quinimò Donatio propter nuptias accipitur pro liberalitate, quam vir confert ad onera matrimonij, ante vel poſt nuptias, §. eſt & aliud. Inſtit. de donat. Hanc Iuſtinianus vult eſſe ſpecialem contractum, ab aliis donationibus ſeparatum. Nouell. vt ſponſal. larg. in princ. Atque etiam Donatio propter nuptias appellatur vulgò id, quod, ſoluto matrimonio, apud coniugem manet ſuperſtitem ad vitam eius. Sic enim mariti futuri donare ſolent vxoribus, vel ex pacto concedere bona, quæ habeant dum viuunt, aut certam pro eis pecuniam, vt poſt mortem earũ redeant ad heredes donantis: idq; inter nobiles eſt frequẽtiſsimum. Vxores quoque viciſsim ita ſolent ante matrimonium, vel parentes earum paciſcẽdo permittere, vt maritus ſuperſtes, quoad vixerit, aliquid habeat, videlicet in caſum ſoluti ſine liberis matrimonij. Et hoc apud pleroſque nuncupatur Dotalitium, voce domi eorũ nata. Donatio propter nuptias intelligitur etiam pro omni lucro dotali, quod coniunx ſuperſtes ſibi paciſcitur in bonis primùm morituri, ſiue ſit maritus, ſiue vxor. Quod quibus modis fiat, tractatur D. & C. de pact. dotalib. & l. fœminæ. C. de ſecund. nupt. Nouella. de nupt. §. ſi verò expectet. Et huiuſmodi liberalitates quandoquidem vel ex mutua coniugum pactione, vel ex beneficio Legis proficiſcuntur, dicta propriè ſunt lucra dotalia vtrinque. Vſu autem vulgari confunduntur ſub appellatione donationis propter nuptias. Itaq; Donatio propter nuptias in diuerſa nomina pro regionibus, & prouinciis abiit, quorum nomenclaturam huc recenſere vaniſsimi eſſet operis. Hoc te interpretes & forenſis vſus docebunt.

Donatio perfecta & pura eſt ſpecies donationis ſimplicis, l. 1. D. de don.

Donatio imperfecta, ſiue conditionalis, vel ſub modo, Hoſtien. in Summa, eo. & vide C. de donat. quæ ſub modo.

Donatio ſponſalitia, quæ fit à ſponſo ſponſæ vel contrà, Azo in Summ. C. de don. ant. nupt. & vide infrà Sponſalitia.

DONATARIVS, cui quid dono datur, præſenti vel abſenti, l. etiam, l. abſenti. D. de donation. l. nec ambigi. C. eo. tit. Obſeruãdum autem, geri negotium cum donatario obligatorium. Obligatur enim ad gratitudinem auctore omnium maximo, hoc eſt, natura ipſa & Deo.

DONATIVA, in l. 10. D. de re milit. ſunt largitiones ab Imperatoribus in milites collatæ: verbum frequens in Tacito, Capitolino, Lampridio & aliis id genus auctorib. Atque dabantur vel ob victoriam, vel ob adoptionem, vel ob auſpicia imperij. Dabãtur, vt apparet & auctoratis in ipſo tyrocinio, vt militaturis. Hieronym. Ecce donatiuum quod militaturus acceperas, hoſtilia caſtra ſuſpirant.

DORMIRE cum aliqua, eſt adulterium cum ea committere, c. qui dormierit. 27. q. 2.

DORMIT præſcriptio, vel tempus non currit, ſed quieſcit, paſsim apud interpretes.

DORMIENTES pro ceſſatoribus, incuriis, & negligentius ſua agentibus. Iuxta vulgatum illud: Vigilanti, & non dormienti ius ciuile ſcriptum eſt, l. pupillus. in fi. D. quæ in fraud. cred. cum ſimilibus. Vigilãtes autem accipimus, qui ſuarum rerum ſatagunt.

DOS eſt patrimonium mulieris, l. Pomponius Phila-

delphus.D.famil.erciſ. quod propterea marito datur à parente, vel ab extraneo, vt onera matrimonij ſuſtineat, l.1.l. dotis fructus. & l. res in doté.D.de iur. doti. quaſi mulieris theſaurus, ad vitæ neceſsitatem conſeruandus. Varro: Dos pecunia nuptiarum cauſſa data: ſcilicet ea pecunia quæ marito nuptiarum cauſſa datur. Dos autem legitimè reſtituta mulieri aut patri ſoluto matrimonio, non plus dicetur dos, ſed nominabitur patrimonium mulieris: ſicut hereditas adita, poſtquam eſt adita, non plus dicitur hereditas, ſed patrimonium heredis, l.ſed ſi plures.§.filiæ.D. de vulg. Dos auté nondum reſtituta, quamuis matrimonium ſit ſolutum, rectè dicetur Dos, per tex.in l.vnic.§. taceat.C.de rei vxor.act.

Dos aut profectitia eſt, aut aduentitia, Vlpiano in Epitome titu.de dotibus.6. Profectitia eſt, quæ à parente virilis ſexus profecta eſt de bonis vel facto eius, l.5.D. de iur.dot.l.vn.§. & vt plenius. C.de rei vxor.act. l.4. C.de coll.l.a.D.ſolut.mat. Aduentitia, quæ à quouis alio, vel ex ipſius mulieris bonis data eſt, l.5.§.ſi pater. D.de iur.dot.

Dos caduca dicitur quæ confiſcata eſt, l. ſi quis. 38.§.1.D.de rit.nupt. Dos communis, l.22.§.1.D.ſolut. matri. Dos per præceptionem legata, hoc eſt, ante captionem, in l.fundus.D.famil.erciſc.

Dos receptitia ſpecialiter dicitur, quam extraneus dans, vt ea ſibi redderetur ſtipulatus fuit. Vlpia. cap.Inſt.6. Caius l.31.§.2. D. de mort.cau.don. Sed & dos quam quis in mortem mulieris à marito ſtipulatur, capitur ſanè mortis cauſſa, cuius generis dotes receptitiæ vocantur.

Doti reſpondet donatio propter nuptias. Eadé enim cauſſa, vt vitam commodè tranſigant, vel maritus, vel illius nomine alius, eam confert. Vnde Græcis dicta eſt ἀντιφερνή, quaſi contra vel mutua donatio.

Dotium cauſſa, l.1.D.ſolut.matri.quæ ſit vide Barto. Alciat.in d.l.1.& vide ſuprà Cauſſa.

Dotes prædiorum eæ videntur fuiſſe acceſsiones, quę ex aliis prædiis ad vſum vnius fundi ſolebant venire: vt in exemplo quod eſt apud Vlpia.l.9.§.6.D. de vſufruct. Nam etſi vſusfructus fundi fuerit legatus, & ſit ager vnde palo in fundum, cuius vſusfructus legatus eſt, ſolebat paterfamilias vti, vel ſalicé, vel arundine, puto fructuarium hactenus vti poſſe ne ex eo vendat. Dotes prædiorum Papinianus vocat inſtruméta, quæ prædiis ſic attribuuntur, vt dotes nuptiis. Dotes prædiorum inquit, quæ Græco vocabulo ἐνθῆκαι appellantur, cum non inſtructa legantur, legatario non præſtantur, l.2.§.1.D.de inſt.vel inſt. Columel.lib.4.c.30. Pedaminum iugorúmque & viminum proſpiciendorum tradenda ratio eſt. hæc enim quaſi quędam dotes vineis ante præparantur. Vide Enthecæ.

Dotalis fundus intelligitur, ſiue quem mulieris nomine quis viro dederit, ſiue quem à viro ſibi debitum ipſa mulier doti promiſerit, &c.l.14.§.ſi fundum. D.de fun. Hinc Dotale prædium conſtituitur, tradita eius poſſeſsione, l.5.D.ſol.mat.l.42.D. de vſucap. Dotale prædium accipimus, cùm dominium marito quæſitum eſt, vt tunc demum eius alienatio impediatur, l.13.§.dotale.D.de fund.dot.

Doerium, vel doarium, eſt dotis augmentum, ex parte dotis. Guido Papæus quæſt.524. pro eodem ponit Dotalitium & doërium. & vide q.525. & 249. Ex quo collige Pragmaticos Gallos plerunque hoc vocabulo abuti: pro dote enim accipiunt, & potiſsimùm Notarij imperiti.

Dotalitium, id eſt, donatio propter nuptias. vel res paraphernales, id eſt, vltra dotem datæ: vel vſusfructus partis bonorum mariti, quem vxori propter nuptias dat, vt eo poſt mortem ſuam alatur: vulgus, Doarium appellat: Harmenopulos ὑπόβολον. Saxon.ſpecul.lib.3. artic.74. Diuortium ſi iure fuerit celebratum inter virum & vxorem, mulier dotalitium, id eſt vitæ prouiſionem, ſibi in proprietate viri donatum continebit. Sic c. ex parte.de for.compet.c.nuper.de donat. int. virum & vxor. Id per adulterium perdit mulier, c.plerunque. de don. int.vir.

Dotarium, idem quod Dotalitium. Neapol. conſt. lib.3.tit.13.& tit.15.& tit.16. Contra auté quod ab vxore confertur, Maritagium appellabant. Hinc Petrus de Vineis epiſt.lib.5.cap.16. Et ideo cum pro maritagio filiæ noſtræ cariſsimæ, quam filio N. marchionis Miſnenſis decreuimus copulandam, &c.

Drachma vnciæ pars octaua, quæ ſex obolos pendebat, dicta ἀπὸ τοῦ δράκος, eo quod ſex oboli manum, id eſt τὴν δράκα implebant, vt inquit Euſtathius. Nec verò Drachma pondus denarij tantùm ſignificat, ſed etiam nummum eodem pondere percuſſum ab Athenienſib. Terent. in Andr. Vix, inquit, drachmis obſonatus eſt decem.

Drachmalis vſura Græcis dicebatur, quæ Latinis centeſima: vt enim Romani ab aſsibus, ita Græci à drachmis vſuras denominarunt. Vide Vſura centeſima, & Bud.lib.de aſſe.

Dromones, nauigia ſunt celerrima, quaſi curſoria dicas. Horum meminit Iuſtin.in l.2.C.de offic.pręfect. Præt. Afric. Milites, inquit, conſtituas, qui poſsint & ipſum traiectum ſeruare, & omnia quęcunque in partibus Hiſpaniæ, vel Galliæ, ſiue Francorum aguntur, viro ſpectabili duci denuntiare: in quo traiecto etiam dromones quantos poteris ordinari facias. item Procopius libr.3.de bell. Goth. Hotomanus eoſdem eſſe quos Celoces Latinis dictos à celeritate vult. Caſsiodorus lib.4.ad Venenatum. horum mentionem facit, vt opportunorum ad rem frumentariam conuehendam: & ab his

Dromonarios dictos, huiuſmodi nauium exercitores.

D V

Dvæ res non ſunt fructus, & fundus, ſed vna, l.fi.§.pen. D.quæ in fraud.credit.l.1.§. ſi duæ res. quorum legatorum.

Dvbium eſt, de quo inter ſapientes dubitatur, l. an inutilis.D.de acceptilat.arg.l.vnicæ, & quidem perquàm elegantis. Nihil innouan.appell.pend. Dubia & incerta lib.1.de Orator. apud Cic. Hæc autem omnia quæ tractarétur ab Oratoribus, dubia eſſe & incerta. Dubium & controuerſum, apud eundem lib.2.de Diuinat. Tantú ſat eſt intelligere, id ſomere iſtos pro certo, quod dubium controuerſúmq; ſit. Idem eodem libr. Vidéſne igitur quæ dubia ſint, ea ſumi pro certis atq; conceſsis.

Dubia cauſſa dicitur, quæ ſemiplenè probata eſt, glo.eſt celebris in l. admonendi.D. de iureiur. Porrò, in dubiis interpretandis, ad mitiora deflectédum eſſe, Schola noſtra omnino recepit.

Dubius in fide, infidelis, c.1.de hæret.

Dvbitabile eſt, quando argumenta pro, & contra congruont, colligitur ex l. Licinius. D. de fideicom. libert.

Dvcena, vt & centena, gradus dignitatis, promotioníſve in ſchola agentium in rebus, l.fin. C. de agen.in reb.l.1.C.de offic.mag.offic. vbi ita legendum, ducenam, non ducenariam. Hinc

Dvcenarii, qui ducenam gerunt, & ducentis ſcholaribus præſunt, l.3.C.de agentibus in rebus, lib.12.l.9. C.Theod.de exact. Cypria.libr.1.Epiſt.4. Nicepho. lib.6.hiſtor.eccleſ.cap.30.& vide Notit.Imp.Roman. Ceterùm & in re militari

Dvcenarivs, interprete Vegetio libr.2. cap.8. qui duas centurias, id eſt 200.homines ducebat in acie ſecunda.

Dves

DVCENARIORVM IVDICVM decuria. Suet. in Auguſto. cap. 32. Ad tres iudicum decurias quartam addidit ex inferiore cenſu, quæ Ducenariorum vocaretur, iudicarétque de leuioribus ſummis. Quam appellationem non à cauſſarum æſtimatione, ſed à cenſu potius ortam eſſe, opinantur nonnulli: vt fuerint ducenarij iudices, qui dimidium cenſus equeſtris poſsidebant. Budæus.

DVCERE, dominorum verbum proprium, qui mancipia abducunt. Itaque, DVCAS LICET, dici ſolebat in auctionibus, cum licitatori mancipium addictum fuiſſet. Vnde illud lib. de Orato. 3. Quanti addictus? mille nummûm, nihil addo. Ducas licet. Hinc & Duci ſerui dicebantur, qui noxæ nomine dediti, in aliorum dominium tranſibant, l. 2. D. ſi ex nox. cauſ. agat. l. quod ait. 3. D. de noxal. Atque hinc Duci in cauſsis liberalibus dicebantur ſerui, contra quos vindiciæ in ſeruitutem datæ fuerant, l. duobus. 30. D. de lib. cauſ. Vnde

DVCENDIS de liberis, Prætoris interdictum, l. 3. D. de lib. exhib. l. 1. D. vtrub. Vtrubi hic homo quo de agitur, &c. quominus eum ducat, vim fieri veto. Hinc

Duci obærati dicebantur, qui addicti creditoribus in ſeruitutem fuerant, in XII. Tab. Aſt qui ei endo iure vim dicit, ſecum ducito. Hinc

Duci, producta verbi ſignificatione, dici conſuetum de iis, qui in ius ducerentur: propterea quod ad magiſtratum ita raperentur, ac vi abducerentur, quaſi poteſtas ex lege in eos eſſet. vnde tit. in Edicto Prætoris, QVI NEQ. DVCANTVR, NEQ. SEQVANTVR.

Ducere aliquem, quòd decreto iudicis non obtemperauerit, hoc eſt, in carcerem trudere, vt vulgò loquimur, l. iniuriarum actio. §. ſi quis quòd, D. de iniur.

Ducebantur olim & cuſtodiebantur illi, qui non defendebantur, Paulus in l. 2. ſi noxal. cauſ. agat.

Ducere IN CARCEREM, quis manus in eos qui ducebantur iniectione, quaſi poteſtas quædam adepta eſt, l. 2. D. de in ius voca. Cicero in 2. Agrar. Egone is Conſul qui timeam ne mihi in carcere habitandum ſit, ſi Trib. pleb. duci iuſsiſſet.

Ducere pugnum, cædere pugno, l. 4. D. de iniuriis. Si cum ſeruo meo pugnum ducere vellem, in proximo teſtantem inuitus percuſſerim, iniuriarum nó tenear.

Ducere VXOREM, præciſe dictum, pro ducere vxorem domum. Veteribus enim mos fuit nuptam è patris domo noctu tædis prælatis velatam in mariti domum deduci. Pomp. l. mulierem. D. de ritu nupt. Mulierem quæ abeſſet duci à marito nó poſſe. Deductione enim opus eſſe in mariti non in vxoris domum, quaſi in domicilium matrimonij. Ducere auté vxorem propriè dicitur paterfamilias: at filiusfamilias non tam ducit vxorem, quàm à patre accipit: quippe cum patri committatur puella potius in eiuſmodi conditionibus, quàm marito. Hæc Donat. in Terent. & Vide Nuptiæ.

Duci, & ferri ſeparantur, l. vnic. D. ſi quis in ius voca. non ier. l. 57. D. de euict. hoc ad ea quæ anima carent, illud ad ſe mouentis pertinet.

Ducere FVNVS, hoc eſt facere, l. 2. D. de in ius voc.

Ducere MATERIAM, l. pen. D. commu. præd. & apud Vitruuium lib. 5. ca. fi. Ducere murum.

Ducere EVRRICVLVM, l. 11. §. ſi quis me. D. de iniur.

DVCTVS miſericordia, pro excitatus, in l. & eleganter. §. idem Labeo. de dol.

DVCATOR, l. 28. §. ſi nauis alienam. D. ad leg. Aquil. quod verbum & in Lexico B. Germani ad Lutetiam notatum reperitur: Ducatores, ἀρχοὶ, ἡγεμόνες, προηγούμενοι.

DVCES, ab antiquis ſemper quidem pro ductoribus exercituum dicebantur: ſed tamé tribus modis id nomen vſurpabatur. nam interdum Duces appellabantur, qui ſummum in militia imperium obtinebát: qui ſi commiſſo prœlio victoriam obtinuiſſent, Imperatores conclamatione militum appellabantur. Liuius lib. 9. Iamprimum, vt ordiar ab ducibus comparãdis, haud equidem abnuo, egregium ducem fuiſſe Alexandrum. Interdum autem Dux appellatur, cui pars imperij ab altero ſuperiore mandata eſt. Cic. Offic. 3. M. Attilius Regulus, cum Conſul iterũ in Africa ex inſidiis captus eſſet, Duce Xanthippo Lacedæmonio, &c. Sic in l. conuentionum. 5. D. de pact. Publica conuentio eſt quæ fit per pacem, quoties inter ſe Duces belli quædam paciſcuntur. Sic à Cęſare Duces perſæpe appellantur, qui legati ipſius erant, & Imperatore abſente ſummam poteſtatem habebant: vt Labienus apud Cæſarem lib. 6. de bello Gal. Præſtate eandem nobis Ducibus virtutem, quam ſæpenumero Imperatori præſtitiſtis. Atque hi nonnunquam conſularibus inſignibus vtebantur, & poterant dimitti ab Imp. ignominię cauſſa, vt ſcribit Vlpian. l. 2. in princ. D. de his qui not. infam. Iuſtin. lib. 24. Multis nobilibus regnum Macedoniæ affectantibus, Soſthenes ignobilis præponitur: & cum Rex ab exercitu appellatus eſſet, ipſe non in Regis, ſed in Ducis nomen iurare milites coegit. Idem lib. 9. Cum honoratum inſuper ducatu aduerſarium videret. Et lib. 30. Agathocles Regis lateri iunctus ciuitatem regebat: tribunatus, præfecturas, & ducatus, mulieres ordinabant. Tacitus de morib. Germ. Reges ex nobilitate: Duces ex virtute ſumunt: nec Regibus infinita aut libera poteſtas: & Duces exéplo potius quàm imperio: ſi prompti, ſi conſpicui, ſi ante aciem agant, admiratione præſunt. Interdum tamen Duces ij dicuntur qui ſummum quidém imperium obtinent: at ij qui cum poteſtate ſunt, id eſt, quibus imperij pars mandata eſt, Comites. Cicero pro Marcello: Bellicas laudes ſolent extenuare verbis, eáſque detrahere ducibus, communicare cum militibus, ne propriæ ſint Imperatorum. Et aliquanto poſt: Hæc enim res vnius eſt propria Cæſaris: ceteræ duce te geſtæ, magnæ illæ quidem, ſed tamen multo magnóque comitatu. Huius autem rei tu idem es & Dux & comes. Poſtea vero DVCES dicti ſunt, quibus rex aut populus regionis alicuius adminiſtrandæ poteſtatem dederat: vt in le. Baioar. tit. 13. cap. 2. Siquis contra ducem ſuum, quem Rex ordinauit in prouincia illa, aut populus elegit ducem, de morte eius conſiliatus fuerit, &c. Specul. Saxon. lib. 3. artic. 53. Quælibet prouincia Theutonicæ terræ ſuum habet Palatinatum: Saxonia, Bauaria, Franconia, & Sueuia: quæ antequam à Romanis ſuperabantur, regna fuerunt: à quibus ipſa in Ducatus nomina fuerũt permutata: &c. Animaduerſione autem dignũ eſt, quòd circiter ætatem Caroli Magni Duces dicebantur, cui Duodecim comites ſuberant. Theodulphus ſub anno 849. Taſsilonem in ducatu Baioariorum collocauit per ſuum beneficium: Grifonem verò partibus Neuſtriæ miſit, & dedit ei duodecim Comitatus. Eum locum imitatus eſt Aimoynius libr. 4. cap. 61. Taſsilonem (inquit) in ducatum reſtituit Griſonem more ducum duodecim comitatibus donauit. Duces rurſus & comites apud ſcriptores Barbaricos ita diſtinguuntur, vt Duces ſint totius regionis Præfecti: Comites, vrbis tantum. Greg. Turon. lib. 9. cap. 7. Ennodius cum ducatum vrbium Turonicæ atque Pictauæ adminiſtraret, adhuc & vici Iulienſis atque Benarnæ vrbium principatum accepit. Sed euntibus Comitibus Turonicæ atque Pictauæ vrbis ad regé Childebertum, obtinuerunt eum à ſe remoueri.

DVX Tripolitanæ & Byzacenæ prouinciæ & Mauritaniæ, & Numidiæ, l. fi. C. de offic. præfect. præt. Dux Rhœtici, apud Vopiſcum in Bonoſo. Dux limitis Scythici, Illyriciani, Thracij, Orientalis, apud eundem in Aureliano.

DVCATVS, aliàs dicitur regio cui dux dominatur: alias ipſa ducis dignitas, præfectura, & imperium militare, Sueton. in Tib. Cæſ. cap. 19. Confidens (vt aiebat) oſtento ſibi ac maioribus ſuis in omni ducatu expertiſsimo. Id eſt quoties pro imperio aliquid gerendum eſſet, vel quoties bellū ſuis auſpiciis gererent.

DVELLVM, dicitur bellum, inquit Feſtus, in quo à partibus de victoria cōtendentibus dimicatur. Hinc Perduellis, qui pertinaciter bellum retinet. Plautus Amphitr. 4. Cic. in Orat. Quid verò licētius, quàm quod hominum etiam nomina contrahebant, quo eſſent aptiora? nam vt duellum bellum, & duis, bis: ſic Duellium, eum qui Pœnos claſſe deuicit, Bellium nominauerunt, cum ſuperiores ſemper appellati eſſent Duellij. Vt autē ex duello bellum factum, ita quoque bellus duellus ab antiquis dicebatur. Liuius apud Nonium: Lenti calido, duella rapula, rumice. Duella rupula, id eſt bella. Duellum autem aliàs inter plures fit, aliàs inter duos tantùm. Vnde monomachia dicitur, c. monomachiam. 2. q. 4. Et monomachus, hoc eſt, qui ſolus cum ſolo pugnat. Tale olim certamen inter duos fieri conſueuit, ad probationem alicuius rei, aut ad purgationem obiecti criminis. De quo in c. 2. de purg. vulg. c. 1. de pac. ten. & c. 1. de cleric. pug. in duell. Romani enim ad excitandos iuuenum animos, huiuſmodi cruenta ſpectacula non abhorrebāt: vti apparet in l. qua actione. §. ſi colluctatione. vbi vide Bartol. D. ad l. Aquil. Frequentabatur adhuc duellum tempore Frideric. 1. Hodie duellum prohibetur cum omnibus id genus cruentis hominum ſpectaculis, in l. 1. C. de gladiator. c. 1. de purga. vulg. & 2. q. 1. c. monomachiam.

DVLCIVM appellatione continētur mulſum, paſſum, defrutum & ſimiles potiones: item vuæ, caricæ, ficus, palmæ, l. fin. D. de vino, trit. & Murrina, id eſt, myrrhæ odore condita, vt & Plinius probat lib. 14. cap. 13. & vide l. Paulum lib. 3. Sentent. tit. 6. Plautus in Pſeudulo: Quid ſi opus ſiet, vt dulce promat indidem, ecquid habet? Rogas? Murrinam, paſſum, defrutum, melinam.

DVLCIARIVS, vt Dulciarius piſtor, qui panes & mellita concinnat edulia. Lamprid. in Heliogab. Dulciarios & lactarios tales habuit, vt quæcunque coqui de diuerſis edulibus exhibuiſſent, vel ſtructores, vel pomarij, illi modo de dulciariis, modo de lactariis exhiberent. & Iul. Firmicus libr. 8. Matheſ. cap. 11. tradit dulciarios conditores, & his ſimiles viros naſci ſub ſidere ſpicæ, quæ in Virginis parte decima exoritur.

DVM NVPTA ERIT. His verbis propriè nuptiæ intelliguntur, l. bonos. §. hoc ſermone. D. de verb. ſig.

Duodecim, loquendi compendio appellabantur Leges XII. Tab. vt colligitur ex Cicero. libr. 2. de Orato. & lib. 2. de Legibus. Vide Tabulæ Duodecim.

DVPLVM ſtipulari, hoc eſt, vt precium emptori in duplo reddatur, ſi res fuerit euicta, l. 72. D. de contrah. empt. l. 31. §. quia aſsidua. D. de ædi. edict. C. Harmenopul. vocat [illegible] εἰς τὸ διπλοῦν. Quæ ſtipulatio olim fuit frequentiſsima, ad reprimendam venditorum temeritatem, l. 4. §. ſi is qui. D. de verb. oblig. Sic & Vlpianus dicit duplari pœnam, in l. qui tabulas. in princ. D. de furt. Hinc Duplæ cautio apud Varronem lib. de re ruſt. 2. Si res mancipio non datur, dupla promitti ſolet: aut, ſi ita pacti, ſimpla. Vlpianus in l. qui erat. 49. D. fam. erciſc. Hos demum venditores ad duplæ cautionem compelli ſcribit, qui ſpōte ſua diſtrahunt: ceterum qui officio diſtrahentis funguntur, non debere adſtringi. Sic l. 48. & 56. D. de euict. Vide Euictio.

Duplum euictionis nomine exigi, l. 7. D. de pecul.

Duplum ex cauſſa ſtipulationis, l. 17. D. de euict.

Dupli appellatione, interdum quadruplum continetur, l. inter eos. §. quod diximus. D. de furt.

Dupli fructus, hi ſunt qui dicuntur maiores fructus non tantum in l. 6. §. 1. D. mand. ſed etiam in l. reſcriptum. §. 1. D. de diſtr. pign. Et ideo in l. 8. §. 1. D. de neg. geſt. ampliores fructus quàm oporteat eum qui fundum vindicauit conſecutum dicemus, qui ſupra duplum exegerit: quia ex 12. Tab. dupli tantum fructus debentur ex die accepti iudicij in rem, vel ad exhibendam, Et ad hanc legem 12 Tab. reſpicit etiam Vlpian. in l. Iulianus. §. quantum. D. ad exhibendū, dū ait in actionem ad exhibendum venire fructus ex die accepti iudicij, & ſecundum legem æſtimari. intelligens per legem, 12 Tab. Ergo ex priſcis iuris formulis, vt ait l. 1. C. Th. de vſur. rei iud. id eſt ex 12 Tab. malę fidei poſſeſſor in duplos fructus conueniebatur: qua ex re colligit & malæ fidei debitorem in duplum eſſe damnandum. Legis 12 Tab. hæc ſunt verba ex caſtigatione Cuiacij: SI VINDICIAM FALSAM TVLIT, REI SIVE LITIS, ARBITROS TRES DATO, EORVM ARBITRII FRVCTVS DVPLIONE DAMNVM DECIDITO.

DVPLEX ſubſtitutio, quæ duos caſus continet, l. 1. D. de vulg. & pupilla.

Duplex teſtamentum, quod quis ſibi & filio impuberi fecit, l. 1. D. ſi cui plus quàm. l. 79. D. ad leg. Falcid.

DVPLICIA INTERDICTA vocātur, in quibus vterque actoris & rei partes ſuſtinet: veluti vti poſsid. & vtrubi. l. 1. §. 1. D. de interdic. §. penult. Inſtitut. de interdict. Sic

Duplicia IVDICIA ſunt, Familiæ erciſcundæ, Communi diuidundo, Finium regundorū: quia par vtriuſque litigatoris in his conditio eſt, nec quiſquam præcipuè reus, vel actor intelligitur, ſed vnuſquiſque tam rei, quàm actoris partes ſuſtinet, Inſtitut. de iud. §. tertia diuiſio. in fin. Aliàs Duplicia iudicia dicuntur in quibus duo conſilia ad vnam cogebantur haſtam, vnúmque tribunal: vt quadruplicia, è quatuor iudicum conſiliis & decuriis, quæ in Baſilica Iulia ſedebant, cogebantur. Fab. Inſtit. lib. 11. Si apud alios iudices agatur, vt in ſecunda aſſertione, aut in centurialibus iudiciis duplicibus parte victa.

DVPLICATIO, eſt allegatio, quæ datur reo ad infirmandam replicationem actoris, §. rurſum. Inſtitut. de replic.

DVPLICARII milites dicti, quibus ob virtutem duplicia cibaria, vt darentur, inſtitutum, Varro de Ling. Lat. lib. 4. In vetuſto Lexico διμοιρῖται explicantur. Eadem forma armaturas duplares appellat Vegetius, quæ conſequebantur duplas annonas; ſimplares, quæ ſimplas.

DVPLIO, verbum XII. Tab. quo duplex vel pecuniæ, vel capitis multa iniungitur alicui: quemadmodū Talionis, talis pœnæ dicebatur condemnatio, cuius aliquis alium affecerat. Verba legis hæc ſunt: Frugē aratro quæſitam furtim noctu ſi pauerit, ſecueritve, pubes ſuſpenſus Cereri necator: impubes verberator, noxiámque duplionē præſtato. Hanc explicui libr. 4. Veteris Iuriſprudentiæ l. 71.

DVPONDIVM, ſeu Dupōdius, inquit Varro de Ling. Lat. lib. 4. à duobus ponderibus, quòd vnum pondus aſsipondium dicebatur: id ideo, quod as erat libræ pondus. Dupondius ergo duos aſſes ſignificat, vel 24. vncias, aut 12 ſeſcuncias, & ſic apud Vlpian. l. item ſi. 17. D. de hered. inſtit. Vide Vigl. in enarratione huius legis. Etiam pro parua pecunia ſumitur. Cicer. pro Quintio: Si dupondius tuus ageretur ſex Næui, ſi in parua re captionis aliquid verere. Hinc

DVPONDIOS iuuenes appellat Iuſtinianus in Præfat. Pandectarū, primo anno nouos auditores iuris: atque id ridicule, quod non eſſent magni pretij, ſed duorum aſsium, vt ſi triobolares, aut diobolares auditores

res diceres. Sic Hieronymus aduerſus Heluidium: Quis teoro dupondij ſupputabat? Et in epiſt. Senecæ: Dupondio ſatur, id eſt perexiguo ſumptu.

Dvrare, in tempus conſiſtere, l.1. D. de pœnis.

Dvrante matrimonio, id eſt, conſtãte, ſæpe in conſtitutionibus.

Durante vita, vide infrà, Verba, durante vita.

Dvra lex, immitis, quæ facilè non fertur.

Dvrior conditio, pro difficilior, vt ſiquis deteriorem habeat patronum, gloſ. §. fi. l. generaliter. D. de fideicommiſ. libert. Sic durior aduerſarius, in l.1. C. de alien. iudic. mutan. cauſ. fac.

Dvracinæ vuæ, quæ durum habent acinum. Plin. lib.14. cap.1. Vua non alibi gratior callo, vt inde poſsit inueniſſe nomen duracini, durus acinus. Niſi mauis legere, Duracinæ, vt ad vuam referatur. Sic Duracina perſica, quorum corpus ligno adhæret, auellíque nequit. Plin. lib.15. cap.12. Paulus de verbo. ſignifi. l. 205. Qui fundum, inquit, vendit, pomúmq; excepit ficus, nuces, & vuas duracinas & purpureas, & quę eiuſdem generis eſſent, quas non vini cauſſa haberemus: quas Græci τρωξίμους appellant. Id eſt edules, cibarias eſcariáſque.

Dvvmviri capitales dicebantur, qui de perduellionis crimine iudicabãt. Liuius lib.1. de Tullo rege loquens: Duumuiros, inquit, qui Horatio perduellionem iudicent ſecundem legem, facio. Lex horrendi carminis erat: Duumuiri perduellionem iudicent: ſi à Duumuiris prouocarit, prouocatione certato. ſi vincent, caput obnubito: infelici arbore reſte ſuſpendito: verberato vel intra pomœrium, vel extra pomœrium. Idem lib.6. Sunt qui Duumuiros, qui de perduellione anquirerent, creatos auctores ſint. Loquitur de M. Manlio: de quo & Plutarchus in Vitis. Durauit hic mos ſtante ſemper rep. Itaq; C. Rabirius à Iulio Cæſare & L. Cæſare Duumuiris perduellionis damnatus eſt, ſed ad populum prouocauit: vt ex Cicer. Oratione pro eo, & Suetonio & Dionis lib.37. notũ eſt omnibus. Cicer. in Oratore: Planéque Duumuirorum iudicium, aut Triumuirorum capitalium, aut Decemuirorum litibus iudicandis dico nunquam.

Duumuiri cvratores viarũ quæ extra vrbem eſſent nominantur à Dione libro 4. in eorum xxvi. virorum numero, vnde alij quoque magiſtratus minores erant.

Duumuiri mvnicipales, magiſtratus erant annui (niſi ſi eſſent refugæ: tunc enim erant biennales, l.17. C. de decur. & fil. eor.) in municipiis & coloniis, qui ius dicebant: ideóque vocabantur, Duumuiri iuri dicundo. Hi imperium non habebant, l. ea quæ. D. ad municip. Iuriſdictionem habebant vſque ad certam quantitatem, quam tamen defendere pœnali iudicio non poterant, l.1. D. ſiquis ius dic. non. obt. Pignoris capionem, l.29. §. magiſtratus. D. ad leg. Aquil. Legis actionem, vt in 2 Sent. Pauli annotat Cuiac. In ſeruos caſtigationem, l.12. D. de iuriſd. l. ſi priuatus. D. qui & à quib. man. Tutoris & curatoris dationem, l.3. D. de tut. & cur. da. quin & ordo ipſe ipſum magiſtratum, id eſt Duumuirum iure tutorem dabat, l. decreto. D. qui pet. tut. Præferebãt faſces, ſiue bacillos, vt in 2. Agraria. Poteſtate ſua non vtebãtur extra territorium, ſicut nec vrbani magiſtratus. Erant in municipiis & alij Duumuiri, Qvinqvennales cognominati, in integrũ creati quinquennium, cenſus tributíq; cauſſa: vel potius quibus iuris dicendi cauſſa in quinquennium ob ſpectatam virtutem is honos mandabatur, cum aliis annuus eſſet, quod verius puto: aut in quinquennium continuabatur, prorogabatúrque: vt in hac antiqua inſcriptione, II. VIR. QVINQ. SES OB MERITA. Aut etiã legibus & Inſtitutis in quinquennium creari is magiſtratus ſolebat.

Duumuiri navales, lege Decia, quam M. Decius Trib. pleb. tulit, creati ſunt: vt claſsis ornãdæ reficiendæque curam haberent, Liuius lib.9.

Dvvmviratvs, pro ipſo Duumuirorũ magiſtratu, l.1. D. de alb. ſcrib. l.1. C. de tempor. appell.

Dvvmviralis, qui Duumuiratum geſsit, d. l.1. de alb. ſcrib. Hinc

Dvvmviralitii, qui abierunt Duumuiratu. Auguſtinus de cura pro mortuis: Curialis pauper vix illius loci Duumuiralitius.

Dvvmvirilitas, l.1. C. de nat. lib.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI

LIBER QVINTVS.

E

E, Pro, I, veteribus ſæpe poſitum fuiſſe conſtat, quod & M. Fabius lib.1. cap.4. docet: vnde in Pand. Flor. intellegunrur, intellegi. pro, intelliguntur, intelligi, vt & B. Briſſonius lib. Parerg. adnotat. Pierius in ſuis in Virgil. Caſtigationibus idem admonet, in marmoribus antiquis e pro i, legi, Verginius, Deana, IOVS OPT. MAX. pro Ioui.

E, vocula plerunque excluſionis nota eſt, c.1. de renũtia.

E contrario, pro viciſsim, vice verſa, l.11. §.1. D. de duoteis conſtit.

Ea mente, apud Vlpianum de furt. pro voluntate, & non (vt vulgus ſolet) pro intentione accipiendum eſt. Accurſius in l. codicillis. de legat.2. eadem verba in Scæuolæ reſponſo, haud ſimpliciter, hoc eſt, pro animo, aut ſententia, ſed pro pacto intellexit.

Eadem ſunt, quorum ſententia eſt eadem, Baldus l. neque leges. D. de legib.

Ea & Eadem aduerbia loci, id eſt, per eandẽ viam.

Eatenvs tandiu, vel vſque ad id: atque variè poni docet Bartol. in princ. l.1. de oper. nou. nun. Porrò Eatenus dicitur quis poſſe facere, quatenus ex fructibus ſupereſt, deductis alimẽtis, l. qui bonis. D. de ceſsion. bon. l. imperator. ad S C. Trebellia.

Eblanditæ preces, ſignificant teſtimonia blandis precibus impetrata, apud Plin. in Panegyr.

Ebor vel ebvr, pro elephanti dente, quaſi è barrho, id eſt, elephanto productũ, teſte Seruio: quod tamen negat Pauſanias, è cornibus id produci contendens, quæ ex illius ore exeant: vt annotat Mathiol. in Dioſc. lib.2. Sicut autem ab ebor, eboreæ; ita ab ebur, eburneæ dicuntur tabulæ. Pompon. in l. 2. D. de origin. iur. Quas in tabulas eboreas perſcriptas, pro roſtris compoſuerunt, vt poſſent apertius percipi.

Eborarii, inter artifices qui à Principibus vacationem munerum obtinent, numerantur in l. priore. C. de excuſat. artif. lib.10.

Ebrius, qualibet re expletus, Nonio. At Ebriis quandoque venia dari ſolet delinquentibus, tanquam ſepultis & neſcientibus: ſcilicet in delictis non ita magnis, l. reſpiciendum. §. delinquunt. D. de pœn.

Ἐκβιβαςὴς, ἀπαιτητὴς, executor, tit. de præſcripti. quinquennij.

Ecbolia, medicamenta quibus medici vtuntur abigendis infantibus in vtero enectis, quæ & Phthoria dicuntur: tum & veneficia, quibus abortum faciunt mulieres: de quibus locus eſt Vlpiani: Si mulierem, inquit, viſceribus ſuis vim intuliſſe quò partum abigeret, cõſtiterit: eam in exilium Præſes prouinciæ exiget. Ad leg. Cornel. de ſicar. Quod tamen hodie apud nos capitale eſt.

ἐκβολὴ, in l.3.D. de incend.ruin.& nauf. reponendū putat Spiegelius: cū in Pand.Florent.legatur ἐξεβράσθη, id eſt, in vadum eiecta. Vide Eξεβράσθη.

Eccleſia, Græca vox eſt, & ſignificat multitudinem, non qualemcunque, ſed conciliatā in vnam aliquam ſocietatem religionis. Eccleſiæ appellationē vulgò reſtringunt ad miniſtros eccleſiarum, & ipſa templa, titu.C. de ſacroſan. eccle. Eccleſiam pro loco aut templo duntaxat accipi prædurum eſſet, niſi Imperatoris auctoritati donaretur.

Ἔκδικοι, & ἐκδικευταὶ ſunt perſecutores, quorum munus eſt iudicio experiri contra eos qui aurum vel argentum, vel pecuniam reip. debent. Vocantur & defenſores ciuitatum in l.vt perfectius.D. de ann. except. Eſt etiam ἔκδικος vindex & aſſertor.

Ἐκλογὴ, delegatio, ſiue diſpoſitio Præfecti prætorio, in l. fi.C.de exact.trib.lib.10.

Ἐκτίνειν τὰς κηδεμονίας, curationis nomine ſatisfacere, rationes referre, reliqua ſoluere, Modeſt.l.49. D.locat. οἱ ἐπίτροποι γενόμενοι πρὶν ἐκτίσαι τὰ τῆς κηδεμονίας, μισθοῦσθαι καίσαρος γενέσθαι κωλύονται. Tutores facti, priuſquam pro curationis ſuæ nomine ſatisfecerint, prohibentur aliquid à Cæſare conductum habere.

Eculeus eſt genus tormenti, ita dictum, vt quidam volunt, ab equi forma: cuius fit mentio apud Cicer. lib.4. de Fin. Nec ſi ille ſapiens ad tortoris eculeum à tyranno ire cogatur, ſimilem habeat vultum, ac ſi ampullam perdidiſſet. Sic C.de male.& mathe.l.etſi excepta.in fin.de hoc 23.q.1.c.1.per Archdiacon. Sunt tamen qui ſtipitem eſſe velint cui velut equo rei imponebantur, ac varie torquebantur, cruciabantur: idque auctore Prudentio in D. Romani martyrio. Sed hoc ſignificatu per c ſcribi volunt, alio per q.

Ἑκυρὸς, apud Græcos propriè viri pater vocatur: ἑκυρὰ, viri mater: vxoris autem pater πενθερὸς, & mater πενθερὰ vocatur l.non facilè.D.de gradibus & adfin.

Edeatræ, qui præſunt regiis epulis.

Ἕδνα in libris βασιλικῶν, quidam dotem, alij donationem propter nuptias interpretantur.

Edere actionem eſt copiam deſcribendi facere: vel in libello complecti, & dare, vel dictare: vel aduerſarium noſtrum producere ad album Prætoris, & demonſtrare quid dicturi ſimus, vel dicendo id quo vti velimus, aut denique quouis alio modo inſinuare ſummam actionis, l.1.§.1. & in l. ſi quis ex argentariis. §.ſi initium.D.de edend.

Edere iudicium eſt profiteri & enunciare qua actione vſuri ſimus, l.15.D. de auct.tut. Interdictum, l.8.§. ex hoc.D.de precar. Formulam, Plin.lib.9.c.59. Quintil. Declam.13. Patrimonium, l.1.§.ſi quis.D.de offic.præfect.vrb. Cenſum, Plin.libr.10. Epiſt. Exemplum literarum, l.pen. D.de appell.recip. Librum, l.46.§.tutor. D.de admini.tut. Mandatorem, l.2.§.diuus.D. de iur. fiſ. Crimina, Paul.lib.5. Sentent.tit.17.

Edere operas dicitur libertus, pro dare, præbere, & præſtare operas, l.9.D.de oper.lib. Proprietas earum & in edentis perſona, & in eius cui eduntur, cōſiſtit. Iauolenus l.21.D.eod. Operæ loco edi debent, vbi patronus moratur, ſumptu & vectura patroni. Senec.libr.4. Epiſt.29.

Edere nomen, proferre vel efferre nomen ſuum vt deſcribatur, & veluti ſuum nomen profiteri in actis quē manumiſſuri ſumus: id quod fiebat ante cognitionem conſulis Vlp.l.1.D.de offi.conſ. Conſules & ſeorſum & ſinguli manumittūt. ſed non poteſt is qui apud alterum nomina ediderit, apud alterum manumittere. Quinetiam Edere nomina, hodie dici nus eos, qui prouocatores apud acta Curiæ præſentari dicuntur. Quod & nomen dare vocatur, vt dare nomen militiæ, l.3.de re milit.

Edere rationes longe aliud ſignificat, quàm reddere. Nec enim is qui edere iuſſus eſt, reliquum reddere debet: nam & argentarius edere rationē videtur, etiam ſi quod reliquum ſit apud eum non ſoluat, l.89.D. de verb.ſign. Edi autem ratio ita intelligitur, ſi à capite edatur, l.ſi quis.D. de edend.

Edere reo, pro contra reum, Cic.in Orat.pro Planco.

Edita actio, l.edita.C.de edendo l.1.C.de lit.conte.

Editio pro natiuitate, ortu, l.2.§.1.D. de decurionib. Si conceptus ſit à plebeio, mox ante editionem pater eius decurionatum adeptus, ante editionem amiſerit, &c.

Editio actionis, propriè præparatoria eſt, Bartol.in l.Inſulam.de verbo.obliga.

Editionem exigere ab officio iudicis, eſt iudicem inuocare, vt decernat, & mandet exhibitionē ſcripti, cauſſa ſummatim cognita, & delato iuramēto exigenti, quòd non calumniæ cauſſa poſtulet, iuxta l.ſi quis ex argentariis.§.exigitur.D.de edend.

Editus, us, ui, pro ſtercore ſeu excremēto, quod ab armentis editur, ab edendo, ſeu extra mittēdo dictus. Iuriſconſ.tit.de Legat.3.in l.ligni adpellatione. 55. §.3. In quibuſdam prouinciis editu boum ad hanc rem vtuntur.

Edititius iudex, quē vna pars elegit. Seruius eclog. 3. Cicero pro Planco: Neque enim quicquam aliud niſi edititios iudices es ſecutus.

Edico. Donatus in Hecyra Terent. Inter Edico & Interdico hoc intereſt, quòd Edicimus, quod fieri iubemus. Interdicimus, quod fieri vetamus. Edicimus vni generi hominum, interdicimus diuerſis. Itaque Prætoris edicta, & interdicta dicuntur. Quæ diſtinctio, vt Alciatus ait, non ſat vera eſt, cūm ſub Rubr. de interdictis quædam ſint, quæ fieri non prohibent, vt Reſtitutoria, Exhibitoria. Edicere verò alias eſt iubere, decernere, edicto vetare, & propriè eſt magiſtratuum. Cic.ad Brutum libr.11.6. Cum Tribuni plebis edixiſſent. Significat etiam denuntiare, vt quid fiat, aut non fiat. Terent.in Eunucho: Dico, edico vobis noſtrum eſſe illum herilem filium. Hinc Dionyſ. lib.5. τὰ γὰρ ἐπιτάγματα καὶ τὰς διαγραφὰς τῶν ἀρχόντων καὶ ἄλλων. ἐδικτα οἱ ῥωμαῖοι καλοῦσιν. Atque huic verbo videtur ineſſe vis prædicendi, atque in poſterū denuntiandi: vnde illud Cicer.lib.2.de Finib. Eſt enim tibi Prætori edicendum quæ ſis obſeruaturus in iure dicendo. Edicendum enim dixit pro denuntiandum & diuulgandum: id quod fiebat tabula, & libello palam propoſito fiebat. Solebāt enim creati Prætores priuſquam ius dicerent, vt cuique notum eſſet quemadmodū anno ſuo ius dicturi eſſent, in albo edicta conſtituere atque proponere: idque inito magiſtratu, habita concione, & iurati in leges faciebāt. Proconſules etiam, & præſides in prouinciis edicta eiuſmodi proſcribebant, quæ Prouincialia adpellabantur, ad differentiam vrbanorum, vt ex libr.7. Epiſtol. M. Cicero. ad Atti.epiſtol.1.& ex Verrinis patet. Ad edictum autem tam prouinciale, quàm vrbicum Gaius Commentarios ſcripſit. Eáq; cauſſa eſt cur in Edictorum interpretatione Proconſulis ſæpè mentionem faciat, l.1.D.de aliena.mu.iudic.& aliis locis quos memnrat A.Aug.lib.1.Emen.cap.4. Edicunt autem non prætores aut Proconſules tantum, ſed & omnes magiſtratus. Edicit enim Conſul Gabianus in Sextiana orat.vt L. Lamia eques R. ab vrbe abſit millia paſſuum ducenta. Edicunt Piſo & Gabinius Coſs. vt Senatus qui veſtem propter Cicer.mutarat, ad veſtitum rediret. Edicunt Cenſs.apud Gell.lib 15.cap.11.ibi Latinorum Rhetorum ſcholas non placere. Edicunt Tribuni pleb.apud Cicer.Verr.4.nequis Romæ eſſet, qui rei capitalis damnatus eſſet. Hinc

Edicta tria, quibus abſens aduerſarius in iudicium vocatur, l.ad peremptorium.68. & ſeq.D. de iudic.&

l.cum

l.cum vero.26.§. euocari.D. de fideicommiſs. libert. quæ Græci προγράμματα appellant. Hinc & Edictale programma, apud Caſsiod.lib.1.Variar.epiſt.ad pop. Rom.& li.2.epi.ad Senat.vrbis R. Hinc illud in Cod. libris toties legimus, Hac edictali lege Sancimus,&c.

Edicta Romæ dicebantur, quæ Prætores, antequam ius redderent, ſolebant proponere, vt ſcirent ciues, quod ius de qua re quiſque dicturus eſſet, ſéque præmuniret, l.2.§.5.D.de orig.iur.

Edictú vero, aliud eſt perpetuum, aliud temporale. Perpetuum eſt, quod à Prætore iuriſdictionis perpetuæ cauſſa proponi dicitur, in l.7.D. de iuriſd. nimirū qđ Prætores inito magiſtratu proponebant, quo ciuibus denuntiabant, quemadmodum anno ſuo ius dicturi eſſent. Temporale verò, quod etiam peculiare dicere poſſumus, eſt πρόγραμμα, quod certi negotij oborti cauſſa proponitur: vt illud Verris, Vt Kalend. Decēbr. adſit Sthenius Syracuſis. item, Nequis frumentum ex area tolleret, &c. Exoritur, inquit Cic. peculiare edictum repentinum, &c. Vlpian. l.7.D.de iuriſd. Siquid id quod iuriſd. perpetuæ cauſſa, non quod prout res incidit, in albo, vel in charta, vel in alia materia propoſitū erit, corruperit. Cicero in Vatinians, Edixerítne C. Meminius prætor, ex ea lege, vt adeſſes die trigeſimo? Tum & illud quo Prætor aduentū ſuum Prouincialibus ſignificabat, l.4.§. antequam.D.de offic.Proconſ. De ſuperiore ſic loquitur Aſconius in Cornelianæ argumento: Aliam, inquit, legem Cornelius, etſi nemo repugnare auſus eſt, multis tamē inuitis tulit, vt Prætores ex edictis ſuis perpetuis ius dicerent. quę res tum gratiā ambitioſis Prætoribus, qui variè ius dicere aſſueuerant, ſuſtulit. ſic enim locū interpretatur Hotom. non quod in horas edicta ſua Prætores mutarēt, ſed quod ex edictis ſuis ius nō dicerēt. Cuius rei Verres à Cicer. quoque lib. Accuſ.1. accuſatur. Edictum perpetuum etiā alia ſignificatione dicitur, quod vnū ac ſimplex in omnes annos, atque in perpetuū compoſitū eſt. Nam Prætores olim arbitratu ſuo edicta, quæ leges erant annuæ, ſcribebant. ídque eorū honori tribuebatur, vt in annū ſuum ius conſtituerent. Itaq; quo edicto ſuperioris anni Prætor vſus erat, inſequens fere non vtebatur: alioqui eius edictū Tranſlatitium dicebatur. Sed poſtea diminuta cum illa pop. Rom. magiſtratuum quoq; poteſtate, cōſtitutū eſt, vt edictum vnum cōponeretur, ex quo edicto omnes in poſterū tempus Prætores perpetuo ius dicerēt: quod idcirco Perpetuum eſt appellatū. Huius rei auctorē fuiſſe D. Adrianū Iuſtinian. in l.2.C.de vet.iure enucl.teſtatur. Edicti vero ſcriptorē Cod. Saluium Iulianum. Cum ipſe Iulianus, ait, legū & edicti perpetui ſubtiliſsimus conditor. &c. idem tradit præterea in l.10.C.de cond. indeb. Eutropius lib.9. Poſt eū Saluius Iulianus Rempubl. inuaſit, vir nobilis & peritiſsimus, nepos Saluij Iuliani, qui ſub Diuo Adriano perpetuum cōpoſuit edictū. Ex his igitur conſtat edictum ſuperius perpetuum, in vniuerſum Præturæ vnius tēpus valuiſſe: cum temporalia in partē duntaxat, veluti mēſem vnum, aut alterū vim habeāt: hoc vero ad omnes omniū Prætorū iuriſdictiones pertineat. Ac de hoc ipſo intelligendus Hermogen. l.2. D. de ſtatu hom. itē in l.vlt.in fi. D. de appell.recip. l.5.D.de extraord.crim. l.31.D.de lib. con. Edicta autē hæc quę perpetua diximus, monitoria adpellata quidā autumant, ꝙ his ciues admonerētur, qualiter ius dicturi eſſent magiſtratus. Ad qđ Edictū Calliſtrat⁹ libros ſex ſcripſit, vt ex indice Pan. Flo. præfixo intelligitur. Ad hanc ſpeciem pertinet Edictum Carbonianū, quod ſolum auctoris ſui nomen retinuit. Eiuſdem quoq; generis eſt Edictū nouum, de quo in l.1.§. ſi pater. D. de vent.in poſſeſ.mit.

Edicti perpetui cauſſa & generaliter nihil vnquā propoſuit Prætor, quod non euidentem haberet vtilitatē in publicum, ſecundum naturalem æquitatē, quæ & hodie perdurat, & nunquam ceſſabit. Et hinc videmus, omnes propemodum mores ciuitatum, qui antiquitatem redolēt, tractos eſſe ex iure Prætorio: ſi modò libeat vtriuſq; ſeculi obſeruantias inuicem conferre.

Edicta principum ſunt generales leges, quæ omnes populos & prouincias tenēt, l.3.C.de legib. Theophilus ſic definit, πᾶν ὅπερ ἐξ οἰκείας φύσεως κινηθεὶς ἔγραψεν ὁ βασιλεὺς πρὸς τὴν τῶν ὑπηκόων εὐταξίαν καὶ λυσιτέλειαν. Atq; iis nō ad certā aliquā cōtrouerſiā de qua cōſulti ſunt, reſpondent, ſed generaliter quaſi nouā aliquā legem conſtituunt, vt l. hac edictali.6.C.de inceſt.rupt.

Edictum peremptorium inſtar trium obtinet, l. contumacia.§. contumax. D.de re iudic. Quo autem ordine ad illud perueniatur, docent Iuriſcoſ. l. ad peremptoriū. & ll. ſeq. D. de iudic. Vide Peremptorium.

Edictum Domitiani, quo cautum eſt, abolitiones ex Senatuſconſulto factas ad huiuſmodi ſeruos non pertinere. Papin. in l. ſi ſeruus. D. de cuſt.& exhib.reo.

Edictum de alterutro, cuius fit mentio l.1.§. ſciendū. C. de rei vxor.act.& l.vnic. C.Th. de teſta. eſt quo cauetur, vt ſiquid marit⁹ vxori aut hereditatis, aut legati, aut fideicōmiſsi titulo reliquerit, alterutro contēta ſit mulier, relicto vel dote: actione ex teſtamento, vel actione rei vxoriæ: nec pertinet hoc edictum niſi ad actionē rei vxoriæ. Vide Cuiac. Obſer.lib.3.cap.16.

Edictales bonorū poſſeſsiones ſunt, quas ordinarias vocamus, & quę ius tribuūt, quæq; ex edicto dantur, ſine cauſſæ cognitione, & de plano, l.30.D.de acq. heredit. Decretales verò, de quibus ſuprà, extraordinarias, quæ ſcilicet dantur cauſſa cum conſilio cognita, & pro tribunali, l.1.§.D.1. ſi tab.teſt.

Edvcare, id eſt, quod alimēta & ad victū neceſſaria præſtare, l.fi.de alimēt.& ciba.leg. vbi pupillus educari debeat. pulchrè Iuriſcoſ. toto hoc tit. oſtendunt, & Impp. C. eo. Plautus diſtinguit inter alere & educare in Menæh. Hic homo conuiuas nō alit, ſed educat.

Edvlivm, inquit Valla, eſt quidquid edimus, aut quicquid ad prandiū, cœnámque, edendi gratia nobis apponitur, & ſumimus. Interpretantur hanc vocem, ſuo more. pro comeſtione, apud Iuriſc. in l. ſolent. in fin. de offic. Proconſ. Et quod mandatis cōtinetur, ne donum vel munus ipſe proconſul, vel qui in alio officio erit, accipiat, emátve quid, niſi victus quotidiani cauſſa, ad xeniola non pertinet, ſed ad ea quæ edulium excedant vſum.

Effectv apud Iuriſcoſ. ſignificat facto ipſo, re ipſa, l.15.D.de leg præſtan. Quia effectu fratris aufert partem dimidiam. Sic l.10.D.de vſu & habit. Effectus quandoque pro cauſſa ſumitur. Atque etiam Effectus eſt quod ex re ſequitur. l.3.D.ex quib.cauſ.maio.

Efferre, verbū eſt funeribus accōmodatū, cum cadauer prouehitur, & extollitur, humeris ſcilicet ſuppoſitis. Feretrum verò efferre propinquioribus virilis ſexus, olim munus dabatur. Itaque filij, parentes, fratres, ſorores, elatos funere deferebant: nonnunquam ſerui libertate donati: qđ & legibus Solonis cauetur, ὑπὲρ ἀγχιστέων κλήρου. Cicer pro Flacco: Cū efferretur magna frequētia. idem Attico lib.15. Cn. Lucullus familiaris noſter matrem efferebat.

Effervescere, ſignificat ardore animi excitari, vt cùm homo ira excādeſcit: cōtrariū eſt, Deferueſcere. Vlpia. in l. quis ſit fugitiuus.§. idē ait. D. de ædil.edict. Si autē in hoc tātùm latuiſſet, quoad iracundis dominorū efferueſceret. vbi tamen, Deferueſceret legēdū videtur: nec enim illius ſignificatio huic loco quadrat.

Effractores, qui vi fores, parietéſve inſularū, horreorúmve effringebant, vt inde quid ſubriperent, l.3.§.1.D.de offic. præfec.vigil. l.16.§. tēpus. D. de pœnis. & apud Firmi. lib.3. Matheſeos cap.13. & vertuntur in antiquo Lexico, θυρεπανοίκται. Interdum etiā Effractores dicuntur, qui è carcere effugiunt, parietes eius perfodiunt, vt ſub tit. de effract.& expil.

Effractvræ crimen, l.48.D.de bon.libert.l.1.C. de locato.

Effvsores, qui patrimonium, pẽculiúmve temerè & largè expendunt, diſsipántque. Verbum fuit admodum familiare diuo Caſ. Imp. Auguſt. Frid.3.

Egestas ferè in mala re dicitur, quæ ſcilicet ad maleficium hominẽ impellit. Propriè tamẽ eſt, alicuius rei opus habere. Tryphoni. in l. bona fides. D. depoſiti. Cenſuit, nec iniquè, malè meritum, publicè vt aliis exemplo ad deterrenda maleficia ſit, etiam egeſtate laborare debere.

Εἰνατέρες (ait Modeſtinus) apud Græcos dicuntur duorum fratrum vxores: quod vno verſu, ait idem Modeſtin. Homerus ſignificat:

Ἠέ πη ἐς γαλόων, ἢ εἰνατέρων ἐυπέπλων.

Siue alicubi in giorium, aut materum ſpecioſis peplis. l.4.§.4.D.de grad.adfin.

Εἰσδεκτικὰ, hominij ſiue homagij ſymbola Cuiacio libro 8. Obſeruat. cap.14.

Eiicere, verbum eſt ad immaturũ partũ accommodatũ. Vnde eiecti partus, pro abacti. Eiecti item, & eiectitij, pro abortiui, dicuntur. Vlpianus in l.ſi ſeruus ſeruum.§.ſi quis de manu. ad leg. Aquil. Si mulier pugno, inquit, vel equa ictu à te percuſſa eiecerit. At Edere, eſt maturum parere. Illud Græci ἐκβάλλειν dicũt, & part⁹ eiectitios tũ ἐκτρώματα, tum ἐξαμβλώματα dicunt.

Eiecta nauis, hoc eſt, qđ Græci aiũt ἐξεβράσθη, id eſt, in vadũ eiecta, illiſáque, l.quo naufragio. D. de incen. ruin. nauſ. quæ & Delecta, l.7.D.de leg.Rhod.dicitur.

Εἰσάγειν δίκην, cauſſam agere. Paulus l.48.D. de iudic. τοὺς ἄρχοντας ὧ ἄρχουσι ἐνιαυτῷ μήτε εἰσάγειν δίκην ἰδίαν, μήτε ἀμυνόντων, μήτε φευγόντων. Magiſtratus quo anno cum imperio ſunt, neque propriam agere cauſſam, ſiue agendo, ſiue defendendo.

Eivrare bonã copiã, eſt iurare ſibi copiã nõ eſſe æris alieni exoluendi, Cic.lib.9. Epiſt. ad Pæt. Tu autem, quod mihi bonã copiã eiures nihil eſt. & vide Feſtũ lib.5.in dict. Eiuratio. Hoc eodẽ verbo vſus eſt Varro lib 6. de Ling.Lat. Et omnes qui bonã copiam eiurarent, ne eſſent nexus diſſoluti. Id eſt ſi iureiurando negarent ſibi facultatem dari en ſe ære liberandi.

Eivs, pro ei ius, in Pand. Flor. ſæpè reperitur.

Ἐλαιώνης, curator oleo coemẽdo, Arcad. l.vlt.D.de mun. & hon. Cura quoq; emendi frumenti, olei. nã harum ſpecierum curatores, quos σιτώνας & ἐλαιώνας appellant, creari moris eſt.

Elemporia, ea cura, d.l. fin. vbi tamen Elæemporia legendum videtur: dicitur & ἐλαιωνία.

Electri nomen duobus modis accipi Pauſan. lib.1. Eliacõn ſcribit: τὸ δὲ ἤλεκτρον τοῦτο, ait, ὃ ἐς τῶ Αὐγούστῳ πεποίηνται τὴν εἰκόνα, ὅσον μὲν αὐτόματον ἐν τῇ ψάμμῳ τοῦ Ἠριδανοῦ ταῖς ψάμμοις εὑρίσκεται, σπανίζεται τὰ μάλιστα, καὶ ἀνθρώπῳ τίμιον πολλῶν ἐστιν εἵνεκα. τὸ δὲ ἄλλο ἤλεκτρον ἀναμεμιγμένος ἐστὶν ἀργύρῳ χρυσός. In hanc poſteriorẽ ſententiam electrum vſurpatur in l.7.§.voluntas. D.de acqui.rer.domi. l.4.D.de leg.1. Plinius lib.33.ca.4. vbicunq; quinta argenti portio eſt, electrum vocatur. Seruius in 8. Aeneid. Tria ſunt, inquit, electri genera: vnum ex arboribus, quod Succinum dicitur: aliud quod naturaliter inuenitur: tertium quod fit de tribus partibus auri, & vna argenti: atque de hac ſpecie intelligẽda ſunt Pand. loca ſuperiora, vt dixim⁹. Vide Iſido.lib.15.etym.c.23.

Electri nũmi apud Lãprid. in Alex. Eóq; ſenſu electrina vaſa accipi poſſunt, l.32.§.Nerati⁹. D.de aur.& arg.leg.

Elanchvs, lapillus eſt ex genere margaritarũ. Paul. de aur.& arg.leg.l.pediculis Item cùm inaures, in quibus duæ margaritæ, elenchi, & ſmaragdi duo, legaſſet, & poſtea elenchos eiſdem detraxiſſet: & quæreretur an nihilo minus detractis elenchis inaures deberentur: reſpondit deberi, ſi maneant inaures, quamuis margarita eis detracta ſint. Plin.lib.9.cap.35. Cylindri & elenchi in eo differunt, quòd elenchi ſint faſtigiatæ longitudinis, alabaſtrorum figura, in pleniorem orbem deſinentes: atque hos digitis ſuſpendere, & binos ac ternos auribus, fœminarum gloria eſt: cylindri verò proceritatis æqualiter orbiculatæ ſunt.

Elices ſulci ſunt aquarij, qui in ſegetib⁹ fiũt, per quos aqua collecta educitur è liris. Vlpi. l.1.§. Labeo. D. de aq.& aqua pluu.arcen. Sulcus aquarios, qui Elices adpellantur, ſi quis faciat, aquæ pluuiæ arcendæ eum teneri. Haloãder ſic habet: qui Græcis ὑδραύλακες adpellantur: quẽadmodum & Alciatus quandoq; legẽdum exiſtimauit. Nunc in Parergis indicans nihil immutandum, idq; auctoritate L. Columellæ, cuius verba li.2. de re ruſtica, cap.8. hæc ſunt: Sed quamuis tempeſtiuè ſementis confecta erit, cauebitur tamẽ, vt patentes liras, crebróſque ſulcos aquarios, quos nonnulli Elices vocant, faciamus. Sic libr.11.cap.2. Arbitramur tamen Elices propriè dici, capita fontiũ, & ſcaturigines. Vnde Aquilices Calliſtrato qui artẽ hãc exercent, ſciúntque, quo modo aquę elici poſsint. Alciat⁹ rectè ſententiã mutauit. nã Pand. Flor. habẽt Elicea, quę lectio retinenda eſt vel peritorũ conſenſu. Bud. aliter ſentit, & Aquilices ab aquis legẽdis dictos vult. Vide Aquilex.

Elidere in ſpecie Pauli l.ſi vnus.§. pactus ne peteret. D. de pact. nõ omnino tolli, ſed & inutile, & inefficax effici accipi debere docui li.4. mediæ Iuriſprud. Sent. c.3 quod eiuſdẽ Pauli verba oſtendunt ibidẽ. Et quidẽ ipſo iure & replicatione exceptio non eliditur, qđ & Iuſtin. A. probat §. præterea. Inſt. de actio. pacto conuento obligationes non omnino diſſoluuntur. Zaſius verò lib.1. Reſponſ. cum §. & Fortunius Garſias in repet. dict. §. pactus ne peteret. omnino cõtrà ſenſerunt: ſed falſo: cùm ex verbis l. Pauli contrarium ſit verius.

Eligimvs reipſa, quod prius mente optauimus: quapropter promiſcuè optio, electióq; aſſumitur, auctor Alciatus. Omnis autem electio, actus eſt voluntarius, vt Ariſtoteles docuit 3. Ethicor. colligitúrq; ex l. Gallus. §. & quid ſi tantum. Eſt autem electio de multis, l. quod in heredem. §. eligere. de tribut. l. plerunque §. fin. de iure dotium. vide Salomo. in l. Gallus. D. de liber. & poſtum. Igitur

Electio ſecundũ Io. eſt alicuius perſonæ idoneæ ad dignitatẽ, vel fraternitatem, vel ſocietatem, ſeruata forma canonicè facta, vocatio. Et hoc modo electio ſumitur ſtrictè, quamuis eligere ad multa ſe habeat, vt etiam not. Rofre. in ſum. eod. tit. §.1. in princ. Vnde ad electionem tria requirũtur, ſcilicet auctoritas, numerus & zelus. Auctoritas cõſideratur in dignitatibus & meritis vitę. Zelus conſiſtit in animo, vt ſine carnali animo fiat, ſed ſecundum meritũ perſonę eligend. c.8. quæſtio.1. Si ergo, licet contra iſtam conditionem ſæpius cõmittatur electio de facto, non de iure. De numero patet. Debet ergo electio fieri ſecũdum iſta tria, habito reſpectu meriti ad meritum, zeli ad zelum, numeri ad numerum. Si tamen ex vna parte ſit dignitas, & zelus melior, tam reſpectu eligẽtium, quàm electi, & ex alia parte numerus maior: certè præualebit dignitas cum zelo ipſi numero, vt extra. de elect. cap. eccleſia veſtra. Item differunt electio, collatio, & pręſentatio. Nam electio fit per collegium ad dignitates, & Papa confirmat: & quodlibet collegium debet eligere prę latum ſuum, niſi aliud ſit de conſuetudine vel priuilegio, vt extra. de elect. & elec. poteſtate. cap.1. Collatio fit ad beneficium ſimplex, & pertinet de iure communi ad epiſcopum per totam diœceſim, cum conſenſu capituli, niſi aliud habeat conſuetudo vel priuilegium: & dat plenum ius, nec indiget confirmatione. Sed præſentatio pertinet ad patronum, nec dat plenum ius præſentato, ſed requiritur inſtitutio, & inueſtitura Epiſcopi: vt per totum titul. de iure patro.

Electio canonica quæ dicatur, exponit Io. Andreas in c.

non

non poteſt.de præbend.& digni.lib.6.

Elimatvm, id eſt, expolitum. Nam limare verbum, propriè pro polire ponitur. Et expolire nihil à poliendi ſignificatione differt: niſi fortè aliqnid perfectioris artis habere velis. Sic verbũ Elimatũ, accipiendum in §.ſed cũ perſpeximus.l.2.C.de veteri iure enucleãdo.

Elogivm, multi putant Græcum eſſe, priúſque dictum ἐκλογεῖον: at vero ego contra puto, quemadmodum pleriſque nominibus Græcis Latini præpoſitiones ſuas anteponebant: ita etiam elogium ex Græca voce & Latina præpoſitione conflatum. Eſt verò teſtificatio de certo homine tam in bonam quàm in malam partem. In malam, Modeſtinus in l. deſertorem. D.de re mil. Deſertorem auditum, ad ſuum ducem cum elogio Præſes mittet. Aut eſt conuitium, vituperatio, ſeu notatio quædam (ſic enim notationes Cenſoriæ dicebantur) exheredationis cauſſam perſtringens. African.l.14. §.2. Non enim videri quaſi filium exheredatum eſſe, cum elogium pater, cum filium exheredaret, propoſuiſſet, & adieciſſet propter eã cauſſam exheredare. Sic Auguſtin. in ſermone de vit. & mor. cler. Amboſe sheredauit, illam cum laude, iſtum cum elogio, id eſt cũ vituperatione. Sic in l 1.§. idem ait.D.de Carbon. edict.l.9.C. de ſuis & legit. & apud Cic.in Cluentiana. In bonam partem Gloſſæ antiquorum notariam (ſcilicet breue ſcriptum) interpretantur, vt l.Diuus.l.non dubium.D.de cuſtodia reor. vbi Baſilica, Cum elogio, μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ πεπραχθέντων. Sic Vlpian. l.38. §.2.D.de æd.edict. Idcirco elogium huic edicto ſubiectum eſt, &c.id eſt de induſtria, vt de pecore nominatim caueretur, hæc clauſula ſubiecta eſt. Itaque elogium in hoc ſignificatu, teſtificatio eſt de homine certo, ei vni propria, neque alteri conueniens: vt illud de Attilio Calatino: Vno ore cui plurimæ conſentiunt gentes, populi primarium eſſe virum. Turn.aliud ſentit à ſuperiorib' Aduerſ.li.18.c.5.

Elvgere, luctum deponere, vel finem lugendi facere, l.10.D.de iis qui not.infam. Solet autem vir elugeri propter turbationem ſanguinis. Tum Pomponius eam, quæ intra legitimum tempus partum edidit, putat vel ſtatim poſſe ſe nuptum collocare, d.l.10.

Elvscare, eſt aliquem altero oculo orbare. Nam Luſcus propriè eſt, qui altero oculo caret. Vlpianus de condit.tritic.l.In hac actione. Si quis, inquit, poſt mortem ſeruum eluſcatum dedit. Idem ad leg. Aquil. Iulianus, inquit, ſcribit Aquilia teneri eum, qui eluſcauerit in diſciplina diſcipulum. Hinc Eluſcatio, actio ipſa priuandi altero oculo. Vlpianus de ædilit. edict. l.item Ofilius. Eluſcationem exm quidam putãt, vbi homo lumine adhibito nihil videt. Qui id dixerint, non ſunt audiendi, quia nulla freti auctoritate id dicant. in d.l.item Ofilius in Pand.Flor. legunt quidam luſcitationem: falsò: Haloander, Nuſcitationem.

Emancipari Feſto lib.5. dicebantur qui patris poteſtate exibant, vt paſsim in libris noſtris: & id proprie de liberis: vt manumittere de ſeruis, etiamſi hoc diſcrimen non vſquequaque obſeruetur. Cicer.pro Domo ſua ad Pontifices: Id autem ſcire & videre omnes, non vt ille filius inſtituatur, ſed vt è patriciis exeat, vt Tribun.pleb. fieri poſsit, idcirco adoptari: neque id obſcure: nam adoptatum emancipari ſtatim, ne ſit eius filius qui adoptarit. Emãcipare autem veteres dicebant pro alienare & vendere. Plin.in epiſt.libr.7. Nam pro quingentis millibus nummum, quæ in alimenta ingenuorum, ingenuarúmque promiſeram, agrum ex meis longè pluris actori publico emancipaui: eundémque vectigali impoſito recepi. Sueton. in Othone: Cuidam etiam de parte finium cum vicino litigãti adhibitus arbiter totum agnum redemit emancipauitque. Id eſt ſuum iam factum mancipio tradidit illi. Apud Plautum, Emancupo me tibi, id eſt tuæ me poteſtati trado.

Emancipati (Inquit Feſtus) duobus modis intelliguntur: aut ij qui ex patria iure exierũt, aut ij qui aliorum fiunt dominij: quorum vtrumque fit emancipatione. Emancipatus apud Cic. id eſt dedititius: Ita ſenectus nimis honeſta eſt, ſi ſeipſam defendit, ſi ius ſuũ retinet, ſi nemini emãcipata eſt, ſi vſque ad extremum ſpiritum dominatur in ſuos.

Emancipatio eſt quædam imaginaria liberorũ venditio, quę ad ſimilitudinẽ eius excogitata eſt, quã olim Romul. inſtituerat. nam is cauerat, vt ſi pater filium ter mancipaſſet, id eſt vendidiſſet, filiam autem ſemel, ij ſui iuris efficerentur: poſtea verò ad ſpeciẽ atque vſurpationem vetuſtatis inſtitutum eſt, vt pater apud Prætorem alicui cuius fidem ſequebatur, & qui ob eam cauſſam Fiduciarius pater dicebatur, filium ſuum dicis cauſſa ter, acceptis ab eo vno aut duobus nummis, filiam ſemel vendens, eos hac ratione de manu ac poteſtate ſua dimitteret: quos tamen nũmis redditis, iterum pater recipiebat. Reliqua vide apud Caium Inſtitut.cap.6. Quid autẽ ab Abdicatione differat Emancipatio, vide in Abdicatio. Hæc autem ſolennitas relaxandæ poteſtatis patriæ, iure quidem Romano introducta eſt, ſed maximè ſecundum naturam. Nihil enim tam naturale, quàm vt aliquid ſoluatur eo modo, quo obligatum eſt.

Emancipationem veteres omnibus contractibus, qualeſcunque illi tandem fuerint, adhibebant. Idque eam ob cauſſam, quia nulla res tantam facit cõtrouerſiam, quàm illæ alienationes. Vt igitur conſtaret de alienatione, illam ſolennitatem introduxerunt. Nos hodie illud negotium per arram conficimus.

Emanere, l.3.§.is qui.D.de re militar.l.17.D.de ædilit.edicto. eſt diutius extra caſtra vagari.

Emansor, eſt qui diu vagatus extra caſtra, tandẽ regreditur, l.deſertorẽ.§.2.D.de re militar. idem & Remanſor, l.5.§.à barbaris.D.de re milit. Tempus diſcernit emanſorem à fugitiuo, & effractorẽ vel furem diurnum, à nocturno, l.aut facta. D. de pœnis. Differunt autẽ Emãſores à deſertoribus, vt Errones à fugitiuis.

Emansio, ipſum delictum, l.4.D.de re milit.

Embamma, à Græco ἐμβάπτειν deducitur, quod eſt intingere: vnde intinctum à Plinio vocatur. Eſt autem condimẽtum ex aceto, quod ad condienda obſonia fit. Colum. libr.12.cap.55. Hoc ſinapi ad embammata non ſolum idoneo, ſed etiam ſpecioſo vteris. Vlpian. l.9.§.1.de trit.vin. Si acetum quis legauerit, embamma continebitur, quia aceti numero fuit.

ἐμβαθμοὶ, ordinarij, l.fi.C.de mod.mult.

Embateutici iuris adpellatione, ceu generali, cuius meminit Vlpianus in l.3.§.fin.de rebus eorum qui ſub tut. Alciato tradente, id ius intelligi poteſt, quod & quandam detentationem reſpicit, & rei poſsidendæ facultatem: tametſi proprietas vera ad alium pertineat. Quale eſt ius ſuperficiarij, vel eius qui fundum vectigalem poſsideat, vel perpetuarij: ſic dictum ἀπὸ τῷ ἐμβατεύειν, quod eſt ingredi, & intro pedem ferre, l. bonorum.de verb.ſign.l.fi.de ſuperfi.l.1.ſi ager vectigalis. Erunt fortè, quibus magis arridebit, Ius embateuticon intelligere, quod vulgò Pedagiũ, quod alioqui ad Regalia ſolet pertinere. Sed Alciatus eam interpretationem magis probat, quæ in Etymologico magno eſt, vbi ille Grammaticus, ἐμβατεία, inquit, quę nunc & ἐμβατεία, dicitur id ius, quod creditor in bonis debitoris ſibi pignoratis retinuit, propria auctoritate ex ingrediendi.

Emblemata, dicuntur, quæ ſcyphis, ſpeculis, apſidibúſve ornatus cauſſa adiiciuntur: dicta ab ἐμβάλλω, quod eſt impono, ſeu interſero. Vlpianus de aur.& argent.legat.l.ſi gemma. Emblemata rectè legantur, & ſeparantur, & præſtanda ſunt. Et eodem Pompon.l.&

ſi. Ea quæ inaurata ſunt, non deberi, neque aurea emblemata. Vlpia. item ad exhiben. l. tigni. Si anſam ſcypho iniunxeris, vel emblemata phialæ. His autem vaſa pura opponuntur, hoc eſt, non cælata, quorũ meminit Iuriſconſ. in l. ſi in rem. D. de rei vin. Vide Cruſtæ.

EMBOLA, l. 10. C. de ſac. ſan. eccl. l. fin. C. de nauib. non excuſ. publicarum ſpecierum copiarúmque, ſeu annonarum tranſuectionem ſignificat, quæ quotannis ex AEgypto nauibus illatæ Conſtantinopolin deferebantur, ἀπὸ τῆς ἐμβολῆς τῶν νηῶν τὸν σῖτον, vt Iuſtinianus Edicto 13. indicat. vbi & ἐμβολὴν σιτοπομπίαν vocat. Hinc Embolicæ ſpecies apud Voſpicum in Aureliano, non ambolicæ, quibus oneratæ naues Romã mittebantur.

Ἐμβόλας, naula velociſsima, AEſchyl. vide Adnotationes in leges Rhodias.

Ἔμβρυον, in legibus Solonis, apud Galenum, τὸ ζῷον τὸ ἐν γαστρί. & in lib. περὶ φιλοσόφου ἱστορίας, ſignificat infantem in vtero. vide quæ ad leges Solonis ſcripſi in lib. Veteris Iuriſp. 2.

EMENDARE, eſt mendum, id eſt errorem, tollere, l. actorum. D. de re iudic. Emendare, corrigere, titulis C. de mend. propinq. & de emend. ſer.

EMENDATIO, eſt mutatio, vel variatio libelli, l. edita. C. de edend.

EMENDA, verbum Gallicum, Latinis multa, vel mulcta, Græcis ζημία, dicitur. de verbo Gallico text. in capit. quamuis. de offic. ordin. lib. 6. De Latino tot. titu. C. de mod. mult. l. ſi qua. D. de verb. ſignifi. De Græco in legibus Solonis, quæ extãt apud Demoſth. orat. & Plutarch. & D. Laërtium in eo. & veterem noſtram Iuriſpr. lib. 2.

EMENDICARE, more mendicantium aliquid petere, C. de accu. l. ſinguli. vbi Impp. Singuli, aiunt, vniuerſique iudices cognoſcant, in publicis criminibus non oportere emendicatis vti ſuffragiis decretorũ. Sueton. in Cæſare: In Hiſpania à Proconſule, & à ſociis pecunias accepit emendicatas in auxilium æris alieni.

EMERE, ait Feſtus, quod nunc eſt mercari, antiqui accipiebant pro ſumere. Sumebant & antiqui pro conducere. vide Redemptores.

EMPTVM, & paratum hoc differunt, quòd in empto paratum ineſt: in parato non continuò emptum continetur, l. 47. §. 1. D. de leg. 2. Ergo emptum ſpeciei, paratum generis nomen eſt, l. 45. 46. 47. & 49. D. eo.

EMPTIO, eſt contractus iuriſgentium de quantitate cum corpore cõmutanda, ſola inter ſe pactione contrahentes obligans, l. 2. D. de oblig. & act. & ita differt à mancipatione, quæ nõ eſt cõtractus, ſed actus, id eſt legis actio: rurſus à locatione diſtinguitur, quia res conducta neque iure dominij, neque in perpetuum obtinetur. At lex duodecim tabularũ hoc verbo omnem alienationẽ complecti videtur, l. ſtatu liberi. 29. D. de ſtatu liber. Itaque animaduertere eſt Varronem in libris de re Ruſtica, acquiſitionem omnem emptionis verbo comprehendere, nec intereſſe, quo genere quiſque dominus eius fieret.

Emptio ſpei eſt, cùm quaſi alea emittitur: quod fit, cùm captus piſcium, vel auium, vel miſsilium emitur.

Emptio & permutatio ſic differunt. I. In emptione res pro nummis datur: in permutatione res ꝓ re, vel nummus pro nummo: vel, vt certius loquamur, pretiũ pro pretio: vt equus cum boue, vel nummus Gallicus cum Italico. II. In emptione ex ſola conuentione naſcitur obligatio: in permutatione ex rei traditione tantum. III. In illa venditor tenetur tantum ad poſſeſsionem præſtandam: in hac rei dominium trãſfertur. IIII. Illa rei alienæ traditione poteſt cõſiſtere. hæc verò nequaquam. V. Ex illa venditor vna tenetur actione, nimirum eius quod intereſt: in hac qui rem accepit duabus tenetur actionibus, aut condictione, aut petitione eius quod intereſt, l. 1. D. de rer. permut.

Emptionis, & venditionis verbis veteres promiſcuè vtebantur, vt ait Gaius l. 19. D. de actio. empti. id eſt, vt exponit I. Cuiacius, & in locatione & cõductione, vt eſt legendum in l. ſeq. Nec enim emptionem pro venditione, vel emptorẽ pro venditore, nec è contrario vt acciperent, ita locuti ſunt; ſed locationẽ venditionem appellarunt ſæpe, & conductorem emptorẽ, ſiue redemptorem, vt mercedem ſiue penſionem, pretium: quia locatio & conductio proxima eſt emptioni & venditioni, eiſdémque regulis conſtat. Hygenus li. de limit. conſt. Mancipibus ementibus, id eſt conducentibus in annos ſingulos. Feſtus, Venditiones olim dicebantur Cenſorum locationes.

Emptionem Inſtit. de ſucceſſ. ſubla. quæ fi. in princ. exponit Accurſius venditionem.

EMPTOR, non ſolùm qui pretio emit, ſed etiam ſi quis vel permutauit, vel compenſauit, accipiendus eſt, l. ſciendum. §. pen. D. AEdil. edict. l. fi. ex quibus cauſ. in poſſ. eat.

Emptor hereditatis, qui bona fide alienam hereditatem emit, non tenetur petitione hereditatis, niſi non extaret vẽditor, aut modico vendidiſſet, l. nec vllam cauſſam. §. quid ſi quis. D. de petit. heredita. Qui mala fide alienam hereditatem emit, tenetur vtili petitione hereditatis, d. l. nec vllam cauſſam. §. ſed ſi quis ſciens. l. ſi poſt motam. C. eodem titulo. Venditor hereditatis haud dubiè conueniri poteſt petitione hereditatis, d. §. quid ſi quis. Emptor ſingularum rerum hereditariarum, non tenetur petitione hereditatis, niſi titulus habeatur pro non titulo, dict. l. nec vllam cauſſam. §. 1. rei vendicatione tamen conueniri poteſt, l. ſed etſi lege. §. item ſi rea diſtraxit. D. de petition. heredita. l. ſi poſt motam. C. eodem titulo. Venditor ſingularum rerum hereditariarũ tenetur petitione hereditatis ad pretium, l. itẽ veniunt. §. bonæ fidei. l. ſi & rem & pretium. D. de petitione heredita.

Emptorem pro venditore, locatorem pro conductore, creditum pro debito quandoque poni, & quandoque vice verſa poni, obſeruatum eſt ab Accurſio l. 2. ad Legem Rhodiam.

Emptoribus ſimiles perſonæ enumerantur, l. fi. D. quib. ex cauſ. in poſ. eat.

EMERITI dicuntur, qui, impletis ſtipendiis, labore militiæ ſoluuntur, l. 1. C. de excuſ. tut. l. fi. C. de iis qui non imple. ſtip. Hi ætatem militarem impleuerunt ab anno 17. ad 46. ex lege Ser. Tulli. & Gracchana.

EMERITA, præmia, & commoda finitæ militiæ, l. 3. §. qui militiæ D. de re milit. Qui militiæ tempus in deſertione impleuit, emeritu priuatur. Et paulò poſt: Et ſi expleto militiæ tempore redeat, vt veteranus reſtituetur, & emerita accipiet.

EMIGRARE dicuntur, qui ante finitum conductionis tempus habitationem derelinquunt, l. 28. §. 1. D. loca. & alibi ſæpiſsimè.

EMINENTISSIMVS titulus dignitatis, qui præfectis prætorio tribuitur, & magiſtris militiæ, & patritiis, l. 2. C. de ſentent. ex pericul. recit. Eminentiſsimæ præfecturæ, l. 6. C. de exactor. tribut. lib. 10.

EMITTI inſtrumentum, l. 47. §. fin. D. de pact. & Cautio, l. 1. C. de non nu. pec. & ita legas in l. 1. C. ſi pigno. & Satiſdatio, l. 3. C. de ſuſp. tut. & Epiſtula, l. 24. D. de conſti. pec. Hoc ſenſu

EMISSA manus, pro expoſita cautione, l. 15. D. de probat. & Emiſsio chirographi, Caſsiodorus libr. 4. epiſtol. ad Dudam.

EMISSARII vocantur conciliatores, atque internuntij furtorum eorum, quæ à magiſtratibus committuntur: auctor eſt Aſconius in Cic. 5. Verr. in eundẽ Act. 4. Petit Næuius Turpio quidã iſtius excurſor & emiſſarius, homo omnium ex illo conuentu quadruplatorum

ru n deterrimus. Ponitur & pro calumniatore & vexatore ſummiſſo & ſubornato ab inimicis. Cicer. Mario epiſt. lib. 7. 2. Perſuaſerátq; nonnullis inuidis meis ſe in me emiſſarium ſemper fore.

EMOLOGARE verbum, nec Latinitas, nec Græciſmus agnoſcit. Interpretes pro confirmare, vel laudare vſurpant. Homologare, propius ad ſuam, quæ Græca eſt, originem accedit. Vide Bart. in l. cū antea. C. de arbit.

EMOLVMENTVM nihil aliud propriè ſignificat, quā fructus, vel fruges, & alia alimenta quæque, l. imp. in fin. ad Trebel. l. 3. §. ite n ſi ipſe. l. vlt. Sicui plus quàm per leg. falc. l. dominus. de vſufruct. & illo Cæſaris loco, Sine magno cōnatu & emolumento, l. 1. de bell. Gall. Ab eo ſorte quòd fruges emolantur, vt in illo Perſij loco, *Granaria emole.*

Ἐμφανιστικὰ Nouella 56 (παρὰ τὸ ἐμφανίζειν, quod eſt profiteri, & publicare) dicuntur quæ pro introitu maioris Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ noui clerici dant veteribus. Sic in Rubr. Nouellæ 66. ἐμφάνισιν διατάξεων, promulgationem conſtitutionum vocat. Vetus interpres, inſinuationes, vſitato verbo vocat.

EMPHRACTÆ. Vlpianus in l. 1. §. Igitur. de exercit. act. hac dictione vſus eſt. Budæus indicat in quibuſdam embatæ legi, ſiue epibatæ. Nebriſſ. priorem lectionem ſequitur, interpretatúrque emphractas, nauigia tecta. Embatas vulgare verbum, aut nauticum eſſe, putat Budæus. Epibatas autem milites claſsiarios explicat, hoc eſt, milites in nauib. merentes, quos pro vectoribus apud Græcos accipi tradit. Reiicienda autem eſt & Nebriſſenſis (nā κατάφρακτοι huiuſmodi nauigia Græci vocant) & Budæi diuinatoria lectio, retinendáque eſt Florentina, in qua eſt ἐπιβατικοί. Sunt autem ἐπιβατηγοὶ, naues vectorū ductrices, ἀπὸ τοῦ ἄγειν τοὺς ἐπιβάτας. Hæc ex Ant. Aug. libr. 4. cap. 16. Alij ἐπιβάδες legi volunt, aut certe ἐπιβατίδας, vt Alciatus lib. 1. Parerg.

EMPHYTEVSIS, Latine inſitionem ſignificat, ſiue plantationem, à Græco verbo ἐμφυτεύειν, quod eſt inſero, vel conſero. hinc apud Iuriſconſ. Fundum in emphyteuſim dare, quod eſt ea conditione alicui tradere fundum, vt accipiens eum reddat meliorem, & ex ſterili fertilem efficiat. Ab initio enim ſterilis tantum & inculta hoc contractus genere concedebantur. Itaque Emphyteuſis contractus eſt à Zenone primùm nominatus, cum ager ea lege fruendus datur, vt quandiu merces ſoluatur, nunquam ad dominum reuertatur, l. 1. C. de iure emphyteut. vbi Zeno ait, ius emphyteuticarium, neque conductionis, neq; alienationis eſſe titulis adiiciendum: ſed hoc ius tertium eſſe ab vtriuſque memoratorum cōtractuum ſocietate ſeparatum, conceptionémq; ac definitionem habere propriam. Nec verò ad tempus, ſed in perpetuum, aut certè ad tempus longiſsimum illi agri locabantur, tum quod impendium magnum in illorum culturam & conſitionem faciendum eſſet, tum etiam quod huiuſmodi agri deſerti & inculti nō facile colonum reperiebant. Alij ſic definiunt:

Emphyteuſis, eſt conceſsio quædam perpetua, ad vſum, vtilitatem, & culturam rei, efficiens vtile dominium: ita vt domino proprietatis annua penſio perſoluatur, ſaluáque ſit rei ſubſtantia.

Emphyteuſis conceſſa duobus, vel patri & filiis, poteſt mutuò inter eos alienari, etiam domino non conſentiente. Bartolus in l. 1. C. de impuſit. lucrat. deſcriptio. & in l. ſi domus. §. fin. D. de legatis 1. Aliter in hereditate prohibita alienari, l. voluntas. C. de fideicommiſſ. l. pater filium. §. quindecim. D. de leg. 3. l. cùm hi. §. inter. D. de tranſactionibus.

Emphyteuſis meliorata tranſit ad heredes extraneos, nec finitur tertia generatione. Bartolus in l. quicunque. C. de omni agr. deſert. quanquam non adfirmat, ſummæ tamen æquitatis eſt.

Emphyteuſis pro ſe & Titio, adquiritur Titio ſine ceſſione vel traditione, Bartol. in l. ſi quis vſumfructum. D. de vſu & vſufruct. legat. per l. fundum cum mihi. D. de actionibus empt.

Emphyteuſis eccleſiaſtica poteſt de conſuetudine per ſtipulationē adquiri etiam heredibus extraneis, Bald. in l. 1. C. de iur. emphyteutic. & in l. etiam. D. ſoluto matrimonio. Emphyteuſis Eccleſiaſtica tranſit ad vxorem, ſi hoc actum eſt nominatim, Nouell. de non alienan. §. emphyteuſim, & de alienā. emphyt. §. 1. glo. in l. etiam. D. ſolut. matri.

Emphyteuſis perpetua nō poteſt auferri, Baldo in l. cùm fundus. C. de ſolutionibus. Emphyteuſis natura eſt, vt transferatur ad heredes, gloſſ. in l. indebiti. §. fin. de condictio. indebit. Emphyteuſis vendi, aut alienari iure proprietatis non poteſt, ſed donari permittitur, Bartol. in l. 1. C. de rei dominic. vel templorum. & in l. fin. C. de iure emphyteut. Emphyteuſis in bonis cenſetur emphyteutæ. Paul. de Caſtro. l. ſciendum. D. qui ſatiſda. cogan. & in l. 2. D. quod quiſque iuris. Et propterea addit, Teſtem dicere falſum, qui adſerit, aliquē nihil habere in bonis, cùm habeat emphyteuſim.

EMPHYTEVTA ſeu Emphyteutes, is dicitur qui fundum ea lege qua ſuperius dictum eſt, agrúmve à domino accipit, vt eum conſerat, melioremque efficiat. Atque hic tenetur ad modicas, non autem ad ingentes expenſas, vt in l. Senatus. §. Marcellus. D. de legat. 1. C. de iur. emphyt. & in l. hoc iure. §. ſi aquam. D. de aq. cotid. & æſti. At verò Emphyteuta poteſt legare, ac vendere melioramenta ſua, Bart. in l. quicunque. C. de omn. agr. deſert. gloſſ. in authen. qui rem. C. de ſacroſanct. eccleſ. Bartol. in l. 1. D. de ſuperficiebus. & in l. in conuentionalibus. D. de verbor. oblig. Quinimo non poteſt fundus melioratus ei auferri, vel canon augeri, Bart. in l. 1. C. de iur. emphyteuti. Probatur in l. qui fundos. C. de omni agr. deſert. Poteſt autem locare emphyteuticam rem, Baldus in l. vſufruct. D. ſolut. matr. Tum & ius ſuum poteſt in dotem dare, Ioan. Andr. in c. potuit. de loca. & conduct.

Emphyteutæ poſſunt mutuò ſibi alienare, etiam emphyteuſim eccleſiaſticam. Conſtit. Imperial. §. præterea. de prohibit. feud. aliena. per Frider. Bartol. in l. cùm hi. §. ſi vnic. D. de tranſact. & in l. ſi domus. §. ſi. D. de leg. 1.

EMPHYTEVTICON ius, prædij eſt, & id perpetuariū: quinimò & temporarium eſſe poſſe quidam aiunt, per l. fi. D. ſi ag. vectigal.

Emphyteuticus contractus, quo ſterilia cōceduntur, vt in meliorem ſtatum plantationibus reddantur. Vnde ius, quod emphyteuta adquirit, vocatur melioratio, Græcis emponema, in l. vlt. C. de iur. emphyteut. Tandem cùm paſsim & fertiles agri ſic darentur perpetuò colendi, manſit vtique nomen, vt contractus diceretur emphyteuticus.

EMPHYTEVTICARIVS verbum aliàs adiectiuè accipitur, vt in tit. D. ſi ager vectig. vel emphyteut. aliàs ſubſtantiuè, pro eo, qui habet ius emphyteuticum: vt, in l. 1. C. de iur. emphyteut.

EMPLASTRVM, παρὰ τὸ ἐμπλάττειν. Corn. Celſ. libr. 5. cap. 17. definit medicamentū quod liquati aliquid accipit, ita vt ex multis componatur, quæ in vnū poſtea miſcentur. l. inp. §. 22. de rer. diuiſ. Aut ex ſuis & alienis medicamentis, emplaſtrum aut collyrium. Sic Paulus l. 18. §. 6. de inſtit. vel inſt.

EMPONEMA Græcis eſt, quæ melioratio noſtris dicitur. Et eſt ius, quod emphyteuta adquirit. Extat vox apud Iuſtinianum in l. vlt. C. de iur. emphyt.

E N

Ἐν ἔργῳ, in l. quod ait. D. de adul. Id eſt in opere, in actu, putà venereo. Ex lege Solonis apud Plutarch. pro quo falsò ex Luciano in vulgar. exemplaribus repoſitum

fuit obſcœnũ hoc, ἄρθρα ἐν ἄρθροις ἔχοντας. Vide commentarios meos ad leges Solonis libr. 2. Veteris Iuriſprud.

Ἐν πλάτει, l.pen.D. de condict. tritic.l.28.D.de probat.l. 12.§.Iulianus. D. de actio.emp. cum quodam ſpatio, laxamento, & temperamento temporis, non anguſtè, neque preſſe. Nam (vt ait Heſychius) πλατεῖα τὰ ἐν πλάτει ἐσπαρμένα μεγάλα, id eſt πλατεῖα, dicũtur paſcua longè latéque patentia.

Encavatum, in l.6.C.de diuerſ. reſcript. l.4. de extraordin.mun.C.Th. in quo verbo error eſt in l.1. §. 1.C.de collegiat. nam vbi vulgo incautis breuibus legitur, ſcripti Codices Encauſtis breuibus, dilucidè habent. Sed & in l.9.C. de agric. & cenſit. libr.11.vbi, Encauteriis quidam habent, credit B.Briſſonius lib.5. hoc titu. legendum encauſtis: tametſi alij legant Euſterijs. Encauſtum autem ſacrum ex muricis, ſeu conchylij liquore compoſitũ, d.l.6.C. de diuerſ.reſcript. docet: vnde in Epitome Chronicõn adpellatur, Sanguis cõchylij quibus ſyngraphæ ſubſcribebãtur. Vel ſic: Encauſtum ſunt reſcripta Principis purpurea inſcriptione inſignita, hoc eſt cocti muricis & triti conchylij cruore.

Encænia, ferias ſignificant, quæ nouo operi facto dicandóque conſecratæ ſunt: ſic publicæ bibliothecæ dedicabantur, ædes ſacræ, opera publica, etiam ſtatuæ. hinc ſcitè & venuſtè Quintilianus: Neminẽ non aliquando cœpiſſe peccare. nec per encænia ducendum ſcelus primum. Vnde feſtus dies dedicationis templi, Ioan.5. Lucæ 4.c.& can.ſolemnitates. de conſecrat.diſtinct.5.vbi Archidiaconus.

Enchiridia Græcis, Latinis pugillares, Alciato libro 4.comment.de verb.ſignifi.

Encomium, carmen in victoriæ laudem. Alexand.ab Alex.Neapol.lib.1.Genial.dier.cap.22.

Encavte ſcripturæ genus, vel picturæ, à quo monumenta ciuitatum encauta, & encautaria, l.immunitates.8.C.de agr.& cenſit.lib.11.vbi ita legit I.Cuiacius. Plin.libr.35.cap.11. Lyſippus quoque Æginæ picturæ ſuæ inſcripſit encautem: quod profecto non feciſſet niſi encauſtica inuenta. Alia exemplaria habent Encauſen.

Ἐνδοματικά, in l.fi.de exacto.trib.libr.10.C. ſunt quæ dat collator exactori in hoc vt aliquid de exigendi ſeueritate inſtantiáque remittat. Iuſtinian. In Edicto de Alexandrinis: καὶ τινὰ μὲν τῶν ὑποκειμένων ἀνελέσθαι, καὶ τὰ καλούμενα ἐνδοματικὰ κομίζεσθαι.

Endoprocinctv Feſtus lib.5.interpretatur in procinctu. ſignificat autẽ cùm ex caſtris in prœlium itum eſt. Procinctos autem quaſi præcinctos atque expeditos. nam apud antiquos togis incincti pugnaſſe dicuntur.

Endoiacere verbo vetere vſa eſt lex XII. Tab.apud Feſtum lib.18.quo ſignificatur amputare. verba legis hæc ſunt: SI CALVITVR, PEDAMVE STRVIT, MANVM ENDOIACITO. Hanc legẽ explico lib.4. veteris Iuriſpr.l.87.

Endoplorato Feſto libr. 5. implorato, quod eſt, cum quæſtione inclamato.

Ἐνεχυρασμοὶ, ſunt repræſaliæ, l.vnica.vt nul. ex vican.lib. 11.C.& nouella conſtit.52.

Ἐνεργούμενοι, in c. omni die.de conſecra. diſtinct.5. à dæmonibus obſeſsi.

Enixa, in l.ter enixa.D.de verb.ſignific.quæ partu leuata eſt, No.Marcello.

Enixæ preces, hoc eſt, diligentiores, quæ cũ maiori ſtudio fieri ſolent. Papinianus in l.cùm pater filios.D.de legat.2. in ſin.§.filius matrem. Nam, ait, enixæ voluntatis preces ad omnem ſucceſsionis ſpeciem porrectę videbantur.

Enuntiatio, pro oratione, & clauſula, l.hæc enuntiatio.D.de verb.ſignifi.

Enuntiatum, eſt enuntiatio eius, quod eſt, vel non eſt, l.& licet. D.de conſtit.pecunia.

Entheca, vocabulum in Decretis Canonicis eadem penè ſignificatione ponitur, qua apotheca, & horreũ, videlicet, pro loco, gazæq; repoſitorio. Extat & apud Iuriſcõſ. nempe Vlpianum §.fi.l.Iulianus.& Papinianum in l.2.de fund. inſtru. Dotes prædiorum, inquit, quæ Græco vocabulò Entheca appellantur. id eſt inſtrumenta & ferramenta agri cauſſa repoſita, l.ſi mihi mœnia.§.vlti. D.de leg.3. & Col.2.cap.8. Alciat. aliter legit. Haloander nihil mutauit. rectè, nam in Pand. Flo.eſt ἐνθήκη. Iſidorus ſic: Enthecam Græco ſermone repoſitam rei copioſam ſubſtantiam appellamus. Et ita Libanius, quicquid pecuniæ ſeponunt menſarij, Atticos vocare Enthecam. In lege Rhodia Entheca alio ſenſu eſt, ſcilicet ꝓ onere naui impoſito. Leontius in Ioãne Eleemone: Nauclerus emit enthecam, id eſt onerauit nauem mercibus.

Enthronistica, pro Introniſticis, ſupponẽdum apud Iuſtinian. in Conſti. de ſanctiſs.epiſc. §. ſi quis autem epiſcoporum. Sunt autem Cathedralia, vt nunc vulgò dicuntur, à Græca voce ἐνθρονίζειν, quod eſt in ſedem ponere: Barbari dicunt Inſtallare.

Enucleare, tranſlatè pro declarare & explanare, vt in tit.C.de vet.iur.enuclean.

Eo amplivs. Hæc verba & addunt, & repetunt, vt interpretes demõſtrant, l.ſi ſeruus.§.ſi quis ita.de lega.1. & l.ſi ſit.eod.cum ſimil.

Eò, id eſt propterea, l.id quod.D.de conſtit.pecu.

Eo ipso. Verbo hoc Barbatius tradit denotari canonem latæ ſententiæ: citátque l.fin.§.ſi poſtquàm.verſi. eo ipſo, quòd inuentarium fecit.C.de iur.delib.

Eo potivs, pro eò amplius, vel ea maximè ratione. Sic colligitur è l. item ait Prætor. §. hoc autem.D. ea qui.cauſ.maior.

Eovsqve, pro intantùm, §.illud quæſitum. Inſtitut. de rer.diuiſ.

Epangellia, cum quis accuſatur, quòd præter leges concionetur, vel rempub.capeſſat, Cælio.

Ἐπαρχία, prouincia, D.de excuſ.tut.l.6.

Ἐπαρχικὸς ἄνθρωπος, prouincialis homo, l.21.D.de tut.& cur.dat ab his.

Eparchica libri qui continent generales formas, ſiue edicta præfectorum prætorio, quæ legis vim habent, l.2.C.de offic. præſe. præto.l.apertiſsimi.C.de iudi.l.fin.C.de fideiuſ. Ex ἐπαρχικῶν libris multa deſumpſit C.Harmenopulus.vide Cuiacium lib.6.Obſeruat.cap.10.

Ephesvs, metropolis Aſiæ eſt, quæ propriè minor dicitur, ad quam Proconſuli neceſsitas impoſita erat per mare adpellere, teſte Vlpiano in l.4. D. de offic. Proconſulis.

Ἐπὶ πάσης ἐξουσίας, vſurpatũ eſt à Paulo in l.29. D. qui teſt. fac. pro, quacunq; ratione & modo fieri poterit. Scribit enim Paulus ſcripturam ad teſtamentum paratam vim teſtamenti non habere, niſi hæc ei verba defunctus ſubſcripſerit, Hoc teſtamentũ quacunque ratione poterit, ratum eſſe volo.

Ἐπιβατηγοὶ, naues vectorum ductrices, l.1. D.de exercito. quæ alias vectoriæ dicuntur. vide ſup. Emphractæ.

Ἐπιβάται, l.fin.D.naut.caup. ſtabul. vectores, ſiue vehant, ſiue vehantur.

Ἐπιβολὴ, inquit Conſtant.Harmenop. eſt ἐπίδοσις ἀπόρων κτήσεων πρὸς κληρονόμους, ἢ συντελεστὰς, ἢ ὁμοχώρους, καὶ ὁμοδούλους. cum ſcilicet ſterilis poſſeſsio eſt, & à domino deſerta ac deſtituta, ne quid publico depereat.

Ἐναυτικὸν δάνειον, nauticum creditum, quod eſt periculo creditoris, de quo in l.122.§. Callimachus. D. de verborum obligatio. Terreſtre autem eſt periculo debitoris, & hoc Græci ἀνοικοδάνειον vocant.

ἐπιδημία, viæ tritæ. per quas itur ad vrbem, ex δῆμος confictin nomine, quod populũ ſigoificat. Vlpian.l.4.§.4. D.de offi.procon. Ingreſſum etiam hoc eum obſeruare oportet, vt per eam partem prouinciæ ingrediatur, per quam ingredi moris eſt. & quas Græcia ἐπιδημίας appellat, ſiue κατάπλουν obſeruare.

ἐπιδημητικὰ, Cod. de metat. & epidemet. ſunt pretia quibus prouinciales ſe à metatoribus redimunt onere hoſpitum ſuſcipiendorum. Solebãt enim Prouinciales præberē ſuperuenientibus militibus vel aliis perſonis hoſpitia, quæ & Metata dicebãtur. Alciatus vult eam eſſe collationem pecuniæ, quam à ciuibus extorquebant milites, ne in eorum domus diuerterentur: vt & Iuſtinian. videtur vſurpaſſe in Authentic. vt nulli iudic. Hinc

Epidemetici, ſunt hoſpitiorum metatores in vrbe. Dicti ab ἐπιδημία, in vrbem aduentu: qua voce vſus eſt Vlpian. in l. obſeruare. D. de offic.

ἐπιείκεια, hoc eſt, conuenientia, Latinis æquitas dicitur. Quare Ariſtoteles ſæpe vocat æqualitatem. Nomen enim factum eſt ab ἐπὶ, quod eſt iuxta, & εἰκὸς, conueniens, adſimilatum ab εἴκω, adſimilor. Porrò æquitas ſeu æqualitas retinet in humana ſocietate proportionem rerum omnium iuſtam, hoc eſt, ſtatum aptum locis, temporibus, perſonis.

Ἐπιμεληταὶ, curatores, qua voce Paul. in l. Lucius Titius, de adminiſt. tut. vſus eſt, iuxta Haloandri editionem: generaliter ſignificat curatorem. Apud Athenienſes decem erant hoc nomine, qui emporiis præſiderent, curaréntque in vſum ciuitatis triticum deferri. Vide Alcia. cap. 29. lib. Parerg. 2.

Ἐπίσιτρον l.15. C. Th. de ſuſcept. præpoſ. id quod ſuſceptoribus debebatur, frumẽti quinquageſima, hordei quadrageſima, vini & laridi viceſima, &c. Id & Mantiſam veteres vocaſſe videntur.

Ἐπήλυται, milites euocati, l. 2. C. vt nemi. lice. à coëmpt. forte aduentitij & externi.

Episcopus, ſpeculator. Hinc ad eos deducitur qui rebus quibuſdã obſeruandis & cuſtodiẽdis præſunt, & ad quos ſumma negotij pertinet, vt patet ex Cicer. lib. 10. ad Attic. Epiſt. 7.

Epiſcoporum verbo etiam patriarchæ, primates, & Archiepiſcopi continentur, c. 1. 21. diſtin. Sed & presbyteri, c. legimus. c. 1. 93. diſtinct. Specula. titu. de inſtru. edi. §. 14. verſi. de epiſcopo. Epiſcopum autem qualem eſſe oporteat, docet Apoſtolus Paul. 1. ad Tim. 3. Quódnam ſit eius officium, exponitur cap. ſi quis vult. 36. diſtinct.

Epistalma, id eſt, commiſſio Principis, per mandati ſubſcriptionem facta. Alciatus in l. pactum. C. de pactis.

Ἐπισταθμία, munus recipiendi hoſpitis, Bud. l. fin. D. de mu. & hon. Ant. Aug. lib. ſing. ad Modeſtinum. Heſychius vocat ὑποδοχὴν ξένων.

Epistola, pro cautione. Scæuola l. vlt. D. de pecun. conſt. L. Titius Seiorum debitor deceſsit: hi perſuaſerunt P. Mæuio quod hereditas ad eum pertineret: & fecerunt, vt epiſtolam in eos exponat debitorem ſe eſſe, quaſi heredem patrui ſui confitentem. qui & addidit epiſtolæ ſuæ, quod in rationes ſuas, &c. Sic l. 34. D. de pign. act. l. emptor. 47. D. de pact. l. vltim. D. de inſtit. l. 24. l. 26. l. 28. D. depoſ.

Epiſtolæ, principum reſcripta, quibus ſcilicet illi vel ad poſtulata præſentiũ, vel ad magiſtratuum abſentium conſultationes reſpondebant, l. 1. D. de conſt. princip. Exempl. in l. ſed addes. 19. §. 8. D. locat. l. Diui fratres. D. de iure patron. l. 3. D. de teſtib.

Epiſtola, teſtimoniale dimiſsionis veteranorum, l. 2. de deſert. C. l. 1. C. de veteranis.

Epistolares principes, l. 32. & l. 35. C. de adpell. illi in ſacro auditorio acta excipiebant l. 36. C. eod. tit. Habebant enim Impp. ſcrinium ſacrarum epiſtolarum, l. 3. C. de temp. adpellat.

Epistomia, non ſunt foramina per quæ aqua effluit, vt Alexandrinus neſcio quis putauit: nam ab ἐπιστομίζειν confictum vocabulum apparet, quod ſignificat os claudere, ſiue obturare: vnde ἐπιστόμια clauſtra ſunt ſiue obturamenta canalium. Paul. lib. Sent. 3. cap. 9. Inſtrumento balneatorio legato, balneator ipſe & ſcamna, & podia, fiſtulæ, miliaria, epiſtomia, rotæ aquariæ continentur. quanquam hic Cuiac. epitonia legi vult ex auctoritate librorum ſcriptorum Dn. Ranconneti, & P. Victorio. Vide Epitonia.

Epithesis. Vlpian. l. Lex Cornelia, in fin. de inior. Eadem pœna ex S C. tenetur is, qui epitheſin, aliúdve quid, ſiue ſcripturam in notam aliquorum produxerit. Eſt autem Epitheſis inſcriptio quædam appoſita, in contumeliam fraudémve alicuius facta.

Epitheca Græcis eſt, quod dos Romanis. Vnde prædiorum epithecæ apud Iuriſprudentes, quas Papinianus impoſitiones interpretatur, quamuis pro epithecis, vitioſe legitur eotici, vt & apud Vlpianũ. Lege cap. 13. lib. 22. lection. antiq. Rhodig.

Epitimia, apud Modeſtinum in l. ſcire. de tut. & curat. Sed & ſiquis à parentibus prohibitus fuerit tutor eſſe: neque creari hũc oportet. Et ſi creatus ſit, nec recuſauerit prohiberi eum eſſe tutorem, manente epitimia. Alciat. libr. 2. Parerg. ca. 29. Accipitur ἐπιτιμία inter cætera, pro μὴ ἀτιμία· μὴ non, ἀτιμία, ignominia, infamia, dedecus. Voluit igitur filium quidem ſubmoueri, ſed tamẽ non ideo notari infamia aliqua, vel dedecore, quo ſuſpecti, remotíque tutores afficiuntur. Non enim talis fuit mens parentum, vt filio ſuo vellent vllam notam inurere. Remouebitur igitur, manente epitimia, id eſt illabefacta nominis honoríſque fama. Cælius lib. 30. cap. 18. legit manente epitimio, id eſt mandato patris mordaci, iurgatorióque. ſic enim Græci ἐπιτίμιον quandoque vſurpant.

Epitogium, veſtis ſuperior clerici, glo. Clem. 2. de vita, & hon. cleric. Sipontinus, Genus pallij quod ſuper togam ferebatur.

Epitonia, l. 17. §. caſtella. D. de actio. empti. anteà epiſtomia perperã legebatur. Dicuntur inſtrumenta quibus funes intenduntur, ἀπὸ τοῦ ἐπιτείνεσθαι. id eſt intendi: qualia pleriſque in Germaniæ locis viſuntur, rota inſtructa, & pluteis ad plumbata. eo ordine vt terni & quaterni ſimul aquam eodem ex puteo haurire poſſint, funiculo per rotam demiſſo.

Ἐπίτροποι, Curatores apud Dionem. Sed & tutores paſſim in lib. excuſatio. Modeſtini ſignificat.

Ἐπώνυμον, cognomen, apud Iuſtinianum. Nouuel. 78. quo verbo vtitur & Plutarch. Vide Anto. Auguſt. li. 3. ca. 8.

Epulum, conuiuium eſt numeroſis ciuibus exhibitum, vel in honorem deorum, vel oſtentationem magnificentiæ, aut in funere parentali. Iuriſconſ. de legat. lib. 30. l. 22. Vel epulum, inquit, relictũ fuerit. Sic l. 17. §. 5. D. de act. emp.

Equi adpellatione non continetur pullus, l. ſed addes. §. ſi quis mulierem. D. locati.

Equuli, id eſt, parui equi, in §. in pecudũ fructu. Inſtitu. de rer. diuiſio. Sic equula apud Varron. Nemo eſt tam negligens, qui non ſumma diligentia eligat aſinum, qui faciat equulam.

Equitium, equorum armentum, l. 1. §. fin. D. de rei vindic. l. 12. §. equitij. D. de vſu, & habit. Equitiarii, equorum moderatores. Differt autem equitij legatum, à legato equorum, l. equis. D. de vſur. §. ſi grex. Inſtit. de legat. l. plenum. §. equitij. D. de vſu & habit.

Eques. Tria genera loquẽdi Scriptores vſurpãt, eques, equeſtris ordinis, equeſtri loco natus. quæ vtrũ idem ſignificent, an verò differant, & quatenus differãt conſiderandũ. Eques & equeſtris ordinis idem ſunt. nam

& eques quicunque eſt, & dicitur, idem equeſtris ordinis & eſt, & dicitur: & contrà. quod ſi eques patre natus eſt, qui nunquam ſenator fuerit, is equeſtri loco natus dicitur. ſin patre natus eſt ſenatore, eques quidem, ſed non equeſtri loco natus. qui porrò, cũ eques fuiſſet, in ſenatum eſt allectus, eques non amplius dicitur, ſed aſſumpto nobilioris ordinis nomine, ſenator: ornamenta tamen retinet equeſtria, anulum aureum, & equum publicum. Itaque M. Cicero cum equite Romano natus eſſet, nunquam, poſteaquam in Senatum peruenit, eques appellatur, ſed ſenator. atque ipſe ſuis in ſcriptis cum de ordine ſenatorio loquitur, noſtrum appellat; cum de equeſtri, non item. is igitur non eques, neque equeſtris ordinis, ſed ſenator, & ſenatorij ordinis iure dicebatur. Ac mihi venit in mentem, quod in quadam epiſtola ſcripſit M. Cælius ad Ciceronem: Noſtri, inquit, equites niſi acutius vidiſſent. noſtri ob eam cauſſam dixit, quia vterque patre equite Romano natus erat. Poteſt igitur eſſe eques equeſtri loco natus, & eques non equeſtri loco natus: itémque poteſt eſſe ſenator equeſtri loco natus, & ſenator non equeſtri loco natus. cuius verò pater eques fuit, is, ſi ſenator factus eſt, deſinit appellari eques, & equeſtris ordinis: eadem tamen retinet inſignia; niſi ſi ea, ignominiæ cauſſa notatus à Cenſ. amiſit. Ex obſeruationibus P. Manutij.

EQVES AVRATVS nuncupatur, quòd Romæ olim aureis anulis à plebe diſtingueretur equites, ſicut & nunc aureis calcaribus phalariſq; vtuntur. Erant enim in Romana Republica tres ordines, Senatorius, Equeſtris, & Plebeius.

EQVESTRIS dignitas. Vide l. 1. C. de equeſt. dig. lib. 12. Ea inter patres & plebem fuit. Seuerus imperator conſueuit equeſtrem ordinem adpellare, Senatorum ſeminarium. Iudicandi ius aliquando habuit, vnde equites iudices adpellati. Deinde auctoritas nominis vario ſeditionum euentu ſubſtitit circa publicanos. Lege Roſcia ius ſedendi in quartodecimo gradu theatri habebant. Et quia gerendorum anulorum auctoritatem tenuerunt, illuſtres ab Hiſtoricis adpellati, olim ſexcenti numero fuere. Lege Catanæum in prin. Comment. 5.

Equeſtris facultas, cenſus equitum Romanorum, qui quadringentis millibus nummum (nam idem id eſt) conſtabat. lege Catanæum Commenta. 1. Bud. in l. vlt. D. de ſenat.

ERCISCEOR, verbum compoſitum à coercendo & ciendo. Feſtus: Erctum quod fit inter conſortes, vt in libris legum Romanarum legitur: dicitur autẽ à coercendo: vnde erciſcundæ & erciſcitũ. vocatum vtrumque à ciendo. Hinc

ERCISCVNDÆ familiæ iudicium dicitur, quod fit in rei vel pecuniæ hereditariæ diuiſione, non hereditatis, nec nominum, inter coheredes, ſimiléſve perſonas. Ereiſcundæ igitur eſt diuidundæ, vt Erciſcundi Stoici Seruio in 3. Aen. mediæ ſententiæ auctores & quaſi diuiſores. tantundem poteſt ciendæ & ciſcundæ verbum: vt non aberret quis fortè ſi in erciſcundæ diuidat er & ciſcundæ, vt Feſtus & Donatus erctum & citum: erctũ pro hereditate, citũ pro diuiſione. nam & gloſſis antiquis, Ciendæ διαμερισμός. Et Eres vel Ereditas ſcribitur interdũ in Pand. Flor. vt erus in tit. ad l. Aquil. & illo Turpilij loco, Ignoſcere iſthic ſolent ne eis minores noxias, erũ ſi forte quas gallolas vini tãgo.

ERGASTERIVM, taberna mercimoniis deputata, C. de epiſcop. & cler. l. omnis. Ex ergaſteriis, inquit Imp. & tabernis conquirere potuit. item lib 12. de epidem. & metat. l. 2. in quælibet ergaſteria, quæ mercimoniis deputantur. Papin. de via publ. l. AEdiles. Vt ante ergaſteria nihil proiectum ſit. Erant & ἐργαστήρια, officinæ fabrorum, atque opificum.

ERGASTVLA dicuntur carceres, vel preſsiones. Sunt & loca in quibus deteriora mancipia in vinculis opus facere cogebantur. Hinc

ERGASTVLARII ergaſtulorũ cuſtodes, & ergaſtulo præfecti.

ERGOLABVS, ἐργολάβος, Operarius, manceps, operarum redemptor. ἐργολαβέω, opus faciundum conduco, operam loco, rem perficiendam ſuſcipio, redempturas facio, & inde lucrũ facio: ἐργολαβία, merces ex labore, manualis operatio, redemptio operis, & conductio vel locatio. In Cod. rub. De monopol. & conuentu ergolaborum: Aedificiorum quoque artifices, vel ergolabi, aliorúmque diuerſorum operum profeſſores, &c. Ergolabi etiam ab oratoribus dicuntur ſycophantæ & quadruplatores, quæſtu delationes habentes, qui compendia ſua comparant ex alienis diſpendiis atque calamitatibus: interpretes etiam & ſequeſtres, qui iudiciis corrumpendis, aut eiuſcemodi maleficiis ſuſcipiendis operam ſuam locant, à Cicer. ſequeſtres appellantur.

ERGO correptum ſignificat idem, quod Græcis οὖν: productum idem quod χάριν, gratia: cùm ſcilicet gratia intelligitur pro cauſſa, vt virtutis ergo. Hinc Virgilius lib. 6. AEneid.

– Illius ergò
Venimus, & magnos Erebi tranauimus amnes.

Ergo verbo in eum ſignificatum vſa eſt lex XII. Tabul. verba legis hæc ſunt, QVI CORONAM PARIT, PECVNIAVE EIVS VIRTVTIS ERGO IPSI MORTVO, PARENTIBVSQ. EIVS DVM INTVS POSITVS ESSET, FORISVE FERRETVR SINE FRAVDE IMPOSITA ESTO. Hanc ex XII. Tab. eſſe legibus ait Plinius libr. 21. cap. 3. eandem explicui lib. 4. Veteris Iuriſprud. lib. 4. lege 45.

EREMODICIVM, deſertio eſt litis conteſtatæ, ex qua ſequitur mors litis & abſentis cõdemnatio, videlicet ſi inſtãte termino ciuilibus actionibus præſtituti temporis ea contigerit. Nec audiendus qui Eremodicium ſcribit incidere in actores non reos, vt nec ille qui in reos non actores. Conſtat enim vel actore vel reo abſente contrahi eremodicium, l. properandũ. §. ſin autem. §. cum autem eremodicium. C. de iudic. & in ſpeciel. cum quærebatur. D. iudic. ſol. Qui interpoſuit cautionem iudicatum ſolui, incidit in eremodicium. is autem eſt reus: quoniam actor non cauet iudicatum ſolui. Male etiam Haloander in Nouell. 68. Eremodicium deſertionem vadimonij interpretatur. Vadimonium enim eſt ſatiſdatio iudicio ſiſtendi cauſſa. Tum ex eremodicio lis amittitur: ex deſerto vadimonio non item. Præterea deſerit vadimonium reus non actor: contrahit eremodicium non reus tantum, ſed etiam actor. Denique eremodicij reſtitutio præſtatur omnibus ætatis hominibus, ſi ſe doceãt ex iuſta cauſſa abfuiſſe: deſerti vadimonij reſtitutio nõ præſtatur, ſed exceptio tantum reo certis ex cauſsis datur, ſi deſertionis pœna petatur ſtipulatione cõprehenſa. At eremodicij exemplum habes apud Paulum in l. vlt. D. ad S C. Trebell. vbi Polycrates cũ eius aduerſarius Phœbus μονομερῶς egiſſet, victus eſt. Nam, vt ſcribit Heſychius, ἐρήμη μονομερὴς δίκη, ὅταν μὴ ἀπαντήσας ὁ ἀντιδικῶν ἐπὶ τὴν κρίσιν διαιτηθῇ. quanquam hoc poſtremum ad Iuriſconſ. Eremodicium non pertinet, quod & à reo & ab actore, vt dictum eſt, contrahitur.

ERIPERE eſt de manibus per raptum auferre, l. 4. D. ne quis eum, qui in ius voc.

ERO, eronis. Hoc vocabulo vtitur Alfenus l. 31. D. locat. Quod ſi ſeparatim tabulis aut eronibus, aut in alia cuppa clauſum vniuſculuſq; triticũ fuiſſet. Item Plinius lib. 36 cap. 14. & Vitruuius lib. 5. ca. 12. Erones autem accipit Turnebus texta quædam ſtoriarum & tegetum more, in quibus interdum pauperes dormiebant

bant, & fruges reponebantur: ſed & vaſa ſic vlminea vocabantur tegetibus ſimilia & cophinis: φορμοὶ à Græcis dicuntur. At hanc interpretationem obſignat teſtimonio Donati in Phorm. Terentij: Phormio, non à formula, ſed phormione dicitur ſparteo, quem nos eronem dicimus triuialiter & pro conſuetudine. Vetus Criticus (vt idem refert) eronem interpretatur ψίαθα. Budæus tamen Perones in locis ſupradictis legi debere contendit, pro eo quod corruptè heronibus legebatur. Vide Pero.

EROGARE per partes, in l. quædã. D. de edendo. Apud Apuleium pro valde rogare. Piis, inquit, precibus erogatus. Sed exrogare, eſt ex lege veteri aliquid eximere per nouam legem, Feſto. Hinc

EROGATIONES diſtributiones, largitiones, l. fin. D. de hered. petit. l. 54. D. ad S C. Trebel. Traianus Plinio: Modo ne quid ideò intribuant, aut minus illis in poſterum fiat ad erogationes neceſſarias. Sic Papinianus in l. Seio. D. de annuis legat. Ea videntur relicta, quæ certam formam erogationis annuæ, non incertam liberalitatis voluntatem habuerunt.

ERRARE eſt aliud pro alio putare, Azo in Summa. C. de iuris & fact. igno. vnde Errantis nullus eſt conſenſus. Errare etiã eum exiſtimat P. Faber in l. id quod noſtrum. 11. D. de diuerſ. regul. iuris, qui metuit, Quoniam, ait, in metu ineſt ignorantia, l. item ſi cum exceptione. §. in hac actione. D. quod met. cauſſa. quod recipi poteſt propter ceſſantẽ voluntatem, quoniã metuentis nulla eſt voluntas. Sed mouet quod ſcribit Paulus l. ſi mulier. 21. §. ſi metu. D. quod met. cauſ. nempe coactum velle. Voluntas coacta, volũtas ſit néc ne, docent Doctores in d. §. ſi metu.

ERRANS, dubitans, ignorans, titubans, quibus modis diſtent, tradit Bartol. in l. qui teſtamẽto. D. de teſtam.

Errans circa cauſſam facti, in ipſo quoque facto erraſſe videtur, l. ſi poſtumus. in fi. D. de liber. & poſtu.

ERRANDI facilitas cognata eſt hominibus propter corruptæ naturæ fragilitatem.

ERROR eſt exiſtimatio, qua adprobatur verum eſſe, quod falſum eſt; vel falſum eſſe, quod verum eſt; vel certum eſſe, quod incertum eſt: aut contrà.

Error & ignorantia promiſcuè accipiuntur in iure, & idem vitium in ſpeciem ſignificant, l. iuris ignorantia non prodeſt. & l. ſeq. D. de iur. & fact. igno. l. error facti. C. eo. titu. Error tamen in hoc maximè diſcerni poteſt ab ignorantia, quia nunquàm admittit veritatem, ſecutus duntaxat id, quod falſum eſt: Ignorantia autem & veri & falſi eſſe poteſt. Tum & Error eſſe non poteſt abſque ignorantia: ſed ignorantia ſæpe eſt abſque errore. Non enim qui neſcit, continuo errat: ſed qui ſe exiſtimat ſcire, quod neſcit. Error procedit ad actionem dicti, vel facti falſam: Ignorantia poteſt etiam intra animum latere, nec progredi ad actionem externam. Et ex his collige, quomodo intelligendus ſit titulus D. de iur. & fact. ignorant. hoc eſt, politicè, vt ignorantia ſemper habeat comitem errorem.

Error ergo cum ſit vel facti, vel iuris, Error iuris bifariam cõſiderari poteſt. Aut enim erratur in iure conſtituto, cum id quod certi & conſtituti iuris eſt ignoratur, l. 2. l. 9. §. 3. D. de iur. & fact. ignor. Aut erratur in iure, quod quis in ſuo habet negotio, l. 1. §. 1. D. quæ ſentent. ſine adpellat. reſcind. Error facti cum aut quod factum eſt, factum neſcitur: aut quod non factum eſt, factum putatur, veluti ſi quis eum cuius bonorum poſſeſsio ipſi deferebatur, deceſsiſſe ignoret: aut alterum bonorum poſſeſs. accepiſſe putat, l. 1. D. de iur. & facti ignor. Et alias quidem eſt proprij, aliàs verò alieni. Vtriuſque permittitur excuſatio, ſed diſpar: quia facilius in alieno facto errans auditur, quàm in proprio, l. plurimum intereſt. D. de iur. & ſact. igno.

Error facti ſiue proprij, ſiue alieni, quandoque cenſetur iuſtus, nonnunquàm culpabilis. Error iuſtus eſt, cui nulla poteſt obiici culpa, quòd errans non habuerit rem notam, ſed quia ignorauit poſt modum emergentis, l. de ætate. §. interdum. & §. qui iuſto. D. de interrogat. in iur. fact. Error culpabilis eſt, qui reprehendi poteſt propter culpam, ſeu negligentiam inquirendæ veritatis, d. §. qui iuſto. l. nec ſupina. & l. pen. D. de iur. fact. ignor.

Error calculi dicitur, cùm in ratione ſubducenda per imprudentiam erratum eſt, ſic vt tranſactio falſa ſuper eo errore facta ſit, l. vnic. vbi vide Bartolum, & repet. C. de error. calcul.

Error pro vagatione ſumitur in l. 1. in fi. D. de ſeruo corrupto: quem locum Accurſius non intellexit. Tu locum expende.

ERRONES, vagabundi ſerui & fugitiui: ſic enim interpretatur Vlpia. tit. de ſeru. fugitiuo. quanquam Arrianus, de re milita. l. qui cum. velit erronis crimen in ſeruo leuius eſſe, quam fugitiui. Inde Labeo puſillum fugitiuum erronem adpellat, vt ex diuerſo, magnum erronem. In ſumma, Erro eſt, qui non fugit, ſed frequenter ſine cauſſa vagatur, & temporibus in res nugatorias conſumptis, ſerius ad dominum redit, §. erronem. l. quis ſit fugitiuus. D. de AEdil. edict. Hinc Columella erronem apud ducem cenſet, detractis alis, velut quadam compede, domi retinendum.

ERVDERARE, eſt repurgare, rudúſque, hoc eſt, comminuta fragmenta dirutorum ædificiorum, auferre.

ERVERE, pro detegere poſuit Iuriſcoſ. l. inde Neratius. §. ſed ſi ſeruus. D. ad leg. Aquil.

ESCARIVM argentum, quod ad epulandum in miniſterio habetur, id eſt, ad eſum & potum, l. cum aurum. D. de auro, arg. mund.

ESCALE argentum, pro eſcario apud Modeſtinum, l. 8. D. de ſup. legat. ponitur.

ESSEDVM, vehiculi gen', Budæo in prior. Gallis *coche*.

ESSEDARIVS, qui eſſedum regit.

EST, non ſolum præſens, ſed & præteritum tempus ſignificat, l. 123. D. de verb. ſignifi. aliquando tamen præſentia temporis demonſtrationem indicat, l. 34. D. de aur. & arg. leg. Eſt, id eſt eſſe præſumitur, l. ſi debitori. D. de iudic.

EST RATIONIS. Hic modus dicendi apud Iuriſ. frequens reperitur. Martianus de hered. inſt. Quæ res fuerat eiuſdem criminis poſtulata, rationis eſt. Pariter de bonis eorum, qui ante ſententiam mortem ſibi conſciuerint. Vlpia. Quando dies legatorum, quæſtionis eſt. & idem de fideicom. liber. Papinian. de Collat. dot. Paulus de aq. plu. arc. dixit, Conſuetudinis eſt. & de verbor. oblig. Dubitationis eſt. Modeſt. de dona. Summæ æquitatis eſt.

ESSE cum genitiuo poſitum, ſignificat pertinere, vel alicuius officium, vel partes eſſe, l. non ſolùm. §. hæc verba. D. de alien. mut. iud. cauſ. facta. Eſſe, pro venire, vel vendi apud Iuriſcoſ. Eſſe ad veritatem refertur, l. hæc verba. de verb. ſignifi. D. Eſſe, pro eſſe fingi intelligendum Bald. l. quæ fortuitis. C. de pigne. actio. Eſſe, pro manere, l. 2. D. de concubinis.

Eſſe in poſſeſsione, & poſsidere, diuerſa ſunt, l. ſi quis autem. §. 1. de acquir. poſſ. l. prætor ait. §. cum. de damn. infect.

Eſſe talem, & haberi pro tali, diuerſa ſunt, l. mercis. & ibi gio, de verb. ſign. Bart. in l. maritus. 2. §. legis Iuliæ. D. de adult. quod nota ad multos effectus.

Eſſe in controuerſiam eleganter dixit Petronius, Ciceroníſque modo, pro cõtrouerſum eſſe, & litigioſum. Neque enim, inquit, res quæ viderentur in controuerſiam eſſe, ſed longe aliud quæri.

ESSENTIALIA rei dicuntur, quæ ab ea ſeparari non poſſunt, Marius Salomonius in l. Gallus. D. de lib. & poſtu.

ET,

Et, pro, id eſt, in §. ſed iſtæ.ibi, cùm dicitur, & ſi quæ ſint ſimiles.inſtit.de act. Huius particulæ vis propria eſt,vt coniungat,l.es tamen adiectio. de leg.3. tametſi hoc non ſit perpetuum. Eſt enim vbi ET, pro VEL, diſiungit,vt l.ſæpe.D.de verbo.ſignific.& aliis modis accepta, cùm diſpoſitionem ,tum ſententiam variat, vt latiſsimè proſequitur Albe. attigit Bart.l.1. de pact. l.non ſolum. D.ſolut mat. Aliquando ordinis nota eſt,l.Gallus.§.1.vbi Docto.D.de lib.& poſtu.Aliquãdo pro etiam, vt l.1.C.de no. Cod. comp. Quandoque ponitur pro quia, l. fin. C. de cur. fur. Interdum ſubauditur,l.ſi abrogator.§.1.D.de adoptio.

Et cetera. Sunt qui plurimum referre putent, extenſim hæc clauſula ſcripta ſit, an præſcriptis notis, &c. Quod Alciat. ridiculum arbitratur: qui & refert dictionem Cetera, deductã à Græco καὶ ἕτερα, id eſt, & alia.Et ideo cum abbreuiationis cauſſa apponitur, eius virtute cenſeri alia repetita, quæ ex natura & conſuetudine actus requirebantur. vide Bartol. in l.Gallus.D.de lib.& poſtum.& Alciatum ibid.

Etiamnum, pro adhuc, Vlpianus tit. arbor.furt.cæſar.l.vitem.§. Labeo. Etiamnum reponi poteſt. Aliqua exemplaria etiam nunc habẽt,ſicut & Pand. Flor. quod intelligitur pro vſque nũc, vſque ad iſtud tempus. Etiamnum ponitur etiam pro vſque tunc, vel vſque ad id tempus.

Etymologia verborum explicatio, id eſt,qua de cauſſa quæq; verba ita ſũt nominata,vt ait Cic.1.Acad. Si propriè vocem Latinitate volueris donare,Veriloquium adpellabis. Cicero in Topicis, A notatione nuocupat. Ariſtoteles ſymbolum dicit. vide Alciatum lib.primo de verbo ſignifi. At Etymologia,& alluſio vocabuli, longè differunt. Etymologia, non verbi ſolùm,ſed etiam rei, de qua quæritur veram interpretationem ſequitur:quamobrem ſpecies finitionis cenſenda eſt merito. Alluſio ſolam verbi vocem, non etiam rei veritatem reſpicit.

Evacvatoria in formulis Marculphi, ab euacuanda obligatione, ea forma qua Græci ἀκύρωσιν: pro quo apocha,l.plures.C.de fid.inſtr. & jub.libr.10. C. de apoch.& ſecuritas, l.1.C.eo.in Nouel.130. Recauta.Auguſt.lib.de Cura pro mort. Vbi eſſet recautum, quo illa cautio vacuata fuerat,indicauit.

Evanescit actio,id eſt,intercidit,in §.1.l.cum fundus. Si cert.pet.item Euaneſcere actionem auctoritate iuris,remitti actionem voluntate domini, l.qui iniuriæ.§.ſi ſeruus. D.de furt.

Εὐχαριστία propriè gratiarum eſt actio. At panis & calicis ſacramentum interpretatur Gregorius 1.q. 1.c.multi.quod Tertulliani teſtimonio comprobatur.in libr. de Corona militis:Euchariſtia, inquit, ſacramentum & in tempore victus, & omnibus mandatum à Domino, etiam antelucanis cœtibus, nec aliorum manu quàm præſidentium ſumimus.quod & Iuſtinus Martyr Apolog.2.pro Chriſtia.ad Anto.Pium.Imp.probat.Idem in dialogo cum Tryphone aduerſ. Iudæos εὐχαριστίαν,ſacrificium adpellauit. & vide cap. omnis. de pœniten.& remiſsio.

Evchitæ, l.5. C. de hæret. Hæretici fuere quidam, quorum dogma neſarium in Syria propagatum fuit. Horum fuit hæreſis,poſſe humanã virtutem ac ſcientiam,non ad Dei modo ſimilitudinem peruenire, ſed perfectionem quoq; ac æqualitatem: adeo vti ſit mox ἀναμάρτητος, id eſt, vt ſic dicã, impeccabilis,quoniam ne cogitatione quidem, aut inſcitia, vbi perfectionis faſtigium contigerit, queat delinquere. Atque ſic dictos volunt ἀπὸ τῆς εὐχῆς, id eſt ab orationis aſsiduitate, quod incredibiliter, inquit Auguſtinus,perpetuo facerent. Vide Nicephorum lib.11.c.14 hiſtoriæ eccleſiaſt.

Evcteria, loca in quibus orationes, actáque prouinciarum continentur, Alciat. in l. immunitatis. C. de agricolis & cenſitis libr.11.

Evectiones, quo vocabulo Impp. vtuntur. C. de curſu publi.libr.12. l.euectiones.3.l.4.l.6.l.9.l.pen.& vltima. diploma, & literæ dicuntur, vt apertè indicat d.l.3.literæ, inquam, ſiue codicilli, quibus curſu publico vtendi facultas datur,& ſine quibus non licebat curſu publico vti. Dicuntur & ſynthemata,& combinæ & tractoriæ. & vide l.1. C. de numera. Auguſtinus Epiſtol. 55. Zenobius, ait, magiſter memoriæ factus eſt,miſit nobis euectionẽ cum annonis. Symmachus lib.Epiſt.2.Epiſtol.261.

Eveniet, pro continget,l.3.§.1.D.de ſeruo corrup.§. eſt & aliud.Inſti.de donat.

Euenit,imperſonale,pro ita accidit.

Eventvm Cicero in Rhetoricis cuiuſcunque negotij finem definit,à quo ſæpenumero res iudicantur: & ſic accipiendum putat Albericus in c. ſi fortè. de electio.libr.6. Euentus ſpectandus, l.aut facta §.euentus. D.de pœnis.l.rem non nouam. C. de iudic. Euentus declarat l.ordinata.C.de liber.cauſſ.

Si Euentũ res habuerit,l.ait Prætor. D.quę in fraud.cred. id eſt ſi fraude actum fuerit:nam (vt ait Lucretius)

Euentum dici poterit,quodcunque erit actum.

Euentus in iure noſtro multa complectitur,metum,ſiue vim, errorem, dolum, culpam, & caſum fortuitum. Vide Apellum cap.7.de circumſtantiis.

Euentus mortalitatis, pro caſu mortis, apud Vlplan. de offic.præſid.l.illicitas.§.pen.Catanæus enim in Commentario in Plinianas epiſtolas, admonet Iuriſconſ. frequenter vſurpare mortalitatem pro morte.

Everrere, verrendo nitidum facere: hinc Euerrere ciſium, l.13.D. locati. Nauem, Ciceroni in Paradox. Onus,l.1.§.1.D.ſi quad.paup.fec.dic.

Everriator dicitur, qui accepta hereditate iure iuſta facere defuncto debet:quæ ſi nõ fecerit,ſeu quid in ea re turbauerit,ſuo capite luat.Nã euerræ ſunt purgationes quædam domus, ex qua mortuus ad ſepulturam ferendus eſt, quæ fit per euerriatorem , certo genere ſcoparum adhibito, ab extra verrendo dictæ. Feſto lib.5.

Everricvlvm, Græcis σαγήνη, genus retis piſcatorij, à verrenda aqua ſic dictũ. Vlpianus l.13.§. ſi quis me.D.de iniuriis,Si quis me prohibeat in mari piſcari,vel euerriculum , quod Græci σαγήνην dicunt, ducere.Ad alia transfertur. Hinc

Euerriculum malorum,actionẽ de dolo μεταφορικῶς adpellat M.Cicero lib.3.de Natur.deor.

Evertere patrimonium eſt exhaurire, conſumere, & exinanire,l.1.D.ſi famil.furt.feciſ.dic. Ne cum plures furtum admiſerint,euertãt domini patrimonium, ſi omnes dedere, aut prò ſingulis æſtimationem litis offerre cogatur.Sic apud Cicer.pro Sex. Roſc. Hunc funditus bonis euertit.id eſt ſpoliat. Hinc

Eversores prodigos rectè adpellat Gaius lib.1. Inſtit.quòd bona euertant, diſsipent,& dilapident.

Evidens, propriè quod apertum eſt,& ſemper apparet,l.ea quæ. D. de contrahen.empt. Vndè vulgatum illud,Quod in euidenti eſt, nulla poteſt tergiuerſatione celari:nec indiget,quod manifeſtum eſt,probatione,l.eum.C. de adpellat. Plus enim quàm ridiculum eſt, dubitare de eo, quod euidenter adparet, l. Domitius Labeo.D. qui teſtamen. facere poſſ. Siquidẽ plus eſſe euidens,quàm manifeſtum,traditum eſt Impp. in l.quoniam furorem.C.de iure delib.Manifeſtũ atque euidens eſt, inquiunt, antè,quàm pro herede gereret, vel bonorum poſſeſsionem admitteret. De euidenti, vide D.ad exhib.l.3.& de ædil.edict.l.quæritur.§.vlt.

Euidens vtilitas apud Vlplan.l.2.de conſtit. Princip. ſic intelligenda eſt , vt retineatur ius naturæ, quod lex, aut conſuetudo,niſi corrigeretur , paulatim eſſet corruptura.

Euidentem voluntatem teſtatoris vocat Vlpian. in l. licet Imperator. de leg. 1. quæ ex argumentis & interpretationibus verborum colligitur.

EVIDENTIA facti, inter ſpecies probandi verſatur, vt cùm quid ſenſu corporeo corãm percipitur, vel cum quid eſt notorium, c. fin. de reſtit. ſpol. Si quis enim aſſerat, vulnus atrox eſſe, & mox indicet locum, certè hæc probatio non poteſt reuocari in dubium. Paul. in l. vulneris. de in iur. & in l. ſi irruptione. D. fi. regun.

Euidentiam facti, & Notorium exæquant Canoniſtæ, c. lit. extr. de reſtit. ſpoliat. c. euidentia. de accuſat.

EVINCERE, propriè idem eſt quod vincere: aliàs eſt rem meã iure dominij ab aliquo cuius non erat alteri aut datam, aut venditam, repetere in iudicio, & ab emptore per iudicis ſententiã ad eam mihi reſtituendam condemnato, extorquere & abducere. Vlpia. l. 1. D. de euict. Siue tota res euincatur, ſiue pars, habet regreſſum emptor ad venditoré. Sic tot. tit. D. & C. de euict. & alibi ſæpiſſimè. Euinci hereditas dicitur per inofficioſi querelam, cum ab herede ſcripto auocatur, l. 21. §. fin. D. de inoffic. teſtamen. Sic Euinci per bonorum poſſeſſionem, l. 6. in fi. D. ſi pars hered. pet.

EVICTA res dicitur, quæ tradita non fuit, ita quòd fiat accipientis, l. iuris. D. de iur. doti.

EVICTIO eſt rei emptæ, aliáve cauſſa acceptæ, interpoſito iudicis decreto, ablatio, l. euicta. D. de euict. Azo in Summ. C. eo. Quod vt intelligamus, illud ſcire oportet, olim moris fuiſſe, vt ſi res non Quiritium, ſed gentium iure abalienaretur, is qui eam acquirebat, duplam aut ſimplam ſtipularetur ſibi ab auctore dari, ſi ea ſibi iudicio adimeretur. quemadmodum Varro lib. de re ruſt. 2. c. 10. ſignificat. Cum autem mancipio res venierat, tum iudicij periculum præſtabat is, qui eam vendiderat, vt oſtendemus in voce Mancipium. Itáque Varronis locus intelligendus eſt, cum ait: Si in mancipio non datur. id eſt, ſi res non acquiritur per ius Quiritium, hoc eſt per mancipationem & nexum. Nam ſi mancipio res erat data, aut vſucapta, aut in iure ceſſa, nunquam euinci poterat, id eſt iudicio à poſſeſſore auferri.

Euictionis nomine vel ex conſuetudine regionis, vel nomine caueri oportet, l. ſi fundus. 6. D. eo. vel ſecúdum id, quod inter partes conuenerat, l. 4. & l. 37. D. eo. plerunque per ſtipulationem ſimplæ aut duplæ cauetur, hoc eſt vt euicta re ſimplum vel duplú venditor emptori reſtituat, l. 6. & l. 7. D. eod.

Εὐγενῆ, definiunt Theophilus lib. 1. Inſtit. & C. Harmenop. lib. 1. tit. 6. τὸν ἅμα τῷ τεχθῆναι ἐλεύθερον ὄντα.

EVLABES, negotiorum ſuſceptorem ſignificat, vt eſt apud Sudam. monuit Alciat. in titu. C. de præpoſi. labor. lib. 12.

EVNOMIA, recta iuris, legúmque conſtitutio. εὔνομοι, populi dicuntur, qui recta legum, inſtitutorúmq; ratione vtuntur. Eſt autem Eunomia duplex: Vna quidem recta iuris conſtitutio: altera verò, rectè iuri conſtituto, obtemperatio. Neque enim ſatis eſt, bene inſtitutam poſitámque eſſe rationem reipubl. niſi & hoc omnib. perſuaſum ſit, inſtitutioni tali omnino parendum eſſe. Bud. in Adnot. prior.

EVNVCHVS, vide Spado. Interea notandum vbique in Imp. conſtitutionibus Eunuchos pro caſtratis accipi. Suntque qui eo nomine tegi putant iniuriam naturæ factam, & ſignificari cuſtodes lecti, quòd ad obſeruandam mulierum pudicitiam adhiberentur: & inde in l. pen. C. de præp. ſacr. cub. Eunuchum, inquit, ſacri cubiculi miniſteriis adhæſurum. & in Nouell. 123. eunuchi præficiuntur puellis aſcetriis; tum & olim, vt teſtatur in Eunucho Terentius, iis ſolebãt reginæ vti. Hinc & Leo Nouella 98. de eunuchis: καὶ τὸ αὐτοὺς ἀνακτόρων φύλακας εἶναι. τοῦτο γὰρ ὁ λόγος ἐγγυᾶται. Epiphanius tamen libr. 2. contra hæreſes Eunuchos dici vult παρὰ τὸ εὐνοεῖν; quòd beneuoli eſſe, & fidem ſeruare maritis didicerint. Phauorinus παρὰ τὸ εὖ νοῦν ἔχειν, quod bonæ mentis compotes eſſe exiſtimentur, id eſt quòd venereis abſtineant, quæ veteres ἀνόητα dixerũt.

EVOCARE eſt in ius vocare, l. cùm verò is. §. euocari, D. de fideicom. li. quod nõ ſolum ciuili in cauſſa tantùm, ſed & capitali fieri dicitur, M. Ciceroni actio. 2. in Verrem, loquenti de iis qui populum concitant euocandis.

Euocare ſacra, eſt religionem ex loco quopiam eximere. Vlpianus in l. ſacra. de rer. diuiſ. Et ſolent, inquit, qui liberare eum locum religione volunt, ſacra inde euocare. Quæ res vt olim ſit fieri ſolita, Macrobius lib. 3. Sat. cap. 8. & Liuius lib. 5. tradunt. Aliter effertur Deum euocare. Plin. lib. 28. ca. 2. Verrius Flaccus auctores ponit, quibus credat in oppugnationibus ante omnia ſolitú à Romanis ſacerdotibus euocari deum, cuius in tutela id oppidum eſſet.

EVOCATI militea apud Cæſarum & alibi, homines erant militia perfuncti, & emeritis ſtipendiis, qui tamen rurſus militatum euocabantur. Id declarat Dio ſic ſcribens: Ἐκ τούτων δὲ αὖ τῶν ἀνδρῶν καὶ τὸ τῶν ἠουοκάτων σύστημα (οὓς ἀνακλήτους ἄν τις ἑλληνίσας, ὅτι πεπαυμένοι τῆς στρατείας ἐπ᾽ αὐτὴν αὖθις ἀνακλῶνται, ὀνομάσειεν) συνέστη. Id eſt, Ex his hominibus euocatorũ numerus conſtitit, quos ἀνακλήτους, id eſt reuocatos, Græcè vocare poſſis, quòd militia perfuncti ad eam rurſus reuocarentur. Euocatorum autem honeſtus erat ordo in re militari, & in multis inſcriptionibus: Euocatum Cæſaris aut Auguſti fuiſſe ambitioſe inciſum videmus. Ex Turnebo Aduerſ. lib. 1. cap. 9.

EVVLGARE, eſt palàm vulgo quid facere.

Εὐτελεστάτη. apud Theophil. in §. item tria. Inſtit. de excu. tut. alij tenuiſſimam, alij opulentam interpretantur. Tu expende rem ipſam.

EX particula, vt variis verbis iungitur, ita & variæ eſt ſignificationis. Propriè autem innuit cauſſam proximam, & immediatam, l. 5. ex incẽdiis. de incend. ruin. naufra. Bartol. l. vnica. C. ſi ſeruus exter. ſignificat item Ex præpoſitio, cauſſam per ſe, & non per accidens, l. eo tempore. §. fi. D. de proc. adi. Bart. in l. Prætor. §. 1. D. de bon. aut. iud. poſſi. ac pleriſq; aliis locis. Albert. collegit etiam aliquot alias huius particulæ ſignificationes.

Ex, pro, propter l. 2. §. 2. D. de incend. ruin. naufra. pro ab, vel à, l. 2. in fi. C. ſi in cauſ. iud. pig. cap. ſit. pro, &, & tunc excludit, l. 2. D. de itin. actúque priuat. Aliquando ſignificat inter, c. dudũ. c. 3. 4. q. 6. aliquando contra, c. ex his. 33. q. 2. Aliquando incluſionis nota eſt l. quod dicitur. D. de impenſ. in reb. dota. fact. quandoque excluſionis, l. quæſitũ. §. idem Celſus. D. de fund. inſtructo. Ex, quandoque ſignificat ortum, l. ex hoc iure. D. de iuſtit. & iure.

Ex quoque dictio, dignitatum magiſtratuúmque nominibus adiecta functionem finitam, præteritámque ſignificat. Pro qua Græci ἀπὸ habent. Ant. Auguſt. lib. 3. Emend. cap. 3. Hinc

EXARCHIATRI, l. maximar. C. de excuſ. mune. lib. 10. qui archiatria abierunt. Sic Excomites, exprǽfecti, expræpoſiti, expræſides, exconſules, exquæſtores: quæ vide ſuis locis.

EX ABVNDANTI, pro abundanter poſuit Papinianus l. cauſſam. D. de manumiſſ.

Exaduerſo, pro è diuerſo, vel & cõtrà, ca. ad audiẽtiam. de probat. & c. dilecto. de præbend.

Ex animi ſententia. Conceptio ſolennis erat iuriſiurandi, quæ idem valebat, quod ſine dolo, ſyncerè, ex animo, liquido. Cic. Academ. Quæſt. 2. Quam rationem etiam maiorum comprobat diligentia, qui primum iurare ex animi ſui ſententia quenq; voluerunt, deinde ita teneri ſi ſciens falleret. Liuius libr. 22. Ex animi

mei

mei ſententia iuro, vt ego Remp. non deſeram, neque alium ciuem deſerere patiar. Cic. 3. Offic. Non enim falſum iurare peierare eſt: ſed quòd ex animi tui ſententia iuraris, ſicut verbis concipitur more noſtro, id non facere, periurium eſt.

Ex aſſe heres, id eſt, in vniuerſum, l. ex aſſe. D. de acquir. hered.

Ex bono & æquo facere, elegantius, quàm quod vulgò dicitur, in bona fide, & æquitate. Iulianus de contractibus bonæ fidei loquens, In iis, ait, alter alteri obligatur de eo, quod alterum alteri ex bono & æquo præſtare oportet: id eſt, non de eo ſolùm quod cautum eſt: quod etiam ex bona fide dicitur alibi ab eodem.

Ex bonis, & in bonis differũt. nam in bonis eſſe propriè dicuntur ea, quæ ſitu & poſitione intra rem aliquam noſtram continentur: ex bonis verò, quæ ἔξω, id eſt naturaliter ſunt extra rem, ſed tamen ad eam pertinẽt: vt aliud eſt anulum eſſe in dactyliotheca, aliud ex dactyliotheca. Iuſtin. §. 2. de vi bon. rapt. Sane in hac actione non vtique expectatur, rem in bonis actoris eſſe. nam ſiue in bonis ſit, ſiue non, ſi tamen ex bonis ſit, locum hæc actio habebit. Quæ igitur quaſi manu non tenentur, ſed conſequi per actionem poſſumus, ea ex bonis noſtris dicuntur: at quæ iam intra ditionem ac fines noſtros ſunt, in bonis. Vnde ſeruus iuſſu Prætoris abductus, in bonis noſtris eſſe dicitur, l. 2. in fin. D. ſi ex nox. cau. & l. 26. in fin. de nox. act. atq; hæc, vti dictum, propria huius vocis ratio eſt. Impropriè verò in bonis noſtris omnia dicuntur eſſe, quæ in patrimonio noſtro ſunt, l. 1. D. de rer. diuiſ.

Ex cauſſa hereditaria, id eſt, propter hereditatem, l. qui abſenti. §. fi. D. de acq. poſſeſ.

EXÆDIFICARE, ædificium abſoluere.

EXAGGERARE & deprimere opponuntur, l. 3. §. fin. D. de itin. actúque priuato.

EXAGOGICA, vectigalia quæ reddebantur, mercibus ex agricolatione exportatis: ſicut iſagogica alia dicebantur, cum importabantur. Horum meminit Cic. in Orat. pro lege Manilia. Item Cæl. Rhodig. lib. 10. c. 8.

EXAGIVM trutinam ſignificat & certæ ponderationis genus eſt, quod conſtabat ſiliquis 24, vt ſcribit I. Cuiacius in l fi. C. de ſuariis, & ſuſcept. vini.

EXAGONIA dicuntur, quæ ad cauſſam non pertinẽt, velut extra certamen.

EXAMEN, noua apum ſoboles, quam parentes ex ſuis aluearibus, ad nouas quærendas ſedes exire cogunt, quod hæ ita vniantur, vt ſimul ligatæ appareant. l. naturalem. §. examen. D. de acquir. rer. dom. Trãſlatè pro quacunque nouæ prolis multitudine inſtar apum accipitur. Metaphoricàs autẽ à noſtris interpretib. modò (nec abſurdè) ꝓ iudicij inueſtigatione: modò pro ſcrutinio, & vt barbari dicunt, depoſitione teſtium.

EXAMINATIO ciuilis, pro iudicio priuato, & pecuniario, l. 1. §. 3. D. de abigeis. Qui pecora de quorũ proprietate faciebat controuerſiam, abegit, ad examinationem ciuilem remittendus eſt.

EXARARE eſt delere, ductum ex more aratri ducendi, dirutis vrbibus, l. 4. §. 4. D. fin. regund. Si dicantur termini delecti, vel exarati, iudex qui de crimine cognoſcit, etiam de finibus cognoſcere poteſt. Cicer. libr. de legib. 2. cum multa in eo loco ſepulcra fuiſſent, exarata ſunt.

EXAREO, vel Exareſco, ſiccũ eſſe ſiue fieri. At in Auth. de inoffi. donat. & Cod. eod. l. ſi mater. & l. fin. Exaruit patrimonium donationibus, ſumitur pro exhauſtum eſt.

EXARGENTARE, in pecuniam redigere ſignificat. Ex Alciato.

EXARMARE, in l. 2. ad legem Rhodiam. de iact. §. 1. ea forma dicitur, qua excalceare, hoc eſt, armis nauim ſpoliare, vt malo, roſtro, antenna, carcheſio, clauo, pede, anchora, & reliquis. Hac voce etiam vſus eſt Cæſar in Comment. & metaphoricè Plinius ſecundus exarmare dixit, pro debilitare, & infirmare.

Ἐξάρτια appellatione nihil aliud contineri putat C. Harmenopulus lib. 2. tit. 10. quam ἐξάρτησιν, id eſt σκεύην. & κατασκευήν, inſtrumenta ſcilicet ad tutelam & conſeruationem nauis neceſſaria, Latinis armamenta, l 3. §. armamenta. D. ad leg. Rhod.

EXASPERARE, aſperius facere, l. pen. D. de pœnis.

EXAVCTORARE, inſignia militaria detrahere, l. 2. §. ignominia. D. de iis qui not. infa. Sed & ſi eum exauctorauerit, id eſt inſignia militaria extraxerit, inter infames efficit, licet non addidiſſet ignominiæ cauſſa ſe eũ exauctoraſſe. Alias Exauctorari, eſt militia remoueri, l. 29. D. de libe. cauſ. l. 4. §. non omnis & l. 7. D. de re milit. Atque de iis dicebatur qui ſoluebantur ſtipendio, neque tamen dimittebantur: ſed habebantur ſub vexillo, non ſub aquila, aut ſignis legionis: neque iam legionarij erant: retinebantur tamen, donec emerita ſoluerentur, aut agri aſſignarentur. Quibus autem miſſio dabatur, ij penitus dimittebãtur. Tacitus: Miſſionem dari vicena ſtipendia meritis: exauctorari qui ſena dena feciſſent.

EXCANDESCERE, non eſt fortiter acclamare, vt indicat Scholium in l. obſeruandum. de offic. præſ. ſed vehementius cõmoueri, & iraſci, quòd ira velut ignis animum incendat. Calliſtr. loco iam citato, de iua reddente loquens, Sed &, inquit, in cognoſcendo neque excandeſcere aduerſus eos, quos malos putat, neque precibus calamitoſorum illacrymari oportet.

EXCEDERE, propriè exire & egredi eſt. Sed à Paulo, in l. 3. de offic. Præſid. gloſſ. accipit pro decedere, hoc eſt, ſe abdicare adminiſtratione.

EXCESSVS vocabulum apud Marcellum in l. iam dubitari non poteſt. de hered. inſtit. nõ ſatis intellectum à noſtris doctoribus, Alciatus in Parergis monuit, veteres pro digreſſione quadã accipere: vel cùm quis altiùs rem petit: vel cùm capta occaſione obiter extra argumentum aliquid dicitur. Græcis παρέκβασις, παρεμβολή.

EXCASSVS nomine continetur iuriſdictio, Innoc. c. quoniam. §. ſunt & alij. vt lit. non conteſt.

EXCERNERE aliquem numero ciuium, apud Plin. libr. epiſt. 18. epiſt. 18. ad Rufinũ, id eſt eximere. Excidere partũ mulieri, apud Marcellum l. 2. D. de mort. infer. Negat lex Regia mulierem, quæ prægnans mortua ſit, humari ante, quam partus ei excidatur.

EXCIPERE, pro ſuſcipere, in §. hoc amplius. Inſtitut. de rer. diuiſ. Cum miſſilia iactant in vulgus, ignorant quod eorũ quiſque ſit excepturus. Huius verbi & varius, & elegans eſt vſus.

Excipere actionem. Oppoſitum, Securum eſſe. Gaius in l. non ſolùm. D. de noxal. actio. Nam abſurdũ, inquit, videretur, eos quidem, qui bona fide poſſiderent, excipere actionem: prædones verò ſecuros eſſe.

Excipere, pro accipere, l. 2. C. de prædiis & omn. reb. nauicul. lib. 11. Excipere, excepta exponere, l. & eleganter. D. de dolo mal. Aliquando ſignificat deducere, l. furioſi. D. de petit. here. Quandoque recipere, l. 1. D. de ſeruit. vrb. prædio. Plerunque conuenire, D. locat. l. ſed addes.

Excipi nominatim, id eſt, poni ſeparatim, l. ob quæ vitia. §. animi. D. de ædil. edict. Sicq; ſumitur pro nominatim cauere. Cic. ad Qu. fratrem libr. 1. Nominatímque lex exciperet, vt ad templum, monimentúmque noſtrum capere liceret. Varro de re Ruſt. In emptionibus eo iure vtimur quod lex præſcripſit: alij enim plura, alij pauciora excipiunt. Hinc Excepta (inquit Budæus) dicuntur, quæ in fœderibus & in legibus cauta ſunt nominatim. Hinc

EXCEPTIO, cautio illa ſeu pactio, in l. 3. de reſcind. vend.

vend.l.pacta conuēta.72.D.de contr.empt.l.iuriſgentium.7.§.adeo.D.de pact.

EXCEPTVM, quandoque accipitur pro acceptum, in Proœmio Digeſt.§.in ſecundi anni.

Exceptæ perſonæ,l.5.§.fina.& l.15.& l.20.D. de leg.præſtand. intelleguntur parentes, liberi, vxor, nurus, cui dotis nomine legatur,l.1.D.eod.l.1.C.de contra tabu. apud Vlpianum in Epito.titu.1. Sic etiam Exceptas perſonas accipere debemus cognatos, quibus per legem Furiam plus mille aſſes capere licebat. Vlpianus in eo. libr.tit.pen. Hinc Exceptos in l.7.D. ad leg. Iul.repet.accipi oportet conſobrinos,propioriſve gradus cognatos.

EXCEPTIO, generale nomen eſt cuiuſcunque defenſionis, quoquo modo actioni obiectæ. Præſcriptio verò dicitur, quæ directè intentioni non aduerſatur, ſed ſolùm de ea limitat. Alciatus in tractatu de quinque pedum præſcription. Hanc ſic deffinit Vlpian. in l.2.D. de except. Exceptio dicta eſt quaſi quædam excluſio, quæ interponi actioni cuiuſque rei ſolet, ad excludendum id quod in intentionem condemnationémve deductum eſt. Excludendum autem dixit, pro eiiciendum & amputandum. nam Excipere proprie detrahere eſt: indéque dicta Exceptio eſt, quod partem aliquā de vniuerſo actoris iure detrahat. Hinc eius formula erat, Niſi ſi, vel Si non, vel Extra quam. quaſi defenſor aliqua ex parte veram eſſe actoris intentionem fateretur, ſed tamen cum exceptione. Hoc autē differt à Replicatione, quod hæc à parte actoris veniat: ita vt exceptio actorem excludat, replicatio reum,l.2.D.de except.

Exceptio eſt conditio, quæ modò eximit reum damnatione, modò minuit damnationem, l.exceptio.22. D.eod.tit.

Exceptio in genere propoſita,nihil prodeſt: perinde eſt enim,ac ſi nulla propoſita fuiſſet, l.ſcire etiam. D. de excuſatio.tutor.c.paſtoralis. de exceptio. Nam Exceptio generaliter propoſita,non poteſt poſtea declarari. Clementio. Conſtitut. §. ceterùm.de electìon.

Exceptio obſcura nullius eſt momenti,l.1.§.Labeo ſcribit. D. de fluminibus.l. Titiæ textores. in princip.D. de legat.1. Bartol.in l.1.D.de exceptionibus. Obſcurè excipere, eſt nihil excipere, arg.l. de ætate.§. nihil intereſt. C. de interrogatio. Exceptum non cenſetur in contractu id,quod non adparet,l.in lege fundi.D.de contrahend. emptio. Conuentio, ne vlla exceptio obiiciatur, nihil prodeſt, niſi ſpecialiter exprimantur omnia,l.ſed & ſiquis.§.quæſitum.D. ſi quis cautionibus.l.ſi quis mihi bona fide.§.iuſſus eius.D.de acquirend. hereditat. Sub obtentu exceptionis non debet mora fieri,in detrimentum alterius, l.ſi qui libertatem.§.cùm quidam.D.de petition.hereditat. Sicut intendens incompetentem actionem ſuccumbit,l.1.§. ideò autem.D. ſi menſ.ſal. mod. dixer. Ita etiam qui ineptam exceptionem opponit,l.2.§.1.D. de dol.mal. & met.exceptio.l.1.§.Labeo ſcribit.D.de fluminibus. Bartol. in l.1. D. de except. Exceptionem qui non probat,in litis ſumptus damnandus eſt, cap.finem litibus.extra de dolo,& contumacia.

Exceptione omni maiores teſtes,quorum fides nulla ex cauſſa legitima poteſt eleuari, & qui communi hominum opinione reputantur boni viri. Quibus verò ſuſpicionis exceptio rectè opponatur, tradunt Iuriſconſulti,in l.2.& 3.de teſtibus.

Exceptiones ANNALES, atque miſtas,quas iuris Pontificij interpretes induxere,nos modò perpetuis, modò temporalibus accommodamus.

Exceptio ANNVA, l.30.§.ſi annua. D.de pecul. appellatur quæ domino competit poſt annum à manumiſſione alienationéve ſerui, l.1.in princ.D. quand.actio de pecul.eſt annal.

Exceptio ANOMALA eſt, quæ non ſequitur normam aliarum: quia poteſt opponi ante litis conteſtationem, & poſt, & in litis conteſtatione, vt exceptio excommunicationis,& aliæ: ſcilicet de quibus dubitatur, an ſint perpetuæ, an temporales: vt exceptio matrimonij, & exceptio non numeratæ pecuniæ, & non numeratæ dotis, vt not. Inſtit. de exception. §.adpellantur.& plures aliæ, ſecundum Hoſtienſem, & Speculatorem eodem titulo: vt exceptio, quæ competit fideiuſſoribus,ex epiſtola diui Adriani contra creditores,vt not.Inſtit.de fideiuſſ.§.ſi plures.

Exceptio NON NVMERATAE PECVNIAE conceditur ei,qui quaſi ſtatim credituro ſtipulanti ſpopondit, iuréque ciuili obligatus eſt: NISI non numeratam fuiſſe pecuniam appareat. Eſt autem inſtituto Iuſtiniani biennis facta,l.in contractibus.C. de non nu. pecun. Hanc C.Harmenop. ἀναργυρίαν vocat.

Exceptio IN FACTVM adpellatur, quæ in factum datur, comparatúrque, & plerunque loco exceptionis doli,l.14.§.cum qui.D.quod met.cauſſ.& alibi ſæpiſſime.& inſti.de exceptio.in princ.vbi Theophilus ab eo in factum exceptionem adpellari ſcribit, ὡς ἰσχυρισμένως ἀντιτίθεται. Conceditur autem ei,qui errore inductus ſtipulanti promiſerat,& iure ciuili cōtra æquū & bonum obligatus fuerat. EXTRA QVAM EVM IVSTO ERRORE inductum ſtipulanti ſpopōdiſſe appareat: vt l.Iulianus.7.D.de doli except.

Exceptio INTENTIONIS, ex vi vocabuli nihil aliud eſt,quam actionis excluſio: ſiue hoc directè fiat, vt in coniecturali: ſiue ex obliquo, vt in iuridiciali ſtatu. Sub hac includi omnes perēptorias exceptiones, docet Zaſ. noſter enarrans l. qui ſe debere. de condict. cauſ.data cauſ.non ſecuta.

Exceptiones PERPETVAE dictæ,quòd vt ſemper locum habent, ita in nulla litis parte euitari poterunt: quæq; ſemel obiectæ rem de qua agitur, hoc eſt, cauſſam principalem perimūt: vnde etiā peremptoriæ adpellantur: qualis eſt exceptio doli mali, rei iudicatæ, iuriſiurandi, pacti cōuenti de nō petendo perpetui, & id genus exceptiones agētibus nunquā non obſtātes.

Exceptio DOLI MALI cōceditur ei,qui cū dolo malo inductus, ſtipulanti promiſiſſet, iure ciuili obligatus erat. Eius formula erat hæc: NISI DOLO MALO inductum eum ſtipulanti promiſiſſe appareat, l.1.& paſs.D.de dol.& met.except.

Exceptio IVRISIVRANDI permittitur ei, qui actore iuſiurandū deferente, iurauit ei ſe nihil debere: NISI APPAREAT eum deferēte actore iuraſſe, ſe nihil debere, l.3,& 14.D.de iureiur. Item ei datur, qui petitore deferente, ſuam eſſe rem qua de in iure agebatur, iurauit, NISI APPAREAT eum petitore deferēte, rem ſuam eſſe iuraſſe, l.ſed & ſi poſſeſſori.D.eod.

Exceptio PACTI CONVENTI cōceditur ei debitori, quo cū creditor de nō petendo pactus erat, & qui tamen nihilominus iure ciuili obligatus manebat, l.iuriſgentium. D.de pact. NISI CREDITOREM de non petendo pactum fuiſſe appareat.

Exceptio REI IVDICATAE conceditur ei, qui cum in iudicio eiuſdē rei quæ nūc ab ſe iterum petitur cauſſam obtinuerit, denuo tamen in ius vocatus eſt: NISI REM illam, qua de agitur, iudicatam eſſe appareat, l.1. & paſs.D.de except.rei iudic.

Exceptio PRAEFESTINATIONIS dicitur, cùm quis ante tempus petit, quæ inter dilatorias connumeratur. Vnde mox à primo limine, id eſt, ante litem conteſtatam, eſt obiicienda.

Exceptio PRÆPOSTERATIONIS, genus eſt præiudicialium actionum earum, quæ ita ſe contingunt, quòd ſequens iudicium premitur per ſentētiam prioris iudicij: hoc eſt, iudicium quod ſequitur, eſt acceſſoriū ad cauſſam, quæ primò eſt mota, ita quòd vtræ-

que cauſſæ ſeſe contingunt. Exempli gratia, ego peto à te, quòd diuidas hereditatem: tu contrà conteudis, quòd nõ ſim heres: quomodo ergo meã diuidas hereditatem? Ecce hic ſunt duo iudicia, ſcilicet diuiſorium hereditatis, & an ſim heres. Iſta duo iudicia ſeſe contingũt, quia non poteſt diuidi hereditas, niſi cum herede. Ergo prius eſt, quòd declaretur hoc iudiciũ, an ſim heres, vel non: qua ſententia lata, tunc præiudicatur alteri petitioni. quia ſi ſum iudicatus heres, meritò mecum diuides: ſi iudicatus ſum non eſſe heres, rectè nihil diuides mecum. Extat hic caſus in l.2. famil. erciſcund. & dicitur exceptio, vel præiudicium præpoſterationis: & primũ eſt genus præiudicialium, ratione contingentiæ. Vide Bartol. in l. fundum. D. de except. & præſcript.

Exceptio, QVOD METVS cauſſa, datur ei, qui cum metu adductus ſtipulanti promiſiſſet, iure quidem ciuili obligatus erat: prætori tamen propter iniquitatem & aſperitatem iuris ciuilis, dignus hoc præſidio videtur, l.1. & paſs. D. de dol. mal. & met. SI NON METV inductum ſtipulanti promiſiſſe appareat.

Exceptio REI VENDITÆ, & traditæ ei obiicitur, qui rem à ſe venditam, & traditam vindicat, atque petit, toto tit. D. de except. rei vendit. l.50. D. de actio. empt. Porrò apud Iuriſcõſ. frequens eſt hæc locutio, Exceptione poſita, l.30. l.48. l.65. D. de rei vindica. & alibi ſæpe.

Exceptiones TEMPORALES ſunt, quæ ad tempus ſolùm nocent: quare cùm actionem in tempus differre ſoleant, etiam dilatoriæ vocantur, apud Innocẽtium, tractatu de exceptio. vt eſt pacti conuenti temporalis, item iudicis incompetentis, & ea quæ aduerſus procuratorem competit: ſicuti Iuriſconſ. in l. exceptiones. de except. & poſt eum Iuſtinianus exponit.

Exceptio PROCVRATORIA, inquit Vlpianus, eſt exceptio qua reus dicit non licere procuratorio nomine agi: nec prorſus litem inficiatur, ſed perſonam euitat, l.2. §.3. D. de except.

EXCEPTIONVM FORMVLAE.

EXTRA quàm ſi quid ita factum ſit, vti lege fieri licuit, l.1. §. Labeo. D. de fluminib.

Extrà quàm in reum capitis præiudicium fiat, Cic. lib.2. de Inuentio.

Si non vi, non clàm, non precario feceris, l. ſi vitem. D. quod vi, aut clàm.

Si in ea re nihil dolo malo actoris factum ſit, l.2. D. de dol. ma. met. except.

Si in ea re, qua de agitur, præiudicium hereditati non fiat, l.1. D. famil. erciſc.

Si in ea re nihil metus cauſſa factum erit, l.4. §. vlti. D. de dol. except.

Si non voluntate creditoris fundus venerat, l. ſicut. D. quib. mo. pignus.

EXCEPTOR, qui dictata excipit, (qui & notarius vocatur, & ταχυγράφος, & ὀξυγράφος) l. in ſacris. C. de præpo. ſac. ſcrinio. l.19. §. cùm quidam. D. locat. vtitur & hoc verbo I. Firmicus lib.3. Matheſeos cap.6. & 12. & Auguſt. epiſt.152. Exceptores in ſcriniorũ officiis ponuntur l.5. l.12. C. de proxi. ſac. ſcrinio. l. fi. C. de palati. ſacro. ſcrini.

EXCLVDERE gallinæ, vel aues dicuntur, cum incubando pullum emittunt, aut procreant. Colum lib.9. Quoniam aliæ melius excludant, aliæ editos pullos melius educent.

EXCLVDI tempore, eſt impediri, ne quis quid poſsit agere propter tempus, D. ad S C. Trebell. l. ſi proponas. D. de inoffic. teſta.

EXCLVSIO, eſt exceptio, l.2. D. de except.

EX COHORTE principis, prouerbium, quo ſignificatur quem ad omnem nutum delegari.

EXCOMMVNICATOS nunc vocamus, quibus humanitatis ius viciſsitudóque officiorum interdicitur. Et ſicut, quos maiore execratione mulctandos eſſe eccleſiaſtica auctoritas cenſuit, anathema appellant, ex eo, quòd in cippis expoſita eſt eorum deteſtatio, & proſcripta: ſic rebelles imperatoriæ cenſuræ, denuò excommunicari ſolẽt Banno, vt vtar verbo vulgari, duplicato. Quam pœnam Romani olim interdictionem ignis & aquæ nuncupabant, mutuatam à Græcis, apud quos Draco Legiſlator, cũ de cædibus ferret legem Athenienſibus, ſtatuit hominem homicidam, aqua ablutoria, libationibus, crateribus, ſacris, & foro arceri. Draconis lex extat apud Demoſthen. περὶ λιπτιγ. quam ideo tulit, quò magis terribile peſtilénſque ſcelus videretur, hominem alterum alterius interemptorem eſſe. Hæc pœna erat proxima capitis ſupplicio, cum vſus ignis & aquæ interdiceretur, ſine quibus nec ortus hominis, nec vitæ progreſſus conſtare poſſit: quare & in nuptiis vtebantur, & Scæuola aquæ & ignis ſolemnitatem pro nuptiis dixit, in l. pen. D. de donat. inter vir. & vxo. Draconis legẽ explicauit lib.1. Veter. Iuriſprudentiæ.

EXCOMMVNICATIO, eſt extra communionem eccleſiæ ſeparatio. Vel cenſura eccleſiaſtica, excludens aliquem à cõmunione fidelium, u.q.3. c. nihil. Excommunicationum autem genera duo ſunt: Maior & minor, c. pen. de ſent. excommunicat. Excommunicationis verbo vtraque continetur, d.c. pen. aliquãdo minor tantum, cap. cum non ab homine. extra de iudic. Excommunicatio verò minor qui à maiore differat, docet Felinus Sand. in c.2. de except.

Excommunicatio eccleſiaſtica (quæ certè contemnenda non eſt, ſi fuerit iuſta, quoniam Chriſto auctore conſtat) cõtumaciæ pœna eſt maxima. Matth.18. Apoſtolus 2. Theſſal.3. & 1. Corinth.5. Cum huiuſmodi, inquit, ne cibum quidẽ capiatis. Apud Hebræos olim apoſynagogi dicebantur, quaſi ſynagoga exacti, & extorres, propter contumaciam ſuam, vitandi ab omnibus, donec reſipiſcerent.

EX COMPOSITO, idem ſignificat, quod Compoſitò: quaſi dicas, dedita opera, & vt cõuenerat inter eos, vt ſubaudiri videatur alius datiuus, Negotio: nempe, ex compoſito negotio. Ex diſpoſito, in ſimilem vſum dixiſſe Macrobium, Inſulanus obſeruauit.

EXCONSVL, Conſularis, qui à conſulatu diſceſsit, vt Exquæſtor, qui Quæſtura functus eſt, Quæſtorius, apud Iuſtinian. l.2. §. nos itaque. C. de nouo iu. enucl. Omne ſtudium Triboniano viro excelſo, magiſtro officiorum, exquæſtori noſtri ſacri palatij, & exconſuli credidimus, &c. & ſæpe in ead. lege. Dicitur & Exquæſtore & Excõſule. Imp. ad Anteceſſores: Tum per Tribonianum virum magnificum, magiſtrum & exquæſtore ſacri palatij noſtri, & exconſule. Idem epiſt.3. Pand. præfixa: Quæ omnia per virum excelſum, necnon prudentiſsimum magiſtrum exquæſtore & exconſule Tribonianum perfecta ſunt. Loquendi formula, inquit Haloãder, ei ſeculo familiaris, pro Quæſtorio & conſulari viro: quo modo veteres Proconſule, & Salluſtius Promilite, & Cicero Proquæſtore vno verbo per omoea caſus & numeros dixerunt. Vide Crinit. de honeſt. diſcipl. lib.10. cap. pen & Alciat. lib.4. Diſpunct. cap.3.

EX CONTINENTI, in l.7. §.1. D. de pact. hoc eſt, coniunctè, ac continuò, & vt alibi incontinenti. Solemus enim (inquit Vlpianus) dicere pacta conuenta ineſſe bonæ fidei iudiciis: ſed hoc ſic accipiendum eſt, vt ſi quidem ex continenti pacta ſubſecuta ſunt, etiam ex parte actoris inſunt: ex interuallo non inerunt. Sic l.1.

D. ſi

D.ſi is qui teſt.libr. Continere verò ſignificat intra ſe tenere. Id autem fit cum paciſcentes in eadem adhuc tractatione contrahendi perſiſtunt, nec ad aliud negotium proceſſerunt, l.ſi ex duobus. in princ. D. de duob.reis conſti. l. continuus. in princip.D. de verb. oblig. aliquando his verbis. Excontinenti, triduum ſignificatur, vel, vt ait Albericus, pro intra triduum accipitur, l.2.C. de erro.calculi.

EXCONTRARIO apud Paulum, Scimus, ait, quid præſtare venditor debeat, quidque ex contrario emptor.

EXCRESCERE, & decreſcere aqua dicitur, l.1. D. de aqua pluuia.

EXCVBICVLARIVS, qui cubicularij munere functus eſt. Imp.l.13.de excuſ.libert.lib.10.C. Maximarum culmina dignitatum, Cõſiſtoriani quoque comites, notarij etiam noſtri, & cubicularij omnes, atque excubicularij, ab omnibus ſordidis muneribus vindicentur. Item l.15.C.Th. de extraor.mun. Eodem ſenſu

EXCVRATOR apud B.Auguſt. in reſcripto Imp. Conſtant.& Maximi.

EXCVBIÆ, pro vigiliis rectè intelligũtur, in l.1.de offi. præſ.Vig. ſunt enim & diurnæ. Vnde opinor hãc vocem apud Paulum abſolutè poni in l.qui excubias.de re mil. Vigiliæ enim tantummodò ſunt nocturnæ, ſi Vallæ credimus.

EXCVRIARE, Curia excludere. Varro Hippocyone: Apollonium ideo excuriant, quia nihil habebat. Antiquum. Nonius. Hinc

EXCVRIATI, exterminatique apud Varronem & M. Tullium, pro iis, qui curia, terminiſque exacti ſunt.

EXCVRRERE id dicitur, quod ordinem, modúmve, id eſt, menſuram & numerum egreditur, in l.26.§.fin. D.depoſ.

EXCVSARE, propriè eſt obiectum crimen diluere. Tranſlatè tamẽ, in iure noſtro, eſt cauſſam afferre, per quam ſtetit, quò minus factum eſt, quod fieri, vel agi, præſtarive debuit: veluti ſi latrones, aut flumina impedimento fuerunt, ne ad diem à iudice dictum adeſſe poſſem. Excuſare item propriè dicitur, qui excuſat eum, qui ipſe nec in ius venire, nec alium mittere poteſt, in c.dilecti. de dolo, & contum. Id quod fermè contingit in iudiciis criminalibus, vbi procurator nonnunquam admittitur, non vt verè interueniat, l. pen. D. de public.iudi. ſed magis, vt reum pro innocentia atque abſentia ſua excuſet, l. ſeruum.§. publicè. D.de procur.& Bartol.in Conſtit.ad reprimendum, quomod.in cri.læſ.maieſt.

Excuſat à legationibus numerus trium liberorum, l.1.C. de legation. A ceteris muneribus perſonalibus numerus quinque: ab omnibus muneribus numerus 16.l. ſemper.D.de iur.immun.ſic legẽdum in l. ſi quis decurio.C.de decur.atque in hunc modum Conſtantinus, ὁ ἔχων ἑκκαίδεκα παῖδας, πάντων λειτουργημάτων ἀπαλλάττεται.

EXCVTERE aliquem, eſt facultates eius diſcutere, & inquirere, vt ſciatur, an ſit ſoluendo, necne, l.2.D. ſi quis omiſſ.cauſ.teſta. l.1.§.ſi inter.D. de magiſtr. conne.l.1.C.de reuoc. iis, quæ in frau.cred. Annæus Seneca libro 1.de Beneficiis dicit, Inquirere in fortunas alicuius. At l.42. D.mandati, Excutere vires alicuius, effertur.

Excutere impenſam, id eſt, ſupputare quanti ſint impenſæ, l.60.§.mandaui.D.loca.

Excutere, id eſt, exigere, l cum plures.§.mandaui.D.loc. Alberico. Tu rem expende.

EXCVSSATVS pro excuſſus dixit Paulus, l.46.§.6.D. de adminiſt.tuto.

EXCVSSIONIS beneficium, quod eſt Nouæ Conſtitutionis Imp.Iuſtiniani, dicitur ideò, & quidem meritò, quòd bona debitoris, ad quem ea res principaliter pertinet, principiò ſint excutiẽda: experiundúmq; an ſpes ſit conſequendi ab eo debiti.

Ἐξεβράσθη, Vlpianus l.3.§.5. D. de incend. ruin. naufrag. dici ſcribit de naue eiecta, à verbo ἐκβράζειν, quod eiicere, & expellere ſignificat. Hinc Heſychius ἐξεβράσθη, ait, ἐξεβλήθη, ἐκρίφθη. Hinc θαλάσσης ἐκβράσματα, maris eiectamenta. Alij aliter legũt. vide Ant. Auguſt. Emend.lib.4.cap.16.

EXECRARI lites, pro abhorrere à iudiciali ſtrepitu, in l.item ſi res.D. de alien. iud. mut. cauſ. Hæc enim, inquit Vlpian. verecundia, & cogitatio eius, qui lites execratur, non eſt vituperanda.

EXECRANDAM prędam dicit Iuriſconſultus l.ne piſcatores.D. de incend.rui.naufr.

EXECRABILE eſt deteſtandum, abominãdum, l.mancipia. ueor.C. de ſeruis exportand.

EXECRABILIS, odioſa, l.ex varia.C. de delato.

EXEQVI propriè perficere & abſoluere ſonat. Plaut. Truculent. 10. *nullam rem oportet aggredi doloſe, niſi aſtutè accurateque exequare.* Aliàs ſignificat declarare. Cicero Varroni: Occultiora habeo, quæ vix verbis exequi poſſum. Aliàs accipitur pro agere iudicati, formula in factum, vel officio iudicis, l. intra. & l. fin. D.de re iudic.

Exequi, punire, & vlciſci, §.fi. Inſtit. de iis qui ſui, vel ali. iur. ſunt, & tunc ad magiſtratus, cognitoriſque perſonam refertur, l.2.D. de iis qui ſunt ſui. l.pen. D. de extraord.criminib. Tranquill. in Cæſare cap.67.

Exequi, pro conſequi, poni in l.2.C.famil.erciſc. putat Albericus.

Exequi tranſlatitiè, eſt tranſferre pœnam in leuiorẽ communémque modum, qui ad illud delicti genus non multum pertineat. Vlpianus in l.1.D.de iur.patro. Patronorũ querelas, ait, aduerſus libertos, Præſides audire, & non tranſlatitiè exequi debent. hoc eſt non promiſcuè, non vulgariter, non indifferenter, ſed pœna facto appoſita ſeu conuenienti.

EXECVTIO, id eſt, nuntiandi poteſtas, l. de pupillo. in prin. D. de op.nou.nunc. Executio defenſio, c.defenſionis.87. diſtinct. Executio quandoque ponitur pro ſolutione, l. centum Capuæ. D. de eo, quod cert.loc. Executio plus eſt, quàm cognitio, Alberico l.à diuo Pio.D.de re iudic.

Executio, id eſt, actio iudicati, quam tertius (quod mirari poſsis) impedire poteſt, ratione intereſſe quod prætendit. Et dicitur vulgò iſte caſus contractionis: qui & cauſſa emergens adpellatur, vt Zaſ. indicauit.

Executio ſententiæ, nunc officio iudicis, nunc actione in factum fieri dicitur, l. intra. de re iud. vbi Bartol. Quandoque & vtili actione, l.fin.eod. Eſt mixti imperij, l.iubere caueri.D. de iuriſd. De ſententiæ executione fuſiſsime Bartol.l.ſi miles.D.eo.titul.

Executionem publicam habere dicuntur crimina, quæ publicè coerceri ſolent, & quorum nomine publica iudicia conſtituta ſunt, vt adparet ex collatione l.200. D.de verb.ſignifi.cum l.11.in fin.D. de euict. & l.7.§. ſi qui.de iniur. Hinc Executores pœnarum, l.37.D. de minorib.

EXECVTOR eſt, qui poſt ſententiam, inter partes audita omni, & diſcuſſa lite, prolatum rei iudicatæ vigorem ad effectum perducit, l.penultima.C. de exec. rei iudica. l.1.§. ſi executor. D. de neg. geſt.l.4.D. de adpellat.

Executores, publici iudicum miniſtri, quorum officium eſt, vt mandata & ſententias ad effectum perducant, l. executorem. C.de execut.rei iud.

Executores teſtamentarij, in cap.2.de teſtam.libr.6. ſunt, quos teſtatores ipſi deputarunt, ad exequendam voluntatis ſuæ poſtremam ordinationem. Et horum alij vniuerſales, alij verò particulares vulgò dicuntur.

Vniuerſales quidem executores ſunt, quando teſtator nullos ſcripſit heredes in ſpeciem, ſed pauperes Chriſti inſtituit heredes generaliter, vel aliquem locum pium: vel ſi vniuerſa bona ſua iuſsit per tales teſtamentarios executores diſtribui pauperibus, non inſtituendo heredes. Et huiuſmodi executores habent nomen heredum, & cenſentur omnib. modis heredes, l. id quod pauperib. & l. ſi quis ad declinandam. C. de Epiſc. & cleric. Particulares verò executores ſunt, qui ſimul cum aliis heredibus in teſtamento ſcribuntur. frequenter enim fieri ſolet, vt teſtatores, inſtitutis heredibus, deputent nihilominus aliquos ad executionem rerum ſuarum, quas in varias cauſſas relinquunt: fortè dubitantes de fide heredis, vt in l. alio herede. de alim. & cibar leg. Dicũtur & Executores vltimarum voluntatum legitimi, quibus ſcilicet à lege tribuitur poteſtas vltimæ voluntatis defendendæ, quo minus interuertatur. Atque hi eadem ratione, qua publici iudicum miniſtri, dicti ſunt, quoniam iuſſa teſtatorum ad amuſsim exequuntur. Sæpe adpellantur fideicommiſſarij apud Bartol. Item diſtributores, diſpenſatores, apud Speculatorem. Quæ omnia tendũt eodem. Modò tamen memineris longam eſſe differentiam inter fideicommiſſarios, de quibus tractatur in titu. D. & C. de fideicommiſ. ac illos quorum munus nunc frequentatur in Germania. Vſus autem introduxit, vt compendio quodam loquendi dicamus iſtos executores vltimarum voluntatum, vno verbo, Teſtamentarios. Quæ phraſis perperam recepta eſt.

Executor dicitur & is qui de certo articulo cognoſcit, ca. ſuper quæſtionum. Extra de offic. delegati.

Executoris adpellatione cõtinetur delegatus, cap. ſiquis contra. de for. competen.

ἐξέδρα, apud Vlpianum l. ſi verò. §. interdum. D. de iis qui deiecer. vel effud. locus ædium in quo conſidetur colloquendi gratia: atque eo nomine cœnobitarum canonicorúmve capitula dici poſſe, ibidem cenſet Budæus. Cicero lib. 5. de Finib. pro conclaui, vbi Philoſophi ſedentes diſputarent, vſurpat. Et in lib. de Orat. 3. Craſſum lectulo in exhedra poſitum dormientem facit.

Exemplum Cice. vocat, quod ad ſimilitudinem alterius verbotenus deſcriptum eſt: Ex literis, inquiens, quarum ad me exemplum miſiſti, Epiſtol. lib. 3. Vlpianus in l. ceteræ. D. famil. erciſcund. Heredem enim, inquit, exemplum debere dare: tabulas verò authenticas ipſum tenere, aut in ædem deponere, l. 2. & l. 11. D. de eden. Barbari Copiam adpellant. Exemplum item ſolet dici, quod ſequamur aut vitemus. Exemplar, ex quo ſimile faciamus, auctore Feſto libr. 5. Sed ſæpe confunduntur: vt pertineat vtrumque ad factum, quo doceamur. Cicero pro Muren. Domeſticum te habere dixiſti exemplum ad imitandum. Et rurſus: Ad imitandum verò tam mihi propoſitum exemplar illud eſt, quàm tibi. Bart. etiam in l. Sempronius. D. de leg. 2. aliam differentiam conſtituebat, quod exemplar eſt ſcriptura principalis, exemplũ ſcriptura inde ſumpta. Quod autẽ ad exemplar adtinet, probatur ex Feſto. exemplum verò pro vulgato copia ſumitur l. 2. D. de eden. l. fina. D. quando adpell. & alibi ſæpiſsimè. Exemplum quoque adpellat Cicero, id quod rem venditurus oſtendit emptori.

Exemplum præterea accipitur pro pœna grauiore, quæ ceteris ſit documento ad emendationem. Claudius Saturninus in l. aut facta. D. de pœnis. Nonnunquam, ait, euenit, vt aliquorum maleficiorum ſupplicia exacerbentur; quoties nimium multis perſonis graſſantibus, exemplo opus ſit. Hinc, Exemplum in aliquem fieri.

Exemplum denique accipitur, non autem exemplar, pro ſpecie argumẽtationis: cùm probatur aliquid ex ſimili facto, cum citatione auctoris, ſicut tractat l. non poſſunt. D. de legibus. Vnde prohibita ſunt exempla iudiciorum priuatorum, l. nemo iudex. C. de ſentent. & interlocu. omnium iudi. Cùm non exemplis, inquit Iuſtinianus, ſed legibus iudicandum eſt. Hanc tamen reſtringit Bart. Socinus in Tract. Fallentiarum tribus limitationibus, quas tibi perluſtrandas relinquo.

Exemplum pro conſequentiis ponitur, in l. 1. D. de conſtit. principum. l. 14. D. de legib. Exemplo perniciosiſsimum, peſsimúmve. Et Exempli iniqui res, l. 14. D. de legat. 2. l. 47. D. de iudic. Sic Exẽplo malo, & peſsimo, l. 1. ad S C. Macedo. l. 33. D. de re iudic. & his verbis,

Exemplo, & ad exemplum vtilis actio ſignificatur, l. 13. §. ſi procurator. D. de actio. empt. l. 16. & l. pen. D. de inſtitor. aliàs nudam ſimilitudinem ſignificant illa verba, l. 27. in fine. D. de donat. l. 7. D. de inſtito. l. 6. C. de inofficio. dona.

Exemplaris ſubſtitutio, vide infrà Subſtitutio.

Exemplarium, ij, pro exemplo reperitur, teſte Valla libr. 6. Vlpian. in l. 3. in fin. D. quemadmod. teſt. aperiant. Si in duobus exemplariis ſcriptum ſit teſtamentum. Sic habent Haloand. & Pand. Florent.

Eximere, differt ab eripere: hoc enim eſt de manibus auferre raptum: illud quodam modo auferre, vel alia ratione impedire, & moram facere, quò minus in ius vocatus veniat, & ſe iudicio ſiſtat, l. ſed eximendi. D. ne quis eum, qui in ius vocab. vi exim.

Eximere diem, eſt prolongare: vt Cato diem dicendo eximebat, id eſt, prælonga oratione cenſendi tempus conſumebat de induſtria. Sic eximere actionem dixit Vlpian. cùm per dilationem effectum eſt, vt iam agi lege non poſſet.

Eximi de reis dicitur, cuius nomen cum ipſe in reos relatus eſſet, deletum eſt, l. 11. D. de accuſ. Cicero Verrina 4. ſignificat accuſatore abſente id etiã fieri: Quo tempore, inquit, omnis illa mea feſtinatio fuit cum periculo capitis, ob eam cauſſam ne ex reis eximerere, ſi ego ad diem non affuiſſem.

Eximendæ cretæ, lapidis ius, l. 5. & 6. D. de ſeruit. ruſtic. Eximere ſaxum, l. 6. C. de donat.

Exempta actio dicitur quæ intendi poſſe deſiit, l. ſed & ſi. §. actio. D. ex quib. cauſ. maio.

Exemptio apud Pontificios eſt vbi aliqua conuentualis eccleſia canicorum ſecularium, vel regularium, monachorũ, vel monialium immediatè ſubeſt Papæ. Huius genera duo ſunt: vniuerſalis, quæ cum vniuerſitate iuris ad Papam ſpectat, ita vt nec metropolitano, vel diœceſano iuris quidquam maneat in eadem. Particularis quę pro parte certis caſibus ab eorum iuriſdictione eximitur: vide c. cùm perſonæ. vbi interpretes. de priuileg. lib. 6.

Exemptile dicitur quod eximi poteſt, l. argumento. §. pen. D. de aur. & argent. leg.

Ex empto verba aliquando pro contractu emptionis accipiũtur, l. ædiles aiunt. D. de ædilit. edict. Quandoque pro actione illa ciuili, l. iuſtiſsimè. §. proponitur. D. illo ritu.

Ex eo vino formula, quid ſignificet, docet iuriſcoſ. D. de vino, triti. & oleo lega l. ex eo.

Exercere, varias pro adiuncto verbo recipit ſignificationes. Dicimus enim Exercere argentaria. u. Inde Exercitores argentariæ mẽſæ, l. 4. D. de edend. Exercere nauem, l. 1. §. fi. & l. 4. D. de exercito. Exercere pecunias, l. 35. in fin. D. de hered. inſtit. Et Exercere fœnus, l. 49. D. de admi. tut. Exercere vectigalia, l. 6. §. decurio. D. de Decurio. l. fi. D. de vi public. Cicero pro lege Manil. Quo, ait, tandem animo exiſtimatis, aut eos, qui vobis vectigalia penſitant, aut eos, qui

exercent

exercent, atque exigunt. Cauponam, ſtabulum, l.5. in fin. D. de oblig. & actio. l.1.§. caupones. D. naut. caup.ſtab. Feras, id eſt agitare, l.62.§.1. D. de vſufruct. Poſſeſsiones, l.12.D.de inſtru.inſtrum.leg.& Varro lib.1.de re Ruſtic.cap.2. Exerceri etiam dicitur poſſeſsio, id eſt coli fundus: quo ſenſu ſumitur apud Virgilium in lib.Georgic. Exercere figlinas, harenarias,& argentifodinas,l.15.§.inde quæſitum.D. de vſufruct. Piſtrinum,D.de excuſ.tut. Litem, id eſt, perſequi, l.25.§.item ſi.D. de arbit. l.4. C.de reb. cred. Inde, Fideiuſſor de exercenda lite, l.8.§. poſt litem.D.de fideiuſſor. Sic Exercere prouocationẽ, l.2.§.ei quoque.D. de iudiciis. Cauſſas appellationis l.4.C. manda. Excuſationis l.pen.D. de excuſ. tut. Exercet cognitionem, qui eam perſequitur,l.1. D.ſi liber.ingen.

Exercere,eſt lucrũ facere,vt in Tit.D. de exercito.actio. Et profectò in omni re, etiã literaria, nulla eſt ad lucrum commodior via, quàm exercendi, & frequenter tractandi.

Exercere,punire,c.non omnis.5.q.5.

Exercere,petere,l.vt verborum.C.qui admitt. vel aperire viam petenti.

Exercere quæſtionem,pro torquere,& tortura afficere.

EXERCITOR eſt, qui tam nauim, quàm cauponam, aut ſtabulum exercet. Hunc definit Imper.§.1.Inſtitut. quod cum eo.hoc modo: Exercitor is appellatur, ad quem quotidianus nauis quæſtus pertinet. Alij ſic: Exercitorem dicimus eum,ad quem obuentiones & reditus nauis omnes perueniunt, ſiue is dominus nauis ſit, ſiue à domino nauim per auerſionem, recepto in ſe omni lucro & damno, conduxerit, vel ad tempus, vel in perpetuum, l.1.§. exercitorem. D. de exercitor. Nec refert,qui exercet, maſculus ſit, an mulier, paterfamilias, an filius familias, an ſeruus. Sed ſi pupillus nauem exercet,exigitur tutoria auctoritas.

EXERCITVS, Vlpianus: Exercitũ dicimus,non vnam cohortem,neq; vnam alam, ſed numeros multos militum,&c.l.2.de his qui notan.infam.exercitus autem nomen ab exercitatione traxit,l.1.D.de militari teſtamento.

EXERCITALIS,idem qui miles,vaſallus,feudatarius. Lombard.libr.1.tit.15. Siquis de exercitalibus ducem ſuum contempſerit, ad iuſtitiam faciendam, xx. ſol. duci ſuo & Regi componat.

EXERCITIO quæſtionũ publicarum, l.1.D. de offic. eius cui mand.l.200.D. de verbo.ſignific. Sueton. in Iulio cap.11. Et

Exercitio iudicij,l.15 D. vt legati ſeu fideicommiſsi nomine caueatur.

EXFESTVCARE verbum ad feuda pertinet.ſignificat enim idem quod deueſtire: hoc eſt honorẽ alteri abrogare, aut ipſum abdicare. Otto Friſing.Chron. li.7. cap.34. At Eugenius Papa cum Romanis hoc tempore pacem fecit, vt patritiatus dignitatem exfeſtucarẽt, & Præfectum in priſtinam dignitatem reciperent. Fictum ex feſtuca videtur, quo verbo veteres Latini virgam, ſurculum, vindictam ſignificabant: eáque in ſeruorum manumiſsionibus vtebantur. Cum igitur Inueſtitura, feſtuca aut ſcipione tradendo fieret, Infeſtucare dictum eſt pro inueſtire, & Exfeſtucare pro deueſtire. Otto lib.Frid.1.cap.8. Conditio pacis fuit, vt Bertulfus ducatum exfeſtucaret.

EXHAVSTA para, legatis abſumpta,l.6.§.patronus.D. ſi quis omiſſ.cauſ.& tot.tit.ad leg.Falci.D.

EXHEDRA, vide ſuprà *Exedra*.

EXHEREDARE,eſt eum qui futurus heres eſſet,& ſuus hereditate, ſuccedendi iure priuare. Itaq; verbum hoc in ſuis tantum heredibus vſurpatur: in extraneis res inepta eſt, inquit Paulus in l. quidam.132.D. de verbo. oblig. Fit autem exheredatio omnis in teſtamento, vimque ſuam duntaxat poſt mortem teſtatoris habet. Abdicare verò, eſt familia eiicere: vt abdicatio nihil aliud ſit, quàm ignominioſa quædã emancipatio. Annotat tamen Hotom. impropriè & abuſiuè verbum hoc etiam ad eos transferri qui præteriti ſunt: non tantum filios, verumetiam agnatos. Cicero in Cluentiana: P. Aelij teſtamento propinquus exheredatus cùm eſſet, heres hic alienior inſtitutus eſt. Sic Cornificius libr. ad Herennium 4. Hereditas aliqua obuenit? non poteſt dici: ſed etiam à neceſſariis omnibus exheredatus eſt.

EXHEREDATVS, hereditate ritè priuatus. Non enim quæuis exheredatio ſummouet filium à contra tabulas poſſeſsione, ſed quæ ritè facta: vt apud Vlpianum de bon.poſſeſ. Vnde filiis querela ſæpe eſt de inoff. teſta. Atque, Exheredatus filius videtur, non tãtùm ſi ita dixerit pater, FILIVS EXHERES ESTO: ſed & ſi ita, ILLE FILIVS MEVS ALIENVS MEÆ SVBSTANTIÆ ESTO, l.3.C. de lib.præter. Quinetiam à matrẽ, militéve præteriti pró exheredatis habentur,l.47.§.fin.D.de bon.lib.

Exheredatum facere, l.24.C.de legat.l.22. & l.24. C.de inoff.teſta.

EXHEREDATIO, legis implet voluntatem: Præteritio ſecus. illa ſolidat teſtamentum, iſta infirmat: Illa lege permittitur, iſta prohibetur, Salom.in l.Gallus.D.de liber.& poſtu.

Exheredationis formula duplex eſt, aut nominatim, aut inter ceteros, Inſtitut.de exhered.libe.& D. de libe.& poſtu.vide Nominatim, & inter ceteros.

Exheredatio autem quædam notæ & iniuriæ cauſſa fit: quædam non notæ, ſed bono conſilio, l.18.D. de lib. & poſtu.l.12.§.ſi quis.& l.47.D.de bo.lib. Inde

Exheredationis nota, l.penultima.D.de bono.poſ.cont. tabu.

EXHERES, hereditate priuatus, Ciceroni libr. de Orato.1. Res delata eſt ad Centumuiros, cum miles domum reueniſſet, egiſſétque lege in hereditatem paternam teſtamento exheres filius: id eſt præteritus.

EXHERENDVM ſcribere, l.4.D.vnd.libe.

EXHIBERE, eſt facere in publico apud magiſtratum poteſtatem videndæ, & adprehendendæ rei, vt actor copiam eius habens, poſsit exequi actione, quod deſtinauit, l.2.D. ad exhib. & Gaius in l. plus eſt. D. de verb.ſignifi. Exhibere, inquit, eſt præſentiam corporis præbere, l.22. D. de verb. ſignifi. atque ita differt à Reſtituere, vt idem Gaius refert. Reſtituere enim eſt poſſeſſorem facere, fructúſque reddere. Sic l.246. D. eod. Exhibet, inquit Labeo, qui præſtat eius de quo agitur præſentiam. nam etiam qui ſiſtit, præſtat eius de quo agitur, præſentiam, nec tamen eum exhibet: &c.

Exhibere, propriè eſt, extra ſecretum habere, l.3.§.ait Prætor.D.de hom.lib.exhib. Sicq; ſumitur in hoc interdicto pro in publicum producere, & videndi tangendíque hominis facultatem præbere. Vſus autem exhibitionis latiſsimè patet. Et id propriè ad res mobiles pertinet. Transfertur tamen & ad res incorporales: vt, exhibere negotium, hoc eſt, moleſtiam. Exhibere amicitiam: Exhibere doctrinam.

Exhibere actionem, mandare actionem, cedere actionem alicui, l.qui iniuriæ.§.qui alienis. D. de furt. Dicimus ...um cedere actioni, tranferre actionẽ ad aliquem ...ius in l.quod ſæpe.§.ſi res vẽdita.D. de con trah. ...t.

Exhib...ro, per gratiam relaxari, in l. ad beſtias. D. de pœn... nec rectè interpretari, nec inde colligi poſſe alle...ationem pœnæ, oſtendit Alciatus cap.28.ſecundi Pererg...

Exhibere diligentiam, l.2.D.de pericul.& commod. rei vend. Negligentiam, l.10. D. de compenſat. Fidem, l.23.C.fam.erciſc.l.6.C.commun.vtr.iud. Exhi-

beri culpa, id eſt, præſtari, l.3.§. nunc videndum. D. commodati.

Exhibere pro probare, l.1.C.de ædilit.act.

Exhibere eſt alere & educare, l.1.D. de offic.præſ.vr.l.5. D.de lib.agno.l.fin.D. de in rem verſo. Sine quibus aut ſe tueri, aut ſeruos paternos exhibere nó potuiſſet. Scæuola in l.creditor.§.ſi inter maritum.D.mand. Vt onus exhibendæ vxoris ad maritum rediret. Hinc

EXHIBITIO ponitur pro alimẽtis, l.26.§.fin.D.quando dies leg.l.1.§. non autem. D. de exercito. Plinius, Exhibere cibum, & potum, l.1.§.3.D. de mune.& honor. Vtitur & hoc verbo in hanc ſententiam Tertullianus in lib. de Idolola.

EXHIBENI tardiùs, cenſetur non exhibere, l.Iulianus ſcribit.§.vlt.D.ad exhibend.

EXHIBENDVS, id eſt, procurandus, c. cùm amplius extr.de teſtib.

EXHIBITIO, pro deguſtatione, apud Vlpian. in l.3.de opt.vel elect.leg.

Exhibitionis, & deductionis onus, l.3.&l.5.C.de aduocat.diuerſ.iud. Forte exhibendarum angariarum munus ſignificatur, l.vnica.C.ſumptus iniunct. muneris ad om.colleg.pertinere.

EXHIBITORIVS, adiectiuum Vlpian.in l. deinde.D. de libr.exhib. Superiora interdicta exhibitoria ſunt, id eſt pertinentia ad exhibitionem liberorum, cæterorúmque, de quibus ſupra diximus.

EXIGERE, ab ex & ago, pro eiicere, expellere. Exigere alias eſt debitum petere, vt exigere pecuniam. Et exactores, qui exigunt, C. de exacto. tributo. aliàs & propriiſsimè is exegiſſe dicitur, qui id recepit, quod inſtituta actione petebat: vnde exigere ab inuito accipitur, l.fideicommiſſa.§. ſi rem. D.de leg.3. quandoque à ſponte ſoluente, l.ſalſus. C. de ſurtis. Vide Alciatum l.verbum exactæ.D.de verb.ſignifi.

EXACTA pecunia intelligitur, quę perſoluta eſt. ſiue.n. volens, ſiue inuitus debitor dederit, ſoluiſſe dicitur. Alciato. Atque Exactæ pecuniæ verbum non ſolùm ad ſolutionem referri, ſed & ad delegationem, l. verbum.187.D.de verbo.ſignifi.

Exacta, finita, l.2.C.de teſta.militari.

Exacta, id eſt tranſacta, l.ſi quis tutor.D.de ritu nupt.

EXACTIO, ab inuito extortio. Quandoq; pro vindicatione, l.aſsiſtere.C.de anno.& trib. Pro probatione, l. procurator.C.de edendo.

Exactionem, quæ paſsim imponitur, Barbari nominant talias, collectas, procurationes, præſtantias: Tributum autem vno nomine debet adpellari, vt exemplis Inſulan.in obſeruat.oſtendit. Quod verò à Iuriſcoſ. Exactio, etiam nominatur Angaria, Græca hæc vox eſt ſignificans exactionem ſiue coactionem.

EXACTOR, Græcis ἀπαιτῶν, tributorum petitor, l.2.C. de exacto.tribut.

EXIGVIORES nummi, l.nummis.D.de leg.3. diſces ex d.l.3.id eſt minores.

EXILIVM ab ex, & ſolum factum verbum ſignificant Feſtus, Nonius, & Seruius, quaſi extra ſolum. Hinc Exules dicuntur, ſolo patriæ pulſi: vel quaſi extra ſolum; vel tanquam extra ſolum miſsi, aut extra ſolum vagi. Quicunque ergo ſiue ſua ſponte, ſiue pœnæ, ignominiæve cauſſa extra ſolum ſuum habitant, Exules dicuntur: quorum tria genera reperiũtur, Interdicti ſcilicet, alij Relegati, alij Deportati. quæ vide ſuis locis. Notandum tamen Exilij verbũ plerunque confundi & permiſceri. Cum enim generale ſit, tamen ad deportationis ſpeciem plerunque & quaſi propriè reuocatur, & à relegatione remouetur, vt in l. 2. D. de pœn. Capitalia, inquit, iudicia ſunt, in quibus pœna mors aut exilium eſt, hoc eſt aquę & ignis interdictio. per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate. nam cetera, non exilia, ſed relegationes propriè dicuntur. tunc enim ciuitas retinetur. Ita etiam diſtinxit Ouid. lib. Triſt.2.item 5. *Ipſe relegati, non exulis vtitur in me Nomine*. Nomen igitur exilij, quod generale eſt, plerunque ad ſpeciem deportationis ita contrahitur, vt de ea ſola intelligatur. Marcianus autem in l.5. de interd. ad ſolam interdictionem & relegationem contraxit. Vbi cum dixiſſet, exilium eſſe triplex, tamẽ duplex duntaxat ponit, ſpeciémque pro genere conſtituit. Scire autem oportet, diſsimillimam fuiſſe ſtante Rep. rationem exilij, quàm poſtremis temporibus fuerit. Nam (vt Cicero ſcribit in orat. pro Cæcinna) exilium non ſupplicium erat, ſed perfugium, portúſque ſupplicij; nam qui volebant pœnam aliquam ſubterfugere, aut calamitatẽ, ſolum vertebant, hoc eſt ſedem ac locum mutabant. Itaq; nulla, inquit, in lege noſtrâ reperietur, vt apud ceteras ciuitates, maleficiũ vilum exilio eſſe multatum. ſed cum homines vincula, ignominiáſque vitant, quæ ſub legibus conſtitutæ, confugiunt quaſi ad aram, in exilium: qui ſi in ciuitate legis vim ſubire vellent, non prius ciuitatem quam vitam amitterent. qui nolunt, non adimitur his ciuitas, ſed ab his relinquitur atq; deponitur. Sic Cæſar in Orat. de coniuratis apud Salluſt. Eodem illo tempore maiores noſtri Græciæ morem imitati verberibus animaduertebant in ciues: de condemnatis ſummũ ſupplicium ſumebant. Poſt autem lex Porcia, aliæque le-
b ges paratæ ſunt, quibus legib. exilium damnatis permiſſum eſt. Polyb.in eandem ſententiam lib.6. & Cicero in Orat. pro domo ſua: Scire autem illud oportet, moris tum fuiſſe, vt quibus ciuitas lege adimeretur, iis non exilium nominatim irrogaretur, ſed aqua & igni interdiceretur, vt docet Hotom. in Commẽt. orationis pro Cæcinna: vt dubitare nemo debeat, cũ exilio damnatum aliquem per id tẽpus legimus, quin de aquæ & ignis interdictione intelligendum id ſit.

Exilium triplex exponit Marcellus, aut certi loci, aut latæ fugæ, aut inſularis vinculi, l.5. de inter. & releg. tam etſi, Budæi iudicio, locum illum corruptum eſſe cenſentis, illa diſtinctio elici non poſsit. Vide Interdicti. Sic etiam Exilium triplex ponit Archidia. ap. cùm beatus. 45.diſtinct.

Exilium voluntarium, quod quis ſua voluntate adſumit, l.aut facta. vbi Bud.D. de pœnis. Exilium aut temporarium, aut perpetuum eſt, l.fin.D. de iniur.l.13.D. quib.ex cauſ.in poſ.eat.

EXVL, ſolo patrio expulſus. Quintil. Declamat.366. Feſt. libro 5.

EX ILLO DOLIO amphoras decem, formula quid ſignificet, docet Iuriſcoſ.l.ſi quis ſeruum.D.de leg.2.

EX IVRA MANV CONSERTVM vocari, priſci Iuriſcoſ. dicebant aliquem, cui lis intendebatur. Metaphora ſumpta à bellis, in quibus manus conſerere dicuntur, qui cõminus confligunt. Terent. Varroni libro de lingua Latina 5. Vide Conſerere manus.

EXINANIRE, ab ex & inanire: eleganter accipitur, pro attenuare, ſeu minoris efficere. Exinanire legatis, donationib. hoc eſt, euacuare, attenuare, & ad nihilum patrimonium redigere. l.1.& 3.C.de inoffic.donat.

Exinaniri feudũ dicitur, lib. Feud.1.tit.15.§.2. qđ deſeritur, & euaneſcit, & cuius cõſtitutio irrita & inanis eſt.

EXINANITIO, euacuatio, c.ad apoſtolicam. de re iudic.lib.6.vbi Archid.

EX INTEGRO, id eſt, de integro.

ἐξισωτὰι, vide Peræquatores.

EXISSE è poteſtate dicuntur, apud Cicer. ipſi, furioſi, iracundi, qui à mente exciderint, & qui ſpreta ratione, cupiditatum arbitrio præcipites ferebãtur. Formula ſermonis detorta videtur à Iuriſconſultis: apud quos filij ex iuſtis nuptiis procreati, dicuntur eſſe in poteſtate parentum: niſi emancipentur; aut niſi pater moriatur. Qui verò furioſi erant, agnatorum & gentilium

lium poteſtati permittebantur, & domini rerum ſuarum eſſe vetabantur: itáque exierantè poteſtate ſua. Rurſus emancipati dicuntur exiſſe de poteſtate parentum.

EXISTERE conditio propriè dicitur, quando mora amplius diſſi non poteſt.

Exiſtere heredes ad ſuos pertinet, quòd adpareant, & naſcantur, non fiant, l.14. D. de ſuis, & legit. & alibi ſæpiſsimè.

Exiſtere, operari eſt, & efficere: q eſt ſignatus modus loquendi elegantiæ Iuriſconſultorum dignus, vt dixit Zaſius in gloſſ. nouis. in l. in ratione. D. ad l. Falcidiã.

EXISTIMATIO, eſt dignitatis illæſæ ſtatus, legibus, ac moribus comprobatus: quæ ex delicto noſtro auctoritate Legum, aut minuitur, aut conſumitur, auctore Calliſtr. l. cognitionum. de extraord. cog. Exiſtimatio etiam pro ſama accipitur: quia, ſcilicet, ſama ex vulgi iudicio, & exiſtimatione naſcitur, l. teſtium. D. de teſtibus.

Exiſtimatio, aliàs eſt indicium, & arbitratus. Nam exiſtimatio ab Aeſtimatione proficiſcitur: cùm rebus æſtimatis, hoc eſt, perpéſis, & excuſsis, poſtea iudicamus, & arbitramur.

Exiſtimationis cauſſa, (ſic enim legi debet in l. ſi in duabus. 104. D. de diuerſ. reg. iur. nó vt in vulgaribus, æſtimationis) quæ ad famam pertinet, quæve infamiæ notam inurit, P. Decio, & Pet. Fabro interpretibus.

Exiſtimationem lædere, & notare, l. 2. D. de iis qui notan. infa. & alibi conſeruare, l. 13. §. prætor. D. de iis qui no. infa. Purgare. l. 1. D. de iniur.

Exiſtimatione integra, & illæſa, l. 25. de procur. D. quod H. Modeſtino dicitur, *μετόντες τῆς ἀνεπιφίας*, l. 21. D. de tutor. dat.

EXMAGISTER, l. 1. C. Th. de ann. & tribut. & in tit. Cod. de nouo Cod. ſac. eadem forma qua Exconſul.

EX NATIS gregem ſupplere, id eſt, in locum capitum defunctorum, vel inutilium alia ſubmittere, vt dicunt Vlpianus, & Pomponius l. vetus. & ſequét. D. de vſufruct.

EX NVNC verbum & includit, & excludit, ca. frequés. de reſtit. ſpol. in 6. Si hæc verba adponantur in ſententia excommunicationis, non eſt neceſſe adiicere, prout ex tunc, Clem. 1. de ſepult. nam trahitur ad diem conditionis. Innoc. c. præterea. de adpellat.

Exnunc prout extunc, & Extunc prout ex nunc, frequés Pragmaticis formula, qua ſignificatur extremitatem temporis trahi ad initium, & finem trahi ad extremitatem. Accurſio l. 1. C. de edendo. Bartol. l. ita ſtipulatus *La grande*. de verbo. obligat. Bart. l. de pupillo. §. ſi plurium. D. de no. op. nuntiat.

EX NON SCRIPTO, ſine libello interpretatur Albericus in §. ſi tibi ſtudium. de mandat. princip. in Authent. Aliter ſumitur in §. ex non ſcripto. Inſtitut. de iure natu. genti. & ciuili.

EXOLERE, pro deficere, ac vetuſtate quadam euaneſcere, l. 2. §. exactis. D. de orig. iur.

EXORBITANTIA, Zaſius interpretatur, quæ ſunt extralimitanea, quæ ſunt irregularia, quæve ſunt enormata, & propemodum abſurda. De his valde notabilis doctrina per Angel. iactatur in l. quinque. §. parentes. D. de in ius voc. Quòd quãtumcunque ſint exorbitantia aliqua, tamen propter honeſtatis rationem fit extenſio etiam ad caſum improprium. Sanè egregia limitatio ad id, quod per manus traditur, in exorbitantibus non fieri extenſionem.

EXORCIZARE dicuntur, qui per diuina ſpiritú immundum expellunt. vide Auguſt. in lib. de beata vita. hoc Græci *ἐξορκίζειν* dicunt, Latini adiurare, quod & Albericus indicat (apud quem pro adiurare legitur adiuuare) de quo verb. c. ſanè paruuli. de conſec. diſt. 4. & 79. diſtinct. cap. final. Cui muneri in eccleſia qui præerant, Exorciſtæ vocabátur, l. 6. C. de epiſc. & cleric. l. 121. C. Th. de decurio. Iſidor. libr. 8. Etymolog. cap. 12. Hoc verbo vtitur etiam Vlpian. l. 1. D. de extraor. cognit. Non tamen ſi incantauit, ſi imprecatus eſt, ſi (vt vulgari verbo Impoſtorum vtar) exorciſauit. nõ ſunt iſta medicinæ genera, tametſi ſint qui hos ſibi profuiſſe cũ prædicatione affirmẽt. Talium autẽ imprecationum, quibus morbi expelli credebantur, meminit Plin. lib. 28. c. 2.

EXORCISTÆ ex Græco in Latinum, adiurantes. Inuocant enim ſuper catechumenos, vel ſuper eos qui habent ſpiritum immundum, nomẽ domini IESV, adiurãtes per eum, vt egrediatur ab eis, cap. 1. 25. diſtinct. cap. exorciſta. 23. diſtinct. Horũ aut ſimilium meminit Lucas in Act. Apoſt. cap. 19.

Ἐξοχαί, in l. meniana. C. de ædific. priuat. ſunt proiectiones. quod nomen trahitur ἀπὸ τοῦ ἐξωθεῖν, id eſt expellere & proiicere. Hanc dictioné ſic reſtituit Cuiacius, cum alij *προθύρας*, alij *πυχωρὰς*, alij *αἰθρίας*, alij *ὀρφνόθύρας*, alij *ἐξέδρας* legant.

EXPATRITIVS, l. 3. C. vbi ſenatus vel clariſs. eadem forma qua Exconſul.

EXPEDIO, is, ire, propriè eſt, inquit Donatus, pedem retentum liberare. At Expediri in §. iſé pretium. Inſtitut. de emptione & ven. Accurſius exponit, id eſt cognoſci. Verius tamen eſt, vt pro explicari, exerceri, celebrari accipiatur.

EXPEDIRE rationes, vide Conturbare rationes.

EXPEDIAT, id eſt, conueniat, vel oporteat, c. cùm expediat. de electio. lib. 6.

EXPEDITVM, Vlpianus in l. contra. §. ſi filius. de pactis, venuſtè accipit, pro certo, explanato, declarato, deciſo. Quod & ipſum non eſt expeditum. Idem in l. 2. rem pup. ſal. fore. non expeditam emptionem, pro difficili, & ea quæ citò fieri non poteſt. Sic expeditiſſimum, pro certiſsimo & indubitato, Gaius dixit in l. In venditione. §. fin. de bon. aut. iud. poſſ.

EXPEDITIO, propriè profectio cum expeditis militibus. Salluſt. in Iugurtha: Marius interea exercitu in tabernaculis compoſito, cum expeditis cohortibus, & parte equitatus proficiſcitur in loca ſola. Et paulo poſt de eodem loqués: Pauidi ſine decore ad Syllam profugiunt, quem Conſul in expeditionem proficiſcens, Proprætorem reliquerat. Imp. tamen pro caſtris poſuit in princip. tit. De milit. teſt. vbi teſtamentorum leges non exigit ab his qui in expeditionibus occupati ſunt. nam in §. 4. Quatenus, inquit, militant, & in caſtris degunt.

EXPELLERE & Repellere, non debet intelligi de armis priuatis, & de facto, ſed de publica executione, & de iure, teſte Iuſtiniano in proœmio Inſtit. qui ait, Sed etiam per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellat. Et hinc doct. quidam falſò tradunt in certis ſpeciebus permitti priuatim expellendi facultatem.

EXPENSÆ dictæ ſunt, inquit Plin. lib. 33. cap. 1. ab antiquo adpendendarum pecuniarũ more. ſumptus ſunt voluntarij: & non neceſſarij. Impenſæ verò ſunt vtiles, & neceſſariæ. Expenſæ autẽ debentur variis ex cauſis: aliàs ex victoria totius cauſſæ, de quibus tractatur in l. properandum. §. ſin autem alterutra. C. de iudic. & in c. calumniam. de pœnis. Aliàs ex contumacia aduerſarij: quarum fit mentio in l. ſancimus. C. de iudi. & in cap. delecti. de dolo & contumac. Aliàs ex culpa aduerſarij, qui proceſſum cauſſæ differt, vt eſt conſtitutum in l. non ignoret is. C. de fructi. & liti. expenſ. & in cap. finem litibus. de dol. & contuma. Aliàs ex temeritate eius, qui alium ſine actione in ius traxerit, vt in l. eum quem temerè. in princip. de iudic. & cap. 1. de dol. & contum. libro 6.

Expenſæ. Nemo qui vltra ſubſtantiæ ſuæ modum ſum-

ptus fecit, æquo animo ferendus. Nouell. Vt determi. ſit numer. cler. §. ex omni igitur. Conſtitut. 3. nó oportet vndiq; ad ſumptus poſſeſſiones conquirere, (nam id inſatiabili cuidam auaritiæ ſimul, & impietati proximum eſt) ſed ex moderatis facultatibus ſumptum temperare. ibid.

Expensare, expenſum ferre in conficiendis rationibus. Legitur hoc verbum apud Scæuolam l. Thais. 41. §. libertatem. D. de fideicom. lib. Poſt mortem teſtatoris tutores Cupito exactionem commiſerunt, iſque nummos redactos expenſauit eiſdem tutoribus.

Expensum ferre, eſt ſcribere ſe pecuniam dediſſe, inquit Aſconius: vt cum per ſingula expenſi nomina ſummam quandam expenſam aſcribimus. Vlpianus ad S C. Trebellia. l. mulier. Dicendum eſt potiùs, fructibus hoc expenſum ferendum, quàm fideicõmiſſo. Obſeruandum autem, quòd non ſolùm de pecunia, ſed etiam de aliis operibus dicitur. Marcel. ad leg. Iul. repetund. l. lex Iulia. Illud quoque cauetur, ne expenſum ferat opus publicum faciendum, frumẽtum publicè dandum, præbendum, appendendum (ſic enim legi vult Turn.) ſarta tecta tuẽda, antè quàm perfecta, probata, præſtita lege erunt. Iauol. de ſupel. leg. l. qui veſtem communẽ omnem, & res plurium generum ſupellectili ferre ſolitus erat. Scæuola, quæ in fraud. l. pupillus. Creditores negligentiæ expenſum ferre debent. Sic Plinius lib. 2. ca. 7. Huic omnia expenſa, huic omnia feruntur accepta: & in tota ratione mortalium ſola vtranque paginã facit. Id eſt, Quicquid lucri aut damni, quaſi expenſi aut accepti, mortales faciũt, omnia fortunæ aſcribunt.

Experiri, vel Experiri ius, eſt actionem intendere in iudicio. Paul. l. 1. de in ius vocand. In ius, ait, vocare, eſt iuris experiundi cauſſa vocare. Idem alibi citans verba edicti prætorij in eum, qui vi rapuit: Primo, inquit, anno quo experiundi poteſtas fuit in duplum, poſt annum in ſimplum actionem dabo. Atque huius ſignificatio inde ſumpta videtur, quòd qui rem aliquam iudicio petunt, ij quod iuris ſe habere ad eam rem petendam arbitrantur, id ad iudices, tentandi & experiundi cauſſa, exponunt. Liuius lib. 40. Prętor, inquit, L. Petilio dixit, ſeſe eos libros in ignem coniecturum eſſe. priuſquam id faceret, ſe ei permittere, vti, ſi quod ſeu ius, ſeu auxilium ſe habere ad eos libros repetendos exiſtimaret, experiretur: id integra ſua gratia facturum.

Experiri intra parietes Ciceroni, eſt permittere rem diſceptandam inter amicos extra iudicium, & cancellos forenſes: vulgus amicabiliter componere dicit.

Experiri pro defendere ponitur in capit. 1. de iudiciis. in antiquis. & ibi hoc adnotat Bernardus. Actionem tamen intendere ſonat, cap. paſtoralis. de cauſſ. poſſe. & proprie.

Experiens pro experto, l. ex aula. C. de priuil. eo. qui in ſac. palat. milit.

Expertus, experientia doctus, cap. vt conſtitueretur. 50. diſtinct.

Expers, immunis, l. 1. C. de ſecund. nupt.

Expertes, qui nullam experientiam habent, C. de tut. & cur. illuſt. perſo. l. 1.

Expetere, petere; l. damus. C. de falſis. Expetere ius alicuius, curare vt alicui fiat ius.

Expilare, furtiuè fraudare. Inde apud Iuriſcoſs. titulus eſt, De crimine expilatæ hereditatis. Et qui alienam hereditatẽ expilauerit, extraordinariè ſolet coërceri. Quidam autem dictum volunt à pilis Romanorum telis: alij à Græco ψιλῶ, quaſi ἐκψιλῶ, id eſt complano: quòd qui aut è facie pilos, aut è domo ſupellectilem detrahunt, æquare ac complanare omnia videantur.

Expilatores, qui ſunt atrociores fures, hoc eſt, λωποδύται. Vlpianus. l. 1. D. de effractoribus & expilatoribus.

Expirare, pro perire poſuit Iuriſcoſ. l. 1. §. fin. D. de req. reis: μεταῤῥευσῆ pro decidit, & transfluit.

Explanare, interpretari. Hinc

Explanatores Ciceroni, qui rem exponunt.

Explicare pecuniam, quod Græci πορίσασθαι, Latini curare. Calliſtratus l. 31. D. de re iud. Si qui tamen per contumaciam magis, quàm quia non poſſint explicare pecuniam, differant ſolutionem. Id eſt, in promptu non habeant.

Explicari, id eſt, decidi res non poteſt citra adiudicationes & condemnationes, auctor Paul. de procur. l. licet. §. ſi plures.

Explicatio, eſt allegatio infirmãs ſupplicationem. Et eſt pro actore contra reum. Replicatio, allegatio eſt contra exceptionẽ. Supplicatio verò, allegatio eſt, quæ replicationem infirmat. & reum adiuuat.

Explicite, non eſt diſtinctè & apertè, vt Canoniſtæ vſurpant (hoc enim explicatè ſignificat) ſed expeditius & celerius denotat.

Explicitè, id eſt abſolutè, l. 1. in princ. D. ad S C. Trebell.

Explorata fides. pro perſpecta & certò cognita, l. vnica. de offic. præfect. Prætor. D.

Exploratores. qui ſecreta nuntiant hoſtibus, l. 6. §. exploratores. D. de re milita. l. 38. D. de pœnis. Vide Sudam in verbo ἐξπλοράτωρ.

Expoliati Zaſio eleganti figura dicuntur, qui ſunt priuati, qui iacturam in bonis paſſi ſunt. Ita Iuriſcon. in l. 1. D. de don. int. vir. & vxo. dicit, donationem eſſe prohibitam inter coniuges, ne ſe mutuo amore ſpoliarent. Sic in l. 2. de bon. damn. is qui detruditur in carcerem propter crimen, non debet ſpoliari bonis antè, quàm feratur ſententia. Spoliari, id eſt. priuari. Et quod Iuſtinia. in §. compenſationes. Inſt. de act. dicit, Expoliatum bonis, Iuriſc. in l. fin. ad fin. de his quæ in fraud. dicit, Exutum bonis: vt paria ſint, Exui bonis, & expoliari bonis, id eſt, iacturam bonorum pati. Vnde interpretes dicti §. compenſationes. verbi Expoliatus elegantiam non intelligentes, alienum, ridiculum, & planè impium ſenſum inuexerunt.

Exponere cautionem, epiſtulámque dicimus, pro cauere & emittere epiſtulam, l. 25. ad fi. D. de probat. l. fi. D. de conſtit. pecuni.

Exponi dicuntur infantes, ſerui, liberti, & languidi, ſi ſine cura dimittuntur, vel eis alimenta negantur à parentibus. à dominis, vel à patronis: aut vt à prętereuntibus ſuſciperentur, aut inedia perirent. Vnde Donatus: Exponere, inquit, eſt morti tradere, & obiicere. Terentius in Heautontim. 4. 1. *-cum exponendam do illi, de digito annulum Detraho.* Huius contrarium eſt Tollere. Terent. ibid. 50. *Meminiſtin' me eſſe grauidam, & mihi te magnopere interminatum, Si puellam parerem, nolle tolli?* Hinc titu. Cod. de infant. expoſit. & Nouell. 153. περὶ τῶν χαμαιῤῥιπτουμένων βρεφῶν: id eſt de infantibus humi repertis: vbi ſtatuit vt omnes liberæ conditionis ſint.

Exponere filium, l. 29. D. de manu. teſt.

Expositus filius, l. 1. D. de iur. & fac. ign.

Exportare, Martian. Exportandus ab Italia, ſi venerit, in prouincia morari poteſt, l. 2. de export.

Exposcere, & depoſcere, eſt ad dedẽdum aliquem ad pœnam petere.

Expostulare, inquit Donatus, Conqueri eſt, ſeu querelam apud eum ipſum deponere qui fecit iniuriam. Alias Expoſtulare ſumitur pro vehemẽter poſtulare.

Expoſtulare verecundè, apud Vlpian. in l. 1. §. quod autem. D. de offic. præf. vrb. de ſeruis contra dominos loquens: Sed ſi verecundè expoſtulent: ſi ſæuitiam, ſi duritiam, ſi famem, qua eos comprimant: ſi obſcœnitatem

tatem in quas eos compulerint vel compellant: apud præfectum vrbi exponant.

EXPOSTVLATIO eſt aduerſus eum, quẽ accuſamus.

Expoſtulationem facere, cum querela apud amicos requirere,& quaſi officium amicitiæ in alio deſiderare: quia ab eo violatum ſit.

EXPRAEFECTI, l.2.C. de præf. præt. qui præfectura abierunt, vt exconſules, exvicarij, excubicularij &c. Auctores de limitibus agrorum, Squallidus ager quaſi excolidus, quod iam à cultura exierit.

EX-PRAEPARATO vice aduerbij, pro dedita opera.

EXPRESBYTER, presbyteratu deiectus & depoſitus, c.accedens.50.diſtinct.

EX-PRAESCRIPTO agere, id eſt, vt vulgus loquitur, iuxta inſtrumentum.

EXPRESSA nocent, non expreſſa non nocent, l.expreſſa.195. D.de diu.reg.iur. ſententia hæc eſt apophthegmatica, plus in receſſu habens, quàm verba ipſa in fronte præ ſe ferant. Obſeruandum tamen, quòd & ea, quæ ad aliud expreſſum referuntur, aut ex neceſſaria conſequentia veniunt, tanquàm expreſſa iudicantur, l.ait Prætor.§.1.l.in ſumma.in prin. de re iud.l.aſſe toto.D.de here.inſt.cum ſimil. Hanc elegantem iuris doctrinam accuratè & latè proſequitur Iaſon in l.Prætor ait.D.de oper.nou.nunc.& Abbas in c.olim.Extr. de cenſib. alioqui expreſſum, facit ceſſare tacitum, l.cùm ex filio.§. filio. D. de vulgar. & pupil. ſubſtit. & plerunq; fit latior interpretatio in caſu expreſſo quàm tacito. Quemadmodũ (vt ſuperius diximus) expreſſa nocent, ita è diuerſo expreſſa proſunt, & non expreſſa non proſunt, vt rectè colligit P.Faber in d.l.195.per l.ſi mater.11.§. denique & Celſus. & §.ſiquis autem petit.D. de except. rei iudic. Quæri autem ſolet, an, expreſſo vitiato, tacitum vitietur. Hoc obſeruant Interpretes in Rubr.D.de vulg.& pupill. vbi colligunt regulam cum extenſionibus,& reſtrictionibus, quas limitationes,& fallentias vocant. Sed & illud quæri ſolet, an quod ex mente & ſententia legis eſt, expreſſum dicatur. quod fusè diſputat Bartolus noſter in l. Prætor ait.in princip.D.de oper.no.nunt.

Expreſſum, id eſt, repetitum, l.item quia. in fine. D. de pact.

EXPRESSIM, diſertè, nominatim.l.98.§.1.D.de ſolut. auth.ex teſtamento.C.de collat.

EXPROMITTERE eſt nouandi animo pro alio promittere, l.fi.D.ad Maced.& alibi ſæpè.

EXPROMISSOR adpellatur, qui alienam in ſe obligationem, vel fideiuſsione, vel nouatione ſuſcipit, l.10. D.de pigne. actio. Aliquoties reus adpellatur, l.7.§. ſeruus.D. de dolo.& alibi ſæpiſsimè. Expromiſſorem planè alium à fideiuſſore accipiendum eſſe oſtendunt l.37.in fi.D.de operis lib.l.53.D.de cõtrah.empt. §.venditæ. Inſtitut.de rerũ diuiſione. Fideiuſſor enim obligatur cũ alio, expromiſſor ſolus obligatur quaſi reus principalis: tum fideiuſſorem qui dat non liberatur, expromiſſorem qui dat liberatur. Expromiſsione fit nouatio, non fideiuſsione.

EXPVGNATVR nauis, cùm ſpoliatur, aut mergitur, aut diſſoluitur, aut pertunditur, aut vela conciduntur, aut anchoræ inuoluuntur mari, Calliſtrato D. de Incend.rui.nauf.

EXPVNGERE Budæo punctis circunducere,& tollere, & rem quaſi confectam è codice eximere. D.de diuer.& temporalibus præſcriptionibus. & l.pen.D. de re militar.

EXPRINCIPE dignitas, l.4.C.de princip.agen.in reb. Ex magiſtro officiorum, l.1.C. de ſilentiar. Marcellinus libro 22.eadem forma qua Exconſul. Sic,

EX PROXIMVS, l.vnic.C.de magiſt.ſac.ſcri. qui proximi dignitate functus eſt. Sic,

EX PROXIMO libellorum Marcellino libr.22. apud quem reperias ſimilia nomina, eod.lib.

EXQVAESTOR, Vide exconſul.

EXROGARE, ex lege vetere quid eximere per legem nouam, Feſto lib.5.

EX SEMINARIO, id eſt, ſtirpitus. Sic Vlpi.interpretatur in l.vitem.§.quòd ſiquis.D.arb.furt.cæſ.

EXSOLVTIO, integra ſolutio,& plena. Scæuola D.libro 20.titu.1.l.31. Si cum in exſolutione vectigalis tam debitor quàm creditor ceſſaſſent. Et titu.3.l.4. ad vniuerſæ quantitatis exſolutionem.

EXTENDERE legem, eſt eam ampliare ad nõ expreſſa, c.fin.§.fi. ne cleric.vel mona. Vnde vulgata doctrina eſt, in fauorabilibus extenſionem fieri oportere, ſi ſit idoneitas rationis, l.illud.C.de ſacroſan.ecc.

EXTENSIO quando fieri poſsit, docet A. Alciatus in lib.de verb.ſignification.3.

EXTER HERES, pro eo qui non ſit domeſticus, & ex familia & nomine teſtatoris non eſt, Papinianus poſuit in l.peto, Luci.§.1.de legat.2.

EXTORRES, exules ſunt, quaſi extra terram eiecti, Alcia. in l.nemo clericus.C.de ſum.Trin.& fid.Cath.

EXTRA pro præter, l.diximus.D.de excuſa.tut. aliquando pro poſt, l.3.§.ſed ſi extra.D.ad exhib. Apud Plautum Amphitr.8. *Extra te vnũ.* & Terẽt.in Phorm.1.2. *Neque notus, neque cognatus, extra vnã aniculam, Quiſquam aderat.* pro præter.

EXTRAHERE iudicium, eſt prorogare, proferre, & producere, l.10.D. ad exhib. Si optione intra certum tempus data, iudicium in id tempus extractũ eſt, quo fruſtra exhibetur,&c.

Extrahere ſe rebus humanis dixit Vlpian. in l. cũ autem. §.capitalem. D. de ædil. edict. pro mortem ſibi conſciſcere. Excipitur, inquit, & ille qui mortis conſciſcendæ cauſſa quid fecerit. Malus enim ſeruus creditus eſt qui aliquid faciat quo magis ſe rebus humanis extrahat: vt puta ſi laqueum torſit, ſi medicamentum pro veneno bibit, præcipitémque ſe ex alto miſit,&c.

EXTRANEI heredes intelliguntur, qui ſubiecti non ſunt teſtatori. Gaius lib. 2.Inſtitution.tit.3.definit Extraneos heredes, qui nullo propinquitatis gradu teſtatori iunguntur, ſed eos quiſq; pro ſuo arbitrio ſcribit heredes. Adpellantur & extrarij, l.36.D. de bonis liberto. Imp.tamen §.3. De hered.qual. Liberos quoque noſtros, qui in poteſtate noſtra non ſunt, heredes à nobis inſtitutos, extranos nobis heredes videri ſcribit. Dicuntur autẽ hi etiam Voluntarij: nam cum teſtatoris iuri ſubiecti non ſint, arbitrio eorum adeundi repudiandíve poteſtas permittitur. Atque in hoc numero ſunt, patribus quidem, emancipati liberi: matribus verò, quilibet: patronis autem, ſerui poſt inſtitutionem manumiſsi, §.ceteri.Inſt.eod.

Extraneus poſtumus, apud Iuſtinianum, Inſtitution.de legat. & alienus idem valent. & Extraneus accipitur, qui ſuus teſtatori heres non eſt: & ita Theoph. titu.de bono.poſſeſsion. ἀλλότριος, sit, παρ' ὃν μὴ, τουτέστιν ὁ μὴ τιμώμενός μοι οἶκος. At in l.6. D. de ven, in poſſeſsi. mitten. extraneus paulo generalius accipitur, qui nullo teſtatori vinculo coniunctus eſt. Vide Poſtumus.

Extraneum in quæſtione dotium intelligimus omnem citra parentem virilis ſexus in poteſtate dotandam perſonam non habentem, l.vnica.§.extraneum.C. de rei vxo.act.

Extraneæ mulieres, ſunt quæ cap.3. cõcilij Nicæni συνείσακτοι dicuntur, vt exponit Rufinus Aquileienſis.

EXTRARIVS, inquit Feſtus, qui extra focum, ſacramentum, iúſque eſt. Hinc Extraria vis, l.11.§.fin. D. loca.& Defenſio extraria, auctori ad Heren.lib.2.

EXTRA ORDINEM fit, quod contra legitimum, & conſuetum iudiciorum morem,& ordinẽ fit. Extra ordinem itaque ius dicitur, prætore, præſidéque cognoſcente, l.1.§.medicorũ.D.de var.& extraord. cog.

l.2.D.

l.2.D.ex quibus cauſ.maio. Extra ordinem, hoc eſt extra aliquam ſolennitatem. §.fi. Inſtitut. de interdict. Extra ordinem, id eſt, officio iudicis, l.1.D. de ſeparation. bonorum.

Extra ordinem damnari eos traditur, qui per calumniam actionem iniuriarũ inſtituerint, l.43.D. de iniur. Nam iure legitimo calumnia, in publicis duntaxat iudiciis vindicatur, l.1.§. calumniatores. D. ad S C. Turpill. Extra ordinem de priuatis iudiciis agitur, cum accuſatio criminaliter cõtrà, quàm iure ordinario fiat, intenditur. Extra ordinem, in l. fi.§. fi.D. quod met. cauſſa. fieri dicitur, quod per apparitoris iuſsionẽ, cognitione non habita, extorquetur. Nam rectè atque ordine per iudicem id fit. Extra ordinem exequi decreta ſua dicuntur Prætores, cùm apparitorum miniſtrorúmque ſuorum, vel, ſi res poſtular, militũ manu exequuntur, l.1.D. ſi vent. nom. mul. l.3.D. ne vis fiat ei. quod ciuiliter, & ordine per arbitros, iudicéſq; expeditur, l.15. cum ſuis §§. D. de re iudic. Extra ordinem cogi quis dicitur, pignoribus captis, vel multæ dictione, l.3.D. de admini ruto.

Extra ordinem ius dicebant, qui magiſtratus non erant: ſed vtilitatis cauſſa extra ordinem conſtituebantur, l. 7.D. de offic. Proconſ.

Extra ordinem indictæ feriæ, quæ ſtatæ non ſunt, neque ſolemnes, ſed repente indicebantur, l.26.§. ſi feriæ. D. quibus ex cauſ. maio.

Extraordinarium dici non debet, quod ſolemne eſt, l. omnes omnino. C. de anno. & tribut. lib. 10.

Extraordinaria actio l.52.§. Inter. de act. in empti. quæ de militia datur, vel de ſalario, l.56.§. fi.D. mãd. ita etiã adpellabantur eæ actiones vtiles quæ ex cauſſa interdicti hodie redduntur, §. fi. Inſtit. de interdict. Qua de cauſſa rubrica, De interdictis, in Pandectis ita concepta fuit de interdictis, ſiue extraord. actio. quæ pro his compet. Hinc

Extraordinaria poena, in §. in ſumma. 9. de iniur. cuius arbitrium officio iudicis permittitur, l. vlt. C. eo. l. qui iniuriarum. 43. l. vlt. D. eod.

Extraordinarium auxilium eſt in integrum reſtitutio, l.16.D. de mino. quòd tota ex Prætoris cognitione penderet, neque vlla certa actione peteretur, l.24. in fine. D. eodem titul.

Extraordinariæ cognitiones dicebãtur, quas prætores præſidéſque præter vſitatam officij ſui conſuetudinem ſuſcipiebant, l.1. & paſſ. D. de extraord. cognit. l. 2. D. ex quib. cauſ. maior. l.1.§. eſt autem, D. de exer. act. l. ſi quis ſepulcrum. D. de relig. & ſumpt. l. quod ſi. §. vlt. D. de minor.

Extraordinarium commodum, l.239.§. munus. D. de verborum ſig. Extraordinaria munera, l. vnica. de vaca. publicorum mun. lib. 10.

Extraordinaria crimina adpellãtur, de quibus quæſtio lege nulla conſtituta eſt, proinde nec pœna certa vindicantur, ſed arbitrio iudicis coërcentur: qualia ſunt, abigeatus, ſepulchri violati, ſtellionatus, crimen expil. hered. & alia crimina, de quibus libr. 47. Pand. agitur, l.3.D. ad Turp. l.1.C. vbi de cri. agi. opor. Sed & omnia admiſſa, quę nullam legitimam habent definitionem, coërcitionémve, extra ordinem coërcentur, pro æſtimatione iudicis pœna impoſita, l.8.§. ſi in locum. D. de religioſ. & alibi ſæpiſsimè. His annumeratur nobilis illa in Milonem quæſtio, de qua Hotom. pleniſsimè in Comment. verb. iuris. Itaque Extra ordinẽ de criminibus cognoſci dicitur, cum extra antiquum ordinem, & formam moribus legibúſq; publicorum iudiciorum præſcriptum cognoſcitur, l.15. D. de pœnis.

Extraordinariæ indictiones, l. fi. C. de mu. patri. lib. 10. quæ extra ordinem imperantur, l.6.D. de vac. mu, quæ non à lege, S C. vel cõſtitutione principum, ſed ex improuiſo per magiſtratus iniunguntur, l. 3.§. qui muneris. D. de vac. mu.

Extraordinaria iudicia, in quibus conceptiones formularum non obſeruantur, l.47.D. de negot. geſt. Et hæc ſola hodie in vſu eſſe, ſublatis ordinarijs, Iuſtinianus tradit titul. de ſucceſs. quæ per bono. vendit. fiebat. in Inſtitut. & de interdict. §. fi. Inſtit.

Extraordinarium remedium, l. 12. D. vt in poſſeſsi. legat. qđ nõ ex edicto prætoris, ſed proprio, ac ſpeciali decreto eius proficiſcitur, l.12. D. vt leg. no. caueat.

Extravagantes, aliquot ſanctiones Principum ſunt, ſic dictæ, quòd ſint extra librorum iuris ciuilis contextum frequentatæ: qualis eſt conſtitutio Lotharij Saxonis de feud. non alie. & diui Friderici, de pace tenenda. & de Sacramen. puber. ſponte factis non retract. Item de priuilegiis Eccleſiæ, Friderici Imperat. eius nominis ſecundi. Item de Maieſtate læſa: déque Rebellibus edictum Henrici ſeptimi: & rurſus de pace Conſtãtiæ, duorum, Friderici Imp. & Henrici Romanorũ Regis ſexti. cum nonnullis aliis principum ſanctionibus publicis, iuris libris necdum adiunctis, ſed quæ in archiuis Imperij in reipublicæ vſum conſeruantur.

Extremitas Aggeno Vrbico eſt finitima linea, quæ interuenit, aut per iter publicum quod tranſcendi non poteſt, ſecundum legem colonicam: quia omnis limes itineri publico ſeruire debet: aut per limites ſiue terminos, aliáque ſigna quibus territoria finiuntur: aut vbi inſoluta loca remanſerunt, &c.

Extremum iuriſdictionis, in l. vnica. D. ſi quis ius dicenti non obtemp. varij variè explicant. Tu rem expende, & vide τὰ βασιλικά.

Extricare, propriè ex tricis eximere. Extricatę margaritæ μεταφορικῶς perpurgatæ & mundatæ, & expolitæ, l.27.§.19.D. ad leg. Aquil. Si cũ maritus vxori margaritas extricatas dediſſet, eáque inuito marito perforaſſet, &c. Huic contrarium Intricare.

Extrinsecus, id eſt, extra naturã rei, l. fluminum. §. initium. D. de damno infecto. Aliter ſumitur C. de bonis quæ lib. l. cum oportet.

Extunc, ex illa hora & temporis momento, quæ dictio extremum tempus ſignificat, Ioan. And. c. quàm ſit. de elect. lib. 6. Extunc, id eſt, intra vnius menſis ſpatium, c. quamuis. §. ſi autem. extrà de offic. ordin. Extunc, id eſt elapſo anno, c. cum contumacia. de hæret. lib. 6. Extunc quandoque elapſo termino ad reuocationem grauaminis præfixo, c. ſi à iudice. de appell. lib. 6. Quandoque ſonat, elapſo decendio, cap. 1. de ſepulturis, lib. 6.

Exhibere ex l.5.D. ad exhibend. quid ſit, diſces.

Ex vicini, pro ex fundo vicini figura nota Grammaticis, & è Græcis fontibus deriuata. Vlpia. l.1.§. 10. D. de aqua, & aqua. Aquam ſuperficientem ex vicini in ſuum deriuare.

Ex virili sexu, ſeu per virilem ſexum, & per lineam virilem deſcendentes differũt. Nam primo caſu etiam fœmina ex filio, vel nepote nata continebitur: ſecundo non continebitur. Non enim per lineam deſcendit, niſi qui in linea eſt. Recentiores interpretes in l. Gallus. D. de liberis & poſtum.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER SEXTVS.

F

F. Litera ſola adiecto punctulo, non ſolùm filium, ſed & fratrem ſignificat, Ciceroni in Bruto. Feſtiuitate, alt, igitur & facetiis, inquam, C. Iulius L. F. vbi F. litera fratrem denotat. Nam, teſte Pediano in Oratione pro

pro Scauro, ſi C. Iulius habuit fratré L. Iulium. Alio, Ciceronis loco F. filium ſignificare obſeruauit P. Victo rius. Q. F. ubi Sal. dic. Hac litera nonnunquã vtebantur veteres pro aſpirationis nota, Forreum dicentes, traſo, veſo, fircus, & alia id genus, pro horreum, traho, veho, hircus. E contrà inuerſa etiam reperitur filiam denotare.

F. C. fideicommiſſum denotat, vel Fiduciæ cauſſa, vel Fraude creditoris, vel Faciundum curauit. F. D. Fides data, vel Fide data. F. E. Fides eius. F. F filius familias, vel Fidem fecit. F. F. F. Ferro, flama, fune, vel Flauius filius fecit, vel Fortior fortuna fato, vel Fortius fortuna fatum. F. I. Fieri iuſsit. F. M. I. Fati munus impleuit. F. N. C. Fidei noſtræ commiſit.

FABRI generale nomen eſt. Dicimus enim Fabrum lignarium, vt apud Paulum lib. 3. Sentent. tit. 6. Fabrum argentarium, l. 39. D. de aur. & arg. leg. Fabrum vaſcularium, l. 31. D. in cat. Ferrarium apud Plautum in Rubrica, Plinium lib. 14 cap. 4. AErarium apud Plinium lib. 34. cap. 8.

FABER TIGNARIVS dicitur non tantùm, qui tigna dolat, ſed & omnes qui ædificant, l. ferri. 235. in fi. D. de verborum ſig. vbi quidam ligna legunt.

FABRILES operæ, operoſæ ſunt, & libertorum propriè dicuntur, & ſub artificialium verbo continentur, l. fabriles. 6. D. de operis lib. l. pen. D. de præſcr. verb.

FABRICA, pars eſt architecturæ, à Vitruuio ſic definita, Fabrica, ait, eſt continuata, ac trita vſus meditatio, quæ manibus perficitur. Latinis ſonat quorumcunq; Fabrorum officium. In conſtitutionibus pro armorum factione accipitur, idque ſpecialius, authen. de armis. Fabricæ autem in imperio Romano præcipuæ 19. erant, videlicet in Illyrico 6. in Italia 5. in Galliis 8. Orientoue ſub diſpoſitione magiſtri Officiorũ, quem admodum Notitia Imperij teſtatur.

Fabrica apud Pontificios pro ſtructura, ſic ſumitur 12. q. 1. c. futuram. quem citat Albericus in Lexico, apud quem falſo legitur ſtatuta pro ſtructura.

FABRICENSES in Impp. conſtitutionibus appellantur, qui in ſacris Fabricis arma cudebant, l. 1. & toto titu. C. de fabricen. lib. 11. & Nouell. 85. & l. fabricenſes. C. de decurio. lib. 10.

FABIANA lex, vide infrà Lex.

FABIANA formula, à Fabio dictata, ad eorum reuocationem pertinens, quæ in fraudem patroni alienata ſunt, toto titu. D. ſi quid in fraud. patro.

FABVLA, res paſsim vulgata, etſi vera ſit, à fando dicta, commentitia traditio, l. antiqui. D. ſi pars hered. petat. & in proœmi. Inſtitut.

FACERE, verbum generale eſt, quod omnem omnino faciendi cauſſam complectitur, dandi, ſoluendi, numerandi, iudicandi, ambulandi, l. verbum facere. D. de verb. oblig. item reddendi, l. 175. eod. tit. Hinc Facere poſſe, vel nõ poſſe, paſsim in iure ciuili, pro ſoluendo eſſe, & non eſſe, §. pen. de action. l. 3. de conſtit. pec. l. 24. §. 1. & paſs. D. de re iud. l. 21. §. 1. D. rer. amot. hoc dixit C. Harmenop. μιχει ἀποφάσ. niſi forte præciſe ſic dicatur, cum plena locutio ſit, Facere iudicatum poſſe.

Facere poſſe etiam dicimur illud quod honeſtè, & commodè facere poſſumus, atque ita L. Romanus reſpondit conſi. 364. nu. 6. per l. nepos. D. de verb. ſig. Tum etiam facere poſſe videtur, & qui dolo fecit quo minus poſsideret, l. 63. §. tempus. D. pro ſocio.

Facere non poſſe dicimur ea, quæ negat natura, vel lex, vel pietas, vel exiſtimatio, vel verecundia, vel honeſtas publica, l. filius qui. & l. ſi quis inſtitutus. D. de conditio. inſtit.

Facere oportere ſignificat, vt quis abſtineat ab eo facto, quod contra conuentionem fieret, & curare ne fiat, l. 189. D. de verborum ſignificationibus.

Facere, plus eſt quàm pronuntiare, l. ſi tamen. §. ei qui ſeruum. D. de ædil. edict.

Facere, aliud eſt quàm reficere, l. 3. §. pen. D. de itin. actúque priu. l. 1. §. 1. de via publica reficienda. Interpretes tamen apud Iuriſconſultos hoc verbum pro reficere accipiunt, vt in l. ſi ſeruus ſeruum. §. ſi calicem. ad legem Aquiliam. l. Mutius. de rei vindi. l. 1. de mortuo inferendo.

Facere iuſſus, vt centum habeam, centum dare cogendus eſt: hoc enim illis verbis ſignificari creditur, l. 73. D. de leg. 1.

Facere. procreare, l. cùm ſatis. C. de agr. & cenſit. lib. 11. & ſolicitare: vt, Ne facias furem, id eſt, ne ſolicites vt fur fiat. & ſoluere l. fi. C. de reb. cred.

Facere, pro dare etiam interpretamur, in l. ſi heres. D. de legat. 1.

Facere ſic eſſe, eſt fingere factũ, & (vt vulgò dicunt) ponere caſum.

Facere mecum, pro ſentire mecum: Hinc Doctores dicunt, Illa lex, vel textus facit ad hoc: quo ſignificatu etiam aduocati Galli vtuntur. dicunt enim ſæpiſsimè *Tel texte faict pour*, &c.

Feci, quia prætor vel iudex iuſsit: hæc excuſatio quamuis generalis, modò probata ſit, adeò ſufficit, vt ſi fuerit replicatum, Iniuſtè iuſsit: rectè duplicabitur, Non fuit meum velut priuati hominis hoc diſputare, ſufficit mihi eſſe iuſſum, l. mulier. D. de legatis commiſsis. Obſeruandum tamen hîc ſufficere iuſſum iudicis ad excuſationem doli, & ad euitãdum damnum, etiamſi iniuſtus ſit, non autem ad lucrum, ne in hoc fallaris.

Feciſſe dolo quis dicatur, docet Iuriſcoſ. l. 1. §. 1. D. de eo, per quem fact. erit.

Feciſſe fideliter videtur, qui, cum portionem reſtituere potuiſſet, totũ reſtituit, l. libertatem. D. quæ in fraud. credito.

Facere damnum, eſt periclitari, & incommodum accipere ex re aliqua, l. Proculus. D. de damno infect.

Facere exemplum in Dauum, punire vt exemplo ſit, l. Proculus. D. de dam. infecto.

Facit heredem, qui moritur, vſitatiùs pro relinquere heredem.

Facere iudicatũ, hoc eſt, ſoluere id, quod ſententia continet, obtemperando ei. Verbum eſt 12. Tab. Ni iudicatum faxit, ſecum ducito. Celſ. l. 42. D. ſi cert. pet. At ſi iudicatum fecerit Titius, nihil vltra Seius tenebitur. Scæuola l. 45. D. de fideiuſs. An cum herede venditoris ante diem, quo iudicatum facere compelleretur, agere poſsit.

Facere IVSTITIAM, pro ſiſtere ſe in iudicio, lib. Feud. 2. tit. 22. Si dominus ei iuſtitiam facere noluerit, poterit eum deprædare. Et lib. 2. tit. 24. §. 4. Si ſuo domino iuſtitiã facere noluerit, feudo ſpoliandus eſt. Sic enim locum intelligi vult Hotom. vt in legib. Baioar. ca. 16. titu. 2. Siquis liber alteri libero qui eum mallat (in ius vocat) dedignabitur iuſtitiam facere. Interdum tamen Facere iuſtitiam, eſt legibus vindicare: vt libr. feud. 2. tit. 27. §. 6. Dominus cuius caſtrum id eſſe cognoſcitur, ad faciendam iuſtitiam illum producat. Interdum ius reddere, vel iuriſdictionem exercere. Ado in chron. Legatos regios, qui tunc ad iuſtitias faciendas cum eis verſabantur, comprehendunt. & alibi ſæpiſsimè.

Facere litem ſuam, apud Vlpian. tit. de Iudiciis, dicitur iudex cum dolo malo in fraudem legis ſentẽtiam dixerit: atque tunc, vt idem inquit, veram litis æſtimationem præſtare cogitur. Videtur tamen etiam litem ſuam feciſſe, qui ad conſtitutum tempus in comitium non venerat, cum iudex eſſet datus, aut ſumptus. Id ex oratione C. Cintij cognoſcitur: Inde, inquit, ad comitium vadunt, ne litem ſuam faciant: dum eunt, nulla eſt in angiporto amphora, quam non impleant.

Facere

Facere medicinam, exercere, l.26.D.de ope.lib. & Factitare, apud F.Quintilianum lib.5.cap.2.

Facere nomen, eſt in tabulas referre aliquid alicui debere: vel æs alienum contrahere, & ſe debitorem conſtituere. Vlpian.l.2.D.de proxenet. Si proxeneta interuenerit faciendi nominis, quaſi mandator non tenetur. quia hic monſtrat magis nomen quàm mandat, tametſi laudet nomen. Seneca in princ.lib.1. Non eligimus dignos, quibus tribuamus: ſed nomina facturi, diligenter in patrimonium, & vaſa debitoris inquirimus. Idem libr.2. Quidam volunt nomina ſecum fieri, nec interponi pararios, nec ſignatores aduocari, nec chirographum dari. At apud Columellam libr.3. cap.3. Facere nomen cum vineis, eſt facere ſupputationem reditus vinearum.

Facere paria, non eſt verbum Hiſpanicum, vt Accurſius dixit, ſed vſitatum Latinis auctoribus, quos citat Budæus. Scæuola de ſtatulib.l.fi.§.argentarius. Paria facere, interpretatur, reddere iuſtas rationes, & totum debitum ſoluere, vt expenſa paria ſint acceptis, Anto. Aug.lib.4.cap.12. Calliſtratus in l. ſemper.§. conductores. de iur.immunit. accipit Paria fiſco feciſſe, pro ſatis feciſſe, & ſatis dediſſe. Alc. in libr. rationum ait, Ab vna pagina acceptum deſcribitur, ab alia expenſum: vnde paria facere dicitur, qui tantùm accepit, quantũ expendit. Vide Bud.in l.65.D.de iure immu.

Facere partem coniuncto, id eſt, efficere vt partiarius remaneat, nec totum accipiat. E diuerſo, collega tunc alteri coniuncto partem non facit, quando eo à parte ſua excluſo, legatum ex vtriuſque partibus recipit. Et hoc eſt, quod vulgò ex regula affirmatiua dicitur, Qui ad partem admittitur, partem coniuncto facit: id eſt, id efficit, vt coniunctus non plus parte ſua recipiat. Sic ex regula negatiua: Qui ad partem non admittitur, partem alteri non facit, id eſt, non impedit eum, quin totum accipiat. Quando verò coniuncti partem collegæ faciant, quando non faciant, leges mirificè variant, quas tamen doctè Zaſius in Intellectibus ſuis explicat.

Facere poteſtatẽ iudicãdi, Aleiat.rub. C. de in ius voca. Promiſsionem, remiſsionem, l.1.D.quando appel.ſit. Rapinam, l.penult.§.matre. D. de legat.2. ſuſpectum tutorem delegare & adprobare. l.2.C.de vſur.pup.

Facere reum, idem eſt, quod accuſare, & indicare, l.ſi veris.C.de fid.inſtrum.

Facere ſponſionem dicimur, cum alius alium fore victorem affirmat. Martianus l.3.de aleat. Quibus ſponſionem facere licet.

Facere ſyngraphas, eſt vulgò obligationes, ſchedulas, & ſigna dare.

Facere totum, pro vim omnem habere. Vlpian.l.35.§.3. D.de hered.inſtit. Rerum autem Italicarum vel prouincialium ſignificatione quæ res accipiendæ ſint, videndum eſt. & facit quidem totum voluntas defuncti. nam quid ſenſerit ſpectandum eſt.

Factvm ſubſtantiuè res geſta, l.ſi famil. D. de iuriſdict.om.iudic. Factum, & geſtum καταχρηστικῶς nihil diſtant, l.licet.D.de verb.ſignifi. Vide Gerere.

Factum in §.ſi res legata. Inſtit.de lega. interpretatur ibidem Accurſius, moram. Theophilus dolum. Crederem etiam pro culpa accipi poſſe.

Factum, idem noſtris quod caſus, ſpecies, ſine cuius recta notitia impoſsibile fuerit certam iuris, & actionis rationem colligere: quippe quòd in caſu, & facto ius eſſet poſitum Iulian. reſpondit, & exemplo declarat in l.ſi ex plagis.§. in cliuo. ad l. Aquil. & Vlpianus in l. cùm duobus. in principio. Pro ſocio. Quo modo autem factum rectè diſcernas, inuenies apud Oldendorpium in tract. de Formula inueſtiga. action. vbi ille admonet, vt cognita facti ſpecie, quid ius de eo ſtatuat, conſulamus Iuriſcoſſ. & imperatores, non repertoria.

Factum, vel ſimplex, vel multiplex eſt: veniúntq; in eius conſideratione circumſtantiæ rerum, perſonarum, temporis: vnde non vnam, aut alterã eius partem, ſed totum expendere oportet, l. bona fides. D.depoſiti.

Factum item dicitur, quod eſt redditum. Pomponius. Faciendi verbo, reddendi cauſſa etiam continetur, & quod non factum comprehendit, l.2.§. itẽ ſi in facto. & in l.vbi autem.§.qui id, quod in faciendo. D. de verborum obligationibus.

Factum quod non durat, factum non intelligitur, l.ſi pro patre.§.verſum, & ibi gloſ.cum multis concor.D. de in rem verſ.

Factum in pactis verſatur, in ſtipulationibus ius continetur, auctor Paulus in l. ſi vnus ex argentariis.§. pactus.D.de pactis.

Facti eſſe cenſentur, quæ alterius tantùm partis voluntati innituntur, glo.§.ex conditionali.de verborum obligationibus. Hinc eſt, quòd animi declaratio, ex regula ad heredes non pertinet, l.inter, §. Stichum. D. de verb. obligatio.

Factum iuri opponi ſolet, l.38.§.hi qui ſunt. D.de verborum ſignificat. l.41.D. de pecul. Facti igitur quæſtio iuris quæſtioni aduerſatur. Facti quæſtio, quę in facto verſatur, & conſiſtit, l.25.D.de neg.geſt.l.16.D. de ſtatu homi. Atque nimirum hoc illud eſt quod ait Paulus l.1.§.2.D.de acquir. poſſeſs. res facti infirmari iure non poſſe. quẽadmodum enim ex eo iure non conſtant, ſic nec ab eo euerti, neque reſtitui poſſunt. Voluntatis quæſtio, facti eſt, l.3.D.de aur.& arg.l.41.l.94. D.de verborum obligat. l.122.de verb.ſig. Facti ergo eſſe dicuntur, quæ in facto conſiſtunt, l.1.§.ſi vſusfructus.D.ad leg.Falc. Quatenus etiam cuiuſque interſit, in facto vel iure conſiſtit, l.25.D. de diuerſis regulis iuris. Atque Facti ſunt ſolutio, venditio, traditio, l.7.in fin.D. de curato.fur. Sic habitatio dicitur eſſe facti, in l.penult.D.de cap.min.

In Factum actio, vide ſuprà, Actio in factum.

Factum notare, pro pœna infamiæ notare, teſte Bald. in l.quid ergo.§.cum autem factum.D.de infamibus.

Factionis ſignificatio aliàs honeſta eſt, vt factio teſtamenti, id eſt ius faciendi teſtamenti. Papin.l.3.D.de teſtam. Teſtamenti factio, non priuati ſed publici iuris eſt. Cic.in Top. Si ſtatuiſſemus ex edicto Prætoris ſecundum eas tabulas poſſeſsionem dari, quas is inſtituiſſet, cui teſtamenti factio nulla eſſet, id eſt teſtandi facultas. Poſt autem loquendi conſuetudo inualuit, vt Factio teſtamenti diceretur vltro citróque, hoc eſt & à teſtatore, & ab eo cui quid relinquitur, l. filiusfam. D. de teſtam. Vlpian.cap. inſtitut.22. Heredes inſtitui poſſunt, qui teſtamenti factionem cum teſtatore habent. Aliàs inhoneſta, vt in l.2.§.& cùm placuiſſet. D. de orig.iur. accipitur enim pro diuiſione, ſeu conſpiratione in diuerſa ſtudia, cùm aliqui ſe principes in ciuitate faciunt, quos alij ſequãtur. Vnde factioſi ſunt dicti: quoniam amant factionem, hoc eſt, diſcordiam & ſeditionem.

Factiones publicanorum, l.12. D.de publican. Factio latronum, l.11.§.pen. D.de pœn.

Factiones agitatorum ſeu aurigarias, in contrarias partes diuiſos greges accipe, l.1.C.Th. de equis Curulibus, Feſt.lib.6. Erant hæ quatuor, pannorũ coloribus diſtinctæ, Praſina, Veneta, Albata, Ruſſata, vel Roſea, de quibus fuſiſsime Sidonius Apollinaris in Narbonenſis vrbis laudibus. His duas addidit Domitianus, alteram aurati, alterã purpurei panni, vt refert Suetonius in Domitiano cap.7.

Factionarii, l.fin.C.Theod. de equis curul. domini Factionũ. Sueto, in Nerone c.5. Quærẽtibus, ait, dominis factionũ. &c. de his Lamprid. in Cõmodo.

Factores, qui ſcelus ipſi admittunt, l.6.§. qui præpoſitum. D.de re milit.

FACIES μεταφορικῶς, & operis,& ædificij, & locorum,& patrimonij,l.32.§.item reſpondit.l.55.§. quod autem.D. de admi.tut.l.1.§.opus.D.de no.op.nunc.l.9.§.ſi inquilinus.D.loca.l.fi.D.de termi.mo.

FACVLTAS eſt perſonæ cómodũ incómodũmq;, nõ rerum,quæ promittũtur. Venuleius in l.cõtinuus.137.§.4. D.de verb. oblig.Sumitur pro facili poteſtate, l. ſi quis poſtumus.D.de lib.& poſtu. Pro diuitiis, vt apud Vlp. l.1.§.ſi inter magiſtratus.D.de magiſtr.cõuen.excuſsis facultatibus. Sic apud eundẽ l.1.§.ſi magiſtratus ab initio. D.eo.Labi facultatibus.Paulus in l.cũ pluris.§.vlt.D.de adminiſt.tut.in ſingulari vſurpauit: Non quas minimas poterit,ſed ꝓ facultate patrimonij. Niſi malis accipere, ꝓ copia patrimonij.Facultatẽ reſtituẽdi habere,idẽ eſt ferè quod poſsidere,l.1.§.quod ait Prætor.D. quo.lega.

FÆCEM ciuitatis eleganter appellat Cicero, aduentitiam illam otioſorum hominum multitudinem, vt quæ nulli proſit,multos autem oneret.

FÆNVS, Fænerare, Fænerator,vide Fenus.

FAIDA, vel ſeida,idem quod alibi Guerra:ex Germanico *Feed*,qđ modo bellũ, modo capitales inimicitias ſignificat. Leg.Langobard.tit.30. Vt Feida (qđ eſt inimicitia) poſt acceptã cõpoſitionẽ poſtponatur. Et tit.58.Propter faidã deponẽdã,id eſt inimicitiã pacificandã.B. Rhenanus German. rerũ lib.2. Faidã vocabãt Franci ſimultatẽ apertam, qua vnus aliquis vel pluribus bellũ denuntiat. Ab hoc Gallicani ſcribæ Faidoſum appellant, qui faidam exercet.Germanis notum minus vocabulum eſt.

FAIDOSVS ergo, qui alibi diffidatus, cui inimicitiæ denuntiatæ ſunt, vt in legib. Friſ.Homo faidoſus pacẽ habeat in eccleſia,in domo ſua,ad eccleſiã eundo,&c.Et in legib.Baioar.Si quis hominem per iuſsionẽ Regis occiderit,non requiratur ei,nec faidoſus ſit. vide Diffidare.

FALCES quædã meſſoriæ,quædã putatoriæ,& fœnariæ, apud Iuriſcoſſ.D.ſub tit.de inſtruct.& inſtrument.leg.

FALCARII,qui falcatis enſibus vtũtur,apud Cicer.1.Catilin.Falcati autem ſunt enſes curui,quos Græci Harpas vocãt,qualẽ tribuũt Perſeo poetæ, qui etiã Falces vocãtur.Sũt tñ qui ſumãt ꝓ iis q falces faciunt.Nã illud Cic. Venire inter falcarios:Priſcianus exponit, Venire in locum vbi erãt falcarij.Attico ſcilicet more,vt apud Iſocr. ἐν αὐλητρίων,pro in loco vbi habitabant tibicinæ.

FALCIDIA lex, plebis ſcitum eſt, cum eam P. Falcidius Trib.pleb. Auguſti tẽporibus, ſcilicet anno ab vrbe cõdita DCCXIIII.tulerit.Hæc modũ legatorũ conſtituit: hac enim ſancitũ,vt ſcribit Dio lib.48.Vt heres quartam partẽ bonorũ ſibi relictorũ, ſi grauiter oneratus ſit legatis,accipiat:cetera legatariis relinquat. Itaq; Falcidia ſæpè pro quadrante hereditatis paſsim ponitur,qui ab herede à quo ſuprà dodrantẽ legatum fuit,retinetur. Vide indicem legum Romanarum,Paul.l.1. D.ad leg. Falcid. & Euſebium in Chronicis. Eſtq; hæc propria verbi ſignificatio. Sed & pro ea portione verbũ hoc vſurpatur, quam,hereditatẽ reſtituere rogatus heres ex Senatuſconſult retinet,l.1.§. inde Neratius.l.58.§.omnes.D. ad S C. Treb. Ideóq; & Falcidiæ commodũ ea portio adpellatur,l.2.in fi.D. ſi quis aliquem teſtari prohib. Quarta, quæ per legem Falcidiam retinetur, l.55.§.1.D. ad S C. Trebellianum. Quinetiam portio liberis debita adpellatur,l.1.§.vnde.D.de inoffi.teſtam.l.21.C.eo.

FALLA veteribus vſurpabatur ꝓ fallacia. Nonius: Me nõ vocauit,ob eam rẽ hanc fecit fallã. Falla aũt proprie turris eſt lignea:atq; ea ratione in ſuperiori ſignificatu ſumitur,qua machina & fabrica & ſutella. Vnde fortaſsis barbari Fæloniam,quaſi Falloniam aut Feloniam appellãt.

FALLERE fidem, in l. 1. D. de conſtit. pecu. eſt contrà, quàm dictũ conuentũmve ſit, facere. Fallere promiſſum,eſt illud non adimplere.

FALSVM accipitur tribus modis.1. Quicquid non eſt verum,poteſt dici falſum,etiamſi nõ procedat ex mẽdacio alicuius, vel fraude,l.ſi is qui ducẽta.§.verũ.D. de rebus dubi.l. ſi quid perfectũ.D. de ſolut. II.Falſum accipitur pro immutatione veri fraudulenta : quo modo oĩa mendacia rectè vocãtur falſa:vt Nou.de inſtrumen. & fi d.in prin.III.Eſt crimen graue,quod appellatur falſum:quoties animi dolũ ſequitur facti executio, ad peruertẽdam veritatẽ, & ſimulandum id, quod non eſt, vt deſcribit l. quid ſit falſum.D.ad l.Corn.de falſ. Vnde Falſò aduerbium,quod vero contrariũ eſt. Imperator Philippus in l.3.C.qui dar.tut.poſ. Luminibus,inquit, captũ curatorem habere debere, falſò tibi perſuaſum eſt. Falſum vocatur etiam id quod ſuſpectũ eſt, in l.iubemus.C. de de falſis.l.Paulus reſpondit.D.de verb.ſignifi.

Falſum,non eſt iniuriæ verbũ,ſi ad ius referatur,non ad factum.Sic Iauolenus ſentẽtiã Labeonis,quaſi iniuſtã reiiciens,Quod falſum,inquit,puto,in l.pen.D.de iniur.

Falſum cõmittitur,quod ad leg.Iuliam adtinet, ſiquis chirographum,aut libellum,vel rationes intercidat, vel deſcribat, non etiamſi aliàs in computatione, vel ratione mentiatur,l.23.D. de falſ. Falſum autem ea lege coërcetur,quod in teſtamentis admittitur. Eadem tamẽ pœna etiam vindicantur cetera falſa ex Senatuſconſultis,principúmq; conſtitutionibus.Nam & qui in rationibus,tabulis,ceteríave inſtrumentis,vel aliqua re, ſiue conſignatione falſum fecerint,perinde atque falſarij puniũtur, & hoc quaſi falſum dicitur,l.fi.§.fi.D.de falſ.

Falſus procurator,vide Procurator falſus.

Falſus rumor non ſolet obeſſe,l.fi.D.de hered.inſtit.

Falſa ſententia,vide Sententia falſa.

Falſum teſtamentũ eſt,quod teſtamentum non eſt, l.221.D. de verb.ſignifi.Falſum,Africanus ait, teſtamẽtum id demum rectè dicitur, quod ſi adulterinũ non eſſet, verum teſtamentum rectè diceretur,l.6. D.de falſ.

Falſus tutor eſt, qui tutor non eſt,ſiue habenti tutor datus eſt,ſiue non,l.221.D.de verb.ſignifi.l.1.D.quod falſ.tut.

Falſi,vel quaſi falſi pœna,deportatio eſt, & omnium bonorum publicatio.

FALSITAS verbis,an facto cõmittatur, nihil refert:vtrobique enim dolus eſt proximũ lædens contra veritatem. Quod diligenter nota,l.ſi ſeruus non ſit vnius.D. de interroga.in iure faciend.

FALSITATI adeſſe tria requiruntur,ſcilicet mutatio veritatis,dolus,& ꝙ alteri ſit nocitum. Quorũ ſi alterũ deficit,falſitas non eſt punibilis,iuxta not.per Hoſt. Azon. & Tãcre.in ſuis Summis.& per tex.in l. quid ſit falſum.D. ad l.Corne de fal.& l.nec exẽplum.eo.tit.C.& l.damus. C.eo.Pet.de Ancha.conſi.23.& Paul.de caſt.conſi.49.

FALLACIA à fando dicta, vt & fallo, vt vult Varro lib.5. de Ling.Lat. quod propriè fit cum quis fando alium decipit,ac contra quam dixit facit.Itaque ſiquis re fallit, in hoc nõ proprio nomine fallacia,ſed trãſlatione.Eſt autẽ ſimulationi adnexa:calliditas ad ingenium refertur:machinatio,ex præcogitata aliqua inuẽtione,manúq; & arte conficitur:impoſtura ab impoſtoribus, id eſt,deceptoribus,quos & Planos vocãt. Alcia.de verb. ſig. Fallacia etiã ꝓ cauillatione, ſiue ꝓ ſophiſtico argumẽto accipit.

FAMA, inquit Bart.eſt cõmunis opinio, voce manifeſtata,ex ſuſpicione ꝓueniẽs.Rumorẽ verò cõmunẽ nõ eſſe opinionẽ,ſed variã quandã ſuſurrationẽ, minùs ipſa fama efficacẽ,ferè apud noſtrates receptius eſt.Sed veteres nõ adeò multũ differre famã à rumore exiſtimauerunt. Arch.35.q.6.ſi duo.Sunt aũt idẽ,præter quã ꝙ alterũ Latinũ eſt,alterũ è Græco tractũ, teſte Valla. Calliſtr.in l.3. de teſtib. Aliàs,inquit,numerus teſtium,aliàs dignitas & auctoritas, aliàs veluti cõſẽtiẽs fama cõfirmat rei de qua quæritur fidẽ.Itaq; incõſtãs fama, improbiſq;,vel etiam ignotis auctoribus exorta, nullã adiicit fidẽ, quãtumuis inuulgata quãuis coniecturã facit,quia fallax eſt rumor. Paul.in l.fi.de hered.Inſtit. Quia falſus rumor non ſolet obeſſe. Noſtri famã inter ſpecies non plenæ probationis retulerũt. Plura de ea commentatus eſt Bart.in l. de minore.§.& plurium.D. de quæſt. Sed & fama pro exiſtimatione vſurpatur, & nomine. Sic incolumẽ eum famã dicimus, cui integrum eſt nomen, & illæſa exiſtimatio: quam qui negligit, Decreta Pontificia crudelem pronunciant,12.q.1.c.nolo. Sunt autem qui

Famã diſtinguant à rumore: quia rumor ſit ab incerto, ſama autẽ à certo procedat auctore. Itẽ qđ fama procedat à maiori parte viciniç, rumor à minori, no. Ioan. And. c. noſtra. verſi. ad gradũ. de coha. cler. & plus eſt fama, quã clamor. quia plurimorũ eſt fama, clamor paucorum. no. Feli. in c. qualiter & quando. 2. in princ. de accu.

FAMOSVS, adiectiuũ, mediũ eſt vocabulum: in malã tamẽ partẽ frequẽtius ſumitur. Imp. cũ laude vtitur in §. iura quoq;. Auth. Iuſiur. qđ præſt. ab his q admin. ſuſc. Secus Iuriscoſ. Nã apud eos legim⁹, famoſos fures, latrones, mulieres: ꝑ infamibus, improbioribus, impudicis, l. 3. §. 1. de offi. præſ. vig. l. neq; famoſi. Ad l. Iul. maieſta. l. capitaliũ. §. famoſos. & l. fin. de pœnis. Vide Alberic. in l. ſacrilegi pœnam. §. fi. peculatus item, famoſum crimen dicitur.

Famoſæ actiones dicuntur, quæ iuſtã ignominiam irrogãt iuſtè condemnatis ſunt hæ, furti, bonorũ raptorũ, iniuriarũ, de dolo malo: item tutelæ, mandati, depoſiti, ſcilicet Directa, non cõtraria. Itẽ pro ſocio, quæ cùm vtrinq; directa ſit, vltro citróque damnatum infamia notat. Et generaliter omnium publicorum iudiciorũ accuſationes, §. ex quibuſdam. Inſtit. de pœnis tem. litig. l. 1. de his qui not. infam. Famoſum carmẽ, quod in alterius iniuriam conſcribitur, proponitur, cantatur, l. 21. D. de teſtibus l. 15. §. generaliter. D. de iniuriis.

Famoſa cauſſa, l. 7. D. de ſolut.

Famoſi homines dicuntur, infamia notati, l. 2. §. fi. D. de iis, qui not. infam.

Famoſa iudicia, quæ infamiam irrogant damnatis, l. 7. D. de iniur. l. 1. & 12. D. de dolo.

Famoſi libelli, qui alicuius famam ſugillant, honorémque vellicant maledictis, libri ad infamiam pertinentes, l. 16. D. de pœnis. §. 1. Inſtit. de iniuri. Paul. lib. 5. Sent. tit. 4. & imponitur ei pœna capitis, qui famoſum libellum inuentum non corrupit, ſed alij manifeſtauit. Et qui eum dictauerit, ſi non probauerit de calumnia, capitaliter punietur, ſecundum Azon. C. eo. titu. hæc & plura ibi vide. Et hoc eſt verum, ſi reo conuicto capitalis pœna eſſet impoſita, aliter non: vt no. in l. vnica. C. eo. titu.

FAMILIA, inquit Feſtus, in liberis hominibus dicebatur; quorũ dux & princeps generis vocabatur pater & mater familiæ. Vnde familiæ nobiliũ Pompiliorũ, Valeriorũ, Corneliorũ: & Familiares, ex eadẽ familia. At familiæ appellatio cũ rebus ipſis & perſonarũ circumſtantia tandem variata eſt. Primùm em̃ ſerui tantùm ſignificabãtur per familiã, nempe à famulando i cum n litera mutata. Quò reſpexiſſe nonnihil videtur Vlp. in l. 1. D. de vi & vi arma. Deinde liberi quoque, vxor, & oẽs qui ſub vnius poteſtate in eadẽ domo, natura vel iure viuunt, comprehendi cœperunt. Vnde paterfamilias dictus eſt, l. deteſtatio. §. familiæ. D. de verb. ſign. Tandẽ trãſlata eſt familiæ ſignificatio, vel porrecta ad totã cognationẽ ſanguinis. Et quoniã adgnatis tantùm priſco iure debebatur hereditas: Lex XII. Tab. proprietati deſeruiens, familiã pro hereditate, id eſt re vel pecunia hereditaria, accepit: ſicut etiã in tit. D. famil. erciſc. intelligenda eſt. Paulus eleganter id declarat in l. pronuntiatio. D. de verb. ſig. Familiæ igitur adpellatio & ꝑſonas, & res cõtinet. Hinc Familiæ emptor, Vlp. in Inſt. tit. 20. §. teſtament. genera. Quintil. declam. 308. Hinc patresfamil. & matresfam. Quod autẽ ad ꝑſonas adtinet, vide l. 25. §. 1. & l. 31. D. de ædil. edict.

Familiæ nomen in edicto, vi bonorum raptorum, eos qui in miniſterio ſunt, continere dicitur, etiamſi liberi eſſe proponantur, vel alieni bona fide nobis ſeruiẽtes, l. 2. §. familiæ. D. vi bono. rapt. l. 1. §. familiæ. D. de vi, & vi arma. vbi etiam familiæ adpellatione ſeruos duos contineri Paulus lib. 5. Sentent. tit. 7. ſcribit.

Familia à Gente differt ſignificatione: quoniã Gens latius accipitur, vt cõprehendat omnes eiuſdem ſtipitis & nominis, etiam millesimo gradu diſiunctos: Familia magis ad agnationem refertur: diducitúrque in res, & in perſonas: In res, vt in XII. Tab. *Agnatus proximus familiam habeto*, id eſt, hereditatẽ. In perſonas autẽ, aut natura, id eſt, æquitate naturali, vt vxor marito, gener nurúſq; ſocero, denique quilibet familiaris domino: aut iure naturæ ſub vnius poteſtate ſubiectas, vti filios & nepotes, ceteróſq; deinceps q in poteſtate ſũt, l. in ſuis. D. de liber. & poſtu.

Familia legata, ſinguli hoĩes cõtinẽtur, auctor Iuriſconſ. in l. ſi chorus. D. de leg. 3. itẽ familiæ appellatione cõtinẽtur etiã, qui à teſtatore non ſunt nominati. iuxta Bart. Extat elegãs thema apud eundẽ Iuriſcoſ. in l. is qui. D. de leg. 3.

Familia deiecit, & ſi vnus ſeruus deiecit, l. 1. D. de vi, & vi arm. atqui hoc nomine ſeruus vnus cõtineri negatur: ac ne duo quidẽ familiã faciunt, l. 40. §. fi. D. verb. ſig. Quæ *ἀντινομία* ita cõciliabitur. Vt Latini ſermonis verũ eſt familiã de vno ſeruo non dici: ita enim Cicero in Orat. ꝑ Cæcinna: Quid em̃ facilius eſt, quã probari iis qui Latinè ſciant, in vno ſeruulo Familiæ nomen non valere? Et paulo poſt: Neq; dubiũ eſt, quin ſi ad rem iudicandã verbo ducimur, nõ re, familiam intelligamus quæ cõſtat ex ſeruis pluribus: cum vnus homo familia non ſit. Sed ſi rationem iuris, interdictíque vim, & Prætorum voluntatem inſpiciamus, ſi vnus ſeruus deiecit, tota familia deiecíſſe intelligenda eſt.

Familia in edicto de Publicanis, corpus quoddam ſignificat vectigalis cauſſa paratum, l. 195. D. de verb. ſignifi. nec ad ſeruos modò publicanorũ pertinet, verum etiam ad quoſcunque, qui publicanis in eo vectigali miniſtrant, l. 1. §. familiæ. l. 12. D. de publica.

Familiam ſeruilem accipimus in titu. D. ſi familia furt. fecíſ. dicat. l. 9. D. de iuriſdict. & alibi ſæpiſsimè. Familiam publicam, in l. 1. D. de offic. præfec. vigilum. interpretamur ſeruos publicos, qui præſto ædibus aderant. Familiam in vrbanam, & ruſticam diuidimus, l. 1. D. de penu lega. l. 67. D. de leg. 3. l. 166. D. de verb. ſignifi.

Familiæ adpellatione & ipſe princeps familiæ continetur. Feminarũ liberos in familia earum nõ eſſe, palã eſt: quia qui naſcuntur, patris non matris familiam ſequuntur, l. 196. D. de verb. ſign.

Familiã cõmuni iure dicimus omniũ agnatorũ qui ex eadẽ domo, & gente proditi ſunt, l. 195. D. de verb. ſig. vt eiuſdem familiæ rectè dicãtur, qui eiuſdẽ nominis ſunt. Ac proinde patroni & liberti, & oẽs propinqui, ad fideicõmiſſum, qđ familiæ relinquitur, inuitati intelleguntur.

Familiã ducere, pro præcipuum eſſe aliquid, & principẽ in re aliqua obtinere locũ. Cic. ad C. Trebatium: Accedit etiã quod familiã ducit, in iure ciuili ſingularis memoria, ſumma ſcientia: quibus ſignificat, hanc primam eſſe Trebatij laudem, & veluti propriã: item lib. 3. de Finib. Sententia quæ familiam ducit.

FAMILIARE funus, domeſticum interpretantur quidam, l. 2. in fi. D. de in ius voc. l. 4. D. ſi quis caut. Familiaria ſepulchra, quæ quis ſibi, familiæque conſtituit, l. 5. D. de relig. & ſumptibus funerum.

FAMILIARES in conſtitutionibus principum ſeruilia miniſteria præſtantes intelliguntur, l. vlti. ad fi. C. de iis, qui ad eccleſ. confug. l. pen. C. qui accuſ. poſ.

Familiaris rei publicæ opponiẽ, l. 7. §. ſi paciſcar. D. de pact. & alibi. Priuatã enim, & familiarẽ pro eodem dici liquidò conſtat, d. §. ſi paciſcar. cum l. 77. §. pacta. D. eodem.

FAMILIARICA veſtimenta, quæ ad veſtiendam familiam parata ſunt, l. 23. D. de auro & arg. leg. Sic Familiaricas ſellas dixit Varro lib. 1. de re ruſtic. c. 13.

FAMILIARITAS, amicitia, vel domeſticitas, l. q iure familiaritatis. D. de acquirẽda poſſeſsione. Quandoq; accipitur ꝑ ſimilitudine. §. adeò. Inſt. de locat. & l. 2. locati. D.

FAMVLVS, à familia deducič, vt vult Feſtus, i in u litera permutata. Atq; à ſeruo hoc diſtat, ꝙ hic in dño noſtro eſt; ille verò minime, & vide Arch. c. patrẽ. 22. q. 3. Famulus aliquãdo ꝑ ſeruo accipič, l. 1. C. de cõm. ſer. man. & de hoc verbo vide Bar. l. iubem⁹. C. de præpoſ. ſacr. cub.

FANATICI olim dicti ſunt homines numine afflati, qui verbo Græco *ἔνθεοι* dicuntur, & *θεοφορούμενοι*, quòd non ſua ſponte, ſed diuino numine ferantur: à fanis ſcilicet, quòd circa fana, hoc eſt, templa baccharentur, & ca-

put

put iactantes per furoré, vaticinarentur. Hodie dæmoniacos dicere poſſumus. Quos enim deos gentes putabant, dæmones erant. Huiuſmodi à Virgilio Sibylla deſcribitur Aen. 6. *- cui talia fanti Ante fores ſubito non vultus non color vnus*, &c. Liu. lib. 39. de Bacchanalibus loquẽs: Viros velut mẽte captos cũ iactatione fanatica corporis vaticinari. Quintil. lib. 2. c. 3. Frequẽs etiã capitis nutus nó caret vitio: adeo caput iactare, & comas excutientem rotare, fanaticum eſt. Ex quo qui atræ bilis abundantia caput iactant, Fanatici quoque appellantur ab Vlpiano l. 1. §. 5. D. de ædil. edict. Si ſeruus, inquit, inter fanaticos nó ſemper caput iactaret, & aliqua profatus eſſet, an nihilominus ſanus videretur. Quod paulo poſt appellat, Circa fana bacchari.

FAR apud Vlpian. in inſtit. tit. 9. ſignificat frumenti genus, vt admonuit Seruius apud Virgiliũ lib. 1. Georg.

FARI nihil aliud eſt, quàm ferre, id eſt, loqui. Vlpia. l. 2. D. rem pup. ſal. for. Et tñ propriè de pueris hoc verbũ intelligi vult Varro de Ling. Lat. lib. 5. Fatur enĩ is, inquit, qui primũ homo ſignificabilẽ ore emittit vocẽ.

FARRAGO propriè eſt, inquit Feſtus, id qđ ex multis ſatis, vt hordeo, vicia, & leguminibus fit, pabuli cauſſa: μεταφορικῶς, pro quacunque commixtione ſumitur. Iuuenal. ſatyr. 1.

Quicquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, diſcurſus, noſtri eſt farrago libelli.

FASCES numero plurali per tranſlationem ſignificant inſignia magiſtratus. Nam lictores cum faſcibus, hoc eſt, congerie virgarum, cui ſecuris erat adligata, præcedere ſolebant Conſules, ac alios magiſtratus maiores, ad terrorem malorum. Sicut nunc imperatori gladius præfertur, ſupremæ poteſtatis ſymbolum, Bud. in l. proconſules. D. de offic. proconſu.

FASCIÆ crurales, pedulẽſque, l. 27. in fin. D. de aur. & argen. leg. inter ornamenta muliebria ponuntur, vbi probanda eſt lectio Florentina, & vide Plinium lib. 6. c. 2. & Quintilia. libr. 2. cap. 3. Quinetiã faſciis puellarum, matronarũmque pectus tegi, papillãſque comprimi conſueuiſſe Iſidorus lib. 20. cap. 32. ſcribit.

FAS ad Deum, Iuſtum ad hominem referri voluit Maro lib. 1. Georg. *Fas, & iura ſinunt*, id eſt diuina, & humana iura permittunt.

FASTI dies, vide ſuprà Dies.

FASTIGIVM attollere, eſt augere nomen, exiſtimationẽmque gentis ſuæ: vulgus Statum appellat. §. vnic. C. de nou. Codi. compo.

FATVM Græcis εἱμαρμένη, à fando dictum vult Varro lib. 5. de Ling. Lat. ab eo ſcilicet tempore quod Parcæ pueris conſtituant fando. Quid ſit notũ eſt. Sumitur autem pro caſu l. 2. D. de condit. & demonſtr. & pro fine cauſſæ, l. properandum. C. de iudic.

Fatum, diuinationis genus, c. non obſeruetis. 27. q. 5.

FATALE damnũ, quod imprudentibus accidit: pro fortuito, & maiore caſu, l. 3. §. 1. D. naut. caup. ſtabul. Damna quæ imprudẽtibus accidunt, hoc eſt damna fatalia, ſocij nó cogentur præſtare. Sic l. 3. D. de inſtr. vel inſt. l. 2. C. de condict. furt. l. 5. §. quod vero. D. commod.

Fatalis dies, vide Az. in Sum. C. de tem. appel. Vide item Dies Fatalis.

FATALITAS, in l. 2. C. de iur. emphy. ꝓ fortuito caſu.

FATALITER, l. 135. de verb. ſig. Paul. lib. 3. Sent. tit. 7. in l. 21. D. de euict. ſactum in Pand. Piſanis contra quàm in ceteris legitur, & in l. 16. D. de rei vindic.

FATIDICI à fato & dico, vt dicũtur: Ita à fando quoq; Vates appellati ſunt, quaſi Fates. nã vtriq; decreta deorũ exponebãt, quæ rurſus ſacerdotes enarrare cunſueuerãt craſsiꝰ, vt rectè intelligerẽtur, ꝓ re nata, cũm Senatus faciendũ aliquid aut intermittendũ decreuiſſet.

FATVVS, ſimplex, inſipiens, l. 2. D. de poſtul. Tractum à ſapore ciborum, qui cum non ſapiunt, fatui dicuntur. Quidam ab inſulſo diſtinguunt, vt illud ſit verbis & dictis, hoc corde, & animo inſipientem eſſe.

FATVITAS, id eſt, ſimplicitas, ſtultitias, cap. pen. extra, quod met. cauſſa. Cic. lib. 11. ad Attic. Ego huius miſerrima fatuitate conflictor.

FATVARII, qui inſpirati futura ariolantur, vt Iuſtinus ſcribit: ſic dicti à Fatua Fauni vxore, quæ furore correpta futura præcinebat mulieribus, vt Faunus viris, vt refert Lactantius lib. 1 cap. 22.

FAVERE, eſt bene precari, l. 11 poſt mortem. §. liberi. D. de bon. poſ. cont. tab. Sic Terẽt. Eunuch. 5. 3. *Bene adepol narras: nam illi faueo virgini.* Hinc Fauere linguis, quod non ſolum eſt tacere, quod & paſcere linguam dicebatur, verumetiam εὐφημεῖν, id eſt fauſta loqui. Quare Fauere faucibus cantu, pro canere, Ennius de gallis gallinaceis dixit: Qui ſilentio, inquit, noctis fauent faucibus ruſsis cantu, plauſũque premunt alas.

FAVORIS quoties mentionem facit lex, non oportet accipere vagum aliquem atque proclivem hominis affectum, qui ſæpe ſolet errare in delectu honeſti: ſed intelligenda eſt vtilitas quædam adeò coniuncta iuſtitiæ, vt fauor nihil aliud cenſeri poſsit, quàm ipſum ius. Si quidem ius à cauſſa finali inſpectũ, nihil aliud eſt, niſi honeſtę vtilitatis diſpenſatio, ad tranſigendam hanc vitam ciuiliter ſecundum voluntatem Dei. Vtilitas rurſus fauorem in ſe complectitur. Nam fauere, eſt commodum, ſeu vtilitatem alicuius tueri ex animo. Idque grauiſsimè tradit Vlpianus in l. 1. §. 2. D. de inſtit. & iur. Sunt enim, inquit, quædam publicè vtilia, quædam priuatim: ac ſi diceret, Cùm duplex ſit honeſta vtilitas in hominum ſocietate, conſequitur duplex eſſe ius eam diſpenſans.

FAVORABILIORES rei potius, quàm actores habentur, l. 125. D. de diuerſ. reg. iur. quod in dubio Accurſius accipit, & hoc probare mihi viſus eſt & in pari cauſſa turpitudinis & in dilationibus. Petrus Faber V. C. in d. l. 125. hoc accipit non ex mero ſtrictóque iure, ſed ex bono & æquo humanitate quadam, miſericordia, fauore, benignitate, & vt Ariſtides loquitur in Panathenaico, διὰ τὴν δικαίαν τινὰ φιλανθρωπίαν.

FAVIA lex, Fabia dicenda eſt, vbicunque in Pandectis Cod. & Inſtitu. reperies. Hinc Fabiana actio, Fabiana formula in lib. 18. iuris. Paul. lib. 3. Sentent. titu. 3.

FAX accuſationis, id eſt, auctor, incitamentum & ſuſcitabulum. Vide apud Nonium. Plin. epiſt. 74. Fax accuſationis & origo.

F E

FEBRIS definitur à Iuriſcoſ. l. quæſitũ. D. de re iudic. motus corporis contra naturam.

FEBRIS TERTIANA ſub nomine morbi ſontici continetur l. qui tertiana. D. de ædilit. edict.

FECIALES, Græcis, φετιάλεις, & εἰρηνοδίκαι, appellati ſunt, vt vult Feſtus, ſacri ſacerdotes, pacis vel belli auctores: à faciendo, quod belli, pacíſque faciendę apud eos ius erat. Nonius Feciales apud veteres Romanos erant qui ſancta legatorum officio, ab his qui aduerſum Pop. Rom. aut rapinis, aut iniuriis hoſtili mente commouerant pignora facto fœdere iure repetebant: nec bella indicebantur, quæ tamen pia vocabãt, prius quam fuiſſet quid fecialibus denuntiatum. Dionyſius lib. 2. eorum procurationem ſeptem in partes deſcribit. I. Vt viderent ne Pop. Rom. vlli fœderatæ ciuitati bellum inferret. II. Vt ab exteris nationibus res iniuris ademptas, repeterent. III. Vt poſtulata facere recuſantibus, bellum indicerent. IIII. De iniuria contra fœdus illata cognoſcerent, & qui noxam nocuiſſet, dederent. V. De legatorum iniuriis cognoſcerent, & vt fœderum conditiones ſeruarentur, viderẽt. VI. Pacem facerent: eam quę minus rectè facta eſſet reſcinderent. VII. De eo quod Imperator contra iuſiurandum feciſſet, cognoſcerent. Varro de Vita Pop. Rom. lib. 2. Itaque bella & tardè & nulla licentia ſuſcipiebant: quòd bellum nullum, niſi pium, putabant geri oportere: & prius quã indicerent bellum iis, à quibus

iniurias factas ſciebant, Feciales legatos repetitū mittebāt quatuor, quos Oratores vocabāt. idem lib.3. Si cuius legati violati eſſent, qui id feciſſent, quamuis nobiles eſſent, vt dederentur ciuitati ſtatuerunt: fecialeſque viginti, qui de his rebus cognoſcerēt, iudicarent, & ſtatuerent, conſtituerunt.

FELINVS, Iuriſcōſultus nobilis, Ferrariæ natus, ius ciuile tum in patria, tū etiā Piſis cōplures annos magna auditorum celebritate docuit: monimentiſq; ingenij ſui cōpluribus relictis, circiter annū 1500. vita exceſsit.

FELONIA, non præciſe contumaciam vaſſalli in dominum, huiúſve in vaſſallum perfidiam ſignificat: verum quoduis capitale facinus, lib. feud. 2, tit. 26. §. domino. 21. Domino cōmittente feloniā (vt ita dicā) ꝓprietas feudi ad vaſſallū pertinet, ſiue peccauerit in vaſſallum, ſiue in alium. Et rurſus tit. 37. & tit. 47. Si fratrē interfecerit, vel aliam feloniam commiſerit. Denique Felonia Gotthis & Langobardis dicitur, qđ Germanis hodie *Schelmerey*: Latinis Scelus. Contumaciā & rebellionē inferioris erga ſuperiorē non ſignificat. Dño enim æquè in vaſſallū, vt huic in illū tribuitur, d. li. 2. tit. 26. §. domino. Feloniam autē quidā dictā volunt à Græco φήλωμα, vel φήλωσις, id eſt fraus, deceptio, impoſtura.

FENVS dictū eſt, inquit Varro lib.3. de Ling. Lat. à fetu & quaſi à fetura quadam pecuniæ parientis atque increſcentis. & idcirco & M. Cato, & ceteri ætatis eius ſine a litera pronūciarūt, ſicuti fetus ipſe & fecunditas appellata. Græci eadem ratione τόκον appellant, ἀπὸ τοῦ τίκτειν, quod eſt parere. Alij malunt (vt ſcribit Valla lib.4.) à fundo deduci, hac maximè ratione nitentis, prouentum eſſe à naturali terræ fructu: poſtea verò ad vſuram tranſlatum, non aliter ac ſi pecunia ex ſe fructum, ſicut terra producat. Eraſmus in prouerbio, A mortuo tributum petere, Fenus deductum exiſtimat ἀπὸ τοῦ φέρειν, quod eſt ferre: ſcilicet quod Veteres non vterentur hac voce niſi in terræ prouentu.

Fenus nauticū eſt, quod ꝓ pecunia traiectitia: id eſt quæ trans mare creditoris periculo deportatur, ſoluitur: vt patet ex tit. de naut. fen. lib. Pād. 2. Vnde etiā maritima vſura nominatur in l. 6. eo. tit. Vide Nautica pecunia.

FENERARE pecuniā, apud Paul. l. ſi vnus §. 1. D. ꝓ ſocio. eſt ita collocare, vt quaſi à re fecunda, ita ab ea aliquā inſuper pecuniā, quaſi fetū eius exigamus. Si vnus ex ſociis, inquit, qui nō totorū bonorū ſocij erūt, communē pecuniā fenerauerit, vſuráſq; perceperit, ita demū vſuras partiri debet, ſi ſocietatis nomine fenerauerit. Idē in l. Caius. D. de vſuris. Caius Seius qui Remp. gerebat, fenerauit pecuniā publicā ſub vſuris ſolitis, &c. Dicitur & Fenerari libr. 31. Digeſt. ſed ſumitur ꝓ ad vſurā accipere: & ſuper eo verbo vide Vallā lib. 5. c. 35.

FENERATIO, eſt occupatio pecuniæ, ad quæſtum aliquē ex nūmis creditis, ſine vllo creditoris vel impēdio vel labore, vel periculo exigendū, inſtituta: quæ ob eā cauſſam à Platone, Ariſtotele, ceteríſque magnis viris damnata eſt: quia fructus quæritur ex re, quæ natura ſua ſterilis eſt. Præterea iuris ciuilis axioma eſt, nō alteri quanq; rem quæſtui eſſe debere, quàm cuius periculo eſt, l. ſi ia qui. §. 1. D. commod. Inter vſurā aūt propriè & ſpeciatim ſumptā, & Feneratione hoc intereſt, quòd illa nō ad quæſtū faciendū, ſed ad id quod intereſt cōpenſandū, inſtituta eſt: qm̄, vt Paulus ſcribit, vſuræ nō ꝓpter lucrū petentium, ſed ꝓpter morā nō ſoluētiū inſtituuntur, l. cū quidā. §. ſi pupillo. D. de vſur. At feneratio ad lucrū ex nudis nummorū corporibus ſine vllo labore & periculo faciendū, excogitata eſt.

FERCVLVM, vas ad ferendum opſonium, vel pulmentarium, ex Plinio libro 22. Baifius in l. vxori. D. de au. & arg. F. Marius libr. 2. cap. 3. ſcribit ferculorum nomine ſimpliciter dapes ſignificari.

FERE, nota eſt modeſtè loquēdi, qua Iuriſconſulti frequenter vtuntur, quoniā omnis definitio in iure periculoſa eſt, l. 1. D. de reg. iur.

FERAE beſtiæ manſuetis contrariæ ſunt, l. 1. §. beſtias. D. de poſtul. l. 3. §. item feras. D. de acquirenda poſſeſsione. Cuiuſmodi ſunt vrſi, leones, pantheræ, tigrides, elephanti. Sed & camelorum fera natura eſt, l. 2. D. ad leg. Aquil. & vide. §. apum. Inſtit. de rer. diuiſ. Nec tamen de iis in iure præciſe hoc verbum intelligendum eſt: ſed generaliter de iis omnibus quibus immenſa atque infinita libere vagādi vis à natura inſita eſt: quales ſunt lepores, damæ, cerui: quorum feram eſſe naturam nemo negat, inquit Caius in l. 5. D. de acq. rer. dom. l. 3. §. item feras. de acq. poſs. Itaque apes, pauones, columbæque agreſtes, Feræ appellantur, d. l. 5. de acq. rer. dom. Manſuetas autem intelligimus, oues, capras, boues, equos mulos, aſinos, l. 2. D. ad leg. Aquil. item gallinas, anſeréſve cohortales, l. 5. de acq. rer. dom.

FERIAE à feriendis victimis Feſto appellabātur: ſuntq; dies ceſſationis ab opere, vel ab epulis ferendis: in his enim epulæ fiebant ex pecorum frugúmque prouentibus: vel ſunt tempus illud, quo forenſibus negotiis, & iure dicundo ceſſabant, l. fi. C. eo. excepta pietate, & caritate: quod poſtremum Iudæi non intellexerunt, reprehenſi à Chriſto apud Lucam. Pulchrè reſpondet dictum Scæuolæ: Is enim conſultus, quidnam feriis agi liceret: reſpondit, Quod prætermiſſum noceret. Antiqui Feſtas vocabāt, vt ait idem Feſtus. Antiquorum nomen Gallia retinuit. Pontificij pro feſtis Ferias dicunt, toto. titu. extra de Feriis.

Feriæ quædam ſunt in honorem Dei conſtitutæ: quædam verò hominum vtilitati tribuuntur. Diuinæ maieſtati dedicati erant, dies dominicus, dies paſchatis, dies natalis Domini, & Epiphaniæ: præterea ſeptem dies, qui præcedunt, & ſeptē qui ſequuntur: item dies ſanctorum Apoſtolorum. Et hiſce diebus quicquid, nolentibus, aut inuitis litigatoribus factum eſſet apud iudices vel arbitros: id omnibus modis irritum erat & infirmum, l. 2. l. omnes dies. 7. & l. vlt. C. de feriis. Hominum verò cauſſa conſtitutum eſt: Ne quis meſſium, vindemiarúmque tempore aduerſarium cogat ad iudicium venire. Quia occupati circa rem ruſticam in forū venire compellendi non ſunt, l. 1. in prin. D. de feriis. Et hæ feriæ pro conſuetudine cuiuſque loci moderandæ ſunt, cùm non vbique vna ſit meſsis vindemiarūq; ratio, l. præſides prouinciarū. D. eo. tit.

Feriarum publicarum apud antiquos quatuor erant genera. I. Statæ, omnibus populis certæ, Varroni libr. 5. de Ling. Lat. vel, vt inquit Feſtus, quod certo, ſtatutóque die obſeruarentur: ſicut nunc feſta immobilia dicimus. II. Conceptiuæ, quæ quotannis à magiſtratibus, vel ſacerdotibus concipiebātur, in dies vel certos, vel etiā incertos: vt ſunt Latinæ, Paganalia, Sementiuæ, Compitalia. III. Imperatiuæ, quas Conſules vel Prætores ꝓ arbitrio poteſtatis & ꝓ re nata indicebāt. IIII. Nundinæ, in quibus pagani & ruſtici ad negotia & merces conueniebant. Sunt præterea propriæ feriæ familiarum, vt Claudiæ, vel Aemiliæ: ſeu Iuliæ, ſiue Corneliæ, & ſiquas ferias proprias quæque familia ex vſu domeſticæ celebritatis obſeruat. Vide Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 16.

Feriarum aliæ ſolemnes, aliæ repentinæ, & quæ extra ordinem indicebantur, l. 26. §. ſi feriæ. D. ex quibus cauſ. maio. l. 3. C. de dilat. & vide l. 1. C. eo.

Feriarum Latinarū à Latinis Populis dictarū, quæ nundinis expediri ſolebant, celebritatibúſque maximis, tanta erat cura, vt præfectus crearetur perpetuus. idque in memoriam eius temporis, quo Latini in ſocietatem Romanorum perſuaſi eſſent, Tarquinio Superbo regnante. Hac de re vide Halicarnaſ. libr. 4. l. 1. §. deinde cùm Cornelius. D. de orig. iur.

FERIATICI dies, id eſt feriati, vel feſti. Vlpia. l. 2. D. de feriis: Diuus Marcus effecit, de aliis ſpeciebꝰ Prætorē adiri etiā dieb. feriaticis. Alij eo in loco Feriatis legūt.

FERRE propriè dicuntur, quæ quis proprio corpore baiulat: portari verò ea quæ quis iumento ſecũ ducit: agi ea quæ animalia ſunt. l. 235. D. de verb. ſignif.

FERRE ad populũ, Ferre in concionẽ, quaſi in mediũ adferre. Vnde ferre legem, vel rogare, Legiſlator dicitur, & populus dicitur iubere. Plebs autem ſciſcere legem, hoc eſt, ſtatuere, decernere, verbo ſcilicet ſubmiſsiore, quàm ſit iuſsio, denotans imperiũ. Vnde lex aliquanto pluris æſtimabatur, quàm plebis ſcitum.

Ferre pro accipere. Inde ferre puncta, & tribum, pro eo, quod eſt, accipere ſuffragia: & Ferre fructum, id eſt, accipere, vel percipere, apud Ciceronem: vt Græcis φέρειν. Pro auferre vſurpatur in l. 1. D. de furt.

Ferre quæſtionem, eſt vindicandum facinus iudicibus præbere, & mandare, vel potius ad ſenatum referre, vt de vindicando ſcelere extra ordinem S C. fiat, & in iudicium res reducatur.

Ferre iudicẽ, antiqua iudiciaria locutio Ciceroni libr. 2. de Orat. & in oratione pro Q. Roſcio, ſignificat iudicio aliquẽ laceſſere, & iudicem offerre. Quem ego, ait, ſi ferrem iudicem, &c. Eo dicendi genere vſus eſt Liuius lib. 3. Proinde vt ille iterum ac ſæpius prouocet, ſic ſe iterum ac ſæpiùs iudicem illi ferre.

FERENTARII, milites leuis armaturæ, auxiliarij: ſic dicti à ferẽdo auxilio, vt quicquid opus eſſet, auxilio ferrent, excurſu leues, armis grauibus non impediti, ſed enſe & telis tantum inſtructi. Vel dicti ſunt Ferẽtarij, teſte Varrone, quod fundis lapidibúſque pugnabant: quæ tela feruntur, non tenentur. Salluſt. in Catil. Poſt quam eò ventum eſt vnde à ferẽtarijs prælium committi poſſet. Cato eos ferentarios dixit, qui tela ac potiones militibus pugnantibus ferebant.

FERRO damnati, vel ad Ferrum in l. 8. D. de teſtam. & apud Vlpian. in Epito. tit. 2. dicebantur, qui vt cum gladiatoribus pugnarent damnabãtur. Sueton. in Nerone, Exhibuit, ait, ad ferrũ etiam 400. Senatores. Dicitur hæc pœna, & Ad gladium, l. ſiquis filio. §. irritũ. D. de iniuſt. rupt. l. ſiquis mihi. §. ſi quis plane. D. de acq. hered. Hoc ſupplicij genus à Cõſtãtino abrogatũ eſt.

Ferrum Indicum, l. fin. §. ſpecies. D. de publican. de quo Plinius lib. 34. cap. 14.

FERRARII, in l. fi. C. de excuſ. artif. & apud Vegetium lib. 2. cap. 11. qui in legionibus habebantur fabricæ ferrariæ cauſſa.

FERRVMINARE, conglutinare, quãdo conglutinatio ſcilicet fit ex ipſa materia quæ conglutinatur, Pomp. l. 27. de acquir. rerũ domi. Si tuũ ſcyphũ alieno plumbo plumbaueris, alienóve argento ferruminaueris.

FERRVMINATIO eſt eiuſdẽ generis materiarum ſolidatio, & coniunctio, vt ſi ſcypho argenteo fundus ferreus apponatur. De hoc notat. in l. in rem. D. de rei vindicatione. Ferruminatio autem hoc differt à plumbatura, quòd hac, plumbo maſſa maſſæ iungitur, ita vt iunctura plumbea cohæreat. illa verò, per eandẽ materiam maſſa maſſæ conſunditur. Vide l. in rem actio. §. item quæcunque. D. de rei vindic. & Baifium in l. vxori quis legauit. D. de aur. & arg. leg.

FERRVMEN, d. l. 27. pro ferruminatione. Propriè autẽ ferrumen eſt iunctura ſeu ligatura, quæ ex ferri excrementis vel ramentis, vel quauis alia materia fieri ſolet, Plin. libr. 36. cap. 23. Ruinarum vrbis ea maxima cauſſa, quòd furto calcis ſine ferrumine ſuo cæmẽta componuntur. Ferrumẽ in auro, chryſocolla vocatur agglutinando auro, inquit Plin. lib. 33.

FESTA conuiuia, l. 4. C. de ſacriſ. pag. ſolemniter læta.

FESTINATIONEM præcipitẽ & ſubitã, §. 1. de oblig. ex quaſi contra. opponit Iuriſcoſ. moratoriæ cunctationi, in l. tutor qui repertorium. §. 1. in fi. de admini ſt. tutor. Secundum Catonem: Qui vnum quid maturè tranſigit, is properat: qui multa ſimul incipit, neque perficit, is feſtinat. Verùm vtrorumque verborum ratio ſub hac ſignificãtia proxima eſt veritati, vt ſit ſæpe animi properare ſtudioſè ad res aliquas contendentis: Feſtinare, corpore neceſsitatibus obſequendi.

FESTVCA, virga Prætoria, qua quis fiebat liber: aliàs vindicta dicebatur. Vide Plutarch. in lib. de iis qui ſero puniuntur à deo.

Φεύγων, in l. properandum. C. de iudic. & aliis plurimis conſtitutionibus, ſignificat eum, à quo petitur. G. Budæo interprete, apud Anto. Aug. libr. 2. Emend. cap. 1. Sic pars fugiens, pro reo.

FEVDVM vocabulum eſt Gotthicum & Langobardicum: deductum fortaſſe ab illa notatione Germanicæ vocis FERD, quo bellum ſignificant: vnde in Conſtitutionibus Caroli magni Fœdoſus dicitur qui hoſtis eſt publicus. Prædia igitur bello occupata, quæ victor ea lege colenda & fruenda militibus ſuis tradebat, vt eum perpetuò dominum agnoſcerent, ſéque illius homines, hoc eſt quaſi clientes profiterentur, Feuda dicebãtur. Qui vero accipiebat, Vaſſus & Vaſſallus (quaſi dicas Famulus) appellabatur. quanquam qui latiniſſare voluerunt, nomine paullo honeſtiore quàm famuli aut ſerui, homines appellarũt. Vnde illa ſolemnis in feudis accipiendis formula, VT FIDES & hominium præſtetur: quod etiã poſtea barbarius, Homagium dictum eſt. Ac feuda quidem ab initio, quaſi precariò tantum dabantur, vt ea dominus quoties ei commodum eſſet repeteret: poſtea verò inſtitutum eſt, vt etiam in perpetuum tempus, ſub fidei & hominij conditione traderentur. Annotat Hotom. Obſer. lib. 2. feudorum originem ad Pop. Rom. mores referri non debere, tum Feudum à fide non deduci, vt voluerunt quidam, his Gerardi verbis adductis: Antiquiſsimo tempore ſic erat in dominorum poteſtate connexum, vt quando vellent poſſent auferre: poſtea verò eò ventum eſt, vt per annum tantum firmitatem haberent: deinde ſtatutum eſt vt vſque ad vitam, &c. Nec enim verbum illud Antiquiſsimum ad ea tempora eſt referẽdum, cum nihil ſit abſurdi antiquiſsima tempora numerare illa, quibus primũ Gotthi Italiam occuparunt, prout ea ſunt quibus Gerardus & Obertus ſcripſere. Franciſcus Connanus tamẽ & à fide deductum vult, quã hi qui vaſſalli appellantur, hoc eſt quaſi coloni, ei à quo prædium accipiunt, dant: tum ab antiquis Gallis deductam hanc conſuetudinem exiſtimat, de quibus Cæſar lib. 3. ſcribens dicit, eos qui opibus valerent, multos habuiſſe deuotos, quos ſecum in bellum ducerent, Soldurios ſua lingua nuncupatos: quorum hæc erat conditio, vt omnibus in vita commodis vnà cum his fruerentur, quorum ſe amicitiæ dedidiſſent. Quod ſiquid his per vim accidiſſet, aut eundem caſum ferrent ipſi, aut mortem ſibi conſciſcerent. Gregorius verò Haloander in Nouellarum præfatione admonet Feudorum conſuetudines à veteribus appellatas fuiſſe iura militiarum, quas Iuſtinianus στρατείας vocat. Feudũ ergo genus eſt clientelæ, quo vel dignitas, vel vectigal, vel prædium aliquod ea lege alicui datur, vt & ipſe, & ipſius poſteri atque heredes beneficij auctorem perpetuò agnoſcãt, & quaſi pro patrono colant: eiúſque caput, exiſtimationem & fortunas tueãntur. Illius enim cauſſa & origo hæc fuit, vt victores cum gratiã ſuis ducibus, præfectis ac militibus pro opera in bellis ac præliis egregiè nauata referrent, honoribus & fortunis Italorum in illos transferẽdis tum etiam certos ſibi deuinctos, & tanquam deuotos clientes haberent, quorum opera bello partam regionẽ, in poſterum, ſi opus eſſet, tueri poſſẽt: quos ſua lingua modò Valuaſores, modo Vaſſallos appellarunt. Vnde tres Feudorum gradus facti ſunt, ſummus, medius, infimus, regalis ſcilicet, nobilis, & ignobilis, quos paulo poſt exponemus vna cum aliis aliquot feudi gradibus. Angli verò, vt refertur ab Hotom. ex Anglica hiſtoria de iure Anglicano, Feudũ aliud appellant Simplex, aliud Talicum. Sim-

plex quidem, id eſt legitimum vel purum, vt nihil illi ſit Feudum ſimplex, quàm hereditas pura & legitima. Hinc Feudatarius ſimplex, qui prędia perpetuario iure poſsidet. Talicum verò, cum prędia donata ſunt ali cui viro & ipſius heredibus ab ipſo naſcituris. At Feudum quintuplex ſit, Iuriſperiti feudiſtæ incõſtanter tractant. Nam ex ſingulis qualitatibus ſicubi paulò maiores aut minores videantur, proprias ſtatim diuiſiones conſtituunt: quaſi verò circunſtantiæ faciant nouam ſpeciem, contra leg. fin. D. de fund. inſtruct. & ſic pergunt, adeò vt arborem faciant, non minus ridiculè, quàm ſi ex ſingulis pactionibus nouas contractuum ſpecies reducas in arborem. Nos aliquot ad vſum fori delineabimus feudorum diuiſiones.

Feudum, aut propriè, aut impropriè cẽſetur. Feudum propriè eſt, quod ſimpliciter, purè, directò conceditur, nulla temporis aut ſeruitiorum determinatione. §. penul. & vlt. Quid ſit inueſtitura. Et de conceſ. recti feud. Item cap. 1. quibus mod. feud. conſtitu. poteſt: Feudum in propriè cenſetur, quod conditionibus, vel obſequijs nominatim definitis eſt alligatũ, c. 1. De not. feud. & §. fi. De capita. qui curi. vendi.

Feudum aliud eſt regale, aliud non regale. Feudum regale eſt, quod ab Imperatore, vel à Rege conceditur, habens præter ſimplicem iuriſdictionem, dignitatis titulum, vt Ducatus, Marchionatus, Comitatus, & cætera id genus honoris beneficia, c. 1. quis dicat. dux. Feudum non Regale, quod nihil dignitatis vel eminentiæ adfert, ſiue à Principe ipſo, ſiue ab inferioribus (vt cõmuniter) concedatur. capite vnic. qui feud. dar. poſſunt.

Feudum, aut nobile eſt, aut ignobile. Feudum nobile cenſetur, quod accipientis perſonam nobilitat, vel ſi prius fuit, nobilem oſtendit. Vt cùm ab Imperatore, vel rege conceditur, c. 1. quis dicat. dux. Feudum ignobile eſt, quod à plebe vel priuatis perſonis dari ſolet: nonnulli Burgenſe vocant. Item, conceſſum à minoribus, & minimis valuaſoribus, hoc eſt, plebeijs, quaſi ad valuas ſtantibus: vt interim cognoſcas vmbrã iſtius vocis, c. 1. de his qui feud. dar. poſ.

Feudum, aut Eccleſiaſticum eſt, aut ſeculare. Feudum Eccleſiaſticum dicitur, quod vel Eccleſia dat alij, vel ipſa accipit ab alio: vel quod clerico conceditur, c. 1. de cler. qui inueſt. accep. cap. 1. de his qui feud. dar. poſ. & §. fi. de capi. Conradi. Feudũ ſeculare, quod à principe, vel ab alio quouis ciuili homine accipitur, cap. 1. §. Marchio. de his qui feud. da poſ.

Feudum, vel reale eſt, vel perſonale. Feudum reale ad heredes regulariter eſt tranſitorium, tam reſpectu domini quàm beneficiarij, vt in c. 1. §. cùm verò Conradus. de iis qui feu. dar. poſſ. cap. 1. de duobus fratri. à capita. inueſtit. & c. 1. §. fi. quibus mo. feud. amitt. Nam quilibet cẽſetur ſuis heredibus proſpicere, l. pactum. D. de probat. Feudum perſonale æſtimatur bifariã: vno modo, quia non porrigitur ad heredes accipientis, quanquam dantis ſucceſſores teneantur: vt eſt feudum Guardiæ, quod arcis tuendæ, aut territorij cuſtodiendi gratia conceſſum fuerit, ſicut initiò haud dubiè feuda concedi ſolebãt. Eſt enim Italica vox; *Guarda la gamba*: Itẽ tale eſt feudum habitationis; cap. feud. habita. de cap. Contra. c. vnic. de feu. guar. Altero modo cenſetur feudum perſonale, quod neque ad dantis, neque ad accipientis heredes porrigitur, vt ſoldata, c. 1. quis dicat. dux.

Feudum plerunque eſt maſculinum, quod ad maſculos tantùm pertinet. Quandoque tamen fœmininum eſt ex pacto, §. filia. de ſucceſsio. feud. & §. hoc quoque. de iis qui feud. dar. poſ. cap. 1. de feud. fœm. §. quin etiam. Epiſc. vel Abbat.

Feudum aut eſt antiquum, aut paternum, aut nouum. Feudum antiquum eſt, quod maiores adgnationis alicuius ſupra quartum gradum habuerunt. Paternum, quod parentes vſque ad quartum gradum tenuerunt: veluti, auus, proauus, abauus, atauus. Nouum verò, quod cœpit in perſona beneficiarij, nec peruenit ad eum ex ſucceſsione, c. 1. de ſucceſsio feud. c. 1. de ſucceſ. fratr. & grad. ſucceden. in feud c. 1. de natu. ſucceſ. feud. c. 1. §. nouam. Quot teſtes ſint neceſſa. & cap. 1. de fratr. de nou. benefici. inueſti. Eſt præterea feudũ maternum, quod à fœmina cognationis capite deſcendit, vt in tit. de beneſ. fœm.

Feudum aliàs diuidi poteſt, vt regulariter: aliàs diuidi non poteſt. Feudi quod diuiſionẽ non admittit (nam ſic ſimul etiam intelligemus exempla reliquorum beneficiorum, quæ diuidi poſſunt) exempla ſunt: Regnum, Marchia, Ducatus, Comitatus, & cetera. quæ dignitatem habent, ca. 1. §. omnes. Si de feud. defunct. controu. ſue. int. domi. & adgnat. Vaſal. Conſtit. Imperia. §. præterea ducatus. De prohibit. feud. alienat. per Frider. Bar. in l. inter tutores. D. de adminiſtra. tuto. l. & ideo. D. de condict. furt. Panormitanus in c. prudentiam. de offic. deleg.

Feuda domino aperta, item bona mobilia in feudis apertia, quæ non debebantur heredibus, quoniam dominus olim ſemper recipiebat. Cuius iuris ſunt iam nũc veſtigia in pleriſque locis. Feudum quod domino aperietur, & ſic in diem mortis eius, qui nunc habet, fuerit alij cõceſſum, vt poſt mortẽ poſſeſſor is habeat.

Feudum Epiſcopale, quod Cæſar concedit eccleſiaſticis principibus.

Feudum emptũ. In feudo empto filia non ſuccedit, præſertim extantibus adgnatis, ſecundum communẽ doctorum ſententiam, vt probat Andreas de Iſernia. cap. vnic. §. hoc autem. qui feud. dar. poſ. Niſi ſit nominatim actum, c. vnic. §. filia. de ſucceſsio. feud. & cap. 1. de gradibus ſucceſ. in feud. Franciſ. Curtius conſi. 49. incipien. Recolendæ memoriæ. Quod ſequitur Albertus Brunus. conſi. 16. incipi. Omnipotentis Dei. &c. Et quanquam in hoc ſunt opiniones variæ: tamen nemo diſſentit, quin feudum emptum vt omnia præſtentur quæ præſtari ſolebãt, pro eodem feudo nondum empto, ſicut in præſenti caſu, non tranſeat in fœmineam ſucceſsionem. Quia ibi inueſtitura præponderat emptioni, & ſemper eſt attendenda, vt tractat Bal. in præfatio. feudor. Vbicunque enim fit mentio feudorum ſimpliciter, vel heredis, ibi intelligitur feudum rectũ & verum, hoc eſt, maſculinum, cuius fœminæ nõ ſint capaces. Quinimò in feudis hereditarijs, hoc eſt conceſsis alicui, & heredibus ſuis, non ſuccedunt fœminæ; vt Baldus & alij notant in ca. vnic. in princ. An adgnat. vel fili. defunct. Bar. in l. vt iuriſiurandi. §. ſi liberi. D. de oper. liberto. Sicut enim nulla ordinatio teſtamenti valet in beneficijs militaribus, ſeu feudis, vt eſt textus in c. vnic. in princ. de ſucceſsio feud. & in c. 1. in princip. de prohibit. feud. alien. per Friderich. c. 1. §. donare. Qualit. olim feud. poter. alienar. Et vtrobique Bal. etiam conſenſu domini Alexan. conſi. 15. lib. 5. incipi. Viſa narratia in themate. Ita dominus feudi non poteſt confirmare feudum in filiam, præiudicio adgnatorum non conſentientium, iuxta textum in c. 1. de aliena. feud. patern. cap. 1. §. hoc quoque. de ſucceſsio. feud. & Bald. ſecundum Aluarottum vtrobique notat, quòd dominus nullam gratiam poſsit facere fœminis de ſucceſsione, per quam adgnati excludantur. Adeò quòd Imperator non vult habere poteſtatem infringendi iuris beneficiarij. Adducunt interpretes ſecundum Baldum duas potiſsimùm rationes. Altera, quoniam bonæ & naturales conſuetudines. quales ſunt beneficiariæ, ligant Principem, cap. 1. vnic. in fin. qui feud. dar. poſſ. & ibi gloſſ. l. fina. C. ſi cont. ius vel vtili. publ. Altera, quia feudum eſt contractus nominatus, auctore Bart. in l. iuriſgentium. §. quinimò. D. de

D. de pact. Angel. Nouel, vt ſponſali. largi. in princip. Sed contractus nó vult Princeps in ſua poteſtate eſſe, l. fin. D. de emiſſit. Princip. l. fina C. ſi contra ius vel vtil. public. cap. quæ in Eccleſiarum. de conſtitutin. Ergo Princeps nec feudi conſuetudines vult poſſe infringere.

Feudum conditionale, quomodo ſub pacto aliquo conceditur, c. 1. §. fi. de inueſtit. feud. in vſib. feud.

FORMVLAE.

FEVDVM dare, concedere feudum vaſallo, noſtri nunc dicunt. Romani, Dare mancipio fundum, in fidem ſuam accipere clientem.

Feudum auferre, Aperiri feudum, Noſtri. Romani, Inilcere manua prædio clientelario.

Feudum accipere, Inueſtiri de feudo, Noſtri. Romani, Mancipio accipere, Fidem patroni ſequi, in fidem ſe conſerre.

Feudum védere, Noſtri. Romani, Obſequium vel clientelam exuere, alienato prædio.

Feudum paternum, Feudum antiquum, Noſtri. Romani, Ius gentilitium, quaſi ad gentiles adgnatóſque tranſiens. Cicero in Verrem actio. 5. Itaque nunc, ait, Siculorum Marcelli non ſunt patroni: Verres in eorum locum ſubſtitutus eſt. Quam in te tantam virtutem aut dignitatem arbitratus es, vt conarere clientelam tá illuſtrem, tam ſplendidę prouinciæ abducere, & auferre à certiſsimis antiquiſsimiſque patronis?

Feudum improprium, & feudum temporale vocant noſtri, quod ad annum vel quinquennium conceditur. Romani, precarium clientelare dixerunt.

Feudum à Gallia. ~~ief~~ dicitur: & is, qui feudum conceſsit vocatur *le Seigneur Feodal*. Eſt & in Gallia aliud feudi genus quod vocant *ricrefief*, quale eſt, quod à feudatario alicui conceditur aut emitur.

FEVDATARIVS, qui feudum à Patrono ſibi commiſſum accepit, Latina cóſuetudine, vt Beneficiarius, libe. Feud. 3. titu. 2. §. 1. Feudatarius Parium laudatione damnum reſarciat. Aliàs Feudalis dicitur, & Vaſallus.

FIBVLAM imponere dixit Seneca in moralibus, vt citat Lactantius lib. 1. c. 16. de ſalaciſsimo Ioue loquens, pro eo quod eſt coercere & reprimere: atq; id ex lege Pappia Poppæa, qua ſcillcet minor annis ſexaginta ſexagenario nubere non poterat, vt hoc pacto Senatores docerentur continenter viuere. Huius cótrarium eſt, Laxare fibulam, id eſt anſam miniſtrare, aut feneſtram aperire. Tertullian. de Corona militia: Vt etiam voluntariis delictis fibulam laxet. Natum autem videtur vtrunque à fibula cinguli qua veſtis adſtringitur ſi fluxior ſit, aut remittitur ſi fuerit adſtrictior. Niſi etiá ad fibulæ adſtrigimentú mauis referre, qua adoleſcentulorum prurientium genitalia traiiciebant tum valetudinis, tum conſeruandæ vocis gratia: quod Infibulare vocabant: cuius rationem deſcribit Corn. Celſ. libr. 7. de qua Martialis libr. 7.

Menophili penem tam grandis fibula veſtit. & lib. 14.

Dic mihi ſimpliciter Comœdis & Citharœdis

Fibula quid præſtat? vt carius futuant.

FICTVS apud Baldum in tit. de pac. Conſtant. verb. perſoluere. Barbaro vocabulo pro emphyteutica penſione, incrementíque meliorationis accipitur: videtúrque Alciato Latiné dici poſſe, Colonarium.

Fictum, fragile, c. charitas, de pœnit. diſtinct. 2.

FICTIO, eſt legis aduerſus veritatem in re poſsibili ex iuſta cauſſa diſpoſitio: etenim conſtat nunquam extendi fictionem ad ea quæ impoſsibilia ſint, gloſſ. l. talis de leg. 1. §. minorem, Inſtit. de adopt. ſiue de iure, ſiue de facto id fieri nequeat. imitatur enim fictio naturam. nec facilè lex fictionem aduerſus fictionem inducit, l. 3. §. è cótrario. D. de acqui. poſſeſſ. Hæc ex primo cap. lib. 6. Parergon Alciat. Bart. verò in l. ſi is qui pro emptore. verſi. quæro ergo. D. de vſuca. ſic fictionem definit. Eſt in re certum, eius quod eſt poſsibile contra veritatem, pro veritate à iure facta, aſſumptio. Eſt autem magna differentia inter fictionem & præſumptionem. Quia fictio iuris tantum operatur, quantum veritas: vnde nunquam ei dicitur eſſe contraria. ſiquidem ius facit ens de nó ente. Præſumptio autem in dubio ſtat. tametſi eatenus veritatis habetur comes, quatenus in contrarium nulla adparet probatio. Vide gloſ. Bartol. & Iaſonem in l. ſi is qui pro emptore. D. de vſucap. Itaque fictio ad ſolam legem pertinet. Nec enim contrahentes fingere poſſunt, niſi lege permittente: vt in Aquiliana ſtipulatione, & quibuſdam aliis item caſibus, in quibus lex ſtipulationem fingit, vel hypothecam. Eſtque iure ciuili inuenta. Sic Iuriſconſultus in l. 2. pro ſocio: Dominiú ſocietate omnium bonorum acquiri, ſine traditione, per quandam fictionem affirmat: cùm textus dicat, creditur. Non autem ob aliud inducitur, niſi vt ſuppleat id, in quo deſideratur facti veritas, ad hoc vt ex ea veri producátur iuris effectus: vt declarat Bart. in l. ſi is qui pro emptore. de vſuca. Imitatur autem fictio legis, naturá ipſam, l. adoptio. D. de adopt. Vnde ſicut naturaliter quis filium ad tempus habere non poteſt, nec ſub conditione: ita nec emancipare eum, nec adoptare in diem vel ſub conditione licet. l. ſi tibi. eodem tit. Fictio autem priuata in perniciem alterius, nihil diſtat à fraudulenta ſimulatione. Vlpian. in l. cùm hi. §. ſi cùm lis. D. de tranſact. Fingi enim, inquit, lites poterunt, vt tranſactio etiam citra prætoria fiat auctoritatem. Fictio habet locum in omnibus prædicamentis, vt refert Albericus in Dictionario in hac ipſa dictione, qui dicit etiam pro compoſitione accipi.

Fictio de iis qui apud hoſtes ſunt duplex eſt: altera Poſtliminij, altera legis Corneliæ. Poſtliminij fictioni locus eſt, cum captus ab hoſtibus in ciuitatem reuertitur. tum enim nunquam à ciuitate abfuiſſe fingitur, l. retro. l. in bello. §. 1. & l. bona D. de captiuis. §. 4. Inſtit. Quib. mod. ius pat. Corneliæ autem fictionis locus eſt, cum captiuus apud hoſtes moritur, vt in ciuitate deceſsiſſe fingatur. vide l. lege Cornelia. D. de teſtam. l. lex Cornelia. D. de vulg ſubſt.

de Fictione canonis, ponit Archidiaconus c. ſertum. 50. diſtinctione.

FICTILIA, vaſa exterra facta, l. 3. §. vitrea. D. de ſupellect. legat. Et Fictilis ſuppellex, l. 7. D. eod.

FIDES propriè diffinitur, vt ſit dictorum, conuentorúmve conſtantia, & veritas: dicta, quòd fiat quod dictum eſt, vt Cicero tradidit. Et in lib. de Repub. vt citat Nonius: Fides nomen ipſum mihi videtur habere, cum fit quod dicitur. Hinc Vlpian. in l. ex empto. 11. D. de act. empt. Nihil magis, inquit, bonę fidei congruit, quam id præſtari, quod inter contrahentes actum eſt. Ergo

Fides bona eſt, cum id quod dictum ac promiſſum eſt, bene ac rectè fit, l. cum venderem. D. locat. vnde illud Auguſti apud Sueton. qui populo promiſſum congiarium repoſcenti, Bonæ fidei ſe eſſe reſpondit. Vnde fidem appellarunt veteres Chriſtiani, quòd ea, quæ de Chriſto commentariis Euangeliſtarum prodita erant, veriſsima ducerét. Inde Rub. de ſum. Trin. & fid. cath. Fides etiam quandoque accipitur pro fidei ſacraméto, quandoque pro habitu mentis, c. nihil. de conſecrat. diſtinctio. 4. Fides, tuitioné etiam, auxilium, tutelam ſignificat: vnde in fide alicuius eſſe dicebant olim, quod nunc vocant feudum ab aliquo tenere.

quod non eſt ex Fide peccatum eſt, apud Apoſtolum, & in ca. omnes. §. illud. 28. q. 1. & c. fin. de præſcrip. in antiq. Ita accipias, quicquid fit cótra conſcientiam, ædi-

ficat ad gehennam.

Fides quandoq; ſumitur pro promiſsione. Fides ſyncera quid, vide gloſſ. cap. 2. de elect. Fides teſtium ex quibus colligatur, Iuriſconſ. docet l. 2. D. de teſtib.

FORMVLAE.

FIDEM ſuam adſtringere, eſt vinculum obligationis ſuſcipere, l. procurator, qui pro. D. de euict. Fidem bonam præſtare, eſt ſine dolo, & fraude verſari, l. 3. D. pro ſocio.

Fides pro cautione, in l. ſacris. C. de prox. ſacr. ſcrin. lib. 12. Sic dicimus, fide alicuius ſumere, id eſt, non ſua, ſed aliena cautione. Hinc etiam dixit Cicer. fide alterius pecuniam ſumere, id eſt dato fideiuſſore. Fide ſua iubere, id eſt, ſponſorem ſe conſtituere, & periculum in ſe recipere. Paul. Si filiusfamilias ita ſtipulatus fuerit: Quantam pecuniam Titio credidero, fide tua eſſe iubes? Vlpianus l. vbi autem. de verb. oblig.

Fides in tit. de ſumma Trini. & fid. cathol. c. & in Decreta eſt (vt definit Paulus Apoſt. c. 11. epiſt. ad Hebræos) ἐλπιζομένων ὑπόστασις πραγμάτων, καὶ ἔλεγχος οὐ βλεπομένων.

Fides publica, in l. 24. §. in bonis. D. de reb. auct. iudic. poſsid. *Credit* à Gallis appellatur. Cic. pro leg. Mani. Hæc fides atque hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, &c. & alibi, Scimus Romæ, ſolutione impedita, fidem concidiſſe.

Fides tacita, clàm & tacitè in fraudem legis, fiſcive accommodata, l. 13. §. cum ante. D. de iur. fiſci. l. 15. §. pen. D. ad municip. Vlpia. Epito. tit. 25. Et dicitur

Fides accommodari, & interponi, l. 43. §. vlt. D. de vulg. l. 10. D. de iis quæ vt indig. & commodari. l. pen. D. ſi quid in fraud. patr.

Fides emptori haberi dicitur etiam ſine ſatisfactione, §. vendita. Inſtit. de rerum diuiſione. l. 19. D. de contrah. emptione.

Fide dominica agros colunt, qui non penſiones certa quantitate, neque mercede, ſed arbitrio domini rationes redditur i colunt. l. 18. §. cùm de villico. l. 20. §. 1. D. de inſtr. inſtrumentóque leg.

FIDELES interdum generaliter dicuntur, qui in Principis alicuius poteſtate ac ditione ſunt, qui vulgo ſubiecti appellantur. Greg. Turon. lib. 10. cap. 3. Nos, piiſsime Rex, ſubiecti atque fideles vobis gentíque veſtræ eſſe deſideramus. Interdum verò ſpecialiter dicuntur iidem qui Vaſſalli, qui feudo accepto, in patroni fide & clientela ſunt: viciſsímque ſuam ei certi obſequij nomine fidem adſtrinxerunt. Cicer. in Orat. pro Sexto Roſcio: Quære in cuius fide ſint & clientela. Lib. feud. 1. titu. 14. §. 3. Si ergo domino & fideli placuit, vt paciſcantur de illa, &c. Et lib. 1. tit. 4. §. 6. Tunc oportebit fidelem incrementi inueſtituram probare.

FIDELITAS generaliter interdum pro fide & obedientia omnium ſubiectorum. Duplex enim fidelitas eſt: vna quæ à vaſſallis, & quaſi vaſſallis: altera quę à ciuibus præſtatur, vt in leg. Frideric. de pace Conſt. lib. Feud. 2. tit. 52. Vaſſalli noſtri à nobis inueſtituram recipiant, & fidelitatem faciãt, ſicuti vaſſalli: ceteri omnes ſicut ciues à 16. annis vſquę ad 70. Item apud Radeu. lib. 2. cap. 30. Epiſcopos Italiæ ſolum ſacramentum fidelitatis ſine hominio facere debere domino Imperatori. Hinc Iuſiurandũ fidelitatis vaſſaliticæ, quod ab Imperatore Papa Clemens contendit in c. 1. de iureiur. in Clement. Fidelitatẽ dicimus (inquit Obertus) iuſiurandum quod vaſſallus præſtat domino, lib. 2. tit. 3. §. 4. & tit. 26. §. 9. vbi quot heredes ſunt, tot fidelitatem debent: hoc eſt, tot debent ſe domino exhibere, vt ei ſuam fidem & obſequium interpoſito iureiurando adſtringant. Iuſiurandum fidelitatis videtur Latine nõ incommode dici Exſecratio poſſe. Cic. Verr. 7. Vbi fides, vbi exſecrationes, vbi dextræ complexúſque? Vide Vaſſalitium.

FIDEICOMMISSA ideo adpellata ſunt, quia nullo vinculo, ſed tantùm pudore eorum, qui rogabantur, continebantur: vt Inſtit. de fideicom. hered. in princ.

Fideicommiſſum eſt, quod nõ ciuilibus verbis, ſed precatiuè relinquitur, nec ex rigore iuris Ciuilis proficiſcitur, ſed ex voluntate datur relinquentis, Vlpiano Epitom. tit. 25.

Fideicommiſſa dicuntur, quæ fidei heredis alteri reſtituenda demandantur, quæ ab fide heredum licet pendeant, vnde & nomen accepere, D. tamen Auguſtus, ne perfidiæ humanæ locus eſſet, ad neceſsitatem iuris ea retraxit. Vide §. in primis. Inſtitut. de fideicommiſſ. here. l. 1. & C. commun. de legat. Nec ignorandum, fideicommiſſa non eſſe (vt vulgò putant) legatis exæquata. Nam licet Vlpian. l. 1. de leg. 1. ſcribat, quòd per omnia exæquata ſint legata fideicommiſsis, nõ tamen è cõuerſo dicit, fideicommiſſa legatis exæquari. Vnde Zaſius colligebat, quod & ab Alciato pòſt legimus probatum, minimè ſequi neceſſariò, vt vtraq; eodem iure petantur. Fiunt autem fideicommiſſa verbis precantis erga grauatum: qualia ſunt, rogo, peto, volo, mando, deprecor, cupio, iniungo, deſidero, impero. Vnde & nomen illud ſumpſerunt, quòd in ſola fide, pudoréque heredis conſiſterent, §. final. inſtit. de ſingulis rebus per fideicom. relict. Accedit Vlpianus, inquiens: Etiam hoc modo, cupio vt des: credo te daturum. fideicommiſſum eſt, de legat. 1. l. etiam.

Fideicommiſſorũ alia ſunt vniuerſalia, hoc eſt, ad hereditatẽ ſpectantia, quibus totũ patrimonium, heres alij reſtituere rogatur: veluti, Peto à te vt illi hereditatem meam reſtituas. Alia ſingularia, quæ rerũ ſingularum ſunt: veluti, Rogo te heres, vt Sempronio fundum illum reddas, reſtituas.

Fideicommiſsi appellatione & ſingulare, & vniuerſale continetur l. 1. D. ad S C. Treb.

Fideicommiſſum generale, vniuerſale, & particulare, quid diſtent, docet Alex. l. grege. D. de leg. 1.

Fideicommiſſaria hereditas, quam alij reſtituere heres rogatus eſt: & Fideicommiſſarius is, cui ea hereditas reſtituitur, qui Trebellianus fideicommiſſarius appellatur, l. 15. §. 1. D. vt leg. ſeu fideicom. nomi. ca. Quo nomine interdum heres quoque fideicommiſſo oneratus adpellatur, l. 51. D. de iudic. vt & Nouel. 107. Et qui de fideicommiſsis Romæ ius diceret conſtitutus prætor, Fideicommiſſarius dicebatur, l. 4. ad fin. D. qui & à quib. l. 78 §. pen. D. de leg. 3.

Fideicommiſſaria verba, l. 29. D. ad S C. Trebell. quæ & fideicommiſsi verba dicuntur, l. 69. §. fin. D. de lega. 2. l. 12. §. fin. D. de iniuſt. rupt. D. de leg. 1. 2. &, Precaria, vide infrà Precaria.

FIDEIVBERE, eſt ſuo periculo fore id de quo agitur, recipere, quod per ſtipulationem fit: vel fidem ſuam pro alio obligare, in fidem ſuam recipere, quod idem valet, l. 27. in fi. D. ad S C. Velleia. l. 29. §. legatum. D. de lib. leg. Quod & fide promittere dixit Paulus libr. 2. Sentent. tit. 9.

FIDEIVBERE pro condemnato, nihil aliud eſt, quàm promittere iudicatũ condemnationis ſolui, l. ſi verò. in princ. D. qui ſatiſda. cog. Nam ſi non condemnatus, ſed abſolutus fuerit, & victor litis, non eſt opus aliquid ſoluere ex cautione iudicatum ſolui.

Fideiubens ob euictionem rei alienatæ, Auctor ſecundus tempore Iuſtiniani appellabatur. Nouell. Vt creditor. primùm aggrediantur. §. neq; hoc tantùm. Conſt. 4.

FIDEIVSSOR, eſt qui fide ac periculo ſuo ſuadet, vt id de quo agitur fiat: quoniam eius euentum præſtat: vel qui alieno nomine obligatur, l. 1. §. verbis. D. de obli. & actio. Eorum autem, qui pro alio obligantur genera & differentias recenſet Accurſius in Authen. de fideiuſſor. Bart. in rub. D. de fideiuſſo. Mandato-

ris

ris autem ratio longe alia eſt quàm creditoris. Mandator enim conuentus à creditore nullam habet actionem propriam contra debitorem, niſi cedatur. Cedat ergo ei creditor ſuas actiones, & eas quidem non inanes oportet. proinde ſi non habeat efficaces quas cedat, ſi non poſsit à reo petere, nō poterit etiam à mandatore. Fideiuſſor ſine ceſsione propriam actionem habet aduerſus debitorem mandati, vel negot. geſtorum, nec vſquam legitur cogi creditorem fideiuſſori cedere actionibus ſortis, licet ſi hypothecarias cedat, id fideiuſſori inutile futurum non ſit. Itaq; rectè petet creditor à fideiuſſore, quamuis à reo petere non poſsit.

Fideiuſſor, pro expromiſſore, quod fortaſſe alibi nuſquam, l. in perſona. D. de pact.

Fideiuſſor, ſiue interceſſor non eſt conueniendus, niſi priùs debitore principali conuento, Nouel. Vt creditor. primùm aggredian. §. 1. Conſt. 4. Abſente tamen debitore, poteſt primùm fideiuſſor conueniri. Ib. §. cæterum ſi fideiuſſ. Aduerſus poſſeſſores bonorū debitoris, non eſt antea agendum hypothecaria, quàm apparuerit, bona debitoris ac fideiuſſorum non ſufficere. ibid. §. enimuerò neque. Cui non poteſt ex venditione bonorum debitoris ſatisfieri, quia nemo velit eas emere: ei debent bona in ſolutū (æſtimatione diligenter facta) auctoritate iudicis addici. ibid. §. certè ſi nemo. Cæterùm lex apud veteres erat, prohibens fideiuſſorem conueniri priùs, quàm debitor principalis eſſet conuentus, vt colligitur Nouell. Vt creditores prim. in princ. Eam legem vſus aboleuit, ad tempora vſque Iuſtin. ib. l. non rectè. C. de fideiuſſ. & manda. Iuſtinianus reduxit, adauxítq; legem antiquam. ib.

Fideiuſſor exercitationis litis à fideiuſſore iudicati actionis ſeparatur, l. 8. §. & poſt litem. D. de fideiuſſ. Illi ſunt qui fideiuſſores ad litem, & pro lite dati adpellantur. l. 41. D. de petit. hered. l. 10. D. iudicat. ſol. qui ſcilicet, vel iudicio ſiſti, vel rem defendi, & iudicatum ſolui promittunt.

Fideiuſſor ob euictionē datus, in l. 4. D. de euict. vulgò auctor ſecundus, d. l. 4.

Fideiuſſor in omnem cauſſam accipi dicitur, qui in id omne, quod ex ea obligatione, cui accedit, naſci poteſt, ſe obligat, l. 56. D. de ædil. edict. l. 54. D. loca. l. 36. §. pen. D. de fideiuſſ.

FIDEIVBENDI FORMVLAE.

Centum, quæ mihi L. Titius debet, eadem mihi dare ſpondes? ſpondeo.

Stichum aut centum fide tua iubes? fide iubeo.

Quantam pecuniam credidero, fide tua iubes? iubeo.

Mille modios tritici fide tua iubes? iubeo.

Si reus 100. aureos, quos mihi debet, nō ſoluerit, fide tua iubes? iubeo. ex titu. D. de fideiuſſorib.

FIDICVLÆ, in l. 1. & 2. C. Th. de quæſtionib. tormenti genus ab eo dictum Iſidorus lib. 5. Etymolog. c. 27. tradit, quòd eo rei in eculeo ad fidem inueniendam, & eruendam torquentur.

FIDVCIA, præter vulgatam ſignificationem pro pignore accipitur, quod creditori mancipatur, aut in iure ceditur, ea lege vt ſoluta ad diem pecunia remancipetur; non ſoluta, creditori pleno iure committatur, id eſt lege commiſſoria; aliàs vero pignoris dominium in creditorem non transfertur, l. cum ſortis. §. vlt. D. de pign. act. ſicque ſumitur apud I. Paulum lib. 1 Sent. tit. 9. & lib. 2. tit. 13. & libr. 3. titu. 8. Vnde & Fiduciarius ſeruus, id eſt pignori obligatus, apud eundem libr. 2. Sent. titu. 12. & res fiduciaria, quæ loco pignoris apud creditorem, vt pote ſpe redimendi, depoſita ſit. & ita non rarò vtitur Paul. tit. de depoſ. Cice. pro Flacco: Pecuniam adoleſcentulo grandi fœnore, fiducia tamē accepta occupauiſti. Hanc fiduciam commiſſam tibi tenes hodie ac poſsides. Pecuniam (inquit) fœneraticiam à te ſumpſit adoleſcens, ob eámque fondum fiduciarium dedit, id eſt fiduciaria mancipatione. Hæc Budæus. Inter Fiduciam verò & pignus hoc interfuiſſe Iſidorus libr. 5. Etymolog. capi. 21. ſignificat, quòd pignus, manente apud debitorem dominio nudam poſſeſsionem transferret: per Fiduciam verò res aliqua mutuæ pecuniæ gratia vel mancipabatur, vel in iure cedebatur; Cum tamen, vt verbum cōueniat, ſub ea lege factam fuiſſe mancipationem neceſſe ſit, vt ſoluta pecunia redderetur, & reſtitueretur. eáq; ratione pignus à fiducia ſeparatur apud Ciceronē lib. 3. Offic. & aliàs Tertullianus in libro de Idololatr. pignoribus fiduciari dixit.

FIDVCIA item, eſt redhibendi, aut reuēdendi lex venditioni appoſita. Vt in emancipatione, cum interpoſita reuendendi aut remācipandi fide, pater filium venderet: atque ea re quidem is qui ea cōditione emebat, pater dicebatur fiduciarius. Hanc vero legem pater naturalis interponit, vt ſibi ex ea filius reuēdatur, atq; ita à ſe manumittatur, & per manumiſsionem vt ſibi iura legitimæ ſucceſsionis acquirantur, auctore Caio lib. 1. Inſtit. Vide Emancipatio. Fiduciam tamen non pactum eſſe, ſed verum principalémque contractum contendit Hotom. tum illud ſi admittatur, emancipationes non contracta fiducia fieri non poſſe: quas tamen Iuſtin. apertè teſtatur in Inſtitut. fieri poſſe.

Fiduciam accipere, apud Cicer. in Topic. Si tutor fidem præſtare debet, ſi ſocius, ſi cui mādaris, ſi qui fiduciam acceperit, debet etiam procurator. Boetius in 4. comment. Topic. Fiduciam (inquit) accepiſſe dicitur cuicunque res aliqua ea lege mancipatur, vt mancipanti aliquando remancipet. Veluti ſi quis dubium tempus timens, amico potentiori fundum mancipet, redditurо cum tempus illud dubium præterierit.

Fiduciam interponere, & fiduciā contrahere differre quidam volunt. Fiducia enim aiunt interponitur, cum ſemel tantum atque ab vno accipitur, vt in exemplo illo Boetij: & cum pater filium ſuum emptori adumbrato vendit, confiſus ab eo continuò filiū ſuum manumiſſum iri: vel cum teſtator ſuam hereditatem alicui ad tempus credit, cōfiſus illam ab eo alteri nominato reſtitutum iri. At contrahi fiducia dicitur, cum viciſsim ac mutuo interponitur: veluti cum poſt tertiam venditionem adumbrans emptor ita patri ſuum filium reuendit, vt eum pater continuò manumittat, vt l. 2. §. obiicitur. D. ad Tertull. Hotom. in Comment iuris.

FIDVCIARIA hereditas, id eſt, fideicommiſſaria, quæ fidei alicuius cōmittitur, vt eam alteri reſtituat, apud Vlpia. in l. certi condict. Si cert. pet. & fideicommiſſaria poſſeſsio, quaſi fide data accepta, à fiducia tamen dicta.

Fiduciarius heres propriè dicitur, qui inſtitutus eſt contemplatione non verè præteriti, ſed quodammodo inſtituti, l. 46. & l. 67. D. ad S C. Trebel. Et dicitur fiduciarius, tanquam fideicommiſſarius, de quo teſtator ſpem concipit reſtituendæ hereditatis poſt mortem ſuam. Quia non ſui contemplatione inſtituitur, ſed vt alij reſtituat, l. Seius Saturni. ad Treb. l. dotem dedit. de colla. bonorum.

Fiduciarius pater, antiquo iure nominabatur, qui præter naturalem patrem alius adhibebatur, qui ſcilicet emptum filium, patri naturali reuēdebat emancipandum. Quibus id fiebat ſolēnitatibus, antiquitatis ſtudioſus (nam illæ ſublatæ nunc ſunt) petere poteſt ex primo Gaij Inſtit. lib.

Fiduciaria tutela, fiducia tutel. Fiduciarij tutores, appellantur fratres, aut alij quib. poſt mortem parentis ſingulari fide deferur auctoritate iuris, fratrum & ſororum

rum in pupillari ætate adminiſtratio atque tuitio. Inſtitu. de fiduciaria tutela, in princ. & vide l. 4. D. de legit. tuto. & Vlpianum tit. 11. in Epitome.

FIERI, id eſt, eſſe & manere, l. ſi rem. D. de acquir. poſſeſ. & alibi ſæpiſsimè. Quandoque ſignificat eligi, in auth. de adopt. in princ. Interdum morari, §. ſancimus. in auth. de lenonib. Aliquando colligi, l. partis. D. de præſcrip. verb. ſignific. Fieri dicitur extra iudicium agere in iudicio, l. 1. §. quibus. D. quod cuiuſque vniuerſ. Fieri quid per aliquem qui dicatur, l. quod te. D. ſi certum pet. l. ſi cum dies. D. de arbit. Fieri in continenti dicitur, quando quid fit vno contextu, non diuertendo ad extraneos actus, contrarium ve actum interponẽdo. Vide cap. quia propter. extrà, de elect. & hoc iudicis arbitrio committi poteſt. gio. in cap. an ſit. de appel. & l. cõtinuus. D. de verb. oblig. Fieri non videtur, quod iure non fit, l. 3. §. ſi liber homo. D. de condi. cauſ. data.

FIGLINA & Figulina, figuli officina, l. 6. D. de ſeruit. ruſt.

FIGLINVM opus, arte figuli perfectum, l. 19. D. de ſeruitut. vrba. præd.

FIGVRA, ꝓ ſpecie, & forma accipitur, l. 1. D. de obliga. & actio. l. 69. D. de hered. inſtit. l. 31. D. de mor. cau. do. l. 30. §. tametſi. D. ad leg Falcid. & Inſtit. de leg. in prin. Aliter planè Figura verborũ, l. 116. D. de verb. ſignifi. & figura literarum, l. 38. D. de oblig. & actio. & Figuratio, l. 124. D. de verb. ſignifi. quæ verba per ſe patent.

FILII appellatione omnes liberos intelligimus, ait Paul. in l. 84. D. de verb. ſignifi. nec ex proprietate ſermonis, nepos continetur, l. 6. D. de teſta. tutel. §. fin. Inſtit. qui teſta. tut. dar. ſed ex interpretatione. qua de re Bartol. & Baldus in l. Gallus. §. inſtituens. D. de liberis & poſtumis. præconio Salomonij vtiliter diſſeruit. Attingit item aliquot locis Alciatus in elegãtiſsi. Comment. ſuis. de verb. ſignifi. Et Zaſius in tractatu ſubſtitutionum indicat, conſueſſe ætatem noſtram, cùm nominat filios, vel liberos, addere nepotes, ad tollendas cauillationes. Benigna tamen interpretatione, & cùm voluntas aliud ſuadet, filiorum appellatione, & nepotes cõtinẽtur, l. 84. l. 201. & l. 220. D. de verb. ſigni. l. 59. D. de ritu nupt. l. 4. §. concubinæ. D. de leg. 3. Filiorum autem nomine, etiam filiæ continentur. l. 16. D. de teſta. tut. l. 122. D. de verb. ſigni. Sed non è contrario: veniúntque propriè primi gradus. text. eſt in l. quod ſi nepotes. in fin. de teſtam. tut. Diſcrimen inter filios & liberos ſecundum communem vſum & intellectum in idiotam & laicum illiteratum & indoctum venire & cadere non poteſt. Quod gloſſæ dictum in d. l. quòd ſi nepotes. Bartol. ibidem agnoſcit, & in l. liberorum. circa. fin. D. de verb. ſignifi. Tametſi in ordinationib. in quibus mens, & voluntas ordinatoris euidenter & manifeſtè deprehendi, aut declarari non poteſt, filiorum appellatione veniant etiam nepotes: vt ſentit Bart. in d. l. liberorum. & expreſsius Alexander in Addit. ad Bart. in l. Lucius Titius, qui fratrem habebat teſtamento. de hered. inſtitut. Filiorum tamen nomen in poſtumos, poſtumáſque cadit, l. 16. D. de teſta. tut. l. 15. & l. 17. de leg. 1. l. 164. D. de verb. ſigni. Filius autem is definitur, qui ex viro & vxore naſcitur, l. filium. D. de iis qui ſunt ſui, vel alie. iur.

Filium cùm dicimus, non conditionem eius oſtendimus, qui in alterius ſit poteſtate, vt cùm filiumfamilias dicimus, ſed alicuius filium eſſe ſignificamus, A. Auguſt. ad l. 1. D. de excuſ. tut. ad finem.

Filij ideò liberi dicti ſunt, vt parẽtes meminerint, ſe illis non perpetuò imperaturos. Itaque cùm pater filiam natã 25. annos negligit dare nuptui, abſq; graui cauſſa, poteſt ipſa liberè, hoc eſt, ſine conſenſu paterno, matrimonium contrahere: & oportet nihilominus patrem ſuppeditare pro facultatibus dotem. Authen. Sed ſi poſt. C. de inof. teſta.

Filiorum hæ ſunt differentiæ, iuſti, legitimi, naturales, adoptiui.

Filij naturales ſecũdum Azonem in Sum. C. eodem tit. ſunt multiplices. Aliqui ſunt naturales & legitimi, vt qui naſcuntur per legitimum torum. Alij ſunt legitimi tantùm, vt adoptiui. Alij naturales tantùm, vt nati ex concubina vnica, & in domo indubitato affectu coniuncta. Alij neque naturales, neque legitimi, vt qui ex illicito, & damnato coitu nati ſunt. De his omnibus eſt gloſſ. Inſtitut. de adopt. in princip. & gloſſ. in cap. per venerabilem. qui fil. ſint legi. Et quot modis naturales de ſoluto cũ ſoluta efficiantur legitimi, patet in c. tanta. qui fil. ſint legi. Vbi etiam dicitur, quòd filij vulgò nati vel concepti ſunt, qui non habent patrem determinatũ. Sed (vt Azo dicit) hæc diſtinctio secundum iura ciuilia Imperatorum datur, & non ſecundum iura naturalia: quia fortè ſecundum theologos non eſt vſquequaque verum, ſecundum quos matrimonia, ſeu indiuidua maris & fœminæ coniunctio, eſt de lege naturæ, quia ſecundum Ariſtotel. & Philoſophos t. Politicorum, Naturalis videtur, coniunctio vnius ad vnam, & vagus concubitus contra naturam.

Filius regis poteſt dici Rex viuẽte patre. argumen. §. cùm quidam Cælius. l. cùm verò is. D. de fideicommiſ. libertat. adiuncto textu in l. in ſuis. & ibid. Bald. D. de liber. & poſtum.

Filium ſpurium, reſcripto Principis legitimũ effectum, verè legitimum cenſuerunt Socinus, Decius, Curtiúſque, vt atteſtatur Alciatus. Nam & aliquem mihi ait, iuſtum filium cenſeri, agnatis verò meis non cenſeri, haudquaquã naturæ repugnat: cùm ſatis ſit mihi integrè cenſeri filium, nihílque obſtat, reſpectu aliorum, qui non conſenſerunt, fictionem legis nihil operari: huiuſmodi enim varietas magis aliorum perſonas, quàm ipſius filij reſpicit, l. in ſtipulationibus. §. t. de verb. oblig. Filij ſpurij ex ingenua muliere nati vtiq; ſunt ingenui, l. 3. in fin. C. ſolu. matri. Filij ſpurij, vel ſacerdotum, poſſunt tantùm de bonis parentum accipere, quantum eis ſufficit ad alimenta iure naturali debita: etiam iure Canonico, ca. cùm haberet. De eo qui duxit in vxorem, quã poll. per adult. Et ibi tractatur. Angelus in l. fi. §. ſi à ſocero. D. quæ in fraud. creditor. & l. ignoti. C. eod. titu. Baldus. in authen. ex complexu. C. de inceſt. nupt. Vide conſi. Bartol. 119. incip. Dominus Dominicus. Et conſil. 194. incip. Cechus de Spoleto.

FILII FAMILIAS filiæq; familias dicuntur, qui quæve ex iuſto matrimonio procreati ſunt, & in patris poteſtate ſunt, l. 4. D. de iis qui ſunt ſui, vel alie. Alij enim a. p. id eſt ſine patre, vel Spurij dicuntur, & in eum locum adoptantur.

Filium Senatoris accipere debemus, non tãtum eum qui naturalis eſt, verum adoptiuum quoque. neque intererit à quo vel qualiter adoptatus fuerit, an in ſenatoria dignitate conſtitutus eum ſuſceperit, an ante dignitatem ſenatoriam, l. 5. & l. 6. D. de ſenator.

FILIASTER, Filiaſtra, eſt filius vel filia ex alio coniuge genitus vel genita, non ex eo, quem modò habet mulier, 30. quæſt. 1. ſi quis filiaſtrum.

FILIATIO, vt per doctores in l. 1. D. de condit. & demonſtra. per communem nominationem parentum, & quòd natus eſt in domo mariti commorantis vxori, l. filiũ. D. de iis qui ſunt ſui. c. Michaël. de fil. presb.

FINIS tam maſculino genere, quàm fœminino dicitur. Aliàs itẽ fini, aliàs fine. Nouel. de teſtib. §. ſi verò ignoti. Conſtit. 90. Vt hac ſaltem fini (ait Iuſtinianus) nihil de veritate occultent. Sæpe vero finem accipiunt Iuriſcoſ. pro modo, vt eſt à F. Duareno libr. 1. diſputat. Anniuerſ. obſeruatum. Itaque

Fini, pro vſque ad finem: ad finem verò, pro ad modum

& quantitatem ſignificat, l.19.D.de cópenſ.l.1.§.pacto. D.de vſur.l.5.D.de colla.dot.l.15.D.ad leg. Falc.l.25. D.de adi.leg.l.4.§.fin.D.de naut.fœn.l.4.l.42.§.1.D. ſolu.matrimo.l.17. de caſtrenſ. pecul.l.26.D. quando dies lega.ced. Sic & in l.66.in fin.D. de euict. l.33.§. ſi inter.D.de donatio.inter virum.

Finis pro definitione quandoque accipitur, eóque redditur verbum Græcum ὅρος. Sic in l.223.D.de verbo. ſignif. Præterea Fines adpellant Iuriſconſ. quos Dialectici terminos, l.124.D.de verbo.ſignifi.

Fines agrorum termini, & limites adpellantur, l.16.§.1.D. de vſu & hab.l.18.§.pen.& fin.D.de acquir.poſſeſ.l.a. §.cùm Stichum.D. pro empto.l.21.D. quæ in fraud. credit. Sic apud Terentium in Heautontimorum. *Vicini noſtri hic ambigunt de finibus*. Eadé eſt & huius verbi vis in finium regundorum actione, qua inter eos agitur qui confines agros habent, §. quædam.inſtitut.de actio. Iſidorus lib.5.Etymolog.c.25. Regi enim Boëtio interprete in Topic. fines dicuntur, quoties vnuſquiſque ager propriis finibus terminatur. Ergo Actio

FINIVM REGVNDORVM, id eſt, diſcriminandorum, ſeu ſtatuendorum. Regere enim antiqua, & Decemuirali ſignificatione, eſt ſuis finibus terminatum habere. Ad agros enim pertinet, non ad ædificia vrbana, iuxta §.fin.l.4.D.fin.regund. Nec inconcinnè dicitur finalis quæſtio, in l.11.D.fin.regund. in finalibus quæſtionibus, vetera monumenta, cenſus auctoritas ſequenda eſt. vide Ferra. in §.ſi finium regund. Inſtit. de offic.iud.

FINITOR, qui fines determinat: ſic vtitur Plautus in prologo Pœnuli.

FINITIMVS, vicinus, c.per tuas.de ſenten.excom.

FIRMVM, & ratum differunt: Firmum de facto, ratum de iure. Bartol. in l.id quod pauperibus. iuncta gloſ. C.de epiſcopis & clericis.

FISCI, fiſcinæ, fiſcellæ, ſpartea ſunt vtenſilia ad maioris ſummæ pecunias capiendas: vnde quia maior ſumma eſt pecuniæ publicæ quàm priuatæ, vt pro cenſu priuato loculos & arcam & ſacellos dicimus, ſic pro publico theſauro ærarij, dicitur Fiſcus. Hæc Aſconius: quæ Cicer. hic locus ex Verrina 5. confirmat: Quatuor H-S. quos mihi Senatus decreuit, & ex ærario dedit, ego habebo, & in ciſtam transferam ex fiſco. Idem tradunt Feſtus lib.15. & Iſidor.lib.Etym.vit.cap.9. Propriè autem

FISCVS, dicitur Principis, vt ærarium populi. Plin. in Panegyr. At fortaſſe non eadem ſeueritate fiſcum qua ærarium cohibes? imo tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo quàm de publico credis. Vlpian.l.2.§.2. D.ne quid in loc. publ. Hoc interdictum ad ea loca quæ ſunt in fiſci patrimonio non pertinet. Res enim Fiſcales quaſi propriæ & priuatæ principis ſunt. Poſterioribus autem temporibus AErarium principis dictum eſt propriè pro priuatis rebus Auguſti, vel Auguſtæ: Fiſcus autem generaliter pro ſacris theſauris, vt in l.2.& l.3.C.de quadrienn.præſc. Fiſcus autem his verbis à Græcis definitur: φίσκος κέκληται ὁ ... τῶν δημευομένων ἐπιδίδοσθαι χρήματα. μετὰ ταῦτα δὲ ταμεῖον γέγονε καίσαρος, ἐν ᾧ παραφυλάττετο τὰ φισκάλια χρήματα, καὶ ἐχρῶντο ταμιακά, ἅτινα τὸ παλαιὸν ὄντα τοῦ δήμου μετέωθησαν εἰς τὴν τοῦ βασιλέως οἰκίαν. Continetur etiam fiſci appellatione arca præfectoria, l.6. C. de exact. trib. Eodem nomine & pleraque alia ſignificantur, veluti princeps, procurator fiſcalis, officium fiſcale, ſtatio fiſcalis. Differentia eſt autem inter fiſcum & rempub. ſicut inter ſpeciem & genus. Fiſcus enim eſt burſa ſolùm de commodo pecuniario: ſed reſpublica pecunias, honores, præmia, alia conſiderat. not.in l. mancipia.C.de ſer.fugi. & colligitur ex rub.C. ne fiſcus, vel reſpub.patroci. Alberic.in l.reſpublica.C.ex quib. cauſ.maio.

Fiſci etiam nomine Eccleſiam intelligi notat Innocent. in c.cùm pro cauſa.de ſentent.excommu. vnde & ipſa fiſcum habet, c.quia diuerſitatem. de conceſ.præben. & ibi gloſ.

FISCI etiam dicuntur, fiſcellæ junceæ quibus olea premitur, l.19.§.3.D.locati.

FISCALES res, quæ fiſci patrimonio ſunt quaſi propriæ, & priuatæ principis eſſe dicũtur, l.2.§.hoc interdictum.D.ne quid in loc.pub. His autẽ tuendis conſtituebantur procuratores, qui & fiſci procuratores & aduocati fiſci dicebantur, in variis iuris Ciuilis articulis. Quę nomina paſsim Gallia noſtra retinuit, *Aduocat, & Procureur fiſcal*. de Procuratore fiſci accipienda eſt Antonini Imp. conſtitutio l.1.C.de fiſca.vſur.

FISTVLÆ, tubuli, vel canales, per quos aqua ducitur, l.47.& l.49.D.de contrahen.empt.l.38.§.fin.D.de act. empt.l.17.D.de ſer.vrb. Dictas autem inde ſcribit Iſidorus lib.19.cap.10. quòd aquas emitterent, ἀπὸ τοῦ φυλλάειν, quod mittere eſt: additq; earum formas pro magnitudine aquæ, & capacite fieri, per quas aquæ modulis certis diuiduntur. Fiſtularum differentias conſtituit Frontinus libr.1. de Aquæ ductibus. Fiſtulæ interdum fictiles, vt plurimum verò plumbeæ fiebãt, l.15.D.de ſeruit.ruſtic.l.6. de aq.duc.lib.11.C. Vitruui. lib.8.c.7. Pallad.lib.9.c.11. Collocabãtur in riuis, l.3.§. fi.D.de aqua quoti.l.3.§.ſi quis nouum.D.de riuis, Et ſalientibus aquis iungebantur, l.15.D.de act.empt. Vel caſtellis, l.78.D.de contrahen.empt.l.17.§.epitonia.de act.empti.

FLAGELLARE annonam, l.6.D. de extraord. criminib. horreis fruges clauſas tenere: atque hoc in annona qui faciunt, eam duriorem reddunt, & onerãt vndique coemptis frugibus, & in horreis recõditis: atq; hi Dardanarij vocantur. Eadem forma flagellare diuitias dicuntur, qui magnas arcis clauſas opes tenent. Papinius ſtrangulare dixit, nempe quod, occluſę cum reſpirare nequeant, ſtrangulentur. *Non tibi ſuppoſitas*, inquit, *infelix ſtrangulat arca Diuitias*.

FLAGITARE, propriè eſt vehementer, & veluti quadam inflammatione animi petere. Significat etiam de ſtupro vehementius inſtantiúſque appellare. Vlpia.in l.nunquam. de priu.del. Si quis, inquit, alienam ancillam ſurripuerit, & flagitauerit. vtraque actione tenebitur. Sic apud Cice. reperitur, annotante hîc Bud.

FLAGRANS crimen dicitur, veterum Iuriſconſultorum verbo, in quo quis deprehẽditur. adnotauit Hegendor. in l.ictus fuſtium.D.de his qui notan.infam. quo verbo vſus eſt etiam Iuſtinianus l. vnica. C. de raptu virg.

FLAGRVM, flagellum, l.Pedius.D. de incend. ruin. & naufrag.

FLAMINES ex eo dicti ſunt, quòd filo caput cinctum haberent, quaſi Filamines. Et cognominabãtur à diis quibus ſacra faciebãt, vt Flamen Martialis, id eſt Martis: Flamen Dialis, hoc eſt, Iouialis: qualis Iulius Cæſar adoleſcens adhuc fuit. Eſt & flamen deorum omnium, vt in hac antiqua inſcriptione: Patron. Col. Flamini Diuor. omnium: & in iſta, II.vir Quinq. Flam. diuor.omn. Erant Flamines in magna veneratione, primũmque locum poſt Regem ſacrificulum in conuiuiis tenebant. Flaminis item matrimonium ſola morte ſoluebatur, non alio diuortij genere. de Flaminibus 21.diſtinct.capitul.cleros.

FLATOR, fabricator, l.2.D.de origin.iur.

FLAVIANVM ius ciuile: liber eſt qui actiones continet. Nec verò Cneus Flauius de ſuo quidquam adiecit illi libro: ſed cùm Appius Claudius propoſuiſſet, & ad formam redegiſſet has actiones, Cneus Flauius eius ſcriba, libertini filius, ſubreptum librum populo tradidit. Pomp.l.neceſſarium.§.3.de orig.iur.

FLAVISSAE ab antiquis Latinis dicebantur, quos theſauros

ſauros Græco nomine adpellamus, quod in eos non rude æs, argentúmque, ſed flata ſignatáque pecunia conderetur, Gellio lib.2.cap.10.

FLVMEN Varroni lib.4.Ling.Lat.quòd fluat à quo lege prædiorum vrbanorum, ita ſcribitur, STILLICIDIA, FLVMINAQVE VT ITA FLVANT, CADANTQVE. Inter hæc autem hoc intereſt, quòd ſtillicidium dicitur eò quòd ſtillatim cadat: flumen, quòd fluat continuè. Flumina autem à riuis magnitudine diſcernenda ſunt, aut æſtimatione circumcolentium. At Flumina quædam ſunt perēnia, quædam torrentia. Perenne eſt, quod ſemper fluit, ἀέναον. Torrens eſt, quòd tantum hieme fluit, χειμάῤῥους. Si tamen aliquo tempore ex ſpeciali cauſſa ſuperuenienre exaruit, quòd alioqui perenne fluebat, nō ideò minus perenne eſt. Et contrà, ſi vna fortè aut altera æſtate fluit, quod alioqui nonniſi hieme fluere ſolebat: vtique torrens cēnſebitur, l.1.D.de fluminib.

Flumen publicum, inquit Caſsius, eſt quod perenne eſt, d.l.1.

Flumen priuatum, cui opponitur ſtillicidium, accipiendum eſt pro curſu vel fluxu aquę, quicquid Accurſius comminiſcatur. nam vtrúque, tam ſtillicidium, quàm flumen, pro re priuata accipitur, vt in l. vltima. D. de ſeruitutibus.

FLOCCI nomine intelligitur habitus habens manicas longas & amplas: Cucullæ verò nomine habitus longus & amplus ſine manicis, vt in clemen.ne in agro.§. verùm.de ſtatu monaſt.

FLVCTVARE, id eſt, dubitare, 12.diſt.c.illa autem nauicula.1.q.4.§.his ita.

Φλυαρίας nomine, quidam tumultuoſam petulantiam, alij ſeditionem, & turbulentas ineptias ſignificari aiunt: I.Cuiacius lib.6.cap.6.Obſeruatio. carmen famoſum interpretatur.

FOCARII l.1.§. caupones.D. nautæ caupo. ſtabu. mediaſtini qui focum curant.

FOCARIA, quæ focum curat, l.12.§. Trebatius.cum.§. ſequen. & l.15. D. de inſtruct. inſtrum. legat. & l.2.C. de condit. inſert. Focariæ etiam dicuntur concubinæ, quaſi foco adſidentes, l.3.C. de dona. inter vir. & vxo.

FODINAE dicuntur loca, in quibus quid effoditur, ca. cleros.21. diſtinctione. Argentiſodinæ, aurifodinæ, cretiſodinæ, paſsim in libris iuris Ciuilis.

FODRVM, Germanica vox eſt, quæ paſsim hodiéque in cauponis Germaniæ pro pabulo equorum vſurpatur. In legib. Franc. Tempore hiemis, quādo mareſchalcos illarum ad fodrum dirigunt. Paſsim verò vſurpatur pro annona militari: vt libr. Feud.3.tit.1. Fodrū autem de caſtellis, quod noſtri Anteceſſores habuerunt, habere volumus. itē lib.2.tit.56. Extraordinaria collatio ad feliciſsimam regalis numinis expeditionem. Et tit.62. Nobis intrantibus Lombardiam Fodrū conſuetum, & regale præſtabunt. Otto Friſing.lib.Frid.2. cap.13. Mos enim antiquus, ex quo Imperium Romanum ad Francos deriuatum eſt, ad noſtra vſque deductus eſt tempora, vt quotieſcunque Reges Italiam ingredi deſtinauerint, gnaros quoſlibet de familiaribus ſuis præmittant, qui ſingulas ciuitates, ſeu oppida peragrando, ea quæ ad fiſcum regalem ſpectant, quæ ab accolis fodrum dicuntur, exquirant. Huius collationis quæ ob tranſitum exercitus imponitur, mentio fit in l.ſi pendentes. 12.§. ſi quid. D. de vſufruct. & apud Petrum de Vineis Epiſt. lib.2.cap 29. vbi Fodrum interpretatur frumentum, hordeum, & res alias victui opportunas, ad exercitum Imperatorium. Sicul. Flaccus de cond. agror. Nam & quoties militi prætereunti, aliiue cui comitatui annona publica præſtanda eſt, ſi ligna aut ſtramenta deportanda, quærendum quæ ciuitates quibus pagis huiuſmodi munera præbere ſolitæ ſint. Appendix Aymoini lib.5.cap.3. Inhibent à plebeiis vlterius annonas militares (quas vulgò Fodrum vocant) dari. Fuit autem hoc antiquioris quoq; conſuetudinis. Ammianus Marc. in fin. libr. 21. Eique vehiculo inſidenti (de Iouiano Imperatore loquitur) vt Principibus ſolet, annonæ militaris offerebantur indicia, vt ipſi nominât proba. Quod ſanè cuiuſmodi ſit, non intelligo. Illud conſtat, annonas illas militares plerunque æſtimari, & pecuniam pro iis pendi ſolere. quod inſtitutum ex antiquis magiſtratuum Romanorum moribus fluxit: qui cùm frumētum in cellam ab aratoribus exigendi ius haberent, ſæpe pro frumento pecuniam, quanti frumentum erat, accipiebant. Qua de cauſſa genus illud frumenti Æſtimatum appellabant, vt in Verrinas Ciceronis Orationes multis locis docet Hot. Seruius Honoratus in 1. Æneid. Cellarium (inquit) dicitur paucorum dierum. vnde & in cellam dicitur imperatum frumētum. Penus verò dicitur longi tēporis. Otto Friſing. lib. Friderici 2.c.23. Peractis ibi aliquot diebus, cùm Fodrum à vicinis ciuitatibus & caſtellis & oppidis exquireretur, Spoletani indignationē Principis incurrūt. Dupliciter enim peccauerant, cùm octingētarum librarum facti eſſent obnoxij, partim defraudando, partim falſam monetam dando. Præclarum eſt autē, quod Cicero de ſuo fodro & annonis ſcribit in Epiſt. ad Atticū: Nos Aſia excepit mirabiliter. Aduentus noſter ne minimo quidem ſumptui fuit. Scito non modò nos fœnum, aut quod lege Iulia dari ſolet, non accipere: ſed ne ligna quidem: nec præter quatuor lectos, & tectum quicquam: multis locis ne tectum quidem, & in tabernaculo manere plerūque. Sic in prouincia nos gerimus, quod ad abſtinentiam attinet, vt nullus terror inſumatur in quequam. Id fit etiam & legatorum & tribunorum & præfectorum diligentia. Vide Mareſchalcus.

FOECIALES, vide Feciales.

FOEDVS Grammatici ex eo dictum putant, quia paciſcendo victimæ fœdè & crudeliter necabantur, eiúſq; mors optabatur ei, qui à pace reſiliiſſet. Hinc Virgil. 9.Aen. *Et caſa iungebant fœdera porca.* Eſt autem

Fœdus pactio quædam ſocietatis populi Roman. iuſſu ritè per Fecialem certis legibus facta, & iureiurando firmata. Duo verò fœderis genera vide apud Proculum l.7.D.de capt.& poſtlim. Vide item Liu.libr.34.

Fœdus, pro fœditas, l.3.D.de ritu nupt. Nec enim honos ei ſeruatur, quæ ſe in tantum fœdus deduxit. vulgati Codices SCELVS, ſed hoc modo ſcripſiſſe Paulum facilè crederem. Hæc F.Hotom. in Commen. verb. iuris. Tu rem, & textum expende.

FOEDERATI populi, qui dicātur, exponitur in l.7.D. de captiuis & poſtlim. Fœderati militum genus ex fœderatis populis conſcriptorum, in l.fi.C. de loca. Iuſtinia. Nouell.117. τῶν δὲ στρατιωτῶν καταλεγομένων εἴτε στρατιῶται ἤτοι φοιδεράτοι, εἴτε σχολάριοι, εἴτε ἄλλοι τινὲς ὑφ' ἑτέραν οἱανδὴν στρατείαν εἴτουν λόγον καταλεγόμενοι. Sudas, φοιδεράτοι, ait, ὅσοι καλοῦνται Ῥωμαῖοι τοὺς ὑποσπόνδους τῶν συνθηκῶν.

FOEMINAE ab omnibus officiis ciuilibus vel publicis remotæ ſunt. Et ideò nec iudices eſſe poſſunt, nec magiſtratū gerere, nec poſtulare, nec pro alio interuenire, nec curatores exiſtere, l.fœminæ.D. de regul. iuris. adeò autem fœminæ non admittuntur in Republica ad functionem virilium officiorum; vt Deus in pœnam reputet, ſi quando det effœminatos dominatores. Eſaiæ 3. Et Vlp. l. obſeruare. D. de offic. Proconſul. Proficiſci autem, inquit, procōſulem melius quidem eſt ſine vxore. Plerunque etiam ipſius fœminæ aduerſus commoda propria inuenitur laborare conſilium, l.ſi pater. C. de ſponſalibus.

FOEMININO vocabulo maſculos contineri, exemplo turpiſsimum eſt, inquit Iuriſconſ. in l.ſi ita ſcriptum. de lega.2. Veteres enim, cùm aliquē tanquam mollem & effœ

& effœminatum carpere vellent: fœminino eum vocabulo, irriſionis cauſſa appellabant. Quod iam nunc quoque fieri videmus.

FOENVM, herbæ appellatione non continetur.

FOENISECÆ, qui fœnariis falcibus fœnum in pratis ſecant. Fœnum autem à fœtu dictum ſcribit Feſtus.

FOENVS, Fœnerare, & Fœnerator, vide Fœnus.

FOLLES, in l.82.D.de condi. & demonſtr. & l.1.C.Th. ſi quis pecu. conflau. crumena, & ſacculus pecuniæ, vt & Vegetius lib.2.cap.20.probat. Denique, ait, decem ſolles, hoc eſt, decem ſacci per cohortes ſingulas ponebantur, in quibus hæc ratio condebatur. Addebatur etiam ſaccus vndecimus, in quem tota legio particulam aliquam conſerebat, ſepulturæ ſcilicet cauſſa. Hinc in ſolle offerre, l.82.D.de cond.& demonſtr.

Follis numini aurei genus eſt, l.2.& 3.C.Th.quo appella. non recip. ſic accipitur apud C.Harmenopulum, vel potius Iuſtinianum in lib. περὶ νόμων γεωργικῶν. tit.2. ἀφʼ ἧς τὸ κλέμμα ἐγένετο κατʼ ἐνιαυτὸν ἡμέραν β φόλλεις. vbi legendum φόλλεις. Sicque Folles accipiendos cenſet in l.3. C.Th.de ſuar.B.Briſſonius. φόλλεις verbo vſus eſt Euſebius lib.10.Eccleſ.hiſt. φόλλεις planè ὀβολοὺς interpretatur Sudas & Moſchopulus.

FOLLERALES dicti ſunt Græcis, qui Romanis Terentiani.ij ſunt, auctore Marcellino in Chronico, quibus ſuo nomine figuratis placabilem plebi commutationem Anaſtaſius diſtraxit. I.Cuiacius ad l.2.C.de præto.& hon.præt.

FOLIVM PENTASPHÆRVM, Folium Barbaricum, & Malabathrum, l.fi.§.ſpecies.D.de public.& vectig. pro eodem ſumi debere videntur, diſtinguíque hac ratione, cognomine à regionibus in quibus prouenit folium, aut à foliorum latitudine, anguſtiáve ſibi comparato. Barbaricum enim à folio Indico exiſtimo cognomine tantum differre: vt & Pentaſphærum (pro quo tamen Hadroſphærum malim) à Meſoſphæro & Microſphæro, quod (vt iam dictum) à foliorum latitudine hoc ſibi nomen comparauit. Arrianus enim in Peripſo ſic inquit, de malabathri differẽtiis loquẽs: Hinc tria genera efficiuntur. E maiore enim folio, quod Hadroſphærum Malabathrum dicitur: è minore Meſophærũ, ex minimo verò Microſphærũ. Horum ſane Plin.meminit lib.& cap.12.vbi de Nardi foliis loquitur, amplitudine tantum & anguſtia foliorum, quæ in vna & eadem planta.alia maiora, alia minora, alia minima habeantur, differre ſcribens: ſed videtur perperam eo in loco vt & alibi confudiſſe Malabathrum cum Nardi folio, falſus odoris cognatione, vt & annotauit Dioſc. Nec tamen caret mendo d. Pand.locus.

FOLIIS in l.plenũ.D. de vſu & habit. videtur pro oleis ſumptum, vt Obſeruat.libr.10. cap.37. ſcribit Cuiac. cum ait Vlpian. Vſuarium neque foliis, neque oleo, neque frumento, &c.vſurum.

FOMES carnis, eſt langor naturæ, qui appellatur concupiſcentia carnis, 15.q.1.§.itaque. & non eſt peccatum, ſed peccati pœna, & dicitur animę infirmitas, quia accidit animæ ex coniunctione carnis, d.§.itaque.

FOMITEM frumentarij tituli dicunt imppp. l. fin.C. de frum.vrb.Conſtant.tametſi in corruptis exẽplaribus paſsim legatur, firmiter, pro fomitem, ex C.Th.

FONS à fundendo dicitur, quòd inde aqua fundatur, quam Vlpia.l.1.D.de fonte, viuam vocat, ex perpetua quadam cauſſa. Quare primùm à ciſterna in hoc differt, quæ aquam imbribus collectam cõtinet. Deinde à puteo diſtat, quòd cùm aqua de terra manat, & vſui ſeſe haurientibus præbet, fons dicitur: Vbi verò in alto & profundo eſt, ibi puteus appellatur. Vt tamen fontis nomen non amittat. Nam omnis puteus, fons eſt: non autem omnis fons puteus. Vnde Columella, fontem putealem dixit lib. De re ruſt.11.cap.3.

FORBANVM, pro relegatione vel certarum regionum interdictione. Et Forbanniti, interdicti. Legis Franci. cap.50. Vt Comes qui latronem in Forbannum miſerit, vicinis ſuis, & aliis Comitibus notum faciat, eundem latronem à ſe forbannitũ, vt illi eũ non recipiant.

FORESTA eſt locus vbi feræ inhabitãt, vel includũtur, Glo.in c.cùm dilecti.De donat. aliàs dicitur iaũ nemus. de his ponit Felin.in c.Rodolphus, verſi. Quid autẽ ſit Foreſta.de reſcript. Et vbi quis habet vſum venandi, ſecundũ Ber.de donat.cum dilectus.in gloſſ.1.

FORINSECVS, id eſt, foris, §.fin. in auth. de eccl. rer. immob.alien. vtitur & hoc verbo Plinius maior.

FORMA dicitur, quæ eſſentiã rei præſtat, vt eſt in l.Iulianus.§.ſi quis rem.ad exhiben.quod & de ſubſtãtia dicimus, vt ſi in teſtamẽto deſit volũtas, vt quia furioſus aut impubes teſtatus eſt, l.generali.C. de ſacroſanct. Eccleſ. aut in contractibus deficiat conſenſus, l.cùm Aquiliana. de trãſact. Quod & ad materiã protrahendum eſt. Nã & ea cõtractui perficiendo neceſſaria eſt, vt res ex venditoris, pretiũ ex emptoris parte, l.in venditionibus.de contrahen.empt.§.pretium.Inſtitut.de empt. Alioqui actus ipſi, ſi horũ aliquid deficiat, omnino pereunt. Formæ, pro ordinibus, & decuriis quibuſdam intelliguntur, l.ſcriniis.de palat.12.

Forma modus, lex, conditio, l.10.D.de pollicit. Quo caſu certaminis editio licita eſt, forma pollicitationi data ſeruanda eſt. Sic Vlp.l.2.§.2.D.ad munic. Quo ſenſu accipitur Forma iuriſdictionis, pro modo ſiue poteſtate qua ius alicui dicere permittitur.l.31.D. de falſis.

Forma iuris, legis, edicti, S C.l.7.§.ſi paciſcar.l.42.D. de pact.l.22.D. de minor.l.1.de vend.rer.fiſc.l.1.in fin.l. 15.C.ſi cer.pet.l.14.D. ſi cert.pet.l.1.C. de rei vendic. Forma contractus, l.7.§.ex contrario.D.ſolu.matri.l. 52.D.de verb.ſign. Forma prouinciæ, id eſt fines & contributa loca. Vlpi.in l.7.§.1.D. de interd. & releg.

Forma cenſualis, regula qua cauebatur vt agri in cenſum referrentur, l.4.D.de cenſibus.

Forma agrorum, l.8.D.ad leg.Iul.pecul.apud Sicul.Flac. & Hygen.ſæpè. Forma aquæ ductus, l.27.§. ſi quid cloacarij.D. de vſufructu. Et Forma aquæ, l.39. §. heres.D. de legatis prim.l.3.& l.6.C. de aquæduct.libro 11.& apud Iulium Frontinum lib. de aquæductib.

Formarum aqua apud Caſsiod.lib.3.Var.epiſt.ad Senat. vrb.Rom. Formarũ cura, apud eundẽ lib.5. Formarũ Comes in Notitia Imperij: vbi de præfecto vrbi Romæ agit, & apud Caſsiodorum lib.7.Variarum.

Formarum meatus, non forinarũ, l.1.C.de aquæductibus. Nam & Formas per agros tranſeuntes Vlp.dicit d.§.ſi quid cloacarij. & tam ſulcũ publicarũ aquarum per agros meantium macerlis quibuſdam incluſum, quàm ipſam fabricam aquæductus formam veteres appellant. Forma calcei, in l.5.in fi.D. ad legem Aquil.l.13.§.item Iulianus.D.loca. Formas, in quibus æra fundantur, dixit Plinius lib.36.cap.22.

FORMALE pretium, l.63.in fi.D. ad legem Falcidiam. alij formatum, & præſcriptum à contrahẽtibus interpretantur: alij forma cenſuali definitum, in qua exactiſsima rerum æſtimatio inibatur.

FORMALIA iuſtificari dicuntur, quando examinatur, an ſit ritè appellatum.de quo D.de appell.recip. & C. eod.tit. Hodie, Zaſius ait, in bonis conſiſtoriis primò iuſtificantur formalia, antequam audiatur cauſa appellationis.in l.Præſes prouinciæ.D.de re indic.

FORMARE actionem dicit Iuriſcos.l.7.§.quinimò.D. de pact.& l.15.D.de nego.geſtis.

Formari dicitur contractus pacto, quod ineſt, formámque ac legem, & modum dat, l.10.C.de iure dotium.

Formare inſtrumẽtũ, eſt cõcipere, l.9.§.ſolẽt.D.de pœn.

Formare punctum vocat Bartolus, cùm in concluſione

ſcopum iuris in vnam aut paucas theſes reduceret, vel conſenſu partium, vel auctoritate iudicis, vt ad principe referretur, ſi magna & dubia admodũ eſſet cauſſa: ſi leuior, ad aliquem iuriſperitum. Inde eſt titulus, C. de relationibus. Ex quo multa præclara vetuſtatis veſtigia relucent, ad colligendam æquitatem.

F O R M V L A, à Forma diminutum eſt, prorſus tamen à corpore abhorret, & accipitur pro præſcripto, norma, vel nota: item pro actione apud Paulum, de furt. l. ſi ſeruus nauem exerceat, non voluntate domini, de eo, quod ibi periit, vulgaris formula in dominum danda eſt: hoc eſt, actio in factũ, Ex edicto, naut. caupo. ſtabul. quæ oritur ex recepto, vt hic monuit Glo. Hinc

Formulam intendere, pro dictare actionem, ſeu dictare iudiciũ: & formula excidere, pro cadere cauſſa, apud Suetonium. Vide Cadere.

Formulæ iuris, id eſt, ſolemnitates antiquæ circa actiones, ſublatæ ſunt tantum ab Impp. Conſtantio, Theodoſio, & Valentiniano, non ipſa actionis formula, vt quidam exiſtimarunt, & magno quidem ſuo errore, & litigantium incommodo. Nam ſi ex facti ſerie, quantumuis bene narrata, aut nullam, aut ineptam colligas concluſionem, quæ haud rectè, quam à ſpeciali actionis inueſtigatione proficiſcitur, totus libellus corruit, vt probat Iaſon multorum teſtimoniis, in l. t. D. de edend.

Formulas Latini auctores pro actionibus accipiunt: quas, ne populus, prout vellet, inſtitueret, certas ſolemnéſq; eſſe Romani prudentes voluerunt, l. 2. §. his legibus. D. de orig. iur. & Cicero pro Roſc. Comœd. Vulgus hodie ſtylũ, formulariúmve appellat. Formulæ familiæ erciſc. comm. diuid. finium regund. dicuntur Vlpiano in Inſtit. tit. 19.

Formula vulgaris, pro actione de peculio, l. 42. D. de furtis. Eodem ſenſu Formula damni infecti. Plin. lib. 9. cap. 59. Formula Fabiana Paul. lib. 3. Sent. tit. 3. Formula iniuriarum. Sueto. in Vitell. cap. 7. & Seneca de controuerſ. libr. 6. Formula ad exhibendum, Plin. libr 5. Epiſt. ad Traian. Et Formula hypothecaria, ad quam Marcianus librum ſingularem ſcripſit, vt legum inſcriptiones teſtantur. Et Formula de dolo malo Ciceroni lib. 3. Offi. Sic Formulæ apud Quintilianum lib. 7. cap. 4. accipiuntur, & Tacit. lib. de Orato. Dicuntur & ſtipulationum & teſtamentorum formulæ.

ſub Formula iudicare dicebãtur iudices à Prætore dati, qui formulæ cancellis adſtringebantur.

Formularum cautores, M. Ciceroni lib. 1. de Orator.

F O R M V L A R I I, qui formulas prætorias concipiebant M. Fabio lib. 12. cap. 3. vt Leguleij.

F O R M I T E R iuratur, quando cum cauſſa adiecta, vel cum expreſsione contractus iuratur. Informiter verò, cùm cauſſa iuramẽti non exprimitur, Zaſio de acti. §. item ſi quis poſtulat. Inſtit. de actio.

F O R M I D O L O S V S, qui formidat, & qui formidatur, §. ſi quis. Inſtit. de pupill. ſubſtit. l. fi. C. de iur. delib.

F O R N A C A R I V S ſeruus eſt, qui fornacem balnei, caminúmque ſuccendit: dicitur & fornacator. Nonius: Fornum & fornaces dicuntur à forno, quod eſt calido. vnde Forcipes, quod candens teneant ferrum. Varro de vita Pop. Rom. Coculæ quæ coquebat panem primum ſub cinere, poſtea in forno: cuius vtriuſque vocabulum à forno ductum, id eſt calore. Vlpia. l. 27. §. 5. D. ad leg. Aquil. Si fornacarius ſeruus coloni ad fornacem obdormiſſet, & villa fuerit exuſta. Paul. l. 13. & 14. D. de inſtr. vel inſtr. Inſtrumento balneario legato continetur & fornacator. Vtrobiq; tamen fornicarius & Fornicator legitur, non rectè: cum à fornice Fornicator: à fornace Fornacator formetur.

F O R N I C A T I O eſt cuiuſlibet illiciti coitus genus, qui fit extra vxorem legitimam, ſpecialiter in vſu viduarum, meretricum, vel concubinarum. Fornicatio cum meretrice vel concubina, eſt mortale peccatum, & à iure diuino prohibita: licet quidam vulgares & ignorantes credant oppoſitũ: quod eſt falſum, vt not. Panormit. in capitu. inter opera. ad fi. de ſponſa.

F O R N I C A R I I l. 17. §. fiſcus. D. de vſuris. dicuntur opifices & propolæ, ſiue inſtitores, qui tabernas à fiſco conducunt ſub fornicibus, & ibi merces ſuas venales habent. Florentini libri habent, Foricarij: quod ſi rectum eſt, B. Briſſonius putat eos ſignificari, qui foricarum vectigal à fiſco conducebant: de quibus Iuuenalis Satyra 3. commeminit:

-& verſo pollice vulgi
Quemlibet occidunt populariter. Inde reuerſi
Conducunt foricas.--

Conſtat autem vrinæ vectigal à Veſpaſiano Romæ impoſitum fuiſſe.

F O R P I C E M, cuius meminit cap. vnic. §. ſi quis quinque. de pac. ten. & eius violat. in vſibus feud. qui accipias docet Archidiaconus c. in ſcriptis. 8. q. 1.

F O R T V N A, vocabulum medium eſt: ſed cùm fortunam ſolam dicimus, intelligendus eſt inopinatus pro ſperæ cuiuſpiam rei euentus. Sic theſaurum, fortunæ donum appellamus, l. ſi is qui in aliena. §. communis. D. de acquir. rer. dom. & §. quòd ſi ſeruus. ibidem. Fortuna aliud dedit, quàm cui opera n dabat.

Fortuna ſingulari numero pro facultatibus & opibus, l. 40. §. 1. D. de ſtatulib. Argentarius coactor cum pene totam fortunam in nominibus haberet, ſeruis actoribus libertatem ita dedit.

F O R T V I T V S caſus, vide ſuprà Caſus, & vide P. Fabrum in l. contractus. D. de diuerſ. reg. iur. antiq.

F O R T I V S, pro multò magis, l. 2 in fin. D. ne quis eum. l. pe. D. ſi quis caut. & alibi ſæpè.

F O R V M dictum eſſe à ferendo, Varro tradit, quòd in eum locum controuerſiæ deferãtur, ſicut negotiatores exponunt res ſuas venales ibidem. Baſilica olim dictum Græca imitatione. Sic enim Baſilica ſolebat ædificari, vt in ſuperiore parte iudicia, in inferiore negotia exercerentur, teſte Vitruuio. Et hodie quoque hæc forma fori ſeruatur multis in locis. Forum autem appellat Quintilianus, in quo iudicia publica exercebãtur: idque Iſidorus probat in libris Etymol. cuius tranſcripſere verba Pontificea. in cap. forus. de verborum ſignific. in antiq. Vnde Fori ius, l. 8. qui ſatiſd. cogan. Et Fori præſcriptiones, quibus iudicis tribunal declinatur. hæ principio litis opponi debent, l. fin. C. de exceptionibus.

Forum ſex modis intelligitur. Primo negotiationis locus, vt forum Flaminium, forum Iulium, ab eorum nominibus, qui ea fora conſtituenda curarunt, quod etiã locis priuatis, & in agris & in viis fieri ſolet. Alio, in quo iudicia fieri, cum populo agi, conciones haberi ſolent. Tertio, cum is qui prouinciæ præeſt, forum agere dicitur, cum ciuitates vocat, & de controuerſiis eorum cognoſcit. Quarto, cum id forum antiqui appellabant, quod nunc veſtibulum ſepulchri dici ſolet. Quinto, locus in naui, ſed tunc maſculini generis eſt, & plurale. Sexto, fori ſignificant circenſia ſpectacula, ex quibus etiam minores forulos dicimus. Inde & forare, & foras dare, & fores, & foras & forecula, id eſt oſtiola dicuntur. Hæc Feſtus.

Forum agere, dicebatur, inquit Feſtus, qui prouinciæ præerat, cum ciuitates vocabat, & de cõtrouerſiis eorum cognoſcebat. Cic. lib. Famil. epiſt. 3. Maleuoli homines qui te forum Tarſi agere, ſtatuere, multa decernere, iudicare dicerent. vide Indicere forum.

Fori appellatione interdum ſubſellia intelliguntur, hoc eſt, iudicia publica, quæ exercebãtur ſub dio, aut certè ex

tè ex eo loco, vnde cœlum facilè perſpici poſsit: quod vel Cicer. ſatis indicat pro rege Deiotaro. Id obſeruant etiamnum apud Germanos pleraque municipia, præcipuè quæ imperialis iuris cenſentur, dum in criminoſis cauſis cognoſcendum eſt. Apud meos Marchianos in pagis, & municipiolis iudicia exercentur ſub dio.

Fori diſputationē Pomponius in nobili illa l. 2. de orig. iur. accipit, pro applicatione legum ad commoditatē Reip. cuius negotia in foro tractari ſolent. Dicimus enim, in foro diſputare, ſicut vti foro, deſeruire foro.

Foro interdicere, plus eſt quàm aduocationibus, vt ait Iuriſconſ. l. moris eſt. §. 1. D. de pœn.

Forum competens, cui parere neceſſe habemus, eóque cogi poſſumus, toto tit. extra de foro competenti. vbi vide Felin. & Panor.

Forum diadematicum apud Varronem videtur eſſe appellatum illud Piſæum iudicium, quo victoribus diademata & coronæ tribuebantur: Piſis, inquit, diadematico foro præſtatur virtuti laus.

Foro cedere argentarij, & menſularij dicuntur, qui actū ſuum deſerebant, Galli *faire banqueroute*: ab eo, quòd circa forum eorum tabernæ depoſitæ eſſent, l. 7. §. quoties. D. depoſit. l. fi. D. de cura. bo. dand. Seneca lib. 4. de benefic. cap. 25.

FORENSES, cauſidici, qui ſe in foro exercent.

FORANSES actiones, quæ alibi ciuiles, ſiue rei familiaris, priuatæ, aut pecuniariæ, l. 1. D. de incend. rui. & naufrag.

Forenſes diſceptationes, l. repetita. C. de Epiſc. & cleric.

Forenſia inſtrumenta, quæ dicantur, & quanta eis fides adhibenda not. l. pen. C. de fide. inſtru. & per Azon. in Summa. C. eodem. *ἀγοραῖα* Iuſtiniano in No. de Tabell. dicuntur.

Forenſis iudex, ſecularis, c. ſi clericus laicū. de for. compet. lib. 6. inde forū fori, pro foro ſeculari paſsim apud interpretes iuris ciuilis, & pontificij reperias.

FORANEVS, forenſis ſubſtantiuè, pro extraneo, & peregrino.

Foraneus, qui forum tenet, vel de foro venit, 3. q. 6. c. peregrina. & vide infrà, Officialis foraneus.

FOSSA, eſt receptaculum aquæ, manufacta, l. vnic. D. vt in flum. publ. & alibi ſæpiſsimè. Foſſæ agrorū ſiccandorum cauſſa factæ, l. 1. §. ſed & foſſas. & §. fi. l. 2. §. 3. l. 24. D. de aqua & aqua plu.

FOSSATVM, pro foſſa & vallo quo caſtra cingebantur: vel (vt alij volunt) pro ipſis caſtris: quia foſſa cingi ſolebāt, l. 3. §. is qui in exploratione. D. de re milit. Vegetius lib. 4. ca. 16. Sudas *φοσσάτον τὸ φοσσάτον*. C. Harmenop. lib. 6. tit. 5. *τὰς ἐν τῷ φοσσάτῳ κλέπτοντας, εἰ μὲν ὄντα, ἀφαιρεῖσθαι προσφάτως τύπτεσθαι*. In libello etiam variorum auctorum de limitibus ita ſcriptum eſt, Foſſatum decisum paruum in fine pro termino poſuimus.

FOTINIANI, l. 5. C. de hæret. à Fotino Gallogræcæ Smyrnæ epiſcopo, de quibus in catalogo hęreſeωn, & Iſido. lib. 8. Etym. cap. 5.

FRACTVM, interdum diſſolutum ſignificat, continetúrque ſub verbo, Rupiſſe, l. Marcel. de verb. ſign. l. ſi ſeruus ſeruum. §. inquit lex. ad l. Aquil.

FRAGMENTVM, pars rei fractæ, l. ſi autem. §. Ariſto. D. ſi ſeruit. vindic.

FRAMEA penulti. correpta accipitur pro rhomphæa, lancea ſeu haſta: de qua meminit Iuuenalis ſatyr. 13. dum dicit: *Et Martis frameam, & Tyrtæi ſpicula vatis.* Atque in lectione Zachariæ Prophetæ cap. 13. Framea, inquit, ſuſcitare ſuper paſtorem meum, & ſuper virum cohærentem mihi. Et ita debet intelligi locus Vlpiani in l. 3. §. armis. D. de vi & vi armata. licet aliqui aliter intelligant.

FRANCISCVS ACCVRSIVS nobilis Iuriſconſultus Florentiæ natus, ius Ciuile Bononiæ, anno à Chriſto nato M. CCXXV. magna cum ingenij atque induſtriæ laude profeſſus eſt. Gloſſas in omnes iuris ciuilis libros ſcripſit, magnopere adiutus iis, quas ſuperiores Iuriſperiti Irnerius, Bulgarus, Martinus, Placentinus, Ioannes Azo multifariā adſcripſerant. Præceptoribus vſus eſt Ioanne, qui Gloſſator vulgo nominatur, & Azone. Filium reliquit Franc. Accurſium, qui eodem in loco ius ciuile interpretatus eſt, patriſq; gloſſas locupletauit.

FRATER & ſoror in tranſuerſali linea ſunt in ſecundo gradu, iuxta leges Cæſareas: ſecundū pontificias Conſtitutiones in primo. Quæ ſit huius differentiæ cauſſa, exponunt Interpretes. Iuris Cæſarei ſupputatio valet adhuc in hereditatibus ac tutelis: Pontificij iuris, in matrimonio.

Frater per vtrunque parentem accipitur, id eſt, aut per matrem tantùm, aut per patrem, aut per vtrunque, id eſt, ex vtroque eodem parente. Sed hic numerum non auget. Paulus in l. Iuriſcōſultus. D. de gradibus & adfinibus. At Fratres germani dicuntur, ex vtroque parente: conſanguinei, ex eodem tantùm patre, non etiam eadem matre: vterini contrà, ex eadem matre, & duobus patribus.

Fratres ARVALES dicebantur, qui de finibus & terminis motis cognoſcebant. Sic enim vetus Gloſſa, referente Cuiacio Obſeruat. lib. 11. cap. 5. Aruales ſodales, *οἱ περὶ ὅρων διαγινώσκοντες ἀγραρίοι*. ſancti enī habebātur & inuiolati termini. Seneca in Hippol. *–nullus in cāpo ſacer, Diuiſit agros arbiter populis lapis.* De his Pli. l. 18. c. 3.

Frater patruelis, filius patrui. Fratres patrueles, ſororéſq; patrueles dicuntur, qui, quæve duobus ex fratribus progenerantur: vt apud Paulum traditum eſt in l. iuriſconſultus. §. eodem gradu. D. de grad.

Fratris appellatione, Iuriſconſul. complectitur ſororem. l. Lucius & Titia. D. famil. erciſc. l. Luci. Tit. §. quæſitum. de legat. 3. Sed obſeruatu dignum, quod Iacob. Butrigarius monuit, communem loquendi vſum aduerſari. Quanquam fratrum nomen interpretatione extenſiua nepotes complectitur: vt annotatum eſt ab Ioanne Andrea ad Speculat. de ſucceſsion. ab inteſtat. refragatur tamen communis vſus laicorū, ſecundum quem diſponentes regulantur, l. omnibus. de verbo. ſignifi. & l. fundi. eodem tit. l. Labeo. de ſupel. leg. cum concordibus legibus. Sic apud Modeſtinum de pact. Tres, inquit, fratres, Titius, Mæuius, & Seia, communem hereditatem inter ſe diuiſerūt. & paulò pòſt: Sed poſtea duo de fratribus, id eſt, Mæuius & Seia.

FRATRIÆ, duorum inter ſe fratrum vxores dicuntur. Græcè *ἀδελφαί*, l. non facilè. D. de grad. Alc. in l. ſi ſuper. C. de tranſact. Feſtus lib 6. Fratria etiā apud Athenienſ. tertia pars tribus erat. Alias etiā ſodalitium eſt.

FRATRVELIS, materteræ filius, Iſidoro. Fratueles etiam conſobrini, l. Cuiacio libro 6. Obſer. cap. 17.

FRAVS, à ferendo, deceptio, quæ alicui infertur. Apud Veteres pro pœna ſumebatur, vt ſcribit Seruius in 11. Aen. & Vlp. l. 23. §. 2. D. de ædil. edict. at in l. aliud. 131. D. de verb. ſigni. differre à Pœna vult, quòd fraus ſine pœna eſſe poſsit: Pœna non ſine fraude. Pœna enim eſt noxæ vindicta: Fraus & ipſa noxa dicitur, & quaſi pœnæ quædam præparatio, id eſt vt exponit Hotom. noxæ imputatio, & pœnæ periculū. Itáq; ſumitur l. 1. D. ad leg. Falc. Eam pecuniam ſine fraude ſua capere liceto. & in l. 25. D. de adult. Viro adulterum in vxore ſua deprehenſum retinere horas viginti teſtandæ eius rei cauſſa, ſine fraude ſuo iure liceto. Sic l. 8. D. de accuſ. Quando, & per quæ fieri fraus dicatur, differit fuſius Zaſi. in §. item ſi quis. Inſtitut. de act.

Fraudis interpretatio, vt Papinianus ait, ſemper in iure ciuili, non ex euentu duntaxat, ſed ex conſilio quoque deſideratur. Obſerua autem Papinianum eodem reſpexiſſe, quò reſpexit naturalis lex, dum dicit,

NON CONCVPISCES, NON DESIDERABIS ALIENA.

Fraudi opponitur Fides. apud Cic.in Catilin. & l.aliud eſt fraus.in princ.D.de verb. ſignif. Fraus, pro fruſtratione malitioſa,l fraudi.D.de origine iuris.

Fraus dolum ſignificat, l.25.D. de inoffic.teſt.l.63.D. de rei vindic.Ideóque hæc duo coniungi ſolent,l.3.in fi. D. pro ſocio.l.10.C. de procur. Fraudis (vt ait Tertullianus in libr.de idololat.) conditio ea eſt, ſi alienum rapiat aut debitum deneget.

Fraus capitalis, explicatur à Iuriſconſ.in l.23.§.excipitur. D.de ædil. edict. propter quam quis puniendus ſit. Sicque vſurpatur à M.Cicerone libr.1.de Oratore, & in Rabiriana.

Fraudem pro damno accipi quidam putant in l.33.D. ex quibus cauſ.maio.l.3.D.de alien. iudic.mut.l.38. in fi. D.de iudic. Fraus,pro incommodo,& periculo,in Fœdere antiquo apud Liuium libr.1. Rex, facíſne me tu Regium nuncium Pop.Rom.Quiritũ? Quod ſine fraude mea,Populíq; Rom.Q.V.fiat,facio. Sic paſsim, Ne ea res fraudi ſit. Hinc Sine Fraude, id eſt ſine pœna,& periculo,vel impunè, l.1.§.1.D. ad legẽ Falc, l.26.§.hæc clauſula.D.ex quibus cauſ.maio.

Fraus fit legi, Senatuſconſulto,edicto,cõſtitutioni. Fraudem autem legi facit,qui ſaluis legis verbis,ſentẽtiam eius circunuenit;id eſt,vbi quod fieri noluit, fieri autem non vetuit, id fit: nam quod diſtat ῥητὸν ἀπὸ τῆς διανοίας, hoc fraus ab eo quod contra legem fit,l.29.& 30.D.de legibus. Exempla ſunt l.7.D.qui & à quibus. & alibi ſæpiſsimè in libris Iuris ciuilis. Hinc in Fraudem legis, iuríſque accommodaſſe quis dicitur l.10. D.de iis quibus vt indig.l.103.D.de leg.3.l.3.D.de iure fiſc. Hinc etiam Fraudis cauſſa adſcripta conditio,l.27 D.ad l. Fal.quæ fraudandæ legis Falcid.gratia adſcribitur. Sic in Fraudem leg.l.Miſcellæ.l.64.D. de cond.& demonſt.

In Fraudem fiſci alienat, qui iam eo crimine damnatus, ex quo publicatio bonorum ſequitur,vel futurũ proſpiciens vt damnetur,alienat,l.4.5.D.de iure fiſc.contrà in ſpecie l.26.D.eo. In Fraude fiſci adoptio quando fiat,l.fi.D.de bon.damna.

Fraus fit conuentioni,l.fi.C.ſi manc.ita væneat.

Fraus in alienationibus,manumiſsionibúſve,quæ in creditorum, patronívе fraudem fiũt,in damno pecuniario accipitur,l.1.§.& aliàs.D.ſi quid in frau.patro.eámque, quod ad libertatum præſtitarum cauſſam attinet,& conſilio,& euẽtu ſimul æſtimamus,l.15.D.quæ in fraud.credit. Vtrobique verò in fraudem Theophilus inſtitution.quibus manumit.licet.& in §. Item ſi quis in fraud. Inſtitution. de actio. interpretatur, πρὸς βλάβην, καὶ ἀπάτην, καὶ περιγραφὴν τῶν χρεωστῶν.

Fraudem facit, ſi quis quod facere debet, non facit, l.In fraudem facere. & l.ſequenti.D. quæ in fraudem creditorum.

FRAVDATIONIS cauſſa latitat,q hoc animo latitat, vt fraudet creditores,l.50.D. de pecul.& alibi ſæpiſsimè.

FRAVDATOR, tam qui fraude alienat,quàm qui fraude accipit,l.ait prætor.§.pen.l.vlt.§.fi.D.quæ in fraud. creditorum. Variè hanc vocem accipi, Gloſſematarius declarat in l.Imperatores.de curatores bon.dand.

FRAVDARE hereditate, pro priuare, excludere ab hereditate,ſemel ſcriptum l.a.D.de his quæ in teſtam.

Fraudare nemo videtur eos,qui ſciunt,& conſentiunt,l.188.D.de reg.iur. Nec fraudantur creditores,cũ quid non acquiritur à debitoribus, ſed cum deminuitur de bonis, l.177. de diuerſ.reg.iur.l.6.D. quæ in fraud. credit.

Fraudat vectigal, qui merces non profitetur, & Fraudati vectigalis crimen,l.8.D.de publics. Hinc & Fraudare annonam,l.1 D.ad leg.Iul.de anno. Fraudati cenſus crimen,l.1.C.de quæſtio.

FRADVLENTVS vſurpator,idem qui malæ fidei poſſeſſor,nihil repetit impenſarum,nihil retinet,imputaturus ſibi,quare non abſtinuerit ab alieno,l.adeò quidem.§.ex diuerſo.l.qua ratione.§.ſed non vt literæ.D. de acqui.rer.domi.

FRAVDATORIVM Interdictum,quo in fraudem creditorum geſta reuocantur,l.67. in princip.D. ad S C. Trebell.& alibi ſæpè.cuius verba quædam referri videntur in l.60.D.pro ſocio.

FREQVENTES ire in alia omnia, pro frequentes diſſentire. Neque ſolùm ire in alia omnia,ſed & diſcedere & tranſire,eodem ſenſu veteres dicebant.

FREQVENTER fieri dicitur, quod aſsiduè fit, D. de inoffic.teſta.l.nam & his.de mino.l.& ſi ſine. Quandoque dicitur fieri frequenter, quod bis fit, in Auth. de defen.ciuit.ad fi.& ibi not. Quandoque multoties exponitur, in procem.decretaliũ.§.ſanè. Quandoque voluntariè, C. de vſur.pupil.l.1. Quandoq; ſæpius,18.q.2.non ſemel habetur hæc dictio extr.vt lit. non conteſtat.quoniam frequenter.

FRIGIDARIVM, vide ſuprà Caldarium.

FRIBVSCVLVM in l.32.§.ſi diuortium.D.de don.inter virum & vxo.à diuortio ſeparatur, & leue iurgium ſignificat,l.31.D.de iur.dot.l.27.D.de pact.dot. Iſidorus Friuolum legiſſe videtur. Sic enim lib.9. Etymol. c.fin. Friuolum eſt,ait, cùm eo animo ſeparãtur coniuges,vt ad ſe inuicem reuertantur. Nam friuolum eſt velut quaſſæ mentis, & fluxæ,nec ſtabilis. Fieri autem poteſt vt à Friuoluſculum deducto à Friuolum, per contractionem factum ſit Friuuſculum, inde u in b mutatione, Fribuſculum. Propriè autem

FRIVOLA vocantur fictilia vaſa minimi pretij: vnde pro leuis pretij ſupellectile hoc verbum vſurpatur, l.11.§.pen.D. de pig.actio. Seneca libr.3. Controuerſ. Ego illos in friuola inultaui noſtra,&c. Pet. Faber in l.48. de regul. iur. Fribuſculum apud Iſidorũ vbi ſuprà,legiſſe videtur.

FRONS agri, in l.30. D. de acquirend.rer. domi. μεταφορικῶς dicitur. Quod verò antiquitus monumẽtis inſcribi ſolebat, In Frontem pedes tot, in latitudinem pedes tot ſepulchrum patere ſignificabat, interprete Acro. in Horatium.

FRVI plus eſt, quàm vti. nam vti eſt ad vſum,& neceſsitatem vti. Frui eſt omnem rei fructum, commoditatémque & vtilitatem percipere. Itaq; qui fruitur, non ad vſum modo quotidianum,ſed & ad abuſum, & ad compendium,& quæſtum vti poteſt. Dicimus autem locum fruendum locari,& cõduci,l.1.D.de loc.publ. fruend.l.1.in fin.D.ſi ag.vect.l.7.§.Papinianus. D.ſolut.matr. Vitruuius lib.7.cap.8. Feſtus lib.6.

FRVCTVS à ferendo dicitur,& generis nomen eſt,quo ea omnia quæ terra gignuntur propriè comprehendimus: atque eius duæ ſunt ſpecies,quarum altera Frugum nomine appellatur: nimirum quæ minutæ fruges dicantur, hoc eſt quæ ariſta & ſiliqua continẽtur, l.frugem.77.D.de verb.ſignifi. Altera verò generis ſui nomen obtinet, & quicquid præterea ex terra natum ad hominum alimentum pertinet, complectitur, vt vinum,oleum,& arborum baccæ, item fœnum, arundo, cædua ſilua,l.48.D.de vſufruct.l.40.D.de cõtrah. empt. Poſtea verò fructuum appellatio generaliter ad omnem rei corporalis, & incorporalis prouẽtum relata eſt. Vnde mercedes rerum, quæ locari ſolent, & omnes res ex quibus commodum vel emolumẽtum aliquod percipitur, fructuum vocem obtinẽt,l.videamus.D.de vſur. Iauolenus in l.fi.D.eodem tit. Fructus rei eſt,inquit,vel pignori dare licere. Et amicitiæ fructum dicimus. Cicero eleganter, Et amicos, ait. tánquam pecudes, eos potiſsimùm diligunt, ex quibus ſperant ſe maximum fructum eſſe capturos.

Fructus communiter eſſe naturales, & induſtriales ſiue

elaborati

daborat diſtinguũtur. Naturales fructus ſunt, qui vi, & beneficio naturæ principaliter, non diligentia, & opera hominis proueniunt: vt arbores, poma, lac, pilus, lana, agni, hœdi, vituli, equuli, ſucculi, l. fructus. D. de vſur. §. is verò ad quem. Inſtitut. de rer. diuiſ. Fructus induſtriales ſunt, qui principaliter requirunt diligentiam, culturámque hominis, quæ niſi continuò interueniat, natura nihil operatur, l. bonæ fidei. in princ. D. de acquir. rer. domi. Quando igitur nulli fructus contingant, ſine aliqua hominis cura, & ſine aliquibus impenſis, iuxta illud, Labores manuum tuarum manducabis: ſemper meminiſſe oportet, omnes fructus in hereditatis petitione definiendos eſſe, deductis impenſis, quæ quærendorum, cogendorum, conſeruandorum eorum gratia fiunt, l. ſi à parte. §. fi. D. de petit. hered. l. fructus. D. ſolu. mat.

Fructus appellatione intereſſe quoque continetur, D. ſi ſeruit. vendic. l. loci corpus. §. in confeſſoria. & l. ſi fortè. §. fin. eod. titu. Obſeruandum etiam, cùm agitur in rem, fructuum nomine contineri vtilitatem, tam ex fructu, quàm vſu prouenientem, l. cùm in rem. D. de rei vindicat.

Fructus fructuum qui ſint, vide l. cùm autem redhibitio. §. cùm redhibetur mancipium. de ædil. edict.

Fructus hominis in operis eſt, & operæ in fructu ſunt, l. fructus. & l. præcedente. D. de oper. ſer.

Fructus verbum interdum ius, interdum corpus ſignificat, l. 43. D. de euictio. Ad ius eum refertur, ius vtendi fruendi ſignificat. Vſusfructus itaque, an fructus legetur, nihil intereſt. Nam & fructui vſus ineſt, at vſui fructus deeſt, l. 14. §. 1. D. de vſu & habit. l. 41. D. de vſufr. legat. Fructus quandoque ſine vſu conſtituitur, l. 5. §. ſed & ſi vſus. D. vſufr. quemad. cau. Cum autem ad corpus refertur, eos propriè qui ex re ipſa naturaliter enaſcuntur, fructus cõplectitur: & ab vſuris, penſionibus, ceteriſque obuentionibus ſeparantur, l. 19. D. de hered. petit. l. 34. D. de vſur. l. 39. §. fructus. D. de leg. 3. l. 21. D. de donat. Hæc enim omnia non fructus eſſe, ſed fructuum vicem obtinere dicuntur, di. l. 34. & l. 83. D. de leg. 3. cum non natura proueniant, neq; ex ipſo corpore, ſed iure percipiantur, & ex obligatione, l. 62. D. de rei vindic.

Fructus & vſus hoc differũt, quod fructui & vſus ineſt, vſui fructus deeſt: & fructus quidem ſine vſu eſſe non poteſt: vſus ſine fructu poteſt. vt ſi tibi fructus deducto vſu legatus ſit, inutile ſit legatum: & ſi vſufructu legato fructus adimatur, totum ademptum ſit. ſed ſi fructus ſine vſu, videatur conſtitutus qui & ab initio conſtitui poteſt. ſed ſi fructu legato vſus adimatur, nulla ſit ademptio, l. 14. §. 1. D. de vſu & habit. Vide Vſus à fructu.

Fructus fundi venatio non eſt, niſi fructus fundi ex venatione conſtet, l. 26. D. de vſur.

in pecudum Fructu fœtus eſt, & lac, & pilus & lana, l. 28. D. de vſuris. §. in pecudum. Inſtit. de rer. diuiſ.

Fructuum alij pendentes, alij percepti. Pendẽtes, adhuc terra continẽtur & terræ cohærent, l. 44. D. de rei vindic. & alibi ſæpè. qui & pars fundi cẽſentur, l. fructus. D. de rei vindicat. & res mobiles, propter futurã mox perceptionem: de quo Bart. in l. vlt. de requi. reis. Appellantur, & ſtantes l. 7. §. interdum. D. ſolut. matrim. l. 26. D. de fur. His opponuntur percepti, qui à ſolo ſeparati ſunt. §. is verò. Inſtit. de rer. diuiſ. At Fructus percipiendi ſunt, quos tam petitor percipere potuiſſet, quàm poſſeſſor, l. ſi nauis. §. fin. de rei vendic. Duobus autẽ modis dicuntur fructus tam percepti, quàm percipiendi. De quibus iſtè Speculat. tit. de Fruct. & intereſſe. §. 1. per tot. adde Bart. in d. l. & ex diuerſo. §. ſi petitor. D. de rei vendic.

Fructus aridi, & liquidi qui, vide in authen. nullũ cred. agri col. circa princip.

Fructum percipi ſpica, aut fœno cæſo, aut vua adempta, aut excuſſa olea, quamuis nondum tritum frumẽtum, aut oleum factum, vel vindemia coacta ſit, Labeo ait, teſte Paul. in l. ſi vſusfructuarius. D. quib. mod. vſusfructus amit.

Fructuum euſque habenda ratio, quouſque haberetur, ſi res petita non periſſet: id eſt, ad rei iudicandæ tempus. Vide l. fructus. D. de rei vendicat.

Fructuum autem fundo cohærentium alij maturi, alij immaturi dicuntur: tametſi vni ſint, non diuerſi, hoc eſt, eadem res, l. fin. §. pen. D. quæ in fraud. cred. adde gl. in l. fructus. D. de rei vend.

Fructuarius, & Vſufructuarius, quibuſdã iidem videntur. Nam vtroque ſignificatur is, qui ius vtendi fruendi habet. vide l. vti frui. & l. fructuario. D. ſi vſufru. pe. Fructuarius fundus, ſeruúſve, in quibus vſumfructum habemus.

Fructuarius ager, idem qui vectigalis intelligi poteſt, Inſulano teſte. Barbari vnà cum Italis vulgò vocãt cenſalem agrum, veluti ſi diceres, cenſualem. Niſi fortè quis velit fructuarium haberi pro agro culto, & fertili. Videtur tamen priori interpretationi citiùs accedendum.

Fructuarius, cuius eſt fructus. Vide Florentinum in l. ſi alij vſus. D. de vſufructu. qui vſuarium, à fructuario ſeparat.

Fruges, inquit Varro, Donatus, & Seruius, inde dictæ quòd his fruamur. Harum vero duo genera prima facit Plin. lib. 18. cap. 7. Frumenta, vt triticum, hordeum: & legumina, vt faba, & cicer. Itaque Paulus lib. Sent. 3. Frugibus legatis, inquit, tam legumina, quã triticum & hordeum continentur. Atque ita ab aliis rebus omnibus quæ terra gignuntur, diſtinguebantur, veluti, vinum, oleum, & baccæ glandéſq; arborum, quę propriè Fructus appellata ſunt: ſicque videtur Cic. diſtinxiſſe Verrina 5. Senatus Conſulibus permiſit, vt vini & olei decumas, & frugum minutarum Romæ venderent: legémque his rebus, quæ ipſis videretur, edicerent. Poſtea tamen conſuetudo loquendi eo progreſſa eſt, vt etiam ad omnes fructus terrę, quos in alimoniam vertimus, hoc nomẽ pertineret: vnde Frugiferæ arbores dictæ, vt Priſcianus ſcribit: vnde Frugũ copia, & Frugum inopia, pro iis omnibus quæ terrã gignuntur. At Paulus pro reditu Frugẽ accipi ait non ſolum qui ex frumentis, aut leguminibus, verũ etiam, qui ex vino, vel ex ſiluis cæduis, vel cretifodinis, lapidicinis capitur, l. 77. D. de verb. ſigni. ſed cur id dixerit, parum conſtat.

Frumenta in herbis eſſe cẽſentur, cùm ſpicis adhuc carent, quæ niues poſsint corrumpere. Labeo in l. fiſtulas. §. fin. D. de contrahen. emptio. Vlpianus in l. frugem. D. de verb. ſign. Frumẽtum id eſſe, quod ariſts in ſe teneat, rectè Gallum definiſſe ait. Frumẽti autem nomen generale eſt, l. frugem. D. de verbo. ſignifi. non tritici, vt ſcribit Accurſius. Interdum tamen pro tritico tantum per eminentiam, vt in l. ſi is qui negotia. §. vlt. D. mand. quo modo frumentum Galli accipiunt vulgò, non generaliter.

Frumentaria teſſera, ſignũ frumentariũ, quo exhibito, frumentum dabatur. Vide l. mortuo. D. de leg. 2.

Frumentatores Latinè dicũtur quos Græci σιτώνας, hoc eſt, coẽmẽdo frumẽto curatores præpoſitos. Hæc enim munera erãt apud Athenieſes, aliáſq; ciuitates, quo frumento importato vtebantur, l. munerum ciuilium. §. 3. D. de muneribus & honoribus. Hinc Sitonia, munus dicitur publicæ frumentationis, l. 2. in prin. D. de vacatio. & excuſa. mune. Et Sitonæ adminiſtratores ipſi frumentarij, in l. fin. D. de adminiſtrat. rer. ad ciuitat. pertinen. Debitorũ ex huiuſmodi publicis contractibus fit mentio in l. 3. C. de compenſat.

Frumentatio labor militum in frumento intra

caſtra præſidiáve congerendo. Macer l.12.§.2.D.de re milit. Officium Tribunorũ eſt, vel eorum qui exercitu præſunt, frumentationibus cõmilitonũ intereſſe.

FRVMENTARII apud Spartianũ ij ſunt, qui frumentum portabant in horrea publica, & qui inde etiam, cum viritim dabatur, in ædes ciuium portabant. Scribit enim Spartianus exploraſſe Adrianũ Imp. omnia domorum arcana per frumentarios. Idque eò exiſtimo quòd in eas domos crebro ventitare ſolebant, in quas frumentum portabant.

FRVSTRARI ſignificat morari, tergiuerſari, cunctari, l.24.25.D. ex quibus cauſſ. maio. l.2.§. quod ſi pater. D.ad Tertyllian. Fruſtrari ergò dicuntur, qui qualibet tergiuerſatione, & ſolertia efficiũt, ne ſecum agi, vel ad exitum controuerſia deduci poſſit, l.fina.D.de procurato.l.3.D.de iudiciis. Fruſtrari tempus, l.26.§.actio.ex quibus cauſſ.maior. Hinc

FRVSTRATIO, prò mora, l.89.D.ad legem.Falcid.§.ſi ad exhibendum.inſtit.de officio iudicis. Et

FRVSTRATOR, qui in iudicio deeſt, l.31.§.litem.D.de negot. geſt. item qui tergiuerſationibus executionem rei iudicatæ remoratur, l.7.C.de execu.rei iudic.

Fruſtrator, moroſus debitor, l.fi.D.de vi & vi arma.

FVCI appellatione, l.fin.§.ſpecies.D. de publican.non ſatis ſcio, an frutex in Creta naſcens, ſignificetur, quẽ Græci φῦκον θαλάσσιον, Latini, Fucum marinum appellant: cuius meminere Dioſcorides libr.4.Plin.libr.13.cap.23.& lib.26.cap.10.

FVCINVM, vide Buccinum.

FVCVS color additus arte. Hinc Fucus muliebris, capit.fucare.de conſecr.diſtinctio.5.

Fucum facere, impoſturam facere, & artificioſa diſsimulatione illudere.

FVCARE, eſt colorem arte addere, & tingere, l.1.C.quæ res vend.non poſſ. quo ſenſu accipitur d.ca. fucare.l.fin.C.Th. de murileg.l.3.C.de veſtib.holoue.

FVERIT. Hoc verbum ſcriptum in teſtamentis (cum & præteritum & futurum tempus reſpiciat, l.ſi fuerit. D.de reb.dub.l.ſi non fuerint.D.pro ſocio) quomodò accipiendum ſit, declarat Barto. in l.hoc articulo. D.de hered.inſtit.

FVGA, eſt abſceſſus cum celeritate. Eam Baldus (vt noſtri dicunt interpretes) magiſtraliter diuidit in voluntariam, cauſſariam, & ignominioſam. Prior grauat fugientem ſuſpicione magna, non tamen quæ iuſtam fidem mereatur, nõdum cognita re ipſa. Authen. ſi verò.C.vt omn.iud.tam ciuil. quàm milit. Altera excuſationem habet. Non enim omnis qui de loco receſſit, pro fugiente habetur. Siquidem cauſſa faciendi, non factũ inſpicitur, l.verùm.in princ.D.de furt. huic contraria, quòd cauſſam nõ habeat quæ excuſet, Ignominioſa dicitur.

Fuga quandoque pro exilio, l.4.§.ad tempus. D. de re mili.l.5.D. de interd. & releg. Scribit autem Seruius veteres properantium iter, fugam appellaſſe. Inde fugitiuus.

FVGAM VENDERE dicebantur qui fugitiuos vendebant, quod S.conſulto vetitum erat, ne ſerui ad fugam inuitarentur. vide l.2.D.ad leg.Fab.l.6.C.eod. l.35.§.ſi quis vnico.D.de contrah.emp.

Fugam facere, fugere, l.4.D.de re milit.

FVGIENTES ad Græcorum exemplum, qui eos φεύγοντας vocant, in iure noſtro dicuntur rei, tametſi non ſemper fugiant, l.properandum.C.de iudic.l.fi.C. de bon.mat.l.2.C.de iur.calum. quemadmodum litigantes, ſcilicet habitu & qualitate. Natus eſt modus, quo Grammatici tradũt, Participia abſolui à tempore, qui confert pro teſtium dictis ſuſtinendis: vt Zaſius monuit, in admodũ vtili illis ad practicam l.ſi ſe non obtulit.§.ſi ex conuentione.D.de re iud.

FVGITIVI appellatione Labeoni ex fugitiua natus nõ continetur, teſte Vlpian.in l.1.in fin.de fug.

Fugitiuus non eſt, qui ad amicũ domini confugit, l.bouem.§.qui ad amicum.§.qui perſuadet.§.ſi ſeruus.eodem titulo. Obſeruãdũ, quòd Fugitiuus ſeruus etiam dicitur, qui à domino ea mente recedit, ne ad eum redeat, etiamſi mutato conſilio ad eum reuertatur. Vide Vlpianũ in elegantiſsima l.quis ſit fugitiuus. De ædil. edict. & vide l.225.D.de verb. ſign. Diuiditur autẽ Fugitiuus, vt ex ead. l. patet, in Erronem & Fugitiuum. rurſus Erro in fugitiuum & Erronem. Sanè Tryphoninus oſtendit, ſolam mentem propoſitũmq; fugiendi non ſufficere, vt fugitiuus quis dicatur, niſi & aliquis actus fugæ acceſſerit; l.fugitiuus.de verb.ſign.

Fugitiuus pro perfuga, Saturninus in l.aut facta.16.D.de pœn. Tempus diſcernit erronem à fugitiuo, & effractorem vel furem diurnum à nocturno.

FVGITIVVS quis ſit, definit Ofilius: Fugitiuus eſt, qui extra domini domum fugæ cauſſa, quo ſe à domino celaret, manſit. Caſsius ſcribit, fugitiuum eſſe, qui certo propoſito dominum relinquat. Item apud Viuianum relatum eſt, fugitiuum ferè ab affectu animi intelligendum eſſe, nõ vtique à fuga. Vlp. in l.quis ſit. de ædil.edict.

FVGITIVARII, qui fugitiuos mercede reducunt, l.18. D.de præſcript.verb. vel qui dominis indicant, vbi fugitiui celantur. l.13.D.eo. vel (vt quidam ex Floro admonuit) qui fugitiuos perſequuntur.

FVLCIRE eſt veteri operi reſtituendo remedium adhibere. l.1.§.ſi quis ædificium.D.de ope.no.nunt.l.ſicuti.D.ſi ſeruit.vend.

FVLCIMENTVM, & fultura, ſuſtentaculum, l.quæſitum.D.de fund.inſtruc.

FVLCRA ſunt (vt docet Seruius) lectorum ſpondæ, quæ legato lecto contineri ait Vlpia.in fi.l.librorum. de leg.3.

FVLLO, qui veſtimẽta polienda, curanda, lauanda mercede recipit, l.2.D.de cond.ſine cauſ.l.13.§.ſi fullo.D.loca.l.12.& l.82.D.de fur.l.vnic.D.de via pub.

FVLLONICA meritoria, l.13.§.fi.D.de vſufru.

Fullonicas inſtituere, l.3.D.de aqua & aqua plu. pro officinis.

FVNDVS integrum aliquid eſt, agrum cum villa & ædificio ſignificans. Sed in vſu, vrbana ædificia ædes: ruſtica, villæ dicuntur. Locus verò ſine ædificio in vrbe, area: rure autẽ ager appellatur, l.60.& l.211.D. de verb. ſig. Fũdus autẽ dictus eſt ager, vt ſcribit Varro lib.4. de Ling. Lat. quòd pecudũ & pecuniæ videbatur fundamentum: aut quòd quotannis fundat multa. At vt vult Feſtus, lib.6. quod planus ſit ad ſimilitudinẽ fundi vaſorum. Villa ergo fundi eſt pars, atque acceſsio, l.6 D.quib.mod.vſusfruct amittat. Porro vel modicus locus Fundus appellari poteſt. Conſtitutione enim, & deſtinatione noſtra fundi efficiuntur, l.60.D. de verb.ſign.l.24.§.fi.D. de leg.1. Fundi etiam pars fundus appellari poteſt l.34.D. de legat.1. Ac Fundi diuiduntur regionib. & locis, l.23.§.fi.de ſeruit.ruſti. Latifundia, & poſſeſsiones Græci appellant, ἐγκτήσεις, l.34.§.1.de leg.2.D.

FVNDVS eſt omne, quidquid ſolo tenetur, l. quæſtio. D.eo.titul.

Fundi appellatione etiam populus, ciuitas, communitas, monaſterium, vicus, caſtrum, villa, & ſita continentur, Zaſio in §.æquè.Inſtit.de actio.

Fundi agonothetici, qui deputati erant ſumptibus certaminum ſacrorum, l.iubemus.C.de fund.patri.

Fundi vectigales ſunt, qui ciuitatum ſunt, & mancipibus ita locantur, vt certum vectigal reipub. pendant. Alciato de verb.ſign.& in diſpunct.lib.3.cap.3.

Fundorum Principis, de quibus tractatur ſub rub.Cod. de fund.patrim.lib.11.alij dicuntur Patrimoniales, alij diuinæ domus. Patrimoniales ſunt qui locari tantum

& in

& in principiis patrimonio conſeruari ſolent, vnde & rei priuatæ appellantur. Diuinæ domus ſunt, qui ſacrarum largitionum ſunt, hoc eſt in quibus Princeps ſuas largitiones exercet.

Fundi Saltuenſes, vide Saltus.

Fundi Limitanei, & Limitrophi, vide Limitanei.

Fundus fieri vel eſſe dicitur (auctore Feſto) populus eius rei quam alienat, hoc eſt auctor. quod genus dicendi frequenter vſurpat Cicero in Orat. pro Cornel. Balbo. Nec verò ad populos duntaxat, verumetiā ad quemuis auctorem referri ſolere, argumento eſt illud Lyſitelis adoleſcētis apud Plautum: Nunc mihi is propere conueniēdus eſt, vt quæ cum eius filio egi, ei rei fundus pater ſit, potior eo. vide Hotom. Obſer. lib. 2. cap. 5.

FVNGI eſt id quod debetur dare. nam propriè fungi ſtipendiarij aut vectigales dicuntur, qui quod debebant pendebant. Cic. Verrina 5. Quis non maximo ſe affectum beneficio putauit eum tribus decumis pro vna defungeretur. Et eo. lib. Tamen hoc vobis eſt ſtatuendum, quid aratorē ipſum arationis nomine muneris in Remp. fungi ac ſuſtinere velitis. Hinc Fungi officio ſuo eſt, vt vulgus loquitur, facere ſuum debitum, l. iudex. de re iudi. D. Sic & Fungi res dicuntur quæ officium ſuum præſtant. Vlpianus in Inſtit. tit. 6. dotem Fungi dicit, quę in matrimoniū datur. & fungi monumentū, l. 43. D. de rei vindic. in quod corpus infertur. Hinc Defungi pretio, æſtimationéq;, pro æſtimationem præſtare, & exoluere Iuriſconſulti dixere. l. 11. D. de act. ēmpt. l. 1. D. ſi famil. furt. feciſ. dic. l. 37. in fi. D. ad leg. Aqui. & dotis collatione, noxæ deditione, litis ęſtimatione, tributione fungi, pro eo quod eſt noxæ dedere, litis æſtimationem ſoluere, & dotem, tributáve conferre, l. 3. D. de colla. dot. l. 22. D. ad muni. Ex quo fit vt intributiones, collationeſque & penſitationes publicæ functiones vocentur, l. 4. C. de dona. l. 3. C. de apoch. pub. l. 2. C. de iure emp. l. 9. & l. 13. C. de act. empt. l. vnic. C. in quib. can.

Fungi pignoribus in vicē ſatiſdationis, eſt loco fideiuſſorum pignora præſtare, l. 7. D. de prætor. ſtipul. Fungi muneribus legatorum, eſt legata præſtare, l. 33. de leg. 2. l. 2. D. ad SC. Trebel. Et Fungi munere Falcidiæ, dicitur fideicommiſſum quod Falcidiā patitur, l. 77. de leg. 2. Et pretiis rerum communiter funguntur, l. 63. D. ad leg. Falcid. & l. 33. D. ad leg. Aquil. id eſt tanti res æſtimantur, ſtatuuntur, quanti ſunt apud omnes deſunctoriè, l. 2. §. non ſolum D. ad SC. Tertul. 20. §. fi. D. ad Silan.

FVNCTIO noſtris eſt vſus, vtilitatiſve ipſius effectus & æſtimatio, quæ pro alia re fit, vt creditori ſatisfiat. Paulus in l. 2. §. mutui datio. Quia, inquit, in genere ſuo functionem recipiunt. Idem in l. pretia. ad legem Falcidiam. Pretia rerum non ex affectu, nec vtilitate ſingulorum, ſed communiter funguntur, id eſt, mutua vtilitate penſantur. Sic idem in l. ſi ſeruum meum. Ad legem Aquiliam, & in l. certum. Si cert. petat. Quatenus mutuò vice res fungātur, quæ tantundem præſtēt.

Functio publica, quòd ratione ſoli præſtetur, l. 1. §. hic titulus. D. de public. & vectig. Perſonalis, quæ ob munus ſoluitur, l. 1. C. de excuſat. mun.

FVNGIBILES res dicimus, quæ conſiſtunt in numero, pondere, & menſura: vt pecunia, frumentum, vinum, oleum. Ceterùm corpora in vniuerſum omnia, omnéſq; aliæ ſpeciei, dicuntur res non fungibiles. Zaſ. in §. in perſonam. Inſt. de act.

FVNVS aliquantò generalius eſt, quàm exequiæ. Nam funus tota pompa eſt ſepeliendi: exequiæ tantùm viatum eſt ſolēnitas, dum funus procedit. Funus publicum erat, cùm quis propter ſua in rempublicā beneficia, publicis ſumptibus ſepeliebatur. Ceremonias illius Plutar. oſtendit in Publicola.

FVNERIS ſumptus pro facultatibus, vel dignitate defuncti arbitramur. Vlpianus ait in l. ſi quis ſepulchrū de relig. & ſump. fun. Funeris impenſam accipimus, quicquid corporis cauſſa erogatum eſt: veluti vnguentum, & pretium loci, in quo defunctus humatus eſt, & ſi qua vectigalia (ſic enim legendum oſtendunt Flor. Pand & Baſilica quæ τέλ☉ habēt: ſuntq; ea quæ in itinere præſtātur dum corpus ex vno loco in alium perfertur) ſunt, vel ſarcophagi, & vectura (vbi tamē Græci veſtiaria legiſſe videntur: φολ.. enim exponunt) & quicquid corporis cauſſa, antè, quàm ſepeliatur, conſumptum eſt, l. funeris. D. de relig. & ſumpt. fun.

Funeris cauſſa ſumptus factus qui accipiendus, docet text. l. 14. §. funeris & l. 37. D. eo.

FVNERARIA actio dicitur, quæ de impenſis funeris cauſſa factis datur, l. 14. §. hæc actio. l. 16. l. 20. D. de religio. & ſumpt. fun. Dicitur & Funeraticia actio, l. 30. in fi. D. eo.

Funerarium priuilegium, l. fi. D. eo.

FVNERARE, pro ſepelire, frequens apud Vlpianum.

FVNESTA familia, in l. fina. D. de ſtip. ſeruo. cuius dominus mortuus eſt: quæ non deſinebat eſſe funeſta, niſi certo ſacrificio, certíſque piaculis expletis. Scribit autem Varro lib. 4. Ling. quandiu in ſepulchrum defuncti gleba abiecta non eſſet, aut os mortui ad familiam expurgandam exceptum eſſet, tandiu funeſtam eam manſiſſe. Hinc M. Cicero lib. 2. de legibus. Neq; neceſſe eſt ediſſeri à nobis quis finis ſit funeſtæ familiæ, &c. Eæque erant feriæ denicales, de quibus idem M. Cicero, & Feſtus lib. 4.

FVR ex eo dictus quod furuum atrum veteres Romani appellarunt, & fures per atras & obſcuras noctes facilius furentur. Homerus,

--ἀλίγκιοι δέ τε νυκτὸς ἀμολγῷ.

Hæc Nonius Marcellus ex Varrone libro rerum diuin. 14. Hoc tamen Gellius reprehendit libr. 1. cap. 18. nam quod à Græcis, inquit, nunc κλέπτης dicitur, antiquiore Græca lingua φὼρ eſt dictum. hinc per affinitatem literarum, quæ φὼρ Græcè eſt, Latinè Fur. Furem autem ſic deffinit Sabinus apud Gellium lib. 11. cap. 18. Qui alienam rem attrectauit, cum id ſe inuito domino facere iudicare deberet, furti tenetur. Et paulo poſt: Qui alienum tacens lucri faciundi cauſſa ſuſtulit, furti obſtringitur: ſiue ſcit cuius ſit, ſiue neſcit. Meminiſſe debemus tamen, inquit Gellius loco ſupracitato, furtum ſine vlla quoque rei attrectatione fieri poſſe, ſola mente atque animo, vt furtum fiat, annitēte.

Furem ab abigeo quantitas diſcernit. Nam qui vnū ſuem ſubripuerit, vt fur coërcebitur: qui gregē, vt abigeus, l. aut facta. D. de pœn.

Fur manifeſtus, quem Græci ἐπ' αὐτοφώρῳ appellant, hoc eſt, qui deprehenditur, priuſquàm eò loci peruenerit, vbi deſtinauerat eo die manere cum furto. Nec refert à quo deprehendatur, vtrum ab eo, cuius res fuit, an ab alio, l. 2. & 3. & l. ſiquis in ſeruitute. D. de furt.

Fur improbior. qui vi rapuit, l. prætor. D. vi bon. raptor. & Inſtit. eo. titul.

Fures balnearij, vide Balnearij fures.

Furem non eſſe qui dicit, quod in venditionibus ſeruorum ſæpe dicitur, de animo hominis, propoſitóque loquitur: at qui furto, noxáque ſolutum dicit, nemini furti obligatum promittit, l. 174 D. de verb. ſign. Furem ait Tryphoninus quis poſsit dicere etiam eum, qui nunquam rem alienam, inuito domino, ſubtraxerit. ſi modo eius mentis ſit, vt occaſione data, id commiſſurus ſit, l. 225. D. de verb. ſign.

FVRTVM (vt iam dictum) eſt contrectatio fraudulosa rei alienæ, vel vſus eius inuito domino, lucrifaciendi cauſſa. Vnde ducatur docēt Iuriſconſ. l. 1. D. de furt. Gellius lib. 11. cap. 18. Furta autem apud veteres Aegyptios omnia fuiſſe licita & impunita: Apud Lacedæ-

dæmonios laudata, refert Gellius lib. 11. cap. 18. Atque

Furtorum genera quatuor recenſet Paulus libro 2. Sentent. titu. 3. quæ ad duo Iuſtinianus Imp. reduxit. §. 1. Inſtit. de oblig. quæ ex malef. naſc.

Furta domeſtica vocantur, quæ ſerui dominis, vel liberti patronis, vel mercenarij apud quos degunt, ſurripiũt, vt ſcribit Marcian. l. 11. §. 1. D. de pœn.

Furtum manifeſtum, inquit Maſſurius, apud Gell. lib. 11. cap. 18. eſt quod deprehenditur dum fit.

Furtum nec manifeſtum eſt, quod poſtea quandocunque deprehenditur, id eſt, cum fur in faciẽdo quidem deprehenſus non eſt, ſed eum furtum feciſſe negari non poteſt. Nam quod manifeſtum non eſt, hòc ſcilicet nec manifeſtum eſt, auctore Gaio in l. nec manifeſtum. D. de furt. Dicitur autem nec manifeſtum, ad imitationem legis duodecim tabularum. Olim enim nec pro non dicebant. Sic aliàs ſæpe veterẽ loquendi modum retinet poſteritas: vt regundorum, diuidundo, erciſcundæ.

Furto abeſſe rem dicunt Iuriſconſ. quæ ſubrepta eſt & furto periit, l. 35. D. de contrah. empt. l. 14. D. de pericul. & comm. rei vend.

Furta per LANCEM LICIVMQ. cõcepta quæ dicantur, variè ab XII. Tab. interpretibus traditur. Feſtus: Lance & licio dicebatur apud antiquos: quia qui furtum ibat quærere in domum alienam, licio cinctus intrabat, lancémque ante oculos tenebat, propter matrum familiæ, aut virginum præſentiam. Omiſſis igitur quæ ab aliis adferuntur, Furtum conceptum dicemus id temporis, cum quis conqueſtus rem ſibi à quopiam furto ablatam, & in alicuius ædes deportatam, ſi ingreſſu non prohibitus, eam ibi forte reperiret & comprehenderet. Si verò eam in atrio non reperiret, & in interioribus ædibus collocatam eſſe diceret: vt in gynæconitide, vbi mulieres manebant, quò non admitteretur, aut poſtremò ingreſſu etiam atrij prohiberetur: Lex concedebat ei qui furtiuã rem quærebat, vt ſe accingeret licio, quo expeditior ad quærendũ eſſet: & lancem oculis opponeret, ne à mulieribus, aut virginibus, quæ in gynecæo eſſent, videretur. ab iis enim alienos viros cerni veteres nolebant. Atque tum ſi rem furtiuam conciperet, & comprehenderet, furtum illud conceptum & comprehenſum pro manifeſto vindicari ſanxerunt, parémque ac manifeſto ei pœnam irrogari voluerunt, vt ſcribit Gell. libr. 11. cap. vlti. Conſtat autẽ hoc è Platonis lib. de legib. vt & alia multa, in XII. Tab. tranſlatum. namque lib. 12. iubetur dominus rei furtiuæ in ædes alienas ingredi, ἀ γυμνὸς, ἀ χιτωνίσκον ἔχων, ἄζωστος. ædium autem dominus omnia ei ſua pateſceret. Ac χιτωνίσκον quidem licium interpretamur, quo conquiſitor pudenda tegeret.

FVRTIM arbores cædit, qui clam cædit, l. furtim. D. arbo. furtim cæſar.

FVRCA patibulum ex eo dictum putat Iſid. lib. 5. ca. 28. quod ferat caput, ſuſpenſumque & ſtrangulatum ſtatim exanimet.

Furcam illam, quam circumferre ſerui pro pœna cogebantur, belle depingunt Plutarchus in Coriolan. & Halicar. lib. 7.

Furcæ ſupplicij fit mentio in l. 28. §. famoſos. D. de pœnis. l. 38. §. auctores. in Pand. Flor. actores. D. eod. l. 6. D. ad leg. Iul. pecul. l. 3. D. de re milit.

FVROREM definit M. Cicero lib. 3. Tuſcul. mentis ad omnia cæcitatem, & maius quid eſſe quàm inſaniam: Ideóque in XII. Tabulis non eſſe ſcriptũ, SI INSANVS, ſed, SI FVRIOSVS. Itaque

FVRIOSVM Iuriſcõſulti appellant, qui mentis ad omnia lumine, id eſt ſenſu communi caret, quales fabulæ memorant Athamantem, Alcmeonem, Aiacem, Oreſtem, &c. Dementem verò, qui non vſquequaque, ſed ex parte tantum mẽtis errore ducitur, vt is de quo D. Pius loquitur in l. is qui. D. de tut. & curat. dat. Furioſorum autem alij continua mentis abalienatione omni intellectu carent, l. 14. D. de offic. præſid. & hi ſunt, quos perpetuò furioſos, vel perpetuò mente captos vocat l. 12. §. natura. D. de iudic. l. 9. C. de impub. quorum morbus perpetuus eſt, l. 22. §. ſi maritus. D. ſol. matr. Alij interuallis quibuſdam ſenſu ſaniore ſunt, eorúmq; furor interuallum habere dicitur, d. §. ſi maritus. Huiuſmodi ſunt quos Vlpianus intermiſsionẽ, Gaius interualla habere inſaniæ dicũt, l. 20. D. de teſta. Gaius lib. 2. Inſt. tit. 2. l. 6. C. de cura. furio. & ita furioſi inducias, & interualla accipimus, l. 9. C. qui teſta. fac.

Furioſus, vt interpretes docent §. 1. Inſtitut. de curat. hoc diſtat à mente capto, quòd ille rabie quadam animi agitur: at mente captus magis in quiete eſt, nulláque extrinſecus ſigna oſtendit: idémque eſt qui & demẽs ideóque ſeparantur in Iure ciuili, l. 2. D. de inoffic. & alibi ſæpiſsimè.

Furinſus in conſpectu inumbratæ quietis conſtitutus, l. 18. D. de acq. poſ.

Furioſi, cum mentis compotes non ſint, nihil velle, ſciréve intelliguntur: ac neq; conſentire videntur. ideóq; abſentibus, ignorantibúſve comparantur, l. 17. §. filio. D. de iniur. l. 2. §. fi. D. de iur. codic.

FVRNARIVS, qui furno exercendo, & coquẽdo quæſtum facit. Vlp. l. 24. §. 6. D. de dam. infect. Si furni nomine damni infecti fuerit cautũ, deinde furnarij culpa damnum datum fuerit.

FVSIA CANINIA lex quæ vulgo dicitur, Fuſia Caninia appellanda videtur, ídque ex inſcriptionibus l. 37. D. de condit. & demonſtr. & l. 215. D. de verb. ſignific. Furiam tamen vocat Vlpian. libr. 1. Inſtit. Eſt autem r, & s, mutua enallage. Huius legis capita recenſet Paulus lib. 4. Sent. tit. vlt. Hæc lex ſublata fuit C. & Inſtit. de leg. Fu. Can. toll.

FVSIONES, l. 27. D. de vſufr. functiones publicæ, & illationes, quæ ſignificatio indicatur ex Lexico B. Germani ad Vrbem Lutetiam. Fuſio, ὑλικεῖς, ἀφορμὴ ἀναλώσεως. Fuſiones, ὑλικοὶ, συντέλειαι, ἀφορμαί. Et vide l. l. vlti. de indulgenti. debit. C. Th.

FVSTES Iſidorus libr. 5. Etymol. cap. 27. dictos vult ab eo, quod præfixi in foſsis ſtent, quos palos ruſtici vocant: & cõſtat ligneos baculos fuiſſe: cùm inter arma, & tela numerentur, l. 54. §. furem. D. de fur. l. 3. §. armis. D. de vi, & vi arm. Eutropius libr. 11. de Geſt. Roman. Tarquinium ſuperbũ fuſtes excogitaſſe ſcribit, quod & Sudas ait in verbo, Σκίπωνες. Fuſtibus & lignis equos publico curſui deputatos agitari vetant Impp. l. 1. C. de curſ. pub. lib. 12. Fuſtium autem ictus à flagellorum, quæ atrociora ſunt verbera, caſtigatione ſeparatur, l. 7. D. de pœn. pleniórque multò eſt fuſtium, quàm flagellorum pœna, l. fi. D. de iniur. Itaque liberorum hæc hominum pœna poſteriorum Imperatorum tempore fuit: cum ſerui flagellis cæderentur. Macer l. 10. D. de pœn. Ex quibus cauſsis liber fuſtibus cæditur, ex his ſeruus flagellis cædi, & domino reddi iubetur. Calliſtratus l. 28. §. 1. D. eod. Non omnes fuſtibus cædi ſolent, ſed hi duntaxat, qui liberi ſunt.

Fuſte percuti, occidi, animaduerti, l. 7. §. 1. D. ad leg. Aq. l. 1. D. ad Silla. Fuſtibus caſtigari, cædi, admoneri Iuriſconſ. dicũt, l. 1. D. de offic. præf. vrb. l. 3. D. de offi. præf. vig. l. 5. C. de iis qui no. inſa.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER SEPTIMVS.

G

GABELLA apud vulgus interpretum, tributi genus.

GALEOTÆ, in Sicilia dicebantur portentorum interpretes, teſte Cicerone, lib. 1. de diuinat.

diuinat.Rubri.C.de mendicant.valid.libr.11.indicat, tus Spanaldos & Galiotas ſic quod ab italis appellari.

Gallicanam linguam accipere debemus l.11.fideicommiſſo.D.de leg.3.antiquum Gallorum idioma.

Gallicintvm, ſecundum dici ciuilis diuiſionem, poſt mediam noctem à galli cantu dictum eſt, quem tamen Interpres in l.non minorem.C.de tranſaction. ſecundam noctis horam intelligit.

Gallinarvm Iuſtinianus duo facit genera: vt aliæ manſuetæ ſint, aliæ autē natura feræ, §. gallinarum.12. Inſt.de rer.diuiſ.& l.5.in fin.D.de acq.rer.dom. Varro autem tria lib.3.cap.9.conſtituit, villaticas,ruſticas, & Africanas.Colum.lib.7.cap.2.chortales,ruſticas,& Africanas.Villaticas vterq; & chortales appellat,quas ali tum vbique tum in villis videmus. Ruſticas autem & ſylueſtres eas vocant, quas Iuſtinianus feras nominat: quæ ab aucupibus capiuntur, & in ſeruitute non fœtant. Atque huius generis fortaſſe erunt aquaticæ, quæ plurimis in locis viſuntur.

Garyophyllvm, haud ſcio,an Iuriſconſult.in l.fi. de publican. numeret inter ſpecies ad vectigal pertinentes:vt etiam quidam dubitant. Nam Volaterranus ſcribit, quem nunc Garyophyllon vocant, poſt Plinij tempora à Damaſco in Italiam veniſſe: cum nec ipſe,nec alij mentionem eius faciant. Vnde apparet Haloandri lectionem eſſe veriorē,qui pro Garyophyllo,Folium Barbaricum habet.ſed Caryophyllum legi debet.

Garvm, l.3.D.de penu leg. liquor piſcium ſalſus, quo olim piſces condiebant,Iſid.lib.10.cap.3.

Gavlvs inter onerarias naues referendus eſt, vt vult Bayſ.lib.de re nauali.

Gavsapinam penulam non inter theriſtica, id eſt, æſtiua,ſed magis hiberna adnumerādam putat Idem lib.de re veſtiaria cap.16.ad finem.

Gazophylacivm, locus vbi chartæ reponuntur, c.1.& ibi gloſ.extr.de proba.

Gamma, vocabulum generale,comprehendit propriè quæcunque nec oblonga,nec perforata ſunt.

Gemmas Pomponius in l.& ſi non. de aur. & arg. leg. à lapillis margaritis diſtinguit:pariter Curtius:ſic vterque Plinius.Apud Seniorem multa de gemmis diſſerūtur.& vide l.1.de acqui. poſſeſ.& l.3.D.de rer. diuiſ. Hæc autem differentia intercedit ex locis ſupra citatis: Gemmæ perlucidæ ſunt materiæ,veluti ſmaragdi, chryſolithi,amethuſti. Lapilli verò ſuperioribus natura contrariæ ſunt,vt obſiani,venientani(fortaſsis Veientani) Margaritæ, conchæ ſunt, quæ in rubro mari creſcunt,& coaleſcunt,l.19.§.pen.D.de aur.& arg.leg.

Gemmatos lectos,id eſt, gemmis diſtinctos, & ornatos,dixit Paulus,in l.3.de ſupel.leg.

Genearchica prædia, γενάρχικα, & γενεάρχικα χωρία dicuntur in Nouella 21. quæ princeps atque auctor generis familiæ ſuæ reliquerat, ea lege, vt in ea perpetuo manerent, neque ad alios transferri poſſent: vſque eo vt etiam fœminæ ab iis excluderentur. quod Armeniorum inſtitutum à Feudorum ratione non omnino alienum Iuſtinianus ea Nouella ſuſtulit.

Gener, Gena,Gentilitas,vide Genus.

Geno,genis,genui:idem quod gignere,generare. Varro in Andabata, vt citat Priſcianus:Sed quod hæc loca aliquid genunt.Idem lib.de re ruſt.1.cap.40.Quædam enim ad genendum,&c. Sic Vlpianus l.17.§.1.D. de legat.1.Si qua filia mihi genitur,ei heres meus centum dato. Idem l.13.§.vlti. D.de reb.dub.Siquis mihi filius,aut filia genitur,heres mihi eſto.

Genicvlvs,in quibuſdam Feudorum libris dicitur, pro generatio,ſiue gradus generationis:vt lib.1.tit.1.§. 3. Licet moderno tempore vſque ad ſeptimum geniculum ſit vſurpatum.Item in Lomb.lib.2.tit.14.Omnis parentela vſq; in ſeptimū geniculum numeretur,

Genitales feritas,id eſt, genuina, natiua.Iuſtinian. Inſtitut.ſi quadr.paup. Ceterùm,inquit, ſi genitalis ſit feritas,ceſſat actio.

Genitivos pro ablatiuis non raro Iuriſc. ponunt.vt l.4.§.1.D. de adop. plenæ pubertatis pro plena, l.11.§. fi.D.de ciuic.noxæ ſolutum,pro noxa.Pœnæ adſicere, pro pœna,l.13.D.de ſicariis.Contentus partis,pro parte,l.17.§. nuptura. de legat.3. Tutelæ liberari, l.50.D. eod.Plus quartæ,l.11.§.quod vulgò.in fi.D.ad leg.Fal. Mortis cauſſę tacitam,l.15.D.de manumiſ.Bonæ fidei, pro bona,l.95.§.quod vulgò.D.de ſolut.Super pecuniæ,l.53.D.de verb.ſigni.

Genitiuo dominium & proprietatem ſignificari liquet, l.locum.D. de religioſ.c. quia Gu. de iudic.ext. vide Bart.& alios,in rubri.D. de oper.no.nun. Aliquando tamen nudam detentationem ſonat, gloſſ. in l. 2. de orig.iur.

Genivm principis iurare l.13.§.fin.D.de iureiur.cuius iuriſiurandi meminit Tertullianus in lib. ad Scap. & in Apologe.cap.28. & 35. Ceterum quod in d.§.fi.per genium principis, hoc per principis Græco dicendi genere effertur in l. 2.C.eo. vbi ſuppleri oportet Genium vel ſalutem, vt in l.41.in fi.C.de tranſac.vide Feſtum libr.7. In dict. Genium. Genij verò non ſolum erant hominum, ſed & vrbium: hinc Virgil. *Incerti genium ne loci, famulumne parentis Eſſe putent.*

Genvina pietas (quamuis corruptè legatur in vulgatis codicibus gemina) pro inſita, ſiue ingenita patris in filium affectione, vſque amoris, vſurpatur ab Vlp. in l.3.de li.hom.exhib.Vnde ſcholiū interpretis, alioqui ineptum, huc minimè pertinet. Nam ex eo liquet, ipſum nō intellexiſſe,quid verè pietas,quid item officium ſignificent. Certè affectum nullum , paternum vincere,iure noſtro euidentiſsimum eſt.Hanc lectionem etiam probat Alciatus in Parergis, vt & Norica, & Pand. Flor. indicátque Alciatus hanc vocē genuinum apud Ciceronē duobus locis hoc ſenſu legi, vt in oratione in L.Piſon.& in Partitionibus Orator.

Genvs appellatum eſſe vniuſcuiuſque generationis principium,conſtat:vt ſi dicimus Titium à Sempronio genus habere. Ad huius itaque ſimilitudinem dictum eſt Genus, quod de pluribus ſpecie differentib. in eo, quod quid eſt, prædicatur : vt animal, corpus, actio,poſſeſsio.Sicut enim vnus eſt principium multis procreatis,qui continentur vno nomine:ita genus eſt principium ſuis ſpeciebus, quas vno verbo comprehendit,& addita differentia,ſic cōſtituit, quomodo æs accepta forma tranſit in ſtatuam, vel in aliam rem. Vt ecce, ſi dicas, animal eſt, non intelligitur, an hominē vel equum aſſerere volueris. genus enim eſt, & vtrunque cum pluribus aliis ſpeciebus complectitur.Verum ſi differētiam addas, putà rationem, facies ſpeciem: veluti animal rationale. Ad dignoſcendum autem,vtrum id quod proponitur,genus; an verò ſpecies ſit:ſemper reſpice an de pluribꝰ dici poſsit: deinde an horum plurium ſingula rurſus de multis aliis rectè prædicentur,vel non. Tunc enim, ſi plures ſunt gradus,genus eſt:ſi dūtaxat vnus,ſpecies,quæ de multis indiuiduis,& numero diſcretis prædicatur. Porrò indiuiduũ vnam tantum, neque viteriorem ſui partitionem admittunt. Sic actio perſonalis, habet ſub ſe actionem ex contractu. Et quoniam hæc actio ex contractu ſub ſe multis aliis dici poteſt agnoſcis actionem perſonalem eſſe genus. Verum actio ex cōtractu, indiuidua ſub ſe continet,quæ amplius de nullo prædicari poſſunt : vt eſt actio ex contractu Gaij, actio ex contractu Titij, & cetera. Quam naturam generis & ſpeciei oſtendit Iuriſconſult. in l.2 in princ. D.ſi cert. petat. Genus ergo id Iuriſconſulti appellant, quod Dialectici ſecundam ſubſtātiam,id eſt (vt ait Ariſtoteles) id quod de ſubiecto dicitur, nec tamen in eo ineſt:

ineſt: veluti equus, homo. hinc ſtipulatio vel legatum generis. Singulas vero res intelligimus, quas Dialectici indiuiduas, iuriſconſulti ſpecies vocant, l. cum res. D. de legat. 1. ſpecies enim ſenſu, genus notione percipitur: ſpecies cerni, tangíque poteſt, genus nó poteſt. Species ſunt de quibus res contrahi dicútur, quæ abalienantur, quæ præſtantur: genera autem ſolui & præſtari non poſſunt. Inutiliter itaque fundus generaliter legatur, l. cum poſt. §. gener. D. de iure dot. l. ita ſtipulatus. 115. D. de verbo. oblig. Quod cum ita ſit, videri poſsit Paulus in l. 2. D. ſi cert. pet. impropriè & audaci locutione dixiſſe, eas res quibus mutuum conſtat, functionem, id eſt ſolutionem recipere in genere, potius quàm in ſpecie. genus enim quod ſola intelligentia conſtat, ſolui non poteſt, vt diximus.

Generis voce abutitur Tribonianus, & collegæ in §. plebs. Inſtit. de iur. natur. & gent. appellans illud totum, & ſpeciem partem: id quod teſte Apello, primus deprehendit Alciatus. Idem accidit paſsim Ciceroni, præſertim verò lib. 1. de Oratore.

Genera pro frugibus ſumi vult Hotom. apud Vlp. l. 8. §. 16. D. de tranſact. Sicut non nummus ad alimenta, ſed frumentum atque oleum, & cetera quæ ad victum neceſſaria ſunt, fuerint relicta. Et paulo poſt: Et neque diem neque modum permutauit, ſed tantum genus: vel ex contrario, ſi pactus fuerit vt in generibus alimenta reciperet, quæ in nummis ei relicta fuiſſent.

Genere quodam, pro ratione, & ſpecie, vel quodam modo, l. 36. D. de ſtip. ſer. Nã & hæc genere quodam donatio eſt. Et l. 29. §. qui quæſtum. D. de aduit. l. 51. de acq. poſ. Vtrubiq; animi quodam genere poſſeſsio erit æſtimanda. Sic l. 44. D. de acq. rer. domi. Et l. 10. D. pro emp. Eo genere, eo modo, ea ratione, l. 23. D. de vſucap. Et quaſi genus locati l. 1. §. ſi quis ſeruũ. D. depoſ.

Generale omne obſcurum eſt: vt omne multiplex dubium, Bald. in l. 1. C. de ſeru. fugit.

Generale delictum, ineptè accipiunt pro delicto nominato. Nam generale dicitur, quia plura eiuſdẽ naturæ crimina poteſt complecti, cùm ſignificatio variis modis expenditur: vt furtum, homicidium, falſum.

Generalis confirmatio, non confirmat niſi iuſta, Bald. in l. 3. C. de precib. Imp. offer. Idem cap. vnic. per quos fiat inueſt. in vſib. feud.

Generalis lex appellatur, quæ omnes eiuſdem qualitatis ſpecies facti, ſeu caſus comprehendit: exceptis ſemper illicitis, & iniuſtis. Etenim nihil abſurdius eſt, quàm legem iuſtam ad interpretationem iniuſtã trahere, l. pen. D. ad exhibend. l. ſi poſſeſſor ex hereditate. D. de petitio. hered. l. cùm hi. D. de tranſact.

Generalia iudicia, veluti tutelæ, negotiorum geſtorum, pro ſocio, l. 38. D. pro ſocio.

Generalem locutionẽ generaliter accipi, regulariter definitur, l. præſes. D. de offic. præſid. Diuerſum tamen eſt in variis ſpeciebus, de quibus per An. Alciatum in Tracta. de verbo. ſignific. & vide c. ad noſtram. & ibi gloſ. de iureiur. Generali autem locutione loquentis perſonam exceptam intelligi, regulare eſt, c. petitio. extr. de iureiur. Hæc tamen regula reſtringitur variè. vide in cap. de forma 55. q. 5. Quandoque loquẽtis familia continetur.

Generalis allegatio, quando, an non, ſufficiat, not. in ca. veſtra. de cohab. cler.

Generaliter dicitur, quòd etiam indefinitè intelligendum eſt, gloſ. in verb. generali. c. quoniã. de coniug. leprof. c. ſi Romanorum. 19. diſtinct. vulga. l. de pretio. D. de publicia. in rem act.

Gener, maritus eſt filiæ meæ, l. non facilè. D. de grad. affinit. continetúrque eius appellatione ſponſus, l. in legibus. D. de teſtibus. & l. ſeruus. de gradibus. Porrigitúrque Generi appellatio, ad progenerum, l. Gallus. §. forſitan. de libe. & poſt. Præterea habetur filij loco, l. 3. in fi. C. de nat. liber. Iuſtinus libr. 18. generum pro ſororis marito ponit, Pygmalionem ſcribens, Didus maritum Sichæum, generũ appellaſſe. Generi quoque nomine & neptis, & proneptis tam ex filio, quàm filia editarum, ceterarúmque mariti continẽtur, l. 136. D. de verb. ſig. & hanc in edicto de poſtulando interpretationem faciendam admonuit Vlpianus l. 3. D. de poſtu. In edicto verò de infam. notatis, de ſolo filiæ viro accipi debet, l. 1. & 8. D. de iis qui not. infa.

Gens & Genus quibuſdam idem videntur eſſe, cum vtrunque ab antiquo verbo geno deductũ *videatur*. Itaq; l. 1. D. de probat. cum ita legitur: Cum quæritur, gentẽ vel genus quis haberet, necne. Vel volunt poſitum eſſe pro Siue. Sunt tamen qui diſtinguant, vt gens quidem ad patritios: genus verò generaliter quidem & ad illos & ad plebeios, ſpeciatim verò ad hos duntaxat pertineat: atque hac ratione dictos patres maiorum & minorum gentium, qui à Romulo & Tarquinio Priſco è patritiorum numero lecti in ſenatũ fuerant, vt Liu. lib. 1. teſtatur. At mihi genus hoc non ſolum videtur ſignificare, ſed etiam ipſius gẽtis initium & originem. Virgil. - *& mi genus ab Ioue ſummo.* quod paulo poſt plenius patebit. Inter gentem autem & familiam illud intereſt, quòd gens ad nomẽ, familia ad cognomen refertur. itaque illa tanquam totum continere videtur, hæc quodam modo partem. Exempli gratia: Valerij omnes vnius eſſe gentis dicuntur, quia vno nomine continentur omnes at verò partes gentis huius ſunt plures, quæ ea cognominum varietate diſtinctæ ſunt, eæque familiæ nominantur, vt in gente Valeria Maximi, Meſſallæ, Flacci, Leuini, Faltones. at verò Valerij omnes vnius ſunt gentis: itaque rectè Feſtus gentem definit eam quæ ex multis familiis conficeretur. Quod autem intereſt inter gentẽ & familiam, idem intereſt inter genus & ſtirpem. Atq; hæc ita eſſe ex his veterum hiſtoriarum locis intelligitur. Suetonius in Galba: Imagines vniuerſi generis exequi longum eſt, familiæ breuiter attingam. Liuius lib. 38. Scipio Naſica orationem habuit plenam veris decoribus non communiter Corneliæ gentis, ſed propriè familiæ ſuæ. Cic. lib. 1. de Orat. Quid, qua de re inter Marcellos, & Claudios patricios centumuiri iudicarunt? Cum Marcelli à liberti filio ſtirpe, Claudij patricij eiuſdem hominis hereditatem gente ad ſe rediſſe dicerent: nonne in ea cauſſa fuit de toto ſtirpis & gentilitatis iure dicendum? Quæ autem eſt ratio inter gentem & familiam, eadem eſt inter gentiles & agnatos. Vt enim familia aut ſtirps nos propius attingit, quàm gens, aut genus: ſic agnati, quam gentiles. ſiquidem Gentilis, auctore Feſto, dicitur qui eodem ex genere natus: & is, qui ſimili nomine appellatur. rectè. quatenus enim ait, Ex eodem genere natus, eos intelligit, qui eiuſdem gentis eundem principem habent: quatenus, ſimili nomine, eos qui quãquam vno gentis nomine omnes vtuntur, tamen alium atque alium ſui generis auctorem nuncupant. quo modo Cic. in 1. Tuſculana, ſe gentilem eſſe ait Ser. Tullij regis, quòd vterque ſimili gentilitio nomine vteretur, cum tamen è diuerſo vterque fonte manaret. Cum autem ad Herennium ſcriptum ſit: Si furioſus exiſtat, agnatorum gentiliúmque in eo, pecuniáque eius ius eſto. Item: Si paterfamilias inteſtato moritur, familia, pecuniáque eius agnatorum gentiliúmque eſto. agnati profectò videntur eſſe, qui ex eadem familia ſint: quibus deficientibus gentiles ſubeant. nam Cic. dixit 1. de Orat. Iura gentilitatum & agnationum. item ius gentilitatis & ſtirpis. & de legibus 1. Homines a deorũ agnatione & gente tenentur: cum vtranque coniunctionẽ complecti vellet. Nec audiendi, qui familiam & gentem; gentiles & agnatos eadem eſſe cenſent: falſo moti Ciceronis

auctori

auctoritate in Topicis, qui gentiles eos definit, qui inter ſe eodem nomine ſunt, id eſt ex eadem gente: familiæ verò aut agnatorum non meminit. Eſt præterea intelligendum, Plinium gentiles nouo quodam modo appellare. ſiquidem ſeruos gentiles eſſe dominorum ait, quia eodem prænomine appellarentur quo dominus, vt Marcipor, Quintipor, id eſt Marci & Quinti puer. Hæc fere ex Carol. Sigonij libro de nominibus Romanis.

Gens & Natio, inquit Cornel. Fronto, ſic differunt. Natio ſolum patrium quærit. Gens ſeriem maiorũ. Hinc Cicero in Orat. pro Sextio: Vnus me abſente defluxit, qui cognomẽ ſibi ex AEliorum imaginibus arripuit, quo magis nationis eius eſſe, quàm generis videretur. Loquitur de L. Aelio Trib. pleb. qui cum videret Aelios Ligurum cognomen habere, Ligus dici voluit: quo cognomento magis viſus eſt Liguria patria natus, quàm ex Aeliorum familia prognatus.

Gentiles cœperunt dici pro barbaris, qui Romano imperio non erant ſubditi, viuentes inculto iure gentium, l.1. Codice Theodoſiano. tit. de nupt. gentil.

Gentilitas dictum ius quod patritij inter ſe habebant, quod ab agnationum iure diuerſum fuit: & à Centum viris diſceptari ſolitum, Cicer. lib. 1. de Orato. & in Topi. ait.

Gentilitas nobilium fuit, ſcilicet eorum qui ſui generis imagines proferre poterant. imaginibus enim ob inſignem virtutem ac rerum præclarè geſtarum decora, donari ſolebant. Qua ratione antiquiſsimum generis ſtemma, fumoſas imagines vocat Cicero in Piſonem. Contrà, qui nullis maiorum imaginibus & nobilitate commendabantur, hi Terræ filij, à ſeſe orti, ac noui homines nuncupabantur: quemadmodum Cicero de Lege Agraria loquens, ſeipſum appellat nouum hominem. id quod magna laude cõtingebat, ſi quis virtute faceret ſe nobilem ac imaginibus donandis dignum. Quare Tranquill. in Veſpa. Flauia gens, inquit, obſcura illa quidem, ac ſine vllis maiorum imaginibus: ſed tamen Reipublicæ nequaquam pœnitenda. Accedebat & hoc cumprimis ad nobilitatis commendationem, quòd gentiles ab ingenuis (vt ait M. Cicero in Topicis) oriundi erant, quorum maiorum nemo ſeruitutem ſeruiuit, qui capite non fuerunt deminuti, vt à libertis, vel adſcriptitiis, vel alia conditione obnoxiis, diſtinguerẽtur. Hæc non ſunt contemnenda, quoniam & noſtri temporis gentiles ſeu nobiles (vt vulgò dicimus) cùm agnationis iure de feudis controuertunt inter ſe, vel cum domino, non habent ferè digniora probandi argumenta ad oſtendendam gentem ſuam, quàm ea, quæ ex imaginibus, ac cognomine mutuãtur. Nunc enim pro imaginibus, inſignia gentilia habemus, eadem tamen ſignificatione qua olim. Verùm nonnulli fumoſis imaginibus maiorum ſuorum diſsimiles planè ſunt. Gentilitas autẽ non pertinebat ad vinculum ſanguinis, ſed ad ius quoddam patriciis proprium. Reliqua promiſcuè de patriciis & plebeiis dicebantur. Cicero, Erat enim, inquit, duplex Claudiorum familia: Altera patricia, altera plebeia, nec potentia minor, nec dignitate.

Gentilitium ius erat, quod Patriciis competebat: vt liceret eis vindicare hereditatem cuiuſlibet, qui habuiſſet idem cognomen, quocunquè gradu conſanguinitatis, excluſo fiſco. Quemadmodum nunc dicimus, habere aliquos idem ius nobilitatis, & ſuccedendi in beneficiis militaribus, quia habent idem nomen, eadémque inſignia.

Gerere polyſemum eſt: primùm facere ſignificat. Inter Geſtum, & factum ſubtilis quædam differentia ſtatuitur l.19. D. de verb. ſignifi. l.2. D. de cu. bo. dan. qua tamen neglecta, Geſtum, & factũ pro eodem ponimus l.58. D. de verb. ſign. & ita Geſtum latiſsimè accipitur, l.2. §. geſtum. D. ad mun. in edicto de minoribus, Geſtum accipitur qualiter l.7. D. de minor. & quid ſignificet in Edicto Frau. Cred. vide l.1. D. quæ in frau. cred. Geſtum tamen ad teſtandi ius non pertinet l.20. D. de ver. ſign.

Gerere, pro adſerere, exiſtimare. Gerit ſe pro ciue, hoc eſt, iure ciuitatis vtitur, & talem ſe exhibet. Gerit ſe pro herede, adſerit ſe heredem, etiamſi non ſit, l. pro herede. D. de adquirend. hered. §. pro herede autem. Inſtit. de heredum qual. & differ. Eleganter ſcribit Iulianus, Pro herede gerere, non tam facti, quàm animi eſſe: nã vt quis pro herede gerere dicatur, non hoc exigimus vt adtingat quid hereditariũ: ſed tamen hoc animo eſſe debet, vt velit heres eſſe. Veluti ſi quis res hereditarias vendiderit, creditoribus pecuniam diſſoluerit, prædia coluerit, vel inhabitarit, vel locarit, & dubium ſit vtrum fecerit tãquam heres, an vt extraneus, vel inquilinus, vel animo gerendi negotium alterius heredis. nam hæc omnia argumenta ſunt gerere ſe aliquem pro herede, niſi contrarium probetur, l. Iulianus. §. ſi ſeruum. D. de acquir. hered. l. 21. C. de poſtul. hered. inſtit. Sunt & alia exempla in l. ſi ego. l. ſeruus. l. ſi ex ſua. D. eod. & l. ſi is qui bonis. eod.

Gerere nõ pro herede dicitur, qui ea geſsit quæ propria heredis nõ ſunt: velut ſi egit ſepulchri violati, vel pecuniam à ſtatulibero implendæ conditionis cauſſa accepit, cum haberet coheredem. etenim ſi heredem haberet, pro herede geſsiſſe videretur: quoniam aliter hereditas valere non poſſet, pro cuius implenda conditione pecuniam accepit. Cum enim pecuniam acceperit, videtur heres eſſe voluiſſe, l. pro herede. §. Papinianus. & §. vlt. D. de acq. hered.

Gerere patrimonium, l.6. C. ad Velleian. Gerere negotia, id eſt res abſentis curare, D. de neg. geſt. toto tit. itaque negocia geſsiſſe, pro codicem accepti & expenſi conſcripſiſſe dixit Paulus l. quædam. D. de edend. Geſsiſſe tutelam videtur tutor qui negotia attigit, licet modicum, l.5. §. geſsiſſe. D. de adm. tut. Geſsit & qui per alium adminiſtrauit l.5. §. quòd ſi quis. & l.56. D. eod.

Gerere, adminiſtrare. Hinc Gerere rem publicã, l.11. D. de vſur. l.5. D. de leg. 3.

Gerere, inde ſella geſtoria, cuius in iure ſit mentio. Geſtamen militare: geſtamen prætorium, quod milites, vel prætores gererent. Reſque tam forenſes, quàm extraiudiciales complectitur vt patet toto titulo de negotiis geſt. & l. vel ei. §. geſtis. D. quæ in fraud. cred. & l. geſta de re iud.

Geſtum, inquit Labeo, ſignificat rem ſine verbis factam, l.19. D. de verbo. ſign. itaque quicquid priuatus agit ad rem familiarem pertinens, nec agere, nec contrahere dicitur, ſed gerere: vt cum pro herede aliquid facit, aut pro tutore, aut pro domino. Varro lib. de Ling. Latin. 5. Imperator dicitur res gerere; id eſt ſuſtinere. Gloſſ. in l.2. D. de cur. bon. dando. ſentit, Acta eſſe iudicij, hoc eſt quæ quoquo modo in iudicio fiunt: facta, verbales reſpicere contractus factos extra iudicium: geſta verò, quæ ſine verbis fiunt, eſſe cenſenda. Sed hæc Alciatus non recipit, ex ſubiecto argumento geſtum etiam accipi contendens, ſiue ex contractu, ſiue aliter quid factum ſit. D. de min. tum & id Bart. adnotauit, l.1. de offi. Procurator. Cæſar.

Geſtum in repub. municipium, l.2. D. ad municip. accipit Hotom. pro pecuniam publicam tractare, ſine erogandam decernere.

Geſta fraudationis cauſſa quæ dicantur, indicat Vlpian. l.1. & ſeqq. quæ in fraud. cred.

Geſtores negotiorum triplicia ſunt differentiæ, videlicet, voluntarij, qui vltro abſentis res gerunt: Neceſſarij, qui obligatione officij adminiſtrant, ſicut Curatores: Et quaſi neceſſarij (vt ſic dicam) qui ſuſpicione obligationis inani ad gerendum accedunt; quales

ſunt

ſunt liberi homines bona fide ſeruientes, quibus aliquid agendum mandatur, l. at qui natura. §. ſi libero. D. de negot. geſt. item tutores à patre in teſtamento dati poſtumo, qui interim adminiſtrant, & tandem naſcitur poſtumus, l. cùm pater. D. eodem titul. item hi, qui ſe procuratores opinantur falſò, aut curatores, cum non ſint, eorúmque ſucceſſores, l. 3. §. etſi furioſi. D. negotio. geſto. l. curatoris. C. eod. tit. l. quicquid. C. arbit. tutel.

GESTARI dicebantur veteres cùm ſuccolantibus ſeruis valetudinis, voluptatíſve cauſſa ferebantur, l. 12. D. de vſu & habi. l. 7. D. de manu. vindict. Inde geſtatio, l. 16 §. 1. D. qđ vi, aut clàm. Vlp. l. 13. §. 4. D. de vſufr. Et ſi forte voluptate (vel voluptati, vel voluptarium) fuit prædium, viridaria, vel geſtationes, vel deambulationes arboribus infructuoſis opacas atque amœnas habens. Plin. lib. 26. cap. 3. Quinque res maximè communium auxiliorum, profeſſus: abſtinentiam cibi, fricationem corporis, ambulationem, geſtationem. Ipſa etiam loca arboribus denſis opaca, per quæ geſtari ſolebant, geſtationes appellabantur, l. 13. §. fructuarius cauſſam. D. de vſufr. & apud Plin. libr. 1. Epiſt. ad Caninium Ruf. & lib. 2. ad Gallum.

GESTIRE, pro cupere, in l. 1. C. de inoffi. donatio. Eſt tamẽ propriè, lætitiam animi promere, cum quodam corporis motu.

GIBBEROSVS, pro gibbere, & gibboſo, l. 3. D. de ædil. edict.

GIEZI lepra, cuius eſt mentio, ceu ſpeciei diræ imprecationis, in Nouell. iuſiurand. quod præſtar. ſol. denotat auaritiam parentum inficere proiem, & malè acquiſita à maioribus, non ſine culpa poſsideri à ſucceſſoribus. vide D. Ambroſium in cap. 4. Euangel. ſecundum Lucam. Fuit autem ſeruus Eliſæi Prophetæ, de quo lege cap. 5. Reg. 4.

GILDONIS meminit l. 19. C. Th. de pœnis. & Claudianus in lib. de bello Gildonico. Oroſius lib. vlt. l. 16. & 19. C. de bonis proſcrip. C. Th. & vide in Notit. ſub diſpoſitione Comit. Rer. Priu. per Occidentem.

GLADII pœna, l. 2. C. de abige. cum gladio, & enſe in aliquem animaduertitur. Aliud eſt gladio, aliud ſecuri vel telo animaduertere, vel fuſte, l. 7. §. 1. D. de pœn. itaque gladij poteſtas ab aliis coercitionibus ſeparatur, l. 6. D. de offic. Proconſ. l. 70. D. de reg. iur. Gladij poteſtas ius animaduertendi gladio in facinoroſos homines, l. 3. D. de iuriſdict. Sic accipi debet ius gladij l. 6. §. qui vniuerſas. D. de offi. præſid. in qua ius gladij omnes prouinciarũ rectores habere ſcribitur, quos deportandi ius non habuiſſe conſtat, l. 6. D. de interd. & releg. l. 1. C. Th. ne ſine iuſſu princip. Firmic. lib. 3. Matheſ. cap. 5.

ad Gladium damnari dicuntur, qui ad ludum gladiatorium damnantur, l. 25. §. ſi quis planè. D. de acq. hered. l. 6. §. irritum. D. de iniuſt. rupt. Paul. libr. 5. Sent. tit. 17. Capitol. in Macrino. Seruos qui à dominis fugiſſent, repertos ad gladium ludi deputabat. Idem quod ſuperius ad ferrum.

GLADIATOR, vt Quintil. Declamat. 302. definit, eſt, qui in arena, populo ſpectãte, pugnat. Cuiuſmodi ſpectacula ſublata ſunt l. vn. C. de gladiat. libr. 10. Niceph. lib. 7. cap. 46.

GLANDIS appellatione, inquit Iuriſconſult. in tit. qui eſt de Gland. legen. l. 1. omnes fructus continentur, exemplo Græci ſermonis, apud quos omnes arborum ſpecies ἀκρόδρυα appellantur, item de verb. ſigni. l. qui venenum. Item l. ſiluæ. Plinius tamen lib. 17. cap. 5. videtur diſſentire à Iuriſconſultorum opinione, de hac voce ſic ſcribens: Cautũ eſt, inquit, præterea lege duodecim tabul. vt glandem in alienũ fundum procidentem liceret colligere. Ac forſan hæc mens fuerit legis XII. quam poſtea iuris periti longius extendere voluerint, & cum glandis lex tantum meminiſſet, in omnibus aliis fructibus eandem valere auctoritatem.

Glandem caducam, quæ ex arbore cecidit, in l. ſyluæ. de verb. ſign. Gaius finit: ſed non, vt adnotauit Alciatus, ex ſermonis proprietate, quoniam caducus, non qui cecidit, ſed qui facilè caſurus eſt, ruinámque minatur, ſignificat. Vnde & paries caducus.

GLAVCINA, l. 23. D. de aur. & arg. inter vnguenta numerantur. Planè Gleucini Olei factitij meminit Plinius libr. 15. cap. 7. & libr. 23. cap. 4. Dioſcorides libr. 1. Gleucinum conſtare ex omphacino oleo, iunco odorato, calamo, Celtica nardo, ſertula Campana, coſto, & muſto ſcribit. Huius etiam conficiendi rationem docet Columella libro 12. cap. 51. Itaque ſuperius pro Glaucina, Gleucinum legendum exiſtimarem.

GLAREA, terra eſt lapillis permixta. Paul. de aqua pluu. arcen. l. ſupra iter glarea iniecta. Item de via publ. l. 1. in viam terrenam glaream immittere.

GLEBAM accipimus ceſpitem terræ: ſic dictã, quòd ſit quaſi globus, l. certo generi. D. de ſeruit. ruſtic. præd.

GLEBA, & Gleba ſenatoria, & Glebale aurũ in Codice Iuſtiniani, appellatur genus penſitationis, quod Senatores poſſeſsionum ſuarum cauſſa principi præſtabãt, l. 2. C. de prætorib. & honorib. prælat. Dicitur & aurum oblatitium, quòd non canonis vel indictionis, ſed oblationis genere quodam à ſenatoribus exigatur: ſicut aurum coronarium à decurionibus, aurargentum à negotiatoribus. Follis ſenatorius etiam appellatur. Martianus in No. de indul. reliq. Quidquid ex titulo ſenatorij follis debetur. Sed tamen etiam illi ſenatores quibus nulla erat poſſeſsio, duos folles in ærarium inferebant: vt conſtat ex conſtit. quadam Gratiani ad Hypetium in C. Th. lib. 6. Inter ſenatores autem qui illuſtres recenſentur onus glebale non agnoſcunt, cum proprium ſit ſenatorum tantùm.

Glebæ adſcriptitij dicuntur à Iuriſconſultis ij qui cum agro vna ſeruiebant domino, & cum fundis mancipabantur, alienabantúrque. Eorum conditio facilè ex auctore Græco Sozomeno intelligi poteſt ſcribente: ἐπετρόπευε δὲ τούτου Καλήμερός τις ὁμόδουλος τῷ ἀγρῷ: illius, inquit, curam gerebat Calemerus quidam vnà cum agro ſeruus.

Glebæ profeſsio, l. 12. C. Th. de anno. & trib.

Glebæ Canon apud Sidon. Apollinarẽ libr. 6. Epiſtolarum ad Cenſoriũ Pap. Glebs, id eſt glebalis functio.

GLEBALIS penſio, l. 4. C. Th. de indulg. deb.

GLICIA lex ex vna inſcriptione, l. 4. D. de inoffic. teſta. nota eſt.

GLORIA viuere dicitur, qui pro rep. cecidit. Inſtit. de excuſ. tut. §. ſi in bello. D. eod. l. bello amiſsl. & ad l. Aquil. l. qua actione. §. ſi quis.

GLOS viri ſoror dicitur, à Græco γάλως, l. 4. §. gradus. D. de grad. & adfin. Feſtus lib. 7. N. Marcellus lib. de propriet. ſermo. cap. vlti. Sed & in Lexico B. Germani ad Luteriam ita eſt, referẽte B. Briſſonio, Glos, ἡ τοῦ ἀνδρὸς ἀδελφή, γάλως παρὰ Παύλῳ. Vnde ab Auſonio in Monoſyllab. Polyxena, quæ ad Achillis tumulum mactata fuit, Andromachæ glos πυργοφαγιμοῦ appellatur, quòd ſoror eſſet Hectoris, cui Andromacha nupſerat.

Γλῶσσα lingua, interpretatio. Hinc Gloſſema expoſitio, ſiue interpretatio. M. tamen Fabius pro vocibus, quæ interpretatione indigent accepiſſe videtur.

GLOSSÆ auctoritatem eam eſſe ſcribunt Iacob. Butrig. & Baldus, l. hereditas. C. de acq. poſſeſ. vt communi opinioni præferenda ſit: quod recipiendum eſt, ſi legibus, & ratione confirmetur. Nam neceſsitatẽ non imponit, ſed probabilis tantùm eſt, auctore Bart. l. 1. D. ſi cert. peta. Ceterũ, ſi textus definit, gloſſæ auctoritas contemnenda non eſt.

GRABATVS, vide ſuprà Crabatus.

Gradus menſuræ genus pedes duos, & ſemis continẽs, vt & Iſidorus ſcribit, & vetus quidã auctor ita cenſuit, cuius libellus auctoribus de limitibus agrorum ſubiectus eſt. At apud C. Harmenopulum li. 2. Epito. *βῆμα* traditur habere πήχ. α ἤτοι πόδας γ, παλαιστὰς ιβ.

extra Gradum moti fines dicuntur, qui loco ſuo moti ſunt, l. fi. D. de termin. mot.

Gradus ætatum, iuxta ſententiam Iuriſconſ. explicat Alciatus l. pueri. D. de verb. ſig.

Gradus, vt ait Hoſtienſ. in Summa, eſt vnius perſonæ diſtãtis ad aliã in linea cõſanguinitatis, vel adfinitatis facta collatio ad cõmunem parentem, l. 1. cũ ſeq. §. vſq; ad §. affinitatis. D. de grad. cõciſiùs ſic: Gradus eſt interuallũ quo cognoſcitur, quę perſona ſtipiti propior ſit. vel breuius, Sunt ordines cognationũ. Sic autem ſunt dicti ad ſimilitudinem ſcalarũ, locorúmve proeliuium, quos ita ingredimur, vt à proximo in proximum, id eſt, in eum, qui quaſi ex eo naſcitur, tranſeamus, vt ait Paul. l. fin. §. gradus. D. de grad. & adfinib. Atq; horũ alij ſunt ſuperiores, alij inferiores, alij collaterales. Hinc Ouid Metamorph. 13. *Noſtri quoq; ſanguinis auctor Iupiter eſt, totidémq; grad⁹ diſtamus ab illo.*

Gradus arctiſsimi dicuntur eſſe, primus, & ſecundus, & tertius. Nanq; in primo ſunt ſuprà, pater & mater: infrà, filius & filia. Secundo ſunt gradu ſuprà, auus, auia: infrà, nepos, & neptis: extrãſuerſo, frater & ſoror. Tertio gradu ſunt ſuprà, proauus, proauia: infrà, pronepos, proneptis: ex tranſuerſo, fratris, ſororiſque filius & filia, & conuenienter patruus & amita, auunculus & matertera.

Gradus etiã ordinem ſucceſsionis ſignificat, l. 5. D. vnd. cog. l. 1. D. ſi tab. teſta. l. 15. D. de S C. Sila. Gradus quoq; in teſtamentis inſtitutorum & ſubſtitutorum dicuntur, l. 3. §. filius. & §. ſed &. D. de lib. & poſtu. l. 37. D. de her. inſtit. Sic primo, ſecũdo, tertióq; gradu inſtitutos heredes ſcriptos legimus, qui & primo loco heredes ſcripti ſunt, vel aliis ſubſtituti, l. 3. §. fi. l. 4. l. 5. D. de iniuſt. rup. l. 2. §. defert. D. de ſecun. tab. Heredes enim inſtituti dicũtur, aut ſubſtituti. Inſtituti, primo gradu: ſubſtituti, ſecundo vel tertio. Gradus autem ex ordine ſucceſsionis: locus ex ordine ſcripturæ numeratur, l. ſi is qui. 55. D. de hered. inſt.

Graduum conſanguinitatis computatio diſsimiliter numeratur iure ciuili & canonico. Inſtitut. de gradibus cognation. & 35. quæſtio. 5. ca. ad apoſtolicã. cap. quod dilectio. & cap. vltim. de conſanguin. & adfini. in eam rem libellum edidit B. Fernandus.

Gradum, pro exiſtimatione, & honoris loco vſurpatur. Hinc in gradum reponere, eſt deiectum reſtituere.

Graeca fide mercari, apud Plautum, id eſt numerata, & præſente pecunia. quod quidam ad leuitatẽ Græcorum referri exiſtimant, quibus nullo pacto eſſet fidendum. ſed locus ille Plauti videtur retiagari, cum id ſit dictum in Attica comœdia. in qua veriſimile eſt decore ſeruato Græcos Græcis fauiſſe, & bene de gente ſua exiſtimaſſe, & prædicaſſe. Pro optima itaque & repræſentata pecunia exponendum cenſerem. Hinc Græciola cautio in epiſt. quadam Cic. ad Cæſarem, id eſt certa firmáque.

Graeca religio, paganiſmus: & Gręci, pagani quãdo dici cœperint, docet Alciatus ἐν παρέργ. declarans loca aliquot Nouell. 131. de eccleſ. titul.

Graecitas in l. vnic. C. de ſtud. lib. vrb. Ro. & Conſtant. lib. 11. pro Græcarum literarum & facundiæ ſtudio, ponitur, vbi falsò antea legebatur grauitas.

Graecum vinum inter dulcia numerat Iuriſconſ. l. vlti. D. de trit. & vin. le. de iis vide poſt Plin. li. 13. Steph. Nigrũ, multa & varia vini genera referentẽ in opere, quod de nimio vitæ luxu inſcripſit. Alex. Neapol. ca. 21. li. 5. adnotauit, quòd veteres vinũ Græcũ ſemel tantùm etiam in lautiſsimis cõuiuiis apponere ſolebant: primúſq; diuus Cæſar triumphalibus cœnis, quatuor vini genera propter inſtituta maiorum dicitur adpoſuiſſe, Falernum, Chium, Lesbium, & Mamertinum.

Grammatici, hoc eſt, qui Grãmaticam docent, an à muneribus excuſentur, vide l. ſi duas. §. Grãmatici. D. de excuſ. tut. & l. ſextum decimũ. §. fi. de vac. mun.

Grammatophylacium, vbi tabulæ & inſtrumenta publica, monumentáque rerum geſtarum, actáruḿque aſſeruantur, quod Tabularium Latinè adpellatur. Vlpian. in l. moris de pœnis.

Granaria, l. 93. §. penult. D. de leg. 3. quæ ex tabulis fieri oſtendit, l. 18. D. de act. empt. ſtipitibus vel in terra defixis, vel ſupra terrã poſitis & collocatis: hoc eſt, quod horreum frumentariũ mobile ex tabulis ligneis factum dicit, l. 60. D. de acq. rer. dom.

Grandaeuum accipit Albericus, qui annum 29. vel 30. adtigit, not. c. quicunque. 77. diſtinct. per capi. Epiſcopus. ead. diſtinct.

Grande beneficium, pro incomparabili, apud Vlpianum in l. 1. de bo. libert. Scilicet ad remunerandum tam grande beneficium, quod in libertos confertur, cùm ea ſeruitute ad ciuitatem Romanam perducuntur. Indicat vulgatus verſiculus:

Non bene pro magno libertas venditur auro:

libertatem pretio nummario non æſtimandam. Grandis commodi, l. 4. D. ex quib. cauſ. maio.

Grandis natu, quinquagenario paulò minor eſt, Pomponio in l. ſecunda. de orig. iur. ergo Sabino conceſſum eſt à Tiberio Cæſare, vt populo reſponderet, qui in equeſtri ordine iam grandis natu, & ferè quinquaginta annorum receptus eſt.

Grandiculi pueri, Canoniſtis ſunt doli capaces, c. 1. extr. de delict. puero. Plau. Grandiculi voce in Pœnulo vſus eſt: *In fundas infundebam grandiculos globos.*

Grassari dicũtur, qui ex inſidiis viatores impetu gradiendi adoriuntur. Item qui gerendo negotia ſenſim ſub aliquo prætextu contrectant res alienas, vt in l. 3. de ſuſpec. tut. & inſt. eo. tit. §. nouiſsimè autem. Sed diutius graſſandi in re familiari facultatem præſtat.

Grassatores, vt ait Calliſt. de pœnis, in l. capitaliũ. §. omnia admiſſa. ſunt, qui prædæ cauſſa id faciũt, pro ſimi latronibus habentur: & ſi cum ferro aggredi & ſpoliare inſtituerũt, capite puniũtur, vtique ſi ſæpius, atque in itineribus hoc admiſerũt: cęteri in metallum damnantur, vel in inſulas relegantur. Porrò graſſaturam Iuuen. Satyra tertia deſcribit dilucidè. Saturninus in l. aut facta. de pœnis. in §. qualitate: Cum factum vel atrocius, vel leuius eſt: vt rixæ à graſſaturis, expilationes à furtis. Vide adnotata in hunc §. per Budæ.

Gratia pro fauore accipitur in l. 7. §. quæſitum. D. de mino. l. 3. C. de iur. fiſc. & alibi ſæpius.

Gratia, id eſt ius patronatùs, c. quis. de iure patro.

Gratia, beneficium gratis conceſſum. Gratia, pro cauſſa, vt gratia decipiendi, l. quod ſi. D. quod met. cauſ.

Gratiam iuriſiurandi facere, l. 6. & 32. & 41. D. de iureiur. eſt ſoluere iuriſiurandi neceſsitate, & (vt Paulus lib. 2. Sentent. tit. 1. loquitur) remittere neceſsitatem iuriſiurandi. At in l. fi. D. ad municipa. ſignificat ſoluere religione iuriſiurandi, & (vt vulgò loquimur) diſpẽſare. Et Gratiam facere edicti, apud Suetonium in Domitian. ca. 14. id eſt cum permittitur id quod eo edicto erat vetitum. & Gratiam coniurandi, in Auguſt. ca. 16. Sícque Gratiam canonis, legiſque facere, pro diſpenſare dici poſſe, Budæus monuit in adnot. prio. quod & ſoluere legibus dicitur. Vlpianus tamen, ſolutum eſſe legibus, accepit pro eo, quod eſt, non teneri, l. Princeps. de legibus. & Iulianus l. ſequenti. Quomodo & antiqui ſæpe vſi ſunt, vt Budæus ibidem citatis oſtendit exemplis.

Gratiosi dicuntur Latinis, quib. fauetur propenſo quodã animi ſtudio. Vlpian l. 1. de cenſib. Sed & Be-

rytienſis, inquit, colonia eſt in eadem prouincia, Augusti beneficiis gratioſa. Hebræis Iochanam, vel (vt nos loquimur) Ioannes, gratioſum ſignificat. Gratioſus item, qui apud multos valet gratia. Cui tenues opes ſunt, gratioſus non eſt. Nam amor & gratia, mouetur opinione & fama liberalitatis auctor Cicero libro de offic. ſecundo.

Gratioſa ſententia, l. 5. C. de calumniator. Gratioſa emptio, l. 2. C. de fid. inſt. & iur. haſt. libr. 10. Gratioſa auctio, l. 16. C. de reſcindend. vendition.

Gratiose, per gratiam, & fauorem, l. 9. D. de admin. rer. ad ciuita. pertin. Hinc Gratioſe expūctæ ratiōes dicūtur in l. 9. D. de admin. rer. ad ciuit. quæ bona vtriuſq; partis gratia, & ſine vlla contentione expunctæ ſunt.

Gratis, & pretio contraria indicat M. Cicero pro Roſcio Comœd.

Gratitudo naturalis, eadem quæ & obligatio, Græcè ἀντίδωρον. Quo verbo Vlpianus vtitur in l. ſed etſi. §. conſuluit. de pet. hered. vide Alex. Neapolit. à principio in li. 5. pulchrè diſſerentem, de naturaliter inſita homini gratitudine: pro quo faciunt hæc verba Iuriſc. in d. §. Quamuis ad remunerandum ſibi aliquem naturaliter obligauerunt.

Gratus, qui gratiam pro beneficio refert. Gratū eum eſſe M. Cicero indicat, ſi omnia, quæ facit, grata ſint. Gratus quilibet cenſendus, niſi ingratus probetur, l. ſeruus. l. Centurio. D. de manu. teſtam.

Gratuita libertas, quæ gratis, & ſine præmio datur, l. 1. C. de libe. & eor. libe.

Gratuitū officiū in authēt. Iuſiurand. quod præſts. ab iis.

Graues perſonæ ſunt noſtris, quib. adeſt firmitas ac conſtantia animi, & in vultu, moribus, verbis, rebus agendis quædam ſeueritas. Hoſtienſis generaliter finit, quæ non ſunt infames, l. cùm pater. §. rogo. & l. cum quidam. D. de legat. 1. c. vnico. extr. de ſcrutin. vide Panormi. in c. licet de teſtib.

Graues controuerſiæ cenſentur præiudiciales, reſpectu minorum, Paul. l. per minorem. D. de iudiciis. Per minorem cauſſam, ait, maiori cognitioni præiudicium fieri non oportet, &c. Sic vniuerſalis actio præcedit particularem, criminalis ciuilem, l. vlt. C. de petit. hereditat. & l. vltim. C. de ord. cognition.

Grauia delicta quæ ſint, not. in c. at ſi clerici. de iudic. in vol. Gregor. quid diſtent ab enormibus notat. in authen. ſed nouo. C. de cuſtod. reo.

Gravio, vel Graphio, apud auctores barbaricos, iudicem ſignificat: & inde Landgrauij, id eſt prouinciæ comites, ſiue iudices: & Marchgrauij, limitis comites: & Pfaltzgrauij, palatij comites, qui & maiores domus, & præfecti, rectoreſq; palatij dicūtur, vt Eginhartus, Iornandes, Annonius ſcribunt: Burgrauij, arcis præſidijve comites: & Centgrauij, qui in antiquis Germanorum legibus Centenarij dicuntur: & Gograuij & Diuggrauij iudices pedanei.

Gremia, & Gremiales arbores, vide Cremia.

Grex, inquit Feſtus lib. 7. ex Græco dicitur, quem illi ἀγέλην vocant. Eſt autem quorumlibet animalium congregatio. Cicero in Philip. Fudit apothecas, cæcidit greges armentorum. quod & ſignificantiſsimè expreſsit iuriſcōſ. l. 2. D. ad leg. Aq. qui ait, oues, capras, boues, equos, mulos, aſinos gregatim paſci. Vlpianus tamen gregem, armenta, & equitia ſeparat, l. 1. §. per hanc. D. de rei vindic. Per hanc, inquit, actionem non ſolum ſingulę res vindicabuntur, ſed & grex vindicari poteſt: idem de armento, & de equitio, ceteriſq; quæ gregatim habentur, dicendum eſt.

Grex μυσταγωγικὸς, pro populo Chriſtiano, cap. quamuis. 7. quæſt. 1.

Grex cohortalium, l. 1. §. ſiquis ex grege. C. de cohort. lib. 12. idque propter vilitatem, vt Albericus ſcribit. Hinc

Gregarij milites, l. fi. C. de milit. veſte. id eſt viliores.

Guadia, eſt pignus. vnde Inguadiare, verbum de quo poſterius ſuo loco dicemus. In Lombarda lib. 1. tit. 15. Si non habuerit vnde ſummā perſoluat, ſemetipſum per guadiam in ſeruitio Principis tradat. Item lib. 2. tit. 21. Si quis alij guadiam & fideiuſſorem dederit, omne quod per guadiam & fideiuſſorem obligauit, adimpleat. Item: Siquis alij guadiam dederit, & eam recipere neglexerit, &c.

Guardia, pro cuſtodia, vetus vox Germanica, VVarden: qua ſermo quoque Gallicus hodie vtitur: vnde feudum Guardiæ, cùm quis prędio cuſtos imponitur. Hinc tenere pro feudo, & tenere per Guardiam opponuntur, lib. Feud. 1. tit. 2. & tit. 11.

Guarentare, vel (vt eſt in aliis libris) Guarentiſare, pro cauſſam alterius ſuſcipere, defenſorem ſe profiteri. Priſcum Francorum verbum, quod in Francogalliam inuectum eſt, *Guarent*: quo ſignificatur is, qui Latinis Auctor dicitur, & euictionem præſtat, lib. Feud. 2. titulo 34. §. 2. In Lōbard. tamen lib. 2. tit. 36. de euict. appellatur Auctor. At in Speculo Saxon. dicitur VVarādator, artic. 9. Quiſquis alteri ante reſignationē & infeudationē, bonorum poſſeſsionē tradiderit, ipſe eiuſdem debebit eſſe vvarandator, quotieſcunque emptorem ipſius vvarandatione indigere contigerit. Item artic. 15. Aut vvarandā emptionis ſuæ producere potuerit, &c. Item: Niſi per defectum in teſtibus aut vvaranda ſuccubuerit. Aliis autem locis vvaranda pro ſatiſdatione paſsim vſurpatur.

Guastaldus, præfectus, ſiue cuſtos curtis, qui & Actor dicitur. Lombard. lib 2. titulo 17. Si guaſtaldus, aut quilibet actor Regis, poſt ſuſceptas & commiſſas ſibi ad gubernandum curtes, aut caſas Regis, aliquid per donationem conquiſierit. Et mox: Concedimus etiam guaſtaldis noſtris curtes noſtras prouidētibus. Item Lombard. libro 1. tit. 32. Et Langobard. leg. titulo 39. §. 3. Siquis guaſtaldus, vel actor Regis, curtem regiam habens ad gubernandum, ex ipſa curte alicui ſine iuſsione caſam tributariam, vel terram, ſyluam, vites, vel prata auſus fuerit donare. Sic lib. Feud. 1. titulo 10. Niſi vaſſallus ſit guaſtaldus, vel actor Domini. Item leg. Langobard. titulo 101. §. 27. Si mancipium cuiuſcunque in curte Regis confugium fecerit, & Guaſtaldus, aut actor Regis poſt ſecundam & tertiam conteſtationem reddere dilatauerit. Guaſtaldorum quoq; munus aliquod erat in re militari: vti patet ex Lombard. lib. 1. titulo 15. Si Dux exercitalem ſuum moleſtauerit iniuſtè, guaſtaldus eum ſolaciet, vſque dum ad præſentiam Regis eum perducat. Item: Si guaſtaldus exercitalem ſuum contra rationem moleſtauerit, Dux eum ſolaciet, quouſque veritatem ſuam inueniat. Paulus Diaconus de geſt. Lōgobard. libro 5. cap. 11. Ipſumque Alzeconem mutato dignitatis nomine, pro Duce guaſtaldum vocitari præcepit. De guaſtaldo Vitus Amerbachius in Capit. Carol. Mag. ſic ſcribit: Guaſtaldus ſignificat œconomū, id eſt procuratorē domus, & rei familiaris. Puto factū nomen à *Guaſt*, id eſt, hoſpitium, veteri Germanica & Gallica lingua, & *Halden*, id eſt, tenere. Sic enim in quibuſdam Germaniæ locis adhuc verbum pronuntiatur. Feudi guaſtaldiæ exemplum extat apud Petrū de Vin. lib. Epiſtola. 6. cap. 25. Ita tamen (inquit Fridericus) quòd caſtrum ipſum à nobis & heredib⁹ noſtris in capitaniā teneat, & immediatè à noſtra curia recognoſcat: viuēs iure Francorū, in eo videlicet, quòd maior natu in ipſo ſuccedat.

Guerra, ſiue VVerra, nō tantùm dicitur bellū, quod Imperatoris nomine publicè geritur: verumetiā quod priuatus aliquis ſuſcepit, cùm ſuas inimicitias perſequitur: vt libro Feudorū 2. titulo 28. §. 1. & §. 2. Et apud Vrſpergenſ. Abbatem in leg. Friderici Imper. Si liber homo, ingenuus, miniſterialis, incendium commiſerit, pro vverra propria, pro amico, pro parente.

GVIDAGIA, quaſi pedagia, c. ſuper quibuſdã. de verb. ſig. Io. And. c. quanquam. de cenſib. lib. 6.

Guidagium eſt, quod datur alicui pro ſecuro conducto tranſeundi per terram alicuius, cap. de raptoribus. 36. quæſt. 3

GVNDVLAE nauigij genus: vide C. Harmenop. lib. 2. Epit. c. 10. & libell. legum Naualium l. 14. in adnotat.

GVMMI, in l. fin. D. de publican. vide Plinium li. 13. c. 11.

GVTTVRNIVM Feſto li. 7. vas ex quo aqua in manus datur: ab eo ꝙ propter oris anguſtiam guttatim fluat.

GVTTVROSVS cuius guttur intumeſcit, l. qui clauũ. D. de ædil. edicto.

GYMNASIA Antonio Auguſti. ad l. ... D. de excuſ. ſpatia quædã ampla, quibus Græci aut palæſtra aut ceteris corporis exercitationibꝰ ſe exercebãt.

Γυμνασιαρχίας, in d. §. ... Gymnaſiorum præfecturas rectè ibidem vertit A. Auguſt.

Γυμνασιαρχεῖ, Heſychio, ἄρχων ...

Γυμνασιαρχὸν, definiiſſe viſus eſt M. Cicero qui Gymnaſiis præerat. Vlpianus tamen Demoſthenis interpres ita ait: Γυμνασιαρχὸς ἐστι ὁ παρέχων ἔλαιον τοῖς γυμναζομένοις. Hæc in oratione Contra Leptinem: quo loco Gymnaſion ita definit, Γυμνάσιον ... παλαίστραν ...

GYNAECIVM, ſiue Gynecæũ, vt in C. Theo. & in Notitia Imp. Rom. eſt textrinum ad veſtes principis conficiendas conſtitutũ, l. 3. C. ad leg. Iul. repetund. l. 5. C. de murileg. libr. 11. nã quod in d. l. 5. dicitur, gynæcij, hoc in l. ſeq. dicitur textrini. Sic in l. 1. C. de veſtib. holob. vbi vulgò gynæcarlis, pro gynæciis legitur, vt patet ex l. 1. C. The. eod.

Gynæciorum procuratores, d. l. 2. & in Notitia imperij: Iidem procuratores textrinorum vocantur, l. penul. de murilegul. lib. 11. C. Et Gyneaceiariorum procuratores, in l. 3. C. de indulgent. debito.

GYNAECIARII, l. 3. & 13. de murileg. lib. 11. C. & l. fi. C. de mil. veſte. lib. 12. ij ſunt qui addicebantur contexendis conficiendiſq; veſtibus imperialibus & miniſteriorum imperialium. atq; horũ nulla eſt adminiſtratio, ſed ſeruitus publica, vel cõditio, vt exponit I. Cuiacius in l. 2. C. de murileg.

GYPSVS, in Nouell. 142. §. ... AEgypti inſula, de qua vide Stephanum.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER OCTAVVS.

H

HABE, & Haue cum aſpiratione, pro Aue, frequentiſsimum verbum in Inſcriptionibus conſtitutionum C. Th. & Iuſtinianei, ſalutãdi verbum: Habe Marcelline K. N. B. Huius generis ſalutationis meminere Euſebius, & Nicephorus, Χαῖρε ... Sic Veteres Habe, aut Haue, pro Aue dicebant. Seneca lib. 6. de Benefic. cap. 34. Huic peruenire vſque ad diſtringendam libertatem licet, cuius vulgare, & publicum verbum promiſcuum ignotis, Habe, non, niſi ſuo ordine, emittitur. Hãc ſcribendi rationem probat M. Fabius lib. 1. c. 10. Multùm eſt, ait, litteratus qui ſine aſpiratione, & producta ſyllaba ſalutauit, Auete. Recta eſt hæc via: quis negat? ſed alis eſt melior, & magis trita in ἐπιγραφῇ l. dominus. C. de appel. Habe Heraclida cariſsima nobis. & in inſcriptione l. ſi quis. 11. C. de accuſat. Habe Criſpine cariſsime nobis: vbi pro Habe, falſo legitur liberis. & l. fi. C. The. ne quid publ. lætit. vbi pro Habetatiano, legendum, Habe Tatiane.

HABENAM ſcitum eſt pro loro accipi: Ea ſeruos impuberes cædi ſolitos liquet ex l. 14. §. impuberi. D. de S C. Silan. & Hora. lib. 2. Epiſtul. In ſcalis, inquit, latuit, metuens pendentis habenæ.

HABERE, inquit Paulus, duobꝰ modis dicitur: Altero, iure dominij: altero, obtinere ſine interpellatione id quod quis emerit, l. 118. D. de ver. ſign. Eum etiam habere dicimus, inquit Vlpia. qui rei dominus eſt: & eum, qui dominus quidem non eſt, ſed tenet. Deniq; habere rem apud nos depoſitam ſolemus dicere. Vlp. in l. ſtipulatio iſta. §. habere. D. de verb. obliga. Habere item eum dicimus, qui vtitur, & iure poſſeſsionis fruitur, ſiue ipſe opus fecit, ſiue ex cauſſa cõductionis, vel emptionis, vel legato, vel hereditate, vel quo alio modo adquiſiuit. Vlpian. in l. Prætor ait. D. ne quid in loco.

Habere & poſsidere, inquit Corn. Fronto, ſic differunt. Habere poteſt etiam fur nequam. Poſsidet nemo, niſi qui aut relictæ, aut donatæ rei, aut emptę dominus eſt. Ita in habente onus, in poſsidente vſus eſt. Habere autem & poſsidere ciuilis poſſeſsionis ſunt: tenere, naturalis. vnde, Sibi habere poſsidere, ſæpe coniunctè legimus: vt l. patet. 38. §. quindecim. D. de legat. 3. Hinc Habere ad res incorporales refertur: Tenere ad corporales: Poſsidere, ad vtraque.

Habere, pro continere, in l. ait lex. D. ad l. Aquil. & l. ex duob. de negot. geſt.

Habere pro derelicto, eſt ea mente abiicere, quæ in numero quis rerum ſuarum eſſet nolit, §. qua ratione. Inſtit. de rer. diuiſ.

Habere intentionem dicitur in præiudiciis, qui ius habet præferendum in iudicando, modò probauerit id, quod intendit & allegat, ſiue ſit actor, ſiue reus conuentus. Vide Vlpianus in l. ſed & hæ. §. non ſolum autem. de Procur. videtur diſtinguere Præiudicium ab actione.

Habere rem aliquis, eleganti figura loquendi dicitur, ad quam recuperandam habet actionem: vt cum dicimus, iſte habet centum ex hereditate, & adhuc ne obulum quidem accepit, vt tradit Zaſius in l. ait Prætor. §. ſi iudex. D. de re iud. Vide item l. 15. D. de diuerſ. reg. iur. Et contra habere actionem non videtur, cui propter debitoris inopiam inanis eſt, l. nam is. D. de dolo mal.

Habere in ſinu meo, Iuriſconſ. in l. qui teſtamentum. de probat. dixit, pro, in occulto, & penitus apud me, & in poteſtate mea.

Habet quis per alium, quod per ſe habere non poteſt, glo. l. Imperator. D. de ſtat. hom. & glo. fi. in l. petendæ. C. de tempor. in integ. reſtit. Habetur & id quod peti poteſt, l. 143. D. de verb. ſig.

Habere filium mortis tempore creditur, quæ, exciſo ventre, edere poſsit, l. 141. D. de verb. ſig.

Habere contractum, conuentionem, & obligationem frequentiſsimè pro contrahere, l. 1. C. ne vxor pro mari. l. 10. C. ſi cert. pet. l. 21. D. de don. int. vir. & vx. l. 4. C. de re. permut. l. 2. C. ſine cenſu, vel reliq. l. 6. & 7. C. ſi quis alteri vel ſibi. l. fin. C. de inſtitu. l. 8 C. de pact. inter empt. Eodem ſenſu Habere tractatũ, l. 32. D. pro ſocio. Et Habita ſententia, pro lata, & dicta, l. 21. D. de iis, qui not. infa.

Habeat, habere poſsit, l. ſi quis ſub cond. D. de teſta. tut. quandoq; habere poterat, l. ſi quis filium. C. de inoffic. teſtam.

Habere in matrimonio, eſt habere vxorem, Ciceroni, & pontificij iuris interpretibus. Hinc Habeo te pro legitima vxore, an his verbis ſit cõtractũ matrimonium not. in ca. ex literis. de matri. contra interd. eccleſ. & neque illud. §. ſed obiicitur. in glo. 30. q. 5.

Habetur, & intelligitur, verba, fictionem ſignificant, l.

vni. in prin. C. de rei vxor. act. l. Prætor. §. ſiue autem. de oper. noui nun.

HABVAT, quandoque pro habiturus erat. Inſt. de act. §. ſi quis agens. Quomodo hoc verbum ad futurum referatur, diſſerit Bart. in l. exterarum. C. de teſtam. tut.

HABERE LICERE ſtipulatio eſt, qua ſignificatur, facultatem ſemper fore poſsidendi rem quietè, neminémque ſuperuenturum, qui impediat poſsidentem, vel moleſtia adficiat. Quorſum enim pertinerent inter mortales vniuerſæ omnium contractuum translationes, in rebus ipſis, niſi accipiens poſſet eas retinere, atq; ſine moleſtia in commodum ſuum conuertere? Cum igitur quis futurã ſibi moleſtiã timet de re promiſſa, conſultũ atq; frequens eſt in vſu forenſi, vt caueat ſibi per hanc ſtipulationẽ, l. 11. §. fi. D. de acti. emp.

HABETO RES TVAS. Verba hæc diuortium ac repudium notant. Vide titulũ D. de diuort. & repud. quæ formula ex Plauto in Amphitruo ſumpta videtur.

HABILITER, id eſt, aptè, commodè, l. 20. D. de aur. & argen. lega. Si vt habiliter gemmæ geri poſsint, incluſæ auro fuerint, tum aurum dicimus gemmis cedere.

HABITARE, perpetuum: commorari, ad tempus eſſe, quidam volunt. M. quoque Cicero hæc ſeparat in lib. de Senect. Commorãdi enim, ait, natura diuerſorium nobis, non habitandi dedit. Habitare autem dicimus quempiam vel in ſuo, vel in conducto, vel gratuito. Vnde habitaſſe non dicitur, qui obiter manſit: hoſpes verò paulisper hoſpitari dicitur. Dubium tamen non eſt, eum quoque habitare dici, qui ad tempus habitat, l. ex Corn. eiia §. domum. de iniur. Vide Bart. in l. 1. & in l. cum de lanionis. §. Sabinus. D. de fun. inſtr.

HABITATIO eſt ius in ædibus alienis commorandi, cum perſonis & rebus quoquo modo ad ſe pertinentibus, ſalua ædium ſubſtantia. Probatur hæc definitio in leg. 2. §. domus. cum ſequentibus. D. de vſu & habi. Neque verò Habitatio vſusfructus eſt neq; vſus, ſed quaſi proprium aliquod ius, §. ſed ſi cui habitatio. Inſtit. de vſu, & habit. Nam in facto potius, quàm in iure habitationis legatum conſiſtit, l. pen. D. de cap. min. Effectu tamen idem pene eſt legatum vſus & habitationis, l. 10. D. de vſu & habitat. Habitationis itaque exceptione, ſiue temporalis, ſiue vſque ad mortem, vſum videri exceptum Pomponius ſcribit, l. 31. D. de vſufr. Habitatio pro ædificio, l. 20. §. Gaio. D. de inſtr. inſt. le.

Habitationis feudum degener dicitur, quia perſonale eſt, & ad heredes non tranſit regulariter. Nec mirum, cum & habitationis legatum ad heredes non tranſeat, l. ſi habitatio. §. ad heredem. de vſu & habitat.

HABITATOR ab hoſpite tantum differt, quantum inter eſt inter domicilium habentẽ & peregrinantem, l. 1. §. 7. D. de iis qui deiecer. Habitatorum nomine intelliguntur quandoque inquilini, l. habitatores. D. loca.

HACTENVS, (vel vt in Pand. Flor. actenus, ſine aſpiratione) antecedẽs relatiui quatenus. Vlpian. in l. ſi quis. D. de pact. Nec enim improbum, ait, & ſi quis hactenus deſideret conueniri, quatenus facultates patiuntur. & de in rem verſ. l. ſi pro patre. Si domini debitor ſit ſeruus, & ab alio mutuatus ei ſoluerit, hactenus non verterit, quatenus domino debet.

HAERES, HAEREDITAS, vide infra Heres.

HAERESIS quanquàm ferè in malã partẽ accipi ſoleat, pro ſingulari quadam obſtinacia contra verbũ Chriſti & Apoſtolorum eius, tamen in bonam quoq; partem accipi Eraſmus rectè annotauit, Acto. 26. Hæreſis autem quid à ſchiſmate diſtet, docet Hieronymus in Epiſtol. ad Tit. ca. 3. & c. inter. 24. q. 3. Hæreſis vnde ducatur, docet idem in Epiſtola ad Galat. c. 5. & c. hæreſis. ead. cauſſa & quæſt.

HAERETICVS eſt (definitore B. Augu. lib. de vtilitate cred. c. hæreticus. 24. q. 3.) qui alicuius tẽporalis commodi, & maximè vanæ gloriæ, principatúſq; ſui gratia, falſas vel nouas opiniones vel gignit, vel ſequitur. Ille autem, qui huiuſmodi hominibus credit, imagine quadam veritatis illuſus eſt. Hæreticorum ſectas varias recenſet Iſidorus lib. 8. Etym. cap. 5. c. quidam autem. 24. q. 3.

Hæreticus eſt priuatus omnibus iuribus & bonis, & eſt excommunicatus, vt in c. excommunicamus. de hæret. Panor. in c. cùm non liceat. in 2. col. verſic. & hæc eſt ratio. de præſcript.

Hæreticorum libri omnino comburẽdi ſunt, quoniam blaſphemia contra Deum non debet ad alia propagari ſecula. Nouell. vt Antonius, Seuerus, Petrus. §. vnde in vniuerſum. Conſt. 42.

Hæreticos melius eſt latitare, quàm in publica luce ante omnium oculos verſari. Nam ſi latitent, ſibiipſis tantummodo erũt incõmodi, ſi verò dogmata ſua publicent, & in vulgus proferant, multis ſimplicioribus occaſionem præbebunt ad interitum. Ibidem §. nonne que illis permittimus.

HAMA, alij, Ama, à veteribus Gloſsis *Ἀμάη*, id eſt, falx, exponitur. grandior illa quidem, & qua diſturbantur ædificia, incendij compeſcendi aut extinguendi cauſſa. confixa autem erat longiſsimis contis, id eſt longuriis. Paul. l. 3. §. 3. D. de offic. præf. vigil. Sciẽdum eſt autem præfectum vigilum per totam noctem vigilare debere, & coerrare calciatum cum hamis & dolabris. Vlp. quoq; in l. 12. D. de fund. inſt. hamas inter incendiorum remedia his annumerat. Turneb. Aduerſ. lib. 19. cap. 27. hamam his locis ſumi vult pro vaſis aquariis rotundioris formæ, & ventris globoſioris, quibus ad extinguenda incendia vti ſolerent. Hama quidem apud Plautum in Milite glorioſo pro vaſe aquario: *Bacchabatur hama*, inquit, *caſſabãt cadi*, vbi corruptè ania legitur. Et de hoc illud Iuuenalis intelligi vult: *Diſpoſitis prædiues hamis*.

HARENA, ea pars theatri, in qua beſtiarũ, gladiatorũmque pugnæ exhibebantur, edebantúrq;, l. 36. §. fi. D. de rei vindi. l. 3. §. ad beſtias. D. de poſtul. l. 1. D. de ædil. edict. l. 4. D. de leg. Sic apud Tryphoninũ l. fi. D. de fugit. Quoniam interdum, inquit, aut pecunia interuerſa, aut commiſſo aliquo maiore maleficio, ad fugiendam inquiſitionem, vel iuſtitiam animaduerſionis, in harenam ſe dare mallent.

Harena aliquãdo metaphoricè forũ dicitur: quoniã illic hodie nihilò modeſtius depugnãt actores cauſſarum, quàm in harenã olim ſolebant ſeſe dilaniare gladiatores. Seneca: Hoc ita, inquit, habitũ eſt, ſcholã quaſi ludũ eſſe; forũ, harenam. Et Plinius, harenã ſuam adpellat, centumuirale iudicium: & profectò rectiſsime.

HARENARII, in harenam deſcendentes, vt cũ beſtiis gladiatoribúſve pugnent. Calliſtratus in l. hæ demum. D. de oper. liberto. & l. 21. §. ſi ea. D. de teſtib. l. 5. D. ad Treb. Firmic. li. 8. Matheſ. ca. 10. Sic Harena miſſum accipe, l. 4. D. de legat.

HARENOSVS locus, l. 24. §. adiicitur. D. de dãno infec.

HARENIFODINAE, l. 13. §. inde eſt quæſitum. de vſufru. ex quibus harena effoditur, l. 7. §. ſi vir. D. ſolut. mat. Harenarias vocant Varro li. 1. de re Ruſtica, c. 2. Gaius l. 13. D. de publica. M. Cicero in Oratione pro Cluẽt. Harenæ fodiendæ ius, l. 6. §. 1 D. de ſeruit. ruſtic.

HARIOLVS quis, not. gl. in l. nemo. C. de mal. & math.

HARPAGONES, adunca ferramenta, quibus quid extrahitur, vt ſi quid in puteum deciderit, l. 12. §. 12. D. de inſtrum. inſtr. leg.

HARVNDO cædua, l. 59. §. fi. D. de vſuf. l. 7. quod vi aut clàm. l. 3. D. arb. fur. cæſ. ſcribitur ſine, H l. 40. D. de cõt. emp. Harundine autẽ Aegyptios pro ligno vti, & illic arundines cõburi traditur in l. 55. §. lignorũ. D. de leg. 3.

HARVNDINETVM, vnde harundo vitib⁹ fulciẽdis ſumit, l. 9. §. 6. D. de vſuf. nã aliorũ pedamẽtorũ inopia, ſubſidio arũdo capit, vt ait Varr. li. 1. de re Ruſt. ca. 8.

Haſta dicta, inquit Varr. lib. 4. q̃ aſtans ſoleat ferri: nã ſine aſpiratione olim ſcribebatur. Haſtæ autem ſignum præcipuum eſt: nam & Carthaginenſes, cum bellum Romanis indicerent, haſtam mittebant: & Romani viros ſtrenuos ſæpe haſta donabant. Notandum etiam ab origine rerum pro diis immortalibus veteres haſtas coluiſſe. Hinc & reges Rom. pro diademate haſtas habuere, quas Græci σκῆπτρα dixere, vt teſtatur Iuſtinus lib. 43. Itaq; vel has ob cauſas, vel in vnius Romuli honorem, qui ab haſta Quirinus vocatus eſt, vt nulli non notum, haſtis ſubiiciebant veteres ea, quæ publicè vænundabant, vt Feſtus lib. 8. ſcribit; & indicat Cic. lib. 2. Offic. Sic par eſt agere cum ciuibus, non (vt iam bis vidimus) haſtam in foro ponere, & bona ciuium voci ſubiicere præconis. Ita ſub haſta diſtracta prædia, l. fi. C. ſi propter pub. penſita. Subhaſtatæ res in l. 3. C. de execut. rei iud. item Subhaſtatio l. 16. C. de reſcin. vend. Et Haſta fiſcalis, l. 8. C. de remiſ. pign. & rub. C. de fide & iur. haſt. fiſc. li. 10. de hac Tertullia. in Apologetico. Haſtarũ enim ſolẽnitate à fiſco res diſtrahebãtur, l. 1. & 2. C. The. de admi. rer. pupill.

Haſtam, pro auctione poſuiſſe videntur impp. l. ſi tempora. C. de fid. & iu. haſt. Quæ enim ſub haſta vænibant res, præconibus proclamantibus vænibant. quod & Acron in Saty. 6. lib. 1. Sermo. Hor. ſcribit. & Haſta etiamnum in quibuſdam Galliæ partibus vti ſolent præcones, & oblata pretia nuntiare.

Haſtæ præeſſe, hoc eſt, forenſibus ac priuatis diſceptationibus, quod eſt, centũuirali iudicio, apud Pomp. l. 2. §. deinde cùm placuiſſet. D. de orig. iuris. Hinc,

Haſta centumuiralis, idcirco dicta, quòd Centumuiri haſta in foro poſita, iudicabant.

Havberticvm feudum Gallica lingua vulgo dicitur, pro Loricatum: id eſt datum vaſallo ea conditione, vt ad edictum loricatus, ſiue cataphractus præſtò ſit. Nam vt Lorica Latinis propriè & minus vſitatè eſt tegmen de loro factum, quo maiores in bellis vtebantur: quemadmodum Seruius ſcribit in 11. Aeneid. frequentiſsime aũt pro ærea armatura integra vſurpatur: ſic apud Gallos *Haubert* proprie loricam anulis contextam ſignificat, quam vulgus *Cotte de maille* appellat. vnde vetus prouerbium Gallicum, *De maille à maille on fait le haubergeon*. Poſt verò integra equitis armatura eo nomine appellata eſt: videtúrque Normãnicum verbum fuiſſe, cum in ea Galliæ parte frequentius illud verbum vſurpetur: vnde *Fiefs de haubert*, Feuda loricæ. Sigebertus in Chron. ann. 1160. In Normannia de feudo vniuſcuiuſque loricæ, & de reliquis omnibus tam in Normannia, quàm in Anglia, & reliquis ſuis terris. Helmodus in hiſtor. Slauor. lib. 1. cap. 88. In hunc modum rebus compoſitis, profectus eſt dux in Langobardiam, cum mille (vt aiunt) loricis, habens in comitatu ſuo Adolphum Comitem, &c. Feudum igitur Loricæ, eſt quod militi aſsignatur, ea lege, vt ad edictum præſto in armis ſit. Landulphus lib. hiſt. Miſcell. 20. Miſit tria millia loricatorum ad circundandum eum, ne fugeret. Antonius Florẽtinus tit. 17. cap. 8. §. 3. In ſolo domini Imperatoris comitatu equitum loricatorum erant ad LXX millia, abſque peditum copiis. Helmodus in hiſtor. Slauor. cap. 52. Elegit de exercitu mille loricatos, abiitque in occurſum exercitus. Sic Liuius lib. 37. Latinè loricatos interpretatur, quos Græci κατάφρακτους appellant. His, inquit, tria millia peditum loricatorũ (cataphractos ipſi appellãt) adiunxit.

Hauſtum, eſſe ius hauriendi aquam è puteo vicini, Iuriſcon. ſ. Indicat in l. 1. de ſeruit. ruſt. præd. Porrò hauriendi ius, non hominis, ſed prædij eſt, auctore Pomponio in l. ſi mihi. in fi. de ſeruit. ruſtic. præd. adſtipulatur Paulus in l. cùm fundus. D. commu. prædior.

Hebdomadae, quas Latini ſeptimanas adpellant, ſeptem dierum intelliguntur, ſecundum communem vſum. Aliàs tamen de ſeptenario numero quarumcunque rerum dicuntur. Hinc libri M. Varronis qui Inſcribuntur Hebdomades, vel de Imaginibus ſeptenarij numeri, vt eſt apud Gell. lib. 3. cap. 10. Et Leuit. 25. Numerabis quoque tibi, inquit Dominus ad Moſen, ſeptem hebdomadas annorum, id eſt, ſepties ſeptem annos. Quòd autem Iuſtinianus in l. 2. §. quod cæleſti. C. de vet. iur. enuclean. de numero ſeptenario ſcribit, quaſi naturam, & artem numerorum in ſe contineat, nihil miror, multò minus quod Accurſius ibi adiicit de S. Trinitate, & numero quaternario. Vnde credo ſumptam diſtinctionem inter naturalem, & artificialem diem: quam cùm anxiè tractent plerique, nihil planè ad vſum forenſem reſpiciunt, quorſum pertineat, nec admodum probari poteſt.

Heliocaminvs, ſolis euaporatio, ſeu æſtuarium dicitur, ἀπὸ τοῦ ἡλίου καὶ καμίνου, id eſt ſole, & camino, quaſi dicat ſolaris caminus. Locus ad quem ſol hibernus accedens, ipſum euaporat & calefacit: quo veteres ſolis excipiendi cauſſa vtebantur. Extat dictio apud Vlpianum, in l. arborem. De ſeruitut. vrbanor. præd. & vide Alex. Neap. lib. 5. Geni. ca. 5.

Hepaticvs, qui hepatis morbo laborat. Is inter moroſos recenſetur, l. qui clauum. D. de ædil. edict.

Heres maſc. & feminini gen. contra quã Soſipater credit, eſt. nam in gen. feminino vſurpauit Tryph l. vlt. de collat. dot. Ab hereditate dicitur, quaſi herus, hoc eſt, dominus bonorum defuncti. Vnde heredem inſtituere nihil aliud eſt, quàm deſignare aliquem bonorum ſuorũ poſt mortem futurum dominum, §. item extraneus. Inſtit. de here. qualit. & diffe. Veteres enim heredes pro dominis adpellabant. Plaut. Menæch. *Abſtuli hanc, cuius heres nunquam erit poſt hunc diem.* Sic Tryphoninus l. hereditate. §. pater. D. de caſtr. pecul. Si pater vt heres viuo filio vindictam ſeruo caſtrenſi impoſuit. Quidam autem hoc nomen deduci volunt ab hero, quos tamen prioris ſyllabę ratio refellit: alij ab hæreo, & ſcribi debere per æ, quia proprium hoc nomen non extraneorum, ſed ſuorum. Hotom. ab Era, quod terram ſignificat: hinc Heredium apud Varronem lib. 1. D. de ruſt. agellus qui heredem ſequebatur. Non abſurdum etiam fuerit ab erciſco deducere, quod eſt diuido: nam & ſæpiſsime in Pand. Flor. eres & ereditas ſcribitur Addam Iſidorum lib. 9. Etym. cap. 5. ab ære deducere. Heres verò in omne ius mortui, non tantum ſingularum rerum dominium ſuccedit: cum & ea quæ in nominibus ſunt ad heredem tranſeant, paſs. D. de adqui hered.

Heres in iure Feudiſtico propriè filius intelligitur. Itaque ſine herede deceſsiſſe dicitur, qui ſine filio deceſsit lib. 1. tit. 13. & lib. 2 tit. 34. Heredis autem adpellatio etiam vltra proximum heredem extenditur, l. fin. C. de hered. inſtitu. vnde ſolemus dicere heredis heredem, teſtatoris heredem eſſe, l. fin. C. de hered. inſtit. Itaque Heredis adpellatione, omnes ſignificari ſucceſſores, credendum eſt, l. heredis. De verb. ſign. nam & heres ſinguiariter nominatus, ad pòſt natos porrigitur heredes, l. tale. §. vlt. D. de pact.

HEREDIS INSTITVENDI FORMVLAE.

Titius heres. Titius heres ſit. Titium heredem eſſe iubeo. Illa autem inſtitutio, *heredem inſtituo*, *Heredem facio*, pleriſque improbatur. Ex Epitome Vlp. tit. 21. Has formulas te docebunt Iuriſcoſ. & Imppp. D. & Cod. & Inſtit. de heredib. inſtitu. Heredis ſubſtituendi formulas ſubminiſtrat, l. 1. & tot. tit. D. de vulg. & pupill.

Heredes, alij neceſſarij dicuntur, alij ſui & neceſſarij, alij extranei. Neceſſarius heres eſt ſeruus heres inſtitutus: ſicque appellantur, quia ſiue velit, ſiue nolit, omnino poſt mortem, teſtatoris protinus liber & neceſſarius heres fit. Sui autem & neceſſarij heredes ſunt qui in poteſtate teſtatoris morientis modo fuerint: veluti filius, filia, nepos, neptiſue ex filio, & dein-

ceps ceteri liberi. Sed ſui quidem dicuntur, quia domeſtici heredes ſunt, & viuo quoq; patre quodammodo domini exiſtimantur: neceſſarij vero, quia omnino, ſiue velint, ſiue nolint, tam ab inteſtato, quam ex teſtamento, ex lege x 11. Tab. heredes fiunt. At extranei ij ſunt qui teſtatoris iuri ſubiecti non ſunt. Vide Inſtit. de hered. qual. & diff. Alij etiam teſtamentarij dicuntur, & legitimi. Prætoris verò ſucceſſores, heredes non appellantur, quia non facit heredes, §. quos aũt. Inſtit. de bon. poſſeſs. itaq; fideicommiſſarij & bonorum poſſeſſores ab heredibus ſeparantur, ſed velut heredes, & heredib⁹ ſimiles appellãtur paſsim in iure l.1. D. de bon. poſs. Vlp. tit. 28. Theo. Inſti. de perpet. & temp. actio. ad fin. prin.

Heres anomalus, ſiue ſucceſſor, is dicitur, qui inuenitur ſine certa qualitate. Zaſ. in intell. citat gloſſ. in verbo, ſucceſſor. §. pen. Inſt. de eo cui libert. cauſ.

Heres omnino ab adita hereditate intra annum, & legata ſoluere, & à teſtatore relicta pro cuiuſque rei natura præſtare debet. Alioquin ſi poſt admonitioné iudiciario decreto factam, culpa heredis annus prætereat, relictia excidet. Nouell. de hered. & Falcid.

Heredum multi gradus in teſtamento fieri poſſunt, inſtituendo & ſubſtituendo, l. ſi poſtumus. D. de liber. & poſtu. Heredes enim primi dicuntur, heredes ſecundi, pro heredibus primùm nuncupatis, ſecundò pronunciatis, l. ſi quis cùm teſtamentum. D. qui teſtament. facer. poſſ. Sic heredes aut inſtituti dicuntur, aut ſubſtituti. Inſtituti primo gradu: ſubſtituti, ſecundo vel tertio, l.1. D. de vulg. & pupill. ſubſt.

Heredis nomen ſi quis non dixerit quidem, ſed indubitabili ſigno eum demonſtrauerit, quod penè nihil à nomine diſtat (non tamen eo, quod contumeliç cauſſa ſolet addi) valet inſtitutio, l. quoties volẽs. §. ſiquis. D. de heredib. inſtit.

Heres Orcinus, vide Orcinus.

Heres ſiquis ex parte dimidia inſtitutus ſit, nec prætereà quiſquam alius, ipſe ex aſſe heres inſtitutus eſſe videtur, l. ſi quis ita ſcripſerit. D. de hered. inſtit.

Heredi adiectus nó poteſt efficere, vt qui ſemel heres extitit, deſinat eſſe heres, l. & qui ſoluẽdo. D. de her. inſt.

Heredis inſtitutio aut duplex eſt, aut ſimplex. Simplex, veluti, Lucius Titius heres eſto. Si mihi Lucius Titi⁹ heres nó erit, tũc Gaius Seius heres eſto. Duplex, veluti, Fili⁹ mihi heres eſto. Si heres nó erit, ſiue erit, & intra pubertaté deceſſerit, tunc Gaius Seius heres eſto. ibi. l.1. D. de vulg. & pupill. ſubſt.

Heres laudandus eſt magis, quàm accuſandus, qui reliquias teſtatoris non in mare, ſecundum ipſius voluntatem, abiecit, ſed memor humanæ cõditionis, ſepulturæ tradidit, l. penult. D. de condit. inſtitu.

Heres eius, qui Titio heres fuit, Titio quoque heres videtur eſſe, nec poteſt Titij omittere hereditatem, l. ſi quis filius familias. in ſi. D. de adquir. hered.

Heres volens vti beneficio legis Falcidiæ, debet inuetarium conficere in præſentia tabellionis, teſtium, creditorum (ſi æs alienum metuit) & legatariorum. Nouell. de hered. & Falcid. §. ſancimus igitur. & §. ſeq.

pro Herede gerere, vide Gerere ſe pro herede.

pro Herede geritionem dixit, Iuriſc. l. 14. D. de religioſ. Et pro Herede geſtio, l. 19. C. de iur. delib. & Iuſtinia. nouell. t. aditionem adpellat, pro herede geſtionem.

Heredes ACCELERANTES, Gahnerben in Speculo Saxon. artic. 17. appellari videntur, quos Francogalliça Lingua nominamus, *Habiles à ſucceder*. Quando, inquit, hereditatem neq; ſoror, neque frater adeat, omnes qui ſe in pari gradu cognationis exiſtere probauerint, æquam hereditatis percipiant portionem. Et cum in his ſexum non diſcernamus, heredes accelerantes eos appellamus.

HEREDITAS nihil aliud eſt, quàm ſucceſsio in vniuerſum ius, quod defunctus habuit, l. nihil aliud. D. de verborum ſignificationibus. Hereditas enim niuerſitatem quandam, ac iua ſucceſsionis demonſtrat, l. 208. de verb. ſig. Iuris quoq; nomé eſt, l. 3. D. de bon. poſſ. l. 17. §. 1. de verbo. ſig. D. & in iure conſiſtere dicitur, l. 1. D. de rer. diuiſ. Proinde abſque vllo tempore iuris intellectum habet, l. 30. D. de hered. petit. Hereditatis itaque adpellatione etiam damnoſa continetur. Hereditatis verbum interdum pro rebus ipſis & corporibus hereditariis vſurpatur. Sic Hereditatem explere, & hereditati furtum fieri dicimus. Inde M. Cicero in Topic. Hereditatem definit pecuniam, quæ alicuius morte ad alium peruenit. Aliud veró (inquit Iuſtin. ſub tit. de reb. corporal.) eſt hereditas, aliud res quæ per eam acquiruntur. Hæ corpora ſunt, illa verò ius: hæ certa ſunt, illa incerta eſt: hæ per ſe ſemper vtiles ſunt, illa nonnunquam damnoſa. Quod haud animaduertens Seneca lib. de Benefic. 6. cap. 5. Iuriſconſultorum, inquit, iſtæ argutæ ineptiæ ſunt, qui hereditatem negant vſucapi poſſe, ſed ea quæ in hereditate ſunt: tanquam quicquam aliud ſit hereditas, quàm ea quæ in hereditate ſunt.

Hereditatis adpellatione neque legata, neque fideicommiſſa continentur, l. ſi Titius. D. de leg. 3.

Hereditatis adpellatio ſine dubio continet etiam damnoſam hereditatem. Iuris enim nomé eſt, ſicuti bonorum poſſeſsio, quæ ipſa quoque hereditatia adpellatione continetur, l. hereditatis. D. de verb. ſig.

Hereditas plerunque diuiditur in duodecim vncias, quæ aſsis adpellatione continentur, l. ſeruum meum. §. fin. de hered. inſtit.

Hereditas defuncti locum obtinet, l. non minus. in fi. D. de hered. inſtit. Quia creditum eſt, inquit, hereditatem dominam eſſe, & defuncti locum obtinere.

Hereditas ex die, vel ad dié non rectè datur: ſed vitio temporia ſublato manet inſtitutio, D. de heredib. inſtitu.

Hereditas legitima dicitur, cùm ſit ſucceſsio ab inteſtato lege x 11. Tab. Honoraria prætoria, cùm bonorum poſſeſsionem accipimus. Teſtamentaria verò, ex ſe nota, Zaſ. in tit. Inſt. de acti. §. item ſi quis. Hæc nonnunquam etiam lege deferri dicitur, vt l. 1. D. de hered. pet. l. lege. 130. D. de verbor. ſignif.

Hereditas obligat nos æri alieno, etiam ſi non ſit ſoluendo. De ea autem hereditate loquimur, in qua non ſuccedunt huiuſmodi perſonæ, quaſi neceſſariæ. Vlpia. in l. lex more. D. de acquir. vel amit. hered.

Hereditas dicitur iacere, deferri, adimi, adiri, agnoſci, repudiari, omitti. Iacet non adita, l. 13. §. qualitũ. D. quod vi, aut clàm. Defertur, quando adire poſſumus, l. 151. D. de verb. ſignif. Defertur autem ex teſtamento, vel ab inteſtato 12. aliis legib. & Senatuſconſultis, l. 23. D. de petit. here. l. 1. D. ad Tertul. l. 8. D. de capit. minu. Adimitur, cum heres inſtitutus, exheres poſtea ſcribitur, quod nó modo in alio, ſed & eodem in teſtamento fieri poteſt, l. 1. §. pen. D. de his quæ in teſt. veluti Titius heres eſto, Titius quem ſupra ſcripſi exheres eſto, l. paterf. D. de hered. inſtit. Aditur hereditas, cum quis heredem ſe eſſe dicto, factóque demonſtrat. Repudiatur, cum repellitur. Omittitur, cùm quis ab ea tempore excludi ſe putat. Hereditas verò codicillis neque dari neque adimi poteſt. l. penult. de condit. inſtitut.

Hereditatem paternam filius poteſt recuſare, fraternam autem retinere, l. ſi filius qui patri. D. de vulga. & pup. ſubſt. etenim ius dicenti propoſitum eſt, liberos oneribus hereditariis non ſponte ſuſceptis liberare, non inuitos ab hereditate remouere. ibid.

Hereditatem repudiando nihil agit, qui dubitat, viuat teſtator, necne, l. is qui heres. D. de adquiren. here. Is autem qui putat ſe neceſſarium, cùm ſit voluntarius, non poterit repudiare. Nam plus eſt in opinione, quàm in veritate, D. eo. tit. Ei qui ſe non immiſcuit hereditati

pater

paternæ, ſiue maior ſit, ſiue minor, non eſt neceſſe prætorem adire, ſed ſufficit ſe non immiſcuiſſe hereditati, ibi. Qui hereditatem adire, vel bonorũ poſſeſsionem petere volet, certus eſſe debet defunctum eſſe teſtatorem, D. de adquir. hered.

Hereditati nemo alligatur, neque exheredari poteſt, ex alterius facto, l. paterfamiliâs. D. de heredibus inſtit.

Hereditas defuncti non adita, caduca fit, Nouella de hered. & Falcid. §. ſi vero inſtitutio. Quandiu verò poteſt ex teſtamento adiri, ab inteſtato non defertur, vt paſsim D. de acq. hered.

Hereditatẽ ad nos pertinere: heredẽ effici, l. 1. & l. 2. D. de petit. heredi. Ad hereditatem vocari: heredẽ fieri, l. 3. in fi. ibid.

Hereditas plerũq; allodia ſignificat, vt in ſpecul. Saxõ. arti. 5. Quæcunque bona defunctus poſt ſe relinquit, vocabulo vniuerſali hereditatis complectimur, niſi feudum fuerit.

HEREDITARIAE actiones, in tit. de hered. act. C. accipiendæ ſunt, quæ ex negotiis cum defuncto geſtis, vel ex delictis in heredes dantur: quo in numero & legatorum actiones haberi placet, quamuis ab herede cœperint, l. 39. D. de oblig. & actio. Hereditariæ quoque actiones adpellantur quę in hereditate, & in bonis ſunt defuncti. l. 1. §. hęc actio. D. ſi quid in fraud. patr. l. 59. D. ad S C. Trebel. Quę etiam ex defuncti perſona, etiam ſi defuncto nũquam cõpetierint, l. 84. D. ad leg. Fal. Planè quę patrono ad reuocanda ea, quę in fraudẽ eius alienata ſunt, datur actio, hereditaria non eſt, id eſt ex bonis liberti, ſed patroni propria, l. 1. §. hęc actio. D. ſi quid in frau. pat.

Hereditarius creditor, aut debitor dicitur, cui hereditas obſtricta eſt, & qui hereditati, non defuncto obſtringitur, l. 14. l. 15. l. 16. D. de hered. pet.

Hereditaria ſepulchra, quæ quis ſibi heredibúſque ſuis conſtituit, vel quę paterfamiliâs iure hereditario adquiſiuit, l. 5. & 6. D. de relig.

Hereditario iure capi dicuntur, l. 91. D. ad leg. Falcid. quę quis eo ipſo, quod eſt heres, capit.

Hereditaria onera ſunt funeris, ęris alieni, & legatorum ſumptus l. 20. §. 1. D. de acq. hered. l. 2. §. illud tenẽdũ. & §. ſiquid publici. D. here. ven.

Hereditarium ęs alienum intelligitur (inquit Caius) etiam id de quo cum defuncto agi non potuit: veluti quod is cum moreretur, daturũ ſe promiſiſſet: item quod is qui pro defuncto fideiuſsit, poſt mortẽ eius ſoluit, l. 1. D. de reb. auct. iud.

Hereditarium feudum, quod à patre & auo procedit.

Heredium, vt Feſtus li. 8. ſcribit, eſt prędium paruulum. In XII. Tab. ortum ſignificare ſcribit Plin. lib. 19. c. 4. vnde Herediolum ὑποκοριστικῶς à Latinis quoq; auctoribus ducitur. Varro 1. de Re. ruſt. ſcribit Romulũ bina iugera viritim diuiſiſſe, quę quod heredem ſequerentur, Herediũ appellarunt.

Heremita, ἀπὸ τῦ ἐρήμου, q. in deſertis locis ſeruiendi DEO cauſſa inhabitat, diciturq; religioſa perſona, gloſſ. & Doct. in l. 2. D. de in ius voc. gl. & Doct. in c. qui verè. 16. quęſt. 1. ſed legendũ eſt Eremita.

Heri ſeruus, hodie liber, vicem habere prouerbij voluit interpr. in eo liberto qui aduerſus patronũ arrogantius & inſolẽtius ſe gerit, Vlp. l. 7. §. 2. D. de iniur. Nec enim ferre prætor debet heri ſeruũ, hodie liberũ cõquerentẽ, quòd dominus ei conuicium dixerit, vel quòd leuiter pulſauerit. Sic Cedrenus, χθὲς δοῦλος καὶ ἐργάτης, σήμερον δὲ τύραννος. Eadẽ loquendi figura vſus Ariſtophanes, cũ ait, ὁ νῦν μὲν ὀβολός, αὔριον δὲ ὑπερμεγέθης. Et nouella 137. χθὲς ἱερόδουλοι, καὶ σήμερον ἱερεῖς. χθὲς τῶν ἀγύρτων, καὶ μυσταγωγεῖ σήμερον. Itaque Hieronymus ad Oceanũ: Heri, inquit, catechumenus, hodie Põtifex: heri in amphitheatro, hodie in eccleſia: veſpere in circo, mane in altari: dudum fautor hiſtrionũ, nunc virginum conſecrator.

HERIBANNVM, edictũ, quo feudatarij ad militiã in diem certum euocantur: vt in voce Bannus expoſuimus. Hinc Reſpõdere ad edictum apud Liuium li. 1. Qui vbi ad edictum Romani regis ex omnibus populis conuenere, &c. Idem lib. 10. Vt qui iuniorũ nõ conueniſſent ad Imperatorum edictum, quique iniuſſu abiiſſet, caput Ioui ſacratum erat.

HARISLITIVM, pœna deſertæ, ſiue detrectatæ militiæ Leg. Franc. lib. 4. c. 72. Quicunque abſque licentia vel permiſsione principis de hoſte reuerſus fuerit: quod factum Franci & Alemanni *Heriſlitz* dicũt, volumus vt antiqua conſtitutio, id eſt capitalis ſententia erga illum cuſtodiatur. Itẽ in capit. Caroli, & in Lombarda lib. 1. tit. 15. Siquis dimiſſo exercitu abſque licentia regis domum reuertatur, & quod nos Theudiſca lingua dicim⁹ *Heriſlitz* fecerit. Item ex ea die ſit bãnum reſciſſum, quod Theudiſca lingua *Heriſlitz*, id eſt armorũ depoſitio vocatur. vbi depoſitio pro deſertio poſitum videtur. B. tñ Rhenanus Ger. li. 3. Deſeruiſſe inquit exercitum inter capitalia numerabatur. Id flagitium Franci vocant *Heriſlitz*, quaſi dicant exercitus ſciſsionem. Alias Hoſtenditiæ vocantur.

Hermaphroditus, vtriuſque ſexus homo, l. 10. D. de ſtat. hom. l. 15. D. de teſtib. Plinius lib. 11. ca. 49. Tertull li. aduerſ. Valẽt. i. Firmic lib. 3. Matheſ. cap. 6. Androgynus rectè Græcis dictus eſt. Proprie autem Mercurij & Veneris filius fuit: de quo ſic Auſonius:

Mercurio genitore ſatus, genitrice Cythere,
Nominis vt mixti, ſic corporis Hermaphroditus
Concretus ſexu, ſed non perfectus vtroque.

HERONIBVS, vide Ero.

HETRVRIA Italiæ prouincia eſt, ad alteram ripã Tiberis, cùm Roma in altera ſit, Plinio teſtę. Huius populi ceteris omnibus obſeruantiores erant ſyderum, & quid quæque prodigia vel portenta ſignificarent, interpretari diligenter ſolebant. Proinde Aruſpices ex illis peritiſsimi reputabantur, hoc eſt, qui aues ſeu victimas in ara diligenter inſpicientes, vaticinari ſolebant, & futura prædicere, à quibus Romani fatidici diſcere ſolebant.

HI

HIACYNTHVS, & flos eſt, & gemma: huius fit mentio in l. vnica. C. non lic. in fre. equ. li. 11. in ea fulgor violaceus dilutus eſt, auctor Plin.

HIEROPHYLAX, ἱεροφύλαξ, ſacrorum cuſtos, l. annua. D. de annu. leg. ab ἱερὸς ſacer, & φυλάττω, cuſtodio.

HIERAPOLIS, l. 1. §. idem Labeo. D. de aqua quotid. & æſtiua.

HINC, pro ex hac parte, l. Fulcinius. D. quib. ex cauſ. in poſ. eat. Hinc, ex hac cauſſa, Terentio in And. *Hinc illæ lacrymæ.* Hinc inde pro vndecunque, circunquaque, vox Canoniſtis familiaris, c. cum tempore. de arbit. c. cum dilecta. de reſcript. & alibi ſæpe.

HIPPAGIVS, idem quod armiger Alciato, vel potius qui equos agit, & educit, ab ἵππος & ἄγω.

HIPPO, cuius meminit Iuriſcoſ. l. nauis aduerſa. D. ad leg. Rhod. de iac. Locrorum eſt colonia, quam Plinius li. 3. ca. 5. ſub fin. ait ſuis temporibus Vibonem Valentiam adpellatam. vrbs etiam hodie extat.

HIPPOCOMI, ſtabularij ſunt, qui equos curant. ἵππος enim equum ſignificat, κομέω nutrio, curo. Alciat. in l. quoniam. C. de curſu. pub. li. 12.

HIPPODROMVS, vbi equi ad curſum incitantur.

HIRCOSVS is eſt cui os ex fœda & deteſtabili libidine olet. Martialis lib. 12. Hircoſo premit oſculo. & Plautus in Mercatore, Iam plenus ætatis, animáque fœtida ſenex hircoſus. Vlpian. l. qui clauũ. D. de ędil. edic. Is cui os oleat, an ſanus ſit quæſitũ eſt. Trebatius ait non eſſe morboſum, os alicui olere, veluti hircoſum, ſcabronem. hoc enim ex illuuie oris accidere.

Sunt qui eo in loco, pro hircoſum lurcoſũ legi velint: ſed ex ſola voracitate oris grauis odor non gignitur quam etiam in leone Ariſtoteles nõ ex voracitate ma nare, ſed ἐκ τῶν ἄρθρων. Budæus hunc locum aliter explicare conatur, ſed perperam.

HISTORIA propria earum rerum, quibus gerendis interfuit is, qui enarrat. Tradũt iuris Ciuilis interpretes, libros & ſcripturas in publicam cuſtodiam rerum geſtarum gratia repoſitos, integram fidem habere, l. cenſus. D. de probat. Vide doctores in l. 1. D. ſi cert. pet. Hiſtorias autem rerum geſtarum ab initio mundi, Deus Optimus maximus ea ob rem deſcribi voluit, vt exemplis tandem omniũ ſeculorum ob oculos nobis formam exponeret, ſecundũ quam de labaſcente Reipublicæ ſtatu feliciter reparando deliberaremus.

HO

HOC AMPLIVS, locutio eſt etiam ea quæ ſuperius dicta ſunt complectens, aut potius repetens. l. 54. de leg. & fideicom. 3.

HOC, ſimilitudinis nota, l. qui legatorum. §. ſi filium. D. pro here. Hoc, hoc modo, l. qui ſeruum. D. de inter. act.

HODIE, id eſt poſt eam legem S. ve Conſ. l. ſi heres. D. ad S C. Treb. l. 1. §. hodie. D. ſi cui plus, quàm per leg. Falc. Iuris igitur noui ſignificatiua eſt. & vide B. Briſſonium lib. 1. Select. antiquit.

HOLOBERAE, ſeu Holoueræ veſtes in l. 4. C. de veſti. holoue. (ſic enim ibi legendũ Turnebus in Aduerſ. lib. 1. c. 17. Cuiacius Comm. ad 11. lib. Cod. & Zonaras & Balſamon docuerunt in 12. Cano. Concil. Gang.) id eſt holoſericæ. Serica enim, inquit Cuiacius, veteres dixere βήρους, vt nũc Galli Verours dicũt. Zonaras & Balſamõ βήρους interpretantur eſſe σηρικὰ ὑφάσματα. Turnebus: Quas Latini veſtes, birros appellant, Græci βήρους vocare ſolent, id eſt beros, vt holoberæ veſtes ſint, quę totæ birri ſint. Nam birri honeſtiorum & palatinorum erant, vt in concilio Grangrenſi. καταψηφίσοιτο, τῶν τοὺς βήρους φορούντων: & clarius apud Euagriũ. βήρους τε γαμβρίους ἐξάπτοντας. Vopiſcus in Carino: Donati ab Atrebaticis birri petiti: Donati birri Canuſini. Sunt igitur Holoberæ veſtes birri toti verè ſerici, & toti conchyliati. nã illę veſtes totę dicuntur, ex breuiario & compendio ſermonis, cum purpuræ aut ſerici, aut conchylij nomen ſubaudiendum eſt.

HOLOGRAPHVM, apud Feſtum appellatur teſtamentum totum manu teſtatoris ſcriptum.

HOLOPHANTA, eadẽ forma dictum qua ſycophãta. nam vt hic propriè is dicebatur qui ob ficus calumniam faceret: ſic ille, qui ob omnia homines deferret. Poſtea tamen immutata ſycophantæ ſignificatione, vbi pro calumniatore vel impoſtore vſurpari cœpit: Holophanta pro omni in re impoſtore, vel (vt ait Feſtus) pro eo qui omnia mentitur. Plautus: *Holophantam an ſycophantam hunc magis dicam neſcio*. Alij Halophanta legunt, alij Halopanta, leui coniectura moti, cum ea etiam in Holophanta ſit.

HOMAGIVM ſeu HOMINIVM (vox enim cõmunior eſt) veneratio eſt (ſi vim verbi propriè ſtrictéque conſiderabimus) quam vaſallus patrono propter beneficiũ acceptũ tribuit, cũ ſe eo nomine hominẽ, id eſt clientẽ ipſius fore ꝓfitetur: quæ veneratio planè ſeruilis fuit. Itaque quod in li. Feud. 2. tit. 5. ſic concipitur: Ego iuro quòd ero fidelis ei, vt vaſallus domino. Apud Aimoinum lib. 5. cap. 24 ita concipitur, Ego Hirmãnus à modò & deinceps domino ſeniori meo Carolo Regi ſic fidelis & obediens ero, ſicut homo ſuo ſeniori. Admonendi autẽ ſumus, hominium plerúque generaliter accipi pro fœdere: tréſque ipſius ſpecies conſtitui, Obſequiale, Feudale, & Sociale: quod pragmatici veteres Galli dicere ſolebant, *Hõmage de ſeruice, hommage de fief, ſimple hommage de paix*. quemadmodũ ſcribit auctor ſummę Ruralis & Conſuet. Norman. Obſequiale eſt, veneratio cum promiſsione obſequij & operæ militaris. Feudale eſt veneratio, cum promiſſione fidelis & grati animi ob beneficium acceptum, ſine vllius operæ obligatione: cuiuſmodi pleraque ſunt quæ Francogalliæ moribus præſtantur. Sociale verò non veneratio eſt, ſed fœdus, quo quis ſe alterius beneuolentiam comiter obſeruaturum promittit. Itaque impropriè & abuſiue hominium appellatur: cùm is qui neceſsitudinem illam contrahit, non ſe hominem & clientem, ſed amicum ſimpliciter fore profiteatur. Ex quibus intelligi poteſt, primum duas illas ſuperiores ſpecies commodius ita nominari poſſe, vt aliud dicatur militare, quoniam operæ militaris obligationem continet: aliud priuatum, quoniam à cuiuſuis ordinis & conditionis hominibus præſtatur: tertiam autẽ illam hominij ſpeciem, iuſiurandũ dicemus eſſe fidelitatis, quod ſine hominio fit. Horũ hæc ſunt exempla Radeuicus lib. 2. in cap. Adriani papæ, de concordia inter ipſum & Imperatorem Fridericũ 1. Epiſcopos Italiæ, inquit, ſolũ ſacramentũ fidelitatis ſine hominio facere deberẽ domino Imperatori, id eſt ſine perſonarũ ſubiectione. Sigeber. in Chron ann. 1176. Rex Scotiæ pacificatus eſt cum rege Angliæ, hoc modo: Fecit homagium ei de omni terra ſua. Et mox, Et conceſsit ei, vt omnes Epiſcopi & abbates hoc idem facerent. Epiſcopi verò & Abbates homagium non fecerunt ſed ſacramento ſe conſtrinxerunt hoc obſeruaturos, &c. Hominij autẽ vel iuriſiurandi fidelitatis formulam habes quidem li. Feud. 2. tit. 5. ſed ita ſtolidè atque barbaricè à Feudiſtis concepta eſt, vt eius lectores pudeat, Iurat enim Vaſallus ſe domino ita fidelem fore, vt vaſalli ſuis dominis eſſe ſolent. Quid igitur ſi iura clientelæ Vaſallus ignoret? quæ tam multa ſunt, vt amplius viginti amittendi feudi cauſſæ numerentur. itaque quam Carolus Magnus imperio ſuo ſubiectis formulam impoſuit, vide lib. Franc. legis 4. tit. 46. Item aliam Imp. Friderici 1. quam Italiæ ciuitatibus, cum Romam in feſtis ſignis proficiſceretur, præſcripſit. Nota aũt hæc erat hominij, vt dextras tanquam in fœderibus iungerent: plerunque etiam vt dextris auerſis oſculum præberent: interdum vt ambas manus vinctas patrono contrectandas præberent, ſupplicum & dedititiorũ more, qui velatas manus porrigebant. Ex Hotom. c. 24. Diſp. feud. Sũt qui triplici illi diuiſioni, quartum aliquod hominiũ Vadicum addant: Gallis, *Hommages de pleiure*, cum quis Patrono ab hoſtibus capto, tenetur ſe vadem & obſidem ipſius praſtare velut (inquit Butelerius) cùm Rege Iohanne ab Anglis capto, Barones Franciæ complures coacti ſunt vades ſe pro eo præbere. Cicer. tamen Philip. 12. Quòd ſi in bello (inquit) dari vicarij ſolerent, libenter me, vt Domitius Brutus emitteretur, pro illo includi paterer. Verum autem, propriúmque feudum eſt, cuius cauſſa fidelitas iuratur, & militaris opera obligatur, vt idem Hotom. obſeruauit in tract. de verb. feudal. Addam autem ex Specul. de homagio quædã, etſi ad feudum referri poſsint.

Homagium ſecundũ Spec. in tit. de homag. quoddam eſt ligium, quoddam eſt non ligium, quoddam edictale, quoddam decretale, &c. quanquam hæc ad feudum potius referri debeant.

Homagium DECRETALE eſt, cum heres hominis mei, qui illo feudo ex conſuetudine poſſet infeudari, & per conſequens in homagio ſuccedere, debet intra certum tempus me in dominum agnoſcere, & fidelitatem mihi præſtare, & ego teneor eum ratione talis feudi in hominem recipere: & in recipiendo videor ſibi ius feudi decernere: propter quod dici poteſt

Homa

Homagium decretale: ſicut etiã bonorum poſſeſsio decretalis: & quòd ius mihi tribuit, ſicut talis bonorum poſſeſsio, id eſt, Si nullus ſit proximior. & ideò in curia Franciæ ſemper recipiuntur fidelitates, & homagia alterius ſaluo iure. Quod autem in Italia & alibi vocatur Vaſallitium, in Francia vocatur Homagium; & c. etiam dicitur Homagium c. Veritatis. de iureiu. Differunt tamen, quia homagium eſt, quando iuratur alicui fidelitas, nemine excepto: ſed Vaſſallitiũ ſuperiore excepto, ſcilicet imperatore, vel Rege Galliarum potẽtiſsimo, & inuictiſsimo. De hoc opt. glo. in verbo, homóque ligius. cle. paſtoralis. de re iud. vbi etiam dicitur, quòd quis non poteſt eſſe ligius duorum, ſed bene ligius vnius, & vaſſallus alterius, vel vaſſallus plurium. & ſic homagium dici poteſt hominis ligium.

Homagium EDICTALE eſt, ſicut poſſeſsio bonorum edictalis. Vnde ſecundum Spec. ibi. homagium edictale ſiue hereditarium eſt, quòd quis habet eo ipſo, quòd adit hereditatem hominis mei, perſonam eius repræſentat, & videtur hominis homagium ſubiiſſe: & tale homagium poteſt finiri tempore, ſi domino placebit: quia ſi domino non placeret, non finiretur, etiam ſi vaſallus vellet bonis feudalibus cedere: imò ageret contra ipſum, vt eum in dominum agnoſceret: & hoc ex contumelia ſua, vnde puniri debet, ne inuitus conſequatur immunitatem, quod eſſe non debet. pro quo D. de neg geſt. l. ſine hereditaria. Et ideò poſſum eum cogere, vt ſubeat homagium decretale, & etiã quod plus tribuat ei in effectu, quàm edictale.

Homagium LIGIVM, & non Ligium, vide Ligius homo.

HOMERVS, omnis doctrinæ parens adpellatur, Iuſt. §. fi. in proœm. D. Vnde non immeritò ſententias ſuas confirmant Iuriſconſulti eius auctoritate in variis Digeſtorũ locis, l. 1. D. de contrahend. empt. l. 65. §. pecoribus D. de leg. 3. l. 4. §. gradus. D. de gradibus & adfi. l. 16. §. vlt. D. de pœnis. l. 236. D. de verb. ſignific. l. 9. §. 1. D. de ſupellect. leg.

HOMO cenſetur, ſi non integrũ animal editum ſit, cum ſpiritu tamen, l. quod dicitur. D. de lib. & poſtu.

Hominis legatum, orationis compendio ſingulos homines complectitur, l. Meuius. §. duorum. de leg. 2.

Hominũ noſtrorum adpellatione in Pand. & Cod. cõtinẽtur procuratores, actores, cuſtodes, emphyteuticarij, chartularij, à Græcis προσηκοντες & διαφεροντες dicti, l. 4 C. de dign. li. 12. l. 2. C. de cõdu. & pc. prǽd fiſc. l. 2 C. de Epiſ. & cler. l. 1. C. de cõm. Sed & vaſſali cõtinẽtur: quo ſignificatu eã vocem accipe apud cõſuetudinum Galliæ ſcriptores in rub. *Des hõmes ſerfz & mortaillables.*

Homo leugius, vel homo ligius ſecundum Specu. dicitur quaſi domino ſuo ligatus, vel quaſi legalitatem continens. Vnde rex Siciliæ eſt homo ligius Romani iudicis, vt in Cle. Paſtoralis. de re iud. præal. poſt medium. in §. rurſus. Vide Ligius homo.

HOMOLOGVS colonus, l. vlt. C. Th. de patroc. vic. id eſt dedititius. Hinc Homologũ quidam eundem eſſe volunt quẽ & vaſſallũ ligiũ. ineptè aũt qui à dictione homo compoſitum volunt. neque enim dubiũ quin ὁμολογίᾳ χωρῆσαι, & ὁμολογίᾳ προσχωρεῖν, pro deditionem facere vſurpetur. Alij volunt Homologos pro dedititiis poni, qui apud Romanos non modo in fide, verum etiam in ditione ac poteſtate populi Romani eſſent.

HOMOLOGARE, hoc eſt, confiteri, adſentire. Homologia, confeſsio, adſenſus, l. ne in arbitris. D. de arbit. corruptè enim emologare legitur, pro eo, quod eſt ſubſcribere arbitri ſententiæ, ſcilicet eam placere ſubſcribenti.

HOMICIDIVM propriè cum homo cæditur, id eſt occiditur, à cæde, vt Albericus indicat, tria homicidiorum genera conſtituens, c. homicidiorum. de pœnit. diſtin. 1. At pontifices duo conſtituiſſe videntur, Voluntarium, & caſuale, extra de homicid.

HOMOVSIOS, ὁμοούσιος, id eſt cõſubſtantialis, l. 2. C. de ſum. Trinit. & fid. cathol.

HONESTVS, qui nihil turpitudinis habet Iſidoro. Honeſtus quãdoq; pro diuite accipi obſeruatur, vt teſtatur Aſconius in Verrinæ tertiæ cõmentariis. Vlpia. l. 52. §. 15. D. de furt. Cũ Titio honeſto viro pecuniam credere vellem, ſubieciſti alium Titium egenũ, &c. Sic l. cum hi. §. ſi in annos. de tranſact. & l. 38. §. qui nondum. D. de pœn. His inferiores vocantur humiliores, d. l. 38. & l. 1. C. de deſert. mediocris loci.

Honeſta ea interpretatur Bartolus l. 1. C. de dignita. lib. 12. quæ ab honeſtis perſonis gerũt. Hinc Honeſtæ matres f. matronæve intelligũt, quæ nullo vnquam probro ſe cõmacularũt, l. 41. D de ritu nupt. l. 1. § & notãdum D. de vent. inſpic. Honeſtum à licito ſeparatur l. 1. D. de iuſt. & iur. l. 42. D. de ritu nupt. non enim omne quod licet honeſtum eſt, l. 144. de reg. iur.

HONESTAS Iuſtitiæ publicæ, id eſt, conſtitutiones eccleſiæ ſactæ propter honeſtatem publicam, ca. ad audientiam. & c. ſponſam. de ſponſa. & matrimo.

HONOS, inquit Varro lib. 4. de Ling. Lat. ab honeſto onere. Itaq; honeſtus dicitur quòd oneratus, & dictũ onus eſt honos. qui ſuſtinet remp. Hæc ille. Honos igitur magiſtratus eſt: quod idem Iuſtin. in §. 7. de iure nat. demonſtrat. Hoc etiam ius honorarium ſolemus appellare, inquit. quòd qui honores gerunt; id eſt magiſtratus, auctoritatem huic iuri dederunt. Cicero Verrina 6. Vt iſta præclara nobilitas deſinat queri, pop. Rom. hominibus nouis atque induſtriis honorem mandare, ſemperque mandaſſe. Sunt tamen qui deducunt à priſco ὄνω, vnde, ὀνίνημι vt ab ὄνω factum ὄνεσθαι, & veteres Onor ſcripſiſſe teſtantur. Onus autem ab ὄνος Græcorum tractum, qui ab aliqua ratione ærumnoſum illud animal ita vocarunt.

Honor municipalis, eſt adminiſtratio Reip. cum dignitatis gradu, ſiue cum ſumptu, ſiue ſine erogatione contingens, l. 14. D. de mun. & hon. Erant in hoc genere Decurionatus, Duumuiratus, Ædilitas, & cæteræ dignitates, l. 17. §. is qui. D. de decurio. l. 12. D. de mu. & hon. l. 5. de vacat. mune. l. 2. C. de iis, qui ſponte mun. pub. lib. 10.

Honor aliquando ſumitur pro dignitate, l. nuper. D. de dons. int. vir. & vxor. interdum pro honorario dono, & remuneratione, l. ſi remunerandi. D. mand. Si remunerandi gratia honor interuenerit, erit mandati actio. Id eſt, & ſi honorarium aliquod datum fuerit. Hinc apud Cic. Honos alit artes. & Vir. lib. 5.

Ipſis præcipuè ductoribus addit honores.

HONORARI, eſt præmio aliquo adfici: honos enim plerumque præmium eſt. Apud Vlpianum l. 1. §. 5. D. de poſtulando. Niſi in arena paſsi ſunt ſe honorari. Nec audiendus Accurſius, hæſitans hic, an onerari legendum ſit.

HONORARIA ſunt mercedes quæ aduocatis, Iuriſconſultis, medicis, liberalium artium profeſſoribus, menſoribus, & ceteris qui operam beneficij loco præſtabant, dabantur. Mercedes eas dicere diſplicuit, cum non crederent inter huiuſmodi perſonas locationẽ & conductionem contrahi, l. 1. D. ſi menſ. fal. mo. l. 1. D. de extraor. cog. l. 38. loc. l. 3. C. de poſtul. l. 2. D. de leg. l. 13. C. de iudic. Honorarium autem, quod patrocinij nomine datur, συνηγορικόν ab Ariſtophane in Veſpis dicitur. Honorarium etiam dicitur id quod olim Conſulibus in prouincias aduenientibus honoris loco dabatur, non tanquam debitum. Cic. in Piſonem: Qui modus tibi fuit frumenti æſtimandi? qui honorarij? ſi quidem poteſt vi & metu extortum honora-

rium nominari. Inde Honorarium dictum id quod à Decurionibus pro curiæ introitu dari ſolitum. Pli. li. 10. epiſt. 116. Supereſt ergo vt ipſe deſpicias an in omnibus ciuitatibus certum aliquid omnes, qui deinde buleutæ leguntur, debeant pro introitu dare. Ad quam epiſt. reſcribens Traianus: Honorariũ, inquit, Decurionatus omnes qui in quaque ciuitate Decuriones fiunt, inſerre debeãt necne, in vniuerſum à me non poteſt ſtatui. Huius etiam fit mentio l. æſtimatio nem. D. de muner. & honor.

Honorarium ius antiqui adpellarũt quod ex edictis prætorum deſcendit: ſícque, vt Papinianus ſcribit, ad honorem Prætorum nominatum: Pomponius, quod ab honore prætoris venerat, l. 7. in fi. D. de iuſt. & iur. l. 2. §. eodẽ tempore. D. de ori. iur. Vel, vt inqnit Iuſt. quòd qui honores gerunt, id eſt magiſtratus, honorẽ huic iuri dederunt, §. prætorius. de iur. nat. Inde

Honoraria iudicia, honorariæque actiones, prætoris edicto conſtitutæ, l. 28. D. de leg. 1. l. 25. ad S C. Velleia. l. 39. D. de noxa. actio. Honorariæ obligationes, quas Prætor edicto ſuo inſtituit, l. obligamur. 52. D. de obligat. vbi Modeſtinus ait iure honorario nos obligari ex his quæ edicto perpetuo vel magiſtratu fieri præcipiuntur, vel vetantur.

Honorarij ſucceſſores dicuntur, qui & bonorum poſſeſſores, Inſtit. §. 1. de bon. poſſeſ. Per legem enim tantùm, vel ſimilem iuris conſtitutionem, heredes fiunt, veluti per Senatuſconſ. & Conſtit. Principum: ſed cum eis Prætor dat bonor. poſſeſsionem, loco heredum conſtituuntur, & vocantur bonorum poſſeſſores. Vlpian. l. 9. §. 5. De inter. act. Quæ obtinere debẽt non ſolum in heredibus, ſed etiam in honorariis ſucceſſoribus. Sic in l. 1. §. non ſolum. D. vt legat. nom. l. 10. D. ad S. C. Velleia. l. 7. D. de publ. iud.

Honorarius tutor curatorve, quem teſtator adminiſtratione pupilli bonorum aliis data, tutorem tamen curatoremve eſſe vult. Vlp. l. 3. §. 1. D. de adminiſtr. tut. Si parens declarauit quem velit tutelam adminiſtrare, ille ſolus adminiſtret. ceteri igitur tutores non adminiſtrabunt, ſed erunt hi quos vulgò honorarios appellamus. Nec quiſquam putet ad hos periculum nullũ redundare. conſtat enim hos quoque excuſsis prius facultatibus eius qui geſſerit, conueniri oportere. Dati ſunt enim quaſi obſeruatores actus eius, & cuſtodes: imputabitur eis quandoque, cur ſi malè eum conuerſari videbant, ſuſpectum non fecerunt. Papin. l. 26. §. 1. de teſt. tut. Honoris cauſſa tutor datus non videtur, quem pater à ceteris tutoribus, quibus negotia gerenda mandauit, rationes accipere voluit. Horũ etiam meminit Vlp. l. 14. §. 1. D. de ſolut. Honorarius curator alio ſenſu ſumitur tit. 12. inſt. Vlp. pro eo ſcilicet qui à prætore conſtituitur libertinis, prodigis, itémque ingenuis, qui ex teſtamento parẽtis heredes facti, malè diſsipant bona. Honorarius etiam Arbiter dicitur, qui à Prætore datur: cuius videtur meminiſſe Proculus l. 76. D. pro ſocio. is ſcilicet, cui ſiue æquum, ſiue iniquum ſit, parere debeamus. Sic Honoraria pœna, §. 6. inſtit. de iniur. ea eſt quam Prætor introduxit, atque inſtituit.

Honorarii ij erant (inquit Nouel. 70.) quibus ſolis à maieſtate Imperatoria præbebantur codicilli: ſic vocati quòd qui hac præfecturæ ſpecie digni exiſtimarẽtur, his præter nudum honorem ac titulum nihil conferretur, qui ſanè ipſos curiali fortuna non liberaret, niſi aliquis ipſo actu hanc adminiſtraſſet. Hi nullum cingulum geſtabant, l. 1. C. vt dignit. ord. ſeruet. lib. 12 quòd nullo merito ante geſtæ adminiſtrationis hunc. honorẽ conſequerentur, ſed ſolo codicillorum principalium beneficio, l. 3. C. vbi ſenat. vel cla. l. 1. C. Th. qui à præb. tyr. ideoque Græcis ἄζωνοι dicebantur, vt Vacantes ſχολ. Hos & Honoratos adpellatos putẽ, in Rub. de honorato vehicul. li. 11. C. & l. 1. C. de offi. ciui. iud. l. 18. C. de epiſ. & cleric. l. 1. C. Th. quib. equo. vſus. Horum hoc hemiſtichio commeminit & Auſonius:

Muneris exortes nomine participes.

Hopta in l. fin. §. ſpecies. D. de publi. quid hoc verbo ſignificetur planè ignoro. Pharmaci quidẽ genus Opij nomine inuenitur, quod ex inciſis papauerum capitibus ſucco expreſſo conficitur, de quo Dioſco. lib. 4. Plinius lib. 20. cap. 18. & lib. 25. cap. 10. ſed an illud ſit, addubito.

Horae, vocantur partes in quas diſtinguitur dies. Hæ principiò duodecim inſtitutæ ſunt, qui numerus longo tempore cuſtoditus eſt, donec in vigintiquatuor horas dies apud Romanos diuideretur. C. Scipio Naſica à Senatu optimus appellatus, diẽ in horas primus diſcreuiſſe dicitur Sabellico. At horas pro dieb' dixit Cice. Verr. 3. Vt cum horis noſtris nos eſſemus vſi, tu binis ludis interpoſitis, quadrageſimo poſt die reſponderes. Horas ſuas vocat (inquit Aſconius) viginti dies, qui accuſatori dabantur ad accuſandũ legitimi, totidemque defenſori. Idem, Hic tu fortaſsis eris diligens, nequam ego horam de meis legitimis horis remittam. Horis, inquit idẽ Aſconius, mirè dixit, cùm ſint dies plurimi, vt oſtenderet nimiam diligentiam. Legitimi autem hodie dies dici debent, quas dilationes ordinarias vocant. Nec mirum horas pro diebus ſumi, cum dies vſurpentur pro tempore, vt alias annotauimus.

Horreum, Varro lib. 4. Ling. Lat. non improbaliter exiſtimat ab hordeo tractum, quòd hordeum in eo ſeruari ſoleret. quanquam in aliis exempl. ab horrendo legatur, quod ſcilicet priſci fruges in ſuis ſpicis, cum ariſtis in granaria conderent. Galenus mauult à dictione ὡραῖα deduci, quo omnes fructus, atque adeo prouentus omnes denotabant Græci. Accipitur tamen etiam in iure pro repoſitorio mercium, & rerum pretioſarum, l. 3. D. ex quibus cauſsis pig. vel hypot. tacit. contrah. & l. 3. D. de offic. præfe. vigi. l. 10. D. de iudic. Horreum frumentarium l. 60. D. de acq. rer. domi. Horreum vinarium, l. 7. D. de fun. inſtru. Horreum penuarium l. 3. D. de pen. leg.

Horrearius, horrei conductor, l. 5. §. ſi horrearius. D. de iis qui deiecer. vel effuder. l. 5. D. ad exhi. l. 60. §. fin. D. loc.

Hortus in XII. Tab. idem valebat quod villa, vt Plinius lib. 19. cap. 4. eſt auctor. vide Feſtum lib. 8.

Horti Salluſtiani Romæ Auguſti erant, l. 39. §. fi. D. de leg. 1. & in Panegyrico Conſtantino, Conſtantij filio dicato, cuius incertus eſt auctor. Nam in Salluſtianos hortos ire peregrinatio, & expeditio putabatur. Vopiſcus in Aureliano: Diſplicebat ei cum eſſet Romæ, habitare in Palatio, ac magis placebat in hortis Salluſtij, vel Dominæ viuere.

Horti amœni, vrbani prædij adpellatione continentur, auctore Vlpian. l. vrbana prædia. de verb. ſi. niſi plurimùm in reditu ſint, id eſt, principaliter propter ruſticos reditus conſtituti.

Horti olitorij, ab olere, non ab oliuis dicti, vt Accurſius exiſtimauit, l. 13. D. de vſufruc. & vide l. 198. D. de verb. ſignifi. Vlpia. in l. ſi cuius. §. fructuar. D. de vſufruct. Vt fortè, ait, hortos olitorios faciat, vel aliud quid, quod ad reditum ſpectat.

Hospitii neceſsitudo olim non ſolum inter priuatos, ſed etiam inter populos contrahebatur: neque id quidem modò, ſed etiam inter ſingulos priuatoſque homines & ciuitates. quod genus amicitiæ Græci προξενίαν, Latini hoſpitiũ publicum vocauerũt. nam quod hoſpitiũ inter priuatos contrahebatur, Græcè ἰδιοξενία, Latinè priuatum hoſpitium dicebatur, cuius erat nota pignúſque teſſera hoſpitalis: vt ille apud Plautum

ait

ait in Pœnulo: *– dem hoſpitalem & teſſeram Mecum fero.* Cicero in Verrem act. vit. de Senatu Syracuſano loquens: Decernunt ſtatim, vt fratri meo hoſpitium publicè fieret. Sic Demoſthenes in illa nobil oratiõe pro Cteſiphonte obiicit Aeſchini quòd legatos quoſdam Philippi hoſpitio exceperit, & quòd hoſpitij ius cum eis contraxerit, *καὶ ὅτι ὑπεδέξατο αὐτούς*. Itáque ſumitur hoc verbum l. poſtliminij. D. de capt. & poſtlim. & apud auctores claſsicos ſæpiſsimè. Arctum autẽ fuit neceſsitudinis huius vinculum, atque etiam diuini numinis reuerentia ſanctum, quod iuris huiꝰ diſceptationi præfecit antiquitas Iouẽ, hoſpitalẽ appellans & inuocans, quaſi hoſpitij præſidem & vindicẽ. Ab hac hoſpitij ſignificatione, frequẽter pro amicitia ſumitur. Hinc

HOSPITIOLA l. 5. §. 1. D. de iis qui deiec. loca ea quibus excipiebantur hoſpites. Habebant autem veteres (vt Vitruuius lib. 6. ca. 10. indicat) propria quædã triclinia, & cubicula, quibus aduenientes hoſpites recipiebant, quæ & hoſpitalia dicebantur, d. l. 5.

HOSPITIA etiam priſcis temporibus publicè dari ſolebant, erántq; quibus hoc munus hoſpitum recipiẽdorum à rep. imponebatur. Eſt autem patrimonij onus, non perſonę, l. 3. §. eos. l. fin. §. pen. & fin. D. de mun. & honorib. l. 10. §. angariarum. D. de vac. muo. l. 2. C. de epiſc. & cler. Modeſtinus l. 6. de excuſat. *ἐπισταθμίας* hoc munus vocat, deducto vocabulo *ἀπὸ τοῦ ἐπισταθμεύειν*, id eſt diuerſari: vt & Cicero lib. 13. ad Attic. ep. vlt. Habes hoſpitiũ, ſiue *ἐπισταθμίαν*, quam odioſam mihi duxi, non moleſtam. Quin & id in prouinciis fiebat, in militibus & præſidum officialibus per municipia itantibus hoſpitio excipiendis, vt colligere eſt ex d. l. 3. §. eos milites. & l. 5. §. ne tenues. D. de offic. præſid.

HOSTIA in l. nauis. 2. D. ad legem Rhodiam de iact. vrbs eſt Latij, ab Anco Martio extructa, teſte Liuió: militię, omniúmque munerũ vacationem habuit, prçter dies 20. in aduentu Hannibalis: quò Reipubl. ſubueniretur.

HOSTIENSIS, iuriſconſultus nobilis, nomen habuit Henrici Segutiani: ſed cum iuris ſcientia floreret, & Bononiæ circiter annum M C C L V. profeſſus, complures de ea re libros ſcripſiſſet, tandem Cardinalis Hoſtienſis factus, nomen hoc retinuit.

HOSTIARII ſerui, in l. 12. §. idem reſpondit. D. de inſtru. inſtr. que le. quos more vetere in catena fuiſſe Sueton. in li. de claris Grammatic. ſcribit.

HOSTIARII eccleſiaſticum officium, l. 6. C. de epiſ. & cler. quod & B. Ignatius in Epiſtula ad Antiochenſes oſtendit, ſic ſcribens, *ἀσπάζομαι ὑποδιακόνους, ἀναγνώστας, ψάλτας, πυλωρούς*, &c. Dicti ab eo, vt Iſido. lib. 8. ca. 12. ſcribit, quòd hoſtiis templi præeſſent. Tenent claues templi, omnia intus extráque cuſtodiunt, atque inter bonos & malos habentes iudicium, fideles recipiunt, infideles reſpuunt.

Hoſtilianas actiones dixit M. Cicero lib. 1. de Orato. ab Hoſtilia lege, quam vide in Indice legum.

in Hoſtico abſolutè, pro hoſtico loco dixit Vlp. l. fi. D. de mili. teſt. ſicque in l. vn. D. de bo. poſ. ex teſt. mil. legendum. Itáque hanc phraſim Liui. vſurpat li. 6. Romano contrà etiam in hoſtico morãdi erat cauſſa, vt hoſtes alliceret. Sic li. 8. Sine commeatu milites vagi in hoſtico errent. Et alibi apud eundem & alios ſæpiſsime. Eadem autem forma dictum, qua apud alios, in barbarico, & paganico. Sic Latini auctores loquuntur Græcorum exemplo, qui *πολεμίαν* ſimpliciter, *γῆν* ſupplentes, dicunt. Herodotus li. 1. *ἀπαλλάσσεσθαι μὲν τῆς ἐκ τῆς πολεμίας διαλέγουσι*.

HOSTES hi ſunt, qui nobis, aut quibus nos publicè bellum decernimus: ceteri latrones, aut prædones ſunt, l. hoſtes. D. de verb. ſigni. Hoſtis autem ab hoſtiendo, id eſt æquãdo: quoniam æquali cauſſa ad bellum procedit, & par nobis videtur.

Hoſtis, pro aduerſario in XII. Tabu. accipitur. Si ſtatus dies ſit cum hoſte, venito. At, vt ſcribit Feſtus, Hoſtis apud antiquos Peregrinus dicebatur, & qui nunc hoſtis, perduellis. Hinc Cicero lib. Officio. 1. Equidem illud etiam, inquit, animaduerto, quòd qui proprio nomine perduellis eſſet, is hoſtis vocaretur, lenitate verbi triſtitiã rei mitigãte. Hoſtis enim apud maiores noſtros is dicebatur, quẽ nũc peregrinũ dicimꝰ. Appellatus eſt autẽ hoſtis, ab hoſtio, quod eſt ęquo, quoniam peregrini ſuis, vt nos noſtris vtẽtes legibus, pares nobis videntur. Et quia in conflictu, ex æqua cauſſa pugnam adire ſolent, ideò concinna eſt tranſlatio ad litigatores, qui pari iure de eadem contendunt cauſſa, vt victoriam conſequantur: ideóque victos, & victores nuncupamus.

Hoſtium potitus, vide Potitus hoſtium.

HOSTIS in libris Feudiſticis pro exercitu, caſtris & militia ſumitur. Vnde vox Francogallica L'hoſt. li. Feud. 1. tit. 7. Si ſimul ſteterint, vel in hoſtem Regis acquiſierint. Item lib. 1. tit. 7. Tunc enim poſſunt deueſtiri, niſi fecerint hoſtem Romæ: id eſt in exercitu & comitatu Imperatoris Romam profecti ſint. Hinc

HOSTENDITIAE dicuntur (vt Feudiſta ſcribit lib. 2. tit. 40. §. 2.) adiutorium, quod faciunt dominis vaſalli Romam cum Rege in hoſtem pergentibus: verbi gratia: In Lombardia de modio, XII. denarios: in Teuthonica terra, tertiam partem fructuum, facta computatione fructuũ ſolummodo eius anni, quo hoſtem faciunt. Fictum vocabulum ab hoſte, quod exercitũ & caſtra, vt iam diximus, ſignificat. Quidam corruptum vocabulum eſſe ſcribunt, & pro Hoſtelitiæ vſurpatum, dictúmque eadem forma qua Heriſlitium effertur: diſtinguunt tamen ab Heriſlitium, quod Heriſlitium capite plectatur: Hoſtelitiæ verò pecuniaria multa ſit. etiã Friderici cõſt. lib. Feud. 2. tit. 55. quia edictum non belli, ſed honorarij comitatus cauſſa factum ſit: cum Imp. Romã ad petẽdam coronam proficiſcente, euocãtur Itali feuda imperij tenentes, vt in faucibꝰ Italię Imperatori prçſto ſint, cũ equis & armis.

HVGOLINVS Iuriſconſultus nobilis homo Italus, inter antiquiſsimos iuris interpretes floruit, circiter annum M C X C. gloſſuláſque ad librorum iuris marginem adiecit: quibus magnopere Accurſius, qui plerumque eius honorificam facit mentionem, adiutus fuiſſe creditur.

HVMANA lex, pro ciuili, in c. pen. de hęretic. lib. 6. Humanum eſt, hoc eſt, benignum, ſecũdum æquitatem deſeruiens humanæ ſocietati, l. humanũ. C. de legib.

Humaniores domini, pro lenioribus, §. eodémque. Inſtit. ex quibus. cauſ. manu. lic.

HVMANITAS propriè naturam humanam ſignificat: ſic accipitur in l. non tantùm. D. de adpellat.

Humanitas eſt epitheton æquitatis egregium. AEquitas enim nuncupatur humanum ius: quia nihil eſt quod in humanam ſocietatem plus vtilitatis conferat, quam vſus boni & æqui. Et contrà, iniquitas dicitur ius inhumanum, auctore Vlp. in l. furti. §. pactúſne. D. de his, qui notãt. infam. Nouel. nullum credẽt. agrico. in princi. Inde ſunt iſtæ adpellationes paſsim in iure: Humanius eſt: Benigniꝰ eſt, & cetetę id genus. Iuſti. Nouell. de releuatio. tributo. Conſtit. 163. Præſtãtiſsima, inqt, inter homines bona ſunt iuſtitia, & benignitas: quarum altera æquabiliter ſuum cuiq; tribuit, neque appetit aliena: altera ad miſericordiam decurrit. Vlp. in l. 1. §. qui operas. D. ad S C. Tertull. Sed humana, ait, interpretatione placuit eum admitti. Aliàs humanum ius adpellant, ad differentiam naturalis iuris. Illi valde aberrant, q humanas leges opponũt Canonibus Põtificiis, quaſi hi nihil habeãt humanitatis.

HY

HYACYNTHVS gemma, l.6. D. de aur.arg.leg.l.ſi.§. ſpecies.D.de publica.l.vnic.C.nulli lice.in fre.

HYDRAVLOS, nomen eſt nobiliſsimi inſtrumenti muſici,cuius Cteſibius Alexandrinus repertor ſuiſſe traditur: ita appellati, quòd eius fiſtulæ ab aqua flatum acciperent. nam in aquam ima parte verſæ erant: qua commota & perturbata ab adoleſcentulo quopiam,in illa ſpiritus effundebatur, qui ſuauiſſimum ſonum reddebat. Deſcribitur hoc accuratiſſime à Vitruuio:& omnino valde ſimile fuiſſe perſpicitur ei,quod nunc nos communi omnium muſicorum inſtrumẽtorum genere, Organum appellamus: niſi quòd in noſtro nullus aquæ eſt vſus. Huius etiã meminit Athenæus lib. 4. Δειπνοσοφιστῶν. Plinius lib.7. c.37.& Hero quidam. Hine

HYDRAVLAS, l. 4. C. de excuſat.muner. organarij, qui eiuſmodi inſtrumenta tractabant:quos ita Græci definierunt: Ὑδραύλας ἀνόμασαν [illegible] ὀργάνοις [illegible] ἀπὸ [illegible], ἀλλ' ἀπὸ ὕδατος κατά τινα μηχανὴν τὸ πνεῦμα δεχομένοις.

HYDROMELI,l.9.D.de tritic.vino.aqua eſt mellita, id eſt potio ex aqua & melle confecta, Plin. lib.14.c. 17. Dioſcorid.lib.5.cap.13.

HYPAETHRIVM locus eſt ſic dictus, quòd ſubdio eſſet,id eſt cælo & aeri expoſitus. Latinè Subdialia,vel Subdiualis:vnde Subdiuales deambulationes dicuntur,l.242.D.de ver.ſig.Vitru.lib.3.c.1.horum meminit.

HYPASPISTAE Græcis ſunt Cornicularij.vide CORNICVLARII.

HYPEROCHA ὑπεροχὴ,l.quærebatur.D.qui potiores in pign.hab.eſt id quod poſt venditionem fundi LX. quod erat LXXX.plus in eius pretio relinquitur, ſcilicet XX.Hoc enim eſt quod eo in loco ſignificatur, quẽdam duobus creditoribus non quidem eundem fundum,ſed priori fundum,poſteriori ὑπεροχὴν eiuſdẽ fundi pignori obligaſſe. Non inſulſe fortaſſe quis Superfluum vocarit,vt l.ſcenerator. D.de nautico fœnore.Galli dicunt, *plus value*. Hunc locum ita reſtituit Iac. Cuiac.cum perperam antea hypotheca legeretur.

HYPOBOLON, dotis eſt incrementum, vel quod mortuo marito vxori ſuperſtiti redditur ſupra doté,quod inſtar aut vicem habet donationis propter nuptias:ſic dictum ἀπὸ τοῦ ὑποβάλλειν, quod eſt maiori rei vel ſummæ minoré adiicere.Græci alias reddidere dimidiam,alias tertiam,niſi aliud conuentum eſſet:Langobard. autem iure quartam partem redditam videre eſt l. 1. Lang. de iis quæ à viro in mul.dan.quam & Morgen gabe vocabant.Latinorum vero tertiam, li. 2. feud.tit.19.§. quamuis. Conſtantin. Harmenopulus lib.4.tit.10. ὑπόβολον ſcribit eſſe, [illegible] Sic autem legendum eſt,non vt in vulg. corruptè legitur: [illegible] non enim mortua vxore, ſed mortuo marito hypobolo locus eſt. Dotalitium dicitur c.plerunque. de donat.int.vir.& vxo. Noſtro idiomate vocamus *accroiſt*. Nec verò datur ὑπόβολον vxori, niſi in cubiculum mariti venerit:& hoc eſt quod dicitur: *Au coucher gaigne la femme ſon douaire*. Virgini autem θεώρετρον dabatur, quod erat pars duodecima: de quo vide ſuo loco. Hinc

HYPOBOLICA inſtrumenta, apud Sidon. Apoll.lib. 7.epiſt.quanquam ſunt qui legant Hyperbolica: alij quidam Paraphernica.omnino male.

HYPOCAVSTON, ὑπόκαυστον, locus eſt, qui ſuccenſo ſub pauimento igne calefieri ſolet l.16. D.manda. l.55.§. 2. D. de leg. 3. Deducitur ἀπὸ τοῦ ὑποκαίειν, id eſt ſuccendere.Hinc cõclauia & cellæ,in quibus ſunt opera fornicata,vbi frigoris vitãdi cauſſa ignis accenditur.

HYPOMNEMATOGRAPHOS, in l.ſi quos.59. C. de decurio. Alciat. commentarienſes exponit, id eſt, eos qui commentaria ſcribunt.

HYPOTHECA, à verbo ὑποτίθεσθαι, quaſi dicas ſuppoſita,ſubiecta obligationi,& obſtricta.Idem eſt igitur quod pignus, & ſola nominis differentia diſcrimen conſtituit,vt ſcribit Marcianus l.5.in fin.D.de pignorib. Videre tamen licet pignoris appellationem ad res mobiles,hypothecæ ad immobiles referri, vt l.1.&l.ſi rem.9.§.2.D.de pign.act.§.item Seruiana.Inſtit.de action.l.4.D.de pignorib.vbi traditur Hypothecam propriè eius rei dici quæ cõuentione ſola obligatur. Hotomanus teſtatur aliam ſe etiam inter hypothecam & pignus obſeruaſſe differentiam, vt hoc pro rebus obligatis,& ipſo obligationis contractu vſurpetur: illa verò pro rebus ſuppoſitis tantùm. Cic.lib.13.ad Memmium, epiſtola ad Thermũ Propræt. Præterea Philotes Alabandenſis ὑποθήκας Cluuio dedit:hæ commiſſę ſunt:velim cures,vt aut de hypothecis decedat,eáſque procuratoribus Cluuij tradat,aut pecuniam ſoluat.

Hypotheca diuiditur in tacitã,& expreſſã. Tacita cõſtituitur à lege,l.1.§.& vt plenius.C.de rei vxor.act. Expreſſa ab homine,toto tit.D.& C.de pign.& hypoth.

HYPOTHECARIA actio,quæ & quaſi Seruiana dicitur,in rem actio eſt,quę creditori pignoris perſequẽdi cauſſa datur. Vnde & pignoris vindicatio, petitio,perſecutióque adpellatur,l.9.in fi.C.de pign. act. l.2. C.ſi vnus ex plurib.l.59.D.ad S C.Treb.

Hypothecaria formula, formula eius pacti, quo de pignore nuda conuentione obligando agebatur, l.3. 4. 11.& alibi perſæpe.D.de pignorib.

HYPOTHECARII creditores, qui ſub hypotheca pecuniam crediderunt,l.1. §.ſciendum. D. de ſeparat. bon.l.1.C.de iis,qui in priorum cred.

HYPOTHESIS eſt, quod priſci Iuriſconſulti Speciem adpellant:recentiores, legis Caſum. Vlpian.in l.ſed interim. de donat. inter vir. & vxor. Quando igitur retrò non agitur, emergunt vitia, vt Marcellani maduertit, in ſpecie huiuſmodi. Paulus in l. Latinus Largus.de legat.1.proximè ex facto incidit ſpecies talis. Alcia in l.edita.C.de eden. Hypotheſis,ait,determinata facti aſſertio eſt,quæſtionis, ſeu cauſſæ modum complectens. Vide eundem cap.8.libr.1.Parerg.

Hypotheſin ad theſin transferre,eſt cauſſam ad communem locum,& ſpeciem ad genus transferre, l.pen.D. de iuriſdic.

HYSGINVM, color, vt volunt quidam, ſimilis eſt coccineo: vnde Græci veſtes ὑσγινοβαφεῖς appellant, hoc eſt hyſgino tinctas. Hermolaus Barbarus exiſtimat idem eſſe quod vacinium,id eſt rubi humilis morum:vide Ruellium,Maſurium,& Bayfium. Tornebus Aduerſ. lib.19.c.25.hoc nomine & tincturã & herbam notari putat, cum ex ea herba color purpureus fueetur,atque tingatur. Heſychius ſcribit, ὕσγινον βάμμα τι. neque aliud quicquam. Interp. Nicand. τὸ ὕσγινον, inquit, [illegible] χρώματι, [illegible] ὑσγινοβαφῆ, τὰ ὑπ' αὐτοῦ βεβαμμένα. nec enim quid vetat eſſe plantam & tincturã cognomines. Suidas hyſgen herbam eſſe dicit, vnde & hyſginum tingatur. Fiunt, inquit Vitruuius, etiam purpurei colores infecta creta rubiæ radice & hyſgino, non minus vt ex floribus alij colores. Apud Pauſaniã in Phocicis, videẽ eſſe coccus at apud Plin. lib. 21. cap. 26. hyacinthus, vnde factitius color fucabatur, hyſginum dictum. Hyacinthus,inquit,in Gallia eximiè prouenit. hoc ibi hyſginũ tingunt. Vtitur hoc verbo Paulus l.78.§.5.D.de legat.lib.3.(quanquam in Pand. Flor. Iſginum legitur) à cocco illud

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER NONVS.

I

I, & V, literæ medium quendam eſſe ſonum M.Fabius li.1.Inſt. Orat. c.4. admonuit, vt non immeritò nec ſortè ineptè in Pand. Flor. V, pro, I, ſcriptum reperias. Vt dupioma, pro diploma: maritumo, pro maritimo: decumo, pro decimo: adſimulatur, pro adſimilatur. & plane adſimulare antiquos dixiſſe, ex Diomede admonet Briſſonius. E diuerſo I, pro V, poſitum, reciperare pro recuperare paſsim in illis libris, & antiquorum monumentis. Sic I pro, E, vt petitioni, pro petitione, l. 8. D. de rei vindic. & Ferruminationi, pro ferruminatione, l.23. §. item quæcunque. D. eo. tit. & Adfinitati, pro adfinitate, l.39. D. de iniur. E contrario E, pro, I, defenſione pro defenſioni, l. 39. §.1. D. de noxalib. & Exceptione, pro exceptioni, d.l.39. §. pen. Literarum enim adfinitas huic commutationi locum dedit: qua de re vide Fabium li.1.ca.4.

IACERE dicitur hereditas, quandiu ſine domino eſt, l. 5. §. ſatisfactionis. D. vt in poſſeſ. legat. l. 13. §. quæſitum. D. quod vi, aut clàm. Eodem ſenſu Iacere bona hereditaria dixere Vlpianus & Papinianus l. 1. D. de bon. poſſeſ. l. 1. D. de ſucceſ. edict. Sic Iacens ea res dicitur, cuius dominus ignoratur, Vlp. l. 43. §. 4. D. de furt. Qui alienum quid iacens, lucri faciendi cauſſa ſuſtulit, furti obſtringitur. Iacere pretia prædiorũ, quæ vili veneunt, dicuntur Ciceroni, in Orat. pro Roſcio Comœdo: Accepit enim agrum temporibus iis, cum iacerent pretia prædiorum.

Iacere proſtratus dicitur, qui ad dignitatem eligi iure non poteſt, veluti inſanis, Clem. in pleriſque. §. quòd ſi licentiatus. de Electio. in Clement.

IACTAS res accipimus nonnunquam, quæ tempeſtate maris nauis leuandæ cauſſa eiiciuntur, l. 21. §. 1. D. de acq. poſſeſsion. l. penult. D. pro derelict. l. 9. §. fi. D. de acq. rer. domi. & ita Iactus in tit. ad leg. Rhod. de iactu. l. 4. §. ſi iactu. D. de ſurt. Seneca lib. 4. Declama. Neceſſitas eſt, quæ nauigis iactu exonerat. Dicitur &

IACTVRA eodem ſenſu, l. 2. & 4. D. de leg. Rhod. de iact. & apud Cicero. lib. 3. Offic. vnde μιλαργικοῦς, pro damno, c. locupletari. de reg. iuris libro 6. Hinc & pro amiſsione accipitur, vt c. ex parte. de alienat. mutand. iud. cauſ. fact. ibi, pro amiſsione cauſſæ. Et

Iacturam debiti, pro amiſsione, dixere Impp. l. 2. C. ne liceat potentio. Et

IACTARE, pro concutere, fatigare, vexare. Vlpian. l. 1. de ædil. edict. §. apud Iulianum. Si ſeruus inter fanaticos non ſemper caput iactaret.

IACTVM retis dicimus, l. 12. D. de act. empt. & iactum, ſimpliciter, eodem ſenſu. Valerius lib. 4. cap. 1. Suetonius in lib. de clar. Rhetoribus, βόλον adpellat, vbi pro bolou, bolum falsò legitur.

IACVLVM rete quoddam piſcatorium eſt appellatum, Iſidoro teſte lib. 18. Etymol. cap. 21.

IACHINVM, vide Ianthinus.

IAM quandoque ſignificat perfectionem actus, & continuationem, Bartol. l. Celſus. D. de vſucap. & in 1. C. conſtitut. aliquando retro tempus, & continuum ſonat, l. nunquam. D. de acq. rer. domi. Sumitur interdum pro futuro & præterito. pro re, id eſt, ſecundum materiam ſubiectam, l. quamuis. D. de furt. & ibi. not. Iam pro præterea & pro poſthac ſæpè ponitur.

IAMNVNC, l. ſi mortis. D. de donat. cauſ. mor. præſens tempus indicat.

IAMTVM vna voce, l. pater. D. de capt. & poſtlimi. vbi Zaſius temperamentum tractus facit. & vide M. Ciceronem pro A. Cluentio.

IANITRICES, Latinis duorum fratrum vxores, Græci ἐνατέρας vocant, l. 4. §. adfines in fi. D. de gradibus. in Lexico B. Germani, Ianitrices, δύο ἀδελφῶν γυναῖκες, αἱ σύνγαμβροι. quæ etiam ἐνατέρων interpretatio apud Heſychium eſt.

IANTHINVS, violaceus: nam ἴον violam, ἄνθος florem ſignificat: ſicque accipitur apud Plinium lib. 20. c. 6. apud Perſ. ſatyra 2. Ianthina lena. & l. ſicut lana. 70. §. fin. D. de legat. lib. 3. Purpuræ inquit Vlp. appellatione omnis generis purpuram contineri puto, ſed coccum non continebitur fucinum & ianthinum continebitur. Itáque legendum l. 1. C. quæ res vendi non poſſ. vbi perperam hyacinthina legitur.

IANVAM in publico aperire, in l. vlt. §. vlt. D. de ſeru. vrb. quidam dici volunt pro ianuam in publicum reiicere, ita vt fores in viam publicam aperiantur, vt mos erat Græciæ: vnde illud apud Comicos, Crepuere fores. Sed hic mos nunquam Romæ inualuit, & præter Plinium, Plutarchum, Aſconium, etiam Dionyſius è publicis vel priuatis ædibus ſolas M. Valerij Publicolę fratris ædes Romæ ſcribit habuiſſe ianuam reiectam in publicum, his verbis, Ταύτης τ᾽ οἰκίας αἱ κλισιάδες θύραι μόναι τῶν ἐν τῇ ῥώμῃ δημοσίων τε καὶ ἰδιωτικῶν οἴκων εἰς τὸ ἔξω μέρος ἀνοίγον). Igitur hæc eſt huius loci ſententia & ſpecies: L. Titius aperto pariete domus ſuæ, ianuam in publico aperuit, quatenus ſtillicidij rigor, & tignorum proiectus competebat, quatenus ambitum ædium Scæuola definiebat, auctore Cicerone. non eſt igitur egreſſus ambitum ædium in aperienda ianua: neque verò potuit. & aduerſum ſe tamen aperiri ianuam quæ non fuit ante, vicinus æquo animo non fert, motus inuidentia quadam, qua etiam moti quidam ſæpe non ferunt è regione ædium ſuarum conſtrui ædes nouas, è quibus ſit conſpectus in ſuas. Ex Cuiacij Obſeruationum lib. Decimotertio, cap. vigeſimoſeptimo.

IASON Maynus, Iuriſconſultus nobilis, Mediolani natus, Catonis Saccipapienſis auditor fuit. Papiæ ius ciuile annos amplius viginti interpretatus eſt: magnóſque in eo iure ſcriptis ſuis illuſtrando, labores ſuſtulit. Obiit ibidem anno M.D. decimonono. menſe Aprili.

IBI, Feſto li. 9. dicitur, cùm locus ſemel demonſtratur. Ibidem, cum ſæpius. Ibi, in interdicto de vi, quemadmodum accipiendum ſit, exponitur in l. 4. §. ibi autem. D. de vi, & vi arma. Appellatione eorum quæ ibi ſunt, neque ea, quæ ad tempus, vel caſu eo in loco ſunt, neque nummi & nomina continentur, ſed ea demum, quæ, vt perpetuò ibi ſint, poſita ſunt, quæ quanquam ad tempus vel caſu abſint, non eo tamen minus continentur, l. quadrageſimaquarta. 67. 78. 89, D. de leg. 3

Ibi pro illic, & opponitur particulæ hic, l. 4. §. ſi quis aduentu. D. vi bo. rapt.

ICTVS, percuſsio ipſa. Vlpianus ad legem Aquil, Et ſi

quidem apparet, cuius ictu perierit. Item, ictu vno occidit vtrunque, l. quod ait. §. fina. de adulter. Adde l. 1. de iis, qui deiece.

In est, non definiendi gratia, ſed exempli loco, & παραδειγματικῶς ponitur, id eſt pro veluti, vel ſcilicet, l. 7. §. pactorum. D. de pact. l. 8. D. de vulg. & apud Gaium libro 2. tit. 8. verſicu. agnati. Sic l. 4. D. de vſucap. Nec de via quis, id eſt mero iure detruditur. Aliàs hoc verbum διασαφητικὸν eſt, & explicatiuum, l. 9. D. de minoribus. l. 3. §. ſaltus. D. de acq. poſſeſ. l. 41. D. de iniur.

Idem non eſt, quod ab alio ſeparari poteſt, l. ſi dominus. D. de ſeruit. vrb. pro ſimili ponitur, l. ſi non ſortem. §. libertis. D. de condi. indeb. Idem dicitur, etiam priſtina qualitate, vel quantitate non ſeruata, l. & an eadem. D. de except. rei iud. l. proponebatur. D. de iudic. l. ſeruitutes. D. de ſeruit. vrba.

Ἰδιόχειρα Græcè appellantur (inquit Imp. Leo) ſcripturæ quæ ſolent à quibuſdam ſecretò fieri, interuenientibus amicis, rerum contrahendarum cauſſa, l. ſcripturæ. 11. C. qui potiores in pig. hab. Et (vt opinor) ἰδιόχειρα & ἀγοραῖα opponuntur, quæ tabellionum publica inſtrumenta ſunt, Nouella 49. 73. & 142. quæ etiam Forenſia appellantur, l. comparationes 19. C. de fid. inſtrum. qua de cauſſa in d. l. ſcripturæ. ἰδιόχειρα iis quæ publicè à tabulariis ſcripta ſunt opponuntur.

Ἰδιοκτήτορες, vt aiunt Græci interpretes in l. 4. de agric. & cenſit. lib. 11. ſunt, propriorum bonorum poſſeſſores, ab ἴδιος, id eſt proprius, & κτάω, poſsideo. vide in Baſilicis eodem titulo.

Idiota, non tantum indoctus & illiteratus, ſed etiam priuatus, & plebeius dicitur, Auth. quomo. oport. Epiſc. §. quandoque.

Idoneus accipitur pro locuplete, & qui ſoluendo eſt. Ita idoneum debitorem, tutorem, heredem, fideiuſſorem interpretamur, l. 14. 27. D. de mino. l. 2. manda. D. l. 2. D. de fun. do. l. 9. D. de tutel. l. 9. 14. 39. 45. D. de admi. tuto. l. 46. 47. D. de iur. fiſc. l. 5. D. de ſepara. l. antepe. D. de condit. & demóſt. l. 14. D. de in diem addict. l. 3. D. de fideiuſſo. Itaque apud Cic. lib. 3. offic. Idoneus pro diuite & locuplete. Et ſæpe idoneis, inquit, hominibus indigentibus de re familiari impertiendum, ſed diligenter & moderatè. Quod & in eo obſeruauit Lactantius, Eodem ſenſu Idonea hereditas, l. 51. §. 1. D. de acq. hered. Et Idonea nomina, l. 13. §. 1. l. 35. & 45. D. de adminiſtrat. tut. Non diſsimiliter idoneum, vel non idoneum pignus dicimus, l. 28. D. ſi cert. pet. Et Idonea cautio, & ſatiſdatio, l. 4. §. 2. D. de admi. rerum. l. 1. §. ſi pecunia. D. depoſiti. Idonea cautio non intelligitur, ſi neque fideiuſſor, neque pignora interceſſerint, l. 59. in fi. D. manda. Ita Idoneè cauere, l. 41. D. de petit. heredit. Et Idoneè ſatiſdare, l. 3. C. de poſtlimi. reuerſ.

Ioneus largè dicitur, aptus ad omnia & bona & mala, Donato auctore. Cui adſtipulatur Vlpianus in l. 2. §. idoneos autem. ad S C. Tertullian. Quilibet autem præſumitur idoneus, ſicut & quælibet res bona, niſi diuerſum doceatur. Idem in l. cùm quidam ita fideicommiſſum. Papinianus in l. cùm pater. §. rogo. de lega. 2. l. vlti. de liberis agnoſcendis. l. ſi creditores. in fin. de priuile. credit. Idonior, aptior, accómodatior, Calliſtrato l. 18. D. de teſt. tut. Quòd ſi plures ſatiſdare parati ſint, tunc idonior præferendus erit. Paul. l. 2. D. de pop. act. Si plures ſimul agant populari actione, Prætor eliget idoniorem.

Idoneus alienæ litis defenſor, nemo ſine ſatiſdatione habetur, l. 46. §. qui alium. D. de procurat. Porrò neque fœmina, neque miles abſénſve Reipu. cauſſa, aut morbo impeditus perpetuo, aut magiſtratum initurus, aut qui inuitus iudicium pati nó poteſt, idoneus eſt defenſor, l. 54. D. de procura. Sic Idoneè defendere, l. 1. D. de diuerſ. temp.

Idonei promiſſores, non tam ex patrimonio, quàm ex fide plerunque accipiuntur, l. 112. D. de verbo. oblig.

Idonei tutores, facultatibus non moribus dicuntur, l. 2. §. idoneis. D. ad Tertyllia.

Idoneus homo, integræ exiſtimationis, minimèque probroſus, l. ſi. D. de tab. exhib.

Idoneus paries, oneri ferendo aptus, l. 7. D. ſi ſer. vindi. & integer & minimè vitiatus, l. 45. D. ad leg. Aquil.

Idoneè, aptè, commodè. Pomponius l. in reficiendo. D. de damno inſec. In reficiendo communi pariete ei potius facultas ædificandi pręſtatur, qui magis idoneè reficere parietem velit. Sic & alibi perſæpe reperies: vt & apud Ciceronem. In iure autem idoneè cauere dicitur, ſi quis pigneratitia, vel fideiuſſoria cautione, aut (ſi illas præſtare nequeat) ſaltem iuratoria caueat, capit. 1. de dolo & contumac. libro 6. iuncta gloſ. ſuper verbo, Sufficienter.

Iduare, diuidere. Hinc

Idus Macrobio, & vide Alcia. l. mulum. §. viduam. D. de verb. ſig. Idus dicuntur diuiſiones: diuidunt enim menſem, præcipuè Nonas à Kalendis. vide Io. And. in fine lib. 6 ſuper verb. Data.

Iduarium, vide **Kalendarium**.

Ieiunium, cuiuſlibet cibi priuationem, ſiue abſtenſionem definit Archidia. c. ſolent. pro quo vide extrà de obſeruat. ieiunio. & de pœnit. diſtinc. 3.

Iesus ſeruator & redemptor noſter: ſacroſanctiſsimi huius nominis ἐτυμολογίαν, vim, poteſtatem, & acceptiones explicant Theologi.

Igitur, illatione ſuprà dicta colligit, hoc eſt ratione confirmat, l. ſi procuratores. §. ſi ignorantes. D. manda. l. diuus. D. de cuſto. reo. Interdum pro deinde accipitur, Inſtit. de tutel. in princip. ideóque continuationis notam eſſe rectè cenſet Albericus.

Ignaviam Iuriſcoſ. quæ non eſt ſtultitia, vt Interpretes putarunt, diligentiæ opponunt: ſiquidem naui homines, impigri, & diligentes appellantur. Scio tamen ignauiam vulgò pro puſillanimitate accipi. Porrò, ignauiæ culpam contrahunt, qui ex qualibet leui, vana, iniuſtáve cauſſa ad res improuidas, temerariáſve, aut noxias mouentur, dum dolus abſit: exempla ſunt in l. 2. §. ſi publicanus. D. vi bon. rapt. l. 1. in fin. iunct. gloſ. D. de abig. & fortè in l. qui rei. §. 1. §. ſi quis. D. de bonis eor. qui mort. ſibi conſciu. cum ſimil. Ex Zaſio.

Ignaviter, ſegniter, l. ſi. C. de epiſc. & cleric. M. Tullio in 2. Tuſcula.

Ignem & aquam accipere, l. pen. D. de iure dot. id eſt nuptias celebrare, vt ibidem explicatur. Aqua & igni (inquit Feſtus) tam interdici ſolet damnatis, quàm accipiunt nouæ nuptæ; videlicet quia hæ duæ res humanam maximè vitam continent. Itaque funus proſecuti, redeuntes ignem ſupergrediebantur, aqua aſperſi: quod purgationis genus vocabant ſuffitionem. De aqua & igni Lactantius lib. 2. Inſtit. ita inquit: Alterum enim quaſi maſculinum elementum eſt, alterum quaſi femininum: alterum actiuum, alterum patibile. Ideóque à veteribus inſtitutum eſt, vt ſacramento ignis & aquæ nuptiarum fœdera ſanciantur, quòd fœtus animantium calore & humore corporentur & animentur ad vitam. Cùm enim conſtet omne animal ex anima & corpore, materia corporis in humore eſt, animæ in calore. quod ex auium fœtibus datur ſcire, quos craſsi humoris plenos, niſi opifex calor fouerit, nec humor poteſt corporare, nec corpus animare.

Ignominia, nominis nota eſt Ciceroni lib. 4. de Repub. apud Nonium. Cenſoris iudicium, inquit, nihil fere damnato adfert niſi ruborem. Itaq; quòd omnis

ea iudica

ea iudicatio verſatur tantummodo in nomine, animaduerſio illa, Ignominia dicta eſt. Iſidorus lib.5.cap.25. Ignominiam etiam dictam vult, quaſi ſine nomine, eò quòd deſinat habere honeſtatis nomen is, qui in aliquo crimine deprehenditur. Vide Infamia. Feſtus Ignominiam inter militares animaduerſiones recenſet lib.quarto.

IGNOMINIOSA miſsio, Vlpiano dicitur quoties is, qui militem è caſtris mittit, addit nominatim, ſe ignominiæ cauſſa mittere, leg. 2. D. qui not. infam. Vide Miſsio.

IGNORANTIA iuris naturalis, quod ad prima religionis erga Deum, & charitatis erga proximum, principia pertinet: neminem prorſus excuſat, ætatis, & mentis compotem: quia iia ſunt in l.1.l.2.& l.Iuſtitia eſt.§.1. D.de iuſt.& iur.l.1.in prin. D. quod quiſq. iur. l. iure naturæ. D.de reg.iur.

Ignorantia, vt Paulus inquit, vel iuris, vel facti eſt, l.1.itē, in l.regula eſt.de iur.& facti ignor. Idem tradidit, Iuris quidem ignorantiam cuique nocere, facti verò ignorantiam non nocere. Exemplum pete ex iam citata l.1.& vide Philippum libro 2.Philoſoph.Moral.titu. quando excuſat erratum ignorantia, l.55. D. de ædil. edict. Vide Error.

IGNORARE dicimur, quod ſcire debemus, l.2. C.per quas perſ.nob.acqui. item l. vnic. §.1.C. de rei vxor. actio.

IGNOTVS, hoc eſt, incognitus, non viſus. Iuſtinianus, Non eſſe autem admittendam excuſationem eius, qui hoc ſolo vtitur, quòd ignotus patri pupillorum ſit, diui fratres reſcripſerunt, §. item propter inimicitias. Inſtitutionib.de excuſat. tutor. Sic ignoti domini, in l.vnic.C.de theſaur.lib.10.

ILICET per ſyncopen dicitur. Sic iudices de conſilio dimittebantur, ſuprema dicta, cum præco pronunciaſſet, Ilicet: quod ſignificat, Ire licet. Hæc Donat.in Adelph.Ter. Dicebatur etiam in funerib. conſumpto cadauere, & collectis cineribus: vnde Virgil.lib.6.Aeneid. dixitque nouiſsima verba: id eſt, Ilicet, inquit Seruius. nam Vale dicebatur poſt tumuli quoque per acta ſollemnia. Idē: Varro dicit pyras ideo cupreſſo circundari, propter grauem vſtrinæ odorem: nē offendatur pop. circunſtantis corona, quæ tandiu ſtabat reſpondens fletibus præficæ, id eſt principi planctuum, quandiu conſumpto cadauere, & collectis cineribus, diceretur nouiſsimum verbum Ilicet, quod ire licet ſignificat.

ILIENSIS Minerua in fragmentis Vlpiani, (pro quo perperam in v.c. Melienſis legitur) ab Ilio ciuitate ſic dicta, cuius meminit Plinius lib.5. cap.30. immunem eam fuiſſe dicens, & ab ea omnium rerum effulſiſſe claritatem. Cum enim Romani originem ſuam Troianam eſſe cenſerent, & ab illis ſe oriundos agnoſcerent, maximam illi ciuitati immunitatem conceſſerunt, vt videre eſt l.non ſolum.D.de excuſat. Hinc & Ilienſi Mineruæ hoc quoque ius tribuerunt, vt ei legari poſſet.

ILLACRYMARI, Calliſtratus l.obſeruandū. de offic. præſ. Neq; precibus calamitoſorum illacrymari oportet: id enim non eſt conſtantis, & recti iudicis.

ILLECEBRA, omne blanditiarum genus, leg. quidam ignauiæ. de decur.lib.10.C.

ILLEGITIMORVM (vt vtamur verbo apud noſtros doctores recepto) alij inceſtuoſi vocātur: putà ex cognatis procreati: alij nefarij ex deſcēdentibus ſuſcepti: alij ſpurij, qui & adulterini, ex adulterio nati. Hi niſi à Principe, aut huius auctoritate, legitimationis (vt vulgò dicitur) beneficium impetrauerint, à ſucceſsione parentum non tantùm excludūtur, l.ſi adulterinin. in prin.D.ad leg.Iul.de adult.l. quinetiam. D.de ritu. nupt.& §.ergo omnes.Inſtitut.cod.titu: ſed alimentis etiam non cenſentur digni iure ciuili. Auth. quibus mod.nat.effic.ſui.§.vlt. At hæc, Romani Pontific. iniquum cenſentes infantem à Deo creatum fame necari, præſtanda conſtituerunt. c.cùm haberet. de eo, qui dux.in matri.quam per adulterium pollu.

ILLEXIT, in ſententiam pertraxit, & perſuaſit, l.1.§.ſi omnes.D.de vent.inſpic.

ILLIBATVS, apud Vlp.in l.ſi filia.§.Papin.ait.D.famil. erciſc.id eſt integer. Interpres, illibata ab intactis, in l.ſi qua per calumniam.C. de epiſc. & cler. hoc putat diſtare: vt illibata partem, intacta rem totam reſpiciant. Apparet tamen pro eodem poni, leg. fin. C. in quibus cauſsis reſtitutio in integrum non eſt neceſſaria.

ILLICITE ædificare, id eſt, hoc quod dirui conſtitutiones iubent, auctore Vlpiano.

Illico, vel (vt quidam ſcribunt) Ilico fieri dicitur, quod fit antè, quàm diuertatur ad alia facienda, l. litigatoribus.C.de appella. quod nomen retinuit forenſis Gallorum vſus, quod Pragmaticis Gallis notiſsimum eſt. Sic in l. 5.§. cùm adiicitur. D.de verborum obligationibus.

ILLOTIS manibus prouerbiali figura dicitur, pro imparatè, & non ſatis inſtructò quid aggredi: tractum ex Deorum ſacris, ad quæ ſine præparatione (cuius pars erat manuum ablutio) nefas fuiſſet accedere, Heſiod. ἐν ἔργ. καὶ ἡμέρ. Μηδέποτ' ἐξ ἠοῦς Διὶ λείβειν αἴθοπα οἶνον χερσὶν ἀνίπτοισιν, &c. Sic l.1. D.de orig.iur. illotis manibus, ſine præparatione.

ILLVSTRIS, dignitatis titulus, l.60.61.de decur.li.10.C. l.fi.C.de iniur. Tribuitur hic titulus præfectis prætorio, præfectis vrbi, quæſtoribus, magiſtris officiorum, & militum, comitibus rerum priuatarum, & domeſticorum, & principibus agentium in rebus: vt patet ex variis Codicis Iuſtiniani & Theodoſiani articulis. Illuſtris dignitas, & adminiſtratio, l.32.36.C.de appel. Illuſtratus gradum ponit l. 11. §. ſi autem vtraque, C. de iudiciis. Illuſtres perſonæ, l.26.§.1.C.de vſur. & Illuſtris mulier, l.5.C.ad Orfit. Illuſtrium dignitas omnibus antecellit, Nouel.de appell. & intra quæ temp. vlt. de ſportul. cap. 1. vbi ſenat. C. Vide Dignitatum gradus.

ILLVVIES, propriè ſordium eſt, à lauando ducto vocabulo: Itaque Illuuie legendum apud Vlpian. l.12.§ vlt. D.de ædi.ed. non ingluuie, vt volunt quidam: hoc enim ventris eſt, ductum (vt vult Agrætius) ab ingluuiendo. Cuia. Obſ.lib.11.cap.10.

IMAGO iuris Liuio lib. 50. Emancipatio, quæ venditionis inſtar obtinet.

IMAGINARIA dicuntur in iure, quæ non verè, ſed ſimulatò & dicis cauſſa fiunt. Vlpian. in l.16.de reg.iur. Imaginaria, inquit, venditio non eſt pretio accedente. Et ſi enim in hac nummorum aliquid pretij ſpecie numeretur, re vera tamē aliud agitur, quàm vt emptio contrahatur, vt in emancipationibus. ἰμαγινάριον πρᾶσιν Harmenopulus lib.3. vocat, eam ſic definiens, ἀπατηλὴν πρᾶσιν ἰσχηματισμένην, καὶ οὐ καλῶς γινομένην. Nec diſsimili ratione l.46.D.locat. imaginarias locationes vocanit: & l.2.C.Th.de annon.& tribut. imaginariam apocham, quæ ſpeciem veri habeat. Sic imaginarius emptor, l.4.§.ſi ab ignoto.D.de act.empt. qui nomen alienæ emptioni accommodat, nihil de ſuo impendens. Hinc & imaginaria coemptio, apud Nonium, quæ fiebat cum mulier ad maritum veniens, aſſes tres, & vnum, quem manu tenebat ei dabat, velut emendi cauſſa. Et Imaginaria ſolutio, id eſt acceptilatio, §.1. Inſtit. quib. mod. toll. oblig. Imaginarij contractus, l.contractus.54.de oblig.& act. D. in quibus fides facti ſimulatur, veritate non intercedente, ideóque

iuris vinculum non obtinent, vt dicit ibi Iuriſcóſ. & vide Gaium libro 1. Inſtit. titu. 6. & l. fi. C. de adoptio. Imaginarius colonus, qui ſubdititius eſt, & non verus colonus, l. 49. D. de act. empti. Imaginarius nuntius, repudium oon verè, ſed fictè & ſimulatè miſſum, l. 3. C. de repud. Imaginarium repudium ibidem. Sic Diuortium imaginarium, quod interueniebat olim, quando mulier marito ad inopiam redacto ſuis rebus proſpiciebat, apocháſque exercebat ſuas, quod conſtante matrimonio non licebat, l. in rebus, in fin. C. de iur. dot.

IMAGINARII, in Lexico antiquo εἰκονικοὶ, exponûtur, id eſt imaginum artifices.

IMBVERE Nonio initiare. Hinc Imbuti, initiati, l. 25. D. de pign. act. Cicero pro Milo. Imbutos inſtitutis opponit.

IMITARI, hoc eſt, effingere, adulterare: Cicero Adſimilare vocat, i. quid ſit falſum. D. ad leg. Cornel. de falſ. Siquis alienum chirographum imitetur.

IMMATVRA virgo, l. 25. D. de iniuriis, & alibi. Paul. lib. 5. Sent. tit. 14. Sueto. in Tibe. cap. 61. quæ nondum viripotens eſt, ſcilicet ante annum 12. Acerbam vocat Varro Agathone, apud Nonium: Maiores noſtri, inquit, aures virginis acerbæ venereis vocabulis imbui noluerunt. Huic opponitur Matura, viripotens. Virgil.

Iam matura viro, iam plenis nubilis annis.

Horatius in 3. Odar.

Motus doceri gaudet Ionios
Matura virgo.

Hanc ὡραίαν Græci vocant, Gellius vertit tempeſtiuam, lib. 6. c. 8.

Immaturam quoque ſiluam, & oleam dicimus, quæ intempeſtinè cæditur, l. 18. D. quod vi, aut clam. l. 17. §. ſi oliuam. D. ad leg. Aquil. l. 48. in fi. D. de vſufru.

IMMISCERE ſe hereditati propriè ſui heredes dicuntur, vel neceſſarij, quemadmodum extranei adire. Cum enim non aliunde accedant, ſed in familia ſint, adire non poſſunt dici, ſed ſe immiſcere, §. extraneis. Inſtitu. de hered. qual. l. 3. §. ſuo. l. 7. §. non ſolùm. D. de minoribus. Ideóque miſcere & adire ſeparantur l. 7. §. reſtitutus. D. de minorib. leg. 6. §. ſi filius. D. de bonis liber.

IMMITTI dicitur, quod ita prouehitur, vt in aliquo loco requieſcat, velut ligna, trabes, quæ immittuntur, l. 242. §. 1. D. de verb. ſignif. l. 3. D. de preca. Hinc

Immittendi ligni ſeruitus, vel immittendi ſimpliciter, l. 1. & 2. D. de ſeruit. vrb. l. 8. §. fi. D. ſi ſer. vindic. Ita Immiſſa & Immittere accipimus, l. 5. §. meminiſſe. D. de noui oper. nunc. l. 15. §. precario. D. de precariis.

Immittere etiam dicimus cloacam, ſtillicidium, flumen, lumina, fumum, & aquam in variis Iuris partibus.

IMMISSVM, vide Proiectum.

Immo ſeu Imo quot modis accipiatur, docet Bart. §. quibus. in 1. Cōſtit. de no. Co. fac. Notandū tamē l. 47. D. de her. inſtit. Immo pro ademptione vel emendatione accipi Si ita ſcriptum fuerit, inquit Africanus, Titius, immo Seius heres eſto, Seium ſolum heredem fore reſpondit.

IMMODICA, ſeu (vt vocant) immenſa donatio viſa eſt olim vltra ducentos aureos, deinde vſque ad trecentos permiſſa: tandem ad quingentorum aureorum quantitatem extenditur, l. ſancimus. in prin. l. data. l. ſecundum. & l. ſi quis. in fi. C. de donation.

IMMOLITVS, inædificatus. Verbum hoc vſurpatur in lege Peducea de limitibus: Nequis eos limites decumanos obſepito, néve quid in eis immolitum, néve quid ibi poſitum habeto. Item apud Liuium lib. 39. Aquam publicam omnem in priuatum ædificium aut agrum fluentem ademerunt, & quæ in loca publica inædificata immolitáve priuati habebant, intra dies triginta demoliti ſunt.

IMMVNITAS, munerum vacatio, eſt priuilegium quoddam, vel remiſsio, à iure ad non ſubeunda munera vel honores conceſſa, qualia enumerantur in tit. D. de iure immun.

IMMVNIS, qui nullo fungitur officio. Munis enim, vt Feſtus ſcribit, ſignificat certum & officioſum. Vide Munus.

Immunes, qui nullum veſtigal pendunt, quíque muneribus vacant, l. 3. D. de cenſib.

IMPAR matrimonium Vlpiano Inſtit. titu. 16. cum maior quinquagenario minori quinquagenario nubit. Eo alludens Apuleius lib. 6. Aſini. aur. iam faxo, ait, nuptias non impares, ſed legi ſimul, & iuri ciuili congruas. At Boëtius in Topicis impar matrimonium vocat, cum ciuis Romana peregrino, vel ſeruo nubit.

IMPENDIVM, Varroni lib. 4. vſura eſt, ſic dicta quod in ſortem accedebat. Et lib. 5. Impēdium pecunia eſt quæ in ſenore ſors eſt: ſic dicta quòd inter ſe iungat. Cicero de Clar. Orat. Serimus igitur aliquid tanquam in inculto & derelicto ſolo, quod ita diligenter colemus, vt impendiis etiam augere poſsimus largitatem tui muneris. Id eſt, vt munus tuum vſura maius efficere, & ita tibi reddere poſsimus. Idem ad Attic. li. 6. epiſt. 1. Nihil illo regno ſpoliatius, nihil rege egentius. itaque aut tutela cogito me abdicare, aut (vt pro Glabrione Scæuola) fenus & impendium recuſare. Hinc non malè ad l. Titium. §. altero. D. de adminiſt. tut. cum vſura non compendium dicitur pupillo præſtandum, dixerit quis, Impendium igitur præſtādum, non compendium. Significatur etiam eo nomine munus, licet perſonale ſit, non patrimoniale, id eſt ſine vlla gerentis impenſa, l. 6 D. de legation. In impendiis legationum quæ ſolo miniſterio obeuntur. Martialis, *Impenſis vitam Principis adnumeres.* Impendiū etiam pro impenſis ſumitur. Vnde Impendia litis, ſumptus in litem facti. l. 46. §. litis. D. de procura. ſic l. inter coheredes. §. fin. D. fam. erc. Impendia valetudinis, cibariorum in curationem ægri, exhibitionémve ſerui factæ expenſæ, l. 45. D. de vſuf. l. 18. D. cômod.

IMPENSAE neceſſariæ ſunt, inquit Paulus, quæ ſi factæ non ſint, res aut peritura, aut deterior futura ſit. Impenſas vtiles eſſe Fulcinius ait, quæ meliorem dotem faciant, deteriorem eſſe non ſinant, ex quibus reditus mulieri adquiratur: ſicuti arbuſti paſtinationem vltrà quàm neceſſe fuerat, item doctrinam puerorum: quorum nomine onerari mulierem ignorantem vel inuitam non oportet, ne cogatur fundo aut mancipiis carere. In his impenſis & piſtrinum, & horreum inſulæ dotali adiectum plerunque dicimus. Impenſæ voluptariæ ſunt, quæ ſpeciem duntaxat ornant, non etiam fructum augent: vt ſunt viridaria, aquæ ſalientes, incruſtationes, loricationes, picturæ, l. impenſæ. D. de verb. ſign. De impenſis vide etiam tit. D. de impen. in res dot. fact.

Impenſæ neceſſariæ ſunt, inquit Vlpian. cap. Inſtit. 6. quibus non factis dos deterior futura eſt: veluti ſiquis ruinoſas ædes refecerit. Vtiles ſunt, quibus non factis quidem, deterior dos non fuerit: factis autem, fructuoſior dos effecta eſt: veluti ſi vineta & olineta fecerit. Voluptuoſæ ſunt, quibus neque omiſsis deterior dos fieret, neque factis fructuoſior effecta eſt. quod euenit in viridariis, & pictoriis, ſimilibúſque rebus.

Impenſæ funebres, omne æs alienum excedunt, l. penult. D. de relig. cum ſimil.

IMPERARE medicis etiam ægroti dici poſſunt, quòd ipſa merces, cuius gratia medici circumambulant, & ægrotos inuiſunt, auctoramentum quoddam ſerui-

tutis

tutis eſt, vt ait Cicero. Hinc illud Alſeni l. 26. D. de oper. libert. Medicus patronus, quòd putaret ſi liberti ſui medicinam non facerent, multo plures imperãtes ſibi habiturum, poſtulabat vt ſequerẽtur ſe, neq; opus facerent. Sicq; Seneca lib. 6. de benefic. cap. 16. Medico nihil amplius debeo: quia me non tanquam amicum vidit, ſed tanquam imperatorem. Alij illud Facere medicinam ad pharmacopolas referũt, quorũ proprium hoc ſit, quorum etiã tabernæ Romæ medicinæ (vt ex Plauto conſtat) appellabãtur. Nec audiendus Alciatus qui Imperare hoc in loco pro parere ſumi vult, genere loquendi prorſus inuſitato.

IMPERATORIS nomen, ſtante Repub. iis ſolis tribui ſolebat, qui cum ſuis auſpiciis exercitum ducerẽt, aliquot hoſtiũ millia in acie ciciderant. tum enim repẽte acclamatione militũ eo nomine decorabãtur, lauream que tum in faſcibus, tum in literis, quas Romã mittebant, vſurpabant. Vt autem perpetuum Imperatoris nomen alicui tribueretur, primũ Iulij Cæſaris exẽplo factum eſt, quem Suetonius ſcribit Imperatoris prænomen perpetuũ, & cognomen patris patriæ à Senatu accepiſſe. Ex quo intelligi poteſt, veterũ cõſuetudinẽ eo immutatã fuiſſe, quòd cũ illi cognominis loco Imperat. titulũ adſcriberẽt, veluti Cn. Pompeius Imp. C. Cæſar primo loco tanquam prænomẽ illud ſic vſurpauit, IMP. C. IVLIVS CAESAR. Qua de re vide Hotom. initio Inſtit. & vide Alcia. in li. de Magiſtrat. Romanis.

Imperatorem non pudet ſuam ipſius legem corrigere, nec expectare dum ab aliis corrigatur. Noue. de iis qui nup. iter. §. vetuſtas planè. Conſt. 22. & Nouella. vt frat. fil. ſuccedant. in prin. Conſti. 127. Imperatoris non eſt liberorum conditionem in ſeruilem commutare ſtatum, ibid. §. illud etiam quod. Imperatorem, nemo tantæ eſt auctoritatis, vt nolentem poſsit ad conuocandos Patres, ceteróſq; proceres coarctare. Nou. de app. §. ad hæc ſancimus. Conſti. 23. moueri tamen poteſt. ibid.

Imperator patrũ loco eſt iis, qui ſibiipſis opem ferre nequeunt, Nouel. vt qui ſe res minor. obl. §. fi. conſti. 62. Imperatorem Deus propterea inſtituit, vt difficilibus ſe rebus interponeret, & poſſet omnia quæ nouiter contingunt & emendare & componere, tum leges ad naturæ varietatem adtemperaret, modis ac regulis competentibus, l. Conſtit. procem. D. §. ſed quæ diuinæ. & Nouell. 73. §. quoniam verò. Imperatorem litis cauſſa heredem inſtitui, inuidioſum eſt. nec enim calumniæ facultatem ex principali maieſtate capi oportet. Imperatorem noſtrum cùm dicit Vlpianus, Antoninum Caracallam intellige, vt ex collatione l. 1. & vltim. D. de cenſib. liquet: ſic in l. 4. D. de iu. fiſ. & aliis plurimis locis. Alias verò vbi Vlpianus ait, Imperator noſter cum patre ſuo, Seuerum & Caracallam ſemper accipe.

IMPERIA iuſta vetus lex ſtatuit, hoc eſt ſecundum naturalem rationem vera, & in omnibus Reip. partibus abſoluta, receptáque à ſapientiſsimis hominibus communi conſenſu: quibus proinde velut bonorum morum ac inſtituendæ vitæ parentibus, ciues libenter pareant, non tam metu pœnarum, quàm honeſtatis amore. Hæc omnia enim ſub appellatione huius verbi, Iuſta, comprehendit Lex. Interim reiiciens plenè tyrannidem, quæ neque diuturna eſt, neque fœlicem habet exitum. veteris illius legis verba hæc ſunt apud Ciceronem: IMPERIA IVSTA SVNTO. Hæc lex ad varios articulos porrigi poteſt.

Imperium populare eſt, cùm ſumma poteſtas penes populum ſeu plebem cenſetur, nihilque niſi eorum ſcitu & nomine fieri poteſt: qualis ſæpe fuit Romæ, abdicata prorſus omni patrum auctoritate. Et eo tempore facta fuerunt plebiſcita. Hæc ſpecies politiæ ferè ſemper degenerare ſolet, vt vulgus auctoritatẽ ſuam conferat ad augendam potentiam tenuiorum ciuium contra optimates, ſub prætextu defendendi: vnde tandem ſeditiones naſcuntur, & multa mala. Non ita pridem in ruſticis horribile vidimus exemplum. Ariſtoteles appellat talem ambitionem imperandi, & corruptum ſtatum, δημοκρατίαν.

Imperij fines nullo modo commodius poſſunt propagari, quàm ſi defendãtur ſubditi in libertate iuris ſui, ſi non grauentur contra moderatam politiæ ordinationem. Contrà quoque nulla eſt amittendi imperij pernicioſior occaſio, quàm premere ſubditos, eripere fortunas eorum commentitio prætextu, miſcere fas, & nefas. Exemplum nobis ob oculos poſuit Deus Romanam rempub. Illa enim principatum orbis liberalitate magis, quàm armorum vi partum, tantiſper obtinuit, donec à ſubditis amari, quàm metui maluit. Cùm autem libertatem eorum nouis expilationibus grauare cœpiſſet, conſiliis Senatus extra iuris formam ad priuatas ambitiones diſtractis, ſublata eſt maieſtas, decúſque eius imperij.

IMPERIVM eſt poteſtas à populo, ſtante Repub. pòſt vero ab Imperatore, nominatim alicui ſic data, vt ipſe pro ſuo iure, ſi commiſſum quid ſit, animaduertat. Itaque Imperium habere magiſtratus dicuntur, qui & coercere aliquem poſſunt, & iubere in carcerem duci: quales ſunt Conſules, Præfecti, Prætores, Proconſules, l. 2. D. de in ius voc. minores enim magiſtratus dicuntur, qui nec imperium nec poteſtatem habent, l. nec magiſtratib. 32. D. de iniur. vide PRIVATVS.

IMPERIVM autem aut merum eſt, aut mixtum. Merum eſt imperium, habere gladij poteſtatem ad animaduertendum in facinoroſos homines: quod etiam Poteſtas appellatur. Mixtum eſt imperium, cui etiam Iuriſdictio ineſt, quod in danda bonorũ poſſeſsione conſiſtit. Iuriſdictio eſt etiam iudicis dandi licentia, l. 3. D. de Iuriſd. quem locum ſic interpretatur Hotomanus: Imperium aliud merum dicitur, aliud mixtum. Merum Vlp. appellat, quod ad publica iudicia pertinet, ac proinde proprium eorũ eſt, qui ea iudicia exercere poſſunt, ſiue in vrbe, ſiue in prouincia: vt Quæſitorũ, in vrbe, & præfecti vrbi, ac Præfecti prætorio: in prouinciis Præſidum, Proconſulum, Proprætorum. Merum autem iccirco nominatur, quod à iuriſdictione ſecretum, purum, & vacuum ſit: non quòd nemo qui merũ imperium habeat, iuris etiam dicendi poteſtatem habere poſsit. nam in prouinciis quicunque merum habet imperium, is etiam iuriſdictionem habet. In vrbe verò Quæſitores rerum capitalium merum habent duntaxat, omniſque iuriſdictionis expers. Sed cùm de imperio diſputatur, ſiue de vno aliquo magiſtratu agitur, ſiue de diuerſis, id quod ad capitalium rerum adminiſtrationem pertinet, ab eo quod rerum priuatarum proprium eſt, ſecernendum eſt. Mixtum autẽ dicitur, quod ad vtraſque res & capitales ſcilicet, & priuatas pertinet. hinc Vlpia. Mixtum eſt, inquit, cui etiam iuriſdictio ineſt: quæ, vt in l. 1. dixerat, ad bonorum poſſeſsiones dandas, tutores pupillis, iudices litigatoribus conſtituendos pertinet. Quapropter intelligitur vſq; adeò aliud eſſe Imperium, aliud Iuriſdictionem, vt neque quicunque imperium habet, iuriſdictionem habeat, neque rurſus quicunque iuriſdictionem habet, imperium habeat. nam Quæſitores qui merum in vrbe imperium habent, id eſt rerum capitalium quæſtiones exercent, ius de priuatis rebus non dicunt. Quæſtores autem, Magiſtratuum in prouinciis comites (de quorum officio Vlpianus in l. imperium diſputat, vt ex inſcriptione licet intelligere) Item legati

Proconſulum, iuriſdictionem rerum priuatarum habent, imperium autem propriè non habent. cùm enim quid imperant, veluti cùm poſsideri iubent, aut pignora capi, alieni potius, quàm ſui imperij vi ac poteſtate hoc faciunt: nimirū eius cui ſummū imperium in prouincia tributum eſt. Atq; hæc quidem ita ſe habent. Verùm illud ſimul intelligendum eſt, Iuriſdictionis verbum ab Vlpiano in d.l. imperiū, ſtrictè & anguſte vſurpari, pro ea quæ ad priuatas res duntaxat pertinet: cùm ſatis conſtet, etiā ad rerū capitaliū iudicia, & omnia deniq; Magiſtratuū acta ac decreta pertinere. qđ ex vno Aſconij loco licebit intelligi. nam vbi de Scauri iudicio repetundarum loquitur, ita ſcribit: Cato Prætor iudiciū, quia æſtate agebatur, ſine tunica exercuit, campeſtri ſub toga cinctus, in forū quoq; ſic deſcenderat, iúſq; dicebat. Item Colum. lib. 12: Quod nunc ſcilicet faciunt magiſtratus, aſsidua iuriſdictione vim legum cuſtodientes.

IMPERFECTVM pro nullo, inualido, & inutili, l. 9. l. 35. §. 1. D. de contrah. emp. & alibi ſæpiſsimè. Planè, Imperfecta res dicitur, ſi ſtipulationem numeratio ſecuta non ſit, l. 9. §. ſed quod prætor. D. quod met. cauſ.

IMPERITOS appellat M. Cicero eos, quos vulgus ſimplices, noſtri doli expertes, l. ſi q̃s id quod. D. de iuriſ.

IMPERITIA, ruſticitas, caſus inopinatus, ferè ſolet æquiparari, Vlpian. in l. ſi quis id. §. doli mali. D. de iuriſd.

IMPERTINENTES poſitiones (aliàs Articuli, aliàs Aſſertiones, aliàs Capitula, aliàs deniq; Poſitionales articuli. ſic enim id genus ſcriptū dicitur) c. vlti. in princ. c. præſentium. §. teſtes. de teſtibus lib. 6. c. cauſſam. q. 2. & c. ea parte. de teſtibus: dicūtur, quorum probatio nihil adiutura ſit intentionem actoris. Dominicus in d. c. vlti. Impertinentes articulos definit eos eſſe, qui ad cauſſam prorſus nihil faciūt: aut ſi prima fronte vtcunque aliquid facere videantur, ad ius tñ relati, nullū habent probationis effectū, l. ampliorē. C. de appel.

IMPETIGINES, puſtulæ pruritu corpus infeſtantes, quarum genera quatuor recenſet Celſus lib. 5. Hinc

IMPETIGINOSVS impetigine adfectus, l. 6. §. 1. D. de ædil. edict. Trebatius ait, impetiginoſum morbū non eſſe, ſi eo mēbro vbi impetigo eſſet, æquè rectè vtatur.

IMPILIA veſtis loco eſſe, ſcribit Vlpian. l. argumento. D. de aur. & arg. leg. In Baſilicis, vt refert Cuiacius Obſer. lib. 10. cap. 13. impilia προσκεφάλαια, id eſt puluini, ſunt, adeóq; etiā Impelia legi poſſe cēſet. Nō tantùm igitur impilia πίλια ſunt, id eſt ſocculi pedibus calceandis, inuoluendíſq; apti, ſic dicti quia ſine pilis ex lana coacta fierēt: ſed & προσκεφάλαια. Plinius lib. 19. cap. 2. ſcribit eſſe laneam naturam, ex qua impilia, veſtéſq; quædam conficiuntur. ſed perperam in impreſsis ma pilia. Impilia enim vocat quæ Theophraſtus 8. περὶ φυτῶν, vnde illa ſumpſit, πίλια, vel πιλία potius. Heſychius, ταῦτα eſſe refert τοὺς πίλους καὶ τὰ ἐμπίλια. Vide PODIA.

IMPLERE intentionem, petitionem, exceptionē Iuriſcōſ. eſt probare qđ intendimus, petimus, excipimus, l. 21. C. de rei vind. l. penult. §. 1. D. de excep. rei iud. l. 19. in princip. D. de exceptio. & Implere probationes, d. l. 19. Quinetiā præciſè plerunque, & immutè Implere dicitur, pro qđ poſitum eſt probare, l. 1. & 23. C. de probat. l. 5. C. de non nu. pecu. Sic Implere cautionē, l. 24. D. de vſuf. leg. Impleri quoq; vſucapio dicitur, quæ perficitur, l. 12. §. factū. D. de captiuis. l. 7. D. de vſucap.

IMPLICITVM libertatis caſum, l. fi. D. ſi ex nox. cauſ. aga. adnexum interpretatur illic Accurſ. vide ibi reliquos interpretes.

IMPLORARI iudicium, & cognitio dicitur, id eſt, deſiderari, l. 7. verſ. planè D. de hered. petit. Implorari edictū, id eſt, beneficiū edicti, l. 1. §. fi. D. vt in poſſ. lega.

IMPORTARE, irrogare, infligere, l. ictus fuſtium. D. de iis qui not. infa. Ictus fuſtiū infamiam non importat.

IMPORTATA, inuecta, illata, l. 1. D. de migrando.

IMPOSSIBILIS verbum Labeo & Iulianus vitaſſe videntur, cum Græcum vſurparunt. hic quidem in l. 104. §. 1. D. de leg. & fideic. lib. 30. ἀδύνατος conditio pro non ſcripta habetur. ille in l. 20. D. de cōd. Inſtit. ἀδύνατος conditio, inquit, pro non ſcripta accipienda eſt.

IMPOSSIBILIS cōditio, inquit Imp. §. 14. de inut. ſtip. eſt cui natura impedimento eſt, quominus exiſtat. Itaque Paul. lib. 3. Senten. tit. 3. §. ſi impoſsibilis. Inſtit. de inutil. ſtip. Interdum Græco verbo ἀδύνατος dicitur, vt l. 20. D. de cond. inſtit. cui contraria Poſsibilis, l. 16. D. de iniuſt. rup. pro Impoſsibilibus habentur, quæ factu difficilia ſunt. Cicero in Partition. & probatur, l. 4. §. puto. D. de hered. inſtit.

Impoſsibile præceptum, cui natura parere non ſinit, l. fin. D. quæ ſent. ſine appel.

IMPOSSIBILITAS duplex eſt, altera naturæ, altera verò legis, l. ſi ſtipuler, vt id fiat. D. de verb. obli.

IMPOSTORAS, in Antiquo Lexico, πλάνους: itáque pro deceptoribus, l. ob quæ. D. de ædil. edict.

IMPOSTVRA fallacia eſt, ab eo dicta, quòd adulterinas merces pro veris ſupponat. Vlpianus l. 3. §. itē ſi quis. D. de crim. ſtell. Si quis impoſturam fecerit, aut colluſionem in necē alterius, ſtellionatus poteſt appellari.

IMPOTENS plerunque in malam partem ſumitur, vt non ſit idem quod debilis, & imbecillis, ſed non potens ſui, nec ſuæ poteſtatis, impos ſui apud priſcos dictus. Sic Impotens poſtulatum, pro improbo, & violento. Et Impotentiſsimus apud Cicer. Philip. 5. Aduolabat ad vrbem à Brundiſio homo impotentiſsimus, ardens odio, animo hoſtili in omnes bonos Antonius.

Impotens, in §. per occaſionem. nouell. conſtit. 22. pro eo, qui ad res Venereas aptus non eſt.

IMPRAESENTIARVM, Aduerbium, ἐν τῷ παρόντι, de tēpore quod fuit, quod eſt, quod erit dicitur. Rarius tamen de præſenti. Vlp. l. 1. de tabul. exhib. Si quis fortè confiteatur penes ſe eſſe teſtamentum, iubendus eſt exhibere: & tempus ei dandum eſt vt exhibeat, ſi non poteſt impræſentiarum exhibere.

IMPRESSIONEM facere, id eſt, impetum, & incurſionem, l. ſi per impreſsionem. C. de iis quæ vi, vel metu.

IMPROBVS, qui bonam fidem non agnoſcit, vt is qui bis idem petit, l. 51. D. de re iud.

Improba lis, l. 10. D. de iudic. & Improbus litigator. §. hæc autem. Inſtit. de pœn. teme. litig.

Improbus eſt & qui de viui hereditate ſolicitus eſt, l. 2. §. interdum. D. de vulg. At Improbus non eſt, qui ignorat, quantum ſoluere debeat, l. 100. D. de diuerſ. reg. iu.

IMPROBE, contra bonam fidem, l. 12. de tranſac. D. & alibi ſæpè. Improbe, mala mente, l. 6. §. ſed ſi quis. D. de neg. geſt.

IMPROLES, veterib⁹ gloſsis, ἄπαις, μήπω πολίτης [illegible]. Id eſt, vt ait Theoph. [illegible]

Imprudens etiam emit, qui bona fide emit, l. 24. D. de act. Imprudens, ignorans, l. penul. D. ad Velleian. imprudentibus, id eſt, nihil opinantibus & præter ſpem, l. 52. §. damna. D. pro ſocio.

IMPRVDENTIA, id eſt, ignorantia, & Impertinentia, l. 51. D. de euict.

IMPRVDENTER, minus conſideratè, l. 21. in fi. D. de neg. geſt.

IMPVBES dicitur mas minor annis XIIII, fœmina verò minor XII. l. vlt. C. quand. tut. eſſe deſin. §. 1. Quib. mod. tut. fin. Macrob. lib. Satur. 1. cap. VII Poſt annos bis ſeptem, ipſa ætas neceſsitate pubeſcit. tunc enim moueri incipit vis generationis in maſculis, & purgatio fœminarum. Tertul. lib. De virgin.

veland

veland. Tēpus etiā Ethnici obſeruant, vt ex lege natu ræ iura ſua ætatibus reddant. nā fœminas quidem à xii annis: maſculum verò à duobus amplius ad negocia mittunt: pubertatem in annis, non ſponſalibus aut nuptiis decernentes. Maſculus impubes S C. Silaniano torqueri non debet, ſed terreri tantùm. Veruntamen impuberes ab anno ſeptimo, vſque ad annum vndecimum, proximi cenſentur infantiæ, ſimiles planè furioſo, & infanti, quantum ad delinquendi affectum attinet. Quia huius ætatis pueri, bonum & malum non adhuc poſſunt diſcernere, adeóque intellectu carent, §. pupil. Inſt. de inutil. ſtipul. Ab anno vndecimo vſque ad annum 14. Impuberes cenſentur proximi pubertati, & doli capaces: ideóque & furtū & iniuriam admittere poſſunt, l. pupillum. in princ. D. de reg. iur. l. impuberem. D. de furt. cum ſimil. Et hæc ita ſe habent in maſculis. Nam fœminæ minores duodecim annis cenſentur impuberes, vt iam diximus, nec matrimonium rectè contrahere poſſunt, Inſtit. de nuptiis, in princip. nec teſtamentum rectè facere, §. præterea. Inſtitutio. quibus non eſt permiſſ. fac. teſtam. attamen impuberis eſt miniſterium, ſi fortè vel librarius, vel nomenclator, vel calculator ſit, vel hiſtrio, vel alterius voluptatis artifex, l. vt iuriſiurandi. §. dabitur. D de oper. libert.

IMPVTANDI verbum duobus modis accipitur in tit. ad leg. Falc. Imputari enim primum eſt, in quadrantis computationem venire: & ita in Falcidiam imputari id dicimus quod heredi ad quartam explendam computatur, l. 19. & l. 91. & aliis leg. D. ad leg. Fal. Imputatur interdum in Falcidiam, quod Falcidiam patitur, l. 1. § itē ſi ita legatum. D. eo. Imputare, pro ſupputare, numerare & ſubducere rationem. Vlpianus in l. 1. §. de ſeruis quoque. De tut. & rat. diſtrahendi. & vtil. cur. cauſ. act. Preterea, ſi matrē alui pupilli tutor, putat Labeo imputare eum poſſe: ſed eſt verius, non, niſi perquam egenti dedit, imputare eum oportere de largis facultatibus pupilli. Hoc eſt, quòd vulgò dicitur, deducere in ſuis rationibus. Sicque vſurpauit Seneca epiſt. 8. Hoc non imputo in ſolutum de tuo tibi. Alias Imputare, attribuere eſt, tribuere & aſſignare. Vlp. l. 2. §. item quæritur. de ſeparat. Sibi imputent cur minus idoneum fideiuſſorem acceperint.

IN

IN dictione vti ſolent Iuriſcōſulti, cum nihil in ſpeciem determinant, vt, iurare in litem: agere in factum: vertere in rem. Sicut ex diuerſo, cum determinatam ſignificare volunt formam, vti ſolent dictione ex, vt: Ex eo facto actionem naſci, l. 1. D. de actio. & obligat. Ex lite aliquid probare, vel iuramento adſerere. Hæc omnia euidentor adparent, ſi bene perpendas, ex l. videamus. in fin. & l. ſeq. item ex l. tutorē. D. de in lit. iurād.

IN annos ſingulos quid ſit, explanat Iuſtinianus. l. ambiguitatem. C. de vſufr. Iuriſconſ. l. Iulianus. §. cum quoque. D. ex quibus cauſ. maio.

IN ANTEA, pro deinceps, poſthac, in poſterum: quaſi futurum tempus non à tergo ſequatur, ſed ante nos cedat, lib. Feud. 2. tit. 5. Iuro quòd à modo in antea ero fidelis ei. Et tit. 7. Honorem quem nunc habes, vel in antea habebis: id eſt deinceps.

IN acceptum ferre opus publicum faciendum, l. 7. D. ad legem Iul. repetun. eſt perſcribere in codice operum locatorum opus illud eſſe ex lege, id eſt, pactione redemptionis locationiſque perfectum. Id quod lex Iulia fieri prius vetabat, quàm opus perfectum ac probatum eſſet.

IN aſſem vendere, idem quod in ſolidum vendere. Modeſt. l. 9. D. quib. mod. pig. Titius Sempronio fundū pignori dedit, & eundem fundum poſtea C. Seio pignori dedit. atque ita idem Titius Sempronio, & Seio fundum eundem in aſſem vendidit, quibus pignori antè dederat in ſolidum ſingulis. Sic rem ſoli ex aſſe poſsidere, cui opponitur Pro parte, apud Macrum in l. pen. D. qui ſatiſd. cog. Et in aſſem creditoribus ſatiſfacere, cui opponitur In aliquid, l. 1. D. de ſeparat.

IN bello admiſſum dicimus, quod propter belli cauſſam admittitur, l. 2. §. ex incendio. D. de incen. rui. naufra.

IN bonis eſſe dicebantur ea propriè, quę Quiritium iure aliquo quæſita non erant. itáque inter ſe illa duo opponebantur, vti docet Iuſtin. in l. vni. C. de nudo iur. Quir. toll. & Vlpianus cap. Inſt. 1. his verbis: In bonis tantùm alicuius ſeruus eſt, velut hoc modo, Si ciuis Romanus à ciue R. ſeruum emerit, iſque traditus ei ſit, neque tamen mancipatus ei, neque in iure ceſſus, neque ab ipſo anno poſſeſſus ſit. nam quandiu horum quid fiat, is ſeruus in bonis quidem emptoris eſt, ex iure Quiritium autem venditoris eſt.

IN bonis eſt, quod supereſt deducto ære alieno, l. 1. D. de ceſſ. bon.

IN bonis meis eſſe dicuntur. etiam iam raptæ res, text. in l. 2. §. 2. l. in hac actione. verſ. ſi fugitiuus. D. vi bonor. rapt. & ea hac l. colligitur diſcrimen inter Ex bonis, &, In bonis. de quo vide Ex bonis.

IN CAPILLO puella dicitur, quæ nupta non eſt: quia comatæ ſine vllo capitis tegmine incedebant: nuptę capite velato erant. lib. Feud. 2. tit. 24. §. 3. Rurſus ſi dominę vel filiæ, aut ſorori in domo adhuc manenti, quæ in capillo dicitur, ſeſe immiſcuerit, &c. In Lōbard. li. 2. c. 29. Qui filiam in caſa habuerit in capillo, & filiū non reliquerit, &c. Et Neapol. conſtit. lib. 3. tit. 27. Et ſorores in capillo ſuccedunt. Coniugatæ autem & dotatæ à fratrum ſucceſsionibus excluduntur. Obiter etiam notandum, apud antiquos fuiſſe hanc cōſuetudinem, vt nouę nuptæ crines ſoluerent: quod in ſecundis nuptijs non fiebat. Optatus Afer cōtra Donatiſtas ſcribens: Inueniſtis (ait) huiuſmodi virgines, quę iam ſpiritualiter nupſerant: quaſi ſecūdò coegiſtis ad nuptias: vt crines iterum ſoluerent imperaſtis. Hoc nec mulieres patiuntur, quæ carnaliter nubunt: ex quibus ſi alicui maritum mutare contigerit, non repetitur illa tēporalis feſtiuitas. Hæc ille. Fuit hoc quoque luctus & mœroris argumētum, vt multis ex locis cōſtat. Ouid. *Triſt. 1. Illa etiam ante lares ſparſis proſtrata capillis*

Contigit extructos ore tremente focos.

Liuius lib. 1. Soluit crines, & flebiliter nomine ſponſum mortuum appellat. Notatu etiā dignum eſt, moris fuiſſe Francorum regibus, vt filios exephebos Principi alicui vicino tondedos mitterent, qui eorum poſtea quaſi patronus eſſet. Seruos enim Romano more cum libertatem acciperent, tonderi ſolitos, nemini non notum. Paul. Diaconus de geſtis Langob. li. 6. c. 37. Circa hæc tempora, Carolus Frācorum Princeps, filium ſuum ad Luitprandum miſit, vt eius (iuxta morem) capillum ſuſciperet: qui eius cæſariem incidens, ei pater effectus eſt: multiſque regiis muneribus donatum genitori remiſit.

IN Capitolium aſcendere, formula eſt codi tionis apud Iuriſconſultos peruulgata, quæ vel ex triumphantiū more traducta eſt: quaſi quis dicat, Si triūmphans in Capitolium aſcenderit. Vel etiam ex quotidiana Capitolij aſcenſione.

IN Capita, aut in ſtirpes diuiſionem fieri plerunque in iure legimus. vt in l. 2, & l. 3. C. de ſuis & legit. l. Papinia. 8. D. de in offi. teſt. & §. 6. Inſt. de her. quæ ab inteſt. In capita autem diuidi dicitur hereditas, quæ tot in partes quot ſuccendentium capita ſunt (id eſt, perſonæ) diuiditur: vt ſingulis perſonis ſingulæ partes attribuātur. In ſtirpes verò, cùm tot in partes diuiditur, quot ſuorum naturalium, ex quibus ſuccendanei extant, capita fuere. Id eſt in cognationis latera & partes.

In caput alterius torqueri, eſt in alterius diſcrimen, vel alterius periculo torqueri. Vlpianus in l.1. D. de quæſtionibus. Neque ſerui in dominorum, neque liberti in patronorum caput torqueri debent. quod idẽ ſcribit in l.2. l.3. & l.10. §. poteſt. Cicero autem planè In dominum dixit & in Miloniana, & Cœliana, & in Partit. De noſtrorum, inquit, maiorum inſtitutis: qui cùm de ſeruis in domi-nos quæri noluiſſent, &c.

In continenti, locutio eſt Iuriſconſultis familiaris, idem ſignificans, quod ſine vlla temporis intermiſſione, è veſtigio, extemplò, cõtinuò. Vlp. l.23. §.2. Quod ait lex, In cõtinẽti filiã occidat, ſic erit accipiẽdũ, &c. Scæuola l.135. §. 2. D. de verb. oblig. Deinde in continenti inter vtrumque conuenit, vt intra Calend. &c. Aliquando tamen in continenti, cum aliquo moderato ſpatio interpretamur, l.1. §. in rem ſi ita legatum. D. ad leg. Aquil. At in leg. Iulia de adulteriis, In continẽti filiam dicitur occidiſſe pater, dum eam ἐν τῷ ἔργῳ deprehenſam, vna cum adultero, vno ictu atque impetu occidit: & ſi profugerit filia, dum adulterum occidit, interpoſitis tum horis apprehenſam, in cõtinenti occidiſſe etiam dicetur, l.23. §. fin. D. eod. Incontinenti quod ad pacta quæ inſunt, exponunt Iureconſulti & Impp. In ingreſſu cõtractus, vel ante contractum, aut ſtatim poſt, l.7. §. quin imo. D. de pact. l.3. C. de ædil. act. l.21. C. de vſur. l.27. C. de pact. Cui opponitur Poſtea, & ex interuallo, l.72. D. de contrahen. empt.

In DIEM, pro ex die, l.9. D. de hered. inſtit. ſic l. teſtamento manumiſſus. §. vlt. D. de man. teſt. Alias pro Ad diem.

In DIBVS illud facito, ita conditione data, ſi nihil prę terea ſit adiectum, in biduo conditionem impleri oportet, l.217. D. de verb. ſign.

In duplũ ire, Cicero in ea pro Flacco dixit, vt opinatur Hotom. pro ſpõſionem facere alterius tanti, quãti lis eſſet. Frater meus, inquit, decreuit, vt, ſi iudicatum negaret, in duplum iret.

In ea cauſſa eſt, hoc eſt, ſi cum eo habet, l.3. D. de iniur. In ea cauſſa eſt, id eſt, in ea ratione iuris verſatur, l.1. §. ſi quis ita. D. de verb. obli. In ea cauſſa eſt, hoc eſt, in ea conditione negotiorum verſatur, l. de ætate. §. qui tacuit. D. de interrogat.

In facili, & In difficili eſſe, pro facile vel difficile cognitu atque explicatu. Tryphon. l. in confirmando. 8. D. de cõf. tut. Quod in facili eſt ſi pater proximo mortis tempore nõ iure tutores ſcripſerit. Scæuola l. Gallus. 29. §. vlt. D. de lib. & poſt. Ille caſus in difficili eſt, ſi filium habeas & nepotem, &c.

In familiam nubere dicebatur mulier, vt ſcribit Hot. cùm id matrimonij genus contrahebat, quo materfamilias fiebat: hoc eſt, quo in viri manum conueniebat, l. cui fuerit. 15. D. de cond. & demonſt. & l. ſi dies. 21. D. quando dies legat. l. qui filium. 4. D. vbi pupill. educ. deb. l. vxorem. 41. §. teſtamento. D. de legat. tert. Cicero in ea pro Cœlio: Cui cùm ex ampliſsimo genere in familiam clariſsimam nupſiſſes, cur tibi Cœlius tam coniunctus fuit?

In familia retentus, qui in poteſtate manſit, l. ventre. D. de acquir. vel omit. hered.

In factum agere ferè dicimus eum, qui in totam facti ſeriem experitur, nulla ſpecialiter introducta ex facto perſequendi formula. Hinc Actiones in factũ dicuntur generales perſequẽdi formulæ, quaſi conceptæ in totam ſeriem facti, quod ſpecialem non habet nuncupationem.

In facto poſitam eſſe quæſtionem iuris, id eſt, ius definiendum eſſe ſecundum circunſtantias facti, l. ex plagis. §. in cliuo. D. ad legem Aquiliam.

In fide alicuius eſſe idem eſt, quod feudum tenere ab aliquo. Fides enim auxilium, & tuitionem ſignificat, Budæo in l. Herennius. de euict.

In folle offerri pecunia dicitur, quæ ſine numeratione & vlla ratiocinatione tanquam in marſupio incluſa offertur. Calliſtratus l.82. D. de cond. & demonſt. Qui ſi reliqua reddiderit, liber eſſe iuſſus eſt, non vtique ſi in folle reliqua obtulerit, liber erit. non enim teſtator hoc ſenſit: ſed illud, vt rationes reddat, quomodo ſeruus reddere ſolet. Eraſmus in Adag. cent. 9. Chil. 4. In folle, exponit, inexploratè, inexplicatè, & cõfusè: ſicut qui ſyngraphas, & pecunias ſacculo incluſas offert.

In fraudem legis facit, qui ſaluis verbis legis, ſententiam eius circumuenit, l.28. D. de leg. ſenat.

In gradu eſſe, vox eſt ad dignitatem pertinens, l. ſacroſancta. C. de Epiſ. & cler.

In hypothecis vendicare, eſt per hypothecariã actionem petere, l. fideiuſſor. §. Lucius Titius. D. de rebus dub.

In Iulij, pro In ædib. Iulij: figura è Græci ſermonis conſuetudine deriuata. Vlp. l.8. in fi. D. ſi ſeruit. vind. cum Quintilla cuniculum per gentem in Vrſi Iulij inſtruxiſſet, id eſt, in hortos Iulij: vt aliis in libris legitur.

In libertate fuiſſe, ſic eſt accipiendũ, vt non ſe liberum doceat is, qui liberale iudicium patitur, ſed in poſſeſſione libertatis ſine dolo malo fuiſſe, l. quod autem. D. de liberali cauſſa. Porrò in Libertate eſſe, & liberũ eſſe diuerſa ſunt: item vt, In ſeruitute, & ſeruum eſſe. In libertate enĩ ſunt, aut ſeruitute qui ſe liberos ſeruoſve eſſe putant, ſéque pro liberis ſeruiſve gerunt, cũ tamẽ aliter ſe res habeat, l.7.10.11.12. D. de li. cauſ. quod explicat Quintil. Declã. 340. & 142. Sicut diuerſa ſunt in poſſeſsione eſſe, & poſsidere. In poſſeſsione enim ſunt vſusfructuarius, colonus: & tamen non poſsident.

In litem iurare, ad litigatores refertur, & reſpondet ęſtimationi litis. Nam iurat actor in litem, quando per iuramentum declarat & adſerit, quanta pecunia non tantùm ſumptus litis, ſed etiam totam cauſſam æſtimet, cum omnibus damnis, l. videamus. §. iurare autem. & l. ſequen. D. de in lit. iurand.

In locum ſucceſsiſſe accipimus, ſiue per vniuerſitatem, ſiue in rem ſit ſucceſſum, l.1. D. quod bonorum.

In metallum, & in miniſterium metallorũ dãnati, ſerui efficiuntur, ſcilicet pœ. ię, l. in metallum. D. de pœnis.

In obligatione eſſe aliquid dicitur, cùm vinculo obligationis innectitur. In ſolutione eſſe dicitur, quod poteſt pro re obligata ſolui, licet iudicialiter non poſſit peti.

In poteſtate habere, & Alienare, tanquàm aduerſa opponuntur. Liuius lib. VIII. Minutia Veſtalis cùm decreto Põtificũ iuſſa eſſet ſacris abſtinere, familiámq; in poteſtate habere: facto indicio viua defoſſa eſt.

In poteſtate, manu, mancipióve. Vlp. c. Inſtit. XXIV. Ei qui in poteſtate, manu, mãcipióve eſt ſcripti heredis, ſub conditione legari poteſt. Item: Ei cuius in poteſtate, manu, mancipióve eſt heres ſcriptus, legari nõ poteſt. Poteſtatem de filioſa. manum de matreſa. quæ in manum conuenit: mancipium de ſeruo intelligit.

In poteſtate conſiſtere exiſtimatur, quod in actu nõ eſt, ſed eſſe poteſt, l. aduerſus ſententiam. D. de arb.

In procinctu, vide PROCINCTVM.

In publicum deduci intelliguntur, & qui magiſtratibus municipalibus traditi ſunt, vel publicis miniſteriis, l.1. D. de fugitiuis.

In re diſceptare, pro iuſtè iudicare, c. fraus. §. iudex. extra. de verb. ſignifi.

In re præſenti, in ipſo opere, hoc eſt, in re ipſa, l. de pupillo. D. de nou. ope. nunc. Alias pro In præſentia vſurpatur ab Vlp. l.1. D. de ſolut. Sed conſtituere in re prę ſenti, hoc eſt ſtatim atque ſolutum eſt.

In REM & in perſonam, locutiones ſunt Iuriſconſultis familiares, quarum illa tum vtuntur, cum indefinitè

ac ſine

ac ſine perſonæ vllius notatione aliquid factum eſſe ſignificant: hac verò, cum certa perſona definita: veluti in l.5.§.2.D.de conſtitut.pec.Quod exigimus, vt ſit debitum quod conſtituitur, in rem exactum eſt: non vtique vt is cui conſtituitur, creditor ſit. Item cum Vlpianus ait, actionem metus cauſſa in rem eſſe ſcriptam, nec perſonam vim facientis coercere, ſed aduerſus omnes reſtitui, l.9.in fin. D. quod met.cauſ.& alibi, hoc eſt in l.7.§.3.D.de pact. Pactorum quædam in rem eſſe, quædam in perſonã: illa, quoties quis generaliter paciſcitur ne petat: hæc, quoties ne à perſona petat. Item in l.10. D. de operis nou. nunc. Operis noui nunciationem in rem fieri, non in perſonam. Cicero lib. de Inuentione 2. Sin autem non in hominem certum, ſed in rem aliquam cauſſa dimouebitur, vt in hac eadem re,&c. Item apud Vlp. in l.4.§.29. D.de dol.excep.l.1.§.vlt. D.de interdic. Seneca in Ludo: Ne videar in perſonam, non in rem dicere ſententiam.

IN rem verſum, vide VERSVM in rem.

IN ſolutum dare, pro ſoluere, apud Paulum in l.60. D. de ſolut.

IN ſortito eſſe, id eſt, in incerto, & ambiguo, vt inueniri non poſsit. Iure noſtro rarum eſt, vt iudicium per ſortes admittatur, niſi cùm res adeò perplexa, incertáque eſt, vt alium exitum non habeat, l.ſi duobus.C. communia de legat. vide Alciat.lib.5.Parerg.c.22.

IN vtero qui eſt, non eſt pupillus, l.non eſt. D. de verb. ſig. tametſi animal eſſe videatur, l.1.§.proximus. D. vn de cognati.l.negat.de mort.inf. Attamen qui in vtero eſt, perinde acſi in rebus humanis eſſet, cuſtoditur, quoties de cõmodis ipſius partus quæritur, l. qui in vtero. D. de ſtatu hominum.

IN ſtirpes, vide In capita.

IN TVTELAM ſuam venire mas dicitur, qui ephebus, id eſt pubes eſſe incipit, anno ſcilicet ætatis decimoquarto: fœmina verò viripotens appellatur. hoc enim in fœmina, illud in mare ponitur ab Vlpiano in l.5.§.2.D.quib.ex cau.in poſſ. Ait prætor, Si is pupillus in ſuam tutelam venerit, eáve pupilla viripotens fuerit, & rectè defendetur,&c. Idem l.50.D.de leg.& fid.li.32. Cc filioſam.ita legatur, CVM IS IN tutelã ſuam peruenerit, pubertatis tempus ſignificatur. Cic.lib.de Orat.1: Negarétque niſi poſtumus & natus, & antequam in ſuam tutelã veniſſet, mortuus eſſet, heredem eum eſſe poſſe. Idem in Bruto: Cum is hoc probare vellet M.Curium, cum ita heres inſtitutus eſſet, ſi pupillus antè mortuus eſſet, quàm in ſuam tutelam veniſſet, pupillo non nato heredem eſſe non poſſe.

INAEDIFICATA, l.cũ fundus. D. de inſtr.vel inſtr. leg. vide Ruta cæſa.

INANIS vacuum propriè ſignificat, [illegible] ſine vi, ſine effectu, l.19.D.de cont.tab. Inanis actio, quã inopia debitoris excludit, l.6.D.de dolo. vel quæ exceptione eluditur, l.24. D. de libe.cauſ.§24. D. mand. Inanis reus, qui ſoluendo non eſt, Paul. lib. 2. Sent. titu. 15. Inanis ſtipulatio, inefficax, l.pen. D. de cond.ob tur. cauſ. Inanis ſtipulatio, nullius momenti, l.39. D. de dona.int.vir.& vxo. Eodem ſenſu Inanis obligatio, l.8.§. Marcellus. D. ad S C.Vell.

INANES tabulæ, quarum iam pecunia in illis perſcripta diſſoluta eſt. Vlpia.l.27.D. de furt. Quòd ſi iam erant inanes, quia ſolutum proponebatur: nunquid ipſarum tantum tabularum pretij videatur eſſe æſtimatio facienda? Sic in l.vlti. D.ad exhib.

Inane nomen heredis, nudum & ſine re, l.3.C.de inoffic. donat.

INAVDITVS, ἄκριτος, non auditus, qui cauſſam nõ dixit: cuius audita non eſt defenſio. Vlp.l.2.D.ad l.Cornel. de ſicar. Inauditum filium pater occidere non poteſt. Sueton.in Galba: Quoſdam claros ex vtroque ordine viros ſuſpicione criminis inauditos condemnauit.

INAVGERI cauſſam, in l. diui.ad finem. D. de lib. cauſ.quî accipiendum ſit nullus interpretum (quod ſciam) explicauit. Accurſus id intactum reliquit. qui hoc non intellexerunt, lectionem immutarunt, & agi cauſſam, repoſuerunt. Is. Cuiacius lib. Obſeruat.6. c.27. inaudiri cenſet legendum. Florẽtina lectio, quæ temere immutanda non eſt, mihi non inepta videtur: vt ſit ſenſus, Differẽdam eſſe cauſſam, & ſententiã ob abſentiam eius, qui de libertate ſua litigabat: & vox, Enim, aduerſatiuæ nota erit, vt & alibi paſsim.

INAVRES, l.25.§.4.& Paulus l.32. §.vlt. D. de arg.leg. ab aurium foraminibus ſic nuncupatæ, ex quibus lapilli pretioſi pendebant. Iſidor.lib.19.Etym.cap.30. de quibus vide Tertullianum lib.de habit. mul. & in lib.de pallio. & Pliniũ lib.9. Antiquũ Lexicon, Inaures, ἐνώτια & hæc Pollux in mundo muliebri recenſet.

INCAPAX ab indigno ita à quibuſdam diſtinguitur, vt incapax is ſit, cui capiendi ius non ſit, veluti ſpurius: Indignus, à quo res auferretur, tot.tit. D. de iis quæ vt indign.

INCANTATIONES an ſint prohibitæ & punibiles, Bar.in l.1.C.de mal.& mathe.

INCAVSTO, hoc eſt, atramento, falſum deprehenditur, Auth.de fid.inſtru.§.1.

INCENDIARIVS, l.10.D.ad leg. Cornel.de ſic. Gallis, *Boute feu*, qui ignem immittit incendij cauſſa.

INCERTA in iure appellãtur, in quib' nõ apparet quid quale, quantum, l.vbi autẽ.75.D.de verb.oblig. item,

Incerta dicuntur, quæ non in ſpecie, ſed in genere proferuntur: veluti, Fundus, Homo, Triticum, l. heredes. 25.§.ſi incerto. D.famil.erciſ.l.cùm incertus.13. D.de leg.1.l.in ratione.30.§.incertæ. D.ad leg.Falcidiam.

Incerta actio, ſiue (quod vſitatius eſt) Incerti actio dicitur, per quam nulla certa ſumma petitur. veluti ex ſtipulatione incerta: Quod mihi ex ſtipulatu dari fieri oportet, l.4. D.de vſur.l.3.C.de inutil.ſtip.l.diẽ proferre.27.in fi.D.de arb. Ex omnibus bonæ fidei actionibus, Quod te mihi ex bona fide dare facere oportet. Sic l.1.D.de vſufr.leg.l.3. D.de condict. ſin. cauſ. l.2.§.aliud.D.de donat.l.vltima. D.ſi quis in ius voc.

Incerti actio dicitur, quæ & Præſcriptis verbis actio, l.6. & l.16.D.de præſcr.ver.l.6.C.de re perm.l.7.D. pact.

Incertus cõtractus, qui certum ac proprium nomẽ non habet, l.9.D.ſi cert.pet.l.1. §. debitum. D. de conſti. pecun.

Incerta perſona videtur, quam incerta opinione animo ſuo teſtator ſubiicit: veluti ſi quis ita dicit, Quicunque filio meo filiam ſuam in matrimonium dederit, ei heres meus illum fundum dato, ait Imp.§. 27. De legat.

Incerta pars, quæ quota ſit, non adparet, veluti quicquid mei iuris in eo fundo eſt, l.3.§.incertum. D. de acq.poſ. Incertus poſſeſſor, quem ignoramus, l. 39.§.fi.D.de verb.ſig.

Incertum confitetur, qui ſe illud, aut illud debere confitetur, l.6.§.1.D.de confeſsis.

INCERTVM abſolutè à Iuriſcõſ. vſurpatur pro ipſa incertitudine. Sic Incertum conditionis, l.11. de ſecun. tab.l.1.C.de pact. Incertũ cautionis, l.16.D.ad SC. Treb. pro incerto euentu, vt l.6.D.quod falſ.tut.auct. Incertum rei, l.11.D.de hered. vend. Incertum ſucceſsionis l.14.D.de tranſact. Incertum litis, l. 20. C. mand. Incertum ætatis, l.49.D.de fideiuſ. Incertum antiquitatis, l.1.C.The de reſponſ. pruden. Incertum contentionis, l.1.C.The.de equis curulibus Incertum maris, & belli apud C.Tacitum libro 3.& 4.

INCERTITVDO legiſlatoribus nunquam placet, ſed reprobatur. Primùm, in contractibus, l.Inter ſtipulantẽ. §.ſi Stichũ. D.de ver.oblig.l.cùm duo. D.de in diem addict. Deinde in vltimis voluntatibus, l.duo ſunt Titij. D.de teſtamenta.tutela.l.quæſitum.§.ſi quis eo. C.de

D.de fund.inſtr.l.ſi quis de pluribus.& l.ſi fuerit. D. de rebus dub. Denique in iudiciis nullo modo ad mittenda eſt,l.3.C.de ſenten.quę ſine cert.quanti.pro ſe,l. quid tamen.§.Pōponius ait.D.de recept.l. idem Pomponius ſcribit.D.de rei vend.

INCESTVM committit,qui eam,quam leges, moréſq vetant,vxorem accipit:putà priuiginam, nurum, nouercam,l.ſi adulterium.38.in princip.D.de adult.nec enim inter parentes & liberos tātum ſunt inceſtæ nuptię.Inceſti iudicium in virgines ſacratas,vel ſanguine propinquas conſtitutum ait Iſidorus lib.5.Etymol.c. 26. ad fin.ſubiiciens, Qui enim cum talibus miſcentur, Inceſti, id eſt, Incaſti habentur. & vide l.ſororis.39.D.de ritu.nup.l.fi.D.de condict.ſine cauſ.

INCESTVM iure gentium committit, qui ex gradu aſcēdentium vel deſcendentium vxorem duxerit:Iure ciuili,qui ex latere eam duxerit ,quam vetatur: vel affinem,quam impeditur,l.vlt.D.de rit. nupt.& d.l. ſi adulterium, 38.l.vlt. D. de condic. ſin. cauſ. Vide Nouell.12.& Iac.Cuiac.expoſitionem.

INCIENS,vide Grauida.

INCILE,& Incilia,inquit Feſtus, ſuntes, quæ fiunt in viis ad deducendum aquā.Sic Vlp.Incile,eſt locus depreſſus ad latus fluminis:ex eo dictus,quòd incidatur. Inciditur enim vel lapis vel terra, vnde primùm aqua ex flumine agi poſsit,l.1.D.de riuis. Incile ducere, l. 1.§.2.ne quid in flum. pub. Et Incilia prima foſſarum. 1.§.caput.D.de aqua quot.& æſti.

INCIVILE,iniquum,inuſitatum,inconueniens, contra ius,mores,& inſtituta ciuitatis,l.fi.§.pen.D.quod met.cauſ.& alib.ſæpe in libris Digeſtorū & Codicis.

Inciuiles pœnæ,.l.9.§.ſunt autem.D.de pœnis.

INCOLA eſt,qui in aliquam regionem domiciliū ſuum contulit,quem Græci πάροικον adpellant. Nec tantùm hi,qui in oppido morantur,incolæ ſunt: ſed etiā qui in alicuius oppidi finibus ita agrum habent, vt intra eum ſe quaſi in aliquam ſedem recipiant,l.pupillus.§. incola.D.de verb.ſign. Incolam autem non domus, aut poſſeſsio facit,ſed domicilū,l. 7.& paſſ.de incol. lib.10.Cod.Cicero in Offic.Peregrini autem,inquit, & incolæ officium eſt,nihil præter ſuum negotium agere,nihil de alieno inquirere,miniméque in aliena Rep.curioſum eſſe.& vide l.25.D.ad municip.

Incolatus vrbs,ciuius quis non ciuis,ſed incola eſt,l.34. de muner.& hon. D. incola iam muneribus publicis deſtinatus, niſi perfecto munere,incolatui renunciare non poteſt.

Incolatus ius facit, vt muneribus ciuitatis obligemur,l. 5. D.de incolis.

INCOLORATE, id eſt ſine cauſſa, ſine iuſta occaſione, aut prętextu,ſine colore,l.minor.18.De minorib.Glabrionē Aciliū diu⁹ Seuerus, & Imperator Antoninus non audierunt, incoloratè reſtitui deſiderantem aduerſus fratrem.

INCONDITVM,abſurdum,abſonum.Pap.l. 95. §. 1. D. de ſolut. Etenim inconditum eſt,ſubuenire ſexui mulieris,quæ ſuo nomine periclitetur.

INCONSVLTVS,& eum à quo conſilium non eſt petitum,& eum,qui cùm quæreret conſilium ,non accepit tamen,ſed quaſi pro indigno habitus eſt, ſignificat. Hinc Inconſultus fecit,Oppo.Optimo cōſilio vſus eſt,l.pen.§.fi.D.de rit.nupt.Sic Vlp.l.verum. §.ſciendum. de minorib. Inconſulta facilitas damni reſtitutionem indulget,non euentum damni.

Inconſultus calor,temerarius & præceps, D.ad Turpil. l.1.in fin.

INCONSVLTO heredis nomen deletum, l.1.D.ſi tab. teſt.ext.l.1.de his quæ inteſt.del.l.ſi vnus.§.1.C.de teſt. Alber.exponit,Inconſultò,id eſt,non ſtudio.

INCONCVSSA,inuiolata.Inconcuſsè,quiete,& ſine interpellatione,c.illud.& c.auditis. de præſcript,& pacificè,c.cum veniſſent.extra de in inte.reſtit.

INCORPORALES res ſunt,quæ tangi demonſtraríve non poſſunt, cerni tamen animo atque intelligi poſſunt:quarū rerū nullū ſubeſt quaſi corpus: eſt quædā tamen conformatio inſignita & impreſſa in intelligētia,quam notionem voco,inquit Cicero in Top. Et in eādem ſentētiam Caius l.1.D.de rer.diuiſ. Eiuſmodi ſunt,Hereditas,vſusfructus,vſus,obligationes,&c.

INCORPORATIO, in Rub.C.de bon.vac,& incorporat.vſurpatur,pro cōfiſcatione,ſiue in fiſcū relatione: cùm dānati alicuius bona in fiſcum redigūtur:quod quemadmodum fiat,declarat l.ſi quis. 7. C. de bon. damnat.

INCRVSTARE,cruſtam,illinimentum, & quaſi pauimentum quoddā inducere,ſiue ex lapide, ſiue ex calce,ſiue ex argilla id fiat. hinc Incruſtatio, tectorium, & pauimentum illud. Proculus l.13.§.1. D.de ſeruit. vrb.præd.Parietem communem incruſtare licet,ſicut licet mihi precioſiſsimas picturas habere in pariete cōmuni. Et paulo pòſt: Quod obſeruari & in incruſtatione oportet. Item apud Vlpia.l.79.de verb.ſig. Varro de re ruſt.li.3.cap.14.de cocleis loquens: Has quoque ſaginare ſolent ita, vt ollam cum foraminibus incruſtent ſapa & farre.

INCVBATIO,l.vlt.C.ne rei dom,vel templ.pro poſſeſſione malæ fidei. Et

INCVBATOR imperij, Seruio,pro tyranno, qui alias Subſeſſor dicitur. Hinc illud acroteleution Virgil. *-deuicta Aſia ſubſedit adulter.*

INCVBARE poſſeſsionis eſt tam naturalis,quam ciuilis, vt & habere:ſed in malam partem Incubare ſumitur,pro mala fide poſsidere. Hinc

INCVLPATVS,pro culpatus,accuſatus,lib.Feud.1.tit. 19.§.1.Si vnus inculpatus fuerit vna de his nominatis culpis.Sic leg.Salic.tit.43. Si cuius ſeruus in futurum fuerit inculpatus, &c.Item leg. Burg.tit.8.de ingenuis inculpatis.

INCVMBERE,pro incubare,id eſt,obtinere,poſsidere,conſeruare,ſolidè(vt ij qui rei alicui incubant)tenere. Hinc creditor dicitur Incumbere ſuo pignori, qui acriter illud conſeruat vt apud Vlp.l.55. D. de furt. Hinc Incumbere poſſeſsioni apud Impp. l. 8. C.quom.& quan.ind.

INCVNABVLA,initia,primordia diſciplinæ tradendæ: quo verbo vſus eſt Tertullianus lib. de patientia, his verbis, Per hæc impatientiæ tunc infantis quodam modo incunabula.ſic legendum putem in procœmio Inſti.§.cúmq; hoc. Nam & illic Theophilus, τὰ πρῶτα τῶν νόμων προοίμια vertit.

INDAGARE Ant. Lex. eſt ἐξιχνιάζειν. Hinc metaphoricōs Indagare crimen, eſt patefacere: cuiuſmodi eſt illud Cic.pro Milone: Cū illa indicia cōmunis exitij indagaui & patefeci,protuli,extinxi,&c. Hinc fortaſsis

INDAGABILIS ex ambitu,apud Varronem li.4.Ling. Lat.ἐξεταςὸς, ὑποπτευτὸς, ἐλεγκτὸς. Qui aliter faxit,indagabilis ex ambitu cauſſam dicit. huiuſmodi illud eſt in legib.ſcribendis familiare: Qui aliter faxit,capitale eſto. Item illud in Numæ regis legib. Siqui aliuta faxit, ipſus Ioui ſacer eſt. Niſi mendum ſit in verbo Indagabili,quod eſt apud Varronem.

INDAGO, venatio quæ fit plagis circum ſaltum extenſis. Vlp.l.11.§.11. de actio. emp. Velnti cum futurum iactum retis à piſcatore emimus: aut indaginē plagis poſitis à venatore,vel pantheram ab aucupe.

Indebitum trifariā accipimus. 1. Quod neq; naturali, neque ciuili iure debetur,hoc eſt,quod planè non eſt debitum: aut fuit quandoque vtroque iure debitum, ſed nunc ſolutione,vel acceptilatione ſublata eſt omnis obligatio: vt tractatur in titu. Inſtit. quibus mod. toll.obligat. Ad hoc genus indebiti pertinet id,quod pendet ſub conditione, quæ an impleatur ,incertum

eſt: vt, ſi nauis ex Aſia venerit. Secus eſt, ſi talis fuerit conditio, quę omni modo extitura ſit, vt in l. ſub conditione. & l. ſequenti D. de cōdict. indeb. Ratio eſt, quia priore caſu, propter incertitudinem, ante conditionis euentū nullo modo debetur, l. grege. §. vlt. D. de pignoribus. l. ſi quis reū. §. huic. D. de libera. legat. Accedit l. ſufficit. D. de condict. indeb. In poſteriore verò ſpecie, certitudo euentus efficit obligationem puram cenſeri, l. ſi pupillus. §. qui ſub conditione. D. de nouat. Sic & in diē debitor, ſi ante diē ſoluat, nō pōt repetere, quia certū eſt diē futurū quo debebitur, l. in diem. D. de cōdict. indeb. Huc item pertinet indebitū qđ pupillus, furioſus, vel is cui bonis interdictū eſt, ſine tutoris vel curatoris auctoritate ſoluerit, cùm nō ſit factus locupletior euidenter. Nā his perſonis iudicio planè carentibus, regulariter quidē locus eſt repetitioni, cùm nec natura debeant, l. interdum. l. quod pupillus. D. eo. tit. l. pupillus. D. de oblig. & actio. l. more noſtro. D. de adquir. hered. §. nūc admonēdi. Inſt. quib. alie. lic. vel nō. Verùm ſi locupletiores acti ſint, & in pubertate ſoluāt, nō repetūt, quoniā tūc naturaliter obligantur, l. naturaliter. §. vlt. & l. ſeq. D. de cōdict. indeb. ſecundū iſtā diſtinctionē, vt nō obſtet, quod Vlpianus dicit, Pupillū ſine tutoris auctoritate promittentē, naturaliter obligari, l. 1. in fin. D. de nouationibus. II. Indebitū eſt, quod ciuiliter quidem debetur, ſed non naturaliter: veluti, cùm quis ſcribit ſe debere, ſcilicet ſpe futurę numerationis, quæ ſecuta non eſt: aut ſi quis pacto vel iureiurando ſe liberet, iuxta tit. de litera. oblig. & l. vlt. in principio. D. de iureiurād. l. Stichum. §. naturalis. D. de ſolutio. Et huc referendæ ſunt omnes ſpecies exceptionum, quæ ad elidēdas ſummi iuris actiones perpetuò obſtant ex naturali æquitate. Vlpia. in l. ſi non ſortem. D. de condictio. indeb. Indebitum autem, inquit, ſolutum accipitur, non ſolùm ſi omnino non debetur, ſed & ſi per aliquam exceptionem perpetuā peti non poterat. III. Indebitum accipitur, quod naturaliter quidem, ſed iure ciuili non debetur: vt inter patrem, & filium, ac inter fratres ſub eadem paterna poteſtate, in l. frater à fratre. D. de condictio. indeb. Item inter dominum, & ſeruum, l. naturaliter & l. ſi id quod. D. eodē tit. Eodem modo verus debitor in iudicio abſolutus, obligatur adhuc. l. Iulianus. D. eo. tit. Licet enim abſolutus ſit, inquit Paulus, natura tamen debitor permanet. Item legatum minus ſollemne, aut ſollēne quidem, ſed quod per legem Falcidiam minuendum eſt, naturaliter debetur Martianus D. de condict. indeb. Fidei commiſſum, inquit, in ſtipulatione deductū, tametſi non debitum fuiſſet, quia tamen à ſciente fidei explendæ cauſſa promiſſum eſſet, debetur. Vel ſic:

INDEBITVM aliud eſt natura, aliud iure gētium, aliud iure ciuili, aliud iure honorario, l. 1. & l. 3. D. de cōſt. pecu. l. 47. de condict. indeb.

INDEBITVM accipimus, non ſolùm ſi omnino non debeatur, ſed etſi per aliquam exceptionē perpetuam peti non poterat, l. 26. §. 3. D. de cond. ind.

INDEBITVM eſt, non tantùm quod omnino nō debetur, ſed & quod alij debetur, ſi alij ſoluatur: aut ſi id quod alius ſolucbat, alius quaſi ipſe debeat ſoluat, l. in ſumma. 65. D. de cond. indeb.

INDEMNITATEM alicui repromittere, & de Indēnitate cauere dicunt Iuriſcoſ. pro eo, quod eſt ſatisdato, vel ſimplici, & nuda promiſſione cauere alicui indēnem eum futurum ex eo negotio, quo de agitur, l. 16. §. idem quæri. D ad S C. Trebell. Inde Indemnitatis cautio, l. 14. D. ad Trebell. Et Indemnitatē præſtare l. pen. D. de mag. conueni.

INDICARE, eſt precium rei vendendæ ſtatuere, l. Iulianus. D. de actio. emp. Mercari verò & liceri eſt aliquid minus offerre, quàm indicatū ſit, donec in precium conſentiant emptor & venditor. Itaque indicare, venditoris eſt: Liceri & mercari, emptoris. Cicero lib. 3. Officiorum: Scæuola cum poſtulaſſet vt ſibi fundus, cuius emptor erat, ſemel indicaretur.

INDICATIO, verboſa illa ac ſcurrilis propemodū venalium rerū commendatio, qua venditores vti ſolent emptoribus alliciendis, apud Vlp. l. 13. de act. empti. vbi de emptore loquitur: Hic non debuit facilis eſſe ad temerariam indicationem.

INDEX, eſt breuis quædam ſubnotatio ex latiori ſcriptura, nec idem quod exemplum: exemplum enim ex integrò deſcribitur totū. Hinc l. 2. D. de fide inſtr. Quicunque à fiſco conuenitur, nō ex indice & exemplo alicuius ſcripturæ, ſed ex authentico conueniendus eſt. Per indicem exponere prouerbiali ſermone vſurpatur, pro ſummatim, & κεφαλαιωδῶς. Alconius l. 3. Verr. Antequā, inquit, cauſſa ageretur, quaſi per indicē rem exponebant. & Iuſtinian. in l. 1. §. noſtrā. C. de vet. iur. enucl. & §. vlt. de publ. iudic. Vt vobis, inquit, poſsibile ſit quaſi per indicem ea tetigiſſe. quod ita Græcè Theophilus interpretatus eſt, ὡς ἐν ὑποτύπωσει παραδοθείς. Dicitur etiam periculum, vt Græcis κίνδυνος ita enim Plutarch. in Apophtheg. ἐπὶ γραφῆς τοῦ κινδύνου καταλείπειν, de iudicibus loquens: quod AEmilius Probus in Epaminonda periculum vocat.

Index, ab indicio, olim dicebatur, qui crimen aliquod indicaſſet, detuliſſet, vt Pedianus ait: & ita ſæpiſsimè à T. Liuio, Saluſtio, Cicerone, Tranquillo, & aliis claſsicis accipit. Indicaſſe enim, interprete Vlpiano, eſt, detuliſſe, arguiſſe, accuſaſſe, & conuiciſſe, l. 197. D. de verbo. ſignif. quæ referenda eſt ad l. 3. & ſi ex ſtipulatu. & §. verū id. D. ad S C. Silā. Græci in eūdē ſenſum ἀπάγγελσιν dicunt, vt patet ex l. 3. D. de vi publ. Hinc

Indici res dicuntur, à quibus crimina nunciantur, & ad magiſtratus deferuntur, l. 1. l. 3. §. itē qui. D. de ſica. & l. 3. §. nūtiatores. D. ad Turpill. Atq; vt de Indicū officio aliquid dicamus, Charōdas ille Catanę, cuius Ariſtoteles & Cicero pluribus locis mētionē fecerūt, ſtatuit ne indicare homines etiā ſanguine maximè cōiunctos affines alicui culpæ, haberet ipſe dedecus ac turpitudinē vllā. Eius hæc ſūt verba apud Stobæū Καλὸν δ᾽ ἐστὶ καὶ μηνύειν τῷ συνειδότι ἀδικοῦντι, ἵνα ἡ πολιτεία σώζηται, πολλοὺς ἔχουσα τοὺς δικαιοσύνης φύλακας. ὁ δὲ μηνύσας δίκαιος ἐστὶ καὶ ἂν τῶν οἰκειοτάτων ἐξαγγέλλων ᾖ. οὐδὲν γὰρ οἰκειότερον πατρίδος. Sic Cicero in eos qui cùm accuſarentur, quod peſsimum ciuem & inutilem reip. defenderent, ita ſe purgabant: Meus cognatus eſt. An poteſt, inquit Cicero, cognatio propior vlla eſſe quàm patriæ?

INDICIVM, ipſe delationis actus: atque hoc ſenſu Pompon. l. 2. §. initium. D. de orig. iur. ait, Vindicem Vitelliorum ſeruum cōiurationē indicio ſuo detexiſſe. Sic indicium profiteri, l. 1. D. ad leg. Corn. de ſicar. Quive cùm magiſtratus eſſet, publicóve iudicio præeſſet, operam dediſſet quo quis falſum indicium profiteretur, vt quis innocens conueniretur, condemnaretur. Et aliis locis quamplurimis. Indicia etiam ſunt indicis præmia, Græcè μήνυτρα, cuius verbi fit mentio in l. falſus. §. 4. D. de furt. Vlpian. in l. idem ſi ob ſtuprum. §. 3. D. de condict. ob turp. cauſ. Si tibi, inquit, indicium dedero, vt fugitiuum meum indices, vel furem rerum mearum, non poterit repeti quod datum eſt. Apuleius lib. 7. Aſin. aur. Indicinę præmia vocat. Indicia pro argumētis, l. 6. C. de dolo. l. 1. C. de teſtib. l. 19. C. de rei vind.

INDICERE forum dicitur Magiſtratus in prouinciis cùm & locum & tēpus deſignat, quo cauſſæ in conuentu agantur. Virgil. AEneid. 5.

Indicitque forum, & patribus dat iura vocatis.

vbi Seruius, Id eſt tempus & locum deſignat agendorum

rum negociorum, qui Conuentus vocatur. Indicit autem verbum iuris eſt, & per hoc potentem vult ſignificare ciuitatem. vide ſuprà, Forum agere, itẽ ſuprà Conuentus. Alias Indicere iubere eſt. Hinc

Indicere operas, l.13.§.indiciũ.l.23.§.1.& l.24.D.de oper. ll.eod.ſenſu. Indicere munus, l.5.D.de iur.immu. Et Indictæ collationes, l.8.§.cui muneris. D.de va.mun.

INDICTIONES, nihil aliud ſunt quam annonæ vel tributa, id eſt annonaria & tributoria functio, rebus, nõ perſonis indictæ, id eſt impoſitæ, l.1. C. de annon.& trib. qui titulus à tit. de indict. hoc tãtùm differt, quòd ille eſt de iis quæ indicũtur, hic verò de indictionum ratione & forma. Plinius ad Traianũ: Nec nouis indictionibus preſsi ad vetera tributa deficiunt. Indictiones extraordinariæ, l.10.C.de mun.patrim. ſunt quæ ad tempus præter morem indicuntur: veluti angariæ belli tempore, aut equi, muli, veredi. Porro indictiones cum eſſent anniuerſariæ, inde cœperunt anni per indictiones numerari, quas vocant ἐπινεμήσεις, ita vt earum numerus non excederet xv. Sed idẽ ſemper re uolueretur. Cœpit hic mos Theodoſij magni temporibus, vt Cedre. ſcribit, vel Cõſtãt. potius, vt ex Faſtis quibuſdã Græcis Onuphrius vir doctus & diligens prodidit, in quibus ſub Conſtantini II. & Licinij II. ita eſt: Ἰνδικτιόνων Κωνσταντινιανῶν ἐντεῦθεν ἀρχή. Eas verò incipere menſe Septẽbri indicat l.vlt. C. de ann.& trib. & l.1.de mil.veſt.& No.128.& ſpecies quã Græci ponunt ad l. 13. D. de iuriſd. om. iud. de Gaio magno Drungario, cui Princeps Titium ſucceſſorem dedit, vt ab initio menſis Septembris ſexta Indictione magiſtratum inchoaret: Non poſſe Gaiũ Semproniũ iubere iudicare poſt menſem Auguſtũ quintæ indictionis: ſi tamen iuſſus iudicare menſe Aprili quintæ indictionis cœperit, necdum veniente Septẽbri pronunciauerit, iudiciũ non ſolui. Hæc tria ſunt paria, anno quinto, Indictione quinta, ſuſione quinta, l.6. C. Th. de indul. deb. ex quo apparet ratio nominis. Onuphrij etymologia nõ mihi probatur, vt nec ea quam adfert Cedrenus in Theodoſio, cui' verba hæc ſunt, Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου ἤρξαντο αἱ ἰνδικτιῶνες, ἀρξάμεναι ἀπὸ ... ἔτει τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ. καλεῖται δὲ ἰνδικτιῶν, τουτέστιν ... τὸ ... Sciendum potius ab eo die quo victus eſt Maxentius, ſcilicet anno Chriſti CCCXIII. ante diem VIII. Cal. Octob. quod tũc demũ religio Chriſtiana in libertatẽ vindicata ſit, quaſi ab ipſius primordiis libertatis, Niceni conuentus auctoritate inſtitutũ eſſe, vt ſublatis Olimpiadibus annorum ratio ab eo tempore iniretur.

INDIVIDVVM quod Dialectici appellant, id eſt, quod nec de ſubiecto vllo dicitur, nec in ſubiecto vllo ineſt, veluti Stich' aut Pãphilus: id Iuriſcõſulti vitãdæ ambiguitatis cauſſa, ſpeciẽ appellant. quo nomine ferè ſpeciẽ infimã intelligũt. nã indiuiduũ nomẽ in iis rebus ponunt, quæ neque naturales, neque intellectas partes recipiunt, veluti ſeruitutes: vt conſtat ex l.4.& l.72.D. de verb.oblig. Stichum igitur indiuidui nomine non intelligemus: quia diuidi in partes intellectas poteſt: at viam, iter, aquæductum, nauem, equum, indiuidua dicimus. ex quo illud Caſcelianũ, Nauẽ ſi diuidis, nec tu nec ſocius habebitis: apud Macrob. lib. Satur. 2.

Induciæ ſunt, inquit Paulus, cum in breue & in præſens tẽpus cõuenit, ne inuicem ſe laceſſant, l.19.§.1.D. de cap.& poſtli.

INDVCIAE ſunt, inquit Varro, pax caſtrẽſis paucorum dierum. Item, induciæ ſunt belli feriæ. Hæc Gellius li. 1.c.25. Vbi etiam has Varronis definitiones tanquam haud plenas, & probas reprehendit. nec em̃ paucorum dierum ſunt induciæ, & teſtatur C. Pontiũ Sãnitem à dictatore Ro. ſex horarum inducias poſtulaſſe. Græci, vt idem inquit, ceſſationẽ iſtã pugnæ pactitiã ἐκεχειρίαν dixerũt, q.d. manus cohibitionẽ. Inibi hoc quoque adſcribit, Inducias ſic dictas arbitramur, quaſi tu dicas, inde vti iã. Pactũ induciarũ eiuſmodi eſt, vt in diẽ certum non pugnetur, nihilq; incommodi detur: ſed ex eo die poſtea vti iam omnia belli iure agantur. Quod dicitur dies certus præfinitus, pactũmq; fit, vt ante eum diem ne pugnetur, atque is dies vbi venit, inde vti iam pugnetur: idcirco ex iis quibus dixi vocibus, quaſi per quendam coitum & copulam, nomen Induciarũ cõnexum eſt. Aurelius autẽ Opilius in primo librorũ, quos Muſarũ inſcripſit, Induciæ, inquit, dicuntur, cum hoſtes inter ſeſe vtrinq; alteri ad alteros impunè, & ſine pugna ineunt. Inde ab eo, inquit, nomen eſſe factũ videtur, quaſi initus atque introitus.

Induciæ ſecundũ gl. ſum .3. q. 2. ſunt quintuplices, ſcilicet reſtitutoriæ, præparatoriæ, citatoriæ, deliberatoriæ, iudicatoriæ, ſiue executoriæ. Et ibi ponitur tempus omnium.

INDVCERE præter alia ſignificata, eſt etiam delere, & cancellare calamo tranſuerſo. Vlpia. de iis quæ in teſt. delentur, l.2. Cancellauerat autẽ quis teſtamentũ, vel induxerat. Item ſi nomina omnia induxerat, vt proponitur. Item, Quæ in teſtamento legi poſſunt, ea inconſultò deleta, vel nihilominus valent: conſultò inducta non valent. Hinc Inductio, pro abolitione, & litura ponitur. Et inducere ſententiam, aut decretum, vulgò eſt, ad nihilum ponere. Eſt enim Inducere propriè, ducto per ceras ſtylo tegere, interlinere, & memoriam ſcriptorum obliterare. Budæus in l. vlti. de Senatoribus. Induci cognitio dicitur, quæ ex actis tollitur & aboletur, l.9.D.de iu.fiſc. Dicitur & circũduci eodem ſenſu, l.27.D.de lib.cauſ.l. 71. D. de iudic. Vtuntur & Iuriſcoſ. perducendi verbo eodem ſignificatu, l.18.D.de iis quæ in teſta. delẽt.l.8.§.ſed & cum.D.de ſecun.tab.l.20.§.vlt.D.de teſt.milit.

INESSE dicũtur pacta quæ cõtractu cõtinentur, §.quin imo l.7.D.de pact. Sic pacti & doli exceptiones bonæ fidei iudiciis ineſſe, id eſt, contineri dicuntur, l.3.D. de reſcin.ven.per l.74.§.qui ſeruũ.D.de leg.1. Sic doli præſtatio, & bona fides ineſt contractibus, l. 152. D. de reg.iur.

INFAMES perſonæ quæ ſint, explicat Iulianus l.1.D.de iis qui not.infa.& iuriſcoſ.tot.titul.D.eo.

INFAMIA & ignominia, inquit Cornel. Front. ſic differunt: Ignominia imponitur ab eo, qui poteſt animaduerſione notare: Infamia ex multorũ ſermone naſcitur. Quid aũt Infamia differat à Nota, vide Notati.

Inſamia duplex eſt, Iuris & facti. Infamia iuris, ſola auctoritate legis nominatim infligitur. Vnde ex famoſis actionibus condemnatus iuſtam contrahit nominis maculam. Infamia facti, ex ipſa rei indignitate ſecũdũ cẽſurã bonorũ virorũ eſt, l.2. D. de obſeq. à liber. & libert.parentibus & patro.præſtan. Licet enim (inquit Paulus) verbis edicti non habeantur infames ita condemnati, re tamen ipſa & opinione hominum non effugiunt infamiæ notam.

Infamia notari, Nota laborare, Notari, Exiſtimationem lædere, Famoſum eſſe. Vlpianus in l.2. D. de his qui notant.infa.

INFANS dicitur, quaſi fandi impos, qui ſeptẽ non compleuit annos. Impp.l.18.C.de iur.delib. Si infanti, id eſt minori ſeptem annis, in poteſtate patris conſtituto, &c. Vlpia.l.1.§. 2.D.de admin.tut. Licentia igitur erit, vtrum malint ipſi ſuſcipere iudicium, an pupillum exhibere, vt ipſis auctoribus iudicium ſuſcipiatur: ita tamen vt pro his qui fari non poſſunt, vel abſint, ipſi tutores iudicium ſuſcipiant: pro his autem qui ſupra ſeptimum annum ætatis ſunt, & præſtò fuerint, auctoritatem præſtent. Hunc ἄφωνον interpretatur Harmenopulus lib. ſexto tit. 6. Infantiæ proximos exponit Theophilus Inſtit. de inuti. ſtipu.

Infantilis veſtis, l.25.§.muliebri.D.de aur.& arg.leg.

INFECTA, corrupta, l. 2. C.de cond.in publ.horreis. lib.10.

INFECTUM, id eſt, non factum. Hinc

INFECTI argenti appellatio rudem materiam continet, id eſt, non factam, l.cum autem.de auro argento, mundo, l.6.D.de rei vindicat. Græcis ἄσημον dicitur. Eodem ſenſu infectum æs, quod ſignato opponit Feſtus, in voce Raudus. Sic Infecta lana, infectúmq; linum dicitur, l.20.D.de lega.3. & Infecta purpura, l.1. §.quis argentum.D.depoſiti.

Infectum damnum, nõdum factum, ſed quod futurum veremur, l.2.D.de damn.infect.l.3.§.pen.D.de riuis. Alias Infectum apud Salluſtium in Iugurtha, quod fieri non poteſt. Sed Rex nihil iam infectum Metello credens. Id eſt nihil eſſe putans, quod non efficere Metellus poſſet.

INFERRE pœnam, l.12.D.de manumiſ. Reliqua, l.4. C.de ma.teſta. Penſiones, l.58.D.de vſufr. Pecuniam rationibus, l.38.D.de negot.geſt. Portionem virilem, l.101.D.de ſolut. Vectigal, l.7.D.de publ.

Inferre mortuum, pro ſepelire, vulgò notum eſt. Quod fit, cùm terra conditur corpus, l.diui fratres.D.de relig.& ſumpt.fune.

INFINITUM, pro indefinitum, nullo certo termino circumſcriptum. Cic.in Partit. Quid, quæſtio quaſnam habet partes? Infinitam, quam Conſultationem appello: & definitam, quam Controuerſiam nomino. Item alibi locis innumeris. Celſus l.9.D.de ſerui. Si cui ſimpliciùs via per fundum cuiuſpiam cedatur, vel relinquatur, in infinito, videlicet per quamlibet eius partem ire agere licebit. Vlpian.l.13.in fin. D.de dam.inſect. Neque enim in infinitum obligatus eſſe debet ſtipulatione. Mæcianus l.91.D.de condi.& demonſtra. Tempus autem vel certum, vel infinitum comprehendatur.

Infinitum, immenſum, immodicũ, l.61.D.ad le. Fal. In infinitũ iurare, id eſt, in immẽſum, l.68. D.de rei vin.

INFICIARI, l.2.D.de except.& alibi, creditum & depoſitum abnegare. Hinc Inficiatio, l.16. D. Ind. ſol. Feſtus Inficiari, creditum fraudare.

INFICIATIO, Iſidor.lib.5.Etymo.cap.26. rei debitæ negatio cum poſcitur. Inficiatione cauſſa creſcit, ſcilicet in duplum, l.7.D.de ſolut.iuncta l.26.§. fin.D. ad leg. Aquil.

INFIXA, l.cum fundus.D.de inſtr.leg. vide Ruta cæſa. Obiter tamen notandum pro infixa, poſſe etiam inficta legi, cum & Varr.3. de Re ruſt. dixerit, Ficta, Afficta, Deficta: & Diomedes Scaurúſque probarint, & in l.nequid.D. de incend.ruin.naufr. Pand.Florent. eodem ſenſu legant, Nauis inficta. Caper Grammaticus, Fictum, inquit, rationis: fixum voluntatis.

INFLIGERE alicui precium rei, hoc eſt, inferre. Iulianus l.30.D.de neg.geſt. Ex facto quærebatur, inquit, quendam ad ſiliginem emendam curatorem decreto ordinis conſtitutum: eidémque alium ſubcuratorem conſtitutum, ſiliginem miſcendo corrupiſſe, atque ita precium ſiliginis, quæ in publicum empta erat, curatori inflictum eſſe.

INGENIUM naturam ſignificat, & ad ea, quæ anima & ſenſu carent, transfertur, l.6.C.de bon. proſcript. Ingenium aruorum apud Virgilium, 2.Georg. Nunc locus aruorũ ingeniis. Sic Plin.lib.14.ca.1. Ingenium ſoli, ſiue terræ. Tacit lib.5. Locorúmque ingenio ſeſe contra imbelles regias copias tutabantur. Salluſt.lib. 3.Hiſt. Caſtríſque collatis, pugna tamen ingenio loci prohibebantur.

INGENUI ſunt, qui ex matre libera nati ſunt, l.5.§.2.D. de ſtatu hom. verùm,

Ingenui dicebantur antiquitùs, qui patrẽ ciere poſſent, hoc eſt ex legitimo matrimonio ſuſcepti, qui iidem & Patricij dicebantur. Liuius lib.x. An Romę vnquã fando audiſtis, Patricios primò eſſe factos, non de cælo demiſſos, ſed qui patrem ciere poſſent, id eſt, nihil vltrà quàm ingenuos. Hæc Liuius, qui non obſcurè ingenuos iis opponit, quos poſterior ętas Spurios, recentior Vulgò conceptos appellauit, l.vulgò. 24.D. de ſtatu ho. Liberi ergo non ingenui dicebãtur. Cic. libr. De natur. deorum III. Vt enim in iure ciuili, qui eſt de matre libera, liber eſt: item iure naturæ, qui de Dea matre eſt, Deus ſit neceſſe eſt. Feſtus autẽ ſub voce Patricios, locũ illum Liuij dilucidè confirmat: Patricios, inquit, Cincius ait in libr. De comitiis, eos appellari ſolitos, qui nunc ingenui vocantur.

Ingenuus eſt is, ait Imp. qui ſtatim vt natus eſt, liber eſt: ſiue ex duobus liberis matrimonio editus eſt, ſiue ex libertinis duobus, ſiue ex altero libertino, & altero ingenuo. De ingen.in prin. Vel ſic, Ingenui ſunt, qui ex matre aliquo grauiditatis tẽpore libera, ſiue illa ex marito, ſiue ex alio conceperit, procreati ſunt. nam libertas vno tantum iſtorum trium temporũ ſufficit.

INGLUVIES, vide Illuuies.

INGRATUS libertus eſt, qui patrono obſequium non præſtat, vel res eius, filiorúmve tutelam adminiſtrare detrectat, l.19.D.de iur.patr.l.6.§.vlti.D.de lib.agno. Moris autem erat, vt domini ſeruos manumittentes, iis gratiæ alicuius exigendæ cauſſa imponerent donum, munus, operas, l.pen. D. de obſeq.par.præſ. & alibi perſæpe.

Ingrata non eſt liberta, quæ arte ſua contra patronæ voluntatem vtitur, l.fin.D.de obſeq.alib.præſt.

Ingrata teſtamenta ſunt ea in quibus de nobis bene meritis nihil relinquimus, ſiue liberi ſint, ſiue extranei. Suetonius in Caligula: Teſtamenta primipilarium vt ingrata reſcidit.

INGRATITUDINEM vitium cenſeri longè peſsimũ, vulgò quidẽ, ſed veriſſimile dici ſolet. Nã cetera delicta aduerſus proximũ quidem malè cõmittuntur, ſed fortaſsis nec bene nec male meritũ. Ingratus autẽ contemnit eũ, à quo beneficiis adfectus eſt. Quid hoc facto cõmitti pôt fœdius? Si quæ igitur actio iure propoſita eſt vnquã, certè actionẽ ingrati iuſtiſsima ratione introductã eſſe, fateri oportet. Vide Actio ingrati.

INGREDI conſulatum, pro inire, l.36. D. de condit.& demonſtrat.

INGRESSUS contractus, apud Vlpian. in l. iuris gent. de pactis. non ex vulgari ſententia, pro principio intelligendus eſt: ſed, vt Alciatus admonuit in Parerg. propoſita ipſius contractus materia. Vide eum libr.1. cap.24.

INIICERE manũ, propriè fit verbo antiqui iuris, quoties nulla iudicis expectata auctoritate, rem nobis debitam, aut etiam noſtram vindicamus, l.ſed ſi hac.D. de in ius voc.l.pen.de ſeru.expor. Iniicitur etiam manus in aliquem, vel in eius bona, vel merces aliquas, quando ille inde abire, vel res inde moueri, auctoritate aliqua vetantur, quod nos Arreſtare dicimus. Budæus in l.vlt.D.de Senat. Hinc illud Virgilij, Iniecere manum Parcæ. Sermone, inquit Seruius, vſus eſt iuris, pro traxerunt debitum ſibi.

INIECTIO manus, ius prehendendi, abducendíque: verbum ex XII. Tab. Aeris confeſsis, rebúſque iudicatis, xxx. dies iuſti ſunto: poſt deinde manus iniectio eſto. Vlp.l.10.§.1.D.de in ius voc. At ſi venditor qui manus iniectionem excepit, ipſe proſtituit.

INIRE verbum non fugitur fere, niſi rebus aliquid momenti habentibus, grauibus & non minutis: vt, Ineo rationẽ, fœdus, pacem, ſocietatem, bellum, cõſilium, vt apud Iuriſcoſ. Inire conſilium diuortij, l.ſi concubina.§.1.D.rer.amot. Inire furti conſiliũ, l. meritò D.pro ſoc. Inire cubile alicuius, pro cum eius vxore dormire, apud Ciceronem legitur.

INIVRIA ex eo dicta eſt, quòd nó iure fiat. Nā generaliter iniuria dicitur omne, quod nó iure fit, l.1. D. de iniur. Specialiter autem iniuria, alias contumelia dicta eſt, Græcis ὕβρις: aliàs damnum culpa datum, vt in l. Aquilia dicimus damnum iniuria datum: Græco verbo ἀδίκημα, l.1.& l.5. D. ad leg. Aquil. Vt ſi quis iniuria, id eſt, culpa occiderit. aliàs iniquitatem iniuriam vocamus & iniuſtitiā. Nam cum iudex iniquè vel iniuſtè dixerit ſententiā: ex eo dicimus iniuriam, quod iure & iuſtitia caret, quaſi non iuriam, l.1. in princip. D. de iniur. & fam. libel. l.45. §. procurator. D. de procurat. & alibi ſæpe.

Iniuria minus eſt quàm contumelia, inquit Nonius. Pacuuius Periboea: Patior facile iniuriam, ſi eſt vacua à contumelia. Iniuriæ ſunt, quæ aut pulſatione corpus, aut conuitio aures, aut aliqua turpitudine vitam cuiuſpiam violant. ait auctor Rhet. ad Heren. libr.4.

Iniuria ex affectu fit, damnum ex culpa, l. qui ſeruum. D. de action. & oblig.

Iniuria & ius aduerſa ſunt. Vnde & iniuriam facere bruta negantur, quia nec iure quicquam facere poſſunt, l. 1. §.1. D. ſi quadr. paup. fec. dic.

Iniuriā atrox, vide ſupra Atrox iniuria.

Iniuria ſecundum Labeonem, aut re fit, aut verbis. Re quoties manus inſeruntur: verbis verò, quoties non inſeruntur manus, vt cum conuitiū fit, l.1. §.1. de iniu. ad infamiā fit iniuria, cum pudicitia attentatur, ibid.

Iniurias actione exequi, hoc eſt, actionē iniuriarum dictare, vt ſequatur executio, l. non ſolum. §. ego autem. D. de iniur.

Iniuriæ ſcriptæ, vel pictæ, dicuntur perpetuæ: quia in eis annus non tranſit. Zaſius in l. cum lex. D. de legibus.

INIVRIOSVS, qui infert iniuriam apud Iuriſcoſ. in l. vlt. D. de offi. procur. Cæſ. Si tamen, inquit, quaſi tumultuoſum, vel iniurioſum aduerſus colonos Cæſaris prohibuerunt.

INIVSTVM teſtamentum, nó iure factum, puta in quo ſollemnia deſuerunt, l.1. D. de iniuſt. rupt. l.6. D. de falſ. Appellatur & nó iuſtum, l.1. D. de excep. rei iud. l.3. D. de confir. tut. l.22. de acq. her. Iniuſtum teſtamentum dicitur & illud, quod inutile, & nullius momenti eſt, puta ob præteritionē eius qui in poteſtate eſt, l. 3. §. ex his. l.6. §. ſi pater. D. de iniuſt. rupt. teſtam.

Iniuſtum matrimoniū, contra leges contractum, l.1. D. vnde vir & vxor. Et Iniuſta vxor l.13. §.1. D. de adul.

INLEX in Lexico antiquo, ἀγῶλξ, παράνομος, ἄνομος.

INLICERE, apud Varr. lib.5. de ling. Lat. pro vocare. Quare non dubium eſt, inquit, cum hoc inilcium ſit, cum circum muros itur, vt populus inliciatur ad magiſtratus conſpectum.

INLICIVM cum populus per accēſos vocabatur, apud eundem, ab alliciendo dictum. Dicitur & Illicium: hinc Pompeius: Illiciū dicitur cum populus ad concionem elicitur, id eſt vocatur. Et alio loco: Illicium vocare antiqui dicebāt, ad concionem vocare. Huius autem hæc erat formula: Quod bonum, fortunatum, felixque ſiet Pop. Rom. Quiritium, reiq; publ. Pop. Rom. Quiritium, mihiq; collegæq; meo, fidei, magiſtratuíque noſtro: omnes Quirites, pedites, armatos, priuatóſque, curatores omnium tribuum, ſi quis pro ſe, ſiue pro altero dari rationem volet, voca inilcium huc ad me. Ex Varr. libr. de ling. Lat.5. & Liuio libr.40.

INOFFICIOSVM hominem conſtat eum dici, qui quod alteri officium debebat, prætermittit. quare

INOFFICIOSVM teſtamentum eſſe illud oportet, in quo teſtator contra officium ſuum, quod alteri debebat, fecit. Sed quanquam hoc modo multa inofficioſa teſtamenta futura ſunt, veluti quib. amicis & bene merentibus nihil relinquitur, quod olim inhoneſtum putabatur: (vt ex Philippicis, & Suetonio conſtat) tamen per excellentiam ea demum inofficioſa dicta ſunt, quibus officium in liberos, parentes, & fratres neglectum eſt. nam qui erga eos inofficioſus eſt, in ſemetipſum quodammodo inofficioſus & inhumanus videtur. quapropter iis ſolis poteſtas permiſſa eſt petendi à Centumuiris, vt ſi officium violatum cognoſcāt, illud reſciſſum & irritum factum velint. quod cū impetrant, tum illud ſimul impetrāt, vt ſibi hereditas adiudicetur: cum huius iudicij exitus hic ſit, vt ab inſtituto in exheredatū hereditas trāſferatur: qua de cauſſa hereditatis petitio appellatur in l. ſi quis.34. C. de inoffi. teſt. l. qui repudiantis.17. l. mater.19. D. eo. l. pen. §. ſed quemadmodum. D. de bon. poſſ. cont. tab. Vel ſic, Inofficioſum dicitur teſtamentū, quod liberis fruſtra exheredatis, non ex officio pietatis videtur eſſe conſcriptū. Paul. lib. Sent.4. c.5. Itaq; Iſidorus lib.5. ca.24. verbis aliquot additis: Inofficioſum teſtamentū eſt, inquit, quod fruſtra liberis exheredatis ſine officio naturalis pietatis in extraneas perſonas redactū eſt. Vel ſic, Inofficioſum teſtamentum dicitur, in quo officij religio violata eſt: veluti pietas erga parentes, aut caritas erga liberos, non enim liberis tantū permiſſum eſt teſtamentū parentum inofficioſum accuſare, verumetiam liberorum parentibus, ait Iuſtin. tit. de inoff. teſt. in princ. Vel ſic, Inofficioſum teſtamentū dicere, hoc eſt, allegare quare exheredari vel præteriri quia non debuerit, l.3. D. de inoſ. teſt. item docere immerentem ſe, & ideo indigne præteritum, vel etiam exheredatione ſummotum. l.5. eod. tit.

Inofficioſa donatio ad exemplū inofficioſi teſtamenti dicta eſt, quæ cótra rationem officij facta eſt: cum ſcilicet liberi debito bonorum ſubſidio, id eſt legitima ſua excludūtur, l.1. & paſſ. C. de inoff. dona. Itaq; actio aduerſus eam inſtituta eſt, quæ querela inofficioſæ donationis adpellatur: quæ à Querela teſtamēti inofficioſi hoc differt, quòd hæc non niſi aduerſus teſtamentum factum, & iure factum conceditur: illa verò & ex teſtati & ex inteſtati cauſſa permittitur, l. precibus.3. C. eod.

Inofficioſa dos dicitur, cum mater in fraudem liberorum, id eſt vt eos debitis emolumentis ſpoliet, omnia ſua bona, vel magnam eorum partem ſecundo marito dono dat: pactum cum eo de dote lucranda faciens, l.1. C. de inoſ. dotib.

Inofficioſus libertus, irreuerens l.1. D. de iur. pa. & alibi.

INOPS dicitur is qui ſolus eſt, qui nec amicos, nec propinquos habet, quorum ope, id eſt, auxilio tutari ſe poſſit. Cicero inopiam, & ſolitudinē ferè in eandem rem dicit. Reus inopia, hoc eſt, egeſtate, laborans in corpore puniendus eſt, l. ſi quis id quod. §. in ſeruos. D. de iuriſd. Porrò quo diſtet à penuria, docet gloſſ. in Auth. vt iud. ſine quoquo ſuffr.

INQVILINVS eſt, qui in conductis ædibus ſolus habitat: & propriè vrbani prædij conductorē ſignificat, l. 37. D. de acquir. poſſeſſ. l. final. D. de migrand. & alibi ſæpius, quàm quod referri debeat. Labeonem igitur rectè notauit Proculus, qui inquilinum ab ędium vſuario, qui modò ipſe habitaret, poſſe recipi dixerat, l.2. l.4. D. de vſu & habi. Appianus lib. ἐμφυλ. β. ἰνκυιλίνους, ait, ῷ ῥήματι καλοῦσι τοὺς οἰκοῦντας ἐν ἀλλοτρίαις οἰκίαις. Colonus autē is eſt qui rure prædiū alienum incolit.

INQVISITIO eſt merū officium iudicis, quod exercere debet ad inueſtiganda delicta, vt boni mores cōſeruentur. Putant autē nonnulli, regulariter inquiſitionē prohiberi, per l. vlt. C. de accuſat. Ego nihil dubito, eam regulariter permitti, iuxta l. congruit. D. de offi. præſid. Nam quod ipſi diſtinguunt inter generalē inquiſitionem, ſomniū eſt. Quomodo enim in genere aliquid perueſtigabit magiſtratus, quod fructum adferat Reipublicæ, niſi perueniat tandem ad ſpecialem

inqui

inquiſitionem aduerſus hunc, vel illũ. Quod item dicunt, ſine legitimis indiciis ſpecialem inquiſitionem non procedere, id obſeruandũ eſt etiam in illa, quam ipſi vocant generalẽ. Nam nullus omnino poteſt in ſuſpicionem adduci, niſi ex cauſſa ſecundũ iuris definitionem veriſimili: quæ cũ adeſt, quilibet iudex poteſt, ſiue dicas generaliter, ſiue ſpecialiter inquirere veritatẽ. Solũ id obſerua, quid requiratur ad legitimã inquirendi cauſſam, ne credas aniles rumores ſufficere ad lædẽdam hominis famam, conditionẽ, vel vitam. Multò minus ſatis eſt illa, quam nunc videmus frequentari, maiorum hominum diffamatio, qui vel inuidia, vel quauis fraude proximum necare conantur falſis delationibus.

Inquiſitione dari, cõfirmarive tutor curatórve dicitur, qui cauſſa cognita, & moribus, fide, facultatibus eius æſtimatis, magiſtratus decreto datur & confirmatur, l.2. l.7. §.fin. D. de confir. tuto.

INSCIENS pro ſciente, l. ſi ſeruus. 34. D. de vſuca. Si ſeruus inſciente domino rem peculiarẽ vendidiſſet, emptorẽ vſucapere poſſe. Eſt enim hic In, articulus περισσός. nam ignorante domino ſi vendiderit ſeruus, vſucapioni obſtat lex XII. Tab. & lex Atinia. Sic & in capitulo legis Mamiliæ In condit. agror. Qui termini hac lege ſtatuti erunt, nequis quem eorũ eiicito, néve loco moueto inſciens dolo malo: ſi quis aduerſus ea fecerit, is in terminos, quos eiecerit, locóve mouerit, inſciens dolo malo. ſic enim Heruetij liber habet.

INSCIENTIA, l.28. D. de iudic. alio ſenſu.

INSCRIBERE, pro ſubſcribere accuſationi, id eſt, ſuũ nomen accuſationis libello adſcribere: quæ res ſimilitudine ſupplicij accuſatores obligabat, l. vlt. C. de iniu. Vnde libelli inſcriptionum, l.3. §.1. D. de accuſ. l.2. §. vlt. D. eod. l.3. C. qui accuſ. poſ.

Inſcriptio, libellus eſt accuſatorius, ſuper crimine ab aliquo cõmiſſo: quod vbi accuſans non probauerit, ad talionem tenebitur. l. pen. C. de accuſ. l.2. §. fin. D. de adul. Inſcriptionum pagina l.3. C. qui accuſ. poſ.

INSCRIPTI maleficij actio, apud Declamatores vſitata, vt apud Senecam lib.5. Declamationum, Inſcripti maleficij ſit actio. Ea autem (vt opinatur Turneb. Aduerſ. lib.10. cap.6. & iam ſuprà annotauimus) maleficij erat legibus nominatim, diſertéq; non cõprehenſi, neq; cauti, cuius tamen actio dabatur. Quæ quidem moribus Græcorũ videtur cõparata fuiſſe, non Romanorum: apud quos ſcholaſticum hoc & declamatorium erat, non in Rep. vſitatum. Huius rei mentio eſt apud Heſychium & Suidam. ſic enim ſcribũt, ἄγραφα ἀδικήματα, περὶ ὧν νόμος οὐ γέγραπται. Hinc ille Senecæ locus, Ceſtũ declamatorẽ irridentis: Deinde libuit, inquit, Ciceroni de Ceſtio in foro ſatisfacere: ſubinde nactus eum, in ius ad prætorẽ voco, & cum quantum volebã iocorũ conuitiorumq; effudiſſem, poſtulaui, vt Prætor nomen eius reciperet lege inſcripti maleficij. Tanta illi perturbatio fuit, vt aduocationem peteret. Deinde adultum Prætori dixi, & ingrati poſtulaui. Sed ecce apud Ciceronem in Oratio. pro domo: vbi Inſcriptum contrariam habere ſententiam videtur. L. Cotta dixit nihil de meo capite potuiſſe ferri, nihil eſſe inſcriptũ, aut poſſe valere. omnia contra leges, morémq; maiorum temere, turbulente, per vim, per furorem eſſe geſta. Locus difficilis videtur: & fortaſſe mendoſus eſt: vt IVRE SCRIPTVM potius legendum ſit, inquit Hotom. de quo tamen nihil affirmat.

INSIDIARE, pro Inſidiari. Calliſtratus l.28. §.9. D. de pœn. Igni cremantur plerunque ſerui, qui ſaluti dominorum ſuorum inſidiauerint.

INSITÆ picturæ, quas Vlpia. in l.23. §.1. D. de aur. & argen. veſtis legato contineri ait, effigies eſſe videntur certarum rerum, vt florum, veſtibus intertextę. Vnde Pictæ togæ, quibus triumphãtes amicti vrbẽ inibant. Acu facere id Phryges inuenerunt, ideóq; Phrygiones appellati ſunt: ait Plinius lib.8. c.48. Cuiacius Inſtitæ legit, pro Inſitæ. Vide Inſtitæ.

INSIGNIA magiſtratuum, l.1. §. caſum. D. de poſtul. Inſignia Procõſularia, l.1. D. de offi. Procos. Inſignia militaria, l.2. §. ſed ſi. D. de iis qui not. infa. vide in ſingulis locis interpretes.

INSISTERE rei. Secundum naturam, quæ ſemper eſt ſimpliciſſima, non eſt niſi vnus poſſidendi modus, puta inſiſtere rei: ſicut ſedibus ad hoc vtimur, vt nos in aliquo loco ponamus. Quemadmodũ ſolent inuitis in locis heredes, quò magis ius ſuum ſuccedendi declararent, ſedem ponere in domum hereditariam.

INSOLIDVM, alias eſt in integrũ, vulgò *vn ſeul & pour le tout*. Alias Inſolidum opponitur ei, quod ad heredem peruenit l.157. D. de reg. iur. In contractibus ſucceſſores ex dolo eorum quibus ſucceſſerunt, non tantum in id quod peruenit, verumetiã inſolidum tenentur: hoc eſt vnuſquiſque pro ea parte qua heres eſt.

INSPICERE eſt penitus rem conſiderare. Vnde Inſpicere hominẽ penitus, Plin. lib.10. epiſt.99. id eſt pernoſcere. Et Inſpicere agrum quem velis mercari. Cicero ad Var. Illud enim adhuc prædiũ ſuum non inſpexit. Sic vſurpauit Gaius l.9. de peric. & comm. rei vend. Si poſt inſpectum prædium, antequam emptio cõtraheretur, arbores ventorũ vi deiectę ſunt. Hinc

INSPECTIO, apud Cic. Phil.2. Nos enim augures obnuntiationem ſolùm habemus: cõſules & reliqui magiſtratus etiam inſpectionẽ. Id eſt, ἐπισκοπήν. Aliàs inſpectio etiam lectionem indicat, l.2. §. ſi dubitetur. D. quemadm. teſtam. aper. Eſt etiã inſpectio, diſputatio, diſquiſitio, cõſideratio, viſio, vt alibi appellatur. Paulus l.91. §.3. D. de verbo. oblig. Nunc videamus in quibus perſonis hæc conſtitutio locum habeat, quæ inſpectio duplex eſt. idẽ l.44. D. de obli. & act. Circa diem duplex inſpectio eſt. Sic in l.63. §. quod ſi. D. de acquir. rer. dom. l.3. §.1. D. de poſ.

INSPECTOR, cui res inſpicienda datur antequã ematur, l.17. §. Pap. D. de præſc. verb. Inſpectores alio ſenſu in Rub. de cenſibus & peræqu. & inſpe. li.11. C. qui ad inſpicienda prouincialium prædia releuandáque mittebãtur. Sic inſpectio l.6. C. de aduo. diuer. iudic.

INSTANTIAM aſſiduam flagitationem ſignificare liquet l.32. & 33. D. de vſur. Quandoque litem pendentem ſignificat. l.73. D. de iudic. Inſtanter & ſæpius, l. vnic. D. de lib. dimiſſ.

Inſtantia eſt exercitatio iudicij, à litis conteſtatione ad ſententiam vſque, vel ad vltimum diem trienij, ſi diutius differatur ſententia. Vlpianus in l. & poſt edictũ. §. penultim. D. de iudic. Circunducto, inquit, edicto, videamus an amplius reus conueniri poſſit: an verò ſalua quidem lis ſit, verùm inſtantia tantum edicti perierit. Hoc eſt, tempus illud circumducti, ſeu deleti edicti, quo iudex perẽptoriè citauit reum.

INSTIPVLARI, pro ſtipulari, l. aditio. §. vlt. D. de acq. hered. Sicut, inquit Iulianus, inſtipulando, & per traditionem accipiendo.

INSTITAE ſegmenta ſunt & limbi, id eſt oræ vel ornaturæ, vt Iſidorus ait, ſiue ſint veſtibus aſſuti: vt fortè in l. veſtis. §.1. D. de auro & arg. leg. ſcribendum, Quæ veſtibus acceſſionis vice cedunt, inſtitæ, picturæ, claúſque, qui veſtibus inſuuntur. Vt Paulus Diaconus, Veſtimenta ornata inſtitis latioribus. Siue non ſint aſſuti veſtibus, vt Scribonius Largus dixit ventrẽ conſtringendum inſtita lõga. Et Petronius arbiter: Duas inſtitas ancilla protulit de ſinu, alteráque pedes noſtros alligauit, altera manus. Acro inſtitã περιπόδιον interpretatur, quòd extrema ea parte veſtis inſuatur, quæ pertingit pedes.

INSTITOR (Antiq. Lex. ἐργαστηριάρχης) eſt ille qui taber

nis,vinis vendendis,vel alicui alteri negotio eſt præpoſitus,l.inſtitor.1.D.de inſtit.act.vbi dicitur, Inſtitor appellatus eſt ex eo,quòd negotio gerẽdo inſtat, ſiue tabernæ,ſiue alij negotiationi ſit præpoſitus. Diſpenſator calendario præpoſitus dicitur etiã inſtitor,l.5.§.1.l.in eũ.§.vlt.D.de inſti.act.l.37.D.de admi.tut. Differt autẽ à Procuratore.nam ille quæſtuariæ negotiationi præfectus eſt:hic verò negocio cuipiam non quæſtuario,l.5.§.3.D.inſtit.actio.Item in eod.tit.in l.Inſtitor.a.dicitur is,qui tabernæ,locóve ad emendũ, vendendúmve præponitur, quíq; ſine loco ad eundem actum præponitur,& vide toto titu.D.& C.eo.

INSTITORIA actio, vide ſuprà Actio inſtitoria.

INSTITVERE, eſt quaſi heredes domini intus ſtatuere, ac defuncti locũ ſubintrare, ſuccederéq;. Vigi.in tit.Inſtit.de her.inſtit.Ita tamen vt id nõ cõtinuò fiat. in hoc enim inſtituere differt à ponere, ſcilicet quòd in illo iter eſt,in hoc meta. nec enim cum aliquẽ nobis heredem inſtituimus,cum in ſede noſtra cõtinuò collocamus.nã non ſemper, olim certè perrarò, teſtamenta à moribũdis fiebant. paramus ergo & reſeruamus,vt cũ vſus venerit,ſucceſſor nobis ne deſit.Eſt etiam Budæo inſtituere aliquid,auctorẽ,quaſiq; conditorem alicuius rei fieri,exemplúmq; poſteritati relinquere.Porrò inſtituere & inueſtire,iuxta traditionẽ Feudiſtarũ,idem ſonant,niſi quòd quis inſtitui dicitur præſentialiter,inueſtiri antẽ etiam abſens:hoc eſt, in poſſeſsionẽ ſtatui vel poni. Vnde inſtitui dicuntur heredes,ab aliquo in hereditatem ducti, & hoc in primo gradu,D.de vul.ſubſt.l.1.in prin. Subſtitui verò, qui in locum inſtitutorũ deficientiũ,id eſt, morientium,ad hereditatẽ inſtituũtur:vt in ſubſtitutione pupillari,Inſtit.de pupil.ſubſti.in princ. Obſeruandum ꝙ non tantũ inſtituere heredẽ,ſed etiam creare & facere dicimus. Nihil enim refert, quibus verbis deſigneetur inſtitutio,vtrũ dicatur, Heredẽ facio, vel volo,vel mãdo, vel cupio:an,Heres eſto, vel erit.l.quoniã indignũ.C.de teſta.Quinimo & parẽtes ſi dicant, Relinquo liberis meis omnia bona mea:ſatis eſſe videtur ad inſtitutionẽ:qui niſi hoc titulo relinquant liberis legitimam,adeò corruit teſtamẽtum, vt non ſit opꝰ expugnare per querelã inofficioſi,§.ad hæc aliud quoq; capitulũ.Nouel. Vt cum de appel.cog. nã hoc titulo & honeſtius,& cõmodius tribui ſolent hereditates:quippe quòd magis honorari cẽſentur inſtituti,quàm legatarij,l.ſi portio.D.de leg.præſtan. Inſtituere & Subſtituere hoc differunt. Heredes enim aut inſtituti,aut ſubſtituti dicũtur.inſtituitur primo gradu,ſubſtituitur ſecundo vel tertio ſcriptus.Paul.libr. Sent.3.cap.6.& l.1.D.vul.& pup. Vide SVBSTITVERE.

Inſtituere,alias eſt incipere.Cicero pro Cluẽtio:Quæſo inquit.vt me,iudices,ſicut facere inſtituiſtis,benigne attentéque audiatis. Aliàs, & propriè, Inſtituere, eſt aliquid grauiter decernere: vt inſtituta maiorum. Aliàs denique accipitur pro docere:vnde Inſtitutiones Iuris appellantur.

Inſtituere vineas,in fundo ponere,& plantare ſignificat, l.pen.D.loc.l.1.C.de rei vind. Sic Cicer.in Rullum: Verũ hæc lex eſt, an tabula Neratianæ auctionis? in qua ſcriptũ fuiſſe aiunt:Iugera ci.in quibus oliuetum fieri poteſt. Iugera ccc. vbi inſtitui vineæ poſſunt. Aliàs abſolute ponitur,vt hoc loco:In conducto fundo ſi conductor ſua opera aliquid neceſſariò,vel vtiliter auxerit,vel ædificarit,vel inſtituerit.

INSTITVTIONES, in omnibus ſtudiis primũ ſibi vẽdicare locum dubio procul neceſſe eſt,vtpote prima veſtigia cuiuſque ſcientiæ mediocriter tradẽtes. Conſtitu.D.2.§.itaque cum dubio.Loquitur autem de inſtitutionibus non tantum iuris,verum etiam aliarum diſciplinarum. Inſtitutiones iuris ſimpliciter proponendæ ſunt tyronibus, Conſtit.D.1.

Inſtitutiones hæ,quæ vocantur(inquit Politianus,c.84. Miſc.)in iure ciuili,Iuſtiniani principis nomine editæ,ſed à Triboniano tamen,doctíſq; aliis viris cõpoſitæ,etiã Græcè ſcriptæ ſub eodẽ prorſus intellectu reperiuntur:niſi quis ritus quidã, conſuetudinéſque Rom. veteres vberius aliquanto & latius in Græco ipſo,quàm in Latino Codice referuntur:vt peregrinis hominibus, atque à Rom. more cõſuetudinéque alienis res tota penitus innoteſceret.

INSTITVTVS dicitur,qui in ipſo ſuccedẽdi gradu & capite cõſtitutus eſt. Subſtitutus verò,qui ſubiũgitur, & ſubtus,hoc.eſt,in ima cera ſcribitur. Vigi.in Inſti. de vul.ſubſt.Hinc ab inſtitutis exheredatus, à ſubſtitutis præteritus.Item per contrariũ, Ab inſtitutis præteritus,A ſubſtitutis exheredatus,legimus. Vt ſi teſtator ſcripſit,Titius & Seius heredes ſunto,Sẽpronius autem filius meus exheres eſto, hoc eſt, exheredatus ab inſtitutis,id eſt, à patre,quatenus ad inſtitutos attinet. Si verò dixerit: Titius & Seius ſi heredes nõ fuerint, Gaius heres eſto, vel Gaium ſubſtituo: hic nulla fit mentio Sempronij filij. Ergo à ſubſtitutis, hoc eſt, quantum pertinet ad ſecundum gradum ſubſtitutionis,præteritus eſt à patre, l.1.§. ſi venter. D.de ventr. in poſ.mitten.Inſtitutum heredem eum quoq; dicimus,qui ſcriptus non eſt,ſed ſolummodo nuncupatus,l.1.§.1.D.de hered.inſtit.

INSTRVERE accuſationẽ,vel actionem, vel litem, eſt literis,ac teſtibus, ceteríſque ad probandum neceſſariis eam adornare. Vnde inſtrumentum litis vocat Quintilianus,quicquid ad inſtruendam litem,id eſt, cauſſam pertinet:quod nos Productionem dicimus.

INSTRVCTVM ab Inſtrumento ſic differt, vt ſcribit Hotom.vt totum à parte.nam inſtructi nomine,non modò quæ fundo neceſſaria ſunt, continentur:verũetiam quę prętereà teſtator habuit,quibus ſuũ fundũ inſtruxit.Inſtrumenti verò, ea duntaxat ſine quibus fundus dici inſtructus nõ poteſt. Vlp.l.12.§.15.D.de inſtr.vel inſt.Sed ſi fundus non ſit cum inſtrumento legatus,ſed ita vt inſtructus ſit:quæſitũ eſt an plus contineatur,quam ſi cum inſtrumẽto legatus eſſet. & Sabinus ſcribit,ſatendũ eſſe plus eſſe cũ inſtructus fundus legetur,quã ſi cum inſtrumẽto.Item: Omnia quę eo collocata ſunt,vt inſtructior eſſet paterfamilias,inſtructo continebũtur,id eſt,quæ ibi habuit, vt inſtructior eſſet. Hoc ergo legato non agri inſtrumentum, ſed proprium ſuum inſtrumẽtum reliquiſſe videtur. Vide cetera,& ſimul coniũge l.1.& l.2.C.de verb.ſig.

Inſtructam tabernam ſic accipiemus, inquit Vlpianus, quæ & rebus & hominibus ad negociationem paratis conſtat,l.185. D.de verb.ſig.l.13.D.dę inſt.vel inſt.

INSTRVMENTORVM nomine ea omnia accipienda ſunt,quibus cauſſa inſtrui poteſt:& ideo tam teſtimonia quam perſonæ inſtrumentorum loco habentur, l.1.D.de fid.inſtru.

INSTRVMENTA Iuſtinianus à literis ſeparat in l.1.C. de iuram.propt.cal.In omnibus cauſsis, ſiue propter literas fuerit certatum,ſiue propter inſtrumenta, ſiue propter quicquam aliud, &c. Inſtrumenta ergo ſunt quas Cicero literas publicas appellat:hoc eſt,quę vel à perſona publica,veluti ſcriba magiſtratus, vel tabellione ſcripta ſunt.Literæ verò hic appellantur, priuatæ:veluti Rationes,breuiaria,codex accepti & expenſi,ſyngraphæ,& cautiones à patrefa.conſcriptæ.

Inſtrumenti cauponij nomine ſerui & ancillę continentur. Vlpia.l.43.§.3.D. de ritu nuptiarum. Multæ adſolent ſub prætextu inſtrumenti cauponij proſtitutas mulieres habere.

Inſtrumentũ eſt apparatus rerum diutius manſurarum, ſine quibus exerceri poſſeſsio nequiret. Caſsius dicebat inſtrumenti ea eſſe,quæ ad tutelam domus pertinerent,l.quæſitum.D.de inſtruct,vel inſtrum.leg.

INSVLAE (Antiq. Lex. *[illegible]*) adpellatę ſunt, vt Feſtus ait, quæ cômuni bus parietibus non iungũtur cum vicinis, ſed circuitu publico aut priuato cinguntur, à ſimilitudine videlicet earum terrarũ quę vndiq; aquis circundãtur. Vel ſic: Inſulæ erãt ædificia, quę proprio ambitu conſtabãt. Harũ fit mentio in innumeris Digeſtorũ locis, cui adde quod Tacitus lib. 15. refert. Neronem cõſtituiſſe, vt ne communione parietum, ſed proprijs quæque domus muris ambirentur. Hinc

INSVLARII, Inſularũ cuſtodes, l. fin. D. de offi. præfect. vig. l. 203. de [illegible]. ſig. D. l. 16. §. 1. D. de vſu & hab. Dominus proprietatis etiam inuito vſufructuario, vel vſuario, fundum vel ædes per ſaltuarium vel inſularium cuſtodire poteſt.

INSVLARVM in mari, vel flumine enatarum meminere l. 17. D. de leg. 3. l. 26. D. de excep. rei iud. Plinius li. 2. c. 86. Inſulas in l. 33. C. de appel. in mari Aegeo & Ionio & circa Aſianum tractum intelligi oportet, veluti Cycladas, Rhodum, Cyprum. eodem modo præſidem Inſularum intellige l. pe. C. vbi de cauſſ. ſtat. & Nouell. 8. & l. 4. de nauicul. lib. 11. C.

INSVPERHABERE, eſt omittere, aut ſúſq; déq; habere, Pap. in l. ſunt perſonę. D. de relig. & ſumpt. fun. Nã propter publicã vtilitatẽ, ne inſepulta cadauera iacerent, ſtrictam rationẽ inſuperhabemus, quæ nonnunquã in ambiguis religionũ quæſtionibus omitti ſolet. Idem Pap. in l. heredẽ. D. de his quę vt indig. Heredem, inquit, qui ſciens defuncti vindictã inſuperhabuit, fructus omnes reſtituere cogendum exiſtimaui. Sicq; l. 2. C. ſi omiſſ. cauſ. teſt. legẽdũ, Quod ſi cũ neq; adiri ex teſtamẽto hereditas, neque bonorũ poſſeſsio peti poſſet, iudiciũ defuncti non inſuperhabitũ, ſed ad irritum iuris ratione vocatũ eſt. Apuleius lib. 4. de aſino aur. Quod ſi pergas vlterius, iam faxo lacrymis iſtis, quas paruipendere latrones conſueuere, inſuper habitis, viua exurare.

INTEGRI reſtitutio eſt, redintegrãdæ rei, vel cauſſæ actio, inquit Paul. lib. Sent. 1. c. VII. vel ſic, Integri reſtitutio eſt actio Prætoria, qua rẽ certã, aut ius, aliámve quamlibet cauſſam redintegrari poſtulamus: cũ quid per metum, vel dolũ, vel ſtatus permutationẽ, vel iuſtum errorem, vel abſentiam neceſſariam, vel ætatis infirmitatem geſtum eſſe dicitur. l. 1. & l. 2. D. de in integrum reſtitut. Vide Reſtituere in integrum.

INTENDERE hi dicũtur, qui rei diligenter incũbunt. Vnde cum actor multa opera intendere & incũbere ſuæ petitioni debeat, Intentio pro Actione vſurpata eſt, l. ſi quis intentione ambigua. D. de iud. item l. 2. in princ. vbi eſt text. elegans l. generaliter. D. de except. cum ſimi. per Zaſ. citatis in l. qui ſe debere. de condit. cauſ. data, cauſ. non ſecuta. Sic Cicero docet, ſtatum cauſſæ, & controuerſiam conſiſtere in intentione & reſponſione, id eſt, in actione & defenſione.

Intendere præciſè, pro Actionem intẽdere, id eſt agere, & vt vulgò loquimur cõcludere, l. 8. D. ſi ſerui. vind. l. 5. D. ſi vſusfr. pet. l. 139. D. de verb. oblig. Sic Cicero in Quintiana: Sibi eum nuper edidit ſocium, quem, quomodo nunc intendit, ne in viuorum quidem numero tum demonſtrat fuiſſe. Hinc

INTENTIO paſsim pro Actione, quæ in iudicio intenditur, inſtituitúrve: aut certè pro libello actionis, vt l. 9. §. proinde. D. ad exhib. l. 66. D. de iudiciis. §. ſi quis agens, Inſtit. de actionib.

Intentio, eſt prima pars, cum ſcilicet actor proponit, & facit litem: formatúrque hæc actio ex *[illegible]*, id eſt, ex cauſſa. Depulſio eſt reſponſio rei, quæ ex cõtinenti ad refutandam cauſſam accipitur, iuxta Rhetorũ doctrinam: à quibus, Alciato indicante, accepta videri poteſt continentia cauſſæ. Nulli, inquit lex, audiẽtia prębeatur, qui cauſſę continentiam diuidit. C. de iudic. l. nulli. Doctores intentionẽ quãdoque pro Exceptione, aduerſus ſermonis proprietatem accipiũt, quanuis etiam alia ſignificet. Sciendum etiam, quod intentio vel actio edita potius eſt iuriſconſultis veteribus (qui non ſecundum Pontificũ, aut Iuſtiniani in Authenticis idioma, ſed ex ea lingua intelligẽdi ſunt, quę apud doctos tẽpore ſuo in vſu erat) qui libellus Conuentionalis vulgò dicitur. Rubrica extra. de libel. oblation. Authent. offeratur. C. de lit. conteſt.

Intentio pro voluntate, & mente l. 10. D. de al. lega. Intentio voluntatis l. 77. §. donationis. D. de leg. 3.

INTER ceteros exheredare, & Nominatim exheredare, de quo ſuo loco dicemus, contraria ſunt. Ceterorum appellatio in hac formula inde fluxit, quòd iure antiquo filij præteritio teſtamentum faciebat nullum: filia autẽ ceteríſq; liber. id eſt nepotibus, neptibus, &c. præteritis, teſtamentum valebat. Item filij ſi non inſtituebantur, nominatim exheredandi erant: filiæ, cetcríque liberi etiã inter ceteros exheredari poterant, his verbis: CETERI exheredes ſunto. qua vulgari formula non tantũ liberi, ſed & parẽtes, cõſanguinei, agnati, cognati, affines, amici exheredari poterãt. l. Luc. 53. D. de hered. inſt. Hęc ex Vlp. Inſt. ca. 22. & l. vlt. C. de lib. præt. §. nominatim. §. poſtumorũ. Inſt. de exhered. lib.

Inter ſicarios vſitata loquẽdi formula apud auctores Latinos, pro de ſicariis. Cicero li. 1. de finib. Inter ſicarios quęſtionẽ exercere. Idẽ in Ciuẽtiana, In Q. Sergij Senatoris eius qui inter ſicarios dãnatus eſt, manus incidit.

INTERCALARE, interſerere. Quarto quóque anno C. Cæſar, vt anni ratio cum Solis curſu congrueret, inſtituit, vt dies vnus inſititius eſſet, qui Intercalaris appellatus eſt. Hic Biſſextus dictus, quòd bis ſextus dies ante Calen. Martias numeraretur. Vlpianus l. 3. §. 3. D. de minorib. Proinde & ſi biſſexto natus eſt, ſiue priore, ſiue poſteriore die, Celſus ſcripſit nihil referre: nam id biduũ pro vno die habetur, & poſterior dies Calendarum intercalatur. vide Macrob. lib. 1. cap. 13. & 14. & l. 98. D. de verb. ſignif. & Plin. libr. 11. c. VIII. vide ſuprà BISSEXTVS.

Intercalaris Menſis, is erat qui ante Iuliũ Cęſarem interponebatur, vt annus ad curſum ſolis quadraret. Conſtabat autem XXVIII. diebus, nec ex XXIX. vt alij volũt, aut XXII. aut XXIII. eiúſq; erat initiũ pridie Kal. Mart. vt ex Q. Mutio Celſus refert.

INTERCEDERE, eſt interponi & interſeri l. 3. §. minorẽ. D. de minorib. aliàs pro interuenire, l. fructus eſſe. §. diuortio facto. D. ſolut. matrimo. Sumitur & pro contradicere, impedire. Papinianus in l. fin. D. famil. erciſc. Si non intercedat, inquit, ætatis auxilium.

INTERCEDERE, fideiubere, id eſt fidẽ ſuam pro alio obligare, vt in S.C. Velleiano, l. 2. D. ad S.C. Velle. De ea re ita cenſuerunt, Quod ad fideiuſsiones & mutuationes pro aliis quibus interceſſerint fœminæ, pertinet. Sic enim legendum ęſſe, non autẽ CONSVLVERVNT, & MVTVI DATIONES, in Obſeruation. ſuis oſtendit Hotom. ann. Cicero quoque hoc verbo in hac re vſus eſt, Epiſt. 14. lib. ad Att. 1. Accerſiuit ad ſe, promiſit, interceſsit, dedit. & in Philipp. 2. Orabat, vt te cõtra ſuũ patrẽ, ſi ſeſtertiũ ſexagies peteret, defenderẽ. tantũ enim ſe pro te interceſsiſſe dicebat. Hinc,

INTERCESSORES, pro fideiuſſoribus. l. 3. §. ſi filius. D. de pecul. l. 23. D. de hered. vend.

INTERCEDERE propriè fuerat Tribunorum plebis, quibus ius intercedendi concedebatur. Nam in hoc creatos dicit Gellius, non vt ius dicerent, ſed vt intercederent opponeréntque ſeſe iniuriis ac violentiis. Intercedere enim poſt alia ſignificata, accipitur pro inhibere, coercere, vetare. Vnde interceſsionem vulgò oppoſitionem dicimus. Cæſar bel. ciu. 1. Refertur ſtatim (ait) de interceſsione Tribunorum.

INTERCIPERE ędes, aquæ ductus, l. 7. D. quod vi aut clam. Rationes, codicillos, l. 1. §. fin. D. de ſer. cor.

l.4.l.23.D.de falſ.

Intercipere lucri faciendi cauſſa, id eſt ea mente vt lucretur interuertere, & contrectare, l.1.l.44.D. de furt.l.pen.D.de lib.cauſ. Hinc Interceptarum pecuniarum reus, apud Suetonium in Domitiano. vtuntur & in eadem ſignificatione, & ſenſu Iuriſconſulti verbo Interuertendi, l.20.l.29.D.de furt.l.18.D. de ſolut.

Interdicere antique dicitur pro vehementius & imperioſius decernere. nam vox Inter nonnunquam vim augendi obtinet, vt in verbis interficere, interimere, interturbare, & aliis huiuſmodi. Prætor enim his in rebus vel maximè ac diligẽtiſsimè decernebat. Cicero in Orat.pro Cecinna: Prętor interdixit, vt vode delectus eſſet reſtitueretur. Id eſt edixit. Alias prohibere ſonat. Hinc Interdici bonorũ adminiſtratio à Prætore dicitur iis qui malè rem gerunt. Cicero de Senect. Vt quemadmodũ noſtro more malè rem gerentibus patribus bonis interdici ſolet. Hinc illa interdictionis formula apud Paul.li.3.Sent.tit.4. Quando tua bona paterna auitáque nequitia tua diſperdis, liberóſq; tuos ad egeſtatem perducis, ob eam rem tibi ea re, commercioque interdico.

Interdicere aqua & igni, formula legitimi exilij priſcis temporibus vſitata. Quoties enim quis exilij pœna dignus videbatur, ei nulla exilij facta mẽtione, tecto, aqua, igni interdicebatur. Ita earum rerum quæ maximè ſunt ad vitam ſuſtentandam neceſſariæ, vſu priuatus, cum vno aeris alimento contentus eſſe non poſſet, abire cogebatur. Ex quo exulare ciues Romani dicebantur. Patet hoc in Orat.Cic.pro Domo ſua, vbi ita ſcriptum eſt: Qui erant rerum capitaliũ condemnati, non prius hanc ciuitatem amittebant, quàm erãt in eã recepti, quò vertendi, hoc eſt mutãdi ſoli cauſſa, venerant. Id autem vt eſſet faciundũ, non ademptione ciuitatis, ſed tecti, & aquæ & ignis interdictione faciebant. Ac ne ciues quidẽ omniũ improbiſsimi atq; audaciſsimi, cum in ſuos inimicos acerrimo incitati odio, non leges, ſed priuilegia ferrent, exiliũ nominabant, ſed iis aqua & igni interdicebant. Huc adiunge quod ſcribit Lactãtius lib.2.Inſtitutionũ diuinarum ca.10. & illud Seruij in lib.12.Aen. Ad facienda fœdera, inquit, aqua & ignis adhibentur. vnde econtra, quos arcere volumus à noſtro conſortio, eis aqua & igni interdicimus, id eſt rebus quibus conſortia copulantur. Sic de ipſo Cicerone, quod in iam citata Orat. legimus, P.Clodius trib.pleb. cui nihil in tota vita modeſtiæ fuit, qui in tribunatu pro ſua libidine, neglecto more maiorum, abiectis legibus, cuncta geſſit, ita populum rogauit, Velitis, iubeatis, vt M.Tullio aqua & igni interdicatur. Neq; ſolũ Clodius, ſed antea quotquot homines maximè ſeditioſi, C. Gracchus, & L. Apuleius Saturninus, de ſuis inimicis eodem modo tulerũt, vt ex eadem Oratione colligi poteſt. Et minorẽ ſiue mediã capitis deminutionẽ, cum ciuitas etſi non verbo, re tamen adimebatur, ita fieri ſolitam tradit Iuſtin. inſtit.de cap.deminu.§.2.Minor ſiue media capitis deminutio eſt, cum ciuitas quidem amittitur, libertas verò retinetur: quod accidit ei, cui aqua & igni interdictũ fuerit, vel ei qui in inſulã deportatus eſt. Erat autem, vt neq; flagitia ſunt paria, ſic hoc pœnæ genus, neq; loci ſpatio, neq; tẽporis æquale. quibuſdam enim tantũ intra vrbẽ, hoc eſt intra pomœrij fines, aliis lõgius aqua & igni interdicebatur: quod vt exemplis non indiget, ita per ſe ſatis notum eſt. Vide Manut.lib.de legib.Rom.

Interdicere præciſa locutione dicimus, pro Per Prætorem interdicere, vel Interdicto agere. Iulianus l. 6.D. ne quid in loc.publ. Et qui hoc interdicto experitur, ne quid in loco publico interdicat, nihilominus procuratoris dandi facultas eſt. Vlpianus l.3. §.5. D.vti poſsidetis. Labeo quoque ſcribit, Ex ædibus meis in ædes tuas proiectum habeo. Interdicis mecũ, ſi eum locum poſsideamus, qui proiecto tegetur. an quo facilius poſsim retinere poſſeſsionem, eius poſſeſsionis interdico tecum, ſicuti nunc poſsidetis ædes eas, &c. Item in l.1.§.22.D.de aqu.quot.& æſti. Item l.3.§.4.D.quod vi aut clàm, & aliis locis innumeris. Fab. lib.3.cap.6. Non debuiſti interdicere, ſed petere: an rectè interdictum ſit ambigitur. id eſt, Non debuiſti interdicto vti, ſed actione: an rectè actum ſit interdicto, ambigitur.

Interdicti in ti.D.de interd.& releg. ſunt quibus, vrbis, patriæ, regioníſve alicuius interdictum eſt aditu: veluti ſi quis Roma abeſſe iubeatur à Conſule: vt L.Lamia eques Romanus, quẽ P.Gabinius Cõſul iuſſerat ab vrbe abeſſe millia paſſuum ducenta. Item ſi cui à Præſide Prouinciæ, veluti Siciliæ, aditu ſuæ prouinciæ interdicatur. Cuius rei exempla ſuppeditant l.ſeptima, §.4.l.5.l.6.D.eodem.& l.8.D.de teſtamentis.

Interdictum pro prohibitione dixit Paulus lib.2. Sent.tit.10. Qui filiofam.contra interdictum ampliſſimi ordinis pecuniam mutuam crediderit. Sic apud Horatium in Sermonibus: Interdicto huic adimat ius Prætor, id eſt, interdictione bonorum.

Interdicta formulæ ſunt, quibus Prætor iubet aut vetat aliquid fieri, quæ dantur illi ad quem ea res pertinet, aduerſus eum cum quo ille de poſſeſsione, vel quaſi poſſeſsione, vel iure aliquo ſuo aut publico contendit. Eadẽ dicta rectè dixeris, vt l.81.D.de verb. ſignifi. Cum Prętor dicat vt opus factum reſtituatur, id eſt interdicat, interdicto puta, De operis noui nũtiatione, vel Quod vi aut clã, & Quod in loco ſacro, ſancto, religioſóve, & Quod in flumine publico ripáve publica, &c. Et in l. videamus.D.de vſuris, Verbum reſtituas, quod in hac re Prætor dixit, id eſt interdixit, interdicto fraudatario ſcilicet. & l.vltim.D. de precario, Rectéque dici, Quod precariò habes. Iuſtin.§.ſunt tamen.de interdict. Interdictũ dici vult, quòd inter duos dicatur. At illud ſcitè magis quam verè: verius enim, vt interlocutiones, quod interim rogentur, vt loquitur l.3.§.vlti.D.de hom.lib.exhib. vbi Græci etiam ipſi verbo ἐξαίδῃ vtuntur, quódque dicatur interim à Prætore, quaſi momento valitura, niſi ſecundum eum iudicetur qui vtitur interdicto. qui ordo in actionibus non obſeruatur. nihil ante actionem interim quod obtineat dicitur, decernitúrve. Idem videtur Iſid.ſenſiſſe lib.5.ca.24. Alij Interdictum à prohibitione deduci volunt, quæ Prætorũ edictis plerunque inerat. Porrò interdicta dicuntur ferè omnia à primis verbis vnde incipiunt, vt Vti poſſidetis, de quo l.1.D.eo.& Feſt.Põpeius lib.10. Vnde vi, de quo item l.1.D.eod.& Cicero in Orat.pro Cæcinna. Sic Quorum bonorum, Quod legatorũ, Vtrubi, Quod vi aut clam, Quod precario, &c. Sunt & Interdicta, quæ ab inuentoribus nomen ſortiantur, vt Saluianum: alia etiam quæ à materia de qua in iis tractatur, vt, Ne quid in loco publico fiat, De locis & itineribus publicis, &c.

Interdictum inter & Decretum tantundẽ intereſt, quantum inter ſpeciem & genus. nam decreta alia perpetuæ, alia temporalis iuriſdictionis cauſſa interponuntur. Illa ſuum nomen retinent, hæc Interdicta nominantur: quia inter illa duo tempora interiiciũtur. Niſi etiam dicamus ſic, illa decreta eo magis interdicta nominata eſſe, quia magna ex parte prohibitoria ſunt: ſi minus verbis & formula, vi quidem ipſa & effectu ac facultate. Tribus autẽ de cauſsis inſtituta ſcribit Hotomanus. Prima eſt, ad vim vlciſcendã & coercendã.

nam

nam qui vi quid fecit, vſq; eo coercetur, vt quáuis id iure fecerit, tamen interdictũ aduerſus eum detur: vt l.1.§.2.D.de iti.actúq; pri.l.1.D.de fonte.l.1.de cloac. & alibi perſæpe. itẽ qui vi de ſuo deiectus eſt, vel prohibitus ad ſuum accedere, ſi in rem actionẽ inſtituerit, tametſi ea ratione aduerſariũ poſſeſſorẽ cõſtituat, tamen interdicto vti, & per illud poſſeſsionem perſequi non prohibetur. quod ſanè ius quoddã ſingulare eſſe conſtat, in odium vis illatæ comparatũ, l. cũ fundum.18.§.vlt.D.vnde vi, & de vi ar. & l. naturaliter.§.1.D.de acq.poſſ.vbi is qui egit in rem, poteſt tamẽ interdicto Vti poſsidetis vti. quia nõ videtur VTI POSSID. renunciaſſe, qui in rem egit. quomodo eo in loco legi vult idẽ Hotom. Altera cauſſa eſt, propter commodũ poſſeſsionis: veluti vt is cui colonus res ſuas obligauit, poſſeſsionẽ adipiſcatur: quãuis Seruiana, vel certi cõdictione agere poſſet. ſic ſuperficiarius ciuiles habet actiones: ſed quia melius eſt poſsidere potius, quàm in perſonã experiri, propterea interdictum proponitur, l.1.§.1.D.de ſuperfic. Tertia cauſſa eſt, propter proprietatẽ, vti docet Paul. in l.2.§.quędã. D.de interd. vbi ait ea interdicta quæ rei perſecutionem continent, proprietatis cauſſam continere, & ea quæ ad rem familiarem pertinent, proprietatis, non poſſeſsionis cauſſam habere.

Interdictum eſt decretũ Prætoris, quo quid, præſertim in poſſeſsionũ cõtrouerſiis, fieri iubet, aut vetat. Alia autẽ exhibitoria ſunt, per quæ Prætor iubet exhiberi: ait Imp.§.1.D.de interd. alia noxalia ſunt, quibus noxæ ſeruũ dedere permittitur, l.5.D.de interd. alia prohibitoria ſunt, quibus Prætor vetat aliquid fieri, ait Imper.§.1.D.de interdi. alia reſtitutoria ſunt, quibus Prætor reſtitui aliquid iubet: ait Imp.§.1. De interd. alia ſimplicia ſunt, in quibus vter actor aut reus ſit conſtat: duplicia verò, vbi non conſtat, l.2.D. de interdict.

Interdictum fraudatoriũ dicitur, quo Prætor ea quæ in fraudẽ cuiuſpiã geſta erãt reſcindit, veluti pupilli, aut creditorũ. Papin.l.96.D.de ſol. Sed & interdicto fraudatorio tutoris creditor pupillo tenebitur. Valens l.67.D.ad S.C.Treb. Etiam eo tempore, quo creditorum fraudandorum conſilium inibis, citra periculum interdicti fraudatorij hereditatem ſuſpectam adibis. Item, Vix fraudatorio interdicto locus erit.

Interdictum DE AQVA quotidiana & æſtiua ei datur, qui aquam quam anno proximo duxit, ducere prohibetur: dummodo iure vti ſe putet, aut ſine vitio eodẽ anno duxerit. Eſt prohibitoriũ, & reſtitutorium, pertinétque ad aquam non modò quæ agris, verũetiam quæ nobis, vrbaniſque prædiis vſui ſit. l.1.& paſſ.D. de aqua quot. & æſtiu. Sed adiungitur his aliud hoc titulo interdictum prohibitorium, de aqua publica, quæ ex caſtello, id eſt diuidiculo aquarũ publico ducitur permiſſu Principis: quod tamen non ad poſſeſsionem, ſed ad tuendum ius aquæ pertinet magis; quam Princeps adſignauit: atque de iure non de facto eſt.

Interdictum DE ARBORIBVS CÆDENDIS, prohibitoriũ eſt, & de arboribus vicini, ſiue is in ſolidum, aut ex parte dominus, ſiue fructuarius ſit, per quas ſit ne prædium meum, qualiter velim poſsideam, cõlucandis, vel ſublucandis, vt dicebant veteres, vt dicunt recentes, de adimendis, ſi ex ædibus tuis in ædes meas impendeant, vel coercendis, ſi ex agro tuo in agrum meum. quo nomine etiam eſt actio ciuilis. Vide l.1. D.de arb.cædend.

Interdictum DE CLOACIS, ad vrbanas referri debet, nec ad retinendã poſſeſsionẽ datur, qua de re Prætor interdicere dedignatur, l.1.D.vti poſ. ſed quod maxime pertinet ad publicam ſalutem, ſecuritatemq;, ad reficiendas & purgandas cloacas: in quo hoc proprium eſt, vt detur etiam ei qui ab aduerſario vitioſe poſsidet. Eſt autem prohibitorium, & de cloaca priuata. Sed eſt & aliud prohibitoriũ & reſtitutorium de publica, Ne quid fiat in cloaca publica: & ſi quid in ea re factum erit, quo vſus eius deterior ſit, fiat, vt reſtituatur. Vide l.1.de Cloacis.

Interdictum DE FLVMINIBVS prohibitorium & reſtitutorium eſt, & aduerſus eum competit qui quid in flumine publico, ripáve eius facit, aut immittit, quo ſtatio iterve nauigio deterior ſit, l.1.D.de fluminib. Quod & de mari intelligẽdũ eſt, ſi quid in eo fiat, vel litore, quo portus, ſtatio, nauigatióque deterior ſit, fiat, & in flumine non nauigabili, ſi quid fiat, quo exareſcat, vel aquæ curſus impediatur: non ſi in torrente, id eſt quod flumen hibernum dixit Horatius.

Interdictum DE FONTE, eſt quo is qui fonte, alióve loco vnde aqua viua naſcitur, quo anno proximo ſine vitio vſus eſt, vti prohibetur, adiuuatur, l.1.D. de fonte.

Interdictum DE GLANDE LEGENDA prohibitoriũ eſt, & cõpetit ei cuius ex agro glans, id eſt fructus cuiuſuis arboris, in alienum decidit, vt ei tertio quoq; die legere auferre glandem ſuam liceat, l.1. D. de gland. leg. Frontinus maluit fructum quam glandem dicere.

Interdictum DE IN POSSESSIONEM MISSO, datur ei qui dolo malo fecerit, quo minus quis permiſſu Prætoris, eiúſve cuius ea iuriſdictio fuit, in poſſeſsionem bonorum ſit, l.1.D.ne vis fiat ei.

Interdictum DE ITINERE ACTVQVE PRIVATO ei redditur, qui proximo anno itinere, actúve, ſiue iure, ſiue iniuria, dies non minus triginta nec vi, nec clàm, nec precariò eſt vſus, ſi eo vſu nunc prohibeatur: item ei qui iter, actúmve, quo anno proximo eſt vſus, reficere prohibetur: ſi ſe vſum hoc anno, & iure ſeruitutem illam habere doceat, l.1. & l.3.D.de itin. act. Cæterum in vtroque interdicto, & in hoc titul. oratio coniuncta pro diſiuncta accipitur. nam ſufficit alterutrum probare, vel iter vel actum hoc anno in vſu habuiſſe.

Interdictum DE HOMINE LIBERO exhibendo, populare & pœnale eſt, quod in eum datur qui ſupprimit liberum hominem, id eſt eum qui pro certo liber eſt. nam ſi de libertate agatur, ceſſat hoc interdictum: ſed inſtitutiones dant aliud quaſi præparatorium adſertionis, ſicut & ad exhibendum actionem eo nomine dari conſtat. l.de eo.ad exhib. Vide l.1, D. de hom.lib.exhib.

Interdictum de liberis exhibendis & ducendis exhibitorium, aliud ſimul ac prohibitorium, vt filium vel nepotem exhibeas, qui eſt in poteſtate mea, etiam ſi bona fide eum retineas: & ne vim mihi facias quominus exhibitũ eum ducere poſsim. quo reddito, non vtiq; ſtatim ius ductionis eſt. nec, vt cetera, hoc interdictũ momenti beneficium appellari poteſt. nam redditur ſub condicione, ſi in poteſtate eſt: quod actorem hoc interdicto prius quam ducat implere oportet: ideóq; interim fœminam & prætextatum prætor apud matrẽfamilias deponi iubet. & ex eo apparet hoc interdictũ quaſi proprietatis cauſſam continere. Vt eſt quaſi poſſeſsio, ita quaſi proprietas: & quaſi proprietas, veluti ius patriæ poteſtatis, l.1.§.1. De rei vindic. & ius patronatus, l.talem.§.1.de her.inſti. propter quod etiam dabitur interdictum de liberto exhibendo & ducendo, l.2.de interd. nam & propter ius mariti eſt interdictum de vxore exhibenda & ducẽda, l.2.hoc tit. etiam aduerſus ſocerum, non etiam aduerſus generum, De filiaſ.exhibenda & ducenda, ne bene concordãtia matrimonia turbentur iure patriæ poteſtatis, vt eleganter ait l.1, & ſimiliter Afranius Diuortio, qui tamen locus apud Nonium nondum emendatus eſt;

O dignum facinus adoleſcentis, optimas,
Bene conuenientes, concordes cum viris,
Repente viduas faciat ſpurcitia patris?

Interdictum DE LOCO PVBLICO, prohibitorium eſt, ne publicanis, puta qui conduxerunt areas, inſulas, aut balneas publicas, aut portic⁹, lacus, aut ſtagna, vel his quos in ea conductione ſocios ſibi adiunxerunt, vis fiat, quominus ex lege locationis publicis locis fruantur: extra quam ſi quis, cui id conceſſum eſt, ſtatuam, vel imaginē in publico loco ponere velit. hoc enim poteſt inuitis cōductoribus, ſi Senatus aut princeps permiſerit. Permiſſu opus eſt ex edicto Claudij, quod refert DIO LVIII. niſi quis publicum opus ædificet, vel reficiat.

Interdictum DE LOCO SACRO aduerſum eum datur, qui in ſacro loco aliquid fecit, immiſit, vt id reſtituat, l. 1. D. ne quid in loc. ſacr.

Interdictum DE MIGRANDO cōpetit inquilino, qui rem ſuam domino prædij pro mercede nō obligatā, auferre vult: vel obligatam quidem, ſed cum aut mercedem ſoluiſſet, aut eo nomine ſatisfactum eſſet, aut per dominum ſtaret, quominus ſolueretur, l. 1. D. de migr.

Interdictum DE MORTVO INFERENDO habet locū, vt qui non prohibeatur mortuū inferre, & ſepelire quò licet ei inferre & ſepelire, vt D. eo. tit. l. 1. in priu. vt ſi in via prohibeatur vel ſepulchrū ædificare, vel lapides ad ædificandū per fundū ducere, vt D. eo. ti. l. 1. §. Prætor ait. & §. ſi iter mihi. §. vim habere. & §. fi. &c.

Interdictum NE QVID in loco publico vel itinere fiat, aduerſus eum redditur, qui quid in loco publico fecit, inve eum locum immiſit, qua ex re quid illi damni detur, præterquam quod lege, ſenatuſconſulto, edicto, decretóve principum ei conceſſum erit, l. 1. D. ne quid in loco pub.

Interdictum DE NOVI OPERIS nuntiatione, datur ei, qui prohibetur ædificare, poſtquam ſatiſdederit: vt D. eo. tit. l. Prætor ait. §. hoc autem interdictum. Nam hoc interdictū competit, ſi in ſolo ſuo ædificat, aut locum habet remiſſio, vt D. eo. tit. l. non ſolùm. §. ſciendum. Et tunc non poteſt vltrà ædificare, niſi conſtet eum habere ius ædificandi, vt in §. prælleg. Hoc interdictum etiam datur in eum, qui non ſatiſdedit vt ædificet, vt D. eodem titu. l. de pupillo. §. ſi plurium. & §. meminiſſe. & tenetur denuntiare, etiam ſi ius ædificandi habet, vt ea l. §. 1. & §. ſi is cui. Et ſi poſt ædificauit, totum ſuis ſumptibus tenetur demoliri, vt D. eo. tit. l. ſtipulatio. §. ſiue autem. Et interdictum de noui oper. nunt. imperator nominat edictum, l. 1. D. eo. tit. vbi dicit: Hoc edictum, remediúmq; operis noui nūtiationis aduerſus futura opera inductum eſt, non aduerſus præterita, hoc eſt, aduerſus ea quæ nondū ſunt facta. Nā ſi quid operis factū fuerit, quod fieri non debuit, ceſſat edictum de noui ope. nuntiat. & erit tranſeundum ad interdictum, Quod vi, aut clàm factū erit, vt reſtituatur. Et hæc nūtiatio non habet neceſſariam aditionem prætoris: poteſt enim quis nūtiare nouum opus, etſi prætorem non adierit. Item poteſt fieri proprio & alieno nomine, & omnibus diebus etiā aduerſus abſentes, inultos & ignorantes, vt hæc clarè ponit tex. l. 1. poſt princip. D. eod. tit. vbi ſubditur: Opus nouum facere videtur, propter quod locū habet nuntiatio, qui aut ædificando de nouo, aut detrahendo aliquid, priſtinam faciem operis mutat. Et hoc interdictum non omnia opera complectitur, ſed ea ſola quę ſolo cōiuncta ſunt, quorum ædificatio vel demolitio videtur opus nouum cōtinere. Ergo non pertinet ad hoc edictum, ſi quis in fundo alterius meteret, vel arborem ſuccideret, vel vineam putaret, licet opus faceret: quia ſolùm ad ea opera, quæ in ſolo fiūt, pertinet. nec locum habet, ſi quis vetus ędificium fulciat. quia non opus nouū facit, ſed veteri ſuſtinēdo remedium adhibet, vt l. 1. prælleg. §. opus nouum. cum ſequentibus. Subdit. Nunc videamus quibus ex cauſis fiat hæc nuntiatio, & quæ perſonæ nuntient, & quibus nuntietur, & ſic quibus locis nūtiatio fiat, & quis ſit effectus nuntiationis, quæ per ordinem vide ibidem in d. l. 1.

Interdictum NE QVID IN FLVMINE PVBLICO FIAT, quo aliter, &c. aduerſus eum datur qui in flumine publico íuve ripa eius facere, aut in id flumen ripámve eius immittere, quo aliter fluat, quàm priore æſtate fluxerit, inſtituit, l. 1. D. ne quid in flumin.

Interdictum DE PRECARIO datur ei qui quod precariò conceſſit, reuocare vult, aduerſus eum qui precario quid impetrauit: ſiue ipſe ſibi impetrauit, ſiue procurator, aut negociorum geſtor, aut ſeruus: dominus autem rogationem ratam habuerit. veniúntq; in hoc interdictum res, partus, dolus, lata culpa: & poſt litem conteſtatam, leuis: quanti actoris intereſt rem interdicti tempore non reſtitui, l. 1. & paſſ. D. & Cod. de precario.

Interdictum QVOD VI AVT CLAM, aduerſus eum datur, qui vi aut clàm opus in alieno ſiue iure ſiue iniuria fecerit, cuiúſue iuſſu aut nomine cauſſáque factum erit. Vi autem facit qui prohibitus facit, ſiue à domino ſiue ab alio ipſius nomine prohibeatur. Clàm verò facere id dicimur, quod eo inſciente facimus, quem id prohibiturum eſſe ſuſpicamur, l. 1. & paſſ. D. quod vi aut clam. Concurrit autē hoc interdictum cum interdicto de noui ope. nunti. inter quæ tamen hæc intercedit differentia, quod hoc latius pertineat quàm illud De ope. noui nun. nā & poſſeſſori hoc datur, & nō poſſeſſori: illud nō poſſeſſori, & de arbore ſucciſa, vel de fracto ſurculo, non etiā illud.

Interdictum QVORVM BONORVM datur ei qui bonorum poſſeſſor eſt, aduerſus eum qui pro herede, vel pro poſſeſſore poſſidet: cauſſa apiſcendæ poſſeſſionis omniū corporalium rerum, l. 1. & paſſ. D. quor. bon.

Interdictum QVOD LEGATORVM competit heredi, aut bonorum poſſeſſori, qui paratus eſt ſatiſdare legatorum nomine, aduerſus legatariū vel fideicommiſſariū, qui occupauit vacuam poſſeſſionē rei legatæ ſine voluntate heredis, vt ſcilicet adepta poſſeſſiōe ſibi Falcidiā faciet per retentionē. nec enim heredi erat Falcidiæ vindicatio, ſed retentio tantum. Et ex eo intelligitur ceſſante Falcidia huic interdicto locum non eſſe. Vide l. 1. D. quod legat.

Interdictum DE REMISSIONIBVS tunc valet, cùm operis noui nunciandi ius nullum fuit. nam operis nunciatio eatenus duntaxat valet, quatenus nunciandi ius fuit. Prætor enim vbi ius non fuit, nunciationem ipſo iure miſſam facit. Remiſſio enim eſt abolitio nuntiationis operis noui à prætore facta, l. 1. D. de remiſſ.

Interdictum DE RIPA MVNIENDA, datur ei qui in flumine publico, ripáve eius opus facere vult, ripę agrive qui circa ripam eſt tuendi cauſſa: dum ne ob id nauigatio deterior fiat. ſiquidē damni infecti in annos decem viri boni arbitratu, vel cautum vel ſatiſdatum eſt: aut per illum non ſtat, quo minus hoc fiat. l. 1. D. de rip. mun.

Interdictum DE RIVIS ei conceditur, qui ea quibus aquarum ductiones continentur, reficere purgaréve prohibetur. ſi modò eodem anno ſine vitio aquam, etiam ſine ſeruitute, duxerit. l. 1. D. de riuis.

Interdictum SALVIANVM ſuſpicatur Cuiacius à Iuliano inuentū conditore edicti perpetui, éſtq; quod domino fundi aduerſus colonū redditur, vt rerum ſibi mercedis nomine oppigneratarū poſſeſſionem apiſcatur, his verbis: Quod tu illi mercedis cauſſa oppignerasti, qua de re agitur, id illi reſtituas. Differt

autem

autem ab interdicto de migrando; quod etiam eſt de pignoribus, quòd hoc debitori detur ad retinendam poſſeſsionem: Saluianum verò creditori, ad apiſcendam: illud exhibitoriũ & prohibitoriũ, hoc reſtitutoriũ: illud de rebus inquilini pignoris nomine illatis inhabitationẽ, hoc de rebus coloni natis in agro conducto, vel nominatim pignori obligatis, imo vtiliter & de rebus cuiuſcunque debitoris pignori obligatis, l.1.D.de Saluia.l.1.C.de precar.

Interdictum de SVPERFICIEB ei redditur, qui ſuperficium alieno in ſolo poſsidet, ſi frui ſuo iure prohibeatur. quamuis enim ciuiles habeat actiones, tamen propter poſſeſsionis commodum, hoc interdictum vtile eſt, l.1.D.de ſuperfic. Dixi autem de ſuperficiis ex Cuiacio, cui ea iudicis ſcriptura placet, & ſuperficium vt ædificium effertur. Vide Superficies.

Interdictum DE TABVLIS EXHIBENDIS his datur, quibus aliquid in tabulis teſtamenti adſcriptum eſt, vel purè, vel in diem, vel ſub conditione, ſiue heredes ſint, ſiue legatarij, ſiue fideicommiſſarij: aduerſus eum qui tabulas habet, vel ſupprimit, dolóve fecit quo minus haberent: ſiquidem neget ſe poſſe, vel oportere exhibere. l.1.& paſſ.D.& C.de tab.exhiben.

Interdictum DE VIA PVBLICA, & itinere publico prohibitoriũ, & populare eſt, ne vis fiat ei, qui viam publicam itérve publicum aperire & reficere velit, dum tamen ne ea via ídve iter deterius fiat. l.1.D. de via publ.& itin.

Interdictum DE VI, duplex eſt, vnum, De vi armata, aliud Vnde vi, quotidianum dictum, quod & vi ſimpliciter dicitur à Græcis ſæpe, & ab Vlpiano in l.ſi quis vi.de acquirend.poſſeſsio.& in titul. De vi & vi arma.niſi mauis legere, Vnde vi & de vi armata, ſicut, vi bonorum raptorum, & de turba. In genere autem competunt hæc duo interdicta ei qui vi deiectus eſt: ſed hoc differunt, quòd quotidiano tunc locus eſt, cum quis ſine coactis armatíſve hominibus poſſeſsione deiectus eſt, nullíque datur, niſi ei qui tunc cum deiiceretur poſsidebat, vel vſum, aut vſumfruct. quaſi poſsidebat, l.prima.D.vnde vi. eáque exceptio nominatim interdicto addi ſolet, auctore M.Cicerone. At interdicto de vi armata, cum quis oppreſſu & vi multitudinis, id eſt coactis hominibus & armatis deiicitur. Hæc enim ſunt verba interdicti, hominibus coactis, armatíſve, auctore M.Tullio. Addit Paulus libro quinto ſentent.titul.6. huic etiam interdicto locum eſſe, ſi quis violentiæ opinione comparata, poſſeſsione ceſſerit, ſi tamen aduerſarius eam ingreſſus ſit. Datur autem ſine vlla exceptione, ideóque & creditori datur in poſſeſsionem miſſo & colono. Item Quotidianum datur ei qui ab eo qui deiecit nec vi, nec clã, nec precariò poſsidebat: hoc etiam ei qui ab eo his rationibus poſsidebat: illud intra annum, hoc verò perpetuò: ac præterea illo patronis & parentibus parcimus, non iſto. Vide Ciceronis Orat. pro Cæcinna, & l.1.& l.ſed ſi vi.D.eodem. Græci pro his interdictis habebant actionem ἐξούλης, ſic dictã, auctore Libanio, quòd ἐξείλλειν ſit, ἐξωθεῖν καὶ ἐκβάλλειν βίᾳ.

Interdictum VT IN FLVMINE PVBLICO nauigare liceat, eſt populare, ſed prohibitorium, non reſtitutorium, Ne vis fiat ei qui nauigat in flumine, lacu, foſſa, ſtagno publico, vel qui in flumine publico piſcatur, vel qui aliasquã eo vti oportet vtitur ripáve fluminis: quod exẽplo tituli de fluminibus, produceret quis etiam ad eum qui in mari vel in litore nauigare, piſcari aut ædificare prohibetur. Iure enim gentium cuilibet in mari & in litore ædificare licet, dum ne nauigationem, portum aut ſtationem deteriorem faciat, nun in flumine publico ripáve eius. Et quod ſcribitur, interdictum non dari ei qui in mari piſcari aut nauigare prohibetur, forſitan acciperet non malè de directo interdicto, non etiam de vtili. idem ſi in mari vel litore ædificare prohibeatur.

Interdictum VTI POSSIDETIS eſt prohibitorium, ad poſſeſsionem vindicandam ſeu retinendã. namq; eo poſſeſſores, quam ſibi nulla actione vindicare poſſunt, poſſeſsionem ſuam eſſe adſerunt, vindicántq;, & ne eis vis fiat, quominus vt nunc poſsident, ita poſsideãt, interdicũt: vincítq; hoc interdicto is qui redditi interdicti tẽpore nec vi nec clam nec precario ab aduerſario poſsidet rem ſoli. eſt enim de poſſeſsione rerum ſoli. Et belliſsimè Vlpianus poſt interdictum Vnde vi, conſequenter proponit interdictum Vti poſsidetis. illud enim reſtituere vi amiſſam poſſeſsionem, hoc interdictum tueri ne amittatur.

Interdictum VTRVBI prohibitorium eſt, nec de ſeruo tritum eſt, ſed de rebus omnibus mobilibus olim ad retinendam, aut vindicandam poſſeſsionem, quam poſſedit actor maiore parte animi: hodie, ſicut vti poſsidetis, de poſſeſsione rerum immobilium, ad retinendam poſſeſsionem quam habuit redditi interdicti tempore. vt propterea meritò videatur omiſſa pars exhibitoria. nam & ea ratione hodie interdicturus Vtrubi fruſtra agit ad exhibendum, qui agebat tamen olim, l.3.§.ſed & ſi quis interdicturus. D.ad exhib. Vtrubi Gloſſæ παρ' ὁποτέρῳ, Theophilus παρ' ὁπότερον. Hoc interdictum, celerem reformationem vocant Impp.l.13.C.de agrico.cenſ. Bonæ fidei poſſeſſori primum oportet celeri reformatione ſuccurri.

Interdictum DE VXORE DVCENDA à marito, datur marito aduerſus eum, qui dolo eam obtinet, ſine voluntate mariti, licet ipſa volente. D.eodem titulo.l.1. Alia interdicta patent, & exponuntur ſuis verbis incluſis.

Ad interdictum venire, eſt venire in ius ad Prætorem. Petronius: Vt ſi nollet alienam rem domino reddere, ad interdictum veniret.

Interdictum, & Ceſſatio quomodo differant, patet: quia per interdicta prohibetur adminiſtratio ſacramentorum, paucis exceptis: quod tamen non fit per ceſſationem, in qua ſolum ceſſatur à diuinorũ ſollemnitate.

Interdictum eccleſiaſticum quid ſit, & quid ab excommunicatione diſtet, vide capitul. ex parte. de verbor. ſignificat. & vide extra, de ſent. excommunicatio. in antiq. & 6.

INTERDIV, in die, l.ſi communem. §. is qui noct. D. quemad.ſer.amit. quandoque in diem, l.ſi interdiu. D.de furt.balnea. Hinc

INTERDIARIVS in XII. Tabul. pro fure diurno. Antiquo enim Gloſſematorum ſcriptori, Interdiarius eſt ἡμεροκλέπτης, cui contrarius ἡμερόκοιτος, dormitator, fur nocturnus.

INTERDVM oſtendit regulam eſſe in contrarium. nam quod interdum fit, non ſemper fit, l. ſeruitutes. §. ſi ſtillicidium. D. de ſeruitut. vrban. quandoque ſignificat accidentiam facti, non miniſterium iuris, Accurſius in l.metum.§.ſed quod prætor.D.quod metus cauſ.

INTERESSE. tam priuatim quam publicè dicitur. Publicè intereſt, quod in commune expedit & ad totius reipubli. vtilitatem pertinet, veluti, auctoritatem rerum iudicatarum ſeruari, partus non ſubiici, dotes mulieribus ſaluas eſſe, & alia id genus, quæ publicè vtilia ſunt, l.65.§.cum prætor. D.ad Trebell.l.1.§.ſed & ſi.D. de ventre inſpiciend.l.1.D.ſolut. matrimo.l. 18.D.de reb.aucto.iudicum poſsid.l.16. D.de adpell. & alibi ſæpiſsimè. Priuatim verò intereſt, quod ad ſingulorum vtilitatem ſpectat, l.71.D.de euict.l.8. §.mandati.l.penult.D.ad exhibend.l.pen.§.fin.D.ne

quis

quis eum,qui in ius vo.& alibi.In his omnibus pecuniariter intereſſe accipimus:& ita in eo iure, quo dicitur in rem pacta omnibus prodeſſe,quorum obligationem diſſolutam eſſe, eius qui paciſcebatur, interfuit,l.21.§.fi.D.de pact.nō quoquo modo cuiuſcūq; intereſt,ſed ita,ſi alioqui pecuniarium damnum immineat,l.23.D.de pact.Sed nec quod dicitur furti actionem dari ei,cuius intereſt,ita accipiendum eſt,vt cuiuſcunq; interſit rem non perire, ei ea actio detur: ſed qui ob eam rem teneatur, quòd eius culpa ea perierit,l.14.§.an pater.D.de fur.niſi mala fide eam rem poſsideat,l.12.D.de furt.

Intereſſe diffiniri poteſt id,quod alicui debetur,vel quia damno adfectus eſt,vel quia lucrum aliquod impeditum eſt,l.ſi commiſſa.D.ratam rem haberi.In tantum (inquit Paulus)competit,in quantum mea interfuit, id eſt,quantum mihi abeſt,quantúmq; lucrari potui. Obſeruabis igitur diligenter, quòd cùm quæritur, quid interſit actoris,duplex eſt cōſideratio. Altera de damnis & diſpendiis rerum,quas amiſit:altera,de lucris & vtilitatibus non adquiſitis. Qua ratione interdum vtilitas amiſſa maioris erit,quàm res ipſa,l.Iulianus ſcribit.§.vlt.D.ad exhib.Sabinus autem l.ſi is.D. de furtis.Intereſſe, inquit,eius videtur, qui damnum paſſurus eſt:non eius,qui lucrum facturus eſt. Vel ſic:

Intereſſe,ſiue id quod intereſt, genere ſummo ſic definiri poteſt: Aeſtimatio eius damni, quod in re alicuius familiari per alterius culpam contigit. Eius duæ ſunt ſpecies,quarum vna in generis ſui nomine conſiſtit, quæ ſcilicet omnibus in rebus, præter quā ſpeciebus ſiue frugibus verſatur:altera verò in pecunia numerata,quæ propriè Vſura dicitur. Intereſſe igitur ſpecialiter ſumptum,eſt diſcrimen,quod inter eam conditionem quæ in re familiari alicuius, vel antea fuit, vel omnino futura erat,& eam quæ nunc eſt,per alterius culpam contigit. Huius autē Intereſſe duæ ſunt partes: nam interdum in ſola re principali conſiſtit: interdum & multo frequentius in eius acceſsione, l.1.D.de act.empt.

Id quod Intereſt, à re, reiq; æſtimatione ſeparatur,l.1.§. conſiderādū.D.de tu.& cur.da.ab.l.1.D.de act. emp. & proinde id quod intereſt,& quanti ea res eſt,diuerſa faciunt auctores iuris,l.vni.in fi.D.ſi quis ius dic. non obtemp.l.4.§.in eum.D.de dam.infec.l.55.D.ad leg.Aquil.His enim verbis verum rei pretiū,illis omnis vtilitas continetur,l.193.D.de verb.ſig. Inquantū interfuit,ſic accipit Paulus l.13.D.rem rat.hab.quantū mihi abeſt,& quantū lucrari potui.Exēpla eius quod intereſt pete ex l.21.§.fin.& l.ſequen.D.ad leg.Aqui.l. 3.D.de condi.furt.& alibi ſæpius,quam vt referri ferè poſsit.

quorum Intereſt,pro,ad quorum officium ſpectat,l.56. D.loca.l.3.C.de confir.tut.l.7.C.de aduo.diuer.iud. l.2.C.Theo.ad le.Iul.de amb.Sic Iuſtinianus in παρέξεται τῇ σῇ ὑπεροχῇ, id eſt ſpectabit ad celſitudinis tuæ officium.

INTERIERVNT homines morte,vel capitis minutione, cum res nullæ relinquuntur,aut conditionē mutant, l.63.§.fi.D.pro ſoc.Sic in l.10.D.de peric.& com.rei vend.vt & perire,l.47.§.fin.D.de leg.1.Interiiſſe tabulæ dicuntur, quæ interciderunt, l.1.D.ſi tabulæ null. extab.

INTERGERINVS paries,idē qui Papiniano(in §.item ſi communē.in l.ſi fratres.pro ſocio)Cōcratitius eſt. De quo latius in poſter.Annot.Bapt.Pius.cap.83.Alciat.item qui ſit oſtendit,interpretans l.maiore parte. de verb.ſigni.vbi varia exponit parietum genera. Vulgus medianum adpellat:cum Medianus Latinè aliter accipiatur,quod & Budæus monuit. Intergeries vocatur in Ant.Lex.& exponitur, τοῖχος ὁ δύο οἰκίας διορίζων.

INTERIM,l.37.D.de nox.act.eſt,quādiu res apud eos manet.Interim pro donec, l.12.D.de diſtr.pign. Interim,id eſt,pendente die vel conditione,l.46.D.famil.erciſcun.Sic Interim,l.91.§.vlt.D.de lega.3.id eſt pendente iudicio.

INTERLOQVI dicitur Prætor vel Iudex,cùm quid interea dum principalis cauſſa plenè diſceptetur, pronunciat,l.1.§.hunc conſequenter.D.de appellat.l.15. §.in venditione.D.de re iudicata. l.1.§.quæro. D. ad Turpill. Hinc,

INTERLOCVTORIA ſententia, quæ non principalem cauſſam definit,ſed intermedium aliquod negocium dirimit.vide infrà,Sententia.

Interlocutorias varias recenſet Bartol.l.quod iuſsit.D. de re iudic.

INTERLEVERIT,id eſt,deleuerit,l.11.§.1. D.de ſeru. corrupt. Sic Interleuiſſe rationes,l.67.D.de legatis primo.

INTERNECIO,inquit Feſtus,vitę priuatio appellatur.

INTERNECINVM teſtamentū eſt falſum teſtamentum,propter quod,vt ſcilicet ex eo acquiri hereditas poſsit,dominus occiditur. Hinc eſt accuſatio internecini,de qua in l.qui vel internecini. C.Th. de accuſat.cuius pręmium eſt bonorum poſſeſsio:vt apertè Iſidorus ex aliquo auctore bono ſignificat his verbis libr.5.Etymol. Internecini (ſic legit Cuiac. non Interneciei)iudicium in eum dabatur,qui falſum teſtamentum fecerat, & ob id hominem occiderat, & accuſatorē eius bonorū poſſeſsio ſequebatur. Sextus quoque Pompeius lib.9.Internecinum,inquit,teſtamentum, propter quod dominus interemptus eſt.

INTERNECIDA, inquit Iſidorus libro 10. qui falſum teſtamentum fecit,& ob id hominem occidit.

INTERNVNDINVM, inquit Victorinus Afer, ſcribendum,vt Interluniū,& Trinoctium. Ita Internundinum,quod nouem dies inter ſe cōtinuos habeat, non quòd nono die fit.Hæc ille in lib.de orthograh. Alij tamen Internundinum malunt. Eſt autem ſpatium quod inter nundinas eſt, vt Intermenſtruum quod inter menſes.

INTERPELLARE, ponitur aliàs pro poſtulare iuſtitiam,& inuocare officium iudicis, & extra iudicium petere. Interpellare aliàs ſignificat rogare quadam inſtantia. Valerius lib.3.Cato rogatus, vt ſocios apud auunculum iuuaret:conſtanti vultu, non facturum ſe reſpondit. Iterum deinde ac ſæpius interpellatus, in propoſito perſtitit. Interpellare eſt interrumpere, vt poſſeſsionem, & vſucapionem, l. 14. D. de ſeruit. Interpellare aliàs,eſt loquentem, vel aliquid agentem interrumpere, vide in c. potuit. de locs. l. 14. D. de ſeruit.l.31.D. de ſer.vrb. Vnde INTERPELLATORES dicti ſunt, Paulo in l.1. D.de extraor.cri.Sollicitatores,inquit,alienarum nuptiarum,itémque matrimoniorum interpellatores, etſi effectu ſceleris potiri non poſſunt propter voluntatem pernicioſæ libidinis extra ordinem puniuntur.

INTERPELLATIO, eſt iudicialis conuentio vel admonitio,quæ fit teſtatò, ſoluendi vel accipiendi eius quod debetur. Mora autem contemptio huius admonitionis,l.23.D.de iudic.

INTERPOLVM,poliendo propemodum renouatum, in alteram formam è vetere mutatum. Marcian. l. 45. D. de contrahend. emption. Si veſtimenta interpola quis pro nouis emerit, Trebatio placere, ita emptori præſtandum quod intereſt, ſi ignorans interpola emerit. Sic Interpola veſtis Iſidoro lib.19 c.17.

INTERPOLARE, eſt in aliam formam mutare. Vlpianus de Aedi.edict.l.pręcipiūt. Interpolant,inquit

veterato

veteratores, & pro nouitiis vendunt, id eſt, in habitum nouitiorum mutant.

INTERPRES, cuius miniſterio ad alienam, & extraneam linguam intelligendam vtimur, vulgo *Truchement* adpellatus, l. 1. §. fin. D. de verb. oblig. l. 5. in fin. D. de captiuis. Liuius lib. 7. Prouocabat per interpreten. vnum ex Romanis. Plin. lib. 25. cap. 2. de Mithridate loquens: Illum ſolum mortaliũ viginti duabus linguis locutum certum eſt, nec de ſubiectis gentibus vllum hominem per interpretem appellaſſe.

Interpres is etiam eſt qui inter aliquos vel conditionis, vel amicitiæ, vel adſeſſuræ, vel cuius alterius huiuſmodi proxeneta eſt, cuius præmiũ ἑρμηνευτικὸν Græci appellant, quaſi æs interpretitium & pararium dicas, l. 3. D. de proxenet.

INTERPRETARI, eſt rem obſcuram vel ambiguam explanare.

Interpretatio legum ab initiis repetenda eſt. Quia cuiuſque rei potiſsima pars principium eſt. Gaius in l. 1. D. de orig. iur. repetit autem ille ius ab incunabulis Romanæ vrbis. Sed nos, qui verum iuris fontem Deum ipſum cognoſcimus, exordium iuris longè altius oportet repetere, hoc eſt, à prima inſtitutione.

Interpretatio deſiderat prudentiam, & auctoritatem: Prudentiam, hoc eſt, multarum rerum memoriam, & vſum plurium negotiorum, teſte Cicerone. Auctoritatem, id eſt, venerationem, per quam à maioribus declaretur in aliquo prudentia, ne ambitione quadam, & φιλοτιμίᾳ vindicetur priuatim.

Interpretatio omnis in iure, niſi deſeruiat ſoro, hoc eſt, vſui rerum quotidianarum, inutilis eſt & pernicioſa. Vnde Pomponius interpretationem Decemuirorũ eleganter vocat diſputationem fori, in l. 2. §. his legibus latis. D. de orig. iur. Interpretatio autẽ nimium ſubtilis, & à facti conſideratione prorſus recedens fugienda eſt. Sic Nerua Iuriſconſultus olim deriſus eſt, qui per feneſtram monſtrauerat ſeruos detentos ob penſionem liberari poſſe, quaſi tunc ſcilicet non viderentur alienati ex ædibus, quia non eſſent egreſsi ianuam. Vlpian. in l. eſt differentia. D. in quibus cauſ. pignus vel hypothe. tacit. contrah.

Interpretationem benigniorem in re dubia ſequi, non minus iuſtum eſt quàm tutum, l. proximè. D. de iis, quæ in teſtam. delen.

Interpretatio ſemper ex lege, & æquitate producẽda eſt. Quocirca quod dicunt, communem opinionẽ in iudicio ſemper eſſe præferendam: id ego ſimpliciter intellectum (ſicut ipſi certè non diſtinguunt) nõ modò falſum, verumetiam pernicioſum in Republica iudico. Nam ſi cõſentanea fuerit legib. aut rationi naturali, iam non quia communis eſt, ſed magis quia iuris eſt, obtinebit: quanquam certè aliquid ſit, cũ multis ſentire. Sin autem repugnet iuri & æquitati, omnibus modis repudianda eſt: vt rectiſsimè ſentit Zaſius in l. 2. D. de orig. iur. probatur pulchrè in l. 1. §. cúmq; hæc materia. C. de vet. iur. enu. Sed neque (inquit Imp.) ex multitudine auctorum, quod melius & æquius eſt, iudicatote: cum poſsit vnius forſan, & deterioris ſententia & multos & maiores in aliqua parte ſuperare. Accedit l. ob carmen. in fin. D. de teſtib. vnde ſcriptũ eſt, Turbam ne ſequaris. Falſum igitur & hoc eſt, quòd iudex recedẽs à cõmuni opinione, faciat litem ſuam, niſi prædicto condimento accipias, vt in l. vlti. C. de pœn. iud. qui mal. iudic. Itaque interpretando neq; lex torquenda eſt, vt facto deſeruiat, neq; factum variare oportet, vt legi reſpondeat. Nam in torquẽdo iure, committes fraudẽ: in variando facto, mendacium. Vtrobique ergo ſeruanda eſt ſimplex veritas. Reſponſa enim & traditiones Iuriſconſultorum ſic oportet interpretari, vt potius conueniant, quàm diſcrepent, l. ſi quis cum teſtamen. D. qui teſtam. fac. poſſ.

Interpretatio benigna, l. 2. D. de lib. & poſth. humanitas. opponitur ſubtilis iuris regula, l. ſi ita ſcriptum. D. de lib. & poſth.

INTERREX, magiſtratus Romæ, qui à defuncto Rege vſque ad creationem ſequentis, cum regia poteſtate, & inſignibus præerat. Hinc

INTERREGNUM, quod primum inſtitutum eſt mortuo Romulo: vt Liu. & Dionyſ. & Plutar. ſcribunt: Patres rem inter ſe decem decuriis factis, ſingulíſque in ſingulas decurias creatis, qui ſummæ rerum præeſſent, conſociarunt: decem imperitabant, vnus cum inſignibus imperij & lictoribus erat: quinque dierum ſpacio finiebatur imperium, ac per omnes in orbem ibat: annuúmque interuallũ regni fuit. Id ab re, quod nunc quoque tenet nomen, Interregnũ appellatum. Hæc ille. Inde aũt mos fluxit, vt cum ſine ſummo imperio ciuitas eſſet, tum & Patricius & à Patriciis Interrex proderetur, qui dies duntaxat quinque imperium obtineret, à quo alius deinde creabatur, in dies alteros quinque, itémque alius atque alius eodẽ modo: dũ Conſules creari poſſent: vt ex Ciceronis Orat. pro domo, Aſconio in Milon. & Liuij locis innumeris intelligitur; qui etiam libro VII. ſcribit ad vndecimum peruentum eſſe, dum per dies quinquagintaquinq; ſine ſummo imperio ciuitas eſſet. Infeſtam, inquit, Patribus plebem Interreges cum accepiſſent, ad vndecimum Interregem ſeditionibus certatũ eſt.

INTERROGARE, ex Inter, & Rogo, eſt petere aliquid ab aliquo noſcendæ veritatis gratia. Hinc

Interrogare legibus, eſt legis alicuius auctoritate aliquẽ interrogare, nũquid facinus aliquod admiſerit. Aſconius: Quid eſt, inquit, reũ fieri, niſi apud Prætorẽ legibus interrogari? Cum enim in ius ventũ eſſet, dicebat accuſator apud Prætorẽ reo, Aio te Siculos ſpoliaſſe. ſi tacuiſſet, lis ei æſtimabatur vt victo: ſi negaſſet, petebatur à magiſtratu dies inquirẽdorum eius criminũ, & inſtituebatur accuſatio. Cicero pro domo ſua, Eſto: non fuit in me pœna vlla peccati; at fuit iudicij. cuius? quis me vnquã vlla lege interrogauit? quis poſtulauit? quis diem dixit? Liuius libro VIII. belli Maced. Neminem vnum tantum eminere ciuem debere, vt legibus interrogari non poſsit.

INTERROGATIONES, ſeu Interrogatoriæ actiones, in iure (de quibus tractatus eſt lib. Pand. XI.) ad rei pecuniariæ cauſſas pertinebãt erántque olim inſtitutæ, vt ne malè agẽdo cauſſa perderetur, liceret apud eum qui ius dicebat, aduerſariũ certis de rebus, antequam actio inſtitueretur, interrogare. Sed hoc tempore (inquit lex) interrogatoriis actionibus non vtimur: quia nemo cogitur ante iudicium de ſuo iure aliquid reſpondere, l. 1. D. de interroga. & interr. actionibus.

Interrogationes, cum explorandæ veritatis gratia fiant, duplicem habent effectũ: alterum, quia ſuccedunt loco probationum ipſis litigatoribus deſerulentes: alterum, quia inſtruit animum iudicis de qualitate rerum, perſonarum, vel tẽporis ſæpè dubitantẽ, vt non poſsit dicere ſententiã antè, quàm certior reddatur.

Interrogatio iudicis vna plus cõfert ad cognoſcendã in iudicio cauſſam, quã 20. poſitiones (vt vocant) & articuli litigatorũ. Nã iudex interrogãdo, ſcopũ intentionis, vel defenſionis ſtatim põt attingere. At partes euitant rerũ, cauſſæ ſcopũ, & ſolũ id nitũtur, quo digreſſionib. mẽdaciis, & multitudine articulorũ imponãt iudici. Quocirca errãt noſtri iudices, qui putãt loco interrogationũ ſucceſsiſſe poſitiones & articulos partiũ: ipſi interim ſedentariã exercẽtes functionẽ, prorſus obmuteſcunt, tantũ recipientes ſcripta, & decernentes (ſicut formularij dicũt) copias productorum.

INTERROGATORIA ſunt quæ pars facit teſtibus productis, & dãtur ſuper articulis, de quibus præmiſſum eſt; & formantur per circunſtãtias cauſſarũ, & perſonarum

narum, gloſſa in c. præſentiam. de teſtib, lib. 6.

INTERROGANDI FORMVLA CENSORIA.

ET TV EX ANIMI SENTENTIA VXOREM HABES? Hanc ex Cenſoriis ſeueritatibus recenſet Gellius lib. 4. cap. 20. quem in hanc tem tibi videndum relinquo. Hoc cōmemorat & M. Cicero li. 2. de Orato.

INTERRVMPITVR aduerſus omnes, hoc eſt, omnes vti poſſunt beneficio interruptionis, l. naturaliter. D. de vſucap.

INTERRVPTIO vſucapionis, eſt vſurpatio, l. 2. D. de vſucap. vide Bart. in l. vt perfectius. C. de ann. except. Eſt autem duplex interruptio, naturalis, & ciuilis. Naturalis contingit, extinctis his, quæ ad ſubſtantiam vſucapionis naturalem requiruntur: vt ſunt, poſſeſsio, titulus, bona fides, & res ipſa non vitioſa. Hæc tam latè patet, vt exinde nulla præſcriptio, ſiue aduerſus interrumpentem, ſiue aduerſus quemcunque alium, procedat, niſi denuò cœpta, & continuata, l. naturaliter. D. de vſucapio. Ciuilis interruptio eſt, quæ per auctoritatem iuris impedit vſucapionem, etiamſi prædicta ad naturam eius requiſita non deficiunt. Veluti per vocationem in ius, per litis conteſtationem: vel ſi facto aliquo interpelletur præſcriptio, vt ſi debitor præſcripturus iamiam actioni tradat pignus, vel aliam cautionem, vel ſoluat vſuras creditori. Ipſe enim aduerſus ſe vſurpat præſcriptionem ciuiliter, l. cum notiſsimi. §. imò & illud. C. de præſcript. 30. ann. Hæc autem ſoli interpellanti prodeſt aduerſus alios, interim nihilominus procedēte præſcriptione, l. intra quatuor. D. de diuerſis & tempor. præſcript.

INTERTRIMENTVM, Vet. Gloſſ. *ἀπουσία*. Varro ſic explicat: Detrimentum, inquit, à detritu: quòd ea quæ trita, minoris ſunt precij. ab eadem mente Intertrimentum, ab eo quòd duo quæ inter ſe trita, etiam deminuta ſunt. Aſconius autem ſic: Detrimentum, inquit, vel vnius partis eſſe poteſt: Intertrimentum vero dantis & accipientis. Dicitur etiam Intertritura. Eſt itaque Intertrimentum, deminutio, ſiue detrimentum, quæ ex duorum corporum vſu & attritu accidit. Scæuola l. vlt. §. 11. D. de pigno. act. Quæro intertrituram quæ ex operis culleorum facta eſt, vtrum Titius debitor, an Seius creditor agnoſcere debeat. reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, ob id quod eo nomine intertrimenti accidiſſet, non teneri. Intertrimentum alias ſumitur pro euanida argenti parte, quæ in excoctione deperit. Liuius lib. 42. Carthaginenſes eo anno argentum in ſtipendium primum impoſitum aduexerunt: Id quia probum non eſſe Quæſtores renunciauerunt, experientibúſq; pars quarta decocta erat, pecunia Romæ mutua ſumpta, intertrimentū argēti ſuppleuerunt. Sic lib. 44. In auro verò, in quo præter manus pretiū nihil intertrimenti ſit, quæ malignitas eſt?

INTERVALLA honorum, l. 16. D. de legatio. & alibi ſunt vacationum cōceſſa tempora iis, qui ad eoſdem, vel alios honores, eadémque vel alia munera denuò vocantur, l. 1. C. de muner. li. 10. C. eáq; eſt temporum præſcriptio, de qua l. 17. §. præſcriptio. D. ad municip.

INTERVENIRE, intercedere, & acceſsionis nomine promittere, vel etiam nouandi animo alienam obligationē ſuſcipere l. fina. D. de mino. l. 6. §. ſi paſſus. D. mandati. Hinc Interuentiones, eodem ſenſu, l. 7. §. non ſolum. 1. D. de mino. Interuenire etiā dicuntur, qui pro aliis in iudicio cōſiſtunt, l. 11. §. agere. D. de iudic. Interuenire & ij dicuntur qui litibus, cauſíſve ſeſe immiſcent, cum ſua intereſſe putant: quo ſenſu vtuntur & Pragmatici Galli, retento eo verbo. Interuenire auctoritatem perperam, vel nō interuenire, paria ſunt, l. 2. D. de aut. tut.

INTERVENTOR propriè, qui interuenit & impedit agentem aliquid. Vlpia. pro fideiuſſore, id eſt eo qui alieno nomine obligatur, in l. licet. de obſeq. à liber. & libert. præſtan. Vtitur & Lampridius in Commodo. Sic l. 3. §. ſed ſi. D. de peculio.

INTERVERTERE, modò callidè eſt ſurripere: quod plerunque fit, cùm rem commodatam aut creditam, dolo, ne reſtituatur domino, efficimus. Vide Vallam li. 5. Tryphon. l. fina. de ſeru. fugit. Quoniā interdum aut pecunia interuerſa eſt. Modò ſubuertere & euertere, Paul. l. 5. de cap. demin. Et primo de ea capitis deminutione, quæ ſalua ciuitate accidit, per quam publica iura non interuerti conſtat. Idem l. 7. Legitimæ tutelæ interuertuntur eadem ratione, qua & hereditates. Scæuola: Cui per fundum aquæductus debetur, quacunque vult, in eo riuum facere licet, dum ne aquæductum interuerterit. Vtitur & Imp. C. de Iuſtinian. Cod. confirm. & l. 2. de iudic.

INTERVERSORES l. 8. C. de iu. fiſci. ſunt adminiſtratores, qui dolo malo dilapidant rem pecuniámve fiſcalē. Euerſores in l. 2. C. de palat. ſacr. larg. l. 1. C. Th. de ſuſcept. eadem ratione qua & in ſchola rhetorū quidam olim Euerſores dicebantur, auctore Auguſtino 3. Confeſſ. c. 3. & lib. 5. cap. 12. Decoctores in l. quilibet. C. de decur. l. ſi aliquid. C. de ſuſcept.

INTERVSVRIVM, vſus medij temporis. Paulus l. debitor. 82. D. de legat. 2. Alioquin ſecundum illam ſententiam ſi interuſurium tantùm eſt in legato, quid dicemus ſi fundus legatus ſit ex die debitus? Vlpianus l. circa 66. D. ad leg. Falci. Interuallum temporis & interuſurium huius ſpacij minorem facit quantitatē decem: id eſt, vſus & emolumentū eius pecuniæ, quod interea percipit heres, legatarius autem amittit. Vlp. l. 9. §. 7. D. de pecul. Vt medij temporis interuſurium magis creditor conſequatur.

INTESTABILIS Vet. Glo. *μὴ προσδεχθεὶς εἰς μαρτυρίαν, ἀμάρτυρος, ἀπηγορευμένος, ἄτιμος*. Propriè autē dicitur, cui ius teſtimonij dicendi nō eſt. nā Teſtabilis eſt, cui ius hoc datū eſt: vt ex lege Horatia Gellius lib. 6. cap. 7. demonſtrat. Eſt autem XII. tabularum verbū, vt idem eodem capite teſtatur, & libro 15. capi. 13. IMPROBVS INTESTABILISQVE ESTO. Poſtea autem Inteſtabiles etiam in patiēdi ſignificatione dicti ſunt, quibus teſtimonium nō dicitur. Caius l. 26. D. de teſtam. Cum lege quis inteſtabilis iubetur eſſe, eò pertinet, ne eius teſtimoniū recipiatur, & eo amplius, vt quidam putant, néve ipſi dicatur teſtimoniū. Hinc Plautus in Curcul. Inteſtabilē dixit, pro eo cui teſtes non adſunt. *Semper curato, ne ſis inteſtabilis. Quod amas ama teſtibus præſentibus*. Vlpianus l. is cui. 18. §. 1. D. de teſtamentis: Si quis ob carmen famoſum damnetur, Senatuſconſulto expreſſum eſt, vt inteſtabilis ſit. ergo nec teſtamētum facere poterit, nec ad teſtamentum adhiberi. Sic l. 5. §. pe. D. de iniur. l. ob carmē. 21. D. de teſti. Hinc & Inteſtabilis, pro inuiſo, ſcelerato, flagitioſo, & execrabili ſumitur, *ἄτιμος* Græcis, hoc eſt præſidij legum exſors. Horat. lib. 2 ſatyr. 3. *-inteſtabilis & ſacer eſto*. Et ſic fortaſſe Plautus in Milite Glorioſo: PE. *Quid ſi id non facis?* PY. *vt viuam ſemper inteſtabilis*. Tacitus lib. 25. Inteſtabilis & conſceleratus. Idem lib. 20. Cum interim Inteſtabilior & ſæuior exortus eſt. Plin. de arte magica loquens lib. 30. cap. 2. Proinde ita perſuaſum ſit, inteſtabilem, irritam, inanem eſſe, habentem tamen quaſdam veritatis vmbras.

INTESTATVS quatuor modis dicitur, teſtamēto non facto, nō iure facto, rupto irritóve facto, & ab herede deſtituto, l. 1. D. de ſuis & legit. INTESTATVS decedit, qui aut omnino teſtamentum non fecit, aut non iure fecit, aut id quod fecerat, ruptum irritúmve factum eſt: aut ſi ex eo nemo heres extiterit. ait Imper. titu. De hereditat. quæ ab inteſtato. in princ. INTESTATVS eſt, ait Paulus, non tantum qui teſtamentum non fecit, ſed etiam cuius ex teſtamento

heredit

hereditas adita non eſt,l.64.D.de verb.ſignif.

Inteſtati (inquit Vlpian.) propriè appellantur,qui cum poſſent teſtamentum facere,teſtati non ſunt: ſed & is qui teſtamentum fecit,ſi eius hereditas adita non eſt, vel ruptum vel irritum eſt teſtamentum: inteſtatus non propriè dicetur deceſsiſſe. vide cetera l. 1. D.de ſuis & legit.

Inteſtatus,quantum ad tutelam attinet,deceſsiſſe dicitur,qui teſtamento liberis ſuis tutores non dedit,l.6. D.de leg.tutor.

Inteſtatus is quoq; dicitur cuius verbis non adhibetur fides,quíve teſtis eſſe non poteſt. Pomponius Pictorib⁹: Ipſus cũ vno ſeruo ſenex inteſtato proficiſcitur. Nonius. Eſt & Inteſtatus teſtatò non conuentus, cui opponitur Anteſtatus. Plautus in Curcul. *Hoccine pacto indemnatum atque inteſtatum me arripi*. Alij aliter exponunt,ſed perperam.

INTIMARE, denuntiare,in l.2.C.de iud. Inſulanus obſeruauit,hoc verbo vſum eſſe Plinium, ante Apulei. & Gellium. & vide Clem. cauſſam. de elect.

INTOLERABILIA ſeruitia, §.ſed & maior. Inſtitu. de iis qui ſunt ſui vel alien.

INTRA, incluſionis nota,l.ſi quis ſic. D. de verb.ſigni. variè tamen pro re propoſita accipitur. Quandoque ſignificat citra,l.fin.vbi Accurſ.C.de poſtula. hered. Aliquando per,vt in legib. Longobard.l.ſi quis caballum.de furt. Quandoque ſonat iuxta,l.vxorem. §.legauerat. D. de leg.3. Intra excludere videtur in caſu l.qui Romæ.§.Callimachus.D.de verbor.obligat. Quandoque accipitur pro coram.§.ex his. in authentica.de hereditate ab inteſtato venient.

Intra Kalendas quid ſit, dubitat Gellius lib.12.cap.13. Id tamen declarant Iuriſcoſ. l. 1.§. ſi intra. D. de ſucceſ. edict. Quod dicimus,inquit,Intra dies centum bonorum poſſeſsionem peti poſſe,ita intelligendum eſt,vt & ipſo die centeſimo peti poſsit: quemadmodũ intra Kalendas, etiam ipſæ Kalendæ ſunt. Alter eſt locus l.133. D.de verb.ſign.

INTRIBVERE, contribuere,l.9.§.final. D.de tributo. Traianus Imp. Plinio, Ne quid,ait,ideo intribuant.

INTRIBVTIO, collatio, contributio,l.6.§.final. D.de mun.& hon. Vlp.de verb.ſign.l.ager. Tributum ſanè adpellatur ab intributione.& in l.4.D. de vete. Nam nec ab intributionibus, quæ in poſſeſsionibus fiunt, veteranos eſſe excuſatos, palàm eſt.

INTRICARE peculium dicitur ſeruus,qui in ære alieno eſt, & res quaſdam pignori oppóſuit. Vlp.l.1.§.4. de ſer. corrupt. Is quoque deteriorem fecit, qui perſuadet, vt peculium intricaret. Idem l.21. D.de pecul. Sed & ſi eum intricare peculium in necem creditorum paſſus eſt, &c. Intricationem eiuſmodi Cicero in Sextiana implicationem appellat: Magna, inquit, multitudo eſt eorum,qui aut propter metum pœnæ, &c. aut qui propter implicationẽ rei familiaris, communi incendio malint, quàm ſuo, deflagrare.

INTRVSVS eſt,qui obtinuit dignitatem à non habente poteſtatem conferendi, ca. cum veniſſent. de in integr. reſtit. Vel ſic, Intruſi dicuntur, qui non per electionem canonicam, ſed per violentiam occupant honores, officia, vel eccleſiaſtica beneficia, c. venient.

Intueri, attendere, l. promittendo. in princ. D.de iur.do.

INVADIARE pecuniam, eſt, vel ex commiſſo, vel ex condemnatione debere, libr. Feud.2.tit.27.§.4. Quicunque iudici ſuo pro exceſſu viginti libras inuadiauerit, prædium ſuum pro pignore illi tradat: & intra quatuordecim ſeptimanas inuadiatam pecuniam perſoluat. Sumitur etiã pro oppignerare. Sigeb. in Chro. ann.110. Vvilhelmus Comes Pictauienſis inuadiauit eandem ciuitatem Raymondo Comiti, propter pecuniam quam idem Vvilhelmus in expeditione expoſuit. Hinc

Inuadiare hominem, pro obſidem dare. In Lombard.li. 1.tit.15.l.ſi quis liber. Semetipſum inuadiare ſtudeat, vſquedum plenam compoſitionem adimpleat.

INVALIDITAS inter remedia iuris numeratur, quæ aduerſus iniquitatem iudicum introducta ſunt: de quo latè Bartolus in l.ſi expreſsim. D.de appellat. & in l.cum quærebatur. D.de re iudic.l.1.C.quand. pro uoc.non eſt nec.

Inuecta illata coniunctim adpellãtur, quæ ab inquilinis in ædes conductas inducuntur, vt ea ſecum habeant, importantúrve,l.4.D.de pact.l.2.3.4.& l.7.D. in qui. cauſ.pig.

INVENTARIVM, pro repertorio & deſcriptione bonorum,l.7.D.de admi.tuto. vbi de pœna eius qui inuentarium non fecit agitur. Sic l.1.§.officio.D.de tut. & rat.diſt. Alias Synopſis vocatur, l.magis puto.§.in primis.D.de reb.cor. alias etiam ἀναγραφή.

INVENTARII beneficium heredibus à Iuſtiniano datum eſt in locum ſpacij ad deliberandum petendi, l. vlt.C.de iur.delib. Eſt autem huiuſmodi: vt heres inſtitutus intra nonaginta dies, quibus ſe inſtitutũ ſcierit, ſi res propinquę ſint, vel intra annum, ſi longè abſint, inuentarium omnium hereditariarum rerum, tabellariis teſtibúſque præſentibus conficiat: ipſe manu ſua id ſubſcribat: vel à certo tabellario adhibitis teſtibus ſubſcribendum curet: atque hoc modo pro earum rerum ratione tantùm creditoribus teneatur, quartámque Falcidiam retinere poſsit.

INVENTARIVM inſtrumentorum debitoris faciunt creditores in poſſeſsionem miſsi, l.cum plures.15.D. de reb.aucto.iud.poſsid. Ne corrumpantur, inquit, rationes, vni hoc negotium à creditoribus dãdum eſt, quem maior pars creditorum elegerit: vt inſtrumentorum ἀναγραφὴν faciat.

Inuentarium rerum pupilli, quod tutor: rerum adulti, quod curator facit: vt adminiſtrationis ratio conſtet, l.tutor qui repertorium, D.de admi.tut.l.tutores.C. eodem.

Inuentarium confiſcationis, quod in bonis proſcriptorum fieri ſolet, vt fiſco ſua ratio conſtet, l.ſi quis poſthac.l.ſi quis intra.C.de bon.proſcript.l.vlt.C.de bon. vacant.

Inuentarium rerum quarũ in poſſeſsionẽ venter miſſus eſt, quod à ventris curatore fieri ſolet, l.1.§.penul.D. de vent.in poſſ.mitt.l.1 de cur.bon.dand.

INVENTIO theſauri ea eſt accipienda, quæ fortuitu tingat, non data opera, de quo tractatur in l.3.§.vlt.D. de iur.fiſc.l.1.C.de theſaur.lib.10.

Inueſtigare rationem non ſolùm dicimus: verumetiam inueſtigare eum, qui ſeſe celare tentauerit, l. non diſtinguemus.§.ſi arbiter.D.de recep.

INVESTITVRA, vt quidam volunt, à veſtimento & veſtitura dicitur, vel inueſtimento: qua dictione vſus eſt Liuius lib.4. Legem promulgat, inquit, ne cui album inueſtimentum addere petitionis liceret cauſſa. Alij barbaricum nomen eſſe volunt, tum barbaricam quoque notationem habere. Itaque in Legibus Barbaricis Veſtitura, & veſtitu ſæpe legitur, pro poſſeſsione & poſſeſſus: vt Leg. Franc. lib.4. cap.4.21. Hincque in Francogallia, *Veſt*, & *Deueſt*, ficta vocabula: & *veſten* apud Germanos pro confirmare & ſtabilire. Dicitur autem propriè Inueſtitura (inquit Feudiſta lib. 2. tit. 2.) poſſeſsio: abuſiuo autem modo dicitur, quando haſta, vel aliud corporeum traditur à domino: id eſt ceſsio feudi, quæ fit à domino porrecta haſta, aut vexillo, vel qua alia re coram paribus curiæ, vel aliis teſtibus. Quemadmodum enim Romani iuris inſtituto nullæ alienationes ſola conuentione fiebant, ſed vel ſollemni mancipatione, vel naturali traditione: nihilominus tamen vt iidem certam verborum formulam (quam ſtipulationem appellabant)

firmandi & ſtabillendi cauſſa inſuper adhibebant, l.1. D. de præt.ſtip.ſic Langobardi ritum aliquem, vexilli, gladij, præter conuentionem adhiberi voluerunt, præcipuè autem baſtæ: cuius inſtituti originem quidã ad illud Iuſtini lib.43.referunt: Per ea, inquit, tempora reges haſtas pro diademate habebant, quas Græci σκῆπτρα dixere. nam & ab origine rerũ pro diis immortalibua veterea haſtas coluere: ob cuiua religionis memoriam adhuc deorũ ſimulacris haſtæ adduntur. tum ad illud Dionyſ.Halicar. Liuij, Appiani, & Taciti, vbi teſtantur populi Rom. inſtitutum hoc fuiſſe, vt Regibus appellatis Senatus auream coronam, auream pateram, ſellam eburneam, ſcipionem eburneum, togam pictam, & palmatam tunicam mitteret. Igitur vt varia erant feudorum genera, ſic etiam varij inſeudationis ritus fuerunt. Nam alia in Imperatoribus deſignandis, alia in Regibus, alia in Epiſcopis, alia in Ducibus, Comitibua . Marchionibus, alia item in minoribua vaſſallis adhiberi inſignia ſolebant. Imperatori quidem Germanico primum gladius accingitur, tum armillæ humeria imponuntur, poſt ſceptrum in manus datur, ad extremum capiti corona imponitur: quemadmodũ Ioh. Tritemius in Othonis 1.hiſt. commemorat, cap. Chron.6. qui alio loco cap.20. in Regis Romanorum inauguratione, globum & anulum adiungit. Helmodus in hiſt. Slauorum lib.1.cap.32. Fac nobis reddi coronam, anulum & purpuram, ceteráque ad inueſtituram Imperialem pertinentia. Iam verò in ceteris Regnis Interdum haſta tantùm adhibetur, interdum gladius tantùm, nonnunquam vtrunque. Gregorius Turonenſia lib.7.cap.33. Poſthæc Rex Guntchrãnus data In manus Regis Childeberti baſta, ait, Hoc eſt indicium, quòd tibi omne Regnum meũ tradidi. Aimoinus lib.3.cap.68. Tunc demum, inquit, Guntchrannus Rex haſtam quam manu gerebat, nepoti tradidit, inquiens: Hoc, amantiſsime nepos, indicio noneris te mihi ſucceſſurum. Et lib.5.cap.17. Vbi Dominus Imperator filium ſuum Carolum armia virilibus, id eſt enſe cinxit, corona regali caput inſigniuit. Gladij quidem traditione ius vitæ & necis permiſſum intelligi, ſcribunt Tacitus, & Suetonius in Vitellio. Addam ex Q. Curtij lib.10. & Suetonio in Caligula, anulum à iam morituro Imp. cuipiam traditum, imperium illi portendiſſe. Epiſcopatuũ autem inſeudandorũ inſigne, fuit ſceptrum: Ducatus autem & Comitatus & Marchiæ, vexillum. Specul. Saxon. lib.3. articul.60. Imperator cum ſceptro confert feuda ſpiritualibus: cum vexillo autem ſecularibus cõfert omnia feuda illuſtris dignitatis, &c. Hoc etiã Otho Friſing. lib. Frid.2.cap. 5. & plurimi alij autbores teſtãtur. In Ducali tamẽ inueſtitura ſceptrũ adhiberi ſolitum oſtendit Sigeb. in Chron. ſub ann.1180. Filia Henrici Regis Anglorum peperit ei filiũ: quem pater inueſtiuit Ducatu Apuliæ per aureũ ſceptrũ, quod in manu gerebat. De Papalis autẽ inueſtituræ ornamẽtis atq; inſignibua, operæpretium eſt volumẽ Pontificaliũ ceremoniarum legere. Mantũ quidẽ, quod eſt togæ Papalis genus, earũ caput fuiſſe, intelligitur ex Alexãdri Papæ verbis in epiſtola contra Octauianũ Antipapã, apud Radeuic. lib.2.cap. 51. & 66. In Epiſtola Canonicorũ pro parte Victoriæ Papæ: Accepto manto voluerũt immãtare Dominum Rolandũ. Cetera inueſtituræ Papalia inſignia Platina Cremonẽſis in Paſchali 11. his deſcribit verbis: Indutus deinde coccineam chlamidem, tiaráq; capiti eius impoſita, comitãte populo & clero, equo albo ad Lateranum perducitur: vbi cum in ſede ad eam rem de more parata aliquandiu quieuiſſet, balteo ſuccingitur, vnde ſeptẽ claues, ſeptẽmq; ſigilla pendebãt: dein atriũ Lateranenſe inuiſit, ſceptrũ Põtificiũ manibus gerẽs. Hæc ille. De reliquis autẽ regalibus ſacerdotiis, illud ſcire oportet, interdum ſceptrũ aureũ notæ cauſſa, interdũ verò anulum & virgã adhiberi ſolitam, quemadmodũ intelligi poteſt ex cap. de feud. eccleſ. itẽ ex Sigebert. in Chron. an.1111. & an.1097. Atque hæc quidẽ de vaſſorum maiorũ inueſtituris. Minores autẽ, ſiue vaſſalli, modo baſta, modo anulo, modo fuſte inueſtiuntur, vt lib. Feud. 2.tit.2. Quando haſta, vel aliud corporeum quiddam porrigitur à domino, ſe inueſtituram facere dicente. Id autẽ domini inueſtitura appellatur, quod vaſſallus cum ei de inueſtitura cõtrouerſia mouetur, proferre atq; oſtentare ſolet, lib.2.tit.27.§.7. Hinc illud apud Gallos, *Par rain & par baston.* Rain ꝓ anulo, vt hodie Germania *Reing.* tũ hoc: *Le vassal se peut iouer de son fief, iusques à mettre la main au baston.* id eſt modo ſe nõ in alterius domini fidẽ clientelámq; conferat. Non diſsimilis autẽ fuit iuris Romani ratio, cũ claues, aut anulus ſignatorius dabatur, quaſi alienationis teſtificandæ cauſſa, l. cũ pater. 77.§. pater. D. de legat. 2. Nam vt in feudis poſt inſigne traditionis, inductio in poſſeſsionẽ neceſſaria eſt: ita poſt claues aut anulũ tradenda erat poſſeſsio: niſi forte ad ipſum horreũ, aut cellã, & in re præſenti traderentur: vt nominatim ſcribit Papinianus, in l. clauibus. 74. D. de contr. empt. & Paulus in l.1.§.pen. D. de acq. poſſ. Plurima huc pertinentia qui legere volet, cõſulat Iac. Cuiacij Comm. in tit.3. lib.2. Feud. & Hotom. cap. 23. Diſput. Feud. Oldendorpius Inueſtiturã duplicem facit, Impropriam vel ceremonialem, & propriã ſeu naturalem. Ac impropriam quidem quæ his verbis ſolebat fieri: Inueſtio te hoc anulo, enſe, vel baſta, aut alia re pro conſuetudine loci porrecta. Idq; præſentibus ſaltem duobus curialibua, quos Pares curię vocant, vt iã ſuperius diximus. Aut ſi pares non habeat, coram duobus bonis viris, vt breue teſtatum ſcribatur, c.1. in princip. quid ſit inueſt. Neque verò in re tanti momẽti otioſæ ſunt huiuſmodi externæ ceremoniæ, quarum fit mentio in c. ex ore. De iis, quæ fiunt à maio. part. capit. & in c. ex literis. de conſuetud. Hac autem Ceremoniali inueſtitura non traditur vera beneficij poſſeſsio, ſicut nec per præparatoria cuiuſlibet rei fit res ipſa, ſed præparatur. Veruntamen hunc babet effectum, ne dominus pœnitentia fortè ductus, poſſit mutare voluntatem: ſed omnibus modis teneatur poſſeſsionẽ rei corporalẽ, & vacuam tradere: nõ audiendus etiã ſi velit ſoluere beneficiario id, quod eius intereſt, c. vnic. §. ſi facta. Si de feud. defunct. cõtr. ſit inter dom. & adgnat. vaſſal. ſiquidẽ impropria inueſtitura, aliquo modo, inſtar bonorũ poſſeſsionis per iudicem decretæ (ſi perpendas) obtinet, quæ & ipſa non dat poſſeſsionem corporalem. At (vt idem vult) Inueſtitura vera eſt, cùm traditur poſſeſsio rei beneficiariæ, idq; multis modis. I. Si præcedens ceremonialis inueſtitura fiat in ipſo feudo, vel oculis ſubiecto. Arg. l. clauibus. D. de cõtrah. empt. & l. quod meo. §. ſi per venditor. D. de acquir. poſſeſ. II. Si dominus propriè inueſtiẽdo vtatur verbo tradẽdi: põt Vaſſallus propria auctoritate ingredi poſſeſsionẽ vacuam, vt tradit Aluarottus in capi.1. quid ſit inueſtit. Argu. l. prædia. D. de adquirẽd. poſſeſs. III. Si dominus coram Paribus curiæ, aut aliis honeſtis viris iuberet beneficiarium ingredi poſſeſsionẽ feudi: alioquin non ſollẽnis iuſſus nihil efficeret. Sic conciliabis c.1. in princip. de conſuetud. rect. feud. & c.1. quib. mod. feud. conſti. accedit c.2.§.1. de natu. feud. c. 1. §. fi. quid ſit inueſtitur. IIII. Si beneficiarius per dominum ipſum, aut iuſſu eius per alium introducatur in poſſeſsionem feudi.

Inveſtita res dicitur, de qua inueſtitura facta eſt, ſiue inſeudationis titulo, ſiue alio quouis, lib. feud. 2. tit. 8. Rei per beneficiũ inueſtitę. Et tit.35. Rei ꝓ beneficio inueſtitæ. Sic Inveſtitus dicit, cui quid ſollemniter traditũ, & quaſi mancipatũ eſt, quamuis id feudũ non ſit: vt in formula cõuentionis Lugdunenſis apud Guil. Paradinum in Annal. Burg. lib.2. ſub ann.1215. Et

clauibus

clauibus vniuerſarum munitionũ,& portarũ d. Archiepiſcopus fuit inueſtitus. Sic REVESTITVS, cui res aliqua reddita eſt, cuiuſcunq; generis illa ſit: vt in Concilio Carolomanni Imperio coacto, apud Naucl. Gener. 25. Eccleſia cum propria pecunia reueſtita ſit: & iterum ſi Princeps iubeat, precarium remouetur.

INVETERARE, id eſt, ad vetuſtatem ſeruare, inquit Budæus.

INVITARE, prouocare ad bonorum poſſeſsionem, apud Vlpian. in l. 1. vnde cognati.

INVITATORES erãt in officio ſacri palatij, qui eos qui vocari iubebantur vocabant, l. fi. C. de diuerſ. of. li. 12.

INVITVS, non tantùm qui cõtradicit, ſed & qui conſenſiſſe non probatur, l. 8. D. de proc. Inuitus & qui ignorat, l. 40. D. de ritu nupt. Inuitus, l. 6. §. ſi paſſus. D. quando. qui vetat & prohibet. Inuita, quę contrádicit, l. dotalem. D. ſolut. matr. Si ſeruos dotales inuita vxore maritus manumiſerit.

INVOCATIO brachij ſecularis dicitur, cùm iudex eccleſiaſticus inuocat gladium ciuilis magiſtratus, vt ſententiam eius exequatur, l. Epiſcopale. C. de Epiſc. audien. c. 1. de offic. ordin. vide Bart. in l. vnic. D. ſi quis ius dicen non obtemp.

INVOLARE, eripere, & ſecum auferre, l. 6. D. de Incẽd. rui. & naufr. Aut vela cõſcinduntur, aut anchoræ inuolãtur de mari. & vide C. Th. de iis, q pueros inuolãt.

INVMBRATA quies, falſa, opinata tãtùm, ſed falſò credita. Celſus l. 18. §. 1. D. de acquir. poſſeſ. Si furioſo, quẽ ſuæ mentis eſſe exiſtimas, eo quòd fortè in conſpectu inumbratæ quietis fuit conſtitutus, rem tradideris: id eſt, quia tum erat eo ſtatu & figura, vt mente conſtare videretur, ſed falſò.

INVNDARI dicitur prædiũ, cũ vno, eodémq; impetu aqua cooperit, l. 7. §. aliud. l. 30. §. alluuio. D. de acq. re. d.

INVTILE, pro pernicioſum, & ab vtilitate cõmuni alienum. Vlpia. l. 1. §. 3. D. depoſ. Eſt enim inutile in cauſsis huiuſmodi fidẽ frangere. Loquitur de iis quæ incẽdij & ruinæ cauſſa deponuntur. Paulus l. 12. §. 1. D. de admin. tut. Nã & inutile eſt pupillis, ſi adminiſtratio eorum non ſeruatur: nemine ſcilicet emente. Cicero in Part. orat. Quærenda etiã ratio, ſiqua poterit inueniri, quare nõ ſit exceptũ: aut iniqua lex, aut inutilis futura dicetur. Itáq; hoc nomen vſurparunt veteres auctores qui de medicina ſcripſerunt.

IOANNES Andreas Iuriſconſultus nobilis, Bononiæ natus. ibidem ius ciuile publicè docuit, gloſſáſque ad Iuris Pontificij libros, multóſq; prætérea de iure cõmentarios conſcripſit: tandem peſte oppreſſus anno M. CCCXLVIII. vita exceſſit.

IOANNES Blenaſcus Iuriſconſultus nobilis, Burgundus, Bononiæ circiter annum CCL. ius ciuile profeſſus eſt: ſcripſitque De actionibus, & alia nonnulla, quæ ad ius ciuile omnia pertinent.

IOANNES Imolenſis Iuriſcõſultus nobilis, Patauij Iura publicè interpretatus eſt: complurıbúſque de ea diſciplina editis commentariis, Anno M. CCCC. XXXV, vita eſt functus.

IOANNES Odofredus Iuriſconſultus nobilis, Azonis & Accurſij præceptor, circiter annum M. CIX. in Italia docuit, ſummámque Pandectarum ſcripſit. Eius perſæpe Accurſius in gloſsis mentionem facit.

IOCVM vocamus, quod eſt contrarium ſerio. Hinc ioci gratia facta obligatio, non valet, l. obligationum ſubſtantia. D. de act. & obliga. differt autem iocus à ludo, quòd ludus factis, iocus pręcipuè verbis fieri dicatur.

IOCVLATOR, c. cum decorem. de vita & bon. cler. c. 1. eo. tit. in 6. pro luſore, vox parum Latina.

Ioculator c. cum decorem. de vit. & honeſta. cleric. in antiq. c. vnic. eo. tit. libr. 6. Ioci in publicum lator. vt exponit gloſſ. in d. c. vnic.

IPSI, pro integri, antiqua conſuetudine. Paulus l. 66. D. de verbo. obliga. Sed ſi ipſorum viginti annorũ erit non impedietur manumiſsio. Cicero ad Att. lib. 3. Ep. 21. Triginta dies erant ipſi, cum has dabam literas, per quos nullas à vobis acceperam.

IPSO iure conſiſtere dicitur id, quod ex ſola legum poteſtate & auctoritate, ſine magiſtratus opera conſiſtit. Vlpian. l. 9. §. 1. D. vſufr. quem. cau. illud ſciendum eſt, ſiue iure ipſo quis vſumfructũ habet, ſiue etiã per tuitionem Pętoris, &c. Paulus l. 9. §. 1. D. de diſtract. pign. Quod in pignorib' dandis adiici ſolet, vt quo minus pignus veniſſet, reliquum debitor redderet, ſuperuacuum eſt: quia ipſo iure ita ſe res habet, etiam non adiecto eo. Caius l. 29. D. de vſu & vſuf. Licet iure ciuili morte, & capitis diminutione ex perſona legatarij pereat vſusfructus, quòd huic ipſo iure acquiſitus eſt: tamen Prætor iuriſdictione ſua id agere debet, &c. Vlp. l. 1. in fi. D. quod falſ. tut. auct. Tunc enim valebit per Prætoris tuitionem, non ipſo iure. Item apud eundem in l. 1. in fi. D. de exercit. act. & l. 17. in fin. D. pro ſocio. l. 1. §. vlt. D. de ſuperfic. Papinianus l. 49. §. 1. D. de fideiuſſ. Habeat quidem decem, quæ ipſo iure non debuit, condictionem. Opponuntur igitur hæc, Ipſo iure, & Iure Prætorio, vel per tuitionẽ Prætoris, l. 1. D. quib. mod. vſufr. amitt. l. 1. in fin. D. de ſuperficiis, & alibi. Itẽ hæc, Ipſo iure, & Per exceptionẽ, l. 4. D. de ſeruit. l. 34. §. is cui. D. de oblig. & act. l. 38. §. 1. D. de ſolut. Sed & Ipſo iure, & Per fideicõmiſſum oppoſuit Vlp. l. 19. D. de mil. teſt. Ipſo enim iure directo & imperatiuè valẽt inſtitutiones & legata, quæ lege XII. Tab. confirmantur: cum fideicõmiſſa ſola Prætoris fideicommiſſarij tuitione cõſiſtant. ſic etiã Legitimè & ex cauſſa fideicõmiſsi opponunt l. 3. D. ſi vſuſr. pet. Itaq; in eo quod ipſo iure fit, partes Prætoris ceſſant, l. 4. & l. vlt. C. in quib. cauſſ. in integr. l. 3. C. ſi aduerſ. libert.

Ipſa re, l. fi. D. de edendo, & §. in fraudem. Inſti. quib. ex cauſ. man. lic.

Ipſo facto, id eſt, abſque ſententia, l. fi. C. loca. vide Bartol. l. 1. D. de iis, qui not. infa.

IPSVM, pro re ipſa qua de agitur, apud Cice. plerunque emphaſin habet demonſtratiuã. Sic l. 2. §. deinde quia. D. de orig. iur.

IRAM de cauſſa, Iracundiam de vitio eſſe Donatus ait. de Ira, l. in ipſius. C. fam. erciſc. & de Iracundia l. 1. §. fi D. de ædilit. edict.

IRE agere, coniunctim in libris noſtris crebrò legimus, pro disiunctim. aliud enim eſt Ire, aliud Agere. Ire, hominis eſt: Agere iumenti. Qui actũ habet, iter habet: at non contrà. Ergo Ire Agere, paſsim cõiunguntur, vt tres ſeruitutes compendio ſermonis cõprehendãtur, Iter, Via & Actus. nam ſub verbo AGERE, tacitè quoque VEHERE cõprehenditur. cuius rei ratio hæc eſt: quia qui vehiculum ducit, iumẽtum, id eſt vel equum vel bouem qui vehem trahit, agit. vnde lex in XII: Si via ſit immunita, qua volet iumẽtum agito. Quare cui agendi ius abſolutè conceſſum eſt, ei non modò armentum aut gregem, verumetiam vehiculum agendi facultas permiſſa intelligitur. vide Actus & Iter. Ire etiam & Ambulare ſeiunguntur, l. 1. D. de ſer. ruſt. & vide l. 7. D. eo. Iter eſt ius eundi, ambulandi hominis, l. 1. D. eod. l. 12. C. eod.

Ire in bona alterius dicitur, qui à Prætore in eius bonorum poſſeſsionem miſſus eſt, l. 3. §. vltim. & l. vlt. in fin. D. de lib. hom. exhib.

Ire ad iudicem, ob reuerentiam dicitur is, qui adminiſtrationem iuſtitiæ deſiderat humiliter à iudice, tanquam à viua lege & ſacroſancta iuſtitia. Sic accipe titu. de quib. reb. ad eund. iud. eatur.

ITER, vide infra.

IRENARCHAE olim erant, qui diſciplinæ publicæ, & corrigendis moribus, præſertim verò vt itinerantibus pax & ſecuritas cõſeruaretur, inuigilabant. Martianus

in l. Diuus Hadrianus. D. de cuſtod. & exhib. reor. & l. munerum. D. de muneribus & honoribus. & vide C. Theodo. in rubric. de Irenarchis l. 1. Ad prouinciarum tutelam quietis & pacis per ſingula territoria ſtare faciebant cõcordiam. Hinc B. Auguſtinus Epiſt. 159. Illorum, ait, notoria, ad quos tuẽdæ pacis vigilantia pertinebat. quare nomen εἰρηνάρχαι ſortiti ſunt. Paci tuendæ præerant. A Græcis definiuntur Irenarchæ, οἱ τῆς τοῦ δήμου εὐταξίας ἐπιστατοῦντες. Vocabantur & φύλακες τῆς εἰρήνης. Leges Gotthorũ Pacis adſertores vocant. Dicuntur autem Irenarchæ, ἀπὸ τοῦ ἄρχειν τῆς εἰρήνης.

IRNERIVS Iuriſconſultus nobilis Bononiæ Anno à Chriſto nato Milleſimo octogeſimo floruit. Cùm ibi primùm bonas artes publicè profiteretur, & eo tẽpore Pandectarũ libri ex Malfitanæ vrbis direptione à Piſanis victoribus Piſas deportati eſſent: captus eorum lectione, iuris ſtudio nauare operam, tandémq; illos libros publicè interpretari cœpit. Gloſſas etiam multis in locis eorum librorum adſcripſit: & ex Nouellis Iuſtiniani, quæ ad Codicis conſtitutionum quarundam argumentum pertinerent, decerpſit, ſuóq; loco appendiculam quanq; attexuit. De eo abbas Vrſpergenſis ita ſcribit: Eiſdem quoq; temporibus dominus Vuernerius libros legũ, qui dudum neglecti fuerãt, nec quiſquam in eis ſtuduerat, ad petitionem Mathildæ Comitiſſæ renouauit, & ſecundũ quod olim à diuæ recordationis Imperatore Iuſtiniano cõpilati fuerãt, paucis forte verbis interpoſitis eos diſiũxit. In quibus continentur inſtituta prẽfati imperatoris, quaſi principium & introductio iuris ciuilis. Edicta quoq; prætorum & ædilium curulium, videlicet in digeſtis continentur. Additur quoque his liber Codicis, in quo Imperatorum ſtatuta deſcribuntur. Quartus quoq; liber eſt Authenticorũ, quẽ præfatus Iuſtinianus ad ſuppletionem & correctionem legum Imperialiũ ſuperaddidit. Hæc Vrſpergenſis. Auentinus autem lib. vi. Annal. Boiorum: Vuernherus quoq;, inquit, Iureconſultus, rogante atq; iubente hoc Mathilda, Vuelphonis ſecundi ducis Boiorum vxore, leges populi Romani, à Iuſtiniano Imperatore inuulgatas, hactenúſq; neglectas, ſitu & carie obſoletas, cum tineis & blattis depugnãtes, recognouit, atq; publicauit, continenti ſcripturs expoſitas, in libros capitáque diuiſit, ſententiam paucis ſummatim præſcripſit, legendo, commentando, interpretando, eaſdem etiam ceteris notas fecit, parum adhuc diuulgatas diligentius retractauit.

IRRITARE, non ratum eſſe velle, vel oſtendere, vel facere, l. 1. C. de feriis. Ab irruo frequẽtatiuum, incitare, prouocaréque ſignificat: vt irritare canẽm, in l. item Mela. §. item cum eo. D. ad l. Aquil.

IRRITVM fieri teſtamentum dicitur, quoties ſtatu teſtatoris mutato ipſo iure teſtamentum cõcidit. l. ſiquis. 6. D. de iniuſt. rupt. veluti ſi capite deminutus fuerit. Iſidorus lib. 5. Etym. c. 24. Irritũ fit teſtamentũ, quoties teſtatori quid teſtamẽto facto accidit: vel quando ex eo adita nõ eſt hereditas, l. 1. D. eo. Vel eorũ qui ſibi mortem cõſciuerunt, d. l. 6. §. eius qui. Itaq; Rumpi & Irritum fieri ſic differunt, quòd irritum ſtatus teſtatoris immutatus facit: rumpit autẽ caſus extrinſecus contingens, vt agnationis, adoptionis, teſtamenti noui. Rurſus inter irritum eſſe & irritũ fieri hoc intereſt, quòd irrita fieri ea demum dicũtur, quæ cùm antea iure conſtarẽt, euerſa ſunt. Irrita verò vel iniuſta eſſe dicuntur, quæ nunquam conſtiterunt, ſed infirma ſemper ſua ſponte fuerunt, l. 1. D. eod.

IRRITVM fieri teſtamentum dicitur, cum id quod iure factũ erat, infirmatur, ait Imp. §. 3. Quib. mod. teſt. inf.

IRROGARE, pro infligere. Vlp. in fi. l. penult. de calumniat. Pro modo, ait, delicti pœnam irroget. Sic dicitur irrogata deportatio, in l. ſi debitor l. D. de fideiuſſ. Irrogare mulctã, idẽ quod dicere mulctã, auctore Budæo. C. de vſur. fiſcal. lib. 10. Inſt. de pub. iud. §. penult.

I S

ISAVRI, l. fin. C. de feriis. l. fi. C. de vi pub. famoſi & inſignes latrones, quod Dion lib. 55. indicat his verbis, Ἰσαυροί τε καὶ ἐκ λῃστείας ἀρξάμενοι, &c. Græci βασιλικῶν Interpretes exponunt illis locis Iſauros, ἅρπαγας, φονεῖς. καὶ οὓς κουρσαρίους φασίν. De his Marcellinus lib. 14. Zonaras ἔθνος κάκιστον vocat.

ISAZON, pariter, par vtriuſque ratio. Vlpian. l. 13. D. de ſtipu. ſer. At hic τὸ ἰσάζον corrumpit ſtipulationem. Loquitur de duobus dominis, quorum ſeruus ſub diſtunctione iis ſtipulatus erat: quos pares eſſe ait inter ſe, quia vterque capax erat obligationis: cum vnus dominus & extraneus adiectus pares non ſint.

ISGINVS, vide Hyſginus.

ISTHMVS, ἰσθμός, terra anguſta inter duo maria, oblonga, ceruicis inſtar obtinẽs. Paulus l. 17. D. de ſeruit. ruſt. εἰς τὴν οἰκίαν σου τὴν ἐν τῷ ἰσθμῷ. In domum tuam quæ eſt in Iſthmo. Gallis DESTROIT.

ITALICVM ius, vide Ius italicum.

ITER, eſt ius eundi, ambulandi homini, non etiam iumentum agendi, l. 1. D. de ſeruit. præd. ruſt. Iter, eſt ius eundi, ambulãdi, nõ etiam iumentũ agendi vel vehiculũ· ait Imperator, tit. De ſeruit. præd. in principio.

Iter & actus quid differant, vide Actus & iter.

Iter agentes, viatores l. vnic. in fi. D. furt. aduer. naut. Iter aquæ l. pen. D. ſi ſer. vind.

Itineri vnius diei 20. millia paſſuum computãtur, ex edicto Prætoris, in cautionibus in iudicio ſiſtendi cauſſa factis, l. 1. D. ſi quis caut.

Item nota adiectionis, coniunctionis, ſeu repetitionis Bart. l. 1. D. de publica. Repetitionis, l. cum de lanionis. §. aſinam. verſ. item. D. de inſtru. inſtru. leg. Iaſon in §. item ſi quis in fraudem. Inſtit. de actio.

ITERVM duas res ſignificat: alterãm, qua demonſtretur tempus ſecundum, quod Græci δεύτερον dicunt: alteram, quæ ad inſequentia quoque tẽpora pertinet, quæ Græcè dicitur πάλιν quod ita accipitur, quoties opus erit. itaque iterũ pro ſępius accipitur, l. 7. D. de edend. Iterum Conſul, pro ſecũdo Conſul, ſæpe apud optimos auctores.

ITERATIONE, inquit Vlpian. Inſt. tit. 3. fit ciuis Romanus, qui poſt Latinitatẽ, quam acceperat maior triginta annorum, iterũ iuſtè manumiſſus eſt ab eo cuius ex iure Quiritium ſeruus fuit. Sed huic conceſſum eſt ex ſenatuſconſulto etiam liberis ius Quiritium cõſequi. Iterationum harum meminit Iuſt. Nouell. 78. καὶ τὰς λατινικὰς, inquit, ὡς ἀτελεῖς ἐξεβάλομεν, καὶ τὰς ἰτερατίονας περιττὰς ἀπεφήναμεν.

ITERATO quid ſignificet, docet Archidiaconus, c. ſi quis verò. 11. quæſt. 3.

IVBERE, nonnũquam decernere, inquit Feſtus. hinc illud apud Imper. §. 2. De teſtam. Neque ij quos leges iubent improbos inteſtabiléſq; eſſe, poſſunt in numerum teſtium adhiberi: id eſt quos ſtatuunt ac decernunt. Caius l. 26. D. de teſtam. Cum lege quis inteſtabilis iubetur eſſe, eo pertinet, &c.

IVBERI poſſidere, vide Poſſidere iuberi.

IVDEX adpellatur, qui de re aliqua, vel iure ſuo, vel magiſtratus, qui iubẽdi poteſtatem habet, auctoritate cognoſcit & iudicat. Prætor olim iudex adpellari cœptus eſt, vel L. Iulo auctore. Et ita magiſtratus, qui tribunali, & iuriſdictioni præſunt, iudices adpellantur rub. D. de iuriſdict. & de reb. auct. iud. poſſid. l. 1. D. de iudic. l. 22. §. eo autem tempore. D. ſol. mat. Separantur tamẽ iudices à magiſtratibus, l. 2. D. de diuerſ. reg. iur. Iudicúmque nomine accipiuntur, qui & iudices dati, & ſpeciales iudices, & pedanei & delegati, adpellãtur, l. 46. D. de iud. l. pe. iud. ſolui. D. l. fi. D. de offi. prę́ſid. l. 4. D. de tut. ab iis. l. 3. D. ne quis eum. & ita iudiciales ſtipulationes à prætoriis ſeparãtur, D. de verb. oblig.

Iudicial

Iudicialéſq; eas accipimus, quæ ex mero iudicis, qui actioni addictus eſt, officio proficiſcuntur: quáquam & prætoriarum ſtipulationum quędam iudiciales eſſe dicantur, quæ ſcilicet propter iudiciũ interponuntur, veluti de rato, & iudicatum ſolui, l.1.§.1. D. de præt. ſtip. Varro lib. 4. de Ling. Lat. Iudicem à dico ducit, quod ius dicat accepta poteſtate, id eſt quibuſdam verbis dicendo finiat. itaq; definitur l.1.in princ. D.de iuriſd. Iudex igitur in priuatis cauſsis dicitur, cuius aliquis priuatus, cui Prætor ex reorum cõſenſu de lite cognoſcendi, ſententiámq; ex formulę præſcripto pronunciandi poteſtatem dedit. Cicero in Orat. pro Cluentio: Neminem voluerunt maiores noſtri non modò de exiſtimatione cuiuſquam, ſed ne pecuniaria quidem de re minima eſſe iudicẽ, niſi qui inter aduerſarios conueniſſet. Hæc plenius vide explicata apud Hotom. in Com. verb. iuris.

Iudex cõpromiſſarius, id eſt arbiter, l.41. D. de recep. arb.

Iudices locorum, l.2. C. de exhib. reis, quos τοποτηρητὰς Iuſtinianus adpellauit, conſtit. 134.

Iudex, animatum ius eſt, μεσίδιος Græcè dictus à quibuſdam, inquit Ariſt. quaſi Mediiurius Latinè quia dicat, à Medio, & Iure, compoſito vocabulo: quoniam inter vtranq; partem medius, Iuſtitiæ miniſter eſt, cuius etiam Antiſtes ſolet dici. Ideo etiam (inquit idem) Δίκαιον dicitur, quaſi δίχαιον, hoc eſt bipertitum, & iudex, δικαστὴς, quaſi διχαστὴς, hoc eſt bipertiẽs. Iudices autẽ non temere olim legebãtur. Primum enim in iis cenſus ſpectabatur. Hinc Cicer. in Antoniũ: In iudice ſpectari debet & fortuna & dignitas. Item lege Pompeia, vt ampliſsimo ex cenſu legerentur iudices, ſancitum, vt teſtatur Aſconius. Hinc illud Plinij lib. 14. in Procem. Poſteris, inquit, laxitas mundi, & rerum amplitudo damno fuit, poſtquam ſenator cenſu legi cœptus, iudex fieri cenſu. Seneca: Cenſu ex foro iudex legitur. Deinde verò ætas. nam vigintiquinque annos natum iudicem oportuit. Auguſtus tamen, teſte Suetonio, à triceſimo ætatis anno iudices allegit.

Iudex LIMITANEVS eſt, qui iuriſdictionem habet vſque ad certam pecuniarum ſummam, putà, ducentorum florenorum limitatam.

Iudex, aliàs iuriſdictione per legem, vel longam conſuetudinem, vel per indultum principale propria vtitur: qui Ordinarius eſt. Aliàs exercet iuriſdictionem alterius, delegatam ſibi vel commiſſam, qui extraordinarius vocatur, l.1. C. vt in poſſeſsion. legator. Iudex etiam Ordinarius, aliquando incompetens cenſetur, cùm alibi ſit competens rei conuenti, vt in titu. C. ſi à non compet. iud. iudica. eſſe dicat.

Iudex boni, & innocentis viri officio fungi debet, cuius primæ partes ſunt curare, vt lites ſine calumnia procedant. Vlpianus in l. ceteræ. D. famil. erciſcund. & in l. ſi extraneus. D. de iur. dot.

Iudicis officium varij variè definierunt. F. Martinus Accurſij coætaneus ita definiebat, vt ſit poteſtas iudicis adſumpta. Bartolus ſic, Eſt, inquit, ius faciẽdi quę iudici facienda incumbunt. Alciatus in ca. quod ſedem. de offic. ordina. nu.3. hoc modo: Eſt, inquit, quid extraordinarium, & non datur, niſi vbi non eſt aliquod nomen ſpeciale petitionis. Bartoli definitio ceteris verior, perfecta tamen non eſt. Tentabam igitur ſic definire, Vt ſit id, quod iudex cognoſcẽs, definiens, & exequens facere debet. Iudicis officium doctores variè diuidunt. Bartolus putat triplex eſſe officium iudicis: videlicet, nobile, mercenarium, & aduerſarium. Alij communiter ſtatuunt duplex genus officij iudicialis: ſcilicet, nobile & mercenariũ. Et quoniam hæ voces ſunt vulgo notæ, docendi gratia ſequemur eas. Iudicis officiũ nobile (quod tamen rectius dixeris merum officium) dicit Bartolus id eſſe, quod per ſe ſtat. Explica ſic apertius: Officium nobile eſt, quod iudex ſua, hoc eſt, iuriſdictionis auctoritate exercet, etiam ſi nulla proponatur actio, & interdum motu proprio, nemine petente. Siquidẽ iudex ſeu magiſtratus eſt animata lex. Ius enim cùm mortua litera deſcriptum ſit, producitur in forũ viua quadã iudicis exercitatione, cùm iuſtitiam adminiſtrat, cùm diſtribuit vnicuique ſuum. Quare Iuſtinianus exemplo Iuriſconſultorum, tractans de officio iudicis libr. 4. Inſtit. tit. penult. rectiſsimè ſic incipit: Et quidem in primis illud obſeruare debet iudex, ne aliter iudicet, quàm quod legibus, aut conſtitutionibus, moribúſve proditum eſt. Quæ verba Accurſius frigidiſsimè diſputat: quaſi iudex nõ etiã cognoſcẽdo cauſſam, adhibere debeat iuris ſanctiones eò pertinentes. Iudicis officium Mercenarium eſt, quod actioni deſeruit, metaphora ab obſequio famulitio ducta. Quemadmodum enim is, qui operam ſuam locat, bona fide, & libens eam præſtat, nec alio modo quàm dominus præſcribit: ita iudex actionibus in iudicium perductis, aut perducẽdis, impertit officium ſuum vltrò quidem, ſed nõ niſi ad normam actionis: eáq; ceſſante, ceſſat, l. Aedil. §. itẽ ſciendum. D. de ædilit. edict. In quibus autem verſetur officium iudicis, vtrunque doctiſsimè & latiſsimè tractat (vt ait Oldendorpius) D. præceptor noſter in Præfationibus Claſsium ſuarum, De officio iudicis. Ceteroquin hæc Doctorum diuiſio nullo iure probatur. Equidem ita diſtinguẽdum putem (quod & docui ad Iuſtinianum Imp. libr. 4. inſtit. titu. pen.) in duo ſumma genera. Vnum eſt generale & late patens, quod Vlpianus latiſsimum adpellauit, l.1. D. de iuriſdict. Alterum ſpeciale, cũ nulla obligatio, actióve data eſt, nec oritur ex negotio, quod tamen dari fieri æquum eſt: quo de accipiendus eſt Pomponius l. Quintus. D. de ann. lega. idque Bernardus gloſſematarius rectè ſenſit in c.2. de offic. ordina. Quod ad primũ articulum diuiſionis adtinet, Vlpianus l.1. D. de iuriſdict. ita ſcribit, Iudicis officium latiſsimum eſt. Nam & bonorum poſſeſsionẽ dare poteſt, & in poſſeſsionem mittere, pupillis non habentibus tutores cõſtituere, & iudices litigantibus dare. Quod ait, bonorũ poſſeſsionem dare, hoc iuriſdictionis eſſe C. Harmenopulus lib.1. tit. 4. credidit. Sic enim apud eum ſcriptum eſt, τὸ τῆς διαθήκης διακατοχὴν δικαιοδοσίας ἐστίν. quod ex nouiſſimis quidam probauerunt, cum tamen miſti imperij eſſe Vlpianus dixerit l.1. & l.4. D. de iuriſdict. omn. iudicum

Iudex cõſcientiam ſuam ex manifeſta rei veritate natam, ſequi debet: imò non habet quod tutius ſequatur in omni re. Et medius fidius qui tradunt duplicem in iudice conſciẽtiam, nihil aliud docent, quàm ipſam fallendi artem, & æquitatis euerſionem. Sic autẽ eam Accurſius cum ſuis diſtinguit. Alteram, quã velut iudex habet, hoc eſt, eorum quæ videt, aut intelligit tempore iudicij. Alteram, quam habet de iis, quæ priuſtim ſcit: ſed hoc eſt contra naturam, ius, & ęquitatem. Nam conſcientia eſt tacitũ animi iudicium, per quod aut accuſatur falſitas, turpitudo: aut defenditur veritas honeſtáſque, ſecundũ infallibilem iuſtitiæ à Deo nobis inſculptæ formulã. Vnde dici rectè ſolet: Cõſcientia mille teſtes. Siquidẽ res eſt ſimpliciſsima, nec diuidi poteſt in vno eodémque homine. Quicquid enim fit contra conſcientiam, contra veritatem fit, & ædificat ad gehennam, vt rectiſsimè dicit Innocentius poſt Apoſtolum, in capi. Literas de reſtitut. ſpoliato. Veriſſimum igitur eſt, ſecundum ſententiam Martini gloſſatoris, quòd iudex velut vnus homo, non habet niſi vnam conſcientiam, quam ſemper debet ſequi, adhibitis legum formulis. Nam primarium officium Iudicis eſt, in iudiciis amplecti veritatem facti, eámque ad æquitatem exigere. Non poteſt autem id fieri, niſi conſcientiæ iudicio. Hæc eleganter, & latè probantur

in libello, De iure & æquitate, Oldendorpij. Et de formula inueſtigandæ actionis. Huc adde illud Ciceronis lib. 3. Offic. Cum iudici dicenda eſt ſententia, meminerit ſe deum habere teſtem. Itémque illud Agapeti ad Iuſtin. Imp. τοιων χῶν ἀκριβῶσθαι δεῖ τοὺς τῶν πραγμάτων κριτάς.

Iudicis religio & diligentia, cuius fit mentio in l. eum quem temerè. & in l. 3. §. idem Diuus. D. de teſtib. eſt ſollicita, & anxia cõſcientiæ cura, quæ propter iuſtam muneris functionem ſuſcipitur: quam grauiter depingit Papinianus in l. quæſitum eſt. D. de teſtibus. Vt vel hinc appareat ſole clarius quàm longè cõmentatores abſint à veritate, & quantam attulerint humanæ ſocietati peſtẽ, tradentes Iudicem debere ſemper ſecũdum acta, & probata, non autẽ ſecundũ conſcientiam pronunciare. Nam ſi actionum ſeries aduerſus cognitam veritatem eſt obſeruanda, quid aliunde poteſt iudex rimari, aut quid interrogare?

Iudicis præſentis iuſta cognitio, cum primis eſt de ſubſtantia iudicij: quam tamẽ formularij non dignantur inter partes iudicij adnumerare. Siquidem meminiſſe oportet, omnem iudiciorum vim, & poteſtatem, ſtatim atque lis eſt conteſtata, iudicum humeris incumbere coram Deo, & hominibus. Iuſtæ autẽ cognitionis duæ ſunt partes. Altera, vt perſpectã habeat iudex cauſſam circunſtantiis. Altera, vt celeriter eam deffiniat: quia ad officium eius pertinet lites dirimere, vt dicit Iulianus in l. quidam exiſtimauerunt. D. ſi cert. peta. & cert. condict. Priorem autem cognitionis partem feliciter abſoluet, ſi vtatur ſæpe interrogationibus de his, quæ neſcit. Cognoſcere enim id dicimur, quod anteà non ſciuimus. Proinde alieni facti circũſtantias neque citius, neq; commodius inueſtigare licet, quàm interrogando. Quamobrẽ ſapientiſsimi legiſlatores interrogationes adeò frequentes eſſe voluerunt, vt apud omnes æquè magiſtratus fierent, l. voluit Prætor. l. vbicunque. D. de interrogatio. Poſteriorem verò partem officij ſui iudex rectè expediet tribus modis: videlicet, iureiurando, tranſactione, ſententia.

Iudicis officium apud Romanos tribus verbis in tria iuris capita digeſtum fuit eleganter: ſcilicet, DO, DICO, ADDICO. Aliàs enim iudex dat actionem, dat alium iudicem, l. 3. §. mixtum. D. de iuriſdict. Aliàs cognoſcit de controuerſiis, & dicit ius. Aliàs denique addicit & transfert poſſeſſiones rerum ab vno ad alium.

Iudicem arbitrúmve, qui ob rem dicendam accepiſſe pecuniã conuictus eſt, Lex XII. Tab. capite punit. Peſſimum enim delictũ eſt venalem habere iuſtitiã, fóntq; omnium malorũ rectè vocatur à Iuſtiniano Nouell. vt iud. ſine quo. ſuffr. Igitur lex tam ſeueram conſtituit pœnam, nempe capitis. Vult enim iudicẽ & arbitrum puras habere manus, nequid ob rem dicendã, hoc eſt, ob adminiſtrandã iuſtitiam, & veritatem tuendam, pecuniæ accipiat. Nã qui ius dicit, nihil magis curare debet, quàm vt rẽ ipſam dicat ſine vllo fuco iniquitatis, aut calumniæ. Inſtitution. de offic. iudic. in princip.

Iudicis quale arbitrium ſit, hoc eſt, quid oporteat iudicem ex iure arbitrari ac pronuntiare, videamus. Vlpi. in l. 1. §. ſi quis in fraudem. D. ſi quid in fraud. patro. Iudicis arbitrium, boni viri arbitriũ cenſetur. Vnde Religionem iudicantis, Papin. dixit in l. quæſitum. D. de teſtib. Iudicis arbitrio reſtituere (vnde actiones arbitrariæ vocantur) eſt tantum reſtituere, quanti iudex ſecundum conſcientiam boni viri, quicquid partes allegauerint ſua intereſſe, duxerit cõdemnandum. Paulus in l. arbitrio. §. dolo cuius. D. de dol. mal. Trebatius ait: De dolo dandum iudicium: non vt arbitrio iudicis res reſtituatur, ſed vt tantum actor conſequatur, quanti eius interſuit, id non eſſe factum.

IVDEX & arbiter inter ſe multis in rebus & ſimiles, & diſsimiles ſunt. nam vt ex vtriuſq; conſenſu iudex dandus eſt, ſic etiã arbiter, l. litigatores. 11. §. 3. D. de arbitr. Vterq; minor annis XX, eſſe non poteſt. l. cũ leg. 4. eod. Vterq; præterea de re ſola de qua lis cõteſtata erat, cognoſcebat, l. vt fundus. 18. Comm. diuid. l. non diſtinguemus. 32. in fin. l. de his rebus. 46. De arbit. vterque ſentẽtia dicta vel iudex, vel arbiter eſſe deſinebat. l. qualem. 19. D. de arbit. vtriuſq; ſententiã Prætores exequebantur, l. à diuo Pio. 15. De re iudic. ſi tres dati ſint, duorum cõſenſus abſente tertio non valet. l. itẽ ſi. 17. in fin. & l. ſeq. De arbit. Vterq; incertã ſententiam inutiliter pronunciat, l. quid tamen. 21. eo. Vtriuſque ſententiæ quamuis iniuſtæ parẽdum eſt, l. diẽ. 27. eodem. Differunt autem in eo quòd is qui propriè iudex appellatur, ad certam Prætoris formulã aſtrictus eſt: in eáque ipſa verba quibus Prætor vſus eſt, proferre ſententiam debet. Arbiter autẽ eſt, qui totius rei habet arbitrium & facultatem: vt Feſtus & Donatus ſcribunt. itaq; qualem ſententiã ferat, Prætoris nihil intereſt, d. l. qualem. De arbit. Iudex, ſi cõuenerit inter litigatores quid pronuncietur, eiuſmodi ſententiam proferre poteſt, l. ſi conuenerit. 26. De re iudic. at ſi ſic fuit in arbitriũ compromiſſum vt certam ſententiam dicat, nullum eſt arbitrium, d. l. qualem. De arbi. Iudex (vt antea diceba-mus) priuatus eſſe debet: arbiter autem etiam qui cum imperio eſt dari poteſt, l. 2. & 3. De arbit. Ignominioſus iudex eſſe non poteſt, l. cùm Prætor. 12. De iudic. Arbiter poteſt, l. Pedius. 7. D. arbitr. Iudicis ſententiæ propter Prætoris imperium parẽdũ eſt: arbitri verò propter compromiſſum, l. 1. & paſſ. eod.

IVDEX QVAESTIONIS is erat qui quæſtionibus præerat, id eſt publicis iudicůs, iudicumq; decurias cogebat. Præcone nanq; Iudices teſtéſve citãte, ipſe reſpondentes obſeruabat, eorúmq; quaſi cuſtos erat. iuratus ſententiã vnà cũ aliis ferebat: &, vt ex eo cõiicere libet, quòd iudicum princeps ab Aſconio vocatur, primus omnium ferebat. Vide Cicer. in Prætura vrbana, & in Orat. pro Cluẽtio. Quintilianus eum à Prætore diſtinguit, húncq; dicit impeditũ fuiſſe in iis rebus quæ imperij erãt: illũ in iis quæ ad cauſſæ cognitionẽ pertinebant. Quæri autẽ poſſet, cùm Prætor vrbanus iudices rerum capitaliũ ſortiretur ac ſubſortiretur, quẽadmodum Cic. in Cluent. & Pedian. Verr. III. teſtantur, quid ſit, quod idem Aſconius ſcribit, iudicẽ quæſtionis Iunium ſubſortitum fuiſſe in locum non reiectorum. ſic enim apud Aſconium legendũ Cluentiana oratio demonſtrat. Huic obiectioni reſpondet Hotom. Aſconium ſubſortiri dixiſſe, pro ſubſortitorũ citationi & reſponſioni præeſſe. nam paulo ſuperius ſic loquitur: Princeps illorũ iudicũ damnatus eſt. Iunius, quòd diceretur alios ſuppoſuiſſe, qui reũ damnarent, non eos quos Prætor fuerat ſubſortitus. Cum autẽ Iudex quæſtionis alius à Quæſitore q. capitali iudicio præerat ſit, vt ex Verrina 3. cõſtat, & alibi dicem', legimus tamen & Quæſitorẽ ipſum Iudicẽ quæſtionis dici, & viciſsim Iudicem quæſtionis, Quæſitorẽ. nã Cicero in Cluent. de Prætore Q. Voconio Naſone loquẽs: Iubet, inquit, ea lex, qua lege hæc quæſtio conſtituta eſt, iudicẽ quæſtionis, hoc eſt Q. Voconium, cũ iis iudicibus qui ei obuenerant, quærere de veneno. Pedianus autẽ Verrina II, Iunius, inquit, Quæſitor fuit in Cluẽtij cauſſa Verre Prætore. Marcianus l. 1. §. primo, D. ad l. Cornel. De ſicar. Quive magiſtratus, iudéxve quæſtionis ob capitalem cauſſam pecuniam acceperit, vt publica lege reus fieret. Nam paulo antè dixerat: Quive cum magiſtratus eſſet, publicóve iudicio præeſſet.

IVDEX compromiſſarius, id eſt arbiter, in l. 41. D. de recept. qui arb.

Iudicem colloćare apud Feſtũ, eſt inter iudices ponere. Sic apud diuũ Vigiliũ, Arbitrũ collocare. Iudicem autem ſumere & accipere dicuntur litigatores, l. 1. C. de in lit. iur. l. 1. D. de quib. reb. ad eun. iud. l. pen. D. de iud.

de iud. & alibi ſæpiſsimè.

IVDICARE à verbo Dico, dicas, ductum putat Varro lib. 5. Ling. quòd tunc ius dicatur. Iudicare apud veteres accipiebatur pro conſulere. Vnde Conſultum dicebant iudicium, quod ex animi conſilio prodiiſſet. Eámque ob rem Senatuſconſulta, verbo ſcilicet maieſtatis pleno, adpellata ſunt, quaſi iudicia, ſeu ſtatuta. Quid enim inter iudicium & conſilium animi refert?

Iudicare alias in Feudiſticis libris, pro teſtamento legare. In leg. Aſtulphi regis Langob. tit. 4. Siquis Langobardus decedens voluerit vxori ſuæ vſumfructũ de rebus ſuis iudicare, nõ amplius iudicare poſsit. Iudicare feudũ pro anima, id eſt Eccleſiæ addicere, vel legare ſub conditione precationũ quę, pro domini conſtituentis anima fieri debeant, lib. Feud. 2. tit. 9. §. 2. & tit. 55. 6. Langob.

Iudicandi munus graue olim detrectandúmq; fuiſſe probat Cicero in prætura vrbana. Hoc ſi vobis (inquit ad iudices) ideo leuius videtur, ꝙ putatis onus eſſe graue & incommodũ, iudicare: intelligere debetis, primum intereſſe, vtrũ id onus voſmetipſi reieceritis, an, quòd probare populo Romano fidẽ veſtrã, & religionem non potueritis, ideò vobis iudicandi poteſtas erepta ſit. Auguſtus decurias iudicum nonnihil immutatas, reducta Tribunitia poteſtate, diſtinxit, vt ſinguli Senatores, Tribuni, & Equites, ex ſingulis decuriis iudicarent, rurſúſque immunitate potirentur, ſuccedentibus ordinibus ſeu decuriis in orbem. Neque enim vniuerſæ decuriæ ſigillatim ad iudicandum ſedebant, ſed ex ea decuria, cuius vices tum erant, iudicandi certus ac conſtitutus numerus aſſumebatur, ſortibus ex vrna ductis, ſcilicet cùm res aliqua nata iudiciũ poſcebat. Idq; officio Prætoris expediebatur. Prætor enim ſummam poteſtatem habebat iudiciorum, prçerátque ſortitioni, & reiectioni, ſeu (vt nunc dicimus) recuſationi ſuſpectorum iudicum, rurſúſque ſubſortitioni in locum reiectorum, per actorem ſcilicet, vel reum. Proinde ipſe Prætor pro tribunali ſedebat, cùm interim Iudices in ſubſelliis eſſent. Ab hac conſuetudine retinemus vocabulum iudiciale, Sortiri forum, ſortiri iuriſdictionem, adeóq; rem quãlibet ſortiri effectũ. Cùm verò ante Auguſti tempora equeſtres propriè dicerentur, qui equo publico merebant: poſteà dici cœperunt omnes quibus vti anulo aureo liceret: vt Senatores dicebãtur, qui latoclauo vterentur. Ex ſuperiobus apparet quid ſit quod Arcadius in l. vltim. §. iudicãdi. D. de muneribus & honoribus, dicit, Iudicãdi neceſsitatem publicũ munus eſſe: nõ quaſi iudex cogi poſsit iudicare (vnde ducunt Iuriſperiti multa argumenta) ſed quod Senatores, Equites ac alij in quatuor decurias diſtributi, quorũ nomina in albo Decuriarũ ſcripta, & ad ærarium delata erãt, parere prætori conciliũ agenti ad iudiciũ publicũ exercẽdum, aſtringerentur, ſicut ad alia munera publicá. Vide pleniſsime Budæũ ad d. §.

IVDICATVM, ſeu res iudicata, dicitur quæ finẽ cõtrouerſiarum pronuntiatione iudicis accepit. Quod vel condemnatione, vel abſolutione cõtingit, videlicet iuſta ac valida. Alioqui ſi nullius momẽti ſit, non poteſt tenere cõdemnatio vel abſolutio, l. 1. & l. 3. §. cõdemnatum. D. de re iudicat. Inde nuncupatur actio iudicati, ſeu rei iudicatę, nõ in factum, vt Accurſius putat. Non enim quia factum, agitur: ſed quia iudicatum eſt. Eadem ratione adpellatur exceptio rei iudicatæ. De qua eſt tit. D. de except. rei iudic. Rem iudicatam, nunc vulgò dicimus ſententiam definitiuam. Cice. libro 2. de Inuentione, Iudicatũ diffinit de quo iam ante ſententia alicuius, vel aliquorum conſtitutum eſt.

Iudicatum facere, hoc eſt, ſoluere id, quod ſententia continet, obtemperando ei, l. 5. D. de feriis. inter alia enim Facere, ſignificat Soluere, vt & in l. vlti. C. de reb. credit. & in l. ſunt qui. D. de re iudicat. vide Gellium libr. decimo nono. Formula autem IVDICATVM FACERE, ex XII. Tabul. dimanauit: in quib' ita ſcriptum erat, NI IVDICATVM FAXIT, ALICVM DVCITO. Qua vſus eſt M. Cicero in Oratione pro Flacco. Differt autem Iudicatum facere à Iudiciũ facere, nam Iudicium facere, idem eſt, quod iudicare. In titul. de ſer. & ſi cert. petat. Iudicatis autem ſatisfacere Papinianus dicit, pro, Iudicatum facere, in l. tale pactum. §. 1. D. de pact.

Iudicatũ ſolui, pro ſatiſdatione, quæ de ſoluẽdo ꝑ reum præſtabatur olim, l. iudicatum. D. iudicatum ſolui. Iudicatum autem ſolui ſtipulatio tres clauſulas in vnum collatas habet, l. 6. D. iudic. ſolui, puta de re iudicata, de re defendenda, de dolo malo.

Iudicati actio, quę ex ſentẽtia deſcẽdit, l. 28. §. igitur. D. de iureiur. Et alibi, Iudicati agere, l. 28. D. de procurat.

IVDICATIO, l. 51. D. de furtis. l. 4. §. non omnis. D. de re milit. & alibi ſæpè. At l. aliud fraus eſt. 131. D. de verb. ſignif. Iudicatio ſumitur pro propria iuriſdictione. Mulctam is dicere poteſt, inquit Vlpian, cui iudicatio data eſt. magiſtratus ſolos & præſides prouinciarum poſſe mulctã dicere mandatis permiſſum eſt. Similiter in l. 2. in fin. D. de iudic. His datur mulctæ dicẽdæ ius, quibus publicè iudicium eſt, id eſt qui magiſtratus ſui iure, quem à populo vel à principe acceperunt, iudicium exercent.

IVDICATVS, addictus. Plautus Menæch. *Nam ego ad Menæchmum non eo, quoi iamdiu Sum iudicatus: vltrò eo vt me vinciat.*

IVDICIVM, decretum eſt eorũ qui pro poteſtate, quam à lege acceperunt, cauſſa cognita de re ad ſe delata, ſententiam pronũtiarunt. Vel (vt inquit Aſconius) Iudicium dicitur res quæ cauſſam litémq; determinat. Atque ita huc pertinẽt tria illa verba, DO, DICO, ADDICO. Do iudiciũ poſtulãtibus: Dico ſententiã poſt litem cõteſtatam & cognitam: Addico rem victori, & exequor ſententiam, transferendo rerũ dominia. Alij ſic: Iudicium eſt actus legitimus, quo mediante, iudex de cauſſa propoſita cognoſcit, & ſecũdum æquitatem pronuntiat. In iis enim verſatur omnium iudiciorum, inquiſitionum, adeóque conſiliorũ vis, atq; poteſtas. Et ceſſabunt omnes diſputationes, ſi rectè intelligas. Siquidem in nullo controuerſiarum genere prodeſt cauſſam deferri ad iudicem, niſi cognoſcatur de ea. Sic nihil profuerit eſſe cognitum, niſi pronuntietur. Denique pronũtiatum quoque inutile erit, niſi ex bono, & æquo procedat.

IVDICIVM priuatũ, pro iudicio ex cõtractu & obligatione pecuniaria nato, apud Vlp. l. 3. D. de crimin. ſtellio. Quod enim, ait, in priuatis iudiciis eſt de dolo actio, hoc in criminibus ſtellionatus perſecutio. Crimen à priuato iudicio ſeparat: cum tamen hoc publicum non ſit iudicium.

Iudicia aut ordinaria ſunt, aut extraordinaria: de extraordinariis prius dictum in voce Extraordinaria. Ordinaria vocamus ab ordine procedendi: & hæc aut publica ſunt, aut priuata, aut centumuiralia. Publicorum cognitio eſt principis, vel ſenatus, vel prætoris, aut præſidis, qui legibus quærit, eiuſq; iniuriæ cauſſa ſuſcipitur, quam Reſpubl. lege aliqua ad ſe pertinere ſtatuit, & ſemper in crimine aliquo cognoſcendo verſatur. Plato lib. 6. de leg. Publicum iudicium exponit, cũ Rempub. à quopiam ciuium læſam eſſe aliquis exiſtimat, & vult Reip. perſequi iniuriã: ideóq; hæc Cicero Reip. appellat. Priuatorum autem cognitio eſt iudicum datorum, & hæc rei priuatæ cauſſa inſtituuntur, neq; ad Remp. directò pertinent: veluti cum de re pecuniaria, aut priuati hominis iniuria quæritur. Plato loco præcitato ſcribit iudicium priuatum eſſe cum quis priuatus à priuato quopiam iniuria ſe affectum queritur, cúmque in ius educens, de ea diſceptari poſtulat: ideó

que rei priuatæ à Cicerone appellatur. Sic pro Cæcinna recte: Omnia iudicia aut diſtrahendarũ cõtrouerſiarum, aut puniendorum maleficiorum cauſſa reperta ſunt. Quæ verò ſint iniuriæ, quibus Reſpub. ſiue populus vniuerſus læďatur, in ipſius arbitrio ac voluntate poſitum eſt, quod ex lege Lætoria planiſsimè intelligitur. Hinc tituli D. de iud. & de iudic. publ. Falſa igitur eſt Iuſtiniani ſentẽtia, qui iudicia publica ex eo dicta putauit, quod cuiuis de populo agere liceat. non enim quò cuiuis de populo agere liceat, publica dicuntur, ſed contra, quia cauſſæ publicæ ſunt, id eſt quia quiuis de populo læſus eſt. De centumuiralibus dictum eſt ſuo loco.

Iudicia contraria quæ ſint, vide apud Cuiac. Obſeru. lib. 9. cap. 2.

IVDICIA populi, & iudicia publica differunt. nam illa dicuntur, quæ populus in foro per tribus, in campo per centurias diſtributus exercebat: hæc verò, quibus Prætores, qui & Quæſitores dicuntur, ſella in foro poſita cum conſilio iudicum præerant. Huiuſmodi fuerunt illa, quib' quis ius ciuitatis ac libertatis imminuiſſe dicebatur, vt ex Verrina II. cognoſcitur. Erant autem hæc vehementiſsima grauiſsimáq; iudicia. Solus enim populus in ciuem R. verberibus & ſecuri animaduertendi poteſtatem habebat. Repetũdarum verò & aliorum criminum quæſtionem ad populum non pertinuiſſe, idem Verrina V. demonſtrat. Præter hæc autem populi iudicia lege lata conſtituta, illud ſcire oportet, licuiſſe Tribunis pl. ædilib. Quæſtorib. iudicium populi omnibus de rebus conſtituere, & cuiuis ciui diem ad populum dicere, vt de eo quæſtio exerceretur: cuius rei cum alibi pleraque exempla ſuppeditant, tum verò apud Val. Max. lib. 4. c. De pudicit. & apud Cic. in Verrinis, vbi ſæpe populi iudicium Verri minitatur. Quæ ſanè populi iudicia, ſi quis publica quoque nominanda contendat, duntaxat ob eam cauſſam, quia non intra domeſticos parietes, ſed palàm ac ſub dio (item vt alia) exercerentur, non magnopere luctabor: præſertim cum ita Liuius quoque lib. II. ea nominet. Horum autem populi iudiciorum quadripartitam rationem fuiſſe Cicero in Orat. pro domo, demonſtrat: primum, vt ne pœna capitis cum pecunia coniungatur: deinde, ne niſi producta die quis accuſetur: tertio, vt ter ante magiſtratus accuſet, intermiſſa die, quam mulctam irroget: quarto, vt ſit accuſatio trinum nundinum, producta die, qua die iudicium ſit futurũ. hoc eſt, vt ea iudicia tribus actionibus conſtent, & per trinundini ſpacium producantur. Has vt exiſtimo, populares actiones Paul. vocat l. 32. D. de arbit.

IVDICIORVM publicorum quædam, inquit Paulus, capitalia ſunt, quædam non capitalia. Capitalia ſunt in quibus pœna mors, aut exilium eſt, hoc eſt aquæ & ignis interdictio. per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate. nam cetera non exilia, ſed relegationes proprie dicuntur. tunc enim ciuitas retinetur. Non capitalia ſunt, ex quibus pecuniaria, aut in corpus aliqua coercitio pœna eſt. l. 2. D. de pub. iu.

IVDICIORVM alia criminalia dicũtur, alia ciuilia. Criminalia ſunt, quibus iniuriam Reip. factã vlciſcimur. Ciuilia, quibus ſuam quiſque ciuis priuatam ac propriam iniuriam perſequitur. nam ex eo Ciuilia dicuntur, quòd ciuibus priuatíſque hominibus vlciſcendis dantur, l. 9. D. de public. & vect. Itaque cum hæc De re familiari appellentur à Paulo, l. 4. D. de pub. iudi. illa fortaſſe non malè De re publica nominarentur. Vnde criminaliter & pecuniariter agere opponuntur, l. vlti. D. de priuat. delict. & l. 1. D. de teſtib. quod ciuiliter alibi dicitur in l. vn. C. quand. ciuil. act. crim. præ. & l. vlt. D. de furt. Criminalia autem iudicia generaliter dicuntur, tum quæ lege lata exercentur (quæ publica Macer nominat, l. 1. D. de public. iudi.) tum quæ nulla lege, ſed extra ordinem dicuntur: qualia furti, rapinæ, & ſimilia, l. vlti. D. de furt. & l. 9. §. 5. D. de public. & vectig. Hinc Impp. in l. vn. C. quando ciuil. act. iudicia publica legibus conſtituta manifeſtò criminalium appellatione complectuntur. Ex quibus omnibus illud conſtat, Criminalia ſpecialiter ac propriè ea dici, quæ non lege aliqua publicorum iudiciorum, ſed extra ordinem magiſtratus imperio ac poteſtate exercentur.

IVDICIA omnia ſunt abſolutoria: id eſt, Iudici à Prætore dato tacitè permittitur reum qui ante ſententiam actori ſatisfacere paratus eſt, liberatum ab actione dimittere: ne in infamiam, quæ ex quibuſdã iudiciis contrahitur, incurrat: vti docet Imp. §. vlt. De perpet. & temp. & patet ex l. 71. D. de procurat.

Iudicium duplex, vide Quadruplex.

Iudiciũ DAMORIAVS dicebatur, quod diuortio facto inter cõiuges exercebatur, vt cuius culpa factũ diuortium iudicaretur, is legitimã mulctã ſubiret. nam Mores honeſtiore vocabulo coniugum vitia nominabant. vt teſtatur Vlpian. cap. Inſt. 6. vbi adſcribit maritum, propter maiores mores, præſentem dotem reddere: propter minores, ſenum menſium die. Eæque pœnæ diſsidij appellantur à Paulo in l. non vt à patre. 8. D. de captiu. De hoc Papinian. in l. viro. 19. D. ſol. matr. Conſtant. l. 4. C. Th. de inceſt. nupt. Paul. l. 5. D. de pact. dotal. Hoc autem de moribus iudicium à Iuſtiniano ſublatum eſt, tit. Cod. de repud. & iudic. de morib. ſubl. & l. vn. §. taceat. C. de rei vxor. act.

Iudicij ſubſtantialia (vt appellant) tractant Doctores, argutè quidẽ ac ſummo iure, ſed inutiliter: quia non ſecundum æquitatem, nempe quòd optimam iuris partem prætermittant circa perſonã iudicis, vnde tamen tota vis depẽdet. Pomponius in l. 2. §. poſt originem. D. de origin. iur. Per eos, inquit, qui iuri dicundo præſunt, effectus rei accipitur. Parum eſt enim ius in ciuitate eſſe, niſi ſint qui iura reddere poſsint. Itaque exiſtimo, ad iudicij formam ſubſtantialem pertinere perpetuò, & immutabiliter hæc, quaſi principia naturæ. I. Vt in ius vocetur ille, qui iudicari debet. In ius enim vocare eſt, iuris experiundi cauſſa vocare, l. 1. D. de in ius vocan. II. Editio actionis, hoc eſt, talis intentio actoris ad iudicium exigitur, quæ ſi vera ſit, conſequatur iure, condemnandũ eſſe reũ, ſiue ex ſcripto, ſiue ex non ſcripto tractetur cauſſa. III. Litis conteſtatio neceſſaria eſt in iudicio. Nam ratio naturalis dictat, vt nemo violenter aut tumultuariè obruatur iuriſdictione, quæ ordinatio Dei eſt, Romanorum 13. IIII. Iuſta præſentis iudicis cognitio, cum primis eſt de ſubſtantia iudicij: ſiquidem meminiſſe oportet, omnem iudiciorum vim, & poteſtatem, ſtatim atque lis eſt conteſtata, iudicum humeris incumbere corã Deo & hominibus. V. Concluſio in cauſſa pertinet ſemper ad formam iudicij, nec poteſt omitti non ea ratione, quã formularij comminiſcuntur, ſed ideò, quia humanus adſectus ex natura corrupta, procliuis eſt ad controuertendum, l. item ſi vnus. §. vlt. D. de recep. arbi. VI. Sententia ad iudicij cõſtitutionem haud dubiè pertinet neceſſario, vbi cauſſa non poteſt aliter tranſigi: quandoquidem tota iudicis cognitio manca eſt, niſi ſequatur res iudicata, quæ finem controuerſiis imponat. Pulchrè itaque cohærent iſtæ partes. Citatio enim vocat iudicandum: Editio actionis inſtruit: Litis conteſtatio cõfirmat iudiciũ: Cognitio aperit negotiũ: Concluſio interrũpit diſceptationem: Sententia finit totam litem. Hæc omnia latius tractantur in libello, De iure & æquitate Io. Oldẽdorpij, qua ratione iudiciũ in ſex partes diuidit. Bartolus in tractatu Iudiciorum in decem tempora diſtribuit. Equidẽ iudicij tres partes verius putem: vt docui in libello qui Forẽſis diſpoſitio inſcribitur ca. 1. per Nouellam illud, quod probat Alex. conſil. 182. nempe has, litis conteſtatio, cognitio cauſſæ, ſententia.

Iudicium

Iudicium proluſorium, quod præiudiciale dicitur, Græcis προαγωνιστικόν.

Iudicium reſcindens, cùm læſus, ob legitimam cauſſam reſtituitur in integrum. Tollit enim & reſcindit obſtacula quæ impediebant læſum. Sic

Iudicium reſciſſorium, quod ſublato iam obſtaculo permittitur, perinde ac ſi nunquàm aliquid impediuiſſet læſum ad perſequendum ius ſuum.

Iudicium ſuum, vocant vltimam voluntatem, l. 1. D. de teſtament. militar. vnde & pro noſtræ voluntatis ſententia ponitur in l. 22. in fine. D. de adopt. l. 8. in fi. D. de vulga.

Iudicium turpe, quo damnatus infamia notatur, M. Ciceroni in Orat. pro Flac. Iratus Flacco dixit M. Lurco, quòd (vt ipſe aiebat) libert' erat eius turpi iudicio condemnatus, &c. Huius etiã meminit in orat. pro S. Roſcio, & pro Cæcin.

Iudicium Centumuirale, vide Centumuirale iudicium.

Iudicium contradictum, in quo aduerſarius eſt, ad differentiam voluntarij, l. cùm de conſuetudine. D. de legi.

FORMVLA IVDICII RECVPERATORII.

Si paret eam ſe, & ſua. Cicero in Diuinat.

Si paret iugera huius fundi eſſe, &c.

Si paret aduerſus edictum feciſſe. Ex Verrina 3.

Sic paret H-S I ↄ ↄ ↄ dari oportere, Cicer. pro Roſcio.

Si paret eum dare oportere, §. ſic itaque. Inſti. de actio.

IVDICII BONAE FIDEI.

Quantum ex bona fide illum dare facere oportet, Cicero in 2. Offic. & in Top.

EX PRAXI.

Viſis actitatis, & probationibus, & conſiderandis, adhibito prudentum conſilio, definitiuè pronuntiauimus & pronuntiamus, &c.

Iudicium profiteri, eſt vltrò ſeſe, conſortéſque criminis deferre, Budæ. ad l. Cornel. de ſicar. l. 1.

Iudicio ſiſti, In iudicium exhibere, idem ſignificant, l. ſi eum iudicio. D. ſi quis cautioni. Aliud autem eſt Stare in iudicio, aliud ſiſtere. Vlpian. in l. ſi quis. in fine. D. ſi quis cautioni.

Iudicium dare, reddere, conſtituere Prætor dicebatur, cum certũ litigatoribus diem attribuebat, apud quem ſua iuſta exponerent, quíque cauſſa cognita, réque vtrinque perorata, ſententiam pronuntiaret. Hinc

Iudicium accipere, ſumere, ſuſcipere dicebãtur litigatores, cum poteſtatem cauſſæ ſuæ apud illum diſceptatorem agendæ à Prætore impetrarant, l. 1. & l. penul. D. de iudic. l. 1. §. 1. D. de vſur.

IVDICIALA forum, locus in quo iudicatur: l. vlt. D. de iuſt. & iur. eleganter appellatur Ius quod in eo redditur.

IVGATIO agrorum, poſſeſsionúmque menſuram ſignificat, pro cuius modo certa Cæſaribus penſitatio præſtabatur, l. 1. C. de quib. mun. vel præſta. li. 10. l. 10. de ſuſcep. C. eo. lib. l. 4. C. Th. de indul. debiti. à iugis animalium quibus poſſeſsiones exercebantur, quæ & Capita vocabantur, pro quorum numero ea præſtatio inferebatur, l. 6. C. Th. de extraord. mun. & l. 1. de imp. luc. deſcript. eo. lib. Ita iuga & iugationem, & iugorum capitationem accipe in l. 3. C. de epiſc. & cler. in l. 1. & 2. de immunit. conceſſ. C. Th. l. 1. l. 2. l. 3. ne conlatio tranſla. poſtul. l. 1. de proteſta. l. 1. de priuil. dom. Auguſt. C. Th. & alibi ſæpiſsime in eod. Cod. Sic l. 1. de impon. lucrat. deſcript. lib. 10. Cod. l. 9. de agricol. & centit. lib. 11. C. Iuſtinianus Nouel. 17. Ἀναγκάσεις δὲ τοὺς δημοσίους πράκτορας, ὥστε τοὺς ἀπαιτητὰς ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἀποχαῖς φανερὰ ποιεῖν ἅπαντα ἐφ' οἷς αὐτὰς διδόασι, τοῦτέστι τὸν τόπον τῶν ζυγοκεφάλων, ἢ ἰούγων, ἢ ἰουγατίων, ἢ ὅπως δήποτε ἂν αὐτὰ τὴν χώραν καλεῖν, &c. Iugatio autem eadem ratione dicitur, qua veteres id agri ſpatium, quod iuncti boues vno die exarare poterant, Iugum adpellaſſe accepimus, ex Varrone libro 1. de Re. Ruſt. capi. 10. Cicer. 5. Verrina: Quid qui in ſingulis iugis arant, qui ab opere ipſi non recedunt. Vtitur & hoc verbo Caſſiod. libr. 4. Varia. Epiſtul. ad Gebericum.

IVGERVM dictum, inquit Varro, iunctis duobus actibus quadratis. Eſt autẽ mẽſura agreſtis, quæ eſt in longitudinem pedum 240. in latitudinem 120. Galli Arpennium vocant, deducta, vt credo, voce ab Aruipennium, fune ſc. quo Romani agros metiebantur, qui etiã ab antiquo Gloſſario σχοῖνος γεωμετρικὸς vocatur. Teſtatur etiam Ioſ. Scal. in peroptimo Gloſſario, Arpendium legi, non Arpennium, & exponi πλέθρον. vt & aliæ Gloſſæ, Aruipendium, πλέθρον interpretantur.

IVLIAE leges referuntur à Iuliis, id eſt C. I. Cæſare, & Octau. Auguſto, quas recenſent Zaſius in catalogo Legum antiquarũ, & Hotomannus in tracta. de Legibus.

IVLIAE Kalendæ, vide Kalendæ Iuliæ.

IVMENTA à iungendo adpellari Nonius putat, quòd currui iungerentur, vt equi & muli, & cetera dorſuaria animalia, quæ Græci ὑποζύγια vocant. Boues verò armenta potius dicebantur, ab arando, quòd is ſit principalis eorum vſus. Vnde iumentis legatis non debentur boues, l. legatis ſeruis. §. iumentis. D. de lega. 3. Vlpian. in l. Aediles aiunt. D. de ædilit. edict. oſtendit, quæ iumentorum adpellatione contineãtur. Quidam à iuuando ducunt iumentorum nomen.

IVNCTA fixáque, l. 38. §. vlt. D. de act. empt. vide RVTA cæſa.

IVNCTORES, in l. In lege Cenſoria. 203. D. de verb. ſignif. ij erant, (vt teſtatur Cuiac. Obſer. lib. 14. cap. 3.) qui iungebant mulas ad redam, vel carrucam, qua vehebatur paterfam. quos eſſe de vrbano miniſterio conſtat ex l. ſeruis. §. muliones. D. de legat. 3. & quos carrucam cum iunctura legatam non ſequi prodidit Paulus 3. Sent. Itaque vet. Gloſſæ Iunctorem ζευγηλάτην exponunt. Alij d. l. 203. Vnctores legunt, alij Actores, Alciatus Vectores. Vide Vnctores.

IVRARE quoties iubetur heres, daturum ſe aliquid vel facturum, quod non improbum eſt: actiones hereditarias non aliàs habebit, quàm ſi dederit, vel fecerit id, quod erat iuſſus iurare, l. quæ ſub conditione. §. quoties. D. de condit. Inſtitu.

Iurare corporaliter, vide Corporaliter.

Iurare in litem, eſt per religionem iuriſiurandi declarare, quanti æſtimetur tota res controuerſa ab actore. Cùm enim iudex in hoc iuramẽto adfectum actoris, & fidem ſequatur in litis æſtimatione, propter contumaciam non obtemperantis, meritò dicitur iuſiurandum in litem, quaſi in vniuerſam æſtimationem litis, nulla certa conſideratione in vnam aut alteram rem facta. Quemadmodum ferè in factum agere dicimus eum, qui in totam facti ſeriem experitur, nulla ſpecialiter introducta ex facto perſequendi formula. Quare aliàs in litem, aliàs adfectionis iuramentum dicitur, Vlpian. in l. ſi per alium. §. 1. D. ne quis eum qui in ius vocat. l. prima. & l. ſecun. D. de in litem iurand. & vide l. videamus. D. eo. vbi Bart. Bald. & F. Duarenus.

Iurare per Genium principis, in l. 13. in fi. D. de iureiu. Accurſius interpretatur, Deum principis: Bartolus Genium, principem ipſum exponit. Accurſius fortè ineptè interpretatus non eſt. Nam & ridicula antiquitas deos ſibi quos volebat fingebat, eóſq; geniales, idque ex Alex. ab Alex. lib. 6. ca. 4. liquet. Huiuſmodi iuſiurandum commemorat Tertullianus li. ad Scapulam: Sed, ait, iidem ipſi, qui per genios eorum in pridie vſque iurauerant. Alij eum genium volunt intelligi, qui eius ſaluti præeſſe credebatur.

Iurare per ſalutem ſuam, l. qui per ſalutem. 33. D. de iureiurand. Et Iurare per Salutem principis.

Iuramentum in litẽ eſt, cùm petitor iuratò adſerit quanta pecu

ta pecunia litem, & totam cauſſam æſtimet; ſen quanti ſua intereſſe credat in vniuerſum. Defertur dũtaxat à iudice, qui perpenſa huiuſmodi æſtimatione diſpendiorũ & vtilitatum amiſſarum ab actore facta, poteſt etiam non deferre. Si autem deferendum cenſuerit, habet poteſtatem, vt modum ſtatuat, hoc eſt, vt præfiniat certam pecuniarum quantitatem, vſque ad quam iuretur: ne arrepta occaſione, in immenſum iuretur. Quin etiam ſi iuratum fuerit, poteſt nõ ſequi iuſiurandum, & reũ vel minoris condẽnare, vel etiã ex magna cauſſa prorſus abſoluere: vt potè repertis poſtea pro defenſione eius apertis probationibus. Nam cum æquum ſit, perſpecta rerum ac perſonarum circumſtantia, iudicis arbitrio deferre, aut non deferre huiuſmodi iuramentum: multò magis iuſtum videtur, poſſe eum taxationẽ iuriiurando adiicere, l. videamus. §. deferre. l. in actionibus. D. de in lit. iurand. idq; eſt, quod Vlp. in l. 3. D. ad exhibend. Præterea, inquit, in hac actione notandum eſt, quòd reus cõtumax per in litem iuſiurandũ petitori damnari poſsit, ei iudice quantitatem taxante. Huius aũt iuramenti rationem Marcellus in l. 8. D. de in lit. iurando, hanc affert, quòd cum dominus rem ſuã vendere cogatur, hæc tamen ei poteſtas relinquenda eſt, vt rem non precio, id eſt quanti eſt, ſed quanti eius intereſt ea carere, arbitrio ſuo definiat.

IVRAMENTVM, vide Iuriſiurandum.

Iuramentum aliquando non tam abſolutionem, quàm interpretationem requirit, c. quantò perſonam. De iureiurand. Iuramentum non eſt inſtitutum, vt eſſet vinculum iniquitatis, dicto iam capite.

IVRAMENTVM calumniæ dicebatur olim, quod litigatorib. ita deferebatur, vt actores quidem iurarent ſe non calumniæ cauſſa litẽ intẽdere: rei verò, nõ calumniæ cauſſa ad inficias ire, l. inter. 44. §. 4. D. fam. erciſ. idque Cice. Iurare in litem dixit in ea pro Q. Roſcio: Proh dij immortales, eſſéne quenquam tanta audacia præditũ, qui quod nomen referre in tabulas timeat, id petere audeat? quod in codicẽ iniurat' referre noluit, id iurare in litem non dubitet? Iuſtiniani autem inſtituto & rei, & actores, & aduocati iurare coguntur, ſe non calumniãdi animo, ſed bona fide & ex animi ſui ſententia litigare, l. 2. C. de iureiur. propt. cal. dand. §. 2. de pœn. tem. litig. l. rem non nouam. 12. §. patroni, C. de iudic.

Iuramentum ſollemne vocatur, quod Barbari iuramentum corporale dicunt.

Iuramentum ſemper habet hanc in ſe clauſulam iuris: Salua ſuperioris Magiſtratus iuriſdictione. Ideò qui iurarunt ſeruare ſtatuta ſua, & conſuetudines: hi poſſunt nihilominus & debent admittere cognitionẽ ſuperioris iudicis. item qui iuramento promiſit ſtare iuri apud aliquem, is vtique non renuntiat iudicio maioris magiſtratus, c. veniens. De iureiuran. l. is cui bonis. D. de verb. oblig. & De pac. iuramenţ. firman. §. ſacramenta. c. conſtitutus. De reſcrip. l. imperatores. D. ad municipa. Et Fridericus in ſua Conſtit. de feud. §. vlt. adde c. cùm te. De iureiuran. lib. 6.

IVRATORES, inquit Turneb. Adu. lib. 19. cap. 12. propriè Cenſores erant, qui eum, quẽ cenſebãt, iureiurando adigebãt: vt ex ea intelligi poteſt formula, Et tu ex animi tui ſententia vxorẽ habes. Nam qui iurauit, iuratus dicitur: qui ad iurandum adigit, iurator dici videtur. Hinc per tranſlationem iuratores dicti, veluti arbitri & cẽſores fabulæ. Plaut. in Prologo Pœnuli: *Vos iuratores eſtis, quæſo operam date.* item in Trinummo;

Cenſus cum iuratori, ſi recte, rationem dedi,
Lesbonicum hic adoleſcentem quæro.

IVRGARE, quaſi de iure agere, & contendere. Hinc

IVRGIVM, quaſi iuris agium, c. Forus. §. iurgiũ. de verb. ſign. quò pertinet, quod ait Feſtus lib. 9. Iurgium, iuris actio. Cic. de Repub. 4. Admiror nec rerũ ſolum, ſed verborũ elegantiã. Si iurgãt, inquit. Beneuolorũ concertatio nõ lis, ſed iurgiũ: Inimicorum lis dicitur. Et in ſequenti: Iurgare igitur lex putat inter ſe vicinos, non litigare.

IVRGIVM à diuortio ſeparat Iuriſcõſ. l. quod ſi non diuortium. D. de iur. dot. pro iracundia non durante.

IVS idem eſt quod lex, à iuſſu per apocopen dictũ. quoniam propriè nihil aliud eſt, quàm quod natura iubet ſequi aut vitari. Quanquã vulgò, ſicut & Lex, Ius etiã appelletur, quicquid vel gens, vel populus, vel conſuetudo iubet. tametſi non ſit negandum iuris nomen generale, legis ſpeciale: tum etiã ius ad nõ ſcripta pertinere, legẽ ad ius ſcriptũ. Alij Ius à iubendo dici volunt, quia iubet in ſoro ac exequitur id, quod iuſtitia dictat in animo ſeu voluntate.

Iuri operam daturum prius noſſe oportet, vnde nomen iuris deſcẽdat: videlicet reſpecta ciuiliter rei ſignificatione, non autem grãmaticè verborum ſtructura. Vlp. in l. 1. in princ. D. de iuſt. & iur. l. 3. in fin. D de iur. dot. Ius autem à iuſtitia adpellatũ, d. l. 1. ſicut effectus à ſua efficiente cauſſa dicitur. Nam (vt eleganter Celſus definit) Ius eſt ars boni & æqui.

Ius pluribus modis dicitur, hoc eſt, multa ſignificat. I. Id quod ſemper bonũ & æquũ eſt: vt eſt ius naturale immutabile. II. Quod omnibus, aut pluribus in quaque ciuitate vtile eſt: vt eſt ius ciuile. III. Prætorum edicta dicuntur ius honorarium. IIII. Prætoris & cuiuſlibet iudicis ſententia ius vocatur, etiam cùm ius reddens iniquè decernit: relatione ſcilicet facta nõ ad id quod Prætor ita fecit, ſed ad illud quod Prætorẽ facere conuenit. Accipe autem iniquitatem quæ nominatim in decreto, vel ſententia non adparet. V. Ius dicitur in tit. De interr. in iure fac. locus vbi magiſtratus, vel alius iudex conſiſtit iuris dicendi, aut iudicandi gratia, etiã ſi domi, aut in itinere, ſiue de plano hoc agat, vt iudex pedaneus, vt magiſtratus ſæpe etiam de plano ius dicit, data bonorum poſſeſsione, vel quo alio iure, & in aliis cauſis innumeris, quæ è ſolo expediuntur, & plano pede: adpellatione collata ab eo quod fit, in eo vbi fit. VI. Ius pro neceſsitudine dicimus: veluti eſt ius cognationis, vel adfinitatis. Vlp. in l. penult. & vlt. D. de iuſtit. & iure.

Ius eſt auctoritas ſeu facultas agendi ſecundum legem.

Ius eſt ars boni & æqui. Vlpia. in l. 1. D. de iuſt. & iur. Si ars: ergo conſtat ex præceptis. Sed præcepta oportet eſſe certa: igitur non ex opinionẽ hominum vaga, quæ neque bonum neque malum facere poteſt eum, qui non eſt: ſed ex præſcripta diuinitus ratione naturali colligenda ſunt. Nam vbi id factum fuerit, tunc per ſe conſequitur bonum, & æquum. Natura enim non poteſt non eſſe bona lex, quæ ad honeſtatem accedit; nec poteſt non eſſe iniqua, quæ cum honeſtate pugnat.

Iuris origo duplex eſt: naturalis & ciuilis. Ergo cauſſa efficiens iuris, Natura & magiſtratus. Iuris cauſſa materialis verſatur in tribus, In perſonis, rebus, & actionibus, l. 1. D. de ſtat. hominum. §. omne autem. Inſtit. de iur. natu. gent. & ciuli. Iuris cauſſa formalis, per quam cognoſcimus quid vnaquæque lex in vnoquoque negotio, de quo loquimur, ordinet. Iuris finis eſt, vt pacificè tranſigamus hanc vitam vmbratilẽ, & perducamus ad Chriſtum, & æternã vitam.

Iuris præcepta tria ſunt, ſcilicet honeſtè viuere, alterum non lædere, & ius ſuum vnicuique tribuere. Inſtit. de iuſt. & iur. §. iuris præcepta. & l. Iuſtitia eſt. §. primo D. eodem titulo.

Ius nihil reſpicit, niſi vtilitatem hominum honeſtam: in primis publicè, deinde priuatim. Hinc duæ ſunt iuris poſitiones, hoc eſt, duę ſunt ponẽdę partes, circa quas totius ſtudij ſeu diſciplinæ ciuilis tractatio verſatur: videlicet, Publicum & Priuatũ, l. 1. D. de iuſtit. & iur.

Ius PVBLICVM conſiſtit in Sacerdotibus, Magiſtratibus, in ſacris, & toto Reipublicæ ſtatu, l. 1. §. ius publicum. D. de iuſtit. & iur. Publicum: quia ad ſalutem non vnius vel alterius, ſed totius populi, omniúmq; gentium pertinet. Quanto igitur maior eſt omniũ hominum æſtimatio, aliis rebus, tantò diligentiùs publici iuris habenda eſt ratio, cum in ſcholis, tum in foro. Hoc tempore rem planè inuertimus. De iure priuato, de ſtillicidiis (vt Cicero ſuos illos deriſit lib. 1. de legib.) & ceteris obularibus commodis curioſè diſputamus: de iure publico, hoc eſt, de magiſtratibus, nemo curat quales ſint. Ius PRIVATVM eſt, quod ad ſingulorum vtilitatẽ pertinet generaliter, l. 1. §. huius ſtudij. D. de iuſti. & iur. hoc trifariam diſtinguitur: videlicet, in Naturale, Gentium & Ciuile.

Ius NATVRALE eſt (inquit Vlpianus in l. 1. D. de iuſt. & iur.) quod natura omnis animalia docuit. Nam ius iſtud non ſolum humani generis proprium eſt, ſed omnium animalium quæ in terra, quæ in cælo, quæ in mari naſcũtur. Hunc ſequitur Iuſtinianus Inſti. de iur. natu. gent. & ciuil. Sed valde abutuntur ibi vocabulo Iuris: Cum in brutis nulla ſit ratio, Igitur nullum ius. Magis autem diffinitur adſectus, & inclinatio naturalis, quàm Ius aut Lex. Ius igitur naturale definio eſſe prima illa præcepta & formulas honeſtatis, quas natura omnes homines docuit. Deus enim à natura nõ diſtat. Itaque ex tot generibus, inquit Cice. 1. de legibus, nullum eſt animal præter hominem, quod habeat notitiam aliquam Dei. Et paulò ſuperius: Solũ eſt enim, ait, ex tot animantium generibus atque naturis particeps rationis & cogitationis, cum cetera ſint omnia expertia. Proinde, niſi hanc diffinitionem ſic accipias, tota via errabis, & nunquam iuris cognitionem rectè adſequeris. Neque verò rarum eſt, vt verba aliquantò craſsius accipiantur in iure Ciuili, l. cũ vous. in princ. D. de aliment. & ciba. legat. Ceterum Ius vel Lex naturæ, ſecundum Ciceronem li. 1. de legib. propriè ſic rectè diffinitur: Eſt ratio ſumma inſita in natura, quæ iubet ea, quæ facienda ſunt, prohibétq; contraria. Huc accedit, & veram adſert iuris naturalis deſcriptionem id quod Iuſtinianus dicit in §. penul. Inſtitut. De iur. natur. gent. & ciuil. Sed naturalia quidẽ iura, inquiens, quæ apud omnes Gentes peræquè obſeruantur, diuina quadam prouidentia conſtituta, ſemper firma atq; immutabilia permanent. Vbinam ſunt talia iura per diuinam prouidentiam conſtituta? Certè in corde, & mente hominis, velut in quibuſdam viuis tabulis ad imaginem Dei creatis. Prouidebat enim clementiſsimus pater, nihil æquè in hoc mũdo homini opus eſſe, quàm regulis, atq; principiis quibuſdam rectè viuẽdi, quæ præter eum nemo dare poſſet. Hinc Vlpianus l. 6. D. de iuſt. & iur. Hoc igitur ius noſtrum conſtat aut ex ſcripto, aut ſine ſcripto, vt apud Græcos. τῶν νόμων, οἱ μὲν ἔγγραφοι δὲ, ἄγραφοι. Ex ſuperioribus apparet euidenter, Iuriſconſultos appellatione iuris naturalis multũ abuſos fuiſſe. Alioqui, ſi brutis animalibus legẽ aut ius tribuas, neceſſariò tribuitur etiã ratio: ac per conſequens ex brutis homines, ex hominibus bruta facies animalia. Et hoc quidem Doctores noſtri non diiudicant, cum ineptiſsime diſtinguunt inter ius naturale primarium, & ſecundarium: volentes vtiq; vt aliquod ius habeamus cum brutis commune: ſcilicet, vt egregiè obbruteſcamus. Adeò cæcus eſt per omnia captus humanus, niſi diuino præſcripto tenaciter adhæreat. Semper igitur memento, cùm audis hæc verba, Lex, Ius, Iuſtitia, Iuriſprudentia: erigendam eſſe cogitationem ad excelſam quandam ſoli homini à Deo donatã virtutẽ: cetera verò animalia hominis cauſſa eſſe creata: in quibus tametſi inclinationes quædã ſunt & ſenſus cũ hominibus cõmunes: nulla tamen ratione prædita ſunt, nulla honeſtatis formula, nihil deniq; iuris habent. Cicero eleganter: Quibus enim, inquit, ratio à natura data eſt, iiſdem etiã recta ratio data eſt. Ergo & lex, quæ eſt recta ratio in iubendo & vetando. Si lex, ius quoq;. At omnibus ratio: ius igitur datum eſt omnibus. Iuriſconſultis verò, quòd aliquantò in hac materia licentius ſint locuti, fortè vt deſeruirent teneris ſtudioſorum ingeniis, & populariter rem explicarent, facilè condonãdum eſt: præſertim, quòd hãc ſermonis inconcinnitatem & abuſum aliis reſpõſis grauiter reſarciunt, & ad verum ſenſum reformant. Sicut ipſe Paulus lõgè aliter ſentit de iure naturali, in l. ſi vous. §. pactus. D. de pact. qua in re cùm ſuperioris temporis interpretes nullam phraſis certam rationem obſeruarent, infinitis erroribꝰ inuoluti ſunt, ſicut ferè ex ignoratione principij tota ſeries materiæ ſolet obſcurari.

Ius GENTIVM (inquit Vlpianus in l. 1. §. vlt. D. de iuſtit. & iur.) eſt, quo gentes humanæ vtuntur: quod à naturali recedere, facilè intelligere licet: quia omnibus illud animalibus, hoc ſolis hominibus inter ſe cõmune ſit. Pomponius in l. 2. D. de iuſti. & iur. adiicit exẽpla: veluti erga Deũ religio: vt parentibus, & patriæ pareamus. Iuſtinianus Inſtit. eo. tit. rectiſsimè ſentit, Ius gentium eadem ratione generaliter dici, qua Ius Ciuile in ſpeciem nũcupatur. Nam ſicut à populo alicuius ciuitatis tractum eſt nomen iuris Ciuilis: ita ius Gentium ab omnibus populis vocatur. Quod verò naturalis ratio, ait, inter omnes Gentes conſtituit, id apud omnes populos peræquè cuſtoditur: vocatúrq; ius Gentium: quaſi quo iure omnes gentes vtuntur. Illud diligentiſſime obſeruandũ eſt, quod multis errandi cauſſam dedit, ius gentium aliàs accipi apud Iuriſconſultos pro vero naturæ iure: aliàs pro eo iure, quod plurima hominum pars vbiq; recepit. Quod niſi rectè diſcernas, nunquam peruenies ad veram iuris cognitionem. Veteres enim rati ſunt, quicquid ab omnibus Gentibus pro iure ſeruaretur, id quoque ex naturali ratione productum fuiſſe: cum non crederent, omnes homines in deligẽdo iure, prorſus erraſſe. Hoc modo loquitur de iure Gentium Vlpi. in loco citato, iuxta exempla Põponij. & quidẽ rectè, in l. veluti. l. vt vim. & Lex hoc iure. D. de iuſt. & iur. iuſtin. in §. venditæ. Inſti. de rer. diuiſ. Religio enim erga Deum, pietas in parentes, cognatio inter omnes homines, vere ſunt iuris Naturalis: quod quia ſolis hominibus commune eſt, ius Gentium vocat. Ceterum in l. manumiſsiones. D. eod. quatenus loquitur de effectibus, & prædura ſeruitutis forma: ſi accipias ius Gentium naturali ratione conſtitutum eſſe, errabis tota via. Nam ea ſeruitus pugnat cum iure naturali, rectéque fuit emendata. Quanquam tolerabilis ſeruitus, quali nunc vtimur, ſecundũ naturam eſt: vt grauiter probat Ariſtoteles in Politicis: nec id negat Vlpianus in eadem l. manumiſsiones. ſi ex æquo & bono intelligatur, collatis aliunde ſententiis ſuis. Neque enim ex vno ſtatim dicto, totus Vlpia. iudicari poteſt, quid ſentiat de iure Naturali: videndum enim etiam eſt, quid alio in loco dicat. Accipitur ergo ibi ius Gentium, pro iure, quod omnium gentium auctoritate paſsim receptũ fuit. Quare cum audis hanc vocem, Ius Gentium, nõ ſemper exaudiendũ eſt ius Naturale, ſed plerumq; ius humanum, vt Liuius rectè appellat. Neq; enim ſequitur: Gentes id cõſtituerunt, aut in vſum admiſerunt: Ergo eſt ius Naturale aut æquum: immò ſæpe iniquiſsimum eſt. Ego ſane multum tribuo humanæ auctoritati, ſed non præfero eam naturæ.

Ius PROPRIVM, quod quiſque populus ipſe ſibi ius conſtituit, quoniam ipſius ciuitatis proprium eſt: vocatúrque ius ciuile, quaſi ius propriũ ipſius ciuitatis, Gaius l. omnes populi. D. de iuſti. & iur.

Ius CIVILE quid ſit, & quatenus valeat, nemo grauius deſcripſit, quàm Vlpi. D. de iuſti. & iur. Ius Ciuile, inquiens, eſt quod neque in totũ à naturali iure, vel gen-

tiũ recedit, neque per omnia ei ſeruit. Itaq; cũ aliquid addimus vel detrahimus iuri cõmuni: ius proprium, id eſt, Ciuile efficimus. Rectè quidẽ ille. Nam ius Ciuile nihil aliud eſt quã determinatio iuris Naturalis. Si igitur recedat in totum à naturali ratione, non determinat, ſed magis adfingit aliquid incognitum naturæ, hoc eſt (vt Ariſtotelis verbo vtar) quod nullã cauſſam in natura habet. Ergo nõ lex, verùm tyrannis eſt cenſenda. Ex diuerſo, ſi per omnia deſeruiat naturæ, ſi idem dictet quod cõmunis ſenſus & formula, iã non Ciuilis, ſed Naturalis lex eſt. Hoc modo ſi omnes titulos iuris, & ſub titulis leges (loquẽdum enim nunc populariter eſt de legibus) expendas diligenter, cõperies nullam propemodum ſanctionem eſſe, quæ non aliquo modo ad naturæ perpendiculũ reſpõdeat, quæ non aliquam radicem ex naturalibus notitiis trahat. Et hæc eſt vis, & poteſtas legis ciuilis, de qua admonet nos Celſus in l. ſcire leges. D. de legibus. Ius Ciuile, æquitatem cõſtitutã iis, qui eiuſdẽ ſunt ciuitatis ad res ſuas obtinẽdas, M. Cicero in Topicis definit. Ius autem Ciuile, inquit Papinianus l. ius autẽ. D. de iuſt. & iur. ex legibus, plebis ſcitis, ſenatuſconſultis, decretis principum, auctoritate prudentium venit.

Ius ciuile tres habet cõmuniſsimos locos. Omne enim ius, ſcriptum & non ſcriptum, quo vtimur, vel ad perſonas pertinet, vel ad res, vel ad actiones, §. vlti. Inſtit. de iure natur. gẽt. & ciuil. l. 1. D. de ſtatu homin. In perſonis conſiderantur ſtatus, ordines, officia. inſtitu. de iure perſona. & D. de ſtat. ho. & toto li. 1. Hic locus oritur ex quarto præcepto Diuinarũ tabularũ. In rebus verſatur acquiſitio, cõſeruatio, alienatio, l. vlti. D. de legib. Colligitur hic locus ſecundus ex ſeptimo præcepto, & ſequẽtibus. In actionibus perpendũtur auctoritas, materia, forma, exitus. Harum fons eſt octauum præceptum. Vt interim intelligas ius Naturale eodem pertinere, quò pertinet ius ciuile: ſcilicet aut ad perſonas, aut ad res, aut ad actiones. Pauci autem id animaduerterũt: quia relegatæ prorſus erant à ſcholis Iuriſperitorum tabulæ diuinæ decem præceptorum, admiſsis potiùs Imnenſis Baldi & aliorum commentariis. Videbatur enim ad Theologos pertinere, nec quicquam conferre ad Iuriſprudentiam Decalogus. Verùm ſi præcepta Decalogi diligẽter excutias, ex his ius noſtrum Ciuile dimanaſſe perpendes. Qui igitur libros iuris Ciuilis tollere volunt, iura quoque diuina eos tollere voluiſſe neceſſariò fatendum eſt.

Ius Ciuile diuiditur in quatuor libros principales, ſcilicet Digeſta, Codicem, Inſtitutiones, & Nouellas conſtitutiones, quas vulgus vocat Authenticas: quibus addũtur libri Feudorum. Digeſta continent leges, & ſtatuta Romanorum, libris quinquaginta diuiſa. Diſtinguntur autem in ſeptem partes, vt docet Iuſtinianus Imperator l. 2. C. de veter. iure enuel. quæ inſcribitur de confirmatione Digeſtorum. Codex continet ſtatuta, ſanctiones & præcepta imperatorum. Fuere autem tempore Iuſtiniani tres codices, Gregorianus, Hermogenianus & Theodoſianus, qui etiam hodie extant; ex quibus diuus Iuſtinianus vnum fecit, vt ex rubri. procœmij Codicis conſtat. Hic in duodecim libros diuiditur. Tertius liber principalis dicitur Nouellarum conſtitutionum, qui diuiſus eſt à veteri Interprete in nouem Collationes, quarum quælibet ſubdiuiditur in titulos, & tituli non in leges, ſed in paragraphos. Et differũt (vt more Interpretũ Bar. & ſequaciũ loquar) Authenticũ & Authẽtica: quia Authenticum volumen eſt per ſe, ſed Authentica eſt lex vna vel paragraphus incorporatus libro Codicis, & antiquo iuri ſuperadditus, & allegatur ſic: C. de Epiſco. & cler. Authen. Generaliter. C. de ſan. eccl. Auth. multò magis. Sed in authentico ſimpliciter allegatur titulus & διμάτιον (vulgus vocat paragraphum) vt, In auth. Vt iudices ſine quoquo ſuffragio. §. tali, vel tali. & ſufficit. Item decima Collatio intitulatur liber feudorum, & habet duos libros partiales, quorum quilibet ſubdiuiditur in titulos, & iſti in capitula & paragraphos. Hic interpretũ vulgatiorũ citandi modus eſt, quẽ propemodũ Baſilicorũ interpr. ſecuti ſũt. Veteres Iuriſcoſſ. qui citarentur & præciderentur eorũ capita, ex eorum libris diſces. Quartus liber principalis legum, dicitur Inſtitutiones, vel Inſtituta. Et iſte diuiditur in quatuor libros partiales, & eſt introductorius in ius ciuile: maximè quòd ad declarationem terminorum, qui tanquam oſtium in domum præbet introitum in ſapientiam iuris. Porrò libros IIII. Inſtit. μεθοδικῶς ſcripſit Imperator: quorum fideliſsimos Interpretes habet Theophilum, Io. Fabrum, Angelum, & Viglium. De libris Feudorũ, vide Iac. Cuiacium & Franc. Hotomanum: aliam enim quàm ſuperiores eos citandi rationem docuerunt.

Ius omne (quantum ad mores hominum formandos attinet) diuiditur in ius naturale ſeu diuinũ: & ius poſitiuum ſiue humanum. Ius naturæ, quod alias ius gentiũ vocãt, cõſiſtit in notitiis illis à natura, hoc eſt, à Deo mẽtibus hominũ inditis, §. ſed naturalia. inſtit. de iur. nat. gent. & ciu. Eſt enim proditũ cũ ipſo humano genere, l. 1. D. de adq. rer. do. & §. ſingulorũ. Inſtit. eo. tit. hoc autẽ ius Naturale, cum eſſet ſimplex, & paucis præceptionibus cõtẽtũ (quas tamẽ vt rectè perciperemus, Deus ipſe viua voce renouauit in Decalogo) certè non videbatur omnibus humanis negotiis, propter corruptos adſectus quos ex Adæ lapſu contraximus, ſufficere, niſi latius determinaretur. & per ſingulorũ circũſtantias diſtribueretur. Ius itaque POSITIVVM as huiuſmodi naturales notitias latiꝰ extendit, format, diſtribuit, applicat ad humanas functiones: obſeruans ſemper eas veluti Theſei filum in maximo Labyrintho. Poſitiuum quippe ius dicitur, quaſi ab hominibus poſitum, ciuili quadam & politica argumentatione, ad extendendum ius naturæ: vt eſt pulcherrimum exemplum in l. bona fides. D. depoſiti. & in omnibus humanorum negotiorum aut formis, aut pœnis obſeruare licet. Quid igitur dicemus de iure Gentium? Eſt ne tertia ſpecies? Reſpõdeo, Si propriè loquamur, aliàs referetur ad ius Naturale, alias ad ius humanum: per ſe autem ſpeciẽ nõ facit. Verũ craſsius & populariter loquentes, nihil obſtat quò minus docendi gratia quaſi tertiam ſpeciem eam proponamus ſtudioſis, ſicut Iuriſconſulti faciunt. Quod cum nonnulli nimis Dialecticè reprehendant, fiunt Sycophantæ, non diiudicantes varia hominum negotia, quæ ad normam ſemper mathematicam tractare non licet.

IVS à iudicio diſtinguitur à Paulo manifeſtiſsimè, in l. amplius. 15. D. rat. rem hab. illud enim ad Prætorem, hoc ad iudicem ab ipſo datum pertinet. Amplius, inquit, non peti verbum Labeo ita accipiebat, ſi iudicio petitum eſſet: ſi autem in ius eum vocauerit, & ſatis Iudicio ſiſtendi cauſſa acceperit, iudicium tamen cœptum non fuerit, ego puto non committi ſtipulationem amplius non peti. hic enim non petit, ſed petere vult. Cicero lib. de Inuent. 2. Tranſlationes, inquit, in iure plerunque verſantur. ibi enim & exceptiones poſtulantur, & quodammodo agendi poteſtas datur. In ipſis autem iudiciis rarius incidunt.

IVS accreſcendi eſt, cum inter eos qui à teſtatore coniuncti ſunt, vnius pars alteri accedit. Coniuncti autẽ alij ſunt re, inter quos ius accreſcendi eſt: alij verbis tantum, inter quos non eſt: alij re & verbis, inter quos accretio locum obtinet, l. re coniuncti. 89. D. de leg. 3. l. triplici. 142. D. de verb. ſign. vide Accreſcere.

Ius ÆLIANVM, liber erat in quo Sex. AElius noua quædam actionum genera præter legis actiones per-

ſcrip

ſcripſerat: quem librum populo tradidit, l.2.§.3.D.
de orig.iur.

Ius avreorvm anvlorvm erat, quod libertis
hominibus cõcedebatur à Principe, vt ſcilicet eodem
iure eſſent quo equites ij quibus aureũ anulum geſta-
re licebat. Nã etſi aureus anulus inſigne ordinis eque
ſtris erat (vt teſtatur Plinius lib.33.cap.1. vbi de anulo-
rum origine fuſiſsimè ſcribit) non omnibus tamen
equitibus, ſed iis tantum qui quingenta ſeſtertium in
cenſu habebant, eum licuiſſe geſtare, vel ex eo intelli-
gi poteſt, quod Suetonius in Cæſare ca.39. & Macro
bius li.11. Sat.c.7. de Laberio ſcripſerunt: qui cum Cæ
ſaris poſtulatu mimum egiſſet, ab eo aureo anulo, &
H-S quingẽtis donatus, ſeſſum in quatuordecim ſce
na per ſolium orcheſtram tranſiit. Porro notandum
aliud eſſe ius anulorum, aliud anulos habere: item vt
ius liberorum & liberos. nec enim qui ius anulorum
obtinebant, ſtatim equites fiebant: cum ſcribat Vlp.
l.4. D. de iur.aur.anul. etiam fœminas ius illud impe-
trare potuiſſe. At quibus anulus dabatur, ij continuò
equites fiebant, & in quatuordecim conſidebant: vt
de Q. Roſcio Comœdo memoriæ proditum eſt, qui
anulo aureo, & quingentis ſeſtertiis à victore Sylla
donatus, eques factus eſt. In eo igitur poſitũ hoc ius
eſt, vt idem liceat ei qui hoc impetrauit, quod ei licet
qui reuera aureo anulo donatus eſt, id eſt, vt pro inge
nuo habeatur, neque patrono vllum officium (exce-
pta reuerentia) obſequium, operámve debeat, dunta-
xat quandiu in vita manebit. Nam (vt ait Vlpi.) quaſi
ingenuus viuit, tãquã libertus moritur, l.3. D. de bon.
lib. l.4. de iur.aur.anul. id eſt aduerſus eius tabulas pa-
tronus præteritus bonorum poſſeſsionem obtinet.
Item Vlpia. l.10.§.2. D. de in ius voc. Sed ſi ius anulo
rum accepit, puto eum reuerentiam patrono exhibe-
re debere, quãuis omnia ingenuitatis munia habeat.
De Mena id tradit Tranquillus, vt de Muſa Zonaras.

Ius antiqvvm, quid ſit, iam explicauimus in voce
Antiquum. Hoc tamen ex Cuiacio in Paratitl. addã:
Ius antiquum in tit. D. de diuerſis regulis iuris anti-
quĩ, vocatur ius quo iamdiu populus vſus eſt, mini-
mè abrogatum Conſtitutionibus Iuſtiniani: itẽ illud
quod nec leges, nec conſtitutiones induxerũt, ſed an-
tiqua prudentia iuris auctorũ, vt eſt in l.21. C. de furt.
& conſona Iuriſconſultorum definitio, in l.vltim. C.
Th. de diu.reſ. qualis eſt regula Catoniana, & quę cer
tiſsima iuris regula, §. non autem. Inſtit. de per. & tẽp.
act. Ex delicto pœnalibus actionibus heredes non te-
neri, & aliæ, quæ à Cuiacio ibidem recitantur.

Ius Canonicvm diuiditur in Decretum, & Decre-
tales, in quinque libris, maximè reſpectu iuris ciuilis.
Quilibet autem liber habet plures rubricas ſiue titu-
los. Sub qualibet autem rubrica ſunt vnum aut plura
capitula, & canones, quæ dicuntur decretales epiſto-
læ, vel conſtitutiones, & aliquando in capitulis ſunt
duo §. Quando igitur ex decretalibus aliquid allega-
bis, nõ librũ, ſed titulum & capitulum allegabis: & ſi
caput ſit longum, dices c.tali, circa principiũ, mediũ,
vel finem, vel ſi ſint ἡμέτερα, vel (vt nũc loquimur) Pa-
ragraphi. §.1. vel 2. Hi quinque libri compoſiti ſunt à
Raymũdo Capellano Gregorij 9. Papę, circa annum
domini m.ccxxxi. His poſtea anno m.ccxcviii.
Pontificatus Boniſacij 8. anno quarto acceſsit liber
ſextus, continẽs etiã quinq; partes, ſupplens defectus
caſuum emergentium, in libris decretaliũ non cõpre
henſorum. Clementis conſtitutiones à Clemente 5.
Papa anno m.cccxi. in concilio Vienneñſi cõceptę
ſunt, & à Ioãne Papa 22. promulgatæ anno m.ccc-
xxix. Vide gl. in proœmio Clem. ſuper verbo No-
uembris, & verbo Pontificatus. Hic liber non dicitur
ſeptimus, ſed Clementinæ conſtitutiones vocantur.
Decretum autem à Gratiano circa annum m.cix.
compilatũ, diuiditur in tres partes: Prima dicitur Di
ſtinctiones: diſtincta enim eſt per c 1. partes, quæ in ca
nones, qui in paragraphos & verſiculos ſubdiuidun-
tur. Secũda pars vocatur Cauſſę, quia cõtinet xxxvi.
cauſſas: eæ in quęſtiones, hæ in canones, qui in thema
ta, & paragraphos & verſiculos ſubdiuidũtur. Tracta
tus autẽ de pœnitẽtia inſeritur cauſſæ 33.q.3. Et habet
ſeptem diſtinctiones, quę item in canones cũ paragra
phis & verſiculis diuiduntur. Tertia pars decreti, de
conſecratione, habet ſub ſe quinq; diſtinctiones cum
canonibus vel capitulis, cum paragraphis vel verſicu
lis. Hactenus de libris Canoniſtarum ex I. Oldendor
pio. Eſt autem Ius Canonicum eccleſiaſtica conſtitu
tio 3. diſtinct. in Summa.

Ius ciuile Flavianvm, liber erat in quo Appius Clau-
dius legis actiones compoſuerat, & ad formam rede-
gerat, inde dictum quòd Cn. Flauius eius ſcriba ſurre
ptum librum populo tradidit, l.2.§.3. D. de orig.iur.

Ius ciuile Papirianvm, liber erat in quo Sex. Papi-
rius leges omnes curiatas à Regibus latas conſcripſe
rat: non quia Papirius de ſuo quicquam ibi adiecit:
ſed quòd leges ſine ordine latas in vnum compoſuit,
l.2. D. de orig.iur.

Ius ciuile, pro iuriſdictione prætoris. Cicero Verrina
iii. Petere auxilium à Chelidone, quæ iſto Prætore
non modò in iure ciuili, priuatorúmque omniũ con
trouerſiis populo R. præfuit, &c.

Ius commune vocat Paulus ad differentiam Senatuſcon
ſulti, quod in ſpeciem factum eſt de ſcripturis famo
ſis ſcilicet editis nullo nomine adiecto. Ceterum (in
quit) ſi nomen adiectum: & iure communi Iniuria-
rum agi poteſt. l. quod Senatuſconſultum. D. de iniu.

Ius commune, pro iure naturali. Vlpianus in l. ius ciui-
le eſt. D. de iuſtit. & iur. Vide Merum ius.

Ius Commentitivm, dicitur id, quod nouè & re-
cens excogitatum eſt, quaſi fictitiũ: vtpote, non aliun-
de tranſlatum, ſed ſine vllo prorſus exemplo introdu
ctum, Paul. l. ſi pœna alicui. D. de pœn. Si pœna alicui
irrogatur, receptũ eſt commentitio iure, ne ad here-
des tranſeat.

Ius Constitvtvm, pro ſingulari accipit Iuriſcoſ.
in l. ſi peculium. D. de ſtatulib. Ius enim conſtitutũ
eſt, quod placito quodam, & cõſenſu recipitur com
muniter, Paulus l.1. in fin. D. rer.amot. l.1.§. item cum
contra. D. quæ ſent. ſine adpel. reſcind.

Ius Consvetvdinis eſſe putatur id, quod volunta
te omnium ſine lege vetuſtas comprobarit. quod in
genere & alia ſunt multa, & eorum multo maxima
pars, quæ Prætores edicere conſueuerunt, ait Cicer.
lib. de Inuen. ii. quibus verbis edicta tranſlatitia ſigni
ficat.

Ius dicere tranſlatè, pro Prætoris imperium ſibi vſurpa-
re. Vlp. l.1. D. Quod legator. Aequiſsimũ Prætori vi-
ſum eſt, vnumquemq; non ſibi ipſum ius dicere oc-
cupatis legatis, ſed ab herede petere. Calliſt. l. pen. D.
de vi priu. Quiſquis probatus fuerit, rem vllam debi-
toris temerè poſsidere, ſibíque ius in eam rem dixiſ-
ſe, ius crediti nõ habebit. Alias proprie Ius cuipiam
dicitur, cum ei per ſententiam quid adiudicatur, ad-
uerſum eum cui quid abiudicatur: quòd vulgò di-
cunt, Cauſſam obtinere, & ſuccumbere in cauſſa. Vl-
pianus: Eſt, inquit, receptum vt poſsit ei & aduerſus
eum ius dici, De iuriſd.om.iud.

Ius docendi leuis & ſimplex via, cuius meminit Iuſtinia
nus, Inſt. de iuſt. & iur. hæc eſt: Primùm incipere à na
turalibus & diuinis præceptis. Deinde progredi ad ca
pita humanarum legum, & demum ad propagatas
Gentium, & Magiſtratuum conſtitutiones.

Ius Fiscale, l. inter debitorem. D. de pact. Ius non
commune, ſed principis proprium.

Ius Gladii, poteſtas eſt animaduertendi in facino-

roſos, quæ meri imperij eſt. Tractum autem illud videtur ex ea cóſuetudine, quod Principes Romani præſidibus & Præfectis Prætorio, iiſq; quibus hoc imperium eſſe volebant, gladium dabant. Id facile conijcitur ex verbis Papinij ſic ſcribentis:

Felix, qui magno iam nunc ſub præſide intras,
Cuique ſacer primum tribuit Germanicus enſem.

Sed & Imperatoris gladius vnius erat curæ commiſſus, præfecti ſcilicet prætorio, cum Imperator multo magis etiam merum imperium teneret, quàm quibus eam poteſtatem in prouinciam euntibus mandabat.

Ius HONORARIVM, id eſt prætorium, ait Iuſtin. Id circo quòd qui honores gerũt, id eſt, magiſtratus, auctoritatem huic iuri dederunt, §.6. D. de iur. nat. Ius honorarium, idem quod Prætorium: ab honore Prætorum ſic nominatum, l.7. D. de iuſtit. & iur. vel, quod ab honore Prætoris venerat, l. 2. §. 5. D. de origine Iuris.

Ius ITALICVM, quidam nihil aliud eſſe volunt, quàm à tributis immunitatem: tributorũ duo genera conſtituentes, vnũ agris impoſitum, alterũ capitibus. Cuiacius Obſer. lib. 11. cap. 35. id falſiſsimũ opinatur. Nam Inquit, & quæ ius Italicum non habent quædam coloniæ prouinciales, immunes ſunt: vt Cæſarieñſis Colonia prima Flauia, quam Veſpaſianus deduxit, auctore Plinio 5. cap. 13. & Nou. 103. immunis eſt, l. vltim. D. de cenſib. remiſit enim ei Veſpaſianus tributũ capitis primum: & quia non ideo etiam remiſſum videbatur tributum ſoli, poſtea Titus etiam ſolum Cæſarienſis coloniæ immune factum interpretatus eſt. Nec ideo tamen Cæſarienſis colonia ius Italicũ habet, l. t. D. eo. Et ita rectè Plin. lib. 3. c. 3. & 21. ciuitates aut colonias immunes ſeparat ab iis quæ Ius Italicum habent. Poſſit quidem vna eadémq; ius Italicũ habere, & eſſe immunis: ſed nõ quòd immunis, veluti Barcino, d. l. vlt. aut Ilium, ideo & iuris Italici: idémq; ex diuerſo dicendum eſt. Plus eſt eſſe immunẽ ciuitatem vel coloniam, quam habere Ius Italicũ. Nam ius Italicum leuatio tantum cenſitionis eſt, puta vt idem in cenſitione ius experiantur quod Italicæ coloniæ. nec id tantũ, ſi colonia non ſit immunis, ſed etſi ſit immunis, facit vt in reliquis eodem Iure ſit eius coloniæ reſpub. quo ipſa Italia, puta in traditionibus nexi, in vſucapionibus, in annali exceptione, itẽq; in iure capiendi. Nã hac de cauſſa cũ tractaret Celſus de fideicõmiſſo relicto coloniæ Philippenſium, l. Balliſta. D. ad Trebell. adiecitſſe eum opinor coloniã Philippenſem eſſe iuris Italici, l. 6. de cenſib. cuius inſcriptio emendanda eſt ex d. l. Balliſta. Atq; ita multo plura cõferebat ius Italicum quam immunitas: ſed in cauſſa tributorum (vt diximus) plus certè erat immunẽ eſſe, quàm habere ius Italiæ.

Ius MERVM pro communi & vſitato, ſiue quod nullo ſingulari ac præcipuo iure mixtum eſt. Vlpia. l. 16. D. de minorib. Nam ſi minor communi auxilio & mero iure munitus ſit, non debet ei tribui extraordinarium auxilium.

Ius MEVM, quod mihi cõpetit ex iure cõmuni, pactóve, vel conſuetudine, cap. conſtitutus. de religio. Ius tuum quid ſit docent doctores in l. inſtrumenta. C. ad exhib.

Ius MILITARE, quo milites ſoli adſtricti ſunt, tit. de teſtam. mil. C. & D. & de re milit. C. & D.

Ius PATRONATVS, ius omne & commodũ quod patronis competit: de quo vide tit. de iure patron. D. & C. & Cuia. Obſ. lib. 11. cap. 33. & in iure Canon. ex titulo eodẽ extra in antiq. Ius patronatus eſt, quod alicui In eccleſis acquiritur, eo quod ipſe, vel eius auctores eccleſiã poſuerint, vel ædificauerint, vel ſuis opibus auxerint, conſentiente Epiſcopo: ex quo iure cum vtilitate honor & onus reſultant.

Ius PRAEDII, eſt poteſtas in alieno prædio aliquid agendi, quod alteri agere non licet, ab ipſius domino data & permiſſa. hinc Iura prædiorum vrbanorum & ruſticorum, quæ etiam ſeruitutes appellantur: inquit Imp. §. vlt. D. de reb. corpor.

Ius PRAETORIVM eſt, quod Prætores introduxerũt, adiuuandi, vel ſupplendi, vel corrigendi iuris ciuilis gratia, propter vtilitatem publicam: quod & honorarium dicitur, ad honorem Prætorum ſic nominatum, l. 7. D. de iuſt. & iur.

Ius προτιμήσεως, vide προτίμησις.

Ius QVIRITIVM, vide QVIRITIVM Ius, infrà.

Ius SACRATVM, apud Virgil. & alios, eſt ſacramentũ militare, cuius religione olim tenebantur. nam ſacrabatur iureiurando, id eſt fide.

inter Ius IN re, & ius AD REM hoc intereſt. Ius in re non poteſt quæri conceſsione beneficij, vt res collatario quæſita dici queat, c. ſi tibi abſenti. de præb. in 6. fallit (vt ibi dicit Romanus Pontifex) ſi collatarius ratam conceſsionem habuerit. Ius in re is habere intelligendus, qui ius proprietatis habet. Ius ad rem habet is, cui pignori oppoſita eſt, vſusfructuarius, colonus, & ceteri huiuſmodi.

Ius SINGVLARE eſt, quod contra tenorem rationis, propter aliquam vtilitatem, auctoritate conſtituentium introductũ eſt, l. ius ſingulare. D. de legib. Vel ſic: ius ſingulare appoſitiſsimè dicitur, quod cõſtitutũ eſt ſeorſum & ſigillatim. Et contradicit quidem in ſpeciem rationi cõmunis Iuris: ceterũ generaliter conſideratum, vniuerſo iuri non cõtradicit, ſed conuenientiſsimũ eſt. Alio autẽ & antiquiore verbo Priuilegium dicitur, quaſi priuata lex: quæ cum diuerſos habeat effectus, benefaciendi, eximendi, iuuandi, relaxandi: diuerſis quidem appellationibus eam nuncupare potes, res tamen eadem eſt: nec aliter differt priuilegium à priuilegio, quàm lex generalior à lege ſpecialiore.

Ius SOLENNE, ius legũ populi Rom. Pomp. l. 27. D. de reg. iur. Nec ex prætorio nec ex ſolenni iure priuatorum conuentione quicquam Immutandum eſt.

Ius STRICTVM, id eſt, ius ſummum. Paulus l. 30. D. de pecun. conſtit. Si quis duob. pecuniam conſtituerit, Tibi aut Titio, etſi ſtricto iure propria actione pecuniæ conſtitutæ manet obligatus, etiam ſi Titio ſoluerit, tamen per exceptionem adiuuabitur.

Iuris ſui vel alieni eſſe, quaſi ſuæ poteſtatis, facultatis, liberi arbitrij in perſons & rebus externis. Sic ſui mancipij eſſe, id eſt non alieni mãcipij vel dominij. Hinc Brutus in epiſtola ad Cic. de libertate Reip. dixit, An vt eſſet ſui iuris & mancipij Reſpub. Homo ergo ſui iuris eſt, qui alteri non paret, nec morẽ gerit, nec ſeruit, nec in alterius poteſtate eſt, ſed ſuus eſt, & ſententiam ſequitur ſuam. non alienã, nec precibus flecti poteſt. Cic. in Verr. Act. 3. Quod, inquit, eos in iudicando nimium ſui iuris ſententiæque cognoſceret.

Ius SVI, pro eo quod vulgus Suitatem appellat. Vlpia. l. 1. §. vlt. D. de lib. agnoſ. Nihil præiudicare filio, non tantum in iure ſui, verum ne in alimentis quidẽ. Idem In l. 9. §. ſi filiũ. D. de lib. & poſtul. Rumpit enim his caſibus nepos teſtamentum, quod moriente ſuo ſui Ius pependerit. vbi tamen FILII IVS legitur, ſed mendoſe, vt in comment. docet Hotom.

Ius SVMMVM, vulgò ſtrictum ius. Ius ſummum vocatur id, quod ſupra ſe nullum habet quia in ſuo genere conſideratum abſolutè, nõ eſt vllis cauſſarũ circunſtãtiis attemperatũ deflexúmq;, vt foro deſeruiat. Errant ergo, qui ſummũ ius intelligũt paſsim pro iniquo iure. Nam omnes regulæ, omnes leges, omnes deniq; hominum traditiones de moribus. poſſunt dici ſummũ ius, aliquo reſpectu, quæ ſi eſſent ſumma iniuria, quid haberemus pro iure? Multis autem

modis

modis appellatur. Alias ius ſimpliciter dicitur: alias apex iuris: ius inflexibile: generalis definitio: ſubtilitas verborum: prædurum ius: ſtrictum ius: nonnúquam ſumma iniuria, ſed impropriè, & reſpectu alieno, Budæo, l.1. D. de iuſtit. & iur.

Ius ſummum bifariam accipitur, propriè & impropriè.

Ius ſummum propriè dicitur, certa honeſtatis ſententia, quę ſuo generaliter officio in republica fungi poteſt, ſiue à naturali, ſiue à ciuili ratione petatur. Exempli eſſe poſſunt omnes regulæ & theſes iuris. Nam hæ in ſuo genere rem, de qua tractant, ſuprema atq; ſtrictiſſima ratione diffiniũt quidem, ſed ſimpliciter, ac ſine vlla circunſtantiarum conſideratione futuri facti.

Ius ſummũ impropriè appellatur, quod prædura interpretatione trahitur ad ſpecies factorum inconuenientes, vel quod ſimulatis quibuſdam argumentis colligitur ſophiſticè in fraudem legis, l. inciuile. Et l. ſeq. D. de legib. Reliqua quæ ad hanc rem pertinent, vide apud Bud. in Prior. adnot. in l. 1. D. de iuſt. & iur.

Ius togę dicebatur, quod Principes peregrinis dabãt, vt iis veſtitu ciuium Rom. proprio vti liceret. Plin. libr. Epiſt. 11. Idem cum Græco pallio amictus intraſſet, (carent enim iure togæ quibus aqua & igni interdictum eſt) poſtquam ſe compoſuit, &c. Marcianus l. diuus, 31. D. de iur. fiſc. Obſidum bona in fiſcum cogenda ſunt. ſed ſi accepto vſu togæ Romanæ vt ciues Romani ſemper egerint, &c. vide infrà, TONA.

Ius trium liberorum inſtitutum eſt, vt qui quęve tres liberos ex iuſto matrimonio ſuſcepiſſent, iis plurima præcipuo quodã & ſingulari iure præter ceteros concederentur. veluti, vt mulieres viuo patre teſtamentũ condere, & rem ſuam ſine tutorum auctoritate adminiſtrare poſſent: quod Plutarchus in vita Numæ teſtatur. Vt viri excuſarentur ab omnibus ciuilibus muneribus, quæ patrimonij non eſſent, l. 2. D. de vacat. mun. Vt qui Romæ tres liberos ſuperſtites haberet, à tutelis & curationib9 excuſaretur, §. 1. Inſt. de excuſa. tut. Id autem ius etiam iis qui tres liberos non habebant, conceditur. aliud enim eſt Tres liberos habere: aliud Ius trium liberorum: Extátque Plinij Iun. ad Traianũ epiſtola, qua Suetonio ſuo ius illud petens: Huic, inquit, ius trium liberorum neceſſariũ faciunt duæ cauſſæ. nam & iudicia amicorũ promeretur, & parũ felix matrimoniũ expertus eſt: impetrandúmque à bonitate tua per nos habet, quod illi fortunæ malignitas denegauit. De hoc iure Imp. zit. De S. C. Tertyll. in princ. & l. t. C. de legat.

IVRA, pro ipſo iure Pap. l. 95. §. 1. D. de ſolut. Aditio hereditatis nonnũquam iure confundit obligationem.

Ius VETVS appellatur, quòd ab vrbe Roma cõdita, & à Romuli tempore, ad ſeculum vſque Iuſtiniani, fermè per M. C C C C. annos confuſiſsimè ſparſum erat. Alij aliter exponunt: Vide Vetus ius, & Hegend. in tit. C. de vet. iur. enuc. Ius NOVVM autem, eodé teſte, in l. 1. D. quod quiſque iuris appellatur, quod nec in ſcripta redactum eſt, nec corroboratum conſuetudine. Videtur tamen in iam citata l. 1. ius nouum accipi pro iure iniquo, & ab vſu forenſi abhorrente.

IVRIDICVS, qui ius in aliquo loco reddit, l. Thais. §. Lucia. D. de fideic. lib. & vide. C. & D. de officio Iuridici. Firmic. lib. 3. Matheſeos capit. 12. talis erat qui Alexandriæ præficiebatur. Hunc *δικαιοδότην*, Strabo appellat. Iuridicos Italiæ à M. Antonino philoſopho datos tradit I. Capitolinus. Hinc

IVRIDICINA, quo verbo vſus eſt Tertull. lib. de Pall.

IVRISCONSVLTVS dici debet, non Iureconſultus: licet Cicero pro Muræna ita dixerit, & Lucilius ſecũdo, Et iure peritus. Hæc Chariſius lib. t.

Iuriſconſultus autem eſt (inquit Antonius apud Ciceronem lib. de Orat. 1.) qui legum & conſuetudinis eius, qua priuati in ciuitate vtuntur, & ad reſpondendum, & ad agendum, & ad cauendũ peritus eſt. Imperfecta tamen hæc eſt definitio, cùm pragmaticis hæc eadem quadrare poſsint. Iuriſconſulti enim ius in ciuitate conſtituunt, de iis negociis de quibus ius certum eſt nullum, conſulti. Itaque eorum reſponſa, iuris ciuilis in parte numerantur. Conſulebantur autẽ (vt Fab. ait) aut de verborum proprietate, veluti ſi de teſtamenti ſtipulationiſvè verbis eſſet cõtrouerſia, vel de æqui diſputatione, vt in Sergij & Oratæ cauſſa illa nobili: aut de voluntatis coniectura; vt cum teſtatorem aliquid amplius voluiſſe, quàm dixiſſe contenditur. Cice. pro Plancio: Quæris num Iuriſconſultus quaſi quiſquam ſit, qui ſibi hunc falſum de iure reſpõdiſſe dicat. Omnes enim iſtiuſmodi artes in iis reprehenduntur, qui cùm profeſsi fuerint, ſatisfacere non poſſunt: non in iis, qui abfuiſſe ab iſtis ſtudiis confitentur. Vera itaque hæc fuerit Hotom. definitio: Iuriſconſultus eſt, qui tum iuris ciuilis, tum æqui boniq; peritus, populo ſe ad reſpondendum, interpretandum, cauendum, atque agendum dedit. his enim omnibus in rebus Iuriſconſulti officium verſari, in Iuriſconſulto ſuo copioſe oſtendit.

Iuriſconſultorum vel prudentium triplex eſt differentia, quam obſcurè cõfundit Tribonianus Inſt. de iur. natur. gent. & ciuil. 1. Fuerunt prudentes, qui leges XII. Tab. interpretabantur, quorum diſputationes fori, dicitur ius Ciuile, l. 2. §. his legibus latis. D. de orig. iur. II. Fuerunt prudentes, qui priuatim reſpõdebant conſulẽtibus, auctoritate probabili, non autem neceſſaria. III. Cœperunt publicè imperatoris auctoritate ſignatis ſcriptis reſpondere ſub Auguſto, à quorũ reſponſis nõ licebat recedere, d. l. 2. §. Primus Diuus Auguſtus.

DESCRIPTIO IVRISCONSVLTORVM, QVI A Pomponio ſub titulo De orig. iur. enumerantur, ex Hotomano.

S. PAPYRIVS Iuriſconſultus, Tarquinio Superbo regnante floruit. Is leges omnes à Regibus latas in ordinem redegit, vnúmq; in librũ coegit, qui liber idcirco Ius ciuile Papyrianũ appellatus eſt. Põp. l. 2. §. t. & §. 18. De orig. iur. Videtur is fuiſſe Papyrius, quẽ Dionyſ. Halicarn. ſcribit primũ Regem ſacrificulũ creatũ fuiſſe, quem Maniũ appellat. Superbũ autem non Demarati filium, vt Pomponius: ſed nepotem, Liuius: pronepotem Dionyſius appellant.

AP. CLAVDIVS, Decemuir Iuriſconſultus; Anno CCCII. quo leges XII. tabularum conſcriptæ & conſtitutæ fuerũt. Eius maximũ in iis legibus conſcribendis cõſiliũ extitiſſe Põpon. tradit l. 2. §. 18. De orig. iur.

HERMODORVS Epheſius Iuriſcõſultus, legum quæ à legatis Romanis ex Græciæ ciuitatibus allatæ ſunt, cum in Italia tũ fortè exularet, interpres fuit ob eámque cauſſam ſtatua ei in Comitio dicata eſt. Plin. li. 34. cap. 5. & Pompon. l. 2. §. 3. D. de orig. iur. vbi tamen Auctorem ſcribit, pro Adiutorem, ſocium, interpretem. Strabo li. 14. de Epheſiis cõmemorãs, *Ἄνδρες δ' ἀξιόλογοι γεγόνασιν ἐν αὐτῇ· τῶν μὲν παλαιῶν Ἡράκλειτός τε ὁ σκοτεινὸς καλούμενος, καὶ Ἑρμόδωρος, περὶ οὗ ὁ αὐτὸς οὗτός φησιν, ἄξιον Ἐφεσίοις ἡβηδὸν ἀπάγξασθαι, οἵτινες Ἑρμόδωρον ἄνδρα ἑωυτῶν ὀνήιστον ἐξέβαλον, φάντες, ἡμέων μηδὲ εἷς ὀνήιστος ἔστω· εἰ δὲ μή, ἄλλῃ τε καὶ μετ' ἄλλων. δοκεῖ δ' οὗτος ὁ ἀνὴρ νόμους τινὰς Ῥωμαίοις συγγράψαι.* id eſt, In ea viri fuere memorabiles. è veteribus quidẽ Heraclitus cognomento Obſcurus, & Hermodorus. de quo ille ipſe loquẽs, Digni ſunt, inquit, omnes ad vnum Epheſij, quibus laqueo gula frangatur: qui Hermodorum virum inter ipſos vtilem exilio multarunt. dicẽtes Nemo de nobis vnus excellat: ſed ſiquis extiterit, alio in loco, & apud alios ſit. Fertur. etiã is leges quaſdã Romanis cõſcripſiſſe.

Hoc Idem extat apud Diogenem Laertium.

AP. CLAVDIVS Cæcus Iuriſconſultus, Cenſor fuit Sulpitio, Sempronio Coſs. Anno ab V.C. CDXLIX. Primus actiones, id eſt formulas de vſurpationib. ſcripſit: ſcribæ ſuo Cn. Flauio ſuaſit, vt faſtorũ tabulam exſcriberet, eámq; promulgaret. Plin. li. 33. c. 1. & Póp. l. 2. §. 18. de orig. iur. Tribonianus autẽ in eadẽ l. §. 3. ſcribit eũ legis actiões propoſuiſſe, & ad formã redegiſſe, quarũ librũ ſurreptũ poſtea Cn. Fla. populo tradiderit.

CN. FLAVIVS, Cn. F. ſcriba Iuriſcõſultus, Sulpitio, Sempronio Coſs. Anno ab V. condita CDXLIX. In patre libertino, humili fortuna ortus, ceterum callidus vir & facundus. Aedilis curulis fuit. Ciuile ius repoſitũ in penetralibus Pontificum euulgauit, faſtóſq; circa forum in albo propoſuit: vt quãdo lege agi poſſet, ſciretur. Ob id munus Aedilis curulis, & Tribunus plebis creatus eſt. Liuius li. 9. extremo, Cicero pro Muræna, Gell. li. 6. c. 9. Pli. li. 33. c. 3. Póp. l. 2. §. 3. de ori. iu.

P. SEMPRONIVS Sophus Iuriſcõſultus Coſ. cum P. Sulpitio Sauerrione, anno ab V. cõdita CDXLIX. Pomponius ſcribit in l. 2. §. 18. hũc à populo Rom. Sophũ eſſe appellatũ, nec quenquã ante hunc, aut poſt hunc hoc nomine cognominatũ eſſe: cum tamen plures in Conſulũ tabulis hoc cognomine afficiãtur, & cõſtet Atiliũ, Lęliũ & Catonẽ Sapiẽtes cognominatos fuiſſe.

TI. CORVNCANIVS Iuriſcõſultus, Cõſul cum P. Valerio, anno ab Vrbe cõdita, CDLXXII. Primus ius ciuile docere ac profiteri cœpit, cũ priores id in latenti retinere cogitarent, ſolúmq; conſultatoribus vacare. Pomp. l. 2. §. 18. de orig. iur. Cicero In Bruto ſcribit, ex Pontificum cõmentariis intelligi eum longè plurimum ingenio valuiſſe. Idem in lib. de Orat. 3. Pontificem Maximum eum fuiſſe tradit, ad eum, eiúſq; ſimiles de omnib. diuinis atque humanis rebus referri ſolitum: eundem & in ſenatu, & apud populum, & in cauſsis amicorũ, & domi & militiæ cõſiliũ ſuum fidémq; probaſſe. Eadẽ ferè in Epitome Liuiana XVIII.

Q. FABIVS Iuriſconſultus, cuius ad Carthaginenſes legatio celebratur: Cornelio, Sempronio Coſs. anno DXXXII. nam cum eſſent duæ teſſeræ poſitæ, vna pacis, altera belli, arbitrio ſibi dato, vtram mallet referre Romam, vtranque ſuſtulit, & ait: Carthaginẽſes petere debere vtram mallent accipere. Hæc Pomp. Aliter tamen Gellius lib. 10. cap. 27. aliter etiam Polyb. li. 3. Liuius lib. 21. & Appianus lib. de bello Hiſpan.

SEX. AELIVS Pætus Catus Iuriſconſultus, Cõſul fuit cum T. Quinctio Flaminio, anno DLII. qui propter Iuris ciuilis ſcientiã ſic appellatus ab Ennio eſt, Egregiè cordatus homo catus Aelius Sextus vt ait Cicero lib. de Orat. 1. qui in Bruto hũc quoque ait iuris quidem ciuilis peritiſsimum, ſed etiam ad dicendum paratum: & Tuſc. prima hunc eundem verſum profert. Varro autem in lib. de ling. 6. Cata, inquit, acuta. Hoc enim verbo Sabini dicũt. quare Catus Aelius Sextus, non (vt aiunt) ſapiens: ſed acutus. Põponius autẽ his verbis, Sextum Aelium etiam Ennius laudauit, & extat illius liber, qui inſcribitur Tripartita: qui liber veluti cunabula iuris cõtinet. Tripartita autem dicitur, quoniam lege XII. Tab. præpoſita, iungitur Interpretatio, dein ſubtexitur legis actio. eiuſdẽ eſſe tres alij libri referuntur. quos tamen quidam negant eiuſdem eſſe. Pli. vero lib. 33. c. 2. L. Pauli qui Perſeum deuicit, generum ait fuiſſe: & cum legati Aetolorum in Conſulatu prandẽtem in fictilibus adiſſent, miſſa ab his vaſa argentea non accepiſſe: neque aliud habuiſſe argenti ad ſupremum vitæ diem, quàm duo pocula, quæ L. Paulus ſocer ei ob virtutem donaſſet.

P. ÆLIVS PÆTVS Iuriſc. Cõſul fuit cum Cn. Cornelio, anno DXLIX. apud Liuium lib. 32. & Pomponium. Plin. lib. 18. cap. 18. Plutarchum in Africano.

P. ACILIVS Iuriſconſultus. Cicero in Lælio: Scimus L. Acilium apud patres noſtros appellatũ eſſe Sapientem, quia prudens eſſe in iure ciuili putabatur. Hunc quoq; primum à populo ſapientẽ appellatum fuiſſe, Pomponius ſcribit. Meminit Cicero in Catone, libr. De offic. 2. De diuin. 1. Epitome Liuiana 49. Nonnullis tamen in libris Attilius nominatur.

P. CORNELIVS Scipio Naſica Iuriſconſultus, Conſul fuit cũ M. Glabrione, Anno DLIX. adoleſcens nondum Quęſtorius optimus in ciuitate iudicatus eſt, eidémq; publicè domus in ſacra via data, quo facilius cõſuli poſſet. Liuius li. 29. & Póp. l. 2. §. 18. de Ori. Iur.

M. PORCIVS Cato, Iuriſconſ. Conſul fuit cum L. Valerio, Anno DLV. Iuris ciuilis peritiſsimus fuit, vt Cicero ait lib. De oratore primo: libros etiam de iure reliquit, vt ſcribit Pompon. d. l. 2. Eius res geſtas Plutarchus in Vitis exponit, & Liuius lib. 33. & 34. ſed maximè lib. 39. ex quo elogiũ hoc Catonis noſtri quin deſcribam, facere non poſſum: In hoc viro tanta vis animi ingeniiq; fuit, vt quocunque loco natus eſſet, fortunam ſibi ipſe facturus fuiſſe videretur. nulla ars neque priuatæ, neque publicæ rei gerendæ ei deſuit. Vrbanas ruſticáſque res pariter callebat. ad ſummos honores alios ſcientia Iuris, alios eloquentia, alios gloria militaris prouexit: huic verſatile ingenium ſic pariter ad omnia fuit, vt natum ad id vnũ diceres, quodcunque ageret. in bello manu fortiſsimus, multiſq; inſignibus clarus pugnis: idẽ poſteaquam ad magnos honores peruenit, ſummus imperator: idẽ in pace, ſi ius conſuleres, peritiſsimus: ſi cauſſa orãda eſſet, eloquentiſsimus. nec is tantum, cuius lingua viuo eo viguerit, monumentum eloquẽtiæ nullum extet. viuit immò, vigétque eloquẽtia eius, ſacrata ſcriptis omnis generis. Orationes & pro ſe multæ, & pro aliis, & in alios. nam non ſolùm accuſando, ſed etiam cauſſam dicendo fatigauit inimicos. ſimultates nimiò plures & exercuerunt eum, & ipſe exercuit eas, nec facilè dixeris, vtrum magis preſſerit eum nobilitas, an ille agitauerit nobilitatem. Aſperi procul dubio animi, & linguæ acerbæ, & immodicè liberæ fuit: ſed inuicti cupiditatibus animi, & rigidæ innocentiæ. contemptor gratiæ, diuitiarum: in parſimonia, in patientia laboris periculíq; ferrei propè corporis animiq; quẽ ne ſenectus quidem, quæ ſoluit omnia, fregerit: qui ſextũ & octogeſimum annum agens, cauſſam dixerit, ipſe pro ſe orauerit, ſcripſeritq;: LXXX anno Ser. Galbã adduxerit in iudicium

M. PORCIVS Cato Iuriſconſultus, Marci ſuperioris filius. Is Prætor deſignatus patre viuo mortuus eſt. Plurimos in iure ciuili libros reliquit. Gellius lib. 13. c. 18. Pompon. De orig. iur. Cicero de Orat. ſecũdo. Huius ea creditur fuiſſe regula, quæ Catoniana in noſtris libris appellatur, quam ſupra li. 3. expoſuimus. Celebratur etiã eius de diuiduis & indiuiduis ſtipulationibus diſputatio, in l. 4. D. de ver. oblig. Citatur & à Iuſtin. lib. 1. Inſt. tit. De adopt. Paulo l. 44. ſolut. mat. Vlpiano l. 10. De ædil. edict. Celſo l. 18. De verb. ſign.

P. MVTIVS Scæuola Iuriſcõſultus, Conſul fuit cum L. Calpurnio, anno DCXVII. & Põtifex Maximus fuit, quo anno Tib. Gracchus interfectus eſt. Decẽ de iure libellos reliquit. Pompon. d. l. 2. Cicero de Orat. 2. & pro Cæcina, De legib. 1. De nat. deor. 3. Pompon. l. vlt. De iur. immunit. Aſcon. Verrin. 2. Interiit eo morbo quem phthiriaſin appellant. Plutarchus in Sylla.

M. IVNIVS Brutus Iuriſconſultus, vir Prætorius fuit, ſeptémq;, vt ait Pomponius, reliquit libros. Cæſar tamen apud Ciceronẽ lib. de Orat. 2 audiſſe ſe ait ex Scęuola cũ diceret, tres duntaxat veros Bruti libros fuiſſe. In eodẽ libro Bruti in iure deſcribendo ratio improbatur, quòd hypotheſes nõ theſes exponeret. Eius meminit Cic. in Cluẽtiana, li. Epiſt. fam. 7. Gell. li. 18. c. 7.

M. MANILIVS Iuriſconſultus, Conſul fuit cũ L. Marcio Cẽſorino, Anno DCI. Tres in iure reliquit libros,

extabant etiam Pōponij ætate volumina inſcripta Manilij monumēta. Hunc Craſſus lib. de Orat. 3. ſcribit ſe vidiſſe trāſuerſo ambulantē foro: quod erat inſigne eum qui id faceret, facere ciuibus omnibus cōſilij ſui copiā. Conſulatus etiam in Bruto meminit. Gell. etiā Doctrinæ lib. 18. c. 7. Cic. eius librorum de mancipiis vendendis, de Orat. 2. Varro de re ruſt. perſæpe.

P. RVTILIVS Rufus Iuriſconſultus, Conſul fuit cum M. Manilio, an. DCXLV. M. Manilij, de quo diximus, diſcipulus, vt Pōponius teſtatur. Cic. in Bruto ſcribit eum magnū de iure reſpondendi munus ſuſtinuiſſe, eiúſq; operā atq; induſtriā propterea gratiorē fuiſſe. Memoratur eius iniuſta damnatio, ꝙ cum ambitus à Scauro accuſatus eſſet, noluerit ſuā cauſſam ornatius dici, quàm ſimplex veritatis ratio poſtularet. qua de re libr. de Orat. 1. in Bruto, de nat. deor. 3. de finib. 2. Tuſc. 4. offic. 2. pro Plancio, pro Balbo, in Piſonem, pro Fōteio, pro Poſthumo, pro Cluentio. Valer. li. 2.

PAVLVS VARGINIVS Iuriſcōſultus. Hic apud Pōp. numeratur: corruptè, mea ſentētia, cum iſto modo nominetur nemo. Paulus præterea Aemiliorū eſt cognomen. Cum autem Cic. in Brut. Scaurum Rutilio adiungat, Panætij diſcipulum & conuictorem in 3. de Oratore appellet, & Pomponius hoc loco Panætij auditores enumeret, haud ſcio an pro SEAVRVS VIGELLIVS, repoſuerit aliquis PAVLVS VARGINIVS.

Q. AELIVS Tubero L. Pauli nepos, P. Africani ſororis filius Iuriſconſultus, Triumuir agris, opinor, ex lege Sempronia diuidundis fuit. Hunc in Brut. Cic. Stoicum & doctiſsimū in diſputando fuiſſe ſcribit. Craſſus autem in lib. de Orat. 3. Dies, inquit, & noctes virum ſumma virtute & prudentia videbamus philoſopho cum operā daret, Qu. Tuberonem. Pōp. autem Panætij auditorem appellat. vbi tamen PANSAE deprauatè legitur: vt quod ſequitur QVI ET IPSE CONSVL. nam in Conſulum recenſione Tubero nō nominatur hoc tempore. videtúrq; hæc verba potius ad Scaurum pertinere. Cic. in lib. qui inſcriptus eſt, De iure ciuili in artem redigēdo, verba hæc poſuit: Nec verò ſcientia iuris maioribus ſuis Q. Aelius Tubero defuit, doctrina etiā ſuperfuit. Hoc ex Gell. li. 1. c. 22. Hiſtoria de eo inſignis refertur à Cic. in ea pro Murena.

SEX. POMPEIVS Iuriſcōſultus, Cn. Pōpeij Magni patruus fuit. Hic (vt ait in Bruto Cicero) præſtantiſsimum ingenium contulit ad ſummam iuris ciuilis, & ad perfectam Geometriæ & rerum Stoicarum ſcientiā. Hunc eundem in lib. de Orat. 3. Stoicum appellat, & libr. 1. eruditum hominem in philoſophia.

L. CAELIVS Antipater Iuriſcōſultus, ſcriptor, vt ait in Bruto Cic. vt tēporibus illis luculentus, fuit iuris valde peritus, multorum etiam, vt L. Craſsi, magiſter. Pomponius eum ſcribit maiorem eloquentiæ quàm ſcientiæ iuris operā dediſſe. nam ad hiſtoriā ſcribendam animū appulit, cui maiorē quàm ſuperiores ſonum vocis addidit, vt ait Cic. li. de Orat. 2. & de leg. 1.

P. LICINIVS Craſſus Muſsianus Iuriſconſultus, Conſul fuit cum L. Valerio, an. DCXIX. cognomento Diues, P. Mucij filius, & P. Mutij Scæuolæ Iuriſcōſultorum frater germanus, à P. Licinio Craſſo adoptatus, domi à patre & fratre ius ciuile didicit: in eo induſtriā conſtat ſummam fuiſſe, maximámq; gratiā, cum & conſuleretur plurimum & diceret. Eloquens etiā fuit. Hæc ex Cic. Brut. & primo de Orat. Gellius autē lib. 1. c. 13. auctor eſt, Hiſtoricos plerosq; ſcripſiſſe, habuiſſe illū quinq; rerum bonarū maxima & præcipua, ꝙ eſſet ditiſsimus, ꝙ nobiliſsimus, ꝙ eloquentiſsimus, ꝙ iuriſcōſultiſsimus, ꝙ Pontifex Maximus. Pomponius autem hunc ſcribit à Cicerone dici Iuriſcōſultorum diſertiſsimum ſaltē. nam de L. Craſſo M. Antonij æquali loquitur in Bruto his verbis, Vt eloquentiū iuriſperitiſsimus Craſſus, Iuriſperitorum eloquentiſsimus Scæuola putaretur. Meminit Velleius lib. 2. Cic. in Catone, ad Attic. li. 5. Phil. 11. Val. li. 8. c. 8. Epitome Liu. 59. Strabo li. 13. Eutrop. lib. 4. Florus lib. 2. cap. 22.

Q. MVTIVS Scæuola Iuriſconſultus Conſul fuit cum L. Cæcilio, an. DCXXXIII. Scæuolæ filius, Pontifex Maximus, item vt pater: Iuriſconſultiſsimus, vt idem. Sic enim Cic. in lib. de Legib. 2. ſcribit. Pōponius autem hunc ait primum ius ciuile conſtituiſſe, generatim in lib. 18. redigendo. Cic. in Lælio tradit eum primū Augurem, deinde Aedilem cum L. Craſſo fuiſſe: Item libro Offi. ſecundo, & de Cōſulatu lib. de Orat. 1. meminit. Appianus autem li. ἐμφυλ. α. ſcribit eum [illegible]. Marij iuſſu occiſum in Tiberim proiectum eſſe, itémque Lucanus lib. 2. Velleius lib. 2. Florus lib. 3. cap. 23. Valerius lib. 9. & lib. 8. Cicero de Natura deor. 3.

C. AQVILIVS GALLVS Iuriſconſultus Prætor, de ambitu quæſtionem exercuit, cum eius collega Cicero eſſet: vt ipſe in Cluentiana teſtatur. Hunc Qu. Mutij Pont. Max. auditorem fuiſſe Pōponius tradit. Cicero autem in Bruto, Ser. Sulpitij præceptorē in iure, hominem acutum & exercitatū, prōpta in agendo & in reſpondendo celeritate præditum fuiſſe. ab eo ipſo prolata eſt, de dolo malo formula, quam idem lib. de Natura Deor. 3. & de Offi. 3. euerriculum malitiarum omniū appellat. Eius extat laudatio in Orat. pro Cæcina, his verbis: Hoc loco percōmodè accidit, ꝙ non adeſt is qui paulò ante affuit, & adeſſe nobis frequēter in hac cauſſa ſolet, vir ornatiſsimus C. Aquilius. Nam ipſo præſente, de virtute eius & prudentia timidius dicerem, quòd & ipſe pudore quodā afficeretur ex ſua laude, & me ſimilis ratio pudoris à præſentis laude tardaret. cuius auctoritati dictum eſt ab illa cauſſa concedi nimium non oportere. Vereor de tali viro ne plus dicam, quàm vos aut ſentiatis, aut apud vos commemorari velitis. Quapropter hoc dicā, nunquā eius auctoritatem nimium valere, cuius prudentiā pop. Rom. in cauendo, non in decipiendo perſpexerit: qui iuris ciuilis rationem nunquā ab æquitate ſeiunxerit: qui tot annos ingenium, laborē, fidem ſuā populo Ro. promptā expoſitámq; præbuerit: qui ita iuſtus & bonus vir eſt, vt natura non diſciplina conſultus eſſe videatur: ita peritus ac prudēs, vt ex iure ciuili, nō ſcientia ſolum quædam, verumetiā bonitas nata videatur: cuius tantum eſt ingenium, ita prōpta fides, vt quicquid inde haurias, purum, liquidúmq; te haurire ſentias. Eiuſdem iudicium ſingulare Valerius libr. 8. c. 2. cōmemorat fuiſſe, rem tamen nō aperit. Is eſt de quo Cic. in Topicis memoriæ prodidit ſi quis ad eū quid tale retulerat, vt de facto quæreretur, ad Ciceronem, inquibat. ſignificans Iuriſconſultos non de facto, ſed de iure conſuli oportere.

L. LVCILIVS Balbus Iuriſc. L. Mutij auditor à Pōponio nominatur: à Cic. autem in Brut. Ser. Sulpitij cum C. Aquilio in iure præceptor. vbi hunc doctum & eruditum hominem appellat, & tum in agendo, tum in reſpondendo cōſiderata tarditate præditum. Meminit idem lib. ad Attic. 8. Sed qui in libris de Natura deo. diſputat Qu. Balb. eſt huiuſce, vt videtur, frater.

SEX. PAPYRIVS Iuriſconſultus, inter Seruij Sulpitij præceptores à Pomponio numeratur.

C. IVVENTIVS Iuriſconſ. à Pomponio inter Ser. Sulpitij præceptores numeratur. Cic. autem in Bruto T. Iuuentium Iuriſc. nominat: quē alium ab hoc fuiſſe ratio temporū declarat. Multis enim poſt hanc Seruij iuuentutem annis numeratur. In eodē genere, inquit, cauſſarum multum erat T. Iuuentius, nimis ille quidem lentus in dicendo, & penè frigidus, ſed & callidus, & in capiendo aduerſario verſutus, & præterea nec indoctus, & magna cum iuris ciuilis intelligētia.

SER. SVLPITIVS Iuriſcō. Conſul fuit cum M. Marcello, anno DCCII. Hic præceptores adoleſcens habuit in iure, Aquilium, Balbū, Papyrium, & Iuuentiū: vt Pomponius teſtatur, cuius hæc verba ſubſcribemus: Ser-

uius cum in cauſsis orandis primum locum, aut pro certo poſt M. Tullium obtineret, traditur ad conſulendum Quintum Mutiũ de re amici ſui perueniſſe. cúmq; eum ſibi reſpondentẽ de iure, Seruius parũ intellexiſſet, iterum Quintum interrogaſſe, & à Quinto Mutio reſponſum eſſe, nec tamen percepiſſe: & ita obiurgatum eſſe à Quinto Mutio. Namq; eũ dixiſſe, turpe eſſe Patricio, & nobili, & cauſſas oranti, Ius in quo verſaretur, ignorare. ea velut contumelia Seruius tractatus, operã dedit iuri ciuili: & plurimũ eos de quibus locuti ſumus, audijt. Inſtitutus à Balbo Lucilio, inſtructus autẽ maximè à Gallo Aquilio, qui fuit Cercinæ. Itaq; libri complures eius extant Cercinæ confecti. Hic cũ in legatione periſſet, ſtatuã ei pop. Rom. pro Roſtris poſuit, hodiéq; extat pro Roſtris Augu. huius volumina cõplura extant. reliquit autem propè centum & octoginta libros. Cic. autẽ in Brut. eũ ſcribit eloquẽtiæ tantũ aſſumpſiſſe, vt Ius ciuile facilè tueri poſſet. Nec facilè, inquit, quem dixerim plus ſtudij quam illum & ad dicendũ, & ad omnes bonarũ artiũ diſciplinas adhibuiſſe. Itẽ, Atq; haud ſcio an par principibus eſſe potuiſſet, ſed fortaſſe maluit id qđ eſt adeptus, longè omniũ non eiuſdẽ modò ætatis, ſed eorũ etiã, qui fuiſſent, in iure ciuili eſſe princeps. Sic em̃ exiſtimo, iuris ciuilis magnũ vſum & apud Scæuolã & apud multos fuiſſe, artem in hoc vno: quod nũquam effeciſſet ipſius iuris ſcientia, niſi eam prætera didiciſſet artem, quæ doceret rem vniuerſam tribuere in partes, latentẽ explicare definiendo, obſcurã explanare interpretando, ambiguã primum videre, deinde diſtinguere, poſtremò habere regulã, qua vera & falſa iudicarentur, & quæ quibus propoſitis eſſent, quæq; non eſſent conſequẽtia. Hic enim attulit hanc artem, artium omniũ maximã, quaſi lucem ad ea quæ cõfuſè ab aliis aut reſpondebãtur, aut agebãtur. Dialecticam mihi videris dicere, inquit. Rectè, inquam, intelligis, ſed adiunxit etiã & literarũ ſcientiã, & loquẽdi elegantiam, quæ ex ſcriptis eius, quorũ ſimilia nulla ſunt, facillimè perſpici poteſt. Cũmq; dicẽdi cauſſa duobus peritiſsimis operã dediſſet, L. Lucilio Balbo, C. Aquilio Gallo, Galli hominis acuti & exercitati promptam & paratã in agendo & in reſpõdendo celeritatẽ ſubtilitate diligẽtiáq; ſuperauit. Balbi docti & eruditi hominis in vtraq; inconſideratã tarditatẽ vicit, expediendis conficiendíſq; rebus. ſic & habet quod vterq; eorum habuit, & expleuit quod vtriq; defuit. Hæc Cic. Idẽ præterea in Muræniana oſtẽdit, Sulpitiũ Quæſturam Præturámq; geſsiſſe: quæſtionémq; peculatus ei in Prætura obtigiſſe. Aſconius autẽ in argumẽto Milonianæ ſcribit eum anno DCCI. v. Cal. Martias, mẽſe intercalario Interregem factũ, vt Cn. Põpeium ſolum cõſulem crearet: anno verò inſequẽti ipſe cũ M. Marcello Conſul (vt diximus) factus eſt. Cũmq; oppreſſa à Iulio Cæſare ciuitate Athenas ſe cõtuliſſet, tãdémq; ab illo reſtitutus, Græciæq; præfectus fuiſſet, Romã reuerſus eſt, legatúſq; à Senatu ad M. Antoniũ Triũuirum, qui Mutinæ D. Brutũ obſidebat, miſſus: vt eũ à perditis conſiliis ad ſanitatem pacémq; reuocaret. Qua in legatione interiit, vt ex eius legatiõe apud Ciceronem intelligitur, quæ Philippica IX. legitur. Meminit idem lib. Epiſt. fam. 7. ad Attic. 5. Gellius libr. 2. cap. 10. & lib. 6. cap. 8.

P. ALFENVS Varus Iuriſconſultus, Conſul fuit cum P. Vinutio, anno DCCLIIII. vt Põponius ſignificat, qui Seruij Sulpitij diſcipulũ hunc fuiſſe aſcribit, plurimúmq; ex ipſius auditoribus auctoritatis habuiſſe. Gellius quoque lib. 6. ca. 5. eiuſdẽ diſcipulũ appellat, eiúſque librum Digeſtorum 34. & Collectaneorum ſecundum citat. Et eodem pertinet l. cum ſcriptum, 6. D. de dot. releg. Horatius Sermonum 1.

-Vt Alfenus Vafer omni
Abiecto inſtrumento artis, clauſáq; taberna Sutor erat.

Vbi Acron: Vrbane, inquit, Alfenum Vafrum Cremonenſem deridet, qui abiecta ſutrina, quam in municipio ſuo exercuerat, Romam venit: magiſtróque vſus Sulpitio iuriſcõſulto, ad tantã peruenit ſciẽtiam, vt & conſulatũ gereret, & publico funere efferretur. Aliter. Alfenus ſutoris filius, qui ita iuris ſtudio intendit, vt beneficio artis huius latũ clauum ſumeret, & ad conſularem conſurgeret dignitatẽ. ſunt qui dicant hunc Cremonenſem fuiſſe. Vafer autem, aſtutus, cordatus. Antiqui etiã pro bono hoc dicebant. Alfenum item alterũ ab hoc Lampridius inter Alexandri Imp. conſiliarios numerat, Vlpiani, Pauli, Pomponij, aliorum multorum æqualem.

A. OFILIVS Iuriſconſultus Ser. Sulpitij auditor numeratur à Pompon. qui eundem in equeſtri ordine permanſiſſe tradit: Cæſaríq; familiariſsimum fuiſſe, & libros de iure ciuili plurimos, & qui omnẽ partem operis fundarent, reliquiſſe. primúmq; de legibus Viceſimæ conſcripſiſſe, item de iuriſdictione, eundem edictum prætoris diligenter compoſuiſſe. Huius Ofilij vxor ea fuiſſe videtur Clodia, quam Plin. lib. 7. c. 48. centũ & XV. annos vixiſſe, quindecies autem enixã eſſe tradit. Meminit Cic. lib. Epiſt. fam. 7. & 16. Ad Att. 13.

T. CÆCIVS Iuriſconſultus Seruij Sulpitij auditor numeratur à Pompon. Apud Cicer Marcum & Sextum Cæſium reperio. ſed nihil ad noſtrum.

AVFIDIVS Tucca Iuriſconſultus Seruij Sulpitij auditor numeratur à Põpon. Cic. T. Aufidij in Bruto meminit, qui vixit ad ſummã ſenectutẽ, erátque & bonus vir & innocens. ſed dicebat parum. Fuit & T. Aufidius Aſiæ prætor, in Orat. pro Flacco.

AVFIDIVS Namuſa Iuriſc. Ser. Sulpitij auditor numeratur à Pomponio, tradit úrque cõdiſcipulorum ſuorum ſcripta in centum quadraginta libros digeſsiſſe.

FLAVIVS Priſcus Iuriſconſultus Seruij Sulpitij auditor numeratur à Pomponio.

C. ATEIVS Pacuuius Iuriſconſultus Seruij Sulpitij auditor à Pomponio numeratur.

LABEO Antiſtius Cinna Iuriſconſulti Ser. Sulpitij auditor à Pompon. numeratur. Tribunus plebis fuit, Sylla & Pompeio Coſs. De quo Cicer. in Bruto, Rabula, inquit, ſanè probabilis: qui multos cùm tacuiſſet annos, neque contemni ſolũ, ſed irrideri etiam ſolitus eſſet, in Tribunatu primùm contra C. Iulij illã Conſulatus petitionem extraordinariã verã cauſſam agens eſt probatus. Itaque poſt Tribunatũ primò multæ ad eum cauſſæ, deinde omnes, maximæ quæcũque erant, deferebantur. Hæc Cicero. Plutarchus autem & Oroſius, Appianus item & Velleius tradunt hunc cùm Pompeij ſocer eſſet, vt Syllanum à Marianis interfectum fuiſſe. Appianus autẽ li. bel. ciuil. quarti extremo factum eius memorabile prodit, quod ſubiiciam: Λαβεὼν δὲ ἐπὶ σοφίᾳ γνώριμος, ὁ πατὴρ Λαβεῶνος τοῦ κατ' ἐμπειρίαν νόμων ἔτι νῦν περιφερομένου, βόθρον ἐν τῇ σκηνῇ τὸ μέγεθος ἐντάφιον σώματι ὀρυξάμενος, καὶ τὰ λοιπὰ τοῖς θεράπουσιν ἐντειλάμενος, ἐπέσκηψε τῇ γυναικί, καὶ τοῖς παισὶ περὶ ὧν ἐβούλετο, καὶ τὰ γράμματα φέρειν ἔδωκε ταῖς οἰκέταις. τὸν δὲ πιστότατον τῇ δεξιᾷ λαβόμενος, καὶ περιστρέψας ὥσπερ ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις ἐλευθεροῦν, ἐπιστρεφομένου ξίφος ἐδίδου, καὶ τὴν σφαγὴν ὑπέσχε. καὶ τῷδε μὲν ἡ σκηνὴ τάφος ἐγένετο.

PVBLICIVS Gell. Iuriſcõ. Ser. Sulpitij auditor à Pompon. numeratur in lib. Florent. corrupte. duarũ namq; familiarũ hæc nomina ſunt. In vulgatis lib. Publ. Cæcilius. Legendũ opinor, Publicola Gellius, pro Pomp. & ipſius ætatis conſuetudine. vt ſit L. Gell. Publicola, de quo Cic. in Bruto, Non tã vendibilis orator, quàm vt neſcires quid ei deeſſet. nec enim erat indoctus, nec tardus ad excogitãdũ, nec Romanarũ rerũ immemor, & verbis ſolutus ſatis, ſed in magnos oratores inciderat eius ætas. multã tamẽ operã amicis & vtilẽ præbuit: atq; ita diu vixit, vt multarũ ætatũ oratoribus implicaret, multũ etiã in cauſis verſaretur. Hũc Valer. Max. li. 5. cap. 9.

c.9.oſbus honorib' ad Ceſurā vſq; fuctū fuiſſe tradit.

C. TREBATIVS Iuriſconſultus, eques R. Ciceronis familiariſsimus, ad quem extant ſcripta ab eodem Topica, & epiſtolæ complures, omnes propè feſtiuæ & iucundæ. Hunc Pomponius Cornelij Maximi auditorem fuiſſe tradit, compluréſq; reliquiſſe libros, ſed qui parum frequentētur. Eiuſdem autem tantā apud Auguſtum auctoritatē fuiſſe Iuſtin. ſub tit. de codicillis, tradit, vt eius ſuaſu atque conſilio codicillorum vſum receperit. Extat etiam Horatij Satyra libr. Sermonum II. ad Trebatium Iuriſconſultum, quem, niſi Porphyrionis me moueret auctoritas, vix hūc eundē fuiſſe putarem: cum etiam Acron eum Iuriſperitum quēdam nominet. Porphyrio vero ſcribit eū locum obtinuiſſe inter Poetas, & aliquot libros de iure ciuili compoſuiſſe, & de religione nouem. Citantur autem de religione libri eius à Macrob. lib. 3. cap. 4.

A. CASCELIVS Iuriſconſultus, Quæſtorius fuit: nec vltra, inquit Pōponius, proficere voluit, cum illi etiam Auguſtus Conſulatū offerret. Quod autem apud eundem ſic legitur, Fuit Aulus Caſcelius Quintus Mutius Voluſij auditor, deniq; in illius honorē teſtamēto Publium Mutiū nepotē eius reliquit. heredē: corruptum videtur. Primū enim QVINTI Mutij in ſecundo caſu poſtulat, quod ſtatim de P. Mutio eius nepote infert. At verò Voluſius non cognomē, ſed nomen familiæ fuit. Plin. autem Volcatiū nominat huiuſce præceptorem li. 8. c. 40. Remedium igitur aut ab antiquo libro, aut ab eruditiore aliquo expectemus. nūc illud quod Macrobius refert lib. 2. ca. 16. adiiciemus: Caſcelius Iuriſconſultus vrbanitatis. Quod autem de Furio & Caſcelio prædiatoribus Cice. pro Balbo, & Valerius Max. lib. 8. c. 13. cōmemorant, quos Qu. Scæuolæ æquales faciūt, nihil ad hunc noſtrum pertinere conſtat. Huius autem noſtri ſcripta præter vnum librum Benedictorum, Pomponius ſuo tempore non extitiſſe affirmat. Benedicta autē facetas & acutas reſpōſiones, quales ſuperius ꝓtulimus, interpretamur.

Q. AELIVS Tubero Iuriſc. patricius, vt ait Pomp. fuit, & à cauſsis agendis ad ius ciuile tranſiit. maximè poſtquam Q. Ligariū accuſauit, nec obtinuit apud Caiū Cæſarē. Is eſt Q. Ligarius, qui cum Africæ orā teneret, infirmū Tuberonē applicare non permiſit, nec aquā haurire: quo nomine eū accuſauit, & Cic. defendit. Tuberonē autem cum dicit, patrē intelligit. Nā vt ex huius Oratore intelligitur, Q. Ligarius à C. Cōſidio procōſule prouinciæ præfectus fuerat. Cū autem Actius Varus in eā, pulſus à C. Cæſare, veniſſet, Qu. Tuberonē huiuſce patrē, cui ea prouincia obuenerat portu prohibuit. De filio igitur illa Pōp. quibus hæc addit, Tubero doctiſsimus quidē habitus eſt iuris publici & priuati, & cōplures vtriuſq; operis libros reliquit. ſermone etiam antiquo vſus affectauit ſcribere, & ideo parum libri eius grati habentur. Meminit Cæſar lib. De bello ciuili 1.

ATEIVS Capito Iuriſc. quem Pōp. & Tacitus Cōſulem fuiſſe produnt, vt valde mirer, Caſsiodorū, & Dionē ſcriptū habere ann. DCCLIIII. C. Fonteiū cum Germanico Cæſare. Hunc Tacitus principē in ciuitate locum ſtudiis ciuilibus aſſecutū tradit libr. 3. extremo, principiq; ac dominātibus obſequentiorē fuiſſe. Pōponius autē Ofilio præceptori operam dediſſe, inq; iis quæ ab eo acceperat perſeueraſſe. in eundē M. Pōponij Grāmatici memorabile dictū celebratur ab auctore libelli de Grāmaticis illuſtribus. Nam cū Pomponiū ex oratione reprehēdiſſet, affirmāte Ateio Capitone, & eſſe illud Latinū, & ſi non eſſet, futurū certè iam inde: Mentitur, inquit, Capito. Tu enim Cæſar ciuitatem dare potes hominibus, verba non potes. Meminit Gellius libr. 13. cap. 12. libr. 4. cap. 14. libr. 10. cap. 20. Macrob. lib. Satur. 7. cap. 13.

ANTISTIVS Labeo Iuriſc. ſuperioris filius, à Pomp. Trebatij diſcipulus fuiſſe traditur, conſulatúmq; ſibi ab Auguſto delatum recuſaſſe: ſed plurimā ſtudiis operam dediſſe, totúmq; annum ita diuiſiſſe, vt Romæ ſex menſibus cum ſtudioſis eſſet, ſex menſibus ſecederet, & conſcribēdis libris operā daret. itaq; quadraginta volumina reliquiſſe, ex quibus plurima inter manus ſuo tempore verſabātur. Eundē præterea ingenij qualitate, & fiducia doctrinæ, qui & ceteris operis ſapientiæ operā dederat, plurima innouare inſtituiſſe. Hunc Tacitus libr. 3. extremo iuris ciuilis ſcientia Capitonem Ateium antecelluiſſe ſcribit, & incorrupta libertate, atq; iccirco fama celebratiorē fuiſſe, Præturámq; eum geſsiſſe tantū: aditum enim ad Conſulatū iniuria illi præciuſum fuiſſe. Lubet etiā locū Gellij ex lib. 13. ca. 12. de hoc noſtro ſubſcribere. In quadā epiſtola Ateij Capitonis ſcriptū legimus, Labeonem Antiſtium, legū atque morū populi R. iuriſq; ciuilis doctū apprimè fuiſſe. Sed agitabat, inquit, hominē libertas quædā nimia atque vecors: vſq; eò, vt D. Auguſto iam principe, & Remp. obtinēte, ratum tamē penſúmq; haberet, niſi quod iuſtū ſanctúmq; eſſe in Ro. antiquitatibus legiſſet. Ac deinde narrat, quid idē Labeo per viatorem à Trib. plebis vocatus reſponderit: Cum à muliere, inquit, quadā Tribuni plebis aduerſum eum aditi, Gellianū ad eum miſiſſent, vt veniret, & mulieri reſpōderet: iuſſit eū qui miſſus erat, redire, & Tribunis dicere, ius eos non habere, neq; ſe, neque alium quenquā vocādi cum moribus maiorū Trib. pleb. prehenſionē haberent, vocationē non haberent: poſſe igitur eos venire, & prehendi ſe iubere, ſed vocandi abſentē ius non habere. Meminit idem libr. 20. c. 1. De eodē Suetonius in Auguſto his verbis, Antiſtius Labeo, ſenatus lectione, cum Triumuirū legeret Marcum Lepidum hoſtem olim eius, & tunc exulantem, interrogatus ab eo, an non eſſent alij digniores, ſuum quenque iudicium habere reſpondit. Nec ideo libertas aut contumacia fraudi cuiquam fuit.

MASVRIVS Sabinus, Iuriſcō. Ateio Capitoni ſucceſsiſſe traditur à Pomp. equeſtrémque in ordinem iam natu grandem ac prope quinquagenariū receptū fuiſſe, & publicè primum de iure reſpondēdo ſcripſiſſe. poſt eum enim hoc beneficiū à Tib. Cæſare cœpit. Huic, inquit idem, nec amplæ facultates fuerunt, ſed plurimum à ſuis auditoribus ſuſtentatus eſt. Citantur autem eius libri à Gellio & Macrobio multis locis.

COCCEIVS Nerua Iuriſcōſ. Antiſtio Labeoni ſucceſsiſſe traditur à Pomp. Cæſaríque Tiberio familiariſsimus fuiſſe: quod idem Tacitus lib. 5. confirmat. Cū enim lib. 4. ſcripſiſſet, Cocceium Neruā ſenatorē Conſulatu functū, cui legum peritia, à Tiberio in Cāpaniam proficiſcente deductū eſſe. tum libr. 5. Nerua, inquit, continuus principis, omnis diuini humaníque iuris ſciens, integro ſtatu, corpore inlæſo, moriendi conſilium cepit. Quod vt Tiberio cognitū, adſidere, cauſſas requirere, addere preces, fateri poſtremò graue cōſcientiæ, graue famæ ſuæ, ſi proximus amicorū nullis moriendi rationibus vitam fugeret. aduerſatus ſermonē Nerua, abſtinentiā cibi coniunxit. ferebāt gnari cogitationū eius quāto propius mala Reip. viſeret, ira & metu, dū integer, dū intētatus, honeſtū finē voluiſſe.

COCCEIVS Nerua Iuriſc. ſuperioris filius, traditur ab Vlpiano anno ætatis XVII. aut paulo grandior publicè de iure reſponſitaſſe, l. 1. D. de poſtul.

C. CASSIVS Longinus, Iuriſconſultus, Maſurio Sabino ſucceſsiſſe traditur à Pomponio, natúſq; ex filia Tuberonis quæ fuit neptis Ser. Sulpitij: & ideo proauū ſuum Ser. Sulpitiū appellaſſe, Conſúlque fuiſſe cum Quartino temporibus Tiberij: ſed plurimum in ciui

tate auctoritatis habuiſſe, eouſque donec eum Cæſar ciuitate pelleret. expulſus ab eo in Sardiniam, reuocatus à Veſpaſiano diem ſuum obiit. Hęc Pōponius. Tacitus autem lib. 12. ſcribit hunc imperāte Claudio Syriæ præfuiſſe, eáq; tempeſtate ceteris præcelluiſſe peritia legum. nam militares artes per otium ignotæ, induſtriósq; ac ignauos pax in æquo tenet. attamē quantum ſine bello dabatur, reuocare priſcum moré, exercere legiones, cura prouiſum, agere perinde ac ſi hoſtis ingrueret. ita dignum maioribus ſuis, & familia Caſsia ratus, per illas quoq; gentes celebrata. Et libr. 14. orationem eius commemorat in Senatu habitam, cùm quæreretur, an vetere ex more familiā omnem Pedanij Secundi præfecti vrbis, quæ ſub eodem tecto fuerat, cum ille à ſeruo vno interfectus fuiſſet, ad ſupplicium agi oporteret. qua oratione maiorū morem retinendum imitandúmque diſſeruit. At lib. 16. Neronem miſſa ad Senatum oratione remouendum à Repub. Caſsium diſſeruiſſe, obieciſſéque Caſsio, quòd inter imaginem maiorum etiam C. Caſsij effigiē coluiſſet, ita inſcriptam: DVCI PARTIVM. quod idē Suetonius in Nerone ſcriptum reliquit, adiicitq; eundē Caſsium tunc luminibus orbatum fuiſſe. nec ita multo poſt, Idem Nero appoſuit qui quaſi indices lepidam Caſsij vxorem, Syllani amitam, inceſtū cum fratris filio, & dira ſacrorum ritus facere denūciarent: túmque Senatuſconſulto Caſsio exilia decernuntur, deportatúſque in inſulam Sardiniam.

CASSIVS Longinus Iuriſc. alter à ſuperiore, numeratur à Pomp. qui ex equeſtri ordine ad Præturam peruenit.

PROCVLVS Iuriſc. à Pomp. traditur Neruæ patri ſucceſſiſſe, tantáq; auctoritate fuiſſe, vt cùm acceptam à Labeone & Nerua quaſi ſectam acerrime tueretur, qui in eam partem ſtudioſi ſe dabant, Proculeiani vocitati ſint. Quo tempore autem, quóq; vitæ genere fuerit, non conſtat. Tacitus lib. 18. ſub Othone Proculū Prætorij præfectum nominat. Vlp. autem in l. diui. D. de iure patron. non leuem iuris auctorem hūc appellat. Duos autem patrem ſcilicet & filium fuiſſe, confirmari ex l. & Proculo. 30. D. de legat. & fid. 2. nō pōt. nā de patre ſuo Celſus, nō Proculi perſpicuè loqtur.

CAELIVS Sabinus Iuriſc. Caſsio Longino in iuris diſciplina ſucceſsiſſe traditur à Pomponio, plurimúmque Veſpaſiani temporibus potuiſſe. Cornelius autē Tacitus lib. 17. ab Othone deſtinatū ei bimeſtrem Conſulatum cum Flauio Sabino ſcribit: à Calendis Maij ad Cal. Iulias. Eiuſdem Gell. li. 7. c. 4. meminit, quem ait ſcriptum reliquiſſe pileatos ſeruos venum ſolitos ire, quorum nomine venditor nihil præſtaret.

PEGASVS Iuriſc. Proculo in iuris ciuilis diſſenſione ſucceſsiſſe traditur à Pomp. præfectúſq; vrbis Veſpaſiani temporibus fuiſſe. Creditur is eſſe Pegaſus quo Cōſulatum cum Pruſione gerente s. c. factum eſt, quod vulgo Pegaſianum vocatur, vt ei qui rogatus eſſet hereditatem reſtituere, perinde liceret quartam partem retinere, atq; ex lege Falcidia ex legatis retinere conceditur, vt Iuſtin. lib. Inſt. 3. ſub titu. de fideicom. her. teſtatur. De hoc illud eſt Iuuenalis Satyra 4.

Pegaſus attonitæ poſitus modò villicus vrbi
Anne aliud tunc præfecti? quorum optimus, atque
Interpres legum ſanctiſsimus.

PRISCVS Iauolenus Iuriſc. Cælio Sabino in iuris ciuilis diſſenſione ſucceſsiſſe traditur à Pōp. vixit autē Adriani & Antonini Pij temporibus. Capitolinus enim in huius vita ſcribit Iauolenum in iure conſtituendo magno huic Imperatori vſui fuiſſe. Hunc Iulianus præceptorem ſuum fuiſſe ſcribit in l. an apud ſe. 5. de manumiſ. vind. & in Africa & Syria cum imperio fuiſſe, iuriſdictionémq; exercuiſſe teſtatur. Plin. autē ſecundus Epiſtolarum lib. 6. hiſtoriam de eo commemorat, quam propter iucunditatē adſcribere eſt mo-lius: Mirificè rei non interfuiſti, ne ego quidē, ſed me recens fabula excepit. Paſsienus Paulus, ſplendidus eques Romanus, & in primis eruditus, ſcripſit elegos: gentilitiū hoc illi. eſt enim municeps Propertij, atq; etiam inter maiores ſuos Propertiū numerat. Is cum recitaret, ita cœpit dicere, Priſce iubes? Ad hoc Iauolenus Priſcus, Ego verò non iubeo. Cogita qui riſus hominum, qui ioci, quod eſt omnino Priſcus dubiæ ſanitatis. Intereſt tamen officiis, adhibetur conſiliis, atq; etiā ius ciuile publicè reſpondet: quo magis, qđ tunc fecit & ridiculum, & notabile fuit. Interim Paulo aliena deliratio aliquantū frigoris attulit. Tam ſolicitè recitaturis prouidendum eſt, non ſolum vt ſint ipſi ſani, verumetiam vt ſanos adhibeant.

CELSI duo Iuriſc. pater & filius, à Pomp. memorantur, Pegaſianámq; ſectam ſecuti traduntur. Spartianus autem in Adriano de altero ſcribit his verbis: Cum iudicaret, in conſilio habuit non amicos ſuos, aut comites ſolum, ſed Iuriſconſultos, ac præcipuè Iulium Celſum, Sabinum, Iulianum, &c. Filium autem bis Conſulem fuiſſe Pōponius teſtatur. Eius autem reſpōſum extat in l. pater. 29. D. de leg. 2. in quo patrem ſuum in cōſilio Diui Veri Conſulis, qui de fideicommiſſo ius dicebat, fuiſſe teſtatur. Hunc Iuuentiū Celſum fuiſſe lex proxima declarat.

PRISCVS Neratius Iuriſc. à Pomp. numeratur, traditúrq; Pegaſianam ſectam cum Iulio Celſo filio tenuiſſe, & cum eo Cōſulatum geſsiſſe. Spartianus autem in Adriano de eo ſic ſcribit: Frequēs ſanè opinio fuit Traiano id animi fuiſſe, vt Neratium Priſcū non Adrianum ſucceſſorem relinqueret, multis amicis in hoc conſentientibus, vſque eò vt Priſco aliquādo dixerit: Commendo tibi prouincias, ſi quid mihi fatale contigerit. Item aliquanto pòſt: Cum Adrianus iudicaret, in conſilio ſuo habuit non amicos ſuos, aut comites ſolùm, ſed Iuriſconſultos, & præcipuè Iulium Celſum, Neratium Priſcum, alióſq;, quos tamen Senatus omnis probaſſet.

ABVRNIVS Valens Iuriſconſultus, nominatur à Pomponio, & Iauoleno Priſco in Iuris ciuilis diſciplina ſucceſsiſſe. Capitolinus autem in Antonino Pio Saluiū Valentem inter eos Iuriſconſultos numerat, quibus Antoninum Pium vſum tradit: vt hunc noſtrum Saluium Valentem Aburnium appellatum fuiſſe veriſimile ſit. Aburnius enim non Aburnus in Florētinis libris ſcriptum reperio.

TVSCIANVS Iuriſconſultus nominatur à Pomponio, & Iauoleno Priſco in Iuris ciuilis diſciplina ſucceſsiſſe traditur. Eius tamen nuſquam mentionē reperio, veréorque ne pro T. Metiano ſcriptum ſit Tuſciano. Nam T. Voluſium Metianum vna cum Valente Capitolinus in Antonino coniungit: cui Valenti Tuſcianum Pomponius ſocium attribuit.

SALVIVS Iulianus Iuriſc. nominatur à Pomp. traditúrq; Pegaſianorum ſectam ſecutus fuiſſe. Hunc Didij Iuliani, qui poſt Pertinacem Imperium R. adeptus eſt, proauum fuiſſe Spartianus ſcribit. quem aſcribit bis Conſulem, præfectum Vrbi, & Iuriſconſultū fuiſſe: quod magis, inquit, eum nobilem fecit. In Adriano verò idem ſcribit, Iulianum hunc ſemper ab eodem Imperatore in conſilio adhibitū fuiſſe cum res iudicaret. Eutropius autē lib. 9. hūc ipſum ſub eodē Imperatore Adriano perpetuum edictum cōpoſuiſſe ſcribit. quod ipſum Iuſt. confirmauit in l. 2. C. de vet. iur. enu. vbi Iulianum legum & edicti perpetui ſublimiſſimū conditorem appellat. Itémque in l. penul. C. de cōd. indeb. vbi Saluium Iulianum ſublimiſsimū teſtē ſummęq; auctoritatis hominē, & Prętoriani edicti ordinatorem fuiſſe ſcribit, & in l. antequā. C. de vſufru. ſummum Iuris ſcientiæ auctorem nominat. Ipſe autem in l. an apud ſe. 5. D. de manumiſ. vindi. teſtatur ſe Iauole

Iaunleni auditorẽ ac diſcipulũ fuiſſe. Hactenus Põp.

VOLVSIVS Metianus Iuriſconſultus in Pandectarũ libris celebratur, intérque iuris auctores præcipuos numeratur. Eo cõſiliario Antoninum Pium, magiſtro Antoninum Philoſophum vſos eſſe, Iulius Capitolinus tradit. Metianum item alterum, huius fortaſſe filium Lampridius Alexandri Imper. in conſilio cum Africano, Florẽtino, Pomponio, Paulo cõmemorat.

MARTIANVM Iuriſconſultum Lampridius inter Alexandri Imp. conſiliarios numerat, & Vlpiani, Pauli, Pomponiique, aliorúmq; complurium æqualẽ facit.

L. CARVIDIVS Scæuola Iuriſconſultus, M. Antonini Philoſophi conſiliarius fuiſſe traditur à Iulio Capitolino: maximóq; vſui ſuo Imperatori fuiſſe. Hunc inter principes & coryphæos Iuriſcõſultorũ numerat Modeſtinus in lib. de excuſation. Quin & Theodoſius Imp. libr. Theodoſiani Codicis 4. ſub titulo, de teſta. l. 3. prudẽtiſsimum Iuriſconſultorũ appellat.

AEMILIVS Papinianus Iuriſconſultus præfectus Prætorio, Septimio Seuero imperante fuiſſe traditur à Spartiano, qui eum iuris aſylum, & doctrinæ legalis theſaurum appellat. Item aliquanto poſt, Papinianum amiciſsimũ fuiſſe Imperatori Seuero, & vt aliqui loquuntur, affinem etiam per ſecundã vxorem, memoriæ traditur. & huic præcipuè vtrumque filium à Seuero cõmendatum, eúmque cum Seuero profeſſum, ſub Scæuola & Seuero in adminiſtratione fiſci ſucceſsiſſe, atque ad hoc concordiã fratrum Antoninorum fouiſſe. egiſſe quinetiã ne occideretur, cum iam de inſidiis eius Baſsianus quereretur: atque ideo vnà cum his qui fautores fuerunt Getæ, à militibus, non ſolùm permittente, ſed etiam ſuadẽte Antonino, occiſum. Multi dicunt, Baſsianum occiſo fratre illi mandaſſe, vt & in ſenatu per ſe & apud populum, facinus dilueret: illum autẽ reſpondiſſe, Non tam facilè parricidium excuſari poſſe, quàm fieri. Fertur etiam Papinianum, cum raptus à militibus ad Palatium traheretur occidendus, prædiuinaſſe dicentem, ſtultiſsimum fore, qui in ſuum ſubrogaretur locũ, niſi appetitam crudeliter præfecturã vendicaret. Eius diſcipulos Lãpridius in Alexãdro numerat, Pomponiũ, Alfenum, Africanum, Florentinũ, Marcianum, Calliſtratũ, Hermogenẽ, Venuleium, Tryphoninũ, Medianum, Celſum, Proculum, Modeſtinum. Aſſeſſores autẽ eiuſdẽ Paulum & Vlpianum. Tryphoninus in l. reſcriptum, 12. D. de diſtr. pign. de eo ita ſcribit, Reſcriptũ eſt ab imperatore, libellos agente Papiniano: id eſt, cum libellorum magiſter eſſet. Eundem Spartianus ab Antonino Caracalla qui fratrẽ interfecerat, cum ab illo factum hoc improbaretur, necari iuſſum ſcribit. Papinianus, inquit, ſecuri percuſſus eſt, & à militibus occiſus. quo facto Imperator percuſſori dixit: Gladio te exequi oportuit meum iuſſum. Eius hoc epitaphium in lib. Antiquorũ epigrammatũ reperi, D. M. Aemylio Paulo Papiniano præfect. prætor. Iuriſconſ. qui vixit annis XXXVI. diebus X. M. IIII. Papinianus Hoſtilius Eugenia Gracilis turbato ordine in ſenio heu parentes fecerunt filio opt.

FABII Sabini Iuriſconſulti pater & filius memorantur. Filius à Lampridio Cato ſui temporis appellatur, & inter Alexandri Seueri conſiliarios cum Vlpiano, Paulo, aliiſque compluribus numeratur.

DOMITIVS Vlpianus Iuriſconſultus, Phœnice Syriæ vrbe natus, quemadmodũ ipſe in l. 1. D. de cenſib. teſtatur, conſiliarius Alexandri Seueri, & magiſter ſcrinij, Papinianiq; præfecti Prætorio aſſeſſor cum Paulo fuiſſe traditur à Lampridio, magnóque in honore apud ſuum Imperatorẽ, & primum doctiſsimorũ Iuriſperitorum, & principi fideliũ fuiſſe. neq; vnquam Alexandrum ſolum niſi Vlpianũ præfectum ſuum vidiſſe, ex aſſeſſore ſemper ſuo, cauſſa iuſtitiæ ſingularis. cum autẽ alterum adhiberet, & Vlpianũ rogari iuſſiſſe. Et aliquanto poſt: Vlpianũ, inquit, Alexãder pro tutore habuit, primum repugnãte matre, deinde grãtias agente, quẽ ſæpe à militum ira obiectu purpuræ ſummè defendit: atq; ideo ſummus Imperator fuit, quòd eius cõſiliis præcipuè Rẽpub. rexit. Itaq; idem Imperator in l. 4. C. loc. præfectum prætorio & parentem ſuum appellat. & in l. 4. C. de contrah. ſtip. reſcriptum ſuũ ſic exorditur, Secundũ reſponſum Domitij Vlpiani præfecti annonæ, Iuriſcõſulti, amici mei, ea quæ ſtipulata eſt, &c. Xiphilinus è Dione ſcribit, ei ab Alexandro Imp. præfecturã Prætorianorũ datam, ceteráq; quæ ad Imperij adminiſtrationẽ pertinẽt, ei permiſiſſe. Cùm aũt Vlp. multa quæ non rectè ab Heliogabalo facta erant emẽdaſſet, ipſum nõ multo poſt à Prætorianis, qui de nocte eum inuaſerũt, interfectũ eſſe quanquã in Palatium ad Imperatorẽ eiúſque matrem confugiſſet. Hunc eundẽ Modeſtinus in lib. de excuſationibus, præſtantiſsimũ, & cum Paulo ac Scæuola Iuriſconſultorum coryphæum ac principẽ appellat. Diocletian⁹ aũt in l. Diuo Marco. C. de quæſt. prudentiſsimũ. Iuſtin. in l. vlt. C. de inſt. & ſubſt. diſertiſsimũ: in l. vn. §. ne aũt. C. de ca. toll. ſũmi ingenij virũ.

IVLIVS Paulus Iuriſcõſultus, conſiliarius Alexãdri Seueri, & Papiniani præfecti prætorio aſſeſſor vna cum Vlpiano fuiſſe traditur à Lampridio: qui eundẽ præfectum vel ab Heliogabalo, vel ab eodẽ Alexãdro fuiſſe adſcribit. Etiã de aſſeſsione ſua mentionẽ facit in l. lecta. D. de reb. cred. Libros in iure ciuili tã multos ſcripſit, vt facile in eo genere ſuperiores oẽs vicerit.

HERENNIVS Modeſtinus, Vlpiani fuiſſe diſcipulus videtur. Hic enim ſic ſcribit in l. ſi quis. 52. D. de furt. Si quis aſinũ meum coegiſſet, furti nõ tenetur, niſi furandi animum habuit. quod & Herennio Modeſtino ſtudioſo meo de Dalmatia conſulenti reſcripſi, &c. Gordiano Imperatore floruit, vt conſtat ex l. 5. C. ad exhib. vbi Imperator eum non contemnendæ auctoritatis Iuriſconſultum vocat. Arcadius Chariſius in l. vlt. D. de muner. & hono. ſcribit eum & notando & diſputãdo bene & optima ratione quædã decreuiſſe.

Atque hactenus quidem de veteribus Iuriſconſultis.

IVRISDICTIO, nomen generis ac ſpeciei eſt, ſicut adoptio, l. 1. D. de adopt. Generaliter accipitur pro omni cognitiõe, pronũtiatione, decreto in quacũq; cauſſa, ſiue ea ſit ciuilis, ſiue criminalis: quo ſenſu nõ diſtinguitur ab imperio: quinimo imperio vtens magiſtratus, iuriſdictionẽ exercere dicitur, l. 1. D. de offi. eius. Nec item à cognitione. nam cognoſcens etiã Prætor dicitur ius dicere, aut iuriſdictionẽ exercere. Põp. l. 2. de orig. iur. Decẽ, inquit, & octo Prætores in ciuitate ius dicunt. Sic Vlp. l. 1. de extraord. cog. Sed & Suetonius in Claudio, cognitionẽ extraordinariã de fideicommiſſis, iuriſdictionẽ vocat, cum tamen Prætor fideicõmiſſarius iudices nõ daret. Quoties igitur quis auctoritate publica aliquid ſtatuit, quod ad ius & iuſtitiã pertineat, ius dicit. Nec refert, iuſtè an ſecus: quandoquidẽ hæc cõſuetudo loquẽdi ad id refertur, qđ magiſtratũ facere cõuenit, l. pe. D. de iuſt. & iur. Hinc actus legitimi manumiſsio, emancipatio, adoptio ad iuriſdictionẽ pertinere dicuntur, l. 2 D. de offi. proc. & leg. Altera ſignificatio hui⁹ vocabuli ſpecialis eſt, ſecundũ quam iuriſdictio diſtinguitur ab imperio. l. imperium. l. iubere. D. de iuriſd. nã poteſtas animaduertendi in facinoroſos homines, imperium dicitur, non iuriſdictio, l. imperium. Ex quo apparet, iuriſdictionẽ tantũ in cauſsis priuatis & pecuniariis verſari. Iuriſdictio itaque ſolorum magiſtratuum eſt, non iudicum datorum, l. 5. l. 57. D. de re iud. & alibi. Iuriſdictio oem Vlp. l. 3. in fin. D. de iuriſd. om. iud. in bonorum

poſſeſs

poſſeſsione danda conſiſtere ſcribit: quod ſequitur C. Harmenopulus lib.1.tit.4. τὸ δὲ, ait, *δικαιοδοσία* ... *ἐστί*.

Iuriſdictio, pro iuris ratio, æquitas, recta ſententiæ ferendæ ratio. Vlpianus l.20.D.fam.erciſc. Nam imperitia, inquit, coheredum iuriſdictionis formam mutare non potuit. Alias Iuriſdictionis forma, pro iudiciorum ordine, apud Imp. l.1.vbi in rem actio.ex. Nec enim Iuriſdictionis forma in eadem prouincia conſtitutis, tam petitore, quã poſſeſſore, ob auctoris perſonam, quem in alia prouincia dicis conſiſtere, debet commutari.

Iuriſdictio, pro iudiciali cognitione, ſed quam exercet magiſtratus. Scæuola l.88.D.de ſolut. Claudius, ſubeſt enim illa ex iuriſdictione pendens quæſtio, an precia rerum quæ ſciebant eſſe pupillæ, bona fide matri ſoluerint. Sumitur & pro ſimplici notione, l.5. D.de re iud.l.8.§.ſed nec.D.de tranſact.

Iuriſdictio, pro vniuerſo Prætoris officio & munere. Gellius: Verba Prætoris ex edicto perpetuo adſcripſi, Sacerdotem Veſtalem, & Flaminem Dialem in omni mea iuriſdictione iurare non cogam. Hæc lib. 10.cap.15.

Iuriſdictio libera, quæ maiori poteſtate impediri nõ poteſt quin exerceatur, Budæo.

Iuriſdictio reſtitui, vel abrogari vnde dicatur, docet Alciatus lib.3.Parerg.cap.3.

Iuriſdictio quædam eſt contentioſa, quædam voluntaria. hæc inter volentes locum habet, eáq; explicantur emancipationes, adoptiones, manumiſsiones. illa vel in nolentes imperij vi exercetur. Vide l.2. D.de officio Procon.& ibi doctores.

Iuriſdictionẽ Accurſius definit l.1.D. de iuriſd.om.iud. poteſtatem de publico introductã, cum neceſsitate iuris dicendi, & æquitatis ſtatuẽdæ. Quæ definitio ſatis eſt bona, ſi quis eã rectè intelligat. Diuiditur autẽ Iuriſdictio à Zaſio in tres ſpecies: imperium merũ, mixtum, & ſimplicẽ iuriſdictionẽ, quæ eſt iuris dicendi poteſtas, ad vtilitatẽ priuatã, officio ſuo actioni deſeruiẽs. Hanc in ſex gradus ſecat Bart. quos Zaſius doctè contrahit in tres, in l.cui iuriſdictio data ſit.eo.tit.

Iuriſdictio Anomala, quæ & Extraordinaria dici poteſt, quæ conſuetudine, non iure ſubſiſtit: cuiuſmodi eſt iudicum curiarum dominicalium, qui circa Feuda tantũm, Emphyteuſes, & pacta curialia cognoſcunt.

IVRISPRVDENTIA eſt diuinarum & humanarũ rerum notitia: iuſti atque iniuſti ſcientia. vel: Eſt ars boni & æqui. A partibus ſumpta definitio. inſtit. de iuſt. & iur. in princ. l.10.D.eo.

IVRISIVRANDI religio expediẽdarũ litiũ maximum remediũ in vſum venit, qua vel ex pactione ipſorũ litigatorum, vel ex auctoritate iudicis, deciduntur controuerſiæ, vt dicit Gaius in l.1.D.de iureiu. Et profectò his verbis magnã vtilitatẽ iuramentorũ explicat. Nam ad dirimendas lites, quarum alioquin nullus inueniri poſſet finis, deſeruiũt. Et ſanè prodeſt Reipublicæ, ſi controuerſiæ hominũ celeriter expediantur, ad retinendam ſalutarẽ concordiã. Quamobrẽ non ſolum vtilis, verumetiã neceſſarius eſt iuriſiurandi vſus, velut vltimũ inter mortales præſidiũ tuẽdæ veritatis, quoties omnia probationũ genera deficiũt. Credendũ enim eſt, homines, qui aliquid frontis habent, diuini numinis teſtimonium non falsò inuocaturos.

Iuſiurandũ autem, & iuramentũ dicitur à iuro: quod propriè ſignificat, promitto me, adhibitis etiam teſtibus, ita ſeruaturum, ac ſi ius eſſet. Iam cum nullum ſit præſentius teſtimonium, quàm diuini numinis, fit, vt tum iurare dicamur, cum Deum inuocamus teſtem.

Iuſiurandũ eſt, vt definit Ariſtoteles, *μετὰ θεῶν παραλήψεως φάσις ἀναπόδεικτος*. vt Clemẽs Alexandrinus, *ὁμολογία κατηγορικὴ μετὰ προσπαραλήψεως θείας*. Vel vt Cicero lib.3. Offi. adfirmatio religioſa, quoties quid quaſi deo teſte adſeritur. Vnde & ſacramẽtũ dici ſolet, quaſi ſacræ rei arctiſsimũ vinculũ, quod nullo modo ſit ludendum, teſte Cicerone ibidem, ſic dicente, Nullum etiam vinculũ ad adſtringendã fidem iureiurãdo maiores arctius eſſe voluerunt: id indicant leges in XII. Tab. indicãt ſacra, indicãt fœdera, quibus etiam cum hoſte deuincitur fides: indicant notationes, animaduerſionéſque Cenſorum, qui nulla de re diligentius, quàm de iureiurãdo iudicabãt. Ideóq; etiam tãta erat apud priſcos iuriſiurandi religio, vt ſi quis quẽ re aut verbo læſiſſet, interpoſitione iuriſiurandi, quo eũ qui læſus erat adiurabat indignũ ea iniuria eſſe, & ei nolle factã, ſatisfaciebat atq; purgabat. Plaut. Amphitruõe:

Aut ſatisfaciat mihi, atque adiuret inſuper
Nolle eſſe dicta, quæ in me inſontem protulit.

Itáq; apud Terentiũ leno: *Ego veſtra hæc noui, nollem factum: Iuſiurandum dabitur, eſſe te indignum iniuria hac.*

Iuriſiurandi autem per Iouem, quod maximum erat, talis apud Romanos olim adhibebatur ſolẽnitas: Lapidem ſilicem tenebat iurans, ſic dicens: Si ſciens fallo, me Dieſpiter (ſalua vrbe arcéq;) bonis eiiciat, vt ego hunc lapidem. Hoc autem ſeculo, ſicut iuramenta temerè in cauſsis obularibus, ac nullius momenti deferuntur: ita penè non habetur vlla ſolennitatis ratio, quæ vtique maiorum hominum læſam conſcientiam terrere poſſet à periuriis faciliter admittendis.

Iuriſiurandi vſus triplex eſt, ex quo tria iuramentorũ genera. Alias enim iuratur extra iudicium ad confirmandum contractus, & quæcũq; negotia: videlicet, vt promiſſa ſeruentur: & hoc iuſiurandũ dicitur Extraiudiciale, & Voluntariũ, quia dependet planè ex arbitrio inuicem negotiantium, quatenus ſit dandũ & concipiendũ. De quo tamẽ nõ loquitur Paul. in l.iuſiurandũ, quod ex conuẽtione. in prin. D.de iureiu. vt quidam falsò putant, ſed l.1.& Conſtit. Frideric. Imperatoria. Aliàs exiguntur iuramenta ad præparationẽ, vel etiam cognitionẽ iudiciorũ rectè exercendã, ne quid per fraudem eorum qui in iudicio verſantur, incidat, quod euertat veritatẽ: vt ſunt ea quæ dãtur, vel calumniæ, vel teſtimonij dicendi, vel cautionis, vel æſtimandæ rei gratia, iuxta l.ſi tutor. D.de in lit.iur. item iuſiurandũ iudicis vel aduocati, l.rem nõ nouã. C. de iud. & quæ ſunt his ſimilia. Hoc autem iuramentorum genus Iudiciale & Neceſſariũ rectè poteſt appellari: quoniam non vt præcedens relinquitur prorſus priuatorum arbitrio, quatenus dãdum ſit, vel non ſit, cum ex iure certam formam habeat, ac plerunque neceſſariò ſuſcipiatur in iudiciis. Aliàs denique iuramentis vtimur deferente iudice: vel etiam litigatoribus ipſis cõſentientibus in iurandi conditionem (ſemper tamen approbante iudice) ad explicandã ſemel totam litem. Vnde nuncupantur deciſoria, quòd finem imponunt controuerſiæ, vt actori decernatur, quod intendit, aut reo, quod excipit. Paul. eleganter dicit, eo modo propter rem iurari, in l.quoties. D.de iureiu. Propter rem autem (inquiens) iuſiurandũ exigitur (veluti de pecunia credita) cũ iurat actor ſibi dari oportere, vel reus ſe dare non oportere. Idem eſt cũ de pecunia conſtituta iuſiurandũ exigitur. Hæc Oldendorp. Hotomanus Iuſiurandum duplex tantum eſſe vult, Conuẽtionale ſcilicet & Iudiciale: illúdq; ex pactione aduerſariorum ſiue extra iudiciũ, ſiue in iudicio interponi: hoc ex iudicis vſu & auctoritate, arg.l.1.D. de iureiu. Alij, & id melius, eius hæc tria genera conſtituũt, Iudiciale ſcilicet, quod à iudice defertur: Volũtariũ, quod à parte defertur in iudicio vel extra iudiciũ, l.1.l.17.D. de iureiu.l.1.C.eo.tit. Neceſſariũ, quod pars cui delatum eſt refert delatori.

Iuſiurandum turpe, vel illicitum, non eſt ſeruandũ. Nouel. ne à mulieribus quæ ſe proſti.§.1.Conſt.51. Euidentiſs

dentiſsimum peccatum eſt, id iuſiurandum inferre, quod ſtatim atq; præſtitum eſt, violandum ſit. Nouel. Vt ſine vllo impedimento. §. quia verò magna verſamur. Conſt. 94.

Iuriſiurandi illiciti abſolutionem petere vanum eſt. Vlpianus: De hoc iureiurando, ait, remittẽdo, nec eſt neceſſe adire Prætorem. Semel enim in perpetuũ à Prætore remiſſum eſt, nec per ſingulos remittendum.

Iuſiurandum calumniæ, vide Iuramentum calumniæ.

Iuſiurandum in litem eſt (vt iam ſupra attigimus) quod actor iudice deferẽte præſtat, ſe litem aduerſario ſuo ex æquo & bono æſtimaturum: neque enim res æſtimatur, vti patet ex l. 1. D. de in lit. iurand. cum interdũ rerum certa & nota æſtimatio ſit: veluti numinorum, apud Vlp. l. 3. D. eod. Id autem per ſolum iudicem defertur. & niſi iudex certam quantitatem definiat, in infinitum iurare licet, l. 4. §. 2. D. eod.

Iuſiurandum defert, qui aduerſario ſuo iurandi conditionem fert. Delatum verò iuſiurandũ dari, præſtari, ſuſcipi, remitti, recuſari, referri dicitur. Iuſiurandum autem remittit, qui cum paratus eſſet aduerſarius iurare, gratiam ei facit, contentus voluntate ſuſcepti iuriſiurãdi, l. 6. D. de iureiu. l. 1. C. eo. Refert, qui delatã ſibi iuriſiurandi conditionẽ in aduerſariũ transfert.

Iuſiurandum in libris Feudiſticis aliud eſt ſimplex, ſiue ſolitariũ, quod ſolus litigator ſiue dominus, ſiue vaſſallus præſtat: aliud cõiunctum, ſiue commune, quod quidam ſacramentalitiũ diſtinguẽdi cauſſa nominãt: propterea quòd coniuratores certo numero vnà id præſtant, qui Sacramentales (vt ſuo loco dicemus) appellantur, lib. Feud. 1. tit. 4. §. 2. & tit. 26. & libr. 2. tit. 33. §. 2. Rurſus aliud eſt liquidũ, quod Feudalitij ſcriptores appellant, ſine mentione conſcientiæ: cum quis aliquid factum, aut non factum iurat: de ſuo videlicet facto affirmãs. Aliud fortaſsis Arbitrariũ dici poteſt: quia per verbum antiquæ Romanorũ formulæ, Arbitror, concipitur: cum quis iurat ſe arbitrari nõ factum. quod iidem ſcriptores, Iuramento conſcientiam ſolam apponere, lib. Feud. 2. tit. 31. §. 2. & tit. 58. §. 6. Ex Hotomano.

IVRISIVRANDI FORMVLAE.

Iuriſiurandi formulas varias concepit antiquitas. Ex animi ſententia. Cicero 2. Acade. & 3. Offic. & Liui. li. 22. & 23. Per Iouem lapidem, Feſtus lib. 10. Cicero li. 7. Epiſt. ad Familia. & hoc explicat Polybius lib. 3. hiſto. Formulam iuriſiurãdi militaris doctiſsimè explicat A. Gell. Noct. Atti. lib. 16. cap. 4. quem perpendas. Sed hæc ad ius, quo vtimur, non pertinẽt: ſecundum quod qui concipi debeat, ex ijs, quos indicabimus, locis, diſces: quos notaſſe ſat erit.

IVDICIS.

l. rem non nouam. in princ. C. de iudic. & Nouel. 8. in fine. Ὅρκος διδόμενος παρὰ τῶν τὰς ἀρχὰς λαμβανόντων.

ADVOCATORVM.

d. l. rem non nouam. §. patroni.

TESTIVM.

c. præſentiam. ibi, veritate dicenda, de teſtib. in 6.

FIDELIS, SIVE FEVDATARII.

cap. 1. de forma fidelit. in vſib. feud. Ego iuro ad hæc ſancta Dei Euãgelia, quòd à modo in antea erò fidelis ei, vt Vaſſallus Domino: nec id quod mihi ſub nomine fidelitatis cõmiſerit, pandam alij ad eius detrimentum me ſciente. & c. de forma. 22. q. 5. Vide Cuia. ſuper his titulum & quæ diximus ex Hotoman. ſuper hac formula, in voce Homagium.

Sed audi, quid de improborum iuramento dicat ſenarius Græcorum:

Ἀνδρῶν δὲ φαύλων ὅρκον εἰς ὕδωρ γράφε.

At tamen audiat falſò iurans:

Ἐπ' οὐρανῷ δ' ὅρκον μὴ δόκει λελῃθέναι.

Ivssvs, vel iuſſum, in quibuſdã ab auctoritate diſtat. Iuſſus enim negotium præcedere debet. Auctoritas verò etiam perfecto negotio interponi poteſt, l. 25. §. Iuſſum. D. de acquir. hered. §. tutor. Inſtit. de auct. tut. l. 25. de legat. 1.

Iuſſus ſolo nutu ſine verbo vel ſcriptura fieri poteſt, l. 92. §. 1. de acqui. hered.

Iuſſus pro permiſſu & volũtate accipitur in l. ſi ſuſpecta. §. quoniam. de inoffic. teſta. & Inſtit. de nupt. in prin.

Iuſſum in rubr. quod iuſſu, accipiendum eſt, ſiue teſtato quis, ſiue per epiſtulam, ſiue verbis, aut per nuntium, ſiue ſpecialiter in vno cõtractu iuſſerit, ſiue generaliter: ſed & ſi mãdauerit pater dominúſve, item ſi ſerui chirographo ſubſcripſerit dominus, ratúmve habuerit qđ geſſerit, vel alias eius volũtate cõtractũ ſit, tenetur quod iuſſu, l. 1. D. quod iuſſ. l. 5. D. de in rem verſo.

Ivsta quæ neq; legibus, boníſve moribus repugnãt, nec ab æquitate abhorrent, vt l. 95. §. naturalis. D. de ſolut. l. 7. §. ait. D. de pact. Eodem ſenſu Iuſtæ exceptiones l. 67. de reg. iur. Iuſta cauſſa conuentionis l. 56. D. de pact. Iuſta obligatio, l. 1. C. ſi in cauſſa iud. plg.

Iuſta hereditas ea propriè dicitur, quæ iure legitimo, id eſt agnato proximo obuenit ait Paul. l. 3. §. 2. D. pro ſocio. Varro autem lib. 2. De re ruſt. latius accepit, pro ea quæ iure, & quouis modo alicui obuenit. Iuſta ætas dicitur, pro cuiuſq; quæſtionis ratione, ea quam leges in ea cauſſa exquirunt veluti, in nuptiis duodecim & quatuordecim annorũ: vt eſt apud Neratiũ in l. quod Seruius. 8. D. de cond. cauſ. dat. Sic Iuſta ætas cui pupillaris opponitur ꝑ pubertate, apud Vlp. l. 16. D. de iur. fiſ. Nec non illud æquè non intererit, cuius ætatis ſit is qui ſe defert, vtrum iuſtæ an pupillaris. nam pupillis etiam permittitur deferre. Iuſta poſſeſſio, poſſeſsio bonæ fidei, Iauolen. l. quod ſeruus. 24. D. de acq. poſſ. Is qui in tua poteſtate eſt, ignorãti tibi non corporalem poſſeſsionem, ſed iuſtam poteſt acquirere. Iuſtin. §. pen. per quas perſ. cuique acq. Item per alienos ſeruos, in quibus neque vſumfructum habetis, neque poſſeſsionẽ iuſtam. Sic iuſtus poſſeſſor, l. 13. §. Iuſtus. D. de hered. pet. Hinc

Iuſtè poſsident, qui ex cauſſa titulóve poſsidẽt, l. 3. & ll. ſeqq. D. de publicia. & vide l. 11. D. de acqu. hered. & l. 22. §. 1. D. de noxal. Iniuſtè poſsidet, qui vi, aut clam, l. 1. D. vti poſsid.

Iuſtus error probabilis & excuſabilis, l. 2. de minor. l. 4. de vſuc. Iuſta ignorantia, l. 76. in fin. D. de rei vind.

Iuſtum pretium, æquũ, & verũ, l. 3. §. diui. D. de iur. fiſc. l. 2. C. de reſcind. vend. Huic contrarium Iniuſtum.

Iuſtum teſtamentum, iure factum, & in quo ſollemnia interuenerunt, l. 22. D. de acq. hered. Iuſtus tutor, iure datus, l. 27. D. de teſtam. tutel.

Iuſta ſepultura dicitur, cum terra corpus eſt conditum, l. 19. D. de relig. At l. 41. D. eo. iuſtum ſepulchrum eſt, quod religione tenetur. Sic Lucanus libr. 9. *Iuſto dare tura ſepulchro.*

Iuſta ſeruitus, pro, ſeruitus bona fide vſurpata, id eſt iure gentium, vel ciuili. Africanus l. & generaliter. 28. D. de nox. act. Et generaliter ſi alieni ſerui nomine, qui tibi iuſtam ſeruitutem ſeruiret, noxali tecum egerim. Alias Iuſta ſeruitus, apud Terent. in Andr. ſcen. 1. act. 1. clemens & benigna.

Iuſta libertas, plena, abſoluta, perfecta, Cicer. in Topic. Vlpia. in Epito. titu. 1. Theoph. §. fin. Inſtitu. de libert. ſic in l. 29. D. qui & à quibus.

Iuſta vxor, legitima. Vlp. l. ſi ſenatori. 31. D. de rit. nup. Si ſenatori indulgentia principis fuerit permiſſum libertinã iuſtam vxorẽ habere, poteſt iuſta vxor eſſe. Suet. in Calig. Mox L. Caſsio Longino Conſulari collocatam abduxit, & in modum iuſtæ vxoris propalam habuit. Et in Veſpaſ. Antoniã libertã quõdam dilectam reuocauit in contuberniũ, habuítq; etiam Imperator penè iuſtæ vxoris loco. Vide, Vxor alia iuſta, infrà.

Iuſtum

Iuſtum matrimonium eſt, ſi inter eos qui nuptias contrahunt, connubium ſit, & tam maſculus pubes quàm fœmina potens ſit: & vtrique conſentiant, ſi ſui iuris ſunt: aut etiam parentes eorum, ſi in poteſtate ſunt. Vlp. cap. Inſtit. 5. Sic iuſti liberi, legitimi ex iuſto matrimonio, l. 25. D. de capti. Iuſtus pater, & iuſtus filius dicitur, qui ex legitimis nuptiis pater filiúſve eſt, l. 25. D. de capt. l. 44. D. de rit. nupt. l. 11. & l. 12. D. de ſtatu hom.

Iuſtus heres dicitur, qui pleniſsimo titulo & legitimo, hoc eſt, cognationis nomine accipit hereditatem inteſtatò, quaſi omnibus iuris partibus plenè heres, l. 3. §. de illo. D. pro ſocio. Iuſta perſona in litibus dicitur idonea, legitima ad agendum cauſſam, l. in vniuerſis. C. qui da. tut. poſſ.

Iuſti dies, Vide DIES iuſti.

Iuſtus dolor, qui ex magna cauſſa ortus eſt, & excuſationem meretur, l. ſi adulterium. §. Imperatores. D. de adulter.

Iuſtum & honeſtum ſicut non ſeparantur: ita nec vtile & honeſtum, aut vtile & iuſtum, l. quamuis mulier. D. ſolut. matrim. l. ſemper in coniunctionibus. D. de rit. nupt.

Iuſtum vadem, idoneum ſponſorem interpretatur Feſtus lib. 9.

Iuſta, operæ debitæ. Cic. Offi. 1. Eſt autem infima conditio & fortuna ſeruorũ: quibus, non malè præcipiunt, qui ita iubent vti, vt mercenariis ad operam exigendam, & iuſta præbenda.

Iuſta, ſacra & ceremoniæ quæ placandis manibus fiebant, id eſt, operationes denicales. Vlpianus l. 2. D. de in ius voc. Iuſtáve mortuo facientem in ius vocare non oportet. Vlpianus l. 20. D. de acq. vel amit. Vt puta patrem ſepeliuit, vel iuſta ei fecit. Fictum inde vocabulũ quaſi manibus debeantur. itaq; [illegible] Græci appellant. Cic. pro Sext. Roſcio: Hunc miſerum luctu perditum, qui nondum etiam paterno funeri iuſta ſoluiſſet, nudum eiicit domo. Feſtus: Mẽbrum abſcindi, inquit, mortuo dicebatur, cum digitus eius decidebatur, ad quod ſeruatum iuſta fierent reliquo corpore combuſto. Idem, Porca quæ Cereri mactabatur, ab eo qui mortuo iuſta non feciſſet, id eſt, glebam non obieciſſet, quia mos erat eis id facere, prius quàm nouas fruges guſtarent. Dicitur & iuſta ferre, Ouid. *Illa quæ poſitis iuſta feruntur auis.*

IVSTINIANVS imperator. Vide illius vitam initio Hotom. Comment. in Inſtit.

Iuſtiniani noui, primum nomen fuit iuris ciuilis ſtudioſorum, quo anno ſuorum ſtudiorum primò decorabantur.

IVSTITIA eſt habitus animi, communi vtilitate conſeruata, ſuam cuique tribuens dignitatem: ait Cic. lib. De inuẽt. 2. Quo ſanè pertinet illa Tryphonini diſputatio nobilis in l. 31. D. depoſ. Et probo, inquit, hanc eſſe iuſtitiam, quæ ſuum cuique ita tribuit, vt nõ diſtrahatur ab vllius perſonæ iuſtiore repetitione. Vel ſic:

Iuſtitia eſt conſtans & perpetua voluntas ius ſuum cuique tribuendi, l. 10. D. de iuſt. & iur. & Inſtit. in princ. Hanc verã eſſe virtutis definitionẽ, ipſa verbi notatio declarat. Iuſtitia enim ex eo dicta eſt, quòd cuiq; ius ſiſtat. Itaque negat Cotta lib. De nat. deorum 1. ibi iuſtitiam eſſe, vbi ius eſt nullum. Eſt enim, inquit, pietas, iuſtitia aduerſus deos: cũ quibus quid poteſt nobis eſſe iuris, cum homini nulla cum Deo ſit cõmunitas? Vlpianum autem illo in loco cenſet Hotom. non virtutem habitúmque humanum, ſed eam quam veteres Deam, Iouíſque filiam faciebant, definiſſe primùm quoniam eodem in loco ſcribit iuriſconſultos eſſe ſacerdotes Iuſtitiæ. ſic enim locum illum interpretatur idem Hotom. vt verba hæc (nam vt elegãter Celſus definit, Ius eſt ars æqui & boni) parentheſi concludantur, & relatiuum CVIVS, non ad ius, ſed ad Iuſtitiam referatur. nõn enim artis iuris, quæ illic definitur, vlli ſunt ſacerdotes, ſed illius Deæ Iouis filiæ. Quare cùm Iuriſconſulti Iuſtitiæ ſint ſacerdotes, ſacerdotes autem non virtutum humanarum dicantur, ſed deorum: eo loco Deam illam deſcribi eſt veriſimile. Præterea ius quod conſtat æqui & boni præceptionibus, à Iuſtitia deſcendere, atque appellari ſcribit ibidem Vlpianus: de iuris diſciplina, librı́ſque his noſtris intelligens. Sicuti Scipio quoque apud Ciceronem in lib. de Rep. diſputauit, auctore Augu. lib. de Ciuit. Dei 19. cap. 21. Cùm illud etiam, inquit, ius eſſe dicant, quod de iuſtitiæ fonte manauerit. quod ſi ita eſt; aut ab humana, aut à diuina Iuſtitia deſcendat neceſſe eſt. ab humana autẽ non poteſt, quia nunquam in hac vita perfecta eſt. Voluntas enim illa quæ ſi perficeretur, habitus, ac proinde virtus appellaretur, ſemper manet in ſua, vt ita dicam, adoleſcentia, neque vnquam perficitur. Regula autem iuſti & iniuſti tradi ab illa imperfecta & imbecilla natura non poteſt. quod etiam Horatius his verſib. ſignificat:

Nec natura poteſt iuſto [illegible] ſecernere iniquum,
Diuidat vt bona diuerſis, fugienda petendis.

Sequitur ergo vt à diuina Iuſtitia quæ perfecta & abſoluta eſt, ius hoc noſtrum deſcendat, quo præceptiones ſuum cuique tribuendi, & regulę iuſti atque iniuſti continentur. Eò accedit quòd iuſtitia, quæ humana virtus eſt, non præceptio, ſed obſeruatio iuris eſt: vt Cic. lib. De legib. 1. declarat: vbi ait Iuſtitiã eſſe obtemperationẽ ſcriptis legibus, inſtitutı́ſq; populorũ: qua de cauſſa Fabricius & Ariſtides iuſti nominati ſunt.

Iuſtitia eſt duplex: Diſtributiua, quæ vnicuiq; ſuum tribuit meritũ, & pœnã, habita perſonarũ ratione: Commutatiua, quæ rerũ communicationẽ per formas conſtituit, æqualiter ab omnibus ſeruandas, non diſtinguens perſonas. Quod tyro iuris diligẽter obſeruabit.

IVSTICIARII hodie ſunt vmbra quędã illorũ, qui olim [illegible] apud Græcos dicebãtur, deſignati ad cuſtodiam iuris & ęquitatis, c. ex literis. De pignorib.

IVSTITIVM, iuris dictionis intermiſsio, vulgò *Vacations de cour*. Cice. ad Att. lib. 4. ep. 87. Fauere iuſtitio, & omniũ rerum licentiæ. Gellius lib. 20. cap. 1. Velut quoddam iuſtitium, id eſt iuris inter eos quaſi interſtitionem quandam & ceſſationem. Tertullianus lib. de reſurre. carnis, Vbiq;, ait, iuſtitiũ eſt, quies rerum.

IVVENES, vide Aetas.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER DECIMVS.

K

K, QVORVNDAM nominum notam eſſe M. Fabius ſcribit lib. 1. c. 4. inter redundãtes collocans. Eodem lib. c. 7. idem in hęc verba, K. quidem, ait, in nullis verbis vtendum puto, niſi quę ſignificat, etiam vt ſola ponatur. Hoc eò non omiſi, quod quidam eam, quoties A ſequatur, neceſſariam credunt: cùm ſit C litera, quæ ad omnes vocales vim ſuam perferat. Verum orthographia quoque conſuetudini ſeruit: ideóq; ſæpe mutata eſt. Hæc ille. Priſcianus lib. 1. K, inquit, & q. quanuis figura & nomine aliquã videantur habere differentiã cum c, tamen eandem tam in ſono vocum, quam in metro continent poteſtatem: & K quidem ſuperuacua eſt.

K. ſola litera, in ſubſcriptionibus Cõſtitutionum Cod. Theod. & Iuſtiniani, ſignificat Kalendas, vt refert Magno in Notis iuris. Significat etiam cariſsime, in earundem

eundem inſcriptionibus geminata, K K. cariſsimi eodem interprete.

Kanſorias apud Lucanos tenebatur, qui occaſo ſole, diuertentes homines notos, ignotóſque domo non exciperet (vt ſcribit Alexand. Neapolitanus lib. 4. ca. 11.) mulctamque eo nomine pendere cogebatur.

Kaddiscos, vrna ſuffragiorum. Iulius Pollux lib. 8. cap. 1. περὶ τῶν δικαστικῶν, καδδίσκος μὲν ἦν, ait, εἰς ὃν ἐτίθεσαν τὰς ψήφους ἐγχέοντες.

Kalendæ, inquit Varro lib. 5. de Ling. Lat. primi dies menſium nominati, ab eo quòd his diebus Kalentur eius menſis Nonæ à Pontificibus, quintanæ, an ſeptimanæ ſint futuræ in Capitolio in curia Kalabra, ſic, Dies te quinq; Kalo Iuno Nouella. Septé dies te Kalo Iuno nouella. Hæc ille. Macrob. autem in 1. Saturn. ſic: Priſcis temporibus antequam faſti à Cn. Flauio ſcriba inuitis patribus in omnium notitiam proderētur, pontifici minori hæc prouincia delegabatur, vt nouæ lunæ primum obſeruaret aſpectum: viſumque Regi ſacrificulo nunciaret. Itaq; ſacrificio à Rege & minore Pontifice celebrato, idem Pontifex, Kalata, id eſt vocata in Capitolium plebe, quot numero dies à Kalendis ad Nonas ſupereſſent, pronúciabat: & quintanas quidem, quinquies dicto verbo Kalo: ſeptimanas, repetito ſepties prædicebat. Et hunc diem qui ex his diebus qui Kalarentur primus eſſet, placuit Kalendas vocari.

Kalendæ primæ, ſecundæ, tertiæ, quintæ, dici putantur à Iuriſconſultis pro vno, duobus, tribus, & quinq; menſibus. Celſus l. liber. 59. §. ſi ita. De here. inſt. Titius ſi intra tertias Kalen. nauis ex Aſia venerit, heres eſto. Vlp. l. 1. §. ſi qui. De verb. obliga. Si ita interrogatus, intra Kalend. quintas, reſponderit, Dabo idibus: non obligatur. Martia. lib. 1.

Atque intra, puto, ſeptimas Kalendas
Mortes hæc tibi quatuor dederunt.

Video tamen Catonem in re ruſtica primas Kal. dicere, pro primo die cuiuſque menſis.

Kalendarium, dictus codex pecuniarum occupatarum, id eſt fenori collocatarum: quia Kalendis fenori dabantur: & patresfa. Kalendarum nomine præſcripto, debitorum nomina perſcribebāt. Seneca lib. XIII. epiſt. Diuitem illum putas, quis in omnibus prouinciis erat, quia magnus ei Kalendarij liber voluitur. Horat. Epo. II.

Omnem relegit Idibus pecuniam:
Quærit Kalendis ponere. Mart. VIII. Epig.
Superba denſis arca palleat nummis,
Centum explicetur pagina Kalendarum.

Quemadmodum autem collocabantur Kalendis pecuniæ, ſic etiam exigebantur. qua de cauſa triſtes & celeres appellantur. Horat. Sat. III. lib. 1.

Qui niſi cum triſtes miſero venêre Kalendæ.

Ouid. lib. II. De remed. amor.

Qui puteal. Ianúmque timent, celeréſque Kalendas,
Torqueat hunc æris mutua ſumma ſui.

Plutarch. in lib. περὶ τοῦ μὴ δανείζεσθαι· Οὐδ' ἀναμένουσι τῶν Καλανδῶν, καὶ τὰς νουμηνίας, ἃς ἱερωτάτην ἡμέραν οὖσαν, ἀποφράδα ποιοῦσιν οἱ δανεισταὶ, καὶ στύγνον. Hinc,

Kalendario præpoſitus ſeruus, in l. pen. D. de reb. credit. pro fenerandis exigendíſque pecuniis. Et

Kalendarium exercere, l. vxoré. 41. §. legauerat. D. de legat. 3. Hinc

Kalendario deſtinatæ pecuniæ, id eſt fenerationi. l. 62. D. de leg. tertio. In Kalendarium cóuerſa pecunia, id eſt, fenerationi, l. 39. §. negligentiæ. D. de admin. tut. Sic accipitur Kalendarij nomen in l. vlt. D. de pecul. l. 6. D. de inſt. vel inſt. l. 3. C. de compenſat. l. vlt. D. de muneríb. & honorib. & alibi perſæpe.

Kal. Ianuar. primum anni diem factum Plutarchus ſcribit in Problem. quòd eo die primi Cóſules Regibus exactis creati ſunt. Vnde etiam inſtitutum cóſtat, vt Conſules deinceps omnes eo die magiſtratum inirent. Eundem Kal. diem feſtum ac religioſum fuiſſe, ſollenneímque ſtrenis dandis, Sueton. in Auguſto his verbis ſignificat: Item Kalen. Ian. ſtrenam in Capitolio etiam abſenti mittebant. Et in Tiberio: Item ſtrenarum cómercium prohibuit edicto, ne vltra Kalen. Ian. exerceretur. Conſueuerat quadruplam ſtrenam, & de manu reddere: ſed offenſus interpellari ſe toto menſe ab iis qui poteſtatem ſui die feſto non habuiſſent, vltrà non reddidit. Item: Nullus à pœna hominú ceſſauit dies, ne religioſus quidem ac ſacer: animaduerſum in quoſdam ineunte anno nouo. Zonaras li. II. de Auguſto loqués, Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ ἀπ' ἐκείνου προσιόντες, οἱ μὲν πλείους, οἱ δ' ἧττον ἐδίδοσαν· καὶ ὁ Αὔγουστος οὐδὲν ἔλαττον τοσοῦτον καὶ πλεῖον ἀντεδίδου, οὐ μόνοις τοῖς βουλευταῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις. Scribit etiam Dio lib. LVII, moris fuiſſe inde ab Auguſti temporib. vt Kal. Ian. in acta Imperatoris iuraretur. Poſt Kal. autem Ian. die tertio, pro ſalute Principis vota ſuſcipi ſolita, ſcribit Caius in l. ſi calui tur. 233. D. de verb. ſig. & Plutarch. qui Ciceronem ſcribit natú eſſe ἡμέρᾳ τρίτῃ τῶν νέων καλανδῶν, ἐν ᾗ νῦν οἱ ἄρχοντες εὔχονται καὶ θύουσιν ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος.

Kalendæ, Martij primus olim dies fuit. Itaq; ignem nouum Veſtæ aris incendebant, vt incipiente anno cura denuò ſeruādi nouati ignis occiperet. Eodem menſe mercedes exſoluebant magiſtris, quas completus annus deberi fecit. Comitia auſpicabantur, vectigalia locabant. Hæc Macrobius primo Saturnal. cap. 12. Conſtat etiam munera, quæ ſtrenæ dicebātur, olim eo die mitti ſolita. Vnde illud apud Pompon. l. ſed ſi, 31. §. ſi vir. D. de donat. inter virum & vxorem. Si vir vxori munus immodicum Kalendis Martiis, aut natali die dediſſet, donatio eſt. Tibull. lib. III.

Martis Romani feſtæ venêre Kalendæ,
Exoriens noſtris hic fuit annus auis.
Et vaga tunc certa diſcurrunt vndique pompa,
Pérque vias vrbis munera, pérque domos.

Plaut. in Milit. glorioſ. *Da mihi vir Kalendis quæ mittam cùm Martiæ venerint.* Martias Kalendas, inquit Feſtus, celebrabant, quòd eo die Iunonis Lucinæ ædes coli cœpta eſt. Vnde Tibull. lib. 4.

Sulpitia eſt tibi culta tuis Mars magne Kalendis.
Spectatum è cælo, ſi ſapis, ipſe veni.

Seruius autem in VIII. Aen. Martiæ, inquit, Kalendæ, fœminis dicatæ ſunt. Horat.

Martijs cælebs quid agam Kalendis? Iuuenal.
Munera fœmineis tractat ſecreta Kalendis.

Hæc Seruius. Iiſdem etiam Kalendis penſiones agrorum præſtari ſolitas patet ex l. defuncta. 58. D. de vſufr. & l. tertiam. 19. C. Th. de exactionib. quippe cùm anni initium apud antiquos fuiſſet.

Kalendæ Quintiles, ſiue Iuliæ olim dies erat ſollemnis migrandi, id eſt ex habitatione cum ſuis rebus diſcedendi, tum etiam conductionibus prædiorum, l. qui balneum. 9. D. qui pot. in pig. hab. Qui balneum ex Kalen. proximis conduxerat, pactus erat, vt homo Eros pignori locatori eſſet, donec mercedes ſoluerentur. Idem ante Kal. Iulias eundem Erotem alij ob pecuniam creditam pignori dedit. & paulo pòſt: Licet eo tempore homo pignori datus eſſet, quo nondum quicquam pro conductione deberetur. Id eſt ante proximas Kalendas Iulias. Item in l. cùm in plures. 60. D. locati. & l. cum ab eo. 41. de cont. empt. l. cum precario. 12. D. de preca. Martial. XII. epigram.

O Iuliarum dedecus Kalendarum,
Vidi Vacerra, ſarcinas tuas vidi,
Quas non retentas penſione pro bina
Portabat vxor. Cic. II. epiſt. ad Qu. Frat. Domus tibi ad lucum Piſonis Luciniana conducta eſt: ſed, vt ſpero, paucis menſibus poſt Kal. Quintiles in tuam commigrabis. Suetó. in Tiberio: Senatori latú clauum

ademit, quem cognouiſſet ſub Kal. Iulij demigraſſe in hortos, quò vilius poſt diem ædes in vrbe conducere.

Κατὰ πόδας, l. 2. C. de vete. iur. enuclean. Id eſt ad pedes iiſdémque veſtigiis. Vide lib. 3.

Κηδεμὼν, & tutorem, & curatorem ſignificat, quo verbo vſus eſt Iuriſcoſ. l. 2. D. qui petant tuto.

Κύκλος, annorum xvi. reuolutio, Nouell. 142. Euagrius lib. 4. τῶν κύκλων τῶν ἐπινεμήσεων.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER VNDECIMVS.

L

LABES in agris hiatum, & diſceſsionem terræ ac χάσμα ſonat, l. 15. §. Seruius. & l. final. D. locat. Cicero lib. 1. de Diuinat. Delata etiam ad Senatum labes agri Priuernatis, cum ad infinitam altitudinem terra deſediſſet, &c. Itẽ alio eiuſdem libri loco: Tantúſque terræ motus in Liguribus, Gallia, compluribúſque inſulis, totáq; in Italia factus eſſe, vt multa oppida corruerint, multis locis labes facta ſit, terræq; deſederint. Sic apud Liu. lib. 42. Dextra pars labe terræ in aliquantum altitudinis diruta erat. Quintil. Non enim vulgaris illa labes frumenti fuit, nec qualis alias accuſari ab agricolis ſolet perfidia terrarum.

LABI dicuntur facultatibus, qui ad inopiã rediguñtur, ſiue caſu id acciderit, ſiue bona prodegerint, ſic vt ſoluẽdo non ſint, l. 2. §. ſi eodem. D. de admi. rer. ad ciuita. perti. l. 9. §. 1. D. de admi. tuto. & vide l. 4. D. vt in poſſeſ. leg.

LABORVM, ſeu Labarum, magnũ erat vexillum, vulgò etiam laborum ſolutio, ſiue καμάτων λυτήριον dictum, vt Nazianzenus ſcribit in 1. Steliteutica: & Sozomenus lib. 1. cap. 4. λάβωρον vocat. Vnde in actis Nicenæ II. vt teſtatur Iac. Cuiacius, ſignum quod Sozomenus hiſtoriographus Conſtantinum in crucis vſum conuertiſſe memorat, dicens: Iuſsit viros eruditos ex auro & lapidibus pretioſis in vexillum crucis transformare, quod laborum vocatur. Hermias huius verbi meminit his verbis: βέλτιον ἐστὶ τῶν σημάτων, ὃ Ῥωμαῖοι λάβωρον καλοῦσιν. Quidam volunt Laborum fuiſſe exercitus ſummum vexillum, quod Imperatori præferri, & à militibus adorari ſolebat, & circiter Adriani tempora vſurpari cœptum. Labara in plurali nominat Tertullianus in Apologet. Sipara illa vexillorum & labarorum ſtolæ crucium ſunt. Vet. cod. labarorum, cantabrorum. quod extulit Arnobius his verbis: Nam & ſigna ipſa & cantabra & vexilla caſtrorum quid aliud quàm inauratæ cruces ſunt & ornatæ? Prudẽtius in carmine, de Conſtantino, q crucis ſigno Laburũ ornauit:

Chriſtus purpureum gemmanti textus in auro Signabat Labarum. Hinc tamen Græcorum illorum opinio, refutari videtur, qui Laborum præciſe dici putãt, pro ſolutio Laborũ, καμάτων λυτήριον, vt ſupra oſtendimus. Formam eius copioſe deſcribit Euſebius lib. 1. de vita Conſtant. vim autem & effectus, eiúſque cuſtodes libro II. Hinc

Laborum præpoſiti, rub. Cod. de præpoſ. labor. lib. 12. qui laborum, vt quæque pars in acie laborabat, in eam quaſi auxilij & liberationis vice inſerebant: huíuſque rei, Euſebio teſte, iam olim à Conſtantino præpoſiti erãt milites L. qui vt ex C. Th. liquet, ex protectoribus & domeſticis erant: & ob id poſt tit. de domeſt. & protect. datur tit. de præpoſ. labor.

LABRA ſunt crateres lapidei, quibus aqua ſaliens ex ſiphunculis concipitur. D. de action. empt. & vend.

LABRATVM, ſculũ appellatur principis, ab antiquo Gloſſematorũ ſcriptore, his verbis: Labratum, φίλημα βασιλικὸν, ἀσπασμὸν βασιλέως. ſed patiendi ſenſu accipiendum eſt, vt id accipiat princeps, non det. Dicitur autem à labris, vt oſculum ab ore. Id in conſtitutionibus Codicis appellatur adoratio, & veneratio principis, purpuræ & imperij, l. 3. C. de cõſul lib. l. 1. C. de app. præſ. præt. l. 1. C. de app. præſ. vrb. l. 1. C. de præp. ſac. cub. & aliis pleriſque locis.

LABORARE, pro angi, ſolicitum eſſe. Vlpianus in l. 1. §. idem Pomponius. D. de dol. mal. Veluti (inquit) ſi ſtipulatio tam turpis dolo malo facta ſit, vt nemo daturus ſit ex ea actionem: non debere laborare me vt habeam de dolo malo actionem.

LAC dicitur fructus induſtrialis, Bart. in l. & ex diuerſo. D. de rei vindicatio. eſtq; in pecoris fructu. §. in pecudũ. Inſtitut. de rerũ diuiſione. l. in pecudum. D. de vſuris.

LACCARII, in l. 1. C. de excuſ. artif. qui foſſas, vel puteos effodiunt, οἱ τὰ λακκία ποιοῦντες, vt interpretantur Baſilici interpretes, lib. 54. tit. 6.

LAICVS, popularis, vulgò ſecularis, c. 1. de procur. & c. duo ſunt. 12. q. 2.

LACVM à ſtagno in edicti prætorij interpretatione Vlpianus eo ſeparat, quòd lacus perpetuã habeat aquam, ſtagnum temporalem ibidem ſtagnantem: l. vnica. D. vt in flu. public. l. vnic. D. de ripa muni. Vnde Lacum perpetuum meritò dixit Iuriſcoſ. l. 23. §. 1. D. de ſeruit. ruſt. Planè lacus dicitur etſi aquam perpetuam non habeat, ſed quæ aliquando areſcat, l. 12. D. de acquirendo rerum dominio l. 24. D. de aqua & aqua plu. l. 28. D. de ſerui. vrb.

Lacus piſcatorij, l. 4. §. lacus. D. de cenſibus. Huiuſmodi erat lacus Locrinus, qui publicè fruendus dabatur, auctore Feſto lib. 10. ad fin.

LACCVS, pro vaſe torculario, vt exiſtimat Budæus ad l. 27. §. vlt. D. ad leg. Aquil. Item ſi tectori, inquit Vlpianus, locaueris laccum vino plenum curandum, & ille eum pertudit, vt vinum ſit effuſum. Iac. Cuiacius Obſer. lib. 10. cap. 9. labitur eo vt exiſtimet Laccum eo in loco aliud nihil eſſe, quàm quæ vini ciſterna dicitur l. vulgaris. §. ſed ſi de naui. D. de furtis: quam in terra defoſſam tectorio inducere & incruſtare intus foriſq; ſolebant: quod his Sudæ verbis confirmat: Λάκκοι· καὶ ἄλλοι τῶν ἐλλήνων ὀρύγματα ὑπὸ τὴν γῆν ποιοῦντες ὀρύχματα, καὶ στρογγύλα καὶ τετράγωνα, καὶ ταῦτα κονιῶντες, εἶτα ὑπεδέχοντο καὶ ἔλαιον εἰς αὐτά· καὶ ταῦτα λάκκους ἐκάλουν.

LACERTVS, piſcis. Meminit eius Iuriſcõſultus in leg. qui penum. De pen. legat. Lacertos (Pand. Flor. lacertus) inquit, cum iniuria ſua contineri.

LAMPADARII, in l. fi. C. de diuerſ. offic. lib. 12. deputabantur ſacris ſcriniis, vt in eis faces ſiue lampadas accendi curarent. Alij fuerũt Lampadarij in officio præfecti Prætorio, & quæſtoris exercitus, vt refert Iulianus Patritius in Epitome Nouell. 38. & vide Iuſtinianum in Edictis.

LANA à Græco λῆνος deducitur, ſeu λᾶνος, vt Dorihus, quod & lanã ſignificat, vt ex Polybio & Callimacho probat Varro ling. Lat. lib. 4. Addam & ex Aeſchylo in Eumenidib. his verbis: λήνει μεγίστῳ σωφρόνως ἐστεμμένον, ἀργῆτι μαλλῷ· τῇδε γὰρ τρανῶς ἐρῶ. Hinc & λαισήιοι ἀπήνιοι apud veteres dicebantur, qui carebant, id eſt carminabãt lanã. Lanæ autẽ apellatione (inquit Vlp. l. 70. D. de leg. 3.) id cõtinetur quod tinctũ non eſt, ſed αὐτοφυὲς, ſiue ea facta ſit, ſiue infecta: ſed & ea quæ neta eſt, hoc nomine cõprehenditur. itaq; lanæ appellationem eatenus extendi idem Vlpianus vult, quoad telam perueniſſet, ſiue ſuccida ſit, ſiue lota, modò tincta non ſit. Vide etiam Paul. lib. 3. Sent. tit. 6.

Lana legata, veſtis ex ea facta non debet, l. 88. D. de lega. 3.

Lana de ligno, Græcis ξυλόξυλον, vt ſcribit Vlp. l. 70. §. 2. de legat. 3. alias βαμβάκιον, & βάμβαξ, ſeu πάμβαξ. Eſt autem lanugo quę ex fructus interiore bombyce goſsipij ſeu

xyli,

xyli, fruticis cuiuſdam apud Arabas, & eos qui ſub cynoſura ſunt, netur, qui inſtar barbatæ nucis, aut cotonei mali eſt: vnde & nonnulli Cotoneum vocant. Huius meminit Plinius lib. 19. cap. 1. & Pollux lib. 7. cap. 17. Theophraſtus quoq; apud Indos & in Arabia arbores ἐριοφόρους, id laniferas eſſe ſcribit, lib. 4. cap. 9. hiſtoriæ.

Lana tingendæ purpuræ deſtinata, purpuræ appellatione non continetur, auctore Vlpiano in fin. l. ſi cui lana. §. vlt. de legat. 3.

LANEA veſtimenta, l. 23. §. 1. D. de aur. & arg. leg. Laneum corpus, l. 26. D. de acq. rer. domin.

LANIFICAE mulieres, quæ lanæ artem exercent, l. 12. §. ſed an. de fund. inſtr. l. viliæ. Conſultus, ait, de mulieribus lanificis, an inſtrumento continerentur.

LANIPENDIA mulier, Paulo in l. ſed ſi vir ea lana. D. de don. inter vir. & vx. non eſt quæ lanã pectit, aut carpit, ſed quæ lanificis lanam præbet, totiúſq; lanificij curam gerit. Sic em̃ in veteribus gloſsis legitur, Lanipendius, σταθμοῦχος ἐρίων. Ob idque adiecit Paulus, tanquam. eſt enim non niſi improprie lanipendia, quæ non de ſua, ſed de viri lana veſtimenta curat fieri.

LANISTAE, magiſtri atque inſtitores gladiatorum dicebantur, teſte Budæo. Horum genera, cùm in Iure ciuili fiat eorum mentio haud infrequens, idem diligentiſſimè explicauit in prioribus Anno. ad l. athletas. de iis qui not. infam.

LANDGRAVII, vide GRAVIO.

LANX in XII. Tab. vas eſcarium, duciturque à latitudine. Hanc legem ampliſsimè interpretor libr. veter. Iuriſpruden. 4.

LANCE & LICIO, vide Furta per lancem, liciumque.

LAPIS, præter vulgatam ſignificationem ſumitur etiam pro loco eminẽti & tanquã ſuggeſto, vnde præco prædicabat atq; vendebat. Pollux, ὁ ἐφ' οὗ ἕστηκεν ὁ κῆρυξ λίθος, καὶ πωλεῖ. Inde emptos de lapide Tribunos, vt ſeruos vænales dixit contumelioſiſsime Cicero, & Plaut. *In eo ipſo aſtas lapide vbi præco prædicat.* Sic Columella lib. 3. ſeruũ de lapide noxiũ appellat, id eſt nõ frugi bona, ſed qui noxæ dedit⁹ ſit. Vel de lapide noxiũ, inquit, poſſe cõparari putat. Athenienſes ſic interdũ ſuggeſtũ vocabãt, vt apud Ariſtophanem, τῷ λίθῳ τῷ ἐν πνυκί.

Lapis ſtratus, quadratus, ſtructilis, l. 6. §. modus. D. ſi ſeruit vind. & alibi ſæpè.

Lapis, pro milliario, hoc eſt, mille paſsibus, aliquando accipitur. Martianus de excuſ. l. propter litẽ. Ne vltra centeſimum lapidẽ tutelã gerat. Sic §. qui excuſare. Inſtit. eo. Huius cauſſam explicat Briſſonius libro 3. Antiq.

Lapilli, quo diſtent à gemmis, & quo ab his margaritæ, Paulus oſtendit in l. & ſi nõ ſunt. §. perueniamus. verſ. Gemmæ autem. De aur. & argen. legat. Adi Vallam ad finem lib. Elegant. ſexti. Bartolus annotauit in l. fin. §. ſpecies. D. de publi. lapillos non venire lapidum appellatione. Vide Gemmæ.

Lapilli iactus prohibendi gratia, inhibendíq; operis cauſſa fiebat, l. 5. §. meminiſſe. D. de op. no. nunt.

LAPIDARII in l. 5. §. ſed interdum. D. commod. l. fi. D. de iur. immu. l. 2. de. excuſ. artif. C. The. qui lapidibus excidendis operam ſuam locant.

LAPIDICINAE, aut lapicædinæ, loca cæſis lapidibus exeſta. Græci λατομίας, & λιθοτομίας appellant: vnde vocabulum fictum apparet. vt corruptè legi vulgò videatur Lapidicinæ, cum apud alios auctores, tum apud Iuriſconſultos in l. 9. §. 2. & l. 13. §. 5. D. de vſufr. l. 32. D. de iur. dot.

Lapidicinæ marmoreæ, l. fin. D. de pac. dot. l. 7. §. ſi vir. D. ſol. mat. Nam & marmorum lapides dicuntur, l. fi. §. fi. D. qui pot. in pign.

LAPSA hereditas quæ ſit, interpretatur Vlp. in §. ſi locu pleti. & in l. verum. de mino.

LARDVM appellatione carnis an veniat, docet Bartolus l. 1. C. de erogat. milit. anno. per illum text.

LARES à Lare Nympha, reputabantur apud cæcas Gentes, gemini dij familiares, alter bonus, alter malus, vnicuique homini deſignati, vt curam eius peculiarem haberent: ideò Genij, & Penates appellati. Hos enim domi quiſque paterf. colebat, quaſi peculiares Deos in Larario, hoc eſt, loco & ſacrario domeſtico. His ara & focus conſecratus erat. ex quo illud, Pro aris & focis pugnare. item illud Celſi l. 38. D. de rei vin. Finge pauperem, qui ſi reddere id cogatur, laribus, ſepulcris auitis carendum habeat. Refert autem Lampridius, Alexandrum Seuerum Imperatorem, primùm in Lario ſuo coluiſſe Abrahamum, & Chriſtum.

LARGIANVM Senatuſconſultum, vide Senatuſconſultum Largianum.

LARGIRI, pro ſufficere, l. 11. §. ſi filio. D. ad leg. Falcidiam. Alter autem qui non eſt oneratus, vt ſubſtitutus, licet portio largiatur eius, non in ſolidum conueniatur propter calculi confuſionem. Sic l. 14. §. poſt annum. D. quod metus cauſſa. l. 3. D. de minoribus. l. 35. D. de adult. l. 2. C. de in integrum reſtitution. l. 1. C. ſi aduerſ. rem iudic.

Largiri annuam præſtationem dicitur reditus, l. 25. in fi. D. ad leg. Falcid. l. 21. §. 1. de annu. legat. ex quo annua præſtatio redigi poteſt. Hinc

LARGITIONES ſacræ, pro theſauris munerationum, & (vt vulgo loquitur) financiis, l. fin. C. de iis, qui ex public. ratioc. l. 1. C. de cano. larg. tit. hæc interpretatio probatur ex l. 10. C. de palat. ſacra. larg. Nam qui in ea rubr. palatini ſacrarum largitionũ vocantur, hi in d. l. 10. palatini ſacrarũ munerationum rationem tractãtes appellantur, vt man. end. habent. Symmach. lib. 1. epiſt. 29. Palatini ſacrarũ munerationum Amicus & Caſtor quæſtus publicus ementes, &c. Sed & munerationum ſacrarum comites in l. 2. C. de commeatu, lib. 12. appellantur, qui alias Comites largitionum vocantur.

LARGITIONALES tituli, l. 18. C. de vectig. Et Largitionale aurum, l. 3. de ſuſcept. lib. 10. C.

Largitiones principis, l. 21. C. de adpella. l. 11. §. ſin autem vtraque. C. de iudic. Hinc

LARGITIONALES, Comitum apparitores, Cuiacio in Rubri. de palati. ſacr. largitio. lib. 12. C. Hi etiam Priuatiani dicuntur, vt idem refert.

LASCIVIA, incontinentia, petulantia quædam hominis alacritate nimia intemperantis. Vlp. l. 4. §. 1. D. ad leg. Cornel. de ſicar. Cum quidam per laſciuiam cauſſam mortis præbuiſſet, veluti ſi quis cantharidas alicui Veneris excitãdæ cauſſa dederit. Idem l. 13. §. 1. D. locati. Idémque dicendum ſi exercitus præteriens per laſciuiam aliquid abſtulit.

LASER, cuius Paulus meminit in l. 5. D. de pen. legat. ſuccus eſt caudicis, vel radicum virgulti eius, quod Latini laſerpitium, Græci σίλφιον vocant: magnificus in vſu medicamentíſque, & ad pondus argentei denarij penſum: vt Plin. ſcribit lib. 19. cap. 3. Laſeris meminit etiam Marcian. in l. 16. §. 6. D. de publican. & Colum. lib. 6. cap. 17. Iſidor. lib. 17. c. 9. Quidã Laſer ad nos afferri contendunt, & in primis Garcias ab Orto Indiæ Proregis medicus. in libello quem de aromatibus in India naſcentibus ſcripſit, inibi etiam afferens nihil à laſerpitio Aſam fœtidam noſtram differre, imo prorſus hæc eadem eſſe. Sed de his amplius eſſe pronuntiandum cenſeo, præſertim cum apud Strabonem lib. vii. Geogr. & Plin. lib. 19. cap. 3. legamus, illorum iam temporibus hoc aromatis genus rariſsimum fuiſſe, nec omnibus tritum, imò Romæ penes vnum Neronem fuiſſe.

LATA culpa eſt, quæ minimæ diligentiæ eſt (vt Latini Dialectici loquuntur) repugnans: vt Græci. μαχομένη: quippe quæ ſummæ diligentiæ, cui minima diligentia opponitur, ſit conſequens. Itaque qui minimam diligentiam debebat, eam ſi non adhibuit, in culpa lata

eſſe dicitur: quæ doli finitima eſt: quod & Celſus in l. quod Nerua. D. depoſit. demonſtrat: vbi ait, eum qui minimam diligentiam non adhibet, fraude nō carere. Atq; hoc nimirum illud eſt, quod ait Paulus in l. 226. De verb. ſign. Magna negligentia, culpa eſt: magna culpa, dolus eſt. Quod ſic accipiendum, vt minima negligentia pro nulla numeretur: ſed magna negligētia duntaxat, quæ ſiue ſumma, ſiue mediocris, ſiue minima diligentia prætermiſſa ſit, culpa eſt: magna autem culpa, doli ſpeciem habeat: vt l. 1. D. ſi menſ. falſ. & l. ſi fideiuſſor. 29. D. mandati: vbi Vlpian. ait, diſſolutam negligentiam prope dolum eſſe. itémque l. 1. §. is quoque. 3. De obligat. & act. & l. quæſitum. 8. §. 3. D. de precar. vbi idem ſcribit, eum qui precariò rogauit, nullius culpæ nomine teneri, niſi eius quæ dolo proxima eſt: quod nemo non videt ad latiſsimam culpam & minimam diligētiam pertinere. & item in l. 213. & l. 223. De verb. ſig. Lata culpa eſt non intelligere, id quod omnes intelligunt. veluti, meum frumentum aut vinum apud te depoſitum, corrumpi: niſi illud interdum moueatur, hoc repleatur. Si tamē ne hanc quidem diligentiam in tuo adhiberes, extra culpam eſſes. quoniã (vt Iuſtinianus ait) qui negligēti amico rem cuſtodiendã tradit, non ei, ſed ſuæ facilitati id imputare debet. §. pen. eod. infrà, eod. Itē, ſi cum tibi mandaſſem, vt mihi certum hominē emeres, & tu gratia ductus, paſſus ſis aliũ emere. Vlp. in l. ſi procurator. 8. in fi. D. mand. ſcribit hanc latam eſſe culpam: aut cum fideiuſſor pro debitore ſoluiſſet, neque eum, cum poſſet, certiorem redderet, l. ſi fideiuſſor. 29. D. eod.

LATA FVGA, ſpecies eſt exilij, cuius meminit Marcianus in l. exilium. D. de interdict. & releg. Qui autē exilio damnabantur, aut certus iis locus à iudicibus deſtinabatur, quo exularent: quod eſt relegatio. In eum locum cum veniebant, fiebãt eius ciuitatis ciues, & tum demum Romanam ciuitatem amittebant. Aut locorum omnium, præter certum quendam, aditus permittebatur: quod erat Aquæ & ignis interdictio. Ammia. Marcellinus: In corpore, inquit, immaculato, lata fuga damnatus eſt. Quod relegationi diuerſum videtur: quam intelligunt Iuriſcōſulti, cùm in inſulam aliquis, vel locum alium mittitur ad tempus, ſicut in quinquennium. Vide Vlpi. in l. relegatorum. eo. titu.

LATERES, ſimpliciter nō ſignificãt lapides, vt Interpres exponit in l. ſi venditor hominis. §. firmins. de action. empt. Nam hi ex terra albida, & cretoſa fiebant, ſiue etiam rubrica, aut maſculo ſabulone. Vide poſt Vitruuium lib. 2. cap. 3. quod eſt de lateribus, Budæum in l. ſi fratres. pro ſocio.

LATERE hoc, & Latere contrario Iuriſconſulti vſurpant, cum duæ contrariæ ſunt certi generis ſpecies, quarum contraria ratio eſt: veluti in l. 118. D. de verb. obli. & l. 11. D. de damn. inf. & l. 49. §. 2. D. de fideiuſſ. & mand.

ex LATERE, ſiue ex tranſuerſo coniungi veniréque nobis dicuntur fratres, ſorores, liberíque eorum, necnon & patrui, amitæ, auunculi & materteræ, & qui ex his procreantur, l. 1. D. de gradib. Inſtit. de gradib. cogn. l. 1. D. de rit. nupt. §. inter eas. Inſtit. de nupt. Hos ex lateribus cognatos vocat Paulus l. vlt. §. ſunt & ex later. D. de gradib. & ex tranſuerſa linea venientes, Imp. in l. 21. C. de inoffic. Hinc & trãſuerſos gradus idem Paul. vocat in d. l. vlt. §. idem in tranſuerſis. Conſt. Harmenop. li. 4. τοὺς ἐκ πλαγίου vocat, hóſq; ita definit, οἱ μήτε ὑμᾶς γεγεννηκότες, μήτε ἐξ ὑμῶν γεννώμενοι, τῆς δὲ αὐτῆς γενεᾶς καὶ ῥίζης ὑμῶν κεκοινωνηκότες· οἷον ἀδελφὸς ἀδελφῷ, θεῖος θεία, ἀνεψιὸς ἀνεψιῷ, ἐξάδελφος ἐξαδέλφῃ, καὶ οἱ ἐκ τούτων καταγόμενοι. quod videtur ſumpſiſſe ex Nouel. 89. & 118. Theophil' ena etiã τοὺς ἀπὸ λοξότητος ἐρχομένους vocat.

LATERALIA (non Lateraria) viatoria, capſulæ videntur eſſe, in quib. ad ephippium vtrinq; loro ſuſpenſis, ea quæ nobis in itinere neceſſaria ſunt, recondimus. Scæuola l. 102. D. de legat. & fid. 32. Vxori meæ lateralia mea viatoria, & quicquid in his cōditũ erit, quæ membranulis mea manu ſcriptis cōtinebantur. Itē, Hic chirographa debitorũ & pecuniã cũ eſſet profecturus in vrbem, in lateralibus condidit. Item: Alia chirographa prædiorum & pecuniam in lateralia condidit.

LATERCVLVM, codex in quo ciuilium & militarium dignitatũ adminiſtrationumq; ratio, itē mandatorum principalium, & promotionũ, & cōſuetudinũ notitia perſcripta eſt: ſic dictũ quòd in eo laterent arcana, vt volũt quidam. Hinc etiã Græci ad l. 5. C. qui mil. poſſ. & l. vlt. C. de off. mag. off. πλακίδιον vidētur interpretari. Alij tamen dictũ volunt quaſi πλινθίον, id eſt quadrum, quod ſacri laterculi fuerint ſcrinia quatuor, vt conſtat ex Nouella. 8. Duplex autem memoratur: Maius, quod apud Principem ſeruabatur ſub cura primicerij notariorum, l. 1. C. de officio præſ. præt. Afric. Minus, quod ſub cura & ſollicitudine Quæſtoris erat, l. 1. & l. 2. C. de off. quæſt. vbi Theodoſius: Totius minoris laterculi dignitates, hoc eſt, inquit, præfecturæ, tribunatus omnes, & præpoſituræ caſtrorum. Laterculi ſcrinium ſacrum memoratur in l. vlt. C. de off. magiſt. offic. Et hoc ſenſu Tertullianus aduerſus Valēt. Ex eorum laterculo, id eſt ex eorũ albo, & in reges & in ſacerdotes allegere conſueuerunt. Teſtatur etiam Iac. Cuiacius habere ſe librũ Victurij de ratione Paſchali, in cuius extremo per indicem conſulum dies Paſchalis ſubnotatur, iſque Index Laterculus Paſchalis inſcribitur, quem Sigibertus Theophilo Alexandrino tribuit. Laterculum autem vet. Gloſſ. eſt βιβλίον καὶ στρατιᾶς.

LATERCVLENSES, qui præerant eis codicibus edendis & ſeruandis, l. 13. C. de præpoſ. ſacro. ſcrin. lib. 12.

LATINAE feriæ. Pōpon. l. 2. §. 17. D. de orig. iur. Quoties autē (magiſtratus extra vrbē) proficiſcũtur, vnus relinquitur, qui ius dicat: is vocatur Præfectus vrbi. qui præfectus olim conſtituebatur: poſtea ferè Latinarum feriarum cauſſa introductus eſt, & quotãnis obſeruatur. hæc ille. Celebrabantur hæ feriæ à Latinis ciuitatib. ſeptem & quadraginta, quæ cum populo Rom. in Albanum montem quotannis conueniebant ad taurum Ioui Latiali ſacrificandum: ex Tarquinij Superbi inſtituto, vt Diony. Halicar. tradit lib. 4.

LATINI Iuniani liberti dicebãtur olim, qui mediũ libertatis gradum erant adepti: vt ait Iuſtin. ſub tit. De libert. Quod vt intelligamus, illud ſcire oportet, olim in Latiũ deduci ſolitas colonias, partim eorũ qui nomina dabãt, partim eorũ quibus aqua & igni interdicebatur: auctore Cicerone in ea pro Cæcina, & pro domo ſua: vbi hoc adſcribit, eos qui deducebantur, cùm eſſent in eas ciuitates recepti, Romanã ciuitatē amiſiſſe. Et hoc eſt quod ait Boetius in Topica Ciceronis, iſta in Latinas colonias profectione, mediã capitis diminutionē contingere. Quæ cùm ita ſint, apparet eos neq; connubij, neq; teſtamēti, aut mãcipij, aut nexus, aut patriæ poteſtatis ius, quod propriũ erat ciuium R. habuiſſe. Cùm em̄ Romana ciuitas eis adimeretur, ea quæ ciuitatis illius erãt propria (vt hæc quæ diximus) amittebãt. Hi dicebantur Latini colonarij; itáq; ab Vlpiano cap. xix appellantur. Auguſtus autē cùm ciuitatem Romanã ſeruis contaminari videret (quod etiã Dionyſi. Halicarnaſſæus lib. 4. cōqueritur) eos multis difficultatib' à libertate iuſta remouit. nã & de numero, & de conditione, & differentia eorũ qui manumitterētur, curioſè cauit: vt Suetonius in eius vita teſtatur. Hinc nata lex Aelia Sentia, hinc Furia Caninia, de quibus ſuo loco diximus. hinc Iunia Norbana quatuor poſt eius mortem annis, imperante Tiberio, à Marco Iunio Silano, Luc. Norbano Balbo coss. lata: quos æuo ſuo Conſules fuiſſe Plinius libro 11,

cap.

cap. LXXXVII teſtatur. qua lege conſtitutum eſt, vt ij ſerui qui neque cenſu, neque vindicta, neque teſtamento, ſed aut per epiſtolam, aut inter amicos, aut conuiuij adhibitione liberi fierẽt, non ciues Romani, ſed eodem iure quo Latini coloni eſſent. Vlpianus autem in Inſtitutionibus diſperſe variis in locis declarat eos neque teſtamenti faciendi, neque connubij, neque patriæ poteſtatis, neque tutelæ recipiendæ ius habuiſſe: eóſque Latinos Iunianos ad Colonorum ſimilitudinem appellat. nam & Iuſtin. in l. 1. C. de Lat. lib. Latinos libertos ad ſimilitudinẽ antiquæ Latinitatis, quæ in Colonias miſſa eſt, inductos ſcribit. De his etiam vide Iſidorum lib. 9. cap. 5.

Latinam libertatem ſuſtulit Iuſtinianus l. vnica. C. de Latin. lib. toll. vbi de eius origine.

LATIA duo in Iure legi ſcribit Seruius in illud Virgilij: *Quis Latio antiquo fuerit ſtatus*. vetus & nouum: ſic ſane vt duo ciuium genera, veteres & noui. Et noui ſunt qui per Latium, aut beneficio principis in ciuitatem venerũt, vt Plinius definit in Panegyrico. Hi cognationum iura non habebant, illi habebant: & hac ratione illis quidem hereditatũ viceſima remittebatur, his irrogabatur quaſi extraneis heredibus, ante conſtitutionẽ Traiani, quæ onere viceſimæ etiam nouos ciues liberari voluit, quibus beneficio Principis, aut per Latium ciuitas obueniſſet. Latium antiquum definit Plinius lib. 3. cap. 5. Latium antiquũ à Tiberi Circeios ſeruatum eſt mille paſſuũ quinquaginta longitudine.

LATITARE eſt, ait Vlpianus, nõ vt Cicero definit, turpis occultatio ſui. poteſt enim quis latitare non turpi de cauſſa: veluti qui tyranni crudelitatẽ timet, aut vim hoſtium, aut domeſticas ſeditiones, l. 7. §. 3. D. Quib. ex cau. in poſſ. & §. 4. Latitare autẽ eſt, cum tractu aliquo latere: quemadmodum ſactitare, frequenter facere. Pro latitante etiam habitus eſt qui ſe in Romano foro circa columnas occultaſſet euitandi creditoris cauſſa, l. eum qui. D. de reb. auct. iud. poſſ. quod & notauit D. Ambroſius in lib. de Tobia cap. 7. his verbis: Ille, inquit, greſſus debitoris ſingulos enumerat, aucupat deflexus. Iſte continuo poſt colũnas caput obumbrat. Sicq; Baſilius in Pſal. 14. Ο δανειζόμενος τοῦ χρυσοῦ τὰς συντυχίας. ὑποφαίνει πρὸς κίονας καὶ τοῖχους, ἀποκρύπτων κεφαλήν. Et Lucianus Lapithis: πρὸς κίονά τινα, ἢ πρὸς ἀνδριάντα ἰδὼν ἀμφισβητεῖν. Sic d. l. 7. §. illud ſciendũ. dicitur is latitare q in eodẽ foro agit, ſi circa ſtatuas ſe occultet. vbi tamẽ ſtatuas legerim, ex ſuperioribus. Notandum etiam ex d. l. cum qui. eum latitare dici, qui vrbe profugit, fraudandi cauſſa, qui honeſtus eſt ſeceſſus & honeſta latitatio. Hinc Afranius Diuortio: Qui coneris noctu clanculum rus ire, dotẽ ne repromittas vafer, honeſtè vt latites, & nos eludas diutius. Quidam duas latitationis ſpecies eſſe ſcribunt: vnam quidẽ quæ fraudationis cauſſa fiat, quæ edicto, quib. ex cauſ. in poſſ. eat. cõtinetur, quę eo animo fit vt fraudentur creditores, d. l. 7. §. quid ſit latitare, & §. ſeq. D. ex quib. cauſ. in poſſ. eat. l. 50. D. de pecul. Aliam fruſtrandæ actionis cauſſa, l. 3. D. de iudic. & alibi, cum quis ne ſecũ aliqua actio moueatur, velut actio eximatur, latet.

LATOMIÆ, inquit Aſconius, lingua Siculorum Lapidicinæ dicuntur, id eſt loca cęſis lapidibus execta, in quæ malefici damnari ſolebant. Id etiam verbi notatio demonſtrat: vnde & Latomi vocabulum. In Pandectis tamen Florentinis, & cõpluribus vetuſtis libris legitur LAVTVMIÆ. Erat autem Carcer Romæ ſic dictus, cuius meminit Liuius lib. 26. Calliſtratus l. 9. D. ex quib. cau. maior. Nam etiam incluſos veluti latomiis vinctorũ numero haberi placet: quia nihil intereſt, parietibus an compedibus teneatur. Vlpia. l. 1. D. de aleator. Hęc clauſula pertinet ad animaduerſionem eius qui cõpulit ludere, vt aut mulcta mulctetur, aut in latomias vel in vincula publica ducatur. De Latomiis autem Syracuſanorum, Cicero in prætura vrbana hæc ſcribit: Latomias Syracuſanas, ait, omnes audiſtis: plerique noſtis. Opus eſt ingens, magnificum regum ac tyrannorum: totum eſt ex ſaxo in miram altitudinem depreſſo, & multorũ operis penitus exciſo. Nihil tam clauſum ad exitus, nihil tam ſeptũ vndique, nihil tam tutum ad cuſtodiam nec fieri nec cogitari poteſt. Hunc carcerem à Dionyſio tyranno factum ibidem ſcribit Cicero.

LATRONES, ſiue Latrunculi dicebãtur, inuidioſo verbo, quibus publicè decretum indictúmque bellum non fuerat, cum tamen hoſtiliter graſſarentur. Hoſtes enim dicebãtur, quibus bellum indictum fuerat. l. 118. D. de verb. ſign. l. 6. & l. 24. D. de capti. l. 3. §. 2. D. de incend. nauf. qua de cauſſa qui ciues R. ab iis capiebantur, neque in hoſtium poteſtatem veniſſe, neque libertatem amiſiſſe dicebantur. l. 19. §. à piratis. D. de capitu. l. 13. D. qui teſt. fac. poſſ. Cic. lib. de Offic. III: Si prædonibus captum pro capite precium non attuleris, nulla fraus eſt: niſi iuratus quidem id nõ feceris. nam pirata non eſt ex perduellium numero definitus, ſed communis hoſtis omnium. cum hoc non fides eſſe debet, nec iuſiurandum commune. Dicuntur etiam Latrones qui ex inſidiis viatores aggrediuntur ac ſpoliant, l. capitalium. 28. §. graſſatores. D. de pœn. quo in numero ſunt qui ædes alienas, aut villas expilauerunt, effregerunt, expugnauerunt, l. pen. D. de vi publ.

LATRVNCVLATOR, qui latronibus conquirendis & ſupplicio afficiendis præeſt. Vlpia. l. 61. D. de iudic. Latrunculator de re pecuniaria iudicare non poteſt. Quos enim Iuſtinianus ληστοδιώκτας appellat Nouell. VIII, eos Iulianus Latine Latrunculatores dixit.

LATROCINIVM à furto ſeparatur l. 52. §. damna. D. pro ſocio.

Latus clauus, Senatorij ordinis inſigne erat: & calceus lunatus, qui tum communia etiam nobilitati fuiſſe putatur. Aliàs Laticlauium dictum. Budæus in l. vltima, de Senat. Vocatur & alio nomine Clauus, vide l. 43. D. de don. int. vir. l. 9. C. de teſtamen. milit. Vide CLAVVS.

LAVATIO Vlpiano in l. 25. §. 4. D de aur. arg. recenſetur inter ea quæ mundi ſunt muliebris, quibúſq; mulieres mundiores fiunt: veluti, inquit, lauatio, riſcus. Arculam fuiſſe ſuſpicatur Hotom. lauandæ faciei, aut alteri corporis parti paratam: in qua ſpongia, aut tale quippiam immergeretur, quam λουτρίδα non diſsimili ratione Græci nonnunquam appellant. Alciatus autem, Bayfius, & alij aut Alabaſter, aut Alabaſtriſcus, aut Alabaſtrites reponunt.

LAVDARE, antiquo verbo iuris, citare ſignificat, & nominatim prodere, & nominare, Gel. li. 2. c. 6. & Feſto li. 10. Pomponius in l. tenetur. de acti empt. Si tibi, inquit, iter vendidero, ita demum auctorem me laudare poteris, ſi tuus fuerit fundus, cui acquirere ſeruitutem volueris. Bud. in Annot. prior. Alc. quoque in Parerg. ſcribit, pro nominatim approbare, in iure vſurpari: & ſimul adnotat, ab hoc verbo commentatores dixiſſe Laudum, pro arbitri ſententia: cuius ſubſtantiuæ vocis exemplum apud Latinos nullum eſt: de quo vide Bart. l. quod ſi Epheſi. D. de eo quod certo loco. & an veniat ſententiæ appellatione, Bartolus in authentica, ſi verò. C. de iudiciis.

Laudare teſtem, in Nouellis Marciani, pro, vocare teſtem vt rei veritatem dicat. quod inde ductum credit Turnebus Aduerſ. lib. 2. cap. 11. quod quem quis teſtẽ nominabat, vna & laudem quoque eius commemorabat, ne indignus, cuius audiretur teſtimonium videretur. Hinc Fabius in Declamationib. Si ab vniuerſis ad ſingulos vocamur, & tyrannum teſtem dabo: illum quidem neque ego laudo, ſed ipſa vitia, ipſa ſcelera facient huic rei auctoritatem.

Laudare auctoritatem, eſt in iudicio dicere titulum ſuæ poſſeſsionis:& eſt antiquus ſermo Iuriſcoſ.

LAVDIMIVM, quidam accipiunt præmium illud, nempe quinquageſimá, quod præſtatur iuxta ſanctionem Iuſtiniani in l.3.C.de iur.empby.pro renouatione emphyteutica. A verbo Laudo deducentes: cùm Latinius eſſet Laudatiuum, ſicut Donatiuum.

LAVDVM pro arbitrorum definitione, barbara vox eſt, & inepta·qui cùm Ius cognoſcendi habeant, propriè dici poſſunt pronuntiaſſe vel ſtatuiſſe: quod & in arbitratoribus Alciatus admittendum putat. Tametſi negent Doctores, in l.1.de re iud. ſententiam propriè dici, quod ab arbitro pronunciatum eſt: quod tamen ipſi Alciato non ſit veriſimile, cùm id quod vnuſquiſque etiam priuatus ſentit, Latinè & eleganter Sententia dicatur: nec aliter ſoleant Iuriſcoſ. arbitrorum definitiones quàm ſententias appellare, l. litigatores. l. qualẽ.de arb. Adde quę idẽ adnotauit c.45.li.1.Parerg.

Laudum, Bartol.d.l.quòd ſi Epheſi.eſt propriè tráſactio.

LAVTIA, lautiorũ, & lautia etiam fœmininè, munera dicebantur, quæ Romani per quæſtores legatis exterarom nationum mittebant. Itaque Lautiæ appellatione, teſte Budæo, continetur ea pecunia, quæ in legationes ſuſcipiendas quouis modo conſumitur.

Lautica, Iuriſcoſ. de aur.& argen. leg.l. argumento, vide Calautica.

LAVTVMIAE, vide Latomiæ.

LAXAMENTVM vocat lex inducias duorum mẽſium, qui dantur tutoribus ad pecunias collocandas, in Authen. vt hi qui obliga.ſe ha.perbi.res min.§.quoniam autem videmus. Laxamentum temporis ſpatium & temperamentum, l.7.§.vſuræ.De admi.tut. Laxamentum itineris, l.4.D.de vaca.mun.

LECTICA, lectuius erat ſtratus ſeu puluinar, in qua ditiores ferebantur extra vrbem, ſex ſeruis deferentibus, qui inde Lecticarij vocabantur, l.item. D.de legat. Vtuntur & hodie principes rbedis, & vectabulis admodum commodis.

Lectica conſularis, Cor. Tacito. Græcis *δίφρον κατάστεγον*, ſella opertum, vt eruditè obſeruat P. Faber ad l.2.D. de orig.iur.

LECTICARII ſerui, qui lecticam geſtabant, eam humeris ſubeuntes, l.8.§.fi.D.de leg.1.l.65.D.de leg.2.Senec.lib.4.Epiſt.29.Nó turba ſeruorum lecticam tuam per itinera vrbana ac peregrina portantium. & vide Tertul. in lib. ad vxorem.

LECTARII, qui fabricant lectos, l.1.C.de excuſat. artific. *κραββατοποιοί*.

LEGARE, alias ſignificat relinquere aliquid in teſtamento ex hereditate ſua. Alias legatum mittere eſt.

LEGARE ab aliquo, vide Ab.

LEGATI, inquit Varro lib.4.de Ling. Lat. qui lecti publicè, quorum opera conſilióque vteretur peregre magiſtratus, quíve nuntij ſenatus, aut populi eſſent. Et li. 5. Legati quòd vt publicè mittantur, leguntur. De his ſic Cicero in Vatiniana: Adeone tibi ſordidum conſilium publicum viſum eſt, adeo afflictus Senatus, vt non nuncios pacis ac belli, non curatores, non interpretes, non bellici conſilij auctores, non miniſtros conſilij prouincialis Senatus more maiorum deligere poſſet? Quis legatos vnquam audiuit ſine Senatuſconſulto?

LEGATORVM tria genera in libris noſtris reperiuntur. Legati enim plerunque dicuntur ij, qui à Senatu lecti in prouinciam vnà cum Proconſule negociorum publicorum adminiſtri mittuntur: qui tamen iuriſdictionem, niſi à Proconſule mandatam, non habent. Iis autem Proconſul etiam criminum cognitionem, non tamen gladij poteſtatem mandare poteſt. denique Legati qui mandatam iuriſdictionem ſuſceperunt, proprium nihil habent, ſed eius qui mandauit iuriſdictione vtuntur, l.4.& l.6.D.de offic.Proconſ.l.1.De offic.eius cui. Legati verò etiam alij dicuntur, qui à municipio vel prouincia ad Principem cum mandatis publicè mittuntur, l. 2. §. 1.l.8. & l.24. D.de iudic.l.8.ex quib.cauſ. maior. Poſtremò Legati Cæſaris dicuntur ipſi præſides vel correctores prouinciæ, qui à Cæſare cũ imperio & poteſtate miſsi ſunt, l.penul. D.de off.præſid.l.4.D.de offi.aſſeſ.l.12.D.de accuſat. Sícque Aquitaniæ legatum accipio l.12.D.de cuſtod.reor.& apud Plinium lib.26.cap.1. Et legatum Numidiæ ac Ciliciæ, l.7.D.de legat. præſt.l.3.D.de teſtib.l.2.in fin.D.de iure imm. Et Galliæ Lyciæque legatum apud Plin.lib.9.cap. 5. & 12. cap.1. Et legatum Lygdonenſem in l.15.§.vlt.D.de excuſat.tutor.

Legatus in tit.de officio legati ext.eſt iudex miſſus, datúſve à Romano pontifice.patet ex c.1.iunct.glo.ext.eo. Legatorum genera recenſet Specul. titul. de offic. deleg. titu.6.§.3.& vide nota.in c.excommunicatis.de officio delega.

LEGATIO, legatorum munus. Hinc Legatio libera, qua quis ſui commodi, non Reipub.cauſſa abeſt. Hoc ita Vlpianus rectè in l.qui libera. D.de legation. Donabantur enim à ſenatu vel imperatore clariſsimi viri honorario titulo liberæ legationis, etiam ſi ſuorum non publicorum negotiorum cauſſa in prouinciam aliquam proficiſcerentur, veluti delatarum ſibi hereditatum adeundarum cauſſa, vt Cicero ait in Rullum: vel ſub ſpecie delatarum: & Idem 3.de legibus: Legatione, inquit, hereditates aut ſyngraphas ſuas perſequuntur. Libera autem dicitur, quòd nullo ſit finita tempore, ſed redire & abire ei qui impetrauerit, quandocunque liceat: qua forma & cretionem liberam dixit Cicero 13.ad Atticum, epiſt.45. Hotomanus tribus de cauſsis liberas legationes poſtulari ſcribit. Voti ſoluendi, cuius meminit Cicero lib.2. & 3.epiſt. ad Atticum, vnde etiam votiuæ plerunque appellantur: periculi vitandi, cuius exemplum Plutarchus in Gracchis prodit: alterius ſupra meminimus. Memorabile eſt autem quod ex Ciceronis ad Cornificum epiſt. 21. lib. 12. obſeruatur, eos qui cum libera legatione ſenatores mittebantur, lictores à prouincialibus magiſtratibus, & ceterorum legatorum inſignia accepiſſe.

LEGATIVVM, eſt viaticum quod legatis attribuebatur à Decurionibus, qui legati ad Imperatorem mittebantur. Arcadius l. 18.§.1. D. de muner. & honor. Legati quoque qui ad ſacrarium principis mittuntur, quia viaticum, quod legatiuum dicitur, interdum ſolent accipere. Vlpian.l.2. D. de legat. His qui non gratuitam legationẽ ſuſceperunt, legatiuum ex forma reſtituatur. De hoc ipſo viatico Modeſtinus loquitur in l.36. D.ad municip.

Legatum generale verbum in XII. Tab. quo heredum inſtitutiones, legatorum, libertatum, & tutelarum dationes ſignificabantur, l.verbis.120. D.de verb.ſig. Sed hoc interpretatione coanguſtatum eſt, vel legum vel iura conſtituentium auctoritate.

LEGATVM, eſt donatio teſtamento relicta. l.36. D.de legat.& fid.lib.31. Vel ſic, Legatum, eſt delibatio hereditatis, qua teſtator ex eo quod vniuerſum heredis foret, alicui quid collatum velit, l.116.D.de leg. & fid. lib.30. Qui locus ſignificare videtur, Florẽtinum hoc legati nomen à legendo, id eſt deligendo ductum putaſſe: quemadmodum Varro Legatos appellatos tradit, quòd publicè lecti mitterentur. nã quæ delibantur & decerpuntur, leguntur. Vlp. autem Inſtit. cap. XXIV, ex eo deducere videtur, quòd legis modo, id eſt imperatiuè relinquatur. Legatum eſt, inquit, quod legis modo, id eſt imperatiuè, teſtamento relinquitur. nam ea quæ precatiuo modo relinquuntur, fideicommiſſa vocantur. Modeſtinus autem Legatum definit, donationem quandam teſtamento relictam. Iuſtin. Donationem

tem à defuncto relictam ab herede præſtandam, l.36. D.de legat.2.Inſtit de legat.in princ.

Legatum CADVCVM varie dicitur: Primò ſi deſuncto ſit relictū,quem tamen teſtator in viuis eſſe credebat: aut ei,qui priusquā teſtator deceſſerit. Secundò,quando res quæ relicta eſt atque legata,non inuenitur. Tertiò, ſi graues inimicitiæ inter vtrunque oboriantur. Quartò,ſi legatarius legatum reſpuat.Quintò,ſi conditio ſub qua ſit relictum, deſit. vide l.vnic. C.de caduc.tol.& Vlpiani Epitomen,titu.de cadu. Vide Caducum.

Legatum INVTILE in ſex caſibus locum obtinet. Primò, cùm deficit legatum ex perſona legantis, puta,ſi eſt ſeruus. Secundò,propter rem quæ legatur, qualis eſt ſacra,vel ædibus iuncta. Tertiò, ob perſonam cui legatur,præſertim ſi proprius eſt ſeruus. Quartò,quando vterque, & qui legat, & cui legatur, inhabilis cognoſcitur. Quintò, inutile eſt legatum in re propria eius cui relinquitur,cùm æſtimatio rei potuiſſet legari. Sextò,ſi cui legatur,qui eius minus eſt capax:cuiuſmodi eſt deportatus,pœnæ ſeruus, & id genus homines,quibus neque teſtamenti actio relicta eſt.

Legatum præceptionis, non niſi vni ex heredibus dari poteſt,vt aliquid ex hereditate præcipuū habeat:quod ſi cōiunctim multis,aut diſiunctim ſingulis relinquatur,omnibus vna tantùm res quæ nominata eſt, ſicut & in legato vēdicationis, debetur.l. ſi pluribus de leg. 1.non vni res,& alij æſtimatio.Lege c.1.li.3.Parer.Alc.

Legatorum genera recenſet Paulus lib.3. Sent.titul.6.& Vlpianus in Epitom.titu. 24. Legamus (ait hic) quatuor modis,per vindicationem,damnationem,ſinendi modo,per præceptionem.Horum formulas refert Vlpianus:quæ non refero, quia Iuſtinianus vnam legatorum naturam eſſe voluerit,§.ſed olim.2.Inſtit.de lega.& eo iure vtimur. Ob ídque Legatorum formulas,quas quidam recitant,prudens prætereo: quæ tamen iure noſtro receptæ ſunt,extant in ti.1.2.3.& aliquot ſeq.& C. de legat.

LEGIO à legendo,hoc eſt,eligendo dicta eſt,vario ſemper numero.Nam talis exercitus delectiſsimis conſtabat militibus. Vnde miles legionarius, qui ad legionem pertinebat: vt miles auxiliarius qui ex auxiliis erat:& vide gl.l.2.D.de iis qui notantur infamia. Legio autem diuidebatur in decem cohortes,cohors in quinquaginta manipios: maniplus vigintiquinque milites continebat. Totum quoque exercitum in cohortes diuidebant, vt ſingulis centuriis ſinguli præficerentur centuriones.Primam autem centuriam, quæ & numero militum,& dignitate præcedebat, Primipilum vocabant:vnde Centurio primipilaris appellari cœpit. Gubernabat autem quatuor centurias, hoc eſt,quadringentos milites in prima acie, habebátque præcipuum Romani imperij ſignum Aquilam.Plura de his vide apud Vegetium.

LEGVLEIVS,in legibus verſatus. Cicero: Ita & tibi Iuriſconſultus per ſe nil niſi leguleius quidam cautus,& acutus,præco actionum,cautus formularum, auceps ſyllabarum. Leguleios retulit Quintilianus ad leges 12. Tab.vt formularios,ad prætorias formulas:Quorū alij, loquit, ſe ad album ac rubricas tranſtulerunt, & formularij, ac (vt Cicero ait) Leguleij quidam eſſe maluerunt. Leguleius autem diminutionis formam habet,vt equuleus, & hinnuleus.

LEGVLVS Varroni lib. 4. de Ling. Lat. propriè olearum collector: vt vindemiator vuarum. Idem etiam ſentit Cato.Sunt tamen qui vindemiator illo Varronis loco non legant,legulum in vua etiam probent,ex veteri lege itáque videtur vſurpaſſe Vlpian.l.ſiculus.§. Si tamen.D. de vſufr.& quem.Propriè autem legulus eſt,qui manu legit caducam,& verberando decuſſam, vt & olea legi debet,quam Cato ſtringi vetat, id eſt ex arbore nuda manu detrahi,vel cū digitabulis preſſam detrahi,quia læditur:hinc Strictores, qui propterea à legulis ſeparantur.

Ἀπομαρτύριον Athenienſibus actio eſt aduerſus eos qui teſtimonij dictionem defugiunt: qualem in teſtamentorum cauſſa à XII. Tab. introductā oſtendit Iac.Cuiacius,his verbis: Qui ſe ſierit teſtarier: vel potius, Qui ſe ſirit teſtarier,in teſtimonium fatiatur,improbus inteſtabiliſque eſto.Sirit autem pro ſiuerit,vt alibi ſæpe apud veteres.

LANAS, vaſis eſt genus,relatum ab Alſeno l. 17.§.1. D.ſi ſeruit.vind.Et Seius in eo ſiluam ſeuiſſet, in qua labra & lenes,cucumelias poſitas haberet. quāquam in Pandectis Florent.pro lenes,tenes legatur.nec enim ſunt quas Tinas Nonius nominat.illius meminit Martialis lib.1.*Tepida natabis lene Congedi vada.* Vlpianus l.15.D. de actio.empt.Lines,& labra, ſalientes, fiſtulæ quæ ſalientibus iunguntur,&c. Sunt qui indifferēter ſcribi debere,lenes,lines,aut lenis, exiſtiment: illam tamen ſuperiorem ſcripturam potiorem exiſtimo, vt deducatur à Græco ληνὸς,quod torcular & lacum ſignificat,ſiue vas quo aqua recipitur.

LENO eſt,qui mancipia proſtituta habet quæſtuaria. Senec.lib.6.de benefic. Lenas verò dicimus quæ mulieres quæſtuarias proſtituunt. Lenam accipimus & eam quæ alterius nomine hoc vitæ genus exercet,l. 43.§.3.D.de rit.nupt.

LENOCINIVM facit, qui quæſtuarias mulieres habet, aliiſque proſtituit: ſiue principaliter hoc negotium exerceat,ſiue alterius negotiationis acceſsione vtatur: vt puta ſi caupo fuerit, vel ſtabularius, & tales admittat mulieres. Vlpianus in l.athletas. §. 1.de his,qui notan.infam.

Lentum debitorem Cicero vocat eum qui libenter ſubterfugit & tergiuerſatur, & diem ex die ducit, neque promptus eſt ad diſſoluendum quod debet: Teucris, inquit,illa lentum ſane negotium. At contra Lucilius lentum ſoluere accepit pro eo qui facile ſolueret,bonúmque nomen eſſet. Credo quod lenta quæ ſunt facile ſequuntur quo velis:lentum quoq; vocauit eum, qui facile ad ſoluendum adduceretur. Eius hæc ſunt verba Satyrar. lib. 9. apud Nonium ex Mureti caſtigatione:

Lucius Cotta ſenex Craßi pater huius peracer
Magnu' fuit trico nummariu', ſoluere nulli
Lentus. id eſt facilis.

LEVEM culpam præſtat qui rebus ſuis conſuetam diligentiam non præſtat,l.20.C.de neg.geſt. Vide Culpa.

LEVIDENSE munus, prouerbialiter, vile, & minimi precij vocat Cicero,vt Eraſ.in Chiliad.tradidit:cuiuſmodi magiſtratibus accipere licet Nam illis, vt admonet adagium vetus ab Vlpiano Græcè citatum, de offic.Proconſ.in l. ſolet etiam. §. non verò. nec omnia, nec paſsim, nec ab omnibus, niſi verecundè, atque quodam cum delectu,accipere non licet.

Leuir in l.non facile.D.de gradibus,eſt viri frater, apud Græcos δαὴρ appellatus, vt eſt apud Homerum relatum.Sic enim Helena ad Hectorem dicit:

Δᾶερ ἐμεῖο κυνὸς, κακομηχάνου, ὀκρυοέσσης, Hoc eſt,
Leuir mei canis,omnis mali cauſatricis,horrida.

Leuis caſtigatio, duntaxat conceſſa eſt docenti, l. ſed & ſi quæcunque. §.fi.D.ad l.Aquil.

Leuis culpa, Vide Culpa.

Leuiſsima libertatis conditio intelligenda eſt,quæ ad libertatem perducit,quamuis natura grauior,& durior, l.35.D.de condi.& demon.

LEX NATVRAE,inquit Cicero de Leg.1.ratio eſt ſumma inſita in natura, quæ iubet ea quæ facienda ſunt, probibétque contraria:à legendo ducto vocabulo, quoniam delectus vis in lege eſt. iubet enim rectè facere, vetat delinquere. Græcis νόμος vocatur, ἀπὸ τοῦ

νόμιμον, à ſuum cuique tribuendo. Et eodem libro: Ea mens ratióque prudentis, ea iuris, atque iniuriæ regula. Apoſtolus Romanor. 2. hoc modo colligit: Eſt in Gentibus conſcientia ſactum accuſans vel defendens: eſt igitur Lex. Quaſi dicat: Conſcientia cuilibet indicat, num bene, an malè fecerit, etiam homini planè agreſti, & indocto. Sed tale iudicium non poteſt fieri in conſcientia ſine aliqua formula legis, quæ indicet in corde hominis eſſe iuſtum aut iniquum quod fecit. Ergo eſt in homine Lex, quam etſi nuſquam ex ſcripto legit, habet tamen à Deo inſculptam ad formandos mores.

Lex eſt creatura & ordinatio Dei, id eſt, conſeruatio ciuilis iuſtitiæ. Nam politicus ſtatus eſt Dei opus, etiam ſi perſonæ ſint impiæ, & abutantur tali ordinatione. Roma. 13. Non eſt poteſtas niſi à Deo. Et Pſal. 81. Ego dixi, dij eſtis, hoc eſt, gerentes officia diuina: quæ ſunt, conſeruare iuſtitiam & iudicia, defendere innocentes, punire delicta, militiam legitimam exercere ad defendendum bonos.

Legum tabulas Moſen à Deo accepiſſe nemo eſt, qui neſciat, à quo tota iuris ſcripti leges profertur. Quicquid enim poſteri legum ſcriptores in monumentia reliquere, id totum tanquam ſimiæ à Moſe, primùm Græci, deinde à Græcis Romani mutuati ſunt, Ficino & Euſebio adſtipulantibus. Ex Legibus Moſis multas in ſuas leges tranſtulit Solon: quod & Diodorus Siculus ſcribit.

LEGES XII. Tab. à quibus petitæ tralatæque, & quo loco perſcriptæ fuerint, docet Pomponius l. 2. D. de orig. iur. Liuius lib. 3. Vide Tabulæ duodecim.

Lex βασιλικὴ, id eſt Regis, vel imperialis, Xenophonti in Oeconomico, quæ iniuſtos punit, & iuſtos adiuuat. Sic enim ait, οἱ δὲ βασιλικοὶ νόμοι οὐ μόνον ζημιοῦσι τοὺς ἀδικοῦντας, ἀλλὰ καὶ ὠφελοῦσι τοὺς δικαίους.

Lege antiqua, quæ Regia nuncupabatur, omne ius omniſq; poteſtas populi Romani in imperatoriam tranſlata eſt poteſtatem, l. 1 D. de conſtit. princ. Certè dici id ſolet potius modeſtiæ cauſſa, quàm quòd vlla vnquam lex liberè fuerit lata de conſtituendo imperio, quod diuina potius voluntate proceſsit, ſub natiuitatem Chriſti ſeruatoris noſtri.

LEX eſt generale iuſſum populi, aut plebis, rogante magiſtratu, ait Capito apud Gell. lib. 10. cap. 20. Vel ſic, Lex eſt, quod populus Rom. ſenatorio magiſtratu interrogante, veluti Conſule, conſtituebat: ait Iuſtin. §. 4. De iur. natu. Vel ſic, Lex eſt ius, quod populus Ro. comitiis, vel centuriatis, vel tributis, vel curiatis, vno aliquo è magiſtratib. maiorib', vel minoribus rogãte, nimirũ Prętore, Cõſule, Dictatore, Interrege, trib. pl. conſtituebat. Vel ſic, Lex eſt cõmune præceptũ, virorum prudentiũ cõſultum, delictorũ quæ ſponte vel ignorantia contrahuntur, coercitio, communis Reip. ſponſio, Papinianus l. 1. D. de legib. ſenat. quod vt dilucidius intelligatur, colligamus ex hac definitione ſubiecta ἀξιώματα, quæ priuatim iura repẽtens collegi.

1 Lex communis eſſe debet.
2 Ergo de vno ferenda non eſt.
3 Lex præceptum eſt.
4 Virorum prudentum decretum.
5 Ergo à mulieribus ferenda non eſt.
6 Sed nec ſine Iuriſconſultis
7 Delicta legibus coërcenda ſunt.
8 Ergo non aliter iudicanda, expiandáve ſunt, quàm legibus.
9 Delicta conſulto, ſpontéque admiſſa puniuntur.
10 Sed & ſi quid ignorantia admiſſum ſit, plectitur. Igitur
11 ignorantia punibilis.
12 Rogante magiſtratu, populus ſpondebat ſe ratam legem habere, túmque conſtituebat.
13 Ergo à populo ſciſcebatur lex.

Primi axiomatis ea poteſtas eſt, vt lex ab omnibus obſeruanda ſit, l. 3. C. de legibus. Nam lex (vt ait Chryſippus apud Marcianũ l. 2. D. eod.) πάντων ἐςὶ βασιλεύς. Igitur omnes tenet, vt Iuſtinianus paſsim in nouellis conſtituit. Hinc à contrario ſenſu axiomate ſecundo colligimus, Legem de vno homine ferendam nõ eſſe, quod & antè lege cauerat Solon apud Demoſthen. τῶν τιμοκράτ. μηδὲ νόμον ἐπ' ἀνδρὶ ἐξεῖναι θεῖναι. Ait Papinianus Legem eſſe præceptum. Strictior & anguſtior videtur definitio re definita, contra definitionum regulas, de quo Bartol. l. 1. D. de dolo. Nam legis virtus eſt imperare, vetare, permittere, & punire, l. 7. D. de legibus, ſed & tribuere, & adimere, M. Fabio li. 6. c. 6. Verbo, PRAECEPTVM, omnes legis virtutes contineri rectè animaduerit Accurſius in d. l. 1. D. de legibus. & Bartolus eum ſequutus. Hinc elicitur pronuntiatum diſputabile: Legis vnicam vim eſſe, putà præceptum. Lex eſt decretum. hoc enim ſignificat verbum Conſultum, quo vſus eſt Papinianus hoc loco, quo ſenſu & Horatius lib. 2. Epiſtol. ad Quintium. 1. vſurpauit,

-vir bonus quis eſt?

Qui conſulta patrum, qui leges iuráque ſeruat.

Conſultum igitur ſignificat decretum & ſtatutum. Ait VIRORVM. Hinc colligimus mulieres in ferendis legibus adeſſe non debere: quod & rectè Bartolus adnotauit d. l. 1. D. de legib. ad leges municipales producens, quod & P. Decius probat d. l. 2. D. de diuerſ. reg. iur. Cur igitur Theodoram vxorem ſuam conſilio ferendæ conſtitutionis Nouell. 8. adhibuit Iuſtin. Conciliet hæc pugnantia qui volet. Quod ait Papinianus, PRVDENTVM, hoc probari poteſt ex l. 8. C. de legi. Delicta Legibus expianda eſſe ex legis definitione conſtat. Hinc videtur reſpexiſſe Horatius lib. 2. Epiſtol. ad Octauium,

Res Italas armis tuteris, moribus ornes,

Legibus emendes.

meritò. Nam, vt lege iuſsit Solon apud Aeſchinem, τῶν κακούργων δικαςὰς εἶναι, φύλακας δὲ τῶν τοὺς νόμους. Delicta conſultò admiſſa puniri vult Papinianus hoc loco. quod & Marcianus probat l. 11. §. pe. D. de pœnis. Rectè autẽ adiecit Papinianus, Contrahuntur: qui enim delinquit, obligatur, quod Bartolus tradidit l. ex hoc iure. de iuſtit. & iur. Accurſium ſecutus, qui & in ea eſt ſententia, l. omnem. D. de iudic. Non ſolum autem conſultò delinquentes puniri vult Papinianus, ſed & qui ignorantia deliquerunt. Ignorantia igitur punibilis. Quod mirum videri poſſet, cùm ignorans deliquiſſe intelligi non poſſet, vt ſcribit Gaius l. 5. §. longè magis. D. de obliga. & actio. non eſt igitur ignorantia punibilis. Hìc varias ἀντινομίας adferunt Accurſius & Bartolus, quas conciliare nituntur. Sed de ignorantia inexcuſabili quod dicit Papinianus accipiendum eſt, idque Baldus rectè exiſtimat, in dicta l. 1. verſ. vlterius noto. D. de legibus. Cum Papiniano ignorantiam puniendam ſentiente, pugnat l. 53. D. de furt. & l. 7. D. de iuriſdict. om. iudic. & l. 8. D. de iis qui not. infam. Horum contrariorum conciliatio latiſsimam exigit tractationem. Tu in illis locis interpretes conſule.

Legem Græci olim, Demoſthene teſte, ſic ferebant ad populum: In primis à Legiſlatore palàm recitabatur: deinde in loco maximè conſpicuo proſcribebatur ad tertiam concionem vſque. Tum à ſcriba legebatur, vt quiſque ſi quid non è Republica exiſtimaret, liberè proferret. Poſtremò nomothetis, qui ex iudicibus iurati deligebantur, dabatur, vt eam denuò perpendentes vel exequerentur, vel antiquarent. At apud Romanos ſic: Primùm, deliberabatur à ſenatu conſultante, num vtilis eſſet Lex tum ferenda: deinde ſi è Republica videbatur, proponi ſolebat populo tribus nundinis: tertio autem nundinarum foro rogabatur populus à conſule, hoc eſt, interrogabatur, an id placeret,

ceret, quod patres ſtatuiſſent? Cicero pro Flacco: O morem, inquit, præclarum diſciplinamque, quam à maioribus accepimus, ſiquidē teneremus: ſed neſcio quo pacto iam de manibus elabitur. Nullam illi noſtri ſapientiſsimi, & ſanctiſsimi viri vim cōcionis eſſe voluerunt. Quæ ſciſceret plebs, aut quæ populus iuberet: ſummota concione, diſtributis partibus, tributim & cēturiatim deſcriptis ordinibus, claſsibus, ætatibus, auditis auctorib⁹, re multos dies promulgata & cognita, iuberi vetariq; voluerūt. Hæc ille. Atq; hinc apparet differētia inter promulgationē, & rogationē. Promulgatio fiebat binis nundinis: rogatio in tertiis nundinis. Promulgationi item intercedere licebat: rogationi nullo modo. Inde Rogatio pro lege accipitur. Cicero Philip. 1. Hodie vocem hanc, PROMVLGARE, tenemus quidem, quanquam non ſatis intellectam: rei verò ipſius ne vmbram quidem ſequimur. Vide M. Fabium lib. 2. cap. 4. in fin. De his autem, quoniam doctiſsime & fuſiſsime tradidit Manutius lib. de legibus Romanis, & eum prolegomenon vice noſtro legum Catalogo ſumus præpoſituri, non pluribus agemus, de Locris hoc tantùm addentes ex Demoſthene, lege apud eos ſancitum fuiſſe, vt ſi quis nouam legem laturus eſſet, exponeret eam prius populo, inſerto collo in laqueum: qui, ſi lex diſplicuiſſet, ſtatim conſtrictus auctorem nouæ Legis ſtrangularet.

Legum vſus ad formandos hominum mores pertinet: non ad oſtentationem aut quæſtum, vt quidam abutuntur, non aliter quàm Anacharſis dixit: Athenienſes ad nihil vti nummis niſi ad numerandū. Proinde cùm Hebræos Deus inter ſe quàm cōiunctiſsimos, rectiſſiméque conſentire vellet, certas leges tulit, vt ex præſcripto res iudicarent, ne quando ius controuerſum diſsidium pareret.

Leges aranearum telis non oportet eſſe ſimiles, vt potentioribus facilè cedant, tenuiores autem retineant.

Leges cancellos eleganter Iſocrates appellat, flagitiis hominum circundatos, ne tranſiliant mali, quibus ſolis lex eſt poſita. Roma. 13.

Legum correctio magnopere fugiēda eſt: quia mutationem iuris ſequitur mutatio morum: mutationem morum comitatur nouitas quædam ſubita: hæc autem ſolet mouere & conquaſſare Rempublicam. Quare Ariſtoteles lib. Politico. 2. dicit: Receptas leges non eſſe mutandas, etiamſi quid incommodi habeāt. Thucydides lib. 3. χείροσι νόμοις ἀκινήτοις χρωμένη πόλις κρείσσων ἐστὶν, ἢ καλῶς ἔχουσιν, ἀκύροις. ἀμαθία τε μετὰ σωφροσύνης ὠφελιμώτερον, ἢ δεξιότης μετὰ ἀκολασίας. Et Vlpianus in l. 2. D. de conſtit. princ. In rebus, inquit, nouis conſtituendis, euidens eſſe vtilitas debet. Euidentem autem vtilitatē ſic intellige: vt ſi lex, aut conſuetudo, niſi corrigeretur, paulatim eſſet corruptura ius naturæ, quod immutabiliter retinere oportet.

Legem dominari vult Ariſtoteles, non hominem. Qui legem, ait, volunt ciuitati dominari: hi videntur Deum & leges dominari velle. Qui verò hominem dominari volunt, hi beluam præficiunt. Legē accipi vult, pro naturali ratione diuinitus indita, ex qua ducatur certa viuendi forma Per hominem intelligi ſolam auctoritatem humanam, quia ſic placeat, ſic receptum ſit. Non verò quòd Magiſtratum damnare velit, quem mirum in modum extollit vbique.

Leges explicantem ſemper rationem dubitandi (ſic enim vocant) & decidendi oſtēdere oportet, nedum ponere ſimpliciter caſum, vt vulgò faciunt. Hoc eſt, oportet primùm regulam ſummi iuris vnam aut plures indicare, quarum ductu diuerſum videretur dicendum. Deinde demonſtranda eſt æquitas ex qualitatibus facti, quæ talem diffinitionē poſtulauerint. Sic enim totum apparebit legiſlatoris conſiliū, quod Celſus vim & poteſtatē legis appellat, in l. ſcire leges. D. de legib.

Leges neceſſariæ in Republica: quia impoſsibile eſt ciuitatem ſine legibus diu conſtare: nec magis, quàm ædificium ſine fundamento. Et populus Romanus viginti vix annis potuit ſine certo iure viuere, quin leges à Græcis peterentur. Videbant enim futurum, niſi certis vterentur legibus, extremam Reipublicæ calamitatem, l. 2. §. exactis deinde regibus. D. de orig. iur.

Legum obſeruatio, & compoſita bene viuendi ratio in Republica, ſolet augere populum: & frequentia populi ſolet amplificare imperia. Incipiendum ergo eſt in omni Republica conſilium à recta traditione iuris.

Legis virtus eſt imperare, vetare, permittere, punire. Modeſtinus in l. legis. D. de leg.

Legis officium & natura eſt, vt generaliter ſtatuat de negotiis hominum & in commune. Quod eleganter probat Ariſtoteles in Polit. Celſus D. de legibus. Nam ad ea, inquit, potius debet aptari ius, quæ & frequenter & facilè, quàm ad ea quæ perrarò eueniunt. Vnde Papinianus in l. 1. ibidem, Lex eſt, ait, commune præceptum, virorum prudentum conſultum.

Leges ſcriptæ ſunt propterea, ne quis ab eis diſcedens, arbitrio ſuo figat atque refigat æquitatem, vt Virgilius dixit. Quamobrem Athenienſes, qui certas habebant intra mediocritatem deſcriptas legum formulas, ad quas exigerent æquitatem incidentium negotiorum, præferendi ſunt Lacedæmoniis, qui committebant omnia non ſcriptis moribus: quibus ſæpenumero gliſcentibus, perniciosè admodum errabant.

Leges ſcriptas habere neceſſarium, quia non poſſet politia feliciter conſeruari, niſi ſcriptæ eſſent. Idque cōſtat multis rationibus. 1. Homo eſt fragilis, poteſt falli, & propter corruptam Adæ lapſu naturam, omnes (vt Dauid dixit) ſumus mendaces. Igitur non eſſet tutum Magiſtratui committere omnia pro arbitrio ſtatuere ſine ſcripto. Quò pertinet, quod Ariſtoteles li. Ethic. 5. dixit: Non homo imperet, ſed ratio. 11. Exemplum nobis edidit Deus in veteri teſtamento. Nam cùm vellet Hebræos rectiſsimè inter ſe conſentire, certas leges tulit, vt ex præſcripto res iudicarent. Qua de re Moſes gloriatur coram toto populo, Deutero. 4. 111. Tam magiſtratuum, quàm ſubditorum intereſt, vt habeant ſcriptas leges: Magiſtratuum, quò ſciant, quid imperandum: Subditorum, vt intelligant, quatenus obtemperandum ſit, cum ſciant eum iuxta legem imperare. Nam & ipſum ius honorarium, viua vox eſt iuris ciuilis ſcripti, inquit Martianus. D. de iuſt. & iur. loquens de iure Prætoris Romani magiſtratus.

LEX pro forma contractus frequenter vſurpatur: hoc eſt, pro pactionibus, & conditionibus quæ contractui formam dant. Vnde illud vſitatum, Ea lege & conditione. Hinc lex contractus dicitur in l. ſi dominus. 8. D. de præſcript. verb. Hinc, legem Locationis Paulus dicit in l. ſi in lege. 24. D. locat. Vlpianus autem formam locationis, in l. fructus. 8. §. item ſi. D. ſol. mat. & Varro libro De re ruſt. 11. cap. 111. Ob hoc in lege locationis fundi excipi ſolet, &c. Et cap. 11. In emptionibus iure vtimur eo, quod lex præſcripſit. in ea enim alij plura, alij pauciora excipiunt. Hinc apud Catonem, Lex oleæ legendæ, Lex oleæ faciundæ: Lex vini pendentis, &c. Et ſic in edicto De ſuperficiis, l. 1. Vti ex lege locationis ſiue cōductionis ſuperficie qua de agitur, &c. Hinc lex vēditionis, paſſ. ſub tit. de cont. empt. l. 29. De ſeruit. ruſticor. l. 6. commun. præd. Iuſtin. §. vlt. De locat. & cond. Conductor, inquit, omnia ſecundum legem conductionis facere debet: & ſi quid in lege prætermiſſum fuerit, id ex bono & æquo præſtare. Propterea autem Legis nomine Conuentiones appellantur, quoniam ad legum exemplum imperandi modo concipiebantur, vt Verrius ait. Operæ pretium eſt ipſam legem cognoſcere. Qui de Cenſoribus redemerit, eum ſocium ne admittito, néve ei

partem

partem dato, néve ei redimito. Et in marmore antiquo: Qui redemerit, prædes dato, prædiáque ſubſignato: &c. Hinc,

Lex commiſſoria, vide Commiſſoria lex.

Lex Cenſoria eſt conditio illa pactúmque quo Cenſores agros publicos, vel vectigalia fruenda locabant. Huius meminit l.203. D. de verborum ſignificationibus. atque etiam Marcus Cicero 5. Verrina. Varro lib.2. rei ruſtic. cap.1. Feſt. Pompeius lib.17. hæc & vectigalis dicitur l.2. §. ſi publicanus. D. vi bonor. rap. Et Lex mancipij, apud Tullium lib. de Orat. 1. & 3. Offic. & Varron. lib.5. Ling. Et Lex Aedium, l.33. D. de ſeruit. vrb. Vitruuius lib.1. ca.1. Lex vrbanorum prædiorum, Varroni lib.4. Ling. Lex ſaltui dicta, l.2. C. de noxal. Et Leges Colonicæ, Varro lib.1. Rei ruſtic. ca.2. Lex familiarum, l.195. D. de verb. ſig. Leges agris dicuntur de eorum conditionibus l.1. §. fi. D. de aqua quotidian. ab iis, qui agros conſtituerunt, & finierunt, vt Hygenus lib. de limitibus agrorum ſignificat.

Lex publica, vide Publica lex.

Lex aut rogatur, id eſt fertur: aut abrogatur, id eſt tollitur: aut derogatur, id eſt pars prima tollitur: aut ſubrogatur, id eſt adiicitur aliquid primæ legi: aut obrogatur, id eſt mutatur aliquid ex prima lege. Vlpianus ca. Inſtit.1. Vel ſic: Lex rogatur, cùm populus rogatur vt nouam legẽ accipiat: derogatur legi, cùm rogatur, vt capita quædam è lege vetere detrahat: abrogatur, cùm rogatur vt legem veterem omnino tollat: prorogatur, cùm differtur: irrogatur, cùm in aliquem propriè fert: vt cùm mulcta alicui à magiſtratu dicebatur.

Legem dici, dari, conſcribi, inſeri, conſignari iuris auctoret dixerũt, l.15. §. fi. D. de ſtat. lib. l.14. D. comm. præd. l.13. §. idem Iulianus. D. de actio. em. l.40. de pactis. l.16. D. de manu. vindict. l.15. §. ſi quid. de damn. infect. l.42. D. de mor. cauſ. dona.

Legibus ſolutum eſſe, Legibus non teneri. Oppo. Legibus alligatum eſſe, Legibus teneri, Submittere legibus l. princeps. & l. ſeq. D. de legibus. l. digna vox. C. eodem titu.

Legis actio, formula perſequendi, quæ ex Lege Ciuili componitur, l.2. §. deinde ex his legibus. D. de orig. iur. Et appellabatur, inquit Pomponius, hæc pars iuris Legis actiones.

Lege agere, eſt quod lege aliqua inſtitutum eſt ritè & ſollemniter peragere. Itaque legis actiones ſunt formulæ agendi in iure apud eum qui iure dicundo præeſt. veluti: Emancipatio, adoptio, manumiſsio per vindictam, in iure ceſsio, tutoris in iure datio, poſtulatio iudicij recuperatorij, poſtulatio bonorum ex edicto, ſtipulationes & ſatiſdationes quæ in iure fiunt. Vopiſcus in Aureliano: Iube igitur vt lege agatur, ſitque Aurelianus heres ſacrorum, nominis, & bonorum, totiuſque iuris. Lege agatur, dixit, pro Adoptio ex lege celebretur. Cice. lib. de Orat.1. Agerent enim tecum lege, primum Pythagorei omnes, atque Democritici &c. vindicarentque ornati homines &c. Hinc Magiſtratus apud quẽ legis actio eſt, dicitur is apud quem aliquid eorum agere ius eſt. Modeſt. l. 4. D. de adop. Magiſtratus apud quem legis actio eſt, & emancipare filios ſuos, & in adoptionem dare poteſt. Marcia. l.2. D. de off. proconſ. Apud legatum verò proconſulis nemo manumittere poteſt, quia non habet iuriſdictionem talem. Vlpia. Nec adoptare poteſt, omnino enim non eſt apud eum legis actio. idem l.1. D. de off. iurid. Adoptare quis apud iuridicum poteſt: quia data eſt ei legis actio Paulus Sent. lib.2. Apud magiſtratus municipales, ſi habeant legis actionem, emancipari & manumitti poteſt. Sed de legato quæſitum eſt, propter l. apud proconſulem. D. de manu. vind. Ego rem ſic diſtinguerem, vt ciuis R. ciuem Romanum facere apud legatum non poſſet: peregrinos verò liberum è ſeruo facere etiam apud Proconſulis legatum poſſet. Legati enim proconſulum ius dicebant, vt ex Pandectis patet, & ex Epiſt. Ciceronis li. xiii. & Oratione pro Flacco. Legis autem actionem ciuium Romanorum propriam fuiſſe, locus ex eadẽ Oratione quem ſubiiciam demonſtrat: Qu. Naſo iudex ſumitur, qui cum ſententiam ſecundum Plotium ſe dicturum oſtenderet, & ab eo iudice abiit, & quòd iudicium lege non erat, cauſſam totã reliquit. Sic enim vetus codex legit, cum in vulgatis Abirato nullo ſenſu ſcriptum ſit. loquitur autem de Heraclide peregrino qui cum ciue, ſenatore, C. Plotio agebat. Patet etiam ex Fabij lib. vii. cap. vi. infames lege agere non potuiſſe. Nõ habes ius abdicandi: quia ignominioſo non eſt actio. habeo ius, quia abdicato actio non eſt. quæritur quid ſit actio: id eſt, quid ſit legis actio.

Legitima generaliter dicuntur omnia quæ ex lege aliqua inſtituta ſunt: plerunque tamen de lege xii tab. intelliguntur. Hinc

Legitimi heredes paſsim appellantur, quos lex xii. tab. inteſtatis attribuit, hoc eſt proximos agnatos. quanquàm eius legis exemplo etiam nouæ leges & Senatuſconſulta ſignificentur, l.2. §. vlt. D. vnd. legit. Sic Legitima hereditas eodem modo, in l.1. l.2. & l.3. D. de hered. petit. l.7. D. de cap. minut. Item Legitima tutela dicitur, quæ lege defertur. Legem autem excellentiæ cauſſa legem xii tab. intelligimus. Vlp. l.1. D. de legi. tut. Legitimæ tutelæ lege xii. tab. agnatis delatæ ſunt, & conſanguineis: item patronis, id eſt his, qui ad legitimam hereditatem admitti poſsint. hoc ſumma prouidentia, vt qui ſperarent hanc ſucceſsionem, iidem tuerentur bona, ne dilapidarentur. hæc ille. Legitimam tamen Patronorum tutelam dici tradit in l.3. non quòd nominatim id lex cauerit, ſed quòd legis id ratio flagitare viſa eſt: vt vbi hereditas, ibi tutela eſſet. Item legitima tutela dicitur parentum, qui filiorum quos impuberes emanciparunt, tutores fiunt: qui verè legitimi non ſunt, ſed legitimorum vicem obtinent: vt ait Vlp. d. l.3. §. vlt D. eod. legitimæ, inquam, illæ tutelæ præſtantia quadam legis veteris dicuntur: quod hinc licet intelligatur, quia tutelæ quæ lege Attilia, Iulia & Titia mandantur, legitimarum nomine non intelliguntur, vt apparet ex l.7. D. de cap. minut.

Legitima vxor, quæ ritè ex præſcripto legum in matrimonium conuenit, l.4. D. de rit. nupt. Legitimæ nuptiæ, quæ ſecundum Romanæ ciuitatis iura contractæ ſunt, §.1. Inſt. de nupt.

Legitima crimina, de quibus lege aliqua quæſtio conſtituta eſt, l.3. §. pœna. D. de crim. ſtellion.

Legitima ætas, quæ lege aliqua præſcripta & præſtituta eſt: veluti in maribus annorum xiiii. in fœminis xii. nuptiarum cauſſa. item ad res adminiſtrandas xxv. l. vlt. §. Diuus. D. de public. l. vlti. in fin. D. de appella. l.1. C. de cur. fur. l.4. C. de tranſact.

Legitima verba dicuntur, quæ formularum ſunt, quæ & concepta, & directa, & ciuilia & ſolennia quoque appellantur. Cicero Philip.1. Cedo illis legitima. Conſules populum iure rogauerunt, populúſque iure ſciuit. Legitima verba dicuntur Latina in l. fin. C. de teſtam. tutel. vide Vlp. Inſt. tit.25.

Legitimum tempus, legibus præfinitum, l.5. D. de vſufr. l.3. D. de vſucap. l.19. D. de mino. l.8. l.10. D. de infamib. l.1. C. ſi minor. ſe maio. Sic

Legitimæ actiones, legibus inſtitutæ, §. ſed iſtæ. Inſti. de actio.

Legitimi, quibus legitima potuit deferri hereditas. Vlp. l.2. D. vnde legitimi, & vnde agnati.

Legitimi tutores, qui ad legitimam hereditatem admitti poſſunt. Vlpianus in l.1. D. de legit. tut.

Legitimi dies, vide Dies legitimi.

Legitimi actus qui ſint, docet text. in l.actus.vbi gl.Bart. Albericus.P.Decius.D.de regu.iur. opponitur, Illegitimè natus.

Legitimum ſpacium l.14.D.de ſer.vrb. Legitima latitudo l.3.D.de ſer.ruſti.quę leg.xii.tab.cōprehenſa eſt.

Legitimus modus, l.3. §.1.D.de mor. infer. quo abeſſe ab ædificiis buſta monumentáque lex xii. Tab.conſtituit.Cic.lib.3.de Legib.At l.21.D.de donat.Legitimus modus eſt,qui donationibus lege pręſtitutus eſt, cuius mentio fit in l.24.D.eod.

Legitimus honorarij modus 100.aurei in ſingulis cauſſis l.1.D.de extraordi.cognitione,quem S.C.conſtitutum Tacit.lib.10.auctor eſt.

Legitimus numerus Paul.libr.4. Sent.tit.1.lege Caninia præſcriptus.

Legitimè ordinati libelli, ſecundum legis præſcriptum concepti.l.3.§.1.D.de accuſat.

Legitimi teſtes, qui ex legibus teſtamento adhibendi ſunt,l.16.D.de vulg.

Legitimæ cognationes, quæ agnatorum ius habēt,quod iure ciuili & lege xii. Tab.introductum eſt,l.12.§.fin. D.de ritu nupt.§.fi. Inſtit. de cap. minu.& vide l.4.§. cognationis.D.de gradibus.

Legitima quantitas,in l.25.C.de do.inter vir.quę legibus conſtitutionibúſve definita eſt,l.34.C.de donat.

Legitimæ vſuræ, centeſimæ, l.tutor qui repertorium.§. pecunia.& §.ſeq.D.de admi.tut.

LEGITIMA liberorum dicebatur olim pars hereditatis quarta:quam conſuetudinem ex legis Falcidiæ ratione manaſſe, Paulus lib. Sent.4. cap.5.non obſcurè demonſtrat. Cùm enim inſtituti partem núquam minorem quarta iuſsiſſet eſſe,ſi filius minus ex patris teſtamēto conſecutus erat, quod ei deerat ſupplebatur. Hinc pars illa,quia non ex teſtamento, ſed ex lege manabat, Legitima dicta eſt:quo modo Legitima hereditas dicitur,quam lex,non teſtamentum,defert. Atque hæc quidē olim:pòſt verò Iuſtinianus duas Conſtitutiones edidit, quarum priore ſtatuit, vt idem in exheredatis iuris eſſet, quod in inſtitutis : nimirum vt ſi exheredato filio vel minima res,veluti ſolidus vnus legatus eſſet, inofficioſi agere non poſſet.ſed quod legitimæ parti,hoc eſt quartę deeſſet,ſuppleretur.idque etiam ſi teſtamēto cautum non eſſet,l.omnimodo.30. C.de inoffi.teſtam.ex quo intelligi poteſt, quàm falſa ſit eorum opinio,qui ius hoc ſuppletionis tam in inſtitutis, quàm in exheredatis à Iuſtiniano inductum exiſtimant. Poſteriore autem Conſtitutione,quæ Nouellarum eſt XVIII, modum hunc legitimæ adauxit, vt ſi vnus,duo,tres,quatuórve liberi eſſent,triens illis relinqueretur:ſin plures quatuor,ſemis.Hotō. Vel ſic

Legitima liberorū olim erat quarta pars bonorum, quæ pater tempore mortis reliquiſſet, deducto ære alieno & impenſa funeris.l. Papinianus. §. quarta autem.D. de inofficioſ.teſtament.l.cùm quæritur.C.eodem tit. Hodie verò,cùm quatuor ſunt filij, vel pauciores,tertia pars eſt : cùm plures extant, dimidia pars paternæ ſubſtantię legitima cenſetur.§.frequenter igitur.Nouell. de trient. & ſemiſ.& §. porrò hanc particulam. Nouell.Conſtitution.22.

Legitima nepotum ſic colligenda eſt. Aliàs enim ſoli ſunt,non cum mortuorum fratrum filiis, ſuccedúntque in capita.Eodem modo ex numero eorum colligenda eſt triens,hoc eſt,tertia,ſi quatuor,vel pauciores fuerint:aut ſemis,id eſt,dimidia pars bonorū auitorum,ſi plures ſint.Nouel.de trien.& ſemiſſ.in prin. Cùm dicit: Hoc obſeruando in omnibus, in quibus ab initio antiquæ quartę ratio de inofficioſo,lege decreta eſt.Aliàs,cùm premiati ſunt mortuorum nepotum filij,& ſic pronepotes,aut deinceps : hi in ſtirpes ſuccedunt, & tantam partem accipiunt pro legitima, quantam pater eorum fuiſſet accepturus, quotquot fuerint.Nouell.de trient.& ſemiſſ.§.neque illo.Conſtit.18. Aliàs denique nepotibus ſupereſt filius vnus vel plures defuncti.Quo caſu omnes nepotes in ſtirpes ſuccedunt:ideóque perſonam patris ſui repræſentant omnes in percipienda legitima. Nouell. De hered.ab inteſt.§.ſi tamen.

Legitima aſcendentium ſeu parentum, hoc eſt,quam liberi debent parētibus,eodem modo aucta eſt hodie, ſicut de legitima liberorum diximus,vt communiter probant Doctores, per l. nam etſi. D.de inofficio.teſtam.Nam etſi,inquit Imperator, parentibus non debeatur filiorum hereditas, propter votum parentum, & naturalem ergà filios caritatem : turbato tamen ordine mortalitatis,non minus parentibus, quàm liberis piè relinqui debet.

Legitima tranſuerſalium, hoc eſt, fratrum ab inteſtato ſuccedentium, & olim & nunc eſt quarta bonorum pars. argu.l.Papinianus. §. quarta. D.de inofficio.teſtam.Et quanquā huius quartæ non fiat expreſſa mentio in iure Ciuili:non tamen fuerit abſonum,per naturalem æquitatem interpretando,ſic colligere: quoniam frater debet fratri alimenta,per l.non omnis.& l. cùm plures.§.in ſoluendis.C.de admi.tuto.arguendo ab alimentis ad quartam. Sed & quæ ex teſtamento defertur,legitima quoque,non impropriè, latiore tamen ſenſu, dicetur: ea enim à lege xii. Tabularum confirmatur,dum in illa conſtitutum eſt: Vti quis rei ſuæ legaſsit,ita ius eſto,l. verbis. De verborum ſignificationibus.

Λεξίαρχοι,Magiſtratus quidā Athenis,qui tum alios,tum eos qui iam ſuæ tutelæ facti erant,& iam poterāt ἄρχειν τῶν λήξεων,id eſt hereditatis paternæ, in album ciuitatis inſcribebant. Vide Poll. Hinc ληξιαρχικὸν γραμματεῖον,quod & γραμματεῖον ſimpliciter, & ληξιαρχικὸν,liber,in quem puerorum nomina referebantur,qui iam tutelæ ſuæ facti erant. παρὰ τὸ λήξεως ἄρχειν, hoc eſt τῶν κλήρων τῶν ἰδίων.erant enim tum αὐτεξούσιοι, hoc eſt ſui iuris,& ſtatuere de facultatibus ſuis poterant.

LIBARE, eſt ſacrificare.Lactan.lib.1. Nihil enim ſancta & ſingularis illa maieſtas aliud ab homine deſiderat, quàm ſolam innocētiam,quam ſi quis obtulerit Deo, ſatis piè,ſatis religioſè libabit.

LIBELLA in l.iudices.9.C.de epiſcop.aud. dimidia eſt chœnicis pars,vt exponit Alciat.lib.Parerg.ca.17. Eſt autem Chœnix demenſum & cibus diurnus, vt apud Homer. Odyſ. τ. οὐ γὰρ ἀδόρπῳ ἀνέξομαι, ὅς κεν ἐμεῖο χοίνικος ἅπτεται. Et illud Pythagoræ ſymbolum Chœnici ne inſideas. Iubet igitur lex duas libellas, id eſt chœnicem victualis ſubſtantiæ cuſtoditis præſtari. A. Gellius lib. 20. cap.1. legis 12. Tab. verba de addictis hæc refert: Si volet,ſuo viuito: ni ſuo viuit, qui eum vinctum habebit,libras farris in dies dato. Alias Libella eſt fabrile inſtrumentum: alias etiam nummi minuti Romani genus.

LIBER. Hinc Libri librorum,quorum appellatione continentur omnia volumina,ſiue in charta,ſiue in membrana ſint,ſiue in quauis alia materia,l.52. D.de legat. tertio.

LIBELLVS pro tabella fideicommiſſaria, hoc eſt, in qua fideicommiſſum ſcribit teſtator, accipitur in l.1. in prin. D.de tabul. exhiben. Item ſi libellus, inquit, aliúdve relictum eſſe dicetur,decreto comprehēdam. Et in l.& in epiſtola.C. de fideicommiſ.Et in epiſtola(dicit Imperator)vel breui libello,vel sinè ſcriptura, imò etiam nutu, fideicommiſſum relinqui poſſe,adhibitis teſtibus,nulla dubitatio eſt.

Libellus, appellatur commentarius in ſacris literis, c.2. in prin. De ſum.trinit.& fid. cathol. Damnamus ergo (inquit Innocentius)& reprobamus libellum ſeu tractatum,quem Abbas Ioachim edidit.

Libellus appellatur ſcheda ſupplex,quam vulgò ſuppli-

cationem dicimus, qua populares poſtulata ſua principibus exponere ſolent, in titu. C. quan. libel. princip. dat. litis conteſt. fa. & in l. non diſtinguemus. §. cùm quidam. D. de arbitr. Libello, inquit, cuiuſdam id quærentis Antoninus ſubſcripſit. Hac ſignificatione Iuriſconſultus in l. nec quicquam. §. vbi decretum. D. de offic. procon. & legat. & in l. omnia. D. de regul. iuri ſic tradit: Quòd omnia quæcunque cauſſæ cognitionem deſiderant, per libellum expediri nó poſſunt, hoc eſt, per ſolam ſupplicationẽ præſtari nequeunt, nó audita parte aduerſa. Quas leges alioqui non obſcuras, Accurſius inuoluit ignorantia huius ſignificationis. Adde l. ſemper. §. demonſtratur. D. de iur. immunita. Sicque vſurpauit Suetonius in Auguſto: Promiſcuis ſalutationibus admittebat & plebem, tanta comitate adeuntium deſideria excipiens, vt quendam corripuerit, quòd ſic ſibi libellum porrigere dubitaret, quaſi elephanto ſtipem. Hinc. Libellorum magiſtri, de quibus vide in voce Magiſtrà.

Libellus rerum, l. 10. §. plane. D. de iur. dot.

Libellus familiæ, l. 99. D. de lega. 3. l. 8. C. Thc. de cuſto. reorum.

Libellus, pro aſſertoria epiſtola accipitur, quam vulgò credentiam vel certificationem vocamus: cùm ſuperior Magiſtratus fidem facit pro ſubdito, vel etiã pro alio, l. ſi publicanus. §. de rebus. D. de public. & vectiga. Hanc aſſertoriam epiſtolam ab Epiſcopo clerici habere ſolent, l. ſi qua per calumniam. §. præterea iubemus. C. de epiſcop. & cler. & in l. 1. C. de mandat. princip. Omnes, inquit, ſciant, nemini quicquam, niſi quod ſcriptis probauerit, eſſe credendum.

Libellus dicitur, qui iudicis recuſandi cauſſa porrigitur à litigatoribus, l. apertiſsimi. C. de iudici. Liceat, inquit, ei, qui ſuſpectum iudicem putat, antequam lis inchoëtur, eum recuſare, vt ad alium recurratur, libello recuſationis ei porrecto.

Libelli appellatorij vocantur porrecti à litigatoribus, in l. 1. §. vlti. D. de appellatio. Libelli, inquit, qui dantur appellatorij, ita ſunt concipiendi, vt habeãt ſcriptum, & à quo dati ſunt, hoc eſt, quis appellet, & aduerſus quem, & à qua ſententia. Et alibi ſæpe in eodem titulo, ſic dicuntur libelli. Vel ſic: Libelli vocantur literæ dimiſſoriæ ſiue apoſtoli, in titu. D. de libell. dimiſſo. Poſt appellationem enim interpoſitam, literæ dandæ ſunt ab eo à quo appellatum eſt, ad eum qui de appellatione cogniturus eſt, quarum ſenſus talis eſt: appellaſſe puta Lucium Titium à ſententia illius, quæ inter illos dicta eſt, l. 1. D. d. titu.

Libellus appellatur, quem maritus vxori, aut cõtrà vxor marito repudij cauſſa mittit, cuius fit mentio in l. ſi pœnituit. D. de diuort. his verbis Si pœnituit eum qui libellum tradendum diuortij dedit. & Chriſtus Matthæi 5. Quicunq;, inquit, repudiauerit vxorem ſuam, det illi libellum diuortij.

Libelli famoſi dicuntur ſcripturæ famoſæ, hoc eſt, in contumeliam alterius editæ, in titu. D. & C. de fam. libellis.

Libellus appellatur ſcheda intimatoria, videlicet quæ in foro aut valuis eccleſiarum proponitur: inueniſſe puta Sempronium anulum aureum, eíque cuius eſt redditurum, vt dicit l. falſus. §. pleriſque. D. de furt.

Libellus dicitur oratio conſultoria, qua boni Imperatores olim complecti ſolebant ea, quæ de rebus arduis ad Senatum Romanum cenſenda referebant, vt in l. item veniunt. §. præter hæc, D. de petit. heredi. Pridie Idus Martias, inquit, Quintus Iulius Balbus, & Publius Iubentius Celſus, Titius Aufidius, Onerius Seuerianus Conſules, verba fecere de his, quæ Imperator Cæſar Traiani Parthici filius, Diui Neruæ nepos, Adrianus Auguſtus Imperator, maximúſq; princeps, propoſuit quanto nonas Martij, quæ proximæ fuerũt, libello complexus eſt quid fieri placeat. De qua re ita cenſuerunt. Huius orationis in eo tit. fit mẽtio, l. Illud quoque. in prin. Illud quoque, ait, quod in oratione Diui Adriani eſt.

Libellus dicitur ſcriptum continens intentionem actoris aduerſus reum conuentum in iudicio, l. 16. §. fin. & l. ſeq. D. de inoffic. teſta. l. 1. §. 1. D. de eden. tot. tit. de li. oblat. qui & Libellus conuentionis adpellatur, §. tripli. Inſtit. de action. Et Libellum hoc modo rectè diffinias: Eſt formula ſcripti, complectens actionem & futuræ litis ſpeciem in iudicio, l. 1. C. de edend. neque verò tam curioſè laborandum hìc eſt, vt pleríque faciunt. Nam libellus nihil aliud facit, quàm quòd ius illud perſequendi exhibet iudici cognituro de cauſſa; Siquidem non poteſt cognoſcere, niſi intelligat actionem. Et intelligere non poteſt, niſi aut dicatur, aut ſcribatur. Ex ſcripto conſtat libellus, ex nó ſcripto, cauſſæ nudis verbis controuertentium tractantur. Vide Specul. de libel. conceptione.

Libellus eſt duplex: Conuentionalis, & accuſationis ſeu inſcriptionis. De libello cõuentionis loquitur l. 1. D. de edend. & l. 2. C. eo. tit. De inſcriptione verò tractatur in l. libellorum. D. de accuſatio.

Libellum hunc nihil aliud eſſe, quàm Syllogiſmum, optima ratione Doctores iuris tradunt. Vt ecce, cùm ita dicimus: Iure ſtatutum eſt, poſſeſſorẽ iniuſtum rei alienæ teneri ad reſtitutionem eius, domino rectè vindicanti. Sed Titius poſsidet me inuito & iniuſtè rem meam, nec vult reſtituere. Quare peto Titiũ condemnari, & compelli, vt mihi eandem rem reſtituat. Hìc vides maiorem propoſitionem, minorem, & concluſionem. Vides itẽ nomẽ rei vindicatióis ſatis expreſſum.

Libellus abſolutus eſt, quando caſum ſeu factum ſummatim vno orationis contextu complectimur.

Libellus articulatus ſeu poſitionalis dicitur, cùm ſingulis articulis ſingulas cauſſæ circumſtantias in ſpeciem deſcribimus.

Libellus cenſetur ineptus, ſiue inutilis duobus modis: altero propter defectum formæ, cuius maxima pars eſt petitio ſeu concluſio: altero, ob materiã vel cauſſam petendi, quæ in narratione verſatur, nec eſt talis vt producat ius agendi. Et hoc eſt, quòd excipientes aduerſus tenorem libelli, dicunt eum peccare in materia & forma. his quippe verbis vtũtur ex vſu magis, quàm quòd res ita habeat plerunque.

Libellos agere, id eſt libellis principi datis ſubſignandis aut recitãdis præeſſe, l. 12. D. de diſtra. pign. Libellos agente Papiniano.

Libellos deiicere, apud Senecam, is dicebatur qui creditoribus ſe obligare paratus erat, vel ſoluere parabat: vel denique eum cuius bona proſcribebantur, defendere parabat. Et ſuſpenſis, inquit, amici bonis, libellum deiicio, creditoribus eius me obligaturus. Sic Cic. pro Quintio: Libellos Sex. Alphenus procurator P. Quintij familiaris & propinquus Sex. Neuij deiicit.

LIBELLENSES, ſunt qui libellis aut ſuſcipiendis, aut recitandis præerant, l. 32. C. de appel. Noſtri verò libellenſes, (inquit) quæ apud arbitros geſta ſunt ſuſcipiant, cognitiones inducant, & ea quæ geruntur excipiant, ſcribant, ſcriptáq; litigatoribus edant: qui etiam apud arbitros (licet illuſtres ſint) ex delegatione noſtra cognoſcentes, excipiunt, ſi in ſacratiſsimo noſtri numinis comitatu cauſſæ dicantur. Hi etiam vocantur Libellenſes ſacri ſcrinij, l. fi. C. vbi ſenato.

Libellus pro breui, vt loquuntur Impp. l. 9. §. dotis. D. de in. dot. l. 4. §. 1. D. de publican. l. 44. §. ſolẽt. D. de furtis.

LIBELLARIVS, à Libello, id eſt breui ſcriptura deductum: Hinc

LIBELLARIVS contractus, id eſt venditio (alij tamen conuentionem eſſe volunt) quæ fit ſcriptura, interueniente certo pretio, & hoc amplius certa penſione,

conſti

conſtituta in annos ſingulos: & hac plerunque lege, vt ſtato, condictóque tempore côtractus renouetur, rurſus numerato pretio certo, vel arbitrario. Vēditionem autem dicimus, vt tit.9.§.2.li.2. Alij Locationem eſſe exiſtimāt: alij etiam emphyteuſin ex Nouel. Leonis 13. Sed in hoc eſt differētia (ait Cuia.) quod nō ſoleat emphyteuſis renouari nō mutato poſſeſſore: Libellaria renouatur ſtatis certíſque temporibus, etiam non mutato poſſeſſore, data certa pecunia, vel quam bonus vir arbitratus fuerit, ſecundū qualitatem rei in libellum datæ: quod quidem renouationis pretium Leo ἀϊδεκατενὸν vocat. Et emphyteuſis côtrahitur ſub lege meliorandæ rei, puta ædificij in area ponēdi, vel reficiendi, vel agri excolendi & recreandi: libellaria hanc legem non habet. Et libellaria in perpetuum fit ſemper, vt infrà ti.8.lib.1.Feud.C. Emphyteuſis nonnunquam ad tempus. Et ſi credamus antiquis Feudorum conditoribus, in libellaria eſt commiſſo locus poſt biennium, ſicut in locatione, cum in emphyteuſi triennij ceſſatio exigatur: & is qui per libellū à domino poſsidet, vendere poteſt ſine cōſenſu domini: emphyteuticarius non item. Fit libelli huius, ſiue libellariæ mentio ſæpe his libris, vt Feud.1.tit.8.& 2.ti.9.& 4.tit.3.53.57.C.& in Conſtit. de pace Conſtantiæ, & in Langobardis, & in aliis etiam auctoribus. Caſſiodorus 5. Variar. Comperimus patrimonij noſtri prædia te Thomati libellario titulo commiſiſſe. Gregorius 8. Epiſt.c.61. Voluerat poſſeſsiones ſub ſpecie libellorum tenere. Hinc etiam Libellum facere, id eſt, iure libellarum, ſiue denariorum annuorum pretio vendere, Feud.lib.2.tit.39.§.1. H. Si libellum vnus alteri fecerit de feudo paterno, non eſt libellus, ſed quaſi refutatio.

Libellaria, pro allode, ſiue allodio vſurpatur: verum (vt opinantur quidam) pro eo tantum quod ſub illa leuicula penſione annua locatum eſt. vt lib. Feud. 2.tit.26.§.3. H. vbi feudum & libellaria opponuntur. Agnatis feudum, filia verò allodium, ſiue libellariam eſſe aſſerētibus. Item, Domino feudum, filia allodiū, ſiue libellariam eſſe allegante. Et lib.1.tit.5.§.2.H. Si fidelis feudum libellario nomine dederit. Item, Poſtquam ad libellariam dederit.

Libellarium, apud Ciceronem in Orat. pro M. Milone, ciſta, in qua conditi ſeruātur libelli. Exhibe, inquit, libellarium illud legum veſtrarum.

Liber is dicitur in poteſtate cuius eſt arbitrio ſuo viuere, eatenus tamen vt lege & inſtituto permiſſum fuerit. Iccirco enim (inquit Cicero in Orat. pro Cluentio) omnes legū ſerui ſumus, vt liberi eſſe poſsimus. At pro ingenuo liber dicitur ab Imp. in l. diui. & l. cū quis. C. de nat. lib. Cum quis à muliere libera, & cuius matrimoniū nō eſt legibus interdictū, &c. Hinc

Liberi populi, qui ſuis legibus erant relicti, quales Aetoli apud Liuium: populi tamen Romani maieſtatem comiter obſeruare tenebantur. Hinc illud Proculi l.7.D. de capt. & poſtl. Liber populus eſt is qui nullius alterius populi poteſtati eſt ſubiectus, ſiue is fœderatus eſt: item ſiue æquo fœdere in amicitiam venit: ſiue fœdere comprehenſum eſt, vt is populus alterius populi maieſtatem comiter conſeruaret. Alias liberi populi & liberæ ciuitates Cicer. de legib. Agrar. contra Rullum, qui nec tributa, nec vectigalia ſoluunt.

Libera legatio, vide Legatio libera.

Libertas (ex qua etiam liberi vocantur) eſt naturalis facultas eius quod cuique facere libet: niſi ſi quid vi aut iure prohibetur. Florentinus in l. libertas. D. de ſtat. hom. & §.1. Inſt. de iure perſ. Libertatem definit Cicero in Paradox. poteſtatem viuendi, vt velis: quod expreſſit ita Perſius:

Vindicta poſtquam meus à Prætore receſſi,
Cur mihi non liceat iuſſit quodcunque voluntas?

Alias Libertas de rebus etiam dicitur. Hinc Liberæ ædes, l. ſi quis ædes. D. de ſeru. vrb. eadem forma qua libera ruſtica prædia dicuntur quæ ſeruitutem non debent, & nulli ſunt obligata. Libera prædia, nexu pignoris liberata, quod non ſint obligata, l.8.l.51.§.1.D. de act. empt. l.6.D. com. præd.

Libertas opponitur Seruituti. Vnde conuenire nō poſſunt. C. de Lati. lib. tollend. l. ergo. D. de fideicōmiſ. libertat. Porrò ſub appellatione libertatis non ſolùm accipienda eſt, quæ ſeruili conditioni opponitur, ſed omnis conditio alieno iuri non ſubiecta. Côtra quoque ſub ſeruitutis appellatione omnes omnino ſpecies ſubiectionis ſunt intelligendæ, quæ iuris ac poteſtatis aliquid in perſonam producunt.

Libertas, pro ingenuitas, Hermog. l. cum pacto. 40. D. de liber. cauſſ. Cum pacto partitionis precij maior viginti annis venalem ſe præbuit, nec poſt manumiſſionem ad libertatem proclamare poteſt. nam, vt ait Modeſt. l.21. D. de ſtat. homin. Homo liber qui ſe vendiderit, manumiſſus, non ad ſuum ſtatum reuertitur, ſed efficitur libertinæ conditionis.

Libertas directa, vide Directum.

Libertas non priuata, ſed publica res eſt. Martianus in l. ſi quis. D. de fideicom. libert.

Libertas pleniſsima, ex qua ciuitas Romana competit, l.1.§. ſin autem. C. de comm. ſer. manu.

Libertatem naturalem recipiunt aues, & feræ, cum in naturalem laxitatem peruenerint, l.44.l.55.D. de acquir. rerum dom.

de Libertate iudicium, vide Iudicium de libertate.

in Libertatem eripi, l. vlt. ad fin. C. de petit. heredit. ſerui dicuntur, quibus lex libertatem quæ præſtari debuit, repræſentat.

Liberalis cauſſa dicitur quæ in ſe actionem continet libertatis, ait Donatus in illud Terētij in Adelph. 2.1. *Neque vendendā cenſeo Quæ libera eſt: nam ego illam liberali aſſero cauſſa manu.* Sic Plautus in Curculione: *Si quiſquam hanc liberali aſſeruiſſet manu.* Id autem fiebat quoties quis liberum hominem iniuſta ſeruitute oppreſſum in libertatem vindicabat, id eſt liberum eſſe decernebat, vel (vt Liuius libr.3.) dabat vindicias ab ſeruitute ſecundum libertatem. Hinc rub. De liberali cauſſa, D. & C. & paſsim, Liberalis cauſa, & Liberale iudicium, l.3.§. ſi ſeruus. D. de acquir. poſſeſs. l.23.§. de liberali. D. de arbitr. l.42.§.1. D. ſolut. matrimon. l.7.§.1. D. de petitio. heredit. Cauſſa autem hîc pro iudicio ponitur.

Liberorum appellatione nepotes & pronepotes, cæterique ex his deſcendentes, continentur: primùm, quòd Lex XII. Tabularum hos omnes appellat liberos: deinde, quòd natura nos hanc interpretationem docet: cum videamus pios parentes, liberorum procreādorum animo & voto vxores ducere, vt non filios ſolum, ſed etiam nepotes, & deinceps alios concipientes atque edentes, ex prole vtriuſque ſexus, diuturnitatis memoriam in æuum relinquant. Et inde in communem vſum receptum eſſe, quòd filiorum appellatione omnes, qui ex nobis deſcendunt, comprehendantur. Neque enim dulciori nomine poſſumus nepotes noſtros, quàm filij, appellare. Interim tamen non fruſtrà ſunt inuenta ſingularum cognationum nomina, vt aliter filij, aliter nepotes, pronepotes, & ceteri ex his deſcendentes, appellentur. Nam toties his vtendum eſt neceſſariò, quoties lex non omnibus deſcendentibus præſtitum aliquid voluerit, ſed ſolis his qui nominatim enumerantur. At vbi non perſonis certis, ſed omnibus qui ex eodē genere orti ſunt, præſtatur: conuenit, liberorum appellatione generaliter intelligi nepotes, pronepotes, & ceteros qui ex his deſcendunt. Calliſtratus in l. liberorum. Vlpianus in l. cognoſcere. §. vltim. Paulus in l. filij. D. de verb.

ſignific. §.vltim.Inſtit.qui teſtament.tuto.da.poſ.Eadem iuris Naturalis ratione receptũ eſt, vt patris nomine auus quoque demonſtrari intelligatur, l. iuſta. de verborum ſignific. Nec refert an virilis an fœminei ſexus ſint, l.56.D.de verbo.ſignifi. Paulus l.10.§.2.D. de grad.& adfin. Liberi, inquit, vſq; ad trinepotes dicuntur: vltra autem poſteriores vocantur.

Liberi non ſunt qui contra formã humani generis procreati ſunt, l.14.D.de ſtatu.homi.Paul.lib.4.Sentent. titul.9.hos partus monſtroſos appellat Romulus primus Romanorũ rex lege lata, cuius hæc verba ſunt: Monſtroſos partus ſine fraude necanto.

LIBER ſingulari numero pro nato, apud Iuſtinianum in l.ſi quis ſuo.33.C.de inoffic.teſtament. Si quis ſuo teſtamento, inquit, maximam quidem portionem libero relinquat: minuſculã autem alij, vel aliis de ſtirpe ſua progenitis. Alias Liberos in multitudinis numero etiam vnum filium, filiámve veteres dixiſſe, docet Gellius lib.2.cap.13.ex Sempronij Aſellionis rerum geſtarum libris, vbi de Tiberio Graccho loquitur: Orare, inquit, cœpit vt ſe defenderent, liberoſque ſuos, eum quem virilis ſexus tum in eo tempore habebat, produci iuſsit, populóque commendauit prope flens. Hinc non eſſe ſine liberis dicunt iuriſconſ. eum cui vel vnus filius, vel vna filia eſt. liberorũ enim nomen multitudinis numero tantum ponitur, l.148.D. de verborum ſignificat. ſicut pugillares & codicilli.

LIBERTI ſunt qui deſierunt eſſe ſerui, l. 4. de iuſtitia & iure. Vel ſic: Liberti ſunt quos domini ex iuſta ſeruitute ſoluerunt, ac manumiſerunt. vnde etiam illorum patroni, quaſi patres, qui à morte in vitam illos reuocarunt, appellabantur. Eorum autem tria genera fuere, vt refert Vlpianus inſtitu.titul.1.nam alij ciues Romani, alij Latini Iuniani, alij Dedititiorũ numero erãt. Et ciues Romani quidem ſunt (vt idem ſcribit) liberti, qui vindicta, cenſu, aut teſtamento, nullo iure impediẽte manumiſsi ſunt. Latini Iuniani, qui ex lege Iunia inter amicos manumiſsi ſunt. Dedititiorum numero ſunt, qui pœnæ cauſſa vincti ſunt à domino: quibus veſtigia (al. quibúſve ſtigmata) ſcripta fuerunt: qui propter noxam torti, nocentéſque inuenti ſunt: quíve traditi ſunt vt ferro, aut cum beſtiis depugnarent: vel in cuſtodiam coniecti fuerunt: deinde quoquo modo manumiſsi ſunt. Vide Manumiſsi. Notandum autem in patronorũ libertis (vt obſeruat Turn.Aduerſ.lib.18.ca.3.) ordinem quendam fuiſſe, & quoſdam primos, quoſdam ſecũdos vocatos fuiſſe, quod alteri apud patronum priorem locum obtinerent, alteri proximum. Martialis,

Libertum docti Lucenſis quære ſecundum.

Ergo primi & ſecundi dicebantur, vt aliis omnibus potiores. Ac fortaſſe inde factum eſt vt apud Iuriſconſultos tam ſæpe nomen primi & ſecundi legatur. Teſtantur id veteres inſcriptiones, quarum in vna ſic reperitur: *Sofronia* Ɔ L. *tertia ſibi & P. Sextilio primo aruſpici*. & in illa: *Se viuo fecit ſibi & Petta* CL. *primæ vxori.*

Liberti admiſsionum, apud Plinium libr.33.cap.3.gratioſi ſunt liberti, qui homines ad Principem admittebant, admiſsionibúſque præerant. Fuit, inquit, & alia Claudij principatu differentia inſolens his quibus admiſsionum liberti ius dediſſent inſignem principia in anulo ex auro gerendi. ſic enim legi vult Turneb. Aduerſ.lib.13.cap.12. quanquam ſenſus aliquis ex vulgata lectione elici poſsit.

LIBERTINVS eſt, qui ex manumiſsione libertatẽ eſt conſecutus. ingenuus verò, qui ſtatim, vt natus eſt, liber eſt. Vel ſic: Libertini ſunt, qui ex iuſta ſeruitute manumiſsi ſunt. inſtit. de libertin. in princip. Eſtque libertinus relatiuum Ingenui: ſicut libertus Patroni. Olim autem, id eſt Appij Cæci cẽſoris temporibus, & deinceps aliquandiu, libertini dicebantur non ipſi qui manumittebantur, ſed ingenui ex his procreati: vt ſcribit Suetonius in Claudio. ca. 24. quam differentiam obſeruaſſe Modeſtinus videtur in l.1. D.de excuſ. inter ἀπελευθέρους, & ἀπελευθερικοὺς, hoc modo ἀπελευθερικοὺς ὀνομάζει αὐτοὺς ἐξ ἀπελευθέρων οἱ ἀρχαῖοι ἐσχηκότας. Et paulo poſt ἀπελευθερικοῖς καὶ ἀπελευθέρους μόνον ὁ ἄγει διαλλάττει. ſc. ἐσχηκότας. Libertus autem idem quod libertinus: hoc tantum differentes, quòd libertus ſemper refertur ad eum cuius eſt libertus, puta patroni. Libertinus verò, nomen eſt abſolutũ, denotans eum, qui nec ſeruus, nec liber eſt. Notus eſt Iuſtiniani in 1. lib. inſtit. titulus de ingen. & libert. vbi nihil agitur niſi de conditione, nullo reſpectu habito ad patronos.

Liberare, libertate donare: liberari, libertatem conſequi. l.12. §. manumittendo. D. de captiuis. l. penult. D. in quib. cauſ. Liberare eſt luere, & nexum pignoris diſſoluere, l.57.D. de leg.1. Liberare prædia, ſeruitutem debitam remittere, l.1. D. ſi vſuſ.pet.

Liberationis verbum eandem vim habet, quàm ſolutionis, l.47.D.de verb.ſignifica. Plane in Rubrica D. de ſolution. Liberatio, & ſolutio ſeparantur. Nam ſolutio naturalem obligationem tollit & pecuniaria eſt: Liberatio ceteros omnes modos, quibus obligationis nexu quis dimittitur, continet: vt confuſionem, & compenſationem.

LIBITINARII, qui funerum curam mercede pacta recipiebant: à Libitina Dea, cuius in æde (vt ſcribit Acron) conſtituti, qui efferẽda corpora cõducebant, & funeribus neceſſaria præbenda. Vlpianus l.5.§.1.D. de inſtitut. act. Idem ait: Si Libitinarius, quos Græce νεκροθάπτας vocant, ſeruum pollinctorem habuerit, iſque mortuum ſpoliauerit. De Libitina Dea vide Plut. in Probl.

LIBONIANVM ſenatuſconſultum, Vide Senatuſconſultum Libonianum.

LIBRA quæ & pondo dicitur, in duodecim vncias diuiditur. Eius partes ſunt, Vncia 1, Sextãs 2, Quadrãs 3, Triẽs 4, Quincunx 5, Semis quæ & ſelibra 6, Septũx 7, Bes 8, Dodrans 9, Dextans 10, Deunx 11, As 12. vide ſuprà AS.

LIBRAM argenti conſtituunt quinque ſolidi ſiue aurei: dicente Imperatore, Iubemus, vt pro argenti ſumma, quam quis theſauris fuerat illaturus, inferẽdi auri accipiat facultatem: ita vt pro ſingulis libris argenti, quinos ſolidos inferat. l.vn.C. de argent. pretio. quod theſaur. infert. lib.10. Argentei vero LX. eam conſtituunt, l.1.C.Th. de exp. lud.

Libram auri, ſeptuagintaduo aurei conſtituunt, l. quotieſcunque. C. de ſuſcept. præpoſit. & arch. li. 10. Vide Iaſonem in l.fi. D. de in ius voc.

LIBRARIVS, Vet.Glo. Liberarius, γραφεύς, ſubſtãtiuũ, qui libros, contractus, pactiones, inſtrumentáq; conſcribebat. l.93. D. de regul. iur. l. 29. D. de rei vindicat. Hieronymus ad Niciam: Nam & rudes illi Italiæ homines, quos Caſcos Ennius appellat, qui ſibi ritu ferino victum requirebant, ante chartæ & membranarum vſum, aut in dedolatis è ligno codicillis, aut in corticibus arborum mutuò epiſtolarũ alloquia miſſitabant. Vnde & portitores earum, tabellarios, & ſcriptores à libris arborum librarios vocauere. Vlpianus in l. vt iuriſiurandi. §. dabitur. Gaius in l. duorum libertus. D. de oper. liberto. Veluti, ait, ſi librarius ſit, & alij patrono librorum ſcribendorum operas edat. Adde l. ſed etſi. §.1. D. de vſufruct.

LIBRARII in caſtris fuere Vegetio lib.2.cap.7. qui rationes ad milites pertinẽtes in libros referebãt. Hinc Librarij depoſitorum apud Tarruntenum in l. vlt. D. de iur. immunit. ij erant, inquit Budæus, qui perſcribebant quid quiſque apud ſigna depoſuiſſet: cuius inſtituti morem & rationem docet idem Vegetius

libro

libro ſecundo cap. 20. Antiquitus enim (inquit Vegetius) inſtitutum eſt, vt ex donatiuo quod milites conſequûtur, dimidia pars ſequeſtraretur apud ſigna, ibidémque militibus ſeruaretur, ne à contubernalibus per luxum aſſumi poſſet, inaniúmque rerũ comparationem. Sepoſitio auté ipſa pecuniæ primũ ipſis contubernalibus docebatur accommoda. nam cum publica ſuſtententur annona, ex omnibus donatiuis augetur eorum pro medietate caſtrenſe peculiũ. Miles deinde qui ſumptus ſuos ſcit apud ſigna depoſitos, de deſerendo nihil cogitat: magis diligit ſigna: pro illis in acie fortius dimicat, more humani ingenij, vt pro illis habeat maximam curã, in quibus ſuam videt eſſe poſitam ſubſtantiam. Denique decem folles, hoc eſt decem ſacci per cohortes ſingulas exponebantur, in quibus hæc ratio condebatur. Addebatur etiam ſaccus vndecimus, in quo tota legio particulã aliquam conferebat, ſepulturæ ſcilicet cauſſa. Hæc ratio apud ſigniferos (vt nunc dicunt) in cophino ſeruabatur. Et ideo ſigniferi, non ſolũ fideles, ſed etiam literati homines eligebantur, qui & ſeruarent depoſita, & ſcirent ſingulis reddere rationem. Huius etiam meminit Tranquillus in Domitiano ca. 7. Geminari legionum caſtra prohibuit: nec plus quam mille nummos à quoquam ad ſigna deponi paſſus eſt. Sed & d. l. vltim. ſunt librarij horreorum, & librarij caducorum.

LIBRARIVS, librorum & contractuum pactionúmq; ſcriptor. Scæuola l. 92. D. de regulis iuris. Si librarius in tranſcribendis ſtipulationis verbis errasset, &c. Vlpian. l. 6. §. 2. D. de ope. lib. Nam huius quoque eſt miniſterium, ſi fortè vel librarius, vel nomenculator, vel calculator ſit. vide Notarius.

LIBRATORES aquæ, in l. 1. C. de excu. artif. qui aquarum inuentos ductus, & modos docili libratione oſtendunt, vel qui peritiã habent librandi aquam ad libellã. vocantur à Græcis ζυγοςάται, d. l. t. quanquã alio ſenſu. Plinius libr. 10. ad Traianum. Supereſt vt tu libratorem, vel architectum, ſi tibi videbitur, mittas, qui diligenter exploret, ſitne lacus altior mari. Frontinus lib. t. de aquæ ductibus: Procuratorẽ, ait, oportet calicem eius moduli, qui fuerit impetratus, adhibitis libratoribus ſiguare. Sunt & Libratores apud Tacitum, lib. 13. qui (inquit Turneb.) ex tormentis miſſilia excutiunt. Alij volunt ſignificari eos qui lapides in bello emittebãt. Hęc ſunt verba Taciti. Remotíſq; paulatim legionibus, funditores, libratoréſque excutere tela, & proturbare hoſtem iubet: miſſæ è tormentis haſtæ.

LIBRIPENS, Glo. vet. ζυγοςάτης, qui in mancipationibus ſtateram tenebat, Caio li. 1. Inſt. tit. 6. apud quem, deeſt vox æneam. Priſcianus lib. 6. ducit à pendendo. Dicitur militum ſtipendiorum, hoc eſt, ſtipis ponderandæ penſator. Qua conſuetudine in his emptionibus quæ mancipi ſunt etiam nunc libra interponitur, inquit Plin. lib. 33. cap. 3. & Boet. lib. 3. in Topic. Ciceronis. Vtitur hoc verbo Iuſtinianus in §. acceſsit. vide Vigl. Inſtit. de teſtam. & Tertullianus libr. 2. aduerſus Marcionem.

LICENTIATI vulgò in ſcholis dicuntur, qui annis quatuor in legum ſtudio conſumptis, ab illa præſcripta & definita ſtudiorum lege quam Iuſtinianus ſtatuit, ſoluuntur: quaſi qui licentiam ac miſsionem à magiſtrorum caſtris impetrarunt. Vide Prolytæ.

LICERE id dicimus, quod legibus, quod more maiorum, inſtitutiſque cõceditur. neque enim quod quiſque poteſt, id ei licet: nec, ſi non obſtatur, propterea etiam permittitur: ait Cicero Philipp. 13. In eámque ſententiam Vlpianus clauſulam illam edicti, QVOD eius licebit, ſic interpretatur: Quæ clauſula non illud pollicetur, reſtituturũ, niſi leges permittant: ſed ſi leges non prohibeant, l. necnon. 28. D. ex quibus cauſ. maior. Et ita in l. 7. §. ſi paciſcar. D. quod met. cauſ. Licere dicitur quod lex XII. Tabularum & lex Iulia permittunt.

LICITVM eſt quod per leges permittitur. cui opponitur illicitum, l. t. D. de iuſt. & iur. nam illicitè fit quod contra leges, conſtitutiones, decreta, edicta principum fit, vt in l. vlt. in fin. D. de his quæ vt indig. l. 11. §. ſi quis illicitè. D. de legatis libro tertio, & aliis locis.

Licere ire, agere, ex natura & origine non eſſe ita perſonale quod ad heredes non tranſeat, ſed iuris præſumptione non eſſe tranſitorium, niſi heres exprimatur. Quod obſeruatu dignum eſt, Vt lic. ire, ager. per viã publ. vide l. 11. §. vlt. D. ne quid fiat in loc. publ. Eſt autem hæc formula loquendi frequens apud Iuriſc. in conſtituendis ſeruitutib. prædiorum.

LICITANI coloni, l. vlt. D. de cenſib. Sed vide num legendum ſit, Illicitani, ab Illicitano ſinu, colonia immunis Plinio lib. 1. cap. 3. an Acitani, eidem eodem in loco colonia iuris Italici. Acitania enim in Plinio legendum ex vet. lib. non Accitana. Acitani autem, inquit Macrob. Satur. t. Hiſpana gens.

LICEOR, ceris, citus ſignificat precium deſero in auctione, hoc eſt venditione publica, quæ ſic ſit, vt plus offerenti detur res. Licitari, eſt ſæpe augere precium, Inde

LICITATIO, precij auctio: ſicut ſolent emptores oblato precio aliquid addere. Licitatio de aliis quoque rebus intelligi poteſt, quàm pecuniariis emptionum preciis: vt ſi alius coheres alio maiorem offerat cautionem, ob cuſtodiam inſtrumẽtorum. Vlpianus l. 6. D. famil. erciſcun. Nam ad licitationem, inquit, rem deducere, vt qui licitatione vicerit, hic habeat inſtrumenta hereditaria: non placet neque mihi, neque Pomponio.

LICTOR, ῥαβδοῦχος, ſeruus erat publicus ex collegio viatorum, officium ligandi habens, vnde etiam dictus eſt. Cum enim magiſtratus populi Rom. virgis quempiam verberari iuſsiſſent, crura eius & manus ligari ab hoc, vincirique ſolebant. Hinc illud Ciceronis in Orat. pro C. Rabirio perduellionis reo: I LICTOR, COLLIGA MANVS, CAPVT OBNVBILA, ARBORI INFELICI SVSPENDITO. Tiro autem Tullius, M. Ciceronis libertus, Lictorem, vt refert Gellius libro duodecimo, capitul. 3. vel à limo, vel à licio dictum ſcripſit. Licio enim trãſuerſo, quod limum appellatur (de quo vide infra) qui magiſtratibus præminiſtrabant cincti erant. In officio autem magiſtratuum lictores quidam dicebãtur proximi, qui quam alij cariores magiſtratui erant, eique ſemper præſto erant, & apparebant ante alios ſui ordinis: vt in inſcriptione peruetuſta, *L. Valerius Achilleus lictor proximus laurens.* Cicero etiam lictorem primum ad Q. Fratrem ſcribens vocauit, de Octauio loquens: Apud quem, inquit, primus lictor quieuit, tacuit accenſus. niſi ſi quis proximum primo adiunctũ putet, & ſecundum, quod non probatur Turnebo Aduerſ. 11. cap. 9. Salluſtius eodem quoque locutus eſt modo in bello Iugurthino: Sed Hiempſal in oppido Thumida forte eius domo vtebatur, qui proximus lictor Iugurthæ, carus acceptúſque ei ſemper fuerat. Eſt & in veteribus Gloſsis, *Lictor ſummus*, Græcis ἀρχιραβδοῦχος dictus. Notandum etiam eſt, poſterioribus temporibus manumiſsionem per lictorem ſolitam fieri, vt videre eſt l. 8. & 23. D. de manumiſs. vind.

LIGATI videntur, qui domi ſemper manere coguntur, Auth. Quo. oport. epiſc. §. Si verò nemo.

LIGA, fœdus, ſocietas. Albert. Argent. in Chron. Inter Principem & Francũ interpoſitis iuramentis, & con-

fectis literis, Liga perpetuo eſt confirmata. Marchio cum Maſtino Veronenſi ligam contraxit, eiúſq; filio ſuam filiam deſponſauit. Hinc

LIGIVS homo, ſeu Vaſallus, is dicitur in ſcholis qui contra omnes, ne Rege quidem excepto vel antiquio ri domino, fidem & operam omnem ſuam promiſit: non Ligius, qui nominatim aliquem excipit: ſic vt vnus duorum Vaſallus ligius eſſe nō poſsit, duorum Vaſallus non ligius eſſe poſsit: aut verò vnius ligius, alterius non ligius. gloſſ. in cap. paſtoralis. de ſentent. & re iud. in Clement. Hinc nomen, Homoleugius. Hotom. in ſuis Feud. Diſp. hoc totum commētitium eſſe arbitratur: neque alium eſſe ligium, niſi qui idem vetere Germanica lingua Vaſsius, aut Vaſalius, aut Valuaſor dicebatur, dummodo verus ac proprius Vaſallus ſit: hoc eſt, qui beneficio alicuius feudū verum, rectum ac proprium ſit adeptus. Ac primū omnium, inquit, Albert. Krant. libr. Nortm. 4. cap. 7. Italicū eſſe hoc vocabulum ſignificat, quaſi à Liga, & quaſi obligatum dicamus. Et Guiſcardus (inquit) ſeſe conſtituens Romanæ Eccleſiæ Vaſallum, vel (quod eius regionis verbum eſt) ligium, Romano Pōtifici quæcunque peterentur præſidia mittere, ac quando opus videretur, cum omnibus copiis afferre præſidiū ſpopondit. Item cap. 9. Quo in conuentu Robertus ligiū ſe (quod eius regionis verbum totalem ſignat ſubiectionem) Pontifici & Eccleſiæ iterū fecit, & B. Petri vexillo à Pontifice donatus eſt. Albert. Argent. in Chron. Quamuis etiam Principes ipſum Francum ipſis grauē & exoſum haberent: cuius cauſſa omnes quaſi eius eſſent Vaſalli, non ab imperatore mouerentur, cuius eſſent Ligij, inuadendi eum occaſionem aliquam non habebant. Quo in loco Ligium & Vaſallum pro eodem vſurpari perſpicuū eſt. Hinc pro homo Ligius, fictum nomen, Homoleugius, coniūctè: vel ſeparatim homo & Leugius. Ant. Florent. hiſt. part. 2. ti. 17. c. 6. §. 1. Factus eſt autem ibidē Comes Bertrandus Regis Hieroſolymitani Homoleugius. Item cap. 9. Eodē anno Rex Philippus cum Rege Angliæ colloquium habuit, ſubmouens illum tanquā ſuum hominem leugium, vt pro comitatu, &c. Et mox: Hi tres erant ipſius regis Angliæ Leugij homines. Hinc fictum nomen Homoleugia, vt apud eundem cap. 8. §. 3. Tunc viſum eſt arbitris, quod dominus princeps ad Imp. accederet, atque cum dēbita ſollemnitate debitam homoleugiam exhiberet, & fidelitatem. Et alio loco Fidelitas ligia, part. 3. tit. 19. cap. 1. §. 2. Ex his concedi poſſet Homoleugij nomen ab ὁμολόγῳ Græco deduci: præſertim cum Coloni homologi mentio fiat in l. vltim. C. Th de patroc. vic. & ὁμολογίᾳ χρῆσθαι, & ὁμολογίᾳ προσχωρεῖν, pro deditionē facere, apud Græcos vſurpetur: niſi etiam multis in locis ab Hotom. vbi ſuprà adductis, Ligij nomen in patroni perſona ſumeretur. Itaque à Liga verbum hoc ab italis hominibus confictum eſt: quaſi ligius ſit idem qui ligatus, id eſt proximè, & (vt vulgo loquimur) immediatè iunctus.

LIGNVM & materia hoc differunt: quòd materia eſt, quæ ad ædificandum, fulciendum neceſſaria eſt: lignum, quicquid comburendi cauſſa paratum eſt, quamuis nondum conciſum, l. 55. D. de legat. 3. Itaq; l. 12. de excuſat. mun. lib. 10. C. ſic diſiunctim legendū eſt, Materiam, lignum, tabulata, vt & l. 15. C. Th. de extraord. mun.

LIGNA cocta dicūtur, quibus ignis vi humiditas exempta eſt, vt fumare nequeant. Vlpianus l. 55. §. 4. D. de legat. 3. Sed & titiones, inquit, & alia ligna cocta ne fumum faciant, vtrum ligno, an carboni, an ſuo generi adnumerabimus? Item in l. 167. D. de verborum ſignificat. vbi hæc ipſa verba inculcantur. Martialis epigramma quod inſcribitur Ligna acapna, in Xeniis ad hæc ipſa ligna pertinens, hoc eſt:

Si vicina tibi momento rura coluntur,
Ad villam moneo, ruſtice, ligna feras.

LIGNVM, tabulæ ligneæ. Tryphō. l. 19. D. de bon poſſ. cont. tab. Quod vulgò dicitur, liberis dati bonorum poſſeſsionem contra lignum eſſe, ſic intelligendum eſt, &c. Id enim ſignificat contra teſtamentum, quod ligneis tabulis deſcribi ſolebat, vt teſtatur Vlp. l. 1. de bon. poſſ. ſec. tab. Paulo poſt d. l. 19. idem Tryphon. dixit, Contra tabulas. In eadem ſignificatione vſurpatur ab Apuleio.

LIGNARII fabri, l. 235. D. de verb. ſig. Paul. lib 3. Sententit. 6. Iſid. lib. 19. cap. 19. Lignarius, ligni opifex. Veget. lib. 2. cap. 11.

LIGVSTICVM, l. 5. D. de penu lega. olus eſſe ait Iſidorus lib. 17. cap. fi. odore aromatico, guſtu acre: à regione nomen accepit. Naſcitur enim in Liguriæ montibus, Plinio lib. 19. cap. 8. teſte, & Dioſcor. li. 3. cap. 51.

LIMEN. Adnotarunt quidam ab Vlpiano hanc vocem, pro interiore domus parte, vt etiam à Marone vſurpatam, in l. illicitas. de offic. præſi. cū ait Ne tenuis vitæ homines ſub prætextu aduentus officiorum vel militum, limine vnico, vel breui ſupellectili ad aliorum vſus translatis, iniuriis vexentur. Malim tamen ſumi οἰκιδίου pro domo, aut exiguo cubiculo potius. Vide Limen.

LIMENARCHÆ, λιμενάρχαι, qui portuū præſidiis præſunt, vel portus cuſtodię cauſſa creati, l. 3. De ſer. fugi. Limenarchæ & ſtationarij fugitiuos deprehēſos rectè in cuſtodia retinēt. Sic l. 38. C. de libe. cauſſ. & l. vlt. §. 1. D. de mu. & ho. Dictio eſt merè Græca. λιμὴν enim portus eſt. Hos Ariſtot. lib. 6. Politic. circa finem, Limenophylacas vocat, quaſi portuum cuſtodes.

LIMITES, Sicul. Flac. lib. de condit. agr. à liminibus. quemadmodum enim limina introitus exitúſque locis præſtant, ſimiliter introitus exitúſque qui in agris diuiſis & adſignatis peruij ſemper eſſe debent, tam itineribus, quàm menſuris agendis, limites appellantur. Hygenus à Limo, verbo antiquo, quod tranſuerſum, & obliquum ſignificat, Limites dici vult. Vnde Feſtus lib. 10. ait, Limites nunc terminos, nunc vias tranſuerſas ſignificare. Denique quicquid ad obſeruationem finium in agro opera manuum factum eſt, Limes, auctore Aggeno Vrbico, adpellatur. Horum autē duo maximi dicuntur, Cardo, & Decumanus, vt Plin. lib. 18. cap. 33. Feſtus li. 4. Iſidor. lib. 15. Etym. cap. 14. Sicul. Flaccus, & Hygenus tradunt. Et Cardo quidem eſt, qui à Septētrione in Meridiem dirigitur, ab eo quòd à cardine cæli ſit. Nam in ſeptentrionali axe nobis cælum vertitur. Decumanus verò, qui ab Oriente in Occidentem per tranſuerſum dirigitur, qui ex eo quòd formam denarij numeri faciat, Decumanus eſt appellatus. Limites autem, ſeu termini territoriorum, qui vocantur à Iuriſcoſa. in l. 5. de inſt. & iur. teſte Zaſio, originem acceperunt à iure Gentium: nam quo tempore diſtincta ſunt dominia, cœpit eſſe Meum, & Tuum. Obſeruandum verò, quòd limites faciunt res certas in genere, tribus modis: aut natura, aut hominis facto, aut adiectione qualitatum fungibilium. A natura res propè omnes natæ accipiunt limitationem. Homo limitatur per ſuam naturam, equus pariter, & ſic de aliis. Quicquid manu hominis fabricatur, erigitur, perficitur, hoc dicitur limites accipere facto hominis. Sic domus limites accipit, ſecundum quod ædificata eſt. Sic fundus, ſic nauis limites accipiunt ex opere. Quòd fundus eſt latus, vel arctus, modicus, vel ingens, hoc eſt facto hominis l. quod in rerum. de leg. 1. Tertiò aliquæ res accipiunt limites per numerum, pondus, & per menſuram, vt ſunt omnes res fungibiles. Vide Zaſium in lege mutuum. §. mutui. D. ſi cer. pet.

LIMITATI agri appellabantur qui proprijs limitibus & finibus circunſcripti, & in centurias diuiſi erant, vt Feſtus eodem libro ait. Limitatus enim ager Decumanis,& cardinibus continetur,vt Frontinus ait. Sic accipe Limitatum agrum in l.16.D.de acquir. rerum dominio . & lege prima , §. ſi inſula. D. de fluminibus. Hunc metatum vocat Horatius Satyra 2. Hotomanus LIMITATVM agrum definit , qui ab hoſtibus captus, vel coloniæ alicui totus , vel ciuibus ipſis ac militibus per partes aſsignatus eſt. Iulius Frõtinus: Agrorum qualitates ſunt tres: vna agri diuiſi & aſsignati: altera menſura per extremitates comprehenſi: tertia Arcifinij,qui nulla menſura cõtinetur. Ager ergo diuiſus aſsignatus, eſt coloniarum: hic habet cõditiones duas: vnam, qua plerunque limitibus continetur: alteram qua per proximos poſſeſsionum rigores aſsignatus eſt. Ager eſt menſura comprehenſus, cuius modus vniuerſus ciuitati eſt aſsignatus. Tributarius ſolus per vniuerſitatem populis eſt definitus. eadem ratione & priuatorum agrorum mẽſuræ aguntur. Hunc agrum multis modis menſores . quamuis extremum menſura comprehenderint, in formam, in modum limitum condiderunt.

LIMITES etiam Rom. Imperij fines dicuntur, l.5. C. de anno.lib.10. Vnde Illyricianum, Aegyptiacũ, Rheticum limitem legimus, l.1 C.quib.mu.l.13. C.de ad uoc.diuerſ.iud.l.13.C.de excu.mu. Hinc

Limitanei & Limitotrophi ſundi ſub Rubr.C.de fund. limit.lib.xi.ſic diſtinguendi ſunt: vt illi dicãtur ad milites limitaneos pertinere, id eſt eorũ domini & proprietarij eſſe: vt paludes & paſcua. l.3. eodem titul.& fundi caſtellorum, ad milites caſtellanos, l.2. eodem. Limitotrophi verò, quòd ex eorum fructibus Limitanei milites alantur, non quòd ad limitaneos milites pertineant. Limitotrophi enim verbum ἀπὸ τοῦ τρέφειν deducitur, quod alere ſignificat. Nec aliter hoc verbum vſurpatur, l.nulli. C. de fund.patr. Limitanei autem milites erant, qui in imperij finibus excubabant, eorúmque deſenſioni operam nauabant , l. vltima, C.de officio præfect. prætorio. Afric.lege final. de uffic. milit. iudic . quorum etiam meminit Spartianus in Peſcenino Nigro, & Lampridius in Alexandro , itémque Suidas his verbis , οἱ Ῥωμαίων βασιλεῖς ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις πανταχόθεν τῶν τῆς πολιτείας ἐσχατιῶν πάμπολυν κατεστήσαντο στρατιωτῶν πλῆθος ἐπὶ φυλακῇ τῶν ὁρίων τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς, καὶ μάλιστα τῆς ἑῴας μοίρας, ταύτῃ τὰς ἐφόδους τῶν Περσῶν καὶ Σαρακηνῶν ἀναστέλλοντες, οὓς δὴ λιμιτανέους ἐκάλουν.

LIMITARE iter apud Varronem lib.4.ling.Lat.eſt ſemita modica, quæ relinquitur inter duo confinia, lata pedes 5.ex duodecim Tab.pręſcripto.Perperam verò eo in loco Vertranius putat legendũ militare iter.

LIMVS, apud Gellium libro duodecimo, capitulo tertio, ex Tirone Tull. M. Ciceronis liberto , veſtis eſt (vt ſcribit Iſidorus) quæ ab vmbilico vſque ad pedes producitur. Item: Limus, cingulum eſt, quo ſerui publici cingebantur, obliqua purpura. Item : Limus eſt cinctus, quem publici habent ſerui, dictus quòd tranſuerſas habet purpuras. Item : Hæc autem veſtis habet in extremo ſui purpuram limam , id eſt flexuoſam. Hinc vet. Gloſſ. Limis, flexuoſis oculis.

LINEA, funiculus. Vlpianus lege vigeſimaſeptima, §. decimonono. D. ad legem Aquiliam. Si cum maritus vxori margaritas extricatas dediſſet in vſu, eáque inuito vel inſcio viro perforaſſet. vt pertuſis in linea vteretur. Plinius libro 32. capitulo ſecundo, Murenæ amplius deuorant quàm humanum, admouéntque dentibus lineas, atque has erodunt. Columella libro tertio, cap 15. Hæc in quinquincem vinearum metatio expeditiſsima ratione conficitur: quippe linea per totidem pedes inſuitur. Et libro octauo capitulo vndecimo: Et emiſſa ligato pede longa linea gallina cuſtoditur. Sic & Scæuola lege vigeſimaſexta. D. ad legem Falcidiam. Et Vlpianus de linea margaritarum, l.52.§.decimooctauo. de furt. Hoc eſt, funiculo qui per margaritas pertuſas traiiciebatur: quod mulierum ornamentum eſt, & τραχηλιαῖον κόσμον appellant.

Linea ſanguinis dicitur qua cognati inter ſe cohærent. Paulus l. ſtemmata.9.D.de gradib. Stemmata cognationum directo limite in duas lineas ſeparãtur. Item in l.iuriſconſultus.§.ſed & ex lateribus, eod.l. vacantia.C.de bon.vacant.l.ſi quis.§.& in illo.C.de ſecun. nupt. Statius lib. Syl. III.

Non tibi clara quidem, ſenior placidiſſime, gentis
Linea, nec proauis demiſſum ſtemma, &c.

LINEA, vide Lenes.

LINELLVS differt à Feudo, primò, quia in feudo iuratur ſecus quàm in linello. Item feudum datur amore, linellus verò pro mercede. Item in feudo non ſuccedũt fœminę, in linello ſecus. Et de multis alijs differentijs vide Felinum in capitulo ceterum. colum. 5.& ſequent. in verſicu.9. fall. de iud . fortè legendũm Liuellus, vel potius libellus.

LINO legato, factum infectúmque continetur, quódq; netum, quódque in tela eſt, quodq; nondum eſt detextum. Tinctum planè non continetur, l.70. §.lino. D.de leg.3. Meminere autem l.3 §. ſi quis tabulas. D. de S.C.Silan.l.1.§.ſi linum.& §. vltim. D.de ſecund. tabul.l.20.C.de teſtamen.l.28.§.teſtamento.D.de liber.legat. lini quo teſtamentorum tabulæ traiici ſolebant: vt & Tranquillus in Nerone, & Quintil.lib.12. cap.8. Denique ruptum linum , aut turbata cera , aut ſine agnitione ſigna frequenter inuenies.

LINIFICIA, textrina lineæ veſtis, l.16.C. Th. de murileg. qualia multa in partibus orientis , & occidentis Impp. habebant, vt ex Notitia Imp. Rom. liquet.

LINTEONES, l.8.C.Th. de murileg. ſunt qui opifices linteæ, id eſt, lino contextæ veſtis appellantur, l.6. C.de murileg. quo modo & in C. Theo. Linteæ (ſic enim legendũ) veſtis magiſtros interpretatur B.Briſſonius l.penultim. C.de murileg.libro 11. & Linteatum apud Sidonium Apol.libr. 8.ad Leonem , linea veſte indutum. Inuenitur autem Linteonum nomen apud Lampridium in Alexand.& apud Firmicum libro ſecundo Matheſeos. Seruius quoque ſeptimo Aeneid. Aut quia, ait, maiores ſtantes texebant, vt hodie linteones videmus. Hi etiam appellantur LINTEARII, l.5.D.de inſtito.actio.& lege decimaſexta. C.de murileg.

LINVFARII, linifices, l. 13. C.de murileg. vbi tamen falſo limphariorum legitur. Græci enim , vt teſtatur Cuiac. ad l.14. C.eod. τῶν βαφέων καὶ λινουφείων habent, pro baphiorum & textrinorum procuratores. Eſt autem ἀπὸ τοῦ ὑφαίνειν, id eſt texere.

LIQVAMEN in l.1.C.quæ res exp.non deb. Græci interpretantur Garum: & id rectè. Cælius enim Aurelianus 11. Chronicõn: Garum, inquit, quod appellamus liquamen ex piſce ſiluro confectum. Et paulo poſt: Ex garo, quod vulgo liquamen appellant. Hinc Cælius Apitius, Oxygarum, liquamen acetoſum interpretatur. Acro teſtatur muriam antiquos dixiſſe liquamen, & Syrorum lingus ſic dici.

ad LIQVIDVM rem exquirere, id eſt exactè, l. ſecunda. §. Idem Labeo.8.D.de aqu.& aq.plu. Idem Labeo ait, cum quæritur an memoria extet facto opere , non diem & conſulem ad liquidum exquirendum , ſed ſufficere, ſi quis ſciat factum. vide legem vigeſimamoctauam.D. de probationib. Velleius Paterc. libr.1. Nequeo mihi temperare, quin rem ſæpe agitatam animo meo, neque ad liquidum ratione perductam ſignem ſtylo.

LIQVIDO iurare, eſt de re liquida & perſpicua iurare.

Hinc Liquidò iurare apud Vlpianum in l.18.D.de iureiurand.pro vere iurare,opponitúrque verbo peierare. Siue enim dominus petat,inqnit,cogetur docere reus liquidò ſe iuraſſe, poſita ſcilicet exceptione: ſiue ex ſtipnlatione de rato agat, neceſſe habebit ipſe de periurio ſuo docere. Sic apud Terent. in Andria: D. *Quia ſi fortè opus ſit ad herum iurandum mihi, Non appoſuiſſe, vt liquidò poſſim.* Vbi Donatus: Liquidò,inquit,id eſt purè & manifeſtè. Sic Ouid.libro 3. de Ponto epiſt.3.ad Maximum:

Scis tamen, & liquidò iuratus dicere poſſes,
Non me legitimos ſollicitaſſe toros.

LIQVERE Imperſonale dicitur qnod conſtat, manifeſtum ac certum eſt. Teren.in Eunuch.2.3. Illũ liquet mihi deierare bis menſibus,&c.Sicque vſurpatur l.5. §.1.D.qnib.ex cauſ.in poſſeſs.eat. Non defendi pupillum conſtare debet,liqueréque prætori,vt ſic permittat bonorum poſſeſsionem. Et l.7.D.de ſupell. leg.l.2.§.ſi dubitetur.D. quemadmodum teſtam.ape. & aliis multis locis. At Non liquere de cauſſa dicebant veteres, quãdo probationes & argumẽta non ſatis erãt idonea ad diiudicandã cauſſam.Cic.in Cluentiana,Deinde homines ſapientes ex vetere illa diſciplina iudiciorum, qui neq; abſoluere hominem nocentiſsimum poſſent,neque eum de quo eſſet orta ſuſpicio,pecunia oppugnatum,re illa incognita,primò condemnare vellent,non liquere dixerunt. Hinc Vlpianus l.idem Pomponius.de arbit. Proinde ſi fortè vrgeatur à Prætore ad ſententiam:æquiſsimum erit ſi iuret ſibi de cauſſa non liquere,ſpatium ei ad pronunciandum dari.Sic Paul.in l.Pomponius.de iudic.

Λείψανα,reliquiæ,ſuperamenta,vt loquitur Vlpianus: Si animal legatum occiderit,puto teneri, nõ vt carnem præſtet,vel cetera λείψανα id eſt cornua, corium,&c. Locus eſt apud Vlpianum l.53.§.2.D.de leg.& fideic. libro 30.

LIS, eſt iurgium, de re quapiam inter aliquos apud iudicem inſtitutum. nõ enim omne iurgium lis eſt: ſed illud demnm,quod apud iudicẽ exercetur: quo verbo & magiſtratus & arbitros pinguiore Minerua cõplectimur. Vel ſic ex Varrone libro ſexto linguæ Lat. Qnibns res erat in cõtrouerſia,ea vocabatur Lis. Ideo in actionibus videmus dici, Quam rem ſiue litem dicere oportet. Hæc Varr. quibus ea verbis intelligi poteſt quod ait Cicero in Orat.pro Muræna: Tot homines tam ingenioſos, ſtatuere nnn potuiſſe vtrũ diem tertium an perendinum: iudicem, an arbitrum: rem, an litem dici oporteret. Hinc coniunctim legimus in l.ſi defunctus.9.C.de ſuis & legit. Res vel Lis. Et quę lis inofficioſi vocatur in l.pater.D.de collat. dot. eadẽ dicitur res inofficioſi in l.Papinianus.8.§.1. D. de inoffic. Si quis, inquit, poſt rem inofficioſi ordinatam, litem dereliquerit, poſtea non audietur. Hinc & LITEM petere, pro rem, apud Plautum in Rudent.

Qui falſas lites falſis teſtimoniis petunt,
Quique in iure abiurant pecuniam.
Et mox:
Qui hic litem adipiſci poſtulant periurio.
Mali res falſas qui impetrant apud iudicem.
Iterum:
Ille eam rem iudicatam iudicat.
Maiore mulcta mulctat, quàm litem auferunt.
Hinc

LITIS æſtimatio, propriè rei æſtimatio, ſiue quanti quæque res eſt, quæ in controuerſiam deducta eſt. Itaque Litis æſtimationem ſoluere eſt tantum ſoluere quanti controuerſa res eſt. Caius l.vlt.D.de cond. tritic. Si mera aliqua quæ certo die dari debebat, petita ſit: veluti vinum, oleum, frumentũ, tanti litem æſtimandam Caſsius ait, quanti fuiſſet eo die quo dari debuit. Vlpian.l.21. D. de euict. Si emptor hominis mota ſibi controuerſia venditorem dederit procuratorem, iſque victus litis æſtimationem ſuſtulerit, ſtipulationem duplæ non committi. Paulus l.2.§.vltim. D.pro empt. Si rem alienam emero, & cum vſucaperem, eandem rem dominus à me petierit: nnn interpellari vſucapionem meam litis conteſtatione: ſed ſi litis æſtimationem ſufferre maluerim, ait Iulianus cauſſam poſſeſsionis mutari ei qui litis æſtimationẽ ſuſtulerit. Vel ſic: Litis æſtimatio, eſt rei quæ in controuerſiam adducta eſt, vnà cum eo quod propter eam actoris interfuit, in certam pecuniæ ſummam redactio. Eius autẽ duæ ſunt partes: æſtimatur enim primum, quãti res eſt, deinde quanti actoris intereſt, l.vltim.D.de condict.tritic. Quanti autem res eſt, ſic æſtimatur, vt verum rei precium exquiratur, l.inter. 179.D.de verb.ſign.l.4.§.hæc autem.D.vi bono.rapt. l.arbitro.D.de dol.mal. id autem quod intereſt, duabus conſtat rebns: nam & damni propter rei culpã, dolúmve accepti, & lucri amiſsi ratio ducitur.l.1.C. de ſentent. quæ pro eod.l. ſi commiſſa.13. D. rem rat. hab.l.ſi fundus.33. D.locat. Litis autem æſtimatio ad iudicem pertinet, qui de damnis & intereſſe actoris taxatione facta pronuntiat.

Lis, eſt grauior quædam cõtrouerſia & diſſenſio, quam iurgium, quod inter beneuolos quoque contingit.

Litis verbo actio in rem vel in perſonã ſignificatur, inquit Vlpi.l.36.D.de verb.ſigni. Huic verbo S, literam à veteribus præpoſitam ſcribit lib.17. Feſtus. Inde in inſcriptionibus antiquis ſcriptum reperias, DECEMVIRIS SLITIBVS IVDICANDIS.

Lis, inquit Corne. Front. naſcitur: Controuerſiam pertinacia efficit: & litigant homines. Res in controuerſiam deducitur. ita Controuerſia partis eſt, Lis ſummæ.

Lis conteſtata dicitur, cum accepto à Prætore iudicio vtraq; pars teſtibus præſentibus pronũciat, TESTES ESTOTE. Gallus Aelius, Reos tum demũ dici putauit, cum lis conteſtata eſt. Hæc Feſtus. Sed poſtea Lis cõteſtata, formulis ordinariiſq; iudiciis ſublatis, dicta eſt, quæ apud iudicem agi cœpta erat. Impp. Seuerus & Anton.l.1.C.de litis conteſt. Res in iudiciũ deducta non videtur, ſi tantum poſtulatio ſimplex celebrata ſit, vel actionis ſpecies ante iudicium reo cognita. Inter litem enim conteſtatam & editam actionem permultum intereſt. lis enim tunc conteſtata videtur, cum iudex per narrationem negocij cauſſam audire cœperit. hoc eſt, nec flagitatio, nec actionis editio, niſi cauſſa in iure agi cœperit, litis conteſtationem efficit. Lites conteſtatæ, vt eſt in veter. gloſſ. αἱ ἀρχὴν λαβοῦσαι ἐν δικαστηρίῳ δίκαι ἐξ ἀντικαθεστώτων. Videtur autem litis conteſtatio originẽ traxiſſe à libertate Romana, videlicet ne quid per iudicia violentum introduci videretur in ciuilibus negotiis (crimina autem nullam habent libertatem) ſed omnia volentibus partibus fierent, & ſollemniter ſecundum ius.

in Litem iuſiurandum, vide ſuprà Iuſiurandum.

Lis in iudicium deduci dicitur, l.32.§.litem. D. de neg. geſt.l.2.C.de peti.hered. Et res in litem, l.31.§.ſi duo. D.de nouat.

Lis moritur, cum legitimis tranſactis temporibus perit, l.3.§.1.quæ in fraud.cred.& alibi: E contrario Lis viuit, l.fin.C.de fide inſtrum. Lis perit, amittitur, l.1.§.qui autem.D.de calumnia.

Litem præparaſſe dicitur, in quæſtione inofficioſi teſtamenti, qui vſque ad denunciationem, vel libelli dationem proceſsit, l.7.l.15.D.de inoffi.teſta.l.7.D.de lib. cauſſa.

Litem addicere, pro ſecundũ aliquem iudicare, ex XII. Tabulis interpretatur Gellius lib.7.cap.2.

Litem facere lex dicitur, qua iudicium cõſtitutum eſt, M.Fabius lib.7.cap.1.

Litem

Litem in rem ſuam vertere, id eſt, rem inter duos controuerſam, quodammodo adiudicare ſibi: quod fit, cum iudex ita cũ litigãtibus agit, vt ei iure ſuo cedãt.

Litem ſuam facere, hoc eſt, litis alienæ cauſſam ita ſuſcipere, vt propriam defendere videatur. Vnde iudex dicitur litem ſuã facere (vt iam diximus) qui plus æquo in alterum litigatorum propenſus, malè iudicat. Inſtitutio. De oblig. quæ quaſi ex delict. naſcun. l. final. C. de pœn. iudic. qui mal. iudic. Græcis καθ᾽ ἑαυτῦ δίκην ἐπάγειν. Vide Facere litem.

Lite cecidiſſe dicitur, qui eius rei de aqua agebat cauſſam amiſit. Feſtus. Vide Cauſſa cadere.

LITIGIOSA res intelligitur, ſiue mobilis, ſiue immobilis, ſiue ſe ipſam mouens, de qua lis conteſtata, iudiciúmq; acceptum eſt, ſiue citatione ad magiſtratus facta, ſiue precibus Imperatori oblatis, & iudici inſinuatis, & per ipſum aduerſario eius qui principem adiit cognitis. Nouell. de litig. & de caut. §. 1. conſtitu. 112. vide D. & C. de litig. Litigioſam autẽ rem non facit, inquit Vlp. l. 1. D. eod. denuntiatio, quæ impediendæ venditionis cauſſa fit.

LITANIA, λιτανεία, in l. 3. C. de hęret. ſollemnis precatio, ſupplicatio, litatio, vt eſt in vet. Gloſſ. Prohibetur enim hęretici conuentus & litanias facere. vnde λιτανεύω, εὔχομαι, ſupplico, precationem adhibeo. Iuſtinianus etiam λιτὰς appellat Nouell. de eccleſ. diu. capit. §. κᾶν δὲ τοῖς. vbi vetat litanias fieri ſine epiſcopo & cleric. & ſine ſacris crucibus: quas dum in pompa inceditur, deferri iubet.

LITERÆ elementa ſignificant, à notíſque ſeparantur, l. 1. §. ludi. D. de extr. cog. l. 6. §. fin. D. de bon. poſſeſ.

Literárum ſtudia quantis laudibus & præmiis apud Romanos honorata ſint, inter innumerabilia ferè exempla, hoc mihi præclarũ in mentem venit, quòd in laudem Taciti Imperatoris olim acclamare ſolebant: Quis melius, quàm literatus imperat? quaſi verò hanc omnium maximam eius virtutem (ſicut certè erat) exiſtimarent. Et profectò habent bonæ literæ naturalem quandam & præpotentem in rebus mortalibus vim atque energiam, vt Cicero eas rectiſsimè conſueuerit appellare, Diuinę virtutis ſempiternas teſtes. Literæ autem & humanitas apud veteres idem erat. quippe qui παιδείαν ſemper ſint humanitatẽ interpretati. Varro de re Ruſt. lib. 1. c. 17. Qui præſint, eſſe oportet qui ſint aliqua humanitate imbuti. nam illud literis, quod eſt in vulgar. cod. gloſſema eſt. Cicero de finib. 5. Sed animi cultus ille erat ei quaſi quidam humanitatis cibus. Sic Varro apud Gellium: Praxiteles, qui propter egregium artificiũ nemini eſt paulũ modo humaniori incognitus. Humaniori, [illegible].

Literæ, pro inſtrumentis, documentis, monumentíſq; accipiuntur, vt not. in l. ſi procurator abſentem. D. de procur. Literis, pro ſcriptis ſimpliciter Papinianus accepit in l. qui mutuam. D. mandati. Vnde iterum diuinæ interpres, literis, id eſt, pacto, intelligens. Sic Cicero ad Atticũ: Quòd meis omnibus literis in Pompeiana laude eſſet perſtrictus. Quanquam & pro epiſtolio, & mandato non abſurdè accipi poteſt.

Literas neſcire dicuntur, qui neque legere, neque ſcribere queunt, l. 3. D. de accuſ. l. 10. l. pen. D. de teſta. §. ſimiliter. D. de excuſ. tut. Inſtit. Literarum autem imperitum eſſe aliud eſt, vt ex locis ſuperioribus liquet. Sic Literarum ignorantia, l. 92. §. 1. D. de acq. hered. l. final. §. ſin autem dubius. C. de iure delib.

LITERATI, periti ſcribendi, & legendi, l. fin. C. de teſtam. Literatus tamen plerunq; literis inuſtum ſignificat. Et Literatum ſeruum pro ſtigmatico dixit Plautus: & Literatũ Cilicẽ Seneca in lib. de mort. Claud.

LITVS ſolebat Aquil. Gallus per tranſlationem definire, quà fluctus eluderet, vt ait Cice. in Top. & Quintil. lib. 5. cap. vltim. Etiam ipſi Iuriſcoſ. quorum ſummus circa proprietatem verborum labor, litus audẽt dicere, quà fluctus alludit. Celſus litus eſſe ſcribit quouſque maximus fluctus à mari peruenit, ídq; M. Tullium aiunt, cum arbiter eſſet primò, conſtituiſſe, l. 96. D. de verborum ſigniſ. Vlpianus litus publicum eſſe eatenus, quatenus maximus fluctus æſtuat & effluit, l. 112. D. eod. titu. Inſtit. §. 2. de rer. diuiſ. quatenus hibernus fluctus maximus excurrit.

Ἀκονηταὶ in βασιλικοῖς, ſunt qui lapides poliunt, pro quo in l. 1. C. de excuſ. artif. libro 10. eſt quadratarij, li τοὺς διαφανεῖς λίθους ἀκονῶντες.

LOCARE ſe vt ad beſtias depugnet, l. 3. §. lege. D. de teſtibus. Locare operas, vt eum beſtiis pugnet, l. 1. §. qui operas. D. ad S. C. Tertul.

LOCARIVM, apud Varronem libr. 4. ling. Lat. dicitur merces quæ datur ab eo qui locum quo conſiſteret conduxit in taberna vel in ſtabulo: adde vel in naui, vt l. 2. §. 1. ad leg. Rhod. Græci τοπιατικὸν vocant ad Nouell. 56. Leonis, interpretantes προθήκιον κέρδος. Vide Cuiac. Obſ. lib. 14. cap. 1. Hinc

LOCARII, apud Martialem ſunt qui in ſpectaculis loca populo locant. *Hermes, inquit, diuitiæ locariorum.*

LOCATIO & conductio eſt cõtractus bonæ fidei, de re aliqua certa mercede vel faciunda, vel ad tẽpus vtenda, inter quos iure ciuili licet, factus. Emptioni autem & venditioni iis in rebus eſt ſimilis. nam vt venditor & emptor rei commerciũ habere debet, ſic locator & conductor: vt res certa, certúmq; precium, ſic res, opúſve certum, item certa merces hic exquiritur: quemadmodum conſenſum vtriuſque in emendo, ſic in conducendo certam vtriuſque voluntatem interuenire oportet: vt illic, ſimiliter etiam hic, ex bona fide omnia exiguntur. denique tanta inter vtrunque contractum ſimilitudo eſt, vt interdum internoſci alter ab altero non poſsit. lege 2. D. locati.

LOCATIONIS & conductionis verba biſariam vſurpantur: in rebus vtendis, & operibus faciundis. Locare nanque eſt, vtendum vel faciundum aliquid dare: Conducere, rem vtendam, opúſve faciundum mercede accipere. Sic inquilinus qui domum vtendam accepit, conductor dicitur: dominus qui dedit, Locator. Sed in opere faciundo communis vtriuſque huius verbi vis & ſignificatio eſt. nam quatenus ſuam operam quis vendit Locator dicitur: (vnde Locare operas vulgò dicimus,) quatenus opus faciundum ſuſcipit, Conductor, lege vigeſimaſecunda, §. primo. & §. cum inſulam, lege trigeſimaſexta, & lege quinquageſimaprima. D. locat. lege trigeſimaſeptima. D. de auro & argento: lege ſecunda, C. locat. lege vigeſimaſeptima, in fin. D. ad legem Aquiliam. Hinc Vlpianus in lege prima. D. de æſtimat. ſcribit, dubitatum fuiſſe, cum res æſtimata vendẽda daretur, vtrum ex locato eſſet actio, quaſi rem vendendam locaſſe videar: an ex conducto, quaſi operas conduxiſſe. Hinc Paulus in lege ſecunda, D. ad legem Rhodiam, ita Locati & conducti actionum appellationes permiſcet, vt nullam ſtatuere inter eas differentiam videatur. Sícque multis aliis in locis videas veteres Locationis & conductionis nominibus promiſcuè vſos lege vigeſima, D. de actione empt. lege prima. D. de ſuperfi. Hinc illud lege quinta. §. nunc videndum. 9. D. commod. locato conducto agere, vt apud Varronem lib. ſecundi capitulo ſecundo, de re Ruſt. Necnon emptor poteſt ex empto vendito illum damnare.

Locatio eſt rei vel operæ ad aliquos vſus obligatio, numaria mercede contracta: Alberic. adnotauit, locationem propriè dictam, ſine pecunia eſſe non poſſe. Habet autem locatio & conductio aliquam cum emptione & venditione ſimilitudinem, ſed non omnimodam. l. ſciendum tamen eſt. §. deinde aiunt. & l. ſciendum eſt. D. de ædil. edict.

LOCATOR regulariter dicitur, qui mercedem accipit: conductor, qui dat. Nonnunquam tamen hæc figura loquendi cõuertitur apud Latinos, quatenus ad opus aliquod parandum attinet, vt iam diximus in Locationis & Conductionis verbis. Nam qui operatur: is dicitur conduxiſſe opus. Et contra dominus, qui dat mercedem, cenſetur id faciendum locaſſe: vt in l.2.C.loc. Vbi Bartolus, alioqui iuris peritiſsimus, ſi in meliora tempora incidiſſet, hallucinatus eſt, ſicut & Accurſius in l.2.§.ſi conſeruatis. D. ad legem Rhod.de iact.& l.1.D.de æſtimat.

LOCVS eſt, ait Var.li.4.ling.Lati. vbi quid locatũ eſſe poteſt. Et paulo poſt: Vbi quicquam cõſiſtit locus: ab eo præco dicitur locare, quoſuſq; id emitur, quoad in aliquo conſiſtit precium. Loquitur de redemptionibus. Locus in l.aut facta.D.de pœn. pro ſua cuiuſque rei quam obtinet ſede accipitur.

Locus eſt non fundus, ait Vlpianus, ſed portio aliqua fundi: fundus autem integrum aliquid eſt. & plerunq; ſine villa locum accipimus. ceterum adeo opinio noſtra & conſtitutio locum à fundo ſeparat, vt & modicus locus poſsit fundus dici, ſi fundi animo eum habuimus. non etiam magnitudo locum à fundo ſeparat, ſed noſtra affectio: & quælibet portio fundi poterit fundus dici, ſi iam hoc conſtituerimus: necnon & fundus locus conſtitui poteſt. nam ſi eum alij adiunxerimus fundo, locus fundi efficietur. Loci appellationem non ſolum ad ruſtica, verum ad vrbana quoque prædia pertinere, Labeo ſcribit. Sed fundus quidem ſuos habet fines, locus verò latere poteſt, quatenus determinetur & definiatur. l.60.D.de verborum ſignific.l.26.& l.4.D.de adquir.poſſeſ. Atque ita fundus à loco ſeparatur l.64.in fi.D.de euict.l.38. in fin. D.de vſucap.

Locus, vide Fundus.

Locus, pro prouincia, l.omnes.§.1.C.de epiſc.& cler.

Loci adiectio ſignificat diuerſum ordè diſponi, l.quidam teſtamento.D.de legat.1.l.Lucius.D.de aliment.& cibar.legat.

Locus, eſt argumenti ſedes, vnde ducitur argumentum. M.Tul.in Topi. Nã locus nihil aliud eſt, quàm communis quædam rei nota, cuius admonitu, quid, & quomodo in quaque re probabile ſit, poteſt inueniri, vel in ipſa cauſa, vel extra cauſſam, de qua quæritur. Locus autem eſt duplex: intraneus, ſeu artificialis, in ipſa hęrens cauſſa, & artificio quodam excutiendus: vt apud Papinianum in l.1.D. de officio eius, cui manda.eſt iuriſdictio. Huius rei, inquit, fortiſsimum argumentum eſt, quòd lege Iulia de vi nominatim cauetur. Extraneus, qui ex aliis rerum adminiculis, ſine vlla arte ſuggerit probationem: vt ſunt, rumor, ſeu fama, Tormentum, Tabulæ ſiue inſtrumenta ſcriptorum, Iuſiurandum, Teſtes. vide Ciceronem in Topic.

LOCVPLES Caio interprete habetur is, qui ſatis, & idoneè habet pro magnitudine rei, quã actor reſtituẽdã petit eſſe. l.234.§.1.de verb.ſig.l.fi.D.ſi cert.pe.l.3. de manũ. Alias pro eo ſumitur qui multas habet poſſeſsiones, & à Loco deducitur, quaſi dicas locorum (id eſt agri ſeu poſſeſsionum) plenum, vt ſcribit Cicero in Catone Maiore, & Plin libr.18.cap.3.& Gellius lib.10.cap.5.& Quintil.lib.5.cap.10. nam in locorum poſſeſsionibus (ait Nonius) veterum diuitiæ erant.

Locuples fideiuſſor iudicio ſiſtendi cauſſa, pro rei, quæ petitur, qualitate accipiendus eſt: nec ex facultatibus modo, ſed & ex conueniendi facilitate locuples æſtimatur, l.1.in ius vocati vt eant.& l.2. & l.5.§.1. D. qui ſatiſd.cog. præterquam in neceſſariis perſonis, in quibus quilibet fideiuſſor pro locuplete habetur, l.3.D. in ius vo.vt eant. Pro locupletibus certè habentur ab arbitro ad eos probandos dato adprobati fideiuſſores, l.10.D.qui ſatiſd.cog.

Locuples reus intelligitur, qui ſoluendo eſt, l.fin.§. fin. D.ſi certum petatur, l.3.D.de manumiſsion.& alibi. Nec vnquam rei alienæ defenſor locuples videtur: quia ſemper neceſſe habet ſatiſdare, l.127.D.de diuer. reg.iuris.

Locupletior factus videtur, tam qui penes ſe rem habet, quàm qui in corpus patrimonij quoquo modo conuertit, aut cuius in rem verſum eſt, licet malo euentu perierit, l.18.D.quod met.cauſ.l.47.D.de ſol. Locupletior vtique factus intelligitur, qui debito liberatus eſt, l.50.D.de donat. Inter vir.& vxor. l.66. D. de ſolutionibus. Locupletior non eſt, qui liberum hominem acquiſiuit, vel rem quandam donauit, nec ἀντίδωρα accepit, l.25.§.conſuluit.D.de petitione hereditatis, l.169.D.de diuerſ.reg.iur. atque hæc interpretatio locũ habet in pupillis, bonæ fidei poſſeſſoribus, maritis heredibus, qui in quantum locupletes facti ſunt, tenentur. quod tunc diſpicitur, cum iudiciũ accipitur, id eſt, lis conteſtatur, l.47.D.de ſolutionibus. l.34.D.de minor.l.39.D.de neg.geſt. Planè in bona fide poſſeſſore tempus rei iudicatæ ſpectatur, l. 36. §. quo tempore.D.de hered.pet.

Locuples hereditas, quæ opes adfert, vel oneri, vel incommoditati, ſeu vt vulgo dicunt, vexationibus coniuncta. Opulenta verò dicitur, quæ his caret, l. ſi quis mihi bona.§.2.D.de acquir. hered. Azo locupletem hereditatem accipit, quæ maior eſt centum aureis, in Rubr.C.de bon.libert.

Locupletem lex Papia definiit, qui centum millia ſeſtertium poſsideret, §.2. D.de ſucceſ.libert.

LOCVLI, in l.53.in fin.D.de leg.3.l.23.§.1.D.de pecul. leg. ſacculum pecuniæ, & crumenam ſignificat.

LOGARIVM, λογάριον, deminutum verbum à λόγος, quod rationem ſignificat. quare rationes eæ videntur ſignificari, quas Scæuola in l.vltim.D.de pecul.lega. breuiarias appellat. Vlpian.l.3.§.6.D.de penu leg. Sed chartas, inquit, ad ratiunculam, vel ad logarium paratas contineri.

Λόγος ἀσυλίας, Nouella 17.128. ius aſyli, Gallis *Franchiſe*.

Λογιστής, Reipubl.curator, l.Boethos.C.de tabul.ſcribis, & logograph.lib.10. qui adinuas habebant dict.l.Boethos.& vide ibidem Alciat. Hinc λογιστεία, rationes, l.15.D.de excuſ.tut.

LOGOGRAPHI, rationarij, qui rationes publicas, hoc eſt, tributorum, perſcribunt. Arcad.l.vltim. §.1. D.de mun.& bon. Hi quoque qui cuſtodes ædium, vel archiotæ, vel logographi, vel tabularij. Sic in Rubric. Cod.lib.x. De tabulariis, ſcribis, logographis. Vide etiam Nouellam 128.

LONGVM tempus eſt decennij inter præſentes, vicennij inter abſentes: ait Paulus lib. Sentent. v.ca. 11.& v. Atque ita in omnibus propè iuris articulis longum tempus accipiendum eſt. Vide tit.D.de long. temp. præſcr.& Inſtit.de vſucap.in princ. Nec verò mirum cuipiam videatur paſsim in Pandectis huius longi temporis fieri mentionem, vt l.2.§.cum Stichum.& l 4.pro ſocio.l.76.in fin.D. de contrahen.emptio.l.3.l. 11.in fin.D.de diuerſ.& temp.præſcript. & alibi, cum dicat Iuſtin.In princip.de vſucap. olim iure ciuili in rebus mobilibus anno vbique vno vſucapere licuiſſe, in immobilibus biennio tantum in Italico ſolo, Hoc enim fuit à Triboniano correctum, vt Pandectis cum conſtit. Iuſtiniani conueniret, vbi id emendauit, l.1.C.de vſucap.transfor.

LONGISSIMVM autem tempus eſt xxx. vel xl. annorum. C.de longi temp. præſcript.

Longa manu, vide Manu longa.

LONGE, quandoq; in infinitũ, l.à diuo. §.ſi poſt.D.de re iud. quandoque longiſsimè, l.apparet. D.de itiner. actúq; priu. quandoq; magis, aut valde, l.1.§. qui ſuperficiem

perficiem.D.de ſuperfic.

Longum ſilentium,id eſt,quinquēnij,l. non tenetur.§. præſcripto.D.de ſta.defun.poſt princ.

LORICÆ Feudum, vide Haubertícum feudum.

LORICATIO,tectorium eſt,parieti in modum loricæ inductum:idem ferè quod incruſtatio.Paulus de verborum ſignificationibus.l.impenſæ. Incruſtatio, inquit,loricationes,& picturæ.Hāc explicans leg.Alciatus,Loricationes,ait,ſunt ſuperficies integendi cauſſa:quæ ad pauimenta maximè pertinent, fiúntque ex calce & arena.Varro lib.1.de re ruſt.ca.57.Parietes & ſolum opere tectorio marmoreo loricandi, ſi minus ex argilla,&c.id eſt tegendi,incruſtandi.

LVBRICVM ætatis,id eſt leuitas,mobilitas, inconſiderata ratio,temeritas.Vlpianus l.11.§.4.D.de minorib. Neque enim ætatis lubrico captus eſt adeundo locupletem hereditatem.

LVCRVM ab luendo,inquit Varro lib.4.ling.Lat.ſi amplius ex eo luerit quàm quanti eſſet ceptū. Eſt autem Lucrum nomen generale,l.coiri.& l.ſequenti.D.pro ſocio.Nam generaliter lucrum accipitur, pro omni acceſsione gratuita, vel oneroſa, l. actionum genera.§.actionum autem. D.de obilgationibus & actionibus.l.ſi cum dotem.§.ſi pater.D.ſol.matr. Lucrum ex circunſtantiis variè accipi conſtat ex iis quæ refert Alciatus l.continuis.§.cum ita.nu.17.& 18.D.de verborum obligat.primò ſi ad tempus præſens referatur probatio:cum variatione temporum varietur rerum conditio.Secundò cum non de communi æſtimatione tractaretur,ſed de eo caſu,in quo,ad id quod particulariter intereſt, haberetur reſpectus.

Lucrum ceſſans, appellatione damni venire, Alciatus putat:quod tamen ſubſiſtere nō poteſt, niſi latiſsimè acceperis damni ſignificationem.Siquidem in damni definitione lucrum ceſſans non comprehēditur. Sic enim Vlpianus in l.Proculus. D.de damno infecto. Longè intereſt,inquit, an quis ex alieno facto damnum patiatur,an lucro,quod adhuc faciebat,vti prohibeatur. Sed lucrum ceſſans poſt moram, hoc eſt, cum debitor non ſoluit conſtituto die,cadit in rationem damni emergentis poſt moram.nam & hoc eſt, non ſoluere conſtituto die.Vide Philippum libro ſecundo Philoſophiæ Moralis.

LVCRATIVA cauſſa,ex qua accipienti nihil abeſt,l.82.§.fundus.D.de leg.2.Paul.lib.4. Senten.titul.1. Iuſtinian.l.vnica.C.de impo.lucrat.deſcriptio.lib.10. Ex promiſsione planè dotis lucratiua cauſſa non eſt, ſed quodammodo creditor aut emptor intelligitur, qui dotem petit,l.19.D.de oblig.& actio.Vide Cauſſa lucratiua.

Lucratiua poſſeſsio, quam ex lucratiua cauſſa quis adeptus eſt,l.2.D.ſi quis omiſ.cauſ.teſta.

LVCROSVM, fructuoſum, quæſtuoſum, vtile. Caius in l.obligari.9.§.2.D.de auct.tutorum. Hereditatem adire pupillus ſine tutoris auctoritate non poteſt, quamuis lucroſa ſit.Idem l.ſi quis.17.D.ſi quis omiſſa.Liberum cuique eſſe debet etiam lucroſam hereditatem omittere.

LVDOVICVS Romanus Iuriſcōſultus nobilis nomen habuit Pōtani:ſed quia Senis ius ciuile profeſſus, Romam commigrarat,cognomen ex eo deportauit. Baſileæ mortuus eſt,cum eo publicè ad comitia eccleſiaſtica veniſſet, anno M.CCCC.XXXIX. Aeneas Syluius eum tanta memoria fuiſſe tradit, vt nulli veterū ceſsiſſe putetur:quippe qui memor eſſet omniū quæ ipſe vnquam aut legiſſet,aut audiſſet; nec oblitus eſſet eorum aliquid,quæ vnquam vidiſſet.

LVDVS pœnæ mediocris genus,Paul.lib.5.Sentent.tit.17.cuius meminit l.2.C.Th.de pœn. Tertul.in lib.de ſpectac. Atq; is ludus duplex intelligi debet, Venatorius,& Gladiatorius.In vtrunque autē damnati ſerui pœnę efficiuntur. Et Paulus loco præcitato, damnatos in gladiatorium ait eſſe intra annum conſumendos.Huius etiam meminit l.2. C.Theod.ad leg.Falc. Iſidor.lib.18.Etymol.cap.52.vt & ludi Venatorij, l.8. §.penult.& vlt.D.de pœn.

LVDI Circenſes(de quibus mentio fit in l.12.§. equitij. D.de vſu & habit.l.1.D.de mun.& hon.l.122.D.de legatis primo, iidem erant, qui & Magni dicebantur: quòd (vt ſcribit Pedianus)magnis impēſis dati ſunt. Inſtituti autem ſunt à Tarquinio Priſco,& propterea Circenſes dicti ſunt,quòd primi in circo qui Maximus dictus eſt,dati ſunt.ſollēnes deinde annui manſerunt:& Ioui,Iunoni ac Mineruæ ab Aedilibus curabantur, vti patet.ex lib.1.Liuij, & Verrina VI.

Ludi PALATINI,apud Suetonium in Caligula:Cum placuiſſet Palatinis ludis ſpectaculo egreſſum meridie aggredi.Sunt autem ludi qui in Palatio fiebant in honorem Cæſaris,qui primus Romæ imperauit,vt à Ioſepho ſcribitur lib.19.tum tamen, vt idem ſcribit, cum occiſus eſt Caligula in honorem Auguſti celebrabantur.

LVDIFICATIO,apud Imperatores in l.cum te.C.de pactis inter emptorem & venditorem,pro friuola dilatione.Et ideo(inquientes)addictus competens iudex,fundum,cuius mētionem facis,reſtitui tibi cum fructibus ſuis, ſine vlla ludificatione, ſua auctoritate perficiet.

LVERE, ſoluta pecunia liberare. Imper. §.6. de legat. Sed etſi rem obligatam creditori aliquis legauerit, neceſſe habet heres eam luere.Si tamen defunctus voluerit legatarium luere,& hoc expreſſerit, non debet heres eam luere.Sic l.6.C.de fideicommiſ.l.25.D.de pign.actio.l.7.§.inter. D.commun.diuid.l.52.§.1.D. de action.empt. Eſt & Luere,pretium redemptio-ptionis redemptori offerre.Vlpian.in l.qui ſtatus.D. de re milit.Qui ſtatus controuerſiam patiuntur, licet reuera liberi ſunt,non debent per id tempus militiæ dare,&c.ſed nec qui ab hoſtibus redempti ſunt,priuſquam ſe luant.

Luere,alias punire ſignificat.Hinc Luere pœnas, quod & dare pœnas dicitur, ferre ſupplicium eſt. Hinc illud, Aere luo pignus,cruce pœnas,luce tenebras.Seruius autem in 11.Aen.x. Lui pœna, inquit, ſed melius lui peccatum dicitur. nam peccatum ſoluitur pœna: qui enim crimine tenetur obnoxius,pœna eum liberat à priſtina obligatione.Contrà,Luo pœnam ſi dixeris,non procedit quare pœna ſoluatur:tamen auctoritas iſta licenter confunditur more, quo ſolet poni, vel à ſequenti quod præcedit,vel à præcedenti quod ſequitur.

Luere etiam purgare eſt & abluere.Cicero Verr.3. Verréſne tibi tanti fuit,vt eius libidinem hominum innocentium ſanguine lui velles?Hinc Lua dea apud veteres,quæ præerat luſtrationibus & luſtris.Liu. li.8. Armorum vis magna tum inter cæſa corpora hoſtium, tum in caſtris inuenta eſt.Ea Luæ matri dare ſe Conſul dixit.

LVITIO, nexus ſolutio,l.1.§. ſi filius. D.de ſuis & leg. Sic l.ſi patre. D.de capt.& poſtlim.Si patre redempto & ante luitionem defuncto, filius poſt mortem eius redemptionis quantitatē offerat, dicendum eſt ſuum ei poſſe heredem exiſtere.

LVGVBRIA,in l.8.D.de iis qui not.infa.pro veſte lugubri,& ceteris luctus inſignibus.Sic l.15. C. ex quib. cauſ.infa.irrog.l.15.§.generaliter. D.de iniur.Paul.lib. 1.Sent.tit.vltimo.

Lugubria ſumere, & deponere lugubria opponuntur. Exempla patēt.Eodem modo,in luctu eſſe, Lugere. Oppo.Luctum ponere,Elugere. Romanæ matronæ Brutum tempus annuum luxere.Cicero:Patriā eluxi iam,id eſt luctū, quem pro patria ſumpſerā depoſui.

Vlpi

Vlpianus in l.genero. D. de his qui notan.infam. Sed cùm tempus luctus, inquit, continuum eſt, meritò & ignoranti cedit ex die mortis mariti. Et ideò ſi poſt legitimum tempus cognouit: Labeo ait, & ſumere ipſam lugubria, & deponere.

LVMEN, id eſt, vt cœlum videretur. & intereſt inter lumen & proſpectum. nam proſpectus etiam ex inferioribus locis eſt: lumen ex inferiore loco eſſe non poteſt, l.16. D. de ſeruit. præd. vrb. Hinc

Lumina immittere, l.13. D. de vſufructu & vſu. l. pen. D. de ſer. vrba. Luminibus officere, obſtruere, obſcurare, l.25. D. locat. l.23. D. de ſeruit. vrb.

LVMINVM ſeruitute conſtituta, id acquiſitum videtur, vt vicinus lumina noſtra excipiat. Cùm autem ſeruitus imponitur, ne luminibus officiatur, hoc maximè adepti videmur, ne ius ſit vicino inuitis nobis altius ædificare, atque ita minuere lumina noſtrorum ædificiorum, l.4. D. de ſer. vrb.

LVMEN vnicum μονοφεγγές, pro exiguo cubiculo, quod vnica feneſtra tenuiter illuſtratur, quale tenues & inopes homines habere conſueuerunt. Vlpian. l.6. §.5. D. de offic. præſ. Ne tenuis vitæ homines ſub prætextu aduentus officiorum vel militum, lumine vnico vel breui ſupellectili ad aliorum vſum tranſlatis, iniuriis vexentur, Præſes prouinciæ prouidebit. Haud ſcio tamen an Limine vnico verius legeretur, vt ſuprà annotauimus. Alij Homine vnico magis probant.

LVPANARIA dicuntur loca vbi meretrices corpore quæſtum faciunt. Lactant. lib. inſti. 1. Fuit, inquit, Acca Laurentia Fauſtuli vxor, & propter vulgati corporis vtilitatem, lupa inter paſtores, id eſt meretrix nuncupata eſt: vnde etiam Lupanar dicitur. Et Hieron. in Chronic. Euſeb. Paruulos prope ripam Tiberis expoſitos Fauſtulus regij paſtor armenti ad Accam Laurentiam vxorem ſuam detulit, quæ propter pulchritudinem & rapacitatem corporis quæſtuoſi, Lupa à vicinis appellatur. Vnde ad noſtram vſque memoriã meretricum cellulæ, Lupanaria dicuntur. Vlpian. l. palam. 43. D. de rit. nupt. Palam quæſtum facere dicemus, non tantum eam quæ in lupanario ſe proſtituit, verum etiam ſi qua, vt adſolet, in taberna cauponij pudori ſuo non parcit.

LVPINVM inter fruges numeratur, l. frugem, D. de verbor. ſignific.

LVSCITIO dicitur, inquit Vlpi. vbi lumine adhibito, homo nihil videt, l.10. §. pen. D. de ædil. edict. Græcis νυκταλωπία. Huic Nonius cõſentit, Luſcitioſos ſeu Luſcioſos dictos notans, qui ad lucernam non vident, Græci μύωπας vocant: citans hoc Varronis li.7. Diſciplin. Veſperi non videre quos appellant luſcioſos. Feſtus Luſcitionem definit vitium oculorum, eum quia clarius veſpertino tempore, quàm meridiè cernit: quo morbo laboraſſe Tiberium Cæſarẽ Tranquillus ſcribit, & Dio lib.57. his verbis: καὶ διὰ τὴν ἀμβλυωπίαν πλεῖςον καὶ τὸ σκότους βλέπων, ἐλάχιςα τῆς ἡμέρας ἑώρα. Plautus in Mercatore hoc fere ſignificatu videtur vſurpaſſe. Mirum, inquit, lolio victitare te tam vili tritico, quia luſcitioſus. Ferunt enim lolio victitantibus oculos obſcurari.

LVSORIVM edictum, inane, ludibrio habitum, omnium irriſione deluſum, l.75. D. de indic. Alioquin luſoria erunt huiuſmodi edicta & decreta Prætorum. Sic l. vltima. D. ne quid in loc. public. & l.50. §.1. De lega. 1.

Luſoriè agit, qui cum aduerſario colludit, l.50. D. de legat. 1.

Luſoriæ naues, vide infrà Nauis.

LVSTRVM quinquennij ſpatium, Iſid. libro 5. capit. 37. Dicitur autem à luendo, vt ſcribit Varro libr. 5. Ling. Lat. quod quinto quoq; anno vectigalia, & vltro tributa, per Cenſores perſoluebantur. Hinc etiam factum cum veteres fere ſolerent locare prædia tum vrbana, tum ruſtica in quinquennium, vt apparet ex l. ſi in lege locationis. §. ſi domus vel fundus. & §. ſeq. D. locati, aliiſque locis. & apud Hygen. lib. de limit. vt hoc tempus locationis vocauerint luſtrum: cuius fit mentio à Iuriſconſul. in l.4. §. res pignori. Si cer. pet. Nam & ſi colonus, inquit, poſt luſtrum completum fructus perceperit, condici eos conſtat. Item l.30. D. de legat. 3. Qui hortos publicos à Repub. conductos habebant, eorum hortorum fructus vſque ad luſtrum quo conducti eſſent, Aufidio legauerat. Et l.67. §. vlt. D. de furt. Nunc autẽ in ter ternos, id eſt, nouenos, in Emphyteuticis. Prædia autem vrbana ferè nunc ſolemus locare in annum: Ruſtica verò in triénium. Notandum autem, cum luſtrum quinquennij ſpatium eſſe dicimus, de quinquennio integro non intelligere, vt nec ij qui ita definierunt, ſed de quadriennio exacto, & quinto anno ineunte: quod & in Olympiadibus intelligi volumus, quas nihilominus πενταετηρίδας Græci, à quinquennij ſpatio vocitarunt, cum ſatis conſtet quinto quoque anno non exacto, ſed ineunte celebrari ſolitas. Plinius libr. 2. cap. 47. Omniũ quidem (ſi libeat obſeruare minimos ambitus) redire eaſdem vices quadriennio exacto Eudoxus putat nõ ventorum modo, verum & reliquarum tempeſtatum magna ex parte. Et eſt principium luſtri eius ſemper intercalari anno Caniculæ ortu.

LVSTRALE aurum, de quo tit. de luſtr. auri collat. lib. 11. Cod. χρυσάργυρον dicebatur. Id Euagrius & Zonaras deſcribunt eleganter, & quarto quoque anno pendi ſolitum narrant, id eſt ſingulo luſtro. Onus erat negotiatorum & mercatorum (ob idque aurum negotiatorium à Lampridio dicitur in Alexãdro) quorum appellatione etiam tenuiores continebãtur, qui quid corrogata ſtipe ſibi comparabant, meritoriæ puellæ & feneratores: non tamen qui vernacula diſtrahebãt, vel qui manu ſibi victũ adquirebãt, veluti figuli & fabri, non veterani, clerici, copiatæ intra certum pecuniarum numerum. Erant & res quædam huic muneri obnoxiæ ex lege teſtatoris vel fiſci, vt conſtat ex l. vltim. C. Th. de inſtra. conlat. Erant & propria quædam eius penſitationis ſcrinia. De ea accipiẽda eſt l. 1. C. de epiſcop. & cler. & l.1. C. de comm. & mercat. quæ ſumpta eſt ex l.5. C. Th. de luſtrat. conlat. ſicut & l.1. C. de epiſcop. audien. quę tamen ita à Triboniano compoſita & concinnata eſt, vt ad aurariã penſionem referri nullo modo poſsit. Hanc aurariam collationem ſuſtulit Anaſtaſius Imperator, vt ſcribunt Euagrius & Zonaras, & multi alij auctores.

Luſtralis cenſus Vlpiano in Epit. tit. 1. quòd vnoquoq; luſtro fieret dictus.

LVSTRAMENTVM Hotom. intemperans & effrenata rei Venereæ cupiditas. Luſtrari enim apud Plautum in Pſeudolo 20. & Caſina 6. ſcortari ſignificat, & in luſtris meretricum ac lupanaribus verſari. Marcian. l.3. §.1. D. ad legem Corneliam, de ſicar. Pigmentarij ſi cui temerè cicutam, ſalamandram, aconitum, pityocampas, bupreſtim, mandragoram, & id quod luſtramenti cauſſa dederint cantharidas, pœna teneãtur huius legis. Cantharidum quidem hæc vis eſt, vt ad rem veneream incendant. Sunt tamen qui Luſtramentum hoc in loco ſumi velint pro purgatione facta per veneficiũ, maleficij ſcilicet gratia, cum luſtrare nõnunquam ſumatur, pro carmine malefico afficere. Alij eo in loco Viceramenti legunt.

LVXVRIA propriè profuſio ſumptuũ. Imper. §.9. Quod cum eo, &c. Quia ſæpe onerati ære alieno creditarũ pecuniarum, quas in luxuriam conſumebant, vitæ parentum inſidiabantur. Hinc

LVXVRIOSVS apud Iul. idem qui & Nepos dicitur, in l.

in l.8.D.pro empt. Quomodo enim mala fide emiſſe videtur, qui à domino emit: niſi fortè & is qui à luxurioſo, & protinus ſcorto daturo pecuniam, ſeruos emit, non vſucapiet.

Luxuria, pro petulantia, incontinentia, effuſa quadam & intéperanti inſolentia. Vlpianus l.1.in fine. D.de ædil. edict. Ceterum ſi nihilominus permaneret in eo vitio, vt circa fana bacchari ſoleret, & quaſi demens reſponſa daret, etiamſi per luxuriam id factum eſt, vitium tamen eſſe, ſed vitium animi, nó corporis. Marcian. l.penult. D. de incend. nauf. Si fortuitò incendium factũ ſit, venia indiget: niſi tam lata culpa fuit, vt luxuria aut dolo ſit proxima. Vbi tamen VT, pro AVT legendum videtur.

LYCIARCHIAE, in l. vnica. C.de officio Comit. Orientis. Vide Λυκιάρχης.

LYCHNVS in l.ſtatuæ.245.D.de verb.ſignif. (ſic enim ibi legendum videtur, non lignis) ſignificat Lucernam. Alij Tignis legi malunt.

LYCIA, eius Papinianus meminit in §. dulciſsimis. l. cum pater filios. Quæcunque, inquiens, mihi ſuperſunt in Pamphylia, Lycia, vel vbicunque. de legat.2. clariſsima quondam Aſiæ minoris regionum, & ſexaginta oppida complexa: è quibus tamen, Vadiano teſte, Pauli Apoſtoli ætate trigintaſex tantùm extiterũt: reliquis partim bello, partim terræ motu diſiectis.

LYTAE dicebantur, qui triennium in legũ ſtudio verſati, quartum etiam adiungebant. Imperat. ad Anteceſſores, §.5. Sed quia ſolitum eſt anni quarti ſtudioſos Græco & conſueto quodam vocabulo λύτας appellari: habeant quidem, ſi maluerint, hoc cognomen, & c. λύται autem dicti videntur, vt λυτοὶ, id eſt ſolubiles: quaſi iamiam à certa illa & præſcripta ſtudiorum ratione ſoluendi, & legendi libertate, ac licentia donandi: quaſiq; miſsionem à magiſtrorum ſuorum caſtris, id eſt ſcholis impetraturi. nam cum ad finem libri Pandectarum trigeſimiſexti peruẽtum eſſet, qui poſtremus anni quarti liber erat, ſtatuit Imperator, vt reliquos quatuordecim libros ſtudioſè per ſe domi legerent, neque ex præceptoribus interpretantibus eos audirent. Ex libris autem quinquaginta, inquit, noſtrorum Digeſtorum ſex & triginta tantummodo ſufficere tam ad veſtram expoſitionem (Anteceſſores alloquitur) quàm ad iuuentutis eruditionem iudicamus. Et §.5. Vt ex trigintaſex librorum recitatione fiant iuuenes perfecti, & ad omne opus legitimum inſtructi. Duabus aliis partibus, id eſt, ſexta & ſeptima noſtrorum Digeſtorum, quæ in quatuordecim libros compoſitæ ſunt, eiſdem poſitis, vt poſsint poſtea eos & legere, & in iudiciis oſtendere. Turneb. λύτας interpretari mauult, quaſi Solutores, & interpretes quæſtionum iuris, de quibus Iuuenalis dixerit:

Qui iuris nodos, legúmque ænigmata ſoluat.

Sed id parum attente, cum eiuſdem honoris nomen tyronibus præberi non poſsit, qui ſummis Iuriſconſultis.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER DVODECIMVS.

M

M, LITERAM ex duobus AA, conſtare B. Irenæus iam olim Lugdunenſis Epiſcopus ſcriptum reliquit: id quod verum animaduerti ex vetuſtiſsimo C. Theo. manu ſcripto ante annos 1130. quem aliquando penes me habui.

M. M. P. NOTAE ſunt apud Paulum Diaconum, pro manu, mancipio, poteſtate. Vlp. cap. Inſtit. 24. Et cuius in poteſtate, manu, mancipióve eſt heres ſcriptus, legari non poteſt. Idem autem cap. 9. & 10. oſtenderat in manu eſſe vxores in ſtreſsa. in poteſtate liberos filiosfam. in mancipio ſeruos. Ergo apud Paulũ Diaconum Maio, mancipio, poteſtate corruptè legitur.

MACEDONIANVM Senatuſcõnſultum, vide Senatuſconſultum Macedonianum.

MACERIAM M. Varro docet in fundo eſſe facile fabrile ſepimentum, cuius ſpecies ſunt quatuor: quod fit è lapide, quod è lateribus coctilibus, quod è lateribus crudis, quod ex terra & lapillis compoſitis informe. libro De re ruſt. 1. cap. 14. Hinc Maceriam ducere apud Caium l.17.D. commu. prædior. Si precariò vicinus in tuo maceriam duxerit, &c. id eſt, in poſuerit, vt paulò poſt loquitur. Virg. Aeneid. lib. 1.

-pars ducere muros, Molirique arcem.

Μάκελλα autem interpretãtur τὰ ἀρίφρακτα καὶ φραγμοὺς, hincque Maceriæ nomen deductum. quod videtur ſubindicare idem Varro lib. 4. ling. Lat. Macellúmq; in quem contracta eſſent quæ ad victum pertinerent, ſic eſſe vocatum caſu, quod ibi fuerit domus, cui cognomen fuit Macellus, quæ ibi publicè diruta.

MACHINA Vlpiano dicitur, vbi non tam materiæ ratio quàm manus, atque ingenij ducitur. Hinc in l. ſi vt certo. §. ſed interdum. D. commod. In machina operari, eleganter opponit, de plano opus facere: ibique pro inſtrumento, quo commodius moles impellitur, aut in altitudinem attollitur, machinam accipit. Sic l.1. D. de mort. infer. Videntur & machinæ quædã fuiſſe, quibus ſerui in ergaſtulo, aut alibi continerentur, & coercerentur, etiam liberi interdum. Plinius: Paucis diei horis pingebat, id quoque cum grauitate, quod ſemper togatus, quanquam in machinis. Carcer eius artis domus aurea fuit.

Machina frumentaria, apud Vlpianum in l. quæſitum. §.2. de fund. inſtru. mola eſt, qua in piſtrino frumenta teruntur: ſic dicta, quod machina quadam includeretur.

MACHINARIVS faber, qui tractoria machina onera in altitudinem ſublata collocat. Paul. l.31. ad l. Aquil. Si putator ex arbore ramum cum deiiceret, vel machinarius hominem prætereuntem occidit.

Machinarius aſinus, Alieno l.60.§.3.D.de leg.3. & Vlpi. l.12.§.7.D. de fund. inſtr. eſt, vt vult Turneb. Aduerſ. lib. 8. cap. 9. molendarius, qui molit, id eſt qui molam machina quadam incluſam voluit & torquet. Hincq; machinam frumentariam molam ipſam vocari, ab eodem Vlp. vbi ſupra, & ab Auſonio, machinalia pondera, piſtrinalia. *Qui*, inquit, *machinali ſaxa voluunt pondere.* Alij tamen, Machinarium aſinum in duobus ſuperioribus Iuriſc. locis intelligi volunt, eum quo ad omnis generis machinas vti poſſumus, ſiue tractorias vt molæ frumentariæ: ſiue vectorias, vt plauſtrorum & ſarracorum.

Machinarius menſor, qui norma in metiendo vtitur, vt ij qui probant opera à fabris materarijs facta. Vlpian. l.7.D. ſi menſ. falſ. mod. Et ſi menſor machinarius fefellerit, hæc actio dabitur. nã μηχανικῶς verbo hanc normam expreſsit, vt artificioſam à decempedali diſtingueret. Illius formam cognoſce ex Vitruuij li.9.c.2.

MACHINATIO, dolus, techna. Vlpia. l.36. D. de verb. oblig. Si quis, cum aliter eum conueniſſet obligari, aliter per machinationem obligatus, &c. Nam paulo poſt infert, Quia enim per dolum obligatus eſt, &c.

MAENIANA, Vide Meniana.

MACVLA propriè eſt ſordes, & turpitudo, qua pãnus infici poſsit, vt apud Plin. Fullones, inquit, ea maculas è veſtibus tollunt. Tranſlata autem ſignificatione, ponitur pro turpitudine, infamia, ignominia, & dedecore. Hinc apud Ciceronem, aſpergere maculis

& affic

& afficere macula & ſimilia legimus. Et macula infamiæ, pro nota in l.1.C.de nat.lib. Modeſtinus per trãſlationem dixit Maculam ſeruitutis ſuſtinere, in l.fin. de nat.reſtit. Libertinus, qui natalibus reſtitutus eſt, perinde habetur, atque ſi ingenuus natus, medio tempore maculam ſeruitutis non ſuſtinuiſſet.

MAGIA quædam improbatur, Græcis γοητεία dicta, quædã philoſophica ſeu naturalis eſt, quæ ab antiquis ſanctiſsima, ſummáq; ſciẽtia habita eſt. Vnde apud Perſas Magus dicitur, quem Græci Philoſophum appellant: ſicut in Euangelio Magi illi quoq; accipiuntur. Sed de altera Magia, quæ dæmonum inuocatione fit, loquitur Vlp.in l.cetera.§.1.D.famil.erciſc. Tantundem, inquiẽs, debebit facere in libris improbatis, magicis fortè, vel ſimilibus. Hæc enim omnia protinus corrumpenda ſunt. De his duabus Magiæ ſpeciebus, vide Cælium Rhodiginum lib.9.cap.23.

Magicam ſuperſtitionem, hoc eſt, eas præſtigias, quæ extra publicum ritum certis quibuſdam incantationibus, & neſcio quibus ineptiis fiebant, damnãdas eſſe, Gentes tametſi veram religionẽ ignorarent, ac in idololatria prorſus eſſent demerſi, attamẽ lumine quodã naturali intelligebant. Vnde Auguſtinus de ciuitate Dei, ſcribit in XII. Tab. fuiſſe legem, quæ magicas impoſturas prohibebat: cùm & Ciceroni vehementer diſpliceant. Et Dido apud Virg. Aeneid.4. ſic dicit,

Teſtor cara deos, & te germana, tuúmque
Dulce caput, magicas inuitam accingier artes.

De his hæc intelligi vult Vlp.in l.1.§.medicos. D. de var.& extr.cogn. Non tamen, inquiens, ſi incãtauerit, ſi imprecatus eſt, ſi (vt vulgari verbo in poſterũ vtar) exorciſauit. Non ſunt enim iſta Medicinæ genera: tametſi ſint qui hos ſibi profuiſſe cum prædicatione adfirment.

MAGIS, μαγίς. Iul. Pollux lib.6.cap.15. hoc verbũ ex Sophocle ſic exponit, Αἱ δὲ ἐπιτιθέμεναι καὶ ἀφαιρούμεναι τράπεζαι, ἃς νῦν μαγίδας καλοῦσιν. Id eſt, Menſę autẽ quæ imponũtur, & tollũtur, quas nũc magidas vocãt. Hoc verbo etiã vſus eſt Epicharm. κύλικα μαγίδα λύχνον. At lib. 6.c.10. μαγίδα eſſe ſcribit Feſt. ἀγγεῖον ἐν ᾧ τὰ ἄλφιτα μάττεται, id eſt, vas ſeu alueus in quo farinę ſubiguntur: qđ & μάκτρα appellatur. In eo etiam quæ ad ſacrificiũ pertinebant portabantur. De Magide autem Paul.l.36.D. de condict.indeb. Seruus cuiuſdam inſciẽte domino magidem commendauit, &c. Plin.libr.33.cap.11. pro lance eiuſdem formæ vſurpaſſe videtur. Feneſtella, inquit, tradit tympana ſe iuuene appellata ſtateras, & lãcea quas antiqui magidas appellauerũt. Varro libr.4. ling.Lat. Magida, æ inflectens, vas eſcarium eſſe vult, cui aſſa imponebantur, & à magnitudine deduci.

MAGIS, aduerbium interdũ ſubauditur. Vlp.l.7. D.de poſ. Cum poſſet non ſuſcipere talem cauſſam, quàm decipere. Idem in l.2.§.6.D.de iudic. Alioquin compelletur iudicium accipere, quàm inuenire eos qui ſatis pro eo dent. Paul.in l.2.§.1.D.de rebus cred. Quia in genere ſuo functionem recipiunt per ſolutionem, quam ſpecie.

Magis, & electiuè (vt in l.iubere cauere. D.de iuriſd.omnium iudi.& alibi ſæpiſsimè in iure noſtro occurrit) & comparatiuè ponitur: vt in l.2.§. mutui datio. D.ſi cert.pet. ſecundum vulgatam lectionem: Haloandri namque variat. Zaſius oſtendit in comment.Feud. Magis, & Minus, diuerſas ſpecies non facere.

MAGISTER populi, Dictator. Hinc Magiſtratus à Magiſtro dictus, vt ab albo albatus. Magiſter autem populi Dictator appellatus, quod ſumma eius poteſtas in populum: vnde reliqui quidem minores quàm hi magiſtri dicti magiſtratus. Hæc Varro libr.4. ling. Lat. Sic Paulus, Magiſtratus, inquit, per deriuationem à magiſtris cognominatur, l.57.D.de verb.ſign.

Magiſter equitum dicebatur, inquit Varro lib.4. linguæ Lat. quòd ſumma poteſtas huius in equites, & accenſos, vt eſt ſumma in populum Roman. Dictatoris: vnde is quoque Magiſter populi appellatus eſt. Moris autem erat, vt à Dictatore diceretur noctu, ſimulátque creatus Dictator fuerat. Liuius libro quarto, Dictator à Cõſule dicitur: Ipſe deinde C.Seruilium Ahalam magiſtrum Equitum dicit. Item, Et Senatus Dictatorem dici Mamercum Aemilium iuſsit. Is magiſtrum Equitum L. Quintium Cincinnatum dixit. Item, Virginius dum collegam conſuleret, moratus, permittente eo, nocte Dictatorem dixit. Is ſibi magiſtrum equitum Poſtumium dixit. Pomponius l.2. de orig.iu. Et his Dictatoribus Magiſtri equitum iũgebãtur, ſic quomodo Regibus Tribuni celerũ, quod officium ferè tale erat, quale hodie Præfectorũ prætorio. Aurelius l.1.D.de offic.præfect. prætor. Cum apud veteres Dictatoribus ad tempus ſumma poteſtas crederetur, & magiſtros equitum ſibi eligerent, qui aſſociati participes curæ militiæ gratia ſecundam poſt eos poteſtatem gererent.

MAGISTRI cenſus ij erant apud quos profeſsiones, teſtamenta, & tabellionum inſtrumenta edi ac publicari ſolebãt. Nouell.de tabell.44.l.teſtamẽta.18.l. conſulta.23.C.de teſtament.l.orphanotrophos.30.C. de epiſc.& cler.l.ſecundũ.32.C. de donatio.l.vltim.C.de iure emphyteut. Hic magiſtratus erat in vrbe, quem poſterior ætas γεωικὸν appellauit, auctore Leone Nou. 44.& Suda in Artemio, & locum etiã ipſum quo acta & inſinuationes fiebãt, quod & Cedreno eſt ταβλάριον. In prouinciis partes eius ſuſtinebant defenſores ciuitatum.

Magiſter in auctionibus dicebatur vnus aliquis è creditoribus, qui debitoris bonis auctione diuendẽdis ita præeſſet, vt ei qui plurimo liceretur, rem addiceret. Cicero epiſt.ad Att.1. Vnà, inquit, agebant ceteri creditores, in quibus erat Lucullus & P.Scipio, & is quẽ putabant magiſtrum fore, ſi bona venirent, L.Põtius. Hunc Magiſtrum exiſtimat Hotom. in libris noſtris Curatorem bonorum appellari: vt in l.cuius.9. D.de curat.fur. vbi Neratius ita ſcribit: Cuius bonis diſtrahendis curatores facere Senatus permiſit, eius bona creditoribus vendere non permiſit: quamuis creditores poſt id beneficium bona vendere mallent. Et in l. final.D.de curato.bon.dan. Si debitor foro ceſſerit, & creditores elegerint vnum per quem bona diſtrahantur, mox extiterit alius qui ſe creditorem dicat, bona debitoris vnà cum curatore vendere poterit. Cicero in Orat.pro Quintio. Cui magiſtri fiunt, & domini conſtituuntur, qui qua lege, & qua cõditione pereat, pronuncient, &c. Magiſtrum enim auctionis ſignificat, qui cum bona proſcripta eſſent, rerum omnium vendendarum curationem ſuſciperet. Solebat autem is in compitis celebribus, & frequentibus vrbis locis tabulam proponere ſe debitoris bona venditurum, his ferè verbis: Titius debitor noſter incidit in cauſſam venditionis bonorum: nos creditores eius bona vendimus: qui volet emptor accedat. Hancque proſcriptionem opinatur Turneb. Aduerſ. lib.23. cap. vlt. carmen à Cicerone vocari libr.1.de Orat. his verbis: Vt totum illud, vti lingua nuncupaſsit, non in XII. Tab. quas tu omnibus bibliothecis anteponis, ſed in magiſtri (ſic enim legi vult) carmine ſcriptum videretur.

Magiſtri EPISTOLARVM, qui ciuitatum legationibus & poſtulatis, & precibus audiendis, & ad principem referendis præerãt. Horũ meminit Spartianus in Hadriano, & Sidonius Apoll. lib.9. Epiſtol. Erant etiam Magiſtri Epiſtolarum Græcarum, qui, vt eſt in Notitia, eas epiſtolas, quæ Græcè ſolebant emitti, aut ipſi dictabant, aut Latinè dictatas transferebant in Græcum.

MAGISTRI LIBELLORVM, qui ſupplices libellos à priuatis oblatos tractabant: quo in honore fuiſſe Papinianum apud Imper. Seuerum Pertinacem licet cognoſcere ex .. reſcriptum. 12. D. de diſtr. pign. Libellos, inquit Tryphoninus, agente Papiniano. Vocantur etiam Chartophylaces, & Gallis, Magiſtri requeſtarum. Præter hos reperiuntur &

Magiſtri MEMORIÆ, qui reſcripta quæ ad preces dabantur, concipiebant, id eſt, perſcribebant, vel, vt eſt in Notitia, qui adnotationes omnes dictabant & emittebant, l. vltim. C. de diuerſ. reſcript. vnde in l. vltim. C. de petit. bon. Memoriales verò, inquit, qui excipienda reſcripta vel implenda curauerint, &c.

Magiſtri MILITVM, ςρατηλάται in Nouellis dicti, ſæpe in Conſtit. nominantur. hiſque honorum titulis inſigniuntur, eminentiſsimi, magnifici, illuſtres, excelſi, l. 8. C. de modo mult. l. 2. de offic. præſ. præt. Erant autem Magiſtri & equitum & peditum, numero quatuor in re præſenti, duo in Occidente, totidem in Oriente: quibus etiam Impp. Honorius & Theodoſ. inter militares viros, vel priuatum actorem, vel reum militarem, atque etiam ciuilium actionum audiendi facultatem conceſſerunt, l. 6. C. de iuriſdict. Vegetius lib. 2. cap. 9. in locum imperatoris legatorum, qui ex conſularibus ad exercitus mittebantur, hos ſubſtituto a fuiſſe ſcribit. Vide Notitiam.

Magiſter NAVIS accipitur, cui totius nauis cura mandata eſt, l. 1. D. de exercit. act. Item §. 3 Magiſtrum accipimus, non ſolũ quem exercitor præpoſuit, ſed & eum quem magiſter.

Magiſtri OFFICIORVM, qui aulicorũ officialiũ cauſſas diſceptabant, & inter eos ius dicebant, l. 4. C. de ſilent. l. 3. C. de præpoſ. ſacr. cub. l. vlti. C. de caſtr. & miniſt. l. in ſacris. 12. C. de prox. ſacr. ſcrin. l. 2. & l. 3. C. vbi ſenat. Horum etiam meminere Ammian. lib. 20. Ambroſ. epiſt. 53. lib. 7. Notitia, & Niceph. li. 7. Eccleſ. hiſt. cap. 10. Itaque ſub horum diſpoſitione erãt ſabricæ, ideóque iudex eſt ſabricenſium, l. fin. C. de fabricenſ. item ſcrinia memoriæ, ſcilicet libellorum, epiſtolarum, & diſpoſitionum. Scholæ item ſcutariorum, armaturarum, ſeniorum, agentium in rebus, & deputatorum eiuſdem ſcolæ: admiſsionales item & cancellarij: item curſus publici poteſtas, vt apparet ex l. 9. de curſu public. lib. 11. Cod. Denique totius palatij diſciplina ad eos ſpectabat. Theodoritus libro quinto cap. vigeſimo, ἡγεμόνα τῶν βασιλείων vocat. Non diſsimilis huic videtur eſſe, qui in Gallia dicitur, *Le Preuoſt de l'hoſtel.*

Magiſter SOCIETATIS, vnus aliquis è ſociis dicebatur, qui Romæ ſocietati alicui, id eſt, aut ſcripturæ, aut portorij, aut vectigalium, ita præerat, vt & decumanos quaſi ſenatum cogendi, & ad eos de ſocietatis negociis referendi poteſtatem haberet: curámque omnem gereret tabularum, & rationum, quæ vndique ab iis qui operas dabant, Romam mitterentur. Hic Promagiſtrum in prouincia habebat, ſui quaſi muneris vicarium, & ſocietati præfectum, qui etiam Magiſter interdum appellatur. Vlpianus l. 14. D. de pact. Item magiſtri ſocietatũ pactum & prodeſſe & obeſſe conſtat. Hinc Paulus l. 57. D de verb. ſignif. Cui præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quàm ceteri diligentiam & ſolicitudinẽ rebus quibus præſunt, debẽt, hi Magiſtri appellantur. quin etiam ipſi Magiſtratus per deriuationem à magiſtris cognominantur. vnde etiam cuiuſlibet diſciplinæ præceptores magiſtros appellari à monendo, vel monſtrando.

Magiſtri SCRINIORVM dicebantur, qui capſulis in quibus Principum reſcripta conſeruabantur, præfecti erant: quo in honore Vlpianum Iuriſcõſ. apud Imp. Alexandrum fuiſſe, Lampridius teſtatur. Vt autem Scriniorum (quemadmodum ſuo loco dictum eſt) ſic magiſtrorum varia genera fuerunt: comitúmque & ſpectabilium nomine dignabantur: Imperatoriæ maieſtatis aſſeſſores erant: eóque honore defuncti, ciuilium munerum omnium vacationem obtinebant, l. vn. C. de magiſt. ſacr. ſcrin. l. eo a q. 11. C. de excuſat. mun. qua in lege, item vt alibi perſæpe tres hi memorantur.

Magiſter VNIVERSITATIS ab Vlpiano dicitur in l. D. rat. rem hab. pro eo quem magiſtrum ſocietatis in l. 14. D de pact. idem appellat.

Magiſter Curiæ apud Plautum in Aulularia, videtur eſſe qui Græcis τριττύαρχος dicitur. Vt enim Curia pars eſt tribus Romanis, ſic τριττύς. Græca ad conſuetudinem Romanam traducta ſunt: & vt pagorum erant magiſtri, ſic curiarum. Vide Τριττύς. Sumitur & Magiſter Curiæ in libris Feudiſticis pro eo qui in domo & familia principis, aut nobilis, ſecundum dominum primas tenet: qua in re differt à paribus Curiæ, qui parem & æquabilem conuaſſalorum dignitatem obtinent, vt ſuo loco diximus. Albertus Krantz lib. Daniæ 9. cap. 1. Grauis ſimultas inter militem quendam Regis proximum, qui magiſter Curiæ illius dicebatur, & alium quendam militem &c. Idem appellatur ab aliis Maior domus: quemadmodum & Pares domus dicuntur. Vide Francogalliam Hotom.

Magiſtri inter agentes, §. ad iſtum. C. de Iuſtinia. Cod. confir. Magiſtri rei priuatæ, l. 5. C. vbi cauſſas ſtat. Magiſtri æris, l. vni. C. de anno. & cap.

Magiſtri veſtium, lege penultima, Codice de murilegulis.

Magiſtri admiſsionum, l. vnic C. Theodo. qui à præbitio. Tiron.

MAGISTERIANI, ſunt agentes in rebus, vt eſt in vet. Lexico. Sic autem videtur dicti, quod ex eorum ſchola executores litis magiſtro officiorum attribuerentur vt Marianus Scotus teſtatur. Sic vocantur Nouell. 17. & 124. Itaque Iulianus Nouella 86. Magiſterianum doctè Agentem in rebus vertit.

MAGISTERIA poteſtas, l. 6. C. de iuriſdi. l. 3. C. vbi ſenat. l. vlt. C. de fid inſtrum. Sudas μαγιςερίαν ἀρχὴν vocat. Eſt autem magiſtrorum dignitas.

Magiſterium militare, lege vigeſimoquinta, Codice de procurat.

MAGISTRATVS, inquit Varro lib. 4. Ling. Lat. à magiſtro dicitur: ſicut Albatus, ab albo. Idémque ſenſit Feſtus lib. 11. Dicebatur autem olim Magiſtratus, is qui iudicium auſpiciúmque haberet: quemadmodum Cicero in Legibus ſcribit Magiſtratus omnes iudicium auſpiciúmque habento. Poſtea verò dicti ſunt Magiſtratus, quibus Reſpublic. vel omnino, vel ex parte à Populo vel Principe commiſſa eſſet. Omnino, vt Dictatores: item primis temporibus Conſules, qui regio imperio erant, aut cum S. C. extremæ neceſsitatis factum eſſet. Ex parte verò, vt Conſules, poſteaquam alij magiſtratus creati ſunt, qui partem iis ſuæ poteſtatis ademerunt: item Prætores, aliíque inferiores omnes.

MAGISTRATVS qui maiores, item qui minores dicerentur, Gellius (exponẽs hæc verba, Nequis magiſtratus minor de cælo ſeruaſſe velit) ex his M. Meſſalæ verbis docuit, lib. 13. cap. 14. Patriciorum auſpicia in duas ſunt poteſtates diuiſa. Maxima ſunt Conſulum, Prætorum, Cenſorum. Neque tamen eorũ omnium inter ſe eadem, aut eiuſdem poteſtatis: ideo quòd collegæ non ſunt Cenſores Conſulum, aut Prætorũ: Prætores Conſulum ſunt. Ideo neque Conſules aut Prætores Cenſoribus, neque Cenſores Conſulibus aut Prætoribus turbant, aut retinent auſpicia. At Cenſores inter ſe, rurſus Prætores Conſuléſque inter ſe & vitiant &

obtinent. Prætor etſi collega Conſulis eſt, neque Prætorem neq; Cóſulem iure rogare poteſt: vt quidé nos à ſuperioribus accepimus, aut ante hæc tempora ſeruatum eſt. Et vt in commentario 13. C. Tuditani patet, quia imperium minus Prætor, maius habet Cóſul: & à minore imperio maius, aut à maiore collega rogare iure nó poteſt. Nos his temporibus Prætores Prætore creante veterum auctoritatem ſumus ſecuti: neq; his comitiis in auſpicio fuimus. Cenſores æquè non eodem rogantur auſpicio atq; Cóſules & Prætores. Reliquorum magiſtratuú minora ſunt auſpicia. Ideo illi minores, hi maiores magiſtratus appellantur. Minorib. creandis magiſtratibus, Tributis comitiis magiſtratus, ſed iuſtius curiata datur lege: Maiores Centuriatis comitiis fiunt. Quod autem Collega Conſulis Prætor dicitur, ideo dictum eſt, quod eodem auſpicio crearentur, vt ibidem ſcribit Gellius.

MAGISTRATVVM multiplex diuiſio eſt. Alij erant maiores, alij minores. Maiores dicebantur, qui imperium poteſtatémq; habebát: id eſt qui nec obedientes & noxios ciues mulcta & vinculis coercendi poteſtatem habebát vt Cic. lib. de legib. 3. declarat. & intelligitur ex l. 2. D. de in ius vocand. l. 32. D. de iniur. l. 131. D. de verb. ſignif. quales ſunt in vrbe Conſul, & Prætor, & Præfectus vrbi: in Prouinciis Proconſules, aut Proprætores, item Præſides. Minores dicebantur, quibus neque imperium neq; poteſtas data erat, ſed minor aliqua Reip. procuratio. itáque apertè deſcribuntur in d. l. 32. D. de iniur. qua de cauſſa de ſe Cicero Aedile (qui minor magiſtratus eſt) Verrina 11. loqués: Erit, inquit, tum Conſul Hortenſius cum ſummo imperio ac poteſtate: ego autem Aedilis, hoc eſt paulo amplius quàm priuatus. Itaq; in ius Aediles vocari potuiſſe, conſtat ex Gell. libr. & cap. 13. & l. cúmq; 13. D. de peric. & cómod. In his numerantur à Cicerone Tribuni ærarij, Quæſtores, Triumuiri capitales, item Procurator Cæſaris, ex l. non licet. 46. D. de cont. empt. Rurſus:

Magiſtratus alij vrbani ſunt, alij prouinciales, alij municipales. Prouinciales propriè poteſtates dicuntur, l. eum qui. 13. D. de iuriſd. vbi pro PRAETOR legendú putat Hotom. vel PRAESES, vel Proprætor. itaq; ſæpe imperium à poteſtate diſtinguitur, vt l. 3. D. de arbit. l. 1. D. quod quiſq. iur. l. 8. D. de accuſat. & in voce Iuriſdictio annotauimus. Municipales autem ſunt veluti Duumuiri, magiſtratuúmq; nomine ſæpe municipales intelliguntur: vt in Rubric. De magiſtrat. conueniend. & l. 27. l. 31 D. de negot. geſt. l. 11 & l. 13. D. ad municip. Municipalium autem nomine Coloniarum quoque magiſtratus intelligo. De ſummis autem magiſtratibus duntaxat diſſeremus: quorum varia nomina fuerunt. ná in pleriſque, vt diximus, fuerunt Duumuiri: in aliis, veluti Fregellis, Quatuoruiri, vt apud Cic. li. Fam. 13: CICERO S. D. QVATVORVIRIS, & Decurionibus. né Larini, vt apud eundé in Cluentiana. aliis etiam in locis, vt patet ex l. 1. de ſuiut. & lib. deb. lib. Cod. 11. In aliis, vt Arpini, Aediles erant. Cicero li. Fam. 13. Aedilé filium meú fieri volui, & M. Cæſium. is enim magiſtratus in noſtro municipio, nec alius vllus creari ſolet. Et in l. qui inſulam. 30. §. ædilis. D. locat. In aliis, veluti Lanuuij, Dictator. Cicero in Milon. Cùm ſciret Clodius iter ſollemne Miloni eſſe Lanuuium, ad Flaminem prodendum, quód erat dictator Lanuuij Milo, &c. Pediſnus quoq;: Milo Lanuuium, ex quo erat municipio, & ibi tú Dictator, profect⁹ eſt ad Flaminem prodendú. Capuæ autem quo primum tempore colonia facta eſt, Prætores vocati ſunt. Cicero 2. in Rullum: Ná primum cùm ceteris in coloniis Duumuiri appellentur, hi ſe Prætores appellari volebant. Póſt auté cùm C. Cæſar in conſulatu ſuo iterum eam coloniam feciſſet, Duumuiri dicti ſunt. itaque L. Piſo, & Cn. Pópeius, quibus Cæſar Capuæ magiſtratum illú mandauit, ſæpe & in Sextiana, in Piſoniana, & in ea poſt red. in ſenatu appellantur. De hiſce autem ſummis coloniarú municipiorúmq; magiſtratibus illud ſingulare ac notandú eſt, prætextis eis vti ius fuiſſe quemadmodum multis ex Liuij locis intelligitur. Item:

Magiſtratum alij ordinarij ſunt, alij extraordinarij. Ordinarij dicútur, qui ordine legibus inſtituto ſollemni more creátur, & perpetuò vſurpantur: vt Conſul, Prætor, Aedilis, Quæſtor. Extraordinarij verò, qui, cùm vſus Reipu. poſtulat, præter vſitatú ordiné conſtituuntur: quales erant Dictatores, item Præfecti annonæ, & Præfecti vigilum: vt ait Pomp. l. 2. D. de orig. iur. Item qui in Prouincias Procóſulari aut Proprætorio imperio, aut antequá Conſules Prætoréſve fuiſſent, aut non ſtatim poſtquá vrbanum illú magiſtratú in vrbe geſſiſſent, mittebantur. Prouinciarú autem adminiſtrationes omnes extraordinariæne fuerint an ſecus, vide Hotoman. in Commentariis Manilianæ orationis.

MAGISTRATVS populi Rom. poſt prouinciarum diuiſionem ab Auguſto factam, dicti ſunt, qui tum in vrbe, tú in populi prouinciis, quó procóſules mittebantur, ius dicebant. ob eámq; cauſſam à Præſidibus prouinciarum diſtinguúntur in Pandectis. ná hoc nomen ad prouinciarú Cæſaris rectores conſtringitur. Vlp. l. 4. §. 1. D. de inter. in iur. Quod ait Prætor IN IVRE, ſic accipiendum eſt, apud magiſtratus populi Ro. vel præſides prouinciarum, vel alios iudices. Niſi fortè populum R. qui in vrbe Romana eſt ſignificet.

Magiſtratum & ciuilem ordinationé Deus inſtituit ſub ipſum ſtatim creationis tempus, quando poteſtatem tradidit Adæ in ea omnia, quæ in terra & mari ſunt.

Magiſtratuum gradus omnes & publica imperia ex fonte quarti præcepti, HONORA PATREM ET MATREM, promanarunt, & Deo placent.

Magiſtratus honeſta ſemper debent præcipere: omnes ſubditi obtemperare debét magiſtratibus. Sicut enim magiſtratuum eſt, rectè imperare: ita ſubditorum eſt, humiliter obſequi. Parentum & liberorum exempla vtrique verſare debent ob oculos.

Magiſtratus imperiáque approbat Deus, ſine quibus nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuerſum genus ſtare, nec rerum natura omnis, nec ipſe mundus poteſt, vt Cicero dicit. Porrò non magis ſine magiſtratu ciuitas, quàm nauis ſine gubernatore, ſalua eſſe poteſt. Magiſtratuum itaq; hæc eſt vis, vt præſint, & præſcribant quæ ſunt recta, & vtilia, & coniuncta legibus. Vt enim (ait Cicero) Magiſtratibus leges, ita populo præſunt magiſtratus: veréq; dici poteſt, magiſtratum legem eſſe loquenté: Legem auté, mutum magiſtratum. Et profectò quid profuerit multas habere leges, niſi ſint qui moderentur ac rectè diſtribuát? Quocirca Pomponius in l. 2. §. poſt originé. D. de origin. iur. loqués de magiſtratibus: Quia, inquit, vt expoſuimus, per eos qui iuri dicundo præſunt, effectus rei accipitur. Parum eſt enim ius in ciuitate eſſe, niſi ſint qui iura reddere poſsint. Vide quàm pulchrè accedát hæc ſententiæ Apoſtoli Roman. 13. qui tradit: Poteſtatem, ordinationem Dei eſſe. Quis igitur non obtemperet ius dicenti, auctoritate omnipotentis Dei? Nec verò ſolum vt obtemperent obediántque magiſtratibus, ſed etiam vt eos colant diligántque requiritur, teſte Cicerone. Nam, ait, & qui imperat, paruerit aliquando neceſſe eſt: & qui modeſtè paret, videtur, qui aliquando imperet, dignus eſſe. Vetus autem inter ſapientes quæſtio fuit, vtrum magiſtratus præeſſe legibus, an leges magiſtratibus deberent: quam totam ſedat Stoicæ ſummæ ſapientiæ Chryſippus, cuius verba recitat Martianus in l. 2. de legibus. ὦ νόμος, inquit, πάντων ἐστὶ βασιλεὺς θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμά-

των. ἀλλ' ἀεὶ αὐτὴν προςτάτην τε εἶναι τῶν καλῶν καὶ τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἄρχοντα καὶ ἡγεμόνα, &c. Ea illis auté manifeſtú ſit, magiſtratus ciuitatis ſubeſſe legibus oportere. Nec mirum, quia legú miniſtri ſunt, vt docet Cicero. Nec aliud ſenſit Pópoonius in l.2.de orig.iur. dú dixit: Parú eſt in ciuitate ius eſſe, niſi ſint, q iura reddere poſsint.

Magiſtratus in adeundo ſe exhibere debet facilem, in reſpondendo grauem, Caliiſtratus in l. obſeruandú.D. de offic.præſ. Magiſtratus audientiá præbere debet, & rectè ſecundú leges, & abſq; omni affectu iudicare. Nouell.de prætore Thraciæ. §.oportet inſuper. Conſtitutione 26. Magiſtratú iudicando debere cóſcientiam ſuá ſequi, tradit Baldus in l.vbi cœptú.D.de iud.

Magiſtratus qui ciuilia adminiſtrãt officia, puris vti manibus, & omni præda abſtinere debent, contenti ordinario tributo. Nouell. vt præſid. abſque vlla datio.§. ſubiit igitur. Conſtit.8. Si enim magiſtratus lucro intenti ſint, multos reos ſontes, accepta pro delicto pecunia, abſoluunt, multos rurſus inſontes condemnant. Nam omnium flagitiorum principium & finis eſt, pecunias ex officiis conquirere. Auaritia quippe omniú malorum mater exiſtit: & maximè cùm in animis magiſtratuum innaſcitur. Siquidem magiſtratus, omnia auro habens venalia, delinquendi anſam præbet. Ibidem. Magiſtratui nulli licet habere loci ſeruatoré, per quem officium ſuum expediat, ibidé §. Nulli quoque iudici. Magiſtratus vtens malis aſſeſſoribus officialibúſque, per illos delinquere, & maleficiorum ſibi ſocios adſciſcere videtur, ibid. §. neque vt ipſi. Magiſtratus non debet velle videri humanior, quàm lex, vbi aliquid conſtitutum eſt. Nouel.de iudicibus. §.vt autem omni modo. Conſtit.82. Omnis enim iudex, ſiue magiſtratum gerat, ſiue aliter iudicet, leges obſeruare, & ſecundum illas proferre ſentétias debet. Et quamuis in medio litis Imperatoriam accipiat iuſſionem, aut ſacram formam, licet pragmaticam: lex tamen præferenda eſt, ibi.§.fi.

Magiſtratus plurimum debet proſpicere fœminis, pupillis, vel aliàs debilibus perſonis, etiam ſi nemo petat. Vlpianus in l.nec quicquam.§.obſeruare.D.de offic. proconſ.

Magiſtratum probandum eſſe ex adminiſtratione domeſtica, Apoſtolus eleganter oſtendens, Quòd ſiquis, inquit, propriæ domui præeſſe non nouit: quomodo eccleſiam Dei curabit? 1. Timoth.3.

Magiſtratus virum oſtendit, vt veriſsimè dicit Ariſtoteles. Et profectò, quemadmodum vas integrum ſit nec ne, niſi infuſa aqua cognoſcere non poſsis: ita qualis quiſque ſit, ſine magiſtratu nullo modo perſpicitur. Exemplum eſt Appius Claudius. Is primum & eruditione & moribus vir inſignis erat: ideóque inter Decemuiros princeps reputabatur: ſed cùm ad ſummú perueniſſet magiſtratum, altero ſtatim anno libidine imperandi corruptus fuit, l.2.§. & cùm placuiſſet.D. de origi.iur.

Magna cauſſa, quæ ſit apud Iuriſconſultos, nec Gloſſ. nec interpretes certò tradidiſſe, Zaſ. ea eo docet, quòd exépla ab eis poſita, ſint improba. Vnde ipſe dici vult ſuo periculo, & quidem nouè, quòd magna cauſſa poteſt verti in eo, qui eſt condemnatus, vt pecuniam ſoluat: ceterùm, quia confeſtim cogitur proficiſci in neceſsitatem Reipub. hic ceſſare ordinem executionis contra eum: modò paratus ſit dare fideiuſſores, vel pignora, ne neceſsitas reipub. impediatur. Ceterùm, inter magni ponderis, ſiue grauiores cauſſas, in iure ciuili referuntur ab idoneis interpretibus, cauſſa matrimonij, item ſtatus, atque famæ, & quales ſunt omnes cauſſæ criminales. vide Bartol. l.admonendi, D.de iureiur. Specul.tit.de aduoc.verſi.cum autem.

Magna dos, ſecundum quantitatem perſonæ intelligitur, C.de collat. Auth, quod locum, & ibi not.

Magnæ facultates, recipiunt æſtimationem, partim ab arbitrio iudicis, partim à vulgi opinione, partim à qualitate perſonæ. Vide quæ not. in §. ſed hoc iure vtimur. inſtit.de Attil.tut.

Magna mora, ſex menſium dicitur, l.vlt.C. de cenſibus.

Magna negligétia, culpa eſt: magna culpa, dolus eſt. Paul. in l.magna.D.de ver.ſig. Vide Lata culpa.

Magnum tempus, quadriennium accipitur, l.vxor.C.de repub.

Magni, id eſt, Imperatores, apud Martianum in l.1 D. de requir.reis.

Magnifacere, non eſt vt Interpres exponit apud Vlp.in l.1.§.fi.quod vi aut clam. valde diligere, ſed in pretio habere, vulgò dicunt, reputare. idé in l.obſeruare.§.ingreſſus.de offic.Proconſ. Magni enim faciunt, ait, Prouinciales, ſeruari ſibi conſuetudinem iſtam.

Magnificus, quis ſit, docet glo. in ca.nouit.de offi. deleg. Magnificorum titulus tribuitur Præfectis prætorio, magiſtris militum, magiſtris officiorum, magiſtris inter agentes, quæſtoribus, comitibus domeſticorum, l.16 C.de teſta.milit. l.33. C.de appel. l.8. C.de mod.mult. l.fi.C.de aduoc.diuer.iudi. Hinc Magnifici iudices, l.32.C.de appella. & Magnifici viri. l.32.in fio.C. eod.

Maieſtas à magnitudine dicta eſt, inquit Feſtus. Eſt autem amplitudo ac dignitas ciuitatis, inquit Cicer. lib.de Orat.11. Ité, in Partitione. Maieſtas eſt in imperij atque in omni populi Rom. dignitate, quam minuit is, qui per vim multitudinis rem ad ſeditionem vocauit.

Maieſtatem minuere, eſt de dignitate, aut amplitudine, aut poteſtate populi, aut eorum quib. populus poteſtatem dedit, aliquid derogare: inquit idem lib. de Inuen.11. Maieſtatis crimen illud eſt, quod aduerſus populum Ro. eiúſve ſecuritatem committitur. l.1.D. ad legem Iul. maieſt. Quid autem à Perduellione tu differat, vide infrà ſub voce Perduellis.

Maior patruus, aui & auiæ patruus. Maior amita, aui & auiæ amita. Maior auunculus, aui & auiæ auunculus. Hęc Feſtus: cui adſtipulatur l.vlt.D. de grad.

Maior ſocer, vxoris meæ proauus. Maior ſocrus, vxoris meæ proauia. idem Feſt.

Maiores generaliter appellantur omnes, ex quibus orti ſumus: propriè auté ij, qui ſunt ſupra Tritauum, neque aliud nomen habent: Minores verò qui ab illis deſcenderunt, l.4.D.de in ius voc & l.vlt.§.parentes.D.de gradib. Cic.in 1.de Off. propriè eſt vſus: Quorum parétes aut maiores in aliqua gloria præſtiterunt, eorum plerique in hoc genere laudis ſtudét excellere.

Maiores aliàs generaliter appellantur omnes, qui ante nos fuerunt: & contrà Poſteriores vel poſteri, qui ſequuntur. Vt in titulo D.de iure immunita. Semper in ciuitate noſtra (ait Calliſtratus) ſenectus venerabilis fuit. Nanque maiores noſtri pene eundem honorem ſenibus, quem magiſtratibus tribuebant. Maiores aliàs cenſentur, qui annum ſeptuageſimú egreſsi ſunt: vt in l.maiores. D.de iur.immunitat. Maiores aliàs denique cùm nihil additur, ſolent ſignificari extra minores, hoc eſt, legitimæ ætatis, id eſt 25.ann. homines, qui annum vigeſimumquintum ſunt egreſsi. Vt in titul. D.ex quibus cauſ.ma. in integrum reſtit.

Maior cauſſa, criminalis: Minor, ciuilis dicitur. Imperator in Authen. vt omnes obedi.iudic. prouincial.§. ſi igitur ambo.

Maiore anni parte poſſediſſe dicitur, qui duobus tantùm menſibus poſſederit, modo aduerſarius paucioribus, aut nullis poſſederit, l.156. D.de verborum ſignificationib. quod pertinet ad declarationem l.1.D. vtrubi. & §.quorum ius. Inſtit.de interdict.

Maiorem cauſſam facit infamia, non ſumma pecuniæ, l.ſi in duabus.D.de reg.iur.

Maior pars, quando potior habenda ſit, Bartol. declarat in l.quod maior.D.ad municip. item quando minori obſit, in l.reſcriptum. D. de pact. quæ verò maior pars iudicum dicatur, notat. in l. Pomponius.D. de re iud.

à Maiore parte curiæ factum intelligitur, cum duæ partes adſuerunt, aut amplius, l.19.D.ad municip.

Maior pars non heredum, ſed portionum intelligitur in depoſiti repetitione, l.14.D.depoſit.

Maior pars explicatur à Quintil.declamat.365.in qua plures idem cenſent.

Maior quæſtio minorem cauſſam ad ſe trahit, Paul.l. per minorem.D.de iudic.

Maior ſumma, propriè minorem cõtinet, l.3.§.ſi plus.D. de ſtatu liber.l.1.§.ſi ſtipulandi.de verborum obligat.

MAIORITAS vox à pontificibus & interpretibus vſu recepta, à maiore more Græco ducta, extra de maiori. & obed.quam in pluribus cõſiſtere ſcribit Ioan.And. ca.ſi pluribus de præbend.lib.6.& vide not.in c.ſuper eo.2.de præben.In quibus ſpectetur, indicat latius Albericus in Alphabeto.

MAIVMAM Ludi genus fuiſſe quoddam, ſatis patet ex l.1.C.de Maiuma. Sudas ſcribit à Maio menſe fictum vocabulum, quòd ciues R. certo eius menſis die, Hoſtiam maritimam vrbem ludibundi oppugnarent, ſeſéq; in aquas marinas deiicerent. Eius enim hæc ſunt verba: Πανήγυρις ἐγένετο ἐν τῇ ῥώμῃ τῷ μαΐῳ μηνὶ, τὴν παράλιον καταλαμβανόντων πόλιν τὴν λεγομένην ὠστίαν, οἱ τὰ πρῶτα τῆς πόλεως τελοῦντες ἡδυπαθεῖν ὠθίζοντο ἐν τοῖς θαλαττίοις ὕδασιν, ἀλλήλους ἐμβάλλοντες· ὅθεν καὶ Μαϊουμᾶς ὁ τῆς τοιαύτης ἑορτῆς καιρὸς ὠνομάζετο. Mirum autem, hoc ſi verum ſit, nullam eius ludi in Ouidij Faſtis mentionem fieri: vt omittam quod Arcadius & Honorius Impp.non ſe ciuibus R. ſed prouincialibus eius ludi licentiã reddere ſcripſerunt. Maiumam verò nobilem Gazæorum portum dici apud Nicephorum, lib. 8.cap.33.lib.10.cap.4.li.12.cap.47.obſeruauit Hotom. ſed cùm Chriſtianam religionem recepiſſet, Conſtantiam ab Imp.Cõſtantino ex filij ipſius nomine appellatum eſſe. Enimundus Bonæfidius Maiman Syriacum vocabulum eſſe credidit, à Maiim, quod aquam nobis ſignificat. Gazeos enim in Syria collocatur, & portus ille Maimã apud Sozomen.2.lib.cap. quinto appellatur.

MALABATHRVM, l. fi.§. ſpecies. D.de publicanis: quod & folium Indum vocatur. Dioſcorides libro 1. cap.11. folium id eſſe ſui generis ſcribit, quod Indicæ gignunt paludes, &c. vide Plinium lib.12.ca.26.& lib. 14.ca.16. Guarchias ab orto hoc negat, & in procera arbore procul ab aquis Malabathrum naſci ſcribit mal Medicæ folio ſimile, anguſtius tamen, per extremum colore viridi, tribus per longitudinem excurrentibus coſtis (qua nota facile dignoſcitur) odoratum, garyophyllos redolens quodammodo, nõ tam vehementis odoris vt nardus & macis, neque tam ſubtilis aut acuti vt eſt Canella.

MALA manſio genus videtur fuiſſe tormenti. Vlpian.l. 7.D.depoſ. Si hominem apud ſe depoſitum, vt quæſtio de eo haberetur, ac propterea vinctum, vel ad malam manſionem extenſum, ſequeſter ſoluerit. Idem in l.15.§.3.D.de iniur. Quæſtionis verbo etiam ea, quam malam maſionem dicunt, continebitur. Quidam eculeum hac periphraſi ſignificari volunt. Alij tamen metaphoricõs intelligi volunt arcas, in quas coniiciebantur ſerui & alij malefici, de quibus erat quæſtio habenda: quarum meminit Cicero in Milonianã: Subitò, inquit, arrepti in quæſtionem, tamen ſeparantur à ceteris, & in arcas coniiciuntur, ne quis cum his colloqui poſſit. Robur has videtur Valerius & Feſtus appellaſſe, quoniã erãt ex robore. Robur, inquit hic, in carcere dicitur locus is quo præcipitatur maleficorum genus, quod antè robuſteis arcis includebatur. Valerius: Quinetiam familiares eorum, ne quis Reipub. inimicis amicus eſſe vellet, de robore præcipitati ſunt.

Mala fide quis emiſſe dicatur, collige ex text. & gloſſ.l.ſi quis cùm ſciret.D. pro empt. Mala autem fides, eſt læſa conſcientia, quæ accuſat & conuincit aliquem non ignorare rem alienam eſſe, quã per fraudem vel tradit, vel accipit.

Malum, delictum, l.3.D.de offic.præſ.

MALI homines, quo nomine vulgò appellãtur, & Paulus in l.3.de offic.præſid.accepiſſe videtur, pro improbis, perditis, ſceleratis, raró dicuntur.

Malum venenum, vide Venenum.

MALVS, arbor nauis, & eius pars eſt, l.malum. 242. D. de verbor.ſignificatio. In lege 3.legum Naualium appellatur κατάρτιον, παρὰ τὸ καταίρειν.

Male mereri, pro nocere & incõmodare. Tryphoninus in l.bona fides.D. depoſiti. Malè meritus publicè etiam egeſtate laborare debet.

MALEDICTVM hoc à contumelia diſtat, quòd hæc heredis inſtitutionem vitiat, circumſcribítque: ídque Vlpianus indicat in §.ſi quis nomen.l.quoties.de heredibus inſtitu. Illud verò nihil impedit, quò minus eadem recipiatur, conſtétque, vt etiam diſertè ponit Marcianus in l.his verbis.§.1.eo.

MALEFICI, ob magnitudinẽ facinorũ dicti ſunt, qui magicis artibus vtebãtur.l.5.& l.7.C.de malefic. Hieronym.in Dan.cap.2. Maleficos ait eſſe qui ſanguine vtuntur & victimis, & corpora ſæpe contingunt mortuorũ. A magis diſtingũtur ab Impp.Conſt.& Iul.l.5. & 7. Vide item Auguſt.lib. de Ciuitate Dei, cuius verba referuntur c.nec mirum.26.q.5.

MALEFICIVM propriè vocari ſolet delictũ, quod ex dolo malo ad lædendum proximum proficiſcitur: Id eſt priuata noxia, qua priuatim quiſque læditur, veluti furtũ, iniuria, &c. Vide l.dolum.C.de dolo. Quid autem à crimine differat, vide Crimen.

MALEFICIATVS quid ſit, diſces ex ti.de frigi. & maleficiatis.extra, & ex ſum.Hoſtienſ.eo.titu.

MALITATIS legitur apud Vlpian.in l.5.D.quod met. cauſ.eodẽ modo vt Bonitatis dicimus. In vulgatis tamen, Mali. Scriptũ fortaſſe fuit Calamitatis. Legimus tamen Sceleritatis, in l.3.D.de bon. eorũ qui ant.ſent.

MALLEATVS, malleis contuſus. Vlpianus l.52.§.5.D. de leg.& fid.lib.32. Sed perſcripti libri nondum malleati vel ornati continebuntur.

MAMBVRGVS, Feudiſtis idem fere qui iiſdem Aduocatus, videlicet pro curatore alicuius negotij. Itaque qui curator Reipublicæ in libris Pandect. dicitur, Mamburgus Feudiſticis tẽporibus appellat' eſt. Hinc

MAMBVRGIVM, curatio. In formula regni accepti à Boſone apud Gulielmũ Paradinum Annal. Burg.lib. 1. Omnibus, vt monuiſtis, legem, iuſtitiam, & rectum mamburgiũ, auxiliante Deo, cõſeruabo. Dicebatur & Mandiburgium: vt paulò ſuprà, in formula regni delati: Defenſionẽ & mãdiburgiũ ſingulis exhibentes. Et apud Ioannem Tritemiũ pag.88. Vnus aureus Romæ perſoluatur quotannis, vt cœnobium ſub Romanæ Eccleſiæ mandiburgio & maieſtate ſecurum ſemper ſtabiliatur & defendatur.

MANCEPS, inquit Feſtus, dicitur qui manu capit: qui quid à populo emit conducítve, quia manu ſublata ſignificat ſe auctorem emptionis eſſe: qui idem præs dicitur, qui tam debet præſtare populo quod promiſit, quàm qui pro eo præs factus eſt. At, vt inquit Aſconius, Mancipes ſunt publicanorũ principes, Romani homines, qui quæſtus ſui cauſſa, ſi decumas redimunt, Decumani appellantur: ſi portum, aut paſcua publica, Portitores, aut Pecuarij, quorum ratio Scriptura dicitur. Dicuntur & hi qui quinto quoque anno à Cenſoribus publica, id eſt populi vectigalia redimebant: hi

verò

verò ſi vectigales agros, vt Decumani, redimebāt, eos poſtea colonis & aratoribus elocabant. Papinianus l. 53. D. locati: Qui fideiuſſor extiterit apud mancipem pro colono publicorum prædiorum, quæ manceps ei colono locauit, Reip. non tenetur.

Mancipes ſalinarū, harum conductores, l. 11. C. de vectig. & vide l. 3. C. Th. de colla. bon. poſſeſ.

Mancipes thermarum, qui earū exhibitionem curabant, l. 1. C. Th. de mancip. therm.

Mancipes etiam Romanis adpellatos τὸν προϊστάμενον τοῦ οἴκου, ὃ ἐστὶ ἐν τῇ πόλει χορηγούμενος ἄρτος ἐγίγνετο, Socrates lib. 5. hiſt. eccle. ſcribit: quo ſenſu in l. vni. C. de piſto. 10. lib. 11. l. 1. & 2. C. de fru. vrb. Conſtantinop.

Mancipes mutationum, apud Caſsiod. lib. 4. Var. ad Godiſcal. qui equorum ad celeritatem commutari ſolitorum curam gerebant de quibus etiam tractat Zeno l. 18. D. de curſ. publ.

Mancipare, à manu & capio, pro vendere, adpropriare. idem eſt emancipare. Nam omnis alienatio ſic fit, vt aliquid per manū capiatur vel adquiratur. Item mancipio dare, Cicerone in Topic. & mancipio accipere Tacito lib. 3. Mancipiū, cuiuſlibet rei dominium, quod per nexum adquiſitum eſſet, adpellabatur. Item poſſeſsio libera.

Mancipatio, inquit Vlpianus Inſtit. ca. 19. propria eſt ſpecies alienationis, & rerum mancipi: eáq; fit certis verbis, libripende & quinque teſtibus præſentibus. Boetius ex Caio ita ſcribit. Mancipatio eſt imaginaria quædam venditio, quod ipſum ius Romanorum eſt ciuium: eáque res ita agitur: Adhibitis nō minus quinque teſtibus, ciuibus Rom. puberib⁹, & præterea alio eiuſdem conditionis, qui libram æneam teneat, qui appellatur Libripens. Is qui mancipium accipit, æs tenens ita dicit: Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum eſſe aio. iſque mihi emptus eſt hoc ære atque ænea libra: idque æs dat ei, à quo mancipium accipit, quaſi pretij loco. Cuiaci⁹ Obſ. lib. 11. cap. 37. ſeſtertium vnum fuiſſe dicit. Hæc autem imaginaria venditio locum tantum habebat, vt annotat Turnebus Adu. lib. 20. c. 19. inter ciues Romanos, Latinos colonarios, & Latinos Iunianos, eoſque peregrinos, quibus datum erat commercium.

Mancipia dicta ſunt, quòd ab hoſtibus manu capiūtur, Florentinus in l. libertas. D. de ſtatu hom. Mancipia autē veteres appellabant quæ poſteriores mobilia: prædia verò quæ nūc immobilia. Modeſtinus l. 3. D. de diuerſ. tēp. præſcr. Longæ poſſeſsionis præſcriptionem tam in prædiis, quàm in mancipiis locū habere, manifeſtū eſt. Cic. lib. 3. Offic. Nec vero in prædiis ſolum ius ciuile ductum à natura, malitiā fraudémve vindicat: ſed & in mancipiorum venditione venditorum fraus omnis excluditur.

Mancipi res ſunt, inquit Vlpian. cap. Inſtit. 19. prædia in Italico ſolo (prouincialia enim quæ ſtipendiaria & tributaria erant nec mancipij habebātur, & traditione alienabantur) tam ruſtica, qualis eſt fundus, quàm vrbana, qualis eſt domus. Itē iura prædiorū ruſticorū velut via, iter, actus, & aquæductus. Itē ſerui & quadrupedes, quæ dorſo collóve domantur, velut boues, muli, equi, aſini: ceteræ res nec mancipi ſunt. Elephanti, & cameli, quamuis collo dorſóve domētur, nec mancipi ſunt: quoniam beſtiarum numero ſunt. vide rub. C. de vſucap. transfor.

Mancipio vendere, eſt eas res quæ mancipi ſunt, ita vendere libra & ære adhibitis, vt euictionis periculū præſtetur: Auctor, id eſt venditor ſe obligat nexu dicis cauſſa ad rem mancipi perpetuò præſtandam. Cic. pro Muræna: Quod ſi in iis rebus repetendis quæ mancipi ſunt, is periculum iudicij præſtare debet, qui ſe nexu obligauit: profectò etiam rectius, &c. Hoc etiam ex Plauto intelligi poteſt in Perſa:

Ac ſuo periculo is emat, qui eam mercabitur
Mancipio, neque promittet, neque quiſquam dabit.

Et paulò poſt,

Nihil mihi opus eſt litibus.
Niſi mancipio accipio, quid eo mihi opus
Mercimonio? TOX. nihil pericli videtur, ne metuas
Ne quis verò ex Arabia penitiſſima perſequatur eam.

Item, Dorpalus,

Age, indica propugnariter.

Segar. *Prius dico, hāc mācipio nemo tibi dabit, iam ſcis?*

Item,

Tuo periculo ſexaginta hæc datur argenti minis.

Item,

Ille quidem iam ſcit quid negocij geſſerit,
Qui mihi furtiuam meo periculo vendidit;
Argentum accepit: abiit: qui nunc ego ſcio,
An iam aſſeratur hæc manu? quò illum ſequar?

In Perſas? nugas. His ex locis facile perſpicitur, cùm res mācipio nō dabatur, periculo emptoris eam fuiſſe neque euictionem à venditore præſtari ſolitam. Quod ſi mancipatio adhiberetur, & res poſtea euinceretur, Paulus lib. Sent. 2. cap. 16. ſcribit, venditorem auctoritatis nomine duplo tenus obligari. Ex quo conſuetudo illa fluxit, iure poſtea confirmata, vt etiam in aliis emptionibus ſtipulatio duplæ interponeretur, ſiquidem pretij alicuius res eſſet. Sin minus, ſimplæ, l. ex empto. 37. D. de euict. Quæ conſuetudo ita quotidiana & vſitata fuit, atque (vt Vlpianus ait) aſsidua, vt etiam ſi forte omiſſa fuiſſet, nihilominus, in actionem ex empto, propter bonæ fidei naturam, tacitè veniret. Ea enim, inquit, quæ ſunt moris & conſuetudinis, in bonæ fidei iudiciis debent venire, l. quod ſi. 31 §. quia aſsidua. D. de ædil. ædict. l. 2. D. de euict. l. ex empto. 11. §. Caſsius. D. de actio. empt. Mācipationis igitur & vulgaris Emptionis illa fuit differentia: quòd in illa euictionis periculum præſtabatur, in hac non præſtabatur. in illa dupla ipſo iure auctoritatis nomine debebatur: in hac primum non niſi ſtipulata fuiſſet: poſtea tamen propter conſuetudinis aſsiduitatem, in empti venditi iudicium etiam tacitè & vi bonæ fidei actionis veniebat. Dicitur autem & Mancipio accipere, & Mancipio promittere.

Mancipij ſui eſt. Oppoſi. mancipij ſui non eſt: pro ſui iuris, ſuæ poteſtatis, non ſui iuris.

Mancus, propriè ſignificat eū, qui ſine manu eſt. Iuriſc. tamen eſt in l. qui clauum. §. pen. & l. item Ofilius. & l. quæritur. §. ſi quis digitis. de Aedil. edict. qui imbecillitate dextræ ſiniſtra vtitur.

Mandare, à manu danda compoſitum eſt: quòd in mandatis dandis accipiendiſque, manus ſibi inuicem dari mos erat, quem iam nunc in mutuis promiſsionibus vulgò videmus obſeruari. Sunt autem pleraque verba ſimili modo ab vſu porrigendæ manus producta. Mandare itaq; generaliter ſignificat, alicui perſonæ gerendum aliquid, exequendúmque committere, l. 1. D. mandat. ſicut verbis Quintiliani refert Laurentius Vallenſis libro 5. Hoc autem aliàs fit publicè, aliàs priuatim. Publica mandata vocantur propriè præcepta magiſtratuum, quæ ſunt neceſsitatis. Inde dicimus, mandare. Sic accipiendū eſt in titul. C. & Nouel. de mandat. Princip. Conſtit. 17. Priuata verò mandata vulgò dicūtur cōmiſsiones: quæ cùm latè pateāt, multa comprehendūt. Mandare igitur ſolemus ei, cui negotium aliquod in iudicio, vel extra iudiciū, noſtro nomine conficiendū, amicè & bona fide cōmendamus. Nam & cōmendare à mando fit. Vnde mādatarius dicitur Procurator, à Pro & Curo. Non enim eſt otioſum iſtud, PRO, ſed diligentiam quandam, & prudens amici officium ſignificat.

Mandare eſt præſtare, & exhibere actiones, l. 25. D. de adminiſt. tut. l. 1. §. planè. D. de tut. & rat. diſtrah. Hinc

Mandatum actionum, l. 76. D. de ſolut. Mandare tamen actiones, & cedere differunt, l. data. C. de oblig. & actio. & vide ſup. lib. 3. in dict. Cedere.

Mandare eſt delegare, vt in rub. D. de officio eius cui mand. eſt iuriſdict. l. 8. §. ſed nec. D. de tranſact. Et Mandata iuriſdictione, totum iuris dicundi officium tranſit, l. 1. §. damus. D. de ſuſpect. tuto.

Mandare, pro iubere accipit Vlpianus in l. 1. D. quod iuſ. ſolet tamen differentia quædam colligi in l. ſæpe. D. de offic. præſ. poſt gloſſ.

Mandare & ille intelligendus eſt, qui patitur pro ſe fideiuberi, vel ratum habet, l. qui patitur. D. mandati.

Mandare magiſtratum, pro decernere, M. Tul. Cicero li. de legib. 2.

Mandare cædem, vel aliud delictum, Paulus D. de S C. Silan: Etſi (inquit) certus ſit percuſſor tamen habenda eſt quæſtio, vt cædis mandator inueniatur.

Mandare delationem, pro impellere aliquem vt deferat, l. ex quibuſdam. D. de iur. fiſc. & delator mandatorem edere debet.

Mandare inſuper de rebus inanimatis eleganter dicimus. Mandare literis, pro ſcribere. Mandare terræ, pro ſeminare. Mandare fugæ, pro fugere.

MANDATAM rem, adiectiuè nonnunquam dicimus: ſicut rem commiſſam, rem depoſitam, vt apud Ciceronem. Qua locutione generaliter ſignificatur, quicquid vllo modo mandatum fuerit. Quod non percipiens Accurſius, malè torquet ad ſpeciem empti, l. vlt. §. vlt. D. de condict. ob turp.

MANDATOR is dicitur qui alicui auctor eſt, vt ſuam pecuniam alteri credat, quod & mandare dicitur: hi ſimiles ſunt fideiuſſoribus: niſi quod illud præcedit obligationem debitoris: hoc eſt mandator nihil tale cogitantem ſua fide mouet, inducit ad contrahendum cum alio: fideiuſſor verò ſequitur obligationem, & accedit ei quæ iam contracta eſt: vti intelligitur ex l. ſi fideiuſſores, & paſs. D. de fideiuſſ. & mand.

Mandator cauſſæ, qui mandat alicui, & inſtruit eum ad accuſationem, dando probationes, allegando accuſationes, l. 2. §. diuus. l. 22. 23. 24. D. de iure fiſci. & Tranquil. in Tito. Huius commeminit Harmenopulus lib. 1. titul. 5. Μανδάτωρ λέγεται ὁ τῷ μανδατῷ ὑπεύθυνος εἰς τὴν τοῦ πράγματος καταμέλειαν.

Mandatorum differentiam vt exactius ſignificarent veteres, ſolebant dicere, Mandatu, in ablatiuo, cùm mandatum priuatum intelligi vellent: mandatum verò publicum, per ablatiuum, Mandato, denotabant frequenter. Inde eſt illa locutio, quam D. Haloander, de nobis optimè meritus, diligenter obſeruauit in Pandectis vbique, MANDATV MEO, MANDATV TITII. vt & in Pandect. Florent. ſæpe legimus.

MANDATA appellabantur præcepta principum, quæ præſidibus in prouincias proficiſcentibus dabantur, quibus omnis eorum poteſtas, omnéque munus continebatur, l. 3. & l. 19. D. de offic. præſid. l. 27. l. 31. D. de pœn. l. 7. §. 1. D. de iur. patro. l. 131. D. de verb. ſign. Plin. lib. 10. ad Traianum. & Iuſtinianus Nouella 17. verſic. οἱ ἐν ταῖς ἀρχαῖς. Hæc plerunque à præſidibus in prouinciis ſub edicto proponebâtur, l. 6. §. 1. D. de cuſto. reo. Sic eodem ſenſu mandata eccleſiaſtica, ca. mandata. extra de præſumpt. Alias,

MANDATVM definit Accurſius Inſtit. de mandat. officium gratuitum ab eo qui ſuſcepit exhibendum. Vel eſt (vt definit Hotom.) contractus bonæ fidei, de eo quod fieri ſine mercede vlla conuenit, periculo mandatoris exequendo, inter quos iure ciuili licet, factus. cuius definitionis rationẽ vide apud eundẽ in Com. verb. iuris. Mandati verò iudicium quam turpe olim fuerit conſtitutum Cicero elegantiſſime declarat in orat. pro Roſcio Amerino: In priuatis rebus ſiqui rẽ mandatam non modo malitioſius geſſiſſet ſui quæſtus aut commodi cauſſa, verumetiam negligentius: eum maiores ſummum admiſiſſe dedecus exiſtimabant. Itaque mandati conſtitutum eſt iudicium non minus quam furti. Credo propterea, quòd quibus in rebus ipſi intereſſe non poſſumus, in iis operæ noſtræ vicaria fides amicorum ſupponitur: quam qui lædit, oppugnat omnium commune præſidium: & quantum in ipſo eſt, diſturbat vitæ ſocietatem. non enim poſſumus omnia per nos agere: alius in alia eſt re magis vtilis. Idcirco amicitiæ comparantur, vt commune commodum mutuis officiis gubernetur. Paulo poſt: Ergo idcirco turpis hæc culpa eſt, quòd duas res ſanctiſſimas violat, amicitiam & fidem: nam neque mandat quiſquã fere niſi amico: neque credit, niſi ei quem fidelem putat. Item aliquanto poſt idem tractat. De forma autem mandati ſeruãda, vide Cuiacium Obſer. lib. 12. c. 34. Hinc

Mandator dicitur ille qui aliquid mandat alicui, vt ſibi vel alij aliquid faciat. At vero

MANDATARIVS eſt, qui mandatum ſuſcipit adimplendum. Et quando mandatarius accuſatus de crimine conueniri poſſit ex ſua perſona, vide l. nõ ideò minus. C. de accu. & inſcript. & not. in c. mulieres. & c. vt famæ. de ſentent. excom. Et inter iſtos oriuntur actiones hinc inde: quia illi qui ſic mandat alteri, contra illum, qui mandatum ſuſcipit adimplendum, cùm prius cogi non poſſet, quòd reciperet mãdatum, competit actio mandati directa, in quantum eius interfuit factum fuiſſe quod mandabatur. Rurſus ipſi mandatario, qui mandatum ſuſcipit, competit actio mandati contraria, ſiquas expenſas fecit, vel impenſas ratione mandati ſuſcepti, in quantum non exceſſit fines mandati. Si verò mandatũ exceſſit in impenſis factis, ipſas non repetet per actionem mandati contrariam. Sed in quantum vtiliter expendit, per actionem negotiorum geſtorum repetet. Placet igitur quæ mandatario datur lex in Tragœdia Sophoclis: Ἕρπ' ἐκεῖ φυλάσσων ὃ πρῶτα μὲν μόνον τὸ μὴ πλέον ποιεῖν ὧν ἂν ἐντείλαιτό σοι.

Mandatum etiam quandoque dicitur in vltima voluntate, c. ſi. extr. de teſtam.

Mandata res, mandato empta, l. fina. §. 1. D. de condict. ob turp. cauſ.

Mandragora, herba ſoporifera, & venenata Plinio lib. 25. ca. 13. Itaque hanc inter venena adnumerat Marcianus l. 3. §. 1. D. de ſicar.

MANEANT TVI NVMMI, elegans dicendi formula, quid ſignificet, ipſe diſpice in l. 1. D. de ſtip. ſeruo.

Manere promiſſis, illis ſtare.

Manere rem apud aliquem, eſt ſibi ſolui, l. tale. §. fina. D. de pact.

Manet, tenet, vel adſtringit, c. cum laicis. de reb. eccleſi. alien. vel non.

MANES olim, hoc eſt, animas è corpore volantes, quòd vbique manerent, quaſi Deos colebant. Ideò iura eorum voluerunt eſſe ſancta, id eſt, ab iniuria hominum defenſa atque munita. Hinc eſt in lege vetere, DEORVM MANIVM IVRA SANCTA SVNTO.

MANGONES adpellatione vænalitiariorum veniunt, quoniam vænalitia, id eſt, ſeruos vænales expoſitos, ipſi emere præoccupant, vt carius vendant. Cùm enim mercis nomen in huiuſmodi ſeruis locum non habeat, l. ſeruos. in fin. de leg. 3. conſequens eſt, vt ſaltem vænalitij appellatione cenſeantur, teſte Alciat. tametſi mango, non modò ſeruorum venditor ſit, ſed aliarum quoq; rerum. Seneca in Epiſtolis: Mangones ſi quid eſt quod diſpliceat aliquo lenocinio abſcondunt. Sic Plinio lib. 37. gemmarũ politores, Mangones vocãtur.

MANGONIZARE, componere rem aliquam ad alliciendos emptores, quemadmodum videmus equos vænire mangonizatos.

MANGONIVM, artificium, quod ad res facilius vendendas

dendas adhibetur.

Manifestvm eſt publica, vel clamoſa proclamatio ex certa ſcientia, & certis auctoribus proueniens. vide Specul. in titul. de noto. crimini. §. ſequitur de manifeſto. vbi quid à notorio diſtet. & vide Bartol. l. heredes palam. D. de teſtam.

Manifeſtus fur, cum furto deprehenſus, l. 3. 4. 5. & ſeq. D. de fur. vide ſuprà Fur.

Manifeſtos rerum capitalium dixit Salluſtius in Catilina.

Manifeſtum crimen, in quo quis deprehenditur, Bartol. l. heredes palam. D. de teſtam.

Manifeſtè conſtare dicitur, quod etiam ex coniecturis probabilibus conſtat, l. 1. C. de teſtam. vbi Iaſon.

Manifestarivm pignus, pro manifeſtò & diſertè obligatum. Paulus l. 9. D. in quib. cau. pign. Eſt differẽtia obligatorum propter penſionẽ, & eorum quæ ex conuẽtione manifeſtarij pignoris nomine tenẽtur.

Manipvlvs leuis, ex 20. militibus, & turbis ſcutatorum fit. Huic Centurio præerat, qui Manipularis vocabatur. Dictus autem leuis, quòd haſtis miles, gæſiſque, non armis grauioribus muniretur. Alex. Genial. dier. libro 1. cap. 5.

Manser, eſt illegitimus, propriè de ſcorto natus, ſecundum Hoſtienſ. quaſi vulgo quæſitus. Vnde ſecundum Abba.

Manſeribus ſcortum, ſed mœcha nothis dedit ortum.
Vt ſeges à ſpica, ſic ſpurius eſt ab amica.
Dant naturales, quæ nobis ſunt ſpeciales.

c. Niſi cùm pridem. de remun. in §. perſonæ. in fin. vbi gloſſ.

Mansvetae feræ, quatenus intelligendæ, Iuſti. declarat. Inſtit. de rer. diuiſ. §. pauonum quoq;. Vide Feræ.

Manſuetum dictum putat Paulus apud Feſtũ li. 11. quaſi ad manum venire ſuetum, vel (vt aliis placet) neque ex miſericordia mœſtum, neque ex crudelitate ſæuum, ſed modeſtia temperatum.

Mansio, & in pl. Manſiones, Græcis, ἀλλαγαὶ, ſunt diuerſoria in quæ ſe recipiebãt milites expeditionis tempore, vel ſacer comitatus, quæ annonis & pabulis inſtruebantur ex collatione vicinorum: à manendo ſic dictæ. Vſurpatur autem hoc verbum l. fin. §. hi quoq;. D. de munerib. & honor. l. 7. C. de annonis lib. 10. l. 9. C. Th. eo. Sueton. in Tito Veſpaſ. Spectaculis abſolutis, Sabinos petit: deinde ad primã ſtatim manſionem febrim nactus, &c. Lamprid. in Alex. Ita vt edictũ penderet ante menſes duos, in quo ſcriptum eſſet: Illa die, illa hora ab vrbe ſum exiturus: & ſi dij voluerint, in prima manſione manſurus: deinde per ordinem manſiones, per ordinem ſtatiuę. Villæ ſic poſſunt appellari, & σαγίματα, vt à Clemente in Petro: προοδεύειν τῶν διασαγίματα. Hinc manentes in Hiſtoria Helmodij, & Gallis, *Maiſons*. Hinc & Manſio pro domo & ædibus ſumitur in lib. feudiſticis. Greg. Turon. lib. 3. At ille ingreſſus manſionem domini ſui, apprehẽdit ſcutum eius & frameam. Helmodus in hiſt. Slauon. cap. 50. Occupauit montem, qui antiquitus Alberg dicitur: impoſuitque illic manſiunculas, intendens ibidem communire caſtellum.

Mansionatici, ſunt manſiones, apud Scriptores barbaricos: cuius verbi duplicem vſum oſtendit Hotom. in Comm. ver. feud. pro manſione hoſpitali, ſiue diuerſorio: & pro munere ac ſumptu recipiendorum hoſpitum. Illius ſignificationis exemplum eſt apud Aymoinum lib. 5. cap. 31. Indéque (de Carolo Caluo Francorum rege loquitur) per Attiniacum, & conſuetos manſionaticos Compendium adiit. Et apud Carolum in Conſtitutionibus: Ceteri per ſingula territoria habitãtes, & diſcurrẽtes manſionaticos. Et apud alios paſſim. Huius autem, apud eundem lib. 5. cap. 14. in priuilegio Abbatiæ S. Germani Pratenſis: Sed neq; ſeruitia ex ſia exactis, vel parauered os, aut expenſas ad ſuas, vel ad hoſpitum ſuſceptiones recipiat, ſiue manſionaticos inde exigat: ſicut nec cõſuetudinis vnquam fuit. Id eſt ſumptus pro diuerſorio & hoſpitibus recipiendis.

Mansva, vel Manſum, ſeu Maſſa, Caſsiodoro, & Gregorio, neque domus eſt, neque area, neq; hortus: ſed ager certi modi ac menſuræ: qui propterea Metatus ab antiquis dicebatur: quoniam in agrorum diuiſionibus & aſsignationibus menſores adhibebantur, qui & Finitores à Cicerone in Agrar. orat. appellantur. quanquam in ſecunda mendum eſt in illo loco. Ianitores ex illo ordine ducentos conſtituit. legendum enim eſt, Finitores. Vid. Cato in Diris: *Pertica quæ noſtros metata eſt impia agellos.* Metabantur enim antiquitus in Italia agros perticis: vt apud Barbaros funibus, vt eſt apud Herodotum lib. 1. Siculus Flaccus lib. 1. de condit. agror. Nominibus (ait) agrorum diuiſorum, qui inſtitutis limitibus diuiſi ſunt, & formæ varias appellationes accipiunt, quidam arbores finales, alij in venis, alij in membris ſcripſerunt: & quamuis vna res ſit forma, alij dicunt perticam, alij centuriationem, alij metationem, alij limitationem, alij cancellationem, alij typon, quòd (vt ſuprà diximus) vna res eſt forma. Dicebantur etiam agri limitati, de quibus mentio eſt l. in agris. 16. D. de acq. rer. dom. & l. 1. §. ſi inſula. D. de fluminib. Manſus autem vel in priuati hominis patrimonio eſt, vel Eccleſiæ, ad clerici victum cultúmque attributus. Leg. Franc. lib. 1. cap. 85. Sancitum eſt, vt vnicuique Eccleſiæ vnus manſus integer, abſque alio ſeruitio attribuatur: & presbyteri in iis conſtituti non de domibus, neque de areis, vel hortis iuxta eccleſiam poſitis, neque de præſcripto manſo aliquod ſeruitium faciant, præter eccleſiaſticum. Albertus Krantzius in Vvandalia lib. 4. cap. 15. Aſsignauitque trecentos manſos Eccleſiæ in perpetuum ſeruituros. Item: Adolphus trecentos quoque manſos permiſit duci, vt per manum eius aſsignẽtur in dotem eccleſiæ. Et cap. 25. Eat Epiſcopus in Vagriã: adhibitis viris induſtriis, æſtimari faciat prædia: quod defuerit de trecentis manſis, ego ſupplebo. Veniens epiſcopus, deprehẽdit prædia vix cẽtum implere manſos. Quamobrem Comes volens redarguere agrimenſores, adhibuit menſuram ſuam funiculo breui, & hominibus incomperto. Helmodus in hiſtor. Slau. cap. 10. Pauperibus ortus natalibus, primò ſeptem manſis, totidémque manentibus ex hereditate patrum fuit contentus. Et mox: Dicitur manentes ſuos pro furto delatos damnaſſe ad mortem. nec enim eo in loco Manſum pro villa poni, quod docti quidam Germani ad marginem annotarunt, ſed pro iugero, cenſet Hotom. in Com. verb. Feud. à quo hæc ferè ſunt omnia deſumpta: qui etiam addit, placere ſibi eorum ſententiam, qui Manſum à menſura duci volunt: quia ſi ager, inquit, eſt certo modo præſcriptus (vt illa lex oſtendit) neceſſe eſt certæ menſuræ fuiſſe. Lib. Feud. 1. tit. 4. §. 4. Siquis de manſo vno feudi nomine inueſtituram acceperit. Nam cum manſum vnum, duo, tria numerantur, certi agrorum modi perſpicuè ſignificantur. Manſum Baldus definit prædium in quo manent homines. Aluarottus, fundum, qui duobus bobus ad laborandum ſufficit. Hinc fortaſſe oritur (inquit Zaſius) quòd nos Germani prata dimenſa nominamus *Manſmat*. Iac. Cuiac. Manſus eſt, inquit, fundus vnde quis ſe & familiam ſuam tueri ſatis commodè poteſt, ac præterea vectigal, ſiue cenſum domino referre, & quod veteres dicere heredium. nam hereditates Carolus magnus interpretatur manſa, in ſuis Conſtitut. à manendo ſcilicet. Childebertus in quodã Pragmatico apud Annonium: Cum manſis, & cum manentibus meis. De his iudicent lectores.

Manſum aliud eſt Dominicatum, ſeu Indominicatum, quod in Principis, aut Eccleſiæ, aut nobilis alicuius dominio eſt: neque vel in feudum, vel in precariam, vel alio titulo alteri cõceſſum: aliud Ingenuum, quod eſt nobilium, & colono alicui locatum eſt, qui Manſuarius vocatur: aliud Seruile, quod in feudum datum eſt ſub certi ſeruitij conditione. Apud Annonium, vbi ſcribit Carolum Caluum in Francia & Burgundia tributum exegiſſe ad hunc modum: E manſis dominicatis, ſolidus vnus: de vnoquoque manſo ingenuo, denarij quatuor de cenſu dominico, de facultate manſuarij, totidem: è manſo ſeruili denarios duos de cenſu dominico, de facultate manſuarij totidem. Quæ diſtinctio manſorum inuenitur etiam xii. Epiſt. Gregor. ad finem.

Mansvarii, ijdem qui manentes, ſeu commanentes, vel villici: Græci παραμοναρίους vocãt, vt Synodi Chalcedonẽſis c. 2. à μονὴ, villa. Alij Maſſarios. nam & manſum dixere maſſam Caſſiodorus, Gregorius, & alij: pro quo Gloſſ. vet. συγκτῆτορ reddunt.

Manvs mortva, locutio eſt Gallis vſitata de iis quorum poſſeſsio (vt ita dicam) immortalis eſt, quia nunquam heredem habere deſinunt: vt de Eccleſis dicitur lib. Feud. 1. tit. 13. Qua de cauſſa res nunquam ad priorem dominum reuertitur. nam Manus pro poſſeſsione dicitur, & Mortua, pro immortali. Sic municipium dicitur non mori, l. an vſusfructus. 56. D. de vſufruct. l. ſi vſufruct. 8. D. de vſufruct. legat. quoniam hominibus aliis ſuccreſcentibus idem populi corpus videtur, l. proponebatur. 76. D. de iudic. Ciuitas autem mori dicitur, vrbe diruta, & inducto aratro, l. ſi vſusfruct. 21. D. quib. mod. vſusfr. amitt. nã quę prius fuit ſpecies, interiit alia autem exorta eſt: vt de domo dicitur, l. qui vſumfruct. 36. D. de vſufruct. l. quid tamen. 10. §. pen. D. quib. mod. vſusfruct. amitt. Theod. Nihem. in Nemore vnion. tract. 6. cap. 33. Et ſic ad manum mortuam regnum & principatus huiuſmodi deuenerunt: quia ipſi Reges Francorum dicti Auguſti, conſanguinei & propinqui fuerunt. Et in cap. Caroli magni, & leg. Franc. lib. 4. Vbi verò mortua manus interiacet, aut alia quælibet cauſſa irrationabilis inuenta fuerit, &c. Vſurpatur autem hæc locutio primùm in corporibus & collegiis quæ immortalia ſunt: vt ciuitates, cœnobia, l. ſicut. 6. in decurionibus. D. quod cuiuſq. vniuerſ. l. proponebatur. D. de iudic. Polyd. Virgilius lib. hiſt. 17. Legibus magnæ chartæ ſancitum eſt, vt nemini liceret dare prædia collegiis monachorum: & legem hanc Ad manum mortuam vocarunt: quòd res ſemel datæ collegiis ſacerdotum, non vtique rurſus venderentur, velut mortuæ, hoc eſt vſui aliorum mortuorum in perpetuum ademptæ eſſent. Et aliquanto pòſt: Epiſcopi capto inter ſe conſilio poſtularunt, vt legem Ad manum mortuam, quam ordini ſuo valde nocere perſpexerant, antiquaret. Vſurpatur quoque locutio hæc in Gallia, cum reuera manus, id eſt poſſeſsio, mortua eſt: vt cum quibuſdam Galliæ locis conſuetudo eſt, vt poſſeſſore ſine liberis mortuo, poſſeſsio ad territorij dominum reuertatur.

Mantellum à tegendis manibus dictum quidam putant. vide inf. Reuoluto mantello.

Manvbiae, pro ſpoliis. Hinc manubias facere, ſpoliare, l. eos. C. de modo mulctarũ. Gell. li. 13. c. 23. hanc inter Manubias & prædam differentiam ponit, vt prædam dicat eſſe corpora ipſa rerum quæ capta ſunt: Manubias verò, pecuniam à Quæſtore ex venditione prædæ redactam, quanquã tropica quadam figura alterum pro altero nonnunquam ſumptum à quibuſdam annotat. Manubiæ in vet. Gloſſ. σκῦλα ἀπὸ ζώντων ἀφαιρέμενα.

Manvs, pro multitudine & turba: vt manus militum. Vlpianus in l. metum autem præſentem. in princ. D. quod metus cauſſa. Idem ait, etſi fortè adhibita manu in meo ſolo per vim ædifices. Et pro coactis hominibus, l. 9. §. Idem ait. quod met. cauſ. & fortè in l. 3. D. de offi. præſid. Sic Manu facta, id eſt collecta, l. 6. D. ad leg. Iul. pecul. Paul. lib. 5. Sent. tit. 19. & 20.

Manus, pro arte. Vnde & Caio manus precium, in l. mulieris. de verb. ſig. ſignificat autem mercedẽ, quæ non tam materiæ, quàm manus & artis nomine debetur architecto, l. 30. §. qui ædem. D. loca. Dicitur & Manupretium Alſeno l. 30. §. 3. D. locat. Qui ædem faciendam locauerat, in lege dixerat, Quoad in opus lapidis opus erit, pro lapide & manupretio dominus redemptori in pedes ſingulos ſeptem dabit.

Manus, eſt poteſtas, non tyrannis, vt nonnulli comminiſcuntur. Inde manumiſsio, à poteſtate liberatio. Pompon. in l. 2. in prin. D. de orig. iur. Et quidem, inquit, initio ciuitatis noſtræ populus ſine certa lege, ſine certo iure primum agere inſtituit, omniáq; manu Regis gubernabantur. Manu, hoc eſt, poteſtate, arbitrio, iure tantum naturali inſtructo. Erant enim boni viri plerique reges. Manum igitur ibi oportet intelligere, non tyrannicam violentiam, cùm pleriq; Reges inter optimos principes numerentur: ſed ſupremam Regis poteſtatem, ſeu auctoritatem, qua iubebat, aut vetabat aliquid, ſecutus tantùm naturalem rationem. Hinc

In manv eſſe dicebantur vxores, & in manum conuenire, cum per coëmptionem matresfamilias factæ eſſent quemadmodum Vlp. ſcribit cap. inſtit. 9. & 22.

Manus nonnunquàm pro violẽta actione accipitur: quoniam manu ſolet expediri quicquid fit ab homine. Inde manu committere. pro delinquere violenter, Paulus dicit in l. 3. D. de offi. præſid.

Manus, pro cautione, chirographo, & ſcriptura manu ſubſignata, l. 15. D. de probat. An cum eo poſsint, propter emiſſam manum ab eis, quaſi filio, agere. Sic l. 1. C. de metat. & epide. lib. 12.

Manus armata, l. 3. §. aduerſus. D. de ſepul. viola.

Manu Brevi eleganter poſuit Vlpian. l. 43. §. 1. D. de iur. dot. pro directo, & per compendium, & vitata circuitione. Quoties, inquit, extraneus accepto fert debitori dotis conſtituendæ cauſſa, ſiquidem nuptiæ inſecutæ non fuerint, liberatio non ſequetur: niſi forte ſic accepto tulit, vt velit mulieri in totum donatum. tunc enim credendum eſt, breui manu acceptum à muliere, & marito datum. Nec incõcinnè id quod Iuriſconſulti, Directò libertatem dare dicunt, nõ per fideicommiſſum: dixerit quis, Manu breui libertatẽ dare. Huic opponitur,

Manu Longa, quod Iauolenus l. 79. D. de ſolut. accepit pro obliquè & quaſi per aliũ: Pecuniã, inquit, quam mihi debes, aut aliam rem, ſi in conſpectu meo ponere te iubeam: efficitur vt & tu ſtatim libereris, & mea eſſe incipiat. nam tum quòd à nullo corporaliter eius rei poſſeſsio detineretur, adquiſita mihi, & quodammodo manu longa tradita exiſtimanda ſunt. Sic Cicero Verrina quarta: Cum ob tua decreta, ob impetrata, ob iudicata pecuniæ dabantur, non erat quærendum cuius manu numerarentur, ſed cuius iniuria cogerentur. comites illi tui delecti, manus erant tuæ: præfecti, ſcribæ, medici, accenſi, haruſpices, præcones, manus erant tuæ, &c.

Manus communes, non lotas interpretatur Albericus.

Manum conſerere dicimur cũ hoſte: inde tracta eſt appellatio iudicialis, Manu conſertum: quoniam & in iudiciis digladiari videmur. Vide Conſerere.

Manum iniicere, vide Iniicere manum.

Manum mittere, manũ porrigere [illegible]. l. 15. §. ſed ſi emptor. D. de re iud. l. 14. §. 1. D. de religio. Galli efferunt, *mettre la main deſſus.*

Manus militaris, l. 68. D. de rei vindic. & l. penul. D. ne vis fiat ei, qui in poſ.

Manum prohibere in l. 5. §. meminiſſe. D. de ope. no. nunt.& l.6.§.1.D. ſi ſeruit. vindi. id eſt lapilli iactum.

Manu ſata excipi intelliguntur l.80.D.de contrah.empt. non quæ in perpetuum ſata ſunt, ſed quæ ſingulis annis ſeri ſolent, ita vt fructus eorum tollatur.

ad Manus venire, l.11.§.penult.D.de pœnis.

MANIBVS PEDIBVS, prouerbio, extremum conatum ſignificamus: Sic vſurpauit Terentius in Andr. Act.1.1.

MANVMITTI Feſto dicebatur ſeruus cū domin⁹ eius, aut caput eiuſdem ſerui, aut aliud membrum tenens dicebat, HVNC HOMINEM LIBERVM ESSE VOLO, & emittebat eum è manu. Alij ex eo dictum putant, quòd qui emancipabantur, manu dicis cauſſa cædebantur ab emptoribus, quæ ῥαπίσματα vocat Iuſtin.l.vit.C.de emancip.lib.8. Manumitti tamē etiam dicuntur filij, filiæque familias, pro emancipari: propterea quod dicis cauſſa ter à patre venduntur, & in imaginariam quandam ſeruitutis conditionem rediguntur, vt in verbo Emancipatio docuimus.

MANVMISSI ciues Romani dicebantur, qui teſtamento, vindicta, aut cenſu (ſic enim apud Gaiū libro priore titu.1. non eccleſia legēdum, ex Vlpiani Inſtitution. titul.1. animaduerti) vel ante conſulem, aut prætorem erant manumiſsi. Latini autem Iuniani, qui aut per epiſtolam, aut inter amicos, aut conuiuij adhibitione, ex lege Iunia Norbana, quæ conditionē eorum prima reperit, manumittebantur: Dedititij, qui poſt admiſſa crimina, ſupplicijs ſubditi, & publicè pro criminibus cæſi eſſent: aut in quorum facie, vel corpore, quæcunque notæ, ſeu ſtigmata, igne, aut ferro impreſſæ erant, ita vt deleri non poſſent: hi poſtquàm à dominis ſuis manumittebātur, Dedititij vocabantur, ex lege Aelia Sentia, vt quorum turpitudo communis erat, eorū & nomen commune eſſet. vide Vlpian. epitomen tit.1.

MANVMISSIO eſt de manu miſsio, id eſt datio libertatis, l. manumiſsiones. D. de iuſti.& iur. Nam quàm diu quis in ſeruitute eſt, manui & poteſtati ſuppoſitus eſt, & manumiſſus liberatur poteſtate, Vlpia.l.1. D. eod. Atque in manumiſsionibus hoc nominatim adſcribi moris erat, vt ex antiquo manumiſsionis exemplo citat Cuiacius Obſ.li.14.c.27. Ille cinis Romanus eſto, ita vt ab hodierna die ingenuus, atque ab omni ſeruitutis vinculo ſecurus permaneat, tanquam ſi ab ingenuis fuiſſet parentibus procreatus. Eam denique pergat partem quamcunque elegerit, vt deinceps nec nobis nec ſucceſſoribus noſtris vllum debeat noxiæ conditionis ſeruitium: ſed omnibus diebus vitæ ſuæ ſub certa pleniſsimáque ingenuitate, ſicut alij ciues Romani, per hunc manumiſsionis atque ingenuitatis titulum, ſemper ingenuus & ſecurus exiſtat. Hinc à Suda ἐλεύθερος, id eſt liber, definitur, ἐλεύθερον ἄνευ ῥῆμ.

Manumiſsionis inſignia recenſet Tertullianus lib. de reſurrect.carn. putà albam veſtem, aureum anulum, patroni nomen, tribum, menſam.

Manumiſsionis verbum etiam in liberis legimus, l.2.D. de offic.procoſ.l.28.D.de adopt. l.107. D.de verb.obli.& D.ſi à parent.quis manu.fu.

MAPPA eſt ornamētum equi, & ſunt linteamina alba, quibus cooperiuntur equi Cardinalium, cùm faciunt proceſsionem.no.in Auth.de conſu.§. quantumcunque.& vide c.nonnulli.103.diſt.

MARCHIA, ſeu Marcha, Gallis *Marche*, apud barbaricos ſcriptores limitem ſignificat: deducto vocabulo à March Germanico verbo, quod & limes eſt: vt leg. Franc.lib.4. tit. De vaſsis dominicis ad marcham cuſtodiendam conſtitutis. Sic Rhegino lib.chron.2.ſub anno 788. Poſthæc Carolus Ratishonam venit, ibíq; marchas & fines Baioariorum diſpoſuit. Aymoinus lib.5. Ludouicus Neuſtriam cum marchiis ſuis haberet: & Carolomannus Burgundiam & Aquitaniam cum marchiis ſuis obtineret. Albertus Krantzius in VVandalia lib. 3.cap.16. hoc vocabulum deduci exiſtimat è vulgari Saxonum lingua, apud quos Marchia diſtrictum vnius villicationis aut ditionis ſignificat. Inde Veltmarke nomen duxere: vt tum marchiam dicerent Saxones, eam prouinciam, quam, cum ſui iuris eſſet, per arma ſunt cōſecuti. Baioariorum lingua & Alamannorum, & antiqua Gallorum (quod obſeruauit Pet. Rhenanus & Ioan. Brodæus Miſcellan. lib. 2. cap.23.) March equum militarem ſignificabat. Scribit enim Pauſanias lib. decimo, ita Gallos equeſtrem pugnam inſtituiſſe, vt ſingulos equites ſelectos, equis ſequerentur alij duo, qui domini equo occiſo ſuum ſubmitterent, quíque domino, & ſibi inuicem auxilio vel ſupplemento eſſent (quo modo, aut ſimili etiam hodie lanceas componimus) & hanc quidem equeſtris pugnæ inſtitutionem eos vernacula lingua vocaſſe *Trimarchiſiam*, quòd ſinguli equites conſtarent ex tribus. equum enim eos marcham appellaſſe. Et ita hodiéque vocitant Britones, quos priſcam linguam Gallicam retinuiſſe, ſimul & Britannos, ſiue Anglos montanos, quos Vualos appellant, idem Rhenanus comprobauit. nec enim fuit eadem prorſus cum Germanica, cum Ariouiſtum Germanum Cæſar ſub fin. lib.1. de bell. Gall. ſcribat longinqua in Galliis conſuetudine, Gallicam linguam didiciſſe. Et Tacitus lib. ſingulari de morib. Germanorum, Gothinos non eſſe Germanos Gallicam linguam coarguere. Commune tamen illud fuit March pro equo: vt in lege Baioariorum: Si equus eſt, quem March dicimus. Et alio capite: Siquis aliquē de equo ſuo de poſuerit, quod March falli vocant. Et in lege Alamānorum: Si talem equum inuolauerit, quem Alamanni March dicunt.

MARCHIO, inquit Obertus lib.2.Feud.tit.10. eſt is qui limiti certo regni cum imperio præeſt. Ineptè autem vocabulum à mari deducit, quòd plerique limites ſint maritimi. nota eſt Francorum, vel Germanorum vox *March*, ſiue *Marche* pro limite, vt diximus. Annonius 5. cap.11. Reliquit marchiones, qui fines regni tuerētur, & hoſtium arcerent incurſus. Aymoinus lib.5. Robertus Comes Pariſiorum, frater Odonis regis, Marchio Francorum vocabatur. A Germanis etiam Marchgraph dicuntur, quaſi limiti comites, ſiue Limitipræfecti. Et Comites Marchiæ ab Aymoino lib.4. Cuſtodes limitis ab eodem ibidem. Et Comites & præfecti limitis, ibidem. Albertus Krantzius in VVandalia vbi ſupra pleniſsime de origine huius vocabuli diſputās, Saxonum eſſe vocabulum exiſtimat, atque pro præſide apud eos vſurpari, qui prouinciæ, quam cum ſui iuris eſſet, per arma eſſent conſecuti, præeſſet, quíque illi ius diceret. Sic in Dania (inquit) ad Sleſuicū Marchionem conſtitutum per Henricum regem: Ita in VVandalia per eundem marchiam illam ſuo Marchioni deputatam: indéque fluxiſſe nomen, vt deinceps aliæ quoque prouinciæ hoc vocabulo in ſimili principatu vterentur: diceretúrque marchio Miſnenſis, Badenſis, Styriæ, Morauiæ, in Germania & in Italia Teruiſina, Anconitana, Mantuana, Ferratenſis, & ſi quæ ſint aliæ ibi marchiæ. Hinc verò intelligi poteſt quam diſsimilis huius dignitatis ratio fuerit apud Italos, de qua Nicephor. Gregoras lib.7. ita ſcribit: ἡ δὲ τοῦ μαρχεσίου τάξις οὐ τῶν ἐπισήμων ἐστὶ παρὰ Λατίνοις, ἀλλ' ὅπερ ἐν τοῖς Ῥωμαίων στρατεύμασιν, ὁ τὴν βασιλικὴν κατέχων σημαίαν, τοῦτο παρὰ Λατίνοις μαρχέσιος. vt is ſcilicet eſſet, qui vexillum Imperatori præferret. Brodæus vbi ſuprà, & Alciatus Marchionem interpretātur Præfectum equitum, deducto vocabulo ab antiqua verbi March apud Gallos ſignificatione: quod viris doctiſsimis non probatur.

MARCHGRAVII, vide GRAVIO.

MARCHOMANNI, apud Helmodum in hiſt. Slau.cap. 68. ſunt

68. ſunt gentes vndecunque collectæ quæ marcham incolunt.

MARSCHALCVS, vetus vox Germanica, pro equitum magiſtro. March enim vetere illorum lingua, equum ſignificat, & Schalc potentem, vt Beatus Rhenan. obſeruat rer. Ger. li. 2. Leg. Alemann. tit. 80. Si Marſchalcus, qui ſuper duodecim caballos eſt, occidit, 40. ſol. cõponat. vbi de ſeneſcbalco etiã fit mẽtio: quæ vox in Ftancogallia vſurpata eſt: Albert. Krantzius lib. Suet. 5. cap. 41. Gubernatorem appellauere, ex optimis militem, qui conuocandis regni cœtibus, & omnia vice Principis gerendi habeat poteſtatẽ: Marſchalcum noſtri vocant, Galli Conneſtabulum, Magiſtrum equitum diaere Romani, armorum ductorem interpretantes, qui & equeſtris militię Princeps arbitrium habeat educendi armatum regni exercitũ. Latini autem eum qui ſub regis imperio exercitui præeſt, Magiſtrum rei militaris appellant. Liuius lib. 24. de Syphace Numidarum rege loquens: Orauit, inquit, vt duo legationem referrent ad Imperatores ſuos: vnus apud ſeſe magiſter rei militaris remaneret.

MARGARITAS & margarita promiſcuè Latini auctores dicunt: ſed eas à gemmis & lapillis ſeparant (nam alij auctores refragantur) Iuriſconſulti, vt Vlp. l. 19. §. penulti. & l. 25. §. pen. D. de au. & arg. leg. Quia cõcha, inquit, apud rubrũ mare & creſcit & coaleſcit. quod ſic accipit Cuiac. quia margarita conchæ pars eſt, potius quam gemmæ aut lapilli, vel cõchæ partus, vt Plinius voluit lib. 9. cap. 15. De eorum ortu A. Marcellinus lib. 23. Plin. lib. & cap. præcitatis. Athenæus lib. 4. Iſidor. li. 16. c. 10. Etymol. De his etiã ſic Tertullianus lib. de hsbitu muliebri, cum antea de lapillis egiſſet: Sed ſiquid de mari Britannico aut Indico ambitio piſcatur, conchæ genus eſt, non dico conchylio, aut oſtreo, ſed nec peloride gratius de ſapore. ad hoc enim conchas nouerim maris poma. Quod ſi concha illa aliquid intrinſecus puſtulat, vitiũ eius magis eſſe debet, quàm gloria: & licet margaritũ vocetur, non aliud tamẽ intelligendum, quàm conchæ illius aliqua dura & rotũda verruca. Hierony. rubri maris grana vocat. Martialis verò, Erythræos lapillos, & gemmas Erythræis erutas vadis. De his Solinus hæc ſcripſit: Conchæ ſunt, inquit, in quibus hoc genus lapidum requiritur, quæ certo anni tempore luxuriante conceptu, ſitiunt rorem velut maritum, cuius deſiderio hiant: & cùm lunares maximè liquuntur aſpergines, oſcitatione quadam hauriunt humorẽ concupitum. Sic concipiunt, grauidæque fiunt: & de ſaginæ qualitate reddunt halitus vnionum.

Margaritæ extricatæ, pro mundatis & purgatis, in l. ſi ſeruus ſeruum. D. ad l. Aquil.

MARITIMÆ vſuræ, nauticæ, l. fenerator. D. de nautico fenore.

Maritimi mores, pro variis & inconſtantibus. Quemadmodum enim mare, vt inquit Erſinus, nunquã conquieſcit, & ſubinde mutat faciem: ita ſerunt homines maritimos nonnihil ea maris ingenio referre.

MARITVS, contractis nuptiis, dicitur. Eo tamen nomine & ſponſus continetur, l. 3. D. de fund. dota. Sed hoc ex cauſſa, non perpetuo verum eſt.

Mariti, pro coniuges l. 52. in fin. D. de donat. inter vir. & vxor.

Maritus & vxor vnum corpus cenſentur, l. 1. §. ſeruum mariti. D. de quæſt. Domeſtici vocantur, & ſocij vitę, diuini, atque humani iuris conſortes, l. 1. D. ad S C. Silania. l. 1. D. de rit. nupt. l. aduerſus. de crimin. expilat. heredita.

Marito incumbit onus alendi vxorem cum liberis, & tota familia. l. dotis fructus. D. de iur. dot. l. pro oneribus. C. eo. ut. l. ſi filia. D. famil. ereiſcund.

Maritis, ad exemplum propinquorum, conceditur quidem ius emẽdandæ vxoris: ſed certè non adeò eſt extendendum, vt domeſticam correctionem excedat, & in atrocitatem vertatur, l. 1. C. de emendatio. propinquo. Neque verò bonus vir, aut vlli homini in foro profuturus exiſtimari poteſt, qui domi tam moroſus eſt, vt nec vitæ ſociam ferre poſsit fortè per imprudentiam leuiter peccantem. Leuiorum autem vitiorum, propter quæ fuerit vxor emendanda, non poteſt certa tradi definitio. Caritas multa condonabit, quatenus fieri poteſt, ſexus fragilitati: cetera iudicabit ſobrium mariti ingenium.

Mariti affectio dicitur in vxorem, vxoris verò in maritum animus, teſte Vlpiano in l. 5. D. de bon. damnat.

Mariti lenocinium ipſum onerat, non vxorem excuſat, l. 1. §. ſi publico. D. de adult.

MARMORIS appellatione rudem tãtum materiã contineri, docet Iuriſconſul. in l. quæſitum. §. illud. de legat. 3. Hinc Marmoreũ, quod ex marmore eſt: & Marmoratum, quod ſuperficiem tantùm ex marmore habet: & Marmorariæ laudes, apud Ciceronem pro Archia, pro ſtatuis marmoreis in alicuius honorem decretis. Marmoroſum autem, quod marmoream formam vel duritiem habet.

MARMOREVM metallum, l. 13. C. Th. de metall.

Marmoreæ lapidicinæ l. 7. §. ſi vir. D. ſol. mat.

MARMORARII, qui marmorum in cruſtas ſecandorum artem tenent, l. 5. C. de excuſ. arti. l. 2. C. Th. eo. Caſsio. libro 1. Variarum ad Agapet.

MARTE ſuo litem decurrere, Tribonianus dicit, pro ad exitum ſine vllo impedimento perduci. Si neque per alterutram litigantium partem, nec per iudicem ſteterit, quo minus lis ſuo Marte decurrat, &c. in l. properandum. a 25. illud proculdubio. §. C. de iudic.

MARTINVS Iuriſconſultus nobilis, Italus, æqualis eorum ætatis qui primi gloſſulas ad ius ciuile ſcripſerũt, circiter annum MCXC, vixit, iuriſque diſciplinam magna cum laude exercuit. Eius perſæpe Accurſius mentionem in gloſsis interpoſuit.

MARTYREIVM, templum martyribus dicatum, apud Impp. l. generali. 13. C. de ſacroſ. eccl. & l. decernimus. 15. eod.

MASCVLINVM an concipiat fœmininum, hoc eſt, verbo maſculini generis contineatur fœmina vide l. 1. & ibi glo. Bartol. Albericum, Cæpolam, And. Alciat. D. de verb. ſignifica.

MASSA rudem materiam auri, argenti, æriſve ſignificat, l. 10. §. ſi maſſæ. D. quib. mod. vſusfru. amitt. l. 52. §. ſi quis maſſam. D. de furt.

Maſſa, id eſt, pila argenti legata, ſcyphi ex ea facti debentur. Eius cauſſam habes in l. lana. in fi. & l. quæſitum. §. illud. de leg. 3.

MASSA apud Caſsiodorum, Gregorium & alios idem quod manſus: hinc maſſarij, vt manſuarij. Gloſſ. vet. maſſam exponunt συγκτῆσιν. Vide Manſus.

MASSARITIÆ verbum ex vulgi triuio ſumptum, dicuntur Bartolo ſupellectilia ad domum pertinentia, quo verbo in eundem ſenſum paſsim vtitur vulgus interpretum: hoc & aliquando Zaſius indicauit.

MASTI, fiſtulæ ſunt Vitruuio lib. 12. Varro in li. de re Ruſtica papillas vertit. Caſsiodo. vbera. vide Alciat. l. eos qui aquæ. C. de aquæduct.

MASTIGOPHORI, lictores qui virgas in ſacris certaminibus ferebant, quibus turbam ſummouerent, Arcadius l. vlt. §. 1. D. de munerib. Maſtigophori quoque qui Agonothetas in certaminib. conſtituuntur, & ſcribæ magiſtratus perſonali muneri ſeruiunt. Iulius Pollux μαστιγονόμους ferè, à Xenophonte quodam loco μαστιγοφόρους appellari tradit.

MATAR, quæ quoduis animal partu edit, auctor Nonius. Noſtri interdum hoc nomine etiam auiam ſcripſerunt, licet impropriè. Vide Bart. in l. liberorum.

D. de

D. de verb. ſignification.

Mater matrima dicitur illa, quæ cum mater ſit, adhuc habet matrem viuentem: ſicut patrimi, & patrimes, quorum partes viuunt. Vide Matrimus.

MATERFAMILIAS apud Iuriſconſultos quamlibet mulierem honeſtam ſignificat, l. 3. in fin. D. de lib. exhib. l. pronũciatum. 46. D. de verb. ſignif. l. probrum. D. de ritu nupt. l. quæ adulterium. C. ad leg. Iul. de adult. idque generaliter tradunt, honeſtatem, non aut nuptias, aut natales facere matremfamilias: viduam, non etiam virginem eſſe matremfamilias: eam quæ obſcuriore loco nata eſt, ſi honeſte viuat, eſſe matrem familias. Concubina autem materfamilias non eſt, niſi patroni concubina ſit, d. l. probrum. l. item legato. §. parui. D. de legat. 3. Meretrix quoque materfam. non eſt, licet vxor ſit, & adulterij accuſari poſsit, exemplo Viſtiliæ vxoris Titidij Labeonis, de qua Cornel. Tacit. lib. 2. l. ſi vxor. §. ſed & in ea. D. ad leg. Iul. de adult. Nihil autem differt à matrona materfamilias, l. 1. §. omnem. l. item apud. §. ſiquis virgines. D. de iniur. l. 1. §. & notandum. D. de ventr. inſp & quæ materfamilias in l. probrum. dicitur matrona in d. l. ſi vxor. Cicero pro Cœlio: Petulanter facimus, ſi matremfamilias ſecus, quàm matronarum dignitas poſtulet, nominemus. Propriè autem Materfamilias ea dicitur quę in familiam mariti & ſui heredis locum venit, & à Matrona differt: & ſic ex iure antiquo accipienda eſt l. pronũtiatio. §. familiæ. D. de verb. ſignif. dum in familia mariti numerat matremfamilias. Hinc etiam Feſtus: Materfamilias, inquit, non ante dicebatur quàm vir eius paterfamilias dictus eſſet: nec poſſunt hoc nomine plures in vna familia præter vnam appellari. Sed nec vidua hoc nomine, nec quæ ſine filiis eſt appellari poteſt. Huc accedit quod ſcribit Gellius lib. 18. cap 6. Matremfamilias appellatam eſſe eam ſolam quæ eſſet in mariti manu mancipióque: aut in eius in cuius maritus manu mancipióque eſſet, quoniam non in matrimonium tantùm, ſed in familiam quoque mariti, & in ſui heredis locum veniſſet. Plura etiam de his vide in voce VXOR.

MATERIAE inſectæ, pondus ſignatæ, numerus: factæ, ſpecies appellatur. l. 6. D. de rei vind.

Materia ſic à ligno diſtinguitur, vt huc ad ea quæ comburẽdi cauſſa parata ſunt, pertineat: illa verò quæ ædificandi fulciendive cauſſa. l. 12. D. de vſufr. l. 47. D. de act. empt. l. 55. D. de lega. 1. l. 167. D. de verb. ſignif.

MATERTERA eſt matris ſoror: ait Paulus l. 10. §. 7. de gradibus.

Matertera magna eſt auię ſoror, ait Paul. l. 10. §. 8. D. eod.

Matertera maior, ait Paulus, eſt ſoror proauiæ, patris vel matris matertera magna, l. 10. §. 9. D. de gradib.

Matertera maxima eſt, ait Paulus, abauię ſoror, patris vel matris matertera maior. l. 10. §. 10. D. de gradib.

MATRIMVS ac patrimus dicuntur, quibus patres & matres adhuc viuunt: ait Feſtus.

Matrix eccleſia dicitur, cathedralis c. cùm venerabilis. de verb. ſignific. eadem forma qua Metropolim vocamus vrbem, quæ caput eſt prouinciæ, vnde ſunt deductæ coloniæ, quæ & dicitur vrbs matrix & mater vrbium à Solino & Marcellino. Inde Ortygometra, coturnicum matrix, & Tettigometra, cicadarum, & ſimilia nomina, apud Plinium, & alios.

MATRICES aquarum pro fiſtulis ponuntur in l. eos. C. de aquæduct. lib. 12. Maſtos appellat Vitruuius lib. 12. Caſsiodorus vbera. Varro in ii. de re ruſt. papillas. Erant etiam Matrices libelli, in quibus Cæſareo fiſco penſitantes deſcripti continebantur. Habebant & nomina militum inſcripta matrices. Hinc

MATRICVLA, catalogus, deſcriptio, index, l. 3. C. de agen. in reb. lib 12 l. pen. & fi. C. de commeatu. Matriculæ militares, numeri, l. 16. C. de teſta. milit. Notæ publicæ vocantur l. 5. C. qui milit. poſſ. Patriculæ l. 5. c. Th. de domeſt. & prot. Carthaginenſis cõcilij cap. 150. μὴ προκεχμαλισθῆ τῇ μάτρικι, Zonaras ita interpretatur, τ᾽ βλαβήσεται ἐκ τοῦ καταγραφῆναι ἐν τῇ ἀπογραφῇ τῶν διαφερόντων τῇ ἐκκλησίᾳ.

MATRICARII in Nouell. 13. quæ eſt de Prætore plebis, in notis quibuſdam vetuſtis ad Iuliani Patritij Epitomen, ſic inueniuntur exponi: Matricarij dicuntur illi quorũ opera ſpongiis, hamis, dolabris, ſiſonibus & aliis ferramentis incendia extinguuntur, perfodiuntur parietes, diruuntur ædificia. Sic dicti quod in matriculam, ſiue commentarium prætoris plebis relati erant.

MATRICVLARII eccleſiarum œconomi, nunc *Marguliers* dicti, Aimoino in lib. 4. de geſtis Franc. cap. 33. Et in lib. veteri formularum: Nos in Dei nomine matricularij S. Martini, dum manè ad oſtia ipſius eccleſiæ obſeruanda conueniſſemus, &c.

MATRIMONIVM eſt diuini & humani iuris communicatio l. 1. D. de ritu nuptia. Per diuinum ius accipiuntur ſacra, quæ cuiuſlibet familiæ propria olim fuerant. Nos autem veram pietatem & ius naturæ, per ſacra intelligere poſſumus in foro Chriſtiano.

MATRIMONIVM, eſt maris atque fœminæ coniunctio, l. 1. §. 2. D. de iuſt. & iur. Matrimonium à matris nomine, non adepto iam, ſed cum ſpe & omine mox adipiſcendi. Gellius libro 18. cap. 6.

MATRIMONIVM & Nuptiæ ſæpe promiſcue vſurpantur: proprie tamen differentia reperitur: vt in l. pen. D. de dona. int. vir. & vxo. vbi Scæuola Matrimonium eſſe oſtendit, conuentionem inter virum & vxorem: eámque conuentionem ſolo conſenſu contrahi: hoc eſt, neque rei interuentum, neque certa & concepta verba, neque literas. l. licet. 8. C. de inceſt. nupt. l. nuptias, de reg. iur. l. 3. D. de ſponſal. l. neque ſine 13. C. de nupt. Nuptias autem ibidem Scæuola eſſe oſtendit, ritum illum qui pro cuiuſque gentis inſtitutis palam & publicè adhiberi ſolet. velut apud Romanos, deductione in mariti domum: item aquæ & ignis interuentu. Similiter Paulus Matrimonium à nuptiis diſtinguit in l. ſi ita. 10. & Iulianus in l. ſeq. D. de ritu nuptiarum, & Iuſtinianus in §. ſi aduerſus ea. De nupt. & in l. inter eos. 27. D. de donationib. inter vir. & vxo. l. 13. C. de nupt. Sumitur etiam Matrimonium pro bonis maternis. Seneca lib. 1. de benefic. cap. 3. Quia latè patentis matrimonij ſit. itáque apud Tranquillum, & Val. Maximum Matrimonij nomen vſurpari quidam obſeruarunt.

FORMVLAE MATRIMONII CONTRAHENDI.

Ex Plauto in Curculione 5. 2. PH. *Spondeſne miles mihi hanc vxorem? M. Spondeo.* At in Decretal.

Vir Ego accipio te in meam. Et
Mulier Ego te accipio in meum.

Hanc contrahendi formulam docet text. c. ſi inter virum. de ſponſal. & matri. in antiq.

TESTIFICANDI MATRIMONII.

COS. AVGV. PVBL. CLAVD. QVAEST. AERAR. ANTONINAM VOLVMNIAM, VIRG. VOLENT. AVSPIC. E PARENTIB. SV. COEMIT, ET IIII. FAC. IN DOM. DVX. *id eſt*, Conſule Auguſto Publius Claudius Quæſtor ærarius Antoninam Volumniam virginem volentem auſpicato è parentibus ſuis coëmit, & quatuor facibus in domum duxit Ex lapide Patauino.

Matrimonia ſecundum naturam eſſe, oſtendit Lex, NON MOECHABERIS, vt vnuſquiſque habeat ſuam, retineatúrque in voluptatibus modeſtia quædam, & certitudo. Vagi enim concubitus, incertam facerent de ſobole opinionem, eleuarentque curam alendi partus.

Matrimonium inuito patre vel matre, neque iure natura

li &

li & diuino, neq; ciuili, neque Pontificio valet, quanquam Doctores communiter diuerſum tradant. Iuſtinianus, Inſtitu. de nupt. in prin. Paulus in l. 2. D. de rit. nuptia. Romanus Pontifex Euariſtus. 30. q. 5. ca. 1. Apoſtolus ad Corinth.

Matrimonium, Dos, & dotis actio poteſt eſſe ſine copula carnali, vt vxor virgo ſit, l. denique Cinna. & l. ſeq. D. de rit. nupt. Accedit hoc ad religionem noſtram.

MATRONA, in Clementis libro de actis diui Petri, exponitur τῶν ἐν γένει γυναικῶν ἡ περιφανεστέρα. Id eſt, nobilium mulierum magis inſignis. Et hæc quidem videtur eſſe huius verbi propria ſignificatio: augetur tamen hæc ſignificatio ab Iuriſconſultis, vt ſuprà oſtendimus in voce Materfamilias, & infra in voce Vxor. Gellius tamē lib. 18. cap. 6. Matronam propriè dictam vult quæ in matrimoniū cum viro cōueniſſet, quoad in eo matrimonio maneret, etiamſi ſibi liberi nōdum nati forent: dictámque eſſe ita à matris nomine, non adepto iam, ſed cum ſpe & omine mox adipiſcendi. Porro Matronæ dicuntur etiam dominæ, non reſpectu maritorum duntaxat, quomodo ipſi quoque mariti ab vxoribus domini appellantur, ſed etiam per ſe, vt in l. pater. §. Iulius. D. de legat. li. 3. Iuliam domnam: niſi dicas Domnam ſupereſſe ex l. Lucius Titius, eodem titul.

MATRVELIS, ex matris meæ fratre natus. Marcianus l. 1. D. de leg. Pomp. de parricid. Si quis patrē, matrem, auum, auiam, fratrem, ſororem, patruelem, matruelem occiderit, &c.

MATVRARE, non eſt abbreuiare, ſed accelerare, ita vt adhibeatur induſtriæ celeritas, & diligentiæ tarditas. Cetera apud Ferrariū in §. his igit. Inſti. de iuſt. & iur.

MATVRVS quis tripliciter oſtenditur, vultu, geſtu, voce. Spe. in tit. de aduo. §. 5. ver. cùm autem.

MATVRE fit quod non citiùs, aut ſerius fit, Bald. l. 2. §. ſi quis tamen. D. ſi quis caut.

MAXIME idem ſignificat, quod vtique, l. 9. D. de vſucap. Vſucapiuntur res maximè corporales. Id eſt quaſi corporales ſolæ. Maximè, pro demū, l. 5. D. de concubi. Ingenuam in concubinatu eſſe poſſe traditur, maximè eam quæ obſcuro loco nata eſt, vel corpore quæſtum fecerit. Sic l. 2. C. an ſeruus ex ſuo fac. & l. 12. D. de fund. inſt. Paul. lib. 3. Senten. tit. 5. Maximè, dictio implicatiua caſus etiam non expreſsi, vt in l. ſunt qui. & l. cum ex cauſſa. D. de re iud. De eius efficacia cum Alb. tum interpretes multa, quæ Grammaticos latent: vt vocum magis, quam rerum ſignificationis peritos. Porrò Gl. in l. mox citanda, indicat hoc verbum Maximè, aliquando abundare in Iure allegátque bonum text. in l. fi. §. fi. C. de manu. teſta. cum dicit, Maximè propter libertates, quoniam propter nullum alium caſum, quàm libertatis ea Imperatoris prouiſio inuenta eſt. Vide Zaſium in l. prima. §. quæſitum eſt. D. quod legator.

ME

MEA memoria, id eſt, quantum meminiſſe poſſum, Bartol. l. fi. D. de alim. & cib. leg. Mea pecunia, pro mihi debita. Alber. allegat l. ſi & me & Titium. D. ſi cert. pet. l. eius qui in pecunia. eod. tit. & l. 1. quod cum eo. Mea res amplius quàm ſemel eſſe non poteſt, ſæpius deberi poteſt. l. & an. D. de except. rei iudic.

MECHANICVS μηχανικὸς, is eſt cuius ingenio & inſtitutione fiunt organa mechanica, pneumatica, automatopoetica, l. 2. C. de excuſat artific. Mechanicos, & geometras & architectos, &c. Suetonius in Veſpaſiano cap. 18. vtitur etiam hoc verbo: Mechanico quoque, inquit, grandes columnas exigua impenſa perducturum in Capitolium pollicenti, &c.

Mederi remedio, pro opem ferre temperamento, apud Iuſtin. in §. fi. Inſtit. de donat.

MEDIANVS in l. ſi verò. D. de his, qui deiecerunt. accipitur pro medio, eſtque architectonicū verbum. nam apud Vitruuium medianæ columnæ ab angularibus diſtinguuntur, & medianæ teſtudines. Medianum autem cœnaculū, pro mediano cœnaculi cubiculo. Cœnaculum quid ſit, diximus ſuo loco.

MEDIASTINVS, mancipium viliſsimum, quod mediis in ædibus ſtat, vt ad cuiuſuis iuſſa atque imperata præſtò ſit. Vlpianus l. 15. §. 31. D. de iniur. Etenim multum intereſt, qualis ſeruus ſit: bonæ frugi, ordinarius, diſpenſator: an verò vulgaris, vel mediaſtinus, aut qualis qualis. Idem l. 1. §. 4. D. naut. caupo. ſtab. Si qui opera mediaſtini fungitur, non continetur: vtputa atriarij, & focarij, & his ſimiles. item in l. 6. D. de op. ſer. Columell. lib. 1. cap. 9: Mediaſtinus qualiſcunque ſtatus poteſt eſſe, dummodo perpetiendo labori ſit idoneus. Nonnulli per Mediaſtinum ſeruum balneatoris ſignificari putant. Cato, Ille imperator: tu illi ac ceteris mediaſtinus. Nonius, Mediaſtinos, non ſolum balnearum, ſed ædium quoque miniſtros & curatores legimus. Lucill. 17. Villicum Ariſtocratem mediaſtinum atque bubulcum, Commanducatus corrupit, ad incitas adegit. Eſt autem hæc vox compoſita à medio & ſtando, non à Græco ἄστυ, vt nonnulli vaticinantur: quanquam alij in hoc verbo, vocem medium tantum notandam volunt, reliqua productionem eſſe verbi.

MEDIVM dicitur, quicquid inter duo extrema eſt, etiam ſi nō æqualiter diſtet, §. adiectio. in l. 3. D. ad l. Cornel. de ſic. Seneca Epiſtol. 118. Id medium atque indifferens, ait, vocamus, quod tam malo contingere, quàm bono poteſt: tanquam pecunia, forma, nobilitas. Medium quoq; vſurpatur pro manifeſto & certo. Vnde dicimus rem in medio relictā, ſuper qua nondū conſtitutum eſt. Sed & medium pro tertio, quod quædam contraria habet, etiam in Iure noſtro intelligitur: vt inter eſſe meum, & eſſe tuum, eſſe Gaij, vel Titij, l. ſed & ſi poſſeſſori. in princip. de iureiur. l. ſi inter me & te. de except. rei iud. inter aſſenſum, & contradictionem, patientia, l. 1. §. ſcientiam. de tribut. act. Inter deliberatè progredi, & diplomate vti, eſt maturare, l. cōtinuus. §. 2. de verb. obligat. inter donatum & commodatum, precarium, arg. l. 1. de prec. inter ſacrū & prophanum, ſanctum, l. ſacra. D. de re. diuiſ. inter liberum, ſiue ingenuum, & ſeruū, libertinus, l. manumiſsiones. de iuſtit. & iur. Inter venenum bonum, & venenū malum, amatorium, l. eiuſdem. §. 1. vbi Bartol. de ſicar. Inter negligentiam craſſam, ſiue nimiam ſecuritatem, & delatoriam curioſitatem, ſcientia, l. nec ſupina. de iur. & fact. ignor. Inter bonam fidem, & malam fidem, dubietas, gl. §. genera. l. 3. de adquirend. poſſeſsio.

Medium tēpus interpretatur Iuſtinianus §. ſi ad exhibendum. Inſtitut. de offic. iudic. tempus illud, quod eſt inter litem conteſtatam & ſententiam, Vlpianum ſecutus, qui medium tempus appellat quod eſt inter initium, & finem actus, l. ſi libertinus. D. de colluſ. deteg.

Medij actus homo appellatur ab Imp. in §. 6. de iniur. ſeruus neque magnæ alicui curationi præpoſitus, qualis eſt diſpenſator, vel atrienſis, neque viliſsimo muneri deputatus, qualis eſt mediaſtinus, aut ſcoparius, ſed mediæ inter illas functionis.

MEDIAE iuriſprudentiæ appellatione Viglio videntur potius ſignificari prudentium interpretationes, quas communi nomine ius Ciuile nominamus. Accurſius autem mediam Iuriſprudentiam id ius intellexiſſe arbitratur quodcunque fuit, quod poſt XII. Tabul. & ante Principum conſtitutiones eſt editum. §. & hæc quidem. Inſt. de legit. ag ſucc.

MEDIOCRITAS tenue patrimonium, l. 6. in fin. D. de excuſ. tutor.

MEDICINAE tres ſunt partes, inquit Corn. Celſus in præfat. primi libri. nam vna eſt quæ victu, altera quæ medicamentis, tertia quæ manu medetur. primam

διαιτητικὴν, ſecundã φαρμακευτικὴν, tertiam χειρουργικὴν Græci nominarunt. Itaque Medici nomen apud Iuriſconſultos ſumitur pro iis qui medicamenta conficiunt, vulnera curant, cucurbitas admouẽt, item qui circuncidunt, aut caſtrant. Pro chirurgis apud Paul. lib. 3. ſent. & 5. tit. 23. Item apud Vlpian. in l. 4. in fin. D. ad leg. Cornel. de ſicar. Medico, inquit, qui virilia exciderit, capitale erit. idem in l. qua actione. 7. §. vlti. D. ad leg. Aquil. Si medicus ſeruum imperitè ſecuerit. φαρμακευτικὴ verò ſignificatur in l. Inſequẽti. vbi Caius de medico loquens, Idem iuris eſt, inquit, ſi medicamento perperam vſus fuerit. Vlpianus in l. 3. D. de extraordin. cognit. Si medicus cui curandos ſuos oculos commiſerat.

Medogrammatei, l. 4. C. de tab. ſcrib. & log. lib. 10. corruptè pro Demogrammatei. Sunt autem δημογραμματεῖς plebis ſcribæ.

Melancholici ſunt, qui morbis Melancholiæ, id eſt, atræ bilis vexantur. Melancholici item dicuntur manici & maniaci: quem enim nos furorem dicimus, Græci Melancholiam vocant. Cicero Tuſcul. 3. Græci autem maniam vnde adpellent, non facilè dixerim: eam tamen ipſam diſtinguimus nos melius, quàm illi. Hanc enim inſaniam, quæ iuncta ſtultitię patet latius, à furore diſtinguimus.

Melienses Minerua, vide Ilienſis Minerua.

Melinum, genus coloris candidi. Plin. lib. 35. cap. 6. Melinum candidum & ipſum eſt, optimum in Melo inſula. Paulus l. 78. §. 5. D. de legat. tertio: Quin minus porrò coracinum, aut hyſginum, aut melinum, ſuo nomine quàm coccum, purpuráve deſignatur?

Melior conditio quod ad pactũ addictionis in diem attinet, dicitur ſi pretio quid addatur, vel facilior pretij vel maturior ſolutio, l. 4. §. fin. D. de in diem addict. & omnino quidquid ad vtilitatem venditoris pertinet, pro meliore conditione haberi debet.

Melius æquius, formula erat iudicij rei vxoriæ, quæ ſoluto matrimonio repetebatur. Cicero lib. de Offi. III. Reliquorum autem iudiciorum hęc verba maximè excellunt: in arbitrio rei vxoriæ, melius æquius. In Top. In primíſque in arbitrio rei vxorię, in quo eſt quod æquius melius. Iauolenus l. pen. §. vltim. ſolut. matr. Quia nec melius nec æquius eſſet, quod exigere vir ab vxore non potuiſſet, &c. Proculus l. 82. D. de ſolutionibus. Nec melius nec æquius eſſe exiſtimarem eum fundum Seiæ reddi.

Meliores, pro Proceribus ſiue primariis eadem ratione qua Seniores. Tacitus lib. 13. Et commotus his Auitus, patienda meliorum imperia. Otto Friſing. li. 1. cap. 20. Gladio exerto in meliorem & nobiliorem omnium Rauennatenſium manum miſit. Apud Radeuicum lib. 2. cap. 30. Dominus Imperator magna eſt in gloria. quoſdam de melioribus ex Mediolano, & Brixia in vinculis retinet. Et alibi ſæpiſſime apud auctores barbaricos.

Meliorare, pro meliorem & fructuoſiorem efficere. Vlp. l. 13. §. 5. D. de vſuſ. Si quidem vſufructuario permittitur meliorare proprietatem.

Melioramenta & meliorationes dicũtur ea, quæ emphyteuta in re ipſa habet, & percipit pro ſuo iure emphyteutico, vt in l. vlt. C. de iure emphyteut. Inde, quòd agri vectigales ſolebant ſumptu ac opera conductorum ad meliorem frugem reduci, ea ſpe, quòd ad vtilitatem ſuam & ſuorum ſemper eſſent illis vſuri.

Melloproximus, in poſterior. Iuſtiniani libris eſt inquit Alc. qui ſe cum proximo ſcrinij ſacri exercebat, curámque cum eo gerebat, velut ſubadiuua. Huius fit mentio in l. peculiari. & l. vnicuiq; C. de prox. ſacr. ſcri. lib. 12. deducit autem à verbo μελετᾶν quod exercere ſignificat: vel à μέλει, quod curæ eſſe denotat. Sic dicitur primarius à ſecretis, hoc eſt, ſummo Cancellario proximus. Cuiacius verius putat Melloproximum dici, qui ſequenti anno futurus eſt proximus, ἀπὸ τοῦ μέλλειν. Sic

Mellephebum pubertati proximum Cenſorinus vocat.

Membrum in XII. Tabul. pro corporis parte accipitur, pro manu, pede, & verba legis hæc ſunt, MEMBRUM SI RAPSERIT, (aliàs rupit) NI PACIT, TALIO ESTO. vide Gellium lib. 20. cap. 1.

Membrum, pro cubiculo, ſiue parte ędificij, apud Vlpia. de manumiſſ. teſtamen. l. ſi ita fuerit. §. Idem quæri poteſt, inquit, & ſi fabris duobus, vel pictoribus, ſi membrum depinxiſſet, vel fabricaſſent nauem. Vulgati codices corrupti, non membrum, ſed templum habent. Græci κοιτῶνα exponunt. Vtranque vocem retinuit lingua Gallica. Quin & partem domus Columella, cum Plinio iuniore, & Apuleio membrũ nominant.

Memoria mortuorũ damnata, qui maieſtatis & perduellionis criminibus poſt mortem damnantur, l. 32. D. de dona. inter vir. l. 6. D. de iniuſt. rup. l. 78. in fine. D. de legat. 2. l. 2. C. de teſtam.

Memoriam retractare, l. 2. D. ne de ſtat. defun. eſt de ſtatu defuncti quærere.

Memoria Principis, genus eſt procurationis eorum qui adnotationes omnes dictabant, & emittebant, ſed & precibus reſpondebant: vt eſt in Notitia Rom. Imp.

Memoriales adiutores erant quæſtoris ex diuerſis ſcriniis aſſumpti, qui leges & reſcripta excipiebant & implebant, id eſt perſcribebant, aut perſcribi curabant. vide l. vltim. C. de prox. ſacr. ſcrin. Græci ad l. 2. C. de peti. bo. ſubl. hos interpretantur τοὺς ἐν τοῖς ἀπομνήμασι. & ad l. eos. C. de excuſ. mun. τοὺς τῶν ὑπομνημάτων πάντων. & ad l. 5. C. qui mil. poſ. τοὺς τῶν κελεύσεων φύλακας. Vide Nouel. Valent. tit. 3.

Mendacium tribus modis ſolet ab interrogato committi, diſsimulata veritate non aliter ferè atque temeritas accuſatorum trifariam detegitur, l. 1. in princi. & §. 1. D. ad S C. Turpillia. Aliàs enim imprudẽter negatur veritas fallaci quadam fiducia non probandi contrarium ab aduerſario. Aliàs tacetur, callido ſcilicet conſilio, vt liberum ſit poſtea effugere ignominiam, detecta veritate. Sunt & qui tam reſpondẽdo mendacium, quàm tacendo contumaciam puniri verentur: hi deligunt mediam obſcuritatis viam: vt ſub verborum inuolucro ſaluam habeant interpretandi libertatem, ſi opus fuerit, l. de ætate. §. nihil intereſt. D. de interrogatio. Qua igitur impoſtura celetur veritas ad detrimentum proximi, nihil prorſus intereſt: quod diligentiſsimè nota.

Mendicantes validi qui accipiendi ſint in rubr. C. de mendican. valid. lib. 11. res ipſa docet. Porrò mendicos eos intelligimus, qui vt (Ariſtophanica Penia in Pluto ait) viuendo nihil habent:

Πτωχοῦ μὲν γὰρ βίος, ὃν σὺ λέγεις, ζῆν ἐστιν μηδὲν ἔχοντα.

atque à pauperibus ſeparantur ab eadem. Validos autem interpretari videtur Nouell. 80. robuſtos, ex interpretatione Iuliani Patricij.

Mendicitas incerta in l. vnic. de mendi. valid. quia inquit Accurſ. ibi ignoratur an vere egeant.

Meniana, inquit Feſtus, appellata ſunt à Menio Cenſore, qui primus in foro vltra columnas tigna proiecit, quo ampliarentur ſuperiora ſpectacula. Idem tradidit Iſidorus lib. 15. Etym. c. 3. Menium illum Craſsi fuiſſe collegam addens: tum & Solaria, vocari poſſe, quod ſoli pateant: quod confirmari poteſt Zenonis conſtitutione περὶ καινοτομιῶν, in qua hoc nomine bis vtitur μηδὲ ἐπὶ χωρίων, ait, ἐκ μηδ᾽ ἕτερον μαινιανὸν ἀπέχειν: ἅπερ ἐξῶστας καλοῦσι ἀέρων. Et alio loco, θεσπίζομεν τὰ καλούμενα σολάρια μὴ ἐκ μόνων ξύλων τε καὶ σανίδων γίνεσθαι, ἀλλὰ τῷ τῶν λεγομένων βαρβαρικῶν οἰκοδομεῖσθαι σχήματι. Hinc

Menianũ,opus pergulis extra ędificiũ proiectis factum. Aſconius verbi originem ſic explicat: Menius cum domum ſuam venderet Catoni & Flacco Cenſoribus, vt ibi Baſilica ædificaretur, exceperat ius ſibi vnius columnæ, ſuper quam tectũ proiiceret ex prouolãtibus tabulatis, vnde ipſe & poſteri eius ſpectare munus gladiatorium poſſent. Ex illo Menia columna vocitata eſt. Idem tradunt Feſtus, & Porphyrio. Paulus l.20.D.de ſeruit.vrb. Idem eueniet & ſi Menianum in tuum emiſſum habuero, aut ſtillicidium in tuum proiecero. Item Iauolen.l.242.D.de verbor. ſignific. Vlpian.l.2.§.3.D.ne quid in loc.publ. Impp. l.penulti.C.de ædif.priu. Meniana, quæ Græci ἐξώστας appellant. Nonnulli tamen ἡλιακάς, alij ὑπερῷα legunt. Cuiacius ἐξώστας legi vult, vt & vocantur in iam citata Zenonis conſtitutione. Vide Ἐξώστας.

MENS, voluntas, ſentẽtia, & quam vulgus Intentionem vocat. Quando verò mens legis certa dicatur, exactè tradidit Alciatus in Commen.de verb.ſig. Ceterum, eadem videtur eſſe mens, ſeu ſententia, & ratio legis: aliqua tamen eſt differentia. Sententia enim legis eſt, quam verba oſtendũt, l.proſpexit.D. qui & à quibus. Ratio autem eius per coniecturas conſtat. Baldus in l.ſi quis ſeruo. C.de fur.mẽtẽ, rationẽmq; legis haud abſurdè animam legis appellat: atque ob id cenſuit eam magis attendendam, quam verba, quæ illi corpus ſint. Maximè verò in Iuriſperitorũ ore verſatur, CVM mens patet, de verbis curandum non eſt. Glo. l.ſi in venditione.ſub fi.D.comm.præd. Bald.quamuis.C.de fideicom.l.1. C.plus val. ſac.l.3.§. conditio. D.de adim.leg.c. intelligentia.de verb.ſig.text. in l.ſi vno.in prin.D.loc.l.inſulã.D.de præſcri.ver.cũ vul.

Mente capti dicuntur, qui quomodocunque mente carent. Videtur tamen aliquando dubitaſſe Vlpianus, an quod de mente capto ſtatutũ eſſet, in furioſo obtineret. Poſt Bartolum in l. ſi furioſi. C. de nupt. vide Viglium in §.item furioſi. Inſtitutio. quibus non eſt permiſſ.ſac.teſtam. Mente autem captus dicitur (auctore Feſto) cum mens ex hominum poteſtate abiit. Hinc quibus non deeſt omnino mens, ſed qui tamen ſunt ſubſtupidi, non minus poſſe facere teſtamẽta creduntur, quàm fœminæ poſt duodecimũ annũ, in qua ætate ſcimus nondum eſſe plenum animi robur. Alciat. arbitratur mente captũ dici, qui morbo oppreſſus eſt, quod vitium Græci μώρωσιν dicunt: cui λογιστικὸν, id eſt, rationalis animæ pars labefactata eſt: prouenitq;, vt Gal.definit, ex ſolo humenti, maloque temperamento in capite hærente.

MENSARVM genera diſces ex l.12.D.de fund.inſtru.l. 21.D.de act.empti.l.4.D.de edend.l.47.D. de pact.l. 27.D.de furt.obſerua in d.l.27.locum videri deprauatum ibi, menſæq; ſcripturam: quem Baſilici ita verterunt, καὶ τῷ τραπεζίτου διὰ τῆς ἐλάττονος ἐγγραφῆς.

MENSA, pro tabula qua argentarij vtuntur, apud Pap. l.pater filios.§.menſæ negotium.de leg.2.

MENSARII, qui nummariam negociationẽ exercent. Liuius lib.7. Solutiones æris alieni in publicam curam verterunt, quinque viris creatis, quos Menſarios ab diſpenſatione pecuniæ appellarunt. Cicero pro Flacco: Cum ciuitate mihi res eſt acerrima & conſcientiſsima literarum, in qua nummus moueri nullus poteſt, ſine quinque Prætoribus, tribus Quæſtoribus, quatuor Menſariis, qui apud illos à populo creantur. Sic & apud Sueton. in Auguſto: Neruloneſis mẽſarius. & apud Capitolinum in M.Ant. Philoſ. Leges de menſariis & auctionibus tulit. Vocantur & hi Menſarum præpoſiti à Iulio Firm. libro 3.Matheſ. cap.8. Hinc

MENSVLARII, iidem qui nummularij, vt patet ex l. 47.D. de pact. vbi Gaius Seius modò menſularius, modò nummularius appellatur. alios autem nummularios fuiſſe ab Argẽtariiis patet ex l.9.§.2.D.de edendo. cum tamẽ Græcè τραπεζῖται, id eſt Menſarij, iidem ſint qui Latinè Argentarij: vt conſtat ex Plaut. locis innumeris. De Menſulariis quoque mentio fit apud Vlp. in l.24.§.2.D.de reb.auct.iud. Menſularij autem & Argentarij propriè ij eſſe videntur qui non tam pecuniarum permutationem, quàm maiorem negociationem exercent, quib. olim moris fuit pecunias cuſtodiẽdas dari feneratò interdum, interdum gratuito. Nummularij verò, campſores vulgò dicti, quos Græci ἀργυραμοιβοὺς vocant. Donat. Tunc, inquit, in foro & de menſæ ſcriptura, magis quã ex arca domoq; vel ciſta pecunia numerabatur.

MENSIA lex quid iubeat docet Vlpi.tit. de iis qui ſunt in alien.poteſtate, quam referemus in leg. Catalogo.

MENSIVM duo ſunt genera. nam alij naturales ſunt, alij ciuiles. naturalium ſpecies duę, quòd partim ſolis, partim lunæ eſſe dicuntur. ſecundum ſolem fit menſis, dum ſol vnumquodque in zodiaco orbe ſignum percurrit. Lunaris autem, eſt temporis quoddam ſpacium à noua luna. Ciuiles menſes ſunt numeri quidam dierum, quas vnaquæque ciuitas ſuo inſtituto obſeruat: vt nunc Romæ à Calẽdis in Calendas. Naturales & antiquiores, & omnium gentium communes ſunt: Ciuiles & poſterius inſtituti, & ad vnamquamque pertinent ciuitatem. Hæc Cenſorinus libro De die nat.cap.18.

Menſem in l.12.D.de ſtatu hom. vt & paſs. apud Iuriſc. accipe 30.dies.

MENSOR machinarius dicitur, qui machinula vtitur, ad deſignandũ agrum quadratum aut trigonum: ſicut menſor decempedator nuncupatur, quòd decempeda ad hoc vti ſoleat, ſeu pertica. Nam geometrę & geodætæ, hoc eſt, terræ diuiſores & agrimenſores, aliàs pertica & decẽpeda, aliàs machina ſiue norma (quam vulgò quadram vocant) vtuntur. Menſor autem non ſolùm is eſt, qui agros metitur, ſed & qui pronunciat & non de menſuris tantum, ſed etiam de ſeruitutibus. Vide Aggen. Vrbic.li.de Conſt.agrorum. & Cuiac. Obſ.lib.10.ca.2.

Menſor etiam ſignificat agrimẽſorem, tot.tit. D.ſi menſ. fal.mo.

MENSORAS operum, Plin.lib.10.Epiſto.ad Traia.

Menſores frumenti, l.10.D.de iur.immu. quorum Romæ erat certum corpus. Sic l.menſores D.de excuſat. menſores frumentarij. Hi verò ſunt qui annonam publicam admetiuntur. In l.1.C. de cond. in pub.horr. Menſor (inquit) qui frumenta modio metiatur. Lucilius apud Nonium: Frumentarius eſt, modium hic ſecum ac rutellum vnum habet.

Menſores ſunt Veget. lib.11.cap.7.& Modeſt. qui in caſtris ad podiſmum dimetiuntur loca, in quibus tentoria milites figant. De his ſic Leo Imp. de bell. app. Μενσοῦρες δὲ λέγονται τὰ φοσσᾶτα μετροῦντες, καὶ καθιστῶντες, οὓς μετρητὰς καλοῦσιν. Hinc Menſores vocantur qui hoſpitia in ciuitatibus præſtant & notant, qui & metatores vocantur. Alciat. in titul. C.de menſor. lib.12. Vide l.1.& l.2.& l.5.C.de metatis.

MENSVRARVM nomina apud veteres hæc ſunt ferè: Digitus minima mẽſurarum eſt, quorum 4. palmum efficiunt. 16. pedem. Pes autem tanquam as in numeris: atque ideò dimidius pes, Semis vulgò adpellatur, quantum ſcilicet pugno, extenſoq; pollice metimur. Sicut & Spithama, vox Græca, quæ & ipſa vulgò ſeruat nomen, quantum extenſis articulis, à minimo ad pollicem amplecti poſſumus: Latinè Dodrans dicitur, & Palmus maior quibuſdam. At cubitus ſeſquipedalis eſt. Greſſus verò 2. pedes & ſemiſſem continet. Paſſus 5. pedes, ſic dictus, quod paſsis, id eſt, dilatatis brachiis & manibus, hanc dimenſionem conficimus. Vlna ſex pedibus conſtat. Pertica duos paſſus

I

in 10

in ſe habet, hoc eſt, pedes decem: vnde & decempeda dicitur. Plethrum pedes centum. Iugerum longitudine pedibus 240. in latitudinem dimidio minus conſicitur, duóſque in ſe actus continet. Stadiũ, paſſus 125. habet: qui ſunt plus paulò pedes DC. Diaulus, duo ſunt ſtadia. Milliarium, ſunt mille paſſus, hoc eſt ſtadia 8. Dolichus, ſtadiorũ eſt 12. Leuca, dictio eſt Gallica, mille & quingentos etiam ipſa paſſus habet: licet alibi amplior ſit. Paraſanga, vocabulum Perſicum, 30. cenſetur ſtadiis, quæ menſura paulò minor eſt milliario Germanico. Schœnus apud Aegyptios 60. eſt ſtadiorum. Stathmus, id eſt, manſio, milliaria habet viginti duo ſemis. Huius mentio habetur in Nouell, vt om. obed. iudicibus. §. ſi igitur. Eſt & vulgaris vox Manſum, qua tantum agri ſignificatur, quantum ſingulis annis par boum arare, coleréq; poteſt. Vide Alciatum in l. mille paſſus. D. de verb. ſig. Budæ. in l. vlt. ſi menſ. fal. mod. dix. & Oldend. Action. a. Claſſ. 3.

MENTIRI, hoc eſt mendacium dicere & non dicere verum differunt, cap. cum contingat. extr. de iureiur. Porrò mentitur non ſolum qui falſum dicit, verumetiam qui ſimulat: vt, *Faciem mentita Creuſa*, &, *Aes mentitur aurum*.

MERCATORES, non, vt quidam volunt, à merce, ſed à verbo mercari, qđ eſt emere, deducitur. ſunt enim hi, qui res emunt, quas in eadẽ ſpecie carius vendant, vt ait Alciatus. qui etiam inter ſordidos, mercatores tenues cenſet: contra, copioſi mercatores, non viles habẽtur. Fenerator mercatoris nomine nõ venit, per l. quæſitũ. §. ſed & ipſe Pap. paulò ante fin. D. de ſund. inſtr. Proprie enim Mercatores dicebantur, qui cùm Romæ domiciliũ haberent, interdũ tamen exportandarum vel importandarũ mercium cauſſa in prouincias ad aliquod tempus excurrebãt. Sabinus autem in l. 4. D. de penu leg. tempus illud vt longiſſimum definit eſſe non plus annuum. Negociatores verò ciues quidem erant Romani, ſed in prouinciis ſedem fortunarum ſuarum conſtituerant, ſic, vt rarò in vrbem, nec ferè niſi cenſendi cauſſa redirent: quales erant aratores, pecuarij, argentarij, &c. Cicero in Verrina III. Ciues, inquit, habent propinquam fructuoſámq; prouinciam, quò facilè excurrant, vbi libenter negocium gerant: quos illa partim mercib. ſuppeditandis, cum quæſtu compendióque dimittit: partim retinet, vt arare, vt paſcere, vt negociari libeat, vt denique ſedes ac domicilium collocare. Quid etiam Mercatores à negotiatoribus differant, vide infra ſub voce Negotiatores.

MERCES ferè dicitur pecunia quæ ex prædiorum ruſticorum locatione percipitur: quæ verò ex vrbanorum, Penſio. vide l. 27. & l. 29. D. de hered. petit. & l. 2. §. 1. D. locat. Mercis appellatio, inquit Vlpi. ad res mobiles tantum pertinet, l. 66. D. de verborum ſignificatione.

Mercis appellatione, inquit Africanus, homines nõ contineri Mela ait, & ob eam rem mangones non mercatores, ſed venalitiarios appellari ait, & rectè. l. 207. D. de verbor. ſignific. Mercis autem nomen etiam de operis intelligitur, vt & Pretium. Mercedem habitationis Græci proprio nomine *ἐνοίκιον* appellant, mercedem operæ *μισθόν*. Clemens Alexand. libr. 1. Strom. *τῷ μὲν γεωργῷ δοτέον λέγεσθαι νόμον· τῷ δὲ τελώνῃ τέλος· καὶ φόρον μὲν τῷ στρατιώτῃ, μισθὸν δὲ τῷ διδασκάλῳ, καὶ τῷ πράττοντι ἀξίαν βῶτα*. Sed & *ἐνοίκιον* mercedem habitationis quæ ab inquilino datur, appellat Iuſtinianus Nouell. 43. & 88. & 120. & Harmenop. libr. 3. *Ἐνοίκιον* autem in eadẽ ſignificatione apud Theophr. & Plutarch. obſeruauit Victorius lib. 16. cap. 12. Merces autem quæ doctori datur, Mineruale etiã dicitur.

Merces eximij laboris à iuriſconſulto eleganter interpretatur, quæ pro ſalute alicuius datur, l. ſi pater, §. ſi quis. de donat. veruntamen & pro penſione accipi ſolet, atque annuo reditu, apud Ciceronem, ſicut & in iure accipitur.

MERX peculiaris dicitur res in qua dominus permittit ſeruum ſuo proprio nomine negotiari, etiam ſi nihil ſit in peculio. Merx dominica autem, in qua nomine alieno, hoc eſt, domini vice gerit negotia.

MERCALEM vxorem, id eſt, Meretricem Albericus exponit.

MERCENARII, qui operas ſuas mercede locabãt, l. 1. §. ſi filiusf. D. de vi & vi ar. Pleriq; eo nomine ſeruos alienos, quorum conductis operis vtebantur, vocabant. Valer. libr. 5. ca. 4. Villicum ait, in agello, quem ſeptem iugerum in Papinia habebat, mortuum eſſe, occaſionémque nactum mercenariũ, amoto inde ruſtico inſtrumento diſceſsiſſe. Liberi quoque qui operas ſuas locabant eo nomine appellabantur, Varroni lib. 1. de re Ruſtic. cap. 17. Mercenarius opponitur gratuito. Eſtque is, qui alicui operas ſuas locat, l. reſpiciendum, §. penul. D. de pœn. vbi Marcellus tradit, domeſtica furta vocari, quæ ſerui dominis, vel liberti patronis, vel mercenarij his apud quos degunt, ſurripiunt.

MERERE, ſtipendia merere, l. 16. §. fin. D. de caſt. pecu. At merere quid ex iudicio patris dicuntur, qui quid ex teſtamento eius acceperunt, l. 13. D. de do. exce. Merere legatum dicitur, cui id relinquitur, l. 21. C. ad leg. Falc. Meruit deportationis ſententiam, qui eam excepit, l. 3. C. de inſtitu.

MERITA militiæ, commoda præmiorum, quæ emeritis, & impletis ſtipendiis, veterania dantur, l. 18. §. veterani. D. de iure fiſc.

MERITORIVM, ſiue meritoria taberna, ſtabulum eſt, vel fullonica ſiue caupona, vel quæ alia loca quæ mercede locantur, à merendo dicta. Vlpian. de iniur. l. lex Cornelia. Ad meritoria, inquit, vel ſtabula non pertinebit. Idem l. ſi cuius. §. fin. D. de vſufr. Quòd autem dicitur, inquit, meritoria non facturum, accipe quæ diuerſoria, vel fullonica vulgo appellantur. Vopiſcus in Tacito: Meritoria intra vrbem ſtare vetuit.

MERITORIA cœnacula adiectiuè dixit Suetonius in Vitellio cap. 4. Et Meritoria balnea, Plinius lib. 2. Epiſtol. ad Gallum. vt Meritorium puerum Cicero Philipp. 2.

MERETRIX à merẽdo dicta eſt, quòd mercede ſuam exerceat militiam, vt Valla ait. Cum hac etiam ſtupro cognita adulterium non cõmitti ſcribunt Impp. l. ſi ea quæ. C. ad leg. Iul. de adult. At ei minimè ignoſcendum, quæ paupertatis obtentu turpiſſimam vitam elegit, l. palam. D. de ritu nupt. Porrò elegantem meretricum deteſtationem habes apud Salomonem ca. 5. Prouerb. & de earum natura Camertes in Cõm. in tab. Cebetis. Obſeruandum tamen quòd meretrix non eſt, quæ cũ vno, aut altero, etiã pecunia accepta, ſe commiſcet, ſed ea quæ palam, & pluribus ſe proſtituit, c. viduam. 33. Diſtin. c. meretrices. 32. q. 4. Quia verò primus meretrices publicitus inſtituerit, vide apud Cœliũ Rhodiginũ li. 8. c. 4. & Alc. in Cõ. de verb. ſig.

MERVM, inquit Feſtus, antiqui dicebãt ſolum, at nunc Merum purum appellamus. Hinc Merum factum, quod ab omni datione ſeiunctum eſt, in l. 98. §. mihi. D. de ſolut. Merum officium Prætoris, quòd à iudicis officio ſecretum eſt, l. 5. D. de verb. obl. Theophilus Inſtit. de diuiſ. ſtip. interpretatur *τὸ ἐκ μόνης δικαιοδοσίας τοῦ πραίτωρος*. Mera pœna, quæ à rei perſecutione ſeiuncta eſt, l. 1. D. de eo per quem fact. l. 1. D. ſi quis ius dic. Merum imperiũ, quod in rerum capitalium quæſtionibus verſatur, & à priuatarum rerum iuriſdictione purum eſt, l. 3. D. de iuriſd. l. 1. §. vlt. D. de offi. eius cui mãd. Merum ius gentium, quod à ciuilibus inſtitutis ſeiunctũ eſt, l. 31. D. depoſ. Merũ ius, ſtricta

iuris ratio, l.16. D. de minorib. l. pen. §. vlt. D. de contr. tab. l.4. §. ſi viam. D. de vſuc. l.37. D. de adminiſtr. tut.

Meram actionem negociorum geſtorum ſequi, in l. etſi. 14. §. Idem Labeo. D. de relig. pro ſtrictam eius actionis naturam & conditionem.

Mera voluntas, nuda, ſoluta, libera, l.75. D. de leg. 1.

Merum mixto opponitur, l.82. D. de cond. & demonſt. Martialis,

Cum peterem mixtum, vendidit ille merum.

Merum principium, l.12. D. de capt. Mera æſtimatio, l. 63. D. de iur. do. Mera donatio, l.28. D. de pact. dot.

Mero iure munito, non debet tribui extraordinariũ auxilium, in l. in cauſſæ cognitione. 2. D. de minor.

Mesonavta, qui medium inter nautas locum obtinet, id eſt inter ſummos & imos: ſummos, vt gubernatores & proretas: imos, vt remiges: & reliquis remigandi ſignum præbet: eodem, opinor, modo dictus, vt μεσόχορος. Vlp. l.1. §. 1. D. naut. caup. ſtab. Sed de exercitore ſolummodo Prætor ſentit. nec enim debet, inquit Pomponius, per remigem aut meſonautam obligari: ſed per ſe, vel per nauis magiſtrum.

Messis à metendo: Aliàs pro tempore accipitur, quo frumenta ſcinduntur: ſicut vindemia, pro tempore, quo colliguntur vuæ, vt in l.1. in princ. & l. Præſides. D. de feriis. Aliàs pro re, hoc eſt, pro ſegete ipſa iam matura, idque dupliciter: aliquando ſolùm pro frugibus: nõnunquã verò laxius tam pro fruge, quàm pro vua, l. fructus eſſe. §. item ſi meſſes. D. ſolut. matr.

Meta, eſt inferior pars molæ: ait Paulus in l.18. §.3. D. de inſtruct. & inſt.

Metallvm, genus pœnæ mediocris numeratur à Paulo libro Sent. v. cap. 17. cum nocentes ad eruendas metallorum venas damnabantur. Huius etiã pœnæ mentio fit l.24. §. quid ergo. D. de fideicom. lib. l.46. D. de manu teſta. quam à Tarquinio Superbo excogitatã Eutropius lib.1. c.10. & Sudas in verbo Σέκλαβος ſcribunt. Idem tamen Sudas in voce Semiramis, & Diodorus Siculus, teſtantur Semiramin metalla inueniſſe, eáq; per captiuos exercuiſſe. Habebant autẽ Romani metalla multa, l.6. §. virum. D. ad leg. Iul. pecul. vt in Macedonia, Epheſi, in Hiſpania, vt Liuius & Vitruuius libro 7. cap. 9. teſtantur. Alia etiam refert Iuſt. Nouel. 22. Inter eos autem qui in metallũ, & eos qui in opus metalli damnãtur, differentia in vinculis tantum eſt: quòd qui in metallum damnantur, grauioribus vinculis premuntur: qui in opus metalli, leuioribus. quódque refugæ ex opere metalli in metallũ dantur, ex metallo grauius coercentur. l.8. §.4. D. de pœ.

Metallici, qui ea pœna damnati ſunt apud Macrũ l. in ſeruorum. 10. §.1. & l. in metallum. 36. D. de pœn.

Metallarii, qui metallum effodiunt: quorum tamen alij ſpontè ſua, alij conditione tales ſunt: vt ſub Rub. C. de metallar. & metall.

Metata, diuerſoria quæ prouinciales præbere ſolebant militibus ſuperuenientibus, vel aliis perſonis, ſub rub. C. de metatis & epidemet. & l. vlt. in fi. D. de mun. & hon. l.6. C. de profeſſ. & medic.

Metatores, deſignatores hoſpitiorum, qui præparandi & enotandi diuerſorij cauſſa præcurrunt. Μετάτωρ, inquit Suidas, ὁ προπορευόμενος ἄγγελος πρὸ τοῦ ἄρχοντος. Appellantur & menſores in l.1. C. de metat. Si quis menſorum noſtrorum manum, qua deputatas ſingulis quibuſque domus enotant, & poſtibus hoſpitaturi nomen adſcribunt: &c. Galli *Mareſchaux des logis*. Videtur etiam hoc nomẽ pro hoſpitibus ſumi, l.9. C. eod. Omnes, inquit, qui metata in ſuis domibus præſtant, ſiue hoſpitia præbuerint metatoribus, ſeu quolibet pacto ſatiaeis ſecerint.

Metaxa non eſt ſericum quoduis, ſed rude & ἀκατέργαστον, nondum neque tinctum neque in fila deductum: & ideo ſeparatur à nemate ſerico, l. vlt. D. de public. & l.10. C. de murileg. à ſerico blatta, id eſt à ſerico in purpureum colorem conuerſo. Huius verbi meminit Moſchopulus, σὴρ ὁ σκώληξ ὁ τὴν μετάξαν ὑφαίνων, ἀφ' οὗ σηρικὰ ἱμάτια τὰ μεταξωτά. Zonaras in Nicen. 2. ἐκ μετάξης ἐνδύματα πεποικιλμένα ἅπερ καὶ σηρικά. Sudas, Σὴρ ζῶόν ἐστιν ὅθεν ἡ μέταξα γίνεται, ἐξ ἧς καὶ σηρικὰ τὰ ἐκ μετάξης ὑφασμένα λέγονται. Iſidorus lib. 20. Etymol. cap. 29. Metaxam dici vult à circuitu filorum, aut quod transferatur, ἀπὸ τοῦ μετάγεσθαι. Lini metaxam dixit Lucillius apud Nonium, quo modo etiam Vaſcones Pyrenæi loquuntur: ſed de ſerico dicitur frequentius.

Meticvlosvs eſt, qui fruſtra aliquid timet, l. nec timorem. §.1. D. de eo quod metus cauſ.

Μέτοικοι, l.4. C. de iur. fiſc. lib.10. coloni ſunt qui ex vna ciuitate in aliã migrant: quod non fit niſi iuſſu principis, l. idem Vlpian. §. vlt. D. de excuſ. tut. Auctor Panegyrici Flauienſium ad Conſtantin. Imp. Diuus pater tuus Flauiam ciuitatẽ Heduorum voluit erigere metœcis vndique transferendis. Apollonius Tyaneus in Epiſt. ἅπαντες ἄστοι καὶ οἱ μέτοικοι. alij enim ſunt in eadem ciuitate originarij, alij μέτοικοι, qui & incolæ dicuntur. Poſterior ætas Aduenas quoque eos appellaſſe videtur: vnde vox Gallica orta eſt, *Aubanous*, & in Baſilicis Gallicis, *Auenage*. Sed non ita Latini, quibus Aduena is eſt qui in aliena ciuitate moratur ad tẽpus, l. heres. §. proinde. D. de iud. l. pupil. D. de verb. ſignif.

Metretes, ὁ μετρητής, vaſis genus, quod cadus Latinè dicitur: decem congiorum capax. Caius l.35. §.5. D. de contrahen. empt. Quòd ſi vinum ita venierit, vt in ſingulas amphoras: item oleum, vt in ſingulos metretas. Item: Quia venditio quaſi ſub hac conditione videtur fieri, vt in ſingulos metretas, &c. Et Scæuola l. pen. §.1. D. locati, de naue loquitur, in quam olei metretũ tria millia, frumẽti modium octo millia imponebantur. Eſt & Metretes mẽſuræ genus, Agric. li.1. de mẽſuris.

Metrocomia, l.8. C. de exact. tribut. vicorum caput, aut mater: eadem forma qua caput mater ve prouinciæ Metropolis dicitur.

Metropolis μητρόπολις, ex μήτηρ & πόλις, id eſt matrix & vrbs iuncto nomine, dicitur ea ciuitas vnde colonia deducta eſt. Thucydides lib.4. ἀποικίαι δὲ μὲν εὖ πάσχουσαι, τιμῶσι τὴν μητρόπολιν, ἀδικούμεναι δὲ ἀλλοτριοῦνται. Itaque Vlp. l.4. §.4. D. de offic. procõſ. Epheſ. metropolim appellat: Procõſuli, inquit, neceſſitatẽ impoſitam per mare Aſiã applicare, καὶ τῶν μητροπόλεων Ἔφεσον primam attingere, id eſt, Epheſum prius quàm alias metropoles accedere. Modeſt. l.6. D. de excuſa. tut. εἶναι δὲ τῷ μὲν μεγίστῳ ἀριθμῷ χρῆσθαι τὰς μητροπόλεις τῶν ἐθνῶν, τῷ δευτέρῳ τὰς ἐχούσας ἀγορὰς δικῶν, τῷ δὲ τρίτῳ τὰς λοιπάς: id eſt, Decet maximo quidẽ numero vti nationũ metropoles, ſecundo eas quæ forũ iudiciorũ habent: tertio verò, ceteras. Iſidorus ἐκ τοῦ μέτρου, id eſt, ex menſura, fictum vocabulum tradit, quod & 21. Diſtin. aſſeritur: ſed falſo. Deniq; Metropoles ad extremũ dictæ ſunt, matres vrbiũ, ſiue capita prouinciæ, vt l.1. C. de metrop. Bery. & apud Solin. & Marcellinum. Propter multas iuſtáſq; cauſſas metropolitano nomine ac dignitate Berytum decernimus exornandã, iam ſuis virtutibus coronatam. Igitur hæc quoque metropolitanam habeat dignitatem. Hinc

Metropolitani epiſcopi, qui in illis ciuitatibus Epiſcopatum gerebant: quorũ hæc fuit ratio, vt vnus illorum aliquis de collegarũ ſententia, quaſi Magiſter collegij conſtitueretur, qui quoties res poſtularet, collegas quaſi ſenatum cogẽdi, & ad eos de Eccleſiarum negociis referendi poteſtatẽ haberet. ita plane, vt neq; illi ſine huius, neq; hic ſine illorum conſenſu atq; auctoritate grauius quicquã gereret. itẽ vt ſi creãdus eſſet aliquis epiſcopus, eo præſente atque auctore crearetur: ſin ipſe creãdus, ab ipſa Synodo dũtaxat ſin abdicandus, de cõmuni totius ſenatus ſententia remoueretur,

vide

vide Antiocheni Concilij κεφάλ.β.κεφ.ιε. Niceni κεφ.ς. Constantinopolitani β. Epheſienſis vitimum: quibus in locis Metropolitani modò ἀρχιεπίσκοποι appellantur, modò πρῶτοι, modò πρωτεύοντες, modò προεστῶτες, modò πατριάρχαι. Vide infrà PATRIARCHÆ.

METVIRI, pro metui, ſcribitur in Pand. Florenti. l. 26. §. pater. D. de pigno.

METVS, eſt inſtantis vel futuri periculi cauſſa mentis trepidatio, l. 1. §. 1. D. quod met. cauſ. & tã actiuè, quàm paſsiuè ſumitur. Nam metus hoſtium rectè dicitur, & cũ timent hoſtes, & cũ timẽtur. Eſt autẽ quintuplex. Primus minarũ, qui non parit actionẽ: ꝙ minę nõ incutiunt terrorem. Secundus facti, quãdo præuerſatur periculũ ſalutis, vel cruciatus corporis: & is cadit in conſtantẽ virum. Tertius potẽtiæ, qui ſcilicet incutitur à principe, magiſtratu, ſuperiore, &c. ſubditis. Quartus reuerentiæ, vt libertus habet erga patronũ, filius erga patrẽ, vxor erga maritũ, &c. Quintus eſt perfidiæ, vt cũ aliquis ꝓmouetur ab alio, quis timet eius perfidiam. Zaſius in tit. Inſtit. de actio. §. quadrupli.

Metus cauſſa abeſſe videtur, qui iuſto timore mortis, vel cruciatus corporis conterritus abeſt. Auctor Vlp. l. 3. D. ex quib. cauſ. maio.

MEVM rectè nomino, in quo ius habeo: ſic ruſtici agrũ quem colunt, ſuum eſſe dicunt, l. cum aliquis. C. de iure deliberan. Meus ager accipitur, etſi in eo vſumfructum, vel partem alienauero, l. 2. D. de conditionibus inſtit. Meum etiã rectè dicitur, quod cõmune mihi cum alio eſt, l. illud dubitationis. D. de rit. nupt. l. ſerui electione. §. 1. D. de lega. 1. & ibi Bart. interdum refert inter meũ & cõmune, l. legatis vxoris. D. de legatis 2. Meũ eſſe, quòd ex re mea ſupereſt, cuius vindicandi ius habeo, Celſus ait, l. ſoium. D. de rei vind. Meum id dicere poſſum, in quo mea vtilitas cõſiſtit. Vide gloſſ. in l. prætor. D. de eden. Meum quãdoq; demonſtrat, quandoque taxat, quandoq; conditionẽ facit, l. nuper. de leg. 3. Meum, & Tuum, duo pronomina, ſi è medio tollerentur, homines quietiſsimè viuerent, iuxta Senecã. Deniq; Meum, Tuum, Suum, regulariter denotant non ſolũ directum dominiũ, ſed etiam quaſi dominiũ, l. ſeruos autem ſuos. D. de leg. 3. l. Q. Mutius. §. argento. D. de aur. & argen. leg. Itaque

Meorum, Tuorum, Suorum appellatione non ſolũ intelliguntur quę noſtra ſunt, ſed etiam ea in quibus ius aliquod habemus.

Meorum & tuorum appellatione continentur actiones: quia & hæ in bonis ſunt, l. 30. §. 1. D. ad Trebel. l. 49. in fin. l. 91. D. de verb. ſignifi.

Mea veſtis intelligenda eſt, quam in vſus meos habui, l. 27. §. ſi quis addiderit. D. de aur. & arg. leg.

MIGRARE inquilini dicuntur, cum exacto locationis tempore ex habitatione cum ſuis rebus illatis inductis, diſcedunt. vnde Rubrica D. de migrando. Notat tamen in Cõment. Verrinæ IIII. Hotom. Ciceronis & Plauti iocos, in quibus Migrare vſurpatur pro vaſis relictis ad tempus diſcedere. Exire verò pro vaſa efferre. Itaq; (ait Cicero) iſte hoſpiti infenſus, hoſpitiũ ei renuntiat, domo eius emigrat, atque adeo exit, nam iam ante migrarat. Quando autem migrare ſolerent inquilini, vide ſuprà Kalendæ Iuliæ.

MILES appellatur vel à militia, id eſt, duritia quã pro nobis ſuſtinẽt: aut à multitudine: aut à malo quod arcere milites ſolent: aut à numero mille hominum: dictum à Græco verbo, tractum à taginate. nam Græci mille hominum multitudinem ἄγμα appellant: quaſi milleſimum quenque dictum: vnde ipſum ducem χιλίαρχον appellant, l. 1. §. 1. D. de teſtam. mil. Hinc Milites dicebantur, qui ſacramẽto militiæ obſtricti, cincti, & in numeros relati eſſent. l. milites. §. miſsionũ. & l. vlt. D. de re militari, l. miles. D. de adul. l. 2. de vet. l. filiusfamilias. l. Titius. D. de milit. teſtam. Sed quod in l. vn. in fin. de bon. poſſ. ex teſt. mil. ſcribitur, Militem eſſe quanuis in numeris non ſit. ad eum pertinet, qui ex vno numero vt in alium reponeretur exemptus, eò nondum peruenerit. interim enim miles eſt, quanuis non ſit in aliquo numero.

MILITVM appellatio poſtremis tẽporibus quaſi pro ſingulari imperatorum beneficio ad eos tranſlata eſt, qui in pace & ocio, procuratione aliqua Reipub. fungerentur. quod tamen non omnibus, ſed certis duntaxat honorib. tribuebatur. vnde Iuſti. l. 3. de numerariis, libro Codicis 12. Numerarios, inquit, ampliſsimę tuæ ſedis cingulum habere, & militiæ ordinem tenere iubemus. Idem eo. tit. Nemini licere deinceps iubemus in quacunq; militia connumerato, ſolicitudinem actuarij ſubire, vel poſt depoſitam eandẽ curam ad militiam aſpirare: quatenus inter priuatos agens, omniq; militari priuilegio denudatus, nihil nundinationis vel fraudis circa cõmendata ratiocinia, quibus obnoxius eſt, attentare valeat. Harum autem militiarum aliæ Palatinæ dicuntur, eorũ ſcilicet qui in Principis palatio muneri alicui præfecti erant: aliæ Comitatenſes, eorum qui in eiuſdem erant comitatu: aliæ Prouinciales, eorum qui prouinciarũ magiſtratibus apparebant. quibus omnibus aditus etiam mercatoribus atque negotiatoribus patebat: duntaxat, qui ſordidorum opificũ numero non eſſent: quales ſunt fabri, & alij omnes qui in ergaſteriis, id eſt officinis operariis exercentur, aut merces venales quotidiani quæſtus cauſſa proſtituunt: vti patet ex l. antepenult. C. de cohortal. Hinc Milites, inquit Iuſtinianus, appellamus tam eos, qui ſub excelſis magiſtris militum tolerare noſcuntur militiã, quàm qui in vndecim deuotiſsimis ſcholis taxati ſunt, necnon eos, qui ſub diuerſis optionibus fœderatorum nomine ſunt decorati. l. vltima, D. de loc. & conducto. Itaque

MILITIA duplex in libris noſtris reperitur: vna Armata, quæ belli cauſſa ſuſcipitur: de qua mentio fit in l. 1. C. de iuris & facti ignorantia. l. 18. D. de re iudi. l. 4. C. qui dar. tut. altera verò Ciuilis, quàm ſic deſcribere poſſumus: Miniſterium in obeundis Principis negociis, cuius cauſſa ſalaria & commoda ab ipſo tribuuntur.

Militiam vrbanam Cicero, patronorũ, qui poſt Aduocati dicti ſunt, labores & aſsiduitatem appellat: non affirmans, vt quidam putant, ſed eos eludens potius, cum ita res & tempus poſtularet. In Murœniana enim ſic loquitur: Seruius hic, inquit, nobiſcum hanc vrbanam militiã reſpondẽdi, ſcribendi, cauendi, plenã ſolicitudinis & ſtomachi ſecutus eſt, ius ciuile didicit, multum laborauit, præſto multis fuit. Sed Imperatores quidam poſtea nihil ſimulãtes, in l. 14. C. de aduocatis diuerſorum iud. ſic locuti ſunt: Nec enim ſolos noſtro imperio militare credimus illos, qui gladiis, clypeis & thoracibus nituntur, ſed etiam aduocatos. militant nanque cauſſarum patroni, qui glorioſæ vocis confiſi munimine laborantium ſpem, vitam & poſteros defendunt.

Militiæ caſus, cum alicuius militia, hoc eſt munus alicuius eorum qui publica Principis negocia gerunt, per eius mortem cecidit: quaſi dicas caducã militiã. Conſtitutũ igitur fuit, vt milite aliquo mortuo, liberi vel vxor, vel heredes eius, de commilitonũ ſententia (vel vt vſitatis verbis vtamur, ex communi eorum qui in eadem ſchola, id eſt ordine, ſtatuti ſunt, placito) beneficium aliquod à principe impetrarẽt; vel eis à ſubrogato aliqua numeraretur pecunia. Hoc beneficiũ ſeu commodũ Caſus militiæ dicebatur præciſe, pro Cõmodum caducæ militiæ quod non hereditatis iure, ſed priuilegio & beneficio Principis tribuebatur. Vide l. ſi quis, 11. C. de prox. ſacr. ſcrin. ceteriſque qui in ſacris ſcrin. militant. lib. 12. l. vlt. C. de pignor. l. om-

nimodo,30.§.vltim.C.de inoffi.teſt.

Miles in libris Feudiſticis & Vaſſallus ſynonyma ſunt. Itaq; miles & ſenior tanquã relata opponũtur: vt lib. 3.tit.1.§.1.Ad reconciliandos animos ſeniorũ & militum. Et §.2.Si contentio emerſerit inter ſeniorem & militem. Feudũ quippe clientela militaris eſt: qua de cauſſa beneficia feudalia propriè dicuntur ea, quæ militibus attribuuntur. Albert. Krantz. lib. Dan. 6. ca. 19. Omnis inter regem Daniæ, & Adulphum Holſatiæ comitem controuerſia ſuſtollitur: & primũ amicus, deinde miles etiã Regis conſcribitur. Porro qui Romanorũ mos fuit in militari cingulo certis attribuendo, ceteriſque qui euincti non eſſent, à militia prohibẽdis, eundẽ à Barbaricis retentũ atq; vſurpatũ fuiſſe docet Hotom. diſp. Feud. ca. 23. Tantũ in cinguli iure Romani poſuere, vt ſi quis in caſtris diſcinctus verſaretur, aut vallum ſubiret, piaculi inſtar haberetur: cuius rei exemplũ extat apud Corn. Tacit. libr. 11. qua de cauſſa qui ſub iugũ mittebãtur diſcincti erãt, vt Feſtus lib. 9. demõſtrat. Amm. Marcellinus lib. 22. Proſequere, ait, mulier, ſi quid te læſam æſtimas. hic enim ſic cinctus eſt, vt expeditius per lutũ incedat. Neq; illud prætermittendũ eſt, quod Frid. II. conſtit. ſancitũ eſt, necui militare liceat, niſi quis vel de militari genere ſit, vel militarẽ ordinẽ ab Imperatore impetrarit. Neapol. conſtit. lib. 3. tit. 59. & tit. 60. Itaq; Petrus de Vin. lib. Epiſt. 6. c. 17. Quanquam (inquit) pater ſuus miles non fuerit, & noſtris cõſtitutionibus caueatur, quòd milites fieri nequeant, qui de genere militum non naſcuntur: ipſe tamen de culminis noſtri licentia decorari valeat cingulo militari mandamus. Vide & Neapol. conſtit. lib. 2. tit. 32.

Miles caligatus, à caliga, hoc eſt, tibiarum tegumento, quo crura ſolebant armare milites infimæ conditionis, l. 8. D. de cuſtod. & exh. reor. Sunt qui Caligatorũ nomine omne militum genus, à militari caliga accipi contendant: ſed eo potius crediderim cenſeri eos qui promotionem in exercitu nullam haberẽt. Caliga verò fuit calceamentum, quod ferreis clauis multiplicibus muniebatur.

Militiæ nomen videtur etiam pro annonis ſalariiſq; ſumi, quæ armatam vel inermẽ militiã exercẽtibus publicè præſtabãtur, vt l. 22. D. de leg. 2. Lucius Titius in teſtamento ſuo Publio Mæuio militiã ſuam reliquit, ſiue pecuniã eius quæcunq; redigi ex vẽditione eius potuerit. Sic l. 49. §. 1. D. eod. l. 11. §. ſi ſeruo. l. penul. & vltim. D. de legat. 3. & aliis multis locis.

Militiæ genera tria, videlicet, ſacramentum, coniurationem, & euocationẽ, Seruius in octauo Aeneidos declarat. & Bud. in annot. ad l. 1. depoſiti.

Militia armata ad differentiam palatinæ, l. 6. t&. D. de re iudica. l. 1. C. de iure & facti ignor.

Militare ius, Iſidoro lib. 5. ca. 7. belli inferendi ſollemnitas, fœderis faciendi nexus, ſigno dato congreſsio in hoſtem, vel commiſsio, item ſigno dato receptio, flagitij militaris diſciplina, & id genus alia quæ ad rem diſciplinámque militarem pertinent. At militare ius in d. de mil. teſtam. ius eſt inſtitum proprium, quo eis teſtari prout libuerit, Impp. conſtitutionibus conceſſum eſt.

Militare delictum, quòd quis vt miles admittit, l. 6. D. de iniuſto, rupt. & alibi ſæpe, & in legibus militaribus, quas Iuſtinianus Græcè edidit, qui libellus etiamnum extat.

Militares viæ, id eſt publicæ, apud Paulum declarantur in l. vltim. de loc. & itin. publ.

Militariter, id eſt, militari modo, l. 4. §. qui poſt. D. de re milit. Et Militariter ornatum dixit Tacitus lib 16. Annal.

Miliarenses, nummorũ genus, qui militibus erogari ſolebant, l. fin. C. de palat. ſacr. larg. & Nouell. 105.

Epiphanius, τὸ ἀργυροῦν τοῦτό ἐστιν ὃ οἱ Ῥωμαῖοι μιλιαρίσιον καλοῦσιν, ὃ ἑρμηνεύεται στρατιωτικὸν δῶρον.

Miliarium, columna aurea in capite Romani fori ſtatuta: de qua Plinius lib. 3. ſic ſcribit: Roma diuiditur in regiones quatuordecim, cõpita earum cc. xv. paſſ. eiuſdem ſpacij menſura currente à miliario in capite Romani fori ſtatuto ad ſingulas portas, quæ ſunt hodie num. 37. Cornel. Tacitus lib. 17. Otho innixus liberto per Tiberianam domum in velabrum, inde ad milliarium aureum ſub ædem Saturni pergit. Huius meminit Macer l. 154. D. de verbor. ſignific. Mille paſſus non à miliario vrbis, ſed à continentibus ædificiis numerandi ſunt. Hanc columnã Dio lib. 54. ab Auguſto primũ erectam tradit. Ab hac autem omnes Italiæ viæ initium & finem capiebant.

Miliarium, vas aquæ calfaciẽdæ paratum, vti docet Athenæus lib. 3. τὸ μιλιάριον, inquit, καλούμενον ὑπὸ Ῥωμαίων τὸ εἰς θερμοῦ ὕδατος καὶ ὀργασίαν κατεσκευασμένον. Hinc Miliarium cocinatorium, quod nihil eſt aliud, quam aenum in quo aqua ad potandum calefit, l. cum de lanionis. §. item cacabos. D. de inſtr. vel inſtr. leg. Sed in balneatorio inſtrumento Paulus miliaria etiã numerat, in quibus ad lauandum aqua calefit, lib. 3. Sent. tit. 9. Aenum etiam id in quo aqua calida lauatur olea, l. ſed addes. §. item aenum. D. locat. miliarium appellari poteſt. De miliario argenteo meminit Vlpia. l. 19. §. 5. D. de aur. arg. & mund. Perperã autem & ſine vllo auctore Beroaldus, Nebriſſenſis & Accurſius Miliariũ vas eſſe tradunt ad milium coquendum.

Milliariũ, vel milliare, à mille paſsibus, dicitur ſpacium itineris: quod quia lapidibus diſtingui ſolet, ſæpe dicimus ad vigeſimum lapidem, hoc eſt, ad vigeſimum milliare, l. 154. D. de verbor. ſignifi.

Minæ, id eſt, cõminationes, & metus incuſsiones per verba, aut ſigna, nõ rarò iuſtũ metũ faciũt. De quo vide Bar. in l. 1. §. quæ onerãdæ. in fi. quar. rer. act. nõ dat.

Minera. Hæc maiore cõſenſu, ſiue cõmuni, vt aiunt, opinione interpretũ, in regalibus, terræq; fructibus numeratur. c. 1. in verbo Argentariæ. in vſib. Feud. l. diuortio. §. ſi via. ſolut. matrim. l. 3. §. fin. cum ſequ. de rebus eorum, qui ſub tut. non alien.

Minare, verbum frequẽs apud D. Hiero. & in legib. antiquis Lãgob. Burgundionũ, Alamannorũ, & in lege Salica, agere, & ante ſe pellere ſignificat. Hinc Anianus: Actus, qua pecora minare cõſueuimus. Apuleius lib. 3. Nos duos aſinos minãtes, baculis exigũt. Sic Auſonius de Myronis bucula. *Ageret iuuẽcas cũ domum paſtor ſuas, Suam relinquẽs me minabat vt ſuã.* Ita enim legendũ. Dicitur & Prominare, lib. 5. apud Apul. & l. 7. Comminare. Hinc Gallis *Mener & Prommener.*

Miniculator, vel minicularius, Corporiſta vulgo eſt, qui capitales literas, id eſt, maiuſculas ſcriptis libris minio aut rubrica præponit, minióq; inficit: Vlpia. de oper. liber. l. vt iuriſiurandi. Si fortè, inquit, librarius, vel miniculator, vel calculator, &c. & vide l. 3. C. Th. de indulg. debit.

Minima cauſſa, quæ duum aureorum tantũ eſt, quæve iudiciales ſumptus ferre non poteſt, l. 1. D. de dolo. 2. q. 7. Anteriorum. §. illud. Sed & quæ decem libras auri non excedit, hoc nomine venit: de qua in nouiſsimis iuribus tractatur, quæ etiam duos aureos non excedit Alberico. & vide Specul. tit. de dolo. §. 2.

Miniſter nudus, merus executor eſt, vt Bart. docet in l. ſi quis Titio. de leg. 2. Quanuis Iuriſconſ. ſimpliciter miniſtrum legatario oppoſuiſſe videtur. Quod minimè interpres animaduertit, quive ſecuti ſunt eũ.

Miniſteria municipalia, militaria, publica, prætoria, dicimus pro ipſis miniſtris, l. 7. D. de offi. Procõl. l. 6. §. illicita. D. de offic. præſid. & paſsim in Digeſt. & ſæpe apud Tertullianum. Miniſteria etiã pro mancipiis & ſeruis, l. 6. 8. D. de pig. l. 21. D. de don. & alibi.

Miniſt

MINISTERIALES interdum dicuntur ſerui domeſtici, qui ſuas operas & miniſteria dominis præbent: vt in Spec. Saxon. lib.9. artic.18. Miniſteriales hereditant, & hereditatẽ accipiunt, ſicut liberi, ſecundum ius prouinciale: excepto quòd extra dominiũ ſuorũ dominorũ nemini ſuccedũt, nec habẽt ſucceſſorem: vt in Lombard. lib.1. tit.8. De aldis & ſeruis miniſterialibus dicimus, qui docti domi & nutriti, aut probati ſunt. Item lib.1. tit.12 Si quis ſeruũ miniſterialẽ probatum (vt ſupra) & doctum domi occiderit, componat ſolid.50. de alio vero ſeruo miniſteriali, quòd ſecundus eius inuenitur eſſe, tantũ nomen miniſteriale habet, ſiquis occiderit, cõponat ſol.25. Interdũ dicuntur homines liberi, qui in potentiorũ familia munere & procuratione aliqua fungũtur, vt lib. Feud.2. tit.27. §.pen. Si miniſteriales alicuius domini inter ſe guerram habuerint, comes ſiue iudex in cuius regimine eam fecerint, per leges & iudicia ex ordine proſequatur. Item lib. Feud.3. l. Fridericus: Si liber homo, ingenuus, miniſterialis, vel cuiuſcunq; conditionis fuerit, &c. Otto Friſing. lib. Chron.7. ca.8. Orta ſeditione Sigehardus comes à familia principum, qui Miniſteriales dicuntur, eò quòd iuſtitiam eorum infringere diceretur, occiſus eſt.

MINOR Latine loquẽtibus res dicitur quæ mediæ magnitudinis eſt. Hinc minore lance legata in l. qui lancem. D. de aur. & arg. legat. rectè reſpondetur heredis electionem non eſſe, cum conſtet de lance legata. Sic minorem libertatẽ dicimus, quæ eſt inter iuſtã & deditiam. Eodem quoq; ſenſu minorem capitis deminutionem appellamus mediã, minorem ordinẽ equeſtrem. Martial. lib.4. *Cum plebs & minor ordo, maximúſq;*. Th. Hermopolites in l.150. D. de verb. ſignific. Minus tria ſignificare ait, *τὸ βραδέως, τὸ μὴ παντελῶς, τὸ μηδὲν ὅλως*. Si à te, inquit Gaius, ſtipulatus fuero, QVANTO MINVS A TITIO CONSECVTVS FVERO, TANTVM DARE SPONDES?

MINOR Langobardico iure dicitur is demum qui decem & octo annis minor eſt. nam poſt eum annum ætas legitima dicitur. In Lombard. de prohibi. alien. min. l.2. §.1. & l. ſi in fratris. & l. de puero.

Minores annorũ, vetus locutio, ſæpe à Iuriſc. vſurpata. Varr. lib. De re ruſti.1. c.17. Operarios parandos eſſe, qui laborem ferre poſsint, ne minores annorũ XXII.

Minor annis XXV. dicitur in lege Iulia de adult. & in edicto de minorib. Is qui agit annum ætatis vigeſimumquintum, vel eius anni extremũ diem, momẽtis quoque temporum ſubductis, l. ſi maritus, 15. §.2. D de adulte. l.3. §. minorem. D. de minoribus. At in honoribus fauoris cauſſa inductũ eſt, vt minor non ſit XXV. annis, qui XXV. annũ agit. l. ad Remp. 8. D. de mun. & honor. l. non tantum. D. de decur. Minor XX. annis in lege Aelia Sentia non dicitur, qui ſupremum diem anni vigeſimi agit, l.1. D. de manumiſſ.

Minores & pupilli damno adfecti, duplex habent remedium: videlicet, vt aut reſtitutionem petant, aut curatores, tutoréſque negligentiæ accuſent. Nouel. de heredib. & Falcid. §. pupillis ſanè. Conſtit.1.

Minores magiſtratus dicuntur, l. nec magiſtratibus. D. de iniur. qui ſine imperio aut poteſtate ſunt. vide ſuprà Magiſtratus.

MINVS, vim comparatiui non ſemper retinet: vnde qđ nõ recepi, rectè dixero minus recepiſſe: & minus tribuere videtur, q nihil tribuit, l. illud. §.1. D. de trib.

MINTVRNENSES. Ariſtõ apud Vlp. D. ſi ſerui. vind. dicit eum qui tabernam caſeariam à Minturnenſibus conduxit, ad ſuperiora prohiberi poſſe fumũ immittere. Minturnæ oppidum in Campania, habẽs propinquas paludes, in quibus Marius delituit, fugiens perſecutionem Syllæ. nunc Traietum caſtellũ eſſe dicunt.

MINVERE, pro commutare dicitur. ſunt enim gradus quidam commutãdi ſtatum, per quos aliquid de conditione hominis minuitur. Inſti. de cap. demin. Minui legata l. in quantitate. §. viti. D. ad leg. Falci. dicuntur detrahi, quod eſt retineri, deduci, recidi: quod aliud nihil eſt quàm ex lege Falcidia quartæ retentionem eſſe, l. ſeruus quem. D. de action. empti.

MINVSCVLARII aquæductus, l. decernimus.10. C. de aquæduct. id eſt minuti & tenuiores, vt in l.1. C. de defenſ. ciuit. l.5. C. Th. de inde. deb. Auguſt.7. de ciui. Dei c.8. Tanquam minuſcularios vectigaliũ conductores. Paulo poſt in d. l.10. hi minuſcularij aquæductus, Paragogi vocantur, id eſt, traductiui. Alciatus Muſcularios legit, ſed perperam.

MINVTA alimẽta Vlp. interpretatur eſſe decẽ aureorũ annuorũ, in l.5. §. quæuis. Si cui plus quã per leg. Falc.

MINVTATIM, id eſt, per minutas partes non ſunt alimenta legata præſtãda, l.3. D. de ali. & cib. leg. cũ ſimi.

MIRABILEM partũ Imp. adpellat, qui à maiore quinquaginta annorum editur, l. ſi maior. C. de leg. hered.

MISCERE contractũ, pro facere contractũ, & contractu cũ aliquo implicari. Paul. l.9. D. de confir. tut. Vel cum fiſco aliquẽ contractũ damnoſum miſcuiſſent.

MISARABILIVM perſonarũ nomine, etiamſi opulenti ſint, propter fortunæ iniuriam, veniunt perpetuo morbo detenti, ſenes, valetudinarij, furioſi, mente capti, viduæ, pupilli, orphani, & quæ perſonæ his debẽt cenſeri ſimiles: quod relinquitur arbitrio iudicis: ex ſententia Bart. in l.1. C. quan. Imp. int. pupill. & vid. ca. ex tenor. de for. comp. Aegroti autem, quorum hic fit mẽtio, accipiũtur, qui morbo graui ſunt adfecti, propter quem cuilibet rei agendæ ſunt impares, l.2. §. ſi quis in iudicio. D. ſi quis caut. l. morbus. de verb. ſig.

MISSA pro *ἱερᾷ μυσταγωγία* dicitur à Iuliano Anteceſſore, Nouell. VIII. & LVIII: & Miſſam ſacram facere, vel agere, nõ canere, quod Iuſtinianus dixerat, *τὰ ἱερώτατα πράττειν*: & *τὴν ἱερὰν ἐπιτελεῖν μυσταγωγίαν*. Notatu autẽ dignum eſt, quod Iuſtinianus ſcribit Nouell. VII. ne res eccleſ. alien. vt ab eruditis viris obſeruatum eſt, §. *ἐπειδὴ δὲ*. cultum Dei in eccleſiis Chriſtianorũ duabus rebus conſtitiſſe: recitatione ſacrarum literarum, & communicatione cœnæ dominicæ. *ἐν οἷς*, inquit, *μυσταγωγεῖν τε καθιερωθῆναι, καὶ ἱερὰ γίγνεσθαι λειτουργία, θυσίαν οὐδὲ ὅσην ἐν ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις γίνεσθαι, τῶν τε θείων ἀναγινωσκομένων γραφῶν, τῆς τε ἱερᾶς καὶ ἀρρήτου μεταδιδομένης κοινωνίας, μοναχικῶν τε ἐκεῖσε γεγενημένοις*. Miſſa autẽ dicebatur ab antiquis Latinis Theologis, pro miſſione: vt remiſſa, pro remiſsione: apud Cyp. epiſt.14. lib.3. Qui blaſphemat in ſpiritum ſanctum, remiſſam peccatorum non habet. Item apud Tertullianum lib. cont. Marcionem: Diximus de remiſſa peccatorum. Nanq; veteris eccleſiæ Chriſtianæ inſtitutũ hoc fuit, vt cum in populi conuẽtu, peractis precibus, habitáq; concione, Epulatio ſacra, hoc eſt, Cœna corporis dominici celebrãda eſſet, quoniã prophani ad eam non admittebantur, Diaconus quaſi præconis officio fungens, pronũtiaret: Si quis nõ cõmunicat, det locũ. vel ſic Catechumeni exeũto. qđ ex Gregorij dialog. li.2. c.2. obſeruatũ eſt: & ex Cyrill. in Io. li.12. c.50. erãt autẽ Catechumeni qui ante baptiſmũ, religionis myſteriis initiabãtur: vt rectè inſtituti tandẽ die ſollẽni Paſchæ ad baptiſmũ admitterẽtur. Excludebãtur etiã Relecti, ſiue interdicti, quos excõmunicatos appellabãt, cũ diris, hoc eſt diabolo ad tẽpus dediti eſſent, itémq; Pœnitẽtes. Itaq; cũ illi omnes tanquã profani è ſacro conuẽtu remoti eſſent, ceteris Dominica cœna diſtribuebatur. Ceterũ de huiuſmodi catechumenis multa paſsim apud veteres theologos, Auguſtinũ, Cyprianũ, Tertullianũ, & alios, quos omnes videre cuilibet licet. Hoc autẽ vocabulũ Miſſa, apud Auguſtinũ duobus præſertim locis repertũ eſt: nimirũ in Serm. de tẽpore, 237. Accedendũ eſt ad miſſam catechumenorũ: vbi orabitur: Remittas nobis debita noſtra, &c. Item altero eiuſdem arg.91. In hiſtoria, quæ ad miſſas legen

da eſt. Item apud Ambroſiú aliquot locis. Quibus ex locis intelligitur, veteres cum hoc Cœnę myſterium occultiſsimum, & ab oculis profanorum hominú remotiſsimum eſſe vellent (quod etiam ex illo μυςαγωγίας vocabulo, & ex Theodoreto aliiſq; veteribus intelligitur) inſtitutum hoc tenuiſſe, vt conſequentem actionem ex antecedenti deſignarent: vt qui recte inſtituti eſſent, hoc quaſi ſymbolo intelligerent ſi quando miſſam factum iri diceretur, fore vt eo die μυςαγωγία, id eſt Cœna celebraretur. vnde vetus illa formula, *Ite, miſſa eſt*: hoc eſt, Exite. qui cómunicaturi non eſtis. Hodie miſsio vobis indicta eſt. Hinc in Laodicena ſynodo, μετὰ τὸ ἐξελθεῖν verbis, Miſſa auditorum ſignificatur: & his, καὶ τούτων προσελθόντων καὶ ὑποχωρησάντων, miſſa pœnitentiú, quã ſequebatur fidelium admiſsio atque dimiſsio. Non abſimilẽ porro miſsionis formulã paſsim tota Græcia vſurpari ſolitã, in iis ſacris quæ Eleuſinia vocabantur, Suetonius in Nerone teſtatur, vbi ſcribit, Præconis voce impios & ſceleratos ſummoueri ſolitos fuiſſe: eáq; territum Neronem, intereſſe iis ſacris auſum non eſſe. Apuleius lib. vlt. Vnus quem cuncti Grammatea dicebant, renuntiat ſermone ritúq; Græcienſi, λαοῖς ἄφεσις. quã vocem feliciter cunctia euenire, ſignauit populi clamor inſecutus.

ΜΙΣΘΩΤΗΣ, qui aliquid conductum habet. Modeſt. in l. 49. D. locat. οἱ ἐπίτροποι γενόμενοι μισθοῦ ἐκ Καίσαρος γεωργεῖν κεκώλυνται: id eſt, Curatores creati prohibẽtur aliquid à Cæſare conductum habere. Et paulo poſt, ἀνὴρ κεκωλυμένος μισθοῦσθαι καὶ παρὰ τοῦ ταμιείου χωρία. Sunt prohibiti fiſci poſſeſsiones conducere.

MITRA, muliebre capitis tegumentum. nam Vlpianus mitras magis capitis tegendi quàm ornandi cauſſa cóparatas ſcribit, l. 23. §. 1. D. de aur. arg. ſed eiuſmodi tamen tegmen erat, vt ornatum quoque afferret. nam idem Vlpian. in l. 25. §. 4. eiuſdem titu. inter ornamenta muliebria mitram & ſemimitram recenſet.

MITTENDARII, l. 3. 7. & 8. C. de palat. ſacr. largit. & apud Caſsiod. lib. 11. Variar. dicebantur, qui iuſſu Comitum ſoli vſu exigente in prouincias mittebantur.

MITTERE in poſſeſsionem Prætor dicitur, cùm ſeruandi crediti cauſſa, vel dotis, legatorúmve nomine, damnive infecti cauſſa rerum cuſtodiam alicui mandat: non vt poſsideat, ſed vt in poſſeſsione ſit, l. 1. D. quib. ex cauſ. in poſſeſ. l. 3. §. vlt. & l. 10. D. de acq. her. l. 26. & 27. D. de iudic. l. 1. D. de fund. dotal. Verbi gratia, contendiſti mecum, fundú Caſtellanú eſſe tuum; & probaſti. Iudex per executoré mittit te in poſſeſsionem, id eſt, facit te poſſeſſoré. Itẽ, volui agere cú Titio, qui citatus noluit venire ad iudiciú: iudex me mittere debet in poſſeſsionem fundi, quem petebã, nó vt poſsideã, ſed vt cuſtodiã rem, & maneam in fundo: vt ipſe Titius tandem tædio affectus veniat, & litẽ ſuſcipiat, donec probauero illã rem eſſe meã. Vide glo. fin. in c. contingit. de dol. & cont. quod operatur miſſio in poſſeſsioné in actione reali & perſonali ex primo & ſecundo decreto. Et nota quòd Prætor miſsionem in poſſeſsioné ex ſecúdo decreto ſibi ſpecialiter reſeruauit, & ſic legatis aut ſubdelegatis nó eſt cóceſſum dare vel confirmare miſsioné in poſſeſsioné, vt no. in gl. fi. ca. quod tranſlationé. de offi. deleg. de hac materia vide in c. quoniã frequẽter. vt lit. nó cót. circa med. vel poſt. & glo. in c. cótingit. præal. vide titul. D. quib. ex cauſ. in poſ. eatur. Sic Mittere in poſſeſsioné nomine ventris, eſt mittere in poſſeſsionem nomine eius, qui eſt in vẽtre: vt cú mulier prægnãs mittitur in poſſeſsioné nomine filij vel filiæ heredis, quem vel quam habet in vtero ex marito præmortuo. Et nota, Ad hoc, quòd iudex actoré mittat in poſſeſsioné, vel bona vendat, vel eum ſoluat, requiruntur quatuor neceſſaria. Primò, quòd citet reú abſenté trina citatione, vel vna peréptoria ad demú. Si non reperitur, citetur amici vel affines generali interdicto. Et ſi nó cóparet aliquis procurator vel defenſor, ex primo decreto, ſeu mãdato, mittitur actor in poſſeſsioné cauſſa rei ſeruãdæ: quæ miſsio non tribuit ius, ſed ſolùm detentioné, vt reus tædio affectus veniat reſponſurus. Quare dicitur poſſeſsio tædialis ex primo decreto. Secúdò requiritur congruú tẽpus inter primã & ſecundã miſsioné, quod eſt arbitrariú, poſtquàm in iure non inuenitur determinatú, vel annale, &c. Tertiò, ꝙ abſens malitioſè noluit cóparere, & animo fraudãdi creditores. Secus ſi malitioſè tantú, videlicet propter maleficiú aliquod, non tamé animo fraudãdi. Quartò, ꝙ cóſtet de debito legitimè per veras & plures ꝓbationes. Nec ſufficit iuramentú calúniæ, cú agitur de magno præiudicio rei abſẽtis. quibus omnibus habitis, mittitur actor in poſſeſsioné verè ex ſecundo decreto. Et ſic miſſus in poſſeſsionem, habebit omne ius dominij vel quaſi, qđ habuit reus: imò reus poſtea nó eſt audiendus, niſi nó fuiſſet per cótumaciã abſens. vt in c. cóſultationib. de offic. deleg. cuius eſt hæc materia. & ibi. glo. bona.

Mitti ad iudicẽ, l. 8. l. 9. D. de lib. cauſſ. l. 2. D. de quib. reb. ad eund. iud. Mitti ad arbitrum, l. 1. §. cum dicitur. D. ſicui plus. Mitti ad actioné, l. 26. D. de ædil. edict. & remitti ad interdictú, l. 1. §. ſed ſi. D. vti poſsid. & remitti ad ius ordinarium, l. 1. §. 1. D. ſi mul. vent. nom.

MISSI qui ſunt ad gratulandú principi, reipubli. cauſſa abeſſe dicuntur, teſte Paulo in l. qui mittuntur. D. ex quib. cauſ. maio. Miſſos pro vocatis in l. vlti. D. de muner. Accurſ. intellexit, cùm Bud. teſte, ſignificet tranſmiſſos & præteritos.

MISSIONIS pro dimiſsione tria reperiuntur genera apud Iuriſc. Honeſta, quæ emeritis ſtipendiis, legitimóq; militiæ impleto tempore indulgetur ab Imperatore, quam alij auctores iuſtã appellãt. Cauſſaria, cum quis animi vitio, vel corporis minus idoneus militiæ renuntiatur, & militiæ laboribus ſoluitur. Hinc Cauſſarij milites. Ignominioſa, cú quis propter delictum ſacramento ſoluitur, & in qua qui mittit addit nominatim ſe ignominiæ cauſſa mittere Vide l. 13. §. 2. D. de re milit. & l, 2. §. 2. D. de his qui mitt.

MISSILIA, munera quæ in vulgus iactãtur à magiſtratibus, principibúſve ludos edentibus, vt puta bellaria, linea, odorea, vnguenta, l. 9. §. pe. D. de acq. re. do. l. 8. D. de cótra. emp. §. pe. Inſtit. de re. diuiſ. de quibus ſic Martialis lib. Epigramm. 8.

Omnis habet ſua dona dies, nec linea diues
Ceſſat, & in populum multa rapina cadit.

Notandum auté hæc olim à Conſulibus ſolita ſpargi: ob idq; quancunq; ſparſioné, poſteriores ὑπατείαν dixerunt. Vide Nouel.

MISSIBILIA Iuſt. in Nouell. de armis quæ manu mittuntur, & procul iaciuntur. Sic apud Vegetium legendum variis locis.

MIXTÆ actiones, duorum ſunt generú. quędam enim tam in rem, quàm in perſonam ſunt, vt familiæ erciſcundæ, &c. §. quædam. Inſt. de act. Item quæ partim rem, partim pœnam perſequuntur. §. ſequens. Inſt. eo.

Mixtum imperium, vide ſup. Imperium.

Mixta interdicta, quæ & prohibitoria & exhibitoria, l. 1. D. de interd.

Mixta conditio, Vide CONDITIO.

MIXTVRA, l. 82. D. de cond. & demó. l. 30. D. de vſucap.

Μνηςὴρ ſponſus, qui matrimonio vinctus eſt, l. 1. D. de excuſ. artif.

MOBILIA res, propriè ac præcipuè appellãtur, quę anima carẽt, vt vaſa, veſtes, & alia id gen⁹: Mouẽtes verò, quæ per ſe mouentur, nimirú animalia, ſerui, quadrupedes, pecudes: & ita hæc duo ſeparãtur l. 1. D. de ædil. edict. l. 4. C. famil. erciſc. l. penul. C. de iure dot. l. 2. & l. 3. C. de quadr. præſcript. Interdum tamé promiſcue vſurpãtur, & Mobilium nomine animalia intelliguntur; l. 1. D. de rei vindic. l. 3. §. Nerua. D. de acquir. poſſ.

Mouentium

Mouentium verò idem quod mobiliũ appellatione, ſi non appareat teſtatorem animalia duntaxat, quæ per ſeipſa mouentur, mouẽtia vocaſſe, l.93. D. de verb. ſig. l.15. §. in venditione. D. de re iud. l.22. §. vlt. D. de vſufruct. leg. & alibi.

MODARAMAN inculpatæ tutelæ, l.1. C. vnde vi. vt vulgò dicitur, tunc fieri intelligitur, quãdo aliter ſe quis defendere, aut periculum rerum ſuarũ effugere non poteſt. Quę defenſio vſqueadeò permiſſa eſt, vt is qui vim inferre non veretur, etiam impunè occidi poterit, ſi nulla alia ratione fugæ ſit locus.

MOOERATA caſtigatio, hoc eſt, correctio, emẽdatio, extra ſæuitiã, conceſſa eſt patrifamilias, l. reſpiciendũ. §. furta. D. de pœn. Docẽti leuis caſtigatio permittitur. l. ſed & ſi quẽcunq;. in fi. & l. ſeq. D. ad leg. Aquil. Adde l.3. C. de patr. poteſt. l. cum oportet. §. non autem. C. de bonis quæ liberis. l. prima, C. de emend. propinq.

MOOERATOR, prouinciæ rector, quem Græci ἁρμοστὴν vocant, de quo in C. & vide Nouel. 28. & 102.

MOOIATIO, tritici menſurã ſignificat, l. cum non frumentum. C. de vſur. & l. emptionẽ. C. de rer. permut. & l.11. C. de naufrag. & l.1. C. de annon. & aliis multis locis. eadem forma qua põderatio in l. ſi olei. C. loc. Caſſiodorus lib.4 Modiationẽ tritici, quam ſub hac ſorte periiſſe probauerint, proſecutoribus ſine aliqua faciat cunctatione reputari. Male autem quidam Modiationem penſitationẽ eſſe frumenti: rurſus malè banc penſitationem eſſe quinquageſimã, ea l. 9. C. de ſuſcep. hæc enim quinquageſima ἐπίμετρον eſt. Malè etiam modiationem alij ad æſtimationem numerariam referunt in lege Rhodia, ἄνευ τὴν χιλιάδα τῶν μοδίων χρυσίων πεντήκοντα, quæ manifeſto nauem capacem modiorum mille, æſtimat aureis L.

MOOICA coercitio leuis caſtigatio, l. final. D. de offic. eius cui manda. veluti fuſtium admonitio. Flagellorũ certè atroa animaduerſio caſtigstióque habetur, l. 24. §. vlt. D. de vſufr. l.15. §. ſi commun. D. de iniur. l.11. D. officio proconſ.

Modica ſumma in iure, quãdocũq; duo aurei accipiuntur, l. idem. 10. D. de dolo. Quandoq; quarta pars eius de quo agitur, l. ſi quis in ſuo. 1. D. de inoffi. teſt. quandoque quod intra ſextam eſt, l. ſocietatem. §. arbitrorum. D. pro ſocio. Quandoq; quod minus centũ aureis eſt. Quandoq; quod 10. libras nõ excedit, l. ſed & ſi. §.1. de iudi. Modicã ſummã item accipimus, quam ex qualitate perſonarũ ius dicentis religio conſtituit. Nam & pauperi viro maximum erit, quod locupleti & aſsiduo modicum, l. legitimos. D. de legit. tut. vide Bart. in l. ſed & ſi ſuſceperit. §.1. in fin. D. de iud.

Modicum tempus quandoque 10. dierum eſt, vt l. promiſſor. D. de conſtit. pecu. quandoq; xxx. l.1. §. hoc interdicto. D. de itin. act. pr. quãdoq; quatuor menſiũ, l. ſi debitori. D. de iud. quãdoq; trium, aut quinq; dierũ, l. & ſi plures. D. ſi quis caut. quandoq; quinquenniũ, l.1. D. de ſepar. quãdoq; duorũ menſium, l. ſancimus. C. de fideiuſ. quandoq; triũ, l. de operis. C. de oper. priuat. quandoq; relinquitur arbitrio iudicis, l. ab hoſtibus. §. ſed quod ſimpliciter. D. ex quibus cauſis maio.

MODVS, aliàs certam menſurã, & ſpacium agri ſignificat, vt in ti. ſi mẽſ. falſ. mod. dixe. l.40. D. de cõt. emp.

Modus, aliàs denotat formã quandam certa ratione determinatam. Vt modus legati: modus vſurarum: modus manumittendi, l. demonſtratio. §. fi. D. de condi. & demõſt. l.1. & 2. C. de iis, quæ ſub mo. l. placuit. D. de vſur. & §. cũ ergo. Inſtit. quib. ex cauſ. manu mi. non lic. & hac ſignificatione modus propriè eſt ratio, quæ iubet, Ne quid nimis. Item, Feſtina lentè.

Modus olei & aquæ, l.32. de action. empt. l.1. D. de aqua quotid.

Modus lege Falcidia cõſtitutus legatis, l.1. l.81. D. ad leg. Falcid. quæ ita cuiq; legare permiſit, dum ne minus quarta parte hereditatis apud heredem remaneat. & vide Paul. in libris recep. Sent.

Modus l.4. §.1. D. de ſeruit. adiici dicitur ſeruitutibus, cũ definitur quo genere vehiculi per quam partẽ eatur fundi, agatur, qua hora, quibus temporibus, qua parte aqua ducatur, l.13. §.2. D. de ſeruitut. ruſtic. l. 11. D. quemadm. ſeruit. amit. Itaq; apud Iuſtin. Inſti. de vſuf. §. finitur. non vtendo per modũ, id eſt, ſecundum legem quæ dicta eſt in conſtitutione vſusfructus.

Modus pro fine. Hinc ad modũ exilij, pro ad finem dixit Papinianus, l. cui neceſsitas. de liber. cauſ.

MODVLI, menſuræ operis admetiendi cauſſa paratæ. Paul. l. non ſolum. 8. § pe. D. de op. nunt. Sed vt probari poſsit quid poſtea ædificatum ſit, modulos ſumere debet is qui nuntiat. Vide Vitruu. lib.1. cap.2. libro 3. cap.2. lib.4. cap.3.

Moduli aquarij, menſuræ ad quas aquæ deducebantur: apud Vlp. l. damni. 30. §.1. D. de damn. infect. Frontinus lib.1. de aquæduct. Aquarũ moduli aut ad digitorum, aut ad vnciarum menſuram inſtituti ſunt.

MOLÆ multiplices ſunt, puta manuariæ ſeu manuales, quæ manu verſantur. Truſatiles etiam dictæ: ſunt & iumentariæ, aſinariæ, & aquariæ, Iauolen. de fund. inſtru. l. dolia. Molas, inquit, manuarias ſupellectilis, iumentarias autem inſtrumenti eſſe, Ofilius ait. Molas aquarias, hoc eſt, aqua verſatiles, ante Iuſtiniani tẽpora fuiſſe, nondum legi. Is autẽ in tit. de aquæd. l. decernimus. molæ aquariæ meminit. Quod molis caret, non eſt molendinũ, Bald. ait in c.1. §. ſi quid. de cont. Inter dom. & vaſal. de inueſt. De molis, Cato c. 11. rei Ruſtic.

Molæ ſuperior pars, catillus: Inferior, meta dicitur, l.18. §. idem conſultus, D. de fund. inſtruct.

MOLAS dicuntur ſtructurę in mare, vel in flumen proiectæ, l.1. D. de impenſ. in reb. dotalib. l.52. §. ante. D. de actio. emp. Molem ſingulari numero dixit Vlp. l.1. §. aduerſus. D. ne quid in loc. public. Idem in l.1. de impenſ. in re. dot. fact. Inter neceſſarias impenſas eſſe, Labeo ait, moles in mare, vel flumen proiectas. Velleius Paterculus li.2. de Lucullo: Quem ob iniectas moles mari, & receptum ſuffoſſis montibus in terras mare, haud inſacete Pompeius Xerxem togatum vocare conſueuerat.

MOLIRI, propriè eſt, quid cũ difficultate conari, operari, vel facere, ſiue ingenio, ſiue corpore. Macer tamen in l. Diuus. D. de offic. præ. pro perpetrare vſurpaſſe videtur. Item, moliri, eſt moles ad ædificium aliquod coaptare. Vlpian. l.1. de nou. oper. nuncia. Qui fortè in publico, vel in priuato quid molitur. Inde Molitio, ipſe apparatus ædificandi, vt infrà eod. titu. l. ſtipulatio. Molitio, inquit, non impeditur. His, contraria ſunt, Demoliri, id eſt, diruere: & Demolitio, Dirutio.

MOMANTVM propriè eſt punctum, ſiue indiuidua pars temporis: vt cum dicimus hereditatem momento quidem ſubſiſtere in perſona eius per quem acquiritur, l. placet. 79. D. de acquirenda hereditate. Obſeruatum eſt autem plerunq; apud auctores noſtros Momentum pro hora vſurpari, l.3. §. minorem. D. de minoribus.

MOMENTI beneficium, ſeu actio apud Iuriſc. eſt celeris reformatio & reſtitutio poſſeſsionis per vim, aut alio iniquo modo ablatæ aut interpellatæ, quia confeſtim & ipſo momento facienda eſt, dilata dominij quæſtione, l. vnic. C. ſi de mom. poſſ. l.1. C. ſi per vim vel al. mod. l. momentaneę. C. vnde vi. Itáq; Celerem reformationẽ appellant Impp. l. ſi coloni. C. de agric. & cenſ. Rectè igitur momentaria poſſeſsio dicta eſt. Hinc Iſidorus lib.5. Momentum, inquit, dictum eſt

à tempor

à temporis breuitate, vt tam citò quàm ſtatim ſaluo negocio reformetur, nec in vllam partē produci debeat quod repetitur. Hoc autem momenti beneficiū per quancunq; perſonā poſtulari poteſt, etiā per ſeruum, l. vlt. C. qui legit. perſon. in iud. hab. l. 1. C. ſi per vim, vel alio mod. abſ. poſſ. l. 4. C. Theo. Vnde vi, & poſtulatur ab eius loci iudice, in quo ſtatus poſſeſsionis perturbatus eſt, l. 1. C. vbi de poſſ. agi oport. Eſt verò vſq; adeo celeris hæc reformatio (ſic enim appellatur in l. ſi coloni. C. de agri. & cenſ). vt nec eam appellatio remorari poſsit, d. l. vn. C. ſi de mom. poſſ. Symmach. lib. 1. Epiſt. In cauſsis, inquit, quibus momenti reformatio poſtulatur, appellationes recipi nō oportet. Sed nec compenſationes, l. vltim. C. de compenſ. Huius autem actionis alia eſt principalis, alia momenti cauſſa. In hac de erepta poſſeſsione agitur: in illa de proprietate. Vtraq; autē ab vno eodémq; iudice definienda eſt, vt eſt conſtitutū in l. nulli. C. de iudic. Gregorius lib. 7. c. 100. ſic exponit: Legali prouiſione decretū eſt tā momenti quā proprietatis cauſſam in vno eodémq; iudicio debere cognoſci. Ceterū prius de momēto, quàm de proprietate cognoſcendū eſt, l. ſi de vi. C. de iudic. & an hæ duæ quæſtiones à iudice ſimul diſceptari & diffiniri poſsint. vide Sym. li. 1. Epi.

MOMENTARIA poſſeſsio, l. 1. C. ſi per vim. quæ deiecto ſtatim reddenda eſt. Momentariæ poſſeſsionis interdictum, pro interdicto vnde vi, l. fin. C. qui legi. perſo. l. 8. C. vnde vi.

Μονάζοντες, l. quidam ignauiæ. 26. C. de decurio. libro 10. qui vitam ducunt ſolitariam.

MONACHVS (cui feudū adimi propter monachatū dicitur in lib. Feud. frequētiſsimè) Latine ſingularis, vel ſolitarius dici poteſt, c. placuit. 16. q. 1. Monachorum, inquit, conuerſatio & vita ſecundū etymologiā nominis ab omnibus diſcrepat. Μόναχος enim Græcè, Latinè ſingularis dicitur. vnde monachū per omnia ſingulariter agere oportet. Hieron. ad Paulinum: Si cupis eſſe quod diceris, monachus, id eſt ſolus, quid facies in vrbibus, quæ vtiq; non ſunt ſolorū habitacula, ſed multorū? Itaq; memorabile eſt quod ſcribit Theodoritus Eccleſ. hiſtoriar. libro 4. capitul. 28. Monachum fuiſſe, qui totos ſexaginta annos neque à quoquam viſus ſit, neque cum quoquam collocutus. Monachum Etymol. deducit παρὰ τῷ μόνῳ θεῷ προσεύχεσθαι. q. d. μόναχος: vel παρὰ τὸ μόνον ἄχη ἔχειν. ſed ἐκ παραγωγῆς crediderim illā eſſe terminationē, vt μοναχικὸς, μοναχῶν, μοναχόθεν, &c. Monachorū autē initia, qui verè ſint, & ſtatus eorū quis ſit, vide Nouell. 3. Nouell. 115. Nouell. 133. ca. ſi clericus, 16. q. 1. Monachū 20. q. 4. tit. extra de ſtat. monach. Hoſtienſem in ſumma: & Hieronymum in vita Pauli eremitæ.

Μοναχεῖον, Monacheon, monachorum conuentus, l. 13. C. de ſac. ſanct. eccleſ.

MONARCHIA eſt principatus vnius, adminiſtrantis Rempublicam ad vtilitatem communem. Hac politia vſi ſunt Romani primo & poſtremo tēpore. Inde factæ ſunt conſtitutiones, decreta, ſeu placita principum, quæ ſunt in C. & in lib. Nouel. Hęc politia cùm degenerat, hoc eſt, cum ad propriam vtilitatē tendit, nihílq; adminiſtrās quærit aliud, quā ſuis adſectibus deſeruire, tunc conuertitur in tyrannidem, non tam regni quàm regis vitio, vt dixit Cic. Tales aliquando Deus orbi dedit, vt interim re ipſa agnoſcerētur boni principes. Quid enim animaduertiſſent Romani, & quid poſteritas recordaretur, Octauiū Auguſtum fuiſſe optimum moderatorem: niſi Neronem quoq; peſsimum experti fuiſſent?

MONETA (vt C. Harmennpulus lib. 5. titul. 13. definit) καλεῖται τὸ ἀρχέτυπον σφραγιστήριον, ἢ βουλλωτήριον μεθ' ὧν ὁ τῦπος τις τύπος διαχαράττεται. Suidas Iunonem Monetam cultam à Romanis ſcribit quaſi σύμβουλον, quod in bello aduerſus Pyrrhum & Tarētinos de pecunia laborantes ope conſilióque iuuiſſet. In cuius templo nummum cudi inſtitutum fuit.

Moneta vſualis, cap. 2. de maledic. Galli vocant Monetam currentem.

MONETARII, qui in moneta publica operantur, l. 6. §. 1. D. ad leg. Iul. pec. l. 2. C. q. b. ex cauſ. ſer. pro præmio lib. l. 6. C. de digni. lib. 12. & apud Vopiſcum in Aurel. Suidas Μονητάριοι, ait, οἱ περὶ τὸ νόμισμα τεχνῖται, vbi etiā ait eos duce Feliciſsimo bellum imperatore Aureliano excitaſſe: quos tandē ſubiugans, inauditis affecit ſupplicijs. Græci χαράκτας vocant, & falſos monetarios παραχαράκτας.

MONETALES triumuiri dicti ſunt, æris, argenti, atque auri conflatores, vt ait Pomp. in l. 2. de orig. iur. Obſeruatu dignum eſt, quòd Zaſ. hæc Pōponij verba explanans, indicat, cur æs pro auro dari non erat inſuetum, vt intelligas l. quid tamen. D. de contrah. empt. & l. ſi id quod aurum. de verb. oblig. cum ſimil. Vide Triumuiri auro, argento, ære.

MONITIO fit ante commiſſum, & eſt neceſſaria, apud Iuriſcoſ. in l. 1. §. magiſtratibus. D. de magiſt. conuen. obiurgatio verò poſt turpe factum. Cic. in li. de Amicitia: Primùm vt monitio acerbitate, deinde vt obiurgatio contumelia careat.

MONITORES, ſerui à colono præfecti, vt operariorum, veluti vinitorū, & aratorū turbā obeuntes, vnūquemq; moneant, & ſegniores caſtigent. Vlpian. l. 8. D. de inſt. vel inſtr. leg. Quærendi, veluti homines qui agrum colunt, & qui eos exercent, præpoſitive ſunt his. quorum in numero ſunt villici, & monitores. Columella lib. 1. cap. vlti. Et in turba, inquit, & ſub monitore vinitor opus facere debet. Item, Decurias appellauerunt antiqui, & maximè probauerunt, quòd is numeri modus in opere commodiſsimè cuſtodiretur, nec præeuntis monitoris diligentiam multitudo confunderet. Erant etiam Monitores in ſcena, qui, vt inquit Feſtus, actoribus ſuggerebāt, quæ dicturi eſſent. Itémq; Monitores Quint. lib. 6. cap. 5. ſunt, quos Græci Pragmaticos vocant, qui iura ac fori conſuetudines oratoribus ſummiſſa voce ſuppeditāt. Cic. Verr. 1. Video mihi non te, ſed hunc librum eſſe reſponſurum, quem monitor tuus hic tenet.

Μονομερὴς cōdictio dicitur, l. ſi duo. §. idem Iulianus. D. de iureiur. quòd ex hac ſolum parte reo condicatur, qua furis heres eſt, non & ex illa, qua & fur eſt ipſe, rémq; dolo malo contrectauit. Cum enim ita dixiſſet Vlpianus, Et quaſi μονομερὴς condictio dari debet aduerſus furis heredem. adiicit hæc verba, Nec pati eum iudex debet, ſi cœperit tentare probare furē. non alia de cauſſa quam vt cur dixiſſet quaſi μονομερῆ condictionem furtiuam dari, nobis explicaret.

MONOMEPΩΣ agere, dicitur is, cuius aduerſarius in iudicio non adfuit, id eſt, abſente altera parte: ex quo eremodiciū contingit. nam (vt ait Heſychius) ἐρήμη, μονομερὴς δίκη. Paul. l. vlt. D. ad S. C. Treb. Polycrates fideicōmmiſſum petierat, & obtinuerat apud Aurelium Proculū Proconſulem Achaiæ. appellatione facta, cum ſolùm Phœbus egiſſet μονομερῶς, victus eſt. ſubaudi Polycrat. Alio tamē ſenſu Μονομερὴς interdū à Rhetoribus vſurpatur, vt cū Fortunac. lib. 1. ſic loquitur: Materia μονομερὴς quæ non cōſiſtit, eſt eiuſmodi: veluti, cū ex prima tantū parte cōſtat. nec quicquā ex ſecunda afferri poteſt: vt ſunt loci communes. verbi gratia: Leno qua parte venturos ad ſe adoleſcētes ſciebat, nocte foueā fecit occultam: ea iuuenes perierunt. accuſatur quòd cauſſam mortis præſtiterit. hic enim lenoni nulla defenſio eſt. μονομερὴς autem etiam appellatur ἑτερομερὴς, & καθ' ἑτερομέρειαν.

MONOMACHIÆ genus ſanguinolentum omni modo canonica ſanctio vetat, c. monomachiā. 2. q. 4. vbi

in fine

in fine dicitur, quòd hanc ſectantes, Deum ſolummodò tentare videantur. & in c. 1. extr. de purg. aliquatenus duella tolerari non debere, diffinitur. Monomachiæ meminit Nicolaus Papa in ca. monomachiã. 2. q. 4. quam in lege non aſſumendam ſuadet.

MONOPOLIORVM negociationẽ naturæ cõtrariam & damnandã eſſe, optimi legiſlatores probarũt, quòd ſecundum naturam ſemper conati ſunt vt eſſet facilis rerum communicatio. Eſt enim monopoliũ (quod ἀπὸ τοῦ μόνου καὶ πωλεῖσθαι ducitur) quãdo penes vnum eſt vendẽdi poteſtas, hoc eſt, cũ vnus, vel (vt fieri ſolet) cum paucis ſecũ admiſsis, exercet ac emit aliquod mercaturæ genus, vt ſolus pro arbitrio pretiũ ſtatuat & vendat. Is enim angens pretia rerum, ſuæ deſeruit auaritiæ, ac aliis nocet omnibus: tollit verum permutationis, & ſuccedentis contractus emptionis & venditionis vſum. Idcirco rectè prohibentur monopolia, in tit. C. de monop. Hoc verbo etiam Plinius vtitur lib. 8. cap. 37. de echini cute loquens: Magnũ fraus & ibi lucrum monopolio inuenit, &c. Erat & monopoliũ oneris vel penſionis genus, quod ab eo exigebatur qui monopolium beneficio principis exercebat. Caſsiodorus li. 2. Qui ita commercium negociationis exerceat, quatenus nec monopolij, nec ſiliquatici, nec aurariæ aliquid penſionis impendat.

Μοναστήριον, eremus, locus vbi monachi congregantur.

MONS SACER, in l. 2. D. de orig. iu. vis Tiburtina vltra Anienẽ, dictus ſacer, quòd Ioui conſecratus eſſet.

MONSTRARE, probare, l. actor. C. de probat.

MONSTRVM, eſt aliquid præter naturam editum, aut procreatum, apud Iuſtinianum, vt Cantiuncula venuſtè explicat, Inſtit. de adoptio. §. minorem natu. inſtar monſtri eſſe cenſuit, qui natu maiores à minoribus adoptantur: cum adoptio naturam imitari debeat.

MONSTROSI partus qui ſint in Romuli lege, diſces ex l. quæret. D. de verb. ſig. & l. 3. C. de poſtu. her. & G. Bened. rep. c. Rainutius parte 3. verb. qui cum ad. nu. 20. 21. & c. de teſtament.

MONVMENTVM (vt l. 2. §. prætor. & l. 42. D. de reli.) generaliter eſt res memoriæ cauſſã prodita: in qua ſi corpus, vel reliquiæ inſerantur, fiet ſepulcrum: ſi verò nihil eorum inferatur, erit monumentum memoriæ cauſſa factum, quod κενοτάφιον appellatur. Poteſt ergo monumentum purum eſſe: quod probatur l. 5. §. conceſſam. D. de don. inter vir. l. 6. in fine. D. de relig. Hinc Feſt. lib. 11. Quamuis, ait, monumentum mortui cauſſa factum ſit, non tamen ſignificat ibi ſepultum. Cic. ad Atti. Sed ego, ait, quæ monumẽti ratio ſit nomine ipſo admoneor. Ad memoriam magis ſpectare debet poſteritatis, quam ad præſentis tẽporis gratiam. quod & probatur l. 2. §. monumentum. D. de religio.

MORA, eſt culpa prætermittendi officij in ſoluẽdo recipiendóve debito, quæ alteri damnoſa eſt. Vel ſic: Mora eſt fruſtratio debitoris non ſoluentis, vel creditoris non accipientis. Eius enim duæ ſunt ſpecies: quarum vna in debito non præſtando, altera in non recipiendo quod oblatum eſt verſatur. Mora non præſtandi debiti, eſt culpa debitoris prætermittentis ſoluere, quod ſoluere & debuit & potuit: cũ aliquo creditoris incommodo coniuncta.

Mora non recipiendi debiti, eſt culpa creditoris non recipientis ſolutionem, quæ à debitore idoneè oblata eſt, vnde aliquid incommodi ad debitorẽ peruenit.

Moram videri fieri definit Paulus lib. 3. Sent. tit. fin. cum poſtulanti non datur. Itaque vbi nulla petitio eſt, ibi moram cõmitti non intelligitur, l. 89. D. de diuerſ. reg. iur. Quod ſic accipiendum videtur, vt à quo exceptione aliqua pecunia peti nõ poteſt, is morã facere non videatur, vt Paulus tradit in l. 40. in fin. D. ſi cert. pet. quanquam id alij aliter exponant. Sed planè moram feciſſe videtur, qui litigare maluit, quàm reſtituere, l. 82. in fin. D. de verb. oblig. niſi ſi ſine dolo malo fruſtrationéque ad iudicium prouocauit. l. 64. D. de diuerſ. reg. iur.

Mora dupliciter fit, Ex re, & ex perſona. Ex perſona fieri dicitur, cum debitor opportuno loco ac tempore à creditore appellatus, ſoluere tamen prætermiſit, l. mora. 32. D. de vſur. Ex re verò, cum ipſo iure ac ſolo temporis decurſu ſine vlla creditoris appellatione, prætermiſsio illius officij reprehenditur, l. ſed etſi. 23. D. eod.

Moram purgare, eſt re integra contractam ex mora culpam ſic eluere, vt eius omnis pœna vitetur. nam oblatione ſolutionis omne periculũ futurorum caſuum à debitore in creditorem transfertur. l. interdum. 73. §. 1. D. de verb. obli. l. cum decem. 72. §. 1. D. de ſolut. Quod idem etiam creditori conceſſum eſt, vt ei moræ purgandæ facultas, vt agere poſsit, permittatur. l. ſi ita quis. 135. §. 1. D. de verb. oblig.

Mora abuſiua quæ ſit, tradunt doctores in l. minorum. C. in quib. cauſ. Porrò quomodo mora debitoris & creditoris, emptoris item & venditoris conſideretur, tradit Zaſius in l. vnum. D. ſi cert. pet.

Moræ litis, l. 26. C. de rei vind.

MORATORIA præſcriptio, interprete Auiano in 1. li. C. Th. tit. 2. eſt quæ cauſſam prolongat, hoc eſt quando inducias litigatores petunt à iudice. Sic in l. 2. C. de precib. Imp. offe.

Moratoria cautio. Paulus: Quò minus prædium iure pignoris diſtrahatur, oblata moratoria cautio non admittitur: hoc eſt, cautio quæ datur, vt quis differat & expectet.

MORARI, pro retardare, differre, in l. ſi ea. C. de accuſ. item pro habitare inuenitur, & pro expectare: tamen magis poeticè, quàm oratoriè.

MORBVM Sabinus ſic diffinit, Habitum cuiuſque corporis contra naturam, qui vſum eius ad id facit deteriorem, cuius cauſſa natura nobis eius corporis ſanitatem dedit. hæc Vlpianus l. 1. §. 4. D. de ædil. edict. vbi vitium à morbo multum differre ait: quod ex Ciceronis verbis conſtabit, lib. Tuſcul. quæſt. 4. Morbum, inquit, appellant totius corporis corruptionem: Aegrotationem, morbum cum imbecillitate: Vitium, cùm partes corporis inter ſe diſsident. ex quo prauitas membrorũ, diſtortio, deformitas. Itaque illa duo, morbus & ægrotatio, ex totius valetudinis corporis conquaſſatione & perturbatione gignuntur: vitium autem integra valetudine ipſum ex ſe cernitur. ſed in animo tantúmodo cogitatione poſſumus morbum ab ægrotatione ſeiũgere. Hactenus Cicero. Gellius quoque libro 4. cap. 2. locum Sabini, ſed nõ integrum retulit. Morbum, inquit Modeſt. verum eſt eſſe temporalem corporis imbecillitatem: vitium verò perpetuum corporis impedimentum: veluti ſi talum excuſsit. nam & luſcus vtique vitioſus eſt, l. 102. §. 2. D. de verb. ſignific. vbi tamen oculum excuſsit, legendum fortaſsis. Furor morbus dicitur, l. 14. D. de offic. præſid. l. 22. §. ſi maritus. D. ſolut. matrim. l. 2. §. ſi non propter. D. ſi quis caut.

MORBVS SONTICVS, ait Feſtus lib. 9. ex Aelio Stilone, in 12. Tabu. ſignificabat certum, cum iuſta cauſſa: quem nonnulli putant eſſe qui noceat, quod Sontes ſignificat nocentes. Næuius ait, Sonticam eſſe oportet cauſſam, quamobrem perdas mulierem. Venuleius l. vlt. D. de ædil. edi. Quotiens morbus ſonticus, inquit, nominatur, eũ ſignificari Caſsius ait, qui noceat (qđ & à Iauoleno citatur ex eodem l. 113. de verb. ſig.) nocere autẽ intelligi qui perpetuus, nõ qui tẽpore finiatur. ſed & morbũ Sonticũ eum videri, qui inciderit in hominẽ poſtquã is natus ſit. ſontes enim nocẽtes dici. Gell. li. 20. ca. 1. Sonticũ morbũ vocat, qui vim grauiter nocendi habeat, & ita vſurpatũ à ſcriptoribus

ribus XII. Tab. Vlp. l. 2. §. ſi quis iudicio. ſi qs caut. in iud. ſonticũ morbũ, aduerſam valetudinẽ ſimpliciter exponit, hęc citãs XII. Tab. verba: SI IVDEX VEL LITIGATOR MORBO SONTICO IMPEDIATOR, HISE IVDICII DIFFISVS ESTO. Iulia. l. 60. de re iud. Sonticũ morbum exponit, qui cuiuſq; rei agendæ impedimento eſt. nec de leuiſsima febri, aut quartana inueterata, in qua omnibus negotiis ſupereſſe ſoleat, intelligi vult. Plinius tamen libr. 36. cap. 19. de Gagate lapide loquens, eo nomine intelligit comitialem, cum ita ſcripſit, Deprehendit ſonticũ morbum. nam Dioſcorides ſcripſit ἐλέγχει ἐπιληπτικούς.

MORBOSI qui dicantur, cognoſce ex tractatu de ædil. edicto.

MORAS Vlpianus definit in Epitome titul. de legibus, & moribus, tacitum conſenſum populi longa conſuetudine inueteratum. Idem Varronem ſenſiſſe teſtatur Seruius in 6. Aeneid.

Mores bonos cum dicimus, non vnius hominis, ſed totius ciuitatis intelligimus, l. 15. §. item ait. D. de iniur. Paul. lib. 5. Sent. titul. 4. l. 1. §. 1. D. de extraord. crimin. Sic Iniuria facta contra bonos mores, d. §. item. Conditio contra bonos mores, l. 9. & 14. D. de cõdi. & demonſt. & Stipulatio contra bonos mores, l. 5. C. de cõdi. ob turp. cauſ. Pacta contra bonos mores, l. 6. C. de pact. vt pactum de futura ſucceſsione, l. fin. C. de pact. Stipulatio quæ obſtringit libertatem matrimonij ſecundum mores interpoſita non videtur, l. 134. D. de verbor. oblig.

More malo & improbsto, ſignificat aſtutè, callidè, malitioſè, dolo malo, improbè & inciuiliter, l. 19. §. 1. D. de neg. geſt. l. 8. D. quod met. cauſ. l. 1. §. litis. D. de extraord. cog. aliàs ſonat mala ratione, l. 40. D. de ſtatulib.

Moribus. Hæc dictio & ad rationem naturalem, iúſque gentium, & ad ius Ciuile etiam referri plerunq; poteſt, quod poſt l. XII. Tab. prudentum conſuetudine introductum eſt, l. 2. §. iis legibus. D. de orig. iur. vnde pupillaris ſubſtitutio moribus inducta dicitur, l. 2. D. de vulg. & more noſtræ ciuitatis pupillus abſque tutoris auctoritate obligare ſe non poteſt, l. more. D. de acquir. hered.

Moribus, pro more & conſuetudine, vt apud Ciceronẽ. Iuriſconſ. etiam familiare eſt, vt in l. moribus introductum eſt. de vulg. & pup. Item, Moribus inter virum & vxorem donationes prohibitæ, l. 1. D. de dona. inter vir. & vxor. Moribus prodigo bonorum adminiſtratione interdicitur, l. 1. D. de curat. fur. Moribus ciuilia officia fœminis adempta, l. 1. D. ad Velleia. l. 12. ad fin. D. de iudic. Moribus quoque tutor datur mulieri pupillove, qui aduerſus tutores ſuos aliquam actionem habent. Vlpian. in Inſtit. tit. 11. Sunt & alia multa. Hinc in mores, pro, in conſuetudinem inducere accipimus.

Moribus inductum cum quid Iuriſc. dicunt, eos ſignificare velle arbitratur Vigl. id ius ante XII. Tab. fuiſſe, vnà cum vrbis primordiis obſeruatum, vel poſtea vſu & conſuetudine receptum: cuius interpretationis teſtem citat Theophilum, ſcitè refeliens veterem interpretationem, id ſcilicet quod moribus dicatur eſſe introductum, illico Lacedæmoniis acceptum ferendum, quod ſolis moribus Lacones, vt Athenienſes ſolis legibus rempub. gubernarint, §. & non ineleg̃ter. Inſtit. de iure nat. gent. & ciuil. aſtipulatur in Parerg. Alcia. indicans & Accurſiũ quædam in iure noſtro prodita referre ad Spartanorum conſuetudines, quæ tamen minimè ad ius noſtrũ pertinent. Nã ſi aliquid, vt idem ait, ab eis Decẽuiri acceperunt: id in XII. Tab. relatũ iuriſcripti pars apud nos eſſe cœpit, lib. 4. c. 21.

Moribus pleraque non legibus conſtare ſcribit M. Fabius lib. 5. cap. 10. Hinc Moribus conſtitutum ius, l. 31. & l. 32. D. de legib. §. ex non ſcripto. Inſtit. de iur. nat. gent. & ciuil: Vide Conſuetudo.

More MAIORVM quod fit, rectè ac decenter fit. nam populus R. maiorum inſtituta atque exempla pro legibus ducebat. Cicero de legib. II. Ergo adeò expectatæ leges, quæ genus illud optimum Reipu. contineant: & ſi quæ fortè à me hodie rogabũtur, quæ non ſint in noſtra Repub. nec fuerint, tamen erant ferè in more maiorum, qui tum vt lex valebat. Paulus l. 11. D. de iuſt. & iur. Vbicunque prætor ſalua maieſtate imperij ſui, ſaluóq; more maiorum ius dicere cõſtituit, is locus rectè ius appellatur. Iulian. l. 5. D. de iuriſdi. More maiorum ita comparatum eſt, vt is demum iuriſdictionem mandare poſsit, qui eam ſuo iure, non alieno beneficio haberet. Vlp. l. 11. D. de his qui not. infam. Si talis ſit maritus, quem more maiorum lugeri non oportet, &c.

More maiorum puniri, quid ſit explicat Sueton. in Nerone his verbis: Legitque ſe hoſtem à Senatu iudicatum, & quæri vt puniatur more maiorum. interrogavitque quale eſſet id genus pœnæ, & cum cõperiſſet, nudi hominis ceruicem inſeri furcæ, corpus virgis ad necem cædi, conterritus, duos pugiones quos ſecum extulerat, arripuit.

MORES honeſto vocabulo Iuriſconſulti coniugum vitia, & minus honeſtas actiones appellant. Vlp. cap. Inſtit. 6 Mores grauiores ſunt, adulteria tantum: leuiores, omnes reliqui. Maritus propter maiores mores, præſentem dotem reddit: propter minores, ſenum menſium die Hinc morũ nomine vel ob Mores fieri retentio dicebatur, cum propter malos, & improbatos vxoris ſuæ mores, qui diſsidij cauſſam præſtitiſſent, maritus ex dote quid retinebat, l. vnica. §. taceat. C. de rei vxor. act. Vnde & de moribus actio. l. vnic. C. quand. crim. actio. l. fin. C. de inceſt. nup. l. 5. D. de pact. dot. Vide Iudicium de moribus.

MORGANATICA vulgo corruptè (inquit Hotom. in diction. verb. Feud.) pro Morgengabe, quod Germanica vulgari lingua matutinum munus ſignificat: à Morgin, quod eſt mane, & Gab, donum. Munus autem erat, quod ſpõſus die nuptiarum manè ſponſam ſalutans, ei coram propinquis & amicis, ante nuptiale conuiuium donabat. de quo mentio fit in lib. Feud. 2. tit. 39. Latini munus nuptiale illud appellant. Liuius lib. 30. Hunc nuntium ac ſimul venenum ferens miniſter, cum ad Sophonisbam veniſſet: Accipio, inquit, nuptiale munus, nec ingratum: ſi nihil maius vir vxori præſtare potuit. Hoc tamen nuntia, melius me morituram fuiſſe, ſi non in funere meo nupſiſſem. Tacitus in lib. de morib. Germ. videtur dotem appellare, dum ſic ſcribit: Dotem non vxor marito, ſed vxori maritus offert. Interſunt parẽtes & propinqui, ac munera probant. Morgengabe vocabulo vtitur Gregorius Turonenſis libro nono: Tam in dote, quàm in morgengabe, hoc eſt matutinali dono, certum eſt acquiſiſſe. Leg. Lango. tit. 4. & in Lomb. lib. 2. titul. 4. Si quis Langobardus morgincap vxori ſuæ dari voluerit, quando eam ſibi in coniugio ſociauerit, ita decernimus: vt alia die ante parentes & amicos ſuos oſtendat per ſcriptum cum teſtibus roboratum, & dicat: Quia ecce quod coniugi meæ morgincap dedi. Morgengabe itaque idem eſt quod Dotalitium quidã vocant, alij Vitalitia, alij Dotarium, Græci [illegible] hoc eſt vnde ſe tueri mulier mortuo marito poſsit & quicquid nuptiali conuentione conceditur vxori, vel liberis naſcituris ex eo matrimonio.

MORGANATICVM ius, apud Albertum Argentin. in Chron. Ioannes autem aſſerens dominium ad ſe ſpectare, tanquam matri ſuæ per Rodolphum regẽ olim morganatico iure donatum. Hoc etiam ius lex Salica comprobabat.

MORIONES ſunt fatui, quos in delitiis Principũ eſſe

videmus

videmus, l.4.§.idem Pomponius.D.de Aedilit.edict.

Mora propriè eſt [illegible] καὶ ψυχῆς διάλυσις, vt Gellius lib.a.ca.8.tradit, id eſt, vt M.Cicero 1.Tuſcul.exponit, diſceſſus animæ à corpore.

Mors alia naturalis dicitur, animæ ſcilicet à corpore diſceſſus: alia ciuilis, hoc eſt, cùm iuris ciuilis ratione aliquis pro mortuo numeratur. Intereunt enim homines media & maxima capitis deminutione, æquè,vt morte, l.64.§.vltim. D.pro ſoc. qua de cauſa & aqua & igni Interdicti,& Deportati mortuorum loco habentur.l.4.D.de bô.libert.l.1.§.vlt.D.de cont.tab. Mortis tamen nomine, in re dubia, ſola naturalis intelligitur, l.48.§.vlt. D.de iur. fiſc.l.121.§.vlt. D. de verb. oblig.l.77.§.hereditatem. D.de legat.2.

Mortis cauſſa capio generis nomen eſt, quod omnes ſpecies cóplectitur, quibus quid propter alicuius mortẽ capitur: veluti hereditatis, legati, fideicómiſſi, mortis cauſſa donationis. ſed cum illarũ quæque proprium nomẽ haberet, factũ eſt, vt quæ ſpeciale nomen non habet, ea ſcilicet de qua nunc dicimus, cómuni nomine appellata ſit, l.mortis cauſſa. 31. D. de mort. cauſſ.donat. Eſt autem mortis cauſſa capio, acquiſitio propter alterius mortem obueniens: vel cũ quid propter mortis alicuius cauſſam, ſed non ex patrimonio ipſius accipitur: vt ſi moriens legauerit Titio fundum ſub conditione ſi dederit Galo decem, eam pecuniam capit Gaius mortis cauſſa, nó iure legati, vel fideicommiſſi, vel donationis mortis cauſſa: hæc enim peti poſſunt, mortis cauſſa capionis petitio nó eſt. Vel cũ quid inſtituto heredi vt adeat aut non adeat, datur. quod à ſtatulibero conditionis implendæ cauſſa capitur, vel à legatario, l.qui pretio.8.l.ſi mulier.12.l. mortis cauſſa. 18.l.mortis cauſſa.31.in princip.& §.2.l.inter mortis,38. D.eod. quibus locis ſpecies enumeratæ omnes aliunde quàm ex defuncti patrimonio proficiſcuntur: hoc eſt extra donationis cauſſa mortis,& teſtamenti cauſſam.vt l.Mæuius 55.D.de códit.& demonſtr.l.ſi quis. 8.D.ſi quis omiſſ.cauſ.teſt. & l.id autem.76.D.ad leg. Falcid. vbi Mortis cauſſa capere, & Hereditario iure capere opponuntur. Mortis autẽ cauſſa donatio à Capione hoc differt, quòd illa ſemper à defuncto proficiſcitur, hæc ab aliis: illa ſemper de patrimonio defuncti, hæc ſemper aliũde. Azonis autẽ definitio eſt hæc: Quod à defuncti liberalitate proficiſcitur, nec vt debitũ peti poteſt. ſic enim legitur in eius ſumma in tit. Cod ad leg. Falc.cùm apud Accur.l.ſi mortis.5.C.ad leg.falc.legatur cũ negatione: Non proficiſcitur. Neutra autẽ ſatis idonea videtur, quia neq; ſemper, neque nunquã ex eius liberalitate proficiſcitur: cũ interdum alter ſine ipſius voluntate det: interdum autem ipſe dari iubeat,& dandi conditionem imponat.

Mortis cauſſa ſtipulatio exiſtimatur fieri, vt Feſtus lib.11. & Antiſtius Labeo tradit, quæ ita fit vt morte promiſſoris confirmetur, vt in l.34.D.de donat.cauſſ.mort. aut(vt quidã dixerũt) cui ſtipulationi mors fuit cauſſa.

Mortis aut verberum terrore pecuniam alicui extorquere.in fi.l.2.quod met.cauſſ.

Mors ſignificatur etiam per illa verba, Si quid accidit filio meo, l.in vulgari.D.de verborum ſignificationib. l.Publia.D.depoſ.

Mortem exequi, pro inſtituere actionem de parricidio perpetrato, apud Pomponium in l.1.de accuſat.

Mori, eſt actus inſtantaneus, quia mox explicatur, vſq; adeò vt nec moriendi tempus cóſideretur. Vnde cùm teſtator dicit: Eſto liber, cũ moriar: intelligitur, poſt mortem, l.qui duos.§.1.D.de manumiſſ.teſt.

Moritur viuens, & viuit moriens, l.qui duos.§.1.de manumiſſ.teſt.l.peculium.§.fin.de leg.2.Ratio, nondum mortuus eſt qui moritur, ergo viuit.arg. l. hæc verba ille, aut ille. de verb.ſig.

Mortva res dicitur, qua quis locupletior non eſt, vel quæ amiſſa reſtitui non poteſt, eadem forma qua mortua in l. quod autem ſpectatue tempus.l.ſi maritus.D. de donat.int.vir.& vxo.l.properandum. C.de iudic.l. 2.D.iud.ſol.l.3.D.quæ in fraud. cred. Plautus, & rem mortuam & rem occiſam dixit, pro fracta & perdita. Idẽ vocat Mortuaria, res inanes & nugatorias, quæ Græci eodem ſenſu [illegible].

Mortui qui naſcuntur, non videri vnquam natos, Pauli ſententia receptum eſt: & ideò teſtamentũ eorum præteritione nó rumpi certũ eſt. Sed magis dubiũ de iis, qui tametſi viui naſcuntur, ſecundũ naturã tamen viuere non poſſunt: cuiuſmodi habẽtur ante ſeptimum menſem nati, per l.quod dicit.D.de liber. & poſtum. & crebrius receptũ eſt, non rumpere, quia abortiuorum nomine continentur, l.vxoris.C. de poſt. hered.

Morticinvm, pro exãgui, corrupto, & per ſe mortuo: vocabulum ſacræ ſcripturæ familiare. Vnde morticinam carnem dicimus, animaliũ quæ non ſunt mactata, ſed per ſe mortua. Haloander in l.pen.à ſe tranſlata.D.de via pub.in fi.Sed neque rixari in itineribus, neque ſtercora projicere, neque morticina aut pelles iactare permittant.

Mortiferum vulnus. Celſus ſcribit: Si alius mortifero vulnere percuſſerit, alius poſtea exanimauerit, priorem quidem non teneri quaſi occiderit, ſed quaſi vulnerauerit, quia ex alio vulnere periit,&c.

Mortalitas, pro morte & naturali fato, apud Iuſtin. Inſtit. quibus mod.teſta.infirm. Et aut mortalitate præuentus. Sic apud Suetonium in Claudio reperitur: & Tryphoninus in l.pe. D.de vi & vi armat. ſubtractos mortalitate ſeruos, dixit.

Movere, id eſt agere, l.4. C.de prœp.ſacr.cub. Vt ſi medio tempore mouere diſtulerint. Sic l.3. C.de præſcr. 30. Nulli mouendi vlterius facultatem patere. Et in l.3. C.de quadr.præſcr. Omnis motus, id eſt omnis actio, πᾶσα κίνησις.

Movemvs controuerſiam & agendo & reſiſtendo, l. non ſolùm.§.ſi ſtatus.D. de procur. iuncta glo.

Moventia, Vide Mobiles.

Motvs in l.20.D.comm. diuid. pro indignatione ſumitur. Si is, inquit Pompon. cum quo fundum communem habes, ad delectum non reſpondit, & ob id motu iudicis villa diruta eſt, aut arbuſta ſuccisa ſunt, &c. Alij pro motu iudicis, reponunt Magiſtratus imperio: ſed perperam, vt vult Cuiac. Obſ. lib.13.cap.29.

Motv proprio, ex certa ſcientia, de plenitudine poteſtatis. Lege, Prægnãtes clauſulæ. Porrò docent interpretes, tantã vim habere Motus proprij clauſulam, vt in contrarium nemo audiatur. Bald. nihil vnquam rectius dixit, quàm hoc, quòd hæ voces (motu proprio, ex certa ſcientia) omnibus modis relegandæ eſſent ex curiis principũ. Quanquã motus proprius principia aliquo modo colligi poteſt ex repetita eius conceſſione. Argum. Nouel. vt null.iud.lic.hab.loc.ſeru.§. præterea hoc quoque. & vide c. ſi motu proprio.de præben. in 6. & ibidem Archid. Geminianum, & alios pontificios.

Mox ſignificat paululũ temporis, cuius deffinitionem non ex certis regulis, ſed ex ſubiecta materia oportet metiri. l.ſi tibi habitationem. D.locat.& condu.l. fructus eſſe conſtat.in princ.D.ſolut.matri.

Mvcor, l.4.§.pe.D.de per. & cô. rei vend. lanuginem ſignificat, quę ex nimia vetuſtate vino accedit, aut quę alio vitio contrahitur. Columell.lib. 12. c.43. Ne ſitu penora mucorem contrahant.

Mvlctam (ait Feſtus lib.11.) Oſcẽ dici putant pœnam quandam. M. Varro ait pœnam eſſe, ſed pecuniariam. Mulcta Varroni lib.4. Linguæ Latinæ pecunia à magiſtratu dicta, vt exigi poſsit ob peccatum. Addit deinde, quo ſingulæ dicũtur appellatæ eſſe multæ, quòd olim vnum dicebant multa. Itaque cum in doliũ, aut

F

culeum vinum addunt ruſtici, prima vrna addita, dicant etiam nunc multa. At idem 19. rerum humanarum, apud Gellium lib. 11. cap. 1. Vocabulū ipſum mulctæ non Latinū, ſed Sabinum eſſe dicit idq; ad ſuam memoriam manſiſſe ait in lingua Samnitium, qui ſunt à Sabinis orti. Sed turba Grammaticorum nouitia (ad dit ibidem Gellius) eam τῶν ἀντιφράσεων, vt quædam alia, ita hoc quoq; dici tradiderunt. Sed vereor ne hoc ſuperioribus Varronis dictis repugnet. nimis enim tenuis & λεπτολόγος eſt in illa etymologia Varro. Illud enim multa, quod veteres vſurparunt, cum plures culeos in vnum doliū indituri eſſent, ſignificat numera, ἐξαρίθμησις. Sic Plautus in Sticho: *Cum quo multas vna multaui miſerias*. Pro eo Galli dicunt, En prun. Mulcta eſt ſpecialis peccati, cuius animaduerſio hodie pecuniaria eſt, ſic Vlpianus l. aliud. 131. §. 1. D. de verbo. ſig. qua in re Varroni, & Feſto conſentit qui & alibi de ratione mulctandi antiquis vſurpata: Ouibus duabus, inquit, mulctabantur apud antiquos in minoribus criminibus: in maioribus autē triginta bubus, nec vltra hunc numerū excedebat mulctatio. quæ, poſteaquam ære ſignato vti ciuitas cœpit, pecoráque mulctatitia in curia corrumpebantur (vnde etiam Peculatus nomen vſurpari cœptū eſt) facta eſt æſtimatio pecoralis mulctæ, & boues centenis aſſibus, oues denis æſtimatæ. Io de ſuprema mulcta, id eſt maxima, appellata tria millia æris. item viceſſis minoribus delictis. Idē fere A. Gellius lib. 11. cap. 1. Veterem pecudibus mulctādi morem attigit M. Tull. in libris de Rep. his verbis: Mulctæq; dictione, ouiū & boū. ſic legendū, non multa ditione.

Mulcta differt à pœna, quod pœna quælibet coercitio eſt, mulcta ſolius pecuniæ: quòd pœna à quocunq; iudice infligi poteſt, cui criminis executio demādata ſit: mulcta ab ordinariis tantūmodò, iiſque, qui pro tribunali ſedent: quòd mulcta fiſco datur, pœna etiam parti applicari poteſt: quòd mulcta infamiā nō irrogat, pœna quandoque irrogat. Ex Alciat. in l. aliud eſt fraus. de verbo. ſig. quibus iunge quæ refert ipſe in l. pen. eo. Labeonis ſentētiam, qui ſcripſerat pœnā & mulctā idem eſſe, Paulus refellit, tres differentias adducens, quas tute in ead. l. videre poteris. Mulcta autē nō ante debetur, quam ſi aut non eſt prouocatū, aut prouocator victus eſt: nec aliter, quàm ſi ia dixit cui dicere licet, l. aliud. 12. & l. ſi qua. 244. D. de verb ſign.

Mulcta modica, quæ eſt ſex ſolidorū aureorū, minorum eſt iudicū, l. a. C. de ſport. & l. eos. C. de modo mulct.

Mulctam dicere, antiqui tum dicebāt, cum ad populum, & in comitio mulcta diſceptanda irrogabatur: quod ipſi mulctam certare dicebant. Liuius lib. 25. Sp. & L. Caruilij cum rem inuiſam infaméinq; cernerent, ducentum milliū æris mulctā Marco Poſtumo dixerūt. Cuius certandæ cum dies aduenisset, conciliúmq; frequens plebis adeſſet, &c. Cato lib. 4. Originum, vt refert Gellius lib. 11. cap. 1. Mulctam facere dixit: Imperator, inquit noſter, ſiquis extra ordinē depugnatū iuit, ei mulctam facit. Poteſt autē videri conſulta elegantia vitaſſe verbum, cū in caſtris & in exercitu mulcta fieret, non in comitio nec ad populum diceretur.

Mulctam grauiſſimam, pro morte accipi, Albericus indicauit: ſed id minimè ex lege, quam citat, colligi poteſt. Præterea mulcta damnū famæ non irrogat, vt Impp. cenſuerunt, C. de modo mulct. l. 1. hæc autem iam planè periit vltimo ſupplicio plectendis.

Mulctam irrogare, Budæ. inquit, hodie forenſi noſtrorū vocabulo dicitur, concludere ad mulctam, & concluſiones mulctatitias aſſumere: quod & pœnaliter intendere dici poteſt Latinè loquentibus.

Mulctam iudicare dici poſſe ſcribit Iac. Cuiac. Obſ. lib. 11. ca. 9. Solum enī ei mulctæ dictio eſt, qui iudicare poteſt, cuíve iudicatio data eſt, id eſt qui publicè iudiciū exercet, l. 2. §. vlt. D. de iudic. l. aliud eſt. §. vlt. D. de verb. ſig. & ita lege Sillana de ponderib. Eum quis volet magiſtratus mulctare, tantum minore, patrisfamilias taxat liceto: Siue quis in ſacrū iudicare voluerit, liceto. Iudicari enim mulctam minorē etiā in ſacrum poſſe ſignificat, id eſt, vt ſacro applicetur, non ærario. Atque in hoc M. Tullij de legib. loco: Cum magiſtratus iudicaſsit, irrogaſsítve, per populū mulctæ, pœnæ certatio eſto. iudicandi verbum ad mulctam, irrogandi ad pœnam, idem Cuiac. referri vult.

Mvlieres dicuntur omnes quæcunq; ſexus fœminini ſunt, cuiuſcunq; ſint ætatis. l. argumento. 25. §. 2. D. de aur. & argen. itaq; mulieris appellatione virgo viripotens continetur, l. mulieris. 13. D. de verbo. ſignif. & mulierib. legatis etiam virgines debentur, l. ſeruis. 81. D. de legat. 3. Conſuetudo tamen tulit, vt nuptæ, mulieres: innuptæ, virgines appellentur. Itaque Cic. Verrin. 3. Negocium, inquit, dat illis ſuis comitibus, vt videant & inueſtigēt, ecquæ virgo ſit, aut mulier digna, quamobrem iſte Lampſaci diutius cōmoretur. Et paulo pòſt: Eius eſſe filiam, quæ cum patre habitaret, propterea quòd virum non haberet, mulierem eximia pulchritudine. Significat enim illā à viro ſuo diuertiſſe. Item aliquanto pòſt: Qui lege ſua hereditatem ademit nulli neque virgini, neq; mulieri. Sanxit in poſterum, ne quis heredem virginē, néve mulierē faceret. Hinc & Mulier, pro vxor apud Scæuolam in l. 93. §. 1. De legat. & fid. lib. 32. Semproniæ mulieri meæ reddi iubeo ab heredibus, &c. De Græcis fontibus deriuata locutio videtur.

Mulier iteratis nuptiis poteſt res donationis propter nuptias mariti immobiles poſsidere, illiſque vti frui. Si verò mobiles ſint, aut mixtæ, habet electionem, vtrum reditus ex bonis, an ipſas res cum cautione de reſtituendo poſt mortem accipere maluerit. Nouel. Ne mulier. quæ nupt. ite. §. aliud verò. Conſt. 2.

Mulier, quę ſecundum pactum non adfert dotem per ſe, vel per alium, ea ſoluto matrimonio nihil lucratur ex donatione propter nuptias. Si autem aliquid attulerit, tunc quatenus dedit, eatenus accipiet lucrum. ibid. §. illud quoque dudum. Conſt. 2. & Nouell. vt prin. & ſecun. dot. exactio. §. ſed & illud quod. Conſt. 91.

Mulier ſubintroducta (cuius fit mentio diſtinct. 32. c. Interdixit per omnia.) quid ſit, diligenter explicat Rhenan. inſigni ſcholio, quod adiectum eſt cap. 26. lib. 7. Hiſtor. Eccleſ. quòd & Gloſſematarius ſileat, & Lexicon Sudæ vocabulum tantùm annotet.

Mulierum genus auariſsimum, gl. ſuper verbo, donat. in l. ſed ſi ego. D. ad S C. Velleian.

Mulieres ſuæ pudicitiæ memores, & operum quæ eis natura permiſit, arbitrium ſuſcipere, vel alio modo iudicium exercere nō poſſunt, l. fi. C. de recept. arb. Et hoc iuſtius eſt, quicquid diſtinguat c. dilecti filij. de arbit.

Mulieres lanificæ an villæ inſtrumento cōtineantur, vide Alphenum in l. villæ inſtrumēto. D. de fund. inſtr.

Mvliercvla, & pro impudica & libidinoſa, & pro muliere deſtituta auxilio, inope ſcilicet, & imbecilli accipitur. Exēplum prioris ſignificatus habes in l. pen. D. de ſeru. corr. poſterioris apud Cicer.

Mvliebria paſſum Prætor remouet à poſtulādo, l. 1. D. de poſt. Huic ſceleri, quod nō proficit ſcire, Impp. in l. cùm vir. C. de adult. gladium vltorem cōſtituunt. Huius infandæ rei inuentum quidam in Orpheū referunt. Sunt tamen qui exiſtiment, ad liberalem magis honorem referendum, quo etiam Socrates adoleſcentes ingenioſos complexus eſt.

Mvliebria veſtimenta ſunt, quæ matris familias cauſſa præparata ſunt, quibus vir non facilè vti poteſt ſine vituperatione: veluti ſtolæ, pallia, tunicæ, capitia, zonæ, mitræ, plagulæ, penulæ, ait Vlpianus in l. veſtis. D. de auro, arg. mund. ornament.

Mvlorvm appellatione etiam mulæ: quemadmodum

appellatione ſeruorum,& ſeruæ plerunque continentur. Id autem eò venit, quòd ſemper ſexus maſculinus fœmininum continet, ait Iulia. in l. qui duos mulos. de leg. 3. l. 38. D. de ædil. edic.

Mulæ carruchariæ, l. 38. §. quæſitum. D. de edili. ædict.

Mulus clitellarius, qui fert onera. Clitellæ enim ſunt, quibus onera imponuntur, ſicut in equis ſellæ.

MVLIO, qui & mulius dicitur, qui mulos curabat, & agebat. Barto. in l. cũ quæritur. §. ſeruus. de leg. 3. hunc ſeruorum appellatione rectè cõprehendit. Siquidem veteres ſolebant vel lecticis deuehi, vel curribus: inde ſerui iunctores dicti: quo genere lecticarij, agaſones, mulionéſque ſunt: vide l. idem iuris. D. ad leg. Aq.

MVLSVM, potio eſt ex vino & melle conciunata. Vlpia. de trit. & vin. leg. l. ſi quis. Si mulſum, inquit, ſit factũ, vini appellatione non continebitur. Idem de rei vindic. l. idẽ. Si ea melle meo, & vino tuo mulſum factum ſit. Græcis οἰνόμελι, & μελίκρατον, vt Pollux li. 6. tradit. Legimus autem, multos ſenectam longam mulſi tantùm intinctu toleraſſe, nec præterea cibo aliquo celebri, Pollionis Romuli exemplo, quem centeſimũ annum excedentem, cum interrogaret Auguſtus, quanam ratione maximè vigorem illum animi corporíſque cuſtodiſſet, reſpondit: Intus mulſo, foris oleo.

MVLTI qui dicãtur, docet Bartol. in l. prætor. D. vi bon. rapt. An duo multi dici poſsint, diſſerit Abb. in ca. ad nos. de rebus eccleſ. non alien. vide §. fi. Inſtit. de iur. perſ. iuncta gloſ.

MVLTO POST, triennio alij, quinquẽnio alij claudũt. Vide quæ not. in §. ſi multò. in l. ſi vnus. D. de arbitr.

MVLTITVDINEM conſtituũt mille viri, per l. 3. §. 1. D. de excuſ. tut. l. 1. §. fi. de teſta. milit. Interdũ ꝙ turbationi plerunq; obnoxia ſit, nec ſerena tranquilláque mente polleat, quaſi ad cõtemptum turba ſolet appellari: rem ſignificatã nomine ipſo, vt pulchrè dicit Inſulanicus Huttenus, veriſsimè tuente, comprobantéque.

MVNDVS muliebris, eſt quo mulier mũdior fit: inquit Vlpian. l. 25. §. 4. D. de aur. argent. Cato apud Liuium: Munditiæ, ornatus & cultus fœminarum indicia ſunt: his gaudent & gloriantur. Hinc Mundum muliebrem appellarunt noſtri maiores. Sic Varro lib. De ling. 4. Mundus muliebris, dictus à mundicia. Hinc enim maximè ſumitur, quòd eam deceat. Poſtea Ornatum à Mundo diſtinguit. quod idem Iuriſconſulti faciunt. nam in mundo muliebri hæc numerant, ſpeculũ, vnguenta, vaſa vnguentaria, argentum balneare: nõ etiam ornamenta, veſtes, monilia, anulos, l. 27. §. mundus, & l. 34. §. Titia. D. de aur. & arg. Sic Paulus lib. Sentent. 3. cap. 6. Mundo, inquit, muliebri legato ea cedunt, per quæ mundior mulier, lautiórque efficitur: velut ſpeculum, conchæ, ſituli, itẽ buxides, vnguẽta, & vaſa in quibus ea ſunt. Ornamentis legatis ea cedunt, per quæ ornatior efficitur mulier: veluti anuli, catenæ, reticuli, & cetera quibus collo, vel capite, vel manibus mulieres ornantur. Sic Tertullia. in lib. De habitu mulieb. Habitus, inquit, fœminæ duplicẽ ſpeciem circũfert, cultum & ornatum. Cultum dicimus, quem mundũ muliebrem vocant. Ornatum, quem immundum muliebrem cõuenit dici. Iſte in auro, & argento, & gemmis, & veſtibus deputatur. Ille in cura capilli, & cutis, & earum partium corporis quæ oculos trahunt. Mundum neutro genere dixit Lucilius apud Gell. li. 4. c. 1.

MVNDVM, in quod contractus ex ſcheda redigitur, l. 16. C. de fide inſtru. χάρτην καθαρὸν Iuſtin. appellat Nouell. 44.

MVNEM ſignificare certum eſt officioſum. vnde è contrario Immunis dicitur, qui nullo fungitur officio: inquit Feſtus.

MVNIMENTA probationes & inſtrumenta quæ cauſſam muniunt, gloſſ. fin. in c. quanuis. de elect. in. 6.

Munimentum, omne quo quis inſtruitur & munitur, cap. cum qui. de probat. Archid. in d. c. quanuis.

MVNVS tribus modis dicitur: vno donum, & inde munera dici dari, mittíve. altero onus, quod cum remittatur, vacationem militiæ munerísque præſtat, inde immunitatem appellari. tertio officium, vnde munera militaria, & quoſdam milites munificos vocari. igitur municipes dici, quod munera ciuilia capiant. Paul. l. 18. de verb. ſignific.

MVNVS, inquit Vlpianus, propriè eſt, quod neceſſariò obimus, lege, more, imperióve eius qui iubendi habet poteſtatem. Dona autem propriè ſunt, quæ nulla neceſsitate iuris, officij, ſed ſponte præſtãtur, quæ ſi non præſtentur, nulla reprehenſio eſt: & ſi præſtentur, plerunque laus ineſt. ſed in ſumma in hoc ventum eſt, vt non quodcunque munus, id & donum accipiatur: at quod donum fuerit, id munus rectè dicatur, l. 214. D. de verbo. Sic Munus à dono ſeparatur, l. 6. D. de offic. Proconſ. l. 18. de offic. præſ.

MVNVS, ſpectaculum gladiatorũ. Cicero Varroni: Etſi munus flagitare, quamuis quis oſtenderit, ne populus quidem ſolet, niſi concitatus. Paulus l. 122. D. de leg. & & fid. libro 30. Ciuitatibus ad honorem legari poteſt. puta, quod ad munus edendum, venationémve, ludos ſcenicos, ludos Circenſes relictum fuerit. Quibus verbis Paulus ludorũ genera manifeſtò diſtinguit. Marcellus l. 36. D. de cõdit. & demõſtr. Vino Mæuio Seius Conſul deſignatus eſt, & munus edidit. Paulus l. 49. in fi. D. de lega. & fid. Si teſtator dari quid iuſsiſſet, aut opus fieri, aut munus dari: pro portione ſua, &c. Quibus omnibus ex locis apparet, Munus generale nomen eſſe, quo genera omnia ludorum complectũtur, tametſi Lactannus lib. De vero cultu 6. ca. 20. ſcribat, Muneris nomine propriè venationes intelligi. nã Cicero de offi. 2. ita ſcribit: Craſſus functus eſt Aedilitio maximo munere. non enĩ ſolã, vt opinor, venationem Craſſus præbuit. Quinetiam Paulus in d. l. 122. apertiſsimè munus à venatione diſtinguit. Seneca autem lib. De benefic. 1. & gladiatores & venationes eo verbo comprehendit. Nemo, inquit, tã ſtultus eſt, vt monendus ſit, ne cui gladiatores aut venationem iam munere edito mittat. Suetonius autem in Nerone, Veſpaſiano, Domitiano, & alibi perſæpe, munus perſpicuè dixit, cùm de gladiatoribus ſentiret. Hinc MVNERARII apud Senecam lib. Declamat. 4. qui eiuſmodi munera populo exhibebant. Quod, inquit, Munerarij ſolent facere ad expectationem populi detinẽdam, noua paria per omnes dies diſpenſant, vt ſit quod populum & delectet, & reuocet: hoc ego facio, &c.

MVNVS perſonale, inquit Hermogenianus, illud eſt, quod corporibus, labore, cum ſolicitudine animi ac vigilantia ſolemniter exitit: patrimonij verò in quo ſumptus maximè poſtulatur, l. 1. D. de mun. & honor.

MVNVS, inquit Calliſtratus, aut publicum, aut priuatum eſt. publicum munus dicitur, quod in adminiſtranda re publica cum ſumptu ſine titulo dignitatis ſubimus. l. 14. D. de munerib.

MVNVS & Donũ, inquit Cornelius Frõto, ſic differũt. Munus eſt, quod amicus vel cliens vel libertus officij cauſſa mittunt, vel munus gladiatoriũ. Donum quod diis datur. Inde vbi dona ponuntur, Donariũ appellatur. Poſſunt & illa nihilominus Dona dici, quæ donant pauperibus diuites vel potentes. Illud quoque Donũ putandũ eſt, quod militibus donatur in caſtris.

MVNVS eſt officium priuati hominis, ex quo commodum ad ſingulos vniuerſóſque ciues, rémque eorum imperio magiſtratus extraordinario peruenit, Pompon. l. 139. de verb. ſign. Priuati hominis dixit, quòd munus obeatur ſine vllo honoris dignitatíſve gradu, nec honorem gerenti indicatur, l. honorem. D. de muner. & honor. Imperio autem magiſtratus extraordinario, quod extra ordinẽ iure ſuæ poteſtatis id magiſtratus

iniungat, alias ex lege aut more, alias præter morẽ: id eſt alias ordinarium, alias extraordinarium: rurſúſque alias patrimonio cum ſumptu vel periculo, alias perſonæ ſolo miniſterio ſine ſumptu. Ad hęc patrimoniale vel poſſeſsionibus vel perſonis, hoc ſolis municipibus vel incolis: illud etiam poſſeſſoribus, qui nec ciues ſunt, nec incolę. eſt & mixtũ tam patrimonij quàm perſonæ. Hermogen. in l.1. D. de munerib & honor.

MVNERA, ſunt procurationes quędam Reipu. quę ſine imperio poteſtatéve alicui mandantur: quarum aliæ induſtria & opera, aliæ ſumptibus ſaciendis adminiſtrantur, aliæ communiter. vide l.1. & viti. D. de muneribus & honoribus.

MVNARA ciuilia, inquit Arcadius, aut perſonalia ſunt, quædam patrimoniorum dicuntur, alia mixta. Perſonalia ſunt, quę animi prouiſione & corporalis laboris intentione ſine aliquo gerentis detrimento perpetrantur, veluti tutela, vel cura. Patrimoniorum ſunt munera, quæ ſumptibus patrimonij, & damnis adminiſtrantis expediuntur, l.18. D. de mun. & honoribus.

Munus dari, apud Paulum in l. mortuo. §. fi. de leg.2. non ſimpliciter de qualibet largitione, ſed de gladiatorio intelligi debere, pulchrè declarat Alc. in Parerg.

Munera pro oneribus hereditariis, l.33. D. de leg. Sic Munus collationis, l.54. ad SC. Treb. D. Munus Falcidiæ, l.77. §. ſi pars. de leg.2.

MVNERARI, pro munus gerere ac ſuſtinere. Vlpia. l.1. §. 2. D. de vacat. & excuſ. Qui in fraudem ordinis in honoribus gerendis, cùm inter eos, ad primos honores creari poſsint, qui in ciuitate munerabantur, euitandorum maiorum onerum gratia, &c.

MVNICEPS, vt ait Aelius Gallus, qui in municipio liber natus eſt. Item municipes erant, qui ex aliis ciuitatibus Romam veniſſent, quibus non licebat magiſtratum capere, ſed tantùm muneris partem. At Seruij filius aiebat initio fuiſſe qui ea conditione ciues Rom. fuiſſent, vt ſemper Rẽp. ſeparatim à pop. Rom. haberent, Comanos videlicet, Acerranos, Atellanos, qui æquè ciues Rom. erant, & in legione merebant, ſed dignitates non capiebant. Hæc Feſtus.

Municipes, inquit Gellius lib.16. cap.13. ciues ſunt Romani ex municipiis, ſuo iure & legibus ſuis vtentes, muneris tãtum cum pop. Rom. honorarij participes: à quo munere capeſſendo appellati videntur, nullis aliis neceſsitatibus, neq; vlla pop. Rom. lege aſtricti: cum nunquam pop. Rom. eorum fundus factus eſſet. Primos autem municipes ſine ſuffragij iure, Cærites eſſe factos dicit. Appellus autem annotauit municipes olim dictos muneris participes, qui recepti in ciuitatem, cum aliis munera facerent. Sed nunc abuſiuè municipes, ſuos cuiuſque ciuitatis ciues appellari, vtpote Campanos, Puteolanos, l.1. ad municipal. Municipem autem, vt ait Vlpianus ibid. aut natiuitas facit, aut manumiſsio, aut adoptio ſeu allectio. Patris autem, non matris municipium liberi ſequuntur: niſi fortè priuilegio aliquo materna origo cenſeatur.

Municipes intelligendi ſunt & hi, qui in eodem municipio nati ſunt, l. municipes. D. ad municipal.

MVNICIPIVM, vt ſcribit Feſtus genus hominum, qui cùm Romã veniſſent, participes tamen erãt omnium rerum ad munus fugendum vnà cum Romanis ciuibus, præter quàm de ſuffragio ferendo, aut magiſtratu capiendo: ſicut fuerunt quodã Fondani, Formiani, Cumani, Acerrani, Lanuuini, Tuſculani, qui poſt aliquot annos ciues Rom. effecti ſunt. Alio modo, cum id genus hominum definitur, quorum ciuitas vniuerſa in ciuitatem Roman. venerunt: vt Aricini, Cærites, Anagnini. Tertio definitur, cum id genus hominum, qui ad ciuitatem Rom. ita venerunt, ſic vt municipia eſſent ſua cuiuſque ciuitatis & coloniæ: vt Tiburtes, Præneſtini, Piſani, Arpinates, Nolani, Bononienſes, Placentini, Nepeſini, Sutrini, Lucrẽſes. Quod autẽ ſuprà ait, magiſtratu capiẽdo, ad magiſtratuum deſignationem produc, vt ex ciuibus deligãtur ex ſua cuiuſq; ciuitate. A coloniis autem hoc differũt, vt ſcribit Gellius lib.16. cap.13. quod coloniæ non veniant extrinſecus in ciuitatẽ, nec ſuis radicibus innitãtur: ſed ex ciuitate quaſi propagatæ ſint, & iura inſtitutáque Pop. Rom. non ſui arbitrij habent.

MVNICIPALE ius, dicitur priuatum ius vnius cuiuſq; ciuitatis. Municipalia magiſteria vocantur adminiſtrationes & officia ſui municipij.

Municipalis lex propria cuiuſque municipij, l.3. §. plane. D. quod vi aut clam. l.3. §. diuus. D. de ſepulc. violat. ad Muncipalem tit. 1. D. lib. 50. de municipali lege, vt vult. Cuiac. Obſeruat. lib.9. cap.37. intelligi nõ debet, vt fere omnes exiſtimãt eſt enim is titulus de municipibus & de incolis: & rectè ſcripſit Iuſtinianus in l.2. Cod. de vet. iu. enucl. Ad municipales, non Ad municipalem. Baſilica περὶ πολιτῶν.

Municipalis magiſtratus, ciuitatum Decuriones dicuntur, qui vnum ordinem referentes, ſic adminiſtrant, vt vnius hominis vicem ſuſtineant, l. magiſtratus. D. ad municipa. Et C. de magiſtrat. municipal. Sunt autem adminiſtrationes Reipublicæ cum dignitatis gradu, ſine ſumptu, hoc eſt, ſine erogatione ſeu collatione in publicum contingentes, l. honor. D. de muneribus, & honor. Ideóque honores quoque dicuntur.

MVNIFICES dicuntur, qui munera faciunt Feſto. Vnde milites dicebantur munifices, qui nõ vacabant, ſed munus Principi faciebãt. vide l.18. D. de verb. ſig. Cõtrà beneficiarij nuncupabantur, qui vacabant muneris officio. Sicut ergo municeps in Republica: ita munifex in militia nominari ſolebat. Hinc Munificium vel Munificũ, quod munerib. obnoxiũ eſt, l.4. §.1. D. de publican. l.31. C. Th. de annon. & trib. l. 9. l.11. de indulg. deb. in eod.

MVSCVLARII aquæ ductus. In l. decernimus. de aquę duct. C. lib.11. vide Minuſcularij.

MVRA, pro myrrha, apud Pomponium in l.21. §. primo D. de aur. argent. item vt μύρα, ionicè pro μύῤῥα. Pomponius recenſet inter ea vnguenta quæ valetudinis cauſſa parata ſunt. Ergo ſignificat vnguentum ex eo liquore confectum, qui ex myrrhæ arboris cortice inciſo defluit, qui etiam Myrrha vocatur: vt auctor eſt Plini. lib.12. capi.15. & 16.

MVRRHA, lapillus ſplẽdidus, & in pretio habitus. Hinc

MVRRHINA vaſa, l.3. D. de ſup. lega. quæ in gemmis eſſe negantur, licet perlucida ſint: recte: quia nec cryſtallina, vtraque, ſicut vitrea, fragilia. Plinius li.33. Murrhina & cryſtallina ex eadem tellure effodimus, quibus pretium faceret ipſa fragilitas At Propertius videtur exiſtimaſſe Murrhina fuiſſe fictilia, cum in Parthorum caminis coqui ea ſcribat, lib.4. eleg.5. *Seu quæ pal miſeræ mittunt venalia Thebæ: Murrheaque in Parthis pocula cocta focis.* De his Seneca. lib. 7. de Beneſic. ca.9. Capitol. in M. Antoni. Philoſopho. Dicuntur Murrhea vaſa, l.11. D. de ſupell. leg.

MVREX, l.3. C. de veſtib. holober. lib. 11. l.9. C. The. de murileg. conchæ genus, ex cuius cruore infici, ac tingi veſtes ſolebant, Plinio l.9. ca.25.

MVRILEGVLI, in rub. C. de murilegul. lib.11. dicuntur qui legunt murices, piſces, qui in mediis faucibus habent purpuræ florem tingẽdis expeditum veſtibus. Alio nomine appellãtur in iure Conchylioleguli, ſiue conchyliorum piſcatores. Huic autem muneri originis & conditionis iure addicebantur, adeo vt non poſſent ad dignitatem vllam vel militiam aſpirare: vel, ſi ad eam aſpirauiſſent, reuncabantur, redditis bonis, ſiqua eiuſdem originis & conditionis homines aliquo titulo poſsiderent. Quod ſi ea exteri poſſediſſent, maluiſſentque eidem conditioni ſe ſubiicere, quàm ea

bona

bona reſtituere, audiebantur, ita vt in futurum eſſent murileguli, & in præteritum reliqua publico canonis fiſco perſoluerent.

Mvsarii, l.1.C.de excuſ.artif.lib.10.qui & Muſiuarij, Græcis μουσωταὶ καὶ μουσουργοί, ſunt ij qui muſea conficiunt, id eſt ea, inquit Sipontinus, quæ in ædificiis ex pumicibus dependentia fiunt, ad imaginem ſpecus arte reddendam, vulgò Muſeaca dicta, quorum meminit Plin.lib.36.cap.21. Spartianus in Peſcennino Nigro Muſiua vocat: Hunc, inquit, in Commodianis hortis in porticu curua, pictum de muſiuo inter Commodi amiciſsimos videmus ſacra Iſidis ferentem. Cuiacius teſtatur in vet.libris Muſiuarij legi, & ita ſcribendum contendit apud Firmicum in fine cap. 4. lib. 2. Aut inauratores, aut muſinarios.

Mvtare cauſſam poſſeſsionis tunc dicitur quis, quando id, quod poſsidet precario, vult iam poſsidere pro donato. Iſta mutatio non eſt recepta, teſte Zaſio in l. quod meo.D.de acquir.poſ.

Mutare ſtatum, pro perdere, amittere, in §. Pomponius sit.l.ſi ex cauſſa.D.de minor.

Mutari actio propriè dicitur, cum vetere omiſſa, alia proponitur. Regulariter autem permittitur ante litis conteſtationem, exceptis caſibus, qui ab interpretibus recenſentur. qua de re vide l.edita.C. de edend. & ibi Bar.Bal.Paul.Caſt.Salic. Alciatum.

Mvtatio modica vel verbi, vel particulæ, ſtatú & veritatem orationis demutat, l. ea tamen. de leg.3. l.ſi in emptionem. §.pen. ſub fin. l. cùm ab eo.de contrah. empt.l.3.de in diem addict. l. ſi quis à filio. verſ. Sed ſi ita.de leg.1.cum ſimil. Itaque quod non mutatur, ſtare permittendum eſt, l.ſancimus.C.de teſtam.l.præcipimus. ſub fi. & ibi gl. in verb. intelligant. C.de appel. & conſult.

Mutatio ciuitatis fit tribus modis, vt ex Ciceronis oratione pro Balbo colligitur: Dicatione, id eſt, deſtinatione, cùm quis in aliam ciuitatem voluntate aſcitus eſt. Calamitate, hoc eſt, damnatione, qua in ſignificatione ſæpe idem vtitur, ſicut & incolumes appellat eos, qui nondum damnati aut abſoluti ſunt. Præterea poſtliminio, vt ſcilicet ciuis permaneret, qui animum redeundi habuiſſet. Vide Syluium interpretem, & Budæum in adnot.

Mvtabilis quid ſit, & quomodo accipitur, Bartol. diſſerit in l.naturaliter.§.Apium. D. de acquiren. rer. domin.

Mvtitare, in vetere decreto Senatus, quod refert Gell.lib.2.c.24.ſignificat mutua inter ſe conuiuia agitare. Quo verbo idem auctor vſus eſt lib.8.cap.2.

Mvtiana cautio, vide Cautio Mutiana.

Mvtvatio, ſumptio mutuæ pecuniæ. Cicero pro Flacco: Cum multos minutis mutuationibus fraudauiſſet. Et ſic in S. C. Vell. apud Vlpianum l.prima. D. ad S. C. Vell. Quod ad fideiuſsiones & mutuationes pro aliis quibus interceſſerint fœminæ pertinet. Sic enim legendum eſſe in Obſeruationibus ſuis iam pridem docuit Hotom. non autem Mvtvi dationes: Prohibet enim S. C. ne mulieres pro aliis mutuam pecuniam accipiant: non autem vt ne dent.

Mvtvvm appellatum eſt, vt volunt Iuriſconſulti, ab eo, quòd de meo tuum fit, l.2.§.2.D.de reb.cred. Mutuum autem, vt volunt quidam, vel mutui datio, dicitur quaſi viciſsitudinaria commutatio & functio rerum in eodem genere. Mutuum enim propriè dicitur, quaſi viciſsitudinarium: ideóque adiicitur, Datio. At Mutuum definit Cuiacius Obſeruat.lib.11.cap.37. Creditum quantitatis datæ ea lege vt eadem ipſa quantitas reddatur in genere, non in ſpecie eadem: Huius definitionis rationem & explicationem vide pleniſsime loco præcitato. Addit ibidem Mutui nomen à mutatione formã habere, quòd mutetur hoc genere pecunia cum pecunia, dum par quantitas accipitur & redditur: quódque conſiſtat in his rebus, quæ facile mutationem & promiſcuum vſum recipiunt: nec exiſtimat à nomine Siculo μοῖτον deductum, vt vult Varro lib.4.Ling.Lat. quod Siculi Roma oriundi, mutui nomen inde potius tulerint, quàm ab illis Latini. Cicero in quadam epiſt.ad Q. Metellum, ad hanc Cuiacij definitionem alludit his verbis: Quod autem ita ſcribis, Pro mutuo inter nos animo: quid tu exiſtimes eſſe in animis mutuum neſcio. equidem hoc arbitror, cum par voluntas accipitur & redditur.

Mutui datio conſiſtit in his rebus, quæ pondere, menſura, numeróve cõſiſtunt: quòd earum datione in creditum poſſumus ire. Eiúſque forma in eo reſidet, vt numeri ad numerũ, menſuræ ad menſuram, ponderis ad pondus ſolutio explicetur: quæ & formalis in mutuo qualitas nominari poteſt, teſte Zaſio in Intellectibus. In creditum autem ire, dixit, pro mutuum contrahere, ſicut & in debitum ire. l.quòd ſi ab initio. D. de rebus credit. Quanquam & ex alio contractu in creditum abire dicit, in l. procuratoris. §. ſed etſi. D. de tribut. actio.

Mutuum damus recepturi non eandem ſpeciẽ, quam dedimus (alioquin commodatum erit, aut depoſitum) ſed idem genus. Nam ſi aliud genus, veluti ſi pro tritico vinum recipiamus, non erit mutuum. Paulus in l. mutuum. ſi certum petatur. & alibi. & Caius li.2.tit.9.

Mutuum facere & proprium facere, apud Plautum in Curculione opponuntur. *Ego autem cum illa facere nolo mutuum.* PA. *Quid ita?* PH. *Quia proprium facio.* Parum illi videtur mutuũ facere, quòd in mutuo ius noſtrum remanet: proprium facit, vt iam alieni iuris id ſit, & totum ad alium tranſeat dominum.

Mutuum etiã accipitur pro promutuo, in l. fi. C. de ſru. vrb.Conſtantinop.lib.11. quod Interpretes βανδικλῶν, vertunt προχρέιαν ... & vide infrà Promutuum.

Mutuam pecuniam, per anticipationem ſeu prolepſim dicimus, quæ adhuc mutuò data non eſt, ſed ea deſtinatione habetur, vt mutuetur, l.malum nauis.§.vidua. D.de verborum ſignificat.

Mutuæ petitiones, l.38.D.manda.l.1.C.rerum amo. Tertul.lib.2.aduerſ.Marcionem. Sic Mutuæ actiones, Quintilianus Declamat.355.

Mvtvs propriè qui eloqui nihil poteſt, non qui tardè loquitur. Inſt.quibus nõ eſt permiſ.fac. teſt.§.item ſurdus.l.diſcretis. C.qui teſtam.fac. poſ. Interpretes obſeruarunt, quòd mutus, infans, abſens quandoq; æquiparantur, l.ſeruo inuito.§.ſi pupillo.D.ad Trebel.

Mya, genus conchæ circa Boſphorum Thracium, vt ait Maſſarius.

Myops, μύωψ, Luſcitioſus: vt ait Gellius lib.4.cap.2. Vlpia l.10.§.3. D.de ædil. edict. De myope quæritur, an ſanus eſſet. & puto eum redhiberi poſſe. Ariſt.in Proble. ſect. 31. μυωπάζειν δὲ λέγονται, οἱ ἐκ γενετῆς τὰ μὲν ἐγγὺς βλέποντες τὰ δὲ πόρρω οὐχ ὁρῶντες· ἐναντία δὲ πάσχουσιν οἱ γέροντες τοῖς μυωπάζουσιν· τὰ μὲν ἐγγὺς μὴ ὁρῶντες, τὰ δὲ πόρρωθεν βλέποντες. Luſcitioſi, inquit, appellantur, qui natura quæ propè ſunt cernunt: quæ verò procul, nõ vident. Senes verò contrà ac luſcitioſi affecti ſunt. nam quæ proxima ſunt nõ vidẽtes, quæ procul ſunt perſpiciunt.

Myrobrechari, vnguentorum venditores: Alciã. l.1. C. de excuſ. artiſ. eo nomine adpellari ſcribit eos qui capillos delibutos gerunt.

Myropolæ Græcis, qui nobis Vnguentarij dicuntur, effœminandorum animorum artifices, quos vrbe expulſos à Lacedæmoniis, auctor eſt Seneca, Natu. quæſt.lib.4.

Mysteria, ſacra, initia in l.nullus.C.de ſum.trin. Hinc

Mystæ initiati ſacris, vide A. Alciatum d.l.nullus.

Myriades, l.2. C. de vete.iur. enuc. quod vulgò *millions.*

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER TREDECIMVS.

N

N. L. his notulis ſignificabatur probationes, & argumenta ſatis apta non eſſe ad condemnandum, id eſt non liquere: quod pluribus in Prioribus Annot. indicat G. Budæus ex Gellio lib. 14. ca. 2. ad fin. cuius modi interlocutionis adhuc veſtigia ſuperſunt in l. Pomponius. D. de re iudic. & l. 12. §. fin. D. de arbit. & apud Senecam lib. 8. Epiſtul.

N. Literam inter E & S ponebant veteres, vt mollius proferrent: auctor eſt An. Auguſt. lib. 2. ca. 6. Emend. vt in dictione quotiens, & vicenſimus, trigenſimus & quadragenſimus perpetuò in Pand. Flo.

Νάκος Sudæ, ἀντὶ τοῦ δέρμα, ſeu δέρμα προβάτου.

NAM & αἰτιολογικὸν, & inceptiua, idem ſignificans quod planè l. 1. §. fi. D. de rerum diuiſ. l. 85. §. ſacram. D. de verb. oblig. l. 10. C. ſi cert. pet. Nam in l. omnes. 4. C. de anno. & tribut. accipitur παρασυναπτικῶς, id eſt ſubcontinuatè. In l. inter ſtipulantem. 85. §. ſacram, D. de ver. ob. & in l. Stichum. 95. §. vſuſfructum D. de ſolu. accipitur pro ſed.

NANCISCI, non eſt ſimpliciter acquirere, ſed (vt Donatus in Hecyram Terentianam adnotauit) nanciſci propriè dicitur, qui paratus ad tenendum, antequam poſsit reperire quod teneat, ſtatim quod occurrerit, prehendit. In iure noſtro pro conſequi ponitur. Vide Alex. Neapolit. ca. 21. Gen. dier. lib. 1.

NARBONENSIS prouinciæ, quæ etiamnum Prouinciæ nomen retinet, & olim Germanici iuris fuit, meminit Iuriſconſ. in l. 2. De ori. iur. Vadianus in Epitome orbis, Illuſtres recēſet eius vrbes. Quo titulo nunc à Gallis teneatur, ex ſcriptoribus patet.

NARDVM, Pomponius in l. 21. §. 1. D. de aur. argen. numerat inter ea vnguenta, quæ valetudinis cauſſa parata ſunt. Ex nardo igitur confectum vnguentum ſignificat: quod Plinius lib. 13. cap. 1. Nardinum appellat. ſed PVRVM addidit, vt ab illo Pliniano diſtingueret, quod aliis permixtis conſtat, & voluptatis ac ſuauitatis cauſſa tantummodo paratur. tametſi hoc quoque puro elegantiores vngi mulieres ſuauitatis tantùm cauſſa ſubiungat: quod etiam Tibullus libro ſecundo Eleg. 2. perſpicuè ſignificat, *Illius puro diſtillent tempora nardo.* Purum autem nardum Græci πιςικὴν mea quidem ſententia, vocant, id eſt ἄδολον, καὶ μετὰ πίςεως κατασκευασθεῖσαν, vt Marcellus lib. de medicamentis, & Theophylactus exponunt. Gloſſæ vet. Nardum piſticum, ſiue balſamum, ſine impoſtura. Nec dubitādum quin nardum piſticam in Euangelio ſic oporteat interpretari. πιςικὸς enim ἀπὸ τῆς πίςεως deriuatur: vnde & pro eo ſumitur cuius fidei committitur nauis cura: vel etiam gregis, apud Alexiū Angelum. Vide πιςικός.

NARDOSTACHYS, in l. fi. §. ſpecies. D. de publican. id eſt ſpica nardi.

NATALIBVS reſtitui dicebantur liberti, qui beneficio Principis ingenuitatis ius ac dignitatem adipiſcebantur. Natales enim ſunt, ius libertatis, quod natura principiò generi humano æquabiliter tribuit, vt alter alterius ne pareret imperio: quemadmodum docet Marcianus l. 2. D. de natal. reſtit. Plinius ad Traianum: Poſtulantibus quibuſdam, vt de agnoſcendis liberis reſtituendiſque natalibus, ſecundum epiſtolam Domitiani ſcriptam Minutio Ruffo, & ſecundum exempla Proconſulum ipſa cognoſcerem, reſpexi ad S. C. pertinens ad genera cauſſarum. Qui ergo natalibus reſtituti erant, eo loco habebantur, quaſi ſerui nunquam fuiſſent. l. 3. D. de bon. lib. l. 4. D. de iur. aur. anui.

NATORVM appellatio, inquit Modeſtinus, ad nepotes extenditur, Bulgaro, vt veriſimile eſt, interprete, teſte Alc. Sed an quod de natorum appellatione Modeſtinus dixit, in l. ἐν τῶν τέκνων. de verb. ſig. locum ſibi vendicet, etiam cūm de prognatis, ſeu progenitis fit mētio? Et horum appellatione propriè nepotes contineri, Alciatus magis credit. Præpoſitio enim hoc inducere videtur. Sicut etiam pronurum, pronepotem, proſocerum dicimus. Nam & progenitores pro quibuſcunque aſcendentibus accipiuntur.

Natum dicitur de rebus repentinis, auctor Donatus. Id autem occupantis fit, vt de nata inſula cenſuit Imp. Inſtit. de rer. diuiſ. §. inſula.

NATI accipiuntur etiam ij, qui execto vētre editi ſunt: quin etſi non integrum animal editum ſit, cum ſpiritu tamen, natum dicimus, l. quod dicitur. 12. D. de liber. & poſtum. præterea qui ſtatim poſteaquam editi fuerunt, mortui ſunt, nati dicuntur. l. tertia, C. de poſtum. heredi. at qui mortui, aut monſtroſi, aut prodigioſi editi ſunt, pro natis non habentur, d. l. 3. & l. qui mortui, 129. D. de verbor. ſignific. Natum tamen ab eo qui ex ſecto matris ventre extractus eſt, diſtingui videmus in l. 6. §. ſecundo. D. de inoffic. teſtament. l. 13. §. ex omnibus. D. de publician.

NATI, liberi: vt apud Terentium perſæpe. Iuriſconſulti tamen ad eos qui ex ancillis naſcuntur vocem hanc contraxerūt. Imper. §. 17. De legat. Si quis ancillas cum ſuis natis legauerit, etiā ſi ancillæ mortuæ fuerint, &c.

NATVRAM definit B. Aug. lib. 2. de moribus Manich. nihil aliud eſſe quàm id quo in vnoquoque genere intelligitur aliquid eſſe. Vnde natura vim, conditionem, qualitatem cuique rei inditam, innatam, adtributam ſignificat. Sic Natura agrorū, l. 1. §. fi. D. de aq. plu. arc. Natura rerum qua quæque res cōſiſtunt, l. 38. D. ſi cer. pet. l. 15. D. ſta. homi. Natura φύσις, dicta eſt ab eo, quòd aliquid naſci faciat, cuius proprietatem cauſſamque nō inuenimus, præterquàm quòd ita natura comparatum ſit.

Natura prima eſt cauſſa, à qua omnes omnium cauſſæ producuntur. Vnde ſumma naturæ ſignificatio accipitur pro Deo ipſo creatore cæli & terræ. §. in pecudum. Inſtitu. de rerum diuiſio. Et de iur. natu. gent. & ciuil. Inde Florentinus dixit grauiter: Naturam conſtituiſſe inter nos cognationem quandam, in l. 3. D. de iuſtit. & iur. Paulus in l. ſed etſi reſtituitur. §. fi. D. de iudic. Nec rerum naturam, ait, intuendam, in qua omnia certa eſſent, cùm futura vtique fierent: ſed noſtram inſcientiam aſpici debere.

Naturæ autem inferiores ſignificationes, ſubiectæ materiæ accommodantur. Nam aliàs denotat rationem honeſti, à Deo hominibus inditam ad imaginē ſui. Vnde dicitur naturalis æquitas, quam ſecundum conſtantem ac perpetuam voluntatem ſequitur Magiſtratus, l. 1. D. de minoribus. Inſtit. de rer. diuiſ. §. ſingulorum. Aliàs inclinationē affectuum humanorum vitiosam, & Adæ lapſu corruptam, l. itē ſi vnus. §. principaliter. D. de recept. arbitr. ibi: Propter naturalem hominum ad diſſentiendum facilitatem. Et Iuſtinianus in l. 2. in princ. C. quando & quibus quar. pars debet. veriſsimè dicit: Naturale quippe vitium eſt negligi, quod communiter poſsidetur. Aliàs vim genuinā omnibus animantibus inditam, vt tractatur in §. Apium quoque. & ſeq. Inſtit. de rer. diuiſio. Aliàs denique natura ſignificat cōditionem ſeu qualitatem omnium rerum corporalium & incorporaliū ex primordiis inhærentem. Vnde naturale loci vitium dicitur in l. fluminum. in princ. D. de dam. infect. Et natura rerum in l. 4. D. de

præſcript.verb.

Natura hominis ex Adæ lapſu adeò corrupta fuit, vt vix igniculi remanerent, ex quibus tam magnifica diuini & naturalis iuris bonitas agnoſci poſſet. Obſcurata enim fuit ratio naturalis,& extenuata per inobedientiam primi illius parentis, & impoſturam Satanæ. Et cùm ratio dominari debeat,ac ſecundum formam honeſtatis voluntatem manuducere: contrariũ euenit,vincitque frequenter carnalis voluntas prona ad malum. Vnde fit,quòd Iuriſcõſulti ſæpe Naturam hominum pro corruptela tali accipiunt, vt paulò antè diximus.

Natura ſui apertæ dicuntur tabulę in l.10.§.1.D.quemad. teſt. aper. id eſt *de ſoymeſmes*. Sic Natura ſua res intercidere in l.14.§.1.D.depoſ.id eſt naturali morte.

Natura ponit fundamenta in toto iure: Ciuilis verò auctoritas latius porrigit naturæ axiomata, accommodat negotiis,& diſpenſat ſecundum immenſam varietatem vniuſcuiuſque.

Naturæ quatuor ſunt Senecæ: arboris, animalis, hominis, Dei: de quibus grauiter diſſerit epiſt. 125.

NATVRALIA quemadmodum à ciuilibus paſsim in libris noſtris diſtinguantur, operæprecium arbitror exponere:& quoniam id accuratè traditum eſt ab Hotomano, nec ferè ab alio quouis, quod viderim, eius hic ſubiiciam verba: Tribus modis,inquit, de naturali & ciuili iure diſſeritur. Primus modus hic eſt, Res omnes, de quibus Iuriſconſulti diſputant, aut naturales eſſe dicuntur, aut ciuiles, aut mixtæ. Naturales dicuntur, quæ cùm verè ſint,& extent, tamen populi Romani legibus & forma Reipub. qua populus Romanus vſus eſt, receptæ non ſunt: veluti cognatio ex eo concubitu contracta, qui à legibus Romanis prohibitus eſt,l.4.§.2.de gradib. Nam ſiue liber ex ſerua, ſiue tutor ex pupilla,ſiue ſeruus ex ancilla, ſiue ſenator ex liberta liberos ſuſcipiat, ij naturæ iure atque ordine, & verè liberi ſunt illorum,& viciſsim illi eorum parentes: ſed quia contra populi Roma. leges id factum eſt, propterea ſimpliciter naturales liberi & parentes appellantur,l.adoptiuus. De ritu nupt. & perpetuo tractatu Cod. De naturalibus lib. Naturaliter enim fieri dicitur à noſtris, id quod reuera factum eſt:&(vt vulgus loquitur) de facto. vnde Naturaliter apertæ & naturaliter clauſæ tabellæ dicuntur ab Vlpiano in l.3.§.12.D.de ſen.Silan.& Naturaliter interrumpi poſſeſsio dicitur, cum non ſurculus dicis cauſſa, vt moris erat, defringitur: ſed ſi de poſſeſsione quis deiiciatur, vel alicui res eripiatur, l.5. D. de vſurpa. Vnde paſsim ea quæ Naturaliter fiunt, in iure dicuntur eſſe facti, veluti traditio, l.ſi rem.28.& l.in conuentionalibus. 52.§.1. D.de verborum obligatio. item poſſeſsio.l.19.§.Itémque.D.ex quibus cauſsis maior. l.1. §. ſi vir.l.cùm heredes. 23. & l. poſſeſsionem. 29. D. de acquir. poſſeſ. item ſolutio, venditio, traditio, l. 7. D. de curat. fur. item legatum in annos vel menſes ſingulos,l.10.D.de capit.minut. Ciuiles dicuntur eæ res, quæ cum reuera non ſint, in iis tamen quæ ſunt, iure Quiritium habentur atque numerantur: veluti cognatio ex adoptione contracta, d.l.4.De gradibus. Et hoc exẽplum ita perſpicuum eſt, vt explicatione non egeat. Conſtat enim Aeſchinum Mitionis filium non eſſe verè, ſed iure factum & fictione. item vſusfructus pecuniæ,l.2. D.de vſufruct.ear. re. Mixtæ dicuntur, quæ cùm re vera ſint, tum etiam à iure Quiritium comprobatæ ſunt: veluti cognatio ex legitimis nuptiis contracta, puta ex Cicerone & Terentia, d.l.4.eod.ſic Matrimonium naturale dici poteſt, quod cùm reuera contractum ſit, à iure tamen Quiritium approbatum nõ eſt, ac propterea iniuſtum vulgò appellatur, l.ſi vxor.13.§.1.D.de adulter.l.ſi quis.27.l.ſi Senator.31.De rit.nupt. veluti ſi ſenator libertinã duxerit: aut tutor pupillam, curatórve adoleſcentem. Item ſi liberta quæ patrono nupſerit, diuortio facto alteri nubat, l. vlti. D. de diuor. Ciuile eſt, quod etſi reuera, id eſt eo modo quem natura inſtituit, contractum non eſt, tamen pro contracto habetur: veluti cùm in abſentis & volentis domum vxor deducta eſt: adeò vt ſi rediens moriatur, ab vxore lugendus ſit,l.5.& l.6.De rit.nupt. item cùm apud hoſtes eſt maritus.l.6. De diuort. vbi Iauolenus ait, vxores eorum qui in hoſtium poteſtatem peruenerunt, poſſe videri nuptarum locum retinere eo ſolo, quòd alij temerè nubere non poſſunt. Exemplum de poſſeſsione: Poſſeſsio naturalis dicitur, cùm quis corporaliter quidem, hoc eſt manibus ac pedibus, ſed tamen aut iniuſtè, aut non accommodatè ad iuris ciuilis rationem rem aliquam obtinet. Iniuſtè, vt qui liberum hominem vinxit,l.cùm heredes.23.§.2. D.de acquir.poſſeſ.qui vi poſſeſsionem inuaſit, aut vxor, cui conſtante matrimonio maritus (quod prohibitum eſt) donauit,l.1.§.5. D. de vi & vi arm.l. ſi eum.26.D. de donat.int. vir. & vxor. l.1. §.1. l.vxor. D. de acquir. poſſ.l.nec vllam.D.de petit.hered, Non accõmodatè ad iuris ciuilis rationem, id eſt, vtiliter ad vſucapionem: vt coloni, inquilini, fructuarij, depoſitarij, commodatarij, emphyteutæ, conductores. l.communi.7.§.6.D.commu.diuid.l.2.D.pro herede. Nam hi omnes vſqueadeò ciuiliter non poſsident, vt plerunque dicantur non poſsidere (quod tamen ita intelligendum eſt, non poſsidere ciuiliter.) Vide l. ſciendum eſt.§.creditor.D.qui ſatiſd. cog.l.ſi ſeruus depoſitus.§.1.D.de nox.act.l.6.§.1.D.precar.l.1.C. commun.de. vſu.magis quippe tenere dicuntur, l. 1. §.4. D.quod legator. Hinc poſſeſsio naturalis dicitur eſſe facti, l.1.§.ſi vir.l.cùm heredes.23.l.poſſeſsionem.29. D.de acqui.poſſeſ. Ciuilis poſſeſsio dicitur, cùm quis non corporaliter quidem, ſed tamen & animo & accommodatè ad vſucapiendi finem poſsidet: veluti debitor qui pign' creditori dedit.l.ſerui.16. D. de vſurp.l.qui pignoris.l.1.D.de acquiren.poſſ.Item qui ab hoſtibus captus eſt, l. in bello.12.§. facti. D. de capt.& poſtlim. Item qui ad nundinas profectus eſt, l.clàm poſsidere. 6.§.1. D.de acquir.poſſeſ. Mixta autem poſſeſsio eſt, quam quis & corpore & animo, iuſtè & congruenter iuri ciuili poſsidet. Exemplum de naturali obligatione. Naturalis obligatio eſt, quæ cùm verè contracta ſit, à iure tamen Quiritium non approbatur: veluti ſeruus aliquis ciui Romano mutuo centum aureos dedit. ſi naturam ſpectemus (quæ parem omnium hominum conditionem ſtatuit, l.32. D.de regu. iur.) nemini dubium eſt, quin ciuis ille ſeruo illi ſit obligatus. Id quod ex præſenti rerum ſtatu qui nunc in Europa eſt, clariſsimè quiuis poteſt intelligere. At ius populi Romani (quod ſeruos nullo numero habebat, l.quod attinet. D.de regu.iur.l.ſeruitutem, eodem) nunquam actionem & iudicium dediſſet ſeruo aduerſus illum debitorem. Prætor enim vrbanus, non ſeruis, ſed ciuibus Romanis ius reddebat. Hinc ergo dicuntur ſerui in contractibus naturaliter & obligari & obligare, l. ſerui.14.D.de obligation.& actio.l.ſi quod dominus. 64.de condict.indeb.l.nec ſeruus. 41.de pecul. Hinc debitum quod dominus ſeruo deberi in tabulis ſcripſerat, non ciuile, ſed naturale eſſe dicitur, in l.quibus. 40.§.dominus. de condit. & demonſtr. Hinc Vlpianus in l.fideiuſſor.16.§.ſecundo. D. de fideiuſ. ſcribit abuſionem eſſe vocabuli, cùm dicimus ſeruum debere, vel ſeruo deberi: nimirum quia deberi propriè id demum intelligitur, quod apud Prætorem peti poteſt. ſeruus autem nec agere apud Prætorem, nec conueniri poteſt. eadem eſt ratio ij, qui eiuſdem familiæ ſunt, inter ſe contrahant: veluti duo fratres, qui in eiuſdem patris poteſtate ſunt: vel pater cum filio, vel filius cum patre, ſeruus cum herili filio, vel hic cum illo, l. frater à fratre,& alibi ſæpe, D.de cond. indeb. Menl.

niſſe autem oportet, in iſta diſputatione, regulæ cuiuſdam ab Vlpiano nobis traditæ in l. Stichum. 95. §. naturalis. D. de ſolut. vbi ait, Firmamentum quo ſolo nititur naturalis obligatio, eſſe vnicam æquitatem. facit l. eas obligationes. 8. D. de capit. minut. vbi Caius ſcribit, actionem de dote in bonum & æquum conceptam eſſe, eiúſque obligationem habere naturalem præſtationem. facit l. ſi noxali. 11. D. de pecul. l. nam hoc. De condict. indebit. quapropter vbicunque æquum eſt, ibi naturalis obligatio eſt: tanquam eius obligationis cauſſa efficiens, aut certè cauſſa ſine quá non, ſola ſit æquitas. Hinc illud apud Salluſt. in Catil. Ius bonúmque apud maiores noſtros, noo legibus magis quàm natura valebat. Quo ex præcepto triplex effectus naturalis obligationis naſcitur: primùm, vt ſolutum ab imprudente, non repetatur, d. l. fideiuſſor. d. l. ſi quod dominus, item l. naturales. De obligat. & act. Secundum, vt compenſandi ius præbeat, l. etism. D. de compenſat. Tertium vt ad conſtitutum valeat, l. 1. D. de conſt. pecun. Ciuilis autem obligatio eſt, quæ vel nuoquam reuera contracta eſt, vel cum reuera contracta eſſet, facto tamen aliquo, ſed ad iuris Ciuilis rationem non accommodato, diſſoluta eſt. Quæ nunquam contracta eſt, veluti ex inani chirographo. nam ſi ſcripſi me centum abs te mutuo accepiſſe, quæ tamen nunquam credideris, tamen chirographum atque cautionem meam habeas, re quidem vera tibi obligatus non ſum: at ciuiliter obligatus ſum, §. Idem iuris eſt, de except. lib. inſt. 4. Item obligstio vi, metu, dolóve malo contrscta propterea naturalis non eſt, quia æquitati contraria eſt. Dicebamus autem paulo antè obligationis nsturalis robur & firmamétum eſſe ſolam æquitatem, l. Stichum, De ſolut. attamen obligatio hæc ciuilis contracta eſt: vt §. 3. & §. 4. De exception. l. 1. & paſſ. D. de doli except. vnde conſtat propter iſtas obligationes actionem dari. Pacto vero aliquo naturaliter quidem diſſoluta obligatio, ciuiliter autem manere dicitur, veluti cùm pactum eſt ne peteretur. nam pactum nudum, id eſt, ſine ſtipulatione factum, ciues R. neque obligabat, neque ab obligstione diſſoluebat, l. iuriſgentium. D. de pact. & tamé propter iſtud factum, naturaliter & ex æquo & bono diſſoluta erat. Nihil enim magis æquum & naturale eſt, quàm pacta ſeruari, l. 1. De pact. l. 1. D. de conſt. pec. Item ſi iudicstú eſt, & verè quidem iudicatum, pecuniam non deberi. nam etſi æquum eſt omnem obligationem diſſolui, manet tamen ciuilis, l. 3. D. de except. l. 1. & paſſ. D. de except. rei iudic. Mixta auté obligatio eſt, quæ cùm reuera & æquiſsimè contracta ſit, tum etiam à iure Ciuili comprobatur, & confirmatur. Poſtremum exemplum ſequitur de ſolutionibus Naturalis ſolutio eſt, quæ cùm reuera facta ſit, rata tamen à iure ciuili non habetur: veluti cùm pactum de non petendo factum eſt, aut iuſtum iuſiurandum datum. l. Stichum. 95. § naturalis. De ſolut. Solutio ciuilis eſt, quæ cùm reuera facta non ſit, tamen pro facta numeratur. veluti cùm dies actionis præteriit. l. 2. & paſsim, D. de diuerſ. & temp. actio. item cùm falſò iudicatum eſt non deberi, l. Iudex. l. Iulianus. D. de condict. indebi. item cùm falſò iuratum eſt rem petitoris non eſſe, vel nihil ei deberi, l. vlti. De iureiur. ité cùm debitori maxima & media capitis diminutio contigit, l. ſi debitori. 47. D. de fideiuſſ. l. ſeruus. 30. D. de oblig. & act. l. vlti. D. de duob⁹ reis. Mixta ſolutio eſt, quæ cùm verè facta ſit, tum à iure ciuili rata habetur: veluti ſolutió pecuniæ, vel acceptilatio, quæ ideo iuriſgentium appellstur. l. an inutilis. 8. in fine. D. de acceptil. cùm tamen per ſtipulationem (quæ ciuilis eſt) fiat & à C. Aquilio Iuriſconſult. primùm excogitata ſit. Secundus modus quo iuriſconſulti de naturali & ciuili iure diſputant, non ad res omnes, ſed ad paucas, & certas duntaxat pertinet: eas nimirú quæ vtriuſque iuris ſunt participes. In iis igitur duo conſiderantur, ortus & materia, quæ naturæ attribuuntur: deinde incremétum & forma, quæ à iure ciuili profecta ſunt. Cuius rei aliquot exépla ſubiiciemus. Matrimonium dicitur eſſe iuris naturalis in l. 1. D. de Iuſt. & iur. conſtat enim viri & vxoris ſocietatem à natura inſtitutam, & à gentibus omnibus comprobatam atque vſurpatam fuiſſe. itaque naturale ius & pudor in matrimoniis cótrahendis dominari dicitur, in l. adoptiuus. 14. §. 1. de rit. nupt. verùm vt matrimonia fierent per confarreationem, coemptionem, vſum: vt aliæ matresfam. eſſent, aliæ matronæ tantum: vt per coemptionem contractum matrimonium ius ſui & viro & vxori tribueret, per vſum contractum non tribueret: vt nuptiæ ſint conſortium omnis vitæ, diuini & humani iuris communicatio, ſicut ait Modeſt. l. 1. D. de rit. nup. vt ſenatores, eorúmque liberi libertinam vxorem ne ducant: l. 23. eod. hæc, inquam, omnia quæ formam quandam matrimoniis afferunt, nequaquam à natura ſunt, aut gentium plurimarum communia, ſed ab iis qui Reipu. Romanæ formam inſtituerunt, excogitata, & ſuorum ciuium cauſſa propriè introducta ſunt. Sequitur alterum exemplum. Patria poteſtas à natura ſine dubio inſtituta eſt, & ab omnibus gentibus vſurpata: cuius rei præclara diſputatio eſt apud Ariſt. lib. Politic. 1. cap. 3. Iuſtinianus tamen ſub tit. De patria pot. & Dionyſius Halic. lib. 2. & Caius ſub tit. de his qui ſunt ſui vel al. nominatim affirmant, eam eſſe Iuris ciuilis. etenim vt pater in filium vitæ necíſque poteſtatem haberet, l. vlt. C. de pat. pot. l. in ſuis. 11. D. de lib. & poſt. vt pater poſſet filium vendere, eundem poſſet noxæ dedere, emancipare, nunquam à natura inſtitutum, ſed à Romulo (vt ait Dionyſ.) excogitatum, & in ſuæ ciuitatis vſum introductum eſt. Eodem pertinet patris conſenſus in filiifa. nuptiis, quæ poteſtatis illius pars eſt. Iuſtinianus autem ait eum & naturalis & ciuilis iuris eſſe, §. 1. de nupt. Nam hoc fieri debere, inquit, & ciuilis & naturalis ratio ſuadet. Ac de naturali quidem & gentium iure inter omnes conſtat. Verùm vt in filiifam. nuptiis conſenſus ille deſideretur, in emancipati verò nequaquam, l. filius. De rit. nupt. vt patris captiui, aut in peregrinitatem redacti conſenſus non ſit neceſſarius, l. in bello. 2. §. medio. D. de capt. & poſt li. hæc, inquam, omnia ex iure Quiritium manaſſe, nemo non videt. Sequitur exemplum de tutela. Tutelam naturæ maximè cóſentaneam eſſe, & ab omnib. gentibus vſurpatam, nemo ignorat. itaque iuris naturalis dicitur à Iuſtin. §. vlti. De legit. agnat. tut. Quid igitur eſt quod in l. 1. D. de tut. dicimus tutelam eſſe iure ciuili datam ac permiſſam? Reſpondetur, hoc ad formam à Romanis iuriſcon. excogitatam referendum eſſe: veluti ne quis peregrinus ciuis Romani tutor ſit: vt certæ tutelæ ſint, legitimæ, fiduciariæ, quaſi legitimæ, Attilianæ, tutor ſuam pupillam vxorem ducere, aut filio vxorem accipere non poſsit. l. tutor. 15. de ſponſal. tutoris vnius auctoritas vel ſatis ſit, vel non ſatis ſit, l. vlt. C. de auct. tut. vt capitis diminutione nonnullæ pereant, nonnullę verò amittátur: hæc, inquam, omnia aliáque innumera Iuriſcon. Romanorum inuenta eſſe conſtat. Iam verò agnatio iuris ciuilis dicitur eſſe ab Imp. §. vlt. de legit. agna. tut. Atqui dubium nemini eſt, quin cómunio ſanguinis, quæ verbo ipſo ſignificatur, à Iuriſcon. Ro. excogitata non ſit. quinetiam certum eſt ante fundamenta vrbis Romæ iacta, nomen illud agnationis in Latio vſurpatum fuiſſe pro ſanguinis communione. verum vt agnatis remotioribus potius quàm cognatis propinquioribus hereditates & tutelæ deferantur, vt agnationes per omnem capitis diminutionem intercidant, non à gentium aut naturæ iure, ſed à pop. R. inſtitutis profectum

ctum eſt. Eiuſdem generis eſt Suitas, hoc eſt ius illud quod habent filiiſa.in parētum ſuorum inteſtatorum hereditatibus. hoc enim ita naturæ congruit, vt nihil magis.patet ex l.vlt.D.de bon.damnat.& Ariſt.in Eth. verùm vt ea per adoptionem & per coemptionem acquiratur, vt per emancipationem & peregrinitatem amittatur, ab ingeniis Iuriſconſ. Ro. excogitatum eſt. Cognatio quoque cùm ſanguinis communionem ſignificat, naturalis eſt.§.vlti.de leg.agna.tut. Itaque naturale eſt, vt filius inteſtatus matri ſuccedat. quoniam tamen per leges 12.Tabul.neque mater filio.neque filius matri ſuccedebat, idque poſtremis temporibus per S.C.Orficianum & Tertyllianum introductum eſt: propterea dicimus, cognationem iſtam materiam & ortum à natura, incrementum autem à iure ciuili accepiſſe. Nemo enim hæc quæ ſcribit Vlp. initio legis 2.D.de S.C. Tertyl. dicet ex naturæ inſtituto fluxiſſe. Si filius, inquit, vel filia libertini ſint effecti, mater legitimam hereditatem vindicare non poterit: quoniam mater eſſe huiuſmodi filiorum deſiit. Item illud es eadem l.5.ſi mater: Si mater nō petierit tutores idoneos filiis ſuis, vel prioribus excuſatis rejectiſve, non confeſtim altera nomina ediderit: ius non habet vindicandorum ſibi bonorum inteſtatorum filiorum. Tertius modus quo Iuriſconſuiti de naturali & ciuili iure diſputant, eò pertinet, vt Naturalia dicantur ea, quæ gentium omnium communia ſunt: Ciuilia verò, quæ ciuium R. propria. Communia gentiū omnium in libris noſtris commemorantur hæc: Legatorum ſanctitas, l.vlt.D.de legation. Et apud Cic. multis locis. emptio, venditio, l.ex hoc iure.D.iuſt.& iur. locatio & conductio, ibid. Precarium, l.1.D.de precar. ſocietas, mandatum, mutuum, commodatum, depoſitum, pignus, traditio nuda, poſſeſsio naturalis, donatio, pactum, l.iuriſgentium.l.ſi vnus. De pact. tranſactio, dominium in bonis, cognatio. Ciuilium autem tria genera reperio: Legis actiones, priuatas ſiue extraiudiciales ciuium actiones, & iura ciuilia: veluti emancipatio, l.4.de adopt.l.2.& l.3.De offic. proconſ. adoptio, l.4.de adopt.l.2.& l.3. De off. proc. Manumiſsio per vindictam, l.4.C.de vindic.lib. In iure ceſſio, apud Vlp.in Inſt.cap.26.& Boetium in Top. Cicer. vbi nominatim ait, hanc fuiſſe legis actionem. Tutoris in iure datio. nam primum magiſtratuum maiorum fuit propria: pòſt in pupillorum fauorem etiam omnibus magiſtratibus municipalibus permiſſa eſt, l.1.& l.3.De tut.dand. Poſtulatio iudicij recuperatorij: quæ propterea legis actio ſæpe nominatur propriè, vt Verr.3.& apud Valerium, Plinium, & Cicer. pro Cæcina. Item poſtulatio bonorum ex edicto, ſtipulationes & ſatiſdationes tum prætoriæ, tum etiam iudiciales: quoniam quod apud iudicem fit, fieri apud Prætorem videtur: cuius imperio & auctoritate iudex ſedet. nam de Prætoriiaquidem Vlpi. ſic loquitur in l. actionis. 37.D.de obligat. & act. Actionis verbo, inquit, continentur etiam ſtipulationes quæ Prætoriæ ſunt, quia actionum inſtar obtinent. Priuatæ autem ciuium actiones à nobis dicuntur, quæ extra iudicium fiunt, veluti ſtipulatio vulgaris, id eſt neque prætoria, neque iudicialis. nam in ſolos ciues R. conuenit ea obligatio, l.vlt. De duob.reis, l. ſi debitori. 47. De fideiuſſ. Item mancipatio & nexus, auctore Cic in Top. in Orat.pro Cæc. Varr.lib. De re ruſt. 2. In manum conuentio, teſtamenti factio, vſurpatio, id eſt, vſucapionis interruptio, cum ſurculus defringeretur. Teſtamenti factio per æs & libram. cretio, acceptilatio Aquiliana, manumiſsio per cenſum, & teſtamentum. l.2. De interd. & releg acquiſitio per legem, auctore Vlp.in Inſt. Operis noui nunciatio, & remiſsio, bonorum omnium emptio, & ſectio: Var. auctore li. De re ruſt.11. Iura autem ciuilia nunc dicimus, nō actiones, ſed vim quandam ciuium R. propriam, cuius peregrini omnes expertes ſunt. huius generis ſunt agnatio, & gentilitas, patria poteſtas, ſuitas, ſiue ius ſui, vſucap. id eſt ius per vſum capiendi, dominium iure Quiritium, teſtamenti factio, id eſt capiendi ex teſta. ius, acquiſitio lege, de qua Vlp. in Inſt. loquitur, Poſtliminium. Atque hæc quidem hactenus. Nunc illud animaduertendum eſt. eorum quæ ciuilia ſunt, quædam magis, quædam verò minus ciuilia dici poſſe. Minus ciuilia ſunt, quæ per ſolam ciuitatis amiſsionem intereunt, quæ media capitis diminutio appellatur: veluti cognatio quatenus ciuilis eſt, hoc eſt ex nouis legibus ſiue ſenatuſconſ. inſtituta: mater enim filij in peregrinitatem redacti, mater eſſe deſinit. l.2.& l.1.§.capitis, D.ad Tertyll.l.7.D.de cap.min. item Teſtamenti factio. l. 8.D. de teſtamen. Tutela prætoria & teſtamentaria, l. 7.De cap.min. Vſucapio, auctore in Offic.Cic. Obligationes ciuiles, l.vlti.de duob.reis.l.ſi debitor. 47.de fideiuſ. Item ſocietas, l.verum eſt.63.in fine, D.pro ſocio. nam illa emancipatione non tollitur, l.actione.65. §.ſocietas.D. eodem. Item Matrimonium, quatenus eſt iuris ciuilis, l.in bello.12.§.3.l.13.& l.14.D. de capt. & poſtlim. l.ſi quis.56.D.ſolut.mat. nam quatenus naturale eſt, per ciuitatis amiſsionem non tollitur, l.1.C. de repud.l.res vxoris.24.C.de dona. int. vir.l.5. D.de bon.damnat. Atque hoc eſt quod ait Paulus in l. ſunt quidam.15. D.de pœn. Ciuitate ſpoliatos ea quæ iuris gentium ſunt, retinere: quæ verò Ciuilis iuris ſunt, amittere. Magis verò ciuilia dicuntur, quæ non tantùm ciuitatis, verùm etiam familiæ amiſsione, id eſt emancipatione (quæ minima capitis diminutio vocatur) intereunt: cuiuſmodi ſunt agnatio, §. vlti. De legit.agnat.tut. patria poteſtas, l.12. D. de capt. & poſtlim. §.cùm autem, quibus mod.ius. ſuitas, l.ſed eum.6. §.1.D.de bon.poſſeſſ. teſtandi facultas, §.1. quibus non eſt permiſ. tutelæ legitimæ & fiduciariæ, vſusfructus olim auctore Paulo, lib. Sent.tertio, cap.6. Poſtremò quaſi corollarij nomine illud adiiciemus: In hoc diſputationis genere contraria contrariis tolli, quæ modò eiuſdem generis ſunt. Nam, exempli cauſſa, contractus iuriſgentium per diſtractum, id eſt per ſolam contrariam conuentionem extinguitur. l. ab emptione.58.D.de pact. Item pactum per pactum cōtrarium, l.ſi vnus.§.pactus. D.de pact.l.Stichum.95.§.naturalis, D.de ſolut. item obligatio naturalis per iuſtum iuſiurandum, d.l.Stichum.& l.vlt. D. de iureiur. Itémque per acceptilationem, quatenus non formulam, ſed materiam ſpectamus: id eſt remiſsionem, l.8. in fi. De acceptilat. Eodem modo etiã Nuptiæ per diuortium, quod verbis certis, & ſeptem teſtibus adhibitis fiat, dirimuntur. l.1.& l.7.D. de diuor. & apud Ciceronem lib.de Oratore 1. Item ciuilia per contraria ciuilia diſſoluuntur: veluti, obligationes ciuiles per acceptilationem & nouationem, l.1.& paſ. D.de acceptil.& De nouat. At neque ciuilia naturalibus, neque naturalia ciuilibus extinguuntur, §.vlti. De legit.agn.tut.l.8. D. de cap.minut. Ex Hotomano.

Naturalis iuſticia pro æquitate, apud Modeſtinum in l. ſcire oportet.§.ſufficit.D.de excuſ.tut.

Naturali vitio parcendum, per l.fluminum.§.vitio.D.de dam. infec. Ceterùm naturæ vitia an ſint accuſanda, vel an ſit accuſandum quod natura produxit, tractat eleganter, vt omnia, doctiſsimus Baro à Tautenberg. in luculentiſsima interpretatione Vſu.Feud.lib.1.

Naturalis ætas eſt, quæ minor eſt triginta annis: legitima verò, quæ maior eſt anno trigeſimo. Non quòd ætatem maiorem triginta annis natura non agnoſcat, quoniam omnis ætas naturalis eſt: ſed quòd ſpecialiter lex ætatis, quæ annos triginta excedit, meminerit, ideò dicitur hæc eſſe legitima. Vide Theophilum, Inſtitu. de libertin.

Naturalia filius, à vulgo barbarorum dicitur, vt Inſulanua atteſtatur, qui ſit ex illegitimo toro ſuſcitatus: ſed parum aptè. Eſt enim propriè filius naturalis, qui ſanguine & natura ſit tuus, non adoptione ſactus. Hanc diſtinctionem idem firmat ex verbia Tranquilli in Tiberio. Iuriſperitis tamen naturales filij dicuntur, qui ex cócubina ea, quæ matrimonio duci poterit, naſcuntur. Vulgo concepti, qui ex vago concubitu ſunt, neq; patrem oſtendere poſſunt, vt quẽ nuptiæ ſolùm oſtendunt: ſpurij Latinè, Græcè ἀπάτορες dicti, quaſi ſine patre. Nothi verò vulgata voce illegitimi vocantur ex adulterino cócubitu progeniti. Iidem qui Naturales. Manſeres, qui ex ſcorto vulgo concipiútur. Spurij ex hia qui ſacris initiati, aut religionem profeſsi ſunt.

Naturales liberi qui ſint, diſces ex l. 1. §. ſuis. D. de ſula & legit. l. 1. D. de concub. & toto titu. C. de natura. lib.

Naturaliter, id eſt, ratione naturali l. 25. §. conſuluit. D. de pet. hered. quandoque ſignificat corporaliter, & realiter, l. 53. D. de acq. re. do. quandoque, id eſt facto naturali l. 5. D. de vſucap.

Naturaliter ad mortuú videtur pertinere locus in quem inſertur, l. 4. D. de religioſ.

Naturaliter poſsidere dicitur, cùm quis corpore poſsidet, vſúmque rei apprebenſæ percipit. Quòd ſi quis verè rei non inſiſtit, neque vſum percipit, is per interpretationem legis ciuiliter poſsidere dicitur. l. Pomponius. D. Fam. erciſc. l. naturaliter. D. de acq. poſ.

Navis in edicto de exercitoria actione accipi debet ſiue fluuialis ſiue marina. Marinarum autem nauium (quæ & maritimæ vocãtur l. 5. §. diuus. D. de iure immun.) quædam actuariæ dicuntur, quædam onerariæ, quædam ἐπιβατηγοί. Naues actuariæ, dicũtur quæ præter vela remis etiam aguntur: ſed propriè ſic dicuntur quæ voluptatis cauſſa paratæ ſunt. Marcellus l. 2. D. de capt. & poſtlim. Nauibus longis atque onerariis propter belli vſum poſtliminium eſt: non piſcatoriis, aut ſi quas actuarias voluptatis cauſſa parauerunt. Nauis oneraria, quæ oneri ferẽdo parata eſt, quæ non remis, ſed velis vtebatur. Vlpianua l. 1. §. 5. D. de exerc. act. Quædam enim naues onerariæ, quædã, vt ipſi dicunt, ἐπιβατηγοί. Marcell. l. 2. D. de capt. & poſtlim. Nauibus lõgis atq; onerariis propter belli vſum poſtliminium eſt. Ἐπιβατηγοί autem naues ſunt idoneę ad vectores traijciendos, l. 1. §. ſed & ſi vt certis. D. de exercit. act. ἐπιβάται enim vectores appellantur. Vide ἐπιβατηγοί. Inter fluuiales naues ſunt rates, quas nauigij appellatione etiam contineri Vlpianus ſcribit l. 1. §. nauigij. D. de fluminib. quanquam à nauib. ſeparantur in l. 1. §. de exercitoribus. D. nautæ, caupo. Vnde Ratiarius, qui rates ducit, l. 30. D. de pign. act. vt lintrarij, quilintres, in d. §. de exercitoribus. Eiuſdem generis ſunt Pontones, de quibus Paul. l. vlt. D. de ſeruit. ruſt. & alij multi auctores.

Naues Luſoriæ, apud Vegetium lib. 2. cap. 1. & lib. 4. cap. vlt. eæ erant quibus in Danubio quotidianis vtebantur excubiis: quarũ etiam titulus eſt lib. 7. C. Th. Huiuſmodi nauigiorum meminit etiam A. Marcellinus lib. 17. & lib. 18. & Seneca lib. 7. de Beneſ. cap. 20.

Naues piſcatoriæ, naues piſcibus capiendis accommodatæ. Marcellus l. 2. D. de capt. & poſtlim. reuerſ. Nauibus longis atque onerariis, propter belli vſum poſtliminiũ eſt: non piſcatoriis. Liuius lib. 33. Ni mare propinquum, & haud procul litore naues piſcatoriæ pleræque conſpectæ peritis nandi dediſſent effugium.

Naues Vinarię, in quas vinum effundebatur, l. 21. §. ſed & ſi. D. de ſurt. de quibus hæc Varronis lib. 2. de re ruſt. cap. 1. accipi vult Briſſonius: Nauibus vindemiã condimus ex inſula Coa & Chia.

Naues captiuæ, ipſæ quæ ab hoſtibus dicebantur captæ, & meritò poſtliminium habebant, vt docet Marcel. l. 2. de capt. & poſtlim. Tullius in Top. Poſtliminio redeunt hæc, homo, nauis, mulus clitellarius, equus, equa quæ frena accipere ſolet.

Naues triremes, quę tres remorum ordines habent: ſicut biremes duorũ, quadriremes quatuor ſunt ordinum. Triremium Princeps à Seneca lib. 7. de Beneſic. Trierarchus vocatur.

Nauis ſi adeò ſæpe reſecta eſſet, vt nulla tabula eadẽ permaneret, quæ non noua fuiſſet, nihilominus eandem nauem eſſe exiſtimari, auctor Alphenus l. proponebatur. D. de iudiciis.

Nauis membra hæc recenſet Alfenus l. ſcapham. 44. D. de euict. gubernacula, malus, antennæ, velum.

Navicella, diminutiuũ à naui. Marcell. l. 17. §. 1. D. de inſt. vel inſt. Inſtrumento piſcatorio contineri Ariſto ait nauicellas, quæ piſcium capiendorum cauſſa comparatæ ſunt.

Navalia vaſa, in quibus onera recondita in naues imponuntur. Vlpianus l. 19. §. 5. D. de aur. argen. Vaſorum appellatio generalis eſt: dicimus vaſa vinaria, & naualia. Sic legendum cenſet Hotom. non Nivalia, pro colo niuario. quod & Vlpiani ſententia repudiat, & loquendi conſuetudo. Nivaria enim per R. legendum eſſet.

Navarchvs, nauis princeps, qui in naui nautis imperat, Cicero in Ver. Sumptum omnem in claſſem, frumento, ſtipendio, ceteriſque rebus nauarcho ſuo quæque ciuitas ſemper dare ſolebat.

Navfragivm, inter ſortuitos caſus quando ſit numerandum, docet Bar. l. 1. & 2. C. de naufrag. Frideric. Imperat. in Authẽ. Nauigia. C. de furt. damnat eos, qui bona nauſragorum ſibi appropriãt, prætextu conſuetudinis, quæ certè crudelis eſt & impia.

Navicvlarii, C. de nauicul. lib. 11. ſunt naucleri qui naues habent proprias vel conductas, quarum obuentiones & reditus omnes accipiũt. Vnde nauiculariam dicuntur exercere, qui talem agunt functionem: & exercitores vocantur in l. 1. §. exercitorem. D. de exercito. act. Ex his autem in vrbe certum corpus erat, quorum alij annonæ vrbis ſeruiebãt, alij lignis ad lauacra, alij aliis neceſsitatibus publicis. De lignariis eſt textus l. 10. C. Th. eo. & apud Symmach. lib. 1. Epiſtul.

Navcleri, in l. 1. & 2. C. de nauicul. li. 11. & Nauicularij in rub. C. eo. eadem ferè ſignificatione ſunt. Alius tamen Græcis ναύκληρος eſt, alius κυβερνήτης. ſic enim eos Plutarch. in Polit. diſtinguit: ναύτας μὲν ἐκλέγει κυβερνήτης, κυβερνήτην ναύκληρος. Et Athenæus li. 51. τὸν μὲν τῶν ναῶν ἀδικημάτων ἀπαιτήσειν καθεστῶτα, ναύκληρος, κυβερνήτης, πρωρεύς. Ammonio Naucleri ſunt non ſolum qui naues poſsident, ſed & ædium locatores: Heſychio vero Nauclerus eſt ὁ συνοικίας προεστὼς, ſiue σταθμοῦχος, is ſcilicet qui ita hoſpitibus domum ſuam quaſi locat, vt nauicularius vectoribus. Demarchi item Athenis ναύκληροι dicebantur, vt ex Hyperide obſeruat Harpocratea.

Navlvm, merces quam vector pro nauigatione nautę diſſoluit. Vlpianus l. 6. D. qui pot. in pign. Si quis in merces ſibi obligatas crediderit, vel vt ſaluæ fiant, vel vt naulum exſoluatur. Vlpianus l. 39. D. de legat. & fid. libro 30: Et id in operis ſeruorum, vel vecturis iumentorum, vel naulis nauium dicendum. Vecturarum verbo pro naulo Vlpianua vtitur l. mercedes. 29. de petit. hered. Item vecturæ nauium & iumentorum.

Navigivm, ponitur tam pro nauigatione ipſa, quàm pro naui quacunque. hoc nomine continentur rates, l. 1. §. nauigij. D. de fluminibus. Nauigium enim genus eſt, continens naues, rates, & ceteras ſpecies, quibus ad nauigationem vtimur. Columel. Iámque qui ædificare velint, ſabros & architectos aduocent: qui nauigia mari concredere, gubernandi peritos. Probantur hæc in l. 1. D. de fluminibus.

Navpegi, in l. fi. D. de iure immuni. & apud Firmic.

li.4.Matheſ.cap.7.dicuntur qui naues compingunt & fabricant. Ναυπηγὸς hodie apud Venetos vulgò appellatur *Calefatte*, voce à recentioribus Græcis mutuata, qui nauium artifices καλαφάτας appellant, teſtatur Michaëlis Imp.nomen, qui Calefates vocatus fuit, quòd parêtes ipſius naues apud Paphlagonas cõſtruxiſſent.

Ναυφύλακες, l.1.§.& ſunt quidam. D.naut.caup.ſtabu.qui cuſtodiæ gratia nauibus ab exercitoribus præponebantur.

NAVTA, vel per epentheſin Nauita, propriè is eſt, inquit Vlp.qui nauis nauigandæ cauſſa in naui eſt: at in edicto naut.caup.ſtab.is dicitur, qui nauem exercet, l.1.§.1.D.eod.qui & Nauicularius dicitur, l.9.D.de decurio.l.5.D.de mun.& ho.

NAVTEPIBATAE, in l.debet.§.hæc actio.D.naut.caup.ſtab.ſunt Alciato teſte, qui nauem inſcendunt, & pro precio vecturæ, ſeu naulo, ipſi nautarum officio funguntur. Quod autem ναυτεπιβάτας, & ναυτοβάτας eadem eſſe vult, lib.1.Parerg.c.48.perperam. Nautobatas, hoc eſt, eos qui funes nauium inſcendunt, à Iuriſcoſ.ſenſu alieno eſſe, idem tradit in fine lib.tertij Diſpunct.

NAVTICA pecunia, quæ alias Traiectitia dicitur, eſt, quam creditor vſque ad certum locum, vel in omne itionis & reditionis tempus ſuo periculo præſtat. qua de cauſſa permiſſum eſt, vt eius nomine & ex pacto vſuram petat, & vſuram grauiſsimam petat, l.1.& paſſ. D.de nau.fen. Dicitur & Nauticum fenus, & vſura maritima, l.6.D.illo tit.

NE

NE, plerunque non vetat, ſed negat, & pro non ſumitur, vt in l.13.§.idem Iulianus. D.de iureiur. Iurauerit ſe furtum ne feciſſe. Et in l.62.§.vlt.D.de condit.& demonſtr. Si à liberis ne nupſerit. Sic in l.21.§.1.D.rer.amot. Pedius putat ne furtum eum facere. Adde l.penult.§.non danda.C.de erogat.an.lib.11. Hoc & Donat.in Terentij Andr.& Eunuch.notat, & in hoc Neuij verſiculo: Vtinam ne in nemore Pelio. Ne, pro an, non rarò apud Iuriſcoſ. occurrit, l.in perſona.D.de pact.l.3.§.fi.D.de don.int.virum & vxo. Quando verò Ne, cauſſam, modum, conditionẽ in iure noſtro inducat, vide Bar.in l.ſiquis poſſeſ.D.de acqu.poſſeſ.

Ne, pro vt non, l.videamus.§.2.D.locati.

Ne paſsim, id eſt, indiſtinctè, l.fi.C.de iur.& fac.igno.

Ne facias furem, vel fugitiuum ſeruum meum, hoc eſt, exponente Vlpiano, ne ſolicites, vt fur fiat, vel fugitiuus fiat: ne ita negligas ſeruum, vt fur efficiatur, l.non impoſsibile.D.de pact.

Ne luminibus officiatur, hoc maximè adeptum videbitur, ne ius ſit vicino, inuitis nobis, altius ædificare, atque ita minuere lumina noſtrorum ædificiorum, teſte Paulo l.3.D.de ſeruit.vrb.præd.

NE NON. Sub hac particula aſſertionẽ eſſe Zaſius exemplis è Iuriſcoſſ. petitis planum facit, in ſcholiis ad §.Caro.l.eadem dicemus.D.de verb.oblig.

NEBVLO, Antiq.Lex. ὁ τὰ ἴδια λάθρα καταφαγών. Hæc addo quoniam parum ſunt vſitata.

NEC, pro non in XII.Tab.poſitum ſcribit Feſtus, & ex earum capitibus quæ hodie extant, apparet. Sic l.3.§.ſi duo impuberes.D.de carbo.edic.l.1.§.ſi ad fiſcum.D.vt lega.nom.caue.

NEC RARO, pro Et rarò, poſitum videtur à Celſo geminata negatione ex Græcorum conſuetudine, pro ſimplici. Si tibi nupſero, inquit, decem dari ſpondes? cauſſa cognita denegandam actionem puto. nec rarò probabilis cauſſa huiuſmodi ſtipulationis eſt, l.87.§.2.D.de verb.oblig. vbi optimus Accurſius inſolentia locutionis offenſus, Nec rarò, inquit, id eſt nunquam: ſed & NEC RARA legi quibuſdam in libris teſtatur: quod abſurdius multo eſt. Hotom.

NEC in l.vnica.§.& cum lex.C.de rei vxo.actio.pro nec quidem poſitum ſcribit A.Aug.lib.2.Emend.cap.2.

NEC EIVS REI DOMINVS effectus eſt, cùm lex dicit, aliquem non eſſe dominum, vel accepiſſe à non domino. Item non eſſe factum dominum, & cetera id genus verba accipienda ſunt (quatenus ad ipſam legem loquentem attinet) de caſibus, qui ſic euenire ſolent frequenter: & cùm eueniunt, apud naturam ſunt certi, non autem referẽda ſunt ad opinionem actoris, qui ignorare poteſt vtrum tradens fuerit dominus, an non fuerit.

NECARE videtur non tantùm is, qui partum præfocat, ſed & is qui abiicit, & qui alimoniam denegat, & is qui publicis locis miſericordiæ cauſſa exponit, quam ipſe nõ habet, auctor Paulus.D.de lib.agnoſ.l.necare.

NECEM Iuriſcoſs. in perniciem, fraudem, damnum, l.1.§.ſi fideiuſſerit.D.ſi quid in frau.pat.l.10.§.verſum.D.de in rem verſo.& alibi.

NECESSE, Neceſſum, à Ceſſo deductum eſt, quia non ſit in eo ceſſandum, inquit Donatus in Terent. Id ergo eſt, quod vi aliqua cogente fieri opus eſt.

NECESSARII ſunt, vt Gallus Aelius ait, qui aut cognati, aut affines ſunt, in quos neceſſaria officia conferuntur, præter ceteros. Hæc Feſtus. Atque in hac ſignificatione paſsim in libris noſtris vſurpantur, vt l.congruit.D.de off.præſid.l.benignius.D.de lib.cauſ.l.1.§.vlti.D.de eo qui pro tut.l.affectionis.D.de donat. Neceſſariæ perſonæ, l.1.& 2.D.in ius vocati vt eant, intelliguntur parẽs, patronus, item patrona, liberi, vxor, nurus. Dicuntur & neceſſariæ perſonæ, cõſanguinei, in l.imperator Anton.D.de pact.Inſt.de hered.diff.§.ſui.

NECESSITVDO, pro Cognatorum propinquitate, ſeu iure & vinculo cõiunctionis, vel ſanguinis, vel affinitatis, vel amicitiæ, l.vlti.D.de iuſt.& iur.l.ſi tutor.D.de ſuſp.tut.l.in fideicommiſsi.§.cum polidius.D.de vſur. Sumitur etiam pro neceſsitate in l.non omnes.D.de re milit.& alibi.

NECESSARIVS heres, vide Heres neceſſarius.

Neceſſariæ impenſæ. Vide Impenſæ.

NECESSITAS contradictionem non admittit. Solet enim multa nos, vel inuitos docere neceſsitas, ſicut eſt exitus ſtultorum magiſter.

Neceſsitas legem ſæpe obtrudit inuitis: quemadmodum olim curam Reipublicæ magna hominum turba, vt euitaretur confuſio, ad Senatum deduxit, l.2.§.deinde quis difficile.D.de orig.iur.l.illicitas.§.vltimo.D.de offi.præſ.

Neceſsitas non habet ferias: vt ſunt exempla in l.ſolet etiam.D.de feriis Eodem modo dicitur, Neceſsitas non habet legem.

Neceſsitas iudicandi apud Iuriſconſ. in l.vlt.D.de muneribus.§.iudicandi quoque neceſsitas. ex quo ſanè non rectè perceptam commentatores & parum firmum, vel potius falſum ducunt argumentum in tabularios atque ſyngrapharios, vt id quod ſuæ functionis eſt, conficere ipſi cogantur: cùm, meliore interprete Budæo, reuera Arcadius Iuriſcoſ.hoc ſignificare voluerit, hominẽ politicum, ac ciuili more viuentem, vt ceters munera ciuilia, ita iudicandi quoque munus agnoſcere, obiréque debere, & ad id cogi poſſe.

Νεκροθάπτας, ὁ τοὺς νεκροὺς θάπτων, id eſt qui mortuos ſepelit, l.5.D.de inſtit. Latine Libitinarij dicuntur, vt teſtatur Vlpian.d.l.5. Vide Libitinarij.

NECTERE artibus moras, eleganter Imperatores dixerunt in l.vnica.C.de ſuffragi. pro Solutionem differre dolis.

NEGANTIS nulla eſt probatio, l.adſeueratio.& l.actor.C.de probat. per rerum enim naturam fieri non poteſt, vt non entium vllæ ſint qualitates. Quoties verò vel tempore vel loco coarctatur negatiua, probationem recipit, l.Pãtoninus.§.perduellionis.D.de acquir.hered.

hered.l.2.C.de error. aduo.

NEGO NARRATA PROVT NARRANTVR, animo litem conteſtandi. Cautela eſt calumnioſorum aduocatorum prorſus impia, nata in iuriſperditorum ſcholis, non ſacroſancti iuris officina.

non Nego, medium quiddam eſt inter negantem, & verè affirmantem. C. Is qui tacet. de reg.iur.l. ſi putas. C. de pet.hered.

NEGATIONES duæ, adfirmant: tres negant. Paul.l.24. D.de recept. Sed ſi poſtea ille paratus ſit accipere, non impunè me non daturum. Videre licet tamen multis in locis apud Iuriſc. negationes duas repetitas more Græco, pro vna. Vlp.l.fluminum in prin. de damn.infect. Cum nemine nihil faciente locus ipſe publicus damnum inſerat ſui natura. Sic l. neminem. C. de re milit.lib.12. Neminem in nullo numero equitum, vel peditum &c. ſociari concedimus. Item l. deuotum. C. de metatis, & epidem. Ad nullum prædium publicum vel priuatum domus noſtræ, vel cuiuſcumque iuris nullius metator accedat. Sic apud Varronem lib. 1. de re ruſtica c.69. Nec ſi eum ſeruare non potuiſſet, quin non multo poſt animam efflaret. Item apud Plautum ſæpe. Apud Terentium, Faciunt ne intelligendo, vt nihil intelligant. Ita enim locus ille legendus eſt, nec ne in næ mutandum, vt quibuſdam placet.

Negatio pura, vel ſimplex appellatur, qua neque expreſſe, neque tacitè quicquam aſſeritur, ſed intentio tantùm actoris in iudicio fit dubia. l. vlti. C. quibus ad libert. procl. non lic. cum multis ſimilibus ll.

NEGATORIA, ſeu negatiua actio, à negando dicitur, ſicut confeſſoria, à confitendo. Eſt autem illa in rem actio negantibus verbis concepta, per quam aut libertatem, aut ſeruitutem vindicamus: & propterea ab Vlpiano contraria actio vocatur in l. ſicuti. in princ. D. ſi ſeruit. vindicet. & §. æquè. Inſtit. de actio. Huiuſque hæc eſt formula: Nego tibi ius eſſe vti frui, inuito me: Ni ius tibi non ſit, vti frui. Si pateret Titio ius non eſſe vtendi fruendi: Nego tibi ius eſſe altius tuas ædes tollendi. At Confeſſoria petimus ſeruitutes ruſticanas, vel vrbanas, adſerendo vel appropriando nobis ius in re aliena. Et vtraque rectè appellatur vindicatio.

NEGATIVA regulariter dicitur improbabilis, l. actor. C. de probationibus Eſt autem multiplex, facti, iuris, qualitatis: de quibus copioſius Speculator ſcribit titu. de probat. § 1. verb. Negatiua.

Negatiua vniuerſalis omnia poſt ſe deſtruit, hoc eſt, & actum & potentiam, vt dicunt Logici. Quod verũ eſt in iure noſtro. ſi omnia principalia ſecundum materiam ſubiectam deſtrui intelligimus: quippe quæ per accidens veniũt: & ſuppoſititiè iſta non deſtruuntur, vt docet Zaſi. in intell. quo loco tractat propoſitiones vniuerſales quomodo intelligantur.

NEGLIGERE videtur, qui ſæpe conuentus ſui præſentiam non facit, per l. de vnoquoque. §. qui apud. D. de re iudicat.

NEGLIGENS, qui in rebus ſuis diligentior non eſt, §. fin. Inſt. pro ſoc. Negligentem, quaſi non eligentem, Iſidorius interpretatur. Iuriſperitis negligens etiam plerunque dicitur, eo ipſo, quòd quid non facit, quando agendum eſt, certo ſcilicet tempore & loco: niſi de impedimento doceat, vt per Fel. traditur in verb. Negligentia. de reſcript.

Negligentia ſimplex eſt, quam culpam leuiſſimã vulgò vocant. Negligentia magna, culpa eſt, quæ modò leuis, modò magna, pro ſubiecta materia accipiẽda eſt: magna autem culpa dolus eſt, l. 226. D. de verb.ſig. & dolo æquiparatur. Specul. tit. de reſtit. in integ. §. 1. verſ. vt autem.

Negligentia noſtra ad alienam iniuriam referri non debet. Scæuola in l.3. D. de tranſact. Negligentia quanto tempore inducatur, docet Bart. in l.1. D. de his, quibus vt indign. & in l. cognitiones. D. Ad Silanian.

NEGOTIVM, aliàs accipitur pro cura ſeu occupatione. Hinc negotium dare, pro mandare, committere, Paul. in l. item eorum qui. §. 1. D. quod cuiuſc. vniu. Aliàs pro lite, vt in l. error facti. C. de iur. & fact. ign. l. ſententiis. C. de erro. aduoc. Aliàs pro contractu, & obligatione, quo ſenſu appellatur τὸ συνάλλαγμα, aliàs pro moleſtia, & vexatione, vt in l. 1. in princ. D. de calumniato. Hinc facere negotium, exhibere negotium, faceſſere negotium. Vlp. in l. 1. de calumniat.

Negotium ad omnem cauſſam pertinet, hoc eſt, ciuilem, criminalem, priuatam & publicam. Bart. in l. 1. §. 1. D. de calum.

Negocium propriè eſt, cùm quid rerum contrahendarum cauſſa vltrò citròque geritur: hoc eſt cùm quid datur, viciſſimque accipitur. cùm enim ſuum tantum accipitur, non dicitur negocium, l. ſi in area. 33. D. de cõdict. indeb. Sic in l. 15. l. 19. l. 22. D. de præſcript. verb.

Negotium meum dicitur, cum lucrum & damnum ad me pertinet. Vlpia. in l. 1. §. In propria. D. quan. appel. ſit. Negotium autem alienum quatuor modis dicitur: cura ſiue ſollicitudine, reipſa, ratihabitione, & ipſo geſtu. Vide gloſ. in l. ſi pupilli tui. in fin. §. pen.

Negocium autem generaliter pro eo omni quod ad rem alicuius familiarem attinet vſurpatur, l. 1. & paſſ. D. de nego. geſt. Hinc,

NEGOTIATIO dicitur in mercatura faciendis, veluti Negotiatio Sagaria, l. 52. §. quidam. D. pro ſocio. Hinc

NEGOTIATORES ſerui, qui negotij exercendi cauſſa, veluti ad emendum, locandum, conducendum præpoſiti eſſent. l. legatis. 65. D. de legat. 3. & l. ſi hoc. 48. D. pro ſoc.

Negotiator veſtiarius, Scæuola in l. libertus negotiatoris. D. de oper. libert.

NEGOTIATORES non iidem ſunt, qui Mercatores: vt vulgò creditur. Negotiatores enim dicuntur ciues R. qui in prouinciis ſedem ac domicilium fortunarum ſuarum habent: neque Romam ferè niſi cenſus tempore, hoc eſt quinto quoque anno veniebant. At Mercatores ſunt qui cùm Romæ domicilium familiámque ſuam habeant, interdum ad aliquot menſes in prouincias excurrunt, mercium exportandarum aut importandarum cauſſa. Ex negotiatoribus autem in prouinciis conuentus conſtabant, hoc eſt, Proprætores ac Proconſules cùm forum haberent, ac ius dicebant, in priuatis quidem cauſſis, Recuperatores ex eo numero dare ſolebant in capitalium verò rerum quæſtionibus, eos in conſilium adhibebant. ſi cui patronus dandus eſſet, ex eodẽ numero togatum aliquem dabant. Hæc ex lõga obſeruatione Hotomani in Verrinam quartam, in qua rerum iſtarũ vſus perſpicitur. Nunc quærendum eſt Negotiatorũ nomine an etiam Publicani & Argẽtarij, qui in prouinciis domicilium habebant, contineantur. Sed de publicanis facilis & expedita ratio eſt. nam & in epiſt. 1. ad Qu. Fratrem apertiſsimè diſtinguuntur, vbi ſic ſcribit: Conſtat Aſia ex eo genere ciuium, qui, aut quòd publicani ſunt, nos ſumma neceſsitudine attingunt: aut quòd ita negotiantur, vt locupletes ſint, &c. Itẽ in Maniliana: Nam & publicani ſuas rationes & copias in illam prouinciam contulerunt: deinde ceteris ex ordinibus homines naui & induſtrij partim in Aſia negotiantur, partim ſuas & ſuorum in ea prouincia pecunias magnas collocatas habent. Deniquetum ex illa oratione, tum ex ea pro Fonteio planè conſtat, Negotiatores dici Aratores præſertim, & pecuarios. Publicanos verò eos fuiſſe, qui ab Aratoribus decimas, à pecuariis ſcripturam, à mercatorib. autem portorium exigebant. Nunc de Argẽtariis & Feneratoribus videamus. nam hic ſanè locus, quem modò ex Maniliana protulimus, Argẽtarios à Negotiatorib. diſtinguere videtur.

Sed

Sed hoc reſtricta & anguſta ratione intelligẽdum eſt. nam in ea pro Fonteio Feneratores & Argẽtarij perſpicuè Negociatorum nomine ſignificantur. A quibus verſuras tantarum pecuniarum factas eſſe dicunt. Et paulo poſt: Referta Gallia negociatorum eſt, plena ciuium R. nemo Gallorum ſine ciue Ro. quicquã negocij gerit. nummus in Gallia nullus ſine ciuium R. tabulis commouetur. vbi tabulæ proferantur, in quibus veſtigiũ ſit aliquod, quod ſignificet pecuniam Fonteio datam. vnum ex toto negociatorũ, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorum numero teſtem producant.

NEMA SERICVM, D. de publ. l. vlt. §. ſpecies, id eſt filum, ſeu ſtamen, quod apud Seras cõficitur, cuius meminit Suidas in verbo σηρικόν, vt indicat Alcia. in prætermiſsis. Νῆμα autem deducitur ἀπὸ τοῦ νέω, quod eſt. filum è colo duco, ſeu torqueo.

NEMO, vox vniuerſalis, reſtringitur ad paucula admodum perſonas, in l. ſtipulatio iſta. §. ſed ſi quis. D. de ver. obli. quippe propter rationẽ æquitatis ita exigẽtẽ.

Νεώνητος, nuper emptus, nouitius.

NEOPHYTVS, nouellus, nuper baptizatus, Paulus ad Timoth. 4. c. Neophytus, diſt. 58. & alibi.

NEPOS qui ex filio filiáve natus eſt: quòd natus ſit poſt patri quàm filius, vt ait Feſtus. qui etiam deduci ſubindicat à voce ποῦς, quod fundamentum ſignificat, & à Græcis dici νέποδας, quòd ποῦς ipſe, id eſt, fundamentum generis, nõ eſſent, ſed αὐτόγονοι. citátq; hoc Callimachi de Simonide: [illegible] Sic enim legendũ docuit I. Scalig. itémq; Theocritũ & Apolloniũ, qui id nominis hoc ſenſu vſurpant. Nepos autem ex fratre idem prorſus eſt qui nepos fratris: vulgata tamen opinio eſt, Nepotem ex fratre aut ſorore eſſe, qui filius fratris aut ſororis ſemper ab antiquis appellatur. Paulus in l. vlt. D. de gradib. Illud notandũ eſt, nõ quemadmodum patris matríſq; fratres & ſorores, patrui, amitæ, auunculi, materteræ dicuntur, ita fratris ſororíſque filios filias nomen ſpeciale cognationis habere: ſed ita demonſtrari, fratris ſororíſque filios filias. Nepotem autem ex fratre poſt fratris filium cõſtitui, docet apertè Caius in l. 7. D. de legi. tu. Veluti, inquit, frater eodem patre natus, fratris filius, nepóſve ex eo. item Impe. §. 1. De legitima agnatorum tutel. totidem verbis, Item in l. nemini. 17. C. de nuptiis. Nemini liceat contrahere matrimoniũ cũ ſorore, ſororis filia, & ex ea nepte: præterea fratris tui filia, & ex eo nepte. vt facile appareat Nepotem ex fratre eundem omnino eſſe, qui Nepos fratris dicitur. Atque ideo, cum in teſtamento C. Cæſaris ita ſcribitur apud Suetonium: Sororum nepotes heredes inſtituit C. Octauium, &c. nepotum nomine ſororum filii intelligendi non ſunt, vt & obſeruauit Hotomanus, ſed earum nepotes: cum apertè conſtet ex Suetonio Octauium ex Accia M. Accij Balbi & Iulia C. Cæſaris ſorore filia natum eſſe. Hinc etiam Octauia apud eundem ſororis eius neptis vocatur.

Nepos pro fratris filio, Feud. lib. 1. tit. 5. §. 1. & tit. 13. In fi.

Neptis ex filio, in l. auus. D. de pact.

NEQVITIA, inquit Donatus, propriè libidinoſa inertia dicta eſt, quod nihil queat, nullíque rei apta ſit. Gellius lib. 7. cap. 11. luxum vitæ prodigum vocat & effuſum. Hinc formula Prætoris: Quando tu bona patria auitáq; nequitia tua diſperdis, &c. Cic. Tuſcul. 111. frugalitatis videtur eſſe proprium motus animi appetentis regere, & ſedare: ſempérque aduerſantem libidini, moderatam in omni re ſeruare conſtantiam: cui contrarium vitium Nequitia dicitur. frugalitas, vt opinor, à fruge: qua nihil melius è terra oritur. Nequitia ab eo, quod nequidquam eſt in tali homine; ex quo idem nihil dicitur.

Nepotes, omnes poſteros vocari notius eſt, quã vt exẽplis probari debeat. Sed hoc nomine appellantur etiã conſumptores, à Scorpione ſeu Nepa, quæ (vt ait Plinius libr. 11. cap. 25.) deuorat omnes fetus ſuos, vno ſolũ ſaluo. Siue dicuntur luxurioſæ vitæ homines, quibus non aliter rei ſuæ familiaris cura ſit, quàm iis, quibus pater & auus viuunt. Paulus in epitome Feſti.

NERONIANA Senatuſcõſ. citantur duo, vnum ab Vlpiano Inſtit. tit. 24. alterum à Paul. lib. 3. Sent. tit. 7.

NESCIVS, & qui neſcit, & qui ignoratur, id eſt, qui incognitus eſt, dicitur l. fi. §. ſin autẽ neſcius. C. de furt. Poſterioris ſignificationis exemplum habes apud Plautum & Gellium.

NESCIRE & ignorare differunt. C. per quas perſon. nob. acq. l. 2. C. de rei vxo. act. l. 1. §. 1. Qui neſcit, experiundi poteſtatem non habet, teſte Gaio, in l. annus. de calumn.

NEX, à Græco νεκρὸς, vt vult Feſtus. Eſt autem mors, ſiue cædes, quæ ferro fit, aut alia vi. Quamuis neci datus, auctore eodem, propriè dicitur, qui ſine vulnere interſectus eſt, vt veneno, aut fame. Vlp. in necem alterius dixit, Budæo adnotante, pro in damnũ & fortunarũ euerſionẽ, in l. 3. §. ſed & ſi quis. de crimi. ſtell.

NEXVS propriè quis dicitur ob æs alienum, eidẽ à quo contraxit, donec reſoluerit, oppigneratus: ſic dictus quòd necteretur, id eſt in compedibus aut neruo vinctus & clauſus teneretur, vt ſcribit Liuius lib. 8. Hinc

NEXVM, vt ait Varro lib. 6. de ling. Lat. Manilius (ſeu Mamilius) ſcribit omne quod per libram & æs geritur, in quo ſunt mancipi. Mucius Scæuola, quæ per æs & libram fiant, vt obligentur, præter quam ſi mancipio dentur. Hoc verius eſſe ipſum verbum oſtẽdit, de quo quæritur. Nam idem quòd obligatur per libram, neq; ſuum ſit, inde Nexum dictum. Liber qui ſuas operas in ſeruitute pro pecunia, quam debeat, dum ſolueret, Nexus vocatur: vt ab ære Obæratus. Hæc Varro. Manilij ſententiæ in Topicis aſtipulatus eſt Cicero, cum abalienationem ita definit: Abalienatio eſt eius rei quæ mancipi eſt, aut traditio alteri nexu, aut in iure ceſsio, inter quos ea iure ciuili fieri poſſunt. Nexu enim traditione mancipia complexus eſt: cum tamen in ea pro domo ius nexi à iure mancipij ſeparauerit. At Scæuola à nexu remouit mancipia: reliqua quibus ad obligandum interponeretur æra & libra, eo nomine comprehendit. Cuius hæc videtur fuiſſe ratio: in iure mancipationis, teſtibus quinq; præſentibus & libripẽde, certíſque prolatis verbis, rerum dominia transferri acquiríq; potuerunt. ſemel autem tranſlato dominio, etſi quædam reliquiæ obligationis inito cõtractui ſuperſtites remanſerũt, nexus tamẽ ideo dici minimè poſſunt, cum ad dominiũ rei quæ mancipi erat trãsferendũ, nõ ad ſe inuicẽ nectendum partes animum adiecerint. Et quidem apud Feſtum lib. 12. hoc probat L. Aelius Gallus, cum ait, in eorũ quæ necti dicuntur, genere ſunt hæc, teſtamẽti factio, nexi datio, nexi liberatio. Teſtamenti factio, quod ſcilicet heres familiam per æs & libram emeret. Nexi datio, quòd ſcilicet ſe quis necteret creditori, ob æs alienum bona fide ſeruiturus, quoad ſolidum perſoluiſſet. Nexi liberatio dubitatur quid ſit niſi eadem verba in diſſoluendo nexu quæ in contrahendo neceſſaria fuerunt: & de eo nihil Feſtus, qui tamen notat, nexum etiam dici ipſam pecuniam, quæ per nexum obligatur. Notandum autem obiter magnam fuiſſe in nexos poteſtatem creditorum, nec ſanè diſsimilẽ ei qua in ſeruos vtũtur domini. Inducit enim Liuius libro ſecundo, eorum quendã, qui queritur ſe in ergaſtulum & carnificinam pro ſeruitio ductum: atque ideo in hunc & alios aliquot feneratorum crudelitatem, Tribunorum plebis creationi occaſionẽ dediſſe. Libro etiam octauo ſcribit, ob vnius feneratoris L. Papyrij

libidinem, ſimul crudelitatem inſignem, ſancitũ nequis amplius (niſi qui noxã meruiſſet donec pœnam lueret) in compedibus aut neruo teneretur: pecuniæ creditæ bona debitoris, non corpus obnoxium eſſet.

Nexa res, & nexa pignori dicitur, quæ pignoris nomine eſt obligata, l. 1. §. ſi quis. D. ne vis fiat ei. l. 22. §. 1. D. de iure fiſc. l. 7. C. de diſtract. pign.

Nexum facere, pignori obligare, l. pen. C. ſi alie. res pig.

Nexus venditi, pro vinculo obligationis, l. 26. §. adeò. D. de cond. inde. Si emptor fundi damnauerit heredem ſuum, vt venditorem nexu venditi liberaret.

NICENSES, quorum meminerunt Imperatores in poſterioribus libris, dicti ſunt à Nicia, ſeu Nicea (vtroq; enim modo dicitur) nomine duarum vrbiũ: quarum vna eſt Galliæ, quam vulgus eius vocat *Nice*, nos Niſſam: alia Aſiæ, & Bithyniæ metropolis, quæ & Antigonia nominatur. In hac vrbe ſynodus Nicena, imperante Conſtantino, anno à nato Chriſto 324. prima videlicet ab eo conuentu, quem Apoſtoli Hieroſolymis egerant, celebrata eſt. Quid in fide noſtra ſit obſeruãdum, ex Nicenæ ſynodi auctoritate, ſtatuit Imp. in l. nullus. C. de ſum. trin. & fide cathol. Vide Vadianum in Bithynia.

NICETERIA Budæo in prioribus adnot. ad Pand. victoris præmium: vel ſacrificium & epulum victoriæ gratia factum. Iuuen. ſat. 3.

Et ceromatico fert niceteria collo.

NICOSTRATEGI, vide NYCTOSTRATEGI.

NIHIL, & inutile, paria ſunt, per iura vulg. l. quoties. D. qui ſatiſd. cog.

Nihil habet, qui libertum babet, l. ſeruum. D. quibus ad libert. procla. non licet. Vide quę Gloſſ. ſuper hac voce diſſerit, in l. ſacrileg. §. fina. ad fi. D. ad l. Iul. pecul.

Nihil agi Iuriſc. dicunt, cum fruſtra quid fieri, inutilitee & in caſſum ſentiunt, l. 1. & 5. D. de reſcind. vendi. l. 51. D. locat. l. 74. D. pro ſoc. l. 9. §. 1. D. de auct. tut.

Nihil quod eſt, nullum operatur effectum, arg. l. final. §. fin. de aur. & arg. leg. Ex nihilo enim nihil efficitur, l. item videndum. in princ. D. de petit. hered. l. contractus imaginarij, D. de actio. & obliga. Hinc quod firmum eſt, non poteſt per id quod eſt nullum, vel tolli, vel limitari. Vide Bart. ibidem. Item nihil quod eſt, dicitur eſſe minus etiam, l. illud. §. minus. de tribut. l. minus. de reg. iuris.

NIHILI COACTIO, prouerbialis ſententia, qua ſignificantur qui in futurum pollicentur, & nihil præſtant.

NIHIL VALERE, Iuriſconſultis eſt, quod interpretes dicunt, nullum operari effectum, ſic in fin. l. ad fi. de manumiſ. teſt. apud Pompon. tum alibi reperies.

Nihilo magis, id eſt, non ideo magis, l. ſi rem. D. de vſuris, & alibi ſæpiſſime.

NIHILOMINVS, id eſt, nullo modo, l. qui fundum. D. pro empt. l. properandum. §. fin. D. de iudic. l. Alexandrinis. C. de decurionibus. Quandoq; ſignificat hoc non obſtante. Nihilominus etiam in ſe adfirmatiuam habet. Inſtitut. quibus non eſt permiſ. fac. teſta. §. præterea.

NILI fluuij fit mentio l. 1. §. ripa. D. de flumin. & C. de Nil. agg. non rump. Nilum autem Græcã eſſe dictionem, Latinè Mellonem vocari à Seneca & Seruio lib. 4. Georg. relatum eſt.

NISI, exceptionis nota eſt, & quandoq; refertur ad omnia præcedẽtia, l. poſtquã. de pact. D. aliquãdo non ad omnia, ſed ad partẽ tantũ, l. 1. §. idẽ Pomp. D. de dot.

Niſi quando ponat, affirmétve, aut negẽt, excipiátq; no. in l. ſi eum. §. qui iniuriarum. D. ſi quis caut. & vide Dyn. in c. peccatum. de reg. iur. lib. 6. vide Barto. in l. fundum. de adim. legat.

Niſi, dictio exceptiua, regulariter ceteris paribus ponit contrarium ſui, per l. 2. D. de cuſtod. reo. §. fin. & ſimilibus. Alberic. exemplis demonſtrat, quibus refertur modò ad omnia præcedentia, modò ad eorũ partem tantum, item quibus in locis in Si non reſoluatur.

NIVARIVM colum, vide Colum niuarium.

NOBILES, ingenui, & gẽtiles homines propterea nuncupantur, vt nunc quoq; in Italia: quoniam maiores eorum illibatam ſeruarint natiuitatẽ, & nunquã ſeruitutem ſeruierint, itémque immaculato ac legitimo quoque nati ſint thoro. Nec certè iſta ſunt ſomnia, vt quidam phanatici putant, confundentes iura perſonarum. Verùm ſi his dotibus omnibus addãt bonarum literarũ ſtudia, & optimũ vitæ ſpecimen: bone Deus, quàm verè tum dici poſſunt bis nobiles: quales ego multos hoc ſeculo, adeóque Principes, eſſe, Reipublicæ noſtræ congratulor. Vide And. Tiraquelli tractatum de nobilitate.

Nobilem fieri quemuis poſſe; docet Seneca epiſto. 44. Nobilem autem ſe dicens & fingens, cùm non ſit, crimen falſi ſubit, Fac. l. eos. §. vltim. ad legem Cornel. de falſ. Vide Bald. in l. qui ſub prætextu. C. de ſacroſ. eccleſiis.

Nobiles Romæ dicebantur, quorum patres aut maiores magiſtratum curulem geſſerant & Nouis hominibus opponebantur. Cicero in Verrina VII: Videmus quanta ſit in inuidia apud quoſdam homines nobiles, nouorum hominum virtus & induſtria. Item: Vt iſta præclara nobilitas deſinat queri populum R. hominibus nouis atque induſtriis honores mandare. Et Fami. V. Adeptus es, quod non multi homines noui: amiſiſti, quæ plurimi homines nobiliſſimi. Fuit autem nomen hoc generale, & commune omniũ quorum maiores magiſtratum (vt diximus) curulẽ geſſerant: ſiue ij patritij eſſent, ſiue plebeij. Poſtea tamẽ accidit, vt illi generis ſui nomen retinerent; & ſpeciali ac proprio nomine nobiles dicerentur, qui plebeiæ gentis cum eſſent, maiores tamen curulibus magiſtratibus honoratos habuerant. Itaq; Pedianus perſpicuè ac dilucidè Patritius à Nobilibus diſtinguit. Sex, inquit, cõpetitores Cicero habuit: duos patritios, Galbam & Catilinam: quatuor plebeios, ex quibus duo nobiles, &c. Non quò Patritij nobiles non ſint: ſed ſed quia è generali Nobilium nomine, alij Patritiorũ honorabile nomen ſibi retinebant, factum vt alij generis nomen ſibi attribuerent. Sic Liuius lib. 39. Omnes patritios, plebeióſque nobiliſſimarũ familiarum M. Porcius longe anteibat. Sic Fuluiorum familia, quam plebeiam fuiſſe conſtat, Nobilioris cognomen tum ſumpſit. Sic in Sextiana: Vóſque adoleſcentes, & qui nobiles eſtis, ad maiorum veſtrorũ imitationem excitabo: & qui ingenio & virtute nobilitatem poteſtis cõſequi, ad eam rationem in qua multi homines noui & honore & gloria floruerũt, cohortabor. Nemo enim patritius vt eſſet, ſua virtute conſequi poterat. Huc pertinet l. mortis cauſſa capimus. 31. D. de mortis cauſ. don. Ex Hotomano.

NOBILE officium iudicis, quod Iuriſconſulti appellant perſecutionem, eſt extraordinariũ remedium, quod aduerſus eos datur, quibuſcum nobis de ſtricto iure nulla actio eſt, ſed qui interim ex ſola æquitate, & quod dicitur, de bono & æquo nobis obnoxij ſunt. Vide Alc. enarrantem l. actionis. de verb. ſig. aliter: Nobile officium eſt, quod à ſolo iudicis executiuo officio pendet, l. iubere. D. de iuriſdict. Hoc Iudex nunquam defungi poteſt. Nam quod dici ſolet, Iudex ſemel pronunciando, functus eſt officio ſuo: ad mercenarium referendum eſt officium, quod actioni ſubſeruit. vide Bart. l. 3. D. de iuriſd. om. iud.

NOCERE dicitur qui iniuriam aut maleficium in aliquem commiſit, eiq; nocuit, & damnum intulit. Refertur enim ad perſonas, nõ ad res, l. 1. §. huius autem verba. D. de his qui deiecer. vel effud.

Nocere morbus intelligitur, qui perpetuus eſt, non qui

tempor

tempore finitur, l.fin.§.1.D.de Aedil.edict.

Nocere noxam dixit Paulus l. 63.ad leg. Falcid. Eadem cauſſa eſt eius ſerui, qui noxam nocuit. nec enim delinquendo quiſquam precioſior fit.

Nolle & Velle, duo illa verba, vt Ferrar.admonuit, in comment ad regu.iur.quodammodo relatiuorũ more ſe habent, quorum alterum ſine altero non ſtatim exiſtit. Ex eo ſiquidem nõ velle aliquid exiſtimamur, quia hoc & velle poteramus: & ſic ad arbitrium licet diuerſi effectus, liberũ tamen vltrò citróq; referũtur. Vnde fruſtra dicitur noluiſſe id, quod nõ potuit quis velle: cùm relatiuorum natura ſit, vt inuicẽ conſiſtãt, paríaque habeantur. Verùm quòd interpretes nolle & velle inter contraria referunt, intelligendũ eſt, quòd actu ſint contraria, aut diuerſa: quemadmodum & Boethius relatiua contraria appellat in 2.Topic.Cõment. Nam habitu magis relatiuorum naturam ſapiunt: quando nemo dicitur nolle, qui non poſsit & velle. Siquidem vulgatum illud, Eius eſt nolle, qui poteſt & velle: parum conſiſteret, quòd vtrumuis ſimul ponit. id quod contra naturam eſt contrariorũ, quorum vno conſiſtente, reliquum ceſſet opus eſt.

Nolo adire, & non volo adire. Super his verbis docto res plura effundunt in l.qui ſe patris. C.vnde libe. Decius, vt teſtatur Nicolaus Bellonus, putat faciendam differentiam, an quis dicat, Nolo adire: & inducatur repudiatio. aut dicat, Non volo adire: & non inducatur. Ea ratione, quod verbum Nolo, indicat præciſam voluntatẽ, ſecus verbum Non volo: cũ ſit mediũ inter velle & nolle. Hæc differentia doct. licet communis habeatur, non ſatisfacit Bellono. Pendet enim ex eo, vt idem refert lib.4.Supput.cap.14. quòd credide rint Doct. eſſe differẽtiam inter velle, & non velle, & non velle eſſe medium inter velle & nolle. quo ſentit ipſe nihil à veritate magis alienum. At in contrarium facit ſignificatio ipſorum verborum: & Grammatici nullo modo admitterent hoc, qui dicunt, & verũ eſt, Nolo eſſe compoſitum ex non & volo, & ſic idẽ eſſe. Quod probatur in §.filius.l.filij mater.D.ad Tertull. Licet in contrarium adducatur. quod quàm docte, tam verè ipſe Bellonus loco modò citato refellit. Porrò Nolo adire, hæc verba ſunt ſuſpenſiua, & inferunt tantum ad primum motum voluntatis, ſecundũ doctrinam Bar.in l.gerit.D.de acquir.hered. & in l. ſerui electione.D.de leg.1.

Nolle facere videtur, qui poteſt facere, & non facit, §.ſi quis fugitiuus.§.idem ait.D.de Aedil.edict.

Nomen generalis appellatio eſt, quæ & prænomen & nomen familiæ, & cognomen complectitur. Seneca lib.de beneſ.1111. Si quod à Seneca accepiſſes, Annæo te diceres debere, vel Lucio, non creditorẽ mutares, ſed nomen. Quoniam ſiue prænomen eius, ſiue nomen dixiſſes, ſiue cognomẽ, idem tamen ille eſſet. Proprie tamẽ nomẽ à prænomine, cognomine, agnomine diſtinguitur: vti patet ex l.4.C.de teſtam.& §.ſiquidem.27.Inſtit.de legat. itémque ex his Chariſij verbis: Propria nomina, inquit, in quatuor ſpecies diuiduntur: prænomen, nomen, cognomen, agnomen. vt Publius, Cornelius, Scipio, Africanus. Prænomen eſt quod nomini præponitur, vt Publius: Nomen, quod familiæ originem declarat, vt Cornelius: Cognomen, quod nomini ſubiungitur, vt Scipio: Agnomen, quod extrinſecus adiici ſolet, vt Africanus.

Nomen gentilitium erat & commune totius generis & familiæ agnationíſve. vnde ab Halicarnaſſęo ὀνοματικὸν & πατρωνυμικὸν appellatur. Hoc prænomini ſubiungebatur, cognomen verò fere ſemper antecedebat. Tu latius vide Theoph.§.ſi quis in nomine.Inſtit, de lega.& A. Auguſti.lib.Emendatio. Tribus autẽ Romanos vſos nominibus fuiſſe, notius eſt, quàm vt à me confirmari debeat.

Nomen plerunq; accipitur pro appellatione perſonarũ & rerum, l.nomen filiarum, l.pecuniæ nomine D.de verb.ſig.& Gaius in l.nominis.eo. Nominis, inquit, appellatione rem ſignificari, Proculus ait. Nomen quandoq; intelligitur pro ſimplici cauſſa, nullo obligationis reſpectu. Arrianus Menander in l.qui cum vno.D.de re milit. Exauctoratus, inquit, eo nomine, non vtique infamis erit. Itaque

Nomina vel rerum, vel hominum ſunt, l.4.D.de lega.1. illa à Grammaticis appellatiua vel cõmunia vocãtur, quæ deſignandę indicãdæve rerum naturæ & ſubſtantiæ cauſſa inuenta ſunt. Hæc propria vulgò dicuntur, quæ ad ſingulas ſpecies eiuſdem generis ambitu comprehenſas diſcernendas pertinent, velut Lucius, Titius, Seius, Gaia: quæ nomina Iuriſconſultis familiaria & vſitata fuiſſe Plutarchus ἐν ῥωμαϊκοῖς, & Cic.pro Murena oſtendũt. hinc colligi poteſt cur his Prætores in edictis ſuis vſi ſint, l.10.D.quæ in fraud. credit.l.1. D. de tabul.exhib.l.2.§.cum quidam.D.ne quid in loc. publ.l.1.D.de lib.exhib. Hęc autem nomina ingenuis tribuuntur, vt ſeruis hęc, Stichus, Dama, Pamphilus, Erotis, Areſcuſa.

Nomenclator, à nomine calando, qui ciuium nomina omnium tenebat, & cum opus eſſet pronunciabat. his veteres dum ambitioni ſeruiebant, vtebantur. Cicero in Muræniana Monitores eos appellat. Vlpia.l.7.§.2.D de op.lib. Nam huius quoque eſt miniſterium, ſi forte vel librarius, vel nomẽculator, vel calculator ſit. Venuleius l.vltim.in fin. de liber.cauſ. Poteſt tamẽ & impubes operas dare veluti ſi nomenculator ſit, vel hiſtrio. Cicero in illa quam antè nominaui: Quid? quod habes nomenclatorem? in eo quidem fallis, & decipis: nam ſi nomine appellari abs te ciues tuos honeſtum eſt, turpe eſt eos notiores eſſe ſeruo tuo, quàm tibi: ſi etiam noris, tamẽ per monitorem appellandi ſunt? cur non ante petis, quàm inſuſurrauit, aut quid, cùm admoneris, tamen quaſi tute noris, ita ſalutas? Idem ad Attic.lib.4. Ad vrbem ita veni, vt nemo vllius ordinis homo nomẽclatori notus fuerit, qui mihi obuiam non venerit. Vtitur hoc verbo Quintilianus lib.6.cap.4. Plutarchus ὀνοματολόγον vocat in Catone.

Nomen eſſe capitis, pro delatum eſſe & receptum in reos capitis. Plaut. Aſinar.

Nam iam ex hoc loco
Ibo ego ad Treſuiros, veſtráque ibi nomina
Faxo erunt capitis.

Nomen edere, l.1.D.de offic. Conſul.

Nomen dare militiæ, l.41.D.de oper.libert.

Nominatus olim obligatio, ſcriptura fiebat. vt ait Iuſtinia.ſub tit.de liter.obligat.in princ. Quod vt intelligamus, illud ſcire oportet, Romæ moris fuiſſe, vt vnuſquiſque paterfam.tabulas domi haberet, in quibus quicquid per ſingulos dies aut acciperet, aut expenderet, perſcribebat: vt Cicero in ea pro Cluentio demonſtrat. De earum tabularum fide Cenſores quinto quoque anno ciues ad iuſiurandum adigebãt: vti Dionyſ.Halic.lib.4.teſtatur. Hinc fidem in iudiciis facere ſolebant: vt in Orat. pro Qu. Roſcio demonſtrat Hotom. Vlpianus in l.4.D.de pecul. Si verò nomina ita fecerit dominus, vt quaſi debitorem ſe ſeruo faceret, cum reuera debitor non eſſet, non obligatur. re enim, non verbis peculium augendum eſt. Pomponius l.1.D.de annuis legat. Cum in annos ſingulos quid legatum ſit, neque adſcriptum quo loquo detur, quocunque loco petetur, dari debet: ſicuti ſi ex ſtipulatu, aut nomine facto petatur. Extat etiã apud Scæuolam faciendi nominis mẽtio in l. Thais, 41. in fin. D.de fideicommiſſ.libert.& alibi nonnullis locis. In quibus Tribonianum hallucinatum veriſimile eſt: nam aliis in locis eam vocem expunxit, vt in

l.1.D.de nouat.l.Græcè.D.de fideiuſ.l.1.D.de oblig. & action.cum ſuis temporibus in vſu non eſſet, vt ſatis conſtat ex titul.Inſtit.de lit.oblig. in princip. Nomina autem in tabulis dicebantur tituli debitorum (vt ait Aſconius) præſertim in iis debitis, in quibus hominum nomina ſcripta ſunt, quibus pecuniæ commodatæ ſunt. Plautus in Curcul. *Noui edepol nomen. nam mihi iſtoc nomine Dum ſcribo, expleui totas ceras quatuor.* Ergo nominibus obligatio contrahebatur, cum expenſum quid alicui in tabulas referebatur. Referri autem ſolebat, vel ab reis ipſis, vel ab argentariis, vel ab amicis. De reis, exemplum oratio pro Comœdo ſuppeditat: & loci ex Pomponio & Vlpiano ſuperius adſcripti. De argentariis, patet ex his Donati verbis in Terentium: Tunc, inquit, in foro, & de menſæ ſcriptura magis, quàm ex arca, domóque vel ciſta, pecunis numerabatur. Veteres enim ferè ſuam pecuniam apud argentarios habebant: eióſque rei veſtigiú ſupereſt in l.7.§.quoties.D.depoſ.& aliis multis ex locis. De amicis exemplú habemus initio eiuſdem Orationis pro Comœdo, & in epiſtola vltima lib. ad Attic.4. item apud Senecam libro de benefic. 3. Ille, inquit, per plurium tabulas nomina interpoſitis pararijs facit. Ex hac autem nominum obligatione nata ſunt hæc loquendi genera: quæ deinceps ſubiiciemus.

Nomina diſſoluere. Cicero pro Plancio; Hoc nomen, quod vrget, nunc cum petitur, diſſoluere. Catilina apud Salluſt. Non quia æs alienum meis nominibus ex poſſeſsionibus ſoluere non poſſem: cum & alienis nominibus liberalitas Aureliæ Oreſtillæ, ſuis filiæq; copiis perſolueret.

Nomina exigere. Cicero Verrina 3. Cum per eos ipſos dies, per quos cauſſam Dio diceret, reperiretur pecunias ſumpſiſſe mutuas, nomina ſua exegiſſe. Nominibus certis grandem pecuniam debere. Nominibus certis pecuniam Romæ curari oportere. Nominis eius quod quis inficiatus eſt diem petere. in Orat pro Quintio. Nominibus multis eos homines pecuniam à Carpinatio feciſſe, qui pecuni Verri dediſſent. Verrina 3 t 11. In nominibus pecuniam nobis eſſe, numeratam in præſentia non habere. ibi. Sic

in Nominibus eſſe dicuntur, quæ ſunt in obligationibus, petitionibus, perſecutionibúſque, l.37.D.de acq. hered.l.36 D.ad S.C.Trebell.

Nomina facere, & contrahere pro eodem dicuntur, l.17. D.de admi.tut.l.39.D.de neg.geſt.l.9. D.de pact. Seneca.lib.1 de benefic. Nomina, ait, facturi, inquirimus in vaſa debitoris. Vide Facere nomen.

Nomen ſequi, l.19.§.cum haberes. D. ad S.C. Velleia.l. 41.§.ſi à debitore.& l.71.D.de iur.do.

Nomine legato, id quod debetur, inque actionibus eſt, debetur, l.46.§.eum qui. D.de leg.1.l.59. D.de lega.3.

Nomen bonú, debitor bonæ fidei, potius quàm qui ſoluendo eſt. Cic. Seſtio, epiſt.6.lib:5. Ego autem meis rebus geſtis hoc ſum aſſecutus, vt bonum nomen exiſtimer. interdum tamen ſumitur pro debitore bono & idoneo. Paulus l. inter cauſſas.26.§.2. D. mandat. Abeſſe intelligitur pecunia fideiuſſori. etiam ſi debitor ab eo delegatus ſit creditori licet is ſoluendo non fuerit: quia bonum nomen facit creditor, qui admittit debitorem delegatum. Sic l.19. D.ad S.C.Velleian. l.101.D.de ſolut.l.13.§.1.& l.35.& l.43.de admi.tut.l.31. §.Lucius.D.de annu.leg.l.89.D.ad leg.Falc.vbi quidam codices, idoneis hominibus ſcriptum habent, eodem errore quo in Pand. Flor. bominibus ſub fideiuſſore factis. pro nominibus, In l.2.in fin. de cuſt. reor. Secundum hoc loquendi genus in S. C. Macedoniano ſcriptum eſt, bonum nomen filiifamil. fieri non poſſe, l.2.D.ad S.C.Macedo. Contra Nomina deteriora peioráve dicuntur, quorum difficilior eſt exactio, propter debitorum inopiam, qui bonis facultatibuſq; lapſi non ſoluendo facti ſunt, l.37.D. ſi cert. pet.l.30 D.ad leg. Falc.l.fin.§.penult. D.de admi.rer. ad ciuit.pertin. Columella, Alphius fenerator optima nomina non appellando fieri mala dixit. Vide Bonum nomen.

Nomine, ſubauditur apud Iuriſconſultos plerunque, vt in cóſuetudine ſermonis Græci: velut cum dicimus, Noxę dedere: Damnari repetundarum, &c. Pópon.l. 2.D.de naut fen. Si nemo ſit, qui à parte promiſſoris interpellari traiectitiæ pecunię poſsit. Alfenus l.60.§. 3.de leg.& fid.lib.30. Topiariú enim ornandi, ſaltuarium autem tuendi & cuſtodiédi fundi magis quàm colendi paratum eſſe. item l.2.D. de proxenet.& l.30. §.2.D.de iureiuran. l.28. D. de pignorib. in fine.l.73. D.quib.mod.pignus, vel bypotheca ſoluitur.

Nominare, eſt præſentem ſiſtere, & vt iuris Pontificij ſcriptores dicunt, ius patronatus babere, hoc eſt, nominare deſignandum, Budæo teſte. Cæterum nominare, fideiubere, & in ſe periculum recipere, non diſtare indicat Alberic.per §.final.in l. cum oſtendimus.D.de fideiuſſ.tut.

Nominari dicuntur magiſtratus, tutores, & alij, qui ad munera publica, aliquo ſuggerente vocantur, l.2.§.ſi eo.D.de admi.re.ad ciuit.l.13.D.ad municip.l.14.C. de excuſ.tut. Nominare, eſt indicare, l. libertus.D de quæſtio.

Nominati, inquit Hotomanus, in criminibus non dicuntur ij, quorum nomen delatum eſt, quique rei facti ſunt, ſed ij quorum nomen ab altero reo appellatum eſt. Sic Papia.l.17.§.10.D.ad municip. In quæſtionibus nominatos capitalium criminum, &c.& l. 2.D.de bon.eor. qui ant.ſentent. Cicero pro Poſtumo: Neminem vnquam, quo ea pecunia perueniſſet, cauſſam dixiſſe, qui in æſtimandis litib. appellatus nó eſſet. in litib. autem nemo appellabatur, niſi ex teſtium dictis, aut tabulis priuatorú, aut rationib. ciuitatum. Itaque in ferendis litibus adeſſe ſolebant, qui aliquid de ſe verebantur: &, cùm erant appellati, ſi videbatur, ſtatim contradicere ſolebant. Tranquill. in Calig. Quæſtorem ſuum in coniuratione nominatum flagellauit, veſte detracta: id eſt, ab vno ex coniuratis indicatum. Briſſonius his omnibus in locis Nominatos ſumi vult pro iis qui rei criminum facti poſtulatíque ſunt.

Nominatores, apud iuriſc. dicuntur, qui cum aliqui ad munus quoddam eligédi ſunt, certorum hominum tanquam idoneorum nomen edunt, & quaſi eorum creandorum auctores ſunt. Hinc Nominatores tutorum, ſub Rub.D.de fideiuſſorib. & nominat.tut. vbi in l.4.ad fin. Affirmatores appellari videntur: Qui cum idoneos, inquit, eſſe tutores affirmauerint, fideiuſſorum vicem ſuſtinent. De nominatione tutorum extat mentio in l.1.§.3.& §.5. D. de magiſtr. conuen. Hinc

Nominatores dicuntur ſub Rubr.C.de pericul. nominat. qui cú Duumuiri eſſent, ſucceſſores ſibi deſignabant, quorum fidem Reipublicæ ſuo periculo præſtabant. Et ſic accipienda eſt l.1.in prin.D. de magiſt. conueniend.l.3.C.de conuen.fiſc.debit.l. vnic. C.de ſumpt.recup. Hi etiam Creatores dicuntur in l. 1. §.ſi eo tempore.D.de admin.rer.ad ciuit.pertin.

Nominatio dicitur de magiſtratibus, tutoribus, & aliis, cum ad munera publica aliquo ſuggerente vocantur, l.2.§.1.D.ad munic.& l.1.C.de filiisfam.lib.10. l.vlt.C.qui æt.ſe excuſ. eod.lib. Aliquãdo ſignificat publicationem quandam, vt quando excómunicatus nominatur in eccleſia.glo.in c.1.de except.libr.6. Alias autem Nominationú acceptiones fuſius recenſet Pet.Rebuffius in tractatu nominationum, quæſt. 3.vbi nominationum genera recenſet, & acutiſsimè

& dil

& diligentiſsimè explicat.

NOMINATIM exheredari dicitur, cuius vel nomē, vel prænomen exprimitur: dum tamen cōſtet de quo teſtator ſenſerit. Itaque Nominatim exheredatus filius & ita videtur, FILIVS meus exheres eſto: ſi nec nomen eius expreſſum ſit, ſi modo vnicus ſit, l.1. & l.2. D. de libe. & poſtum. Quin etſi plures filios habeat, ac ita loquatur, CETERI omnes filij exheredes ſunto, omnes nominatim exheredati videntur, l. Titius. 25. D. illo titulo. Sic Poſtumus Nominatim exheredatus videtur, ſiue ita dictum ſit, QVICVNQVE MIHI NASCETVR: ſiue ita, QVICVNQVE EX SEIA: ſiue ita, VENTER EXHERES ESTO, l.3. §.3. D. de iniuſt. rupt. Huic opponitur, INTER ceteros exheredare, de quo ſub voce INTER, ſuperius dictum eſt.

Nominatim alicui legetur ita, Lucio Titio, an per demonſtrationem corporis, vel artificij, vel officij, vel neceſsitudinis, vel affinitatis, aut alio modo, nihil intereſt. nam demonſtratio plerunq; vice nominis ſungitur, l. nominatim. 34. D. de condit. & demonſtr. niſi forte plures ſint qui eo nomine deſignentur. Vide l. 2. D. de legat. 2.

Nominatim ab aliquo herede legatum intelligitur, eum à quo legatum ſit, conſtat: quamuis nomen pronunciatum non ſit, l. nominatim, 90. de legat. 3. Sic Nominatim manumitti ſeruus ex lege Fuſia Caninia ſic videtur: STICHVS LIBER ESTO: vel ſic, Cocū, vel Obſonatorem, ſi vnus tantùm cocus, vel obſonator ſit: vel qui ex ancilla illa naſcetur (ſi vnus tantum ſit) liberum eſſe volo. Paul. lib. Sent. 4. c. 14. & l. nominatim. 24. & l. 37. D. de manum. teſt.

NOMINATIVVS pro genitiuo, elegantiſsima eſt figura loquendi, qua frequentiſsimè vtuntur Iuriſconſulti in l. quæſitum. §. idem Celſus. D. de fide inſtru. vbi dicitur, Hoc genus ſeruos, id eſt, eius conditionis ſeruos. ſic & in l. & ita. §.1. D. naut. caup. ſtab. vbi dicit Iuriſconſ. Prætorem curam agere reprimendæ improbitatis hoc genus hominum, id eſt, eius generis, eius conditionis.

Νόμος, lex, ἀπὸ τοῦ νέμειν, à diſtribuendo, Græcis appellatur: quòd ritè omnibus ius ſuum diſtribuit. Hinc νομοφύλακες, legum cuſtodes, dicebantur. Qui non ſolum literas, ſed etiam facta hominum obſeruabant, ad legéſque reuocabant, teſte Cicerone.

NOMOTHETÆ, non ſimpliciter auctores legum ſunt, ſed & ipſi, qui principaliter leges promulgāt, quales apud Græcos Solon, Draco, Minos, Lycurgus: apud nos Pompeius, qui tulit legem Pomp. Iulius legē Iuliam. Corn. Sylla legem Corneliā, & ſimiles. Ipſi verò iuriſconſulti, Vlpianus, Paulus, Scæuola, & ceteri non ſunt νομοθέται, ſed legū interpretes. Alciat. lib. 2. Diſp. ca. 8. Hi νομοθέται ex iudicibus deligebantur, quorum munus erat, leges rogationéſve tribus concionibus à populo probatas diligentius examinare: atque vt hi eas vel probarent, vel improbarent, ita proferebātur. Budæus in l. 1. de iuſtitia & iure.

NON, pro Non ſolùm, vel Non tantùm, l. 9. D. de vi publ. l. 4. l. 96. D. de verb. ſig. & alibi. vide A. Aug. lib. 2. Emend. Cicero cum alias ſæpe, tum libr. 4. ad Attic. epiſt. vlt. ſic vſurpauit: Hæc pactio non verbis, ſed & nominibus & præſcriptionibus multorum, cum eſſe facta diceretur.

Non, pro non tam, l. 12. D. de offi. præſid. l. 20. in prin. D. de acquir. hered.

NON VTILITER negotia gerere dicitur, qui non neceſſariam rem, vel quæ oneratura eſt patremfa. adgreditur, l. ſed an vltrò. §. fin. D. de neg. geſt.

NON VTIQVE, non reſtrictè, non præcisè, l. 21. D. de mand. Sed ſi non vtiq; vnius, ſed vtriuſq; mandatum intuitus id fecerim. Sic l. 43. D. ad leg. Aquil.

Non neſcire, eſt ſcire, c. 3. de iura. calumniæ.

NON NOLLE, eſt pati, & permittere, l. 3. D. de reg. iur. & D. de tributo. act. l. 1. §. ſciendum. & vide A. Augu. lib. 1. cap. 2.

Non conſentire, non eſt diſſentire, l. alioquin. D. de contrahen. empt. Eſt enim medium inter conſentire & diſſentire, l. in bello. de cap. & poſtl. reu.

Non eſſe, & non apparere, paria ſunt, l. in lege. D. de contrahend. empt. Hinc, Non eſſe actorem vel ſyndicū tunc intelligimus, ait Gaius, cum is abſit, aut valetudine impediatur, aut inhabilis ſit ad agendū, l. 1. D. quod cuiuſcun. vniuer. nom.

Non ideò, pro non continuo. Iuriſc. Cùm decem tu dari ſtipulatus ſis, non ideò poſſe te decem dari oportere intendere, quia & cetera.

Non iuſtum & iniuſtum, qui negant idem eſſe, falluntur. Qua de re Valla lib. Dialect. 2. cap. 32. rectè diſſerit, & verè, & Alc. in fin. c. 17. lib. 3. Parerg.

NON MINVS l. ſolidum. 85. D. de ſolu. poſitū videtur, pro non magis, aut non tam: Solidum, inquit Iuriſc. nam ſoluitur, non minus quantitate, quam die. Sic in l. 7. §. pactorum. D. de pact. §. iniuria. ad leg. Aquil. l. 3. §. Labeo. D. de incend. naufr. l. ab hoſtibus. 15. §. non minus. D. ex quibus cauſſ. maior. quanquam in quibuſdam Haloander repoſuit, Non nimis: quod & magis conuenire videtur.

NON NIMIS, pro non tam, apud Vlpianum in l. iure Gentium. §. vtrum autem. D. de pact. more Græcorum, qui οὐ μάλα δὴ, dicunt, vt Haloander monuit, & obſeruauit Hegendorphin.

Non nominatim, id eſt, in genere, l. heres ſeruum. D. de euiction.

Non pluris quàm res eſt, id eſt, quanti aduerſarij interfuit. Vide Vlpian. in l. qui reſtituere. D. de rei vind.

Non poſſe dimitti in ſolidum creditorem, eſt, nō poſſe creditorem totam ſolutionem conſequi.

Non reddita res propriè dicitur, quæ deterior facta redditur, l. 3. §. ſi reddita. D. commod.

NON VELLE. Hæc verba falsò traditum eſt, iuxta ſententiam doctiſsimi Belloni, inter Nolle & Velle media eſſe, cum medium ſit non nolle, l. 1. §. ſcientiā. vbi caſus & glo. in verbo Velle. D. de tribut. act. Quin & ratio accedit. Nam inter affirmatiuū & negatiuū medium non ſumitur ex affirmatiuo, ſed ex negatiuo. Exemplum: Inter proprium & improprium datur medium, non improprium: non autē datur, non proprium, quoniam non proprium idem eſt, quod improprium, l. 1. in princ. D. de ſuis & legit. Sic inter doctum, & indoctum, datur non indoctum. Idem in verbo placere, & diſplicere: quorum medium eſt, non diſplicere, l. 1. §. is qui nauem. D. de exercit.

NONÆ dicuntur in Marcio, Maio, Iunio, & Octobri ſex illi dies, qui primum ſequuntur: in reliquis verò menſibus quatuor tantum dies primum ſequentes. Vide l. item veniunt. §. pridie. D. de hered. peti. Varro lib. 5. de ling. Lat. Nonæ appellatæ aut quòd ante diem nonum idus ſemper, aut quod vt noua annus Kalendæ Ianuariæ ab nouo ſole appellatæ, nouus menſeis, noua luna Nonis. Eodem die enim in vrbem ab agris ad regem conueniebat populus. Harum rerum veſtigia apparent in ſacris Nonalibus in arce: quòd tunc ferias primas menſtruas, quæ futuræ ſint eo menſe rex prædicit populo.

NORMA, pro formula præſcripta, vt in §. pen. Inſtitut. de Atil. tut. Normalem tamen pro recto poſitum, qualem norma, hoc eſt, fabrorum regula efficit, alicubi Bud. obſeruauit.

NOSOCOMIVM, νοσοκομεῖον, locus vbi ægroti curantur, quem Valetudinarium Latinè dici poſſe docet Hotom. Vtitur Iuſt. l. illud. 16. & l. ſancimus. 18. C. de ſacroſ. eccl. νόσος autem morbum, κομεῖν verò curare

ſignificat: vnde vocabulum confictum.

NOSTRVM propriè dici non poteſt quod ex caſu nobis auferri poteſt.

NOTA, infamia, ignominia, probrum, l.1.& ſ.1. D. de iis qui not. infam. Sic Notæ cauſſa facta exheredatio, id eſt iniuriæ inferendæ cauſſa, & notæ inurẽdæ, l.18. D. de lib. & poſtum. Hinc Notæ Cẽſoriæ. Notæ ſignificant etiam cicatrices, apud Vlp. in fi. l.1. D. de ſeru. fugit. Sunt & Notæ ſtigmata, & puncta ſeruis inuſta, l.2. D. de ſeru. ſugit. Cic. Offic. lib. 2. Thracem cõpunctum notis Threiciis dixit. Et Pli. in Paneg. Exanguẽ & ferream frontem nequicquã conuulnerandam præbeant punctis, & notas ſuas rideant. Hinc Stigmatum notas dixit Tranquil. in Calig. cap. 27. Notæ pro Iuriſc. annotationibus additis ad veterum ſcripta, reprehendendi vel explicãdi cauſſa, l.2. C. de vet. iur. enucl. l.10. D. de caſtr. pecul. l. vn. C. de reſpon. prud. Hinc ſæpe legimus in Pand. libris, Ex notis Pauli ad Neratium, Marcelli ad Iulianũ, &c. Dicuntur & Notæ cõpendia quædã dictionũ, ſiue vt Plutarchi verbis vtar in Catone, σημεῖα ἐν μικροῖς καὶ βραχέσι τύποις πολλῶν γραμμάτων δύναμιν ἔχοντα. Vel etiã, vt alij, σημεῖα γραμμάτων πρὸς τάχος ἐξευρεθέντα. quas ſuo tempore ſiglas vocatas fuiſſe ſcribit Iuſtinianus in Græca Pandectarum auctoritate. Sic accipiuntur Notæ l.3. D. ex quib. cauſſ. maior. l.9. ſ.1. D. de hered. inſti. l.41. D. de milit. teſt. & alibi. Qua de cauſſa à literis ſeparantur, l.1. ſ. Iudi. D. de var. & extraord. cognit. & d. l. 41. Seneca libr. 14. Epiſt. Quid verborum notas, quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatẽ linguæ manus ſequitur. Huiuſmodi verò notis olim pleni erant Iuriſconſultorum libri. Sed Iuſtinianus quicquã in libris ſuis notis ſcribi vetuit, l.2. ſ. pen. C. de vet. iur. enucl. Qua de re Iſidor. lib. 1. tractat. Harũ autem inuentionẽ alij Tullio Tironi tribuunt: alij, & in his Dio, Mæcenati.

NOTARII, Vet. glo. σημειογράφοι, propriè dicuntur, qui excipientes verba dictantis, per notas & compendia ſcribunt, Paulus in l. Lucius Titius. D. de milit. teſt. vt Singularij, qui ſingulis ſcribunt. De Notariis eleganter Baſilius in epiſtolis: οἱ λόγοι τὴν φύσιν ὑπόπτερον ἔχουσι· διὰ τοῦτο σημείων χρῄζουσιν, ἵνα ἱπταμένων αὐτῶν λάβῃ τὸ τάχος ὁ γράφων. Græcis Notarij ταχυγράφοι. Hos ita exprimit Auſonius: *Puer notarum præpetum.* Et Martialis: *Nondũ lingua ſuum, dextera peregit opus.* Alias li. 12. Cod. titul. de primicerio & notar. verbum hoc pro ſecretariis Principis vſurpatur. Lampridius in Alexandro: Eum notarium qui falſum cauſſæ breuem in conſilio imperatorio retuliſſet, inciſis digitorum neruis, ita vt nunquam poſſet ſcribere, deportauit. Spartianus in Diadum. Iſtæ literæ per notarium proditæ, illi puero multum obfuiſſe dicuntur. Plin. in epiſt. Ad latus notarius cum libro & pugillaribus.

NOTARIA, vide NOTORIA.

NOTABILE, concluſio, quæ à deciſis aut decidẽdi ratione colligitur, M. Salomonio in l. Gallus. D. de lib. & poſtum.

NOTARE, animaduertere, ac determinare aliquid quatenus ſit noſcendum. Eſt enim Noto, frequentatiuũ à Noſco: quamobrem ſæpe auctores digeſtorum adiiciunt, Vlpianus notat, l. liberto vel amico. D. negot. geſt. Marcelli. notat. l. ſi qui ſeruum. D. de actio. empt. Sic l.39. D. de hered. inſti. l. vltim. D. de his qui in teſt. & l.1. ſ. Paulus notat. D. de offic. eius cui. Eſt & NOTARE notis quibuſdam & compẽdiis literarũ aliquid breuiter perſtringere, non omnibus literis integrum perſcribere, vt apud Suetonium in Galba ca. 5. H-S nanque quingenties cum præcipuum inter legatarios habuiſſet, quia verò notata, non perſcripta erat ſumma, herede Tiberio legatum ad quinquaginta reuocante, ne hæc quidem accepit. Sic Fabius, Quantum notando conſequi poteram. Hinc Notæ, & Notarius.

Notare, pro reprehendere. Vlpianus in l. metum autem præſentem. ſ. fin. D. quod met. cauſ. Non immeritò, inquit, Iulianus à Marcello notatus eſt.

Notare apud aliquem is dicitur, qui declarat vel diſtinguit dictum eius. Vlpianus apud Marcellum notauit, l. non ſolum. ſ. ego autem. D. de iniur.

Notare, infamare, infamiæ notã inurere, toto ti. D. de iis qui notantur infamia.

NOTATI, l.2. C. de dignit. libr. 12. differunt ab infamibus. Infames enim ſunt, quibus lex infamiam irrogat. Notati verò non ſunt ipſo iure infames, hæret tamen in eis macula quædam, vt qui iudicio publico rei in vinculis ſunt, vel qui ob teſtimonium dicendum, vel non dicendum pecuniam accepiſſe conuicti, nec damnati ſunt, vel qui inter requirendos adnotati ſunt. Sic nota ab infamia diſtinguitur, l. 3. ſ. lege. D. de teſtib.

NOTITIA, breuis, vel libellus, quo deſcriptio ſtatus, adminiſtrationis & diœceſeos continetur, l. 1. C. de offic. præfect. præto. l. vn. C. de excuſ. artif. & vide lib. Notitia vtriuſque Imperij. Notorium eodem ſenſu dixit B. Auguſt. Apul. lib. 7. Aſini aurei.

NOTHI, νόθοι, à Græcis dicuntur, qui à Latinis naturales liberi, id eſt qui ex concubina domi ſine nuptiis vxoris loco retenta, quàm Græci παλλακὴ vocant, naſcuntur. Vnde quæ rubrica eſt in Cod. de natural. lib. eadem eſt in Nouell. LXXXIX. περὶ τῶν νόθων. Differũt autem à Spuriis & vulgò quæſitis. Sunt enim ſpurij, qui & σκότιοι, & terræ filij, patre incerto geniti, quaſi σποράδην (ſic enim legendũ apud Valeriũ, ſiue Iulium Paridem lib. 10. obſeruauit Cuiac.) ex ſcortatione, ſtupro, adulterio, inceſto: quæ vitia in concubinam non cadunt. Sunt tamen qui aliter ſentiant, producẽtes ſ. quoniam. l. cum tabulis. D. de iis quæ vt indign. ſed quoniam corruptus eſt, & illud *vulgo quæſitam*, commutari debet in *vulgo quæſtum feciſſe*, eorũ ſententiam parum moror. De Nothis Quintil. libr. III. cap. VI. Nothum, inquit, qui non eſt legitimus, Græci vocãt. Latinum rei nomen, vt Cato quoque in oratione quadam teſtatus eſt, non habemus: ideóq; vtimur peregrino. Nothi igitur ex Iuſtiniani cõſtitutionibus hi ſoli appellantur, qui ex cõcubina nati ſunt: hoc eſt, ex muliere libera, innupta, quã vir cœlebs domi concubinatus nomine ſolã habuit. d. Nou. LXXXIX. itẽ Nou. LXXIIII. item Nou. XVIII. Hi autem ex cõſtitutionibus ab inteſtato aliquid iuris in bonis parentũ habent, non extantibus filiis legitimis: quin & ex teſtamento extantibus legitimis vnciæ, non extantibus etiam ſolidi, ex Nouel. περὶ νόθων capacitatẽ habẽt. Spurij ex vtraq; cauſſa incapaces ſunt, ac ne alimẽtis quidẽ digni, quæ tamen nothi habent etiam ab inteſtato extantibus filiis legitimis. Dicebantur etiam hi obliqui. Hinc Statius, *Obliquúmque à patre genus.* vbi Lactantius: Quia fuerat, inquit, patris mei nothus. Baſtardi vulgò, à Germanico *Boes art*, id eſt degeneris ingenij.

NOTHIA, numero multitudinis neutro genere ſignificãt eam partem, quæ ex bonis paternis nothis dabatur ex lege Athenienſium. vide Budæum l. vulgò. D. de ſtat. homi.

NOTIONIS verbũ latiſsimũ eſt. nã & in ciuilibus, & in criminalibus cauſis vſurpatur. itaque Notio dicitur Prætoris, qui vtrũ actio dãda, aut denegãda ſit, cognoſcit, l. vlt. in fi. D. de oblig. & act. Sic in l.8. D. de trãſa. Prætoris dicitur eſſe notio, cũ de habitatione aut veſtiario, aut alimẽto relicto trãſigendũ eſt. & in l.6. ſ. quom. & quãdo iud. At in l.1. ſ.1. D. de offi. præf. vrb. Notio ad cauſſas & animaduerſiones capitales refertur. vbi Vlp. ſcribit, ea quę vltra centeſimũ lapidẽ fiũt, egreſſa eſſe Præfecti vrbi notionẽ. itẽmq; in l. pen. D. de

de calum. Propriè tamen Notio videtur eſſe rerũ quę neq; criminales ſunt, & in facto, nõ in iure conſiſtũt: veluti cũ Cic. in Orat. pro domo ſcribit, omnem eſſe notionẽ Põtificũ, cũ quis adoptatur, quæ cauſſa cuiq; ſit adoptionis, quæ ratio generũ ac dignitatis, quæ ſacrorum. Item cum diſceptatur apud Prætorẽ, vtrum qui filius eſſe dicitur, in poteſtate ſit, an non ſit: Prætoris notio eſſe debebit, inquit Vlpi. l. 3. §. 1. D. de lib. exhib. aut cũ de illius ætate qui manumittit, vel de manumittendi cauſſa quæritur. Atq; hæc quidẽ ita ſe habẽt, cũ propria verbi cuiuſq; ſignificatio exquiritur. Vlp. autẽ in l. notionẽ. 99. D. de verb. ſign. Notionẽ ſic poſſe accipi ſcribit, vt & iuriſdictio & cognitio intelligatur. Itaq; idem in l. ait Prætor. 5. D. de re iudi. cum Prætor dixiſſet, CVIVS de ea re iuriſdictio eſt: Melius, inquit, dixiſſet, CVIVS de ea re notio eſt. etenim notionis nomẽ etiã ad eos pertinet, qui iuriſdictionẽ non habent, ſed habẽt de quauis alia cauſſa notionẽ. Quare aſſeſſores, ſiue amici, qui in conſiliũ Procõſulum adhibẽtur, cum etiã ipſi cognoſcãt, dicũtur habere notionẽ. Arbitri quoque, quos ex compromiſſo adimus, habent notionem.

NOTORIA, breuis & cõpendiaria ſcriptio. Hinc pro indiciis & relationibus & elogiis ſumũtur, ab apparitoribus ſeu Irenarchis factis, vel quibus crimina deſeruntur ad magiſtratus, l. ab accuſatione. §. nũtiatores. D. ad Turp. Nũtiatores, inqt Paul. qui notoria indicia produnt, notoriis ſuis adſiſtere iubẽtur. Sic l. ea quidẽ. C. de accuſ. l. 31. C. Th. de epiſc. & cler. l. diuus. D. de cuſt. reor. D. Aug. in epi. 160. Notoria in ſing. & Notariæ dicũtur: Circũcelliones, inquit, quoſdam & clericos Donatiſtas, cura eorũ qui publicæ diſciplinæ inſeruiũt, præmiſſa notoria ad iudicia legéſq; perduxit. Et in epiſt. 159. Qui non accuſantibus noſtris, ſed illorum notoria, ad quos tuendæ pacis vigilantia pertinebat, præſentari videantur examini. Dicitur & Notaria ab eodẽ Auguſt. & Apuleio lib. 7. de Aſino aureo.

NOTORIVM eſt, quod omnibus conſtare poteſt, & colore nullo obfuſcatur, nec probatione indiget: vt palatium in vrbe eſſe. Manifeſtum, quòd allegari, probaríq; oportet, vt Titiũ coram populo occiſum, Seium publicè fenus reprobum exercere. Liquidum, quod iudici ex actis liquet, l. ciues. C. de appel. & quod ſine moroſa difficultate iudici probatur. Clarum verò generaliter accipi poteſt, vt ſupradicta comprehendat, l. poſtrema. de tranſact. Alciat. de verb. ſig.

Notoriũ eſt triplex, Præſumptionis, Iuris, & Facti. Notoriũ Præſumptionis, quod eſt de euidẽtia iuris vehementis præſumptũ, vt paternitas, filiatio, vbi nõ requiritur alia probatio, niſi probationes & coniecturæ, c. quoniã. de fil. presb. Nã hoc ꝙ quis ſit alicuius filius nõ poteſt verè probari, l. Lucius. D. de cõdi. & demõ. Vnde filius eſt, quẽ nuptiæ demonſtrant, D. de in ius voc. l. quia ſemper. in fin. Nã ſi vir & vxor aliquem in ſantẽ nutriũt, & dicunt eum filium eorũ eſſe, tunc pręſumitur eorũ filius. Eſt ergo notoriũ præſumptionis euidentia rei euidẽter à iure præſumpta. Notorium iuris eſt clara iudicialis confeſsio incõuincibilis, incõuincibilis probatio, & irretractabilis diffinitio, de quo ſcilicet notorio quis dãnatus eſt, vel in iure confeſſus. Et ſic illud eſt duplex, videlicet per confeſsionem factam in iure, & per ſententiã iudicis, vt in c. veſtra. de coba. cler. & mul. ca. nos in quẽquã. 2. q. 1. Notoriũ facti, ſcilicet quod cõmiſſum vel factũ non dubitatur à populo, vel maiori populi parte, & per euidentiam rei nulla poteſt tergiuerſatione celari, nec oportet omnes circunſtãtias facti eſſe notas, vt ca. vlt. de cohab. cler. & mu. c. cũ dilectus. de purga. cano. in fin. 2. q. 1. de manifeſta. & ca. ſequ. Et illud notorium eſt triplex, ſecundum triplicem diſtinctionem facti. quoddam eſt facti permanentis & continui, vt quòd palatium eſt in vrbe. id non eget probatione. Aliud eſt facti tranſeuntis, vt quod quidam in publico occiditur coram populo. Tertium eſt facti interpellati, vt quia vſurarius vna die tenet menſam paratam, alia non.

NOTVM, quod cuique vel coràm, vel ad domum nuntiatur, glo. l. quinquaginta. C. de excuſ. tuto.

NOVALIS eſt terra pręciſa, vel (vt eſt apud Iſidorũ) proſciſſa, quæ anno ceſſat, quam Græci νεὰν vocant. Integra autẽ eſt, in qua nondum dominus paſcendi gratia pecus immiſit. Paul. in l. ſilua. D. de verb. ſig. Sic Varro lib. 4. ling. Lat. Ager reſtibilis, qui reſtituitur, ac reſeritur quotquot annis: contra qui intermittitur, à nouando, Noualis ager. In lib. Var. auct. de limit. ita etiã ſcribitur: Noualis, ager eſt primũ proſciſſus, ſiue qui alternis annis vacat, nouandarũ ſibi virium cauſſa. Et apud Seruiũ Georg. 1. Propriè Nouales ſunt primum arua proſciſſa, & primũ ſegetem ſerẽtia. Plin. autẽ lib. 18. c. 19. nouale appellat, quod alternis annis ſeritur, in hoc proſcindendũ, vt interim requieſcat. Nã proſcindere, eſt primũ terrã vertere, grãdioribus glebis relictis. Contrà, reſtibilis ager dicitur, qui quotãnis ſeritur. Cice. de Orat. Nouatũ agrũ appellat nõ ſemel aratum, ſed iteratũ, diúq; ante ſementẽ cultũ & fermentatum, quo meliores fetus poſsit & grandiores edere. Duæ itaq; vocis Noualis ſignificationes ſunt, quarũ altera notatur in d. l. ſilua. altera in l. fi. de ter. mot. l. 8. D. de fund. dot. l. vtiles. 39. D. de petit. hered.

NOVELLARVM (ſubaudi, Conſtitutionum) nomen nouum non eſſe, nemo eſt qui neſciat, vel mediocriter in iure ciuili verſatus: cum ipſe etiam Imp. in 3. Cõſtit. quæ præfationis loco repetitæ codicis prælectioni præmittitur, hoc nomine in futurũ id operis cõfirmet. Et Azo teſtetur, ex Nouellis in collationes collectas conſtitutiones, quæ hodie in ſcholis & iudiciis circumferũtur: & ante trecentos adhuc annos nouellæ in vſu ſint habitæ, ſi non omnes, attamen pleræq;, quæ hodie non extant. Et vt de Accurſio taceam, qui ſæpe collationarias illas, in multis perobſcuras, ex nouellarum contextu illuſtrare ſolet. paſsim in doctoribus adducuntur in teſtimoniũ, de adiutoribus quæſtoris, de appellationibus ex Sicilia, de priuilegiis Archiepiſcoporũ, & infinitis aliis. Ex quibus tametſi pleræque generales non ſunt, tamẽ eas propter cognitionem rerum, & exemplum, omiſſas nõ oportuit. Sunt qui in l. nõ plures. & l. qui ſub prætextu. C. de ſacroſ. Eccl. interpretantur, Decanos, pro clericis: quod neutiquam feciſſent, ſi copiã nouellarũ habuiſſent conſtitutionũ. idem poſſumus dicere de ſexcentis aliis. Hęc ex Holoãdro. Cur autem Nouellæ dictæ ſint diuerſi diuerſa tradunt. Cedrenus ſic dictas cenſet, quòd noua eis atque à veteribus diſsidentia iura conſtituantur. Hæc enim ſunt eius verba in Iuſtiniano: τοὺς παλαιοὺς νόμους πάντας ἀνακαινώσας, ποιήσας μονόβιβλον, ὃ καὶ νεαρὰς διατάξεις ἐκάλεσε. Sed id non omnibus, exempli gratia 91. & 92. Verior itaque altera ratio, quam profert Cuiacius, quòd nouiſsimè promulgatæ ſint poſt Codicem Iuſtiniani repetitæ prælectionis. nam & ſæpiſsime à Græcis interpretibus vocantur παρὰ μετὰ τὸν κώδικα, & ab ipſo Iuſtin. Nouel. 66. & in Conſtitut. de nouo Codice faciendo: & pariter Theodoſij, Valentiniani, Martiani, Leonis, Maioriani, Seueri conſtitutiones non alia ratione Nouellæ appellatæ ſunt, quàm quòd poſt Codicem Theodoſij, & aliæ quædã Leonis philoſophi, Nicephori, Michaelis Romani, Alexij, ꝙ poſt βασιλικῶν libros promulgatæ eſſent Quin & Iuſtin. quæ in l. 1. §. ſed cũ Nouellæ. C. de emend. Cod. Iuſt. l. ſi quis filiũ. in fi. C. de inof. teſt. vocantur Nouellæ, nondum retractato Codice hanc appellationem meruerant, editæ cum eſſent poſt primã Codicis editionẽ, retractata, repetitáve iam Codicis editione, eam amiſerunt. Nec enim Nouellę ſunt,

quæ in corpus vnum coire Codicis repetitæ prælectionis, iuſtum Conſtitutionũ corpus, ſed quæ poſt Codicẽ illum emerſerunt nouę, vel Iuſtiniani ipſius, vel Iuſtini, vel Tiberij, non quaſi errones in corpus illud retrahendæ, è quo nunquam exierunt, ſed quaſi poſtumæ Codicem certè rupturæ illum, quo ſunt omiſſæ, maxima ex parte.

NOVELLARVM METHODVS.

Porrò Nouellas confuſaneè editas eſſe omnes cõſentiunt: eas igitur μεθοδικῶς, & in artẽ, hac via redigi poſſe putẽ. Primùm omne Ius in publicum, & priuatum diſtribui debet: ad publicum pertinent ſacra, ſacerdotes, magiſtratus. In primo genere collocanda erit conſtitut. 146. περὶ ἑβραίων. de interpretatione librorum ſacrorum: cui ſubiicietur Nouella 131. cap. 1. de canonibus eccleſiaſticis. Subſequenter Epiſcopi & Clericorum ordines reliqui, Nouell. 131. & 56. & 6. 133. & 2. 165. Subnectendæ ſunt orationis domus, & tẽpla, Nouella 58. quibus adiicias Res eccleſiaſticas, Nouel. 7. 120. 46. Earum priuilegia, Nouel. 135. §. πρὸς τούτοις. & Nou. 131. Sacra, ſacerdotéſque ſequentur Magiſtratus, eorum ordines, officia, Nouella 105. 80. 35. 11. 13. poſt hos iudices, Nouella 82. Præſides, Nouell. 8. mandata, 17. & ciuitatum defenſores, Nouell. 15. Magiſtratus exequuntur crimina: ideóque ponatur hic Nouella 70. puniunt hæreticos, Nouella 42. Ad milites & eorum tranſitum perueniendum, ideóque ad Nouellam 116. Hi arma tractant, atque ideo Nouella 85. ſubiicienda eſt. Subſequũtur Decuriones, Nouel. 101. & 70. Tabelliones ſunt perſonæ publicæ, §. item cum. Inſtitu. lib. 1. tit. 11. Igitur hîc ponatur Nouell. 44. Hi ſcribunt teſtamẽta, quæ & ipſa publici iuris ſunt, l. 3. D. de teſtamen. Idcirco huc referatur Nouella 1. in prin. Quãtum liberis teſtamento relinqui debeat, conſtituit Nou. 18. Teſtamenta inter liberos, Nou. 107. Hi inſtituendi, non prætereundi: ſed nec parẽtes, Nou. 115. Tutores teſtamentarij, Nouel. 117. Fideicommiſſa, Nou. 108. & 159. Ius deliberandi, Nouell. 158. poſt teſtatos, collocauit Prætor inteſtatos. Sic Imperator Nouell. 118. 84. 127. 68. Hactenus de iure publico. Tranſgrediamur ad priuatũ. Porrò omne ius quo vtimur, vel ad perſonas, vel ad res, vel actiones pertinet, l. 1. D. de ſtatu homi. Primùm de iure perſonarum, quarum cauſſa ius eſt cõſtitutum, l. 2. D. eo. A nuptiis incipiemus, ex quibus vita noſtra initium ducit. De nuptiis Nouell. 22. Nefariæ, inceſtæ damnatæque nuptiæ, Nouel. 12. & 154. De ea, quæ raptori nubit, Nouel. 150. Nuptiarum comes, dos; de hac Nouell. 90. huic adiicias 2. §. fi. & 100. 91. 119. 39. Ex nuptiis liberi, de quibus Nouel. 89. 74. nati ex libero & adſcriptitio, Nouella 54. Explicatur per Nouel. 156. Infantes abiecti, Nouel. 153. Liberis dantur tutores, & ſic tutelæ, Nouel. 94. 72. 155. Clarigatio, Nouella 52. Perueniamus ad res, ideóque ad contractus, obligationes, & actiones, Nouel. 52. 98. 88. 136. 119. Solutiones, Nou. 4. Actiones in iudicio proponendæ, §. 1. Inſtitu. de actio. de hoc Nouell. 96. quis prius cõueniatur, reus, an fideiuſſor, Nou. 4. Per procuratores agi poſſe, Nouell. 71. Initio litis iurandum, Nouella 124. Quid, ſi actor abſit, Nouell. 53. atque ibi quî explicentur iudicia. Monachi apud quos conueniendi, Nou. 79. Iudex competens, præſes, Nouell. 69. De præſide ſuſpecto, & negligente, Nouel. 89. Litigioſa res, Nouel. 112. Teſtes, Nouel. 90. Sententia, Nouel. 82. Appellatio Nouel. 82. 22. 115. Executio, Nouel. 134. Hæc Pardulph.

NOVELLETVM (Vet. Gloſ. νεόφυτον) ſumitur pro vinea ex nouellis vitibus conſita: vt apud Paulum, de impenſ. in reb dot. fact. & Alphenum de fund. dot.

NOVERCA, dicitur auctore Feſto, quam quis ſublatis liberis nouam vxorem ducit, accerſendæ familiæ gratia. Inſtitut. de nupt. §. ſocrũ. & dicitur vxor patris naturalis, vel adoptiui. C. ad l. Falcid. l. licet. Modeſtinus l. 4. D. de grad. & adfin. Nouerca, inquit, dicitur vxor, liberis ex alia vxore natis.

NOVIVS Quæſtor, vide Quæſtor Nouius.

NOVVM non facit, qui detegit quod vetus eſt, l. adeò. §. cùm quis. D. de acquir. rer. dom.

Nouum interdum dicitur, tametſi quid de veteri extet, arg. l. prætor. §. fin. D. de damn. infect. Inſtitut. quibus mod. tol. oblig. §. ſed ſi eadem.

Nouũ riuũ parietibus vſufructuarius non poteſt imponere, Neratio auctore, l. vſufructuarius. D. de vſuſructu.

Nouum temporis eſt, inauditum & inuiſum, id eſt, non antè viſum, ignorationis, & rei quæ non venit in ſenſum. Ita quædam priſca poſſunt eſſe noua. Tamen aliquando confunduntur, vt in l. 1. in princ. D. de vent. inſpic. nouum pro audito.

Noua tigna dicuntur, quæ immittuntur contra priorem formam: ſicuti ius nouum dicimus, & opus nouum. Pomponius in l. ſi cum meus. D. ſi ſerui. vindic.

Nouæ leges interdum intelligũtur, quæ poſt leges XII Tabul. latæ ſunt, l. 7. D. de cap. minut. l. 11. D. de ſuis, & legi. Sic eodem ſenſu Nouum ius, l. 1. D. de hered. petit. Et Nouæ hereditates, quæ ex huiuſmodi legibus ſenatúſve conſultis poſt XII. Tab. factis deferuntur, l. 1. ¶. capitis. D. ad SC. Tertull. Denique ad quaſcunque recẽs latas ea adpellatio pertinet, l. vnic. D. de condict. ex lege. Interdum Nouę leges Papias ſignificant, vt l. fin. D. de reg. Cat.

Nouum ius pro iniquo, D. quod quiſque iur. l. 1. §. 1. veluti ſiquis impetrauerit ne debitor aduerſus eum exceptione vtatur. l. 3. D. eod.

Nouę tabulæ appellabãtur quibus publicè propoſitis æs obæratis remittebatur ac condonabatur. Harum meminit Cicer. 2. Offic. & 2. Inuect. in Catilin. Epiſtol. vlti. lib. 5. ad Attic. Cæſar in princ. lib. 3. de bell. ciuil. Suetonius in Iul. cap. 42. & alibi paſsim.

Nouum ius dixit Irnerius in Epitomatis Nouellarum, quæ Authenticas vulgus appellat, patet in authentica, ſed nouo iure. C. de ſeru. fugit. & aliis plurimis.

Noui operis nuntiatio, eſt ædificanti in alterius præiudicium facta prohibitio. de qua fuſius Iuriſcoſ. tit. de no. oper. nunt. & vide ſuperius Interdictum de noui operis nuntiatione.

Nouiſsima ſententia, pro diffinitiua, in Authent. vt defuncti ſeu fun. eor. §. ſancimus igitur.

Nouiſsimum ſupplicium, pro morte, in Authen. de Lenonibus.

NOVI HOMINES, apud Romanos dicebãtur qui nullis maiorum imaginibus & nobilitate commendabantur: aditúmque ad amplitudinẽ & nobilitatem poſteris ſuis patefecerant: vt M. Cato. Cenſorius, qui patre ignobili natus, ipſe nouus poſteritati ſuę nobilitatem reliquit: quemadmodũ & Cicero de lege Agraria loquens, ſeipſum appellat nouum hominẽ. Nouitas itaque media erat inter nobilitatẽ & ignobilitatem. Plutarchus in Catone Maiore nouos homines appellatos ſcribit, qui non ex genere commendationem haberent, ſed ex ſe primùm cognoſci inciperent.

Nouus homo dicitur ſeruus manumiſſus, poſtea in ſeruitutẽ redactus. l. ſi ſeruus. in fin. D. de adimend legat.

NOVVM Feudum eſt, quod ei primùm quo de agitur, attributum eſt: cui opponitur Paternum, quod eius vel parentibus, vel maioribus conceſſum fuit, lib. 1. tit. 14. §. 3. & lib. 2. tit. 50. Paternum, inquit, voco, quicunque ex ſuperioribus id acquiſierit. Nos Profectitiũ appellauimus: nomine vt videtur non incõmodo.

NOVA Inueſtitura eſt, quando feudum primò quæritur: libro 2. tit. 32.

NOVARE, & nouum, ſiue recens facere, & immutare ſignificat, l. cùm Aquiliana. D. de tranſact. l. ex chiro-

graphus

grsphis.D.de adminiſt.tut.

Novatio eſt, vt sit Vlpianus, prioris debiti in aliam obligationem vel ciuilem vel naturalem, transfuſio atque tranſlatio hoc eſt, cum ex præcedenti cauſſa ita noua conſtituitur, vt prlor perimatur. Nouatio enim à Nouo nomen sccepit, & à noua obligatione, l.1.D. de nouat. Triplex autem nouatio eſt: prims, cũ vnins perſonæ obligatio in alterius perſonæ obligstionem nouatur: altera, cum alterius generis obligatio in verborum obligationem nouatur: tertia, cum verborum obligatio in alteram formã commutatur: id eſt cum ei vel adiicitur, vel detrahitur, l.1.& l.ſecunda. D.illo titulo.

Novitas (quæ nutrit diſcordiam l. in rebus nouis. D.de Conſtit.Princip.) tunc fieri dicitur, cum quæ ſunt, ſtatu ſuo mouentur, l.peritiam. C.de in integr. reſtitut.

Novstii ſerui proprie dicuntur, noui & recentes: Veteratores verò, ſiue veterani, inueterati. Vlpian.l.37. D.de ædil. edict. Præcipiunt Aediles, veterator pro nouitio veneat. item: Quia venalitiarij ſciunt facile decurri ad nouitiorum emptionem, idcirco interpolant veteratores, & pro nouitiis vendunt. Sed Venuleius in l.vlt.ſubtilius rem explicst: nam veterstorem ait non ſpacio ſeruiendi, ſed genere & cauſſa æſtimandum eſſe. Eſt itaq; veterstor ſeruus turpi alicui ac ſordido miniſterio, quamuis recens addictus: vel quicunque ex venalicio nouitiorum emptus, alicui miniſterio præpoſitus ſit, vt ibidem dicit Venuleius. Nouitius verò, qui vel nulli adhuc, vel nobili alicui & liberali homine dignæ arti, quamuis multo ante, deditus fuit: veluti picturæ, medicinæ, muſicæ: quod Valla nõ viderat, cum d.l.37. huic contrariam eſſe dicebat. Hęc enim Venuleius Vlpiano addidit. In profeſsionibus autem quæ apud publicanos fiunt, nouitij ij intelliguntur, qui minus anno ſeruierũt; vt veteratores, qui anno, l.fin.§.quoties.D.de public.

Noxa, inquit Iuſtinianus, eſt ipſum corpus quod nocuit, id eſt ſeruus: Noxia ipſum maleficium, veluti furtum, damnum, rapina, iniuria, inquit Imp. titul. de nox.act. in princ. Hoc ſine dubio Tribonianus eſt ſuſpicatus, ex eo quod Caius ſcriblt l.1.D. hoc titu. Liceat nobis deditione ipſius corporis quod deliquerit euitare litis æſtimationem. Et cum alibi dicitur, Noxæ deditio, interpretatus eſt srgutè homo ſagax, id eſt, corporis deditio. Noxa apud Poetas & Oratores, inquit Feſtus, ponitur pro culpa. st noxa peccatũ aut pro peccato pœna. vt Accius Menslippe, Te eſſe huic noxæ obnoxium. Item cum lex iubet noxæ dedere, pro peccato dedi iubet.

Noxa, damnum, vitium ex re aliqua contractum. Hinc Cspere noxã, & concipere & contrahere, apud Columellam dicũtur ſerui ex nimio labore. Hinc Noxam nocere apud Liuium in antiqua formula: & Noxius ſeruus, qui noxam nocuit, id eſt dsmnum intulit, & ob eam cauſſam obnoxius eſt. Columella li.3. Operam vinitoris, quem vulgus quidem parui æris, vel de lapide noxium poſſe comparsri putat. Hinc eundem ſeruũ Noxæ dedere præciſa locutione dicimur, pro Noxę nomine dedere, id eſt ob damnũ & noxã quam intulit. Sic Verrina 5. Lucri & acceſsionis dare frequẽtiſsimè, pro lucri & acceſsionis nomine. Et in Topicis, At ſi quis in psriete communi demoliendo dãni infecti promiſerit. Et Liuius eleganter hoc tranſtulit, Obrui Aetnæ ignibus, aut mergi freto ſatius illi inſulæ eſſe, quàm velut dedi noxæ inimico Conſuli. Hinc magis adeò conciſa locutione, Noxis ſolutus dicitur ſeruus, Noxio contrarius, ob cuius noxam nihil debetur, vel qui nemini eſt obnoxius (nam hinc quoque fictum obnoxij vocabulum videtur) quaſi liber ac ſolutus omni obligatione, quæ ex noxa contrshitur: ſiue quòd nullã admiſerit, ſiue quòd eo nomine ſatisfactum ſit. Vlpianus ex Aedilium edicto in l.1. Certiores faciant emptores, quis fugitiuus erróve ſit, noxáve ſolutus nõ ſit. Et in ſtipulationibus apud Varronem libro de re ruſtic.2. Illoſce boues ſanos eſſe, noxiſque ſ. præſtari, id eſt ſolutos. & ſuprà: Illaſce ſues ſanas eſſe, haberéque rectè licere, noxíſque ſ. præſtare ſpondes? Vbi tamen S litera deſideratur: hæc enim ſtipulationis erat formula, vt conſtat ex l.3. & l.30. D. de euict. Hotom. Hinc

Noxa caput ssqvitvr, id eſt obligatio ex noxa contracta facti auctorem ſequitur. nam ſiue alienetur ſeruus, in nouum dominum transfertur actio: ſiue ipſe manumittatur, in ipſum demigrat. vti docet Impera.§.3. de nox.act. & Vlpianus l.1.§.6.D.ſi quad. paup. & l.1.§.14. D. depoſ. item Caius l.20. & vltim. D. de nox.act. & alibi perſæpe. Noxia sutem à noxa hoc differt, quo ſpecies à genere. Nam cum vtraque pro ipſo peccato ſeu potius actione peccandi ponatur, tum verò noxa pro effectu qui ex peccato redundat, id eſt obligatione & culpa plerunque vſurpatur. Vnde noxæ eximere, & nosalis actio, & noxis ſolutus, & noxa caput ſequitur: non sutem noxia, aut noxialis dicitur. vide, Caput noxa ſequitur.

Noxæ verbum In hac ſtipulatione, Noxis ſolutum prę ſtari, non exiſtimatur (inquit Iulianus) ad eas noxas pertinere, quæ publicam exercitionem & coercitionem capitalem habent, l.200.D.de verb. ſign.

Noxæ dedere, eſt animsl pro peccato trsdere viuum, l.1.§.6.D.ſi quad.paup. Dicltur & ad noxam dedere, l.10.§.19.D.de noxal. Et in noxam dedere, d.l.1.

Noxs ſolutus dlcitur, non qui nullsm noxam commiſit, ſed qui noxall iudicio ſubiectus non eſt, l.17.§.16. D.de ædil.edict.

Noxam Vlpianus & fraudem ita diſtinguit, vt illam ad priuatum delictum, hanc ad crimen publicum referre videatur. Noxas, inqult, accipere debemus priuatas, hoc eſt eas quæcunq; committuntur ex delictis, non publicis criminibus: ex quibus agitur iudiciis noxalibus. denique ſpecialiter csuetur infrà de capitalibus fraudibus: hæc ille l.17.§.16. D.de ædil.edict.

Noxales sctiones appellsntur, quæ non ex contractu, ſed ex noxia, atq; maleficio ſeruorum, quod pœnam vltimi ſupplicij non habet, aduerſus dominos inſtituuntur. Veluti, ſi furtum fecerint, aut bona rapuerint, aut iniuriam commiſerint, vel damnum dederint. Quarum sctionum vis & poteſtas hęc eſt, vt ſi damnsti fuerint, liceat eis deditione ipſius corporis quod deliquerit, euitare litis æſtimationem. Niſi fortè iuſſu dominorum, aut, cum poſſent, non prohibentibus eis, ſerui deliquerint, quo caſu in ſolidum tenentur. Inſtit. de noxal. act. in princ. Gaius in l.1. Vlpi. in l.3.D.eod.tit.

Noxia, eſt delictum, à nocendo dicta: vnde noxię eſtimstio, cum qusdrupes pauperiẽ fecit, l. s.D.ſi quad. paup. Noxiæ appelistione omne delictum continetur: ait Caius l.238.§.2.D.de verb.ſignific.

Nvasre in familiam, vide ſuprà, In familiam nubere.

Nvces, ceteróſque fructus non minus propriè pomi nomine comprehendi, quàm mala, indicat Alciat. interpretans l. qui fundum. de verb.ſignific. licet hodie in vulgsri vſu loquentium aliud ſit.

Nvclei ligni appellatione continentur, vt Offilius ſcripſit, teſte Vlpiano. Cui ligns legats ſunt, ad eum omnis ligna pertinere, quæ alio nomine nõ appellantur: veluti virgæ, carbones, nuclei oliuarum, quibus ad nullam aliam rem, niſi ad comburendum poſsit vti ſed & balani, vel ſi qui alij nuclei, l.nuclei appellatione.de legat.3.

Nvdvm dicitur in iure, quod ſimplex & purum eſt, neque

neque id quo de agitur, adiunctum habet. veluti, Nuda proprietas dicitur, cui vſusfructus deeſt, l. 29. D. de vſufr. l. 8. D. de vſufr. legat. l. 34. D. de rei vindic.

Nuda poſſeſsio, quæ ſine proprietate obtinetur, l. 66. D. de euict. l. 21. §. 1. D. quod met. cauſ.

Nuda conuentio, quę ſine traditione eſt, l. 1. D. de pign. act. l. 4. D. de pignor. Nuda pacta, quibus cauſſa nulla ſubeſt præter conuentionem, l. 7. D. de pact. l. 5. C. de cont. ſtipul. Nuda conuentio, quæ in ſe negocium, id eſt συνάλλαγμα non habet, l. 1. D. de præſcrip. verb.

Nudus conſenſus, ſine rei traditione, aut literis, aut ſtipulatione, l. 52. D. de oblig. & act. l. 14. D. locat. Itaque

Nudo conſenſu contrahi dicuntur, emptio, venditio, locatio, conductio, mandatum, & ſi qui ſunt cõtractus, qui nomen ſuum habent, cum nulla rei datio interuenit, vt expreſsiſsimè declarat Paul. l. 1. ibi, nudo conſenſu. de rerum permut. Vnde ἀξίωμα colligitur, Omnis contractus nominatus eſt pactum nudum. Ergo emptio. venditio contractus nudus eſt, d. l. 1. Falſum igitur eſt quod Accurſius conſenſu veſtiri pactum dixit, tit. de obligat. ex conſen. Inſtit. nam innuit veſtitos eſſe hos contractus, cum tamen nudi ſint, vt Paul. dixit. & verum eſt. Nam conſenſus ſimul cum ipſo contractu, & conuentione naſcitur. Accurſij tamen errorem ſequuntur omnes ferè interpretes. Mirum tamen eſt eos ita hac in re cæcutiiſſe, cum ſatis apertum, explicitúmque ſit Pauli Iuriſc. reſponſum.

Nudæ res, abſque fructib. & cauſſa, l. 1. §. hanc. D. depoſit.

Nudum factum, l. 52. D. de verb. obligat. Nuda cautio, quæ ſolam repromiſsionem habet, l. 2. §. ſed vtrum. D. de iudic. Nuda pollicitatio, ſine ſcriptura, l. 10. D. de iis quæ vt indig.

Nudus ſermo, qui dicto finitur, ſimpliciſque adfirmatione conſtat, ſine aliqua promiſsione, l. 19. §. dictum. D. de ædil. edict.

Nuda vacatio muneris, l. 13. §. duo. D. de vac. mun. Nuda & ſola ſcientia l. 1. D. de ædil. edict. Nuda debiti ſolutio, l. 6. D. de eden.

Nuda verba, mera, ſine certa & ſollemni conceptione, Paul. lib. 1. Sent. tit. 4. Nudum teſtimonium, ſine iuramento, cap. tua. de cohab. cler. & mu.

Nudum, fictitium, & ſimulatum. Alberico.

Nudum ius, C. de nud. iur. Quirit. l. 1.

Nuda promiſsio, quæ ſine vllo fideiuſſore aut iureiurando præſtita eſt: apud Imperat. §. 1. de ſatiſd. l. 2. §. ſed vtrum. D. de iudi.

Nuda ratio, dicitur à Pomponio nomen æris alieni, in codicem accepti ſic relatum, vt qua de cauſſa debeatur adſcriptum nõ ſit. Si dominus, inquit, in rationes ſuas referat ſe debere ſeruo ſuo, cum omnino neque mutuum acceperit, neque vlla cauſſa præceſſerat debendi, nuda ratio non facit eum debitorem. l. 49. D. de pecul. Idem in l. 26. D. de donat. Nuda ratio non facit aliquem debitorem: vtpote quòd donare libero homini volúmus, licet referamus in rationes noſtras, debere nos: tamen nulla donatio intelligitur.

Nuda pactio, hoc eſt, tenuis, deſtituta tam nomine proprio, quàm commutatione rerum & factorum, manens in ſimplici paciſcentium colloquio. Sic enim nudum Metaphoricῶs ſeu tranſlatiue accipi oportet in l. iuris gentium. §. ſed cum nulla. D. de pactis.

Nuda vẽditio, pro fictitia & ſimulata, l. nuda. D. de contrahen. empt.

Nuda voluntas tunc intelligitur, cum quid fit citra exteriorem interuenientem formulam, quæ interdum ſufficit: vt apud Iuſtinianum in §. interdum. Inſtit. de rerum diuiſ. Vide Cantiunculam ibid.

Nudum præceptum, quod ſine cauſſa fit. Eius exemplum extat apud Scæuolam in l. pater filium. §. Iulius Agrippa. de leg. 3.

Nudus vſus, qui ſine fructu eſt, l. 1. D. de vſu & habit. Idem autem modis & conſtitui & finiri ſolet, quibus modis vſusfructus conſtituitur, teſte Gaio l. 3. in fin. D. de vſufruct.

Nullius eſſe res dicũtur, quæ in nullius priuatim bonis ſunt, ſed iure gentiũ omnibus vacant, & occupanti conceduntur l. 51. D. de contra. empt. Aliàs etiam Nullius eſſe dicuntur, quæ in patrimonio hominum, aut commercio non ſunt, §. nullius. Inſtitut. de rerum diuiſ. veluti res ſacræ, ſanctæ, religioſæ.

Nullo numero homo, pro nullius pretij, eſt apud Ciceronem 3. Philipp.

Nullum, pro nullius momenti & vtilitatis, ſiue pro irrito, & inani. Vnde interpretibus Nullum inutili æquipollet, D. quod cuiuſ. vniuerſ. l. 1. §. ei quidem. D. qui ſatiſda. cog. l. quoties.

Nulli alii, quam mihi. Hæc verba non innuunt actũ perfectũ, l. ſterilis. §. ſed ſi. D. de act. empt.

Numari pro albo, in quo lecti milites conſcribuntur, quem Græci κατάλογον appellant, & recentiores matriculam. Vlpianus l. ex eo. 42. D. de teſt. milit. Ex eo tempore quis iure militari incipit poſſe teſtari, ex quo in numeros relatus eſt, antè non: proinde qui nondum in numeris ſunt, licet etiam lecti tyrones ſint, & in publicis expenſis iter faciant, nondũ milites ſunt. debent enim in numeros referri. Sic in l. 4. l. 39. §. 1. D. eod. l. 18. C. illo tit. Lampridius in Alexãdr. Milites ſuos vbique ſciuit, vt haberet in cubiculo & breues & numerum & dignitates. Plinius lib. 4. Epiſtol. Neque enim adhuc nomen in numeros relatum eſt. Quo factũ eſt, vt numeri pro ſocietatibus, ordinibus, turmiſque militum acciperẽtur, l. 2. §. exercitũ. D. de iis qui not. inf. l. 8. §. veterani. D. de procurat. l. 4. D. de re mil. l. 31. C. locat. Plin. lib. 10. Epiſt. Vt iam ſacramẽto dixerant, ita nondũ diſtributi in numeros erant. Lamprid. in Macrino: Quod ſi vnius numeri conſenſus acceſsiſſet.

Numero plurali pro ſingulari, l. non eſt ſine liberis. & contra ſingulari pro plurali, l. in vſu iuris. D. de verb. ſigniſ. figuratè Iuriſc. vtúntur: qđ & Apellus annotauit.

Numaroſæ prouinciæ, in Conſt. Iuſtin. de confirm. Inſtit. tot ſcilicet, vt via adnumerari queãt: vt in l. 1. C. In quib. cauſſ. in integr. reſt. numeroſis reſcriptis. ſic namque vtrobique legendum, & in hac ſignificatione multi vſurparunt auctores.

Numerarii lib. Cod. 12. tit. de numer. dicuntur qui in officio magiſtratuũ, ſcilicet præfect. prætorio, præf. vrbi, præſidũ, ducum, eodẽ prorſus munere funguntur, quo & tabularij in ciuitatibus & curiis. Chartas enim publicas adminiſtrare dicuntur, l. 6. C. Th. de numer. tum & rationes ſupputare: quod nomen ipſum notat. à numerando enim ſic dicti ſunt. Hinc Auguſt. lib. 2. de li. arb. Multos noui numerarios, aut numeratores, vel ſi quo alio nomine vocãdi ſunt, qui ſummè atque mirabiliter computant. Nec verò conditionales ſunt (quod quid ſit diximus in voce Tabularij) exceptis numerariis pręſidum & conſulariũ, quibus & ob eam rem conditionale tabulariorũ nomen imponitur, l. 2. C. de numer. Notãdum etiam Numerariorũ nomen de tabulariis rectorũ prouinciarũ olim vſurpatum, vt colligitur ex l. 13. C. de ſuſcep. præp. & l. 4. C. de num.

Numerandi verbũ ad rem ipſam præſentẽ refertur, l. ſi ex cautione. C. de non num. pec. Elegans eſt Alex. dictũ, & à magni nominis interpretibus receptũ, Numerare eſſe naturę potius, quàm iuris verbũ, conſi. 179. in 2. Vol. quod & Alc. probat, niſi cùm conſtaret nullam numerationẽ factã tunc fuiſſe, ſed delegationem.

Numerata pecunia duobus modis dicitur: Vno modo reſpectu creditoris, qui propriè dicitur numerare pecunias debitori, vt ſibi reddantur. Alio modo reſpectu debitoris, qui propriè dicitur ſoluere creditori: & impropriè dicitur debitor numerare, cùm ſoluit, quod debet. Datur autem exceptio non numeratæ

pecuniæ

pecuniæ à creditore, principali debitori, vel fideiuſſori. Sed numeratio pecuniæ largè ponitur hic pro omni re, quam quis numerauit vel ſoluit.

Nvmmvs antiquitus duas valebat drachmas. Plaut. In Trinummo: Domina vna demanti modò quinq; nũmos, mihi detraxi partẽ herculanã. Cum enim Grammatici Græci tradãt minam centũ eſſe drachmarum, partem autem herculanã conſtet decimã fuiſſe, nummus erat quinquageſima pars minæ, vt drachma centeſima. ſic in nummo fuerũt duæ drachmæ. Denarius tamen drachmã valet, cuius æſtimatione, & pretio inferior multo eſt nummus: igitur hic nummus eſt à didrachmũ, aliter quã vulgò loquẽtibus ſoleat vſurpari. nam vulgò ſeſtertius eſt. Nummi autem vocabulum Siculum eſſe vult Varro libro 4. de ling. Lat. vt & Pollux lib. 9. his verbis, ὁ δὲ νοῦμμος δοκεῖ μὲν ῥωμαίων εἶναι τοὔνομα τοῦ νομίσματος. ἔστι δὲ ἑλληνικὸν τῶν ἐν ἰταλίᾳ καὶ σικελίᾳ δωριέων. quod Epicharmi exemplo probat. καὶ Ἀριστοτέλης, inquit, ἐν τῇ ταραντίνων πολιτείᾳ φησὶ καλεῖσθαι νόμισμα παρ' αὐτοῖς νοῦμμον, ἐφ' οὗ ἐντετυπῶσθαι τάραντα τὸν ποσειδῶνος δελφῖνι ἐποχούμενον. Ergo vt ab ἀναβολὴ, & Doricè ἀμβολὰ, ἀβόλλα fecerũt; ſic à νόμος, vnde νόμισμα, νοῦμμος poſſet videri deductus. Quod tamen improbant aliqui, cũ à Romanis Siculi potius ſint oriundi. Atq; hoc vtvt ſe habeat, per m geminum ſcribi debet: etſi Tranquillus à Numa deduci velit, vt refert Sudas his verbis: κατάρξων νουμᾶς ὁ πρῶτος βασιλεὺς μετὰ ῥωμύλον, ῥωμαίων γεγονὼς, ἀπὸ σιδηροῦ καὶ χαλκοῦ πεποιημένα ἐχαρίσατο ῥωμαίοις, τῶν πρὸ αὐτοῦ πάντων διὰ σκυτίνων καὶ ὀστρακίνων τὴν χρείαν πληρούντων, ἀφ' οὗ ὀνόματος ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος νουμμία, ὥς φησι Τράγκυλλος. quod ineptum prorſus cenſetur.

Nvmmo's aureos æs dici, Vlpian. auctor eſt, de verbor. ſign. l. 159. & ibid. Alc. in Comment. Nummus autem aureus, cuius hic eſt mentio, ſeſtertios æris centũ valebat. hoc eſt, denarios argenteos 25. quod idem in Diſpunctionibus annotauit.

Nummos inueterales; vide Ventralis.

Nummo addicere, aut mancipio dare, eſt ita dare, aut attribuere, vt quamuis vendita res non ſit, vẽdita tamen eſſe videatur. nã dicis cauſſa. & (vt vulgò loquimur) pro forma nummus vnus dabatur. Vitruuius lib. 1. c. 4. in fin. Secundum mare mercatus eſt poſſeſsionẽ loco ſalubri. (de M. Hoſtilio loquitur) ab Senatu populóque Rom. petiit, vt liceret transferre oppidum, conſtituítq; mœnia, & areas diuiſit, nummóque ſeſtertio ſingulis municip. mancipio dedit. Cic. pro Poſtumo: Ecquis eſt ex tãto populo, qui bona C. Rabirij Poſtumi nũmo ſeſtertio ſibi addici velit? Vlp. l. 46. D. loca. Siquis conduxerit nũmo vno, conductio nulla eſt: quia & hoc donationis inſtar inducit, id eſt, quia non eſt vera conductio: quippe quæ mercedem duntaxat dicis cauſſa conſtitutam habet. Pomp. l. 66. D. de iure dot. Quidam ergo remedij loco rectè putauerunt introducendum, vt vel locet hunc vſumfructum mulieri maritus, vel vendat nummo vno.

Nummus aſper à veteribus dicebatur, recens nouus, bene que percuſſus, non vſu attritus, ſed qui formam haberet expreſſam, & notas claras, miniméq; fugientes.

Nummia coiere dicitur, qui ad pecuniam numeratam conduxit, l. 26. D. de furt.

Nummus Decargyrus, l. fin. C. Tho. ſi quis pec. conſla.

Nvmmaria quæſtio pro pecuniaria l. final. D. de ſta. defunct.

Nummarij indices, l. 1. C. publ. lætit. vel conſul. nunciat. vel inſinuat. libr. 12. lucri auidi, id eſt quorum indicia venalia ſunt pecunia. Sic Hierony. ad Onaſum: Volo in nummarios inuehi ſacerdotes. Et Suetonius in Domitiano: Nummarios indices notauit.

Nummularij, à nummulis dicti: collybiſtæ, permutatores nummorũ: qui minoris precij nummis acceptis, nummulos, id eſt, minuſculam monetam per partes reddebant: aut certæ regionis acceptam pecuniam, regionis alterius pecunia permutabant: item vt Collybiſtæ. Paulus l. 9. §. 2. D. de edend. Nũmularios quoq; non eſſe iniquum cogitationes edere Põponius ſcribit: quia & hi nummularij ſicut argentarij rationes conficiunt: quia & accipiunt pecuniam & erogãt per partes, quarum probatio ſcriptura codicibúſque eorum maximè continetur: & frequentiſsimè ad fidem eorum decurritur. Horum conditio aliquanto inferior fuit argentariorum, vt patet ex dicta l. 9. nec enim publica auctoritate pecuniam tractabant: ideóq; eorum rationes minoris erant & fidei & auctoritatis. Vlpianus tamen in l. 7. §. 2. nummularios pro argentariis ponere videtur. Nũmularios præterea pecuniam ſpectaſſe ac probaſſe patet ex l. 39. D. de ſolut.

Nvnc, particula eſt dilationis excluſiua, l. ſcimus. §. cũ autem. C. de inoffi. teſt. Propriè nanque præſens reſpicit tempus, l. vrbe. D. de ſtatu ho. & ſim. Eſt tamen reperire, vbi in futurum protenditur, vt in Decretis Pontif. exempla citat Albericus. Aliquando nullum tempus denotat, & pro Sed, accipitur. Lege Vallam in Elegant. lib. 2. Nunc Feſto, id eſt, Edicti tempore, in Interdicto vti poſsid.

Nvnciare cauſſam, deferre, l. 39. D. de iure fiſc.

Nvnciatio noui operis in Pandectis, ſic accipiẽda eſt. Prætor edixit vt ſi quis putet vicinum nouum aliquod opus mollientem, non habere ius id faciendi, liceat ei denunciare vicino, ne id faciat, itáq; eum prohibere: vetátque ei cui denunciatum eſt, ſiue ius habeat, ſiue non, tamen ne quid inſtituat: quod ſi edictum neglexerit, Prætor aditus interdicit, vt opus factum reſtituat, id eſt, interim id decernit, dum apud iudicem à Prætore datum planum faciat ſibi ius eſſe ſic ædificare: omnino autem diruere id cogitur, propter edictum Prætoris, ſiue iure, ſiue iniuria ædificarit. quod ſi nunciator velit remittere nunciationem, licebit ædificare, licebit etiã nouatori ſatiſdare ſe opus demoliturũ, ſi nũciator actione ſua negatoria (quam continuò poſt nunciationem debet intendere) probarit apud iudicem id illi non licuiſſe. Hæc ex tract. De noui oper. nunciat. ſummatim.

Nunciatio, (in materia maleficiorum) quam commentatores Denunciationem vocant, magnam habet differentiam in iure Pontificio, & in iure Ciuili. Nam Romani Põtifices admittunt quemlibet ad nunciandum iudici crimen alterius, modò illum prius admonuerit emendationis, capitul. qualiter & quando. de accuſation. Et capitul. licet Heli. de ſimoni. Et tunc poteſt iudex procedere per inquiſitionem, ſi voluerit, nulla mentione facta nunciatoris. Poteſt item procedere ſuper nunciatione inquirẽdo crimen, hoc eſt, vt nominatim exprimat nunciatorem, ſicut conſuetudo obſeruat. Iure autem ciuili nemo idoneus cenſetur ad nunciandum, niſi ſpecialiter deſignatus fuerit ad id munus. Olim enim inſtitui ſolebat hominum genus, arcanis ſceleribus inquirendis & efferendis operam impendens: vt crimina publicè innoteſcerent. Per hoc enim antiqui bonos mores mirum in modum tuebantur. Et tales nunc quibuſdam in locis videmus deſignari. Ceterùm ne talis delatio in adulationem degeneraret, ſicut tyranni quoque huiuſmodi indicibus abutebantur, quaſi emiſſariis duntaxat & auſcultatoribus: ideo ſancitum fuit, primùm, vt nunciatores quodam teſtificati genere vterentur ad inueſtiganda commiſsi criminis indicia, priuſquam aliquid efferrent, ne errantes ipſi magiſtratum quoque ſeducerent. Deinde, vt notoriis ſuis (ſic enim tota illa criminis per teſtificationem inquiſitio vocabatur) nunciatores adſiſterent. Nam falſis necne notoriis inſimulatus quis eſſet,

eſſet, perpēſo iudicio diſpiciebatur, l. ea quidem. C. de accuſ. quamobrem Romanæ leges per nunciatio-nem non admittunt aliter inquiſitionē fieri aduerſus criminoſum, niſi facta mentione nunciātis vt reo copia fiat defendendi legitimis exceptionibus: quemadmodū etiam de Irenarchis, ſeu publicæ pacis cuſtodibus traditur in l. diuus Hadrianus. D. de cuſt. & exhi. reo. l. ab accuſatione. §. nunciatores. D. ad S.C. Turp.

NVNCIATORES dicuntur delatores criminum: ex quo eorum indicia notoria dicuntur, ſeu notaria, vt diximus ſuo loco. Paul. l. 6. D. ad S.C. Turpill. Nunciatores qui per notoria indicia produnt, notoriis ſuis adſiſtere iubentur. Iidem ab Impp. denunciare dicuntur in l. 7. C. de accuſat.

NVNCIVS qui ſpecialiter certi negotij gratia ad aliquē deſtinatur, & abſenti miniſteriū præbet, l. 2. D. de pactis, & alibi ſæpiſſimè. Hinc

Nuncium mittere & remittere coniuges dicuntur, qui, libello repudij miſſo, à ſe inuicem diuertunt, l. 6. & l. 10. D. de ſponſ. l. 5. & l. 7. D. de iure dot. Cice. in Top. Si mulier cum fuiſſet nupta cum eo, cui connubij ius non eſſet, nuncium remiſit. Inde Nuncios repudia interpretantur Imppp. l. 3. C. de repud.

Nuncij etiam ſunt quos Ius Ciuile viatores, & adparitores, Pragmatici Galli *Sergens* vocant, ca. prudentiam. de offic. & pot. iud. delega.

NVNCVPARE, eſt voluntatem circa heredis inſtitutionem, legatorum dationem, ceteráſq; teſtamēti partes, lingua & voce exprimere nominaréq;. Hinc teſtamentum nuncupatoriū, quod fit ſine ſcriptis, corā ſeptem teſtibus, viua voce: & eſt iuris ciuilis, teſte Viglio. Iulian. in l. ſi ita. de bon. poſſ ſec. Tab. Quidā teſtamentum in tabulis ſibi fecit: filio autem impuberi per nuncupationem ſubſtituit. Item Nam quēadmodum ſcripto filio heredi, ſeparatim ab heredibus patris, ita nūcupato poteſt videri ſeparatim à ſcriptis patris heredibus bonorum poſſeſſio dari. Nūcupatum heredem à ſcripto diſtinguit: vt ſit is nudus, cuius meminit Iuſtinianus inſtit. de teſtam. §. fi. Budæus inquit: Nuncupare, eſt nō ſcripto, ſed verbo cauere, vel dicere. Vnde teſtamentum nuncupare, apud Plin. lib. 14. de ebrietate. Nuncupatur autem teſtamentum in hunc modum: tabulas teſtamenti teſtator tenens, ita dicit: Hæc vti in his tabulis ceriſve ſcripta ſunt, ita do, ita lego. ita teſtor. itaque vos Quirites teſtimoniū perhibetote: quæ nuncupatio & teſtatio vocatur. Vlp. c. Inſtit. 20. Vide Iſidor. lib. 5. ca. 24. Etym. Vt autem ſecundum tabulas, ita & ſecundum nuncupationē bonorum poſſeſſio datur.

Nuncupare heredem, eſt pronuntiare, & verbis exprimere, & palàm nominare: opponitúrq; ſcriptura nuncupationi, l. 21. 25. D. de teſtam. l. 20. D. de vulg.

Nuncupata pecunia dicitur (ait Cincius lib. 2. de offic. Iuriſconſulti apud Feſtum) nominata, certa, & propriis nominibus pronuntiata. At Santra lib. 2. de Verborum antiquitate, vt refert idem, ſatis multis colligit, nuncupata eſſe non de recto nominata, ſed promiſſa, & quaſi teſtificata, circumſcripta, recepta: etiam in votis nuncupandis eſſe conuenientius.

NVNCVPATIVVM teſtamentum, vide infrà Teſtamentum.

NVNDINÆ à nono die dictæ ſunt, quaſi nouendinæ. Hæ autem, inquit Macrobius lib. Sat. 1 cap. 16. primū à populo R. inſtitutæ ſunt, inquit Rutilius, vt octo quidem diebus ruſtici opus facerent: nono autē die, intermiſſo rure, ad mercatum, legéſque accipiendas Romam venirent. Columella autem libro de re ruſt. 1. Nundinarum, inquit, conuentus manifeſtū eſt propterea vſurpatos, vt nonis tantummodo diebus vrbanæ res agerentur, reliquis adminiſtrarentur ruſticæ. Illis enim temporibus proceres ciuitatis in agris morabantur: &, cùm conſilium publicum deſiderabatur, à villis arceſſebantur in Senatum. ex quo qui eos euocabant, Viatores nominati ſunt.

NVNDINÆ verò, id eſt vacationes (vulgò à nobis feriæ dictæ) de quibus Rubrica extat. lib. Pand. 2. & Cod. VII. & quas Græci πανήγυριν, καὶ τὰς ἀγοραίους ... vocant ad l. 1. C. de nund. abuſiuè dictæ ſunt mutato, nomine autem retēto, cùm propriè Mercatus appellandæ ſint. Vnde Rubr. Codicis, De nundinis & mercatibus: non, vt vulgo, Mercationibus. id quod vel ex legis vnicæ lectione poteſt intelligi. nā à poſterioribus Cæſaribus inſtitutum fuit, vt ex certo eorum beneficio ac munere, certis in oppidis, ſtatis temporibus, mercatus celebrarentur, cum omnium portoriorum & vectigalium immunitate: quin etiam Impp. Valens & Valent. in l. 2. C. de nund. immunitates illas vſque eò amplificarunt, vt etiam eos quibus Nundinarum ius conceſſum eſſet, vetuerint mercatus tempore nundinatoribus vllis aut propter merces, aut propter portorium, aut propter priuatū aliquod debitum negotium faceſſere. Obſeruatū eſt etiam, Nundinarum iura à Senatu impetrari ſolitū. Plin. lib. Epiſt. v. Solers, inquit, vir Prætorius à Senatu petiit, vt ſibi inſtituere in agris ſuis nundinas permitteretur.

NVPER non longo tempore. Neque verò ad horas refertur, ſed vel ad paucos dies, vel ad paucos menſes, l. nuper conſtitutum. D. de leg. 3. Inſt. de vſucap. §. fin.

NVPTA Labeoni non videtur, quæ virum pati non poteſt, l. pen. D. quan. dies leg. ced. Item nec ſponſa intelligitur, l. in eo iure. §. hoc caput. D. de ritu nupt.

Nuptam à Græco duci ait Feſtus. li. 12. Illi enim nuptam adpellant νύμφην, quo verbo vſus eſt Solon in legibus. Sic enim apud Plutarchum in eo: τὴν νύμφην ... ſυγκαταλ... κατακλίνεσθαι ...

NVPTVI collocare eſt contrahere nuptias, matrimonium. Vlpian. in l. liberorum. D. de iis qui not. infam. quod & nuptiis collocare, idem paulo poſt dixit.

Nupta, inquit Feſtus, verba dicebantur ab antiquis, quæ virginem dicere non licebat. Plaut. in Diſcolo: Virgo ſum, non didici verba nupta dicere.

NVPTIÆ dicuntur propriè ceremoniæ & hilaritates in ducendis vxoribus, à nubendo: quia ſolebant olim puellæ, pudoris gratia, caput obnubere: ſignificantes, verecūdiam nuptiis præire debere. Hinc Cicero pro Cluentio dicit: Nuptias plenas dignitatis, plenas concordiæ ac pudoris. Hinc etiā Nubere propriè de mulieribus dicitur.

Nuptiæ, ſiue matrimoniū, eſt viri & mulieris cōiunctio, indiuiduam vitæ conſuetudinē continēs: ait l. np. De nup. in prin. vide ſuprà MATRIMONIVM. Modeſt. Nuptiæ ſunt coniunctio maris & fœminæ, & conſortiū omnis vitæ: diuini & humani iuris cōmunicatio, l. 1. D. de ritu nupt. Coniunctio, vt l. 1. D. de iuſt. & iur. Coniūctio maris & feminæ, quā nos matrimoniū appellamus. Duplex enim habet nomen, matrimonij & nuptiarū, l. 10. D. de rit. nupt. & Inſti. de patr. poteſt. ex quo loco etiā cōſortiū omnis vitæ, interpretari licet, indiuiduā vitæ conſuetudinē, quod vitæ ſocietatē, l. ſi rerum. D. de re iud. l. 1. D. rer. amot. quod Halicarnaſ. ἐπὶ κοινῇ ... τύχῃ, vbi etiam vxorem facit κοινωνὸν ἁπάντων χρημάτων τε καὶ ἱερῶν. Imp. Gordianus ſimiliter ſociā rei humanæ atque diuinæ. Obſeruādum autem, Modeſtinū in nuptiarū definitione, vt Ethnicū loqui apud quos quæuis familia habebat ſpecifica ſua ſacra. Et Iuſtæ nuptiæ, hoc eſt, legitimæ, dicuntur, ſi Romanus Romanā, hoc eſt, liberæ conditionis maſculus liberā ducat vxorē. Præterea oportet vt cōſentiant non ſolùm qui iunguntur, ſed etiā parentes, ſub quorum ſunt poteſtate, l. nuptiæ. D. de ritu nupt. l. nec filiū. C. de nupt. Cùm autē nuptiæ celebritas ipſa coniugij ſit, cùm mulier obnubitur, id eſt, velata facie ad maritum deducitur

deducitur, propriè non dicimus ſolui nuptias, ſed ipſum matrimonium.rubr.D.ſolut.matr.

Nuptiæ neſariæ propriè dicuntur, quæ inter aſcendentis & deſcendentis lineæ homines committuntur. Eæ verò nuptiæ inceſtę habentur, quarum collaterales in vetitis gradibus auctores ſunt, atque item affines. Reliquæ verò modò illicitæ, modò inutiles vocantur. Quamuis promiſcuus huiuſmodi vſus eſt apud Iuriſconſultos.vide C.de Inceſt.& neſa.nupt.

Nuptiæ ſeruiles. Iure ciuili conſtat, matrimonium inter ciues Romanos & liberos duntaxat eſſe. Inſtitut. de nupt. in princip. Seruos verò haudquaquam poſſe in matrimoniũ conuenire, l.cùm ancillis. C. de inceſt. nupt.Sanè iure Pontificũ, c.1.de coniug.ſeruor.adprobatæ ſunt ſeruiles nuptię, citra tamẽ domini fraudem.

Nuptiarum mentio ad primas nuptias referẽda eſt, quod & Alber.indicat.Pompo.in l.boues.de verb.ſig. Hoc, inquit, ſermone, dum nupta erit, primæ nuptiæ ſignificantur.Cuius rei rationem pete ex commentariis Alciati in eand.

Nuptiarum tempus, eſt ipſa nuptiarum feſtiuitas, l.ſancimus. C. de nupt. Itaque pro ſpe nuptiarum impropriè accipitur, l.2.in fi.D.de priu.delic.

Nuptias conſenſus præſens principaliter facit, non concubitus, l.nuptias.D.de reg.iur.

Nvptalitivs, nuptialis. Vlpian. l.194.D.de verb. ſign.nam Munus eſſe donum cum cauſſa, vtputa natalitium, nuptalitium.

Nvrvs vxor eſt filij, l.4.§.adfines. D.de gradibus.ſponſa nurus adpellatione cõtinetur, l.6.& l.8.D.de grad. & adfi. Atque eius adpellatione pronurus, & deinceps ceteræ continentur. D.de verb.ſigni.l.nurus.l.2. §.nurum.D.qui ſatiſd.cog.

Nvtriri infantium, Ali adultorum eſſe interpres innuit in l.pen.D.de his q ſunt ſui vel al.Lex 2.C.de inſ. expoſ.iubet nutrire ſobolem ſuam vnumquenque.

Nutritia, Græcè τροφῖα, dicuntur nutricis merces. Eo vocabulo vtitur Vlpia.ad fi.l.1.de var.& extraor.cognit. Ad nutritia quoque, inquiens, officium Præſidis vel Prætoris deuenit. Nanq; nutrices ob alimoniã infantiũ, apud præſides, qđ ſibi debetur, petunt. Sed nutritia euſq; producemus, quoad infantes vberibus alũtur.

Nvtvs, volũtas, quæ ſigno declaratur: quod fit vel oculis, vel capite, vel manibus. Nutu relinqui poteſt fidei cõmiſſum, l.nutu.D.de legat.3. Verùm heres nutu inſtitui nequit, l.iubemus.C.de teſtament. Plini.docet lib.1.Epiſt.nutum dici, cùm quis annuit: & renutum, cùm recuſat. Nanque ego, inquit, ſimili nutu ac renutu reſpondere voto tuo poſſum. Porrò cui ſummã potentiam adſcribimus, eius nutu ac renutu cuncta geri dicimus. Multũ eſt, verbo efficere, quod velis: at plus eſt, idem efficere nutu ac renutu, inquit Eraſmus.

Nyctalops, νυκτάλωψ, qui occaſo ſole oculis eſt hebetioribus. Plin.lib.8.cap.15. Caprinum iecur veſcentibus reſtituit veſpertinam aciem his quos Nyctalopas vocãt. Vlpia.l.10.§.3.D.de ædil.edict. Sed & νυκτάλωπα morboſum eſſe conſtat: id eſt vbi homo neque matutino tempore videt, neque veſpertino: quod genus morbi Græci vocãt νυκταλωπα. Ariſto.problem. ſect.31. Νυκτάλωπας λέγουσι, ὅταν μὴν συμβῇ τῶ ἡμέραν βλέπειν, ἀνομένου δὲ ἡλίου ἀμαυρότερον ὁρῶσιν, νυκτὸς δὲ γινομένους οὐδ' ὅλως. Nyctalopas appellant cum accidit vt interdiu quidem cernant: occidente verò ſole, hebetius: nocte verò, neutiquam. His etiam verbis νυκτάλωπα definit Aetius lib. 7. morbumque hunc ait contingere propter capitis imbecillitatem, & organi viſus craſsitiem, tunicáſque & humidates quæ circum oculum ſunt.

Nvctostrategi, nocturni magiſtratus, qui armati noctu vrbem perluſtrant publicæ quietis gratia, qui Venetiis, *Signori di note* appellantur. Pariſiis, *Les cheualiers du guet*. Arcadi' l.vlt.§.1.D.de mun.& hon.huius verbi meminit: Nyctoſtrategi & piſtrinorũ curatores perſonale munus obeũt. In aliis exẽplaribus, Nicoſtrategi habet. Turn. Aduerſ.li.9.cap.16. Vicorũ ſtratores legendũ cẽſet. Hæc addidi, donec quis meliora dicat.

Nymphæa, in l.5. C. de aquæ ductib.lib.11. ſunt ædes publicæ, in quibus nuptiæ celebrabantur.

Νυμφικὰ λουτρὰ, vt Sudas interpretatur, τὰ εἰς γάμους ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἀπὸ κρήνης λαμ ανόμενα.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER XIIII.

O

OCvm au cõmercium eſt: itaque apud veteres plodo, cloſtra, coda, pro plaudo, clauſtra, cauda. Ex Diomede Grammatices lib.1.

Ob, in XII. Tab.ſignificat, Ad: Verba Legis hæc ſunt: Cvi testimonivm defverit, is tertiis diebvs ob portvm obvagvlatvm ito. At in Obuagulatum pro circum ponitur. Vide quæ diximus in voce Vagulatio.

Ob, propter ſignificat. Alberic. ex Iuriſconſultis exempla ponit. Verùm ob abſoluendum, ob tacendum, & ſimilia, pro ad abſoluẽdum, vel vt abſoluat: & pro ad tacendum, vel vt taceat, accipiẽda ſunt. Sic Suetonius in Veſpaſiano: Ob ſubterfugiendum ius fiſci: id eſt vt ſubterfugeret. An verò conditionẽ faciat, cauſſámque proximam denotet, Barto. docet in l.1.C.de legation. lib.10.in l.1.C.de Sentent. quæ pro eo, quod intereſt.

Ob rem datur, vt aliquid in futurũ ſequatur: quo non ſequẽte, repetitio dati cõpetit. Ob cauſſam verò damus, quæ præterita eſt: veluti cùm ideò do, quòd aliquid à te conſecutus ſum, vel quia aliquid à te factũ eſt, l.1.D. de cõdict.ob turp.cauſ.l.damus. D.de condict.indeb.

O.C. Id eſt Ope Cõſilio, quã locutionem exponit Paulus in l.ſæpe.53.D.de verb.ſign. Et vide §.interdũ quoque.Inſt.de oblig.quæ ex delic.vbi hæc locutio ter repetitur cũ coniunctione &: corruptè, mea quidem ſententia, & reclamantibus libris ſcriptis probatioribus. itaq; Vlpian.l.6.de cõdict.furt. Ope cõſilio dixit. Non dubium autẽ quin apud Paulum Diaconũ mendũ ſit, vbi O.C. ore conſilio, vel ore concilij, interpretatur.

O.D.M. Operę, donũ, munus. nã apud Paulũ Diaconum corruptè legitur Domus. Hæc tria (vt ait Paulus noſter in l.ſæpe.53.D.de verb.ſign.) ſine diſiunctione ita pronunciabãtur. Erant autẽ ea quæ patroni ſuis libertis, cum eos libertate donabãt, imponere cõſueuerant: vt ex tractatu De operis libertorũ facilè intellectu eſt: in quo mẽdum harũ notarũ ignoratione natũ eſt apud Paulum in l.qui libertinus.37. vbi legem Papiam edit, Ne qvis eorvm operas, doni, muneris, aliúdue: pro operas, donum, munus, aliúdue. Hotom.

O.L.O.C.O.N. Opere locato, opere cõducto. Adſcribi autem ſolebat Effecto probatoqve, cũ perfectum eſſet. Et hoc eſt quod Paulus ſignificat in l.5.De verb.ſig. Opere locato, cõducto: his verbis ἀποτέλεσμα ſignificatur. Nã conciſè Paulus loquitur, pro Opere locato effecto, opere conducto effecto. Quare apud Val.Probũ pro Operas cõduxit, Operas locauit, reponerem, Opere cõducto, Opere locato. In lapide autẽ vetuſto quẽ legi, Operis faciundi adſcriptũ eſt: Altera pecuniæ pars dimidia ſoluetur opere effecto probatóque. vt apud Macrũ in l.7.§.1.D.Repetũd. Illud quoq; cauetur, ne in acceptũ feratur opus publicũ faciẽdum, frumentũ publicè dandũ, præbendũ, approbandũ, ſarta tecta tuenda, antequam perfecta, probata, præſtita, lege erunt. Hotom. Alij tamen pro Approbandum, Appendendum legendum cenſent.

Obæratus, ære alieno obligatus, & obſtrictus. vide Bud. in Prioribus.

OBAVDIRE, eſt de mente deducere, Io. And. in c. fundamenta. de elect. in 6.

OBAMBVLARE, aduerſus alios ambulare, Feſto.

OBCAECARE foſſas, obtegere, & deſuper claudere.

OBDORMIRE, non vita defungi eſt, quod nullo idoneo auctore Eccleſiaſtici recepere, ſed dormire ſignificat. Vlpianus ad leg. Aquil. l. ſi ſeruus ſeruum. Si fornacarius, inquit, ſeruus coloni ad fornacem obdormiuiſſet, & villa fuiſſet exuſta: Neratius ſcribit, ex locato conuentum præſtare debere, ſi negligens in eligendis miniſtris fuit.

OBEX ſignificat cuiuſcunque rei obiectionem, ſiue obſtaculum, l. adulterij accuſatione. C. de adult.

OBIRE munus, eo fungi. Obire hereditatem, pro acquirere poſſeſsionem hereditatis, apud Ciceronem pro lege Agrar.

Obiit diem, pro mortuus eſt, l. 1. D. de condit. inſert.

OBIVRGATIO, poſt turpe factum caſtigatio.

OBLATVM furtum dicitur, ait Imper. cum res furtiua ab aliquo tibi oblata ſit, eáq; apud te concepta ſit: vtique ſi ea mẽte tibi data fuerit, vt apud te potius, quàm apud eum qui dedit, cõciperetur. nam tibi apud quem concepta ſit, propria aduerſus eum qui obtulit, quamuis fur non ſit, conſtituta eſt actio, quæ appellatur oblati. §. 4. De oblig. quæ ex delict.

OBLATIO quid ſit in l. acceptum. C. de vſuris, docet ibi Albericus. Oblationum appellatione apud Canoniſtas quid contineatur, vide c. cum inter. extra de verb. ſig.

OBLIGATVR lege, qui in legem committit, l. 30. D. de fal. l. 51. D. de verb. oblig. Vel Obligamur lege, cùm obtemperantes legibus, aliquid ſecundum præceptum vel contra facimus.

Obligare ſe furti, eſt furtum facere, Gellio lib. 7. ca. 15.

Obligari iudicio, id eſt, teneri, l. 45. D. de oblig. & actio.

Obligari apud aliquem, l. 7. D. de fideiuſſo. id eſt, alicui. Sic apud aliquem debere, l. 34. §. quidam. D. de ſolutionibus.

OBLIGATVS fundus, pignori oppoſitus, l. 47. D. de leg. 1.

Obligatus dicitur, qui exceptione tueri ſe non poteſt, l. vel obligatus. §. 1. D. de libera. cauſ.

OBLIGATO durare, l. item quæritur. D. loca.

OBLIGATIO (vt diffinit Iuſtinianus inſtitut. de obligat. in princ.) eſt iuris vinculũ, quo neceſsitate adſtringimur alicuius ſoluendæ rei, ſecundum noſtræ ciuitatis iura.

Obligationis verbum generale eſt, & diuiditur in eam, quæ ex contractu eſt, & ex delicto, vel quaſi. Obligatio oritur ex contractu. Cum enim introductæ iam eſſent multæ commerciorum formæ, naturalis ratio, ac imminens rerum neceſsitas dictabat, æquum & bonum eſſe, vt conſtitueretur, ne quis in huiuſmodi mutuis negotiationibus, ſecundum humani affectus inconſtantiam, detrimento alterius temerè variaret: imò magis vt adſtringeretur vnuſquiſq; ad id quod ſemel placuiſſet ſeruandum. Vnde generaliter introductum eſt naturæ vinculum, id eſt, naturalis obligatio. Vt rectiſsimè videatur dixiſſe Vlpianus in l. 1. in prin. D. de pact. Quid enim tã cõgruum eſt fidei humanæ, quàm ea, quæ placuerunt inter eos, ſeruare? Verùm, naturalis ratio omnium rerum optima moderatrix, cùm tam immenſa, & varij diſcriminis eſſent hominũ negotia & facta, facilè ſuaſit, adeóq; propter neceſsitatem exegit, ne eodem modo omnes ex omnibus negotiis paſſim obligarẽtur. Eſt enim incõuincibile axioma, diſſimilia non rectè ſimili iure cenſeri. Quare legiſlatores medium quoddã, ac temperamentum in rebus obſeruantes, delectum adhibuerunt introducendæ obligationis, hoc ordine: Primùm, In conuentionibus ſecundum prædictas formas conſummatis, tam efficax vinculũ admiſerũt, vt executionẽ quoque decernerent in inuitos & recuſantes. Et hæc obligatio, ſecundum naturæ rationẽ, & hominũ auctoritatẽ producta, meritò eſt dicta naturalis & ciuilis. Exequendi verò adminiculum, actio. Deinde in illis articulis, in quibus naturæ ratio non palàm accederet, apparente tamẽ aliqua cauſſa ad vſum humanũ neceſſaria, cõſtituerũt auctoritate ſua, legíſque præſcripto obligationem quandam, ac inde ciuilẽ ſeu legitimã nuncuparunt, vtique tam efficacem, vt exigi poſſet per actionem. Sic Paulus accipi vult in l. legitima cõuentio. Vlpianus in l. Iuriſgentium. D. de pact. Denique in illis ſpeciebus, quæ non tam prægnantẽ cauſſam in ſe cõtinere videbãtur, vt ad neceſsitatem exequendi trahendæ eſſent, ne nimis rigida omnium dictorum introduceretur actio, cùm nec illas nominatas ſeruemus, vt oportet, optimo temperamẽto reliquæ omnes cõuentiones ſub naturali obligatione propter cõſenſum, ſine executione tamen actionis, reiictæ ſunt, ſolùm vt exceptionem parerent. Vlpianus in d. l. iuriſgentium. §. ſed cùm nulla, inquit, ſubeſt cauſſa præter conuentionem, hîc cõſtat non poſſe conſtitui obligationem. igitur nuda pactio obligationem non parit, ſed parit exceptionem, hoc eſt, naturalem defenſionẽ. Ex his apparet, quomodo ex facto colligatur ius obligationis, & etiam ius perſequendi, quod debetur per obligationem. Sicut dici ſolet: Contractus eſt remotior actionis ac mediata cauſſa: Obligatio autẽ proximior & immediata. Item, contractus eſt cauſſa ſpecifica, quia diuerſi contractus producunt diuerſas actiones: ſed obligatio, generalis cauſſa eſt, quia omnes actiões eodẽ modo naſcũtur ex obligatione, iuxta l. licet. §. obligatio. D. de procurat.

Obligatio naturalis ſola regulariter nõ producit actionem, niſi magna cauſſa ſubſit: quia ſi paſsim extra ſolemnes, & certas cõmerciorum formas, ex omni conuentione & pacto nudo fuiſſet conceſſum ius perſequendi in iudicio, res prodiiſſet in infinitũ, & ad perniciosiſsimam cõfuſionem, cùm ſingulis planè horis oportuiſſet variare, ac multiplicare actionum formulas, ſecundum immenſam pactorum circumſtantiam: quod abſurdiſsimũ & impoſsibile fuiſſet, argumẽ. in Auth. vt determi. ſit nume. cleric. in princ. Et, de referend. ſacr. palat. §. vlti. Ex Oldendorp.

OBLIGATIONVM autẽ aliæ naturales dicũtur, aliæ ciuiles, aliæ mixtæ. Naturales ſunt, quæ cùm reuera contractæ ſint, à iure tamen Quiritiũ nõ approbãtur: veluti ſi ſeruus ciui Ro. pecuniã crediderit: iure quidem naturæ, quæ parem omniũ hominũ conditionem eſſe voluit, obligatio nata eſt: ſed Prætor de ea ius nõ dicit. Ciuiles ſunt, quæ vel nunquã reuera cõtractæ ſunt, vel cùm reuera cõtractæ eſſent, facto tamen aliquo, ſed ad iuris ciuilis rationẽ non accõmodato, diſſolutæ ſunt. Mixtæ ſunt, quæ cùm reuera & æquiſsimè contractæ ſint, tũ etiã à iure ciuili cõprobatæ & cõfirmatæ ſunt: cuiuſmodi ſunt, ex mutuo, cõmodato, depoſito, empto, cõducto, & ceteris ſimilibus. Obligatio autem naturalis duplex eſt. Naturalis ciuilis, quæ actionẽ parit, & naturalis, quæ inhibet repetitionem, l. naturales. D. de obligat. & act. Necnon ciuilis duplex eſt, naturalis ciuilis, & ciuilis tantùm. Et ciuilis tolli per ſe ſola poteſt, manente naturali, l. Iulianus. D. de condict. indeb. & naturalis manente ſola ciuili, veluti pacto de non petendo.

Obligationis naturalis effectus ſunt, primùm parere exceptionem, l. iuris gentium. §. ſed cùm nulla. de pact. Quod intelligendum eſt, vt Apellus declarat, [illegible], ca. 4. de effectu. Deinde vt ſit ſatis ad nouandum l. 1. in fin. de nouat. Tum ad conſtituendum, l. 1. §. debitum. de cõſtit. pec. Præterea vt accedat fideiuſſor, l. ſtipulatus ſum. cum l. ſeq. de fideiuſſ. l. naturaliter. de cõdi tion.

ton.in debi.Rurſum vt accipiatur pignus. ead.l.naturaliter.Poſtremò ad cópenſandũ,l.etiã.de compenſat.

Obligationum rurſus aliæ ſunt ciuiles, aliæ honorariæ. Ciuiles ſunt,quæ (vt Iuſtin.ſcribit) aut legibus conſtitutæ, aut certo iure ciuili comprobatæ ſunt. Prætoriæ ſunt,quas Prætor ex ſua Iuriſdictione cóſtituit, quæ etiã honorariæ vocantur,ait Imp. §. 1. De oblig.

OBLIGATIO inanis,inefficax,quę exceptione ſubmoueri pót. Papini.l.95.§.1.D.de ſolut.Aliquãdo euenit, vt inanis obligatio aditione hereditatis cófirmetur.

Obligatio pro actione ponitur in l.naturalis. §. & ſiquidem.D.de præſcript.verb.

Obligatione dimitti, in l.libertus qui operarum. D.de oper liber.

OBLIQVA libertas opponitur directæ. Obliquè opponitur aduerbio Rectè.

OBLITERABITVR,pro abolebitur, & quaſi è literarum monumétis delebit,l.ij,q̃ ſanctã. C. de Apoſtat.

OBLIVIO,memoriæ defectus.Præſumitur auté ex longa abſentia naſci,vt no.in l.furtum.§.fundi.D.de vſucap.Lege Bar.in l.ex conſenſu.§.eum qui.D.de appel.

OBLOQVI,eſt contra aliquem loqui, & quodammodo expoſtulare ſecum.

OBNOXII dicuntur commodè pro Vaſſallis. Albertus Krantz.lib.Dan.6.cap.42.Splendidos equites nuper à ſe ſuis ſacramentis dimiſſos Abſaloni mittit,iuſiurandum præſtituros. Ille nihil motus, non ſe eſſe ait, cui debeant tanti viri obnoxij fieri.

OBNVBERE mulierem Alcisto, eſt eam velatam ad maritum deducere.

OBNVNTIAT,qui malam rem nuntiat:qui bonam,annuntiat,Donato auctore.Hinc obnútiatio augurum, cùm aliquid fieri prohibebant,quoniam auſpicia non addixiſſent. Alciatus in comment. ſcribit, denuntiationem,quæ prohibitoria erat,obnuntiationem propriè dictam.

OBOLVS facit ſex ſiliquas, Alex. ab. Alex. lib.2. Gen. die.cap.20.& Vide Cælium Rhod.lib.10.ca.2.

OBREPERE,eſt fallis dictis,& mendaciis aliquem circumuenire. Vlpianus l.3.§.puberi quãuis. de Carbon. edic. Sed ſi cũ eſſet pubes, quaſi impubes obrepſerit, dicendum erit,nihil eum egiſſe. Sicq; ſumitur multis aliis in locis. Accurſ.in l.ſi quis obrepſerit præſidi prouinciæ.ad leg.Cornel.de falſis,vim ſignificationémq; huius verbi parũ percepit,vt Budæus luculẽter oſtendit in poſte.annot. Obrepere iudici per acta,vel libelli interpellationem: pro eo quod eſt, falſò ſe inſinuare, & prætextum facere. Modeſtinus in l. ſi quis obrepſerit.D.ad leg.Cornel.de falſ. Vbi talem obrepentem vocat temeratorem.

OBREPTIO,id eſt,mendacium,l.ſin auté.§.1.D.de negot.geſt.& eſt mendaciũ fraudulosũm,l.ſed ſi.§.patronum.D.de in ius voc.& propriè cõſiſtit in facti narratione,non iuris,l.cùm verò.§.ſubuentum.D.de fideicom.liber. Obreptiones reſcriptorum,apud Ambroſ. li.5. Epiſt.24.

Obreptionis auté pœnã Bart.excutit in d.l. ſi quis obrepſerit. Quòd auté à principe obreptio nõ ſit inſolita, fac.l.præd.C.de loc.præd.li.11.l.fin.C.de diuerſ.pręd.l. fi.C.de fund.& ſalt.rei dom.eo.lib. cũ ſimil. Quin & Imp.ipſe queritur in l.1.C.de petit.bon.ſubl. li.10.ſeſe inuerecunda petentium inhiatione adeò conſtringi,vt etiam nõ concedéda tribuat.Et alibi,precationes huiuſmodi ſurtiuas nominat,l.1. C.de fund.limit. lib.11.

Obrogare,eſt legem legi contrariam rogare.Græcè ἀντεισφέρειν dicitur. Tuſan.Annot.lib.Budæ.epiſto.4.

OBRYZVM aurum Hermolaus Barbarus dici putat, quaſi ἄβρυζον:quod ſcilicet purum, merum & puriſſimè coctum ſit. Itaque cùm libra ballucæ, quæ modò ex aurifodina effoſſa eſt, quatuordecim ſit vnciarum: obryza duodecim eſt duntaxat, l.5. C. de ſuſceptorib. l.2.C.de metallar.Hinc Plin.lib.33.ca.3.Auriq; experimento ignis eſt,vt ſimili colore rubeat quo ignis:atq; ipſum obryzũ vocant.Sueton.in Nerone,cap. 44. Aurum ad obryzam dixit,vt eſt in veter.libris.Impp.l.vlt. C.Th.De ponderat.Diu multúmq, flãmæ edacis examine in ea obryza detinetur: quemadmodũ pura videatur. Hieronymus in Hieremiam dici putat quaſi Ophiriſum.nam ex Ophir inſula laudatiſsimũ aurum aduehebatur.Iſidorus lib.16. Etym.cap.17.ab eo quòd obradi & ſplendere eſt, quod coloris ſit optimi: ſicque Obrizum ſcribi deberet.Hinc

OBRYZATI ſolidi,qui ex auro cocto & puro conflati ſunt,l.vltim. C.de vet.numiſm.poteſt.l. 2. C. vt nem. lic.in coempt.qui & Obryziaci dicuntur in l.1. C. de oblat. vol. Extat etiam Iuſtiniani edictũ ne Monetarij quicquã Obryzæ nomine capiant,In edict.lib.cap.11.

OBSCOENITATIS vocabulum, in l.1. de offic. præf. ſpecificè à Iuriſconſ.accipitur,non genericè, vt putauit interpres, nimirum pro non nominando ſcelere. Feſtus ab Oſcis deriuat, apud quos frequentiſsimus fuit vſus libidinum ſpurcarum.

OBSCVRVM, difficile,quod ſtatim intelligi non poteſt. Vnde obſcuritas in iure noſtro improbatur, l. ſi legatario.§.fin.D.de fideicom.liber.

Obſcuri viri,hoc eſt,ignobiles, obſcuro loco & genere ortu.in Authẽ.de defenſ.ciuit. §.1. & quibus mod.nat. effic.legit.§.quiſquis autem. Obſcuræ autem perſonæ claris opponuntur, apud Cic.& Iuſtin. in Nouell. de teſtam.§.ſancimus.

Obſcuro loco nata,id eſt humili, l. concubinam. D. de concubinis.

OBSCVRARE, præſtringere oculos, hoc eſt,obtenebrare,caliginem offundere.

Obſcurare,præter notum ſignificatum, etiam pro nõ curare,ſupprimere,tegere,obũbrare,Budæ. obſeruauit. Paulus,obſcurare luminibus altius tollendo, dixit l.ſi is qui binas.D.de vſufruct.corrupte,vt exiſtimat Hotom. pro obſtruere.

OBSEQVIVM reuerentiam videtur interpretari Iuſtinianus Nouel.78. quam liberi & liberti parentibus & patronis debent.

Obſequia non eſſe operas, & tituli diſtincti, & ſeparata ab operis obſequiorum cõditio arguit,l.libertus qui operarum.D.de oper.lib.l.libertos.C.de obſeq.Quapropter Accurſius nulla ratione excuſari poteſt,qui §. libertus.in princip.l.ſi non ſortem. D.de cond. inde. de obſequia lib.operis intellexit.Sed & Bart. cùm obſequia ab operis rectè diſtinxiſſet, obſequiales tamen operas non rectè nominauit: vt quibus vtriſq; inter ſe ſe nihil prorſus conueniat. Nam obſequia in honoris exhibitione,& in reuerenti verecundia cõſiſtunt: Operæ verò,de quibus infra latius,ipſum operarij laboris tractum ſignificant, arg.l. operæ.in princip. D.de oper.libert.& l.1.in fi eo.tit.

Obſequium metaphoricẽs & elegãter ſumitur à Iuriſco. in l.qui pro tribunali.D.de re iud.Zaſi.annotãte,cùm dicit:Pro perſonarũ obſequio,id eſt,placabilitate,modeſtia,comitate,obedientia & eſt verbũ elegãs. quãuis Cicer.dicat eſſe Terentianum, Donatus tamé ibidem arguit Cicer.erroris,cùm & Plautus vſus ſit eo verbo. Verbũ obſequij pulchre etiã vſurpauit Sueton.in vita Galbę Imp.cũ dicit,Germanos imprimis obſequium rupiſſe,id eſt,ceſſaſſe ab obedientia Galbæ.Itẽ Iuriſc. in l.cùm hi.§.ſed & perſonarũ. D. de trãſact. hac voce vtitur elegantiſsimè, tum & comparatiuo obſequior, cùm dicit: Si fortè obſequiorem vitam habent, id eſt, indulgentiorem, delicatiorem, qui plus ex alimentis pendeant Nemo autẽ dicit Obſequius, niſi fortaſſe à nomine Obſequioſus formet, vt Zaſ. meminit. Duobus autem modis præſtari obſequium traditur in d.l. qui pro tribunali.D.de re iud.Porro nemo Latinè lo

gnentiū, obſequiū pro numinis cultu vſurpauit. Obſequium enim dicitur morem gerentis alienæ voluntati, quod frequenter ſonat in malā partem. quod etiam obſeruauit Eraſm. in cap. 9. Epiſt. ad Rom.

OBSERVARE iudicium, eſt cauſſæ adeſſe apud Iuriſperitos, inquit Tuſa.

OBSES, & Obſides ſunt, inquit Feſtus, dicti, quaſi obſides, qui ob fidem patriæ præſtandam dantur. Dicuntur itaque Obſides qui traduntur imperio alicuius, ea conditione, vt ſi dator obſidis à fide recedat, recipienti ſit poteſtas in corpus & vitam eorum ſæuiēdi, qui dati erunt obſides. Bar. in l. Diuus. D. de iu. fiſci. tractat, an à priuatis ciuitatibus obſides dari poſsint. Lud. Roma. improbat doctrinā, qua traditur, Epiſcopo, & Abbati, de ſibi ſubiectis vnū aliquē dari licere obſidem.

OBSIDIANI lapilli ab Vlpiano commemorantur in l. 19. §. 6. D. de aur. & arg. vbi tamen OBSIANI legitur. Plinius libr. 36. cap. 26. in genere vitri & obſidiana numerantur, ad ſimilitudinem lapidis, quem in Aethiopia inuenit Obſidius, nigerrimi coloris, aliquando & tranſlucidi, craſsiore viſu, atque in ſpeculis parietum pro imagine vmbras reddente. Vide Iſidorum lib. 16 Etym. cap. 4. & cap. 15.

OBSIGNARE, eſt ſigni impreſsione ſignare. Martianus in l. Diuus Hadrianus. D. de cuſtod. & exhibi. reor. Vt Irenarchæ, inquit, cùm apprehenderint latrones, interrogent eos de ſociis & receptoribus, & interrogationes literis incluſas atque obſignatas, ad cognitionem Magiſtratus mittant. Hinc & decreta magiſtratuū obſignari ſolita teſtatur Cicero lib. 16. Epiſt. ad Attic. Buthrotios, inquit, cū Cæſar decreto ſuo, quod ego obſignaui cū multis ampliſsimis viris, liberauiſſet, &c. Sane Principes Romanos anulū habuiſſe cōſtat, quo epiſtolæ reſcriptáq; eorū obſignarētur. Huius curā habuiſſe patrem ſuum ſub C. Cæſare teſtatur Trogus Pompeius lib. 43 apud Iuſtin. vt & Mecænatē ſub Auguſto, Horat. lib. 2. ſatyr. 2. Eſt & obſignare idem quod teſtari, id eſt, de quocunque negotio, tabulas, quæ ad probationem valeant cōficere. Cicero in Quintiana: Eius rei cōditioniſq; tabelias obſignauerūt viri boni complures, res in dubiū venire non poteſt. Idem act. 7. in Verrem: Ipſe in tabellas refert, obſignat ſignis amicorum, prouidens homo: vt cōtra hoc crimē (ſiquando opus eſſet) hac videlicet teſtificatione vteretur.

Obſignata epiſtula, occluſa, & ſigillata, in l. final. D. de legat. 2. Obſignari teſtamenta, apud Iul. Cæſarē lib. 1. de bell. Gallico. Obſignare bona, & obſignare dominia, l. fin. de req. reis. l. 1. §. pe. D. de vent. in poſ. mitt. Obſignare pecuniam, conſignare, in l. tutor pro pupillo. D. de adminiſtrat. tut. Notandum, obſignatione totius aut partis ſecundum conuentionem debitæ pecuniæ ſolēniter ſacta liberationē debitori cōtingere, l. tutor. §. Lucius. D. de vſufr. l. 9. C. de ſolut.

OBSIGNATIO conſignationē pecuniæ ſignificat l. 9. C. de ſolution. l. 7. C. de pact. int. empt.

Obſignatio tabularum apud Gellium lib. 14. cap. 2.

OBSONATORES ſerui, qui coemendis obſoniis ſunt præfecti. Marcia. l. 65. de legat. & fid. lib. 32. Cubicularios autē vel obſonatores, vel eos qui piſcatorib. præpoſiti ſunt, non videri negotiationis appellatione contineri. Eſt autem Obſonium ὀψώνιον, quicquid præter panem & vinum cibi cauſſa in menſam infertur. Seneca lib. 6. Epiſt. 47. Adde, inquit, obſonatores, quibus dominici palati notitia ſubtilis eſt, qui ſciūt cuius rei illum ſapor excitet.

Obſoleta, vetuſta, antiqua, Cicero.

OBSTATRICES Vlp. vult eſſe probatiſsimæ & artis, & fidei, l. 1 in princ. de vent. inſpic. & Paul. libr. 5. Sent. tit. 24. hæ parienti opem ferūt, Donat. in Andriā Terent.

OBSTINATVS eſt, qui poſt inſpirationem, & reuelationem ſibi factam, in eo quod errauerat, perſeuerat, 8. diſtinctio. c. conſuetudo. in fi. Obſtinato ad malum ingenio nihil eſt peſtilentius: quippe quòd ſola obſtinatio producit hæreſim, & quicquid eſt malorum. Et ferè omnium æmulatorum vna eſt ſordes, vt cum ſemel inſanire cœperint, non reſipiſcant, niſi Deus aut Magiſtratus eos perdat.

Obſtinatior animus, pertinacior, l. 2. C. de ſum. Trinitate, & fid. Cath. Et Obſtinata volūtas, apud Ciceron.

OBSTRVERE, propriè eſt, quaſi ſtrue quadā alicui loco impoſita obſiſtere, ne quid effluat. Luminibus obſtruere, verbo antiquo Iuriſconſultorū, Cice. quoque vſus eſt pro domo ſua, & in Bruto per metaphoram. Accurſius in l. æquiſsimū. §. ſi ædium. D. de vſufructu. Obſtruere, inquit, id eſt, claudere lumina. Proprietatis dominus, obſtruere luminibus vſufructuarij non poteſt. itaq; l. ſi is qui binas. eod. titu. nō obſcurare luminibus, vt vbique legitur, ſed obſtruere legendum eſt. Haloander à veteri lectione non recedit.

Obſtringere res ſuas, eſt pro pignore obligare, l. ſi pater. C. de crimin. ſtel. ſic Obſtrictus tutor, id eſt obligatus in l. 1. C. de tut. vel curat. vectig. & obſtricta mater, in l. ſi mater. C. ſi mat. indē. prom. eodē ſenſu intelligitur.

OBTEMPERARE, eſt decretis parere. Rubr. ſi quis ius dicenti non obtemperauerit. Hinc Obtemperatio. Cicer. libr. 1. de legibus: Quòd ſi iuſtitia eſt obtemperatio ſcriptis legibus, inſtitutiſq; populorum, &c. Porrò non obtemperare ius dicenti, eſt non facere, quod extremum in iuriſdictione eſt, hoc eſt, ſententiæ diffinitiuæ non parere. Vide Zaſ. in l. 1. D. ſi quis ius dicen. non obtemp. & lib. 1. ſingular. intellectuum.

OBTERERE ius, apud Liuiū. Iura populi obterere, pro lædere vſurparūt genericè Impp. in l. nullus. C. de iud. & cœli. Poteſt enim & non cæſus verberibus Iudæus ſubuerti.

OBTESTATIO, precatio cū adiuratione, & vide cap. 1. 24. quæſt. 1. Obteſtatio Feſto, cum Deus in meliorem partem vocatur.

OBTINERE & repelli, contraria eſſe patet ex Cicerone 1. epiſt. ad Lentu. Neque ſi quid nō obtinuerimus, repulſi eſſe videamur. Eſt autē Obtinere iudicio vincere, l. 5. §. 5. D. iudic. ſol. Pandect. tamen Flor. lectio Optinere non Obtinere habet, atque ita ſcribendum quidam cenſent, ex eo, quòd qui optinet, ex opinione, id eſt, ſententia teneat.

Obtinendæ, retinendæ, l. clam. D. de acq. poſſ.

OBVAGVLO, verbum XII. Tab. Vide VAGVLATIO.

OBVENIT hereditas, vel ex hereditate, vel hereditate, hoc eſt, quod vulgò dicimus, per ſucceſsionem. Vlpi. Excipiuntur autem arma, quæ quis commercij cauſſa habuerit, hereditatéve ei obuenerint, l. obuenire. D. de ver. ſig. vide Deferri hereditas.

OBVENTIONES dicuntur emolumenta omnia, quæ tum ex corpore ipſo rei, tū ex hominū opera & induſtria obueniunt: veluti penſiones vrbanorum prædiorum, vecturæ iumentorum, &c. l. 1. §. exercitorem. D. de exercit. l. 34. D. de vſur. l. 7. D. de vſufr.

OBVIARE, tranſlatè pro reſiſtere, in l. 1. C. quan. lic. ſe vind. Eſt autem, obuiam itum eſt auaritiæ, & nō obuiamentum, legendum, apud Vlpian. in l. annonam. de extraordi. crim. hoc eſt, vt vulgò dicitur, præuentum.

OCCASIO, tēpus actionis opportunū, quod in aggrediendo conficiendóque negotio præcipuū habet momentū: vt non ſine cauſſa veteres videantur Occaſionem diuinitate donaſſe: tametſi apud Græcos mas eſt hic Deus, adpellatúrq; καιρὸς. Porrò occaſionē damni præſtans, damnum feciſſe videtur: atque vt hoc Pauli verbū in l. qui occidit. §. in hac actiōe. ad leg. Aquil. intelligendum ſit, explicat Speculator tit. de iud. Quo verò diſtet à cauſſa occaſio, indicat Gloſ. in l. riuis. D. de riuis, & in l. ſi debit. de leg. 2. c. 1. de iureiu. in 6.

OCCIDERE propriè gladio eſt, vt l. 10. §. ſi ipſe ſeruus. D. de pec.

D.de pecul.vel latius qualibet vi adhibita, in S.C.Silaniano, & lege Aquilia, non fato. Alias enim Occiſum pro mortuo dixit Plautus in Pſeudolo, vt & Cicero:quod notauit Aſconius.

Occidiſſe incontinenti videbitur,qui interpoſitis horis, apprehenſam filiam adulterij ream occidit pater. Hæc Vlpiani verba ſub fin.l.quod ait lex.de adulte. Bartol. magni facit.

OCCIDISSE dicitur vulgò is qui mortis cauſsã quolibet modo præbuit: ſed lege Aquilia is demum teneri viſus eſt,qui adhibita vi & quaſi manu cauſſam mortis præbuiſſet: tracta videlicet interpretatione vocis à cædẽdo,& à cæde.l.51.D.ad leg.Aquil. Itaq; Vlpia.in l.7.§.1.eod.tit. Occiſum, inquit, accipere debemus, ſiue gladio,ſiue etiam fuſte,vel alio telo,vel manibus, ſi fortè ſtrangulauit eum, vel calce petiit, vel capite, vel qualiter qualiter.

OCCISORVM adpellatione eos contineri Labeo ſcribit,qui per vim aut cædem ſunt interfecti: vtputa iugulati,ſtrangulati,præcipitati,vel ſaxo,vel fuſte,vel lapide percuſsi,vel quo alio telo: auctor Vlpian.in l.1. ad Silani. Idem in l.3. ad l. Aqui. Non enim ſufficit, ait,occiſum,ſed oportet iniuria id eſſe factum.

OCCIPERE magiſtratum,Inire.Liuius libr.21.Creatur Marcellus qui extemplò magiſtratum occiperet.item lib.41.Collegam, qui extemplò magiſtratum occiperet,creauit.

OCCVLTVM,quod probari non poteſt,c. Chriſtiana. 35.quæſtion.2.

OCCVLTARE, in Rub.C.de iis, qui latro.occul.pro abſcondere.

Occultare teſtamentum an falſi ſpeciem adtingat,Barto. docet l.1.D.de tabul.exhib.

OCCVLTATOR ad hominem, Receptator ad locum refertur. Ipſe hominum (ait Cicero) occultator,& receptator locus. De occultatore eſt l.vnic.C.de iis qui ſe defer.libro 10.

OCCVPARE, ſignificat propriè, vt ait Valla, quod in commune,ſiue in medium poſitum erat,ante alios capere, vnde ius Occupandi dicitur. Eſt etiam locum tenere, aut [illegible] & vi arripere. Nec non lege præuenire, [illegible] litem conteſtatur, l. pluribus. D.de procur.l. [illegible] de lega.1.l.ſi Titius. de verb.oblig.& [illegible] ibidẽ in l.Stipulationes commodiſsimum. Occupari elegãter pro præueniri vſurpauit ita Interpres pro denominari, vel dici, non ſatis [illegible] expoſuiſſe videtur. Notius eſt,occupaſſe dici,qui prior ad ſententiã venit inter eiuſdem cõditionis creditores,vt traditur in l.inter eos.D.de reaud,& ibi, quod vulgò dici ſolet,Melior occupantis eſt cõditio, explicat. Sic occupare locũ,apud Cicero.3.de finibus accipimus & apud Cæliũ,Occupare priuos menſes.

Occupare aliàs eſt detinere. Et inde Occupatus,qui antea negotiis detentus, non poteſt alteri operam dare. Occupato opponitur otioſus.Cicero Tuſc.1.Vt ſi occupati,inquit,aliquid profuimus ciuibus noſtris;proſimus etiam,ſi poſſumus, otioſi.

Occupare aliàs,pro præoccupare,præuenire dicẽdo ea, quæ poſſent in futurum obiici.Vnde Occupatio ſchema Rhetoricum,cùm diluitur id,quod ex aduerſo poſtea fortè torqueri contingeret. Huc pertinet quod dicit Vlpianus in l. ſtipulationes commodiſsimũ. D.de ver.obli.Dolis aũt clauſula,inquit,ad ea pertineat,quę in præſentia occupari nõ poſsũt, & ad incerta caſus.

Occupãtur mobilia: Inuaduntur immobilia,§.penvlt. quod non ſolum.Inſtit.vi bon.rapt.licet quandoque & rei immobilis dicatur occupatio, vt l.domum. C. de rei vindic.in Gloſſ.1.

OCCVPARE pecuniam,exercere, otioſam non relinquere. Columella lib.2.cap.8.de villico loquẽs:Néve negocietur ſibi,pecuniámq; domini, aut animalibus, aut rebus aliis promercalibus occupare. Quæ eadem verba ipſe idẽ iterat li.11.c.1.Hinc Occupare pecuniã, pro locare fenori.Cicero pro Flacco:Pecuniã adoleſcentulo grandi fenore, fiducia tamen accepta,occupauiſti.Idem Verrin.1.1. Præterea pecunias occuparat apud populos,& ſyngraphas fecerat.

OCCVPATORII agri,vide Agri occupatorij.

Occurrere,pro obſiſtere: vt occurratur fallaciis vẽditorum.l.1.§.2.de AEd.edict.l.ſi patron'.in fi. D.de don. propriè tamẽ eſt,aduerſum tendere,vt Alcia.monuit.

Οχλαγωγιον, Cum turba popularis concitata in vnum locũ confluit:in Pandectis dicitur eſſe πολλῶν τινῶν συνελθόντων, ἵνα πολλῶν φωναὶ παρὰ τοὺς ἀγαθοὺς τοῦ πόλεως ... εἰς ταὐτὸ συντρέχων εἰς φθόνον καὶ ἀτιμίαν τινός. Dicitur Conuicium l.15.D de iniur.

OCIOSVM, Vide Otioſum.

Ocioſa pecunia, Vide Otioſa pecunia.

OCTAVARII, exactores dicti ſub octaua parte, quæ nomine vectigalium exigebatur tempore Gratiani, Valentin. & Theodoſij l.in pp. l. à legatis. C. de vect.

OCTONI ſcrupuli, pro octo ſcrupuli, in l.2.C.de metallar.& metal. lib.11.vt octoni menſes,pro octo menſibus, apud Plinium de ceruis loquentem, Octonis menſibus ferunt partus.

OCVLIS rem ſubiici, in l.ſi irruptione.D.fin.regund. eſt quod vulgò dicitur, facere veutã, *faire veue de lieu.* quod petendũ ſuadet M.Fabius lib.11.Inſtit.Orato.& Ioan.Imbertus libr.1.Inſtitut. Forenſ.idque initio litis, & ante cœptum iudicium, litémque cõteſtatam.

ODIVM fauori ab interpretibus paſsim opponitur.

ODIOSA,à iure exorbitantia,Pet.Phil.Cornæo.

ODOFREDVS, vide Ioannes Odofredus.

ODONES apud Vlpian.in l.27.§.17.D.de aur.& argent. leg. Alia,inquit,cauſſa eſt odonum,quia vſum calciamentorum præſtant. Sunt autem lanei calcei à Græcis ὀδόνες dicti, vt vult Cuiacius,citans hanc Conſtantini donationem, σανδάλια λευκὰ ἐκ ὀθονίων. Turnebus Vdones dici debere contendit Aduerſ. lib.2.cap.17.& exponit eſſe calceamenta ex hircinis pilis texta, citans hoc Martialis lib.14.Epigr.

Non hos lana dedit,ſed olentis barba mariti
Cinyphio poterit plãta latere ſinu.

Ad quos etiam reſpexit libro duodecimo his verbis:
Hœdina tibi pelle cõtegẽti Nuda tẽpora verticémq; calua, Feſtiue tibi Phœbe dixit ille, Qui dixit caput eſſe calciatũ.

Sed nihil impedit quominus & lanei ſeu linei fuerint.

ODORES,id eſt,aromata:apud Vlpian. in l.ideo.D.de in rem verſ.Si odores & vnguenta ſeruus emerit,& ad funus erogauerit.

OECONOMI dicuntur actores ſeu diſpenſatores Eccleſiæ,quibus ſcilicet rerũ Eccleſiaſticarũ gubernatio & diſpẽſatio cõſenſu Epiſcopi cõceditur, l.iubemus. in princ. C. de ſacroſanct. Eccle. & l.omnes qui vbicũq;.§.hoc nihilominus obſeruãdo.C.de epiſ.& cler.

OENOMELI, οἰνόμελι, mellitũ vinũ,vt origo verbi declarat,Latinè mulſum. Vlp.l.9.D.de tri.vin.ol. Oenomeli planè,id eſt dulciſsimũ vinum, vini legato continetur. Vide Dioſcorid.lib.5.cap.12. & Iſidorum lib. 2.Etym.cap.2.

OFFENDERE in legẽ,ſenatuſconſultũ,& legi,& in libris noſtris inuenitur l. 40. D. de iudic. l.3. D.ad Macedon. Sic Offenſa edicti l.6.D. de poſtul. Offendere quis dicatur,exponit Bartol.l.qui Romæ.§.Callimachus.D.de verb.oblig.

OFFENSA, ferè actiuè ſumitur, eſtq; eius qui offendit, auctore Valla. Quæ verò vel dicẽda,vel iure intelligenda ſit offenſa, Bart.tradit in l.quidam cum.D.de here. inſti. Offenſio,vt plurimùm paſsiuè accipitur,aliquando tamen actiuè,teſte Bud. Vtrum verò & hæc accipienda ſit,idem docet in l.licitatio: D.de Publi. Præterea quo ſenſu in lege municipali,ſiue,vt vulgò loquuntur,ſta-

tuto veniat, Barto. quoque oſtendit, in l. cum te. C. de inoff. teſtam.

Offenſa autem quot modis dicatur, nota. in ca. cùm illo rum. de ſentent. excomm.

OFFENSATOR, qui in re quacunque ſæpe excidit ab eo quod ſuſcepit, & quod efficere contendit. Quintiliano eſt, qui in legendo identidem reſiſtit, aut potius, qui perperam legit.

OFFERRE crimen, criminari, ἐγκλήματα ἐπιφέρειν, vt dicút Baſilici, l. 1. de quæſtio. Offerre ſe opponere, l. pen. D. de dolo.

OFFERRE SE LITI dicitur, qui vltrò nihil ad ſe pertinentis cauſſæ actioné excipit, l. 49. D. de pet. here. Obtuliſſe liti videtur ſe procurator, q. ſine mãdato in aliena lite iudiciũ excepit, & ſe obtulit, l. 4. D. de re iudica. Dupliciter auté ſe liti offerre dicit̃ vel vltro ſuſcipiens defendendam cauſſam abſentis, cum ſatiſdatione iudicatum ſolui: quo caſu nec actio ex ſtipulatu, nec actio iudicati in dominum datur, l. ſi procurator. in fin. D. de procurat. vel vltro ſuſcipiẽs defenſionem præſentis, qui proprie cognitor dicitur. quo caſu non ipſe cogitur ſatiſdare iudicatum ſolui, ſed dominus litis, l. ſi ad defendendum. D. iudic. ſolui.

Offerre pecuniam, l. tutor pro pupillo. D. de admini. tut. vulgò dicitur præſentare, quo ſenſu vtuntur Galli noſtri.

OFFICERE luminibus, & altiùs tollere, quandoque pro eodem ſumuntur, Albericus ait, citans l. 1. D. de ſerui. vrb. præd.

OFFICINA, ab officio dicta eſt, in qua artifices operas exercent. Per tranſlationem tamen Cice. dixit, Officina nequitiæ, & Bud. Officina æquitatis. Vlp. in l. 4. §. ait prætor. de iis, qui not. infam. Officina iniquitatis, iudicum iniquorum conuentus.

OFFICIUM vel ab efficiẽdo, vel ab officiẽdo dicitur: eſtq; id quod vnuſquiſq; efficere debet, vt nulli officiat: ſeruata ſcilicet honeſtate, quid loco, quid tẽpori, quid perſonis conueniat. Sic, quomodo debeamus omnes eſſe in officio, tractat eleganter Cicero tribus libris Officiorum: quo ſenſu ſumitur verbum Græcum καθῆκον. tametſi Latina vox plenior eſt, vt docet M. Cicero in Epiſtol. ad Attic. Hinc Deſerere officium, & inofficioſum cenſeri, cùm quis contra publicam honeſtatem aliquid facit: ſicut & inofficioſus dicitur parens qui ſanguinis ex ſeſe procreati, & pietatis obliuiſcitur, vt in tit. D. de inoffic. teſt. l. 2. Oppoſitum, Officio fungi, officium implere, officio perfungi, partib' ſuis fungi. Quiſquéne poteſt negare æquiſſimum fore, Prætoré interponere ſe, vt officiũ, quod in ſe recepit, impleat? Vlpia. in l. 3. §. 1. D. de recept.

Officium legiſlatoris boni in his duobus potiſſimum verſatur. Primum vt ſtatuta ſua loco, tempori, perſonis & rebus accommodet: deinde, vt aperta ſint, & ſi dubitatio incidat, ab ipſo auctore interpretentur, non ab aliis pro ſuo adfectu.

Officium publicum non id ſolùm accipiendũ eſt, quod in adminiſtratione reipub. tantùm conſiſtit, & iuxta §. munus publ. l. honor municipalis. D. de muneribus & honor. l. 2. D. de iis qui vt indig. in priuatũ vſum nõ cadit, vt eſt magiſtratus, & id genus aliæ functiones: verumetiam quòd propter publicam vtilitatem eſt introductum. Vnde Pomponius in l. pupillus. §. munus. de verb. ſig. ſcribit, Munus publicum, eſſe officium priuati hominis, ex quo commodum ad ſingulos, vniuerſóſque ciues pertineat. Itaque qui officium publicum à ciuili diſtare putant, non meminiſſe videntur verborum Aur. Arcadij, qui in l. fi. d. tit. de mune. & hono. Hæc omnia, inquit, munera, quæ trifariam diuiſimus, vna ſignificatione comprehenduntur. Nam & perſonalia, & patrimoniorum, & miſta munera, ciuilia ſeu publica appellantur. Vnde apparet Vlpi. l. 2. de reg. iur. non diſcriminis, ſed magis declarandi cauſſa dixiſſe, Fœminæ ab omnibus officiis ciuilibus vel publicis remotæ ſunt.

Officium procuratoris eſt voluntarium, l. ſi filius familias. §. inuitus. D. de procur. ſed tutoris & curatoris officium eſt neceſſarium, l. 1. & ibi glo. D. de tut.

Officium aduocationis. Vlpianus: Inter officium aduocationis, & rei ſuæ defenſionem, multum intereſt, inquit: nec propterea quis, ſi poſteà cognouerit rem ad ſe pertinere, quòd alij eam vindicanti, tunc ignorans ſuam eſſe adſiſtebat, dominium ſuum amiſit, l. inter. D. de rei vind.

OFFICIO iudicis contineri dicitur, quod ei tacitè pro ſuo iure permiſſum eſt, quamuis nullam Prætor in formula mentionem eius fecerit. Imp. §. vlti. De perpet. & temp. Si ante rem iudicatam is cum quo actum eſt, ſatisfaciat actori: officio iudicis conuenit eam abſoluere. Pompo. l. 9. D. de furt. Sed ſi eam à fure vindicaſſem, condictio mihi manebit. ſed poteſt dici officio iudicis qui de proprietate cognoſcit, contineri, vt non aliter iubeat reſtitui, quàm ſi conditionem petitor remitteret. Sic in l. plane. 38. D. de petit. hered. vbi quæ perſpicuam æquitaté habent, officio iudicis contineri dicuntur. Sic in l. cum is. 44. D. eod. l. qui per colluſionem. 42. §. vlti. D. de actio. emp. l. ſi vulnerauerit 43. D. locat. Sic in l. 7. D. de negot. geſt. Tantundem ait Paulus, in bonæ fidei iudiciis officium iudicis valet, quantum in ſtipulatione nominatim eius rei facta interrogatio. Et in l. Lucius. 17. D. depoſit. Eſt conſtitutum in bonæ fidei iudiciis, vt tantumdem poſſit officium arbitri, quantum ſtipulatio. Et l. ſi reus paratus. 73. D. de procurat. Si reus paratus ſit pecuniam ſoluere, procuratore agente quid fieri oportet? Si lis conteſtata eſt, hoc omne officio iudicis dirimendum eſt.

Officium præſtant, qui ad tuendum patremfam. præpoſiti ſunt, l. 61. 65. D. de leg. 3.

Officium pro ipſis officialibus, l. 6. D. de offic.

Officium, pro ordine apparitorum, l. 1. de appar. Procon. libro 12. C.

Officium pro miniſtris magiſtratuum, ac præſidum, l. 6. §. ne tenuis. D. de offic. præſid. l. 74. D. de euict. Sic Officium Præſidum, Comitum, Præfectorum, procuratoris fiſci accipimus l. 3. C. quando fiſcus vel priuat. l. 2. & 3. C. de cano. largit. tit. & alibi ſæpiſsimè, & apud Tertullian. lib. de fuga in perſecut. Sic Officium præſidale, l. 1. C. de præſcript. 30. anno. Et Officium cenſuale l. 18. D. de teſtam. & apud Symmach. lib. 2 Epiſtul. 46. Et Officium cohortale, l. 33. C. de appell. Officium Comitianũ l. 2. C. de offic. mil. iudic. Officium prouinciæ, Donato in Phormione.

Officium, pro loco in quo officiales conſiſtunt, l. 7. in fi. D. qui ſatiſdar. cogant. l. 17 D. de in ius vocan. Plin. li. 2. Epiſtul. Paucos poſt dies ipſe me Regulus conuenit in prætoris officio.

Officium, pro Irenarchis. Imp. l. 7. C. de accuſat. Eſſe quidem quæ per officium præſidibus denunciãtur, & citra ſolennia accuſationum poſſe perpendi, incognitum non eſt.

Officium, pro cuſtodia liberiore. Paulus l. 4. De fugit. Magiſtratus municipales ad officium præſidis prouinciæ vel proconſulis comprehenſos fugitiuos rectè tranſmittunt.

Officium Prætoris, pro eius imperio & poteſtate in iure dicundo. Vt in l. vel nti. 27. D. de verbor. oblig. Officio Prætoris continetur, ex huiuſmodi obligationibus actionem denegari. Id autem Imperium appellatur in l. obligationes, 27. D. de oblig. & actio.

Officium Prætoris, cellula, vt opinatur Hotomanus erat, in qua ſcripta quædam ad ea quæ pro tribunali agenda erant pertinentia reponebantur. Aſcon. in Verrin. 2. Mora erat, celebrata iudicum reiectione, & habeti

haberi in officio prætoris, & in arca reponi nomina iudicum ſelectorum. Modeſti.l.72.D.de furt.Sempronia libellos compoſuit, quaſi datura centurioni, vt ad officium tranſmitterentur: ſed non dedit. Lucius pro tribunali eos recitauit, quaſi officio traditos: quæro, non ſunt inuenti in officio, neque centurioni traditi. Paulus l.17.D.de in ius voc. Eum pro quo quis apud officium cauit, exhibere cogitur. Item eum qui apud acta exhibiturum ſe eſſe quem promiſit, & ſi officio non caueat, ad exhibendum tamẽ cogitur. Sunt tamen qui ſuperioribus in locis officium ſumant pro loco in quo conſiſtebant officiales.

OFFICIVM, pro perſona iudicis vel magiſtratus, id eſt pro eo qui gerit officium ſiue magiſtratum, ſiue quam aliam poteſtatem. Vnde deponere apud officium, l.ſi fideiuſ.7.§.vlt.D.qui ſatiſd. cog. Sic cauere officio & apud officium cauere, id eſt apud eum qui poteſtatem exercet. Differunt autem promittere apud acta, & officio cauere. Qui promittit apud acta, is obligatur quidem, ſed non tam ſolemniter atque is qui apud officium cauet. Hæc differentia notatur in l.eum pro quo. 17.ſiquis in ius voc.non ierit.

OFFICIVM & Artificium in ſeruis diſtinguntur apud Martianum in l.legatis.65.D.de legat.3.

OFFICIVM eorum dicitur, qui ad corporis dominici cultum deſtinati ſunt: quales ſunt tonſores, vnctores, cubicularij, miniſtratores: de quib' in l.103.D.de verb. ſign. Artificium autem eorum, qui artẽ aliquam exercent, quales ſunt textores, fullones, lecticarij, pictores, medici, d.l.65.& l.penult. D. de reb.dub.

Officium ſeruile miniſterium, l.46.§. actores. D.de iure fiſci.

Officiales, miniſtri ſeu apparitores magiſtratuum, Paulus lib.Sent.5.cap.de fiſci aduoc. Quoties ſine auctoritate iudicati officiales alicuius bona occupant, vel deſcribunt, vel ſub obſeruatione eſſe faciũt, adito procuratore iniuria ſubmouetur. Vlpia.l.1.§. ſiquis vltrò. 19.D.de quæſt. Potes itaque decreti gratiam facere, & eam per officium diſtrahi iubere. Sicque ſumitur hoc verbum tit. Cod.de filiis officialium.

Officialis foraneus, qui in certa parte Diœceſis ad tempus vices Epiſcopi gerit, glo.clem.2. de reſcript.

Officialem à vicario ſeparat Albericus c.cum nullus.de temp.ordin.in.6. de Officialibus latè per Bartol.l. de pupillo.§.ſi quis ipſi.D.de oper.no.nunt.

OLEAM immaturam plus reditus habere, quàm maturam, tradit Iuriſcoſ.l.pen.D.de vſuſ.lega.

Olearum nuclei ligni appellatione continentur, l.55. D. de leg.3.l.167.D.de verborum ſignificatio.

OLEARIVM FVNDVM, hoc eſt, oleas arbores producentem, Alber. citat in l. ſi cuius. §. fructuarius.D.de vſuſ. ſed perperam. Nuſquam enim olearij fundi, ſed horti ſolum olitorij meminit, vt & interpres legit. In eo tamen labitur, quòd vel de oliuis accipi poſſe indicauit. Siquidem olitorium ad olera tantum pertinet.

OLEARIA vaſa numerantur in l.19.§.illud.D.loca. Oliuariæ molæ & præli fit mentio, l.21.D.de fun. inſt.

OLEAGINEA pocula, l. 30. D. de leg.3. vel (vt eſt in Pan.Flo.) Oleagina.

OLIVETVM locus oliuis conſitus, l. 58. D. de contra. empt. in vulgatis codicibus, non item in Flor. & l.7. C.de bo.præſcript.& l.1.C.de manc.& colo.

OLIM ad tempus præteritum pertinet, l.nec emptio.D. de cont. empti. Aliquando ſignificat dudum, retro, l. ſed.6.quæſitum. D.de excuſ. tut. & quot tempora ſignificat, tradit Bart.l.1. & ibi Alex. D. de op.no.nunt.

OLFECIT equus mulam, honeſtè dixit Alph. pro coitum appetiuit, in l.vlt.ſi quadrup.paup.feciſ.dic.

OLVS, dicitur omnis herba ſatiua, quæ eſt in vſu cibario, ab alendo: quòd oleribus alerentur homines, ante quam fruges, vel carnes eſſent. iuſtin.Inſti.in princ.de vſu & habit. Nam is, inquit, qui fundi nudum habet vſum, nihil vlterius habere intelligitur, quàm vt oleribus, pomis, floribus, fœno, ſtramentis, & lignis, ad vſum quotidianum vtatur.

OM

OLITOR, ab oleribus, hortulanus eſt. Vlpi. de verb.ſig. l.ſi vrbana. Horti vinearij fortè, vel olitorij. Fit autem Olitor ab olere, nõ ab oliuis, vt Accurſi' exiſtimauit.

OMITTERE hereditatem & legatum, & prætermittere pro eodem, l.7.l.59.D.de acqui.heredi.l.33.D.de milit. teſtamento.

Omittere & repudiare ſeparantur, l.24.§.Scæuola. D.de mino.

Omittere, ſilentio exheredare, vel potius præterire, l.ſi patronus.D.de bonis liber.& §.fin.Inſtit. de exhered. liber. Illud enĩ ſilentio gloſſema eſt, nec eſt in vet.lib.

OMISSA actio, in l.ſi eum. D.ſi quis caut. non remiſſa, vt barbarè gloſſ.indicauit. (Remiſſum enĩ Latinis languidum ſignificat) ſed relicta ac præterita accipienda eſt. Eſt enim omittere, rem quampiam penitus dimittere. Vnde omiſſio eorum, quæ geri debent, latæ culpæ datur. l.ei qui.§.fina.D.de petit. heredit. cap. ſæpe. 12. q.2.

OMNIS, nihil, quilibet, & aliæ huiuſmodi voces vniuerſales in iure ciuili reſtringũtur ad normam æquitatis.

Omne, nihil excipit, l.à procuratore.C.manda. An verò ſit vox collectiua, docet Bartol.Moſchis. D. de iu.fiſ. & an à toto ſeparetur.

Omne ius habet annexam gratiam: quod nemo vnquam grauius tractauit, quàm Marcellus in l.reſpiciendum. D.de pœn.

Omnia, pro vtriſque, apud Papinianum, in l. In ratione. §.quid tamen dicemus. ad leg. Falcid. Item apud Gaium, exemplo Cicero. dictum legimus de duobus in l.liberum arbi. D. de adopt. coniunctim plerunque apud idoneos auctores occurrunt: vt omnes tres, omnes quatuor, omnes quinque, & cetera.

Omnis debiti nomine, vſuræ veniunt accipiendæ, vt patet ex reſponſo Scæuolæ in l.nomen.de leg.3. Item qui omnia ſua, vel omnes res ſuas donat, & nomina debitorum donaſſe intelligetur. Idem enim eſt, ſiue omnia mea dixerim, ſiue addito vniuerſali ſubſtantiuo, omnes res meas, ſeu bona mea dicam.

Omnis homo, de duobus dictũ, in l.1.C.de liber.præter.

Omnis periculi appellatione, non videntur caſus fortuiti contineri, l.non ſimiliter.de magiſtr.conuen.vbi dicitur, Magiſtratus ſuccedit in omne periculum, & tamen non tenetur de caſu, l.2.§.eo tempore. D. de admi.rer.ad ciuit.pert.

OMNINO, & omni modo præciſam neceſſitatem plerunq; ſignificant, l.10.§.in adrogato.D.de vulg. idemque valent quod indiſtinctè, l.pen.D.pro ſuo.l.49.D. de iure dot.l.11.in fin.l.26. D.de leg. lib.1.l.14.§.ſed & ſi.D.quod met.cauſ.& aliis multis in locis.

Omni modo, ſine metu exceptionis, l.39.§.penulti.D.de damn. inſect. Omni modo eſt etiam, ſine interpellatione, vt l.38.§. penult. D. de vſur. Significat etiam in omnem euentum, & vt Iuriſcoſ. loquuntur, quicunque caſus inciderit, l.18.D.quod met.cauſ.

Omnino fieri intelligitur eo modo, quo poteſt fieri: ne impoſſibile iuberi videatur: facit l.ſi iure militari.de mil.teſtam.cum ſimil.per Salomon.citatis. Ceterùm, Omnino, nunc, ſemper, & ſimilia verba prægnantis, vel ideò vulgò feruntur, quòd iuxta interpretum traditiones nullam modificationem, aut limitationem recipiant, vt ait Zaſ.

Omnino, ad omnem ſui partem, Alberico c. ſi religioſus.de elect.lib.6.

ὁμολογῶ, in l.4.C.de recept.arb. ſpondeo & adſentio.

Ὁμοπάτριοι, ex eodem patre geniti.

Ὠνητὴρ, in Baſilicis, inſtrumentum emptionis: vt ἀγορα-

γικὴν, instrumentum donationis.

Onvs, munus, puta tutelæ, vel curæ, l. munus. 18. §. 2. D. de verb. ſign.

Oneris ferendi ſeruitus dicitur, quæ vt vicini onera ſuſtinere quis cogatur, imponitur. l. 1. & l. 33. D. de ſeruit. vrb. Alia autem eſt ſeruitus Oneris ferendi, alia Tigni immittendi. nam cui prior debetur, agere cum vicino poteſt, vt ruinoſum parietem reficiat, eúmque oneri ferendo idoneum præſtet: at qui tigni immittendi ius habet, cogere vicinum vt parietem reficiat non poteſt. l. etſi fortè. 6. §. 2. l. 8. §. competit. D. ſi ſeruit. vindi. l. eum debere. 33. D. de ſerui. vrb.

Oneris nomine, quæcunque in nauem vehẽdi cauſſa imponuntur, intelliguntur. l. 6. D. ad leg. Rhod. l. 31. & l. pen. §. pen. D. locati.

Onera hereditatis, æs alienum, l. vnic. §. penul. D. ſi mul. vent. no.

Onus auertere. vide ſup. Auertere.

Oneris auerſi actio, vide ſup. Actio.

Onerandas libertatis cauſſa facta, ita definiũtur, quæ ita imponuntur, vt ſi patronum libertus offenderit, petantur ab eo, ſempérque ſit metu exactionis ei ſubiectus, propter quem metum quiduis ſuſtineat, patrono præcipiente, l. 1. §. 5. D. quar. rer. actio non det.

Onyx Arabicus, l. ſi. §. ſpecies. D. de publican. ad differentiam Indici, à quo colore diſtat. Ille niger eſt cum zonis cãdidis, hic igniculos habet albis zonis cingentibus. Inde autem nomen habet, quòd habeat in ſe permixtum candorem in ſimilitudinem vnguis humanæ, vt Iſidorus libr. 16. capi. 8. & Plinius libro 36. cap. 7. tradunt.

Ope, consilio, l. 27. §. ſi quis de manu. D. ad le. Aquil. quemadmodum accipiẽda ſint, an coniunctim, an ſeparatim, antiquorum variauit ſententia. Paul. in l. ſæpe ita comperttum. de verbo. ſigni. Labeoni ſubſcribit, ſeparatim accipiẽti illa verba, Eum cuius ope, conſilio, furtum factum ſit, furti teneri lex ait. Quamuis Alcia. coniunctim quoque accipi poſſe tradit: quoniam non ſat ſit opem præſtare, niſi eo conſilio, id eſt, animo præſtetur, vt furtum fiat. Si ergo cõſilium pro ſuaſione accipiamus, ſoluta illa oratio diſiunctiuè: ſi pro doloſa adiuuantis intentione, coniunctim intelligetur: atque, Et hic verus eſt huius reſponſi ſenſus, quem nec Accurſius, nec ceteri ſatis percepere. Certè ex ſententia coniungentium potius, quàm ſeparantium intelligenda ſunt: & ita videtur Vlpianus vſurpaſſe l. 6. de condict. furt. Ope & cõſilio dixit Iuſtin. Inſtit. de obligat. quæ ex delict. cum tamen in libris ſcriptis probatioribus, Ope conſilio legatur, ſine copula.

Opem fert, qui miniſterium atque adiutorium ad ſurripiendas res præbet. l. in furtl. 50. D. de furt.

Opera eſt labor qui in opere faciendo præſtatur circa rem ſine corporalem, ſiue incorporalem. Et quia humanæ cõditionis ratio poſtulat, vt per diem duntaxat laboretur, ideò Paul. Operæ, inquit, diurnũ officium ſunt, l. 1. D. de oper. liberol. 2. D. de annu. legat.

Operam dare de iudicibus dictum, in l. ſi longius. D. de iudic. l. penult. D. de vacat. mun. nouum non eſt. Sic enim Cicero 4. Verr. M. Petilium equitem Rom. quem habet in conſilio, iubet operam dare, quod rei priuatæ iudex eſſet.

Operae libertorum, officia ſunt quæ liberti patronis in gratiæ & remunerationis loco præſtant (nam (vt ait Caius in l. cum patronus. 22. D. de oper. libert.) operarum editio nihil aliud eſt, quàm officij præſtatio. Earum autem duo genera ſunt ſumma, officialium & Artificialium. Officiales dicuntur, quæ non in arte vlla certa, ſed in patrono quibuſcunque officiis adiuuando verſantur & perſonam eius potiſſimum attingunt, vt ſunt, comitationem, ocium, quietem, voluptatem: veluti etiam cum nullo ſuo detrimento negocia eius gerendi, peregrè cum eo proficiſcenda, l. hæ demum. 38. D. de oper. liber. Atque hoc eſt quod Vlpi. ait in l. operæ. 9. D. eo. proprietatem officialium & in dantis, & in accipientis perſona conſiſtere. Artificiales autem appello generaliter omnes, quæ artis alicuius propriæ ſunt, neque ſine illa præſtari poſſunt: veluti ſi libertus pictor, medicus, faber, architectuſve ſit, & patroni ſui iuſſu pingat, medeatur, fabricet, architectetúrve: hoc officium non tanquam libertus patrono, ſed vt quiuis alius cuiuis alij præſtabit. Quid enim illum libertum, aut hunc patronum eſſe neceſſe eſt, vt ille nauim domúmve huic ædificet? Hine Vlpian. eas operas quæ hoc in genere ſunt, ſcribit quaſi in pecuniæ præſtatione conſiſtere, l. fabriles. 6. D. eo. nam fabriles, pictorias, ceteráſque generis eiuſdem artificialium nomine continentur. Hinc idem Vlpianus in l. operæ. 9. eo. ſcribit fabriles, aliáſve generis eiuſdem, vt à quocunque & cuicunque ſolui poſſe: & iubente patrono etiam aliis edi poſſe. Hinc idem in l. 6. D. eod. illam inter vtraſque differentiam exponit: quòd fabriles, ceteræque ad heredem tranſeunt: officiales verò, nequaquam. Cuius rei non obſcura cauſſa eſt. nam hæ (vt antè diximus) perſonales ſunt, nec ab altero facilè præſtari poſſunt: illæ verò, & à quouis, & cuivis. Zaſius in intellectibus ſuis dicit, non errare eum, qui & medias ſeu communes operas conſtituat, vt puta quæ & officium & artificium reſpiciant. Addit & tertiam ſpeciem, ſcilicet Operas ſeruiles.

Operas edere, exhibere frequens loquendi formula, tot. titu. D. de oper. liber. l. 54. §. fina. D. de verborum obligationib.

Operarum editio, officij præſtatio, l. 20. D. de operis libertorum.

Ophitae ſeu ſerpentini hæreticorum genus, l. 8. & penult. C. de hære. ſic dicti quòd colubrum colerent: ὄφις enim coluber eſt Græcia. Idem tradit Iſidorus libro 8. Etymolo. cap. 5. & tranſlatiuè cap. quid à 24. quæſtion. 3. Dicebant autem ſcientiam boni & mali à ſerpente in paradiſum inductam.

Opilio, in l. cùm querebatur. de leg. 3. ouium cuſtos.

Opinio communis, verò aliud quàm fama. Nam opinio communis facit ius. C. de re iud. l. 1. fama verò non facit ius. Item opinio cõmunis probat: fama verò non. Item opinio communis differt à notorio, quia opinio communis eſt de longè præteritis, quæ probari non poſſunt de facili, ſcilicet per teſtimonium viſus, &c. ſed notorium eſt de præſentibus, vel proximè præteritis, quæ de facili probari poſſunt per teſtes diuiſim. Et quòd opinio veritati præferatur, eſt gloſſ. cum concor. pro & contra, abundans in iuribus, in cap. ſuper. de biga. ſuper verbo, videntur. Concludit tamen ſubi, quòd caſuale eſt, vt opinioni potius ſtetur, quàm veritati, in fauorem contrahentium, teſt amentorum, ſententiarum, vel prolis. Aliàs regulariter veritas præfertur opinioni, ſecundum Bern. in gloſſ. 3. in capit. ad audientiam de ſponſ. Etiam veritas præfertur auctoritati. l. nemo iudex. C. de ſenten. & interlo. om. iud. item conſuetudini, cap. ſi cõſuetudinem, cum ſeq. capitulis ſeq. diſt. 8. vbi dicitur: Veritas valet & inualeſcit in æternum, & viuit, & obtinet in ſecula ſeculorum.

Opinio communis, verũ circa eas quæſtiones verſatur, quæ lege, vel ratione finiuntur, an quæ auctoritate, an quæ ratione ſimul & auctoritate: rurſus vtrum ab numero auctorum, an ab dignitate penſanda, non ſatis liquet. Et magis eſt vtique ex his, quæ auctoritatis ſunt, conſiſtere. Lex & ratio concludenter apud nos demonſtrant. Ratio enim & veritas conueniuntur, c. fruſtra. 8. diſtinct. Bald. in l. non omnium. D. de leg.

Opinio ſeu putatio falſa non excuſat iniuriam, quæ minis ſit. Nam certus ſum ego, licet ille me putet alium eſſe,

eſſe, quàm ſim. Paul. in l. eum qui nocentem. §. ſi iniuria mibi. D. de iniur.

Opinio dicitur id, quod incertũ eſt: vide Salomonium l. reſponſa. de iur. na. gent. & cinil.

Opinio plena, l. 6. §. Præſides. de interdict. D. pro exiſtimatione præſidis ſiue ſententia nondum pronuntiata, cni adiunguntur acta & refutatoriæ preces, ſeu libellus rei, vt eſt l. 6. D. de iniuſt. rupt §. quid tamen. l. 1. C. de relat. l. ſciendum. D. de appell. recip. & alibi.

O PINIO in poſter. libris Codicis pro prædij cuiuſque cenſu & profeſsione vſurpatur, l. vlt. C. de præd. nauicul. l. vlti. C. de collat. fundi. fiſcal. Vulgo Taxa dicitur. Hinc

O PINATORES, l. 7. C. de exact. tribut. lib. 10. ſunt milites, qui in prouincias mittútur petendæ millitaris annonæ cauſſa, l. 11. & 14. C. de erog. millt. anno. cauſ. ſic dicti, vt exiſtimat Iac. Cuiacius, quod exigant opinionem, id eſt cenſum agri. maléque eo in loco Optiones Haloander legit. Hi auté miſsi in prouincias non fungebantur exactorum officio, ſed inſtabant præſidibus, & officiis eorum, & curialibns tantum, quibus titulorum fiſcalium exactio competit, vt intra anni ſpatium annonas accipiant, d. l. 11. C. de erog. mil. an.

O PISTHOGRAPHVM, *ὀπισθόγραφον*, Hermolaus appellari dixit quod ex vtraque pagina ſcriptum eſſet, aduerſa & auerſa, minutis literis & lituris plenum. Hotomanus Opiſthographũ exiſtimat eſſe chartam non vtraque ex parte ſcriptam, ſed quæ vna ex parte deleta, *ὄπισθεν*, id eſt ponè & in tergo ſcripta eſt: his Vlpiani verbis motus ex l. 4. D. de bon. poſſ. ſec. tab. Chartæ appellatio, inquit, & ad nouam chartam refertur, & ad deletitiam: proinde & ſi in opiſthographo quis teſtatus ſit, hinc peti poteſt bonorum poſſeſsio. Atque huc fortaſsis pertinet illud Iuuenalis Satyr. 1. – ſummi plena iam margine libri, Scriptus & in tergo, necdum finitus Oreſtes. Veteres plerunque vna tantum in parte ſcribebãt, quia ſcriptas chartas poſtea inuoluebant: vnde volumina dicta ſunt.

O PITER nepos à veteribus dicebatur, inquit Feſtus, cuius pater auo viuo mortuus eſt: ſic dictus, quod obitu patria genitus ſit: aut quod auum poſt patrem habeat, id eſt pro patre.

Opitulatio propriè in rebus dubiis & malis dicitur. Vnde prætor eam pollicetur minoribus annis 25. aduerſus captiones, hoc eſt, dolum aduerſarij: auailium verò, ſi facilitate decepti ſunt, l. 1. in principio. D. de minoribus.

O PORTAT, vel Debet, vel his ſimile verbum, in ordinationibus publicis iuris, ſignificat neceſsitaté, adeóque immutabilitatem: quia ferè ſolent accommodari præceptis naturæ ab omni humana poteſtate exéptis. Vt in materia rectè iudicandi. Quippe, iudicare munus publicum eſt, l. quippe. D. de iudi. quinimò & in contractibus vtrunque verbum importat neceſsitatem, l. is natura. D. de regu. iur. Is natura debet, inquit Paulus, quem iure gentium dare oportet. Errat igitur admodum pernicioſe Bartolus in l. vbicunque. D. de interrogat. Quòd oportere, hoc eſt, debere interpretatur, vt excludat neceſsitatem. Nam tali doctrina in forum producta ſegniores fecit iudices ad interrogandum, contentos tantùm apud ſe actis & actitatis. Rurſus interrogandi neglectus corruptiora paulatim fecit iudicia, & prorſus immortalia: nemine id animaduertente. Vt ſemper magis ſolet nocere malum, & diutius hærere quod irrepſerit, quàm quod inciderit. Similis error eſt in l. 1. D. de orig. iur. dum Accurſius interpretatur, O PORTAT, hoc eſt, Decet, excludens neceſsitatem. Quaſi verò iuri rectè det operam, qui iuris cauſſas ignoret: non aliter de eo iudicaturus, quàm Magiſtratus de cauſſa cuius circunſtantias neſcit.

Oportere verbum non ad facultatem iudicis pertinet, qui poteſt vel pluris, vel minoris condemnare, ſed ad veritatem refertur, Paulus l. 37. D. de verb. ſign. Oportebit tam præſens, quàm futurum tempus ſonat, l. 8. D. eod.

Oportet, in ſtipulatione, Quod te mihi dare facere oportet, quod præſenti die duntaxat debetur, complectitur: & ideo adiicitur verbum Oportebit, vel ita, Præſens in diémve, l. ſi ſtipulatus. 76. l. cum ſtipulamur. 125. D. de verbo. oblig.

O PINVM, inquit Pompo. ab ope dicitur, quòd eius rei cauſſa mœnia ſint conſtituta, l. 239. §. 7. D. de verb. ſig. ideóque per vnicum p ſcribi deberet, atque ita in optimis exempl. ſcribitur.

O PPIGNARARA, eſt pignus dare feneratori. Repignerare pignus recipere eſt, reſoluta cum fenore pecunia. Hoc verbo vti Iuriſcoſ. teſtatur Beroal. Comm. in Aſinum, tertio.

O PPRESSVM ante ſententiam: Damnatum verò poſt latam eam dici, quidam obſeruarunt.

O PPRASSIO mobilium eſt, vt inuaſio immobilium. verſic. homicidia. in §. deinde competens eſt. Authen. de mand. princip.

O PTARE, eligere, l. 3. §. Item ſi optare. D. ad exhib. Item ſi optare velim ſeruum, vel quam aliam rem, cuius optio mihi relicta eſt, &c. Sic Virg. lib. 5. Aen.

Muneráque in naues ternos optare iuuencos.

O PTIONIS legatum, quo electio ſeruorũ vel aliarum rerum in familia relictarum datur: vnde tit. de optione legata. Eius autem hæc vis eſt, vt cui optio legata eſt, etiam eius heredibus, ſi viuus ipſe non optarit, optio debeatur, l. vlt. C. commun. de legat. §. optionis. Inſtitu. de lega.

O PTIO, in l. vlt. D. de iur. immun. cuiuſuis muneris adminiſter dicitur. Menſores, inquit Paternus, optio, valetudinarij. Optiones autem, vt ſcribit Vegetius lib. 2. cap. 7. ab optando appellati ſunt: quòd antecedẽtibus ægritudine præpeditis, ij, tanquam adoptati eorum, atque vicarij ſolent vniuerſa curare. Varro 1. de Ling. Lat. Primi, inquit, ſingularum decuriarum decuriones dicti: quos ij primos adminiſtros ſibi adoptabant, Optiones vocari cœpti, quos nunc propter ambitiones tribuni faciunt. Feſtus: Optio, inquit, eſt optatio: ſed in re militari is appellatur, quem decurio aut centurio optat ſibi rerum priuatarum miniſtrum, quò facilius obeat miniſteria publica. Idem: Optio, inquit, qui nunc appellatur, antea appellabatur accenſus. Is adiutor dabatur Centurioni à Tribuno militum: qui, quia cooptare quem velint Centurionibus permiſſum eſt, ex facto nomen ſortitus eſt. Nonius: Optiones, inquit, in cohortibus dicuntur, qui ſunt honeſti gradus, vt optatos, hoc eſt electos: & adoptatos, hoc eſt aſcitos. Varro de vita patrum lib. 2. exiſtimat appellatos, qui referentibus Centurionibus adoptati in cohortes ſubibant, vt ſemper plenæ eſſent legiones. à quo optiones Decurionum in turmis, & in cohortibus Centurionum appellati. Plutarchus Optiones *διοπτῆρας* videtur vocare, his verbis *οἱ δὲ τούτοις ὑποτεταγμένοι καὶ βαθμὸς, ὁ μὲν ὀπτίων, ὁ δὲ τεσσεράριος. οὕτω γὰρ καλοῦνται οἱ διαγγέλων καὶ διοπτήρων ὑπηρεσίας τελοῦντες.* Hinc apud Tacitum ſic legẽdum eſt: A quo Barbium Proculum teſſerarium ſpiculatorem, & Veturium optionem eodem perductos.

Optio FABRICÆ, d. l. vlt. videtur eſſe qui Imperatoriæ fabricæ, à qua Fabricenſes vocantur, aut fabricis legionum ſcutariis & loricariis cuſtos præeſt: vt & cuſtos carceris à Prudentio, Manceps carceris, & à Diuo Ambroſio, Optio carceris appellatur. ſic. n. ſcribit: Neque Paulus & Silas tempus diſtulerunt, quin optionem carceris baptizarent cum omnibus eius.

Optiones etiam dicuntur in lib. Cod. qui annonam militibus diuidunt, l. 9. C. de iure fiſc. l. 9. C. de exact. tribut. l.

but.l.1. C. de apoch.publ. & Nouell. Martiani de indulg.rel. No. Iuſtiniani 129. & ideo ad l.1.D.de mun. & hon. Græci lib. 54. βασιλικῶν annonæ diuiſionem, interpretãtur optionem militum. Procopius 3.de bel. Vand. ὃς ἐπιμελεῖται τὸ τῶν περὶ τὴν δίαιταν δαπανῶν, ὀπτίωνα τοῦτον καλοῦσι. Nominis auté ratio hæc eſt, quòd duces eos ſibi optent diuidendæ annonæ cauſſa quaſi adiutores, quò facilius cetera munia militaria obeant. qua ratione auxilia fœderatorum Optiones etiam dicuntur, l.vlt. C. de loca. quorum duces Phylarchi dicuntur Nouel. n6. & 117. Sunt autem quidam qui l.6.D. de bon.damn. Optiones ſumi velint pro apparitoribus eius magiſtratus qui damnatum ad ſupplicium deducit: mihi tamen priori ſenſu hoc nomen nõ incommodè videtur vſurpari poſſe, cum poſterioribus tẽporibus, imo etiam ſub ipſo Tiberio, (vt teſtantur ſacra Euangelia) præſidis & eius qui ſontes ad ſupplicium deduceret, ſatellitum officio milites functos legamus: tum verò maximè quòd & id ſubindicet d.l.6.

OPTIMA lex cum nominabatur in magiſtro populi faciendo, qui vulgo Dictator appellatur, quàm pleniſſimum poſſet ius eſſe ſignificabatur: vt fuit M. Valerij Marci filij Voluſi nepotis: qui primus magiſter populi creatus eſt. poſtquam verò prouocatio ab eo magiſtratu ad populum data eſt, quæ antea non erat, deſitum eſt dici, vt optima lege. vtpote imminuto iure poſteriorum magiſtratuum. Hæc Feſtus. Verba etiam quibus Pontifex Max. virginem Veſtalem capiebat, hæc Gellius lib.1.ca.12.receſet, ſacerdotem Veſtalem, quæ ſacra faciat, quæ ius ſiet ſacerdotem Veſtalem facere pro populo Quiritibus, vti qnòd optima lege fiat, ita te Amata capio.

OPTIMVS maximúſque fundus dicitur, qui ſeruitute omni, & obligatione pignoris ac tributo immunis eſt. Panl.l.169. De verb.ſignif. Non tantùm in traditionibus, ſed & in emptionibus, & ſtipulationibus, & teſtamentis adlectio hæc, VTI optimus maximúſque eſt, hoc ſignificat, vt liberum præſtetur prædium, non vt etiam ſeruitutes ei debeantur. Quod idem tradit Vlpianus l.90. & 126 eiuſd. tit. & l.pen. D. de euict. & l. 59. De cont.empt. Cicero de lege Agr. Optimo enim iure ea ſunt profectò prædia, quæ optima conditione ſunt: libera meliore ſunt quàm ſerua. Capite hoc omnia quæ ſeruiebant, non ſeruient: ſoluta meliore in cauſſa ſunt, quàm obligata. Eodem capite legis tuæ ſubſignata omnia, ſi modò Sylana ſunt, liberantur: immunia meliore conditione ſunt, quàm illa quæ penſitant.

Optimo iure poſſeſſa domus, quæ nulli obligata eſt, vel pignerata, neque vllo nexu pignoris tenetur, l.26. §.1. D.de pigno. Optimum ius legati, quod commodius, & facilius eſt, Vlpia. Inſtit. tit.24. Optimo iure libertatem conſequuti, l. 31. D. de minor. qui ex fidei commiſſo rectè manumiſſi ſunt. Optimo iure quarta bonorum curialium defunctorum, quibus alieni ab eorum conſortio heredes extiterunt, à curia petitur l.1. quando & quib. quar. pars. Optimo iuri & iure admiſſos codicillos dixit Imp. Inſti. de codicill. in fi. prin. Theoph. νόμιμον σύστασιν vertit. Optimo iure debentur vſuræ, quæ interrogatione præcedente promiſſæ ſunt, l.1. C. de vſur. hodie tamen prohibitæ ſunt, vt not. eo. tit. Authent. ad hæc. Optimo iure prædia antiquis dicebantur, quæ immunia prorſus erant, id eſt, vt nunc loquimur, Alaudialia.

Optimum, melius, bonum, ius dicitur in comparatinne, Glo in l.ſi mulier. D.de minor. ſuper ver. Optimo. at tigit item glo. in l.exigendi. C.de procur. ſuper verbo. non iniuſtè.

OPTINERE, vide Obtinere.

OPVLENTA hereditas, ait Gloſ. in l.ſi quis mihi. D.de acq.hered. dicitur quæ affert opes ſine vexatione: Locuples verò eſt, quæ etiam vexationem habet.

OPVS idem & perfectum, & imperfectum dici colligitur, D.locat. l.qui inſulam. §.qui ædem. Opere legato tamẽ vel conducto ſignificari Labeo ait id opus quod Græci ἀποτέλεσμα, non ἔργον vocãt, id eſt ex opere facto corpus aliquod perfectũ, l.5. D.de verb.ſig.

Opus probari vel approbari tum dicitur, cum magiſtri artificiorum euocati, inſpectum opus referunt eſſe idoneum & rectè factum, vel etiam (ſi hoc conuenerit) ab ipſo locatore, l.opus quod cum. l.ſeq. & l.ſi in leg. in prin. D.locat.

Opus reſtitui, pro deſtrui, auferríque in interdictis intelligitur, l.cùm prætor. eodem, & ſimil. quæ Aiberic. indicat. Alcia. l.impenſæ. D.de verb.ſig.

Opus ſtructile dicitur, quod ex lapide quadrato, aut laterculis, calcéque conſtructum eſt. Eáque propriè pars ædificij eſt, vnde & auferri non poteſt. Tectorium verò incruſtatio eſt, ſiue expolitio parietũ: qua de re Vitru. legendus eſt libr. 7. vt ab Alciat. citatur, tum & ipſe in Comm. ad l.in rutis & cæſ. de verb.ſig.

Opus ruruſtre apud Paul. de leg.3.

OPVS, in edictn de oper.no. nunt. quod in ſolo fit, & ſolo coniunctum opus ſignificat, l.1.§.hoc autem. D. de ope.no.nunt. Vnde qui meſſem facit, arborem ſuccidit, vineam putat, licet opus faciat, ad illud edictum non pertinet; ſed ad interdictũ, quod vi, aut clàm, l.1. §.hoc autẽ. & l.7.§. notauimus. D.quod vi, aut clàm.

ad Opus damnari, daríve, & in Opus tradi, idem valent, l.6. D.de extraordi.crimi. cum l.1.§.1. & l.fin. D.de effracto. Et Opere multari, pro eodem, l.10.§.fi. D. de pœn. in Opus ſalinarum mulierem damnatam legimus, l.6. D.de captiuis.

OPERARI, ſimpliciter pro laborare, negãt apud idoneos reperiri auctores: ferè autem refertur ad ſacra. Quamuis Operarij propriè ſunt, qui non iudiciũ, ſed tantùm operã adhibent ad architecti ex arte rationem operis præſcriptam. Operariorũ ſeruorum meminit Alphenus in §.quid autẽ eſſet. l.in leg. cẽſoria. de ver. ſigni. Alciat. eos interpretatur qui ruri operabantur. Vnde & antiquis auctoribus ſimpliciter operæ appellabantur.

ORACVLVM Imperatores in Codice appellant, iuſſum principis ipſius ore, ſine vllo reſcripto & adnotatione pronunciatum. l.iubemus. 10. C. De ſacroſ. eccleſ. l.viti. C.de diuin. reſcrip. Adnotatio autẽ eſt quæ ſcriptis tantum: vt Pragmatica, quæ adhibita cauſſæ cognitione in modum ſententiæ, vel ad alicuius vniuerſitatis preces. Vide Alciat. in d.l.10.

ORATIONES principum in iure dicuntur, quibus illi Senatum aut corãm oratione, aut abſentes per epiſtolam conſulebant, l.3. C.de leg. & conſtit. Huiuſmodi pleræq; extant D. Marci, vt de tranſactione alimentorum, de bonis maternis, de fugitiuorum requiſitione, de confeſsis, l.cum hi. de tranſact. l.6.§.1. de confeſſ. l. 56. de re iud. Item Marci & Commodi, de prohibitione nuptiarum inter tutores & pupillas ſuas, l.60. & .67. §.ſed & ſi filiusf. D.de rit.nupt. Item eorundem de ſeruatorum & libertinarum nuptiis, l.16. de ſponſal. l.16. de rit.nupt. D. Antonini, de donationibus inter virum & vxorem, l.32. de donat.int.vir. & vxor. Seueri, de rebus eorum qui ſub tutela ſunt non alienandis, l.1. D. de reb.eor. l.9. C. de præd.min. quam ſingulari libro Paulus expoſuit, vt ex Florẽtino indice & inſcriptionibus aliquot conſtat. Adriani, de petitione hereditatis: quæ ob eam cauſſam Senatuſconſultum appellatur. l.item veniunt. 20.§.6. in fin. D.de hered.petit. Tacitus lib.11. Orationem Principis ſecuto patrum conſulto, primi Ædui ſenatorũ in vrbe ius adepti ſunt.

ORATORES, pro legatis vſurpat Iuriſconſ. in l. lege Iulia. D.de vi publ. Accurſius doctores artium intelligit: qui à Græcis Rhetorici vocantur.

Oratores

Oratores ex Cannenſi caterua, apud Fortunatianum videntur dici ignobiles, qui ſcilicet eo tempore multis cæſis & facũdioribus interſectis, aut mortuis, repente extiterunt, & ad cauſſas ac iudicia acceſſerunt.

ORAI dicuntur in iure, qui cœlibes quidem non ſunt, ſed ſine liberis ſunt: de quibus apud Vlpianum cap. Inſt.13. De cœlibe, orbo, & ſolitario patre. vbi Hotoman. legendum putat, Id eſt ſolitario patre. Quintil. li. 7. cap. 5. In paupere gratior, quàm in diuite: dante beneficium, quàm reddente: patre, quàm orbo. Cicero in Paradox. Quem nutum locupletis orbi ſenis nó obſeruat? Obſeruandum eſt autem, cùm Lex Iulia Papia vetuiſſet, ne orbi plus quàm dimidiam eorum quæ ſibi legata eſſent, partem acciperent, duo extare de orbis capita ſub Rubri. de verb. ſigni. quorum vtriuſque inſcriptio demonſtrat, ea ad legem illam pertinere. nam illic ita eſt capi.148. Caius lib.8. ad legem Iuliam & Papiam: Non eſt ſine liberis, cui vel vnus filius, vnáve filia eſt. Idem lib.10. ad eandem: Nam quem ſine liberis eſſe, dicere non poſſumus: hunc neceſſe eſt dicamus liberos habere. Alias autem Orbus dicitur quicunque aliqua re cara priuatus eſt, vt vxore, liberis, parentibus. Sic plebs dicitur orba in XII. Tab. amiſſis tribunis, quaſi defenſoribus.

ORBIS Romanus, pro ditione Romanæ ciuitatis accipitur l. in orbe. D. de ſtat. hom.

ORCINVS libertus dicitur, qui directam ex teſtamento libertatem accepit: nec vnquam patronum viuum habuit. Orcum enim Latini Ditem patrem appellarunt. quare cùm libertus ille nullius libertus ſit, vt ſcribit Paulus l.4. D. de bon. libert. Ditis, Plutonis ſiue Orci libertus nominatur. Vlpianus l.4. §.7. D. de fideicom. libert. Hi qui ad libertatem peruenerunt, quorum liberti fiant, inſtitutio oſtendit: vt qui directam libertatem, Orcini erunt liberti. quod & tradidit Inſtit. tit. 2. §. is qui. Is qui directò liber eſſe iuſſus eſt, orcinus fit libertus. Idemq; Iuſti. ſub tit. De ſingul. reb. affirmat. Impp. l. directis. 10. C. de teſtam. manum. Directis verbis iure data libertate, non ſolum impoſitione pilei, ſed & adita hereditate, ſi nulla iuris impediat conſtitutio, liberti conſtituuntur Orcini. Marcian. l. 5. D. qui ſine man. ad lib. Qui ob necem domini detectam præmium libertatis conſequitur, Orcinus fit libertus. Sic apud Gellium lib.1. ca.24. In epigrammate Næuij poetæ, Orcius theſaurus, pro ſepulchro.

Itaque poſtquam eſt Orcio traditus theſauro,
Obliti ſunt Romæ lingua Latina loquier.

Theophil. autem Orcinum Græcè χαρωνιανὸν appellat eadem forma qua Orcini Senatores (quorum meminit Suet. Tranquillus) à Plutarcho in M. Antonio Charonitæ dicuntur. & Charoneæ ſcrobes, quaſi Orcinæ. A Iuliano Orcinus heres appellatur in l. duo ſocij. 8. D. de hered. inſtit. ſeruus qui ex dominorum ſuorum ruina ſimul oppreſſorum teſtamento heres & liber eſſe iuſſus erat. De Orcino liberto mentio quoque apud Vlp. l.3. D. de legit. tutor. apud Labeonem in l. dominus. 22 D. de pecul. legat. Nec malè quis Horcinus dixerit: nam ὅρκον dixere quidam παρὰ τὸ ὅρκον. Appellatur autem etiam libertus familiæ l. ſi ſocius. D. de manumiſſ. teſta. quod etſi alium quam orcum patronum non agnoſcat, ad familiam tamen defuncti pertinet, l.3. §. plane. D. de legit. tutor. l.1. §. ſi. autem fuerit. C. de Lati. liber. toll.

ORDO, eſt cuiuſlibet rei ſuo loco concinna digeſtio & apta compoſitio. Sic & in perſonis omnium maximè per iuſtitiam diſtributiuam apta quædam collocatio exigitur. Quare in Republica ordines dicimus, ſicut & in acie diſtributiones hominum, pro vniuſcuiuſque ſtatu & qualitate: vt ſingulæ functiones eò commodius intelligantur, expediantúrque. Romæ fuerũt tres ordines, ſcilicet, Senatorius, Equeſter, & Plebeius. Quorum etiam nunc in orbe Romano veſtigia quædam retinemus. Ordo Senatorius erat, qui patritio tantùm, ex quibus Senatus legebatur, cótinebat. Apud hos cenſebatur imperij eſſe maieſtas. Nos in hunc ordinem referre poſſumus omnes imperij ſtatus, qui iuſtis principum comitiis interſunt, atque ius dicendæ ſententiæ habent. Is & ampliſſimus ordo dicebatur, l. 21. §. 2. de leg. 3. & vide ſup. Ampliſſimus. Ordo Equeſter medius dicebatur, à quo ad ſenatoriam dignitatem aſcenſus fuit: interim tamen iudiciis præficiebantur. Equitum inſigne fuerunt anuli aurei, quibus à plebe diſtinguebantur. Tales hodie ſunt equites aurati, cum aliis imperij beneficiariis, qui ad publicam comitiis auctoritatem interponendam non ſolent vocari. Ordo plebeius, & infimus fuit, in quem referebantur omnes Romani ciues tribuarij, hoc eſt, ad tribus pertinentes. Nam ſerui & libertini (præterquam vindicta manumiſſi) non erant tribuum capaces: niſi ſpecialiter eis concederetur. Ex quibus intelligi poteſt l. patronus. in princip. D. de legat. 3. vbi Accurſius ridicula commemorat de ſeruorum progenie. Ad hos ordines reſpexit Vlpianus, in l.1. §. ſed & ſi ſeruus. D. de inſpicien. vent. Publicè enim, inquiens, intereſt, partus non ſublici, vt ordinum dignitas familiarúmque ſalua ſit.

Ordo, pro ſtatu, in l. Diuus Marcus. D. de offic. præſid. Græci τάξιν appellant. Status bifariam accipitur: aliàs pro iure perſonarum, quod & caput dicitur. Vnde Capite minui, vt in tit. D. de ſtat. homi. Inſtitu. de iur. perſonar. aliàs pro ordine perſonarum, reſpectu politico dignitatis, vt ordo decurionum pro collegio, l.15. D. ad municip.

Ordo decurionum, ciuitatiſve, collegium ipſum decurionum & curiam ſignificat, l.15. D. ad municip. l.16. §. 1. D. de alim. legat. l.1. C. de omni agr. deſer. lib.11. Appellatur & ſimpliciter ac abſolutè ordo in l. 3. l. 6. §. 1. D. quod cuiuſq. vniu. l. 5. §. vlt. D. de donat. int. vir. l. vlt. D. ad municip. l.1. §. ſed & ſi præſes. D. quand. appel. ſit. l. vn. D. nihil nou. appel. l.1. D. de magiſt. con. l. vlt. D. de vet. Sic & in inſcriptionibus antiquis hoc verbum accipiendum eſt. Itaque in ordinem allegi, nihil aliud eſt, quam decurioneẽ fieri, l.3. §.1. l. penult. D. de decur. d. l. vlt. D. de veter.

Ordo iuris, & legum, l.1. D. de lib. cauſ. l.31. §. ſi ciuile. D. depoſ. Valer. Maximus lib.3. cap.2. Quoniam Conſul dum iuris ordinem ſequitur, id agit vt Imperium R. corruat. Vtitur hoc verbo ſæpe Caſsiodorus in lib. Variarum.

Ordo, cognitio. C. de ordi. cogn.

Ordo militaris olim fuit, vt in exercitu, quodam gradu, miles centurioni, Centurio tribuno, Tribunus legato, Legatus conſuli obediret. Sed iſti gradus & nomina rei militaris, cœperunt cum tempore (vt ferè omnia) variari.

Ordo ſcripturæ non impedit cauſſam iuris ac voluntatis, auctor Papinian. l. cùm pater filios. §. fidei tuæ committo vxor. de leg. 2.

Ordinem politicum, vt euitetur cóſuſio magiſtratuum, ſeruandum eſſe vel apes naturali quadam inclinatione nobis oſtendunt: quarum vnumquodque examen ſuum ſequitur regem.

Ordinem in deferendis magiſtratibus, Romani certè viri prudentes optima ratione obſeruabant, ab inferiore ad ampliorem. Omnibus enim in rebus, ordo ſecundum naturam neceſſarius eſt: ſed tamen in magiſtratu deferendo maximam ac peculiarem quandam vim habet. Primùm, vt hominis ingeniũ rectè cognoſcatur, cùm magiſtratus, qualis quiſque ſit, ſtatim indicare ſoleat. Deinde, vt expoliantur ciues negotiis vulgaribus ad arduas res agẽdas, quoniam pulchrius parari, quàm creari nobilem. O venerandam antiquitatem, vt Iuſtinianus

ſtinianus rectè vocat, à qua & eruditum ſe fatetur In §. vlt. Inſti. de adoptio. Nam variis & grauibus omnium rerum exemplis ſcstet. Quid rogo ſalubrius Reipubiicæ fuerit, quàm hunc ordinem in omnibus ciuitatibus imitari, vt non ſtatim rudes ac nullo geſti officij argumento probati, rapiantur ad ſummum adminiſtrandæ Reipublicæ gradum & ordinem? Nó poſſum me hoc loco cótinere, quin expoſtulem cum criticis quibuſdam, qui tam ſunt amentes, vt vtilem illum longéque pulcherrimum in omnibus Academiis receptum ordinem titulóſque, aut contemnere, aut etiam improbare non erubeſcant. Quaſi verò vani ſint omnium literatorum ordines. Quid, inquiunt, eſt Doctoris titulus, quid Licentiati, quid Baccs laurei, niſi pecuniarum nundinationes? & reliqua idgenus ineptiarum multa effutiunt. Verùm legant inſulſi homines, quid ſcribant eruditi omnium ſeculorum in bonis artibus anteſignani. Quomodo præparandi ſint per ordinem ſtudioſi, ab incunabulis literarum, ad grauiores diſciplinas: In quas ne tanquam ſus in roſas Irruerent, quàm diligenter ſint à præceptoribus vires ingenij perpendendæ: & quàm tale in bonis artibus iudicium nullo poſsit fieri modo, niſi in claſſes diuidantur ſtudia, & ſingulis claſsibus tituli accommodentur, quibus alij ab aliis in ſcholaſtica ratione diſcernantur. Quales ſunt à lauri bacca, Baccalanreatus, Magiſterij, Licentiæ, & Doctoratus. Hæc, inquam, perpendant, ſi voluerint, iniqui cenſores, & facilè videbunt errorem ſuum vel conſcientia dictante.

in Ordinem redigere, hoc eſt, inter vulgares & gregarios numerare, vt ſua conditione ſit contentus. Opponitur Eximere numero, tanquàm præcipuum habere, non inter circulares, id eſt, vilioris farinæ homines.

Ordinaria dicuntur, quæ lege, plebiſcito, Senatuſconſultis, prætorum edictis, principum generalibus conſtitutionibus, & omnino quicquid iure ſcripto eatenus iuſſum eſt, vt ſit certa, generalis, vniformis lex, actus humanos generaliter, ſine ſpeciali perſonarum reſpectu ordinans, & quodã ordinato procurſu dirigens: fac. l. nullo modo. D. ad leg. Cornel. de falſ. Horum numero ſunt, cótractus, obligationes, actiones ordinariæ, appellationes, ſucceſsiones, teſtamenta, ſeruitures ordinariæ. Interdum (quæ etiam Zaſius Ordinariis connumerat, text. apertum allegans in l. 1. §. neceſſariò. D. ſi mul. vent. nom. in poſſeſ.) vſucapiones, præſcriptiones, pignora, & ſi qua ſunt ſimilia, quæ non ineleganter per Cicer. in lib. 1. de Oratore deducuntur. Extraordinaria, ad certa perſonarum, rerum, negotiorúmve genera, extra odinem reſpiciunt: quibus pro conditione, euentu, neceſsitate, commoditatéve aliqua, præſenti aiiquo remedio ſubuenitur. Quorum tria genera facit Zaſius. Quædam enim ſunt facti, vt cùm proprio ſeſe facto ab iniuria lex adſerere permitteret, l. quemadmodum. D. ad l. Aquil. cũ vulg. in quo genere non parum multa docuit in §. nunciatio. l. 1. de oper. nou. nunc. Quædam ex priuilegio principis naſcuntur: quæ plerunque ſunt contra ius commune: de quibus Inſt. de iure nat. gent. & ciui. §. planè ex his. l. 1. §. fi. D. de Cóſtit. princi. cum ſimil. Tertium genus eorum eſt, quæ licet extra ordinem, tamen iure recepta ſunt, vt non ſine ratione iuris communis nominari poſsint, licet nó ſint Iuris ordinarij: veluti cum remedio aliquo his ſubuenitur, quibus iure ordinario vel non eſt conſultum, vel non ita facilè, ita commodè conſultum. Et illæ hæc extraordinaria tertij generis, quadrupiicem habent effectum, quos idem Zaſ. diſtinctius explicauit ſingulari tractatiuncula, inſerta In tellect. ſuis ſingularibus. Vel ſic:

Ordinarium eſt, quod rectè atque iuris ordine, ciuiliter que & communi iure fit, l. 33. §. publicè. D. de procurat. Ordinarium ius ergo eſt, quod per actiones & interdicta, per Iudices datos, ſine prætoria cognitione, ſine ſubſcriptione in crimen, ciuiliter exercetur, l. 1. §. 1. D. ſi mul. vent. nom. l. vlt. D. de priuat. delict. l. 15. §. ſi ſuper. D. de re iud. l. 32. §. item liqui. D. de recept. arb. Suet. in Claud. cap. 15. Negantem cognitionis rem, ſed iuris ordinarij eſſe, agere cauſſam confeſtim apud ſe coegit. Hinc

Ordinaria iudicia dicuntur, in quibus eo ordine, qui ab antiquis inſtitutus eſt, lis exercetur. Front. de limit. agror. De poſſeſsione controuerſia eſt, de qua ad interdictũ, hoc eſt iure ordinario litigatur. Et Aggeuus aliquanto pòſt: De poſſeſsione fit controuerſia, quoties de totius fundi ſtatu per Interdictum, Id eſt iure ordinario litigatur. Item Ordinaria iudicia, quæ es ſorte in ordinem certũ digeſta erant. Virgil. Aeneid. 6.

Nec verò hæ ſine ſorte data, ſine iudice ſedes.

Vbi Seruius: Sine ſorte, inquit, ſine iudicio: traxit autem hoc ex more Rom. nó enim audiebantur cauſſæ niſi per ſortem ordinatæ, nam tempore quo cauſſæ agebantur, conueniebant omnes (vnde & Concilium ait) & ex ſorte dierum ordinem accipiebant, quo pòſt diem trigeſimum ſuas cauſſas exequerentur. vnde eſt,

Quæſitor Minos vrnam mouet.

Iuuenalis,

Gratia fallaci qui Prætoris viceris vrnam.

Ordinaria iudicia priuata quæ ſint, diximus ſub voce Extraordinaria: cùm ſcilicet vſitatus & legitimus ordo, formulæq; agendi & litigandi obſeruantur: veluti cùm ordine prius ad Magiſtratum in ius adibatur, ac formula ab eo conceptióque actionis poſtulabatur: deinde ad iudicem diſceptabatur. Extra ordinaria verò, cùm apud magiſtratum res diſceptabatur, nec iudices Recuperatoréſve dabantur. Vlpianus l. 1. §. 8. D. de exercit. act. Solent, inquit, In prouinciis Præſides prouinciarum extra ordinem exercitores iuuare ex contractu magiſtrorum: id eſt, ipſimet Præſides rem cognoſcunt, neque ad iudices reiiciunt. Itaque Vlpia. l. pecuniæ. 178. §. 2. D. de verbo. ſigni. actionis nomine & formulas intelligi ſcribit, quæ in ordinariis iudiciis in vſu erant: Perſecutionis autem verbo, extraordinarias perſecutiones: vt puta fideicommiſſorum, & ſi quæ ſunt aliæ quæ non habent iuris ordinarij executionem. Quem locum hæc eiuſdem verba in Inſtitut. c. 25. explicabunt: Fideicommiſſa non per formulam petuntur, vt legata: ſed cognitio Romæ quidem Conſulum, aut Prætoris qui Fideicommiſſarius vocatur: in prouinciis verò, Præſidum prouinciarum. Paulus in l. actio. 47. D. de negot. geſt. Nec refert, ait, directa quis, an vtili actione agat, vel conueniatur: planè In extraordinariis iudiciis vbi conceptio formularum non obſeruatur, hæc ſubtilitas ſuperuacua eſt. Hinc, Ordinarium hominem Feſtus dici tradit, ſolutum ſcurram & improbum, qui aſsiduè in litibus moraretur, ob eam cauſſam quòd in ordine ſtaret adeuntium Prætorem.

Ordinaria iudicia ad differentiam arbitralium, l. 5. C. de arbit.

Ordinaria bonorum poſſeſsio, in l. 5. §. ſi quis contra. D. de legat. præſt. l. 3. §. vlt. D. de Carb. ed. Huic opponitur Carboniana, quæ extraordinaria eſt.

Ordinarij apparitores, l. 7. C. de cohorta. lib. 12.

Ordinarij conſules, vide Conſulatus ordinarius.

Ordinarij iudices, ſunt præſides viri clariſsimi, non viri ſpectabiles vel illuſtres, l. 2. C. de prox. ſacr. ſcrin. l. vlt. C. de modo mult. l. omnes. C. de epiſc. & cler. Græci ἐμβαδμοὺς vocãt Nouell. 20. & 112. ſic dicti, quaſi infimi ordinis. In horum officio ſunt principes, corniculari), commentarienſes, numerarij ſiue tabularij, adiutores, ſubadiuuæ, ab actis, à libellis, exceptores. Et à Mariano In officio ducis Arabiæ ponuntur ordinarij. Ordinarij iudices qui ſint in Decretalium Epiſtularum

ſtularum libris, vide extrà de offic. iud. ordi. vbi gloſ. Panor. & alij. Vel

Ordinarius eſt, qui ſuo iure, vel principis beneficio vniuerſaliter iuriſdictionem exercere poteſt: cui ſcilicet vniuerſitas cauſarum commiſſa eſt.

Ordinarij milites, gregales & manipolares: vel etiam in prima acie dimicantes principes.

Ordinarij ſerui, l. 15. §. prætor. D. de iniur. qui certum aliquod miniſterium, vel officium in familia exercét. Hi Vicariis opponuntur l. 17. 18. 19. D. de pec. Vide VICARIVS.

ORDINARIA lis, iudicium, cauſſa, res dicitur, l. 24. 25. §. 1. D. de li. cauſ. l. 8. D. de inoſ. teſta. l. 26. D. de teſt. tute. Vnde Ordinator litis. Senec. lib. 19. Epiſtul. Et Ordinati libelli, cócepti, compoſiti, l. 3. D. de accoſ. Item Ordinata criminis cauſſa, l. 1. C. de accuſ. id eſt, inſcriptione depoſita, fideiuſſore præſtito de lite exercenda, eóq; qui accuſatur ſub cuſtodia officij facto.

Ordinari teſtamenta dicuntur, l. 30. D. de liber. & poſtu. & Inſt. de teſt. ordin. Ordinare ſuprema ſua, pro eodem, l. 25. D. de libe. & poſtum. l. 39. D. de pig. act. l. 36. §. miles in ſupremis. D. de milit. l. 1. D. de bon. poſſeſ. ex teſtam. mil. & Ordinare poſtrema vel ſuprema iudicia l. 15. C. de teſtam. Et apud Quintil. lib. 6. c. de riſu. Ordinare codicillos in l. 3. C. de codicill. & Ordinatio nouiſſimi iudicij in l. 2. C. eod. tit. Et ſuperordinare apud Tertul. lib. 5. aduerſus Marcionem, pro teſtamento facto aliquid addere, aut immutare. Ordinaum etiam edictú legimus in l. 13. D. rer. amo. non deſunt tamen qui pro edictum, edicto legant.

ὀργυιὰ, l. fin. D. fin. reg. de qua C. Harmenopulus libr. 2. titul. 4. ἡ ὀργυιὰ, ait, ἔχει βήματα β. ἤτοι πήχεις δ, ἤτοι πόδας ς ἤγουν σπιθαμὰς η. δακτύλους ϛ. Heſychius vero ὀργυιὰν eſſe ait τὴν τῶν ἀμφοτέρων χειρῶν ἔκτασιν, καὶ τὸ μέτρον, ἀπὸ τοῦ τὰ γυῖα μετρεῖν.

ORIENS modò pro ea orbis parte, cui proprius præfectus Prætorio attributus erat: modo pro diœceſi, quæ prouincias xv. continebat, Palæſtinã, Phœnicẽ, Syriam, Cyprum, Ciliciam, Palæſtinam ſecundã, Palæſtinam ſalutarẽ, Phœnicem Libani, Euphratẽſem, Syriam ſalutarem, Oſrœnã, Meſopotamiã, Ciliciam ſecundam, Iſauriam, Arabiam. quanquã Guil. Tyrius Orientem ex vet. auctoritate Antiochiam diœceſim appellare ſe ſcribat lib. 3. de bello ſacr. cap. 18. Atq; hæ omnes prouinciæ ſub diſpoſitione erant viri ſpectabilis comitis Oriẽtis, vt ex notitia Imp. Rom. apparet.

ORIGO, & progreſſus iuris ſcripti ſic habet. I. Lex XII. Tabul. II. Diſputationes decemuirorũ & prudentium forenſes. III. Legis actiones, quæ omnia communi appellatione Ius ciuile dicũtur. IIII. Plebiſcita. V. Senatuſconſulta.

Origo, principium, initium, cauſſam, ortum, ſtirpẽ, ſemen, fontémq; ſignificat. Pro ortu, hoc eſt, natiuitate origo mutari non poteſt, l. fi. §. pe. ad munici. ſequimúrq; patris, non matris originẽ. De quo Bart. latius in l. aſſumptio. §. filius. D. ad municip. & l. 2. C. de municip. & orig. lib. 10.

Originalis ciuitas, prouinciáve dicitur ea, ex qua quis oriundus eſt.

ORIGINALES ſiue Originarij ti. C. de mun. & orig. municipes dicuntur origine: ſub quo tamen manumiſſio, allectio & adoptio continẽtur. hæc enim tria municipes faciunt, l. ciues. 7. C. de incolis. Opponuntur autem Incolis in l. 4. & l. 6. C. de incolis: Hinc Originaris mulier, l. 7. C. de murileg. lib. 11.

ORNAMENTA muliebris ſunt, quibus mulier ornatur: veluti inaures, armillæ, viriolæ, anuli, præter ſignatorios, & omnia quæ ad aliam rem nullã parãtur, niſi corporis ornandi cauſſa. vide l. argumẽto. 25. §. 3. D. de aur. & arg. leg. & ſuprà ſub voce Mundus muliebris, Ita nec veſtes ornamentorũ appellatione continẽtur.

Itaque Tertullianus, Ornatum in cura comandi capitis poliendæq; & exornãdæ cutis ponit. Sic enim ille in lib. de habit. mulieb. ſcribit: Habitus, ait, fœminæ duplicem ſpeciem circũfert, cultum & ornatum. Cultum dicimus, quem mundum muliebrem vocãt. Ornatum, quem immundum muliebrem conuenit dici. Ille in auro, & argento, gemmis, & veſtibus deputatur: iſte in cura capillorum & cutis, earúmq; partiũ corporis, quæ oculos trahunt. Huic obſequio deſeruientes ancillas olim mulieres alebant, quas Ornatrices vocabant, de quibus paulo poſt dicemus.

ORNATA iumenta, l. 38. D. de ædil. edi. inſtrata & frænis, ephippiis, faleris inſtructa. Sic Ornati aſini, apud Catonem in lib. de re ruſtic.

ORNATRICES (Vet. Gloſſ. κοσμήτριαι) l. legatis. 65. §. ornatricibus. D. de leg. 3. eæ ſunt queis ſibi mulieres comas exornant, vt dicitur in l. item legato. 49. D. eo. ſic enim eo in loco legi vult Iac. Cuiac. Feſtus, Acus qua ornatrix vtitur. Martialis:

Vnus de toto peccauerit orbe comarum
Anulus, incerta non bene fixus acu.
Deſine iam Lalage triſtes ornare capillos,
Tangat & inſanum nulla puella caput.

Harum etiam fit mentio in illo monumento Rom,

CINERIBVS CAMILLAE ALPIONIAE
QVIRITAE ORNATRICI
FESTVS M. SEPTIMI GALLI
DISPENSAT.

De his item ſic Galenus in li. de Theriaca ad Piſonẽ: Αὗται δὲ ἤσαν αἱ περὶ τὸ κάλλος αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον τοῦ σώματος ὑπηρετοῦν ἡρμοσμέναι ἡ μὲν ἀναπλέκουσα τὰς τρίχας ἀνηρτημένως. Hæ Ciniflones etiam dicuntur.

ORPHANOTROPHOS, ὀρφανοτρόφος, cui pueros parentibus orbatos alẽdi procuratio cõmiſſa eſt. Hinc apud Imp. l. 30. C. de epiſc. & cler. Orphanotrophi appellantur pupillorum quaſi tutores, adoleſcentiũ verò quaſi curatores.

Ὀρφανοτροφεῖον, locus alendis pueris paratus, l. 16. & l. 18. C. de ſacroſanct. eccleſ. ab ὀρφανὸς & τρέφω.

ORPHITIANVM Senatuſconſultum. Vide Senatuſconſultum Orphitianum.

Ὁσίας χάριν, dicis cauſſa, perfunctoriè, Modeſt. l. 2. D. qui pet. tut. καὶ οὐ μόνον ἐὰν μὴ αἰτήσῃ, ἀλλὰ καὶ ὃν ἂν αἰτήσῃ, ὁσίας χάριν αἰτήσῃ: id eſt, Et non ſolum ſi non petierit, ſed & ſi quem petierit, dicis cauſſa petierit. Et Dio lib. hiſt. 37. vbi morem illum habendi exercitus in Ianiculo, dum comitia in Campo Martio haberẽtur, expoſuiſſet (de quo Gellius lib. 15. ca. 27.) καὶ ἔτι τε καὶ νῦν ὁσίας ἕνεκα ποιεῖται, inquit: hoc eſt, idque etiam nunc dicis cauſſa, & moris veteris vſurpandi fieri ſolet.

OSPRATVRA, minutarum frugum publicè coemendarum cura: vocabulũ fictum ex Græco ὄσπρια, quod veteres fruges minutas, & legumina ſignificat, vt auctor eſt Heſychius, & Galenus alim. lib. 1. his verbis: ὄσπρια καλοῦσιν ἐκεῖνα τῶν δημητρίων σπερμάτων ἐξ ὧν ἄρτος οὐ γίνεται, κυάμους, πισοὺς, ἐρεβίνθους, φακοὺς, θέρμους. Antiq. Lex. ὄσπριον, legumen interpretatur: & ὀσπριοπώλης leguminarium. Arcad. l. vlt. §. 2. D. de muner. & hono. Elemporis & Oſpratura apud Alexãdrinos patrimonij munus exiſtimatur.

OSRHOENA, prouincia Oriẽtis, l. 10. C. de ædifi. pri. l. 5. C. de cohortal. quæ regebatur per Ducem, vt patet ex Notitia Imperij Rom.

OSSA non veniunt cadaueris appellatione, l. locum. §. Prætor. D. de relig. & ſumpt. fun. vide Bar. ibid.

OSSVARIA, Græcis σοροὶ, ciſtæ, in quibus oſſa defunctorum recondebantur. Vlp. l. 2. D. de ſepulch. viola. Celſus ſcribit ſic eſſe monumenti, vt oſſuariam. Dicitur & Oſſuariũ Caſtellano in Prouincia veteri inſcriptione, vt refert Cuiac. Iulia Fuſinia oſſuarium viua ſibi fecit.

Oſtendittiæ, vide Hoſtenditlæ.

Oſtsnſionales militea apud Lamprid. videntur dici, qul oſtentui modò habentur in vrbibus, non bel licæ rei cauſſa.

Oſtantvm, ait Vlpi. Labeo definit, omne contra naturam cuiuſque rei genitum, ſactúmque. Duo genera autem ſunt oſtentnrum: vnú, quoties quid contra naturam naſcitur, tribus manibus ſortè, aut pedibus, aut qua alia parte corporis, quæ naturæ contraria eſt: alterum, cum quid prodigioſum videtur, quæ Græci φαντάσματα vocant. l. 38. D de verb. ſigni. Oſtentum autem ab Oſtendendo dicitur, teſte Cice. lib. 2. de Nat. deor. his verbis: Prædlctiones verò & præſenſiones rerum futurarum quid aliud declarāt, niſi hominibus ea quæ ſint oſtendi, monſtrari, portendi, prædici: ex quo illa oſtenta, monſtra, portenta, prodigia dicuntur. Vide Iſidor. lib. 11. Etym. c. 3. & Nonium.

Oſtracismva, relegationis erat genus apud Athenienſes, cum populus teſtulis in vrnā miſsis aliquem relegabat. dicitur enim ἀπὸ τῶν ὀστράκων, id eſt teſtulis, (quæ figulinæ an oſtreorum fuerint, dubium eſt) quibus in comitiis populus nomina eorum inſcribebat, quos ob potentiam & gloriam ferre non poterat. De quib. ſic Plutarch. in Ariſtid. non ita procul ab initio: Ὄστρακον λαβὼν ἕκαστος, καὶ γράψας ὃν ἐβούλετο μεταστῆσαι τῶν πολιτῶν, ἔφερεν εἰς ἕνα τόπον τῆς ἀγορᾶς περιπεφραγμένον ἐν κύκλῳ δρυφάκτοις. οἱ δ' ἄρχοντες πρῶτον μὲν ἀνεμέτρουν τὸ σύμπαν ἐν ταὐτῷ τῶν ὀστράκων πλῆθος· (εἰ γὰρ ἑξακισχιλίων ἐλάττονες οἱ φέροντες εἶεν, ἀτελὴς ἦν ὁ ἐξοστρακισμός) ἔπειτα τῶν ὀνομάτων ἕκαστον ἰδίᾳ θέντες, τὸν ὑπὸ τῶν πλείστων γεγραμμένον, ἐξεκήρυττον εἰς ἔτη δέκα, καρπούμενον τὰ αὑτοῦ. Hunc eūdem morē obſeruaſſe & Argiui & Mileſij & Megarenſes leguntur. Eandē autem legem ab Athenienſibus tranſumentes Syracuſani, priuati eam iuris ſibi fecerunt, nō teſtis, ſed oliuæ foliis nomē rei inſcribentes, & πεταλισμὸν inde, velut ſoliationem quandam, ἀπὸ τῶν πετάλων, id eſt à frondibus, nominantes. Similis eſt ἐκφυλλοφόρησις, per ſolia exactio, apud Zetzen, nomine diſcrepans, ſed in re conſentiens, cuius apud Dinarchum oratorem fit mentio aduerſus Polyeuctum, quem ἐκφυλλοφορηθέντα, hoc eſt ſoliorū ſuffragio ab aris focíſque exturbatum dicit.

Otiosa pecunia dicitur à Iuriſconſultis, quæ in arca iacet nec exercetur, nullum ſuo domino fructum afferens, id eſt, neque in nomina, vel emptionem prædiorum collocatur. Scęuola l. 13. §. 1. D. de vſur. Quæſitum eſt, an iudicio negociorum geſtorum, vel mādati pro pecunia otioſa vſuras præſtare debeat. Idem vacuam vocauit l. quintus. 28. D. depoſ. Vlpian. in l. 3. §. vſuras. D. de cont. tut. Sterilem pecuniam appellat. Plin. lib. epiſt. 10. Pecuniæ publicæ & exactæ ſunt, & exiguntur: quæ vereor, ne otioſæ iaceant. Eodē autem ſenſu Græci ἀργὰ χρήματα dicunt. Demoſth. contra Aphobum Orat. ἰδίᾳ δὲ καὶ καθ' ἕκαστον ὑμᾶς ἀκούσας τάς τε ἔργα αὐτῶν καὶ ὅσα ἦν ἀργά. Huic opponitur Occupata pecunia. Vide Occupare.

Otiosvs apud Cic. in Bruto ἀπαθῆ ſignificat, & ſedatum animum habentem. Vt ipſi Galbæ, quem fortaſſe vis non ingenij ſolum, ſed etiā animi, & naturalis quidam dolor dicentem incendebat: efficiebátque vt & incitata & grauis & vehemens eſſet oratio: dein cum otioſus ſtilum prehenderat, motúſque omnis animi, tanquā ventus, hominē deſecerat, flacceſcebat oratio.

Otofredvs Iuriſconſultus nobilis Bercenonti natus, Ius ciuile Bononiæ publicè magna cum laude interpretatus eſt: ibidémque relictis cōpluribus de iure ciuili cōmentariis, diem ſuum obiit anno M.CC.LXV.

Ovasis, ſeu Oaſis, tam parua, quam magna, locus deſertus eſt in Africa, in quem nocentes olim relegari ſolebant. nam vtriuſque meminit Ptolemæus in tertis tabula Africæ: & Plin. lib. 5. cap. 9. Arſinoitæ, inquit, duo ſunt hi & Memphites vſque ad ſummum delta perueniunt, cui ſunt conterinini ex Africa duo Oeaſitæ. Mentio etiam eſt vtriuſque apud Q. Curtium. Et Strabo lib. 17. ſcribit, Ouaſes loca habitata eſſe in magnis deſertis, quaſi inſulas quaſdam in mari Αὐάσεις, inquit, οἱ Αἰγύπτιοι καλοῦσι τὰς οἰκουμένας χώρας περιεχομένας κύκλῳ μεγάλαις ἐρημίαις, ὡς ἂν νήσους πελαγίας. Socr. in Hiſt. Ecc. li. 2. c. 28. de Georgio quodā Arriano loquens, ait eum quoſdam catholicos interfeciſſe, alios verò ſuperſtites in exilium ad magnam Oaſin relegaſſe. Euagrius li. 1. Eccleſ. hiſtor. c. 7. refert Neſtorium hæreticum, edicto Imper. Theodoſij, in Oaſin relegatū fuiſſe, quam & Ibim vocari ſcribit: vt & teſtatur Plin. lib. 5. cap. 4. ſic enim apud eum legendum, Ibis ciuitas Oeenſis, &c. Sunt & alij auctores, qui huius vocis mentionem faciant: vt iam dubitandum nō ſit, quin apud Vlpianum l. 7. §. eſt quoddam. D. de interd. & releg. ſic legi debeat: Eſt quoddam genus quaſi in inſulam relegationis, in prouincia Aegypto, in Ouaſin relegare. Hinc Oaſena deportatio, l. 1. C. Th. de Nili agger. Vide Duaren. lib. 2. Diſput. ann. cap. 39.

Ovibvs legatis, agni, arietéſque non continentur. Ouium verò grege legato, vtrunque contineri, l. 63. in fin. l. 79. D. de leg. 3. Paul. lib. 3. Sent. tit. 6.

Οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων, Neq; omnia, neque quouis tempore, neque ab omnibus. Vlpianus in l. 6. §. 3. D. de offic. procōſ. ex Imp. epiſtola, Quantum ad xenia pertinet, inquit, audi quid ſentimus. vetus prouerbium eſt, οὔτε πάντα, &c. nā valde inhumanum eſt, à nemine accipere, ſed paſsim viliſsimum eſt, & omnium auariſsimum.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER XV.

P

P. Nota in ſubſcriptionibus Cōſtitutionum C. Iuſtiniani, & Theo. ſignificat, Propoſita, eo ſenſu, quo Data, in eiſdē libris, vt in l. 1. C. de pact. conuentis.

Pp. Avg. Perpetuò Auguſtus: in fin. prooemij Inſtitu. vbi ſic legēdum eſſe docet vetus inſcriptio, quam in Iuſti. vita ponit Hot.

Paavla ſunt animalium ſumptus, vt annonæ familiæ dominicæ, in l. 9. C. de iu. fiſci, lib. 10. quæ vulgo Capita dici ſcribit Marcellinus li. 22. & vide l. animalia. C. de curſu public. lib. 12. Hoc verbo vſus eſt & Scæuola l. Lucius. D. de legat. 3. Variè autem accipi conſtat, cap. 1. extr. de ſepul. quandoque pro verbo Dei, ca. inter cetera. de offi. ordin. Hinc

Pabvlare illo ſenſu, §. fi. de pac. ten. in vſib. feud.

Pacem rumpere non dicitur qui ſurtum facit ei, cum quo pax eſt. Bartol. l. verum. D. de furt.

Παχυμερῶς, ἁδρῶς, παχέως, inquit Heſychius, id eſt craſſè, pinguiter. Hinc παχυμερέστερον in comparatiuo, pinguius, per maiores partes. Vlpia. l. 7. D. de pecul. Scire autem non vtiq; ſingulas res debet, ſed παχυμερέστερον. Paulus in l. 14. D. de except. rei iud. pinguius Latinè dixit: Idē corpus in hac exceptione non vtiq; omni priſtina qualitate vel quantitate ſernata, nulla adiectione deminutionéve facta: ſed pinguius pro cōmuni vtilitate accipitur. Itē in l. 49. D. de re iudic. Pinguius enim donatori ſuccurrere debemus, quàm ei qui verū debitum perſoluere cōpellitur. Gellius libri 14. capite primo: Sed conſectari pauca quædā, vt verbo ipſius vtar, παχυμερέστερον nullo ſcientiarum fundo concepta.

Pacisci & tranſigere hoc differunt, quòd is qui tranſigit, quaſi de re dubia & lite incerta neq; finita tranſigit: qui verò paciſcitur, donationis cauſſa rē certam & indubitatam liberalitate remittit, l. 1. D. de trāſact. in

edicto Prætoris,quo furti Iniuriarúmque pacti infamia notantur.Pactum enim accipimus,qui cum pretio quantocunq; pactus ſit.Ceterum ſi precibus impetrauerit ne ſecum ageretur,ad edictum non pertinet, l.1.l.6.§.pactus.D.de iis qui not.infam.l.18.C.illo tit. eodem modo in l.18.D.de tranſact.& l.10.C.de adul. l.4.D.de iur.fiſc.

Pactvm, inquit Vlpia.l.1.D.de pact.à pactione dicitur.inde etiam pacis nomen appellatum eſt. Et eſt pactio duorũ pluriúmve in idem placitũ conſenſus, id eſt nihil niſi conſenſus:vt in definitione legati, donatio teſtamento relicta,id eſt, nonniſi teſtamento. Vel conuentio quæ placiti fine ſtetit,id eſt quæ neq; traditione,neque ſtipulatione ſumpſit effectũ. Vel,Conuentio quæ vacat nomine & cauſſa. Vel,Conuentio quæ in nudo pacti nomine ſtetit, nec aſſumpſit aliud proprium. Alio loco idem Vlpianus pactum ita definit,vt ſit duorum cõſenſus atq; conuẽtio,l.3.de pollicit.Nec verò audiendi qui pactionis nomen latius pertinere quã pacti dicunt,ſuperioréimq; definitionẽ pactionis eſſe, nõ pacti;ob idq; in illam contractũ cadere,cum nuſquã pacti appellatione contractus ſignificetur. Eadem enim pactio & pactũ ſunt : Vlpianũq; exiſtimo poſt nominis pacti definitionẽ,alteram quę pacti naturam exponeret ex arte adiunxiſſe. Contractus autem amplius quiddã eſt: duorum nempe pluriúmve in id cõſenſus , ex quo cõtrahatur obligatio: vt & συνάλλαγμα Theophilus definit in extremo tit. de oblig.ceteriq; Græci Iuriſc.pactum , quod σύμφωνον vocant, fieri dicunt ἐπὶ τῷ συςῆναι, ἢ διαλυθῆναι, id eſt ad agendum aliquid vel tranſigendũ : nam & tranſactio pacto fit. Contractum verò, ἐπὶ τῷ συνίςασθαι ἐνοχὰς, καὶ τὴν ἑτέραν τῷ ἑτέρῳ ποιῆσαι ὑπεύθυνον. Conuẽtio autem,quam συμβολὴν vocant,genus eſt:nam & pacta & contractus conuentiones ſunt.Itaq; idem hæc omnia poſſunt,pactum,depectio,pactio,placitũ, pactum conuentum,pactum & conuentũ, pactum nudũ, pactum & cõſenſus, pactũ & condictũ.In l. Iuriſgentiũ. §.ſed cum nulla.D.eod.nuda pactio dicitur,quod alibi nudum pactum.Et quemadmodũ nullibi pacta,ita nec pactiones cõtractus appellãtur. Cic.li.2.de Inuẽt. pactum definit eſſe,quod inter aliquos conuenit.

Pacta quæ modò nuda,modo conuẽta, modo pacta ſimpliciter in iure ciuili appellãtur,ea ſunt, quæ neq; nomen certum,neque præſentem & ſubiectã negotij gerendi cauſſam habent id eſt quæ ſola cõuentione, ſolóq; placito conſtant,nihilq; præter nudã conuentionẽ habẽt,l.ſi tibi.C.loc.l.ſi diuiſione.C.fam.erciſ. Nec verò quod nuda dicãtur pacta,cõtrariæ appellationis aliam pactorũ ſpeciem comminiſci oportet,ſicut quia dicũtur morbi quidã acuti,non ideo alij dicentur obtuſi. quinimo aſſerimus nullũ omnino pactũ eſſe,quod nudũ non ſit. Legitimũ pactũ, pactum nudũ eſt:lex contractus,pactũ nudũ eſt.Itaq; quod additur,nudum conuentũ, epithetũ pacti perpetuũ eſt, non διαςολὴ, quaſi ſit aliud veſtitũ,vel non nudũ, vel non conuentũ,vel vt nihilo felicius tradidit Alciatus, iuſtum,qui in libris noſtris iuſtũ pactũ non animaduertit nihil aliud eſſe quã nudũ,quod neq; dolo, &c. l.Iuriſgentiũ.§.ait Prætor.l.epiſtola.§.pactũ, l.tale. §. 1.D.de pact.l.Stichũ.§.naturalis.D.de ſolut.l. cũ emptor.D.de reſcind.vend.

Pacta conventa. Elegans coniũctio eſt horum verborũ, vt ſcilicet alterũ alterius ſignificatione ſuppleatur,& omnia tandem hominũ placita cõprehendantur.Sic dicimus,Dicta facta, ſignificãtes omnem prorſus rem geſtam inter aliquos,l.iuriſgentiũ.§. Prætor ait. D.de pact. Pacta conuẽta,quæ ex ſolo conuentu,vt ait M.Cic.in lib.Rhetoricorum,valent:vel quæ nihil præter conuentionem habent, l. 72.D. de contrahend.empt.l.71.D.pro ſoc. Et Pactum proprie ex parte ſtipulantiũ conuentũ,cũ quæ pepigerunt promiſſa ſunt,de hiſq; eſt cõuentũ. Seneca : Nec pacta cõuentáq; impreſſis ſignis cuſtodirentur. Dicitur etiam pacta & conuenta. Paul.lib.1.Sent.tit.de pactis & conuentis.& M.Tul.pro Cæcin. Quæ,inquit,iudicia,aut ſtipulationis,& pacti & conuenti formula.

Pactum à contractu ſic ſeparatur : Pactum neq; nomen, neque cauſſam habet Contractus aut nomẽ habet,aut ſi nomine vacat,certè cauſſam habet. Cauſſam autem habet conuentio, quæ datione vel facto ſumpſit effectum : ideóq; Do vt des,contractus eſt : Dabo vt des, pactum. Ex cõtractu datur actio:ex pacto in ciues Romanos non datur actio. conſtituitur enim ex eo naturalis, non ciuilis obligatio. Sed tamen ex pacto datur exceptio,& hoc eſt quod ait Prætor, Pacta iuſta ſeruabo. Seruat Prætor,id eſt tuetur pacta datis exceptionibus. At pacta vel contractibus adiiciuntur, vel nõ adiiciuntur. Hæc procul dubio nunquam actionẽ pariũt, ſemper exceptionem pariunt:illa,quæ ſcilicet proprio nomine leges appellantur,aut ex continenti,id eſt initio cõtractus adiiciuntur,aut ex interuallo. Quæ adiiciuntur ex cõtinenti non pariunt,ſed formant contractum,l.cum dotem. C. de iure dot. id eſt formã & legem dant cõtractui : formant ipſam actionem l.iuriſgentium.§.quinimo. D.de pact. id eſt actionẽ ex ipſo contractu. Itaque ſi conuenerit ab initio, vt venditor ſatiſdaret de euictione , qui ex natura contractus non cogitur niſi repromittere,aget emptor ex empto cum venditore vt ſatiſdet:atque ita pactum emptionẽ format,&,vt Latini Græcíq; Interpretes locuti ſunt,transformat, τυποῖ καὶ μετατυποῖ. Quod ſi ab initio conuenerit,ne venditor teneretur ob euictionem,quod etiam alienum eſt à natura & qualitate contractus, proderit pactum vẽditori ad exceptionẽ, vel etiam ipſo iure ſe tutum eſſe contendet quandoquidem pacti exceptio ineſt bonæ fidei iudicio,l.nec ex prætorio. D. de diuerſ.reg.iur. Quæ ex interuallo fiunt de ſatiſdatione præſtanda ob euictionem,actionẽ emptori non dant: ſed ſi agat cum eo venditor ex aliqua cauſſa,rectè excipiet emptor,Si non te mihi quoque ob euictionem fideiuſſores dare oporteat. Quæ fiunt ex interuallo de non præſtanda euictione,hæc ſtultum eſt quærere,an actionẽ pariant:nec enim venditori aliter vtilia eſſe poſſunt,quàm excipiẽdo,& eatenus quidẽ ea emptione contineri,vel ineſſe emptioni verum eſt. His verò pactis detrahitur emptioni,illis additur:his leuior,illis fit grauior emptionis condicio. Sed vtraq; fiunt de adminiculis:euictiones enim non perficiunt emptionem,ſed iam perfectæ emptioni ſubſidio & auxilio ſunt. At verò ſi ex interuallo pacta fiãt de his quę ſunt ex ſubſtantia contractus, vt puta re, pretio,conſenſu, quibus ſcilicet emptio perficitur;ſi res nõ ſit integra, nulla naſcitur actio:ſi res ſit integra, emptio tollitur mutuo diſſenſu,vel etiam reformatur,renouatur, repetitur:& hoc poſteriore caſu datur actio,non quidẽ ex pacto,ſed ex noua emptione. Et hæc eſt ſententia l.pacta conuẽta.D.de contrah.empt.item l. Iuriſgen. §.item reſponſum,& §. adeo.D. de pact. Ex Cuiacij Obſeruat.lib.2.cap.15.

Pactorum quædam in rem ſunt, quædam in perſonam. In rem ſunt,quoties generaliter paciſcor,ne petam.In perſonam,quoties,ne à perſona,id eſt,ne à Lucio Titio petam,l.iuriſgentium.§.pactorum.D.de pact.

Pacta legitima,l.legitima. C. de pact. Pactum iuſtum, ſine dolo,nec aduerſus leges,l.7.§.prætor.& l. epiſtola.l.tale.D.eodem.nec tamen aliud eſt quam nudum pactum. Pactum tacitum,l.2.D.eod..

Pacta curialia,Zaſius in intellect.iur.ſing.in l.ſi non ſortem.l.libertus.D.de condic.indeb.

Pactum retrouendendi,quod vocant,& inter cetera pacta vulgatiſſimum eſt,dicitur,cum venditori ex con-

uentione conceditur ab emptore:quòd ſi ipſe vel heredes eius voluerint quandocunq;, aut intra certum tempus reſtituere precium: vt tum rem ſuam, quam vendidit,quaſi redemptã accipiat. Quo pacto in emptione & venditione redituum quotidie vtimur, l. 2. C. de pact. inter empt. & vend.

Pactum vulgare, l. Bæbius. D. de pact. dot. quod inter ſe ſolerent ſocer & gener paciſci, Si in matrimonio ſine liberis filia deceſsiſſet, dos profectitia ad patrem rediret.

Pacti ſolatium, vide Puncti ſolatium.

Pædagogia, pro ſeruitiis puerilis ætatis accipit Vlpianus in l. quęſitũ eſt. §. 16. D. de inſtruct. vel inſtrum. leg. Si inſtructũ fundũ, inquit, legaſſet: ea pædagogia, quæ ibi habebat, vt cùm eò veniſſet, præſto eſſent in triclinio, legato continentur.

Pædagogiani pueri, vide Caſtrenſiani.

Paene eſt, prope eſt, parum eſt, modeſtiæ notæ A. Auguſt. lib. 3. cap. 9.

Paganus dicitur, qui miles non eſt: hoc eſt non tantum qui in caſtris & militia non eſt, ſed qui omnino militiæ ſacramento non tenetur. Modeſt. tit. locat. l. ſi ignorãs, inquit, militi quaſi pagano locauerit. Verius tamen eſſe putat Zaſius, quòd priſcis Romanis paganus ille erat, qui militiæ cupiens erat, & illi cingi ſeu aſcribi volebat. Eo enim interuallo, quo id quærebat & ad militiã aſpirare tentabat, Paganus: mox militiam adeptus, miles dicebatur. Vnde Scæuola ad leg. Falc. l. ſi dum paganus erat, fecerit teſtamentũ, militiæ tempore codicillos: Lex Falcidia in codicillis locũ non habet, in teſtamento locũ habebit. Sed receptius eſſe paganum dici omnem, qui non eſt miles, & qui eſt priuatus. A pago vel villa vocatus, quaſi homo ruſticus villaticus. Pagum autem, ait Seruius, ἀπὸ τῶν πηγῶν deduci, id eſt à fontibus, circa quos villæ cõdi ſolent: ſicq; Paganos dictos, quaſi ex eodẽ fonte bibentes. Itaq; pagani propriè militibus opponuntur, vt togati ſagatis, cinctiſq;. Sunt autẽ propriè ruſtici à pagis appellati: quod domi relinquebantur, ad ruris culturam. Vigl. in tit. Inſtit. de milit. teſt. Pagani item eccleſiaſticis ſcriptoribus ſunt, qui Chriſti pietatẽ non colunt: & ita ſumũtur in rubr. C. de pag. Ea nẽpe ratione, teſte Alciato, quia Chriſti non ſint milites. Hinc Paganum peculium caſtrenſi opponitur, l. vlti. C. de inoffic. teſtam.

Pagorum præpoſiti, l. 49. C. Th. de decuri. l. 1. C. Th. de pignorib. παγάρχαι in Nouell.

Pagenses, ciuitatis aut pagi eiuſdẽ incolæ. lib. Feud. 2. tit. 68. §. 2. Adhibeat ſibi de pagenſibus ſuis, & qui per eandẽ legẽ viuant, duos teſtes idoneos. Sic Greg. Turon. lib. 8. c. 18. Nã Vvintrio Dux à pagenſibus ſuis depulſus, ducatu caruit. Et lib. 10. c. 9. Regalis Epiſcopus cum clericis & pagenſibus vrbis ſuæ ſimiiia ſacramenta dedit. Sic legis Franc. lib. 3. cap. 43. Cancellarius tamen talis eſſe debet, qui pagenſibus loci illius notus fuiſſet. Et in c. Conſtit. vlt. Comites autem reddant rationem de eorum pagenſibus.

παγάρχαι, apud Iuſtinianũ Edicto 15. & in Nouellis aliquoties, ſunt qui l. 49. C. Th. de decurio. l. 1. C. Th. de pigner. propoſiti pagis vocantur. Hinc l. 2. C. de ſuſcep. Præpoſitura pagorum.

Pacere, pro paciſci. Nam, teſte Quintiliano, pepigi, non à pango, ſed antiquo verbo Pago, pagis, ſine N, ducitur, vt in l. XII. Tab. Ni ita pagunt, ſicut in ea re teſtis eſt idem M. Fabius lib. 1. ca. 10.

Palam, eſt coram pluribus. Item in loco euidenti claris literis, l. palàm. D. de verb. ſign. & in l. ſed & ſi pupillus. §. proſcribere. D. de inſtit. action. vide l. 43. D. de rit. nup. Alias etiã alio ſenſu ſumitur, pro loci materia, vt in quæſtione taciti fideicõmiſſi palã relictum intelligitur, quod teſtamẽto, vel codicillis quis rogatus eſt reſtituere, non domeſtica cautione, vel chirographo, l. 3. D. de iur. fiſci.

Palatini, largitionales ſeu priuatiani erant: atque in genere hoc nomine omnia officia eorũ qui in ſacro palatio militant, id eſt, memoriales, agentes in rebus, apparitores diuerſorum Comitũ, largitionum, vel ſacrarum, vel priuatarũ rerum, continentur. De quibus in tit. de Palatin. ſacra. largit. Sed & miniſteriani, de quibus tit. de caſtrenſi. & miniſt. Generalem hanc ſignificationẽ cõprobat l. 1. C. de priuil. eo. qui in ſacr. pal. mil. A Palatinis, inquit, tam his qui obſequiis noſtris inculpata officia præbuerunt, quàm iiiis qui in ſcriniis noſtris, id eſt memoriæ, epiſtolarum, libellorúmq; verſati ſunt, procul calumnias iubemus eſſe remotas. Ambr. Epiſt. 5. Palatina, inquit, officia omnia, id eſt memoriales, agentes in rebus, apparitores diuerſorum Comitum. Palatium pro palatinis ſæpe accipi Am. Marcel. teſtis eſt lib. 4. Tuas, ait, & palatij tui auferre iubeo propediem annonas. Et eodem libro, Relicto palatio omni.

Palatini panes ſeu ciuiles, l. 7. C. Th. de annon. ciuic. quibuſdam dicuntur quòd è palatio erogarentur: alij tamen malunt ſic dictos, quod palatinia præberentur. Largitione autem annua diſtribui ſolebant. cuius inſtituti Conſtantinus auctor nominatur in l. 1. C. de frum. vrb. Conſtant. & l. 1. C. de annon. ciuil. & apud Socratem lib. 2. cap. 13, qui ei largitioni LXXX. prope modiorum millia attributa teſtatur. Eorũ mentio fit in l. vlt. C. de quadr. præſcr. & d. l. 1. de frum. vbi iubentur panes cocti dari, non autem frumentum. item in l. vlt. §. vlt. C. de iur. dot.

Palæstra dictione vtimur non tantùm pro ludo ipſo, ſed etiam pro loco vbi exercetur. Vlp. in l. ſed & ſi quid. D. de vſufr. eleganter mancipium de palęſtra, ſeruum accipit, qui palæſtræ dat operam.

Παλαιστριανῶται, l. ſed & milites. D. de excuſat. tutor. veterani.

Pali, ligna ſunt acuta, quę in claudendis hortis, aut fulciendis vineis ſolent in terram defigi. Perticæ verò baculi ſunt oblongi, quibus item ad vineas plerunque vtimur. de iis l. 17. §. fi. D. de act. empti. l. 59. D. de vſuf. l. 56. D. de leg. 3. aliàs pedamenta & ridicæ vocantur, l. 10. D. de vſufr. Nec verò pali lignorum appellatione continentur, ſed in numerũ materiæ redigendi ſunt, l. pali. 168. D. de verb. ſig. l. pali. D. de leg. 3. l. inſtrumenta. de fund. inſtr. Idem & de pertica dici debere ibidem obſeruatur.

Palaris ſylua, ex qua pali ſumuntur, l. 9. D. de vſufr.

Palea ſine diphthongo, ceu titulus præponitur quibuſdam capitibus Decretorum Gratiani. Rectius cũ diphthongo ſcriberetur Palæa. Nam παλαιὸς vetus ſignificat.

Paleæ verbo ſollicula granorum continentur, l. fin. §. fi. D. de ſeruit. & aqua.

Πάλιν in l. veluti. D. de edend. ſignificat, iterum, ſed ita vt ad inſequentia quoque tempora pertineat.

Pallium, ait Iſidorus lib. 19. ca. 24. eſt, quo miniſtrantium ſcapulæ conteguntur, vt dum miniſtrant, expediti diſcurrant. Plaut. *Si quid facturus es, appende in humeris pallium.* Dictum autem Pallium idem ſcribit à pellibus, quia prius ſuperindumento pelliceo veteres induebantur: ſiue à Palla per deriuationem. Apud Pontificios ſumitur pro inſigni ornamento Archiepiſcopi, vel Epiſcopi, ca. 1. de aucto. & vſu palij.

Palliare μεταφορικῶς ductum verbum ſignificat tegere turpe factum. ſic ſumitur in ca. niſi ſpecialis. extra illo titulo de vſu pallij, & vide ibi bonam gloſſ. in verbo, Palliare.

Palma, non finis eſt laboris, ſed victoriæ ſignũ, & victoria ipſa, vt in l. 1. C. de princip. agent. in rebus. libro 12. vndę palmata toga, à palma in ea intexta, inquit Bu-

dæus

dæus, proprie triumphantium fuit: quam merebantur hi, qui de hoſtibus palmã reportaſſent. Aliàs pro dactyio ſumitur, & inter dulcia numeratur à Iuriſcoſ. cũ ſit: Item vuas, ficus, palmas, caricas, l. vlt. de trit. & vino legat.

Palmati equi in l. 1. C. de grege dominic. ſiue Palmatij, ſunt quos vulgo Baios vocamus, Alciato ibidẽ teſte. poſſe etiã intelligi equos Palmatos idem ſcribit, quibus vtebantur aurigæ in Circo, à palma.

Palmarium, victoria. Vlpian. ex Imperatoris reſcripto in l. 1. §. 5. D. de extra. cognit. Si verò poſt cauſſam actum eſt, honoraria ſumma peti poterit vſq; ad probabilem quantitatem: etſi nomine palmarij cautũ ſit.

Palmus, menſuræ genus. Eſt autẽ duplex, inquit Budæus. Maior 12. digitorum, Grçcè Spithame vocatur, & Latinis etiam Dodrans: Minor digitorũ quatuor, Palæſtea Græcè dicitur. Frõtinus libr. de limitibus agrorum ſcribit Palmum habere digitos quatuor, vncias tres: quod Theodoſius & Neuterius probant.

Pancarpum, ſpectaculi genus, quaſi omnium arborum fructibus concinnata ſilua, apud Imp. in Nouell. de Conſulibus. §. ac primus quidem. Vetus interpres ſiluã exponit: qua ratione & chamæleo niger dictus forſitã ſit παγκαρπὸν, vt ad Dioſcorid. Græci quidam adnotarunt, ex varietate colorũ: & oraculo quodã cũ Dianæ iuberetur Neleus ſtatuã erigere ἀπὸ παγκαρπῶν ξύλων, ereatt è quercu, in qua offenderat multos variósq; ſuſpenſos fructus, vt interpres Callimachi ſcribit. Appellatur à Sophocle in Oedipo Tyrãn. laurus παγκαρπής.

Pancratium, παγκράτιον, Plutarchus in Sympoſio lib. 2. cap. 4. certamen eſſe mixtum ſcribit ex pugilatu & lucta. ὅτι γὰρ, inquit, μέμικται τὸ παγκράτιον ἐκτε πυγμῆς καὶ πάλης, δῆλον. Ariſt. lib. 1. Rhet. Qui poteſt premere ac fortiter tenere, ad luctã eſt idoneus: qui ictu longè à ſe repellere, ad pugilatũ: qui vtrunq;, ad pancratium. Sic Plato lib. 1. de legib. παγκράτιον ἀσκητικός, ἢ πυγμῆς, ἢ πάλης. Qui in pugili certamine, aut lucta, aut vtroque ſimul ſe exercuit. Pancratiũ itaque ludus erat, qui in puluere fiebat, recto ſtadio inuicem percutientiũ. Budæus in priori annot. ſic dici vult quod aduocatis omnibus corporis viribus, omniúmq; neruorum contentione tranſigitur. De Pancratio & Pancratiaſtis Gellius lib. 12. ca. 26. ex Panætij libro: Oportet animo ſemper eſſe prompto, atque intento, vt ſunt athletarum, qui Pancratiaſtæ vocantur. nam ſicuti illi ad certandũ vocati, proiectis altè brachiis conſiſtunt, capútque & os ſuũ manib. oppoſitis, quaſi vallo præmuniunt: membráq; eorum omnia priuſquã pugna mota eſt, aut ad vitãdos ictus cauta ſunt, aut ad faciendos parata: ita animus, &c. Item Vlpi. l. 7. §. 3. D. ad leg. Aquil. Si quis in colluctatione, vel in pãcratio, vel pugiles dum inter ſe exercentur, alius aliũ occiderit, &c. Iulius Pollux videtur intellexiſſe dici πάμμαχοι quoq; de Pancratiaſtis: nam poſtquã de iis loquens, eorum deſcripſit ἔργα, addit: Εἰσὶ δὲ τούτων ἕνεκα ἄρτιοι ἀεὶ πάμμαχοι, καθάπερ Πλάτων τὸν περὶ τὸν Εὐθύδημον· τοῦτο αἰτεῖν κομιδῇ παμμάχω, οὐχ ὥς τις ἀναγνώσεται τοὺς παγκρατιαστάς. Hos, inquit, omni certaminis genere vtentes poſſis dicere, ſicuti Plato Eutydemum: Hoc admodum placet omni certamine vtenti, ſecundum Acarnenſes pancratiaſtas.

Pandectae dicuntur ἐκ τοῦ τὸ πᾶν ἐν αὐτοῖς ὑποδέχεσθαι: & Digeſta, vt Græcè χρημαλίς, vel potius vt ipſe Iuſtinianus ait, vt iuria antiqui διαιρέσεις καὶ διαλύσεις. Pandectæ autem maſculini formam habet: omnes tamen in feminino efferunt genere: corruptè.

Panis gradilis in rub. C. Theodoſi. de anno. ciuilis & pane gradili, dicitur, qui è gradibus, qui in vnaquaque regione vrbis erant ad piſtrina, vt conſtat ea deſcriptione antiqua vrbis, præbebantur populo. Prudentius aduerſus Symmachum:

Et quem panis alit gradibus diſpenſus ab altis.

Panes palatini, vide Palatini panes.

Panes militares, ſeu ciuiles, & populares, l. 7. C. Theod. de anno. ciuil. ex quibus locis diſces qui ſint panes ciuiles.

Pannarios dicunt Iuriſconſulti, pannorum venditores. Vide Rhodig. c. 12. lib. 6.

PanniculARIA bona, inquit Vlpi. l. 6. D. de bo. dã. ſunt ea quæ in cuſtodiam receptus ſecum attulit ſpolia, vt & ipſa appellatio oſtendit: non omnia tamẽ, ſed veſtis qua is fuerit indutus, & nummuli in ventralem (ſic enim legi debet) quos victus ſui cauſſa in prõptu habuerit, aut leues anuli, id eſt qui rem non excedunt aureorum quinque.

Panormitanus Iuriſconſ. nobilis nomen habuit Nicolai, natione Siculus fuit, vir acutus & ſagax, vt Siculus: ſed cùm Senis iura perdiu profeſſus eſſet, tandem Archiepiſ. Panormitanus factus, circiter annum M. CCCCL. è vita migrauit.

Panthera, πάνθηρα, pro vniuerſo aucupio, & eo quicquid auceps capit. Vlpia. l. 11. §. 11. D. actio. empt. Veluti cum futurum iactum retis à piſcatore emimus, aut indaginem plagis poſitis à venatore, vel pantheram ab aucupe. Quidam pro Pantheram, Panthera in accuſ. ſing. legi malunt, à nominatiuo Pãther, cuius meminit Varro lib. 4. ling. Lat. retis genus eſſe ſcribens. Alias autem Panthera, animal eſt ferum & maculoſum, de quo l. 2. D. ad leg. Aquil.

Pantomimus, παντόμιμος, hiſtrio, qui quæuis perſonam effingit atq; imitatur. Iulianus l. 27. D. de op. lib. Si libertus artem pantomimi exerceat, verũ eſt debere eum, non ſolùm ipſi patrono, ſed etiam amicorũ ludis gratuitã operam præbere. Item in l. 25. D. eod. Item Vlp. l. 43. in fin. de act. empt. Planè ſi in tantũ precium exceſſiſſe proponas, veluti ſi ponas agitatorem poſtea factum, vel pantomimum. Pantomimus itaq; aliud nihil erat quàm hiſtrio. Mneſterem enim illum in hac arte ludicra nobilem, pantomimũ & hiſtrionem promiſcue appellari videmus à Seneca in ἀποκολοκύντωσει Claudij: & à Suetonio in Caligula cap. 36. & à Tacito li. 11. Caſſiodorus libr. 4. Variarum Epiſt. vlt. Pantomimo igitur, cui à multifaria imitatione nomẽ eſt, cũ primũ in ſcenã plauſibus inuitatus aduenerit, aſſiſtunt côſoni chori diuerſis organis eruditi: tunc illa ſenſuũ manus oculis canorum carmẽ exponit, & per ſigna compoſita, quaſi quibuſdam literis edocet intuentis aſpectum: in illáq; leguntur apices rerum, & non ſcribendo facit, quod ſcriptũ declarauit. Idem corpus Herculem deſignat & Venerem, fœminã præſentat & marẽ, Regem facit & militẽ, ſenem reddit & iuuenem: vt in vno credas eſſe multos tam varia imitatione diſcretos. Sudas hanc mollem & effœminatã pantomimorũ geſticulationẽ Tiberij temporibus prodiiſſe teſtatur: ipſi tamen Tiberio totam hanc artem tandem ita diſplicuiſſe, vt Roma pantomimos eiecerit, ſcribit Dio lib. 57. Nobiles in hac arte numerãtur Mneſter, Pylades, Batylus, Hylas & Paris, de quo l. 3. §. Neratius. D. de condict. cauſ. dat.

Papas Græcis, Latinis pater, Pontifex maximus, cui Papæ nomẽ non nuper, ſed iam olim ab omnibus Orthodoxis impoſitum conſtat, quod & teſtimonio B. Ignatij tertij poſt B. Petrum Apoſtolum Antiochiæ epiſcopi cõprobatur. Is enim Epiſtola 1. πρὸς Μαρίαν, ait, ... περὶ σοῦ ἔτι ὄντος σου ἐν τῇ Ῥώμῃ παρὰ τῷ μακαρίῳ πάπᾳ Λινῷ. Alij tamen ab Patris patriæ titulo hoc nomen deductum volunt, è quo priores tantum ſyllabæ ſint deſumptæ.

Papia Poppea lex quid iubeat, à quo lata, & quibus Coſs. vide in Catalogo legum antiq.

Papinianistae dicebantur, qui bienniũ in legum

ſtudio verſati,tertium etiam adiungebant. Imper.ad Anteceſſ.Ne autem tertij anni auditores, quos Papipianiſtas vocant,nomen & feſtiuitatem eius amittetere videantur,&c.

Papyrus (auctore Plinio) naſcitur in paludibus Aegypti.Eſt frutex,ex quo chartam faciebãt. Vnde iam nunc Papyrum dicimus fœminino genere,qua nunc vtimur.& vide l.ligni.D.de leg.3.

Par, eſt quod inter omnes æquabile eſt:ait Cic.lib.de Inuent.2.ſimiles cauſſas ſignificans,de quibus agitur in l.12.& l.13.D.de legib.& ſen.

Par,pro æquo,l.ſeruo.C.de rei vind.pro ſimili & ęquali,in l.ſi ſtipulatus.de verb.oblig. Et quomodo accipiendũ ſit,latius declarat Bart. in l. qui concubinã.§. qui quatuor.D.de legat.3.quid verò iunctũ genitiuo ſignet,Bald.explicat ibidem. Quanuis par, & ſimilis differre videntur.Quintil.cap.10.libr.1. Mihi, inquit, egregiè dixiſſe videtur Seruius Nonianus, pares eſſe magis quàm ſimiles.de Salluſtio & Liuio loquens.

Par imperium nõ habet collega cum collega, ſed idem. no.de manumiſ.l.apud eum. Nec par in parem habet imperium,l.ille à quo.§.tempeſtiuum.D.ad Trebell. l.nam magiſtratus.de arbitr.

Parem rationem facere,l.fin.D.de dol.except.

Pares tempore,ſunt & iure pares,l.aliena.§.1. D.pignor. actione.

Paria facere eſt,tantundem in expenſi paginã referre,quantum in illam accepti relatũ erat: quod cũ ſit, quadrare rationes Ciceroni dicuntur, Verrina III. Quomodo,inquit,D.C.eodem modo quadrarint,vt illa Cn. Carbonis ſexcenta facta, &c. Qvadrarint, inquit Aſconius,ſolida facta ſint,vt neq; plus quicquam,neq; minus inueniatur in ſumma. Scæuola l.40.§.5.D.de ſtatu lib.Si Dama ſeruus meus actus ſui rationes reddiderit,pariáq; fecerit,&c. Item apud Calliſt.l.5.§.10.D.de iur.immunit. Niſi ſi paria fiſco feciſſe dicantur. Columella libr.1.ca.8. de villico loquens:Néve negocietur ſibi,pecuniámq; domini aut animalibus,aut reb.aliis promercalibus occupet.hęc enim negociatio curam villici auocat, nec vnquã patitur eum cum rationibus domini paria facere. Sed vbi numeratio exigetur,rem pro nummis oſtendit.

Pariare, paris facere:quod tum fit, cum expenſi rationes cum accepti rationibus quadrãt, paréſq; ſunt. Vlp.l.4.§.1.D.de manum. Proinde etſi ei nũmos pro rogauit emptor,cum ei pariauerit, poterit ad libertatem peruenire. Hinc

Pariatio, ſcriptura qua rationibus redditis ſatisfactum eſſe creditori aut domino appareat,& qua quadrare rationes cauetur. Scæuola l.vlt.§.3.D.de condi. ind. Idem quæſiit,an pactũ quod in pariationibus adſcribi ſolet in hũc modũ, Ex hoc cõtractu,&c. Hinc

Pariator,qui ſic rationes retulit,vt expenſa paria ſint acceptis.nam ei Reliquator opponitur. Paul.l.81.D.de condit.& demon. An Sticho mortuo antequã rationes redderet,vel pariatore, vel reliqua habente libera eſſet mulier.

Parabolani, qui ad curanda debiliũ corpora deputantur,l.42.43.C.Th.de Epiſc.& cler.l.18. C. Iuſt. cod.illinc ſumpta. Verbum autem ipſum videtur effictum à voce Græca παράβολος, qua denotatur homo proiectæ audaciæ,& ad pericula adeunda præceps & temerarius. Vnde Plutarchus de Cęſare, τῶν τολμημάτων τὰ παράβολα καὶ μεγάλα πράττειν ἔφη δεῖν, ἀλλὰ μὴ βουλεύεσθαι. id eſt, dicebat in rebus dubiis, magnis, & proiectis accelerandũ, nõ deliberandũ. Hi enim parabolani contempta vita id muneris ſuſceperant, vt qui ęgrotos publicè in Alexãdrina ciuitate curarẽt in noſocomiis, nulli nõ periculo ſe exponẽdo, adeo vt graſſante (vt non rarò aſſolet) peſte, & ipſi raperẽtur. Parabóli autẽ nomine vſus eſt Caſsiodorus libr.11.tripart.

Dum aliquo,inquit, tẽpore in amphitheatro Cõſtantinopoleos ſpectaret, cœpit clamare populus, Crudelis beſtiæ artifex parabolus pugnet. Quod Græcè ſcriptum eſt à Socrate, his verbis: κινήσαι δέ ποτε ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τοὺς κυνηγοὺς τῆς πόλεως θεωμένους αὐτοῦ, ὁ δῆμος ἐβόα δεῖν ἕνα τῶν θηριῶν παραβόλων μάχεσθαι.

Παραχαράκται, l.8.C.Theod. de falſ.monet.ſunt falſi monetarij.de quibus Sudas, καὶ νῦν ἰδιῶται λέγουσι παραχαράκτας,&c.

Parachlamys, veſtimenti genus,non modò militare,vt apud Plaut.in Perſa,ſed etiam puerile, Vlpi. in l.veſtis.de aur.& arg.legat. Alciatus de veſt.holob. in l.1.lib.11.

Παρασιώπησις, l.pen.C.de verb.ſign.dicitur quoties quid ita disiungitur,vt tamen coniunctim intelligatur:qua loquendi forma etiam παρασιώπησις dicitur,cum quid ita reticemus,vt tamen tacitis nobis intelligatur.

Paradogum, barbarum, & Langubarticum vocabulum,feudi nobilitatem ſignificat:quemadmodum ignobile feudum pædagogũ vocitabatur,iuxta Bald. & Aluar.teſte Barone Taurenbergio lib.2.feud.

Paragaudae faſciæ dicũtur fuiſſe vel aureæ vel ſericæ auro ornatæ,quæ veſtibus intexerentur,non vt inſtitæ adſuerentur,l.2.C.de veſt.holob. Nemo auratas habeat aut in tunicis, aut in lineis paragaudas. At l.1. eod.tit. videntur genus veſtimenti eſſe virilis, vt plurimum linei, quod ſub alia veſte gerebatur, vinctum nunc vnico nexu,nũc pluribus loris,auratis fortaſſe. Hinc Vopiſcus in Aureliano, alias monolores,alias dilores,alias trilores & pentelores facit, pro numero intextorũ filorum aureorum,quæ vidẽtur lora appellaſſe, vel intexturã ipſam potius. Auratas tamen etiam fuiſſe & ſericas,auro intextas phrygio ſiue barbarico opere,d.ll.docent. Nec verò hæ pluris erant quã holoberæ.libra enim auri tunc libra ſerici erat, vt Vopiſcus ſcribit in Aureliano, & in leg. Rhodia, ὁλοσηρικὰ ἱμάτια τῷ χρυσῷ. Paragaudarum meminit Pollio in Claud. Albam ſub ſericam paragaudẽ triuncẽ vnam. Flau. Vopiſcus in Aurel. Cum darentur tunicæ ſubſericeæ lineæ paragaudæ. Item in eodem: Paragaudas veſtes ipſe primus militibus dedit: cũ antea non niſi rectas purpureas accepiſſent,&c. Idẽ in Probo: Huic dari iubebis interulas paragaudes duas. Paragaudam autem verbum volunt quidam deduci à verbo γαυδεῖν, quod Heſychius λάμπειν interpretatur, quod qui iis veſtibus vterentur παραγαυδᾷν,& ſplendidè ſeſe oſtentare ſolerent,n,in u,corrupte mutato. Alij è Gręco & Latino compoſitũ,vt quoddam ornamentũ & gaudium veſtis intelligatur. Alij deniq; quòd limbo paragauda & margini veſtis eſſet vicina, velut paracaudã, id eſt iuxta caudam & oram veſtis,interpretantur. Vide Turn. Aduerſ.lib.9.cap.11.

Paragium in his duobus Feudorum libris nuſquã nominatur:ſed tamen feudale verbum & notatione dignum eſt. Paragium igitur barbarice dictum arbitratur Hot.pro pariatione, & ea quã Feudiſtæ Adequationem hereditatum appellant:vt ſuperius ſuo loco dictum eſt. Et ſi autem propter ætatis prærogatiuam ſenſim moribus quibuſdã inſtitutum eſt, ne partes æquales fratribus diuiderentur, ſed natu minoribus minores attribuerentur,tamẽ vt aliis quibuſdam in rebus re ſublata nomen retentum eſt,l.inſula.56.in fin.D.de acq.rer.dom. Vide Summam Ruralem & Conſuetud. Normã. Paragij iure ac titulo feudũ poſſidere dicitur,qui eiuſdem gẽtis ſiue ſtirpis eſt, cuius is à quo feudum poſſidet:quippe cum feudũ à communi ipſorum generis auctore, ac parente profectũ ſit:velut in Normannia, vbi in paternorũ feudorum ſucceſsionibus filius natu maximus præcipui iure magnam ſibi partem aufert,nimirum beſſem: cæteris omnibus triens relinquitur,iſque paragij iure poſſidere

deri dicitur. Nã in feudi ſucceſsione pares ſunt, quanuis natu maximus maiorem partem auferat. ſed alij pari cum ipſo iure, & titulo æque nobili poſsident: & ſtirpe ac genere pares ſunt. Iure tamen conſtitutũ eſt, vt natu minor paragij nomine feudum ſuum à maiore poſsideat vſque ad gradum ſextum. Nam poſteriores tenentur fidelitatẽ & hominium ei qui beſſem obtinet, iurare. ac tum non paragij, ſed homagij nomine poſsidetur. Quibus ex verbis perſpicuum eſt, Paragium eſſe titulum, quo feudi pars minor à fratribus natu minoribus, eorúmve poſteris ita poſsidetur, vt maiori fratri maiorem partem obtinenti eo nomine neq; fidelitatem, neque hominium debeant: quippe qui pari iure ſtirpis, & pari titulo paternæ auitæve hereditatis id obtineant: dummodo intra ſextum genealogiæ gradum contineantur.

PARAGRAPHVS id proprie dicitur, quicquid ſub vna ſententia clauditur: ait Marcianus Coſsias antiquus Pandectarum interpres in illum locũ, verſuum tricies centena millia: Verſuum, inquit, id eſt, paragraphorum: Paragraphus, id eſt, &c. Obiter autẽ notandum eſt à Græcis hoc nomen in fœminino genere efferri, contra quam ab omnibus Iuriſcõſultis vſurpetur. παράγραφος quidem vtrunq; genus admittit, sed quoties eo nomine Græci ſine adiectione vtebantur, non dubium quin τὸν παράγραφον dicerent, ſubaudientes γραμμήν.

PARANGARIAE, ſumptus, aut labores agendi ferendíve alicuius cauſſa à principe impoſiti, cùm non per viam curſúmve publicum, ſed alioverſum iter ſuſcipitur. ſub Rub. C. de curſu public. angar. & parangar. Vide, Angariæ.

Παραπίττακιμα, id eſt teſſera, quæ & πιττάκιον, & πίττακιμα dicitur, l. 2. C. de anno. ciuil. ſic enim ibi legendum, non peritteumatis.

PARAPHERNA, παράφερνα, iuncto ex παρὰ & φερνὴ nomine, dicuntur ea quæ præter dotis cauſſam ad viros deferuntur, id eſt res vxoris extra dotem conſtitutæ, vel res quas vxor in domo mariti in vſu habet. Vlpia. l. 9. §. 2. D. de iure dot. Dotis autẽ cauſſa accipere debemus ea, quæ in dotem dantur. Ceterùm ſi res dentur in ea, quæ Græci παράφερνα dicunt, quæque Galli peculium appellant, videamus an ſtatim efficiantur mariti. Sic l. donationes. §. ſpecies. D. de donat. Exemplum apud Liuium extat in libro 26. de Scipione Africano, qui capta Carthagine, virginem nobilem Allucio adoleſcenti Celtiberorum principi deſponſatam, ita reddidit, vt pecuniam ad illam redimendam à parentibus allatam adiiceret: Super dotem, inquiẽs, quã accepturus à ſocero es, hæc tibi à me dotalia dona accedant. aurúmque tollere, ac ſibi habere iuſsit. Cicero Philipp. XII. His quaſi præter dotem quam in ciuilibus malis acceperunt, agrum Campanum eſt largitus Antonius. Conſtantinus Harmenopulus ἐξώπροικα vocat.

Παραπλεῖν l. 19. §. 2. D. de iudic. eſt vulgo præteruehi, & diſtingitur is qui παραπλεῖ, à Viatore, qui proprie is eſt qui ſuis pedibus iter facit: item ab eo qui trãſuehitur, equo ſcilicet.

Παραπομπικὰ, Nouell. 128. & l. 14. C. de diſcuſſ. quæ Græca eſt, ſumptus dicuntur prouincialium in ſpeciebus tranſmittendis ad arcam præfecti Prætorio, quæ & ἀναγικὰ dicuntur. hoc nomen retinuit Iulianus Patritius eadem Nouel. §. αἱ δὲ. Haloander vertit tranſmiſſoria.

PARAPSIDAS, acetabulum, quod ad apſides accedebat, id eſt vaſculum infundendo aceto, in quod intingerent cibum ſumentes paratum. Heſychio ὀξυβάφιον eſt, & τρυβλίον: & τρυβλίον Moſchopulo ὀξύβαφον ἀγγεῖον. Latinorum Gloſſæ: Parapſis inquiunt acetabulum maius & ſuffuſorium. Horum fit mentio l. 19. §. 3. D. de aur. & arg. leg. Et Iſidorus forſitan malè, Parapſis, quadrangulum & quadrilaterum vas, id eſt paribus apſidibus.

PARARIVS, προξενητὴς, qui nominibus faciẽdis interuenit, conciliator interceſſórq; inter emptorẽ & venditorem. Senec. lib. 2. cap. 22. de Benefic. Quidam nolunt nomina ſecum fieri, nec interponi pararios, nec ſignatores aduocari, nec chirographum dare. Budæus.

Parariũ æs appellabatur id quod equitibus duplex pro binis equis dabatur. Feſtus.

Parariis interpoſitis nomina facere. Seneca de Benef. libro 3. cap. 15.

PARASANGA, paraſangæ, παρασάγγης. Paraſangæ, Inquit Feſtus, apud Perſas, viarũ menſuræ ſunt. Budęus triginta ſtadiis continere dicit. Plin. lib. 6. ca. 26. Inconſtantiam menſuræ diuerſitas auctorum facit, cum Perſæ quoque ſchœnos & paraſangas alij alia menſura determinent. Herodotus libro 2. de Aegyptiis loquens, Quotquot enim inopes ſoli ſunt, ij terrã ſuam orgyis metiuntur. Qui verò minus inopes ſoli ſunt, ſtadiis. Qui autem latifundia habent, paraſangis metiuntur. Conſtat autem Paraſanga triginta ſtadiis. Schœnus autem, quod ipſum verbum eſt Aegyptiacum, ſexaginta.

PARASCANIA, ſunt ab vtroque latere ſpatia in ſcena: nam ſcenam nonnulli interpretantur medianam theatri portam: Proſcenium locus erat ante ſcenam parapetaſmáque, ſiue velum, aut item pulpitum: vnde per adagium dicimus proſcenia, quæ ſpecioſa extrinſecus videntur, cũ mira intus lateat fœditas, ſicut meretricula Nannium nomine apud Athenæum proſcenium dicta eſt, quòd veſtium & auri cultu plurimo ſpecioſa videbatur, cum exuta foret vel turpiſsima. Cælius lib. 8. cap. 8.

PARASCEVE, paraſceues, pen. prod. fœ. gen. παρασκευή. Apparatus à verbo Græco παρασκευάζω, quod eſt præparo, deducitur. Vnde & dies quo Dominus noſter Ieſus Chriſtus, pro humani generis ſalute cruci affixus fuit, paraſceue dicitur: quoniam in eo Iudæi ſibi neceſſaria ad victum ſequentis diei præparabant, vt Paſchæ dies abſque operatione aliqua tranſigeretur.

PARASITVS, paraſiti, pen. prod. παράσιτος, ἐπισιτιζόμενος. Qui aliorum menſas & cibaria ſequitur: quíq; ad voluntatem eius, in cuius cõtubernio ſit, omnia loquitur, & facit, nihil repugnãs, cibi & vẽtris gratia, à quo nomen habet. nam παρὰ, apud Græcos, ad ſignificat: σῖτον cibum, σιτία ſagina. Qualis ſit paraſitus declarat Terentius Eunucho, 2. 2. Eſt genus hominum, qui eſſe primos ſe omnium rerum volunt, &c.

Paraſiti, ſcorta vocati: cuius rei ea cauſſa eſt, quia in conuiuiis cum more Græco ſolerent talis ſortiri vices bibendi, talos mittentes ſcorta inuocabant ſua, ſuáſque amicas fauſti ominis cauſſa. Quia igitur paraſiti inuocati, id eſt nõ vocati venire in cõuiuium ſolebant, cũ eſſent patinarum affectatores, ab illa inuocatione ſcorta appellari cœpere. Itaque apud Plautum in Truculento, cum dixiſſet Truculentus adoleſcens, *Vel amare poſſum, vel etiam ſcortum ducere.* Reſpondet Aſtaphium, *Lepidè meccaſtor nuntias: ſed dic mihi, An paraſitum te poteſſe ducere?* Qui verſus ſatis indicat paraſitos ſcorta vocatos fuiſſe. Turneb.

Paraſiti verbum apud vetuſtiſsimos honeſtum fuit: paraſitíque vocabantur comites, ſodaléſque Põtificum & magiſtratuum, vt docet Athenæus libro 6. Solon ſic eos appellauit, qui in Prytaneo publico victu epulabantur, auctore Plutarcho.

Παρασυνάξεις, conuentus, coitiones, conuenticula hæreticorum, l. 8. C. de hæreticis, & Manich.

PARATITLA. argumenta & quaſi ſummæ tractatuum, ad quemq; titulum ſeu rubricam appoſitæ, vnde fieri

de toto tractatu cõiectura poſsit: quaſi cauſſæ quędã coniectio. Imp. de concep. Dig. §. 9. Sed ſufficiat per indices tantummodo & titulorum ſubtilitatem, quæ παράτιτλα nuncupantur, quędã admonitoria eius facere, nullo ex interpretatione eorum vitio oriundo.

PARATVS ſoluere dicitur, qui numeratam fert pecuniam. argum. §. ſi quis paratus. l. Prætor. de operis noui nuncia. Paratum autem ab empto quid differat, vide Emptum & paratum.

Παρατατικῶς, ἐκτεταμένως, vt ait Heſychius. Id eſt extenſiuè, vt ita loquar: non preſsè, non anguſtè, ſed laxè, & ſolutè: denique id ipſum quod alibi Iuriſconſulti dicunt ἐν πλάτει. Iulia. l. 1. D. vnde legit. Hæc verba edicti. Tum quem ei heredem eſſe oporteret, ſi inteſtatus mortuus eſſet. παρατατικῶς & cum quodam temporis ſpacio accipiuntur. Vlp. l. 2. D. quib. ex cauſſ. in poſſ. Hæc verba, defenderetur, παρατατικῶς ſcripta ſunt, vt neque ſufficiat vnquam defendiſſe, ſi non duret defenſio: neque obſit, ſi nunc offeratur.

PARAVEREDI, l. 2. & 21. C. de curſ. public. Caſsiod. libro 8. Varia. ſunt maiores aginales equi: quos poſteriores Paraſredos vocarunt. vt in lege Baiuuariorum: Paraſredos donent, aut ipſi vadant vbi eis iniunctũ fuerit. Gallis *vn Palefroy*, vt & Italis & Hiſpanis. Parhippi vocãtur à Græcis ad l. vlt. C. de curſu publ. lib. 12. & à Caſsiodoro 4. & 5. Variarum, & à Iuliano in epiſt. ad Aetium.

παρεγχείρησις. apud Quintilianum, eſt (vt ſcribit Turn. Aduerſ. lib. 12. cap. 11.) cum vel præter orationem, vel declamationem, huius tantum vel illius cauſſa, vel orator vel rhetor de ordine capitum, diuiſione cauſſæ, collocatione & diſpoſitione apud ſe exigit & perueſtigat, aut diſcipulos inſtituendo quæſtiones & capita docet, & vltra eos qui idem argumentũ tractarunt, excogitare aliquid conatur. Quod enim id pręter vel orandi, vel declamãdi officiũ & munus ſit, & aliquid præter alios excogitandi labor ſuſcipiatur, παρεγχείρησις vocatur, velut conatus quidam & aggreſsio præter legitimũ opus. Atq; in ea capitũ & quæſtionũ perueſtigatione & ordinatione 7. Quintiliani lib. conſumitur. Eſt & Parenchireſis, cum argumentũ & negotium ab alio tractatũ, alius ſibi ſcribendũ aſſumit, vt apud Cic. lib. 15. ad Attic. epiſt. 4. De oratione Bruti prorſus contendis, mecúmq; iterum tam multis verbis agis. Egóne vt eam cauſſam, quam is ſcripſit, ego ſcribam nõ rogatus ab eo? Nulla παρεγχείρησις fieri poteſt contumelioſior. Eodẽ modo & Themiſtius Parenchireſes appellat, cum quid ſecus quam alij dicimus, aut prætermiſſum ſcribimus. τό, τι σμικρῶν ἔγκλημα παρεγχειρήσεων, ὅλον κλήρους καταβάλλεσθαι πραγματείας, ὅμοιον τῷ τὴν Ἀθηνᾶν βουλομένῳ μεταχειρίζειν τὴν Φειδίου, ὅτι τὰ δεσμὰ τῆς κρηπῖδος ὥστε ἀμείνω ποιήσειν.

PARHIPPVS, l. 4. C. de curſ. pub. qui ſupra numerum euectionis equos publicos vſurpat. Parhippũ eum videri & habendum eſſe, ſi quis vſurpato vno vel duobus veredis, quos ſolos euectio continebit, alterũ tertiúmve extra ordinem commoueat. Alias Paraueredum denotat, vt iam diximus.

παρέδρους Præſidum, hoc eſt, qui magiſtratus in publicũ prodeuntes apud Græcos quoque præcedebant, falsò intelligunt verbo Antecesſoris. Haloander in Epiſtola Pandectar.

PARAT, pro apparet in formulis vſitatum, Feſto lib. 15. vide l. 179. D. de verbor. ſignific. l. 5. D. de rei vindic. & alibi ſæpiſsimè.

PARENTIA, vide PARIENTIA.

PARENTIS appellatione non tantum pater, ſed etiam auus, & proauus, & deinceps omnes ſuperiores continentur, ſed & mater, & auia, & proauia. Caius in l. adpellatione. D. de verb. ſign. Parentes autem apud Romanos vſque ad tritauum proprio vocabulo nominantur: vlteriores, qui non habent ſpeciale nomen, Maiores adpellantur, l. 4. D. de in ius voc. l. fin. D. de gradib. Nec malè in l. 15. C. de neg. geſt. ponitur vitricus aluiſſe priuignas affectu paterno, cum priuigni, priuignæq; , necnon filij eorum ſint liberorum loco, vitricus & nouerca parentum, §. adfinitatis. §. ſocrum. Inſtit. de nupt. l. Ariſto. D. de rit. nupt. Socer, quoque & ſocrus, proſocer proſocrus, abſocer abſocrus, & deorſum verſum, nurus gener, pronurus progener, abnurus abgener, parentum & liberorum loco ſunt, d. §. affinitatis. & §. ſocrum. l. quia parẽtis. D. ſol. matr. Conſtat quoque patruum, auunculum, amitam, ſiue paterteram & materteram eſſe parentum loco: fratris aut ſororis filium filiam, nepotem neptem, pronepotem proneptem, liberorum, §. item amitam. inſtit. de nupt. d. l. ſororis. D. de ritu nupt.

PARANTAS, pro cognatis: quod Linguæ noſtræ vernaculæ commune eſt, libro Feudorum 1. titulo 24. Non reuocetur ab vllo ex parentibus ſuis. Et lib. 2. titul. 33. Vaſſallus eum ſex parentibus, ceteros ſi vult habeat extraneos. Et lib. 3. tit. 2. §. 1. Cum duodecim propinquioribus parentibus ſe defendat. Hieronymus in Apologia ſecunda contra Rufinum: Niſi fortè parentes militari vulgarique ſermone cognatos & affines nominat. Sic Iulius Firmicus Matheſeos 3. cap. 13. Pigros faciet humiléſque in omnibus actibus, & in omni fortuna: & qui cum parentibus vel affinibus aſsiduas inimicitias exerceant.

PARES CVRTÆ, ſiue curtis, ſiue domus, dicũtur conuaſſalli, ſiue compares, qui ab eodem patrono feudum receperunt: quaſi eiuſdem patroni conclientes. lib. Feud. 1. tit. 11. & tit. 18. & tit. 26. Sic Pares exponuntur, qui ab eodem domino feudum tenent, lib. 1. tit. 26. vbi etiam Pares de domo appellantur. Dicuntur etiam Compares, lib. 2. tit. 53. Item Pares de domo domini, lib. 1. tit. 26. §. 3. Interdum etiam Pares dicuntur, qui neque collegę, neque ſocij, neque conſortes, aut eiuſdem dignitatis participes ſunt: ſed qui in paritamen ac ſimili iure, & Imperio ſunt: vt cùm duo Reges Regúmve filij Pares dicuntur: vt in fœdere inter Ludouicum filium Caroli Imper. & Ludouicũ filium Ludouici Regis, apud Aymoinum lib. 5. capite 38. Vt nemo ſuo pari vitam, regnum, aut fideles ſuos diſcupiat aut forſconſiliet: hoc eſt, ſubducat, ſubtrahat. Item: Vterque veraciter ſuum parem, vbicunque neceſsitas fuerit, adiuuet. Item: Et ſi hoc acciderit, ad tempus vterque pari ſuo hoc reſcire faciat, id eſt alter alteri. Parium autem Curiæ tria munera fuiſſe ſcribit Hotom. cum paragium facerent: hoc eſt, dum collegium obirent. Primum, vt nouorum vaſſallorum cooptationi ſiue inueſtituræ arbitri adeſſent. eorum enim neceſſaria præſentia eſt, lib. 2. titul. 2. & tit. 32. & tit. 33. §. 1. Alterum, vt rogati de inueſtitura, teſtimonium dicerent: quamuis controuerſiæ tempore pares eſſe deſiiſſent, lib. 2. tit. 19. Tertium, vt feudalium cauſſarum iudicia exercerent, lib. 2. tit. 52. & tit. 55. §. 3. & lib. 1. tit. 10. §. 1. & tit. 22. §. 1.

PARICIDA olim, non vtique qui parẽtem occidiſſet, ſed qui qualemcunque hominem, dicebatur. Paricida enim tam à pari, quàm à patre deduci poteſt, auctore Priſciano, quaſi parentem ſeu proximum occidens.

PARIENTIAM accommodare, id eſt obtemperare, apud Caſsiodorum lib. 7. Variarum: Cui, inquit, ſaluberrimam parientiam commodate. Atque ita apud eundem lib. 3. legendum: Atque ideo parientiam veſtram ſæpius approbatam, nunc quoque eodem præſente monſtrate. Sicque l. 1. C. qui pro ſua iuriſd. iud. dar. poſſ. legi vult Cuiac. Obſeruat. lib. 1. cap. 6. ex veteribus libris: Nec præcepto cognitorem datum parientiam accommodare cenſemus. Alij tamen Parentiam legunt.

Parietú varia ſunt genera. Lateririj, ex lateribus duriſſimæ ſoliditatis fiebāt: vtpote qui crudi ſub ſole diutius permanebant, vt exiccarentur. Teſtacei, ex latere cocto, qui etiam nunc ſunt in vſu. Cæmentarij, fiunt ex temerè coniectis lapidibus, calcéq; cōmixtis, & imbricum modo hærentibus. Cratitij, ex lignis contextis, l. 52. D. pro ſoc. Vitru. lib. 2. c. 8. Intergerinus paries Feſto lib. 9. inter cōfines ſtructus, in lexic. B. Germani, τοῖχος ὁ διακρίνων ἀνεξύλων. de quo vide Plin. lib. 35. c. 12. Solidus & fornicatus opponuntur apud Ciceronem in Topic.

Paries cæcus (ſic enim quidam legùnt in l. eos qui ius. D. de ſer. vrb.) qui feneſtras non habet, τυφλὸν τοῖχον vocat Harmenopulus. vt apud Virgil. Aeneid. libr. 5. *Parietibus textum cæcis iter, ancipitémque Mille viis habuiſſe dolum.* Hinc Varro lib. 2. de Analog. ſcribit: Cubiculum, ſi feneſtram non habeat, cæcum dici.

Paries communis eſt, quem communiter ædificant vicini: ad eum autem ius habet vicinus adiungere ædificium. Vide l. fluminum. & l. inter quos. D. de dam. infect.

Paries directus dicitur, cuius extremitas parieté alterum attingit. Cic. in Top. Omnibus eſt ius parietem directum ad parietem communé adiungere, vel ſolidum, vel fornicatú. Cuius loci ſenſus eſt apertiſſimus: ſi directum parietem eum eſſe intelligamus, qui exempli cauſſa ſic attingit communé, vt in litera T pendés in imum linea tranſuerſam ſuperioré attingat: quare ſi vicinus fornicatum parietem ad communem adiunxerit, alter qui in pariete cōmuni demoliendo damni infecti promiſerit, non debebit præſtare quod fornix vitij fecerit. Vide Obſeruat. Hotom. lib. 1. cap. 24.

Parietes rudes in l. 50. D. de vſufr. appellantur nondum inducti tectorio lapide.

Parieté ventré facere dixit μεταφορικῶς Alfen. in l. 18. D. ſi ſeru. vindic. vt & Inclinare Pōp. in l. 14. in fi. eod. tit.

Paroecos, incola eſt, habitator in loco. Pōp. de verború ſign. l. pupillus. Incola, ait, eſt, qui in aliquam regionem domicilium ſuum cōtulit, qué Græci Parœcon vocāt. Vide Bud. in poſt. Annot. ad l. vlt. de mun.

Parthicarii, & Parthiarij, in l. 7. C. de excuſ. muner. lib. 10. ſunt, qui pellium Parthicarum negociatores ſunt: ex quibus fiebant Zauchæ, de quibus l. 2. & 3. C. Th. de hab. qui int. vrb. Trebellius in Claudio, Zauchas de noſtris Parthicis. Græci ita vertunt, οἱ πραγματευόμενοι τὴν ἐσθῆτα, ἢ τὰ δέρματα, ἢ τὰ πορφυρᾶ, ἢ τὰ παρθικὰ δέρματα.

Partiarius colonus. Vide, Colonus partiarius.

Partiaria pecora, l. 8. C. de pactis, id eſt, vt fœtus eorum certis portionibus inter dominum & paſtorem diuidantur, inquit Imp.

Partiarius legatarius, cui pars bonorum legabatur: quæ legati ſpecies partitio dicebatur, quia cum herede legatarius partiebatur hereditatem. §. ſed quia. Inſtit. de fideicommiſſ. hered. Vlpianus Epit. titul. 24. l. 164. §. partitionis. D. de verborum ſignification. l. 19. §. 1. D. ad S. C. Treb.

Particulones Nonio à veteribus coheredes inter ſe dicebantur, quòd partes inuicem ſibi facerent.

Participia futuri temporis præteriti vim plerunq; habent: veluti rei iudicandæ tempore, rei iudicatæ eſt, l. 5. §. idem Iulianus. D. de lib. leg. l. 7. §. ſi quis. D. quibus ex cauſſ. in poſſ. ea. Sic Iudicij accipiendi tempus, pro accepti iudicij, & litis conteſtatæ tempore, l. 2. §. 1. D. de priuat. delict. & teſtamenti faciendi tépus, pro facti teſtamenti tempore, l. 104. §. 1. D. de legat. 1. Stipulationis interponendæ, id eſt interpoſitæ, l. 7. D. iud. ſol. Et tempus dandi, pro dati, l. 89. §. ſi ita ſcriptú. D. de hered. inſtit.

Partium Iuriſconſulti duo genera conſtituunt. aliæ namque naturales ſunt, aliæ intellectæ. Naturales quidem, quæ pondere, numero, menſura conſtant, quæ oculis cerni tangíq; poſſunt: veluti ſi quis corpus aliquod ſecare velit, duas partes conſtituet, quas nemo ſenſus communis compos, nó facilè cognoſcet. Intellectæ verò, quæ tangi demonſtrarive non poſſunt, cerni tamen animo atq; intelligi poſſunt: veluti ſi ſeruum aut nauem duo communé habeant, parté quiſq; ſuam in his rebus obtinet, quam oculis cernere non poteſt, animo & intelligentia poteſt. Quod ſignificás Caſſilius noſter apud Macrobium, mercatori, quemadmodum cum ſocio nauem diuideret, interroganti, reſpondet, Nauem ſi diuidis, nec tu, nec ſocius habebitis. Vlp. l. 5. D. de ſtip. ſer. Seruus cōmunis ſic omnium eſt, nó quaſi ſingulorum totus: ſed pro partibus vtique indiuiſis, vt intellectu magis partes habeant, quàm corpore. Ergo partes intellectu Vlpianus eas appellat, quæ animo & intelligentia tantú cernuntur, & earum rerum ſunt, quas Pomponius naturaliter indiuiſas appellat in l. non amplius. 26. §. vlt. D. de legat. 1. Alias auté partes idem alibi numero fieri dicit: hoc eſt in l. 29. D. de ſolu. Cum Stichus, ait, & Pamphilus communi ſeruo promiſſi ſunt, non alteri Stichus, alteri Pamphilus ſolui poteſt: ſed dimidiæ ſingulorum partes debentur: atque vtriuſq; rei dominium duobus modis intelligi poteſt. Sed in nummis, & oleo, & frumento, & ſimilibus quæ communi ſpecie continentur, apparet hoc actum, vt numero diuidatur obligatio. Eandem diuiſionem duplicem Papinian. notat in l. 94. eiuſdé tit. & l. 66. §. 1. D. de lega. 3. vbi ait plures in vno fundo dominium iuris intellectu, non diuiſione corporis obtinere. Notat & Paul. in l. 25. §. 1. D. de verb. ſignific. vbi Seruio aſſentitur, qui partes alias eſſe dixit pro diuiſo, alias pro indiuiſo: cum Mutius putaret partis appellatione rem pro indiuiſo ſignificari. nam quod pro diuiſo noſtrum ſit, id non partem, ſed totum eſſe: cui conſentit Vlpi. in l. 6. §. 1. D. commun. præd. Ariſtoteles autem in libro de ſenſu, hanc quoque diuiſioné attingit: ſed in Categoriis planius rem omnem exponit. ait enim, Quantitaté aliam continuam, aliam ſeiunctam eſſe. Continuam cuius partium terminus aliquis communis eſt: veluti corporis, cuius partes communé habent terminú lineá: aut lineæ, in qua partes finem quo inter ſe cohæreát, communem habent, punctú ſcilicet. Itaque poculú cum anſa quantitatis eſt continuæ: vti cōſtat ea l. 21. §. 4. D. de furt. & pars lancis priuſquam eraſa ſit, l. 22. eod. ti. Ex quibus intelligitur fundú qui inter duos diuiſus eſt, quia terminú habet communem, quo inter ſe partes adaptátur, in quátitate continua numerandú eſſe. qua de cauſſa non tam in partes diuidi fundus à Iuriſconſultis dicitur, quàm in regiones, vt in tracta. D. fin. regund. Seiunctam verò Ariſtoteles eam appellat quantitatem, cuius partes communem terminum non habent: vt in número. Nam ſi bis quinq;, inquit, ſunt partes decem, quinque & quinque nullo communi termino coniuncta ſunt, ſed ſecreta & ſeparata: cui ea omnia adiungamus licet, quæ communi ſpecie contineri dicuntur ab Vlp. d. l. 29. de ſolut. veluti vinú, oleum, frumentú. Ná ſi duobus amphora vini legata eſt, ſeiúcta vtriq; quátitas legata eſt. Ná vrnæ duæ finé in amphora quo inter ſe cohæreát, communem non habent, neque duo ſemimodij in modio, neque bis quinquaginta in centum. quod eodem modo de ponderibus quoque iudicandum eſt. Nam in vncia duæ ſemunciæ communem terminum nó habent. Quantum hoc deiunctum in teſſeris & nummis quoque intelligitur, quæ ſi pluribus legata ſint, tot habebunt deiunctas & ſecretas inter ſe partes, quot erút legatarij. Qua ex diſputatione intelligi poteſt quàobrem Vlp. ab Offilio & Trebatio diſſentiés, neget eú qui ex frumenti aceruo modiú, aut ex vini dolio ſextarium

tarium

tarium abſtulerit,totius nomine furti teneri,l. 21. D. de furt.nec magia intereſſe affirmet inter hanc ſpeciē, quàm ſi quis ex armario rem vnam auerterit. vtrãque enim quantitatē ſeiunctã eſſe. Quòd verò Trebanua dicebat,ſi quis aurem attingat,eum totum corpus attingere,Vlpianũ non mouit:perſpicientē ſine dubio, quantitatem illam eſſe continuam, hanc verò deiunctam.Ex Hotom.

Partium aliã quoq; tradit Hot. diuiſionē, vt aliæ principalea dicantur,quibus ſublatis totum interit:aliæ minua principalea, quibua ademptia totum tamen manet: vt caput in corpore humano, & pectus, & brachia,partes ſunt principales: crines autem, & vnguea & ſupercilia minua principales.Atq; ita intelligendũ eſſe quod ait Vlp.l.13.§.2.D.de acceptilat. vbi ait,Nec cementa,nec feneſtraa,nec parietem,nec diætam domua eſſe partea:cum tamen Ariſtoteles tam freqnenter domum ex partibuaſic definiat,operculũ quod ex lapidibua,lateribua,cemento,trabibúſq; conſtat.Sed Vlp.illam partiũ diuiſionē ſpectãs,ita diſputat, quaſi eæ demum veræ partes eſſent,quibus ſublatis totũ interit:vt in ſundo vſusfructus perpetnus,& via ꝑpetua, d.l.13.& l.58.D.de verb. obligat. vbi & in via iter aut actus:in fructu, fructus & vſua:in decem, bia quinq; nnmerãtur. Eas verò q̃bua adẽptia totũ nihilominus manet integrũ,nõ eſſe partes:vt in ſcypho,emblemata:& in domo,colũnæ marmoreæ:in fundo,vſusfructua non perpetuus,l.25.D.de verb.ſig.in vſufructu, vſus:cum poſsit vſua ſine vſufructu conſtitui, inquit Vlpia.d.l.13.§.3.de acceptil.in Grege, aliquot capita, quib.ſublatis & grex manet, & poteſt vſucapi, cũ illa nec poſsideantur,nec vſucapiantur,ait Pompon.l.30. D.de vſurpat.& vſucap.

Partia nomen dimidiã ſignificat,ſi non ſpecialiter facta ſit partis mẽtio,l.49.D.de vſufr.l.164.D.de verb. ſig. Vlp.in Inſtit.tit.24.Proinde ſi interrogatus quis in iure,heredē ſe eſſe ex parte reſponderit,ſi ex dimidia heres ſit,nihil ei nocet reſponſum,alioquin nocet, l.12. §.ſi interrogatua.C.de interr.in iur.fac.

Pars virilis ea habetur, quæ pro numero perſonarum conſtituitur,cum tot partea fiunt,quot ſunt perſonę. Vide Virilis pars.

Partem facere dicitur,cuius perſona numeratur in partium diuiſione facienda.l.8.§.quoniam.l.17.D.de in offic.teſta.l.34.§. ſi coniunctim.l.85.§.ſi Titio,D. de legat.1.& alibi ſæpiſsimè.

P A R T V S, & ipſe actus pariendi eſt,& ipſa proles:vt partus dotalium ancillarum,eſt portio dotis,l.ſi poſt diuortium.§.fin.D.de iur.dot. itaque partus cõtinetur reditus appellatione,non autem fructua,l.deducta.§. hereditatem.D.ad Treb.l.Paul.ad leg.Falc.

Partus ſequitur ventrem;id eſt liberi quo ad ſtatum matris conditionem ſequũtur,l.partum. C. de rei vind. l.placuit.C.de liber.cauſ.l. idem Põp.§.ſi equam. D. de rei vind. & in cap.dilectus,extrà de ſeruis non ordin.cum Gloſſ.Quod verò ad honores & dignitates attinet,patrem liberi ſequũtur, l.filiũ.& l.liberos. D. de ſenat.l.exemplo.& l.eos. C.de decurio.lib.10.

P A R V V L I, l.1.C.de fugit.col.& l.2. C. de fund. patr. dicuntur intra annum 25.

P A R V M eſt vt non, locutio eſt idem ſignificans, quòd, paruum abeſt quin.Iauolenua l.202.De regul.iur.Omnis definitio in iure ciuili periculoſa eſt:parũ eſt enim vt nõ ſubuerti poſsit. Quod Harmenop.ſic expreſsit, πᾶς νομικὸς κανὼν σφαλερὸς ἐστιν. ὀλίγον γὰρ ὃ μὴ ἀνατρέπεται. Similiter Demoſth. περὶ στεφάνου· τὸ δὲ τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ἀναμιμνήσκειν, μικροῦ δεῖν ὅμοιόν ἐστι τῷ ὀνειδίζειν: Sua verò commemorare beneficia,propè exprobrare eſt. quam ſententiam vſurpat & Terentiua.

P A S S V M, vinum eſt quod ex vuis paſsis cõficitur. Paſſum, inquit Varro apud Nonium, nominabant ſi in vindemia vuã diutius coctã legerēt, eámq; paſsi eſſent in ſole aduri. Vlpia.l.9.de tritic.vin.& ol.leg. Vino legato paſſum quoq;, niſi mens alia teſtatoris fuit, contineri ſcribit. Huius meminit & Procul.l.vlt.eod.

Paſtina inſtituere, l.7.§.fin.ſol.mat.quæ & Paſtinationes l.79. D. de verbo. ſigni. Paſtina fieri tribua generibus docet Palladius lib. 2. tit. 10. aut terra in totum foſſa, aut ſulcia,aut ſcrobibua.

Paſtinare,eſt agrũ fodere, à Paſtino ferramenti bifurcati genere, quo ſemina panguntur. Vlpian. quod vi aut clam. l.ſemper. Ia cui fundum paſtinãdum locaueras. Paulus, de verbo.ſigni.l.impenſæ. Sicut arbuſti paſtinatione vltra quàm neceſſe fuerat.

P A T A F A C T V M exẽplar teſtamẽti, & pateſactæ tabulæ, quãdo dicãtur,l.ſi in duob.10.D.quẽad.teſtam.aperi.

P A T R I S nomine, auus continetur, teſte Iuliano in fin. l.iuſta interpretatione.de verborũ ſignificatione.quod generaliter verum eſt, niſi cùm materia odioſa eſt, & non omnino tantum rationis eſt in auo, quantum in patre,l.44.§.1.D.de ritu nup.l.20.D.de adult.

Pater inter filios poteſt diuidere bona, & eam diuiſionem teſtamento confirmare & cauere vt æs alienum, quod vnuſquiſque eorũ habet, ſiue habebit,ſolus ſuſtineat,Scęuola in l.ex parte herea.§.fi. D.famil.erciſc.

Pater quæ filio emancipato ſtudiorum cauſſa peregre agenti ſubminiſtrauit: ſi non credendi animo miſiſſe fuerit comprobatus, ſed pietate debita ductus: in rationem portionia, quæ ex defuncti bonia ad eundem filium pertinuit,computari æquitas non patitur.

Patria adpellatione, adoptiuum non contineri, docuit Bald.in l.ſi non ſpeciali.C.de teſtam.

P A T R E S appellati ſunt Senatorea apud Romanos,ab ætate, vel curæ ſimilitudine, quòd ita reipub.vtilitati inuigilarent, vt patres liberis. Salluſtius in Coniurat. Catil.Delecti,inquit,quibus corpus annis infirmum, ingenium ſapientia validũ erat,reipub.conſultabãt hi vel ætate, vel curæ ſimilitudine Patres appellabantur. Feſtus: Patres dicti ſunt,ait, qui ſunt patricij generis: Conſcripti qui in Senatu ex equeſtri ordine ſunt ſcriptia patribua adnotati.

Pater ciuitatia, l.3. C.de iis,qui ſpont.mun.erat.quaſi pater patriæ,diſcuſſor pecuniæ publicæ,operumque publicorũ,& armamẽtariorum. Sic l.1.C.de rat.op.pub. l.vlt.C.de inſ.exp.l.1.C.de aleat.l.1.C.quib.mun.exc. l.2.C.de debit.ciu. Nou.17.85.128.160. Græci ad l.curatores.D.de dam.inſ.curatorem Reip.patrem ciuitatis interpretantur: ὁ πατὴρ τῆς πόλεως ἀναγκάζει τοὺς διοικητὰς τῶν καὶ ἀπολυτῶν οἴκων, ἀναστῆσαι αὐτούς. Cuiacius.

Patrem cum filio his verbis, *Seuerus & Antoninus*, ſignificari,l.Cuiacius l.6.D.de excuſat.annotat.

P A T R I A poteſtas,& Sui iuris eſſe,ſunt contraria immediata,l.final.C.de ſentẽt.paſſ. Eſt autē patria poteſtas, ius illud,quod pater,vel auua in perſonas liberorum, qui ex iuſtis nuptiia procreati ſunt, habet.l.poteſtatis D.de verb.ſign.Hoc autem iua, propriũ ciuium Romanorum eſt:quoniã à lege XII. Tab.introductum. Sed cum conſtitutione Antonini,in l. qui in orbe.de ſtat.hom. Qui in orbe Romano ſunt, ciues Romani effecti ſint: ſequit, ad omnea Chriſtianos hodie illud pertinere. Rom.veteres, adeò ſemper magni in liberos paternũ ius fecere, vt Regũ temporibus, patri filios bis vendere permiſſum ſit: niſi pater ei venerē dediſſet, aut vltrò ducere volenti, aſſenſum præſtitiſſet.

P A T E R F A M I L I A S, inquit Vlpian. l.195.D.de verbo. ſign.appellatur qui in domo dominiũ habet rectéque hoc nomine appellatur, quamuis filium non habeat. non enim ſolam perſonam eius,ſed & iua demonſtramus. deniq; & pupillum patrēfamilias appellamus.& cũ paterfam moritur,quotquot capita ei ſubiecta fuerint,ſingulaa familiaa incipiunt habere. ſinguli enim patrum familiarum nomen ſubeunt. idémq; eueniet

& in

& in eo qui emancipatus eſt: nam & ſic ſui iuris effectus, propriam familiam habet. Dicitur etiam paterfamilias is qui in domo aliena io vxoré, liberos, libertos ſuoa veluti dominationem exercet, licet nullius rei proprietaté habeat, ne ſui ipſius quidem. nam nec ſui proprietarius eſt, qui ſui iuris, ſuæq; poteſtatis eſt. At retro etiam qui neque liberos, neque vxoré, neque libertos, neque mercenarios vllos, ſed ſeruos tantum in dominio ſuo habet, is ſeruis non dominus tantum dicitur, ſed etiam paterfamilias, leniore poteſtatis verbo. Vide Lactantium 4. Inſtit.

PATIENTIA, inquit Cicero, eſt honeſtatis aut vtilitatis cauſſa rerũ arduarũ ac difficilium, volũtaria ac diuturna perpeſsio. in iure tamen patientiæ verbo tacitus conſenſus intelligitur l. 6. §. ſi paſſus. D. manda.

PATRIA complectitur in ſe, quicquid ad eam gubernandam eſt neceſſarium, id eſt, totam politiæ ordinationẽ: ſcilicet, Magiſtratus, poteſtates, dominia, & cetera huiuſmodi. Duplex autem cõſtituitur patria, vna originis, altera domicilij: vel triplex, originis, quã Germanam M. Tullius vocat, alia domicilij, alia communis: vt Roma in orbe Romano.

PATRIARCHÆ primis tẽporibus, hoc eſt per annos circiter quadringentos, dicebantur iidem qui & Metropolitæ, & Archiepiſcopi & Primates: vt ex primis ſex veteris Eccleſiæ conciliis intelligitur. Sed cũ Epiſcopus Cõſtantinopolitanus propter vrbis ſuæ dignitatem (in qua ſcilicet Imperij ſedes erat) obtinuiſſet, vt Aſiæ, Ponto & Thraciæ præeſſet (ſicut ex Conſtantinopolitano ſecundo & Calchedonenſi apparet) Triũuiratus in Eccleſiam inuectus eſt: vt Alexãdrinus Africam, Romanus occidentẽ, Conſtãtinopolitanus partem Europæ & Aſiã prope vniuerſam obtineret: præter perpaucas Eccleſias, quę dicis cauſa Hieroſolymitano relictæ ſunt, propter vrbis auctoritaté & dignitatem. Qua de cauſſa ipſe quoq; paulo poſt in hunc ordinem eſt cooptatus. Itaq; quatuoruiri tum primum regendæ Eccleſiæ conſtituti ſunt, qui ſenſim Patriarcharum & Archiepiſcoporum nomen, quod omnibus (vt dixi) Metropolitis antea commune fuerat, ſibi proprium ac peculiare fecerunt. Id quod ex hoc ſecundi Conſtantinopolitani Concilij capit. XXXVI. facilè intelligi poteſt: quem ita vertit Hotom. Renouãtes quæ à centum quinquaginta ſanctis patribus, qui in hac à Deo ſeruata & regia vrbe conuentũ egerunt, & ſexcentorum triginta qui Calchedone congregati fuerunt, inſtituta ſunt definimus, vt Conſtantinopolis ſedes parem habeat dignitaté ſedi antiquioris Romæ, & in Eccleſiaſticis negotiis æque atq; illa magnificetur: cũ ſit poſt ipſam ſecunda poſt quam Alexãdrinorum magnæ vrbis, & poſt hanc, Hieroſolymarum Epiſcopus ſuccedat. Quem locũ perfidioſiſsime conuerſum Gratianus in decretum ſuum retulit. diſt. 22. cap. renouantes. Iuſtinianus qui fuit æqualis temporũ illorum, cuiúſque imperio concilium illud coactum eſt, Nouella conſtitutione CXXIII. paulo apertius id declarat. Κελεύομεν, inquit, τοὺς μὲν μακαριωτάτους ἀρχιεπισκόπους καὶ πατριάρχας, τοῦτ᾽ ἔστι τῆς πρεσβυτέρας ῥώμης, καὶ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἀλεξανδρείας, καὶ θεουπόλεως, καὶ ἱεροσολύμων, εἰ μὲν ἡ συνήθεια ἔχει, & quæ ſequuntur. Id eſt: Iubemus beatiſsimos Archiepiſcopos & Patriarchas, hoc eſt antiquioris Romæ, Conſtantinopolis, Alexandriæ, & diuinæ vrbis ſiue Hieroſolymarum Epiſcopi, Siquidem conſuetudo eſt, &c. In Calchedonenſis quoque Concilij capite XXVIII. ſcriptũ eſt hoc modo, vt idem vertit: Vbiq; leges ſanctorum Patrum noſtrorum ſequentes, eadem & nos definimus ac ſtatuimus, de dignitate & amplitudine ſanctiſsimæ huius Eccleſię Cõſtantinopolis, nouæ Romæ. Etenim ſedi antiquioris Romæ, quia tunc ciuitas illa regnabat, Patres noſtri meritò primum honoris gradũ tribuerunt. Atq; eadem conſideratione moti C.L. Deo amantiſsimi Epiſcopi parem honoris gradum tribuerunt nouæ Romæ, ſedi ſanctiſsimæ: meritò decernentes, vt ea ciuitas quæ tantum honorem adepta eſt, vt & ſedes eſſet Imperij, & ſenatum haberet, & parẽ dignitatis gradum obtineret, atque antiqua ſedes Imperij Roma obtinet: etiam in Eccleſiaſticis negotiis parem atque illa honorem ac dignitatem obtineat: cum poſt illam ſecunda ſit. Iuſtinianus autẽ nouella CXXIII. Si qui, inquit, eiuſdem ſynodi religioſiſsimi Epiſcopi aliquam inter ſe controuerſiam habeant, ſiue de iure Eccleſiaſtico, ſiue de quibuſdam aliis rebus: prius Metropolitanus ipſorum cum aliis duobus de ſancta ſynodo Epiſcopis, rem diiudicato. Et niſi vtraq; pars iudicatis acquieſcat, ſed appellandum putet, tum beatiſsimus Patriarcha illius diœceſeos audientiam ipſis accõmodato: & illa definito quæ eccleſiaſticis canonibus & legibus concordãt, neutra parte cõtra ipſius ſententiam contradicere queunte. Et multa paſsim in hanc ſententiam. Ex quibus manifeſto conſtat, Patriarchas (vt diximus) in ſuis Patriarchiis atq; præfecturis ſummũ ius habuiſſe, neque alterum altero ſuperiorem fuiſſe: ſed cum ſummam ſinguli poteſtatẽ haberent, appellationum fines patriarchiæ terminis circumſcriptos ac concluſos fuiſſe. Illud quoque aperte conſtat, Patriarchas quatuor conſtitutos fuiſſe, nimirum Romanum, Conſtantinopolitanum, Alexandrinum, & Hieroſolymitanum.

PATRICA apud Plautum in Truculento, mulier patricia. *Tum patricam*, inquit, *clementer non poteſt hinc quin numerem*. Alij tamen Patriciam legi malunt. Loquitur autem ibi de donis, qua plebeiæ mulieres ad patricias certis diebus miſsitare ſolebant, vt plebeij viris patriciis. Hinc apud eundem in Caſina, Patricè, pro magnificè & ſplendidè. *Atat, ceſſo magnificè, patricéque, amicéque ita hero meo ire aduorſum.*

PATRICIOS ait Cincius apud Feſtum eos appellari ſolitos, qui nunc ingenui vocentur. Eorum nomen vnde fluxerit, Velleius Paterculus lib. I. oſtendit. Romulus centum homines electos, appellatóſq; patres, inſtar habuit conſilij publici. Hanc originem nomen patriciorũ habet. Dicti autem ſunt Patricij, quod patres ciere poſſent. Vide Plutarchum ἐν Ῥωμαϊκοῖς. Patricij autem non iidem ſunt qui nobiles, vt vulgo creditur. Nobiles enim ſpeciatim ſumpto nomine, omnes ſunt ex plebeiis: vt ſupra in voce Nobilis demonſtrauimus. Nam populus Romanus ita diſtinguebatur, vt alij patricij eſſent, alij plebeij. Patricij, qui eorum Senatorum progenies erant, quos Romulus crearat. hac tamen ætate, inquit Liuius, antiquiſsimæ cuiuſque ſenatoriæ familiæ liberi, patricij appellantur. tales erant Clodius, Piſo, Catilina. Plebeij verò, qui ex populo à Romuleis Senatoribus reliquo dimanarant: vt C. Antonius, C. Caſsius, M. Cicero, T. Pomp. Atticus. Horum plebeiorum alij Nobiles, alij verò Noui homines dicebantur. Nobiles, quorum parentes curuli aliquo magiſtratu erãt functi. Noui, qui primi ex ſua ſtirpe magiſtratum curulem erãt adepti. Quod Aſconij auctoritate verum eſſe docebimus. is enim in argumẽto Orat. in toga cãd. Sex, inquit, cõpetitores in Conſulatus petitione Cicero habuit: duos patricios, P. Sulpitium Galbam, L. Sergium Catilinã: quatuor plebeios, ex quibus duo nobiles, C. Antoniũ Marci Oratoris filium, L. Caſsium Longinum: duos qui tantum non primi ex familiis ſuis magiſtratum adepti erant, Qu. Cornificium, & C. Liciniũ Sacerdotem. Solus Cicero ex competitoribus equeſtri erat loco natus, atq; in petitione patrem amiſit. Aperte Aſconius nobiles in plebeiis numerat: & nobiles à nouis hominibus diſtinguit, qualis erat Cicero, vt illi perſæpe obiectum eſt. Itaque Verrem & Hortenſium

ſium ſignificans Verrina ſexta, ſic loquitur: Ne iſta præclara nobilitas deſinat queri, populum Rom. hominibus nouis atque induſtriis honores mandare, ſempérq; mandaſſe. Neq;, vt opinor, reperietur, quen quam è patricia familia hominem Nouum appellari. Itaque nec M. Scaurum, cuius parentes ignoti Romę & contempti iacuerant, Aſconius Nouum appellat, ſed ei non minus quàm nouo homini laborandum fuiſſe. Scaurus, inquit, ita fuit patricius, vt tribus ſupra eum ætatibus iacuerit domus eius fortuna. nam neque pater, neque auus, neque etiam proauus, vt puto, propter tenues opes, & nullius vitæ induſtriã honores adepti ſunt: itaque Scauro æquè ac nouo homini laborandum fuit. Hotomanus. Vide ſuprà NOBILES.

PATRICII longe aliter in principum Conſtitutionibus accipiendi ſunt. In his enim Patricij Imperatorũ conſiliarij, quaſi eorum patres, vocantur. Sic à Iuſtiniano l. fin. C. de conſul. & § ſed filiusfamil. Inſtitut. quib. mod. ius patr. pot. ſol. & à Niceph. libro 13. hiſt. Eccleſ. cap. 1. & 4. Sudas πατρίκιος, ait, πατὴρ τοῦ κοινοῦ. Luitprandus li. 3. de reb. per Europam geſt. cap. 8. Patricium πατέρα τοῦ βασιλέως vocat. Sic l. 46. & l. fin. C. de Decurion. l. 3. C. vbi Senat. & in Epiſtul. Iuſtinianeis patriciorum nomen, & patriciatus dignitatem accipe. Hinc eleganter Claudianus ad Eutropium patricium poſt damnationem & publicationem bonorum:

Direptas quid plangis opes quas notus habebit?
Non aliter poteras principis eſſe pater.

item alio in loco: *Genitórque vocatur Principis, & famulum dignatur regia patrem.* Et quarto libro Epigrammatωn:

ςῆσον ἑοῖς καμάτοις ἀμμύνιος, ἐς βασιλῆος
Ἐςὶ πατήρ.

PATRICIATVS vis à Suda dicitur fuiſſe, quod legationes ex Senatu mittere conſueuerant. Caſſiodorus autem lib. Variarum v t. perpetuum eum fuiſſe honorem ſignificat, & cingulo ornatũ, cum iuriſdictionẽ tamen exerceret nullam. Quod à Zenone ſignificari arbitratur Hot. in l. 3. C. de conſul. vbi Patriciatũ honorarium Conſulatum appellat: tum & à Caſsiodoro hunc epiſcopis honorem tribui ſolitum ſignificari: iis ſcilicet qui Conſtantinopolitanæ eccleſiæ præfecti, Patriarchæ dicebantur. Cuius ſententiã hanc eſſe aſſerit, vt quando in pop. Rom. religione Patricii ſoli ſacrorum procurationẽ Romuli inſtituto gerebãt, & rex quidam ſacrorum eſſet: non incommodũ videatur, ſi in religione Chriſtiana, qui ſacris præeſt, idem etiam magiſtratus ſummi ornamentis atq; inſignib. decoretur. Obſeruat etiam hoc ea eodẽ auctore, Patriciatum non magiſtratus, ſed ordinis nomen fuiſſe: neque enim vnus erat patricius, ſed complures, quaſi Senatus principes, qui certis antea magiſtratibus perfuncti erãnt: denique quales Romæ florente Repub. Conſulares, Prætorij & Aedilitij fuerunt: quibus in Senatu curuli ſella vti, primíſq; ſententias dicere ius erat. Quare quod in l. 3. C. de conſul. legimus, Patriciatus honorem ceteris omnibus anteponi, non ita accipi vult, quaſi ſummus eſſet aliquis magiſtratus: primũ quia magiſtratus (vt diximus) non erat: deinde quia Caſſiodorus in formula Patriciatus ſcribit, Conſulatum Patriciatu ſuperiorẽ fuiſſe. Præfectorios, inquit, & aliarum dignitatum viros præcedit, vni tantum cedens fulgori, quem interdum etiam à nobis conſtat aſſumi: hoc eſt, vt ipſe interpretatur, Conſulatui. Præterea præfectum vrbis ſummum omnium magiſtratũ geſsiſſe, conſtat ex l. 1. & l. 3. C. de inoffic. præfect. vrb. Et quod Caſſiodorus de præfectoriis ſcribit, conſtat de iis qui iam præfectura functi ſunt, intelligendum eſſe. Nomen autem à Rom. patriciorum ſplendore ductum eſſe, res indicat. nam cum ii propter familiæ antiquitatem ceteris antecellerent, & plerunque iis honores mandarentur translato Conſtantinopolim imperio eos ſenatores qui curulibus magiſtratibus erãt functi, patricios dici placuit. Quibus ius patrũſ. conceſſum fuiſſe, Caſſiodorus quoque eodem loco teſtatur.

PATRIMONIVM propriè eſt pecunia, quam liberi ex paterna hereditate accipiunt. Cice. pro Poſtum. Qui verò duo lauta & copioſa patrimonia accepiſſet, rẽq; præterea bonis & honeſtis rationibus auxiſſet. duo patrimonia Poſtumus acceperat, alterum à naturali, alterum ab adoptiuo patre. Hoc enim ab hereditate differt, quòd illo verbo, res ipſæ hoc ius à patre relictum intelligitur. Cic. lib. de Offic. 1. Optima autem hereditas à patribus traditur liberis, omníque patrimonio præſtantior, gloria virtutis, rerúmque geſtarum: cui dedecori eſſe, nefas & vitium iudicandũ eſt. Sed conſuetudine loquendi res eo deducta eſt, vt iam plerunque cuiuſuis generis bona, ſiue à patre relicta, & aduentitia, ſiue patrisfam. opera ac diligentia parta, eo nomine intelligantur. Sic Vlpi. l. bona, de bon. poſſ. Bonorum poſſeſsio, inquit, eſt ius perſequendi retinendique patrimonij. Iuuenalis:

Non propter vitam faciunt patrimonia quidam:
Sed vitio cæci propter patrimonia viuunt.

Pompon. l. 112. § 1. D. de verb. oblig. Plerunq; idonei non tam patrimonio, quàm fide æſtimantur. Ita generaliter etiam pro partis & quæſitis bonis vſurpatur in l. cogi. & l. Titius. D. ad Trebel. l. 1. D. de vſuf. ear. rer. l. 1. § item ſolent. D. de offi. præſe. vrb. l. 3. § ſed verum. D. de minorib. l. ſed & ſi. § 1. D. de petit. hered. Ceterum eorum duntaxat, qui ſui iuris ſuæque poteſtatis ſunt patrimonium eſt: peculium reliquorum, l. 33. § 1. l. 48. in fin. D. de pecul. ea autem quæ in patrimonio ſunt, ab his quæ in nominibus ſunt, ſeparantur, l. 9. D. rem pup. ſal. for.

in Patrimonio eſſe & in bonis eſſe idem valent l. 1. D. de vſufruct.

PATRIMONIALES fundi, ad patrimonium principis pertinentes, qui vel cõductionis titulo, vel perpetuo iure tenebantur, l. 20. C. Theodoſi. de extraord. mun. Rub. C. de fund. patrimo.

Patrimoniales coloni, qui eos fundos colunt, l. 7. C. vbi cau. fiſc. Sic Patrimonialem poſſeſſorem accipe l. 4. C. Theod. de ann. & tribu.

PATRONOS primùm vocarunt Romani, qui aliorum cauſſam & defenſionem ſuſcipiebãt: & vt ſcribit Heſychius in verbo πάτρωνας, τοὺς κηδεμονικοὺς, καὶ ἐκδίκους, qui & προςάτας à Græcis appellantur. Patronus autem quaſi pater dictus: eodem modo quo Matrona. Seruius in illud Virgilij, *Et fraus innexa clienti.* Ea lege, inquit, duodecim tabularum venit, in quibus ſcriptum eſt, Patronus ſi clienti fraudem fecerit, ſacer eſto. Si enim clientes, quaſi colentes ſunt, Patroni quaſi patres: tantundem eſt clientem, quantum filium fallere. Hoc autem ex Romuli inſtituto, qui ex patrum numero plebi quos ei commodum eſſet, deligendi poteſtatem fecit, qui ipſius cauſſas ſuſciperent: ea quo illi quidem Patroni, hi verò Clientes dicebantur. Hinc & Patroni erant more maiorum, inquit Cicero. Offic. 1. qui ciuitates, aut nationes deuictas bello in fidem recepiſſent. Sic Marcellus Siculorum patronus dicitur in Verrinis: & Allobrogum Fabius. Quæ autem inter patronum & clientem neceſsitudo fuerit, & quod cuiuſque inter ipſos officium, docet Cicero Verr. 1. his verbis: Ad meam fidem confugiunt (de Siculis loquitur) auxilium ſibi per me à vobis petũt, me defenſorem calamitatum ſuarũ, me vltorem iniuriarum, me cognitorẽ iuris ſui, me actorem cauſſæ totius eſſe voluerunt. vide Clientes. At in iure ciuili Patronorũ nomen variè accipitur: nam in edicto De in ius

vocan

vocando, & adfinibus titulis, Patronos intelligimus eos, qui ex ſeruitute manumiſerũt, ſiue ſponte, ſiue ex neceſsitate, quoniam rogati fuerant manumittere: vel hac lege emerant, vt manumitterent. Item qui ad libertatem perduxerũt, l.3. D. de ſuis & legit. Vel etiam qui ex cauſſa fideicommiſsi manumiſerũt, l. libertus. §. ex cauſſa. D. ad municip. Vtique vero Patroni appellatione etiam patrona continetur, l.52. D. de verb. ſignif.

Patronus FISCI primùm ab Adriano Imp. inſtitutus eſt vt AElius Spartianus in eius vita teſtatur. Eius autem munus præcipuè in iis bonis quæ fiſco cõmiſſa eſſent, exhibito delatore perſequendis, verſabatur. l. vlt. C. de aduocat. fiſc. l.5. C. de delatorib. adeo vt delatoris quodammodo patronus eſſet, l.5. §. aduocatum. D. de his quæ vt indig. Solebat autem vnus aut alter è numero aduocatorum cuiuſq; fori ad id munus deligi, quod annum vnum aut alterum gerebatur: quemadmodum ex c. Co. Intelligitur, quod eſt, de aduocat. diuerſ. iud.

PATRONVS in prædiis Eccleſiaſticis dicitur is, qui cum in Eccleſiam inſigne beneficium cõtulit (veluti templum ædificauit, aut magno aliquo prouẽtu illam locupletauit) ius ſibi beneficiarij nominãdi retinuit: hoc eſt, clericos arbitratu ſuo deligendi, nominandi, & apud Epiſcopum producendi: vt ſine illa productione conferendi beneficij ius nullum Epiſcopus habeat. Iuſtinianus tamẽ Nouella CXXIII. §. εἰ δὲ ἀνάξιον jubet, ſi Patronus minus idoneum producat, Epiſcopi poteſtatem eſſe alterum idoneum eligere. Iure Canonico præſtitutum eſt, Patrono laico nominandi beneficiarium tempus quatuor menſium: Eccleſiaſtico, ſex: quibus exactis integra Epiſcopo poteſtas relinquitur. De iur. patron. in 6. Iura quoq; patronatus hæc ſunt: vt clericum in officio peccantem apud Epiſcopum deferat, cap. filiis. 16. q.7. vt in egeſtatem lapſus ex eo prouentu alatur, c. quicunque. 16. q.7. c. nobis, De iur. patrona. vt id donare permutaréve poſsit: vendere tamen non poſsit, c. nemini. 36. q.7. c. ex inſinuatione, cap. ex literis, cap. cum ſeculum, extr. de iur. patr. vt ius nominandi in heredes ita tranſeat, vt & in ſolidum Patroni ſint, & vniuerſi tamen nominandi ius habeant, cap. 1. extr. de iur. patron. Clement. 2. eodem. Albertus Krantzius libro Dan. 6. capite 2. vbi de Valdemaro Daniæ Rege, & Epiſcopo Roſchildienſi creando loquitur: Equidem, inquit, & ſi videretur maiorum ſuorum opibus fundatam Eccleſiam in Patronatu tenere, iuriſq; plurimum in deligendo Pontifice ſibi poſſe præſumere, &c.

Patronus itẽ pro eo qui feudi auctor eſt: qui modò Dominus, modò Senior appellatur: à quo is qui Vaſſallus nominatur, feudũ beneficium accepit: qui propterea Cliens, interdum etiam Clientulus appellatur. Idque ex antiqua ferè conſuetudine, quã ſuperius attigimus.

PATROCINIA, auxilia & defenſiones, l. non plures. C. de ſac. ſan. eccleſ.

PATRONATVS ius, quod patroni in libertorum perſonas & bona habent, operarum ſcilicet exactionem, inteſtati ſucceſsionem, bonorum poſſeſsionem contra tab. D. de iur. pat. tot. titu.

PATRVVS adpellatur patris frater, l.10. §.7. D. de grad. & adfi. Patruus magnus, frater aui, d. l.10. Patruus maior, frater proaui, patris vel matris patruus magnus: & tamen l.1. §. vltim. D. de coniug. cum emancipat. lib. ſumitur pro patruo magno. Patruus maximus, abaui frater, ataui & atauiæ filius, patris vel matris patruus maior. Vlp. l. poſt. conſanguineos. de ſuis & legitimis heredibus.

PATRVVM Plautus appellat patrui magni filium, id eſt propiorem ſobrino. nam in Pœnulo cum Pœnus Agoraſtocli dixiſſet, patrem eius ſibi patruelem fuiſſe, continuo reſpondens Agoraſtocles,

Mi patrue, ſalue. & ſcena inſequenti,

Patruũ aduenienti cœna curetur volo.

itémque deinceps.

PATRVELES à patruo dicti, fratres, vel ſorores ſunt, ait Caius, qui quæve ex duobus fratribus progenerantur, l.1. §.1. D. de grad. & adfi. A conſobrinis autem hoc differunt, quòd conſobrini propriè dicuntur, ex auunculo aut matertera prognati: Patrueles vero ex patruo, Iſtij prognati. Amitini ex amita. vnde Cic. in Ligariana filium Titi Bocchi auunculi Ligarij conſobrinum appellat. indéq; intelligi facilè poteſt illuſtris differentia: Patrueles quippe pauciores quàm duo eſſe non poſſunt, ex fratribus ſcilicet duobus nati: amitini autem inter ſe duo eſſe nequeunt: quẽ enim amitinum Titius appellat, ab eo cõſobrinus nominatur. §.4. De grad. Ita ergo poterit Titius appellari conſobrinus, patruelis debebit, amitinus non poterit. quanquam confundi plerunque ſoleat diſcrimen: ac generaliter Conſobrini pro quibuſlibet fratrũ ac ſororũ liberis, ſicut apud Græcos ἀνεψιοὺς vſurpari, l.19. C. de nupt.

PAVCI dies, menſes duo, l. ſi debitor. D. de iudic.

PAVLIANA actio, vide Actio Pauliana.

PAVLVS Caſtrenſis Iuriſc. nobilis Patauij, Florentiæ, & Bononiæ iura interpretatus eſt: editiſque libris quam plurimis, Patauij tandem anno M. CCCCXXXVII. prid. Calend. Mart. vitæ ſupremum diem confecit.

PAVPER eſt Bartolo, qui in bonis non habet quinquaginta aureos, l. qui accuſare. D. de accuſ. quod & C. Harmenopulus libr.1. Epit. tit.6. probat. πένης ἐστὶν ὁ μὴ ἔχων πεντήκοντα νομίσματα. Eſt tamen Pauper accipiendus, qui pro qualitate rei de qua agitur, ſatis non habet.

Pauperior non eſt, qui nõ acquirit, ſed qui de patrimonio ſuo depoſuit, l. ſi ſponſus. §. ſi marit⁹. D. de dona. inter vir. & vxor. Vide item l. ſi vir vxori. D. pro don.

PAVPERIES damnum eſt ſine iniuria faciẽtis datum: vt cùm animal quod ſenſu & ratione caret, damnum intulerit, l.1. ſi quadrup. pauper. feciſſ. dicat. vide Paul. lib.1. Sent. tit.15. Feſtus lib.14. Pauperiem damnũ definit eſſe quod quadrupes facit. Caper in lib. de Orthographia, Paupertatem à pauperie ita ſeparat, vt paupertas ipſa conditio ſit, pauperies damnum.

PAVPERTAS, eſt ipſa pauperis cõditio. Quotuplex illa ſit, Bartol. explicat in Minuricis, libro 1. An verò, & quibus caſibus proſit, tractat in l. illicitas. §. fina. de offic. præſ ea quæ ſit relinquitur arbitrio ius dicentis.

PAX, id eſt, humanarum rerum tranquillitas, à pactione appellatur, l.1. in princ. D. de pact. diſcordatiuis, c.1. de treug. & pac. eſtque vinculum caritatis, no. ca. nouit. de iudic. extra.

Παξαμάδιον, apud Leonem de re militari, δίπυρος, καὶ ξηρὸς ἄρτος, id eſt buccellatum, vel expeditionalis annona. Hanc vocem Latinam eſſe Sudas ſcribit.

PECCARE, dictum quaſi pellicare, id eſt, cum pellice coire. Vnde propriè eſt, adulterium committere. Sed vſus effecit, vt pro quomodocunque labi & offendere, & delinquere ſumatur. Hoc omnium eſſe, Deo excepto, refert in Canonicis Decretis de Pœnit. diſtin. 2. cui ſine. in fine. Vide Bartolum ſub fin. l.1. D. de iuſtit. & iur.

PECCATORES, pro adulteris Iuſtinianũ vſurpaſſe, in Inſt. titu fin. eruditiores quidã cõtendunt indicantes, Baptiſt. Pium parum rectè, pro peccatoribus, pedicatoribus legendum cenſere. Quo loco Stupratoribus, habet editio Norimbergen.

PECVS, vt vult Varro li.4 Ling. Lat. à pede dicit, quod in pecore olim pecunia cõſiſtebat paſtoribus, & ſtandi fundamentũ pes. Hæc Varronis λογοδαιδαλία doctis non placet: & Pecudes à Græco πώεα dici volunt, quæ ſic dicebãtur, quod tõderentur. Vnde πόκος apud Græcos, Vellus apud nos remanſit. Latini verò pecudes potius, quàm pocudes dixerũt, more ſuo: cũ & A-

pellinē pro Apolline dicerēt: item tēperis, & pigneria, & elera, pro olera: & hemonē, pro hominē. Pecudum autem, ſeu Pecorū numero ſunt omnes quadrupedes, quæ gregatim habentur, veluti oues, capræ, boues, equi, muli, aſini, ſues. Canis inter pecudes nō eſt. Sic in l. 29. D. ad leg. Aquil. l. 63. 79. D. de leg. 3. pecudē accipimus. Vallæ pecua eſt omne animal quod ſub imperio pabulo terræ paſcitur, vt ſunt boues, aſini, equi, cameli, oues, capræ. Plinius elephantes vocat pecudes, cùm ait: Qui cum elephanto congreſſus, gemino ictu pecudem exanimauit. Modeſtinus de legat. 3. Pecudibus legatis, ait, & boues, & cetera iumenta continentur.

Pecvaria, numero multitudinis dicebantur omnia, ex quibus pop. Rom. haberet reditus: quia diu hoc ſolum vectigal Romanis fuit. Nunc ea dictione fœmininè, & locū in quo pecorū greges cōſiſtunt, & ſciētiam parandi, ac paſcendi pecoris, accipimus. Hinc etiam

Pecvarii dicti mancipes, qui paſcua publica redimebant. Vide Manceps.

Pecvlatvs, inquit Feſtus, furtū publicum dici cœptum eſt, à pecore, quia ab eo initium eius fraudis eſſe cœpit: ſiquidē ante æs aut argentū ſignatū, ob delicta, pœna grauiſsima erat duarū ouiū, & triginta boum. Peculatus definitur in l. 9. §. 1. D. ad leg. Iul. de pecul. pecuniæ publicæ aut ſacræ furtum, non ab eo factum, cuius periculo fuit. & ideo æditū peculatum nō admittere. Qui ergo ex pecunia ſacra, religioſa, publicáve quid abſtulerit, aut interceperit, aut in rem ſuam verterit, quíve in aurum, argentum, æs publicum quid indiderit, aut immiſcuerit, peculatus tenetur. l. 1. D. eod. Vide item Iſidorum lib. 5. cap. 26.

Pecvlator eſt, qui furtū facit pecuniæ publicæ, hoc eſt, qui de Principis aut populi ærario furatur. Tacit. libro 17. Mox cōpertum pecuniā publicā auertiſſe, vt peculatorem flagitari iuſsit. Pœna eius eſt deportatio, l. 1. & duab. ſeq. D. ad leg. Iul. pec.

Pecvlivm eſt, quod ſeruus vel filiusfamilias domini aut patris permiſſu ſeparatum à rationibus dominicis vel paternis habet, deducto inde ſi quid domino aut parenti debetur, l. depoſiti. §. fi. l. ſed ſi dominū. §. præterea id etiam. D. de peculi. rectè igitur in Lexico B. Germani ad vrbem Lutet. peculiū definitur, κτῆσις τῶν ἀλλότρια ὄντων ἐξουσίᾳ, τοῖς υἱοῖς, ἢ δούλοις. Et Græci alibi ſic definiunt: τὸ ὀφεῖλον προσπορισθῆναι, μένον δὲ παρὰ τοῖς ὑπεξουσίοις. id eſt quod debuit acquiri patri, ſed manet apud filium. Nam graui humanitatis ratione apud Romanos eſt receptū, vt ſerui ac filij familiarū, quamuis omnino ſub poteſtate eſſent, nihilq; proprium poſsidentes: haberēt tamen aliquid bonorū, permittētibus dominis vel parētibus expreſſe vel tacitè: in quibus adminiſtrādis ſpecimē ederēt induſtriæ, ac quales eſſent quandoque ſui iuris Reipublicæ futuri probarentur. Idq; Peculiū dicebatur, quaſi puſilla pecunia, ſiue puſillū patrimoniū, d. l. depoſiti. §. fin. l. quā Tuberonis. §. ſunt quidam. l. peculiū & ex eo. & l. ſeq. D. de pecu. Priſcis tamen temporibus, Peculiū particula quædam erat gregis (vnde & nomē inuenit) quā patres ſuis filiis, domini ſuis ſeruis induſtriæ ſuæ exercendæ cauſſa concedebant. Sed & Peculiū erat nō tantum quod dominus ſeruo, & pater filio concedebat: ſed quod ipſe ſua parſimonia parabat, l. 39. D. de pecul. & in Phormione: Quod ille vnciatim vix de demenſo ſuo ſuum defrudās geniū, cōparſit miſer. Vel etiā id quod ignorante quidem eo acquirebat: tamē ſi reſciſſet, paſſurus erat eſſe in peculio. l. 49. D. de pecul. Notandū etiā eſt quod ex Plauto obſeruat Hotomanus, filiosfam. quibus patres vendendas merces tradebant, peculiū ex iis pluris venditis, quam quanti pater eas æſtimaſſet, locupletaſſe. ſic enim in Mercat. loquitur:

Lucrum ingens facio, præterquam mihi meus pater
Dedit æſtimatas merces, ita peculium
Conficio grande.

Peculium item pro vniuerſis bonis & toto patrimonio quandoque ſumitur, l. 16. D. ad S C. Trebell. Significabat & Veteribus pecuniā peculij cauſſa repoſitam, l. 77. §. 1. D. de leg. 1. Peculium apud Gallos ſignificare Vlpianus ait res extra dotem conſtitutas, l. 9. §. dotis. D. de iur. dot. & hoc nomen adhuc retinēt etiamnum Marchiani, vocantes *pegulere*, quaſi *peculiere*. Nam G. & C. mutua eſt enallage.

Peculium. Proculus ait ſæpe audiſſe ſe ruſticoa ſenes ita dicentes, Pecuniam ſine peculio fragilem eſſe: peculium appellantes, quod præſidij cauſſa ſeponeretur. l. ſi chorus. de leg. 3.

Pecvlii autem quatuor ſunt ſpecies. eſt eñ aliud caſtrenſe, aliud quaſi caſtrenſe, aliud profectitium, aliud aduentitium. Caſtrenſe eſt, quod per militiæ cauſſam tum in caſtris, tū etiā alibi adeptus filiusfamilias eſt. l. caſtrenſe. 2. D. de caſtrē. pecul. l. 1. C. eod. lib. 12. ſtipendia enim Romani adoleſcētes omnes faciebāt. Quaſi caſtrenſe eſt, quod in togata & palatina militia parauit: veluti in forenſi opera & officio publico, vel profeſſione artiū, l. vlt. C. de inof. teſt. In his bonis nullū habent ius parētes, & ne quidē collatio cū fratribus locum habet, l. 4. D. de caſtr. pecul. l. vlt. C. de collat. bon. l. certū. C. famil. erciſc. Profectitiū, quod à patre accepit, & ab eo cōceſſum eſt, vt in poteſtate adhuc filius exerceret induſtriā adminiſtrandorū bonorum, & negotiādi, neque opera ſua parauit. l. 5. D. de iure dot. Aduentitiū verò quod ab extraneis cognatiſve accepit: quo in genere ſunt maternæ maternive generis hereditates amicorum item & legata, & hereditates: item lucra nuptialia: ſed & quæ liberalitate fortunæ vel laboribus ſuis filiusfa. adeptus eſt: ait Iuſtin. l. cum oportet. 6. C. de bon. quæ lib. Atq; in his ſpeciebus duabus olim nulla erat differentia. Hodie in profectitio peculio pater habet dominiū, filius vſumfructū. In aduentitio cōtra filius dominiū, & pater vſumfructum. §. 1 Inſtit. per quas perſ. Sciendum eſt autē, iure quidem antiquo & florente Rep. nullū peculium non ipſius patris pleno iure fuiſſe. Nā (vt ait Diony. lib. 8.) ῥωμαίοις δ' ἐστιν ἴδιον οὐδὲν κτῆμα, ζώντων ἔτι τῶν πατέρων, ἀλλὰ καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ σώματα τῶν παίδων ὅ,τι βούλοιντο τοῖς πατράσιν ἀποδέδοται. Romani propriū nihil poſsident, quādiu patres eorum in vita manent: ſed & pecuniæ & corpora filiorum, parentum poteſtati arbitrióque permiſſa ſunt. Verùm Imperatores vt præmio aliquo adoleſcentes ad militiæ labores inuitarent, Caſtrenſe peculium iis pleno iure conceſſerunt. quod Iuuenalis 16. Sat. vbi militiæ præmia enumerat, his verſib' declarat:

Solis præterea teſtandi militibus ius
Viuo patre datur: nam quæ ſunt parta labore
Militiæ, placuit non eſſe in corpore cenſus,
Omne tenet, cuius regimen pater. ergo Coranum
Signorum comitem, caſtrorúmque æra merentem
Quamuis iam tremulus captat pater.

Itaque Vlp. in l. 2. D. de s. c. Maced. ſcribit filiosfamilias in Caſtrenſi peculio ius ac vicē Patrūfa. obtinere.

Peculium caſtrenſe eſt, ait Macer, quod à parentibus vel cognatis in militia agenti donatū eſt: vel quod ipſe filiusfa. in militia acquiſiit, quod niſi militaret, acquiſiturus non fuiſſet, l. 11. D. de caſtren. pecul. Peculium caſtrenſe eſt, quod in caſtris acquiritur, & quod proficiſcenti ad militiā datur. Paulus lib. Sentent. 3. cap. 4.

Peculium **Nvptæ**, Iuriſconſulti appellant, quæ præter dotem ei dātur, & marito traduntur. Papinianus l. 31. §. 1. D. de donation. Species extra dotem à matre, filiæ nomine, viro traditas, filiæ quæ præſens fuit, donatas, & ab eo viuo traditas videri reſpōdi. & paulo poſt, Sed peculium à dote puellæ diſtingueretur. Item Vlp. l. 9. §. 2. D. de iur. dot. Dotis autem cauſſa data accipere debemus, ea quæ in dotem dātur. Ceterùm ſi res dentur

in ea,

in ea, quæ Græci παράφερνα dicunt, quæque Galli peculiũ appellant. videamus an ſtatim efficiantur mariti.

PECVLIATVS ſeruus, qui peculium habet. Caius l.18. in fin. D. de Aedil. edict. Aequè ſi quis ſimpliciter dixerit, peculiatũ eſſe ſeruum, ſufficit ſi is vel minimum habeat peculium. Apuleius lib.10. aſini aurei: Liberto acceptiſsimo ac bene peculiato. Plautus in Rud. Peculioſum vocat. In Perſa etiã verbo Peculiandi eſt vſus:

Atque iſtanc ob rem, ego aliquid te peculiabo.

Huic contrarius eſt Expeculiatus, quo verbo vtitur idem Plautus.

PECVLIARE, dicitur quod ex peculio eſt, vt Peculiaria ſeruus, l.3.§.miles. D. de ſuis, & legit. Plaut' in prologo Captiu. Hic poſtquam hũc emit, dedit eum huic gnato ſuo peculiarem. Et Peculiaria mancipia, l.4. D. de iis, qui no. infa. Et Peculiaris merx, l.1. D. de tributo. Et Peculiaris debitor l.26. D. de condict. indeb. Et Peculiare nomen, ex peculio factum. l.28. D. de pignorit. actio. & Peculiare vinũ, quod ſerui habent, ſiue quod in vſu ſeruorum eſt, l.9.§.vlt. D. de tritico, vino.

PECVLIARIAE res, apud Vlpian. l.4. in fin. D. de dol. except. pro peculiares.

PECVLIARITER, eſt ex nomine peculiari & cauſſa, l.1. D. de except. rei vendit. & alibi.

PECVNIA, à pecu: à paſtoribus enim horum vocabulorum origo, quòd in pecore pecunia tum conſiſtebat paſtoribus. Varro. Pecuniæ autẽ verbum, inquit Vlpianus, non ſolum numeratã pecuniam cõplectitur, verùm omnẽ omnino pecuniã, hoc eſt omnia corpora. nam corpora quoque pecuniæ appellatione cõtineri, nemo eſt qui ambiget, l.178. D. de verb. ſign. Pecuniæ nomine, inquit Hermogenianus, non ſolùm numerata pecunia: ſed omnes res tam ſoli quàm mobiles, & tam corpora quàm iura cõtinentur, l.222. D. de verb. ſign. Auguſtinus in lib. de diſciplina Chriſtianorum: Tertiũ, ait, quidquid homines poſsident in terra, omnia quorũ domini ſunt, pecunia vocatur: ſeruus ſit, vas, ager, arbor, pecus, quidquid horũ eſt, pecunia dicitur. Et ideo pecunia, quia antiqui totũ quod habebãt, in pecorib' ponebãt. Ita in XII. Tab. nõ vno loco hoc nomine omnis ſubſtantia cõprehendebatur. Quod & Iuſtin. in l. penult. C. de cõſtit. pecun. ſignificat. In ſtipulatione quoq; emptę hereditatis hęc verba, QVANTA PECVNIA AD TE EX HEREDITATE L. TITII PERVENERIT, omnia hereditaria iura cõplectuntur, l.50. D. de verb. obl. l.36. D. de pecul. l.20.§.1. D. de ſtip. ſeruorum. At cũ in anguſtũ reuocatur pecuniæ nomen, ea tantùm continet, quæ pondere, numero, & menſura conſtant: veluti in hac ſcriptura, qua legatorum dies profertur: Quas pecunias legaui, quibus dies appoſitus non eſt, l.19. & l.30. D. de legat. 1.

PECVNIARIS damnatio, pro Pecuniaria, apud Macrum in l.10, in fi. D. de pœn.

Pecuniarium fideicõmiſſum, fideicõmiſſariæ hereditati opponitur, & ſingularũ rerum fideicõmiſſum ſignificat, l.14.§.vlt. D. ad Trebell. l.24. in princip. D. de fidei commiſſ. libert. Opponitur & fideicõmiſſariæ libertati in l.45.§.ſi rem. D. de fideicommiſſ. libert.

PECVNIARITER agere, pro ciuiliter & priuato iudicio, cuius pœna pecuniaria ſit. Vlpia. l.vlti. D. de priu. delict. Si quis actionem quæ ex maleficiis oritur, velit exequi: ſiquidem pecuniariter agere velit, &c.

PEDAGIA dicuntur, quæ dantur à tranſeuntibus in locũ conſtitutũ à principe c. ſuper quibuſdã. D. de verb. ſig. & vide Abb. ca. innouamus. de cenſib. ext. Et capiẽs pedagium debet dare ſaluũ cõductum, & territorium eius tenere ſecurum, adeò quòd ſi aliquis ſpolietur, tenetur ei dominus terræ rapinam reſarcire, ſecundum Bald. in vſi. feud. de pa. iura. fir. in §. Conuenticula. facit l. ne quid. D. de incend. rui. naufra. & not. Archi. 33. q.5. ſi quis peregrinorum.

PEDAMENTVM, palus quo vinea innitens recta conſiſtit. Pomponius l.10. D. de vſufruct. Ex ſilua cædua pedamẽta & ramos ex arbore vſufructuariũ ſumpturum.

Pedamentorum, quæ vitiũ adminicula ſunt, tria ſunt genera: Ridica vnum, robuſtũ, ſeu fiſsile, ex quercu, vel iunipero. Alterum è pertica, & eſt palus dictus, atque hic teres eſt. Tertium ob inopiam ex harundineto ſumitur. Tria hæc Pedamenta, & Statumina appellantur. Alciat. de verbo. ſig. Idem in Parergis admonet pro radices, ridicas legẽdum, in l. ſi qui in puteum. §. ſi quis. Quod vi aut clam. Tu vide Pand. Flor.

PEDANEI iudices, qui prætori in conſilio erant, & ad pedes tribunalis, id eſt ab inferioribus ſubſelliis, aſsidebant: ſi ex eius delegatione leuiores cauſſas cognoſcere iuberentur, l.3.§.1. D. ne quis eum, qui in ius vo. l.1.§. item ſcribit. D. de poſtul. Quandoq; Conſiliarij appellati. Alciat. in l. ſi quis. §. omnes. C. de pact. hi nõ vehebantur curru, ſed pedibus ibant. De Pedaneis iudicibus vide Auianum in Comm. in libr. 5. Senten. I. Pauli tit.30. qui ex delegatione cauſſas audiunt. vide l.3.§.1. D. ne quis eum, qui. Pedaneos iudices χαμαιδικαστὰς appellauit Theophilus Inſti. de interdict. Qui de leuibus & minutis cauſis cognoſcebant, & humiliora negotia diſceptabant, Pedanei iudices dicũtur, l.4. & fin. C. de peda. iudic. l.fi. C. vbi & apud quos. Nomen autẽ Pedanei iudices reperiſſe videntur, item vt Pedarij ſenatores, à pedibus: quòd magiſtratus cùm iudicarent, in tribunali, edito & ſuperiore loco, conſidebant: hi verò in imo loco, vbi magiſtratus ſubſellia pedum habebant.

PEDARII ſenatores, auctore C. Baſſo dicebantur, qui quia magiſtratum curulem nondũ ceperant, pedibus in curiã itabant. nam Senatores qui curulem magiſtratum geſſerant, veterũ ætate curru ſolebant honoris gratia in curiam vehi: in quo curru ſella eſſet, ſupra quam conſiderẽt, quæ ob eam cauſſam curulis appellaretur. Gell. lib.3. cap.18. Pedarium ſenatorem Feſtus appellatum ſcribit, quia tacitus tranſeũdo ad eum cuius ſententiam probat, quid ſentiat indicat.

PEDESTRE iter, quod vulgò Terreſtre: Vlp. l.1.§.9. D. de fluminib. Si pedeſtre iter impediatur, non ideo minus iter nauigio deteri' fit. Similiter Cic. ad Attic. li.4.

PEDICVLOS Paul. in l.32. D. de aur. arg. vocat, quib. ſigna ſuſtinentur, baſes, ſed tenues. Et ſic plerunq; Pediculi à Columella dicuntur, quibus arborum rami baccis onuſti ſuſtinentur: quaſi parui pedes.

PEDVLES Vlp. in tit. de aur. & arg. leg l. argumẽto. faſcias crurules appellat. Sunt autẽ pedum aut calciamentorum faſciæ. Græci πέδιλα, vel πέδια, vocant, Latini Pedula, Feſto lib. 14.

PEGASIANVM Senatuſcõſultum, vide Senatuſconſultum Pegaſianum.

PEGMATA, πήγματα, apud Vl. l. quæſitũ. §.14. de inſtru. vel inſtrum. leg. antepagmenta quidã exponunt, quæ valuarũ ſunt ornamẽta affixa antis. Alij ornamẽta eſſe volunt quædã, quibus ſtatuę & ſigna voluptatis cauſſa imponũtur. Hæc ſunt Vlpiani verba: Nã & in emptione domus & ſpecularia & pegmata cedere, ſiue in ædificio ſint poſita, ſiue ad tẽpus detracta. Quod verò quidam à πήγνυμι hoc in loco deduci volunt, ita parũ veriſimile eſt, vt refutatione non indigeat. Feſtus autẽ ſcribit pegmata eſſe ex ære aut marmore armamenta, quæ vt plurimũ in atriis, quãdoq; in porticibus, auliſq; aſfigebantur, maiorũ, aliorúmq; fortiũ virorũ geſta certius quàm pictura oſtendentia. Hinc Martialis in Amphitheatro:

Et creſcunt media pegmata celſa via.

Peierare, nõ eſt falſum iurare, ſed quod ex animi tui ſententia iuraueris, ſicut verbis concipitur, id non facere. Cicero lib. Offic. 3. Iurare autem oportet, inquit Vl

pia. vt delatum eſt iuſiurandum, l. 3. §. vlti. de iurelur.

Peiorare eſt deteriorem reddere. Paul. lib. 2. Sent. tit. 19. Homo liber, qui ſtatũ ſuum in poteſtate habet, & peiorare eum & meliorem facere poteſt.

Pelles Babylonicæ, l. fi. C. de publica. Pelles lanatæ, l. 70. §. 1. D. de leg. 3. Pelles indutoriæ, Paul. lib. 3. Sent. tit. 60. de quibus & in l. 25. §. ſi. & l. ſeq. D. de aur. & arg. leg. Pelles tentoriæ, ad tentoria & tabernacula paratæ, apud Vopiſcum in Aureliano, de quibus l. 7. D. de ſup. leg. Solebant enim antiquitus milites ſub pellibus degere. Hinc

Pelliones, à pellibus conficiendis dicti, ſub quibus milites hiemabant, apud Paternũ in l. vlti. D. de iur. im munit. vbi tamẽ Polliones legitur. Cicero in Academ. In quo magna rei militaris eſſe occupatio ſolet: vt non inuitũ Imperatori ſub ipſis pellibus ocij relinquatur: id eſt, in ſtatiuis. Ammian. lib. 19. Sub pellibúſque exercitu diffuſo, per Iſtri fluminis margines Barbaros obſeruabat.

Pellicam Ser. Sulpitius ait appellatam, probroſámq; habitam, quæ iuncta conſuetáq; eſſet cum eo in cuius manu mãcipióque alia matrimonij cauſſa foret: quod hac antiquiſsima lege oſtẽditur, quã Numæ regis fuiſſe accepimus: Pellex ædẽ Iunonia ne tangito: ſi tangit, Iunoni crinibus dimiſsis agnã fœminam cædito. Pellex autem quaſi πάλλαξ, id eſt, quaſi παλλακὶς, vt pleraq; alia, ita hoc quoq; vocabulũ de Græco flexũ eſt. Hæc Gellius lib. 4. cap. 3. Pellex vt ſcribitur l. 144. D. de verb. ſign. apud antiquos habebatur ea, quæ cùm vxor non eſſet, cũ aliquo tamen viuebat: quã nunc vero nomine Amicã, paulo honeſtiore Concubinã appellãt. nunc verò vulgò Pellex vocatur, quæ cũ eo cui vxor ſit, corpus miſcet: vel quæ vxoris loco ſine nuptiis in domo ſit: quam Græci παλλακὴν vocant. Feſtus autem ſic: Pellicẽ eam antiqui propriè nominabant, quæ vxorem habenti nubebat. cui generi mulierum etiam pœna conſtituta eſt à Numa Pompilio.

Pendere pœnas propriè dicitur, qui ob delictum pecuniam ſoluit, quia penſo ære vtebantur. Vel Pendere pœnas ſoluere ſignificat: ab eo quòd ære graui cum vterentur Romani, penſo eo non numerato debitum ſoluebant. vnde & penſiones dictæ. Feſtus.

Pendere conditio, dieſve dicitur, cuius adhuc euentus exſpectatur. Pẽdet etiã ſeu in pẽdenti eſt, quicquid in ſuſpenſo eſt. Pendent fructus, quandiu ſolo cohærent, & terra cõtinentur. Hinc Pendẽtes fructus fundo cohærentes, l. 44. D. de rei vindic. l. 15. D. de pignorib. l. 13. D. de vſuſruct. l. vlt. §. fructus. D. quæ in fraud. cred. Quo ſenſu & pendens vindemia dicitur, id eſt nondum lecta, l. 26. D. de act. empt. Et pendens oliua, l. 39. D. de contrah. empt.

Pendere edicta dicebantur Lamprid. in Alex. Ita, inquit, vt edictum penderet ante menſes duos. & apud Auſonium in gratiarum actione.

Pensio ferè dicitur pecunia quæ ex prædiorum vrbanorum locatione percipitur: Græcis ἐνοίκιον dicitur: quæ verò ex ruſticorum, Merces. vide l. 27. & l. 29. D. de hered. pet. Penſio, ſolutio. Varro, Ab ære impendendo, Diſpẽſator: & in tabulis ſcribimus Expenſum: & prima penſio, & ſic aut ſecunda, aut quæ alia. Paulus l. 40. D. de rebus cred. Igitur finito primo menſe primæ penſionis vſuras currere. Item: Et ideo non ſoluta pecunia ſtatutis penſionibus, ex die ſtipulationis vſuras deberi. Cicero pro Qu. Roſcio: Falſum ſubornauit teſtem Roſcius Cluuium: cur tam ſerò? cur cum altera penſio ſoluenda eſſet, non tum cum prima?

Penſiones triẽtes, pro triẽtario fenore dixit Lamprid. in Alexãd. Penſio etiã præſtationẽ temporibus & terminis, vt nũc loquimur, diuiſam ſignificat, l. 3. D. de ann. leg. Penſiones vectigalium l. 10. §. fi. D. de public.

Penes, & Apud, in hoc differũt: quoniam Apud perſonam tantũ cum loco ſignificat: Penes verò nõ tantum locum & perſonam deſignat, ſed etiam dominiũ. Vlpia. de verbo. ſign. l. penes te. Penes te, inquit, amplius eſt, quàm apud te eſt. Prius etenim ſignificat poſſeſsionem, poſterius ſolam detentionem. Plerunque tamen non ſeruatur ea proprietas, ſed alterum pro altero promiſcuè vſurpatur, vt l. 1. l. 3. §. ſi penes. D. de tab. exh. l. 23. de vſuca. D. l. 15. §. eum qui. D. de preca.

Pene dixerim, moderationis clauſula hęc eſt, Iuriſconſultis admodum familiaris. Pomponius in l. ſtipulationum aliæ. §. Conuentionales ſunt, inquit, quæ ex conuentione reorum fiunt: quarum totidem genera ſunt, quot penè dixerim rerum cõtrahendarum. Cum enim plura ſint negotia, quàm vocabula, quomodo etiam non plura eſſent rerum quàm ſtipulationum genera? l. Natura enim. D. de præſcript. verb.

Pensitatio verbum Papiniano ſemper in ore eſt, l. 18. ad fi. D. commo. l. 67. §. ſed ſi vno. & §. ſi duos. D. de lega. 2. l. 39. D. ſol. mat.

Pensvm, quantitas, c. denique. Diſtin. 4.

Pensatio, pro compenſatione apud idoneos auctores, vt & apud iuriſconſ. reperire eſt. In l. Mæuius. §. arbiter. Quæſitum eſt, ait Iulianus, an poſsit penſatione vltrò citróque facta condemnatione eum ſolùm, cuius ſumma excederet, &c. damnare?

Pentaprotias, Græca vox eſt, & ſignificat quinque primorum munus: quos alibi ſacræ conſtitutiones, quinque Summates vocant. Ipſe Quintumuiros appellari puto in l. de cubiculis noſtris. C. de priuil. cor. qui in ſac. palat. milit. lib. 12.

πένθιμος apud C. Harmenopul. libro 4. tit. 6. eſt virorum luctu dignorum, ἀπένθιμος indignorum.

Πενθεροὶ, vide Soceri.

Penvla, itinerarium, aut frigoris & pluuiæ veſtimentum eſt, quo l. 1. C. Th. de hab. quo vti oport. intra vrb. Senatoribus intra vrbem vti permittit pluuiæ tantum aut frigoris cauſſa, vt arbitror, ſuperiectũ etiã interiori veſtimento. Tertullianus in Apolog. Ne vel hieme voluptas impudica frigeret, Lacedæmonij penulã ludis excogitarunt. Imperatores verò his ne pluuiæ quidem tempore vtebantur. Spartianus in Adriano: Penulis, inquit, vti tribuni plebis pluuiæ tẽpore ſolebant, imperatores autẽ nunquam. Idem in eodẽ refert, Senatores & equites Romanos Hadrianũ iuſsiſſe ſemper in publico eſſe togatos, ipſum cũ in Italia eſſet, ſemper togatũ proceſsiſſe. Sed d. l. 1. ſatis habet ſi ſenator in Senatu, & in fungendo munere ſenatorio, togatus fuerit. Cuiac.

Penvs, auctore Qu. Mutio, eſt quod eſculentum aut poculentum eſt: quod enim ipſius patrisfa. aut liberorum patrisfa. eiuſque familiæ quæ circum eos, aut liberos eius eſt, & opus non facit, cauſſa paratũ eſt, vt Mutius ait, penus videri debet. nam quæ ad edendum bibendúmq; in dies ſingulos prandij aut cœnę cauſſa parantur, penus non ſunt: ſed ea potius quæ huiuſce generis longè vſionis gratia contrahuntur, & reconduntur, ex eo quòd non in promptu ſint, ſed intus & penitus habeantur, Penus dicta ſunt. Gell. lib. 4. cap. 1. Itaq; Vlp. l. 3. de penu legata: Penus, inquit, ea omnia cõtinet quę eſui potuíque ſunt, quæ tamen paterfamilias vſus ſui cauſſa, eiuſque familiæ, quam circa ſe & ſuos habet, parauit. Cicero li. de Nat. deor. 1. Penum eſſe definit omne quo homines veſcũtur. Veteres Gloſſæ penum definiunt ὅσα εἰς πόσιν καὶ βρῶσιν συναθροίζεται.

Peplvm, eximij candoris veſtis, ſine manicis. vide Alex. ab Alex. lib. 1 cap. 22.

Per, aliquãdo ſignificat iuxta, vel inter, l. fin. D. de ſeru. vrb Per quandoq; ſupprimitur per ἔλλειψιν In l. 30 in fi. ibi, principem. D. de reb. auct. iud. poſsid. De hac dictione Per, vide Bartol. l. Celſus. D. de vſucap.

Per aliquem ſtetiſſe, vel factũ quo minus daret, videtur, ſi interpellatus non dederit, aut ſi rem debitam occiderit.

derit,l.23.D.de verbo:obligatio.l.5.D. ſi cert.pet.Diuerſum l.49.D.de verbo.obligationi.

Per ætatem,dum ætas adeſt.

Per aliuuionem,vt ait Iuſtinian. in §.præterea.Inſtitutio. de rerum diuiſ.id videtur adiici, quod ita paulatim adiicitur,vt intelligi non poſsit,quantum quoquo temporis momento adiiciatur.

Per annos certos,quo modo ſit intelligẽdum, l.ſi certis. C.de pact.l.aduerſus. C.de vſucap.

Per calumniam,l.vnic.D.ſi mul.vent.no.

Per chartam,vel chartæ beneficio poſsidere,eſt teſtamenti iure,& ſecundũ tabulas poſsidere.Gregor. Turon. lib.4.cap.12.Erat enim tũc temporis Anaſtaſius Preſbyter,qui per chartas glorioſæ memoriæ Chlothildis Reginæ proprietatem aliquam poſsidebat. Albertus Krantz.lib.Dan.2.cap.3.Equidem ædes,agros,vineas, & his ſimilia teſtamẽto dari audiuimus.Regnũ autem præſtare chartæ beneficio prodigij loco habitum eſt.

Per conſequentias,l.ſin autem.D.de rei vindic.

Per contrarium,ex aduerſo,l. Iulianus. D. de actioni. empt.

Per fideicommiſſum,prouerbiali ſermone vſurpari ſolitum,pro Per obliquum, per anfractũ, & non directo: ſignificare videtur Arnobius lib.cont.gent.vi. Deos, inquitis, per ſimulacra veneramur. Per tramites ergo quoſdam, & per quædam fideicommiſſa (vt dicitur) veſtras ſumunt atque accipiunt cultiones. Iuſtinianus §.1.De fideicommiſſ. In primis opus eſt vt aliquis recto iure,teſtamento heres inſtituatur eiúſq; fidei committatur,vt eam hereditatẽ alij reſtituat. Hinc directo & Per fideicõmiſſum paſsim à noſtris opponuntur:vt l.16.D.de fideic.lib.l.2.C.quand.& quib.quart.l.2.§.1. D.de iur.codicil.

Per genium principis iurare:vide Genius.

Per indicem , prouerbiũ eſt apud Iuſtinianum in extremo Inſtitut.pro ſummatim,ſtrictim curſimq́;, obiter & quaſi per trãſennam: Vt vobis, inquit, poſsibile ſit, ſummo digito & quaſi per indicem ea tetigiſſe. quaſi libros Inſtitutionum pro παρατίτλοις (quæ appellat)id eſt argumentis Pandectarum eſſe velit.nam Indicem pro eo quòd Titulum vulgò appellamus,Latini vſurpant · quinetiam idem Imp. l.1.§.pen. C.de veter.iur. enucl.hoc in paratitlorũ mentione ſignificat.Sed ſufficiat,inquit,per indices tantummodò & titulorũ ſubtilitatem,quæ παράτιτλα nũcupantur,quædam admonitoria eius facere. Aſconius in Verrin. 3. Quò cum eſſet ventum,antequam cauſſa ageretur,quaſi per indicem rem exponebant : quod ipſum dicebatur Cauſſæ coniectio, quaſi cauſſæ ſuæ in breue coactio. Vide Index.

Per iudicem peti,exigi auſerri dicitur, quod iudicio petitur, auſertur, iudicíſve iuſſu ſoluitur, l. 21. D.ſi cer. pet.l.22. D. rem rat. hab. Per iudicem aliquid fieri, hoc eſt,officio iudicis.l.vltim.D.de rei vindicat.

Per lancem & licium furtum quærere , vide Furtum per lancem liciúmq.

Per magiſtratum factum videtur,in edicto,ex quib.cauſ. maiores in int.reſt. ſi magiſtratus ius non dixit , aut per ſordes dixit , aut gratiam, l.26. §. per magiſtratus. D.eod.

Per manus tradi dicitur,quod ſucceſsione quadam ab aliis ad alios deuenit. Vſum parœmiæ Eraſm. indicat. Extat & apud Papinianũ, de iure codicil.l. quod per. Quod per manus traditum eſt,codicillis hereditatem dari non poſſe.Per manus,id eſt, vulgò, interpres exponit.

Per principis iurare,Græca defectione dicitur, pro, Per principis genium iurare.l.2.C.de reb.cred.l.13.§.viii. D.de iureiur. vide Genius.

Per, perfectionem ſignificat l. vrbana. §. pernotat.D.de verborum ſignification. Aliquando ſignificat propter,c.vt conſtitueretur.50. diſt.

Per ſolutionem,quàm ſpecie. Hanc phraſin ceu elegantem apud Paul.in l. 2.§.2. D. ſi cert.pet. indicauit Dn. Haloander,vt negationem potius,quàm collationem inſinuet,ſicut & in l.ſi hominem. D. depoſiti. & in l. 2.in fi.D.de iud.

Per te non fieri ſtipulatio,non hoc ſignificat,nihil te facturum,quo minus facere poſsis,ſed curaturum vt facere poſsis,l.in illa.50.D.de verb.oblig.

Peræquatores,tit.Cod.de cenſ.& cenſit.& peræquat.ij ſunt qui cenſu acto emẽdant, prædiis inſpectis & adæquatis inuicem , vt releuentur quibus grauius eſt onus adſcriptum,grauentur quę ſunt cẽſita leuius, l.10.C.de ſund.patr.l.penult.& vlt.C.de ann.& trib.l. 12.& 14.C.Th.de cẽſit.l.vlt.C.Th.de locat. fund.iur. emph.Græci ἐξισωτὰς vocant.Euſebius 4. de vita Conſtantini,ἄνδρας ἐξισωτὰς κατέστησεν.Græci interpretes iuris : Ἐπόπτης λέγεται ὁ ἐξισωτής. itaque inſpectoris munus penè idem eſt qui peræquatoris.Hinc Caſsiodorus li. 10.Vt ad prædium,de quo querela eſt, diligens inſpector accedat, & rebus moderata inquiſitione trutinatis,quidquid grauaminis poteſt habere poſſeſsio, rationabiliter abrogetur.

Peragit, qui obtinet : vnde peregiſſe reum dicitur, qui vſq; ad damnationẽ eum perſecutus eſt,& vt condemnaretur effecit,l.2. D. de adult. Agit, qui in iudicio perſequitur id quod ſibi debetur.Exigit,qui quod iudicio proſecutus eſt,recipit. Trãſigit, qui actionem ſibi competentem , ſiue inſtituta,ſiue inſtituenda ſit, aliquo recepto , cauſſa concordiæ omittit, l. 1. D. de tranſact.

Peragere adulterium,l.5.D.de adult.eſt accuſationem adimplere. Sic Peragere litem,l.22.D. de inoffi.teſta. ad exitum perducere.Peracto teſtamento id eſt perfecto,l.12.D.de iis,quæ vt indignis.

Perceptionem fructus (vt Labeo tradit) accipere debemus nõ tantum ſi perfectè ſint collecti, ſed etiam cœpti ita percipi, vt terra ſe cõtinere fructus deſierint: veluti ſi oliuæ,vel vuæ collectæ ſint , nondum autem vinum vel oleum ab aliquo factum eſt : ſtatim enim ipſe accepiſſe fructum exiſtimandus eſt.l.ſi eius fundi. D.de rei vindicat.

Perceptio pro ſolutione,& præſtatione,l.4.D.de iis,qui deiec.vel effud.

Percuſſor, qui percutit & occidit, & ad id faciendum conducitur. C. de ſicar.l.ſi quis percuſſor. & D. de Sil.l.& ſi percuſſor.

Perdere feudum,pro amittere,§.item qui titul. Quæ fuit prima cauſſa. Item pro exceptione repelli, l. ſi filius.in princip. D.ad Macedon. Ceterum haud perdidiſſe rem cenſetur , qui eius reſtitutionem petere poteſt,l.nemo.& ibidem Bart. D.de in integ. reſtit.

Perdidiſſe creditor videtur , qui exceptione repelli poteſt,l.ſi filius.in prin.ad Maced.

Perditum,à diminuto diſtat,l.perditum. D.de petit. here.& à derelicto. l. interdum. §. ex naufragio. D.de acquir.poſſeſsio.

Perducta,pro perinducta,ſiue omnino inducta, ac deleta. Vlpia.l.1.D.de his quæ in teſt.del. Sed nolentibus inducta accipiendum eſt,& ſi perducta ſint.

Perduelles appellabãt veteres eos,quos nos hoſtes appellamus·per eam adiectionem indicantes cum quibus bellũ eſſet.Gaius l.234. D.de verb. ſign. Duellum enim pro bello dicebãt:& duellare,bellare. Hoſtes autem illi tum peregrinos dicebant,qui ſuis vterẽtur legibus,& bellum pulchrũ haud dubiè ſignificabat.Varro lib.De lingua vi.Apud Ennium eſt, Quin inde inuicteis ſumpſerunt perduellibus. Perduelles ſunt hoſtes.vt perficit,ſic Perduellum Duellum:id poſtea bellum. ab eadem cauſſa facta Duellona, Bellona. Hinc factum vt qui hoſtili animo in Rempublicã aut Impe

ratorem eſſet, Perduellionis iudicio teneretur, vt ait Vlpia. in l. vlt. D. ad leg. iul. maieſt. Aliud eſt enim maieſtatis, aliud perduellionis crimẽ: hoc enim ſub illo, tanquam ſpecies ſub genere ita comprehenditur, vt crimen ſit imminutæ maieſtatis & grauiſsimum & atrociſsimum, quippe quod ad vniuerſæ Reipublicæ ſtatum labefactãdum pertineat: veluti ſi quis aut regnum affectaſſet, vt Spurius Caſsius Viſcellinus: aut magiſtratum populi Romani ſacroſanctum violaſſet, vt C. Rabirius, pro quo extat Ciceronis oratio: ac proinde qui poſtremis temporibus hoſtile aliquid in perſonam Imperatoris molitus eſſet, vti Iuriſconſulti ſignificant. Tribunitiam enim poteſtatem Imperatores totam in ſe trãſtuliſſe, nemo neſcit. Item qui ciuis Romani libertatem violaſſet, veluti qui eum ſecuri percuſſiſſet, aut in crucem ſuſtuliſſet: qua de re Cicero Verrina 3. ſic ſcribit: Hoc in illo maieſtatis iudicio ſi licuiſſe ſibi oſtenderit, ego oportuiſſe concedã. Ex hoc quoque euaſerit: proficiſcar eò quò me iampridem vocat populus Romanus. de iure enim libertatis & ciuitatis ſuum putat eſſe iudicium: & rectè putat. Confringat iſte ſanè vi ſua conſilia ſenatoria, quæſtiones omnium perrumpat, euolet ex veſtra ſeueritate. mihi credite, arctiorib9 apud pop. Rom. laqueis tenebitur. Credet iis equitib. R. populus Rom. qui ad vos antea producti teſtes ipſis inſpectantibus, ab iſto ciuem R. qui cognitores homines honeſtos daret, ſublatũ eſſe in crucem dixerunt. Credent omnes quinque & triginta tribus, homini grauiſsimo atque ornatiſsimo, M. Annio, qui ſe præſente ciuem R. ſecuri percuſſum eſſe dixit. Audietur à pop. Rom. vir primarius eques R. L. Flauius, qui ſuum familiarem Herennium negociatorem ex Africa, cùm eum Syracuſis amplius centum ciues Rom. cognoſcerent, lacrymantéſque defenderent, pro teſtimonio dixit, ſecuri eſſe percuſſum. Probabit fidem, & auctoritatem, & religionem ſuam L. Suetius, homo omnibus ornamentis præditus: qui iuratus apud vos dixit, multos ciues Rom. in latumiis iſtius imperio crudeliſsimo per vim morte eſſe mulctatos. Hanc ego cauſſam cùm agam beneficio populi Rom. de loco ſuperiore, non vereor, ne aut iſtum vis vlla ex populi Rom. ſuffragiis eripere, aut à me vllum munus Aedilitatis amplius aut gratius populo Romano eſſe poſsit. Quadruplicẽ igitur inter maieſtatis & perduellionis crimina differentiam notat Hotomanus: prima eſt, quòd maieſtatis crimine tenentur ij, qui vel partem aliquam Reipublicæ læſerunt: veluti ſi quis duces hoſtium accepta pecunia liberauit, aut priuatus domi ſuæ hoſtium duces tenuit: (quod Verres feciſſe dicitur in illa eadem Oratione) aut ſi magiſtratui quippiam pro ſua poteſtate agenti aliquis officiat: veluti C. Cornelius, quem Cicero defendit. Perduellionis autem crimen in eos cadit, qui ſummam Reipubl. labefactare conati ſunt, vti ſuperius docuimus. Altera differentia eſt, quòd maieſtatis crimen in foro apud ſuum Prætorem, pro tribunali, iudicio certa lege conſtituto, agebatur: vt ex Verrina 3. & 7. cognoſcitur. Perduellio verò primis quidem temporibus à Duumuiris data opera creatis, pòſt autem à populo Rom. comitiis cẽturiatis in campo Martio cognoſcebatur: quemadmodum ex Oratione Ciceronis pro C. Rabirio perduellionis reo, in campo Martio habita, itémque ex Valerij libro ſexto, cap. 5. ſatis planè conſtat. Tertia differentia eſt, quòd maieſtatis crimen nõ morte, ſed exilio mulctabatur: Perduellionis verò damnatum carnifex in vrbem euocatus in crucem Martio in campo fixam tollebat. quod ex eadem Oratione cognoſcitur, in qua crucis mentio fit, & ex Dionis libro 37. vbi de hoc iudicio commemorat. Quartam differentiam Vlpianus oſtendit in d. l. vlt. De crim. maieſt. vbi ait, maieſtatis imminutæ crimen rei morte obliterari: perduellionis autem memoriam etiam poſt mortem damnari. quomodo intelligendus eſt Imperator in §. 2. De public. iudic. Is qui in reatu decedit (inquit Vlpian.) integri ſtatus decedit. extinguitur enim crimen mortalitate. niſi fortè quis maieſtatis reus fuit. nam hoc crimine niſi à ſucceſſoribus purgetur, hereditas fiſco vindicatur. Planè non quiſque legis Iuliæ maieſtatis reus eſt, in eadem conditione eſt: ſed qui perduellionis reus eſt, hoſtili animo aduerſus rem publicam vel principem animatus. Ceterùm ſi quis ex alia cauſſa legis Iuliæ maieſtatis reus ſit, morte crimine liberatur.

PEREGRI dicitur, cum quis in loco eſt: Peregrè cum it in locum, vt Fl. Soſipater ſcribit. Hinc Cuiacius

PEREGRINATOS, nõ peregrinantes legendum cenſet in §. fi. Inſtit. de hered. inſtit.

PEREGRINVS dicitur, qui ciuis Romanus non eſt, ad quem ius Quiritium non pertinet. Imp. l. 1. C. de here. inſt. Qui deportantur, ſi heredes ſcribantur, tanquam Peregrini capere non poſſunt. quod idem traditur in l. ſed etſi. §. ſolemus. D. de hered. inſt. Peregrini etiam ſunt qui dedititiorum numero ſunt, Vlpiano in Epitom. titul. 20. Hinc

PEREGRINITAS, peregrinorũ cõditio & ſtatus, Vlp. l. 10. §. 4. D. de in ius voc. Sed ſi per pœnam deportationis ad peregrinitatem redactus ſit patronus, putat Pompon. eum amiſiſſe honorem. Quibus ex locis apparet eos etiam Peregrinos dici, quib. ciuitas adempta eſt: quos Vlpianus ἀπόλιδας appellat in l. 1. §. 2. De legat. 3. Suetonius in Claudio: Splendidum virum, Græciæque prouinciæ principẽ, verùm Latini ſermonis ignarum, non modò albo iudicum eraſit, ſed etiam in peregrinitatem redegit.

Peregrinitas, aliis, pro exilio & pœna deportationis, in l. ſed & ſi hac lege. §. Si per pœnam. D. de in ius voc.

PEREMPTORIVM edictum inde hoc nomẽ ſumpſit, quòd perimeret diſceptationem, hoc eſt vltrà non pateretur aduerſarium tergiuerſari. Ad illud autem hoc ordine venitur, vt primò quis petat per abſentiam aduerſarij edictum primum, mox alterum, per interuallum nõ minus decem dierum, & tertium. quibus propoſitis, tum peremptorium impetratur. l. 68. l. 69. l. 70. D. de iud. vide CONTVMAX.

PEREMPTORIÆ exceptiones vocantur, à perimenda cauſſa in iudicium deducta. adferunt enim totius litis finem, ſi probatæ fuerint. Aliàs perpetuæ, quia ſemper locum habent, nec euitari poſſunt l. 3. D. de except. §. Appellantur. inſtit. eodem titulo.

PEREMPTIO, l. qui nominem. D. de adim. legat.

PERENDINVS dies hodie dici poteſt, cùm iudex ſtatuit, aut inter partes conuenit, vt omne inſtrumentum litis apud acta vtrinque proferatur intra triduum. Atque tunc iis & res comperendinata dicitur. Budæ. in l. 2. de orig. iur.

PERENNE flumen deſcribitur à Iuriſcon. l. 1. §. 2. D. de fluminib.

PERFECISSE ædificium is videtur, inquit Vlp. qui ita conſummauit, vt iam in vſu eſſe poſsit, l. 139. D. de verb. ſig.

PERFECTVM, quod omnibus ſuis partib. conſtat. l. 1. D. de ori. iur. Et propriè cui nihil addi, vel minui ſalua integritate poteſt, l. iuriſperitos. D. de excuſ. tut. Quamuis Vlp. Perfectum ædificium interpretatur, quod tali vſu eſſe poteſt, qualem paterfamilias deſtinauit, l. 139. D. de verb. ſigni. in pactis, conuentionibúſq; perfectũ intelligemus, cùm factũ eſt illud, quod fieri inter partes conuenit. Antè enim quàm res conſummationem acceperit, factũ non dicitur: quæ ſi acceſſerit, non ſolùm factum, ſed etiam perfectum dicetur.

Perfectum & completum pro eodem, l. 2. §. omnes autem. D. de iudic.

Perfecta

Perfecta ætas tametſi multiplicem habet intellectum, vt colligitur in l.fina. C. de his qui ven. ætat. impetr. propriè tamen accipienda eſt, quæ 25. annorum curriculo completur, l.ad Rempubl. D.de hon.& mun.

PERFECTISSIMI dicebantur, tit. Cod. de perfectiſs. dign. qui à conditione ſeruili abhorrerent, vel fiſco, aut curiæ obnoxij non eſſent, vel qui piſtores nõ fuiſſent, vel in aliquo negotio non conſtitiſſent, nec ſibi honorem venali ſuffragio emiſſent, nec rem alicuius adminiſtraſſent. Perfectiſsimi dicuntur Præſes Arabiæ, l.4. C. Th. de pœn. & Dalmatię à Mariano, & magiſter cenſus, l.30. C. de epiſc. & cler. & primicerij ſcriniorum, l.7. C. de palat. ſac. larg. l.7. C. Th. de priuilegiis eorum qui in ſacr. pal. mil. & olim duces auctore Marcellino lib.21. Lactant. lib.5. ca.15. Nemo egregius, niſi qui bonus & innocens fuerit: nemo clariſsimus, niſi qui opera miſericordiæ largiter fecerit: nemo perfectiſsimus, niſi qui omnes gradus virtutis impleuerit. vide etiam Alciat. lib.3. Diſpun. cap.4.

PERFECTISSIMATVS in titu. C. de perfectiſ. dignit. quid ſit, vide Dignitatũ gradus: Alciatus docet ex vetuſtiſsimis monumentis, Tarraconenſis Hiſpaniæ, ac Norici fuiſſe perfectiſsimos tantùm, quod duabus literis deſignabant, v. p. ſicut clariſsimos viros v. c.

PERFERRE inofficioſi querelam, litem, cauſſam exequi, & ad initium perducere, l.16. D. de inoffi. teſt. l.6. D. de collat. l.6. D. de vſufr.

PERFIDA agere circa rem pupilli tutor dicitur potius quàm contrectare, l.tres tutores. D. de admi. tut.

PERFVNCTORIE. Vlp. in l.aut qui aliter. Quod vi aut clam. Neque quidem perfunctoriè, aut obſcurè dicere, aut denuntiare, id eſt vt Budæus interpretatur, non bona fide, nec ex animo, nec iuſta denunciatione. Papinianus: Qui non perfunctoriè debitum officiũ impleuerant. In his tamen locis Perſuſoriè habent Pãd. Florentinæ, & vide Perfuſoriè. Alciatus autẽ hanc dictionem in claſſe earum ponit, quæ aliis in auctoribus nuſquam eo ſenſu reperiuntur atque, Perfunctoriè eſſe, leui cura, & aliud agendo: vnde perfungi, & defungi, quod eſt vtcunq; explicare. At Budæo perfungi, eſt ad extremum obire munus, & ſtrenuè operam nauare.

PERFVSORIE, ſubobſcurè, diſsimulanter, non diſertè, planéque aliquid dicere. Vlpian. l.5. §.1. D. quod vi aut clam. Debebit enim & diem & horam denunciatione complecti, & vbi, & quod opus futurũ ſit: neq; perfuſoriè, aut obſcurè dicere, aut denunciare, id eſt, non ab aliis ſermonibus diſcretè, vt notari & exaudiri poſsit, ſed fusè per alios ſermones, & permiſtè. Scæuola l.69. §.2. D. de euict. Sed etſi quis in vẽditione ſtatuliberum perfuſoriè dixerit, conditionem autem libertatis celauerit. Item: Sicuti qui fundum tradit, & cum ſciat certam ciuitatem deberi, perfuſorie dixerit, Itinera, actus, &c.

PERGVLA, apud Vlp. in l.heres. §.2. de iudic. eſt exedra anguſta, in ſuperficie aliqua ædium, vt Gloſſæ antiquorum explicant, ἐπιχῶον, λκέα, προθύρα, ὄροφη, ςωὸρ οἴκημα. Tertullia. aduerſus Valentinia. Cœnacula in ædicularum diſpoſita forma, aliis atque aliis pergulis ſuperſtructis. Propertius in lenam: *Horruit algenti pergula curta foco*. in ea plerunq; merces venales diſpendebant, & inde l.5. §.penul. D. de his qui deiec. vel effud. Cum pictor in pergula clypeum vel tabulã expoſitam habuiſſet vbi etiã pergulam Baſilica ὑπερῷον exponunt. Et in l.vlt. C. Th. de exc. artif. priuilegium hoc pictoribus dari, vt pergulas & officinas in locis publicis ſine penſione obtineant. Hinc illud Lucilij ſatyrici apud Lactantium: *Pergula pictorum, veri nihil, omnia ficta*. Cuiac. At Budæus, Pergula, inquit, pars eſt domus exporrecta, & propendens, eius generis, quas Salientes artifices noſtri appellant.

PERICVLVM nonnunquã ſignificat id quod fit ab artifice tantum experiendi & periclitandi ingenij gratia, ſeu quod primò ab artifice excogitatur & efficitur, vt poſtea expoliatur, & accuratius abſoluatur. Græci πεῖραν vocant. Hinc Cic. lib.1. de legib. de poetis diſſerens: Sed tamen, inquit, nonnulli iſti Tite faciũt imperite, qui in iſto periculo, non vt à poeta, ſed vt à teſte veritatem exigant. Hinc tit. lib.7. Cod. De ſententiis ex periculo recitandis, (ſic enim legendum prorſus videtur, quod & confirmat Cuiac.) id eſt ex libello, in quo ſententiæ ſcriptæ ſunt. Atque huc pertinere videtur illud Cicer. in frumentaria: Ordo ſcribarũ eſt honeſtus. quis negat? Eſt verò honeſtus, quòd eorum hominum fidei tabulę publicæ periculáq; magiſtratuum committuntur. Item illud Valer. Probi in Epaminonda: Sed vnum à iudicibus petiit, vt in periculo ſuo inſcriberent, &c.

Periculum etiam experimentum ſignificat, quòd rarò aliquid ſine periculo tẽtetur. Hinc facere periculum, pro experiri. Proprie autem ſalutis diſcrimen denotat. An periculi appellatione veniat fortuitus caſus, Barto. explicat in l.qui mercedem. D. locati. Dicitur autem periculo alicuius eſſe res plurifariam, l.damni infecti ſtipulatio. in princ. D. de damn. infect. Sed periculum proprie de homine accipitur, l.interpoſitas. C. de tranſact. Vnde ſe periculo ſubiiciens, renunciare vitæ exiſtimatur, per text. iunct. gloſſ. l.Princeps. C. de prin. agent. in reb. lib.12. Notum, & rerum eſſe periculum, per tot. tit. D. de peric. & comm. rei vend. Ceterum periculum mortis quomodo intelligendũ ſit, eleganter exponunt Iuriſconſ. per aliquot ll. de mor. cauſ. donat.

PERIMERE diſceptationem, hoc eſt interpretante Vlpiano, vltrà non pati aduerſarium tergiuerſari, l.& tertium. D. de iud. Perimere legatum, non eſt prorſus tollere, ſed extenuare, l.qui hominem. D. de adim. legat. Proprie tamen perimere eſt tollere, & interficere. Hinc apud Vlpi. l.& tertium. de iudi. Peremptoriũ edictum dicitur, eo quòd perimat diſceptationẽ inter litigatores, hoc eſt, vltrà non patiatur aduerſariũ tergiuerſari. Idem in fin. l.Cum hi. D. de tranſactio. Iniquum eſt enim, ait, perimi pacto id de quo cogitatum non docetur.

Περιοδευταὶ in l.6. D. de excuſat. tuto. vetus interpres vertit circultores. Zonaras ſic exponit. ca.57. Concilij Laodiceni: περιοδευταὶ λέγονται διὰ τὸ περιέρχεσθαι, καὶ καταρτίζειν τοὺς πιστούς.

PERISSOCHORAGIA, l.2. C. de frum. Alexand. id eſt ſupererogatio. Et periſſochoregiæ nomẽ penitus amputetur. Eſt autẽ deductũ à voce περισσὸς, id eſt, abundans, & χορηγία, erogatio. Eadem loquendi forma ſuperexactionem, περισσοπραξίαν vocant.

PERIISSE a verbo ſciſſum & fractum, & vi raptum continetur, ait Vlpianus l.9. D. de verb. ſign.

PERISSEVMA, dici poteſt, quod abundãtiam rerum ſuppetit. Hinc περισσεύειν, copia rerum ſuperare ſignificat. Et eſt congiariũ proprie, quod plebi datur, ſicut quod militibus donatiuum. Ael. Spart. in Aelio Vero, & Iul. Capitol. in Pio. Solebat autem vltra ſtipendium dari liberalitatis cauſſa, vt milites magis addicti Imperatoribus eſſent. Alciat. C. de Annon. ciuil. lib.l. Centum periſſeumatis. lib.11.

PERISTROMATA & ſtragula, cum in aulis Regum expanderentur, aulæa & Attalica nuncupabantur, ab Attalo Rege, qui aurum intexere in Aſia primus inueniſſe dicitur. Videmus & nunc lectos tapetis ſtratos.

PERITIA proprie iuris eſt, Inſtit. de iur. nat. in princip. Huius autẽ mater, Experientia eſt. Nec Philoſophus præcipit otioſe, vt fides ei maxima adhibeatur in ea arte, in qua diutiſsime ac diligentiſsime verſatus fuerit, plurimáque expertus. Sed & apud noſtros regula.

re eſt, vt peritis credatur de qualibet re, l.1. in prin. D. de inſpicien. vent. l. ſeptimo menſe. D. de ſtat. hom.

Periti habentur, qui multa experti ſunt, vocati ab antiquis iuriſprudentes, quibus ſcilicet ab experto noti eſſent, atque ab obſeruatione mius patrij, leges, mores, e conſuetudines: quiq; memoria tenerēt, quaq; in cauſa, quóque in negotio, vel ancipiti, ac maximè dubio, vel oppidò quàm difficili, quid à maioribus vel iudicatum eſſet, vel conſtitutum, vel publicè etiam ſancitum: vnde qui huiuſmodi facultati dant operam, Legum periti, ac iuris dicuntur: eáque cognitio appellatur à doctis pariter, atque indoctis Peritia. Ad eiuſmodi peritos Legum, & minimè ad leguleios, aut rabulas forenſes arbitror pertinere, l. iuriſperitos. D. de excuſat. Doctum, & Peritum, cùm ſimile videatur, à Cicerone diſcretum eſt, vt ſit Peritum plus quàm quod Doctum.

Periurare, quoties in libris Digeſtorum legitur, eſt vitium ſcriptoris, quoniam in Pandectis Florentinis ſemper pro eo legitur peierare. Huc accedit emendatior Haloandri editio.

Periurus, qui iuſiurandum violat: vel qui iurādo ius peruertit. Porrò ſemel periurus, ad præſtandum iuramentum admittendus non eſt. Vide Bart. in l. ſi quis maior. C. de tranſact.

Periurii, hoc eſt, falſi iuramenti pœna extra ordinem eſt, l. fin. iunct. glo. D. de crim. ſtellio.

Permitto. Cùm Imp. vel Lex hoc verbo, ſimiliſve vtitur, quia præſentis eſt tēporis, ipſam legum indulgentiam ſignificat, quæ perpetua eſt: non item iudicis opem plerunque temporariam, vt docet Bart. in l. Iubemus 2. §. ſanè ſi hæc noſtræ. C. de ſacroſanct. Eccl.

Permitti variè dicitur, primùm quod nullo iure prohibetur, vt ſecundas nuptias contrahere, c. contrahere. 31. q. 1. Permitti quoque id dicitur, quod contra conſtitutiones humanas indulgetur, vt cōtrahere matrimoniū in quinto gradu c. quidam. 35. q. 3. Permitti dicitur & illud, quod & illicitum eſt, vt magis illicitum vitetur. Hos ſignificatus recēſet glo. in c. omnis autem. 3. diſt.

Permittere etiam ſignificat præcipere not. in c. accedens. 50. diſtin.

Permittere item remittere ſignificat, l. Imperatores. 37. D. de pact. Imperat. Antoninus & Verus reſcripſerūt, debitori reip. à curatore permitti pecunias non poſſe. Sunt tamen qui eo in loco Remitti legi velint.

Permutatio, eſt conuentio iuriſgentium, à populo Ro. ita recepta & comprobata, vt ei tamen neq; ſuum nomen dederit (ſunt enim emptio & locatio quædam permutationis formæ) neque certam actionis formulam conſtituerit: adeò vt ſeſe inter ſe contrahentes cogere rem mutuò præſtare non poſsint. ſed cum alter rei acceptione obligatus eſt, vel quanti alterius intereſt, præſcriptis verbis actione præſtare cogitur: vel rem acceptam, quaſi cauſſa non ſecuta, reddere: aut ſi eam dederit quæ euincatur, in factum actione quanti interfuerit, exoluere. vti conſtat ex l. 1. D. de rer. permu. itaque

Permutationis ſignificatio eſt duplex: Generalis, & Specialis. Generalis appellatio comprehendit omnes contractus, nominatos, & innominatos. Nihil enim aliud ſunt contrahendi formulæ, nec aliò pertinent, quàm vt permutando communicentur res mundanæ alteri ab altero, ordine quodam politico ac conſenſu interueniēte: vt ceſſet confuſio abſolutæ communionis, paritura diſſenſiones, rixas, homicidia, ac ſummam perniciem Reipublicæ. Vt ecce, ſi tu habeas rē, quam ego deſidero: certè nō eſt rapienda quaſi communis: quia ſi id fiat, tu vi eam defendes, & perueniemus ad arma. Quid ergo? vtar permutandi medio, hoc eſt, commutabo tecum dominia, & transferam aliquid viciſſim ad te, vt vltrò & non grauatè dimittas mihi tuam rem: quoniam cauſſari nō potes vllam læſionem. Effectus enim permutationis, eſt ipſa æqualitas vtilitatis inter contrahentes, quæ conſeruat pacem.

Permutationis ſpecialis appellatio refertur ad res, quæ pro rebus dantur diuerſi generis. Nam olim in priſca ſimplicitate, homines ſibi ſpecies rerum cōparabant aliis ſpeciebus, perinde vt nunc pecunia numerata facimus: quippe quòd tunc pecuniæ vſus nōdum eſſet. Vtramq; hanc ſignificationem tractat Paulus in l. naturalis. D. de præſcr. verb. In hac quæſtione, ait, totius ob rem dati tractatus inſpici poteſt. Quaſi dicat: Repetamus originem omnium contractuum, quæ conſiſtit in cauſſis, ob quas alter dat alteri. Nam communicatio rerum exigit dationē, datio cauſſam, cauſſa mutuam permutationem, permutatio diſtinguitur in ſpecies & formulas nominatas & innominatas. Hinc habes rationem, quare permutatio dicatur contractus innominatus, cum vtique ſolemne ac elegans nomen ſit Permutatio. Nam eſt quidem nomen, ſed quod ſimplicem illam ac naturalem duntaxat rationem ſignificat. Ceterum alij contractus habent nomē proprium, quod exprimit ciuilem quandam formulam. Eorum igitur contractuum reſpectu, permutatio cenſetur innominata.

Permutatio Glauci & Diomedis ſtulta quidem cēſetur: ſed pernicioſior multò eſt iſta, ſecundum quam hoc tempore barbaros & inutiles commentarios, pro grauiſsimis iuriſconſultorum monumētis amplectimur. Permutationis illius meminit Iuſtinianus Imper. in prœem. Digeſtorum: quo loco verſum Homeri adfert ex 6. Iliad.

Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

Pernicies, non deſtructionem, ſed propriè exitium ſignat, apud Iuſtinianum, Inſtit. quib. alien. licet. §. 1. in fine.

Pernoctare intra vrbem intelligendus eſt, inquit Pomponius, qui nulla parte noctis in vrbe eſt. per enim totam noctem ſignificat. l. 166. §. 1. D. de verb. ſig.

Pero, propriè ruſticum calciamentū: vt Seruius Gram. teſtatur. hinc capſæ ex vlua paluſtri, aut alia ſimili materia confectæ, quòd peronis ad formam accedant, Perones dictæ. Alfenus l. 31. D. loca. Quòd ſi ſeparatim tabulis, aut peronibus, aut in alia cupa clauſum vniuſcuiuſq; triticum fuiſſet, &c. Locum Budæus reſtituit, cum antea Haronibus legeretur. Peronis verbo vſus eſt Plinius hac in re. lib. 16. cap. 14. & Vitruuius li. 5. cap. 12. Adrianus autem Turnebus lib. Aduerſ. xxiii. veterem lectionem defendit. Vide Ero.

Per partes euenire dicit Pomponius in l. 2. D. de ori. iur. hoc eſt, per ſuccedaneam rerum conſequentiam: vt exemplis paulatim Romani diſcerent, quid facto eſſet opus. Nos hodie nulla rerum dictamina, ſed noſtros planè cæcos adfectus ſequimur.

Perpetrare, perfectionem actus, & plerunque in mala re ſignificat l. fi. §. ſi quis autem. D. de bo. eorum, qui mort. ſibi conſciuerunt. Iuſtin. inſti. de publ. iud. Sin autem per vim raptus virginis fuerit perpetratus.

Perperam, non iure, iniuria, l. 22. §. cum autem, D. rem ratam hab. quandoque ſignificat imprudenter, & per errorē, l. 26. §. 1. D. de pact. dotalib. Paul. lib. 3. Sent. tit. 6. ad fin. Vlpianus in Inſtit. tit. 24.

Perpetuum variè pro adiūcto ſignificat. Perpetuum edictum, quod in omnes cauſſas propoſitum: & iuris perpetui ſtatuendi cauſſa ſcriptū eſt. Perpetua autem edicta in ordinē à S. Iuliano ex auctoritate Hadr. Imp. digeſta atque compoſita fuere, l. pen. C. de condict.

Perpetuum ius, certum, & in omnia tempora ſcriptum, l. 8. C. de pigno. actio.

Perpetua cauſſa in ſeruitutibus, vt res ſemper ſit idonea ad ſeruitutis vſum. & vide l. 1. §. hoc interdictum. D. de fonte.

Perpetuus

Perpetuus lacus, qui perpetuam & perennem, nec areſcentem aquam habet, l.1.§.1.D.de ſeruit.ruſt.l.1.§.lacus.D.vt in flu. publi.

Perpetuus morbus, qui cuique rei agendæ impedimento eſt, & cuius ſanitatis ſpes nulla eſt, l.22.§.ſi maritus.D.ſol.mat.l.pe.D.de vac.mune.

Perpetua conſuetudo, ſemper ſeruata l.6.D. quod cuiuſ. vniuerſ.

Perpetui appellatio nonnunquam vitæ tempus amplectitur, l.8.§.ſiue igitur. D.de tranſact.

Perpetui vſus cauſſa poſita in ædibus dicuntur, quæ non temporis cauſſa accommodata, neque ad tempus poſita, ſed vt ibi permaneāt, collocata ſunt, l.17.§. Labeo. D.de actio.empt.

in Perpetuum locati agri, quid ſit, docet Paul. l.1.D.ſi ag.vectig.

PERPETVÆ actiones erant olim ciuiles omnes, quia nullo temporis ſpacio terminabantur. cùm enim perpetua & legum, & s.c. & conſtitutionum vis eſſet, conſentaneum erat, vt natæ ex iis actiones ius quoque perpetuum obtinerent. at Imp. conſtitutiones tam in rem quàm in perſonam actiones certo temporis ſpacio terminarunt: ne ſcilicet amplius x x x. aut quadraginta annis durent. l.3.C.de præſcript.30.ann.l.5. C.ad Macedon.l.6.§.vlt. D.de re iudic.

Perpetua locatio. Tametſi olim Iuriſcoſ. veteres tractarint de ea, alij tamen ad venditionem, alij ad locationem referendam exiſtimarunt. Quare primus Zeno Imperator conſtituit proprium cenſeri contractū, qui Emphyteuticus dicatur, habeātque ſuas pactiones contrahentium, vel (iis deficientibus) interpretationes à iure, ſicut alij contractus, teſte Iuſtiniano, Inſtitutio. de locat.l.1.C.de iur. Emphyteutico. Veteribus tamen ſimplici forma cognitus fuit.

Perpetuæ exceptiones atque peremptoriæ ſunt, quæ ſemper locum habent, nec euitari poſſunt: nec vllo temporis ſpacio, vel rei vllius mutatione amittuntur: id eſt quarū vis certo tempore adſtricta concluſáq; non eſt: & ſemel obiectæ ita extergunt obligationem, vt ea repeti poſtea non poſsit: qualis eſt de dolo malo, de metu, de re iudicata, de pacto perpetuo, de iureiurando. Gaius in l.exceptiones. De except. præſcript. & præiud.l.34.§.vlt.D.de ſolut.l.24.l.40. D.de condict.indeb.l.14.de lib.leg.l.10.de verb.ſign.

Perpetuum, pro centum annis, teſte Bart. in l. ſi vſusfructus. D. de vſufru. leg. Quandoque pro decennio, l. nam Imp. D.de legat.

Perpetuum veſtimentum, quatenus durat, accipitur l.id veſtimentum. D.de pecul.

PERPETVO, pro generaliter, in l. Neſennius. §. tractatum. D. de negot.geſt. Aliquando pro incōmutabiliter, in Auth. Hoc ius porrectum. C.de ſacroſ. Eccleſ.

Perpetuo inductæ res in prœlium dicuntur, quandiu inibi ſunt neceſſariæ, l.debitor. D.de pignor.

Perpetuo durare, id eſt 30.annis, vt de actione ciuili dicitur, Inſti.de perpet.& temp. act.

PERPETVARE, ſine intermiſsione continuare: quod fit per ſucceſsionem, & ſurrogationem. Vide Bar. in l. eum debere. D.de ſeruitut. vrban. prædior.

Perpetuari obligationes dicuntur, quæ tempore caſúve aliquo perituræ, perpetuæ fiunt, l.91.§. nūc videamus. D.de verbo.obliga.l.9.§.ſi is qui. D.de iureiur.

Perpetuatur pœna, quæ ex temporali perpetua fit, l.8.D. de pœn.l.24.l.40.D.de cond.indeb.l.10.D.de verborum ſignifi.

PERPETVARII dicuntur, qui fundum à principe, vel à Republ. conductum, certo canone in vitam ſuam habent: vel etiam hac lege, vt ad alios transferre poſſint, l.fin.C.de loc.præd.ciui.lib.11.

PERPETVARIVM ius, emphyteuticariū, l.1.C. de offic.comm. ſa. pal. quia ſcilicet ager ea lege frueudus datur, vt quandiu merces ſoluatur, nunquam ad dominum redeat.

PERQVAM, nimis, l.proſpexit, §. 1.in fin.D.qui & à quibus.

PERSCRIBERE, Græcis ἀναγράφειν, eſt in tabulas publicas, actáq; referre: quod in regiſtro ſcribere vulgò dicunt, vocabulo à regeſtis deducto. Cicero in Verrem act.5. Primum mihi literas publicas, quas in ærario ſanctiore conditas habebant, proferunt, in quibus oſtendūt omnia quę dixi ablata, eſſe perſcripta. Idem: Vt quiſque eis rebus tuendis conſeruandiſq; præfuerat, ita perſcriptū erat. Et lib.10. Fam. epiſt.11. Id ex ipſo Senatuſconſulto poteris cognoſcere: ita eſt enim perſcriptum, vt à me de ſcripto dicta ſententia eſt. Hinc Perſcribere pecuniam, eſt, inquit Donatus, multis per ſcripturā reddere, vel dare, in illud Terentij ex Phormione, *Quod? nae ego perſcripſi porro illis quibus debui.* Sic Cicero lib.16.ad Attic.epiſt.2. De Publilio autem quod perſcribi oportet, moram non puto eſſe faciendam. Et paulo poſt: Sed cum videas quantum de iure noſtro deceſſerimus, qui de reſiduis c c c c. H-S. ce præſentia ſoluerimus; reliqua perſcribamus. Id eſt non repræſentemus, ſed per menſæ ſcripturam ad ſoluendum certo die conſtituamus, nóſque obligemus, & creditori caueamus. Vide Scribere.

PERSCRIPTIO, Græcis ἀναγραφή, eſt ea in tabulas publicas relatio. Modeſt.l.10.D.de decur. Herēnius Modeſtinus reſpondit, ſola albi perſcriptione (ſic.n.legendum) minimè decurionem factum, qui ſecundum legem decurio creatus non ſit. hoc eſt, Non ſatis eſt in album eſſe relatum, niſi recta allectio præceſſerit perſcriptionem. Cicero Philip.5. Illa verò diſsipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo modo eſt, per quam ſepties millies falſis perſcriptionibus, donationibúſque auertit. Idem pro L. Flacco. perſcriptiones pro ſyngraphis accepit: Perſcriptiones cum mulierculis aperta circunſcriptio ne feciſti.

PERSCRIPTOR, cautor, qui formulas concipit, tabellio. Cicero Verrinas. Scribam tuū, dicit Verres huius perſcriptorem fenerationis fuiſſe.

PERSCRVTARI, diligenter inquirere l. mercatores. C.de cómmu.& mercato.

PERSEQVI, petere, Inſtit.de actio.in princip. Perſequi videtur & qui ſatis accepit, l. 57. D. de verborum ſignifi. Perſequendi verbum, in definitione actionis, omnes in vniuerſum apud iudicē poſtulationes complectitur, tam ordinarias, quàm extraordinarias, etiam eas quæ inſtar Actionum obtinent: veluti cautiones Damni infecti, Legatorum, Euictionis, &c. Item interdicta, & vniuerſæ officij iudicialis expeditiones continentur ſub appellatione perſequendi. Id enim quod petimus, vel poſtulamus, vel imploramus, noſtro, aut alieno nomine, rectè dicimur perſequi. Vlpianus in l.pecuniæ. §.perſecutionis. Paulus in l.quibus. §. vlti. de verb.ſig. Accurſius in fi. l. cui præcipua. de verbo.ſignific. perſequi pro conſequi exponit. quod Alc. nō probat, quia propriè illud perſequimur, quod nondum ſumus conſecuti.

PERSECVTIONIS verbum longè ab actione ſeparatur. eſt enim Perſecutio genus; cuius altera ſpecies Actio, altera generis ſui nomine Perſecutio appellatur. Actio eſt, in qua legitima formularum conceptio obſeruatur: qua de cauſſa iuris ordinarij eſſe dicitur. Perſecutio verò eſt, cum prætermiſſo legitimo agendi ordine ac formularum ritu, apud magiſtratum experimur: qua de cauſſa Extraordinaria nominatur in l.pecuniæ.178. D.de verb.ſign. vbi Vlpianus exēplum fideicommiſſorū profert. Et ſi quæ, inquit, aliæ ſunt, quæ non habent iuris ordinarij executionem. Quem locum idem Vlpianus cap. Inſt. 25. ſic explicat: Fideicommiſſa non per formulam petuntur, vt legata: ſed

cognitio

cognitio eſt Romæ quidem conſulum, aut Prætoris, qui fideicommiſſarius vocatur: In prouinciis verò Prę ſidum prouinciarum.

Perſecutio parit actionem, hoc eſt, perſecutio obligatæ rei aduerſus poſſeſſorem eius, facit actionem hypothecariam conferri in rem: accipitur enim, Parit, ſcilicet, quantum ad cauſſam formalem pertinet. nam materia, eſt poſſeſsio obligati pignoris. Pignoris perſecutio in rem parit actionem creditori, Vlpianus ait, D. de pig. & hypot.

Perseverare, apud Cic. pro Quinctio, noua quadam miniméque vulgari ratione vſurpatum videtur, pro perficere ſcilicet, & conſtanter ad finem deducere: Vt neceſſario, inquit, confiteare neq; eorum tam temerarium quenquam fuiſſe, neque teipſum id quod turpiſsime ſuſcepiſſes perſeuerare & transigere potuiſſe. Sic Siſenna: Iidemque perſeuerauerunt vti lex perueniret ad quæſitorem.

Persona tam hominem, quàm qualitatem hominis & conditionem ſignificat. Hinc Perſonalis actio, quæ in perſonam fit, qua cum eo agimus, qui nobis eſt obligatus ad dandum vel faciendum, l. 24. §. 1. D. de oblig. & actio. & perſonale pactum, l. 7. §. pactorum. D. de pact. Perſonæ item appellatione, ciuitas, municipium, caſtrum, collegium, vniuerſitas, & quodlibet corpus continetur.

Perſona eadem, cenſentur pater & filius, C. de impub. & aliis ſubſtitu. l. fina. Sicut perſona teſtatoris & heredis. Auth. de iureiur. quod mor. de modo ſui patrimo. præſtit.

Perſonæ atrocior fit iniuria, cùm magiſtratui, cùm parenti, patronóve fit, Vlpianus l. Prætor edixit. D. de iniur. & famoſ. libel.

Perſonæ cõiunctæ, quotum pertingant gradum, Bartol. docet in l. ſed & hęc. in princip. D. de procura. & ibid. tractat, An nothi, ſpuriique nomine veniant coniunctæ perſonæ.

Perſonæ neceſſariæ quæ ſint, Gloſſ. in l. Imp. Antoninus. D. de pact. indicat.

Perſona publica, hoc eſt tabularius, §. cum autem. Inſtit. de adopt. vt in l. orphanotrophos. C. de epiſcop. & cler. Alias, publica perſona, hoc eſt magiſtratus, §. pen. Inſt. de Atil. tut.

Perſonarum ſeruitutes ſunt vſus, & vſusfructus, l. 1. D. de ſeruit. l. 14. §. 1. D. de alim. & cib. leg. quæ & hominum ſeruitutes appellantur, l. 15. D. eo. ad diſcrimen earum quæ prædiis debentur: & perſonales ſeruitutes l. 8. §. 1. D. de lib. lega.

Parsonas haud ineleganter ſumit Vlpianus l. 17. §. vlt. D. action. empti, pro ſalientibus & ſiluanis. Vide Salientes.

Personales conſtitutiones, quæ in certæ perſonæ gratiam, vel in certam cauſſam factæ ſunt, l. 1. D. de conſtitu. princ. Perſonalia beneficia, certis perſonis conceſſa, & cum his extinguũtur nec ad heredes tranſeunt, l. 13. D. ſol. matrimo. Perſonalia munera quæ cum corporis labore, & animi ſolicitudine ac vigilantia, principaliter ſine damno rei familiaris & ſumptu pertractantur. l. fi. D. de mu. & hon. & vide ſupra Munus. Perſonalis interdicta, quæ perſonam magis, quàm rem ſequuntur, l. 1. §. fi. D. de interdict.

Perſonale pactum eſt, cum perſona adiicitur, à qua non petatur, veluti ne à Lucio Titio petatur, l. 7. §. pactorum. D. de pact. Appellant alias iuriſconſulti pactum in perſonam conceptum, l. 21. §. 1. l. 57. §. vlt. D. eod. & pactum, quod in perſonam dirigitur, l. 40. eod.

Perſonales, in c. 1. ne cleric. vel monach. lib. 6. eſt prærogatiua in eccleſia omni carens iuriſdictione.

Persvadere τῶν μέσων ἐστί. nam & bonum cõſilium quis dando poteſt ſuadere, & malum. l. 1. §. 2. D. de ſer. corr. Eſt igitur plus quam impellere.

Pertinere verbum & eis rebus petendis aptum eſt, quæ dominij noſtri ſunt: & eis quas iure aliquo poſſidemus, quamuis non ſint noſtri dominij. Pertinere ad nos etiam ea dicimus, quæ in nulla eorum cauſſa ſint, ſed eſſe poſsint, l. verbum. 181. D. de verb. ſignif.

Is ad quem ea res pertinet: Hæc verba in prætoriis edictis, & in ſtipulationibus variam habent interpretationem. Quandoq; ſic intelliguntur, vt qui in vniuerſum dominium iure ciuili vel prætorio ſucceſſerint, contineantur, l. 70. D. de verborum ſignifica. Atque ita in ædilium edicto verba hæc, Emptori, aliiſque ad quos ea res pertinet, accipimus, l. 1. § 1. l. 19. §. deinde. l. 37. §. qui mancipia. D. de ædil. edict. Vnde in l. 53. D. de oblig. & act. cum adiicitur, Eíve ad quem ea res pertinebit, & arrogatos, & eorum qui iure nobis ſuccedunt, perſonas comprehendimus. Iiſdem verbis demonſtrantur heredes, & bonorum poſſeſsores, l. 1. in variis §§. D. quod lega. Eodemque modo & in l. 40. D. ſi cert pet. & l. 33. §. pater emancipato. D. de legat. lib. 3. hæc verba accipimus: ſed & in edicto de iureiurando, & in cautione de rato, non eos tantùm, qui in ius vniuerſum, ſed & qui in rem ſucceſſerint, ea verba complectuntur, l. 7. l. 8. D. de iureiur. l. 3. l. 22. §. in ſtipulatione. l. 23. D. rem rat. hab. in edicto verò de ventre inſpiciendo. eos continent, quorum intereſt partum non edi, vel totam habituros hereditatem, vel partem eius, ſiue ab inteſtato, ſiue ex teſtamẽto. denique quos proxima ſpes ſucceſsionis contingit, l. 1. §. de inſpiciendo. & §. quamuis. & §. denuntiari. D. de vent. inſpic. His edicti de procuratoribus verbis, Ratum habere eum, ad quem ea res pertinet, dominus tantum continetur, non etiam creditores, l. 33. §. ait prætor. D. de procur. l. 39. §. alieno. D. eod. In edicto de bon. auctor. iud. poſsid. iiſdem verbis continetur curator bonis diſtrahendis datus, & ipſemet debitor ſi contigerit, vt eius bona veneant, cõtinebitur, l. 9. in princ. D. de reb. auct. poſsid. In lege Iulia de adulteriis, bonæ fidei emptores, fructuarij, & qui pignori acceperũt, & omnes, quorum intereſt, his verbis comprehenduntur, l. 27. D. ad leg. Iul. de adult. In ſatiſdatione quæ ab adrogatore præſtari debet, non heredes duntaxat legitimi, ſed & ſubſtituti & quibus libertates datæ, vel legata relicta ſunt, comprehenduntur, l. 18. l. 19. D. de adoption.

Pertinere ratione videntur, quod ad verba edicti de edendo attinet, ſi eas argentarius, actore vel procuratore eius mandante, tractauerit. Pertinere quoque ad procuratorem videtur ratio, quam cum domino habet. Ad nos quoque pertinet nõ tantùm cum ipſi contraximus, vel ſucceſsimus ei qui contraxit, ſed etiam ſi is qui in noſtra poteſtate eſt, contraxit, l. 4. in princ. l. 6. §. ex hoc edicto. l. 9. in fin. D. de eden.

Pertinere ad teſtamentum codicilli dicuntur, qui ex eo pendent, & eius ius ſequuntur, viréſque ex eo capiunt, l. 16. l. 18. D. de iur. codicil. l. 1. §. hoc interdictum. D. de tab. exhib. l. 1. C. de codicill.

Pertinentia, acceſsiones, vel acceſſoria, eandem habent ſignificationem. Complectuntur autem omnia illa, quæ vel ſcripta lege, vel conſuetudine, vel ſpeciali ſtatuto deſignata, receptáve in hoc ſunt, vt alicui rei extrinſecus accedant, c. 1. de cenſibus. c. cùm contingat. De decimis. Sicut enim fructus ex re ipſa proueniunt: ſic pertinentias diiciuntur rei.

Pertinentia in materia teſtium, dicuntur, ſiue declarationem reſpiciant, ſiue connexa articulis ſint. arg. l. 2. D. de iuriſdict. om iud. Idem, ſi eorũ appendices ſint, l. ſi quis heres. de act. hered. & qualitercunque pertineant, etiam ſi leuiter, ſatis eſt, c. quoniam. vbi Bal. de teſtibus. vt quia modicè adminiculentur l. ad probationem. vbi Bal. C. de probat.

Pervenisse propriè dicitur quod eſt remanſurum. l. 71. D. de verb. ſignificat. & quod deductis oneribus

ad aliq

ad aliquẽ peruenit. l.16.§.1.D.ad Trebellia. Verbum enim peruenire cum effectu accipiendum eſt, l. 16.§. vlt. D.de verbor.ſignific. proinde in Senatuſconſulto circa petitionem hereditatis facto, perueniſſe ea intelliguntur quibus poſſeſſor locupletior factus eſt, quæque in ea cauſſa manent, nec ſunt reſtituta. Quod ſi pretium rerum hereditariarum acceptum vel perdiderit, vel conſumpſerit, vel donauerit, perueniſſe non videbitur, l.21.§.item placere. & §. bonæ fidei. D.de petit. her. In ſtipulatione quoque emptæ hereditatis (quæ ita concipitur, QVANTA PECVNIA AD TE EX HEREDITATE PERVENERIT, l.50.D.de verbor.obligat.) quod legatorũ, vel æris alieni, vel cuius alterius oneris hereditarij nomine erogatum eſt, perueniſſe non videtur. Perueniſſe vtique antequam corpora rerum hereditariarum vẽditor nactus ſit, eatenus videtur, quatenus mandare poteſt earum rerum perſecutionem, actionéſque præſtare. At vbi corpora nactus eſt, plenius perueniſſe videtur. Nec tantùm ſi nactus ſit, ſed & ſi dolo malo id egerit, ne ad eum perueniret, perueniſſe exiſtimabitur: veluti ſi alienauerit, aut accepto quem liberauerit, aut dolo malo id egerit, nequid hereditati adquireretur. Quæ omnia fuſiſsimè explicantur in l.2, cum ſuis §§.D.de hered.vend. In eo legis Iuliæ capite, quo maritus quidquid ad eum ex bonis liberti peruenerit, reſtituere iubetur, perueniſſe accipimus, ſiue iam exegerit, ſiue exigere poſsit, quia actio ei delata eſt, l.4.§.1.D.ſolut.matrimo. Quæ interpretatio etiam in ſpecie l.23.D.de act.empt.facienda eſt.

Hoc legato, QVANTA PECVNIA AD ME EX HEREDITATE TITII PERVENIT, TANTVM DATO, id continetur, quod ex ea hereditate acceptum in tabulas ſuas teſtator retulerit, cautione à legatario præſtanda, ſi quid fortè poſtea eius hereditatis nomine heres damnetur. Nec enim poteſt videri ad eum perueniſſe, quod eius hereditatis nomine præſtaturus eſt, l.23.§.cùm ita legatus.D.de legat.3. Planè cùm Prætor actionem in aliquem dat de eo quod ad eum peruenit, veluti in heredes ex defuncti delicto dolóve, in municipes ex dolo eorum, qui res ciuitatis adminiſtrant, in dominum ex dolo procuratoris: ſufficit, ſi vel momento ad eum peruenerit ex dolo defuncti, l. 170.D.de diuerſ.reg.l.5.D.de calumniatorib.l.1.§.vlt. l.3.& l.9.D.de vi & vi arm. l.16.§.1. & §. penult.l.18.in fin.l.27. D.de dolo.l.17.l.19. D.quod met.cau. In his enim cauſsis ſatis eſt ſemel perueniſſe, vt de eo perpetuò in heredes actio cõpetat: & ſi conſumpto eo quod peruenerit, heres deceſſerit, in heredem eius omnimodo actio datur. Re etiam ſemel in pecuniam aliámve rem conuerſa, vltrà non quærimus, quis exitus ſit, l.17. l.18.D.quod met.cau. Perueniſſe autem intelligitur id quo locupletior facta eſt hereditas, vel quod in corpus patrimonij ſit verſum, vt certum ſit ad heredem peruenturum. Idem eſt & ſi debitor liberatus, vel pecunia accepto lata ſit, vel dolo malo heredis factum, quominus eo hereditas augeretur, l.7. & l.28.l.29.D. de dolo.& l.20.D.quod met.cau. Quantũ autem peruenerit litis conteſtatæ tempus ſpectabitur. Ceterùm qui rogatus eſt, quod ad ſe ex hereditate boníſve peruenerit cùm morietur reſtituere, fructus, quos viuus perceperit, item quæ fructuum vice ſunt, niſi alia teſtatoris mens appareat, non reſtituet, l.81.D.de legat. lib.3.l.3.§.cùm Pollidius.D.de vſur.

Peruenit, verbum cum effectu accipiendum eſt, & continet id quod durat, l.vtrum.D.de petit.hered.

Perueniſſe ad nos rectè dicitur, quod per nos ad alium peruenit, vt in ſpecie l.171.D.de verb.ſignific.

PERVERSI iudices, qui vel corruptela, vel ira, vel alio affectu ab officio deflectunt. apud Imp. Conſtantinum.C.de exactoribus tributo.l.2.vel à peruerſis, vel iniuſtis iudicibus.

PES, non eſt vltima tãtùm pars corporis, vt dicit Gloſ. in rub.de pedan.iud.C.lib.3.ſed dicitur id totũ, quod eſt à femore ad calcem. Pedis etiam appellatione continetur menſuræ genua habentis quatuor palmos, vncias 12.digitos 16.l.Frontino lib.de agro.qualitate.

PESTIBILIS, ſeu Peſtilis fundus apud Impp.Dioclet. & Maximum, id eſt, vt ipſi exponunt, peſtibiles herbas, vel letiferas habens, l.penul. C.de ædil. action.l. 48.D.de ædil.edic.l.penul.D.de reb.eo.

PETERE verbum, quoties agitur de obligatione inducenda, pro ſimplici interpellatione accipitur, l. ſi decem.de verbo.oblig.l.item.§.petitam.de petit. hered. Ita cum ad iudicium particulare refertur, poſt litem conteſtatam intelligitur, l.amplius.D.rem rat.hab.

Petere autem, vt plurimùm, in libris noſtris per iudicem petere ſignificat, vt & lib. iij. de Solution. Briſſonius admonuit. Et ideò Amplius petitum non eſſe ita Labeo rectè accipiebat, ſi iudicio petitum non eſſet: nec antè committi putabat cautionem Amplius non peti, quàm iudicium acceptum eſſet, l.15.D.rem rat. hab.

Petere & in ſeruitutem & in libertatem dicimus, l.12.D. de iniur.l.30.D.de bon.libert.l.29.& l.30. D.de liber. cau. In eo autem quod ſeruitus à bonorum poſſeſsione contra tabulas libertorum repelliteos, qui in ſeruitutem eos petierint. In ſeruitutem petiiſſe videntur, non qui el, qui in poſſeſsione erat ſeruitutis, petenti ſe in libertatem contradixerunt, ſed qui ex libertate petierunt in ſeruitutem, vel quid aliud petierint quod in eo habere, niſi ſeruus ſit, non poſsint.l.14.& l.16.D.de bon.liber.l.33.§.pen.D.de fideic. libert.

Peti, agi, vindicari, ad officium iudicia referuntur, Alciat.lib.2. παραδοξ.cap.10.

Petere videtur, qui & compenſat, l. ampliùs. D.rem rat. haberi.

Petere pro repetere gloſ. & Bartol. Alioqui eſt verbum latiſsimum, l.actio in perſonam. D. de oblig. & actio. Reſtringitur tamen per ſequentia l. ampliùs. D. rem rat.hab.

PETITA, in rub. C.de petitis (ſic enim ibidem legendum ſuadent veteres libri) bonorum ſublat. pro petitionibus: quod & Albericus indicat. Sudas, πετῖτα, ait, Ῥωμαϊκὴ λέξις: σημαίνει δὲ γνώρισμα αἰτήσεως.

PETITIONIS verbo in rem actiones ſignificantur, l. 178.§.actionis.D.de verbor.ſignific.l.27. D.de obligatio.& actio. Eáque ratione interdum ab actione ſeparatur, quæ plerunque perſonalem actionem ſignificat, l.1.D.ad Macedonia.l.18.D.de acceptilatio.l.24. D.rem rat.hab.l.49.D.de verb.ſignificat. Hinc petitio hereditatis, quæ in rem actio eſt, qua hereditatem vel totam, vel pro parte, vel corpore hereditario ab eo vindicamus, qui vel pro herede, vel pro poſſeſſore tenet, l. 23.§.petitio.D.de petit.hered.l.28 §. ſed & is qui.D. de rei vindic. Et petere hereditatem, id eſt, ſuam eſſe intendere, l.3.l.10. D.de petit.hered. Et petere pro vindicare.l.vn.§.penult.D.de remiſsio. Et petere rem noſtram eſſe, l.6 D.de rei vindic.l.42.D.de liber. cauſ.l. 11.§.ſi quia autem.l.21.§.ſi Stichum.& §.ſi fundum.C. de except. rei iud.§.certè.Inſtitut.de rer. diuiſio. Vide Actio.

Petitio pro actione priuata, apud Quintil. lib. 4.ca.4.& pro impetitione, & aggreſſu gladiatorũ, à Cicer.vſurpatur in Oratore perfecto.

Petitio hereditatis, quo iure, quibúſve competat, declarant Iuriſcoſſ.titu.de petit.heredit. Compendioſe, ſed exactè, quæ huc ſpectant, Placentinus pertractat titu. 3.lib.de rei vindicat. Obſeruandum autem, quòd petitio hereditatis tam in actione de petitione hereditatis, quàm de bon.poſſeſſoria hered. petit. aliquanto laxius, non propriè pro hereditate, ſed pro declaratione hereditarij iuris, quo actor intendit ſuas eſſe res à teſtatore

teſtatore relictas, l. licet minimam. D. de pet. heredita. Quod & Bar. animaduertit in l. 3. de bon. poſ.

PETITORIVM iudicium, eſt quo res vindicatur. Caius l. 36. D. de rei vind. Qui petitorio iudicio vtitur, ne fruſtra experiatur requirere debet, an is cum quo inſtituat actionem poſſeſſor ſit. Itaque

Petitorio iudicio dominiũ rei perpetuum vindicamus, Poſſeſſorio intendimus de poſſeſſione vel adipiſcenda, vel retinenda, vel recuperanda, gloſ. in l. fina. C. qui legit. perſon. Satius tamen eſt poſſeſſorio, quàm petitorio agere, l. Is qui deſtinauit. & ibi Bartol. D. de rei vindicat. De petitorio & poſſeſſorio, plenè tractat Spec. de petit. & poſſeſ.

PETITOR Paulo lib. 1. titu. 3. Sent. recept. ab actore ſeparatur: vt ille in rem, hic in perſonam agere dicatur. Petitorem definit M. Cicero in lib. de Inuent. qui petit, & litem intendit.

Petitoris partes ſuſtinere, & petitoris partibus fungi dicitur, cui probatio incumbit, quíque de ſuo iure probare neceſſe habet, l. 7. §. vltim. D. de liber. cau. l. 15. D. de oper. no. nunt. l. vlt. D. ſi liber. ingen. l. 35. D. de adquir. poſſ. l. 8. §. ſed ſi quæratur. D. ſi ſeruit. vindic. l. 18. l. 19. D. de probatio. & hæc ſunt onera petitoria, l. 62. D. de iudic. l. 25. D. de rei vindicat. l. 1. §. inter. D. vti poſſid.

PATVLANTIA, improbius factum, in contumacia, vt Accurſius cenſuit, l. aut facta. §. qualitate. D. de pœnis.

PATRAM eſſe Aelius Gallus definiebat, qui locus dextra & ſiniſtra fornicem expleturus aquæ ad libramentum ſuum fornicis. Quæ ſignificatio rara eſt.

PATRONIA lex, vide Catalogum leg. Antiq. Zaſij.

PETRVS Ancharanus Iuriſconſultus nobilis, Bononienſius, Baldi diſcipulus, patria in vrbe ius ciuile profeſſus eſt circiter annum M. CCCC. XXX. quo tempore Bartholomæus Salicetus eodem in gymnaſio florebat.

PETRVS Belliperticus Iuriſcõſultus nobilis patria Burgundus, Bononiæ ius ciuile profeſſus eſt circiter annum M. CCC. cúmque non pauca de iure volumina reliquiſſet, ibidem eſt mortuus.

PFALTZGRAVII, vide GRAVIO.

Phanaticus, vide Fanaticus.

PHARMACON, l. qui. de verbo. ſig. verbum medium in bonum & malum accipitur.

PHILANTHROPON, l. 2. D. de proxen. præmiũ quod liberalitatis ſeu munificẽtiæ ergo pararis ſeu proxenetis conſtituitur. Hinc veteres Gloſſæ, Salialiũ, ſeu ſalarium, ἐργαβολικὸν φιλάνθρωπον interpretantur. Nec verò Philanthropi, quod d. l. 2. ſcriptũ eſt, pro Philanthropij exiſtimandum eſt dictum, vt nec pro Philanthropiæ, vt alij volunt.

PHILIPPVS Corneus Iuriſconſultus nobilis, Peruſij natus, Peruſij, Ferrariæ, & Piſis publicè iura annos propè quinquaginta profeſſus eſt: nonnulliſque confectis de iure commentariis, ferè octogenarius, anno M. CCCC. LX, in vrbe patria vita ceſſit.

PHILIPPVS Decius Iuriſconſultus nobilis, Mediolani natus, cùm annos triginta iura in Italia publicè interpretatus eſſet, certis de cauſſis in Galliam profugit: & Valentiæ Cauarum, quæ in Delphinatu eſt, aliquandiu docuit. vnde à Florentinis reuocatus, iterum Piſis, deinde Senis docuit: accepto mille quingentorum aureorum ſtipendio annuo. mortuus Senis anno M. D. XXXV. qui plurima de iure volumina reliquit.

PHILOSOPHIA vera, eſt iuſtitiam colere, boni & æqui notitiam profiteri, l. 1. D. de iuſtit. & iur. Plato lib. 10. Epiſto. ad Ariſtodorum, firmitatem, fidem, & ſynceritatem, Philoſophiam vocat.

PHILOSOPHIS, qui ſe frequentes, atque vtiles per eandem ſtudiorum ſectam contendentibus præbent, tutelas, item munera ſordida corporalia remitti placuit, non ea quæ ſumptibus expediuntur. etenim verè philoſophantes pecuniam contemnunt, cuius retinendæ cupidine fictam adſeuerationem detegunt, l. 8. D. de vacat. & excuſ. mun.

PHILOSOPHANTVR verè, qui pecuniis rem publicam iuuant, l. ἐὰν δύο. §. περὶ δὲ τῶν. C. de excuſ. tut.

PHILYRA, inquit Suidas, εἶδος δένδρου ἔχον φλοιὸν βίβλῳ παπύρου ἐμφερῆ, Id eſt fruticis ſpecies, quæ corticem habet papyri libro non abſimilem. Philyra tamen apud Plinium videtur eſſe tenuiſsima & ſubtiliſsima membrana, inter lignum & corticem interiecta, non tiliæ tantum (vt volunt quidam) ſed & papyri. De papyro enim lib. 13. cap. 11. loquens, ſic ſcribit: Præparantur ex eo chartæ, diuiſo acu in prætenues, ſed quam latiſsimas philuras. De tilia lib. 16. cap. 14. Inter corticem ac lignum tenues tunicas multiplici membrana, è quibus vincula tiliæ vocantur: tenuiſsimæ earum philyræ, coronarum lemniſcis celebres, antiquorumque honore. Hinc Horatius Carm. lib. 1. ode 38. *Diſplicent nexæ philyra coronæ.* Vlpian. l. librorum. 52. hoc verbo vtitur: Librorum appellatione, inquit, continentur omnia volumina, ſiue in charta, ſiue in mẽbrana ſint, ſiue in quauis alia materia: ſed & ſi in philyra, aut in tilia, vt nonnulli cõficiunt, &c. Crediderim autem, hæc verba, aut in tilia, gloſſema eſſe, à ſciolo quodam interpoſitum, qui nomen græcum Interpretari voluerit: (philyra enim pro tilia iumitur, & ita eã vocat Theophraſtus) niſi etiã quiſdicat ſuperiori ſignificatu ſumi.

PHYLACTERIA, chartæ, in quibus ſcribuntur incantationes 26. q. 5. in princip. vide lib. 60. βασιλ. tit. 39. cap. 27. in interpretatione S. Baſilij ex cano. 36. Synodi Laodicenæ.

PHONASCI, formãdæ vocis magiſtri, G. Budæo l. athletas. D. de iis, qui not. Infa.

PHORMIONES, φορμιοὶ, tegetes ex iunciis aut ſtraminibus contextæ, apud Vlp. l. 12. §. 12. D. de inſt. vel inſt. Legitur tamen Formiones, errore peruulgato. Interpres Terentianus: Phormio, inquit, non à formula, ſed à phormione dicitur ſparteo, quem nos Eronem dicimus triuialiter & pro conſuetudine.

PHRENESIS, cerebri paſsio, principalea eius actiones lædens, mentémque commouens, & inſanire faciens, à pallida, ſeu flaua bile proficiſcẽs, Græcis φρενῖτις, mentis delirium, cerebri inflammatio. vide Dioſcoridem lib. 2. cap. 155. Galenum lib. 2. ad Glaucum. Hinc

Phreneticus, φρενητικός, l. 1. §. apud Viuianum. D. de ædil. edict. qui eo morbo laborat.

PHYLARCHI, Nou. 102. duces ſunt Sarracenorũ, quos ex fœderatis pop. Rom. fuiſſe conſtat, vt interpretatur Iulianus. Hinc Procopius 1. de bell. Perſ. Οἱ δὲ Σαρακηνοὶ ῥωμαίων φρουρὰ ... ἄρχων, οὓς δὴ καλοῦσι ... ῥωμαίων φύλαρχοι ... Sex. Ruffus: Phylarchi Sarracenorum in Oſroene ceſſere ſuperati.

PICARIÆ ſunt picis fodinæ, quales populus Rom. olim in reditu habuit, l. 17. in fi. D. de verborum ſignifi. vt in Pand. Flo. bene legitur. Cicer. in Bruto, Qui, vt picarias de P. Cornelio & L. Mummio Cenſoribus redemiſſet.

PITTATIA l. 5. & pen. C. de erog. milit. anno. lib. 12. l. 6. C. Th. de petit. & vlti. da. ſunt rationes & commentarij annonarum militarium, ſic dicta quod è ſulfi pice ad exarandum conſtarentur. Lamprid. in Alex. De penu mouendi etiam militibus ſibi adnotabat, & perlegebat cuncta pittatia. Caſsiod. l. 1. Var. Si Romani prædium ſine delegatoris cuiuſquam pittacio præſumptor Barbarus occupauit, &c. Moſchopulus, ... πιττάκια ... Vtitur hoc vocabulo Iuſtinia. edic. 7. ... πιττακίοις, ἢ λογοθεσίας ...

τα γραφῆσαι χρή. Euſt s.p.633.annotat hoc vocabulū eſſe ἰδιωτικώτερον,& ſicut δίαιτος dicitur διὰ τὸ τέτραγωνίζεσθαι πίνακα ἐμβολὴν ἐμποιεῖν πῶς τῶν τῆς χύτης πίνακα σχηματισμῷ.

Picenvm,cuius meminit Scæuola D.de lega.3.Italiæ regio,nunc Marchia Anchonitana.

Pia cauſſa eſt, dum xenotropheio,ptochotropheio vel miſerabilibus perſonis,puta viduia,pupillis,relinquitur,&c.vide Bart.& alios in l.1.C.de ſac.ſan.eccl. Pia cauſſa,domus refectio, l. ſi quis pro redemptione.§. fin.C.de donat. Pia cauſſa, dotis cauſſa eſt, l.15.§. ſi mulier.D.de condict.cauſ.da.

Pivm legatum,quod virginibus relinquitur,arg.l.cum his.§.fin.D.de condi.indeb.

Pietatem, diffinit Cicero de natura deorum libr.1. eſſe iuſtitiam erga deos,quam religioné dicimua,qua ſublata,non poſsit cóſtare fides humaníq; generis ſocietas.Recte quidem,ſi verum Deum per fidem cognouiſſet,ſicut nobis reuelatus eſt à Chriſto ſeruatore noſtro.Auguſtinus : Pietas vera, inquit , eſt verax Dei cultua, non cultus ſalſorum tot deorum , quot dæmoniorum.

Pietas quoque eſt ſubiectorum erga maiores & cognatos obſeruatio quædam, naturæ conſentanea. Et contrà,maiorum erga ſubiectos clementia ſeu benignitas.vt in l.pen.D.de oper. libert.l.Imperialis.in principip.& §.1.C.de nup.Vlpianus in l.& elegaoter.§.idem Labeo quærit.D. de dol.mal.& in l. ſi hominem . in prin.D.depoſit.Pietatem accipi vult pro miſericordia,quam alter exercet erga alterum, qui ſe iuuare nó poteſt.Nam & Chriſtus auctor naturæ , vult nos eſſe miſericordes.

Pietatis cauſſaa,ſicut pauci tractant,ita nemo prorſus explicat veritate. Sunt enim piæ cauſſæ, quibua iuuatur prædicatio verbi in Eccleſia,ſcholæ bonarum literarum,& ſuſtentatio pauperum. Extra haa ſpecies, nullæ ſunt pietatis exercendæ rationes,quas improbi nobia obtruſerunt.

Piger & tardus hoc differunt,quòd piger eſt incipiendo,tardus in perficiendo,l.ſi quid venditor.in princ. D.de ædil.edict.

Pigmantarivs quibuſdam eſt venditor pigmentorum, id eſt fuci & linimenti , quo cutis fucatur & inungitur,venuſtatis gratia.Sunt tamen qui pro pharmacopola ſumant,id eſt medicamentorū venditore. Marcian.l.3.§.1.D.ad leg.Corn.de ſicar.Alio S.C.effectum eſt,vt pigmentarij, ſi cui temerè cicutam,ſalamandram,&c.

Pignvs eſt contractus quo res aliqua creditori ea lege obligatur, vt in illa ipſa cum primū ei ſatisfactum erit,reddenda,dolum & leuem culpam præſtet. Pignus autem,inquit Caius,appellatū eſt à pugno:quia res quæ pignori dantur,manu traduntur. vnde etiam videri poteſt verum eſſe,quod quidam putant,pignus proprie rei mobilis conſtitui,l.238.§.2.D.de verbor. ſignific.Eóq; pertinere videtur illud Ciceronis Philipp. XIIII. Etenim Mars ipſe ex acie fortiſsimum quenque pignerari ſolet. Atque Pignus proprie dicimus,quod ad creditorem tranſit : hypothecā,cum non tranſit nec poſſeſsio ad creditorem,l.9.§.2.D.de pign.act.vide Hypotheca. Iuſtin.§.8.de actio. Pignoris appellatione eam proprie rem contineri dicit, quæ ſimul etiā traditur creditori , maxime ſi mobilia ſit:at eam quæ ſine traditione, nuda cóuentione tenetur, proprie hypothecæ appellatione cótineri dicit.

Pignus & hypotheca tantum nominis ſono differunt: ait Marcianus in l.5.§.1.D.de pignor.

Pignua aliud eſt priuatum,aliud publicum.Priuatum dicitur,cùm ius pignoris priuato, & rei priuatæ cauſſa quæſitum eſt.id autem eſt triplex, Conuétionale,Prætorium,& Legitimum.

Pignus conventionale eſt,in quod ius ex contrahentium conuentione vel expreſſa,vel tacita quæſitum eſt,l.2.C.de præt.pign.l.1.D.de pign.act.nam hypotheca tacita propterea inducta eſt, quoniam id inter partes tacite conueniſſe videtur:veluti cum inducta illata in prædium vrbanum pignori ſunt locatori. l.14.D.in quib.cauſſ.pign.Item vt ſecundi conductoris res tacite domino obligatæ ſint,l.11.§. ſolutam. D. de pign.act.quo in genere etiam ea numera pignora,quæ teſtamento conſtitui poſſe, traditur in l. non eſt.26.D.de pig.act. quippe cum vbi de debitoris voluntate conſtet,de creditoris animo & conſenſu dubitari non poſsit.

Pignus Prætorivm eſt, quod miſsio in poſſeſsionem cóſtituit. Vel, in quod ius ex miſsione in poſſeſſioné,quæ ex Prætoris edicto fit,ei qui miſſus eſt acquiritur,d.l.2.C.de præt.pig.l.miſsio.12.D.pro emp. l.3.§.1.D.de reb.eorum,&c.d.l.26.D.de pigno.actio. Tum enim miſſus pignus occupat,l.2.& l.cum rēpu. C.qui pot.in pign.qua de cauſſa Priuatum appellamus:quod ſcilicet & priuato traditur, & rei priuatæ cauſſa conſtituitur.Prætorium autem appellatur,non quòd conſtituatur Prætoris iuſſu, (alioqui quod rei iudicatæ exequendæ cauſſa fit prætorium diceremus) ſed quia iure Prætorio, id eſt edicto conſtituitur, l. 3.C.vt in poſſeſ.legat. Cicer.6.ad Atticum , Sine edicto,inquit,commode tranſigi non poteſt.

Pignus legitimvm eſt,quod neq; ex pacto conuento,neq; ex Prætoris edicto,ſed legibus & ipſo iure cóſtitutum eſt:veluti dotis cauſſa,vel dandæ,ſi promiſſa eſt:vel reſtituendæ,ſi matrimoniū ſolutum eſt,l. vni. §.& vt plenius.C.de rei vxo.act.item in tutorum bonis,l.pro officio.C.de admin.tut.

Pignus Pvblicvm eſt,quod non priuatim,ſed publice conſtituitur,id eſt,vt non à priuato,ſed publice occupetur:quamuis & priuatæ & publicæ rei cauſſa conſtituatur.Eius duæ ſunt ſpeciea:aut enim rei iudicatæ,aut coercendæ contumaciæ cauſſa conſtituitur.

Pignns Rei ivdicatæ cauſſa eſt,quod rei iudicatæ exequendæ cauſſa in priuatorum quidem gratiam, ſed tamen publice & ex officio capitur, atq; diſtrahitur,l.3.D.de rebua eorum,&c.l.1.& paſſ.C.ſi in cauſ. iudic.l.9.D.de minorib.l.40. D.de iudic. Publicum enim idcirco Pignus hoc appellemus, quia quámuis rei priuatæ cauſſa,id eſt vt priuatis ſatisfiat,conſtituitur,tamen neque priuato, id eſt ei qui iudicio vicit, quæritur:neque ab illo occupatur:ſed(vt dixi) Prætoria officio capitur ac diſtrahitur,l.2.C.ſi in cauſſ.iud.

Pignus contvmaciæ coercendæ cauſſa,per ſe intelligitur,& ab eo cuius de ea re poteſtas eſt conſtitui ſolet.veluti cum is qui in ius venire & reſpódere contemnit,pignoribua captis coercetur,l.2.§. poſt editū. D.de vent.inſp.aut tutores,curatoréſve qui iuſſi non cauēt,§.pe.Inſti.de ſatiſd.tut.aut ij qui miſſi in poſſeſsionem damni infecti nomine non admittunt, l.4. §.1.D.de damno infect. De hoc eodem intelligendum eſt,quod Philipp. II. Cicero ſcribit : Senatores qui ſine cauſſa à Senatu aberant , pignoribus & mulcta coerceri.Et lib.de Orat. 3. Non tulit ille & grauiter exarſit,pignoribúſq; ablatis Craſſum incipit coercere.Item apud Sueton.in Iulio: Vectium pignorib, captis,& direpta ſupellectile male mulctatum coniecit in carcerem.

Pignora iniuriæ, vitam & fortunas Cicero in Philipp. vocat, obnoxias iniuriæ. Valla cum filios ſignificat, non pignera,ſed pignora dici vult:eo ꝙ ſint pignora coniugij,aut caritatis inter maritum & vxoré:tametſi Pontanus libro 1.de aſpirat.indicat teſtimonio antiquiſsimi epigrammatis, apud vetuſtiſsimos Latinos Pignus,emiſiſſe genitiuum pigneris,per e,non pignoris per o.

Pignoribus captis coerceri tutores curatoréſq; qui non

cauent, legimus §. penult. Inſtitut.de ſatiſdat.tutor. Item eos, qui miſſos in poſſeſsionem damni infecti nomine non admittunt, l.4.§.1.D. de damno infect. Et eos quoque, qui in ius venire & reſpondere contemnunt, l.1.§. poſt editum. D.de vent.inſpic. Pignorum item captione exigi pecuniam fiſco debitam legimus in l.10.D.ad leg.Iul.pecul. Sueto.in Iulio cap. XVII. Vectium pignoribus captis, & direpta ſupellectile male mulctatum coniecit in carcerem. Cicero lib.3.de Orat. Non tulit ille & grauiter exarſit, pignoribúſque ablatis Craſſum incipit coercere. Et in ea lege quæ à Frontino lib.2.de Aquæ ductibus refertur, Tum is Prætor, qui inter ciues & peregrinos ius dicit, mulcta, pignoribus cogito, coerceto, eíque curatori, aut ſi curator non erit, tum ei Prætori eo nomine cogere & coercere, mulctǽque dicendæ, ſiue pignoris capiendi ius poteſtáſque eſto. Et pauló poſt, Eoque nomine his pignoris capio mulctǽque dictio vtique eſto. Sic enim eius loci lacuna replenda eſt. Sic pignorum capio in l.7. de exactionibus in C.Theod. l.vlt.de diſtrah. pignoribus in eod. Cod. Pignoris capio, Gallis, *ſaiſie de biens.*

PIGNERATICIA actio, in perſonam actio eſt, quæ debitori ad pignus repetendum ſoluto debito, vel ſi eo nomine ſatisfecerit, datur. §. vltim. Inſtitut. quibus modis re contrah. titul. de pigner. action. Appellatur à Papinia. iudicium quod de pignore dato proponitur, vel redditur, in l.2.D. de pignoribus, l.34.D. de negotiis geſt. l.42.de pignerat. action. Atque hæc directa pigneraticia eſt. Contraria veró dicitur, quæ creditori aduerſus debitorem, qui eum in pignore feſellerit, vel alias improbato more verſatus ſit, vel ſumptuũ in rem pigneratam factorum nomine competit, l.1.l.3.l.16.§.1.l.25.D.de pign.act.

Pigneraticiam etiam interdum Iuriſconſulti vocant hypothecariam, quæ creditori pignoris perſequendi cauſſa tribuitur, actionem, l.3.§.eſt autem D.ad exhiben. l.9.D.quibus modis pign l.7.§.inter. D comm. diuid. l. 11. in fin. l.19.& l.penult.§.1 D.de exceptio.rei iudic. l.41.D.de pigner.actio. l.5.C.ſi res aliena pign. l.13.D.de condict.indebit. Vt autem Pigneraticia actio, ita & pigneraticia exceptio appellatur, l.6.§.idem Iulianus. D.commun.diuid.

PIGNERATICIVS creditor is dicitur cui pignus datum eſt, qui ſub pignore credidit. Vlpi.l.2. de damn. infect. Quæ ſpecies eſt in contrario latere apud Marcellum agitata, an creditori pigneraticio damni infecti caueri debeat.& l.15.§.item quæritur. eodem tit. Item quæritur in pigneraticio creditore, an pignoris perſecutio denegetur aduerſus eum, &c.

Pigneraticius fundus, id eſt pignori oppoſitus, pignori obligatus, & oppignoratus, l.26.de ſolut.D. ſi creditor fundum pigneraticium vendiderit, & quantum ei debeatur receperit, &c.

PILAE, l.30.§.final.D.de acquir.rerum domin. grandiora ſaxa aceruatim congeſta, ad contignationem aliquam ſuſtinendam. Plinius lib.6.Epiſt. Saxis, ait, dein de pilæ adiiciuntur. Dionyſ.Halicar. lib.3. Horatiam pilam, γωνιαίαν στήλην interpretatur.

PILEATI ſerui venum ire ſolebant, inquit Gellius li. 7.cap.4.& eorum nomine venditor nihil præſtabat, vt ſcriptum reliquit Cælius Sabinus Iuriſperitus. Cuius rei cauſſam eſſe ait, quód huiuſmodi conditionis mancipia inſignia eſſe in vendendo deberent, vt emptores errare & capi non poſſent, neque lex vendundi opperienda eſſet, ſed oculis iam perciperẽt quodnam eſſet mancipiorum genus: ſicuti mancipia iure belli capta antiquitus coronis induta venibant, & idcirco dicebãtur ſub coronis venire. Notandũ autem obiter Romanos olim nudo capite fuiſſe, & caput veſte velaſſe, præter quám Saturnalibus, in quibus pileum gerebant. Hinc Martialis lib 11.epig.7.

Permittis puto pileata Roma.

Hinc etiam apud veteres nullæ Romanorum ſtatuæ cum pileo viſuntur. Euſtathius lib.1.Odyſs. de Latinis, ὅτι καὶ τὸ τὰς κεφαλὰς ἀναλύπτεσθαι ἔχειν. differit enim fortaſſe eos nudi capitis conſuetudinem à priſca Græcia duxiſſe, cum apud Homerũ nec pilei nec cauſiæ vlla mentio ſit, & heroico ſeculo videantur ea capitis operimenta hominibus vſitata non fuiſſe.

PILVS, nomen generale eſt, in animaliúmq; fructu exiſtit, §.in pecudum. Inſtit.de rerum diuiſ. PILI NON FACIO. Eſt Latinis familiaris hæc hyperbole, Non facio pili. Ne pili quidẽ melior: cum minimũ quiddam momẽti ſignificant.

PINACOTHECA, tablinum. In pinacothecis tabulæ pictæ, argentum cælatum, ſtragula veſtis, ſigna & ornamenta reponebãtur. Huius vocabuli meminit Varro lib.1.cap.2.& 59.de re Ruſt.

PINGVIVS iuriſconſ. plenius, latius, craſsius eſt, l.14. §.1.D.de exceptio.rei iudic. Græcis παχυμερέστερον, vt l. 7.§. ſcire.D.de pecul. l.12.§.Iulianus. D.rem rat.hab.

PIPERIS planta ad radices alterius arboris ſeritur (& feré iuxta Fauſel, aut palmam) ad cuius vſque faſtigiũ ſcandendo aſcendere ſolet: foliis raris, mali Aſsyrij effigie, ſed minoribus, & per extremum acutis, virentibus, guſtu calidis aliquantum, & ſolium ſapientibus. Huius fructus racematim cohæret, & eſt condimẽtis aptus, cuius tria genera celebrantur, nigrum, album & longum. Plantæ nigri & albi adeo exiguã habent inter ſe differentiam, vt ab incolis tantũ dignoſci queat. Longi veró piperis planta ab illis eſt diuerſiſsima. De pipere Paulus in l.5. de penu leg. De longo & albo Martianus in l.vlt.de Publican. vide Dioſcor.lib.2.& Plinium lib.12.cap.7. Galenum lib.7.ſimplicium, & Guarciam ab orto lib.1.

PISCINA, in l.1.in princip.D.de fonte. ab initio lacus & ſtagnum dicta eſt, à piſcibus coercẽdis in ea, etiam ſi nihil piſcium ibi ſit. Et quoniam Romani in piſcinis natare ſolebant, factum eſt, vt omnis aqua ad natandi delicias collecta, ſiue frigida, ſiue calida, piſcina diceretur. Cicero, Latiorem, inquit, piſcinam voluiſſem, vbi iactata brachia non offenderentur.

Πιστικοὶ, l.3.C.de nauf. gubernatores vel magiſtri, quorũ fidei cura totius nauis cõmittitur. Sed & πιστικοὶ dicũtur, quorũ fidei cura gregis cõmittitur, apud Alexiũ Angelum, ἀπὸ τῆς πίστεως deducto vocabulo: vt iã non ſit dubitandum quin etiam in Euangelio nardum piſticam interpretari oporteat, quod nardum purum, l.in argentn. D.de aurn & arg.lega. & Marcellus libr. de medicam. dixit, & Theophylactus ἄδολον καὶ μετὰ πίστεως κατασκευασθεῖσαν: & Gloſſæ vet. Nardũ piſticum, ſeu balſamum, ſine impoſtura.

PITYOCAMPAE, vermiculi è pinu arbore naſcentes, venenato ac peſtifero morſu, quos Plinius libro 23. capite 2. & libro 29. capite 4. pinorum erucas vocat, & in picea naſcentes erucas. Itaque inter venena connumerantur à Marciano in l.3.§.1.D.ad leg.Corn. de ſicar. Vide Dioſcorid.lib.2.& 6.

PLACENTINVS Iuriſconſultus nobilis, Italus Mõſpeſſuli ius ciuile publicè profeſſus eſt, circiter annũ M.CC. argumentáque in ſingulos tum Inſtitutionum, tum Codicis tractatus ſcripſit: quibus Azo poſtea in ſuis componendis magnopere eſt vſus, vt librorum collatio demonſtrat.

PLACVISSE ſenatui olim dicebãtur, quæ Senatus cenſuerat, l.21.§.item placere.D.de petitione hereditatis. Placere & in libris noſtris dicuntur, quæ prudentum auctoritate recepta, inducta, conſtitutá ve ſunt, l.4.D. de pact. l.4.D.de iur.codicill. Itaque Placere principi dicuntur, quæ princeps conſtituit, l.1.D.de conſtit.princ. vnde Placita principũ, pro conſtitutionib.

l.1.3.

l.1.ſ.ait Prætor.D.de poſtul.

Placere etiam ea dicuntur, quæ inter aliquos conuenere, l.33.D.de tranſact.

Placitvm, ipſa conuentio, l.1.D.de pact.l.53. D. de lud.l.4.D.de ſeruit.l.74.D.de euiction. l.20.ſ. ſi pater.D.fam.erciſc. Sic placitũ permutationis, l.3. & 4. D.de rer.permut. Placitum diuiſionis, l. 40. D. de pact.l.15.C.fam.erciſc.

Placitum interdum cõuentus procerum Regni, vel Imperij, quod & Curia dicitur. Gregor. Turon.lib.7.ca.33. Petimus, vt vſque in placito, quod inter ſe Guntchrannus & Childebertus Reges habent, ſuſtineatis. Et mox: Igitur adueniente placito, directi ſunt à Childeberto Rege, &c. Aymoin.lib.4.ca.109. Medio menſe conuentus generalis apud Theodonis villã magna populi Francorũ frequentia celebratur. Et mox: Eminuit in hoc placito piiſsimi Imperatoris miſericordia ſingularis. Interdum pro foro & iudicio. Vt in capitulari Caroli: Vt nullus ebrius ſuã cauſſam in mallo (id eſt in iudicio) poſsit conquirere, nec teſtimoniũ dicere: nec placitũ Comes habeat, niſi ieiunus. Quod igitur veteres Conuentum aut Forum agere dicebãt, id Feudiſtæ Placitum tenere dixerũt. Leg. Friſion.tit.14. Dicat ille qui homicidam illum interpellauit, ſe in placito publico eum interpellare velle: & ita faciat. Interpellet eum in placito, corã iudicibus. Hinc Francogallicũ nomen *Les plaitz*. Placet autem Germanorum notatio, à voce *platz*, quæ Plateam ſignificat. Radeuicus libro 1. capit. 46. Deinde generalem curiam omnibus Italicis ciuitatibus & primoribus apud Roncalias in feſto Beati Martini celebrandam indicit. At in lib.ſeq. ab exordio: Iam dies placiti affuit, quæ Romanum Principem ad campeſtria Rõcaliæ, ſicut condictum, inuitabat. Sic in Lombarda libro ſecundo titulo de feriis, 49. l.1. Etiam dominicus dies honoretur: & eum colere omnes ſtudeant, vt hoc liberius poſsint fieri omnia mercata & placita à comitibus. Conſiderandum autem, cum Imperatorum leges non niſi in Comitiis fierent, vt eas populus ſciſceret, an formula vſitata: *Car tel eſt noſtre plaiſir*, Inde nata ſit, pro Quia tale eſt noſtrum placitum: Id eſt, Comitiorum decretum. Carolus in Capitul. artic. 12. Quæ bonæ memoriæ genitor noſter placita conſtituit, & nos conſeruare volumus. Sed multò plenius aliquantò poſt: Vt populus interrogetur de capitulis, quæ in lege nouiter addita ſunt, & poſtquã omnes cõſenſerint, ſubſcriptiones & manufirmationes ſuas in ipſis capitulis faciant. Et in fin.leg. Aleman. Hoc decretum eſt apud Regem & Principes eius, & apud cunctum populum Chriſtianum, qui infra Regnum Meruuingorum conſiſtunt. Hotomanus.

Placita, lites. In formula fœderis cum Mediolanenſibus apud Ottonem lib.Frid.1.cap.41. Legati Imperatoris in palatio ſedeãt, & placita ad eos delata ad honorem Imperij definiant. Hinc

Placitare, pro litigare & cauſſas agere: vnde Gallicum verbum, *Plaider*. Carolus Magnus in Donatione Monaſterij Vlmenſis, apud Nauclerum: Si Aduocatus in prædicta villa placitare voluerit, vt non pluribus quàm triginta equis ad placitandum veniat. & tale ſeruitium quale tunc requiritur, eidem aduocato Abbas decenter & honeſtè exhibeat. Et mox: Quicquid placitando ibidem acquirat, tertia parte retenta, duas Abbati reddat.

Plaga, priore producta, percuſsio. Plagarũ aliæ ſunt apertæ, vt vulnera recentia quædam veteres, vt vlcera putrida, ſaniéque purulenta fluentia: aliæ verò ſunt clauſæ, quæ & cæcæ dicuntur. Quarũ etiam quædam ſunt notæ tantùm, collectæ ex verbere ſanguinis, & citra tumorem etiam: quæ Liuores dicuntur: quædam verò cum tumore, vt tumentia vlcera, & tumores, qui ex verbere collecto in vnum ſanguine fiunt: quamuis & citra verbera in corpore tumores naſcantur.

Plagae grande lineum tegmen. Varro: Chlamydes, plagæ, vela aurea. Huius diminutiuũ eſt Plagula, quod Vlpian. l. 23. de auro & argen. inter muliebres veſtes recenſet.

Plagivm, eſt ſuppreſsio liberi hominis, vel ſerui alieni, id eſt cum quis hominem ingenuum, vel libertinum inuitum celat, vinctúmque habet, emítve ſciens dolo malo, quíve in ea re ſocius eſt: aut cum ſeruo alieno ſeruæve perſuaſit, vt à domino dominâve fugiat, vel eum eámve inuito vel inſciente domino dominâve celauit, vinctum habuit, emit ſciens dolo malo, quíve in ea re ſocius fuit, l.pen.D.de plagiar. Suidas ex eo dictũ putat, quòd πλάγιος: id eſt, δόλιος fiat: Iſidorus lib.10. Etymol. ἀπὸ τοῦ πλαγίου, id eſt ab obliquo, quia obliquis quibuſdam artibus, & dolis plagium committebatur.

Plagiarivs, qui plagij crimen commiſit, id eſt liberos ſeu mãcipia ſupprimit, in Rub.D.& C. ad leg. Fab.de plagiariis. Plagiatorem appellat Tertullianus li.1.aduerſus Marcionem. Auctor Etymologici ἀνδραποδιστὴς δ' οὐ μόνον ὁ τοὺς ἐλευθέρους ἀπάγων εἰς δουλείαν, ἀλλὰ καὶ ὁ τοὺς δούλους ἀπὸ τῶν δεσποτῶν ἀποσπῶν.

Plana & Cliuoſa via opponuntur, l.2.ſ. deteriorem. D.ne quid in loco public. Plano quoque ſublime & editum aduerſatur. Vnde de plano opus facere, & in in machina operari contrariè relata inuenimus in l.5. ſ.plane ſi ſic commodaui.D.commodati. Itaque de Plano cognoſcere, interloqui, diſcutere, (quo genere loquendi vtuntur Iuriſconſ.in l.1.D. de conſtitut. princ.l.9.ſ.de plano.D.de officio proconſul. l.6. D. de accuſationibus.l.11.ſ.ſexaginta.D.de adult.) ſignificat ex plano, & æquo loco cognoſcere, vt Cice. pro Cæcinna, & libro 3. Epiſtol.ad Appium, & libro 3. de orato. loquitur: id eſt, non pro tribunali, ſed in via, in tranſitu, cùm vel lauãdi, aut geſtandi, aut ludorum gratia, magiſtratus prodierit, l.7.D.de manumiſſ.vindic.ſ.ſerui autem. Inſtitut.de libertin. Nam pro tribunali cognoſcere, non eſt ex plano, ſed ex ſuperiori loco cognoſcere. Et idcirco pro tribunali, & de plano aduerſa iidem faciunt, vt in l.1.ſ.abolitio.D.ad Turpillian. Abolitio priuatim à præſidibus poſtulari & impetrari ſolet. Item pro tribunali, non de plano. Et in l.18.D.de quæſtion. Cuſtodiæ non ſolum pro tribunali, ſed de plano audiri poſſunt. Idem ex l. 3. ſ. ſi cauſſa.D.bonor.poſſeſs.& l.2.ſ.dies.D. quis ordo in poſſeſs.confirmari poteſt. Seneca libro primo de clement. Hæc tamen magnanimitas in bona fortuna laxiorem locum habet, meliúſque in tribunali, quam in plano conſpicitur. Sueton.in Tiber. Et ſi quem reorum elabi gratia rumor eſſet, ſubitus aderat: iudicéſque aut è plano, aut è Quæſitoris tribunali, legum & religionis & noxæ de qua cognoſcerent, admonebat.

Planaria cognitio, quæ de plano ſuſcipitur, citra tribunalis aſcenſum. Pro quo in l.4.C.de dilationib. plenaria vulgò vitiosè legitur. Sicut plenaria interpellatione, pro planaria, in lege penultim. C.de naufrag. libro vndecimo, quemadmodum ſcripti codices arguunt. Ita planarij conflictus apud Marcell. in libro 19. qui ex plano ſolo fiunt, non ex mœnibus. Hinc & in l.11.ſ.1.D.de inſtitor. Vnde de plano rectè legi poſsint. Quæ verba his olim notis ſcripta V. D. P. R. L. P. Valer. Prob. teſtis eſt. Auſonius in Gratiarum action. Has ego litteras quas in omnibus pilis atque porticibus, vnde de plano legi poſsint, inſtar edicti pendere mandauero.

Plancianvm Senatuſconſultum, vide Senatuſconſultum Plancianum.

Planta, de arboribus dicitur ea, quæ transferendi

gratia, vel de arboribus rupta, vt ait Seruius, vel ex ſeminibus orta, & de herbis quoque dicitur. §. ſi Titius. Inſtit. de rerum diuiſ.

PLANTARIVM, plantarum locus Seruio, & ipſa planta in terra nata, quæ cum radicibus tranſfertur.

PLATEA, via latior, ſeréque militaris, prætoria, conſulariſq; dicitur. Vide Bart. in l. qui ſellam. D. de ſeruit. ruſt. præd. & an eius appellatione veniat ſella ibi exiſtens, vide Bart. ibid.

PLAVSTRA, Valerius Probus ait ab imperitis dici, & ploſtra eſſe dicendum, tametſi vſus plauſtra obtinuit. Suetonius narrat, admonitum Veſpaſianum à Floro, vt diceret Plauſtra, non ploſtra, Imperatorē poſtridie Flaurum illum ſalutaſſe, non Florum. Vlpianus, Si ex plauſtro lapis ceciderit, & quid ruperit, vel fregerit, Aquilia plauſtrariū teneri placet, l. ſi ſeruus ſeruum. §. ſi ex plauſtro. D. ad legem Aquiliā. Cuiuſmodi autem munera plauſtrorum nomine veniant, not. in l. neminem. C. de ſacroſanct. Eccleſ. Traditum item eſt, licere magiſtratui retinere plauſtra, & equos priuatorum, pro deuehendo commeatu ad exercitum: itémque licere iudici capere à viatore aſinum, ſuper quem deridendum aliquem reum traducat.

PLEBS, ait Iuſtin. à populo eo differt, quo ſpecies à genere. nam appellatione populi, vniuerſi ciues ſignificantur, connumeratis etiam patriciis & ſenatoribus. Plebis autem appellatione, ſine patriciis & ſenatoribus ceteri ciues ſic ſignificantur. §. 4. de iure nat.

Plebs à populo eo differt, quòd in populo omnis pars ciuitatis, omnéſque eius ordines contineantur: plebs verò ea dicitur, in qua gentes ciuium patricię non inſunt, vt ſcribit Atteius Capito apud Gellium libr. 10. capit. 20. Plebs ceteri ciues ſine Senatoribus, l. 237. D. de verb. ſigni.

PLEBISCITVM, eſt eius quod plebs R. Tribuno pl. rogante, tributis tantū comitiis conſtituebat. Triplex autem inter Legem & Plebiſcitum differētia eſt. Lex à maioribus magiſtratibus ferebatur: Plebiſcitum à minore & ſolo Tribuno pl. illa ab vniuerſo populo: hoc à plebe tantum iubebatur. illa comitiis omnibus ſiue centuriatis, ſiue curiatis, ſiue tributis: hoc verò tributis tantum.

Plebiſcitum (vt ſcribit Atteius capito apud Gellium lib. 10. cap. 20.) eſt lex quam plebes, non populus accipit. ſed totius huius rei, iuriſque, ſiue cum populus, ſiue cum plebs rogatur, ſiue quod ad vniuerſos pertinet, caput ipſum & origo, & quaſi fons Rogatio eſt. Iſta enim omnia vocabula cenſentur continentúrque rogationis principali genere ac nomine. nam niſi populus aut plebs rogetur, nullum plebis aut populi iuſſum fieri poteſt.

Plebiſcita primum Pomponius appellata ait iura, quæ ſibi plebs tum cōſtituit, cum in diſcordiā cum patribus deducta, ſeceſsit, l. 2. §. deinde cum eſſet. D. de origine iur. Iuſtinianus verò plebis ſcitum definit, quod plebs, plebeio magiſtratu rogante, veluti Tribuno, conſtituebat. §. plebis ſcitum. Inſtitut. de iure nat. Feſtus libro 12. & 17. Sciſcere ait eſſe ſententiam dicere, ſuffragium ferre. Eóque ſcita plebis dici, quæ plebs ſuo ſuffragio ſine patribus iuſsit, plebeio magiſtratu rogante.

PLEBEII magiſtratus, dicti Tribuni ſecundum Pomponium in l. 2. D. de orig. iur. Plebeij quidem, quòd plebem in libertate ſua defenderent aduerſus potentiorum iniuriam: quorum ædes die noctúque patebant, dicti Tribuni. Non eſt enim nouum, vnius vocabuli multas referri rationes, à diuerſis cauſsis ductas.

Plebeius, & Decurio quandoque in libris noſtris opponuntur, l. 3. D. de teſtibus, l. 9. §. penult. l. 10. §. final. D. de pœnis.

PLEBANI in cap. 1. ne cleric. vel monach. libro 6. quale ius habeant, docet Innocent. in cap. dilectus. de capell. monach. habent perſonatum in eccleſia.

PLENA dicuntur in libris noſtris ſolida & integra, & à quibus nihil deeſt: ſed pro cuiuſque partis relatione, alio atque alio modo.

Plena actio legis, vide l. 1. C. de adopt.

Plena auctoritas, l. 1. C. de colonia Palæſtin. lib. 11.

PLENVM compromiſſum, in l. litigatores. 11. §. 2. D. de recep. in quo pecunia vice pœnæ, vel alia res promiſſa eſt. at in l. Pompon. 13. §. 1. in quo ab vtroque compromiſſa eſt. Rurſus in l. quid tamen. 21. §. 6. plenum compromiſſum definitur, quod de rebus omnibus, ſed præſentibus tantùm, non etiam futuris factum eſt.

Plena cuſtodia, quæ & diligentiam exigit, l. 2. D. de pericul. & comm. rei vend.

Plena defenſio accipitur, ſi & iudicium non detrectetur, & iudicatum ſolui ſatiſdetur, l. 21. §. final. D. ex quibus cauſſ. maio. l. 34. §. pupillò. D. de iureiur.

Plenum dominium interdum dicitur, item vt plena proprietas, à quo vſusfructus non abeſt, l. 2. D. quibus modis vſusfruct. l. qui vſumfructum. 36. D. de vſufru. Interdum autem à quo proprietas non abeſt, vt l. 4. D. de alim. legat.

Plena Falcidia, id eſt, integra, l. 16. D. ad leg. Falcid. Vt Plena ſumma, id eſt, ſolida, & integra, l. 110. §. qui quinque. D. de legat. 1.

Plenam fidem teſtatori exhibere, eſt ei, cui voluit ſolidum & minimè delibatum fideicōmiſſum præſtare, l. 20. in fin. D. de donation. l. 19. D. quæ in fraud. cred. l. 5. §. ſi quis rogatus. D. de donation. inter virum & vxorem. Hoc Iuſtinianus Nouell. Conſtitut. 1. dicit, καταβαλεῖν ἀλώβητα πρεσβεῖα, καὶ πλήρη τὴν γνώμην τοῦ διατεθειμένου τηρῆσαι.

Plenus fundus in l. Sempronius. 26. D. de vſufruct. legat. à quo vſusfructus non abeſt.

Plenum ius rei interdum quæ oppignerata non eſt: vt l. ſuos autem. 73. D. de legat. 3. l. generaliter 29. qui & à quibus: interdum autem à qua vſusfructus non abeſt. vt l. ſi ita ſtip. 126. §. 1. D. de verborum obligatio. interdum etiam quæ vendita quidem, nondum tamen tradita eſt, l. ſi ancillam. 11. D. de action. empt. Itaque Pleno iure is dominus dicitur, qui rem non tantum in bonis, ſed etiam ex iure Quiritium habet, vti docet Theophil. §. vlt. de liber.

Plenum ius patroni, l. 29. D. de bon. lib.

Plenum legatum ſeruitutis, quod non perſonæ, ſed rei datum, ſic vt ad heredes tranſmittatur, l. 6. de ſeruitu. legat.

Plena libertas, cap. veniens. de verb. ſigni.

Plena negotiorum geſtorum actio, in l. 37. D. de negot. geſt. quæ in ſolidum, non quatenus facere maritus poſsit, datur.

Plena proprietas nudæ aduerſatur, eóque nomine ſolida & non ſeparata vſuſructu proprietas demonſtratur, l. 43. §. 1. D. de vſuſruct.

Plena pubertas, id eſt integra & abſoluta. Imper. §. 5. de adopt. Debet itaque is qui ſibi filiū per adoptionem vel adrogationem facit, plena pubertate, id eſt decem & octo annis præcedere. l. 40. §. 1. D. de adopt.

Plenus venter, qui & grauis, vacuo opponitur, l. 83. D. de acquir. her. l. 11. D. de iur. codicill.

Plenum alicui adiunctum quid ſignificet, explicat Bart. l. 1. C. de ſacroſanct. eccleſ.

Plenum, vbi nulla eſt exceptio, c. re vera. de conſec. diſt. 2. cap. ieiunium. 76. diſtin.

PLENE, l. 7. D. de alim. & cibar. leg. pro omnino; & in totum. Quo ſenſu, in Plenū dicūt Papinianus, l. pen. D. de ſuis & legit. & Neratius l. 63. D. de condi. indeb.

PLENIVS, id eſt latius, largius, pinguius, l 1. §. hæc actio. D. ſi quis teſt. lib. l. 2. §. perueniſſe. D. de her. vend.

Li

l.4.D.de fund.dot. Plenius & exiguius opponũtur, l.pen.D.de vac.mun.

PLERIQVE, plures interdum, id eſt nonnulli.

Plerique omnes, ſiue pleræque, Donato in Terentium.

PLERVNQVE pro interdum ſumitur, l.25.in fin. cum leg.ſeq.D.de pact.l.43.§.ſi iactum. D.de furt.ne pugnet eum l.21.§.1.D.de acq.poſ.& l.peu.D. pro derelict.& l.8.D.de leg.Rhod.

Plerunque an faciat regulam, vide Bartol.l.1.D.de tutel.& ration.diſtrah.

PLVMARII, ſunt qui veſtimenta ex pluinis auiũ conficiunt: quo geuere priſca luxuria delectata eſt. Prudentius in Hamartigenia: *-auium quoque verſicolorum Indumenta nouis texentem plumea telis.*
Vel qui acu pingentes, exprimunt animaliũ vel hominum figuras. Hiero.in Chronicis: Macedonius artis plumariæ. Et in verſione Exodi ſæpe. Firmicus 3 ca. 13. Faciet Linteones, ſut tunicarũ textores, plumarios. Et cap.10. Qui erunt etiã linteones, ſut plumarij. Itaq; pro Plumbarij, quod eſt l.1.C.de excuſat.artifi.legendum cenſet lac.Cuiac. Plumarij, atq; ita in vet.libris reperiri teſtatur, & Græcos legere.

PLVMAVM, quod pro teguiis poneretur, ædificij eſſe ait Labeo: ſed id quod hypæthri tegendi cauſſa poneretur, contrà eſſe, l.242.§. plumbum.D.de verb.ſigni. vbi Alciat. Bud.& alij.

PLVMBARII, artifices qui ex plumbo quid faciũt, l.fi. D.de iur.immu. Vitru.lib.8.c.7. de opere plumbario loquens. Exemplar autem, ait, ab artificibus plumbariis poſſumus accipere, quod palloribus occupatos habent corporis colores.

PLVMBATAE, verberum ex plumbo factorum genus, quo certis criminibus dãnati cædebãtur. Hinc Plumbatarum verbera, in l.2. de exactoribus tribut. lib.10. C. Sic enim illic legẽdum docet l.3. de exactionib. in C.Theod.& l.2.de quæſtionib. & l. 80. de decurionibus, in eo.Cod. Ambroſ.in lib.de paſsione Geruaſij & Protaſij: Tunc indignatus Comes Aſtacius, iuſſit eum tandiu de plumbatis contundi, quandiu exhalaret ſpiritum. In libello quoque paſsionis Valeriani, Tiburtij, & Maximi martyrum ita ſcriptum reperi: Igitur eum perueniſſet ad Almachum, quòd Maximus cornicularius cũ ſuis omnibus eſſet factus Chriſtianus, iuſsit eum tandiu plumbatis tundi, quandiu ſpiritum redderet. Et in paſsione quatuor Coronatorum martyrum: Illis autem reluctãtibus, renũtiatum eſt Diocletiano Auguſto, qui eos iuſsit ante ipſum ſub ictu plumbatarũ deficere. Nemo autem melius hoc genus verberum expreſsit quam Prudentius περὶ στεφάνων:

Tundatur tergum crebris ictibus,
Plumbóque ceruix verberata extuberet.
Pulſatus ergo martyr illa grandine,
Poſtquam inter ictus dixit hymnum plumbeos.

Appellantur & plumbi verbera, in l. 7. de exactionibus in C.Theodoſ. Ex quibus minus obſcurum videbitur, quod in l.vnic.C.de his qui potentiorũ nomine.præcipiunt Impp.eos qui in potentiores litem transtulerint, plũbo affectos relegari: vt & illud quod Ambro.lib.5.Epiſt. ita ſcribit, Si compertum fuerit data auctoritate aliquos Chriſtianorũ aut gladio, aut fuſtibus, aut plumbis necatos.

Plumbata etiam eſt iaculi genus in modum ſagittæ pennis inſtructum. Cuius duo genera facit auctor libelli de rebus bellicis, qui notitiæ Imperij Romani ſubiũgitur: vnum, cuius ligno ferrum ad formam venabuli aptatum infigebatur, fiſtula eiuſdem ferri parumper extenſa, ſupra quam modico interiecto ſpatio plumbo adhærentes aculei velut tribuli emergebant, quæ plumbata tribulata appellabatur. Altera verò erat inãmillata, quæ bene extenſa & directa virga accipiebat in extremitate ſui rotundum, & in acumen deductum ferrum, ſimilibus locis quibus ſuperior, in tribulata plumbo & pennis adhærentibus. Huiuſmodi plumbatarum meminit Vegetius libri 1. cap.17.& libri 11. cap.15.

PLVMBATVRA eſt conglutinatio quarumuis materiarum, quæ ſolo fit plumbo. Paul.l.23.§.4. D. de rei vind. Si ſtatuæ ſuæ ferruminatione iũctum brachium ſit, vnitate maioris partis conſumi. Non idem in eo quod adplumbatum ſit: quia ferruminatio per eandem materiam facit confuſionem: plumbatura non idem efficit. Pompon.l.27.D.de acq.rer.dom. Quicquid in facto argento alieni argenti addideris, non eſſe tuum totum argentum fatendum eſt. at contrà ſi tuum ſcyphum alieno plumbo plumbaueris, alienóve argento ferruminaueris: non dubitatur ſcyphum tuum eſſe.

PLVRALIS locutio duorum numero contenta eſt. Vlpianus de teſt.l.vbi numerus. Pluralem locutionem de vno accipi conſtat, l.nõ eſt ſine liberis.D.de verb. ſignifi. Aliquando de tribus, idq; fauore volũtatis vltimæ, l.1.D.de adopt.legat. Pluralis locutio, quandoque reſoluitur in ſingularitates, l.falſa. D. de conditio.& demonſt.& quando verificari poſsit in ſingulari, vide Felin in cap.omnes leges.1.diſtinct.

PLVS quot modis dicatur, declarat Bart.in l.ſi creditori.D.de leg.

Pluri minus continetur, l.nec in ea.§. Ius occidendi. D. de adult.vide Dyn.cap.plus.de reg.iur.in 6.

PLVRIS VA, hæc adiectio, quæ ſolet numero certo adiici, ad modicam ſummã refertur, auctore Paulo, l.192. D.de verb.ſign. Quod & dicẽdum eſt, cum quis plus minus dicit, l.Publia.in fin.D.depoſiti. Clauſulã eam duabus notis, P. M. antiqui ſcribere ſolebant. Gaius ait: Hæc enũtiatio, quæ fuit pluris triginta aureorum, ſimul & quantitatis, & æſtimationis eſt ſignificatiua. Quoties ita loquimur, quod in cẽſum detulit Titius, pluris eſt aureorum triginta, id ſignificare poteſt, nõ ſolùm quantitatem triginta aureorum in cenſum relatam, ſed etiam tantum rerum, ſeu corporũ detuliſſe, quantum æſtimatio triginta aureorũ efficere poteſt.

Plus & minus, non mutant ſpeciem, l.fi. de fund. inſtru. leg. Neque enim minus eſt ſcapha nauis, quàm oneraria, tametſi minor: neq; oneraria magis, tametſi maior. Sic locuples non eſt magis ingenuus, quàm pauper, l.humilem.C.de inceſt.& inutil.nupt.

PLVS MINVS, ſine coniunctione, pro circiter, l. Publia.§.fin.D.depoſiti.

PLVS PETERE dicimus loco, ſumma, tempore, qualitate. Loco, ſi alibi: ſumma, ſi plus, quã debemus, petamus: tempore, ſi ante tempus: qualitate, ſi eiuſdẽ ſpeciei rem meliorem poſtulamus. Paulus lib.1.Sentent. tit.10. Hos eoſdẽ modos recenſet Iuſtinianus §.plus. & §.huic autem. Inſtitut.de action. Olim plus petens cauſſa cadebat, Paulo vbi ſuprà, id eſt, rem amittebat, ex lege XII. Tab. Hodie autem ex Zenonis conſtitutione, cuius fit mentio §.ſed hæc quidem. Inſtitut.de actio. qui plus tempore petit, alterum tantum temporis ſine vllo interuſurio expectat, quanto ſtatutũ tempus anteuertere conatus eſt, & ſumptus prioris litis refundit. Qui verò plus loco, vel ſumma, vel qualitate petit, ex conſtitutione Iuſtiniani omne damnũ præſtat in triplum: & qui reo debita quãtitate ampliorem cautionem dolo malo exprimit, etiam ius omne crediti amittit, l.vnic.C.de plus petit. Plautus in Querulo, plus petiti periculũ dixit: Si paraſitus, inquit, amplius, quam præfinitum eſt, poſtularit, plus petiti periculo ſtranguletur.

PLVRES, de tribus dici poſſe, Gloſ.docet, vt aiunt, ſingularis, in §.& quod ſæpe.in Auth.de trient.& ſem.de qua Barto.in l.ſeruo.D.de opt.leg.

Plura legata ſunt, quoties nominatim plures in legato exprimuntur, auctor Paulus l.2. de leg 2.

Pluribus creditoribus teneri videtur, ſi vni aliorũ nomine caueatur, l.ergo.§.creditoribus. D.de fideic.libert.

PLVTEI, quæ tabulæ affixæ & parietibus adiunctæ dicuntur in l.41.§.7.de legat.1. Vlpian.l.17. §.2. de actio. empt. Reticuli circa columnas: plutei circa parietes, item cilicia vela ædium non ſunt.

PLVVIA aqua, vide ſuprà Aqua.

PLINTHIDES, ſunt laterculi, Hygeno lib.2.de limitibus conſtit.

POCVLVM, & pro vaſe in quo bibitur, vt in l. Seiæ. D. aur.& arg.leg.& pro eo quod potatur accipitur, contento ſcilicet pro continente, vt in l.ſi quis aliquid. §. qui abortionis. D.de pœ.quemadmodũ amatorium poculum dicimus, potionem quæ ad amoria inſaniam impellit.

POCVLENTVM, quidquid potari poteſt. Quidam exiſtimant potulentum ſcribi debere. Hoc iudicibus licet recipere, vt & eſculentum, l.plebiſcito. D.de offi. præſidis.

PODAGRA, in l.à muneribus.C.de decurionib.lib.10. morbus eſt articularis, pedes præcipuè infeſtans, aliis cum ardore, aliis cum rigore. ποδάγρα vſum pedum impedit. Ouid.3.de Ponto:

Soluere nodoſam neſcit medicina podagram.

Vide Plin.lib.26.cap.10.

PODIVM apud Vlpian. in l.quæſitum.§.canales. D. de fund.inſtr. locus extra ædificium porrectus, vnde ſpectamus ſi quid foris fiat. Item ſpongiæ, inquit, quibus columnæ, pauimenta, podia extergantur. Eſt & præcipuus locus in theatro, cui inhærebat Imperator, vel Senatores ludos ſpectãtes. Hinc illa inſcriptio: Theatrum ſtrauit pauimẽto, podio circunſcripſit. Lege Vitruuium lib.5.c.7. Catanæum in 5. Comment. in Plinian.epiſt. Cuia. Obſ.lib.& c.13. addubitat num & Podia illo Vlpiani loco, poſsint ſignificare menſas, quæ monopodia vocat Liuius lib.39. idq; Homeri auctoritate adductus; qui libr. Odyſs.1. ſic canit, Οἱ δ' αὖτε σπόγγοισι πολυτρήτοισι τραπέζας Νίζον. itẽ alibi ſæpiſsime: tum hoc Martialis loco:

Hæc tibi ſorte datur tergendis ſpongia menſis
Vtilis, expreſſo cum leuis imbre tumet.

Alias Podia impilia ſunt, de quibus ſuperius in voce Impilia. & Pollux, ποδεῖα, inquit, τοὺς περὶ ποσὶ πίλους. At podis fœminini generis funis eſt, quo tenditur velum: Seruius Comment.5. paulò ante finem.

POENA, inquit Varro lib.4.ling. Lat. à puniendo, vel à pœnitendo, quòd poſt peccatum ſequitur.

Pœna noxiæ vindicta eſt, inquit Vlpia.& à mulcta multum differt, ait idem, cum pœna generale ſit nomen, omnium delictorum coercitio: mulcta ſpecialis peccati: cuius animaduerſio hodie pecuniaria eſt. pœna autem non tantum pecuniaria, verum capitis & exiſtimationis irrogari ſolet. Et mulcta quidẽ ex arbitrio eius venit, qui mulctã dicit: pœna non irrogatur, niſi quæ quaque lege, vel quo alio iure ſpecialiter huic delicto impoſita eſt. quinimò mulcta ibi dicitur, vbi ſpecialis pœna non eſt impoſita. Item mulctam is dicere poteſt, cui iudicatio data eſt. magiſtratus ſolos & præſides prouinciarum poſſe mulctã dicere, mandatis permiſſum eſt. pœnam autem vnuſquiſque irrogare poteſt, cui huius criminis ſiue delicti executio competit, l.131.§.1. D.de verb.ſigni. Vide item l.244. D.eodem.

Pœna, ſupplicium: à pendendo, quo quis ob delictum afficitur. Vlp.l.ſi quis.de pœn. Pœnę ſunt, quæ vitam adimant, aut ſeruitutem adiungant, aut ciuitatem auferant, aut exilium, aut carcerem corporis contineant.

Pœna appellatur, quicquid extra rei perſecutionẽ eſt, l.2.in fi.D.de tut.& rat, diſtrah.l.12.§.1.D.ſi quis omiſ. cauſ.teſta.l.5.§.fi.D.de public.l.25.§.1.D.quæ in fraudem credit.l.11.§.ſed ſi plures.D. ad leg.Aquil. Inde Pœnales actiones opponũtur rei perſecutoriis actionibus, l.5.§.fin.D.de alien.mun.iudic.cauſſ.fact.§.ſequens diuiſio. Inſtit.de action.l.32.D.ad leg.Falc.

Pœna, pro eo quod intereſt. Paul.l.vltim.D.de eo quod cert. Centũ ſolutis ex vniuerſitate, tam ex ſorte quàm ex pœna ſolutum videri. Item apud Venul.l.29.D. iudic.ſol. vide Damnum.

Pœna, pro vſura Paul.l.40.D.de reb.credi. Si die ſuprà ſcripta, ſumma data non erit, tunc eo amplius quo poſt ſoluam pœnæ nomine in dies triginta, inq; denarios cẽtenos, denarios ſingulos dari ſtipulatus eſt, &c. Idem l.11.de vſuris: Fuit conſuetudo, vt intra certa tempora non illatis vſuris, grauiores infligerentur. Et paulo poſt: Quæſitum eſt, an illud quod amplius ex conſuetudine pœnæ nomine à quibuſdã exactum eſt, &c. Item Pompon.l.23.§.2.D.de hered.inſtituen. Pœna tamen ſic differt ab vſura, quòd cũ vſura ex vſu pendeat, ſiue vt planius loquamur, vſus diuturnitas eam pariat: pœnam contra ſucceſſus temporis non parit, ſed contumacia debitoris ſola. Itaq; vſura quidem pro rata tẽporis exigitur, & ſimul cum eo creſcit, atq; augetur, l.75.§.6.de verb.oblig. at pœna non creſcit ex temporis productione, ſiquidem vti conuenta eſt, ita ſoluitur, neque adaugetur, l.68.D.eod. Meritò ergo inter ſe tanquam diuerſa diſtinguuntur: vt in l.44. D. de vſur.l.13.D.de pignor.

Pœnæ nomine legari videtur, quod coercendi heredis cauſſa relinquitur, quo magis aliquid faciat, aut non faciat, ait Imp.§.41.de legat.& Vlpian. in Inſtit. tit. de legat. vt cum ita legatur: HERES MEVS SI FILIAM SVAM IN MATRIMONIVM TITIO COLLOCAVERIT, VEL EX DIVERSO, SI NON COLLOCAVERIT, DECEM AVREOS DATO.

Pœnam à conditione ſeparat voluntas teſtatoris, l.final. D.de iis quæ pœn.nom.

Pœnæ ſeruitus & Rom. ciuitatis & agnationis ius extinguit, l.qui vltimo.29. D.de pœn. pœnæ autem ſeruus ideo dicitur is qui ad beſtias vel metallum damnatus eſt, quia nullius planè niſi ſupplicij ſui ſeruus eſt. quippe cui in perpetuũ eſt addictus, adeò vt ſi quid ei legatum fuerit, pro non ſcripto habeatur: quaſi, ait Marcianus, non Cæſaris ſeruo datum, ſed pœnæ, l.ſunt quidam.17. D.de pœn. Et vt rem paucis abſoluam, Serui pœnæ olim dicebantur, qui ſummo ſupplicio ſic addicebantur, vt ſi liberi eſſent, libertatem: ſi ſerui, domini familiam quaſi abalienati amitterent: adeò vt ne à pœna quidem liberati, in veteris domini poteſtatẽ redirent, l.8.§.3.& l.20.& l.29. D.de pœn. l.8.C.de ſent. paſſ.l. 24.§.5.D.de fideicom.libert.

Pœnæ ſummæ, mediocres, minimæ, vide Supplicia.

Pœna capitalis diuiditur in ſummum ſupplicium, pœnæ metalli coercitionẽ, & in inſulã deportationem, l.capitalium. de pœn. Ceterùm inter varias pœnarum ſpecies, nulla ad naturam propius accedit pœna talionis, vt Ariſtoteles quoque probat. Extat valde elegans locus D.quod quiſque iur.in al.ſtat.

Pœnarum conuentionalium duplex genus: Vnũ, quod damni, vel lucri ceſſantis æſtimationẽ præſtat. Aliud, quod pro contemptu, contumaciáve infligitur: atque hæ propriè pœnæ vocantur, illæ non æquè.

Pœna exacta, inter fructus numeratur: quod de futuris pœnis nuſquã relatum eſt. fac.l. conuenire. D.de pact. dot.& l.ſi vnus.§.illud.de pact.cum ſimil. Proinde rectè improbatur, quòd quidam pœnas futuras in venditionibus tanquam fructus venduor.

Pœnarum interdictarũ hæc tria refert genera Iac. Cuiac. Obſer.lib.14.cap.34. Primũ eſt inedia necari, vt Marcianum retuliſſe, l.10.D.de interd.& releg. ex Baſilicis colligi poteſt. qua de cauſſa & quos ablegabant tyranni in

ni in ſpecus, aut loca ſola, his ſolebant cibi aliquid apponere, vt apud Sophoclem Creon iubet defoſſæ Antigonæ, φορβῆς τοσοῦτον, ὡς ἄγος μόνον προτιθεὶς. Aliud eum quis carcere perpetuo pro pœna continetur, arg. l. 8. §. ſolent. D. de pœn. hic em improprius eſt carceris vſus, qui non pœnæ, ſed diligentioris cuſtodiæ cauſſa haberi debet, vt ait l. 6. §. eius. D. de iniuſt. rupt. Tertium, nequis pœnæ cauſſa tormentis ſubiiciatur, l. pen. D. de quæſtion. quod pœnæ genus tyrannicum & inciuile Tertullianus conteſtatur in Apologetico.

Pœnæ ob corruptam ex Adæ lapſu hominis naturã, introductæ ſunt, quibus mali coercesntur, ne peccent ſeu delinquãt ſaciliter. Qui enim iuſtè agere propter naturalem legem, ſummámq; bonitatem non expetit, quiq; obtemperare non vult rationi, in quo ſunt honeſtatis formulæ, quas intelligit quidem dictante conſcientia, ſed contemnit; is rogo quid ſpectabit, quid timebit, ſi pœnas adimimus? Certè nihil: ſed irruet in omnia flagitia. Nam quid faciet, ſit Cicero li. 3. offic. is homo in tenebris, qui nihil timet, niſi teſtem vel iudicem? Quid in deſerto loco, nactus quem multo auro ſpoliare poſsit, imbecillẽ atque ſolum? Alioqui vir bonus, qui iuri naturali obtemperat, & voluntatem ſuam illi conformem facit, eámque ſequitur, vnde & iuſtitia virtus dicta: is omnibus pœnis exemptus eſt, nec timet, ſed amat Magiſtratum. veiut bone ſtatis conſeruatorem, Rom. 13. Ideóque nullas bonorum vtilitates, æquitati naturæ præfert: neminẽ ſciens lædit, & verè iuſtus eſt, quatenus ad politicam vitam attinet. Rectéque Socrates execrari eum ſolebat, qui primus vtilitatem à natura ſeiunxiſſet. Id enim quere batur caput eſſe exitiorum omnium, vt Cicero refert. Hinc intelligis pœnas, defenſiones legitimas, ex natura eſſe, ſicut & Magiſtratus.

Poenales actiones ſunt, quibus duntaxat exigitur, vt aduerſarius puniatur: quæ & Odioſæ, quia reo cõuento damnum adferunt, dicuntur: vnde & per interpretationem molliendæ ſunt potius, quam exaſperandæ, l. interpretatione. D. de pœnis.

Poenitentia ſuprema quæ ſit, vide D. de donat. Inter virum & vxo. l. cum hic ſtatus. §. pœnitentiam.

Pœnitentia apud Pontificios quid ſit, diſces ex tit. de pœnit. & remiſs. & de pœnit. diſt. 1. 2. 3.

Poetæ nulla immunitatis prærogatiua iuuantur, l. Poetæ. C. de profeſſ. lib. 10.

Polia, πωλεία, armentum equorum. Vlp. in fin. l. Aediles. ſiunt. de ædil. edict. Nam & ſi polia venierit, dicemus vnum equum qui vitioſus eſt, non omnem poliam redhiberi oportere. Equarias Varro appellat li. 2. de re Ruſt. cap. 7.

Polio, qui arma polit, l. quibuſdam. D. de iure immu.

Polipetici, non ſunt chirographa, vel apochæ, vt Alciatus tradit Parerg. lib. 3. ſed rationes, ſiue ἀπογραφαὶ publica, l. 2. C. Th. de diſcuſſ. l. 13. C. Th. de ind. deb. & ideo in l. 2. C. de diſcuſ. ratiociniis publicis, id eſt polipticis. Sic autẽ plerũq; ſcribi ſolet: quanquam ſi origo ſpectetur, Polyptychis ſcribẽdum ſit. namq; ex eo tractum eſt nomen, quod eæ chartæ publicæ πολλὰς πτυχὰς, id eſt πτύχας habeant: qua forma & dyptycha dicũtur in l. 1. C. Th. de exp. iud. & in actione 14. Chalced. cõcilij, & in quintæ ſynodi Act. 4. Suida δίπτυχα δύο πινακίδια ἡ χάρτης, ἐν τῷ μὲν γεγραμμένοι, τὸ δὲ ... Adnotari verò in Polipticis omnia quæ ad rationes publicas ſpectant, Vegetius indicat his verbis li. 2. Totius legionis ratio ſiue obſequiorũ, ſiue militarium numerorum, ſiue pecuniæ quotidie aſcribitur actis, maiore prope diligẽtia quam res annonaria vel ciuilis, polipticis annotatur. Sic enim eum locũ caſtigauit Cuia. pro eo quod in vulg. li. politicis libris legebatur. Vtitur & hoc verbo Caſsiodorus li. 5. Variarũ: Vt omnibus, inquit, à te ſollicita, atq; æquabili indagatione cõpertis, polipticis iubeatur adſcribi.

Politræ veſtimenta fullonici artificij eſt, l. 9. §. penult. l. 13. §. ſi fullo. D. loc. l. 12. l. 48. §. ſi ego. l. 52. §. ſi ſeruus. l. 82. D. de furt. l. 22. D. de præſc. verb. §. itẽ ſi fullo. Inſt. de oblig. quæ ex delic. Theoph. πλύνειν vertit. Nonius Marcell. in verbo Interpolare, tractum id ait ab arte fullonica, qui poliendo diligenter vetera quæq; quaſi in nouam ſpeciem mutant. Plinius libri 8. cap. 48. de lanis loquens, Quippe, ait, ahenis polientium extracta in tomenti vſum veniunt. Idem lib. 19. cap. 1. Hiſpania citerior habet ſplendorem lini præcipuum, torrentis in quo politur natura. Vnde politura apud eundem lib. 11. cap. 24. Idem lib. 35. Vmbrica creta non niſi poliendis veſtibus adſumitur.

Politor, l. 52. §. venit. D. pro ſocio, is eſt qui agrum expolire atque colere conſueuit. Veluti, inquit Vlpianus, cum pecus in commune paſcendum, aut agrum politori damus in commune quærendis fructibus. ſic enim legendum eſt, non licitatori, vt Budæus voluit. Nonius Marcellus: Politores, agrorum cultus diligentes, vt polita omnia dicimus excuita, & ad nitorẽ deducta. Ennius Satyr. lib. 3. *Teſtes ſunt lati campi, quos gerit Africa terra politos.* Et Annal. 9. *Raſtros dentefabres carpſit cauſſa poliendi agri.* Hinc

Politio apud Catonem dicitur illa cultura, pro cuius mercede certam frugis partem capiebat politor, vt nonam, aut quintam, aut octauam, pro conditione agri atque bonitate ſoli. Verba hæc ſunt Catonis: Politionem quo pacto dari oporteat? in agro Caſinate & Venuſio in loco bono parte octaua corbi diuidat: ſatis bono, ſeptima: tertio loco, ſexta, &c.

Politia eſt legitima ordinatio Reipublicæ, ſecundũ quam alij præſunt, alij parent. Quæ ab Ariſtotele definitur, principatus & rerum conſuetudo, ſecundum quam viuere vnumquenque & conuerſari decet. Huius tres ſunt ſpecies: Monarchia, regnum, ſeu principatus vnius, ad communem vtilitatem reſpiciens.

Politiæ emendandæ formam, cum ex ſcriptis legibus, tum ex probatis maiorum exẽplis oportet mutuari: qualia in l. 2. D. de orig. iur. Pomponius exhibet: eleganter, ac compẽdioſo quodam artificio deſcribens totum imperij ſtatum, eiúſq; mutationes. Primũ, quæ infantia Romanæ Reipub. fuerit: deinde qui auctus: quibus legum ſtudiis conſtiterit: quo item iuris negle ctu labefacta ſit. His enim exemplis inſtructos eſſe oporteteos, qui rerum publicarum ad emendandam politiæ formam functionem ſuſcipiunt.

Politiæ melioris certiſsima ſpes erit, ſi primùm omniũ iuris traditio vindicata fuerit à deſultoriis commentatorum opinionibus. Nam tunc conſtantia, mox iudiciorum, & proinde beata (quoad per humanam fragilitatem licet) rerum omnium tranquillitas, auctore Chriſto, ſequetur.

Pollicitatio eſt ſolius offerentis promiſsio, l. 3. D. de pollicita. Plerunq; etiã Pollicitatio eſt, qua quis Reipub. vel ciuitati opus aliquod publicum ludóſve promittit, l. 5. D. ad leg. Falc. l. 3. §. debitores. D. de mu. & hon. l. vnic. C. de ratiocin. oper. publ. Plin. libr. 10. Epiſt. Huic theatro ex priuatorum pollicitationibus multa debentur.

Pollinctor, qui mortui corpus pollincit, id eſt vngit. Erat ex libitinarij familia. Vlpian. l. 5. §. 1. D. de inſti. act. Idem ſit, Si libitinarius, quos Græcè νεκροθάπτας vocant, ſeruum pollinctorem habuerit, iſque mortuum ſpoliauerit, &c. Inuenitur & hoc verbum apud Tertull. in libr. aduerſus Gnoſticos, & Iulium Firmicum in lib. Matheſeos perſæpe.

Polyptychi, vide Poliptici.

Polypus, πολύπους, eſt caruncula, modò alba, modò ſubrubra, quæ narium oſsi inhæret, & modò ad labra

pendens, narem implet, modò retrò per id foramen quo ſpiritus à naribus ad fauces deſcendit. ait Corn. Celſus lib.6.cap. 8.vnde,

Polyposus, qui eo vitio affectus eſt: apud Vlpian.l. 12.D.de ædil.edict.

Pomoerium, locus poſt mœnia. Plura cognoſce ex Liuio lib.1.& Gellio lib.3. Papinia.l.5. De ſeru. export. Cui pacto venditoris pomœrio cuiuſlibet ciuitatis interdictum eſt, vrbe etiam interdictum eſſe videtur.

Pomorum appellatione nuces, & ficus, & vuæ duracinæ, & purpureæ, & quæ eiuſdem generis ſunt, quas non vini cauſſa habemus, quas Græci τραγήματα vocãt, continentur, l. qui fundum.205.D.de verb.ſigni. vide Macrobium lib.2.cap.6.& 3.cap.19. & Alciatum libr. 6.Parerg.c.2.

Pondus, infectæ materiæ; Numerus, ſignatæ; Species, factæ dicitur, l.6.D.de rei vind.

Pontifex max. quòd maximus rerum quæ ad ſacra & religiones pertinent, iudex ſit, vindéxque contumaciæ priuatorum, magiſtratuúmque. Minorum Pontificum Maximus dicitur, qui primus in id collegium venit: item Minimus, qui nouiſsimus. Feſtus.

Pontifices (vt Q. Scæuola Põtifex Max. dicebat) à poſſe & facere. Pontifices ego à ponte arbitror: nam ab iis Sublicius eſt factus primum, & reſtitutus ſæpe, cum ideo ſacra & vls & cis Tiberim non mediocri ritu fiant. Hæc Varro lib.4.Ling.Lat. Facere autem Scæuola dixit, pro ſacrificare. Pontificem in ius vocare dum ſacra facit, non licet, ait Vlp.l.2.D.de in ius voc. Sine decreto Pontificum oſſa quæ ab alio illata ſunt, vel corpus, domino loci effodere vel eruere non licet, ait idem Vlp.l.8.D.de relig.& ſumpt.

Pontificem vnum duntaxat à Numa inſtitutum legimus apud T.Liuium, Marcum ſcilicet M.F. cui ſacra omnia exſcripta, exſignatáq; attribuit. quibus hoſtiis, quibus diebus, ad quæ templa ſacra fierent: atque vnde in eos ſumptus pecunia erogaretur. cetera quoq; omnia publica priuatáque ſacra Pontificis ſcitis ſubiecit. nec cœleſtes modò cerimonias, ſed iuſta quoque funebria, placandóſque manes, vt idem Pontifex edoceret. Hæc Liuius. Hunc autem ſolum à Numa Pontificem creatum Liuius teſtatur, quẽ Maximũ etiamnum nominat, quòd alij ſcilicet Minores non eſſent. & initio libri 2. cum de Rege ſacrificulo commemorat, non dicit eum Pontificibus, aut Pontifici Maximo ſubiectum eſſe, ſed tantùm Pontifici, qui tamen Maximus (vt dixi) ſacerdotum omniũ habebatur. Non multo pòſt tamen quatuor ſunt creati Pontifices, qui numerus ad M.Valeriũ, Q.Apuleium Coſs. id eſt annos amplius quadringentos permanſit. quo tempore octo primùm lege Ogulnia Pontifices creati ſunt: de quibus cum poſtea Liuius loquitur, alios minores Pontifices appellat, vnum maximum. Cicero etiam in Orat. de Haruſp.reſp. tres minores nominauit. Pontificis verò Maximi tanta poteſtas in reliquos ſacerdotes fuiſſe dicitur, vt L.Metellus eum honorem adeptus, Poſtumium Conſulem, eundémque flaminem Martialem, ad bellum gerendum Africam petẽtem, ne à ſacris diſcederet, mulcta indicta, vrbẽ ingredi vetuerit. quemadmodum Cicero & Valerius teſtantur. idem Pontifex de violatis ſacris cũ collegio cognoſcebat. Liuius narrat L.Cantilium ſcribam Pontificum, qui cum Veſtali virgine ſtuprũ fecerat, à Pontifice Max. eouſque virgis in comitio cæſum fuiſſe, vt inter verbera expiraret. Idem res omnes ſingulorum annorum mandabat literis, efferebátque in album, & proponebat tabulam domi, poteſtas vt eſſet populo cognoſcendi: vt Cicer. lib. de Orat.2. commemorat. Creati autem poſtea plures ſunt à victore Sylla, eorúmque numerus ampliatus, vt eſſent quindecim.

Pontifex priuatus, cuius meminit Pomponius in l. 2. §. Omnium tamen harum. D. de orig.iur. Ideò dictus eſt, quòd non poterant toties conuenire omnes Pontifices ſacris addicti, quoties impetranda erat actio, ſingulis haud dubiè momẽtis. Itaque vni delegabant priuatum hoc negocium, dandæ aut denegandæ actionis. Et is, quia magiſtratum nullum gerebat, ideò nequis falleretur in hoc, Priuatus dicebatur.

Pontificalis auctoritas, l.52. D. de petit. hered. Pontificale iuſſum, l.8. D. de religio.

Pontificium, apud veteres pro iure, & poteſtate faciendi dictum, colligit Alciat. ex Conſtantini ſanctione, quæ extat in Theodoſiano Codice: vbi de maternis bonis loquens, Sint, inquit, in parentum poteſtate, atque dominio, vt fruendi pontificium habeant: alienandi eis licentia denegetur. Apud A. Gellium lib. 1. cap.13. hoc verbum eodem ſenſu legitur, in quibuſdam codicibus. Et in legib. Burgundionum cap.40. vbi ita ſcribitur: Huius autem actionis pontificium circa manumiſſores tãtũ de libertis ſuis præcipimus cuſtodiri.

Pontones, naues quibus in traiiciendis amnibus loco pontium vtimur. Paulus in l.fi. de ſeru.ruſt. præd. Flumine interueniente via conſtitui poteſt, ſi aut vado tranſiri poteſt, aut pontem habeat: diuerſum, ſi pontonibus traiiciatur. & infrà: Qui à via conſummari ſolet, vel ciuitate tenus, vel vſque ad viam publicam, vel vſque ad flumen, in quo pontonibus traiiciatur.

Populum Cicer. in lib. de Repub. teſte Auguſt. lib.19. de Ciuitate Dei, ca. 21. definiebat cœtum multitudinis iuris conſenſu & vtilitatis cõmunione ſociatum. itaque populi appellatione aliter atque plebis Romæ omnes ordines continebantur. §. plebis ſcitum. Inſt. de iur.na.gent.& ciuili. Vide Plebs.

Populus fundus factus, vide **fundus**.

Populus tributus apud Horatiũ. libr. 2. Satyr.1. eſt plebs infima, & (vt M. Tullius ſæpe nominat) vrbana. erant enim tribus vrbanæ omnium infimæ, & longe minus honeſtæ, quàm ruſticæ. itaque in eas coniecti fuerunt à Gracchorum patre libertini, vt ſcribit M. Tull. lib.1. de Orat. ad Q. Fratrem. Quem autem hîc Flaccus Tributum populum, in epiſt.7. lib.1. tunicatum popellum vocat. Alij tamen loco ſupracitato tributim legunt: quæ ſcriptura ferri poteſt.

Populares actiones (eædem publicæ dicuntur) referuntur in Rubric. D. de popular. action. & in l. eum qui. §. in popularibus. D. de iureiur. & non niſi integris perſonis permittuntur, hoc eſt, quibus poſtulare licet ex edicto prætorio: quod diſcernit ætatem, ſexum, caſum: puta ſurditatis, vel cæcitatis, & famam poſtulantium. Dicitur autem actio popularis, quæ cuilibet de populo competit, quam poteſt mouere quilibet de populo. Ea namq; principaliter iniuriã publicã, vel ius populi proſequuntur. Sic popularia iudicia, & interdicta.

Populitari, pro populari, diripi, Papinia. poſuit in l.21. in fin. de appellat. Tamen, inquit, cùm fructus populitarentur ab aduerſario, æquum ſibi videri fructus apud ſequeſtres deponi.

Porcæ, in l.24. D. de aq.& aq.plu. ſulci ſunt aquarij, quos traditur Græcè ἰλίκας appellari, l.1.§. item Sabinus. D. de aq.& aq.plu. ideóq; & porcas Feſtus li.14. definit raros ſulcos eſſe, qui ducuntur deriuãdæ aquæ gratia, ab eo quòd porceant, id eſt, prohibeãt aquam frumentis nocere. Quo ferè modo idem auctor Elices definit lib.5. At Varro, vt idem Feſtus admonet, Porcam aliter accipit. Inter duos enim ſulcos elatam terram, quòd ea ſeges frumentum porriciit, porcã appellatam, idem lib.1. de re ruſtic. ca.29. tradit. idémq; lib.4. de lingua Lat. confirmat his verbis: Ab eo quod atratri vomer ſuſtollit, ſulcus: quò ea terra iacta, id eſt proiecta, porca. Quem & idem Feſtus lib.9. ſecutus: Imporcitor ait eſt, qui porcas in agro facit, in arãdo. Porca igitur eſt inter duos ſulcos terra eminens.

Eodemque

Eodémque modo Iſidorus lib.15. Etymol.cap.9. Porcam,quæ in arando extat,quod verò deſoſſum eſt, liram dici tradit. In Lexico etiã cuius iam ſæpius mentionẽ feci, porca definitur, τὸ μεταξὺ τῶν αὐλάκων ὕψος. Nonius planè aliud de huius verbi ſignificatione ſentiens, porcas interpretatur ſigna ſulcorum, quæ vltra ſe iaci ſemina prohibent, à porcendo, id eſt, prohibendo dicta.

PORCINARII vrbis Romæ, pro ſuariis, in l.1.C. de ſuar.& ſuſceptorib.lib.x. quos ſuillæ carnis tenet functio, vt Symmach. ait lib.1. Epiſt.13. Solebat autẽ porcina caro populo Rom. ex Aureliano inſtituto diuidi; quẽadmodũ Vopiſcus in Claudio indicat his verbis: Nam & porcinam carnem populo Roma. diſtribuit, quæ hodiéque diuiditur. Erat & Romæ tribunus fori ſuarij, vt ex notitia Imperij Rom. conſtat.

PORNÆ à Iuſtiniano, titu. de Conſulibus in Nouell.ſ. Ac primus quidem. iuxta interpretationẽ Haloandri, commemorãtur inter ſpectacula, quaſi Floralia, quæ per meretrices & perditiſsimorum hominum genera celebrabantur. Certè vel hic locus indicat turpiſsima illa ſpectacula tardè ſublata.

PORRINA, genus olei ls porracei, vel idẽm quod porrus: extat vox apud Scæuolam in l. defuncta. ſ. Sempronio. D. de vſuſruct.

PORRECTVM, Varro interpretatur directũ, vide Amfractus.

PORTARI ea dicuntur, quæ quis iumento ſecum ducit· ferri quæ quis ſuo corpore baiulat: agi ea quæ animalia ſunt, l. ferri. 235. D. de verb. ſigni.

PORTENTA, à portendo, hoc eſt, præoſtendo dicuntur, cùm præter morem incidentia, oſtendant aliquid futurum eſſe. Vlpianus eleganter duo genera oſtentorum explicat in l. oſtentum. D. de verb. ſigni. vbi Andreas Alciatus.

PORTVS, eſt concluſus locus, quò merces importantur, & vnde exportantur, eáq; nihilominus ſtatio eſt concluſa, atq; munita, inde angiportum dictum eſt, l.59. D. de verbor. ſignific. Portus vectigal, l.17. D. de verbor. ſignifi.

PORTICVS non venit ædium nomine, l. cetera. ſ. hoc Senatus. D. de legat.1. An porticus ſit, vt domus, tutum refugium, diſſerit Bartolus in l. meminiſſe. D. de offic. Proconſul. Interim nota Porticum apud Cicer. Tuſculana 2. ſumi pro tabernaculo ſeu tentorio· Nãque Aeſculapi liberorum, inquit, ſaucij opplent porticus.

PORTICATIO, pro porticu, l.36. ſ.1. D. de religioſ.

PORTORIVM, non tãtum, quod in portu, ſed & quod pro exportandis mercibus in tranſitu pontis vectigal ſoluitur, l.60. ſ. vehiculum. D. loca. l.203. D. de verbo. ſign. l.3. C. de vectig. Vnde qui hoc vectigal publicani redemerunt, Portitores dicuntur. Portorium rerum venalium Cicero in Piſonem dixit.

POSCIMVS imperioſè, Poſtulamus iure, Petimus precario, Rogamus per amicitiam, Obſecramus per ſacra, Flagitamus multo verborum ſtrepitu.

POSITVM HABEAT, exponit Vlp. dicens, Accipere debemus Poſitum habeat, ſiue in habitationibus, vel cœnaculis, ſiue etiam in horreis, vel cuius alterius ædificij. Poſitum habere etiã is rectè videtur, qui ipſe quidem non poſuit, verum ab alio poſitum patitur, l. ſi verò plures. ſ. prætor ait. D. de iis qui delec.

POSITIO à ponendo, quæ Græcis dicitur theſis, eſt alicuius particularis rei ad cauſſam pertinens aſſertio, auctore Barto. in l.2. ſ. quod obſeruari. C. de iureiuran. propt. calum dan. Vbi præterea rectè dicit, huius vocabuli vſum, adeóq; rem ipſam. conſuetudine magis quàm ſcripto iure receptam eſſe in iudiciis.

Poſitiones, ſitus. regiones. Vlp. l.1. ſ.1. D. de iuſt. & iure. Huius ſtudij duæ ſunt poſitiones: quaſi diceret partes, ſiue regiones: hoc eſt, Hoc ſtudium, ſiue hæc diſciplina poſita eſt duabus in rebus: nempe in ediſcendo iure publico & priuato, minus enim planè & explicatè hoc dictum eſt: neque verò de iure loquitur Vlpian. ſed de ſtudio ac diſciplina.

Poſitio, ſundus, ſors. Vlpian. l.3. D. de annu. legat. Hoc ſequemur, vt pro poſitione patrimonij ſine vexatione & incommodo heredis fiat: id eſt pro viribus, pro facultatibus. Idem l.2. ſ.1. D. de pecu. Si verò eandem poſitionem peculij reliquit, debere eum deducere.

POSSE verbum ſignificat ſimplicem potentiam, nulli neceſsitati ſubiectam, ídq; ex ſermonis proprietate: à qua tamen ex coniectura mẽtis quandoq; receditur. exẽpla ponit Alc. in l. Nepos Proculo. D. de verb. ſig. Igitur & neceſsitatis nota interdum eſt, vt l. ſæpe. D. de offic. præſid. l. non poteſt. D. de iudic. atq; ideo ponitur pro debet, l. ſi mandauero. ſ. fin. D. mandat. An autem trahatur ad futurum, vide Bar. in l. qui Romæ. ſ. duo fratres. D. de verb. ſigni.

POSSIBILE, *Δυνατὸν*, dicitur quod commode fieri poteſt, l. nepos Proculo. D. de verb. ſign. vbi vide Barto.

POSSIDERE verbum à ſedibus videri deductũ ipſius cõpoſitio denotat, & coniugata verba, Aſsidere, Obſidere, Deſidere. Sedes autem appello, in quibus quis habitat. Hinc Virg. li. Aen.1. *Sedes vbi fata quietas Oſtendunt*. Varr. lib.4. de ling. Lat. initio, Pos vetus verbũ eſſe ſcribit, quod potentẽ ſignificat, vnde impos, & poſſum, & verbũ poſsidere, quaſi qui poteſt ſedere, id eſt habitationẽ & ſedẽ ſuam aliquo in loco cõſtituere. Poſsidere autẽ eſt, vti re aliqua pro domino, vt definit Hot. id eſt, pro imperio ac poteſtate domini: cuius definitionis explicationem vide fuſiſsimè apud eundẽ. At differt à Tenere. Is enim dicitur Tenere, qui corporaliter quidẽ obtinet, ſed nõ animo ac poteſtate domini. veluti ſeruus, in quẽ domini vocabulũ non cadit, ne peculiũ quidẽ ſuũ poſsidere dicitur, ſed tenere. Sed tñ fructuarius quãdoq; poſsidere dicitur: fateor: ſed ille ſuo iure, hic ꝑ alieno. Hinc illud Celſi l.18. D. de acq. poſ. Qđ meo nomine poſsideo, poſſum alieno nomine poſsidere. nec enim muto mihi cauſſam poſſeſsionis, ſed deſino poſsidere, & aliũ poſſeſſorẽ miniſterio meo facio. Nec idẽ eſt poſſidere, & alieno nomine poſsidere. nã poſsidet, cuius nomine poſsidetur: procurator alienæ poſſeſsioni præſtat miniſteriũ. Sic poſsidere dicitur, qui per colonũ & inquilinũ poſsidet, l.1. C. cõm. de vſuca. Poſsidẽtur autẽ propriè res corporales, nõ iura, niſi id fiat abuſiuè, l.3. D. de acq. poſſ. Vnde Theophilus tit. de interd. νομὴν definit, σωματικοῦ πράγματος κατοχήν. nam iure poſsidere ſic definit, ψυχῇ τοῦ δεσπόζοντος κατοχήν. An vero duo eiuſdẽ rei poſſeſſores in ſolidũ eſſe poſſint, quæſitũ fuit, vt annotat Cuiac. inter Proculianos & Sabinianos. hi duos poſſeſſores admittebãt, illi nõ item, l.3. ſ. ex contrario. D. de acq. poſſ. Proculianorũ ſententia obtinuit, & quidẽ generaliter, vt nec poſsint duo in ſolidum poſsidere ciuiliter, nec duo naturaliter: nec vnus ciuiliter, alter naturaliter: nec vnus iuſte, alter iniuſte, l. ſi vt certo. ſ. ſi duobus. D. cõmo. l. duo. D. de prec. Nec mouet ur l. & habet. ſ. eũ qui. D. eod. quæ & poſsidere eũ ſtatuit qui precario rogauit vt ſibi poſsidere liceret, & eũ qui rogatus eſt. Sũpta enim eſt ea lex ex libris ad Sabinum, qui duos poſſeſſores admittebat.

Poſsidere iubere, & in poſſeſsionem mitti differũt: nam Prætor in poſſeſsionem mittit primo decreto, poſsidere autem iubet ſecundo, l.7. D. de damn. infect.

POSSESSIO, inquit Paul. appellata eſt à ſedibus, quaſi poſitio: quia naturaliter tenetur ab eo qui ei inſiſtit, quã Græci κατοχὴν dicunt, l.1. D. de acq. poſſ. Definitur autem ab Aelio Gallo apud Feſtum, Vſus poſsidendi agri aut ædificij: non ipſe fundus aut ager. non

enim poſſeſsio è rebus quæ tãgi poſſunt,&c. Alij ſic: Ius vtendi re corporea pro domino. Poſſeſsio autem duplex eſt, vna quæ iure conſiſtit, altera quæ corpore, l.nemo.C.de acquir.poſſ. Auguſt.in ſer. de vita clericorum: Quod videtur (inquit) poſsidere, ſicut iuriſperiti loquuntur, iure non corpore. Hæc naturalis ſiue corporalis dicitur, illa ciuilis: nulla eſt tertia quæ dicatur naturalis & ciuilis. Et hanc verò & illam ad d.l.nemo. ſic Baſilica definiunt, Νομὴ, ἐςὶ φυσικῶς ἡ τῶ πράγματος κατοχὴ κατὰ δὲ τοὺς νόμους νομὴ, ἐςὶ ψυχῆ δεσπόζοντος κατοχὴ. Animo domini, inquiunt, quod opinione domini, l.ſi ſeruus.D.de noxal. action. cogitatione domini, l.pen.C.de furt. & rectè adiiciunt κατοχὴ, id eſt detentio. nam & poſſeſsio ciuilis plurimũ facti habet. Vtraq; igitur corpore conſtat, & vtraque animo ſibi habẽdi, non vtraq; animo domini, vtraq; etiam animo retinetur: id eſt etiã ſi poſſeſſor nec ſuo nec alieno corpore rei inſideat, quoad alius ſubſederit, ſibíque rem tenere cœperit. Vtramq; ſupradicta l. nemo. ait eſſe legitimã, quia defenditur legibus & interdictis poſſeſſoriis. Ciuilis eſt quæ apprehenditur & poſsidetur ex iuſta cauſſa acquirendi dominij ab eo qui ſe dominum credit. Naturalis eſt quæ corpore ſolo conſiſtit, non iure dominij. Vt ecce, Naturaliter poſsidet, qui vi aut clam poſsidet, & incubat rei meæ, eíque aduerſus alios cõpetit interdictum Vti poſsidetis, & Vnde vi, l.1.§.vltim.D.vti poſsid.l.1.§.qui à me. D.vnde vi. Ego violenti aut clandeſtini ingreſſus opinione comparata, poſſeſsione ceſsi, ſed eam tamẽ vel interdicto vnde vi, aut de clandeſtina poſſeſsione recuperare poſſum, aut meam eſſe vocare interdicto vti poſsidetis. Eum quoq; naturaliter poſsidere conſtat, qui contra leges donatũ accepit: vt, ſi quid vxor viro donauerit, id vir poſsidet nõ iure dominij, cum ſciat, aut ignorare non debeat, inutilem donationẽ eſſe; ſed naturaliter, volente domino, qui ei poſſeſsione ceſſit: & competunt ei interdicta poſſeſsoria, l.1.§.ſi vir. D.de acq.poſ.l.1.§.deiicitur, D.vnde vi. Is etiam qui precariò rogauit, vt ſibi poſsidere liceret, naturaliter poſsidet, l.& habet.§.eum qui.D.de precar. non ciuiliter, quia neq; dominiũ, neq; dominij opinionẽ habet: & quidẽ ſolus ſecundũ ſententiã Labeonis, quæ verior eſt, cum poſſeſſor ei poſſeſsione ſua ceſſerit. Et omnino quicunq; poſsidet, ſiue naturaliter, ſiue ciuiliter poſsidet, ſiue iuſtè ſiue iniuſtè, aut non poſsidet, aut ſolus poſsidet. His conſequens eſt interdicta poſſeſsorio aduerſus alios dari ei qui precario rogauit, l.1.§.vlt. D.vti poſs.l.qui precario. D.de preca. nõ etiã aduerſus eum quẽ rogauit: ſicut nec ei qui vi aut clam poſsidet, aduerſus eũ à quo poſsidet: quia etſi is à quo poſsidet, vi vel clam vel precariò nõ poſsideat, in cõtrouerſia poſſeſsionis tamẽ perinde habetur ac ſi poſſideret, cum habeat interdictũ de vi, vel de clãdeſtina poſſeſsione, vel de precario. His tribus modis mala fide poſsidemus, vi, clam, precariò: rhetores Græci malunt dicere βίᾳ, ἢ λάθρα, ἢ ἀπαίτῃ. & inde tria illa interdicta. Id quoq; non dubitandum, quin creditor pignus quod ei debitor tradiderit, naturaliter poſsideat, cum debitor poſſeſsionẽ in eum tranſtulerit, l. cum & ſortis.§.vlt. D.de pign.act.l.per ſeruũ.in prin. D.de acq. rer.dom. & ideo huic etiã non dubitarẽ dare interdicta poſſeſſoria: quod & Accurſio placet in l.pe.§. creditores. D.vti poſsid. His adiũgatur ſequeſter, cui partes poſſeſsionẽ ceſſerunt, l.intereſſe. D. de acq poſ.l. licet.§.rei. D. depoſ. nam & hic naturaliter poſsidet. Hæc ex Cuiac. obſer.lib.9.cap.33.

Poſſeſsionum genera varia, cauſſæ variæ, tituli varij, pro herede, pro emptore, pro legato, pro agnato, noxæ dedito, ſoluto, ſuo, l.3.§.genera. D. de acquir.poſ.l.13.§. s.D.de poſſeſ.hered.

Poſsidet PRO HEREDE, qui putat ſe heredẽ eſſe, vel bonorum poſſeſſorem, l.11.D.de petit.hered.l.§.adipiſcendæ. In tit.de interdict. Item qui rem alienã tenens à domino heres inſtitutus eſt, vel bonorum poſſeſsionem accepit, aut iuſtam aliquam cauſſam habet exiſtimandi ſe heredẽ, vel bonorum poſſeſſorẽ domino extitiſſe, l.33.§.1.D. de vſucapio. Sed & quod heredi inſtituto legatur, id ipſe pro herede poſsidet, cùm pro ipſius parte legatũ non conſiſtat, l.18.in fin.D.de his, quæ vt indign. Eodẽ loco habentur & quæ à ſtatulibero conditionis implendæ gratia accipiũtur, l.15.§.ſed & ſi retenta.D.de petit.hered. Atque hęc exempla optimè accommodantur ad tit.pro herede. D.& l.44.§.ſi tu me vi.l.21.D.de vſucapionibus l.1. D. quorum bonor.l.1. §.quia autem. D.quod legator.

Poſsidet PRO EMPTORE qui à nõ domino emit, cùm eum dominũ eſſe exiſtimaret, l.33.§.1.D.de vſucapionibus l.8.D.de pecul.& commod.l.6.§.Iulianus D. de precar.l.11.in fin.D.de inſtitor.l.13.§.1.D.de peti.heredit tit.pro empto.

Poſsidet PRO DOTE qui rem alienã ignorans doti accepit, l.13.l.15.§.apud Marcellum.D.de petit.hered.l.8. D. de peric. & commod.l.1. & toto titul. pro dote. Similiter pro donato poſsidet cui res donationis cauſſa tradita eſt, l.1.D.pro dona. Pro legato verò cui res aliena legata eſt, aut teſtatoris quidem, ſed adempta codicillis ignoratur, l.1.l.4.D.pro legato. Pro ſoluto, qui rem debitã, vel aliud quid in ſolutũ eius loco accepit, l.1. D.pro empto. Pro ſuo poſſeſsio ad omnes poſſeſsionum ſpecies porrigi poteſt, quas quis ex iuſta cauſſa nactus eſt. Sed huic propriè locus eſt, in his quæ propriũ & ſpeciale adquiſitionis nomen non habent, vt puta in his quæ cælo, terra, mari, vel ab hoſtibus capta poſsidemus item quæ vt in rerum natura eſſent, fecimus, & quæ quaſi donata, legata, vel empta, vel ex ſtipulatu, aut ex cauſſa dotis debita cũ veritas non ſubeſſet, accipimus, l.1.& l.2.l.pen. in fi.D.pro ſuo.l.3 §.vlt. D de adq. poſſ.l.68.D.de iur.dot.l.5.l.27.l.12.de vſuc.

In Poſſeſsione eſſe, & Poſſeſſorẽ eſſe differũt: ſicut aliud eſt eſſe in ſeruitute, vel libertate, aliud ſeruum vel liberũ eſſe. In poſſeſsione eſt depoſitarius, cõmodatarius, colonus, inquilinus, is qui precariò rogauit vt morari liceat, non etiã poſsidere, vel ſequeſter cui partes cuſtodiã tantũ. non poſſeſsionẽ conceſſerunt: ſimilis hic depoſitario, ille cõmodatario. Item is qui ex primo decreto miſſus eſt in poſſeſsionem crediti ſeruandi cauſſa, vel dotis, ventris, legatorum, damni infecti cauſſa, l. certè.§.is qui. D.de precar.l.ſi quis ante. D.de acq. poſſeſs. & quibus ij locis dicuntur naturaliter poſsidere, impropria & cõfuſa locutio eſt, cũ ſint in poſſeſsione naturali potius quàm poſsideant. qua de cauſſa eis interdicta poſſeſſoria non dantur, l.officiũ. D. de rei vindic. ſed dantur dominis, apud quos poſſeſsio remanſit, veluti depoſitori, cõmodatori, locatori, ei qui precario rogatus eſt, debitori, & ſimilibus. Hi enim per illos poſsident: illi ergo his, non ſibi. Fructuarius etiam tantũmodo eſt in naturali poſſeſsione. nihilominus tamen quia rei emolumentũ ad eũ pertinet, quæ res efficit vt in plerisq; partibus iuris pro domino habeatur, interdicta ei poſſeſsoria accommodantur, quæ ceteris qui ſunt in poſſeſsione non accõmodantur. Cuiacius.

Poſſeſsio continua dicitur, non ſolùm quæ penes vnum atque eundem ſemper eſt, verumetiam quæ ab vno ad alium legitimè tranſlata fuerit. Etenim tempora poſſeſsionis, quibus auctores bona fide poſſederũt, meritò debent prodeſſe & reputari ad complẽdam vſucapionem iis, qui in locũ eorum ſuccedunt, ſiue ex contractu, ſiue ex vltima voluntate. Puta heredibus accedit poſſeſsio teſtatoris, & emptor vtitur tempore venditoris, nec ſolùm immediati, ſed etiam vlterioris. Niſi fortè medius aliquis ex auctoribus non poſſediſſet, quia tunc non poſſet per rerum naturam cenſeri con

ri coniuncta ſeu continua poſſeſsio. Scæuola in l.de acceſsionib. in princip. Venuleius in l.in vſucap. §. 1. D.de diuerſ.temp.præſcript.

Poſſeſsio defuncti quaſi iuncta deſcendit ad heredem, & plerunq; nódum hereditate adita completur. Paul. l.cum milea. Ex quibus cauſſ.maior.

Poſſeſsio vera & propria dicitur, etiam quæ legis commento transfertur, l.quod meo. vbi Alexan. de acqui. poſſeſ.l.ſi is cui.§.Flauius.de ſolut. Quemadmodum vt creditor quis dicatur, ſatis eſt, quòd fidem alterius ſecutus ſit, vel verè, vel legis interpretatione, l.1.C.qui manum.non poſſ.l.qui in fraud.§.ex omni. D. qui & à quib.manumit.

Poſſeſsionis verbo interdum proprietas ſignificatur, l. 78.D.de verb.ſigni.

Poſſeſsio quandoq; ſumitur pro detentatione, l.qui locatore.§.filium.D.pro herede.

Poſſeſsio fiduciaria, Budæo l.2.D.de orig iur.quam ſub manu regia poſsidere dicunt.

Poſſeſsio quandoque quaſi poſſeſsionem ſignificat, c.2. de in integ.reſtitut. Quaſi enim poſſeſsio eſt, cum incorporalibus rebus vtimur, quæ naturaliter teneri nó poſſunt, vt ſeruitutibus.

Poſſeſsio ſimpliciter prolata, ſcriptáve de naturali accipiéda eſt, l.ſtipulatio iſta §.hi quoq;.D.de verb.oblig.

Poſſeſsio tradita dicitur etiam precario rogata, l. Iulianus.§.veniunt.D.de actio.empt.

Poſſeſsionem in l.aquam.C.de ſeruit. interpretatur Albericus rem poſſeſſam.

Poſſeſsionem bonorum agnoſcere apud iudicem, eſt declarare apud Magiſtratum ſe talem eſſe, qui poſſet ac vellet iure prætorio amplecti hereditaté defuncti.

Poſſeſsione capere, pro vſucapere. Iulianus l. nó ſolum. 33.§.ſi docuimus.D.de vſurpat. Lex Plautia & Iulia ea demum vetuit longa poſſeſsione capi, &c. Ianolenus l.emptor.4.D.pro empt. Nihil eum ex eo fundo longa poſſeſsione capturum.

Poſſeſsionis nomen Feudalium agrorum maximè proprium eſt: primùm, quia Feudiſtæ ſcribunt ſolam poſſeſsionem ad vaſallum pertinere: proprietatem verò manere domini.lib.2.titul.8.§.vlti.deinde quia vetuſtiſsimis moribus poſſeſsiones à Romanis dicebantur, prædia, quæ non proprietatis iure: ſed tamé diuturnæ aut perpetuæ poſſeſsionis iure tenebantur: de quibus Iauolenus ita ſcribit in l.quæſtio 115.D. de verbor.ſignifica.poſſeſsionem dici cuius proprietas ad nos non pertinet, aut nec poteſt pertinere. Et hoc ab agro differre, quòd poſſeſsio eſt vſus: ager, proprietas loci eſt. Quod Feſtus planius ſic exponit: Poſſeſsiones appellantur agri latè patentes publici, priuatíque: quia non mancipatione, ſed vſu teneantur: quò pertinet l.cotem.11.§ agri.D.de public.& vectigal.& l.item prædia.10.D. fam.erciſc.vbi vectigalia prædia dicuntur non eſſe noſtri patrimonij. At in libro Variorum Auctorú de limitibus, poſſeſsiones definiuntur agri latè patentes publici priuatique, quos initio non mancipatione, ſed quiſque vt potuit occupauit, atque poſſedit: vnde & nuncupati. Agros igitur Iauolenus eſſe vult, qui nexu & mancipio, alióve iure ciuili, veluti ceſsione vel vſucapione alicuius proprij facti ſunt: quod veteres Dominium Iuris Quiritium appellabant. Poſſeſsiones autem quæ vel ad tempus, vel in perpetuum alicui vtédæ fruédæ datæ ſunt: pro quibus vectigal aliquod teſtandæ auctoritatis cauſſa penditur. Sicul. Flacc. Horum ergo agrorum nullum æs, nulla forma, quæ publicæ fidei poſſeſſoribus teſtimonium reddat. Quòd ſi culturæ & meliorationis lex adhiberetur, Imp. Zeno Emphyteuſim appellauit, l.1. C.de iure emph. Hotomanóq; placet, vt eo poſſeſsionũ nomine feudalia prædia vocitétur. Cic. Agr.1. Venit mihi in mentẽ, Tib.& C.Gracchos plebẽ in agris publicis conſtituiſſe, qui agri à priuatis antea poſsidebantur. Et Orat.11. Qui agrum Recentoricũ poſsident, vetuſtate poſſeſsionis ſe, non iure: miſericordia Senatus, non agri conditione defendunt. nam illum agrum publicũ eſſe fatentur: ſed moueri poſſeſsionibus negant oportere. Item: Anteà cùm erat à Tribunopl. mentio legis Agrariæ facta, continuò qui agros publicos, aut qui poſſeſsiones inuidioſas tenebant, pertimeſcebant. Item Orat.111. Si iſti agri partem aliquam iuris, aliquam ſimilitudinem propriꝗ poſſeſsionis, aliquam ſpem diuturnitatis attingunt: nemo eſt, &c. Item, Immunia commodiore conditione ſunt, quàm illa quæ penſitant. Ego Tuſculanis pro aqua Crabra vectigal pendam: quia à municipio fundum accepi. Sed hæc omnium optimè legis ipſius Agrariæ verba oſtendunt: Quæ publicè data, donata, cóceſſa, védita. Patior, audio, quid deinde? POSSESSA. Hoc Tribunuſpl. promulgare auſus eſt: vt quod quiſque poſt Marium & Carbonem Conſules poſſederit, id eo iure teneret, quo qui optimo priuatum. Nam in lege ita erat: Ea omnia eo iure ſint, vt quæ optimo iure priuata ſunt. Priuata enim appellat, quos Iauolenus agros propriè nominat. Poſſeſsiones, vt ille idem, quę non proprio & Quiritium iure, ſed vſus cauſſa tenebantur: qualia ſunt Feudalia & Emphyteuticaria prædia. Similiter ergo Feudatarius & Emphyteutes poſſeſsionem ſuam propriè appellabunt l. Moſchis. 47. §.1.D.de iur.fiſc.& qui iis fruitur, poſſeſſor. l. item ſi. 15.§.1.D.de rei vindi.vel (vt eſt apud Sicul. Flaccum) publicæ fidei poſſeſſor. Itémque ſuperficiarius: cum ſuperficiei proprietas & ciuili & naturali iure eius ſit, cuius eſt ſolum, l.2.D.de ſuperficiebus. Interdum tamen abuſiuè poſſeſsionis verbum proprietaté quoq; ſignificat.l.interdum.78.D.de verb.ſignific.

POSSESSOR quis dicatur ſecundum ſubiectam materiam æſtimandum eſt, vt deſcribit eum Macer, tractans iudiciariam cautionem, in l.ſciédum eſt.D. qui ſatiſd.cog.& obſerua ibi, quomodo materia variet ſignificationem verborum.

POSSESSORIAS actiones Tryphoninus l.50. D. de bon.lib.ipſam bon.poſſeſs.vocat. At in l.4.§.fi.D.ad Carbon.hoc verbo hæ actiones ſignificantur, quę bonorũ poſſeſſoribus rerum hereditariarũ perſequédarum gratia dantur. Bald.de bon.poſſ.hered.petit.D.

POST, quî accipi debeat, docet Bart.l.2.D.ſi cert.pet.& ad finem referri conſtat, vt autem ad initium.

Poſt hominum memoriam, id eſt à memoria hominũ.

POSTERORVM appellatione liberos tantũ, nó etiam libertos eorũ, quibus fideicómiſſum relictũ eſt, Fidei commiſſo contineri, nequaquã incertum eſt, ait Modeſtinus in fine l.quod his verbis.D.de leg.3. Vnde

POSTERIORES dicuntur, qui vltra trinepotes ſunt vſq; in infinitum deſcendentes, l.fin.§.parentes.D.de grad. Maligna igitur fuit illa Caligulæ interpretatio, qua poſterorum nomen ad filios coarctabat, negans vltra hunc caſum debere poſteros intelligi, quemadmodum Suetonius in C.Caligula c.38.ſcribit. Ceterum vacatio, & immunitas, liberis, & poſteris alicuius data, ad eos duntaxat pertinet, qui eiuſdem familiæ & nominis ſunt, l.13.D.de mun.& hon.

POSTERIORES, pro Poſtumis, vide POSTVMI.

POSTICAM, lineam in agris diuidundis, S. Sulpitius apud Feſtum lib.14.appellauit.

POSTICVM, Varroni Poſtica, oſtium in poſteriori parte ædium, l.ſi cui.§.cum ædium.D. de vſufru.leg. Feſto lib.14.

POSTLIMINIVM, eſt, ait Paulus, ius amiſſæ rei recipiendæ ab extraneo, & in priſtinum ſtatum reſtituendæ: inter nos, ac liberos populos, Regéſque, morib. legibus conſtitutum. l.Poſtliminium.D.de captiu.& poſtlimi.reuerſ. Dictum eſt autem Poſtliminium, vt

vult

vult Imper.§.dictum eſt.Inſtit.quibus mod.ius patr. pot. à limine & poſt. Vnde eũ qui ab hoſtibus captus eſt,& in fines noſtros poſtea peruenit, poſtliminio reuerſum rectè dicimus.nam limina, ſicut in domo finem quendam faciũt: ſic & imperij finem eſſe limen veteres voluerunt.Hinc & limen dictum eſt,quaſi finis quidam & terminus. ab eo poſtliminium dictum eſt,quia ad idem limen reuertebatur, quod amiſerat. Cicero in Topicis de hoc vocabulo ſic ſcribit: Seruius in verbo Poſtliminium nihil putat eſſe notandũ, niſi Post: & Liminium illud, productionẽ eſſe verbi vult:vt in Finitimo, Legitimo non plus eſſe timum, quàm in Meditullio,tullium. Scæuola autem iunctũ eſſe putabat verbum,vt ſit in eo & Poſt, & Limen: vt quæ à nobis alienata ſunt,cum ad hoſtẽ peruenerint, & ex ſuo tanquam limine exierint,dein cum redierint poſt ad idem limen, poſtliminio videãtur rediiſſe. Aelius Gallus lib.1.ſignificationum quæ ad ius pertinẽt, vt ſcribit Feſt.Poſtliminio receptum ait eſſe eum qui liber ex qua ciuitate in aliam ciuitatem abierat, in eadem ciuitate redit eo iure, quod conſtitutum eſt de poſtliminiis.Item qui ſeruus à nobis in hoſtium poteſtatem peruenit,poſtea ad nos redit,in eius poteſtatem, cuius antea fuit,redit. Equi,inquit, & muli,& nauis eadem ratio quæ ſerui. ſic enim legi vult Cuiac. Obſeruat.lib.11.cap.23.vbi etiam de iure poſtliminij diſſerit. Apud Pompon.in l.36.D.de relig.Poſtliminium in rebus inanimatis & immobilibus ſumitur: Loca capta, inquit, ab hoſtibus deſinunt eſſe religioſa.quod ſi liberata ſint,quaſi quodam poſtliminio reuerſa priſtino ſtatui reſtituuntur.

POSTVLARE, eſt ſuum vel alterius deſiderium apud eum qui præeſt iuriſdictioni exponere, l.1.§.2. D. de poſtul.l.9.D.de pœn.Gellius lib.1.ca.22. vtitur etiam hoc verbo in hoc ſignificatu. Hinc pro aduocationẽ præſtare,& apud iudicem alicui adeſſe ſumitur ab Vlpiano in l.puto autem.D.de poſtulan.Cauſſam agere pro poſtulare,Paul.in l.15 qui fiſci.D.eod.titul.

Poſtulare præterea is dicitur, qui rem per ſe iuſtã admodum ea igit,aliquantò inſtantius,quàm petens. Vnde Curtius,Poſtulabat,inquit,magis,quàm petebat.

Poſtulare,cũ ad publica iudicia refertur, proprie ſignificat petere à Prætore,vt ſibi liceat lege aliqua publicorum iudiciorũ quempiam interrogare, vtrum in eam legem commiſerit,necne:vt ſi fateatur,ei lis æſtimetur:ſi neget eius nomẽ in reos referatur.Cicero ad Q.Fratrem libr.1. Quod cum de ambitu Gabinium vellet poſtulare,neque Prætores diebus aliquot adiri poſſent,vel poteſtatẽ ſui facerent,in concionẽ aſcendit.Cælius Ciceroni: Inſolẽtiſſimi homines Circenſibus ludis poſtulandum me lege Scantinia curarũt. Idem:Illud mihi occurrit quòd inter poſtulationem & nominis delationem vxor à Dolabella diſceſſit.

POSTVLATIO, quæ,inquit Donatus,proprie eſt querela de eo qui peccauit, apud alterum: Expoſtulatio, apud illum ipſum qui peccauit. Terent.Hecyra.Neq; lites vllæ inter eas,poſtulatio nũquam. Idem in And. Expoſtulatio eſt aduerſus eum quẽ incuſamus. nam Expoſtulare eſt querelam apud eum ipſum deponere,de eo ipſo qui fecit iniuriam.Poſtulare autẽ, querelam dicere de altero apud alterum. Alias Poſtulatio,pro deſideriis ſumitur. Hinc

Poſtulationibus vacare, id eſt expedire ſupplicantium deſideria.Nam poſtulationes, vt diximus, pro deſideriis,& interpellationibus iudicialibus,l.2.§.in bonorum.D.quis ord.in bon.poſſ.

Poſtulationes item vocantur cum ob monſtrum, oſtentum,prodigium,errorem in ceremonia, ſacrificium, vel expiationẽ poſtulare dij videntur:hoc verbo vtitur M.Tullius:ſed & Arnobius ita ſcribens, in ceremoniis veſtris,rebúſq; diuinis poſtulationibus locus eſt,& piaculi dicitur eſſe contracta commiſſio.

POSTVMVS,vt ait Ceſellius Vindex,explicãs apud Gellium lib.2.cap.17.locum Virgilij AEneid.6.

Syluius Albanum nomen,tua poſthuma proles,
Quem tibi longæuo ſerum Lauinia coniux
Educet ſyluis.

non eum ſignificat qui patre mortuo, (vel poſt humatum patrem, vt alij) ſed qui poſtremo loco natus eſt. Itáq; Tertull. poſtumum pro poſtremo vſurpauit in lib.contra Gnoſt.Quæ cauda erit quodcunque de poſtumo corporis propagatur. item Apuleius in Apol. 1.Igitur per aſpirationem ſcribẽdum hoc vocabulum non eſt, vt nec in Pand. Fl.ſcribitur, nec in veteribus Liuij cod.vt obſeruat Sigonius,nec à Græcis πόσθυμος ſed πόστυμος effertur: atq; nihil in eo aliud notandum niſi, Poſt, & Vmus productionem eſſe verbi, vt in Poſtliminio, Liminium, ex ſententia Seruij relata in Topicis à M. Tullio:vel ea forma à Poſt, deductum, qua ab Extra Extumus,& à Citra Citumus.Hinc illud Plauti: *Poſt mediam ætatem mediam qui duxit vxorem, Si eam forte ſenex anum grauidam fecit: Quid dubitas quin puero ſit nomen Poſtumus.* At negare nolim,Poſtumos etiam vocari eos qui poſt mortem patris naſcuntur (νεκροφορουμένους à Græcis interpretibus dictos, quod moriẽte parente in vtero fuerint) cùm præſertim ſcribat Plutarchus in Coriolano & Sylla, πόστυμον appellari, ἐὰν τεθνηκότος πατρὸς γένηται· Idemque Vlpian.l.3.§.1. D.de iniuſt.rupt.item Caius, Sextus Pompeius lib.14. & Varro tradant.ita tamen vt poſtremo (mortui etenim non procreant amplius) non vt poſt humatum patrem, Poſtumus natus dicatur: quod & confirmat Vlpianus d.l.3.§.ex his.vbi poſtumos poſteriores vocat.ſic.n.in Pand.Flor.legitur, & libri quoque Labeonis poſt mortẽ eius editi, Poſteriores dicti ſunt,quaſi poſtumi.

Poſtumus etiam dicitur in legis Velleæ capite primo,qui poſt teſtamentum viuo parente naſcitur:& ex eiuſdem legis capite ſecundo poſtumorum loco ſunt qui ante teſtamentum nati ſunt,ſi poſtea viuo parente in ſui heredis locum ſuccedãt:& hinc verò etiam apparet aptari nomen poſtumi non his tantúmodo qui poſt mortem parentis nati ſunt, ſed etiam his qui poſteriores parenti editi ſunt. Vide in Pand. tit. de lib. & poſt.& præcipuè l. Gallus. 29. cuius expoſitionem vide apud Duarenum lib.Diſput.2.cap.38.

Poſtumus alius dicitur ſuus, alius verò alienus. Poſtumus ſuus dicitur, qui ſi viuo patrefam.natus fuiſſet,in ipſius poteſtate fuiſſet,proximúmque ab eo locum in familia tenuiſſet,§.3.Inſt. de hered.quæ ab inteſt.veluti filius:aut,filio de familia ſublato,nepos,& qui deinceps. Poſtumus alienus dicitur,qui ſi teſtamenti tempore natus fuiſſet, ſuus heres non fuiſſet.Horũ autem alij ſunt Agnati, vt frater qui in matris vtero eſt, fratríſve poſtumus, §.1.D.de legit.agn. ſucceſſ.l.fratres. C. de inoffic. teſt.l.penul.D.de legat. 1. alij Cognati, de quibus in l.poſtumus.6.D.de inoffic.teſta.vt is qui ex emancipato filio conceptus & natus eſt, l. ſi emancipatus. 6.D.de contr. tab. item ſororis vel naturalis, vel adoptiuę filius:de quo in l.ſi quis.9.in fin.D.de lib, & poſt. item qui ex filio in adoptionẽ dato conceptus eſt,l.1.§.ſi filius in adopt.D.de vent.in poſſ.mitt.item qui cæſo vtero extrahitur, matri cognatus eſt poſtumus, d.l.poſtumus.D.de inoffic.teſtam.aut qui eſt in vtero neptis ex filia:de quo in l.Titius.§.Lucius.D.de lib.& poſtu.alij quoque ſunt poſtumi planè extranei de quibus in l. extraneo. 6.D.de vent.in poſſeſs.mitt. & aliis nonnullis locis. Ex Hotom.

POTENTATVS in l.13.D.de rit.nup.l.1.C.de gen.abo. l. 4. C. de teſtib.vtuntur hoc verbo Cæſar. & Liuius.

POTESTATIS verbo plura ſignificantur: in perſona magiſtratus imperium l. 215. D. de verbor. ſignif. l.12. D.de

D.de iuriſdictio.l.3.D.oe vis fiat ei, qui in poſſ.l.1.D. ad leg. Iul.maieſt. & quidem abſolutè poteſtatem appellari merum imperium,quo in facinoroſos animadvertimus, Vlp. ſcribit io l.3. D.de iuriſdictio.om.iudic.in perſona verò liberorum patria poteſtas,io perſona ſerui dominium d.l.215. Poteſtatis enim verbum non ad liberos modò trahimus, verùm etiam ad ſeruos,& ad eos,qui oobis bona fide ſeruiunt,ſiue liberi ſint,ſiue alieni,ſiue proprij ſint,ſiue fructuarij. Nec refert cuius ſexus ſint,l.1.§.in poteſtate. D. de exercitor. l.1.§.vlt.D.de tributor.l.3.§.qui in eiuſdem.D.de donat.int.vir. Quinimò & io eo quod dicitur eos qui in poteſtate teſtatoris ſunt, ad teſtamentum adhiberi teſtes non poſſe, Poteſtatis verbum ad eum quoq;, qui ab hoſtibus redemptus eſt, referimus, l.20. D.qui teſtam. fac. At cùm agimus de noxæ deditione cum eo qui ſeruum noo defendit, poteſtatis appellatione copiam facultatémque ſignificamus, d.l.215. In poteſtate enim habere ſeruum, quod ad noxalem actionem attioet,accipimus eum,qui facultatem & poteſtatem exhibendi eius habet. Quòd ſi io fuga ſit, vel peregrè, non videbitur eſſe in poteſtate,l.21.§. Prætor ait.D.de noxalibus. In lege Attinia, io poteſtatem domini res furtiua veniſſe videtur ſecundum Sabini & Caſsij intepretationem, ſi eius vindicandæ poteſtatem habuerit.Alij ita interpretantur, ſi eius rei velut ſuæ poſſeſſionem ita nactus ſit, vt iuſtè auelli ei noo poſsit, l.4. §. tunc io poteſtatem. D. de vſucapio. Poteſtatem ſui nó facit,quod ad miſsionem in bonorum poſſeſſionem attinet, qui id agit, ne aduerſarius eius ſui copiam habeat, l.2.§.1. D. quibus ex cauſ. in poſſ. l.7.§. præterea.D. de ſuſp. tutorib. Eoimuerò magiſtratum quoque ipſum poteſtate præditum,poteſtatem appellamus, l.7. D.de reb.eor. l.26. D. de pignorib.l.17.§. penul.D.de ædilic.ed.vt & apud Iuuenal.cum ait,

An Fidenarum Gabiorúmque eſſe poteſtas.

Sueto.in Claud.cap.23.Iuriſdictiooem de fideicommiſsis quotannis & tantùm in vrbe delegari magiſtratibus ſolitam,in perpetuum atque etiam per prouincias poteſtatib. delegauit. Quem iocum torquere poſſumus ad interpretationem illorú verborum, quæ ſunt in l.1.D.quod quiſque iur. QVI MAGISTRATVM POTESTATEMVE HABERETI vt eos, qui in vrbe magiſtratum gerunt, vel in prouinciis imperium aliquod poteſtatémque obtioent, ſignificari dicamus. Sed & in l.3.in fin. D.ad leg. Iuliam maieſt.poteſtas à magiſtratu ſeparatur,& l.5.D.de arbitr.

POTIORES in muneribus iniungendis accipiuntur non ſolùm gradu generis,ſed & ſubſtantia rei familiaris, interprete Paulo lib.2. Sentent.tit.28. Et ita in l.7. D.de decurionibus l.vn.C.de potioribus ad mun.nominand.lib.10.potiorum oomen accipiendum eſt.

POTITVS hoſtium, in hoſtium poteſtatem redactus. Papinian.l.11.D.de capt.& poſtlimio.Exinde ſui iuris videtur fuiſſe,ex quo pater hoſtium potitus eſt. Plautus in Epidico, M V L. *Tuam filiam quã ex te ſuſcepi.* P E R. *Quid eam?* M. *Eductam perdidi atque hoſtium eſt potita.* Sic enim paulo pòſt, *Nam poſtquam audiui illicò,ex meo ſeruo illam eſſe captam:continuo argentum dedi vt emeres.* Sic in l.15. D.ex quib.cauſſ.maior.l.10.D.de mil. teſta.l.12.& l.22. D.de capt.

POTIVS nonnunquam apud Iuriſconſultos ſubauditur,pro cooſuetudine Hebraici ſermonis.Paul.l.2.D. de reb. cred. Eorum datione poſſumus in creditum ire,quia in genere ſuo functionem recipiunt per ſolutionem, quam ſpecie. Vlpian.l.2.§.6.in fi. D. de iudi. Alioquin compelletur iudicium accipere, quàm inuenire eos qui ſatis pro eo dent. Idem l. 7. D. depoſ. cum poſſet non ſuſcipere talem cauſſam, quàm decipere.item in l.20.in fi.D.de acqui.vel omit. & l.49.§. 3.D.de legat. libro trigeſimo.

P R.oota eſt nó interiecto puocto Prætorem ſignificans: puncto interiecto, Populum Romanum. qua de re Victorinus Afer in lib. de Orthograph. P R. inquit, quoties Prætorem ſignificare vultis, nolite interpungere:oe fiat populus Romaous.

πράκτορες in Nouellis dicuntur. exactores tributorum. Hinc Suidas, φορολόγος, ὁ τὰς εἰσφορὰς συλλέγων, οὓς πράκτορας καλεῖν ἔθος τοῖς πολλοῖς.

PRÆ,præpoſitio,exponitur ante,l.ſi fideiuſſor.D.qui ſatiſd.cog.

Præ manus,ad manum,io promptu,l.27.D.de pig.actio.

PRÆBENDA,veteri loquendi modo, in l.inuiti. 2. Vlpian. protulit neutro genere, vbi Accurſius Præbendam legit, & ſubaudit, annonam. Exempla veteris lectionis adducit Alcia.c.43.ſecundi Parerg. qui obiter admonet, quas Sacerdotum præbendas vulgò vocamus, μεταφορικῶς poſſe nos Latinius in neutro genere præbenda dicere.

PRÆBENDA in tit. extrà de præbendis & dignit. eſt ius percipiendi prouentus in eccleſia collegiata,ex actione prouenieos,competens alicui tanquam vni de collegio.quod ius ex canonica deſcendit. nó enim eſſe debet canonicus ſine præbenda, c. relatum.extra illo tit.

Præbenda eſt oomen iuris,quia non tantum ex poſſeſsionibus,& reditibus conſtituitur,ſed & ordine canonicatus,cui adnectitur,& iuogitur.

PRAECENTORES dicuntur cantores, qui in choro incipiút in eccleſia collegiata,c.cùm olim.de cóſuetud.

PRAECIDERE,Budæo l.2.D.de ori.iur.Græcis ἀφορίζειν, Gallis cottare, ac quotú quem articulú deſignare.

PRAECIPERE, ante alios capere, & id præcipuum ſibi habere præter hereditariam portionem, & vt Græcè dicitur,ἐξαίρετον λαβεῖν,l.ſi filia nupta.§.1.D.fam.erciſc. Si filius fam.ait,iuſſu patris obligatus ſit, debebit hoc debitum præcipere.Sic l.35.§.1.D.de leg. 2.l.90. D.ad leg.Falc.l.10.D.de alim.legat.Hinc genus illud legati, HERES MI ILLAM REM PRÆCIPITO, TIBIQ. HABETO,de quo Vlp.in Inſtit.tit.23.& Iuſtin. in §.ſed olim.eod.tit.& l.90.de legat.3.quod legatum, vt ſcribit Gaius lib. 2. Inſtit. nooniſi vni ex heredibus relinqui poteſt,cui aliquid ſupra hereditatis partes pręcipui titulo relinquitur.

Præcipere aliàs eſt iubere, vt faciuot qui aliis præſunt. Vnde præcepta Magiſtratuum dicuntur, & præcepta Iuris. . Præcipere,pro inſtruere,docere. Qua ratiooe pręceptores appellant,qoaſi inſtitutores. Cicero de finibus: Sapiétia pręceptrice,in tráquillitate vioi poteſt.

PRAECEPTIO,pro præſumptione,vel potius,vt ſic dicam,antecapione, apud Papioi. in l.2.de fund.inſtru. Cùm pater, inquit, duob. præceptionem bonorum auiæ dediſſet.Per Pręceptioné dare,legare,relinquere, id eſt,præter hereditatis parté dare,l.48. D.de iur.fiſc. l.25.§. vlt.C.fam.erciſc.l.20. D.de inſtr. vel inſtr.leg. Sic Ex cauſſa Præceptionis poſsidere,l.1. D.quod leg.

PRAECEPTVM, ſiue Præceptio, pro ſcriptura, vel inſtrumento.In Lomb.lib.2.tit.17.Si guaſtaldus aliquid per donationem acquiſierit, ſit illi ſtabile, ſi per præceptionem indulgentiæ Regis hoc illi fuerit confirmatum.Item titul.ſeq.Reddant omni tempore,ſecundum domini ſui præceptionem. Aymoin. lib. 5.titul. 36.Richildis Compendium ad Ludouicum veniens, attulit ei præceptum,per quod pater ſuus illi regnum ante mortem ſuam tradiderat.

PRÆCEPTORIS optimi affectus erga auditoré ſuú eſt honeſtiſsimus. Nó eſt enim vulgaris amor, qué bonæ literæ inter præceptorem & diſcipulum coociliaot.

Præceptorem omnibus beneficiis venerari, magna laus eſt auditorum. Socrati, cùm diſcipuli multa pro ſuis quiſque facultatibus offerrent, Aeſchines pauper auditor ſeipſum donabat. Certè Deo, pareotibus, & præceptori bono nunquàm pares reddi poſſunt gratiæ.

Praecipva dicuntur, inquit Donatus in 5 Aeneid. quæ præter communionem ſingulis proprio nomine deputantur, vt fit ſæpe in teſtamentis, cùm aliqua per præceptionem ſingulorum eſſe heredum conſcribit teſtator. Vel ſic: Præcipuũ dicitur quod heredibus per præceptionem legatum eſt: id eſt, quod iiſdem quibus hereditas relicta eſt, ita eſt legatum, vt in iudicio familiæ erciſcundæ id antè quàm partes diſtribuantur, capiant, l.90.D.ad legem Falcid.l.35.§.1.l.vltim.D.de legat.2.l.27.§.ſi præcep.D.ad Trebellian. Eius autem legati hanc formulam Vlpianus cap. Inſtit. 24. prodit: L. Titivs illam rem praecipito. Item, Titi fili, hoc amplius de medio ſumito, &c.l.vxorem.41.§.tertio, D.de legatis tertio. Hinc Præcipui titulus apud Sidon. Apollin.lib.6. Epiſt. ad Patientem: Illud autem deberi tibi quodã (vt dicunt Iuriſc.) præcipui titulo nec tuus ire poterit pudor inficias. Denique Per præceptionem legare, & Prælegare idem ſunt, l.Sextiam.32.D.de legatis tertio. vide Prælegatum.

Praecones in comitiis legum, ſubiiciente ſcriba leges pronunciabant: in comitiis magiſtratuum, tribus citabant, qui deſignati eſſent, renũciabant: in iudiciis, iudices, reos, & teſtes citabant, audientiam faciebant, Oratores dixiſſe pronunciabant: in auctionibus rei precium indicabant, addictam à Magiſtro rem venditam pollicebantur.

Praeda. Si quid bello captum in præda eſt, ait Labeo. l.antepen.de cap.& poſtl. Gell. autem, Præda, inquit, propriè dicitur, corpora ipſa rerum, quæ capta ſunt. Bart. pulchrè tractat de prẹda in l. hoſtes.& in l.ſi quid in bello.eod.titul.

Prædæ occaſionem præbere, hoc eſt, inuaſionis, occupationis iniquæ. Vlp. in l.1.in prin. Si vent.nom.in poſſ.

Præda, pro prædis cautione, Vide Prædes.

Praedes generaliter dicebantur ſponſores, id eſt qui pro aliis fideiubebant. Plerunque autẽ ij, qui pro mancipibus ſpondebant: hoc eſt, pro iis publicanorũ principibus, qui vectigalia à Cenſoribus cõſtituta auctione redimebant. Hinc Varro lib. de ling.5. Præs, inquit, dicitur, qui à magiſtratu interrogatus, in publicum vt præſtet: à quo & cùm reſpõdet dicitur Præs. Id autem quo cauebatur, Prædam dictam idem teſtatur lib.4. Præda dicta, item vt Prædes, à præſtando: quòd ea pignori data publicè mancupi fidem præſtent. ſic enim legẽdum docuit Ioſeph. Scaliger. Hinc illud Ciceronis in Orat. pro domo: Poſtremo ne in prædæ quidẽ ſocietate mancipem, aut prædem ſocium reperire potuiſti. nam alludit ad publicanorum ſocietates, quorum alij mãcipes, alij eorum prædes erant: ceteri communi nomine Publicani dicebantur. Veteribus Gloſſis, Prædes ſunt, οἱ ὑπὲρ φόρου δήμου ἐγγυώμενοι.

Prædes quoque, vt Aſconius ſcribit, dicebantur, ſatiſdatores locupletes pro re, de qua apud iudicem lis eſt: ne interea qui tenet, diffidens cauſſæ, poſſeſſionem deteriorem faciat.

Praedivm, à præſtãdo dici ſecundum Varronem rectius multò poteſt, quàm quaſi heredium, vt quidam putant. Nam prædia poſſunt quotannis aliquid præſtare: ſicut & prædes dicuntur ſatiſdatores, qui præſtare poſſunt damna data ab iis, pro quib. fidẽ interponunt. Prædium autem aliud eſt vrbanum, aliud ruſticum. Vide tit. Dig. de ſeruit. vrb. præd. & De ſeruit ruſt. Vide Fundus.

Prædium ſeruiens, ſeu fundus ſeruiens dicitur, quod, vel qui debet ſeruitutem. At fundus cui debetur ſeruitus, prædiũ dicit dominãs. Vide Zaſiũ.§.æquè.Inſt.de act.

Praediatores, de quibus Caium ſcripſiſſe conſtat ex indice l.44.D.de iur.dot.dici putantur, qui iuris ad prædia & prædes pertinentis periti ſunt. Cicero pro Balbo: Etenim Q. Scæuola ille Augur cũ de iure prædiatorio conſuleretur, homo iuriſperitiſſimus conſultores ſuos nonnunquam ad Furium & Caſſellium prędiatores reiiciebat. Quod idem ſcribit etiam Valer. Maxi. apud quem tamen praetorio corruptè legitur, pro praediatorio, vt annotauit Hotom. Turnebus Aduerſ.lib.20.cap.30. ſecutus veteres Gloſſas, quę Prędiatores interpretantur, ὠνητὰς ὑποθηκῶν, hoc vocabulo ſignificari vult eos qui bona & fortunas eorum emunt, qui pro vectigalibus populi obligabantur. Quibus adde quod ſcribit in Topicis Boetius: Vindex eſt, qui alterius cauſſam ſuſcipit vindicandam, veluti quos nunc Prædiatores vocamus. Ita enim legi vult Cuiac. non Procuratores.

Praedicare, pro aperte dicere, apud Vlp. in fin.l.ſi quis.D.de pet.her. Prędicare itẽ præco dicitur, dũ aliquid palã promulgat & pronũciat ex Senatuſcõſulto.

Praedones propriè ſunt, qui cùm bellum non indixerint, hoſtiliter tamen graſſantur, qui & latrones, ſiue latrunculi appellantur.l.hoſtes.24.D.de captiu. Eiuſmodi ſunt quos Cicer. in 2. de Inuentione deſcribit: Craſſus Conſul, inquit, quoſdam in citeriore Gallia nullo illuſtri, neque certo duce, neque eo nomine neque numero præditos, vt digni eſſent qui hoſtes populi R. dicerentur. quòd tamen excurſionibus & latrociniis infeſtam prouinciam redderent, conſectatus eſt, &c. Tranſlatè autem & abuſiuè

Praedones poſtea dicti ſunt, iniuſti & malæ fidei poſſeſſores, id eſt qui cum ſcirent ad ſe hereditatem non pertinere, bona ſine aliqua iuſta poſſidendi cauſſa inuaſerunt, l.22.§.ſi prædo. D.de pigner. actio.l.5.l. 13.§.ex facto.D.de acquirend. poſſeſ.l.55.D.de condictio.indeb. itaque omnes etiam bonæ fidei poſſeſſores poſt litem conteſt. prædonum loco ac numero habentur.l.27.§.ſi ante.& l.33.§.ſicut.D.de her.pet.

Praedonivs, a, um, qui prædonis eſt, Vlpianus l.25. §.3.D.de hered.petit. Si verò poſtea conſcius hereditatẽ nihil ad ſe pertinere, prædonio more verſari cœpit.

Praeesse, verbum eſt proprium Iuriſconſultorum, cùm litigatori auctores erant vt iure ageret. Hinc illud P.Mutij Scæuolæ in lib.de Orat. 1. Id, niſi hic in tuo regno eſſemus, non tuliſſem, multiſque præeſſem, qui aut interdicto tecum contenderent, aut te ex iure manu conſertum vocarent. Hinc illud Ciceron.de Chelidone, amica Verris: Statuunt petere auxilium à Chelidone, quæ iſto Prætore non modò in iure ciuili, priuatorumque omnium controuerſiis populo R. præfuit, verumetiam in his ſartis tectiſque dominata eſt. Superius enim ſic dixerat: Redite in memoriam quàm inanes domus eorum qui conſulebantur, quàm plena atque referta Chelidonis. Sic Pomponius in l. 2. De orig.iur. Augeſcente ciuitate & qui præerant, agendi genera compoſuerunt.

Praefatio. Ea quæ in præfationib. conueniſſe concipiuntur, etiam in ſtipulationibus repetita creduntur: ſic tamen, vt non ex ea repetitione inutilis efficiatur ſtipulatio.l.Titia quæ.§.1.D.de verb.oblig.

Praefectvra, generica vox eſt, vrbica, militaris, caſtrorum, operum, fabrorum, laborum, atque id genus aliæ. Vlpia. Viribus, inquit, præfecturæ compulſus eſt, l.2. Vbi quis agere.

Praefectvrae Feſto lib.14. ex appellabantur in Italia, in quibus & ius dicebatur, & nundinæ agebãtur, & erat quędam earũ reſpublica (neq; tamen magiſtratus ſuos habebant) in quas legibus præfecti mittebantur quotannis, qui ius dicerent: quarum genera fuerunt duo: alterum, in quas ſolebant ire præfecti quatuor xxvi. virũm (al. è xxvi. viris) qui populi ſuffragio creati ibant in hæc oppida, Capuã, Cumas, &c. Alterum, in quas prætor vrb. quotannis mittere ſolebat qui ius dicerent, vt Fundos, Formias, &c. Græci νομοὺς ac ςρατηγίας vocant. Liuius lib.26. Feſti definitionem confirmat his verbis: Habitari tantùm tanquam vrbem Capuam

puam,freqnentariq; placuit: corpus nullum ciuitatis, nec ſenatus, nec plebis conciliū, nec magiſtratus eſſe: præfectum ad iura reddenda quotannis miſſuros. Præfecturæ itaque dicebantur opida quędā Italiæ, quorum incolæ ciues R. erant: hoc tamen à municipiis diſferebāt, quòd nō ſuis legibus vtebātur, nec vllos è ſuo corpore magiſtratus, vt coloni, creare poterant: ſed à magiſtratib. qui Roma quotannis mittebātur, Romanis legib. regebantur. Ij magiſtratus Præfecti dicebantur: hinc Præfecturæ.

PRÆFECTORVM in libris Iuris Ciuilis hæc potiſsimum quæ ſubieci nomina recenſentur, Præfectus Prætorio, Præfectus vrbi, Præfectus vigilum, Præfectus annonæ, Præfectus ærario, Præfectus Auguſtalis.

Præfectus PRÆTORIO tranſlata in vnius dominatum Repub. exemplo Magiſtrorum equitum ab Imperatore creari ſolebat: eiſque dari plenior (vt Pōpon. & Arcadius ſcribūt l. 2. §. populi deinde. D. de orig. Iur. l. 1. D. de offic. præf. præt.) licentia ad diſciplinæ publicæ emendationem. quibus initiia adeò is magiſtratus creuit, vt appellari à Præfectis prætorio non poſsit. credidit enim princeps, eos qui ob ſingularem induſtriam, explorata eorum fide & grauitate, ad huius officij magnitudinem adhiberentur, non aliter iudicaturos eſſe, pro ſapientia ac luce dignitatis ſuæ, quàm ipſe foret iudicaturus, l. 1. D. de offic. Præf. præt. Vnde autem dictus ſit, Aſconij extat auctoritas. Veteres, inquit, omnem magiſtratum cui pareret exercitus, Prętorem appellauerunt. Vnde & Prætorium tabernaculum eius dicitur, & in caſtris porta Prętoria, & hodie quoque Præfectus prętorio. Quibus ex verbis perſpicuum eſt, Præfectū prętorio dici eum qui militibus iis pręerat, quos Imperatores in ſui cuſtodiam allegerant. quod inſtitutum primùm ab Auguſto fluxiſſe Suetonius in eius vita, & Dio libro 55. teſtantur. Dio quidem, vbi ſcribit eorum decem millia fuiſſe, legionémque illam ſuos habuiſſe faſces. Conſtat autem ex pleriſq; omnibus ſolitum ab Imperatore cingulum vnà cum gladio dari Præfecto prætorio. & memorabilis vox Traiani literis mandata eſt, qui cùm Pręfectum ſuum cingulo donaret, ita dixiſſe traditur, Accipe hunc enſem, & ſi quidem rectè, atque è Republica imperauero, pro me: ſin ſecus, in me vtere. Quam vocem ſuam in Panegyrico Plinij ſignificans, ita loquitur: Ego quidem in me, ſi omnium vtilitas ita poſceret, etiam Præfecti manum armaui. Suetonius & Plinius hanc præfecturam equitibus Romanis mandari ſolitam ſcribunt. Ille his verbis: Veſpaſianus, inquit, præfecturam quoque prętorij ſuſcipit nunquam ad id tempus, niſi ab equite Roman. adminiſtratam. Plinius autem Titum alloquens, Et quod his nobilius feciſti, dum illud patri pariter & equeſtri ordini præſtas, Præfectus prætorio eius. Hæc autem poteſtas vſque eò poſteriorum Cæſarum beneficiis creuit, vt etiam poſtremis temporibus ad prouincias regendas cū ſummo Imperio miſsi ſint. Itaque quatuor eorum genera Conſtantinopolitani Imperij tempore memorantur in lib. Cod. Præfectus prætorio per Orientem, per Illyricum, per Italiam, per Gallias. de quibus licet cognoſcere ex libro qui inſcribitur Notitia Rom. Imperij. Caſsiodorus etiam epiſt. lib. 6. Poteſtati Præfecti prætorio, inquit, nulla dignitas eſt æqualis, vice ſacra iudicat. nullus ei miles ſuri auctoritate pręſcribit, excepto Officiali magiſtri militum. Curiales enim etiā verberat. in officio ſuo ius retinet ſingulare, & talibus tantiſque noſcitur iubere, quos etiam prouinciarum non auderent iudices in qualibet parte contemnere. Militia perfunctis, Tribunorum & notariorum honorem tribuit, & milites ſuos illis exæquat. gratanter implet Imperator quæ ille conſtituit. Cęterum præfecti prætorio, quatuor (vt iam diximus) ſub Imp. Conſtantinop. fuere.

Duo in partibus Orientis, videlicet præfectus prętorio per Orientem, Præfectus Prætorio per Illyricum: totidem in partibus Occidentis, videlicet pręfectus prætorio per Italiam, & præfectus prætorio per Gallias. Reliqua vide in Notitia imperij. Iuſtinianus autem exactis VVandalis, Africam à præfectura Italiæ Prętoriana, ſub cuius erat diſpoſitione, exemit, eíque propriam prętecturam dedit, l. 1. & 2. C. de offi. prę fec. prætor. Afri. ita additus eſt quatuor ſuperioribus quintus præfectus Prætorio Africæ.

Prefecti VRBIS triplicem rationē tradit Hotomanus. aliam enim Regum, aliam Imperatorum, aliam mediis temporibus eius magiſtratus procurationem fuiſſe ſcribit. nam primis temporibus præfectus vrbi à Regibus creabatur. Liuius lib. 1. L. Brutus imperium in vrbe Lucretio Pręfecto vrbis iam antè à Rege inſtituto, reliquit. Et paulo pòſt, Duo Conſules inde comitiis centuriatis à Pręfecto Vrbis ex commentariis Ser. Tullij creati ſunt. Tacitus lib. 5. Sed pręcipua ex eo gloria, quòd Præfectus vrbi recens, continuam poteſtatem, & inſolentia pari grauiorem, minè temperauit. namque antea profectis domo Regibus, ac mox magiſtratibus, ne vrbs ſine imperio foret, in tempus deligebatur, qui ius redderet, ac ſubitis mederetur. ferúntq; à Romulo Dentrē Romuliū, pòſt à Tullo Hoſtilio Numam Martium, & à Tarquinio Superbo Sp. Lucretiū impoſitos. Dein conſules mādabant. Duràtque ſimulacrum, quoties ob ferias Latinas pręficitur, qui conſulare munus vſurpet. Hæc Tacitus: ex quibus ſecunda huiuſce magiſtratus forma intelligitur, de qua loquitur Gell. libro 14. c. vlt. Præfectum vrbi, inquit, Latinarum cauſſa relictum Senatum habere poſſe negat Mutius: quoniam ne Senator quidem ſit, neque ius habeat ſententiæ dicendæ, cùm ex ea ætate Pręfectus fiat, quę non ſit ſenatoria. M. autem Varro & Atteius Capito ius eſſe Pręfecto Senatus habendi dicunt. Déque eo aſſenſum eſſe Capitonem Tuberoni, contra ſententiam Mutij, refert Pompo. l. 2. §. 17. D. de orig. iur. Quoties, inquit, proficiſcuntur extra Rempu. magiſtratus, vnus relinquitur qui ius dicat. is vocatur Pręfectus vrbi. qui Pręfectus olim conſtituebatur: poſtea verò Latinarum feriarum cauſſa introductus eſt, & quotannis obſeruatur. Latinę autem feriæ dicebantur, quę quotannis in Albano monte à quinquaginta Latinis ciuitatibus, Romaniſque magiſtratibus quatriduano ſacrificio Ioui Latiali celebrabantur. vnde ſacrificium Latiar dicebatur: in eóque Latini à Romanis carnem petebant. Macrobius lib. 1. Cōceptiuę feriæ ſunt, quę quotannis à magiſtratibus, vel ſacerdotibus concipiuntur in dies certos, vel incertos, vt ſunt Latinę, Sementinę. item, Quare nec Latinarum tempore, quo publicę quondam induciæ inter Romanum populum Latinóſque firmatę ſunt, inchoari bellum decebat. Dionyſ. autem libro ſexto tradit has per vnum diem celebratas à Superbo Rege fuiſſe: exactis autem Regibus, per biduum: tandémque poſt ſeceſsionem in ſacrum montem, per triduum. Plutarchus autem in Camillo propter patrum & plebis concordiam diem quartum additum fuiſſe teſtatur. Verùm hæc quidem hactenus de Præfectura vrbis, quæ ſtante Republic. vſurpata eſt. Poſtremis verò temporibus immutata eius ratio eſt multis in rebus, videtúrque Magiſtratus hic ab Auguſto primum renouatus. Sueton. enim ſic ſcribit, Quóq; plures partem adminiſtrandæ Reip. caperent, noua officia excogitauit, curam operum publicorum, viarum & aquarum, aluei Tiberis, frumenti populo diuidendi, Præfecturam vrbis. Has ferè ab Vlpiano partes ipſius procurationi attributas eſſe idē Hotom. refert, Vt ſeruorū de dominis querelas, viciſsímq; horum in illos criminationes audiret. Vt patronis de libertis

ingratis querẽtibus ius diceret. Vt de tutorum curatorúmve criminibus cognoſceret. Vt nummulariorum argentariorúmque fraudes coerceret. Vt carnis curam gereret. Vt quietem in populo procuraret, illicitáque collegia coerceret. Vt ſpectaculorum diſciplinæ præeſſet. denique quicquid non modò intra vrbem, verumetiam intra centeſimum ab vrbe lapidem commiſſum eſſet, animaduerteret: ſic vt & vrbe, & Italia interdicendi poteſtatem haberet, itémq; in inſulam deportandi, l. 6. D. de interd. & releg. l. rei capitalis. §. conſtat. D. de pœn. Quod autem Vlpianus de carnis cura ſcribit, teſtatur in Epigrammatis vrbis Romæ confirmatum, in edicto Aproniani Præſ. vrbi, de carne occiſi pecoris appendenda & vendenda. Quod de criminibus, etiam ad publica pertinet, l. 1. §. generaliter. D. de pœn. vt ſcilicet eas pœnas quæ legibus cõſtitutæ ſunt, imponat: tametſi extra ordinem cognoſcit. l. ordo. D. de pub. iudi. De extraordinariis autẽ arbitratu ſuo ſtatuebat. l. 1. D. de effractoribus. Itaque & Prætores & Præfecti vigilum, ſi quis grauiore ſupplicio plectendus eſſet, eum ad illum remittebant. l. nam ſalutem. & l. vlt. D. de offic. præf. vigil. Dio verò lib. 52. πολίαρχον eum appellat, & Mecœnatem ſuadentem Auguſto facit, vt eum è primariis viris deligat, qui omnes magiſtratus priores geſſerit, vt eas cauſſas in quibus prouocatio fuerit, & nonnullas etiam publicas & capitales diſceptet, non modò in vrbe, verumetiam μέχρι πεντήκοντα καὶ ἑξακοσίων σταδίων: quod ille pro centum paſſuũ millibus poſuit: vt patet ex l. 1. D. de offic. præſ. vrb. Sub diſpoſitione præfecti vrbis Romæ declinantis Imperij temporibus erant Præfecti annonæ, Vigilum, Comites riparum, aluei Tiberis, cloacarum, portuum, magiſter cenſus, Rationalis vinorum, Tribunus fori ſuarij, Conſularis aquarum, Curatores operum, maximorũ & publicorũ, ſtatuarum, horreorum.

Præfectus VIGILVM inſtitutus eſt ab Auguſto. nã cùm ſeptem cohortes opportunis locis conſtituiſſet, vt binas regiones vrbis vnaquæque cohors tueretur: præpoſuit eis Tribunos, & ſuper omnes ſpectabilem virum, qui Præfectus vigilum appellaretur. Is cognoſcebat de incendiariis, effractoribus, furibus, raptoribus, receptatoribus: niſi ſi qua tam atrox, támque famoſa perſona ſit, vt præfecto vrbi remittatur. & quia plerunque incendia culpa fiunt inhabitantium, aut fuſtibus caſtigat eos qui negligentius ignem habuerunt, aut ſeuera interlocutione comminatus, fuſtium caſtigationem remittit. Idem per totam noctem vigilare debebat, & oberrare calciatus, cum hamis, & dolabris, & curare omnes inquilinos admonendos, ne negligentia aliqua incendij caſus oriatur: præterea vt aquam vnuſquiſque inquilinus in cœnaculo habeat. Hæc ex leg. 3. D. de offi. præf. vigil. Dio lib. 55. vt vertit Hotomanus, Cùm per id tempus multa in vrbe incendio periiſſent, libertini generis homines ſeptem in locis, incendiis procurandis delegit: eiſque Equitem vnum præfecit, eo conſilio, vt perexiguo tempore illorum opera vteretur. Verùm cùm experiundo cognouiſſet, præſidium illud & vtiliſsimũ & maximè neceſſarium eſſe, retinuit. ſuntq; vſque adhuc nocturnæ quodammodo excubiæ militares, non ex libertinis tantùm, verumetiam ex aliis conſtitutæ: quæ muris in vrbe præſunt, mercedémque de publico accipiunt. In eandem ſententiam Suetonius in Auguſto, Aduerſus incendia excubias nocturnas, vigiléſque commentus eſt. item, Libertino milite, præterquam Romæ incendiorum cauſſa, & ſi tumultus in grauiore annona metueretur, bis vſus eſt.

Præfectus ANNONAE magiſtratus fuit extraordinarius, vtilitatis cauſſa conſtitutus, vti ſcribit Pomponius l. 2. §. 17. De orig. iur. Liuius lib. 4. L. Minutium nominat, quem Præfectum vrbi à plebe creatum fuiſſe ſcribit. Conſtat eius munus fuiſſe, vt videret ne plebs annonæ inopia & caritate laboraret, vbique panis copia redundaret, pondereque iuſto ac mundicia debita panis veniret. Itaque ſi quid ad annonam pertinens commiſſum erat, ipſe cognoſcebat. Marcianus l. 13. D. de accuſat. Mulierem, inquit, propter publicam vtilitatem ad annonam pertinentem audiri à Præfecto annonæ deferentem, diuus Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. Vide Caſsiodorum lib. 6. Variar. in formula præfecturæ annonariæ.

Præfecti AERARII primùm ab Auguſto inſtituti ſunt, vt ſcribit Dio lib. 55. Cùm enim ærarium conficiendi ratio excogitari non poſſet, ipſe certum ac proprium ære ſuo conſtituit, quod Militare appellauit: eiúſque adminiſtrationẽ tribus Prætoriis ſorte lectis ad triennium mãdauit: qui binis lictoribus, aliiſque miniſtris vterentur. pòſt cùm neque ipſius pecunia, neque ea quæ à Regibus & populis mittebatur, ſatis locupletari ærarium poſſet, conſtituit vt pars hereditatum ac legatorum viceſima eò referretur: præterquam quæ proximis cognatis, aut pauperibus relinquerentur. Poſtremis autem temporibus eoſdem Præfectos à Principe deligi, & ſine lictoribus creari ſolitos, eodem loco ſcribit. Vlpianus l. 8. §. 2. D. de trãſact. Apud Procuratorem Cæſaris tranſigi de alimentis poteſt: ſcilicet ſi à fiſco petantur alimenta. Secundũ quæ & apud Præfectos ærarij tranſigi poterit. Sueton. in Auguſto, Vtque perpetuò ac ſine difficultate ſumptus ad tuendos eos, proſequendóſque ſuppeteret, ærarium militare cum vectigalibus nouis conſtituit. Quod autẽ hoc ærarium Dio ad Prætorios refert, id Suetonius alteri attribuere videtur. Auctor fuit Senatui, inquit, vt cura ærarij à Quæſtoribus Vrbanis ad Prætorios Prætoréſve tranſiret. niſi fortè in vtroq; hoc factum ſit. cùm idem lib. 43. ſcribat, publicæ pecuniæ adminiſtrationem, quæ Fabio, Caninio Coſſ. ad Aediles tranſlata fuerat, poſtea Quæſtoribus redditam non eſſe, ſed Prætoriis viris commiſſam. quod ipſum etiam ex Gellij lib. 13. cap. 23. intelleximus. Quod autem, inquit, per Quæſtorem dixi pecuniam ex prædæ venditione contrahi, intelligi nunc oportet Præfectum ærario ſignificari: nam cura ærarij à Quæſtore ad præfectum tranſlata eſt.

Præfectus AVGVSTALIS, ſiue Præfectus prætorio Auguſtalis, dicebatur is cui Princeps ſummũ imperium & proconſulari par in Aegyptum dedit: quemadmodum Vlpianus ſcribit l. 1. D. de offic. præſ. Auguſt. Tacitus libro 2. Nam D. Auguſtus apud equeſtres, qui Aegypto præſiderent, lege agi, decretáque eorum perinde haberi iuſſerat, ac ſi Romani magiſtratus conſtituiſſent. Idem libro 2. M. Silano, L. Norbano Coſſ. Germanicus in Aegyptum proficiſcitur cognoſcẽdæ antiquitatis cauſſa: ſed cura prouinciæ prætendebatur: leuauítq; apertis horreis precia frugũ, multáq; in vulgus grata vſurpauit, ſine milite incedere pedibus intectis, & pari cũ Græcis amictu, P. Scipionis æmulatione, quem eadem factitauiſſe apud Siciliã, quamuis flagrante adhuc Pœnorũ bello, accepimus. Tiberius cultu habitúq; eius lenibus verbis perſtricto, acerrimè increpuit, quòd contra inſtituta Auguſti, non ſponte principis, Alexandriã introiſſet. nam Auguſtus inter alia dominationis arcana, vetitis niſi permiſſu ingredi ſenatoribus, aut equitibus Rom. illuſtribus, ſepoſuit Aegyptum, ne fame vrgeret Italiam, quiſquis eam prouinciam, clauſtráque terræ ac maris, quamuis leui præſidio aduerſus ingentes exercitus inſediſſet. Strabo lib. XVII. de Aegypto loquens, ἐπαρχία νῦν ἐστι, φόρους μὲν τελοῦσα ἀξιολόγους, ὑπὸ σωφρόνων δὲ ἀνδρῶν διοικουμένη τῶν πεμπομένων ἐπάρχων ἀεί. ὁ μὲν οὖν πεμφθεὶς τὴν τοῦ βασιλέως ἔχει τάξιν. id eſt, Aegyptus autẽ nũc prouincia eſt, vectigalis populi Ro. regitúrque à viris ſapientibus

pientibus, qui eò cum imperio mittuntur. Qui mittitur, principis loco eſt. Dio præterea lib. 51. in eandem ſententiam cum Suetonio & Tacito loquitur, vbi ait, Auguſtum propter gentis leuitatem, & regionis frugúmque omnium vbertatem & copiam, non eſſe auſum eam prouinciam vlli Senatori committere: quin & proficiſcendi in AEgyptú poteſtatem, niſi ipſe nominatim alicui conceſsiſſet, nemini fuiſſe.

PRÆFECTIANI ab Impp. dicebantur poſtremis temporibus, qui præfecti prætorio apparitores erant, l. 2. l. 3. C. de apparit. pręf. pręt. l. 8. C. de offic. rect. prouinc.

PRÆSACTORIVS vir, l. 1. D. de Senato. & in Epiſtula Iuſtiniani Pandectis præfixa.

PRÆFIXVM, præcluſum. Caius l. 6. D. de ſeruit. vrb. præd. Si ergo per ſtatutum tempus feneſtras meas præfixas habuero, vel obſtruxero. In Florent. libris Perfixas legitur: corruptè, vt vult Hotom. Virg. Georg. 3.

Multi iam excretos prohibent à matribus hædos,
Primáque ferratis præfigunt ora capiſtris.

PRÆGNANTES clauſulæ ſunt Iuriſperitis, vt nunc cenſentur, Plenitudo poteſtatis, Motus proprius, Certa ſcientia. Eámque illis virtutem eſſe adſerunt, vt in contrarium nemo audiatur, quòd ſemper præſumatur iuſtitia, excludatur omnis ignorantia & error, & item defectus ſolemnitatum in reſponſis, reſcriptis, diplomatíſque eorum. Obſeruandum tamen, iam dictas clauſulas ſententiis Principum non eſſe inſerendas: quòd hic iuſtitia nulli cedat, quæ in principum ſententiis prælucere debet, l. fin. C. de leg. l. omnium. De teſta. cum ſimil.

PRÆGNATIO eſt tempus, quo mulier prægnans eſt.

PRÆGRAVARI verbo eleganter vſus eſt Iuſtinianus §. quædã. Inſt. de actio. ſumpta à libra metaphora. & c. non debet. de regu. iur. lib. 6.

PRÆIVDICARE Iuriſconſulti dicunt, pro obſtare, nocere, viam præcludere ſimpliciter, ſine vero iuris præiudicio. Marcellus D. de re iudi. Sępe, inquit, conſtitutum eſt, res inter alios iudicatas, aliis non præiudicare. Impp. in l. 1. C. res inter alios acta vel iudicata, aliis ne noceat. Ecce, Non nocere vocant, quod Marcellus Præiudicare dixit.

PRÆIVDICIVM, inquit Aſconius, dicitur res, quæ cum ſtatuta fuerit, affert iudicaturis exemplum quod ſequantur. Vel ſic: Præiudicium propriè eſt ſuperius iudicium, quo ſequens aliqua controuerſia iam tum quodammodo iudicata & terminata ſit, l. pen. D. de re iudic. l. 5. §. meminiſſe. D. de lib. agnoſc. l. penul. D. qui ſunt ſui vel alien.   Hinc

Præiudicium in controuerſiis de ſtatu hominũ dictum eſt, iudicium cuius ex euẽtu altera quædam cognitio, quæ tantiſper interea ſuſtinenda eſt, diſceptari debeat. Vnde etiam Præiudiciales actiones nomẽ inuenerunt §. præiudiciales. 13. Inſti. De actionib. Quoties ergo de hoc contenditur, an libertus quis ſit, ſiue operæ, ſiue alimenta quaſi à liberto petantur, ſiue obſequium deſideretur, ſiue in ius vocetur qui ſe patronum dicit, præiudicium redditur. l. vlt. D. ſi lib. ingen. eſſe dicat. l. 3. D. de agnoſc. lib. l. circa. 14. l. quoties. 18. D. de probat. l. 1. D. de rei vindic. l. adoptiuũ. 8. D. de in ius voc. Hoc autem clarè in oratione Ciceronis pro Cluentio colligitur in duobus præiudiciis vno in Scamãdrum, altero in Fabritium, eadem beneficij cauſſa factis, teſte Spiegelio. Quæ verba ſi rectè perpẽdas, cùm pręiudicium à præ & iudico ſit: omnes actiones, exceptiones, & replicationes, quę vllis rationibus in cognitione iudiciaria præcedere debent, generaliter dicuntur præiudiciales. Quare non eſt niſi vna communis inſpectio, ob quam appellantur præiudicia: videlicet, quia viam ſternunt, præbent limites, præſcribunt formam ceteris controuerſiis, cum quibus aut concurrunt, aut concurrere poſſunt. Quorſum igitur pertinet hæc conſideratio? Certè vt ordo ſeruetur cognoſcendarum cauſſarum ad finiendas eò citius lites. Nam ne omnes ſimul quæſtiones inutili temporis diſpendio tractentur: conſert ad expeditionem cauſſę, ſolùm habere rationem præiudicij, quod prius tractetur.

Præiudicium populariter dicendum eſt, quoties inter actiones, exceptiones, vel replicationes vna eſt, quã ante omnes alias definire oportet, l. generaliter. D. de excep. Generaliter, inquit Vlpianus, in præiudiciis actoris partem ſuſtinet, qui habet intentionem ſecundũ id quod intendit. Hoc eſt, qui habet quaſi actionẽ fundatam reſpecto eo, quod aſſerit eſſe verũ, & in definiẽda lite omnibus aliis præferendũ: is cenſetur actor præiudicialis, ſiue agat, ſiue excipiat reus, ſiue replicet rurſus actor. De exceptione & replicatione probatur eleganter in l. Imperatores. D. de priuile. credito. l. quoniam Alexandrum. C. ad leg. Iul. de adul. l. præſes. C. ad leg. Fábi. de plagiar. Præiudiciorũ exempla ſunt Claſſ. 3. actio. 9. in prin. I. Oldẽdorpij. Refer huc quæ tractãtur in Diuiſione actionũ de pręiudicialibus actionibus.

Præiudicia, actiones quędam vocantur, quæ in cognitione pręrogatiuam aliquã habent: quales ſunt per quas de ſtatu perſonæ quęritur, l. 35. §. non ſolùm. D. de procurat. l. 36. D. de oblig. & actio.

PRÆIVRARE, & PRÆIVRATIO dicebatur antiquis, cũ quis ante cõceptis verbis iurabat, poſt quem alter in eadem verba iurans, tantũmodo dicebat, idem in me. Atque hinc patet in iureiurando, execrationem additam. Turn. Aduerſ. 3. cap. 10.

PRÆLATVS dies dicitur à Modeſtino in l. ſi ẽ debito re. 28. D. de falſis. pro anticipato, & cùm nondum veniſſet, tamen quaſi iam veniſſet, ſcripto. quod vulgus dicit, Antidato. Contrarium eſt Repetitus, in l. 3. D. de fid. inſtr.

PRÆLATI qui dicantur vide c. quæ in eccleſiarum. de offic. ordin. c. decernimus. ext. de iudic. & an omnis habens curam animarum dicatur Prælatus, notat Abbas in c. 2. de iudic.

Prælati nomine intelligitur eccleſia, & miniſterium prælati. vide gloſ. in c. edoceri. de reſcript.

PRÆLATVRA eſt prioratus, guardianatus, &c. ſecundum diuerſitatem ordinum. c. nullus. de elect. in 6. Eſt & Prælatura omnia qui propter adminiſtrationem eſt honor. c quæ Epiſcopatum. 7. q. 1.

PRÆLEGARE, eſt vni alicui ex heredibus præter partem hereditariam legare, vt id ſibi pręcipuum haberet. vnde illa prælegati verba ſollemnia fuerunt: HERES meus præcipito præcipuum habeto. Differt autem Prælegatum à Legato: primùm quòd illud ſolis heredibus, hoc verò iis tantùm qui heredes non ſunt, attribuitur. deinde quòd illius in hereditatis reſtitutione nulla portio reſtituitur: huius reſtituitur, l. in fideicommiſſaria. 18. D. ad Trebell. Denique Prælegare ferè eſt, alicui rem quæ iam quodammodo ipſius erat, legare: vnde Prælegari filiæ dos dicitur, in l. Bæbius. 30. D. de pact. dotal. & peculium filio ſeruóve, in l. 1. §. ſi ſeruus. D. de except. rei vend. l. 10. & l. vlt. D. de pecul. leg. l. 3. §. cùm igitur. D. de ſtatu lib. Et obligatio debitori, l. non ſolum. §. pen. D. de lib. legat. Eſt tamen intelligendum, non quicquid heredi legatur, prælegatum appellari: quoniam heredi legari aliter quàm per præceptionem poteſt: veluti. Titio heredi fundum lego, l. 1. §. ſi quis ex. D. quod legat.

Prælegare dotem maritus dicitur, cùm eam purè legat, propterea quòd eam antè ſolui iubet, quàm ab herede debeatur. dos enim olim annua, bima, trima die debebatur tantùm, l. 1. D. de dot. præleg.

PRÆLEGATA priore ſenſu, & per præceptiones data eadem ſunt, l. 31. D. de leg. 3.

PRÆLEGATIONES, pro prælegatis, l. 1. verſi. verum & adeo. D. de dot. prælegat. l. 31. §. matri. D. de adimend.

legat.l.93.D.de legat.3.

PRÆLVM in l.19.§.illud. D.loca.l.28. D.de fund.inſtruct.trabem ſignificat, quà olea, vel vua calcata premitur,quemadmodum etiam Iſidorus lib.vltimo Etymo.ca.14.ſcribit.

PRÆPOSITI dicuntur ſub Rubr.C.de ſuſcept. & præpoſ.qui horreis pagiſve præfecti ſunt: l.2. eo. horreis ſcilicet in quæ ſpecies fiſco debitæ importantur:pagis autem,vnde exportantur.

Præpoſiti Laborum,vide Laborum præpoſiti.

Præpoſiti in Romana militia dicebantur, qui ſub tribunis certo militum numero præfecti erãt.Suetonius in Othone:Auſus etiam eſt in Illyrico milites quoſdam, quòd motu Camilli ex pœnitentia præpoſitos ſuos quaſi defectionis aduerſus Claudium auctores occiderant,capite punire.Modeſtinus l.3.§.2. D.de re milit.Si præſidis,vel cuiuſuis præpoſiti ab excubatione quis deſiſtat,peccatum deſertionis ſubibit.Et §.vlt. Qui præpoſitum ſuum protegere noluerunt,vel deſeruerunt, occiſo eo capite puniuntur.Sic l.6.§.1. Qui manus intulit præpoſito, capite puniendus eſt.Et §.vlt.Qui præpoſitum ſuum non protesit. Hotomanus Diſput.de feud.cap.3. Patronum feudalitium, Latine Præpoſitum dici poſſe contendit.A Græcis autẽ προεστὼς dicitur,vt apud Xenophontẽ in Lacedæm.Repub.

Præpoſitus ECCLESIASTICVS latinè dicitur, qui à Græcis Oeconomus:hoc eſt,qui prouentus eccleſiaſticos adminiſtrat: & ſecundum Epiſcopum plebi præeſt.lib.Feud.1.tit.1.§.1.Abbas,præpoſitus,ſi antiquitus conſuetudo eorum fuerit, feudum dare poſſunt. Lombard lib.1.tit.32.Siquis præpoſitus aut miniſterialis aliquas res Eccleſiæ, quas prouidere debet, aliquo Inſcriptionis titulo cuique conceſſerit, quod ad damnum alicuius eccleſiæ pertineat, pro ſacrilegio computetur.Sæpè autem Abbas,Cuſtos,Præpoſitus coniunguntur,vt in Lombard.lib.2.tit.54.l.18.& l.19.& li.3.tit.10.l.1.Canoniſtæ in c.ſaluator.1.q.iij.proferunt locum Auguſtini in Iohannem, vbi hæc Eccleſiaſtica procuratio tanquam profana damnatur.Meminit Iuſtinianus in Nouell.67. §. 2. vbi ſi Epiſcopus diutius Eccleſiam deſeruerit, vetat Oeconomum quicquam ei prouẽtuum ſuppeditare:ac iubet eos potius in pios vſus conferri.

PRÆPOSITIO diei & conſulis communis omnis rationis eſt,ait Vlp.in.§.ſi initium tabularum.l.ſi quis ex argentariis.D.de eden. Rationes enim,vt idem ſcribit l.1.eod. tit. cum die & Conſule edi debent: quoniam accepta & data non aliàs poſſunt apparere, niſi dies & Conſul fuerit editus.

PRAEPOSITVRA appellatur Præpoſitorum munus, l.2.C.de ſuſcept.præp.& arc.

Præpoſituram autem ciuile, & perſonale eſſe munus Imp.Diocletianus dixit,lit.C.de excuſa.munerum.

PRAEPOSTERAE ſtipulationes dicuntur, quæ obligationem ante conditionis euentum conſtituunt:veluti,Si cras nauis venerit,hodie dare ſpondes?nam poſteriore parte obligationem & præſentem & certam eſſe vult: priore verò incertam, & in futurum tempus collatam. itaque qui ex hac formula naſci obligationem vellet, filiam ante ſuam matrem naſci poſtularet. Præpoſtera ſtipulatio in dotib.eſt: veluti, Si ſine liberis deceſſero,dotem mihi cùm moriar dare ſpondes? l.præpoſteri.25.C.de teſtam.§.item ſi.2.Inſtit. De inutil.ſtipul.

PRAEROGARE,ſicut & Erogare,idem ſignificare propriè loquendo videtur, quod gratis, & quaſi roganti,non autem ex debito, diſtribuere: iuxta Alciati declarationem,In l.ſi tibi.27.C.de locat.& cond.quæ extat in Parerg.li. et ibidem vulgò, Prorogaſti, legatur. Idem eodem loco ait: Eſt igitur Prærogare,ante tempus ſoluere: & idcirco quod ad ſolutionis diem attinet,donare,§.plus autem.Inſtitut. de action. Videtur tamen & alicubi apud Iuriſconſultum,Prærogauit ſumi pro pręerogauit:Qui penſionem integram,inquit, prærogauit.

PRAES, vide Prædes.

PRAESCRIBERE olim nihil aliud erat,quàm excipere, l. qui agnitis. de except. & præſcript. Hodie fere idem eſt quod vſucapere. Accuſatori præſcribere l.3. D.de pręuaric. eſt oppoſita exceptione accuſatorem ſummouere, & repellere.

PRAESCRIPTIO, apud Iuriſconſ. pro exceptione accipitur l.9.D.de tranſac.l.50 §.1.& fi.D. de iudic. rubr.D. de excep.& præiudic.Nam præſcribere, ſignificat ſtatuere aliquid,& certo ordine concipere. Vnde actiones præſcriptia verbis appellatæ ſunt, quòd generali quadam verborum ſerie,vt variis cauſſarũ figuris pro re nata commodè deſeruirent, concipiebantur: cùm interim aliæ actiones ſpecialem & nominatam formulam haberent. Ceterùm exceptionea quoque reorum, ne pro arbitrio paſsim extra rem proponerentur (vt nunc ſæpe fit) olim,ad inſtar actionum,certis formulis conſtitutæ fuerant. Igitur meritò præſcriptiones nuncupatæ ſunt,ſiue ex longa poſſeſsione,ſiue ex aliis diuerſis temporum diffinitionibus eſſent productæ, vt eſt tit.D.de diuerſ.tempo.præſcript.Modeſtinus in l.nihil.in prin.D.de inoffic.teſtam. Vtrobique enim, inquit,præſcriptione ſubmouebitur.& in l.qui agnitis. D. de exceptio. ſeu præſcr. non ſemel exceptionem rei iudicatæ vocat præſcriptionem. Qua ratione iungebatur datiuo caſui: vt,præſcribo tibi,præſcribo illi.Macer in l.3.in prin.D.de præuaricato. Nã ſi reus, ait,accuſatori publico iudicio ideò præſcribat, quòd dicat ſe eodem crimine ab alio accuſatum, & abſolutum,&c.Papin.in l.intra quatuor annos. in prin.D.de diuerſ.tempor.præſcript.Poſt quatuor annos, inquit, ſecundo delatori venienti,prior nuntiatio,quò minus præſcriptione temporis ſubmoueatur, non proderit. Fortunatianus Rhetoric.lib.2.Quid intereſt, inquit, inter præſcriptionem & tranſlationem?quod præſcriptio excludit actionem: tranſlatio autem differt.Expreſſum autem eſt hoc vocabulum ad ſimilitudinem Græci ſermonis:quo exceptio παραγραφὴ vocatur: & excipere παραγράφειν. itaque fori præſcriptionem φόρου παραγραφὴν appellat Iuſtinianus Nouell.8.

PRAESCRIPTIO paſsim in libris noſtris pro vſucapione. Cùm enim vindicanti rem ſuam domino poſſeſsio longi temporis obiicitur, præſcribi ei dicitur: eáque præſcriptio longi temporis appellatur: præciſa & imperfecta locutione,pro præſcriptio ex poſſeſsione longi temporis. Sed Iuſtinianus Romani imperij, Latiiq; dominus vſucapionis verbum ferè ad res mobiles,præſcriptionis ad immobiles reuocare atq; contrahere conſueuit. Obſeruatum eſt etiam præſcriptionis verbum ferè ad longi temporis acquiſitionem,vſucapionis autem ad alteram referri.l.quinque. C.fin.regund.l. ei à quo. D.de vſurpat.leg. qui alienam. D.de euict. Vel ſic:

Præſcriptio, eſt legitima diffinitio temporis. ideò conſtituta,vt in omnibus negotiis opportunitas cũ tranquillitate retineatur. Nec ſanè opus eſt his ſuperuacanea declaratione. Nemo enim non videt, omnes præſcriptionum ſpecies eò pertinere,ne quid in Republica,vel tardius,vel pręmaturius fieret,quàm æquum & bonum videretur. Porrò in rebus tractandis, aliàs ad diligentiam exercẽdam,aliàs ad præcipitationem euitandam,vrgendi ſumus præfixis temporum metis. Vt ecce,præſcriptiones 30.& 40. annorum,primarin reſpectu ad adquirendum dominium non ſunt introductæ,cùm 10. & 20. annorum ſufficerent: nec igitur ad hoc principaliter ſpectant. Verumtamen ſiquis tanto tempore poſſederit, ex iuſta cauſſa & bona fide, haud

dubiè

i

dublè vſucapiet. Quia ſi 20. anni ſufficiũt, multò magis ſufficient 30. & 40. Iuſtinianus in l. ſiquis emptionis. in princip. C. de præſcript. 30. annor.

Præſcriptiones, qui diſtinxere in fauorabiles, odioſas, rigoroſas, & mixtas, ex quorum numero Gratianus quoque eſt 16. q. 3. §. præſcriptionum. tota errarũt via. Reſpexerunt enim duntaxat ad priuatorum vtilitatem: cùm omnes vſucapiones & præſcriptiones, à breuiſsima vſque ad longiſsimam, ex eadem cauſſa ſint, videlicet publicæ ſalutis & tranquillitatis.

Præſcriptio 30. annorum, apud Sidonium, Præſcriptio tricennij dicitur, non triennij, vt perperam legitur.

PRAESCRIPTIS verbis actiones quæ dicantur, ſic intelligemus. Olim iuriſconſultorum opera certæ communium litium & cauſſarũ actiones ac formulæ conſtitutæ fuerant, quas proponere Prætores in edictis ſuis conſueuerant: veluti empti, locati, pro ſocio. quòd ſi qua fortè naſceretur inuſitata controuerſia, tum litigatores vel ſuo marte, vel Iuriſconſulti alicuius opera ſuæ actionis formulam certis verbis concipiebant: in eáque verba & ſponſionem faciebant, & iudicium à Prætore poſtulabant. Prætor in ea ipſa verba Iudicem Recuperatorémue dabat. Exempli gratia: SI PARET MAEVIVM fulloni polienda ſua veſtimenta ea mercede, de qua inter ipſos poſtea conueniret, dediſſe: neque Mæuius fulloni à quo effectum opus accepit, ſatisfaciat, tum Mæuius damnetur. Hæc actio ideo præſcriptis verbis appellatur, quia Prętor hanc formulam non ex edicto ſuo ſumebat: ſed litigatores verba ei prę ſcripſerant, ſecũdum quæ iudicium dari poſtulabant. Itaque Celſus in l. 2. D. de præſcript. verb. Cùm deficiunt, inquit, vulgaria atq; vſitata actionum nomina, præſcriptis verbis agendum eſt. l mp. l. 6. C. de tranſact. Aut enim, inquit, ſtipulatio conuentioni ſubdita eſt, & ex ſtipulatu actio competit: aut ſi omiſſa verborum obligatio eſt, vtilis actio, quæ præſcriptis verbis rem geſtam demonſtret, danda eſt. Itaque

Præſcriptis verbis perſecutiones ex contractibus innominatis appellantur, quia duntaxat agitur ad id, vt is, cum quo cõtraximus, fidem ſuam liberet, ſicut verba, quibus inter nos conuentum eſt, id poſtulant. Præſcribere enim inter alia ſignificat ſtatuere, ordinare variis pactionibus quid fieri placuerit contrahentibus. cùm alia non eſt huiuſmodi pactionum forma & exitus, niſi vt ſeruentur ſecundum tenorem & præſcriptum verborum.

Præſcriptis verbis, & in factum, & incerti agere, ſignificant ferè idem: nec ſunt propria actionum nomina, ſed actiones quædam generales & innominatæ, propter multitudinem negotiorum tolerabiles, l. 2. & 3. D. de præſcript. verb. Præſcriptis verbis actio ciuilis eſt incerta, rémque geſtam demonſtrat. tit. D. de præſcrip. verb. l. 6. de tranſact.

PRAESENS dicitur, cùm de iudiciis agitur, qui intra vrbis continentia eſt, l. abſentem. 199. D. de verb. ſignif. Itaque Vlpianus: Præſens, inquit, habetur, & qui in hortis eſt, & qui in foro, & qui in vrbe, & qui in continentibus ædificiis. l. 5. l. 6. l. 7. D. de procurat. At cùm de præſcriptionibus agitur, Præſentes habentur qui in eadem prouincia domicilium habent. l. vlt. C. de præſcript. long. temp.

Præſens, & in diem opponuntur, l. 47. D. de lega. 2. l. 4. D. de vſuf.

Præſens obligatio, pura, quæ neque in diem, neque ſub conditione eſt, l. 9. D. ſi cert. pet. Sic Præſentia legata, l. 12. l. 30. l. 50. D. de leg. 1. l. 88. D. de condi & dem. quæ neq; diei neque conditionis adiectione ſuſpenſa ſunt. Sic & Præſenti die delegata l. 5. D. de condit. & demon. Ita Præſentem pecuniam ſoluere, l. 17. §. fin. D. quæ in frau. cred. Et in re Præſenti faciendam nunciationẽ dicit Vlpianus, id eſt, eo loci vbi nouum opus fit l. 5. D. de op. no. nunt. Sic in re Præſenti conſentire, l. 1. §. ſi iuſſerim. D. de acq. poſ. cognoſcere l. pen. D. ad l. Fab. de plag. Et in rem Præſentem venire, Bud. l. 2. D. de orig. iur.

Præſentem variè accipi Bartolus refert l. diem. §. coram. D. de arbit.

PRAESENTIA an habeatur pro conſenſu ponit Bart. l. Gaius. D. de pig. actio.

Præſentia, elegantem habet phraſin in l. de ætate. §. Celſus itaque ſcribit. D. de interrogatio. quia intelligitur de præſenti pœnitentis reſponſione mutata. Sic enim appellatio tranafertur à perſona ad rem, ſicut alibi à re ad locum. Id genus tranſlationes in Iure valde frequentes ſunt, & lectori ſæpe imponunt. vt in l. pen. D. de iuſti. & iur.

Præſentia, propriè ad corpus refertur. Vnde non ſimpliciter verum eſt, Furioſi, infantia, muti præſentiam nullam eſſe, ſed pro abſentibus haberi. Lex enim plerunque propter ſenſus imbecillitatem, abeſſe eos interpretatur.

Præſentia eſt legitima deffinitio temporis, ideò conſtituta, vt in omnibus negotiis opportunitas cum tranquillitate retineatur. Rectè igitur cenſuit Pomponius: Si inter plures familię erciſcundę agatur, & inter eoſdem communi diuidundo, aut finium regundorum: eundem iudicem ſumi quò facilius coire coheredes, vel ſocij poſsint, in eundem locum omnium præſentiam fieri oportet. l. 1. D. de quibus rebus ad eund. iudic. eat. & vide Nouel. Iuſtinia. 8. & in Notit. Imperij Roma.

PRAESENTALES magiſtri militum, qui in præſenti erant, hoc eſt comitatui principis iuncti, l. fi. §. 1. C. de re mili. l. 4. C. de appar. mag. mili. & in Notit. Imp. Roma.

Præſentales domeſtici, l. 6. C. de aduo. diuer. iud. qui ſcilicet prӕſentes diurno obſequio principis deputati erant l. 13. C. de re mili. lib. 12.

Prӕſentales milites, Prӕſentales numeri, l. 18. & l. fin. eo. titu. & Prӕſentium ordines apud Nicephorum lib. 17. hiſto. Eccleſi. ca. 1.

Prӕſentalis curioſus curſus publici, in Notitia Imperij Roma. & ϛρατηγὸς πραιτωρίων, in edicto Iuſtiniani 14.

PRAESIDES prouinciarum dici cœperunt, poſt diuiſionem prouinciarum ab Auguſto factam. Sic enim prouincias diuiſit, vt aliӕ Cæſaris, aliӕ populi dicerentur. Cæſaris, quӕ validiores erant, & quas annuis (vt Suetonius ſcribit) Magiſtratuum edictis regi, nec facile, nec tutum erat. Has igitur ipſe ſuſcepit, in eáſque Rectores mittere inſtituit, viros (vt ait Strabo) tum Conſulares, tum prӕtorios, tum etiam equites. Quos & ille generali nomine ἡγεμόνας. & Iuriſconſulti in Pandectis prӕſides appellant. Nomen (inquit Macer l. 1. de offic. præſid.) prӕſidis generale eſt, eo quòd & proconſules, & legati Cæſaris, & omnes prouincias regentes, licet Senatores ſint, Prӕſides appellantur. Vbi tamen SENATORES NON SINT cum negatione legendum cenſet Hotom. vt equites ſignificaret, de quibus hoc ipſum Strabo teſtatur. Populi autem prouinciis qui præerant, Proconſules (vt ait Suetonius) dicebantur. Vnde caput eſt in libro Pandectarum 1. De officio proconſulis: quod ad populi prouinciarum ſolos rectores pertinet. Nam etſi populus in ſuas prouincias ϛρατηγοὺς καὶ ὑπάτους (vt Strabo appellat) id eſt, Prætores & Conſules mitteret (quibus nominibus abuſus eſt pro, Proprætores & Proconſules, vt continuò pòſt demonſtrat) tamen vtroſque Proconſulum nomine appellari ſolitos. & Suetonius teſtatur, & ex Pandectarum libris facile intellectu eſt: cum ſcilicet extraordinariũ eſſet eo tempore propè omnium in prouinciis imperium: eóque generali nomine, Rectores omnes appellarentur. Nam vt in eiuſdem Im-

peratoris vita Suetonius ſcribit, Auguſtus auctor ſenatui fuit, ne magiſtratus depoſito honore ſtatim in prouincias mitterentur. Præſides autem maius imperium in ſua prouincia habebant omnibus poſt principem, l.4.de offic. præſid. & omnia prouincialia deſideria, quæ Romę varios iudices habebant, ad officium Præſidum pertinebant. l. 2. eod. denique omnium Romæ magiſtratuum vice & officio fungebantur. l.12. eod. Plura de iis vide ſub verbo, PROCONSVLES.

PRAESTARE, eſt ſatiafacere, vel exitum alicuius rei in ſe recipere. Vlpianus in l.item Labeo ſcribit. D.fami erciſc. Familię erciſcundę, inquit, iudicium ex duobus conſtat: id eſt, ex rebus atque præſtationibus, quę ſunt perſonales actiones. Pręſtare, dicta promiſſave implere, l.17.18.19. D.de ædil. edict.

Præſtare aliquẽ, eſt prędem eſſe pro aliquo, id eſt periculum, quod ab eo timetur, in ſe recipere.

Præſtare quoque actiones cedere, & mandare ſignificat, l.6.§.fin. D.nau.cau.ſtab. l.31. D.de actio.empt.

Præſtare culpam, caſum, dolum, periculum, bonam fidem, diligentiam, cuſtodiam, factum, tritę ſunt librorum noſtrorum locutiones, pro euentum culpę, doli, caſus in ſe recipere.

Præſtatuiri, & Pręſtituiri, vetuſtè pro Pręſtitum iri. Pomponius l.66. D.de contrah.empt. Viam, iter, actum, aquę ductum pręſtatuiri. Iauolenus l. 10. D. de hered. vel act. Quòd ſi in venditione hereditatis id actum eſt, ſi quid iuris eſſet vẽditoris, venire, nec poſtea quicquam pręſtituiri.

PRAESTATIO, Paulo l.ſi plures. D.de leg.3. pro ſolutione.

PRAESTITVERE, hoc eſt, pręſcribere, l. 1. D. de iur. delib.

PRAESVMERE, quaſi antè ſumere: aliàs vſurpatur pro audere vel tentare aliquid contra ius: vt ferè Pontifices Romani eo verbo vtuntur. Alexander 3. ex concilio Lateranenſi, loquens de clericis & monachis: Sed nec procuratores, inquit, villarum, aut iuriſdictiones etiam ſeculares ſub aliquibus Principibus & ſecularibus viris, vt iuſtitiarius eorum fiat, clericorũ quiſque exercere pręſumat, hoc eſt, tentet, audeat. c.ſed nec. Ne cleric. vel monach. ſecular. negot. ſe immiſc. 2. Tim.2.

Præſumere, aliàs accipitur pro nudo facto prius aliquid ſumere. Vnde Plinius lib.36. tradit de farina cuiuſdam lapidis, In certamine bibendi aduerſus ebrietatem à potatoribus pręſumenda: allegans Theophraſtum auctorem.

Præſumere aliàs ſignificat pręoccupare apud Rhetores, qui pręſumptionem vocant, cùm id quod in aduerſarij cauſſa, vel in iudicis opinione cõtrarium nobis eſſe aut fore arbitramur, pręoccupamus dicendo, ac bonis rationibus diſſoluendo. Quintilianus lib. 9. Mirè verò in cauſis valet pręſumptio, quę πρόληψις dicitur: cùm id quod obiici poteſt occupamus, quę pręcipuè procemio conuenit.

Præſumere aliàs pro putare ponitur, vt in l.vulgo. D.de in lit.iuran. Vulgo pręſumitur, inquit Vlpianus, alium in litem non debere iurare, quàm dominum litis.

Præſumere aliàs denique accipitur pro pręſagire, coniicere, cogitare, ſeu diuinare aliquid in dubio. Valerius lib.1. c.5. Eque fortuito dicto quaſi certam ſpem clariſſimi triumphi animo pręſumpſit. Et c. 6. Præſumpſit animo, ea re ſignificari exitum ſuum: hoc eſt, coniecit, vaticinatus eſt.

PRAESVMPTIO, dicitur exiſtimatio quę ex veriſimilibus argumentis & coniecturis ducitur, in Rubr. D. de proba. & pręſumpt. veluti in l.24. D. illo tit. Si chirographum cancellatum fuerit, præſumptione debitor liberatus eſſe dicitur. Et in l.ſeq. Is cui ſoluta pecunia eſt, pręſumitur debitam accepiſſe: quia veriſimile eſt eum qui ſoluit, non temerè ſuam pecuniam iactare. Itaque in eum contra quem pręſumptio eſt, ſemper probationis onus tranſit. d.l.25. & l.vlt. D. quod met. cauſ. Cicero videtur Exiſtimationem appellare Verrina v. In hoc genere facilior eſt exiſtimatio, quàm reprehenſio: ideo quod eum, qui hoc facit, auarum poſſumus exiſtimare, crimen in eo conſtituere non tam facile poſſumus. Illius definitionis inſigne exemplum eſt iudicium Salomonis ſapientiſſimi regis 3. Regum.3. quod refertur in c.2. de pręſump. vide Specula. titu. de pręſumpt. §.1. & an à fictione diſſideat, ponit Abbas in c.is qui. de ſponſal. & mat. & vide elegantem Pręſumptionum tractatum Tomo 6.

Præſumptionum alia maior, alia minor eſt, iuxta coniecturas, quę non æquè ad naturæ dictamen accedunt. Vnde commentatores dicere ſolent: quaſdam eſſe pręſumptiones Iuris, quaſdam Iuris & de iure. Quaſi verò verba, Iuris, & de Iure, multum diſtent. Eiuſdem farinę eſt diuiſio, ſecundum quam adſerunt, præſumptiones alias eſſe vehementes, alias violentas, quaſdam neceſſarias: violentum pro certo accipientes, c. literis. de præſumptio.

Præſumptionum cognitio cenſura magis, quàm curioſis præceptionibus & variis diuiſionibus cognoſcitur. Sic ergo diſtinguere cauſſas præſumptionum ſatis eſt. Aut enim tam propè accedunt ad neceſſariam veritatis rationem, vt plenam mereantur fidem, & probent id, quod ſecundum eas aſſerimus: & tunc, ſiue legitimas, ſiue iuris & de iure, ſiue neceſſarias præſumptiones appellaueris, parum refert. Aut verò proficiſcuntur ex cauſis, quæ veræ quidem eſſe poſſunt, ſed interim in diuerſum collectis rerum argumentis faciliter cedunt. Itaque mouere non nihil ſolent animum: tamen ad credendum planè non perducere. Has probabiles, vel non neceſſarias præſumptiones, aut ſuſpiciones rectè dixeris, vel etiam argumenta, ſicut Arrius Menander in l.non omnes. §. A Barbaria. D.de re milita. Sed licet, inquit, hoc liquidò conſtare non poſſit: argumentis tamen agnoſcendum eſt.

PRAETER dictio quandoque excludit, l. equitij. §. præter. D.de vſu & habit. l. Titio teſtamento. D.de lega.1. quandoque includit, & auget. l.Seio amico. §. vxor. D. de annu. leg. quandoque ſignificat poſt l.cum procu. D.de op. no.nunt.

PRAETERIRE, eſt ſilentio prætermittere. Hinc

PRAETERITI liberi dicuntur, qui à teſtatore neque heredes inſtituti, neque vt oportet, exheredati ſunt. §. eodem. 2. Inſt. De hered. quę ab inteſt. itaque etiam ſi quæ eis legata vel fideicommiſſa relicta ſint, non ideo minus pręteriti dicuntur. l.4. C.de lib. pręter.

Præteriti ſenatores quondam in opprobrio non erant. quòd vt Reges ſibi legebant ſublegebántque quos in conſilio publico haberent: ita poſt exactos eos, Conſules quoque & Tribuni militum conſulari poteſtate coniunctiſſimos ſibi quoſque patriciorum, & deinde plebeiorum legebant. donec poteſtas Tribunitia interuenit, qua ſancitum eſt, vt Cenſores ex omni ordine optimum quemq; curiatim in ſenatu legerent: quo factum eſt, vt qui præteriti eſſent, & loco moti, haberentur ignominioſi. Hęc Feſtus.

PRAETERITO futurum contineri conſtat, vt inducta pro inducenda, l. potior. §. 2. D. qui potio. in pig. & actum pro agendum, l. poſt venditionem. verſ. ſpecies. D. de aqua & aqua plu.

PRAETERMITTERE cauſſam teſtamenti quid ſit, docet Iuriſconſ. l.1.§. prætermittere. D.ſi quis omiſ. cauſ. teſtamenti.

PRAETEXTA eſt genus veſtis, qua nobiliores ciues Romani vti ſolebant. §. iniuria. Inſt. de iniur. & vide l. 3. §. fin. & ibi gloſ. D. de libe. exhiben.

PRAETEXTATVS, qui prætexta, & bulla adhuc vtebatur, Budæo l.ſi. D.de ſenat.

PRAETEX

PRAETEXTVS, vulgò color quæſitus, vt rectè expoſuit G. Budæus l. illicitas. D. de offic. prçſid. l. ſub prætextu. C. de tranſact.

PRAETOR dictus, inquit Varro lib. 4. de Ling. Lat. qui præiret iure, & exercitu. à quo id Lucillus, Ergo Prætorum eſt antè prçire. Hinc Feſtus, Prçtorem maiorem (inquit) L. Cæſar putat dici, Vrbanum: ceteros, minores. Maximum Prætorem dici putant alij eum, qui maximi imperij ſit: alij, qui ætatis maximç pro collegio quia Augurum decretum eſt, quòd in ſalutis augurio Prætores maiores & minores appellantur, non ad ætatem, ſed ad vim imperij pertinere. Hinc apud Liuium lib. 7. Lex vetuſtis ſcripta verbis. vt qui Prçtor maximus eſſet, Idibus Septembr. clauum pangeret: id eſt, qui ſummum Imperium & poteſtatem haberet, veluti Conſul, aut Dictator. Iuſtin. autem Nouell. 25. de prætore Lycaon. ſcribit nomen prçtoris proprium imperij Rom. fuiſſe, & ante ipſos etiam Coſſ. in Republic. vſurpatum. quippe cùm veteres Romani ſuos Imperatores prçtores appellarent: iiſque rei militaris ſummam poteſtatem attribuerent: legibúſque ab iis ſcriptis parerent. Quibus ex verbis de Iuſtiniani ſumma antiquitatum cognitione licet exiſtimare. Vtcunque ſit, communoe hoc Prçtoris verbum tandem eius proprium factum eſt, qui in vrbe iuri dicundo præeſſet. de quo Pompon. in. l. 2. De orig. iur. Cúmque Conſules auocarentur bellis finitimis, neque eſſet qui in ciuitate ius reddere poſſet, factum eſt vt Prçtor quoque crearetur, qui Vrbanus appellatus eſt, quod in vrbe ius redderet. Liuius libr. 6. & 7. ſcribit anno ab V. C. CCCLXXXVIII. conceſſum à plebe nobilitati de Prætore vno, qui ius in vrbe diceret, ex patritiis creando. eúmque ſibi honorem Patritrios quæſiuiſſe, pro cooceſſo plebi altero Conſulatu. Hçc ille. Moris autem erat, vt is creatus comitiis centuriatis, priuſquam ius diceret, vt cuique notum eſſet, quemadmodum anno ſuo ius dicturus eſſet, in albo edictum conſtitueret atque proponeret, quod ab edicendo, id eſt antè denunciando ac prçdicendo, dictum eſt: quaſi tanto antè populo denunciaret quç eſſet in iure dicendo obſeruaturus. Hoc autē inito Magiſtratu, habita concione, & iuratus in leges, faciebat. Cicer. De finibus 2. Quid enim mereri velis iam, cum Magiſtratum inieris, & in concionem aſcenderis. (eſt enim tibi edicendum, quç ſis obſeruaturus in iure dicendo: & fortaſſe etiam, ſi tibi erit viſum, aliquid de maioribus tuis, & de te ipſo dices more maiorum) quid merearis igitur, vt te dicas in eo magiſtratu omnia voluptatis cauſſa facturum eſſe. Iuris dicuodi autem munus tribus hiſce continebatur verbis, Do. Dico, Addico. Dabat bonorum poſſeſsionem ex legibus, ex edicto ſuo, ex ſeoatuſconſultis. Dabat iudicium Recuperatorium, itémque arbitros cùm priuati poſtulabant. Dicebat viam in formulis, Iſtam viam dico. Dicebat tutorem ex lege Attilia, dicebat ſententiā quibuſdam in cauſsis maioribus, vt in liberalibus, in popularibus. in executionibus ſententiarum, in appellatioonibus, & aliis prætereaoonnullis. Dicebat etiā interdicendo, cùm de poſſeſsione, interdum etiam cùm de proprietate ageretur: quod ex lib. Pand. 43. cuiuis facile eſt intelligere. Dicebat præterea indicendo, veluti cùm ferias indicebat, vt Gell. libr. 10. capi. 24. & item Macrobius lib. Saturn. 1. demonſtrant. Suetonius in Claudio, Obſeruauitque ſedulò vt quoties terra in vrbe mouiſſet, Ferias adnocata concione Prætor indiceret. Addicebat autem cùm in iure ceſsio fiebat: cuius rei ritum in formulis exponemus. Cicero lib. De legibus 3. Iuris diſceptator qui priuata iudicet, iudicaríve iubeat, Prætor eſto. Is iuris ciuilis cuſtos eſto. Polybius autem & Plutarchus ei ſex Lictores datos tradunt. Vnde ἀρχὴν ἑξαπέλεκυν appellaot, id eſt, ſex ſecurium. Notandū etiam quod Cicero ſcribit lib. fam. Epiſt. 12. Placuit nobis, inquit, vt ſtatim ad Cornutum prætorem vrbis has literas deſerrem, qui, quòd Conſules aberant, Cooſulare munus ſuſtinebat more maiorum. Gellius lib. 12. cap. 14. Prætor etſi collega Conſulis eſt, neque Prætorem, neque collegam iure rogare poteſt, quia imperium minus Prætor, maius habet Conſul: & à minore imperio maius, aut à minore collega rogari iure non poteſt. Sed & collegā eſſe Prætorem Conſulum, Meſſala docet: quòd eodem auſpicin creantur. Hunc Centumuiralibus iudiciis poſtremis temporibus præfuiſſe, Plinius lib. Epiſto. 5. hia demonſtrat verbis: Hoc facto Nepotis commotus Prætor, qui Centumuiralibus præſidet, deliberaturus an ſequeretur exemplum, Inopinatum nobis ocium dedit. Seneca lib. De tranquill. vitæ 1. An ille plus præſtat, qui inter peregrinos & ciues, aut vrbanus Prætor adeuotibus aſſeſſoribus, verba pronūciat, quàm qui docet quid ſit iuſtitia, &c.

Prætorem Iuriſconſulti proconſulem ſæpe vocant, Gaius in l. 1. & 3. D. de alienatio. iudic. mutan. cauſ. fact. l. patri pro filio. §. 1. D. de minor. l. in heredē. D. de dol. mal. reſpiciunt enim ad id, quod Pompooius in l. 2. §. deinde cùm placuiſſet. D. de orig iur. Cúmque conſules, ait, auocarentur bellis finitimis, neque eſſet qui in ciuitate ius reddere poſſet, factū eſt vt Prætor quoque crearetur. Is ergo Conſulis fungebatur officio, & (quatenus ad iudicandum attinet) proconſul erat. Præterea Prætores in prouinciis vicem gerebant conſulum.

Prætor, apud Paulum Sentent. lib. 1. tit. 15. pro ædili ſumitur. Feram beſtiam, inquit, in ea parte qua populi iter eſt, colligari Prætor prohibet. Aedilitio enim edicto prohibemur ferā beſtiā ibi habere qua vulgo iter fit.

Prætor PEREGRINVS, vt Pompooius ſcribit l. 2. D. de orig. iur. creatus eſt propter magnam peregrinorum turbam, vt inter eos ius diceret: cùm Vrbanus prætor ſatisfacere vtriſque non poſſet. Eum autem reperio in epitome Liuij lib. 19. an. o x. primùm creatum fuiſſe: & Peregrinum dictum, quòd inter ciues & peregrinos ius diceret. Itaque video apud Liuium ſemper vrbanam iuriſdictinnem ei quæ ioter ciues & peregrinos eſt, opponi. Vt li. 22. Romæ iuris diceodi vrbana ſors Pomponio, inter ciues Ro. & peregrinos, P. Furio Philo euenit. Et lib. 33. Prçtores deinde prouincias ſortiti, L. Apuſtius Fullo vrbanam iuriſdictionem, M. Acilius Glabrio inter ciues & peregrinos. Et libr. 40. Iuriſdictio vrbana M. Ogulnio Gallo, inter peregrinos M. Valerio euenit. Et libro 41. Prætores L. Papyrius Maſo vrbanam, M. Aburius inter peregrioos ſortiti ſunt. Et lib. 42. Prætores deiode prouiocias ſortiti ſunt, A. Atilius Serranus vrbaoam. C. Clunius Saxula inter ciues & peregrinos. Hoooratiorem autem Vrbanam peregrina fuiſſe, Appiaous & Dio non obſcurè ſignificant: ille lib. De bellis ciuilib. 2. vbi ſcribit, Brutum & Caſsium Prætores deſigoatos inter ſe contendiſſe, vter ioris inter ciues dicundi prouinciam obtineret hic autem lib. 42. vbi narrat Prætorē Cæcilium indignè tuliſſe, quòd Cæſar eam prouinciam collegæ Trebonio dediſſet. Omnibus autem Præturis prçſtantiorem & gratioſiorem fuiſſe in orat. pro Muræna perſpicuè demonſtrat. Sed quæri ſolet, quid inter Vrbanam & Peregrinam Præturam interfuerit. Hotom. tres ferè differentias tradit. Prima hæc eſt, quòd (vt modò diximus) ſoli ciues Roma. agere apud Vrbanum poterant, Peregrini oon poterant. Altera, quòd apud illum lege agebatur, apud huoc autem nequaquam. Itaque (vt eſt in orat pro Flacco) cùm Græcus homo Heraclides à C. Plotio ſenatore mā clpia quædam petiiſſet, & fore videret, vt iudex ſumptus ſentētiam ſecundum reum diceret, & ab eo iudice abiit, &, quòd iudicium lege non erat, cauſſam totam reliquit. Quod cùm ita ſit, ſeq

ſit,ſequitur ciues Ro.neque ſuos liberos emancipare, neque alienos adoptare,neque ſuos ſeruos manumittere,neque in iure cedere,neque bonorum poſſeſsionem, tutorémve ciui Rom. impuberi poſtulare apud eum potuiſſe:denique,vt rem vno verbu complectar, legis actionem eum Prætorem non habuiſſe. Falſum eſt autem (vt idem obſeruat) quod quidam ſcribunt, eum de pecuniis repetundis quæſiſſe. nam Aſconij locus in orat.Ciceronis cótra Competitores, quo ſolo argumento nituntur,longè aliò pertinet.Scribit enim Antonium cum magiſtratum adhuc nullum obtinuiſſet,ſed equitum turmas de Syllano exercitu nactus eſſet,Græcos ſpoliaſſe : ideóque ad M. Lucullum Prætorem, qui ius inter peregrinos dicebat, à Græcis in ius eductum eſſe.non igitur Repetúdarum iudicium illud erat, ſed iniuriarum potius:quæ cùm strociores eiſſent,dignæ viſę ſunt, de quibus Prętor ipſe inter ciuem & peregrinos Gręcos homines cognoſceret. Tertia differentia eſt, quòd Prętor vrbanus edictum in albo proponebat,quibus de rebus ius anno ſuo dicturus eſſet : cùm alter nuſquam, quod ſciam, legatur propoſuiſſe. ſed (vt opinor) ex Vrbano edicto ius dicebat.

Prætores PROVINCIALES creati ſunt circa annum DXIX.Sicilia & Sardinia captis,atq; in prouinciarum formam redactis : quemadmodum Solinus capi.21.& Liuius Epit.20. prodiderunt. Pomponius autem in l. 2.De orig.iu.Capta Sardinia,inquit,mox Sicilia,item Hiſpania,deinde Narbonenſi prouincia, totidem Prætores,quot prouincię in ditionem venerāt,creati ſunt. Póſt autem moris fuit,vt cùm armis tutandæ prouincię viderētur,eò ſtatim & Conſules & Prætores inito magiſtratu mitterētur. Tandem etiam inſtitutum eſt, vt qui Conſulatu aut prętura abiiſſent,eò cum ſummo Imperio proficiſcerentur : illíque Proconſules, ſiue Proprętores (tametſi verbis hiſce nonnunquam veteres abutantur)appellarentur.Demóſtrat etiam in Verrinarum commentariis Hotom. moris fuiſſe, vt cùm à Senatu decretæ & Conſulares,& Prętorię prouincię fuiſſent,tum Conſules inter ſe,itémque Prętores prouincias ſortirentur,aut verò inter ſe cópararent.Conſules autem id adhuc deſignati,& antequam magiſtratum inirent,facere ſolebant : quemadmodum ex orat. De prouinc.Conſul.Salluſtio in Iugurth.& innumeris Liuij locis intelligitur.Prætores verò quo tempore magiſtratu abibant, id factitaſſe ſignificat locus ille Verrinę 4. Qui, ſimulatque ei ſorte prouincia Sicilia obuenit,ſtatim Romę,& ad vrbem, antequam proficiſceretur , quærere ipſe ſecum , & cogitare cum ſuis cœpit , quibúſnam rebus in ea prouincia maximam vno anno pecuniam facere poſſet.

Prętor FIDEICOMMISSARIVS qui de fideicómiſsis ius diceret: duóſque à Claudio Cæſare inſtitutos eſſe ſcribit Pomp.l.2.§.17.D.de orig.iur.ex iiſq; vnú à Tito Cæſare detractum eſſe. Suetonius autem in Claudio : Iuriſdictionem de fideicommiſsis, inquit, quotannis & tantum in vrbe delegari magiſtratibus ſolitam,in perpetuum,atque etiam per prouincias, poteſtatibus demandauit. Sed hæc facile eſt ex Fabij verbis explicare,qui libr.3.cap.6.ſic ſcribit, Non debes apud Prætorem petere fideicommiſſum, ſed apud Conſules.maior enim Prętoris cognitione ſumma eſt.quæritur an maior ſumma ſit, &c. Quo ex loco intelligitur , fideicommiſſorum iuriſdictionem ita partitam fuiſſe,vt Prętor vſque ad certam ſummam cognoſceret,de maiore Conſul ius diceret.Vlpian.perſpicuè id quod diximus confirmat,cap.Inſt.25.Fideicommiſſa, inquit,non per formulam petuntur,vt legata: ſed cognitio eſt Romę quidem Conſulum , aut Prætoris, qui fideicommiſſarius vocatur : in prouinciis verò, Præſidum prouinciarum.De Prætore fideicommiſſario Imp.l.2.C.qui pot.in pigno.habeant.Paulus l.quęſitum. 78.§. pen. D.de legat.3.& l.4. in fid. D.quibus ad lib.Vlpi.l.ſicuti legatú.92.De condit.& demonſtr.

Prętor FISCALIS ab Imperatore Nerua creat' eſt , qui inter fiſcum & priuatos ius diceret, vt Póponius ſcribit in l.2.§.18.De orig.iur.

Prętor TVTELARIS primus à M.Antonio philoſopho creatus eſt , quemadmodum Iulius Capitolinus ſcribit:cùm antea tutores à Conſulibus poſcerentur, vt diligentius de Tutoribus tractaretur. Quantum autem ex Iuſtiniano intelligimus, officium eius erat, vt cogerent tutores & ſatiſdare rem pupilli ſaluam fore, & delatam tutelam recipere. Erant & Prętores de liberalibus cauſsis cognoſcentes, l.1. C. ſi mancip. ita veni.l.3.§.1.l.5.D.de liber.cauſ.Iuſtin.Nouel.13.καὶ ὥσπερ ἕτεροι πραίτωρες εἰσὶ τῆς συγκλήτου βουλῆς οἱ τῶν ἐλευθεριῶν καὶ τῶν ἐπιτρόπων,καὶ τῶν τοιούτων πριναδήμεύσει.

Prætores RERVM CAPITALIVM,Vide infrà QVAESITORES.

PRÆTORIVS is dicebatur,qui prætura functus eſſet.

PRAETORIA in conſtitutionibus Impp. domus magnificæ,intelliguntur præſidum, iudicúmve cauſſa in vrbibus extructæ l.31.C.de epiſc.& cleric.l.pen. C.de offic.recto.prouinc.

PRÆTORIVM, villa vrbana:id eſt,ædificium quod dominus qui in vrbe habitat ſibi parauit:à villici habitatione diſiunctum. Vlp.l.198.D.de verb. ſig. Vel ſi prætoria voluptati tantùm deſeruientia. Neratius l. 2. D. de ſeruit.ruſt.Ruſticorum prædiorú ſeruitutes ſunt, licere altius tollere, & officere prætorio vicini. Sic in l.13.§.vlt.D.de iniur.l.12.D.de vſu & hab.leg.l.91.§.pater. D.de leg.3.Tertullian.lib.de Idololatria,Palladius lib.1.cap.8.Sueton. in Caligula cap.38.

Prætorium pignus,vide ſuprà Pignus.

Prætorium ius,vide ſuprà Ius.

Prætoria cohors dicta fuit,quę à prętore,hoc eſt,à Conſule nunquam diſcederet in bello,ob cuſtodiam corporis,teſte Feſto.Africanum autem inter omnes primum delegiſſe ſibi aliquot fortiſsimos, qui lateri eius adhærentes,omnibus aliis muneribus vacarent,ſtipendióque maiore honorarentur , literis proditum eſt, quanquàm apud alios multi id antea quoq; feciſſent. Quem morem ſecuti ſunt omnes , tum in bello , tum domi,præſertim ortis ciuilibus diſcordiis.Iulius Cæſar propter inimicos aliquandiu vſus eſt cuſtodia corporis, & prętoria cohorte Hiſpanorum. Tandem nimia quadam confidentia, maluit ſemel inſidias vndique imminétes ſubire,quàm cauere ſemper : ideóque cuſtodiā remouit, & haud dubiè inimicis maximam inſidiandi anſam prętitit : vt euentus tanti viri nos admonere debeat, ne vitioſa ſecuritate periculum ſubeamos,quod euitare licet.

Prætoria porta in caſtris erat , qua exercitus ad prœlium educebatur.

PRAETORIAE ſtipulationes dicuntur in tit. De præt. ſtip.lib.Dig.49.non quæ à mero Prætoris officio proficiſcuntur,vt l.5.D.de verb. oblig ſed quæ Prætoris imperio ac iuſſu interponuntur. Venuleius enim in l. 9.eiuſd. tit. ſcribit in Prætoriis ſtipulationibus ſi ambiguus ſermo acciderit, ipſius Prætoris interpretationem fore.eius enim mentem æſtimādam eſſe. Harum autem tres videntur conſtitui ſpecies, iudiciales, cautionales, & communes.

PRAETORIVS tutor dicitur , qui pupillo cum tutore ſuo litigaturo à Prętore vrbis dabatur. auctor Iuſti. ſub titul.De auctorit.tut.&.Vlp.in inſt.cap.2.

PRAEVALENTIA,prętantia,precij ac valoris exuperantia. Paul. l.23. D.de rei vind. In omnibus igitur illis in quibus mea res per prę ualentiam alienam rem trahit,meámque efficit,&c.

PRAEVARICARI, inquit Marcianus,eſt vera crimina

abſcond

abſcondere, l. 1. D. ad S C. Turpill. Vel, vt inquiũt Critiċs, eſt προσπαίζειν τινα, id eſt Parcere & alludere alicui. Item Prguaricat, diuaricat, varicat, ὑπερβαίνειν, διασκελίζειν. Hinc Præuaricari reo, Græcis καθυφίεσθαι τῆς ὑποθέσεως, id eſt ſubmittere ſe reo. Prguaricatur etiam qui ex vtraque parte conſiſtit, vt ait l. 1. D. de præuaricat. Præuaricatus in eadem lege Baſilica expunũt παλίμβολος. Hinc

Prævaricatio, inquit Plinius, eſt trãſire dicenda, vel curſim & breuiter attingere quæ ſunt inculcanda, infigenda, repetenda. Critica Præuaricatio, παράβασις, ἀνάστασις.

Prævaricator, inquit Vlpianus l. 1. D. de præuaric. eſt quaſi varicator, qui diuerſam partem adiuuat prodita cauſſa ſua. quod nomen Labeo à varia certatione tractum ait. Cicero in Partit. dici vult quòd in contrariis cauſsis quaſi varie poſitus eſſe videatur. Feſtus à prætergrediendo, cui Critici conueniunt. Et ita Obuaricator Feſto, ab occurrendo, qui cuipiam occurrit, quominus rectum iter conficiat. Cuiacius plènius Præuaricatorem ſic definit: Præuaricator eſt accuſator, qui in iudicio publico abſolutioni incumbit non damnationi, quaſi váricator. Propriè enim de accuſatore dicitur: nec aduocatus qui ſuſcepti ſui cauſſam aduerſario prodit propriè præuaricator dicitur, quia non propriè accuſator, l. qui cum natu. §. pen. D. de bon. lib. vt nec reua ſi cauſſam ſuam perfunctoriè egerit.

Præventio dicitur cum eiuſdem rei perſonæve iurisdictio penes duos iudices eſt, & alter cognoſcere prius cœpit. Præuenitur quandoque per in ius vocationem, quia prior in ius vocauit: quandoque litis conteſtatione, quandoque libello, quandoque ſententia. Bartolus ponit in l. ſi plures. D. de lega. 1. Specul. tit. de reſcript. præſentatione. §. 5. verſi. item quòd minus. vide Felinum in c. cum M. Ferrarienſis. de conſtit. in antiq. & vide doct. in l. ſi quis poſteà quàm. D. de iudic. & c. pen. ext. de ſor. compet.

Pragmaticæ ſanctiones dicuntur Principum reſcripta, non de priuatorum negociis, ſed corporum, ordinum, & collegiorum cauſsis de conſilij ſententia emiſſa: inde, vt vult Hotoman. deducto verbo, quòd pragmaticis & peritis viris in conſilium adhibitis interponuntur. Zeno in l. vlti. C. de diuerſ. reſcript. & pragmat. ſanct. Pragmaticas præterea ſanctiones non ad ſingulorum preces ſuper priuatis negociis proferri: ſed ſi quando corpus, aut ſchola, vel officium, vel curia, vel ciuitas, vel prouincia, vel quædam vniuerſitas hominum ob cauſſam publicam fuderit preces, manare decernimus: vt in his etiam veritatis quæſtio reſeruetur.

Pragmatica ſanctio & Annotatio tanquam aduerſæ opponuntur, in l. iubemus. 10. C. de ſacroſ. eccleſ. l. vlti. C. de diuerſ. reſcript. Illa dicitur, cùm Imperator re cum cõſilio cognita & agitata quippiam decernit: hæc cùm ad oblatas preces nomen ſuum ſimpliciter adnotat atque adſcribit. Iuſt. l. vlt. C. de prox. ſacr. ſcrin. Certæ ſunt diſpoſitiones noſtri numinis, quarum prima quidem ad ſupplicationem adiutorum emiſſa eſt: altera verò per ſacram pragmaticam facta eſt, &c.

Pragmatici à Iuriſconſultis hoc differunt, quo ſpecies à genere. Itaque Pragmaticos Græci iuris interpretes appellant: vt ait Fab. lib. 3. cap. 6. vt Pragmaticus ſit iuris eius quod in ordine iudiciorum, cautionibus, & formulis verſatur, peritus: cum Iuriſcõſultus etiam de negociis de quibus certum ius erat nullum, conſuleretur: veluti (vt ſcribit Quintilianus) de verborum proprietate, aut æqui diſceptatione, aut voluntatis coniectura. Vlpianus l. 9. §. 1. D. de pœnis. Solet autem ita vel iuris ſtudioſis interdici, vel aduocatis, vel tabellionibus, ſiue pragmaticis. Cicero libro de Orat. primo: Itaque nun vt apud Græcos, infimi homines mercedula adducti miniſtros ſe præbent in iudiciis Oratoribus: ij qui ab illis Pragmatici vocantur. Fabius libro 12. capite tertio: Neque ego ſum noſtri moris ignarus, oblitúſve eorum qui velut ad arculas ſedent, & tela agentibus ſubminiſtrant: neque idem Græcos quoque neſcio factitaſſe: vnde nomen his Pragmaticorum datum eſt.

Prata, inquit Varro, ab eo quòd ſine opere parata. Et ſic Vlpianus, Pratum, ait, in quo ad fructũ percipiendum falce duntaxat opus eſt: ex eo dictum, quòd paratum ſit ad fructũ capiendum, l. 31. D. de verb. ſignificationibus.

Preces paſsim in Conſtitutionibus Impp. pro libellis ſupplicibus, ſiue poſtulatis, l. 2. C. de vſur. l. 5. C. de impub. l. 9. C. de lib. cauſſ. l. 10. & 17. C. de rei vind. Hinc titul. De precib. imp. offer. C. & formula illa, Si preces veritati nitantur.

Precarium eſt, ait Vlp. quod precibus petenti vtendum conceditur tamdiu, quamdiu is qui conceſsit patitur. l. 1. D. de precario. Inter precarium autem & commodatum has notat differentias Hotom. Precarium primùm rerum immobilium ac iurium cauſſa inſtitutum videtur, l. 2. & l. 3. D. eod. Commodatum autem ad res mobiles propriè pertinet. Qui precariò concedit, dare ad tempus videtur. itaque donationis & liberalitatis genus appellatur in l. 1. & l. quæſitum, 8. §. 3. & l. interdictum. 14. D. eo. eóque cùm quis de re ſibi reſtituenda cautum habet, precarium interdictũ ei non competit, l. & habet. 15. §. 3. eod. Qui verò commodat, longè ab omni donationis ſpecie abeſt, ſibíque cauere de reſtituendo conſueuit. Cui precariò conceſſum eſt, poſſeſsionem habet, l. 4. §. 1. d. l. & habet. §. 4. eod. Commodatarius verò non poſsidet. Precariò vtens, dolum tantùm & latam culpam præſtat, l. quæſitum. 8. §. 3. eod. Commodatarius verò etiam leuiſsimam. Precarium magis ad donationis & beneficij, quàm ad negocij contracti cauſſam ſpectat, eóque nulla eo nomine iuris ciuilis actio eſt, d. l. interdictum. Commodatum autem contractus eſt, ſuámque iure ciuili actionem habet. Ex precario, tum interdictum, tum incerti condictio præſcriptis verbis, quæ bonæ fidei eſt, conceditur, l. 2. & l. duo. 19. eod. ex commodato verò ciuilis actio tantùm. Commodatum vſus certi cauſſa fit, nec niſi eo expleto reuocatur. Precarium nec vſus certi cauſſa fit, & quouis tempore reuocatur. Hæc ex tit. De precario, ſummatim.

Precaria, ſiue Precatiua verba dicuntur in teſtamentis, non directa, nec imperatiua, ſed inflexa, & rogatiue concepta, cum ſcilicet teſtator non pro ſuo iure ac legum auctoritate quid heredibus ſuis mandat, ſed aliquid ab iis precariò poſtulat: veluti peto, rogo, volo, mando, §. vlt. Inſt. De ſing. reb. per fideic. relic. l. 2. C. commun. de legat. Deprecor, cupio, iniungo, cupio des, opto des, credo te daturum, exigo, deſidero vti des. l. etiam. 115. l. & eo modo. 118. D. de legat. primo, l. peto. 69. De legat. 2. Hæc verba fideicommiſſi dicuntur d. l. 69. §. fin. & l. 11. §. 1. D. de legat. 3. & apud Paulum lib. Sent. 4. cap. 1. l. 2. & 4. C. de codicil. l. 24. C. fam. erciſc. Fideicommiſſa enim precatiuo modo relinquuntur, Vlpiano in Inſtit. tit. 24. id eſt, vt Iſidorus tradit lib. 5. cap. 24. non directis verbis, ſed precatiuis. Sic precariam ſubſtitutionem, fideicommiſſariam accipimus, l. 16. C. de pact. Et precariam voluntatem, l. 66. D. de legat. 2.

Precario autem habere, poſsideréve intelligitur, non tantum qui per epiſtolam, vel quacunq; alia ratione concedi ſibi poſtulauit poſſeſsionem vel corporis, vel iuris rei alicuius, id eſt vt ſibi poſsidere, vtíue liceret, ſed & is qui finito precarij tempore, patiente tamen domino, poſsidet, l. 2. §. fin. & l. ſeq. D. de precar. Paul. lib. 5. Sent. tit. 6.

Precaria, genus eſt contractus ad precarij ſimilitudinem inſtitutum: quem contractum appellat l. contractus. D. de reg. iur. Eſt autem conuentio de re alterius vtenda fruenda, ea lege, vt certis temporibus renouetur. Magna autem inter Precarium & Precariam differentia eſt. Nam precarium ſine precibus non conſtat, l. 1. & l. 2. in fine. D. de precar. & apud Paulum libri Sent. 5. titul. 6. §. heres. Precaria interdum ſola con cedentis ſponte & voluntate cõtrahitur. Illud tam mobilium, quàm immobilium rerum eſt, l. 4. D. eodem. precaria prædiorum, interdum etiam pecuniæ. Illud ex mera concedentis voluntate pendet, neq; certi temporis obligationem recipit, l. 1. & l. cũ de precario. 12. D. eod. hæc certum plerunque ad tempus datur: veluti ad vitæ tempus: neque prius renouari poteſt. Illud merè gratuitum eſt, l. 1. D. eod. hæc plerunque mercedem recipit. Illud renouandum nõ eſt: hoc certis temporibus renouatur, veluti quinto quoque anno: vt in concilio apud Beluacenſes, de quo in c. 1. ext. de prec. Et in legib. Franc. lib. 4. tit. 39. De precariis, vt vbi modò ſunt, renouentur. Quemadmodum autem Precarium interdum conuentio eſt de re, quam quis oppignerauit, precario recipienda, & ad tempus vtenda, l. certè. 6. in fi. & l. ſi debitor. 10. D. de precar. & apud Iſidorum lib. Etymolog. 5. cap. 25. Precarium eſt (inquit) dum prece creditor rogatus, permittit debitorem in poſſeſsione fundi ſibi obligati demorari, & ex eo fructus capere. Sic Precaria interdum dicebatur de re, quam donator ipſe ab eo cui eam dederat, fruendam recipiebat. Vt in Capit. Caroli, & in Lombard. lib. 2. tit. 18. de vlt. volunt. l. 4. Noſcat ſibi interdictum eſſe duas de eadem re facere traditiones: ſed poſtquam vnam de rebus ſuis traditionem (in Capitulari legitur **Ordinationem**) fecerit, aliam de ipſis rebus faciendi nullam habeat poteſtatem. ita tamen ſi vſumfructum voluerit habere, per precariam res traditas vſque in tempus definitum poſsidendi ſit conceſſa facultas. Patet igitur eum qui rei alienatæ vſumfructum retinet, vt in l. quiſquis. 28. C. de donat. titulum hunc vſurpaſſe, vt per precariam eam rem poſsideret. Et hoc nimirum eſt, quod ſcribit B. Rhenanus Rer. Germanic. libro 2. Quidam, inquit, in illo recenti Chriſtianiſmo res ſuas Eccleſiæ donabãt, & rurſum agros aut domum in beneficij modum recipiebant, ad vitæ ſuæ tempus: nõ citra tamen penſitationem: nec filius poſt mortem patris, aut heres vindicare ſic donata poterat. Item in legibus Alemann. tit. 2. Siquis liber res ſuas ad Eccleſiam dederit, & per chartam firmitatem fecerit, & poſthæc à paſtore Eccleſiæ per beneficium ſuſceperit ad victualem neceſsitatem conquirendam diebus vitæ ſuæ, & quæ deſpopondit, perſoluat ad Eccleſiam, cenſum de illa terra poſt illius deceſſum nullus de heredibus contradicat. Alterum Precariæ exemplum extat apud Naucl. Generat. 25. ex Concilio Carolomanni: Statuimus; vt ſub precario cenſu aliquam partem Eccleſiaſticæ pecuniæ in adiutorium exercitus noſtri aliquanto tempore retineamus: ea conditione, vt annis ſingulis de vnaquaque caſata, ſolidus, id eſt duodecim denarij, ad Eccleſiam reddantur: eo modo vt ſi moriatur ille, cui pecunia accommodata fuit, Eccleſia cum propria pecunia reueſtita ſit: & iterum ſi princeps iubeat, precarium renouetur.

Precariam etiã dixere Feudiſtæ, pro cuiuſuis rei vſu precibus impetratæ, etiam pecuniæ. Petrus de Vin. lib. Epiſt. 3. cap. 11. in priuilegio Academiæ Neapolitanæ: Mutuum fiet ſcholaribus ab illis, qui ad hæc fuerint ordinati: datis libris in pignore, & precario reſtitutis: receptis à ſcholaribus fideiuſſoribus pro eiſdẽ. Scholaris verò qui mutuum recipiet, iurabit, quòd de terra aliquatenus non recedet, donec precaria reſtituet, vel mutuum ab eo fuerit exſolutum: vel aliàs ſatisfactum fuerit creditori. Senſus eſt igitur: Studioſos daturos libros pignori: ſed creditores eis libros precario conceſſuros. Idem Fridericus in priuileg. ciuitati Viennenſi conceſſo, in Vienna Lazij lib. 2. cap. 5. Vt iudex nullus taliam, ſeu precariam in prædictos ciues facere audeat.

Pretium propriè eſt, quod pro re empta dicitur, & in Lexico iam ſæpius citato definitur, τίμημα τῆς τοῦ ὠνίου καταβαλλόμενον, l. 1. D. de rer. permut. §. pretium autem. inſtitut. de emptio. & vendit. Sed tamen & pretium conductionis in l. 28. §. 2. D. locati. Et pretiũ pro mercede, in l. 10. in fin. D. de acquir. poſſ. l. vlt. §. vlt. D. de l. Rhod. l. 51. §. locaui. l. 58. D. loca. poſitum inuenitur. Sic pretium operæ in l. 52. §. ſi in coeunda. D. pro ſoc. Et manupretium, quaſi manus & artis merces, de quo ſuprà. Pretium tamen depoſitionis à mercede ſeparat Vlpia. in l. 2. §. & generaliter. D. vi bon. rapt. Vbi pretium pro præmio accipi poteſt, quemadmodum & in l. 5. §. vlt. D. de iniur. accipitur. Et apud Liuium lib. 32: his verbis, Haud ſatis dignum tanti laboris periculique pretium erat. Et apud Vopiſc. in Aurelian. Debet enim quid præter dignitatem pretium eſſe meritorum. Pretium autem, inquit Varro lib. 4. de ling. Lat. eſt quod æſtimationis emptioniſve cauſſa conſtituitur: dictum à periteis, quod hi ſolùm poſſunt facere rectè id.

Priorem de longiori tempore: quandoque pro materiæ conditione accipitur, l. 1. C. de munic. & orig. l. 1. C. ſi aduer. tranſact. l. 1. C. de ædil. act. c. niſi cum pridem. de renun.

Primas propriè Patriarcha, c. 1. & 2. 99. diſtinc. quandoque eo nomine ſignificatur Archiepiſcopus, c. ſanè. de for. comp. Nam, quãtum ad effectum, nulla eſt differentia inter primatem & Archiepiſcopum, c. duo. de offic. ord. Qui ſint primates in l. 1. & in rubr. de Alexan. primat. 1. docet ibidem Bart. & vide ibi Pyrrhum Anglebermæum.

Primus heres, qui primo gradu ſcriptus eſt, l. 23. D. quæ in fraud. credit. l. 14. D. de liber. & poſtu. Quintil. declam. 388. Nam neque diu de primo herede cogitandum fuit habenti filium, neque de ſecundo habenti potiorem. Primo autem gradu ſcriptos accipere debemus, omnes qui primo loco ſcripti ſunt l. 1. §. defertur. D. de bo. poſſ. ſecun. tabu. quos principali loco inſtitutos vocant Impp. in l. 13. C. de fideicomm. quibus qui ſubſtituuntur, Secundi heredes vocantur, id eſt ſecundo gradu ſcripti.

Primæ tabulæ paternæ accipiendæ ſunt, in quibus pater ſibi heredem inſtituit: idque ratione ſecundarum tabul. in quibus impuberibus liberis heredes ſubſtituuntur, l. 41. §. coheres. D. de vulg. & pupil. ſubſt.

Primus curiæ dicebatur in curiis ciuitatum, qui cetera omnibus perfunctus officiis, primum in curia ſua locum obtinebat: qua de cauſſa comitiuæ tertij ordinis obtinebat dignitatem, l. quicunque. 127. C. de decur. at biennio exacto comitiua primi ordinis dignitate ornatus, primatu illo abibat. l. Alexandrinis. 56. Codice eodẽ. Primo Curiæ ſimilis eſt, qui à Gregorio maior populi appellatur, Germanis, *Meier*, Gallis *Mere*, qui & *Vimere* dicunt pro vi maiore, & *Mermonſtier*, pro maiori monaſterio.

Primicerius non eſt, vt quibuſdam videtur, iunctum verbum. non enim aliud in eo verbo notandum eſt, quàm primus: nam cerius productio verbi eſt. Itaque bene Sudas πριμικήριον interpretatur ὁ πρῶτος τῆς τάξεως. Nam qui in quocunq; ordine primum locum obtinet, Primicerius vocatur. Proinde non notariorum tantùm primicerius dicitur, quod nomen in Nouell. conſtit. 8. ſæpius repetitum eſt, ſed & Primicerius fabricæ, in l. 2. de fabricenſib. lib. 11. C. Primicerius domeſticorum, protectorum, equitum. l. 2. & l. vlt. C. de

domeſtic

domeſtic. & protectorib. Primicerius menſorū, l. vn. de menſorib. lib. 12. Et Primicerius in officio præfectorum prætorio, apud Veget. lib. 2. cap. 21. Et Primicerius protectorum, apud Ammianum Marcell. lib. 18. Et Primicerius adiutor, in l. vlt. C. de offic. præſec. vrb. Et Primicerius exceptorum, Primicerius ſingulariorum, Primicerius auguſtalium, Primicerius ſcriniorum, Primicerius deputatorum, Primicerius ſacri cubiculi, l. vn. qui à præbitio. tyro. in C. Theodoſ. & apud Caſsiodor. lib. 11. Variar. & in Notitia. Sic Primicerius legionum, apud Guilel. Tyrenſem Pontif. lib. 2. de bello ſac. cap. 19. & aliàs ſæpe. Sic & Primicerius defenſorum, & Primicerius ſcholæ cantorum, & Cardinalis Primicerius apud Luitprandum libr. 6. de rebus per Europam geſtis. Hac eadem forma Auguſtinus D. Stephanū Primicerium martyrum vocat in ſermone 81. & Baldricus Dolenſium Archiepiſcopus in hiſtoria Hieruſalem, D. Petrum, Primiceriū Apoſtolorum. Primicerium, qui ſequebatur, eadem figura Secūdicerius dicebatur: & qui poſt hunc erat, Tertiocerius, Rubr. de Primicerio & Secundicerio. li. 12. C. & in l. vnic. de præpoſi. agent. in reb. & in Notitia aliquoties. Sic apud Luitprandum in libro ſuprà citato Cardinalis Secundicerius.

PRIMIPILVS olim primus centurio, ſiue primi ordinis centurio dicebatur, qui & Aquilæ, & quadringentis in prima acie militibus præerat Halicarn. li. 9. ἰνδὲ, ait, τῶν ταγμάτων τῇ λαμπροτάτῃ ἀρχῇ κεκοσμημένος ἡ τὰς ἑξήκοντα ἑκατονταρχίας ὑπεισδύς τε, καὶ τὸ καλούμενον ὑπηρετεῖν καλεῖ σημεῖον. τοῦτον ῥωμαῖοι τὸν ἡγεμόνα τῆς πατρίων γλώττῃ πριμιπίλους καλοῦσιν. Liuius libro ſeptimo: Id propter Publium Salonium poſtulatum eſt à coniuratis, qui alternis prope annis Tribunus militum & primus centurio fuit, quem nunc primipilum appellant. Primipilus itaque primipili ductorem ſignificat, l. 23. D. de adim. leg. & in Codice Iuſtinianeo ſæpe. Centurionem autem primipili non ſolum aquilæ præfuiſſe, verumetiā quadringentos milites in prima acie gubernaſſe, & tanquam caput totius legionis merita conſecutum & commoda, Vegetius libr. 2. ca. 8. & ca. 21. ſcribit. Hinc

PRIMIPILARIS qui primipili honorem geſsit, l. 36. §. Iulius. D. de legat. 3. l. 33. §. quædam. D. de auro & arg. l. 10. §. vlt. D. de excuſ. tut. l. vlt. §. patrimoniorum. D. de munerib. & honorib. l. 27. C. de epiſc. & cleric. Et Primipilarius, in l. vltim. C. de filiis officiali. lib. 12. & l. 5. de cohortalib. lib. 12. C. Suidas, πριμιπιλάριος ὁ τὸ μεῖζον ἀξίωμα τῶν στρατιωτῶν ἔχων παρὰ ῥωμαίοις.

PRIMIPILVS poſtea & PRIMIPILVM in libris noſtris vſurpari cœpit, pro adminiſtratione militaris annonæ, quæ primipili centurionibus mandabatur, vt eam annonam ſuis militibus præberent, eóſque bene curatos Reipublicæ, cum vſus foret, præſtarent, l. 3. l. 7. & l. 8. C. de cohort. princip. qua de cauſſa tam multa ſingularia & præter iuris ordinarij rationem in Primipilari cauſſa paſsim conſtituta legimus, vt l. 3. & l. 4. C. de primipil. l. 4. C. in quib. cauſ. pign. Primipilū, inquit Theodorus Hermopolites lib. 9. titul. 9. ἔνθα τὸ τοῖς πρώτοις ἀνοντισθεῖς στρατιώταις διδόμενον σιτηρέσιον, ἵνα διανέμῃ τοῦτο αὐτοῖς Et ideo ad l. 1. C. de cond. ex leg. debitor ex primipilo, à Græcis dicitur, ὁ διατροφὰς στρατιωτικὰς τῷ δημοσίῳ χρεωστῶν.

PRIMISCRINIVS, qui & Primicerius, in officio erat præfecti prætorio, & is dabat apparitores, l. 1. C. de ſportul. l. fin. C. de nume. l. fin. C. de apparit. præſe. Præto. Symmach. libro 1. Epiſtol. & in Notit. Imperij ſæpiſsimè.

PRIMOGENITVM vocat ſacra ſcriptura, non quem fratres ſequuntur, ſed qui primo natus fuit, cap. Ioſeph. de verb. ſigni.

PRIMOGENITVS regis, poſt regnum ſuſceptum natus, ſuccedet patri in regno, non primogenitus ante illud: vt Baro à Tautemberg venuſtè declarat titul. 14. circa finem lib. 1. Feud.

PRIMOGENITVRA, ius, qualitas, ſeu prærogatiua primogeniti, de qua Alberic. ſingulariter tractat in l. penult. C. de donat. inter virum & vxorem. & in §. Diſcipuli. in Procem. Pandect.

PRIMITIAE in concillis appellantur ἀπαρχαὶ τῶν ὡρίμων καρπῶν. à diuo Paulo ἀκροθίνια. & in aurea bulla Nicephori, ὡς ἀνάθημα, ἢ πρεσβεῖον, ἢ καρπὸν ἀκροθίνιον. quod ita Græci explicant ἀκροθίνια λέγονται αἱ ἀπαρχαὶ τῶν θινῶν, ἤτοι τῶν σωρῶν. λέγονται δὲ καταχρηστικῶς καὶ πᾶσα ἀπαρχή.

Primitiæ in Rubrica de decimis & primitiis explicant ibid. Pontificij, & nouiſsimè P. Rebuffius in 1. queſt. tract. de decimis.

PRIMORES, id eſt, optimates principes cuiuſq; reip. l. legatum. D. de vſufru. lega.

PRINCEPS, lex animata in terris, auth. de Conſu. ſub finem. Princeps, id eſt, Imperator. D. de conſtitut. princip.

Princeps à Deo ipſo conſtitutus eſt. Nam hiſtoriæ veritas ſic habet: Cum Cn. Pompeius, & Iulius Cæſar bellis feliciter geſtis, magnum haberent exercitum, ac de occupāda tunc Republica meditarentur: ciuile inter eos bellum dominādi cupiditate cœpit. Tandē Pompeius repudians omnes à Cæſare oblatas pacis conditiones: in Græcia victus, & fugiens in Aegypto occiſus eſt. Cæſar autem Romam rediens, rerū omnium potitus, noluit Auguſtus, aut princeps ſalutari, ſed dictatorem ſe fecit, vt in initiis adhuc ſanguinolētis mitigaret regnandi ſuſpicionem. Tandem à Caſsio, Bruto, & aliis aliquot in curia Pompeij 23. vulneribus eſt confoſſus, idibus Martiis, ab vrbe condita DCCX. ab eiectis regibus CCCCLXVI. Poſt mortem Iulij Cæſaris Reſpublica Romana, per XII. annos ſub triumuiris mirum in modum cōquaſſata eſt: donec ſolus rerum potiretur C. Cæſar Octauianus, poſtea Auguſtus & pater patriæ à Senatu ſalutatus. Is Romanā ditionem tranquillitati reſtituit, vt aurea tum ſecula dicerentur: & meritò. Nam poſt conſulatum eius duodecimum, natus eſt DEI FILIVS, IESVS CHRISTVS, ſalutis noſtræ princeps & auctor, de VIRGINE MARIA, C. Lentulo Getulico, & M. Meſſalino Coſs. ann. ab vrb. DCCLI. à regibus DVII. Deinde, cum ſtatus Rom. Reipub. ad Monarchiam eſſet perductus, euenit vt electio Cæſaris alias ex auctoritate Senatus, ſicut iure debuit, procederet: aliàs ab exercitu, vel inuito Senatu, Imperator ſalutabatur, & aliquā do magna clade. Ideóque tandem agente exercitu in Græcia, & Imperatore ſine conſenſu ſenatus acclamato, cœpit Imperij ſedes Conſtantinopolim transferri multum infeliciter, tempore Conſtantini magni: Romana interim vrbe, atq; tota propemodum Italia, propter abſentiam principis, incurſu barbarorum deuaſtata. Nouiſsimè tempore Leonis IIII. Pontificis. imperium Conſtantinopolitanum ad Francos tranſlatū eſt, ac Carolus Magnus tum Auguſtus deſignabatur. Ne autem de electione in poſterū naſceretur diſcordia, vice Senatus Romani ſeptemuiri, hoc eſt, ſeptem electores perpetui ſunt conſtituti: videlicet, rex Bohemorum, Archiepiſcopi tres: Maguntinenſis, Treuerenſis, & Colonienſis. Principes item tres: Comes Palatinus Rheni, Dux Saxoniæ, Marchio Brādeburgenſis. Quo ſtatu (Deo ita volente) nos hodie vtimur.

Princeps eſt ſolutus legibus, & interim digna eſt vox fateri ſe alligatum legibus, vt eleganter probant l. Princeps. D. de legib. l. digna vox. C. eod. titu. Nam oportet eſſe capita terrenæ poteſtatis, quæ ſint reliquorum hominum cenſuris exempta. Principi igitur (inquit Plutarchus) princeps quis erit? Nempe Lex, quæ om-

nium regina eſt mortalium & immortalium, vt inquit Pindarus.

Principes noſtri inter ſubditos,& magiſtratus municipales,inter ciues ſuos eadem funguntur poteſtate, qua Romanus princeps circa priuata generaliter præpollet. Quoniam poteſtatem ſuam ab imperatore habēt, mediate vel immediate. Vnde vox iſta,qua ſæpe vti ſolent,Ego tibi ſum Imperator in meo territorio: non ita multum eſt abſurda,ſi modò rectè intelligatur.

Principes peccare(inquit Cicero)non tantum mali eſt, quanquam eſt magnum hoc per ſeipſum malū:quantum illud, quòd permulti etiā imitatores principum exiſtunt. Nam licet videre, ſi velis replicare memoriam temporum, qualeſcunque ſummi ciuitatis viri fuerint,talem ciuitatem fuiſſe. Quæcunque mutatio morum in principibus extiterit,eandem in populo ſecuturam. Et rurſus: Quò pernicioſius,ait,de Republica merentur vitioſi principes: quòd non ſolum vitia concipiunt ipſi,ſed ea infundunt in ciuitatem: neque ſolùm obſunt quòd illi ipſi corrumpuntur,ſed etiam quòd corrumpunt, plúſque exemplo, quam peccato nocent.

Principes,& Magiſtratus diligēter inquirere decet,quid de bonis ſtudiis ſtatuatur vbique in orbe Romano: quam fidem quiſq; in ſua functione adhibeat: vt pro meritis accipiat præmium. Sic egregia nec vnquam ſatis laudanda fuit illa inquirendi ratio Friderici primi,qua habita duplex priuilegium bonarū literarum ſtudioſis conceſsit,Conſtit.habita. C.ne fil.pro patr. Nulla profectò maior gloria ſequitur perpetuò principem,quam quod ea ſtudia curauerit, quibus humana ſocietas iuuatur maxime.

Princeps DELICTI,id eſt,inuentor,auctor, excogitator. Paul.l.10. D.de ſeru.corr. Iuſtius eſt enim teneri qui princeps fuit delicti,quàm eum quęri ad quem res perlatæ ſunt. Loquitur de eo qui ſeruum corruperat,cum ad alium perlatæ res eſſent.

PRINCIPALES conſtitutiones dicuntur,quæcunque princeps conſtituit,vt pro lege ſeruentur,l.2.§. ita in ciuitate.D.de orig.iur.l.33.D.ſi cert.pet. Principalis prouidentia,l.22.D.de adopt. cōſtitutionem diui Pij ſignificat,quæ quartam impuberi arrogato relinqui præcipit,l.8.§.ſi quis impubes.D.de inoffic.teſta l.1. §.ſi impuberi.D.de collat.bon. Sic & Principale decretum,l.2.D.de offic.aſſeſſ. Et Principalis ſententia,l.1.D.de offic. præfect.præto. Et Principale auxilium,l.13.§.penult.D.ad Trebel. Principales libri l.1.D.de offic.quæſto. Principalis actio,id eſt directa,l.17.§.1.D.commod. Principalis obligatio,ad differentiam fideiuſſoriæ quæ acceſſoria eſt,l.3.D. de ſeparat. Quemadmodum Principalis reus dicitur, pro quo fideiuſſor interceſsit,l.66.D.de fideiuſſorib. Principale teſtamentum paternum dicitur, quod tabulas pupillares habet, quæ ſecundæ ſunt, & minus principales tabulæ,l.2.D.de vulg.& pupill.l.16.§. qui principale.D. de his quæ vt indig. Eodem modo Principales tabulæ accipiendę ſunt in l.2.§.1.& l.pen. D.quemad.teſt.aper.

Principales ciuitatum vel curiarum dicuntur, decurionum principes,hoc eſt,quorum in curiis ſumma dignitas atque auctoritas eſt,& à quibus diſtributionū omnium forma procedebat,vt eſt in C.Th.titu. de iis quæ adm.vel off.pub.ger.non tamē extraordinariarū ex l.4.C.Th. de ext.mun. eſſe autem ſolebant in aliis decem,in aliis quinq;,in aliis viginti. vnde decem primi in municipio Amerino: de quibus vide Hot.in Cóm.Orat.ꝓ Sex.Roſc.qui à noſtris ſæpe δεκάπρωτοι, & εἰκοσάπρωτοι appellantur: quorum adminiſtratio non tam in Reipubl.gubernatione, quam in ſumptibus eius cauſſa faciendis verſabatur: qua de cauſſa ante annum ætatis xxv. munus illud mandari poterat: quippe patrimonij, non perſonæ munus,l. 2. §. decaprotos,& in l.vltim.dicuntur tributa exigere, corporale miniſterium gerere,& pro omnibus defunctorum fiſcalia detrimenta reſarcire. Principalium mentio fit in l.diui.27.§.1.& 2.D.de pœn.l.omnes iudices. 33. & l.40.C.de decurionibus.& paſſ. lib.10.l. 4. C.Th. de extraord.mun. Firmicus lib.5.Matheſ.cap.2. Curatores vel principales ciuitatum publicis rationibus præpoſitos. Hos intellexit Tertullianus de corona militis,dum ait,Coronatur & vulgus nunc ex principaliū proprietatum exultatione. Iſidor.libro 9. Etymolog. capite 4. Principales & Magiſtratus & Duumuirales Curialium officiorum ordines ſunt. Principales dicti quod præſint magiſtratibus. Ita Antiochenſium ciuitatis principales in l.2.de excuſat.mun.libr.10.C.& Alexandrin.principales in l.56.de decurionib.libr.10. C. Et vir principalis apud Apul.libr.8.de Aſino aur. Saluia.Maſsilienſis libro 5.de vero Dei iudicio. Quis verò,vt dixi,locus eſt,vbi principalibus ciuitatum viduarum & pupillorum viſcera deuorentur? Principales etiam in exercitu & legionibus quidā vocabantur in l.12.§.irreuerens.D.de re milit.l.penult.§.ſuper his.eodem titul.lib.12.C.& apud Veget.lib.2.cap.15. & cap.19.

PRINCIPALITER, valet directò in §.vltim.Inſtitut. quod cum eo. Vnde principaliter & per ſucceſsionem opponuntur in l.vltim.D.de legat.3.& l.194. D. de diuerſ.reg.

PRINCIPIA in caſtris dicebātur, in quibus principes caſtra metabātur, hoc eſt, vbi in acie milites principes ſtabant. Martianus de re mil.l.officium, Officiū, inquit, tribunorum eſt principiis frequenter intereſſe.

PRIVATVS, verbum eſt ἐκ τῶν πρός τι, ſempérque rationem habet cum altero. Itaque generaliter is priuatus à Latinis dicitur,qui munus illud non gerit, quo alter fungitur. Hinc vetus Inlicij vocandi formula,ex lib. Varronis de lingua 5. Omnes Quirites,pedites,armatos,priuatóſque,curatores omnium tribuum,&c. Vbi Priuatos apparet dici, quos nunc Iuriſconſulti Paganos vocāt. Priuati ergo militibus eo loco opponuntur. Opponūtur etiam iis qui cum poteſtate ſunt. Cicero de arte Rhet.2.In fortuna quæritur, ſeruus ſit an liber;pecunioſus,an tenuis: priuatus,an cum poteſtate. Quinetiam Cæſar lib. de bello ciuili 6. ſic locutus eſt: Si quis aut priuatus,inquit, aut publicus eorū decreto non ſteterit,ſacrificiis interdicunt. Loquitur de Druidum decretis. Hinc etiam Magiſtratus à Græcis πολιτικοὶ & πολῖται, quaſi dicas publici appellantur.

Priuatus eſt,hoc eſt,iuriſdictione caret,l.3.D.de officio præſid.& ſic opponitur magiſtratibus, ſed & militibus apud Cicer. 2.de arte Rhetor.

PRIVATÆ dicuntur res, quæ ſunt ſingulorum, l. 1. D. de rer.diuiſ. à verbo antiquo Priuus, quod ſingulos ſignificat,quo & Cato in lib.de re ruſti. vtitur. Vnde Priuatum ius id eſſe definitur, quod ad ſingulorum vtilitatem pertinet,l.1.§.vltim.D.de iuſtitia & iur. Et Priuata iudicia à Latinis dicuntur,quæ ad rem familiarem cuiuſque pertinentia per arbitros iudicéſque datos expediuntur: quibus modo ciuilia, modo pecuniaria accipimus,l.& in priuatis.C.de iudic.l.de fide. C.de falſis. Cicero 1.de Orato. Nam volitare in foro, hærere in Prætorum tribunalibus,iudicia priuata magnarum rerū obire. Idem in Topic. Priuata iudicia maximarum quidem rerum in Iuriſcōſultorum mihi videntur eſſe prudentia. Plinius libro 6. Epiſt.ad Roman. Interuenit acribus illis & erectis frequens neceſsitas iudicandi,ac penè calculos tabulámque poſcendi,vt repentè in priuati iudicij formam Cētumuirale verteretur. Priuata delicta ſunt, quæ ad rem familiarem & priuatā pertinēt, nec cuiuis ex populo,

ſed

ſed ei duntaxat, cui damnum datum iniuriáve facta eſt, competunt. Qualia ſunt furtum, rapina, iniuria, damnum iniuria datum, titu. de priuat. delict. l. 1. §. vlt. D. de pœn. l. 7. D. de public. iudic. Actio certe ex lege Cornelia de iniuriis etſi pro publica vtilitate exercetur, priuata eſt tamen, l. 42. §. 1. D. de procurator. l. vlt. C. de iniur. l. vltim. C. vbi ſenator. Priuatam etiam furti actionem vocat Quintilia. Declamatio 341. ad finem.

Priuatus contractus, qui non reſpicit vtilitatem publicam, l. omnes profugi. C. de agricol. & cenſit. lib. 11.

Priuata crimina quæ ſint, vide Crimina priuata.

Prinatus locus, quis ſit, exponit Iuriſcoſ. l. 2. §. prętor. D. de religio.

Priuatum ius, vide ſup. Ius priuatum.

Priuatum in l. 13. C. Theo. de metatis. balneum eſt in l. 6. C. eod. tit. ſicq; vſurpauit Iulianus Aſcalonita.

PRIVATIM, id eſt (vt vulgo dicitur) particulariter, vel in particulari, vel ſpecialiter.

PRIVATIANI in tribus lib. Cod. poſterioribus iidem ſunt qui & largitionales, & apparitores comitum dicuntur.

PRIVIGNOS priuignáſque aliunde natos vitricus & nouerca vocant: ait Modeſt. l. 4. §. 4. D. de grad. & affi. & paulo poſt: Prinignus eſt vxoris meæ filius ex alio viro natus, ego illorum vitricus. Eſt autem Priuignus dictus, quòd antè quàm mater ſecundo nuberet, eſt progenitus. Pri enim antiqui dixerũt pro Præ. Feſtus.

Priuigna (quod ad cauſſam prohibitarum nuptiarum attinet) non ſolùm ea mihi intelligitur, quæ vxoris meę filia eſt, ſed & neptis & proneptis, l. adoptiuus. 14. §. vltim. D. de ritu nupt.

PRIVILEGIA iuſſa populi aut plebis rogante magiſtratu, non generalia, neque de vniuerſis ciuibus, ſed de ſingulis concepta: vt de imperio Cn. Pompeij, de reditu Ciceronis. nam veteres Priua dixerũt quæ nos ſingula dicimus. Hæc Gellius lib. 10. ca. 20. Interdum tamen veteres illi priuilegia leges appellarunt, vt idem ſcribit. Priuilegium alij ſic definiunt: Ius ſingulare, & in certæ perſonæ, vel cauſſæ gratiam, fauorémve, & lex de vno homine lata. vide Iſido. libro 5. cap. 18. & cap. priuilegia. 3. diſt. Hoc ſenſu apud Cicer. 3. de leg. & in Paradox. hoc verbum ſumitur.

Priuilegium quoque prælationem & prærogatiuã quandam ſignificat, quę inter actiones perſonales vertitur, qua in debiti repetitione chirographarij creditores aliis cõchirographariis præferũtur. Sic hoc verbũ accipitur in titul. de priuil. credit. qui in vulgatis codicibus diſtinctus eſt ab aliis: in Pãdectis verò Piſanis continenter hæret cum titul. de bon. auctorit. iud. poſsid. Sic & l. 74. D. de iure dotium, l. 53. §. 1. & §. vltim. D. de pec. l. 51. §. idem reſpõdit. D. pro ſoc. l. 6. l. 33. l. 37. D. de iure fiſc. l. 10. D. ad municip. l. 23. §. vltim. D. ſol. matr. l. 2. C. de ſeru. pigno. dat. l. 10. §. quod ſi dies. D. de adminiſtr. tut. l. 1. D. de ceſsio. bon. l. 25. D. ſi certum pet. l. 58. §. vltim. D. manda. l. 15. §. 1. D. de curat. furio. l. 1. §. ſed & ſi ſatis. D. de adminiſtr. rer. ad ciuit. Priuilegia etiam pro ipſis creditoribus, qui priuilegia habẽt, ponuntur in l. 7. §. quotiens. D. depoſ. l. 24. §. in bonis. D. de rebus auctorita. iudic. l. 17. §. penult. D. de excuſat. tutorum.

Priuilegium eſt ius, quod contra communem ciuilium ordinationum tenorem, propter aliquã naturalis æquitatis rationem, certa conſtituentium auctoritate introductum eſt. Vnde apparet primùm, quod priuilegia contra ius naturæ, vel vtilitatem publicam, non magis ſunt priuilegia, quàm tyrannis lex eſt, vt Cicero probat de legibus diſſerens. Et hic eſt verus ſenſus l. vltim. C. ſi contra ius vel vtilitatem publ. Nam quid iniquum priuilegium efficit aliud, quàm quòd legem & ordinationem Dei ſoluat ſine cauſſa? Deinde ex prædictis conſtat, quòd vera & iuſta priuilegia, non priuant legem, vt Accurſius putat: imò ſupplent magis in ea parte, ad quam communis regula porrigi nõ poteſt, ſalua iuſtitia & æquitate. Id quod idem Accurſius per exempla, quæ allegat ipſe, faciliter iudicare potuiſſet, niſi vera principia iuris illi fuiſſent incognita. Eſt enim ius commune, vt vnuſquiſque ſeruet pacta, ſatisfaciat promiſsionibus, liberet fidem ſuam pro ſe, vel pro aliis datam. Súntne hæc in commune iuſta? Quid ni? l. 1. D. de pact. Inſtitut. de fideiuſſor. in in princip. Quid igitur ſi mulier fideiubeat, aut minor: eſt ne iuſtum vt comprehendatur ſub hac regula? Minimè gentium. Quare non? Quia mulieres ſexu: minores ætate imbecilles ſunt, & multis captionibus ſubiiciuntur. Iam cum inter mulieres, & pueros, ac viros legitimæ ætatis, longa ſit inæqualitas: quomodo communis regula ad eas perſonas pertinere poteſt æqualiter? Ergo exemptæ ſunt alia lege ſpeciali: ea autem vocatur priuilegium ſeu ius ſingulare, de quo in tit. ad S. C. Velleia.

Priuilegia propter aliquam vtilitatem concedẽda ſunt. Quotieſcunq; igitur de priuilegio alicui priuato, vel corpori, collegio, ſeu vniuerſitati concedendo tractatur: tunc ante omnia perpendendum eſt, an operæ pretium fuerit indulgeri: hoc eſt, num vtilitas verſetur, non dico eius tantum, cui conceditur, ſed quæ in publicum inde reditura ſit: quemadmodum vere accipienda eſt lex, Ius ſingulare. D. de legibus. Dum dicit Paulus: Propter aliquam vtilitatem.

Priuilegij cauſſa ceſſante, ceſſat quoque priuilegium, ca. abbate. in fin. de verbor. ſignificatio. Inſtit. de auctoritate tutorum §. vltim. Et de pupillari ſubſtitutione. §. qua ratione. capitul. ſuggeſtum. de deci. 16. quæſt. 1. generaliter l. final. C. de milita. teſtamen. 63. Diſt. cap. quia ſancta. §. verum. 61. Diſtinct. cap. ſtatuimus. §. his omnibus. & c. fin. de vita & honeſt. cleric. cap. cùm ex iniuncto. de noui oper. nuncia. quo in genere videndus A. Tiraquellus. Cauſſa ceſſante parte prima in verbo. Priuilegij.

Priuilegium neque nimis ſtrictè, neq; nimis largè oportet interpretari, ſcilicet ne grauem alij iacturam adferat. cap ex tuarum de vſu pallij, cap. ad audientiam. 2. de Eccleſ. ædificand. l. 2. §. ſi quis à principe. D. ne quis in loc. publ. l. impuberi. D. de adminiſt. tut. l. nec auus. C. de emancip. liber. l. quoties. C. de precib Imperat. offer. Quando igitur ſine quouis grauamine alterius non poſſunt cõcedi priuilegia. proximum eſt, vt ceſſent, cum nimium lædunt.

PRIVILEGIARIVS, cui priuilegiũ, id eſt, ius quoddam præcipuum ac ſingulare conceſſum eſt. Vlpianus l. 10. D. de pact. Sed an & priuilegiariis abſentibus hæc pactio noceat? Idem l. 24. D. de reb. auct. iud. Eorum ratio potior eſt creditorum, quorum pecunia ad creditores priuilegiarios peruenit.

PRO quandoque ſignificat cum, l. ſi pro fure. D. de condit. furt. quandoque modi ſignificatiua vox eſt, l. pen. in princip. C. de noua. Pro diſtat à voce propter. illa cauſſam finalem, hæc impulſiuã denotat, l. dominus. D. de pecul. lega. Itaque etiam

Pro cum ablatiuo Iuriſconſulti coniungunt, cum ſignificant non eſſe vere id de quo agitur, ſed haberi pro eo ac ſi eſſet: veluti Pro herede, Pro bonorum poſſeſſore, Pro emptore. ac tum proprie ſic loquũtur, cum de vſucapione diſputant. hæ namque ſpecies ſunt poſſeſsionis, quæ ad vſucapionem valet.

Pro ADIVDICATO poſsidet is, cui per errorem, accepto communi diuidundo iudicio, res adiudicata eſt, l. ſi per errorem. 17. D. de vſurpat. quinetiam eodem titulo ad vſucapionis finem poſsidet is, cui rectè adiudicata res eſt, vt ius Quiritium adipiſcatur.

Pro CESSO poſsidet is, cui dominus à quo ſuam rem non mala fide, ſed iuſto errore iudicio petebat, rem illam ceſsit, l.non ſolum.33.§.ſi mihi.D.de vſurp.

Pro DERELICTO poſsidet, qui rem à domino vel poſſeſſore ea mente abiectam, vt eam in numero rerum ſuarum eſſe nolit, poſsidet, l.2.D.eod.& l.nemo: vbi Iulianus ait, neminem poſſe pro derelicto vſucapere, qui falsò exiſtimauerit rem pro derelicto habitam eſſe. vnde aliorum titulorum cum hoc apparet differentia: cum in aliis vſucapio interdum ex opinione valeat, in hac non valeat.

Pro DIVISO, diuiſione facta: pro indiuiſo, infecta. Paulus l.25.§.1.D.de verborum ſignificationib. Partis appellatione rem pro indiuiſo ſignificari. nam quod pro diuiſo noſtrum ſit, id non partem, ſed totum eſſe. Vlpianus l.6.§.1.D. commun.præd. Planè ſi diuiſit fundum regionibus, & ſic partem tradidit pro diuiſo, poteſt alterutri ſeruitutem imponere.

Pro DOMINO, iure domini, pro eo ac ſi dominus quis eſſet. Marcellus l.Titis.48.D.de ſolut. Titia cum propter dotem bona mariti poſsideret, omnia pro domina egit. Liuius libro 24. Palam primo, cum clauſis Andronodorus inſulæ portis, hereditatem regni creuerit: quæque procurator tenuerat, pro domino poſſederit. De tutore loquitur.

Pro DONATO poſsidet is, cui cauſſa poſsidendi donatio eſt: id eſt cui reuera donationis cauſſa res tradita eſt. nec enim ſufficit opinari: ſed verè donatum eſſe oportet, l.1.D.pro donat.& l.1. D.pro donat. l.1. & l.2.C.eodem.

Pro DOTE poſsidet, qui ex cauſſa dotis rem ſibi habet, id eſt cui res aliena inæſtimata, dotis nomine poſt iuſtas nuptias tradita eſt, l.1.& paſſ.D.eodem. Inæſtimatam autem dicimus, quoniam æſtimata res pro emptore vſucapitur, l.plerunque.§.ſi ante. & l. quoties. D.de iure dotium.& l.1.C.pro dote.

Pro EMPTORE, id eſt, quaſi emptor poſsidere dicitur, qui ex cauſſa emptionis, vel ex negotio emptioni proximo rem nactus eſt. Paulus l.2. D.eod. Pro emptore poſsidet, qui reuera emit. nec ſufficit tantum in ea opinione eſſe eum, vt putet ſe pro emptore poſsidere: ſed debet etiam ſubeſſe cauſſa emptionis. Dicitur & pro emptore poſsidere, qui à non domino emit. Vide Poſsidere.

Pro HEREDE bifariã accipitur in iure. Primùm, quoties tractatur materia petendæ hereditatis, quam falſa opinione aliquis putans ſe heredem, poſsidet: toties oportet ea verba, PRO HEREDE, non accipi pro vero titulo, ſed pro quadã erronea æſtimatione. Nam ſi reuera eſſet heres, nunquam haberet aduerſus eũ effectum ſuũ petitio hereditatis. Et ſi rectè perpendamus verba PRO HEREDE, ſunt ſolemnia in eo iudicio. Nam cum lex non ad reuocandã defuncti volũtatem introduxerit petitionẽ hereditatis, nõ poteſt ad alium caſum pertinere, quàm ad eum, ſi quis falſo cõmento occupat hereditatẽ. Quare pro herede poſsidere dicitur, ſicut protutor, falſus tutor, l.pro herede.D. de petit.hered. Deinde, vbi non tractatur controuerſia vniuerſi hereditarij iuris inter duos, ſed diſceptatur de re aliqua, cuius dominium prætendit poſſeſſor, quia dicat ſe per hereditariam ſucceſsionem acquiſiuiſſe: iſta verba, Pro herede, intelligenda ſunt pro vero & iuſto titulo, propter quem non minus competit vſucapio, quàm ob alios contractuum titulos. Et cum, Pro legato, ſit titulus, cur non multò magis pro herede? Probari hæc poſſunt ex l.cogi.C.de pet.her.& l.1.C.ſi quis igno.rem minor.eſſe, ſin.decret.in prin. Vbi titulus vocatur hereditarius, & inſtit.de her.qual.& diffe. Pro herede autẽ gerere, inquit Iuſtinianus, quis videtur, ſi rebus hereditariis tanquã heres vtatur, vel vendendo res hereditarias, vel prædia colendo, locandóve. Et paulo infrà, Pro herede enim gerere, eſt pro domino gerere. Veteres enim heredes pro dominis appellabant. Adde l.non ſolùm. §. quod vulgò.D.de vſucap. Hæc ſi animaduertiſſent Doctores, non fuiſſet opus tantis difficultatibus rem planam inuoluere, & inutiliter rixari, nom Publiciana competat aduerſus poſsidentem pro herede. Vel ſic:

Pro HEREDE gerere, eſt deſtinatione futuri dominij aliquid ex hereditariis rebus vſurpare. Et ideo pro herede gerere videtur, qui fundorum hereditariorum culturas, rationéſque diſponit, & qui ſeruis hereditariis, iumentis, rebúſve aliis vtitur. Paulus lib. Sentent. 4.cap.8. Pro herede gerere quis videtur, ſi rebus hereditariis tanquam heres vtatur, vel vendendo res hereditarias, vel prædia colendo locandóve, & quoquo modo voluntatem ſuam declaret vel re, vel verbo de adeunda hereditate: dummodo ſciat eum in cuius bonis pro herede gerit, teſtatum inteſtatúmve obiiſſe, & ſe ei heredem eſſe. Pro herede enim gerere eſt, pro domino gerere. Veteres enim heredes pro dominis appellabant. ait Iuſt.ſuper.§.2.de hered. qualit. & different. Pro herede gerit, qui rebus hereditariis tanquam dominus vtitur: velut qui actionem rerum hereditariarũ facit, aut ſeruis hereditariis cibaria mandat. Vlpianus cap.Inſtitut.22. Pro herede gerere videtur is, qui aliquid facit quaſi heres: & generaliter Iulianus ſcribit eum demum pro herede gerere, qui aliquid quaſi heres gerit, l.20.D.de acq.vel amit.

Pro herede poſsidet, qui ex cauſſa hereditatis rei incumbit: id eſt qui cum vere heres non ſit, iuſtam tamen & probabilem cauſſam habuit exiſtimandi ſe heredem eſſe: ſi modò teſtamenti factionem habuerit, l.pro herede. 11. D. de heredit.petit.l. non ſolum.33.§.1. D.de vſurpat.l.4.& paſſ.D.pro hered.l.1.& paſſ.C.eodem. Vide Poſsidere.

Pro FIDEICOMMISSO poſsidet, qui fideicommiſsi nomine poſsidet: hoc eſt, cui fideicommiſſum relictum eſt. ſed vſucapiendo ius Quiritium adipiſci conatur, l.Pomponius.13.§.ſedet.de acquir.poſſeſs. non enim per fideicommiſſum dominium, ſed ſola poſſeſsio transfertur, l.3.D.ſi vſufr.petat.

Pro INDIVISO, promiſcue, ſine vlla diuiſione. Cicero in Rulliana, dixit promiſcue. Equidem exiſtimo, ſi iam campus Martius diuidatur, & vniſcuique veſtrum vbi conſiſtat, bini pedes aſsignentur: tamen promiſcue toto, quàm proprie parua frui parte malletis. Hinc Pro indiuiſo & Certa pars opponuntur, l.placet.25.D.quib.mod.vſusfruct.amitt.l.1. D. de euict.l.1.§.hoc interd.D.vti poſsi.l.ſeruus.5. D. de ſtip.ſeru. l.5.§.vlt.D.commod.

Pro LEGATO poſsidet, qui ex legati cauſſa, vel legati nomine rem habet: id eſt, cui verè aliquid legatũ eſt, ſiue teſtatoris res eſſet, ſiue non eſſet; aut teſtatoris quidem eſſet, ſed adempta codicillis ignoraretur, l.1. & paſſ.D.pro legato.

Pro NOXAE DEDITO poſsidet, qui cum ſeruus ei noxæ deditus ſit, iuſtam vſucapiendi cauſſam ex ea poſſeſsione nactus eſt, l.3.§.genera. D.de acquir.poſſeſ.l.5.D.de publ.

Pro POSSESSORE bona fide, ac iuſto titulo poſsidet, qui pro bonorum poſſeſſore poſsidet: id eſt, qui vel iuſtam cauſſam habuit exiſtimandi ſe bonorum poſſeſſorem eſſe, vel cum reuera bonorũ poſſeſſor eſſet, exiſtimauit res quaſdam ex iis bonis eſſe, quæ alienæ tamen erant, l.non ſolum.33.§.1.D. de vſurpat. & ſub titul. Pro herede, & l.pro herede.11.D.de hered.petit. vbi tamen bonorum poſſeſſor etiam pro herede poſſidere dicitur.

Pro POSSESSORE mala fide poſsidet prædo, qui interrogatus cur poſsideat, reſponſurus ſit, quia poſsideo: nec vllam afferre cauſſam poſſeſsionis poteſt, l.

pro

prô herede. 11. cum ſeq. D. de petit. hered.

Pro POSSESSORE is poſsidet, qui ex cauſſa bouorũ poſſeſsionis rei incumbit, id eſt, qui nullo iure rem hereditariam, vel etiam totam hereditatem ſciens ad ſe non pertinere, poſsidet, ait Imp. §. 2. de interd.

Pro SOLVTO poſsidet, qui rem vel debitam vel indebitam quaſi debitam, ab eo qui ſoluit bona fide accepit, l. non ſolum. 33. §. ſi mihi. l. pro ſoluto. 46. & l. penult. D. de vſurp.

Pro SVO, titulus eſt generalis: Primũ ideo, qnia cõpræhendit omnes titulos, tam nominatos, quàm innominatos: item tam lucratiuos quàm oneroſos: deinde qnoniam pro ſno poſsidere cenſetur etiam ille, qui exiſtimat ſe habere titulum, cùm non habeat, l. 1. & vlt. D. pro ſuo. Vlpian. eleganter, Pro ſuo, inquit, poſſeſſio talis eſt, vt cum dominium nobis adquiri putamus, & ex cauſſa poſsideamus, ex qua adquiritur. quaſi dicat, hoc vnnm ſufficit ad titulum iuſtum vel legitimum, vnde & poſſeſsio eenſetur iuſta & legitima: quod bona fide, ſalua conſcientia, ſine vlla fraude habeamus rem quaſi noſtram. Quò reſpexit Paulus in l. 3. §. genera. D. de acquir. poſſeſſ. diuidens quippe poſſeſsionem, quæ ex titulo inſtificatur, in duas ſpecies: Aut enim quis bona fide, aut non bona fide poſsidet. Vel ſic:

Pro SVO poſsidere proprie dicitur is, qui falsò, ſed probabili tamen harum cauſſarum errore poſsidet: nimirum occupationis, alluuionis, psrtus emptæ vel hereditariæ ancillæ, fructus rei emptæ, aut donatæ, aut in hereditate repertæ, l. 2. l. 3. & l. 4. §. vltim. & l. vltim. D. eodem. At bic quidem proprie, vt dixi, Pro ſuo titulus appellatur: quippe qui ad vſucapionẽ valet. alio qui pro ſuo etiam poſsidet is qui per emptionem, aliámve iuſtam cauſſam poſsidet: verùm is non vſucapit.

Pro TRANSACTO poſsidet is, cui iudicio per errorem accepto res aliqna per tranſactionem cõceſſa eſt, vt eam vſucapere, & iure Quiritiũ facere ſuam poſsit, l. cum ſolus. 29. D. de vſurpa. l. ex cauſſa. D. pro empt.

Pro RATA PARTE, vel, Pro rata portione, vel præciſe, Pro rata: vetus locutio eſt, idem ſignificans, quòd Pro cuiuſque partis ratione & modo; vel, Secundum cuiuſque portionis modum & quantitatem. Cicero Tuſcul. 1. Sed quia vltra nihil habemus, hoc longum dicimus. nam iſta perinde vt cuique data ſunt, pro rata parte aut longa aut breuia dicuntur. Idem prope duobus modis extulit: Vitam videri cuique animanti aut longam aut breuem, pront cuique, aut longum aut breue vitæ tẽpus datum eſt. Vocis origo obſcura eſt: niſi forte ratã cuiuſq; partẽ intelligamus, quæ certa & explorata & extra dubitationem omnem poſita eſt. Proprie autem Pro rata, & Aequaliter tanquã aduerſa opponuntur, vt in l. in his. 5. §. imperator. D. de ſniutio. Si ſumma vſurarum non eadem ſit, æqualiter ad vtranque csuſſam proficit quod ſolutum eſt, non pro rata. Sic in l. interdum. 13. §. 1. D. de hered. inſtit. l. vltim. §. & in tali. C. de dot. promiſſ. l. ſi verò. 18. D. de teſtam. milit. Abuſiue tamen interdum Pro rata vſurpatur pro æqualiter, & pro virili parte, vt in l. 1. C. vnde lib. l. ſi pro parte. 10. §. idem quęrit. D. de in rẽ verſ.

Pro rata patrimonij, præcisè, cum ſubaudiendum ſit, Pro rata portione patrimonij, in l. ſed etſi. 25. §. quod autẽ quis. D. de hered. petit. & l. Titius. 54. D. ad Trebellian. Pro rata pecuniæ, in d. l. Titius. Pro rata regionis, in l. ex mille. 64. §. quæſitum. D. de euict. Pro rata ponderis, in l. 3. §. vltim. C. de rei vindic. Pro rata debiti, l. procuratoris. §. in tributum. & §. vltim. D. de trib. act. Pro rata quantitatis, l. in imponenda. C. ad leg. Falcid. Pro rata temporis, l. ſi quis domnm. 9. §. 1. D. locat. l. cum in fundo. 78. §. diuortio. D. de iure dotium.

Pro ROSTRIS, ſchema eſt, ſeu figura loquendi, à protrito ſermone, ornatus gratia nonnihil mutata: ſicut dicimus procuria, proſcenium. Nam Pro, ſignificat ante vel in. Vt, pro roſtris, hoc eſt, ante roſtra, vel in roſtris: ſcilicet appellatione ducta ab eo, quod eſt in loco ad ipſum locum, l. penult. D. de iuſtitia & iure. Siquidem roſtra nauium Antiatibus inſigni qusdam victoria ereptarum ante curiam Hoſtiliam exponebantur: vt aliud nihil ſit pro roſtris, quàm in loco roſtrorum, ſeu ante curiã Hoſtiliam, quæ ſenatorũ erat.

Pro TVTORE negotia gerit, inqnit Vlpian. qui munere tutoris fungitur, in re impuberis, ſiue ſe putet tutorem, ſiue ſcit non eſſe, fingit tamen eſſe, l. 1. §. 1. D. de eo qui pro tut. Hinc Protutelæ actio, d. l. 1. §. 3. & vlt. quæ aduerſus eum de rationibus reddendis datur.

Pro præpoſitio accedens cognationum adfinitatúmque nominibus, gradus profert, atque promouet. Veluti Proauus, Proauia, aui noſtri pater, mater: Pronepos Proneptis, nepotis filius filia: Proſuunculus, Promatertera, id eſt proauię frater & ſoror: Propatruus, Pro amita, id eſt, Proaui frater & ſoror, l. 1. §. vltimo. D. de gradibus & adfinib. Quos etiam auunculos, patruos, amitas, materteras, maiores vocant, l. vltim. §. patruus maior. eodem titul. Atque hæc ex cognatione petita ſunt nomina. Ex adfinitate verò eiuſdem generis ſunt hæc, Proſocer, Progener, Pronurus, l. 3. §. vltim. D. de poſtul. l. 15. §. vltim. D. rerum amot. Proſocer (quo nomine Plinius in Epiſtolis Fabatum paſsim appellat) is eſt qui ab aliis ſocer magnus dicitur, nimirum vxoris meæ auus; cuius ego ſum progener: Proſocrus mihi vxoris meæ auia eſt, ego ſum illius progener, l. 4. §. adfines. D. de gradib. Rurſus auus meus vxoris meæ Proſocer: auia proſocrus eſt. Ipſa vtrique pronurus eſt, d. §. adfines. Proſocrus enim vxoris noſtræ auia, Pronurus verò nepotis vel pronepotis noſtri vxor nobis appellatur, l. 14. §. vltimo. D. de ritu nupt. l. 15. §. vlti. D. rer. amot. l. 4. §. gradus. D. de gradib. & adfin. l. 8. §. vlt. D. de legat. præſt.

Pro iunctum verbo fugere, ſignificat procul ex aliquo loco fugere, niſi malis pro ex accipi, ſiue in l. metum. 9. D. quod met. cauſſ. & apud Virgilium eodem ſenſu 1. Aeneidos Profugus.

Arma virúmque cano, Troiæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Lauináque venit
Litora.

προαςεῖα (ſic enim ſcribendum, & non Proauſtia) apud Iuſti. in Auth. de alienat. & emphyt. §. 1. de reſtitut. fideicom. conſtitut. 120. col. 9. Græcis dicuntur ſuburbana, quæ pulcherrimè conſita à domino, non tam vtilitatis, quàm voluptatis cauſſa habentur. lege Alcia. cap. 4. lib. 2. Parerg. Hoc nomen in verſione conſtitutionis Græcæ retinuerũt Iulianus & vetus interpres.

PROBARE, laudare, l. 1. D. qui potio. in pign. Probare rem, experiri, & tentare, vt probare amicos.

Probari fideiuſſores dicuntur, in quorum facultates inquiritur, vt idonei nécne ſint, pateat, l. 10. D. qui ſatiſd. cogan. l. 7. §. non ſolum. D. de min. Inde ad fideiuſſores probandos dati arbitri accipiũtur, qni sd æſtimandas fideiuſſorum vires dantur, l. 9. D. qui ſatiſda. cog. l. 2. D. à quib. appell. non lic.

Probari opus dicitur, quod tanquam è lege dicta factum approbatur, l. 26. l. 38. l. fina. D. loca. l. 7. §. illud quoq;. D. de leg. Iul. repet. Front. lib. 2. de Aquæd. Eorúmq; operum probandorum curam fuiſſe conſtat per Cenſores aliquando & Aediles. In vetere monumento Neapolitano lex parieti faciundo dicta ita habet: QVOD EORVM VIGINTI IVRATI PROBAVERINT, PROBVM ESTO: QVOD IMPROBAVERINT, IMPROBVM ESTO.

PROBATÆ caſtitatis dicitur, qui non manifeſte apparet incontinens, c. à multis. de ætat. & qual.

PROBATI ſunt, qui bene poſſunt docere, cap.vlti.24. quæſtio.2.

Probata ſarta tecta dicuntur, cum ex lege, id eſt, pactione redemptionis facta eſſe iudicata ſunt. Macer l.7.§.1.D.ad legem Iul.repet. Ne in acceptum ferantur ſarta tecta tuenda, antequã perfecta, probata, præſtita, lege fuerint. Lege, id eſt ex lege, ſiue ſecũdum legem ac pactionem. Cicero Verrina tertia, Locatur opus id qnod ex mea pecunia reficiatur. ego me refecturum eſſe dico. probatio futura eſt tua, qui locas. Sic in l. opus.36.l.vltim.D.locat.vide ſuprà, Opere probato.

PROBARE, alias eſt, vt vult Budæus, efficere, vt probum rectúmque iudicetur id quod quis facit, vel dicit. Vel, vt definit Duarenus, Probare eſt rei controuerſæ teſtibus, aut tabulis iudici fidem facere. Hinc

PROBATIO apud Iuriſconſultos dicitur, qnod ex teſtium dictis, ant inſtrumentorum ſcriptura ſumitur ad fidem neceſſariò faciendam: vti patet ex tit. de probationib.lib.Dig.22. Hinc Heliodorus libro 10. πᾶσαν δίκην καὶ κρίσιν δύο τὰς μεγίστας ἀποδείξεις οἶδε, τάς τε ἐγγράφους πίστεις, καὶ τὰς ἐκ τῶν μαρτύρων βεβαιώσεις. Itaque neq; præſumptio, probationis nomine intelligitur, neque iuſiurandum eo nomine proprie continetur. neutrũ enim probat neceſſariò, tametſi vim vtrunque probationis interdum obtineat: vt l.16. C. de probat. & l.12. §.2.& l.30.D.de iureiurand. Inſtrumentorum autem nomine cenſus & monumenta publica cõplectimur, ex l.10.D.de probat. Vel ſic:

Probatio eſt demonſtratio quædam dictorum factorúmve, iudici facienda, de cauſsis apud eum controuerſis cognoſcenti. Vel breuius, Rei dubiæ per argumenta oſtenſio. Accurſius rubric.C.de probationib. Nam cum aduerſario aſſertionibus actoris contradicente res fiat dubia, opus eſt externis rerum adminiculis, per quæ veritas apprehendatur. Vnde probationem facti vocamus.

Probatio probata quæ ſcriptis probatur, Baldus l.1. C. quando fiſc.vel priuat.

Probatio eſt duplex: altera plena ac iuſta, altera verò ſemiplena, nec ſatis demonſtrans. Probatio plena eſt quæ tantam fidem facit, quanta ad diffiniendam controuerſiã ſufficit. Probatio ſemiplena, eſt per quam rerum geſtarum fides aliqua fit iudici: non tamen tanta, vt iure eam debeat ſeqni in ſententia dicenda: quia caret plena fide, conſtans ex leuioribus argumentis.

Probationis plenæ ſex conſtituit ſpecies Oldendorpius: ſemiplenæ quatuor. Quæ copioſe tractantur apud ipſum auctorem in titul.de probationibus dictorum & factorum.

Probatio manifeſta, eſt confeſsio, l.non intelligitur.§.tacita.D.de iure fiſc.

Probatio ſeu fides iudici eſt facienda, non aduerſario, l. inter ſtipulantem.§.1.D.de verborum obligat.l.quinquaginta.D.de probat.l.1.C.de conditio. ob turpem cauſſ.l.1.C.de rebus alien.non alienan. Si præſidi prouinciæ, inquit, probatum fuerit. Probatio enim nunquam ſatisfaceret aduerſario, etiam ſi omnia probationum adminicula in vnum conferres, adeóque ſi ſolem ipſum pro oſtendenda veritate in manibus gereres. Probationis igitur vſum propter cauſſas in iudicio controuerſas inſtitutum eſſe apparet, vt veritas certo conſtet rerum adminiculo, quod iudex aut condemnando, aut abſoluendo ſequatur. Itaque non alia ſnnt litigatoribus probanda, quàm quæ neceſſariò ad cauſſam pertinent, iuxta l.ad probationem.C.de probatio. Qua in parte grauiter nonnunquam errant iudices incauti. Probatio autem meritò non eſt requirenda in his, quæ ſunt manifeſta ſatia, & iudici nota, l. ſi verò.§.qui pro rei.D.qui ſatiſda.cogant. Nam quorſum attinet rei ſatis demonſtratæ fruſtra aliqnid adiicere, ac interim litigatores temporis ac ſumptuum iactura grauare? argumen.lege prima, in fin.D.de dot. præleg.

PROBABILE quod omnibus videtur, vel plurimis vel ſapientibus.

PROBATORIA, δοκιμασίας, vel σύμβολα. Imp. conſtitutioni. atteſtationẽ illam, vt cum vulgo loquar, ſignificat, qua qui in ordinem aliquẽ adſciſcitur, idoneus & probatus renuntiatur, l.3.C.de agen.in reb.l.17.C. de re mil.l.2.C. de cohortal.l.6.l.9.l.10.C. de diuerſ. offi.& appar. vſurpatur hoc verbum in Nou.Iuſtini. in edicto XIII. eiuſdem principis. Extat autem Probatoriæ Chartariorum formula apud Caſsiodorum lib.7.

PROBI, & reprobi nummi aduerſantur, l.24.D.de conſtitut.pecu.l.40.D.ſi cert.peta. vt apud Ciceronem li. 3.Offi. bonis nummis adulterini opponuntur.

PROBITAS multitudini inuiſa. Itaque bonum virum Hermodorum Epheſij vitiis corruptiſsimi ferre non poterant, & in exilinm egiſſe traduntur, dicentes: Nemo noſtrum frugi eſto, teſte Strabone. Heliogabalus peſsimus Romanorũ Imperator, ideo inſenſus fuiſſe Alexandro adoptato legitur, qnòd impudicus non eſſet. Idem Tyrannus Vlpianum officio ſuo monit, quia vir bonus erat, auctore Lampridio. Cicero in Oratione pro Cornelio Balbo. Seculi ſui labem eſſe deflet, & maculam, virtuti inuidere, ipſúmq; florem dignitatis infringere. Adeò omnis excellentia multitudini eſt infenſa.

PROBRVM Feſtus proprie dici putat de ſtupris & flagitiis, cùm Attius in Helenibus ſic ſcribat: Qui niſi probrum, omnia alia indelicta æſtimant. Iuriſconſulti pro omni infamia vſurpant. Vlpian. in l. probrum. 42.D.de verbo.ſigni. Probra quædam natura turpia ſunt, vt furtum, adulterium: quædam ciuiliter & more ciuitatis, vt tutelæ damnari. Marcellus l. probrum. 41.D.de ritu nupt. Probrum intelligitur etiam in his mulieribus eſſe, quæ turpiter viuerent, vulgóq; quæſtum facerent, etiam ſi non palàm.

PROCEDIT, verbum eſt Iuriſconſultis vſitatum: pro valet, locum habet. Vlpianus l.7.§.3. D.ad leg. Aquil. Hoc autem in ſeruo non procedit: in filiofam. vulnerato procedit.

PROCEDERE in cauſſa ſummarie, & de plano, qnid ſit, declarant Specul.tit.de inquiſit.§.3.verſi.qui ergo, & Bart.in extrauag.ad reprimendum.

Procedente tempore, ſucceſſu temporis, l.2.D.de origi. iuris.

PROCESSVS pro ingreſſu, l.nam & Imp.D.de donat. inter virum & vxorem. Vide, Donare ad proceſſus.

Proceſſus, tranſuectiones equitum, de qùibus in l.2.D. de in ius vocan. Licinius l.43.de don.inter vir. Nam & Imperator Antoninus conſtituit, vt ad proceſſus viri vxor ei donare poſsit. vide TRANSVECTIO.

Proceſſus iudicij, eſt ordo quidam legitimus, ſecũdum quem controuerſiæ cauſſarum cognitæ, ex bono & æquo celeriter diffiniantur. Proinde talis ordo deſeruire debet iudici, vt is teneat cognitionis ſuæ rationẽ: non verò vt litigatorum adſectibus obſequatur, ad differendam cauſſam prætextu iudiciariæ obſeruationis. Quocirca Innocentius Pontifex rectiſsimè dicit: Vnde videbitur ſubtiliter intuenti, de ordine iudiciorum procedere, vt in præmiſsis non per omnia ordo iudiciarius obſeruetur. Hoc eſt, Veriſsimus aliquãdo cenſetur ordo, non obſeruare plenum ordinem in iudiciis, cap.ad noſtram.de iureiu. Iudex enim innocentis viri officio fungi debet. Ideóque incorrupto animi iudicio diſcernere, quonã ordine, quo progreſſu credat ſe cogniturum celeriter de cauſſa cõtrouerſa, ſecundum ius & æquum, l.ceteræ.D.fami.erciſc.&

Venul

Venuleius in l.continuus.§.cum ita.D. de verborum oblig.Hinc eſt quòd Hadrianus optimus maximúſq; princeps,in l.3.D. de teſtib. ſemper vtitur his verbis: Tu magis ſcire potes.Item,Sed ex ſententia animi tui æſtimare oportere.Item,Tecum ergo delibera.Et pleni ſunt omnes Iuris Codices huiuſmodi vocibus.Iuſtinianus Nouell.Præcept.præſid.conſt.17. Ἐγώ σοι καὶ νῦν προστίθεμαι τὸ τῶν δικῶν μετὰ πάσης ἰσότητος ἀκροᾶσθαι, καὶ τὰς μὲν βραχυτέρας, καὶ ὅσαι μάλιστα τῶν εὐτελεστέρων εἰσὶν ἀγράφως τέμνειν, καὶ κρίνειν. Forma igitur iudiciorum qua nunc vtimur,neque ordo eſt,neq; proceſſus: ſed magis confuſio. Et nullum eſt in toto iure exẽplum, quo probari poſsit.Nam quid eſt aliud, quàm calumnioſa cæremoniarum atque ſcriptorum altercatio extra omnem cauſſæ cognitionem: adeò vt iudex ipſe non habeat ſæpe in manu officium ſuum exercere in litibus:imò cogitur ad ſedentariam audiẽdi operam, donec omnes iſtæ cæremoniarũ præſtigiæ peragãtur.

PROCHIRI, ſcribæ,qui manu expediti ſunt, l. peculiari.de proxim.ſacr.ſcrin.lib.12.C.

PROCITVM dicebatur teſtamentum, quaſi velut procatum,id eſt, prouocatum, id eſt irritum ac ruptum. Feſtus.

PROCINCTVM teſtamentum appellatur à Iuſtiniano in §.1.Inſtitut.de teſtam. quod fiebat in ipſa militum expeditione,dum præcincti iam erant, & expediti ad bellum,cuius dubiã ſciebant aleam:quod veteres In, vel Endo procinctu nominabant,vt apud Cicer.in 1. de nat.deor.& 1.de orat.item apud Vlpian.cap. Inſtit. 20.& Gell.lib.15.ca.25. Id ergo militiæ tantum fiebat, cum viri ad prœlium faciendum in aciem vocabantur:auctore Gell.lib.15.cap.27. Plutarchus autem in Coriolani vita rem ſic explicat, ἦν γὰρ ἔθος τότε Ῥωμαίοις ἐν τῷ τάξιν καθισταμένους καὶ μέλλοντας τοὺς θυρεοὺς ἀναλαμβάνειν καὶ περιζώννυσθαι τὴν τήβεννον, ἅμα καὶ διαθήκας ἀγράφους τίθεσθαι, τριῶν ἢ τεττάρων ἐπακουόντων, ὀνομάζοντας τὸν κληρονόμον. Eo tempore,inquit,mos erat Romanis prœliũ inituris,ſcutáq; ſumpturis, togã præcingere, ſimúlq; teſtamenta ſine ſcripto facere,heredémque tribus aut quatuor audientibus, nuncupare. Veteres Gloſſæ,In Procinctu ſic exponunt, ἐν προτομῇ πολέμου στῆναι μετὰ ἐσθῆτος στρατιωτικῆς, ἤτοι διαθέσθαι ἐν παρατάξει πολέμου ἀγράφως.Feſtus autem ſic: Endo prociuctu,in procinctu: ſignificat autem cum ex caſtris in prœlium exitũ eſt. Procinctos, quaſi præcinctos atque expeditos. nam apud antiquos togis incincti pugnaſſe dicũtur. Idem: Procincta claſsis dicebatur, cum exercitus cinctus erat Gabino cinctu confeſtim pugnaturus. vetuſtius enim fuit multitudinem hominum, quàm naulum, Claſſem vocari.

in Procinctu verſari dicuntur milites, qui in expeditione belli ſunt:vel qui pro patria in hoſtico ſunt,quanuis milites non ſint, l.vn.D. de bon.poſſ.ex teſta.mil. Hoc ζώννυσθαι dixit Homerus Iliad.λ.

PROCLAMARE in libertatem vel ad libertatẽ dicuntur,qui ex ſeruitute ſe in libertatem vindicant,& adſerunt,toto tit.quibus ad libert.procl. non liceat, l.7.§. proinde.cum ſeq.D.de lib.cauſ.l.40.§.libertatem.D. de fideicomm.libert.l.3.§.ſi ſeruus.D. de acquir.poſſ. l.8.D.de probat.l.3.§.diuus.D.de iure fiſc.

PROCLAMATOR,qui cauſſam agit, qui litem intendit,lib.Feud.2.titul.27.§.4.Proclamatori etiam damnum reſtituat.Sic lib.leg.Franc.4.cap.7.declamatorinum reſtituat.Sic lib.leg.Franc.4.cap.7.declamatoribus vel cauſidicis qui Iudicio Scabinorum acquieſcere nolunt,&c.Cicero de Orat.1. Non enim cauſidicum neſcio quem, neque proclamatorem, aut rabulam hoc ſermone conquirimus. Sic in capit. Caroli: Si autem de poſſeſsionibus ſuis ſuper eos clamor ad Iudicem venerit,mittat Iudex clamantem cum miſſo ſuo ad Epiſcopum.

PROCONSVLE,poſterioribus temporibus dictũ pro Proconſul.Hinc illud D.Aug.Ab e,litera vocali nullum Latinũ, niſi iuncta præpoſitione maſculinũ inuenitur:vt,proconſule,proprætore. ergo iuncta præpoſitione fiunt Latina, vt dixi, proprætore, proquæſtore. Nam veteres nominatiuo caſu procõſul dicebant, attendentes nullum nomen Latinũ exire in e literam nominatiuo caſu generis maſculini. Apud Cic. autẽ de leg.1.cum Gellius procõſule vocatur, hoc de iis videtur intellexiſſe,qui extra ordinem velut Cõſulis loco mitterentur,cum interdum nec ex conſulatu mitterentur,nec vnquam conſules fuiſſent:quãdo, quod nunquam antea factum fuerat(vt ait Dio) & conſularibus Ciceronis ætate prouinciæ conſulares mandatæ ſunt,proconſuléſque vocati ſunt.Pro conſule contra Sertorium ſcribit miſſum eſſe Pompeium, pro lege Manilia Cicero: quod Plutarchus vertit, ὁ πομπήϊον οὕτως δεῖν ἀνθ' ὑπάτου ἐκπεμφθῆναι φιλιππικόν. οὐκ ἔγωγε φησὶ τὸν φίλιππον, ἀλλ' ἀνθ' ὑπάτων.

PROCONSVLES, Vide Proprætores.

PROCVBITORES, qui noctu cuſtodiæ cauſſa, ante caſtra excubabant,cum caſtra hoſtium in propiuquo eſſent.

PROCVRATOR eſt, qui aliena negotia mandatu domini adminiſtrat, ſiue in iudicio, ſiue extra iudicium, l.1.D.de procurat.

Procuratorum autem varia ſunt genera. Quidam enim ſunt litis procuratores, qui ad mouendas inſtituendáſque actiones vel lites exequendas dantur, l. 86. D. de ſolut.Huiuſmodi procuratorem ad actionem factum procuratorem vocat Paul.in l.14. D. de pactis. Alij ſunt negotiorum procuratores, quibus vel certa vna res, vel generaliter vniuerſa negotia adminiſtranda mandantur,qui omnium rerum procuratores,l.13. D.de pact.l.6.D.de inſtitor.l.8.D.de calumniatorib. & totorum ſeu vniuerſorum bonorum procuratores vocantur,lege 63.D.de procuratorib.l. 17. §. vlti. D.de iniuriis. In illis edicti de iniuriis verbis, NEQVE PROCVRATOR QVI EO NOMINE AGAT, procuratorem accipimus non vtique eum ſolum, cui ſpecialiter procuratio data eſt actionis, ſed ſufficit eſſe eum, cui omnium rerum adminiſtratio mandata eſt,lege 17.§.ait prætor. & §.procuratorem. D. de iniuriis. Similiter in eo quod dicitur, procuratorem iudicatum ſolui ſtipulari poſſe, non eum tantum, cui ea res ſpecialiter mandata fuerit, intelligimus, ſed & eum qui vniuerſorum bonorum mandatum ſuſceperit. Sed & ſi ratum fuerit habitum,procurator videbitur, lege tertia, §. primo. D.iudic.ſol.Eodem modo in Aedilicio edicto procurator accipitur,l.1.& l.25.§.procuratoris.D. de ædilicio edicto. In interdicto quoque vnde vi ex ſententia magis quam ex verbis procuratorem non eum tantum, qui legitimè procurator dicitur, omnium rerum eius qui abſit, quaſi pene quidam dominus, hoc eſt, alieni iuris vicarius, ſed & quemlibet qui aliquid noſtri negotij gerat, clientem videlicet, colonum,aut libertum, aut qui illam vim deiectionémq; rogatu aut nomine noſtro fecerit, intelligi, eleganter Cicero pro Cæcinna tradit. Atque adeo in pleriſque librorum noſtrorum locis is, qui ſine mandato negotiis ſe alienis offert, & qui aliquid noſtro nomine negotij noſtri gerit, procurator vocatur, qui verus negotiorum geſtor eſt,l.34.§.ſi gener.l.21. §.vltimo,l.58.D.de ſolutionib.& l.15.§.ſi quis abſentis. C. de petit.hered.l.9.§.ſi heres.D.de lib.leg.l.22.§. quod ſi.l.vltim.D.rem ratam hab.

PROCVRATOR in rem ſuam datus dicitur,cui in rem vtilitatémque ſuam mandatæ ſunt actiones, l.8.§.vlti. D.manda.l.2.in fin.D.famil.erciſc.l.3.§.idem Labeo

ait.D.de in rem ver.l.24.D.de minor.l.3.§.Idem aduerſus.D.quod quiſque iur.l.8. C. de hered.vendic. Nam hic cum mandatas ſibi & ceſſas ab alio actiones exerceat,procurator eſt:ſed quia non in alienam, ſed ſuam rem,id eſt,commodum ſuum propriúmque lucrum actiones præſtitæ ſunt,lucrúmq; omne & compendium eum reſpicit,Idcirco in rem ſuam factus datúſve procurator dicitur,l.4.C. de procuratorib.l.25. §.vltim.eodem l.4.D.de re iudi.l.1.§. in propria. D. quando appell.ſit.l.20.D.de appellationib.l.14.D. de pact.l.18.D.de compenſatio.l.6.C. de obligation. & actio.Is qui nomen emit,in rem ſuam fit procurator, l.1.C.de contrar.iud.tut.Venditor quoque ab emptore datus ad litem procurator,in rem ſuam datus videtur,l.66.§.ſi ſecundum.D.de euict. Erant & Procuratores hereditatium,l.32.D.de iure fiſc. & in inſcriptionibus Procuratores viceſimæ hereditatium.Item Procuratores rei dominicæ,l.penult.de conuen.fiſc. deb.libro 10.C. Et Procuratores domus dominicæ, l.8.C.vbi cauſſæ fiſc. Et Procuratores ſummæ rei,l. vltim.C.ſi propt.penſit.qui & Rationales ſummæ rei, vt in Inſcriptione l.7.C.vbi cauſſæ fiſc. Metallorum item & baphiorum & textrinorum ſeu gynæceorum & linificiorum,& baſtagarum,& ſaltuum erant Procuratores,quorum in l.4.C.de metallar.libro 11.C.l. penultim.de murilegul.eodem. Et in Notitia Impp. Roman.fit mentio. Procurator Reipubl.l.3.§.planè.& l.5.§.idem ait. D.quod vi aut clam.l.2. §.ad frumentum.D.de adminiſtr.rerum ad ciuit.pert. l.7.C. ne de ſtatu def.l.30.de decurionib.lib.10.C.

Procuratorum quatuor genera Paulus facit lib.Sentent. 1.cap.3.aut ad litem, aut ad omne negocium, aut ad partem negocij,aut ad res adminiſtrandas. Procurator ad litem, ſiue litis dicitur, cui inſtituendæ ſuſtinendæve litis negocium datum eſt,§.1.Inſt. de iis per quos cog.poſſ. Procurator ad omne negocium is eſt, quem Cicero in Orat. pro Cæcina ſic deſcribit: Vtrum me tuus procurator deiecerit is,qui legitime procurator dicitur omnium rerum eius qui in Italia non ſit,abſítve Reipub.cauſſa,quaſi quidam penè dominus,hoc eſt alieni iuris vicarius. Sic l.12.D.de ſol. l.13.D.de pact.l.7.D.de calum.l.63.D. de procurator. vbi eiuſmodi procurator rerum omniũ, & totorum atque vniuerſorum bonorum procurator appellatur. Procurator ad partem negocij eſt cui proprie ac ſpecialiter certa res mandata eſt,l.3 §.1. D.iud.ſolut. l.17. §.vltim.D.de iniur. Procurator ad res adminiſtrandas is dicitur,quem proprie Negociorum geſtorem appellamus:hoc eſt,qui non quæſtuario negocio præficitur.ſiue autem eius rei mãdatum habeat, ſiue non habeat,procurator dicitur.l.ſi quis.58.D.de ſolution. l.9.§.ſi heres.D.de lib.legat.l.vltim.D.rem rat.habe. l.15.§.ſi quis.D.de here.petit. Et hoc ab Inſtitore differt,quòd hic quæſtuariæ negociationi præfectus eſt, l.5.§.3.D.de inſtit. act.

Procurator verus dicitur,qui vel eius rei quam gerit mãdatum,vel omnium negociorum adminiſtrationem habet,l.1.in fin.D.quod iuſſ.l.12.D.de ſolut.l.40.§.1. D.de procurat. Huic opponitur

Procurator falſus,is ſcilicet qui mala mente, & intercipiendi animo procuratorem ſe ſimulat, & procuratoris perſonam induit,l.44.§.1.D.de furt.l.18.D.de ſolutionib.quemadmodum & falſus creditor,qui ſe dolo ſimulat creditoré. Etſi Procurator falſus intelligi nonnunquam debet non verus,l.3.§.fin.D.rem ratam hab. Vel denique is qui procurator non eſt,ſed vltrò ſe negotiis alienis ſine mãdato ſe offert,l.1.D.qđ iuſ.

Procurator Cæſaris ſub Auguſto primum inſtitutus eſt, vt ex Dionis lib.53.intelligimus: vbi ait Auguſtum in omnes prouincias,præterquã vbi Proconſules eſſent, mittere inſtituiſſe Curatores, qui vectigalia conquirerent,impendiáque,ſi quæ opus eſſent,facerent.Hoc autem potius officium quàm magiſtratus appellatur, in l.non licet.46.D.de cont.empt. Itaque Rationales paſsim in libris noſtris appellantur:eóſque deportandi ius non habere, ſed petulantibus aditu prædiorum Cæſaris interdicere poſſe, Calliſtratus auctor eſt in l. vlt.D.de offic. procur. Præterea iuriſdictionem inter priuatos extra fiſcales cauſſas non habebat, l. 1. C.de iuriſd.omn.iudic.l.1.& paſsim, C.vbi fiſc.cauſſæ. Inter fiſcum autem & priuatos ius dicebat. Vlpian.l.5.C. eod.l.1.D. de offic.pro. Cæſar.ſcribit, ea quæ ab illo acta geſtáque ſunt,ſic à Cæſare comprobari,atque ſi à ſeipſo geſta eſſent. Hinc illud Taciti lib. 12. de Claudio Cæſare: Eodem anno, inquit, ſæpius audita vox principis, parem vim rerum habendam à procuratoribus ſuis iudicatarum, ac ſi ipſe ſtatuiſſet. Ac ne fortuitò prolapſus videretur, Senatuſconſulto quoque cautum plenius & vberius, quàm antea.Suetonius tamen id illum precibus impetraſſe ſcribit: Vt ſibi in curiam, inquit, Præfectum prætorij ſecum inducere liceret,vtque rata eſſent quæ procuratores ſui in iudicando ſtatuerent, precariò exegit. Ad eundem illud quoque pertinet quod idem in Veſpaſiano ſcribit, cap.16.Creditur etiam procuratorum rapaciſsimum quemq; ad ampliora officia ex induſtria ſolitus promouere, quò locupletiores mox condemnaret. quibus quidem vulgò pro ſpongiis dicebatur vti, quòd quaſi & ſiccos madefaceret, & exprimeret humentes. Interdum autem Procurator Cæſaris Præſidis prouinciæ partibus fungebatur: ac tum de rebus omnibus, quaſi Præſes ipſe cognoſcebat, l 4. C. ad leg. Fab.de plag.l.3.C.vbi cauſ.fiſ.l.ex cõſenſu.23.§.1.D.de appel.

Procurator voluntarius, Vide Voluntarius procurator.

PROCVRATIO, adminiſtratio. Cicero Acad.1. Dum me ambitio, dum honores, dum cauſſæ, dum Reip. non ſolum cura, ſed etiam procuratio multis officiis implicatum & conſtrictum tenebat. Idem lib.3.de Legibus: Sed quæro, quid reipſa ſit turpius, quàm ſine procuratione Senator? Loquitur de legationibus liberis,quæ ſine vlla publici negocij,aut Reip.adminiſtratione obibantur.

Procuratio etiam eſt quod præſtatur Archiepiſcopo luſtranti,& (vt vulgus loquitur) viſitanti prouincias.c.1. de cenſi.in 6.& c.cauendum 10.q.3.

PROCVRATORIVM & mandatum differunt: videl. cùm dilectus. de relig.do.& c.coram. de offic. deleg.

PROCVRATORIÆ exceptiones vocantur, quæ procuratorio nomine agentibus opponuntur, ſiue quòd non eſſe hoc eis mandatum dicatur quod perſequuntur,ſiue quòd omnino procuratores eſſe, vel fieri potuiſſe negentur,vel ab eo dati dicantur,qui procuratoris dandi ius non habuit,l.57.l.62.D.de procuratorib. l.2.& 3.D.de exceptio. l. 29.§.quædam. D.manda.l.19. §.1.D.de probatio.l.19.§.penult.D.de dam.infec.§.penult. Inſtitut. de ſatiſdatio. Qua de re incidere crebrò in iudiciis quæſtionem Quintilian.lib.7.cap.1.admonet. Procurator,ait,alicuius pecuniam petit ex fenore hereditario: poteſt incidere quæſtio, an huic eſſe procuratorem liceat. Finge nos poſtquam tractauimus remittere, vel etiam conuinci: quæretur, an ei cuius nomine litigatur, procuratorem habendi ſit ius Idem lib.4. cap.penul. Vt contra petitionem pecuniæ malè petis.Procurator enim tibi eſſe non licuit. Sed nec illi cuius nomine litigas habere procuratorem.

PRODERE, pro remittere, dimittere. Modeſt.l.14.D. de cuſtod.& exhib.reo.Non eſt facile tyroni cuſtodiã credẽda:nã ea prodita, is culpæ reus eſt qui eã ei cõmiſit.Itẽ, Quod ſi fugitiuũ domino reddẽdũ prodiderit.

Prodere legem dicitur,qui præuaricatur, & accuſatione inſtituta deſiſtit. Vlpianus l. 2. §. 1. D.de adulter. Marito iure mariti accuſanti illa præſcriptio obiicitur ſi

legem

legem prodidiſſe dicatur, ob hoc quod aggreſſus accuſationem adulteri deſtitit.

PRODICTATOR, propter Conſulum abſentiã nonnunquam creatus eſt. Liuius lib. 32. Itaque ad remediũ iamdiu deſideratum, nec adhibitum, Dictatorem dicendum, ciuitas confugit. Et quia Conſul aberat, à quo vno diei poſſe videbatur: nec peroccupatam armis Punicia Italiam facile erat aut nuncium, aut literas mitti: nec Dictatorẽ populus creare poterat: quod nunquam ante eam diem factum erat, Prodictatorem populus creauit Q. Fabium Maximũ, & Magiſtrum equitum M. Rufum Minutium.

PRODIGERE, pro conſumere, apud Modeſt. l. plebiſcit. de offic. præſid. Plebiſcito continetur, nequis præſidum munus, donúmve caperet, niſi eſculentum, potuléntúmve, quod intra dies proximos prodigatur.

PRODIGVS eſt, inquit Vlpi. qui neque modum neque finem expenſarum habet, ſed bona ſua dilacerãdo & diſsipando profundit, l. 1. D. de cur. furio. Prodigi inquit Cicer. lib. 2. officio. qui epulis & viſcerationibus & gladiatorum muneribus, ludorum venationúmq; apparatu pecunias profundunt, in eas res quarũ memoriam aut nullam aut breuem ſunt relicturi. Prodigum, Euerſorem appellat Caius lib. 1. Inſtitut. titul. de tutel. Solet & in libris noſtris Prodigi verbum circuitu deſignari, is, cui bonis interdictum eſt, l. 18. D. qui teſtamen. fac. l. 6. D. de verbor. oblig. l. 3. D. de nouationib. l. 18. §. 1. & ſequ. D. de caſtr. pecul. l. 10. D. de curat. furio. l. 9. §. idem quæri. D. ſi certum peta. Ea eo autem Prodigus dictus eſt, quod ſua prodigat, quod eſt foras agat, propellat, & protrudat. Formula autem qua bonis ei interdici ſolebat, hæc extat apud Paulum lib. 3. Sentent. titul. 4. QVANDO TVA BONA PATERNA AVITAQ. NEQVITIA TVA DISPERDIS, LIBEROSQVE TVOS AD EGESTATEM PERDVCIS, OB EAM REM TIBI EA RE, COMMERCIOQ. INTERDICO.

Prodigi à furioſis hoc diſtant: quòd furioſis ſimul atq; inceperint furere, mox ipſo iure agnati ſint curatores: Prodigis autem non ſint prius curatores, quàm ipſis à iudice bonis ſit interdictum.

Prodigus famæ ſuæ, qui eam negligit, ca. nolo. 12. q. 1. Panor. c. prælatorum. not. 2. de accuſ.

PRODIGA neutro genere numero multitudinis, in l. quæcunq;. §. C. de fide, & iur. haſt. fiscal. libro 10. ſunt annonæ, Græcis τὰ τρόφιμα, quæ in cibariis & eduliis conſiſtunt. ſic dicta quod intra proximos dies prodigantur, id eſt conſumantur: vel ipſis prodigis, cum eis bonorum adminiſtratio interdicitur, plerunq; à fiſco præſtãtur. Meritò igitur Accurſius noſter in d. l. quæcunque. prodiga cibaria interpretatus ſit: quam Accurſij interpretationem probant Bartolus & Ioannes à Platea. His opponuntur corpora.

PRODIGIA, auctore Feſto, dicuntur, quaſi prodicia, & porrò dicẽtia aliquid futurum eſſe. Nam litera quæ nunc C. Vocatur, apud veteres G. dicta eſt. Quod & nunc multi pronuntiando ſequuntur in Italia. vide l. non ſunt liberi. D. de ſtat. hom. l. 3. C. de poſtu. hered. l. oſtentum. de verb. ſignifi.

PRODVCI in ius, eſt ad Prætorem duci, l. 3. §. docere. D. ne quis eum, qui in ius voc. l. 4. D. de l. Iul. de vi priua. Produci etiã teſtis dicitur, l. 23. & l. 24. D. de teſtib. l. pen. & vlt. C. eod. Produci quoque olim dicebantur, qui in ſcena populo ſpectandi præbebantur, atq; exhibebantur. Sueton. in Neron. cap. 4. Equites Roman. matronáſque ad agendum mimum produxit in ſcenam. Quintil. libri 3. capite 6. Qui ſe prætori in in hortis oſtenderat, nec erat productus, ſedit 14. ordinibus. Plinius libro 6. Epiſtol. ad Geminium: Proximis ſacerdotalibus ludis productus in commiſſione pantomimus, cum ſimul theatro ego & Quadratus egrederemur. Macrob. libri 2. capite 7. de Publio Mimo: Cùm mimos componeret, ingentiq; aſſenſu in Italiæ opidis agere cœpiſſet: productus Romæ per Cæſaris ludos, omnes qui tunc ſcripta & operas ſuas in ſcenam locauerant, prouocauit. Et in inſcriptione Lanuuina, M. AVREL. AVG. LIB. AGELLIO SEPTEMTRIONI PANTOMIMO SVI TEMPORIS PRIMO SACERDOTI SYNHODI APOLLINIS PARASITO ALVMNO FAVSTINAE AVGVSTAE PRODVCTO AB IMP. M. AVREL. COMMODO.

PRODVCERE aduerſarium ad album, Vlpianus dixit l. 1. de edendo, pro deducere eum cum quo lis inſtituitur ad Prætoris album, & formulam actionis demonſtrare, qua vti velit quis ex earum numero, quas Prætor ſe daturum in albo edictóque ſuo denunciauit. Eum quoque, inquit, edere Labeo ait, qui producat aduerſarium ſuum ad album, & demonſtret quod dictaturus eſt, vel id dicendo quo vti velit: id eſt, qua edicti parte.

Producere obligationem, diuturniorem reddere. Paul. l. 91. §. 3. D. de verb. oblig. Primo quæramus quæ perſonæ efficiant perpetuam obligationem: deinde quibus eam produeant. Item: An filiusfamil. qui iuſſu patris promiſit, occidendo ſeruum producat patris obligationem.

PROFARI, proprie dicuntur fatidici, qui futura prædiuinando ſolent fari: qui iidem & Vaticinari dicuntur, quod veſana mente faciunt: inquit Varro libro 5. ling. Latin. Itaque cum Vlpianus l. 1. §. 6. D. de ædilit. edict. ſic ſcripſiſſet: Si ſeruus inter fanaticos non ſemper caput iactaret, & aliqua profatus eſſet: ſic infert, Quamuis aliquando quis circa fana bacchatus ſit, & reſponſa reddiderit. Item: Ceterum ſi nihilominus permaneret in eo vitio, vt circa fana bacchari ſoleret, & quaſi demens reſponſa daret.

PROFANVM, Varroni lib. 5. de ling. Lati. quod ante fanum, id eſt coniunctum fano. Hinc Profanatũ, quod in ſacrario pollutum. Et paulò poſt: Et cum Profanũ dicitur, id eſt proinde vt ſit fani factum. Macrobius lib. 3. cap. 3. Profanum omnes pene conſentiũt id eſſe quod extra fanaticam cauſſam ſit, quaſi porro à fano, & religione ſecretum. Trebatius verò apud eundem, Profanum propriè id eſſe ait, quod ex religioſo, vel ſacro in vſum hominum proprietatémve cõuerſum eſt: quod probare videtur Aggenus Vrbi. in Comm. ad Iulium Front. vbi Profanum eſſe dicit, quod cum ſanctum eſſet, poſtea in vſum hominum, & extra fanum venit. Profana ergo res ſacræ & religioſæ opponitur, l. 83. §. ſacram. D. de verbor. oblig. Profanum id etiam eſſe quod quis ſibi priuatum ſacrum conſtituit Marcian. l. 6. §. ſacræ. D. de rer. diuiſi. Agrum quoque purum monumento cohærentem profani iuris eſſe Impp. reſcripſerunt, l. 9. C. de relig.

PROFECTITIVM peculium, vide ſuprà Peculium.

PROFECTITIA dos, quæ à patre, vel à parente profecta eſt, de bonis eius, vel facto eius. Vlpianus lege profectitia. D. de iure dotium. Vide Docto. l. 2. D. ſolut. matrim.

PROFERRE, Iuriſconſultis eſt, quod vulgò producere dicitur, id eſt, apud acta deponere. Producere autem de teſtibus non de litis inſtrumentis dici debet, auctor Budæus in Adnotationibus prioribus ad Pandect.

Proferre etiam eſt diem productam prorogare, lege vnius. §. penultim. D. de quæſtionib. & in rubric. de recept. arb.

PROFESTI dies, Vide Dies.

Profeſtum facere, referente Feſto, dicebatur qui ferias

vitiabat

vitiabat,& profanabat,inauſpicatáſq; reddebat,& pro ſanas.

PROFICISCITVR pecunis.Paul.in l.a.de reb.credit. Item mutuum, ait, non poteſt eſſe, niſi proficiſcatur pecunia:hoc eſt,transferatur ad accipiendum.

PROFECTA res à me ad te etiam tunc videtur, ſi vel à debitore meo acceperis,vel pecuniam meam apud te habeas,& conuenerit vtroque caſu vt mutuum eſſet, l.ſingularia.D.ſi cert.pet.

PROFITERI eſt publicè & apud acta aliquid vltro denuntiare:quod vulgò inſinuare dicimus.Hinc Profiteri cenſum dicebantur qui apud Cenſores Romæ precium ſuarũ omniũ fortunarum edebant.aut apud Cenſitores in prouinciis,qui agros ea ratione declarabant,quæ præſcripta eſt in l.4.D.de cenſibus. vnde Cenſuales profeſsiones dicuntur ab Arcadio,l. vlti. §.t.in fin.D.de mun.& hon.l.cenſualis. C. de donat. de quibus etiam vide Briſſonium lib.1.Select. Antiq.

Profiteri natales dicebantur parentes,qui diem quo ſibi nati eſſent liberi,apud Præfectos ærarij edebant. Terentius l.etiam.16.D.de probat.Etiam matris profeſsio liberorum recipitur.Scæuola l.Imperatores.29.§.1.D.eod. Mulier grauida repudiata, filium enixa abſente marito,vt ſpurium in actis profeſſa eſt. Iul.Capitolinus harum profeſsionum primum auctorem fuiſſe M.Antoninum Pium auctor eſt,intra diem trigeſimum nomine impoſito.per prouincias autem tabulariorũ vſum inſtituiſſe, apud quos de originibus idem fieret,quod Romæ apud Præfectos ærarij: vt ſi forte aliquis in prouincia natus cauſſam liberalem diceret,teſtationes intus ferret.Celſus l.cum de ętate.13. D.eod.Iniquum eſt,cum de ſtatu ætatis alicuius quęreretur,& diuerſæ profeſsiones proferrentur, ea potiſsimum ſtare quæ nocet. Eiuſdẽ profeſsionis mentio fit in l.nec omiſſa.15.l.parentes.21.C.de lib.con.

Profiteri merces eſt,apud publicanos eas inſinuare, tributi pro his debiti exſoluendi cauſſa.l.vltim.§.diuus. & §.ſi quis profeſſus.D.de publican.l.3.C. de vectig. & commiſſ.Quintilian. Declamatio.341. Quod quis profeſſus non eſt apud publicanos,pro commiſſo tenetur.Idem etiam Declamatio. 359. talem legem fingit, Publicano ſcrutari liceat, quod quis profeſſus non fuerit,perdat.

Profiteri etiam in l.3.§.pen.D.vbi pupill.educ.eſt pupilli pecuniam prætori edere:vt profeſsionem edere peculij,in l.19.D.de pecul.legat.

Profiteri indicium in l.1.D.ad l.Corne. de ſicar. & l.24. D.de falſ.Salluſt.in bello Iugurth. Sed ipſe deprehenſus multis hortantibus,& in primis Albiano Conſule indicium profitetur.Suet.in Domitia.ca.17.Profeſſúſq; conſpirationis indicium,& ob hoc admiſſus,legenti traditum à ſe libellũ & attonito ſuffodit inguina.Plinius lib.3.Epiſt.ad Nepot. Eadem apud Claudium vxori Scriboniani, cum illa profiteretur indicium,Ego,inquit,te audiam,cuius in gremio Scribonianus occiſus eſt? Vnde fit,vt pro, confiteri indicia, profiteri legendum videatur in l.3.§.item is cuius.D. ad leg.Corn.de ſicar.

PROFESSVS, id eſt,confeſſus, l.final.§. quotiens. D. de iudic.

PROFESSIO argentariorum dicitur,ſed & aliorũ omnium vitæ generum,l.6.§.Prætor.D.de edendo,l. 26. in fin.C.de epiſc.& cler.

Profeſsio, ad interrogata reſponſio,l.non nudis. C. de probationib.

Profeſsio, ſponſio,cap.1.de ſumm.Trinitat.in 6.& hoc ſenſu eſt duplex, quædam regularis, quæ fit ſcriptura, cap.fin.20.quæſt.fina.ſed recte probatio dicitur.probantur enim qui cœnobiticum viuendi genus deligunt,idque anno exacto.

PROFESSORES optimi iuſtitiæ, & rei publicæ miniſtri eſſe debent, Conſtit.D.2.§.vlt. Nunc ſunt pernicioſiſsimi altercationum auctores. Profeſſoris boni officium eſt, curare vt ius ciuile in melius, hoc eſt, in maiorem ſemper vtilitatem hominum honeſtam producatur:vt eleganter dicit Pomponius l. 2. §. poſt originem.D.de orig.iur.

Profeſſorum nomine neque medicos, neque Philoſophos, neque Iuriſperitos contineri traditur l.1.cum ſequen.D.de var. & extraordin. cognitio.rubri.de profeſſ.& medic.lib.10.

PROFVGIVM, actus ipſe transfugiendi ad hoſtes: itáque accipitur l.non omnes.§.qui captus.D.de re mil. Pro transfuga haberi eum qui in profugio captus eſt. ita enim legendum oſtendunt Græci, qui habent ἐν τῇ βαρβάρων γῇ, id eſt in hoſtico. Cuiacius Obſer. lib.6. capite 27.

PROFLVENS aqua,vide Aqua profluens.

PROGENERVM appellat anus neptis ſuæ virum: ait Feſtus.

PROGENER, vide Socer magnus,& Proſocrus.

PROGNATVS,natus,apud Iuſt.§.2.Inſtit. de hered.quę ab inteſt.def.

PROGRAMMA, πρόγραμμα, proſcriptio, ſcriptura publico in loco, vt ab omnibus legi poſsit, propoſita. quemadmodum edicta proponebantur, aut principũ reſcripta:vt l.3.C.de leg.& cõſti.prin. Itaq; proprie quæ Græci προγράμματα,eadẽ Latini Edicta appellant.

PROHEDRI, dicebantur quaſi Præſides, Magiſtratus quidam primi ſubſellij, quibus ceteri omnes ſedendi loco cedebãt.G. Budæus in Annota.ad titul. de offic. præfe.prætor.

PROHIBET vti frui, qui vi deiicit vtentem & fruentem,aut non admittit eum, cum de fundo exiſſet aoa vſusfructus deferendi cauſſa, l.3.§.vti frui. D.de vi & vi arm. Prohibet ædificare,qui prohibet eam materiam conuehi, quæ ædificationi neceſſaria ſit:aut qui operi neceſſarios venire prohibet, l. 1.§.penult. D.de mort.infer.

Prohibetur poſsidere, qui & in ſolo ædificare prohibetur.l.pen.§.1.D.de acq.poſſeſ.

Prohiberi quis intelligitur, quo minus faciat, ſi quolibet actu prohibentis, id eſt dicentis ſe prohibere, vel manum opponentis, lapillúmve iactantis prohibendi gratia id faciat,l.19.§.1.D.quod vi,aut clam.

contra PROHIBITIONEM iuris,quot modis dicatur, ponit Dinus in c.qui contra. de regul.iur.lib.6.

PROHIBITORIA interdicta ſunt quibus Prætor vetat quid fieri l. 1. & l.2.D.de interdict. §. prohibitoria.de interd.inſtit.

PROIICIENDI ſeruitus, ius eſt, extra tectum meniana proiiciendi, &, vt Theophilus §. æquè. Inſtit. de actionibus,interpretatur, δίκαιον τοῦ ὑπερτείνειν ἐξωτέρω τῶν μαινιάνων, l.1.& l.2.D.de ſerui.vrb.l.penul.D.ſi menſ. fal.mod. Sic l. 80. D. de contrah. empt. Quæ ex meis ædibus in tuas ædes proiecta ſunt, vt ea mihi ita habere liceat. Aliud autem eſt Immittere, aliud Proiicere, vt conſtat ex l.5. §. meminiſſe. D. de noui op.nuoc.& paulo poſt dicemus.

PROIECTVM, & protectum, partes ſunt domus propẽſiores, vnde nobis aſpectus patet in vicos & plateas, à proiiciendo & protegendo dictæ. Nam protegere, eſt tectum proiicere:quod fit, quando tigna extra colũnas ſeu parietes extenduntur, vt meniana vel podia penſilia faciamus:quo genere ſtructuræ, ædificia in ſuperioribus partibus ampliora reddi ſolent. Huius rei inuentor Menius traditur, vt alibi diximus, à quo meniana, omnes ædificiorum proiecturæ generaliter dicuntur, l. ſeruitutes. §. primo, D. de ſeruitutib. vrbanorũ prædiorum. Itaque Lexicon Latino Græcum

Græcum, Proiecta interpretatur, tecta ἀναπεπταμένα, ἀνάπαμψ ἔχοντα ἐπ' ἀλλάς. Proiectum tectum etiam dixit Cic. in Topic. Proiectum autem & immiſſum hoc differunt, ait Iauolenus, quod proiectum eſt id, quod ita proueheretur, vt nuſquã requieſceret: qualia meniana & ſuggrundæ ſunt. Immiſſum autem, quod ita fieret, vt aliquo loco requieſceret: veluti tigna & trabes quæ immitterentur, l. 242. §. 1. D. de verbor. ſignif. Græci l. 1. D. de ſeruit. vrb. præd. Proiecta ſiue meniana, ſolaria interpretantur.

PROLETARIVS In duodecim tabulis pro Inope & nullis facultatibus prædito ſumitur. Aſsiduo, inquit lex, vindex aſsiduus eſto. proletario ciui quiuis volet, vindex eſto. nam qui in plebe Roma. tenuiſsimi pauperrimíque erant, neque amplius quàm mille quingentum æris in cenſum deferebant, Proletarij appellati ſunt. qui verò nullo aut perquàm paruo ære cenſebantur, Capite cenſi vocabantur. Gellius lib. 16. capite 10. qui etiam Proletarios dictos ſcribit à munere officióque prolis edendæ: quod cum re familiari parua minus poſſent Rempub. iuuare, ſobolis tamen gignendæ copia ciuitatem frequentarent.

PROLYTAE, προλύται dicebantur, qui quatuor annorum ſpacio in legum ſtudiis decurſo, quintum & poſtremum adiiciebant. Imperator in præfat. ad Anteceſſ. §. 6. Quibus, inquit, ſi bene ſeſe imbuerint, & in quinti anni quo prolytæ nuncupãtur, metas conſtitutionum, &c. Heſychius προλύτας interpretatur, παραλύτους, παραλελυμένους, vt ij ſint, qui ab illa præſcripta & præfinita ſtudiorum lege ſunt ſoluti, & tanquam emeritis ſtipendiis honeſtam à magiſtrorum ſcholis miſſionem impetrarunt, vnde hodie quoque licentiati appellantur. vide Lytæ.

PROMATERTERA, proauię ſoror, l. 1. de grad. & adfi.

PROMERCIVM dicitur es ratione qua commercium, éſtque mercimonium, quodcunque vendundi cauſſa ſeponitur. Paul. l. 4. §. 1. D. de pen. legat. Si quis ſolitus fructus ſuos vendere, penum legauerit: nõ omnia quę & promercij cauſſa habuit legaſſe videtur. Sic apud Vlp. l. 41. §. 4. D. de legat.

PROMERCALES res dicuntur, quæ vt diuendãtur pluris, fuerunt emptę. Paul. Quod ſi res, ait, in quibus impenſæ factæ ſunt, fuerint promercales: tales impenſæ non voluptariæ, ſed vtiles ſunt, l. quòd ſi. D. de impẽſ. In reb. dot. Sane hoc vocabulũ dictio vniuerſalis non eſt: ſed illa tantum Promercalia nuncupantur, quæ reſeruatis his, quæ ad vſum annuum & proprium pertinent, tanquam ſuperantia, ex mobilibus paterfamilias vendit. Rhodig. in fi. c. 10. lib. 28. ait, Promercale in venalium ratione dici, quod extra domeſticum vſum redundans venui proponitur.

PROMISCVAE conditiones, & non promiſcuæ, vide CONDITIO.

PROMITTERE facere ſecurum ad ſenſum prudentia, quid ſignificet hæc formula not. in l. ſi mandato Titij. §. fin. D. de mand. Promittere rem habere licere, & promittere non mouere, vel facere controuerſiã, paria ſunt, per l. ſtipulatio iſta. in princi. & §. ſi quis forte. D. de verb. oblig.

PROMISSVM à dicto quid differat, vide DICTVM.

PROMISSIONIS verbũ, & ad nudam promiſsionem ſiue pollicitationem, & ad ſponſionem refertur, l. 19. §. 1. D. de ædil. edict. l. 123. D. de verb. obli. Plane ſi ſcriptum in inſtrumento fuerit aliquem promiſiſſe, perinde habetur atque ſi interrogatione præcedente reſponſum ſit. §. ſi ſcriptum. Inſtitut. de inutilib. ſtipul. l. ſciendum. D. de verb. oblig. vt meritò quærat Barto. an verbum Promittere ſit commune ad ſtipulationem. vide apud eundem d. l. ſciendum, & illic Alex. Imola.

Promiſsionem deſertam appellat Vlpian. cui non ſit ſatisfactum, puta iudicio ſiſti cauſſa, l. ſed & ſi quis. §. quæſitum eſt. D. ſi quis cautionibus. Vnde Paul. in l. ſi duo. §. 1. pœnam deſertionis vocat.

PROMPTVARIVM, cella eſt, in quam reponũtur edulia, quæ ad vſus quotidianos cõparata ſunt: in hoc à penu diſtans, in quod quæ longioris vſus ſunt conduntur. Paul. de pen. leg. l. nã quod. Si cui quæ in prõptuario ſunt, legata ſunt. Hinc Promus, diſpenſator.

PROMVLGATAE leges recte olim in ærarium agebantur, ac diligenter cuſtodiebantur. Primùm, ne periret exemplar: deinde ne quis forte fraudem corrumpendo admittere poſſet. Qua ratione moti Romani, leges duodecim Tabularum in æs inciſas, repoſuerunt in ærarium, vt Tranquill. ſcribit in vita Iulij. Hinc ſumitur mos in ciuitatibus, nec certe repudiãdus, quòd ſtatuta ſua in publicam cuſtodiam reponant. Veruntamen meminiſſe oportet ne cuſtodiantur ſolùm Leges, ſed vt obſeruentur etiam. Ipſa literarum monumenta recludi debent in ærarium: at obſeruatio palàm circumferri debet per totam Rempublicam.

PROMVLSIDARIA vaſa, dicuntur Vlpian. in quibus promulſis, id eſt, condimẽtum ex muiſo confectum ponitur, l. 19. §. 3. D. de aur. arg. Et ideo, inquit, cutellas & promulſidaria contineri.

PROMVTVVM dicitur à noſtris, pro Repræſentata pecunia, & prærogata, ſiue prænumerata, & quæ in anteceſſum datur: quod Gallice dicimus, *Auancé*. Vlpi. l. ex conducto. 15. §. item. D. locat. Cum quidam naue amiſſa, pecuniam quam promutuũ acceperat, repoſceretur, reſponſum eſt meritò vecturã ab eo repeti, cum munere vehẽdi functus non ſit. Scæuola l. Sticho. 40. §. 3. de ſtatu lib. Quod neque à cõductoribus prędiorum, neque à villicis penſiones exegerit, & inſuper etiam promutuum eis dederit. Græci Promutuum exponunt πρόχρεαν hoc in loco: vt in l. ex conducto. §. Item cum quidam. D. loca. promutua, ἐν προχρείᾳ. nam in Harmenopulo corrupte ἐν προχρείᾳ. Theod. Hermopolites ad l. 1. C. de ſentent. quæ pro eo quod int. καὶ ἐν προχρείᾳ τὸ μίσθωμα τῶν τοιούτων χρόνων συλλαβὼν τοῦτο.

PRONVBVS anulus dicitur, quo ſponſæ digitum vir oppignerare conſueuit.

PRONVRVS, nepotis vxor, l. non facile. §. nomina verò. D. de gradibus.

PRONVNCIARE proprie dicimur, quod viua voce, & memoriter proferimus: ſicut Recitare, quod ex ſcripto. Statuere verò dicitur etiam, qui generaliter aliquid conſtituit, vt cum Lex in vniuerſum ſancitur. Hincq; eſt, quòd leges municipales vulgò ſtatuta appellentur. Vide Alciat. in Comment. de verb. ſig.

Pronunciare, quod eſt in XII. Tab. idem eſt, quòd lingua nuncupare, id eſt, nominatim, palam, aperte ac diſerte proferre. Vlpia. ex edicto in l. 1. D. de ædil. edict. Eadémque omnia, cum ea mancipia venibunt, palàm recte pronuncianto. Item, Ea omnia in vẽditione pronuncianto. Idem in l. 31. eiuſdem titul. Si vẽditor pronunciauerit, vel promiſerit furem non eſſe, tenetur ex ſua promiſsione, &c. Cicer. lib. de Offic. III. Itaque Cato ita pronunciauit: Cum in vendendo eam rem ſciſſet, & non pronunciaſſet, emptori damnũ præſtari oportere. Eodẽ in ſignificato Latini auctores pronunciandi verbo vtuntur pro palam aliquid pollicitum & promiſſum ſignificantes. Sic Pronũciare nummos apud Sueton. in Iulio cap. 19. Pronunciare epulum, in eiuſdem vita c. 25. & Pronunciare donatiuum militibus in Galba cap. 16. Et Pronunciare teſſeras, in Domitiano c. 4. ad fin. Pronunciare præmia militibus, apud Liuium lib. 2.

Pronunciare pręterea ſententiam ferre ſignificat, l. 59. §. 1. l. 60. D. de re iudica. l. 37. D. de aur. & arg. Inde Pronũciatus heres, patronus, libertus, filius, qui talis iudicatus

tus,& per ſententiam declaratus eſt,l.9.§.1.D. de in ius vocan.l.8.D.de his quæ vt indig.l.8.C.de ſent.& interloc.l.11.D.de adminiſtr.tutor.l.29.in fin.D.de lib. caut. Hinc

PRONVNTIATVM,inquit Vlp. l.49.de verb.ſig.& ſtatutum idem poteſt. Promiſcue enim & pronuntiaſſe & ſtatuiſſe eos dicimus qui ius habẽt cognoſcendi.

Pronuntiare etiam in ſcena actores dicũtur,l.1.D.de his qui not.infam.Plin.lib.7.cap.40.Luceia mima centum annis in ſcena pronuntiauit. Sueto.in Calig.ca. 54.Vt ne publicis quidem ſpectaculis tẽperaret,quominus & tragœdo pronuntianti concineret.

PROPAGARI arbitria,hoc eſt,in alios transferri,prohibetur rectiſsimè,l.non diſtinguemus.D. de recept. arbitr.Propagari,extendi,l.præſes.C.de ſeruit.

PROPATRVVS, proamita, id eſt, proaui frater & ſoror:ait Gaius l.1.§.1.D.de grad.& adfin.

PROPE eſt vt,genus eſt loquendi pudorem affirmantis,& modeſtiam ſignificans:& licet dubitationis ſpeciem habeat,adfirmat tamen & definit.Papin.l.95.§.9. D.de ſol.Si creditor à debitore petẽs culpa ſua cauſſa ceciderit,propè eſt vt actione mandati nihil à mandatore conſequi poſsit. Idem l.41. D. de mort.cauſſ. donat.Et quod ab alio nomine ipſius eo præſente datur,propè eſt vt ab ipſo datum intelligatur. Arrius l.5. §.6.D.de re mil.Si bonus miles antea æſtimatus fuit, prope eſt vt affirmationi eius credatur. Idem, Propè affirmarem ei credi oportere. Dicunt etiam Iuriſconſulti Propius eſt,pro magis eſt, l. 140.D.de verb. oblig.l.18.D.de in rem verſ.Vtuntur & in eodem ſenſu voce Propemodum,l.6.D.vt in poſſ.leg.l.113.D.de verb.oblig.l.88.D.de verb.ſigni.

Prope an denotet temporis interuallum,& quantum ponit N.Neapolita.l.non tantum.alias ὁ μόνον. D. de excuſ.tut.

Prope dicitur locus,qui miliari diſtat,l.ſuus quoque.§. puto.D.de hered.inſtit.

Prope finem triennij,formula quõ intelligẽda,not.l.properandum.§.& hæc quidem.C.de iudic.

PROPIVS ſobrino mihi eſt conſobrini mei filius, & conſobrinæ meæ filia, & patris mei conſobrinus, & matris meæ conſobrinus. Feſtus.

Propior ſobrino,propior ſobrina ſunt,inquit Caius,patrui magni,amitæ magnæ,auunculi magni,materteræ magnæ filius filia,l.1.D.de grad. & adfin. hoc eſt, infert Vlpia.patris eius cuius de cognatione quæritur, conſobrinus conſobrina,ſiue frater patruelis.

Propius ſobrinis.Paul.l.10. §.9. D. de gradib. Perſonæ quas enumerauimus à patrui magni filio, ei de cuius cognatione quęritur,propius ſobrinis vocãtur.nam, vt Maſſurius ait,quem quis appellat propiorem ſobrino,qui eſt patris matríſve conſobrinus aut conſobrina,ab eo conſobrini conſobrinæve filius filia nominatur.Et paulo pòſt: His omnibus quod à patrui nepote propoſuimus,is de cuius cognatione quæritur, propius ſobrino eſt:nam patris vel matris eorũ conſobrinus eſt.

PROPINQVI, pro cognatis, præcisè dicuntur, pro, Sanguine vel genere propinqui. Vnde

PROPINQVITAS, pro cognatione,in l.1. C. de imp. lucr.deſcript.& l.2.C.quand.& quib.quart.

ΠΡΟΠΗΛΑΚΙΖΕΣΘΑΙ apud Demoſthenem in l.16. §.4.D.de pœn.affici contumelia. ταῦτα κινεῖ, ταῦτα ἐξίστησιν αὐθρώπους αὐτῶν, ἀήθεις ὄντας τοῦ προπηλακίζεσθαι. Hæc mouent,inquit,hæc de ſtatu mentis homines deiiciũt contumeliæ non aſſuetos.

Προπετῶς, l.13.D.de iureiurand.hoc eſt,inconſulto calore.Sunt qui interpretentur,perperam.

PROPOLA prima correpta,προπώλης Gręcis eſt,ait Pollux,idem qui inſtà Proxenetà, venditioniſque conciliator,Senecæ Pararius dictus.Alias propola prima producta dicitur is qui primus merces vendit,quas in portu primus anticipat: &,vt ait Perſius,primus tollit piper à ſitiente camelo,vt prior vẽdat:quod manifeſtò innuit Lucillius:

Sicuti cum ficus primus propola recentes
Attulit,& precio ingenti dat primitu' paucos.

Hinc apud Cicer. in Piſonem. Vinum de propola, & de cupa. Vbi tamen Turn.Aduerſ.lib.1.cap.1.Propala legi vult. Propalam exponens, qui merces propalam, velut ante palum,aut de palo pendentes habet,& vendit.Quod ſuperius dixi magis probatur Ioſ. Scaligero in ſuis annot.in Culicem Virgilianam.

PROPONI dicebantur,quæ vt oculis ciuiũ adparerent, proponebantur. Hinc Proponi actiones, quoniam in albo ſcriptas, & in edicto Prætor in publicum edebat,l.1.C.de interdict.

PROPORTIO geometrica,cuius ſummus in iure ciuili vſus eſt,ita deſcribi poteſt,vt ſit, variarũ quantitatũ inter ſe comparatio:quæ(vt Ariſtot. lib.Ethic.5.ſcribit) minimum in quatuor poſita eſt. veluti, Ponatur in a. gemma pretioſiſsima: in b.ſilex.tum ducatur altera linea:& in c.ponantur mille aurei:in d.obolus.poſt ſumatur illa ratio, vt eſt a.ad b.ſic c.ad d. Tum enim illa comparatio ſequetur. Si vt a.eſt ad b.ita c.ad d.neceſſario a.eſt ad c.ſicut b.ad d.poſtremo vt eſt totum ad totum,ita altera pars totius ad alteram alterius: veluti vt eſt a.c.ad b.d.ita& a.ad b.& c. ad d. Plura vide in Hot. comment. in l. ſi ita ſcriptum. 13. D.de lib.& poſtum.

PROPRÆTORES, & PROCONSVLES qui fuerint ſic exponit Hotomanus in Verrinarum commẽtariis: Cùm antiquitùs auctis imperij finibus prætores crearentur,qui in prouincias ſummo cum imperio mitterentur (de quibus apud Liuium frequens eſt mentio) inſtitutum tantum fuit, vt qui Romæ conſulatum aut præturam geſsiſſent, ij anno inſequenti in prouincias eodem cum ſummo imperio mitterentur, quæ iccirco conſulares, & prætoriæ vocabantur: quarum illæ biennium obtinebantur, hæ annum vnum:vt teſtis eſt Cicero in prima Philippica. Qui verò ex conſulatu prouinciam obtinebant,Proconſules ſiue proconſule: qui ex prætura, Proprætores ſiue proprætore dicebantur.De proconſulibus quidem nemini dubium id eſſe arbitramur: de proprætoribus verò, quoniam dubitare nõnullos animaduertimus,teſtimoniis confirmandum videtur. Cicer. lib.de Diuinat.2.Bellicam rem adminiſtrari maiores noſtri niſi auſpicatò noluerunt. quàm multi ſunt anni, cùm bella à proprætoribus & proconſulibus adminiſtrãtur,qui auſpicia non habent? Quin igitur Gabinius, qui ex conſulatu Syriam obtinuit, proconſul:quin Verres,qui ex prætura Siciliam, proprætor dici poſſet, dubitaturum neminem exiſtimamus. At enim prætor hic perpetuò nominatur. Ita eſt, ſed aut præturam magiſtratum eſſe annuum negemus, aut per abuſionem id dici fateamur neceſſe eſt. Repugnat enim præturam Verris eſſe annuam, & Verrem prætorio imperio, tum Romæ, tum in Sicilia,quadriennium præfuiſſe.Ac ne cui mirum videatur,verbum prætoris pro proprætoris vſurpari, locum ex Verrina 4. ſubſcribemus, in quo& Conſul pro proconſul, & prætor pro proprætore, perſpicuè vſurpatur. Cum id quod omnes intelligebant diceret Heraclius,legem eſſe Rupiliam, quam prętor Rupilius ex s. c. de decem legatorum ſententia dediſſet,hoc omnes ſemper in Sicilia conſules prętoréſque ſeruaſſe, &c. Sententiam noſtram nunc ita perſpicuè confirmabimus, vt quod amplius dubitetur nihil futurum ſit. Cælius ad Ciceronem ſcribens libro Epiſtol.8. ſic ait, Itémque ſenatui placere, in Ciliciam prouinciam inque 8.reliquas prouincias, quas prętorij pro prętore obtinerent, eos qui prętores fuerunt,neque in prouincia cum imperio fuerunt,

quos

quos eorum ex Senatuſconſuito cum imperio in prouincias pro prætore mitti oporteret, eoſortitò in prouincias mitti placere: & quæ ſequuntur. Videmus, opinor, apertè nunc, eos ipſos qui prætorij erant, prætorio imperio in prouincias mitti moris fuiſſe. In quo tamen illud intelligendum eſt, tametſi more id inſtitutóque fieret, vt qui ex prætura conſulatúve exirent, in prouincias proprætorio proconſularíve imperio mitterentur, eóque hi magiſtratus eſſent ordinarij: nonnunquam tamen extra ordinem, tum proprætores, tum proconſuies mitti conſueuiſſe: quórum imperium extraordinarium appellabatur. Velut in his duobus de quibus modò commemoratum eſt, Cneo Pompeio, & Lucio Geillo: quorum vterque cum cónſul antea nunquam fuiſſet, pro Conſule tamen in prouinciam eſt miſſus. Nam de Pompeio quidem apertè id Cicero vndecima Philippica teſtatur: cuius verba paulo antea deſcripſimus, quod eodem modo intelligendum eſt in iis, qui cùm Conſuies quidem fuiſſent, non tamen ſtatim ex Conſulatu in prouinciam proficiſcebantur: quemadmodum Ciceroni vſuuenit, qui quia nouem poſt conſulatum annis in Ciliciam proconſui profectus eſt, propterea extraordinarium ſuum imperium appellat in Epiſtola nona libri ad Atticum quinti: Faciam, inquit, vt ſumma modeſtia & ſumma abſtinentia munus hoc extraordinarium traducamus. Atque hæc quidem de Proconſuium imperio extraordinario. A quo proprætorum extraordinarium imperium nihil omnino differre, hinc intelligi poteſt, quòd Cicero Philippica ſecunda imperium à ſenatu in ſuam ſententiam C. Cæſari adoleſcenti, neque vllo vnquam magiſtratu ſuncto, delatum vt proprætor eſſet, extraordinarium appellat. Atenim, ait, Caio Cæſari adoleſcenti imperium extraordinarium mea ſententia dedi. Significat autem Senatuſconſultum quod in oratione quinta perſcriptum eſt. Eiuſdem modi fuit Cnei Piſonis imperium, de quo Salluſtius in coniuratione Catilinæ ſic ſcribit: Poſtea Piſo in citeriorem Hiſpaniam Quæſtor pro prætore miſſus eſt, adnitente Craſſo, & cetera. Non igitur aut Proconſulum aut Proprætorum perpetuò extraordinarium imperium fuit, quemadmodum placere quibuſdam video: ſed tum demum, cùm in prouinciam aut ante Conſulatum, Præturámve, aut non ſtatim ex Conſulatu præturáve cum imperio mitterentur. Hæc cùm ita ſe haberent, illud tamen minimè ſilentio prætermittendum videtur: quoniam prætoris vocabulo veteres pro eo qui exercitui præeſſet vtebantur (quemadmodum ex Aſconio notum eſt) eos qui duces exercitus Vicarij relicti eſſent (quos Locumtenentes generales vulgò nominamus) Proprætore etiam appellari conſueuiſſe: quod vel ex eo intelligi licebit, quia Salluſtius in bello Iugurthino ſcribit, Albinum Conſulem ad comitia profectum, Aulum fratrem in caſtris pro prætore reliquiſſe: quem paucis pòſt verſibus legatum appellat. & in eodem Caium Marium in expeditionem profectum, Lucium Syllam Quæſtorem ſuum in caſtris proprætore reliquiſſe. Valerius autem Maximus libri ſecundi, capite De diſciplina militari: Lucius, inquit, Martius Tribunus militum cum reliquias duorum exercituum Publij & Cnei Scipionum, quos arma Punica in Hiſpania abſumpſerant, diſperſas mira virtute collegiſſet, earúmque ſuffragiis dux eſſet creatus, ſenatui de rebus actis à ſe ſcribens, in hunc modum orſus eſt: L. MARTIVS Proprætor, cuius honoris vſurpatione vti eum Patribus conſcriptis non placuit, quia duces à populo, non à militibus ſolerent creari. Hæc Valerius. De proconſulum autem & proprætorum ordinario imperio iubet Appiani verba ex libro Syriaco ſubſcribere: καὶ στρατηγοὺς, inquit, ἐπὶ τῇ στρατιᾷ πεμπομένους, οὓς αὐτοὶ καλοῦσιν ἑξαπελέκεις, ὅτι τῶν ὑπάτων δυώδεκα πελέκεσι καὶ δυώδεκα ῥάβδοις, ὥσπερ οἱ πάλαι βασιλεῖς, χρωμένων, τὸ ἥμισυ τῆς ἀξιώσεως ἐπὶ τοῖσδε στρατηγοῖς, καὶ τὰ ἡμίσεα παράσημα. Quæ nos cùm Appianum Latinum faceremus, ſic conuertimus: Imperatores cum exercitu miſerunt, quos ipſi ſex ſecurium magiſtratus (id eſt Proconſules aut Prætores) vocant. Nam cùm vtantur Conſules duodecim ſecuribus, totidémque faſcibus, quemadmodum priſci Reges: dimidium autem poteſtatis illorum magiſtratus iſti habeant, inſignium etiam partem duntaxat habent dimidiam. Atque hæc quidem vſque ad Auguſti imperium ita ſe quemadmodum diximus habuerunt. Hic verò prouincias ita diuiſit, vt aliæ Cæſaris, aliæ Populi dicerentur. Cæſaris quæ validiores erant, & quas annuis (vt Suetonius ſcribit) magiſtratuum imperiis regi nec facile nec tutum erat. Has igitur ipſe ſuſcepit, in eáſque Rectores mittere inſtituit, viros (vt ait Strabo) tum Conſulares, tum prætorios, tum etiam equites. quos & ille generali nomine διοικητάς, & Iuriſconſulti in Pandectis Præſides appellant. Nomen (inquit Macer) Præſidis generale eſt, eo quòd & Proconſules & legati Cæſaris & omnes prouincias regentes, licet Senatores ſint, Præſides appellantur. Vbi tamen, SENATORES NON SINT, cum negatione legendum videtur: vt Equites ſignificet, de quibus hoc ipſum Strabo teſtatur. Populi autem qui prouinciis præerant, Proconſules (vt ait Suetonius) dicebantur. Vnde caput in libro Pandectarum primo De officio proconſulis: quod ad populi prouinciarum ſolos rectores pertinet. Nam etſi populus in ſuas prouincias στρατηγοὺς ἢ ὑπάτους (vt Strabo appellat) id eſt Prætores & Conſules (quibus nominibus abuſus eſt pro Proprætores & Proconſules, vt continuò pòſt demonſtrat) tamen vtroſque Proconſulum nomine appellari ſolitos, & Suetonius teſtatur, & ex Pandectarum libris facilè intellectu eſt. cùm ſcilicet extraordinarium eſſet eo tempore propè omnium in prouinciis imperium, eóque generali nomine (vt paulo antè moris fuiſſe oſtendimus) rectores omnes appellarentur. Nam vt in eiuſdem imperatoris vita Suetonius ſcribit, Auguſtus auctor ſenatui fuit, ne magiſtratus depoſito honore ſtatim in prouincias mitterentur: & vt cura ærarij à Quæſtoribus vrbanis ad Prætorios Prætoréſve transferret. Atque hæc quidem de primis temporibus dicta ſint. De poſtremi verò temporis ratione pauca hæc ex Dionis libro quinquageſimotertio à nobis conuerſa, hunc in locum adſcribemus. Cæſar cùm appetendi regni ſuſpicionem omnem ab ſeſe remouere conſtituiſſet, decem ſibi annorum imperium ſuas prouincias ſumpſit. hoc enim temporis ſpacio pacatas ſe illas redditurum recepit. Simúlque iuueniliter exultans, hoc addidit quo celerius ſedatæ & quietæ eſſe poſſent, eo ſe maturius illas depoſiturum. Atque eo primùm tempore ſenatores & in ſuas & in ſenatus prouincias cũ imperio miſit: præter Aegyptũ, quã ſolam equiti Rom. iis de cauſsis quas ſuperius expoſuimus, attribuit. Pòſt deinde hæc conſtituit: Vt eorum præfecturæ eſſent annuæ, ſortéque legerentur, niſi ſi quis vel propter liberorum multitudinem, vel propter vxorem ductam ius aliquod præcipuum ac ſingulare haberet: Vt ex s. c. mitterentur, & neque gladiis accincti, neque habitu militari eſſent: Vt proconſules dicerentur non modò illi duo, qui Conſulatu eſſent functi, ſed etiam ceteri viri prætorij, quíve pro prætore mit-

terentur: Vt tot lictores vtriſque darentur, quot habere in vrbe legibus licebat: Vt imperij inſignia quamprimum pomœrio egreſsi eſſent, acciperent, eáque vſquedũ ex prouincia decederent, perpetuò retinerent. Reliquos verò à ſe deligi, ſuóſque legatos, etſi Conſulatum geſsiſſent, tamen Proprætores nominari voluit. duo nanque hæc nomina valde floruerunt tum, cùm penes populum imperium eſſet. Is enim iam inde à primis temporibus Prętoris nomen, tanquam rei militari maximè conueniens, attribuit iis quos delegiſſet, & Proprætores eos appellauit: reliquos autem quaſi vocabulo ad pacem magis accommodato, è nomine Conſulum Proconſules appellauit. Hæc enim nomina Prætoris & Conſulis in Italia retinuit. qui verò extra Italiam erãt, quaſi horum locum obtinerent, præfectos omnes appellauit. Effecit igitur, vt quos ipſe deligeret, non Proprætores ſolùm dicerentur, verumetiam & plures annos cum imperio eſſent, & habitu militari vterentur, & gladium, animaduertendíque in milites poteſtatem haberẽt. Siquidem nulli neque proconſuli, neque proprætori, neque præfecto ius gladij geſtandi permittebatur, quin ſimul eadem animaduertendi in milites poteſtas legibus concederetur. neque vero ſenatoribus tantùm, verùm etiã equitibus Romanis, qui eam poteſtatem habent, ius illud permittitur. Atque hæc quidem ita ſe habent. Iam verò lictoribus ſex omnes vtuntur proprætores, & quicunque Conſulares non ſunt: ex eóque lictorum numero nomen inuenerunt, vt ἑξαπέλεκεις dicerentur. Imperij etiam inſignia, poſtquam in prouincias ſuas peruenerunt, vtrique accipiunt: eáque vnà cum imperio deponunt. Hoc eodem modo leges etiam iubent, ex Prætoriis & Conſularibus viris præſides in Senatus Imperatoriſque prouincias mitti: quos Imperator & quæ in loca volebat, & quo tempore volebat, mittere conſueuerat ita multi non modo Prætorea, verumetiam Conſules prouinciis præfuerunt. id quod hodiéque nonnunquam fieri conſueuit. Senatus autem & ſeorſum quidem Conſularibus Africam atque Aſiam cõceſsit: & Prætoriis reliquas omnes diſtribuit. Omnibus autem æquabiliter interdixit, ne quis quinquennio antè, quàm magiſtratũ in vrbe geſsiſſet, prouincias ſortiretur. Sic temporis progreſſu, licet maior eorum qui ſortiebantur, quam prouinciarũ numerus eſſet, tamen ad imperium omnes perueniebant. Poſteà cùm malè nonnulli magiſtratus geſsiſſent, illæ quoque prouinciæ Imperatori adiectæ ſunt, ſic vt eas ipſe quodammodo diſtribueret: cùm tot ſortiri iuberet, quot eſſent prouinciæ. Alij autem Imperatores etiam à ſe delectos in prouincias miſerunt, iiſque annos complures imperium prorogarunt. Alij verò equitibus ſenatorum loco prouincias mandarunt. quo ferè tempore hæc legibus conſtituta ſunt de ſenatoribus, qui ius necis in eos qui imperio ſuo ſubiecti eſſent, haberent. Mittuntur enim etiam quibus ius illud non permittitur in eas prouincias quæ populi & Senatus eſſe dicuntur, & proquæſtores quos ſors dederit, & aſſeſſores eorum qui cum imperio ſunt. Hoc enim nomine rectè illos, ſi officium illorum ſpectemus, appellabimus: cùm alij legatos etiam illos appellent. Sed de nomine ſuperius ſatis dictum eſt. Hos igitur aſſeſſores ſibi quique deligunt; vnum quidem prætorij ex ſui aut inferioris ordinis hominibus: tres verò Conſulares, ex eiuſdem dignitatis viris, quos ipſe Imperator probauerit. Quãquam hæc ratio innouata eſt. Sed quia breui interiit, ſatis erit ſuo loco indicare. De prouinciis igitur populi hæc ita ſe habent. Mittuntur verò & in alias prouincias, quę imperatoris dicuntur, ab eo ipſo præſides pluribus legionibus inſtructi: plurimùm ex prætoriis, interdũ ex iis qui quæſturam, aut alium magiſtratum intermedium geſſerunt. Hæc ex Dione.

PROPRIVM, ſuum cuiuſque dicitur (vt N. Marcellus exemplis confirmat) quod non eſt cum aliis commune: & quamuis quod cõmune eſt, noſtrum dicere vſurpemus, non tamen quod commune eſt, dicere valemus propriũ. Plus quidẽ eſt proprium, quàm meum, vel noſtrum. Illud excludit communionem, hoc admittit. Cicero lib. 7. epiſt. ad Curium: Cuius quando te eſſe proprium ſcribis mancipio & nexu, meũ autem vſu & fructu, contentus iſto ſum. id enim cuiuſque eſt proprium, quod quiſque fruitur ac vtitur. Horatius:

Si proprium eſt quod quis libra mercatur & ære.

Proprium & ſuum æquipollere, Albericus refert in dictione, Suum.

Propria cauſſa quæ ſit, quæri ſolet in tempore appellationum, quod in propria cauſſa anguſtiùs & breuiùs, in aliena laxiùs datur. Et placuit propriam eſſe cauſſam, cuius emolumẽtum vel damnum ad aliquem ſuo nomine pertinet, l. 1. §. in propria. D. quando app. ſit. Itaque ſi procurator quis in rem ſuam datus ſit, eius propria cauſſa dicetur. Sed & quicunque ſua intereſſe dicit, propriam cauſſam defendere intelligitur, l. 2. §. 1. & §. vlt. D. quando appell. ſit.

PROPRIVM, ſiue PROPRIETAS dicitur, quod aliis locis paſsim Allodiũ: propterea quod eius proprietas ſolida penes dominũ eſt, neque alteri eius vſusfructus eſt conſtitutus. lib. Feud. a. tit. 17. & tit. 29. & tit. 43. Iuriſconſulti modo Proprietatem ſolidam, modo Proprietatem cum vſufructu, modo vſumfructũ proprietati mixtum appellãt. l. 4. D. ſi vſusf. pet. l. 4. D. de vſuf. accreſc. Sic leg. Franc. lib. 1. cap. 126. Vt vnuſquiſq; de ſuo beneficio ſuam familiam nutricare faciat, & de ſua proprietate propriam familiam nutriat: & ſi, Deo dante, ſuper ſe, & ſuper familiã ſuam, aut in beneficio, aut in alode annonã habuerit &c. Et lib. 4. cap. 51. Itémque in Capitular. Carol. Audiuimus quòd aliqui reddant beneficium noſtrũ ad alios homines in proprietatem, & in ipſo placito dato pretio comparant ipſas res iterum ſibi in Alode, &c.

PROPRIE, pro ſpecialiter l. 2. in prin D. de vaca. mu. l. 2. D. de admi. re. ad ciui. perti. Cic. lib. 5. Epiſt. ad Atticum: Cui, ait, depoſcenti mea mandata cetera vniuerſa mandauit. Illud propriè, ne pateretur quantum in ipſo eſſet prorogari nobis prouincias, &c. Et Propriam pro ſpeciali dixit Paulus l. 21. in fi. D. ad municip.

PROPRIETAS vocabulum eſt à Iuriſconſultis diſtinguendorum definiendorúmque dominiorum cauſſa confictum. nam dominij nomine ſolidum dominium ferè intelligitur: id eſt, in quo vſusfructus ineſt. vnde vſusfructus pars dominij appellatur, l. 3. D. de vſuf. cũ igitur dominium vſufructu deminutũ ſignificare vellent, Proprietatem dixerũt. vt patet ex cap. de vſufruct. locis innumeris, in quibus vſusfructus proprietati opponitur. Itaq; Neratius in l. 13. D. de acqui. rer. domin. cum dominium dixiſſet, & illud quod vſusfructus expers eſt ſignificaret, cõtinuò proprietatis nomine hoc interpretatus eſt. Si procurator rem mihi emerit ex mandato meo, eíque ſit tradita meo nomine, dominium mihi, id eſt proprietas acquiritur, etiam ignoranti. poſtea tamen cum ſuo more ſubtiliter omnia perſequerentur, vti Proprietatis vocabulo non contenti, Proprietatem nudam dixerunt, quæ vſufructu deminuta eſt: plenam verò, quæ vſumfructum in ſe haberet. Papinianus l. 2. D. quibus mod. vſusfruct. amitt. Si duobus ſeparatim alternis annis vſusfructus relinquatur, continuis annis proprietas nuda eſt: cum ſi legatarium vnum ſubſtituas, cui alternis annis legatus ſit vſusfructus, plena ſit apud

heredem proprietas eo temporē quo ius fruendi legatario non eſt.

Proprietatem Gaius appellat id, quod eſt dominium directum, in l. fin. de ſuperfi. Habet nanque ſuperficiarius & vſumfructum, & proprietatem, ſubaudi, ipſius dominij vtilis: Directum verò dominium non habet. & vide Albericum in hac dictione.

Proprietarivs proprietatis dominus, Vlpian. de dolo. in l. & eleganter. §. ſi ſeruum. Si ſeruū vſuarium, ait, proprietarius occiderit, legis Aquiliæ actioni, & ad exhibendum id accedit, ſi poſsidens proprietarius occidit.

Proqviritata verbum antiquum XII. Tab. quo ſignificabatur promulgata: quo vſus Sid. Apollinaris lib. 8. Epiſto ad Nammatium: Per ipſum fere tempus, vt decemuiraliter loquar, lex de præſcriptione tricennij (ſic enim legendum) fuerat proquiritata. Quiritare porrò in veterum libris eſt fidem Quiritium inuocare.

Proreta, πρωρεύς, πρωρεὺς, qui proram regit: vt Gubernator puppim. Plautus in Rud. *Si tu proreta iſti naui es, ego gubernator ero.* Paulus l. 11. §. 2. D. de public. Quòd ſi abſente domino id à magiſtro, vel gubernatore, aut proreta, nautáve aliquo factum ſit, &c. Xenoph. ἀναβ. ε. χαλεπαίνει μὲν πρωρεὺς τοῖς ἐν πρώρᾳ, χαλεπαίνει δὲ κυβερνήτης τοῖς ἐν πρύμνῃ. Succenſet proreta iis qui in prora ſunt: ſuccenſet gubernator iis qui in puppi.

Prorogare, propriè eſt populi rogati lege ac iuſſu proferre atque producere: vt Prorogare magiſtratum, aut prouinciam. Hinc

Prorogari vulgò dicitur quod producitur. Vlpianus l. 2. §. 3. D. de iudic. Si & iudex ad tempus datus, & omnes litigatores conſentiant, niſi ſpecialiter principali iuſsione prorogatio fuerit inhibita, poſſunt tempora intra quæ iuſſus eſt litem dirimere, prorogari. Sic l. 24. D. locat. l. 19. & l. 30. De legat. primo.

Prorogare, ante diem erogare, repræſentare. Vlpianus l. 53. D. de pact. Sumptus quidem prorogare, litiganti honeſtum eſt: paciſci autem vt non quantitas eo nomine expenſa cum vſuris licitis reſtituatur, ſed pars dimidia eius quod ex ea lite datum erit, non licet: id eſt, Honeſtum eſt litigatori pecuniā ad futuros ſumptus litis neceſſariam procuratori vel aduocato ſuo numerare. Hinc apud Vlpianum in l. 4. D. de mutuum. pro præſentem pecuniam ſoluere. Proinde, inquit, ſiue ex peculio quod ad venditorem pertinet, ſiue ea aduentitio lucro, ſiue etiam amici beneficio, vel liberalitate, vel prorogante eo, vel repromittente, &c. Vlpia. l. ſed addes. 19. §. ſi quis. 6. D. locat. nam inter eum qui per errorem ſoluit, & eum qui penſionem integram prorogauit, multum intereſt.

Prorogatio apud interpretes fori mutatio. hæc fit de tempore, loco, ad tempus, locum: alios modos recenſuit Coraſius l. 1. D. de iudic. ex Iaſo.

Προς ἔπος, ad propoſitum. Vlp. l. 11. §. 4. D. de interrog. Quod autem ait Prætor, Omnino non reſpondiſſe: poſteriores ſic exceperunt, vt omnino non reſpondiſſe videatur, qui ad interrogatum non reſpondit, id eſt, πρὸς ἔπος. Hæc ille. Hinc οὐδὲν πρὸς ἔπος, nihil ad propoſitum. nam, vt ait Heſychius, ἔπος ῥῆμα, λόγος, φωνή. Lucian. In Philopſeude, οὐδὲν πρὸς ἔπος ταῦτά φασιν, οὐδὲ περὶ τούτων ἐρόμην. Hæc nihil ad propoſitum, vt aiunt: neque de his percontabar. Sunt tamen qui Nihil aduerſum interpretentur, & originem locutionis longius exquirant. Cicero pro Flacco ſic extulit: Nunquam nobis ad rogatum reſpondent, ſemper accuſatori plus quàm ad rogatum.

Proscanivm, locus ante ſcenam: vt ſcribit Diomedes. in eo pulpitum erat, quo hiſtriones prodibant. Paulus l. 8. D. de pollicit. Probè faciet Statius Rufinus ſi opus proſcenij, quod ſe Gabinis extructurum promiſit, perficiat.

Proscribere, eſt publicè fixo libello aliquid edicere & denunciare, l. 11. §. 1. D. de inſtit. l. 4. C. de diſt. pig. l. 34. §. vlti. D. de ſtatu lib. nam, vt ait Vlp. Proſcribere palam, ſic accipimus, claris literis, vnde de plano rectè legi poſsit. l. 11. §. 2. D. de inſtit. act. Hinc

Proſcribi bona dicuntur, cum fiais publicè libellis, venditio eorum bonorum in diem certam edicitur, ac ſignificatur. Hinc

Proscripti, quorum nomina palam in foro ſcripta extabant, vt ad necem quærerentur: & præmio percuſſori, & ſupplicio occultatori propoſito. Appianus ſcribit L. Syllam harum proſcriptionum principem atque inuentorem fuiſſe. indéque eſt Lex Cornelia, quæ proſcriptum iuuari vetabat: Verrin. III. ſeu potius Valeria, vt in libello legum R. docet Hot. Hinc Proſcriptorum bona, ſub Rub. C. de bonis proſcript. ſeu damnat. Et Proſcriptionis ſtylum incurrere, l. 7. & l. 9. eod.

Proſcribere venale inter ſenes coemptionales, apud Cic. lib. 7. Fam. epiſt. 29. quid ſit vide apud Turnebum lib. 1. cap. 32.

Proscriptio dicitur damnatio, à ſcribendi cæremonia, quam Vlpianus explicat, de priuata interdictione loquens, in l. ſed & ſi pupillus. §. proſcribere. D. de inſtito. actio. Dicimus enim Lannè, Proſcribere in exilium, pro relegare: proſcribere ad cenſuram, pro publicare perſonam, & bona: quoniam nomina condemnatorum claris literis ante locum frequentiorem ſolent ſcribi, & declarari in eam pœnam. Eſt & Proſcriptio de futura auctione, quæ propoſitis libellis, in celeberrimis locis fiebat, vt ait Cicero pro Quintio: Theophilus, ἐν τοῖς πεφημισμένοις τῆς πόλεως μέρεσι.

Proſcriptio, quæ ſucceſsit deportationi, bannum ſeu excommunicatio Imperialis dicitur: cuius meminit Fridericus I. in Conſti. de ſtatu. & conſue. §. item nulla poteſtas.

Prosacvtores, qui quæ tranſmittuntur, publico nomine ac mandatu proſequuntur. Vnde

Proſecutores reorum, l. ſolent. D. de cuſt. reor.

Proſecutores auri publici, ſub rub. C. de auri pub. proſecut. qui aurum fiſci rationibus illatum, dum tranſmittitur proſequuntur.

Proſecutores publicarum functionum, l. 9. C. de curſ. pub. qui non ſine perſecutoria, id eſt præcepto comitis largitionum conſtituebantur.

Proſecutores equorum, l. 1. C. de tractor. & ſtat. Proſecutores frumentorum, apud Caſsiodorum lib. quarto.

Prosocrvs mihi vxoris meæ auia eſt, ego illius ſum progener: ait Modeſt. in l. 4. §. 4. D. de grad. & aff.

Prospectvs & luminis ſeruitus ſic differunt: quòd in proſpectu plus quis habet, ne quid ei officiatur ad gratiorem proſpectum & liberum. In luminibus autem, ne lumina cuiuſquam obſcuriora fiant. Item proſpectus etiam ex inferioribus locis eſt: lumen ex inferiore loco eſſe non poteſt, l. 15. & l. 16. D. de ſeruit. vrb.

Prostates, modò præſidem, adiutorémve in bello, aut vicarium, aut defenſorē ſignificat, in lib. poſte. C. modò vt ait Suidas, ſacrificulū altaribus præſidentem.

Prostasia, vide Protoſtaſiæ.

Prostitvtæ vicem ſuſtinere Vlpianus eleganter dixit, pro ea, quæ palàm ſui corporis poteſtatem facit, in l. palàm. de ritu nup.

Πρῶτα. τὰ πρῶτα Iuſtinianus appellat primam Pandectarum partem, à principio aduſque tractatum De iudiciis. Ipſe ad Anteceſſ. In reliquam verò, inquit, anni partem, primam legum partem eis tradi ſancimus, quę Græco vocabulo πρῶτα nuncupatur, qua nihil eſt anterius: quia quod primum eſt, aliud ante ſe habere non poteſt. Idem De confir. digeſt. §. 2. Igitur prima qui-

dem pars totius contextus, quæ Græco vocabulo *πρῶτα* nuncupatur, in quatuor libros ſepoſita eſt.

PROTEGERE, l. 1. & 2. D. de ſeruit. vrb. præd. Hinc

PROTECTVM, Iuriſcoſ. l. 29. in prin. D. ad legẽ Aqui. Si protectũm meum, inquit, quod ſupra domũ tuam, & nullo iure habebã, reſcidiſſes, poſſe me tecum damni iniuria agere, Proculos ſcribit. Eſt autẽ protectum, locus in domibus ſurrectus, vnde ſpectare licet. à protegendo, id eſt, porrò tegendo, ſiue tectum proiiciendo: id enim Ciceroni in Topicis Protegere eſt: vel ſic: Protecta ſunt quæ habentur in ædibus, tranſeundi vel ſpatiandi gratia. *πάροδοι* vocantur, vel *διαβάσεις*, & baſternæ, vt exponunt Græci l. 1. D. de ſeru. vrb. præd.

PROTECTORES, tit. Cod. de domeſt. & protect. li. 12. ij erant, qui armatam militiam ſubeuntes, non ſolum defendendi corporis ſui, verumetiam protegendi lateris noſtri ſollicitudinem patiuntur, vnde etiam Protectores dicti ſunt vt ait l. 9. C. Theodoſ. eodem Hi ſunt igitur in acie. Domeſtici autem familiarius militabant, & ideo ſunt domeſtici protectores, l. 8. C. Th. eod. Ex iis autem fuere alij equites, alij pedites, l. vlt. C. eod. l. reſtituendæ. C. de adu. diuerſ. iud. Caſsiod. 1. Var. Domeſtici partis equitũ & peditum, qui noſtræ aulæ videntur iugiter excubare. ideóque erant alij comites domeſticorum equitum, alij comites domeſticorum peditum, viri illuſtres, à quibus hi regebantur.

PROTELARE item, pro protrahere. l. properandum. C. de iudiciis.

PROTESTATIO, eſt animi noſtri declaratio, iuris acquirendi, vel conſeruandi, vel damnum depellendi cauſſa facta: ſiue animi agentis expreſsio, c. conſulti. de regul. l. ſi duo. §. cum inquilinus. D. vti poſsi. Teſtatio nomen generale eſt, quoquo modo animi ſui ſententiam quis declaret. Specialiter verò eo nomine dicitur, quę coram teſtibus facta eſt. Deteſtatio eſt, quę ad abſentem mittitur: id quod præpoſitio de, oſtendit, cuius natura eſt augere, efficacioremq; actum demonſtrare. Conteſtatio verò, propriè plurium eſt: vt in iudiciis, cùm actor, quid mentis ſuæ ſit, petendo explicat: contrà reus diffitetur. Vnde & Litis conteſtatio dicitur. Denunciatio eſt, quæ ad alium mittitur. Renunciatio, cùm quis ius ſuum repudiat. Alciat, in l. deteſtatio. de verb. ſign.

Proteſtationum materiam ſi quis videre velit, videat Bartol. in l. non ſolum. §. morte. D. de nou. ope. nunt.

πρόθυρον in Nouellis Leonis 56. pars & ſequela eſt ædium. l. arbor. §. de veſtibulo. comm. diuid. veſtibulum ante ianuas, vel quicquid eſt ante in ianuis ædium. At in l. pen. D. de verb. ſign. vel l. quæſitũ. §. Pap. D. de inſtr. vel inſtr. leg. idem eſt quod Græcis diathyrum, vt puta velamen, quo aditus ædium obtenditur, quod inſtrumento ædium continetur. Cuiac. in Obſ. Vitruuius autem lib. 6. cap. 10. Prothyra, inquit, Gręcè dicuntur, quæ ſunt ante in ianuis veſtibula. nos autem appellemus *πρόθυρα*, quę Gręcè dicuntur *διάθυρα*. Significare videtur ea repagula, quę curribus ab ædium aditu arcendis ante fores tranſuerſaris duobus arrectariis imponuntur.

προθέσμιον κέρδος, vide Locarium.

Προτίμησις, id eſt Prælatio, ſeu prærogatiua: Hinc Ius *προτιμήσεως*, Friderici conſtitutione inſtitutum, quo abalienatos fundos, certis perſonis redimere permittitur. Atq; ſic definitur ab Hotom. In Diſputatione de feudis: Ius prælationis, quę agnato propter eiuſdem ſtirpis, atque adeo fibrę rationem defertur. nam in prerogatiua non tantum ſtirpium, verumetiam fibrarum ratio ducitur. Alias Feudiſtæ prioritatem graduum appellant, cum in feudi ſucceſsione agnatus propinquior remotiori antefertur: ſed id falſo, vt ibidem oſtendit Hotom. non enim agnationis, ſed genealogię figura feudalitiæ diſputationis propria eſt: in qua genealogia non tres limites deſcribendi ſunt, inferior, ſuperior, & obliquus: ſed (vt apud Canoniſtas, qui Feudiſtarum conſanguinei fuerunt) inferior duntaxat: modò ſit multiplex, ab illo vno pendens, qui primus feudi, de cuius hereditate quæritur, poſſeſſor fuit, arg. lib. 2. tit. 31. idem dicendum eſt de lib. 2. tit. 50. vbi ſpecies hæc proponitur: Sempronius de feudo nouo inueſtitus eſt. Is quatuor ſuſcepit filios, primum, ſecundum, tertium, & quartum. Horũ ſinguli filios & nepotes procreant. Cum prius ex hereditatis diuiſione feudum ad primum perueniſſet: curſus ac ſucceſsio erit huiuſmodi, vt à primi perſona in ipſius filium ac nepotem, ac deinceps deuoluatur. vbi verò ex ſtirps virilis deficiet, tum ad ceteros tres filios, eorúmve nepotes aut pronepotes ex æquis partibus in ſtirpes, non in capita diuiſis transferetur: ac demum omnibus virilis ſexus deficientibus, ad patronum eiuſve liberos reuertetur. Vide Retractus.

PROTOCOLLVM, *πρωτόκολλον*, Nouella 44. dicitur codex, quem tabelliones ſuo nomine inſignitum domi habere atq; aſſeruare iubentur, vt in eum priuatorum hominum teſtationes, hoc eſt contractus, teſtamenta, ceteráque inſtrumenta referant, quæ poſtea diligentius exſcripta iis ad quos ea pertinebunt tradant. Compoſitum nomen ex prima colla, qua glutinari codices ſolebant.

PROTOSTASIÆ, *πρωτοστασίᾳ*, l. 8. C. de mun. patrim. & l. 3. C. de filiiſ. & quemad. pa. id eſt principalitates, quas & *πρωτοστασίας* vocant l. 3. C. Th. de priuil. eor. qui in ſacr. pal. mil. l. 2. C. Th. de protoſtaſ. Inde Principales *πολιτόπρωτοι*, *δεκάπρωτοι*, *εἰκοσάπρωτοι*, quæ ſunt munera patrimonialia, quoniam eorum periculo exactiones & diſtributiones cenſuum fiunt, l. 1. l. 3. §. decaprotos. D. de mun. & hon. l. 7. C. Th. de tyron.

PROTOSPATARIVS officium fuit in Conſtantinopolitana aula, cui qui præerant, iudicandi munere fungebantur. Huius meminit Conſtantinus Harmenop. libro 1. non ſemel, & Luitprandus lib. 3. de reb. per Europ. geſt. c. 7. & Notitia Græca, & Paulus Vuarnefridus appendicis ad Eutropium li. vlt. & Zonaras tom. 3. Annal. in Romani Argyropyli imperio.

PRO TRIBVNALI, hoc eſt, iudice ſedente cognoſcit ordinarius, non autem delegatus iudex. not. in l. qui tribunali. D. de re iud. Item pro tribunali cognoſcere, eſt ſeruato iuris ordine, & non de plano ius reddere, vt ſatis Marcelli verba indicant in l. 1. §. abolitio. ad S. C. Turpil.

PROVENTVS, reditus, l. vſufructu. §. 1. D. de vſufr.

PROVERBIVM, probatum verbum, ſed eſt commune omnium verbũ. Prouerbia iuris inſtar habẽt, l. ſolent. D. de offic. Procõſ. Prout leges præcipiũt, l. presbyteri. C. de epiſc. & cler. id eſt, ſecundũ legis præceptum.

PROVIDERE legibus, cauere ſignificat.

Prouidentia, id eſt, prudentia futura prouidendi, propriè ad iudicem pertinet, vt not. in l. cùm ſatis. §. caueat. C. de agric. & cenſ. lib. 11. ſed & ad legiſlatorem, arg. l. 1. in princ. D. de legit. tut.

PROVISIO latè patet: continere enim poteſt nominationem, poſtulationem & collationem. gloſſ. in Clemen. fin. de elect. quam diligenter perluſtres velim ocellis: quia citat textus qui hoc probant.

PROVINCIÆ quaſi procul victæ, in quas mittebantur proconſules ius dicturi. Prouinciæ autem nomen tribus modis populus Romanus totius huius rationis auctor accepit; vno, pro regione, quam aut armis deuictam, aut quocunque modo in poteſtatem adductam, ipſe magiſtratui ſuo adminiſtrandam ſubiecit; altero, pro quacunque regione, in qua publico nomine bellum Romanus imperator adminiſtrarit; tertio, pro quacunq; publici muneris procuratione. Nos autem de prouinciis locuturi, prouin-

ciam

ciam prima,& quidē propria ſignificatione ſumemus.
Quocirca,ſi certā prouinciæ,breuémq; definitioοem
quæramus,ſanè,vt Latium regionem iure Latij dona-
tam,& Italiam regionem iure italico affectam diceba-
mus,ſic prouinciam definiemus, regionem, quæ ius
prouinciale conſecuta ſit. Etenim ius ipſum ſingulis
regionibus à populo Romano cōceſſum,illud eſt po
tiſsimū, quo regio à regione diſtinguitur. Ius autem
prouinciale, quod alio nomine Formula prouinciæ
nuncupatur,vt etiā ius Latij,atque Italicum,ex legibus
percuſſi cum populo Romano fœderis emanauit. Ita-
que,vt fœderis leges æquiores,iniquioréſq; fuerūt,ſic
diuerſa, quemadmodum alibi dixit, fœderum gene-
ra intulerunt. Quoniam autem leges,quæ prouinciis
datæ ſunt,iniquiores fuerunt, quàm quæ Latio,atque
Italiæ, propterea prouinciæ ius etiam deterius, quàm
Latium, atque Italia, ſunt adeptæ. Nam Italia vectiga-
lis facta eſt illa quidem,ſed tamen in vniuerſum liber-
tate donata. prouinciæ verò non ſolum vectigalibus,
ſed etiam ſeruitute mulctatæ ſunt.quippe quæ legibus
ſuis, ac magiſtratibus iusdicentibus ſpoliatæ ſint. Id
vero argumēto eſt,quòd prouincia nulla fuit,quę non
Romanum prætorem, ac quæſtorē habuerit,illū, qui
ius diceret;hunc,qui vectigalia procuraret. Vnde ſci-
te ſcriptum illud eſt apud Strabonem,vniuerſæ regio
nis, quæ Romanis pareret, vnam regibus ſubiectam
fuiſſe,alterā ab ipſis poſſeſſam,in eámque prouinciam
dictā,prætores cum quęſtoribus miſſos.ex quo intel-
ligi poteſt, vniuerſam prouinciæ ratioοē fuiſſe,vt ve-
ctigalis eſſet,ac populi Romani magiſtratui obediret.
Quoniam autem vnius regionis populi, ac ciuitates
non eodem modo ſe aduerſus populū Romanū geſ-
ſerant omnes,propterea neque eodē omnes pacto tra-
ctatæ ſunt,verum pro ſuis cuiuſque meritis leges acce
perunt. Quo factum eſt, vt aliæ ciuitates vectigales,
aliæ immunes relictæ,aliæ ſeruitute,aliæ libertate affe
ctæ ſint. Vectigales dictæ, quibus vectigal aliquod im-
poſitum eſt;immunes,quibus nullum. Seruitute affe-
ctæ,quas magiſtratui Romano parere voluerūt;liber-
tate,quas magiſtratus Romani iuriſdictione ſoluerūt.
Vectigal porrò ipſum aut certū fuit,aut incertum.cer-
tum definita ferè ſtipendij ſumma,& hoc tributū,ſiue
ſtipendiū, & qui hoc pependerunt, tributarij,ſiue ſti-
pendiarij nominati ſunt; incertū, quod portubus,re-
búſq; venalibus,paſcuis, agríſq; cōſtitutum eſt,quod
portoriū, ſcriptura, & decuma dictum eſt. Tributum
autem duplex fuit, vnum pecuniæ ordinariū,quod in
caput, atque in ſolum impoſitum quotannis exigeba-
tur:alterum extraordinarium, quod aut ex lege,aut ex
ſenatus cōſulto pro vſu prouinciæ aliquando impera-
batur. veluti cum naues, nautas, milites, ac ſumptum
in eos dare prouinciæ iubebantur. Portorium autem
fuit vectigal, quod ex importatione, & exportatione
rerum venaliū capiebatur; ſcriptura, quod ex paſtio-
ne paſcuorum publicorum; decuma, quod ex agris,
qui frumēti decumam, ſiue quanuis aliam partem,da-
rent. Frumenti vero, quod ex prouinciis extraheba-
tur,tria genera extiterunt, decumanum, emptum, &
æſtimatum. decumanum erat decuma, quam quiſque
arator ſine pretio dare cogebatur.quæ ſumma pro co-
pia,inopia ve frumenti in ſingulos annos erat incerta.
eáq; aut Romę à cenſoribus,aut in prouincia à magi-
ſtratu Romano vēdebatur publicanis,qui ex eo decu-
mani dicebantur, vt pro ea certam pecuniam populo
Romano reprę́ſentarent. Emptū ſumma altera,quam
aratores vendere accepto ex ſenatus cōſulto pretio co
gebantur. quod frumentū Romam ad alendum popu
lum à magiſtratu Romano mittebatur. Aeſtimatum
ſumma alia, quam æſtimabat magiſtratus in cellam
ſuam in vſum familiæ ſuæ,cum interdum pro frumen
to pecuniam acciperet. Quin etiam emptum duplex
fuit,vnum decumanum,quod ex alteris item decumis
pretio perſoluto aliquando accipiebatur,alterum im-
peratum,quod præter duas decumas æqualiter omni-
bus ciuitatibus pretio itē ſoluto imperabatur. quem-
admodum perſpicue ex frumētaria Ciceronis,& Aſco
niana Diuinationis expoſitione cognoſcitur. Nā fuiſ-
ſe etiam quoddam,quod honorarium diceretur,Cice
ro in Piſonem oſtendit,cum dixit: *Qui modus tibi fuit frumenti æſtimandi,qui honorarij?ſi quidē poteſt vi, & metu extortum,honorariū nominari.* Seruitus autē,quā dixi,ci-
uitatum,tota in ea poſita fuit,vt legibus, & magiſtra-
tibus Romanis obtemperarēt. Qua de cauſſa in ſingu
lis prouinciis diuerſæ diœceſes,ſiue diuerſi cōuentus,
ac diuerſa fora conſtituebantur,eíſq; ſuę cuique ciui-
tates attribuebantur,quæ eò iuris à magiſtratu Roma
no poſcendi cauſſa cōuenirent. Vt autem earū ciui
tatum,quæ ſeruitute oppreſſæ ſunt, ſtipendiariæ pro-
prie dictæ,quæ aliquid populo Romano pepēderunt;
immunes, quæ nihil; ſic earum quæ libertate donatæ
ſunt,fœderatę præcipue appellatæ, quę aliquid ex fœ-
dere debuerūt;liberę,quæ omnino nihil. Quorū no-
minum,quarúmq; conditionum omnium,quæ ratio,
quęq; formula fuerit,poſt ſingulis afferendis, quę cui
que ciuitati datæ ſunt,legibus,apparebit. Huius au-
tem totius beneficij, atque honoris arbitrium ab ini-
tio penes ſenatum fuit vniuerſum. Is enim acceptis ab
imperatore de ſuperatis hoſtibus, & regione in pote-
ſtatem adducta litteris,ſecū de mulcta,ac præmiis eo-
rum,qui victi eſſent,conſultauit, ac quid ſibi fieri pla-
ceret, imperatorem admonuit,decem, aut quinque le
gatis ſenatoribus ad eum miſsis, vt ex eorum ſententia
de hoſtibus,& eorum regione ſtatueret. Quibus man
datis acceptis imperator aut ex certa ſenatus,ſi ita præ-
ſcriptum fuerat,voluntate,aut de cōmuni decem lega
torum ſententia victis gentibus aut ignouit,aut in pro
uinciæ formam redegit. ignouiſſe dictus eſt,cū liberas
reliquit,ac ſuis vti legibus, ſuóſq; creare more patrio
magiſtratus permiſit:in prouinciæ formam redigere,
cum adēptis,aut immutatis legibus,eos omnino ma-
giſtratui Romano quotannis ab vrbe mittendo ſubie-
cit,ac vectigalia, conuentúſque cōſtituit. Quo in gene
re illud humanitatis adhibuit,vt non omnes eiuſdem
prouinciæ ciuitates eodem modo tractaret, verū pro
cuiuſque meritis,aut maioribus aut minoribus, vt di-
xi,commodis,ac detrimentis afficeret. Quę vero cum
de vniuerſa regione,tum de ſingulis ciuitatibus,popu
liſque cōſtituta erant,ea in concione ſilentio ante per
præconem facto imperator ferè præconi pronuncian
da mādabat,ac poſtremo Romam relicto aliquo prę-
fecto prouinciæ decedebat. Atq; hæc quidem omnia
ita eſſe, ex iis, quæ proxime de ſingulis prouinciis di-
centur,intelligetur. Ex his autem perſpicuum illud
eſt, prouinciam, vt propoſui, regionē fuiſſe,quę tum
vectigalia populo Romano pependit,cum magiſtra-
tui populi Romani ex fœderis lege obtemperauit,ex-
ceptis ciuitatibus iis, quæ propter merita ſua aut im-
munitate,aut libertate donatæ eſſent. ac propterea ius
prouinciale, quo magiſtratui Romano parere coacti
ſunt,multo,quàm aut Italicum,aut Latinum,incom-
modius,ac deterius fuiſſe. Ex Sigonij lib. De antiquo
iure Prouinciarum.

Prouinciarum duplex diuiſio eſt. nam ſtante Repub.
aliæ Conſulares,aliæ Prætoriæ fuerunt:Imperio con-
ſtituto aliæ populi R. aliæ Cæſaris factæ ſunt. Pro-
uinciæ Conſulares erant,quæ ab iis qui in vrbe Con-
ſulatum geſſerant, conſulari imperio obtineban-
tur.vnde etiam Proconſule, & Proconſules diceban
tur. Prouinciæ Prætoriæ, quas qui Prætores in vr-
be proximo anno fuerant, prætorio imperio ob-
tinebant:vnde Proprætore, & Proprætores appella-
bantur. Neque enim certæ erant prouinciæ, in quas

ſemper viri Conſulares, & aliæ in quas ſemper Prætorij mitterentur: ſed ex magiſtratuum qui eas obtinebant nomine, nomen ſumebant. Atque hæc quidem nota propè omnibus, atque à multis tradita ſunt. Illud verò quod ex Orat. Ciceronis De prouinciis conſul. animaduertit Hotom. haud ſcio an ab vllo adhuc traditum ſit. Vtraſque prouincias in Senatus quidem poteſtate fuiſſe, ſed longè diſsimilem illius poteſtatis rationem in illis decernendis fuiſſe. nam lege Sempronia vtræque à Senatu decernebantur: ſed Conſulares & Conſulibus anno proximo futuris ante comitia mandabantur, vt eas poſt mēſes demum ſeptemdecim obtinerent: & in Senatus poteſtate ſic erant, vt Tribuni pl. intercedere decretis quæ de iis Senatus fecerat, non poſſent: & in incertum tempus, quandiu ſcilicet Senatus non alios ſummitteret, obtinerentur. Prætoriæ verò Prætoribus anni præſentis mandabantur, vt eas proximis Kalendis Ianuarij, depoſita Prætura ſtatim obtinerent. in populi autē poteſtate iccirco erant, quia Tribuni pl. decreto à Senatu de iis facto intercedere poterant: & annuo tantum imperio obtinebantur. Quinetiam de Senatus poteſtate hoc animaduertit, ius fuiſſe Senatui, quæ prouinciæ Cōſulares erant, eas Prætorias facere: hoc eſt, anni præſentis Prætoribus mandare: qua mutatione ſimul eæ prouinciæ è poteſtate Senatus in populi poteſtatē tranſibant. Prouinciarum altera diuiſio, Republica (vt ſuperius diximus) ad vnum tranſlata, facta eſt, de qua Strabonis verba in calce operis ſui hæc ſunt: Prouinciæ ſæpenumero aliter atque aliter diuiſæ ſunt. nunc autem ex Auguſti Cæſaris inſtituto ita ſunt partitæ. Nam cùm ei patria totius imperij ſummam permiſerit, pacíſque ac belli poteſtatem habeat, vniuerſum imperium bipartitò ſic diuiſit, vt partem ſibi ſumeret, eam ſcilicet, quæ militum præſidio indigeret: partem verò populo attribueret, eam quæ pacata eſt, & ſine armis facilè retinetur. Compiures igitur prouincias fecit, quarum aliæ Cæſaris, aliæ Populi appellantur. Ipſe in ſuas Præſides cum imperio mittit: Populus in ſuas Proconſules & Proprætores. Hæc Strabo: cui Suetonius in eius vita conſentiens, ita ſcribit: Prouincias validiores, & quas annuis magiſtratuum imperiis regi nec facile, nec tutum erat, ipſe ſuſcepit: ceteras Proconſulib. ſortitò permiſit: & tamen nonnullas commutauit interdum, atque ex vtroque genere pleraſque ſæpius adiit. Hæc ille: quibus conſentanea ſunt, quæ tum apud Dionem lib. 53. tum in Pandectarum lib. 1. de Prouinciarum Rectoribus legimus, quorum qui Cæſaris erant, Præſides: qui populi, Procōſules appellātur, l. 1. & paſſ. D. de offi. præſ. & ſub Rubri. de officio Proconſulis.

in Prouinciæ formam redigere aliud olim nihil erat, niſi leges domeſticas adimere, & Romanas dare, ac Prætorem, qui quotannis prouinciam ex legibus datis adminiſtraret, inſtituere. Ex quo illud Suetonij de Gallia citeriore: Cæſarem Galliam omnem præter ſocios, ac bene meritas ciuitates, in prouinciæ formam redegiſſe, eíque in ſingulos annos ſtipendij nomen impoſuiſſe.

Prouinciæ liberari dicebantur, cùm ſtatuebatur, vt ſuo iuri, ſuíſque legibus relinquerentur, neque Romani magiſtratus amplius in iis ius dicerent.

Prouinciæ hodie æquiparatur quælibet ciuitas, quæ merum imperium habet, ſuóſq; ſibi magiſtratus conſtituit. Adi Bart. in l. cùm in longi. C. de long. temp. præſcript. Verùm in iure pōtificio Prouincia pro diœceſi accipitur. 2. q. 2. c. ſcitote. in qua 10. vel 11. ſunt ciuitates, quibus is qui dominatur, Rex dici poteſt.

Provinciales eos accipere debemus, Vlpian. inquit, qui in prouincia domicilium habent: non eos duntaxat, qui ex prouincis oriundi ſunt. Similiter Italicos, qui in Italis domicilium habent, non ſolùm inde trahentes originem, l. prouinciales. C. de verbor. ſignifica.

Prouinciales legati qui à prouinciis mittuntur, l. 35. in fi. D. de iureiur.

Provocare, vt plurimum ab inferiore iudice ad ſuperiorem prouocare. Interdum verò ad iudicem vocare ſignificat l. 13. l. 14. D. de in ius voc. l. 12. in fin. D. comm. diuid.

Prout iuris eſt, eodem ferè ſenſu, l. 2. C. de iis, qui latro. & ſignificat Alberico tempus vel qualitatem, l. edita. & ibidem Baldus. C. de edend.

Proxeneta Græcū verbū propriè interpretē ſignificat aut parariū, cui[9] ſcilicet beneficio aut interuētione inter duos negocia contrahuntur, vel nomina vel nuptiæ vel amicitiæ, vel Iudici conſiliarius adiungitur. qua in opera dolum malum duntaxat debent præſtare: alioquin nulli rei obligātur, etiamſi proxeneticum ſeu philanthropum acceperint, l. 2. D. de proxen. Plato lib. 12. de legib. videtur velle, vt non minus quàm venditor euictionis nomine proxeneta teneatur. ſed hoc iure non vtimur. Proxeneta etiam Græcis προπώλης dicitur. Vide Propola.

Proxeneticum, præmium eſt quod proxenetis debetur. Proxeneticis autem nullus certus modus datus eſt, niſi nuptialibus, ne ſcil. proxeneta nuptiarum plus viceſima parte dotis & donationis propter nuptias ſibi cauere poſsit. Ita tamen vt ſi viceſima excedat 10. libras auri, 10. tantum libras ſibi caueat. Atq; id quidem conſtitutione Græca, quam ex Baſilicis refert Iacob. Cuiacius Obſer. lib. 11. cap. 18. De his eſt rub. Cod. lib. 5. De ſponſalibus & arris ſponſalitiis, & proxeneticis. Id præmium Græcos proprio nomine ἑρμηνευτικὸν appellaſſe teſtatur Vlpian. l. vlt. D. de proxen. quaſi interpretitium & pararium æs.

Proxeneticæ arræ, dona ſunt quę ſponſum & ſponſam inter ſe conciliant & iungunt: vide rubr. lib. 5. Cod. De ſponſalib. & arris ſponſalitiis & proxeneticis.

Proxenetria dicitur conciliatrix nuptiarum, quæ & Promneſtria: quoniam id munus ſoleret per fœminas fieri, quando ſcilicet arræ ſponſalitiæ deponuntur apud proxenetrias.

Πρόξενοι erant in oppidis Græciæ, quorum erat hoſpitio recipere ſenatores, legatos, magiſtratus, quique hoſpitio publico cum ciuitate coniungebantur, Hinc munus illorum προξενία dictum eſt: quod ſignificauit Cicero cùm dixit: Oſtendit munus illud ſuum non eſſe: ſe, cum ſuæ partes eſſent hoſpitum recipiendorum, tum ipſos tamen prætores & conſules, non legatorum aſſeclas recipere ſolere.

Proximus, verbum eſt ex iis quæ cum aliquo conferuntur, & is dicitur quem nemo antecedit, etiam ſi ſolus ſit: quamuis propriè proximus ex pluribus dicatur.

Proximus agnatus dicitur, qui teſtatori ſic coniunctus eſt, vt eum nemo antecedat, l. 92. D. de verbo. ſignific. l. 2. §. 3. D. de ſuis & legit. l. 1. §. proximus. D. vnde cognat. Et ſi nullum teſtamentum factum eſt, proximus intelligitur qui morienti eſt proximus: ſi factum eſt, tum demum cùm deſtitutum eſſe teſtamentum conſtiterit, l. 2. §. 4. & 5. D. de ſuis & legit. Quamuis autem proximus propriè de pluribus dicatur, tamen quo magis valeat id quod actum eſt, Proximus accipitur non ſolum qui ante aliquem eſt, ſed etiam is ante quem nemo eſt, quamuis ipſe ſolus ſit, l. ex duobus. 34. D. de vulg. & pupil. l. proximus. 92. l. in vulgari. 162. l. proximi. 155. D. de verb. ſignif.

Proximus pubertati dicitur, qui rei intellectum capere poteſt, l. excipiūtur. 14. in fi. D. de ſen. Silania. §. in ſumma, Inſtit. De oblig. ex delict. Itaque capax dicitur & furandi, & iniuriæ faciendæ, l. pupillum. 3. D. de regulis iur. l. 23. & l. 24. D. de furt. Proximus autem pubertati videtur eſſe is, qui à pubertate ſex menſium interual

teruallo abeſt. Calliſtrat.l.non tantum.17. D.de excuſat. Nam ſi pu pillorum ætas prope pubertatem ſit, ita vt tãtummodo ſemeſtre tempus reliquum fuerit,&c. Quod cùm ita ſit, videndum eſt, an Proximus infantiæ dici poſsit, qui ſex menſibus infantiam ſuperarit. ſed cùm Proximus infantię, vbi de illius agitur commodo, proximo pubertati comparetur, nulla ratio eſt ita rem ad viuum reſecare. Itaque commodius, vt exiſtimat Hotom. eſſet, ſeptem annos qui inter infantiam & pubertatem interſunt, ſic diuidere, vt tres proximos & dimidiatum, Infantię proximitati: reliquos, pubertati attribueremus:& qui intra decimum annũ ac ſex menſes viueret, is proximus infantiæ: qui ſuperaſſet, pubertati vicinus iudicaretur. Sic accipit l.1. D.de oblig.& acti.§.pupillus.7.Inſt.De inutil.ſtipul.

PROXIMI dicuntur iidem qui Propinqui: hoc eſt, qui cognatione inter ſe coniuncti ſunt in l. diuus. D. de offic.præſ.l.quamuis. C. de adult. l.1. C.de mul.quæ prop.ſer. Hinc

PROXIMITAS, verbum eſt quo propriè cognatio, id eſt communio ſanguinis per muliebrem ſexum contracta, ſignificatur: vti patet ex tit. de ſucceſ.cogna.multis locis, ſed præſertim in fine, vbi Iuſtinia.ait, agnationis iure admitti aliquem etiam ex decimo gradu: proximitatis verò nomine, vſque ad ſextum gradum. Ratio autem eſt, quia in agnatorum ſucceſsionibus non proximitas, ſed agnatio ſpectatur. itaque qui agnatus erit gradu decimo, ei qui multo proximiore gradu cognatus erit, anteponetur.§.repetitis.& §.vlt.De ſeruil. cognat. Vlpia.l.4.D.vnde cogn. Si ſpurius deceſſerit, iure conſanguinitatis aut agnationis hereditas eius ad nullum pertinet: proximitatis autem nomine mater eius, aut frater eadem matre natus bonorum poſſeſſionem petere poteſt. Sic in l.5.C.de legit.hered. Interdum tamen Proximitatis verbum generaliter pro cognatione & propinquitate ſanguinis vſurpatur: vt l.1.& l.item prætor.D.de ſuis & legit.l.1.De iur. & fact. ign.l.capitis.l.ſpurius.D.vnd.cogn.l.1.C.ſecund.tab.

PROXIMVM, vicinum, adfine, & ſimile ſignificat: vt in l.2.D.loca. & Inſtit.eod. tit. in princ. Locatio & conductio, aiunt Caius & Iuſtinia. proxima eſt venditioni, id eſt, vt interpretatur Theophilus, ἔοικε τῇ πράσει. Sic proximum ſacrilegio eſſe maieſtatis & ſepulchrorum violatorum crimen Vlpian. & Iulia. dicunt, in l.1.D.ad l.Iuliam maieſt.l.5.C.de ſepulchr.viol. Sic furioſo proximum eſſe, Caius ait eum, qui eius ætatis eſt, vt nondum intelligat quid agatur. Sic enim non multum à furioſo abeſt. Sic & proximam empti in factum actionẽ dari ait Paul. in l.6. D.de reſcind. vend. id eſt, ſimilem, vt in l.5.§.penult.D.de præſcript.verb. Et Proximam morti pœnam metalli, l.28. D. de pœn. quæ ad eam proximè accedit, eique ſimilis eſt, cùm ſeruitutem infligat.

PROXIMI ſacrorum ſcriniorum in lib. Cod. 12.tit.19. dici putantur, quaſi magiſtris ſcriniorum proximi, & æquè ſpectabiles ac magiſtri: hoc eſt, qui ſecundum ab iis locum ac dignitatem in principis ſcriniis obtinent: ſicut & Melloproximi, qui ſecundum gradum tenent. In ſcrinio diſpoſitionum non proximi, ſed comites diſpoſitionum appellati videntur, l.4. C.eod.l.1.C. Th. qui à preb. tyr. & inde eodem Codice, De proximis, Comitibus diſpoſitionum, ἀσυνδ[illegible]. Hinc

PROXIMATVS ſæpe ſub illa C. Rubr. dignitas proximorum, quam annuam fuiſſe ex l.6. intelligitur.

PRVDENTES, id eſt, Iuriſconſulti, l.7.D.de iuſtit.& iure.l.2.D.de orig. iur.

PRVDENTVM reſponſa, ſunt Iuriſconſultorum placita. Vide §.reſponſa.Inſti.de iur.nat.& Salomo.ibi.

PSALTARIVM pro cantico, non organo, apud I.Paulum libri 5.Sentent.tit.4. Pſalterium, inquit, quod vulgò dicitur canticum, in alterius infamiam compoſitum. quod notandum.

PSEVDOMENOS, ψευδόμενος, Latinè mentiens à Cicerone dicitur lib. De diuin.1.& eſt, cũ quicquid conſtituitur verum eſſe, ſtatim reperitur falſum: vti docet Africanus in l.88. D.ad legem Falcid. vbi huius rei exemplum affert. Pomponius quoq; in l.9. D. de verb. obli. eiuſdem modi ſponſionis formulam hanc profert, Tibi fundum dabo, niſi illi dedero: &, Illi dabo, niſi tibi dedero. Alia ſuppeditat exempla Gell. lib.5. cap.10.& lib.9.cap.16.

Πτωχὸς & πένης his verbis ſeparat Paupertas apud Ariſtophanem in Pluto,

πτωχοῦ μὲν γὰρ βίος, ὃν σὺ λέγεις, ζῆν ἐστὶ μηδὲν ἔχοντα.
τοῦ δὲ πένητος ζῆν φειδόμενον, καὶ τοῖς ἔργοις προσέχοντα.
περιγίνεσθαι δ' αὐτῷ μηδὲν, μηδὲν τοι μηδ' ἐπιλείπειν.

PTOCHIA, πτωχεῖα, domus alendis pauperibus deſtinata, idem quod πτωχοδοχεῖον, l.vlti.C.de ſacr.eccleſ.

PTOCHOTROPHIVM, πτωχοτροφεῖον, locus alendis pauperibus paratus. πτωχὸς enim pauper, & τρέφω alo ſignificat. Memoratur in l.illud.16.l.ſancimus.28. C.de ſacroſanctis eccleſ.

PVBEREM Caſsiani quidem eum eſſe dicunt, qui habitu corporis pubes apparet, id eſt, qui generare poteſt: Proculeij autem, eum qui quatuordecim annos expleuit. verùm Priſcus eum puberem eſſe, in quem vtrunque concurrit, & habitus corporis, & numerus annorum. Vlpianus cap. Inſtitu.2.

Puberes fœminæ quidem à 12.anno intelliguntur, maſculi 14.l.final.C.quando tut.eſſe deſi. & Inſtitut. quibus mod.tut.fin. Conſtanti.libro 1.Epito.titulo 12. Secundúmque hanc differentiam pubes ætas accipienda eſt. l.41.§.pe.D.de vulg.l.14.D.ad Sila. Planè in cauſſa alimentorum quæ pueris, puelliſque præſtari vſque ad pubertatem quis cauit, pietatis intuitu laxiora tempora præſtituuntur, & puberes maſculos 18.anno, fœminas 14. intelligimus.l.14.D.de alimentis leg.

PVBERTATEM, Inquit Iuſtin. veteres quidem non ſolùm ex annis, ſed etiam ex habitu corporis in maſculis æſtimari volebant. noſtra autem conſtitutione promulgata, pubertatem in maſculis decimumquartum annum completum illicò initium accipere diſpoſuimus: antiquitatis normam in fœminis bene poſitam in ſuo ordine relinquentes, vt poſt duodecim annos completos viripotentes eſſe credantur. hæc ille titul. Quib.mod.ius patr.in princ. Sic in d.l.vlt. C. quand. tut.eſſe deſin.l.5. D.de teſta.l.2. D.de vulg. & pupil.§.1.Inſti.De nupt. Macrob.li. in Somnium 2. ca. 6. Poſt annos bis ſeptem ipſa ætas neceſsitate pubeſcit: tunc enim moueri incipit vis generationis in maſculis, & purgatio fœminarum. Tertull. lib. De virginib. vel. Tempus, inquit, etiam Ethnici obſeruant, vt ex lege naturæ iura ſua ætatibus reddant. nam fœminas quidem à duodecim annis, maſculum verò à duobus amplius ad negocia mittunt: pubertatem in annis, non ſponſalibus aut nuptiis decernentes.

Pubertas plena in maſculis anno ætatis 18. in fœminis anno 14.l.arrogator.49.§.1.D.de adopt.§.4. Inſt. eod.§.vlt.Inſt.Quib.manumitt.lic.l. Meia.14. D..de alim.& cibar.l. quidam. D.de re iudic. l.1.§. pueritiam. D.de poſtul.

Pubertati proximus, qui non multum à pubertate abeſt, l.112.D.de reg.iur.§.pupillus.de inutil.ſtipul. Inſtitut. vbi Theoph.vertit, ὁ πλησιάζων τῇ ἥβῃ. Cuiuſmodi ætatis qui ſunt, rerum intellectum iam capiunt, & doli capaces ſunt, l.23.l.24. D.de furt.

Pubertatem ingreſsi ſunt, qui proximè prætextati ætatem accedunt, l.3.§.fin.D.de lib.exhi.

PVBESCERE, adoleſcere, eſt lanuginem emittere, ac pubertatis vel adoleſcentis attingere ætatem: à Pubeo, pubui. Vlpianus in l.3.§. ibidem Iulianus. D.de Carbonia.edict.

PVBLICA ea ſola propriè dicuntur, quæ ſunt populi Romani.l.15.D.de verbor.ſignificat. Hinc publicum Ius id definitur eſſe, quod ad ſtatum rei Romanæ ſpectat,l.1.§.2.D.de Iuſti.& iur.Nec verò Rei publicę cauſſa abeſſe eos intelligimus, qui pro ciuitate legatione funguntur,l.26.§.Item inquit Prætor.D. ex quib.cauſ. maior.Ciuitates enim loco priuatorum habentur. Publicíque appellatio in compluribus cauſsis ad populum Rom.reſpicit.l.16. D. de verbor.ſignific. Hinc

Publica propriè ſunt vectigalia,l.34.D.ex quib.cauſ.maior.Cicero ad Quintum fratrem Epiſt.1. Vt & publicanis ſatisfacias præſertim publicis malè redemptis:& Idem de Prouinc. Conſul. An qui ſcui publico non potuit, hic legitur ipſa lege cenſoria? Hinc publicani dicuntur populi Romani, qui Coloni priuatis, nimirum qui publica, id eſt populi Rom. vectigalia conducunt, quæ etiam abſolutè publica vocantur, l.1.§.1.de publican.& in locis ſupra allegatis, quib' adde Quintil. declamat.140.Ego non ea voluntate feci, vt hic liber eſſet, ſed vt publica non ſolueret. Idem Declamat. 341.Ante omnia nulla lege comprehenſum eſt, vt alienam rem non profiteri liceret, alioquin publicũ euerſum eſt. Tacit.lib.13. Edixit, vt leges cuiuſque publicè occultæ ad id proſcriberentur. Sueton. in Calig. cap. 30.de vectigalibus à Caligula inſtitutis agens, Additúmque, ait, ad caput legis, vt tenerētur publico & qui meretricium feciſſent. Ita publicum quadrageſimæ, apud eundem accipio in Veſpaſian.cap.1. & publicorum conductiones in l.33.D.pro ſoc.Horat.1. Epiſto.

Pars hominum geſtit conducere publica.

Publica autem appellantur, quorum vſus in commune expoſitus eſt, & omnibus patet, quaſi populica: proprietas verò non æquè,l.5.D.de rer. diuiſio. §. flumina.& §.riparum. Inſtitut.eod.tit.l.30.§.1.D.de adquir. rer.do.veluti forum, campus Martius, theatrum, baſilicæ, ſtadium, viæ, itinera publica. Quæ hac ratione à communibus diſcernuntur, quorum vt vſus communis eſt, ita & proprietas occupanti cedit. Ac publica quidem ea iure gentium dicuntur, l.7.§.Inſula.& l.penult.§.1. D.de adquir.rer.do.l.vlt. D. de vſucapion.§. fluminum & §.littorum. Inſtitut. de rer.diuiſ. Alia enim ſunt publica populi Rom. quæ in patrimonio & pecunia populi ſunt, quæ tam eorũ quæ iure gentium, quàm quæ ciuitatiũ publica ſunt ratione, ita appellari ſolent,l.9.D.de vſucapionib.& apud Vlpia.in Inſtitu. tit.20.l.14. D. de adquir. rer. do. Quod ne abſurdum propter nouitatem videatur, etiam aliorum auctorum teſtimoniis confirmabo. Cicer.v.in Verr.Perpaucæ ciuitates bello à maioribus noſtris ſubactæ, quarũ cùm eſſet ager publicus populi Rom. factus. Liuius lib.3. ad fin. Agrum de quo ambigitur, finium Coriolanorum fuiſſe, capúſq; Coriolis publicum populi Rom. eſſe factũ. Hygen.lib.2.de limi. Vectigales autem quidam ſunt obligati Reip. populi Rom. quidam coloniarum aut municipiorum, aut ciuitatum aliquarum. Quæ in fiſci patrimonio ſunt, quoniam quaſi propria & priuata ſunt principis, Publicorum appellatione non continentur, l.6.& l.72.§.vlt. D. de contr. empt.l. 2.§.publici.cum ſeq.D.ne quid in loco pub.§.vlt.Inſtitu.de emptio.& vend.l.14.§.vlt. D. de ſeruitutibus. §.res fiſci. Inſtitut. de vſucap. Sed & publicæ cauſſæ à fiſcalibus ſeiunguntur,l.1.§.1. D. de calumniatoribus: quanquam fiſci cauſſam publicam vocat Vlpian. in l. 21.§.in priuatorum. D.de petit. hered. Ceterùm

Publicum ius interdum id intellegitur, quod ad ſtatum rei Rom. pertinet, in ſacris, ſacerdotibus, ac magiſtratibus conſiſtens l.1.§. huius ſtudij. D. de iuſtit. & iur. Cuius partem eſſe ius Senatorum, Plin.lib.8. Epiſtol. ad Ariſto. ſcribit. Interdũ verò generaliter publicum ius commune, & quo omnes eiuſdem ciuitatis ciues vtuntur, ſignificat,l.33.in fi.l.39.§.vlt.D.de excuſ. tut.l. 8.D.de tutel.l.29.D.de teſt.tut.l.7.§.ſi vxor. D.de donatio.int.vir.l.6.D.de adm.tut.l.76.in fin. D. de condicio. & demonſt. l.46. & l.117.§.1. D. de diuerſ.reg. iur.l.42. D. de oper.lib.l.1.in princ. & l.15.§.1. D.ad l. Falcid.coniuncta l.56.D.de legat.1.l.2. C. ne vxor pro marito. Vnde quod in l.38. D. de pactis ſcriptum eſt, Ius Publicum pactis priuatorum mutari non poſſe, id à Conſtantino ſic redditur, ἀπὸ ἰδιωτικοῦ συμφώνου τὸ κοινὸν νόμιμον οὐκ ἀναλύεται. Sic & apud Teren.Phorm.

Num iniquum poſtulo?

An ne hoc quidem adipiſcar ego quod ius publicum eſt?

Publici iuris eſſe dicitur teſtamenti factio,l.3. D.de teſtament. Vſucapio item publico iure contingere, & bono publico introducta dicitur,l.18.§.1. D. de dam.infec.l.1.D.de vſucapionibus.

Publica etiam eſſe nuptiarum vtilitas traditur.l. 12.§.medio.D.de captiu.& poſtl.

Publicam quoque habere cauſſam officium & miniſterium argentariorum traditur in l.10.§.1.D.de eden. Et publicam fidem ſecutos eos, qui apud eos pecunias depoſuerunt,l.7.§.quotiens.D. depoſiti.

Publica actio eſt, quæ cuiuis experiri licet: ad quam exercendam cuiuis aditus patet. Vlpi.l.1.§.4.D.de ſuſpect. tut. Conſequens eſt, vt videamus qui poſsint ſuſpectos poſtulare. & ſciendum eſt, quaſi publicam eſſe hanc actionem, hoc eſt omnibus patere. Ergo vt publicus locus dicitur, ad quem cuiuis licet accedere: ſic actio ſuſpecti, eſt tanquam publicæ illæ actiones, ſiue iudicia, quorum aditus vnicuique patet. Hinc popularis actio, Publica nominatur, in l.30.§.3.D. de iureiur. In popularibus actionibus, inquit Paulus, iuſiurandum exactum ita demum aduerſus alios proderit, ſi bona fide exactum fuerit. nam etſi quis egerit, ita demum conſueuit publicam actionem, ſi non per colluſionem actum ſit.

Publica lex, conciſa locutione dicitur, lex publici iudicij: vt cum dicimus, iudicia bonæ fidei, in quibus iudici poteſtas eſt ex bona fide iudicandi. Marcian.l.1. §.1.D.ad leg. Corn. de ſica. Quiſve magiſtratus, iudéxve quæſtionis ob capitalem cauſſam pecuniam acceperit, vt publica lege reus fieret. Imper.l.1.C.vbi ſenat. vel clar. Intra prouinciam in qua facinus perpetrauit, publicis legibus ſubiugetur.

Publicum crimen, Impp.in l.4.C.de hæret. id interpretantur, quod ad omnium pertinet iniuriam. Ac primum quidem, inquiunt, hæreſim volumus eſſe publicum crimen: quia quod in religionem diuinam committitur, in omnium fertur iniuriã. Vide IVDICIVM PVBLICVM.

Publica iura officiáque, in l.5.§.vlt.& l.6.D.de cap.minu. & in l.14.D.ad Trebellian.l.2.D.de diuerſ.reg.iur. magiſtratuum, honorum, & ciuilium munerum in Repub. gerendorum iura ſignificant. Ideóque in l.9. D. de his qui ſunt ſui vel al. in publicis cauſis filiumfa. haberi loco patrisfam. his exemplis demonſtratur, veluti ſi magiſtratũ gerat, ſi tutor detur. Inde publicum munus officiũ priuati hominis vocatur, ex quo commodum ad ſingulos vniuerſóſve ciues rémq; eorum peruenit,l.239.§. munus. D.de verb.ſignific. Proinde publico munere legatus fungi dicit, l.27. D.de iudic.

Publicæ quæſtiones, publica item crimina, ſunt, de quibus publicum iudicium eſt conſtitutum,l.32.§. Iulianus. D.de arbitr.l.2.§.deinde Cornelius. D. de orig. iur. Nec enim publica iudicia idcirco dicta ſunt, quod vt Iuſtin.tradit, eorum executio cuiuis ex populo, qui modò idoneus ſit accuſator, detur. Hac enim ratione popularia iudicia publica eſſent, quod eſt inconſequens: ſed quod ex legibus publicorum iudiciorum veniant atque deſcendãt,l.1.D.de public.iud. Verum eſt tamen, & id ex eodem Vlpiano Iuſtinianus hauſit, publico iudicio cuilibet ex populo experiri licere,

niſi ſi

niſi ſi cui lege aliqua publico iudicio accuſandi non eſt poteſtas, l.43.§.ſenatus.D.de ritu nupt. Publicorum verò iudiciorum hæ ſunt leges, Iulia maieſtatis, Iulia de adulteriis, Cornelia de ſicariis, & veneficis, Pompeia de parricidiis, Iulia peculatus, Cornelia de teſtamentis, Iulia de vi publica, Iulia de vi priuata, Iulia ambitus, Iulia repetundarum, l.1.D.de publ.iudic. Inſtitut. eod.tit. Quæſtiones autem publicas de falſo, ſicariis & parricidiis Cornelius Sylla dictator conſtituit, l.1.§.deinde Cornelius. D. de orig.iur. Antea L. Piſo Tribunus plebis de pecuniis repetundis quæſtio nem conſtituerat, vt Cic.in Bruto ſcribit. De iniuriis verò quemadmodum vitioſè in omnibus codicibus (Florentinos excipio) ſcriptum eſt, quæſtio publica ab eodem non eſt conſtituta. Actio enim ex lege Cornelia de iniuriis priuata eſt, non publici iudicij, l.42. §.1.D.de procuratoribus, l.vlt. C.de iniur. Natú fuiſſe hunc errorem, qui libros omnes antehac occupauit, ex eorum imperitia puto, qui apud Vlpianum eam actionem pro publica vtilitate exerceri legerant: quaſi verò non & priuata iudicia pro publica vtilitate exerceantur, cùm & ſuum ius cuique tribui & qualiacumque nocentium peccata puniri Reipublicæ interſit. Raptus porrò crimen publicum eſſe dicitur in l. penult.C.de noxalibus, quoniam ad l.Iuliam de vi pertinet. l.5.§.vlt.D.ad l.Iuliam de vi publica.

Publici autem iudicij cauſſam habere crimen dicitur in l.7.D.de public.iudic.quod publici iudicij eſt.

Publica conuentio eſt, quæ fit per principem, aut quoties inter ſe duces belli paciſcuntur, l.5. D.de pact.

Publica abolitio eſt, quæ publicè fit, publicéque indulgetur ex Senatuſconſulto, l.8.l.12.l.17. D.ad Turpilia. Et apud Paul.lib.5. Sent.tit. 17.

Publica vis, quæ armis cómittitur, tit.ad l.Iul.de vi pub.

Publica accuſatio, quæ omnibus patet, §. Conſequens. Inſtitut.de ſuſpect.tut.eodē ſenſu quo publica actio: quæ cuiuis experiri licet, l.1.§.4. D. de ſuſpect. tut. Sic Publicæ turbæ, quæ omnibus patent, non quòd publica auctoritate fiant, in Authent.§. fugiunt. vt iudic. ſine quoquo ſuffrag.

Publica fide venire, id eſt, ſaluo conductu, vt vulgaris habet locutio. Violare fidem publicam, eſt contra illam aliquid committere.

Publica monumenta interpretantur Doctores, quòd manu publica, hoc eſt, tabellionis ſint deſcripta, l. geſta. D.de re iud.

Publica perſona, pro tabellario, l. orphanotrophos. C. de epiſco. & cleric. l.tutor. D.de adminiſtr.tu. §.cùm autem. Inſtitut.de adopt. Item magiſtratus. inſtitut.de Attil.tut.& pen. Vide perſona publica.

Publica vtilitas quatuor modis conſideratur. Prima, cùm in vniuerſum & particulariter commodum affertur, quod in ſacerdotibus, magiſtratibúſque conſiſtit l.1.§. huius.D.de iuſt.& iur. Secunda, quæ in vniuerſum conducit, non autem ſingulis, vt quoties de locupletando fiſco agitur, l.penultim.C.de primipil.libro 12. Tertia eſt vtilitas, quæ priuata propriè eſt, licet ex ea conſequatur etiam publica, vt cùm dicimus publicè intereſſe dotes mulieribus conſeruari, liberíſque hominibus ciuitatem repleri: id enim quod cóſequitur, in vniuerſum prodeſt. Quarta eſt, quoties id quod conſequitur, ſingulis prodeſt, nec in vniuerſum quelibet particulariter iuuat: vt cùm generaliter dicimus, Reipublicæ intereſſe, ne quis re ſua abutatur, §. penultim. Inſtitut.de his qui ſunt ſui iur Ex Comment. Alciat.ad l.pupillus eſt.de verborum ſignificatio.

Publicæ honeſtatis iuſtitia eſt propinquitas ex ſponſalibus proueniēs, robur trahēs ab eccleſiæ inſtitutione. Non enim honeſtum eſt vt quis ducat eam, quam conſanguineus deſponſauerat, c.ad audientiam. & c.ſponſam.ext.de ſponſa.

Publica via, canalis dicitur, l.2.C.Theo.de curioſ.& vide l.ſeruitus.D.de ſeruit.

Publicum, quod non eſt priuatum alicuius, ſed populo commune. Hoc autem plurifariam dici, Bartol.indicat in l.1.D.de publi.iudic. Quo verò à communi diſtet, Ferrar.docet §.1.Inſtit. de rer.diuiſ.

Publicum certamen, Vlpian.in l.qua actione.§.ſi in colluctatione. ad leg. Aquil. interpretatur, quod fit gloriæ cauſſa & virtutis.

Publicum munus, nec ad magiſtratum (quia ille honor eſt, l.cum muneris.D.de munerib. & honor.) nec ad onera refertur, quæ poſſeſſionibus aut patrimonio indicuntur, l.his omnibus. in princi. D. de vacat.mun. Ergo ea tantúmodo, quæ extra ordinē ſunt reſpicit. l. hi qui.eodem tit. vide item Inſtit.de excuſ.tut.in prin.

in Publicum deduci intelliguntur fugitiui ſerui, qui magiſtratibus municipalibus vel publicis miniſteriis traduntur l.1.§.penu.l.2.D.de ſeruis fugit. Et ſic quoque in publico ſeruari dicuntur, qui ſub publica cuſtodia aſſeruantur, l.48.D.de verb.ſignificat.l.9.D.ex quibus cau.maior.vel etiam qui in carcere ſunt. Nam & Plaut. Publicitus excipi, pro carcere excipi in Amphitruo. dixit, imitatione Græci ſermonis, quo δημία carcer appellatur.

Publicè varie accipitur: interdum eſt in publico loco, veluti apud acta, vel in æde ſacra publica, l.56. D.manda. coniuncta l.7.in fi.D.qui ſatiſd.cog.l.7.D.de minoribus l.4.D.de ſtatu lib. Interdum publicè, eſt publico nomine, & publica auctoritate, l.4.§.in eum. D.de adm.tut.l.24.D.de capti.l.121.§.1.D.de diuerſ.reg. l.12. D.de fideicomm.libert.l.15.§. ſi publicus. D. de dam. inſ. Planè in l.6. §. ſacræ. D. de rer.diuiſ. publicè eſt, principali vel pōtificali auctoritate, l.vlt.D.vt in poſſ. leg. Aliàs publicè in cómune ſignificat, veluti cùm dicimus, publicè intereſſe.

PVBLICANI dicuntur populo R.qui Coloni priuatis nimirum qui publica, id eſt populi R.vectigalia conducunt. vnde Vlpian. Publicani ſunt, ait, qui publico fruuntur. nam inde nomen habent, ſiue fiſco vectigal pendant, vel tributum conſequantur. & omnes qui quid à fiſco conducunt, rectè appellantur Publicani, l.1.D.de publ.& vectig. Caius l.16. D. de verb ſignifi. Eum qui vectigal popu.Ro.conductum habet, Publicanum appellamus. Publica autē vectigalis intelligere debemus, ex quibꝰ vectigal fiſcus capit, quale eſt vectigal portus, venaliū rerum, item ſalinarū, & metallorum, & picariarū, l.17. D.de verb. ſignificat. Nam & qui arenarias & cretifodinas & ſalinas & metalla conducta habent, publicanorū loco ſunt, l.13.D.de publican. Etiam qui paſcua conducebant, publicani dicebantur. Plin.lib. 19. cap.3. Multis iam annis in ea terra non inuenitur, quoniam publicani, qui paſcua conducunt, maius ita lucrum ſentientes, depopulātur pecorum pabulo. Erat verò maxima Romæ & potentiſſima publicanorum ſocietas, iſque ordo in prouinciis plurimum auctoritate & potentia valebat, vt Cicer. in Epiſtol. ad Lentul.& Appium, & Q. Fratrem. & pro Plancio, & Liu.lib.35. ſignificant. Etiam ciuitatiū bona vectigaliáque, abuſiuè, publica dicuntur, l.15. D.de verbor. ſignificat. l.40. D. de neg. geſt. l.16.§.1. D.ad municipal.l.5.§.idem ait.D. quod vi aut clàm.

PVBLICARE bona, idem quod confiſcare. Marcianus l.3.in fin.D.de bon.eor.qui ant. An non prius bona in fiſcum cogenda ſint, quàm ſi de crimine fuerit probatum: an verò omnimodo publicāda ſunt. ſed D. Pius reſcripſit: ſi parati ſint heredes defenſiones ſuſcipere, non eſſe bona publicanda. Sic l.23. §.ſi fundus. D. de ſeruit.ruſtic.l.27. D.de adulter.

PVBLICIANA actio earum rerum perſequendarum cauſſa datur, quas ex iuſta cauſſa nactus quis nondum vſucaptas amiſit, l.1.cum ſeq.l.15.D.de publicia. Nam qui

qui bona fide poſſeſſa poſſeſsione ante completam vſucapionem excidit, is ad eam rem vindicandam in rem actionem habet: quæ à Prætoris nomine, à quo primùm propoſita fuit, Publiciana appellata eſt, quem modum & Fabiana, & Caluiſiana, & Pauliana, & Seruiana, §. namque ſi cui. Inſtitut. de actionibus. Conſtantin. lib. 2. Epit. titu. 3. Publiciana ait, τὴν ἢ ἀνακαλούμενον τὴν νομὴν τῷ μήπω διὰ κυρίου τὰ καλῇ πίστει νομῆς.

PVBLICIARIA bona, ob ſcelus confiſcata. Sic PVBLICARII, qui ob facinus aliquod in ærarium deferuntur.

PVDOR, pro exiſtimatione, dignitate, & vt vulgo loquimur, reputatione, in l. 20. D. de his qui not. inf. l. 25. D. de procuratoribus, l. 1. §. itē aut per ſemetipſum. Coniunctis vicinis §§. & l. 15. §. generaliter. D. de iniur. Verecundiam etiam dixit Papinia. in l. 15. D. de condicio. & demonſtr.

PVERI appellatio tres ſignificationes habet: vnam, cùm omnes ſeruos pueros appellaremus: alteram, cùm puerum contrario nomine puellæ diceremus: tertiā, cùm puerilem & impuberem ætatē ſignificaremus, inquit Paulus l. 204. D. de verbor. ſign. Pueri vtique appellatione etiam puella ſignificatur, non imitatione modò Græci ſermonis, ſed & quòd maſculino ſexu femininum aliàs quoque ſemper comprehenditur: & ſic Græce παιδίον communiter dicitur, inquit Paulus l. 163. in fin. D. de verbor. ſignific. Argumentum etiam huius ſignificationis illud adſert Paulus, quòd & recentes ex partu feminas puerperas Latini vocant. Teren. Andria, Non imperaſti coràm quid opus eſſet facto puerperæ. Vbi vide Donatum. Seneca libro 3. de Benefic. cap. 35. Sed æger filius, ſed vxor puerpera tenet. Sueton. in Caligul. cap. 8. Qualiſcumque partus, ait, ſine ſexus diſcrimine puerperium vocatur, quod antiqui etiam puellas pueras, ſicut & pueros puellos dictitarent. Iuuen. Satyra 6.

Sed iacet aurato vix vlla puerpera lecto.

Auſon. in Eidylliis:

Hinc illud quod legitimos Lucina labores
Præuenit, & grauidos ſentit ſubrepere nixus
Ante expectatum feſtina puerpera votum.

Gellius quoque lib. 12. cap. 1. puerperam ait dici, quæ recens enixa eſt. Priſcianus quoque lib. 6. Puer pueri, cuius femininum dicebant antiquiſsimi: vnde & puerpera dicitur, quæ puerum vel pueram parit, id eſt puellam, quod eſt diminutiuum pueræ. Ita puerperam accipe, in l. 14. §. puerperā. D. de ædilicio edicto. Puer impuberem filium ſignificat in l. 36. D. de ſtatulib.

Pueri prætoris edicto poſtulare prohibentur l. 1. §. pueritiam. de poſtul. vbi puer ex materia ſubiecta cenſebitur qui decem & ſeptem annos nondum compleuit.

PVERO vel puellæ ſi alimēta legata ſint, ad pubertatem ſcilicet plenam ali debent, l. mela. D. de aliment. legat.

PVELLA, pro muliere quæ iam duobus nupſerat, & tertio nuptura erat, in l. vxorem. 41. §. teſtamento. D. de legat. 3. nimirum, quis in poteſtate patris tandiu erat: poſt verò ſui iuris facta fuerat. Quæſitum eſt, inquit, cum puella non ex cauſſa legati pecuniam in dotem ab heredibus patris acceperat, ſed mortuo ſecundo marito materfam. facta, dotem recuperarat, &c.

PVERITIAM Vlpianus vocat minorem annis decem, & ſeptem. Quam ætatem ad procedendum in publicum moderatám nuncupat, in l. 1. D. de poſtul.

PVGILES, à pugna vel pugno, certator certatríxve. Eſt enim communis generis. Pugillatio, ipſa exercitatio. Et pugilicè, fortiter.

PVGILLARES tabulæ cereæ, vel ligneæ, vel alterius materiæ, in quibus ſtylo ſcribitur. Paulus l. 17. D. cómod. Si pugillares mihi commodaſti, vt debitor mihi cauèret, non rectè facies importune repetendo. Alfenus l. 6. de ſupell. legata, Sed nec pugillares & codicas in ſupellectili ſunt. Dictæ autem videntur vel quod pugno comprehendi poſsint: vel à pungendo, quod ſtylo in his pungendo ſcriberetur. Dicuntur & Pugillaria, & Pugillar ſingulariter apud Auſonium. Pugillarium vſum ante Troiana tempora fuiſſe ex Homero teſtatur Plinius lib. 13. cap. 11.

PVGNANS cum beſtiis, ceu notatus infamia, poſtulare non poteſt, l. 1. §. beſtias. D. de poſtul.

PVLMENTARIVM, à pulmento dicitur. Eſt autem cibus ſolidior, pultis inſtar factus, ſiue ex aquatilibus, ſiue terreſtribus fiat, Paul. de fund. inſtru. l. cum de lanionis. Sine his, ſcilicet patinis & cacabis, pulmentarium coqui non poteſt. Apud Vlpianum in l. quæſitum. §. Trebatius. de fund. inſtru. Accurſius pulmentaria, farinam ordei interpretatur, cum cibaria intelligat Vlpian. ad modum pultis facta. Pulte autem, non pane, longo tempore vixiſſe Romanos, manifeſtum: quoniam inde & pulmentaria hodiéque dicuntur: vt ſcribit Plinius c. 8. lib. decimioctaui.

PVLSARE & Verberare Ofilius ſic diſtinguit, vt hoc ſit cum dolore cædere, illud verò ſine dolore, l. 5. §. 1. D. de iniur. Quod cur dixerit in hac lege Iuriſconſultus, exponit Alciatus. Hoc tamen non frequenter obſeruatur. Cic. Verrin. 7. Videtis pendere alios ex arbore, pulſari autem alios & verberari. Et in ead. Sex lictores circunſiſtunt valentiſsimi, & ad pulſandos verberandóſque homines exercitatiſsimi. Itaque videndum ne hæc verior ſit differentia Vallæ, vt Verberare propriè ſit cū verbere, aut flagello cędere. Pulſare cū graui & vehementi ictu, vt hoc generalius ſit, & ad quoduis teli genus pertineat, ſiue gladiis, ſiue lapidibus quis vſus eſſe dicetur, ſiue ſcipionibus, & baculis, ſiue etiam pugnis.

Pulſari, pro conueniri, in iudicium vocari. Vlp. l. 11. §. 10. D. de inter. in iur. Qui interrogatus reſponderit, ſic tenetur quaſi ex contractu obligatus, pro quo pulſabitur. Cic. Verrin. 5. Pro decuma cùm pulſatus à Venerio eſſet, dedit H-S. ſexdecim millia. Sic l. 2. §. item ſi. D. de iudic. Aut erit in poteſtate cuiuſque pulſando eos, ſubiicere ipſos iuriſdictioni, dum ſe vindicant.

PVLVERATICVM, & Pulueratica, in Cōſtituti. Theodoſij & Valentiniani, quæ apud Frontinum extat, honorarium, quod quaſi pro labore & puluere agrimenſoribus datur. Quo nomine etiā à pręſidibus ſingulas prouinciæ ciuitates obeūtibus prouinciales exigebantur, ſed abolitū eſt Nou. Leonis, & Maioriani, de Curialibus, de qua intellexit Caſsiodorus li. 12. Var. dum ait, Pulueratica quoque iudicis funditus amputantes, trium tantum etiam dierū præſulib. annonas præberi ſecundū vetera inſtituta decernimus. Sic pulueratici nomine bini ſolidi dantur ſeruis, qui ſe militiæ offerunt, in l. 16. C. Th. de tyronibus.

PVNCTI ſolatium l. laudabile, C. de aduoc. diu. iud. quid ſit variè quæritur à Iuriſconſultis. Alij enim puncta conſequi ſolatia: alij, punctos cōſequi ſolatia habent: alij, & ij quidē frequentiores, & (vt arbitratur Cuiac.) veriores, puncti ſolatium. Vult igitur imperator patronos, qui fiſci cauſſas defendunt in foro præf. prætorio, Kalend. Ianuariis inter comites conſiſtorianos de manu ſua puncti conſequi ſolatium. Baſilica (vt idem refert Obſ. lib. 13. c. 2.) conſequi τὸ πακτū. An igitur potius, pacti ſolatium, id eſt, vt ait l. iubemus pro tempore. & l. petitiones. C. eod. tit. quod communi conſenſu, ſiue cōmuni placito & conuentione totius collegij aduocatorum patronis fiſci conſtitutum eſt: aut ſi mauis, pacta ſolatia.

PVPILLVS eſt, ait Pomponius, qui cum impubes eſt, deſiit in patris poteſtate eſſe, aut morte aut emancipatione, l. 239. D. de verbo. ſignif. Pupillus, pro impubere qui in patris poteſtate eſt: nam à Pupus deminutum nomē eſt. Caius l. 141. §. 1. D. de verb. obli. Pupillus

licet ex

licet ex quo fari cœperit, rectè ſtipulari poteſt: tamen ſi in parentis poteſtate eſt, ne auctore quidem patre obligatur. Indidem etiam ſubſtitutio Pupillaris nomen ſumpſit. Cic. de inuent. 2. Quidam pupillum heredem fecit: pupillus autem antè mortuus eſt, quàm in ſuam tutelam veniret. Item: Pater enim & ſibi & filio dum is pupillus eſſet teſtamentum ſcripſit, & multa deinceps. Vlpia. in l. 1. D. ne vis fiat ei, qui in poſſ. miſſ. Pupillum, inquit, eum debemus accipere, qui doli capax nõ eſt. Idem in l. more. D. de acquir. vel omitt. hered. Pupillus, inquit, qui in alterius poteſtate eſt. Paul. in l. pupillus. D. eo. tit. Pupillus, ait, eſt cuius neque ſcire, neque decernere talis ætas poteſt, nõn magis quàm furioſus. A pupillo pupillaris deſcendit, quod verbum ætati & tabulis applicatur.

PVPILLARIS ætas decimoquarto anno terminatur, l. 16. D. de iure fiſc. l. 7. C. de impuberib. l. 3. C. de præſcript. 30. ann. Eius tres gradus facit Theophil. in §. pupillus. Inſtitut. de inutil. ſtipul. Infantiam, id eſt, necdum fandi potentem ætatem: proximam infantiæ, quæ iam fandi poteſtatem conſecuta eſt: & proximam pubertati, quæ proxime pubertatem accedit.

Pupillaris ſubſtitutio quæ fit liberis impuberibus in poteſtate poſitis, in eum caſum, quo ante pubertatis annos deceſſerint, l. 2. D. de vulg. Inſtitut. de pupil. ſubſtitu. in princip. Sic

Pupillares tabulæ, pupillare teſtamentum, id eſt impuberis filij teſtamentum, l. 34. §. ſi coniunctim. D. de leg. 1. l. 8. §. ſed nec impuberis. D. de inoffi. teſtamen. l. 2. §. interdum. l. 10. §. ſi ex. l. 20. l. 38. in fin. l. 43. D. de vulg. ſubſtit.

PVRGARE multa ſignificat. Purgare moram, l. 8. l. 14. D. de nouat. eſt re integra culpam ex mora cõtractam ſic eluere, vt omnia eius pœna vitetur. Sic Purgare exiſtimationem, l. 1. §. quoties. D. de iniuriis. Purgare innocentiam, l. 22. D. de iur. fiſc. Purgare pudorem, l. 23. D. de procura. Purgare riuum, fontem, l. 1. §. deinde. D. de fonte.

Purgare in edicto prætoris de via publica, eſt ad libramentum proprium redigere, ſublato eo quod ſuper viam eſſet, l. 1. Alias immundum tollere ſignificat, l. 1. D. de riuis. In iudiciis pro diluere crimen, & ſe excuſare vſurpatur, l. 15. qui reus. D. de publ. iudic. cum ſimilib.

Purgare fructus interpretatur Cuiacius putare, apud Papinianum in l. liberto. §. qui aliena. D. de neg. geſt. Qui aliena, inquit, negotia gerit, vſuras præſtare cogitur, eius ſcilicet pecuniæ, quæ purgatis neceſſaria ſumptibus ſupereſt. Eodem ſenſu Purgata ratiocinia, id eſt putata legimus l. pen. in fin. C. de bon. proſ. Suetonius in Caligula: Decimo quoque die numerum puniendorum ex cuſtodia ſubſcribens, rationem ſe purgare dicebat. id Græcis eſt, ἐκκαθάρει λεγόμενον.

Purgare ſe ſolebant olim ſuſpecti de crimine: aliàs duello, c. 2. de purgatio. vulga. Aliàs aqua frigida vel feruente, in quam nudi mittebantur, c. ex tuarum. de purgatio. Canoni. Aliàs ferro candenti, vt vocat c. fin. de purgat. vulga. vel ignito, vt rectius in c. Mennem. 2. q. 5. Et quanquàm exemplum duelli legatur de Dauide & Goliath 1. Regum 17. non admittitur tamen hodie talis monomachia, l. 1. C. de gladiato. c. 2. de purgat. vulga. Cum enim iſtis cruciatuum afflictionibus Deus tentaretur, meritò fuerũt abrogatæ: & introducta eſt purgandi formula talis, vt delatus apud Magiſtratum adhibeat ſeptem, vel, pro qualitate rei, pauciores, qui teſtimonium innocentiæ illius ideò præſtare poſsint, quia & fide ſint digni, & propter vicinitatem compertam habere poſsint veritatem, c. ex tuarum. Et ca. cùm dilectus. De purgat. canoni. Tum ipſe ſuſpectus iurabit ſe tale crimen non admiſiſſe, quod obiicitur. Compurgatores autem iurabunt ſe credere, quod principalis iurans dicat veritatem, c. de teſtibus. & c. vlti. De purgat. Canoni.

PVRPVRÆ appellatione, omnis generis purpurã contineri puto, inquit Vlpianus, de lega. 3. Idem ait, Purpuræ appellatione coccum non continebitur. Quod ſi verum eſt, non prorſus eadem ſentire videbitur Matthæus, de veſte qua induerunt perfidi Iudæi Seruatorem noſtrum, cum Marco & Ioanne. de quo latius diſſerit Bayfius ca. 3. in lib. de re veſtiar. Item purpura, pro magiſtratibus interdum ponitur: quorum olim inſigne erat apud Romanos, vt & poſt amiſſam libertatem, cum Imperatorum, tum Regum permanſit, l. 1. C. null. lic. in fren. libro 11. in verbo, Chlamydibus, & l. 1. C. quæ res vendi non poſſ. l. penult. C. de conſ. libro 12. Purpurati autem hi, qui apud Principes dignitate antecellebant, dicebantur. Nam illis purpuræ vſus concedebatur. Vide Barto. in l. ſi quis nauiculam. C. de murileg. lib. 12.

PVRPVRA Tyria, rubea eſt, quam Tyrus inſula procreat; vt Vitruuius lib. 7. ca. 13. & Plinius libr. 5. cap. 19. declarant: quorum hic quoq; nobiliſsimam Tyriam appellat. Vnde Imp. §. 34. De actio. Si quis, ait, generaliter purpuram ſtipulatus ſit, deinde ſpecialiter Tyriam petat, plus petere intelligitur.

PVRPVRARII in l. 7. C. de excuſ. mun. negotiatores purpuræ, οἱ πραγματευόμενοι τὴν πορφύραν.

PVRVS locus interdum in ædificato opponitur, l. vlt. D. de pigner. act. Quo ſenſu & pura loca Varro lib. 4. de lingua Lat. areas in vrbe appellari ſcripſit. Interdum religioſo, id eſt ei loco, in quem mortuus illatus eſt. Itaque purus locus definitur qui neque ſacer, neque ſanctus, neque religioſus eſt, ſed ab omnibus huiuſmodi nominibus vacat, & profani iuris eſt, l. 2. §. prætor. D. de religioſ. l. 2. l. 6. l. 9. C. eo. tit. l. 1. §. hoc autem. D. de mort. inf. l. 6. §. ſi quis in communem D. comm. diuid. l. 73. D. de contrah. empti. §. religioſum. Inſtit. de rer. diuiſio. Ita purum monumentum accipi debet in l. 5. in fi. D. de religioſ. l. 5. §. conceſſa. D. de dona. int. vir.

PVRA lanx cælatæ opponitur, in l. 6. D. de rei vindicat. vt & argentum purum, id eſt ſine emblematis, cælato aduerſum facit Cicero 6. in Verr. Cœnabat, ait, apud eum: Argentum illi ceterum purum adpoſuerant, & poſt ei negotium dedit, vt quicquid Halunti eſſet argenti cælati, aut ſi quid eſſet Corinthiorum, vt omne ſtatim ad mare ex opido deportaretur. Et alio loco, Ne quem putetis ſine maximo dolore argentum cælatum domo quod alter eriperet, protuliſſe, omnia deferuntur, Cybaritæ fratres vocãtur, pauca improbant, quæ probarunt: his cruſtæ aut emblemata detrahuntur. Sic Haluntini excuſsis delitiis cùm argento puro domum reuerterunt. Plinius libri 21. cap. 3. de lemniſcis, Puri diu fuere: cælare primus eos inſtituit P. Claudius. atque ita magis eſt, vt purum argentum apud Plinium libro 3. Epiſtola 1. interpretemur, quàm quo Cataneus vir doctiſsimus expoſuit modo. Sed pura vaſa apud Columellam lib. 12. cap. 4. & cap. 28. ad finem ea accipienda ſunt, in quæ nondum quicquam ſit infuſum. Hinc

Pura libertas, quæ purè data eſt, l. 59. §. 1. D. de man. teſt.

Pura obligatio in l. 5. D. de ſolutio. eſt, quæ ſine ſatiſdatione eſt, cui fideiuſſor vel pignus non acceſsit. Et purè ſtipulatus, in l. 138. §. vlti. D. de verbo. obliga. dicitur, qui illud aut illud ſimpliciter ſtipulatus eſt, non adiecto eo, vtrùm voluerit. Sic

Pura ſtipulatio dicitur, cui neque dies, neque conditio adiecta eſt: eoque confeſtim ex ea & debetur, & peti poteſt, vt docet Imperator. §. 2. De verb. oblig.

PVRVM iudicium, cui adiecta non eſt exceptio, Cice. De inuent. lib. 2. Agit is cui manus præciſa eſt, iniuriarum. Poſtulat is, qui cum agitur, à Prætore exceptionem, EXTRA quàm in reum capitis præiudicium

fiat. Hic

fiat. Hic is qui agit, iudicium purum poſtulat: ille qui cum agitur, exceptionem addi ait oportere.

PVRÆ chartæ ſcriptis opponuntur l.32.§. quod tamen. de legat.3.

Puræ haſtæ quibus iuuenes præmij ergo plerunque donabātur. Seruius in 6. Aeneid. interpretatur ſine ferro, vnde à Zonara *ἄσιδηρα δόρατα* vocantur. Ita apud Liuium ſæpe, & apud Vopiſcum in Aureliano hoc verbum accipiendum eſt.

Pura ſubſtantia dicitur, deducto ære alieno, l. iubemus. C. de repud. Nouel.1. & 2. Item quæ eſt ſoluta tributis, l. litibus. C. de agric. & cenſ.

PVRVM putum, vide Argentum purum putum.

Purus honor, qui extra adminiſtrationem eſt, Auth. vt ordin. præfecturæ. in prin. Collat.3.

PVRE adiudicare. Opponitur ſeruitutem adiudicando imponere. Vlpianus in l. Item Labeo ſcribit. §. ſed & regionibus D. famil. erciſ.

PVSVLA, ſeu Puſtula, inquit Columella, ignis ſacer eſt, qui puſtulas paſsim qua depaſcitur attollit: nomenque ex eo habet, quia pus continet. Hinc

PVSVLATVM argentum ſeu Puſtulatum, quod purum putum eſt, & puſula ac igne excoctum, quódque puſtulas & tumores habet: ſed tamen adhuc infectum, & in maſſa, vt noſtri loquuntur. Alfenus in l.31. D. locati: Veluti cum argentum puſulatum fabro daretur, vt vaſa fierent: aut aurum, vt anuli. Tranquillus in Nerone: Exegit ingenti faſtidio & acerbitate nūmum aſperum, argentum puſtulatum, aurum ad obruzam. Sūt tamen qui hoc in loco poſtulatum legi velint u. in o mutando, quod ſæpe fit. Hinc etiam nos in vernaculo ſermone, quaſi poſula ſcriberetur, boſula dicimus, p in b inſuper mutato. Alij Poſtulatū à poſtulando dici voluit, Iuuenalis auctoritate freti: *Accipe victori populus quod poſtulat aurum.* ſed id quamplurimis nō probatur.

PVTARI propriè arbores, vitéſque dicuntur, l.1.§. Labeo. D. de aqua cottidia. l.1.§. ſiue autem. D. de noui oper. nuntia. Vnde putator, qui arbores puras facit, id eſt earum ramos ſtringit & amputat, l.31. D. ad l. Aquil. l.18.§. de putatoribus D. de fun. inſtruc. Et apud Paul. lib.3. Sentent. titul.6. & lib.5. titul.23. & apud Plinium lib.27. cap.8. Putare, inquit Varro lib.4. Ling. Lat. valet purum facere: ideo antiqui purum putum appellarunt. Feſtus Pompeius lib.9. Imputatum, ait, non dum purgatum: putum enim eſt purum. Vnde putare vites, dicimus, hoc eſt detrahere, quæ impedimento ſunt ad fructum. Gellius libr.6. cap.5. Putare veteres dixerunt, vacantia ex quaque re ac non neceſſaria, aut etiam obſtantia & aliena auferre, & excidere, & quod eſſe vtile ac ſine vitio videretur, relinquere. Sic namque arbores & vites, & ſic etiam rationes dictæ putari. Putare autem arbores Græci *καθαίρειν* vocāt. Leontinus apud Caſsia. lib.10. *γεωπονικῶν. μετὰ τὴν καρπολογίαν δίδωσι καὶ τὰ μεγάλα καὶ τὰ μικρὰ δένδρα καθαρτέον.*

PVTARE lex XII. Tabu. à Modeſtino l.25. D. de ſtatu liber. quod ita ſenſiſſe eam ex verbis colligitur.

Putare, transfertur etiam ad incorporalia: Vt, putare rem dicimus eleganter, pro cogitare de re, & diſputando declarare, quid res ipſa velit. Terent. in Adelph. Mitto maledicta omnia: rem ipſam putemus.

Putare, vulgo ſignificat æſtimare, opinari. Paulus in l. Neſennius Apollinaris. D. negn. geſt. Igitur, inquit, in re facti facilius putabo, aut ſ. vel heredes eius audiendos.

Putare, pro conſerre, rationem ſubducere. Plaut. in Aulula. *Putatur ratio cum argentario.* Papinianus in l. liberto vel amico. D. neg. geſt. Qui aliena negotia, inquit, gerit, vſuras præſtare cogitur, eius ſcilicet pecuniæ, quæ putatis neceſſariis ſumptibus ſupereſt. Sic Putari rationes dicuntur, in quibus ſumma pura fit: quod *ἐκκαθᾶραι λογισμὸν* dixit Plutarch. in Comment. Quo modo diſtinguas adulatorem ab amico.

Putatoriæ falces, quæ putandis arborū ramis deſeruiunt, apud Paulum lib.4. Sentent. tit.6.

PVTEAL, id eſt, quo puteus operitur, ait Pompo. l. id eſt. de act. empt. Gloſſæ *περιστόμιον* interpretātur. Id interim etiam ſigillis veteres exornare ſolebant, vt ille Ciceronis locus indicat: Tibi mando putealia ſigillata duo.

PVTEVS. Omnis puteus fons, non omnis fons puteus. Vbi enim aqua de terra manat, & vſui præbetur haurientibus, fons dicitur: ſed ſi in promptu & ſuperficie ſit, fons tantum dicitur: ſi autem in alto & profundo ſit, ita puteus vocatur, vt fontis nomen non amittat, auctor D. Auguſt. tract.15. in Euang. Ioan. Vide Vlpia. in l. vnica, de fonte.

PVTEOS aperire, poſitum eleganter apud Iuriſcoſ. pro excauare, in §. fin. l. Fluminum. & inibi, Puteus apertus. D. de dam. inſect.

PYRRHICA, eſt ſimulachrum pugnæ equeſtris, quæ & Troia dicitur, *πρόλις* & *ἱππασία* Dioni: idque ex Suetonij lib. de luſibus puerorum Seruius & Donatus ſcribunt in v. Aen. Sed tranſiit etiam vſus pyrrhicæ in pedeſtris pugnæ ſimulachrum, adhibitis numeris & concentu muſico. Marius Plotius lib. de metris: Pyrrhichius pes à pyrrhica luſus genere nomen accepit: quia hoc ſono milites vſi ſub armis (vt ait ille) per ludum ciunt ſimulachra pugnæ. Ipſa tamen Pyrrhica dicta eſt à Pyrrho Cydoneo, quia primus Cretenſes ſub armis ſaltare ad huius pedis ſonum inſtituit. Alij à Pyrrho Achillis filio, quem primum in tumulo patris ſui armatum honoris gratia ſaltauiſſe dicunt. Ariſtoteles autem Achillem ait huius luſus fuiſſe inuentorem, &c. Ei autem quod ſuprà à Plotio de Pyrrho Cydoneo dictum eſt, conſentit Nicolaus apud Stobæum his verbis: *Οἱ δὲ κρητῶν παῖδες ἀγελάζονται, καὶ τὴν ἐνόπλιον πυῤῥίχην ἐκπονοῦσιν, ἥντινα πρῶτος τινὰ Πύῤῥον κυδωνιάτην κατὰ τὸ γένος.* Apud Athenæum tamen lib.14. c.12. Pyrrhica propriè ſaltatio eſt: Troia verò ludus puerorum, qui turmatim ſe inuicem ex equis peterent: vnde volunt quidam formatum vulgare Tornamentum, quaſi Troiamentum. Hinc

PYRRHICARII, qui pyrrhicam exercent, vide Platonem lib.7. *περὶ νόμων*. Pyrrhicarios memorat Vlpianus l.9.§.9. D. de pœn.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER XVI.

Q

QVA, pro qua ratione. Celſus l. cui ſeruus, 25. D. ſi quis omiſſ. cauſſ. teſt. Cui ſeruus ipſius ſubſtitutus eſt, ſeruum ſuum adire iuſsit. ſi idcirco fecit, ut legata præſtaret, vtraque præſtabit, & qua heres eſt, & qua omiſſa cauſſa teſtamenti poſsidet ex ſubſtitutione hereditatem. Paul. l. precia rerum. 63. D. ad legem Falc. Sed nec ille qui filium alienum poſsidet, tantum habet, quanti eum patri vendere poteſt: nec expectandum eſt dum vendat, ſed in præſentia non qua filius alicuius, ſed qua homo æſtimatur. Cicero pro partim vſurpat, ad Atticum. Quàm expedita conſilia tua: quàm euigilata tuis cogitationibus, qua itineris, qua nauigationis, qua congreſſus ſermoniſque cum Cæſare. Noſtri etiam pro Qua ex parte vſurpant. Vlpian. l.1. §. ſi pater. D. ad Silanian. Attamen vbi deceſsit, qua extinctum legatum & libertas eſt, ſenatuſconſulto fore locum dicit. Idem l. falſus creditor. 44. in fin. D. de furt. Planè ſi vſusfruct' meus in eo ſeruo eſſe cœperit, dicendum eſt furti actionem

non cæ

non extingui, quia fructuarius dominus non eſt. Videtur etiam pro Quatenus poſitum à Iauoleno in l. litus. 112. D. de verbor. ſignifi. Litus publicum eſt eatenus, qua maxime fluctus exæſtuat.

QVADRAGESIMA vectigalis ſpecies, quæ nõ rerum venalium, ſed litium, ſiue ſummarum, de quibus litigaretur, fuit, vt Suetonius in Caio ſcribit.

QVADRANS in §. hereditas Inſtit. de hered. inſtituen. & l. 50 §. fin. D. eſt pars aſsis quarta, id eſt tres vnciæ, Voluſio Metiano interprete in diſtributione aſsis, in princip. cuius hanc notam fuiſſe ait ☲ —. & vide G. Budæum in lib de Aſſe.

QVADRANGVLVS homo, pro perfecto: qualem Plato inquit eſſe difficile reperire. Vide Bap. Pium in 4. Lucretij, & Eraſ. in parœmia, Quadratus homo.

QVADRANTAL quid ſit, docet Alciatus l. vinaria. D. verb. ſigni. idem ſcilicet quod amphora, quod pedem quadratum recipiat.

QVADRATARII, in l. vnic. de excuſ. artific. lib. 10. C. qui ſint, ex libello paſsionis Beator. Claudij, Caſtorij, Nicoſtrati & Symphoriani, qui arte quadrataria excelluiſſe feruntur, didici. Hic autem vno loco ſcriptum eſt, Et cœperũt artifices quadratarij incidere lapidem ad colyrium columnæ. Et alio loco, Tunc cœperũt in nomine Chriſti cauare conchas & pegas, & lacus cum ſigillis & cãtharis, cum magna tenuitate artis. Et Aliàs, Ab eadem hora cœpit Simplicius omnẽ artem quadratariam cum ferramento ſuo, ſicut Symphorianus bene & recte operari. Ex quibus & aliis eiuſdem libelli, quos hic omitto locis, eorum artificum induſtriam in columnis ex marmoreis lapidicinis incidendis, marmoribúſque in tenues cruſtas ſecandis, & ſigillis, conchis, cantharíſque cauandis, & omnibus argumentis ex marmore aliíſq; lapidibus exprimendis verſatam liquet. Quod etiam Sidonij Apollinaris à me ſubiecta verba comprobãt, quæ lib. 3. Epiſt. ad Secundum leguntur: Sed vide, ait, vt vitiũ non faciat in marmore lapicida. Quod factũ ſine ab induſtria, ſeu per incuriam mihi magis quàm quadratario lividus lector adſcribit.

Quadratarij Græcis λιθοξόοι, id eſt lapidum expolitores.

QVADRATVM lapidem in l. 6. §. penultim. D. ſi ſeruit. vindice. interpretor quadrangularem, & in ſpeciem quadratam cæſum: quomodo & zonam quadratam Feſt. li. 15. interpretatur. Liuius lib. 6. Capitoliũ quoq; ſaxo quadrato ſubſtructum eſt. Plinius lib. 10. Epiſtol. Manẽt adhuc paucisſimi arcus: poſſunt erigi quidam lapide quadrato, qui ex ſuperiori lapide detractus eſt.

QVADRIGA, aliàs pro curru accipitur, quatuor equis trahi ſolito. Aliàs pro numero quatuor equorũ, qui niſi ſimul iungantur, vehiculum non commode poteſt agi ad vſum deſtinatum, l. ſcire debemus. D. de verborum oblig.

Quadriga etiam pro eo, qui quadrigam agit ἡνιοχεῖ, l. peculium. §. quadrigæ. D. de leg. 2. vide Zaſium l. ſcire debemus. D. de verb. oblig.

QVADRIGARII, qui quadrigas agunt, aut conficiũt.

QVADRVPLATORES dicebantur, inquit Feſtus, qui eo quæſtu ſe tuebantur, vt eas res perſequerentur, quarum ex legibus quadrupli erat actio, apud Feſtũ. Vel ſic: Quadruplatores dicti ſunt criminũ publicorum delatores, qui pro delationis præmio, quartam partem in bonis delatorum conſequebantur. Delatores verò, ſycophantę, hoc eſt, criminatores ſunt. Bud. in l. plurimum. de iuris & facti ignor. Hinc Tacitus lib 4. Cõtra M. Lepidus quartã accuſatoribus ſecundum neceſsitudinem legis, cetera liberis conceſsit. Aſconius in Diuinat. addit, Quadruplatores eſſe eorum reorum accuſatores, qui cõuicti quadrupli damnari ſoleant: vt aleæ, aut pecuniæ grauioribus vſuris feneratæ, quam pro conſuetudine: aut aliorum eiuſmodi criminum. Idem Verrina 3. ſcribit. Lege item, Simplariæ venditiones. Zaſ. Quadruplatores alicubi nominat qui lucra ex ludis ſumunt.

QVADRVPLEX iudicium apud Plin. in epiſt. centumuirale eſt, quod ſcilicet coactum eſt è quatuor iudicũ conſiliis & decuriis, quæ in baſilica Iulia ſedebant. nã in ea quatuor erãt tribunalia. Hinc Fabius lib. 12. Certè cum in baſilica Iulia diceret primo tribunali, quatuor autem iudicia, vt moris eſt, cogerentur, atq; omnia clamatoribus fremerent, & auditum eum & intellectũ, & quod agentibus ceteris contumelioſum fuit, laudatum quoque ex quatuor tribunalibus memini. Vide Centumuiri. Sunt & apud Fabium iudicia duplicia, in quibus duo conſilia ad vnam cogebantur haſtam, vnúmque tribunal. Si apud alios iudices, inquit, agatur, vt in ſecunda aſſertione, aut in centumuiralibus iudiciis duplicibus parte victa.

QVADRVPEDI ſeruus æquiparatur in prin. l. 2. D. ad leg. Aquil. Sunt paſsim multa in libris Pandectarũ, de inhumaniſsima ſeruitutis forma. Certè ratio naturalis, & iura diuinum præcipiunt, relinqui ſeruis victum, ſicut ait Eccleſiaſticus cap. 32. Aſino onus, pabulum, & virgam; ita ſeruo laborem, victum, & diſciplinam. Ceterùm quadrupedem pro pecude accipi, adnotauit in Comment. Alciat. Hic ego quadrupedis voce maiora, pecudis minora quadrupedia puto intelligẽda, propriéq; disiunctiuã particulã à Galo poſitam.

QVATERNIONES à quatuor militum, quibus præerant, numero dicti. Act. Apoſto. 12. Tradens eum quatuor quaternionibus militum cuſtodiendum.

QVAECVNQVE & quantacunq;, maioris ſunt ſignificantiæ, quò ad vniuerſalia, quàm verbũ Omnia, quia iſta propoſitio vniuerſalis, Omnes ſciunt, patitur exceptionem ſecundum materiam ſubiectam, l. omnes. iuncta Gloſſ. C. ſine cenſ. vel reliq. ſed quiſcunque, quantuſcunque, ſine delectu ſingularia complectuntur, l. baliſta. D. ad Trebell. vbi ſub verbo Quantacunque pecunia, fructus fundorum intelliguntur. Poſſunt tamen exceptionem quandoque pati, ſed rarò. Quia, vt Zaſius ait, nihil in iure noſtro ad punctum redigitur.

QVAERERE, à Quæ, & Res, compoſitum eſt. Quæſtio enim id inquirit, & inueſtigat, quænam res ſit, cuius naturam libenter velimus ſcire. Alias

Quærere verbum eſt proprium rerum capitalium, pro cognoſcere: quòd qui accuſatur, nocens ſit an innocens, cum conſilio diſquiritur. Veteres Anquirere dicebant: Galli, Informationem facere. Cicer. ad Attic. in 1. Senatus cenſuit, vt de iis qui ob iudicandum pecuniam accepiſſent, quæreretur. Hinc Quærere legibus dicebantur, qui criminum quæſtiones exercebant. Cicero in Miloniana: Decernebat enim, vt veteribus legibus extra ordinem quæreretur. Plin. Epiſto. vltim. lib. 5. Cauſſa dilationis Nepos Prætor qui legibus quærit.

QVAESITI liberi vel vulgò, vel iurè dicuntur, qui vel ex legitimis nuptiis, vel σποράδην ſuſcepti ſunt, l. 18. D. de bon. lib. l. 4. C. de ſuis & leg.

Quæſitam hereditatem dicimus, quæ vel ex teſtamento, vel ab inteſtato, vel ciuili, vel honorario iure eſt acquiſita, l. 9. C. de petit. hered. l. 14. C. de teſtam. milit. l. 14. C. de fideicomm.

QVAESITI in ſeruitute dicuntur filij, qui ex ſeruis parentibus nati ſunt, l. 1. §. 1. D. ad Tertull. l. vltima. D. de adopt. l. 3. D. de liber. cauſ. Sic & Quæſitos per adoptionem dicimus filios, l. 2. §. parui. D. de ſuis & legit.

QVAESTIO, eſt appetitio cognitionis: quæſtioniſq; finis, inuentio eſt: aliquando dubitatio & diſceptatio.

Quæſtionum genera, de omnibus plane rebus mundanis, cum in iudicio, tum extra iudicium, tria ſunt: Sci-

licet, An ſit? Quid ſit? Quale ſit? Prima quæſtio facti eſt, & probationibus vel coniecturis expeditur, vt veritas appareat. Inde ſunt tituli: de probationibus, de inſtrumentis, de teſtibus: & alij id genus. Reliquæ duæ quæſtiones iuris ſunt, quæ per arté boni & æqui explicantur: cuius fit mentio in l.1. in princ. D. de iuſtit. & iur. Quamobrem lex, inter quæſtionem facti, & quæſtionem iuris, obſeruari vult diſcrimen, l. idem erit. D. de ſtat. hom. in. l. mora fieri. in princip. D. de vſur. Elegantiſsime Vlpianus in l. eum quem temere. D. de iudic. Iudicibus, inquit, de iure dubitantibus, præſides reſpondere ſolent: ſed de facto conſulentibus, non debent præſides conſilium impertire, &c. Alij ſic:

Quæſtio alia facti dicitur, alia iuris. Quæſtio facti eſt, in qua factum néc ne ſit, quæritur: Iuris autem, in qua de iure ambigitur: veluti cum dicimus, quatenus cuiuſq; interſit, in facto nó in iure cóſiſtere, l. quatenus. 21. D. de regul. iuris. Similes diſtinctiones reperiuntur in l.1. D. quæ res pigno. l. vlt. D. de iureiurand. l.16. D. de ſtat. hom. l.2. §. vltim. D. de donat. & paſsim in iure noſtro: vt intelligatur, ſolas iuris quæſtiones ad Iuriſconſultos pertinere: alteras verò quæ totæ in coniecturali ſtatu poſitæ ſunt, ab iis remotas eſſe: vnde illud Cice. in Topic. Nihil hoc ad ius. Ad Ciceronem inquibat Gallus noſter: ſi quis ad eum tale quid retulerat, vt de facto quæreretur. Neque verò prætermittendum eſt, ad facti quæſtiones eas referri, quæ voluntatis ſunt: id eſt, in quibus de voluntate, puta teſtatoris, ambigitur, l.3. D. de aur. & argen. legat. l.41. l.94. D. de verb. obligationib. l.152. D. de verborum ſigni. l.8. §. ſi debitori. D. quib. mod. pign.

Qvæstiones, publica ſunt iudicia, inde ducto nomine, quòd in iis reus in iudicium vocatus, nocens ſit, an innocens conſtituto iudicio quæritur, vt l.2. de orig. iur. vbi Pomp. ſcribit quæſtiones publicas conſtitutas à Sylla de falſis, de ſicariis, de veneficiis, de parricidiis. Hinc

Quæſtionem conſtituere, eſt decernere vt ſcelus vindicetur. Quæſtionem ferre, eſt vindicandum facinus Iudicibus præbere, & mãdare, vel potius ad Senatum referre, vt de vindicando ſcelere extra ordiné fiat Senatuſconſ. & in iudicium res deducatur. Budæus in l. 1. ad leg. Cornel. de ſicar.

Quæſtio nummaria, pro iudicio priuato, in quo non de capite, ſed de pecunia diſceptatur. Calliſtratus l. vlti. D. ne de ſtat. def. D. Claudius reſcripſit, ſi per quæſtionem nummariam præiudicium ſtatui videbitur fieri, ceſſare quæſtionem.

Quæſtionis Iudex, vide Iudex Quæſtionis.

Quæſtio in Rubric. de Quæſtionib. eſt tormentum quod reo ad ſcelerũ & ſociorum ſuorum veritatem eruendam adhibetur, l. item apud. §. quæſtionem. D. de iniur. l.1. D. de quæſtionib. l. inde Neratius. §. ſed etſi. D. ad leg. Aquil. Huius autem hæc genera refert Syneſius in epiſtolis, *δακτυλήθραι, ποδοστράβαι, πιεστήριον, ῥινολαβίδα, ὠτάγραι, χειλοστρόφιον.*

Qvæsitores dicti qui quæſtionum iudicia exercent. Horum autem creandorũ ratio olim apud Romanos fuit talis: Cum vſus poſtulabat, ex S.C. vel dictator, vel conſulum alter, ambóve, vel prætorum aliquis de crimine publico quærere iubebatur. qui iuſſus erat, is quæſitor dicebatur: quos Quæſitores ante XII. Tab. leges creari cœptos ſubindicat Põponius l.2. de orig. iur. Dictatorem ſanè quæſtionibus exercendis creatum, legimus apud Liuium lib.9. Senatus verò modò conſulibus, modò prætoribus quæſtiones decernebat. De COSS. qui de Bacchanalib. quærerent, auctor eſt Liuius lib.39. Sic Iugurthinæ coniurationis quæſtionem conſuli mandatam Cic. in Bruto ſcribit. De prætorib. qui de veneficiis & peculatu quærerent, ſcribit Liuius lib.38. & 39. Talis fuit quæſtio de vi, Cn. Domitij prætoris: de qua Cicero, & Aſcon. in Milonianam. Et hoc quidem pacto publicæ quæſtiones tractatæ ſunt vſq; ad annũ V.C. 604. Anno autem ipſo 604. perpetuæ ſunt quæſtiones inſtitutæ. quod ex verbis his Ciceronis quæ ſunt in Bruto colligitur: Carbone forum tenente plura fieri iudicia cœperunt. nam & quæſtiones perpetuæ hoc adoleſcente conſtitutæ ſunt, quæ ante nullæ fuerant. Hæ autem quæſtiones perpetuæ hanc vim habuerunt, vt cum eo tempore ſeni quotannis prætores crearẽtur; duo, qui ius de priuatorum controuerſiis dicerent; quatuor, qui in prouincias iuris dicundi cauſſa cum imperio mitterentur: poſthac ratio cõuerteretur: atq; quatuor illi, qui ſortiri prouincias ſolerent, Romæ ſuas quiſque quæſtiones ſortirentur, vt maieſtatis, peculatus, inter ſicarios, ambitus, repetundarum: adeo vt ſi de aliquo horum criminum eſſet quærendũ, non nouo quæſitore, qui extra ordinem quæreret, opus eſſet; ſed prætor ille, qui ei quæſtioni præeſſet, adiretur, iſque, vt ante, cum conſilio de eo crimine cognoſceret. Prætor itaque ipſe dicebatur quærere, & quæſtionem ac iudicium exercere, & quæſtioni præeſſe, & quæſitor eſſe. Teſtis eſt Cicero pro Rabirio Poſtumo, cum ait, Accuſaui de pecuniis repetundis, iudex ſedi, Prætor quæſiui. Et Aſconius: Iudicium C. Cornelij de maieſtate exercuit Q. Gallus prætor. Iterum Cicero in 1. in Verrem actione: Duo igitur conſules & quæſitor erunt ex illius voluntate. Item, Subſortiemur in M. Metelli locum, quoniam is huic quæſtioni præfuturus eſt. Et iterum Aſconius: Scaurus poſtulatus eſt apud M. Catonem prætorem repetundarum. & poſt: M. Cato id iudiciũ exercebat. Et rurſus Cic. de finib. L. Tubulus prætor quæſtionem inter ſicarios exercuit. Quæſitoris autem quæ eſſent partes, docuit Aſconius, qui exponens hos Virgilianos verſus lib. 6. Aeneidos,

Quæſitor Minos vrnam mouet, ille ſilentum
Conciliúmque vocat, vitáſque, & crimina diſcit.

ait Virgilium: Minoẽ iudicem apud inferos, tanquam ſi Prætor ſit rerum capitalium, quæſitorem appellaſſe, dediſſe ſortitioné, cum vrnam nominat; electionem iudicum, cum ait, *Conciliúmque vocat*: cognitionem facinorum, cum dicit, *vitáſque & crimina diſcit*. Quod idem ex verbis etiam Ciceronis in Vatinium colligi poteſt his: Quæro ex te, edixerítne C. Memmius prætor, vt ex lege Licinia & Iunia adeſſes die trigeſimo? quæro ex te numquis in hac ciuitate poſt vrbem conditam tribunos appellarit, ne cauſſam diceret: núquis reus in tribunal ſui quæſitoris aſcenderit, cúmque vi deturbarit, ſubſellia diſsiparit, vrnas deiecerit, &c. Et in Brut. Intelligens dicendi exiſtimator videt oſcitantem iudicem, loquentem cum altero, nonnunquam etiam circulantem mittentem ad horas, quæſitorem vt dimittat, rogantem. Et Philipp. v. Quæro ſi Lyſiades citatus iudex non reſponderit, accipiétne excuſationem is qui quæſtioni præerit. Et in Rhetoricis ad Herennium: Accuſatoris officium eſt inferre crimina; defenſoris diluere & propulſare; teſtis eſt dicere quæ ſcierit, aut audierit; quæſitoris eſt, vnumquemq; eorum in officio ſuo continere. Quibus ex locis intelligitur, quæſitoris fuiſſe, ſortiri iudices, cogere, dimittere, & crimẽ cognoſcere: vel denique (vt ait Cornificius) accuſatorem, defenſorem, teſtem in officio continere: vim ac poteſtatem iudicum coercendorum, hoc eſt ſub pignoribus cogendorum, habere: in ſella curuli eburnea pro tribunali ſedere. Ipſe autem nec iuratus erat, nec ſententiam ferebat; ſed vrnæ, in quam & cauſſarum ſortes coniiciebantur, & iudices ſententiam ferebant, præerat: iudices in conſilium vocabat: videri feciſſe reum, vel non feciſſe pronunciabat. Quãquam autem iudicia fore omnia hoc modo

poſtea

poſtea ſunt facta, non eſt tamen antiqua illa conſuetudo intermiſſa: qnin & multi extra ordinem ad populum rei facti, & multi ad quæſtores extra ordinem à ſenatu decretos, ſiue à populo iuſſos, ſunt adducti. Hæc qni plenius audire volet, legat Sigonium cap. 18. lib. 2. de antiq. inre cininm Rom.

Quæſtores PARICIDII (quemadmodũ ſcribit Pomponius in l. 2. de orig. inr.) creari à populo ſolebant, qui capitalibus rebus præeſſent. nam Conſulibus de capite ciuis Romani iniuſſu populi ius dicere non licebat. Feſtus lib. 14. Paricidij quęſtores appellabãtur, qni ſolebant creari cauſſa rerum capitalium quærendarum. Nam paricida non vtique is qui parentem occidiſſet dicebatur: ſed qui qualemcunque hominem. idem autem fuiſſe Indicat lex Numę Pompilij Regis, his compoſita verbis: Si qnis hominem liberum dolo ſciens neci duit, Paricida eſto.

Quæſtor Nouius apud Tranqnilinm non is eſt, inquit Turneb. Aduerſ. lib. 2. cap. 27. qui pecuniã pnblicam tractat, ſed qui indicium publicum exercet, & quæſitor ſæpius dicitur, apud quem nnminari maiorẽ poteſtatem, vt prætorem (id enim eſt cõpellari maiorem poteſtatem) non oportuit.

QVÆSTORES (inqnit Varro) à quærẽdo: qui conquirerent pecunias publicas. Corn. Tacitus lib. 11. Annalium, Apud maiores virtutis id præmium fuerat, cunctíſque ciuium, ſi bonis artibns fiderent, licitum petere magiſtratus: ac ne ætas quidem diſtinguebatur, quin prima inuenta conſulatum ac dictaturas inirent. Sed Quæſtores regibus etiam tum imperantibus inſtituti ſunt: quod lex Curiata oſtendit ab L. Bruto repetita. manſitqne Conſulibus poteſtas deligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret: creatiqne primùm Valerius Poſthumius, Aemylius Mamercus 63. anno poſt Tarquinios exactos, vt rem militarem comitarentur. Dein gliſcẽtibus negoeiis, duo additi qui Romæ curarent. Mox duplicatus numerus ſtipendiaria iam Italia, & accedẽtibus prouinciarum vectigalibus. Poſt lege Syllæ viginti creati ſupplendo ſenatui, cui iudicia tradiderat. Et qnanquam equites iudicia recuperaniſſent, qnæſtura tamen ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium gratuitò concedebatur, donec ſententia Dolabellæ venundaretur. Aſconius Verrina 1. Quæſtores vrbani ærarium quærebant, eiúſque pecunias expenſas & acceptas in tabulas publicas referre conſueuerant. Liuius autem lib. 7. teſtis eſt, eoſdem Quæſtores ſigna ex ærario prompſiſſe Imperatoribus ad bellum exeuntibus. Pomponius l. 2. §. 12. D. de orig. iur. Deinde cum ærariũ populi auctius eſſe cœpiſſet, vt eſſent qni illi præeſſent, conſtituti ſunt Quæſtores qni pecuniæ præeſſent. dicti ab eo, qnòd inquirendæ & conſeruandæ pecuniæ cauſſa creati erant. Vlpi. in l. 1. D. de offi. quæſt. Origo Quæſtoribus creandis antiquiſsima eſt, & penè ante omnes magiſtratus. Gracchanus denique Iunius lib. 7. de Poteſtatibus, etiam ipſum Romulum & Numam Pompilium binos quæſtores babuiſſe, quos ipſi non ſua voce, ſed populi ſuffragio crearẽt, refert. Sed ſicuti dubium eſt an Romulo & Numa regnãtibus Quæſtor fuerit, ita Tulio Hoſtillo rege Quæſtores fuiſſe certum eſt. Sanè crebrior apud veteres opinio eſt, Tullum Hoſtilium primnm in rempublicam induxiſſe Quæſtores. Et à genere quærendi Quæſtores initiò dictos, & Iunius, & Trebatius, & Feneſtella ſcribunt. Tacitus lib. 13. de Nerone loquẽs: Deinceps curam tabularum publicarum à Quæſtoribus ad Prę fectos tranſtulit, variè habita ac ſæpe immutata eius rei forma. Nam Auguſtus permiſit ſenatui deligere Pręfectos. Deinde ambitu ſuffragiorum ſuſpecto, ſorte ducebantur ex numero prætorum, qui præeſſent: neque id din manſit, quia ſors deerrabat ad parũ idoneos. Tunc Claudius Quęſtores rurſus impoſuit: iíſque ne metu offenſionnm ſegnius conſulerent, extra ordinem honores permiſit. Sed deerat robur ętatis eum primum magiſtratum capeſſentibus. Igitur Nero pręfectura perfunctos, & experientia probatos delegit. Eorundem etiam munus erat prędam ex hoſtibus captam vendere, pecuniámque inde redactam, in ęrarium referre: quemadmodum Gellius lib. 13. ca. 13. declarat. Item mulctas irrogatas exequi, & in publicas tabulas referre: vt patet ex Liuij lib. 40. Tacitus li. 13. Cenſuit Piſo deſignatus Conſul, ne mulctam à Tribunis dictam Quęſtores ærarij in publicas tabulas ante quatuor menſes referrent. Dio præterea in libr. 55. extremo ſcribit, Tuberone, Fabio COSS. ad Quęſtores tranſlatam eſſe curam Senatuſconſultorum aſſeruandorum, cum antea Tribunorum ple. & Aedilium id munus fuiſſet. Denique (vt paucis horum munus complectar) vectigalia pop. Rom. in prouincia exigebant, ſtipendia præbebant militibus, ſinguláque accepta, expenſáque rationibus inferebant, multas qnoq; pecnnias tam Romæ, quàm in prouinciis exigebant, & in publicas tabulas notabant, omniúmque pecuniarum, rerúmque notas, & illuſtres rationes dabant: illáſque confectas & conſolidatas, abſolutáſque, per ſcribas ſuos in ærarium deponebant. Vide Alexan. ab Alexand. Genial. dier. libri ſecundi, capit. 2. vbi & alia quæſtorum munera commemorat.

Quæſtores PROVINCIALES erant, qui vnà cũ Proconſulibus, aut Proprætoribus in prouincias exibant, cum pecuniam ſibi ex ærario à Senatu attributam, & à Tribunis ærarij adnumeratam accepiſſent, vnde ſtipendio, frumento, legatis, proquæſtoribus, cohorti prætoriæ ſuppeditarent: quemadmodum ex Verrina 3. intelligitur. Aſconius, Prima Senatoris adminiſtratio eſt Quæſtorem fieri, & in prouincia curam gerere pecuniæ publicæ in vſus diuerſos erogandæ. Inter vrbanos autem & prouinciales Quæſtores hanc differentiam notat Hotomanus. Primùm quòd illi neque lictores, neque viatores habebant; cum neque vocationem, neqne prehenſionem haberent: vti ſcribit Gellius lib. 13. cap. 12. Hi verò & lictores, & togam prætextam habebant: vt in Verrinã 4. idem docet. ídq; conſtat ex Orat. pro Plancio his verbis: Nam ſimulac me Dyrrachium attigiſſe audiuit (de Plancio loquitur, Quæſtore tum Macedoniæ) ſtatim ad me lictoribus dimiſsis, inſignibus abiectis, veſte mutata profectus eſt. Altera differentia eſt, quòd Vrbani ius non dicebant. Prouinciales autem iure dicundo conuẽtus circumibant; vt ſcribit Suetonius in Cæſare, & quæcunque commiſſa populo Rom. eſſent, exquirebant: déqne iis iudices ac recuperatores dabant: quemadmodum videmns in Diuinatione Q. Cæcilium Verris Quæſtorem in Agonidem iudicium dediſſe, Si pateret eam ſe & ſua Veneris eſſe dixiſſe.

Quæſtores CANDIDATI dicebantur, qni libris, hoc eſt epiſtolis, ſiue orationibus Principis in Senatu legendis præerant: quemadmodum docet Vlpianus in l. 1. D. de offi. quæſt. Lampridius in Alexandro, Quæſtores candidatos ex ſua pecunia iuſsit munera populo dare; ſed vt poſt quæſturam præturas acciperent, & inde prouincias regerẽt. Quibus ex verbis cãdidatos ſuſpicor ea re dictos eſſe, quòd hic ingreſſus erat, & quaſi primordium gerendorum honorum, & ſententiæ in Senatu dicendæ: quemadmodum Vlpianus eodem loco ſcribit. Dio lib. 54. συναγαγὼν δὲ ἐκ τούτου τὸ βουλευτήριον, αὐτὸς μὲν οὐδὲν εἶπεν ὑπὸ βράγχου· τὸ δὲ δὴ βιβλίον τῷ ταμίᾳ ἀναγνῶναι δούς, τά τε πεπραγμένα οἱ κατηριθμήσατο. Tacitus libr. 16. Inter quorum aſpectus & minas ingreſſi curiam Senatores, & oratio Principis

per quæſtorem eius audita eſt. Suetonius in Tito: Receptâ ad ſe propè omnium officiorum cura, cum patris nomine & ipſe epiſtolas dictaret, & edicta conſcriberet, orationéſque in Senatu recitaret etiam quæſtoris vice.

Qvaestor ſacri palatij ſub Impp. Conſtantinopolitanis, is erat qui petitionibus ſubſcribebat, vel etiam reſponſa reddebat, & (vt paucis complectar) qui leges dictabat, precéſque ac reſponſa ſubnotabat, vt cõſtat ex Notitia Imp. Rom. & Nouell. 53. & 114. l. vlti. C. de diuerſ. reſcript. Sub eorum etiam diſpoſitione laterculum minus erat, vt ex l. 32. C. de appellatio. l. 1. C. de offic. quæſt. Nouell. Valent. 3. & l. vltim. C. de petitio. bon. l. 64. l. 65. C. de decur. patet. Symmachus ad Auſonium: Quæſtor es, memini: conſilij regalis particeps, ſcio: precum conditor, recognoſco. Et alio loco: Te magis quæſturæ honos & condendarum ſanctionum vſus exercuit. Procopius 1. de bello Perſ. ὁ μὲν πρόκλ@ ἐκώλυσεν, ὃς βασιλεῖ τότε παρήδρευε, τὴν τοῦ καλουμένου κοιαίστωρ@ ἀρχὴν ἔχων, ἀνὴρ δίκαι@, ἀδωρότατος. Et alio loco: Τρεβουνιανὸς βασιλεῖ πάρεδρ@, κοιαίστωρα τοῦτον καλοῦσι ῥωμαῖοι. Hic verò de cauſſis quæſtor iuſtitiæ & legum cuſtos appellatur, & theſaurus famæ publicæ, & armarium legum in Nouell. Valentiniani de homicid. caſ. fac. & à Caſsiodoro duobus, aut tribus locis. Denique is plane eſt quæſtor, quem in aula Cancellarium nos & Latini etiam appellarũt. Niceta 7. τὸν ἀνῦον, ὡς ἡ λατίνων βούλεται φωνὴ, καγκελλάριον, ὡς δ' ἕλληνες εἴποιεν, λογοθέτην. Nam & ſic legitur in Notitia officiorum Cõſtãtinopoleos: Μέγας λογοθέτης διατάττει τὰ παρὰ τοῦ βασιλέως ἀποστελλόμενα προστάγματά τε, καὶ χρυσόβουλλα, πρὸς τε ῥήγας συ, ἀλλ' ἄνευ καὶ τούτου χεῖρ... καὶ τοῦτο μὲν ἴδιον τοῦ μεγάλου λογοθέτου ὑπηρέτημα. His porrò verbis quæſtor reſcriptis & conſtitutionibus ſubſcribebat: Qvaestor legi, addita die: vt in conſtitutionibus Iuſtini & Tiberij de adſcriptitiis. Præcedebat ſubſcriptio principis, addita etiam die. quod iis verbis ſignificatur in Nouel. Valentiniani de hom. caſ. fac. Et manv divina. divinitas te servet per mvltos annos. & Nou. de ind. reliq. quod tamen in impreſſis deeſt: et manv divina. optamvs vos felicissimos, &c. Addebatur etiam dies, quo is ad quem dirigeretur conſtitutio, eam accepiſſet, & quo fuiſſet antelata, id eſt, programmate propoſita, l. 27. C. Theodoſ. de iis qui ſuper rel. cont. ideóque in vna nonnunquam & eadem conſtitutione quatuor dies iis verbis ſubnotatos inuenias, Data, Subſcripta, Accepta, Antelata, vel Lecta, vel Allegata. Etiam hoc adiiciemus, eundem morem poſteriores Impp. retinuiſſe, vt & ipſi ſubſcriberent cõſtitutionibus, & chartularius cubiculi, quem vocarunt τὸν ἐπὶ κανικλείου, vt ex quadam Manuelis conſtitutione teſtatur Cuiacius ad l. 2. Cod. de petit. bon. ſubl. libr. 12. Ad quæſtorem autem pertinebant memoriales, id eſt (vt Græci interpretantur) dicta lege ſecunda, οἱ ἐν τοῖς ὑπομνήμασι, & ad legem eos. C. de excuſ. mu. οἱ τῶν ὑπομνημάτων πάντων, &c.

Quæſtor exercitvs in Nouellis à Procopio definitur χορηγὸς τῶν τοῦ στρατιωτικοῦ δαπανῶν: rectiſsimè: nã Nouella 41. στρατιωτικὰς δαπάνας, & Iulianus Nouella 50. annonas militum tam Comitatenſium qui per caſtra ſunt, quàm limitaneorum eum diſtribuiſſe. Sed habuit etiam iuriſdictionem & auditorium, & apparitionem inſtar præf. prætorio, & vicarium in vrbe. nam ſub eo erant prouinciæ quinque, Scythia, Myſia, Caria, Cyprus, & Cyclades inſulæ, quarum caput Rhodus: & inde Rhodi appellatione d. Nouel. 41. Cyclades ſignificantur. Habuit harum prouinciarũ vnaquæque ſuum præſidem, & de præſide Cycladum eſt l. 4. C. de naucul. Nouel. 163. & ab his præſidibus appellabatur, non ad præfe. prætorio, ſed ad quæſtorem exercitus, ex Nouell. 50. cui Nouel. 41. ita derogat, vt ex Myſia quidem & Scythia appellationes apud eum inducantur, quòd is ſedem ſuam in iis prouinciis habeat: ex ceteris autem prouinciis vt appellationes in vrbem inducantur apud eundem ipſum, ſi fortè in vrbe fuerit, vel apud vicarium eius adhibito quæſtore ſacri palatij. Item à iudice, quẽ ipſe dederit in eis prouinciis, puta Caria, Cypro, Rhodo, vt appelletur ad vicarium eius, & vt lis apud eum in vrbe cœpta, apud vicarium eius peragi poſsit: ſi forte eum exercitus cauſſa & neceſsitas auocauerit à munere iudicandi. Vulgo dicitur, A iudice dato eum appellari qui iudicem dedit: id ſic eſt accipiendum, vt & ſucceſſor eius appellari poſsit, lege prima, D. quis à quo appell. vel vicarius ex Nouel. 41. Vulgo dicitur, Apud quem cœptum eſt iudicium, & finem accipere debere. Et hic quoque addatur, vel apud ſucceſſorem eius, aut vicarium.

Quæſtor, cuius meminit Nouella 80. creatus conſtitutúſque à Iuſtiniano eſt Cõſtantinopoli quærendis coercendíſque mendicis, inertibus, otioſis, peregrinis, errantibus & vagis, cuiuſcunque conditionis eſſent, ſiue clerici, ſiue monachi, ſiue aduocati aliarum ciuitatum, quos σχολαστικοὺς d. Nou. vocat, & Iulianus ſcholaſticos, vt lege ſecunda. C. de lucr. aduoc. Nos enim qui in foro veriſque litibus terimur, multum malitiæ, quamuis nolimus, addiſcimus. Schola & auditorium & ficta cauſſa innoxia eſt: at ſi forte exteri litis cauſſa in vrbem venerint, vult Iuſtinianus quæſtore imminente, inſtante, vrgente, & ad extremum audiente & cognoſcente, morantibus iudicibus celerrimè eorum lites finiri. Eidem in mendicos validos coercitionem dat mitiorem quam definiatur l. 1. C. de mend. val. & conſtituit quaſi quandam veluti ἀργίας actionem, vt ipſe ſit, id eſt inertiæ & lenitudinis, qualis fuit olim apud Græcos. Datur etiam huic quæſtori poteſtas cognoſcendi de crimine falſi, & de ſuperexactionibus executorum, id eſt ſi ſupra modum ſportulas exegerint. Videtur & ius habuiſſe imbecillus dandi tutoris, vt ex Harmenopulo conſtat 5. tit. 11. qui & in fine ſexti de eius officio tractat.

Qvaestorivm, dicebatur quæſtoris tabernaculum in caſtris: quemadmodum Prætorium, Prætoris. Habebatur enim magno in honore quæſtor. Vnde Inſignis quæſtoria nomen traxerunt.

Qvaestorivs ager dictus eſt, qui ex hoſtibus captus per quæſtores populo Rom. limitibus actis diuiſus, eſt venditus. Hæc Flaccus. Quæſtorij agri dicuntur, quos populus Rom. deuictis pulsíſq; hoſtib. poſſedit, mandauítque Quæſtoribus, vt eos venundarent. Hæc Hygenus.

Qvaestvs intelligitur qui ex opera cuiuſque deſcendit, lege ſeptima, & lege octaua. D. pro ſoc. hoc eſt, ſi quod lucrum ex emptione, venditione, locatione, conductione deſcendit. denique quod non per ſenatum, vt hereditas, legatum, donatio; ſed labore & opera cuiuſque quæſitum eſt. Minus tamẽ eſſe lucrum quàm quæſtum patet ex his Ciceronis verbis in Orat. in Piſon. Quo quidem in ſpectaculo mira Reipublic. æquitas erat: vter eorum periſſet, tanquam laniſta, in eiuſmodi pari lucrum fieri putabat: immortalem verò quæſtum, ſi vterque cecidiſſet.

Quæſtus fundi, reditus eſt, l. 28. de ſund. inſtru. vt apparet ex coniunctione l. 12. §. ſi agro. D. eodem. Valle quæſtus eſt actio ipſa, atque artificium lucrandæ pecuniæ. Verum quæſtus nomine nec hereditas, nec legatum, nec donatio continetur, vt iam diximus.

Quæſtus illicitus comprehenditur nomine lucri. Vnde

Iuſur

luſor etiamſi multa perdiderit, non poterit prætendere titulum oneroſum. Baldi celebratur verbum illud: Quidquid ex maleficio quęritur, dicitur eſſe lucrum, ſed illicitum, l. ſi poſſeſſor. D. de pet. hered. iubet reſtituendos quæſtus inhoneſtos: ne vel colore aliquo poſſeſſor lucrum faciat.

QVAESTVARIVS, qui quæſtus gratia ludicram artem exercet, l. athletas. §. 1. & l. 2. in fine. D. de his qui not. infam.

Quæſtuaria corpora, quæ quæſtum corpore faciunt, l. 4. §. 1. D. de his, qui not. infam.

QVALIS QVALIS ſeruus in l. 5. §. vltim. D. de conſtitut. pecun. dum dicitur, qualem qualem ſeruum domino adquirere obligationem conſtitutæ pecuniæ, eſt ſeruus qualiſcunque, ſiue ordinarius, qui & actor dicitur & diſpenſator, ſiue vicarius, vt rectè Græci interpretantur. Sic & Qualis qualis ſumitur apud Vlpianum in l. 2. D. de bon. poſſ. ſecund. tab.

Qualem ſententiam dicat arbiter, non refert, dummodò dicat, quod ipſi videtur. Certiſsima enim ductrix conſcientia eſt, Paulus in l. qualem. D. de recept.

QVALECVNQVE dominium in l. ſi mater. §. eãdem. D. de excuſatio. rei iudic. hoc eſt ſiue dominium in bonis, ſiue dominium ex iure Quiritium: vel, vt non male Ioannes loquitur, ſiue dominium ciuile, ſiue naturale. qui enim, inquit Cuiacius, dominium aliud directum, aliud vtile faciunt, magno errore labuntur.

QVALIACVNQVE poſſeſſor, lege duodecima. §. penultim. quibus modis pignus vel hypotheca ſoluat. hoc eſt ſiue iuſtus, ſiue iniuſtus poſſeſſor.

QVALITAS, aliàs accipitur pro conditione rerum, quatenus ad commercium humanum poſſunt, vel poſſunt accommodari: vt in titul. de diuiſio. rerum & qualit. Aliàs accipitur pro bonitate vel æſtimatione rerum, §. 1. Inſtit. quibus mod. re contra. obliga. l. 1. D. de act. & oblig.

Qualitas in iure noſtro accipitur etiam, pro differentiis facientibus rem certam ac determinatam, & contrahentibus rem ad indiuiduum. textus eſt ſecundum Zaſium in l. ſtipulationum quædam. D. de verborum obligationib. Itaque Qualitas eſt quæ ſpeciem ex differentibus declarat. Ideoq; quam Vlpianus in l. heredes. 21. §. ſed etſi. D. de teſtamẽ. nummorũ qualitatem appellat, eam Papinianus in l. qui non. 78. §. primo. D. de heredibus inſtituend. ſpeciem vocat. Similiter Caius in lege ſeptuageſimaquarta. D. de verborum obligationib. qualitatem demonſtrari ait, cum certam ſpeciem nominamus: veluti fundus Tuſculanus, homo Stichus, & lege ſequenti. Cum vinum Campanum optimum dicimus, ea res, inquit, efficit, vt ea appellatio certi ſignificatiua ſit.

Qualitatum genera duo ſunt: neceſſariæ, non neceſſariæ. Neceſſariæ in actione exprimi debent, vt peto à pupillo, quæ ei auctore tutore mutuaui. Hæc plerumque à iure præſumitur, l. non putauit. §. non quęuis. D. de bon. poſſeſsio. contra tabul. Non neceſſariæ non exprimenti, expreſſæ tamen probandæ ſunt, l. habebat. D. de inſtitor.

Qualitas, adiecta verbo, ſecundum tempus verbi intelligenda eſt, lege in delictis. §. ſi extraneus. D. de noxalibus.

Qualitas prædij, bonitas, ſalubritas, amplitudo, l. ſi quid alius. de verb. ſignifi.

Qualitatem & materiam, pro eodem poſuit Vlpianus, l. 14. D. de contrah. empt.

Qualitas frumenti, pro genere & ſpecie, l. 21. §. ſed & ſi dotem. D. de teſtam.

QVALITER QVALITER, pro qualitercunque, lege ſeptima. D. de minorib. lege ſeptima. §. primo. D. ad legem Aquil. l. 1. D. de bon. eor. qui ante ſent. ſibi mort. conſci.

QVALITERCVNQVE, pro vtcunque, Alberico, id eſt ſiue bene, ſiue male.

QVALVS, apud Vlpianum in princip. l. ſed & ſi quid. §. primo. D. de vſufruct. Nam ſi librarium, ait, rus mittit, & qualum & calcẽ portare cogat. eſt ciſtæ genus, quo calx defertur, quod & Canum dicebatur, auctore Feſto. Gloſsis, Qualus, ἀτυλισὴς σάγανος κλέινος. Apud Virgilium Georgic. 2. qualus pro vimineo vaſculo, per quod vinum guttatim defluit, cum calcatur vua. Apud Apuleium accipitur pro caniſtro, in quo panis ſeruatur. Prudentius in hymnis pro ſponda accipit. vide Collumellam libri primi capite decimoquinto.

QVAM pro Magis, vel potius quàm, video à Iuriſconſultis vſurpari locis quàm plurimis. Paulus lege ſecunda. D. de rebus credit. Mutui datio conſiſtit in his rebus, quæ pondere, numero, menſura conſiſtunt: quoniam earum datione poſſumus in creditum ire: quia in genere ſuo functionem recipiunt per ſolutionem, quam ſpecie. Vlpianus lege ſecunda, D. de iudi. Alioquin compelletur iudicium accipere, quam inuenire eos, qui ſatis pro eo dent. Idem lege pro herede. in fine. D. de acquirenda hereditate. Si ſepulchri violati filius aget, quamuis hereditarij, quia nihil ex bonis patris capit, non videtur bonis immiſcere. hæc enim actio pœnam, quam rei perſecutionem continet. Idem lege ſi hominem. in principio. D. depoſit. Quia cum ſciret cui rei pararetur, intempeſtiuè miſericordiam exercuit, cum poſſet non ſuſcipere talem cauſſam, quàm decipere. Idem lege ſuſpectus. D. de ſuſp. tut. Expedit enim pupillo rem ſuam ſaluam fore, quam tabulas rem ſaluam fore cautionis habere. Idem lege ſi cui. §. ſi Titio. D. de legatis, primo. Intereſt enim eius ſolui mihi, quam ipſum conuentum mandati actionem intendere. Idem l. prætor. §. hoc interdictum. D. de operis noui nunciatione. Nonnulli putant in factum eſſe dandam, quàm interdictum. quod verum eſt. Tertullianus libro ſecundo aduerſus Marcionem: Quia bonũ ſcilicet fidere in Deum, quam fidere in hominem. Et in Apologet. capit. 8. Sed beſtiarum, inquis, opinor hoc munus, quam hominis. & Liuius libro tertio: Oratio fuit precibus quam iurgio ſimilis. Tacitus libro primo: Verum, quia Romanis Germaniſque idem conducere, & pacem quam bellum probabant. Idem libro tertio: Ad Druſum pergit, quem haud fratris interitu trucem, quam remoto æmulo æquiorem ſibi ſperabat. Et alibi ſæpe. Sic Claudianus de bello Gildon.

Phalarim tormentáque flammæ
Profuit, & Siculi mugitus ferre iuuenci,
Quam tales audire choros.

QVAM, pro ante quàm, l. 1. C. vbi cauſ. fiſcal.

QVAMDIV, pro quo ad, Paulus in l. illis libertis. de conditionib. & demonſtrationib. Quamdiu adoleſcens ad militiam promoueretur. Sic l. 15. D. quibus modis vſusfruct. amitt. lege prima. §. habebit. D. de pen. legat. An hæc dictio faciat conditionem, Bartolus diſſerit, in l. 1. C. de legib. & in l. 1. D. de condit. & demonſtration.

QVAMLIBET, Alber. indicat, pro aliquam, accipi in lege tertia, in principio. D. de acquirenda poſſeſ. Sed ſufficit, inquit Paulus, quamlibet partem eius fundi introire.

QVANDOQVE pro quandocunque non rarò in libris noſtris vſurpatur. Sic Quandoque venerit, id eſt, quandocunque, in lege ſecunda. D. de condicionib. & demonſtrationib. Et, quandoque liberos habuerit, l. 18. D. quando dies legat. ced. & Quandoque nupſerit, in lege 30. eodem titulo. & Quandoque condicio

extiterit in lege vigeſimaoctaua. D. ad Trebelllan. & Quandoq; apparuerint, in lege decimaquinta. D. de legatis tertio. Quandoque inciderint, lege nona. D. de legibus. Sic & in lege trigeſimaquinta. D. de iureiurand. lege quinquageſimaqnarta. D. ad Trebeilian. & lege ſeptima. D. de pactis dotalib. iege prima. §. hęc pœna. D. quod quiſque iur. lege 104. §. penultim. D. de legatis, iibr. 1. lege ſexta. D. de tributor. lege ſeptima. D. de vulg lege nona. D. de capit. dim. Sic Vblq; pro. vbicunque aliàs dicitur.

Quandoque alias valet aiiqnando, vt lege vigeſimaſecunda. D. de adoptionib. lege octaua. §. manumiſsionis. D. de donation. inter virum. At in titulo, quibua modis re contrah. obligat. quod ait Iuſtinianus: Vt quandoque non eadem, ſed alia eiuſdem generia reſtituantur, id Caius eandem rem tractana lib. 2. Inſtit. dixit, ſtatuto tempore.

QVANDOQVE RESTITVAS, hoc eſt, cum primum potueris, l. 29. D. quando dies leg. ced.

Quandoque, id eſt, poſt aliquod interuallum. Caius lege quadrageſimaſecunda. D. de iure dotium. Res in dotem datæ qnæ pondere, nnmero, menſura conſtant, vt quãdoque ſoiuto matrimonio aliàs maritus reſtituat. Vipianus lege vigeſimaſecunda. D. de adoptionib. Ceterum ſi fidei eius committat, vt quandoque reſtituat · non oportet admitti fideicommiſſum.

QVANTI & Tanti relatiua ſunt inter ſe, vt tot quot. Gaiua lege ſexageſimaquinta, de legat. ſecũdo. Quod ſi minua ſunt, in tantos quanti inueniuntur: id eſt, in tot quot inueniuntur.

QVANTÆ ſummæ, in lege quiſquis. D. de legatis tertio, teſtator dixit: Quiſquis mihi heres erit, damnas eſto dare quantaa ſummas legauero. Ibi, teſte Zaſio, intelliguntur ſub nomine Summarum, corpora: & licet verbum Quanti, referatur ad pecuniam propriè, tamen ibi refertur ad corpora.

QVANTVM MEA INTERFVIT, Paulus in lege ſecunda. D. rem ratam haber. hæc verba declarana ſic dicit: Quantum mea interfuit, id eſt, quantum mihi abeſt, quantúmque lucrari potui. Pomponius in l. ſi procurator. idem probat, dict. tit.

QVANTI EA RES EST, vel quanti eam rẽ paret eſſe, idem valet. in vtraque enim clauſula placet veram rei æſtimationem fieri, inquit Vlpian. l. 179. D. de verborum ſignification. lege octaua. D. de in litem iurando. Quandoque ei, quod intereſt, opponitur, lege vnica. §. final. D. ſi quis ius dicen. non obtemp. Hoc iudicium, inquit eo loci Vipianua, non ad id quod intereſt, ſed quanti ea res eſt concluditur. Verùm pro re ſubiecta varia fit eorum verborum interpretatio. interdum enim veritatem, id eſt, veram quantitatem: vt in edicto qui ſatiſdare cogan. & de ſaiſo tuto. quandoque pœnam, vt in edicto quod aduerſus eum, qui vocatum in ius vi eximit, continent, lege penulti. D. ne quis eum qui in ius voc. In eum antem, inquit Vlpianus, qui vi exemit, in factum iudicium datur: quo non id continetur quod in veritate eſt, ſed quanti ea res eſt ab actore æſtimata, de qua controuerſia eſt.

Quanti ea rea eſt, non tantum corporis, ſed & iuris æſtimationem denotat, vt in edicto, quod metus cauſſa. Quanti enim, id eſt quod metu, dolóve extortum à nobis abeſt, & quod reſtitui oportet: vt ſi proprietaa abſit, proprietas: ſi poſſeſsio, ſola poſſeſsio æſtimetur, lege decimaquarta. §. Labeo. lege vigeſimaprima. D. quod met. cauſſ.

QVANTI EA RES EST, in edicto de ſeruo corrupto ſic accipitur, quanto ſeruus ob id quod corruptus eſt, minoris exiſtat, lege nona, in fine. D. de ſeruo corrup.

QVANTI EA RES EST, interdum vtilitatem ſignificat, & ad id quod intereſt agentis pertinet: vt in ſtipulatione, RATAM REM HABERI, non rei ſtipulandi vel promittendi compendium ſpectandum eſt, ſed quod intereſt eius, qui ſtipulatus eſt, ratum haberi quod geſtum eſt, lege 2. lege 3. §. vltimo. lege decimanona. D. rem ratam haberi. Quanti intereſt vniuſcuiuſque poſſeſsionem retinere, lege ſecunda, §. vltimo. D. vti poſsidc. Similiter in interdicto De itinere actúq; priuato, ex his verbia æſtimatur. Quanti actoris interſit via ſiue itinere non prohiberi, lege prima, lege tertia. §. in hoc interdicto. D. de itinere actúque priuato. At in interdicto Ne vis fiat ei qui nõ in poſſeſsionem miſſ. cum ad perſonam domini hæc verba referantur, veram vtilitatem continent, vt quanti verè interſit poſſeſsionem eius rei habere, in cuius poſſeſsionem miſſus eſt, tanti is qui prohibuit, condemnetur: & lege prima, in principio. § hæc verba. & lege ſecunda. D. ne via fiat ei qui in poſſeſsion. Hinc illæ notæ apud Valerium Q. A. R. E. T. P. I. R. D. T. Q. N. D. D. P. F. Qnanti ea res erit, tantæ pecuniæ iudicium recuperatorium dabo: teſtibúſq; duntaxat decem denuntiandi poteſtatem faciam.

QVANTI pro Quot, vide Tanti.

QVANTVS, quanta, quantum multitudinis numero non tantum ad pecuniam numeratam, ſed & ad corpora refertur, iege vigeſimanona. D. quando diea legat. ced. iege nonageſimatertia. D. de legatis & fideicommiſsis, libro trigeſimoſecundo, l. 50. D. de verborum obligationibus.

QVANTO minoris actiones in iure ciuili duæ reperiuntur, quarum altera ciuilis, altera ædilitia eſt. Ciuilis eſt, Quanto minoris empturus erat emptor, ſi vitium ſciſſet, iege Iuiianua. D. de actione empti. Aedilitia eſt, Quanto minoria res fuit cõtractna tempore, quam quanti empta eſt, l. quod ſi nolit. 31. §. ſi piures. D. de ædilitio. edict. Per ciuilem actionem emptor ſi nihil daturus fuiſſet, omne quod dedit, recuperat: at per Aedilitiam ſi res nullius precij eſt, redhibetur, l. bouem. 43. §. aliquando, eod. illa perpetua eſt: hæc verò annua, l. ædiies. 38. eodem.

QVANTO MINVS A TITIO CONSECVTVS FVERO, TANTVM DARE SPONDES? ſi ita ſtipulatus fuero, non ſolet dubitari, quin ſi nihil à Titio fuero conſecutua, totum debeas, quod Titius debuerit, inquit Galus iege 150. D. de verborum ſignificationibus.

QVANTITATES appellantur quæ numero, pondere, & menſura conſtant: quæ longè à ſpeciebus differunt. nam Quãtitates ſingulæ propriam ſpeciem non habent, ſed communi ſpecie cõtinentur ait Vipianus lege cum Stichus. 29. D. de ſolutionib. Itaque ſi nummus pro nummo reddatur, & oieum pro oleo, & vinum pro vino: nnn aliud pro aiio, ſed eadem ſpecies reddi videtur. nam quod in eiuſmodi rebus genere idem eſt, etiam ſpecie idem videtur, lege ſecunda. D. ſi certum petatur. Species verò ſingulæ propriam ſpeciem habent, & communi omnes genere continentur: vt Pamphiius & Dauus communi hominis genere comprehenduntur: ſed alius eſt Pamphilus, alius Dauus. Itaque qui ilium pro hoc, vei hunc pro illo ſolueret aliud pro alio ſoluere diceretur. Quantitates numero diuiduntur, dicta lege cum Stichus. 29. quippe in quibua non corpus, ſed via ac momentum ſpectetur. lege ſi is cui. nona. D. de ſolutionibus, lege octuageſimaſeptima. D. de legatis, & fideicommiſſis libro trigeſimo. Species autem partem à partibus diuiduntur. Rationem autem inter corpus & quantitatem quæ dicitur eſſe in lege plane. §. primo & ſequen. D. de legatis & fideicommiſsis, libro

vigeſim

vigeſimonono, lege Mæuia. D. de legatis & fideicommiſsis, libro trigeſimo. ſic exponit Cuiac. Obſeruationũ libri decimoquarti, capite decimonono. Res eadem ne volente quidem teſtatore ſæpius dari aut præſtari poteſt: quia res mea facta ſemel, amplius mea fieri, aut mihi legari non poteſt, lege ſi ſeruus. §. Stichum. D. de legatis & fideicommiſsis, libro vigeſimonono, ac nec æſtimatio quidem ex repetitione debetur: quia res legata eſt non æſtimatio: & ſecundum regulam iuris, duæ cauſſæ lucratiuæ in eandem rem cõcurrere non poſſunt: niſi appareat teſtatorem voluiſſe & rem præſtari & æſtimationem. quod etiam legatarium probare conuenit, lege ſi alij. in fine. D. de vſufruct. lege nutu. §. primo. D. de legatis tertio. Res ipſa ne volente quidem teſtatore ſæpius præſtari poteſt. At quantitas eadem volente teſtatore ſæpius præſtari poteſt: quia etſi quantitas ſit eadẽ, non tamen eſt ſpecies eadem, non eadem corpora nummorum. Quantitas eadem facile multiplicatur. Corpus idem non recipit multiplicationem. Denique duæ cauſſæ lucratiuæ in eandem rem concurrere non poſſunt in eandem quantitatem poſſunt.

Quantitas, quandoque pecuniæ ſummam ſignificat. lege vndecima. D. de compenſ. lege quadrageſimaſeptima §. primo. D. de iure fiſci.

Quantitas etiam modum ſignificat, lege nonageſimaquarta. D. de verborum obligationibus. Sic Quantitatem patrimonij. operis, tranſactionis, legatorum dicimus, lege vigeſimaprima, in fine. D. de operis noui nunciatione, lege decimanona, D. de militari teſtamento, lege ſeptuageſimaſecunda, & ſeptuageſimatertia. D. ad legem Falcidiam. Sic pro pretio & valore, apud Paulum libri Sentent. ſecundi, capite trigeſimoſecundo: Seruus qui furtum fecerit, damnúmve dederit, niſi id pro ſui quantitate dominus ſarcire paratus ſit, noxæ dedi poteſt.

QVARTA quæ in iure noſtro frequentiſsimè appellatur, multiplex eſt: & quadrantem eius aſsis de quo agitur, ſignificat. Præciſè nanque quarta, pro Quarta pars fere nominatur. Quartas igitur literarum ordine deſcribemus.

Quarta AGNATORVM erat quadrans hereditatis inteſtato mortui, quam agnati, ſi filij non extabant, nepotibus ex filia auferebant, l. ſi defunctus. 4. de leg. heredibus, libro Codicis Theodoſ. quinto: at ex lege Iuſtiniani quandiu poſteri illi ſunt, quamuis ex fœmina prognati ſint, agnati non admittuntur, lege vltima. C. de ſuis & legit. qua lege Quartam illam agnatorum abrogauit.

Quarta ARROGATI dicitur, quæ à D. Pio introducta eſt: cum impubes cauſſa cognita arrogatus, ſine cauſſa tamen emancipatur: tum enim quartam bonorum arrogatoris cum ſuis bonis obtinet. paſsim appellatur quarta D. Pij, lege Papinianus 8. §. ſi quis impubes. D. de inofficioſo teſtamento, & lege prima. §. ſi impubes. D. de collation. lege ſi arrogator. 22. D. de adoptionib. Hoc autem, periculi quod vitæ pupillorum ab arrogatoribus impendebat, euitandi cauſſa, inſtitutum eſt. Duo quippe cauenda fuerunt in iſtis adoptionibus: quia duplex ad deprædandum arrogati patrimonium aditus patebat. primum ſi puer è medio tolleretur: deinde ſi emanciparetur. nam vtroque modo illius bona arrogatori quærebantur. conſtitutum ergo eſt, primum vt ne arrogator impuberis, eius ante pubertatem mortui heres eſſet: deinde, vt impubes minimum quartam arrogatoris ſui bonorum partem lucraretur.

Quarta CENTESIMAE quid ſit, lege finali. C. de petitione heredit. docet Auguſt. lib. 2. Emendationum, cap. 10.

Quarta CVRIAE dicitur, quadrans eius hereditatis, quam alienus aliquis (hoc eſt, non ex numero decurionum) qui curiali ſucceſsit, ſiue ex aſſe, ſiue ex parte ſucceſsit, obtinuit. tum enim conſtitutum eſt, vt quadrantem curia poſtulare poſsit, non tamen de ſingulis rebus, ſed ita. vt heres vniuerſum patrimonium in partes quatuor diuidat: & ſors ducatur, vt vel curia quadrantem, vel heres dodrantem obtineat, lege prima. & lege ſecunda. C. quando & quibus quarta pars. libro 10.

Quarta DIVI PII, Vide Quarta arrogati.

Quarta EPISCOPORVM, inſtituta eſt à Iuſtiniano: ſed mira varietate. nam in Nouella ſexta, Quomodo oport. epiſcop. ſtatuit, vt qui è curialibus aut cohortalibus Epiſcopus creabitur, quadrantem omnium ſuorum bonorum curiæ largiatur. At Nouella centeſimavigeſimatertia, de eccleſ. diuerſ. cap. ſtatuit, vt bonorum ſuorum quartam duntaxat retineat, reliquum curiæ attribuatur.

Quarta EX TRIBVS MARIBVS eſt, quæ per S. C. Sabinianum inducta eſt: vt qui ex tribus maribus in adoptionem datus fuerit, ei quarta pars bonorum adoptiui patris relinquatur, lege penultim. C. de adoption. & §. ſed ea omnia. 13. vbi Theophil. de hered. ab inteſt. hoc enim iuris ei qui tres liberos mares haberet, tributum eſt.

Quarta FALCIDIAE dicitur in iure, quam heredes beneficio legis Falcidiæ retinent ex legatis, ſi forte amplius dodrante in iis conſumptum eſt à teſtatore. Lex autem id ſtatuit non de ſingulis legatariis, ſed de vniuerſis: vt ſcilicet legare ita liceret, dummodo pars quarta patrimonij penes heredem remaneret. Itaque tametſi plures legatarij ſint, non tamen amplius eis quàm dodrantem licet attribuere. Viciſsim autem non vniuerſi heredes, ſed ſinguli quartam ex ſua cuiuſque parte retinere poſſunt: modúſque patrimonij, non qui hereditatis adeundæ, ſed qui tempore mortis fuit, ſpectatur, & antequam ea quarta detrahatur, æs alienum, funeris ſumptus & precia manumiſſorum ſeruorum detrahẽda ſunt, l. 1. & paſsim. D. & C. de lege Falcidia.

Quarta FIDEICOMMISSARII dicitur, cum heres poſt mortem ſuam rogatus eſt hereditatis ſuæ partem quartam reſtituere. Valet enim fideicommiſſum, perinde ac ſi de hereditate ſua reſtituenda rogatus eſſet: & eatenus reſtituenda eſt, quatenus hereditas teſtatoris patitur. ſecundum vulgatam formam iuris, lege filiusfamiliàs. cẽteſimadecimaquarta, §. vt quis. D. de legatis & fideicommiſsis, libro vigeſimonono. Exemplum etiam extat in lege ita tamen, vigeſimaſeptima, §. Trebellianum. & lege epiſtolam. 75. §. 1. D. ad Trebell.

Quarta FILIAE MAIESTATIS DAMNATI, ab Imperato. Arcadio & Honorio inſtituta eſt. nam cum olim ad liberos damnati maieſtatis bona pertinerent, lege eorum. D. ad legem Iuliam maieſtatis, conſtituit, vt filiis nihil omnino relinqueretur: filiabus autem quolibet numero eſſent, quarta tantùm ex bonis matris ſiue teſtatò, ſiue inteſtatò deceſsiſſent, attribueretur: vt haberent mediocrem potius filiæ alimoniam, quam integrum emolumentum ac nomen heredis, lege quiſquis. §. C. eodem titulo.

Quarta FISCI quæ ſit, docet Paulus in lege penultima. D. de iure fiſci. Qui tacitam fidem accommodauit, vt non capienti reſtitueret hereditatem: ſi deducta parte quarta reſtituit, nihil retinere debet. quadrans autem qui heredi imponitur ipſius, eripiatur. & ad fiſcum transferatur. vnde dodrantis ſemiſſem ſolum capit, qui ſe detulit.

Quarta LIBERORVM appellatur, quadrans eius partis

hereditariæ, quæ ſi paterſamil. inteſtato deceſsiſſet, ad eos peruentura erat: qui quadrans liberis, vel inofficioſe exheredatis, vel minorem in partem inſtitutis, quàm quantua ille eſt, attribuitur. veluti ſi duo ſint filij, quia legitima cuiuſque pars ab inteſtato eſt ſemis, idcirco ſeſcuncia illis attribuetur: quæ ſemiſsis pars quarta eſt, l. Papinianus. 8. §. ſi quis. & l. ſi non mortis. D. de inoffi. teſtam. Quarta autem hæc Legitima vulgo appellatur: opinor, quoniam ad Falcidiæ legis inſtar inducta eſt: vt Iulianus aperte oſtendit Nouell. 34. & aliis locis innumeris. Poſtea autem Iuſtinianus Legitimæ iſtius rationem immutauit, Nouell. 18. qua ſtatuit, vt ſi plures filij non ſint, quàm quatuor, legitima portio cenſeatur triens: ſi vltra quatuor, ſemis. vide ſuprà, Legitima liberorum.

Quarta MATRIS VEL AVIAE curialis à Iuſtiniano inſtituta eſt, vt ſi mater mortui, vel auia tempore quo filius, nepóſve moritur, in collegio eiuſdem ciuitatis curialis inuenta fuerit, quartam partem ipſorum hereditatis obtineant, l. 2. in fin. C. quando & quibus.

Quarta MONACHI inſtituta eſt à Iuſtiniano Nouell. 5. de monaſteriis, §. *exterior*. vbi ſtatuit, vt ſi quis liberos habens, in monaſterium ſe aſcribi velit, tãtum ex eius bonis attribuatur liberis ipſis, quantum quarta pars bonorum eius, ſi inteſtatus deceſsiſſet, efficeret: quòd ſi quid iam ante aut donationis propter nuptias, aut dotis cauſſa; ſed tamen minus quadrante ipſis erogaſſet, quod ad quadrantem deeſſet ſuppleretur, reliqua in monaſterij dominium tranſirent. quod idem inculcatur Nouell. 123. de eccleſ. diuerſ. capit. §. *ἀλλὰ γυνὴ ἐάν*.

Quarta SVPERSTITIS FILII dicitur, cum paterſamil. vxorem grauidam reliquit: & dubitatur, quot liberos paritura ſit. nam auctores iuris conſtituerunt, vt pars pro tribus in ſuſpenſo maneat, vſquedum mulier pepererit, & quarta pars ſuperſtiti filio attribuatur. quod enim fieri non rarò admodum poteſt, ſpectarunt: id eſt, quia fieri poterat, vt tergemini naſcerentur, quartam partem ſuperſtiti filio aſsignauerunt, l. 3. D. ſi pars hered. petat.

Quarta TREBELLIANICA, quæ nunc vocatur, Pegaſiana olim fuit. nam Pegaſiano S.C. inſtitutum eſt, vt qui fideicommiſſum, ſiue vniuerſale, ſiue particulare reſtitueret, quadrãtem ſibi retinere poſſet, §. ſed quia. de fideicomm. hered. vnde intelligi poteſt, quòd lex Falcidia eſt in legatis, id Pegaſianum in fideicommiſſis eſſe. nam quemadmodum heres à quo plus dodrante legatum eſt, vſque ad quadrantem integrum retinere poteſt: eodem modo is qui plus dodrante reſtituere eſt rogatus, ſiue vni, ſiue multis plus dodrante reddere ſit rogatus, quartam ſibi retinere poterit. Veluti ſi domum quæ ſemiſſem valeat, Titio: ſeruos qui trientem valeant, Seio. tum enim vnam retinebit: non quo ab vtroque ſemunciam vnam detrahat, ſed vt hæc vncia excedens in partes 12. diuidatur, quarum ſex Titius, quatuor Seius auferet, duæ reliquæ apud heredem remanebunt. Atque hæc quidem inter quartam Falcidiam, & Pegaſianam ſimilitudo eſt: differẽtia autem illa, quòd in Falcidiã legata non imputantur, in Pegaſianam imputantur. Itaq; ſi teſtator quadringenta in bonis habens, heredi centũ, Mæuio ducenta, Valerio centum leget: heres vltra cẽtum quæ prælegati nomine retinebit, Mæuio quinquaginta, Valerio viginti quinque quartæ nomine detrahet. at ſi heredem cui centum legarit, roget hereditatem reſtituere, centum quidem illa ſibi legata retinebit heres: quartam autẽ eo amplius non detrahet. Cuius differentiæ rationẽ animaduerti hanc eſſe, quòd lex Falcidia voluntati præſumptæ teſtatoris ſubſeruiat. eſq; conſentanea ſit. exiſtimatur enim teſtator legatis hereditatem exhauriens, errore id facere, & putare plus in hereditate eſſe, quàm reuera ſit: creditúrque voluntas eius ea fuiſſe, vt heres aliquid obtineret. At S.C. Pegaſianum directò voluntati teſtatoris aduerſatur. conſtat enim teſtatoris hanc fuiſſe voluntatem, vt nihil apud heredem niſi nomẽ ac titulus maneret: reuera alius heres eſſet. Cum igitur aliquo præmio Senatuſconſultum heredes voluerit aduerſus teſtatorum voluntatem, ad hereditatem adeundam allicere, credibile eſt ſatis habuiſſe, ſi quadrans iſte quoquo titulo ad heredem perueniret. Itaque Marcianus in l. in quartam. 91. D. ad leg. Falcid. ſiue legatum, ſiue fideicommiſſum datum ſit heredi, ſiue præcipere, vel deducere, vel retinere iuſſus eſt, vel accepta pecunia hereditatem reſtituere rogatus ſit, vel conditionis implendæ cauſſa fideicommiſſum ei ſit, ea omnia in quartam ei imputari ſcribit: in Falcidiam autem, nequaquã. Atq; hæc quidem de quarta Pegaſiana. Iuſtiniani verò conſtitutione Pegaſiani vis in Trebellianum ita transfuſa eſt, vt iam quarta Trebellianica vocitetur: quoniam heres vel quartam, vel quod ei deeſt retinere, ſolutúmve repetere poteſt: actiones autem pro rata communicãtur. at ſi totam ſponte coactúſve reſtituit, omnium tum commodorum, tum incommodorum ſit capers, §. ſed quia. de fideicommiſſ. libertatibus. Hotomanus.

QVASI verbum differentiæ, diuerſitatíſque, ſed & decidendi rationem ſignificat, l. 63. §. ſi cum tres. D. pro ſocio. & l. 33. D. de obligatio. & actio. l. 5. §. quippe. D. de his qui deiecer. vel effud. l. 47. D. de fideiuſſ. l. 6. D. de exceptionib.

Quaſi in l. id tempus. D. de vſucap. deminutionem, ſiue improprietatem ſignificat. Interdum pro quando accipitur, l. certia. D. de acceſſat. Quaſi, aliàs veritatem denotat, l. ſi ante nupt. D. ſolut. matr. l. 34. D. de damn. infect. l. dedi. D. de condict. cauſſ. data. Quaſi, aliàs ſimilitudinem indicat, Pomponius: Si alienam rem, inquit, ſciens mulier, in dotem dederit, reddenda ei eſt, quaſi ſuam dediſſet. D. ſoluto matrimon. Quaſi, dixit, pro ac ſi.

Quaſi vox improprietatis & fictionis, abuſioníſque ſignificatiua eſt. Sic peculium quaſi patrimonium dicitur, cum eorũ duntaxat, qui ſui iuris ſunt, patrimonium intelligatur, l. 9. §. præterea. l. 47. in fin. D. de pecul. Et mulierum dos quaſi patrimonium dicitur, l. 37. D. de religioſ. Et quaſi pignus, quod pignoris loco retinetur, l. 13. §. offer. D. de actio. empt. Quaſi vſuſfructus earum rerum quæ vtendo conſumũtur & pereunt. proprietario enim ſatiſdatur: ſatiſdatio verò in corporum locum apud illum ſuccedit, l. 2. & l. 7. D. de vſufr. ear. rer. §. conſtituitur. in fin. Inſtitut. de vſufruct. Et quaſi poſſeſſoria loco conſtitutus dicitur is, qui vſum cœnaculi accepit, l. 17. in fin. D. de donatio. Quaſi dos, quæ à ſeruo ancillæ datur, l. 39. D. de iure dot. cum enim matrimonium inter eos non cõſiſtat, nec dos eſſe intelligitur, l. 3. D. eod. tit. Quaſi maritus eſt, qui minorem 12. annis domũ deduxit, antequam ea iuſtam ætatem impleuerit, l. 32. §. ſi quis ſponſum. D. de don. inter vir. Quaſi acceſsio intelligitur pater, qui iubet cum filio contrahi, l. 91. §. an filiuſfam. D. de verb. obliga. Quaſi heredes ſunt, qui vtilibus actionibus à Prætore datis in hereditatem reſtituũtur, l. 21. §. vlti. D. quod met. cauſ. Et omnes omnino prætorij ſucceſſores quaſi heredes ſunt, §. quos autem. Inſti. de bon. poſſ. Quaſi caſtrenſe peculiũ, quod ad inſtar caſtrenſis peculij introductũ eſt, l. 1. §. nec caſtrẽſe. D. de col. bo. l. 7. in fi. D. de don. l. 6. C. de bon. mat. l. vlt. C. de Inof. teſt. Quaſi poſſeſsio incorporalium veluti iurium appellatur. Propriè enim corporales demũ res poſsidẽtur, l. 3. §. qui vſuſfructus. D. de vi & vi arma. & Inſtit.

& Inſtit.de interdi.in princ.vbi Theod. quaſi poſſeſſionem definit, κυρμέτυ πράγματος χρῆσιν. Solent autem hac voce actiones vtiles deſignari. Ecce enim hypothecaria actio, quæ creditoribus ad hypothecarum perſecutionem datur, cum ad exemplum Seruianæ, quæ de rebus coloni pignori pro mercedibus obligatis competit, introducta ſit, quaſi Seruiana, & vtilis Seruiana dicitur, l.13.§.1. D.ad Velleian. §. item Seruiana.Inſtitut.de actionibus, l.1.C.commun.de lega. l.1.§.cum prædium.D.de pigno.Eodem modo quaſi Publiciana, pro vtili Publiciana, in l.70.D.de rei vindicat. Sic quaſi Fabiana vel Caluiſiana, l.vltim.D.ſi quid in fraud.patron. Sic vtilem actionem quaſi inſtitoriam dandam dixit Papinianus l.10.§. idem Papinianus.D.manda.quod aliàs dicitur, vtili actione ad exemplum inſtitoriç actionis agi, l.13.§. ſi procurator. D.de action.empt.Sic quaſi damni iniuris actionem, pro vtili Aquiliæ actione dixit idem Papinian. in l. 27.D.de procuratoribus. Et aliàs, vtilem actionem damni iniuria, quaſi ex lege Aquilia, l.51.D.de furtis. Sic & vtilem actionem quaſi tutelæ in l.52.§.1. de pecul.dicimus.Et vtilem actionem quaſi domino dari, l.22.D.de aq.& aq.pluu.

Quaſi dominus dicitur, qui diu poſsidendo dominus effici poteſt. Zaſius in l.ſtipulatio §. hęc quoq;. D. de verb. oblig.

Quaſi dominium proprie appellatur, cum res alicui tradita eſt à non domino, iuſto tamen mediante titulo. Impropriè quaſi dominium, appellatur vtile. Quaſi dominium autem duplex: Verùm, & Putatiuum. Verum, cum eſt verè ſolutum, tranſactum, &c. Putatiuũ, cum non vere, accedente tamen iuſta erroris cauſa: vt ſi erraui in facto proprio, putans me ſoluiſſe, vel tranſegiſſe, perſuaſus fortaſſe perſuaſionibus veriſimilibus.

Quaſi dominium nõ eſſe tertiam ſpeciem dominij, à directo, & vtili diſtinctam, non vna tantum ratione probat Apellus c.5.de adfin.

Quaſi nulla actio eſt, quę exceptione repellitur, §. Pompon.ſcribit, l & eleganter.D.quod met.cauſ.

Quaſi prædo habendus eſt, qui per litis conteſtationem vel denuntiationem aduerſarij cœperit intelligere hereditatem occupatam ad ſe non pertinere: quia fit malę fidei poſſeſſor, l. ſed & ſi lege. §. de eo autem. & §. etiam ſi ante litem.de petit.hered.

Quaſi ſui heredes dici videntur aſcendentes, patrui, & fratres, not.in Authentic.de hered.& Falcid. §. ſi verò expreſsim.

Quaſi vſucapere accipitur is, qui dicit ſe in ſtatu vſucapiendi fuiſſe, & quaſi habitu, id eſt, aptitudine rem vſucepiſſe, ſi à poſſeſsione non cecidiſſet, petens reduci ſe & reponi ad rei poſſeſsionem: vt vſucapio perficiatur re ad vſucapionis commodum reſtituta. Zaſ. in §. ſed iſtæ. Inſtit.de act.

Quaſi contractus in iure appellãtur, qui nõ proprie contractus ſunt, ſed tantum ad contractuum ſimilitudinem accedunt. nam vt in contractibus, ſic etiam in hiſce actionibus rei priuatæ negocium geritur. verùm hoc intereſt, quòd in contractibus conuentio interuenit, & voluntas vtriuſque non modò concurrit, verum etiam declaratur: in his, vnius ſolius actione tum ipſe, tum etiã alter tacite obligatur: vt facile appareat, eos ſi minus re ac veritate, at certe tacite ac præſumpte, id eſt ipſo iure contraxiſſe. Præſumitur enim ac iudicatur negociorum geſtor eo animo negociũ gerere, vt ex dolo & culpa obligetur: viciſsímque etiam dominus eo animo eſſe iudicatur, vt lubenter ſe negociorum geſtori obligatum velit, ſi quid ſuo nomine impẽderit. quare naſci dicitur hæc obligatio, quaſi ex cõtractu: id eſt, non ex vero & geſto (vt ſic dicam) contractu, ſed ex tacito & pręſumpto, l.5.D.de oblig. & actio.l.2.& l.6.D.de neg.geſt.

Quaſi delictum dicitur, cum culpa punitur ita, quaſi reuera delictũ eſſet. Culpa enim proprie à Delicto ſic diſtinguitur, quòd in hoc dolus eſt, in illa non eſt. veluti cum iudex malè per imprudentiam iudicando litem ſuam fecit. Imprudentis enim pars culpæ eſt. culpa autem pars quædam delicti. pœna igitur damnato ſic imponitur, ac ſi deliquiſſet: cum tamen eius factũ proprie delictum dici non poſsit, l.5.§.ſi iudex.D. de oblig.& act.§.1.Inſtit de oblig.quæ quaſi ex delict.

Qvatenvs, aliquando aduerbium eſt, l. ſi cum dotem.§.Nec non illud.D.ſolut.matri. Aliquando accipitur pro coniunctione quòd, vt ibidem. §. ſi autem ſæuiſsimo.

Qvatenvs facere poſsit, l.maritum.D.ſoluto matrim.l.in condemnatione.D.de diuerſ.regul. iur.& alibi ſæpe. Hæc verba innuunt, debere ita fieri deductionem, ne quis egeat: relinquendúmque ei eſſe, vnde ſecundum dignitatem ſuam honeſtè cum familia ſua viuere poſsit.

Quatenus ad hereditatem peruenit, id eſt in quantum locupletior facta fuit, l.in heredem.D.de dolo. Quòd ſi adiicitur diſpoſitioni in futurum tempus conceptæ, conditionẽ ſignificat, l.cũ viæ.D.de condit.& demõ.

Quatenus quo modo ponatur, exponit Bart.l.1.verſicu. quæro de aduerbij.D.de condit.& demonſt. & Bald. in l.antiquitas.1.not.C.de vſufruct.

Quatenus pro quoniam, quia, in l.26.§.ſi is qui.D.mandati, l.15.§.item ſenatus.D.de falſis.& l.53.D.de fideicommiſſ.libert.l.2.D.ſi quid in fraud.patron.l. 4. D. de gradib.& adfini.l.49.D.de verb.oblig.l.6.in fine. D.ſi cert.peta.l.3.§.1.D.de in rem verſ.& l.60.§.1.D. de ritu nupt.l.35.in fin.princ.D.de auro, argent.lega. l.14.D.de aq.& aq.plu. Feſtus libro 11.in hac ſignificatione veteres quatenus dixiſſe ſcribit, vſitata illis quantum exiſtimo literarum a, & i, commutatione. Inuenio etiam ſic Quintilianum locutum lib.4.Inſtit.cap. 2.Sed quatenus, ait, forte quadam peruenimus ad difficilius narrationum genus, iam de his loquamur. Et Plinium lib.3.Epiſt.ad Caninium: Et quatenus nobis denegatur diu viuere, relinquamus aliquid, quo nos vixiſſe teſtemur. Et Sueton.in Claudio cap.26. Confirmauítq; quatenus matrimonia ſibi male cederent, manſurum ſe in cœlibatu.

Qvaternatvm feudum in Neapolit.conſtitutio. quod in quaternionibus doanę inſcriptum eſt.

Qvatvorviri, magiſtratus erãt qui à Romanis in coloniis ac municipiis creabantur. Hinc Cicero epiſtolam ſcripſit, Quatuoruiris & Decurionib. Fregellanis. Et in epiſt.ad Atticum de M. Antonio inquit: Euocauit literis è municipiis denos, & IIII.viri venerunt ad villam eius. Extat tamen in libr.32. Var.Lect. Victor.ca.17.inſcriptio antiqua municipij, in qua quatuoruiri non numerantur.

SECVRITAT. AVG.
SACRVM
DECVRION. POPVLVSQ.
COLONIAE PRAENESTIN.

Qverelae nomine tres in iure ciuili actiones appellantur: vna Inofficioſi teſtamenti: altera quæ ad illius ſimilitudinem introducta eſt, Inofficioſę donationis: tertia, Inofficioſæ dotis.

Querela inofficioſi teſtamenti eſt, qua poſtulatur vt ſi iudices violatum à teſtatore officium cognoſcant, reſciſſo teſtamento hereditatem iis quibus naturæ iure debetur adiudicent, quaſi non ſanæ mentis teſtator fuiſſet: quia vel in ſuos liberos iniurius, vel in ſuos parentes impius fuerit, l.1.& paſſ.D. de inoffic.teſtam. Eadémque interdum Actio, interdum etiam Accuſatio nominatur, l.3.l.8.l.21.l.25.l.27. C.de inofficioſo teſtamento, l.6.l.22.l.27.D.eodem.

Querela

Querela INOFFICIOSAE donationis eſt, qua poſtulatur vt quod contra officij rationem donatú eſt, reuocetur, l.1.& paſſ.C.de inoffic. donat. Vtriuſque autem hoc commune eſt, vt tum demum concedantur, cum vel alia ratione nulla liberi ius ſuum recuperare poſſunt, vel quadrans hereditatis eis relictus non eſt: quæ pars legitima dicitur. nam ſi minus eis relictum eſt, quod deerit ſupplebitur, l.ſi totas.5.& l.ſi mater. 7. C.eod.

Querela INOFFICIOSAE dotis eſt, per quam liberi quorum mater ſecundo ſuo marito, vel omnia bona ſua, vel magnam eorum partem dedit, poſtulāt vt debita ſibi emolumenta præſtentur, l.1. C. de inoſ.dot. Hoc autem duæ priores inter ſe differunt, quod prima non niſi & iure facto teſtamento, & adita ex eo hereditate, & aduerſus heredem ſcriptum conceditur, l. Papinia.§.ſi conditione.D.de inoffic.l. ſcimus. §. illud.C.eod. Secunda verò plerunque & ab inteſtato, & ei qui ab inteſtato heres eſt, competit, l.3. C.de inoffi.dona. Illa reſcindit teſtamentú, & plane ad inteſtati cauſſam reuocat, vt nihil ex eo valeat, d.l.Papinia.& l.cum mater.D.eod.hæc núquam reuocat, niſi vſque ad legitimam tantum, l.1.& paſſ.C.illo titul.

Querela præparata (quæ nó niſi extraneis datur, l.ſi quis filium.l.ſcimus.in fin.C.de inoffi.teſta.) dicitur, quæ in controuerſiam aliquo modo perducta eſt. Præparaſſe autem querelam videtur is, qui ad denuntiationem, vel actionis editionem proceſsit: multo magis qui litem conteſtatus eſt, l.quemadmodú.D.de inoſfic.teſt. Vide ſup.Inofficioſum.

QVI, quæ, quod de iis dictionibus vide l. nuper.§. fin. D.de legat.3.l.Quintus.D.de auro & arg.leg.l.1.C.de ſumm.Trinit.

Qui omnino non reſpondet, contumax eſt. Contumaciæ autem pœnam hanc ferre debet, vt in ſolidú conueniatur. Vlpianus ait, in l.de ætate.§.1.D. de interrogat.actio.

Qui, pro Qualis, M.Cic.in Antoniú, Qui vir. ex Bud.

Qui, vox iuncta verbo futuri temporis, facit conditionem, l.Stichum, qui. D.de leg.s. Bart.Alex.& Aret.in l.ſi decem cum reliquero.D.de verb.oblig.

Qui, aduerbium, pro, quemadmodum.

Qui, relatiuum, ſi qualitas omnibus competat, l. omnes populi.D.de iuſtit.& iur.non reſtringit, ſed declarat. Sic in l.1.C.de ſumm. Trinit.

QVIBVS IPSIS. Pomponius: Regula iuris ciuilis eſt, ait, quæ efficit, vt quibus ipſis legare poſſumus, eorú quoque ſeruis legare poſsimus.

QVICQVID infinite capitur, nunquam refert, l. quod ſi ſic.D.de hered.vel act.vend.

Quid, infinite captum, vt docet Bartolus, l. ſeruum. D. de acquir.her.verificatur in qualibet particula.quandoq; ponitur pro aliquid, l.1.§.hic tit.D.de publican.

QVICVNQVE, dictio diſtributiua, idem ſignificat quod, Quiſquis: quia vox hæc, Cunque naturam geminationis habet: vnde & Qualiſqualis, à Iuriſconſ. ſcribitur, cum alij, qualiſcunq; dicant: ſic & Taliſcunque, & vtercunque, pro vteruter, & ſi qua ſimilia Huius auté diſtributiui duplicis natura eſt, vt rem in ſolidum cuilibet attribuat, & vel in vno poſsit effectum conſequi, nedú in omnibus. Quod recte Bart. declarat, vt Alc.atteſtatur c.11.lib.Parerg.3. Continet autem tam maſculos, quàm fœminas, l.ait diuus. D. de iur. fiſci.cum ſimil. Item complectitur ciuitatem, municipium, corpus, collegium & vniuerſitaté, l. metum. §.animaduertendum.& ſeq.D.quod met.cauſſ. Vide Bart.in d.l.ait diuus.& in l.neceſſarias.§.ſi annua. D. de pign.act.vbi excutit, idémne ſit quod Omnis. Et quamuis, Quicunque, Cuiuſcunque, maxime extendantur in iure noſtro, tamen nihilominus intelligitur, cuiuſcunque ſexus, de perſonis aptis.per no.gloſ. in l.promittendo.in prin.D.de iur.dot. Adſtipulatur gloſ.in l. vt gradatim. §.1.D.de mun.& hono.vbi etiā vniuerſalitas ad aptas perſonas reſtringitur. Memorabilis eſt illa Zaſij doctrina, quam tradit, enarrans §. de conſtituta.in ſtitut.de actio. Quod quamuis ius ciuile loquatur, & decidat ſub vniuerſali, tamen iſta effuſa vniuerſalitas reſtringitur ad aptas perſonas: & vide Alciatum lib.3.D.de verbor.ſignifi. nunquam in iure noſtro tanta vniuerſalis eſt propoſitio, quæ vniuerſaliter omnino intelligatur, quin accipiat reſtrictionem ad homines aptos. per gloſ.in iam d. §.in verbo, Cum omnibus.

QVIDNI? cur non? l. 1. §. 1. D. de verb. oblig.

QVIDAM perſonam certam dicit, & ſingulare potius ſignum eſt, quàm particulare. Nec ſubſiſtit, quod aliqui volunt Quidam, pro Quis, eſſe dictionem vniuerſalem. Indiuiduum nanque vbique, ſed non demonſtratiuum indicat, ſi rectè textus excuſſeris.

Quidam filij, duos tantùm etiam complectitur: quod ceu obſeruatu dignum traditú eſt in gl.l.1.C.de in off. donat. Pontificij iuris interpretes verb. Quidam alij, ad tres vel quatuor referunt, c.1.extr.de reſcript.& eodem tit.c.2.lib.6.

Q.D.E.R.F.P.D.E.R.I.C. Quid de ea re fieri placeret, de ea re ita cenſuerunt. Notæ quibus veteres in Senatuſconſultis perſcribendis vtebantur. Vide D.E R.I.C.

QVIES pro laxamento, & otio l. 1.§.cura carnis. D.de offic.Prætor.

QVIATE, ſine interpellatione, vel interruptione aliqua, c.ſanctorum.de præſcript.

QVILIBET verbum rem, qua de agitur cuilibet appropriare ſolet, l.ſi pluribus.vbi Bart.& Zaſius. D.de leg.2. & quid diſtet à verbo, Omnis, not.in dic.l.ſi pluribus.

Quibuſlibet vocē, de inhabilibus accipiendam non eſſe reſpondit An. Alcia.reſp.370.num.9.ex Bald.capite 1. §.donari.quibus mod.alie. olim.feud.ali. in vſib.feud.

QVIN pro quòd, in l.quiſquis.D.de verb.ſig.

QVINCVNX, aſsis pars, l.ſeruum 50.§.fi.D.de hered. inſtit. conſtat quinque vnciis, hoc eſt quinque duodecimis, vt ſcribit Voluſ. in lib. diſtributionis. Eius hæc nota erat: ∷ – ∷.

QVINA dena, vulgo quindena, D.ad leg. Falc.l. qui quadraginta.§.qui ducenta.

Quini ſolidi quid ſignificent in l.vnic.C.de arg.pretio, lib.10.Auguſt.lib.2.cap.9.exponit.

QVINARIVS, dimidium denarij, id eſt, aſſes quinque, Auguſt.lib.2.Emend.cap.7.

QVINQVE pedum vſucapionem Cic. nominat. In lib. De legibus 1, eo loco quem ſubiiciam, &, ſi poſſum, explanabo. Ex hac, inquit, non rerum, ſed verborum diſcordia controuerſia nata eſt de finibus: in qua (quoniam vſucapioné XII. tabulæ intra quinque pedes eſſe noluerunt) depaſci veterem poſſeſsionem Academiæ ab hoc acuto homine non ſinemus, nec Mamilia lege ſinguli, ſed ex his tres arbitri fines regemus. Depaſci Academiæ poſſeſsionem, refert ad vſucapionem ſpacij quinquepedalis. Senſus eſt: Vt in controuerſia vicinorum de finibus, termini requiruntur, quibus repertis, quinq; quaqua verſus pedes definiútur, qui quamuis longo tempore ab alterutro poſſeſsi ſint, finibus tamen dirimendis reſeruantur: ſic in controuerſia de finibus bonorum & malorum, quę philoſophos exercet, termini Academicæ diſciplinæ à Socrate poſiti peruestigādi ſunt: & Antiochi arrogātia illius gloriam depaſcentis regenda & coercenda eſt. Lex auté Mamilia vnicú adigi arbitrum volebat finibus agrorum regundis: ſed cùm tres tum eſſent, facetè intulit: Nec Mamilia lege ſinguli, ſed ex his tres arbitri fines regemus. De hac lege Aggenus Vrbicus his verbis: De fine enim lex Mamilia quinque aut ſex pedum latitudinem præſcribit, quoniam hanc latitudinem vel iter ad culturas accedés occupat, vel circumactus aratri,

quod

quod vſucapi non poteſt. Hoc qui & de hac re dixit quædam in Comment. de legibus duodecim Tabularum. Hinc

Quinque pedum præſcriptio, l. 4. & l. 5. C. fin. reg. de qua vide Alciatum in libello, cui titulus eſt de quinq; pedum præſcriptione.

QVINQVEPRIMI in Verrinis ſunt quinque viri qui principem in ſenatu locum habebant: hi autem, vt & decemprimi, muneribus quibuſdam & functionibus obnoxij erant, vt à Iuriſconſultis traditur.

QVINQVEVIR apud Horatium lib. 2. ſatyr. ſatyr. 5. hoc verſu: *-plerunque recoctus Scriba ex quinqueuiro coruum deludet hiantem.* quibuſdam dicitur ſignator, quod quinque ſignatores adhiberi ſolerent: Turn. Aduerſ. lib. 21. cap. 26. putat nomen eſſe magiſtratus, vt in coloniis deducendis, & agris aſsignandis. nam triumuiri, quinqueuiri, decemuiri, vigintiuiri leguntur aſsignatores agrorum fuiſſe. Cicero Quinqueuiri meminit in Lucullo: Neminẽ eſſe prætorem imperatorem, neſcio an ne quinqueuirum quidem quenquam, niſi ſapientem. Sed & quinqueuiri de exilio iudicabant, vt idem Turn. refert ex Pithoeo. Erãt & quinqueuiri menſarij, & quinqueuiri muris turribúſque reficiendis, quod paruum erat & exiguũ munus. Erãt & quinqueuiri cis & vls Tiberim, quorum non admodum magnum munus erat, cum quidã magiſtratuum vicarij forent, de quibus Horatium potiſſimum locutum eſſe idem Turn. vult. Scriba autẽ recoctus, id eſt qui ſæpe factus & refectus eſt: ſic recoxiſſe Peliam dicitur Medea, id eſt reformaſſe atque renouaſſe.

QVINQVENNIVM dicitur multum temporis, in l. 1. §. quod dictum eſt. D. de ſeparat.

QVINQVENNALIS, in l. 1. de med. & profeſſoribus in C. Theodoſ. hoc erat in municipiis quibuſdam magiſtratus nomen. Spartia. In Hadria. Per Latina oppida Dictator, & Aedilis & Duumuir fuit, apud Neapolim Demarchus, in patria ſua Quinquennalis. Apule. to. de Aſino aur. Gradatim permenſis honoribus Quinquennali magiſtratui fuerat deſtinatus.

QVIRINVS velut conditor vrbis Romæ conſecratus, cum antea Romulus diceretur, à quo Romani Quirites. Hinc

QVIRITIVM ius dicebatur quod ciuium Romanor. cauſſa propriè inſtitutum ita erat, vt peregrini omnes eius planè expertes eſſent. Itaque cum Cicero Licinium Archiam ciuem Romanum probare vellet: Iis temporibus, inquit, quæ tu criminaris, ne ipſius quidem iudicio in ciuium Roman. iure eſſe verſatum, & teſtamentum ſæpe fecit noſtris legibus, & adiit hereditates ciuium R. &c. Hoc autem ius quantum ad dominium acquirendum attinet (de quo ſolo titul. Codicis intelligendus eſt) ab Vlpiano quidem in Inſtitutionibus tribus in rebus ponitur, mancipatione, vſucapione, & in iure ceſsione: à Varrone autem libr. de re ruſtic. 2. ſex. nam præter ſuperiores addit iuſtam hereditatem, emptionem è præda ſub corona, & emptionem in bonis ſectionéve alicuius. Verba eius hæc ſunt: In emptionibus (emptionem autem omnem acquirendi modum intellige, vt ſuo loco docuimus) dominiũ legitimum ſex ferè res perficiunt: ſi hereditatem iuſtam adiit; ſi, vt debuit, mancipio ab eo accepit, à quo iure ciuili potuit (mancipationem ſignificat, de qua ſuo loco diximus, & quam Quiritium eſſe propriam Cicero & Boetius in Topic. demonſtrãt:) aut ſi in iure ceſsit qui potuit cedere (ſic reſtituit Hoto. vbi legebatur CVI.) & id vbi oportuit (id eſt, apud eum apud quẽ legis actio eſt: hoc ſignificari cognoſces ex formula ceſsionis in iure:) aut ſi vſucepit (vſucapionẽ enim Quiritium eſſe propriam indicat Cic. ex XII. Tabul. in libro Offic. 1.) aut ſi è præda ſub corona emit (quo de more Gellius libr. 7. cap. 4) túmve cùm in bonis ſectionéve cuius publicè venit. qua de re ſuis locis explicauimus. Ius ergo Quiritiũ hoc erat vt ſi aliquo illius generis modo acquiſita res eſſet, nihil eſſet periculi à litibus: quemadmodum in Orat. pro Cæcina Cicero declarat. Vt perueniat ad me fundus, inquit, teſtamẽto alicuius fieri poteſt: vt retineam quod meum factum ſit, ſine iure ciuili non poteſt, id eſt, ſine iure Quiritium, quia heredis inſtitutio ius Quiritium non transfert; ſed iuſta & legitima hereditas: vt ſuperius dictũ eſt. Item: Fundus à patre relinqui poteſt: at vſucapio fundi, hoc eſt finis ſolicitudinis ac periculi litium, non à patre relinquitur, ſed à legibus. aquæ ductus, hauſtus, iter, actus, à patre; ſed rata auctoritas harum rerum omnium à iure ciuili ſumitur. Hinc ius euictionis, de quo ſuo loco commemorauimus. Huic autem iuri Quiritiũ opponebatur ius in bonis: de quo ſub verbo IN BONIS diſſeruimus. Idq; apparet ex l. vn. C. de nud. iur. Quirit. toll. itémq; ex Vlpian. Inſtitut. cap. 1. Quiritium ius, inquit Iuſtinianus, id dicitur, quo Quirites vtũtur. Romani enim à Romulo, Quirites à Quirino appellantur. §. 3. de iur. natur. Ouidius lib. Faſt. 2.

Proxima lux vacua eſt, at tertia dicta Quirino:
Qui tenet hoc nomen, Romulus ante fuit.
Siue quòd haſta Quiris priſcis eſt dicta Latinis:
Bellicus à telo venit in aſtra Deus.
Siue ſuo regi nomen poſuere Quirites:
Seu quia Romanis iunxerat ille Cures.

QVIS, verbum tam maſculos, quàm fœminas complectitur, l. 1. D. de verb. ſig. Itaque his verbis, SI QVIS ID QVOD PERPETVAE IVRISDICTIONIS CAVSSA PROPOSITVM, &c. Prætorem vtrunq; ſexum complexum Vlpian. ait, l. 7. D. de iuriſdiction. Idémque ad illa verba, SI QVIS NEGOCIA ALTERIVS, &c. Hæc verba ait, SI QVIS accipienda ſic ſunt, Siue quæ, l. 3. D. de nego. geſt. Idem de verbo, Qui traditur in l. 1. D. de conſtit. pec. & de verbo, Quicunque, in l. 16. D. de iure fiſc.

Quis, aut interrogatiue, aut infinite ponitur, nunquam relatiue. Verùm vniuerſaliſne an particularis vox ſit, Bartolus oſtendit in l. ſi ita. D. de leg. 2. Aliquãdo ponitur pro Aliquis: ita & quocunque die, pro Aliquocunque. Vnde qui promittit ſiſtere quocunque die, perinde eſt ac ſi aliquo die ſiſtere promiſiſſet, erítque in arbitrio promiſſoris, quo die velit, poterítque vel vſque ad mortem differre. Diei enim electio ad eum ex regula pertinet, l. qui ex pluribus. de verb. oblig. quod ſi antequã ſiſtat moriatur, verum erit aliqua eum die non ſtetiſſe: commiſſâque ſtipulatione pœnali aduerſus heredem agetur: quo fit, vt ſubauditione Accurſiana, aliorúmque tricis, vt ait Alciatus, nihil ſit opus.

QVISQVIS voce omnes ſignificantur, l. 29. D. de here. inſtit. atque ita hæc clauſula, QVISQVIS MIHI HERES ERIT, accipienda eſt, l. 3. D. de iure codicil. l. 3. l. 103. l. 123. D. de leg. 1. Nam & ſi plures gradus ſunt heredum, & ſcriptum ſit, Quicunque mihi heres erit, dato, ad omnes gradus hic ſermo pertinebit, l. 96. D. de legat. 3.

QVO BONVM EST? locutio Iuriſconſultis vſurpata, pro, Quam ad rem vtile eſt? Caius l. aliquando. 13. in fin. D. ad Velleian. Quo enim bonum eſt, expectare conditionem vel diem, cum in ea cauſſa ſit prior iſte debitor, &c. Vlpian. l. 3. §. ſi quis ex liberis. D. de bon. poſſ. contr. tab. Cum enim poſsit ſecundum tabulas habere poſſeſsionem, quo bonum eſt ei contra tabulas dari? Idem l. ſi poſt mortem. 10. §. liberi. eodem. Quo enim bonum eſt eis fauere, vt partem faciant, nihil habituris? Scæuola lege ſi duo. 93. D. de ſolutionibus. Si duo rei ſint ſtipulandi, & alter alterum heredem ſcripſit, videndum an con-

fundatur obligatio, placet non confundi: quo bonum eſt hoc dicere.

QVO magis, pro Quo minus. Imper. l. 3. C. de iudi. Nihil prohibet, quo magis apud eum quoque diſceptatio terminetur. Item l. 1. C. qui dare tut. Non ideo oportuit impediri, quo magis liberali cauſſa ordinata, curator tibi daretur.

Quo iure, quáve iniuria, prouerbiale eſt, quaſi per fas ac nefas, velis nolis. Terentius in Andria: Quo iure, quave iniuria præcipitem me in piſtrinum dabit.

Quod iuſſu, nomen eſt obligationis & actionis commune, l. ſi tutoria. §. 1. l. ſi iuſſu eius. D. quod iuſſu. Vide Actio quod iuſſu.

Quod legatorum Interdictum: vide Interdictum quod legatorum, & ſic de Quorum bonorum, &c.

Quod alium facientem prohibere ex officio neceſſe habuit, id ipſe committere non debuit, Vlpian. ait, in l. altius. D. ſi ſeruit. vindi.

Quod ademptum eſt, nec datum videtur, ſecũdum Celſi & Marcelli ſententiam, quæ vera eſt, vt ait Vlpianus in l. ſi ita adſcriptum. de legat. 1.

Quod quis ſciat, vel quod ſcire debeat, paria cenſentur, Bald. in Auth. ad hæc. C. de vſur. Sicut & idem iudicatur, quòd quis rem aliquam habeat, vel habere debeat. l. penult. §. cùm ita. vbi Bar. de aur. & argen. legat.

Quod ſine fraude ſua aliorúmque fiat, Budæus intelligit, ſaluo ſuo, alienóque iure. Huius per quàm elegantis clauſulæ ſenſum Cæſarea noſtri in diplomatibus, & quidẽ vt omnia, craſsiore ſtylo, ſic exprimere ſolent: Noſtris tamen, ſacríque imperij, ac alterius cuiuſcunque iuribus ſemper ſaluis.

Quod turpiter, vel ſcelere quęſitum eſt, ad compendium heredis non debet pertinere, in fi. l. quod diximus. D. Quod met. cauſ.

QVO, aduerbium in l. 1. §. 3. D. de ſuis, & legit. id eſt, ad quid. l. 26. §. 4. D. ex quibus cauſ. maio.

Quò, aduerbium eſt loci. Quò pro Quantò, Quò minus homo poteſt, eò magis cupit. Quò, pro vt, Plinius iunior: Neque id feci, quò tibi moleſtus eſſem.

Quoad viuam, & quoad moriar, idem ſignificant: tametſi contraria eſſe videantur. Rationem habes apud Sipontinum. Vlp. in l. epiſtola. §. fi. de pact. docet his verbis: Vt ei certa quantitas, quoad viueret heres, prętaretur, non produci perpetuam pręſtationem. Eſt tamen vbi aliquando rerum quantitatem denotat, & pro quantum, ferè cum verbo Poſſum, accipitur. Cicero de Senect. Quoad potuit, reſtitit. Quoad eius fieri poteſt, hic EIVS parelcon eſt, hoc eſt, ſuperflua vocis additio. Sed apud iuriſcõſultos frequẽtior eſt, quę παρέργια dici poteſt, id eſt, vt Alc. interpretatur, ocioſitas: cùm aliqua dictio. vel etiam clauſula additur, quæ minimè ad rem, de qua agitur, neceſſaria ſit, ita vt etiamſi ea deſit, nihilominus idem iuris fuerit conſtituendum, l. qui Romæ. §. Callimachus. D. de verb. oblig.

QVOCVNQVE tempore, verbum vniuerſale eſt, & omne tempus ſine reſtrictione complectitur. Vide gloſ. in l. cùm pœnam. D. de arb. Bartol. in l. balliſta. D. ad Trebellia. cum ſimilibus.

QVOT menſibus, & Quotdieb. eodem modo, vt Quotannis. Vlpian. in l. nec ſemel. 12. §. 2. D. quando dies legat. Nihil intereſt vtrum in annos ſingulos, vel quotannis, an in ſingulos menſes, vel quot menſibus, an in ſingulos dies, vel quot diebus legetur. Idem in l. 8. §. 16. D. de tranſ. Si tamen ita tranſegerit, vt in vicem eorũ nummũ quotãnis, vel quot mẽſibus acciperet, &c. Sic apud Catonẽ, Varronem, & Vitruuium perſæpe.

QVOTIDIANVM, quod ſingulis diebus accidit, Felin. c. accedens. de reſtit. ſpo.

QVOTIES quot vices requirat (vices enim hæc vox ſignificat) Bartolus tradit in l. enim qui certarum. §. fi. D. de verb. obli. Veteres quotiens ſcripſiſſe A. Augu. in lib. Emendatio. admonuit, & alias annotauimus.

QVOVSQVE an conditionem ſignificet, docet Barto. l. centeſimis. §. final. D. de verb. obli. l. fin. D. ad Tert.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER XVII.

R

R LITERAM ab Appio Claudio inuentam Pomponius ſcribit in l. 2. §. iuris ciuilis. de origine iuris, eóque factum, vt qui antea Valeſij, Fuſij, Papiſij, Auſelij dicebantur: pòſt Valerij, Furij, Papirij, Aurelij vocitati ſint. Cuius rei teſtes ſunt Cicer. lib. Epiſtol. 9. Macrob. lib. 3. cap. 2. Varro lib. de ling. 6. Liuius lib. 3. Feſtus 1.

RABIES Feſto lib. 16. morbus caninus: trãsfertur & ad homines, & ſumitur pro furore impotente, in eo, qui more canum furit, l. 2. C. qui teſtam. fac. poſſ.

RABVLA, inquit Feſtus, dicitur multis intentus negotiis, paratúſque ad radendum auferendúmque: vel eſt in negotiis agendis acrior, quaſi rabioſus: quales ſunt clamoſi aduocati pecuniæ æruſcatores.

RABVLARII, apud Vlp. in libris de officio Proconſulis, veteribus Gloſsis quæ à Cuiacio adferuntur ſunt ἀντινήτορων, ij ſcilicet qui in foro vicem procuratorum obtinent: quos forſitan l. moris. D. de pœnis iunxerat Vlpianus aduocatis, tabellionibus, pragmaticis, his omnibus perſonis foro interdici ſolere demonſtrans. Alij Ramularij legunt.

RADERE in XII. Tab. eſt vnguibus dilaniare, dilacerare. verba legis hæc, MVLIERES GENAS NE RADVNTO. Radere barbam, l. item Mela. D. ad leg. Aq. tondere ſignificat.

RADICITVS, id eſt ab imis radicibus, l. furti. §. 1. D. arb. furt. cæſarum. μεταφορικῶς pro omnino.

RADIIS maritorum coruſcare, in libris noſtris dicuntur mulieres, in quibus honor mariti fulget, velut quodam radio ſolari, qui eas conſpicuas facit.

RACHA, Hebræis interiectio indignantis, qua vtitur Matth. 5. cap.

RAMENTVM, tenuis cuiuſque rei particula. Ramenta fluminum, minutiſsimæ arenæ partes.

RAPERE verbum, & ſciſſum & fractum, adeóque vi raptum continet. Vlp. D. de verbor. ſigni. l. 9. aliter Florentiæ legitur.

RAPI Feſto libr. 16. ſimulatur virgo ex gremio matris, aut ſi ea non eſt, ex proxima neceſsitudine, cùm ad virum trahitur: quod videlicet ea res Romulo ceſſerit.

RAPAX nomen apud Ciceronem in Lælio non ſonat iniuſtum, aut πλεονεκτικὸν, ſed quod ſtudio & arte, ſiue vi quadam ſua & natura alliciat ad ſe quippiã, cuius deſiderio teneatur. Nihil eſt enim, inquit, appetentius ſimilium ſui: nihil rapacius quàm natura. ſicque Rapere ſumitur in carmine quodam inſerto inter luſus Priapi: *Qualibus Hippomanes rapuit Schœneida pomis.* Valet enim illic conciliauit ipſam ſibi ac beneuolam reddidit, vel potius inuitam ad ſe vocauit.

RAPTVM dicitur, vi ablatum.

Raptus, violentum ſtuprum, l. raptores. C. de rapt. virg. Et raptus crimen, l. 5. §. vltim. D. de vi public.

RAPTOR generaliter, qui vi res alienas rapit, aufert. Eſtque improbior fure, quamuis manifeſto, licet leuius puniatur. Raptor omnimodò furtum facit: ideo manifeſtus fur exiſtimandus eſt: & furti actione tenebitur, l. ſi vendidero. §. cum raptor. D. de furt. Specialiter autem raptor dicitur, qui virginem rapit, l. raptores. C. de rapt. virg.

Rapina, ad rem: Raptio, ad perſonam refertur. Barto. in l.ſi quis ex domo. D.de fur. diſputat non inutiliter, an rapina ſit priuatum delictum. Item ſit ne ſpecies furti, Inueſtigat in l. duobus. §. ſi quis iurauerit. D.de iureiu. Receptum eſt, Rapinam maius furto eſſe delictum, l.ſi cum exceptione. §. qui vim. D. quod metus cauſſa.

Rapina eſt, violenta rei ademptio. Rapinam facere, rapere, l.1.§.1. D. de aleato. l.pe.§. matre. D.de lega.2. Differt autem in multis à furto. I. Furtum latenter & clanculum fit, Rapina impudenter, & vi. II. Furtum aliud eſt manifeſtum, aliud nec manifeſtum. Rapina non niſi manifeſta. III. Furti pœna quandoque dupli eſt, quandoque quadrupli: Rapinę tantum tripli. IIII. Furti actio ſolam pœnam ſine re ipſa perſequitur, Rapinæ vero & rem & pœnam ſimul. V. Furti actio manifeſti prætoria eſt; nec manifeſti, ciuilis: Rapinæ actio tota honoraria eſt. VI. Furti actio perpetua eſt: Rapinæ verò annua. §.1. Inſtitut. vi bon. rapt. §. ex maleficiis. Inſtitut. de actio. Rapina fortuitis caſibus adſcribitur, l. 30. D.ad leg. Falcid. Rapina an ſit crimen priuatum Barto. l.ſi quis ex domo. D.de furt.

Raphaeles Iuriſconſulti duo celebrantur, alter Fulgoſius, Comenſis alter: quorum vterque Patauij ius ciuile profeſſus eſt circiter annum MCCCCXX.

Ραπίσματα Iuſtinianus appellat colaphos, quibus frons cædi liberorum cum manumitterentur, ſolebat, l. vlti. C.de emãcip. & Nouella LXXXI. vbi Imp. ſic loquitur: ἡ γὰρ νῦν emancipation⊖ πρᾶξις πάλαι μὲν ὑπὸ τὰς καλουμένας legis actionas γινομένη, μεθ' ὕβρεων καὶ ῥαπισμάτων ἀπαλλάττειν αὐτοὺς τῶν τοιούτων δεσμῶν, &c. Hunc autem cædendi morem etiam in ſeruorum manumiſſionibus ſeruari ſolitum, Iſidorus teſtatur lib. Etymol. 9. cap. 4. Cornutus in Perſium: Quoties, inquit, manumittebant, eos alapa percuſſos circumagebant, & liberos confirmabant. Vnde Manumiſſio dicta eſt, eo quòd manus eis immitteretur. Claudianus in libr. 4. de Conſul. Honorij:

famulúſque iugo laxatus herili
Ducitur, & grato remeat ſecurior ictu:
Triſtis conditio pulſata fronte recedit
In ciuem, rubuere genæ, tergóque remouit
Verbera, promiſſi felix iniuria voti.

Quibus ex locis exiſtimare licet, colaphos & alapas illas in liberorum emancipationibus propterea inſtitutas, quòd cùm pro ſeruis mancipati & venditi fuiſſent, etiam pro ſeruis eiecti & de poteſtate ac familia dimiſſi fingerentur. D. Baſilius in oratione de baptiſmate: ὅπου καὶ ῥάπισμα τὴν ἐλευθερίαν τῶν δούλων πληγὴν ὑπὲρ τοῦ μετὰ ταῦτα τῶν αἰκισμῶν ἀπαλλαγῆς κατεδέχου. Symbolum igitur manumiſſionis erat alapa, vt cretionis digitorũ crepitus, & mancipationis æs & libra.

Rarum pro præſtãti, & præclaro, Cicero. in Topicis.

Raro, non ſæpe, inſolenter Iuriſcoſ. In titulo. de legat. l.diſcretis. qui teſta. fac.

Ratam rem habere. D.rem rat. hab. eſt cõprobare, agnoſcere, quod à non vero procuratore nomine noſtro actum eſt, l. 12. D. rem rat. hab. ídque non verbis tantum, ſed & facto explicari poteſt, l.5. D.eo. Et ita in ſtipulatione qua procurator cauet rem ratam dominum habiturum, hoc verbum accipimus. Quæ & de rato cautio, & ſatiſdatio de rato vocatur, l.23. D.de admin. tuto. l.22. §. ſi pater. D. ſolo. matrim. & ſtipulatio de rato habendo in l.2. D. rem rat. habe. qua promittitur, vt Theophilus in titu. de ſatiſdatio. loquitur, ὡς ὑγιῆ καὶ βέβαια τὰ παρ' αὐτοῦ πραττόμενα ὁ δεσπότης ἕξει ἡγήσεται.

Rata parte, quod vulgus ad æquipollentiam ſiue contingentem portionem, & etiã pro rata dicit: Latinam vocem vſurpans Vlp. in l.ſi ſeruus. in fine. D.ſi quis caut. Verùm ſi pro rata, inquit, vnius offeratur pœna. Sic idem in l. in his verò. de ſolut. & ſimilibus locis. Interpretantur autem pro portione, quæ quandoque eſt virilis, quandoque hereditaria. de quo Bal. in l.fin. C.de impu. & aliis ſubſti. Vide Pro rata parte.

Ratæ preces, exauditæ, Budæo.

Ratificare, actum approbare.

Ratihabitio, ratificatio, quæ inſtar mandati obtinet, l.fi. C.ad Maced. Bar. l. Põponius. D.de neg. geſt.

Ratam inter naues ponit Vlpianus l.1. §. magiſtrum. 2. de exercit. D. vide L. Baifium in lib. de re Nauali.

Ratiarius, qui ratem exercet, vt nauicularius, qui nauem, nec opifex, ſed negotiator eſt. Paulus in l. qui ratiario. de pignor. act. Qui ratiario crediderat, cũ ad diem pecunia non ſolueretur, ratem in flumine ſua auctoritate detinuit, &c. Budæ. in l.1.§. nauem. de exercit. act.

Ratio, eſt certa veritatis demonſtratio. Vnde rationem quærere in his, quæ ad ſenſum probantur, infirmitas rationis eſt, vt pulchrè dixit Bald. in l.1. C.de ſer. fugit. Lex verò, omne quod ratione conſiſtit. Salom. in §. reſponſa. Inſtit. de iure nat. gent. & ciuil.

Ratio non minus mouere debet iudicem quàm lex. Siquidem vbi lex non eſt, ratio naturalis tacita quædam lex eſt, inquit Paulus in l. cùm ratio. D.de bonis dãnat.

Ratio diſputandi in iure, & rigor iuris, idem ſignificare videntur. Vide Iulianum in memorabili l.ſi ita vulneratus. ad legem Aquili. in ea enim disertè ponit, Multa iure ciuili contra ſtrictam rationem diſputandi, pro vtilitate communi recepta eſſe.

Rationem pro ſermone dixit textus, §. ſic itaque. de nupt. conſtit. aa.

Ratio, inquit Labeo, eſt, vltrò citróq; dandi, accipiendi, credendi, obligandi, ſoluendi ſui cauſſa negotiatio, l.ſi quis ex argentariis. §. rationum. D.de edendo. Itaque non dicitur ratio, ſi quis ſcribat priuatim, Petrum (puta) ſoluiſſe decem tali die.

Rationum appellatione non inſtrumenta tantùm, aut codices rationarij, vt l. cùm ſeruus. de cõdi. & demõſt. l.prætor. §. 1. D.de edend. ſed & calendaria, & diaria, ſeu ephemeridea & aduerſaria continentur: itémque ſi qua in palimpſeſto, ſeu deletitia charta, aut opiſthographo ſcripta ſunt, l.chartæ. de bono. poſ. contr. tab. Indicat Alc. in l.1. C.de eden.

Rationes reddere, eſt legendas offerre primùm, deinde computandas, vt explorari poſsit, imputationes probè an improbè referantur: accepta rectè relata, an non rectè. ita n. incipit quidem res à facto, peruenit autem ad pecuniam. reliqua enim reddi oportet, l.82. & ſimil. D.de cond. & dem. At rationẽ reddere longè aliud eſt quàm edere. Nam edere iuſſus inſpiciendi tantum poteſtatem facere debet, reliquum reddere non debet. Reddere verò iuſſus hoc ampliùs eam pecuniam, quæ ex reliquis colligitur, reddere cogitur, l.89. D.de verb. ſignif. l.69. §. ſeruus. D.de euict. Etenim Rationes reddere effectu nihil aliud eſt, quàm reliqua ſoluere, l.32. D.de condit. & demonſt. l.4. C.de teſta. man. Quamobrem reddendarum rationum conditioni ſeruus ita demum ſatisfacit atque paret, ſi libros rationum edat, ſi legendas, examinandas, diſpungendas, computandáſque rationes offerat, ſi cautiones & inſtrumenta omnia actus ſui exhibeat, & heredes notitia rationum inſtruat; & fidem conſtare omnibus quæ ab eo geſta ſunt, doceat, ac denique cum fide actus ſui quòd reliquum eſt ſoluat & reddat, l.81. l.110. D.de condictio. & demonſtr. l. 9. §. is qui reddere. D.de liber. lega. l.4. §. vlti. D.de ſtatuliber. Nec verò ſcriptam dumtaxat rationem, ſed & eam, quæ ſine ſcriptura ab eo adminiſtrata ſit, reddere debet, l.26. D.de ſtatuliber. Sufficit planè ſi ex æquo & bono rationem reddat, nec ea vtique quæ ſine culpa ſua perierint reddere debet, l.22. §. vltim. D. de manumi. teſta. Sed nec ad reliquorum

onus pertinent damna, quæ ita contigerint, vt nihil imputari poſsit, l.41.§.Titius.D.de fideic.libert. Quæ tota ferè lex de condicione rationum reddendárum tractat. Rationum autem redditione remiſſa ſcrupuloſa tantùm exactio rationum remitti videtur, non etiam reliquorum retentio, vel dolus in actu gerendo. commiſſus l.71.§. Titius.D. de condicio. & demonſtra.l.10.l.29.§.filias l.vlt.§.inter.& §.Titia.D.de libe. leg.l.122.D.de leg.lib.1. Et ita de eo, qui tutores ἀνυπολογίςους eſſe, id eſt, rationibus reddendis minimè obnoxios voluerat, Iulia.reſpondit, niſi bonam fidem in adminiſtratione præſtiterint, damnari eos debere, l.5. §.Iulianus.D.de adm. tut.

Rationem conſtare alicui dicitur, in l.penn. D.de re militа. quando acceptorum ratio non ſuperat impenſorum rationem, ac reliquorũ. Eodem modo per tranſlationem ratio cõſtat in Republica, cùm officio quiſque ſuo præclarè fungitur, benéq; collocãtur operæ, & in ſumma cùm nihil temporis hominibus deperit.

Rationis habendæ cauſſa, hoc eſt, vt curam haberet, propoſuit Prætor, Vlpia.in l.1.in prin.D.de poſtul.

Ratio æraria apud Ciceronem in Quintiana. eſt, vt ſcribit Turneb.Aduerſ.lib.7.cap.14.cum in aſsium numerum ſumma redigitur: vt verbi gratia, ſi centum millia æris deberi dicantur. Hoc eo perte agebatur, inquit Cicero, quod propter ærariam rationem non ſatis erat in tabulis inſpexiſſe quantum deberetur, niſi ad Caſtoris quæſiſſet quantum ſolueretur. decidis, ſtatuíſque tu propter neceſsitudinem, quæ tibi cum Scapulis eſt, quid iis ad denarium ſolueretur. Hæc Cicero. Fac igitur centum millia æris debita fuiſſe Scapulis ex æraria ratione: eam ſummam ſibi in ære numerari nolebant, in argento optabãt. nemo eſt enim qui non magnam ſummam in argento, quàm in minuto ære habere malit. non recuſabant debitores, ſed aliquid deduci volebant, ſi ad denarium ſoluerent. Erat enim denarius argenteus, & in argento ratio, vel ad denarium fiebat, vel ad ſeſtertium. Voluſius: Quare ſi ad denarium rationem conficies. Et, Si prius inſpexeris ad quem modum ſeſtertiaria ratio conficiatur. Aliter illum Cicer. locum legit Hotom. nam pro his verbis, Niſi ad Caſtoris quæſiſſet, legit, niſi à quæſtoribus quæſiſſes: tum & ærariam rationem exponit, diſsimilitudinem pecuniæ Rom. à Gallicana. Et illud ad denarium, id eſt ad rationem pecuniæ Rom.

Ratio implicita, cuius accepta atque expenſa nondum ſunt computata. Scæuola in l. emptor prædij. §.1. D. de pactis.

Rationes agere, gerere, adminiſtrare, pro eodem Iuriſcoſ. dicunt, l.42.§.libertatem.D.de fide.lib.l.40.§.ſeruus.D. de ſtat.lib. l. 34. D.de lib. cau. Rationes dare, reddere eſt, l.33.§. Lucius. D. de adminiſt. tut. & alibi ſæpiſsimè.

Ratio poni dicitur, id eſt, iniri & computari, l.1.§.ſi ſeruus.D.ſi quis teſta.lib.eſs.iuſs. & alibi ſæpe.

Ratio putatur, in qua ſumma fit pura, vt Varro libro 5. Ling.Lat.ſcribit, vel, vt N. Marcellus, in qua fraudis, aut falſi, aut mendacij, aut iniqui aliquid ſeparatur, & expungitur. Sic in l.7.D.de contra.emptio. Si rationes domini arbitrio putet. Rationem putare dicunt Græci ἐκκαθᾶραι λογισμὸν.

Rationes relatæ olim dicebantur, quemadmodum Cicero li. 5. Epiſt. ad Ruſum oſtendit, quæ ad ærarium referebantur. Feſt.Pomp.lib.16.R.R. duobus in compluribus orationibus cùm de actis diſſeritur, id eſt, rationum relatarum: quòd iis tabulis docentur iudices, quæ publicè data atque accepta ſunt. Ratio conſtare dicitur, l.1.D.de obſeq.parenti.l.penultim. D.de re milita.

Rationibus diſtrahendis actio appellatur, quæ aduerſus tutores, qui in pecunia pupilli male & fraudulenter verſati ſunt, in duplum datur, l.1.§. rationibus l.2.in princip. D.de tutel.& ratio.diſtrah. Rationibus autem eadem ratione dictum videtur, vt Communi diuidundo, Finibus regundis, Familiæ erciſcundæ: pro ad diſtrahendas rationes, hoc eſt ad ineundã ſubducẽdámque acceptorum expenſorúmque rationem: & quia quod alteri ab altero debetur, id quaſi coniunctum & contractum eſt, ad coniunctionem illam diſtrahendam & dirimendam. Fabius lib.7.ca.4. In tutelæ iudicio, inquit, ſolet quæri an alia de re quàm de calculis cognoſci oporteat: an fides præſtari debeat tantum, non etiam conſilium & euentus.

Rationibus inſerre, Referre rationibus, vel referre ad rationes, hoc eſt, rationibus abſcribere, quid receptum, quídque expenſum ſit, l.qui ſine vſuris. D. nego.geſt.

Ratio ſeſtertiaria, vide Ratio æraria.

Rationes ſubſcribere, l.82.D.de condi.& demon. Hinc Rationes ſubſcriptæ & expunctæ, l. 13. de diuerſ. & temp.præſcript. Galli vocant, *compte clos, & adfiné.*

RATIONALES in libris noſtris dicuntur, iidem qui Procuratores Cæſaris, de quibus ſuo loco explicauimus. vnde Rub. lib. Pandect.1. De offic. procur. cæſ. vel rational. Lamprid.in Alexandro: Vbi aliquos voluiſſet, vel rectores prouinciis dare, vel præpoſitos facere, vel procuratores, id eſt rationales ordinare, nomina eorum proponebat, &c. Item: Rationales cito mutabat, ita vt nemo niſi annum compleret: eóſque ſi boni eſſent, oderat, malum neceſſarium vocans. Imp. Conſtant.l.5.C.vbi cauſſ.fiſc. Ad fiſcum, inquit, pertinentes cauſſas Rationalis decidat. Sic in l. vlti. C. de aduoc.fiſc.l.vlt.C.ſi aduerſ.fiſc.l.3.C.de bon.vac.

RATIONALES ſummarum in Notitia Roma. Imperij ponuntur per prouincias conſtituti, quos puto rationales ſummæ rei vocari, veluti in inſcriptione l.7. C.vbi cauſæ fiſca. Idem Aug. ad Buleforum rationalem ſummæ rei. At in inſcriptione l.7.de iur. fiſ. in C. Theod. Verecũdo rationali ſummarum, ſcriptum eſt. Alij etiam ſtatuuntur rationales priuatarum, vt & procurator priuatæ rationis, in l.7.C.de eden. & rationalis priuatæ rationis, l.vn.C.de anno.& cap. Et rationalis priuatæ rei, l.7.C.de bo.proſc.

Rationalem inter infimos iudices conſtituit Speculator, §.infimi.de iuriſd.om.iudic.

RATIONALIA ſubſtantiuè, apud Vlpianum, ſi modò ſyncera manet lectio, in l.1.§.de ſeruis quoque. de tut. & rat. diſtrah. interpretatur Alber. rationum inſtrumenta. Noricus textus indicat & aliàs legi poſſe Auctionalia, nimirum pro tabulis auctionariis, in quibus annotabatur precium rerum publicè diſtractarum: quod ſub haſta ferè ſolebat fieri. Auctionariarum tabularum mentionem facit Cicero in Catilin.

RATIOCINATOR, qui tabernæ rationes tractat, l.7. C.de bon.proſcrip.

RAVCA, vermis radices arrodens. Plin. lib. 17. cap. 18. Olea vbi quercus effoſſa ſit, malè ponitur: quoniam vermes, qui Raucæ vocantur, in radice quercus naſcuntur & tranſeunt. Vlpia.l.13.§.1.D.locati: Si qua tamen vitia ex ipſa re oriantur, hæc damno coloni eſſe: veluti ſi vinum coacuerit, ſi raucis aut herbis ſegetes corruptæ ſint.

RAVDVS, ſiue, vt in mancipationũ formulis, raudaſculus, aſſem ſignificat. Apud veteres Raudum æs, imperfectum, RAVDVSCVLO LIBRAM FERITO.

RE, præpoſitio, non niſi compoſita reperitur, ſignificat reſolutionem actus rei, cui adiicitur, l.1. §. eleganter. D.depoſ.

REALIA vitia dicuntur quæ rebus, id eſt poſſeſsionibus ipſis, inhærent, rémque omnimodo à quouis poſſeſſore vſucapi prohibent, vt res furtiuæ, vi, clam aut precario poſſeſſæ, &c. l. vitium C. de acquir. poſſ. §. furtiuæ. Inſti.de vſucap. ad differentiam perſonalium,

quæ

quæ perſonæ certæ inſunt, & eius tantummodo vſucapionem impediunt, vt mala fides.

REALE vitium obiicere, hoc eſt, rem eſſe talem, quæ alienari, aut tradi non potuerit.

REALIA ſunt, quæ ob rem côceduntur, nec perſonam reſpiciunt, l. cùm vnus. D. de bonis auctoritate iudic. poſsid.

REATVS, ſtatus & conditio reorum, hoc eſt, vt Budæus ait, habitus demiſſus, pannoſus, ſquallidus, & miſericordiæ aucupator. Vnde legimus, ſub titu. de iniuriis, Vellem ſordidam rei nomine in publico habere, capillúm ve ſubmittere, nulli licet. Modeſtinus de pœnis: Si diutino, inquit, tempore aliquis in reatu fuerit, aliquatenus eius pœna ſubleuanda erit. Pars enim pœnæ eſſe viſa eſt, longa temporis intercapedo in conſpicua calamitate & miſeranda. Errore autem miro hæc opinio inter Iuriſperitos, alióſque inualuit, vt reatus pro crimine exaudiatur, cùm clara ſit huius vocabuli ſignificatio, l. vlt. in fi. de bonis dam. vbi Paul. Fraudis autem cauſſa, ait, adoptio facta videtur, etiam ſi non in reatu, ſed in deſperatione rerum, per conſcientiam, metu imminentis accuſationis quis adoptet. Et itidem in tit. de bonis eorum qui ante ſent. mortê ſibi conſc. l. vlt. Ita demum bona eius, qui in reatu mortem ſibi conſciuerit, fiſco vindicãda ſunt, ſi eius criminis reus fuerit: vt ſi damnaretur, morte, aut deportatione afficiendus eſſet. Hodie in reatu ſunt Budæo, qui vel carcere detenti, ſquallore & ieiunio conficiuntur: aut qui honoris cauſſa, cuſtodiæ ſuæ, aut apparitorum commiſsi: aut vadimonio, aut vadibus obſtricti ſunt, aut ex promiſſoribus. Reatus, pro pœna, in Auth. de inceſt. nupt. in prin. ac etiam adnotante Alciato, pro facto ipſo rei dicitur. Vnde Lex ait, Omnem honorem reatus excludit: eo ſcilicet exemplo, quo & abigeatus, factum ipſum abigei, Marcello, Calliſtratóque. Quod aduerſum videtur Budæi ſententiæ.

REBELLES in extrauaganti, qui principi non obtemperant circa ea, quæ ad imperij maieſtatem ſpectant.

RECAVTVM, Nouella 130. de trãſ. mil. apochæ ſpecies, quam faciebant delegatores (id eſt hi qui prouidebant copiis militaribus) collatoribus annonæ militaris, de ſuſcepta, vt loquitur vetus interpres Nouella 72. Id eſt ſecuritas de ſuſcepta pecunia, vt vult Cuiac. ex l. 1. C. de col. ſund. pat. ll. 11. Auguſtinus de cura pro mortuis: Vbi eſſet recautum quo illa cautio vacuata fuerat. Sudas, Recautum ſpecies apochæ apud Romanos. Et ſic dicemus Recauere, pro cautionê ſoluere: vt Repignerare, pignus diſſoluere. Cautio eſt obligatio: Recautio, obligationis diſſolutio. Vide Euacuatoria.

RECEDO is ere. Receſsiſſe non videtur, qui ſtatim rediit, ex ſententia l. nihil. D. de captiuis.

RECENSITIO, pro recognitione. Vlpi. in l. 3. §. Si quis noxali. ad exhibend. Nonne æquum eſt ei familiam exhiberi, vt noxium ſeruum agnoſcat? quod ex cauſſa debet fieri, ad deſignandum eum, cuius nomine noxali quis agit, recenſitione ſeruorum facta. Accurſ. Id eſt, nominatione, interpretatur.

RECEPTATOR, qui latrones, eorúmque ſurrepta, nocentésve recipit, occultátque. Martianus l. 1. de recept. Peſsimum, inquit, genus eſt receptatorum, ſine quibus latere nemo diu poteſt. Quamuis receptator, qui cognatum, vel affinem conſeruauerit, non eſt ſeuerè puniendus, l. 2. eo. titu. Hinc Receptaculum, dicitur locus in quem ſe improbi homines recipiunt. Paulus lib. 5. ſentent. tit. 3. receptorem appellat, & l. 3. §. non tantum. D. de incend. ruin.

RECIDERE, eſt ſui iuris fieri non poſſe, hoc eſt, de poteſtate in poteſtatem deſcendere, vt eleganter ſenſum reddens Cantiuncula dixit, Inſtit. quibus mod. ius patr. poteſt. ſolu. in prin. Vlpia. in l. ſiue cõt. de lib. agnoſ. In cuius poteſtatem recaſurus eſt. & inferius, In cuius poteſtatem recaſuri non ſunt. & rurſum ſub fine eiuſdem l. idê. de his qui ſui vel alie. iur. Nepotes, inquit, ex filio, mortuo auo, recidere ſolent in filij poteſtatem.

RECIPERE, præter notas ſignificationes, in tradendo, promittẽdó ve excipere, & ſibi reſeruare ſignificat. Iauol. l. 5. D. commun. præd. Seruitutem recipere niſi ſibi, nemo poteſt. adiectio itaq; vicini pro ſuperuacuo habenda eſt: ita vt tota ſeruitus ad eum qui receperit, pertineat. Alſen. l. 205. Qui fundum vendidit, pomum recepit, nuces & ficos & vuas duntaxat duracinas receptas videri. Labeo l. 30. §. 3. D. de lega. & fid. lib. 32. Si fundum mihi vendere certo precio damnatus es, nullum fructum eius rei ea venditione excipere tibi liberum erit. Plaut. in Trinummo,

Poſticulum hoc recepit, cum ædes venderet.

Cic. de Orat. II. Sed dicis te, cum ædes venderes, ne in rutis quidem & cæſis ſolium tibi paternum recepiſſe. Eodem modo Gell. li. 17. cap. 6. hunc Catonis locum interpretatur: Principiò nobis mulier magnam dotem attulit. tum magnam recipit, quam in viri poteſtate non committit. Eam pecuniam viro dat mutuam: poſtea vbi ira facta eſt; ſeruum receptitium ſectari atque flagitare virum iubet. Recipit, inquit Gell. id eſt, retinet. Item, Quando mulier dotê marito dabat, tum quæ ex ſuis bonis retinebat, neque ad virum tranſmittebat, ea recipere dicebatur.

RECIPERE in edicto De ſer. corrup. propriè eſt, refugium abſcondendi cauſſa ſeruo præſtare, vel in ſuo agro, vel in alieno loco, ædificióve, l. 1. §. 1. D. de ſer. corrupt.

Recipere ſaluum fore, de furto, & damno intelligi debet l. 5. D. nau. caup. ſtab.

Recipere cuſtodiam, l. 14. §. fi. D. de fur.

Recipi in carcerem, l. 2. l. 13. D. de cuſt. reo. l. 1. D. quando appellandum ſit. Et Recipi in cuſtodiam, l. vlt. D. de quæſtion.

Recipitur nomen eius, qui inter reos refertur. Cicero 4. Verrina.

Recipi inter reos dicuntur, qui in numero ſunt reorum, l. 12. §. 1. D. de accuſ. Hinc Recepti rei, l. 2. D. de cuſt. reo. Tacit. lib. 4. Receptus eſt, neque tamen peractus.

Recipiendum intelligendũ l. ex parte. D. de hered inſtit.

RECEPTVM dicitur, quod à pleriſque prudentium adprobatum eſt. Recipere enim quandoque pro adprobare. Inde ius moribus receptum, l. non debet. D. de dol. mal. Et ius receptum, l. in minorum. C. in quibus cauſ. reſtit. in integr. non eſt neceſſ.

Receptum non videtur, quod receptum nõ durat. Gloſ. ca. nam &. extr. de verb. ſignifi. quod vtique verum eſt, cùm recipientis ius extinctum eſt: alioquin ſi non extinctum, ſed tranſlatum proponatur, receptum videtur, ex reſponſo Pauli, qui ait, ſub tit. de verb. ſig. Cepiſſe quis intelligitur, quamuis aliis acquiſiuit.

RECEPTI in libris noſtris appellantur, Arbitri: ex eo quòd à Prætore ad arbitrandum delecti, recepti atque admiſsi ſunt: ſiue quia ex recepto, id eſt ex compromiſſo cauſſas dirimendas recipiunt, l. 1. & paſſ. D. de recept. & l. 12. C. de iudic.

RECEPTI in reos, vide Reum facere. Venul. l. 12. §. 1. D. de accuſa. Hoc beneficio etiam in reos recepti vti poſſunt. item in fine, Cornelia iniuriarum ſeruũ non debere recipi reum, Cornelius Sulla auctor fuit.

RECEPTICIA actio olim vocabatur, quæ aduerſus argentarios, qui pecuniam alieno nomine cõſtituerant, dabatur, l. 2. C. de conſt. pecunia. Theophi. in §. In perſonam. Inſtitu. de actionib. à verbo, opinor, Recipere, quod nonnunquã promittere eſt. Vnde & ex recepto, id eſt, compromiſſo, Iuſtinia. interpretatur.

Recepticia DOS eſt, quam is qui dedit, ſoluto matrimonio ſibi reddi ſtipulatus eſt: ait Vlpian. cap. Inſt. 6. & l. mortis cauſſa. 31. §. 2. D. de mort. cauſſ. donat.

Recepticius SERVVS Nonio is dici traditur, quem in danda dote, aut donatione quis exceperit, quod eſt receperit. Cato, Mulier & magnã doteui dat, & magnam pecuniam retinet. ex ea igitur re familiari, ex qua ſibi dote data retinuit pecuniam, viro fortè irata repetere inſtituit. apponit ei flagitatorem receptitium: hoc eſt, proprium ſeruum ſuum, quem cum reliqua pecunia receperat, nec dederat doti, & exceperat.

RECIPERARE, pro Recuperare paſsim in Pandectis Florentinis. Hinc

RECIPERATIO, vide RECVPERATIO.

RECISVM, cõciſum, breue. Calliſtratus l.2. D. de term. mot. Et poſſunt in tempus vt cuiuſque patiatur ætas, relegari. id eſt ſi iuuenior, in lõgius: ſi ſenior, reciſius.

RECITARI teſtamentum dicitur, cùm in publicum prolatum & apertum teſtibus præſentibus publicè recitatur, l.1. C. quemadmo. teſtam. aper. l.41. D. ſi cert. pet. l.11. §.1. de legat. 2. l.6. in fi. D. de extraordi. crim. l. 40. D. de iur. fiſ. l.29. D. de manumiſ. teſtam. & apud Paul. lib.4. Sent. titu.6. Plin.7. cap.52. Apertóque teſtamento recitatum heredem minorem funeri inſtitiſſe. Recitare etiam teſtator heredem dicitur, quia eum palàm, id eſt, ſic vt à teſtibus ſeptem exaudiri poſsit, nuncupat, vt in l.1. D. de his quæ pro non ſcript. habent. Qua ex parte me Titius heredem ſcriptum in tabulis ſuis recitauerit, ex ea parte heres eſto. Et in l.18. §. vlt. D. de hered. inſtituen. Qua ex parte à me Titium heredem inſtitutum recitaſſem, ex ea parte mihi Sempronius heres eſto. Cice. pro Cæcinna: Teſtamento ſi recitatus eſſet heres pupillus Cornelius.

RECOGNITIO & diſpũctio in l.15. D. de reb. auct. iud. poſsid. ad quam referenda eſt l.56. D. de verborum ſignificat. vt inſcriptionum ſimilitudo admonet, vbi ait Vlpian. Cognoſcere inſtrumenta eſt relegere & recognoſcere: Diſpungere verò, conferre data & accepta. Sic Deſcriptum & recognitum faciant, accipe in l.5. D. famil. erciſc. Recognoſcere etiam dicitur, qui quod ſe dictante ab alio ſcriptum eſt, adgnoſcit, l.15. §. item Senatus. D. de falſ.

Recognoſcere Feudum, eſt beneficij ſui auctoré agnoſcere, eíque illud acceptum referre, eóque nomine fidem illi & obſequium deferre, lib. Feud. 2. tit.17. & tit. 34. §.3. Dicebant & Recognoſcere de manu. Albertus Krantz. li. Dan.6. cap.17. Ibi tum Cęſar cauſſari cœpit, quòd rex tardius aduenisset, Imperio Romano deuinctus obſequio, quod regnũ illius de manu recognoſceret. Idem lib. 7. cap.41. Ita tamen, vt iuxta regni iura feudũ à corona recognoſcat, & inde prę́ſtet obſequia.

RECOMMENDARI, Bartoliſticis, eſt detineri & carcerari ad implorationem aliorum, de quo vide Bar. in l.2. ad fin. D. de cuſtod. reor. vbi docet: Si carceratio nulla eſſet, nec recommendationem valere. Itaque Recommendari reus interpretibus dicitur, quando aliquis in carceribus eſt propter vnũ crimé, & duo actores veniunt implorantes officiũ iudicis, quòd iſte incarceratus detineatur etiam propter eorum intereſſe.

RECONVENTIO, Caio eſt mutua actio, in l. ſi cùm idem eodem, §. ſed & ſi mutuæ. D. de iuriſdict.

Reconuentio, quæ rei: & conuentio, quæ actoris eſt: dicitur mutua petitio. Sunt enim quaſi connexa, l. penult. C. de Iudęis. Vide Abbat. in Rubric. de mut. pec. Negant reconuentionem (quæ nihil aliud eſt in effectu, quàm retorſio, l. cùm Papin. cum Authen. ſeq. C. de ſenten. & interloc. omn. iudic.) habere locum in appellationis cauſſa, tum coram arbitro. Vide Lanfr. Balb. Deciſ. 65. Cent.1. Poteſt autem conuentio & reconuentio fieri vel coram iudice ordinario, vel delegato. in Nouel. de executoribus. §. illud. & in Auth. Et conſequenter. C. de ſenten. vbi Glo. pulchra.

RECTVM iudicium, id eſt, directum, & principale, l.18. D. commod.

Rectum FEVDVM, idem quod iuſtum: id eſt, quod recto iure, quod iuſto & legitimo modo conſtitutum, quod iuſta inueſtitura quæſitum eſt. lib. Feud. 2. tit. 2. §.2. & tit.3. §.1. & tit.20. & tit.46. Obertus li.2. tit.8. §.2. pro recto feudo dixit, Rem per beneficium rectè inueſtitam. Sic

Rectum ius dixit Iuſtin. §. 1. de fideic. hered. In primis, inquit, ſciendum eſt, opus eſſe, vt aliquis recto iure teſtamento heres inſtituatur. Id eſt, ſecundum iuris ciuilia præſcripta & regulas, atque adeo verbis directis ac ſolemnibus.

RECTE verbum ad iuſtitiam cauſſæ refertur: ſicut Ritè, ad ritum, id eſt, ſolemnitatem, vt indicat Alciatus. Sed tamen videtur Rectè generalius accipi. quod enim ſecundum ritus fit, hoc & rectè fieri dicitur. Quamuis eodem admonente, Iuriſconſulti differentia hac nimis ſubtili abutantur, & doctiſsimi Grammaticorum aliter tradiderint. Varro: Ritè à ritu: nam quod ſecundum ritus fit, id ratum & rectum eſt. Priſcianus Ritè pro rectè: quia nihil traditur ritibus, niſi quod rectum eſſe credatur. Donatus: Rectè dicitur, quod nullo vitio verborum dicitur. Verè, ad rei ſeu ſententiæ veritatem refertur. Hinc Terẽt. in Adel. Rectè & verè dicis.

Recte atque ordine, id eſt rectè ac ſapienter: quippe ex ſapientia conſideratio, ordo autem ex conſideratione naſcitur. In l.2. D. ad s.c. Vell. Arbitrari Senatum, rectè atque ordine facturos ad quos de ea re in iura aditum erit. Cic. Philip.3. Rectè atque ordine, éque Rep. feciſſe & facere. Vlpian. l. diui. 27. §.1. D. de liber. cauſſ. Rectè atque ordine iudices puto facturos, ſi hanc formam fuerint conſecuti.

Recte, In ſtipulationibus tantundem valet, vt Arbitratu boni viri: inquit Vlpia. l. hæc verba. 73. De verb. ſign. Hinc Rectè defendere, arbitratu boni viri defendere: apud eundem in l. iam tamen. 5. §.3. D. iudic. ſol. Hinc illa formula cautionũ apud Paul. in l. lecta, 40. D. Si cert. pet. Et hęc quindecim proba rectè dari Kalendis futuris ſtipulatus eſt Mæuius. Cato De re ruſt. ca.144. Oleam cogi rectè, ſatiſdato arbitratu L. Manlij. Idem cap.146. Rectè hæc dari, fieríque, ſaníque dari domino, promittito. Varro libr. De re ruſt. 2. cap. 4. Illaſce ſues ſanas eſſe, haberéque rectè licere, ſpondes ne? Scæuola l. qui Romæ. §.15. D. de verb. oblig. Eáq; ſic rectè dari fieri promiſit Callimachus. Vlpia. l. aliud eſt. 71. De verb. ſign. His rebus rectè præſtari.

Rectè defendi, hoc eſt iudicium accipere vel per ſe, vel per alium, ſed cùm ſatisfactione: nec ille videtur rectè defendi, qui quod iudicatum eſt non ſoluit, l. rectè 63. D. de iudic. & l.10. D. de adminiſt. tut.

Rectè aliàs eſt idoneè, vtiliter, & vt oportet. l.2. D. de vſu fruct. quemadm. cau. l.20. §. vlt. D. de ſeruit. vrb. l.24. D. de ſeruit. ruſt. Item legitimè & ſecundum iuris ordinem, l.2. §.1. D. ad Velleian. l.27. §. rectè. D. de liber. cau. l.31. D. de minorib. l.2. D. de inofficioſo teſtamento. l.6. in fi. D. de iure patron. l.3. in princ. D. de lib. & poſt.

Rectè etiam eſt ſine vitio, id eſt, non vi, non clàm, non precariò. l. penult. D. de itin. actúque. His enim modis rectè rem non geri Donat. in Eunuch. Terent. notat. Rectum iudicium pro directo, & principali in l.18. §. vlt. D. commod. coniuncta l.17. §.1. D. eo. tit. vt & Recta actio, pro directa, in l.9. §. ſed non vt literæ, D. de acquir. rer. dom.

RECTOR propriè dicitur, qui prouinciam ſiue Præfecti Præt. titulo, ſiue comitis, ſiue proconſulis, ſiue legati, ſiue Cæſaris, ſiue correctoris nomine regit. Vide Bar. in l.1. C. de excuſ. mun. lib.11. Alc. in l. principalibus. D. ſi cert. petat. Ceterùm Rectorem ſcholaſticorum nomine contineri, vt & Epiſcopum, qui ſtudiorum cauſſa in Academia ſit, Bald. docuit in procem. Decretal. Sic appellatione militum, Imperator, l.1. D. de mil.

de mil. teſt. Appellatione populi, ſenatus continebitur, §. Plebs. Inſtit. de iur. nat. Qua ratione cùm curiam dicimus, etiam de Cardinalibus; cùm Monachos, de Abbate; cùm Capitulum, de Decano quoque intelligimus, c. quia. §. 1. de conceſ. præb. in Sexto.

RECVPERATIO, ſiue Reciperatio, vt ait Aelius Gallus apud Feſtum, eſt, cum inter populum, & Reges & nationes, & equites conuenit peregrina lex, quomodo per recuperatores (quorum erat id munus) reddantur res, reciperentúrq; reſq; priuatas inter ſe perſequantur. σύμβολα, ſi credimus Sudæ, appellat Demoſthenes Philip. 7. quæ pacta conuenta ſunt ciuitatum inter ſe, quibus iura ciuibus vltrò citróque redduntur.

RECVPERATORES dicebantur, quibus Prætor iuriſdictionem mandabat priuatarum cauſſarum, quacunque de re ageretur: à recuperando, ſeu iterum acquirendo quod amiſſum erat, dicti, quos nunc iudices delegatos appellamus. Theoph. §. eadem. Inſtit. quibus ex cauſ. ma. licet. Recuperatoribus ſimiles erant apud Græcos qui διαιτηταὶ vocabantur, non αἱρετοὶ, ſed κληρωτοί.

RECVPERATORIVM iudicium, quod per iudices datos exercebatur, Cice. lib. 2. de Inuen. Plin. lib. 3. Epiſtol. penu. Huius autem exemplum habes apud Ciceronem in Orat. pro Cæcina, quam orationem ipſe apud Recuperatores perorauit: ſponſione facta in interdicto vnde vi.

RECVSARE, pro accuſationem depellere, apud Cicer. Budæ. obſeruauit. Recuſamus reipſa, & tacitè, l. recuſare. D. de acqui. her. l. recuſare. Ad Trebel. Item recuſat, hoc eſt, refutat, reiicit impropriè, quod ſibi delatum non eſt, l. filia. D. de aur. & arg. leg. Præterea recuſat, qui debitè requiſitus, abſque cauſſa protendit executionem, vt not. in Authen. de exact. inſtru. dot. §. illud. Aſtipulatur l. tutor qui repertorium. §. ſi deponi. D. de admi. tut. Obſeruandum, executorem recuſari non poſſe ſuſpecti nomine, nec ab eo appellari, niſi in exequendo modum excedat, ſecundum gl. in l. apertiſsimi. C. de iud.

RECVSARE & Repudiare hereditatem differunt. Recuſare non modò heres poteſt, verumetiam fideicommiſſarius, l. cogi. 16. §. 3. & §. ſi ſeruo. D. ad Trebell. Repudiare autem ſolus heres poteſt: quippe cùm alij nulli hereditas deferatur. rurſus, Repudiatio in iure tantùm fieri poteſt, l. 3. & l. 4. C. de repud. hered. Recuſatio verò quouis loco & modo rectè fit. Itaque recuſare, inquit Vlp. non tantùm præſentes, ſed etiam abſentes, vel per epiſtolam poſſunt, l. recuſare. 6. D. ad Trebell. & l. recuſari. 95. De acq. here. Recuſari hereditas non tantum verbis, ſed etiam re poteſt: & alio quouis indicio voluntatis.

RECVSATIO veteribus Gloſsis ἀποβολὴ, καὶ ἀπολέξις κριτῶν. Ergo eſt iuriſdictionis, vel audientiæ, cauſſa ſuſpicionis propoſita declinatio, l. apertiſsimi. C. de iudic. Spec. tit. de recuſ. Id autem fiebat aut his verbis, Hunc nolo: vt ſcribit Plinius in Panegyrico, Sors, inquit, & vrna iudicem adſignat, licet reiicere, licet exclamare, Húc nolo, timidus eſt. Vel interpoſito iureiurando, his verbis: Eiero, iniquus eſt (vt Aſconius Pædianus docet) alio nullo allato ſuſpicionis argumento. Iudex autem ante litem conteſtatã recuſandus eſt, d. l. apertiſsimi. Si lite conteſtata, emerget legitima recuſandi cauſſa, recuſari poterit, gloſ. l. pen. C. de conſort. eiuſd. lit. glo. in c. cùm ſpeciali. de appella. in antiq. Recuſandi iudicis cauſſas recenſet Angelus in §. præterea. nu. 9. Inſt. de excep. Alciat. reſp. 369. nu. 15. Vide item Cuiac. Obſer. lib. 9. cap. 23.

Recuſatio, exceptio. Cicero De Inuent. lib. 1. Iudiciale eſt, quod poſitum in iudicio, habet in ſe accuſationem & defenſionem, aut petitioné & recuſationem. Hinc illud Celſi in l. 48. D. mandat. Si quis ſub vſuris creditam pecuniam fideiuſsiſſet, & reus in iudicio conuentus cùm recuſare vellet ſub vſuris creditam eſſe pecuniam, fideiuſſor ſoluendo vſuras poteſtatem recuſandi eas res ſuſtuliſſet, eam pecuniam à reo non petiturum.

REDDERE, rem pro re dare. Seneca lib. de Benef. 6. Cùm dicimus, Beneficium illi reddidi, non hoc dicimus, illud nos quod acceperamus reddidiſſe: ſed aliud pro illo reddere. Eſt enim rem pro re dare. Quid ni? cùm omnis ſolutio non idem reddat, ſed tantundem. nam & pecuniam dicimur reddidiſſe, quamuis numerauimus pro argento aureos, quamuis non interuenerint nummi, ſed delegatione & verbis perfecta ſolutio ſit. Item lib. 7. Reddere, eſt id quod debeas volenti dare.

Reddendi verbum, ait Celſus, quanquam ſignificatum habet retrò dandi, recipit tamen & per ſe dandi ſignificationem, l. 94. D. de verb. ſig. l. 21. De legat. 2. Itaque reddere iuſſum, ſimul & dare iuſſum Caſcellius & Labeo probant l. 98. de legat. 3. Et ideo ſiquis alicui pecuniam reddi iuſſerit, etſi debitam non appareat, ex fideicommiſſo tamen ea rectè petetur, l. 91. §. 1. D. de legatis & fid. 3.

Reddi actiones à Prætore dicuntur, id eſt, dari, l. 11. de præſcript. verb. l. 52. D. de rei vindic. §. rei perſequendæ. in fin. Inſtit. de action. l. 35. D. de obligat. & action. l. 9. §. 1. D. quod falſ. tut. l. vit. in fin. D. ſi ventris nom. l. 23. in fin. D. comm. diuid.

Reddi iudicium, id eſt iudicium cóſtitui, l. 12. D. de præſcrip. verb. l. 4. D. de aqua quot. l. penult. D. quod cuiuſq. vniuerſ. Et

Reddi interdictum, id eſt interdicto agendi poteſtatem permitti, l. 4. D. de vi, & vi arma, l. 1. §. eſt igitur. & l. vit. D. vti poſſid. l. 1. §. hoc interdicto. & §. præterea. D. de itin. actuq. priu. Paulus lib. 4. Sentent. titu. 7. Et

Reddi præiudicium, l. vit. D. ſi lib. ing. eſſe dic.

Reddi pœnæ dicuntur, qui ad pœnam ſuam, quam euaſerant, vel ad metallum, vel aliam aliquam reuocantur. Plin. lib. 10. Epiſtol. Traianum cóſulens de ſeruis qui ex damnatione in ſeruorum publicorum numerum irrepſerant: Nam & reddere, ait, pœnæ poſt longum tempus pleroſque iam ſenes, & quantum adfirmatur, frugaliter modeſtéque viuentes, nimis ſeuerum arbitrabar. Cui Traian⁹ ſic reſcribit: Qui intra hos decem annos damnati, nec ullo idoneo auctore liberati ſunt, hos oportebit operæ ſuæ reddi. Apul. lib. 7. de Aſino aureo: Quoad renaſcenti die ſequenti deductus ad magiſtratus, vt aiebant, pœnæ redderetur.

Reddere ius dicitur magiſtratus, cum aliquid decernit: quaſi quod ei à populo commiſſum fuit, vnicuique diſtribuens, l. pen. D. de iuſt. & iur.

Reddere rationes, vide Rationes reddere.

REDDITI agri, vt Hygenus in libro de Limitibus, & alij id genus auctores ſcribunt, olim dicebantur, qui veteribus poſſeſſoribus redditi erant.

Redditi apoſtoli, l. 9. D. de iure fiſc. Et Redditæ vſuræ, l. 17. D. de vſur.

REDDITVIRI, vetuſtè pro Redditum iri. Proculus l. 48. in fin. Sed qui petent cauere debebunt, ſi hereditas euicta fuerit, quod legatorum nomine datum ſit, redditu iri. Iulianus l. 27. D. ad s. c. Trebell. Et cauit, quod amplius per legem Falcidiam liceret, cepiſſet, redditu iri.

REDHIBERE, eſt facere vt rurſus habeat véditor quod habuerit: & quia reddendo id fiebat, idcirco Redhibitio eſt appellata, quaſi redditio, l. 21. D. de ædil. edict. vide l. facta. 60. Vel ſic: Redhibere dicitur véditor qui rem venditam ſibi ab emptore redditam recipit. Plautus Mercatore:

C. Quid ſi igitur reddatur illi vnde empta eſt?
D. Minimè gentium. C. dixit ſe redhibere, ſi nõ placeat.

nam(vt ait Feſtus) Redhibitur tű propriè dicit, quod redditum eſt, improbatúmq;: & qui dedit, idémq; rurſus coactus eſt habere id quod antè habuit. igitur

REDHIBITIO venditionis reſolutio eſt, l. 21. §. redhibitionem. cum §. ſeq. D. de act. empti. Quintil. lib. 8. ca. 3. Annon pudeat certam pecuniam creditam perio dia poſtulare, aut circa ſtillicidia aſſici, aut mācipij redhibitionem ſusdere. Hanc Græci ἀναγωγὴν vocant. Heſychius ſic eam definit: Ἀναγωγὴ ἡ τῶν πραθέντων ἀνδραπόδων ἐχόντων αἰτίαν τινά.

REDHIBITORIA actio ædilicia, quæ in hoc datur vt venditor quod vendidit propter vitium eius, morbúmque recipiat, l. 1. & tot. tit. D. de redhib. act.

REDIGERE, eſt induſtria reducere ad aliquid, Papinianus in l. 2. D. qui potior. in pigno. habean. Quamuis, inquit, ex ceteris pecuniam ſuam redigere poſsit.

REDACTA pecunia, Vlpian. interpretans verba S C. quod reiatum eſt in Litem veniunt. D. de petit. heredita. Redactam, inquit, ſic accipiemus, non ſolùm iam exactam, verùm & ſi exigi potuit, nec exacta eſt.

REDACTVS, tus, tui: pecunia ex frugib. venditis redacta. Scæuol. lege 58. §. 1. D. de vſufruct. Sempronio do lego ex redactu fructuum holeris & porrinæ, partem ſextam.

REDIMERE, multis modis etiam in iure noſtro ſolet accipi. I. Emere, licitari. Cicero: Qui merces, inquit, rediműt, vt ſtatim vendāt. Inde redēptores cauſſarum, qui alienas lites mercantur pecunia: Quadrupiatores aliàs dicti. Redemptor itē vectigaliű, emptor appellatur, in l. Cæſar. in prin. D. de publi. II. Redimere, quaſi reemere, cum res vendita eodem pretio recipitur. Ita quotidie vtimur in cōtractibus annuorum redituum: quibus pactum redimendi ſolet adiici. III. Pro liberare, vel recuperare illos, qui capti ſunt. Terentius, Vt redimas te captű, quam queas minimo. IIII. Redimere accipitur, pro certo precio aliquid faciendum ſuſcipere, vt totű quis perficiat ſuo ſumptu, quod & cōducere dicimus. Celſus in l. redēptores. D. de rei vindicat. Cicero, Et redēptor, inquit, qui columnā illā de Torquato conduxerat faciendā. Sic l. 12. §. vlt. D. de vſu & habit. Si veſtiméta texenda redemerit. Et redempturis faciendis præpoſiti dicuntur in l. 5. D. de inſtitor. qui ad operum rerúmque aliarum conductiones præponuntur.

Redimere, pro corrumpere: vt redimere delatorem, pecunia enim à delatione deducere. Vlpian. l. 29. D. de iur. fiſci: Sed enim hæc pœna magis eſt vt aduerſus ipſum locum habeat, qui delatorem redemit. Item: Nec enim exinde perit cauſſa, ex quo redempta eſt.

Redimere ſententiam, Redimere iudices. Macer l. 34. eod. Tu qui defenſione omiſſa redimere ſententiam maluiſti Item, Ad defenſionem cauſſæ bona fide veniant: non aduerſarios aut iudices redimere tentent.

Redimere litem, futuri emolumenti litis ſocietatem paciſci eſt, l. 7. D. mandati. l. 20. C. eod. l. 1. §. ſicut cautum. D. de extraordin. cogn. l. 15. C. de procurat. l. 53. D. de pactis.

REDEMPTOR dicitur, qui certo precio opus aliquod faciendum ſuo periculo cōduxit: & qui locat, vetuſtè Venditor: opus verò ipſum, Redemptoris bona: vt in Verrin. III. docet Hotom. Vel ſic: Redemptor eſt, qui opus certo precio faciendum ſuo periculo conduxit. Vlp. l. 39. D. de rei vind. Redemptores qui ſuis cementis ædificant, ſtatim cementa faciunt eorű in quorum ſolo ædificant. Cicero Philipp. 9. Vt eam ſtatuam faciendam locent, quantíq; locarint, tantum pecuniam redemptori ſoluendam attribuendámq; curent. Redemptores, inquit Feſtus, propriè atque antiqua conſuetudine dicebantur, qui cum ad faciendum aut præbendum quid cōduxerant, tum demű pecunias accipiebant. nā antiquitùs Emere pro accipere ponebant. At ij nunc dicuntur Redemptores, qui quid conduxere præbendum, vtendúmque.

Redemptor pontis dicitur, qui pontē ſartű tectum pecunia quæ pro mercιű exportatione ſoluatur, tuendum conduxit. Labeo l. 60. §. 8. D. locat. Vehiculű conduxiſti: id cum pontem tranſiret, redemptor eius pontis portorium ab eo exigebat.

Redemptores vectigalium, l. 8. §. non alios. D. de vacat. mun. Redemptor cotoriarű, in l. 15. de public. Redemptor ſiluæ, qui ſiluā conduxit, l. 29. D. loca. Sed & quemcunq; operis faciendi conductorē hoc nomine appellant, l. 51. §. vlt. l. 60. §. lege dicta. D. locati. l. 17. §. penult. D. de vſur. l. 40. D. de rei vindicat. l. 23. §. 1. D. de reb. auctor. iudi. l. 1. D. in quibus cauſ. pign. l. 33. §. qui ædem. D. loca. l. 38. in fi. D. de verborum obligationibus.

Redemptor litis dicitur, qui certa mercede pacta litis periculum in ſe recepit, eiúſque periculű præſtat. Vlp. l. 6. §. 6. D. mandat. Videbatur autē mihi iudicatum ſolui fideiuſsiſſe, & quaſi redemptor litis exitiſſet, velle à Daphnide mandati iudicio conſequi quod erat condemnatus. Prius autem dixerat, Ex euentu litis cauerat ſibi certam quantitatem dari. Item l. ſequenti, An euentum litium maioris pecuniæ præmio redemerit. Quintil. lib. 12. cap. 7. in fi. de patronis eorúmq; honorario diſputans: Paciſcendi quidem ille piraticus mos, & imponentium periculis precia, procul abominanda negociatio, etiam à mediocriter improbis aberit. Impp. l. 15. C. de procur. Litē te redemiſſe contra bonos mores precibus maniſeſtè profeſſus es. Sic l. 22. C. mandat. l. 9. §. 1. D. de offic. proconſ.

REDEMPTVRA, redemptio, conductio publicorum. Vlpia. l. 5. D. de inſtit. act. Si quis pecuniis fenerandis, agris colendis, mercaturis, redempturíſque faciendis præpoſuerit, &c. Liuius lib. 23. Exhortandos qui redempturis auxiſſent patrimonia, vt Reipub. ex qua creuiſſent, ad tempus commodarent.

REDINTEGRARI matrimoniű dicitur, quotiens poſt repudium miſſum iterum coeunt, & cōueniunt ac reconciliantur coniuges, l. 23. & l. vlt. D. rer. amotar. l. 64. D. de iure dot. l. 19. D. ſolu. matrimo. Matrimoniű eodem ſenſu inſtaurari dicitur, l. 62. §. 1. D. de donat. inter. vir. Sic & Redintegrari dos, in l. 6. D. de iu. dot. Et Redintegrari ſeruitus, quæ confuſa reſtituitur, l. 7. D. de fundo dot. Redintegrari etiam matrimoniű dicitur, quod captiuitate ab hoſtibus diſſutum quodam modo erat, l. 14. in fi. D. de captiu. Redintegratur & ſtipulatio, quæ accepta facta reſtituitur, & ex integro interponitur, l. 10. D. quod met. cau. Quo ſenſu Reſtaurari obligatio dicitur, l. 9. D. de præſcript. verb.

REDIRE hereditas dicitur, quæ lege & ab inteſtato obuenit. Papinia in l. 69. in fi. prin. D. de legat. 2. Peto pro hereditate quā tibi reliqui, quæque ad fratrem meum iure legitimo rediret, contentus ſis centum aureis. Pompon. in l. 3. D. ſi quis omiſſa cau. teſt. Si ipſe quoque prætermiſerit, & quod lege ad ſe rediret, poſsidebit hereditatē. Terentius in Andria Act. 4. ſcen. 6. *Eius morte ea ad me lege redierunt bona.* Idē in Hecyra Act. 1. ſcen. 2

Interea in Imbro moritur cognatus ſenex:
Horum ad hos redibat lege hereditas.

REDITVS dicitur, quidquid ex re aliqua obuenit, & redit, l. 5. §. non paſsim. D. de reb. eor. Sic Reditus prædii. id eſt prouentus, qui quotannis redit, l. pen. D. de vſu & vſufru. leg. l. ſi reditus. D. de fund. inſtr. l. Titia. D. de ſolut. l. æquiſsimum. §. 1. D. de vſufruct. vt apud Ouid. Eleg. 3.

At reditus iam quiſque ſuos amat, & ſibi quid ſit
Vtile, ſollicitis computat articulis.

Reditus annui inter immobilia computantur. Nouella 7. & l. Iubemus. 2. de ſacroſanc. eccleſ. Reditus

autem

autem prædij legatur cùm vindemia, vel meſſes legantur, l. 6. D. vſufruct. quemad. cau. l.7.l.17. §. etſi fortè. D. de vſufr. Multum verò legatum Reditus prædij ab vſusfructus legato differt. Nam cui vſusfruct. legatus eſt, prædium ipſum quo vtatur fruatur liberum relinqui debet. Ei verò, cui reditus legatur, ſatis eſt offerri annuam quantitatem, quam fundus largitur, nec ad habitationem præſtandam heres obſtringitur, l.38. D. de vſufr. leg. Hereditatem autem exceptis reditibus reſtituere rogatus, partus ancillarum non retinebit, nec fœtus pecorum, qui ſubmiſſi, & in locum demortuorum capitum ſubſtituti gregem reſtituent, l.38. §. hereditatem. D. ad Trebellian.

Reditus pecuniæ, id eſt, vſura, inquit Scæuola l.30. D. de adim. vel transf. l.87. §. vlti. ad leg. Falcid. l.6. De præſcript. verb.

REDIVIVA ſaxa, l.19. C. The. de oper. public. appellantur, quæ ex vetere in nouum ædificium tranſlata dein tegro polluntur, & quaſi in vitam, noua adſumpta forma, denuo reuocantur.

REDVCERE, eſt in formam priſtinam inſtaurare, l.1. D. de itin. actúque priuat. Interdum ſignificat referre ad arbitrium alicuius. Hinc illa diſputatio, An, qui petit reductionem ad arbitrium boni viri, iniquitatem probare debeat, Pauor. conſil. 2.

REDVCES dicuntur à periculo imminenti ſeruati.

REFERENDARII, in Conſtitutionib. Iuſtin. Nouel. 10.113.124. & l.2. C. de offic. eius qui vic. alic. iud. ij erant qui recitabant principi ſupplicum deſideria, & mandata principis iudicibus inſinuabant. Caſsiodorus lib. Var.6 ea eorum formula demonſtrat eos cauſſarum ordines principi expoſuiſſe, interpellantium vota cognouiſſe, & iis reſponſa reddidiſſe. Nonnunquam etiam, vt Sigebertus ſcribit in Chronico, publicas conſcriptiones anulo ſeu ſigillo regis confirmabant. Quidam magiſtros requeſtarum hodie dici putant. Horum funguntur miniſterio, qui etiam in aulis Principum fratrum, hoc eſt, Caroli Imp. & Cæſ. Ferd. plerunque Cancellarij appellantur. Nominat autem eos ipſe Iuſtinianus Spectabiles, qui mox ſuum poſt illuſtres obtinebant locum. Vide Auth. de referend. ſacri Palat. Alcia. libr. Diſpunct.3. & Bar. in l. eos. C. de excuſ. mun. li.10. Ῥεφερενδάριος, inquit Suidas, ἀξίωμα ῥωμαϊκόν· ἤγουν ὁ ἀναφερεύς. Ex horum autem numero ſunt qui referendarij dicuntur maioris Eccleſiæ Nou. 6. qui ſpecialiter deſtinati erant ad maioria eccleſiæ negotia principi referenda. At ij qui Referendi curiæ nominantur à Caſsiodoro lib.3. Var. iidem non ſunt qui Referendarij, vt eiuſdem Caſsiodori formula de referendis in Senatu docet. Coclæus hanc vocem in barbararum dictionum claſſem reiecit.

REFERRE de re aliqua, pro eo, quod eſt, proponere rem agitandam.

Referre crimen eſt accuſatori crimen obiicere, vnde Relatio criminum, l.5. D. de public. iudic.

Referre iuſiurandum, eſt delatum ſibi ab aduerſario iuſiurandum in eum transferre. Paulus l. 38. D. de iureiur. Manifeſtæ, inquit, turpitudinis & confeſsionis eſt, nolle nec iurare, nec iuſiurandum referre. Et ſæpe in l. iuſiurandum. 14. eod.

Referre rem iudicatam, retractare, Cic. pro Dom. ſua: Si Decemuiri ſacramentum in libertatem iniuſtum iudicaſſent, tamen quotieſcunque vellet quis, hoc in genere ſe rem iudicatam referre poſſe voluerunt. Sic Referre myſteria dixit libr. De Orat.3. pro Iterare: & Terent. in prol. Hecyr. Referre comœdiam, pro denuò agere.

Referre in reos. Vlpia. l.15. §.5. D. ad leg. Iul. de adult. Legis Iuliæ de adulteriis capite ſeptimo ita cauetur, ne quis inter reos referat eum, qui tum ſine detractatione Reip. cauſſa aberit. neque enim æquum viſum eſt abſentem Reipublic. cauſſa inter reos referri, dum Reipub. operatur. Vide Reum facere.

RELATIONES dicuntur in Rub. De relationib. libr. Cod.7. cùm iudex in diſceptanda lite dubitandi cauſſam habens, ad Principem negotium refert, eum quid ſtatui velit, conſulens: vnde etiam Conſultatio appellatur in l.1. eod. Quoties, inquit, ad noſtram ſcientiam iudex ſe polliceatur relaturum, conſultationis exemplum litigatoribus illico edi apud acta iubeat: vt ſi cui forte relatio minus plena vel contraria videatur, is refutatorias preces ſimiliter apud acta offerat. Relationes vero in l.14 C. de accuſ. elogia ſunt quæ ab irenarchis & officialibus ad præſides referebantur. nam referendi verbo hac in re vtitur Marcian. l. 6. D. de cuſtod. reor.

REFICERE eſt ad priſtinam formam, & modum iter & actum reducere; ſic vt ne dilatet quis, vel producat aut deprimat, aut exaggeret: idque in Interdicto de via reficienda. Reficit viam & qui aperit, & qui purgat, & omnes omnino qui in priſtinum ſtatum reducunt, l. 1. D. de via publica. & ſic Refectionem accipimus l. 4. §. ſiquis mihi itineris. D. ſi ſer. vindicetur. Similiter in Interdicto de riuis, Reficere eſt quod corruptum eſt in priſtinum ſtatum inſtaurare. Itaque tegere, ſubſtruere, farcire, ædificare, aduehere, adportareque, quæ ad eam rem vtilia ſunt, reficiendi verbo continentur, l.1. in princip. & §. reficere. D. de riuis. l.11. D. commun. præd.

Reficere, etiam redigere eſt, l.81. D. ad leg. Fal. Hinc

REFECTA pecunia, redacta, l.1. §. ſi frater. D. de collatione bonorum, l.3. §. vlt. D. de vſur.

REFECTVS, reditus, prouentus. Scæuola l. 78. §. 10. D. ad Senatuſconſultũ Treb. Interim ex refectu paupertatis, qui ad vos peruenerit, alatis eum vſuris pro quantitate nummorum redactis: id eſt, ex reditu partis tertiæ hereditatis. nam paupertatem appellat exiguæ hereditatis partem tertiam. Verbum fructibus agrorum & prouentibus accommodatum. Cicero in Paradox. Nunquam eris diues, antequam tibi ex tuis poſſeſsionibus tantum reficiatur, vt ex eo tueri ſex legiones poſsis.

REFIGERE, quod fixum eſt labefactare, atque conuellere. Venuleius D. quod vi aut clam l. ſi vitem. Si fixeris, inquit, & ego refixero. Paulus titu. de verborum obligationibus l. inter. Tabulæ, inquit, refixæ ſunt. Venul. titu. ad leg. Iuli. peculat. l. qui tabulam: Qui tabulam, ait, enim refixerit. Vlpianus de vſufructu: Sed & ſi quid, ait, inædificauerit: poſtea eum neque tollere hoc, neque refigere poſſe: planè refixa poſſe eum vindicare.

REFVGÆ dicuntur, qui metallo vel alij cui operi, & pœnæ, cui addicti erant, fuga ſe ſubducunt, & ſubtrahunt, l. 8. §. inter eos. D. de pœnis. Refugæ operis metalli, l. pen. in fin. D. de extraordin. cog. Refuga cuſtodiæ, l.13. §. pen. D. de re milita. Tertull. in lib. de cultu fœmin. de auro agens quod per damnatos & noxios effoſſum, in honorem ornamentorum venit: Et de pœna, ait, in honorem metalli refuga mutatur. Defugas, & confugas eodem ſenſu in Codice Theodoſ. legimus.

REFVGIA, abſceſſus ſunt ædium & interiora loca, l. 4. §. ſed ſi ædium. D. de vſufruct. l.11. §. quod autem. D. de ſer. corr.

REFVTARE iudicem, idem quod reiicere, recuſare & remouere. Hinc Refutatio.

Refutare, renuntiare, cedere: vt Refutare feudum vaſſalius dicitur, cùm aut patrono id cedit, quaſi vſufructuarius domino vſumfructum. libro ſecundo titul.9. §.3. & titul. 38. Aut agnato proximiori: ſiue id de iam quæſito feudo fiat, vt lib.2. titul. 26. §.27. & tit. 49. ſiue de ſperato tantum, vt lib.2. titul.46. De refuta-

tione Papatus, extat inſignis hiſtoria in Chron. Alberti Argent. quam in gratiã Canoniſtarum deſcribemus. Hic eſt Bonifacius Octauus Papa Romanus, de quo dicitur, quòd Cæleſtino prædeceſſori ſuo viro vtique ſancto, per longam cannam loquebatur: Cæleſtine cede, Cæleſtine cede: quo etiam cedente, & Bonifacio tanquã certiſsimo creato, eum populus venerabatur, vt Papã. Bonifacius hoc ſub excommunicatione prohibens, conſtitutionem edidit, quo Papam poſſe renuntiare Papatui declarauit: quia multi aſſerentes contrarium, eum Papam negabant. Hic condidit Sextum Decretalium: in quo claritate & venuſtate dictionis, omnes qui vnquam iura ſcripſerunt, anteceſsit: edidit Conſtitutionem Super Cathedram, grauem Minoribus & Prædicatoribus. Quo mortuo, Benedictus IX. ſucceſſor, qui fuit prædicator, fecit conſtitutionem, Inter cunctas, per quam reuocauit aliam. Hæc Alber.

REFVTATVM feudum à patre, & filio, retinet adpellationem feudi paterni, l. vnica. in fin. de vaſallo decrepitæ ætatis.

REFVTATORIÆ preces l. 1. C. de relat. l. 18. C. de appell. & Refutatorij libelli, l. 37. C. eod. l. 8. C. Th. eod. Iudex à quo prouocatum erat, opinionis ſuæ exemplum litigatoribus dare debebat, & acta edere. Quod ſi cui minus plena, vel contraria viderentur, is refutatorias preces offerebat, quæ ſimul mittebantur, l. 18. C. de adpella. Symmach. lib. 1. Epiſt. 31. Cuius meritum perennitas veſtra lectis geſtis ac refutatoriis cohærentibus æſtimabit.

REGERERE, pro iterum iniicere, l. 24. ad fin. D. quib. mod. vſufruct. Nec ſi ſumma terra ſublata ex fundo meo, & alia regeſta eſſet. Sumitur & pro perſcribere, id eſt in tabulas referre. Quintil. lib. 2. cap. 12. Vnde fit vt diſſoluta, & ex diuerſis congeſta oratio cohærere non poſsit: ſimiliſq; ſit cõmentariis puerorum, in quos ea quæ aliis declamãtibus laudata ſunt, regerunt. (alij tamen redigunt habent) Et in 3. cap. 8. Sunt enim velut res regeſtæ in hos commentarios, quos adoleſcens deduxerat ſchola. Hinc

REGESTA, quæ corrupto vocabulo Regiſtra, quaſi regeſtaria dicunt, ſunt acta tabulæq; publicæ, quę Græci ὑπομνήματα, & ὑπομνηματισμοὺς vocant. Illo tamen corrupto vocabulo vſus eſt Vopiſcus in Probo: Vſus, inquit, etiã ex regiſtris ſcribarũ porticus porphyreticæ.

REGERENDARII, dicuntur ij qui erant à regeſtis ſiue libellis, de quibus Caſsiodorus lib. 11. Variar. apud quẽ tamẽ corruptè regẽdarij legitur, pro, regerẽdarij.

REGERE, eſt gubernare, dirigere, quaſi rem agere: ſcilicet, populi. Inde metaphoricè fines dicuntur regi multum eleganter: quia non vno modo de finibus iudicatur, ſed aut diſcernuntur qui iam ſunt: aut ſtatuuntur vbi non apparent, adiudicatione, condemnatione: quorum omnium ſignificationem non aliud ferè verbum comprehendere poterat commodius.

Regi igitur fines, interprete Boethio, dicuntur cum propriis ager quiſq; finibus terminatur. Inde quod ad terminos conſtituendos, vel fines dirigendos inter eos, qui confines agros poſsident, datur iudicium, finium regundorum dicitur, & finibus regundis, vt C. & D. fin. reg. Cicer. in Topic. Si in vrbe de finibus controuerſia eſt, quia fines agrorum magis eſſe videtur quàm vrbis, finibus regundis arbitrum adigere non poſsis. & aliàs: Si in vrbe fines non reguntur, neque in vrbe aqua arceatur. Idem lib. 1. de legibus. Nec Mamilia lege ſinguli, ſed ex 12. tab. tres arbitri fines regemus. Regundorum autem, pro regendorum dicitur imitatione vetuſtatis in titulo D. finium regundor. Nec inconcinnè dicitur finalis quæſtio, in l. ſi conſtiterit. C. fin. regund. Et limitis actio, in cap. inter memoratos 16. quæſt. 3.

Regentes, gubernantes, adminiſtrantes, l. illicitas. D de offic. præſid

REGVLA, κανὼν, γνώμων, propriè dicitur norma, qua lineæ diriguntur: quaſi regens menſuram. Per tranſlationem autem

REGVLA eſt, inquit Paulus, quæ rem quæ eſt breuiter enarrat: non vt ex regula ius ſumatur, ſed ex iure quod eſt, regula fiat. per regulam igitur breuis rerum narratio traditur, & (vt ait Sabinus) quaſi cauſſæ coniectio eſt, quæ ſimul cũ in aliquo vitiata eſt, perdit officium ſuum, l. 1. D. de regul. iur. Sunt tamen qui pro, Cauſſæ coniectio, Cauſſæ coniunctio legant: quod & Harmenopulus probare videtur li. 6. his verbis: κανών ἐστι σύντομος τοῦ πράγματος ἀφήγησις καὶ σύνθεσις. Alij ſic definiunt: Regula eſt ſententia quædã generalis, quæ ex plurium legum mente à Iuriſconſultis notata atque animaduerſa, paucis verbis ſummam earum cõſenſionem & tanquam harmoniam complectitur. Differt autem Lex à Regula: quòd illa dicitur, quam populus certo & cognito omnibus iure conſtituit: Regula verò, quàm Iuriſconſulti ex pluribus legum capitibus notatis, interſéque comparatis elicuerunt: vt non omnino incommodè dicere poſsimus, leges eſſe tanquam voces, & ſonos ſingulos: Regulam verò eſſe tanquam harmoniam & concentum. Vide plura lib. Obſeruat. 11, cap. 4. Hotomani.

Regulæ officium eſt, exhibere nobis generaliter definitionem Iuris, quod alioqui per ſingulas negotiorum circunſtantias latiſsimè patet. Qua in re plurimum commodatur humanæ fragilitati: Quæ in numeroſa legum multitudine, quaſi in labyrintho quodam periclitari ſolet, niſi ſummas earum ſententias, & primaria (vt ſic dicam) conſilia præ oculis habeat.

Regulæ iuris ſunt notitiæ quædam ſemper firmæ & immutabiles: vt quæ non ſolùm lapideis olim tabulis, ſed etiam cordibus hominum indelebili charactere à Deo ipſo ſunt inſculptæ, veram viuendi honeſtatem exprimentes. Vnde quicquid in hominum commerciis huiuſmodi axiomatibus conueniens eſt, id cenſetur ab arbitratu boni viri; à conſtante atque perpetua voluntate, denique ab ipſa iuſtitia dependere. Inſtitut. de iure natura. gen. & ciuili. §. ſed naturalia l. Meuia. D. de annu. legat. l. 1. in prin. D. de iuſtit. & iur.

Regularum iuris antiqui duplex eſt vſus. Alter, quòd vniuerſam legum cognitionem, & penitiſsima earũ conſilia breui quadam & veluti in faſcem contracta præceptione nobis ob oculos ponunt. Alter, vt in variis quotidie occurrentibus cùm publicis, tum priuatis negotiis ac conſultationibus, hiſce regulis vtamur ad ſeparandum æquum ab iniquo. Quæ ſalutaris ars, ſine notitia huiuſmodi præceptionum exerceri non magis poteſt, quàm fabrilis ſine norma.

Regula Catoniana, vide Catoniana regula.

REGVLA eſt capſa iuncea, vel ſcortea, in qua incluſæ oleæ torculari prælo ſubiiciuntur, apud Vlpian. l. 19. §. 1. D. loca. & Columel. lib. 12. ca. 52.

REGVLARITER, ſecundum regulam, l. regulariter. D. de hered. petit.

REGES principiò quomodo aſſumpti ſint, poſt Alc. in Comment. ad l. bona ciuitatis. De verb. ſig. vide Iuſtinum lib. 1. Ceterùm regis filium, tametſi regnum non habeat, regem vocari poſſe, cenſuit Scholiaſtes in c. vl. 24. q. 1. An verò appellandus Rex ſit, natus patre nondum Rege ſalutato, dd. tractãt. & mirũ eſt, in dubium reuocari: nam à Iuriſconſ. apertiſsimè deciſum eſt l. ſenatoris. 1. de ſenat. Regis officium qualenam ſit, vide c. Regum officium. 22. q. 5.

Regis filius, dicitur etiam natus poſt mortem regis. arg. l. emancipatum. D. de ſenat.

Regem Feudiſtæ plerunque pro Imperatore nominant: vnde regalia pro Imperatoris iura: ex quo quantum à Romana conſuetudine abhorreant, intelligi poteſt. Li

uius

nius lib.27. Circũfuſa inde multitudo Hiſpanorum, & antè deditorum,& pridie captorum. Regem cũ ingenti cõſenſu appellauit. Tum Scipio ſilentio per præconem facto, ſibi maximum nomen imperatoris eſſe dixit,quo ſe milites ſui appellaſſent: Regium nomen alibi magnum, Romæ intolerandum eſſe, regalem animum in ſe eſſe: ſi id in hominis ingenio ampliſſimum ducerent,tacitè iudicarẽt vocis vſurpatione abſtinerent. Interdum tamen Regis nomine Langobardus Rex intelligitur. nam italiæ Regum nomen Langobardi vſurparunt. cuius rei monimentum inſigne ſubſcribemus, quod extat in vrbe Viterbio: vnde Adriani Papæ & Deſiderij Regis nobilitatæ multorum ſcriptis inimicitiæ intelligentur.

Decretum. Deſiderij Regis Italiæ.

Rᴇᴠᴏᴄᴀᴍᴠs. Statuta. Regis. Aſtulfi. contra. Vetulonos. edita. vt. lacus. non. Tirenſium. ſed. Vetulonum. ſit. quia. lacus. magnus. ideò. Italiæ. quia. eorum. ager. prius. eſt. italia. dicta. ab. ibi. ſede. Itali. &. vt. ſuam. Longulam. non. Longubardulam. ſed. cognomine. ſui. ampliatoris. Tirreni. Terbum. vocent. &. vt. ſub. vno. muro. cingant. tria. oppida. Longulam. Vetuloniam. Tirrenam. Volturnam. dictam. Etruriam. totámque. vrbem. noſtra. adieczone. Viterbum. pronũcient. vt. de. Roda. &. ciuita. Balneoregium. dici. iuſsimus. permittimus. pecuniis. imprimi. F.A.V.L. ſed. amoueri. Herculem. &. poni. Sanctũ. Laurentiũ. eorum. Patronum. vt. facit. Roma. &. Bononia. Iubemus. quoque. reparari. Cortanientam. Dardanum. Aſsium. Foranũ. Cornietum. Tuſcanelium. Nos. enim. nõ. ſumus. Tuſciæ. deſtructores. vt. Nos. apud. Gallos. accuſat. Adrianus. Papa. nam. in. Tuſcia. edificauimus. à. fundamentis. vobis. quidem. Volturrenis. Caluellum. vicum. Oreſianum. Balneariam. Barbaranum. &. Gariofilum. Sentinatibus. autẽ. Auſdonias. &. Rodacoſanũ. Volaterræ. Rodacomalum. Lune. Sergianum. Petram. Sanctam. olim. Fanũ. Feroniæ. Focẽſibus. Sãctos. Geminianum. & Miniatem. Feſulanis. oppidũ. Munionis. in. quod. vagos. ſparſos. Arinianos. &. palantes. Fiuentinos. collegimus. Rurſus. plures. antiquas. nobiles. vrbes. ampliauimus. &. muris. cinximus. Et. nunc. idẽ. agimus. circa. Lucam. Piſtorium. Aretium. Orbitum. &. Etruriam. nunc. Viterbum. cuius. nomen. aut. a. nobis. conſtituta. decreta. ſiquis. violauerit. aut. capite. puniatur. aut. laqueo. ſtranguletur. Hoc. itaq;. nõ. eſt. Etruriam. deſtruere. vt. Nos. arguit. Adrianus. qui. pacem. vltrò. à. Nobis. oblatam. reſpuit. Quare. tibi. Grimoalde. Prefecte. Viterbienſis. precipimus. vt. quandiu. dubia. pax. perſeuerat. iubeas. omnes. Tuſcie. milites. paratos. eſſe. in. armis. &. commeatus. ac. ſtipendia. ſine. auaritia. in. promptu. habeas. vt. non. ſolũ. occurrere. oſtibus. ſed. etiam. illos. inuadere. . . . . ciues. nõ. grauabis. nouis. exacronibus. . . . . ex. Papia. veniẽt. . . Viterbiẽſes. . Atq; hæc quidem hactenus. Illud autẽ prætermittendũ non videtur, cùm inuiſum Romæ Regis nomẽ eſſet, qui euerſa Rep. dominatũ arripuerũt, Imperatoris aut Principis nomen ſibi ſumpſiſſe. De imperatore, Trãquillus auctor eſt: itémque Dio lib.43. De Principe, Tacitus lib.1. Lepidi, inquit, atq; Antonij arma in Auguſtum ceſſere, qui cuncta diſcordiis ciuilibus feſſa, nomine Principis ſub imperiũ accepit. Et aliquãto poſt: Non regno tamen, neque dictatura, ſed principis nomine conſtitutam remp. Sed vbi de re cõuenit, minus de verbo laborandũ eſt: cùm verè propriéq; omnes reges & ſint & appellentur ſiue dictatores, vt Cæſar: ſiue principes, vt Auguſtus: ſiue imperatores, vt ipſius ſucceſſores: ſiue Pontifices, ſiue etiam Tribuni nominentur. cuius nominis ac poteſtatis ſuauis ad ridendũ hiſtoria extat apud Nauclerũ Generat 45. ſub anno ᴍ.ᴄᴄᴄxʟᴠɪ. de Nicolao quodam ciue R. qui Papa auctore totius orbis dominatum ſibi arrogauit: próq; eo iure regibus & imperatoribus omnibus diem dixit. cuius rei formulam ex eiuſdẽ Naucleri cõmentariis exſcribemus: Nos Candidus Spiritus ſancti miles Nicolaus ſeuerus & clemens liberator vrbis, zelator Italiæ, tribunus Auguſtus, volentes & deſiderantes donũ Spiritus ſancti, & liberatores antiquos Ro. principes, quantum nobis permittitur imitari. Notum facimus vniuerſis, quòd quidem à nobis poſt aſſumptũ tribunatus officium, Roma. populus de cõſilio omnium & ſingulorum iudicũ, ſapientũ & aduocatorũ vrbis recognouit ſe adhuc illã habere auctoritatẽ poteſtatémque, atque iuriſdictionem in toto orbe terrarũ, quam habuit in principio & ſummo augmento vrbis præfatæ. Et omnia priuilegia facta in præiudiciũ auctoritatis & poteſtatis & iuriſdictionis huiuſmodi ad ſe reuocauit expreſſè. Nos igitur auctoritatẽ, poteſtatem & iuriſdictionem antiquam nobis cõceſſam à Populo Ro. in publico parlamento, & nuper à Domino noſtro ſummo Pontifice, vt patet per Apoſtolicas bullas eius, ne videamur de dono & Spiritus ſancti gratia, & ſacri Ro. populi fauoribus ingrati, iure & forma quibus melius poſſumus & debemus, decernimus & declaramus & pronuntiamus, Romanam vrbem, caput orbis, & fundamentum totius fidei Chriſtianæ, ac omnes & ſingulas ciuitates Italiæ liberas eſſe cenſemus. Et ex nunc omnes præfatos populos ac ciues ciuitatũ Italiæ facimus, declaramus, & pronũciamus, ciues eſſe Romanos, quos & Romana libertate volumus gaudere. Eadem auctoritate & gratia Dei & Spiritus ſancti, ac Ro. populi dicimus, profitemur, ac etiã declaramus Ro. imperium, iuriſdictionem, ac etiam monarchiã totius ſacri imperij ad ipſam almã vrbem, ac eius populum, nécnon ad vniuerſam Italiã pertinere, & eaſdem fore legitimè deuolutas multis rationibus & cauſsis, quas ſuo loco declarari faciemus, dantes & præfigentes in his ſcriptis omnibus & ſingulis prælatis, imperatoribus, electis, electoribus, regibus, ducibus, principibus, comitibus, marchionibus, populis, vniuerſitatibus, & quibuſcunque aliis in genere & in ſpecie, cuiuſcunque prouinciæ, ſtatus & conditionis exiſtant, & contradicere volentibus, ſeu in electione præfata ac ipſo imperio iuriſdictionem, poteſtatem & auctoritatem prætendentibus quoquomodo, terminum hinc ad feſtum Pentecoſtes proximè futurũ, ita quod infra prædictum terminũ in ipſa alma vrbe & ſacroſancta Laterana Eccleſia corã nobis & aliis officialibus domini noſtri Papæ & Ro. populi, debeant cũ eorum iuribus comparere: alioquin à dicto termino in antea procedetur prout de iure fuerit procedẽdum: & nihilominus ad prædicta omnia in ſpecie citari facimus illuſtres principes Ludouicũ ducem Bauariæ, & Carolum regem Bohemiæ, qui ſe aſſerunt imperatores ad imperium electos, ducẽ Saxoniæ, marchionẽ Brandeburg. Archiepiſcopos Moguntinenſem, Treueren. & Colonien. qui in dictis termino & loco cõparere debent coram nobis & aliis Ro. populi officialib. perſonaliter, alioquin in eorum cõtumaciam procedemus, eorum abſentia non obſtante. Dat. &c.

Rᴇɢᴀʟɪᴀ, nomen eſt multiplex. nam eo plerunque feuda omnia Regis beneficio conceſſa intelliguntur: interdum Eccleſiaſtica duntaxat maiora & primaria, qualia ſunt Archiepiſcopatus, Epiſcopatus, Abbatiæ, quæ ſolius Regis conceſſu & munere conferebantur. Interdum, ius ipſum atque auctoritas regalia feuda & beneficia conferendi: ceteráque iura fiſcalia. Interdum inſignia honoris, quæ vaſsis regalibus ſolemni more tribuuntur. quorum omnium exempla ſubſcribemus.

Regalia, pro feudis regalibus: qualia ſunt ducatus, comitatus, marchiæ, vt lib. Feud.1.tit.14.§.1.& lib.2.tit.34.§.1. Radeuicus lib. 2. cap. 5. vbi de Friderico imp. pro Tribunali

Tribunali in Ronchaliis ſedente loquitur: Deinde (inquit) ſuper iuſtitia regni: & de regalibus, quæ longo iam tempore ſeu temeritate peruadentium, ſeu neglectu regum imperio deperierant, ſtudioſè diſſerens, cùm nullam poſſent inuenire defenſionem excuſationis tā Epiſcopi, quàm primates, & ciuitates, vno ore, vno aſſenſu, in manum Principis regalia reddidere, primíque reſignantium Mediolanenſes extitere. Requiſitíque de hoc ipſo iure quid eſſet, adiudicauerunt ducatus, marchias, comitatus, conſulatus, monetas, telonia, fodrum, vectigalia, portus, pedatica, molēdina, piſcarias, portus, omnémque vtilitatem ex decurſu fluminum prouenientem: nec de terra tantùm, verumetiam de ſuis propriis capitibus cenſus annui redditionem. Hiſque omnibus in fiſcum adnumeratis, tanta circa priſtinos poſſeſſores vſus eſt liberalitate, vt quicunque donatione Regum aliquid horum ſe poſsidere inſtrumētis legitimis edocere poterat, is etiam nunc imperiali beneficio, & regni nomine idipſum perpetuò poſsideret, &c. His tamen qui nullo iure, ſed ſola præſumptione de regalibus ſe intromiſerant, x x x. millis talentorum, plus minúſve reditibus publicis per ſingulos annos acceſſere.

Regalia, pro maioribus & opulentis ſacerdotiis: cuius rei exēpla multa cap. Diſput. Feud. 8. exponit Hotom. Radeuicus lib. 2 capite 15. Cùm Adrianus Papa audiſſet, quòd regalia Principi tam ab Epiſcopis & Abbatibus, quàm à ciuitatibus & proceribus recognita fuere, literas ſuper hoc negotio dirigit. Et in Epiſt. Imp. Friderici ad illum Papam, apud Nauclerum: Ab Epiſcopis qui regalia noſtra tenent, cur homagium & regalia ſacramenta non exigamus? Aut igitur regalia noſtra nobis dimittant: aut quæ Dei, Deo; quæ Cæſaris, Cæſari perſoluant.

Regalia pro iure & poteſtate conferendi feuda, & beneficia regalia: quod per ſceptrum fiebat. Otto Friſing. lib. Chron. 7. cap. 14. Occaſio autem ſceleris huius hæc fuit, quòd rege Romam tendente, inter ipſum & Papam conuentio facta, ab obſidibus firmata narratur, vt ſcilicet rex Epiſcoporum inueſtituras remitteret, & Papa ipſi regalia eorū reſignaret. Itaque dum Romam veniſſet, ac à Pontifice promiſſa ſibi perſolui exegiſſet, Papa, eò quòd reclamantibus Epiſcopis, ea quæ petebantur, adimplere non poſſet, tanquam nocens, cùm per omnia eſſet innocens, cuſtodiæ mancipatur. Videns hoc, &c. Et mox: Ad poſtremum pacem ſic facere coactus eſt: Epiſcoporum ſcilicet inueſtituras per anulum & baculum Imperatori concedere. Quibus ex locis apparet, inueſtituram per anulum & virgam, ſiue baculum fieri ſolere, cùm regalia per ſceptrum dari mos eſſet: vt alio loco docuimus. Otto Friſing. lib. Frid. 2. ca. 6. Tradit enim curia, & ab Eccleſia eo tempore, quo ſub Henrico v. de inueſtitura Epiſcoporum deciſa fuit inter regnum & ſacerdotium controuerſia, ſibi conceſſum autumat, quod obeuntibus Epiſcopis, ſi fortè in eligendo partes fiant, Principis arbitrij eſſe, Epiſcopum quem voluerit, ex primatum ſuorum conſilio ponere, nec electū aliquem antè conſecrādum, quàm ab ipſius manu regalia per ſceptrum ſuſcipiat. Atque hinc factum eſt, vt Gallica conſuetudine regaliarum nomine paſsim apud Pragmaticos intelligantur iura regis Galliæ in maioribus ſacerdotiis conferendis, aut eorum fructus parte aliqua ſibi retinenda. Qua de re extat libellus Aegidij Magiſtri Prætoris Pariſienſis ad eiuſdem ius Regis aſſerēdum accommodatiſsimus. Nam cùm hac de re controuerſia illis à Pontificibus Romanis fieret, tandem Philippi Valeſij edictum in hanc ſententiam promulgatum eſt: Philippus Dei gratia Francorum Rex: Quoniam diſputatum eſt à nonnullis, an penes nos ius poteſtáſque eſſet mandandi ſacerdotia, beneficia, & honores eccleſiaſticos, denuntiamus ac profitemur, re diligenter quæſita, & deliberata, compertum nobis eſſe, ſuperiores Reges Franciæ, anteceſſores noſtros, ius illud perpetuò tenuiſſe, nóſque pro noſtro iure ſemper antehac ſacerdotia mandaſſe, atque in poſterum mandaturos eſſe. Vincennis mēſe Octob. M. C C C. X X X X I I I I. Hæc ex lib. Aegidij Magiſtri: ad verbum. Licet autem Regalia vno nomine generali appellentur, habet tamen vnumquodque regale diuerſam originem, & cauſſam ab vno. Quod ex actibus regalibus clarè perſpicitur: qui non omnes ad vnam cauſſam, ſeu ſpeciem reſpiciunt, ſed origine, cauſſa, & ſpecie ſeparātur: imo & regalia in ipſo genere, à diuerſo fonte procedunt, quia aliqua à ſuprema principis poteſtate procedunt, vt creare tabelliones, & legitimare ſpurios, Mineræ, &c. quæ Paris à Puteo merè regalia nominat. Alia procedūt ab vniuerſali dominio Imperatoris, vt flumina, viæ publicæ, vectigalia, &c. Pro quo Andr. Iſernitan. ponderat §. Sed quod principi. Inſtit. de iur. nat. gent.

Regalia an venditione includantur, tradit Romanus conſil. 271. incip. vis tota præſentis.

Regalia, pro inſignibus & ornamentis regiæ inaugurationis. Luitprandus Ticinenſis libri 2. capite 7. Chunradus Imperator coronam, ſceptrum & cuncta quæ regalia ſunt indumenta, in medium venire præcepit, & hæc verba effudit: Heredem, regiæque dignitatis vicarium regalibus meis ornamentis Henricum conſtituo. Et mox: Ipſo mortuo Principes coronam cunctáque regalia indumenta Henrico duci contulerunt. VVitichind. libro ſecundo: Super altare regalia inſignia poſita erant, gladius cum balteo, chlamys cum armillis, baculus cū ſceptro ac diademate. Video etiam Imperialia eadem dici: vt apud Abbatem Vrſperg. in Chron. anni 1106. Ipſa partis vtriuſq; cōſiliis annuens, regalia vel imperialia inſignia, crucem ſcilicet, & lanceam, ſceptrum, globum, atque coronam filij poteſtati tradidit. Otto Friſing. lib. 7. cap. 40. Reuerſi ad filium optimates, imperialia deferunt, eúmque regem creant. Idem in Chron. anni 1153. Volebat enim tenere Imperium, cùm in poteſtate ſua haberet inſignia imperialia, vt pote coronam, & crucem, & alia quæ attinebant. Otto Friſing. lib. 7. cap. 23. Itaque Chunradus Rex curiam in prædicta ciuitate maximo conuentu principum habuit: vbi omnes Saxones vltrò ſe ſuæ ditioni ſubdidere. Solus ex principibus dux Henricus regalia ſeruans aberat, ad quæ reddenda dies ei præfigitur. Quo veniens, regalia quidem multis illectus promiſsis reddidit, ſed tamē ea minimè cōſecutus, (id eſt recuperās) in ſecto pacis negotio, ſine gratia eius diſceſsit. tandē ducatus ei abiudicatur. Quibus ipſis totidem verbis Abbas Vrſperg. vtitur in Chrō. anni 1138.

R E G I N A, regis vxor. An verò id nominis retineat viro defuncto, vide ca. ex parte. extra. de foro compet. & 24. q. 1. Eos.

R E G I M E N T V M l. vnic. D. de offic. præfe. præto. pro regimine, & adminiſtratione.

R E G N V M, monarchia, ſeu vnius principatus adminiſtratio, c. hinc eſt. 15. q. 1. c. ad hoc. 89. diſt.

R E G I O dicta eſt à rego, quòd initio regiones ſub regibus erant, & ab his regebantur: donec in prouincias redigerentur ſub imperio Romano. Inde poſtea regiones, plurali numero, cœperunt dici fines ſeu termini, vt Ci. pro Archia dicit: Vitæ ſpacium, exiguis regionibus circumſcriptum eſſe. Regiones etiam in fundis ſtatuuntur, fundique regionibus diuiduntur. Et regionibus agros diuidere, hoc eſt, certis finibus & limitibus perpetuis diſtinguere, vt quiſq; ſuam partem ſemper habeat, l. 7. D. comm. diui. & l. 3. C. eo. Regiones ergo partes fundorum ſunt, certis menſuris diſpartitæ, l. 8. l. 29. D. de acq. rer. dom. Vtimur Regione loco aduerbij: vt, è regione, quaſi ex aduerſo rectis lineis.

Regiones

Regiones vrbis Romæ 14. fuiſſe ex l.3. D. de offic. præfecti vigil. & Tacito lib.14. & ex libello P. Victor. de regio. vrb. Rom. conſtat. Auguſtus Romam in regiones diuiſit, vt ſcribit Tranquillus cap.30.

Reiicere calcem, retroiicere, l. fi. D. ſi quad. paup. fec.

Reiicere cauſſam, referre.

Reiicere iudicem, id eſt recuſare: Hinc

REIECTIO iudicum, veteribus Gloſſis, ἀποβολὴ καὶ ἀπόπεμψις κριτῶν, quam Aſconius ſic exponit: Moris erat celebrata iudicum reiectione, & haberi in officio Prætoris, & in arca reponi nomina ſelectorum iudicum. Reiectio autem idcirco dicitur, quia cum multi iudices in conſilio cum Prætore ſuo iudicaturi eſſent, qui Quæſitor fuiſſet in cauſſa publica, verbi gratia repetundarum, ambitus, maieſtatis, neceſſe fuerat eos primùm de decuria ſenatoria conſcribi, cum ſenatus iudicaret: deinde in vrnam ſortitò mitti, vt de pluribus neceſſarius numerus confici poſſet: tertiò, id eſt poſt vrnam, permitti accuſatori ac reo, vt ex illo numero reiiciant, quos putauerint ſibi aut iniquos, aut ex aliqua re incommodos fore. Reiectione celebrata, in eorum locum qui reiecti fuerant, ſubſortiebatur Prætor alios, quibus ille iudicum legitimus numerus compleretur: prima enim Sortitio dicebatur. his perfectis, iurabant in leges iudices, vt obſtricti religione iudicarent.

RELATIVVM, quod ad aliud refertur, ob idq; à Græcis πρός τι dicitur, vt libertas ad ſeruitutem refertur.

Relatiua itaque, ſiue potius relata, ſunt quæ ſecundũ hoc ipſum quod ſunt, alterum notant: vt ſi dicas Filiũ, vel Seruum, intelligitur habere patrem, vel dominum.

RELATORIÆ, l. 8. C. Thc. de naucul. ſunt apochæ, & ſecuritates.

RELEGARE dotem maritus dicitur, qui quam accepit, reddi ac reſtitui iubet quo caſu recepiſſe magis quàm accepiſſe dotem mulier dicetur: vt ait Vlp. l. 1. in fin. D. de dot. præleg. quoniam reddi potius quàm dari dos videtur, ait Papinia. l. cum pater. 77. §. fidei. 11. De leg. 2. Sic l. 8. D. de fund. dot. l. 41. §. vlt. l. 48. D. de legat. 2. Hinc Relegatio dotis, l. 95. D. de legat. 3. Relegari etiam vſusfructus dicitur in l. 32. D. vſufruct. leg.

Relegare, ſignificat in exilium mittere, & ſeparare ab aliis. Quare Martianus triplex exilium diſtinguit, in l. exilium. D. de interdict. & releg.

RELEGATOS definit Aelius Gallus apud Feſtum, quibus ignominiæ aut pœnæ cauſſa, neceſſe ab vrbe Roma, alióve quo loco abeſſe, lege, Senatuſconſulto, aut magiſtratuum edicto. Relegatorum enim duo eſſe genera Vlpianus ſcribit. Quidam enim in inſulam relegantur, l. 4. l. 28. in princ. & §. in exulib. §. graſſatores. & l. 30. D. de pœnis. Sunt qui ſimpliciter relegantur, cum prouinciis quibuſdam eis interdicitur, non etiam inſula adſignatur, l. 7. D. de interd.

RELEGATIO dicitur exterminatio, cùm quis exire fines patriæ iubetur: quod Cicero ſedibus expellere dicit. Deportatio verò, cùm ei qui damnatus eſt, certo ſpacio circumſcribitur pœnæ pendendæ locus. Bud. in l. capitalium. §. in exulibus. de pœn. Alij inter Deportationem & Relegationem hanc differentiam ſtatuunt, quod illa perpetuũ, hæc temporarium exilium contineat. Sed & in perpetuũ fit relegatio, l. 4. l. 28. in princ. l. 38. §. ſi quis inſtrumentum. D. de pœn. l. 3. C. qui pet. tutor. & apud Plin. lib. 3. Epiſtol. ad Minutia. Alij, in quibus eſt Iſidor. lib. 5. cap. 27. Inter relegatum & deportatum hanc differentiam ſtatuunt, quòd relegatum bona ſequantur, deportatum bona non ſequantur. Sed hæc differentia perpetua non eſt. Nam & ademptis bonis, aut parte aliqua eorum relegatos legimus, l. 1. ſi penden. appella. l. 11. §. cùm quidam. D. ad l. Falcid. l. 38. §. qui abortionis. & §. ſi quis inſtrumentum. D. de pœn. Quod in his duntaxat qui in perpetuum relegantur iure illicito factum, & Paul. & Vlpia. teſtes ſunt, tametſi aliter plerunque ſeruabatur, l. 5. l. 7. §. ad tempus. D. de interdict. Illa certiſſima differentia, quòd ſiue in perpetuum, ſiue ad tempus quis relegaretur, & ciuitatem Roma. & patriam in liberos poteſtatem, & teſtamenti factionem, & omnia omnino iura ſua, & bona, præterquam ſi qua ei adempta erant, retinebat. Tantùm inſula ei egredi non licebat, cuius vinculo quodammodo continebatur, l. 4. & l. 7. §. hæc eſt differentia. cum ſequen. D. de interdict. & releg. Deportati autem id non retinebant. Eáque ex ipſis condemnationis verbis diuerſitas intelligebatur. Moris autem erat ita pronuntiari in relegationibus: PROVINCIA ILLA INSVLISQVE ILLIS RELEGO, EXCEDERESQVE DEBEBIT INTRA ILLVM DIEM, d. l. 7. §. hi qui.

RELEVATA iugera dicũtur, quæ cum eſſent paluſtria, facta ſunt terrena, l. 1. de fund. patrim. lib. 11.

RELEVIVM dicitur honorarium, quod nouus vaſſallus Patrono introitus cauſſa largitur, quaſi morte alterius vaſſalli, vel alio quo caſu feudũ ceciderit, quod iam à nouo ſubleuetur. Leo Nou. 13. ἀνάληψιν nominat. Veteres Introitum appellabant, vt in l. pen. § alumno. D. de legat. 2. Plinius lib. Epiſt. 10. ad Traianum, De adiectione buleutarum. Lex Pompeia, Domine, qua Bithyni & Pontici vtuntur, eos qui in bulen à Cenſoribus leguntur, dare pecuniam non iubet: ſed iis quos indulgentia tua à quibuſdam ciuitatibus ſuper legitimum numerum adiicere permiſit, & ſingula millia denariorum & bina intulerunt. Anicius deindé maximus Proconſul, eos etiam qui à Cenſoribus legerentur, duntaxat in pauciſsimis ciuitatibus aliud aliis iuſsit inferre. Supereſt ergo, vt ipſe diſpicias, an in omnibus ciuitatibus certum aliquid omnes, qui deinde Buleutæ leguntur, debeant pro introitu dare. Nam quod in perpetuum manſurum eſt, à te conſtitui decet, cuius factis dictiſque debetur æternitas. Traianus Plinio. Honorarium decurionatus omnes, qui in quaque ciuitate Bithyniæ decuriones fiunt, inferre debeant, necne, in vniuerſum à me non poteſt ſtatui. Id ergo quod ſemper tutiſsimum eſt, ſequendam cuiuſque ciuitatis legem puto, ſcilicet aduerſus eos qui inuiti fiunt decuriones, exiſtimo id acturos, vt erogatio cetera præferatur. De hoc quoque Releuio mentio fit in Conſtit. Neapolit. libro 3. titulo 25. Recepto veruntamen aliquo releuio, vt eſt moris, quod quantitatem decem vnciarum auri non excedat, pro aſsignanda poſſeſsione terræ conceſſa. Sic in emphyteuſi, cùm fundus alienatus eſt, domino quinquageſima pretij pars erogatur, l. 3. C. de iure emphyteut. Sed acerbiora releuia illa ſunt, quibus Scoti veterum Regum inſtituta olim vtebantur. Nam cùm ab vno Rege feuda omnia recognoſcerent, vaſſallo mortuo, prædiorum fructus omnes vſque dum filius vnum & viceſimum impleſſet annum, Regibus releuij cauſſa tribuebant. Hector Boeth. libro 17. VVerdas autem vocant, vt cùm parentes antequam liberi ad iuſtam perueniant ætatem, id eſt viceſimum primum annum, vita decedunt, tum Rex omnes reditus, omnéſque fructus, qui ad eam vſque heredis ætatem proueniunt, pro ſuis habet, occupátque, heredíſque interea curam ſuſcipit. Item lib. 11. Et quicquid per id tempus ex eo agro emolumenti proueniret, VVardiã eum vſum fructum noſtri vocant, vniuſque inde anni eiuſdem agri cenſus quem Releuiam vulgò, aut Releuatum dicunt, vniuerſa cum heredis dote, ſi nullam eius deſponſationem viuens pater fecerit, cum in hereditatem admittitur, fiſco penderetur regio.

RELIGIO apud omnes ab origine mundi gentes, primum æquitatis ordinem ſibi vindicauit: vt, quoties de negotio incidente plures concurrerent ſententiæ,

ſemper

ſemper præferretur illa, quæ religioni propius accederet, hoc eſt, pietati, & iuſtæ erga Deum functioni pro noſtro munere. Sic enim religio, à relegendo, quaſi debitum officium dicitur. Cicero lib. Officio. 1. In ipſa autem communitate, ait, ſunt gradus officiorum, ex quibus quid cuique præſtet, intelligi poteſt: vt prima diis immortalibus; ſecunda patriæ; tertia parentibus; deinceps gradatim reliqua reliquis debeantur. Idem ſentit Auguſtinus. Pomponius in l. 2. D. de iuſtit. & iur. Religio erga Deū eſt. Marcianus in l. 4. D. ad leg. Iuliam peculat. Papinianus in l. ſunt perſonæ. D. de religio. & ſumpt. fune. Itaque nos multò magis vbique Chriſtianæ religionis oportet obſeruantiſsimos eſſe, cùm de cenſura æquitatis tractatur in iudicio, vel extra iudicium. Siquidem diuinitus edocti ſumus, quò lex velut pædagogus nos ducat, nempe ad Chriſtum, Galat. 3. admonemur itē, Deo magis quàm hominibus obediendum eſſe, Actorum 5. Et quotidie oramus: Fiat voluntas tua, quemadmodum in cælo, ſic etiam in terra, Lucæ 11.

Religionis ſeu pietatis cauſſæ, quanquàm ineptè tractantur, ad tria tamen capita omnes pertinent: Videlicet, ad diuinum verbum: ad bonas literas: & ad paupertatem. In his conſiſtit vniuerſa pietatis exercitatio, quæ firmum in nobis fidei argumentum eſt. Vnde in externis actionibus euitanda ſunt, quæ religioni obſtant. Sunt enim ſemper iniqua.

Religionis acceptiones varias recenſet Barto. l. 1. oppoſ. 4. C. de ſum. Trinit.

Religio tenuis quæ ſit, diſces ex c. & ſi quæſtiones. extra de ſimon.

Religio propriè erga deum eſt, l. 2. D. de iuſtit. & iur. Religio etiam ſepulchri eſt, l. 30. D. famil. erciſc.

RELIGIOSA, de quibus ſub rubrica D. de religioſ. & ſumptibus fun. quæ fuerint, ſic licebit intelligere. Religioſus locus non cōſecratione & verbis ſollemnibus, ſed illatione mortuorum efficiebatur. l. 6. D. de rer. diuiſ. & l. 2. §. 2. D. de relig. vbi Celſus ait, non totum locum qui ſepulturæ deſtinatus eſt, religioſum fieri, ſed quatenus corpus humatum eſt. Patet autem ex Ciceronis 2. De legibus, ea loca in quæ mortuus illatus fuerat, neque arari, neque coli ius fuiſſe. vnde Religio à relinquendo dicta putatur à Ser. Sulpitio, & Maſ. Sabino, nam in arando locus ille ſepulturæ relinquebatur. Itaque ſi Pontifices purum eſſe locum aliquem decernebant, exarari iubebant. Cic. 2. De legibus: Sed cùm multa in eo loco ſepulcra fuiſſent, exarata ſunt. ſtatuit enim collegium, locum publicum non potuiſſe priuata religione obligari. Sic Aelius Gallus apud Feſtum ait, Religioſum ſepulcrū dici, vbi mortuus ſepultus, aut humatus ſit.

Religioſæ domus, vt extra de religioſis domibus, ſunt monaſteria, templa, hoſpitalia, c. de xenodochiis. & Oratoria quælibet, & etiam illa quæ quis ſibi auctore Epiſcopo conſtituit, capitulo oratorium 42. diſtinctione.

RELIGIOSI, qui vitam regularem profeſsi ſunt, generali verbo qui religioſe in ſuis domibus viuunt, quamuis non ſint profeſsi. & vide capitulo non dicatis. 12. quæſt. 1.

RELINQVO verbum ad vltimas voluntates pertinet, l. 1. §. fin. D. de tab. exhib. Itaque adiectum vniuerſitati bonorum, denotat inſtitutionem, l. diuus Traian. D. de mil. teſt. cùm dicit: Ego te heredem facio, aut, Tibi bona mea relinquo. dummodo id dicatur præſente numero legitimo teſtium ad id inuocatorum. Si verò certæ rei vel quantitati adiiciatur iſtud verbum, Legatum ſignificat, Nouella, Vt cùm de appellat. cognoſ. §. aliud quoque. De huius vocabuli effectu, vide latius Bartol. in l. illa. inſtitutio. D. de hered. inſtitu.

Relinquere item, eſt aliquid pro ſuo alicui legare. Paul. in l. heredes eius. D. fam. erciſc.

Relinquere per præceptionem, id eſt, antecaptionem, apud Paulum ad finem l. heredes. & Gaium, in l. rem pignori. D. famil. erciſc. tum etiam alios.

Relinquere domi pecuniam, Pecuniam domi inueniri. Oppo. Pecuniam domi non relinquere, nec vſquam inueniri. Paulus in l. heredes eius. §. fi. D. famil. erciſ.

RELICTI nomine, mortis cauſſa donatio continetur, l. ſed & ſi quid donetur. D. de vſufr. leg. Marcellus de leg. 1. Si quid relictum ſit ciuitatibus, omne valet: ſiue in diſtributionem relinquatur, ſiue in alimenta, ſiue in eruditionem puerorum, ſiue quid aliud.

Relictum quod teſtamento datum, legatúmve eſt. Si relictum ſit cuilibet ex familia, de his accipiendum, qui intra decimum gradum ſunt. Alc. refert Paulum Caſtrenſem ſic reſpondiſſe.

RELIQVVM dicitur quod ſupereſt maiore ſumma detracta, l. reſcriptū. D. de iis, quibus vt indig. Reliquum quandoque totum admittit, l. 8. C. de hered. inſtit.

Reliquū, ſignificat id quod ſupereſt. Cicero: Reliquum eſt, vt certemus officiis. Inde reliquum facere dicitur eleganter, pro dimittere vt ſuperſit. Cicero in Verrem: Quos belli calamitas reliquos fecerat.

Reliqui, de tribus etiam dici, colligitur in Authent. vt determi. ſit num. cler. in princip. Sed & de duobus accipi traditum eſt, c. fi. §. 1. extra. de officio delegati. Reliquorum tamen appellatione, etiam omnes interdum accipi, Vlpianus docet, de verborum ſignificat. Vide l. cùm optio. D. de opt. legat.

Reliquum, transfertur ad debiti quantitatem, quæ ſupereſt ſoluenda. Cicero ad Atticum: Maximè autem me tangit ratio reliquorum meorum. Hinc

RELIQVA ſunt, quæ rationibus ſubductis, acceptiſque & expenſis computatis debita remanent, & ſuperſunt, l. 38. l. 80. l. 81. l. 110. D. de cond. & demonſt. Reliqua etiam ſunt debitæ præteriti temporis penſiones, quas Arreragias vocant Galli. Hinc Reliqua colonorum, ſunt penſiones à colonis debitæ, l. 79. §. peto. & l. 97. l. 101. in fin. de leg. 3. l. 32. de vſuſ. lega. & apud Plin. lib. 3. Epiſt. ad Caluiſium: Reliquis autem actorum vel colonorum legatis, ea legata videntur, quæ de reditu prædiorum in eadem cauſſa manſerunt, non etiam quæ in aliam cauſſam verſa ſunt. Sic reliqua conductionis accipe l. 10. C. ad S C. Vellela. Et reliqua vectigalia in l. 47. D. de iure fiſci. Et Reliquus, pro reliquis cenſuum debitorum, in rubr. ſine cenſu vel reliquis. Reliqua collegarum, l. 21. D. ad municip. Hæc & Reliquationes vocantur, l. 44. §. 1. D. de admin. tut. l. 53. D. de man. teſt.

RELIQVARI is dicitur apud quem ſuperſunt pecuniæ, initis ſubductiſque accepti & expenſi rationibus: quíque æs alienum ex reliquis rationum contrahit. Vlpianus in l. reſcripto. D. de muner. & hon. & in l. ſi filia nupta. D. famil. erciſ. Sic apud Scæuolam in l. 24. D. ad munic. Humanum eſt reliquorum vſuras neque ab ipſo qui ex adminiſtratione honoris reliquatus eſt, exigi. Paul. l. 46. D. de admin. tut. Debitū quod ex conductione reliquatus eſt, agnouiſſe eum videri.

RELIQVATORES, qui reliqua traxerunt, l. 101. §. Valerius. D. de ſolut. Quæ an hæc ſumma in proximum annum accepto ei ferri debeat, cum ſuperioris anni ſit reliquator. Sic l. 9. §. reliquatores. D. de publican.

RELIQVATIO, reliquorum debitio. Paulus l. 44. D. admin. tut. Si pupillus poſt pubertatem rationibus à tutore acceptis reliquationem eius ſecutus vſuras acceptauerit, &c.

RELIQVÆ, pro Cineribus defunctorum, ſicut in autographo Florentinarum Pandectarum ſcribitur, l. 48. l. 44. in fi. D. de religioſ. quæ Græci λείψανα vocant, l. 52. §. ſi heres. de leg. 1. quæ tamen ſcriptura immutata eſt ab iis, qui Pandectas excuderunt, in l. 27. D. de condit. inſtit. l. 30. D. fam. erciſ. & vide extra de Reliquiis &

veneratione

veneratione ſanctorum.

RELOCARE, eſt opus ad diem conſtitutum non perfectum, alij artifici denuò idem opus faciendum locare. l. item quæritur. §. ſi in lege D. Locat.

REMANCIPARE rem mancipatam tradere, & iterum mancipare, Boeth. in comment. ad Topic. Cic. Remancipatam Gallus AElius eſſe ait apud Feſtum, quæ mancipata ſit ab eo, cui in manum conuenerit.

REMANERE venditionem, pro non factam eſſe interpretantur, in l. cùm autem. §. ſi. D. de ædil. edict.

REMANSOR, pro Emanſor. l. 4. §. 13. D. de re milit. Edicta faciebant, qui diu abſuiſſet, vt is inter remanſores haberetur. Sic & l. 5. §. 6. D. eo. Si remanſor aut negligens ſuorum, aut ſegnis, &c.

REMEDIVM, non ſolùm de mortis, ſed & de rebus, quas cum cura, operáque noſtra explicamus, l. 1. D. de iure iur. Remedium litium, iuſiurandũ. l. 1. D. eod.

Remedium imponere, pro adhibere, Inſtit. quibus alien. licet, paulo poſt princip.

REMIGES ſunt, qui ſcalmis hærent, id eſt, ipſi labro nauis, vbi remi adnexi ſunt: à quo interſcalmia, ſpacia inter remiges dicta ſunt, Accurſ. in l. 1. §. 2. D. naut. caup. ſtabul. ridiculè interpretatur remigem, id eſt, qui ſcit meliùs nauigare.

REMITTIT iuſiurandum qui deferente ſe, cum paratus eſſet aduerſarius iurare, gratiam ei facit, contentus voluntate ſuſcepti iuriſiurandi, l. 6. D. de iureiur.

Remittere, quandoque concedere, l. Marcellus. D. de donat. cauſ. mort.

Remittere an ſit ſpecies donationis, Barto. l. ſiquis delegauerit. D. de dona. Remittere eſt dare, Bartolus l. peculium. D. de peculio.

Remittere, & Dimittere diſsident. Nam remittit, qui ad alium iudicem litigandi cauſſa mittit: dimittit, qui omnino abſoluit. Hinc

REMISSIO, refutatio, & renunciatio, quo diſtent, tradit Speculator in titul. de pact. & tranſac. quibus modis fiat in contractibus docet Barto. l. heres abſens. D. de iudic. & l. 1. D. de oper. no. nunc. de remiſsionibus, quæ fiunt in iudiciis, idem tractat.

Remiſsio ſub rubr. D. de remiſsionibus, eſt liberatio à nunciatione noui operis facta. Nunciatio enim eatenus duntaxat valet, quatenus nunciandi ius fuit. Prætor enim vbi nunciandi ius nullum fuit, ibi eam ipſo iure remittit. vnde illa edicti verba in l. 1. D. illo titul. Quod ius ſit illi prohibere, ne ſe inuito fiat, in eo nunciatio teneat: ceterum nunciationem miſſam facio. Sic l. 1. & paſſ. D. de oper. nou. nunciat.

Remiſsio quibuſdam in locis dicitur mercedis penſioníſve detractio, ſiue demptio de mercede, l. 16. & l. 17. D. loca. Sic apud Suetonium in Iulio, cap. 20. Publicanos remiſsionem petẽtes, tertia mercedum parte releuauit. Plin. lib. 10. Epiſt. Præterea continuæ ſterilitates cogunt me de remiſsionibus cogitare, quarum niſi præſens rationem inire non poſſum. Colum. lib. 1. cap. 7. Si ſeduiò colitur ager plerunq; compendium, nunquam, niſi cæli maior vis, aut prædonis inceſsit, detrimentum adfert: eóque remiſsionem petere colonis non audet.

Remiſsio in tit. de pœnit. & remiſsionibus, ſignificat indulgentiam.

REMOVERE iudicem, idem eſt quod recuſare, reiicere, & refutare.

REMOTVM à iure, magis accipiendum ab eo alienum, quàm quod illi contrarium ſonat. Remotus, ac motus Senatu, eleganter pro dimiſſo à Senatu, Marcellus, & Modeſt. de Senatoribus vſurpant. Obſeruandum autem, quod ibidem dicitur, ob turpitudinem motum, ceu infamem, nec iudicare, nec teſtimonium dicere poſſe, niſi per principem ſit reſtitutus, l. 2. C. de ſen. paſ. & l. 5. de qua. D. poſtulat.

Remoto adpellationis obſtaculo quid ſit, vide c. ex eoo queſtione. de reſtit ſpo.

RANITI, contradicere, l. renitentem. C. de iniur.

RENOVARE, l. 4. D. de damn. infect. Renouare gregem, l. grege. D. de pignn. Renouare contractum, l. iuriſgentium. §. aden D. de pact. quod qualiter & ex quibus cauſsis fiat, docet Specul. §. 4. verſi. breuiter. tit. de inſtr. edit.

RENOVATA dos, qualiter, docet l. diuus Seuerus. D. de iure dot.

RENVNCIARE dicebantur magiſtratus qui voce præconis in campo declarabantur ſuffragio populi deſignati. vt Cic. 7. Verrin. & 2. in Rullum. & pro Milone. & Gellius lib. 12. cap. 8. oſtendunt Sed & ipſe Conſul ſucceſſorem ſuum populo renunciabat, vt Cice. pro Muræna, & lib. 7. Epiſtol. indicat.

Renunciare nuptiis, & renunciare conditionem, pro; Sponſalia repudiare, l. 17. §. vltim. D. de reb. auct. iud. l. 1. C. de ſponſalib. Sic Renunciatã adfinitatem ſponſalibus contractã accipimus in l. 38. in princ. D. de vſur. Et ita Aſconius, Renunciare conductionem, inquit, eſt irritam nunciare.

Renunciare quoque modum menſores dicuntur, l. 1. in princ. & l. 6. §. 1. & §. item Pomponius. & l. 8 D ſi menſ. falſ. mod. Hygen. lib. 2. de Limitib. conſtit. Longitudinem autem quotiens egeram, ego ita renunciabam, Iugera tot, vel verſus tot. Et nos: Sic vt videbitur, ita renunciabimus iugera tot, verſus tot, &c.

RENVNCIATIO, inquit Aſconius, dicitur recuſatio eius rei, quæ in pactum & promiſsionẽ venerat. Hinc Renunciatio ſponſaliorum & nuptiarum, cùm ſponſalia, nuptiæ've dirimuntur, l. 2. D. de diuort. l. 1. C. de ſponſa. l. quæſitum. 17. §. vlt D. de reb. auct. iudic.

Renunciatio, eſt iuris proprij legitima refutatio, Cardi. in rub. de cenſibus. lib. 6.

Renunciatio generalis ad ea reſtringitur, de quibus ſolùm intelligitur cogitatum, lege iubemus. C. ad S C. Velleia.

Renunciatio eſt genus teſtimonij. quale ſolẽt edere, qui ſacramento ſunt ad exequendum aliquid deſtinati, l. qui ſuod. in prin. D. de contrah. emp. Viatorum & apparitorum hodie dici debet Renunciatio, quam vulgo Relationem appellant, de executionibus ſuis.

REPARARE merces, Scæuolæ l. 122. §. Callimachus. de verb. obligat. is dicitur, qui earũ loco, quas in aliquem locum importatas vendidit, alias comparat, aut eas aliis mercibus cõmutat: quaſi iterum parare ſeu comparare. Duarenus lib. 1. Diſp. ann. cap. 10. qui & Horatij locum Carm. lib. 1. Od. 31. eodem accipit ſenſu.

Premant Calena falce, quibus dedit
Fortuna vitem: diues & aureis
Mercator exſiccet culullis
Vina Syra reparata merce.

Alfenus l. 16. de in rem verſo: Quidam fundum colendum ſeruo ſuo locauerat, & boues ei dederat. Cum hi boues non eſſent idonei, iuſſerat eos vænire, & de his nummis qui recepti eſſent, alios reparari. Sicque Vlp. l. 48. de pactis: Prima actio ſublata eſt, & poſterius pactum ad actionem reparandam inefficax eſt. Seneca ad Lucil. epiſt. 64. lib. 8. Satius eſt amicum reparare quam flere. Itáque Parare pro emere ſumitur apud Cicero cum alibi tum in Orat. pro Flacco: Si tam te Craſsi agri delectabant, hic alicubi in Cruſtumio, aut in Capenati parauiſſes. & Horat. Satyr. 3. li. 2.

Seruóſve tuos, quos ære pararis.

Reparare, recuperare quod amiſeris, lege finali D. de pact. pig.

Reparare reficere: hinc Reparatio aggeris, l. 2. de immuni. ne. conced. lib. 10. C.

Reparari vires obligationis dicuntur l. 4. C. de ſolut. id eſt, ſuſcitari, & reſtitui. Sicut Octauius Minutia. lib. 8.

Arnobij: Ergo homo nouus naſcitur, non prior ille reparatur.

Reparari libertatem non poſſe dixit Vlpian. l. 9.§.illud. D.de ſtatu lib.

REPARATIO appellationis dicitur, cum poſt legitimi temporis lapſum ius peragendæ appellationis reſtituitur: ſub rubric. C.de reparat.appellat. Sicque ſumitur apud Symmachum lib.1.Epiſt.37.& 38.

REPARIASSARE dicuntur, quos inſtituti pœnitet, & à conuentis diſcedunt.

REPEDARE, pro reuerti, vel recedere. Cicer.de leg.3. Domum cum laude repedandum. Impp.l.ſi quis ex grege. C.de cohortalib. Aut ſi ad priſtina ſacramenta precum miſeratione inaluerit repedare. Sic Lucilius lib.26. Rediiſſe ac repedaſſe, vt Roma viret gladiatoribus.

REPELLERE, pro propulſare. Vt conuitiū conuitio repellitur. iuxta l.quæ omnia. D.de procur. Hoc verbum non eſt vbiq; accipiendum, de vi ſemper pernicioſa publicæ tranquillitati (quoniam non additur ſubinde: Vim vi repellere licet) ſed magis ad iuris intellectum referri ſuadet æquitas: vt ſit repellere, videlicet per legitimum remedium.

REPENTE ſit, quod ſecunda die ſit, not.per Compoſtel.cap.quàm ſit.de elect.

REPENTINVM mediato opponitur: ſignificátq; ſubitum, & feſtinum, Alber.l.1.C.de paſc.publ.

REPERIRE Feſto lib.16. quod amiſſum eſt recipere. Reperio autem à re & pario, vt repertum ſit quaſi repartum, & in lucem proditum.

REPERTORIVM, quod vulgo Inuentarium appellatur. Vlp.l.tutor.D.de admini.& peric.tut. aliàs appellant veteres Iuriſcoſ. ſynopſin, aliàs ἀναγραφὴν. Repertorium non facienti tutori pœnale eſſe, d.l.tutor.8.de admi.tuto. ait. vide ibidem Barto.

REPETERE, pro memoria repetere, l.10. D. de pact.l. 14.D.de iure codic.

REPETI vſusfructus dicitur, qui qualicunque ratione amiſſus iterum legatur, & fructuario conſeruatur, l.2. §.ſi non mors.l.3.in princip.quib.mod.vſusſ.amitt.l. 3.§.1.D.vſuſr.quemad.cau.

Repeti etiam dicitur legata, quæ ab inſtituto data à ſubſtituto iterum relinquuntur, vel ab vno ex primis heredibus relicta, à coherede eius rurſum legantur, in hunc modum, Quæ à filio meo legaui, quæq; eum dare iuſſi, heres meus iiſdem diebus dato, l. 32. l. 54. D.de legat.1.l.75.D.de leg.3.lege 80. D.de verbor.ſignificationib.

Repetere reum, eſt iterato reum facere, abolitionéque exemptum reum denuo eiuſdem criminis poſtulare, l.10.§.1.l.12.l.15.§.vlti.& l.17.D.ad Turpilli.l.3.§.1.& l. 12.§.vlt.D.de accuſat.l.14.§.1. D.de bon.libert. Suet. in Auguſto cap.32. Diuturnorum reorum, & ex quorum ſordibus nihil aliud quàm voluptas inimicis quæreretur, nomina aboleuit: conditione propoſita, vt ſi quem quis repetere vellet, par periculum pœnæ ſubiret. Idem in Domitia.cap.9. Reos, qui ante quinquennium proximum apud ærarium pependiſſet, vniuerſos diſcrimine liberauit, nec repeti niſi intra annum, eáque conditione permiſit, vt accuſatori, qui cauſſam non teneret, exilium pœna eſſet. Sic

Repetere crimen eſt, indulgentia abolitum crimen ex integro iterum perſequi, l.7.D.ad Turpill.

Repeti in quæſtionem eſt, in quæſtionē iterum peti, l. 18.§.1.D.de quæſtio. Repeti quæſtio, id eſt, iterari dicitur in l.16.de quæſtionib.

REPETITA die, Antelata ſeu prælata die, id eſt, die quæ præterierat falsò reuocata, l.3.D.de fide inſtrum. Repetita quidem die cautionem interponi non debuiſſe, ſed falſi crimen contractum non videri: id eſt, die quæ iam præterierat falsò pro præſenti nominata: vulgò Antidata dicitur. Item l.9. §.5. D. ad exhib. Abſolui eum oportet, niſi paratus ſit repetita die intentionem ſuſcipere. Et l.5.§.ſi quis ipſi. D. de operis noui nuncia. Et ſi nunciauit poſtea, & quod retro ædificatum erit, deſtruendum erit: quaſi repetito die nunciatione facta. Sic l.15.§.item videamus.de damn. inſect.l.1.§.præterea.& §.ſi tibi.D.de itin.actúq; priu. Sic Repetitis diebus in l.51.ad leg. Aquil. pro retrorſum computatis. Repetitio triginta dierum in l.33. in fin.de oblig.& act. eodem ſenſu accipitur.

Repetita emptione, l.7.§.adeo.D.de pact. l.2. D. de reſcind.vend.

REPETITIO in legatis appellatur per hāc ſcripturam: HOC amplius ei heres dato, l.legata.19. D.de legat.1. item, QVAE à filio meo legaui, heres meus dato, l.ſi quis.32.D.eod. Item, QVOTIES cunque fructuarius capite minutus erit, vel QVOTIES vſusfructus amiſſus erit, ei lego, l.3.D.quibus modis vſusfr.

REPETVNDARVM, vel de repetundis iudicium inde dictum fuit, vt annotat Hotom. in Verrinia, quod eo iudicio ſocij pecunias ſibi contra leges ereptas repetebant, quas ex condemnatorum litibus æſtimatis domum reportabant. Cic. Verr.7. Itaque res ſuas negligunt: pecunias, quo nomine iudicium hoc appellatur, non repetunt. Et paulò poſt: Non ex litibus æſtimatis tuis pecuniam domum, ſed ex tua calamitate cineri atque oſsibus filij ſui ſolatiū vult aliquod reportare. Itaque olim hoc iudicium in eos ſolos magiſtratus qui in prouincias mitterentur, inſtitutum fuit. quemadmodum Cicero in Diuinatione demōſtrat: poſt verò generaliter eo crimine cœperunt teneri, vt notat Marcianus l.1.D.ad leg.Iul. repetundarum, qui pecunias in magiſtratu, poteſtatíſve curatione, legationéve, vel quo alio officio, munere miniſterióve publico ob iudicandum cepiſſent, quíve magiſtratus vrbani à ſorde ſe non abſtinuiſſent. Addam & ex Cornelio Tacito lib.11. Coſſutianum, & aliquos alios perfidos aduocatos, fuiſſe repetundarum reos, eo quòd pecunia accepta à Suillio accuſatore, præuaricati eſſent. Quod non reperias ſcriptum in leg.de repetundis. Porrò Repetundarum, Repetundis, hos duos tantùm caſus habet: & Valla teſte dubitari poteſt, participiúmne ſit, ſiue nomen, an gerundium. Cum dicitur, Repetundarum, ſubintelligendum, pecuniarum: quo nomine pecunias, & omnia quibus diuitiæ conſtant, contineri dicimus. Cauſſam verò repetūdarum multiplicem eſſe, Quintilianus tradit. ea enim multa crimina continet, quæ cauſſæ propria ſint, vt videre eſt d.titu. Accuſare quempiā Repetundarū, Plutarchus effert, κρίνειν τινὰ κακώσεως ἐπαρχίας. Et ἀλῶναι δώρων, repetundarū pecuniarum iudicio ſubiici. At ἀλῶναι δίκην, & ὀφλισκάνειν, eſt damnatum eſſe pecuniarum repetundarum. Vide infra Manutij librum de legibus Romanis.

REPIGNERARE, eſt luere & liberare pignus, aduerſatúrque verbo pignerare, l.5.§.rem tibi dedi. D. commoda. Rem tibi dedi, vt creditori tuo pignori dares: dediſti, non repignoras vt mihi reddas. Item, Si à me culpa abſit repignorandi, creditor autem nolit reddere pignus, &c. Feſt. lib.16. Reluere, ſoluere, repignerare. Cæcilius in Carmine, Vt aurum & veſtem quod matris fuit, reluat, quòd viua ipſi oppoſuit pignori. Eadem autem forma dictum eſt, qua Replumbare, & Reſignare, & Retractare, de quibus ſuis locis dictum eſt. in his enim articulus RE, vel contrariam ſimplici verbo tribuit ſignificationem, vel etiam iterationem, & geminationem.

REPLICATIO vocatur ex eo, quòd per eam replicatur atque reſoluitur ius exceptionis: ait Imp. titul. de replicat. in princip. Ἀντιπαραγραφὴ à Græcis nominatur. Eiúſque formula erat AVT SI. quemadmodum

intell

intelligitur ex l.48.D.de procur. Iulianus l. 7.§.1. de curat.furioſ. Si heredes dementis eaſdem res vindicent quas curator alienauit, & exceptio opponetur, SI NON curator vendiderit: replicatio dari debet, AVT SI ſatiſdatione interpoſita ſecũdum decretum vendiderit.Iulian.l.24.D.de except.rei iudic. Aduerſus exceptionem, Si non eius ſit res, replicatione hac adiuuabitur, Aut ſi rea iudicata non ſit, l.Caius l.48. D.de procur. Tunc excipiente eo cum quo agitur, ſi non mihi mandatum ſit, vt à debitoribus peterẽ, actorem ita debere replicare, Aut ſi mihi mandatum eſt, vt à te peterẽ. Replicatio itaq; dicta videtur, vel quod implicatam & quaſi tectam exceptionis iniquitatem replicet ac patefaciat: vel potius quòd æquitatem actionis ab excipiente reo tectam, & quaſi complicatam, explicet atque aperiat. Replicationes, ait Vlpia. nihil aliud ſunt quàm exceptiones, & à parte actoris veniunt: quæ quidem ideo neceſſariæ ſunt, vt exceptiones excludant. ſemper enim Replicatio idcirco obiicitur, vt exceptionem oppugnet, l.2.§.2.D.de exceptionib.

REPLVMBARE, eſt adplumbata diſſoluere, plumbũ auferre de argento. Vlpian. de auro & argent. legat.l. cum aurum. An replumbari debeant, vt ſic appendantur?

REPONERE alicui, pro viciſſim obiicere, quaſi replicare, recriminari.

Reponere, reficere, l.omnino.D.de impenſ.in reb.dot. fact.l.in ſumma.§.item verus.D.de aqu.plu.arcen.

REPOSCIMVS, quod nobis debetur, vel quod à nobis acceptum eſt. Proinde repoſcenti rem ſuam non reddens, furti tenetur, l.Pompon. ſub fin. de acquir. rerum dom.

REPRAESALIAE, vel Repreſſaliæ, vide Clarigatio.

REPRAESENTARE, locum alterius, ac numerum obtinere, vel tantundem valere, l.1.§.1.D.ſi is qui teſtam. Culpa dolo proxima dolum repræſentat.

Repræſentare, eſt ante diem ſoluere, Vlpia. in l.8.§.3.D. de tranſact. loquens de iis qui de pecunia alimentorum nomine legata tranſigunt: Eam, inquit, tranſactionem oratio improbat, quæ idcirco fit, vt quis repræſentatam pecuniam conſumat: id eſt, antequam debeatur ſolutam. Cicer. ad Att. lib.12. Reliquæ pecuniæ vel vſuram Silio pẽdemus, dum à Faberio, vel aliquo qui Faberio debet, repræſentabimus. Idem Philip. 2. Ego corpus libenter obtulerim, ſi repræſentari morte mea libertas ciuitatis poſſet: id eſt accelerari. Seneca lib. epiſt. 15 epiſt. 1. Petis à me, vt id quod in diẽ ſuum dixeram debere differri, repræſentem, & ſcribam tibi, an hæc pars philoſophiæ, &c. Hoc quoque ex Marcelli verbis apertè intelligitur in l.36.§ 1.D.de cõdi.& demonſtr. vbi iuſſerat teſtatrix, vt prædia, ſi filius ſedecim annos non impleret, alteri redderentur. Quæro, inquit, cum Seia deceſſerit, deinde filius quintumdecimum annum agens, defunctus ſit, an repræſentetur fideicommiſſum quintodecimo anno impleto id eſt ante tempus quo decimumſextum implere potuiſſet, præſtandum ſit. Item Contra voluntatem teſtatoris repræſentationem fideicommiſ. deſiderari. Sic l.24.§. quoties. D.ſol.mat.l.1.l.2.D.de dot.prælег. Hinc &

Repræſentare, eſt exhibere vi quadam iuris præſentiam eius, quod reuera præſens non eſt. Sic filius fratris ſuccedendo cum patruis repræſentat patrem ſuũ. Nou. Quæ iura adgnatio. & cognatio. §.1. ſtat vt & tertium. Conſtit.118.

Repræſentare, aliquando compoſitionem ſuam à Re, & Præſenti, propriè exprimit, hoc eſt, denuò præſentẽ exhibere eum, qui ſemel præſens fuit: vt ſi quis promiſerit aliquem in iudicio repræſentare. Nam liberatur, ſimulátque reum denuò iudici præſentauerit. Et in hoc diſtat talis promiſſor ab eo, qui iudicio ſiſti promiſit. Is enim vſque ad ſententiam ſiſtere tenetur, l.fin.D.ſi quis in ius voc.non ier.

Repræſentari etiam cognitio dicitur, l.3.§.cauſſæ cognitio.D.de Carbo.edict.l.3.§.Iulianus.D.de lib.ho.exhib. quæ non expectato pubertatis tempore ſtatim ſuſcipitur, & maturè iudicatur.

REPRAESETARE in duobus locis in Pand. Flor. inuenitur, l.47.D.de act.empt.l.22.§.1.D.ad S C.Trebell. pro quo rem præſtare, l.6.D.quod cum eo. vt Plauto & Catoni & Iuriſcon. reſoluere eſt, quod aliter, rem ſoluere.

REPREHENDI fugitiui dicuntur, id eſt, à fuga retrahi. Cæſar lib.1. de bello ciu. Reducitur ad eum reprehenſus ex itinere Cn. Magius Cremona, &c. Vnde Reprehenſores, qui fugitiuos reducebant. Vide Bud. l.ſi apud.D.de præſcript.verb.

REPREHENSA, emendata, correcta, l.illicitas.D. de offic.præſid.

REPROBARE in l.Pomponius.1.D.de negot.geſt. opponitur probare, id eſt, non approbare.

Reprobare teſtes, eſt eorum fidem imminuere, & refellere, c.præſentium.de teſtibus.in 6. Ex quibus autem cauſſis refellantur, docent Specul. in ti. de teſt. & Nepos Montalbanẽſis in tractatu rei fugient. Quo in genere commoneſactum te velim iure Ciuili & Pontificio teſtes reprobatorios (vt vulgò loquũt) reprobatoriorum, vel (vt Latinius rem exprimam) refutatorios refutatoriorũ admittendos, ex ſententia Iuſtiniani Imp. vt ſcribit Ang. Aret. §.ſi verò dicatur, de teſtibus. Nouellæ conſtit.90. Verba eius cõſtitutionis hęc ſunt, καὶ ἔχει τὴν τοιάνδε παραδρομὴν ἡ παραγωγὴ αἰτίαν ᾗ ἐξ τῶν μαρτύρων χρεία quod ad quaſtam teſtium refutationem, rejectionémque produxit Angelus. Refutatorios etiam refutatoriorum teſtium admittendos decreuerunt Pontifices maximi, c.licet dilectus. vbi glo. & interpreten. de teſtib. in antiq. & cap. præſentiũ. co. tit. in 6. In ea quoque ſententia eſt Speculator titul. de teſtib. §.ſæpe. verſ. item actor. Eandem ſententiã tenet Bald. l.ſi quis teſtibus. C.de teſtib. verſi. quæro quot. quæ ſententia habet æquitatem, quod conſtitutũ eſt, vt veritas eluceſcat. Quo fit, vt ſatis mirari non poſſim pragmaticos quoſdam Gallos aduerſum ius admiſiſſe. nam hac via falſandi anſa præbetur. Nam ſi refutatoriis refutatoriorum non admittuntur, qui refutatorios profere, inſtructos teſtes, fidéque indignos, falſáque teſtimonia proferet, niſi Quæſtor veritatem negotii acutiſſime extorqueat. Vide li.2. Rerum Quotid. cap.12. Parduiphi.

REPROBOS nummos in l.eleganter.§. qui reprobos. D.de pign.actione accipi putem non tantum adulterinos, ſed & quos princeps improbat.

REPROBATA in c.poſt electionem. de conceſſ.præb. id eſt, non aduerſa.

REPROMITTERE, eſt ei qui nobis ſtipulãtibus antea promiſit, nunc iam viciſſim à nobis ſtipulãti promittere. Cicero pro Comœdo: Repromittis tu abhinc triennium Roſcio. Quod à Flauio abſtulero, partem dimidiam inde Roſcio me ſoluturum ſpondeo. Item Repromiſiſſe Fannium Roſcio, ſi quid à Flauio exegiſſet, eius partem dimidiam; ſed omnino exegiſſe nihil. quid tu non exitum exactionis, ſed initium repromiſsionis ſpectare debes. Roſcius Fannio ſtipulanti pecuniam certã ſpopondit, pro opera & labore quã in cõmuni iudicio perſequẽdo ſumpſerat: ſed viciſſim Roſcius ſtipulatus ab eo eſt dimidiã eius q́d exigeret partẽ. Promiſſor igitur fuit Roſcius priore loco: repromiſſor Fãnius, poſteriore: ſicuti ſtipulator priore loco Fãnius, reſtipulator poſteriore Roſc.

Repromittere porrò & ſatiſdare opponitur, nam ſatiſdatur adhibito fideiuſſore: repromittitur nuda cautione ac ſine fideiuſſore: vti patet ex l.1.§.1.D.de ſtipulat.

Prætor. Sed hi quidem qui ſuo nomine eiurent, repromittunt: qui alieno, ſatiſdant. Sic l. vltim. §. ſi legat. D. quod legat. l. 6. vt leg. nom. l. 13. D. de vſufr. legat.

Repudiare, eſt ius nobis delatum repellere. Repudiantur enim ea tantum quæ iam delata ſunt, l. 1. §. decretalis. D. de ſucceſſ. edict. Inſtit. de hered. qualit. & diffe. §. extraneis. Item Vlpian. regula eſt l. 174. D. de diuer. reg. iur. Quod quis ſi velit, habere non poteſt, id repudiare non poteſt.

Repudiare eſt hæredis alienis abſtinere neceſſarij, §. 6. Inſtit. de hered. qual. & diffe. Vide Recuſare.

Repudium generale nomen eſt, nec nuptiarum tantum diremptionem renunciationémve, ſed & ſponſaliorum ſignificat, l. 2. D. de diuort. Nam inter Diuertere & Repudiare hoc intereſſe Paulus ſcribit, quod repudiari etiam futurũ matrimoniũ poteſt: non rectè autem ſponſa diuertere dicitur, l. 191. D. de verb. ſign.

Repudij & Diuortij hanc differentiam ſtatuunt Paulus & Modeſtinus, vt repudium ſponſę dicatur remitti, Diuortium vxori. Itaque diuerſæ quoque fuerunt excogitatæ formulę. Nã Repudij formula fuit, Conditione tua non vtor: Diuortij, Res tuas tibi habeto, vel Res tuas tibi agito. Hinc

Repudium renũtiare, apud Plaut. Aulularia. & Terent. Phormion. Act. 4. ſcen. 4. Et Repudium mittere, l. 38. D. ſolut. matrim. l. 3. & l. 4. & l. 8. D. de diuort.

Repudiatus, is cui repudium miſſum eſt, d. l. 38. & l. 4. D. de diuort.

Repurgium, pro emundatione, apud Imp. Conſtantinum in l. 6. C. de aquæduct. lib. 11.

Reputare in computatione ineunda aliquid imputare ſignificat, l. 36. D. de neg. geſt. l. 40. in fi. D. de minor. l. 1. §. præterea. D. de tut. & rat. diſtr. l. 21. D. ſolut. mat. l. 5. C. de iud. l. 90. §. teſtator. D. de legat. 2.

Reputationes ſub Rubric. C. de reputationibus, dicuntur compenſationes, quæ contra minores in integrum reſtitutos emptori fiunt. vt enim illis aduerſus venditionem reſtitutis fundus cum fructibus reſtituuntur, ſic illi precium cum vſuris redduntur, lege minor. 40. §. primo, lege tutor. 47. §. vltim. D. de minoribus. Similis compenſatio reſtituto minori aduerſus ſolutionem, d. l. 40. §. vlt. & aduerſus emptionem, l. patri. §. prædium. D. eod. hoc nomine etiam continentur *[illegible]*, id eſt ſumptus meliorati prædij, arg. l. ſi prædium. C. de prædi. min.

Requirere, deſiderare, vt cum in teſte requirimus quod eſſe debet, & non eſt. Requirendus, id eſt, exquirendus, l. 1. D. de requir. reis.

Res, rei. huius vocis appellatio generalis eſt: continet enim omnia, quæ in patrimonio, vel extra patrimonium ſunt, & ad omnem contractum, cauſſáſque & iura pertinet, l. 5. l. 23. D. de verb. ſigni. Atque ita rei perſecutionem continent actiones omnes, quibus perſequimur, quod ex patrimonio nobis abeſt, l. 36. D. de oblig. & act. Rei ſignificationes varias hoc hexametro Auſonius comprehendit:

Imperium, litem, venerem cur vna notet res?

Res quatuor in libris noſtris ſignificare ſcribit Hotomanus: primum id quod planè ac Latine Rem dicimus, quæ appellatio infinita eſt: deinde bona omnia, tertio litem, poſtremo vtilitatem.

Res propria ſignificatione dicitur, veluti cum re contrahi obligationes dicimus, quæ neque nudo conſenſu, neque verbis, neque literis, ſed tantum rei traditione contrahuntur, l. 1. D. de oblig. & act. Et re factum contractũ, id eſt numeratione, dixit Vlp. in l. 9. §. quoniam. D. ſi certum pet. Hinc In rem ſcriptæ actiones, & Pacta in rem: denique quoties indefinite ſine certæ perſonæ notatione aliquid fit: quo de genere dicendi ſcripſimus ſub litera I. Sub eodem genere ſunt Rubr. de rebus credit. rerum amot. de rerum diuiſio. &c.

Res pro iis omnibus quæ bona nominantur. vnde In rem actiones dictæ, quibus ea omnia quæ bonorum appellatione continentur, petimus. Item ſocietas re contrahi, id eſt communicatione bonorum, dicitur l. 4. D. pro ſoc. Item Rem pupilli ſaluam fore ſatiſdatio eſt, cum tutores cauent, bona pupilli finita tutela ſalua & integra redditum iri, l. 1. & paſſ. D. rem pupill. ſal. Item Rei vxoriæ actio, id eſt actio dotis ſoluto matrimonio repetendæ, l. vnic. C. de rei vxor. actio. §. fuerat. Inſtit. de actionibus. Eius meminere Cicero libro 3. Officiorum. Quintil. lib. 7. cap. 3. & Gell. libr. 4. cap. 4. Eius autem in Pandectis nullibi fit mentio, quòd à Iuſtiniano in actionem ex ſtipulatu tranſlata & transfuſa eſſet. Sic Rem ſeruare, pro debitum ſuum ab aliquo conſequi, & vtaliàs dicitur, ad ſuum peruenire, l. 2. & l. 4. D. de dolo. l. 19. D. ad Vellei. l. 2. §. ſi Titius. D. de hered. vend. l. 11. in fio. & l. 12. D. ad municip. l. 8. D. de inſtitor. l. 35. §. vltim. D. locati. l. 4. in fi. D. de adm. rer. ad ciuit. l. vlt. D. rem pupill. l. 38. D. de excuſ. tut. l. 10. D. de doli except. Inde Rei ſeruandæ cauſſa in poſſeſſionem mitti dicuntur creditores, l. 1. & l. 7. D. quib. ex cauſſ. in poſſ. l. 3. §. vltim. D. de acq. poſſeſſ. l. 13. D. quæ in fraud. cred. l. 51. §. 1. D. de re iudic. l. 5. §. ſi plures. & §. poſtquam. D. vt in poſſeſſ. legator. l. 3. §. creditores. D. vti poſſid. l. 5. §. Iulianus. D. ad exhibendum, l. 26. D. ad municipalem. l. 50. D. de pecul. l. penult. §. item dandi. D. de diuerſ. tempor. l. 2. D. de feriis. l. 9. D. de rei vindic. Etiam Rei ſeruandæ cauſſa in poſſeſſionem bonorum tutoris, qui ne alimenta decernantur, latitat, pupillus mittitur, l. 7. §. præterea. D. de ſuſpect. tutor. Sed & rei ſeruandæ gratia, fideicõmiſſi ſeruandi gratia ſignificat, in l. 9. D. de annu. leg. quanquam aliàs hæ duæ miſſionum in poſſeſſionem cauſſæ, vt diuerſæ, ſeparentur, l. 1. D. ex quibus cauſſ. in poſſ. Rei autem ſeruandæ cauſſa non poſſidet, qui ſuo iure vt pignus tenet, l. 3. D. quæ in fraud. credito. Rei perſecutionem continent actiones, quibus perſequimur, quod ex patrimonio nobis abeſt, l. 35. D. de oblig. & action. §. rei perſequenda. Inſtitut. de actionib.

Res pro hereditate, vt cum dicimus bonorum poſſeſſionem aliam eſſe cum re, ſi is qui accepit, cum effectu bona retineat, ſine re, cum alius iure ciuili euincere hereditatem poteſt: veluti ſi ſuus heres inteſtato ſit, vt ait Vlpian. cap. Inſtit. 28. & ſic accipienda l. 1. §. penul. D. ſi tabul. teſt. nulli. l. poſtumus 12. D. de iniuſt. teſta. Ita rem habere, ſucceſſionem obtinere eſt, l. 13. l. 16. D. de legat. præſt. l. 12. D. de iniuſt. rup. l. 2. §. ſed ſi ſint ſui. D. ad Tertyllian. l. 5. D. de ſecun. tab. l. 4. §. penult. D. ſi tabul. teſtam. l. 4. in fin. D. de fideicom. libert. l. 83. D. de acq. her. l. penult. D. vnde lib.

Res, pro lite, vt cum dicimus Res comperendinata: id eſt, inquit Feſtus, iudicium in tertium diem conſtitutum. vnde illud Ciceronis contra iuriſconſ. in ora. Murænana: Tot homines, tam ingenioſos ſtatuere non potuiſſe, vtrum rem an litem dici oporteat. Et in formulis, vt Varro in 6. de lingua ſcribit: QVA REM ſiue litem dicere oportet. Hinc illud Vlpiani in l. 8. §. 1. D. de inoffic. teſtam. Si quis poſt rem inofficioſi ordinati litem dereliquerit, poſtea non audietur. Coniunctim autem protulit Impp. in l. 9. C. de fals. leg. vt & in ſollemni formula rerum à feciali repetendarum, quæ à Liuio lib. 1. ponitur: Quarum rerum, litium, cauſſarum, condixit pater patratus. Hinc Rem amittere, litem amittere eſt, l. 8. D. de reſtitut. in integ. l. 28. §. penult. D. ratam rem hab. Hinc Res iudicata dicitur, quæ finem controuerſiarum pronunciatione iudicis accipit: quod vel condemnatione, vel abſolutione contingit, l. 1. D. de re iud.

intelligitur ex l.48.D.de procur. Iulianus l.7.§.1.de curat.furioſ. Si heredes dementis eaſdem res vindicent quas curator alienauit. & exceptio opponetur, SI NON curator vendiderit: replicatio dari debet, AVT SI ſatiſdatione interpoſita ſecúdum decretum vendiderit.Iulian.l.24.D.de except.rei iudic.Aduerſus exceptionem,Si non eius ſit res, replicatione hac adiuuabitur,Aut ſi res iudicata non ſit, l.Caius.l.48.D.de procur.Tunc excipiente eo cum quo agitur, ſi non mihi mandatum ſit,vt à debitoribus peteré,actorem ita debere replicare,Aut ſi mihi mandatum eſt,vt à te peteré. Replicatio itaq; dicta videtur, vel quod implicatam & quaſi tectam exceptionis iniquitatem replicet ac patefaciat: vel potius quód æquitatem actionis ab excipiente reo tectam, & quaſi complicatam,explicet atque aperiat. Replicationes,ait Vlpia. nihil aliud ſunt quàm exceptiones, & à parte actoris veniunt:quæ quidem ideo neceſſariæ ſunt, vt exceptiones excludant. ſemper enim Replicatio idcirco obiicitur,vt exceptionem oppugnet,l.2.§.2.D.de exceptionib.

REPLVMBARE, eſt adplumbata diſſoluere, plumbũ auferre de argento. Vlpian. de auro & argent. legat.l.cum aurum. An replumbari debeant, vt ſic appendantur?

REPONERE alicui,pro viciſsim obiicere, quaſi replicare,recriminari.

Reponere,reficere,l.omnino.D.de impenſ.in reb.dot.fact.l.in ſumma.§.item verus.D.de aqu.plu.arcen.

REPOSCIMVS. quod nobis debetur, vel quod à nobis acceptum eſt.Proinde repoſcenti rem ſuam non reddens,furti tenetur,l.Pompon. ſub fin. de acquir.rerum dom.

REPRAESALIAE, vel Repreſſaliæ,vide Clarigatio.

REPRAESENTARE, locum alterius,ac numerum obtinere,vel tantundem valere,l.1.§.1.D.ſi is qui teſtam. Culpa dolo proxima dolum repræſentat.

Repræſentare,eſt ante diem ſoluere, Vlpia.in l.8.§.3.D.de tranſact.loquens de iis qui de pecunia alimentorum nomine legata tranſigunt:Eam,inquit,tranſactionem oratio improbat,quæ idcirco fit, vt quis repræſentatam pecuniam conſumat: id eſt, antequam debeatur ſolutam. Cicer.ad Att.lib.12.Reliquæ pecuniæ vel vſuram Silio pẽdemus,dum à Faberio,vel aliquo qui Faberio debet,repræſentabimus. Idem Philip.2. Ego corpus libenter obtulerim,ſi repræſentari morte mea libertas ciuitatis poſſet: id eſt accelerari. Seneca lib.epiſt.15.epiſt.1.Petis à me, vt id quod in diẽ ſuum dixeram debere differri,repræſentem,& ſcribam tibi, an hæc pars philoſophiæ,&c.Hoc quoque ex Marcelli verbis apertè intelligitur in l.36.§.1.D.de cõdi.& demonſtr.vbi iuſſerat teſtatrix, vt prædia, ſi filius ſedecim annos non impleret,alteri redderentur. Quæró, inquit,cum Seia deceſſerit,deinde filius quintumdecimum annum agens defunctus ſit, an repræſentetur fideicommiſſum qui quintodecimo anno impleto id eſt ante tempus quo decimumſextum implere potuiſſet, præſtandum ſit.Item:Contra voluntatem teſtatoris repræſentationem fideicommiſ.deſiderari.Sic l.24.§.quoties.D.ſol.mat.l.1.l.2.D.de dot.prælég. Hinc & Repræſentare, eſt exhibere vi quadam iuris præſentiam eius,quod reuera præſens non eſt.Sic filius fratris ſuccedendo cum patruo repræſentat patrem ſuũ. Nou. Quæ iura adgnatio.& cognatio.§.iſtud vt.& tertium. Conſtit.118.

Repræſentare,aliquando compoſitionem ſuam à Re,& Præſento, propriè exprimit,hoc eſt, denuò præſentẽ exhibere eum,qui ſemel præſens fuit: vt ſi quis promiſerit aliquem in iudicio repræſentare. Nam liberatur,ſimulátque reum denuò iudicio præſentauerit. Et in hoc diſtat talis promiſſor ab eo, qui iudicio ſiſti promiſit.Is enim vſque ad ſententiam ſiſtere tenetur, l.fin.D.ſi quis in ius voc.non ier.

Repræſentari etiam cognitio dicitur,l.3.§.cauſſæ cognitio.D.de Carbo.edict.l.3.§.Iulianus.D.de lib.ho.exhib.quæ non expectato pubertatis tempore ſtatim ſuſcipitur,& maturè iudicatur.

REPRAESTARE io duobus locis in Pand. Flor.inuenitur,l.47.D.de act.empt.l.22.§.4.D.ad S.C.Trebell. pro quo rem præſtare,l.6.D.quod cum eo.vt Plauto & Catoni & Iuriſcon. reſoluere eſt, quod alter, rem ſoluere.

REPREHENDI fugitiui dicuntur, id eſt, à fuga retrahi.Cæſar lib.1.de bello ciu. Reducitur ad eum reprehenſus ex itinere Cn.Magius Cremona,&c.Vnde Reprehenſores,qui fugitiuos reducebant. Vide Bud.l.ſi apud.D.de præſcript.verb.

REPREHENSA, emendata,correcta,l.illicitas.D.de offic.præſid.

REPROBARE a in l.Pomponius,1.D.de negot.geſt.opponitur probare,id eſt,non approbare.

Reprobare teſtes,eſt eorum fidem imminuere,& refellere,c.præſentium.de teſtibus.in 6. Ex quibus autem cauſsis refellantur,docent Specul.in ti.de teſt. & Nepos Montalbanẽſis in tractatu rei fugient.Quo in genere commodè factum te velim iure Ciuili & Pontificio teſtes reprobatorios (vt vulgò loquar) reprobatoriorum,vel (vt Latinius rem exprimam) refutatorios refutatoriorũ admittendos,ex ſententia Iuſtiniani Imp.vt ſcribit Ang.Aret.§.ſi verò dicatur. de teſtibus.Nouellæ conſtit.90.Verba eius cõſtitutionis hęc ſunt, καὶ ἔχει μὲν τετάρτης μαρτύρων παραγωγῆς ἀνάγκη ποτὲ τῶν μαρτυρούντων χρεία) quod ad quartam teſtium refutationem,reiectionémque produxit Angelus. Refutatorios etiam refutatoriorum teſtium admittendos decreuerunt Pontifices maximi,c.licet dilectus.vbi glo. & interpretes.de teſtib.in antiq.& cap.præſentiũ.eo.tit.in 6.In ea quoque ſententia eſt Speculator titul.de teſtib.§.ſæpe.verſ.item actor.Eandem ſententiã tenet Bald.l.ſi quis teſtibus.C.de teſtib.verſ. quæro quot. quæ ſententia habet æquitatem, quod conſtitutũ eſt, vt veritas elucescat. Quo fit, vt ſatis mirari non poſſim pragmaticos quoſdam Gallos diuerſum ius admiſiſſe. nam hac via falſandi anſa præbetur. Nam ſi refutatorij refutatoriorum non admittuntur, qui refutatorios profert, inſtructos teſtes, fidéque indignos, falſáque teſtimonia proferet, niſi Quæſtor veritatem negotij acutiſsime extorqueat. Vide li.2.Rerum Quotid.cap.12.Pardulphi.

REPROBOS nummos in l.eleganter.§.qui reprobos.D.de pig.actione.accipi putem non tantum adulterinos,ſed & quos princeps improbat.

REPROBATA,in c.poſt electionem.de conceſſ.præb.id eſt,non aduerſa.

REPROMITTERE, eſt ei,qui nobis ſtipulãtibus antea promiſit,nunc iam viciſsim à nobis ſtipulãti promittere. Cicero pro Comœdo: Repromittis tu abhinc triennium Roſcio. Quod à Flauio abſtulero, partem dimidiam inde Roſcio me ſoluturum ſpondeo.Item:Repromiſiſſe Fannium Roſcio, ſi quid à Flauio exegiſſet, eius partem dimidiam; ſed omnino exegiſſe nihil.quod tu non exitum exactionis,ſed initium repromiſsionis ſpectare debes.Roſcius Fannio ſtipulanti pecuniam certã ſpopondit, pro opera & labore quã in cõmuni iudicio perſequẽdo ſumpſerat: ſed viciſsim Roſcius ſtipulatus ab eo eſt dimidiã eius qđ exigeret partẽ. Promiſſor igitur fuit Roſcius priore loco: repromiſſor Fãnius,poſteriore: ſicuti ſtipulator priore loco Fãnius,reſtipulator poſteriore Roſc.

Repromittere porrò & ſatiſdare opponũtur, nam ſatiſdatur adhibito fideiuſſore: repromittitur nuda cautione ac ſine fideiuſſore: vti patet ex l.1.§.1.D.de ſtipulat.

Prætor. Sed hi quidem qui ſuo nomine cauent, repromittunt: qui alieno, ſatiſdant. Sic l. vltim. §. ſi legat. D. quod legat. l. 6. vt leg. nom. l. 27. D. de vſufr. legat.

REPVDIARE, eſt iua nobis delatum repellere. Repudiantur enim ea tantum quæ iam delata ſunt, l. 1. §. decretalis. D. de ſucceſſ. edict. Inſtit. de hered. qualit. & diffe. §. extraneis. Item Vlpian. regula eſt l. 195. D. de diuer. reg. iur. Quod quis ſi velit, habere non poteſt, id repudiare non poteſt.

Repudiare eſt hereditate alieni, abſtinere neceſſarij, §. 6. Inſtit. de hered. qual. & diffe. Vide Recuſare.

REPVDIVM generale nomen eſt, nec nuptiarum tantum diremptionem renuntiationemve, ſed & ſponſaliorum ſignificat, l. 2. D. de diuort. Nam inter Diuertere & Repudiare hoc intereſſe Paulus ſcribit, quod repudiari etiam futurū matrimoniū poteſt: non rectè autem ſponſa diuertere dicitur, l. 191. D. de verb. ſign.

REPVDII & Diuortij hanc differentiam ſtatuunt Paulus & Modeſtinus, vt repudium ſponſę dicatur remitti, Diuortium vxori. Itaque diuerſæ quoque fuerunt excogitatæ formulę. Nā Repudij formula fuit, Conditione tua non vtor. Diuortij, Res tuas tibi habeto, vel Res tuas tibi agito. Hinc

Repudium renūtiare, apud Plaut. Aulularia. & Terent. Phormion. Act. 4. ſcen. 4. Et Repudium mittere, l. 38. D. ſolut. matrim. l. 3. & l. 4. & l. 8. D. de diuort.

REPVDIATVS, is cui repudium miſſum eſt, d. l. 38. & l. 4. D. de diuort.

REPVRGIVM, pro emundatione, apud Imp. Conſtantinum in l. 1. C. de aquæduct. lib. 11.

REPVTARE in computatione ineunda aliquid imputare ſignificat, l. 36. D. de neg. geſt. l. 40. in fi. D. de min. l. 7. §. præterea. D. de tut. & rat. diſtr. l. 21. D. ſolut. mat. l. 5. C. de iud. l. 90. §. teſtator. D. de legat. 2.

REPVTATIONES ſub Rubric. C. de reputationibus, dicuntur compenſationes, quæ contra minores in integrum reſtitutos emptori fiunt. vt enim illis aduerſus venditionem reſtitutis fundus cum fructibus reſtituuntur, ſic illi precium cum vſuris reddunt, lege minor. 40. §. primo, lege tutor. 47. §. vltim. D. de minoribus. Similis compenſatio reſtituto minore aduerſus ſolutionem, d. l. 40. §. vlti. & aduerſus emptionem, l. patri. §. prædium. D. eod. hoc nomine etiam continentur *ἐμπονήματα*, id eſt ſumptus meliorati prædij, arg. l. ſi prædium. C. de præd. min.

REQVIRERE, deſiderare, vt cum in teſte requirimus quod eſſe debet, & non eſt. Requirendus, id eſt, exquirendus, l. 3. D. de requir. reis.

RES, rei: huius vocis appellatio generalis eſt: continet enim omnia, quæ in patrimonio, vel extra patrimonium ſunt, & ad omnem contractum, cauſſaſque & iura pertinet l. 5. l. 23. D. de verb. ſigni. Atque ita rei perſecutionem continent actiones omnes, quibus perſequimur, quod ex patrimonio nobis abeſt, l. 36. D. de oblig. & act. Rei ſignificationes varias hoc hexametro Auſonius comprehendit:

Imperium, litem, venerem cur vna notet res?

Res quatuor in libris noſtris ſignificare ſcribit Hotomanus: primum id quod plane ac Latine Rem dicimus, quæ appellatio infinita eſt: deinde bona omnia, tertiò litem, poſtremò vtilitatem.

Res propria ſignificatione dicitur, veluti cum re contrahi obligationes dicimus, quæ neque nudo conſenſu, neque verbis, neque literis, ſed tantum rei traditione contrahuntur, l. 1. D. de oblig. & act. Et re factum contractū, id eſt numeratione, dixit Vlp. in l. 9. §. quoniam. D. ſi certum pet. Hinc In rem ſcriptæ actiones, & Pacta in rem: denique quoties indefinite ſine certæ perſonæ notatione aliquid fit: quo de genere diximus ſcripſimus ſub litera I. Sub eodem genere ſunt Rubr. de rebus credit. rerum amot. de rerum diuiſion. &c.

RES pro iis omnibus quæ bona nominantur. vnde In rem actiones dictæ, quibus ea omnia quæ bonorum appellatione continentur, petimus. Item ſocietas re contrahi, id eſt communicatione bonorum; dicitur l. 4. D. pro ſoc. Item Rem pupilli ſaluam fore ſatiſdatio eſt, cum tutores cauent, bona pupilli finita tutela ſalua & integra redditum iri, l. 1. & paſſ. D. rem pupill. ſal. Item Rei vxoriæ actio, id eſt actio dotis ſoluto matrimonio repetendæ, l. vnic. C. de rei vxor. actio. §. fuerat. Inſtit. de actionibus. Eius meminere Cicero libro 3. Officiorum. Quintil. lib. 7. cap. 3. & Gell. libr. 4. cap. 4. Eius autem in Pandectis nullibi fit mentio, quod à Iuſtinia. in actionem ex ſtipulatu tranſlata & transfuſa eſſet. Sic Rem ſeruare, pro debitum ſuum ab aliquo conſequi, & vt aliàs dicitur, ad ſuum peruenire, l. 2. & l. 4. D. de dolo. l. 19. D. ad Vellei. l. 2. §. ſi Titius. D. de hered. vend. l. 11. in fin. & l. 12. D. ad municip. l. 2. D. de inſtitor. l. 35. §. vltim. D. locati. l. 4. in fi. D. de adm. rer. ad ciuit. l. vlt. D. rem pupill. l. 38. D. de excuſ. tut. l. 10. D. de doli except. Inde Rei ſeruandæ cauſſa in poſſeſsionem mitti dicuntur creditores, l. 1. & l. 7. D. quib. ex cauſſ. in poſſ. l. 3. §. vltim. D. de acq. poſſeſſ. l. 13. D. quæ in fraud. cred. l. 51. §. 1. D. de re iudic. l. 5. §. ſi plures. & §. poſtquam. D. vt in poſſeſſ. legator. l. 3. §. creditores. D. vti poſsid. l. 5. §. Iulianus. D. ad exhibendum, l. 26. D. ad municipalem. l. 50. D. de pecul. l. penult. §. item dandi. D. de diuerſ. tempor. l. 2. D. de feriis. l. 9. D. de rei vindic. Etiam Rei ſeruandæ cauſſa in poſſeſsionem bonorum tutoris, qui ne alimenta decernantur, latitat, pupillus mittitur, l. 7. §. præterea. D. de ſuſpect. tutor. Sed & rei ſeruandæ gratia, fideicōmiſsi ſeruandi gratia ſignificat, in l. 9. D. de annu. leg. quanquam alia atque alia ſit miſsionum in poſſeſsionem cauſſa, vt diuerſæ, ſeparentur, l. 1. D. ex quibus cauſſ. in poſſ. Rei autem ſeruandæ cauſſa non poſsidet, qui ſuo iure vt pignus tenet, l. 3. D. quæ in fraud. credito. Rei perſecutionem continent actiones, quibus perſequimur, quod ex patrimonio nobis abeſt, l. 35. D. de obligatio. & action. §. rei perſequenda. Inſtitut. de actionib.

Res pro hereditate, vt cum dicimus bonorum poſſeſsionem aliam eſſe cum re, ſi is qui accepit, cum effectu bona retineat, ſine re, cum alius iure ciuili euincere hereditatem poteſt: veluti ſi ſuus heres inteſtato ſit, vt ait Vlpian. cap. inſtit. 28. & ſic accipienda l. 1. §. penul. D. ſi tabul. teſt. nulli. l. poſtumus. 12. D. de iniuſt. teſta. Ita rem habere, ſucceſsionem obtinere eſt, l. 1. l. 26. D. de legat. præſt. l. 12. D. de iniuſt. rup. l. 2. §. ſed ſi ſint ſui. D. ad Tertyllian. l. 5. D. de ſecun. tab. l. 1. §. penult. D. ſi tabul. teſtam. l. 4. in fin. D. de fideicomm. libert. l. 83. D. de acq. her. l. penult. D. vnde lib.

RES, pro lite, vt cum dicimus Res comperendinata: id eſt, inquit Feſtus, iudicium in tertium diem conſtitutum. vnde illud Ciceronis contra iuriſconſ. in ora. Murænianā: Tot homines, tam ingenioſos ſtatuere non potuiſſe, vtrum rem an litem dici oporteat. Et in formulis, vt Varro in 6. de lingua ſcribit: Qua de rem ſiue litem dicere oportet. Hinc illud Vlpiani in l. 8. §. 1. D. de inoffic. teſtam. Si quis poſt rem inofficioſi ordinati litem dereliquerit, poſtea non auditur. Coniunctim autem protulit Impp. in l. 9. C. de ſuis & leg. vt & in ſollemni formula rerum à feciali repetendarum, quæ à Liuio libr. 1. ponitur: Quarum rerum, litium, cauſſarum, condixit pater patratus. Hinc Rem arbitrio, litem amittere eſt, l. 8. D. de reſtitut. in integ. l. 22. §. penult. D. ratam rem hab. Hinc Res iudicata dicitur, quæ finem controuerſiarum pronunciatione iudicis accipit: quod vel condemnatione, vel abſolutione contingit, l. 1. D. de re iud.

Res

Res pro vtilitate & emolumento. vnde Actio de in rem verſo lib.15.Dig.tit.3. Item, In rem ſuam procurator, qui alienas actiones ſuo commodo exercet, l.41. D. de re iudic. Item, In rem ſuam fideiuſſor, ad quem emolumentum negocij peruenturum eſt, l.8.§.1. D. qui ſatiſd. cogant. Sic in rem ſuam obligatur, qui pro ſuo negocio, & in ſuam vtilitatem id facit, l.13.l.22. D. ad Velleian.l.25.D.de pact.l.15.D.de lib.leg.

Rei appellatione & tota res & pars eius cōtinetur, l.7.D. de iureiur.l.4.§.1.D.de dam.inſe.l.13.§.1. D. de fund. dot. Eadémque res peti intelligitur, etiam ſi pars petatur eius, quod totum petitum eſt, l.7.D.de except.rei iud.

Rebus legatis quæ in fundo ſunt, Paulus ait, accedunt etiam ea, quæ tunc non ſunt, ſi eſſe ſolebant: nec quæ caſu ibi fuerunt, legata exiſtimantur, in fin.l.quæſitū. de leg.3.

ex Re fructuarij itē bonæ fidei poſſeſſoris eſſe videtur, quòd hi ſeruo donauerint, vel conceſſerint, vel admini ſtratione rerum, quæ ad eos pertinet, compendij fecerint.l.38.D.de vſufruct. Sed & ſi bona fide poſſeſſori vel fructuario ſeruus acceptum roget, vel paciſcatur, ne ab iis petatur, ex re eorum acquirere videntur, cum eos liberent, l.63. D. de ſolutionib.d.l.11.D.de acceptilationib. Sed & ſi hereditatem poſſeſſorum fructuariorúmve intuitu & contemplationi ſibi relictam iuſſu eorum adeant, non opera ſua, ſed ex re eorum acquiſiſſe intelligentur, l.45.in fin.D.de acquiren. heredit.l.32.de liber.cauſ. Atque hæc interpretatio pertinet ad id, quod dicitur fructuario bonæve fidei poſſeſſori, ſeruū, quod ex operis ſuis, vel ex re eorum ſtipulatur, aut per traditionem accipit, acquirere.

è Re eſt, l.1.D.ſi cert.pet.l.1.D.ſi is qui teſta.lib.l.1.§.dixerit.D.de publican.

R e exclusus non videtur, quem Prætor ſe in integrum reſtituturum pollicetur, lege 5.D. de reſtitutio.in integrum.

R e m ipſam habere videtur, qui actionem ad eam recuperandam habet, l.15.D.de diuerſ.reg.l.143.D. de verborum ſignifi.

Rerum Italicarum appellatione quid contineatur, exponitur in l.35.§.rerum autem.D.de hered.inſtit.

Res peribit, id eſt, obligatio ſoluetur, in l.91.D. de ſolutionibus.

Res mulieris, dos eſt, l.quod dicitur.§.1. de impenſis in res dot.fact.

Rerum vocabula ſunt immutabilia, hominum mutabilia, l.3.de legat.1.

Res abeſſe videntur etiam eæ (vt Sabinus ait, & Pedianus probat) quorum corpus manet, ſed forma mutata eſt: & ideò ſi corruptæ redditæ ſint, vel transfiguratæ, videri abeſſe, quoniam plerunque plus eſt in manus pretio, quàm in re, l.13.de verbor.ſignifi. Abeſt ea res quæ in rebus humanis non eſt, ead.l.13.

Rerum ſumma diuiſio in duos articulos deducitur. Nā aliæ ſunt diuini iuris, aliæ humani. Hæ autem res, quę humani iuris ſunt, aut publicæ ſunt, aut priuatæ. Quæ publicæ ſunt, nullius in bonis eſſe creduntur: quæ autem priuatæ ſunt, ſingulorum exiſtunt, l.1.D.de diuiſione rerum.

Res aliæ corporales ſunt, aliæ incorporales. Inſtitut. de reb.corpor.& incorpor. illæ tangi & videri, hæ non item poſſunt.

Res pro vi & effectu, in lege penultima. D. de ſtatuliberis.

Res ſumitur pro veritate, l.quoties. D. de iureiur.l.1.§. qui in rationibus. D.de falſ.

Rei capitalis damnatus intelligitur is cui pœna mors, aut aquæ & ignis interdictio ſit, l.edict.D. de bonor. poſſeſſio.

Rem integram varie dici adnotat, obſeruátque Azo in Summa. C. quando liceat ab empt.diſcedere. & vide Barbatium conſil.47.& Alex.conſi.118.volum.1. Proprie tamen intelligimus, donec quid geri cœptū eſt, l.1.§.cœpiſſe.D.de pollicitationib. Re integra Ioanni And.c.vbi maius.de elect.lib.6. Alberico l.mandatum.C.mandat.& alibi, quando lis non eſt conteſtata; quandoque etiam ad ſententiam definitiuam vſque, l.errore.C.de iur.& facti ign. aliquando rebus in eodem ſtatu manentibus, l.quòd ſi minor. D.de minorib. quandoque re nondum tradita, vel pretio nondum ſoluto, §.fin.Inſtit.quibus modis tollitur obligatio. quandoq; electionem celebratam, ca.vbi periculum, de elect.lib.6. Res integra eſt, donec in negocio aliquid eſt cœptum, l.1. D.de pollici.

Re ipſa, ipſo facto, l.2.C.de rerum permutat.

Rem gerere, pro pugnare, familiaris Iuriſcoſ. locutio.

Rem tanti valere, quanti vendi poteſt, intelligendum eſt de communi, & publica æſtimatione, non de cuiuſq; propria & priuata: quia precia rerum ex communi æſtimatione finguntur, l.ſi ſeruū tuum. D.ad leg.Aqui. Bald.in l.pretia rerum.D.ad leg.Falcid.

Res præſens, vide Præſens.

Res datur, cum transfertur dominium, ſed traditur puro facto, vt cum equo traditur ſella, quod purum factum eſt. Reſtituitur autem res commodata, depoſita, impignorata, &c. Vide Zaſ.Inſtit.de act.§.Sic itaq; diſcretis.

Res fiſcales, quaſi propriæ & priuatæ Principis ſunt, l. prætor ait. D.ne quid in loco vel itinere.

Res geri dicitur, lite iam conteſtata, cum iudex reiici non poteſt, l.nemo. C.de iuriſdictione omn. iudic. Iulianus in l.& quia.eod.tit. Antequam, inquit, res geri cœperit.

Res in nullius bonis dicitur multipliciter. Primò per naturam, vt feræ ſyluestres, §.feræ. Inſtit. de rer.diuiſ. Item facto hominis, vt res pro derelicto habita. Inſtit. eo.§.pen. Item propter reuerentiam, vt res ſacræ. Inſt. eod.§.nullius. Item caſu, hoc eſt, euentu, vt hereditas iacens, l.vacantium. C.de bon.vacan.lib.10. Item, tempore, vel temporis diuturnitate, vt theſauri, qui inuenienti conceduntur, cum ſuo tamen modo, de quo inſtit.eod.§.theſaurus.

Res mortua, vide Mortua res.

Reſcindere μεταφορικῶς, pro abrogare, D.de reſcin.vend. & C.eod. Reſcindi iudicium quid, vide l. quoties. §.ſi creditor.D.de pecul.

R e s c i s s i o, præcisè pro Reſciſsio matrimonij, cum ſcilicet Prætor matrimonium in danda poſſeſsione pro nihilo ducens, tacite illud reſcindit, & quantum ad ius impetrandæ poſſeſsionis pertinet, extinguit. Vlpianus l.3.§.5. D. de bon.poſſeſſ.cont. Si emancipatus filius vxore non ex voluntate patris ducta filium fuerit ſortitus, dein nepos patre iam mortuo ad bonorum poſſeſsionem aui velit venire: admittēdus eſt ad ad eam. non enim per reſciſsionem is qui filius iuſtus eſt, efficietur non filius: cum reſciſsio quo magis admittātur, nō quo minus, adhibeatur. Senſus eſt, Non ſi filius à patre exheredari potuit, idcirco nepos aduerſus aui tabulas petere bonorum poſſeſsionem nō poteſt. nam Prætor cauſſam propter quam exheredari filius potuit, nimirum turpe illud matrimonium, reſcindit, & quantum in ſe eſt extinguit. nec enim minus in hoc nepote merita nepotis, quàm patris eius delicta perpēdit, vti continuò Vlpianus ſubiecit. Hęc Hotomanus. Alij tamen locum illum Vlpiani aliter intelligi volunt, & Reſciſsionem emancipationis exponunt. Prætor enim, inquiunt, vt emancipatos qui iure ciuili deiiciuntur, propterea quòd per capitis deminutionem ius legitimum amiſerint, ad ſucceſsionem cum ceteris liberis, qui in poteſtate manſerunt, admittat, eorum emancipationem reſcindit, l.6.§.1.

D.de bo.poſſeſ. Accurſius hæc non videns, valde ſe torſit in interpretatione d. §. ſi emancipatus. Hi etiam ſic accipienda volunt illa l.9.de bon. proſcript. in C. Theod. verba, Qui ab inteſtato ſucceſſuri defuncto, vel ex 12. Tab. vel per reſciſsionẽ capitis prætorio vocabuntur edicto. Vide Alciatum lib.3. Parerg. cap.22.

Reſciſsionis iudicium eſt, quod prætor aduerſus ſtricti iuris regulas quadam ex æquitate concedit: vt cum vſucapionem reſcindit, §. rurſus. Inſtitut. de action. vt cum rei traditionem in fraudem creditorum factam pro irrita habet. §. item ſi quis in fraudem. eo. tit.

RESCISSORIA actio, in l.28. §. exẽplo. & §. vlti. D. ex quib. cauſ. ma. l.18. C. de poſtli. reu. ea eſt, quæ reſciſſa vſucapione redditur, l.35. D. de obligat. & actio. §. rurſus. Inſtitut. de actionib. l.24. C. de rei vindi. at in l.16. C. ad Velleian. Reſciſſoria actio dicitur quæ reſciſſa mulieris obligatione, in priorem & antiquum debitorem reſtituitur.

RESCRIBERE, pro numerare, & ſoluere, vide Scribere.

Reſcribere dicitur princeps ad epiſtulas, vt ſubſcribere libellis: ſed tamen etiam ad libellos reſcribere dicunt Iuriſcoſ. l.23. D. de vſufru. leg. l.4. D. de appell. recip. Quinetiam ipſi Iuriſconſulti reſcripſiſſe dicuntur, quod conſulentibus reſponderint, l.73. D. de contrahenda emption. Sic l. ex contractu. 44. D. de re iudic. Reſcripſit pro reſpondit, & §. ſacræ res. Inſtit. de rer. diuiſ. Papinianus reſcripſit: illo enim verbo ſignificatur liber reſponſorum. Hinc

RESCRIPTA principum dicuntur, quibus illi vel ad libellos præſentium, vel ad magiſtratuum abſentium conſultationes quid ſibi de ea re fieri placeret, reſponderent, vt l.19. §.9. D. loc. l. diui fratres. 17. D. de iure patr. tum & paſsim in libris Digeſt. & l. reſcripta. C. de precibus Imp. offerend. & Pontificis maximi tot. titu. de reſcript. in Antiq. & lib.6.

Reſcripti forma longe pulcherrima, & paucis admo-
1 dum verbis multa complectens, Pij Imperatoris, eſt apud Vlpian. in l.2. D. de his qui ſunt ſui vel alie. iur.

Reſcriptorum autem Pontificiorum quædam ſunt contentioſa, & ad lites: de his accipiendus eſt textus, cap. ſtatutum. de reſcript. lib.6. Quædam ſunt, quæ ſacerdotiorum, ſiue (vt vocant) beneficiorũ nomine Pontifex maximus dat: & hæc memorantur in cap. poſtulaſti, de reſcriptis in antiq. & horum genera quatuor ſunt. Quædam enim ſunt iuſtitiæ: quia diœceſanum obſtringit iuſtitia, vt clericis ſacerdotium primũ vacaturum conferat, cap. non liceat. de præbend. in antiq. Ratio, ne clerici mendicare cogantur, néve diuagentur. Quædam ſunt in forma pauperum, de quibus in dicto cap. poſtulaſti. & illic videas interpretes, & text. in cap. ſi pauper de præbend. lib.6. Quædam ſunt in forma & conceptione, cap. cum ſecundum. de præbend. Nam qui altari ſeruit, de altari viuere debet, d. c. cum ſecundum. quod ante Paulus apoſtolus conſtituerat, 1. Corinth.9. Quædam ſunt in forma communi concepta, quòd ius commune grauet diœceſanos clericis prouidere, d. c. non liceat. de iis vide Concordata Galliæ, & ibidem Rebuffum iuris Pontificij Anteceſſorem. Porrò autem reſcriptorum omnium & ciuilium & Pontificiorum prima, communiſq; lex eſt: SI PRECES VERITATE NITANTVR. quę conditio, etſi non adiiciatur, ſubaudiendam tamen canibus iubet Romanus Pontifex in c.2. de reſcri. in antiq. Sed & eam adiiciendã, alioquin reſcriptum reſpuendum Zeno Imp. conſtituit, l. final. C. de diuerſ. reſcri.
1 Niſi autem preces veritate nitantur, illis parendũ non
2 eſt. Hæc obſerua, quia quotidiana.

RESERO, & claudo ſunt contraria, Accurſ. l. ſi teſtamentum. D. de teſtam.

RESIDERE in Eccleſia, eſt in ea deſeruire, eiúſque curam habere, c. conquerente. de cleric. non reſid.

RESIDVÆ pecuniæ dicebantur, quæ apud eum qui publicam pecuniam adminiſtrarat, ſupererãt: cum vel in vſum publicum erogari, vel in ærarium referri deberent. Paulus l.22. D. ad leg. Iul. de pecul. Lege Iulia de reſiduis tenetur, qui publicam pecuniam delegatam in vſum aliquem retinuit, neque in eum conſumpſit. Et l.4. §.1. eod. Lege Iulia de reſiduis tenetur is, apud quem ex locatione, emptione, alimentaria ratione, ex pecunia quam accepit, aliáve qua cauſſa pecunia publica reſedit. Ea verò pecunia, quam quis cum prouincia abiret, apud ſe eſſe ad ærariũ profeſſus, retinuit, ante annũ reſidua nõ eſt: quia eam priuatus fiſco debeat, l.9. §. final. D. eod. Sic apud Liuium accipi debet lib.3. belli Maced. Omnibus, ait, reſiduis pecuniis exactis, tributo priuatis remiſſo. Sic apud M. Ciceronem in Orat. 2. de leg. Agrar. Quid relatum, quid reſiduum ſit. Idem pro Cluentio Auito: Nuper apud C. Orchinium collegam meum locus à iudicibus Fauſto Syllæ de pecuniis reſiduis non eſt conſtitutus.

RESIDVVM aliquando totum ſignificat. Antoninus l.2. C. de hered. inſtit. Paternus ſi ex reſidua parte inſtitutus eſt, quam alter heres ſcriptus capere non poterat, iſque ad nullam partem hereditatis per conditionem ſuam admitti potuit, ex aſſe heres extitit: nam reſidui commemoratio etiam totum admittit.

Reſidua hereditas, de qua nulla fuit inſtitutio, ſed quæ accedit poſt ſcriptos heredes, quæ accreſcit pro partibus hereditariis, l. interdum. D. de hered. inſtit.

RESISTITVR, verbum imperſonale, pro remedium adfertur, cõtrauenitur, occurritur, vt iudici iuſte procedenti, qua de re Panor. in ca. cauſſam quæ. extra, de offic. deleg. Regulariter definitum ait Bart. l. prohibitum. C. de iur. fiſc. lib.10. non licere magiſtratibus, iudicibus, eorúmve officialibus reſiſtere, obſiſteréve.
1 Plane ſi iniuſte exequantur, contrà erit d. l. prohibitũ. Sed & ſi pendente appellatione exequantur, Bald. in l. ad dictos. C. de appellat. Non procedit quando extra ſuum territorium exequuntur, per l. fin. D. de iuriſdi. om. iud. Fallit, quando exequuntur vltra formam iuriſdictionis, l. quemadmodum. D. ad leg. Aquil. Fallit quando apparitor non habent ſignum ſuum, puta, baculum, vel armillam, Salice. l. factum. D. de diuerſ. reg. iur. Fallit, ſi non habent literas ſuæ commiſsionis, l. niſi opinatores. C. de exact. tribut. libr.10. Hæc memoriæ conſecres velim: quotidiana enim ſunt.

RESISTENTES tribuni, l.12. C. de erogatione mil. annonæ, id eſt in præſenti conſtituti. Septem dierum, inquiunt Imp. per quos reſiſtẽtes tribuni emolumenti gratia ſollemniter ſtellaturæ nomine conſequuntur ſpecies, &c.

RESIGNARE, in §. ſed & ſi quis. Inſtit de milit. teſta. eſt ſigilla aperire, vt ibidem ait Accurſius, vel ſignatũ aperire, vt l.6. D. quemad. teſtam. aper. l.23. D. qui teſt. fac. poſ. l.20. D. de vulg. & pupil. l.16. in fin. D. ad leg. Corn. de falſ.

RESPECTVS apud Põtificios, pro ratione poni ſolet.

RESPONDERE ad tempus, vel ad diem, dicitur, qui in mora non eſt: & reſpondere ad nomina, quod vulgo dicitur, in iure comparere. Non reſpondere eſt, vt nunc loquuntur, in iure deficere. Bud. Qui ad interrogata non reſpondet, nec reſpondiſſe cenſetur. l.1. de verb. oblig. & l. de ætate. §. qui tacuit. de interrog. act. & ibidem Bart.

Reſpondere etiam dicitur debitor, cum ſoluit, vt appellari, cum flagitatur vt ſoluat. Cicer. lib.16. ad Attic. ep. 2. Tamen fit ſæpe vt ij qui debent, non reſpondeant ad tempus.

RESPONSALES, iidem qui ad reſponſum dicuntur, & ἀποκρισιάριοι. Vide Ad reſponſum.

RESPONSALIS in ca. cum olim propter. de priuileg. in antiq.

in antiq. ſignificat procuratorem, vel eum, qui abſentem excuſat: Galli vocant Exoniatorem.

RESPVBLICA, vt grauiter adſerit Solon, duabus potiſsimum rebus conſtat, præmio & pœna. Præmium virtuti debetur: pœna autem malis, quos nulla honeſtatis ratio mouet ad recte viuendũ. Noſtri hodie pœnas habent, ac varia tormentorũ genera aduerſus malos; ſed præmiorum apud pleroſque adeò nulla eſt ratio, vt mercem viliſsimam pluris æſtiment, quàm omnes bonarum literarum vniones. Quid hoc, rogo, eſt aliud, quàm alteram Reipublicæ partem vtcunq; curare, alteram, eámq; maximam, prorſus negligere?

RESTAGNARE, redundare, aquam non continere, l. 2. §. ſed apud Seruij auditores. D. de aqua & aqu. plu. Columella lib. 2. cap. 17. Itaque ſi qua palus in aliqua parte ſubſidens reſtagnat, ſulcis deriuanda eſt.

RESTAVRARE litem, l. etiam. §. 1. D. de minor. Eſt & labaſcentia reparare, & ſuæ puritati, & vigori reſtituere.

RESTICVLVS, paruus reſtis. Vlpianus l. 5. §. vltim. D. de his qui deie. vel effud. Si amphora ex reſticulo (alij reticulo) ſuſpenſa decidiſſet. Vide Reticulum.

RESTIPVLARI, eſt ab eo cui quid ante à nobis ſtipulanti promiſimus, viciſsim aliquid ſtipulari. Cic. pro Comœdo: Cur igitur decidit, & non reſtipulatur neminem amplius petiturum? Loquitur de Flauio, à quo Roſcius tranſactionis nomine fundum ſtipulatus erat: quærit igitur ſi totius ſocietatis nomine fundum Roſcius ſtipulatus eſt, quid ita Flauius reſtipulatus non eſt, amplius eo nomine neminem petiturũ? Item: Recita iſtam reſtipulationẽ clarius. quid enim ſtipulatio clamat. Quid hic porrò nunc reſtipulatur, quod iam pridem ipſe exegit? Loquitur de Roſcio, qui ſtipulatur iam à Fannio partem exactionis futuræ dimidiam, cum antea eidem ſtipulanti certam pecuniæ ſummam pro ſuſcepta in Flauio perſequẽdo moleſtia & opera, ſpopondiſſet. Stipulator igitur antea fuerat Fannius, reſtipulator poſtea Roſcius: quemadmodum promiſſor antea Roſcius, nunc promiſſor Fannius. Vt facile appareat aliud à Cicerone repromiſsionem, aliud reſtipulationem appellari. Sic in l. damni. 43. §. 1. D. de dam. infect. Alfenus aperti ſsime reſtipulandi verbo ea in re eſt vſus.

RESTITVERE is intelligitur, qui ſimul rem, & cauſſam actori reddit, quam is habiturus eſſet, ſi ſtatim iudicij accepti tempore res ei reddita fuiſſet, id eſt, vſucapionis cauſſam, & fructum, & quodcunque aliud quod habiturus eſſet actor, ſi controuerſia ei facta nõ fuiſſet, l. 35. l. 75. D. de verb. ſignifi. l. 20. D. de rei vindi. Reſtituit ergo non ſolum qui corpus, ſed & qui omnem rem, cõditionémq; reddita cauſſa præſtat, & tota reſtitutio iuris interpretatio eſt, l. fi. §. fi. D. de verb. ſigni. Quo fit, vt longe plus ſit in reſtitutione, quàm in exhibitione, cum ad exhibitionem præſentiam corporis præbere ſufficiat: ad reſtitutionem verò poſſeſſorem facere, & fructus reddere, & cauſſam omnem præſtare oporteat, l. 22. D. de verb. ſignifica. Proinde hæc verba ſtipulationis, Eam rem recte reſtitui, fructus continere minime ambiguum eſt, l. 73. D. de verborum ſignifi. Et qui rem reſtitui iubet, etiã de fructibus condemnationem facere debet, l. 36. §. 1. D. de rei vindicat. Sed & cum verbum Reſtituas, in lege inuenitur, etſi non ſpecialiter de fructibus additum eſt, tamen etiam ſunt reſtituendi, l. 134. §. 1. D. de diuerſ. regul. Ex quo efficit Vlpian. in Paulianam actionem fructus venire, propterea quòd verbũ Reſtituas, quo Prætor in eam rem vſus eſt, plenam habet ſignificationem, vt etiam fructus reſtituantur, l. 38. §. in Fabiana. D. de vſur. l. 1. D. quæ in fraud. credit. Inde adeò cùm Prætor iubet vti opus factum reſtituatur, etiam damnum datum actor conſequi debet, cum verbo reſtitutionis omnis vtilitas actoris contineatur, l. 81. D. de verbor. ſignifica. Simili modo cum deiectum ab vſufructu in eandem cauſſam Prætor reſtitui iubet, ſic interpretamur, in qua futurus eſſet, ſi deiectus non eſſet: vt ſi tempore interim finitus vſusfructus fuerit, nihilominus cogatur reſtituere, id eſt, vſum fructũ iterum conſtituere, l. 9. §. vlt. D. de vi & vi arma. Aut ſi poſtquam deiectus eſt, capite minutus vel mortuus fructuarius fuerit, præterita cauſſa, præteritúmque damnum ſarciatur, l. 3. §. vltim. eod. titul. Enimuero in interdicto, Ne quid in loco publico, quo Prætor iubet quod in loco publico factũ erit, reſtitui, Reſtituere, in priſtinum ſtatum reducere eſt: quod fit, ſiue quis tollat id quod factum eſt; ſiue reponat quod ſublatum eſt. l. 2. §. Prætor ait. & §. reſtituas. D. ne quid in loco publico.

Reſtituere in integrum, eſt in priorem ſtatum reponere lapſos, captos, fraudatóſque, vel per imbecillitatem ætatis, vel per abſentiam, vel per metum, aut dolũ, vel calliditatem aduerſarij, vel per ſtatus mutationem, l. 1. D. de in integr. reſtit. Vel etiam iuſtum errorem, vt ſcribit Paulus lib. Sent. i. tit. 7. & de eo exemplum eſt in §. ſi quis agens. Iuſtit. de actionibus. Reſtitui etiam dicũtur, qui in bona, dignitates ſiue ordinem, & ciuitatem reſtituuntur, veluti deportati, aut alias damnati. Rubric. de ſentent. paſſ. & reſtitut. C. l. 59. & l. 104. D. de conditionib & demonſtrationib l. 1. §. deinde adiicit. D. de poſtulat. l. 6 §. penult. D. de iniuſto, rupt. Reſtitutio enim reponit, reuocat omnia quæ abſtulit læſio, l. videamus generatim. §. in Fabiana. D. de vſur.

Reſtitui in integrum cauſſæ dicuntur, de quibus ex integro cognoſcitur, l. 1. §. diuus. l. 7. D. de iur. fiſc. l. 33. l. 35. D. de re iudic.

Reſtituere tutelam, curationémque, pro tutelæ, & curationis geſtæ adminiſtrationis rationes, & reliqua reddere, l. 32. D. de minor. l. 21. §. fin. D. de alim. & cib. leg.

RESTITVIRI, vel, quod verius eſt, Reſtitutuiri, vetuſtè pro Reſtitutum iri. Iulian. l. 23. D. de act. empt. Et præterea cauere debet, quicquid ex hereditate liberti ad eũ peruenerit, reſtituiri. Paul. l. 52. in fi. D. de pecu. Vel interpoſita cautione, ſi priores agant qui priuilegium non habent, reſtituiri quod acceperunt. Item apud Vlpian. l. 5. §. 1. D. de cond. cauſ. dat.

RESTITVTIO nihil aliud eſt, quàm repoſitio in priſtinum ſtatum, vt vnuſquiſque ius ſuum recipiat. Itaque ſi in vendendo fundo circumſcriptus reſtituetur, iubebit emptorem Prætor fundum cum fructibus reddere, & precium recipere, lege quòd ſi minor. D. de minorib. 25. ann.

Reſtitutio integri, vt Paulus definit libri primi Sentent. titulo ſeptimo, eſt redintegrãdæ rei, vel cauſſæ actio. Id eſt, vt exponit Iſidorus libro 5. Etymol. cum res redintegratur, quæ vi ablata atque extorta eſt: cauſſa verò quæ expleta non eſt. quod eſt, Reſtitutione in integrũ non tantũ rem perfectã, vt puta datã, redintegrari; ſed etiã imperfectã, id eſt cauſſam, vt ſi promiſſa ſit res, nõ data, l. 9. §. ſed qđ Prætor. D. qđ met cauſ. Vel ſic: Reſtitutio integri eſt actio reſtitutoria, ſiue reſciſſoria, qua res nobis certa, vel ius, vel quælibet alia cauſſa redintegratur. Integri autem reſtitutio (vt idem Paulus ait) plus quam ſemel non eſt decernenda: ideóque cauſſa cognita, & præſente aduerſario decernitur. Hæc item in rem competit, aut in perſonã. In rem actio competit, vt res ipſa qua de agitur, reuocetur: in perſonam, aut quadrupli pœna intra annum, vel ſimpli poſt annum peti poteſt.

RESTITVTIO Principis, quæ & ab exilio dicitur, duplex eſt, generalis & ſpecialis. hæc cum in infinitum concepta eſt, veluti, In integrum te reſtituo, pleniſsi-

ſima & latiſsima eſt, id eſt iura omnia complectitur, l. 1. l. vltim. §. vltim, C. de ſent. paſſ. l. 1. D. eod. & ideo patriam poteſtatem, ius agnationis, aliáq; generis eiuſdem reſtituit. Cum autē ſinita eſt, id eſt iura quædam nominatim continet, vltra non valet, vt in ſpecie l. 2. in inſulam. C. eod. l. 2. D. eodem. Generalis verò reſtitutio dicitur, quæ veniam duntaxat, & reditum in patriam indulget: itaque neq; bona confiſcata reſtituit, l. 4. C. de bon. damnat. neque vllas actiones, ſiue pro illo, ſiue contra illū conceptæ ſint, l. 4. & l. 5. C. de ſen. paſſ. Reſtitutio autem Principis veluti poſtliminium eſt, l. 2. C. Theodoſ. de repud. Eſt tamen aliqua differentia. nam patre captiuo, filius teſtamentum facere non poteſt, propter ſuſpenſi iuris conſtitutionem: patre deportato, de rebus poſtea quæſitis filius teſtamentum facere poteſt; nec reſtituto patre, licet filius in eius poteſtatem reuertatur, irritum teſtamentum fit, l. vltim. C. de ſentent. paſſ. nam ſine capitis minutione ipſo iure in poteſtatē reuertitur. ſpes poſtliminij omnia ſuſpendit. ſpes reſtitutionis nihil ſuſpendit. Iuriſgentium ſiue poſtliminij ſpes certior eſt, quam iuris ciuilis. Et idcirco receptum etiam eſt, vt captiuus partem faciat, deportatus non item, l. 1. §. ſi ex tribus. & §. vltim. D. de bon. poſſ. contr. tab. l. ſi necem. §. ſi patronus. D. de bon. lib.

RESTITVTIO NATALIVM, Nouella 78. vide Natalibus reſtituere.

RESTITVTORIVM, pro iudicio reſtitutorio, & cognitione prætoria de reſtitutione facienda, l. 7. D. quod falſ. tuto. l. 39. D. de euict. Et

RESTITVTORIA actio, quæ in veterem debitorem reſtituitur, muliere, quæ pro eo obligationem ſuſceperat, nexu obligationis liberata, l. 8. §. Marcellus. & §. ſi mulieri. D. ad S.C. Velleia.

Reſtitutoria interdicta ſunt, per quæ Prætor aliquid reſtitui iubet, l. 1. & l. 2. D. de iterd. qua de cauſſa ita ſemper concepta ſunt, vt verbum RESTITVAS addatur. veluti, Quod precariò ab illo habes, id illi reſtituas. Reſtituendi autem verbum duas ad res pertinet: aut enim res reſtitui iubetur: vt in Quorum bonorum, & Vnde vi: aut opus, vt De fluminib. De cloacis, &c.

RETARE flumina, pro purgare. nā Retæ, arbores ſunt quæ aut ex ripis fluminū eminēt, aut in alueis eorum extant: à retibus dictæ, quòd prætereuntes naues impediant, quaſique irretiant. Hinc edictum vetus, Qui flumina retanda publicè redempta habent, ſi quis eorum ad me adductus fuerit, qui dicatur, quod eum ex lege locationis facere oportuerit, non feciſſe. Hæc ex Gellio lib. 11. cap. 17.

RETICVLI, cācelli è funiculis tenuibus, aut è neruis: quibus beſtiæ ab loci alicuius aditu arcentur. Vlpi. l. 17. §. 2. de act. empt. Reticuli circa columnas, plutei circa parietes, item cilicia vela ædium non ſunt. Varro lib. de re ruſt. 3. ca. 5. Inter columnas exteriores pro pariete reticuli è neruis ſunt, vt perſpici in ſilua poſſit, & quæ ibi ſunt, neque auis eas tranſire. In l. 41. §. 7. de leg. 1. ſimpliciter Cancelli appellantur.

RETICVLVM, in l. 5. §. vltim. D. de his qui deiecer. vel effud. vbi amphorā ex reticulo ſuſpenſam narrat. Plinius lib. 31. cap. 6. Item demiſſæ reticulis in mari concauæ è cera pilæ. Alij d. l. 5. Reſticulo legunt.

RETICVLA in l. 25. §. ornamentorum. D. de auro arg. ſunt quæ vulgo ſcoſia dicimus, quæ in formam retis facta ad capillos continendos capiti aptantur. Reticulum Lexicon B. Germani vertit γύργαθον, κεκρύφαλον. Et Planè crocufantia reticulis iunguntur in dicto §. ornamentorum. γύργαθον verò πλέγμα τι eſſe Pollux libri ſeptimi, capite vltimo, & libri decimi capite trigeſimoquinto docet. Iſidorus libro vigeſimo Etymol. capite trigeſimo: Reticulum, ait, eſt quod colligit comas: dictum ab eo quod retinet crines ne effundantur. Lamprid. in Alexand. Matronas autem regias contentas eſſe debere vno reticulo atque inauribus. Vtitur & hoc verbo in hunc ſenſum Capitolinus in Maximinis. Reticulatum opus apud Vitru. lib. 2. cap. 8. Et Plin. lib. 36. ca. 22.

RETIARIVS, l. ſi iactum. D. de leg. Rho. de iact. qui rete iacit.

Retiarius, alter ex litigatoribus. vide Feſt.

RETINERI, detineri l. 3. D. de lib. ho. exhib.

Retineri pro poſsidere ſcribit Albericus, in l. poſſeſsio quoque. D. de acquir. poſſeſ.

RETENTIO aſsimilatur traditioni l. quædam mulier. 2. reſponſ. l. eius rei. de rei. vind. cum ſimil. quæ fideliter citat Apellus in Methodo, cap. 3. Porrò materiam retentionis tractat Bar. communiter probatur, in l. indebitum. §. ſi centum. D. de condict. indebit. & in l. ſi non inducta. C. in quibus cauſ. pignor. tacit. contrah.

Retractare eſt, quod omiſeris repetere, & mutare, renouare, & recognoſcere, vel iterum tractare, vt ait Feſtus: & ſic ſumitur l. 1. §. 1. D. ne de ſtat. defun. l. 31. in fi. D. de iureiur. l. 10. §. 1. D. ad Turpill. l. 29. D. de iure fiſc. l. 4. C. de epiſcop. aud. Cicero lib. 4. de Nat. deor. Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinent, retractarent, & tanquam relegerent, hi dicti ſunt Religioſi. Idem ad Attic. lib. 8. Augemus crimen dolorem retractando. Sic Tertull. in Apologetico: Cauſſas quæ hoc exegerint, retractemus.

RETRAHERE, apud Vlpianum l. Imperatores. 9. §. 1. D. de admin. rerum ad ciu. ſumitur pro recuperare prędia alienata. Item reſcripſerunt, agros reipub. retrahere curatorem ciuitatis debere, licet à bona fide emptoribus poſsideantur, cum poſsint ad auctores ſuos recurrere. Hinc

RETRACTVS, vſitata vox in ſcholis, pro redemptione prædiorum, lege aut pacto contrahentium introducta. Vt autem à contrahendo Contractum, à diſtrahendo Diſtractum Iuriſconſulti declinarunt: ſic à retrahendo Retractum accipere poſſumus. Duplex autem eſt retractus: Legitimus, quem Gentilitium appellare poſſumus, & Conuētionalis. Legitimus, ſiue Gentilitius eſt, qui propinquis conceditur, vt alienata à propinquis prædia, oblato intra legitimum tempus pretio, recuperare poſsint. qua de cauſſa ius προτιμήσεως à Græcis appellatum eſt. vnde quandam quaſi prędiorum gentilitatem naſci apparet: qualem ſe Cic. vidiſſe negabat. Ad hanc autem προτίμησιν abſurdum eſt referre l. dudum. C. de contrah. empt. vt doctiſsime demonſtrat Hotom. Conuētionalis autem retractus eſt, cum in venditione prędij pactum eſt, vt venditori quandoque liceat illud reſtituto pretio redimere ac recuperare: ſiue dies ei redemptioni præſtituta ſit, ſiue non ſit: cuiuſmodi conuentiones in iure vſitatæ ſunt, vt l. 2. & ſimilib. C. de pact. int. empt.

RETRO, pro rurſus, vel ex diuerſo, l. 4. D. de operis ſer. l. 67. D. de ſolut. l. 40. §. ſeruum. de acqui. poſ. l. 9. §. vlt. D. de except.

Retrò iuris ordine, hactenus obtinuit, l. omnes iudices. de delat. lib. 10. C.

Retrò obtinuit conſuetudo, id eſt, corroborata eſt, l. ſi in aliquam. D. de offic. Proconſ.

Retrò ſubaudiri & ſupprimi per ellipſin ſcribit Albericus in l. ſeruus ſeruum. D. ad leg. Aquil.

RETRODVCI, in l. ſeruitutes. §. ſi illicitum. D. de ſeruit. vrb. prædio.

RETRORSVM, l. ſi duobus. §. 1. D. de diuerſ. & tēp. prǽſcrip.

RETROVENDENDI pactum, inter cetera pacta vulgatiſsimum eſt: veluti cùm venditori ex cōuentione conceditur ab emptore, quòd ſi ipſe vel heres eius, voluerit quandocunque, aut intra certum tempus reſtituere precium, vt tum rem ſuam, quam vendidit, quaſi redemptam accipiat. Quo pacto in emptione

& vend

& vend itione redituum quotidie vtimur, l. 2. C. de pact. inter empt. & venditor.

REVEHERE eſt quod ante vectum fuit, iterum vehere, l. vniuerſi. C. de vectig. & commiſſ.

REVERA coniunctum vice aduerbij eſt. Re vera ſolutè, id eſt ipſo facto, idque quidam autumant.

REVERENDI ſunt, quibus reuerentia & honor debetur, Zaſius ad l. generaliter. D. de in ius voc.

REVERENTIA, honor, quem tam verbis, quàm facto exhibemus, l. parentes. D. de in ius voc. quidã adiiciunt hæc verba, cũ pauore, c. 2. de offi. dele. in 6. Archid. c. decet. de immun. eccle. Quibus exhibenda ſit, viuis & mortuis: vide l. apud Celſum. §. aduerſus. D. de do. except.

REVOCARE domum ſignificat id quod vulgo dicimus, petere ſe remitti domũ, l. 2. §. legatis. D. de indic. l. 28. §. ſi cum in prouincia. D. quib. ex cauſ. maio. & vide ca. fin. D. de foro compet. vbi pontificij. Sic & ius reuocandi forum, l. 7. D. de iud. Et Reuocare in prouinciam, l. 7. §. pe. D. de accuſ.

Reuocatur quod tranſlatum fuit, vt colligitur ex gloſſ. in l. hac in factum. D. quę in fraud. cred. & C. de reuo. dona. toto titul.

Reuocatur etiã quod nullum eſt, quatenus de facto proceſſit, l. ne procur. D. de iure fiſc.

Reuocari quando poſſit ſententia, ponunt Pontificij c. qualiter & quando. de accuſ.

REVOCATORIA, diploma principis ſignificat quo abſentem ad ſe reuocat, l. fin. C. de digni. lib. 11. l. 3. C. de ſilent. ibid. ἀνάκλησιν vocat Imp. Nouel. 8. verſi. ὁ δὲ γὰρ ἀλλότριον.

REVS antiquis dictus eſt à Re, id eſt lite: vt ſub voce Rea docuimus. Itaque Cicero in 11. de Orat. Reos, inquit, appello, non eos modò qui arguuntur, ſed omnes quorum de re diſceptatur. ſic enim olim loquebantur. Et Gal. Aelius apud Feſt. Reus eſt, inquit, qui cum altero litem conteſtatam habet, ſiue is egit, ſiue cum eo actum eſt. Quibus ex verbis apparet, Reos antiquis eoſdem fuiſſe, qui nunc Litigatores appellantur. Poſtea verò diſtinguendarum appellationũ cauſſa, & ne nomina confunderentur, Rei dici cœpti ſunt (vt Feſtus inquit) à re quam promiſerunt, ac debent: hoc eſt, ij vnde quid iudicio petitur. Reus, inquit Feſtus, nunc dicitur, qui cauſſam dicit, & item qui quid promiſit, ac debet. Veteres autem reum vnde petitur vocabãt. Cic. li. 2. de Orat. Nonne nobis in tribunali Q. Pompeij ſedentibus poſtulabam, vt illi vnde peteretur, vetus atque vſitata exceptio daretur, cuius pecuniæ dies fuiſſet. Idem lib. 7. Epiſt. ad Trebat. Ego omnibus vnde petitur hoc conſilij dederim, vt à ſingulis interregibus binas aduocationes poſtulent. Sed & in leg. Manil. Et ſi is vnde ea pecunia petita erit, cõdemnatus erat, eam pecuniam ab eo, vel à bonis eius primo quoque die exigito. Vterque etiam ex cõtrahentibus reus appellatur, l. 5. §. conuentionales. D. de verborum obligationib. Sed differentiæ cauſſa, qui ſtipulatur, reus ſtipulandi: qui ſpondet, reus promittendi dicitur, l. 1. & toto tit. D. de duobus reis, l. 134. §. penultimo. D. de diuerſ. reg. l. 10. §. vltim. l. 52. §. duo. & paſſim titul. de fideiuſſorib. D. ſicuti qui credit, reus credendi: qui accipit, reus debendi: qui ſatiſdat, reus ſatiſdandi: qui ſatis accipit, reus ſatis accipiendi appellatur, l. 34. §. quidam. D. de ſolutio.

Reus ſtipulando eſt idem qui ſtipulator dicitur, quippe ſuo nomine ab altero ſtipulatus eſt, non is qui alteri aſtipulatus eſt. Reus promittendo, eſt qui ſuo nomine alteri quid promiſit. Sic à Paulo in l. ſi duo. 34. D. de recept. arb.

Reus plane verbo plerunque debitor ſignificatur, l. 22. §. quod ſi ſtipulator. & alias ſæpe. D. de fideiuſſori. l. 45. §. ſi principali. D. de iure fiſci. Hinc

Reus conſtitutus dicitur, qui ſe obligauit, l. 14. §. Labeo. D. quod met. cauſ. Et eiuſdẽ pecuniæ rei, qui eandem pecuniam promiſerunt, l. 22. §. cum tu. D. de fideiuſſ. l. 84. §. qui Calum. D. de leg. 1. Duos autem reos promittendi facimus, ſi vtrunque interrogemus, & vterque reſpondeat eiuſdem pecuniæ nomine, l. 3. & l. 6. D. de duob. reis: & Inſtitut. eodem titul. Nec tantum ſtipulatione, ſed & aliis contractibus duo rei fieri poſſunt: veluti ſi apud duos eadem res deponatur, duobúſve eadem res locetur, commodetur. Interdum

Reus expromiſſorem ſignificat, id eſt, eum qui alienam in ſe obligationem vel nouatione vel delegatione ſuſcepit, l. 1. D. ad Velleian. l. 1. §. exceptionem. D. quar. rer. act. non dat. l. 104. & l. 112. D. de verborum obliga. l. 9. §. omnis. D. de pigner. act. l. 7. §. ſeruus pactionis. D. de dolo. l. 22. §. ſi mulier. D. ſoluto matrim. l. 34. in fin. D. de ſtatu liber. l. 11. D. de nouatio. l. vlt. in fin. D. ſi cert. pet. l. 13. §. præterea. D. de act. empt.

Reis cauere, id eſt, per fideiuſſores, l. 1. §. iubet. D. de collat. bon.

Reum facere in publicis iudiciis, eſt eius nomen ad magiſtratum cuius de ea re notio eſt, deferre, vt ei dies audiendæ accuſationi dicatur, l. 3. D. de accuſationib. Hinc Aſconius: Quid eſt, inquit, Reũ fieri, niſi apud Prætorem legibus interrogari? Cum enim in ius ventum eſſet, dicebat accuſator apud Prætorem reo, Aio te Siculos ſpoliaſſe. ſi tacuiſſet, lis ei æſtimabatur, vt victo: ſi negaſſet, petebatur à magiſtratu dies inquirendorum eius criminum, & inſtituebatur accuſatio. hęc ille. Interea autem eius nomen in reorum album referebatur, vt cauſſa ex ordine ageretur: dicebaturque in reos receptus vel relatus. Libellorũ autem conceptio qualis fuerit, Paulus dicta lege tertia. D. de accuſatio. demonſtrat. Agi etiam Reus eodem ſenſu dicitur, qui accuſatur. Valer. lib. 6. ca. 8. M. Antonius auorum noſtrorum temporibus clariſſimus Orator inceſti reus agebatur. Et libri octaui capite primo, Q. Flauius à C. Valerio Aedile apud populum reus actus. Recipi verò vel referri inter Reos dicitur quis, poſtquam delatum eſt nomen eius. Et contra, Eximi ex Reis, abſolutione vel abolitione ſecuta. Eorum autem ſtatus & cõditio, qui inter reos recepti ſunt, Reatus vocatur. Et quamdiu accuſatio pendet, in reatu eſſe dicuntur, l. vlt. D. de publ. iudic. l. 25. D. de pœn. l. 3. §. quòd pater. D. de munerib. & honorib. l. 26. §. in reatu. D. de iure fiſci.

Reus criminis, & particeps fraudis differunt multum, auctor Modeſtin. in l. ſi multi. de publican. Vide gloſ. ibidem.

RHAPSODIAE verbum pro partes hodie reponendum in lege librorum. 52. §. ſecundo. D. de legat. 3. Appellantur eo nomine ſinguli Homeri libri, ἀπὸ τῶ ῥάπτειν ᾠδάς.

RHEDA, ſiue, vt quidam ſine aſpiratione legunt, Reda, leuiculi currus genus, quo geſtabantur nobiliores in villas ſuas, l. cum in plures. D. loca. Quintilianus libr. 1. cap. 5. Gallicum eſſe ait.

RHEMNIA lex pœnam calumniatoribus irrogabat. Lege l. 1. ad S.C. Turpil.

RHODVS vrbs, & inſula in mari Mediterraneo clariſſima, à variis ſcriptoribus celebrata: quam anno 1522. Turcarum Imperator occupauit.

RHODIAE leges, commerciorum naualiũ ſunt, ab inſula Rhodo cognominatæ. c. fin. diſt. 1. Accurſius l. 1. D. de leg. Rho. de iac. Extant hodie, & vide Iſido. lib. 5. cap. 17. & Paul. lib. 2. Sent. titul. 7. Tertul. lib. 3. aduerſ. Marcio. & vide Libellum de eiſdem legibus.

Rhodiæ naues, quæ ſint, docet L. Bayfius in libro de re nauali.

RICA Paulo apud Feſtum, veſtimentum quadratum fimbriatum.

ſima & latiſsima eſt, id eſt iura omnia complectitur, l. 1. l. vltim. §. vltim, C. de ſent. paſſ. l. 1. D. eod. & ideo patriam poteſtatem, ius agnationis, aliáq; generis eiuſdem reſtituit. Cum autè finita eſt, id eſt iura quædam nominatim continet, vltra non valet, vt in ſpecie l. 2. in inſulam. C. eod. l. 2. D. eodem. Generalis verò reſtitutio dicitur, quæ veniam duntaxat, & reditum in patriam indulget: itaque neq; bona confiſcata reſtituit, l. 4. C. de bon. damnat. neque vllas actiones, ſiue pro illo, ſiue contra illũ conceptæ ſint, l. 4. & l. 5. C. de ſen. paſſ. Reſtitutio autem Principis veluti poſtliminium eſt, l. 2. C. Theodoſ. de repud. Eſt tamen aliqua differentia. nam patre captiuo, filius teſtamentum facere non poteſt, propter ſuſpenſi iuris conſtitutionem: patre deportato, de rebus poſtea quæſitis filius teſtamentum facere poteſt; nec reſtituto patre, licet filius in eius poteſtatem reuertatur, irritum teſtamentum fit, l. vltim. C. de ſentent. paſſ. nam ſine capitis minutione ipſo iure in poteſtatẽ reuertitur. ſpes poſtliminij omnia ſuſpendit. ſpes reſtitutionis nihil ſuſpendit. Iuriſgentium ſiue poſtliminij ſpes certior eſt, quam iuris ciuilis. Et idcirco receptum etiam eſt, vt captiuus partem faciat, deportatus non item, l. 1. §. ſi ex tribus. & §. vltim. D. de bon. poſſ. contr. tab. l. ſi necem. §. ſi patronus. D. de bon. lib.

RESTITVTIO NATALIVM, Nouella 78. vide Natalibus reſtituere.

RESTITVTORIVM, pro iudicio reſtitutorio, & cognitione prætoria de reſtitutione facienda, l. 7. D. quod falſ. tuto. l. 39. D. de euict. Et

RESTITVTORIA actio, quæ in veterem debitorem reſtituitur, muliere, quæ pro eo obligationem ſuſceperat, nexu obligationis liberata, l. 8. §. Marcellus. & §. ſi mulieri. D. ad S.C. Velleia.

Reſtitutoria interdicta ſunt, per quæ Prætor aliquid reſtitui iubet, l. 1. & l. 2. D. de iterd. qua de cauſſa ita ſemper concepta ſunt, vt verbum RESTITVAS addatur. veluti, Quod precariò ab illo habes, id illi reſtituas. Reſtituendi autem verbum duas ad res pertinet: aut enim res reſtitui iubetur: vt in Quorum bonorum, & Vnde vi: aut opus, vt De fluminib. De cloacis, &c.

RETARE flumina, pro purgare. nã Retæ, arbores ſunt quæ aut ex ripis fluminũ eminẽt, aut in alueis eorum extant: à retibus dictæ, quòd prætereuntes naues impediant, quaſique irretiant. Hinc edictum vetus, Qui flumina retanda publicè redempta habent, ſi quis eorum ad me adductus fuerit, qui dicatur, quod eum ex lege locationis facere oportuerit, non feciſſe. Hæc ex Gellio lib. 11. cap. 17.

RETICVLI, cãcelli è funiculis tenuibus, aut è neruis: quibus beſtiæ ab loci alicuius aditu arcentur. Vlpi. l. 17. §. 2. de act. empt. Reticuli circa columnas, plutei circa parietes, item cilicia vela ædium non ſunt. Varro lib. de re ruſt. 3. ca. 5. Inter columnas exteriores pro pariete reticuli è neruis ſunt, vt perſpici in ſilua poſſit, & quæ ibi ſunt, neque auis eas tranſire. In l. 41. §. 7. de leg. 1. ſimpliciter Cancelli appellantur.

RETICVLVM, in l. 5. §. vltim. D. de his qui deiecer. vel effud. vbi amphorã ex reticulo ſuſpenſam narrat. Plinius lib. 31. cap. 6. Item demiſſæ reticulis in mari concauæ è cera pilæ. Alij d. l. 5. Reſticulo legunt.

RETICVLA in l. 25. §. ornamentorum. D. de auro arg. ſunt quæ vulgo ſcofia dicimus, quæ in formam retis facta ad capillos continendos capiti aptantur. Reticulum Lexicon B. Germani vertit γύργαθον, κρωκύφαντον. Et Planè crocuſantia reticulis iunguntur in dicto §. ornamentorum. γύργαθον verò πλέγμα τι eſſe Pollux libri ſeptimi, capite vltimo, & libri decimi capite trigeſimoquinto docet. Iſidorus libro vigeſimo Etymol. capite trigeſimo: Reticulum, ait, eſt quod colligit comas: dictum ab eo quod retinet crines ne effundantur. Lamprid. in Alexand. Matronas autem regias contentas eſſe debere vno reticulo atque inauribus. Vtitur & hoc verbo in hunc ſenſum Capitolinus in Maximinis. Reticulatum opus apud Vitru. lib. 2. cap. 8. Et Plin. lib. 36. ca. 22.

RETIARIVS, l. ſi iactum. D. de leg. Rho. de iact. qui rete iacit.

Retiarius. alter ex litigatoribus. vide Feſt.

RETINERI, detineri l. 3. D. de lib. ho. exhib.

Retineri pro poſsidere ſcribit Albericus, in l. poſſeſsio quoque. D. de acquir. poſſeſ.

RETENTIO adſimilatur traditioni l. quædam mulier. 2. reſponſ. l. eius rei. de rei. vind. cum ſimil. quæ fideliter citat Apellus in Methodo, cap. 3. Porrò materiam retentionis tractat Bar. communiter probatur, in l. indebitum. §. ſi centum. D. de condict. indebit. & in l. ſi non inducta. C. in quibus cauſ. pignor. tacit. contrah.

Retractare eſt, quod omiſeris repetere, & mutare, renouare, & recognoſcere, vel iterum tractare, vt ait Feſtus: & ſic ſumitur l. 1. §. 1. D. ne de ſtat. defun. l. 31. in fi. D. de iureiur. l. 10. §. 1. D. ad Turpill. l. 29. D. de iure fiſc. l. 4. C. de epiſcop. aud. Cicero lib. 4. de Nat. deor. Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinent, retractarent, & tanquam relegerent, hi dicti ſunt Religioſi. Idem ad Attic. lib. 8. Augemus crimen dolorem retractando. Sic Tertull. in Apologetico: Cauſſas quæ hoc exegerint, retractemus.

RETRAHERE, apud Vlpianum l. Imperatores. 9. §. 1. D. de admin. rerum ad ciu. ſumitur pro recuperare prędia alienata. Item reſcripſerunt, agros reipub. retrahere curatorem ciuitatis debere, licet à bona fide emptoribus poſsideantur, cum poſsint ad auctores ſuos recurrere. Hinc

RETRACTVS, vſitata vox in ſcholis, pro redemptione prædiorum, lege aut pacto contrahentium introducta. Vt autem à contrahendo Contractum, à diſtrahendo Diſtractum iuriſconſulti declinarunt: ſic à retrahendo Retractum accipere poſſumus. Duplex autem eſt retractus: Legitimus, quem Gentilitium appellare poſſumus, & Conuẽtionalis. Legitimus, ſiue Gentilitius eſt, qui propinquis conceditur, vt alienata à propinquis prædia, oblato intra legitimum tempus pretio, recuperare poſsint. qua de cauſſa ius προτιμήσεως à Græcis appellatum eſt. vnde quandam quaſi prędiorum gentilitatem naſci apparet: qualem ſe Cic. vidiſſe negabat. Ad hanc autem προτίμησιν abſurdum eſt referre l. dudum. C. de contrah. empt. vt doctiſsime demonſtrat Hotom. Conuẽtionalis autem retractus eſt, cum in venditione prędij pactum eſt, vt venditori quandoque liceat illud reſtituto pretio redimere ac recuperare: ſiue dies ei redemptioni præſtituta ſit, ſiue non ſit: cuiuſmodi conuentiones in iure vſitatæ ſunt, vt l. 2. & ſimilib. C. de pact. int. empt.

RETRO, pro rurſus, vel ex diuerſo, l. 4. D. de operis ſer. l. 67. D. de ſolut. l. 40. §. ſeruum. de acqui. poſ. l. 9. §. vlt. D. de except.

Retrò iuris ordine, hactenus obtinuit, l. omnes iudices. de delat. lib. 10. C.

Retrò obtinuit conſuetudo, id eſt, corroborata eſt, l. ſi in aliquam. D. de offic. Proconſ.

Retrò ſubaudiri & ſupprimi per ellipſin ſcribit Albericus in l. ſeruus ſeruum. D. ad leg. Aquil.

RETRODVCI, in l. ſeruitutes. §. ſi illicitum. D. de ſeruit. vrb. prædio.

RETRORSVM, l. ſi duobus. §. 1. D. de diuerſ. & tẽp. prǽſcrip.

RETROVENDENDI pactum, inter cetera pacta vulgatiſsimum eſt: veluti cùm venditori ex conſenſione conceditur ab emptore, quòd ſi ipſe vel heres eius, voluerit quandocunque, aut intra certum tempus reſtituere precium, vt tum rem ſuam, quam vendidit, quaſi redemptam accipiat. Quo pacto in emptione

& vend

& venditione redituum quotidie vtimur, l. 2. C. de pact. inter empt. & venditor.

Revehare eſt quod ante vectum fuit, iterum vehere, l. vniuerſi. C. de vectig. & commiſſ.

Revsra coniunctim vice aduerbij eſt. Re vera ſolutè, id eſt ipſo facto, idque quidam autumant.

Reverendi ſunt, quibus reuerentia & honor debetur, Zaſius ad l. generaliter. D. de in ius voc.

Reverentia, honor, quem tam verbis, quàm facto exhibemus, l. parentes. D. de in ius voc. quidā adiiciunt hæc verba, cū pauore, c. 2. de offi. dele. in 6. Archid. c. decet. de immun. eccle. Quibus exhibenda ſit, viuis & mortuis. vide l. apud Celſum. §. aduerſus. D. de do. except.

Revocare domum ſignificat id quod vulgo dicimus, petere ſe remitti domū, l. 2. §. legatis. D. de iudic. l. 28. §. ſi cum in prouincia. D. quib. ex cauſ. maio. & vide ca. fin. D. de foro compet. vbi pontificij. Sic & ius reuocandi forum, l. 7. D. de iud. Et Reuocare in prouinciam, l. 7. §. pe. D. de accuſ.

Reuocatur quod tranſlatum fuit, vt colligitur ex gloſſ. in l. hac in factum. D. quę in fraud. cred. & C. de reuo. dona. toto titul.

Reuocatur etiā quod nullum eſt, quatenus de facto proceſsit, l. ne procur. D. de iure fiſc.

Reuocari quando poſsit ſententia, ponunt Pontificij c. qualiter & quando. de accuſ.

Revocatoria, diploma principis ſignificat quo abſentem ad ſe reuocat, l. fin. C. de digni. lib. 11. l. 3. C. de ſilent. ibid. ἀνάκλησιν vocat Imp. Nouel. 8. verſi. τὸ δὲ γὰρ ἀιδέσιμον

Revs antiquis dictus eſt à Re, id eſt lite: vt ſub voce Res docuimus. Itaque Cicero in 11. de Orat. Reos, inquit, appello, non eos modò qui arguuntur, ſed omnes quorum de re diſceptatur. ſic enim olim loquebantur. Et Gal. Aelius apud Feſt. Reus eſt, inquit, qui cum altero litem conteſtatam habet, ſiue is egit, ſiue cum eo actum eſt. Quibus ex verbis apparet, Reos antiquis eoſdem fuiſſe, qui nunc Litigatores appellantur. Poſtea verò diſtinguendarum appellationū cauſſa, & ne nomina confunderentur, Rei dici cœpti ſunt (vt Feſtus inquit) à re quam promiſerunt, ac debent: hoc eſt, ij vnde quid iudicio petitur. Reus, inquit Feſtus, nunc dicitur, qui cauſſam dicit, & item qui quid promiſit, ac debet. Veteres autem reum vnde petitur vocabāt. Cic. li. 2. de Orat. Nónne nobis in tribunali Q. Pompeij ſedentibus poſtulabam, vt illi vnde peteretur, vetus atque vſitata exceptio daretur, cuius pecuniæ dies fuiſſet. Idem lib. 7. Epiſt. ad Trebat. Ego omnibus vnde petitur hoc conſilij dederim, vt à ſingulis interregibus binas aduocationes poſtulent. Sed & in leg. Manil. Et ſi is vnde ea pecunia petita erit, cōdemnatus erat, eam pecuniam ab eo, vel à bonis eius primo quoque die exigito. Vterque etiam ex cōtrahentibus reus appellatur, l. 5. §. conuentionales. D. de verborum obligationib. Sed differentiæ cauſſa, qui ſtipulatur, reus ſtipulandi: qui ſpondet, reus promittendi dicitur, l. 1. & toto tit. D. de duobus reis, l. 174. §. penultimo. D. de diuerſ. reg. l. 50. §. vltim. l. 52. §. duo. & paſsim titul. de fideiuſſorib. D. ſicuti qui credit, reus credendi: qui accipit, reus debendi: qui ſatiſdat, reus ſatiſdandi: qui ſatis accipit, reus ſatis accipiendi appellatur, l. 34. §. quidam. D. de ſolutio.

Reus ſtipulando eſt idem qui ſtipulator dicitur, quippe ſuo nomine ab altero ſtipulatus eſt, non is qui alteri aſtipulatus eſt. Reus promittendo, eſt qui ſuo nomine alteri quid promiſit. Sic à Paulo in l. ſi duo. 34. D. de recept. arb.

Rei plane verbo plerunque debitor ſignificatur, l. 22. §. quod ſi ſtipulator. & alias ſæpe. D. de fideiuſſori. l. 45. §. ſi principali. D. de iure fiſci. Hinc

Reus conſtitutus dicitur, qui ſe obligauit, l. 14. §. Labeo. D. quod met. cauſ. Et eiuſdē pecuniæ rei, qui eandem pecuniam promiſerunt, l. 22. §. cum tu. D. de fideiuſſ. l. 84. §. qui Caium. D. de lega. 1. Duos autem reos promittendi facimus, ſi vtrunque interrogemus, & vterque reſpondeat eiuſdem pecuniæ nomine, l. 3. & l. 6. D. de duob. reis. & inſtitut. eodem titul. Nec tantum ſtipulatione, ſed & aliis contractibus duo rei fieri poſſunt: veluti ſi apud duos eadem res deponatur, duobúſve eadem res locetur, commodetur. Interdum

Reus expromiſſorem ſignificat, id eſt, eum qui alienam in ſe obligationem vel nouatione vel delegatione ſuſcepit, l. 1. D. ad Velleian. l. 1. §. exceptionem. D. quar. rer. act. non dat. l. 104. & l. 112. D. de verborum obliga. l. 9. §. omnis. D. de pigner. act. l. 7. §. ſeruus pactionis. D. de dolo. l. 22. §. ſi mulier. D. ſoluto matrim. l. 34. in fin. D. de ſtatu liber. l. 11. D. de nouatio. l. vlt. in fin. D. ſi cert. pet. l. 13. §. præterea. D. de act. empt.

Reis cauere, id eſt, per fideiuſſores, l. 1. §. iubet. D. de collat. bon.

Reum facere in publicis iudiciis, eſt eius nomen ad magiſtratum cuius de ea re notio eſt, deferre, vt ei dies audiendæ accuſationi dicatur, l. 3. D. de accuſationib. Hinc Aſconius: Quid eſt, inquit, Reū fieri, niſi apud Prætorem legibus interrogari? Cum enim in ius ventum eſſet, dicebat accuſator apud Prætorem reo, Aio te Siculos ſpoliaſſe. ſi tacuiſſet, lis ei æſtimabatur, vt victo: ſi negaſſet, petebatur à magiſtratu dies inquirendorum eius criminum, & inſtituebatur accuſatio. hęc ille. Interea autem eius nomen in reorum album referebatur, vt cauſſa ex ordine ageretur: dicebatúrque in reos receptus vel relatus. Libellorū autem conceptio qualis fuerit, Paulus dicta lege tertia. D. de accuſatio. demonſtrat. Agi etiam Reus eodem ſenſu dicitur, qui accuſatur. Valer. lib. 6. ca. 8. M. Antonius auorum noſtrorum temporibus clariſsimus Orator inceſti reus agebatur. Et libri octaui capite primo, Q. Flauius à C. Valerio Aedile apud populum reus actus. Recipi verò vel referri inter Reos dicitur quis, poſtquam delatum eſt nomen eius. Et contra, Eximi ex Reis, abſolutione vel abolitione ſecuta. Eorum autem ſtatus & cōditio, qui inter reos recepti ſunt, Reatus vocatur. Et quamdiu accuſatio pendet, in reatu eſſe dicuntur, l. vlt. D. de publ. iudic. l. 25. D. de pœn. l. 3. §. quòd pater. D. de munerib. & honorib. l. 46. §. in reatu. D. de iure fiſc.

Reus criminis, & particeps fraudis differunt multum, auctor Modeſtin. in l. ſi multi. de publican. Vide gloſ. ibidem.

Rhapsodiae verbum pro partes hodie reponendum in lege librorum. 52. §. ſecundo. D. de legat. 3. Appellantur eo nomine ſinguli Homeri libri, ἀπὸ τοῦ ῥάπτειν ᾠδήν.

Rheda, ſiue, vt quidam ſine aſpiratione legunt, Reda, leuiculi currus genus, quo geſtabantur nobiliores in villas ſuas, l. cum in plures. D. loca. Quintilianus libr. 1. cap. 5. Gallicum eſſe ait.

Rhemnia lex pœnam calumniatoribus irrogabat. Lege l. 1. ad S. C. Turpill.

Rhodvs vrbs, & inſula in mari Mediterraneo clariſsima, à variis ſcriptoribus celebrata: quam anno 1522. Turcarum Imperator occupauit.

Rhodiae leges, commerciorum naualiū ſunt, ab inſula Rhodo cognominatæ, c. fin. diſt. 3. Accurſius l. 1. D. de leg. Rho. de iac. Extant hodie, & vide Iſido. lib. 5. cap. 17. & Paul. lib. 2. Sent. titul. 7. Tertul. lib. 5. aduerſ. Marcio. & vide Libellum de eiſdem legibus.

Rhodiæ naues, quæ ſint, docet L. Baifius in libro de re nauali.

Rica Paulo apud Feſtum, veſtimentum quadratum fimbriatum.

RIDICA, pedamentum vitium. Vlpia.l.11.§.4.D.quod vi aut clam. Si quis in vineas meas venerit, & inde ridicas abſtulerit, hoc interdicto tenebitur. Varro de re ruſt.lib.1.cap.8. Pedamentum ferè quatuor generum. vnum robuſtum, quod optimum ſolet afferri in vineam è quercu ac iunipero, & vocatur Ridica.

RIDICVLVM, §.ſi quis in aliena. Inſti.de rer.diuiſ. riſu explodendum.

RIGOR à rectitudine dicitur, & eſt curſus aquæ rectū profluentis tenorem obſeruans, l.1.§.quod autem.D. ne quid in flum.public. Sic Rigor ſtillicidij, rectus eius fluxus eſt, l.fin.§.fin.D.de ſerui.vrba. At Plinius lib.8.Epiſt.ad Rom. Rigorem aquæ pro frigiditate poſuit. Sunt & rigores in agris, cuius verbi, quia à Lexicis abeſt, interpretationem adferemus ex Briſſonio lib.6.de verborum ſignificatio. Rigor (inquit ex Boeth.li.1.Geomet.) eſt quicquid inter duo ſigna veluti in modum lineæ directum proſpicitur. Flexuoſum verò eſt, quicquid ſecundum naturam locorum curuatur. Nam quod in agro à menſore operis cauſſa ad finem directum fuerit, Rigor appellatur: quicquid ad horum imitationem in forma ſcribitur, linea appellatur. Bini verò rigores ſunt, quando ſingulis ſpaciis interuenientibus tendunt, vt itinere plerunque peragunt. Aggenus Vrbicus, Rigor, ait, ſuæ rectitudinis naturalis nomen accepit. Sicul. in lib. de conditio. agr. In aliquibus, ait, regionibus ita fines inter poſſeſſores ordinati ſunt, vt rigores durent per longū tractum, incedentéſque in viis, aut riuis, aut ſubſtructionibus, aut regionibus, aliíſque finitionum generibus, deficient ſupra ſcripti rigores. Atque vt in pauca concludam, Rigor eſt rectitudo naturalis, ſiue εὐθυωρία, qua agri diſterminantur.

Rigor iuris, non eſt ius, ſed exceſſus iuris, & auſteritas quædam facta ad terrorem, 50. diſtin. vt conſtitueretur. Gloſſ. in l.fin.§.Lucius.D.de ſeruit.vrb.præd. glo. in cap. vt conſtitueretur. 50. diſtinct.

Rigor iuris, quandoque ponitur pro ſollemnitate & ordine iuris, habita ratione ad pontificis maximi reſcriptum, c. ſuper literis. de reſcriptis.

Rigor an æquitati præferenda ſit, ediſſerunt fuſiſsimè interpretes, l.placuit.C.de iudi.

RIMARI, diligenter quærere, ſcrutari, propriè ad iudicis officium ſpectat. Rimari verbo vſus eſt canon, iudicantem. 30.q.5. quod iudicis officio incumbit.

RIPA, inquit Vlpianus, definitur id, quod flumen continet, naturalem rigorem curſus ſui tenens. Ceterum ſi quando imbribus, vel mari, vel qua alia ratione ad tempus excreuit, ripas non mutat, l.1.§.ripa.D.de fluminibus. Et hoc eſt, quod Paulus dicit: Ripas eas eſſe, quæ plenißimū flumen continent. Et metiendæ ſunt ripæ, ex quo primùm à plano incipit vergere vſque ad aquam, l.fluminis.D.eod.

Ripa, fluminis dicitur: Litus verò, maris. Itaque inſulæ in flumine natæ extremitas, ripa: in mari, litus à Proculo appellatur. Si qua, inquit, in flumine nata eſt, nihil in ea publici eſt. Paulus: In eo genere inſularum, ripæ, fluminis & litora, mari proxima publica ſunt. Hæc Paulus l.65.§.1.D.de acq.rer.dom.

Ripam munire, eſt aggeribus factis, & oppoſitis aquam coercere, ne excreſcens flumen agrum occupet, l.1.§. ſunt autem.D.ne quid in flum.publ.l.vnic.D.de ripa mun. Hinc

RIPARIENSIA caſtra, l.14.D.de re milit. in ripis ſtatuta, & locata. Et Riparenſes apud Vopiſcum in Aurelian. Hinc & Ripuarij dicti ſunt Germani accolæ riparum Rheni, quibus conſcriptæ leges hodie extant.

RISCVS in l.25.D.de aur.& arg. ſecula veſtiaria eſt, vt quidam volunt. Tradit Pollux libr.7. Onom. cap.19. & libro 10.cap.31. ἔστι δὲ καὶ ἀγγεῖον ... Donatus in Eunuch. Terent. nomen id eſſe Phrygium ſcribit, eóque ſignificari ciſtam pelle contectam. Riſcus in Lexico B. Germani ad vrbem Lutetiam ... definitur. Hotom. Riſcum exponit capſulam, in qua linteola munda mulieres reponunt, quibus lotam corporis partem abſtergunt: quod riſcus cum lauatione iungatur eo in loco.

RITVS, mos comprobatus in adminiſtrādis ſacrificiis: & generaliter, Ritus, mos & adprobata conſuetudo, quam omnes ratam habent.

RITE, vide ſuprà Rectè.

RIVVM Feſtus lib.16. dici ait non tantum naturali ſuo impetu fluentem tenuem aquæ fluxum, quo modo riuum fluminis dixit Gaius l.7.§.inſula.D.de aequ.re. domi. ſed & manu factum, ſiue ſuper terram in foſſa, ſiue ſuper ſpecum: à Græco verbo ῥεῖν, quod eſt fluere. Hoc poſteriore ſignificato Riuus definitur ab Vlpiano eſſe locus per longitudinem depreſſus, quo aqua decurrat, l.1.§.1.D.de riuis. Atque ita accipitur in l.2. D.de extraor.cognit.l.12.& l.16.D.quemadm. ſeruit. amit. & alibi paſſim. Riuum deprimere, vel adlnuare, l.refectionis.12.D.commu. præd. Riuum ducere, l.9. D.de ſeruit.tit.gene. Riui, prout conuenerat, terreni, ſignini, cementitij, lapideíve fiebant, vt apparet ex l.1. §.fi.& l.3.§.1.D.de riuis. Item Riui quidam erant aperti, quidā tecti, operti l.1.§.fi.& l.3.D.eo. Hos ſubterraneos appellat ſæpius I. Frontinus in lib. de æquæduct.

RIVALES, qui per eundem riuum aquam ducunt, l.1. §.ſi inter.& l.3.§.penult.D.de aqua quotid. vt Donat. in Eunuch. Terent. notat. Gell.lib.14.cap.1. Quod ei fortè de aquæductu eum riualibus contentio eſſet. Acron quoque in artem Poetic. Horatij, Riuales, ait, dicebantur, qui in agris riuum haberent communem, & propter eum ſæpe diſcrepabant.

RIXA, etſi propriè verboſa contentio eſt, ad factum tamen etiam refertur, l.ſi ex plagis, §.4.ad l.Aquil. Vlpia. in l.4. Vi bon.rapt. Et rectiſsimè Labeo, inquit, inter turbam & rixam multum intereſſe ait. Nanque turbam multitudinis hominum eſſe turbationem, & cœtum: at rixam duorū. Paul. de ſicar.l.fi. Si in rixa homo percuſſus perierit, ictus vniuſcuiuſque in hoc collectorum contemplari oportet. Receptum eſt, in ſeriis rixæ notionem fieri poſſe.

ROBVR omnium rerum firmitas. Formula, in robore ſuo duratura, frequenter in diplomatis principalibus nullum robur ſumi tradidit Angel.l.eos.verſ.ſuo robore. C.de preſcript.30.anno. citat l.ſcripturas.C.qui pot.in pig.auth.quas actiones.C.de ſac.ſan eccle.

ROBVSTA ætas, pro militari, vt ſuprà dictum eſt, apud idoneos auctores accipitur. Huic noſtri tribuunt initium ab exceſſu anni 25. Vlp. in l.ſi in acutis.2.de adult. §.lex Iulia. Nec enim viſus eſt, inquit, idoneus accuſator, qui nondū robuſtæ ætatis ſit. Et paulò pòſt: Maiorem viginti quinq; annis & cū accipimus, qui annū vigeſimumquintū ætatis agit. Dicitur & robuſtus ætate.

ROFFREDVS Iuriſconſult, nobilis. Beneuentanus, ius ciuile publicè Bononiæ, dein Aretij profeſſus eſt, circiter annum M.C C.

ROGARI, lex tum dicitur, cùm de ferenda ea populus vel plebs conſulitur & interrogatur. Si quidem Quirites vel à conſulibus, vel à tribunis rogabantur, vellent iuberentne quid fieri. Qui ſi ſciuiſſent, id eſt, confirmaſſent, lata ſancitáque lex erat, quæ non, niſi per populi rogationem fieri poterat. Hodie verò reſcripto opus eſt, l.1.de mandat.princip. Vide Budæum in prioribus Anno.ad poſterior.l.de orig.iur. Vlp. in l.1. ad leg. Aquil.

Rogatur, pro interrogatur, l.2.D.de adoptio.

ROGATIO, lex eſt, ſic dicta quòd cùm promulgatur, populus rogatur. Rogatio enim fit, cùm populus conſulitur.

ROGATOR comitiorum, qui comitia, vt fiant, rogat.

& venditione redituum quotidie vtimur, l. 2. C. de pact. inter empt. & venditor.

Revehere eſt quod ante vectum fuit, iterum vehere, l. vniuerſi. C. de vectig. & commiſſ.

Revera coniunctim vice aduerbij eſt. Re vera ſolutè, id eſt ipſo facto, idque quidam autumant.

Reverendi ſunt, quibus reuerentia & honor debetur, Zaſius ad l. generaliter. D. de in ius voc.

Reverentia, honor, quem tam verbis, quàm facto exhibemus, l. parentes. D. de in ius voc. quidã adiiciunt hæc verba, cũ pauore, c. 2. de offi. deleg. in 6. Archid. c. decet. de immun. eccle. Quibus exhibenda ſit, viuis & mortuis. vide l. apud Celſum. §. aduerſus. D. de do. except.

Revocare domum ſignificat id quod vulgo dicimus, petere ſe remitti domũ, l. 2. §. legatis. D. de iudic. l. 28. §. ſi cum in prouincia. D. quib. ex cauſ. maio. & vide ca. fin. D. de foro compet. vbi pontificij. Sic & ius reuocandi forum, l. 7. D. de iud. Et Reuocare in prouinciam, l. 7. §. pe. D. de accuſ.

Reuocatur quod translatum fuit, vt colligitur ex gloſſ. in l. hac in factum. D. quæ in fraud. cred. & C. de reuo. dona. toto titul.

Reuocatur etiã quod nullum eſt, quatenus de facto proceſsit, l. ne proc. nr. D. de iure fiſc.

Reuocari quando poſsit ſententia, ponunt Pontificij c. qualiter & quando. de accuſ.

Revocatoria, diploma principis ſignificat quo abſentem ad ſe reuocat, l. fin. C. de digni. lib. 11. l. 3. C. de ſilent. ibid. ἀνάκλησιν vocat Imp. Nouel. 8. verſi. ἀπὸ γὰρ ἀλλοτρίας.

Revs antiquis dictus eſt à Re, id eſt lite: vt ſub voce Res docuimus. Itaque Cicero in 11. de Orat. Reos, inquit, appello, non eos modò qui arguuntur, ſed omnes quorum de re diſceptatur: ſic enim olim loquebantur. Et Gal. Aelius apud Feſt. Reus eſt, inquit, qui cum altero litem conteſtatam habet, ſiue is egit, ſiue cum eo actum eſt. Quibus ex verbis apparet, Reos antiquis eoſdem fuiſſe, qui nunc Litigatores appellantur. Poſtea verò diſtinguendarum appellationũ cauſſa, & ne nomina confunderentur, Rei dici cœpti ſunt (vt Feſtus inquit) à re quam promiſerunt, ac debent: hoc eſt, ij vnde quid iudicio petitur. Reus, inquit Feſtus, nunc dicitur, qui cauſſam dicit, & item qui quid promiſit, ac debet. Veteres autem reum vnde petitur vocabãt. Cic. li. 1. de Orat. Nónne nobis in tribunali Q. Pompeij ſedentibus poſtulabam, vt illi vnde peteretur, vetus atque vſitata exceptio daretur, cuius pecuniæ dies fuiſſet. Idem lib. 7. Epiſt. ad Trebat. Ego omnibus vnde petitur hoc conſilij dederim, vt à ſingulis interregibus binas aduocationes poſtulent. Sed & in leg. Manil. Et ſi is vnde ea pecunia petita erit, cõdemnatus erat, eam pecuniam ab eo, vel à bonis eius primo quoque die exigito. Vterque etiam ex cõtrahentibus reus appellatur, l. 5. §. conuentionales. D. de verborum obligationib. Sed differentiæ cauſſa, qui ſtipulatur, reus ſtipulandi: qui ſpondet, reus promittendi dicitur, l. 1. & toto tit. D. de duobus reis, l. 134. §. penultimo. D. de diuerſ. reg. l. 50. §. vltim. l. 52. §. duo. & paſsim titul. de fideiuſſorib. D. ſicuti qui credit, reus credendi: qui accipit, reus debendi: qui ſatiſdat, reus ſatiſdandi: qui ſatis accipit, reus ſatis accipiendi appellatur, l. 34. §. quidam. D. de ſolutio.

Reus ſtipulando eſt idem, qui ſtipulator dicitur, quippe ſuo nomine ab altero ſtipulatus eſt, non is qui alteri aſtipulatus eſt. Reus promittendo, eſt qui ſuo nomine alteri quid promiſit. Sic à Paulo in l. ſi duo. 34. D. de recept. arb.

Rei plane verbo plerunque debitor ſignificatur, l. 22. §. quod ſi ſtipulator. & alias ſæpe. D. de fideiuſſori. l. 45. §. ſi principali. D. de iure fiſci. Hinc

Reus conſtitutus dicitur, qui ſe obligauit, l. 14. §. Labeo. D. quod met. cauſ. Et eiuſdẽ pecuniæ rei, qui eandem pecuniam promiſerunt, l. 22. §. cum tu. D. de fideiuſſ. l. 84. §. qui Caium. D. de lega. 1. Duos autem reos promittendi facimus, ſi vtrunque interrogemus, & vterque reſpondeat eiuſdem pecuniæ nomine, l. 3. & l. 6. D. de duob. reis. & inſtitut. eodem titul. Nec tantum ſtipulatione, ſed & aliis contractibus duo rei fieri poſſunt: veluti ſi apud duos eadem res deponatur, duobúſve eadem res locetur, commodetur. Interdum

Reus expromiſſorem ſignificat, id eſt, eum qui alienam in ſe obligationem vel nouatione vel delegatione ſuſcepit, l. 1. D. ad Velleian. l. 1. §. exceptionem. D. quar. rer. act. non dat. l. 104. & l. 112. D. de verborum obliga. l. 9. §. omnis. D. de pigner. act. l. 7. §. ſeruus pactionis. D. de dolo. l. 22. §. ſi mulier. D. ſoluto matrim. l. 34. in fin. D. de ſtatu liber. l. 11. D. de nouatio. l. vlt. in fin. D. ſi cert. pet. l. 13. §. præterea. D. de act. empt.

Reis cauere, id eſt, per fideiuſſores, l. 1. §. iubet. D. de collat. bon.

Reum facere in publicis iudiciis, eſt eius nomen ad magiſtratum cuius de ea re notio eſt, deferre, vt ei dies audiendæ accuſationi dicatur, l. 3. D. de accuſationib. Hinc Aſconius: Quid eſt, inquit, Reũ fieri, niſi apud Prætorem legibus interrogari? Cum enim in ius ventum eſſet, dicebat accuſator apud Prætorem reo, Aio te Siculos ſpoliaſſe. ſi tacuiſſet, lis ei æſtimabatur, vt victo: ſi negaſſet, petebatur à magiſtratu dies inquirendorum eius criminum, & inſtituebatur accuſatio. hæc ille. Interea autem eius nomen in reorum album referebatur, vt cauſſa ex ordine ageretur: dicebatúrque in reos receptus vel relatus. Libellorũ autem conceptio qualis fuerit, Paulus dicta lege tertia. D. de accuſatio. demonſtrat. Ag. etiam Reus eodem ſenſu dicitur, qui accuſatur. Valer. lib. 6. ca. 8. M. Antonius auorum noſtrorum temporibus clariſsimus Orator inceſti reus agebatur. Et libri octaui capite primo, Q. Flauius à C. Valerio Aedile apud populum reus actus. Recipi verò vel referri inter Reos dicitur quis, poſtquam delatum eſt nomen eius. Et contra, Eximi ex Reis, abſolutione vel abolitione ſecuta. Eorum autem ſtatus & cõditio, qui inter reos recepti ſunt, Reatus vocatur. Et quamdiu accuſatio pendet, in reatu eſſe dicuntur, l. vlt. D. de publ. iudic. l. 25. D. de pœn. l. 3. §. quòd pater. D. de munerib. & honorib. l. 46. §. in reatu. D. de iure fiſc.

Reus criminis, & particeps fraudis differunt multum, auctor Modeſtin. in l. ſi multi. de publican. Vide gloſ. ibidem.

Rhapsodiae verbum pro partes hodie reponendum in lege librorum l. 52. §. ſecundo. D. de legat. 3. Appellantur eo nomine ſinguli Homeri libri, ἀπὸ τῶν ῥαπτομένων ᾠδῶν.

Rheda, ſiue, vt quidam ſine aſpiratione legunt, Reda, leuiculi currus genus, quo geſtabantur nobiliores in villas ſuas, l. cum in plures. D. loca. Quintilianus libr. 1. cap. 5. Gallicum eſſe ait.

Rhemnia lex pœnam calumniatoribus irrogabat. Lege l. 1. ad S.C. Turpil.

Rhodvs vrbs, & inſula in mari Mediterraneo clariſſima, à variis ſcriptoribus celebrata: quam anno 1522. Turcarum Imperator occupauit.

Rhodiae leges, commerciorum naualiũ ſunt, ab inſula Rhodo cognominatæ, c. fin. diſt. 2. Accurſius l. 8. D. de leg. Rho. de iac. Extant hodie, & vide Iſidor. lib. 5. cap. 17. & Paul. lib. 2. Sent. titul. 7. Tertul. lib. 3. aduerſ. Marcio. & vide Libellum de eiſdem legibus.

Rhodiæ naues, quæ ſint, docet L. Baiſius in libro de re naual.

Rica Paulo apud Feſtum, veſtimentum quadratum fimbriatum.

RIDICA, pedamentum vitium. Vlpia.l.11.§3.D.quod vi aut clam. Si quis in vineas meas venerit, & inde ridicas abſtulerit, hoc interdicto tenebitur. Varro de re ruſt.lib.1.cap.8. Pedamentum ferè quatuor generum. vnum robuſtum, quod optimum ſolet afferri in vineam è quercu ac iunipero, & vocatur Ridica.

RIDICVLVM, §.ſi quis in aliena. Inſti.de rer.diuiſ. riſu explodendum.

RIGOR à rectitudine dicitur, & eſt curſus aquæ rectũ profluentis tenorem obſeruans, l.1.§.quod autem.D. ne quid in flum.public. Sic Rigor ſtillicidij, rectus eius fluxus eſt, l.fin.§.fin.D.de ſerui.vrba. At Plinius lib.8.Epiſt.ad Rom. Rigorem aquæ pro frigiditate poſuit. Sunt & rigores in agris, cuius verbi, quia à Lexicis abeſt, interpretationem adſeremus ex Briſſonio lib.6.de verborum ſignificatio. Rigor (inquit ex Boeth.li.1.Geomet.) eſt quicquid inter duo ſigna veluti in modum lineæ directum proſpicitur. Flexuoſum verò eſt, quicquid ſecundum naturam locorum curuatur. Nam quod in agro à menſore operis cauſſa ad finem directum fuerit, Rigor appellatur: quicquid ad horum imitationem in forma ſcribitur, linea appellatur. Bini verò rigores ſunt, quando ſingulis ſpaciis interuenientibus tendunt, vt itinere plerunque peragunt. Aggenus Vrbicus, Rigor, ait, ſuæ rectitudinis naturalis nomen accepit. Sicul.in lib.de conditio. agr. In aliquibus, ait, regionibus ita fines inter poſſeſſores ordinati ſunt, vt rigores durent per longũ tractum, incedentéſque in viis, aut riuis, aut ſubſtructionibus, aut regionibus, aliíſque finitionum generibus, deficient ſupra ſcripti rigores. Atque vt in pauca concludam, Rigor eſt rectitudo naturalis, ſiue εὐθυωρία, qua agri diſterminantur.

Rigor iuris, non eſt ius, ſed exceſſus iuris, & auſteritas quædam facta ad terrorem, 50. diſtin. vt conſtitueretur. Gloſſ. in l.fin.§.Lucius.D.de ſeruit.vrb.præd.glo. in cap.vt conſtitueretur.50.diſtinct.

Rigor iuris, quandoque ponitur pro ſollemnitate & ordine iuris, habita ratione ad pontificis maximi reſcriptum, c.ſuper literis.de reſcriptis.

Rigor an æquitati præferenda ſit, ediſſerunt fuſiſsimè interpretes, l.placuit.C.de iudi.

RIMARI diligenter quærere, ſcrutari, propriè ad iudicis officium ſpectat. Rimari verbo vſus eſt canon, iudicantem.30.q.5.quod iudicis officio incumbit.

RIPA, inquit Vlpianus, definitur id, quod flumen continet, naturalem rigorem curſus ſui tenens. Ceterum ſi quando imbribus, vel mari, vel qua alia ratione ad tempus excreuit, ripas non mutat, l.1.§.ripa.D.de fluminibus. Et hoc eſt, quod Paulus dicit: Ripas eas eſſe, quæ pleniſsimũ flumen continent. Et metiendæ ſunt ripæ, ex quo primùm à plano incipit vergere vſque ad aquam, l.flumina.D.eod.

Ripa, fluminis dicitur: Litus verò, maris. Itaque inſulæ in flumine natæ extremitas, ripa: in mari, litus à Proculo appellatur. Si qua, inquit, in flumine tua eſt, nihil in ea publici eſt. Paulus: In eo genere inſularum, ripæ, flumini: & litora, mari proxima publica ſunt. Hæc Paulus l.65.§.1.D.de acq.rer.dom.

Ripam munire, eſt aggeribus factis, & oppoſitis aquam coercere, ne excreſcens flumen agrum occupet, l.1.§. ſunt autem.D.ne quid in flum.publ.l.vnic.D.de ripa munie. Hinc

RIPARIENSIA caſtra, l.14.D.de re milit. in ripis ſtatuta, & locata. Et Riparenſes apud Vopiſcum in Aurelian. Hinc & Ripuarij dicti ſunt Germani accolæ riparum Rheni, quibus conſcriptæ leges hodie extant.

RISCVS in l.52.D.de aur.& arg. arcula veſtiaria eſt, vt quidam volunt. Tradit Pollux libr.7. Onom. cap.19. & libro 10.ca.11. [Greek illegible]. Donatus in Eunuch. Terent. nomen id eſſe Phrygium ſcribit, eóque ſignificari ciſtam pelle conſectam. Riſcus in Lexico B. Germani ad vrbem Lutetiam κιβωτὸς μεγάλη definitur. Hotom. Riſcum exponit capſulam, in qua linteola munda mulieres reponunt, quibus totam corporis partem abſtergunt: quod riſcus cum lauatione iungatur eo in loco.

RITVS, mos comprobatus in adminiſtrãdis ſacrificiis: & generaliter, Ritus, mos & adprobata conſuetudo, quam omnes ratam habent.

RITE, vide ſuprà Rectè.

RIVVS Feſtus lib.16. dici ait non tantum naturali ſuo impetu fluentem tenuem aquæ fluxum, quo modo riuum fluminis dixit Gaius l.7.§.inſula.D.de acqu.re. domi. ſed & manu factum, ſiue ſuper terram in foſſa, ſiue ſuper ſpecum: à Græco verbo ῥεῖν, quod eſt fluere. Hoc poſteriore ſignificato Riuus definitur ab Vlpiano eſſe locus per longitudinem depreſſus, quo aqua decurrat, l.1.§.1.D.de riuis. Atque ita accipitur in l.2. D.de extraor.cognit.l.12.& l.16.D.quemadm.ſeruit. amit. & alibi paſsim. Riuum deprimere, vel adleuare, l.refectionis.12.D.commu.præd. Riuum ducere, l.9. D.de ſeruit.tit.gene. Riui, prout conuenerat, terreni, ſignini, cementitij, lapideíve fiebant, vt apparet ex l.1. §.fi.& l.3.§.2.D.de riuis. item Riui quidam erant aperti, quidã tecti, operti l.1.§.fi.& l.3.D.eo. Hos ſubterraneos appellat ſæpius I. Frontinus in lib.de æquæduct.

RIVALES, qui per eundem riuum aquam ducunt, l.1. §.ſi inter.& l.3.§.penult.D.de aqua quotid. vt Donat. In Eunuch. Terent.notat. Gell.lib.14.cap.1. Quod ei fortè de aquæductu cum riualibus contentio eſſet. Acron quoque in artem Poetic.Horatij, Riuales, ait, dicebantur, qui in agris riuum haberent communem, & propter eum ſæpe diſcrepabant.

RIXA, etſi propriè verboſa contentio eſt, ad factum tamen etiam refertur, l.ſi ex plagis, §.1.ad l.Aquil. Vlpia. in l.4. Vi bon.rapt. Et rectiſsimè Labeo, inquit, inter turbam & rixam multum intereſſe ait. Nanque turbam multitudinis hominum eſſe turbationem, & cœtum: at rixam duorũ. Paul.de ſicar.l.fi. Si in rixa homo percuſſus perierit, ictus vniuſcuiuſque in hoc collectorum contemplari oportet. Receptum eſt, in ſeriis rixæ notionem fieri poſſe.

ROBVR omnium rerum firmitas. Formula, In robore ſuo duratura, frequenter in diplomatis principalibus nullum robur ſumi tradidit Angel.l.eos.verſi.ſuo robore.C.de preſcript.30.anno.citat l.ſcripturas.C.qui pot.in pig.auth.quas actiones.C.de ſac.ſan eccle.

ROBVSTA ætas, pro militari, vt ſuprà dictum eſt, apud idoneos auctores accipitur. Huic noſtri tribuunt initium ab exceſſu anni 25. Vlp.in l.ſi in acutis.2.de adult. §.lex Iulia. Nec enim viſus eſt, inquit, idoneus accuſator, qui nondũ robuſtæ ætatis ſit. Et paulò poſt: Maiorem vigintiquinq; annis & eũ accipimus, qui annũ vigeſimumquintũ ætatis agit. Dicitur & robuſtus ætate.

ROFFREDVS Iuriſconſult. nobilis, Beneuentanus, ius ciuile publicè Bononiæ, dein Aretij profeſſus eſt, circiter annum M.C C.

ROGARI lex tum dicitur, cùm de ferenda ea populus vel plebs conſulitur & interrogatur. Si quidem Quirites vel à conſulibus, vel à tribunis rogabantur, vellent, iuberentne quid fieri. Qui ſi ſciuiſſent, id eſt confirmaſſent, lata ſancitáque lex erat, quæ non niſi per populi rogationem fieri poterat. Hodie verò reſcripto opus eſt, l.1.de manda.princip. Vide Budæum in prioribus Anno. ad poſterior.l.de orig.iur. Vlp.in l.1. ad leg.Aquil.

Rogatur, pro interrogatur, l.2.D.de adoptio.

ROGATIO, lex eſt, ſic dicta quòd cùm promulgatur, populus rogatur. Rogatio enim fit, cùm populus conſulitur.

ROGATOR comitiorum, qui comitia, vt fiant, rogat.

ROMAE appellatio continentibus ædificiis finitur, l.2. D.de verbor.ſignificat. Itaque ædificia Romæ fieri ea videntur, quæ in continentibus ædificiis fiunt, l.139. D.de verbor.ſignific. & qui in continentibus ædificiis nati ſunt, Romæ nati intelliguntur, l.147. D.eod. tit. & penus quæ ſit Romæ legata, non ea tantum quæ intra murum, ſed & quæ intra continentia ſit debetur, l.4.§.ſi ita. D.de penu leg.

Roma communis patria eſt, l.33. D. ad municipal. & vt ſcite Athenæus ſcribit, τῆς οἰκουμένης ἐπιτομή. Vnde Orbis Romanus, l.17. de ſtatu hom. l.5. de metallar. in C. Theod. Caſsiodor. lib.3. Variar. Epiſt. penult. Auguſti ſiquidem temporibus orbis Romanus agris diuiſus cenſúque deſcriptus eſt. Saluia. Maſsil. lib.7. de vero Dei iudicio: Sed vbi apud nos emendatur, aut quę pars Romani orbis corrigitur? Et aliàs: Sed hæc omnia prætermittantur, quæ & in toto ferme aguntur orbe Romano.

Roma duplex ſtatuitur in conſtitutionibus: vna vetus, ſcilicet quam Romulus condidit; altera noua, videlicet Conſtantinopolis, quam veteris & antiquæ Romæ prærogatiua lætari Impp. voluerunt, l.6. C. de ſacroſanct. eccleſ. l.40. C. de epiſcop. & cleric. l.4. C. de operibus public. l.vltim. C. in quibus cauſsis pig. Zonaras etiam non ſemel hanc νέαν ῥώμην vocat. Quinetiam Chalcedonenſis Concilij cap. 28. ita ſcriptum eſt: καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τῆς πρεσβυτέρας ῥώμης διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην οἱ πατέρες εἰκότως ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεῖα· καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ ἑκατὸν πεντήκοντα θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι, τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμαν τῷ τῆς νέας ῥώμης ἁγιωτάτῳ θρόνῳ, εὐλόγως κρίναντες τὴν βασιλείᾳ καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν, καὶ τῶν ἴσων ἀπολαύουσαν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρᾳ βασιλίδι ῥώμῃ.

ROMANVM, vel Cæſareum ius, idem eſt quod vulgo ius commune dicimus, & rectè: quia ſupremũ & eminentiſsimum eſt, plenum certè humanitatis, æquitatíſque, tot iam annis vnanimi omnium conſenſu, auctore Deo, receptum. Idque eſt, quod Iuſtin. in §. ſed ius quidem ciuile. Inſtit. de iur. natur. gen. & ciuil. notat. Sed quoties, inquit, non addimus nomen, cuius ſit ciuitatis, noſtrum ius ſignificamus. Ius ciuile quidam ex leges abrogare, & omnino extinguere volebant, tanquam Moſis iudicis ſufficerent. Multi ſunt caſus, qui his non definiuntur, ideóque ad Ius Ciuile deueniendum, quod à iure naturali dimanauit, quod variis locis libri iuris ciuilis docent. Ius verò naturale à ſummo Deo mentibus hominum inſitum, vt ait Cic. lib.1. de legib. & Paul. Apoſt. Rom.2. cap.

ROMANIOLA, ſiue Romandiola, quæ in Feudorum libris aliquoties nominatur, ea pars Italiæ eſt, quæ Ariminum vſq; producta, olim Flaminia: & ab Arimino ad Rauennam & Bononiã Aemilia vocitata eſt, quondam Gallia Togata: poſterioribus temporibus Rauennæ Exarchatus. Otto Friſing. lib. Frid.2. cap.7. Ex quo contigit, vt circa Exarchatum Rauennatenſem artatis antiquis eiuſdẽ prouinciæ incolis, ea pars Italiæ, quæ antea Aemilia dicebatur, nunc Romaniola (quod diminutiuum à Roma tractum noſcitur) vulgò vſque hodie dici ſoleat. Flauius Blondus libro 1. Decad. 2. Cum Langobardorum gentem tam multis Italiæ populis, affinitatibus, ac ſanguinitate coniunctam, nec eiicere tutum, nec delere humanum videretur: Pontifex Imperatórque conſtituerunt, vbi ſedem diu & ſtatus ſui fundamenta habuerãt, genti Langobardæ nomen & ſolum patrium conſeruare: vtque propinquior coniunctiórque nominis Romani memoria fines illis faceret certiores, haberéntq; illi probatæ erga Romanos fidelitatis vicinos, quibus eſſet cura aut motus eorum compeſcendi, aut magiſtratus renunciandi, quicquid Exarchatus Rauennatis fines complectuntur, Romandiolã placuit appellari. Item in lib. de Italia illuſtrata: Quam longitudinẽ & nunc habet Rauennatis Eccleſiæ Exarchatus prouincia, cuius tota id Romandiolæ nomen olim obtinuit: quod quidem nomen oſtendimus in hiſtoriis, Carolum Magnum, & Pipinum Adriano Pontif. Roman. poſt oppreſſos, dominióque priuatos Langobardos, ea maxime ex cauſſa indidiſſe, quòd toto Langobardorum tempore Rauenna cum propinquis aliquot ciuitatibus & opidis Romano populo fidem conſtantiſsime ſeruauit. Scitum eſt autem, quod de Romandiola ſcribit Antoninus Florentinus part. hiſto. 3. titul. 20. cap.3. Rodolphus (inquit) electus Imperator obligauit ſe intra certum tempus venire Mediolanum, ſub pœna excommunicationis: quod tamen non impleuit, in partibus Alemanniæ guerris ſibi ſuſcitatis: vnde nec coronam, nec benedictionem Imperialem ab Eccleſia ſuſcepit: & excommunicatus propter hoc, proceſſu temporis, reconciliationem recepit ab Eccleſia, & in ſatisfactionem Eccleſiæ ipſi conceſsit comitatum Romandiolæ. Ioannes Nauclerus, Generat. 27. Itaque Pontifex Imperatórque ſtatuerunt, vt vbi ſedem ducentos & amplius annos, ac ſtatus ſui fundamenta habuiſſent Papæ Mediolani, & in quibuſdam locis aliis trans Padum, genti Langobardæ nomen & ſolum patrium maneret: & vt propinquior coniunctiórque nominis Rom. memoria fines illis faceret certiores, quicquid Exarchatus Rauennatis fines complectitur, Romandiolam placuit appellari. Hæc ille. Cum autem Pipinus partem hanc Italiæ Langobardis ereptam Papæ Romano attribuiſſet, aliquanto poſt Pontifex ne ingratus videretur, regnum Galliæ Regi Childerico anili ſuperſtitione ſtolido ademptum, illi adiudicauit. Ex quo vetus verbum comprobatum eſt, Aut Regem, aut aſinum naſci oportere.

ROMPHAEA teli genus, lege 3. §. tertio. D. de vi & vi armata.

RONCALIA, de qua in libris Feudorum multis locis mentio fit, li.2. ti.52. §.1 his exponitur verbis ab Ottone Friſing. lib. Friderici 2. cap.12. Inde caſtra mouens in campo Roncaliæ ſuper Padum non longè à Placentia, menſe Nouembri reſedit. Eſt autem conſuetudinis Regum Francorũ, quæ & Theutonicorum, vt quotieſcunque ad ſumendam Imperij Romani coronam militem ad tranſalpiſandum coegerint, in prędicto campo manſionem faciant. Ibi ligno in altum porrecto, ſcutum ſuſpenditur, vniuerſorúmque equitum agmen feuda habentium ad excubias proxima nocte Principi faciendas per curiæ præconem expoſcitur: quod ſectantes qui in eius comitatu fuerunt, ſinguli ſingulos beneficiatos ſuos per præcones expoſcunt. At ſequenti die quicunq; nocturnis vigiliis defuiſſe deprenſus fuerit, denuò ad præſentiam Regis aliorúmque Principum, vel virorum illuſtrium euocatur: ſicque omnes omnium beneficiati, qui ſine bona voluntate dominorum ſuorum domi remanſerunt, in feudis condemnantur. Hunc morem Principe ſecuto, non ſolùm laicorum feuda, ſed & quorundam Epiſcoporum, id eſt, Hartuici Bremenſis, & Vlrici Hamberſtatenſis regalia perſonis tantum, quia nec perſonis, ſed Eccleſiis perpetualiter à principibus tradita ſunt, adiudicata fuere. Itémque à Gunthero libro 2.

-Tunc demum ſigna reuellens,
Roncalia properat rapidis attingere caſtris.
Eſt locus Italiæ modicum ſeiunctus ab vrbe:
Cui quia pulchra ſitu places, inde Placentia nomen.
Planus, & Eridani placito innexiſsimus amni,
Effundit latos ſpatioſo limite campos.
Hic quoties claram regnator tendit ad vrbem
Theutonus, Auſoniam ſumpturus ritè coronam,

Ponere

Ponere caſtra ſolet: ligno ſuſpenditur altè
Erecto clypeus: tunc præco regius omnem
Conuocat à dominis feudalia iura tenentes.
Excubias Regi prima celebrare fideles
Nocte vetuſtorum debent ex more parentum:
At quicunque domi, domino nolente relictus,
Defuerit, feudo priuari Curia cenſet, &c.

Lotharius Imperator libro Feudorum 2. titulo 52. §. 1. Dum apud Roncaliam ſecundum antiquorum Imperatorum conſuetudinem pro iuſtitia ac pace regni componenda conſideremus. Et tit. 55. Dum ex prædeceſſorum noſtrorum more vniuerſalis curiæ Roncaliæ pro Tribunali ſederemus, à Principibus Italicis nō modicas accepimus querelas, &c. Abbas Vrſperg. in Frid. Pro reparando itaque Iuſtitiæ vigore, omnibus Lombardis & Italicis Roncaliam, vbi mos Lombardorum eſt iuſtitiam ſuam requirere, & ab Imperatoribus recipere, diem certam & curiam publicā ad præſentiam Principum qui tunc aderant, eis deſignauit: edictúmque eſt ab Imperatore, vt de ſingulis Italiæ vrbibus viri idonei Roncaliam conuenirent, & Barones, & alij qui cauſſas haberent.

ROSAM Pomponius inter vnguenta numerat, quæ valetudinis cauſſa parata ſunt, l. 21. §. 1. D. de auro, & arg. Sic & Roſam pro oleo roſaceo poſuit Celſus libr. 8. cap. 4. Quod ſi membrana, inquit, per inflammationem intumuerit, infundenda erit roſa tepida.

ROSTRA Liuio templum, ſeu forum ante curiam Hoſtiliam, in quo erat pulpitum ornatum roſtris, & vide l. 2. §. exactis. D. de orig. iur.

ROTAE aquariæ apud Paul. lib. 4. Sent. tit. 6. per quas extollitur vel extrahitur aqua, de quibus in l. 1. D. cōmu. præd. l. 20. §. vltim. D. de contrah. empt. & apud Catō. de re ruſt. cap. 11. Tertull. lib. de Anima, Rotas aquilegas vocauit. Vitruuius lib. 10. cap. 9. Quod rota extulerit, inquit, in caſtellum infundi. Iſido. libr. vltim. ca. 15. dictam ait Rotam, quod quaſi ruat. Eſt enim machina, qua ex flumine aqua extrahitur. Lucretius li. 15.

In fluuio verſare rotas, atque hauſta videmus.

vbi hauſta ſunt rotarum cadi ab hauriendo, quæ Græcè ἄντλια vocantur, vt & à Nonio notatur. Riuus verò ille quo per rotam educta aqua in hortum effunditur, ἀμάρα Græcis vocantur, ἀπὸ τοῦ ἀμαρύσσειν, quod eſt deriuare, vel ἀπὸ τοῦ ἅμα ῥεῖν, & hac ratione aſpirari deberet. Vide Etymologicum.

Rota POENALIS, ſuppliciū à Franciſco rege in graſſatores inſtitutum, vt fractis membris ſemianimes in altum elatis rotis ſupini imponātur, diuerſiſsimum eſt ab rota illa veterum, cui homines alligati crudeliter torquebantur ac diſtendebātur. Nicephorus enim D. Panteelemonem rotam qua mēbra comminuuntur ſine damno pertuliſſe ſcribit libri 7. capit. 14. In epiſtola quadam Luciani ad Steſichorum ſic legitur: τινὲς δὲ ἅμα περιδινοῦσαι, καὶ τῷ τροχῷ ἐλυγίζοντο. Suidas ſic ſcribit: τροχιοῦσθαι, βασανίζεσθαι, ἀπὸ τοῦ τροχοῦ, ὅπερ ἐστὶν ὄργανον βασανιστικόν, καὶ διατείνειν τὰ σώματα. Et paulo poſt: ξύλινόν τι ἦν ὁ τροχός, ἐν ᾧ διαστρεφόμενοι οἱ οἰκέται ἐκολάζοντο. Demoſthenes 3. in Aphob. ἔμελλε γὰρ ἂν τὸν μέλλοντα ἐπὶ τοῦ τροχοῦ στρεβλοῦσθαι. M. quoque Tullius libr. 5. Tuſcul. rotam genus quoddam tormenti apud Græcos eſſe teſtatur. Apuleius libr. 3. Nec mora cum ritu Græcienſi ignis & rota, tum omne flagrorum genus inferuntur. Et lib. 10. Nec rota vel eculeus more Græcorum tormentis eius apparata iam deerant.

ROTVNDAE clauſulæ Fab. Quintil. lib. 7. quibus ſententiæ clauduntur, cum ſequentibus non hærentes. vide Budæum.

RVBAVS, & ruſus generalia ſunt nomina, ad omnia, quæ quomodolibet rubent: vide Gellium lib. 2.

RVBOR, pro pudore, qui plerunque mali eſt. hoc verbo vtitur I. C. in l. 3. §. fin. D. de vſur.

RVBRIANVM Senatuſconſultum, Vide Senatuſconſultum Rubrianum.

RVBRICA, terra rubra, de qua vide Dioſcoridem lib. 5. cap. 71. & Matth. commentarium. Hac veteres interdum, interdum etiam minio, librorum indices, id eſt titulos notabant: quo factum etiā eſt vt & pro titulis ipſis capiantur. Vnde Paulus in l. 2. §. recup. D. de interd. Recuperandæ, inquit, poſſeſsionis cauſſa interdicta proponuntur ſub rubrica Vnde vi. Hinc illud Iuuenalis Satyr. 14. *perlege rubras Maiorum leges*. Et illud Perſij Satyra 5.

Excepto ſi quid Maſuri rubrica vetauit.

Hinc Fab. libr. 12. cap. 3. Alij ſe ad album & rubricas tranſtulerunt, & formularij, vel leguleij eſſe maluerunt. Ouid. lib. 1. Triſt.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Turneb. Aduerſ. lib. 4. cap. 5. Rubricas ſcribit veteres tantum poſuiſſe in publico legitimóque iure, vt maieſtas legibus accreſceret, capitibus earum ſinopide inſignitis, & ſanguineum quiddam & cruentum fortaſſe etiam minantibus; nec ad Prætoris album pertinuiſſe: tum etiam Iuriſconſultorum libros rubrica notari non ſolitos. Hæc (vt ingenue fatear) parum mihi cum ſuperiorum auctorum auctoritate conuenire videntur: nec probabile eſt aliis omnibus eum librorum ornatum, ſolis iuriſconſ. exceptis, conceſſum fuiſſe. Notat idem Turnebus, Democritum grauiſsimum phyſicum, ea quæ expertus erat conſignaſſe rubra cera anulo impreſſa, & poſtea commentariis commiſiſſe. Vitruuius: Admiror etiam Democriti de rerum natura volumina, & eius commentarium, quod inſcribitur χειρόκμητον, in quo etiam vtebatur anulo, ſignans cera ex milito quæ eſſet expertus. Aduertendum autem quod Rubricæ ſui natura ad ſubſequentem textum referendæ ſunt, à quo vel reſtringuntur, vel declarantur, l. aſſe. D. de heredib. inſtituen. Si quidem de particulæ natura, materia ſubſequentis demonſtratiua eſt, l. idem Pompon. D. de arbitr. Ceterum ſi quæ rubricæ diſponere vidētur, id non ex propria natura, ſed ex aliqua extrinſecus accidente ratione fit: veluti quoties contextus integer non extat: vt in pleriſque Cod. titulis, quibus ſubiecerat leges Græcas Iuſtinianus, quæ hodie beneficio τῶν βασιλικῶν extant fere omnes. Cum enim veriſimile ſit, concordaſſe rubricam cum textu, probabiliter ex rubrica coniicimus quid in textu olim fuerit. Verùm rubrica, cuius extat textus, non minus atque ille allegari poteſt. vt Rubric. l. 1. C. ne fideiuſſ. det. licet ex contextu potius agatur, quia ille principalior. Sin autem rubrica clarior, textum ſubſequentem ambiguum declarat. Sicut enim vna pars legis aliam declarat, l. ſed & poſteriores. D. de leg. & ex præcedentibus ſubſequentia explicantur, l. ſi ſeruus plurium. §. final. de lega. 1. ita ex titulo lex ipſa interpretationem poteſt capere: attamen quū Rubrica ſpecialis, generalitas textus potior habenda eſt: quod voluit probata Gloſſ. Auth. de inceſt. nupt. in verbo, Illicitas.

RVDA AEDIFICIVM, in lege prima, ſub fin. D. de impenſis in rebus dot. ſac. iuxta vulgata exemplaria. In Pand. Florent. legitur Aedificium ruens. ſanè clariore ſenſu.

RVDES PARIETES, l. 44. D. de vſufruct. nullo dum tectorio opere inducti. Rudis materia, non facta, neque in opera coniecta, l. 19. §. infecti. D. de aur. & arg. Rudes lapilli vel gemmæ, l. 25. §. final. D. eodem titulo, nondum ornati, aptati.

Rudis maſſa, impolita, §. ſi quis ex. de rer. diuiſ. Inſtit.

RVDVS eris, quod & raudua, proprie rem aſperam & imperfectam ſignificat. Dicitur autem nouum, & vetus Rudus, ſed diuerſo ſignificatu. Nouum rudus, materia pauimenti eſt: vti ſaxa de nouo contuſa, ſeu teſtæ

confractæ

conſractæ cum calce;ad pauimentum faciendum. vide Vitruuium lib. 7. Vetus rudus lapides rudes, vt in dirutis ædificiis. Sicqne vſurpauit Vlp. in l. 3. de ſeruit. præd. ruſt. Poſſe te cedere ius ei eſſe terram, rudus, ſaxa iacere, poſita habere.

RVDVSCVLVM non modo pro ære infecto vulgus vſurpat; ſed etiam pro ſignato, vt cùm dicitur in mancipando: Ruduſculo libram ferito, id eſt aſſe tangito libram. Feſtus.

RVDERARE exponit Budæus referente Tur. Aduerſ. lib. 2. cap. 3. ſtatuminata ſuperinducere cum calce & arena, aut rudere nouo & rediuiuo, id eſt ex vetere ædificio ſumpto, non nuper effoſo, quod conſtat è cemento. Vitruuius lib. 7. Tunc inſuper ſtatuminetur non minore ſaxo, quàm quod poſsit manum implere: ſtatuminibus inductis ruderetur. & mox. Inſuper ex teſta nucleus inducatur. Statumina autem vocat lapides & cementa libraila & manualia, ſine calce & arena.

RVDERATVS ager, qui veterum ædificiorum materia ſcatet.

RVFVLI appellati ſunt tribuni militum, non à populo, ſed à Conſule facti: quòd de eorum iure Rutilius Rufus legem tulerit. Hi poſtea mutatione vnius literæ, Rutuli ſunt appellati.

RVRA, quod ad ſtipulationem damni infecti attinet, in qua hæc verba, Si quid ibi RVST, poni ſolebant, l. 18. D. rem rat. hab. non videtur quod aut vento, aut omnino aliqua vi extrinſecus admota cadat, ſed quod ipſum per ſe concidit, l. 43. D. de dam. inf.

RVINA, caſu fortuito contingens ædificiorum lapſus, l. 30. D. ad leg. Falcid. l. 1. §. is quoque. D. de oblig. & action. l. 1. §. 1. D. depoſ.

RVMOR Specul. titu. de notorio crimine, eſt particularis aſſertio, vel inſinuatio ex ſola ſuſpicione, & incerto auctore proueniens c. ſuper. de eo, qui cogno. cõſang. vxo. vide text. l. 25. §. 2. verſi. plane. D. de acq. here. Rumor pro exiſtimatione, & pro fama.

RVMPI teſtamentum dicitur, cùm permanente ſuo in ſtatu teſtatore caſu aliquo euertitur, vel ipſius ius vitiatur, l. 3. §. 5. D. de iniuſt. rupt. & Inſtit in prin. tit. quib. mod. teſt. velut agnatione poſtumi, adoptione vel arrogatione filij filiæ ve, alterius teſtamenti factione, dummodo heres ex eo eſſe potuerit. Iſidorus lib. 5. Etym. cap. 24. Ruptum teſtamentum inde dictum ait, quod naſcente poſtumo, neque exheredato nominatim, neque inſtituto rumpitur.

RVPISSE verbum in Aquilia lege ferè omnes veteres ſic intellexerunt, pro corrupiſſe, l. 27. §. 9. D. ad leg. Aquil. Ruptum tamen ſit Imp. intelligitur, quod quoquo modo corruptum eſt, §. 8. ad l. Aquil. Et ideo qui veſtimenta ſciderit, & qui inquinauerit, & qui nauem perforauerit, & qui vulnerauerit, & qui virgis, loris, pugnis ceciderit, vel telo, aut quo alio ſciderit corpus, rupiſſe intelligitur, d. l. 27.

RVPITIAS in XII. Tab. Feſto li. 16. ſignificat damnum dederis.

RVRSVS, denuo de bina vice intelligendum eſt, l. 1. §. ſi cui. D. vt leg. no. cau. Bar. l. fidei commiſ. §. ſi quis decem. de leg. 3.

Rurſus; pro contra interdum vſurpari Seruius notat in illud lib. 3. Georg. Virg.

Rurſus cura patrum cadere, & ſuccedere matrum
Incipit. Sic accipitur in l. 11. §. ſi filio. D. ad leg. Fal. §. rurſus. Inſtit. de actionibus. vbi rurſus ex diuerſo bis [illegible] Iuſtinianus dixit. Sic & apud M. Fabium lib. 4. c. vlt. & alias ſæpe hæc vox accipiẽda eſt.

RVS, omnis locus extra vrbẽ vbi ſunt agri & villæ, rub. C. ſi cur. relict. ciuit. rus ha. Rura veteres incultos agros dicebant, id eſt ſiluas & paſcua, ex li. de limi. var. auct. nec dicuntur, vt vult Varro lib. 4. Ling. quod rurſus ex iis percipiantur fructus, ſed à Græco *ἄρουρα*, prima litera abiecta, vt *ἀμέλγω*, mulgeo.

RVSTICA mancipia ab vrbanis non loco ſed genere vſus cognoſcuntur, l. vrbana 1. de verb. ſign. l. ſeruis vrbanis. & l. cum quæreretur. de legat. 3. l. quemadmodum. D. de ſupellectile leg. l. ſi prædium. C. de præd. minor. Sic etiã Vrbana prædia à ruſticis non loco, ſed vſu materiáque diſcernuntur, l. vrbana. 2. de verb. ſign.

RVSTICI nuncupantur generaliter omnes, qui ſine nobilitatis iure agriculturam exercent, ſiue ſint ſui iuris, ſiue alieni. Sed vnde eſt (dices) quòd ruſticum nomen ad iniuriam ſæpe proferamus? Vt apud Virgilium Ecl. 2. *Ruſticus es Corydon.* Reſpondeo: cum vita cultior à rudi in vniuerſum eſſet aliquo hominum exemplo declaranda: altera nuncupata eſt vrbana, quoniam ex doctorum virorum conuerſatione, mores & lingua ſolet in vrbe formari: altera verò ruſtica; quandoquidem ruri nulla eſt educationis, nulla loquendi peritia. Inde dicimus vrbanitatem, quæ opponitur ruſticitati: & ruſticè loqui eum, qui barbarè loquitur, aut incultè. Ceterùm per hoc nihil detrahitur dignitati agriculturæ, quam nobiliſsimi Romani exercuerunt, & noſtri quoque nobiles exercent per alios, honeſtiſsimo lucro.

RVSTICITAS, eſt ſimplicitas animi ſine fraude & dolo: vt in l. 2. D. ſi quis in ius vocat. non ierit.

RVTA CÆSA, ſine copula à veteribus pronunciabantur, ſicut & alia multa, l. 5. §. idem Iul. D. ad exhib. & l. 38. §. vlt. D. act. empti. Ea autẽ dicuntur quæ venditor poſſeſsionis, ſui vſus gratia, cõcidit, ruendáque extraxit. Et ruta quidẽ quę eruta ſunt, vt arena, creta, & ſimilia: cæſa, ea quæ cæſa, vt arbores cæſas, & carbones, & his ſimilia: eſſe vult Vlpian. l. 17. §. ſi ruta. de act. empt. Granaria item quæ ex tabulis fieri ſolent, ſi eorum ſtipites ſupra terram ſunt, vt & tegulas quę nondum ædificiis impoſitæ ſunt, rutis & cæſis cedere, dicit Iauolenus l. 18. eod. Q. Mutius Ruta cæſa definit, quæ neque ædium, neque fundi ſunt: & in rutis cæſis ea demum ſtatuebat, quæ terra non tenerentur, quæq; opere ſtructili, tectorióve non continerentur, l. 66. in fi. D. de contra. empt. Cic. 2. de Orat. Te, cum ædes venderes, ne in rutis quidem & cæſis ſolium tibi paternum recepiſſe. Ea ſolita fuiſſe in venditionibus excipi idem in Top. ſcribit. His opponuntur fixa iunctáque, d. l. 38. ſecundum vulgarem ſcripturam, quam Florentinæ præfert Iac. Cuiac. vel infixa inædificatáque, l. cum fundus. D. de inſtr. vel inſtr. leg. quibus Liuius lib 39. adiicit immolita: quo nomine quæque citra ædificij formam molita, ſignificantur: vt in legibus limitum: Nequis eos limites decumanos ne obſepeto, neve quid eis immolitum, néve quid ibi poſitum habeto.

RVTABVLVM eſt quo ruſtici in proruendo igne panis coquendi gratia vtuntur, Feſto lib. 16. Galli *palam* vocant.

RVTRVM, eodem auctore ibidem, quo arena eruitùr. A ruendo quidam deduci volunt, Nonius à radendo. Lucilius: *Frumentarius eſt, modium hic ſecum atque rutellum vna ádfert.* proinde quaſi inſtrumentum ſit hoſtorium, ad æquandam menſuram & radendã: cum tamen ſignificare poſsit inſtrumentum, quo fruges corruuntur in modium, id eſt coniiciuntur.

RVTILANS ſanguine, rubeſcens, l. milites. Cod. de teſt. milit.

S

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER XVIII.

S

S F. s. Sine ſraude ſus, vt in lege Iulia de adulteriis: Retinere adulternm horas viginti ſine fraude ſua iure liceat, vt ait Vlpian. in l. capite, 25. D. de adul. Valerius Probus inter notas refert.

Σάβανα, Sabana, vox in Baſilicis vſitata, lintea ſignificat, quibus in balneis loti ſiccarentur. Marcellus exmagiſter officiorum libro de medicamentis: Caput laues, & craſſa ſabano diligenter ſiccabis, ſpógiis demerſis, & linteo vel ſabano intorto vtrinque expreſsis. Radices betæ lauabis, & expreſſas ſabano ſiccabis.

Sabbatum, Σάββατον Hebræis quietem ſignificat. Grego. Nazianzenus, εἰς τὴν καινὴν κυριακὴν ἡ πρώτη ἡμέρα τῶν ἀρχῶν ἀπὸ κυριακοῦ λαμβάνει τὸν λόγον ἀπὸ τῆς ταύτης ἑβδόμης τὸ σάββατον γίνεται, κατὰ παῦσιν οὖσα τῶν ἔργων. Sabbatū ab hebdomade ſedis DEI dictum ait Tertullianus lib. aduerſus Valentinianos. Sabbatum diem cómemorant Impp. l. 12. C. de Iudæis.

SABINIANI, vide Caſsiani.

SACCVM, & ſacculum pro marſupio, loculis, crumena, repoſitorio, & reconditorio nummorum dicunt Iuriſcoſ. l. 105. D. de ſolut. Vide, Cum ſacco adire. Horatius lib. 2 Serm. Saty. 3.

Effundi ſaccos nummorum. Catullus:
-nam tui Catulli
Plenus ſacculus eſt aranearum. Martialis:
- neſcit ſacculus iſta meus.

SACCARIVS, baiulus qui ſacco defert, trāsfértq; merces, aut quid aliud; vel qui ſaccis geſtandis quæſtum facit. Et Saccaria negotiatio, quę circa ſaccos verſatur. Paulus: Non magis, ait, quam ſi quid ex ſacco ſaccarij excidiſſet, lege qui fundum. §. venit autem. de contrahend. emp.

SACCONES apud Ciceronem lib. 7. ad Attic. epiſt. 13. à ſaccis pecuniæ vocabulum deductū: vt enim à bucca bucco, à pera pero, à Druſis Druſo; ſic à ſaccis ſacco ducitur. Aenigma Oppiorum, inquit Cicero, ex Velia plane non intellexi. eſt enim numero Platonis obſcurius. iam intellexi tuum ænigma. Oppios enim de Velia Saccones dici. Fortaſſe autem Oppiis pecuniam debebat, qui Veliam vrbis locum incolebant.

SACCVLARII, in l. ſacculari. D. de extr. crim. definiuntur qui vetitas in ſacculos artes exercentes partem ſubducunt, partem ſubtrahunt. Id eſt qui magica arte credebantur ſacculos, in quibus homines pecuniam gerunt, incantare & ſubducere. Veteres enim magnam vim eſſe magiæ putabant, vt & eius vi meſſes aliò traduci poſſe cenſerent, excantatis ſegetibus. Dixit autem ſubducunt vel ſubtrahunt, quia incertum eſt arte hoc fiat an manu. Subducimus enim arte, vt ſi carminibus, vel qua alia ratione: ſubtrahimus manu. Eiuſmodi pręſtigias deſcribit Syneſius in epiſt. Euthalij cuiuſdam, quem & βαλλαντᾶ vocat, id eſt ſaccularium, qui cum in mulcta ſoluenda vnū ſacculum oſtentaſſet, in quo erant aurei nummi, & huic ſimillimum alium occultaret, in quo erant ærei, numerata & appenſa pecunia aurea, & ſuo reddita ſacculo, mox clam alterum pro altero ſuppoſuit & tradidit. Iidem etiam Sacculari dicuntur, vt ſupra ex Suda & ſaccelius βαλάντιον Gloſsis. Marcellus De medicamētis: In ſaccello lineo ad frontem ſuſpendes. Saccularius autem eadem forma dicitur qua Manticularius, apud Tertullianum in Apologet. cap. 43.

SACRA priuata gentis cuiuſque fuiſſe quæ Diis penatibus paterfamilias faceret, conſtat ex Ciceronis lib. de legib. 2. Emancipati autem liberi arbitratu ſuo ſacra ſibi conſtituebant. Hinc filiifamilias in ſacris paternis eſſe dicuntur, l. 2. C. de bon. quæ lib. In ſacris manere, l. filiæ. 12. C. de collation. l. penult. C. de adopt. In ſacris parentum conſtituti, l. vltim. C. de inoffic. teſta. l. vlti. C. ad Tertyll. l. vltim. C. de cur. fur. In ſacris poſiti, l. in coniunctione. 20. Cod. de nupt. In ſacris retineri. l. 3. C. de bo. mater. Hine adoptati qui in alterius gentem tranſibant, in eius gentis ſacra tranſire dicebantur: vt apud Val. Max. lib. 7. c. 7. Et qui per emancipationem de familia demigrabant, à ſacris paternis dimitti, & abſolui, l. quidam. 31. C. de fideic. l. 1. C. de annal. excep. l. de emancipatis. 13. Cod. de legitimis heredibus.

Sacra loca ea ſunt, quæ publicè ſunt dedicata, ſiue in ciuitate ſint, ſiue in agro, l. 9. D. de rer. diuiſ.

Sacræ res ſunt, quæ publicè conſecratæ ſunt, non priuatè. ſi quis ergo priuatim ſibi ſacrum conſtituerit, ſacrum non eſt, ſed profanum, l. ſexta, §. 2. D. de diuiſ. rerum.

Sacræ item res ſunt, quæ ritè per Pontifices Deo conſecratæ ſunt, veluti ædes ſacræ, & donaria quæ ritè ad miniſterium Dei dedicata ſunt: ait Imp. §. 6. De rer. diuiſ. Sic Trebatius: Sacrum eſt, inquit, quicquid eſt quod deorum habetur, apud Macrob. Saturn. libr. tertio capi. 3. Et Gallus Aelius apud Feſtum: Sacrum eſt, inquit, quodcumque modo & inſtituto ciuitatis conſecratum ſit, ſiue ædes, ſiue ara, ſiue ſignum, ſiue locus, ſiue pecunia, ſiue quid aliud quod diis dedicatum & cóſecratum ſit. Sacrum autem à Sancto quid differat, vide Sanctum.

Sacra certamina ſunt, quæ diis dedicata ſunt, l. 4. D. de his qui notan. infa. qualia erant Iouis Capitolini, Apollinares ludi, & magnæ Deum matris. Quintilia. lib. 3. capi. 7. An laudes Capitolini Iouis perpetuæ ſacri certaminis materia, vel dubiæ ſunt, vel in oratorio genere tractantur. Inde Firmic. libr. 3. Matheſ. capi. 12. Sacris quoque faciet certaminibus propoſitos. Idem lib. 6. cap. 31. Athletam faciet ipſa genitura, & qui in ſacris certaminibus victor glorioſa & digna reportet præmia coronarum. Sic etiam ſacras coronas, in l. 40. D. de re iudic. accipio, quæ in ſacris certaminibus partæ ſunt.

Sacras etiam Impp. res ad ſe pertinentes vocant. Sic ſacras domos, ſacras largitiones, ſacra ſcrinia, ſacrum ſtabulum, ſacram monetam, ſacrum comitatum, in conſtitutionibus accipimus. Sic & principales conſtitutiones ſacræ dicuntur, l. quinta §. ſi tutor. D. de admi. tuto. l. quinta D. de manumiſsionibus, l. 27. D. de re iudicata, l. 43. D. de actio. emp. l. decimaoctaua, in princip. & §. 1. D. de iure fiſc. l. prima §. item. D. quæ ſentent. ſine appella. reſc. l. quarta, & l. ſexta D. de appella. recip.

Sacri affatus, l. ſacri. Cod. de diuer. reſcript. Id eſt principis reſcriptum. Eodem ſenſu, Sacrum oraculum, ſacra adnotatio, ſacræ literæ, ſacri vultus paſsim in Conſtitutionibus Impp. legimus: ſimiliter & ſacra forma.

Sacer cognitor, in l. tertia Cod. vbi Senatorum, l. quinta Cod. quo. appella. non recip. cui audientiam cauſſæ vice ſua princeps mandauit. Qui & ſacri auditorij cognitor, in Cod. Theodoſ. vocatur. Et iudex ſacrarum cognitionum in quadam inſcriptione italica, ex qua alia Romana inſcriptio ex Thermis Conſtantini deſcripta emēdanda eſt, in qua iudex ſacrarū conſtitutionum

tionum, pro cegnitionum, legitur.

Sacra via in l.2. D. de orig. iur. dicta eſt quòd in ea fœdus ictum ſit. reliqua vide apud Feſtum lib.17.

SACRAMENTVM dicitur ea pecunia quę in iudicium venit, in litibus: à ſacro. Qui petebat & qui inficiabatur de aliis rebus, vterque quingentos æris ad Pontificem deponebant: de aliis rebus item certo alio legitimo numero aſsium. Qui iudicio vicerat, ſuum ſacramentum à ſacro auferebat: victi ad ærarium redibat. Varro lib. De lingua 4. Sacramẽtum, inquit Feſtus, æs ſignificat, quod pœnæ nomine penditur, ſiue contendit. Id in aliis quinquaginta aſsium eſt, in aliis quingentorum, inter eos qui iudicio inter ſe cõtenderent. qua de re lege L. Papyrij Tribuni pl. ſancitum eſt his verbis: Quicunque Prætor poſthac factus erit, qui inter ciues ius dicet, Treſuiros capitales populum rogato: iíque Treſuiri * quicunque * ciere ſacramenta * exigunto, iudicantóque: eodémque iure ſunto, vt quos ex legibus, plebiſve ſcitis exigere, iudicaréve oportet. Sacramẽti autem nomine id æs dici cœptum eſt, quod & propter ærarij rationem, & ſacrorum publicorum multitudinem conſumebatur in rebus diuinis. Sic enim optimi ſcriptoris diuulſos inter ſe locos reconciliare conatur Hotom. Pedianus autem Verrin. 3. Comperendinatio, inquit, eſt ab vtriſque litigatoribus inuicem ſibi denuntiatio in perendinum diem. nanque cùm in rem aliquam agerent litigatores, & pœna ſe ſacramenti peterent, poſcebant iudicem, &c. Quibus ex Varronis, Pompeij, & Aſconij locis quantum inter Sacramentum & Sponſionem interſit, ita demonſtrari poſſe idem Hotom. arbitratur: vt ſacramentũ ſit certa & legitima pecunię ſumma, quę ab actore & reo deponebatur in ſacro, vt qui victus & damnatus eſſet, is pecunia ſua mulctaretur; qui viciſſet ſuam recuperaret. Sponſio autem dicebatur, mutua litigatorum promiſsio, cùm alter ab altero certam ſummam ſtipulabatur, ni bonam cauſſam haberet. In hac igitur ſtipulatio adhibebatur, & alter alterius fidem ſequebatur; neuter deponebat: in illo neuter alterius fidem ſequebatur, neuter ſtipulabatur, ſed vterque deponebat. in hac, victor actionem ex ſponſo habebat, id eſt certi condictionem, vt ſibi eam pecuniam exigere & habere liceret: in illo, victi pecunia ſacro committebatur, & in res diuinas conſumebatur. Iſidorus autem lib. Etymol. 5. Sacramentum, inquit, eſt pignus ſponſionis: quis violare quod quiſque promiſit, perfidiæ eſt. Quod quàm ineptum ſit, id eſt plane Iſidoricum, nemo non videt. nam Sacramentum pignus quidem eſt, at non ſponſionis: verum bonæ fidei litigatoris. In ſponſione nanque pignus non datur. Sacramentum autem in rerum capitalium iudiciis vſurpari ſolitum putare, planè abſurdum eſt. ídque ſuperior ille Pediani locus attente conſideratus, ſatis oſtendet. Hinc verò explicari poterit quod ait Tullius pro Roſcio Com. legitimæ partis ſponſionem factam. Nam ſacramenti quantitas lege definita erat. Huc pertinet elegãs Ciceronis Epiſt. ad Volumnium locus, in qua ita eſt: Pugna, ſi me amas, niſi ridiculum παρὰ προσδοκίαν, niſi cetera quæ ſunt à me in ſecundo de oratore per Antonij perſonam diſputata de ridiculis, ἄτεχνα & arguta apparebunt, vt ſacramento contendas mea non eſſe. Adde & illas ex Valerij Probi libello notas, S.N.S.Q. quæ hæc ſignificabant, Si negat, ſacramentum quærito. Item has Q.N.T.S.Q.P. id eſt, Quando negas, te ſacramento quinquagenario prouoco. Quæ fuiſſe ſolemnia ſponſionis ſacramenti verba veriſimile eſt.

SACRAMENTVM etiam dicitur, militare iuſiurãdum, in quod milites qui nomina dabant adigebantur: Græci ὅρκον στρατιωτικὸν appellant. huius autem ſacramenti fit mentio in l.8. C. de legat. l.3. C. Theod. de immunit. conceſ. Quo qui liberabantur, ſacramento ſolui dicebantur, l.2. §. miles D. de his qui not. inſam. l.14. D. de his quæ vt indig. l. vlt. D. de re milit.

SACRAMENTALES, à ſacramento, id eſt, iuramento, dicebantur ij, qui quamuis rei de qua ambigebatur, teſtes non fuiſſent, tamen ex eius cuius res agebatur, animi ſententia, in eadem quæ ille verba iurabant: ipſius videlicet probitate & innocẽtia confiſi. Nam tum demum adhibebantur, cùm teſtes nulli extarent. lib. Feud. 1. tit. 4. §. 3. & titulo 10. & titulo 26. Vaſſallus autem in ſacramentalium ſuorum numero minimum ſex cognatos adhibebat: dominus partim cognatis, partim vaſſallis, partim extraneis vti poterat. libro Feudorum 2. titulo 33. Plura cognoſce ex legibus Langobardorum titulo 41. De VVadiis de ſacramento fugientibus. Sic apud Gregorium Turonenſ. Apud Pariſios pater quidam pro filiæ pudicitia iurat. Tandem, inquit, ne crimen conſurgat vlterius, innocentem eam faciam ſacramento: eleuatíſque manibus ſuper altari, iurauit filiam non eſſe culpabilem. Forma autem huius Iuriſiurandi ſic exponitur in legib. Alemann. titulo 6. De Iuratoribus: Iſta verò ſacramenta ſic debent fieri, vt illi coniuratores manus ſuas ſupra capſam ponant, & ille ſolus cui cauſſa requiritur, verba tantùm dicat, & ſuper omnium manus manum ſuam ponat, vt ſic eum Deus adiuuet, vel illæ reliquiæ, & illas manus quas comprehenſas habet, vt de illa cauſſa vnde interpellatus eſt, culpabilis non ſit. In Lombardia autem plerunque Iuratores vocantur, vt libro primo titulo 10. l. ſi quis ex leui. Si huius facti teſtes non habuerit, cum duodecim Iuratoribus per ſacramentum affirmet, &c. Et in l. de homicidiis: Si huius facti teſtes non habuerit, cum 12. Iuratoribus legitimis per ſacramentum affirmet, &c. Video etiam hoc nomen apud Senecam, initio ludi Claudiani: Si libuerit reſpondere, dicam quod mihi in buccam venerit. quis vnquam ab hiſtorico iuratores exegit? Vbi Iuratores pro teſtibus poni vult Hotom. alij veritatem legunt, propter illud Ciceronis de Leg. 1. Faciunt imperitè, qui in iſto periculo non vt à poeta, ſed vt à teſte, veritatem exigant. Quo ipſo loco vocem DELECTATIONEM abeſſe exiſtimat hoc modo. Non vt à poeta delectationem, ſed vt à teſte veritatem exigant. Nam ſtatim ita ſequitur: Quippe cùm illa ad veritatem referantur, in hoc ad delectationem pleraque.

SACRAMENTVM alio ſenſu eſt ſacræ rei ſignum. vide 1. q. 1. c. multi. & extr. de ſacra. non iter.

SACRARIVM & ſacer locus differunt. nam ſacer locus, eſt locus conſecratus: ſacrarium eſt locus in quo ſacra reponuntur: quod etiam in ædificio priuato eſſe poteſt, l.9. D. de diuiſ. rerum. Sacrarium quoque appellatur illa pars, in qua ſunt clerici ad celebrandum propter ſacramenta, quæ ibi conficiuntur, & quia in altari maiori, cùm ſoleat eſſe ſacrarium, includuntur reliquiæ, extra, de conſec. eccleſ. vel alta. Eſt & Sacrarium Principis in l. vlt. §. legat. D. de mun. & honor. l.8. de legat. & decret. legat. C. Th.

SACRATÆ leges ſunt, quibus ſancitum erat, vt ſi quis aduerſus eas feciſſet, ſacer alicui deorum eſſet. Sunt qui eſſe dicant ſacratas, quas plebes iurata in monte ſacro ſciuerit. Feſtus. Alio ſenſu leges ſacratiſsimæ dicuntur, l. leges. 9. C. de legib. & conſtit. Leges ſacratiſsimæ, inquiunt Impp. quæ conſtringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent. Sacratiſsimæ autem, id eſt, ab imperatoribus latæ: eadem forma qua ſacræ domus, ſacræ largitiones, &c.

SACRILEGI ſunt, qui publica ſacra compilauerunt, l.6 & l. nona D. ad l. Iul. pecul. Seruius in ix. Ecloga Virgil. Sublegere ait furari eſt: vnde & ſacrilegus dicitur, qui ſacra legit, id eſt, furatur.

SACRILEGIVM Impp. appellant etiam ſuarum con-

ſtitutionum violatarum crimen, l.vn.C. de crimi.ſacril.l.6. de appellatio. in C. Theodoſ. Sacrilegiiſque crimen irrogant his, qui præcepta ſua neglexerint, vel ſcita violarint, l.1.C. vt digni.ordo ſeruet. lib. 12.l.13. G. de erogatio. milit. anno.lib. 12. & apud Caſsiodor. in libris Variar. aliquoties.

SACRISTA, ſiue Theſaurarius, qui ſacra vaſa, & veſtes cuſtodit, &c. c.perlectis. §. ad theſaurarium. 25. diſtinct.

SACROSANCTVM Feſto lib.18. dicitur, quod, iureiurando interpoſito, eſt inſtitutũ: vt ſi quis id violaſſet, morte pœnas penderet. Sic M. Cato ait AEdiles Sacroſanctos eſſe. Sic Sacroſancta eccleſia, C. de Sacroſan. eccleſ. Vide Sanctum.

Sacroſanctum etiam ſignificat id, quod ſine inexpiabili ſcelere violare nemini prorſus licet. Atque hoc ſenſu muri ciuitatis ſacroſancti dicuntur, vt qui eos violaret, morte pœnas penderet, in l.fin. D. de diuiſio.rer. Siquis, inquit, violauerit muros, capite punitur.

SACERDOS, dignitatis, & honoris nomen, Panor. in c. ſi ſacerdos. de offic. ordina. Sacerdotes curatores ſacrorum, quos maieſtati Dei, & ſacris vacare Paulus oportere dicit in l. nos diſtinguemus. §. ſacerdotio. D. de recep.

Sacerdotum autem duo genera erant apud Romanos: alterum, quod ad placandos deos conſtituebatur, vt ſacris præeſſet ſolemnibus: alterum, quod prędicta vatum, ſeu reſponſa, in quibus arcanum aliquid ſemper putabant latere, interpretabatur iis, quorũ ſcire intererat. Sic autẽ dij, vel reuera dæmones, ſtupidis Gentibus multifariam imponebant. Quandoquidem ipſe Satanas (inquit Paulus 2.Cor.11.) transfiguratur in Angelum lucis.

SACERDOTIVM, in l.37.§. ſacerdotio. D. de pactis. ſacerdotium etiam in prouinciis & municipiis, l.1. D. ad l.Iul. de ambitu, l.17. D. de mune. & honorib. l.8. D. de vacatio. muner. l.8. D. de excuſ. tuto. l.1. C. de natur. lib. l.vn. de pericu. ſucceſſ. lib.10. C. Quod patrimonij munus eſſe ait l. 8. de muneribus patrimo. li.10. C. Iul. Fir. lib.4. Matheſ. cap.15. Faciet quoque nobili poteſtate pro climatis genituræ menſura gymnaſiarchas, prouinciarum ſacerdotes. Verſabatur etiam ſacerdotiorum munus in apparatu, editione & exhibitione ludorum, vt oſtendit l. vlt. de expenſ. ludor. in C. Theod. Inde ſacerdotiorum editiones, in l.1. de ſpectacul. in C. Theod.

SÆVIRE, crudeliter in aliquem agere, §. ſed hoc tempore. Inſtit. de iis, qui ſunt ſui, vel al.iu.

SAEVITIA pro inconceſſa caſtigatione. Paul. ad legem Aqui. Præceptoris enim nimia ſæuitia culpæ adſignatur. Quia leuis duntaxat caſtigatio conceſſa eſt docenti, vt tradit Vlpian.

SAGA, in l.12. C. de curſu public. Inſtrata equorum. Interpretes βαπλαῖωρ τὰ παλαιὰ verterunt illo loco. vide Baifium in libell. de re veſtiaria.

SAGARIVS, ſagorum venditor. Hinc Sagaria negotiatio: ſicut à linteo, lintearia. Vlpian. de tribut. actio. l. Procuratoris. Duas, inquit, negotiationes exercebat puer, ſagariam, & linteariam.

SAGMINA, inquit Marcian. in l. ſanctum. de diuiſ. rer. ſunt quædam herbæ, quas legati Pop. Rom. ferre ſolebant, ne quis eos violaret: ſicut legati Græcorũ ferunt ea, quæ vocantur κηρύκια. Latinè Caducei dicũtur. De Sagminibus ſic Plinius lib.22.cap.2. Si quidem auctores Imperij Rom. cõditoréſq; immẽſum quiddã, &c. hinc ſumpſere: quoniam non aliunde ſagmina in remediis publicis fuere, & in ſacris legationibúſque verbenæ. Certè vtroque nomine idem ſignificatur, hoc eſt gramen ex arce cum ſua terra euulſum: ac ſemper & legati cum ad hoſtes, clarigatúmque mitterentur, id eſt res raptas clarè repetitũ, vnus vtique Verbenarius vocabatur. Feſtus item, Sagmina ait eſſe Verbenas, id eſt herbas puras: quia ea loco ſancto arcebãtur à Conſule Prætoréve, legatis proficiſcentibus ad fœdus faciendum. Horum vide exemplum apud Liuium lib.1. Itaque perperam faciunt qui apud Modeſt. l.vlt. D. de leg. Pomp. de paricid. ſagmineis virgis cædi parricidas legunt. nunquam enim commiſiſſent Romani vt herbam ſacram impio paricidarum corpore contaminarent, idque nefas non leui piaculo expiandum cenſuiſſent.

SAGITTAE à ſagaci, id eſt, veloci ictu, l. 2. C. quæ res expor. non debent. & vide in Nouell. de armis. Papias dictam ait ſagaciter acutam, apud Albericum. Hinc

SAGITTARIVS toto tit. extra de ſagittariis. Sagittarum appellatione an veniat baliſta, ponit Bartol. l. qui penum. D. de penu leg.

SALAMANDRA in l.3.§. allo. D. ad l.Corn. de ſicar. Id autem eſſe animal lacerti figura ſtellatum ac varium Dioſcorides libro 2. & Plinius libri 10. cap.67. ſcribũt, cui ſcilicet tãtus rigor inſit, vt ignẽ tactu ſuo extinguat. Hinc & nata eſt vulgi deprauata opinio, exiſtimantia igne eam veſci, nec vnquam eo abſumi: nam etſi præ frigiditate aliquo tẽpore in igne illæſa ſubſiſtere poſſit, tamen in ardentem fornacem iniecta, non dubium quin ab eo tandem conſumi debeat: quod & Galen. libro 3. de temperament. ſcripſit. Ceterùm inter venena numeratur. Nam hauſtum eius ſequitur inflammatio linguæ, & cum torpore, reſolutionéq; aliqua tremor, & ſermonis impedimentum, & liuor totius corporis, vt Dioſcorid. lib.6. & Plin. lib.29. cap.2. tradunt.

SALIS vectigal apud Romanos fuiſſe conſtat. Salis meminit Liuius lib.2. Cùm, ait, altero poſt reges exactos anno ſalis vendendi arbitrium, quia impenſo pretio venibat in publicum, omni ſumptu adempto conceſſum priuatis bello Punico ſecundo vectigal nouum à cenſoribus Nerone & Salinatore inſtitutum ex ſalaria annona. Etenim cum ſextante ſal & Romæ & per totam Italiam eſſet, Romæ eos pretio eodem, pluris in foris & conciliabulis & alio alibi pretio præbendum locaſſe, ac pretio ſalis tribus oneraſſe. vt idẽ refert li.39.

SALARIVM annuam erogationẽ ſignificat, quæ alicui ſui tuendi exhibendique cauſa præſtatur, l. vlt. D. de in rem ver. l. 8. §. ſi in ſingulos. D. de tranſactio. l. vlti. in fin. D. de obligat. & actio. l.19 §. vlti. D. de annu. lega. Salarium verò Cornut. in Perſium victum vnius diei interpretatur. Plin. hoc vocabulum à ſale duci ſcribit lib. 31. cap. 7. de ſale tractans: Honoribus etiam militiæque interponitur, ſalariis inde dictis, magna apud antiquos auctoritate, ſicut apparet ex nomine Salariæ viæ, quoniam illa ſal in Sabinos portari conſueuerat.

Salarium etiam annuas mercedes ſtipendiáque, quæ ob liberalem artem vel medicinam præſtantur, ſignificat, l. decimaſexta §.1. de aliment. lega. l. 4. D. de decret. ab ordinar. fac. l.51. §. item Papinianus. D. pro ſoc. l.7. l.56.§. ſalarium. D. manda. l.1. & l.18 Cod. eod. l.4. D. de offi. adſeſ. l.20. §. vlt. D. loc. Salarium quoque prædij Iuriſconſulti dicunt, in l.40.§. heres. de lega.1. l.8. D. de vſufruct. Et ſalarium pro lapidibus cædendis, in l. decimaquarta in fi. D. commu. præd. Item tribunorum militarium & ducum Salaria, erant annonæ ipſorum. Proinde ἀλάριον Græci interpretantur σιτάριον. Vopiſcus in Aureliano, Nam illi Romam venienti ſalaria ſui ordinis ſunt decreta. & poſtea. Panes militares numero ſedecim, panes militares caſtrenſes quadraginta, vini menſalis ſextarios quadraginta, &c. quæ ſequuntur. E quibus intelligitur annonam cuique deſtinatam & aſsignatam, Salarium dici. Idem in Probo, Itẽ in ſalario diurno, bubulæ pondo, porcinæ pondo ſex, caprinæ pondo decẽ, & quæ ſequũtur. Latius tamẽ patuit hoc vocabulũ, nec pro annona tãtum, verumetiam pro commodo & ſtipendio militũ vſurpatum eſt. Plinius, Nec pudet tribunorum militarium

ſalariis

ſalariis emere. Itaque à Græcis explicatur, στρατιωτικὸν ὀψώνιον, σιτηρέσιον, παροχὴ, & στρατιωτικὸν φιλάνθρωπον Veterib. gloſsis, quæ & Salaiium dici oſtendunt.

SALARIARIVS, cui ſalarium ſoluitur, vel qui ſalario fruitur, Vlp. l. 10. §. 8. D. mādati. Niſi ſi ſalariſri⁹ fuit, & hoc conuenit vt ſumptus de ſuo faceret ad hæc itinera, hoc eſt de ſalario. Eadem autem forma dictum eſt qua fideicommiſſarius, legatarius, depoſitarius.

SALGAMA appellantur herbæ, quæ conditæ ſale ad victum in vaſis adſeruantur, veluti enula, braſsica, beta, etiam nunc apud Turcas. Sed huius nominis obtentu exigebant etiam trāſeuntes milites, culcitras, ligna, oleum: quod tollitur lib. 12. C. titul. de Salgamo hoſpit. non præſtando. Ne quis, inquit imperat. Comitum, vel Tribunorum, ſalgami nomine, culcitram, lignum, oleum, à ſuis extorqueat hoſpitibus. Annotauit tamen Alciat. quòd & ſalgami appellatione, venit oleum, ſal, butyrum, & huiuſmodi eſculenta ad condiendum: atque etiam alia in dies neceſſaria, veluti ligna.

SALINÆ, locus vbi fit ſal, apud Caiū l. 1. quod cuiuſq. vniuerſ. in princi. Plini. auctor eſt, Ancum Martium regem ſalis modia ſex millia in congiario populo dediſſe, ſalináſque primùm inſtituiſſe. Earum autem vectigal, exploſis regibus ſublatum, iterum impoſuit cenſor M. Liuius, ob id ipſum Salinator appellatus. Athenæus autem refert lib. 3. Δειπνοσοφιστῶν ca. 1. à Lyſimacho iam olim in Troade vectigal ſalinarum conſtitutum, & natura tamen id quaſi refugiente, ſtatim exaruiſſe ſalinas, ac remiſſo vectigali rurſus prodiiſſe.

Salinæ publicæ fuerunt, & Principis propriæ, vt ferè omnes in Gallia, ex quibus ideo Princeps amplum ſibi vectigal parat, quòd ſuæ cuique regioni deputatæ ſint ſalinæ, nec liceat aliunde inuecto ſale vti. Locantur autem publicanis ad certum tempus: & ita iam pleriſque in locis locari cœpere, vt certo pretio ſal à conductoribus emere ſinguli cogantur. quod ſiquis ex iure Romano confirmare velit, in promptu eſt l. inter publica. D. de verb. ſignif. l. ſiquis ſine. C. de vectig. & comm. & l. liber homo. §. 1. D. de hered. inſtit. & in libris feudorum inter regalia ſalinarum quoq; reditus computantur, titu. Quæ ſint regaliæ. Admonebimus tamen, priuatis etiam Romano iure ſalinas poſsidere licuiſſe, l. forma. §. ſalinæ. D. de cenſib. l. 5. §. 1. D. de reb. eor. qui ſub tut. l. generali. §. vxori. & §. ſeq. D. de vſufr. leg. Nec illud omittendum propriam hanc fuiſſe olim feminarum pœnam, vt in opus ſalinarum damnarentur, vt indicat l. aut damnum. 8. §. in miniſteriū. D. de pœn. & l. mulier. 6. D. de capt. & poſtlim.

Salinarum vectigal, in d. l. 17. & l. 1. D. quod cuiuſque vniuerſ. l. 59. §. 1. de hered. inſtit.

Salinarum conductores, in l. 11. C. de vectiga. & comm.

SALICA lege vxorem accipere dicitur, qui ea lege accipit, vt ei manè diei nuptiarum munus ſponſalitium afferat: quod munus Morgengeba vel Morganatica dicitur lib. Feud. 2. tit. 30. & de eo diximus ſuperius. Eſt autem lex Salica eorum Francorum propria, qui Franci Orientales dicti ſunt, à Sala flumine denominati. Eguinarthus in Carolo magno: Ac Salam fluuium qui Thuringos ac Surabos diuidit, poſtea à Francis, qui Orientales dicuntur, incolitur. Item alio loco: Franci duas habent leges, plurimis in locis valdè diuerſas. Significat autem eas quæ in volumine Barbaricarum legum vocātur Salica & Francica: quæ ipſa Francorum Occidentalium propria eſt. Tamen Hermannus Comes in libell. de Orig. Franc. Ripuariam, non Francicam nominat. Duas, inquit, Francos habuiſſe leges, ipſorum auctores teſtantur, Salicam, atque Ripuariam: quibus nullus Regum ante Carolum Magnum adiicere quicquam tentauit. Eſt autem Ripuaria regio, quæ Rheno, Moſella & Moſa, quaſi triangulari forma concluditur, & Neuſtria vel Auſtraſia vocatur. Guilelmus de Nangis (cuius libri nōdum editi ſunt) ſub anno 420. Franci cœperunt legibus vti, & legem Salicam dictauerunt per quatuor gentis ſuæ Proceres electos de pluribus: qui, ſicut lex Salica declarat, iudicauerunt. Ex quibus intelligi poteſt, quàm verum ſit, quod nonnulli Claudij Seyſſellij auctoritate adducti diſputant, Salicam legem mendoſè dici pro Gallicam. Neque enim illos adiuuat, quod Vitus Amerbachius in Capitulari Caroli ſcribit, Gallicam, pro Gallicanum in antiquo ſuo Codice ſcriptum fuiſſe: quod abſurdiſsimum eſſe verba legis perſpicuè demonſtrant: Vt cantum Romanum pleniter diſcant, ordinaliter per nocturnalia, vel graduale officium peragatur: ſecundum quod beatæ memorię genitor noſter Pipinus Rex decretauit, vt fieret. quando Gallicanum tulit: & ob vnanimitatem Apoſtolicæ ſedis & ſanctæ Dei Eccleſiæ pacificam concordiam. Quis enim non videt his verbis ſignificari, ante Pipinum Regem moris fuiſſe, vt in Gallicis Eccleſiis Gallica lingua hymni Deo canerentur, & officium (vt ipſe loquitur) perageretur: verùm vbi Pipinus Gallicanum Regnum Papæ beneficio adeptus eſt, tum Romano Pontifici de ſe optimè merito præter cetera hanc gratiam retuliſſe, vt deinceps Latina lingua officia Eccleſiaſtica peragerentur. Quæ eadem Caroli Conſtitutio extat Leg. Franc. lib. 1. cap. 74. Frācicam autem legem abſurdum eſt ad Gallos noſtros, ſiue potius Francogallos referre: cùm Francorum nomine plerunque apud iſtius ſeculi ſcriptores generaliter Germani omnes intelligantur. Sic apud Petrum de Vineis libro Epiſtol. 6. cap. 25. Viuens iure Francorum, in eo videlicet, quod maior natu excluſis minoribus fratribus & coheredibus in caſtro ipſo ſuccedat, inter eos nullo tempore diuidendo. Iohā. Nauclerus Gen. 27. Carol⁹ Magnus Rex Francorum dicebatur: quod idē erat ac ſi nominatus fuiſſet Rex Germaniæ & Galliæ. Nam clarū eſt, quòd eo tempore omnis Gallia Tranſalpina, & etiam Germania à montibus Pyrenæis vſque in Pannonias Francia dicebatur. Illa, id eſt Germanica, Francia Orientalis: altera, id eſt, Gallicana, Francia Occidentalis. In quo veræ hiſtoriæ concordant omnes.

SALITOR, qui ſalis tributum colligit. Interpres Ciceronis Epiſtol. ad Atticum libro 4. exponit Salitores, præfectos, quos Iuriſperiti Murilegulos appellant. Quidam tamen codices habent, non Salitoribus, ſed, Data à litoribus.

SALIENTES, fontes tubulis, fiſtuliſve aquam fundentes: nomine ab eo deducto; quod aqua ex tubuli capite in labrum fluēs, ſalire videatur, l. 15. D. de act. empt. Atque id proprie de lapidibus, aut perſonis, ex quibus aquæ ſaliunt intelligi debet. Baſilicis ἀνάβρυτοι dicuntur: Veteribus Silani. Itaque qui Gloſſemata ſunt interpretati, Silanum κρουνὸν exponunt, vt refert, Cuiacius. Dicitur & Tullius. Feſtus, Tullios alij dixerunt eſſe Silanos. Cornelius Celſus lib. 3. Confert etiam aliquid ad ſomnum ſilanus iuxta cadens. Lucretius 6. *Corpora ſilanos ad aquarum ſtrata iacebant.* Itaque l. 17. §. vlt. eod. tit. perſonas, ex quarum roſtris aqua ſalire ſolet, id eſt Silanos, aut Tullios. Alij Siluanus dici volunt, ſed illud magis probatur.

SALIX arbor celeriter creſcens, l. Gaius. D. de ann. leg.

SALICTVM, locus ſalicibus conſitus, l. quæſitum. D. de fund. inſtru.

SALTVS appellabant veteres paſcua loca, & paſtionibus accommodata, l. penu. §. 1. D. ſi ſeruit. vindic. l. 8. D. de inſtr. vel inſtru. l. 52. D. de action. empt. l. 25. D. de pigner. actio. Varro libro 4. de ling. Lat. Quos agros non colebāt propter ſiluas, aut id genus, vbi pec⁹ poſſit paſci, & poſsidebāt, ab vſu ſuo ſaltus nominarunt. Hæc Græci ἄλση καὶ νάπας, noſtri nemora dicunt. Aelius verò Gallus apud Feſt. li. 17. ſaltū definit, vbi ſylvę

& paſtiones ſunt, quarum cauſſa caſæ quoque ibi ſint. Etſi qua particula in ſaltu paſtorum aut cuſtodum cauſſa ſtatur, ea res non perimit nomen ſaltui; non magis quàm fundi, qui in agro culto & eius cauſſa habet ædificium, ſi qua particula in eo habet ſyluam. Virgil. lib. 2. Georg.

Saltibus in vacuis paſcunt, & plena ſecundum Flumina.

Inde ſaltus paſcuus, l. 19. §. 1. D. loc. Et Saltus paſtionéſque, in l. 8. D. de inſtru. vel inſtru. Et per greges paſtionéſque fructus ex ſaltibus percipi dicitur, l. 32. D. de vſufruct. l. 9. D. de inſtrum. vel inſtru. In ſaltibus etiam venari dixit Tryphoni. in l. 62. D. de vſufruct. Virgil. 1. Georgic.

Et magnos canibus circundare ſaltus.

Saltus autem alij æſtiui, alij hiberni erant, l. 67. de legat. 3. l. 3. §. ſaltus. l. 44. §. vlt. D. de adqui. poſſeſſ. Aeſtiuos definit Vlpia. quibus interdum etiam hieme, plerunque autem æſtate vtimur, l. 1. §. æſtiua. D. de aq. cotti. Hinc

SALTVARIVS, ſaltuum cuſtos. Vlpianus tamen l. quæſitum. 12. §. ſaltuarium. de inſtru. vel inſtrum. legat. non eum tantum hoc nomine contineri putat, qui ſaltuum vel finium cuſtodiendorum cauſſa in fundo paratus ſit, ſed & qui fructuum conſeruandorum gratia, vt & probat l. in inſtrumento. in fin. D. eod. Paulus in priori ſignificatu vſurpauit lib. 3. Sentent. tit. 6.

SALTVENSES fundi Principis dicuntur ſub rub. Cod. de fund. patrim. & ſalt. Erant autem nemora paſtioni deputata, id eſt fundi qui pecoris paſcendi cauſſa elocari ſolebant, cum in Principis patrimonio conſeruarentur.

SALVIANVM interdictū, vide Interdictū Saluianum.

SANATES dicti ſunt, qui ſupra Infráque Romam habitauerunt. quod nomen iis fuit, quia cum defeciſſent à Romanis, breui pòſt rediere in amicitiam, quaſi ſanata mente. Itaque in XII. Tab. cautum eſt, vt idem iuris eſſet Sanatibus quod fortibus: id eſt bonis, & qui nunquam defecerant à pop. Roma. Hæc Feſtus.

SANCTA propriè dicimus, quæ neque ſacra, neque profana ſunt, ſed ſanctione quadam confirmata: vt leges ſanctæ ſunt: ſanctione enim quadam ſunt ſubnixæ. quod enim ſanctione quadam ſubnixum eſt, id ſanctum eſt, etſi Deo non ſit conſecratum. & interdum in ſanctionibus adiicitur, vt qui ibi aliquid commiſit, capite puniatur, l. 9. §. 2. D. de diuiſ. rerum.

SANCTVM eſt, ait Trebatius, interdū idem quod ſacrū, idémque quod religioſum: interdum aliud, id eſt, nec ſacrum, nec religioſum: nimirum incorruptum & inuiolatum. Hæc Macrob. lib. 3. capi. 3. Saturn. Feſt. autem lib. 16. Inter ſacrum & ſanctum & religioſum differentias Aelius Gallus belliſsimè refert: ſacrum, ædificium conſecratum Deo; ſanctum, murum qui ſit circa opidum; religioſum, ſepulcrum vbi mortuus ſepultus, aut humatus ſit. Sed illa portione quadam & temporibus eadem videri poſſe. Siquidem quod ſacrum eſt, id lege aut inſtituto maiorum ſanctum eſſe putant, quòd violari id ſine pœna non poſsit. idem religioſum quoque eſſe, quòd iam ſit aliquid, quod ibi homini facere non liceat, & quod ſi faciat, aduerſus deorum voluntatem videatur facere. Similiter de muro aut ſepulcro debere obſeruari, vt eadem & ſacra & ſancta religioſa fiant. Hæc Feſtus. Propriè autem ſancta dicuntur, quæ ab iniuria hominum defenſa atque munita ſunt: inquit Marcianus. l. 8. D. de rer. diuiſ. Munita autem propter pœnam propoſitā ſignificat. Nam ſancire eſt ſanguine ſuſo cōfirmare: vt Seruius Grāmaticus teſtatur. neq; Marciano aſſentimur, vt nec Hot. qui à ſagminibus hoc verbum eo loco deducit: quin Feſto potius, & Aggeno Vrbico in Cōmen. ad Front. qui ſanctum & ſagmina à ſanciendo, id eſt confirmando deducit. A ſanguine tamen confictum eſſe, vel ex conſuetudine ſacrorum ſollemnium, quam Saluſtius in Catilinaria commemorat, Hotom. putat. Fuere, inquit, qui dicerent, Catilinam cùm ad iuſiurandum populares ſceleris ſui adigeret (ſic enim legendum, non Addiceret) humani corporis ſanguinem vino permiſtum in pateris circumtuliſſe: inde cùm poſt execrationem omnes deguſtaſſent, ſicuti in communibus ſacris fieri conſueuit, aperuiſſe conſilium ſuum, &c. Sancta ergo prima ea ſunt, quæ cæſa victima, & execratione interpoſita, confirmata ſunt. Et SACROSANCTA, vt vult idem Hotom. illa eadem propriè, quaſi quę ſacro facto ſancita ſunt. Sed Liuius li. 3. cum idem propè ſibi vider ſignificaſſet, Iuriſconſultis tamen aliud placere oſtendit: Cùm inuiolatos Tribunos plebis, inquit, religione, tum lege etiam fecerunt, ſanciendo, vt qui eis nocuiſſet, eius caput Ioui ſacrum eſſet: familia ad ædem Cereris, Liberi, Liberæque venum iret. Hac lege Iuris interpretes negāt quenquam ſacroſanctum eſſe, ſed caput eius qui eorum cuiquam nocuerit, ſacrum eſſe, id ſanciri. Hæc Liuius. Eámque Iuriſconſultorum etymologiam Feſtus lib. 17. ſecutus: Sacroſancti, inquit, dicuntur, qui ſanciuntur vt ſint ſacri, ſi ſacrum violent. Itaque Sacroſancta duobus modis fiunt: religione, ſiue iuraiurando, & lege. quorum vtrunque Liuius eodem loco ſignificat, his verbis: Et cū religione inuiolatos eos, tum lege etiam fecerunt. Paulo autem pòſt religionem iuſiurandum interpretatur. Dionyſius autem libro ſexto: Iurarunt, inquit, per ſacra omnia, ſe poſteróſque ſuos hanc perpetuò legem obſeruaturos: addita execratione, vt qui legi parērent, ita deos ſuperos atque inferos propitios haberent: qui non parērent, infeſtos. Hunc vtrunque modum exponit Cicero in ea pro Corn. Balbo: Quid fuit in ea rogatione, quod ſacroſanctum videretur? Primùm enim ſacroſanctū eſſe nihil poteſt, niſi quod populus plébſve ſanxiſſet. Deinde ſanctiones ſacrandæ ſunt, aut genere ipſo, aut obteſtatione & conſecratione legis, aut pœnæ: cùm caput eius, qui contrà facit conſecratur (Sic autem locū emendari vult Hotom.) Aut genere ipſo, vt obteſtatione & conſecratione legis: aut pœna, cùm caput eius, &c. Duos enim tantùm hos fuiſſe modos, locus inſequens, vbi ex enumeratione partium argumētatur, perſpicuè oſtendit. Quid habes igitur dicere, inquit, de fœdere eiuſmodi? Vtrū à capitis conſecratione, an obteſtatione legis ſacroſanctum eſſe confirmas? Ex quibus copioſè diſputatis perſpicuum eſt hoc inter Sanctum & Sacroſanctum interesse, quod inter genus & ſpeciem. Sacroſancta enim dicuntur ea, quæ ſub capitis pœna ſancita ſunt, vt inuiolata & incorrupta eſſent. Quæcunq; verò pœnam aliquam continent paulo grauiorem, Sancta nominantur. Planum eſt præterea & ſancta & ſacroſancta ea plurimùm dici, quæ inuiolata ſunt. Hinc Cicero in ea pro domo ſua, de cuiuſque domo verba faciens: Hoc, inquit, perfugium eſt ita ſanctum omnibus, vt inde abripi neminem fas ſit. Hinc ſacroſanctæ eccleſiæ dicuntur à Iuſtiniano, quæ aſylum præbent. Hinc illud Ciceronis in Catilinam. Quid enim expectas? bellum? quid ergo? in vaſtitate omnium tuas poſſeſsiones ſacroſanctas futuras putas? Hinc ſacroſancta fœdera ſemper appellantur, quia gentibus omnibus moris fuit, vt ea ſanguine ſancirent. Cuius rei exemplum inſigne teneri non poſſum, quin hoc loco ex Corn. Tacit. li. 12. ſubſcribam: Mos eſt, inquit, Regibus (de Armenia loquitur) quoties in ſocietatem coeant, implicare dextras, polliceſque inter ſe vincire, nodóque perſtringere. Móxque vbi ſanguis in artus extremos ſe effuderit, leui ictu cruorem eliciunt, atque inuicem lambunt. Id fœdus arcanum habetur, quaſi mutuo cruore ſacratum.

Sanctæ autem res ſunt, vt in ciuitatibus & opidis muri

& portæ

& portæ, l.1. & l.8.in fi. D.de rer. diuiſio. l. 2. D.ne quid in loco ſac. Zonar.tomo ſecundo σάγκτα τὰ παρὰ ῥωμαίοις τὰ τείχη. Sed enim quod ad portas attinet, à Iuriſconſultis diſſentire Plutarch.videtur, qui ἐν τοῖς ῥωμαϊκοῖς muros ἱερὰς eſſe, portas non item, ſcribit. quòd per portas cadauera efferantur, aliæ item res immundæ & minimè puræ per eas tranſmittantur, inuehantur, euehantur. Verùm diuerſa potiùs quàm contraria aut pugnantia dicit. Meritò enim negat portas religionis quicquam habere, non autem muros, qui aratro circumduci atque ambiri certis adhibitis ſacris in deſignanda vrbe ſolebant: cùm eo loci, in quo portæ ſtruendæ erant, ſiſti aratrum, & ſuſtolli conſueuiſſet. Verum eſt tamẽ nec portis nec muris quicquam con iungi, vel apponi licuiſſe, nec aliquid omnino in eas ſine nefario ſcelere committi potuiſſe, quo violari viderentur. Eapropterque in ſanctis conſulti eorum vtrumque rectè numerant, l.2.& l.vlt. D.ne quid in loco ſac. Gaius lib.2. Inſtitu. tit.1. Sanctæ quoque leges dicuntur, propter ſanctiones, quibus leges ſe ipſas olim muniebant, l.9.§.propriè D.de rer. diuiſio.

Sanctius ærarium ab antiquis dicebatur, quod prorſus intactum erat, ex quo nihil promi licebat, ob annuas neceſsitates.

SANCTIONES vocamus eas legum partes, quibus pœnas conſtituimus aduerſus eos qui contra leges fecerint: ait Imp. §.8. de rer.diuiſ. Papin. l. 41. D. de pœn. Sanctio legum quæ nouiſsimè certam pœnam irrogat, iis qui præceptis legis non obtemperauerint, ad eas ſpecies pertinere non videtur quibus ipſa lege pœna ſpecialiter addita eſt. Eius ſanctionis exemplum pulcherrimum libet ex reliquiis legis Regiæ propter ſummam elegantiam & vetuſtatem adſcribere: SI QVIS HVIVSCE LEGIS ERGO ADVERSVS LEGES, ROGATIONES, PLEBISVE SCITA, SENATVSVE CONSVLTA FECIT, FECERIT, SIVE QVOD CVM EX LEGE, ROGATIONE, PLEBISVE SCITO S. VE C. FACERE OPORTEBIT, NON, FECERIT, HVIVS LEGIS ERGO ID EIVS FRAVDI ESTO, NEVE QVID OB EAM REM POPVLO DARE DEBETO, NEVE CVI DE EA RE ACTIO, NEVE IVDICATIO ESTO: NEVE QVIS DE EA RE APVD * CI SINITO. Cic.ad Att.3.Ep.23. Scis enim Clodiũ ſanxiſſe, vt vix aut omnino nõ poſſet nec per Senatum, nec per populum infirmari ſua lex. ſed vides nũquam eſſe obſeruatas ſanctiones earum legum, quæ abrogarentur. nam ſi id eſſet, nulla ferè abrogari poſſet: neque enim vlla eſt, quæ non ipſa ſe ſepiat difficultate abrogationis. Idem Verrina 6. Quid multa? niſi vehementius homini minatus eſſem, niſi legum ſanctionem pœnámque recitaſſem, tabularum mihi poteſtas facta non eſſet.

Sanctio legum triplex eſt: ſumma, media & infima. Summa eſt, quæ id quod aduerſus legem commiſſum eſt, ipſa per ſe ac vi ſua, id eſt, ſine magiſtratus opera reſcindit: veluti Sanctio legis Aeliæ Sentiæ, quæ libertatem eius qui in fraudem creditoris manumiſſus eſt, irritam eſſe iubet, §.2.qui & quibus ex cauſsis. Media eſt, quæ non per ſe, ſed magiſtratus opera quod commiſſum eſt reſcindit: veluti ſi res vendita non valet dimidium precij, vel precium non valet dimidium rei, l.2.C. de reſcind. vend. Item cùm ea quæ in fraudem minorum aut creditorum facta ſunt, reſtituuntur. Infima eſt, cùm quod commiſſum eſt non reſcinditur, ſed is qui commiſit mulctatur: velut in lege Furia teſtamentaria, quæ plus mille aſsium legatum mortiſve cauſſa capere vetat, & aduerſus eum qui plus ceperit, quadrupli pœnam conſtituit.

Sanctio pragmatica, vide PRAGMATICA ſanctio.

Sanctuarium principis libri ſunt atque commentarij, in quos agrorum formæ referebantur, aut, quod magis eſt, locus ipſe & tabularium, in quo huiuſmodi libri reponebantur. Sicul. Flacc. in lib. de conditio. agror. Quòd ſi quis contradicat, ſanctuarium Cæſaris reſpici ſolet. omnium enim agrorum & diuiſorum, & adſignatorum formas, ſed & diuiſionem commentarius & principatus in ſanctuario habet. Qualeſcũque enim formæ fuerint, ſi ambigatur, de eorum fide ad ſanctuarium principis reuertendum erit. Hygen. in lib. de limitibus conſtit. Omnes ſignificationes & formas æris tabulis inſcribemus, libros æris & typum totius perticæ linteis deſcriptum, ſecundum ſuas determinationes, deſcriptis adfinibus, tabulario Cæſaris inferemus. Et ſi qua beneficia, aut conceſſa, aut adſignata coloniæ fuerunt, ſiue in proximo, ſiue inter alias ciuitates, in libro beneficiorum adſcribemus. Et quidquid aliud ad inſtrumentum menſorum pertinebit, non ſolùm colonia, ſed & tabularium Cæſaris manu cõditoris ſubſcriptum habere debet. Ita & Sanctuarium Mithridatis pro ſecreto eius tabulario dixit Plin. lib. 33. cap. 8.

SANCTIMONIALES appellant Impp. virgines Deo deuotas, dicatas, & conſecratas, tub. de rap. virg.

SANGVIS, vide Conſanguinei.

SANGVINEA, & ſanguineæ virgæ (nõ ſagmineæ) apud Modeſtinũ l. vlt. D. de leg. Pomp. de parricid. è ſanguineis fruticibus erant, quibus cædi iubentur parricidæ, vt aut terror ineſſet in cruento eorum colore, aut ad horrorem, vt volunt quidam, cruentabantur: vt de Bellona ſcribit Maro:

Quam cum ſanguineo ſequitur Bellona flagello.

De iis ſcribit Plinius libri 19. cap. 10. & lib. 24. cap. 11. Hinc Sanguineæ haſtæ, quæ quod coloris erant cruenti, ideo & iis ad bellum indicẽdum feciales vtebantur: has volunt quidam ſanguine cruentatas, quo atros & cruentum bellum minarentur.

SANGVINOLENTVS, l.2. C. de patr. qui fil. ſuos diſtr. ſanguine materni vteri adhuc perfuſus, id eſt recens natus, vt l.1. C. Th. de expoſ. Siquis, inquit Conſtantinus, propter nimiam paupertatem, egeſtatémque, victus cauſſa filium filiáve ſanguinolentos vendiderit. Ita enim legendum eſt eo in loco, vt in tit. de infan. expoſ. & de his qui ſang. nutr. acc. Et in hac collectionis formula: Nos in Dei nomine matricularij S. Martini, dum mane ad oſtia ipſius eccleſiæ obſeruanda conueniſſemus, ibi infantulum ſanguinolentum inuenimus, & per triduum an quiſquam eum ſuum eſſe diceret, perquiſiuimus: nullo inuento, Gaio nutriendum eum dedimus, vt eum in ſuo ſeruitio iuxta legis ordinem retineat, pro quo pretium accepimus ſolidorum decem. Hos Iuuenalis Rubentes appellat. Sat. 7.

—Modo Primos incipientes
Edere vagitus, & adhuc à matre rubentes.

Græci ἀρτιγενεῖς, & ἀρτιλόχευς vocant.

SANVS non eſt, cui lingua abſciſſa eſt, l. ſi cui lingua. D. de AEdil. edict.

SAPA, muſtum ad tertiam partem decoctum. Vlpia. de fund. inſtr. l. quæſitum. Vas, inquit, æneum, in quo ſapa coqueretur, & defrutum fieret, &c.

SAPIANS à populo Romano primus appellatus eſt Publius Atilius, vt teſtatur Pomponius l. 2. §. deinde Sextus. de orig. iur. Hinc & Sapientes pro iuriſperitis, vt apud Romanos, prudentes, lib. Feud. 2. tit. 25. Super negotio iſto tale eſt Sapientum noſtræ ciuitatis conſilium, videlicet Oberti & Gerardi. Radeuicus lib. 1. cap. 27. At ſapientes & legum periti perſuadent, Mediolanenſes, licet improbos & inſames, iudicis tamen officio per legitimas induciss citandos eſſe: hoc eſt, iudicis edictum vnum, mox alterum & tertium, ſeu vnum pro omnibus, quod peremptorium nominatur. Ea eodẽ numero quatuor illi Principes Iuſtinianici iuris interpretes fuere, quorum gloſſis Accur-

ſium magnoperè adiutũ fuiſſe conſtat.de quibus idem Radeuicus lib.2.cap.5. Habens,inquit,(de Friderico primo Imp.loquitur) videlicet Bulgarũ, Martinum, Iacobum,Hugonem,viros diſertos. & in lege doctiſſimos,legúmque in ciuitate Bononienſi doctores,& multorum auditorum præceptores.&c.

SAPIENTIAM pro philoſophia dixit Pomp.l.2.§.poſt hunc.D.de orig. iur. & Sapientia ciuilis, iuris ciuilis ſcientia,l.1.§.pro ſude D.de extraord.cogni.

SARCIRE in 12.tabul. ſatisfacere ſignificabat, auctore Feſto. Inde ſarcire noxam, id eſt, damnum præſtare, l.1.§.cùm arietes D.ſi quadrup.paup. fec.dic.l.14.D. incend.rui. Et ſarcire damnum, in l.32. in fi.D.de dam. infecto. Sícque apud Feſtum Seruius Sulpitius, Sarcito in XII. Tab. exponit damnũ ſoluito, præſtato. Sarcire eſt etiam integrum facere. Hinc Sarcire ædificia, in l.7.§. vlt. D.de iure deliber.eſt corrupta reſtituere. Hinc

SARTA tecta Feſtus ſic interpretatur: Sartè ponebant pro integrè. ob quam cauſſam opera publica quæ locantur,vt integra tecta præſtentur,ſarta tecta vocantur. Etenim ſarcire eſt integrum facere. Hæc Feſtus. Sed videamus ne non de tectis locutio intelligatur:verum hoc coniunctim pronuncietur, item vt alia complura,in quib.& coniunctiu ſubauditur. vt Ire agere, Vti frui, & quæ ſunt generis eiuſdem: vt ſit Sarta & tecta. quidam c literam interponendam putant, quod à Sarcio declinatum ſit, non à Sarrio. Chariſius libro ſecundo, Sarctè, inquit, pro integrè. Sarcire enim eſt integrum facere. Hinc Sarcta tecta vti ſint, opera publica publice locantur. Vlpianus l.7.D.de offic.proconſ. Aedes ſacras & opera publica circumire inſpiciendi gratia, an ſarta tecta quæ ſint, vel an aliqua refectione indigeant. Idem l.7.§.1.D.de vſufru. Hactenus tamen vt ſarta tecta habeant.item: Vnde Celſus de modo ſarta tecta habendi quærit, ſi quæ vetuſtate corruerunt, reficere non cogitur. Item apud Macrum in l.7.§.1.D. de leg.Iul.repetund.

SARCINATOR, Sarcinatrix, qui quæ ſarcienda veſtimenta accipit, vel veſtes conſuit, l.25.§.vlt.D.loca.l.1. §.1.D.de tributor.l.5. D.nautæ caupo.l.27. D.de pecul.l.5.§.1.D.de inſtitor.l.82.D.de furt. Non. Marcell. Sarcinatorem ſutorem interpretatur, addito Lucilij verſu,

Sarcinatorem eſſe ſummum ſuere centonem optimè.

SARCOPHAGVS ſepulchrum & capulum ſignificat, quod ex ſarcophago lapide fiſſili corpora celerrimè conſumente, qui in Troade plurimus naſcebatur, fieret, vt Iſido. lib. 16.cap. 4. ſcribit. ἀπὸ τοῦ σάρκα φαγεῖν, quod carnes exedat. Inuenitur verbum hoc in l.37.D. de religio.& ſump. Et precium loci, in quo defunctus humatus eſt, & ſiqua vectigalia ſunt, & ſarcophagi, & vectura. Sic l.18.§.vltim.de alim.legat.l.6.de ſepul.vio. in C.Theod. Et in libello varior. auctor. de limitib. Orcas lo ſiue inuenies, Sarcophaga in fine inuenies. Et in Epigramm.Antiq.

Letaque iaces condita ſarcophago.

Et in alia inſcriptione: Corpora eorum fictili ſarcophago commendauerim.

SARDONYX, gemma. Plinius libr.37.capi.6.nomẽ compoſitum ſcribit ex ſarda, lapide in Sardinia reperto, coloris rubri:& Onyx, quæ gemma eſt ad vnguis humani ſimilitudinem accedens. Vlpianus Sardonyca numerat inter gemmas magni precij, l. 6. D. de bon. dam.vbi tamen SARDONYCHICA legitur.

SARCOCALLA, in l.vlt.§. ſpecies. D.de public. ea videtur eſſe quæ ab aliis auctoribus Sarcocolla vocatur, vt & ibidem Saffirinus vocatur, meo quidem iudicio, qui à Plinio lib.37.cap.9.& Iſido.lib.16.cap.9. Sapphyrus appellatur. Eſt autem Sarcocolla lacryma arboris in Perſide naſcentis turi ſimilis, vt Dioſcor. lib. 3. & Plin.lib.13.cap.11.& lib.24.cap.14.ſcribunt. Nomen inde habet, quod diſſolutam & hiantem vulnere carnem adſtringat & adglutinet.

SARMENTA. Sarpere antiqui pro purgare ponebant: vnde & virgulæ abſciſſæ, ſarmenta dicuntur, l.ligni appellatione.D.de leg.3.

SATIS pro valde, in l.4.D.de in integr. reſtit. quemadmodum Florentiæ legitur, & in l.7.§. belliſſimè. D. quod vi aut clam.l.decimaſexta. l.45. §.penultimo.D. de fideicom.libert.l.2.§.poſt hos quoque. D.de orig. iur. Vbi Satis ſuperlatiuo iungitur. Sic ſatis inhumanum, ſatis inciuile, ſatis impium, in l.6.in fin.priu.D. de pigner. actio. l. 20. D. de adquir. hered.l.37. D.de leg.3.l.15. D. de procuratoribus, l. 66. in fi. D. de ritu nupt.l.1.C.de commun.rer. alienat. l.33. C. de inoffic. teſtam. & in aliis Iuſtin. Conſtitutionib. ſæpe. Particula autem ſatis, his verbis dare, facere, præſtare, accipere, petere, offerre, eleganter cõiungitur: ſolet tamen & ab iis diſiungi, vt paſsim videre eſt.

SATIS ACCIPERE dicitur creditor, legatarius, aut alius quilibet, cui cautio præſtatur, l.8.D.de vſufr.ear. rer.l.17.D.de teſtam.tut.l.7.D.de incen.ruina. l.30.D. de vſufructu legato.l.vltim.§.vltim.D. quod legatorum, l.30.§.vltim. D. de ſtatulib. Sic ſatis de euictione accipere, l.48.D.de euictionibus, Legati fideicommiſſive ſatis accipere, l.38.in fin.D.de condict.indebiti, l. vlt.C. vt in poſſeſsionem leg. Subauditur autem per Elleniſmum in ea loqutione, verbum Nomine, & in tegra oratione effertur in l.1.§.ſi Titio.D. vt in poſſeſſion. legat. Vide Nomine ſubauditur.

SATIS ACCEPTIO, inquit Pompon. eſt ſtipulatio quæ ita obligat promiſſorem, vt adpromiſſores quoque ab eo accipiantur: id eſt qui idem promittant. Satis autem accipere dictum eſt eodem modo, quo ſatisfacere. nam quia id quo quis contentus erat, ei præſtabatur, ſatisfieri dictum eſt, l.5.§.2. D.de verbo.oblig.

SATISAGERE, pro ſatagere, curare. Vlp.l.hæc conditio.10.D. de condit. & demonſtr. Hæc conditio, FILIA MEA CVM NVPSERIT, talis eſt, vt qui teſtatus eſt, impleri ſolummodo conditionem voluerit: non ſatiſegerit quando.

SATISDARE propriè eſt ei ſponſores vel fideiuſſores dare, qui ſibi à debitore cauet. nam ſatiſdamus alteri, cauemus nobis. Cauet enim qui ſatiſaccipit. Cicero in Bruto: At verò tibi ego Brute non ſoluam, niſi prius à te cauero, amplius eo nomine neminem petiturum. Sed Iuriſconſulti Cauere poſtea dixerunt, pro cautionem dare. & Cauere ſic diſtinguunt à Satiſdare, vt qui ſponſorem, id eſt fideiuſſorem dat, ſatiſdare dicatur: qui verò chirographum duntaxat, Cauere.

SATISDARE damni infecti eſt, cauere datis fideiuſſoribus ſe damnum, ſi quod accidat, ei cuius intererit, præſtaturum.

Satiſdare etiam ſatis præſtare dicitur, l.8.D. de vſufruct. ear. rerum quæ vſu conſumuntur. Martial lib. 2. Epigrammaton,

Si de ſeruitio graui queratur,
Adſertor venias, ſatiſque praſtes.

SATISDATIO eodem modo appellata eſt, quo ſatisfactio. nam vt ſatisfacere dicimur ei cuius deſiderium implemus: ita ſatiſdare dicimur aduerſario noſtro, qui pro eo quod à nobis petiit, ita cauit, vt eum hoc nomine ſecurum faciamus datis fideiuſſoribus, l.1.D.qui ſatiſd.cog. Satiſdatio enim eod.tit.& in omnibus prætoriis ſtipulationibus, quibus ſatiſdari iubetur, fideiuſſorum dationem ſignificat. Nam ne pignoribus quidem in vicem ſatiſdationis quis defungi poteſt, l.7.D. de Prætor.ſtipul.l.1.& l.3.§.1.D.ſi cui plus quàm per l. Falcid. Nec verò qui ſatiſdare promiſit, fidẽ impleſſe aliter intellegitur, quàm ſi eum dederit acceſsionis loco, qui vtiliter obligetur. Nam ſi minorem 25. annis, obligat

vel mulierem, vel ſeruum det, non videtur ſatisfeciſſe obligarioni aliter atque ſi non idoneum dederit, l.3. D.de fideiuſſoribus, l.8.§.1. D.qui ſatiſdare cog. Non enim videtur ſatiſdatum, ſi vitioſè ſatiſdatum eſt, l. 6. D.eod.tit.

Satiſdatio nudæ cautioni repromiſsionique ſemper opponitur, l.1.§.ſtipulationem D.de prætor.ſtip.& in tit. de damn. infec. ſæpe. l.5. D. de petit. hered. l.45. D.de procuratoribus, l.56.in princ. D.de euictionibus. Inde verbum Satiſdatum dicitur idoneam cautionem deſiderare, l.1.§.penul. D.quod legator.

Satiſdationis appellatione interdum etiam repromiſsio continebitur, qua contentus fuit is, cui ſatiſdatio debebatur. Vlp.l.ſatiſdationis. D. de verb.ſig. Sic in l.2. D.pro hered.l.promiſſor.§.vlt.D.de conſt.pecun.atque ita ſatiſdationis verbum in l. ſolutam.D.de ſolut. accipi conuenit.

Satiſdatio iudicatum ſolui, eſt cum quis ſtipulanti vt ſolueretur ſibi quod fuiſſet iudicatum, datis fideiuſſoribus promittit. ait Imper. titul. de ſatiſdat. in princi. nam Iudicatum ſolui, antiquè dictum eſt, pro Solutum iri: & Satiſdare iudicatum ſolui, dare fideiuſſores locupletes, qui ſtipulanti actori promittant, quantum iudicio facto ſolui oporteret, ſi reus damnaretur, tantum ſuo periculo ſolutū iri, l.3.& paſſ. D.iudic. ſolui.

Satiſdatio rem ratam dominum habiturū, eſt cum quis ſtipulanti à procuratore alterius, vt dominus eius procurationem ratam habeat, datis fideiuſſoribus promittit: vti docet Imp.tit.de ſatiſd.in princ. & l.1.& paſsim. D. rem ratam haberi.

Satiſdato debere, eſt datis ſponſoribus, ſiue fideiuſſorib. debere. Cice.lib.16. Epiſt. ad Att. Poſſumus enim, vt ſponſores appellentur, procuratorem introducere: neque enim illi litem conteſtabuntur: quo facto non ſum neſcius ſponſores liberari. ſed & illi turpe arbitror, eo nomine, quòd ſatiſdato debeat, procuratores eius non diſſoluere: & noſtræ grauitatis ius noſtrum ſine ſumma illius ignominia perſequi.

Satis exigere, l.103.D.de condition. & demonſt. l.9.§.vlt.l.53.D.de admin.tut.l.1.§.vſqueadeò D.de tutel.& ration.diſtr.l.1.§.ſi præſes. D.de magiſtr.conueniendis, l.39.§.vlt.de legat.3.id eſt, ſatiſdationem exigere, vt in d. l. 1.§. ſi curatores. de magiſtrat.conuen. Et Satis poſtulare, l.at.D.rem.rat.hab. Debitor etiam ſatis offerre dicitur, l.1.§.vlt.D. de requirend. vel abſentibus l.5.D.de ſuſpect.tut.l.6.C.de teſt.man.

Satisfacere dicimur ei, cuius deſiderium implemus, inquit Vlp.l.1.D.qui ſatiſd.cog. Satis igitur facit, qui idoneum expromiſſorem volenti dat, l.4.§.ait Prætor. D.de damn.infecto. In eo itaque quod dicitur, pignus, ſoluta pecunia, vel ſi eo nomine ſatis ſit factum, liberari, Satisfactum accipimus, quemadmodum voluit creditor, licet ſolutum non ſit. Siue enim aliis pignoribus ſibi caueri voluit, vt ab hoc recedat, ſiue fideiuſſoribus, ſiue reo dato, ſiue pretio aliquo, ſiue nuda conuentione, ſiue aliàs quocunque modo receſſerit, vel ſi conuenerit, vt pro hypotheca fideiuſſor detur, datúmque, licet non idoneum, creditor admiſerit, vel ſi deferente creditore, debitor iurauerit rem non eſſe pignori obligatam, ſatisfactum intelligetur, l.9.§.omnis. D.de pig.actio.l.5.§.fi.l.13 l.14. D.quib.mod.pign. l.3.D.de fideiuſſ. Sed & ſi accepto latum ſit id, quod hypotheca erat obligata, ſatisfactionis nomen proficiet, l.49.D.de ſolut. Et alias quoque videtur Satiſfactum, expromiſſore, vel pignore dato, l.53.D.de contrah.emp.§.venditæ.Inſtit.de rer. diuiſ.

Satisfacare & Soluere tanquam differentia ſeparantur: vt apud Pomp.l.quod vendidi.19.D.de contr. empt. Quod vendidi non aliter fit accipientis, quàm ſi aut precium nobis ſolutum ſit, aut ſatis eo nomine factum. ſic in l.Stichum.39.§.1.D.de ſtatulib.l.ſi ita.41.§. primo.D.de manumiſ. teſt.l. Paulus.38.§.2. D.de lib. cauſſ. Soluit enim propriè qui precium numerat: ſatiſfacit, qui pignus, vel expromiſſorem, vel fideiuſſorem præbet, l. ſolutiones. D. de verb. ſignific. l.4.§.1.D.de re iudic.l.6. D. quibus mod. pign. vel hypoth. l.promiſſor.21.§.2.D.de conſt.pecun.

Satisfacere, eſt tantum facere, quantum ſatis ſit irato ad vindictam: inquit Aſcon. in illum tertiæ Verrinæ locum: Video enim, & ex tis quæ legi & audiui intelligo, in qua ciuitate legatus populi R. aliqua ex parte violatus ſit, niſi publicè ſatisfactum ſit, ei ciuitati bellum indici atque inferri ſolere.

Satisfieri etiam verberibus de ſeruo dicitur, l. 17. §. cum ſeruus.& §.ſeq.D.de iniur.l.pen.D.ſi ex nox.aga. Sic Satisfactio ſumitur, in d.l.17.§.ait prætor.

Satisfactio, pignoris vel fideiuſſoris exhibitio, l. 52.D.de ſolutio.l.19. D. de contrahen. emptio. Quod vocabulum quanquam latè pateat, tamen in reſcripto Antonini expoſito in l.5.D.vt in poſſeſ.legat.ad exſoluendum legatum refertur.

Satis petere & Satis deſiderare is dicit qui caueri ſibi poſtulat, l 14.D.de adminiſtr.tutor.l.vlt.§.1. D. quod legator.l.8.D.de prætor.ſtipulatio.7.D.rē pupilli ſaluam fore. Inde illud in l.5a.in fi.D.de iudic. Si petatur fideicommiſſo ſatis. & Satis legatorum deſideret, in l. 1.§.non exigimus l.3.§.1. vt in poſſ.leg.

Satvra, vt Feſt. lib.17.ſcribit, erat cibi genus ex variis rebus conditum: vel ſecundum aliorum interpretationem, genus carminis, in quo multis de rebus coniunctim & confuſè diſputabatur. Ea quo Satura lex multis aliis conferta legibus olim dicebatur. Vnde in ſanctione legum adiiciebatur, Neve per satvram abrogato. C. Lælius in Oratione, quam pro ſe dixit: Poſtera die quaſi per ſatyram exquiſitis ſententiis in deditionem accipitur. Iſidor.lib.5.Etymolog. Satura lex eſt, quæ de pluribus rebus ſimul loquitur, dicta à copia rerum, quaſi à ſaturitate. Iuſtinian. in Epiſtola Pandectis præpoſita: Et primo quidem anno hoc opus tradebatur legentibus, non ſecundùm edicti perpetui ordinationem, ſed paſsim, & quaſi per ſatyram collectum. Auctor Panegyrici Flauienſium, Conſtantino dicati: Separatè igitur vtiq; dicam: neque enim quaſi per ſatyram confundenda ſunt beneficia tua. Vide Satyra lex, in Catalogo legum.

Saxvm Tarpeium miræ altitudinis erat, à quo Lex XII. Tabularum vult deiici eum, qui falſum dixerit teſtimonium. Sed hodie non poteſt quis ſic damnari, vt de ſaxo præcipitetur, auctore Modeſtino in l. ſi diutino. D.de pœn. Eſt autem aliis pœnis vtendum, pro qualitate admiſsi. Marcianus in l.1.in prin. Vlp.in l.leg. Cornel.D.ad l.Cornel.de falſ.l.damus licentiā. D. eo.tit.

Scabro dicitur qui dentes aut gingiuas illuuie ſcabras aut ſpurcas habet. Vlpian.l.12.§.vlt.D.de ædil.edicto, Trebatius ait non eſſe morboſum os alicui olere, veluti hircoſum, ſcabronem. ſic enim legi vult Cuiac. Obſ.lib. 11. cap. 10. non Strabonem, cum hic oculorum, non oris vitio laboret. Hoc autem vitium eſt veteribus Scabres & Scapres, nouis Scabrities. Pacuuius Teucro, Quæ deſiderio alumnûm, pœnitudine, ſquale, ſcapre atq; inculta vaſtitudine. Varro Manio, Ager derelinqueretur ac periret ſquale, ſcabre, atque illuuie & vaſtitudine. Coniungit ſcabrem illuuiei, vt Trebatius, dum ait hircoſi & ſcabronis vitium ex illuuie oris accidere. Quidam Rsponem legi volunt: ſed rapo, raptor eſt, non lurco: & ſiquod in lurcone vitium oris, hoc ex anima interiore, ἀκρασία, non ἀσωτία dicitur. Budæus autē planè hic cæcutiit, pace tanti viri dixerim.

Scæva dicitur qui manu ſiniſtra ſic vtitur, vt alij homines dextra: & viciſsim dextra, pro ſiniſtra: nam ſi imbecillitate dextræ validiùs ſiniſtra vteretur, non ſcæua,

ſed mancus diceretur, vti docet Vlp.l.15.§.1. de Aedilit.edicto.Liuius lib.2.ſcribit Mutio apud Romanos Inditum fuiſſe nomen Scæuolæ,propter exuſtam dexteram.

Scæuum dogma ꝓ peruerſo & improbato dicũt Impp. in l.hi qui ſcæui. de his ſuper religio. contend. in C. Theod. vt ſcæuitatem mornm, pro peruerſitate, In l. 17.de pœn.in eo. Cod. Ita Scæuas libidlnes Tertullia. in Apologet.cap.11.dixit,& ſcæuã rem, pro mala vſurpatam Feitus notat lib.16.

SCALÆ,l.7.C.de aquæductu,lib.11.traiectus erant maritimi Conſtantinopoli, in mare protenſi, traiiciendi cauſſa vſque ad nauigia.Ad reparatinnem aquę ductus huius alma vrbis,inquiũt Impp. omnia vectigalia quæ colligi poſſunt ex vniuerſis ſcalis hulus Inclytæ vrbis, &c. ad refectionem einſdem aquæductus procedere. Antea legebatur,ex vniuerſis calculis, contra veterem ſcripturem,& Græcorum metaphraſim,quę ſic habet, ἐξ ἁπάντων τῶν ἀγωγοῦ τὰ παρεχόμενα εἰς τὰς σκάλας ἀναλίσκεσθαι. Talis in regione ſexta ſcala Sycæna, quæ νεώρια Iuſtinianarum dicitur Nouel. 69. Græcè autem hę ſcalæ, χηλαὶ dicebantur.

SCANDVLARII, qui ædes ſcandulis tegunt. Sunt autem Scandulæ ſectiles aſſerculi,quibus contectam annis quadringentis & ſeptuaginta fuiſſa Romam Plinius lib.16.capit.10.teſtatur.Scandulariorum mentionem facit Tarrunt.in l.vltim.D.de iur.immnn.

SCAPHIVM vas eſt, in quod ventris ſordes excipluntur.Vlpian.de aur. & arg. leg.l. Quintus Mutius. Argento autem legato, non puto ventris cauſſa habita ſcaphia contineri,quia argenti numero nõ habenrur. Verbum autem Græcum eſt σκάφιον, & à Polluce lib. Onomaſt.10.ca.9.inter ea,quę εἰς ἀποπάτον mulieribus vſui ſunt,ponirur.

SCELERITAS, à Marciano l. 3. D. de bonis eor. qui ant.ſent.mor.eadem forma dictum qua bonitas,& malitas pro malitia,l.5.D.quod met. cauſſ.Sceleritas igitur facti eo in loco ingens deprauatio eſt, & fœditas turpificati anlmi eius qui ſibl manus inſert.

SCENA,eſt quæ ludorum faciendorum cauſſa quolibet loco,vbi quis conſiſtat,moueatúrque ſpectaculum ſui præbiturus,polita ſit,in publico, priuatóve, vel in vico:quo tamen loco paſsim homines ſpectaculi cauſſa admittanur.l.2.§.4.D.de his qui not. Alio refert etymologiam hnius vocis Caſsiodorus lib. 4. Variar.epiſt.vlt.Frons enim theatri, inquit, Scœna dicitur, ab vmbra luci denſiſsima,vbi à paſtoribus inchoante verno diuerſis ſonis carmina cantabantur.Nntum autem eſt à Græco σκηνὴ deduci, & Scena ſcribendum, non ſcæna,tametſi Pand. Florent.ſcriptura repugnet.

SCANICI, ſunt ludiones ſeu ludij, qui in ſcena ludos agunt, aliàs hiſtriones dicti: vt ſunt omnes, qui quæſtus cauſſa in ſcenam prodeunt notabiles, veluti mimi, hiſtriones,auctore Vlpiano in d. l.2.§.fin. & vide tit.C.de ſpect. ſcen.& len. Græci thymelicos vocant.

SCHEDIA, nauigij genus inconditum, id eſt trabibus tantum inter ſe nexis factum, l.1.§.4. D. de exercitor.

SCHOANVA Aegyptiis ſexaginta ſtadiorum eſt.

SCHOLÆ nihil aliud eſſe debent, quàm ſeminarium eorum, qui Reipublicæ deſeruiant. Sic autem dictæ ſunt,non ab otio,& vacatione omni; ſed quod,ceteris rebus omiſsis, vacare liberalibua ſtudiis pneri debent.

Scholas,velut ſumm operè neceſſarias & boneſtiſ.multia donauit priuilegiis Fridaric.Imperator,quò plures ad bonarum literarum ſtudia inuitarérur, vtpote quibus hanc multis erroribus obnoxiam vitam rectè inſtituere,ſimul etiam tranſigere licet.Cuius conſtit.eſt C.ne fili. pro patr.

Scholæ publicæ ſunt caput omnium magiſtratuum,& aliorum,qui in foro & ſacroſancta inſtitiæ officina verſantur: in quibus ſic erudiri debent ſtudioſi,vt veram æquitatis artem,quæ exercenda poſtmodum ſit,percipiant.Expoliri enim debent ſolida doctrina, non diſtrahi altercationibus iuuenum ingenla.

SCHOLÆ appellãrur in lib.Cod.corpora ſiue ordinea officialium: hoc eſt eorũ qui munere & officio aliquo, quod ad principis miniſterium pertineret, fungebantur. Eas Iuſtinianus in l.vlt.C.de locat. vndecim fuiſſe teſtatur:cum Notitia 10.tantum. Omnes autẽ ſub Magiſtri officiorum imperio fuiſſe conſtat ex l.1. & paſſ. C.de offi.mag.offic. Memorantur igitur hæ: Scutariorum prima,item ſecũda,& tertia: Agentium in rebus: Armaturarum ſeniorum, Armaturarum iuniorum: Gantilium ſeniorum,Gentilium iuniorum: Scutariorum ſagittarlorum,Scutariorum clibanariorum: Fabricenſium, vndecima. Eſt &

Schola equitum,& pedirum, l.6. C. de aduo.diuerſ.iud. Schola ſcriniariorum,& Clibanariorum l.9.C.Th.de anno. ciuil. Am.Marcellinus lib.22. Schola domeſticorum,l.3.C.vbi Senat. Schola ſilentiariorum,l.4.C.de ſilentia. Schola palatina, l.11.§.ſin autem. C. de ludic. Schola ſocietatis ſacrarum largitionum,l.13.C.de pala.ſac.larg.

SCHOLARES,tit.Cod.de priuileg.ſchol.milites erant ſub magiſtri officiorum diſpoſitione taxati ſcholis illis XI.vt ait Iuſtinianua l.vlt. C.de locat. Hi erant quaſi milites ſupernumerarij,vt Sudas indicat in verbo ὑπεράριθμος.

Scholares pſeudi & vagabundi, qnorum in Academiis ſerè omnibus bona pars eſt, quibus literæ in patinis, quam in paginis plus ſapiunt,non gaudent priuilegio, à Frideri.bonarum literarum ſtudioſis con ceſſo.Scholaris enim definitur, qui continuis literarum ſtudiia, hoc venerando nomine dignum ſeſe demõſtrat. Nec iſtos perditos homines, ac patriæ, parentum, imò ſui prorſus oblitos,quicquam inuat ad merendum huiuſmodi priuilegium,quod ſint in albo, & matricula ſtudentium deſcripti.Nam intelligitur ſemper, ſi datum nomen ſequatur ſtudendi frequentia.

SCHOLASTICI, l.2.C.de lucr. aduoc. pro adnocatis. Nouell.80. συνήγοροι vocantur. ita enim hoc vocabulum Iulianus vertit. De his lex eſt in Cod. Theod. in hæc verba: Non latet ſcholaſticos vltra modnm acceptis honorarlis in defenſione cauſſarum annonas & ſumptus accipere conſueſſe. Et ita Sardicenſia concilij cap.10. Scholaſticus ex ſoro, id eſt, Zonara interprete, ὁ περὶ λόγους σχολάζων. Et Carthag. concilij cap. 99. ἐκδίκους σχολαστικούς. Et in paſsione Dorotheæ virginis, Theophil⁹ quidã aduocatus prę̨ſidis, Scholaſticus sppellatur. Scholaſtici autem nomine, inquit Tacitus lib.de Oratoribus, primùm nuncupati ſunt rhetores, & declamatores litium fictarum: deinde à fictis litibus tranſiit ad veras. Plin.2.Epiſt. Adhuc ſcholaſticus tantùm eſt.

SCIRE eſt rem per cauſſas cognoſcere Ariſtoteli: facit cap.occidit. 24.q.8. & naturæ axioma eſt. Vnde rectè colligitur, eum neſcire actiones, qui cauſſas earũ ignnrat. Qui autem neſcit actionem, nõ intelligit ius, qund perſequi vult in iudicio.

Scire leges non eſt verba earum tenere, ſed vim & poteſtatem, Celſus in l.ſcire. D. de legibus Senatúſque conſultis.

Scire quis præſumitur illud, quod tenetur inquirere, arg. l.regula.D. de reg.iur.

Scire iuria eſt, poſſe facti, l.penul. D.de iur.& fact.ignn. Scire dicimur qnod ab aliis audimus, l. arbiter. D.de probat.

Scire verbum generaliter ſumitur, cap. hoc videtur.22.q.5. Scire expliciter & impliciter quid ſit, docet Pannrmi.in glo.Rub.de ſumma Trinitate.

SCIENS, qui alicuius iudicio rem cognoſcit, l.ait Prætor.D.quæ in fraud.cred.

Scientia interdum ſolam notitiam deſiderat, interdum & voluntatem, veluti in lege Aquilia; qua dominus teneri dicitur, quo ſciente ſeruus damnum dedit, ſcientiam pro patientia accipimus, vt qui prohibere potuit, teneatur, ſi non prohibuerit, l.45. l.46. D. ad leg. Aquil. Similitérque in omnibus noxalibus actionibus, vbi ſcientia domini arguitur; ſcientia ſic accipienda eſt, ſi cùm prohibere poſſet, non prohibuit. Nam quod ſciente quidem, inuito tamen domino committitur, eum non obligat, l.3. & l.4. D. de noxali. cùm huiuſmodi ſciētia culpa vacet, l.37. D. de diuer. regul. In edicto quoque, Si familia furtum feciſſe dicetur, ſciente domino à familia furtum factum accipimus, ſi ſciuit & prohibere potuit, l.1. §. ſcientiam. D. ſi fam. furt. feciſ. In edicto De tributoria, ſcientiam accipimus, quæ habet & patientiam, non etiam voluntatem. Non enim velle debet dominus, ſed non velle. Si igitur ſciuit, & non proteſtatus ſit, nec contradixerit, tributoria tenebitur, tanquam eo ſciente negotio geſto, l.1. §. ſcientiam D. de tributor. In edicto, Quæ in fraudem creditorum, hæc verba, Scientete, ſic accipimus conſcio & fraudem participante. non enim ſcire ſolum, ſed & fraudis participem eſſe oportet, l. 10. in princi. & §. quod ait Prætor. D. quæ in fraudem credi. In eo quod dicitur dies bonorum poſſeſſionis petendæ ſcientibus cedere, ſcientiam accipimus non quæ iuris prudentibus inſit, ſed eam, quam quis aut per ſe habeat, aut conſulendo peritiores adſequi poſsit, l.2. §. vlt. D. quis ordo in bonor. poſſeſſ.

Sciscere in legibus Romuli eſt ſtatuere, decernere, iubere. Sic accipitur, Scit, id eſt ſciuit, à ſciſcendo, in l. qui res. in fine D. de ſolut. Sciſcere Feſto lib. 17. ſententiam dicere.

Scita plebeia, Feſto ibidem, quæ plebs ſuo ſuffragio ſine patribus iuſsit, plebeio magiſtratu rogante. Vide Plebis ſcita.

Scopvs cauſſæ in iure ciuili, eſt initium, quod cauſſa ſequentium fuerit, velut principalis pars negotij. Nam cuiuſque rei potiſsima pars principium eſt, dicente Gaio in l.1. D. de orig. iur.

Scortatio dicitur propriè quæ cum meretricibus committitur: hoc eſt cum ancillis, aut libertis quæ palam corpore quæſtum in lupanaribus, aliiſve locis faciunt, l.39. D. de furt. l. 43. D. de rit. nupt. Et à Stupro ita diſtinguitur: quòd illa cum meretricibus, hoc cum virginibus aut viduis honeſtæ exiſtimationis committitur, l.6. §.1. & l. ſtuprum. 34. D. de adult. Abuſiuè tamen & impropriè Stuprum etiam in meretrice vſurpatur, in l. ſi ea. C. de adult.

Scotna, ſiue Scrota, apud Paulum lib.3. Sent. tit.6. ſunt τὰ σανδάλια τῶν ὑποδημάτων, id eſt calcei detriti. Scotra quoq;, inquit, & ſutor, inſtrumento cōtinebuntur.

Scribæ veteribus & librarios & poetas ſignificabant: poſtea verò ij dicti ſunt qui rationes publicas ſcriberent in tabulis: ob idq; apparebant ſingulis magiſtratibus. Cicero Verr.5. de iis loquens: Ordo eſt honeſtus. quis negat? Et paulò poſt: Eſt verò honeſtus, quòd eorum hominum fidei tabulæ publicæ, periculáque magiſtratuum committuntur. Diſtributi erant in aliquot decurias, quarum in aliqua locum ſibi emere conſueuerant, qui ſcribæ fieri volebant. Idem in Orat. pro domo ſua: Scribæ, qui nobiſcum in rationibus monimentiſq; publicis verſantur, &c. Rubr. autem de tab. ſcribis, &c. li.10. Cod. de curiarum ſeu magiſtratuum municipalium ſcribis loquitur. Aemilius Probus in vita Eumenis, ait ſcribæ munus multo eſſe apud Graios honorificentius, quàm apud Romanos. nam apud nos, inquit, reuera, ſicut ſunt, mercenarij ſcribæ exiſtimantur: at apud illos contrà, nemo ad id officium admittitur, niſi honeſto loco, & fide & induſtria cognita: quod neceſſe eſt omnium conſiliorum eum eſſe participem. Hinc & dicebat idem Eumenes, Philippi regis, & poſt Alexandri magni ſcriba: Se vitam potius poſiturum eſſe, quam fidem.

Scriba Clariſsimus, de quo Nouell.94. & in Conſtantini Nouella, quæ eius officium apertè definit, erat in prouinciis quaſi prætor tutelaris quidam.

Scriba recoctus, vide Quinquennici.

Scribere, eſt ſcripto promittere, & teſtari ſe debere, l. fin. in princ. D. de dol. except. Idem homo ruſticanus genero ſcripſit quaſi vſuras præteritas ex dotis promiſsione. Hinc ſcribere apud Horatium lib. 2. ſatyra. debitor dicitur, qui mutuum ſumit, cum vel ipſe, vel argentarius eius nomine ferebat creditori acceptum. *Scribe decem à Nerio*, inquit, *non eſt ſatis: adde Cicutæ Nodoſi tabulas centum.* Alij tamen hoc verbum ad creditores referunt, quibus moris fuerit vt in argentariorum, apud quos ſuas pecunias collocarant, tabulis expenſum alicui ferrent, & argentario id nomen dictarent. Malim tamen de debitore dici. Idem enim Rescribere dicebatur, cum æs alienum diſſoluebat, id eſt pecuniam mutuam reddebat, vel per ſe, vel per argentarij ſcripturam, qui in codicem ſuum referebat, æs alienum à debitore creditori eſſe diſſolutum. Donatus in hæc Terentij verba ex Phormione act. 5. ſc. 7. *Argentum iube rurſum reſcribi Phormio.* Reſcribi, inquit, eſt reddi, ſeu per menſæ ſcripturam dari. Quoniam ad numerationem pecuniæ antecedit ſcriptura, Reſcribere dicebant pro numerare. Sic Horatius vbi ſuprà:

Putidius multo cerebrum eſt (mihi crede) Perilli
Dictantis, quod tu nunquam reſcribere poſſis.

vbi Dictare creditoris verbum eſt, cum iubet ſcribere ſibíque acceptum ferre debitorem: vel cum dictat argentario nomen ſuum, vt perſcribat illi in codice ſuo nomina creditoris & debitoris. Perſcribere verò apud Terentium vbi ſuprà, eſt multis per ſcripturam reddere. Vide Perſcribere.

Scribere etiam proprium Iuriſconſultorum muneris verbum fuit, quemadmodum & cauere. Pompon. in l.2. circa fin. D. de origi. iur. de Iuriſconſultis agens. Sed aut iudicibus, ait, ipſis ſcribebant, aut teſtabantur, qui illos cōſuluerant. In quo verbo ſcitè luſit Cicero, Trebatium Iuriſconſultum negligentiæ arguens, ambiguo ſumpto ex ſcribendi varia ſignificatione: Valde, ait ille lib.7. epiſtol. iam lautus es, qui graueris ad nos literas dare, homini præſertim propè domeſtico. Quod ſi ſcribere oblitus es, minus multi iam te aduocato cauſſa cadent. Vbi ſcribere à vulgari ſua ſignificatione ad hanc quam trado tranſlatum, iocum facit.

Scribere etiam formulam dicebatur, qui in iudicio alterum prouocabat. Quintilia. lib.6. cap.4. Colaphum tibi ducam, & formulam ſcribam, quod caput durum habeas. Sed & quod Græci dicunt δίκην γράφειν, hoc Latini verbum verbo reddentes, Dicam ſcribere dicunt. Quam locutionem à comicis primum latinitate donatam, cùm Græcas comœdias Latinas facerent, veriſimile eſt. Vtitur autem ea Plaut. Aulularia, Terentius Phormio. & Cicer. 4. in Verr. Prætor quoque ſcribere dicitur actionem, cum eam in edicto & albo proponit, l.1. D. de eo qui pro tu. Vnde in rem ſcriptæ actiones exceptionéſque appellantur, quæ generaliter in rem proponuntur, & aduerſus poſſeſſorem dantur, quamquam ex certæ perſonæ facto oriantur, l.9. §. vlt. D. quod metus cau. l.1. §. vlt. D. de interdict. l.4. §. metus cau. D. de doli exceptio.

Scribere etiam teſtamento dare relinqueréque ſignificat. Inde ſcribere libertatem alicui, eſt ei teſtamento libertatem dare, l.70. D. de adqui heredit. Quintilia. declamatio. CCCLXXV. Aeger à ſeruo cui libertatem ſcripſerat, venenum petit: nolenti dare, crucem ſcripſit. Scribere etiam heredem tam tritum eſt quàm quod tritiſſimum

ſimum. Minns vulgatum eſt, ſcribere tutorem, quo tamen non Iuriſconſulti tantùm vtuntur, vt l. 20. D. qui teſtam. face. poſſ. Sed & Cice. pro Cluentio: Nemo illum, ait, ex tam multis cognatis & adfinibus tutorem vnquam liberis ſuis ſcripſit. Vt autem heres ſcribi qui inſtituitur, ita & exheres ſcribi dicitur, qui exheredatur, l. 4. D. vnde legit. l. 1. §. Pomp. D. de Carbon. edic.

Scribere ſibi legatum videtur non ſolùm qui ſua manu id facit, ſed & qui per ſeruum ſuum vel filium, quem in poteſtate habet, dictante teſtatore, legato honoratur, l. 15. §. 1. D. ad leg. Cornel. de falſ. Sic ſcribere ſibi, eſt teſtamento ſibi aliquod legatum, aliúdve quid emolumento futurum adſcribere, l. 3. C. de his qui ſibi adſcribunt.

Scribere milites, ſcribere ſupplementum exercitui, pro conſcribere, comparare & colligere crebrò legimus. Duos Salluſtij locos ſubieciſſe contentus ero. Sic autem ille in bello Iugurthino, Igitur diffidens, inquit, ceteri exercitui milites eligere, ſcribere, præſidia vndique accerſere. Et alio loco: Et tamen exercitui ſupplementum ſcribere ab ſociis & nomine Latino auxilia accerſere.

Scribere quoque, notam inurere ſignificat, l. 17. Cod. de pœn. Vlp. in Inſtit. tit. 1. Dediticiorum numero ſunt, qui pœnæ cauſſa vincti ſunt à domino, quibus veſtigia ſcripta fuerunt. Quintilia. lib. 7. cap. 4. Si quis fugitiuo ſtigma ſcripſerit. Vegetius lib. 2. cap. 5. Nam picturis in cute punctis milites ſcripti, & matriculis inſerti iurare ſolent. Inde inſcriptos vultus, id eſt, ſtigmate notatos dixit Plin. lib. 18. cap. 3.

SCRIPTÆ rationes pro ſubſcriptis & ſubſignatis, l. Thais. 41. §. fi. D. de fideicom. libert. & l. ſi ita ſtipulatus. §. Chryſogonus. D. de verb. oblig. Pro non ſcriptis haberi, & caduca fieri legata longè differunt, l. vn. §. & cum triplici. C. de caduc. Vbi traditur, ea quæ his relinquebantur, qui in rerum natura tunc temporis non eſſent, cùm teſtamentum fieret, pro non ſcriptis habita: quod etiam confirmat l. 2. & l. 6. in fin. D. de iure codicil. l. penulti. D. de his quæ pro non ſcript. habe. l. 26. §. pro non ſcripto. D. de fideicommiſ. libert. Pro non ſcriptis etiam habebantur, quæ ſeruis pœnæ relinquebantur, l. 1. D. de his quæ pro non ſcrip. l. 25. §. ſi quis planè. D. de adquiren. hered. Item turpia legata, quæ legatarij magis notandi, quàm demerendi cauſſa ſcribuntur, l. 57. de lega. 1. item quæ deportatis & peregrinis relinquuntur, l. 1. C. de heredit. inſtit. In eadem cauſſa ſunt & captatoriæ inſtitutiones, captatoriáque legata, eáque quæ ſibi quis manu ſua in teſtamento adſcripſit, l. 1. & l. vltim. D. de his quæ pro non ſcrip. hab. l. 15. §. 1. D. ad l. Cornel. de falſis, l. 4. & l. 5. C. de his qui ſibi adſcribunt. Et generaliter quæcumque illicitè, & contra leges in teſtamento ſcribuntur, pro non ſcriptis habentur, & apud heredem remanent, l. 14. §. ſequens quæſtio. & §. vlt. D. ad l. Cornel. de falſ. l. vlt. D. de his quæ vt indign. l. 20. in fin. de heredi. inſtit.

SCRIPTVM facere, pro ſcribæ munus exercere. Liuius lib. 9. ad fi. de C. Flauio qui ſcriba fuit, Inuenio in quibuſdam annalibus, cùm appareret Aedilibus, fieríque ſe pro tribu Aedilem videret, neque eius nomen recipi, quod ſcriptum faceret, tabulam poſuiſſe, & iuraſſe ſe nunquam ſcriptú facturum. Quem aliquanto antea deſiiſſe ſcriptum facere arguit Macer Licinius. Sic & Gell. de eodem agens lib. 6. capi. 10. locutus eſt.

SCRIPTORVM nomine accipimus ſcripturas, quarum editiones requiri ſolent: & harum tria ſunt genera: Primum, in quibus continetur formula actionis, quam quis intendit aduerſus alium in iudicio: & ideò appellantur libelli iudiciales, de quibus loquitur Vlpianus in l. 1. in princip. de eden. Huc pertinent acta iudiciorum, hoc eſt, ſcripturæ continentes ea quæ apud iudicem de cauſſa cognoſcentem aguntur, l. is apud quem. C. eo tit. Secundum genus ſcriptorum, de iis dicitur quę in hoc parantur publica fide, vel priuata ſubſcriptione, ſeu conſignatione, vt res geſtæ per ea facilius conſtent ac probentur: vt ſunt inſtrumenta tabellionum, chirographa, literæ ſigillatæ, de quibus tractatur in d. l. 1. §. editiones. Tertium genus ſcriptorum, complectitur rationem negotiationis inter duos pluréſve: & hoc genus directò pertinet ad actionem edicti de edendo. Addi poteſt & quartum ſcripti genus, in quo vltimæ voluntates continentur: vt teſtamentum, codicillus.

SCRIPTVRA dicitur etiam vectigal, quod è pecore colligebatur. Vnde illud Plauti: *Nam aduerſum legem à me ob meam ſcripturam pecudem accepit. A. Fere idem quod tu facis, faciunt rem malè gerentes: Vbi non eſt ſcripturam vnde dent, incuſant publicanos.* Cicero in Orat. pro lege Manilia: Nam cum hoſtium copiæ non longe abſunt, etiam ſi nulla irruptio facta ſit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deſeritur, mercatorum nauigatio conquieſcit. ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex ſcriptura vectigal conſeruari poteſt. Item in Orat. pro L. Flacco: Scriptura, decumæ, portorium. Hinc

SCRIPTVARIVS ager, apud Feſtum, publicus appellatur, in quo vt pecora paſcantur certum æs tribuitur: quia Publicanus ſcribendo cõficit rationẽ cũ paſtore.

SCRINIA dicuntur in lib. Cod. capſæ, & loculi, in quibus Principia acta quæ ad ius pertinent, aſſeruantur: qua de cauſſa in l. omnium. 19. C. de teſtam. totum ius in ſcriniis principis conſtitutum dicitur. Eorum genera hæc quatuor enumerãtur in l. vlt. C. de decurionib. l. 1. C. de prox. ſacr. ſcrin. Scriniũ memoriæ, in quo annotationes Principis aſſeruabantur, l. vlti. C. de diu. reſcript. Scrinium epiſtolarum, in quo ciuitatũ poſtulata & legationes recondebantur. Scrinium libellorum, qui Principi ſupplices oblati erant. Scrinium diſpoſitionum, in quo cognitiones & decreta principis conſeruari ſolebant. Igitur

SCRINIA ſacra, de quibus agitur tit. 19. lib. 12. Cod. arcæ erant, in quibus iura, id eſt adnotationes, vel pragmaticæ ſanctiones, vel reſcripta principis, vel cognitiones & preces edebantur, reponebantur & ſeruabantur, l. vlt. C. de aquæd. l. omniũ. C. de teſta. l. 2. C. de agent. in reb. Et quatuor fuerunt, ſcrinium memoriæ, ſcrinium epiſtolarum, ſcrinium libellorum, ſcrinium diſpoſitionum quæ ſuperius expoſuimus. Sunt & ſcrinia ſacrarũ largitionum, videlicet exceptorum, l. 5. C. de canone ſacr. larg. l. 10. C. de murileg. Tabulariorũ, l. vlt. C. de veſt. holob. numerorũ, ſiue numerariorum, mittendariorum, aureæ maſſæ, auri ad reſponſum, à miliarenſibus, veſtiarij ſacri, ab argento, à pecuniis. Officiorum autem in eis ſcriniis dignitates, & gradus quibus ſtrenæ debentur, & veſtes & annonę, hi: primicerij, ducenarij, centenarij, epiſtolares, vel epiſtolarij, vt Cod. Theodoſ. & Saluianus 5. de prouidentia: Veniunt plerunque noui nuncij, noui epiſtolarij à ſummis poteſtatibus miſſi. vbi vulgo malè nouarum epiſtolarum. Sunt & alij gradus, qui dicuntur formæ primæ, ſecundæ, tertiæ, vt & inter miniſteriales, l. 2. C. de caſtrenſ. Vide l. 7. C. de palat. ſacr. larg. lib. 12. Rerum autem priuatarũ ſcrinia quatuor ſunt, beneficiorum, rationum, ſecuritatum, largitionũ priuatarum. quod non tantum Notitia Romani Imperij comprobat, ſed & lex vlt. C. Th. eod. tit. in qua ita eſt: Tam primicerius officij priuatarũ, quam alij quatuor reliquorum primicerij ſcriniorum. Vel ſic:

SCRINIA palatij, ſeu principum interdum quatuor memorantur, memoriæ, libellorum, epiſtolarum, diſpoſitionum, l. 19. C. de fide inſtrumen. l. vlti. de decurionibus, lib. 10. C. l. 3. C. de offic. quæſtor. l. 3. l. 4. l. 11. C. de prox. ſacr. ſcrin. lib. 12. C. l. 2. C. de priuileg. cor. qui in ſac. palat.

ſac.palatio.Interdum verò tria duntaxat, memoriæ videlicet,epiſtolarum,ac libellorum ſeu cognitionum, vt in l.5.l.6.l.10.C.de proxim.ſacr.ſcrin.l.1.C. de priuileg.eor.qui in ſac.palat. Sunt & Scrinia fabricarum & barbaricariorum,lege 1.C.de præpoſ.agent.in reb. libro 12.

Scrinium auri ad reſponſum d.l.7.C.de palatin.ſacror. largition. cuius & in notitia cum de Comite largitionum agitur,fit mentio.Ex hoc accipienda ſunt hæc Iuſtiniani verba in Nouella de Prætore Piſidiæ, ἐξ τε ἐκ τοῦ ςρατιώτας καὶ Ad reſponſum.Et in Nouella de Prætore Lycaoniæ, ἐχέτω γε μὴν καὶ Ad reſponſum, ὅτε ἀποκρισιαρίους πρὸς τὴν ςρατιωτικὴν διοίκησιν. Et in Nouella de Prætore Thraciæ,καὶ πάρεδρον, ait, μὴν αὐτῷ καὶ Ad reſponſum,διὰ τὰς ἐκείνου δυνάμεις. In Nouella ex Moderatore Helenoponti, ὑπακουέτω δὲ αὐτῷ καὶ τὸ ςρατιωτικὸν τὸ ὑπὸ τὴν ἐπαρχίαν ἱδρυμένον. ἐχέτω τε καὶ Ad reſponſum. Ex quibus locis apparet militaribus vſibus hoc ſcrinium deſeruiiſſe. Eoque ad milites per lata exercitus rectorum mandata in vetuſtis quibuſdã ad Iulianum Patricium notis legi. Meminit etiam offi cij Ad reſponſum in re militari.l.19.§.1.C.de re mil. lib.12. Hinc

Scriniarii in l.vltim.C.de caſtrenſ.pecul.libr.12.l. 8.&l.10.C.de num.li.12.l.vlt. de apparitoribus præf. prætor. Sudas, σκρινιάριος ὁ χαρτουλάριος τοῦ ἐπάρχου, ὁ αἴρων τὸ σκρίνιον, ἤτοι τὸ κιβώτιον. Scriniis autem magiſtri præponebantur, qui alij fuerunt à ſcriniariis. Et ita Alexand. Vlpianum magiſtrum ſcrinij fuiſſe Lampridius auctor eſt. Nec principibus tantũ, ſed & magiſteriis poteſtatibus ſui ſcriniarij erãt,l.vlt.C. de teſt.mil.

Scrupuli,l.1.& 5.C.de metall.lib.11.l.1.C.Theod.de ponderat.l.12.de metallar.in eod.Cod. dicitur Græcis γράμμα,éſtq; vigeſimaquarta pars vnciæ, Voluſio Mætiano.

Scrutari inquirere,l.veteres.C.de commerciis.& l.diuus Pius.de fugit.

Scrutinium in rub.extra de ſcrutinio in ord.faci.eſt ſecreta examinatio, & exploratio, num quis idoneus ſit vt eligatur. Quot modis ſumatur, vide Archid.c.2. de elect.in 6.

Scutlatis in l.11.de Scenicis,in C.Theo. fortè pro ſcutulatis cum vitio legitur,vt ſignificentur veſtes ſcutulis diuiſæ,quarum meminit Plin.lib.8.c.48. B.Hieronymus in Ezechiel.cap.27.Iſtiuſmodi homines negociatores Tyri ſunt,qui polymita purpuram & ſcutulata mercantur.

Sculpere, cudendo imaginem effingere,C.nemini lic.ſignum ſaluat.

Sculptores in l.1.C.de excuſ.artiſ.Græcis γλύπται, quo nomine Græco & ſculptores lignorum ſignificantur,& qui ſigna faciunt, ſiue ſignarij, & alij quilibet ſculptores cælatoréſque.

Scultatores, vide Speculatores.

Scutum, vide Clypeus.

Secare, proprie quis ſerris dicitur,vt cædere ictibus. Hinc apud Paulum l.5.D.arb.ſur.cæſ. Secare proprie eſt ſubſecuiſſe. non enim poterat cæcidiſſe intelligi qui ſerra ſecuiſſet. Alij Subſecare legunt. ſed illa lectio potior.

Secessus, rus amœnum & ſuburbanum, quo animi relaxandi cauſſa ſecedimus. Vlpianus l.21.§.9. de recept.qui arb. Quid tamen (de arbitro loquitur) ſi in eo loco qui ſit circa vrbem adeſſe iuſſerit? Pegaſus admittit valere iuſſum. Quod puto ita verum eſſe, ſi & eius ſit auctoritatis arbiter, vt in ſeceſsibus ſoleat agere,& litigatores facile eo loci venire poſsint. Idem l. 16.D.mandati, Vt in hortis quos Rauẽnæ habebat, in quos omnibus annis ſecedere ſolebat, ſphæriſterium faceret. Plin.lib.2.epiſt.17. Iuſtíne de cauſsis eum tibi videor incolere, inhabitare, diligere ſeceſſum, quem tu nimis vrbanus es, niſi concupiſcis.

Secreto fieri, etiam intelligitur, quod interuenientibus amicis confit, l.pen. in princip.C. qui potiores in pignore hab.

Secretarium, locus in quo iudices cauſſas audiũt & cognoſcunt. Zeno in l.vltim. C.vbi ſenat.vel clariſ. Sedendi, inquit, cum celebratur cognitio, in ſecretariis iudicantium ius conſequãtur. Et paulo ſuprà: Sedendi quoque in aliqua Secretarij parte, quæ iudicibus inferior, altercãtibus verò ſuperior eſſe videatur. Sic in l.vltim.C.de offi.diuerſ.iud.l.12.C. de proxim. ſacrorum ſcriniorum.

Sectio Latine dicitur, quæ poſtea cõfiſcatio appellari cœpta eſt: cum alicuius bona publicantur: deriuata ex eo appellatione, quòd prædam ex hoſtibus captam milites inter ſe ſecabant ac diuidebant. Cæſar li. belli Gall.2. Poſtridie eius diei refractis portis, cum iam defenderet nemo, atque intromiſsis militibus noſtris, ſectionem eius opidi vniuerſam Cæſar vendidit. Corn. Tacitus, Reliquias ſectionum Neronianarum nondum in fiſcum cõuerſas, reuocatis ab exilio conceſsit. Cicero de Inuent.2. Hoc commode reprehenditur, ſi dici poſsit ex hoſtibus reus eſſe captus, cuius prædę ſectione venierit. Alias, Sectio, vt inquit Feſtus, perſecutio iuris eſt. Hinc

Sectores dicti ſunt, inquit Aſconius, qui ſpem lucri ſui ſecuti, bona condemnatorum ſemel auctionabantur, próque iis pecunias penſitabãt ſingulis, ac poſtea pro compendio ſuo ſingulas quaſque res pecunia populo venditabant. Hæc ille. quibus ex verbis Sectores à Sequendo dictos coniicimus. arbitror ab antiquo verbo Seco, ſecas: quod idem ſignificat vt ſequor. vnde ſector, ſectaris: & ſecta ſectæ. nam & accuſatores & iudicia ſectabantur, quoniam damnatorum bona ipſi æſtimare, & certam ſummam promittere ſolebant. Idem alio loco: Sector eſt, inquit, æſtimator ac redemptor bonorum damnati, atque proſcripti, qui ſpem ſectãs lucri ſui, id eſt ſecutus ſpem æſtimationis ſuæ, bona omnia auctione vẽdit, & ſemel infert pecuniam vel ærario, vel ſociis.

Secundi fructus, vberes, coploſi. Paul.l.63. in fin. D. ad leg.Falc.

Secundus heres dicitur, qui ſecundo gradu inſtitutus eſt: vt Primus, qui primo, l.8. D.de liber.& poſt.l.ſi is qui.25.D.de teſtament. Boethius in Topic. Ciceronis Comment.lib.2. Secundus heres dicitur, inquit, qui heredi inſtituto ſubſtituitur: veluti ſi quis filium inſtituat heredem, ſcribátque: Si is filius intra pubertatem deceſſerit, nepotem, vel quemlibet alium heredẽ eſſe oportere. Gaius lib.2.Inſtit.titul.4.& l.4. D.ad Silan. Is vulgò Subſtitutus appellatur. Cicero Verri.tertia: Appellat L.Annium, qui erat inſtitutus ſecundum filium. Et aliquanto pòſt: Nunc eſt eiuſmodi edictum, vt quamuis intelligat, non populo eſſe ſcriptum, ſed P.Annij ſecundis heredibus. Salluſt.in bello Iugurth. Erat præterea in exercitu noſtro Numida quidã Maſaniſſæ nepos, quem Micipſa teſtamento ſecundum heredem ſcripſerat. Suet.in Iul.cap.83. Plures percuſſorum in tutoribus ſi quis ſibi filius naſceretur, nominauit. D.Brutum etiam in ſecundis heredibus.

Secundæ tabulae dicuntur, quibus pupillaris ſubſtitutio ſcripta eſt: ſic dictæ, quod poſt paternas in ſecunda parte tabularum, & in ima cera fiebant: ſicque accipiuntur l.2.§.interdum.l.12.D.de vulg. ſubſtit.l. vlt. D.ad Trebell.l.penult.D.teſtam.quemadm.aper. vel etiam quia ſubſtitutio hęc, paterni teſtamenti quædam appendicula & ſequela eſt, l.qui plures.in fi. D. de pupill.ſubſtit.&(vt ait Iuſtin.)in inferioribus partibus ſcribebatur, eáque pars proprio lino, propriáq; cera conſignabatur: & in priore parte teſtamenti cauebatur, ne inferiores tabulæ viuo filio, & adhuc im-

puberc aperirẽtur,§.ſin autem.4.Inſtit.de pup.ſubſt.

Secundarum nuptiarum nomine veniunt & tertiæ, atq; vlteriores, ſecundum Azon.in ſumm.C. de ſecund. nupt.& Bart.ibid.

SECVNDVM, pro prope ripam,l.29.D.de acqu.re. Sic ſecundum viam,agrum,parietem, l.30.§.1.l.38. D.de acquir.rer.dom.l.13.D.de ſeruit.

SECVNDOCERIVS, in l.7.C.de palatin.ſacr.largitio. lib.12.& Rubr.de primicer.& ſecundocer.& l. vltim. C.de domeſtic.& protectorib. vbi ſecundocerij locum,non,vt vulgo legitur, ſecundi primicerij, vetus codex habet. Eſt & hoc verbum frequens in Notitia Imperij Rom. Eadem autem figura qua primicerius, ita & ſecundocerius, qui ſecundum in ordine ſuo locum gradúmque obtinet appellatur.

SECVS, male l.filiis matrem.C.de inoffic.teſta.aliquando contra l.ſi res.C.de ordin.cogn.

SECVRVS, ſine aliqua cura,l.plurimum.D.de iur.& facti ignor.

Securitatis nomen quod vſurpatur ab Vlpiano l.1.D.ad leg.Iul.maie.non accipitur pro eo quod noſtri ſaluũ conductum vocant:(Vlpianus enim Latinæ locutionis diligens obſeruator,dixiſſet potius contra fidem publicam aliquid eſſe commiſſum:formula loquendi probatis auctoribus vſitata)ſed ἀντὶ τῆς ἀδείας, ἢ ἀσφαλείας, ἢ ἀπραγμοσύνης,cum ſcilicet ſtatus reipub.ita compoſitus eſt,vt nulla ex parte periculum imminere videatur,nec ſit metus belli externi, aut inteſtini. Bud.

SECVTORES, vide Sequor.

SED aduerſatur,ſed cum copulat,cõciliat, ſine ea aduerſatur,vt indicat Albericus: vnde Sed & diuerſitatem facti idem ius ſignificat. Sed pro ſed &, ſæpe in libris noſtris poni docet Anton. Auguſtin. libr. Emendat. 2.cap.1.

SEDEO, ſedes, vulgarem habet ſignificationẽ:cui contraria eſt illa verbi Sto.Sed præterea ſignificat Sedet, imperſonaliter idem quod videtur,vel placet. Vlpia. l.ſi fideiuſſor.7.§.vltim.qui ſatiſda.cog. Si ſatiſdatum pro re mobili non ſit,& perſona ſuſpecta ſit,ex quã ſatiſdatio deſideratur,apud officium deponi debebit,ſi hoc iudici ſederit,donec vel ſatiſdetur, vel lis finem accipiat.Sederit,id eſt ſi iudici viſum fuerit,ſi ita arbitratus ſit.

Sedere iudices dicuntur. Cicero pro Rabir. Poſtumo: Modò vos iidem in A. Gabinium iudices ſediſtis. Plin.lib 6.Epiſt.ad Roman.Sedebãt iudices centum & octoginta.tot enim quatuor conſiliis colliguntur. ingens vtrinque aduocatio. Sedere etiam dicitur prætor,cum pro tribunali iuris dicendi cauſſa ſedet, l.2. §.confeſtim.D.ad Tertyllian.l. 7. D.de in integrum reſtitut. Hinc

SEDES, §.illis autem.de milit.teſtam.l.vlti. C.de reſtit. milit.l.vltim. C.quib.non obſt.long.temp.præſcrip. & apud Vegetium lib.3.ca.4.& cap.vltim. pro caſtris & loco,in quo milites otioſi commorantur.

SESSIO, onis.Hinc ſeſsionum dies dicuntur, quibus Prætor ſui copiam facit: quippe cum iis diebus non de plano & æquo loco ius dicat:ſed de loco edito, & in curuli ſella ſedens decreta ſua interponat,apud Vlpianum l.2.§.dies.quis ordo in poſſeſſ.ſeruetur:Dies bonorum poſſeſsionis vtiles eſſe palam eſt. ſed non ſeſsionum numerabuntur, ſi modò ea ſit bonorum poſſeſsio,quæ de plano peti potuit. Eſt & alius Vlpiani locus l.5.vt in poſſeſs.legat.vel fid.vbi hoc verbum legitur,ſi credimus vetuſto exemplari quod à Ianotio profertur:Sex menſium, inquit, puto continuum tempus,non ſeſsionum computandum.Duarenus veteris codicis lectionem probat Diſput.ann.lib.2.cap. 16.Pandectæ tamen Florẽtinæ, poſſeſsionum legunt, non ſeſsionum.

SEDVLARIA, in l.4.D. de ſupell.leg. in ſedilibus numerantur;vt cathedraria,in cathedria: ſúntque ea quæ in rheda ſedenti ſubiiciuntur.vel potius ſedes,in quibus geſtamur.

SELLAE curules,ait Iſidor.lib.20. Etymolog. c.1.erant in quibus magiſtratus ſedentes iura reddebant.Dictę autem curules, quia apud veteres Prætores & COSS. propter itineris longinquitatem curru in forũ prouehebantur. Sellæ prætoriæ fit mentio in l.1. §. caſum. D.de poſtul.Qua de re vide quæ lib.3.Antiquit. dixit Briſſonius. Eſt & Sella geſtatoria,de qua apud Suet. in Nero.capi.26.& in l.7. D.de ſeruitutib.ruſtic.l.49. D.legat.3.de qua & libr.1.Antiqu.aliquid dixit idem Briſſonius. Sella balnearis,apud Paulum lib.3. Sent. titul.6.

SEDITIO, quietis publicæ turbatio, l.1.C.de ſeditio.l. conſtitutiones.D.de appellatio. capit. ſeditionarios. 46.Diſtinct.

SEGMENTA l.penult.C.de veſt.holo. Cedrinus ὄρας vocat,quaſi oras, vel quaſi ornaturas, vt Iſidorus ait, Leo Nouella 80. τμήματα. Erant autem ornamenta quædam quæ veſtibus aſſuebantur.

SEGNITIA, tarditas,negligentia ad agendum. Accurſ. l.ſi nulla.D.de pigno.actio.

SEMITA, via à plauſtris auerſa, l.ſi ea plagis. §. tabernarius.D.ad leg.Aquil.

Σεισάχθεια, in legibus Solonis, Latinis nouæ tabulæ, id eſt alienatio debiti communis,legis verba hæc ſunt: τῶν χρεῶν ἀποκοπὰς ποιήσασθαι. καὶ λύτρωσιν, καὶ ἐπὶ σώμασι μὴ δανείζεσθαι, καὶ οὗτος ὁ νόμος, ΣΕΙΣΑΧΘΕΙΑ καλεῖσθαι. Eſt autem deductum hoc vocabulum ἀπὸ τοῦ σείειν τὸ ἄχθος,ab excutiendo onere,æris ſcilicet alieni.

SEMESTRIA Diui Marci in libris noſtris ſæpius citantur, vt l.46. D.de pact.l.vltim.D.de ſeru. export.l. 12.D.de acq.hered.§.item diuus. Inſtitu.de excuſ.tut. Sic autẽ forte appellata ſunt,quæ in ſemeſtribus conſiliis conſtituta ab eo, & reſcripta erant. Semeſtria enim conſilia principum dicebãtur, in quibus cum aliquot Senatoribus ad ſemeſtre tempus aduocatis, de iis quæ ad ſenatum referenda erant deliberabant: forte ex eo quod hibernis æſtiuiſque menſibus ſibi conſiliarios mutabãt.Atque Auguſtum ſemeſtria ſibi conſilia inſtituiſſe, cum quibus de negotiis ad frequentem ſenatum referendis,ante tractaret,Suet.cap. 37.ſcribit,& Dion.li.53. his verbis: τὸ δὲ δὴ πλεῖστον τοῖς τε ὑπάτοις, ἢ τὸν ὕπατον, ὁπότε καὶ αὐτὸς ὑπατεύοι, κἀκ τῶν ἄλλων ἀρχόντων ἕνα παρ᾽ ἑκάστων, ἔκ τε τοῦ λοιποῦ τῶν βουλευτῶν πλήθους πεντεκαίδεκα τοὺς κλήρῳ λαχόντας συμβούλους ἐς ἑξάμηνον παρελάμβανεν. ὥστε δι᾽ αὐτῶν καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι νομοθετεῖσθαι τρόπον τινὰ τὰ νομοθετούμενα νομίζεσθαι. Quæ verba Zonaras in Auguſto tranſcripſit. Xiphilinus quoque tradit ab Auguſto ſenatores quindecim forte ductos eſſe cũ quibus iudicabat, καὶ πεντεκαίδεκα,inquit,τῶν βουλευτῶν, τοὺς κλήρῳ λαχόντας συμβούλους ἐς ἑξάμηνον παρελάμβανε, καὶ ἔστιν ὅτε καὶ ἐδίκαζε μετ᾽ αὐτῶν. Pariter & de Tiberio tradidit. Suetonius in Claudio. Rerũ actum diuiſum antea in hibernos æſtiuóſque menſes coniunxit.

SEMINARIVM, locus ſubactus,in quo vitium arborúmque ſemina panguntur,conſeruantur atque adoleſcunt: vt aliò poſtea, quaſi ex nutriculæ gremio, transferantur.Græcè φυτευτήριον dicitur. Vlpianus l.9. §.6.D.de vſufruct.Seminarij autem fructum puto ad fructuarium pertinere:ita tamen vt & vendere ei & ſeminare liceat.Debet tamen conſerendi agri cauſſa ſeminarium paratum ſemper renouare, quaſi inſtrumentum agri. Quale ſit eligendum parandúmq; ſeminarium, docet Columella libru tertio, & Plinius libro decimoſexto. Vlpianus lege quarta, §. primo. D.arb.furt.Quòd ſi quis ea ſeminario,id eſt ſtirpitus arborem tranſtulerit,&c.

SEMIS ſex vncias continet,vt notum eſt. Ex ſemiſſe heres

res ſcriptus dicitur, qui ex media parte inſtitutus eſt: qui ſemiſſarius appellatur.

SEMISSALES vſuræ, pro ſemiſſes, id eſt cum ſeni ſurei quotannis in centenos penduntur. Modeſtin. l. 10. D. de pollicit. Ita pollicita eſt, vti ſors apud eam remaneat, & ipſa vſuras ſemiſſales ad præmia certantium reſoluat.

SEMISSARIVS heres, heres ex ſemiſſe. Florentinus l. 116. §. 1. D. de legatis & fideicomm. 30. A coherede verò ſemiſſario, duobus extraneis concurrentibus, non amplius tertia parte.

SEMVNCIA, vnciæ pars dimidia: vt apud Scæuolam l. 21. §. 2. D. de annuis legat. vbi ex aſſe hereditatis vxor prius quadrantem, deinde ex fideicommiſſo dodrantem, detracto quadrante Falcidico, id eſt vnciis duabus & ſicilico conſecuta, defendebat partem hereditatis dimidiam, quam adulto priuigno reſtituere iuſſa erat, ex illo quadrante Falcidico in aſſem reuocato computandam eſſe, quod Scæuola comprobauit.

SEMPER, omne tempus, omnẽ caſum reſpicit, l. ſemper. de iur. immu. De quo Bart. in l. 1. D. ſol. matrim. Spec. tit. de in inte. reſtit. §. 4.

SENATOR dictus eſt, vel à ſenectute: quòd initio non niſi prouectæ ætatis viri graues eligebantur: vt apud Ennium:

Moribus antiquis res ſtat Romana, viriſque.

Vel à ſinendo: quia magiſtratibus non plus licebat, quàm ſenatus permitteret. Liuius de Romulo libr. 1. Cum iam, inquit, virium haud pœniteret, conſilium deinde viribus parat. Centum creat Senatores: ſiue quia is numerus ſatis erat: ſiue quia ſoli centum erant, qui creari patres poſſent. Patres certe ab honore, Patriciíque progenies eorum appellati.

Senatores, qui à patriciis & conſulibus vſque ad omnes viros illuſtres deſcendunt: quia hi ſoli in Senatu ſententiam dicere poſſunt. Vlpianus in l. nuptæ. D. de Senator. Senatoris filius eſt & is, quem in adoptionem accepit, quàm diu tamen in familia eius manet.

SENATVS Romani deſcriptionẽ, diligentiſsime tum à Sigonio, tum ab Hotomano excerptam, vide ad calcem libri.

Senatus alius maximus, alius minor appellatur. Maximus dicitur antiquæ Romæ, & Conſtantinopolitanæ Romæ, in l. vltim. C. de decurionibus. vbi de iure eius qui tres filios habet, agitur: vt ſi vnum ex iis qui decurio eſſet, Senatui maximo ſociaſſet, ei curiæ liberationem pareret. Minor dicitur, aliarum ciuitatum curiæ, & qui in eum cõſcripti ſunt conſilij publici cauſſa, proprie curiales, ſiue decuriones ſunt. Caſsiodorus libro 9. Non inaniter appellauit minorem ſenatum, neruos quoque vocitans ac viſcera ciuitatum. Hinc Impp. in l. omnes iudices. 33. C. de decurionib. Quod ſi quis forte iudicum audeat decurionẽ, & ſuæ curiæ (ſi ſic dici oportet) ſenatorem tormentis ſubdere, &c.

SENATVSCONSVLTVM, ius appellabatur, quod iubebat, & conſtituebat ſenatus, §. ſenatuſconſultum. Inſtitut. de iure nat. gent. & ciuil. Nam neceſsitas ipſa curam reipublicæ ad ſenatum deduxit, quia plebs difficile conuenire cœpit. Pompon. in l. neceſſarium. D. de orig. iur. Vbi & Senatuſconſultum, inquit, quod ſolùm ſenatu conſtituente inducitur ſine lege. Senatuſconſulti autem forma duplex erat: Altera, vt ſinguli ſenatores per conſulem interrogati, dicerent ſententias: quod ſemper de rebus grauiſsimis (modo ſi tempus ferret) fieri ſolebat. Altera, vt cum primus dixiſſet, diſcedens mox in aliquam partem; ceteri tum, qui eiuſdem ſententiæ eſſent, eodem irent. Quod per diſceſsionem appellabatur. Et, in ſententiam ire, vel, pedibus in ſententiam ire. Item, in eandem ſententiam concurrere.

Senatuſconſulto intercedere, hoc eſt, opponere ſeſe Tribuni poterant. Ceterum, intrare curiam Tribunis non licebat. Ante valuas autẽ poſitis ſubſelliis decreta patrum attentiſsima cura examinabant, vt ſi qua ex iis improbaſſent, rata eſſe non ſinerent. Itaque veteribus Senatuſconſultis T. litera ſubſcribi ſolebat: eáque nota ſignificabatur, illa Tribunos quoque cenſuiſſe. Valer. lib. 2. cap. 1. Vide Deſcriptionem Senatus ad calcem libri.

Senatuſconſultorũ quædã ſunt, quæ proprium nomen habẽt; quædam ſunt anonyma, quæ proprio nomine donata non fuere. Proprio nomine donata hæc ſunt:

S. C. AEMILIANVM, de fideicommiſſariis libertatibus, factum eſt Aemilio Iunio, & Iulio Seuero coss. Vt ſi quis ex his qui fideicommiſſam libertatem ex quacunque cauſſa deberent ſeruo, qui mortis tempore eius qui rogauit non fuerit, iſq; adeſſe negabitur: Prætor cognoſcat. Et ſi in ea cauſſa eſſe videbitur, vt ſi præſens eſſet, manumittere cogi deberet, id ita eſſe pronunciet. Cúmque ita eſſe pronunciaſſet, idem iuris ſit, quod eſſet ſi ita vt ex fideicommiſſo manumitti debuiſſet, manumiſſus eſſet, l. ſi eum ſeruum. 28. §. ſi quis. D. de fideicom. libert.

S. C. APRONIANVM, de fideicommiſſariis hereditatibus, factum eſt M. & L. Antoninis Imperatoribus, Aproniano, Paulo COSS. anno DCCCCXXIII. Vt omnibus ciuitatibus quæ ſub imperio populi Romani ſunt, reſtitui deberet & poſſet fideicommiſſa hereditas. Sed & actiones in eas ex Trebelliano transferrentur: quin & municipes ad eas admitterentur. ita tamen vt his quibus reſtitueretur hereditas, actorem eligerent, & ad agendum & ad excipiẽdas actiones, l. omnibus. 26. & l. ſeq. D. ad Trebell.

S. C. ARTICVLEIANVM, de libertatibus ſeruorum, factum eſt imperante Traiano, ipſo & Articuleio Pœto COSS. Anno DCCCLIX. Vt quacunque in prouincia libertas ſeruo relicta teſtamento fuerit, Præſes eius prouinciæ de ea cognoſcat, quamuis heres non ſit eius prouinciæ, l. non tantum. 51. §. 5. de fideicommiſſariis libertatib.

S. C. ANTONIANVM, de haſtis Martis in regia motis, factum Marco Antonio, A. Poſthumio COSS. anno DLIII. Quod Cæſar Iulius L. F. Pontifex nunciauit, in ſacrario in regia haſtas Martias moniſſe, de ea re ita cenſuerunt: Vt M. Antonius Conſul hoſtiis maioribus Ioui & Marti procuraret: quod & ceteris diis quibus videretur placandis vti procuraſſet, ſatis habendum cenſuerunt. Si quid ſuccidaneis opus eſſet, Robigus accederet. Gell. lib. 4. cap. 6.

S. C. CARBONIANVM, de ſtatu liberorum: Vt ſi cui controuerſia fiat, an inter liberos ſit, & impubes ſit, cauſſa cognita perinde bonorum poſſeſsio detur, ac ſi nulla de ea re controuerſia eſſet: & iudicium in pubertatis tempus differtur, l. 1. & paſſ. D. de carb. edict.

S. C. CALVITIANVM, de nuptiis quinquagenarij: Vt ſi maior quinquagenaria minori ſexagenario nupſerit, nihil ea res ad capiendas hereditates & legatas dotes pertineat. Itaq; mortua muliere dos caduca erit. Vlp. cap. Inſtit. 16.

S. C. CLAVDIANVM, de nuptiis ſexagenarij: Vt qui maior ſexagenario minorẽ quinquagenaria vxorem duxerit, perinde habeatur, ac ſi minor ſexaginta annorum vxorem duxiſſet. Vlp. cap. Inſtit. 16.

S. C. CLAVDIANVM, de prouinciis conſularibus, factũ eſt L. Paulo, C. Marcello COSS. anno DCCIII. Quod M. Marcellus Conſul verba fecit de prouinciis Conſularibus, de ea re ita cenſuerunt: Vt L. Paulus, C. Marcellus COSS. cum magiſtratum iniſſent a. d. ex Cal. Martiis quæ in ſuo magiſtratu futuræ eſſent, de conſularibus prouinciis ad ſenatum referrẽt, néve quid prius ex Calend. Martiis, néve quid coniunctim

de ea re referretur à conſulibus, vtique eius rei cauſſa per dies comitiales ſenatum haberent, S. Q. C. facerent. Et cum de ea re ad ſenatum referretur à conſulibus, eorum qui in trecentis iudicibus eſſent, ſex adducere liceret, ſi quid de ea re ad populum plebémve lato opus eſſet, vt Ser. Sulpitius, M. Marcellus COSS. Præt. Tribuni pl. quibus eorũ videretur, ad populum plebémve ferrent. quod ij non tuliſſent, vti quicunq; deinceps eſſent, ad populum plebémve ferrent. Cælius ad Cicer. Epiſt. lib. 8.

S. C. CLAVDIANVM, de muliere ſeruo alieno coniuncta: Vt ea mulier quæ ſe alieno ſeruo iunxerat, domino ſerui cum bonis ſuis omnibus addiceretur, l. 1. C. de ſentent. Claud. tol. Vbi Iuſtin. ait, denunciationibus ſententiis iudicum opus fuiſſe. Vlpianus autem cap. Inſtit. 11. Maxima capitis diminutio, inquit, dicitur, per quam ciuitas & libertas amittitur, veluti cum mulier alieno ſeruo ſe iunxerit, denunciãte domino, & ancilla facta fuerit, ex S. C. Claudiano. Quare autẽ hoc Claudianum S. C. vocetur, ſatis conſtituere non poſſum. nam Claudij Imp. nomine ſic appellatum dicere nulla ratio eſt: cum ſatis conſtet Senatuſconſulta non ex Imperatorum, ſed ex Conſulum referentium nomine appellata fuiſſe. Locum igitur Cornelij Taciti lib. 11. conſiderans, in quo poſt expoſitam Senatuſconſulti ſententiam, ſcribit Pallantem, quem Claudij libertum, & apud illum gratia & auctoritate mirabili præditum fuiſſe conſtat, editum ac nominatum à Claudio repertore huius relationis, ac propterea Prætoria inſignia, & centies quinquagies H-S. ei decreta fuiſſe: venio in opinionem, Claudianum ex illius liberti nomine appellatum eſſe. Verba Cornelij hæc ſunt: Inter quæ, inquit, refertur ad patres de pœna fœminarum, quæ ſeruis coniungerentur, ſtatuitúrque vt ignaro domino ad id prolapſa, in ſeruitutem ſui conſenſiſſet: & qui nati eſſent, pro libertis haberentur. Pallanti, quem repertorem eius relationis ediderat Cęſar, Prætoria inſignia & centies quinquagies cenſuit Conſul deſignatus. His autem ex verbis ſcrupulus aliquis naſcitur, cum Vlpianus & Iuſtinianus non aliter eam ſeruituti addictam ſcribant, quàm ſi denunciante domino deſiſtere noluiſſet. Video autem Tranquillum in Veſpaſiano cap. 11. ſcribere, auctorem illum ſenatui fuiſſe decernendi, vt quæ ſe alieno ſeruo iunxiſſet, ancilla haberetur. Vt ſuſpicari liceat, quòd Claudij tempore inſtitutum erat, id Veſpaſiani auctoritate abſolutum fuiſſe; & à Iuriſconſultis hoc totum ei S. C. attributum: quod vetuſtius, & Claudij auctoritate inceptum, Claudianum nominarunt. Hot. Sunt tamen qui Tranquillum hac in re peccaſſe contendant, cum & S.C. Claudianum, & id quod Macedonianum dicitur, Veſpaſiano tribuit, vtruoque eſſe Claudianum ex Tacito confirmantes.

S. C. CLAVDIANVM, de quæſtione familiæ, cum S. C. Silaniano coniungitur ſub tit. de S. C. Silanian. & Claud. Vide S. C. Silanianum.

S. C. DASVMIANVM, de libertatibus fideicommiſſariis: Vt ſi ex iuſta cauſſa abſit, qui fideicommiſſam libertatem debet, & hoc pronunciatum fuerit, perinde libertas competat, atque ſi, vt oportet, ex cauſſa fideicommiſſi manumiſſus eſſet. Item, vt quicunque fideicommiſſam libertatem ex quacunque cauſſa debere pronunciatus fuerit, & eum eóſve abeſſe contigerit, perinde habeatur, atque ſi, vt oportet, ex cauſſa fideicommiſſi manumiſſus eſſet. l. neque. 36. & l. non tantum ſi. §. Senatuſc. D. de fideic. libert.

S. C. FANNIANVM, de Philoſophis & Rhetoribus, factum C. Fannio Strabone, M. Valerio Meſſala Coſs. ann. DXCII. Quod M. Pomponius Prætor ſenatum conſuluit de Philoſophis & Rhetoribus. De ea re ita cenſuerunt, vt M. Pomponius Prætor animaduerteret curarétque, vt ei è Republ. fidéque ſua videretur, vti Romæ ne eſſent. Gellius lib. 15. cap. 11.

S. C. IVNCIANVM, de libertatibus fideicommiſſariis: Vt ſi heres rogatus ſit non hereditarium, ſed proprium ſeruum manumittere, is ſeruus poſt pronunciationem, ad libertatem perueniat, ſiue ex iuſta cauſſa dominus adſit, ſiue latitet, ſiue præſens non vult manumittere, ſiue etiam dominus eius ſerui emptor ſit, l. non tantum. 51. §. ſed ſi. D. de fideicomm. libert. Alij Vincianum vocant.

S. C. IVNIANVM, de colluſione detegenda, factũ Domitiano imperante, Cæſare & Ap. Iunio Sabino coss. anno DCCCXXXIX. vt qui per domini & ſerui, aut patroni & liberti colluſionem factam probaſſet, vt vel ſeruos ad libertatem, vel libertus ad ingenuitatem proclamaret, libérque aut ingenuus pronunciaretur, is ſeruum quidem in poteſtate ac dominio ſuo, libertum autem in patronatu ſuo haberet. l. 1. D. de colluſ. deteg. l. 2. C. eod. l. adoptiuum. 8. D. de in ius vocando.

S. C. IVLIANVM, de petitione hereditatis, diſtractis rebus hereditariis, dolo præterito, & fructibus, factum Hadriani temporibus, Q. Iulio Balbo, P. Iuuentio Celſo, T. Aufidio Frontone, Arrio Seueriano coss. Vt ſi antequam partes caducæ ex bonis defuncti fiſco peterentur, hi qui ſe heredes exiſtimant, hereditatem diſtraxerint, ne redactæ ex precio rerum venditarum pecuniæ vſuræ exigantur, idémque in ſimilibus cauſſis ſeruetur. item, vt à quibus hereditas petita fuiſſet, ſi aduerſus eos iudicatum eſſet, ij precia quæ ad eos rerum ex hereditate venditarum perueniſſent, & ſi eæ ante petitam hereditatẽ deperiſſent, deminutæve fuiſſent, reſtituere deberent. Item, vt ij qui bona inuaſiſſent, cum ſcirent ad ſe non pertinere, etiam ſi ante litem conteſtatam fecerint, quo minus poſsiderẽt, perinde condemnarentur, quaſi poſsiderent: ij autẽ qui iuſtas cauſſas habuiſſent, quare bona ad ſe pertinere exiſtimaſſent, vſque eo duntaxat, quo locupletiores ex ea re facti eſſent. Petita autem fiſco hereditas ex eo tempore exiſtimaretur eſſe, quo primùm ſcient quiſque eam à ſe peti: id eſt cum primum aut denũciatum eſſet ei, aut literis, vel edicto euocatus eſſet. Vlpian. l. item veniunt. 20. D. de heredit. petit. apud quem pro OENVS, legendum FRONTO ARRIVS, ex Fallis Onuphrij Veronenſis intelligitur.

S. C. LARGIANVM, de bonis libertorum: Vt liberi manumiſſoris non nominatim exheredes facti, extraneis heredibus eorum in bonis libertinorum pręponerentur. Veluti, Lælius liberis ſuperſtitibus obiit. Thracius eius libertus teſtamentum ſcripſit, ſibiq; extraneos quoſdam heredes inſtituit. Senatus voluit, vt hęc hereditas inſtitutis heredibus adimeretur, liberiſque Lælij tribueretur, ſi modò à patre exheredes facti nõ non eſſent. Nã ſi eſſent, paterno iudicio indigni omni emolumẽto videbantur, quod patris cauſſa vndecunque proficiſci poterat, §. vltim. de ſucceſ. liber. l. 1. & paſ. C. de lat. lib. tol.

S. C. LIBONIANVM, de falſis, factum opinatur Hotom. Hadriano imper. L. Nonio, M. Annio Libone COSS. anno CCCXXC. Vt pœna legis Corneliæ de falſis teneatur, qui ob inſtruendam aduocationẽ, teſtimoniáve pecuniam acceperit, pactúſve fuerit, ſocietatem coierit, ad obligationem innocentũ qui ſibi, ſive qui in ſua poteſtate eſt, legatum fideicommiſſúmve aſcripſerit in teſtamento militis, aut etiam alterius: dummodo id ſignatum perfectúmque fuerit: qui heres inſtitutus exheredatione nominatim filij, vel aliarum perſonarum adſcripſerit, qui libertatem manu ſua ademerit ſeruo teſtatoris, & maximè cui à ſe legata vel fideicommiſſa data erant. Vt ſi ſeruus domini ſui iuſſu teſtamento codicilliſve libertatem ſibi adſcripſerit: ob eam rem quòd ipſius manu adſcriptum

eſt

eſt, minus liber ſit: ſed libertas ei ex fideicōmiſſa cauſis præſtetur, ſi modò poſt eam ſcripturam manu ſua teſtator teſtamento, codicilliſve ſubſcripſerit, l. 1. & paſſ. D. de falſ.

S. C. MACEDONIANVM, de filiorumfam. ære alieno, Veſpaſiani (vt opinatur Hotom.) tempore factum eſt: Ne cui qui filiofam. mutuo pecuniam dediſſet, etiam poſt mortem parentis eius, cuius in poteſtate fuiſſet, actio petitióve daretur: vt ſcirent qui peſsimo exemplo fenerarent, nullius poſſe filiifam. bonum nomen expectata patris morte fieri, l. 1. D. ad Maced. in qua duo obſcura ſunt: quo tempore ſit factum, & vtrum Macedo, qui S.C. cauſſam dedit, adoleſcens perditus fuerit, vt Theophilus exiſtimat: an fenerator vetus ac nobilis, vt eruditi omnes putant. Quod ad priorem dubitationem attinet, conſtat legem Lætoriam antiquiſsimam fuiſſe, qua vetabatur, ne ob pecuniam minoribus vigintiquinque annis creditam, ſiue ij filiifamil. ſiue ſui iuris eſſent, ius diceretur. nam quod ad locum illū Terentij in Phormione pertinet, *Quaſi quiſquam crederet te viuo*: non ad vllam legem, ſed ad filiifamil. ius referendum puto. Iam vero Tacitus libr. 11. vbi de Claudio loquitur: Lege lata, inquit, ſæuitiam creditorum coercuit, ne in morte parētum pecunias filiisfamil. fenori darent. quo in loco MORTEM legendum putat idem Hotom. quaſi dixerit obligationem non præſentem, ſed in diem collatam in mortis tempus fuiſſe: hoc modo: Centum quæ tibi credidi, poſt patris mortem dare ſpondes? Suetonius autem in Veſpaſiani vita cap. 11. ſic ſcribit: Auctor, inquit, ſenatui fuit decernēdi, ne filiorumfam. feneratoribus exigendi crediti ius vnquam eſſet: hoc eſt, ne poſt patrum quidē mortē. quod Macedonianū eſſe S. C. planè videtur, quia Tacitus non de S.C. ſed de lege nominatim loquitur: venióque in ſuſpicionem ea lege Claudia certas quaſdam cauſſas exceptas fuiſſe: veluti ſtudiorum, & alias honeſtas ac neceſſarias. Macedonem autem, cum exemplo peſsimo, maliſque moribus, hoc eſt, contra bonos mores, pecuniam adoleſcentibus crederet, cauſſam mutuationis non aſcripſiſſe, atq; illud eſſe quod legimus, INCERTIA NOMINTAVS: quod verbum eadem in re Cicero Verrina 5. poſuit: Ex omni pecunia, inquit, quam aratoribus ſoluere debuiſti, certis nominibus deductiones fieri ſolebant: primum pro ſpectatione, & collybo: deinde pro neſcio quo cerario. Macedo autem, cuius nomen, etiā in epigrammatis Rom. reperitur, pag. 89. in ſepulchro C. Modeſtij Macedonis, fenerator fuiſſe videtur, cui mos erat filiisfam. credere tacito fenore, ſub tunica, vt dicitur, & ſinu, & ſimiliū quicūq; talia nomina ſectarētur, in perniciem parentū ſimul ac liberorum, cuius odio hoc S.C. introduxit Senatus. Seneca quodam loco, quaſdam pecunias, de quibus ius creditori non dicitur, deberi, ſed nō exigi. harum numero ſunt pecuniæ creditæ filiisfam. quare eleganter Vlpian. in l. 3. credere filiofam. eſſe perdere ait.

S. C. NERONIANVM, de ſimulatis adoptionibus, Nerone Imp. factum eſt: Ne ſimulata adoptio in vlla parte muneris publici iuuaret, ac ne vſurpandis quidem hereditatibus prodeſſet. Percrebuerat enim ea tempeſtate prauiſsimus mos, cum propinquis comitiis, aut ſorte prouinciarum plerique orbi aſciſcerent filios, præturáſq; & prouincias inter patres ſortiti, ſtatim emitterēt manu, quos adoptauerant. Qui magna cū inuidia ſenatū adeūt, ius naturæ, labores educādi, aduerſus fraudem & artes, & breuitatem adoptionis enumerant. Satis precij eſſe orbis, quòd multa ſecuritate, nullis oneribus, gratiam, honores, cuncta prompta & obuia haberent. Sibi promiſſa legum diu expectata in ludibrium verti, quando quis ſine ſollicitudine parens, ſine luctu orbus, longa patrum vota repente adæquaret. Tacitus lib. 15.

S. C. NERONIANVM, de quæſtione familiæ, vide S.C. Silanianum.

S. C. ORPHITIANVM, de maternis hereditatibus eſt: auctores eius fuerunt Marcus & Cōmodus Imperatores, oratione in ſenatu habita, aut per candidatos recitata, Orphitio & Ruſo coss. Vt filius & filia, quāuis patris in poteſtate ſint, ad bona matris inteſtatæ ante conſanguineos vel adgnatos vocentur: ſiue mater ingenua ſit, ſiue libertina: item ſiue liberi legitimi ſint, ſiue vulgò quæſiti, l. 1. & pen. D. ad Tertyl. & Orphit. ſpurios tamen matri quæ illuſtris ſit, non ſuccedere, ſi modò extent ex iuſtis nuptiis procreati, Imp. ſcribit in l. pen. C. eod. Quin & illud intelligendum eſt, ex Imperatorum conſtitutionibus, nepotes & neptes ad auiæ inteſtatæ ſucceſsionem admiſſos, admiſſaſq; eſſe, l. ſi defunctus. 4. de legit. hered. in C. Theodoſ. & §. ſed cum. de ſenatuſc. Orphit.

S. C. PEGASIANVM, de quarta fideicommiſſ. retinenda, factum Veſpaſiani Auguſti temporibus, Pegaſo & Puſione Coſſ. Vt ei qui rogatus eſſet hereditatē reſtituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque ea lege Falcidia ex legatis retinere conceditur. quam ſi retinuiſſet, tum omnes actiones quæ in heredes heredibúſque dari ſolent, in eum, eíque darentur. Is autem qui partem hereditatis ea fideicommiſſo reciperet, legatarij partiarij loco eſſet hereditatiſq; tum cōmoda, tum incommoda inter heredē, & eum cui reliquæ partes eſſent reſtitutæ, communicarentur, interpoſitis ſtipulationibus ad exemplum partis & pro parte ſtipulationum. Sed ſi heres ſcriptus hereditatē adire recuſaret, ob id quod diceret ſibi eam ſuſpectam eſſe quaſi damnoſam, poſtulatu eius cui reſtituere rogatus eſſet, iuſſu prætoris adiret, totámq; reſtitueret; ita vt ei & in eum qui reciperet hereditatem, actiones darentur. Iuſtinianus ſub tit. de fideicom. hered. Vlp. cap. Inſtit. 25. Paul. lib. Sent. 4. cap. 3.

S. C. PLANCIANVM de liberis agnoſcendis, & partu ſubiecto: Vti liceat mulieri, parentíve in cuius poteſtate eſt, vel ei cui mandatum ab eis eſt, ſi ea ſe facto diuortio prægnantem putet, denunciare intra dies triginta poſt diuortium connumerādas, ipſi marito, vel parenti cuius in poteſtate eſt, vel etiam domi eius, ſi nullius eorum copia eſt. Et ſi maritus cui denunciatum erit, cuſtodes ad ventrem cuſtodiendum, inſpiciendúmque non miſerit, neque conteſtato dixerit, eam ex ſe prægnantem non eſſe, vt ei id quod editum ſit, agnoſcere ſit neceſſe, l. 1. D. de liber. agnoſ.

S. C. PISONIANVM, quod & Neronianum dicitur, de ſeruis obnoxiis venditis. Vt ſi ſeruus pœnæ propter necatum dominum obnoxius veniſſet, quandocunque animaduerſum in eum eſſet, venditor preciū præſtaret: ne emptori iniuriam feciſſe videatur ſenatus, l. ſenatuſc. 8. de S.C. Silaniano. Vide ſenatuſc. Silanian.

S. C. PERNICIANVM, de nuptiis: Vt qui intra ſexageſimum, vel quæ intra quinquageſimū annum neque liberos ſuſceperit, neque matrimonium contraxerit, licet ipſis legibus poſt hanc ætatem liberatus eſſet, perpetuis tamen pœnis teneatur. Vlpianus c. Inſtit. 16.

S. C. PRÆTEXTATVM appellamus, nobile illud in Papyrij prætextati honorem factū: Vti pueri prætextati deinceps cum patribus in curiam non introirent, præter vnum illum Papyrium: vtq; ei puero poſtea Prætextati cognomentum honoris gratia imponeretur. Nota eſt hiſtoria ex Macrobio lib. Satur. 1. cap. 6. & Gellio lib. 1. cap. 23.

S. C. RVBRIANVM, de fideicommiſſariis libertatibus, factum eſt temporibus Diui Traiani, Rubrio Gallo, & Cælio Hiſpone COSS. anno DCCCLIX. Vt ſi hi à quibus libertatem præſtari oportet, euocati à Prætore adeſſe noluiſſent, dum hi neque infantes ſint, neque

furioſi, neque ab hoſtibus capti, neque hi quos religio, aut honeſtior cauſſa, aut calamitas aliqua, vel maior res familiaris, aut capitis famæve periculum, aut ſimilis cauſſa moretur: ac ne pupilli quidem, qui tutorem non habent, aut eos habeant, quos earum quæ cauſſa detinet: & cauſſa cognita, Prætor pronunciaſſet, libertatem his deberi, eodem iure ſtatus ſeruaretur, ac ſi directò manumiſsi eſſent, l. cum vero. 26. §. ſubuentum, & l. neque. 36. l. ſi filius. 33. D. de fideicom. libertat.

S. C. SABINIANVM, de eo qui è tribus maribus arrogatus erat: Vt qui vnum è tribus alterius liberis maribus adoptaſſet, ei non minus quam quadrantem hereditatis ſuæ relinqueret, l. pen. §. quæ autem. C. de adoptionib. & §. ſed ea omnia. 13. vbi Theophil. de hered. quæ ab inteſt. Videtur etiam ex eodem S. C. manaſſe quod Iuſtinianus commemorat in l. vltim. C. de decurionibus: vt qui tres mares haberet, ſi vnum ex iis qui Decurio eſſet, in Senatum maximum, id eſt, Romanum, allegendum curaret, ei curiæ liberationem pareret.

S. C. SILANIANVM, de quæſtione familiæ, Auguſti temporibus factum eſt, Dolabella & Silano COSS. anno DCCLXII. vt cenſet Cuiacius Obſeruat. libr. 1. cap. 18. Vt de ſeruis eius qui domi ſuæ necatus erit, qui quidem ſub eodem tecto fuerint, neque opem ei tulerint, niſi qui impuberes fuerint, quæſtio publica habeatur: & conuicti ſummo ſupplicio afficiantur: qui verò non ſub eodem tecto, ſed in eadem regione fuerint, non aliter puniantur, quam ſi conſcij fuerint: vt quod ad cauſſam teſtamenti pertinēs relictum erit ab eo qui occiſus eſſe dicitur, id ne quis ſciens dolo malo aperiat, recitet, deſcribat, vel aperiendum, recitandum, deſcribendúmque ante ſupplicium de noxiis ſumptum, & quæſtionem de ſeruis habitam curet: qui ſecus faxit, quod eo teſtamento ei relictum fuerit, publicetur, & in eum qui id fecerit, centum aureorum iudicium detur, quod populare eſt, l. 1. & l. 13. & l. 14. & l. 25. D. ad S. C. Silanianum. Fuit & poſtea de quæſtione familiæ factum aliud S. C. Nerone A. II. & Piſone COSS. vt auctor eſt Tacitus libr. 13. & 14. quod Piſonianum dicitur in l. S. C. D. de S. C. Silan. & Neronianum à Paulo lib. 3. Sentent. Putat etiā Cuiacius hoc S. C. Claudianum appellari in tit. de S. C. Silaniano & Claudiano: neque enim nouum eſt vt S. C. Neroniana, dicantur Claudiana. Ceterū fuit etiam de quæſtione familiæ factū S. C. aliud ſub D. Marco, vt indicat l. penult. C. de his quib. vt indign. neq; rem eam Adrianus prætermiſit, vt Spartianus auctor eſt, adeò fuit Imperatoribus curæ dominorum ſecuritas.

S. C. STATILIANVM, vel Domitianū, de quinquennij præſcriptione, Auguſti temporibus factum eſt, Tauro & Lepido COSS. anno DCCLXIII. Vt in cognitione teſtamenti eius qui à familia ſua occiſus eſſe dicetur: ante habitam de familia quæſtionem aperti quinquennij tempus heredibus conſtituatur, l. in cognitione. 13. D. ad S. C. Silanianum.

S. C. SVMMVM, ſiue ſupremum appellatur, quod ſummis reipub. temporibus fieri ſolebat: de quo Liuius lib. 3. Tantum, inquit, terrorem Hernici incuſſere patribus, vt quæ forma ſenatuſconſulti vltimæ ſemper neceſsitatis habita eſt, Poſtumio alteri conſulum negocium daretur, videret ne quid Reſpub. detrimenti caperet. Saluſtius in Catilinario: Itaque (quod plerunque in atroci negocio ſolet) ſenatus decreuit, darent operam Conſules, ne quid Reſpubl. detrimenti caperet. Ea poteſtas per ſenatum more Romano magiſtratui maxima permittitur, exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis ſocios atque ciues, militiæque imperium atque iudicium ſummum habere: aliter ſine populi iuſſu nulli earum rerū Conſuli ius eſt. Cæſar de bello ciuili lib. 1. Quotieſcunque ſit decretum, darent magiſtratus operā, ne quid Reſpublic. detrimenti caperet; qua voce, & quo Senatuſc. populus Rom. ad arma fit vocatus; factum in pernicioſis legibus, in vi Tribunitia, in ſeceſsione populi, templis, locíſque editioribus occupatis.

S. C. TREBELLIANVM de actionibus à fideicommiſſariis in heredes transferendis, factum eſt temporibus Neronis, octauo Calend. Septemb. Annæo Seneca, Trebellio Maximo COSS. ann. DCCCX. Vt cum æquiſsimum eſſet in omnibus fideicommiſſariis hereditatibus, ſi qua de his bonis iudicia penderent, ex his eos ſubire, in quos ius fructúſque transferretur, potius quàm cuique periculoſam eſſe ſuam fidem: deinceps actiones quæ in heredem, heredibúſque dari ſolent, eæ neque in eos, neque his darentur, qui fidei ſuæ commiſſum, ſicuti rogati eſſent, reſtituiſſent: ſed his & in eos quibus ex teſtamento fideicommiſſum reſtitutum fuiſſet, quo magis in reliquum confirmentur ſupremæ defunctorum voluntates. Hæc Vlpianus l. 1. D. eod.

S. C. TVRPILLIANVM, de accuſationibus deſertis, factum fortaſſe Imp. Nerone, C. Silio, M. Turpilliano COSS. anno DCCCXIX. Vt qui crimen publici iudicij detulit, & cauſſa criminis ordinata, id eſt inſcriptionibus depoſitis, & fideiuſſore de exercenda lite præſtito, eóque qui accuſatur, ſub cuſtodia officij facto, non impetrata abolitione ab executione criminis deſtitit: quíque accuſatorem ſubiecit, aut inſtigauit, aut mandauit alicui, & inſtruxit eum ad accuſationem capitalem, deinde probationes, allegando excuſationes, omiſit, qui chirographū ob accuſandum dedit, pactionémve aliquam interpoſuit, pœna quinque librarum auri mulctetur, lege 1. & paſſ. C. & D. ad Turpill. l. 3. in fin. D. præuaric.

S. C. TERTVLLIANVM, de liberorum hereditatibus matri deferēdis, D. Pio imperante factū eſt, Tertullo & Sacerdote COSS. Vt mater ingenua trium liberorum ius habens, libertina quatuor, ad liberorum inteſtatorum hereditatem admittatur, ſiue ſui iuris, ſiue in patris poteſtate ſit, ita tamen vt ſi filiafamil. ſit, parentis iuſſu hereditatem adeat: deinde vt filio mortuo, ſui: filia mortua, liberi præferantur matri: viro-uis mortuo, pater, non etiam auus: item conſanguineus, ſiue ſolus ſit, ſiue cum eo ſoror, eidem præferantur: conſanguinea verò ſola pariter cum matre ſuccedat, lege prima & ſecunda. D. eodem. & libro Inſtit. 3. titul. 3.

S. C. TACITVM cuiuſmodi fuerit, Capitolinus in Gordianis docet his verbis: Omnino exemplum Senatuſconſulti taciti non aliud eſt hodie, quàm quod veſtra clementia conuocatis ad interiora maioribus, ea diſponit quæ non ſunt omnibus publicanda de quibus adiurare etiam ſoletis, ne quis ante rem completam quicquam vel audiat vel intelligat. Hunc autem morem apud veteres neceſsitates publicę repererunt, vt ſi forte aliqua vis ab hoſtibus immineret, quæ vel cogeret humilia captare conſilia, vel aliqua conſtituere quę non prius oporteret dici quàm effici, vel ſi nollent ad amicos aliqua permanare, ſenatuſconſultum tacitum fieret: ita vt non ſcribæ, non ſerui publici, non cenſuales illis actibus intereſſent, ſenatores exciperent, ſenatores omnium officia cenſualium ſcribarúmque complerent, ne quid forte proderetur.

S. C. VELLEIANVM, de mulierum interceſsionibus, factum eſt Marco Silano & Velleio Tutore COSS. Ne ius aduerſus mulieres diceretur, quæ fideiuſsionibus & mutationibus pro aliis interceſsiſſent; cū eas virilibus officiis fungi, & eius generis obligationibus obſtringi, non ſit æquum. Ergo in veterem debitorem, aut in eum qui pro ſe conſtituiſſet mulierem

ream

ſcam, dabitur: magis enim ille, quàm creditor mulierem decepit, l.1.& 2.D.eodem. Interceſsio autem eſt quoquo modo recipiat alienam obligationem, veterem, aut nouam.

S.C. VELLEIANVM, de aſsignatione libertorum, factum eſt Claudiania temporibus, Velleio Ruffo, Oſterio Scapula COSS. Si qui duos pluréſve liberos iuſtis nuptiis quæſitos in poteſtate haberet, de liberto libertáve ſua ſignificaſſet, cuius ex liberis ſuis eum libertum, eámve libertam eſſe vellet: is eáve quandoque is qui eum eámve manumiſit, inter viuos vel teſtamento in ciuitate eſſe deſiſſet, ſolus ei patronus, ſoláve patrona eſſet, perinde atque ſi ab eo eáve libertatem conſecutus conſecutáve eſt. Vtique ſi ex liberis quis in ciuitate eſſe deſiſſet, neque ei liberi vlli eſſent: ceteris eius liberis qui manumiſit, perinde omnia iura ſeruentur, ac ſi nihil de eo liberto, eáve liberta is parens ſignificaſſet, l.1.D. de aſsig. libert.

S.C. VINCIANVM, vide S.C. IVNCIANVM.

S.C. VITRASIANVM, de fideicommiſsis libertatibus, factum opinor Veſpaſiano imperante, Sulpitio Galbo, Vitraſio Pollione COSS. Vt partes ſeruorum quibus per fideicommiſſum libertas data eſt, iuſto precio æſtimentur: atque ita ſeruus ab his qui rogati ſunt manumittatur: hi autem qui eos manumiſerunt, precij nomine perinde fratribus & coheredibus ſuis obligati ſint, atque ſi ob eam rem ex iudicati cauſſa cum his agi poſsit. Nam ante ſi plures heredes erant inſtituti, & inter eos qui fari non poterant, ſed non ipſe rogatus erat ſeruum manumittere: non oportebat intercidere libertatem ob hoc quod coheredibus ſuis vendere eum infans non poſsit, l.cum quaſi.30.§. ſi plures. D.de fideic.libert.

S.C. VIGINTIVIRALE factum eſt Auguſto Imper. Tiberio & Varo COSS. anno DCCCLI. Vt viginti viri ex equitibus conſtituerentur, quorum deinceps nullus in ſenatum allegeretur, niſi quem etiam aliuin magiſtratum, cuius ratione ſenator poſſet fieri, geſsiſſet. Hi viginti viri in locum 26. virorum ſucceſſerunt: quorum tres capitalibus iudiciis, alij tres pecuniæ ſignandæ præfecti ſunt: quatuor viis vrbis, decem iis iudiciis, quæ ad centum viros ſorte deferuntur. Vt quoniam nemo facilè Tribunatum pleb. petebat, ſorte ex iis qui Quæſtores fuiſſent, dum quadrageſimum annum attigiſſent, deligerentur. Dio lib.54.

S.C. VOLVSIANVM, de coitione in litem: vt qui improbe in alienam litem coeunt, vt quicquid ex condemnatione in rem ipſius redactum fuerit, inter eos communicaretur, lege Iulia de vi priuata tenerentur, l.6.D.ad leg.Iul.de vi priuat.

PROPRIVM NOMEN HÆC NON HABENT.

Vnum Panſa & Auiola COSS. factum de ædium demolitione, quo dirui quid ex ædificiis negotiandi cauſſa, diſtrahiſve aut legari prohibetur, l. 52. D. de contrahenda emptione, lege quadrageſima. D.de legat. libro primo, lege vlt. D. de damn. infect. de quo accipiendæ ſunt l.45.D.de don.inter vir.l.11.§. ſi quis illicitè. l.21.§. vltim. D.de leg.3.

Aliud Cotta & Meſſala COSS. factum de vxorib. proconſulum & præſidum, l. 4.§. proficiſci. D. de officio proconſul. de quo Tacit. libr.3. Annal. Alterius etiam eiſdem COSS. facti meminit l.12.§. ſi ſeruus. D. de accuſatio.

Aliud Modeſto Conſule, de ſeruis fugitiuis factum, lege prima, §. primo. C. de ſeru. fugit. Quod intelligi putat Briſſonius in l.2. in fine. D.ad leg. Fab. l.35.§.1. D. de contrah. empt.

Alterius quod Neratio Vero, & Annio Priſco COSS. factum eſt, meminit l.6.D.ad legem Cornel. de ſicar.

Senatuſconſultũ de illicitis collegiis, l.1.D.de colleg. illicit. de tutorum & pupillarum nuptiis, l.4.C. de excuſat. tutor.

Senatuſconſulta de tutelis, l.penultim. de tut. l.11. D. de teſtam. tut.

Senatuſconſultum de comitibus libertiſque eorum, qui prouincias regunt, in l.16.D.de officio præſid.

Senatuſconſultum de re funeraria, in l.12.§.1. de religioſis dom.

Senatuſconſultum de tabulis ſignandis, apud Paul. libr. 5. ſentent. tit.27.

Senatuſconſultum de his qui voluntate dominorum in libertate morati ſunt, l.4.C.de fideic.libert.

Senatuſconſultum de proclamantibus ad libertatem, in l.3.D. quib. ad libert. procl.

Senatuſconſultum de his qui poſt manumiſsionem originem repetunt, in l.1.C.de ingen. manumiſs. de quo accipiẽda eſt l.3.D. ſi libert. ingen. eſſe dicet. quæ eius ſenatuſconſulti verba quædam exponit, l.32.D.de liber. cauſſ.

Senatuſconſultum, quod in pecuniam ludere vetuit, l.2. D.de aleatorib. Aliud Iuuentio Celſo iterum, & Neratio & Marcello COSS. Hadriani tẽporibus factum, in l.vltim.C.de ſeru.reip.manumit.

Senatuſconſultum, quo pecuniæ vſuafruct. conſtitutus eſt, per cautionẽ, l.1.C.de vſufr. l.1.D.de ſeru.leg.

Senatuſconſultum de cenſuum veterum & monumentorum fide, l.6.C.de probationib.

Senatuſconſultum de famoſis epigrammatis & libellis, l.5.§.vltim.D.de iniur. l.18 §.vltim.D.qui teſtam.fac.

Senatuſconſultum de mortis cauſſa donationibus, l. 35. D.de donatio.cauſ.mort.

Aliud item quo calumniæ cauſſa publico iudicio damnati poſtulare apud pedaneos iudices prohibentur, l. 1.§. item Senatuſconſulto. D.de poſtul.

Aliud de luctu, l.15.C.ex quib.cau.infa.irroget.

Aliud quo pluribus legibus ad idem crimen rei fieri prohibentur, l.14 D.de accuſatio.

Aliud de his qui matrimonij cauſſa manumittuntur, l. 18.D.qui & à quib.

Aliud auctore Hadriano factum de natis ex ciue Romana. cuius Vlpian. in Inſtitut. titul. 2. meminit. Aliud item quo prohibentur legati ante perfectam legationem negotiis vel priuatis rebus obſtringi, l. 12. D.de legationib. Quo referenda eſt l.8. in fin eod.tit.

Senatuſconſultum quo cautum erat, vt mulier poſſet in ſua re quem de falſo accuſare, l.5.C. qui accuſar. non poſſ. Meminit l.2.D.de accuſatio. & l.2.C.de calumniatoribus.

Senatuſconſultum in l.15.§. ſi quis ſe ſcribat. D. de milit. teſt. & l.14. in princip. l.15.§. item ſenatus. D. ad leg. Corn. de falſ. l.3. & l.vlt. C. de his qui ſibi adſcrib. Libonianum accipiendum eſt.

SENES qui dicantur, vide Bart. l.2.D.de excuſ.tuto. Panorm. in ca. quoniam frequenter. verſi.3. principaliter quæro. extra vt lit.non conteſt.

SENIOR, paſsim in libr. Feud. pro Patrono, qui feudo dato vaſalium ſibi quæſiuit. Docet autẽ cap. Diſput. 3. Hotom. vocem eſſe barbaricã, Signor, quæ Dominum ſignificat. vt in cap. Caroli Magni, cap.5. artic.3. Vt nullus comparet caballum, bouem, & iumentum, vel alia, niſi illum hominem cognoſcat, qui eum vendidit, aut de quo pago eſt, vel vbi manet, aut quis eſt eius Senior. Albertus Krantz. libr. Dan.8.ca.3. Octoginta numero Seniorum ſecum duxit obſides. Et Nortmann. lib.2.cap.21. Quia, ait ille, veſter eſt Princeps, aut Senior? Nullus, reſpondent illi. Nam æquo per omnia iure imperamus. Et ca.vltim. Nam Senior noſter, vt vidiſti, claudus, non veniendi ad te veniam deprecatur. Loquitur de Arnulpho Flãdriæ Comite.

Sic Britanni Armorici in libris Cóſue. Brit. Iuigneur dicunt pro Iuniore fratre. Neque verò prætermittendum videtur, quod apud Anton. Florentinum legitur hiſt. part. 2. tit. 17. cap. 9. §. 7. In prouincia Tyrenſi, eſt quidam populus, caſtella decem habens, cum ſuburbanis ſuis. Eſtque numerus eorum ad quadraginta millia virorum. Ij non hereditaria poſſeſsione, ſed meritorum prærogatiua magiſtrum ſibi ſolẽt præficere, quem ſpretis aliarum dignitatum nominibus Senem vocant: cui tanto obedientiæ & ſubiectionis vinculo ſolẽt ſe obligare, vt nihil ſit tam durum, tam difficile, tam periculoſum, quod ad magiſtri imperium non aggrediantur implere.

SANECTA, ætas hominis ſexta: vide Docto. l. ſenium. C. qui teſtam. fac. & vide ſup. AEtas.

SANSVM eſt, impersonaliter, pro cogitatum eſt, ſententia ſtetit, placuit. Vlpian. l. 8. D. de acceptil. An inutilis acceptilatio vtile habeat pactum, quæritur: & niſi in hoc quoque contra ſenſum eſt, habet pactum. Id eſt, niſi qui accepto tulit, contrà ſenſit, ſiue mentem ac voluntatem contrariam habuit. nam plus eſt contrà ſentire, quam non conſentire: & Imprudens non conſentit, at non contra ſentit. Locum autem ſic legendum, ea quæ conſequuntur oſtendunt.

SENSVS, pro ratione. Vlpianus lege prima. §. primo. D. ſi quadrup. paup. Nec enim poteſt animal iniuriam feciſſe, quod ſenſu caret. de quadrupedibus loquitur. Sic furioſus dicitur ſenſum non habere, in l. ſi cum dotem, vigeſimaſecunda, §. ſi maritus. D. ſoluto matrimonio. Sic infantis ſenſus nullus eſſe dicitur, in lege quamuis, trigeſimaſecunda, §. ſecundo. D. de acquirenda poſſeſsione. Senſus aliter apud Ciceronem libro primo Officior. vbi de belluis loquitur: Nam bellua quantum ſenſu mouetur, ad id ſolum quod adeſt, quódque præſens eſt, ſe commodat.

Senſus, pro voluntate teſtatoris in l. 15. D. de vino trit. & l. 3. §. conditio. D. de adim. leg.

SENTENTIA, aliàs accipitur pro eo, quòd verba ſonant: vt cum dicimus, Vlpianum reſpondiſſe in hanc ſententiam. Aliàs pro lumine orationis, hoc eſt, pro clauſula, quæ breuiter inſigne aliquid oſtendat: vt, Obſequium amicos, veritas odium parit. Aliàs pro animi credulitate, quam quis opinione ſua concipit: Vt, M. Portius Cato rogatus olim ſententiam, oratione longa occupauit tempus. Aliàs denique ſententia, iudicialis pronúciatio appellatur, cum ex lege, vel ex æquo & bono iudicatur. Tum enim iudex ſancit, & declarat, quid ius velit animi quadã cenſura, ſecundú ſacti qualitatem. Quò pertinet, quod Paulus D. de arbitr. Sententiam, inquit, dicere æſtimatur is, qui ea mente id pronunciat, vt ſecúdum hoc diſcedere eos, qui litigant, à tota cõtrouerſia velit. Sententia autem iudicialis eſt duplex: videlicet, definitiua, & interlocutoria.

Sententia DEFINITIVA eſt, quæ ſummæ controuerſiæ per condemnationẽ aut abſolutionem finem imponit, l. 1. D. de re iudic. l. qualem. 19. §. 1. D. de recept. arb. l. 3. C. de ſentent. & interloc.

Sententia INTERLOCVTORIA eſt, quæ non de ſumma controuerſia, ſed de rebus ad eam definiendã pertinentibus pronunciatur, l. poſt ſententiã. 9. C. de ſen. & interloc. d. l. qualem. §. vnde. Veluti de cognitione differenda, de teſtibus producẽdis. & l. 2. D. de appellation. recip. de quæſtionibus ſiue tormentis, l. à diuo Pio. 15. §. in venditione. D. de re iudic. l. 1. §. huic conſequenter. D. de appellat. l. 1. §. quæro. D. ad Turpill. l. in teſtamento. 38. D. de fideicommiſ. libertatib. l. metu. 9. §. ſed ex facto. D. quod metus cauſſ. Differentiæ autem hæ ferè ſunt. Illa non niſi à iudice ſedente, & ex libello (quod Periculú appellatur) recitante pronúciatur, l. 1. & paſſ. C. de ſentent. ex peric. Hæc & à ſtante & à procedente iudice etiam ſine ſcripto pronũciari poteſt, l. 4. C. de dilat. Ab illa ſemper appellari licet: exceptis iis de quibus ſub rub. A quibus appel. non lic. ab hac, aut nunquam, l. præſcriptiones. 65. C. Th. de appellat. aut rariſsime, velut in l. 2. D. de appell. recip. l. ait prætor. 7. § permittitur. D. de minoribus. Illa non niſi cauſſa cognita pronunciatur: hæc verò etiam extra cauſſæ cognitionem, l. quid ergo. 13. §. quarto. D. de his qui notantur infamia.

Sententiam dicere exiſtimatur is, qui ea mente quid pronunciat, vt ſecundum id diſcedere eos à tota controuerſia velit, l. qualem, 19. §. 1. D. de arbitr.

Sententia falſa dicitur ſine vlla iniuria iudicis, quæ ex falſis & non veris allegationibus, vel inſtrumentis dicta fuerit, quæ ne nomen quidem ſententiæ meretur, ac ſine vlla reſtitutione confutanda eſt, detecta falſitate, l. qui agnitis. D. de exception.

Sententiam dicere, ferre, dare, pronunciare pro eodem ſæpe Iuriſcoſs. dicunt.

SEPARATIO bonorum ſicut æquiſsima eſt, ita maximam vtilitatem habet, litéſque anteuertit. Quibus autem modis permitti ſoleat, tractatur claſſ. 5. actio. 15. in fin. vide D. de ſeparat. & l. 12. D. de vulg.

Separatio bonorum, vel creditorum gratia fit, qui ſeparari ab heredis bonis teſtatoris bona deſiderãt, quę alioquin heredis bonis iuncta, propter heredis creditores ſuffectura non eſſent, tit. de ſeparatio. honor. l. penul. C. de hered. vend. Vel ſeruorum gratia fit, qui à domino, qui non ſoluendo erat, cum libertate neceſſarij heredes ſcripti, ſeparari à bonis eius peculium ſuum poſtulant, l. 1. §. vlt. D. de ſeparat. l. 6 §. penult. D. de minor. Separationem etiam bonorum Prætor ei concedit, qui patri, ac poſtea fratri ex ſecundis tabulis heres extitit, ſi hereditatem patris reiecta fraterna retinere velit, l. 12. D. de vulg. & pup.

SEPS, vel Sepes eſt, quæ obiecta introitum prohibet in agrum aut hortum. Columel. lib. 10. Talis humus, vel parietibus, vel ſepibus hirtis claudatur. Eo verbo vſa eſt lex XII. Tabu. cuius hæc verba ſunt: Qui ſepem in confinio ponet, terminum ne excedito.

SEPTA ſunt, quæ ad incile opponuntur, aquæ deriuandæ compellendæve ex flumine cauſſa, ſiue ea lignea ſint, ſiue lapidea, ſiue ex alia qualibet materia, ad continendam tranſmittendámq; aquam excogitata, l. 1. D. de riuis.

SEPTEMVIRI erant, qui ſacris epulis præerant, cœnarúmque Pontificum, quæ Adiiciales dictæ ſunt, curam agerent: Epulones appellati: qui, ſi qua iuſta & ſollemnia ſacris deeſſent, ad Pontifices referebant. Alexan. ab Alex. Genial. dier. lib. 2. cap. 16.

SEPTEMVIRALE iudicium, quod à Septemuiris exercetur. Sic Septemuirale iudicium apud Liuium lib. 34. de querela inofficioſi teſtamenti, quæ etſi apud Centumuiros inſtituatur, & Centumuirale iudicium ſæpe dicatur; veriſimile tamen eſt ex Centumuiris ſeptem pręcipuè huic rei operam dediſſe: ſicut haſtæ, quam quidam non malè Centumuiris tribuunt, ſiue litibus iudicandis Decemuiros conſtitutos legimus, apud Pompon. l. 2. §. deinde cum eſſet. D. de orig. iur. Defendi itaque poteſt inſcriptio libri ſingularis Pauli noſtri de Septemuiralibus iudiciis, quæ in Pandectis Florentinis eadẽ eſt cum in indice Iuriſconſ. tum l. 7. 28. 31. D. de inoff. teſt.

SEPTVNX, vnciæ ſeptem, l. 50. §. 2. D. de hered. inſtit. Septunx, inquit Voluſius Męcianus, ſunt ſeptem duodecimæ Nota ſeptuncis X.

SEPVLCHRVM eſt, vbi corpus, oſſáve hominis condita ſunt, l. 1. D. de religioſ. Vt autem, Celſus ait, non totus, qui ſepulturę deſtinatus eſt, locus religioſus fit, ſed quatenus corpus humatum eſt, Pompon. in l. locum. D. de relig. & ſumpt. fun.

Sepulcra familiaria dicuntur, quæ quis ſibi familiæque ſuæ conſtituit,l.5.D.de relig. Sepulchra hereditaria ſunt,quæ quis ſibi heredibuſque ſuis conſtituit: vel quæ paterfam.iure hereditario acquiſiuit.d.l.5.& 6.D. eodem.

SEQVI nomen alicuius,vel ſequi perſonam,eſt approbare,vel agnoſcere & admittere, & fidem ſequi, l.71. D.de iure dot.l.10.C.ad Velleian.l.4.C.ſi tutor vel curator,l.1.D.nautæ, caupo.l.1.D.de reb.cred.l.24.§. in bonis.D.de reb.auct.iud.l.1.§. quæſitum eſt ſi fortè.D.de ſeparatio.l.10.§.ſi quid in fraudem.D.quæ in fraud credit.

Sequi nuptias pro contrahere, l.34.§.vlt.D.de ritu nupt. l.15.C.ex quib.cauſ.infa.irrog.

SEQVENTI loco poſitum ædificium dicitur in l.20. §.ſi ſublato.D.de ſeruit.vrb.quod alterius ſublati loco poſitum eſt. Sequentes actiones, id eſt, ſequenti loco propoſitæ,& poſt alias,l.11.§. idem Neratius.D. de act.empt.l.37.D.de noxalib. Sequens curator, in l.7.§.cum dementis.D.de curat.fur.qui in alterius remoti ab adminiſtratione locum ſubſtitutus eſt. Sequens teſtamentum, pro poſtremo & nouiſsimo, in l.1.§.item ſi ipſe.D.ſi cui plus quam per leg.Falcid.l. 28.§.teſtamento.D.de liber.leg. Marcia.in l.29.D.ad Trebell.ſecundo loco factum dixit. Sequẽtem etiam Prætorem in l.26.§.actio. D.ex quibus cauſsis maio. Vlpianus vocat eum, qui ſequente anno erat Prætor futurus.

SEQVELA, pro acceſsione, Scæuola l.93.D.de ſol. Et quaſi generale quid retinendum eſt, vt vbi ei obligationi quæ ſequelæ locum obtinet principalis accedit.

SECVTORES apud Ciceronem lib.7.ad Atticũ Epiſt. 14.Gladiatores videntur eſſe,à ſequẽdo dicti. De iiſdem enim gladiatoribus ſcribens Cæſar de bello ciuili,lib.1.Gladiatoréſque,inquit, quos ibi Cæſar in ludo habebat,ad forum productos, Lentulus libertati confirmat, atque iis equos attribui, & ſe ſequi iuſsit, &c.Artemidorus lib.de ſomniis ſecundo cap. περὶ μονομαχίας,varia gladiatorum genera nominãs, horum meminit.ὁ δὲ σκολοίτροπος, σύμφορον μὲν λήψεται (loquitur autem de nuptiis & vxore ducenda) γυναῖκα καὶ πλουσίαν, μεγάλα δὲ φρονοῦσαν ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο καταφρονοῦσαν τοῦ ἀνδρὸς, καὶ κακῶν πολλῶν αἰτίαν ἐσομένην· διὰ τὸ δίωκειν.

SEQVASTAR dicitur,inquit Modeſtinus, apud quem plures eandem rem,de qua controuerſia eſt, depoſuerunt.dictus ab eo, quòd occurrenti,aut quaſi ſequenti eos qui contendunt,committitur, l. ſequeſter. 110. D.de verbor.ſignificat.Paulus l.6. D.depoſ. Proprie autem in ſequeſtre eſt depoſitum, quod à pluribus in ſolidum certa conditione cuſtodiendũ reddendúmq; traditur. Gellius lib.20.cap.penult. Sequeſtrum dictum ſcribit; quòd eius qui electus ſit, vtraque pars fidem ſequatur.Idem teſtatur in hiſtorico M.Varronia pro eodem Sculnam poni, quaſi ſeculnam: ſordidè tamen. Veteres tamen Gloſſæ, Sculna, σωδηκοφύλαξ. Tertullia.in libr.de Reſurrectio.carn. Hic ſequeſter Dei atque hominum appellatus, ex vtriuſque partis depoſito commiſſo ſibi.Idem in libro de Patientia: Adeo ſatis idoneus patientiæ ſequeſter eſt Deus, ſi iniuriam depoſueris penes eum, vltor eſt. Inuenitur & hoc verbum apud Plautũ Mercatore Act. 4. ſcen. 3.& apud Quintilianum lib.12. cap.8. Iſidorus libro decimo Etymolog.Sequeſter,ait,eſt,qui certantibus medius interuenit, qui apud Græcos ὁ μεσίτης dicitur, apud quem pignora deponi ſolent, à ſequendo dictus,quòd eius fidem vtraque pars ſequatur.

Sequeſter ſi rem ſequeſtratam perdat, vel deteriorem faciat,tenetur, & eo nomine conueniri poteſt, l. poſtquam. §. Imperator. D. vt legato. nom. caueat.l.ſi is cul.§.qui ſeruandorum.D.vt in poſſ.legat.

SEQVESTRE & Sequeſtrum depoſiti ſpecies eſt: nam Paulus lege ſexta. D.depoſiti.Proprie,inquit,in ſequeſtre eſt depoſitum, quod à pluribus in ſolidum certa conditione cuſtodiendum reddendúmque traditur. Sumitur etiam vulgò pro ſcripto illo, quod de ſequeſtratione conficitur.

SEQVESTRO poſitum, apud Catonem, vt citat Gellius loco præcitato,pro apud ſequeſtrem depoſitum. Per deos immortales, inquit, nolite vos ſequeſtro ponere.

SEQVESTRO POSITVM à depoſito hoc differt, quòd rei depoſitæ proprietas apud deponentem manet: ſed & poſſeſsio.at ſequeſtro poſitæ poſſeſsio ad ſequeſtrum tranſit.id enim agitur ea depoſitione, vt neutrius poſſeſsioni id tẽpus procedat, l.17.§.1.D.de poſ.Intereſt tamen qua mente apud ſequeſtrum deponatur.nam & omittendæ poſſeſsionis cauſſa interdum deponitur·interdum verò cuſtodiæ cauſſa duntaxat,lege intereſſe,trigeſimanona. D. de acquirenda poſſeſsione.

SEQVESTRARE, lege vigeſimaſecunda.§.ſin autẽ.D. ſolut.matrim.id eſt ſequeſtro ponere. Sin vero dotem diſsipaturus ita manifeſtus eſt, vt non hominem frugi oportet, tunc dotem ſequeſtrari, quatenus ex ea mulier competens habeat ſolatium vna cum ſua familia. Symmachus in epiſtolis: Interea conſtitutionis memor ſequeſtraui mobilia,fructúſque præcepi, ne temporis vſurpatio abutatur indebitis.

SEQVESTRARIA actio,quæ aduerſus ſequeſtrem datur,l.12.§.cum ſequeſtraria. D.depoſ.l.9.§.Labeo.D. de dolo malo.

SEQVESTRATIO eſt duplex: quædam eſt volũtaria, quando partium conſenſu deponitur res litigioſa. Et hæc ſemper poteſt fieri ante iudicium, vel pendente iudicio,l.1.in prin.D.depoſit.lege ſi ſoluturus. D.de ſolutionib.Quædam verò eſt contẽtioſa,ſeu(vt nonnulli vocãt)neceſſaria ſequeſtratio, quæ per iudicem diſcernitur cauſſa cognita, etiam inuitis vtriſque litigatoribus,vel altero eorum petente.

Sequeſtrationis tutiſsimum & præſentiſsimum eſt remedium in re dubia,& ſpectante ad periculoſam diſcordiam:ſi iudex vtatur ea ſobriè,& cauſſa cognita. Ex diuerſo,magnum grauamen eſt,ſi quis tali prętextu ſua poſſeſsione deſtituatur, vel vſu rei, eámque ob rem regulariter prohibetur in titulo C.de prohibitio.ſequeſtrat.

SEQVIORIS vocabulo vſus eſt Vlpianus in l.cum hi. de tranſactionibus. §. Sed & perſonarum contemplatio habenda eſt, hoc eſt, cuius vitæ ſint hi,quibus alimenta relicta ſunt.vtrum frugi vitæ, & qui aliàs ſufficere ſibi poſsint:an ſequioris, qui de alimentis pendeant. Sequioris autem,id eſt deterioris. Et ita Veteres Gloſſæ,Sequius, χεῖρον. Tranquillus in Tito:Sed non deerant qui ſequius interpretarentur. quanquam ſunt qui veterem hanc ſcripturam mutent in ſecus. Amm.Marcell.libr.28.Vt ſi Perſæ,inquit,fruſtra habiti rediſſent ad ſua, ducis noui virtuti facinus adſignaretur egregium: ſi fortuna ſequior ingruiſſet, Vrſicinus reus proditor Reipubl. deferretur. Sic apud Apuleium ſæpe.

SERA & clauis inter domus partes commemorantur, l.quæſitum.& ibi Bart.D.de fund.inſtr.

SERIA, vas fictile de limo,oblongum,inquit Donatus in Terent.Heautontim.

Releui dolia omnia,omnes ſerias.

Seriarum, quæ vinaria vaſa ſunt meminit Vlpianus l. 15.§.proprietatis.D.de vſufruct.Paulus l.206.de verb. ſigni. vbi & frumentaria eſſe ait.

SERICVM nema in l.vltima.§.ſpecies.D. de publican.

Serica veſtimenta, in l.25. D.de aur.argen. Vbi Serica à bombycinis ſeparantur, vt & apud Paul.libr.3.Sent. tit.6. quæ tamen imperitè confundit Iſidor.libr.19.c. 27. Ac bōbycina quidem ex vermiculis fiebant, vt ſuprà oſtendimus. Serica verò ex genere quodam lanicij, quod Indiæ populi Seres ex arboribus depectebant: quemadmodum eruditè And. Tiraq. notauit in libro de legibus connubialib. & hi auctorum loci comprobant. Virgilius 2.Georgic.

Velleràque vt folijs depectant tenuia Seres.

Seneca in Hippolyto,

Quæ fila ramis vltimi Seres legunt.

Et in Hercule Oetæo:

Quæ Phœbeis ſubditus Euris

Legit Eois hæc arboribus.

Plinius quoque lib.6.cap.17. Seres, inquit, lanicio ſyluarum nobiles perfuſam aqua depectentes frondium caniciem. Ammianus etiam Marcell.lib.23. apud Seras ſyluas eſſe ſublucidas refert, à quibus arborum fetus aquarum aſperginibus crebris, velut quædam vellera mollientes, ex lanugine & liquore mixtam ſubtilitatem tenerrimam pectunt, nentéſq; ſubtegmina, conficiunt ſericum. Idem & Solinus in Polyhiſtore cap. 51. ſcribit. Porrò, quo tempore texēdi ſerici artificium in Occidentis partes inuectum ſit, declaraſſe videtur Otto Friſing. lib.1.de geſtis Frider. c.33. dum ait, Rogerium Siculū Corintho, Thebis, Athenis expugnatis, opifices qui ſericos pannos texere ſolebant, ob Imperatoris ignominiā, captiuos deduxiſſe: quos in Palermo Siciliæ metropoli collocans, artem illam texendi ſuos edocere præcepit: indéque artem illam prius a Græcis ſolis inter Chriſtianos habitam Romanis ingeniis notam fuiſſe.

SERRAM ducere cum aliquo, eſt altercari. Tertullianus de corona: Quandiu per hanc lineam ſerram reciprocabimus. Varro de re ruſtica lib.3.cap.6. De pauone, inquit, libere licet dicas, quia diſceſsit Fircellius, qui, ſecus ſi qui diceret de iis, gentilitatis cauſſa fortaſſe an tecum ſerram duceret. Quidam iocum explicant de ſerra militari, Feſti & Vegetij auctoritate freti. Serra enim pugnari dicitur, cum ſubinde acceditur ad hoſtem & receditur. Vegetius: Item, inquit, ſerra dicitur, quæ ab ſtrenuis directa ante frontem opponitur hoſtibus, vt turbata acies reparetur. Turnebus Aduerſ.lib.8.cap.7. Serram ducere, illo Varronis loco exponit, ſtreperū & odioſum eſſe, non aliter quam ſtridentem & obſtrepentem ſerram, cuius argutia auribus moleſta eſt. Ioſephus Scaliger, ſertā ducere, non ſerram legit, & ſertam, τὸ σχοινίον, reſtim & funiculū interpretatur. Palladius quidem Martio: Suſpendendi groſsi ex caprifico linea ſerta pertuſi. nec enim, lino velut ſerta, vt habent vulg. cod. legendum eſt. Item alibi: Cum ſerta qua appenſa ſunt auferantur. Igitur Sertam ducere, inquit Scaliger, idem quod Terentio, reſtim ductitare. Saltantes enim alias τῷ καρπῷ χειρὸς, vt apud Poetas Græcos, ſe tenebant: alias reſtim tenentes hærebant. Horatius:

Tortum digna ſequi potius, quam ducere funem.

Erat etiam ſimilis ludus puerorum, qui ducebāt ſparteam reſtem, & tandiu trahebant, donec aut rumperent, aut alteruter, omiſſa funis prehenſione, in nates caderet: cuius ludi meminit Ariſtides ſophiſta: & ad hunc alludit Plautus Pœnulo: *-iam tenetis. ſi tenetis ducite. Caue dirumpatis.* Itaque verba illa, fortaſſe an tecum ſertam duceret: exponit Scaliger, tecum particeps laboris eſſet: vt prouerbialia ſint, quotieſcunq; contentionem intercedere cum aliquo denotamus.

SERRACVLVM (alij Seruaculum) πηδάλιον eſt Veteribus gloſsis, gubernaculum & clauus. Hinc Serraculum ducere, l.29.§.1.D.ad leg.Aquil. Si nauis tua, ait Vlpianus, impacta in meam ſcapham damnum mihi dedit, quæſitum eſt quæ actio mihi competeret. Et ait Proculus, ſi in poteſtate nautarum fuit ne id accideret, & culpa eorum factum ſit, lege Aquilia cum nautis agendum: quia parui refert nauem immittendo, aut ſerraculum ad nauem ducendo, an tua manu damnum dederis. Interpretes βασιλικῶν lib.53. Serraculum interpretantur κοντὸν, hunc locum ſic vertentes, ὥσπερ ἐν χερσὶ ἢ κοντῷ ζημιώσας, vt teſtatur Cuiacius Obſeruat.li.9.c.10. Et ſane Suidas damni κοντῷ nauibus illati meminit: Οἱ ῥωμαῖοι, inquit, κοντοὺς ἐπῆγον ὑποβρυχίους, ὥστε τὰ σκάφη τῶν βαρβάρων ἐλάνθανε διατρυπῶν. Alij Seruaculum, ἀντὶ τῆς ἀγκύρας, id eſt pro anchora ſumunt: quod non quadrat.

SERVARI ab aliquo poſſe dicitur, quod ex eius bonis redigi poteſt, l.fi.D.de admi.tuto. l.fi.D.ſi vent.nomi. Sic rem ſeruari dicimus. Et Seruari indemnitatem, l.38.§.fi.D.de act.emp. Seruari etiam per actionem dicunt Iuriſconſ. quod abeſt, vel quod damni datum eſt, l.17.in fi.D.ſi ſeru.vind. & alibi ſæpe. Sic Seruare pœnam ab ſocio, l.6.in fin.D.comm.diuid. Quod mater ſeruari filiæ ſuæ teſtamento iuſsit, eo tempore præſtari voluiſſe intelligitur, quo ſui iuris erit, l. 26. D.de aur.& argen.

Seruare, aliàs pro tueri, cuſtodire, accipitur: vt in l. Iuriſgentium.§.Prætor ait.D.de pact. Seruare, aliàs ſignificat præſtare priuatim: vt, ſeruare fidem. Seruare aliàs denique accipitur pro recuperare: vt eleganter in lege ſi mandatu meo. D. de fideiuſſoribus & mandatoribus.

SERVIANA actio in rem Prætoria, quæ de rebus in prædium vrbanum inuectis illatis, quæ tacitò pignoris iure locatori pro penſione obligantur, proponitur, §. item Seruiana. Inſtitut. de actionib. l.vlti.D.de Saluiana interd. Quæ verò eius exemplo de ceteris rebus pignori oppoſitis datur actio, ea quaſi Seruiana, ſiue hypothecaria appellatur, l. 13. §.1. D.ad Velleian. vel vtilis Seruiana, l.1.§.cùm prædium.D.de pignorib. l. 1.C.comm.de legat. Inde Seruiana vel hypothecaria, in l.29.D.fam.erciſc. l.4.§.ſi quis autem.D.de doli except. Confunditur tamen plerunque hæc differentia, & cuiuſlibet pignoris perſecutioni Seruianæ nomen accōmodatur, vt l. 3. l.10.l.11.l.21.D.de pignorib. l.42.§.ſed & dominum.D.de procuratorib. l.28.D.de pigner.act. l.4.D.quibus mod. pign. l.30.D.de noxalibus act. lege trigeſimaquarta, & lege trigeſimaquinta, & l.66. D. de euictionibus: l. 3. §.eſt autem.D.ad exhib. Vide Actio Seruiana.

SERVVS. Serui dicuntur, quibus libertas arbitrio ſuo viuendi adempta eſt: itaque liberis opponuntur: & ex eo appellati ſunt, quòd Imperatores captiuos vendere, ac per hoc ſeruare, nec occidere ſolent, §. 2.de iur. perſon. l. 4.D.de ſtat.hom. l.239. D. de verbor. ſignifi. Quintilianus libri ſeptimi, capite tertio: Circa propria ac differentia magna ſubtilitas: vt cum quæritur, an addictus, quem lex ſeruire donec ſoluerit, iubet, ſeruus ſit: altera pars fuit ita, Seruus eſt qui eſt iure in ſeruitute: altera, Qui in ſeruitute eſt, eo iure quo ſeruus: aut, vt antiqui dicebant, qui ſeruitutem ſeruit. vide Addictus.

Serui AGRICOLÆ duorum generum fuerunt: nam alij vere ſerui erant, in dominorum mancipio vſquequaque poſiti, l.3.C.de agric.& cenſ. alij autem liberi quidem erant, ſed tamen ita addicti, vt quaſi ſerui numerarentur: quorum de conditione diximus ſub voce, Cenſiti: & patet in lege vigeſimanona, & vigeſimaprima, C. illo titulo.

Serui ATRIENSES ſunt qui ſupellectilem emundant ædium, aut villæ, & diſponunt in atrio, ſimúlq; atriū omni ex parte mundum & nitidum vt ſit, accurant. In

atrio

atrio enim patresfamilias ſupellectilem ſuam expoſitam habebant, veluti eſca & potoria vaſa. Columella lib.12. Tum inſiſtere atrienſibus vt ſupellectilem exponant, & ferramenta deterſa nitidentur, atque rubigine liberentur. Atrienſes igitur ſunt non in vrbe tantum, ſed etiam in villis. & rectè in l.8. D. de inſtr. leg. cum de cultiore villa agitur, atrienſibus iunguntur ſcoparij, vt & in Plauti Aſinaria. Hic à Virgilio, ſeruus ad limina etiam vocatur, hoc verſu:

Armiger antè fuit fidúſque ad limina cuſtos.

Serui POENAE dicebantur, qui ſummo ſupplicio ſic addicebantur, vt ſi liberi eſſent, libertatem; ſin ſerui, domini familiam quaſi abalienati amitterent: adeò vt ne à pœna quidẽ liberati, in illius domini poteſtatem redirent: vt conſtat ex l.8. §.3. & §.10. & l.29. D. de pœ. l.8. C. de ſent. paſſ. l.24. §.4. D. de fid. libert. quòd enim nullius niſi pœnæ ſerui eſſent, ita dicebantur. Marcianus l.17. D. de pœn. Sunt quidam ſerui pœnæ, vt ſunt in metallum dati, & in opus metalli. & ſi quid eis teſtamento datum fuerit, pro non ſcriptis eſt, quaſi non Cæſaris ſeruo datum, ſed pœnæ. Iuſtin. §.2. quib. mod. ius pot. Serui autem pœnæ efficiuntur, qui in metallum damnantur, aut beſtiis ſubiiciuntur. Vlpian. l.25. §.2. D. de acquir. her. Si quis plane ſeruus pœnæ fuerit effectus, ad gladium, vel ad beſtias, vel in metallũ damnatus, ſi fuerit heres ſcriptus, pro nõ ſcripto hoc habetur. Seruam etiam pœnæ mulierem factam legimus, l.6. D. de ſtatulib. l.2. §.1. D. ad Tertyll. quod accidebat cum vel in opus ſalinarũ, vel in miniſterium metallicorum damnabatur, l.8. §. in miniſterium. D. de pœn. l.6. D. de capt. & poſtl. reu. huiuſmodi enim pœnis ſeruitutem irrogantibus adfici mulieres conſueuerant: vt conſtat ex Nouell.12. Hinc & ſeruitutis pœna l.1. C. de ſenten. paſſ.

Serui PVBLICI dicebantur & in vrbe & in prouinciis, homines libertini generis, quorum miniſterio & opera magiſtratus vtebantur. Varro libr. de ling. Lat.7. ſignificare videtur moris fuiſſe, vt ſerui quidã à populo manumitterentur, eorúmque vel magiſtratuũ Romanorum, vel municipiorũ nomina haberent, à quibus libertate donati eſſent. Vlpianus cap. Inſtitut. 20. Seruus publicus parte dimidia teſtamenti faciendi habet ius. De vrbanis, qui Cenſoribus operam dabant, Liuius lib.43. Cenſores, inquit, extemplo in atrium libertatis aſcenderunt, & ibi ſignatis tabellis (Obſignatis tabulis legit Hotom.) publicis, clauſóque tabulario, & dimiſſis ſeruis publicis, negarunt ſe prius quicquam negotij publici geſturos, quàm iudicium populi de ſe factum eſſet. Gellius lib.12. cap.3. Licio tranſuerſo, inquit, qui magiſtratibus præminiſtrabant, cincti erant. Cicero Verrin.5. Cur hoc auctore non Romæ ſerui publici ad vectigalia accedant. Idem Philip.13. Quos Antonius deliciarum cauſſa loris in conuiuio cædi iubebat à ſeruis publicis. Tacitus lib. Annal. 2. Mancipari ſingulos actori publico iubet, ſcilicet vt in Libonem ex ſeruis ſaluo S. C. quæreretur. Hinc etiam ſeruus publicus in municipiis dicebatur, quem ciuitas publice emerat, hoc eſt pecunia de publico ſumpta: vt eius miniſterio vteretur: quemadmodum intelligitur ex l.6. D. de rerum diuiſ. l.1. §. ſeruum. D. de quæſtionib. l.3. §.3. D. de ſuis & legitim. Et ita Libertus Reipub. dicitur, in l. ſed ſi hac. 10. §.3. D. de in ius vocan. qui à corpore aliquo, vel collegio, vel ciuitate manumiſſus eſt: vt & in d. l.3. §.3. & l.1. D. de libert. vniuerſit. Serui autem illi publici olim quidem tabulis publicis præficiebantur: vnde Serui ciuitatis appellantur in l. vltim. D. quod cuiuſque vniuerſ. Publici autem in l. nec ei. 18. D. de adopt. l.2. C. eod. titul. l.4. C. de arbitr. l.1. §. exigere. D. de magiſtr. conueniend. Poſt verò ab Arcadio Imperat. conſtitutum eſt, vt publicis tabulis non amplius ſerui, ſed liberi præficerentur, l. generalic. C. de tabul.

Seruus PECVLIARIS, pro vicario. Scæuola l.21. D. de pecul. legat. Si Sticho manumiſſo peculium legatum ſit, & Titio ſeruus peculiaris: quantum peculio detractum erit ob id quod domino debetur, tantum ei accedere cui vicarius legatus eſt, Iulianus ait. Apud Suetonium tamen Serui peculiares alio ſenſu leguntur, pro iis ſcilicet qui proprij ſunt alicuius. Seruorum enim Iulij Cæſaris peculiarium meminit, vbi ait Cæſarem præpoſuiſſe eos monetæ, publicíſque vectigalibus.

Serui AD MANVM apud Cicer. lib.3. de Orat. qui præſto ſunt, in promptu, & parati. Quem ſeruum, inquit, ſibi habuit ille ad manum. Amanuenſes autem ſunt à manu ſerui, vt excipiant ſcilicet & ſcribant. Heſychius ſeruum Ad manum exponit, hoc modo, πρὸς χεῖρα, καὶ εἰς πολλὰ ἕτοιμος οἰκέτης.

Seruus ordinarius eſt, qui dominum agnoſcit, & prouinciæ alicui præficitur: in cuius labores ſi alius fuerit ſuffectus atque ſubrogatus, is ſeruus vicarius appellatur. Vide VICARIVS.

Seruus pileatus is veteribus dicebatur, qui pileo tectus demonſtrabat ſe vænum dari, expoſitum quidem, ſed cuius nomine emptori venditor nihil præſtaret. Qui verò ſerui ſub corona vænibãt, iure belli captiui erãt, coronis inſigniti, ad diſcrimen eorum pileatorum, qui ſine coronis vænibant. Budæus in Annotat. prioribus ad Pandectas. Vide PILEVS.

Seruis legatis etiam ancillæ debentur, quaſi commune nomen vtrunque ſexum contineat. Auctor Modeſtinus de legat.3. l. ſeruis legatis. Serui enim appellatio etiam ad ancillam refertur, Vlpian. in l. deteſtatio. D. de verb. ſign.

Seruorum varia olim fuerunt miniſteria, variáque officia: Diſpenſatores, actores, ordinarij, atrienſes, hoſtiarij, miniſtratores, obſonatores, cubicularij, notarij, nomenclatores, calculatores, ſocarij, coci, lecticarij, curſores, tõſores, ſcoparij, ſaltuarij, diætarij, aquarij, topiarij, textores, tabellarij, villici, l.8. l.12. §. idem reſpondit, domo. D. inſtr. vel inſtrum. l.61. l.81. de leg.3. l.203. D. de verbo. ſign. Seruilia autem nomina hæc in libris noſtris referuntur, Pamphilus, Stichus, quæ vulgatiſſima ſunt. Item Damas, Eros, l.105. D. de verb. obligat. l.162. §. vltim. D. de verb. ſignifi. Lucrio, l.37. §. pater. de leg.3. Feliciſſimus, l.41. §. Feliciſſimo. de leg.3. Philargyrus, l.28. §. vltim. de condi. & demon. Dyphilus, l. vltim. D. de fideicomm. libert. Parthenius, l.41. D. de hered. inſtitu. Trophimus, Cupitus, Spendoforus, December, Seuerus, l.37. l.40. §. libertatem. l.41. §. pen. de fideicom. libert. Antiochus, l.97. de legat. lib.3. Andronicus & Calenus, l.21. l.29. §.1. D. de ſtatuliber. Aithales, l.24. D. ad leg. Corn. de falſ. Philonicus, in l. vltim. D. de reb. dub. Stephanus, in l.52. D. eod. titu. Philocrates, apud Valer. lib. 6. cap.8. Philippus, in l.2. D. de offic. prætor. & apud Cicer. in Oratio. pro Rege Deiota. Clemens, apud Suet. in Tiber. cap.25. Ancillarum verò hæc: Areſcuſa, vt lib.1. diximus. Thebis, in l. vltim. D. pro derelicto. Agathes, l.28. in fin. D. de conditio. & demon. Glauce, Tyche, Elpis, l.37. §.1. de leg.3. Feliciſſima, l.41. §. Feliciſſimo. eo. tit. Cõcordia, l.40. D. de fideicomm. libert. Victorina in l.41. §. herede. D. eod. tit. Eutychia in l.59. D. de manum. teſt.

Seruus actor, idem qui diſpẽſator: id eſt cui pecuniæ domini curatio mandata eſt. Papinianus l.24. D. depoſiti: Centum nummos, quos hac die cõmodaſti mihi, adnumerante ſeruo Sticho actore, &c.

Seruus fundus, qui ſeruitutem debet; liber, qui ab ea eſt immunis. Vlpian. l.20. §.1. D. de acqui. rerum domin.

Si ſeruus fuit fundus, cum ſeruitutibus tranſit;ſi liber, vti fuit. item, Si quis igitur fundum dixerit liberum, cum traderet eum qui ſeruus ſit · nihil iuris ſeruituti fundi detrahit. Cic. pro lege Agr. Optimo iure ea ſunt profectò prædia. quæ optima conditione ſunt; libera meliore ſunt, quàm ſerua.

Seruorum igitur frequenter fit mētio in toto Iure, vt puta quorum vſus eſſet apud Romanos frequentiſsimus. Inde mirum dictu eſt, quantam obſcuritatem in hanc diſciplinam tractatio de ſeruis ingerat: quoniam multa de illis erant ſingularia, quæ non reſpondebant regulis iuris aliarum perſonarum. Interim tamen non ſine fructu legemus (modò ſobriè fiat) quæ de ſeruis introducta erant, vtut hodie non vtamur tali ſeruitute. Nam habent pulchras rationes, quibus vti poſſumus in aliis negotiorum ſpeciebus. Porrò quidquid in toto iure de ſeruis eſt ſancitum, id referendum eſt ad ruſticos noſtri ſeculi: quatenus fert ęquitas ſimilitudinem colligi. Nam nullum hominum genus accedit propius ad ſeruorum conditionē, quàm ruſtici his temporibus. Quod apparet ex l. ne diutius. C. de agric. & cenſit. Accedit his Zaſius in l. 1. in princ. D. de eden.

SERVIRE ſeruitutē. Iauolenus l. 34. D. de ſtip. ſer. Non poteſt videri iuſtam ſeruitutem ſeruiſſe iis qui illum liberum eſſe non ignorabant.

Seruire poſſe feudū dicitur, qui eiuſmodi eſt, vt munus, ſiue ſeruitium feudi nomine debitum præbere domino, ac nauare poſsit: veluti qui miles eſt, lib. 2. tit. 34. §. 4. At mutus, ſurdus, cæcus, claudus, ſeruire feudum non poſſunt, lib. 2. tit. 36.

SERVITVS in quarto præcepto diuinarū Tabularum probatur, quam Ariſtoteles in Politicis grauiſsimis rationibus defendit, ex natura cauſſam trahere, reprehendēs eos, qui contrarium adfirmarūt. Quanquàm, ait Philippus, quorſum opus eſt tam ſubtili diſputatione? Illa vox, Honora patrē & matrem ſubiicit omnes homines ſeruituti. Non loquor de effectibus illis, contra omnem humanitatis rationem, corrupta natura, introductis: vt ſic facilè conciliare poſsis Vlpiani ſententiam in l. manumiſsionis. D. de iuſt. & iur. cum tabulis diuinis. Intelligendum enim eſt Ius Gentium pro iure humano, vt Liuius appellare ſolet: & ſeruitus, pro dura forma, & effectu intolerabili.

SERVITVS duplex eſt · eſt enim ſeruitus, quæ de hominibus dicitur, alia quæ de rebus. Quæ de hominibus dicitur, eſt conditio eorum qui in ſeruitute ſunt: ſiue conſtitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam ſubiicitur, l. libertas. 4. D. de ſtatu hominum. Quę de rebus dicitur, eſt ius quod quis vel in re, vel ex re ſua alteri conſtituit: eáque eſt duplex; vna Perſonalis, veluti vſusfructus, vſus, habitatio: altera Realis, vt ſeruitutes prædiorum vrbanorum, & ruſticorum, l. 1. D. de ſeruitutib. eſtque ius in alieno prędio aliquid agendi, quod alteri agere non licet, ab ipſius domino permiſſum, l. 1. D. eod.

Seruitutes PERSONALES propterea dicuntur, quia & hominibus debentur, & cum iis pereunt atque extinguntur, l. 8. §. tale. D. de ſeruit. legat. l. 15. D. de ſeruit. l. 20. in fine, D. de ſeruit. ruſtic.

Seruitutes REALES dicuntur, quæ prædiorū ſunt, ideo quòd ſine prædiis conſtitui non poſſunt. Nemo enim poteſt ſeruitutem acquirere vrbani vel ruſtici prædij, niſi qui habet prædium: nec quiſquam debere, niſi qui prædium habet, §. 3. Inſtit. de ſeruitut. l. 1. D. commun. præd. l. quoties. 15. D. de ſeruitut. Denique ſeruitutes perſonales dicuntur, cum res perſonæ; reales verò, cùm res rei ſeruit.

Seruitutes VRBANORVM PRÆDIORVM dicuntur, prædia eiuſmodi qualitatibus affecta, quæ ea ſubiiciant prædiis alienis: harum tamen vſus eſt tantùm in ædibus, ſiue illæ in vrbe, ſiue in agro ſint, l. 1. D. commu. præd. veluti altius tollendi, & officiendi luminibus vicini, aut non extollendi: item ſtillicidium auertendi in tectum vel aream vicini, aut non auertendi, l. 2. D. de ſeruit. vrb. præd.

Seruitutes RVSTICORVM PRÆDIORVM dicūtur, quarum vſus eſt in rebus ruſticis duntaxat: veluti iter, actus, via, aquæ ductus, hauſtus aquæ, pecoris ad aquam appulſus, pecoris paſcendi, cretæ eximendæ, calcis coquendæ, l. 1. & ſeqq. D. de ſeruit. ruſt.

Seruitutem tamen Doctores diuidunt in perſonalē, realem, & mixtam. Accurſius adiicit quartum genus, vt quod teſtator in vltima voluntate conſtituat, allegans l. Titium. §. Titio centum. D. de conditio. & demonſtratio. Et l. Mæuia decedens. D. de manumiſs. teſtam. Equidem à diuiſione Iuriſcoſ. tradita in l. 1. D. de ſeruitu. quamque ſuprà explicauimus, non recedendum cenſuerim.

Seruitutes prædiorum diuidi non poſſunt, l. ſtipulationes non diuiduntur. D. de verbor. obligationib. cuius rei eam eſſe rationem conſtat ex Pomponij l. C. fragmentis. Nam harum vſus ita connexus eſt, vt qui eum partiatur, naturam eius corrumpat. Bartolus & reliqui interpretes in d. l. ſtipulationes non diuiduntur, in eo ſe genere torquent.

SERVITIVM, munus obſequij clientelaris. lib. Feud. 2. titul. 51. §. 8. Similiter poteſt feudum dari ad certum ſeruitium. Albertus Krantz. libr. Dan. 7. capit 35. Marchio remitteret homagiale ſeruitium, quod habebat in quibuſdam terris. Proprie Seruitium eſt officium ſeruile. Saluſt. Animi imperio, corporis ſeruitio magis vtimur. Itaque feudale officium, vel obſequium libentius appellauimus. Nam ſæpe Seruitij nomine officium affectionis ſignificatur: vt illud quod Imperij vaſalli Imperatori ſuo debent. Krantz. lib. Dan. 6. cap. 17. Vt deinceps Rex Danus Romano Imperio iūctus haberetur, non vt in cœtum vocatus accederet, aut in exercitibus ordines ductitaret, Principum aliorū more: ſed magis ſpecie, quàm re Imperio ſociatus haberetur.

SESCVNCIA, vncia cum dimidia, l. filium. D. de lega. præſtand.

SESTERTIVS quaſi aſsis tertius, duo aſſes cū ſemiſſe, Voluſio Mætiano. Huius nota fuit H S. Seſtertij & nummi, fuerunt olim idē. Denarius, quatuor nummos ſeu ſeſtertios valuit. Seſtertium verò neutri generis, mille nummis æſtimabatur. Nec refert vtrum dicatur, Promitto quindecim ſeſtertia, an quindecies ſeſtertium. Quoniam vtrumque, quindecies cētena millia ſeſtertium nummum ſignificat: quemadmodum, Quindecim mutua, & Quindecim millia mutua, idē ſunt: hoc eſt, quindecim millia mutuum: vt in l. lecta. D. ſi cert. pet.

SEVIRI, hi erant qui præerant equitum decuriis, quæ ſex erant, Rhamnenſes ſcilicet, Tatiēſes, Luceres, primi ſecundíque. erant enim primi Luceres, & ſecūdi, ac ſic quoq; Tatienſes & Rhamnenſes geminati erāt. Hinc in inſcriptionibus antiquis, ſeuirum equitum Rom. ſe reperiſſe teſtatur Turneb. Adu. lib. 11. ca. 9. vt in hac, *Trib. mil. leg. VII. gem. felic. VI. viro equit. Rom.* & in illa *X. viro ſlitib. iudic. VI. viro equit. Rom. turm.*

SEXTARIVM, vas ſextarij, id eſt, heminarum duarum capax, l. 13. D. de inſtr. vel inſtr. leg.

SEXAGENARIOS exactores quidam appellati, qui à collatoribus ſpecies annonarias ſuſcipiebant, tributáque exigebant, vt videre eſt l. 1. C. Theod. de exact. trib. & l. 2. de annon. & trib. in eod. C.

SI, varie accipitur. Quandoque ſumitur pro quia, vt l. 48. §. final. D. de iure fiſc. Quandoque pro quamuis, l. ait Prætor. §. fin. D. quæ in frau. cred. Interdum pro non, l. legato generaliter. in fine. D. de leg. 1. l. ſi res D. de mino. Aliquando pro ſicut, l. qua ratione. §. 1. D. de acq.

de acq. re. do. Quandoque pro an, l.3.§.1. D. de colla. bo. Quandoque admonitionis nota eſt, l. muto. §. ſub conditione. & eo loci Albericus. D. de tutel. Regulariter Conditionem facit rubr. & l. à teſtatore. D. de condit. & demonſtr. & toto ferè titul. Ex cauſſa diuerſum, l. aliquando. D. eod.

SI VIS. pro quo Terent. in Adelph. Sis dixit. Donatus in eum locum, Fac ſis Soſtrata, Sis, inquit, honorificè additur, ne quod imperatiuo modo pronũciatur ſuperbum ſit. Deductum eſt autem à Senatuſcõſulti formula. vbi enim aliquid ſenatus conſultibus iniungit, addit, Si eis videatur.

SI FECERIT, SI DEDERIT, verbis in conditionibus teſtamentariis plerunque hoc ſignificatur, Si per eum non ſtet, quominus det aut faciat, l. 23. D. de conditio. inſtitut. In ſtipulationibus quoque hæc conditio, SI PAMPHILVM NON DEDERIS, ſic plerunque exauditur, ſi per te ſteterit quo minus Pamphilum dares, l. 115. D. de verbor. obligat. Similiq; modo hæc cõditio, SI CAPITOLIVM ASCENDERIT, ſic accipitur, ſi cùm primùm potuerit, Capitolium aſcenderit, l. 29. D. de conditio. & demon. Et ex diuerſo, SI CAPITOLIVM NON ASCENDERIT, hanc recipit interpretationem, ſi cùm primùm potuerit, Capitolium nõ aſcenderit, l. 17. §. 1. D. de manum. teſtam. Pari ratione talis conditio, STICHVS, SI EVM HERES NON MANVMISERIT, LIBER ESTO, hũc ſenſum habet, ſi cùm primùm potuerit ſine magno incommodo ſuo manumittere, non manumiſerit, l. 20. in fi. D. de ſtatuliber.

Si, dictione vti ſolent Iuriſconſulti in denotandis actionibus, exceptionibus & replicationibus: vt in titul. D. ſi cert. pet. condict. Et in l. itaque ſi hoc. D. de procurator. l. & eleganter. §. ſi dolo malo. D. de dol. mal. aliíſque locis multis.

SI SCIENS FALLO, formula iuriſiurandi, quam Feſtus ſic exponit: Lapidem ſilicem tenebãt iuraturi per Iouem, hæc verba dicẽtes, Si ſciens fallo, tum me Dieſpiter ſalua vrbe arcéque bonis eiiciat, vt ego hunc lapidem. Ad hunc morem alluſit Paulus in l. 26. D. de iureiur. Qui iuraſſe dicitur, nihil refert cuius ſexus ætatíſve ſit: omni enim modo cuſtodiri debet iuſiurandum aduerſus eum qui contentus eo cum deferret fuit: quamuis pupillus non videatur peierare, quia ſciens fallere non videatur. Huius eiuſdem formulæ Polyb. lib. 2. mentionem facit, ſed & Cic. ad Trebatium: Quomodo autem tibi placebit Iouem lapidem iurare, cum ſcias Iouem iratum eſſe nemini poſſe?

SICARII, tot. titu. D. & C. ad legem Cornel. de ſica: ſunt auctore Suda, λῃστῶν γένος. εἰκάς δὲ τὰ ἐπικάμπη ξίφη ῥωμαῖοι καλοῦσι. id eſt latronum genus. Sicas enim Romani incuruos gladios vocant. Fabius lib. 10. Nam per abuſionem ſicarios etiam omnes vocamus, qui cædem telo quocumque commiſerint.

SICILICVS, l. 21. §. 2. D. de ann. leg. vnciæ pars quarta, interprete Voluſio Mætiano in lib. de aſſe.

SIGILLVM. parua ſtatua. Vlpian. de fund. inſtr. l. quæſitum. Sigilla, inquit, & ſtatuæ affixæ non continentur. Dicitur & quo quid conſignamus, vel obſignamus, & notamus. Si petam à te decem tenore chirographi tui ſigillo confirmati. Tu negas ſcripſiſſe te, vel inficiaris ſigillum: rectè petã, vt edas ſigillũ tuum, vel vt aliquid manu tua ſcribas, quod conferatur cum chirographo.

Sigilla etiam in ædificiis legimus, l. 13. §. ſed ſi ædium. D. de vſufru. l. 41. §. penult. de legat. 1. l. 12. §. Papinianus. D. de inſtr. vel inſtrum. l. 17. §. caſtella. D. de actio. empt. l. 19. §. idem Celſus. D. de auro argen. Et apud Plin. lib. 36 cap. 24. Pediculis argenteis adiuncta ſigilla, in l. 32. D. de auro argen. Sigillum candelabro adiectum, in l. 23. §. ſi quis rei ſuæ. D. de rei vindic. Et patellæ adiecta ſigilla, apud Cicero 6. in Verr.

SIGILLARIA pro ſigillis deorum, & ὑποκοριστικῶς etiam ſigilliola: Arnobius lib. 6. Abſtinetis, ait, à riſu, cùm pro diis immortalibus, ſigilliolis hominum formis ſupplicatis humanis, quinimmo deos eſſe ſigillaria ipſa creditis. Tertullia. in lib. de Oratio. Cùm perinde faciant nationes adoratis ſigillaribus ſuis ridendo.

SIGILLARIA vicus Romæ, in quo nõ ſigilla tantùm, ſed & libri, & lances, & aliæ id genus venales res exponebantur. Vnde in l. penult. §. paterfami. D. de legat. 3. Sigillaribus emptæ lances. Et apud Gell. lib. 2. cap. 3. in ſigillariis emptus liber, qui etiam libros eo loci expoſitos apertè ſignificat lib. 5 cap. 4 Meminit & Sueto. in Nero. cap. 38. Vnde etiam Sigillariorum celebritas quædam inſtar nundinarum, Saturnalium diebus addita, qua ſigilla deorum fictilia venalia proponi, & pueris emi, ſed & inuicem pro munere miſsitari ſolebant: vnde & ea munera, Sigillaria, & Sigillaritia dicebãtur. vide Macrob. lib. 1. cap. 10. & cap. 11. Spartia. in Caracalla, Quæ à parẽtibus gratia ſigillariorum acceperat, & vel clientibus, vel magiſtris ſponte donarunt. Idem in Hadria. Saturnalia & ſigillaria frequenter amicis inopinantibus miſit, & ipſe ab his libenter accepit. Sicque hoc verbum vſurpauit Suetonius. De his ita Auſonius:

Aediles plebeij etiam, ædileſque curules
Sacra ſigillorum nomine dicta colunt.

Alias Sigillarij ſunt, vt antiquæ Gloſſæ teſtantur, νευροσπάσται, id eſt circulatores, qui imagunculas quaſdam venundant, quæ neruis quibuſdam & fidiculis mouentur, perinde ac ſi viuerent. & hoc ſenſu ſumpſit Tertullianus lib. de anima: Velut ſigillario, inquit, motus ſuperficiem intus agitante. Item aduerſus Valentinianos duobus locis. De his ſic Ariſtot. lib. de mundo: ἐμοίως δὲ καὶ οἱ νευροσπάσται μίαν μήρινθον ἐπισπασάμενοι, ποιοῦσι καὶ αὐχένα κινεῖσθαι καὶ χεῖρα τοῦ ζώου, καὶ ὦμον καὶ ὀφθαλμόν. ἔστι δὲ ὅτε πάντα τὰ μέρη μετά τινος εὐρυθμίας.

SIGLA, vel Singlæ vide Singula.

SIGNA, Sigilla & Signacula idem valent, l. 1. §. ſi pecunia. D. depoſi. l. 12. §. penult. D. loca. l. 1. in fine. l. 2. §. ſi dubitetur. l. 4. D. teſtament. quemadmod. aper. Signa autẽ pro anulis χαρακτῆρα habentibus impreſſum accipimus in re teſtamentaria, l. 22. §. ſignum autem. D. qui teſtamen. fac. l. 11. D. de iniuſto, rup. §. 1. inſtit. de teſtament.

SIGNATORES, teſtes ad teſtamenti, nuptiarum, vel alterius negotij tabulas anulis ſuis obſignandas adhibiti, appellantur, l. 22 D. de teſti. l. 3. §. hoc interdictum. D. de tabul. exhib. l. 32 in fi. D. de furt. Curent magiſtratus cuiuſque loci teſtari volentibus & ſeipſos & alios teſtes vel ſignatores præbere: quo facilius negotia explicentur, & probatio rerum ſalua ſit. Sic l. 32 in fi. D. ad l. Aquil. l. 4. l. 6. l. 7. D. teſtamen. quemadmod. aper. Salluſt. in coniuratio. Catil. Ex illis teſtes ſignatoréſque falſos commendare. Suet. in Auguſto, cap. 33. Et cùm de falſo teſtamento ageretur, omnéſque ſignatores lege Cornelia tenerentur, &c. Valer. lib. 7. cap. 7. In eo Tullianus Pompeij magni familiaris, ipſo Pompeio ſignatore heres ſcriptus. Sic apud Tacitum: Adhibitis, inquit, qui obſignarent velut ſuſcipiendorum liberorum cauſſa conueniſſe. Signatores etiam appellantur in l. vlti. D. de leg. cõmiſſoria, qui ſacculum pecuniæ ſignis ſuis obſignarunt.

SIGNATÆ tabulæ teſtamenti in edicto Prætoris accipiuntur, quæ ſeptem teſtium ſignis ſignatæ ſunt, l. vlti. D. de ſecun. tab. Nec ſignatæ videntur, ſi earum linum, quo ligatæ erant, à teſtatore ipſo inciſum eſt, l. 1. §. penult. eodem titu. Harum obſignandi morem ſic expreſſit Paulus li. 5. Sententiarũ tit. ad leg. teſta. Ampliſſimus ordo decreuit eas tabulas, quæ publici vel priuati contractus ſcripturam continent, adhibitis teſti-

bus ita ſignari, vt in ſummam marginis ad mediã partem perforatæ, triplici lino conſtringantur, atq; impoſitum ſupra linum ceræ ſigna imprimãtur, vt exteriores ſcripturæ fidem interiori ſeruent. Sic & in l.12. D. de iniuſto rup. ſignatum teſtamentum accipimus. Signata ciſta, in l.1.§. ſi ciſta. D. de lege commiſſ. teſtium ſignis obſignata. Sic & ſignata domus in l.1.§. penult. D. de vent. in poſſ. mitt. l.20. D. de iniur.

Signa præterea vexilla militaria ſunt, l.2.§. initium. D. de orig. iur. l. penul. D. ex quib. cau. maio. l.3.§. vlti. D. de teſtibus.

Signifacere, pro Significare. Mæcianus l.65.§.3. D. ad s.c. Trebel. Nam ſi auditu capaces ſint, vel interrogati nutu poſsint ſignifacere, velle ſe periculo ſuo hereditatem adire.

SIGNINVM riuum lapideũ interpretatur Vlpia. in l.1.§. vltimo. D. de riuis. Plinius lib.35. cap.12. Signinum ex teſtia tuſis fieri calce addita ſcribit. Vitruuius verò lib.8. cap. vlti. Signina opera ita fieri tradit: Primũ harenam puriſsimam aſperrimãmq; parari, cemẽtum de ſilice frangi, calcem quoque quàm vehementiſsimè mortario miſceri, ita vt quinque partes harenæ ad duas calcia reſpondeant, mortarióque cementũ addi. Frontin. libro de aquæductib. Cõcipiuntur ergo via Collatis ad milliarium octauum paluſtribus locis ſignino circumiecto continendarum ſcaturiginum cauſſa. Ex quibus apparet ſigninum riuum teſtaceum & cementicium potiùs, quam lapideũ interpretandũ eſſe. ideoq; Briſſonius ſuperiorẽ interpretationẽ à Triboniano non ab Vlpiano venire ſuſpicatur. Signinã fabricam etiam Boethius in Topic. Cicero. dixit. Et Signinum alueum aquæductus Caſsiodor. lib.5. Var. Epiſtol. ad vniuerſos poſſeſor.

SILENTIARII, rub. Cod. de ſilent. lib.12. excubitores erant in conſiſtorio, vel palatio principis, ſtantes fere ad limina, qui audientiã faciebant, murmur voce compeſcebant & cohibebant, quorũ ſchola in aula Conſtantinopolitana erat, vt ex Niceph. lib.16. cap.24. apparet. De his ſilentiariis ſacri palatij viris ſpectabilibus meminit l. vlt. C. de excuſatio. tuto. l.30.§. vlti. D. de inofficio. teſtamen. Conſtantinus de adminiſtratione imperij: *Διὰ τῶν βήλων ὑπὸ τῶν σιλεντιαρίων συρομένων*. Hos intellexit Claudianus dum ait, *ſacróque adhibere ſilentia ſomno*. Ambroſ. in oratio. de morte Valentinia. Veſperi profectus eſt ſilentiarius, tertio die manè quærebat, iámne remoraſſet. Et apud Saluia. Maſsil. lib.4. de vero Dei iudicio, cùm ait, Pauerit quippe actores, pauerit ſilentiarios, pauerit procuratores. Silentiarij etiam accipiuntur, qui in familia ceterorum ſeruorum murmur cohibebant, vt Seneca quadam Epiſtola probat. Sed & Procop. lib. 2. de bello Perſico, Imperatorũ ad ea quæ ſunt quietis, miniſtros ſilentiarios vocari ſcribit. Erant autem Silentiarij ſub decurionibus, vt videre eſt l.3. in fin. C. de ſilent. qui alias ſacri cõſiſtorij decuriones dicuntur: vt C. Th. l.2.6. & vlt. & alias ſacri palatij, vt l.1. C. eod.

SILIGO, frumẽti genus optimi, de quo Plinius lib.18. ca.8. Iulianus l.30. D. de neg. geſt. Quendã ad ſiliginẽ emendam decreto ordinis curatorẽ cõſtitutum. Hinc

SILIGINARIVS, ſiliginis diſpenſator, ac diſtributor. Vlpian. l.52.§.5. D. de furt. Si ſiliginario quis dixerit, vt quiſquis nomine eius ſiliginem petiſſet, ei daret: & quidam ex tranſeuntibus cũ audiſſet, petiit eius nomine.

SILIQVATICVM, mercatorum onus, quod in nundinis exigitur ob venditionem proponendam. Caſsiodor. lib.4. Var. Græci *παραλιμαδιον* vocant.

SILVA, vide Sylua.

SILANI, ſeu Siluani, vide Salientes.

SIMILIA exiſtimãda ſunt, enim vtrimq; eadem eſt æquitatis ratio (quod variis cõſtitutionibus edocebimur) ex quo argumentum à ſimili duci debet: cuius rei nomine varij Topica legalia ſcripſere. Argumento autem à ſimili quando locus ſit, docet Iuriſcoſ. l. non poſſunt omnes. D. de legib. nec vllum frequentius habent Iuriſperiti argumento à ſimili. Similiũ, parium, & comparatorum tractationem ſibi conſcribere debet iuris ſtudioſiſsimus quiſque.

Similia, nõ ſunt eadem, l. quod Nerua. D. depoſ. ſed quorum qualitas eſt vna: vt quorum eadem eſt ſubſtantia, eadem dicuntur, iuxta Bald. in l. neque leges. D. de legibus, & l. ea quæ. C. de condic. indebit. Quæ origine & corruptione ſunt diuerſa, eadem non ſunt, ait Salomonius, l. Gallus. D. de lib. & poſtu.

SIMILITVDO, eſt qualitatis eadem ratio. Eſt autem duplex Similitudo. Aut enim ex pluribus rebus ſimilitudo colligitur: vt ſi tutor fidem præſtare debet, ſi ſocius, ſi mandatarius: debet etiam procurator. Aut vna res vni rei comparatur. Cicero in Topic. ad Trebatium: Si ædes exeſæ corruunt, vitiúmve faciũt, quarum vſusfructus legatus eſt: heres reſtituere non debet, nec reficere: non magis quàm ſeruum reſtituere, ſi is, cuius vſusfructus legatus eſſet, deperiſſet, l. qui vſumfructum. §. contrà. & l. hactenus. D. de vſufruct. l. repeti. §. pen. & l. ſi ager. D. quibus mod. vſusfru. amit. Vide etiam l. amplius. D. de dam. infect.

Similitudo non procedit, ſi fortè monſtrari poſsit, illud quod confertur, diuerſum eſſe genere, natura, vi, magnitudine, loco, tempore, perſona, opinione, aut aliis rationibus: tum enim frigidum ſtatim & eneruе fit argumentum. Quapropter ad probandum non ita crebrò; ad explanandum illuſtrandúmque frequenter adhibenda eſt ſimilium collatio. Quia mirũ in modum inſtruit, & quandam rei imaginẽ ſubiicit animo. Eſt igitur probatio à ſimili, quoties Iuriſconſulti, vel noſtræ ætatis interpretes vtuntur his verbis: Argumento l.1. Facit l.2. Accedit l.3. Aut his ſimilibus. Sic Africanus in l. ſeruum filij. §. eum qui chirographum. D. de leg.1. Argumento eſt, inquit, venditio.

SIMONIA, vt putatur, à Simone Mago dicta, cuius fit mentio in Actis Apoſtolic. vox eſt non Latina, qua tamen eccleſiaſtici vtuntur. Dicitur autem, quando quis vult dare aut accipere dona Dei, data aut accepta pecunia. Bart. diſſerit, num iure Ciuili Simonia licita ſit, in l.1. D. ad l. iul. de ambit. & in l. iſte autem. De heredib. inſtituend. Simoniã definit Goffredus in Summa, vt ſit ſtudioſa cupiditas emendi, vendendi ſpiritualia, vel his adnexa, toto titul. de ſimo. in antiq. & 6. extrà. vel, & generalius, eſt crimẽ eccleſiaſticum, quod ſapit hæreſim, c. altare. 1. q.3.

SIMPLA & SIMPLVM idem ſunt: nam ſimpla promitti, & de ſimpla caueri dicebatur, cùm ob euictionem ſimplum rei pretium promittebatur, l.5.§. vlt. l.56. l.60. D. de euictionib. l.17. D. de inſtitor. Varro lib. 2. de re ruſt. cap.10. Cauere debet de euictionẽ ſimpli, quanti ea res ſit. Inde quæ cautio ſimplæ l.36. D. de donatio. inter vir. ſtipulatio ſimplæ vocatur in l.11. in fi. l.27. D. de euiction. Actio autem de euictione interdum ſimpli, interdum dupli erat. Simpli erat, cùm dictum non erat quantum ob eam rem præſtare emptorem oporteret; vel cùm ea, quæ empto fundo acceſſerant, euincebantur, l.16. l.60. D. de euictionib. Dupli verò erat rebus pretioſis, vel mancipiis venditis. Hinc

SIMPLARIAE venditiones (vt in l. ſi tamen. §. vlti. D. de ædilit edict.) ex quibus actio ſimpli ob euictionem datur: vel pro quibus neceſſe venditor non habet, de dupla emptori repromittere: quarum meminit Vlpianus in l. emptori. D. de euictionibus. Ita enim ſimplariæ venditiones à Pomponio dicũtur, ſicut ſimplariæ actiones, & duplariæ, & quadruplariæ dicebantur, quæ in ſimplum, duplum, quadruplũ dabantur. Iidem Simplariæ res dictæ ſunt ab antiquis, quæ nullius propriè precij eſſent, pro quibus ſcilicet in ſimplum

tantùm

tantùm venditori cautio deberetur.

SIMPLEX, aliàs eſt nomen numerale, vt duplex, triplex quadruplex. Vnde ſimplum, duplum, triplum, quadruplum.

Simplex, aliàs accipitur pro puro, miniméque compoſito: vnde dicimus, ſimpliciter aliquid fieri, quod fit ſine cerimoniis, aut ſollemnibus ritibus. Sic Simplex dicitur qui ſyncero, apertove animo eſt, non verſipelli, neque ſallaci. Cic. Academ. Quæſtion. li. 4. Cum ſimplici homine ſimpliciter agerem. Hoc ſenſu dicitur, Veritatis amica ſimplicitas, l. Gallus. §. quidam rectè. D. de liber. & poſtu. c. 1. de ſum. trin. c. Paſtoribus. De iud. ca. veritatis. De iureiurand. 4. q. 9. Pura hæc Græcis dicitur ἀφελεία. Ex diuerſo, duplex pro fallaci, quòd ex fraude & dolo complicatum ſit. Inde duplices homines dicimus Verſipelles.

SIMPLICIORES homines, pro imperitis, ruſticulis, quos Græci εὐήθεις appellant. Vlp. l. 14. §. 4. D. de relig. Non autem oportet ornamenta cum corporib. condi, nec quid aliud huiuſmodi, quod homines ſimpliciores faciunt, id eſt ſuperſtitioſi & creduli.

Simplex ſubſtitutio, quæ in vnum caſum tantum concepta eſt, l. 1. D. de vulga. atque ita duplici opponitur.

Simplices fugitiui, qui nondum pro liberis ſe geſſerunt, l. 2. D. de fugit.

Simplex donatio, mera, l. 20. §. ſi pater. D. ſam. erciſ.

Simplex iuſsio, quæ fit ſine cauſſæ cognitione, l. fin. §. fin. D. quod me. cauſſ.

Simplicia interdicta, in quibus alter actor, alter reus eſt, §. tertia diuiſio. Inſtit. de interdict. Qualia ſunt interdicta exhibitoria, & omnia prohibitoria de arboribus cædendis, & de itinere actuque, l. 2. D. de interdict.

SIMPLICIVS, pro apertius, in tit. D. locat. & conduct.

SIMPLICITER, pro generaliter, & (vt Græci dicunt) ἁπλῶς l. 66. §. duorum. D. de lega. 2. l. 3. §. qui liberis. D. ad Trebell. l. 9. §. vlt. D. de admi. tut.

Simpliciter, & ſimplicius, l. 26. D. de ſeruit. ruſti. l. 9. D. de ſeruit. id eſt, non deſignata parte fundi, quæ ſeruiat.

SIMPLICITVS, pro ſimpliciter, dicere ſolebãt veteres.

SIMPLICITER fieri dicitur id quod ſine fraude doloque malo fit, c. penulti. 39. diſtinct. & 16. q. 1. ſi capis. Vlpianus in l. ait. Prætor. §. ſi quis particeps. D. quæ in fraud. creditor.

SIMPLICITAS opponitur calliditati, ſagacitati, verſutiæ. Dicitur & ruſticitas, quæ excuſationem patitur, l. 2. D. Si quis in ius vocat. non ier. iuncta l. contumacia. D. de re iud. Vide Bald. in l. ſcripturæ C. de fide inſtrum. Angel. Nouel. de teſtib. §. & licet.

Simplicitas legum ſignificat æquitatem: & opponitur difficultati vel ſubtilitati iuris. Iuſtinianus in §. Sed quia ſtipulationes. Inſtit. De fideicom. heredi. Et nobis, inquit, in legibus magis ſimplicitas, quàm difficultas placet. Et §. ſi. eod. tit. Idem in § Et hæc quidem. Inſt. de legit. adgna. ſucceſſ. commendat ſimplicitatem legis XII. Tabularum: damnans mediam iuriſprudentiam, propter ſubtilitatem. Simplicitas enim ſtatim aperit veritatem, non differt negotium. At contrà, ſubtilitas ſimulat aliud quàm eſt, protrahit in longum, adficítque damno litigantes.

SIMVLAC, quàm primùm, §. ſi quis. Inſtitu. de rerum diuiſione.

SIMVLATVS contractus propriè dicitur, cùm in ſpecie aliquid agimus, cauſſámque iuſtam prætendimus, cùm tamẽ tacitè aliquid illicitum agamus: vt cum fenerator, quod pignoris cauſſa acceptum eſt, emiſſe videri vult, l. 3. C. plus val. quod agitur. & vide B. Cæpolam in tract. de ſimula. contractibus.

SIN autem, pro ſin minus. Scæuola l. 38. §. 2. D. de aur. argen. leg. Si mihi per conditionẽ humanã contigerit, ipſa faciam: ſin autem, ab heredibus meis fieri volo.

Sine, vox priuat, negat, excludit: quandoque tamen includit, c. ad eius. 5. diſtinc. vide nota. in c. 1. §. præter: D. de pigno. actio.

SINENDI modo relicta legata dicebantur, quæ ita dabantur, HERES MI ILLVM REM ILLAM SIBI HABERE SINITO, PERMITTITO, §. 1. Inſtitut. de teſtament. l. prima Cod. comm. de legat, Caius lib. 2. Inſtitut. titul. 5. In lege locationis in qua ſcriptum erat, REDEMPTOR SYLVAM NE CÆDITO, NEVE QVEM CÆDERE SINITO, verbum ſinendi hanc habere ſignificationem Vlpian. ſcribit, vt non tantùm redemptor, ſi quem caſu cædentem viderit, prohibeat, ſed vti curet & det operam, ne quis cædat, l. 30. D. loca. At in edictis hoc verbum quam vim habeat vide Alex. ab Alexand. lib. 1. cap. 4.

SINGVLA ſunt ſingulariæ literæ, vt A. Gellius loquitur lib. 17. ſine coagmentis ſyllabarum: & ita literas à notis ſeparat Manilius illo loco, Cui litera verbum eſt, Quíque notis linguam ſuperet. Iuſtinianus in Oratione ad Anteceſſores ſcripta, inhibet deſtricte ne librarij in exſcribendis Inſtitutionibus, vel Digeſtis, vel Codice vllis ſiglis vtantur. ſigla vocans, vel ſingla ἐν συγκοπῇ, vt vincla & ſecla, vt vigilias ſiue excubias, poſteriores dixere viglas. quod Nicephorus rex περὶ παραδρομῆς cap. 2. hoc titul. demonſtrat apertè, περὶ βιγλῶν, καὶ πόσον διάστημα ὀφείλουσιν ἀπ' ἀλλήλων ἀφίστασθαι. & Euſtathius qui vigiam interpretatur σκοπιάν. Multum autem Singulæ diſtant à notis. Notæ enim non ſunt literæ, l. 6. §. vlt. D. de bon. poſſeſſ. Et vt exemplis hoc confirmetur, Senatum Populúmque Romanum ſingulis deſignant, S. P. Q. R. notis hoc modo , Senatuſconſultũ per ſingula ſic, s. c. per notas ſic &c. Vide Cuiacium Obſ. lib. 12. c. 40. Hinc

SINGVLARII, qui ſingulis ſcribũt, in notitia l. 1. C. de off. præf. præt. Afr. & in Notitia Rom. imperij, & in formulis Caſsiodori: vt Notarij, qui notis ſcribunt.

SINGVLARE ius, quod contra tenorem rationis propter aliquam vtilitatem auctoritate conſtituentium introductum eſt, l. 16. D. de legib. & alibi ſæpe.

Singularia quædam, id eſt, contra iuris communis regulas, l. 15. D. de reb. cred.

SINGVLARITER ſcriptum edictum, quod vnitatis numero ſcriptum eſt, l. 1. §. item hoc edictum. D. quod falſ. tut. auc. Sic ſingularem perſonam pro vnica dixit Vlpianus l. 9. §. animaduertendum. D. quod met. cauſ. & ſingulares tunicas, l. 38. de aur. & arg. pro ſingulis.

SINGVLARII milites quidam olim appellati, vt ex Caſſiod. libro 11. & ex Notitia Imp. Rom. patet.

in SINV meo habui, in l. 27. D. de probatio. id eſt in occulto. Lamprid. in Commodo, Prædam omnem in ſinum contulit. Alio loco, Qui etiam condemnationes in ſinum vertiſſe dicuntur, id eſt, in priuatas rationes. Tertullian. in lib. De fuga in perſecutio. Paciſcens cum delatore, vel milite, vel miniſtro aliquo præſidis ſub tunica & ſinu quod aiunt. Sinus autem in his Tranquilli verbis in Cæſare: Toga caput obuoluit, ſimul ſiniſtra manu ſinum ad ima crura deduxit. videtur pars quædã veſtimenti laxior fuiſſe, & tanquã excurrens in dextra lacinia veſtis, vt cum corpus toga amictum, inuolutumq; eſſet, à dextra in ſiniſtrũ humerum reiiceretur, & è ſiniſtro humero in brachiũ plerunque deſcenderet, aut ſtatim principio brachio ſiniſtro exciperetur, aut ipſum inuolueret. tũ enim ſic ſibi togã iniiciebant, vt & in humerũ ſiniſtrũ ſibi ſinũ reiicerent. quem Cæſar cũ ſibi moriendũ videret, nequid è corpore renudaretur inhoneſtè, deduxit ad crura ſiniſtra manu qua eum tum fortaſſe gerebat. Quintil. lib. 10. Illud verò refellendũ quòd quidã reiecta in humerum toga, cũ dextra ſinũ vſq; ad lumbos reduxerũt. Iterum: Nam veteribus nulli ſinus: per quam breues poſt illos fuerunt. Et aliis multis locis, qui à Turnebo explicantur lib. 2. Aduerſ. cap. 26.

SIPHONES,canales,ſeu tubi dicuntur,à ſono vocis,ſi,
ſi,ſi,quibus acetum vel aquam incendiis iniiciunt.He
ſychius,σίφων inquit,ὄργανον εἰς πρόσιν ὑδάτων ἐν τοῖς ἐμ-
πρησμοῖς.Vſus eſt Vlpianus hoc vocabulo,in l.quæſi-
tum.de fund.inſtru.vbi,Acetum,inquit, quod incen-
dij extinguendi cauſſa paratur: Item centones,ſipho-
nes,perticas quoque,&c. quamuis in vulgatis pro Si-
phones,ſcopæ ſupponãtur,quæ nullius omnino ſunt
vſus arcendis ignibus. Plinius ad Traianum: Nullus
vſquam in publico ſipho, nulla hama, nullũ denique
inſtrumentum ad incendia compeſcenda. Alex. Nea-
pol. Siphones intelligit fiſtulas follibus iunctas, ſeu
mactrinas hydraulicas, quibus agitatis ad ſuperiora
ædium exhauriunt aquam.

SIQVIS, verbum tam maſculos, quàm fœminas com-
plectitur l.1.D. de verb.ſign.

SISTO,plerunque ſignificat,ſtare facio. Itaque cùm pro
mittimus, aut nos, aut alios in iudicio permanſuros,
rectè dicitur vna appellatione,Cautio iudicio ſiſti.Iu-
riſconſulti enim promiſcuè dicunt Iudicio ſiſti, tam
de ipſo reo,quàm de fideiuſſore eius. Vlpian.in l.2.D.
Si quis cautionibus. Si quis, inquit, in iudicio ſe ſiſti
promiſit. Et infrà: Se ſiſtere non potuit. Idem in l.ſi
quis quempiam. D.eod.tit. In eadem, ait, cauſſa eum
debet ſiſtere: loquens de fideiuſſore. Siſto autem
præteritum habet,ſtiti,nõ ſteti,quod à verbo Sto eſt,
participali verbo caret: niſi à ſto mutuetur, auctore
Priſciano. Vlpianus in l. ſed & ſi quis. §. illud ſcien-
dum eſt.D.ſi quis cautionibus.Eum,inquit,qui idcir-
co non ſtitit. Et paulò pòſt: Ac per hoc in iudicium
non ſtitit.Neratius in l.pen. D.eo.tit. Si procurator,in
quit,ita ſtipulatus,vt ſiſtat duntaxat eum,quem ſtipu-
laretur: non etiam pœnam ſi ſtatus non eſſet, ſtipule-
tur.Ibi illud,ſtatus,à ſto mutuatus eſt.

SISTARE reum,& exhibere reum, l.ſi eum iudicio.D.
.ſi quis cautio. ad fideiuſſorem pertinent. Sed venire ad
iudicium,vt in d.l.ſi eum iudicio. in fin. ſecum agen-
di poteſtatem facere,vt in l.& ſi poſt tres. D.eod.titu.
item:Ire in ius. Vel(ſicut nunc loquimur) comparere
in iudicio:ſtare iuri, & cetera id genus, ad reum refe-
runtur. Vtrunque autem complectitur Cautio, Iudi-
cio ſiſti,vt iam diximus: ſiue quis pro ſe, ſiue pro alio
promittat. Cuius oppoſitum eſt, Promiſsionem de-
ſerere. Vlpianus in l.ſed & ſi quis. §. quæſitum eſt. D.
ſi quis cautio. Nos nunc dicimus, Cautionem de
ſtando iuri.

SITA,cibaria etiam præter frumenta,quibus ſcilicet ve-
ſcimur:quo nomine etiam oleum ſignificatur. Home
rus, *σῖτος καὶ οἶνος· τὸ γὰρ μένος ἐστὶ καὶ ἀλκή. Et Bacchus
vires,& robur edulia præbent.*

Σιτῶναι,Sitones, curator frumento comparando. Arcad.
l.vlti. D.de mun.& hon. Cura quoq; emendi frumen
ti,olei: nam harum ſpecierum curatores,quos *σιτώνας*
& *ἐλαιώνας* appellant,creari moris eſt. item apud Papy
rium l.vit.§.2.D.de admi.rer.ad ciuit. Hinc

SITONIA, curatio frumento coemendo. Vlpia.l.2.D.
de vacat.& immunit.Sextum decimum ætãtis annum
agentem ad munus ſitoniæ vocari non oportet.Sic in
Rub.Cod.De munere ſitoniæ,lib.10.

SITVLA vrna eſt,ad hauriendam è puteo aquam accom
moda, apud iuriſconſ. D. de contrab. empt. in l. qui
fundum vendebat.§.fi. Alias Sitella ſignificatur,qua
qui legem ferebat, ſortiebatur tribus, vt eas in ſuffra-
gium mitteret. Cicero lib.1.de Nat.Deor. Vt igitur T.
Gracchum cũ videor concionãtem in Capitolio vi-
dere de M. Octauio deferentem ſitellas. Et apud Aſco
nium in Orat.pro Cornelio: Dum ſitella defertur. In
has autem populus tabellas ſui ſuffragij mittebat per
pontem trãſiens. Hinc illud Cornificij ad Herẽnium
de Trãſlatione, Pontes diſturbat,ciſtas diſiicit. Sitellæ
in ſortiendo mentio fit in vetuſto legis fragmento,
quod citatur à Turnebo Aduerſ.lib.& cap.13.his ver-
bis: Ad ſitellam ſorti veniet, iam in eam ſitellam manum
demittito.& apud Plautum in Caſina.

SITVS,ſqualor,ſiue incultura cuiuſque rei,à deſinendo
dictus:quòd negligentia deſeruntur res, & redduntur
incultæ. Vlpia. de bon.poſſ.ſec.tab.l.1. Vetuſtate,in-
quit, vel ſitu putrefactum.

SIVE dictio an coniungat,an disiungat ponit Bartol.l.1.
D. de public.& l.ſi eum. §. qui iniuriarum. D. ſi quis
caut.Bald.in l.cum quidam.D.de verb.ſigni.

SMARAGDVS,l.21.D.de au.& arg.leg.l.fi.§.ſpecies.D.
de publica. gemma eſt viridis coloris,omnib⁹ nota,de
qua poſt Plinium Iſidor. libr.16. cap.7. Smaragdum à
nimia viriditate dictum ait, haberéque principatum
omnium gemmarum virentium.

SMVRNA, l. fi. §.ſpecies. D.de publica. ea vocatur quæ
vulgò Myrrha.

SOBOLES,propago,l.1.D.ſol.mat.

SOBRIE,frugaliter,l.is qui.D. de tut.& cur.dat.ab.

SOBRINVS eſt,vt ait Aelius Gallus, patris mei conſo-
brini filius,& matris meæ conſobrinæ filius. Fœmina
iiſdem de cauſsis appellat fratrem, & fratrem patrue-
lem, & conſobrinum, & propius conſobrino, & ſo-
brinam. iidem gradus in ſobrina quoque ſunt. Feſtus.
SOBRINI autem qui ſint, Caius in l.3. D.de grad.&
adfin.ſic demonſtrat:Itẽ patrui magni,amitæ magnæ,
auunculi magni,materteræ magnæ nepos neptis: qui
ex fratrib.patruelibus,aut conſobrinis,aut amitinis vn
dique propagantur,qui propriè Sobrini vocantur. Sic
emendandum ac legendum eſſe locum Hotomanus
cenſet, qui vſque adhuc fœdiſsimè corruptus iacuit,
quod vel hinc intelligi poteſt,tum quòd alioquin Ca
ius bis eoſdem numeraret: (neque enim alius eſt ne-
pos magni patrui,ac Sobrinus)tum quòd hic ipſe or-
do eſt,quem idem Caius in cognatorum gradibus re
cenſendis perpetuò conſeruat:quemadmodum in ob
ſeruationibus planius exponit idem Hotom. Legere-
tur tamen,inquit,paulo concinnius, Vndiq: propaga-
ti,proprie ſobrini vocantur. Itaq; Paulus in l. 10.§.10.
D. de gradibus, cum patrui magni nepotes & neptes
enumeraſſet, Is, inquit, de cuius cognatione quæritur,
his ſobrinus eſt:& inuicem huic illi ſobrini.

Sobrino natus. Paulus l.10.ad finẽ,D.de gradib. His per-
ſonis (id eſt patrui & amitæ maioris nepotibus) auus
auia eius,de cuius cognatione quæritur,propius ſobri
nis ſunt. pater mater ſobrinus, ſobrina. is de cuius co-
gnatione quæritur ſobrino natus eſt, hic proximo no
mine definitur parentis ſui ſobrini, vt Trebatius ait. ra
tionem quoq; nominis hic reddit,quòd vltimi cogna
tionum gradus ſobrinorũ fiunt. itaq; Sobrini filius re
ctè proximũ nomen ab eo ipſo huius ſobrini dicetur.
& ideo eos qui ex ſobrinis nati ſunt, inter ſe proximũ
nomen appellare. hos enim nullum proprium habere
nomen,quo inter ſe vocentur. Sic enim emendat lo-
cum Hotom. in Obſeru.

SOCER,ait Modeſt. viri pater, vxoríſque: mater autem
Socrus appellatur: cũ apud Græcos propriè viri pater
ἑκυρὸς, mater verò ἑκυρὰ vocitetur. vxoris autem pa-
ter πενθερὸς, & mater πενθερὰ vocatur, l. 4. §. 4. D.de
grad.& adfin. Soceri autem & ſocrus appellatio etiam
ſponſalibus adquiritur, l.8.D.de gradib. & adſ. Sed &
vxoris vel mariti auus, auia, proauus, proauia & vlte-
riores, ſoceri & ſocrus appellatione continentur, l.
146.D.de verbor.ſignificat.l.3.§.1.D. de poſtul. Quan-
quam vir vxoris ſuæ auum, magnum ſocerum dicat;
auiam,magnã ſocrum: proauũ verò maiorẽ ſocerum,
proauiam maiorẽ ſocrum appellet, vt Feſtus lib.11. &
Modeſtin⁹ in l.4.§.gradus. D.de grad.& adfin. ſcribũt.
Qui etiã proſoceri abſoceríq; nomine demonſtrãtur,
vt in l.15.§.1.D. rer.amot. Et apud Capitolin. in Gor-
dianis, Originem maternam & ex Traiani Imperatoris
genere

genere habuit, ſuo proauo C o s s. ſocero, proſocero, & itē alio proſocero, & duobus abſoceris conſulibus.

Socer locum parētis obtinet, Pompo. ait l. qui 2. D. ſolut. matrimo. Vide item l. cum pater. ad legem Pomp. de paricid. l. ſoceri. De verb. ſigni. cum ſim. ab Alberico citatis. Igitur eadem quæ pareuti reuerentia pleriſque in rebus illi debetur, maximè durante affinitate.

S o c i i dicuntur, & qui tractatu habito ſocietatem coierunt, & qui in communionem inciderunt, & generaliter qui quid communiter poſsident. Ita communium prædiorum dominos ſocios vocant l. 19. & 34. D. de ſeruitu. ruſtic.

Societatis duplex eſt conſideratio. Altera Publica: altera Priuata. Societatem publicam natura conſtituit inter omnes homines: quæ nihil eſt aliud, quàm naturalis omnium hominum cognatio: cuius meminit l. 3. D. de iuſti. & iur. Hanc eleganter tractat Cicero in Officiis. Ex hac ſocietate publica, velut fonte, oſtendendum eſſet ſtudioſis, quomodo propter communicationem rerum introducti ſint omnes cōtractus, omnia commercia, omnes actiones. Quomodo item ad coercendos malos exerceantur accuſationes, & publica iudicia: totius denique iuris ſanctio non ſpectet aliò, quàm ad conſeruandam inter homines naturæ ſocietatem. Sed vix eam agnoſcimus, adeò noſtros ſequimur corruptos adfectus in explicando iure. Societas verò priuata eſt, quæ ciuili hominum auctoritate in quandam contractus formulam producta eſt, imitatione publicę ſocietatis: vt, cū duo pluréſve ſic contrahunt, quò lucrum & damnum inter eos commune ſit, de vna re vel negotiatione, aut de omnibus bonis præſentibus, & futuris. Hanc Græci *κοινοπραξίαν* vocant, & hæc Societas conuentionalis dicitur.

Societatis conuentio, inter omnes hominum functiones, ad naturalem illam caritatem proximè accedit. Ea enim exprimit typum cognationis inter nos, quam Deus conſtituit, vt res noſtras alter alteri gratis communicemus, nihílque proprium exiſtimemus: ſed eſſe *κοινὰ τὰ τῶν φίλων πάντα*.

S o c i e t a s, eſt contractus bonæ fidei, de alicuius vel rei, vel negociationis communione ſic inſtitutus, vt eius & quæſtus & damnum ad vnumquemque communiter pertineat. Eius autem duo genera ſunt: aut enim partes definitæ ſunt, aut indefinitæ: & rurſus ſi definitæ ſunt, aut bonorum omnium ſocietas contracta eſt, aut certæ vnius vel rei, vel negociationis, l. ſecunda, l. tertia, & inſeq. D. pro ſocio.

Societates etiam collegia & corpora vocantur, in l. 1. D. quod cuiuſque vniuerſit. l. 31. D. de furt. l. 3. §. à municipibus. D. de bon. poſſeſſ. Quibus qui præerant, magiſtri ſocietatum vocabantur, l. 14. D. de pact. Ita Societates vectigalium Tacit. lib. 13. vocat, vbi malè Rhenanus emendauit, Neceſsitates. Coire enim ſolebant publicani in ſocietatem conductionis vectigalium, permiſſúmque his erat corpus habere, vt in d. l. 1. D. quod cuiuſque vniuerſit. Caius ſcribit. Inde Societas vectigalium cauſſa, in l. 65. §. penult. D. pro ſoc. & ſocij vectigalium, in l. 9. §. ſocij. D. de publican.

Societas vitæ pro communione victus, quæ inter virum & vxorem eſt, l. 1. D. rer. amot. l. 52. D. de re iudic. Ex qua vxor rei humanæ atque diuinæ ſocia dicitur, in l. 4. C. de crimi. expil. her.

Societas voluntaria, vide Voluntaria ſocietas.

S o d a l e s ſunt qui eiuſdem collegij ſunt, quam Græci *ἑταίρους* dicūt, inquit Caius, l. vlt. D. de colleg. & corp. Vnde Sodalitia, in l. 1. D. eod. tit. de quibus legē quandam Liciniam latam Cic. pro Plancio refert. Tertull. lib. 2. ad vxor. Diſcumbit cum marito in ſodalitiis, ſępe in popinis. Appellat & Sodalitates idem Cicero in Cato. maiore, & aliis locis.

S o d a l e s aruales, vide Fratres aruales.

S o l a t i u m, pro mercede, & quaſi precio lapidum in alieno fundo pro loci conſuetudine exciſorum, nam cōſuetudo quæ ius id omnib. permiſit, fundi domino quaſi pro ſolatio aliquid nummorum ſolui iubebat. Vlpian. l. 13. §. 1. D. comm. præd. Niſi talis conſuetudo in illis lapidicinis cōſiſtat, vt ſi quis voluerit ex his cædere, non aliter hoc faciat, niſi prius ſolitum ſolatium pro hoc domino præſtat. Alciatus s o l a r i u m legendum putat. à quo nos ſignificationū diſſentire cogit differentia. Denique Solatiū paſsim pro cōmodo, mercede & ſalario vſurpatur, vt l. 3. & l. 5. & l. 6. C. de aduoc. diuerſ. iud. l. 33. in fi. D. de adminiſt. tut. l. 13. in fine, D. commun. præd. Inde Solatia annonarum in l. vn. C. de annon. & capit. l. 17. de erogat. milit. annon. li. 12. C. Eadem eſt in Nouellis Iuſtiniani vis verbi *ἀναψυχῆς*. Secundum hæc in l. 4. C. de nauicular. lib. 11. vbi vulgò Salariis pro mercedula præſtitis legitur, veteres ſcripti codices, & impreſſus Theodoſij Codex in l. 32. eod. titul. Solatiis ſcriptum habent.

S o l i s dies, in l. 3. C. de feriis. l. 10. & l. 13. de exactionib. in C. Theo. is eſt, qui hodie à Chriſtianis Dominicus vocatur, l. 2. & l. vlt. C. de feriis, ad quas pertinētē Leonis coſtitutionē Nicephor. lib. 15. Hiſt. eccleſ. c. 25. memorat. Gregor. Turonenſ. lib. 3. Hiſt. c. 13. Ecce enim, ait, dies ſolis adeſt. Sic enim Barbaries diem Dominicum vocitare cōſueta eſt. Quę verba Aimoynus monachus in eadem hiſtoria referenda tranſcripſit, lib. 2. de geſt. Francor. cap. 11. Diebus porrò nomen à planetis antiquitas indidit. Auſonius in Edyll.

Nomina quæ ſeptem vertentibus apta diebus
Annus habet, totidem errantes fecere planetæ.
Primum ſupremúmq; diem radiatus habet ſol.
Proxima fraternæ ſuccedit luna coronæ, &c.

Hanc verò inſtitutionem ab ÆEgyptiis ad reliquas gentes manaſſe Dio libro 37. ſcribit.

S o l a r i u m, apricus locus in ſumma ædium parte ſolis calori fruendo accōmodatus. Vlp. l. 17. D. de ſeruit. vrb. præd. Sin verò heliocamino, vel ſolario dicēdum erit, qu... vmbram facit in loco cui ſol fuit neceſſarius, contr... ſeruitutē impoſitā fieri. Paulus in Milite: Nam certè neque ſolarium apud nos eſt, neque hortus vllus, neq; feneſtra, niſi clatrata. Macrob. lib. 2. cap. 4. de Auguſto: Cùm de Tyriæ purpuræ, quam emi iuſſerat, obſcuritate quereretur, dicente venditore, Erige altiùs ac ſuſpice, his vſus eſt ſalibus: Quid ergo, vt me populus Rom. dicat bene cultum, in ſolario ambulaturus ſum? Veteres enim hiberno tempore valetudinis gratia in ſole apricari, & , vt Seneca ait, in ſole percoqui ſolebant: habebántque in ædibus ad eum vſum loca accommodata: quæ teſte Iſidoro libri 15. cap. 3. Solariorum inde nomen acceperūt. Quod & Imperator Leo Conſtitutio. vlt. his verbis tradit, *τὰ δὲ περὶ τῶν ὑπαίθρων, καὶ ὅσα ἄν τις [illegible] καὶ πρὸς μόνον καὶ ὑπαίθριον ἀπολαύειν [illegible], καὶ τὴν [illegible] ἐν τῷ ἡλίῳ ἀλέαν, [illegible] προσηγορεύθησαν.*

Solarium etiam inſtrumentū id ſignificat, quo horæ ſolis vmbra declarātur, vt in illis feſtiuis Plauti verſibus, quos Gell. lib. 3. cap. 3. citat: Vt illum Dij perdant, primus qui horas repperit, Quíque adeo primum ſtatuit hic ſolarium. Cic. lib. 2. de Natura deorum: Aut cùm ſolarium deſcriptum, aut ex aqua contemplere intelligere declarari horas arte non caſu.

Solarium, eſt vectigal, ait Vlpianus, quod pro ſolo penditur, cum quis in publico ædificauit, l. ſecunda §. 17. D. ne quid in loc. pub. Vlpian. l. 39. §. 4. De legat. & fid. lib. 30. Heres cogitur legati prædij ſoluere vectigal prę teritum, vel tributum, vel ſolarium, vel cloacarium.

S o l d a t a, ſtipendium militi conceſſum in pecunia, vel annona, ſub conditione fidei atque obſequij. Fictum verbum à voce Germanica S o l d, quæ ſtipendium vel mercedem ſignificat. Abbas Vſpergen. de

Philippo Imper. Hic cùm non haberet pecunias, quibus ſolaria, ſiue ſolda præberet militibus, primus cœpit diſtrahere prædia, quæ pater ſuus acquiſierat: vnde Soldurij milites dicti. Feudiſtę autem à ſolidis nomen hoc deducunt, lib. 2. tit. 10. Soldata eſt præſtatio quædam annua gratuita, ſic dicta, quia plerunque in ſolidorum donatione conſiſtit: quandoque autem in vino & annona. Et iis ſuffragatur Carolomanus in Edicto religioſo, apud Auentinum lib. 3. Propter crebra bella pars Eccleſiaſticæ pecuniæ, nempe duodecim denarij, quem Solidum vocamus, contribuantur mihi, quò militibus noſtris præmia condigna laboribus ſoluantur. Hinc

Solidarii, milites alienigenæ, mercede conducti. Otto Friſing. lib. Frid. 1. cap. 20. Quo aduerſus Guilelmum Siculum largitione pecuniæ milites, qui Solidarij vocantur, colligerent. Item cap. 31. Omnes penè tetri (de Hungaris loquitur) tetris in armis procedunt, niſi quod iam ab hoſpitibus, quos nunc Solidarios dicimus, educati, Principes & hoſpites noſtros in armorum ſplēdore imitantur. Sigebert. in Chron. ann. 1160. Capitales Barones ſuos cum paucis ſecum duxit, ſolidarios verò milites innumeros. Solidarios opinor appellauit, mercede conductos: quos alibi Seruientes dici video: vnde Landsknacht, quaſi patriæ ſeruientes. Hinc in legibus caſtrenſibus Friderici apud Ottonem lib. Frid. 1. cap. 26. Statuimus, & firmiter obſeruari volumus, vt nec miles, nec ſeruiens litem audeat mouere. Cæſar lib. de bell. Ciuil. 3. Adcantuannus cum ſexcentis deuotis, quos illi Soldurios appellant, quorum hæc eſt conditio, vt omnibus in vita commodis, vnà cum his fruantur, quorum ſe amicitiæ dediderint, &c.

Solidus, vt ait Voluſius Mæcianus, propriè idem eſt quod libra: quæ & As vocatur. Cùm autem centenarius numerus ferè in pecuniarum ratione As eſſet, atque haberetur, vt in vſuris quæ Centeſimæ dicuntur, intelligitur: conſuetudo tulit, vt Aureus qui centum continet valétque ſeſtertios (vt ſuo loco demonſtrauimus) frequenter Solidus appellaretur. Idem enim vtrunque eſſe patet ex locis innumeris: veluti ex l. 5. §. prætor. D. de his qui deiec. vel effud. comparata cum §. item is cui. Inſtit. de oblig. quæ quaſi ex delict. l. 47. D. de manumiſſ. teſt. cum l. 8. & l. 9. D. de inoff. teſt.

Solidus autem eſt ſeptuageſima ſecunda pars libræ auri. l. quotieſcunque. de ſuſceptorib. lib. 10. C. Continétque vigintiquatuor ſiliquas. Item Solidus auri viginti libris æris æſtimatur, l. vnica. C. de collat. æris. lib. 10. At in legibus Longobardicis, tit. de quantitate ſolidi, ſolidus 40. denariis æſtimatur. In Nouella Maiorani de Curialibus, Solidi Gallici fit mentio, qui non æquat communem Solidi Romani æſtimationem.

Solidum capere non poſſe dicuntur, qui totum quod eis relinquitur, capere & ſibi adquirere non poſſunt. l. 6. D. de vulga. & pupilla. l. 72. D. de heredi. inſtit. l. 6. §. 1. D. de condit. & demonſtratio. l. 7. D. de conditio. inſtit. l. 67. D. ad l. Falcid. l. 16. §. ſi qui. D. ad Trebellian. Tertullian. ad vxorem: Tu modò vt ſolidum capere poſsis admonitionis noſtræ fideicommiſſum.

Solida proprietas, plena, & non deducto vſufructu, l. 26. in fin. princip. D. de vſufruc. lega. l. 35. D. de bon. libert. Solida legata, id eſt, integra, in l. 14. §. 1. D. ad l. Falcidiam,

Solidum non ſoluitur non minùs quantitate, quàm die, l. 85. D. de ſolutionib.

Sollemne ſignificat anniuerſarium, legitimum, ordinarium, & quod certis temporibus fit. Ita ſollemnia munera, in l. 12. §. penult. D. de adminiſtr. tuto. Et ſollemnia patrimoniorū onera, in l. 2. D. de veter. & aliis compluribus locis, quos in libris Antiqui. refert Briſſonius: adde l. 4. C. quo. appell. non recip. & l. 27. C. de iure dot. & l. 25. C. de rei vind. In quibus ſollemnium penſitationum, fructuúmque fit mentio.

Sollemnia iudiciorum, quæ certis legum inſtitutis obſeruantur, l. 7. D. de in integ. reſtitut. vnde Ordinaris ſollemnibus, in l. 11. & l. 15. C. de liber. cauſ.

Sollemne ſpatium, in l. 1. D. pro dote. quod lege 12. tab. ad vſucapionem præſtitutum eſt.

Sollemnia tempora, in l. vlti. Cod. de excuſ. veter. quinquaginta dies ſunt, D. Marci conſtitutione ad allegandas excuſationes præfiniti, l. 6. & l. 18. C. de excuſ. tut.

Sollemne ius, pro iure duodecim tabularum, & aliarum legum populi Rom. l. 27. de regu. Iur. Nec ex prætorio, nec ex ſollemni iure priuatorum cōuentione quicquam immutandum eſt.

Sollemnia iudiciorum, quæ certis legum inſtitutis obſeruantur, l. 7. D. de in integ. reſtitut.

Sollemnes actiones, certis formulis concluſæ, l. 2. §. deinde ex his legibus. D. de orig. iur.

Sollemnis numerus teſtium, pro ſeptem teſtium numero, qui teſtamentis faciendis adhiberi debet: vel lege præſcriptus, & ordinarius, l. 21. D. qui teſtam. fac. poſſ.

Sollemnia prouocationis, in l. 11. C. de admi. tuto. l. 20. in fi. D. de appellat. l. 5. eo. tit. in Cod. Theod. de quibus lib. 2. Antiquit. dixit Briſſonius.

Sollemnia accuſationis, in l. 11. §. quidam. D. de adulter. l. 7. C. de calumniatorib. l. 3. & l. 6. C. ad exhi. quæ perſtringuntur in l. 1. C. ad Turpillia. l. 3. D. de accuſationib. vt ſunt inſcriptiones, & ſubſcriptiones, & ſatiſdationes de peragendo reo. Itaque l. 6. C. ad exhib. ſollemnibus accuſationis impletis, legi debet, non accuſationibus.

Sollemnia verba, in l. 23. D. de manumiſ. teſtam. quæ in manumiſsione facienda pronunciari ſolebant, quę vel à domino ipſo manumittente, vt Feſt. Pomp. indicat, vel à lictore virgam capiti ſerui imponente, vt Boeth. in Topic. teſtatur, proferri conſueuerant.

Sollemnia teſtamēti, l. 20. §. penult. & §. vlt. D. qui teſtam. fac. l. 2. C. de teſtament.

Sollemnes feriæ, ſtatæ & certę, & quotannis recurrentes, l. 26. §. ſi ferox. D. ex quib. cauſis maiores.

Sollemnis quoque emancipatio in l. 9. C. de adopt. l. 3. C. de emancip. libe.

Sollemnitas adoptionis, l. 25. in fi. D. de adoptio. l. 13. l. 14. C. de proba. l. 5. C. de ſuis & legiti. id eſt legitimus adoptandi ritus. Vnde adoptio ſollemni iuris ordine explicari ſolere dicitur, l. 4. C. de adoption.

Sollemnitas etiam acceptilationibus & verborum obligationibus tribuitur, l. vlti. C. de bo. auctor. iudi. poſſid. l. 7. C. commun. vtriuſque iudic. l. 12. & l. 14. C. ſi cert. petat. l. 1. C. de acceptilationib. l. 10. C. de contr. ſtipul. l. 1. §. 1. C. de vſur. l. 5. in fi. C. de dolo. Ita ſollemniter liberationem pręſtare accipe, l. 17. C. de fideic.

Sollemniter cauere, eſt ſatiſdatione ordinaria & vſitata cauere, l. 28. D. de adminiſtra. tuto. l. 46. D. de procuratorib. Quanquam hoc Tribonianum Iuriſconſultis adſcripſiſſe facilè crediderim ex §. ſin autem per procuratorem. Inſtit. de ſatiſdatio. Obſignatio ſollemniter facta. l. 9. C. de ſolut.

Sollicitare, ait Feſtus lib. 17. eſt ſolo citare, loco mouere. Sollicitare etiam eſt angere, contriſtare, curam iniicere, l. 1. D. de extraord. crimin.

Sollicitator, qui ſeruum ad delinquendum impellit, l. 11. §. quamuis. l. 14. §. æſtimatio. D. de ſeruo corrup. Sollicitatores alienarum nuptiarum, l. 1. D. de extraord. crim. quos ſollicitatores alieni affectus Caſſiodor. lib. 5. Variarum vocat.

Solum appellant Iuriſconſulti aream cui ædificium ſuperponitur, l. 21. D. de pigno. actio. l. 2. C. de rei vindic. quod & ideo partem eſſe ædium dicunt, l. 49. D. de rei vindicatio. In ſolo autem fieri opera dicuntur, quæ ſolo coniuncta ſunt: veluti ſi quis ædificium

ponat

ponat in ſolo: quod ſi quis meſſem faciat, vineas putet, arbores ſuccidat, opus in ſolo facere non cenſetur. Et hoc ita in operis noui nnncistione obtinet, l.1.§.hoc autem. D. de noui oper.nunc. Ceterùm in interdicto, Quod vi sut clàm, quod ad ea ſolùm opera, quæ in ſolo fiunt, pertinet, etiam in ſolo fieri videtur quod circa arbores fit, nõ etiam quod circa fructum arborum. Itaque ſi vineas quis vel arundinem vel ſalictum ſucciderit, hoc interdicto tenebitur, l.1.§. hoc interdictum. l.7.§.notauimus. D.quod vi sut clàm. In ſolo conſiſtere dicuntur ſeruitutes, quæ ſolo imponuntur, & ſolo debentur, quales ſunt iter, actus, via, l.3. D.de ſeruitutib. Res ſoli dicuntur, ædes, agri, fundi, & ceteræ res immobiles ſolo coniunctæ, l.1. D. de rei vindicatio. l.1. D.de condict.tut. l.7. D. de vſufruc. l.1.§.ſi fundus. & l.3.§.pertinet. D.de vi & vi arma. l.7.§.in peculio. D.de pecul. l.1. D.de ædilic.edi. l.55. D. de donatio.int.vir. l.1. D.vtrubi. l.30.§.quid ergo. D. de vſucapioni. l.3. D. vſufru. quemad. caueat. l.12.§.cellarum. D.de inſtru.vel inſtr. l.24 D.quæ in fraud.credit. Quæ & ſolo cohærere & ſolo cõtineri dicitur, l.10. D.quod vi aut clàm. l.1.§.hoc interdictum. D.de vi & vi arma. Quod verbum vt Iuriſconſultis proprium Seneca notat. Sic enim li.11. Natur. Quæſtio. Tertia pars de agris, terris, ſatis, arbuſtis quærit &, vt Iuriſconſultorum verbo vtar, de omnibus, quæ ſolo continentur. Plin lib. 6.Epiſt. Eoſdem patrimonij tertiam partem conferre iuſsit in ea, quæ ſolo continerentur. Hinc pignora ſoli, in l.15.§.ſi pignora. D.de re iud. & obligatio ſoli, in l.29.§.legatum. D.de lib.leg.

Solum etiam Seruius in 5.Aeneidos eſſe ſcribit quod vnicuique rei ſubiacet. Vnde nauium ſolum mare, aer auium, ſtellarum cælum. Ex quo ab Ouidio dictum ſit, Aſtra tenent cæleſte ſolum.

Solvere dicimus eũ, inquit Vlpianus, qui fecit quod facere promiſit, l.176. D.de verb.ſignif. Et Soluendo eſſe nemo intelligitur, niſi qui ſolidum poteſt ſoluere, inquit Iauolenus l.114. D.de verb. ſignif.

Soluere vnionem apud Marcellum, l. Seia. 6. D. de auro arg. non præſtare ſignificat, vt Accurſius putauit: ſed de linea detrahere & eximere. nam cum initiò ſic locutus eſſet: Poſtea vnionem ſoluit: neque vllum mortis tempore inter ornamenta ſua vnionem relinquit: in fine legis ſic inquit, Vt interim omittã, quòd etiam diſſolutione ac permutatione tali voluntas quoque videatur mutata. Hanc tamen locutionem Macrobius lib.3.cap.7. pro liqueſacere vſurpauit: vbi de Cleopatra loquitur: quæ aceto vnionem impoſitum, itáque liquefactum abſorbuit.

Solui legibus dicebantur, quibus quid contra leges facere permittebatur. vt cum Scipio ille Africanus antequam per leges liceret, Aedilis & Conſul factus eſt, legibus eſt ſolutus. Inde imperatores qui legibus teneri noluerunt, legibus ſoluti ab Vlpiano appellantur, in l.31. D.de legib. & S.C. Aſconius in Cornelianæ argumento: Cornelius legem promulgauit, qua auctoritatem ſenatus minuebat: ne quis niſi per populum legibus ſolueretur. quod antiquo quoque iure erat cautum. itaque in omnibus S. C. quibus tum aliquem legibus ſolui placebat, adiici erat ſolitum, vt de ea re ad populum ferretur.

Soluiſſe in tractatu de re iudicata accipere debemus, inquit Vlp. non tantum eum qui ſoluit, verùm omnem omnino, qui ea obligatione liberatus eſt, quæ ex cauſa iudicati deſcendit, l.4.§.5. D.de re iudic.

Solvendo eſt hereditas, quæ heredem inuenit, quandoquidem aditione heres creditoribus etiam vltra vires hereditatis obligatur, l.36. D.de bon. libert. l.33. D. de ſol.matr.

Solvtvm propriè dicitur, cum naturaliter, id eſt verè ac re ipſa pecunia numerata eſt: ſatisfactũ autem, cum ciuiliter, id eſt non pecuniæ numeratione, ſed verbis creditoris animus eſt contentus: vti docet Marcianus l.49. D. de ſolut.

Solutum, ait Gaius, non intelligimus eum, qui licet vinculis leuatus ſit, manibus tamen tenetur: ac ne eum quidem intelligimus ſolutum, qui in publico ſine vinculis ſeruatur, l.48. D.de verb.ſign.

Solutus actione dicitur, qui ea liberatus eſt, l.21. D.ex quibus cauſ. maio.

Soluta prædia Cice. in Orat. de lege Agra. nulli obligata vocat: his enim obligata opponit, his verbis, Soluta meliore in cauſſa ſunt, quàm obligata. Sicul. Flacc. in lib. de conditio. agror. Solutos ait, à quibuſdam appellatos occupatorios agros. Solutos verò non eſſe quorum fines demonſtrari poſsint & finiri.

In Solutum & pro Soluto dari dicitur, quod vt in liberationem debiti cedat, in creditorem transfertur, l.46.§. vlt. D.de min. l.46. de ſolu. D. l.19.§.vlt. D. de reb.credi. l.24. D.de pigne.acti. & aliàs ſæpe.

Solvto matrimonio dotem reddi, verbis id actum videtur, vt nullo caſu dos apud maritum remaneat, ſiue diuortio, ſiue morte matrimonium ſoluatur, l.240. D.de verbor. ſigni.

Solvtio, eſt obligationis liberatio in actione perſonali, l. ſolutionis. de verbo.ſignifi. Vbi, ſolutionis verbo, ait Vlpianus, ſatisfactionem quoque omnem accipiendam placet. in vindicatione enim alia ſolutio non fit, ſed ſpecies petita reſtituitur.

Solvtivs, pro facilius, expeditius apud Vlpianum in l. at ſiquis. §. idem Labeo. Sed ſolutius, ait, æquitatem ſequi, cùm hoc ei & actionis natura indulget.

Sontes propriè dicũtur, quorũ culpa iam ſonat, hoc eſt qui erroris cõuicti ſunt. l.1.§.fin. D.de Aedil.edict. A Græcis dicuntur οἱ αἴτιοι ὄντες.

Sonticvs morbus, vide Morbus Sonticus.

Σοφιςαὶ, l. ἐὰν δύο. §. σοφιςαὶ. D.de excuſa.tut. à quibuſdam exponuntur doctores.

Σοφὸς Græcis eſt, quod Latinis ſapiens, doctus, acutus, ſcitus, bonus, vtilis: à σοφία ſapientia. Et Romani cum aliquem laudare vellẽt, quòd doctè omnia dixiſſet, aut prudenter feciſſet, σοφὸν appellabant: vel mos acclamabant, σοφῶς, hoc eſt, ſcitè, doctè, acutè, ſapienter. Sic quia maximam ſcientiam Sempronio populus Romanus attribuit, rectiſsimè σοφὸν eum appellauit, l.2.§. fuit poſt eos. D. de orig.iur. Olim Iudæorum quoq; doctores, teſte Hieronymo, Sophi, hoc eſt, ſapientes à plebe dicti ſunt. Qua imitatione apud Græcos ἑπτὰ σοφοὶ, id eſt, ſeptem ſapientes nuncupabantur: Thales Mileſius, Solon Athenienſis, Chilon Lacedæmonius, Pittacus Mitylenæus, Bias Prienæus, Cleobulus Lyndius, & Periander Corinthius. Sed poſtea Pythagoras primus, vel hoc nomine omnium ſapientiſsimus, non ſapientem ſe, ſed Philoſophum, hoc eſt, ſapientiæ amatorem appellari voluit, ſapientiam ſoli Deo relinquens.

Sordes pro pecuniaria corruptione, l.3. §.1. l.9. §.vlt. D.de recept. qui arbitr. l.3. C. de arbi. l.15. D.de iudic. l.26.§.per magiſtratum. D.ex quib.cauſ.maio. l.7.§.quæſitum. D.de minorib. l.7.§. competet. D. de adminiſt.tuto. l.51. de euictionib. Nam quod in illis locis dicitur, per ſordes, hoc, pecunia accepta, dicitur in l.1.§.1. D.de magiſt.conuen. l.8.§.vlti. D.manda. Sic interpretandum eſt verbum ſordidè in l.3.§. nunc videamus. D.de ſuſpec. tut.

Soruida veſtis, l.39. D.de iniu. ſordium plenã. qualis olim erat reorum habitus, qui Sordidati dicti ſunt, vt ex veterum libris conſtat.

Sordida concuſsio, id eſt, calumniæ. Hæc à tranſactionis officio longè diſtat. Tranſactio enim quærit pacem, & finem litium: calumnia diſcordiam parit, & diſpendium. Tranſactio ex bona fide procedit: calumnia ex dolo malo; tantóque magis nocet, quanto latentius

procedit ad nocendum.

Sordide munera, vide Munus.

Sornios agit tutor, qui pecunia corruptus, rem pupilli negligit, l.3.§.nunc videamus.D.de ſuſpect.tutor.

Σωρίτης. Vlpianus l.177. D.de verb.ſigni. Natura cauillationis, quam Græci σωρείτην appellauerunt, hæc eſt, vt ab euidenter veris per breuiſsimas mutationes diſputatio ad ea quæ euidenter falſe ſunt, perducatur. Sic in l.65. D. de reg.iur.

Soror, inquit Labeo, appellata eſt, quòd quaſi ſeorſim naſcitur, ſeparatúrque ab ea domo, in qua nata eſt, & in aliam familiam tranſgreditur. Gellius lib.13.cap.10. & Nonius.

Soror pro amica, ſiue ſcorto nonnunquam à clericis flagitioſis appellabatur: rem turpiſsimam honeſtiſsimo nomine tegentibus. Impp.l.eum qui.19.C.de epiſc.& cleric. Eum qui probabilem ſeculo diſciplinam agit, decolorari conſortio ſororiæ appellationis non decet. Sorores igitur appellabant, quas hodie Scurræ Commatres vocant.

Sors ſignum eſt ſortitionis quod vrnæ immittitur, ſiue fuerit calculus, ſiue concha, ſiue aſcia, ſiue anuli nota, ſiue etiam ceſpes viuus, iuxta Sophoclem, vel ſimile quid, ſiue teſſellæ & talleolæ ligneæ. Græcis πάλος dicitur, ἀπὸ τοῦ πάλλειν, à mouendo: alio nomine κλῆρος ab euentu, quo educta ſorte, ad muneris alicuius adminiſtrationem quis vocatur, à κλῶ, quod eſt voco: aut potiùs à κάλον, id eſt lignum, quod lignorum vſus fuerit potiſsimus ad ſortes faciẽdas, in quibus ſymbolum ſuum teſſerámve incidebãt: quomodo Homerus Iliad 7. ea voce vſus eſt, ibi, οἱ δὲ κλῆρον ἐσημήναντο ἕκαστος· ἐν δ᾽ ἔβαλον κυνέῃ. Notandum autem ſortitionem omnem Mercurio fuiſſe attributam, vt in Iliad.7. annotat Euſtath. Hinc Mercurij ſors apud Veteres, quæ fuit oleæ folium, quod in vrnam coniiciebant, primúmque educebant in honorem eius dei: cuius conſuetudinis meminit in Aeolo Euripides. Atque olim in eo Reip.ſtatu qui penes populum erat, Δημοκρατίαν nominant, magiſtratus ſorte electos fuiſſe: tum & iudices principio conſcriptos de curia ſenatoria, deinceps in vrnam ſortito miſſos, vt è pluribus neceſſarius numerus confici poſſet, auctor eſt Pædianus: ita vt primò delecti mox ſortirentur: quod ex oration. Ciceronis ſæpe diſcere eſt. Ea ratione apud Virgilium 6. Aen. *Quæſitor Minos vrnam mouet.* & apud Statium: *Arbiter hos dura verſat Gortynius vrna.* Seruius in eum Virg.locum negat auditas fuiſſe cauſſas, niſi per ſortem ordinatas. Ordo autem ex ſorte dierum petebatur, quo poſt triceſimum diem cauſſas ſuas exequi poterant. Iudicum autem nomina tabellis inſculpta, inque vrnam iacta, per ſortem promebantur. Præterea Conſules, Proconſules & Prætores prouincias ſortiebantur: vetabátque lex Curiata prouinciam extra ſortem cuipiam cedere, hoc eſt, ne alter alterius prouinciam inuaderet, ſed miſsis ſortibus eas ducerent, præcipiebat. Cicero in famil.epiſt. Appius (inquit) dixit ſeſe, ſi licitum eſſet, legem Curiatam ferre, ſortiturum cum collega eſſe prouinciam. Inſuper ducendis legationibus vrnam & ſortem veteri exemplo poſitas fuiſſe, ne ambitioni aut inimicitiis locus foret, contendit Marcellus Eprius apud Tacitum lib.20. In plurimis aliis rebus veteres ſorte vtebantur, quæ noſtri non ſunt inſtituti. Sciendum tamẽ ſortes in plurali propriè dici ipſa ſortis inſtrumenta: Sors verò ipſa ſortitio eſt. Hinc Cicero: Et ſortes ipſas, & cætera quæ ad ſortem erant parata, diſturbauit. Alias ſumitur Sors pro dubio rei euentu: qui cum Dei voluntate ſemper ſit deſtinatus, varias producit ſignificationes. Vnde Sortiri, verbum, in vſu loquendi frequens, pro adquirere aliquid. Sortiri iudicem, ſortiri prouinciam, ſortiri forum, Nouel.vt om.obed.iudic.prouinc.§.arripiat. Sors, aleæ, vel alterius rei, quæ inſtar ſit aleæ, indicium, declarans in dubio, ſcilicet honeſto, voluntatem Dei. Vnde ſolebant olim, & iam nunc ſolent vel inter coniunctiſsimos, incidentes cõtrouerſiæ per ſortem dirimi, quæ ſunt cautiones. D. famil. erciſ. Auguſtinus grauiter in Pſalm. Sors eſt, inquit, res in dubitatione humana, diuinam indicans voluntatem. Nam & ſortes miſerunt Apoſtoli. Electi ſunt duo iudicio humano: & electus de duobus iudicio diuino. Vnde ſcribitur: Cecidit ſors ſuper Matthiam.

Sors dicitur patrimonium, & ſumma ſiue caput illius pecuniæ, quæ confertur in ſocietatem, vt inde lucrum fiat. Qua ratione conſortes accipiendi ſunt, qui vel commune habent patrimonium, vel parem pecuniæ quantitatem ſocietati attulerunt, vt l.dudum. Cod.de contrah.empt.

Sors adfini quadam ſignificatione dicitur quælibet pecunia principalis, cui accedunt vſuræ, vel reditus: vt in titul. D.de vſur.l.pen. D. ad le.Falc.l.58.§.ante.D.ad Trebellian.

Sors, pro iudicio, ordinatione ſeu conditione obiter incidente. Tractum autem id eſt ex more Romano: non enim audiebantur cauſſæ, niſi per ſortem ordine quodam, vt iam diximus. Siquidem quo tempore cauſſæ agebantur, conueniebant omnes, & ex ſorte dierum ordinem accipiebant: ſcilicet ita vt poſt triginta dies cauſſas ſuas exequerentur. Nunc vix tota hominis ætas ſufficit, ad dirimendas lites.

Sortes plurali numero, reſponſa erant, quæ Satana ſuggerente, dabantur olim conſulentibus de aliqua re: qualibus impoſturis & hodie delectantur impij. Inde ſortilegi dicuntur, 26.q.1.& tot.tit.extr.de ſortileg.

Sortiri, eſt ſortitò capere, hoc eſt, per ſortem obtinere. Sorte enim aliquid cõſequi, eſt fortuito rei euentu vel caſu adquirere.

Sortiri filium, apud Vlpia.in l.3.§. ſi emancipatus. D.de bonor.poſſ.cont.tabu.pro ſuſcipere. Si emancipatus filius vxore non ex voluntate patris ducta filium fuerit ſortitus.

Sortiri prouincias dicebantur Prætores, etiam qui in vrbe ius dicturi erant. nam deſignati antequam magiſtratum inirent, ſortiri inter ſe ſolebant, quis de pecuniis repetundis, quis de ambitu, quis de veneficiis dicturus, quis aliis denique quæſtionibus præfuturus eſſet. vt in Verrinam 11. explicat Hotom.

Sortitioni & ſubſortitioni iudicum Prætor vrbanus præerat, hoc eſt, per ſortem & fortuitum euentum deſignabat ex decuriis & ordinibus eos, qui quoquo tempore iudicarent, illorúmque nomina in albo ſuo deſcribebat. Vnde ſortiri forum, ca.fi.de for.competen. Sortiri iuriſdictionem, Sortiri effectum dicimus. Planè, ſi reiiciebantur iudices, ſeu, vt nunc loquimur, recuſabantur, ſubſortitionem in locum reiectorum faciebant. Vide Reiectio.

Sortilegium, tot.tit.extra. de ſortileg. per creaturam diuinatio.

Sororius, cui ſoror mea nupſit. Eſt & fratris, ſororíſve meæ filius.

Spacium non ſolum de loco, ſed & de tempore dici cœpit, l.ſicut in annos.§.idem Papinianus. D. quibus mod.vſufr.amitt.c.fin.de no.op.nunc.

Spaciari, ſpacia facere, & deambulare, l.7.D.de ſeruit.& apud Sueton.in Tiber.ca.14.

Spado, σπάδων. generale nomen eſt, ait Vlpianus in l. ſpadonum.128.D.de verb.ſignif. quo nomine, inquit, tam hi qui natura ſpadones ſunt, quàm thlibiæ, & thlaſiæ, ſed & ſi quod aliud genus ſpadonum eſt, continentur. Idem l. ſi ſerua.39.§. primo. D. de iur. dot. Si ſpadoni mulier nupſerit, diſtinguendum arbitror, caſtratus fuerit, néc ne: vt in caſtrato dicas dotem nõ eſſe: in eo qui caſtratus non eſt, quia eſt matrimonium, &

dos &

doa & dotia actio eſt. Perſpicuè autem in l.6. D. de lib. & poſtum. tria impotentium genera conſtituit. Hypoſpadiæorum, qui & coire, & vitio ſublato, generare poſſunt: Spadonum, qui coire quidem poſſunt, generare autem non poſſunt: Caſtratorum, qui neque coire, neque generare poſſunt. Quos omnes ſub generali Spadonum nomine cótineri ſignificat in d.l. ſpadonũ. De verb. ſignif. Hinc Mamertinus ad Iulianũ: Spadones, inquit, quos quaſi à conſortio humani generis extorrea ab vtroque ſexu, aut naturæ origo, aut clades corporis ſeparauit. Hypoſpadiæi ergo ſunt, qui membris quidem ſunt integris, & incorruptis, ſed naturæ tamen vitio quodam affecti, generare prius non poſſunt, quàm id vitium ſublatum ſit. Quare autem id vitium ſit, vide Galenum libro De vſu part. xv. Spadones autem ij proprie dici videntur, qui naturæ vitio perpetuo & inſanabili affecti ſteriles ſunt, initio d.l. ſpadonum. quibus tamen & vxores ducere licet, l. ſi ſerua. 19. De iur. dot. quoniam, vt ante diai, coire poſſunt, quamuis generare non poſsint: & verò etiam adoptare, ſuúmque heredem aſciſcere, l.2. & l. 40. §.1. D. de adopt. itaque Pomponius in l. ſeata §.2. D. de ædil. edict. ſeruum ſpadonem ſit, neque morboſum, neque vitioſum eſſe; ſed ſanum: ſin autem quis ita ſpado ſit, vt tamen neceſſaria pars corporis ei penitus abſit, morboſum eſſe. Caſtrati autem dicuntur, vel Ectomiæ, qui exſecti ſunt: vel Thlibiæ, qui colliſi ſunt: vel Thlaſiæ, ſeu Thladiæ, qui attriti, d.l. ſpadonum. & l.4. De ſicariis. Atque hi in iure ciuili multum differunt ab iis quos propriè Spadones dici retulimus. Caſtrati enim nec vxorem ducere, nec matrimonij cauſſa manumittere, nec adoptare poſſunt: tum & Caſtratio locum dat redhibitioni. Item Caſtratus poſtumum inſtituendo nihil agit, ideóque poſteriore teſtamento, quo poſtumum inſtituat, ſuperius nó rumpitur. Hæc autem ratio eſt differentiæ, quia caſtrato ea pars corporis abeſt, ſpadoni non abeſt, licet infirmitas valetudinis ei ad generandum impedimento ſit: qua etiam ratione iura plus infantibus, quam furioſis fauent, l.4. D. de vſurpat. & vſucap.

Spartaci nomen quod habetur l.3. D. de acquir. vel amit. hered. quidam referunt ad nobilem illum gladiatorem. de quo in hiſtoriis Romanorum frequentiſsima mentio eſt: quod an verum ſit addubito. videtur enim potius de quopiam alio ſeruo intelligi, qui pro libero ſe geſſerit, cuius exemplum eo in loco Paulus citet.

Spathas gladios maiores eſſe ſcribit Vegetius; minores verò ſemiſpathas. extat hoc vocabulú in Authent. de armis, §. penult.

Species à Iuriſconſultis dicitur, quod Dialectici Indiuiduum ſubſtantiæ appellant: dicitur & certum corpus. Itaque in l. talis. 30. & l. cùm res 41. §.1. D. de leg. 1. quod certum corpus vno loco appellatur, idipſum Species in altero dicitur. itémque in l. in ſtipulationibus. 54. D. de verb. oblig. quibus omnibus in locis Generis nomine appellantur ea, quæ quantitate conſtant, id eſt numero, pondere, & menſura. item vt l.6. D. de rei vindic. l. ſexta D. ſi cert. petat. Alibi autem hæc ipſa Specie communi contineri dicuntur, l. cùm Stichus, 29. D. de ſolut.

Species, pro controuerſia: ex eo deducta locutione, quòd finitam quæſtionem Græci ὑπόθεσιν vocant. Vlpia. l. 18. D. de minor. Diuus Seuerus & Imperator Antoninus non audiuerunt incolorstè reſtitui deſiderantem aduerſus fratrem, poſt ſpeciem in auditorio eorum finitam, Sic l. Latinus Largus. 83. D. de legat. 3. Latinus Largus proximè ex facto incidit ſpecies talis. Recentiores videntur legis Caſum vocaſſe. Quintilianus autem thema, quaſi facti poſitionem, vel euentus. Sic ſpecies vna, pro vna quadam cauſſa, in l. ſolet Prætor. & l. ſeq. D. de iuriſd. omn. iud.

Species etiam Iuriſconſulti appellant, quas veteres Latini Fruges: id eſt vinum, oleum, frumentum, legumina. Arcad. l. vlt. D. de mun. & hon. Cura quoque emendi frumenti, olei: nam harum ſpecierum curatores, quos σιτώνας, & ἐλαιώνας appellant, creari moris eſt. Imp. l.26. C. de vſur. In traiectitiis autem contractibus, vel ſpecierum ſenori dationibus. Atque ita paſsim multis in locis Codicis, vt l.10. l.11. C. de ſacroſan. eccl. l.1. l.2. & l. vlt. C. de condit. in publ. horr. lib. 10. l.1. de quib. munerib. vel præſtat. lib. 10. C. l.7. C. de annon. & trib. lib. 11. l. v. C. de ſalgamo hoſp. non præſt. Sic Species annonariæ, in l. vlt. C. de collat. fund. fiſc. lib. 11. Vegetius lib. 3. cap. 3. Solers debet eſſe tractatus, vt pabula, frumentum, ceteræque annonariæ ſpecies, quas à prouincialibus conſuetudo depoſcit, maturius exigantur.

Species pro forma, quà corpus id eſſe cognoſcitur quod eſt, l.7. D. de ſupell. leg. l.76. D. de iudic.

Specie communi contineri dicuntur, quæ in genere ſuo functionem recipiunt, l.29. D. de ſolut.

Specialis iudex, datus, & delegatus, & pedaneus, l. fina. D. de offic. Præto. l. fi. C. de iudic.

Speciales actiones cenſentur, quibus id perſequimur, quod natura ſua, & quantum ad iuris interpretationem pertinet, ſpeciale eſt, etiam ſi acceſſoria quædam habeat, vt equus, veſtis, domus, fundus, & ceteræ id genus res, in quibus ſingularum rerum petitio eſt, l.1. l. 28. D. de rei vind. Itaque actionibus de vniuerſitate ſpeciales opponuntur, l.3. C. de præſcr. 30. annorũ. Sic

Specialia iudicia, l.38. D. locati, quibus de vna certa re agitur: qualia ſunt commodati, locati, depoſiti.

Speciale delictum videtur, quod doctores noſtri innominatum dicunt: vt cùm quis in ius vocatus non paret, l.2. C. de epiſcop. aud. cùm temerè appellat, cùm ius dicentem contemnit, cum in munere ſibi impoſito per deſidiam quis ceſſat, l.2. C. de ſpor. Eiuſmodi enim facta pluribus verbis ſpecialiter deſignãtur, non vno generali.

Speciosas perſonas accipere debemus, inquit Vlpianus, clariſsimas perſonas vtriuſque ſexus: item eorum, quæ ornamentis ſenatoriis vtuntur, l. 100. D. de verb. ſignif.

Spectabilis, titulus eſt dignitatis, quo ornantur præfectus Auguſtalis, comes orientis, proconſules, & vicarij, vt ex l. vn. C. de ratiocin. oper. publ. l. vn. C. vt omnes iudic. l.32. C. de appellatio. l.3. §. illud. l. vlti. C. de can. largitio. tit. lib. 10. C. l.57. & l.59. D. de decur. lib. 10. & ex Notitia conſtat. Ornantur & eo duces, vt l. 36. C. de appellatio. l.3. C. de offic. milit. iud. l. l. vlt. de offic. præf. præt. Ornantur & eo tribuni, & notarij magiſtri ſcriniorum, comites ſacri conſiſtorij, comites domorum, comites ſcholarũ, comites militares, item caſtrenſis, tribunus notariorum, & ſilentiarij, l. vlt. C. vbi cauſſa fiſcal. l.37. §.1. de appellatio. l. vlti. de decurion. lib. 10. C. l.30. §. vlt. C. de inoffi. l.4. C. de aduo. diuerſ. iud. teſte eadem Notitia. Et ita ſpectabiles iudices accipe in l.32. C. de appellatio. l. vlt. C. de modo mulctar. l. vn. de annon. & cap. l.4. C. de iuriſdictio. omn. iud. l.11. in fi. l.13. C. de aduocat. diuerſ. iudic.

Spectabilitas inferior erat illuſtri dignitate. Eámque, militiæ ſudore deterſis antiquitaté tribuiſſe Caſſiodor. lib. 2. Variar. Epiſtol. ad Steph. ſcribit. Vide Dignitatum gradus.

Spectare, pro expectare, in l.5. §. Prætor. D. de his qui deiece. vel effud. l.6. D. quod falſo tut. l.29. in fi. D. pro ſoc. l.83. §. ſacram. verſi. adeo. D. de verb. obligat. vt ex initio illius §. deprehenditur.

Spectatio, apud Cic. Verrina quinta, Ex omni pecunia, quam aratoribus ſoluere debuiſti, certis nominibus deductiones fieri ſolebant, primum pro ſpectatione & collybo, &c. videtur eſſe probatio pecuniæ.

Hinc Spectatores, quos Græci ἀργυρογνώμονας.

Specvlaria appellabantur, quibus lumen in cœnacula inferebatur, & ſol admittebatur in ædes, vt hodie per vitreamina & chartacea fit: ſic dicta, quod è ſpeculari lapide fiebant, qui (vt teſtatur Plinius lib. 36. cap. 22. & lib. & cap. 3.) vitri modo perlucidus, facillimè in quamlibet tenues cruſtas finditur. Vlp. l. 12. §. 12. de inſtr. vel inſtr. leg. Pegaſus ait inſtrumentum domus id eſſe, quod tempeſtatis arcendæ, aut incendij cauſſa paratur, non quod voluptatis gratia. itaque neque ſpecularia, neque vela, &c. Idem l. 15. §. 4. de vſufruct. Idem & in ſpecularibus, ſi domus vſusfructus legetur. Sic Martial. lib. 8 Epigr.

Hibernis obiecta notis ſpecularia puros
Admittunt ſoles, & ſine ſole diem.

Seneca lib. 13. Epiſt. Quantæ nunc aliquis ruſticitatis damnet Scipionem, quòd non in caldarium ſuum latis ſpecularibus diem admiſerat. Idem lib. 14. Epiſto. Quædam noſtra demum memoria prodiiſſe ſcimus, vt ſpeculariorum vſum prolucente teſta clarum tranſmittentium lumen. Muniebantur etiam his ſpecularibus hieme cœnationes & diætæ aduerſus ventorum imbriúmque vim: atque ita venti his excludebantur, vt tamen lumen habitantibus transfunderent. Plin. epiſt. 2. Egregium aduerſus tempeſtates receptaculum: nam ſpecularibus, ac multo magis imminentibus tectis muniuntur. Seneca de diuina prouidētia: Quem ſpecularia ſemper à flatu vindicarunt.

Specvlarii, apud Tarruntenum l. vlt. de iure immunit. ſunt, inquit Alciatus, qui feneſtris ſpecularia componunt: & l. 1. C. de excuſ. artif. σπεκλαριοποιοί.

Specvlatores, veter. Gloſ. κατάσκοποι, milites à ſpeculis ſic dicti: quorum munus erat de rebus hoſtium ad ſuos referre quid percepiſſent, ſiue ex ſpecula, ſiue in ipſis hoſtium caſtris. quod Virgilius lib. 4. Georgicōn videtur pulchrè expreſsiſſe, vbi loquitur de iis apibus, *– quibus ad portas cecidit cuſtodia ſorti: Inque vicem,* inquit, *ſpeculantur aquas, & nubila cœli.* Speculatores itaque legendum, non Spiculatores, in l. diuus. D. de bon. damn. ſicut & in libris Flor. ſcribitur, & l. 7. C. de cohor. princ. cor. & in ſacroſancto Euangelio, ἀποςείλας δὲ ὁ βασιλεὺς σπεκουλάτωρα, ἐκέλευσεν ἐνεχθῆναι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. & a Cornelio Tacito lib. 17. ſecundum veterem ſcripturam: Cocceio Proculo ſpeculatori. Et paulo poſt: Barbium Proculum teſſerarium ſpeculatorem. Hos poſterior ætas Scultatores nuncupauit, quaſi auſcultatores: quo fit vt nocturnarum excubiarum teſſeras tractent ex eo ordine qui teſſerarij dicuntur. Sumuntur & ex eo ordine, qui in capitis reos lege agant, vt Euangelij locus aperte demonſtrat, & ad d. l. diuus τῶν βασιλικῶν interpretatio: τὴν ςολὴν τοῦ φονευομένου, ἣν ἐν τῷ συλλαμβάνεσθαι περιεβέβλητο, οὔτε ὁ ἄρχων κερδαίνει, οὔτε ὁ ἀποςέλλων, οὔτε ὁ ὑπομνηματογράφος. Et Iulius Firmicus lib. 8. cap. 26. Speculatores, inquit, faciet, qui nudato gladio, hominū amputant ceruices.

Specvlator Iuriſconſultus nobilis, nomen habuit Guihelmi Durādi: ſed cùm Anno MCCLXXI. volumen illud de iure ſcripſiſſet, quod Speculum iuris inſcripſit: Speculator vocitatus eſt. Vita functus traditur florente adhuc ætate, cùm vix annum trigeſimum exceſsiſſet.

Specvs, ait Vlpianus, eſt locus, ex quo deſpicitur: inde ſpectacula ſunt dicta, l. 1. D. de riuis.

Spes præmiorum pignerari non poteſt, l. ſpem præmiorum. C. quæ res pig. oblig. poſſ.

Spem futuræ perceptionis deteriorem conſtituere licet, l. pactum inter heredem. D. de pact.

Sperare, pro timere l. 3. §. ſi legatarius. D. ſi pl[us] quàm per leg. Falc. vt in illo Virgilij verſu,

At ſperate deos memores fandi atque nefandi.

Sphæristerivm à ſphæra, id eſt rotunditate, locus in balineis rotunda forma, pilæ ludo accommodatus. Vlpianus l. 16. D. mand. Cū Aurelius Quietus hoſpiti ſuo medico mandaſſe diceretur, vt in hortis eius ſphæriſterium & hypocauſta, & quædam ipſius valetudini apta, ſua impenſa faceret. Sueton. in Veſpaſ. Valetudine proſperrima vſus eſt: quamuis ad tuendam eam nihil amplius quàm fauces ceteráque membra ſibimet ad numerū in ſphæriſterio defricaret. Lampridius de Alexand. Poſt lectionem operam palæſtræ, aut ſphæriſterio, aut curſui dabat.

Spinosvm aliqvid in prato, prouerbialiter dixiſſe videtur Imp. in couſt. de cōcept. Dig. §. 6. quaſi diceret, in re pulcherrima & venuſtiſsima turpe quiddam immixtum eſſe, quod illam dignitatē ac ſpeciem imminuat: vt ſi in prato viridiſsimo & amœniſsimo ſpinæ & vepretulæ ineſſent, quæ inambulātium pedes offenderent. Et hoc tamen perrarò, inquit, ne ex continuatione eiuſmodi lapſus oriatur aliquid in tali prato ſpinoſum. Loquitur de legibus inculcatis, in quo tamen ei mos geſtus eſſe non videtur.

Spolia appellabantur pannicularia ea, quibus indutus erat quis, cùm ad ſupplicium deducebatur, l. penulti. D. de bon. damn. Hinc locus ille, in quo exui ſolebant, Spoliarivm fortaſsis appellatur. Plinius in Panegyrico: Nunc templum, nunc verè Deus, non ſpoliarium ciuium, cruentarúmque prædarum ſæuum receptaculum. Lamprid. in Commodo: Gladiatoris cadauer trahatur: gladiatoris cadauer in ſpoliario ponatur. Seneca libro 13. Epiſtolar. Nunquid aliquem tam cupidum eſſe vitæ putas, vt iugulari in ſpoliario, quàm in harena malit.

Spolia etiam, quæ cui latro abſtulit, vocantur in l. 31. §. 1. D. depoſi.

Spoliare, pro exuere bonis, in l. 1. D. de donat. inter vir. & vxor. Transfertur ad omnia alia: vt ſpoliare auxiliis, prouincia, fama, vita, &c. Quod Imp. §. fin. Inſtitut. de action. dicit, Exſpoliatum bonis, Iuriſconſ. in l. fin. D. de his, quæ in fraud. dicit, Exūtum bonis: vt paria ſint, Exui bonis, & Exſpoliari bonis, id eſt, iacturam bonorum pati. Vide Zaſi. in dicto §. final. Spoliare item pupillum dicitur tutor, qui malè adminiſtrat, l. qui fundum. §. tutor. D. pro empto.

Spondere, inquit Varro lib. 5 de Ling. Lat. eſt dicere. Spondeo à ſponte. nam id valet, à voluntate. Ideo Lucilius ſcribit de Cretes: Cum ad ſe cubitum venerit, ſponte ipſam ſuapte adductam, vt tunicam & cetera reiiceret. Eandem voluntatem Terentius ſignificat, cum ait, Satius eſſe ſua ſponte rectè facere, quam alieno metu. Ab eadem ſponte, à qua dictum ſpondere, declinatum ſpondet, &c. Spondet enim, qui dicit ſua ſponte, Spondeo. ſpondet etiam Sponſor, qui idem vt faciat, obligatur, &c. Spondebatur pecunia, aut filia nuptiarum cauſſa: appellabatur & pecunia, & quæ deſponſa erat, ſponſa quæ pecunia inter ſe contra ſponſum rogata erat, ſponſio; cui deſponſata quod erat, ſponſus; quo die ſponſum erat, ſponſalis; qui ſpoponderat filiam, Deſpondiſſe dicebatur, quòd de ſponte eius, id eſt voluntate, exierat. Non enim ſi nolebat, dabat, quod ſponſu erat alligatus. nam in comœdiis vides dici,

Sponden' tuam gnatam filio vxorem meo?

quòd tum & Prætorium ius ad legem, & Cenſorium iudicium ad æquum æſtimabatur. ſic Deſpondiſſe animum quoque dicitur, vt deſpondiſſe filiam: quòd ſuæ ſpontis ſtatuerat finem, &c. Itaque qui ad id quod rogatur non dicit, non reſpondet: vt non ſpondet ille ſtatim, qui dixit Spōdeo, ſi iocādi cauſſa dixit: neq; agi poteſt cū eo ex ſpōſu. Ita quiſquis dicit in Tragœdia

Meminiſtíne te deſpondere mihi gnatam tuam?

quòd ſine ſponte ſua dixit, cum eo agi non poteſt ex ſponſu. Hactenus Varro.

Spondere in incertum eſt non incertam nummorum ſummam, ſed quantumcunque quis debeat fide ſua iubere. quæ periculoſiſsima ſponſio erat. Seneca: Sed non ſibi ſponderi in incertum iubebis, ſi fiſco obligabis.

SPONSIO, apud antiquos genus erat ſtipulationis, qua plerunque vti ſolebant poſt interdicta, cum litis quædam appendicula incidiſſet, aut etiam ſi alio modo inter duos controuerteretur. Fiebat autem Sponſio, interpoſita ſtipulatione certæ pecuniæ, quam is qui litem intendebat, daturum ſe, ni veram cauſſam haberet, promittebat. Actor enim primùm ſpondebat: id eſt ſponte atque vltrò ſponſionem deferebat aduerſario, quem ideo ſponſione laceſſere & prouocare dicebatur. ab eo nanque poſtea ſummam eandem ſtipulabatur. hic autem aut fateri cogebatur, aut ſi inficiaretur, reſtipulari. tum âctor iterum ſtipulanti aduerſario ſpondebat. Græcis erat decima pars rei controuerſæ, in cauſsis priuatis; in publicis, quinta.

Sponſio autem à Sacramento ſic differt (vt in Quintianam exponit Hotom.) quòd in ſacramentis deponebantur in ſacro pecuniæ: & qui cauſſa cadebat, eius pecuniæ referebantur in ærarium. at in ſpõſionibus, non deponebantur: ſed tantùm interpoſita ſtipulatione promittebantur. Aliis omnibus in rebus ſimilima erat vtriuſque ratio: quemadmodum ex iis locis cognoſcimus, in quibus ſacramentum & in poſſeſsionis, & in proprietatis controuerſiis interpoſitum dicitur: vt in lib. de Orat. 1. & in Orat. pro Mil. & apud Aſcon. Verr. 3. vbi de ampliatione loquitur. vide ſuprà, Sacramentum. Poſtea tamen

Sponſio appellata eſt, inquit Paulus, non ſolùm ea quæ per ſponſus interrogationem fit, ſed omnis ſtipulatio, promiſsióque, l. 19. §. dictũ. D. de ædil. edict. l. 7. D. de verb. ſign. Alij libri, Sponſi: corruptè. nam Sponſus ſus, ſui, etiam dicimus, vnde Actio ex ſponſu: & illud Seruij Sulpitij apud Gellium lib. & cap. 4. Si poſt eas ſtipulationes vxor non dabatur, aut non ducebatur, qui ſtipulabat, ex ſpõſu agebat, iudices cognoſcebãt.

Sponſio, pro certatione pignorum, ni ita ſe res habeat, vt qui deponit affirmat: vt qui ex certamine ſuperior diſcedet, pecuniam in ſtipulatum deductam, pignoríve depoſitam ferat. Vlpia. l. 17. §. 5. D. de præſcript. verb. Si quis ſponſionis cauſſa anulos acceperit, nec reddidit victori, &c. In ſponſionibus enim anulorum pignoribus certatum docet Plinius lib. 33. cap. 1. Eodem ſenſu ſponſionem facere dixit Marcianus l. 3. D. de aleator. Sic Martialis lib. 11. *Sed cum ſponſio, fabulæque laſſæ De Scorpo fuerint & Incitato.* Macrob. lib. 3. cap. 17. Nec moratus, ſponſione contendit, pignus cuſtodiente Munatio Planco.

SPONSVM, actio erat ex ſponſione, quæ ab aduerſariis in priuatis controuerſiis fiebat, nata. Cicero pro Quintio: Sponſionem facere maluit, fecit. Te iudicem C. Aquili ſumpſit. ex ſponſo egit.

SPONSVS. Seruius in illud Aeneid. 10. *Gremiis abducere pactas*: id eſt, ſponſas, inquit. nam ante vſum tabularum matrimonij cautiones ſibi inuicem emittebant, in quibus ſpondebant ſe conſentire in iura matrimonij, & fideiuſſores dabant. vnde & admiſſum eſt, vt dicamus virum à ſpondendo ſponſum. Ceterùm propriè ſponderi puellæ eſt. ergo ſponſus non quia promittitur, ſed quia ſpondet, & ſponſores dat.

SPONSORES dicebãtur, quos noſtri fideiuſſores poſtea nominarunt, id eſt quibus ſpondentibus pecuniæ cuipiam creduntur, aut aliquid denique promittitur. Cicero pro Quintio: Cur ceteri ſponſores & creditores non conuenerint: idem ad Att. lib. 1. Tulliola, deliciolæ noſtræ, tuum munuſculũ flagitat, & me vt ſponſorem appellat. mihi autem abiurare ſatius eſt, quàm dependere.

SPONSARE, ſponſalia contrahere, ſtipulari ſibi vxorem dari. Paulus l. 38. D. de ritu nupt. Si quis officium in aliqua prouincia adminiſtrat, inde oriundam, vel ibi domicilium habentem ſponſare non prohibetur.

SPONSALIA, inquit Florentinus, ſunt mentio & repromiſsio futurarum nuptiarum, l. 1. D. de ſponſal. quo in loco Mentionem Latinè dixit, vt apud Græcos dicitur μνῆστις, vel μνηστεία. Definit etiam ſponſalia hoc modo Hotom. vt ſint mutua repromiſsio futurarum nuptiarum rectè atque ordine inter eos quibus iure ciuili licet, facta. Dixit Mutua repromiſsio: quia tam virum mulieri, quàm mulierem viro repromittere oportet. vnde Spondere olim puellæ pater dicebatur, adoleſcentis autem Deſpondere. Dixit, Rectè atque ordine: quia conſenſum non modò partiũ, verumetiam eorum quorum in poteſtate ſunt, adhiberi oportet, l. 7. D. eod. deinde quia licet neque ſtipulatio, neque ſcriptura neceſſaria ſit, teſtatione tamen opus eſt: tametſi etiam inter abſentes, per epiſtolam aut nuncium contrahi poſſunt, l. 4. eod. Dixit, Inter eos quibus iure ciuili licet: quia ſponſalia inter eos demum cõtrahi poſſunt, inter quos etiam nuptiæ poſſunt, l. ſi quis tutor. §. quamuis. D. de rit. nupt. ætate tamen excepta, l. 14. D. de ſponſal. l. 4. D. de rit. nupt. vbi traditur ſponſalia inter impuberes rectè contrahi, dummodo ſeptem annis minores non ſint. Seruius autem Sulpitius Sponſalia ſic exponit: Qui vxorem, inquit, ducturus erat, ab eo vnde ducenda erat, ſtipulabatur eam in matrimonium ductum iri: qui daturus erat, itidem ſpondebat. Is contractus ſtipulationum ſponſionúmque, dicebatur Sponſalia. Tunc quæ promiſſa erat, Sponſa appellabatur; qui ſpoponderat ducturum, Sponſus. Sed ſi poſt eas ſtipulationes vxor non dabatur, aut non ducebatur; qui ſtipulabatur, ex ſponſu agebat, iudices cognoſcebant. Iudex quamobrem data, acceptáve non eſſet vxor, quærebat. Si nihil iuſtæ cauſſæ videbatur, litem pecunia æſtimabat; quantíque interfuerat eam vxorem accipi aut dari, eum qui ſpoponderat, aut qui ſtipulatus erat condemnabat. Hoc ius ſponſaliorum obſeruatum dicit Seruius ad id tempus, quo ciuitas vniuerſo Latio lege Iulia data eſt. Hæc eadem Neratius ſcripſit in libro quem de nuptiis compoſuit. Gell. lib. 4. cap. 4. Sponſaliorum autem formulam Plautus hanc profert in Pœnulo:

AGORAST. *Audi tu patrue, dico, ne dictum neges:*
Tuam mihi maiorem filiam deſpondeas.
P. *Pactam rem habeto.* A. *Spondes ne igitur?*
P. *Spondeo.* A. *Mi patrue ſalue: nam nunc es planè meus.*

Item in Trinum.

LYSIMACH. *Sponden' ergo*
Tuam gnatam vxorem mihi? CHAR. *Spondeo, & mille auri*
Philippûm dotis. LYSIM. *Iſtac lege filiam tuam ſponden' mihi*
Vxorem dari? CHAR. *Spondeo.* L. *Et ego ſpondeo idem hoc.*

SPONGIAE, quibus columnæ, pauimẽta, podia, exterguntur (alij effinguntur) inſtrumenta ſunt domus, l. quæſitum. §. canales. D. de inſtr. vel inſtr. leg.

SPORTAE, calathi de vimine texti, l. 3. D. de penu leg. in quibus etiam pecuniæ condi ſolebant, vt Aſconius in Verrinis ſcribit. Hinc

SPORTVLA, id eſt capſa pecuniæ condendæ cauſſa parata: ſed conſuetudo tulit vt pro ipſa pecunia vſurpetur. Et quoniam in ſportulis obſonia & pecunia & cœnę ferebantur, hinc factum vt ſportulæ pro iis cibis & ea pecunia acciperentur, quæ à magnatibus iis quotidie dabatur, qui ipſos officij gratia eſſent comitati, aut domi ſalutauiſſent togati. Opponebantur autẽ rectæ cœnæ, quæ erat cùm clientem laute excipiebant & paſcebant. Tranquillus in Domitiano: Sportulas publi-

cas ſuſt

cas ſuſtulit, reuocata cœnarum rectarũ conſuetudine. Sportulas igitur Romani appellarunt tam ſtipes illas, quas ſalutatoribus, qui prima luce in atrium conuenire ſalutandi gratia ſolebant, dabantur, quàm cœnas & conuiuis, quæ eius officij nomine præſtabantur. Erogationes quoque illæ, quæ in ordinem decurionum fiebant, ſportulæ appellabantur, l. 5. §. vlt. D. de donatio. int. vir. l. 6. §. 1. D. de decurionib. vt & ex Plinij Epiſt. ad Traia. lib. 10. apparet. Sed & pecuniæ illæ, quæ iudicibus vel executoribus litium ac negotiorum pro ſalario dabantur, Sportulæ ſunt appellatæ, rubr. de ſportul. iudic. l. 31. §. executorib. D. de epiſc. & cler. §. tripli. Inſtit. de actionib. l. 4. C. de caſtrenſian. lib. 12. l. 12. C. de proxi. ſacr. ſcrin. l. vlt. C. de præpoſit. agent. in reb. l. vlt. §. vt autem. C. de re milit. lib. 12.

Sportulæ pro ſalariis annuis in l. 120. D. de leg. 1. niſi cui magis placeat municipales erogationes interpretari. Quo ſenſu in antiquis inſcriptionibus hoc verbum aliquotiens accipitur.

Σπουδάιον, l. 1. C. de vet. iur. enucl. ſtudio, amore, curáque dignum.

SPVRCARE, fœdare, corrumpere, impurum reddere. Paulus l. 1. §. 1. D. de extraord. crimin. Fit iniuria contra bonos mores, veluti ſi quis fimo corrupto aliquẽ perfuderit, aquas ſpurcauerit. Vbi tamẽ CORREPTO legendum ſuſpicatur Hotom. Vlpianus l. 27. §. 11. D. ad legem Aquil. Cùm eo planè qui vinum ſpurcauit, vel effudit, vel acetum fecit, vel alio modo vitiauit. Budæus interpretatur, aqua infuſa diluit.

SPVRII. Plutarchus in Problem. Spurius primum nomen eſt apud Romanos, vt Sextus, & Decimus, & Caius. prima autem nomina non tota ſcribunt: ſed aut vna litera, vt T. Titum: aut duabus, vt Cn. Cneum: aut tribus, vt Sex. Sextum: & Ser. Seruium. Sic Spurius Sp. ſcribebatur. eos autem qui ſine patre erant, qui ἀπάτορες Græcè dicuntur, S. & P. deſignabant, quaſi ſine patre dicerentur. Hactenus Plutarch.

SPVRIVS appellatur, qui matre quidem certa, patre autem incerto natus eſt, ait Vlpian. cap. Inſt. 4. ſic dictus, vt ait Iuſtinianus, à Græca voce, quaſi σποράδην conceptus, §. ſi aduerſus de nuptiis. Generale itaque nomen eſt, quod iis omnibus conuenit qui ſine patre iuſto nati ſunt: qui etiam Vulgo quæſiti appellantur, l. vulgo. D. de ſtat. hom. Patet id quoque collatione l. 2. & l. 4. D. vnde cogn. & appellantur etiam Liberi naturales, paſsim ſub rubr. Cod. De natur. lib. Spuriorum autem quinque ſunt ſpecies: nam alij ex concubinatu naſcuntur, alij ex ſcortatione, alij ex ſtupro, alij ex adulterio, alij ex inceſtu. De natis ex concubina teſtimonium eſt in l. cum tabulis. 16. §. 1. D. de his qui vt indig. de natis ex meretrice, in l. palam. 43. D. de rit. nupt. de natis ex virgine vel vidua honeſtę exiſtimationis, in l. ſi qua illuſtris. 5. C. ad S.C. Orphit. l. priuign'. 7. D. de gradibus: de natis ex adultera, in l. imperatores. D. de proba. de inceſta, l. ſpurij. 6. D. de decurionib.

STABVLVM locum ad ſtationem iumentorum paratum ſignificat, l. 13. in fi. D. de vſufr. Hinc

STABVLARII, qui ſtabulum exercent, & iumẽta apud ſe ſtabulari permittunt, l. 1. §. caupones. l. 5. & l. vlti. in fin. D. nautæ, caupon. ſtabul. l. 1. D. furti aduerſ. nautas, caup. ſtabu.

Stabulum etiam ad hominum manſionem conſtitutum diuerſorium ſignificat, l. 1. in fin. D. furti aduerſ. naut. Vnde ſtabulum πανδοχεῖον vertit Theophil. in §. penul. Inſtitut. de obligat. ex quaſi delic. Cypria. Epiſtol. 13. lib. 3. Aut ſi, inquit, in via ſtabulum aliquod obſideri & teneri à latronibus cœperit, vt quiſquis ingreſſus fuerit, inſidentium illic infeſtatione capiatur, nónne commeantes hac opinione comperta ſtabula alia appetunt tutiora, vbi ſunt fida hoſpitia, & receptacula commeantibus tuta. Varro lib. 4. de lingua Lat. Inde Locarium quod datur in ſtabulo, aut taberna, vbi conſiſtunt. Hinc

STABVLARIVS, qui ſtabulum exercet, tectóque viatores, vel cõmeſſatores accipit. Seneca lib. 1. de Benefic. cap. 13. Nemo, ait, ſe ſtabularij aut cauponis hoſpitem iudicat. Tertullia. in Apologet. cap. 39. Aliis cœnaturis creditor erit neceſſarius, Herculanarum decimarum polluctarũ ſumptus ſtabularij ſupputabunt. Vbi tamen Rhenanus ſine ratione, tabularij, emendat. Apuleius libro 2. de Aſino aur. Sumo, ait, ſarcinulã, & pretio manſionis ſtabulario perſoluto, capeſsimus viam.

STAGNVM eſt, ait Vlpia. quod temporalem continet aquam ibidem ſtagnantem, quæ quidem aqua plerunque hyeme cogitur, l. 1. §. 1. D. vt in flum. publ. Idem ait Feſtus. Eſt autẽ à στεγνὸν, vt vult Varr. 4. Ling. Lat.

STALLVS in choro c. dilectus. de præbend. diſces ex Canoniſtis, & putem eſſe eum locum, vbi ſedere Canonicis in fratrem receptis licet.

STAMEN, quicquid in colo ad nendum ponitur. Alias (vt ſcribit Sipontinus) ſtamina dicuntur fila recta in opere textorio & ſtabilia, per pectinem tranſmiſſa, quibus alia quæ ſubtemina vocantur intertexuntur. Hinc apud Vlpian. l. 70. in pr. D. de legat. 3. Stamen & ſubtemen ſumuntur pro filo ſtaminis & ſubteminis cauſſa parato. Apud Paulum in Sententiis ſumitur vtrunque in Sipontini ſignificatu. Dicendum vero Subtemen, non Subtegmen. Subtemen enim id eſt, quod ſubeſt ſtamini: & ita Gloſſæ, Subtemen, κρόκη ῥοδανή. & Lucillius apud Nonium (vt in manuſcriptis legitur) Foris ſubteminis pannus eſt.

STARE ſententiæ arbitri nihil aliud eſt, quam id agere, quantum in ſe ſit, vt arbitri ſententiæ pareatur, l. 28. D. de arbit. Stare, manere, firmum eſſe, l. ſancimus. C. de teſtam. Stare per aliquem quid ſit, docet l. 1. §. ea igitur. D. quod legat.

STATIO, locus vbi quis ſui muneris obeundi cauſſa ſe ſiſtit, & ab interuentoribus appellari ſolet. Vel, in quo homines adeſſe frequentes & conuenire ſolent, vel audiendi, vel confabulandi, vel reficiendi animi cauſſa, Græcis σύστασις, & κύκλος, Latinis etiam circulus. Vlpianus l. item apud. 15. §. conuitium. 5. D. de iniur. Idem, & ſi ad ſtationem vel tabernam ventum ſit, probari oportere. Gellius lib. 13. cap. 13. Quæſitum eſſe memini, in pleriſque Romæ ſtationibus ius publicè docentium, aut reſpõdentium, &c. Sic Iuuenalis Satyr. 2.

Conuictus, thermæ, ſtationes, omne theatrum.

Plinius lib. 1. Epiſtol. ad Senec. Plerique in ſtationibus ſedent, tempuſque audiendis fabulis conferunt. Idem lib. 2. Epiſt. ad Apollin. Itaque prehendo amicos; ſupplico, ambio, domos, ſtationeſq; circumeo. Eodem modo ſæpe ſtationes dixit Tertullianus, loca demonſtrans, in quibus Chriſtiani ſtantes die dominico Dominum orabant (nec enim eo tẽpore Deum, vti tum loquebantur, de geniculis adorabant) ídque nomen idem ipſe ait eſſe ab exemplo militari tranſlatum in libro de Oratione. Et ita Marcellinus quoque accepit in fine libri 28. Hinc Stationes tabellionum dicuntur in Nouel. de tabellionibus, & Stationes fiſci, l. 1. C. de compenſ. l. 1. C. ne fiſc. rem quam vend. euin.

STATIO, portus in quo naues tutò conſiſtunt. Vlpia. l. 1. §. 8. D. de fluminib. Stationem dicimus à ſtando. Is igitur locus demõſtratur, vbi tutò naues ſtare poſsint. Sic apud Virg. Aeneid. 5. *Statio malè fida carinis*. & lib. 4. Georg. *Statio tutiſſima nautis*. Inde portum ſtationem eſſe concluſam Vlp. dixit l. 59. de verb. ſign. Hinc STATIONARII milites apud Paul. in l. 4. D. de fugit. qui in portuũ præſidiis locati ſunt. Limenarchæ, inquit, & ſtationarij fugitiuos deprehenſos rectè in cuſtodiam retinent.

Statio etiam iumentorum, in l. 13. in fi. D. de vſufruct. Et ſtatio militum, l. 3. §. qui ſtationis. D. de re milit. Et

apud Plin. lib. 10. Epiſt.

STATIONARII ſub Rub. Cod. de curioſ. & ſtation. quia cum Curioſis coniunguntur, (qui contra publici curſus leges commiſſa curioſè peruestigabant) videntur fuiſſe apparitores certis locis per vrbis vias diſpoſiti, vel per prouincias, qui magiſtratibus ſi quid commiſſum eſſet, renuntiarent. Vlpianus l. 1. §. quies. D. de offic. præfect. vrb. Debet etiam diſpoſitos milites ſtationarios habere. ad tuendam popularium quietem, & ad referendum ſibi quid vbique agatur. Impp. l. ſi quis. 31. C. The. de epiſc. & cleric. Notoriis apparitorum, quos Stationarios appellant, deferatur in notitiam poteſtatum. Dicuntur etiam ſtationarij, qui portorio exigendo præerant, l. vniuerſi. 5. C. de vectig. & cõmiſ. Sic Stationarios accipe l. nequis. 6. C. de dignitatib. lib. 12. Nequis ex vltimis negociatoribus, vel monetariis, abiectiſque officiis, vel deformibus miniſteriis ſtationariis, omníque officiorum fæce, diuerſiſq; paſtis turpibus lucris aliqua frui dignitate pertentet. Sunt tamen qui hoc in loco ſtationarios dici exiſtiment de iis qui mercium viliſſimarum apothecas ſecum deferentes certis in locis aliquandiu conſiſtunt, emptorem opperientes, qui & ob eam rem apothecarij dicuntur in lege ſi cohortalis. Cod. de cohortalibus.

STATIVA ſub Rubric. Cod. de tractor. & ſtatiu. dicuntur diuerſoria, in quibus qui iuſſu Principis curſu publico vtuntur, & equos publicos ſumere, & cibum capere ſumptu publico ſolent. Euſtathius *ἀπλήκτα* vocat.

STATORES proprie ſunt carcerum cuſtodes, aut ædium cuſtodes, quos vulgò *tauclarios* corruptè pro Ianiculariis vocamus. Nam ſtare verbum eſt eius rei. Manilius lib. 5.

-inuictis veniet, pœnæque miniſter,
Carceris & diri cuſtos, quo ſtante ſuperbæ
Proſtratæ iaceant miſerorum in limine matres.

In Priapeis:

Iam primum ſtator hic libidinoſus
Alternis ineundo, & exeundo,
Porta te faciet patentiorem.

Hi vltimis temporibus Commentarienſes dicebantur. Alias circitores dicuntur, vt in Priapeis:

Quid mecum tibi circitor moleſte?
Ad me quid prohibes venire furem? Statores etiam videntur dici ſerui aut liberti, qui prope herum aut patronum ſtant, & ei præſto ſunt, & ſi quem quærat, arceſſunt ſiſtúntque. Petronius: Quædam enim fœminæ ſordibus calent, nec libidinem concitant, niſi aut ſeruos viderint, aut ſtatores altius cinctos: pro quo diſcinctos legi vult Turneb. Aduerſ. libr. 4. capit. 19. Alias etiam Statores ſunt miniſtri magiſtratus, id eſt præſidum, aut proconſulum ita dicti quod ſemper magiſtratui præſto ſint: vt apparitores ab apparendo. Vlpianus l. 10. quib. ex cauſ. maior. In eadẽ cauſſa ſunt & qui à militibus, ſtatoribúſque, vel à municipalib. miniſteriis aſſeruantur. Idẽ l. 4. de offic. proc. Nemo proconſulũ ſtatores ſuos habere poteſt, ſed vice eorũ milites miniſterio in prouinciis funguntur. Cic. epiſt. 19. lib. 2. Fam. Exiſtimaui eſſe faciundum vt ad te ſtatores meos & lictores cum literis mitterem.

STATERA, iudicij æqualitas, c. 1. de re iud. lib. 6.

STATER, & ſiclus eadem ſunt A: Aug. ad Modeſt. Siclus pendit ſemunciam.

STATHMVS, id eſt, manſio, miliaria habet ſeſquinouem, & viginti. Cuius fit mentio Nouell. Vt omn. prouin. mag. obtemp. Conſt. 68.

STATIM, cum temperamento temporis accipiendum in certis iuris noſtri locis, Albericus oſtendit. Eſt vbi pro illico ponitur, vt in l. fin. C. de bon. quæ liber. Vide Bart. in l. qui pignori obligari. §. fin. D. de ſuſt. tut. Statim etiam nonnunquam eſt perpetuo & perſeueranter, ſine intermiſſione, ſine laxamento, l. tutor. 7. §. vſuræ. D. de admin. tut. Vſuræ, inquit Vlp. à tutorib. non ſtatim exiguntur, ſed interiecto tempore ad exigendum & collocandum duum menſium. Sic accipi ſæpe in aliis auctoribus duo celebres Grammatici notarunt, Nonius & Donatus.

STATVA à principum his qui ad eas confugiſſent tutiſſimum aſylum fuiſſe, in lib. 4. Antiquit. docet Briſſonius. Inde ad ſtatuam confugere, id eſt, ad ſtatuam Cæſaris, legimus l. 2. D. de his qui ſunt ſui vel al. l. 1. in princ. D. de offic præfect. vrb. l. 17. §. apud Labeonem. D. de ædil. edict. l. 28. §. ad ſtatuas. D. de pœn. l. 5. D. de extraord. criminib. l. vnic. C. de his qui ad ſtat. cõfug. §. ſed & maior. Inſtitut. de his qui ſunt ſui vel alieni iur. Sueton. in Tiberio c. 53. Nouiſſimè calumniatus, modò ad ſtatuam Auguſti, modò ad exercitum confugere velle, Pandatariam relegauit. Plinius libr. 10. Epiſtol. ad Traian. Miles qui eſt, in ſtatione Nicomedienſi ſcripſit mihi Callidromum quendam nomine cum detineretur à piſtoribus, quibus operas ſuas locauerat, ad tuam ſtatuam confugiſſe. Sidonius Apollinaris lib. 1. Epiſtol. ad Montium: Ac principe poſt diem viſo, in forum ex more deſcendo: quod vbi viſum eſt, illico expauit, vt ait ille, nihil fortiter auſa ſeditio: alij tamẽ mihi plus quam deceret, ad genua prouolui; alij ne ſalutarẽt, fugere poſt ſtatuas, occuli poſt columnas, &c. Conſtat autem forum Romanum ſtatuis & columnis refertum fuiſſe: ideo etiam qui circa ſtatuas & colũnas in foro ſe occultarent, vt occurſum creditorum effugerent, videri latitare probat l. Fulcinius. §. illud ſciendum. D. quib. ex cauſ. in poſſ. eat. quanquam in omnibus exemplaribus legitur ſtationes, non ſtatuas. Vide Cuiac. Obſer. lib. 1. c. 13.

STATVARII, l. 1. C. de excuſat. artif. Græcis *ἀνδριαντοποιοὶ*, id eſt ſimulachrorum fictores.

STATVERE non dicitur qui magiſtratũ poteſtatémve habet, niſi rem perfecerit, ac ius ſtatuendi habuerit, l. 1. D. quod quiſque iur.

STATVTVM, idem quod lex ciuilis, vel municipalis. Et hoc recipere interpretationẽ, Salomon affirmat, & Zaſius probat. Quod eſt contra eos, qui contendũt, non aliter ſtatuta, quàm verbotenus intelligẽda. Sciendum autem, quòd Romanis ab initio non aliud fuit, quàm municipale: nec XII. Tab. leges aliud tum erãt, quàm id, quod noſtri nunc ſtatuta vocant. Poſt propagatum verò Imperium, cœpiſſe ius eſſe commune inter omnes Imper. Roman. populos. quod ceu poſitiuum. Iuriſcõſ. ſecundum voluntatem, ex bono, & æquo ſemper fuit interpretatum, vt in ipſis Pãd. libris licet inſpicere. Quia verò nihil eſt inæqualius locorum circumſtantia, non poteſt ius Romanũ æqualiter obſeruari vbique: idcirco receptum eſt; ſcribi ſtatuta, non ſolum vt aliquid addatur, aut detrahatur legi generali, verumetiam contra legem generalem Romanorum, l. omnes populi. & §. ius autem ciuile. Inſtitu. de iure natur. vide Bartol. in l. omnes populi. D. de iuſtit. & iure.

STATVTA libertas, quæ in diem vel conditionem deſtinata eſt, l. 1. & 6. D. de ſtatulib. l. 81. §. pen. D. de leg. 1. l. 15. & l. 16. D. de noxalib. l. 27. §. de eo quoque. D. ad leg. Iul. de adult.

STATVTI, vt ſcribit Balſamo Nomocanonis 8. cap. 13. certus erat aduocatorum numerus in foro præfecturæ prætorianæ & vrbicariæ, ſicut in quaque militia & collegio certi ſtatuti ſunt, vt videre eſt l. 7. C. de prox. ſacr. ſcrin. qui fuit ſub primiceriis: ex quibus duo fiſci patroni quotannis prodibant. qui ex re curiali & cohortali fortuna liberabantur cum liberis omnibus quandocunque ſuſceptis.

STATVM, participiũ à verbo Siſto, quod eſt præſento,

& quaſi præſentiam corporis exhibeo. Vlpianus in l. 3. ſi quis in ius vocat. Cum quis, inquit, iudicio ſiſti promiſerit, neque adiecerit pœnam, ſi non ſtatum eſſet. Idem ſi ex nox. cauſ. l. 2. Non videri, ſit, in eadem cauſſa ſtatum.

Status dies cum hoſte vocatur, qui iudicij cauſſa conſtitutus eſt cum peregrino. Eius enim generis ab antiquis Hoſtes appellabantur, quod erant pari iure cum populo Rom. atque hoſtire ponebatur pro Aequare. Plaut. in Curcul.

Si ſtatus condictus cum hoſte intercedit dies,
Tamen eſt eundum quo imperant, ingratis.

Feſtus.

Status perſonarum conditionem ſignificat. Secundum quam alij ingenui ſunt, alij libertini, alij ſerui. titul. de ſtatu hom. tit. ne de ſtatu defunct. Vnde inſtrumenta ſtatus, quibus manumiſsio vel ingenuitas probari poteſt, l. 8. D. quod met. cauſſ.

Status cauſſæ pro liberalibus iudiciis, quibus ex libertate in ſeruitutem, vel ex ingenuitate in libertinitatem quis petitur, l. 8. §. ſi quis. D. rem rat. hab. l. 2. C. de offic. prætor. l. 39. §. ſi ſtatus. D. de procuratorib. l. 1. §. ſed & ſi de ſtatu. D. de tab. exhib. l. 6. C. de fide inſtr. l. 3. C. de ord. cognit. & alias ſæpe. Serui porrò ſtatum non habent. Ideóque in libertatem perducti, mutare ſtatum non videntur, l. 3. §. vltim. & l. 4. D. de ca. minut. Statum autem mutant liberi omnes, qui vel ciuitatem, vel libertatem, vel familiæ ius amittunt, l. 2. D. de in integr. reſtit. l. 1. D. de cap. minut. l. 9. §. Papinianus. D. de minorib.

Status alias ſignificat caput cauſſæ, ſeu principalis quæſtionis iuris vel facti, ad quam reliqua ſunt referenda.

Statum etiam obligationis, pro conditione & natura dicimus, l. 9. §. 1. D. de duob. reis, l. 108. in fin. D. de verb. obligatio. & l. 124. D. eod. titul. coniuncta l. 12. §. pen. D. de ſolutionibus.

Status, pro ſtata, plena, integra, perfecta & firma ætate, nimirum annorum 25. ἀκμὴ Græcis. Paulus in l. 77. §. curatoris. de leg. 2. Quanquam igitur teſtamento cautum eſſet vt cum ad ſtatũ ſuum frater perueniſſet &c. Sic l. cum de ætate. D. de probat. Et ſtatus ætatis dicitus in l. penult. C. quando dies leg. ced. Dicitur iuſta ac legitima à lege Lætoria, vt conſtat ex l. 2. C. Theod. de donat. in qua ita ſcriptum eſt: Donec annos Lætoriæ legis egreſſus, legitimam compleuerit ætatem.

Statvliber appellatur, qui ſub cõditione teſtamento liber eſſe iuſſus eſt: vt Vlpian. Inſtitut. titul. 2. ſcribit. Statuliber eſt qui teſtamento certa conditione propoſita, iubetur eſſe liber: & ſi per heredem eſt quo minus ſtatuliber, præſtare poſsit, quod præſtare debet, nihilominus liber eſſe videtur. Feſtus.

Status Romani mutatio prima, à regibus ad Conſules: cuius non alia fuit cauſſa, quã tyrannis, hoc eſt, ſæuũ ac violentum imperium, quod rex vltimus tandem exercere cœpit, l. 2. §. exactis deinde. D. de orig. iur. Secunda mutatio à Conſulibus ad Decẽuiros: quæ propter leges ferendas contigit. Et eſt origo XII. Tabul. quæ cœpit anno ab vrbe condita 303. Ab electis verò regib. 60. d. l. 2. §. Poſtea ne diutius. Tertia mutatio à Decẽuiris rurſus ad Conſules. Ibidem §. deinde quia difficile. Quarta & vltima Romani ſtatus mutatio, à Conſulibus ad vnum principem. Quæ monarchia ad nos peruenit. §. nouiſsime ſicut.

Statina dea, apud Tertullianum lib. de anima. Prima etiam conſtitutio infantis ſuper terram ſtatim Statinæ (non Aedeæ) deæ ſacrum eſt. Hanc Varro libro de lib. educ. Statanum deum facit pueritiæ præſidẽ. Sed ſiue deus, ſiue dea, ſiue vtrunque, ſecundum eos qui numina dicũt hermaphrodita, quia incorporea ſunt, & quod volunt aſſumunt corpus, traxit inde nomen, quod (vt idem Varro ſcribit II. De vita pop. Rom.) natus puer, ſimul ac ſublatus erat ab obſtetrice, ſtatuebatur in terra, vt auſpicaretur rectus eſſe. Ad quẽ morem forſitan referenda ſunt hæc verba l. 3. C. de poſt. her. inſtit. Illico poſtquã in terram cecidit. vel in manibus obſtetricis. Certe ſic poetæ loqui ſolent. Papinius 1. Siluarum, *—tellure cadentem Excepi, fouiq; ſinu.* & alibi apud eundem. Ex Cuiac. Obſeru. libr. 11. capite 30.

Στεγονομία, in Nouellis cœnacula, quæ penſiones ſunt ædium.

Stelae, στῆλαι, ſunt propriè lapideæ pilæ ſurrectæ, in quibus fœdera inſcribi ſolebant, vt omnibus innoteſcerent: & in quibus etiã homines proſcribi ſolebant. Vtitur hoc verbo Plinius lib. 6. cap. 28. Vlpianus l. ſicuti. ſi ſeruitus vindicetur, Stelas columnas ſtructiles vocat. A colũnis enim, quæ à Græcis κίονες dicuntur, hoc differunt, quod hæ vno ſcapo conſtent, id eſt lapide oblongo perpetuo: illæ ſtructura, aut lapidea, aut cæmentitia, aut lateritia. Budæus.

Stellatvra, in l. 12. C. de erogatio. milit. anno. lib. 12. muneris ſpecies, forſitan ἀπὸ τοῦ στέλλειν, id eſt mittendo deducto vocabulo, Septem dierum, inquiunt Impp. ad Anthemiũ, per quos reſiſtentes tribuni emolumenti gratia ſollemniter ſtellaturæ nomine conſequuntur ſpecies, non aliter adærentur, niſi vt in foro rerum venaliũ diſtrahuntur, quod & videtur expreſſum in Cod. Theodoſ. in Conſt. quadam Honorij & Theodoſii ad eundẽ Anthem. Si quas ſub gratia donationis à militibus auferunt, quam merentur, annonas, duces, ſeu tribuni iuxta numinaris defixa pretia ſine vlla dubitatione percipiant. Conſiſtebant autem Stellaturæ in annonis dierum ſeptem, aut earum pretio. Valde autem ad d. l. 12. pertinet hic Lamprid. locus in Alexandro, Tribunos qui per ſtellaturas militibus aliquid tuliſſent, capitali pœna adfecit. Item hic Spartia. in Peſcẽnino Nigro: Nam & Imperatorum tribunos duos quos conſtitit ſtellaturas accepiſſe, lapidibus obrui ab auxiliaribus iuſsit.

Stellionatvs à Iuriſcõſultis appellatur fraus omnis, crimen, dolus atq; impoſtura, quæ propriã ſignificationem non habet, & in proprium delicti nomen non cadit, l. 7. §. 1. D. ad Turpillia. veluti ſi quis rem alienã ſciens obliget, vel alij iam pigneratã, alij denuo obliget; vel in pignore dando, pro auro æs ſubiecerit, l. 4. D. de cr. ſtellionat. l. 16. §. 1. l. 36. D. de pig. act. Similiter ſi quis ſciens ſtatu liberum diſsimulata eius conditione vendit: vel ſi creditor cui numerata iam eſt pecunia, iterum eam accipiat, l. 39. §. penult. D. manda. l. 9. §. 1. D. de ſtatulib. Eſt autem Stellionatus nomen deductum à Stellione animali verſutiſsimo, quod vt ait Plinius lib. 30. cap. 10. lacertæ ſimile eſt, nullúmque fraudulentius homini inuidet; ob idque ſtellionum nomen in maledictum tranſlatũ. A ſimilitudine ſtellarum ſic dictus eſt, & per parietem repit: Græcis ἀσκαλαβώτης dictus. Stellionẽ autem ſuum veluti ſenium more ceterorum ſerpentiũ temporibus ſtatutis exuere; Apuleius Apologi. ſcribit. Meminit & Columella lib. 9. cap. 7. Extraordinariam autem executionem ſtellionatus idem eſſe voluerũt in criminalibus quod in ciuilibus iudiciis actionem de dolo. Vtraque ſubſidiaria eſt, ſed hæc ordinaria, id eſt ex edicto Prætoris, illa extraordinaria. Nulla enim de eo crimine lex lata eſt; & ob id inſcriptum maleficium à rhetoribus appellatur. Et hoc eſt quod ait l. 3. D. de crim. ſtellion. ſtellionatum non eſſe crimen legitimum, id eſt ordinarium.

Στέμματα cognationum Paulus appellat, picturam & deſcriptionem graduum cognationis, in l. 9. D. de grad. & affin. nam στέμματα propriè de imaginibus dicuntur, quæ in atrio ſeruabantur. Martialis:

Atria Piſonum ſtabant cum ſtemmate toto.

Perſius

Perſius:

Stemmata quid proſunt? quid prodeſt, Pontice, longo,
Sanguine cenſeri?

quanquam στέμματα etiam velamina dicuntur. Euripid. Oreſte, ὦ στέμματ᾽ ἔχουσ᾽ ἱκέτευσε διὰ ἱερῶν.

STERCVLINIVM, quod Sterquilinium vulgò dicitur, apud Vlpia.l.17.§.1.ſi ſeruit.vin.eſt receptaculum ſtercoris. Item in l.fundi.de action.empt. In ſterculinio, diſtinctio Trebatij probanda eſt, vt ſi quidē ſtercorandi cauſſa comparatum ſit, emptorem ſequatur; ſi vendēdi, venditorem. Vbi ipſa ſtercoris congeries intelligenda eſt. Galli *Fumier* appellant.

STERILIS pecunia, quæ vſuras nou parit, quæ & otioſa dicitur, l.3.§.vſuras.D.de contrar.& vt. Sic ſteriles nummi in l.7.D.de vſur. Et ſterilis dos, ſine commodo aliquo, in l.4.in fin.D.de pactis dotalib.

STIGMATA l,3. C.de fabricenſ. uotæ erant publicæ, quibus compungebantur brachia fabricenſiū, ad imitationem tyronum. AElius Amidenus lib.8.cap.12. Στίγματα καλοῦσι τὰ ἐπὶ τοῦ προσώπου ἢ ἄλλου τινὸς μέρους τοῦ σώματος ἐπιγραφόμενα, οἷα ἐπὶ τῶν στρατευομένων ἐν ταῖς χερσί. Hinc etiam de iis qui militiæ erāt adſcripti Veget.lib.1. Sed non ſtatim punctis ſignorum ſcribēdus eſt tyro delectus. Et lib.2. Nam victuris in cute punctis milites ſcripti & matriculis inſerti iurare ſolent. Sic manu etiam ſignari aquarios oſtendit l.penult.C. de aquæduct.

STILLICIDIVM, à ſtilla, quod eſt diminutiuum à ſtiria, vt ſcribit Sernius in 3. Georg. Eſt autem, inquit Varro libr.4.de ling. Lat. dictum, qnòd aqua ſtillatim cadat. differt autem à Flumine, quòd hoc, inquit, continue fluit. A quo in lege vrbanorum prædiorum ita ſcribitur: Stillicidia fluminàq; vt ita cadāt, fluántque. Scaliger legit, Stillicidia, flumina, aquæ, vti fluāt, cadántq; vt iu S.C. quod extat apud Frontinū, Quominus ea aqua ire, cadere, fluere. Itaque alia eſt ſeruitus ſtillicidij, alia fluminis recipiendi, l.ſeruitutes.20. §.1.D.de ſeruit.vrban. nam ſtillicidium eſt, cum ex tectis; flumina, cum ex canalibus & alueis, plumbeis puta, vel ligneis, aqna pinuia labitur. Itaque ſtillicidij recipiendi ſeruitus dicitur, qua vicinus pati cogitur, vt aqua pluuia ex tecto meo in ſuas ædes labatur: Fluminis verò, qua ferre cogitur vt aqua eadem in alueum canalémve recepta, in ſuas ædes cum impetu feratur, d.l.ſernitutes. vbi etiam hoc Paulus adiecit: Si ſtillicidium inſerius demittatur, pro ſtillicidio flumen fieri. Stillicidium ſitulæ dixit Tertullianus in libro aduerſus Gnoſticos.

STILLICIDIA immittere, l.1.§.item ſciendum. D.de aq.& sq.pl.l.28.in fin.D.de ſeruit.vrb.l.16.D.ſi ſeruit. vindic.& proiicere, l.20.D.de ſeruit.vrban. Is verò in cuius aream ſtillicidium cadit, recipere & excipere & ſnſcipere dicitur, l.17.§.vltim.l.20.in fin.D.de ſeruitu. vrb.l.9.§.1.D.ſi ſeruit.vin.

STIPS, ſtipis, veteribus æs dicebatur, inquit Varro lib. 4.de ling.Lat. à ſtipando deducto vocabulo. nā quod aſſes libræ pondo erant, qni acceperant maiorem numerum, non in arca ponebant, ſed in aliqua cella ſtipabant, id eſt componebant, quo minus loci occuparet. Stipare, ἀπὸ τοῦ στείβειν fortaſſe Græco vocabulo. Id apparet, quod vt alias, inſtitutum etiam nūc diis cum theſaureis aſſes dant, ſtipem dicunt. Simile fere dictū eſt in vita Lycurgi apud Plutarchum, & Porphyriū περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, ὡς τὰ λιτὰ μικρῶν ἀμοιβῶν ἀποδίδωσι μεγάλας ἀμοιβάς. Hanc pecuniam ſic repoſitam in cella Dei Feſtus ait Impenſam vocatam fuiſſe, quod noudum eſſet penſa, ſed tantùm ſtipata. De ſtipe quæ theſauris dabatur ſic Seneca in epiſtolis: Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, vel auro, argentóque ſuſpenſo, nec in theſauro ſtipe infuſa, ſed pia & recta voluntate. Et Ouidius:

Dic, inquam, parua cur ſtipe quærat opes.
Contulit æs populus, de quo delubra Metellus
Fecit, ait: dandæ mos ſtipis inde manet.

Sic ſtips pro pecunia, l.1.D.de colleg.& corp. Hinc

STIPENDIVM, æs militare eſt, vt idem Varro inquit, ab ſtipe dictum: quod & ſcripſit Vlpianus l.27.de verborum ſignific. Stipendium, inquit, à ſtipe appellatum eſt, quod per ſtipes, id eſt modica æra colligatur. Idem hoc etiam Tributum appellari Pomponius ait: Adtributum Varro. Vide Tributum. Hinc

Stipendia merere dicuntur, qui militant, l.18.D.de re iudicata. Impleuiſſe verò ſtipendia dicuntur, qui legitima militiæ tempora impleuerunt, & pleno ſtipendiorum numero functi ſunt. Rubr.de his, qui nō implet. ſtipen.lib.10.C.l.8.D.de re mil. Stipendia porrò non militiæ tantum, ſed & legationis dicimus, l.6.in fine, D.de legationib.

Stipendiarij populi, inquit Varro, qui ſtipem, id eſt ſtipendia, & æs militare pēdebāt. Ab eo, inquit, Ennius ſcribit: Pœni ſtipendia pendunt. Hinc Cicero in Verrem, Hiſpanis & pleriſque Pœnorum vectigal ſtipendiarium dicit impoſitum. Vegetius tamen Stipendiarios milites vocat, qui aliquot iam ſtipendia habent: hóſque tyronibus opponit: Non tantum, inquit, à tyronibus, ſed à ſtipēdiariis militibus ſalitio equorum diſtrictè eſt exacta.

Stipendiaria & Tributaria prædia dicebantur quibus Italiæ ius conceſſum non erat, ſed ſtipendia & tributa pendebant. Imp.§.35.de rer. diuiſ. Vocantur autem ſtipendiaria & tributaria prædia quæ in prouinciis ſunt: inter quos nec non & Italica prædia ex uoſtra conſtitutione nulla eſt differentia.

STIPVLA illecta eſt, ait Gaius, ſpicæ in meſſe deiectæ, uecdum lectæ: quas ruſtici cum vacauerint, colligūt, l.30.D.de verbor.ſignifi.

STIPVLARI verbum commuue eſt, vt & Priſcianus lib.5.notat, & Suetonij auctoritate ex lib.8.Prætorum confirmat. Stipulari itaque dicitur in iure uon is tantum qui interrogat, ſed etiam qui ſpondet & promittit, vt in l.7.D.de eo quod certo lo. Si tamen certo loco traditurum ſe quis ſtipulatus ſit, hac actione vtendum erit. Sic l.26.§.ſi decem.D.de condict. Si decem, aut ſtichum ſtipulatus, ſoluam quinque. nam hoc in loco paſsiue vſurpatur, & ad promiſſorem refertur: quod negauit vſquam reperiri Connanus. Iſidor.lib. 10.Etymol. ſtipulator promiſſor: Stipulari enim promittere eſt. Idem lib.5.Etymol.cap.24. Stipulatio eſt promiſsio vel ſpouſio.

Stipulari de aliquo, pro, ab aliquo, Iuriſconſulti dicunt, l.54.§.inter.D.loca.l.19.D.ad Velleia.l.110.de verbo. obligat.l.13.§.1.D.de recept.qui arbitr.

Stipulari ſtipulationem, pro interponere. Vlpian.l.3.§.1. D.iudic.ſolui. Stipulationem iudicatū ſolui & procurator, & tutor, & curator ſtipulari poſſunt.

STIPVLATIO, inquit Pomp. eſt verborum cōceptio, quibus is qni interrogatur, daturum facturúmve ſe, quod interrogatus eſt, reſponderit, l.5.§.1.D. de verb. obligat. Vel ſic: Stipulatio eſt, conuentio ſollemnibus verbis ex interrogatione & reſponſione confecta. vbi verbis quod fiat adnotandum ſatis ex eo patere non fieri eam niſi inter præſentes. Stipulationē autē inde dictam Tribonianus tradit, quod ſtipnlum apnd veteres firmum appellabatur, forte à ſtipite deſcendens. titul.de verbor.oblig.in princip. quod Græcus interpres vertit, ἀπὸ τοῦ στελέχους. Et ſtipitem quidem antiqui vocabant fuſtem terræ defixum, vt auctor eſt Feſtus: quo boues & cetera animalia alligarentur, vt retinerentur certo loco, & arbuſculis ne nocerent. qua ſimilitudine fortaſsis ſtipulationem exiſtimauit dictam eſſe: de qua & hunc verſiculum veriſimile eſt factum: *Verba ligant homines, taurorum cornua funes.*

Aliis hoc videtur abſurdum, & legunt, Forte ἀπὸ τοῦ φυτοῦ deſcendẽs. φίμω enim adſtringo & alligo ſignificat. Stipulationem enim dictam ait Paulus quaſi firmum adſtringẽdæ obligationis vinculum, lib. 5. Sent. titul. 7. Varroni tamen loco præcitato aliud videtur, qui ſtipulationis vocabulum à ſtipe deductũ ſenſet; & Stipulari eum dici & reſtipulari qui pecuniam alligat. id eſt (vt exponit Connanus) qui aliquem ſibi alligat pecuniæ promiſſæ. Feſtus autẽ, Stipem eſſe nummum ſignatum, inquit, teſtimonio eſt & id, quod datur in ſtipendium militi, & cum ſpondetur pecunia, quod ſtipulari dicitur. Sed cum ſtipulatio non pecuniæ modò, ſed rerum omnium eſſe poſsit quæ veniũt in hominum commerciũ, Tribonianus fortaſſe eam maluit à ſtipite deducere, quàm à ſtipe. Antiquitus autem ſtipulationes certis verbis ſic concipiebantur, vt eodem quis verbo reſpondere cogeretur, quo eſſet interrogatus: ſiue pro ſe, ſiue pro alio vellet promittere. Vt: ſpondes? ſpondeo: Promittis? promitto: Dabis? dabo: Facies? faciam. Sed hac verborum ſollemnitate per Leonem principem ſublata, l. 10. C. de contrahẽ. ſtipul. placuit etiam Iuſtiniano, nihil referre iiſdem ne an diuerſis verbis, aut quibus linguis vtantur contrahentes ſtipulationẽ: dummodò vterque alterius mentem & conſenſum ſane intelligat, ſiue per ſe, ſiue per verũ interpretẽ. Hinc earum quę Græcis verbis concipiebantur, hę annotantur formulæ apud Cuiacium Obſ. lib. 14. c. vlt. Apud Ariſtoph. in Pluto, φάσκοις ἄν ἄλλη πονηρούς: φημ' ἐγώ. vel his verbis, κελεύεις; κελεύω. Hom. Odyſſ. 9. ἐγὼ δ' αὖτοι ἀνδρ' ὑπίσχομαι ὡς σὺ κελεύεις. vel hoc verbo ἐγγυῶμαι, vt in l. blanditus. C. de fideiuſſ. ὅτι ἐγγυῶμαι τόνδε. ita enim legendum Baſilica docent, vt idem obſeruauit. Qui autem ſic accipit promiſsionem ab alio, ſtipulator dicitur, & reus ſtipulandi: qui autem annuit & reſpõdet, Promiſſor vocatur, & reus promittendi, à re in ſtipulationem deducta, §. 1. Inſtit. de verbor. oblig. l. 1. §. ſi quis. & §. vltim. D. eod. titul. l. 1. D. de duob. reis.

Stipulationis autem introducendæ ratio fuit valde neceſſaria: ne homines ex nudis pronunciationibus ſæpe incauti illaquearentur vinculo obligationis. Porrò, per interrogationem excitatur animus ad deliberationem quandã, num ſit promittendũ. Per reſponſionem declaratur talis deliberatio certo conſenſu. Optima igitur ratione lex vult, talem formam manere firmam ad obligationem: & conſequenti nomine denotauit. Nam ſtipulatio vocatur, hoc eſt confirmatio ſeu adſtrictio, à ſtipulo, quod veteres (vt iam diximus) firmum appellabant.

Stipulatio omnis, inquit Imp. aut pure, aut in diem, aut ſub conditione fit. Pure, veluti, Quinque aureos dare ſpondes? Idque confeſtim peti poteſt. In diem, cũ adiecto die, quo pecunia ſoluatur, ſtipulatio fit: veluti, Decem aureos primis Kalendis dare ſpondes? Idque ſtatim quidem debetur, ſed peti prius quam dies venerit non poteſt, ita tamen vt totus is dies arbitrio ſoluentis tribui debeat. Sub cõditione ſtipulatio fit, cum in aliquem caſum differtur obligatio: vt ſi aliquid factum fuerit, vel non fuerit, committatur ſtipulatio: veluti, Si Titius Conſul fuerit factus, quinque aureos dare ſpondes? §. omnia. de verb. oblig.

Stipulationum quædam in dando, quædam in faciendo conſiſtunt, l. 2. in princip. D. de verborum obligatio. Sumitur hæc diuiſio à cauſſa materiali: quoniam nihil expectare poſſumus à proximo ad vtilitatẽ noſtram, quod in ſtipulationem deducamus, quàm aut dationem rerum, aut præſtationem factorum. Nihil igitur eſt aliud, circa quod verſetur ſtipulatio velut materiam, præter hæc duo: idque nos docet vniuerſa naturæ conditio, quam nemo poteſt inficiari.

Stipulatio duplex eſt, Vulgaris, quæ fit ſimpliciter, veluti Rem dari, vt recte Thalelæus ſcribit 29. βασιλικῶν ad l. 1. C. de rei vxor. actio. Hanc de fure inutiliter ſtipulamur. Eſt & alia ſpecialis, quæ fit adiecta cauſſa, Quod actione rei vxoriæ dare facere oportet, dari: vel, Quod ex cauſſa condictionis dare facere oportet. Stipulationum etiam aliæ ſunt diuiduæ, aliæ indiuiduæ, pro ratione rerum quæ in ſtipulationem deductæ ſunt. nam rerum aliæ poſſunt diuidi, id eſt pro parte peti, præſtari, dari, ſolui, veluti ſummæ, eiſque pro parte ſolutis, pro parte contingit liberatio. Item ſpecies certæ, vt puta Stichus, partis diuiſionem & liberationẽ admittunt, l. 9. §. 1. D. de ſolut. Pars ſolui poteſt volenti ſtipulatori. Aliæ natura diuidi non poſſunt, vt prædiorum iura, via, iter, actus, aquæductus, quæ diuiſionem non admittunt. Vide l. 2. D. de verb. oblig.

Stipulatio TRIBVNITIA eſt, quæ ex iuriſdictione Tribunorum venit: id eſt quæ pro collegio Tribunorũ Tribun. ipſis auctoribus interponitur. Eius meminit Vlpian. titul. 7. Si maritus, inquit, pro muliere ſe obligauerit, vel in rem eius impenderit, diuortio facto eo nomine cauere ſibi ſolet ſtipulatione Tribunitia.

Stipulatio ALTERNATA, quotiens diſiunctiuo modo duæ res promittuntur, quoniam non vtrũq;, ſed duorum alterum dari oportet: vt puta Stichus, aut x.

Stipulatio AQVILIANA, ſtipulatio eſt à C. Aquilio Gallo prodita, per quam omnium rerum obligatio in ſtipulatum deducitur, & ea per acceptilationem tollitur: cuius formulam cognoſce ex l. 18. D. de accept.

Stipulatio MORTIS CAVSSA exiſtimatur fieri, vt ait Antiſtius Labeo, quæ ita fit, vt morte promiſſoris confirmetur: aut (vt quidam dixerunt) cuius ſtipulationis mors fuit cauſſa. Feſtus.

Stipulationes IVDICIALES ſunt, duntaxat quæ à mero iudicis officio proficiſcuntur, veluti de dolo cautio. PRAETORIAE, quæ à mero Prætoris officio proficiſcuntur, veluti damni infecti. Prætorias autem ſtipulationes ſic audiri oportet, vt in his contineantur etiam Aedilitiæ. nam & hæ ab iuriſd. veniunt. CONVENTIONALES ſunt, quæ ex conuẽtione reorum fiunt: quæ certam formam ſiue legem non habent, & harum totidẽ genera ſunt, quot, penè dixerim, rerum contrahendarum: Græcis συναλλακτικαὶ dicũtur. COMMVNES ſunt ſtipulationes, veluti rem ſaluam fore pupilli. nam & Prætor iubet rem ſaluam fore pupillo caueri, & interdum iudex, ſi aliter expediri hæc res non poteſt. hæc Pomp. in l. 5. D. de verb. oblig.

Stipulationum prætoriarum, inquit Vlpian. tres videtur eſſe ſpecies. Iudiciales eas dicimus, quæ propter iudicium interponuntur, vt ratum fiat, vt iudicatum ſolui, & ex operis noui nunciatione. Cautionales ſunt autem, quæ inſtar actionis habent, & vt ſit noua actio intercedunt: vt de legatis ſtipulationes, & de tutela, & ratam rem haberi, & damni infecti. Communes ſtipulationes ſunt, quæ fiunt iudicio ſiſtendi cauſſa, l. 1. D. de ſtipul. prætor.

STIPVLATVS, pro ſtipulatio. Imp. l. 3. C. de inutil. ſtip. Super ſtipulatu tuo adi præſidem prouinciæ. Papin. l. pecuniæ. 9. de vſur. Pecuniæ fenebris intra diem certum debito non ſoluto dupli ſtipulatum in altero tanto reſpondi non tenere. Scæuola l. vxori. 33. §. vlti. de lega. 3. Quicquid ad eum, in ve ſtipulatũ eius cõceſsit.

STIPVLATOR ferè in legibus dici ſolet is, qui interrogat, velut creditor obligans alium. Promiſſor vero accipitur qui reſpondens obligatur. Quanquam etiam ſtipulator de promittente dici poſsit, vt iam diximus.

STOLA, veſtis erat ad talos demiſſa, matronarum inſigne. Vlp. de aur. & arg. leg. l. veſtis. Muliebria, inquit, ſunt veluti ſtolæ, pallia, tunica. ideoq; eam quidam ἀπάνθρωπον vocauit: etſi ea Caligula & Heliogabalus vſi ſunt.

STRABO, Vide Scabro.

STRAMENTVM, Gaius l.234. de verb. ſignifi. vocare videtur id quod homini ſubſternitur. Hinc Stragula veſtis, l.12. §. ſed ſi fundus. D. de inſt. vel inſtr. l. 5. D. de ſup. leg. Et Stratoriæ veſtes, Paul. lib. 3. Sent. tit. 6. Et Stragula veſtimenta, l. 23. §. veſtimenta. D. de aur. arg.

Στρατηγοὶ quandoque Prætores accipiuntur, Noueli. 29. & Dion. lib. 50. quandoq; magiſtri militū. Nou. 22. 38. & 103. in libris noſtris magiſtratus municipiorum.

STRATA lapide via, l. 1. §. penult. D. de via public.

Strata, l. 4. C. de priuileg. dom. Auguſt. lib. 11. idem quod Galiis *paué*. Sic & l. 6. de itin. munie. in C. Theo. Cœpit poſtea quælibet via ſtrata dici, vt 58. βασιλικῶν tit. 3. τῶν ἐκτὸς πόλεων ςρᾶτα ποιεῖν. & ti. 5. τῇ ςρᾶτᾳ χρησάμενος. & tit. 7. κατὰ μέσον τῆς ςρᾶτας. Iſidor. lib. 15. Etymol. c. vlt. ſtratam dictam, quaſi vulgi pedibus tritam tradit: cum tamen ſimilius vero ſit, ab eo quod lapidibus ſternatur, ita appellatam. Procop. lib. 2. de bello Perſico, viam à Latinis ſtratam etiam dici tradit.

STRATORES, tit. Codic. de ſtratorib. libr. 12. ij erant quorum munus erat equum freno tenere, & conſcendenti magiſtratui opem ferre. Spartianus in Caracalla: Cum illum in equum ſtrator eius leuaret. Paulus Diaconus de geſtis Langobard. Equus quamuis hinc inde à ſtratore verberibus cæſus, non poterat eleuari. Horum etiam erat equos militares probare, qui à prouincialibus conferebantur, vt l. vnic. C. eod. titul. indicat. & Am. Marcellius lib. 29. his verbis: Conſtantinus ſtrator paucos militares equos ex his auſus mutare, ad quos probandos miſſus eſt in Sardiniam. Stratores etiam in carceribus ponuntur, in l. 4. C. de cuſt. reor. iique videntur ſignificari qui victus & ſtratus eorum, qui carcere continebantur, curę præpoſiti erant: aut etiam milites illi intelligi, quibus cuſtodiæ committebantur. Alij hoc ſenſu Statores legunt. Vide Statores.

STRATVM. Vlpian. l. 45. D. de verb. ſign. In ſtratū omne veſtimentum cōtineri, quod iniiciatur, Labeo ait. neque enim dubium eſt, quin ſtragula veſtis ſit omne pallium, περίςρωμα. In victum ergo veſtē accipiemus, non ſtragula: in ſtratu, omnem ſtragulam veſtem.

STRATVRA loci ex tabulis l. 242. in fin. D. de verbor. ſignificatione.

STRICTVM ius noſtri appellant, quod veteres ſummū dicebant: id eſt quod reſtrictè ad verborum præſcriptum dirigitur, & tanquam ad viuum reſecatur: quod merum & ſubtile ius alias dicitur. Itaque æquitati paſſim opponitur, l. pen. D. de conſti. pecun. l. 8. C. de iudic. l. penult. §. 1. D. de iur. dot. l. 28. D. de ſtatulib.

STRICTI iuris vocabulū peculiare eſt Iuriſconſ. Duobus autem modis intelligitur: altero proprie, cum leges ſcriptæ nimis ſeuerè, ac ſine vllo temperamento, aut trahuntur per interpretationem ad caſus ſimiles, in quibus tamen ratione circumſtantiarum eſt aliqua diſsimilitudo: aut in caſu, de quo loquuntur, nimis durus ſenſus extorquetur. Altero modo impropriè ſumitur, cum fraus fit legi, hoc eſt, cum ſaluis verbis legis, ſententia eius circumuenitur, detorquendo eam ad impertinentia, aut eludendo ratione ſophiſtica, glo. in l. placuit. C. de iudiciis. id vocabulum tripliciter exponit. Cum Iudæis ſummo iure agendum eſſe, Interpretum doctrina eſt: non tamen, vt notabiliter Alcia. dixit, ſummouendi ſunt ab hac æquitate, quam ἐπιείκειαν vocant. Cum nihil aliud ſit ius, quàm hæc æquitas in artem redacta. Ceterum in omnibus rebus præcipuam eſſe iuſtitiæ, æquitatiſque ſcriptæ, quàm ſcripti iuris rationem, Impp. Conſtantin. & Licinius conſtituere. Quando rigor iuris temperādus, fit ἐπιεικῶς, id eſt, æquitate, Bartol. indicat, l. vltim. ſub fine. C. de legibus: & Philippus in Epitom. Philoſophi. libro 2.

Stricti iuris actiones, in quibus Iudices ita ad præſcriptam formulam atque ſummam adſtricti erant, vt neque pluris, neque minoris damnare reum poſſent, vel (vt inquit Theoph.) ἐν αἷς τῆς ἀκριβείας γίνεται λόγος. §. actionum. 24. Inſtit. de actionib. Vocantur etiam ſtricta iudicia, & ſtricti iudicij actiones, l. 3. §. in hac. D. commod. l. 5. D. de in lit. iur. vide ſuprà Actiones ſtricti iudicij. Sic

Strictam rationem accipimus in l. 7. §. ſi cuius tamen. D. de acquir. rerum dom. l. 1. §. accuſationem. in fin. D. ad Turpill. Et ſtrictam interpretationem, l. 20. §. ſi ſublatum. D. de ſeruit. vrban.

Strictam rationem habemus, ait Vlpia. quę nunquam in ambiguis religionū quæſtionibus omitti ſolet. Nam ſummam eſſe rationem, quæ pro religioſis facit, l. ſunt perſonæ. D. de relig. & ſumpt. fun.

STRIGA, l. vlt. Lang. de hom. ſer. l. 3. qual. mund. alien. per. l. 2. de iniur. mul. Feſto eſt malefica, quæ hominis inteſtina corpore paulatim defluente peredere fingitur. Plautus Pſeudolo:

Strigibus viuis conuiuis inteſtina quæ exedunt.

Gloſsla vet. Striga, λαιςρυγών, qui etiam humanis corporibus veſci credebatur: καὶ γυνὴ φαρμακίς, Langobardis Maſca, hodie, *Maſz*.

STROBILVS, ςρόβιλος, nucleus pineus. Vlpia. l. 55. D. de lega. & fid. lib. 32. De pinu autem integri ſtrobili ligni appellatione continebuntur. De Strobilo arbore Plin. lib. 16. cap. 25.

STRVCTILE dicitur quod manu conſtructū eſt, & fabrica conſtat. Sic Structile opus, l. 241. D. de verbor. ſignific. Structiles canales, apud Vitruu. lib. 8. cap. ſeptimo. Structilis forma, apud Palladium li. 9. capite vndecimo.

STRVCTILIS lapis, non ille quadratus, atque ad normam cæſus: ſed rudis & informis, quo vel reticulata ſtructura, vel ordinaria fit. Vlpian. l. 6. §. 4. D. ſi ſeru. vind. Forte vt reficiat lapide quadrato, vel lapide ſtructili, vel quouis alio opere, quod in ſeruitute dictum eſt. De reticulata & ordinaria ſtructura lege Vitruuiū lib. 2. cap. 8.

Structiles columnæ, quæ non vno ſaxo perpetuo conſtant: ſed ex cæſis lapidib. aut coctilib. laterculis conſtructæ ſunt. Vlpian. l. 8. D. ſi ſeruit. vind. Superq; eum parietem columnas ſtructiles imponere, quæ tectum porticus ambulatoriæ ſuſtineant. Has Græci ςύλας vocant. Vide Stelæ. Columnas ex eo dictas quòd columen, id eſt ſummum faſtigij percurrens tignum ſuſtineant, Vitruuius auctor eſt lib. 4. cap. 2.

STRVCTVM, in l. 3. §. vnde illud. D. de minoribus, ſignificat machinatum, & excogitatū: Sed totum hoc ſtructum, inquit Celſus, vt maiore eo facto liberaretur.

STRVCTOR faber cæmentarius, apud Tarrunt. in l. vlt. de iure immunit.

Structores AVCVLARVM, in l. vltim. D. de iure immunit. ſecundum Florentinam lectionem. Alij enim codices habēt ſtructores, buccularij. Et ſtructores quidē Tribonianus ædificatores interpretatur in l. 1. de excuſ. artific. li. 10. C. & Græci οἰκοδόμους. Vege. etiā li. 2. cap. 11. In exercitu ſtructores ponit. Sic enim illic ex vetuſtis codicibus legendum eſt, non vt paſsim ſcriptum eſt, Inſtructores. Similitérque in miniſteriis militaribus ſtructores poni videmus in Epiſtola, quæ à Vopiſco in Aurelia. refertur.

STVDIA liberalia, homini libero digna, l. 2. de extraordin. cognit.

STVDIOSI iuris olim his nominibus appellabantur: Primo anno Dupondij, à dupondio nūmo duobus aſsib. æſtimato, quaſi nullius adhuc in ciuili diſciplina æſtimationis, ſcilicet initiati tantùm ſtudiis: ſicut reſpectu Chriſtianiſmi infantes, paruuli dicuntur.

Poſtea vocati ſunt Iuſtinianei, Conſtitut. D. 2. §. & primo quidem anno. Secundo anno dicebantur Edictales, ab edicto quod eis proponebatur. Ibi. §. Secundo autem. Tertio anno Papinianiſtæ vocabantur, ab auctore Papin. cuius libros legebant. Ibid. §. tertij denique anni. Quarto anno λύται nuncupabant, hoc eſt, ſolubiles, quaſi iamiam à certa illa & præſcripta ſtudiorum ratione ſoluendi, Ibid. §. ſed quia ſolitum. Quinto anno προλύται appellabantur, hoc eſt, qui λύτας eruditione præſtarent. Ibid. §. quibus ſi bene. Poſt quinquennium itaque conſummato iuris ſtudio, dicebantur Oratores maximi, Iuſtitiæ ſatellites, Iudiciorum athletæ, gubernatoréſq; Hoc ſeculo & ordinem docendi, & titulorũ nomina corrupcrũt inſulſi commentatores. Cœperũt enim appellare, Baccalaureos, Licentiatos, Doctores iuris ciuilis, iuris Canonici, Decretorum, & vtriuſque Iuris. Mirum cur nõ etiam Prætorij iuris Doctores deſignauerint, nè vllum genus in Barbaro regno deſideraretur.

Stvdiosi iuris, pro iuris peritis, l. 1. D. de offic. adſeſſ. l. 9. §. 1. D. de pœn. l. 4. D. de extraor. cognitio. Et apud Sueto. in Neron. Gellius lib. 12. ca. 13. Cur hoc me potius, ait, rogas quàm ex iſtis aliquem peritis, ſtudioſíſque iuris, quos adhibere in conſilium iudicaturi ſoletis. Sic enim legendum potius, quàm vt vulgo, ſtúdioſíſque viris. Nam iuris periti in conſilium adhiberi, non quilibet ſtudioſi ſolebant. Quamquam & conſulti abſolutè ſtudioſi videntur appellari, in l. 2. §. poſt hunc maximè. D. de orig. iur.

Stvdiose, pro data opera, arte, propoſito, & σπουδαίως, in l. 1. D. de abigeis. Sic Studio, id eſt, arte, in l. 13. & l. 53. D. de fideicom. libert.

Stvltvs imperitum ſignificat, in l. 9. §. ſi quis ius. D. de iur. & fact. ignor. l. 4. D. quod vi aut clam. Et ſtultitia imperitia eſt, in l. 51. D. de euictionibus.

Stultus, imprudens. Nam & multi non inſipientes, aliquando ſtulte aliquid vel agunt, vel loquuntur. Quęadmodum ſtultus eſt Iuriſconſ. qui emit hereditatem non ſoluendo, l. 3. ad leg. Falcid. & ſtultiſs. Imperatori, pro bono eligens malum. §. ceterum. Inſtitu. quod cum eo.

Stvprvm generaliter coitus eſt lege vetitus, iſque duplex: vnus cum nupta, quem dicimus adulterium; vel cum cognatis, vel ſacris virginibus: alter, cum qualibet perſona cui vis infertur, etiam ſi ancilla ſit. Inter Stuprum autem & adulterium hoc intereſſe quidam putant, inquit Modeſt. quòd adulterium in nuptam, ſtuprum in viduam committitur: ſed lex Iulia de adulteriis hoc verbo indifferenter vtitur, l. 101. D. de verb. ſignific. l. 6. D. de adult. l. 41. D. de ritu nupt. Denique ſtuprum cum omni muliere libera committitur, quæ neque vxoris, neque concubinæ loco habetur, l. 3. D. de concubin. l. ſtuprum. 34. D. de adulter.

Stypteria, στυπτηρία, alumen. Vlpian. l. 3. §. 6. de reb. eor. qui ſub tut. Si Lapidicinas vel quę alia metalla pupillus habuit ſtypteriæ, vel cuius alterius materiæ, &c.

Svb, pro poſt, l. 1. D. de interdi. & releg. aliquando pro coram, l. generaliter. §. fin. C. de iureiur. Reliqua vide in not. ad l. Mathematicos. C. de Epiſc. aud.

Svb tempvs venditionis, Vlp. interpretatur, hoc eſt, biduo ante venditionem, l. ædiles. 2. §. vendendi. de Aedil. edict. Fere autem iungitur Sub, accuſatiuo, cum tempus ſignificatur. Itaque ſub tempus, cum Haloandr. & non ſub tempore, vt in vulgatis, legendum. Seruius exponit, Sub tempus, & Sub idem tempus, hoc eſt, circa.

Sub titulo exequi, pro pertractare, apud Vlpian. in l. 1. §. hoc edicto. D. de poſtul.

Svbadivvæ, l. 4. l. 5. & l. vltim. C. de agentibus in rebus, lib. 12. ſunt adiutorũ adiutores: quemadmodum Syneſius in Epiſtol. ad Herculianum indicat his verbis, [illegible] Eſt plane inſigne in hoc verbo mendũ apud Sudam, apud quem ita ſub litera ς ſcriptum eſt, [illegible] Nam proculdubio in ordinem dictionum à litera υ incipientium vox illa transferenda eſt, & pro [illegible] ſcribendum. Inuenitur autem hoc verbum aliquoties in notitia Imperij Rom. Atque adeo vbi officium magiſtri officiorum recẽſetur, Subadiuuæ adiutores duo, pro Subadiuuæ adiutoris legitur. Subcurator eadem forma, in l. 30. D. de negot. geſt.

Svbarratio ſit anuli datione, & aliis modis not. c. ſiquis vxorem. 27. q. 2. & c. fin. de deſponſ. impub.

Svbavditio tropus grammaticis notiſſimus, Iuriſconſ. frequens. locos indicat A. Augu. lib. 2. Emend. cap. 1. & vide Tho. Linacrum. Quæ dictiones ſubaudiantur, indicat Albericus in Lexico.

Svbcvrator, adiutor curatori, cum minore tamen poteſtate datus. Iulian. l. 30. de neg. geſt. Quendam ad ſiliginem emendam curatorem decreto ordinis conſtitutum eſſe: eidem alium ſubcuratorem cõſtitutum ſiliginem miſcendo corrupiſſe, &c.

Svbdiaconvs, qui ſubiacet præceptis, & officiis Leuitarum, cap. cleros. 21. diſtinct. Eorum officium ponitur in capitul. perlectis 25. diſtinctio. Erant ſubdiaconi B. Ignat. tempore, vt ex eius ad Antiochenſ. epiſtola liquet, [illegible]

Svbdisivnctivorvm duo ſunt genera, l. hæc verba. 124. D. de verb. ſignifi. Subdiſiunctiua diuerſa diuidit, &c. d. l. hæc verba.

Svbditvs iudex, Feſto interprete libr. 17. dicebatur, qui loco mortui dabatur iis, qui eum iudicem habuerunt in aliqua re, vel lite. Sic in l. 60. D. de iudic. Subditus Iudex in locum demortui ſuffectus dicitur.

Subditum teſtamentum dicitur, cum vero teſtamento occultato, aliud clam fuit appoſitum, l. 2. D. de falſ.

Subditus ratione domicilij, gloſſ. in clem. vnic. in verb. ſubditos. de foro compet.

Subditus. Sicut ſuperiores non debent nimia familiaritate contemptos ſe reddere, l. obſeruandum. D. de offic. præſid. Ita ſubditi non tenentur vltra modum obſequi, cap. admonendi. 2. q. 7. & 11. q. 3. c. Quid ergo. & cap. ſeq. Leuit. 19. Gal. 1.

Svbgrvndæ, vide svggrvndæ.

Svbhasta vide ſuprà Haſta. Ex duobus verbis vnum fecit vſus. Hinc Subhaſtata, quæ publice vænierunt, l. ordo. C. de execut. rei iudic.

Svbiicere teſtamentum, l. 2. D. ad l. Cornel. de falſ. & apud Paul. lib. 3. ſententia. Titul. 7. & libr. 5. titul. 24. id eſt pro vero falſum ſupponere. Quintilian. lib. 9. c. 2. Ream tuebar, quæ ſubiecisſe dicebatur marito teſtamentum. Sic Subiecta teſtamenta, & Subiector teſtamentorum, apud Cicer. ſæpe.

Subiicere delatorẽ vel accuſatorem, ſummittere & ſupponere eſt, l. 50. §. 1. D. de legat. 1. l. 15. D. ad Turpillia. l. 14. §. is demum videtur. D. de bon. libert. Subiici etiam partus, id eſt, ſupponi dicitur, l. 1. §. ſed & ſi ſeruus. D. de vent. inſpic. l. 1. §. vltim. l. 3. §. ſi mater. D. de Carbo. ed. l. 1. §. 1. D. de quæſt. l. 16. D. de his quæ vt indi. Suppoſitũ partũ dicit l. 46. D. de iur. fiſ. l. 9. D. de Carb. ed. Subiecto nomine, l. 8. in fin. D. de reb. cor.

Subiici beſtiis, pro obiici, in l. vltim. C. ad l. Fab. de plagia. l. 3. §. pen. D. ad l. Cornel. de ſicar. l. 12. C. de pœn. Subiici quæſtioni, l. 11. C. de quæſtionib. Subiici fuſtibus, l. 28. §. & vt generaliter. D. de pœnis. Subiici pœnis, l. 1. D. ad Turpillian.

Subiici vectigalium præſtationi dicuntur ea, pro quibus vectigal præſtatur. & penditur, l. 9. §. pe. D. de public. Vectigalibus etiã ſubiectos agros Hygen. lib. 2. de limit. conſtituẽd. dicit, qui ſub vectigali locantur. Sic

Subiici vſuris dicuntur, quibus vſuræ applicantur, l.38. D.de neg.geſt.l.54. D.de admi.tuto.

SVBINTRODVCTA mulier quid ſit, in Decretis Pontificiis, diſt.32.ca.interdixit per omnia.& rurſus eadē diſtin. Nullus miſſam audiat presbyteri, quē ſcit concubinam indubitanter habere, aut ſubintroductā mulierem (quia Gloſſematarij prorſus ſilentio prætereunt) late explicat Rhenanus noſter, adiecto ſcholio Euſebianæ Hiſtor.Eccleſ.

SVBINVESTITVS, eſt vaſallus vaſalli. Feudiſtæ taſea multas habent loquendi formulas, ab vſu Latinorum abhorrentes. Quod enim noſtri, Dare feudum, Concedere feudum vaſallo, nunc dicunt: Romani, Dare mancipio fundum, in fidem ſuam accipere clientem. Noſtri, Auferre feudum, Aperire feudum: Romani, Inijcere manus prædio clientelario. Noſtri, Subſtituere aliquem in locum ſuum, Subinueſtire: Romani, Emancipare prædium, A clientela ſeſe eximere in gratiam alterius. Noſtri, Feudum accipere, Inueſtiri de Feudo: Romani, mancipio accipere, Fidem patroni ſequi, in fidem ſe conſerre. Vnde natū eſt, quod vulgo dici ſolet in epiſtolis, Ioannes mancipium tuum. Non enim ad bellicam captiuitatē aut ſeruitutis conditionem pertinet, in quo multi falluntur. Noſtri, Seruire, Seruitutem facere domino: Romani, Clientelam exhibere, Obſequium præſtare. Noſtri, Vendere feudum: Romani Obſequium vel clientelam exuere alienato prædio. Noſtri, Vaſallus non vult ſeruire, Derelinquit dominum: Romani, Cliens non vult dominum agnoſcere, Inficiatur clientelam, Facit ſui controuerſiam. Noſtri, Feudum paternū, Feudū antiquum: Romani, Ius gentilium, quaſi ad gentiles, agnatóſque tranſiens. Noſtri, Inueſtituram facere, Iuramentum fidelitatis recipere: Romani, Oſculo in fidem recipere, Verba præire, Iureiurando diſcinctum clientem adigere. Noſtri, Inueſtituram petere, Iurare fidelitatem: Romani, Dare manus ſupplices, Oſculum obſequioſè porrigere, In verba iurare, Sacramēto adigi. Noſtri, Breue teſtatum, Inſtrumentum feudale: Romani, Apocham admiſſæ clientelæ, Antapocham clientelæ exhibitæ: quaſi teſtificationem vltrò citróque dati & agniti beneficij. Noſtri, Saluo iure cuiuſcunque, clauſulam appellant in breui teſtato ſollemnem: Romani, Quod ſine fraude ſua, aliorúmq; fiat. Noſtri, Feloniam cōtra dominum exercere, Feudum amittere: Romani, Prædium committere, pro confiſcari. Vt in titul.de publ.& vectig. & commiſſ. Paulus D.negot.geſto Si periculum, inquit, erat, ne prædia in publicum committerētur. Noſtri, Culpam remittere, Feloniam non perſequi: Romani, Manum iniectam tollere, Manus iniectionem remittere. Noſtri, Feudum improprium vocant, & feudum temporale, quod ad annum, vel quinquennium conceditur: Romani, Precarium clientelare dixerunt.

SVBITO improuiſo, citra propoſitū, l.ſi is qui.§.quod ſi.D.de acquir.hered.

SVBIVGATA bona, corrupte legitur in vulgatis, apud Papinianum in l.cum de in rem verſo.de vſur. Reponendum, Publicata, pro Subiugata.

SVBLIMITAS, altitudo, l.2.C.de indict.lib.10.c.

SVBLIMISSIMI iudices, ſunt Præfecti Prætorio, Quæſtores, Magiſtri officiorū, l.37.§.pe.l.pe.C.de appell. Inde Sublimiſsima ſedes, prætoriana, l.14.C.de iud.

SVBLVCARE arbores in XII. Tab. eſt ramos ſupputare.

SVBMITTERE, vide SVMMITTERE.

SVBMOVERE, vide SVMMOVERE.

SVBNIXVS, munitus, l.vnic.D.de offic.Præf.Præt.

SVBNOTARE dicimur, cum quaſi inuentarium conficimus.

SVBNOTATIO, ſubſcripti, lo.vn.C.de emend.Iuſtin.

SVBOLES, pro Soboles ſæpe in Pand.Flo. de quo verbo eiúſque notatione Feſtus lib.17.

SVBRIGERE, corrigere, emendare pœnis propoſitis: Hinc in libris de Officio Proconſulis, qui Vlpiani exiſtimantur, Ad ſubrigenda: Veteres Gloſſæ exponunt, εἰς ὑπέρθεσιν τιμωρίας.

SVBROGANDVS, pro ſubſtituendus, In l.vnica.C.de colleg.lib.11. Nihil autem debet ſubrogari, ſubſtitui, ſubordinari, ſuggeri, niſi cum illis qualitatibus, cum iſto iure, cum iſta conditione, qua fuit res cui ſubrogatur. Gloſſ.& Bartol.in l.1.C.de mancip. & colon. patr.libro 12. Sic ſubſiſtet regula: Subrogatum ſapit naturam eius, cui ſubrogatur, l.quod debitori. & ibi Dinus.D.de don.cauſ.mortis.

SVBSCRIBERE in crimen, l.vltim.D.de furt.l.24.D. de falſ.l.vltim.D.de priua.del. Subſcribere autem accuſator libellis quos dabat, debebat ſe profeſſum eſſe, l.3.§.Item ſcribere.D.de accuſ.

Subſcribere rationibus, l.40.§.ſeruum teſtamento. D. de ſtatulib. & Subſcribere rationes, l.82.D. de conditio.& demonſtratio.l.12.D.de liber.lega. Inde ſubſcriptæ rationes, l.41.§.libertatem.D. de ſtatulib. l.13. in fin.D.de diuerſ.temporalib.

SVBSCRIPTIO in crimen, pro inſcriptione, l.7.D.de accuſationibus, lege 29. D. ad legem Corneliam de ſicar. lege tertia. D.ad leg.Fab. de plag. lege 13. C. de accuſat. Quintilian. Declamat.15. Nunquid inique iudices, in tanti ſceleris ſubſcriptione depoſco, ne nominibus reos æſtimare velitis. Sumitur & Subſcriptio auctore Chariſio lib.2.pro præſcriptione. Hinc lib.51. Baſilicōn tit.5. περὶ ὑπογραφῆς ἐγκλήματος.

SVBSCRIPTIONES principum dicebantur eorū conſtitutiones, quibus reſpondebant præſentibus ſeſe per libellos conſulentibus. nam cum abſentibus reſpondebant, Epiſtolæ dicebantur. Vlpian.l.1.D. de conſt. princip. Quodcunque igitur Imperator per epiſtolam & ſubſcriptionem ſtatuit, vel cognoſcens decreuit, &c. Huius autem libelli & ſubſcriptionis exemplum eſt apud Vlp.l.19.§.9.D.locati.

SVBSCRIPTORES dicebantur, qui ſe accuſatori, qui rei nomen detulerat, ſubſcribebant: plura cognoſces ex Comment. Hotomani in Diuinat.

SVBSCRIBENDARIVS l.1.C.Theo.de erogat.mil.an. idem qui actuarius.

SVBSECIVA ſunt proprie, inquit Iſidorus lib. decimo quinto Etymol. cap.decimotertio, quæ ſutor de materia præcidens quaſi ſuperuacua abiicit. Inde Subſeciui agri, quos in pertica diuiſos recuſant, quaſi ſteriles aut paluſtres. Item Subſeciua ſunt, quæ in diuiſione agri non efficiunt centuriam, id eſt, iugera ducenta: quæ à ſubſecante linea ita appellata eſſe Frontin.in libr.de Agrorum qualita.ſcribit. A quo, & eius interprete Aggeno Vrbico ſubſeciuorum duo genera conſtituuntur. Vnum, quod in extrema aſsignatorum finium centuria expleri non potuit. Aliud, quod in mediis aſsignationibus & integris centuriis interuenit. quidquid enim inter quatuor limites minus, quam interclusum eſt, fuerit aſsignatum, in hac remanet appellatione, ideo quòd is modus, qui aſsignationi supereſt, lineæ cludatur & ſubſecetur. Et generaliter Subſeciuum appellatum eſt, quod inter menſuralem lineam, & centuriæ extremitatem minus quàm vt centuriam expleret, ſupererat. Ex quibus illuceſcet hic locus Tertulliani ex libro primo aduerſ. Marcio. in quo ita eſt: Et videndum, ne qua adhuc illi vacent ſubſeciua, in quibus & tertius aliquis ſtipare ſe Deus poſsit. Sic enim illic verbum hoc ſcribi debet. Similiter Apuleij libro 8. de Aſino aur. Ac me relictum ſolum & ſubſeciuum cum faſtidio plerique prætcribant. Suetonij item in Domitia.

cap.9.Subſecius,quæ diuiſis per veteranos agris carptim ſuperfuerāt,veteribus poſſeſſoribus vt vſucapta conceſsit.Quod etiam Aggen.Vrbic.in commentariis Frontini his verbis refert: Nam Domitianus per totam Italiam ſubſeciua poſsidentibus donauit, edictóque hoc vniuerſis notum fecit.

SVBSEDISSE pars ſoli dicitur, quæ depreſſa eſt, l.24. §.1.D.de aq.& aq.plu. Cic.lib.1. de diuinatio.verbo, Deſidere non ſemel in eo ſignificatu vſus eſt.

SVBSELLIA, ſunt tribunorum, triumuirorum, quæſtorum,& huiuſmodi minora iudicia exercentium: qui non in ſellis curulibus, nec tribunalibus, ſed in ſubſelliis conſidebāt. Erant & ſubſellia iudicū,id eſt, eorū qui publicis iudiciis diſceptandis operā dabant.

SVBSIDIVM bonorum poſſeſsionis, inquit Imper.l. ſi aut nullam.C.de legit.hered.

SVBSIDIARIAE literæ,quæ à paribus ad pares,vel ad ſuperiores ſcribuntur, petendo exhiberi transferríq; in authenticam formam quoddam ſcriptum publicum vel priuatum.

Subſidiaria actio es vocatur, quæ pupillo in ſubſidium datur aduerſus magiſtratus qui tutores dederunt, l.1. in princip.§.non tantum.D.de magiſt.conuen.§.vlt. Inſtit.de ſatiſdatio.tutor. Inde autem appellationem habet,quòd in extremum ſubſidium pupillo excuſsis tutoribus fideiuſſoribúſque eorum datur, l.5.C. de magiſtrat.conuen.

SVBSIGNARE prædia, legi operis faciendi adſcribere qui prædes quæque prædia pro redemptore oppignerarētur:vt in lapide antiquo:Qui redemerit prædes dato,prædiáque ſubſignato Duumuirum arbitratu.Et in extremo:DIES pecun.pars dimidia dabitur, vbi prædia ſatis ſubſignata erunt: altera pars dimidia ſoluetur opere effecto probatóque. Hoc eſt quod Paul.ait in l.39.de verb.ſignific. SVBSIGNATVM dicitur,quod ab aliquo ſubſcriptū eſt. Nā veteres ſubſignationis voce pro adſcriptione vti ſolebāt.Hinc etiā Feſtus lib.16. Reſignare antiqui pro Reſcribere ponebant:vt adhuc Subſignare dicimus, pro Subſcribere.

SVBSIGNATAE fiſco facultates conductorum vectigalium fiſci dicuntur,l.penult.§.conductores. D. de iure immunit.id eſt ſubſcriptione obligatæ.Quo ſenſu & Subſignare res dixit Iuſtin.in l.vltim.§.defenſionem.C.de admi.tutor. Subſignata etiam apud ærariū & Cenſorem prædia, quæ in cenſum deferebantur, apud Cicer.pro Flacco.

SVBSISTERE, pro hærere & dubitare ponitur à noſtris auctoribus,dum à præcipiti & temeraria adfirmatione abſtinere volunt:vt l.33.D.de procur. Quantum,inquit,ad filiumfamilias,verum eſt:in ſeruo ſubſiſtimus. Sic l.pe.§.conductores.D.de iure immuni. Vnde ſubſiſti poteſt,an prohibendi ſint à præſide,vel procuratore. Sic & l.32.D.de reb.credit.

SVBSTANTIA, pro bonis & facultatibus,l.51.D.de petit.hered.l.3.§.vſuras.D.de contrar.tut.& vtil.action. & l.14. §. patris.D. de bon. libert. l.3.§. nunc videamus.D.de ſuſp.tutorib.l.4. C. qui bon. ced. poſſ. & & aliis multis locis. Sic Subſtantia hereditatis, l. 58. §.penult.D.de admin.tut. Subſtantia pro *οὐσία*, l. 9. §. inde quæritur.D.de contrah.empt.Et ideo materiam ipſam qua corpus conſtat,ſignificat,in l.4.§.ſi ex lana. D.de vſuca.l.9.§.ſi quis rerum.D.ad exhib.Et in hoc ſignificatu quot ſint genera,vide Bartol.in tractatu de teſte.Sed & Subſtantia pro corpore ipſo ponitur, in l.20.D.de contrah.empt.Et pro patrimonio & rebus, l.fin.D.de verb.ſig. Sicq; Subſtantia & res, opinioni & exiſtimationi opponuntur, l.2.§.ſi ſub conditione. & §.ſi à pupillo.D.pro empt.

Subſtantia pro ſuſtentamento,c.ſi epiſcopus.12.q.3.

SVBSTITVERE propriè eſt in eius qui iam certum locum obtinet,alterum ſupponere.Sic Subſtituere arbores,l.18.D.de vſufru.in locum mortuarum, vel infructuoſarum alias reponere, l.14. D. de impenſis in res dot.fac.Et eodem ſenſu Subſtituere pecora,l.69.D.de vſufru. Hoc exemplo ſubſtitui heredes dicuntur, qui in eorum locum ſufficiuntur,qui prius erant:& ſecundo vel tertio gradu ſubſtituuntur,l.1.D.de vulg.veluti ſi in filij mei, ſi heres erit, & heres exiſtens, impubes moriatur,alterum inſtituam: quia non in meum, ſed filij locum ſuccedit.Nec tantum heredibus.ſed & legatariis,& iis quibus mortis cauſſa donatur,ſubſtituimus, l.50.D.de leg.2.l.32.D.de leg.3.l.10.D.de mor. cauſſa donat. Alias tamen inter Subſtitutū & inſtitutum hoc intereſt, non quod hic primo, ille ſecundo gradu ſcriptus ſit: ſed quod inſtitutus paratus & deſignatus eſt ad locum obtinendum, Subſtitutus autem iam eum occupauit: vt omnis inſtitutus,cum hereditatem adit, ſubſtitutus propriè dicendus ſit;& inſtitutus,qui teſtamento nuncupatus, aut ſcriptus eſt:ſubſtitutus, qui ſucceſsit.ita inſtitutus in ſpe; ſubſtitutus in re ac poſſeſsione eſt. Vt cum,ſi Titius heres non erit, heredem inſtituo,mihi eum, non Titio Inſtituo: & ſi ſubſtitutus dicendus eſt, meum in locum ſubſtitutus dicendus eſt,non autem in illum Titij.

SVBSTITVTIO, eſt quæ poſt inſtitutionem à teſtatore fieri ſolet, id eſt ſecundi heredis appellatio. & duæ ſunt. Vulgaris illa,HAERES mihi eſto.(ſiue hoc filio, ſiue extraneo dicatur)quòd ſi hereditatem meam adire nolueris, illum ſubſtituo, ad quem hereditas mea debeat pertinere. Pupillaris ſubſtitutio filiis tantummodo impuberibus dari poteſt,quæ ita fit, ILLE FILIVS meus ſi intra pubertatem deceſſerit, illū ei ſubſtituo. Hæc Caius libro Inſt.2.tit.4. Vel ſic:

Subſtitutio, eſt ſecūdi heredis in locū prioris deficientis inſtitutio.Ea autem duplex eſt:vna Pupillaris,quę pupillari tantùm ætati fit:hoc modo,FILIVS meus heres eſto:ſi heres erit, & antequam in ſuam tutelam venerit, id eſt pubes factus ſit,moriatur, Titius ei heres eſto. Altera Vulgaris, quæ omni ætati fit: hoc modo, TITIVS heres eſto:ſi non erit, Mæuius eſto.Illa ſolis filiisfamil.hæc cuiuis fieri ſolet, ſiue filius ſit, ſiue extraneus: illa heredem filio deſignat,hæc teſtatori: illa propriè Subſtitutio, hæc propriè Inſtitutio eſt, vt ex voce Inſtituere, cognoſces.l.1.& paſsim,D.de vulg.& pupill. Vel ſic:

Subſtitutio nihil aliud eſt,quàm ſequenti loco facta ſubordinatio, inquit Zaſius. Fumæus ſic eam definit:Subſtitutio eſt in locum cuiuſcunq; inſtituti heredis deficientis ſuppoſitio.Et rectè quidē, cum fiat etiam ſubſtitutio in legatis, & donationibus cauſſa mortis, tex. in l. vt heredibus. D.de legat. s. & heredis deficientis verbum,vti generale, comprehendat omnes ſubſtitutionum ſpecies,ſiue deficiat heres in inſtitutione,quia noluerit adire,vel non potuerit,propter ætatis, vel ſenſus defectum,aut alio quouis modo deficiat. Sunt autem cōmuni doctorū calculo receptæ ſubſtitutionum quinq; ſpecies:Vulgaris, Pupillaris, Exēplaris,Breuiloqua,ſeu Reciprocus,& Compendioſa: quæ tamen iure cōmuni non eſt ſubſtitutio, ſed propter militum multū fauorē valet iure ſubſtitutionis. Iure autē communi non valet,ſed poteſt fieri loco illius fideicōmiſſum, text.in §.fina. Inſtitutio.de pupilla. Vnde qui fideicommiſſariam ſubſtitutionem vocant, vt & rectè monuit Fumæus, terminos confundunt. Aliud eſt enim Fideicommiſſum, aliud Subſtitutio. Subſtitutio nempe, vt ipſe dixit, eſt in locum deficientis ſuppoſitio. In fideicommiſſo verò rogamus heredem, vt ab hereditate adita deficiat, & deinde reſtituat; ſic vt neceſſe ſit illum adire,qui rogatur reſtituere. lege cogi. D.ad Trebellia. deinde in ſubſtitutione Subſtitūtus alteri

tus alteri directè capit hereditatem ex teſtamento; fideicommiſſarius verò per manus heredis inſtituti.

Subſtitutio COMPENDIOSA, ſic dicta,quòd ſub compendio plures ſubſtitutiones complectatur, cum ſubſtituitur directè,cuicunque inſtituto,quocunq; tempore,certo,vel incerto defecerit vltra pupillarem 14. annorum. Quod de homine ſano intelligendũ. Nam ſi furioſo, vel dementi illo modo ſubſtituatur, tum eam exemplarem vocabimus. Exemplum incerti temporis erit,ſi teſtator dicat:Inſtituo A. & quandocunque morietur, F. heres eſto. Certi verò temporis ſpecies erit,ſi teſtator dicat de ſuo herede: Si intra 25. annũ ſuæ ætatis deceſſerit,F. heres eſto. de qua in l. precibus.§.fin.C.de impube. Sed obſeruandum, vt habeat nomen compendioſæ verum, oportebit eũ, cui ſubſtituitur, exceſsiſſe 14. annum: intra enim illud tempus ſemper vocatur pupillaris,l.in pupillari. D. de vulgar. Fit autem compendioſa nonnunquã per verba directa,vel obliqua,vel etiam per communia, id eſt, ea quæ vt directa & vt obliqua,ſalua recti ſermonis proprietate,interpretãtur,quorum infra ſub quinta vocali faciemus mentionem. Vide ſuſius apud Go.Benedictũ in l. Rainutius.ext.de teſt. vt de ceteris generibus.

Subſtitutio DIRECTE facta tunc dicitur, quando per verba ſubſtitutionis nulla fides,nullum miniſterium, & nulius actus alterius cuiuſcunque requiritur. text. in l. omne verbum. C. comm. de leg.

Subſtitutio EXEMPLARIS eſt illa, quæ ad exemplum pupillaris fit cuiuis perſonæ non valenti iure teſtari: veluti ſi fiat furioſo perpetuo,muto,prodigo,cui bonis interdictũ eſt. Dicta exẽplaris, quia eſt exẽplar, & imitatio pupillaris ſubſtitutionis. Ex eo certe, quia ſicut fit pupillaris impuberi, non valenti teſtari, quàm diu impubes eſt; ſic fiet de furioſo, vt ei, donec reſipuerit, poſsit ſubſtitui: quoniam interim prohibetur teſtari dum furit. Atque ſicut pupillaris ſubſtitutio ceſſat,ceſſante cauſſa,ſcilicet defectu ætatis;ſic & hæc finitur furioſo reſipiſcente. Hoc autem nomen exemplaris finxerunt noſtri doctores propter leges quaſdam,quæ voluerũt poſſe ſubſtitui illis miſerabilibus perſonis:cuius rei tres tantum locos in iure ciuili Fumeus annotauit.

Subſtitutio PVPILLARIS, eſt ordinatio heredis à patre, in teſtamento filio impuberi in poteſtate conſtituto,facta ſub ea conditione, ſi impubes deceſſerit. Ita Fumæo erit exemplũ, Titius filius meus heres mihi eſto:& ſi T. filius meus intra 14. annũ morietur, Seius heres eſto. à pupillo, cui fit, nominata. Hæc autem Subſtitutio pupillaris diuiditur in generalem,expreſſam,tacitam,& in aliam quandam partim expreſſam, & partim tacitam. Subſtitutio pupillaris generalis eſt illa, quam ſub reciproca contineri lex declarauit, in l.iam hoc iure. D. de vulg. eadem certe ratione,quæ ſatis infrà in vulgari explicabitur. Expreſſa erit illa: Titius filius meus heres mihi eſto: & ſi filius meus intra 14. annũ morietur, Seius heres eſto. in §.1. Inſtitut. de pupil. Tacita ſub expreſſa vulgari comprehenditur, quis talis à lege ſubauditur,l. ſi quis. C. de impuber. Quarta,quæ duplex eſt. compoſita ex expreſſa & tacita, cuius exemplum aſſumitur ex ſpecie l. final. C. de inſtitut. & ſubſtitut. ſub condit. fact. tametſi omnes Accurſiani hoc non ſentiunt, contra quos Fumæus illum caſum rectè conſtituit.

Subſtitutio RECIPROCA, ſeu breuiloqua, noua,& alia ſubſtituẽdi forma breuis eſt. ob id reciproca dicta, quòd duobus fiat reciproce veluti ſi quis duobus inſtitutis heredibus dicat, Vos inuicem ſubſtituo. & tametſi duas aut tres poſsit continere ſpecies ſubſtitutionũ,non propter eam mixturã fiet tertia,ſeu diſtincta ſpecies. non magis quam ſi quis dixerit, Hominũ quidam albi: hæc enim accidentia ſunt, non ſpecies.

Dicitur autem reciproca, quaſi retroducta, repetita, reflexa: quia ſicut fluctus reciprocatur in anguſto mari, id eſt, ſeſe repercutiunt refluendo, ita iſta ſubſtitutio de vno in alterum retroducitur, reflectitur, & repetitur. Quin & ſubſtitutionum ſpecies, quæ ſub reciproca continentur, ſaluæ manent, nec vſquam mutatur eorum natura, & ſemper eſt vel vulgaris, vel pupillaris: bene quidem alteratur, quia non tantam vim exprimunt, ac ſi ſpecialiter expreſſæ eſſent. Itaque doct. nomine, vt Zaſiano verbo loquar, magiſtrali vocarũt breuiloquam, propter l. cum in teſtamento. §. his verbis. D. de hered. inſtit. vbi hæc ſubſtitutio dicitur breuiter fieri.

Subſtitutio VVLGARIS eſt, quæ à quocunque, de quocunque, & in quemcunque caſum concipi poteſt, nihil ſpeciale habens. Salom. in l. Gallus Vigl. Inſtit. de vulg. ſubſtit. Fumæus: Vulgaris ſubſtitutio eſt, inquit, altera heredis inſtitutio directa in locum non adeuntis prioris inſtituti. Intelligit autẽ alterã heredis ſubſtitutionẽ, ſiue ſecundã, ſiue tertiã, aut quartã, & deinceps, quot voluerit teſtator. Nã plures gradus inſtitutionis facere poteſt: & ille omnis dicetur Subſtitutus, qui habet ante ſe inſtitutũ, ſiue ſit primus inſtitutus, aut ſecũdus primo ſubſtitutus, tex. in §.1. Inſt. de vulg. Directa verò ideo dicitur, quòd per ſeipſum, & non per manus alterius capit hereditatem: quo à Fideicõmiſſo differt. Exemplũ huius ſubſtitutionis ſumit ex Mod. in l.1. de vulg. Lucius heres eſto: ſi mihi Lucius heres non erit, tunc Seius mihi heres eſto. Sufficiet autem, ſi ſit expreſſa vel tacita heredis inſtitutio. Qualis eſt illa: Si mihi legitimus heres non erit, Titius heres eſto. vt in l. ſi quis ita. & in l. cum in teſtamen. D. de hered. inſtit. Vulgaris autẽ ſubſtitutio primũ diuiditur in ſimplicẽ: cuius exemplũ iam dictum eſt: & duplicem, veluti, Titius heres eſto: & ſi Titius heres non erit, vel heres erit, & intra pubertatẽ deceſſerit, Sempronius ſit heres. Vocatur autẽ duplex: quia in primo capite habet vulgarem ſatis expreſſam, & pupillarẽ in ſecundo capite, Si intra pubertatem deceſſerit. Ita diuidebat Modeſt. in l.1. de vulg. Eſt autẽ præter hanc & alia ſimplicis vulgaris ſubdiuiſio: vulgaris generalis, vulgaris expreſſa, & vulgaris tacita, ſeu à lege ſubaudita. Subſtitutio vulgaris GENERALIS, eſt Fumæo, quæ fit verbis generalib. cuiuſmodi eſt Reciproca ſubſtitutio, quam aliqui vocant Breuiloquã, duobus heredibus inſtitutis, ſi dicat teſtator: Vos heredes meos inuicem ſubſtituo. nihil enim eſt præter generale nomen Subſtitutionis: cuius ſpecies ſunt, vulgaris, pupillaris, & aliæ iam denominatæ: & tamen ſub illo genere cõtinetur hæc ſpecies, vulgaris ſcilicet ſubſtitutio: tanquã fuiſſet ſpecialiter, & nominatim expreſſa. text. in l. iam hoc iure. §. quod ais. D. de vul. quamtum expreſſam non dixit Iuriſconſ. neque ita proprie poſſumus appellare, quicquid noſtro Bartolo placuerit. Placuit enim, Expreſſum id recte dici, quod generaliter veniret: in quo ipſum lapſum Fumæus ſcite demonſtrat: vt in eo quòd putauit, generalẽ hanc ſubſtitutionem comprehendi ſub compendioſa. Subſtitutio vulgaris EXPRESSA, quæ fit his verbis: Titius heres eſto: Si Titius heres non erit, Seius heres eſto. Dixit Barto. ſi diis placet, prudentior, adhuc expreſſiorem hac inueniri. veluti ſi quis ita ſubſtituat: Sempronium heredem inſtituo: quòd ſi Sẽpronius heres eſſe nolit, Titius ſit heres. Singularis enim caſus ille exprimitur, quo nollet eſſe heres. Rectè verò Fumęus ait, quantum ad illum caſum, expreſsiorem ſe non videre, quippe cum idẽ ſit dicere, Si heres non erit: cum enim renuit eſſe heres, euenit conditio. text. in l. cum proponas. C. de her. inſtit. Subſtitutio vulgaris tacita, quæ non exprimitur verbis, ſeu ordinatione aperta teſtatoris, ſed ex increpatione, declaratione, vel

ampliſa

vel ampliatione Legis ſubauditur:qualis eſt es,quæ ex compendioſa concipitur.de qus in l.Centurio.D.de vulg.ın l.precibus.C.de impu.& allis ſubſti.Gloſ.vit. in l.Lucius.D.de vulg. hanc nullo modo expreſſam, euicit Fumæus contra Bar. Hactenus ex variis interpretibus,& potiſsimum Fumæo, varia ſubſtitutionū genera ab his effiсta recenſuimus : tu ne diſcedito ab diſtinctione Iuriſcoſ.veterum in l.1.2.& 4.D.de vulg. quam & ſuperius attigimus.

Subſtitutio autem alia ſimplex eſt, quæ vnū caſum : alia duplex,quæ plures caſus amplectitur,l.1.§.1.D.de vulga.& pup.

S v b t i l e ingenium,in l.2.C.de cōmer.& mercatoribus. fallax & deceptioſum videtur exponere Romanus pontifex,ad alıud producens. Cle.abuſionibus. de pœnit.& remiſ.

S v b t e m e n, vide Stamen:

S v b t i l i t a s iuris, quia tendit ad læſionem alterius, omnino reprobatur,&eſt oppoſita ſimplicitati, quæ ſolet dici amica legū,l.ſi quis cum aliter.D.deverbo. oblig.l.Gallus.§.quidam rectè.D.de lib. & poſtum. Simpliciter enim fieri dicitur id,quod ſine fraudis cō ſcientia fit, l.ait prætor. §. ſi qnis particeps. D. de his qui in fraud.credito. Alia ſnbtilitas eſt ad inueſtigandam vniuſcuiuſque negotij iuſtitiam ex circūſtantiis, ſecundum artem boni & æqui,l.1.in princ.D.de iuſt. & inr.Ea non opponitur ſimplicitati, ſed maximum adfert robur.Vnde iudiciaria ſubtilitas appellatur in l.ſi ſuerit.§.ſin autem.D.de reb.dub.Et huius ſubtilitatis frequentiſsima eſt mentio in legibus.

Subtilitas benignitati opponitur:tanquam ſummum Ius æquitati,l.ſi tibi.20.D.de reb.cred.l.ſi tibi.D.de don.

S v b v a s s a l l v s, qui ab alio fit, quaſi ſubſtituendo fit vaſſallus.

S v b v r b i c a r i æ regiones, & ſuburbicariæ partes, quæ ab Italiæ regionibus ſeparantur in l.9.de anno.& tribut.in C.Theod.l.12.de extraord. munerib. in eo. Cod.l.12.de indulgē.debit. eo. & in Notitia Imperij Rom.vbi de comite rerum priuatarum per Occidentem tractatur.Suburbicariæ autem regiones dicuntur etiam Vrbicariæ in l.1.C.The.ſi per obrep.fuer. imp. l.14. C.Theod. de ind.deb.l.3.C.The.quib.eq.vſ.l.9. C.Th.de extr.mun. & apud Caium ac Theodoſium auctores limitū, Tuſcis vrbicaris & annonaria . fuit enim vna Tuſcia ſuburbicaria,& altera annonaria, vt Picenum aliud ſuburbicsrium,aliud annonarium,d. l.12.C.Th.de ind.deb.& in Notitis Imp.Rom. Hinc & Suburbicariæ eccleſiæ,apud Rufinum Aquileienſem in canone ſexto Niceni concilij.

S v c c e d a n e v s culpæ, qui in culpam ſuccedit, l.4. D.de mag.conuen. Succedaneus damni,l.10.C.qui ds.tu. Succedaneus functionis, l.27.de decurionib. C.lib.10.Succedaneus ſolutionis, l. 3.C. de ſund.rei priua.

Succedaneus alieni periculi,dicitur in quem incommodum periculi alieni,(hoc eſt cuius culpam alter ſuſtinet)redundat. Vlpianus l.3.in fin.D. de adminiſt.tut. Plane ſi non conſentiant tutores Prætori, ſed velint omnes gerere,quia fidem non habeant electo,nec patiuntur ſuccedanei eſſe alieni periculi. Plautus Epid.

Meu' piacularem oportet fieri ob ſtultitiam tuam?
Vt meum tergum ſtultitiæ tuæ ſubdas ſuccedaneum?

Nam Stultitiæ tuæ dixit pro Tergo tuo, cui periculū à ſtultitia imminet. Vlpianus l.4. D.de magiſtr. conuen. Nam magiſtratus quidem in omne periculum ſuccedit.heres ipſius dolo proximæ culpæ ſuccedaneus eſt.

Succedanea hoſtia olim dicebatur, quæ in alterius locum ſacrificiis adhibebatur,vt Gellius lib.4.capite 6. & Seruius in 8. Aeneid.ſcribunt.Apul.libro 8.de Aſino au.Sed poſtquam non ceruam pro virgine, ſed aſinum pro homine ſuccedaneum videre.

S v c c e s s i o dicitur, cùm priore ſubducto de poteſtate ſuo herede, vlterior in proximum locum ſuccedit,l.28.§.1.D.de liber.& poſtu. Et Succedere, pro in ſui heredis locum ſuccedere, ſublato de medio vel morte,vel pœna,vel captiuitate,vel emancipatione eo qui præcedebat,l.29.§.videndum.& §.ille caſus.D.de liber. & poſt.l.2.D.de vulg.& pup.l.6.§.1.& l.13. D.de iniuſto,rup.Planè quod in l.1.§.interdum D.de ſuis & leg.dicitur, in ſuis ſucceſsionē non eſſe,hunc ſenſum habet,vt eo qui primum locum mortis tempore tenebat mortuo, ſequens vt ſuus heres non admittatur: aliter atque ſi antè, cum alij delata hereditas non eſſet. Quomodo & in hereditate legitima ſucceſsionē non eſſe,Paulus lib.4.Sentent. tit. 8. & Iuſtinian. in §.placebat.Inſtit.de legit.adgnator.ſucceſſ.ſcribunt.

Succeſsio alia eſt perſonarum,alia rerum.Succeſsio perſonarum, eſt cùm priore gradu vacuo, is qui inferiorem tenebat, eius in locum aſcendit, l.1.§.ſi filius. D. de ſuis & legit.l.3.C.eod. Succeſsio rerum, eſt cùm perſona non tam perſonæ, quàm rebus ſuccedit. Ea autem duplex eſt. nam aut in ius vniuerſum eſt: qualis eſt heredum, & eorum qui bonorum poſſeſſores ſunt: aut in res ſingulares, l. prima, §. in locum. D. quod legat.l.ſeptima,& l.octaua, D.de iureiu.l.vlt.D. de exceptione rei venditæ.

Succeſsio ſucceſſorij edicti duplex eſt : vna ordinum, altera graduum. Succeſsio ordinum, eſt cùm ordo perſonarum vniuerſus, cui potiſsimum poſſeſsio deferebatur, illam omiſit: veluti liberorum, aut legitimorum,aut cognatorum,l.1.D.quis ord.in bon.poſſ. eadémque, ſucceſsio de capite in caput appellatur, l. 5.C.qui admit.ad bon.poſſ. Succeſsio graduum dicitur, cùm primo eorum graduum qui in ordine aliquo ſunt,omittente,inſequens admittitur.plures enim in ordine ferè vnoquoque reperiuntur gradus. d. l. 1. D. de ſucceſſ. edict. §. cùm igitur. 7. Inſtit.de bon. poſſeſſ.

Succeſsio alia naturalis,alia legitima. Succeſsio naturalis ex parte matris eſt; legitima, id eſt quæ ſecundum leges datur, ex parte patris, gloſ. l. 1. C. vnde vir & vxor.

Succeſſorium edictum,eſt id quo Prætor ſucceſsionem permiſit : id eſt ius inter eos quibus bonorum poſſeſſiones deferuntur, vt in locum eorum qui poſtulationem omiſerint, ſequentes ſuccedere ſibiréq; poſſint,l.1.D.de ſucceſſ.edict.

S v c c e s s o r e s alij in vniuerſum ius,alij in rem ſuccedūt, l.vlt.D.de except.rei vend. l.19.§.deinde. D.de ædilic.ed.l.7.in fi.& l.8.D.de iureiu. Ita Succeſsio per donationem, in l. 17. §. pactum.D.de pact. Succeſſorum itaque verbo non ſolùm qui in vniuerſa bona, ſed & qui in rei dominium ſucceſſerint, in ſtipulatione damni infecti continentur, l. 34. §. adiicitur.D.de dam. infec. In locúmque ſucceſsiſſe accipimus ſiue per vniuerſitatem, ſiue in rem ſucceſſerint,l.1.§.in locum.D. quod legator. Et ideo cùm heredem ſignificare volumus, iuris ſucceſſorem dicimus,l.9.§.1.D. de eden.§.legatariis.Inſtitut.de teſtam.ordin. & in locum hereditario iure ſuccedentem, l. vlt. D. pro ſuo. quos in locum & in ius ſuccedere ait Paul.in d. l. 9. §. 1.& l.42.& l.177. D.de diuerſ. reg. Qui autem per vniuerſitatem ſuccedunt, vel ciuili, vel honorario iure ſuccedunt,l.1.in fi. D. de muneribus & honor. Vnde quidam honorarij ſunt ſucceſſores, veluti bonorum poſſeſſores, & quibus ex Trebelliano Senatuſconſulto hereditas reſtituta eſt, l. 24. D. famil. erciſ.l.9.§. illud. D. de interrogatio.in iu.fac.l.7.in fi.D.de condict. furt.

Svcvla, inquit Budæus, machina eſt tractoria, quæ vectibus verſatur. vide Vitru. libr. 10. cap. 4. & 5. Conſtat autem tereti ligno, duobus aut pluribus vectibus traiecto, vtrinque æqua extantibus longitudine. hæc dum verſatur funis qui ductarius dicitur, circa eam obuoluitur. Vlpian. 10 l. ſed addes. §. illud nobis. D. loca. Quod ſi, ſit, regulis olea prematur, & prelum, & ſuculam, & regulas, & tympanum, & trochleas, quibus releuetur prelum, dominum præſtare oportere.

Svdorem aquæ in legibus vocari Seneca lib. 3. cap. 15. Natur. Quæſtio. ſcribit. qua guttæ quædam vel preſſura loci eliduntur, vel æſtu euocantur. Quod Briſſonius ad interpretationem l. 1. §. caput aquæ. D. de aqua quot. trahit, in qua ita eſt: Plane ſi aqua ſudoribus manando in aliquem locum effluere, atque ibi apparere incipit. Vitruu. lib. 8. cap. 1. In terra autem nigra ſudores & ſtillæ inueniuntur exiles, quæ ex hibernis tempeſtatibus collectæ, in ſpiſsis & ſolidis locis ſubſidunt. Quod ipſum Pallad. lib. 9. cap. 8. tradens, Nigra, ait, terra humores & ſtillicidia non magna ex hibernis imbribus & liquore collecta. & mox: Sequenti die aperto loco ſi in eodem vaſe ſudores intrinſecus inueniantur, aut ſtillæ, aquas ibi eſſe non dubites.

Sves porcorum appellatione continentur, quia & hi gregatim paſcũtur, quod Homeri auctoritate probat Martianus l. 2. D. ad leg. Aquil.

Svfficere operi, adminiſtrationi, negotio, l. 12. D. de tut. l. pen. §. fin. D. de tute. l. 5. §. ſed ſi filius. D. de libe. agno.

Sufficere dicuntur fructus, quando competenter ſufficiunt, licet non extenſiue, cap. cùm M. Ferra. de conſtitutionib.

Sufficere, ſatis eſſe, l. 2. §. poſt deinde. D. de origin. iuris. Sufficit, ſignificat quod fieri poteſt, non quod debet.

Svfficiens portio quæ ſit, vide cap. extirpandæ. de præbend. Sufficiens ſubſtantia, ex qua quis ſuſtentari poteſt, l. heres. D. de petit. hered.

Svffectvs Conſul, ait Iſido. lib. 10. eſt, qui pro alio ſubſtituitur. Sic enim appellabatur, qui in demortui Conſulis locum ſufficiebatur, l. 2. §. Labeo. D. de origine iur. Lamprid. in Alexand. Conſules quoſcunque vel ordinarios vel ſuffectos creauit, ex ſenatus ſententia nominauit. Spartia. in Caracalla, Helium Pertinacem ſuffectum Conſulem ob hoc ſolùm, quòd filius eſſet Imperatoris, occidi iuſsit. Suet. in Iulio cap. 80. Q. Maximo ſuffecto trimeſtrique conſuli. Idem in Auguſto cap. 26. Die Kalendarum Ianuar. cùm manè pro æde Capitolini Iouis paululùm curuli ſella præſediſſet, honore abiit, ſuffecto alio in locum ſuũ. Ab ordinariis autem coss. non etiam à ſuffectis anni computabantur. Et idcirco minor eos honor, minor laus ſequebatur. Auſon. in Gratiar. actio. Sed conſulatus ille cuiuſmodi? Ordinario ſuffectus, bimeſtri ſpatio interpoſitus, in ſexta anni parte conſumptus, quærendum vt reliquerit tantus Orator, quibus conſulibus geſſerit conſulatum.

Svffragenter, dilucide & euidenter, c. præſentium. de teſtib. lib. 6. c. in noſtris. de conceſ. præbend.

Svfflamen litis, Iuuenali:

Nec res atteritur longo ſufflamine litis.

Svffragia, pro vocibus & ſcitis, quibus vel in magiſtratu mandãdo, vel reo iudicando, vel lege, aut rogatione ſciſcẽda, aliáve qua re ſtatuenda voluntatem ſuam quiſque indicat, l. 32. D. de legib. l. 11. D. de offic. quæſtor. l. 5. D. quod cuiuſque vniuerſit. l. 6. §. 1. D. de decurin. l. 8. D. de muneribus & honorib. l. 4. D. fam. erciſc. l. vltima. D. de præd. decurion. Sic Suffragia emendicata dicit Imp. Gord. in l. ſinguli. C. de accuſation. quæ ſcilicet precibus & munuſculis extorta & obtenta ſunt.

Svffragivm, pro impetratione beneficij, quod quis alteri à quo rogatus erat, à Principe apud quem gratia valebat, eſt eblanditus: vel pro auxilio & patrocinio honorum adipiſcendorum cauſſa lato & præſtito. Impp. l. vnic. C. de ſuffrag. Si qui deſideria ſua explere cupientes, ferri ſibi à quoquam ſuffragium poſtulauerint, & ob referendã vicem ſponſione ſe conſtrinxerint, &c. Extat præterea in Cod. Theodoſiano lib. 2. tit. 29. lex Imp. Iuliani, qua vetat id quod ſuffragatoribus, id eſt, eblanditoribus illis datum eſt, repeti. Cuius conſtitutionis Ammian. Marcellinus lib. 22. mentionem facit. Itáque intelligendum eſt quod Lampridius in Alexandro de Thurino ſcribit, qui ſuffragium ſuum promiſerat. Eam autem nundinationem omnem Iuſtinianus prohibet Nouell. 8. De magiſtratib. non vend. [illegible] ſuffragiων, &c.

Svffvgivm, locus ad euitandum imbrem, vel tempeſtatem.

Svggerere, ſubminiſtrare, capit. priuatus. vbi Archidia. 70. diſtinct. Suggeſtum, à ſuggero, id eſt narratum, indicatum, l. Ofidius. 92. D. de leg. 3.

Svggillare propriè eſt liuido colore inquinare: vt cùm ictu fuſtis percuſſa cutis ſanie ſeſe ſuffundente nigreſcit. Tranſlatè vero dicitur pro contumelia afficere. Vlpian. l. 15. §. 17. D. de iniur. Si quis ſic fecit iniuriam ſeruo, vt domino faceret: video dominum iniuriarum agere poſſe ſuo nomine. ſi verò non ad ſuggillationem domini id fecit, &c. Idem l. 10. §. 8. D. de in ius voc. Permiſſurus enim eſt, ſi famoſa actio non ſit, vel pudorem non ſuggillat.

Svggrvnda, vel ſuggrũda (variè enim in Pãdectis Florentinis hoc verbũ ſcribitur) pars tecti vltra ſtructuram ædium projecta, & prominens. Vel Projecta ſunt ex ædibus, quæ ita prouehuntur & protenduntur, vt nuſquam requieſcant, l. 242. §. inter. D. de verbor. ſignific. Vlpian. l. 5. in fin. D. de his qui deiecer. vel effuder. Prætor ait, Ne quis in ſuggrunda, protectóve ſupra eum locum, qua vulgò iter fiet, &c. Hinc titul. de damn. infect. & ſuggrundis, & proiectio. Apud Vitruu. lib. 2. cap. 9. Subgrunda vocatur. Vnde Subgrundationem idem dixit lib. 4. cap. 2. Varro lib. 3. de re ruſtica, Aues ſubtus ſuggrundas ab initio villarico vſæ tecto. Græci [illegible] appellarũt. Sic enim Moſchopul. in libr. [illegible]

Svlci aquarij, [illegible] de aq. plu. arcen. D.

Svlpvraria, ſulphuris fodinam ſignificat, l. 8. §. in calcariam. D. de pœn. l. 13. §. inde eſt quæſitum. D. de vſufr. l. 52. §. ſi ſulpuraria. D. de furt.

Svlpvrata de ligno, id eſt, ligna ſulphure illita, l. 55. §. fin. D. de leg. 3. l. 167. D. de verb. ſign. vel ligna exilia ſulphure intincta accendendi luminis cauſſa parata. Galli vocant *Allumettes*.

Svmere, inquit Seruius in 5. Aeneid. verbum eſt Iuriſconſultorum, quo vtuntur quoties legatum non ab herede datur, ſed eſt in accipientis arbitrio. Atque ita ſumitur l. ſi ſic ſtipulatus. 97. D. de verborum obligatio. Si ſic ſtipulatus fuero, Per te non fieri, quominus hominem ex his quos habes, ſumam: electio mea erit.

Svmi dicitur iudex arbiterve, & capi, qui ex conuentione litigatorum aditur, l. 4. C. de dote releg. Sic Sumptus ex interdicto iudex, l. 21. D. quod vi aut clã. Sumptus ex compromiſſo, in l. 35. D. de recept. qui arbitr. l. penult. D. de iudic. Cic. pro Flacco. Q. Naſo iudex ſumitur. Valer. Max. lib. 8. cap. 2. de C. Mario. Nã cùm C. Titinius Minturnenſis Fanniam vxorẽ, quam impudicam de induſtria duxerat, eo crimine repudiatam dote ſpoliare conaretur, ſumptus inter eos iudex, in conſpectu habita quæſtione ſubductum Ticinium

cinium monnit, vt incepto deſiſteret. Dicitur & adſumi qui aliis additur, lege 17.§. ſi in duos. D. de recept. arbitr.

SVMMITTI dicuntur pecora, cũ propagandæ ſobolis gratia matribus ſupponuntur, atque alenda præbentur: vel cum in locum demortuorum capitum ſubſtituuntur, vt eo modo grex ſuppleatur, l.69.l.70.D. de vſuſruct. l.59.§. hereditatem. D. ad Trebell. l.10.§. ſerui. D. de iure dot.

Summittere delatorem, eſt accuſatorẽ ſubiicere & ſupponere, l.9.§. vltim. D. ad leg. Corn. de falſ. l.5. D. de iure patron. l.1.§. Incidit. iuncta l.15. D. ad Turpillian. Quintilian. Declamatio. 281. Quinetiam ſi permittitur iſta defenſio, & ille poteſt dicere ſe non occidiſſe, qui percuſſorem ſummiſerit. Nam ita emendandum eſt, vbi vulgò, ſuum miſerit, perperam legitur. Sed & apud eundem auctorem Declamatio. 355. in hoc verbo aliud mendum eſt. Inueniſſe illos rationem, qua mutuo dolore diſtraherentur, ſummiſſéque qui dicerent male tractatas à tutore rationes. vbi, ſummiſiſſe, legendum eſt. Sic Summittere vim in l.9.§. animaduertendũ. D. quod met. cauſ. Et ſummittere qui voci ferentur, interpretare in l.15.§. conuitium. D. de iniur.

SVMMOVERE dicebantur magiſtratus, cũ quempiam extrudi iuberent. Conſules quidem & Prætores per lictorem, Tribuni autem per viatorem. at illi quidem ita ſummouebant, vt qui non pareret, prehendi iuberent. hi verò non pro imperio, ſed comiter verbis ſummouebant, Si vobis videtur, diſcedite Quirites. Cicero pro Quintio: Aut ſatiſdare, aut ſponſionem iubet facere. & interea recuſantes noſtros aduocatos acerrime ſummoueri. De Dolabella Prætore loquitur. Inde deductũm ad noſtros vocabulũ eſt, vt Summoueri dicantur actores per exceptionem, quos ita rei perpulit exceptio, vt à tribunali quodammodo ſummoti videantur. Hotom.

SVMMVS, ma, mum. Summo iure agere, tum dicimur, cum quàm maxime poſſumus duriter & præfracte cum aduerſario contendimus, eúmque quàm aſperrimo & vehementiſſimo iudicio poſſumus perſequimur. quod Cicer. in Orat. pro Quint. ſic extulit: Ad extrema & inimiciſsima iura cupide decurrere. item, inimiciſsime & infeſtiſsime contendere. Cicer. libr. de Offic. 1. Exiſtunt etiam ſæpe iniuriæ calũnia quadam, & nimis callida iuris interpretatione. Ex quo illud, Summum ius ſumma iniuria, factum eſt iam tritum ſermone prouerbium. Terent. in Heaut.

Verum illud Chreme dicunt, Ius ſummum, ſæpe ſumma malitia eſt.

Columella lib. 1. de officio patrisfam. erga colonum loquens, Summum ius, inquit, antiqui ſummam putabant crucem. Vide Ius ſummum.

SVMMVM ſupplicium mortem ſignificat, l.38.§. qui abortionis. D. de pœn. l. penult. D. de condictio. cauſſa da. l. vltim. D. de ſepul. viol. & apud Paul. libr. 5. Sent. titul. 21. Calliſtrat. in l.28. D. de pœn. Summum ſupplicium eſſe videtur ad furcam damnatio, item viui crematio, & capitis amputatio. Paul. lib. 5. Sentent. titulo 17. Summa ſupplicia ſunt crux, crematio, decollatio. Ad beſtias etiam damnatio ex hoc genere eſt, l.29. D. de pœn. vt Paul. lib. 5. Sentent. tit. 23. oſtendit.

SVMMA generaliter accipitur pro collectione omnium rerum, quæ vbi de valore fuerit quæſitũ, in ſummam ſolent redigi pecuniariam: quippe cum is ſit vſus pecuniæ, vt omnium plane rerum corporaliũ & incorporalium pretia & æſtimationem repræſentet, l. ſi in duabus actionibus. D. de regul. iuris. Alioquin autem ſpecialiter Summa, de quantitate pecuniarum certa intelligi ſolet, l. quærebatur, D. qui potior. in pignor. habe. l. diligenter. §. ſeruo quoque. D. mand. Aliiſque locis fere infinitis. Summa ſummarum autem, apud Plautum in Truculento, eſt cum in rationibus multa nomina & capita in vnam ſummam rediguntur, ac ſic multis ſummis factis, omnia tandem in vnam conſummantur. Nam vt capita in ſummam, ſic ſummæ in ſummam ſummarum rediguntur. In Lucretio autem ſumma ſummarum, immenſitatem ipſam vniuerſi ſignificat.

Summa pecunia, quantitatem ſignificat, l.29. D. de verb. oblig. l.45.§. fiſcalibus. D. de iur. fiſc. l.22. l.38. D. de re iud. & alias ſæpe.

Summa diuiſio, prima, & præcipua & generalior, l.3. D. de ſtat. ho. l.1. D. de rer. diuiſ. §.1. Inſtit. de action.

Summa pignoris, id ſignificat, quanti pignus valet: vt ſumma debiti, pecuniæ debitæ, in quam pignus obligatum eſt, ſummam, l.87. D. de furt.

Summa condemnationis, l.3.§. pen. D. vti poſsid.

Summa dies, nouiſsima, l.7.§. Papinianus. D. ſolut. matr.

Summa poſſeſsionis, l.3.§. at ex cõtrario. D. de acquiren. poſſeſsion. Summa quæſtionis, l.52.§. penult. D. de obl. & actionib.

SVMMA Reipub. Locutio eſt idem ſignificans quod ſtatus & firmamentum Reipub. Vlpia. l.1.§.10. D. de exerc. act. Ideo autem ex voluntate in ſolidum tenentur, qui habent in poteſtate exercitorem, quia ad ſummam Reip. nauium exercitio pertinet. hoc eſt ea re ſublata Reipubl. ſtatus euertitur: ſtare Reſp. non poteſt. Florentini tamen libri Summam remp. habent. quod abiudicat Hotom. Paul. Sent. 5. cap. 23. Qui de ſalute Principis, vel de ſumma Reip. vaticinatores cõſulit, cum eo qui reſponderit, capite punitur.

Summa prouidentia naturalis ratio, vt in l.1. D. de legitim. tuto.

SVMMVM digitum, apud Iuſtin. ſub finem Inſtitu. Accurſius indicem digitum intelligit. Rectius Alciatus putat, poſſe de tabula, ſeu, vt Græci dicunt, elenchò, accipi. Prouerbialiter autem dicimus, Extremis attingere digitis, pro eo quod eſt leuiter attingere. Vnde & Imp. prouerbialiter locutus videtur.

SVMMARIVM, breuis enarratio eorum quæ narrantur, M. Salomonius l. Gallus Aquilius. D. de libe. & poſtu. quo in genere fœdè lapſi ſunt ſuperiorum temporum recognitores: nam obſeruata, ſummaria adpellarunt, vt in Bartolo, & reliquis interpretibus videre licet: cùm tantum abſit, vt rerum ſummas tractationes perſtrinxerint, vt notabilia tantum exſcripſerint.

SVMMATIM cognoſcere Prætor Iudéxve dicitur in l.15.§. ſi ſuper. D. de re iud. l.1. in fi. D. de prætor. ſtipul. l.3.§. ſciendum D. ad exhiben. l.3.§. cauſſæ cognitio. D. de Carbo ed. l.3.§.1. D. vt in poſſe. legat. l.9.§. illud quæritur. D. de interrogationib. in iure faciend. l.1.§. ſi ea quæ. D. de vent. in poſſeſſ. mittend. l.7. ver. planè. D. de petitione heredit. l.40. D. ad leg. Aquiliam.

SVMMATES, qui & optimates, & primates appellantur, l. quinque. D. de decu. lib. 10.

SVPELLEX, inquit Pompon. l.1. D. de ſupel. legat. eſt domeſticum patris familias inſtrumentum, quod neque argento auróve facto vel veſti adnumeretur: quod tamen de rebus mouentibus, non animantibus intelligendum eſt, ex l.2. ibid. de qua definitione vide Alex. ab Alex. Gen. die. lib. 1. cap. 19. Labeo autem ait l.7. D. eod. originem fuiſſe ſupellectilis, quod olim his qui in legionem proficiſcerentur, locari ſolerent, quæ ſub pellibus vſui forent. qua de re Alc. lib. 1. Diſpunct. cap. 5. Tubero verò hoc modo ſupellectilem demonſtrare tentat, inſtrumentum quoddam patris familiæ rerum ad quotidianum vſum paratarum, quod in aliam ſpeciam non caderet: vt, verbi gratia, penum, argentum, veſtem, ornamenta, inſtrumenta agri, aut domus, d. l.7. Itaque licet ſupellex videatur tantùm dici de ſtragula, ſiue lodice, ab eo quod ſuper lectũ imponatur, ad alia tamen domus vtenſilia eius ſignificatio ſe extendit, immò

mò

mò & ad alias res, quæ ſunt, aut poſſunt alicui ornamento eſſe.

SVPELLECTICARII ſerui ſunt qui ſupellectilem curant: eo etiam nomine veniunt, qui eam faciunt.

SVPERÆQVATIO perperã legitur in vulgatis codicibus in l. ſi quis deſerta. C. de omni agro deſerto, lib. 11. legendum enim, Sub peræquationis iure perceperit.

SVPERAMENTA Vlpianus appellat, quæ in paranda materia reſecantur, ac ſuperſunt. Lignis legatis, inquit, ſi voluntas non refragatur, ſuperamenta materiarum continebuntur. l. 55. §. 2. D. de leg. & fid. lib. 32.

SVPERDICI, pro prædicari per præconem: id eſt eius voce, & (vt cum Apuleio loquar) boatu pronunciari & proclamari. Vlpian. l. ſi duo. 13. in fin. D. de iureiur. Fuſtibus eum caſtigandum dimittere, & ita ei ſuperdici, προπετῶς μὴ ὀμνύειν: hoc eſt, temerariè, neue petulanter iurea. Sic in l. fuſtibus. C. ex quibus cauſ. infam. irrog. Fuſtibus cæſum, cui per præconem ita dictum eſt, ἐσυκοφάντησας. Sunt tamen qui ſuperiore Vlpiani loco, pro Superdici, Superindici legant, hæcque illius verba referenda exiſtiment ad veterũ morem, qui cũ de damnato homine ſupplicium ſumebant, in loco ſuplicij conſpicuo ἐπιγραφὴν, ſeu (vt vocant) titulũ affigebant, quo breuiter admonitus populus, pœnę à reo expetitę cauſſam intelligeret, eóque exemplo à ſimili facinore perpetrando ceteri auocarentur. Ex hoc autẽ more impoſita videtur fuiſſe inſcriptio cruci CHRISTI ſeruatoris noſtri.

SVPERESSE rebus ſuis, pro ſufficere earũ adminiſtrationi, negotia ſua gerere, & illis cõſulere, prouidere, & proſpicere: Græca videtur eſſe locutio: dicunt enim illi ἐφιστάναι τοῖς πράγμασι. Paulus l. 2. de curat. fur. Sed & aliis dabit Proconſul curatores, qui rebus ſuis supereſſe non poſſunt. Sic l. 1. §. vlt. D. de procuratorib. l. 60. in fin. D. de re iudic. l. 12. D. de tutorib. & curat. dat. l. 10. D. ex quib. cauſis ma. l. penult. D. de vacat. muner. Gellius lib. 1. cap. 22. de huius verbi ſignificatione diſputans, eos ridet, qui Supereſſe ſe his, quibus aduocationem præbebant, dicebant, pro adeſſe. Quo tamen in ſignificato Sueto. in Auguſto hoc verbo vſus eſt.

SVPEREXACTORES dicuntur, qui vltra quam debetur nomine tributi à prouincialibus exigunt: & tales tenentur in duplum: ſed & ſi perſeuerauerint, capite plectuntur, l. 1. C. de ſuperexactionib. lib. 10. quod tamen mutauit Leo Nouel. 61. debétque id quod iniuſtè exactum eſt, protinus domino reſtitui.

SVPEREXCVRRERE, l. 1. D. de arb. cæd. Si arbor, inquit Vlp. ædibus alienis impendeat, vtrum totam arborem iubeat Prætor adimi; an verò id ſolum, quod ſuperexcurrit, quæritur.

SVPERFICIES, quod ſuper ſoli faciẽ eſt: veluti ſi quid ſatum, aut ædificatum eſt. itaque vites, arbores, plantæ, ſegetes, ſuperficies appellantur. vitis appellatur ſuperficies vineæ, in l. certo. 13. D. de ſeruit. ruſti. Domus appellatur ſuperficies ſoli, l. eum qui. 23. D. de vſurpat. vbi ædes dicuntur ex duabus rebus conſtare, ex ſolo & ſuperficie. Superficies autem vſque eo ſoli pars eſt, eíque natura cohæret, vt nõ illud ſine hac tradi, neque hæc ſine illo vſucapi poſsit, l. obligationum. 44. D. de oblig. & act. l. nunquam. 26. De vſurpat. denique Superficies ſolo cedere dicitur, l. qui domum. 50. D. ad leg. Aquil. l. qui res ſuas. 98. in fin. D. de ſolut. & arborum quæ fundo continentur, non eſt ſeparatum corpus à fundo: inquit Pomp. l. quintus. 40. D. de action. empt.

SVPERFICIARIA prædia, quæ in conducto ſolo certa penſione annua habentur, l. 10. D. fam. erciſc. l. 49. D. de verbor. ſignific. l. 16. in fin. D. de pigner. act. Superficiarias enim ædes in conducto ſolo poſitas dixit Caius l. vltim. D. de ſuperficieb. Sic & Superficiaria inſula, in l. 12. §. 1. D. de publicia. l. 1. §. & generaliter. D. de vi & vi arm. l. 9. §. quæſitũ. l. 39. §. damni. D. de dam. inſ. Et Superficiarius fundus, l. 1. D. quibus mod. vſus fr. amitt. Seneca libro 13. Epiſtol. Mathematica, vt ita dicam, Superficiaria eſt, in alieno ædificat, aliena accipit.

SVPERFICIARIVS definitur eſſe is qui in alieno ſolo ædificauit, quod quidem à domino conduxit ea lege vt in eo ædificaret, & ſibi haberet ædificium in perpetuum, vel in plures annos ſub annuo ſolario. hic plus eſt quam inquilinus. nam ius habet in re, quod ius ſuperficiariũ dicitur ἐμβατικὸν l. 3. D. de reb. eor. qui ſub tut. vel vt in Baſilicis, ἐμβατικόν. Vide l. in ſpeciali. 73. cum l. ſeq. D. de rei vind. & l. damni. 18. §. 2. D. de dam. inſect. Igitur vere & propriè dominus nõ eſt, quamuis in alieno ædificarit: ſed potius vt inquilinus, l. 3. §. pen. D. de oper. nou. nuncia. tametſi quaſi dominus vtilibus actionibus adiuuetur, l. 1. §. vlti. & l. vlt. D. de ſuperfic. l. 18. §. ei qui. D. de damn. inſ.

SVPERFICIVM, pro ſuperficie legitur in Pand. Flor. tit. de ſuperf. vt l. ſi areæ. D. de legat. 2. & l. ſi lapidicinis. D. de iure dot. & apud Gaium lib. 2. Inſtit. tit. 1.

SVPERFLVO, ſupero, redundo, ſuperfluo. Vlpian. l. 1. §. 10. D. de aqua, & aq. pluu. Iidem aiunt, aquam pluuiam in ſuo retinere, vel ſuperficientem ex vicini in ſuum deriuare omnibus ius eſſe. Fortaſsis verius vulgatis in libris legitur Superfluentem.

SVPERFOETATIO, ſecũdarius conceptus eſt prægnantis, quam Superimprægnationẽ vulgus appellat. Lege Budæũ in Annot. prior. ad l. antiqui. Si pars hered. pet.

SVPERILLVSTRES, ſenatores, conſules, dictatores, not. in l. 1. D. de offic. eius cui mand.

SVPERINDICTVM, extraordinarium munus, vltra ſolitam & canonicam collationem indictum ſignificat, id eſt augmentum indictionis, l. 1. C. de indictionibus, lib. 10. l. 1. C. de ſuperindicto, l. 3. C. de excuſ. muner. eo. l. 3. C. de ſilentiar. lib. 12. Appellatur & ſuperindictio, in l. 1. de priuileg. dom. Auguſt. lib. 11. Vnde Superindicticij tituli, in l. vlt. eo. tit. quemadmodum ex ſcriptorum librorum auctoritate emendandum eſt. Hinc l. 3. C. Th. de col. fun. pat. Augmenti, inquit, & ſuperindictitij. Marcellinus li. 27. Indictionale augmẽtum vocat. Athalaricus Rex 9. Quod à nobis augmẽti nomine quærebatur, illuſtrem virum Comitem patrimonij noſtri, nunc iuſsimus remouere. Et alio loco: Quicquid ſupra conſuetudinariam functionem augmenti nomine petebatur.

SVPERIORES, poſitiuè intelliguntur ij, qui ſunt ſupra gradum quartum cognationis, vel affinitatis: ſicut Inferiores, qui ſunt infra ipſum gradum.

Superior cognatio parentum eſt, Inſtitutio. de gradibus adfinit. Superior, proximus, c. quanquam de elect. in 6. Superior, prima, l. ſi dare. D. de verb. oblig.

SVPERNVMERARII, l. 7. C. de prox. ſacr. ſcr. qui in ſacris ſcriniis vltra numerum ſtatutorum militabant. Quod ſiquis, inquiunt Impp. de ſupernumerariis, qui ſtatuti locũ ſubire debuerat, ne pecuniã offerat, ſtatuti etiam gradum recuſare voluerit. Vide Sudam in voce βάρβαρος.

SVPERSTES, duo, vt opinor, ſignificat. video enim & pro teſte & pro præſente vſurpari. Feſtus li. 17. Superſtites, inquit, teſtes præſentes ſignificat. cuius rei teſtimonio eſt, quod ſuperſtitib. præſentibus leges inter quos controuerſia eſt, vindicias ſumere iubent. Plautus in Artemone:

Nunc mihi licet quiduis loqui, nemo hic adeſt ſuperſtes.

Seruius autem libro AEneid. tertio: Superſtes, inquit, præſentem ſignificat. vt Cicero in Murænana, Suis vtriſque ſuperſtitibus, id eſt præſentibus. Quod tamen poſtremum verbum apud Ciceronem è gloſſa in contextum irrepſit. Hotomanus.

SVPERSTITIOSVS, vano & inani metu Dei affectus: id eſt qui metuit ibi Deum offendere, vbi non offenditur. nam à Superſtes deductum nomen eſt. & haud

ſcio an iis propriè attributum, qui nimiú in fanis con ſiſtebant, quaſi apud deos ſuos ſuperſtites: quos vernacula lingua Bigottos appellamus. quod in vitiq Vlpianus poſuit l. prima, §. quinto. D. de ædiiit. edict. vbi ſuperſtitioſos inter eos numerat, qui animi vitio laborant. Cicero tamen libro de natura Deorum ſecundo ſic ſcribit: Non enim philoſophi ſolùm, verumetiam maiores noſtri ſuperſtitione à religione ſeparauerunt. nam qui totos dies precabantur, & immolabant vt ſui liberi ſibi ſuperſtites eſſent, ſuperſtitioſi ſunt appellati, quod nomen poſtea latius patuit. Hos Græci *δεισιδαίμονας* vocant: de quibus vide Plutarch. in lib. *περὶ δεισιδαιμονίας*. Plautus autem in Rudête hoc verbum in eo poſuit, qui vaticinaretur:

Quid ſi iſta, aut ſuperſtitioſa, aut hariola eſt, atque omnia
Quicquid inſit, vera dicet?

SVPINVS, diſſolutus, negligens, alicui negocio indormiens. Paulus l. 15. §. primo. D. de contrah. empt. Ignorantia emptori prodeſt, quæ non in ſupinum hominem cadit.

SVPPETERE præter tritas ſignificationes eſt, ſubiecta ſua perſona, pro alio petere, l. 52. §. 5. D. de furt. pro quo quidam ibi legunt, Sic petet, vt Haloander, qui hoc verbum eo ſignificatu non intellexit.

SVPPLETVR quod deeſt, c. 1. in princ. de ſac. vnct. l. oratio. D. de ſponſal.

Suppletur vnum ius per alind, Panor. in c. ſuper quæſtionum. de electio.

Supplere de iure, vel de facto, an & quando poſsit iudex, vide C. vt quæ deſunt aduo. pil. iud. ſupp. Specula. de offic. om. iud. part. 1. §. 6.

SVPPLENTES OMNES DEFECTVS TAM IVRIS, QVAM FACTI, Clauſula, quæ quotidie apponi ſolet in diplomatibus Roman. Pont. & impp. reſpicit tantùm defectus iuris poſitiui, non autem naturalis, vt eſt text. in Clemen. paſtoralis. §. Ceterùm defectus. de re iud.

SVPPLETIO, quam ponit Papa in reſcriptis, ad quid refertur, docet Panor. in c. illa. de elect.

SVPPLICARE propriè eſt Paulo demiſsius orare, obſecraréque, ducto more à miſeris, qui, plicatis manibus, ferè orant: non autem, ſicut aliquando, non tamen ſine erroris duce, putaui, genibus flexis.

SVPPLICATIO eſt veniæ petitio prioris erroris. Item remedium iudicialis grauaminis. ſunt qui vocant Reuiſionem ſententiæ, c. literis. de in integ. reſtit. Ea vtimur aduerſus ſentẽtias eorum à quibus appellare non licet, l. s. D. de offic. Præf. præto. auth. quæ ſupplicatio. C. de precibus imp. offer. vel, eſt quædam benignitatis ſuperioris imploratio.

SVPPLICIVM pro pœna accipiunt noſtri: differunt tamen, vt ſcribit Archid. in c. nemo peritorum. 11. q. 3.

SVPPLICIORVM alia ſumma ſunt, alia mediocria, alia minima. Summa ſunt, crux, crematio, decollatio. Mediocria, metallum, ludus, deportatio. Minima, relegatio, opus publicum, vincula. Hæc Paulus libro Sentent. 5. capite 17.

Supplicium vltimum, ait Celſus, eſſe mortem ſolam interpretamur, l. 21. D. de pœnis.

SVPPONERE teſtamentum, id eſt, falſum teſtamentum ſuppoſita perſona obſignare: vel potius falſum teſtamentum loco veri ſubiicere, & producere. Sic Suppoſiti partus, pro falſis & adulterinis, l. cùm ſuppoſiti. C. ad leg. Cornel. de falſ. Et ſuppoſitus actor, pro falſo & ſubornato, l. 2. §. & cùm placuiſſet. D. de orig. in. Aliàs dicimus, ſupponere hypothecam, pro pignorare.

SVPPOSITA perſona, l. aufertur. D. de iur. fiſc. id eſt, pro alia poſita. Suppoſitus iuriſdictioni, l. 1. D. ſi quis in ius vo. non ier.

SVPPRIMERE teſtamentum, in lege Cornelia teſtamentaria, intelligitur, qui ſciens prudénſque tabulas teſtamenti in fraudẽ heredum, legatariorũ, fideicommiſſariorum, aut libertatiũ nõ profert, & qui cùm habeat, & proferre poſsit, eas proferre non curat. Paulus lib. 4. Sent. tit. 7. Iſidorus quoque ex Paulo mutuatus, Suppreſſum teſtamentũ lib. 5. Etymolog. cap. 24. definit, quod in fraudẽ legatariorum ſeu libertorũ non eſt palàm prolatum. Quod etſi nõ latet, ſi tamen perſonis ſupradictis non proferatur, ſupprimi videtur. Supprimere ergo celare eſt, quod crimen in teſtamentis ad legem Corneliã de falſis pertinet, l. 2. D. ad legem Corneliam de falſis. Et ita Suppreſſæ tabulæ teſtamenti, quæ malo animo celantur & occultãtur, in l. 10. in fin. D. quemadmod. teſtamen. aperiant. l. 33. D. de iudic. l. 3. §. ſi quis dolo. D. de tabul. exhibend. l. 9. D. de dolo. l. 7. D. de falſ. Suetonius in Caligula capite 16. Legata ex teſtamento Tiberij quamquam abolito, ſed & Liuiæ Auguſtę, quod Tiberius ſuppreſſerat, cum fide ac ſine calumnia repræſentata perſoluit. Supprimere etiã mancipia dicimus, l. 82. §. penult. D. de furt. Vnde Suppreſſores, & Suppreſsi mancipij crimen, in l. 3. D. de lege Fab. Supprimere etiam naufragiũ, l. 3. §. item is cuius. D. ad legem Corneliam de ſicar. & Naufragos ſuppreſſos dicunt Iuriſconſulti, l. 3. §. vlt. D. de incend. rui. Supprimere merces l. 30. in fin. D. de cri. ſtellionatus.

Supprimere & intercipere dicitur, qui domino repoſcenti non reddit: ait Pomponius l. 44. in fin. D. de acquiren. rerum domi.

SVPPRESSORES mancipiorum, pro plagiariis, qui ſeruos alienos ſcientes dolo malo retinent. l. pen. D. ad leg. Fab.

SVPRA ſcripta, omnia, quæ dicta ſunt, vel præceſſerunt, complectitur, niſi intercedens abſurditas ad proxima tantum referri cogat, de quo latius l. 1. §. hoc edicto D. de poſtul. Supra, præter l. ex conducto. D. loca. Supra excludit l. fi. D. de iuriſdictio. & vide Bartolum l. cùm ita. D. de dote prælegat.

SVPREMVS dicitur, inquit Africanus, non is demum, qui poſt aliquem, ſed & poſt quem nemo ſit, & quem nemo ſequitur, l. 34. D. de vulga. & pup. l. 92. D. de verbo. ſignifi. & l. qui duos. 9. D. de reb. dub. quod tamen ſic accipiendum eſt, inquit Hotom. vt non reſtricta Latini ſermonis conſuetudo, ſed æquitatis ratio ſeruata videatur. Sic

Supremas tabulas, ſecundùm quas ſe Prætor bonorum poſſeſsionem daturum pollicetur, accipimus nouiſsimas, poſt quas aliæ nullæ factæ ſunt, l. 1. §. 1. l. penul. §. planè. D. de ſecund. tabul. Sed & illæ ſupremæ habentur tabulæ, quæ ſolæ ſunt, l. 161. D. de verbor. ſignific. in vulgari quoque ſubſtitutione, qua ei, qui ſupremus morietur, heres ſubſtituitur, rectè heres ſubſtitutus etiam vnico intelligitur, l. 163. D. de verbor. ſignificat. l. 9. D. de reb. dub. Cum verò plures ſunt, ei qui nouiſſimus deceſſerit, ex his verbis ſubſtitutus ſuccedet, l. 9. & l. 14. in fin. D. ad leg. Falcidiam.

Suprema dies, pro nouiſsima, in l. 7. §. Papinianus. D. ſolut. matrim. Sic ſuprema hora, l. 1. §. dies D. quando appellan. ſit. l. 2. D. de verborum ſignificatione. Et in 12. tabul. SOLIS OCCASVS SVPREMA TEMPESTAS ESTO.

Suprema nnmero multitudinis abſolutè pro nouiſsimis iudiciis, & vltima voluntate, ſeu teſtamento, in l. 25. §. 1. D. de liber. & poſt. l. 3. §. vlt. D. de munerib. & honor. l. vn. D. de bonor. poſſeſſ. ex teſtamen. mili. l. 39. D. de pigner. act. l. 36. §. miles in ſupremis. D. de milit. teſtamen. Corn. Tacit. lib. 1. Nihil eo die ſenatus agi, niſi de ſupremis Auguſti, cuius teſtamentum inlatum eſt per virgines veſtales. Quintilianus Declamatione 1. Neque ego grauiſsimum patrem ſuprema ſua iuueni iactaſſe crediderim. At quod idem auctor Declamatione 8. ait, Vidimus igitur frequenter ad vitam poſt conclamata ſuprema redeuntes, ſic accipiendum eſt, poſt conclamata

mata nouiſsima verba: In quibus fuiſſe verbum, Ilicet, Donatus in Virgilium & Seruius notant. Hinc

SVPREMAM dicere, vt annotat Donatus, dicebatur præco, cum dimittebatur iudicum conſeſſus. Hinc Plautus:

Mater ſupremam mihi tua dixit, domum ire iuſſit.

Id eſt mater ſupremam dixit tempeſtatem, & ilicet por nuntiauit, domúmque ire iuſsit. Turn. Aduerſ. lib. 3. cap. 12.

Suprema ſua ordinare, pro teſtamentum facere, ſupremam ſuam voluntatem exponere. Modeſtinus in l. 39. de pigner. acti. Creditor cum ſuprema ſua ordinaret, teſtamento cauit, &c.

Suprema etiam iudicia dicunt nonnumquam, vt l. 5. D. quemadmo. teſtam. aperian. l. 32. §. pœnitentiam. D. de donat. int. vir. Quintilia. lib. 6. cap. de riſu. Conſulens eum, an primipilaris ei teſtamento ſuaderet ordinare ſuprema iudicia.

Supremas etiam tabulas, pro teſtamento Latini auctores dicunt. Martial. lib. 5. Epigrammaton:

Supremas tibi tricies in anno
Signanti tabulas

Idem eodem:

Quadrantem Criſpus tabulis, Fauſtine, ſupremis
Non dedit vxori.

Supremam etiam voluntatem, mortuorum diſpoſitionem dicimus, l. 78. D. de hered. inſtitut. & aliis vulgatis locis.

SVRDA teſtimonia dicuntur, quæ feruntur per tabulas, propterea quod hæ rogatæ nihil reſpondeant.

SVRDVS quo modo probetur declarat Bar. in l. 1. D. de bonorum poſ. infan.

SVRDASTER minus audiens, l. pe. & fi. D. de leg. tut.

SVRREPERE, vel ſubrepere & Obrepere, Nicol. Perottus, Budæo annotante, ab obripiendo & ſurripiendo dicta exiſtimat. Obrepere quid ſit, paucis indicatum eſt. cuius vim verbi, haud rectè intellectam, idem explicat in poſterior. Annot. ad l. ſi quis obrepſerit. ad leg. Cornel. de falſ. Accurſ. exiſtimauit, Obrepſerit, eodem admonente Bud. ab obripio eſſe, vt preces obreptitias, & ſurreptitias. Qua de re non inutiliter doctores noſtri, in l. & ſi legibus. C. ſi cont. ius vel vtil. publ. & inter Pont. iu. interpretes, magni vir nominis Felinus, in Rub. c. dilectus. 1. e. poſtulaſti. de reſcript. tam alij aliis locis differunt. Quod huc propriè pertinet, & ſatis è verbis Vlpiani colligitur. Obrepimus, cùm tacendo aliquid impetramus, quod exprimere neceſſe erat, expreſſúmque principem à conceſsione abalienaſſet: Surrepimus verò, cùm à principe per falſam rei narrationem aliquid extorquemus, puta Reſcriptum, Priuilegium, Beneficium, Feudum, &c.

SVSCIPERE cognitionem, in l. 8. & l. 9. D. de offic. præſid. Plin. libro 6. epiſt. ad Cornelia. Heredes cùm Cæſar eſſet in Dacia, communiter epiſtola ſcripta petierant, vt ſuſciperet cognitionem.

Suſcipere iudicium ſeu excipere reus dicitur l. 7. D. de pet. her. l. 7. §. vlt. l. 9. §. ei tutori. D. de tut. & rat. diſtr. Et ſuſcipere litem, l. 64. D. de procuratoribus.

Suſcipere iudicium dicitur etiam iudex qui iudicandi munus ſibi à prætore delatum ſuſcipit. Paulus l. 13. D. de vacat. muner. Siquidem priuilegio quod habuit antequam ſuſciperet iudicium, velit ſe excuſare: nec audiendus eſt. ſemel enim agnoſcendo iudicium, renunciat excuſationi.

Suſcipere obligationem, l. 45. D. manda.

Suſcipere aliquem, l. 132. D. de verb. obligat. id eſt in fidem & clientelam ſuſcipere. Quidam, inquit, cum filium alienum ſuſciperet. Hinc

SVSCEPTI ſunt clientes, qui ſe & bona ſua omnia tuenda & defendenda potentioribus addicunt, fraudandorum publicorum tributorum cauſſa. qua ſpecie potentiores vicanorum & ruſticorum bona ſibi vindicabant, vel relinquebant ſuſceptis, ſub patrocinij mercede certa. quod damnatur tit. C. vt nemo ad ſuum patroc. ſuſcip. vicos, vel ruſticanos eorum, & tit. de pac. vic. C. Th. & Iuſtiniani Nouel. 17. & Tiberij de diuinis domibus. Saluianus 5. de prouidétis Dei: Vt vim, inquit, exactionis euadant, tradunt ſe ad tuendum protegendumque maioribus, dediticios ſe diuitum faciunt, & quaſi in ius eorum, ditionemque tranſcendunt. Nec tamen graue hoc eſſet, ſi potentes patrocinia iſta non venderent; ſed hac lege tueri pauperes videntur, vt ſpolient. Omnes enim ij qui defendi videntur, defenſoribus ſuis omnem fere ſubſtantiam ſuam addicunt: nihil ſuſceptis tribuunt, ſed ſibi. nouum genus venditionis & emptionis. Venditor nihil tradit, & totum accipit: emptor nihil accipit, & totum penitus amittit. Vocat igitur ſuſceptos, vt Seruius lib. 6. Aeneidos, id eſt clientes: & Auguſtinus in Quæſt. miſtis: Nunquid ſi malæ vitæ ſit aduocatus, contra ſuſceptum eius pronunciabitur? hoc eſt officium aduocati, vt ſecundum iuris ordinem ſuſcepti ſui cauſſam peroret. Nunquid poterit vita eius, ſi turpis eſt, obeſſe cauſſæ ſuſcepti? Palæmon Grammaticus v. R. in gloſsis: Aſſecula cliens, ſiue ſuſceptus. Sicque Suſceptum accipe l. 1. C. de princip. agent. in reb. Néve ſub vnius perſona ſuſcepti, fraude quadam aliena negotia inſerenda eſſe pertentent.

SVSCEPTORES in rub. C. de ſuſceptor. lib. 10. ſunt qui annonis & tributis vtriuſque ærarij recipiendis præpoſiti ſunt, l. cum poſſeſſor. in fin. D. de cenſib. Hi vulgò receptores vocantur. Eorum autē munus annuum erat, l. 4. C. de ſuſcept. niſi more ciuitatis ſolerent fieri in biennium, vel niſi raritas hominum (ſic. n. legendum, non auctoritas, Græce σπάνιν) eos in biennium creari cogat, vt eſt l. 22. C. Th. eod. tit. Iubebantur autem hi præſentibus defenſoribus ciuitatum, qui quaſi quidam Tribuni plebis erant, perſcribere modum iugationis cuiuſque, & ſpecies ſingulas quas fiſco inferri oportebat, vel earum quantitatem. Sunt & alij vini Suſceptores, Græcis κάπηλοι dicti, de quib. lib. 11. C. tit. De ſuar. & ſuſcept. vini, in quo de illis nulla fit mentio. Hi verò ſuſcipiebant vina fiſcalia, & populo vendebant. Populo enim Romano oleum, panis, porcina, gratuita præbebantur, vinum nonniſi perraro, vt Vopiſcus ſcribit in Aureliano.

SVSPENSVM dicitur id, quod excedit domos, vel vltra eas extenditur: quod ſi ceciderit, & alicui nocuerit, vel damnum intulerit in via publica eunti, tenebitur dominus domus illius, de qua damnum illatum eſt, vt D. de his qui deie. vel effud. per totum. At Suſpenſa bona dixit Seneca, quæ venalia pendent in tabula proſcripta. Et ſuſpenſis amici bonis, inquit, libellum deiicio, creditoribus eius me obligaturus. Sic Tranquillus, Lege prædiatoria in vacuum pependerit.

SVSPENSIO, pœnæ genus apud Pontificios, c. veritatis. de dol. & contum. Ioan. And. Clem. fi. de pœnis. Eſt autem duplex: vna corporalis, ſpiritualis altera. Corporalis, qua quis in furcas tollitur, c. ſi non licet. 23. q. 5. & c. fi. ead. cauſ. & quæſtione. Spiritualis canonica, vel eccleſiaſtica, quæ contingit in officio, vel beneficio, vel vtroque, c. eos qui. 32. diſtinct.

SVSPENDIOSVS, qui ſuſpenſus eſt, cui vita ſuſpendio adempta eſt. Vlp. l. 11. §. 1. D. de his qui not. Non ſolent autem lugeri hoſtes, vel perduellionis damnati, nec ſuſpendioſi, nec qui manus ſibi intulerunt. Plinius lib. 28. cap. 2. Laqueum ſuſpendioſi circumdatum temporibus capitis dolorē ſedare. Rectè autē idem Plinius eiuſdem libri ca. 4. Pœnam laquei præpoſterā eſſe ait, ex eo quod includatur ſpiritus, cui exitus quærēdus eſt.

SVSPICIO. Hinc

SVSPECTVS tutor eſt, qui non ex fide tutelam gerit, li-

cet ſoluendo ſit, §. ſuſpectum. Inſtitu. de ſuſpect. tut. Nam qui fraudulenter tutelam adminiſtrauit, etiam ſi ſatis offerat, vt ſuſpectus remouetur. Tutorem enim non facultates, ſed fraudulēta adminiſtratio, & callida conuerſatio ſuſpectum faciunt, l. 31. D. de reb. auct. iud. Itaque ſi in tutela graſſatus eſt, aut ſordidè egit, vel perniciosè cum pupillo, vel aliquid intercepit ex reb. pupillaribus, iam vt ſuſpectus remouetur, l. 3. §. nunc videamus. D. de ſuſpect. tutorib. Apparet itaque ex fide & diligentia & maleuolo propoſito magis, quàm ex facultatibus ſuſpectum tutorem argui. Quod in herede, quem vt ſuſpectum Prætor deminuere vetuit, contrà eſt, qui ex ſolis facultatibus ſuſpectus exiſtimatur, d. l. 31. & l. 7. §. qui ſciens. D. pro empto. Dicunt autem promiſcuè Iuriſconſulti pro eodem Suſpectum facere, & ſuſpectum poſtulare, l. 1. §. conſequens l. 3. l. 7. D. de ſuſpec. tut. l. 6. D. rem rat. hab. l. 39. ad fi. D. de procuratorib. l. 14. §. 1. D. de ſolutionib. l. 8. §. pen. D. de adm. tuto. l. vlt. D. qui pet. tuto. Vnde Crimen ſuſpecti, id eſt criminatio & accuſatio ſuſpecti. Vlpia. in l. 1. §. 1. de ſuſpect. tutor. Sciendum eſt ſuſpecti crimen ex lege 12. tabularum deſcendere. Sic & Suſpecti poſtulatio & accuſatio, l. 3. §. ſi quis abfuturus. D. de ſuſpectis. tut. l. 1. §. ſuſpecti. ad Turpil. l. quinta. §. geſsiſſe. D. de adminiſtr. tut.

SVSPICIO, à ſuſpicor, ſuſpicaris, quod ſignificat cum timore quodam ea adſpicere, de quibus dubitatur: eſt ipſe ſuſpicandi actus. Quare iunctum cum Venio, ſeu per accipitur paſsiuè, vt, Venit in ſuſpicionem: Suſpicioſus, actiue & paſsiuè. Suſpicionem itaque ſic definiemus: Actus, per quem in dubitationem trahimur, timentes de aliquo, ne læſionem adferat, priuatim, aut publice. Suſpicio autem eſt triplex. 1. Cùm debitores noſtros alieno æri obnoxios, ſuſpicamur abitionem meditari, ne carceri mācipentur, quoniam ſoluendo non ſunt, vel quòd incipiunt diſsipare & diſtrahere omnia ferè bona. Hæc nuncupatur ſuſpicio fugæ: quæ ſolet priuatum, nec adeò magnum adferre detrimentum in Republica, ideóque non cenſetur crimen. Vlpianus D. de priuileg. credito. Vide l. ait prætor. §. ſi debitorem. D. quæ in fraud. cred l. fin. C. de feri. Et vtrobique Bartolum. II. Eſt quædam ſuſpicio aduerſus iudicem non ſolùm delegatum, verum etiam ordinarium. Nam cùm magiſtratus ſæpe religionis ſuæ obliti, pernicioſiſsimè iudicando noceant, rectiſsimè conceſſum eſt, omnes ex ſuſpicionis cauſſa recuſari. De iudice delegato tractatur in l. apertiſsimi. & l. vlti. C. de iudic. De ordinario autem extat Nouel. vt præſides, qui interpellan. §. quòd ſi vſuueniat. Cōſt. 76. III. Eſt quædam denique ſuſpicionis ſpecies ex eo nata, quòd tendit ad lædendum publicè, aut priuatim, quæ pertinet ad actionem de poſtulatione ſuſpecti.

SVSTINERE, pro differre, reſeruare, reiicere. Calliſtratus l. 36. D. de iudic. Ex iuſtis cauſsis, & ex certis perſonis ſuſtinendæ ſunt cognitiones. ibid. Humanum eſt in ſimilibus cauſsis cognitionem ad aliquem modum ſuſtineri.

Suſtinere actiones, differre, ſuſpendere. Pompon. l. 35. D. de iur. fiſc. Vtrum ius fiſci antè excutiendum ſit, & ſuſtinendæ actiones ceterorum, &c. Vlpia. l. 1. §. 3. D. ſi fam. furt. fec. Tandiu aliorum nomine actio ſuſtineri debebit, quamdiu priore iudicio poteſt actor conſequi. Sic pœnam ſuſtinere. Idem l. ſi quis. 6. §. quid tamen. 7. D. de iniuſt. rupt. Pœna tamen ſuſtinenda eſt, quoad princeps reſcripſerit ad literas Præſidis. Alias tamen pro ſufferre ſumitur, l. 1. D. de pœn.

SVVM verbo dominium ſignificari, & ea tantùm quę vindicari à nobis poſſunt, non etiam quæ in nominibus ſunt ſuorum appellatione contineri traditur, in l. 27. §. argento. & l. 34. D. de auro arg. Sed nec quæ pignori tenentur, ſuorum appellatione veniunt, l. 9. §. vlt. D. de ſupell. leg. l. 74. de leg. 3. Ambiguum verò eſſe cùm quis ſuum dicit, vtrùm de toto, an de parte ſignificet, Pompon. in l. 239. §. vlt. D. de verbo. ſignific. ſcribit: quoniam & id noſtrum eſt, quod nobis cū alio commune eſt. Cùm quis ſuos ſeruos dicit, hi deſignari videntur, quos paterfamil. ſuorum numero habuit, & qui pleno iure eius fuerunt. In his verò fructuarij ſerui non continebuntur, nec venales habiti ſerui. Serui planè cum alio communes & bona fide poſſeſsi, & quorum vſusfructus alienus ſit, continebuntur, l. 71. l. 73. l. 74. D. de legat. 3. Et tamen

Suum conſequi & recipere creditores, pro eo quod ſibi debetur conſequi, Iuriſconſulti eleganter dicunt. Vnde Vlpi. in l. 7. §. apud Labeonem. D. quæ in fraud. credi. Eum ait qui ſuum recipiat, nullam videri facere iniuriam: hoc eſt, eum, qui quod ſibi debetur, receperit. Sic & in l. 15. §. quòd ſi res. D. de re iudic. l. 96. §. 1. D. de ſolution. l. 44. D. de cond. indeb. l. 4. §. idem Iulian. D. de doli except. l. 12. D. de nouatio. l. 37. D. de iure fiſ. l. 7. de ceſsio. bonor. In eam denique ſententiā ad ſuum peruenire dicunt, l. 1. D. quod certo lo. l. 1. §. illud verum. D. ſi quis teſtam. lib.

SVOS heredes liberos in poteſtate poſitos vocamus, qui primum poteſtatis locum obtinent, quaſi domeſticos & familiares heredes, cum viuo quoque patre quodammodo domum habere exiſtimentur, nec tam in nouum dominium ſuccedere, quàm vetus continuare videantur, magíſque ad propria aut debita, quàm ad aliena bona vocentur, §. ſed ſui. Inſtit. de heredum qualitate & differentia. Sui autem idcirco dicuntur, quia non tam alienarum quam ſuarum quodammodo rerum plenum integrumque dominium adipiſcuntur: quarum etiam patre viuo heredes & domini lege XII. Tab. deſignati erant, l. 11. D. de liber. & poſtum. l. 12. D. qui teſta. face. poſſ. Et apud Plinium in Panegyrico. Qua de cauſſa ſui heredes illico apparent & exiſtunt, & ipſo iure heredes deprehenduntur, nec aditione egent. Sic l. penul. §. ſi patronus. D. de bon. libert. l. 14. D. de ſuis & legit. Suos heredes, ait Vlpian. in l. 1. §. ſuos. D. de ſuis & legiti. accipere debemus filios, filias ſiue naturales, ſiue adoptiuos. Calliſtratus in l. 220. D. de verbor. ſignificat. Liberorum, ait, appellatione nepotes & pronepotes, ceteríque qui ex his deſcendunt, continentur. Hos enim omnes ſuorum appellatione lex 12. Tabular. comprehendit. Caius lib. 2. Inſtitut. tit. 8. Sui heredes ſunt filius, filia, nepos vel neptis, pronepos, proneptis ex nepote, & omnes per virilem ſexum deſcendentes. Similiter & poſtumi, qui ſi viuo patre nati fuiſſent, in poteſtate futuri erant, ſui heredes ſunt. Priſcianus lib. 17. Suus Ciceronis filius heres eſt patria conſtitutus. Suus enim dicitur ad diſcretionem illius, qui ſecundum leges ſuus non eſt, id eſt, ſub poteſtate patris naturalis conſtitutus. Sic & ſuam heredem accipe in l. vlt. D. de collat. bonor.

Suum heredem animaduerti à Cicerone Heredem familiæ appellari, in Orat. pro Cluentio, vbi de ſuo poſtumo loquitur: Memoria teneo, inquit, Mileſiam quandam mulierem, quòd partum ſibi ipſa medicamentis abegiſſet, rei capitalis eſſe damnatam: neque iniuria; quæ ſpem parentis, ſubſidium generis, heredem familiæ ſuſtuliſſet. Sic Iuſtinianus eos Domeſticos heredes appellat, §. 2. Inſt. de hered. qual. & Plinius in Panegyrico, Domeſticos heredes extraneis opponit: illóſque ſit bona nō vt aliena & ſperanda, ſed vt ſua, ſemperque poſſeſſa capere. Videtur autem Ouid. ad hanc quoque locutionem alluſiſſe libr. II. de Ponto:

Viuit enim in nobis facundi lingua parentis,
Et res heredem repperit illa ſuum.

Suorum autē duo ſunt genera. nam alij natura ſui ſunt, nimirum filij, filiæ ve: alij ſucceſsione, nimirum nepotes

potes aut poſteriores, qui in filiorum non etiam filia-
rum, locum vacuum & deſtitutum ſubeunt: veiuti ſi
vno filio mortuo (nam ex filiabus prognati ſui eſſe
non poſſunt) nepotes ex illo eius in gradū ſuccedant.
Lex enim eis patris ſui ius ſic attribuit, vt illi patrem
ſuum repræſentent, tametſi non idem omnino ius eis
conceſſerit, l. tertia, C. de ſuis & legit. l. prima §. ſi filius
D. eod. l. 2. & l. 3. C. de legit. lib. l. Gallus, §. ſequenti. D.
de lib. & poſtum.

Sui & neceſſarij heredes ſunt liberi qui in poteſtate pa-
rentis fuerunt, quos nemo antecedit. Si autem ideo ap
pellantur, quia domeſtici heredes ſunt: & viuo quo-
que patre quodammodo domini exiſtimantur. Neceſ
ſarij verò ideo dicuntur, quia omnino ſiue velint, ſiue
nolint, tam ab inteſtato, quàm ex teſtamento ex lege
XII. Tab. heredes fiunt, ait Imper. §. 2. De hered. qualit.
Vel ſic: Sui & neceſſarij heredes dicuntur, qui in mo
rientis familia proximum ab eo gradum obtinent: ve-
luti filij, aut iis de familia ſublatis, nepotes, & qui dein-
ceps. item vxor, quæ in manum conuenit: item nurus,
quę in manu filij eſt, quem in poteſtate habemus. Vl-
pianus cap. Inſt. 4. Sui autem iccirco appellabantur,
quoniam patrefamil. mortuo non tam alienarū, quàm
ſuarum quodammodo rerum plenum integrúmque
dominium adipiſcuntur: quarum etiam illo viuo he-
redes (quo verbo veteres dominum intelligebant) le-
ge duodecim tabularum deſignati erāt. Neceſſarij au-
tem dicuntur, quoniam eadem lege cogebantur here-
ditatem retinere, l. in ſuis. 11. D. de liber. & poſtum. l.
57. De acquir. hered.

Suos, in l. 8. l. 12. l. 19. C. qui accuſ. non poſſ. accipimus pa
rentes, liberos, patronos, patronas, eorúmque filios,
filias, nepotes, neptes, conſobrinos & propinquos, l.
1. D. de accuſ.

Suos in legatis pręcipuè ſeruos, vel ancillas eos accipi-
mus, auctore Vlpiano, qui ſunt pleno iure teſtantis: in
ter quos fructuarij non cōtinebuntur, ſed qui bona fi-
de teſtatori ſeruiunt l. ſuos autem. D. de legatis 3.

Sui, pro Noſtri. Paulus l. 20. D. de nouat. Nouare poſſu-
mus, aut ipſi, ſi ſui iuris ſumus: aut per alios qui volun
tate noſtra ſtipulantur.

Suus, ſuæ poteſtatis: vt Meus apud Perſium,

Vindicta poſtquam meus à Prætore receſſi.

Iuſtinian. §. 2. ad S.C. Tertyll. Sed & filiæ ſuę mortuæ
filius vel filia præponitur: id eſt quę ſui iuris eſt, ſuæ-
que poteſtatis. Sic ſuæ poteſtatis eſſe, id eſt ſui iuris
eſſe. Vlp. l. 17. D. de his qui not. infam. Ea notatur quæ
cum ſuæ poteſtatis eſſet, hoc facit. Sic Plautus in Per-
ſa, vbi lenonem inducit, qui ancillam manumiſerat:

Ita ancilla mea quæ fuit hodie, nunc eſt ſua.

Et apud Ciceronem libro De repub. tertio. Eſt enim
genus iniuſtę ſeruitutis, cùm ij ſunt alterius, qui ſui
poſſunt eſſe.

Suus etiam, pro eo qui in ſua poteſtate eſt, alio modo di-
citur vetuſtè: id eſt ſanæ mentis. Vlpianus l. Fulcinius,
7. §. adeò. D. quibus ex cauſſ. in poſſ. Furioſus hanc
venditionem pati non poteſt: quia non ſe occultat,
qui ſuus non eſt. Cicero Tuſcul. tertio: Itaque nihil
melius, quàm quod eſt in conſuetudine ſermonis La-
tini, cùm exiſſe è poteſtate dicimus eos, qui effrenati
feruntur, aut libidine, aut iracundia. Qui igitur exiſſe
ex poteſtate dicuntur, iccirco dicuntur, quia non ſunt
in poteſtate mentis, cui regnum totius animi à natura
tributum eſt.

Sui iuris eſſe dicuntur, qui nullius poteſtati ſubiacent,
ſed proprię ſunt poteſtatis & proprij arbitrij, titul. de
his, qui ſunt ſui vel alie. iur. Qui & ſuæ poteſtatis eſſe
dicuntur, l. 4. D. de his qui ſunt ſui. l. 17. D. de his qui
not. infa. l. 43. D. de obligatio. & actio. l. vlt. D. de liber.
cau. & ſui arbitrij l. 22. D. de ritu nupt. Ita ſuæ poteſta-
tis fieri dicuntur ſerui manumiſſione l. vlt. D. de liber.
cau. In eundem ſenſum ſuæ auctoritatis dixit Spartia.
in Hadria. Decoctores, ait, bonorum, ſi ſuæ auctorita-
tis eſſent, catamidiari in amphitheatro & dimitti iuſsit.
Vide Ius ſui.

Suę ætatis eſſe dicuntur, qui minorem ætatem exceſſe-
runt, l. 27. D. de negot. geſt. l. 5. §. item ipſe tutor. D. de
auctor. tutor. Si tamen teſtator alicui ita legauerit, cùm
ſuę ætatis erit factus, facti quęſtionem eſſe Vlpian. ſcri
bit, vtrùm de pubertate, an de 25. annis ſenſum ſit, l. 50.
in fi. D. de legat. 1. Hoc exemplo credo Tribonianum
in Alexandri reſcripto verba hæc, SVÆ ÆTATIS
FACTVS SIT, interpretatum, ſi pupillarem ætatem
exceſſerit, l. 3. C. de teſtamen. tute.

Sua morte decedere dicuntur, qui naturali morte & na-
tura ſua obeunt, l. vlt. §. 1. D. de bon. damnator. Cuius
§. verba repetita ſunt, licet diuerſo auctoris titulo præ-
lato, in l. 28. D. de bon. libert. Suet. in Iulio cap. vlt. Per
cuſſorum autem ferè neque triennio quiſquam am-
plius ſuperuixit, neque ſua morte defunctus eſt. Dam-
nati omnes, alius alio caſu periit. Significat enim om-
nes biothanatos fuiſſe, vt cum Firmico loquar. Tre-
bellius Pollio in Herennia tyranno: Multi enim di-
cunt eos ab Aureliano interemptos, multi morte ſua
eſſe conſumptos. Sic ſua natura rem intercidere ac-
cipimus in l. 14. §. vlt. D. depoſ.

SVITATAM vulgus vocat ſui heredis qualitatem, & in
ea definienda valde nonnulli laborant. in lege, qui ſe
patris. C. Vnde liberi. eum ex coniugato vocabulo,
hoc eſt, Sui, ſatis eius ſignificatio liqueat. Quanquam
Suitatem nuſquam apud veteres reperias, ſed tamen in
his, quæ vſu paulatim recepta, & ad docendum apta
ſunt, non nimis ſuperſtitioſè Grammaticorum cano-
nibus obſtricti eſſe debemus. Alciatus Suitatis voce,
quam à dictione ſui, Interpretes deduxerunt, non rarè
vti ſolet, eámque ſic rectè finit: Suitas eſt heredum qua
litas, qui primum in poteſtate paterna locū obtinent,
continuationem dominij, neceſsitatémque ſucceſsio
nis inducens, §. ſui autem. Inſtitu. de hered. qual. Vi-
dentur autem ij heredes quodam modo ſibiipſis ſuc-
cedere, cùm viuente quoq; patre domini cenſeantur,
l. in ſuis. D. de lib. & poſtu. & ideo Sui appellantur. Vi-
de Sui heredes.

SYCAMINON, morus Aegyptia, qua vti ſolent in ag-
geribus Nili, per quos incrementa eius diſpenſantur,
& coercentur: ait Vlpianus l. 10. D. de extraor. crimin.

ΣΥΚΟΦΑΝΤΕΙΝ, calūniari, iniuſtè aliquē iudicio ve-
xare. Imp. l. 17. Cod. quibus ex cauſſ. inf. irrog. Etenim
cum non cauſſa cognita dictum eſt ἐσυκοφάντησας, ſed
ad poſtulatum patroni, interlocutione iudicis reſpon
ſum ſit, &c. Hinc Sycophantæ appellati: cuius nomi-
nis Feſtus hanc affert originem. Atticos quondam iu-
uenes ſolitos aiunt in hortos irrumpere, ficóſque de-
ligere: quam ob cauſſam lege eſt conſtitutum, vt qui
id feciſſet, capite truncaretur. quam pœnam qui per-
ſequerentur, ob paruula detrimenta Sycophantas ap-
pellatos.

SYLVA apud Alfenum l. ſiquando. §. 1. D. ſi ſeru. vindic.
pro viridario ſumitur. Et Seius, inquit, in eo ſyluam
ſeuiſſet, in qua labra, & lenta, cucumellas poſitas habe
ret. Sic Virgilius: *—ſubit aſpera ſylua, Lappæque, tribu-
lique.* Vbi Seruius: Notandum etiam de herbis ſyluam
dictam. Item Horatius: *Nempe inter varias nutritur ſyl-
ua columnas.* Item Cic. in Prætura vrbana: Tabulas &
ſigna, quæ in ædibus tuis impar ad omnes columnas,
omnibus etiā intercolumniis, in ſylua denique diſpo-
ſita ſub dio vidimus. Vbi Aſcon. In ſylua, in viridario.

Sylua cædua, quæ in hoc habetur, vt cædatur, vel exciſa
rurſus ex ſtirpibus aut radicibus renaſcitur, l. ſylua cæ
dua. D. de verb. ſignifi. Porrò, teſte Paulo, l. ſi abſente.
D. de vſufruct. ſyluam cæduam, etiam ſi intempeſtiuè
cæſa ſit, in fructu eſſe conſtat: ſicut oliua immaturè

lecta, item ferrum immaturè cæſum, in fructu eſt.

Συμβολὴ, in lege 9. Rhodiorum, contributatum ſignificat. alij *συνεισφορὰν* appellant. *ὅτι δεῖ ἐὰν γένηται τοῦτο, ψῆφον ποιήσαντας συμβαλλέσθωσαν δεῖ εἰς συμβολήν*, &c.

SYMPHONIA, chorus ſymphoniacorum. Cicero Verrina 6. Cum in eis conuiuiis ſymphonia caneret, maximíſque poculis miniſtraretur. Vlpianus l.15.§.primo, D. de vſuſr. Nam ſi librarium rus mittat, vel de ſymphonia atrienſem facist: id eſt è familia ſymphoniacorum. Paulus l. 22. Ad leg. Aquil. Si quis ex comœdis, aut ſymphoniacis vnum occiderit: id eſt è numero ſymphoniacorum.

SYNAGOGA, lege tertia Cod. de Iudæis, id eſt congregatio.

ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑ, mutua & reciproca ex re contracta obligatio. Vlpianus l.7. D. de pact. Dedi tibi rem, vt mihi aliam dares: dedi vt aliquid facias: hoc *συνάλλαγμα* eſſe, & hinc naſci ciuilem obligationem. & paulo pòſt, Eſſe enim contractum, quod Ariſto *συνάλλαγμα* dicit, vnde hæc naſcitur actio.

SYNDICVS, *σύνδικος*, qui ab aliquo collegio, vniuerſitate, vel ciuitate ad cauſſam ipſius agendam delectus eſt. A Latinis Actor dicitur: vt l.1.§.1. D. quod cuiuſque vniu. Permiſſum eſt, inquit, habere actorem, ſiue ſyndicum, per quem tanquam in republic. quod communiter agi fieriq; oporteat, agatur fiat. Sic §. ſeq. & l. 2. & paſſ. Cicero in Diuinat. Hæc duo in primis ſpectari oportere: quem maximè velint actorē eſſe ij, quibus factæ eſſe dicantur iniuriæ: & quem minimè velit is, qui eas iniurias feciſſe arguatur. Item: Adſunt homines ex tota prouincia nobiliſsimi, qui præſentes vos orant atque obſecrant Iudices, vt in actore cauſſæ ſuæ deligendo veſtrū iudiciū à ſuo iudicio ne diſcrepet. Hermogen. l.1. D. de mun. & hon. Perſonalia ciuilia ſunt munera, defenſio ciuitatis, id eſt vt ſyndicus fiat, legatio ad cenſus accipiendos. Arcad. l. vlt. §.1. eiuſ. tract. Defenſores quoque, quos Græci ſyndicos appellant, & qui ad certam cauſſam agendam vel defendendam eligantur, &c. Demoſthe. porrò in Orat. *περὶ στεφάνου*, Ariſtidem dicit ſyndicum eſſe ab Athenienſibus delectum, qui in Amphictyonum conſilio pro Delio ſacro diceret. Quidam tamen inter Syndicum & Actorem hanc obſeruant differentiam. Primùm, quòd officium actoris eſt generalius, cùm à priuato quoque conſtituatur: deinde, quòd momentaneum ſit, pro re nata habens locum. Syndici verò nō æquè, ex tit. in Nouell. De defenſoribus ciuitat. Vbi defenſor Latinè nihil aliud ſignificat, quàm Syndicus Græcè. Vide c. Quia in cauſsis. & c. Petitio veſtra. de procuratoribus. Certè merentur laudem ciuitates, quæ habent à conſiliis Iuriſperitos, vulgò Syndicos vocant, quorum ſtudio præcipuè vtuntur in poſtulationibus, libellis, edictis, decretis, epiſtolis, & cognitionibus cauſſarum grauiorum.

SYNDICATVS. Iudices olim functi officio ſuo, tenebantur in eadē prouincia, vel ciuitate, cui præfuiſſent, quinquaginta diebus palàm commorari, vt de culpa, fraudibúſque, ſi quas admiſiſſent, conuenirentur, ac rationem redderent: id quòd vulgò ſubire Syndicatum, Latinè autem cauſſam dicere, & cauſſæ faciendæ obnoxium eſſe nuncupamus l.1. C. Vt om. iudi. tam ciuil. & milit. Nouel. Vt præſid. abſque vll. nec. §. neceſsitatem. Idem obſeruabatur de Aſſeſſoribus, & Conſiliariis iudicum, l.3. de Aſſeſſoribus.

SYNEDRIA in quadam Codicis cōſtitutione ſunt coitiones, & collegia. vide Cuiacium li. 7. Obſeruat. cap. 30. Budæus *συνέδριον* conſeſſum vertit in poſterioribus adnot.

SYNGRAPHA, vide Chirographum.

SYNODITÆ, *συνοδῖται*, in l.6. C. de epiſco. audient. dici videntur, comites monachorum. nam *ὁδίτης* viatorem ſignificat. Solent autem Monachi ex collegij ſui inferiori ordine quempiam deligere, qui eos comitetur: quos Galli Culopulſos appellant: quòd (vt quidam aiunt) à tergo monachorum cōcionantium ſedentes, illos horæ præteritæ culi pulſione admoneant.

SYNONETVM, publica comparatio ſpecierum, quæ in commune fiebat, dicitur ab Imperatorib. l.1. de publ. compa. in C. Th. à *σὺν καὶ ὠνεῖσθαι*. Quā coemptionem appellari in l.2. C. de frument. vrb. Conſtantinop. & in Rub. vt nem. lic. in coemptio. ſpec. ſe excuſ. docuit Iaco. Cuiac. lib.1. Obſeruatio. cap.35. Accurſius hanc coemptionem ſic accipit, vt prouinciales à fiſco res annonarias emere cogantur. Alij (in quibus & Cuiacius eſt) vt eas fiſco vendere forenſibus pretiis compellātur. quib⁹ fauere videtur l.2. C. Th. de pub. compar. l.1. & 3. C. de quib. mun. vel præſt. ne lic. ſe excuſ. & quod Sudas ſcribit in hunc modū de onere ſynoneti, ſiue *συνωνῆς*. *Συνωνὴ τὸ ἄχθος, ὅτι ἐπὶ ἰσχυροῦ ἢ τοῦ σίτου φορᾷ ἐσωνῆσθαι*, &c. *τοῦτο σιτοφορεῖσθαι τῷ δημοσίῳ χαρίζεσθαι, καὶ τίμημα ἕτερον ὑπὲρ αὐτοῦ καταβάλλειν. τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἄχθος, ὅπερ συνωνὴν καλεῖν νενομίκασι*. Et Caſsiodorus li.12. Variar. Lardi, inquit, atque tritici ſpecies nullis temporibus coemptionis nomine inde decernimus poſtulari. His adde Græcum ex Tiberij conſtitutio. locum, in quo ita eſt: *οἱ καθ' ἡμετέραν κέλευσιν, οἱ ἐντυγχάνοντες κατὰ τοὺς ἀδελφοὺς ταύτης πόλεως, ἢ καὶ ἑτέρων προφάσιν χάριν συνωνήν τινα ἢ ἄλλων γενέσθαι συμβαίνη, τούτους ἅπαντας οὐ μόνον τοὺς ἄλλους ὑποτελεῖς, ἀλλὰ καὶ δὴ καὶ τοὺς τῶν βασιλικῶν οἴκων κτήσεις καὶ οἰκίας ὑποκεῖσθαι βουλόμεθα*.

SYNOPSIS, l. magis puto. §. in primis. D. de reb. eor. eſt compendium, ſeu breuis bonorum deſcriptio: quod inuentarium, aut repertorium alio loco Vlpianus appellat, alio *ἀναγραφὴν*, l. tutor qui repertorium. D. de adminiſt. tut. l. cum plures. D. de re. auct. iud. poſſ. Pro Synopſis autem ſuperiore loco, perperam, ſi opus ſit, legebatur. Dicitur autem *σύνοψις*, à *σὺν* præpoſ. id eſt cum, & *ὄψις*, viſio, quòd quæ latè patebant, in vnum omnia contracta facile conſpiciantur.

Συνημμένον, in l. rerum mixtura. D. de vſucap. Latine dixit Gellius adiunctum, connexum, lib.16. ca.8. Vitruuius lib.5. cap.4. Coniunctum. Seneca lib. 17. epiſt. Compoſitum. Paulus l. in rem. de rei vind. & Pompon. d. l. rerum mixtura. cohærens.

Συνθήματα, in Pand. Græcis, ſunt duplomata, quæ dabantur iis, qui curſu publico vtebantur.

SYNTHESIS, Hotom. congeſtio, aceruus. Scæuola in l. 38. D. de aur. arg. leg. Quæro an ex vniuerſa veſte, id eſt an ex ſyntheſi tunicas ſingulas & palliola Sempronia eligere poſsit. Adrianus autem Turnebus lib. Aduerſ. 23. Syntheſin interpretari mauult elegātiorem veſtem, qua certis diebus feſtis populo Romano, quaſi extra ordinem, vti liceret. Hotom. hanc expoſitionem improbat: & cenſet Syntheſin, coaceruationem eſſe veſtium, nō veſtis genus: & in eam coaceruationem non cuiuſuis generis veſtes adhiberi ſolitas, ſed eas duntaxat, quibus populo Roman. extra ordinem vti certis & paucis diebus licebat: putatque Scæuolæ verba ſatis planè & perſpicue oſtendere, Syntheſin de omnibus veſtimentorum generibus, quæ aceruatim conſeruabantur, vſurpatam fuiſſe.

Σύντεκνος, alij ſororem, alij concubinam, alij è ſacro fonte ſuſceptum interpretantur. Balſamo accipit pro matre ſuſceptæ in Synodi Trullo habitæ capite quinquageſimotertio.

SYRIARCHIA, ſacerdotij genus in Syria, l.1. C. de natur. lib. l. vn. C. de off. comit. orient. l. 103. de decurionib. in C. Theodo. Nouel. 89. vnde Syriarcha in l. vlt. de expenſ. ludor. in C. Theod. qui id ſacerdotij munus gerebat. Syrias autē multitudinis numero nominari in l.7. §. interdicere. D. de interdic. & in l.3. D. de cenſib. nemini mirum eſſe debet. Duæ enim memorantur

rantur in l.1.D. de cenſib. vna, quæ Cœle, altera quæ Phœnice diceretur. In Notitia quoq; Imperij Rom. Syria ſalutaris ponitur. ſed & Syriæ nomen latiſsimè patuiſſe Guilel. Tyrenſis Pótifex tradit libro 13, de bello ſac.cap.2.

SYRTAE, apud Harmenopulum in his quæ ex Iuliano architecto retulit, ſunt vela, quibus ædes muniuntur aduerſus conſpectum aliarum: ſic dictæ quòd trahi, obduci & reduci ſoleant: quibus etiam Cancellos iungit: & ita l. cetera. §. ſed ſi cancelli. D. de leg. 1. cancellis iunguntur vela.

Συςήματα, manſus, manſio, Clementi in Petro, *προσδόνην τῶν δύο συςήματα*.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER XIX.

T

T, & D, literas cognatas ſcribit M. Fabius lib. 1. cap. 2. quod ſæpè in Pandectis Florentinis videre licet, vt adquin pro atquin, l.19. D. de neg. geſt.

T, LITERAM veteribus Senatuſcóſultis ſubſcribi ſolitam, Valer. Max. libr. 2. his teſtatur verbis: Illud quoque memoria repetendum eſt, quod Trib. pl. intrare curiam non licebat: ante valuas autẽ poſitis ſubſelliis, decreta patrum attentiſsima cura examinabãt: vt ſi qua ex eis improbaſſent, rata eſſe non ſinerent. Itaque veteribus Senatuſconſultis T litera ſubſcribi ſolebat: eáque nota ſignificabatur, illa Tribunos quoque cenſuiſſe: qui quamuis pro commodis plebis excubabant, ínque imperiis compeſcendis occupati erant, inſtrui tamen eos argenteis vaſis, & anulis aureis publicè præbitis patiebantur, quò talium rerum vſu auctoritas magiſtratuum eſſet ornatior.

TABARDVM vocant Pontifices epitogium, veſtimenti genus in clem. vnic. de vit & honeſt. cler.

TABES conſumi in l.1. C. de cuſto. re. non eſt putredine conſumi, vt Albericus autumat, ſed colliquatione, & extenuatione corporis ex curæ diuturnitate, vt apud Virgilium lib. 6. Aeneid.

Hic quos durus amor crudeli tabe peredit.

& Ouid lib. 9. Metam.

Ambuſtáque ſonant nerui, cæcaque medullis
Tabe liquefactis.

TABERNAE appellatio omne vtile ad habitandum ædificium demonſtrat, ex eo quòd tabulis claudatur. Vnde Tabernacula & contubernales appellantur, l.183. cum l. ſeq. D. de verbor. ſignificat. Diomedes lib. 3. Secunda ſpecies togatarum, quæ tabernariæ dicuntur, humilitate perſonarum & argumentorum ſimilitudine Comœdiis pares, in quibus non magiſtratus regéſq;, ſed humiles & priuatæ domus inducuntur: quæ quòd olim tabulis tegerentur, communiter tabernariæ vocabantur. Iſidor. lib. 15. Etymolog. capite 2. Tabernæ olim vocabantur ædiculæ paruæ & ſimplices in vicis, axibus & tabulis clauſæ. Vnde & Tabernariæ quòd ſoleant conſidere. Dictæ autem tabernæ quòd ex tabulis ligniſque erant conſtructæ, quæ nunc etſi non ſpeciem, nomen tamen retinent.

Tabernam negotiatoriam, & cauponiã & purpurariam dicimus, l.43. D. de ritu nupt. l.2. D. de inſtitor. l.91. §. pater. de legat. 3. Tabernas quoque Sudas *καπηλεῖα καὶ παντοχεῖα* interpretatur.

Tabernam autẽ qui pignori dat, merces, quæ in ea ſunt, obligaſſe videtur, l.34. D. de pignoribus. Tabernæ inſtrumento legato loci duntaxat, non etiam totius negotiationis inſtrumentum legatum videtur. Proinde inſtitores legato non continebantur: aliter atque ſi inſtructa taberna legetur, l.185. D. de verbor. ſignificat. l.13. D. de inſtru. vel inſtrumẽt. Inde TABERNARIVS in l.52. §.1. D. ad leg. Aquiliam.

Taberna inſtructa, Vlpiano eſt, quæ & rebus & hominibus ad negotiationem parata conſtat: quod tum verum eſt, cum Tabernam pro vniuerſitate iurium ipſius negotiationis, non autem pro loco ſimpliciter accipimus. Erant etiam tabernæ Argentariorum, quæ circum forum erant: vnde Circunforaneum æs Cicero appellat epiſt. 1. lib. ad Attic. 2. Harũ etiam meminit Liu. lib. 26. & Dionyſius lib. 3. qui eas à Tarquinio rege in foro poſitas ait. Et l.32. D. de cõtrah. empt.

TABVLAE dicebantur, quibus antiqui pro chartis vtebantur, cùm cera illitæ eſſent. vnde Ceratæ à Plauto in Aſinaria appellantur. Itaque quarum rerum memoriam conſtare oportebat, eas res in tabulas referebant, veluti accepta & expenſa, pactiones, teſtationes, ſtipulationes, cautiones, teſtamenta. Atque hinc fortaſſe illud Cicer. ad Galium lib. 7. epiſt. Sed heus tu manum de tabula. magiſter adeſt citius quam putaramus. niſi quis malit à pictoribus metaphorã ſumptam. De Cæſare autem ibi loquitur.

TABVLAS teſtamenti accipere debemus, inquit Vlpianus, omnem materiæ figuram. ſiue igitur tabulæ ſint ligneæ, ſiue cuiuſcunque alterius materiæ: ſiue chartæ, ſiue membranæ ſint, vel in corio alicuius animalis, tabulæ rectè dicentur. l. 1. D. de bono. poſſ. ſecund. tab. Tabulæ etiam dicuntur folia teſtamenti. Quare, Budæo teſte, primæ & ſecundæ tabulæ, intelligi poſſunt prima, & ſecunda charta teſtamenti: quæ etiam primæ & ſecundæ ceræ dicuntur. Antiquiſsimus enim mos ſcribendi fuit in ceratis tabulis, quæ & codicilli, & pugillares vocantur. Tria quippe hæc, Viglio teſte, vocabula plurali ferè numero proferri ſolent.

Tabulæ non inſtrumenti tantum ſed & contractuum, & alterius cuiuſcunque negotij dicuntur. Hinc

Tabulæ nuptiales, l.21. l.31. D. de dona. l.9. de nupt. Tertullia. lib. de pudic. has matrimoniales vocat. Firmicus lib. 7. Matheſeos ca. 7. Tabulæ dotis, l. pe. D. de dona. int. vir. & vxo. Tabulę dotales, l.12. D. de dot. prę leg. Tabulę venditionis, l.2. C. ſi mancip. ita vænie. Tabulæ emptionum, l.1. C. Theo. de iis qui vęni. æta. Tabulæ auctionales, Ambroſ. lib. 2. Epiſtol. Tabulæ contractus, l.4. C. ſi quis alt. vel ſib. Tabulę inſtrumentorum reipub. l.31. l.32. D. de furt. Tabulæ pro quibus pecunia promiſſa erat, l. 104. §.1. D. de lega. 1. Tabulæ, pro ſyngraphis, l. huiuſmodi. §. ſi ita. D. de leg. 1.

Tabulæ accepti & expenſi. Moris enim erat vt patresfamil. quęcunque per ſingulos dies aut acciperent, aut expenderent, ea primùm properè ac feſtinanter in codicem memoriæ cauſſa paratum, referrent, quæ Aduerſaria dicebantur: deinde per ocium in aliis tabulis ordine & accuratè perſcriberent. eas tabulas accepti & expenſi nominabant. de quibus Cicero in Cluentiana ſic ſcribit: Confecit tabulas diligentiſsimè. hæc autem res habet hoc certè, vt nihil poſsit neque additum, neque detractum de re familiari latere. Hinc Tabulis obſignatis agere: cùm pactio in tabulas relata eſſet. Cicero 1. de Orat. Tu mihi cùm in circulo decipiare aduerſarij ſtipulatiuncula, & cùm obſignes tabellas clientis tui, quibus in tabellis id ſit ſcriptum, quo ille capiatur: ego tibi vllam cauſſam maiorem committendam putem? Item Tuſcul. 5. Tu quidem obſignatis tabellis agis mecum, & teſtificaris quod dixerim aliquando, aut ſcripſerim. Nã de teſtationibus locus hic ex Quintiana documento eſt: Neuius pueros circum amicos

dimittit. ipſe ſuos neceſſarios corrogat. veniunt frequentes. teſtificantur iſti P. Quintium non ſtitiſſe: & ſe ſtitiſſe. tabulæ maximę ſignis hominum nobilium conſignantur. Idem in Piſoniana: Iſte claudus, quomodo aiunt pilam retinere: quod acceperat, teſtificari tabulas obſignare velle.

Tabula, libellus proſcriptionis. Vlpia l.13. §.5. D. de acti. empt. Cum venditor ſciret fundum pluribus municipiis legata debere, in tabula quidem conſcripſerit, vni municipio deberi. Cice. in Quintiana perpetuò libellos appellat.

Tabulas nouas dicebant Romani legem quæ ferebatur de ære alieno plebi inuitis creditoribus relaxando: Quæ lex ſęplus Romę lata eſt, maximáſq; ſemper turbas peperit.

TABVLÆ diuinæ, Decem præcepta, in quibus miſericors DEVS viua voce notitiam naturalem, propter originis vitium in hominibus obſcuratam, renouari voluit: vt certum extaret teſtimonium, has eſſe naturæ leges, Verbo DEI confirmatas, quas in animis hominum quoque inſculpſiſſet. Futurum enim prouidebat, vt imbecillitate quadam in errorem facilè lapſuri eſſent homines, niſi certú extrinſecus adiiceretur pręſcriptum, ad quod hęſitantes confugerent. Enimuerò vtcunque hoc ſit factum, videmus tamen Gentes falſa perſuaſione à naturali iudicio aliquando eſſe abductas. quid igitur credamus futurum fuiſſe, ſi nulla extarent literarum monumenta diuina bonitate nobis de iure naturali data? Perpendendæ igitur diligenter hæ tabulæ, ceu fontes humanarum duodecim Tabularum, & totius Iuris Gentium & Ciuilis.

TABELLÆ tres olim iudicibus dari ſolebant: in quarum vna A littera inſcripta erat, Abſolutionem ſignificans; in altera C, cõdemnationem denotans; in Tertia N.L. id eſt non liquere, quo Ampliatio indicabatur.

TABELLARIÆ leges quatuor latę fuerunt, quibus ſanciebatur vt populus Rom. non voce (vt antea) ſed tabella ſuffragium in comitiis ferret, vt ita omnino liberum iudicium ſuum in magiſtratibus creandis haberet. De hac tabella ita Cicero in Planciana loquitur, Frontes, inquit, aperit hominum, mentes tegit, eámque libertatem dat vt quod velint faciant, promittant autem quod rogantur. De his legibus latiùs diximus in Catalogo legum Rom.

Tabellæ appellatio in l. fi. Cod. de præd. decur. lib. 11. eo ſenſu accipi debet, quo periculum in Rub. C. de ſent. ex peric. recit. id eſt pro ſcriptura breui concepta. Nec ex tabella, inquit, decretum recitari: ſed curialium, vel maioris partis curiæ relatione currente.

TABELLIONES, publici ſunt contractuum ſcriptores, l. t. C. vt nemo ad ſuum pat. l.2. C. de eunuch. l. contractus. C. de fide inſtr. vel teſt. l. ambiguitatis. C. de teſta. A Græcis νομικοὶ dicuntur, & ἀγοραῖοι, & συμβολαιογράφοι, vt quę ab eis conficiuntur inſtrumenta, ἀγοραῖα ſæpe in Nouell. præcipue Nouella 44. in qua de eorum officio agitur: publica verò vel forenſia i. comparationes. C. de fide inſtr. quanquam propriè publica ea tantum ſunt quæ inſinuata ſunt apud magiſtrum cenſus, vel Duumuiros, vel Defenſores ciuitatum. Solent autem tabelliones primum contractus referre extra ordinem in ſchedam (ſic dictam ἀπὸ τοῦ σχίζειν, vel à ſcindendo, iis qui ſcidam ſcribunt) deinde redigunt eos in mundum, vel, vt d. Nouel. 44. loquitur, in chartam puram, & hoc modo inſtrumenta complentur, abſoluuntur, expediuntúrque partibus, d. l. contractus l. vlt. C. de contr. empt. Sudas Tabellionem definit his verbis: Ταβελλίων, ὁ τὰ τῆς πόλεως γράφων συμβόλαια, ὃ παρὰ τοῖς πολλοῖς νομικὸς λεγόμενος ἅπαντα ἐπιτελῶν τὰ τῶν πολιτῶν γραμματεῖα, ἕκαστον αὐτῶν οἰκείᾳ ἐπισφραγίζων γράμματι.

TABELLARIVS ſeruus, l. pe. D. de acqui. rer. do. literarum gerulus, vt Caſsiodorus loquitur.

TABVLARII, l.3. C. de tabul. lib. 10. dicuntur qui ciuitatum aut prouinciarum chartas & rationes tractant, atque ſupputant, qui præſunt tabulario ciuitatum, in quo pleraq; publica & priuatorum reconduntur, veluti debitorũ obſignatæ pecuniæ. Et de chartis liquet ex l. pen. C. eod. l. vlt. §. hi quoq;. D. de muner. & hon. l.3. §.2. D. de tab. exhib. De rationibus verò ex l.1. & l. miſsi. C. de exact. trib. l.2. C. de numer. l.1. C. de immunem. conc. l.1. C. de cenſib. In rebus tamen priuatorum plerumque adhibebantur, vel vt pro imperitis literarum ſcriberent aut ſubſcriberent, vel vt pro ſtipulari nequeuntibus ſtipularentur, quaſi perſonæ publicæ, vt ex multis locis liquet. Ac primum quidem ſerui publici fuerunt, vt patet ex l. vlt. Cod. de ſeru. reipub. man. Capitolinus in Gordianis: Non ſcribæ, nõ ſerui publici, non cenſuales illis actibus intereſſent. Seruos publicos tabularios vocat. Poſtea verò Arcadij & Honorij cõſtitutione ſancitũ vt nulli deinceps ad id officium pateret aditus, qui obnoxius eſſet ſeruituti. Hi autem conditionales erant, id eſt huic conditioni addicti & mancipati, adeo vt non poſſent ad aliam aſpirare militiã vel dignitatem: vti patet ex l. ſcripturas. C. qui potiores in pig. hab. & l.3. §.7.8. C. Th. de num. act.

Tabularius etiam pro calculatore, quem Græci ψηφιστὴν vocant, qui in tabula calculandi & computandi artem pueros docet, vel aliàs eam artem tenet, l.1. §. ludi. D. de extra. cognitio. Quem etiam eſſe huius verbi ſenſum l. vlt. D. ſi menſ. falſ. mod. oſtendit.

TABVLARIVM, pro archeio, de quo alibi dictũ, id eſt eo loco in quo inſtrumenta, literæ, tabulæq; publicæ recondebantur, in quibus omnia paſcua, prædia, vectigalia, portoria, ciuitates, redemptionéſque publicanorum perſcripta erant. Cic. de Nat. Deor. lib. 3. Sed exeamus è theatro: veniamus in forum. ſeſſum ite precor. quid? vt iudicetur qui tabularium incenderit. Virgilius Georgicõn lib. 2.

Inſaniúmque forum, aut populi tabularia vidit.

Vbi Seruius, Tabularium in æde Saturni, & ærario fuiſſe ſcribit: cum tamen Liuius lib. 43. ita ſcribat: Cenſores extemplo in atrium Libertatis aſcenderunt, & ibi ſignatis tabulis publicis, clauſóque tabulario, & dimiſsis ſeruis publicis, negarunt ſe, &c. Sumitur autem Tabularium l.92. D. de leg. 3. pro loco in quo priuata cuiuſque patrisfam. inſtrumenta, emptiones, ſeu nomina debitorum ſeruantur. In fundo autem vno (inquit Paulus) ex his qui prælegati ſunt, tabularium eſt, in quo ſunt & complurium manciplorum emptiones, ſed & fundorum, & variorum contractuum inſtrumenta, præterea & nomina debitorum.

TACERE, eſt medium inter conſentire & reprobare. Card in Clementi. Sæpe. §. ſi tamen. de verborum ſignificatione.

TACENS, an & quando videatur conſentire, declarat Bar. l. in adoptionibus. D. de adopt.

TACITA fides eſt, cùm quis non palàm rogatus in fraudem legis promittit, ſe id quod ſibi relinquitur reſtituturum perſonæ, quæ legibus ex teſtamento capere prohibetur: ſiue chirographum eo nomine dederit, ſiue nuda pollicitatione repromiſerit, l. in fraudem. 10. D. de iis quibus vt indig. l.1. & l.3. & l.40. D. de iur. fiſc. Tacitè igitur relictum videtur, cùm neque teſtamento, neque codicillis palàm datum eſt, ſed chirographo cauit is, cuius fides eligitur, quod ad ſe ex bonis defuncti peruenerit, id ei qui alioquin capiendi ius non habeat, reſtituturũ, d. l.1. l.3. in princ. & l.40. §.1. l.42. D. de iur. fiſc. l.12. in fi. D. de fideicomm. libertat. l.21. D. de inoffic. teſtamen. l.83. D. de acquir. hered. Quò bellè alludit Syneſius Epiſto. 1. quæ quatenus ex hac metaphora tacitorum fideicõmiſſorum pendet, vulgò obſcura habetur. Agit autem in ea de libris ſuis Rhetoricis, quos pro vulgò quæſitis liberis habet. Et

tamen

tamen perinde atq; iuſtos & legitimos eos complecti ſcribit, vt pro iuſtorum loco eos ac lubens ſit habitura, niſi leges, quæ acres ſunt ingenuitatis patronæ, repugnarunt. Itaque id eos demum ex bonis ſuis laturos ſcribit quod clàm & tacitè in eos ſit collaturus. Verba eius quibus hanc poſtremam orationem exprimit, hæc ſunt, ἔχει δὲ κεφάλαιον ὅτι ἂν αὐτῷ λάθρα χαρίσωμαι.

Tacita fideicommiſſa, quæ quis ei cui capere non licet, tacite rogatus eſt reſtituere, l.18.in princ. & §. 1. l. vlt. D.de his, quæ vt indign.l.13.D.ad leg.Falcid.l.3. C.ad leg. Falcid.l.17.§.in tanto. D.de vſur.l.3. D.de probationib.l.t.de delatorib.lib.10.C.Quintilia.lib.9.cap.s. Ream tuebar quæ ſubieciſſe marito teſtamentum dicebatur, & chirographum marito expirante heredibus dediſſe: & verum erat. Nam quia per leges inſtitui vxor non poterat heres, id fuerat actum, vt ad eam bona per hoc tacitum fideicommiſſum peruenirent. Scripſerat & Paul. librum ſingularem de tacitis fideicommiſsis. Porrò non eò minus tacitum fideicommiſſum eſt, quod palàm teſtator reliquerit, ſi perſonam cui reſtitui vellet, non ſignificauerit. l. 123. §. vlt. D.de legat.lib.1.Cuius rei exemplum eſt in Quintilia. Declamation. CCCXXV.in qua diues fingitur deceſſiſſe herede inſtituto bonorum paupere, cum elogio tali, PETO VT HANC HEREDITATEM TANQVAM FIDEICOMMISSAM. Ex quibus verbis tacita fides ſuſcepta arguitur. Difficile, ait, eſt quidem natura probare tacitum fideicommiſſum. Quomodo tamen probamus? Elogium ſcriptum eſt palàm, certè & manifeſtè electus hic eſt ad tranſitum hereditatis: ſilentium & fides eſt, inquam, de reſtituenda hereditate, &c.

per Tacitam fidem tranſlata prædia in l. 15.§.pen. D. ad municipal. quæ in fraudem munerum ciuilium in alium nomine tenus tranſlata ſunt: ita vt re ipſa maneant in prioris poſſeſſoris dominio.

Tacita Senatuſconſulta quæ olim appellarentur explicat Capitolinus in libro de Rebus geſtis Gordianor. & vide S. C. Tacitum.

Tacita pecunia l. emptor. D. de pactis. ea eſt quæ non continetur publica ſcriptura menſæ, vel alio publico teſtimonio quo modo ſi qua ineſſe credito turpitudo videatur, dari pecuniæ ſolent. Sic in veteri quodam teſtamento Sempronij Tucidani militis: Aurelius Tucidanus tacitam pecuniam ſi via Lat. O ſ. meis re. monumentum ſuo ſumptu ædificauerit, habeto. Et apud Gellium lib. & cap. 12. A P. Sulla qui tum reus erat mutua H-S XX. tacita accepit. ſic enim veteres habent libri, non tacitè, vt teſtatur Cuiac. in d.l. emptor.

Tacita IVDICIA erant cum ſenatus decernebat vt in candidatos ob eorum contentionem diſciplinæ & inſtitutis patriis legúmque iuſsis repugnantem, populíque tribus & centurias corrumpentem, iudicium tacitum fieret, quo vel antè damnarentur ambitus, vel eorum comitiis ratio non haberetur, quòd more maiorum petiſſe non viderentur. De hoc genere iudicij ſic ad Atticum Cicero loquitur: Senatus decreuit, vt tacitum iudicium ante comitia fieret, ab iis conſiliis quæ erant omnibus ſortita in ſingulos candidatos: magnus timor candidatorum. Hinc & illud eiuſdem tertio Offic. Quamuis enim demerſæ ſint leges alicuius opibus, quamuis tremefacta libertas, emergunt tamen hæc aliquando aut iudiciis tacitis, aut occultis de honore ſuffragiis.

Tacitum & expreſſum, ſi vtriuſque par ſit potentia, æquiparantur, ſecundum Bald. in l. de quibus. D. de leg.

TACITE plurifariam aliqua inſunt. Aut directò, id eſt, immediatè. Aut ex obliquo, id eſt propter aliud. Quæ inſunt tacitè directò, inſunt aut per modum conditionis, aut purè: & tunc aut ex legis diſpoſitione, aut ex rerum natura, aut ex conſuetudine, aut neceſsitate, aut ex dependentia, quia tacitè dependent ab expreſſo. Quando verò tacitum non venit ſimpliciter, ſed ex adiuncto, ex obliquo, ex vi relatoria, tunc taciti & expreſſi non eſt eadem operatio: quia quæ expreſsè fieri non poſſunt, ex adiuncto, ex relatione, ex obliquo tacitè recipiuntur. Exempla proponit Zaſius in l. cùm quid. D. ſi certum petatur.

TACITVRNITAS, l.2.§.pen. D. ad municip. l. honores.§.vlt. de decur. pro voluntate accipitur atque conſenſu.

TACHYDROMI, ταχυδρόμοι à Baſilicῶn interpretibus ad l.8.C. de curſu public. appellantur equi publici curſuales, veredi.

Τάγμα in l.1.D. de milit. teſta. mille hominum multitudinem interpretatur Vlpianus.

TAGAX apud Ciceronem lib. 6. Epiſtul. ad Atticum. Quæſtorem nemo dignum putat. Etenim eſt leuis, libidinoſus, tagax. vulgo male ſagax, aut rapax. Ducitur autem hoc verbum à tangendo, vt ait Feſtus lib. 18. & furunculum ſignificat.

TALE, ſui natura comprehendit genus, non ſpeciem, vt colligi poteſt C. de verborum ſignifica. l.1. in princip. ibi, Talem habere. & verſ. t. ibi, Nulla ſpeciali. Aliud autem eſſe talem, aliud haberi pro tali, l. mercis. & ibi Interpres de verb. ſig. Bar. in l. ſi maritus. 2.§. Legis Iuliæ. D. de adult.

TALEA pro exactione poſita fuit, quo tempore Latini ſermonis puritas deliteſcebat: quo verbo vſus eſt Speculator titu. de cleric. coniuga. per totum, eoque vtuntur Pontifices, eorúmque interpretes, vt ſæpiſsimè in eorum libris reperias.

TALIO in XII. Tab. tale eſt: vt duplio, duplum. Feſto lib.18. parem vindictã ſignificat. Verba legis hæc ſunt apud eundem, SI MEMBRVM RVPERIT, NI CVM EO PACIT, TALIO ESTO. quam legem explicuit Sex. Cæcilius apud Gellium li.20.ca.1. Sic Iſidorus lib. 5. cap. 27. Talio eſt ſimilitudo vindictæ, vt taliter patiatur quis vt fecit. Ariſtoteles de morib. lib. videtur ἀντιπεπονθὸς vocare: & ſimilitudinem ſupplicij l. vlt. C. de accuſ. reciprocam pœnam l.3. C. Th. de exh. reis. l. hi quos. C. Th. de accuſ. ius talionis ante Decemuiros induxerat æternus, ſummúſque nomotheta DEVS in lege EXODI ca. at. his verbis, δώσει ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς, ὀφθαλμὸν ἀντ' ὀφθαλμοῦ, χεῖρα ἀντὶ χειρὸς, πόδα ἀντὶ ποδὸς, &c. Sed talionem antiquauit & ſuſtulit idem legiſlator, ſapientia illa diuina apud Euangeliographum Matthæum cap.5. qui malo reſiſtendum vetuit. Talionis verbum ad beneficiorum relationem & redditionem referri poſſe idem Iſidorus ſcribit. Legis XII. Tabul. de talione loquentis meminit Iuſtinianus §. pœna. Inſtitut. de iniuriis.

TAM, ait Feſtus lib.18. ſignificationem habet præpoſitionem quandam, cui ſubiungimus quàm, pro ſic ita aliquando ex contrario ſubiungimus, quam: vt tam bonus Homerus, quàm Chœrylus malus poeta eſt. Priore ſignificato pro ita, vel ſic, apud Vlpianum l. non ſolum. D. de iniuriis. Tam etiam pro tamen accipitur apud Veteres, vt & apud Iuriſconſ. in Pandect. Flor.

Tam iure legéque. Vetus locutio, qua lege actum aliquid fuiſſe ſignificabant, quam rogari ius fuiſſet. Procul. l. ſi is qui. 44. D. de adopt. Sed ſi ſic adoptauit, vt tam iure legéque nepos ſuus eſſet, quàm ſi ex Lucio puta filio ſuo natus eſſet. Alludit autem ad arrogationis formulam, quam Gellius libr.5. ca.19. exponit. Velitis iubeatis, vti L. Valerius L. Titio tam iure legéque filius ſiet, quàm ſi ex eo patre matréque familiàs eius natus eſſet. Hinc Ciceronis locus in Oratione pro domo emendandus eſt Fueris ſanè Trib. pl. tam iure, quàm lege, quàm fuit hic ipſe Rullus. Legendum enim apparet, TAM iure ac lege, vel TAM iure legéq;. Hoto.

TAMDIV pro donec,c.ex literis.de offic.delega.

Tamdiu Reipubl.cauſſa abeſſe quis videbitur, quàmdiu officio alicui præeſt: quòd ſi finitum fuerit officium, iam deſinit abeſſe Reipublicæ cauſſa. Vlpia.l.ſi cui.D. ex quibus cauſ.maior.

Ταμεῖον, cellarium,Nouell. Marcian.de iodl.reli.Hinc

TAMIACA prædia,rub. Cod. de præd.tamiſc. & quænam ſiot, Accur. plures affert opiniones, quas potius ſomnia dixeris. Alciatus arbitratur fundos Tamiacos, eſſe qui diſpenſatori publico præſtabant annuos fructus vectigales,quibus ille poſtea in domo imperatoris diſpenſabat alimenta. Nam ταμίας diſpenſatorem ſignificat.

TAMEN ATSI,pro quamuis l.interdum. D.quod falſ. tut.auct. vt apud Ciceronem in Epiſto. ad Plautium.

TAMEN,vide de hac dictione Bartol.l.vnica.D.ſi quis ius dicent.non obtemp.

TANGERE quid,deſcribere, intentionem facere,& circumuenire.Cicero,Conſilia,ait,eius omnia tetigi.

TANQVAM ſimilitudinis potius, quàm veritatis nota, c.dudum.2.de elect.ext.quandoque veritatem ſignificat §.ſacra.in proœmio Decreta.c.cum pro cauſſa.de ſent.excom.vide Bernar.c.ſolitæ.de maio.& obed.

TANTI, id eſt, tam multi, l.65. D.de leg.1.Quòd ſi minus ſunt,in tantos quanti inueniuntur:id eſt in tot quot inueniantur.Iuſtiu.l.23.C.de legat. Niſi ſpecialiter expreſſerit,& dixerit teſtator, tantas quidem partes velle vnum,tantas autem alterum habere.

TANTVM quandoque adiectiuè ponitur, quandoque ſubſtantiuè. Aliquando excludit. Quandoque includit,l.cùm teſtamento.D.de verborum ſignificatione. Interdum reſtringit,& limitat,l.properandum.§.1.C. de iudic. plerunque temporis qualitatem ſignificat, l. fi.C.de edict.diui Had.toll. Aliquando ſimilis cauſſæ excluſiua eſt l.ob æs.C.de præd.mino. Aliquando excludit quoſdam caſus, ſed non omnes, l. licet. D. de vſuf.lega. quandoque ſubauditur, l. cùm ſponſus.D. de publica.l.non eum.D.ad S C.Trebel. quod & A. Augu.lib.2.Emend.cap.1. indicat. Quandoque ponitur pro adeò,l.fi. C.de epiſc. & cler. Plerunque negationis incluſiua vox eſt, c. cùm eccleſia Sutrina. de cauſ.poſ.& prop.l.ſolemus.D.de iudiciis.

Τὰ πρῶτα,Prima Pandectarum pars nuncupatur,hoc eſt, primaria,qua nihil eſt anterius,l.2.D.de vet.iu. enucl. Continet enim principia Iuris, quod à iuſtitia homini diuinitùs inſita virtute, deſcendit: oſtendens omnium magiſtratuum & prudentium circa tractandas leges officia, vtque his rectè imperantibus obtemperetur.

TARDA nomina Romani vocabant, eos, qui in mora erant,Budæo in Comment.ling.Græcæ.

TAXARE, pro, pretio æſtimare, apud Plinium. Hinc Taxatio dicitur, Feſto teſte, quæ fit certæ ſummæ, quam iudex etiam poſt principale negotium definitum,facere poteſt,l.terminato.C.de fruct.& lit.expēſ.

TAXATIO ſumitur, vti Iuſtinianus auctor eſt in Nouel.63.& Nouel.82. ἀντὶ τῆς ῥητῆς ποσότητος ὁριζομένης παρὰ τοῦ δικάζοντος: ideſt pro ſumma quadam (pecuniæ)ab eo qui iudicio præeſt, definita. id quod plerunque fit iuriſiurandi in litem refrenandi cauſſa,l. videamus.§. penult.D.de in lit.iur.l.3.§.præterea. D. ad exhib.l.arbitrio.§.1.D.de dolo.l. qui reſtituere. D.de rei vindic. Vel,auctore Sex.Pompeio,Cum arbitro præſcribitur vſque ad quam ſummam ius ei ſtatuendi ſit. Taxationes etiam dicuntur in teſtamentis & contractibus, præſcriptiones quædam verborum,quibus oratio aut coercetur,aut dilatatur.nam plerunque taxationes efficiunt, vt minus quam dictum ſit debeatur: vt ecce ſiquis vendat pondo olei quod natum erit;ſunt hæc verba,Quod natum erit,loco taxationis: & ideo x.pondo emptori,niſi nata ſint,non debebuntur: & ſi quinque a dumtaxat nata ſint,hæc ſola debebuntur, l. ſi debitor. §.veriſimile.D.de contrahend. empt.cui, vt & inſcriptionum ſimilitudo ſuadet, optime l.cum certus.D. de trit.vi. & ol. legat. coniungetur. Nonnunquam vt plus debeatur quam dictum fuerit: quemadmodum ſiquis vendat XVIII.iugera fundi,& quod eius admenſum eſſet,ad ſingula pretium conſtituat:ſunt hæc verba,Quod eius admenſum eſſet,loco taxationis: & ideo xx.inuentis.pro xx.pretium debebitur,l.qui fundum.§.qui agrum. D. de contrah. empt. Sic alibi traditur, hæc verba,Quicquid ad te peruenit,haberi loco taxationis, & nihil ex eo quod peruenit prorſus deduci, diſsimiliter atque ſi vir vxori dotem relegaſſet, l.Mæulo.§.vlt.D.de legat.lib.2.Illud etiam quod veteres in vino diis offerendo ſoliti erant dicere,Macte vino inferio eſto,taxationis vim habuit:atq; ita cenſuiſſe Trebatium ſcribit Arnobius lib.7. aduerſ.gentes.Inferio, inquit Trebatius,verbum ea cauſſa eſt additum,eáque ratione profertur, ne vinum omne omnino quod in cellis atque apothecis eſt conditum, ex quibus illud quod effunditur ſumptum eſt, eſſe ſacrum incipiat, & ex vſibus eripiatur humanis.Addito igitur hoc verbo, ſolum erit,quod inferetur,ſacrum. Cuiacius Obſeru. lib.2.cap.12.

TECTA ſarta,vide SARTA tecta.

TECTORES ſunt dealbatores, qui κονιᾶται Græcis dicuntur, id eſt qui opere tectorio parietes inducunt: alias albini,ſeu albarij dicti:ſicque vſurpatur hoc verbum l.5.§. ſed interdum.D.commoda.& l.27.in fi.D. ad leg.Aquil.vbi tamē pro tectori,Budæus legendum cenſuit victori,contra Baſilicῶν expoſitionem,quæ κονιατῇ habet. Sic etiam vſurpatur hoc verbum l.1. C.de excuſatio.artific.lib.10. Horum opificium ita Tertullianus lib.de Idololatr.explicat.Scit albarius tectoria inducere,& ciſternam liniare, & cymatia diſtendere, & multa alia ornamenta. Præter ſimulachra parietibus incriſpare. Hinc

TECTORIVM, τοῖχος κεκονιαμένος, κονίαμα, erat incruſtatio quædam & quaſi integumentum parietis aut columnarum: ea cruſta aut calce pura fiebat, aut gypſo, aut calce & arena, aut calce & marmore. De tectoriis Vitruuius libr.7.capit.2.& 3. Vlpianus l.3.§.4.D.de in rem verſ. Sed ſi mutua pecunia accepta, domum dominicam exornauit tectoriis, &c. & paulo pòſt,Pati debet dominus creditorem hæc auferre: de tectoriis loquens.Celſus l.38.D.de rei vindica. Neque malitiis indulgendum eſt, ſi tectorium puta quod induxeris, picturáſque corradere velis, nihil laturus niſi vt officias. Loquitur de illinimento, quod auferri non poteſt.Neratius l.44.D.de vſuf. Vſufructuarius nouum tectorium parietibus qui rudes fuiſſent, imponere non poteſt.Sic vulgaria tectoria in l.13.in fin.D.de ſeruit.vrb. quæ Seneca gregalia vocare videtur lib.13. Epiſt.vbi baluea gregali tectorio inducta dicit.

TEGVLÆ à tegendo, quæ adfixæ ædificij pars cenſentur,l.nam & ſi ramos.D.quod vi,aut clàm.l.granaria. §.tegulæ.D.de actio.emp.

TELONARII, in l.3. de indulgent.debit.in C.Theod. Moſchopul. in libro περὶ σχεδῶν, τελώνης, αὐτ, ὁ τὰ τέλη ὠνούμενος. οἱ δὲ ἄνευ οἱ τὰ τῆς θαλάττης, καὶ τὰ τοῦ αἰγιαλοῦ διαπραγμένοι νῦν. Canonem telonei apud Caſsiodo.lib. 5.epiſt. ad Ampel. legimus, Gotthorúmque regibus penſitatum fuiſſe inde intelligimus. Et planè telonea inter regalia ponuntur in conſtitutione Friderici Imperatoris,quæ ad finem lib.2.de feudis tit.56.poſita eſt. Ad quam pertinet quod Radeuicus lib. 4. de geſtis illius Imperatoris capite 5. ita ſcribit, Tam epiſcopi quàm primates,vno ore,vno adſenſu in manum principis regalia reddere,primique reſignantium Mediolanenſes extitere. requirentique de hoc ipſo iure quid eſſet, adiudicauerunt ducatus, marchias, comitatus,

conſu

conſulstus,monetas,telonea,ſodrum,vectigalia,portus,pedatica,molendina,piſcarias,portus,omnémque vtilitatem ex decurſu fluminum prouenientem.

Telvm, inquit Caius,vulgò quidé id appellatur,quod ab arcu mittitur : ſed nunc omne ſignificatur, quod mittitur manu.Ita ſequitur,vt & lapis & lignum,& ferrum hoc nomine contineatur.dictúmque ab eo,quòd in longinquum mittitur, Græca voce figuratum, ἀπὸ τοῦ τηλοῦ. & hanc ſignificationem inuenire poſſumus,& in Græco nomine.nam quod nos Telum appellamus, illi βέλος appellant. eóque nomine vulgò quidem id ſignificatur, quod ab arcu mittitur : ſed non minus omne ſignificatur, quod cum mittitur manu, ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι. Admonet nos Xenophon : nam ita ſcribit, καὶ τὰ βέλη ὁμοῦ ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι. & id quod ab arcu mittitur, apud Græcos quidé proprio nomine τόξευμα vocatur:apud nos autem communi nomine telum appellatur. l. 233. D.de verborum ſignificatione. Et ita hoc verbum ſumitur in l. 1.§.occiſorum.D.de ſenatuſc. Silania. & in leg.Cornelia de ſicariis,ſic verbũ hoc accipiendũ eſt: §.item lex Cornelia.Inſtitut.de public.iud.Feſtus verò lib. 1. Tela ab armis proprietate ſignificationis hoc diſtare ſcribit,quòd tela ſint ea,quibus procul prœliamur:Arma verò ab humeris dependentia.

Temere litigare,controuerſiámq; mouere dicuntur, qui per calumniam quid petunt, aut ſine iuſta cauſſa experiuntur, l.29.§.1.D.de liber.cau.l.79.D.de iudic. Inſti.de pœna tem.litig. Non temere,pro,non paſſim, facilè, in l.7.§.ſed & ſi quis.D.de iniur. Sic apud Suet.in Domitia.cap.19.

Temeritas eſt,cum quid facimus propria voluntate, & citra ſuperioris auctoritaté, Geminia.in c.eum, qui.§.inſuper.de præbend.& quando ſit actus prohibitus,vt idem ibidem ſcribit.& vide Bartolũ in l. prima D.ad Turpillia.

Temeritas accuſatorum, tribus modis detegitur, & tribus pœnis ſubiicitur.Aut enim calumniantur,aut præuaricantur, aut tergiuerſantur. Calumniari eſt falſa crimina intendere. Præuaricari verò,eſt vera crimina abſcondere. Tergiuerſari in vniuerſum ab accuſatione deſiſtere.Martian.auctor in princip.l.primę ad SC. Turpil.

Temerarivs quis dicatur,vide extra de ſententia excommu. Temerarius litigator intelligitur, qui neque intentionem ſuam probat, neque allegationum cauſſam habet. Notus eſt titulus apud Imp. 4. Inſtit. de pœna temerè,id eſt,abſque cauſſa litigantium.

Temerarii,violatores,c.fi.§.fi.de pœn.lib.6.

Temerator,falſarius,l.ſi quis obrepſerit.D.de falſ.

Temones inter præſtationes & munera referuntur in l.4.C. de proxim. ſacr. ſcrin. lib. 12. vnde

Temonarii, qui ea munera exigebant, id eſt aurum tyronicum,tyrones,equos,l.8.C.de priuileg. eor.qui in ſac. palat. in qua tamen vulgo malè turmariorum legitur; aut, vt alij emendant, telonariorum.quod vitium ſatis perſpicuè ex eo deprehenditur, quod eo in loco Capitularios eos vocari Impp.aiunt,& ex Symmacho lib. 2. Epiſt. vbi Capitularios taxationem tyronis poſtuiſſe legimus.Hos protoſtaſiæ,ſiue prototypiæ, onere fungi indicat l.8.C. Th.de deſert. Si temonarius, inquit,prodiderit deſertorem, protoſtaſiæ onere biennio releuetur.

Temonarivm,id eſt vt ait Syneſius in epiſt. ἀπαίτησις τοῦ στρατιωτικοῦ χρυσίου τοῦ καλουμένου τυρωνικοῦ. Imp. Valentinianus & Valens in l.7.C.Th.de tyron.Si aurum, inquiunt,fuerit pro tyronibus inferendũ,vnũquemq; pro modo capitationis ſuæ debitum redhibere oportet.& ne aliquod dubium relinquatur, ſolidorum numerũ,qui temonario inferẽdus eſt,deſignamus. Hinc

Temonaria functio,l.14.C.Theo.de extraord.muner.ex qua & probari poteſt capitulariam functionem eandem eſſe.Sic Temonaria onera,l.1.C.de palat.ſacr. larg.lib.12.& l.4.de dignitatib.lib.eod.Cod.id eſt præſtatio tyronum,equorum,auri tyronici.

Temperare, datiuis iunctum, abſtinere ſignificat. Vlpia.in l.1.§.quod autem.de officio.præfec.vrb.Præterea curare debebit præfectus vrbi, vt nummularij probè ſe gerant circa omne negotium, & temperent his,quæ ſunt prohibita.Rem verò ſuo ordine ac menſura adminiſtrare,potiſsimùm cùm accuſatiuo iungitur, denotat, vt apud Impp.l.1. de præpoſ.ſacr.ſcri.C. lib.12. Vt inter eos,aiunt, merito dignitatis habeantur, qui pro præfectis diœceſes ſibi creditas temperarunt. Sic temperatio Reipublicæ, id eſt, moderatio, apud Ciceronem in Legibus.

Temperare vectigalis,minuere Plinio.

Tempestatis appellatione continentur niues immoderatæ, quæ frumenta corrumpunt, l. fiſtulas.§.fi. de contrahen.empt.éſtq; cœleſtis iniuria, ſiue terram, ſiue mare conturbet; l.2. §. quod diximus. D. ſi quis caut. & l. 2.ad leg. Rhod. de iactu. Vnde, calamitoſa tempeſtas apud iuriſcon.in l.ex conducto.§.ſi vis tempeſtatis. D.loca.Apud Ciceronem tamẽ pro die videtur ſumi hoc verſu,

Tertia te Phthiæ tempeſtas læta locabit.

cum verſus Homericus quem expreſsit ſic habeat: ἤματί κεν τριτάτῳ Φθίην ἐρίβωλον ἱκοίμην.

Templvm,amplum tectum Iſidoro, vide Alcia. l.malum.de verb.ſig. Templum iuſtitiæ, l.1.§.cum hac. C.de ve.iu.enucl.

Templarii, ſunt præceptores, vel cõmendatarij & perſonæ religioſæ,c.cum ex eo.de ſentent. excõmun. Io.And.Rub.de regul. Templarij, ordo quidam militum iure,vt ait Volaterranus.lib.21.ἀνθρωπολογ.deſtructus.quod Albericus in Lexico negat.

Temptat,pro tentat dicere,& adfirmare nititur, in l. 160.D.de verbor. ſignific.l.3.D. quib. mod.vſusfruct. amitt.l.11.§.quod ait prætor.D.quod vi aut clàm.l.2.§. & Africanus.D. ad Tertyllia.l. 10. D.de adq. poſſ.in Pand.Florent.Vide Tentare.

Tempvs,eſt ex cæli ſoliſque vertigine deductum ſpacium, quo rerum omnium agitationem viciſsitudinémque metimur.Quòd reſpiciens Christvs ipſe, mutationem rerum nobis ob oculos poſuit, cum diceret: Vnius diei, ſcilicet breuiuſculi temporis, duodecim horas eſſe,quæ hominem ſæpe in aliam ſententiam pertrahunt. Nulla eſt qualitas, quæ in rebus humanis maiorem vim habeat,quàm temporis viciſsitudo. Tempus enim dat roſas,& mutat omnia:cuius qui rationem non habet, is planè nihil poteſt in Iure ſecundum æquitatem diffinire.

Temporis habere rationem,in omnibus rebus bene feliciterque conſtituendis,plurimùm referre, natura ſatis manifeſtum eſt. Attamen plerique, cum id non credant,coguntur experiri,atque,ſtultorum magiſtro,exitu tandem belliſsimè docentur. Nemo enim commodum voti ſui ſucceſſum ſperabit, qui tempeſtiuitatem aut ignorat,aut contemnit. Quis non videt agriculturam,ſationes,meſſes,vindemias, inſitiones, propagationes in tempore vtiliter exerceri:at contrà, neglecta opportunitate,omnia iſta aut calore,aut congelatione prorſus interire? Quotum exiſtimabis ſine periculo nauigaturum, nullo temporis diſcrimine obſeruato? An non palàm conſtat, vſum optimarum herbarum, adde etiam quotidiani cibi,prorſus nihil prodeſſe nobis,aut etiam nocere,niſi in tempore ſumamus? Quis item principes feliciter adiuerit extra tempeſtiuitatem? Sicut Horatius,mittens olim Auguſto Cæſari librum,diligenter monebat portitorem,vt tempeſtiuiter adiret, ac molliſsima fandi tempora obſeruaret. Quò ferè pertinet, quod Imperatores in l. ciuitas.C.

de offic.recto.prouinc. Ciuitas (inquiunt) Rhodiorum iniuriam ſuam non tam decentar, quam ſerò conqueſts eſt. In ſumma, omnis humana actio ſuam expoſcit tempeſtiuam occaſionem:quam niſi mordicus retineamus, res ipſa vnumquemque docebit, quàm verum ſit, quod dici ſolet: Noſce tempus: Poſt feſtum venire, miſerrimum eſt. Alioqui videbimus, quàm ſæpe nobis ex lucro damnum, ex voluptate moleſtiam, ex amicitia ſimultatem adferet neglecta tempeſtiuitas: vt mihi inſanire videantur, qui nihil referre putant in rebus publicis ac priuatis, quid quoquo tempore fiat.

Temporum diſcipiina, pro bonis moribus, & eorum obſeruatione, accipienda eſt, C. de pactis.l.vitima, in fin.

Tempus continuum dicitur, quod continuò currit, & in quo ſubducuntur tam dies feſti, quàm operarij: tam dies abſentiæ, quàm præſentiæ. Tempus verò vtile, quod vtiliter præterfluit, in quo dies feſti non ſubducuntur: & in quo actor, vel per ſe, vel per procuratorem agere poteſt. In quo item habetur reſpectus, an quis iudicis copiam habere quiuerit. Vide Hegend. in titu. C. de temp. in int. reſtit.

Tempus æſtimationis dupliciter conſideratur. Nempe, tempus à quo, & tempus ad quod. Tempus à quo, id eſt, quando incipiat ratio haberi æſtimationis, à quo tempore. Sed tempus ad quod, id eſt, quando finiatur conſideratio æſtimationis, vſq; ad quod tempus duret æſtimatio. Et ſic tempus à quo, reſpicit initium; ſed tempus ad quod, finem. Zaſ. in l. vinum. D. ſi cer. pet.

Tempus modicum, quandoque trium, aut quinque dierum eſt, l. & ſi poſt tres. D. ſi quis cautio. cum ſimilibus. Quandoque accipitur de decem diebus, vt in l. promiſſor Stichi. de cōſtituta pec. quod & Euſtathius in lib. de varia obſeruat. tempo. adnotat περὶ ἡμερῶν. Interdum dies triginta ſignat, l. 1. §. 2. de itiner. actúque priua. Interdum duorum menſium ſpacium, l. ſancimus. C. de fideiuſ. cum ſimil lib. idque Euſtathius obſeruauit eodem lib. περὶ ξ. ἡμερῶν. Quandoque trium, l. de operis. C. de ædific. priuat. Eſt & aliquando quadrimeſtre, l. ſi debitori. D. de iudic. cum ſimilibus. Quandoque decem menſium, l. 2. C. de nuptiis. Quandoque quinquennium, l. 1. §. quod dictum. de ſeparat. Præterea, Iudicis arbitrio relinquitur diffiniendum, l. ab hoſtibus. §. finali. ex quibus cauſsis maior.

Tempus quod excedit hominum memoriam, ſpecies eſt vſucapiendi omnium efficaciſsima: poſt tantum enim ſeculum nullo probationis genere homini poſsibile eſt, aut defendere, aut impugnare fidem poſsidentis. Quomodo autem probari debeat, memoriam non exſtare, nemo melius, quàm Paulus ipſe tradit, in l. penultima. de probatio. & in l. ſecunda. §. idem Labeo. de aqua pluui. arcend.

Tempus triginta dierum, dicitur pleniſsimum, ad deliberandum ſuper quocunque negotio. per textum & gloſ. in Authen. de appellat. §. 1. coll. 4. vide Euſtathiū vbi ſuprà.

Tempus motæ litis, id eſt, quo lis conteſtata eſt, c. ex parte. 2. de verb. ſignifi.

Tempore fit iniuria, ſi in ludis & in conſpectu Prætoris, l. Prætor edixit. D. de iniur. & famoſ. libel.

Tempore liberari dicuntur, qui temporali actione tenentur, cuius dies cedit, l. 3. D. quæ in fraud. cred. l. vit. in fin. D. rem rat. hab. l. 1. §. item ſi periculū. D. de vent. in poſſ. mitt. l. 5. §. quotieſcunque. D. de Carb. edict. l. 45. D. de admin. tut.

Tempore perituræ res dicuntur, quarum actionis dies exiturus eſt, l. 3. D. de feriis. l. 12. D. de procurat.

Tempore eodem fieri intelliguntur quandoque, etiam ſi non ſimul, aut ſubitò, eodémve puncto, ſed ſucceſſiuè fiant. l. antiqui. D. Si pars heredit. petat. l. Areſcuſa. de ſtatu hom.

Tempora media non nocere, ſolemus dicere. Vtputa ciuis Romanus ſcriptus heres, viuo teſtatore factus eſt peregrinus: mox ad ciuitatem Romanam peruenit: media tempora non nocent, l. ſi eiuſmodi. D. de hered. inſtitu.

TEMPORALES actiones dicuntur, quæ certo temporis ſpacio terminantur: & perpetuis opponuntur. Inſti. ſub tit. De perpet. & temp. act. Imperatorum tamen conſtitutionibus in perſonam actiones annis triginta: in rem verò decem aut viginti annorum ſpacio circumſcriptæ ſunt, l. 3. C. de præſcript. trig. ann. & ſub tit. De præſcript. dec. vel vig. Antiquitus autem omnes actiones, ſiue ex leg. xii. Tab. Plebiſcitis, Legibus, Senatuſconſultis, ſiue ex Principum Conſtitutionibus proficiſcerentur, perpetuæ erant, hoc eſt, in centeſimum vſque annum, & fortè vltrà, competebant, vt gloſ. innuit in l. 1. C. de præſcrip. 30. vel 40. anno. Sed quia ius vigilantibus ſcriptum eſſe Scæuola ſcribit, l. pupillus. in fi. D. quæ in frau. cred. conſtituentibus diuis principibus factum eſt, vt actiones certos fines haberent, vltra quos non viuerent: & ſic perpetuitas illa vetus ad aliquot iuges annos vulgò eſt reſtricta, & coarctata, quæ ſupra hominis vitam olim extendebatur. Igitur omnes actiones, quæ antiquitus perpetuæ fuerant, nunc temporales ſunt, & ad certum tempus per Conſtitutiones coarctatæ.

Temporales exceptiones, atque dilatoriæ ſunt, quæ non ſemper locum habent, ſed euitari poſſunt: qualis eſt pacti conuenti temporalis. Gaius in l. exceptiones. D. de except. præſcript. & præiud.

TEMPORARIVS tutor datus ad certum tempus, & finitum, l. ſecunda. D. de tutor. & curator. dat. apud Albericum temporaneus eſt, ſed reclamante ſenſu. Eſt enim temporaneum, quod ad tempus pertinet, ſiue quod ſubito, & in tempore fit.

TEMVLENTIA, pro vinolentia. Imperatores in l. vnica. C. Siquis Imperator. maledix. Ac temulētia turbulentus obtrectator temporum noſtrorum fuerit. Temetum exiſtimat Interpres eſſe genus optimi vini, cum pro vino quocunque accipiatur. Dictum, quòd tentet, hoc eſt, labefactet mentem.

TENAX ſui iuris dicitur, qui tam arctè ius ſuum ſeruat, vt de eo demere, aut auferri ſibi ab aliquo ne tantillum quidem patiatur. Quod auarorum eſt dominorum proprium in ſuos colonos.

TENDIT, pro ſpectat, vel vergit, cap. ſtatutum. de reſcriptis in 6.

TENERE merum factum ſignificat, & ad poſſeſsionem corporalem refertur. Tenet enim qui corpore poſſeſſioni inſiſtit, licet non poſsideat, l. 9. in fin. D. de rei vindic. Itaque tenere & poſsidere ſeparantur, l. 18. D. de acceptilationib. Quinetiam in quos ius poſsidendi non cadit, quales ſunt ſerui, hi tenere rectè dicuntur, l. 38. §. hæc quoque ſtipulatio. D. de verbor. obligatio. l. 49. §. 1. D. de adquiren. poſſeſsio. l. 4. §. item ſi eam rem. D. de vſucapion. Huius etiam verbi nouam ſignificationem ex obſeruationibus Pet. Fabri hæc refert Briſſonius, vt tenere idem interdum ſignificet, quod obtinere, & iudicio vincere. Paul. in l. viti. D. de exceptio. rei iudic. Qui in rem egiſſet, nec tenuiſſet. Imp. Anto. in l. 1. C. ad l. Fabiam de plagiar. Si verò in cauſſa tenuerit, etiam legis Fabiæ crimen perſequi poterit Philippus. & in l. 6. C. ad leg. Cornel. de falſ. ſecundùm ſcriptorum Codicum lectionem, Qui falſas tabulas dixerit, nec tenuerit. quod nonnullorum inſcitia immutatum eſt. Similiter in l. 12. C. de inoffic. teſtam. Eum, ait Gordianus, qui inofficioſi cauſſam delatam nō tenuit, à falſi accuſatione non ſubmoueri placuit. Cicero in Oratio. pro Cæcinna: Et hoc loco dixiſti Scæuolam cauſſam apud Centumuiros nō tenuiſſe. Sueto in Domitian. capi. 9. Nec repeti niſi intra annum, eáque con-

ditione

ditione permiſit, vt accuſatori qui cauſſam non teneret, exilium pœna eſſet. Vide Habere.

Teneri, pro obligari. Hinc teneri lege, aut interdicto quis dicitur, cum per legem, vel prætoris edictum, interdictúmve obſtrictus eſt ad aliquid faciendum, vel non faciendum. Sic teneri quem promiſſo, pro obligatum eſſe, accipiendum eſt. Teneri & de vulnerato, & de occiſo. Duo enim ſunt delicta, vt ait Gaius in fine l. illud quæſitum. D. ad leg. Aquiliam.

Tenet pro occupat & tegit, in l. 7. §. inſula. D. de acq. re. dom. Sed & terra teneri dicuntur, quæ terræ cohæret.

TENOR rationis, l. 16. D. de legib. Tenor inſtrumenti, l. 8. D. de ſtatu hom. Tenor ætatis, l. 28. §. penult. D. de lib. & poſtu. Tenor iuriſdictionis, l. 8. C. quod met. cauſſ. Tenor actorum, l. iij. C. de fide inſtrum. Tenor legis, l. penult. C. ad leg. Aquil.

TENOR, pro pactione contra communem feudi naturam ac rationem in contractu interpoſita, lib. Feud. 2. tit. 1. §. 3.

TENTARE, à Tendo deductum, eſt rem incertam aggredi, & diligēter inquirere: quaſi manum tēdere, vel aliam corporis partem, & experiri. Cicero in Paradoxis: Tentare volui, poſſéntne ita dici, vt probarentur. Vlpianus in l. his conſequenter. §. ſed cum. D. famil. erciſcund. Tentat etiam, pro tentat dicere, & adfirmare nititur. Vide Temptat.

Tentari ius dicitur, cum non intellectum ac incertum aggredimur, hoc eſt, experimur. Auctor Tullius in Oratione pro C. Rabirio Poſtumo.

TENVES homines in l. illicitas. §. ne tenuis. D. de offic. præſ. dicuntur qui humili ſunt cōditione & pauperes. Sic Tenuiores Cicero in Tuſcul. dicit pro pauperiores. Vnde Tenuitas patrimonij in l. 1. C. de per. tut. pro exiguitate bonorum. Eodē modo Tenuis intellectus, pro paruo & exiguo ponitur in l. fin. D. de diuort.

TENVTA verbum à doctoribus deriuatum pro ſimplici ſaiſina, quæ poſſeſſorem non facit, ſed in poſſeſſione eſſe, l. poſsideri. §. ſi. D. de acqui. poſſeſ. Huius meminere Barto. l. Fulcinius. §. ſi quis. 2. D. quibus ex cauſ. in poſſeſ. ea. Alex. conſi. 147. vol. 2.

TEPIDARIVM, & balineum Paulus pro eodē poſuit in l. 19. D. de ſeruit. vrb. Non poſſe, inquit, prohiberi vicinum, quo minus balineum habeat ſecundum parietem communem. ſed ſi talis ſit vſus tepidarij, vt adſiduum humorem habeat, poſſe prohiberi. Similiter Vitruuius lib. 5. cap. 10. vbi de balnearū diſpoſitionibus loquitur, principiò Tepidarium pro ipſa balnei cella poſuit: mox pro vaſe aheno, in quo aqua calefit.

TER enixa videtur etiam, quæ ter geminos peperit, l. terenixa. D. de verbo. ſignificatione. Ter enim factum intelligitur, quod eodem momento fit.

TERGIVERSARI, inquit Marcianus, eſt in vniuerſum ab accuſatione deſiſtere, in l. 1. D. ad SC. Turpil.

TERMINVS à terendo deducitur, vt vult Varro libr. 4. Ling. Lat. ſed ineptè, cum *τέρμα* Grecè dicatur. Eſt autem ſignum, quod agrum ab agro diuidit, id eſt limites agrorum & fines poſſeſsionum. Vnde terminare, limites conſtituere, ſeu decernere. Modeſti. l. 1. de termi. moto. Terminorum, ait, auulſorum non mulcta pecuniaria eſt, ſed pro conditione admittentiū coercitione tranſigendum. Paulus in l. ſed & loci. D. fin. reg. Si dicantur, inquit, termini deiecti, vel exarati, iudex qui de crimine cognoſcit, etiam de finibus cognoſcere poteſt. Sic l. 3. D. de adquir. poſſeſſ. l. 12. D. fin. reg. Terminos ergo, finium cauſſa poſitos lapides arboreſve accipimus, l. 1. 2. & 3. D. de term. moto.

Terminus litis, pro fine inſtantiæ, vel ſententia definitiua, §. ſed hodie. Inſtit. de ſatiſd. Is autem eſt in criminalibus biennium, ſicut triennium in ciuilibus cauſſis, l. 1. C. vt int. cert. temp. pet. Et ideo, vt ait Alciat. bis errant vulgares latrunculatores, qui ſi reum conuincere nequeunt, eum rebus ſic ſtantibus abſoluunt, vt quandocunque vel minima coniectura ducti, rurſus in carcerem trudant. Nam elapſo biennio, inquietari amplius non poteſt: & cùm accuſatori ſtatutus eſt terminus probationum recipiendarum cauſſa, ſi probatum non ſit, diffinitiuè reus eſt abſoluendus.

Terminus iuris, ad dandum apoſtolos, vt vulgò dicunt, eſt tempus 30. dierum, intra quod iudex tenetur dare apoſtolos, hoc eſt, literas dimiſſorias. Vide Marcellum, iſtorum verborum ſignificationem eleganter tractantem, in l. 1. D. de libel. dimiſſ.

Terminus ſimpliciter datus intelligitur peremptorius, c. 1. de dolo & contu. lib. 6.

Terminus peremptorius eſt quædam interlocutoria, vide Archid. c. 1. de except. lib. 6.

Termini appellatione quid veniat, docet Bartolus l. 3. de ann. lega.

Terminus, pro numero præciſo, in l. 1. D. de decre. ab ord. faciend.

TERMINALES lapides, apud Ammianum Marcell. lib. 18. qui terminos conſtituunt: hi etiam finales dicuntur in lib. variorum auctorum. de limitib.

Terminales arbores apud Paul. lib. 5. ſent. tit. 22. De quibus vide Siculum Flaccum, & Hyge. & alios auctores de limitibus agro.

TERMINATA. Paul. in l. vt ſunt. D. de verbo. ſignifi. Vt ſunt, inquit, iudicio terminata, tranſactione compoſita, longioris temporis ſilentio finita.

TERRA integra, apud Gaium in l. ſylua cædua, de verbo. ſignifi. intelligenda eſt, in quam nondum dominus paſcendi gratia pecus immiſit.

TERRENA via, ſabuloſæ opponitur. Vlpian. l. 1. de via pub. §. ſi quis. Neque humiliorē, inquit, viam ſub nomine refectionis, is qui interdicit, poteſt facere, vel in viam terrenam, glaream inijcere, aut ſternere viam lapide, quæ terrena ſit: vel ecōntrariò, de ſtrata terrenam facere.

TERRITORIVM, inquit Pompon. eſt vniuerſitas agrorum intra fines cuiuſque ciuitatis: quod ab eo dictum quidam aiunt, quòd magiſtratus eius loci intra eos fines terrendi, id eſt ſummouendi ius habet, l. 239. §. 8. D. de verbor. ſignifi. Varro autem etymologiam Territorij hanc conſtituit: Terra dicta ab eo (vt Aelius ſcribit) quod teritur. Itaque Tera in Augurum libris ſcripta cum R vno. Ab eo colonis locus communis, qui prope opidum relinquitur, Territorium, quod maxime teritur. At Siculus Flaccus aliunde huius appellationis originem deducit. Sic enim in libr. de Condi. agror. ſcribit: Ab his populis, qui ſedes in aliqua regione conſtituerant, eorúmque agros occupauerant, præmenſum quod vniuerſis ſuffecturum videbatur ſolum, territis fugatíſque inde ciuibus, Territoria dixere. Et aliàs Bellis enim geſtis victores populi terras omnes, ex quibus victores eiecerunt, publicè atque vniuerſaliter territorium dixere, intra quos fines ius dicendi eſſet: vbi mauult Briſſ. iuris dicundi ius eſſet. Huic conſentit Frontin. in libro de Agror. qualit. his verbis, Quicquid enim ad coloniæ municipiíve priuilegium pertinet, territorij iuris appellāt. Sed ſi rationem appellationis huius tractemus, territorium eſt quicquid hoſtis terrendi cauſſa conſtitutum eſt. At Iſidor. in alia penitus ſententia eſt. Territorium enim vocatum ait, quaſi Tauritorium, id eſt, tritum bobus & aratro, ab eo quòd antiqui ſulco ducto & poſſeſsionū & territoriorum limites deſignabant. Seruius in illud Virgilij lib. 5. Aeneid.

Vrbem deſignat aratro:

Quem Cato, inquit, in originalibus dicit morem fuiſſe. Condituri enim ciuitates, taurum in dextra, vaccam intrinſecus iungebant; & cincti ritu Sabino, id eſt, togæ parte caput velati, parte ſuccincti, te-

nebant ſtiuam incuruam, vt glebæ omnes intrinſecus caderent: & ita ſulco ducto loca murorum deſignabant, aratrum ſuſpendentes circa loca portarum. Vnde ei territorium dictum eſt, quaſi terribouium, tritum bobus & aratro.

Territorium opidorum, & ciuitatum, l. 3. §. non perpetuæ. D. de ſepul. viola. l. 41. §. ſi quis ad opus. D. de leg. 1. Territorium iudicis. l. ſio. D. de iuriſdict.

TERROR armorum dicitur, & ſolo armatorum aduentu, licet armis vſi non ſint, l. 3. §. qui armati. D. de vi & vi arma.

TERTIOCERIVS, eadem forma qua primicerius & ſecundocerius dicitur, qui in ordine ſuo tertium locum obtinet, l. 1. C. de præpoſit. agen. in reb. lib. 12. l. 7. C. de palatin. ſacrar. largit. lib. 11. ibi & Quartocerius eadẽ figura effertur. Inuenitur & Tertiocerij nomen aliquoties in Notitia Imperij Romani.

TERTYLLIANVM S.C. vide Senatuſconſultum Tertyllianum.

TESSERA, ſymbolum eſt bellicum, quod in aciẽ prodeuntibus dabatur, ne cõfuſione diſtraherentur, & vt inter ſe ab hoſtibus cognoſcerentur. Vel, vt ait Vegetius lib. 2. cap. 7. Teſſera dicitur præceptũ ducis, quo vel ad aliquod opus, vel ad bellũ mouetur exercitus. Polybius de teſſera militari ſcribens, πλατεῖον appellat, quod taleols eſſet, vel tabella lata inſcripta: ſed & ξυλήφιον ab eodem vocari videtur. Eſt & Teſſera frumentaria, ſignum ſcilicet frumẽtarium, quod qui exhibebat, frumentum pro portione Romæ à Principe accipiebat: vt hodie quibuſdam in locis nũmi plumbei vel ærei, vel quid ſimile quod pro ſymbolo ſit. Vlpia. l. 52. §. 1. D. de iudic. Si libertis ſuis teſſeras frumentarias emi voluerit, quãuis maior pars hereditatis emi voluerit, &c. Paul. l. 49. D. de leg. & fid. lib. 31. §. 1. Si Titio frumentaria teſſera legata ſit, & is deceſſerit, &c. Iuuenal. Satyr. 7.

Summula ne pereat qua vilis teſſera venit
Frumenti.

Turneb. Aduerſ. lib. 19. cap. 26. has teſſeras frumentarias exiſtimat dictas à Græco τέσσαρα, & fuiſſe fruſtilla lignea quadrata, certa inſignita & notata forma, quæ dabantur iis quibus ius erat petendi frumenti publici: quanquam & rotunda etiam fuerint, cum à Dione σφαίρια dicantur, id eſt globuli & pilulæ. Itaq; in Tito ſic ſcribit, σφαίρια ξύλινα μικρὰ ἄνωθεν εἰς τὸ θέατρον ἐρρίπτει, σύμβολον ἔχοντα τοῦ μὲν ἐδωδίμου, &c. idem autem Turneb. ſcribit ex Suetonio, certum fuiſſe ciuium numerum Romæ, quibus frumentum dabatur de publico. Hæc enim ſunt Trãquilli verba in Iulio Cæſare: Atq; ex viginti trecentíſque millibus accipientiũ frumentum è publico, ad centũ quinquaginta retraxit. A Græcis Teſſera frumentaria etiam σύμβολα dicuntur, id eſt τὰ διδόμενα τοῖς εἰς τροφὴν, quæ Pollux lib. 8. inter honores publicos enumerat. Non admodum autem diſſimiles erant teſſeris frumẽtariis, quæ apud Athenienſes σιτήσεις dicebantur, id eſt annonæ, quæ bene de Rep. meritis dabantur, & ius epulandi publicè in Prytaneo. Hoſpitibus etiam teſſera olim dabatur, vt hoſpes agnoſceretur. Hinc qui ius hoſpitij violaſſet, teſſeram confregiſſe dicebatur. Plautus in Pœnulo:

Deum hoſpitalem, & teſſeram mecum fero.

Idem in Ciſtell.

Abi quære vbi iureiurando tuo ſatis ſit ſubſidij.
Hic apud nos iam Alceſimarche confregiſti teſſeram.

Aliàs Teſſeræ, taxilli ſunt luſorij.

Teſſera publicæ ſecuritatis dicitur, quæ præſtatur iter facientibus. Barbari ſaluum conductum vocant.

TESSERARII, inquit Vegetius lib. 2. cap. 7. ſunt qui teſſeram per contubernia militum, aut per contubernia prætorianorum nunciant. Plutarchus videtur eos vocare διαγγέλους. Vet. Gloſſæ, γραμματεῖς. Hi è numero ſpeculatorũ fuerunt, vt iam diximus in voce Speculator. Cornelius Tacitus libr. 17. Sed tum è libertis Onomaſtum futuro ſceleri præfecit, à quo Barbium Proculum teſſerarium ſpeculatorem, & Veturium optionem eodem perductos, &c. ita enim legendũ Plutarchus & lib. veteres teſtantur.

TESSARESCAIDECADITAE, l. 5. C. de hæretic. hæreticorum genus, ab eo nuncupatum, quòd 14. Luna Paſcha cum Iudæis obſeruare contendunt, auctore Iſidoro lib. 8. cap. 5.

TESTACEVM opus Plinio libro 10. Epiſtula. de aquæductu Nicomedenſium. Aliqua pars, ait, vt mihi videtur, teſtaceo opere agenda erit. id enim & facilius & vtilius.

TESTAMENTVM, vide Teſtis.

TESTIS à teſtando, id eſt, ſententiam exponẽdo, quod ea, quæ de re geſta ſentiunt, in iudicio dicunt & proferunt.

Teſtis appellatio apud veteres latius patet: ſiquidem, vt in παρέργ. ſcribit A. Alciatus, qui nunc teſtis eſt, olim ſuperſtes & antiſtes eſt dictus, cap. forus. de verb. ſign. eo, quòd ſuper ſtatu cauſſæ proferebatur: nunc parte ablata nominis, teſtes vocantur. Teſtes hinc dictos putat Iſidorus lib. 5. Etymol. cap. 23. quòd teſtamento adhiberi ſolerent: ſicut ſignatores, qui teſtamentum ſignarent. Superſtites eos vocauit lex XII. Tab. SVPERSTITIBVS PRAESENTIB. VINDICIAS SVMVNTOR.

Teſtes omni exceptione maiores, qui nulls penitus exceptione ſubmoueri poſſunt. l. optimam. C. de contrahend. & committend. ſtipul. ſub finem. Vide gloſ. in §. item verborum. Inſtitutio. de inutili ſtipul. Ioan. Tiſtinus, quæ in teſtibus conſideranda ſint, hoc eleganti diſticho complexus eſt:

Conditio, fortuna, fides, diſcretio ſexus,
Fama, et áſque bonis teſtibus eſſe volunt.

Alij hæc his comprehendunt, vita, dignitate, & moribus.

Teſtium vſus naturali ratione à Deo Opt. Maxi. quoq; probatus, huc ſolùm ſpectat, vt publice proſit omnibus, ad tuendam veritatem aduerſus mendacia malorum. Siquidem teſtes proprie dicuntur, qui de rebus, & negotiis hominum fidem faciunt, cum dubitatur, & veritati patrocinantur. Inde appellati, quòd tueantur ſtatum cauſſæ, in Auth. de teſtibus. in princi. Teſtis autem quot capitulis dicatur inhabilis, docet Bartolus l. filiusfam. D. de dol.

TESTIMONIA, teſtationes ſcriptis comprehenſas ſignificant, & abſentium dicuntur: atque à teſtibus ſeparantur l. 3. §. idem diuus. D. de teſtibus l. 1. D. de fide inſtrument.

Teſtimoniorum modus duplex, manifeſtus, & cæcus. Manifeſtus eſt, qui certos teſtes, & præſentes habet. Cæcus, in quo multitudinem, aut ciuitatem dicimus ſcire. Cicero: Teſtis, ait, eſt Sicilia tota. Eſt etiam in cæco iuſiurandum, tabulæ, abſentéſque perſonæ, ait Donat. in And. Terent.

TESTIMONIALES in l. penult. C. Theod. de vetera. & titul. de teſtimo. exhi. & prot. l. vlt. C. The. de bon. eod. l. 156. C. Theod. de decur. ſunt miſsionis honorariæ epiſtulæ. Veget. lib. 2. Cõtubernalibus, cõpletis ſtipẽdiis per teſtimoniales ex more dimiſsis. Et hæc ſunt inſtrumenta, de quibus in l. ſi ſollemnibus. C. de fide inſtr. Epiſtolæ dicũtur in l. 1. C. de veter. l. laudabile. l. reſtituendæ. C. de adu. diuerſ. iud. l. 45. C. The. de decur.

TESTARI, inter alia ſignificat etiam ſententiam ſuam exprimere. Vnde

Teſtari, non modo teſtamentum facere, ſed & teſtibus adhibitis, quidlibet declarare, denũciare, notúmve facere ſignificat, l. 20. in princ. D. de acquir. her. Et ideo

ſolent

ſolent teſtari liberi, qui neceſſarij exiſtunt, nō animo heredis ſe gerere quæ gerunt. Eſt & de quocunq; negotio tabulas, quæ ad probationem valeant conficere, quod & Teſtificari dicitur. Tranquillus: Cū quid per iocum teſtandi gratia ſignarent. Cicer. pro Quintio: Teſtificantur iſti P. Quintium non ſtetiſſe, & ſe ſtetiſſe: tabulæ maximæ ſignis hominum nobiliū conſignantur. Pro eodē ſumitur, Obſignare & Signare.

TESTATIO, & TESTIFICATIO, actus ille teſtandi conſignandíque, ſiue perſcriptiones quædam & tabulæ teſtificandi gratia factæ & obſignatæ, l. 7. D. de ſponſalib. l. final. D. de cuſtod. reor. l. 3. D. de concubi. l. 22. ex quibus cauſsis maio. l. 20. D. de opti. leg. l. 7. D. de adſig. lib. l. 2. D. de nau. fen. l. 8. §. 1. D. de op. no. nunt. l. 39. §. final. D. de leg. 3. vbi teſtationem complecti, in teſtationem redigere, in teſtationem referre pro eodem dicuntur: ſdque ſignificant, quod vulgo dicimus, *Prendre acte*, quod & in teſtatum redigere dixit Vlpianus l. 1. §. recte. D. vſufruc. quemadm. cau. Sic Quintilianus: Itaque eum nec inutilem, ſi ad horam forte conſtiterit, nec in teſtationibus faciēdis eſſe imperitum velim. Dicitur & Conſignatio. vide Conſignatio.

Teſtatio vacuæ poſſeſsionis, l. 12. D. de contrahenda emptione.

Teſtatio, pro conuentione & denunciatione, teſtibus adhibitis facta, l. 5. §. fin. D. de admin. tut. l. 1. §. ſed & ſi quis contra. D. quod vi aut clam. Teſtatio pro teſtium depoſitione, vt loquimur, l. 21. D. de iis qui no. infamia.

Teſtationes conſignare, l. 9. §. nonnunquā. D. de pœnis.

Teſtatio priuata, ceu adnotatio, l. 5. C. de probat. Teſtatio habita, l. 4. C. de fide inſtrum.

Teſtationibus conuenire arbitrum, ne ſententiam diceret, hoc eſt, apud arbitrum adhibitis teſtibus proteſtari: vulgò appellant, cum notario & teſtibus requirere. Paulus in notab. l. non diſtinguemus. Cum quidā, inquit, arbiter ex aliis cauſsis inimicus manifeſtè apparuiſſet, teſtationibus etiam conuentus, ne ſententiam diceret. Hinc teſtationibus conuētus, l. 32. §. cum quidam. D. de arbit.

TESTABILIS dicitur cui teſtimonij dicendi ius eſt: ſdque verbum lex Horatia vſurpat, quæ de Caia Tauralia facta eſt. Contrarium eſt in XII. Tabul. ſcriptum: Improbus, inteſtabiliſque eſto. Hæc Gell. lib. 6. cap. 7.

TESTATO conuentus dicitur, qui coram teſtibus conuentus eſt, l. fin. D. pro derelict. l. 5. §. vltim. D. de adminiſt. tut. Sic Teſtatò denunciare, id eſt adhibitis teſtibus, l. 1. §. licet. D. de pericul. & commo. Et Teſtatò iubere, l. 1. D. quod iuſſu. Teſtatò, id eſt, teſtamento facto, l. 45. §. 1. D. de iure fiſc. vt inteſtato, id eſt, ſine teſtamento.

TESTATORES, ſuis teſtamentis teſtes adhibere debent, eóſque teſtabiles: nam ſi contra fieret, teſtamenta irrita eſſent. Hinc ait Harmenopulus libri 5. cap. 1. ὁ καταδικασθεὶς ἐπὶ μοιχείᾳ, οὐ μαρτυρεῖ ἐν διαθήκῃ. Condemnatum igitur nō oportuit: alioqui teſtabilis erit, teſtimoniúmque rectè dicet. quod indicat Calliſtratus l. 3. §. lege Iulia. D. de teſtibus. à contrario ſenſu, ſdque in quocunque fere criminum genere, etſi publica ſint, d. §. lege. id quod non ſolum in teſtamētis, ſed & in iudiciis, aliíſve actibus recipiēdum eſt: ſdq; Speculator ſenſit in titulo de teſte. §. ſæpe. in forma excipiendi aduerſus teſtes. Hócque ſupremæ Pariſiorum curiæ placuit auditoriis omnibus coactis 12. Auguſti, anno ſalutis 1538. & eo iure vtimur.

TESTAMENTVM definit Modeſtinus in l. 1. D. qui teſtam. fac. poſſ. his verbis: Teſtamentum eſt voluntatis noſtræ iuſta ſententia, de eo quod quis poſt mortem ſuam fieri velit. & hanc definitionem probat C. Harmenop. lib. 5. titul. 1. in princip. Azo in Summa. C. de teſtam. Bartol. l. 1. in princip. & ad fin. D. de teſtam. & Viglius inſtit. de teſtam. ord. Vlpianus tamen melius in Epitome titu. 20. ſic definit: Teſtamentum eſt mentis noſtræ iuſta conteſtatio, in id ſollemniter facta, vt poſt mortem noſtram valeat. Mentis verbo denotans non animi iudiciū (vt l. 2. D. qui teſt. fac. cū ait Labeo mentis integritatē in teſtatore deſiderari) ſed voluntatem, vt expoſuit Modeſt. quæ quoniam non ſimplex eſt enunciatio ac demonſtratio, ſed teſtata, hoc eſt apud eos expoſita, qui vt teſtes eſſent, rogati ſunt; idcirco conteſtatio dicitur. Florentinus iudiciorum conteſtationem appellat, l. 24. D. de teſtam. Idem Vlpianus l. 20. §. fin. Teſtamentum ſupremam conteſtationem definiſſe videtur. Hoc autem verbum duplex eſſe voluit Seruius Sulpitius, referente A. Gellio lib. 6. cap. 12. nam compoſitum eſſe dixit à mentis conteſtatione, vt & Iuſtinianus in tit. de teſtament. ordin. in princip. quod tamen improbat ibidem Gellius, vt & multi alij viri docti. Teſtamentum enim eadē forma videri volunt dictum, qua calceamentum, paludamentum, veſtimentum, in quibus Mentum eſt verbi productio. Oldendorpius in Lexico iuris, Teſtamentum dictum vult quaſi teſtationem manentē. Vide Alc. lib. 4. de verbor. ſignific. & Viglium in titu. de teſtam. ordin.

Teſtamentum autem eſt typus quodammodo & figura immortalitatis, non ab hominis auctoritate, ſed à natura ipſa profectum. Nam quando anima, mens, voluntas eſt immortalis, certè non debet etiam, quatenus ad bona attinet, cum mortali corpore extingui. Itaque toti humano generi nihil eſſe poteſt aut iucundius, aut vtilius, quàm vt voluntas regnet in bonis à teſtatore relictis, etiam extincto corpore: imò iuſtius id multò poſt mortem facit, reddita iam cœleſti patriæ, quàm in hac momentanea & fragili vita.

Teſtamenti ordo hic erat apud veteres, vt primo capite heredis fiat inſtitutio, ſiue vnus, ſiue plures ſint, qui in vniuerſum bona ex defuncti voluntate capiant. Sequenti capite & in ima cera, ſecūdi heredes, legata & reliqua teſtatoris voluntas & diſpoſitio ponútur: ſiue aliquos onere grauare, aut ſi quibus dari, fieríq; oportere, teſtator pro ſua voluntate arbitratus eſt: qui non heredes, ſed legatarij ſunt dicti. Alex. ab Alex. genial. dier. lib. 5. cap. 1. Certe qui hodie obſeruatur ordo in vltimis voluntatibus conſcribendis, excepta clauſula generali (quæ poſtremum locum ſortita eſt, ab Accurſianis & mere formulariis introducta, tum vſu inſulſorum recepta Notariorum) improbandus non eſt: videlicet, vt primo loco præfatio, ſecundo legata, tertio inſtitutio, quarto ſubſtitutiones, quinto ceteræ teſtatoris diſpoſitiones, inter quas exheredationes referri ſolent, ponantur.

Teſtamentum etiam pro teſtamentaria hereditate nonnunquam poni, ex Petro Fabro adnotat Briſſonius, probátque primum ex l. vlt. D. de ſecun. tabul. in qua ita eſt, Quod ſi ita heres ſcriptus ſit, vt interdū excludatur à teſtamento, eo quod nō inuenitur portio qua heres inſtitutus eſt. Deinde ex l. 14. D. de his quæ vt indign. in qua Papinia. admitti ad teſtamentum, id eſt, ad hereditatem teſtamento delatam dixit, vt apparet ex l. præcedenti. Item ex l. 2. C. de bon. matern. in qua ſic hoc verbum accipi Thalelæus notauit. Eodémq; modo & apud Sueto. in Nero. cap. 32. cum ait, Deinde vt ingratorum in principem teſtamenta ad fiſcum pertinerent, id eſt, teſtamentariæ hereditates. ac denique apud Ambroſ. in Serm. 14. in Pſal. vbi Teſtamentum adire dixit.

Teſtamentum porrò aliud erat Calatis comitiis, aliud in procinctu, per æs & libram, Prætorium, mixtum. Teſtamentum CALATIS COMITIIS erat, quod pacis tēpore calatis, id eſt euocatis pro collegio Pon-

tificum comitiis,palam,apertéque fiebat. Gell.lib.15. cap.27. Teſtamentum IN PROCINCTV dicebatur,quod militiæ tantum fiebat:cum inſtructo exercitu viri ad prœlium faciendum in aciem vocati, togáſque ſuccincti,tribus aut quatuor teſtibus adhibitis heredem nuncupabant. Gell.ibid.& Plut.in Coriolan. Et hæc quidē duo genera abolita ſunt. Teſtamentum PER AES ET LIBRAM, Græci ζυγὰ καὶ ἀντίρρια vocāt,dicebatur, cum quis alterius familiam, id eſt ius patrisfam: vniuerſum mancipio emebat,& teſtator tabulas tenens,ita loquebatur: Hæc vti in his tabulis cerisve ſcripta ſunt, ita do, ita lego, ita teſtor. itaque vos Quirites teſtimonium perhibetote. Gell. ibid.& Vlpian.cap.Inſtit.20. Et hoc genere diu vſi ſunt Romani:creditque Cuiacius id Conſtantinum primum ſuſtuliſſe in l.quoniam.C.de teſtam.vt indicant illa verba, Ademptis his quorum imaginarius vſus eſt. Teſtamentum PRAETORIVM eſt, quod ſine vlla mancipatione per ſolam ſeptem teſtium conſignationem, etiam hoc tempore magnopere obſeruatur,l.ſi vnus.C.de teſtam.& Imp.§.1. Inſtit.eodem. Teſtamentum mixtum eſt, quod ex ciuili, Prætorio, & conſtitutionum iure ita fit, vt à ſeptem teſtibus nullo alio interpoſito actu, vel eodem, vel etiam alieno anulo conſignetur, ſubſcribatur ab iis & à teſtatore, heredíſque nomen vel ab hoc ſolo, vel ab iis adſcribatur,l.28.& l.29.C.de teſtamen.

Teſtamentum HOLOGRAPHVM, inquit Iſidorus, & Valentinianus Nou.2.de teſtam.eſt manu auctoritatum conſcriptum,atque ſubſcriptum:vnde & nomen accepit. In hoc non exigitur ſubſcriptio teſtatoris, ex Conſtit.Iuſt.l.cum antiquitas.§.vlti.C.de teſtament. non exiguntur teſtes,ex Nou.Valētiniani, quæ tamen non obtinuit.

Teſtamentum improbum,contra leges:Inofficioſum, contra merita:Inhumanum,cōtra pietatē. Aſconius.

Teſtamentum iniuſtum,vide Iniuſtum teſtamentum.

Teſtamentum NVNCVPATIVVM, ſeu per nūcupationem,quod iure ciuili, coram ſeptem teſtibus nominato herede,fieri ſolet.§.vltim.Inſti.de teſtam. Atque hoc genere veteres vſi ſunt. Suetonius in vita Horatij. Deceſſit,herede Auguſto palam nuncupato, cum vrgente vi valetudinis non ſufficeret ad obſignandas teſtamenti tabulas.In hoc igitur palam heredem teſtatoris voce nuncupari oportet,l.vlti.D.de iure cod.& l.heredes palam.D.qui teſta.fac.poſſ. in qua hæc ſunt Sabini verba: Heredes palam ita vt exaudiri poſſint, nuncupandi ſunt:id eſt exaudientibus teſtibus ſeptem.

Teſtamenti factionem non ſolum is habere dicitur,qui teſtamentum facere poteſt,ſed & is qui ex teſtamento alterius capere,& ſibi, vel aliis acquirere poteſt,l.16.D.de teſtam.l.final.D.pro hered.l.31.l.49.& ſeq.D. de hered.inſtit. F.Hotom.hanc veterem locutionem eſſe vult,& à XII. Tab.manaſſe,in quibus tamen ſcriptum fuiſſe opinatur,De iis quibuſcum teſtamenti factio haberetur:non qui teſtamenti factionem haberent:arg.l.vltim.D.pro hered.l.31.l.49.D.de heredib. inſtituend.

Teſtamēti itaque factio cum his eſſe dicitur, quibus vel hereditas vel legatum relinqui poteſt,l.7.D. pro legato.l.21.D.de teſtam.tut.l.5.D.de ſeruitut.leg.§.ſeruus autem.Inſtit.de hered.Inſtit.§.teſtes.Inſtit.de teſtam. l.82.§.vlt.D.de leg.2.

Teſtamentum illud proprie dicitur, quod iure perfectum eſt. καταχρηστικῶς verò teſtamenta quoq; ea appellamus,quę iniuſta,irrita,rupta,imperfectáve ſunt. nam horum quoque inſpectionem Prætor permiſit, l.2.§.1.D.quemad.teſt.ape. Ad Teſtamenti cauſſam pertinere,quantum ad interdictum de Tabul.exhib. & edictum de aperiendis teſtamentis adtinet, videtur omne quodcunque quaſi ad teſtamentum factum ſit, in quacunque materia fuerit ſcriptum, quod contineat ſupremam voluntatē: & ideo tam primæ, quàm ſecundæ tabulæ,& codicilli hac appellatione continentur,d.l.2.§.final.& l.2.de tab.exhib. Teſtamento quoque dati tutores vidētur,qui codicillis teſtamento confirmatis dati ſunt,l.3.D.de teſtam.tut.

TESTAMENTARIVS, teſtamenti ſcriptor. Vlpian.l. quoties.9.D.de hered.inſtit.Sed ſi maiorē adſcripſerit teſtamētarius,vel quod difficilius eſt probatione, ipſe teſtator. Item, idem tractat, & ſi teſtamentarius contra voluntatem teſtatoris conditionem detraxit. item l.1.D.ſi quis aliqu.teſt.proh.l.15.§.1.l.22.§. teſtamentarius. D.de falſis.& l.3.in fin.D.ad Trebell.

Teſtamentaria appellata eſt, Cornelia lex de falſis, quòd de his,qui teſtamenta ſubieciſſent,reſignaſſent, celaſſent,ſuppreſſiſſent,falſáve ſignaſſent,recitaſſent, ſcripta eſſet. Latius verò teſtamentariæ leges quæcunque ad cauſſam teſtamentorum pertinent accipiuntur, in l.1.§.lex Falcidia.D.ad leg.Falcid.

TESTVDINEIS legatis, lecti quoque teſtudinei pedibus inargentati debentur,l.100.in fin.D.de lega.3. Ex quo apparet veteres ſupellectili ex teſtudine vſos. quod & Celſus l.7.D.de ſupell. legat. tradit. Primus autem,vt Plinius lib.33.ca.11.auctor eſt, Caruilius Pollio teſtudines ſecare in laminas,lectóſque & repoſitoria his veſtire inſtituit.

THEATRVM, & amphiteatrum diuerſa ſunt,l.7.D.de rer.diuiſ.l.3.D.de oper.publ.porrò quid alterum ab altero diſtet,exponit Caſsiodorus lib.4.var. Epiſtol. & lib.5. Epiſt. ad Maxi. vbi theatrum viſorium interpretatur.

THEMATIVM, forma diminutiua, propoſitionem, factum, caſum, ſpeciem, ſignificat. Nam his omnibus, teſte doctiſsimo Haloandro, vtuntur veteres conſulti, huius verbi loco. Inde Vlp.ad leg.Aquil.dixit, ſpeciē proponere, id quod Gaius referre caſum, de condictio.indeb.

THEMIS apud Græcos, id eſt ius fáſque, dea eſſe credita eſt, auctore Feſto, quæ ſuaderet hominibus, id petere quod fas eſſet; eādémque eſſe ipſam atque fas exiſtimabant: vnde Themiſtes, oracula & conſilia, conſultáque & leges ſancitæ dicuntur, Euſtatio teſte Homeri enarratore, id eſt, vt ipſe ait, τὰ μαντεῖα ἢ βουλὰς, καὶ τὰ βουλεύματα καὶ τὰ νομοθετούμενα. Alij Themin ius & iuſtitiam eſſe putant.

THEODORAM vxorem, Iuſtinianus ob inſignem, rarámque eius prudentiam, ad conſilia Reipublicæ adhibuit, in Authen.Iuſiurandum quod præſt.arg.§.hęc autem.in Authen.Vt iudic.ſine quoq.ſuffra.fac.l.bene à Zenone.C.de quadrien.præſcript. Veriſimile eſt quoque huius affectu datam celeberrimam illā Conſtitutionem Iuſtinian.cui caput eſt, Maximum. C.de liber.præter.qua,antiquo iure emendato, mulieribus ſuccurrit. Quamuis hæc tribus modis ſæpiſsimè ad veteris ius relabi videtur: pactis, ſtatutis, & priuilegiis. Vide Vigl.in §. ſed hæc quidem. Inſtit.de exhered.liber.

θεοῦ βία, vide Vis maior.

θεώρετρα, apud Harmen. ſunt munera quæ ſponſæ dabantur ante nuptias, cum ſe viſendam præberet, depoſito flammeo. Conſuetudo enim erat olim, vt & quarundam gentium etiam nunc eſt, vt virgines vultum velo tegerent. ὀπτήρια Philoſtrato etiam dicuntur, & ἀνακαλυπτήρια· vnde ille Antipatri iocus, qui cum deformem duxiſſet vxorem, rogaretúrque quando daturus eſſet ἀνακαλυπτήρια, Quin potius quæritis, inquit, quando ἐγκαλυπτήρια;

θεωρία in l.fi.(quæ Græca eſt) de vete.iur.enucle. Latinè viſio.

THERIACA, θηριακὰ, medicamentum aduerſus omnium animantium venena inſtitutum: de quo ex Plinio cognoſces libri 20.cap.24. Vlpianus l.12.§.21.D.

de inſtrum.vel Inſt.Idem reſpondit theriacam quoq; & cetera medicamenta, quæ ſeceſſus cauſſa dominus ibi habuit.

Thesavrvs eſt, vt inquit Paulus, vetus quædam depoſitio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat. Sic enim fit eius qui inuenerit, quòd non alterius ſit, lege nunquam nuda. 31. D. de acquirendo rerum dominio. ſicque ſumitur l. 67. D. de rei vindic.l.3.§.mercatoris.l.44.D.de acquir.poſſ. l.1.l.3.§.penult.& l.vltim.D.de iure fiſc.l.39.§.1.D.de rur.arg. Græci θησαυρὸν dicũt pecuniam, quam quis in numerato, & ad caſus repentinos repoſitã habet. Vide Alciatum lib.4.de verbor.ſigni.& Ferrar.in §.theſaur.Inſtit.de rerum diuiſ.In Pandect.Flor. perpetuò legitur Thenſaurus. quod tamen non probat Caper grammaticus, vt neque Donatus: nam Theſaurũ, inquit, veteres ſecundum Græcos, ſiue n litera proferebant. Theſaurum autem inuenire, Imp.Leo rectè beneficium Dei appellat: interpretatúrque theſaurum, mobilia condita ab ignotis dominis tempore vetuſtiore, l.vnica.D.de theſaur.C.libr.10. Tryphoninus autem donũ fortunæ vocat in l. ſi is qui in aliena. D. de acquir.rerum domin. Refertur elegans Scæuolæ reſponſum titul.de rei vindic.l.67.quod haud grauatè adſcripſi: A tutore, inquit, pupilli domum mercatus, ad eius refectionem fabrum induxit: is pecuniam inuenit. quæritur, ad quem pertineat. Reſpõdi: ſi non theſauri fuerunt, ſed pecunia forte perdita, vel per errorem ab eo ad quem pertinebat, non ablata: nihilominus eius eam eſſe cuius fuerat. Theſaurum Caſsiodorus lib.6.definit, depoſitiuã pecuniam, quæ longa vetuſtate competentes dominos amiſit.

Thesavrorvm praepositos habebãt Imppp. Conſtantinopolitani & comites, l.pe.C.de murilegulis, l.final.C.vt dignit.ord. Hinc

Thesavrarii, cuſtodiæ theſaurorum ſuorum præpoſiti, l.1.de can.largit.titul. &

Thesavrienses, lege ſecunda. C.de palat. ſacrarum largition. qui ſunt officiales Comitis ſacrarum largitionum, & apparitores. Dicuntur etiam Comites theſaurorum. Erant & Theſaurienſes claſsis, quorum fit mentio inter officiales ſacrarum epiſtolarum l.vltim.C.de diuerſ.offic.libr.12. qui iidem videntur fuiſſe qui vicarij Macedoniæ, quorũ & ibi fit mentio.

Thesis, θέσις, ait Alciatus, generalis, & indeterminata adſertio quæſtionum modum complectens, quales ſunt apud nos regulæ iuris.

Thesmophylaces dicuntur Legum, & Inſtitutorum cuſtodes. Budæus in Annotat.prior. l.1. de iuſt. & iure.

Thlasiæ, ſiue Thlibiæ, Latinè dicti ſunt, quibus à matre aut nutrice teſticuli attriti ſunt, ἀπὸ τοῦ θλᾶν, ἤτοι θλίβειν, quod eſt frangere. quod ſotu aquæ calidæ fiebat, & manuum attritione, vt hoc pacto pretioſiores eſſent, & in principum deliciis. Vlp.de verb.ſignifi.l. ſpadonum. Thlibiæ, inquit, & Thlaſiæ, ſed & ſi quod aliud genus ſpadonum eſt. Item Paulus ad legẽ Corneliam de ſicariis l.hi quoque. Hi, inquit, qui Thlibias faciunt, ex conſtitutione D. Hadriani, in ea ſunt cauſſa, qua hi, qui caſtrant. Vide Ant. Auguſt.lib.3.c. 5. Emend.

Thymelici, ſiue Thumelici, οἱ ἐν ὑπορχήσει τὴν τέχνην ἐπιδεικνύμενοι, inquit Sudas: id eſt, qui perſonati artem oſtentant. eſt enim θυμέλη, locus editior, vbi actores ſaltabant. Iul. Pollux lib.4 καὶ σκηνὴ μὲν ὑποκριτῶν ἴδιον· ἡ δὲ ὀρχήστρα τοῦ χοροῦ, ἐν ᾗ καὶ ἡ θυμέλη, εἴτε βῆμά τι οὖσα, εἴτε βωμός. Scena, inquit, propria eſt hiſtrionum: orcheſtra verò, chori; in qua eſt & θυμέλη, quæ vel tribunal eſt, vel ara: id eſt locus editior, vt dixi. Vitruuius libro de archit.5 cap.8. Apud Græcos, inquit, tragici & comici actores in ſcena peragunt. reliqui autẽ artifices ſuas per orcheſtram præſtant actiones: itaque ex eo ſcenici & thymelici Græcè ſeparatim nominantur. Ex his apparet thymelicorum nomine intelligi ludios, mimos, citharœdos, tibicines, cithariſtas, lyriſtas, & qui ſunt in eodem genere. Specialiter autem videntur dici thymelici, cantores, qui modos faciebant, & ſaltationes; de quibus etiam intellexit Vlpian. l. 4. D.de his qui not.inſa. Et generaliter, inquit, ita omnes opinantur, & vtile videtur: vt neq; thumelici, neque xyſtici, neque agitatores, nec qui aquã equis ſpargunt, ceteráque eorum miniſteria, qui certaminibus ſacris deſeruiunt, ignominioſi habeãtur. Græci enim ad d.l.4.ita vertunt: οὐκ ἔστι δὲ παράδοξον τὸ ἔχειν οὐδὲ ἄτιμον τοὺς ἐκ τῶν ἀθλητῶν, καὶ τῶν λιγύρων ἐν τοῖς ὀλυμπικοῖς τὰ ἄθλα, καὶ τῶν ἐν ξυστῷ ἀγωνιζομένων. Iſidorus quoque libro 18.cap.47. Thymelicos muſicos ſcenicos interpretatur, qui organis & lyris & citharis præcinebant: ſic dictos, quod olim in orcheſtra ſtantes cantabant ſuper pulpitum, quod θυμέλη vocabatur. Phrynicus etiã ἐν ἐκλογῇ ἀττικῶν ῥημάτων, θυμέλην, ait dictum τόπον ἐν τῷ θεάτρῳ, ἐφ' οὗ αὐληταὶ καὶ κιθαρῳδοὶ, καὶ ἄλλοι τινὲς ἠγωνίζοντο. De thumelicis etiam fit mentio in l.10.D. de pollici. & l.penult.de ſpectacul.in C.Theod.Hinc

Thymelitas, l.21.C.Theod.de piſtorib.l.5. de ſcenicis, in eod.Cod.

Thynnvs piſcis marinus, de quo lege Plinium lib 9. cap.15.hinc Thynnaria piſcatio, apud Vlpian.l.7. D. commun.præd.

Τῇ δυνάμει, vi ipſa, non directò, nõ diſertis verbis, ſed idem valentibus. Vlpian.l.29.D.de recep.arb. Qui ab arbitro damnatus, non à reo, ſed ab eius fideiuſſore petit τῇ δυνάμει à reo petit: id eſt, verbo quidem à fideiuſſore petit; re ipſa, à reo. Sic enim Cicero frequentiſsimè hanc effert locutionem.

Tiae, etats, nec ad rem, nec ad dignitatẽ, ſed perſonã duntaxat referuntur, vt tradunt interpretes Põt. iuris, c.mandata.extr.de præſumpt.& c.tibi.&c.ſi pro te.de reſcript.lib.6.

Tibiale, in l.qui commeatus. D.de re mil.tibiarum armatura.

Τήβεννος, trabeæ, ornamenta Conſulum, Nouella 105. & apud Appianum, Artemidorum, Sudam, Moſchopulum, & auctorem Etymologici.

Tigni appellatione continetur omnis materia, ex qua ædificium conſtat, vineæq; neceſſaria: vnde quidam aiunt, tegulam quoque, & lapidem, & cæmenta, ceteráque, ſi qua ædificiis ſunt vtilia (tigna enim à tegẽdo dicta ſunt) hoc amplius & calcem & arenam appellatione tignorum contineri Sed in vineis tigni appellatione omnia vineis neceſſaria continentur: vtputa, perticæ, pedamenta, l.1. D.de tigno iuncto, l. tigni.62. D.de verbor.ſignific. Igitur Tigni appellatione omnem materiam in lege XII. Tabul.accipimus, vt quibuſdam recte videtur, l.tigni. D.ad exhibendum. Verba hæc ſunt legis XII. Tab. Tignum iunctum ædibus, vineæque concaptum ne ſoluito. Cõcaptum autem, id eſt conceptum cognitúmque. Hanc legem alij aliter legunt; ſed hæc mihi videtur commodior lectio.

Tignarivs faber, non ſolum is qui tigna dolat, ſed etiam omnis qui ædificat, intelligitur, l. ferri. D. de verbor.ſignific.

Tilia, arbor cuius ex cortice interiore membranulæ pertenues ſumũtur, in quibus veteres ſcribebãt. Vlp. l.52. de legat.& fid.lib.32. Librorum appellatione continentur omnia volumina, ſiue in charta, ſiue in membrana ſint: ſed & ſi in philyra, aut in tilia, vt nonnulli conficiunt, &c.

Timeo, inter ea verba numeratur, quæ idem poſſunt, àddita negatione. vide A.Alciat.l.duobus.D.de verb. ſignificatione.

Timor, ait Cicero, metus mali appropinquãtis. Tuſ-

culan. Quæſt.4. Metum autem accipiendum Labeo dicit, non quemlibet timorem, ſed maioris mali, & qui in hominem conſtantiſsimũ cadat, l.5. & 6. quod metus cauſſa.

TIMIDITAS, ex rebus, nõ ex vocabulis oritur, vt Cicero oppidò ſcitè dixit, lib.4. de finibus. Vlpian. in §. apparet. l. cùm verò is. de fideicommiſſar. libert. cenſuit obeſſe libertati nõ debere, quæ vel ſeruia petitur, vel in totum non petitur per ignauiam, vel timiditatem, &c.

TIRONES ſunt puberes 18. annorum ſumpta virili toga. quod & Plin. lib.8. teſtatur his verbis: Tanaquil, quæ eadem Caia Cæcilia dicitur, prima texuit rectam tunicam, qua ſimul cum toga pura tirones induũtur, nouæque nuptæ. Sunt & Tirones, qui nondũ in numeros relati, lecti tamen, vt militent, publicis expenſis iter faciunt, & ſub campi doctore exercẽtur, l.42. D. de teſtam. milit. l. fin. D. de mun. & hon. l.4. in fin. D. de re milit. Hos notis compungi in brachio ſolitos oſtendit l.3. C. de fabricenſ. lib.11. & Veget. lib.1. ca.8. & ſuprà admonuimus in voce Stigmata. Tironum autem præſtatio & præbitio olim in muneribus publicis fuit, l.4. C. de proxim. ſacr. ſcrin. lib.11. l.2. C. de priuileg. eor. qui in ſacr. pal. l.10. C. de palatin. ſacr. largit. lib.12. l.2. C. de ſilentiar. eodem libr. Qui à prębitio. tiro. in C. Theod. Marcellin. lib. 21. Paríque ſtudio ſupplementa legionibus ſcripta ſunt, indictis per prouincias tirociniis.

TITIA lex, vide Catalogum Legum Rom.

TITIVS & Accius, vetera nomina, quibus exẽpli cauſſa vti mos erat. Varro in Teſtamento: Quòd ſi quis vndecimo menſe natus eſt, Accio idem quod Titio ius eſto apud me. Per hoc vetus prouerbium Varro ſignificat, ſicuti vulgò dici ſolitũ erat, de rebus inter ſe nihil diſtantibus, Idem Accij quod Titij: ita pari eodémque iure eſſe in 10. menſibus natos, & in 11. Hęc Gell. lib.3. cap.16.

TITVBARE, non eſt, vt Imperitum Latinitatis ait vulgus, defectuosè loqui, vel inſciẽter; ſed vacillare, hoc eſt, ægrè pedibus inſiſtere. Hinc non niſi tranſlatè teſtis titubare dicitur, cuius dictum vel ægre diſcernitur, vel vt inconſtans, ac varium exploditur. Sic Iuſtinianus vocat titubantem mentem, l. fin. C. de condit. indeb. quæ hæret, in ancipitíque eſt, atque dubia.

TITVLVS à tuendo, hoc eſt, indicando dicitur, quia tuetur & indicat id, cui ſuperſcribitur, ne incidat ambiguitas. Vnde ſolent omnibus propemodũ rerum generibus inſcribi quidam velut indices, qui oſtendant auctorem, vel materiam, vel aliam operis qualitatẽ. Et, quò magis id facerent egregiè, ſolebant olim titulos rubris literis ſcribere. Iuuena. ſat.14. *Cauſſas age, perlege rubras Maiorum leges.* Inde tituli aliàs appellantur iam nunc Rubricæ, in l.1. D. ſi cert. petat. & in l.2. §. penult. D. de interdict. Sic

Titulos magiſtratuum dicimus, per quos eorũ gradus, dignitates & imperia deſignantur. Hi autem mirum dictu eſt, quàm variis modis per ſeculorum viciſsitudines immutati ſint. Nou. de manda. princip. §. titulos. Conſtitu.17. Sic titulus Iuſtiniani Imperatoris deſcribitur, Inſtitu. & C. in princip. Item tituli Eccleſiarum & beneficiorum dici ſolent. Quomodo etiã accipiendi ſint C. vt nemo priuat. titul. præd. ſuis, vel aliis impo. Hinc

Titulus pro cauſſa ſeu formula iuſtificãdæ poſſeſsionis, hoc eſt, quo defenditur vniuſcuiuſq; poſſeſsio ab impugnatione alterius. Vt ecce, ſi quis dubitet, vtrum iuſtè poſsideam, ego illi cauſſam allegẽ meæ poſſeſsionis: puta, quòd emerim, vel dono acceperim; tũc cauſſa huiuſmodi ſeu formula iure probata, Pro donato, pro empto, eſt mihi titulus, tuetúrque rem meam. vide Theoph. §.1. de interdict. Vel ſic:

Titulus eſt iuſta & æquitati naturali conſentanea poſſeſsionis cauſſa: veluti Pro emptore, pro donato, l.1. D. pro ſoluto, l.3. §. vlt. D. de acquir. poſſeſ. Sumitur & pro cauſſa transferẽdi dominij, l.24. C. de rei vind. l.22. C. fam. erciſc. vide PRO.

Tituli diſtinguuntur in nominatos & innominatos, lucratiuos & oneroſos, vniuerſales & particulares, veros & putatiuos. De quibus late tractatur in principio claſsis tertiæ Oldendorpij.

Titulus verus dicitur, qui nobis ſignificat verè competere cauſſam. Putatiuus autem titulus, quem putamus nos habere iuſto quodam errore alieni facti, cum reuera non habeamus poſsidendi cauſſam. Quare tituli putatiui potius dicendi tituli bonæ fidei, iuxta phraſin Iuriſconſultorum. Hi enim vocant bonam fidem, quicquid illæſa conſcientia credimus eſſe, cum non ſit, ſcilicet tolerãdo errore lapſi. Lucratiuus eſt, cum res ad aliquem peruenit ſine onere, ſine grauamine dandi, aut faciendi, ex mera liberalitate, veluti hereditas, legatũ, donatio, dos. Hos titulos, vel cauſſas lucratiuas, eleganter recenſet Imp. in l. vnic. C. de impo. luc. deſcript. lib.10. Oneroſus autem eſt, quando res ad aliquem peruenit, cum onere aliquid dandi, aut faciendi; cum is qui rem recepit, oneratus & grauatus eſt aliquid viciſsim dare, aut facere, ſicut eſt in omni contractu. Vide Cauſſa lucratiua.

Titulus actionis, l.69. D. de fideiuſſ. Titulo tenus ære alieno allegato, l.5. §. ne tamen. D. de reb. eor. qui ſub. tut. Sub titulo operarum, l. vltim. in fine. D. qui & à quibus.

Tituli in prædiis dicebantur, vt opinatur Hotom. tabulæ, in quibus dominorum nomina inſcripta erant, vt ex iis cuia prædia eſſent, cognoſceretur. hinc Rubrica lib. Codic.11. vt nemo priuatus titulos prædiis ſuis vel alienis imponat, vel vela regia ſuſpendat. Item: De his qui potentiorum nomine titulos prędiis affigunt, vel eorum nomina in litem prætendunt. Appellantur & Signa in Rubric. inſequent. Moris autem fuit cum prædium aliquod caducum, id eſt fiſco commiſſum eſſet, vt comes priuatarum rerum ei Principis titulos teſtato, publicis perſonis adhibitis, ſollemniter affigeret. Valent. l.3. C. de bon. vacant. Tituli verò quorum adiectione prædia noſtris ſunt conſecranda ſubſtantiis, non niſi publica teſtificatione proponãtur. Quantum autem ex Nouella 30. De proconſu. Cappad. exiſtimare licet, tabulæ titulorum erant ligneæ. Cum enim ita ſcripſiſſet, Σανίδας δὲ ἀναθεῖναι προσηγορίαν τινῶν ἐχούσας καλῶν; mox infert τοὺς μόνους τίτλους ὅσοι δύνασθαι τολμῶντας ἀναθεῖναι καθόλου, οὐδεὶς περιῤῥίψει τοὺς τῶν ἀναθέντων κεφαλάς. Hinc

Tituli etiam fiſcales & largitionales, l.5. de ſuſceptorib. lib.10. C. Rubr. de canon. largit. titul. Symmach. libr. 2. Epiſtol. Et quantum in titulis fiſcalibus exigendis tua cura promouerit.

Tituli, primum erant certæ ſedes Clericis attributæ, in quibus ſuum munus exercerent. Poſtea eo nomine prædia iis ad victum cultúmque aſsignata. libr. Feud. 1. tit.6. §.1. Si epiſcopus, vel Abbas, vel Abbatiſſa, vel Dominus plebis feudum dederit de rebus Eccleſiarum, quæ iis ſubiectæ ſunt, & tituli vocãtur. In Chalcedon. concil. μηδένα ἀπολελυμένως χειροτονεῖσθαι, μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον, μήτε ὅλως τινὰ τῶν ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ τάγματι, εἰ μὴ ἰδικῶς ἐν ἐκκλησίᾳ πόλεως, ἢ κώμης, ἢ μαρτυρίῳ, ἢ μοναστηρίῳ ὁ χειροτονούμενος ἐπικηρύττοιτο, &c. Quæ verba Canoniſtæ tranſtulerunt in c. neminem. diſt.70. vbi tamen POSSESSIONES, pro PAGE vitiosè legitur. Item cap.3. Sanctorum canonum ſtatutis conſona ſanctione decernimus, vt ſine titulo facta ordinatio irrita habeatur: & in qua eccleſia quilibet intitulatus eſt, in ea perpetuò perſeueret.

TOGA, à tegendo dicta eſt, vt vult Pompo. l.180. D. de verbor.

verbor.ſig. Hanc tradit Septimius Florena à Pelaſgis ad Lydoa, à Lydia ad Romanos veniſſe. Græci quendã Tebennũ Arcadẽ (vt ex eodẽ refert Turn. Adu. li. 7. c. 20.) togæ Romanæ Inuentorẽ prædicant, qui primus id genus veſtis geſſerit, & ſinum Ionicũ naui ingreſſus in Italiam venerit, & veſtimentum propagarit, vnde & togam τήβεννον fuiſſe appellatã ſcribunt, de inuentoris nomine. Quintilianus lib. 11. ca. 3. eius formã ac figurã his deſignat verbis: Veteribus nulli ſinus: perquã breues poſt illos fuerunt. Ipſam togã rotundam eſſe, & aptè cæſam velim. aliter enim multis modis fiet enormis. Pars eius prior mediis cruribus optime terminatur, poſterior eadẽ portione altius quàm cinctura: ſinus decẽtiſsimus, ſi aliquãto ſupra imam togã fuerit: nunquã certe ſit inferior. Cornutus autẽ in Perſij ſatyr. 5. Toga, inquit, dicta eſt, quòd velamẽto ſuo corpus tegat atq; operiat. Eſt autẽ purũ palliũ, forma rotunda & fuſiore, atq; inundante ſinu, & ſub dextro veniens ſuper humerũ ſiniſtrũ ponitur. menſura togę iuſtæ ſenas vlnas habebat. Toga autem ciuium Rom. fuit propria: itaque & vbique eam geſtare iubebãtur, neque peregrinis ea vti licebat, l. ſed ſi accepto. 32. D. de iure fiſc. vnde illud Plinij lib. Epiſt. 3. Idem cũ Gręco pallio amictus intraſſet (carẽt enim togæ iure, quibus igni & aqua interdictũ eſt) poſtquã ſe cõpoſuit: Latinè, inquit, declamaturus ſum. Sueto. in Claud. c. 15. Peregrinitatis reũ, orta inter aduocatos leni contentione, togatũmne an palliatũ dicere cauſſam oporteret, quaſi æquitatẽ integrã oſtentans, mutare habitum prout accuſaretur, defenderetúrve iuſsit. Cice. autẽ & in Orat. pro Poſtumo, & in Verrinis ſatis oſtẽdit, crimini datũ fuiſſe ciuibus Rom. ſi qui, in prouinciis cũ eſſent, toga non vterẽtur. qua de re P. quoq; Scipio à Q. Maximo accuſatus fuit. Quibus autẽ ciuitatis Romanæ ius dabatur, iiſdem togæ quoque ius dabatur. vnde nomen Galliæ Togatæ: vt apud Martialem:

Gallia togata nomine dicta toga.

Toga prætexta, cuius oræ purpura intextæ ſunt. Ea pueri ad annum ætatis 16. vtebãtur: quo tempore puram, quæ & virilis dicebatur, ſumebant. Hinc Vlp. l. 23. §. 2. D. de aur. & arg. leg. Puerilia, inquit, veſtimenta ſunt, quæ ad nullum alium vſum pertinent, niſi puerorum, veluti togæ prætextæ.

Togarum autẽ varia antiquis Romanis erant genera: vt, Toga prętexta, de qua paulo ante. Itẽ toga virilis, toga picta, toga regia, quę erat auro & purpura intexta, qua reges vtebantur: quæ à Liuio inter inſignia triũphantis numeratur. Toga pura, quam tirunculi forenſes aſſumebant tirocinij die. Toga candida, quam petitores magiſtratuum induebant: vnde candidati dicebantur. Toga libera, id eſt virilis, qua ſumpta excedebant è magiſterio pædagogorum, & tutoris auctoritate, & ſuę libertati permittebantur. Hinc Propertius:

Matris & ante deos libera ſumpta toga eſt.

At eã etiã Liberalibus induere ſolebant pueri in Liberi honorem, vel liberæ vitæ ſignificationem: atque eo die prodibant cultu tironum ſumpta pura toga, id eſt virili. de quo Ouid.

Reſtat vt inueniam quare toga libera detur,
Luce geri pueris candide Bache tua, &c.

TOGATI in Impp. Conſtitutionibus, pro aduocatis & patronis ponũtur, quos Gręci συνηγόρους vocant, l. 11. §. procul dubio. C. de iud. l. vlt. C. de ſportul. & in tit. de aduocatis diuerſ. iud. paſsim. & l. 5. C. de met. & epid.

TOLLISSE, pro ſuſtuliſſe dixit Iuriſco. l. 13. §. 4. de acceptila. Tollit, pro tollere vult, exponit Accurſius in §. huic autem. Inſtit. de actionib.

TOPIARIVM opus nomen videtur habere ἀπὸ τῶν τοπίων, id eſt funiculis, vt vult Hot. Nã funiculis in eo opere opus eſt, vt lẽtæ ſequaceſq; hederę & virgæ vinctæ loco ſe teneãt, nec reſiliãt. Alij ἀπὸ τῶν τόπων. Hinc

TOPIARII ſerui, in l. 60. §. vlt. de legat. libr. 3. l. 12. §. idẽ reſpondit. & l. 17. in fin. D. de inſtrum. vel inſtruct. & apud Plin. lib. 3. Epiſt. ad Caluiſ. ſunt qui edera geſtationes conueſtiũt, formas ex plantis, fruticibus, arboribus, faciunt, variáſque ex his ſubtiliter compoſitis & plicatis figuras exprimũt & reddunt. Vnde quidam Typiarios eos efferendos contendunt, à typis, id eſt, formis ac figuris, quas exprimunt. Hos eleganter hoc verborum ambitu Iulius Firmicus lib. 8. Matheſ. cap. 10. deſignat: Vel qui, ait, buxeas arbores tondẽs in belluas fingat, aut virides porticus in circulum flexis vitibus faciat.

Τοποτηρητὰς, in Nouell. περὶ τοποτηρητῶν, qui mittuntur à præfectis Prætorio, vel comitibus, vel præſidibus iuris dicendi cauſſa. A Iuliano Anteceſſore dicuntur vicarij, Gallis *Lieu-tenants*, loci ſeruatores à Paulo Monacho li. 5. hiſt. Langbar. loci iudices, l. 2. C. de exhib. reis. Τοποτηρητὴς Sudæ ὁ ἀδ... ἀξιώματ⊙.

TORALIVM duo fuiſſe genera, Paul. ſignificat in l. 5. D. de ſupell. leg. vnum quod ſtraguli nomine contineretur, alterum quod non contineretur. Hoc autem plagam appellatum Nonius teſtatur: grãde ſcilicet linteum tegmen. ob eam, vt coniicit Hotom. cauſſam ita dictum, quod plagis, id eſt foraminibus peruium ac pellucidum eſſet.

Toralia IMPERIA, apud Paulum l. 3. D. de ſupell. leg. corruptè dici Hotom. exiſtimat, pro Toralia imperuia, id eſt denſa & non rara. Ioſephus Scaliger in ſuis in Varron. de re Ruſt. lib. Cõiectaneis veterẽ lectionem tuetur, toraliáq; imperia vocari à Paulo cenſet, veterũ more, a in e mutato, imparia, & quæ paterfamilias ſibi ſeruat præter ea quæ ſunt quotidiani vſus. eadem forma qua trapetes imparea eſſe oportere præcipit Cato: hoc eſt præter illos, quorum quotidie vſus eſſet: vt ſi in illis quotidianis aliquid fractum ſit, aut aliquid reficiẽdum ſit, eà præſto ſint, quæ in illorum locum ſufficiãtur. Trapetes, inquit, bonos priuos impares eſſe oportet. Id eſt, oportet eſſe vnos trapetes præter illos quotidianos in ſingulis torcularibus. Paria enim vocari debent quæ habẽtur quotidianæ vſioni: imparia ergo, quæ pręter illa adhibẽtur. Ideoq; idẽ Cato tit. 12. quę ſuprà imparia, dixit ſuperuacanea. Pręla, inquit, temperata quinq;, ſuperuacanea tria. Itẽ ibidem: Suculas quinque; ſuperuacaneam vnam. Addidit igitur Iuriſconſ. imparia, ne tantum ea quæ in vſum quotidianum inſternerentur, comprehenderet; ſed & ea quoque intelligeret quæ aliquando ad eoſdẽ vſus depromi poſſent.

TORQVERE, tormentum inferre cauſſa veri inueſtigandi. Donatus: Torquemus hominẽ, extorquemus veritatem, tot. tit. D. & C. de quæſtio.

Torquere ius per interpretationem. peruertere. Cicero pro Aul. Cecinna: Iuris retinere ſententiam, & æquitatem plurimum valere oportere, an verbo, ac litera ius omne torquere, &c. Inde

TORTORES legum ſæpe apud claſsicos auctores.

TORTVRA poteſt quandoque fieri in domo, non in iudicio, quando tabulæ teſtamenti patris, qui à familia interfectus dicebatur, priuſquã quæſtio de ſeruis haberetur, apertæ & recitatæ ſunt: vt in l. ſi ea quæſtio. C. de his, quib. vt indign. & ibi not. doct. circa gloſ. 2. vide Parid. Puteium in tract. de tor.

ad Torturam inferendã quæ exigantur, l. 1. & illic Cyn. C. de quæſtion. & vide Hippolyt. de Marſil. tractatũ quæſtion.

TORRENS eſt, inquit Vlpian. l. 1. de flumin. qui Gręcè χείμαῤῥος, id eſt, vt ait Homeri interpres, ὁ χειμῶνος ῥέων τῷ ἀμῷ, καὶ πληρούμεν⊙ ἀπὸ μεγάλων ὄμβρων. Feſtus verò lib. 17. Torrens, ait, ſignificat fluuium ſubitis imbribus concitatum, qui alioquin ſiccitatibus exareſcit. Flumen hibernum vocauit Horatius.

TOTVM aliud integrale, aliud vniuerſale. Totũ integrale nihil aliud eſt, quàm integrũ quiddam ex pluribus inter ſe cohærentibus conſtans, quod quidem artificiale dicitur, vt nauis, ædificium, l. eorum miſtura. D. de vſucap. hoc alienari prohibito, & pars alienari prohibita videtur, l. dotale. §. prædij. D. de fund. dotal.

Totũ quid ſignificet, notatur l. 1. D. pro ſoc. apud interp.

Totum, & omne ſic differunt, quod Totum dicimus vnius corporis plenitudinem, omne de vniuerſis.

Totum factum dicitur, id quod omnibus partibus ſuis cohæret, l. 1. D. de orig. iur. Quæ ad hanc vocem pertinent reliqua à Dialecticis petas velim.

Totum figuratè pro ſingulis partibus ponitur, vt quo anno, pro quota anni parte.

TOXEYMA apud Græcos quidem proprio nomine vocatur id, quod ab arcu mittitur: apud nos autem communi nomine & telum appellatur, l. ſi caluitur. D. de verborum ſignificatione.

Τοξικαὶ feneſtræ, apud C. Harmenopulum in his quæ ex Iuliano architecto retulit, ſunt obliquæ & anguſtiores feneſtræ, veluti quibus etiam hodie tela emitti ſolent aduerſus hoſtes: ſicq; exponit Symmachus in Ezechielem, vt refert Cuiac. Obſer. lib. 13. ca. 30. qui etiã addit, ſe putare has in Conſtitutione Zenonis de ædificiis priuatis, & in Nouell. 165. ſignificari, dum vetat vicino auferri vſum feneſtræ apertæ, maris proſpiciẽdi cauſſa, etiamſi ea ſit obliqua & coacta. Virgilius, inquit idem, obliqua luce dicit, & incertas feneſtras, lib. 3. Aen. vbi tamen Turneb. Adu. lib. 4. cap. 22. inſertas legi mauuit, id eſt quæ ædibus inſertæ, & interpoſitæ erant. vt apud Lucretium:

Inſerti fundunt radij per opaca domorum.

TRABEA, τήβεννος, palmata tunica, Regum veſtis, & poſterioribus temporibus Conſulum: vti patet ex l. 1. C. de pub. lætit. & l. 1. C. de conſul. lib. 12. Trabea, inquit An. Cornutus, erat togæ ſpecies, ex purpura & cocco, qua operti nobiles Romanorum initio præcedebant.

TRABES proprie, vt Feſtus ait, ſunt duo tigna, ædificij gratia ſimul compacta. Nam cum ſimplicia ſunt, non trabes, ſed tigna dicuntur. Paul. l. quòd ſi neq;. de peric. & commo. rei vend. Videri autem trabes traditas, quas emptor ſignaſſet.

TRACTARE pecuniã, id eſt, adminiſtrare. Cic. 1. in Verr.

TRACTATVS propriè eſt locus communis longe & late patens: vt ſi quæratur quæ actio competat ex cauſſa ob rem dati: quæ quidem quæſtio minores amplectitur multas: vel ſi quæratur de facto, aut de æquitate: nam & harum quæſtionum varia, longa, difficilis definitio eſt. Atque ita tractatus ſumitur l. qui quadringenta. 88. D. ad leg. Falcid. Dixi τῶν ἀορίστων hanc quæſtionem eſſe, qui tractatus apud dialecticos τὸ ἀδιόριστον dicitur. Sic l. vlt. D. ſi pars hered. pet. Alias pro quæſtione, vt l. 5. in princip. & §. pen. D. de præſcript. verb. l. 32. §. de officio. D. de arb. Hinc tractatu habito, l. 9. D. de grad. & adfin. At in l. 38. D. pro ſocio. Tractatu habito, id eſt conuentione, quæ contractum præcedit. Gallis *Pourparlé*.

TRACTATORES, l. 3. C. de can. larg. tit. l. nulli. C. de numerar. l. vltim. C. de execu. Nou. 28. 30. 128. 129. 147. iidem qui chartularij, qui ſcilicet tabulas vel chartas fiſcaliũ debitorum tractãt, agũt. adminiſtrant. Cuiac.

TRACTORIAE, duplomata & literas euectionis publicæ, præbitioniſque ſignificant: id eſt quæ dantur miſsis vel euocatis à principe curſu publico vtẽtibus, adſcriptis etiam ſtatiuis, id eſt diuerſoriis & manſionibus, quibus alẽtur ſumptu publico. nam quos euocabant. aut mittebant, eis non tantum equorum publicorum copiam dabant, ſed & viatica. Hinc Rubr. de tractoriis & ſtatiu. libro 12. C. Sic enim ea Rubrica emendanda eſt, vt & l. 2. C. de deſertorib. lib. 12. & l. penult. de curſu pub. eod. lib. in quibus Tractatoriæ pro Tractoriis perperam ac mendoſè vulgò legitur. Sed & in l. 1. C. de tractor. & ſtat. vbi impreſsi codices, Tractatores cũ ſtatiuis, rectiùs & Rubricæ cõuenientiùs ſcriptorũ codicum auctoritate freti legemus, Tractoriæ cum ſtatiuis. Huius noſtræ ſcripturæ veritatem præter veteres libros, etiam impreſsi Beati Auguſtini codices comprobãt: in quibus, Epiſto. xv. ita ſcriptum eſt, Tractoria ad me denuo Idib. Nouemb. venit. Quæ & mox tractoris epiſtola ibidem appellatur. Et in lib. poſt collatio. contra Donatiſt. cap. xxiiij. A primatu ſuo per tractoriam ſunt euocati. Formulam tractoriæ legatorum ex Marculphi libro hanc profert I. Cuiac. Ille princeps omnibus agentibus in illo loco. Nos G. ſium I. V. partibus illis legationis cauſſa direximus: Ideo iubemus vt locis conuenientibus eidem à vobis euectio ſimul & humanitas miniſtretur, hoc eſt verhedi, ſiue parauerhedi tot, panes tot, vini mod. tot, ceruiſiæ mod. tot, lardi lib. tot, carnis tot, porci tot, porcelli tot, verueces tot, agni tot, anſeres tot, phaſiani tot, pulli tot, oua tot, olei libras tot, gari libras tot, mellis tot, aceti tot, cumini tot, piperis tot, coſti tot, caryophylli tot, ſpici tot, cinnamomi tot, grani maſticis tot, dactylę tot, piſtaciæ tot, amygdalę tot, ceræ lib. tot, ſalis tot, olerũ leguminũ carra tot, faculæ tot, pabuli equorũ carra tot. Hæc omnia tam eundo quam redeundo eidẽ miniſtrari in locis ſolitis & impleri ſine mora procurate. Et ita Tractoriam ſiue tractorias accipi etiam oportet in l. pen. C. de curſ. pub. ang. & parãg. d. l. 2. C. de deſer. l. 8. C. Th. de curſ. publ. l. 2. C. Th. de dom. & protect. & in lib. 3. leg. Langobardarum tit. 6. & tit. 1. cap. 37. & in Conſtit. Caroli Magni. Siquis literas noſtras deſpexerit, id eſt tractoriã, quæ propter miſſos recipiendos dirigitur. Et alio loco: Vt miſsi noſtri accipiant ſecundũ quod ſua tractoria continetur. Euſtathius ita definiuit lib. de tẽporibus: *τρακτωρίαι λέγονται αἱ καλοῦσαι ἐκ παρὰ τῶν ὑπάρχων προφάσεις ζώων δρομικῶν γινόμεναι, ἃς καὶ κουρσίβιτας ἡ αὐτὴ γλῶσσα καλεῖ ῥωμαίων. τοῦτ᾽ ἔστι συνθήματα.*

TRACTVS temporis. l. 12. l. 43. §. vlt. D. de procuratorib. l. 30. D. de diuerſ. regul. iur. Tractus pro plaga & regione, l. 4. C. de ſumma trinit. l. 2. C. de offi. præſ. prat. Valer. li. 7. ca. 1. Mauritaniæ & Numidiæ, ceterarũmq; illius tractus gentium. Frontin. lib. 1. de aquæductib. Ea namque eſt, quam omnes tractus eius per vicem in modulos certos diſpenſatam accipiunt.

TRADERE propriè de facto intelligitur, nõ de iure. Sic l. ſi rem tradi. D. de verbor. oblig. & l. ſi rem tradi. D. de actio. emp. Pro dare tamen nonnunquam vſurpatur, l. 1. §. 1. Tradere autem dicitur quaſi trans dare: & ita in Legibus ſcriptum prodidit Feſtus, Tránſque dato. & Accius apud Nonium veteri lectione: *Remiſq; nixi properiter nauem in fugam tranſdunt.*

TRADITVRI, vetuſtè pro traditum iri. Paul. l. 47. D. de rei vindic. Non aliter litem æſtimari à iudice, quàm ſi cauerit actor quod per ſe non fiat poſſeſsionẽ eius rei non tradituiri. Iulian. l. 47. §. 3. de fid. lib. Cum ſub cõditione legato ſeruo libertas datur, non aliter fideicommiſſario tradi debet, quàm vt caueatur exiſtente conditione tradituiri.

TRADITIO, Theophilo noſtro eſt tranſlatio ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα, de manu in manũ. ſed de ea traditione videtur tantum intellexiſſe, quæ ex vna tantum parte fit, veluti de manu mea in manum tuam, nõ de reciproca. Quæ tamen definitio vim traditionis perfectè non explicat. Fieri enim poteſt vt res cuius tu poſſeſſor non es, de manu tua in manum meam tranſeat, me etiam mox forſitan reddituro eadẽ ipſam rem, aut derelicturo: nec tamen ſit traditio. Verior (vt vult Cuiacius) hæc definitio eſt: Traditio eſt datio poſſeſsionis, l. 3. D. de act. empt. l. ſi rem tradi. D. de verbotum obligation. vbi eſt κοινὴ elegans, dum ait eum qui tradi ſtipulatur,

tantum

tantum tradi ſtipulari, id eſt poſſeſsionem dari, non proprietatē. etſi Tradere nonnunquam pro dare vſurpatur: nam in vſu eſt, vt quemadmodū ait d. l. ſi rem. intelligatur factum tradendi verbo, non ius. Dicitur autem traditio in venditione, permutatione, legato, donationiſve cauſſa, l. qua ratione. §.3. D. de acquir. rerum dom. Olim autem proprie Traditio erat alienatio rerum nec mancipi, vt notat Vlpian. cap. Inſtit. 19. vbi etiam addit: Nec mancipi rerum dominia ipſa traditione adprehendi. Atq; proprie traditio rerum corporalium eſt. incorporales enim res traditionem non recipiunt, l. ſeruus. 43. D. de acquir. rer. domin. quippe cum in his vſus iuris pro traditione cedat, l. vltim. D. de ſeruit.

Traditionis verbo, in l. traditionibus. C: de pact. Imperator vtitur impropriè, nempe pro datione. Viciſsim in l. ſi vt certo. §. nunc videndum. ſumitur verbum dare, pro tradere.

Traditio ex legitima cauſſa, ſeu titulo producit poſſeſſionem, & rurſus poſſeſsio producit vſucapionem; & dominium: quæ ſic cohærent, vt intellectu iuris ſeparari non poſsint, ſi conſtare debeat vſucapio, l: traditio. In ſi. D. de acquirēdo rerum dominio. Falſum eſt enim Accurſij commentum, quòd verba per hanc non referantur ad poſſeſsionem. Vnde fit, quòd aliàs dicitur titulus poſſeſsionis, alias titulus vſucapionis. Vlp. in l. 1. in princip. pro ſuo.

TRADVCERE in lege ſi duo. D. vti poſsid. in Pandect. Florenti. tranſducere, & rectius, vt dictio, vet. libri, & res & ſpecies d. l. ſi duo. te docebunt.

TRAHERE, inuitū ducere, l. 1. & ibi Barto. C. de agri. & cenſit. & vide ca. 2. de ſor. comp. lib. 6.

TRAIICI vectores dicuntur, qui in vlteriorem ripam, vel litus exponuntur, l. 5. D. nau. caup. ſtab. Traiicitur pecunia, quæ trans mare vehitur, l. 39. D. de admi. tutorum.

Traiicere armenta l. 12. D. de ſeruit. ruſt. præd. Et Traiicere aquæductum l. 11. §. 1. D. de public.

TRASECTITIA pecunia eſt, quæ trans mare periculo creditoris vehitur, ſiue illa ipſa exportetur, ſiue etiā merces ex ea comparatæ reportentur: modò creditoris vtræque periculo nauigent. vti patet ex l. 1. D. de naut. fen. & l. 122. §. 1. D. de verbor. oblig. Iulius Pollux, fenus ἐπιφόρον, quod pro cōmeatu: ἀμφοτερόπλουν, quod etiam pro remeatu ſoluitur, appellat.

TRANSCRIBERE, ius ſuum in alterū transferre: deriuata locutione ex eo, quod veteres (vt ſcribit Donat.) in foro & de menſæ ſcriptura, magis quàm ex arca domóque pecunias numerabant. nam quod argentarius Titio acceptum tulerat, id ſi Titij voluntate Mæuio acceptum ferret, Titiiq; nomen expūgeret, Tranſcribere dicebatur. Proc. l. 12. D. de preſc. verb. Cōueniſſe inter eos, vt eos fundos, ſi ipſe vellet, eodem precio mulier trāſcriberet. Caius in l. 13. D. ad S. C. Vell. Aut ſi hereditatem emerit, & æs alienū hereditarium in ſe tranſcribat. Impp. l. iubemus. 14. C. de ſacr. eccl. Poſſeſsionem eccleſiaſticam tanquam nullo iure tranſcriptam, in iure ipſius atque dominio permanere. Vlp. l. 41. §. 9. de leg. & fid. lib. 32. Agri plagam, quæ eſt in regione illa Mæuiis tranſcribi volo, precio facto viri boni arbitratu. Seruius in illud Aeneid. 7.

Et tua Dardaniis tranſcribi ſceptra colonis?

Tranſcribi, inquit, id eſt tradi. Sermo autem hic tractus eſt de pecunia.

TRANSFERRE, in iure aliquando retinet propriam ſignificādi vim: vt ſit, ferre aliquid de loco ad locum, vel de perſona ad perſonam, vel de tempore ad tempus. Inde dicimur transferre domicilium, transferre legatum, hoc eſt, in alterum conſerre. D. de adimendis. vel transferend. legat.

Trāsferre, aliàs ſignificat ita trāsfundere, vt quod prius erat, prorſus perimatur, vt transfundere obligationem, l. 1. in princip. D. de nouationibus.

Transferri aliàs dicitur id quoque, quod non omnino recedit à transferente, vt in l. ſi is cuius nomine. D. de interrogationibus. & l. 1. §. qui mandatam. & l. ſeq. D. de offic. eius, cui mand. eſt iuriſdict.

TRANSLATIO legati eſt, cum teſtator id quòd alicui legarat, aut à perſona in perſonam transfert aut ab eo qui dare iuſſus eſt, transfert vt alius det: aut eum rem pro re dari iubet aut quod pure datum eſt, ſub conditione transfert, l. 5. D. de adim. & transf.

Tranſlatio litis vel iudicij eſt, cum iudicium ab aliquo ſuſceptum in alterū transfertur, l. 25. & l. 27. D. de procur. l. 17. §. ſed etſi. D. de iniur.

TRANSLATITIA, inquit Aſconius, veteres dixerunt non noua, nec nuper inuenta, ſed aliunde tranſlata.

Tranſlatitia edicta, quæ ex ſuperiorum Prætorum albo tranſcribebantur. Cic. Verrin. 3. In re tam vſitata ſatis eſt oſtendere omnes antea ita ius dixiſſe, & hoc vetus edictum tranſlatitiumque eſſe. Gell. lib. 3. cap. pen. Hoc ſignificabat edictum, quo nunc quoque COSS. cum Senatores in curiam vocant. ſeruandæ conſuetudinis cauſſa tranſlatitio vtuntur. Hinc

TRANLATITIE, negligenter, defunctoriè: tranſlata locutione ab edictis tranſlatitiis, quæ nullam diligentiam requirebant. Marcianus l. 1. §. 3 D. ad S. C. Turpill. Præuaricatorem eum eſſe oſtendimus, qui colludit cum reo, & tranſlatitiè munere accuſandi defungitur. Vlpianus l. 1. D. de iure patr. Patronorum querelas aduerſus libertos Præſides audire, & non tranſlatitiè exequi debent. Item Papin. l. 55. §. 1. ad S C. Trebel. Sed nec illud tranſlatitiè omittendum eſt, id eſt prætereundum eſt.

TRANSFVGA nō is ſolum accipiendus eſt, qui aut ad hoſtes, aut in bello trāsfugit: ſed & qui per induciarū tempus, aut ad eos cum quibus nulla amicitia eſt, fide ſuſcepta transfugit, l. poſtliminium. 19. §. 3. D. de cap. & poſtlim. Feſtus autem ſic: Perfugam Gallus Aelius ait, qui liber aut ſeruus, aut hoſtis ſui voluntate ad hoſtes tranſierit, qui idem dicitur Transfuga. quāquam ſunt qui credant Perfugam eſſe, non tam qui alios fugiat, quam qui ob ſpem commodorum ad quempiam perfugiat.

Transfuga metalli, qui ex metallo refugit, in l. 12. §. ſi deportatū. D. de capt. & poſtl. qui alias Refuga dicitur.

TRANSFVSIO à Trāſlatione hoc diſtat, vt gl. in l. 1. D. de nouatio. putat, vt ſi quid nouatur in eadem perſona, transfuſio ſit: in altera verò tranſlatio vocetur: cùm tamen Transfundere proprie ſit, ab vno ad alterum transferre. Itaque videtur iuriſcon. vtrunque pro eodem accepiſſe: quod ſatis ſequentia verba, ſi perpendantur, innuere etiam videntur.

TRANSIGERE verbū & generaliter vſurpatur, & ſpecialiter. Generaliter pro quauis conuentione. idq; bifariam: primum vbi nulla eſt controuerſia, ſed ſponte negocium aliquod contrahitur: veluti in l. 1. §. 1. D. de pact. Conuentionis verbū generale eſt ad omnia pertinens, de quibus negocij contrahendi tranſigendiq; cauſſa conſentiūt, &c. Hinc illud Ciceronis in Orat. pro Cluent. Manilius rem cum Oppianico tranſigit, pecuniam ab eo accipit. itaque Tranſigere & Decidere Cicero pro eodem vſurpat: veluti Verrin. 4. Quod vnquam huiuſmodi monſtrum audiuimus? qui cum reo tranſigat, pòſt cum accuſatore decidat? Deinde cum orta controuerſia deciditur, l. 1. D. teſtam. quēad. aper. l. 6. D. de tranſact. Sic in ea pro Comœdo: Criminatio tua quæ eſt? Roſcium cum Flauio pro ſocietate decidiſſe. Defenſio mea quæ eſt? Roſcium pro ſua parte cum Flauio tranſegiſſe. Sic iureiurando tranſigi negocium dicitur in lege ſecunda, & lege admonendi, trigeſimaprima. Digeſt. de iureiurando.

Et

Et ſententia tranſigi, l. 13. §. pœna grauior. D. de his qui not.inſa.l.1.§.ſicut.D.ad Turpil.l.5.D.de deeur. l.15.D.ad municip.Sie Paulus l.46. D. de rei vindic. Tranſegiſſe,inquit, cum eo,& decidiſſe videor, eo precio quod ipſe conſtituit.

Transigi negotia accipimus, l. 2. D. ſi quis cautio. & l.1.§.2.D.de pactis.Et velut pacto trſnſegiſſe videtur de credito,qui contentus ſuit pignora poſsidere, l.15.§.ſi pignora.D.de re iudic.

Trăſigere verò ſpeciatim & peculiariter ſub tit.de tranſactio.accipitur,pro de lite iam mota vel mouenda,aliquo dato,vel retento,vel promiſſo decidere,l.tranſactio.C.illo tit. denique In hac ſignificatione tranſigi gratis non poteſt.eáque eſt inter Trſnſigere & Paciſci differentia:quòd is qui tranſigit,quaſi de re dubia, & lite incerta neque finita tranſigit: qui verò paciſcitur,donationis cauſſa rem certam & indubitatam liberalitate remittit,l.1.D.de tranſactionibus.

Transacta finitáque in Senatuſconſulto Tertylliano ſie aecipimus, iudicio terminata, tranſactinne compoſita,longioriſque temporis ſilentio finita, l.1. §.vltim.D.ad S.C.Tertyll.l.230.D.de verbor.ſignifi. quæ ipſa inſcriptione ſuadente eo reſerenda eſt. Paulus verò libro ſinguiari de tacitis fideicommiſsis, tranſacta finitáve Intelligenda ſcribit non ſolum de quibus controuerſia fuit,ſed etiam quæ ſine controuerſia ſint poſſeſſa, l. 229. D. de verborum ſignificatione.

Tranſactum autem dicitur ſiue Aquiliana ſtipulatione, ſiue pacto ſit tranſactum,l.2.D.de tranſaction.vtroq; enim modo tranſactiones fiunt,l.15.C.eod.titul.

Transactio proprie appellstur,cum aliquo dato vel recepto,timore præſentis vel ſuturi iudicij, in re dubia conuentum deciſúmque eſt,l.1.D.de tranſact. Generaliter antem accipitur pro quocunq; actu, quo concordis inducitur, vei ab obligatione receditur, l. 1.D.de pact.vel ad finem aliquid deducitur. Et quò magia latiſsima tentandæ tranſactionis occsſio præberetur controuertentibua,erat olim poſterior Feriarum pars, hoc eſt, poſt diuinum cultum reliqua, ad componendas lites deſtinata. Vide l.vltim. C. de ſer. & Alcistum in l.tranſacta.de verbor.ſignifi.in lib.de orthograph.

Transivngi Iumenta dicuntur, quæ in quadrigis loco mutantur: & in diuerſam partem, vt à dextra in læuam, sut contra iunguntur. Vipianus l.38.§.5. D.de ædil.edict. Quæſitum eſt,ſi mula talls ſit, vt tranſiungi non poſsit,an ſans ſit.Et ait Pomp.ſanam eſſe.pieraſque denique carrucharias tales eſſe,vt non poſsint tranſiungi.Idem ait,ſi nata ſit eo ingenio aut corpore, vt alterum iugum non patiatur,ſanam non eſſe.

Transmittere hereditatem,pro, transſerre, relegare. Obſeruandum tamen, quòd hereditas non adita,reguiariter ad alioa non tranſmittitur, l. quoniam ſororem.C.de iure deiib.l.vnica.§. in noniſsimo.C. de cad.toiiend.& vide Baidum l.vnic. C. de iis, qui ante apert.tab. Iaſon in l.ſi inſanti. C. de iure deiiberandi.

Transvehimvr, ſine id ratibus in mari, aut curru per terram fiat. Apud Iuriſconſult.verò in l.2.D.de in ius vocand.cum ait: Sed nec eum, qui equo publico in cauſſa publiea tranſuehatur:ad tranſuectioné equitum referri debet, à Fabio Maximo inſtitută. Liuius libro nono in fine: Ab eodem Fabio Inſtitutum dicitur, vt equites Idib. Quint.tranſueherentur. quod iiſdem verbis tradit Val.Max.lib.2.ca.de inſtit.antiquis, tum hoc addit: Equeſtris verò ordinis iuuentas omnibus annis bis vrbem ſpectaculo ſui ſub magnis auctoribus celebrabat, die Lupercalium, & equitum probatione. Equitum probationem eiuſmodi, tranſuectionem appellans. à Græcis ἰχῶσθαι διὰ τ̃ ἀγορᾶς explicatur illud tranſuehi: nam ſimilem legem fuiſſe apud Athenienſes teſtis eſt Demoſth.in Oratio. κατὰ Μειδίου. Cuiac.autem in illo Vlpiani loco, pro in cauſſa publica, in Capitolium iegi vult, vt Plinius: vel in caſtoris Pollucis, vt Dionyſius. Hinc

Transvectio, πάροδος à Plutarcho in Pompeio vocatur, qua ad ſedentes in ſoro cenſores, vnuinquenque equitem eqnum ſuum adduxiſſe ſcribit, & de ſtipendiis legitimis confectis interrogatos, rationem iis reddidiſſe. πομπὴν τῶν ἐχόντων δημόσιον ἵππον vocat Dionyſius. Tranſuectionem hodie Monſtram vocamus, cum equites ſollemniter recenſentur.

Transversarivm, in l. habitatores. D. loca. videtur ſumptum pro aduerſarium.

Transversales, qui ex latere iunguntur, Inſtitut. de gradib.cog.

Trapetvm in l.19.§.illud.D.loca.molæ quæ in altum ſublatæ deprimebantur, quibus oleæ conſringebantur. vide Iſidorum lib.viii. Etymol.cap.14. In Lexico B. Germani, Trapetum, ἐλαίων μύλος, & ἐλαιοτριβεῖον redditur. Plin.lib.xv.cap.6.de oleis agens, Poſtea, ait, Inuentum, vt lauarentur vtique feruenti aqua, protinus prælo ſubiicerentur ſolidæ (ita enim amurca exprimitur) mox trapetis fractæ premerentur. Columella lib.12.cap.50. Oleo autem conficiendo, inquit, molæ vtiliores ſunt quam trapetum. Trapeti concinnandi & ædificandi rationem vide apud Catonem de re Ruſt.tit.20.& 22.

Trapezophora in l.3. D. de ſupel.leg. Pollux lib. 10. Onomaſt.cap.19. τράπεζαν ἐφ' ᾗ τὰ ἐκπώματα κατέκειντο, id eſt, menſam in qua vaſa potoris collocabantur, τραπεζοφόρον recenti ſignificatione dictă ſcribit. Apud Paulum tamen in d. l. 3. Trapezophoram intelligere malim columellas ſiue pedes quibus impoſitæ ſuſtinentur menſæ: idque verbi Etymologiæ magis conuenit. τράπεζα enim menſa eſt, & φέρω, fero.

Trebellianvm Senatuſconſultum, Vide S. C. Trebellianum.

Tremare eſt ob concuſsionem ſtare non poſſe, in auth. de fide Inſtru. Hinc Tremor in §. 1. in authen. iusiur.quod præſtat.ab iis.

Tremisses l. penultima in princip. C. de excoct. & tranſlat.milit.anno.& l.3.C.de milit.veſte, eod.lib. aureorum, ſiue ſolidorum tertiam partem vaientes nummi. quos poſteriorum impp. tempore ſiliquss octo pependiſſe non dubium eſt: quandoquidem ea eorum conſtitutione duos & ſeptuaginta ſolidos ex libra conflatos conſtat.

Tressis ſunt tres aurei, I2. Cuiacio.lib. Obſeruation. ſeptimi cap.33.

Travga, pro induciis, ſecuritas eſt præſtita perſonis & rebus ad tempus aliquod, bello nondum finito, vt dicit gloſ. in cap. 1. de treug. & pac. Interpretes aiunt, Induciæ ſunt ad modicum tempus: Trenga in longum extenditur, l.poſtliminium.§.induciæ. D.de cap. & poſtlimin. reuerſ. & not. D. de pact. conuent. vide extra de Treug.

Treviri, vide Trivmviri.

Tribvli, vel vt Græcè τρίβολοι, machinulæ ſunt ferreæ, doloſę, trigona, aut tetragona forma, quæ in quăcunq; partem incubuerint, vnum aut plures aculeos inſeſtos protendunt. Plutar.in Apophtheg. Κατασπεῖραι τριβόλους σιδηροῦς, ὅπως μὴ διαμένοντες οἱ πολέμιοι προσμάχωνται τοῖς χώμασιν. Id eſt, Spargere tribulos ferreos, ne hoſtes aggeribus inſiſtentes, pugnam illinc eiere poſſent. Hoc autem verbum perperam legitur in l.quidam Iberus. D.de ſer.vrb.præd. pro Tubuli, de quo vide infra. Tribuli autem Latinis murices dicuntur, Lingua vernacula, calciatrappæ.

Tribonianvs natione Pamphilus, Imper. Iuſtiniani Paredrus fuit: quem magiſtratum Romani

Quæ

Quæſtorem Latini Iuriſconſultum vocant. Vir fuit moribus & artium omnium diſciplina nulli ſecundus. Iuſtum ſectabatur lucrum: ſingulis diebus leges aliquas aut antiquabat, aut condebat: vt ex vſu eſſe videbat. Ingenio ita miti & manſueto fuit, vt nihil à quoquam ingratum ſit paſſus. iiſque moribus ac doctrina ſingulari vnicum auaritiæ morbum obſcurabat. Hæc Procopius lib. de bello Perſic. 1.

TRIBVNAL, vt Iſidorus definit, locus ſublimis, & editus, in quo conſidentes magiſtratus ius dicunt, l. pen. D. de iuſtit. & iur. Pro tribunali enim ſoli magiſtratus ſedebant. Vnde ius dicentem hac periphraſi nonnunquã Iuriſcoſ. demõſtrat, Qui Tribunali præeſt: &, Qui pro tribunali cognoſcit, l. 1. §. penult. D. de iudic. l. 2. D. de re iudic.

Tribunali autem præerant magiſtratus curules duntaxat, quibus curulis ſellæ ius erat: veluti Conſules, Prætores, Aediles: & in prouinciis, Præſides, ac Proconſules. Minores vero magiſtratus ex ſubſelliis, vt ſcribit Aſconius, ius dicebant. veluti Tribuni, Quæſtores, Triumuiri. Vitruuius lib. 5. cap. 1. de baſilica Iulia loquens: Item tribunal eſt in ea æde hemicycli ſchematis, minore curuatura formatum. eius autem hemicyli in fronte eſt interuallũ, pedum 46. introrſus curuatura pedum 15. vti eos qui apud magiſtratus ſtarent, negociantes in baſilica ne impedirent. De tribunali Cõſulis R. qui Macedonibus terrori erat, Liuius libr. 45. ſic loquitur: Aſſuetis regio imperio formam terribilem præbuit tribunal: ſummotor aditus, præco, accenſus, inſueta omnia, &c.

TRIBVS apud Romanos tres à Romulo inſtitutę, ſucceſſu temporis, & increſcente ciuium numero, ad numerum 35. perductæ ſunt, in quas ciues Rom. erant diuiſi: quarum nomina infra ſcripſimus, & ſcriptores aliquot qui de his meminerunt appoſuimus ex Manutio, vt quicquid de iis in auctoribus reperitur, facilius intelligi poſsit, ac certior vnicuique harum cognitio ſit.

Aemi. Aemilia. Cicero ad Atticum libr. 2. Liuius lib. 38. antiquæ inſcriptiones.

Ani. Anienſis. Cicero pro Plancio. Liuius libr. 10. antiquæ inſcriptiones.

Arnienſis. Cicero in Agraria 2. in Rullum, Liuius lib. 6. & lib. 29. vbi corrupte legi putamus Narnienſis. nam lapis antiquus, quem Vulſiniis in templi parietibus vidimus, expreſſam Arnienſis mentionem continet.

Cla. Claudia. Liuius lib. 2. Virg. lib. 7. Dionyſius Halic. lib. 5. antiquæ inſcriptiones.

Clu. Cluſtumina. Cicero pro Plancio, pro Balbo, antiquæ inſcriptiones.

Col. Collina. Varro lib. 4. de ling. Lat. Plinius lib. 18. ca. 3. Feſt. antiquæ inſcriptiones.

Cor. Cornelia. Liuius lib. 38. antiquæ inſcript.

Eſq. Eſquilina. Varro lib. 4. de ling. Lat. Plinius lib. 18. ca. 3. Feſtus, antiquæ inſcrip. eſt præterea in ædibus viri optimi, valdéque eruditi, Gentilis Delphinij Romani fragmentum antiqui lapidis cum hac tribu.

Fab. Fabia, Horatius epiſt. 6. lib. 1. Suetonius in Auguſto, antiquæ inſcriptiones.

Fal. Falerina: Liuius lib. 9. Neapoli antiquus lapis eſt: ita inſcriptus: C. PISTORIO. C. F. FAL. FIRMO AEDIL. IIVIR. CVRATORI. OPER. PVBLICOR. item Ioſephus ἐν τῷ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀρχαιολογίας λόγῳ ιζ κεφαλῆ ϛ.

Gal. Galeria. Liuius libro vigeſimoſeptimo. Plinius libro ſeptimo, capite quadrageſimonono, etſi, pro Galeria, legitur Galerius, ſed corrigendus locus eſt ex antiquo libro auunculi mei Franciſci Aſulani. & antiquæ inſcriptiones.

Hor. vel HORAT. Horatia. Scriptum in libris de hac tribu nihil eſt: in lapidibus tamen nouies nominatur. deductam ſatis conſtat à vetere familia patricia, vt alias non paucas.

Lem. Lemonia. Cicero pro Plancio, Phil. 9. Feſtus, antiquæ inſcriptiones.

Mæc. Mæcia. hanc in antiquis lapidibus duobus inuenimus: C. OCTAVIO. C. F. MAEC. VERO. C. HERENNIO. MAEC. ROMANO. in libris quinquies nominatam obſeruauimus, à Tullio libro quarto, ad Att. epiſtola decimaquarta. à Liuio libro octauo & vigeſimonono. à Valerio Max. libri ſecundi, cap. quarto, à Feſto.

Men. Mentina. Cicero libro decimotertio epiſtol. fam: Ioſephus ἐν τῷ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀρχαιολογίας λόγῳ ιγ. κεφαλῆ ϛ. cum quibus lapides tres conſentiunt: C. VALERIO. C. F. MEN. DOLVTIO. MARCIANO. A. MVNIO. A. F. MEN. EVARISTO. C. CATIO. C. F. MEN. BALBO. C. CATIVS C. F. MEN. GALLVS. & epiſtola nona, libro 13. Cic. Epiſt. Fam. puto tamen hanc tribum fuiſſe Meneniam potius, quàm Mentinam, & corruptum eſſe Ioſephi locum. deducetur enim ab antiqua familia patricia, vt aliæ octo, Aemilia, Claudia, Cornelia, Fabia, Horatia, Papiria, Sergia, Veturia. nam Publilia nomen accepit à plebeia gente.

Ouf. Oufentina. Liuius libro nouo, Feſtus, antiquæ inſcript.

Pal. Palatina. Cicero in Verrem, Pedianus, Varro libro quarto de lingua Latina. Plinius libro decimooctauo capite tertio. Liuius libro vigeſimo. Feſtus, antiquæ inſcriptiones.

Pap. Papiria. Liuius libro octauo, Feſtus, antiquæ inſcript.

Pob. Poblilia, quæ deinde Publilia ſcripta eſt. ſicuti ex Poblius Publius factus eſt. reperitur in lapidibus & PVB. & PVBL. & PVBLIL. & POB. Liuius libro ſeptimo, antiquæ inſcript. Puto hanc eſſe, quam Feſtus Popilliam nominat: de qua Valerius lib. 9. cap. 10. & antiquæ inſcriptiones.

Pol. Pollia. Liuius libro vigeſimonono. Valerius Maximus libro ſecundo, capite quarto: & libr. 9. cap. 10. antiquæ inſcriptiones.

Pom. Pomptina. Cicero ad Atticum libro quarto. Liuius libro ſeptimo. Feſtus, antiquæ inſcriptiones.

Pup. Pupinia. Cicero ad Quinctum fratrem libro tertio. Liuius lib. 26. Feſtus, duo antiquorum lapidum exempla extant, alterum Capuæ, N. VIBI. DI. D. F. PVP. NIGRI; alterum Patauij, CLAVSIO C. F. PVP.

Quir. Quirina. Cicero pro Quinctio. Aſconius, Feſtus, antiquæ inſcriptiones.

Rom. Romilia. Cicero in Verrem, idémque in Agraria prima. Aſconius. Varro libro quarto de lingua Latina. Feſtus. Seruius in commentariis tertij Aeneidos, antiquæ inſcriptiones. eſt etiam Ferrariæ ſemifractus lapis, intimis ſummi templi parietibus inſtratus, in quo ita ſcriptum vidimus, ITIO. T. F. ROM.

Sab. Sabatina. Liuius lib. 6. Feſtus. lapis antiquus Romę in ædibus viri eximij Cardinalis Carpẽſis; CN. CORNELIO. CN. F. SAB. MVSAEO. MANCIPI. VIAE. APPIAE.

Sca. Scaptia. Liuius libro octauo. Suetonius in Auguſto, Feſtus, lapidis antiqui exemplum Romæ extat in regione Pantheonis: C. AVFELIVS. C. F. SCA. SEVERVS. & item aliud, C. GRANTANIVS. SCAPTIA. MACER.

Ser. Sergia. Aſconius. antiquæ inſcript.

Stel. Stellatina. Liuius libro ſexto. antiquæ inſcript.

Sub. Suburana. Varr. lib. 4. de ling. Lat. Cicero etiam Agraria 11. quo in loco videtur corrupte legi, ab Ocriculana:

culana:cum in libris quinq; antiquis legatur, ab vſura. nam inde mihi orta coniectura eſt, legi poſſe, A ſuburana, mutatione fere nulla. Plinius libr. 18. cap. 3. Feſtus, antiquæ inſcriptiones, & alibi.)

Ter. Terentina. Cicero pro Plancio, Liu. lib. 10. antiquæ inſcriptiones.

Tro. Tromentina. Feſtus. Liuius etiã lib. 6. ſcripſit, Tromentina, vt opinor, non, vt impreſſum eſt, Promentina. antiquæ inſcriptiones.

Veien. Veientina, pro Plancio.

Vel. Velina. Cicero ad Atticũ lib. 4. & in Bruto, Horat. epi. 6. lib. 1. Perſius, antiquæ inſcriptiones.

Vet. Veturia, hoc lapide notata, C. CASSIVS. C. F. VET. & hoc, SEX. APVSIVS. SEX. F. VET. & hoc, SEX. CALPVRNIVS. SEX. F. VETVRIA.

Vol. Voltinia. Cicero pro Plancio, antiquæ inſcript. & in antiquo lapide, qui eſt Venetis in turri S. Vitalis, CN. NVMERIVS. CN. F. VOL. FRONTO.

Ex hoc numero quatuor tantum vrbanæ fuerunt, Palatina, Eſquilina, Collina, Suburana, in quas, vt inquit Plinius, transferri ignominiæ eſſet, dictæ à partibus vrbis, in queis habitabant. Reliquæ omnes ruſticæ, laudatiſsimæ, eorum, qui rura haberent: quæ propriæ ingenuorum erant; cum vrbanæ libertinorum eſſent: vt in Aſconio, & in epitome Liuiana lib. 20. Aſconiũ autem, vbi illud in Verrẽ exponit, V. ET XXX. TRIBVS, cur de nominibus Sabinarum plures tribus eſſe factas dixerit, mirari non ſatis poſſum; cum à Sabinis non tribus, ſed curiæ nomina acceperint, vt inquit Liu. lib. 1. & Feſtus.

Tribu mouere, erat ex vna tribu in aliam notæ cauſſa transferre, vt patet ex Liuio, Negauit, inquit Claudius cenſor, ſuffragij lationem iniuſſu populi cenſorẽ cuiquam homini nedũ vniuerſo ordini adimere poſſe. neq; enim ſi tribu mouere poſſet, quod nihil ſit aliud quàm iubere mutare tribum, ideo omnibus quinque & triginta tribubus mouere poſſe. Ex quibus verbis manifeſtum fit, mouere tribu eſſe, ex honeſtiore tribu in minus honeſtam transferre, vt ex ruſtica in vrbanam, aut ex ruſtica in ruſticam. Vnde Plinius dixit in Vrbanas tribus transferri ignominioſum fuiſſe.

Tribus emi & comparari dicitur l. 35. D. de legat. 3. ſicut militia. Id autem fiebat, cum quis in tribum vel militiam aliquo dato cooptabatur, l. 7. tt. & vlt. C. de proxim. ſacr. ſcrin. & Conſt. Nouell. 57. & 97. Vide quoq; Alciat. lib. 1. parerg. cap. 16.

TRIBVNI AERARII dicebantur, inquit Varro libr. 4. ling. Lat. quibus attributa erat pecunia, vt militi redderent. Et Pedianus Verrina 3. Pecunia attributa eſt, quæ in ſtipendium militum de ærario à tribunis ærariis adnumerari Quæſtori ſolet. Hi magiſtratus quidem non erant: ſed quia procurationẽ publicã habebant, idcirco in hunc ordinem relati ſunt, eo magis quod Cicero lib. de legib. 3. vbi de magiſtratibus ſe leges dare profitetur, hunc quoque adſcribit, & minorem magiſtratum appellare videtur, his verbis: Minores magiſtratus, partiti iuris plures in plera ſunto. Militiæ quibus iuſsi erunt, imperãto. Aerariíque Tribuni ſunto. Domi publicam pecuniam cuſtodiunto. Quam lectionem manuſcriptorum librorum auctoritate confirmari, mihi magnopere placuit. Ordinis autem nomen hoc fuiſſe, magnúmque illorum numerum extitiſſe, vel ex eo intelligi poteſt, quòd in lege Aurelia diximus, latum fuiſſe, vt iudicia quæ penes ſolos Senatores erant, cum equitibus & Tribunis ærariis communicarentur. Quòd ſi quis differentiam inter Tribunos ærarij, & Quæſtores ærarij requirat, hanc me reſpondebo fuiſſe arbitrari, quòd Tribuni pecuniam in vrbe ſignatam cuſtodirent: Quæſtores, ex vectigalibus quæſitam. Illi tribuebant atque adnumerabant Quæſtoribus in prouincias abeuntibus: hi pecunias ærarij tum acceptas, tum expenſas in tabulas publicas referebant. Hotom.

Tribunus CELERVM à Romulo primùm creatus eſt, vt Liuius lib. 1. teſtatur, vbi ſcribit illum trecentos armatos ad cuſtodiam corporis, quos Celeres appellauit, non in bello ſolum, ſed etiam in pace habuiſſe. Feſtus lib. 3. Celeres, inquit, antiqui dixerunt, quos nunc equites dicimus, à Celere interfectore Remi, qui initiò à Romulo iis præpoſitus fuit, qui primitùs electi fuerunt ex ſingulis decuriis deni, ideóque omnino trecenti fuere. Idem etiam Dionyſ. lib. 2. ſcribit, & hoc amplius, Celerum alios equites, alios pedites fuiſſe, eorum Tribunos tres ſubiectos centuriones fuiſſe, rurſúſque his alios: omnéſque per vrbem haſtatos Regem comitatos eſſe, eiúſque mandata obiiſſe. in militia verò anteſignanos fuiſſe, primos pugnam iniiſſe, poſtremos diſceſsiſſe: equites quidem in planitie, pedites verò in aſperis & inæqualibus locis pugnaſſe. Paulo aliter tamen Pomponius ſub tit. De orig. iur. Regum temporibus, inquit, Tribunum Celerum fuiſſe conſtat. is autem erat, qui equitibus præerat, & veluti ſecundum locum à Regibus obtinebat: quo in numero fuit Iunius Brutus, qui auctor fuit Regis eiiciendi. Et paulo pòſt ait, Magiſtros equitum ita Dictatoribus eſſe iunctos, vt Regibus Tribunos Celerum. Ouid. lib. Faſtorum 4.

Hoc Celer vrget opus, quem Romulus ipſe vocarat:
Sintq; Celer curæ, dixerat, iſta tuæ.
Néve quis aut muros, aut factam vomere foſſam
Tranſeat. audentem talia dede neci.

Tribuni MILITVM terni Conſulari poteſtate creati ſunt, anno vrbis CCCX. cum orta inter patres & plebem diſſenſio eſſet, propter C. Canuleij Tribũ. pleb. legem, qua de Conſule altero de plebe creando agebatur. Placuit igitur, vt pro Conſulibus Tribuni militum ex patritiis terni, totidémque ex plebe crearentur: qui Conſulari ac ſummo imperio Reipubl. ſummam adminiſtrarent. Verum terni tantum, iíque patritij creati ſunt: plebs eo contenta fuit, quòd ſui ratio in Comitiis habita fuiſſet. Liuius lib. 4. & Dionyſ. libr. 2. Pomponius l. 2. §. 14. de origine iuris. Deinde cum poſt aliquot annos plebs cum patribus contenderet, & vellet ex ſuo quoque corpore Conſules creare, & patres recuſarent: factum eſt, vt Tribuni militũ crearentur partim ex plebe, partim ex patribus, conſulari poteſtate, híque conſtituti ſint vario numero. interdum enim viginti fuerunt, interdum plures, nonnunquam pauciores.

Tribuni MILITVM in legionibus, inquit Varro, quòd terni ex tribus tribubus, Ramnium, Lucerum, Tatienſium olim ad exercitum mittebantur. Pedianus autem Verrina 2. Tribunorum, inquit, militarium duo ſunt genera: primum eorum qui Ruſuli dicũtur. hi in exercitu creari ſolent. alij ſunt Comitiati, qui Romæ comitiis deſignantur. Zonaras autem libro ſecundo ſcribit eos ſic appellatos, qui imperiũ in mille viros obtinerent. Cicero libro tertio de legib. munus eorum his complectitur verbis, Militiæ quibus iuſsi erũt imperanto. Polyb. in 6. de Repub. Deſignatis Conſulibus poſtea Tribunos militum creant, & quatuordecim quidem ex iis faciunt Tribunos, qui habent annua quinque ſtipendia. his deinde adiiciunt decem, quos creant ex iis qui ſupra quinque vſque ad decem habent annua ſtipendia: Equites quidem qui decem omnino habent ſtipendia, pedites autem qui ſex & eo amplius habent annua ſtipendia. Liuius libro ſeptimo: Et cum eo anno primum placuiſſet Tribunos militum ad legiones ſuffragio fieri (nam & antea ſicut nunc, quos Ruſulos vocant, Imperatores ipſi faciebant)

bant) ſecundum in ſex locis tenuit. Idem libr.9. Et duo imperia eo anno dari cœpta per populum, vtraque ad rem militarem pertinentia: vnum, vt Tribuni militum ſenideni in quatuor legiones à populo crearentur: quæ antea perquàm paucis ſuffragio populi relicta loca Dictatorum & Conſulum fermè fuerant beneficia. Tulerunt eam rogationem Tribuni ple. L. Attilius, C. Marcius. Idem lib.42. In tribunis militum nouatum eo anno propter Macedonicum bellum, quod Conſules ex s.c. ad populum tulerunt, ne Tribuni militum eo anno ſuffragiis crearentur: ſed Conſulum Prætorúmque in iis faciendis iudicium arbitriúmque eſſet. Hinc illud apud Suetonium in Cæſare: Tribunus militum, qui primùm Romam reuerſo per ſuffragia populi honor obtigit, auctores reſtituendæ Tribunitiæ poteſtatis enixiſsimè iuuit. Item apud Plutarchum in Catone Vticenſi: In petitione Tribunatus militaris legem quæ candidato nomenclatores adeſſe vetabat, ſolus Cato ſeruauit, per ſelpſum appellans populum. Plinius autem li.31.cap.7. & lib.34.cap.3. ſcribit eorum ſtipendium, Salarium dictum fuiſſe, à ſalis nomine: quòd honoribus, inquit, militiæque interponitur, ſalariis inde dictis, magna apud antiquos auctoritate, ſicut apparet ex nomine Salariæ viæ: quoniam illa ſal in Sabinos portari conſueuerat. Macer in l. officium. 12. D. de re milit. Officium Tribunorum eſt, vel eorum qui exercitui præſunt, milites in caſtris continere, ad exercitationẽ producere, claues portarum ſuſcipere, vigilias interdũ circumire, frumentationibus cõmilitonum intereſſe, frumentũ probare, menſorum fraudẽ coercere, delicta ſecundũ ſuæ auctoritatis modũ caſtigare, principiis frequẽter intereſſe, querelas commilitonum audire, valetudinarios inſpicere.

TRIBVNI plebis primùm ita creati ſunt. Ann. CCLX. cùm plebs ex vrbe ad Aequorum bellum educta, propter nobilium ſeneratorum impotentiam, Conſulibus relictis, trãs Anienem amnem collem occupauit: neque eo anno reuocari in vrbem potuit, vſquedum Senatus ei per decem Legatos promiſit, ius ipſi fore magiſtratum è ſuo corpore contra Patritiorũ potentiam creare. Primùm autem duo, vel, vt alij tradunt, quinque creati ſunt: ſed an. CCXCVI. Horatio, Minutio COSS. decem effecti. Liuius lib.3. & Dionyſ. lib.6. & 10. In eandem ſententiam Pompon. l. 2. §. 2. D. de orig. iur. Iiſdem temporibus, inquit, cùm plebs à patribus ſeceſsiſſet, anno ferè ſeptimo decimo poſt reges exactos, Tribunos ſibi in monte ſacro creauit, qui eſſent Plebeij magiſtratus. Dicti Tribuni, quòd olim in tres partes populus diuiſus erat, & ex ſingulis ſinguli creabantur: vel quia tribuum ſuffragio creabantur. Sic Varro lib. De lingua Lat. 4. Tribuni plebeij, qui ex Tribunis militum primum Tribuni plebeij facti, qui plebem defenderent, in ſeceſsione Cruſtumerina. Cic. lib. De legib.3. poteſtatem eorum his declarat verbis: Plebes quos pro ſe contra vim auxilij ergo decem creaſsit, Tribuni eius ſunto. quódque ij prohibeſsint, quódque plebem rogaſsint, ratum eſto. ſanctíque ſunto: néve plebem orbam Tribunis relinquunto. Erat enim hic magiſtratus ſacroſanctus. Liuius lib.3. ipſis quoque Tribunis, vt ſacroſancti viderentur, cuius rei propè iam memoria aboleuerat, relatis quibuſdam ex magno interuallo cerimoniis, renouarunt. & tum religione inuiolatos eos, tum legem etiam fecerunt ſanciendo, vt qui Tribunis plebis, Aedilibus, iudicibus, Decemuiris nocuiſſet, eius caput Ioui ſacrum eſſet, familia ad ædem Cereris, liberi, liberæque venum irent. Idémque tradit Dionyſ. libr.6. Ii viatorem quidem & prehenſionem habebant, vocationem verò nequaquam. nam (vt ait Gellius) antiquitùs creati videntur, nõ iuri dicundo, nec cauſſis, querelíſque de abſentibus noſcendis: ſed interceſſionibus faciendis, quibus præſentes fuiſſent: vt iniuria quæ coràm fieret, arceretur. ac propterea ius ad ſe vocandi ademptum: quoniam vt vim fieri vetarent, aſſiduitate eorum, & præſentium oculis opus erat. hæc Gellius libro 13. cap. 13. Scribit etiam in hanc ſententiam libri 15. cap. 27. his verbis, Tribuni neque aduocant Patritios, neque ad eos referre de re vlla poſſunt. Ita ne leges quidem propriè, ſed plebiſcita appellantur, quæ Tribunis plebis ferrent accepta. Plutarchus autem in Catone Vtic. Ius, inquit, Tribunitiæ poteſtatis magis ad impediendum eſt, quàm ad agendum: quippe ceteris omnibus collegis volentibus, vnus qui nolit & intercedat, plus poteſt. Idem in Problemat. Cur Tribunus plebis purpura non vtitur, cùm ceteri magiſtratus vtantur? an quòd magiſtratus non eſt? nam nec in ſella ius dicunt, nec ineunte anno item vt reliqui, magiſtratum ineunt, nec Dictatore creato ſe abdicant: imò quaſi magiſtratus non ſint, delato ad Dictatorem imperio, ſuam ipſi poteſtatem retinent. Cuius rei teſtimonium apud Liuium libro 7. videmus de Tribunis plebis, qui L. Manlium Dictatorem magiſtratu abire coegerunt. Idem etiã libro 6. intercedendi formulam & ſollemne verbum fuiſſe hoc VETO, ſignificat his verbis, Faxo, ne iuuet vox iſta VETO, qua nunc concinentes collegas noſtros tam læti auditis. Reperio etiam apud eundem lib. 4. Conſules à Tribunis plebis duci in vincula potuiſſe. & lib. 9. Cenſorem Appium à P. Sempronio Tribuno pleb. prehendi, & in vincula duci iuſſum eſſe. & libr. 5. Tribunos pleb. minitari ſe iuſſuros eſſe in vincula Tribunos militum duci. Apud Dionem autem lib. 37. Metellum Conſulem à L. Flauio Tribuno pleb. in carcerem ductum eſſe. Plutarchus in Problematis auctor eſt, moribus Romanorum conſtitutum eſſe, vt domus Tribunorum nocte ne clauderetur (quod & Macrobius Satur. 1. confirmat) ſed interdiu noctúq; indigenti cuique eorum auxilio paterent, quaſi portus quidam & præſidium periclitantium. Maiores enim communem Tribunum eſſe voluerunt, & tanquam aram omnibus acceſſibilem. proinde honore quidem, ſacroſanctos eos eſſe voluerunt, nec ſine inexpiabili ſcelere violabiles. Idem in vita Catonis Vticenſis tradit Tribunos pleb. in baſilica Porcia [illegible]: quod ego non Ius dicere, ſed conuentum agere, & pro collegio decreta ſua interponere, interpretandum puto. Hotom.

TRIBVNI militaris fit mentio in l.12.§.vlt. D. de re milit. l.11. l.13. eod. titul. lib.12. C. l. vn. C. de ſalgamo. lib. 12. l.1. C. de commeatu. eod. lib. Tribuni prætoriani in l. vlt. C. de numerar. lib. 12. l.4. C. de apparit. magiſt. mil. Tribuni ſcholarum, l.8. C. de erogat. mil. an. libro 12. Rub. de comitib. & trib. ſchol. & apud Marcellinum lib. 22. Tribuni vigilum, in l. penult. C. de apparitoribus magiſtr. mil. lib. 12. Tribunus voluptatum, apud Caſsiodorum in lib. Variar.

Tribuni ſcholarum ſub Rubr. Cod. De comitib. & tribun. ſchol. dicuntur, qui ſcholis agentium in rebus, hoc eſt ordinibus eorum qui Rempub. adminiſtrabant, præfecti erant. Hi Comitum honore & nomine dignabantur, Imperatoriis epulis adhibebantur, & adorandæ ipſius purpuræ ius habebãt, l.1. end. Quàm porro altus honoris gradus hic eſſet, licebit ex his Hieronymi verbis cognoſcere, qui aduerſus Ioannem Hieroſolymitanum ad Pammachium ſcribens: Finge, inquit, aliquem tribunitiæ poteſtatis ſuo vitio regradatum: per ſingula militiæ equeſtris officia ad tyronis vocabulum deuolutum, nũquid ex tribuno ſtatim fiet tyro? non: ſed ante primicerius, deinde ſenator, ducenarius, biarch⁹, circitor, eques, deinde tyro. & quanquam tribunus quondam, miles gregarius ſit, tamen ex tribuno non tyro, ſed primicerius factus eſt.

TRIBVTVM ſtipendium eſt, quod appellatur ab intributione, vel ex eo, quòd militibus tribuatur, vt ait Vlpian. in l. ager. D. de verbo. ſignifi. Varro lib. 4. à tribubus dictum vult, quod ea pecunia, quæ à populo imperata erat, tributim à ſingulis pro portione cenſus exigebatur. Vide Feſtum lib. 17. Tributorum autem duo erant genera, vnum perſonarum ſiue capitis: alterum rei, ſiue ſoli, id eſt agris impoſitum, vt notatur l. 3. & l. vlt. D. de cenſib. Neque eorum ſententia improbanda, qui perſonale, propriè Stipendium appellandum putant, cum ſcilicet aurum, argentum, æs penderetur: Reale verò, ſiue Prædiale, cùm equi, veſtes, ceteráque ex eodẽ genere præſtabantur. Hinc illud Tertull. in Apologetico: Si agri tributo onuſti, viliores: hominũ capita ſtipendio cenſa, ignobiliora.

Tributa, poſtquam Auguſtus cum populo prouincias partitus eſt, appellari cœpta ſunt, quæ bello victæ prouinciæ populo quotannis pendebant: quæ verò Cæſaris prouinciæ ad belli ſubſidia inferebant, ſtipendia ſunt vocata. Ea cauſſa eſt cur Tributa à ſtipendiis, tributariáque prædia à ſtipendiariis ſeparentur l. 13. D. de impenſ. in re. dotal. fa. l. 46. §. qui compenſationem. D. de iur. fiſc. §. per traditionem. Inſtit. de re. diuiſ. vbi Theophil.

TRIBVTORIA actio, de qua Iuſtinianus in §. introduxit & aliam. Inſtitu. Quod cum eo, qui in alien. datur creditoribus in dominum, quo ſciente vna cum filiofamiliàs, vel alieno ſeruo, in merce peculiari contraxerunt, niſi res æquabiliter inter creditores partitus ſit. l. 1. & penulti. D. de tribut. actione. nam Tributũ hic accipi debet id, quod inter creditores ſerui negotiantis, & dominum, cui idem ſeruus quoque debet, tribuitur, hoc eſt diſtribuitur pro ratâ eius, quod cuique debetur. Inde tributoria actio dicitur, quaſi contributoria.

TRICENNIVM eſt tempus 30. annorum. Inde tricennalis præſcriptio: vt in c. vigilanti. de præſcript.

TRICLINIVM, locus tribus lectis conſtructus, ad diſcumbendum, l. foramen. D. de ſeruit. vrba.

TRICLINARIA, veſtes Senatoriæ, quibus vtuntur in tricliniis, l. apud Aufidium. D. de optione leg.

TRIENS, tertia pars aſſis, & quatuor vncias continet, l. ſeruum meum. §. fin. D. de hered. inſtit. ſic ſumitur in Nouell. 18. §. ταῦτα ἡμᾶς. Voluſ. Mætianus in diſtrib. aſſis trientis hanc eſſe notam ⸗ ⸗ ait. Hinc

TRIENTES vſuræ, quæ intra tertiam partem centeſimæ concluduntur: quo modo & trientarium fenus apud Capitolinum in Antonio: & trientes penſiones apud Lampridium in Alexand. interpretari oportet.

TRIERARCHVS, interpretatur triremis princeps. τριήρης enim triremis eſt, id eſt nauis triplici ordine remorum inſtructa. l. eius. D. ad s. c. Treb. Fiduciarium, inquit, reliquit heredem trierarchum. Item D. de bo. poſſ. l. 1. Nauarchos, ait, & trierarchos claſsium. & apud M. Cicer. 3. in Verrem, & C. Tacitum li. 18. qui triremibus præeſt.

TRIERSTICVM in l. Septitia. D. de pollicit. falſo legitur, pro τετραετηρικόν, vt in Pand. Florent. quadriennale certamen ſignificat.

TRIFARIAM, in tres partes, l. prima §. fi. D. de mune. & bono.

TRIFINIVM, locus in quem tres poſſeſſores adtingebant, id eſt in quem tres diuerſæ poſſeſsiones terminabant. Siculo Flac. in lib. de condit. agrorum.

TRIFATIDICVS, pen. corru. Adiectiu. Auſonius in Ternario,

Atque trifatidicæ nomen commune Sibyllæ.

Hoc eſt valde, aut pluſquam fatidicæ. Tris enim in compoſitione ferè ſemper augendi cumulandíque vim habet: vt trifurcifer, triueneficus apud Plautum.

TRIFAVX, triſaucis, om. gen. τρίστομος. Tres fauces habens. Virg. 6. Aeneidos,

Cerberus hæc ingens latratu regna triſauci
Perſonat.

TRIFER, triſera, triferum, pen. corr. τρίφορος. Quod ter fructus producit. Plin. lib. 16. cap. 27. Vites quidem & triferæ ſunt, quas ob id inſanas dicunt, quoniam in iis alia mature ſcunt, alia turgeſcunt, alia florent. Columella libro 5. cap. 10. Omnes etiam biferæ & triferæ.

TRIFIDVS, pen. corr. Adiect. τρίχηλος. Quod tribus partibus finditur. Cuſpis trifida Neptuni. Claud. de raptu Proſerp. Flamma trifida, Fulmen. Ouid. 2. Metam. Haſta trifida. Valer. 1. Argon.

TRIFOLIVM, trifolij, τρίφυλλον, Herba quæ inuenitur confragoſis locis: efficaciſsima traditur contra viperæ venenum, odoris grauiſsimi, neq; abſimilis bitumini. Et idcirco Græci eam aſphaltion appellant: noſtri autem propter figuram acutam trifolium vocant: non longis & hirſutis foliis viret, caulémque robuſtiorem facit, quàm pratenſe. Vide Plinium abundè de hoc tractantem, lib. 21. cap. 21. Eſt & aliud trifolium pratenſe, à loco in quo frequenter inuenitur, dictum.

TRIFORMIS, & hoc triforme, τρίμορφος, Tres habens formas. vt Canis triformis Cerberus. Senec. Herc. Oetæo, 9. Diua triformis Hecate. Horat. 3. Carm. ode 22.

TRIFVR, trifuris, pen. prod. o. g. τρίφωρ. Plus quàm fur, vel maximus fur. Plaut. Aulul. 20.

Non fur, ſed trifur.

TRIFVRCIFER, penult. corr. Plus quàm furcifer, vel maximus fur. Plaut. Aulul. 9.

Vituperas me? A. etiam fur trifurcifer.

Idem Rud. 18.

Tun' trifurcifer mihi audes inclementer dicere?

TRIFVRCVS, Adiectiuum, τρίχηλος, τρίδυμος, Quod tres furcas habet. Colum. lib. 5. cap. 10. Trifurcam maximè ponito, ea extet minimè tribus pedibus. Ibidem, cap. 11. 3. Surculi ſint bifurci, vel trifurci.

TRIGA, trigæ, τρίιππον, quaſi triaga, à tribus equis iunctis. Currus dicitur, qui à tribus equis trahitur. Vlpianus in l. Aediles aiunt. D. de ædil. edict. Etſi triga venierit, redhibenda erit tota. ſed & ſi quadriga redhibeatur.

TRIGARIVM, trigarij, τριππώνιον. Trigarium curule certamen. Plin. lib. 37. c. 13. Ne equos quidem in trigariis inferri vilos vernaculis animaduerto. Apud Martianum quoque Capellam lib. 9. qui de Muſica inſcribitur, Trigarium, inquit, ſupplicantis ſemper germanitatis adueniat: hoc eſt, trigemina, inquit, illa mulier, ſiue tres in vnius nominis vocabulum conſpirantes.

TRIGARIVS trigarij, τριππωνηλάτης. Trigarum agitator. Plin. lib. 28. cap. 16. Ferúntque & Neronem principem hac potione recreari ſolitum, cum ſic quoque ſe trigario approbare vellet.

TRIGEMINI, tres vno partu editi: quales fuere Horatij temporibus Tullij Hoſtilij Romanorũ Regis, l. 7. D. de reb. dub. l. 3. D. ſi pars hered. peta. l. 137. D. de verb. obligat.

TRIGEMMIS, huius trigemmis, maſc gen. τρίοζος. Colum. lib. 3. cap. 19. Vallis & vliginoſi campi ſitus ferimus etiam trigemmem (ſcilicet malleolum) qui eſt paulò minor dodrante, longior vtiq; ſemipede. iſque non ab eo trigemmis dictus eſt, quòd omnino trium oculorum eſt, cum ferè circa plagam, qua matri abſciſſus eſt, plenus ſit gemmarum: ſed quod his exceptis, quibus eſt frequens in ipſo capite, tres deinceps articulos, totidémque gemmas habet. Plin. lib. 17. cap. 21. Iidem cum deciſi, nec intorti trigemmes.

TRIGLA, τρίγλα Genus piſcis, qui à noſtris *mullus* dicitur & *barbio*.

TRINVM edictum, id eſt, trina citatio: quæ & Peremptoria nominatur. De cuius effectibus abundè ſatis Doctores. Sed poſt omnes, & conciſius & dilucidius Zaſius tractat, in l. contumacia. D. de re iudic.

Tripertita, liber fuit Sex. Aelij, qui veluti cunabula Iuris continebat: ſic dictus quoniam lege XII. Tab. præpoſita, iungitur interpretatio, deinde ſubtexitur legis actio. Pompo. in l. neceſſarium. D. de orig. iur.

Triplicatio, eſt ſecunda actoris defenſio, contra rei duplicationem oppoſita. §. 1. inſt. de replicat. quaſi enim replicatio, conduplicatio & geminatio fuiſſet: ſic quod tertio poſt actionem loco referretur, atque in iudicium obiiceretur, Triplicationis nomine ſignificatum eſt. At in l. 2. D. de excep. Triplicatio reo tribuitur, quaſi Replicationi opponatur. vbi, vt verè dicam, mendum ſubeſſe arbitror: & ex imperatoris verbis corrigendum.

ad Triremes pœna, frequentiſsimum his temporibus genus eſt ſupplicij, cuius meminit Valerius lib. & cap. vltimo, ſcribens quendam iuſſu Auguſti, quod ſe Octauiæ ſororis vtero genitum ſimularet, remo publicæ triremis affixum. Sudas huius etiam meminit, οἱ μόνοι, inquit, μισθωτοὶ μὲν τυγχάνοντες, μέτοικοι ἀπήγοντο πρὸς τοὺς πολίτας, καὶ οἱ ἐκαλοῦντο, ἐπὶ τριήρων, ἐμβάλλονται δὲ καὶ εἰς τὰς ναῦς τοὺς μετοίκους. Et Ioſephus lib. 17.

Triste auxiliū appellare, l. ſerui. D. de appella. Triſtis litera, M. Ciceroni eſt, θ.

Tritavvs, patris & matris atauus, ſui vel auię abauus; proaui, proauiæ proauus; abaui, vel abauiæ auus; ataui atauiæ pater, dictus quaſi tertius auus. l. 3. & l. fina. §. ſexto. D. de gra. & adfinit. Scribitur autem in d. l. 3. triauus, triauia in Pand. Flo.

Tritsciaria condictio, vide Condictio.

Τριττύς, tribus eſt pars tertia. Hinc Pollux lib. 8. ὅτι μὲν δὴ τέσσαρες ἦσαν αἱ φυλαί, εἰς τρία μὲν ἑκάστη διῄρητο. καὶ τὸ μέρος τοῦτο ἐκαλεῖτο τριττὺς, καὶ ἔθνος, καὶ φρατρία. vnde τριττύαρχος dicebatur, ὁ τῆς τριττύος ἄρχων.

Trivmphandi modus talis erat: Victores corona, primum laurea, deinde aurea redimiti, curru inaurato, quem quatuor equi albi trahebant, Romam inuehebantur. Præcedebat Senatus: ſequebatur populus: poſt hunc ordo militaris. Ante currum victoris ibant Duces victi, catenam ferream collo geſtantes. Et primùm omnium ad templum Iouis Capitolini, deinde per vrbem atque domum reducebátur. Cicero in Piſonem: Quid tandem (inquit) habet iſte currus? quid victi ante currum Duces? quid ſimulachra opidorum? quid aurum? quid argentum? quid Legati in equis, & tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? quid vehi per vrbem? Vnde ſunt, qui Triumphum à tribus ordinibus, Senatus, populi, & militum, dici exiſtimāt: M. tamen Varro lib. 5. de ling. Lat. Triumphum dictum vult, quòd cum imperatore milites redeuntes clamitant per vrbem in Capitolium eunti: Io triumphe, io. Idque, inquit, à θριάμβῳ Græco Liberi patris cognomento poteſt dictum eſſe.

Trivmphalis currus forma neque bellico currui, quo Heroicis temporibus Troiani & Thebani belli, homines vſi ſunt, vt barbari Britanni & Belgæ Conino: neq; currui circenſi, quo Romæ ludis equeſtribus quadrigarij vtebantur, & agitatores Olympiæ: ſed rotundę turri aſsimilis erat, vt Zonaras ſcribit his verbis: τὸ δὲ δὴ ἅρμα οὔτε ἀγωνιστικῷ οὔτε πολεμιστηρίῳ ἦν ἐμφερὲς, ἀλλ' εἰς πύργου περιφεροῦς τρόπον ἐξείργαστο.

Trivmviri capitales, ſeu Treuiri, vel Treſuiri (inquit Pomponius) creati ſunt qui carceris cuſtodiam haberent, vt cùm animaduerti oporteret, id interuentu eorum fieret. Salluſt. in Catil. In eum locum poſtquam demiſſus eſt Lentulus, iudices rerum capitalium, quibus præceptum erat, laqueo gulam fregere. Hi octo lictores habebant, qui eorum iuſſu in damnatum animaduertebant. Plautus Amphitr. *Quid faciam nunc, ſi Treſuiri me in carcerem compegerint? Inde cras è promptuaria cella depromar ad flagrum. Nec quicquam ſit, qui non me omnes eſſe dignum deputent. Ita quaſi incudem me miſerum homines octo validi cædent.* Et in Aſinaria, *Vbi ſæpe cauſſam dixeris pendens aduerſus octo, Aſtutos audaces viros, Valentes virgatores.* Et paulo pòſt, *Vbi ſæpe ad languorem tua duritia dederis octo Validos lictores vlmeis affectos lentis virgis.* Et in eadem, *Ibo ego ad Treſuiros, veſtráque ibi nomina Faxo erunt capitis.* Verùm illi de vilibus & abiectæ tantùm conditionis hominibus ius dicebant: vt furibus, ſeruis nequam, & apud columnam Meniam cauſſas cognoſcebant. auctor Cicero in Diuinat. Et Aſconius in eandem. Memorabile autem eſt quod Valerius Max. lib. 5. cap. 3. commemorat de muliere quadam, quam Prætor damnatam Triumuiro in carcere necandam tradiderat: quam receptam is qui cuſtodiæ præerat, non protinus ſtrangulauit: aditum autem ad eam filiæ dedit: quā pòſt animaduertit exerto vbere famem matris lenientem. itaque res ab ipſo ad Triumuirum, à Triumuiro ad Prætorem, à Prætore ad Conſulum iudicium perlata, remiſsionem pœnæ mulieri impetrauit. idem etiam lib. 8. cap. 4. de L. Calpúrnio Triumuiro mentionem facit, à quo ſeruus quidam in crucem eſt actus. Apud Feſtum autem ſub verbo Sacramentum, lex Papiria legitur de Triumuiris capitalibus. Sed ſuſpicor de mendo, & Monetalibvs legendum putarem.

Trivmviri nocturni incendiis arcendis præfuiſſe dicuntur apud vetuſtiores, à Paulo in l. 1. D. de offic. præf. vigil. & ab eo quòd excubias agerent, nocturnos dictos eſſe. interueniſſe etiam nonnunquam & Aediles & Tribunos pleb. ſuiſſéque familiam publicam, circa portam & muros diſpoſitam, vnde ſi opus eſſet, euocabatur. Dio verò libr. 55. ita ſcribit, οἱ δὲ δὴ στενωποὶ ἐπιμελητῶν τινῶν ἐκ τῶν δήμων, οὓς καὶ στενωπάρχους καλοῦμεν, καὶ σφισὶ καὶ τῇ ἐσθῆτι τῇ ἀρχικῇ καὶ ῥαβδούχοις δύο ἐν αὐτοῖς τοῖς χωρίοις ὧν ἦρχον, ἡμέραις τισὶ χρῆσθαι ἐδόθη, ὅ τε δουλικὸν ὃ τοῖς ἀγορανόμοις τῶν ἐμπιπραμένων ἕνεκα συνῆκτο ἐπετράπη, καὶ τοῖς καὶ ἐκείνων καὶ τῶν δὲ στρατηγῶν πᾶσαν τὴν πόλιν εἰς δεκατέσσαρα μέρη νεμηθεῖσαν, κλήρῳ προστάχθησαν. ὃ καὶ νῦν γίγνεται. στενωπάρχους Dio vocat, qui Vicorum magiſtri dicebantur, quos non ſemper prætexta vſos, ſed eo tantum tempore quo ludos compitalitios faciebant, Cicero in Orat. in Piſonem, & Aſconius in eandem ſignificant. tametſi ad Auguſtum hæc potius referenda ſunt, de quo Suetonius ita ſcribit: Spacium vrbis in regiones, vicóſque diuiſit: inſtituítque, vt illas annui magiſtratus ſortitò tuerentur, hos magiſtri è plebe cuiuſque viciniæ lecti. Valerius autem Max. libr. 8. cap. 1. de M. Militio, Cn. Lolio, L. Sextilio Triumuiris commemorat, qui quòd ad incendium in ſacra via exortum extinguendum tardius venerant, à Tribuno pleb. die dicta ad populū damnati ſunt. Item de P. Bilio Triumuiro nocturno, qui à P. Aquilio Tribuno pleb. accuſatus, iudicio concidit, quia vigilias negligentius circumierat.

Trivmviri monetales, qui & Treuiri, auro, argento, ære flando, feriundo, cōſtituti ſunt: vt ſcribit Pomponius in leg. 2. §. 16. De orig. iur. Itaque hos ſic inſcribebant: A. A. A. F. F. Horum igitur munus erat numiſmata probi auri & argenti, iuſtique ponderis examinare. Hinc illud Ciceronis lib. De legib. 3. Aes, argentum, aurum publicè ſignanto. Item ad Trebatium de Treuiris Gallis iocans, Treuiros vites cenſeo: audio capitales eſſe, mallem auro, ære, argento eſſent. de illis enim Galliæ populis loquitur, qui cum capitales bellicoſique eſſent, iudit cum in Treuirorum, tum in capitalium verbo. Idem enim eſt acſi diceret: Mallem hos Treuiros pecunioſos eſſe, quam bellicoſos; vt Cæſare eos vincente, tu diteſceres. Apud Sex. Pompeium ſub voce Sacramentum, lex Papiria refertúr de 3. viris capitalibus, quam potius ad Monetales pertinuiſſe arbitrarer.

Trochlea, quæ vox eſt apud Iuriſconſult. in l. Sed

addes.D.locati.variè deſcribitur:quoniam & ipſa non vnius generis eſt. de qua Budæus videndus in Annotat. prio. Nebriſſ. ſcribit, Trochleam inſtrumentum eſſe,cum orbiculis ad eleuanda & deprimenda onera. Tympanum,inquit,& trochleas,quibus eleuatur prælum.vide Catonem ca.136.de re ruſtic.

TROPHIMA, τρόφιμα, nutrimentum, alimentum. Paulus l.26.§.2. D. depoſ. Ex quib. debetis mihi decem, quos apud Titium depoſuiſtis: item quos trophimati,decem.

TROXIMA vua,quæ matura,edulis,& comeſtibilis eſt, inepta vino. τρώξιμος, maturus,comeſtibilis.Iuriſconſult. de verborum ſignificat. l. qui fundum. Et quæ eiuſdem generis eſſent, quas non vini cauſſa haberemus,quas Græci τρωξίμους appellant.

TRVLLA,vaſis vinarij ſeu potorij genus: apud Paul. in l.13.D.de inſtr.vel inſt.leg. Trullæ,inquit, quæ circa cœnam ſolent traiici.Et apud Vlpia.l.19. §.3. D. de auro,argen. mund. Cice. Ver. 6. Erat etiam vas vinarium ex vna gemma prægrandi: trulla excauata cum manubrio aureo.Iuuenalis ſatyr.3.

– laudare paratus
Si bene ructauit,ſi rectùm minxit amicus,
Si trulla inuerſo crepitum dedit aurea fundo.

nec enim de vaſe,in quo alui proluuies effunditur,intelligi debet, vt volunt quidam.

TRVTINARI vna eadémque lance, pro pari iure eſſe, Iuſtin. prouerbij figura dixit in l. cùm quis.10. C. de nat.lib.vide Aequa lance.

Trutinari,cognoſcere l.fi.C.de iudic.

Τρυφὴ Theophilo in §.Interdum. Inſtitu. de oblig. quæ ex delict.pro laſciuia.

TRYPHVS, l.idem Offilius.D.de ædil.edict.corrupte pro Atypus.vide Atypus.

TVBVS, Græcis αὐλὸς, ſiue ſit fictilis , ſiue ex alia materia,fiſtula eſt,ſeu canalis variis vſibus accõmodatus. Vlpia.de cloa.l.1.Cloacæ appellatione,& tubus, & fiſtulæ continentur. Hinc Tubulus , per diminutionem,quod idem ſignificat.Proeul. l. quidam Iberus. D.de ſeru.vrb.præd. Non licet autem tubulos habere admotos ad parietem cõmunem. Paulus alicubi pro cuniculo ſubterraneo poſuit. Hi colores , inquit , in eiſdem tubulis inueniuntur. Hinc

TVBVLARIVS,apud Marcellinum in prin.lib.28. Patre tubulario Præſidialis officij.

TVARI ſe pro eo quod eſt ſuſtentare,tolerare, exhibere ſe,& alere, in l.penult.& l.vlt.D. de in rem verſo.l.1.§. ſed nonnullos.D. de tutel. & rat. diſtr. Notandum eſt autem hoc verbum etiam paſsiua ſignificatione contra grammaticorum regulas vſurpari à Iuriſconſultis non ſemel, vt in l.7.D. de curatorib. fur. Conſilio & opera curatoris tueri debet non ſolum patrimonium, ſed & corpus ac ſalus furioſi. Sic l.17.D. de iniuſto rup.l.30.D.de liber.cauſ.l.5.§.ad eam autem. l.vlt.in fi. D.de legat.præſt.l.17.in fi.D.de noaalib. l.3. C.de ſeruitutib.l.153.de decurionib.in C.Theod.Sic & Varro lib.3.de re Ruſt.capit.1.Et in pace à ruſticis Ro. alebantur,& in bello ab his tuebantur. Vitruu.lib.8. Res omnes non ali ſine elementorum poteſtate, neque creſcere,nec tueri.

TVGVRII appellatione,inquit Pomponius, omne ædificium quod ruſticæ magis cuſtodiæ conuenit quàm vrbanis ædibus, ſignificatur. Offilius ait Tugurium à tecto,tanquam tegularium,eſſe dictum : vt toga,quòd ea tegamur,l.180. D.de verb.ſignif.

TVLLII,vide Salientes.

TVMVLTVM Cice.1.in Ant. Oratio. bellum ſubitò, & derepente concitatum appellari ſcribit. Ita poteſt hoc verbum accipi in l.1.§.1.D. depoſ.l.24.in fi. D.de diuerſ. reg.iur.

TVNC in edicto Vnde vi, his verbis, QVÆQVE IBI TVNC HABVIT,ſic accipimus, tunc cum deiiceretur,l.1.§.rectiſsimè.D.de vi & vi arm.In hac oratione, SI IN QVINQVENNIO FILIVS NASCATVR, TVNC HÆRES DATO, articulus, Tunc , extremi quinquennij tempus ſignificat,l.4. D. de cond. & demonſt. Tunc,ex hac die,in l.126. in princip. D. de verborum obligatio. quod vulgò dicimus ex nunc prout ex tunc, vel ex tunc prout ex nunc. Quandoque ſignificat tempus præteritum perfectum. Aliquando eſt taxatiuum,& reſtrictiuum,l.1.C.de procurat.& vide Barto.l.in ſubſtitutione.D.de vulg.

TVNICA veſtis breuior, & interior: ei enim toga ſuperimpoſita, crura & tibias contegebat. Paulus l.1.D. de cont. empt. Sed an ſine nummis venditio dici hodiéque poſsit,dubitatur: veluti ſi ego togam dedi, vt tunicam acciperem. Hæc Paulus. Plutarchus autem in vita Coriolani & in Problem. Catonem tradit ſcriptum reliquiſſe , fuiſſe in more vt candidati ſine tunica venirent ad ſupplicandum populo, ſola toga candida , eáque recincta induti. Aſconius autem in Orat. pro Scauro, & Val. Max.libro 3.cap.6.aiunt Catonem Prætorem iudicium Scauri, quia æſtate agebatur, ſine tunica exercuiſſe campeſtri ſub toga cinctum.in forum quoque ſic deſcendiſſe, iúſque dixiſſe, ídque reperiſſe ex vetere conſuetudine , ſecundum quam & Romuli ætatis ſtatuæ in Capitolio,& in Roſtris Camilli fuerunt togatæ ſine tunicis.

TVRBA & rixa multum differunt:ait Vlp. nanque turba multitudinis hominum eſt turbatio & cœtus : Rixa, etiam duorum, l. quarta §. 1. D. vi bon. rap. vbi Turbam appellatam Labeo ait ex genere tumultus: ídque verbum ex Græco tractum , ἀπὸ τοῦ θορυβεῖν. Cornel. Fronto de differen. voc. Rixa ſine armis eſt , & habet defenſionem. Pugna legem habet, vel naturalem vel moralem.

TVRBARE rationem,idem quod conturbare. Vlpian. l.1.in fin.D.de ſer.corrup. Qui actori perſuadet vt rationem ſibi commiſſam turbaret. vide Conturbare.

Turbare ſigna , eſt confundere & permiſcere , ſic vt adgnoſci iam non poſsint, l.22.§. ſi ſigna. D.qui teſtam. fac. Quintilia. lib. 12.cap. 8. Denique linum ruptum aut turbata cera , aut ſine adgnitione ſigna frequenter inuenies.

TVRBASSIT, verbum 12. tabularum, pro turbauerit, Aſt qui turbaſsit in agendo,fraus auctoris eſto.

TVRMA 30. equites, hoc eſt , tres decurias recipit, qui honore præſtant,& ordine.Sed turma propriè ex equitibus: Centuria verò fit ex peditibus. Alexander ab Alexand.genial.dier. libri 1. cap. 5: Has quoque Tribus veteres nuncuparunt:& qui bis præeſſent, Tribunos dixere.

TVRMARII l.2.C.de priuil.cor.qui in ſac. pal.mil.qui turmas tyronum cogebant.

TVRPES perſonæ ſunt famoſæ & inhoneſtæ perſonæ, veluti lenones, meretrices, viſpiliones, harenarij,hiſtriones, pantomimi,l.tertia D.ſi quis à paren. l. 72.§. penultim. D. de ſolutionib.l.27. Cod. de inoff. teſt.l. 7.& l.63.§.ſi ſub conditione.& §.ſi verò nominis.D. ad Trebellia. l. 22.§. necnon illud. D.ſolu.matrim.l. 12.de ſcenic. in Cod. Theodoſ.Et ita in l.17.D. deteſtam.tut.l.12.D.de ſponſalib.l.3.§. Iulianus. in fin.D. de liber.exhib.Sed & aliàs turpe plerunq; ſignificat famoſum,& quod infamiam irrogat.Sic Turpes actiones, Turpiáq; iudicia appellantur,quæ damnatis infamiam inferũt. ἀτιμωτικὰς ἀγωγὰς vocat Theophil.in §. ex quibuſdam. Inſtit. de pœn. tem. litig. Quales ſunt, iniuriarum,vi bonorum raptorum, ſerui corrupti,rerum amotarum, tutelæ, fiduciæ, mandati, pro ſocio, depoſiti,l.56.D. pro ſoc. l.2.D.rer. amot.l. 1. D.de his qui not. infa. Ita Turpe tutelæ iudicium dixit Cicero lib.1.de Orato. Et pro Cæcinna, Turpe iudicium dari

aduerſus

aduerſus eum, qui tutelam fraudaſſet. Idémq; Turpia mandati, pro ſocio, depoſiti, iudicia adpellat, in Oratio. pro Roſcio Com. Sic turpi iudicio dānatos apud eundem in Oratio. pro Cluentiò, interpretare, qui eo iudicio damnati ſunt quod infamiæ notam inurit.

Turpes conditiones, quæ inhoneſtæ & contra bonos mores ſunt, l. 63. §. ſi ſub conditione. D. ad Trebellia. l. 112. §. penult. D. de legat. lib. 1. Turpis inſtitutio, l. 9. D. de libe. & poſt. Turpia legata, quæ denotandi magis legatarij cauſſa ſcribūtur, l. 54. D. de legat. 1. Turpis pactio, l. 7. D. de his qui not. infa. Turpia lucra ob falſum teſtimonium, ob gratioſam ſententiam, aut aliàs turpiter & ſcelere quæſita, l. 5. D. de calumniatorib. l. 16. §. vlti. D. quod met. cauſ.

Turpia arbiter, id eſt, pecunia corruptus, l. ſed & ſi ſeruum. §. ſunt & alij. D. de arbit.

Turpiſsima vita, paupertatis obtentu non excuſanda. l. palàm. D. de ritu. nupt.

TVRPITER datur, quod meretrici datur: item & quod datur vt malè iudicetur, l. 3. l. 4. §. ſed quod meretrici. D. de condict. ob turp. cauſ.

Turpiter accipitur, quod in hoc accipitur vt res depoſita, vel commodata reddatur, l. 5. D. de tut. & rat. diſtrahen. l. vlt. D. de cond. ob turp. cauſſ.

TVRPILLIANVM SC. vide ſup. Senatuſconſultū Turpillianum.

TVTORES ſunt qui vim ac poteſtatem in pupillos habent: éxque re ipſa nomen ceperunt. itaque appellantur Tutores, quaſi Tuitores, atque defenſores, ſicut AEditui dicuntur, qui ædes tuentur. l. 1. D. de tutelis. Eorum autem tria ſunt genera. nam alij dicuntur Teſtamentarij, alij Legitimi, alij moribus inducti. Teſtamentarij ſunt, quos paterfam. impuberi filiofam. itémque nepoti, quem tamen non patris, ſed ſuæ poteſtati relicturus eſt, in ſuo teſtamento conſtituit. l. 1. & paſſ. D. de teſt. tut. Legitimi ſunt (vt ait Vlpian. in Inſtitut.) qui ex lege aliqua deſcendunt. per eminentiam autem Legitimi dicuntur, qui ex lege XII. tabularum introducuntur, ſeu propalàm, quales ſunt agnati; ſeu per conſequentiam, quales ſunt patroni. l. 1. & paſſ. D. de legit. tute. Moribus inducti: vide, Tutor Prætorianus.

Tutor CESSICVS appellatur is, cui in iure tutela ceſſa eſt, qui ſiue mortuus fuerit, ſiue alij tutela ceſſerit, redit ad legitimum tutorem tutela: ſed & ſi legitimus deceſſerit, aut capite minutus fuerit, Ceſsitia quoque tutela extinguitur. Vlp. cap. Inſt. 11.

Tutores DATIVI appellantur, qui teſtamento nominatim dati ſunt: hos enim lex XII confirmat, vt ait Vlp. cap. Inſt. 11. Datiuum tamen pro Attiliano aut Iuliano Modeſtin. poſuit in l. 7. D. rem pup. ſal. ſor. vbi Teſtamētarij, qui propriè Datiui ſunt, à Datiuis diſtinguuntur. & Iuſtinianus in l. 40. C. de epiſc. & cleric. vbi Teſtamentarias tutelas à Datiuis ſeparat.

Tutor FIDVCIARIVS dicitur qui liberum caput mancipatum ſibi, vel à parente, vel à coemptore manumiſit: idque per ſimilitudinem patroni. Vlp. cap. Inſt. 11. vel ſic: Tutor fiduciarius is propriè dicitur, qui cum pater eſſet fiduciarius, filium ſibi mancipatum manumiſit, nec remancipauit. hæc Vlpia. in Inſtit. Ponamus ergo cōtractam fuiſſe fiduciam, id eſt vltrò citróq; factam emancipationem, patrémque fiduciarium vero patri filium remancipaſſe. Pater verus, quoniam alter fidem ſimiliter eius ſequutus eſt, fiduciarius eodem modo dici deberet. at quoniam verus eſt pater, ſuam retinet meliorem adpellationem. Preterea tutor etiam fiduciarius, item vt alter, dici deberet; ſed quoniam qui legitimi ſunt heredes, ij tutores ſunt legitimi, pater quem lex ad manumiſsi filij hereditatē vocat, ſuum hoc à lege nomen retinebit, dicetúrque Legitimus. At quoniam emancipati frater heres non eſt legitimus, quemadmodum docet Caius in Inſtit. & Vlpian. in l. 1. D. Si à patre quis manum. ſu. Tutor legitimus, vt patroni filius, appellari nō poteſt. Patroni enim filius vt heres eſt legitimus, ſic tutor legitimus appellatur. Quod igitur agnatus ille proximus filij manumiſsi frater, cùm ad tutelam vocabitur, nomen habebit: Pater ſuum nomen fiduciarij tutoris, quo vſus non eſt, in illum transferet, dicetúrque Tutor fiduciarius. Plura in Inſtit. comment. Hotom.

Tutor HONORARIVS dicitur, qui non adminiſtrationis & oneris, ſed honoris tantum cauſſa datur, l. 3. §. 1. D. de admin. tut. vbi Vlp. ait, eos non iccirco extra periculum eſſe, ſi pupillos negligant. Nam prius quidem excuſsis eius qui geſſerit facultatibus, conueniri oportere.

Tutores IVLIANI dicuntur, qui ex lege Iulia & Titia dati ſunt, quæ iubet mulieribus pupilliſve non habentibus tutores dari in prouinciis à Præſidib. earum. Vlpia. cap. Inſtit. 11.

Tutor PRÆTORIANVS, Vlp. cap. Inſt. 11. Moribus tutor datur mulieri pupillóve, qui cum tutore ſuo lege aut legitimo iudicio agere vult, vt auctore eo agat (ipſe enim tutor in rem ſuam auctor fieri non poteſt) qui Prætorianus tutor dicitur, quia à Prætore vrbis dari conſueuit.

TVTELA à Seruio Sulpitio definitur, Vis (Theoph. & Harm. δίκαιον, vt legiſſe videantur ius) ac poteſtas in capite libero ad tuendum eum, qui ſe per ætatem defendere non poteſt, iure ciuili data ac permiſſa. Quam vim ac poteſtatem qui habeant, Tutores appellantur, l. 1. D. de tutel. Inſtitut. de tutorib. in princ.

Tutelæ actio duplex eſt: directa vna, quæ pupillo aduerſus tutorem: altera Contraria, quæ tutori aduerſus pupillum competit. titul. de contrar. & vt. act. tut.

Tutelam LEGITIMAM definit Vlpianus in l. 1. D. de leg. tut. Legitimæ (inquit) tutelæ lege XII. tab. agnatis delatæ ſunt & conſanguineis, item patronis, id eſt his qui ad legitimam hereditatem admitti poſſunt. Super his vide Cuiac. Obſer. lib. 11. cap. 26.

Tutelam reddere, tutelæ rationes reddere Iuriſconſultis ſignificat, l. 2. §. ei quoque. D. de iudic. l. 21. D. de tutel. & rat. diſtr. l. vn. in fi. D. ſi penden. appell. Dicunt & eodem ſenſu, reſtituere tutelam, l. 7. §. vlt. l. 28. in fin. D. de adminiſtr. tut. l. 1. §. vlti. D. de vſur. l. 21. in fi. D. de annu. leg. l. 1. §. ex illa. D. ad leg. Corn. de falſ. l. 10. D. rem pup. ſal. ſo. l. penult. C. de ſuſp. tutorib. Sic tutelam exigere, & tutelam repoſcere, pro tutelæ rationes repoſcere, in l. 14. D. de tutel. & rat. diſtr. l. 30. D. de admi. tut. Et recipere tutelam Suet. in Claudio c. 2. Diu etiam atque poſt tutelam receptam alieni iuris & ſine pædagogo fuit, id eſt, poſt pubertatem. In ſuam tutelam venire, & ſuæ tutelæ effici, eſt ad pubertatem peruenire, l. 7. §. 1. D. de adminiſt. tuto. l. 8. §. 1. D. de ſecun. tabu. l. 39. D. de vulg. & pupil. l. 54. in fi. D. de heredibus inſtit. l. vlt. D. de iure delib. l. 12. D. de legat. 1. Sic in edicto prætoris de miſsione in poſſeſsionem verba hæc, SI PVPILLVS IN SVAM TVTELAM VENERIT, accipienda ſunt. l. 5. §. ait Prætor. D. quibus ex cauſ. in poſſeſſ. eat. Proinde ſi filiæfa. ita legatum ſit, Cùm in tutelam ſuam peruenerit, tunc debebitur, cùm viripotens facta fuerit. l. 51. D. de legat. lib. 3. Nec verò Iuriſconſultis tantùm, ſed & aliis Latinis auctoribus huiuſmodi locutio placuit. Cicero quidem cùm aliàs ſæpius, tum in lib. de Orato. ita locutus eſt: Negarétque niſi poſtumus & natus, & antequam in ſuam tutelam veniſſet, mortuus eſſet, heredem eum eſſe poſſe, qui ſecundum poſtumum & natum & mortuum eſſet heres inſtitutus. Idem lib. 2. de Inuentio. Quidam pupillum heredem fecit, pupillus autem ante mortuus eſt, quàm in ſuam tutelam veniret. Porrò interdum ea verba ſignificant, Cùm in ſuam tutelam

& poteſtatem peruenerit. Quod ex coniecturis erit æſtimandum. Interdum etiam 25. annum hæc verba demonſtrāt, ſi eą mens fuerit loquentis teſtatoris, l.56. in fi. D. de legat.3. In qua Vlpian. ex voluntate teſtantis aliam atque aliam hęc verba recipere interpretationem docet.

TVTELARIS cauſſa, is eſt, quam tutor pupilli nomine intendit. Vlpian. l.4. de in lit. iur. Videamus in tutelari cauſſa quis iurare & aduerſus quem poſsit.

TVTVM locum, in quo ſecurè agere licet, ex l. plerique. D. de in ius vocan.

TVVM eſt, quod vendicare potes: vel cuius dominium ad te ſpectat, l. Quintus. §. argento. §. cùm aurum. & §. ſi cui. de aur. & argen. leg. Tuum non eſt, quod tibi caſu auferri poteſt, l. actiones. §.1. D. de reg. iur.

Tuum non eſt quod tibi debetur. Specul. tit. de decimis. Tuum, id eſt, tuæ iuriſdictioni ſubiectum, c.2. de iis, qui fiunt à maio. par. capit. c.1. de aucto. & vſu pall.

TVA NON INTEREST, exceptio eſt actionis excluſiua. de qua Docto. in l. nam poſtea. D. de iureiu. cui ſimilis eſt, Tu non habes actionem, de qua Bartolus d. l. nam poſtea.

Tua pecunia, id eſt tibi debita, l. ſi pecuniam. C. de nego. geſtis.

TVAS RES TIBI HABETO: his verbis diuortium ſignificatur l.2. D. de diuort.

TYMPANVM, rota maloris ambitus, quæ ab hominibus, orbem eius introrſum calcantibus, verſatur. Vlp. l.19. §.1. D. locat. Quòd ſi regulis olea prematur, & prælum, & ſuculam, & regulas, & tympanū, & trochleas, quibus releuatur prælum, &c. Lucret. lib.4.

Multáque per trochleas, & tympana pondere magno
Commouet, atque leui ſuſtollit machina niſu.

TYMPANA, margaritæ: de quibus Plin. lib. 9. cap.35. Craſſeſcunt etiam in ſenecta, conchíſq; adhæreſcunt, nec iis auelli queunt, niſi lima: quibus vna tantum eſt facies, & ab ea rotūditas: auerſis planicies, ob id Tympana nominantur. Paul. l.32. §. vlt. D. de aur. arg. Cum quædam ornamentū mammillarum ex tympanis margaritis trigintaquatuor legaſſet, &c.

TYNNVS & Tynnaria piſcatio, vide Thynnus.

Tyrannidem, quæ neque diuturna eſt, neque felicem habet exitū, reiicit lex vetus: IVSTA IMPERIA SVNTO. Et quamuis olim inter tyrannidem & iuſtum Imperium nihil intereſſet, cùm tyranni dicerentur domini & Reges, qui plenam haberent in ſubditos poteſtatem, quales erant plerunque viri ſpectatæ virtutis, vt apud Virgilium: *Pars mihi pacis erit, dextram tetigiſſe tyranni.* Tamen cùm poſtea creſcente hominum malitia, vi quadam & ex animi libidine, non vero iure & Legibus, plerique regnare cœpiſſent, ad eos tantùm Tyranni nomen reſtrictum eſt: & quò magis patella dignū haberet operculum, quale fuit Imperium, talis erat ſubditorum amor & obedientia. Exemplis ſcatent omnes hiſtoriæ.

Τύρβη, vox apud Iuriſconſultos, in l. Prætor ait. 2. Vi bonorum rapt. Græcis eſt, quod nobis tumultus: vnde turba facta eſt: vt ex Sylla, Sulla: ex Xyſtico, Xuſticus, & vt alia permulta, in quibus y, in v, noſtrum commutatum eſt.

Tyrones, vide Tirones.

TZANCARVM, vel TZANGARVM (eſt enim quædam in ſcriptura varietas) fit mentio in l.3. & l. vlt. Quo quemq; habitu eſſe op. in C. Theod. Et ita fortè apud Vopiſc. in Claudio verbum hoc pro zancbis quæ inter veſtimenta numerantur ſubſtitui debet. Genus autem quoddam calceamentorum id fuiſſe, adductus libelli Græci de officiis aulæ Conſtantinopolitanæ verbis, ſuſpicor, quæ ita habent, καὶ ἐνδέδυται ὑποδήματα ἃ καλοῦνται τζάγγια, ἃ χρυσᾶ ἐκ πλαγίων ἔχει τοὺς ἀετοὺς καὶ ἐπὶ τῶν ταρσῶν διὰ λίθων καὶ μαργάρων, ἔστιν α

καὶ φορεῖ ὁ βασιλεὺς εἴς τε τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ τὰς περικνημίδας. καὶ ὁ ταῦτα ποιῶν οὐ τζαγκάριος, ὡς οἱ ἰδιῶται, ἀλλὰ τζαγκάρας ὀνομάζεται. Sed & Moſcop. in lib. περὶ σχεδῶν, τζαγκάριον vulgo appellari ſcribit, quem Attici σκυτοτόμον, id eſt, cerdonem coriarium vocant. Planè Imperatorum calceamenta purpurea & φοινικόχροα fuiſſe Zonar. Tomo 2. Annal. in Michaelis Theophili filij imperio indicat: E'δίδου, ait, αὐτῷ τὰ φοινικόχροα πέδιλα, καὶ προσέταττεν ὑποδήσασθαι, καὶ βασιλέα ἀνεῖπε. Eáque mox τῆς βασιλείας παράσημα vocat. Idem in Baſilio Porphyrogeneta, κατανεύσας ὁ βασιλεὺς εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ ὑποδεδεμένους ὑποδήμασι φοινικοῖς. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῆς βασιλείας γνωρίσματα ὁ σκληρὸς ἀπεδίδοντο, τὰ δέ γε πέδιλα οὐκ ἀπέδετο, & quæ ſequuntur. Gulielm. Tyrius lib.15. de Bello ſac. cap.23. Exhibita, ait, ſibi in patris præſentia, & eo mandante imperiali reuerentia, ocreis, vt mos eſt, in illo Imperio, inſignitus purpureis ab vniuerſis legionibus certatim Auguſtus eſt appellatus. Idem etiam Nicetas in Annalibus confirmat, καὶ τοῦτον, ait, ἐπικρίνας καταλείψειν τῆς βασιλείας διάδοχον, ἐρυθροῖς τε οἱ πεδίλοις μετενδεδύκει, καὶ βασιλέα ἐδόκει ἀναγορεῦσαι. Et aliàs, τὸν μὲν προσήκοντα τῷ γένει, Α'λέξιος τῷ δὲ τὸ ὄνομα, πορφυρίδι μετενδύουσι καὶ πεδίλοις ἐρυθροῖς ὑποδεῖσθαι διαφαίνουσι, καὶ συνδραμόντες οἱ παρόντες, ἐπινίκια ῥημάτων αὐτοκράτορα ἀναγορεύουσι.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER XX.

V

VACAT pecunia, quæ non occupatur, l.12. in fi. D. de adminiſtra. tut.

Vacare, operam dare, l. nō diſtinguemus. §. ſacerdotio. de arbit. D. Vacare, deficere, l. 1. D. de vaca. mu. Vacare, id eſt, ceſſare.

Vacare dicitur, quod nec iure, nec facto detinetur ab aliquo, l. vltima. C. de bo. vacan. lib.10. vide Barto. in l. Si bona. D. de acquir. poſſeſſ.

Vacare bona dicuntur in l.2. in fi. D. ad Tertyllia. & in l.38. D. de iure fiſc. quorum neque heres, neque poſſeſſor extat, ab eo quòd domino vacua iacent. Vacantes areæ. quæ nullum vſum ciuitatibus ornatúmque præbent, l.41. C. de operib. publ. Vacare etiam domus dicitur, quæ à nullo inhabitatur, l. penult. §.1. D. de vſu & habit. Et vacare poſſeſsio, quæ à nullo detinetur, l.37. D. de vſucapionib. Et Vacare hereditas, in l.30. D. de vulg. & pup. quæ ab heredibus ſcriptis adita non eſt. Vacare quoque portio dicitur, quæ teſtamento nulli data eſt, l. vlt. D. de ſecun. tab. §. videamus. Inſtitut. de hered. inſtit. Sic Vacare ſeruus dicitur qui nullum miniſterium præſtat, l.11. D. ad exhib. Quomodo & vacuam partem intellige in l.19. & l. 59. §.1. D. de hered. inſtit. Et vacuum ſextantem, in l.8. D. de ſecun. tab.

VACANTIA bona dicuntur eadem quæ & Caduca, nimirum quæ illius fuerunt cuius heres nullus eſt, l.1. C. de bon. vacant. Hæc olim quidem publicabantur, teſte Vlpi. cap.18. Inſtit. nunc verò lege iulia confiſcantur, & quadriennium iis nunciandis præſcribitur, l.50. D. de mil. teſt. l.10. §. intra quatuor. de diuerſ. & temp. præſcr. l.96. §.1. l.114. §. quæ inteſtato. de legat.1. l.6. §. eſt fiſco. ad Trebell. l.1. §.1. l. vlt. de ſucceſ. edic. l.6. §. certè. ſi quis om iſ. cauſ. teſtam. l.1. §. diuus. de iure fiſci. l.18. de vſucap. l.10. C. de inoffic. l.22. C. de appell. l.1. C. de quadr. præſcript. l.1. C. de donat. inter vir. & vxor. l. penult. & vlt. C. de vacat lib.10. Vacantia autem dici quæ & Caduca patet ex l. vlt. Cod. Theod. de bon. vacant.

& l.2

& l.2.cùm aliis complur.tit.ſeq.Strabo ἀδέσποτα vocat lib.17.Geograph. quod dnminum, id eſt, heredem non habeant.Harmenopulus ἀκληρονόμητα. Vacantem mulierem pro vidua poſuit Marcian. l.5.§.2.de vi publ. Qui,inquit,vacantem mulierem rapnit, &c. Et Quintil. Declamat. 15. Siue enim,iudices,malignitas eſt perſuaſionis humanæ fœminam vacantem vocare meretricem.&c. Sic Vacantem hereditatem accipe in l.13.§.item ſi quis à fiſco. D.de petit. hered.

VACANTES in l.2.C.vt dig.ord. ſeru. libro duodecimo, & Cod. Theodoſia. de comitib. vaca.ſunt quos Græci ζωςὰς vocant, qui ſcilicet nulla iam dignitate fungantur,ſiue munere exceſſerint, ſiue nũquam geſſerint. Hi etiam dicuntur adſcriptitij & adlecti, & opponuntur honorariis.Lamprid. in Alexan. Ne quem adſcriptum,id eſt,vacantium,haberet. Vacantes etiam triburios apud Marcel. lib.31. & Veget.lib.3. cap.17.legimus.

VACATIO, mnnerum publicorum excuſationem ſignificat, l.5.§. fi. in fi.de mune. & hono.& in titul. de vaca. & exc. mune. Sic diſsimulata vacatio, apud Sueton.in Claudio, ca.35. Plinius lib.2. Epiſtol. Arcbippus, ait, vacationem petere cœpit. Inter vacationem tamen & excuſationem aliqua differentia eſt. Eacnſatio cauſſam habet,& legitima eſt. Vacatio nuda eſt, nec legem nec cauſſam aliam habens,quam indulgentiam principis, quæ etiam ab extraordinariis tantùm mnneribus liberat,non ab ordinariis & legitimis.

Vacatio autem mnneris publici non præſtat,vt ne magiſtratus quis creetur. l.12. D.de muneribus & honoribus. Ea verò omnia,quæ extra ordinem ad tempus indicuntur,ab his qui vacationem meruerunt, exigenda non ſunt.

Vacatio etiam ex lege Iulia Papia dari dicebatur his perſonis,quæ neceſsitate matrimonij cõtrahendi ad tempns liberabantur, & interim nihilominus, ex aliorum teſtamentis perinde atque nuptiis deuinctæ capere poterant. Vlpia.in Inſtitut.titu.14.Fœminis, ait, lea Iulia à morte viri anni tribuit vacationem, & diuortio ſex menſium,&c.Sueton.in Auguſto cap. 34. de lege Iulia, de maritandis ordinibus: Hanc, inquit, cùm aliquanto ſeueriùs,quàm ceteras emendaſſet,præ tumultu recuſantium ferre non potuit,niſi adempta demum lenitáve parte pœnarum, & vacatione triennij data.

Vacuum propriè inane ſignificat. ita vacuus locus, vacuus vterus pleno opponitur,l.30. §. penultim.l.83. D.de adquirend. hered. l.2.§.1. D. de decurionib. Ita vacuæ tabulæ,id eſt,nihil ſcriptum habentes l.11.D.de iniuſto rupt.

Vacunm miniſterium dicitur eius qui certam procurationem habet nullam,ſed primum quodque ſibi impoſitum munus obire cogitur. Vlpia.l.27.§.2.de vſufruc. Si ſerui vſufructus legatus eſt cuius teſtator quaſi miniſterio vacuo vtebatur,ſi eum diſciplinis vel arte inſtituerit vſufructuarius,arte eins vel peritia vtetur.

Vacua pecunia,id eſt,otioſa,inutilis,infructuoſa, quæ in arca ſterilis & otioſa manſit.l.28. D. depoſiti. Quibus vt primum proſpiciam ne vacua tibi ſint,id eſt,vt vſuras eorũ accipias,curæ habebo.l.24. D.de præſc.verb. l.12.in fin.de adminiſtra.tutor.

Vacuam mulierẽ Cornelius Tac.lib.13.appellat viduam, eodem ſenſu qno in l. 5.§.2. ad leg. Iul.de vi pub. Vacans nominatur.

Vacuus fundus, qui à nemine detinetur & occupatur, l. 33.D.loca. Cornific. 4. Rhet. ad Herenn. Neceſſe eſt cùm conſtet iſtum fundnm noſtrum eſſe, oſtendas te aut vacuum poſſediſſe, aut vſu tuum feciſſe. Eodémque modo

Vacua poſſeſsio,quæ à nemine detinetur, vel quam dominus alteri cedit,l.18.in fin. l.68.in fi. D.de contrah. empt.l.52.in fi.l.75.§.qui id quod. D.de verb. oblig.l. 3.§.hoc interdictum. D.de itin.actúq;.l. penult.in fin. D.de adquirend.poſſeſſ.l.3. C.eod. titu.l.4.§. ſi tu me vi. D.de vſucapio.l.19.D.de vi & vi arma.Cic.lib.3.de Orato.Noſtra eſt,inquam, omnis iſta prudentiæ doctrinæque poſſeſsio,in quam homines quaſi caducam atque vacuam abundantes otio, nobis occupatis, inuolauerunt. Quintilia. Declamatio. 12. Vndecunque offulſit lucrum, ſine reſpectu ſalus publica addicitur, & in vacuã poſſeſsionem fames venit. Ita Vacua poſſeſsio dari, tradíque dicitur: & in vacuam poſſeſsionem mitti introducíve, qui in fundi poſſeſsionem liberam,& à nemine occupatam introducitur,l.3.§.1.D. de actio.empt.l.3.D.de vſur.l.32.§.arbitri.D.de recep. qui arbit.l.18.§.ſi venditorem.l.33.l.34.D.de adquiren. poſſeſſ.Vacna autem poſſeſsio emptori tradita non intelligitur, ſi alius vel ventris, vel legatorum nomine, aut fideicommiſſorum ſeruandorum cauſſa in ea ſit, vel creditores bona poſsideant.l.2.§.vlti. D. de actio. empt.Quanquam hi non poſsideant, ſed magis cuſtodiendi & obſeruandi cauſſa in poſſeſsione ſint.

Vacua traditio,pro, vacuæ poſſeſsionis traditio, in l.20. D. de ſeruiturib.

VADES, VADIMONIVM, VADARI, vide VAS.

VAGABVNDVS, crebrò vagans: qualem dominum fiduciarius cliens,hoc eſt, vaſallus, ſequi minimè tenetur,magno conſenſu Interpretũ Placitor.feudo.gloſſ. l.4.§.Prætor.D. de damno infecto, Vagabundum intelligit,cui nec certum domicilium, nec conſtans habitatio eſt.Quod & Bartol.probat in l.1. C.vbi de crimin.agi oport.& in l. quiſquis. C.de agri.cenſ.& colon.lib. 10.

VAGVLATIO in lege XII.Tabu.vt ait Feſtus, ſignificat quæſtionem cum conuicio,id eſt cum teſtes queruntur magna voce & boatu: verba legis hæc ſunt, CVI TESTIMONIVM DEFVERIT, IS TERTIIS DIEBVS OB PORTVM OB VAGVLATIONEM ITO. ſic em̃ legi vult Turn.& videtur eã lectionẽ agnoſcere Feſtus. Vagulatio antem à Vagulo deducitur,vt & hoc à vagio. itaque Vagulatio conquerentis & plorantis eſt,nec à Vagor deducitur, vt volunt quidam. Senſus verò legis hic eſt: Si teſtis ei defuerit qui litem habuit, ei licere comperẽdinationis die, id eſt die tertio, ante eius ædes(portus em̃ pro domo vt vult Feſtus,& Donatus) liberè conqueri,& implorare teſtimoniũ,conuiciúmque recuſanti facere. Ob vagulationem autem dictum antiquo more, pro ad vagulationem. Alij ad hæc Plauti in Aulul.referunt,

Ita me bene amet Lauerna,tu iam niſi reddi
Mihi vaſa iubes,pipulo hic differam te ante ædes.

id eſt cõuicio, à pipatu pullorum:quod eodem videtur recedere. Sunt tamen qui Obuagulatum legi malint, Ob interpretantes circum.

VALEAT, verbum ad effectum refertur, cum adfirmatiuè ponitur l. vniuerſa. C.de precib.Imp.offerend.

VALETVDINARIVS, qui frequenter ægrotat. Martianus de re militari. Officium,inquit,tribuni eſt,delicta militum ſecundum ſuæ auctoritatis modum caſtigare,principiiſque frequenter intereſſe, querelas commilitonum audire, valetudinarios inſpicere. Itaque in l.ad perſonas. D.de iureiur. Valetudinarij ſunt intelligendi,qui graui morbo laborant,nec poſſunt ſine periculo domum egredi, vt elegantem diffinitionem ponit Marcellus,in l.quæſitum. D.de re iudi. & vide Panorm.in c.quoniã.verſi.quarto quæro.vt lit.nõ conte.

VALETVDINARIVM, locus in quem ægroti valetudinis curandæ cauſſa diuertunt.hinc vt Colnmell.lib. 2. cap. 1. Siue alter languidior eſt, in valetudinarium confeſtim deducat, & conuenientem ei ceteram curationem adhiberi iubeat.& lib.12. cap.3. Valetudinaria quoque vel ſi vacent ab imbecillis,identidem aperire,& immundiciis liberare,&c. Hinc

Valetudinarius Medicus, qui valetudine affectos curat: vel potius, qui in valetudinario miniſterio medici fungitur. Tarruntenus l. fi. de iur. immuni. Et quibuſdam, ait, aliquam vacationem munerum grauiorum conditio tribuit, vt ſint menſores, optiones, valetudinarij Medici, capſarij, & artifices, & qui foſſam faciunt, & qui ſequuntur.

VALLVM fidei, l. ſi quamquam. Cod. de Epiſcopis & clericis. Eſt Vallum propriè caſtrorum munitio, l. de ſertores. §. in bello. D. de re militari. Per metaphoram pro ſumma totius negotij & omni momento, præſidióque non ineleganter vſurpatur.

VALVASORES verbum à vaſſallo deductum: horum autem alij maiores ſiue Regij ſunt, qui ſecundum feudorum gradum obtinent: & à Capitaneis Regni feuda receperunt, qui & vaſſi dominici appellantur. Alij minores, qui ab eis feuda receperunt: alij minimi, quibus ab his tradita feuda ſunt, libro 1. titulo 1. §. 1. & § 4. & titulo 15. & libro 2. tit. 10. §. 1. Fridericus 1. apud Radenicum lib. 2. cap. 31. Nos in præſentia & teſtimonio omnium Theutonicorum & Langobardorum & Epiſcoporum, & laicorum Principum, & Baronum, & Valuaſſorum omnem iuſtitiam atque conſilium obtulimus &c. Eorum in Gallis noſtris qualis conditio ſit, Butelerius in Summa Rurali his exponit verbis: Valuaſſor dicitur nobilis, qui ſummæ coercitionis, non etiam nundinarum & mercatus ius habet: (*Vn Gentilhomme qui a ſeigneurie de haute iuſtice*:) éſtque Barone inferior, atque ab eo feudum ſuum obtinet.

VALVASINI, diminutiuo vocabulo dicuntur, modò minores, modò etiam minimi valuaſſores, lib. 2. tit. 10. §. 1. & lib. 1. tit. 15.

VALVÆ, pluraliter tantùm, dictæ quòd intus reuoluantur: ſúntque portæ, geminas partes habentes, leg. 1. de cenſib.

VAPVLA Papyria, ſubaudiendum lege, vt ſit comminantis pœnam legis Papyriæ. Siſinnius Capito prouerbio dici ſolitum auctor eſt, ſi quando volebant ſignificare, ſe negligere minas aliquorum.

VARI dicuntur, qui dolos nectunt. Contra hos, Zaſio teſte, inuentus eſt titulus, de Dolo malo. Cicero laudat Sextilium, quòd in cauſſa non fuit varius.

VARIVS, qui modò vnum, modò aliud dicit. Card. Zabarella in cap. præterea. de teſtib. & c. cũ eccleſia Sutrina. de cauſ. poſſ. & propriet. & ibi interpretes Põtificij.

VARVS dicitur, qui cruribus eſt introrſum obtortis: Vatius, qui extrorſum. Vlpia. l. 10. in fi. D. de ædil. edict. Quæſitum eſt an varus & vatius ſanus ſit. & opinor eos ſanos eſſe. Ouid. 9. Metam.

— tenuique à pectore varas
In ſtatione manus.

Vari à Græcis ῥαιβοὶ dicuntur: vt vatij βλαισοί.

VAS, adis, primò dictus eſt, qui aliquem in iudicio priuato ſiſtendum ſpondebat. Hinc Varro lib. 5. de ling. Lat. Vas appellatus, qui pro altero vadimonium dedit. Conſuetudo erat, cum reus parum eſſet idoneus, inceptis rebus, vt pro ſe alterum daret. Liuius lib. 3. de Cæſone loquens: Vades dare placuit, vnum vadem trium millium æris obligarunt. Et paulo poſt: Tot vadibus accuſator vadatus eſt reum. hic primus vades publicos dedit. Poſtea verò & is dictus eſt, qui ſponſor erat ſiſtendi aliquem in iudicio publico, vt ex ſuperiore Liuij loco licet colligere. Acron in lib. 1. Satyr. ſatyr. 1. vbi hunc verſum interpretatur:

Ille datis vadibus, qui rure extractus in vrbem eſt.

Vadibus, inquit, id eſt ſpóſoribus, à Vadimonio: quòd promittit is, qui ad iudicium prouocatur, certo die affuturum. Vades ideo dicti, quòd qui eos dederit, vadendi habet poteſtatẽ. Idem cenſuit Porphyrio. quod tamen à quantitatis ratione diſcrepat: prior enim in vado producitur. Quidam in pactis conuentis & mancipiis hoc nominis prius vſurpatum volunt: hincque in lege venditionis cautum, ne venditor vadem daret, ne emptor vadem poſceret, ſi quando res euinceretur. Vas tamen interdum videtur ſimpliciter pro ſponſore vſurpari. M. Cicero epiſt. ad Brutum: Maximo autem, cũ hæc ſcribebam, afficiebar dolore, quod cum me pro adoleſcentulo ac pænè puero reſpub. accepiſſet vadẽ, vix videbar quod promiſerã præſtare poſſe.

VADIMONIVM, ſponſio illa quæ in publico & priuato iudicio fiebat: ſumitur & pro conſtituto die, quo quis ſe iudicio ſiſtere debebat. Hinc apud Cice. pro Quintio, Vadimonium obire, pro iudicio adeſſe. & Ad vadimonium occurrere, frequentiſſimum apud auctores. Vadimonio ſiſtere, apud Apuleium lib. 9. Aſin. aur. Vadimonium promittere, apud Varronem vbi ſuprà. Videtur tamen eo vocabulo omnis ſponſio & promiſſio interdum denotari. Hinc illud Thaletis Mileſij ἐγγύα πάρα δ' ἄτα. quod ſic vertit Auſonius,

Mileti fugiſſe Thales vadimonia alumnus.

VADARI dicebatur is & cui vadatio denunciabatur, & is qui eam denũciabat. Cicero in Orat. pro Quintio: Vadari vis? promittit. in ius vocas? ſequitur. Horat. ſatyr. lib. 1. ſat. 1.

Ventum eſt ad Veſtæ quarta iam parte diei
Præterita: & caſu tunc reſpondere vadato
Debebat.

Ergo qui litem intendere alicui volebant, à Prætore poſtulabant, vt eum vadari liceret. Plaut. in Aulul.

Pulmentum pridem ei eripuit miluus:
Homo ad Prætorem plorabundus deuenit.
Inſit ibi poſtulare, plorans, eiulans;
Vt liceret miluium vadarier.

de Euclione loquitur. Eſt autem Vadari, vades poſtulare, id eſt locupletes fideiuſſores, qui aliquem certæ pecuniæ ſponſione vadimonium obiturum præſtabant. Hinc Liu. lib. 3. Tot vadibus accuſator vadatus eſt reum.

VADATIO, denunciatio erat illa quæ fiebat, vt iam dictum.

VASIS legatis, non ſolùm ea continentur quæ aliquid in ſe recipiant, edendi bibendíque cauſſa parata, ſed & quæ aliquid ſuſtineant. Et ideo ſcutellæ vel promulſidaria repoſitoria quoque continebantur. l. 19. §. argento. D. de auro, argento. Vaſorum enim generalis appellatio eſt. Dicimus vaſa vinaria, vaſa naualia. Hinc

VASCVLARIVS, qui vaſa conficit, l. 20. §. vlti. D. de præſcript. verb. l. penult. D. de auro, arg. l. vlt. D. de obligat. & action.

VASARIVM, Alciatus elucidans l. inter donum. D. de verb. ſign. exponit eſſe præmium, quod reducibus magiſtratibus, propter geſtum apud exteros honorem, impenditur. Vaſarium autem, vt veſtiariũ, calceariũ dicitur, hoc eſt, vaſorum ſupellex.

VASSVS, generali nomine dicitur cliens, qui pro beneficio accepto fidem ſuam auctori beneficij obligauit: cuius vocabuli origo Germanica eſt, pro quo vulgatum illud Beneficiatus.

Vaſſus REGIVS, qui datum à Rege beneficium obtinet. Aymoinus lib. 5. cap. 56. Abbates etiam & Regni Primores ac vaſſi Regij ſe illi commendauerunt, & ſacramento, ſecũdum morem, fidelitatem promiſerunt. Item in legib. Baioar. tit. 3. Siue Regis vaſſus, ſiue ducis, omnes ad placitum veniant. Hinc

VASSALLVS ὑποκοριστικῶς diminutiuo nomine, inferioris ordinis cliens, id eſt qui in vaſſi fide & cliẽtela eſt. Sunt qui à Germanico *Gueſſel* deducant, quo nomine ſocius, comes, commilito ſignificatur. Fortaſſe tamen in primitiuis potius, quàm in deriuatiuis etymologia quærẽda eſt. qua de re copioſè in Diſput. Feu. exponit Hotom. Deinde Iohannes Auentinus libro hiſtoriæ 7. Geſalos Germanicè nominat, quos Latinè Verberones

berones Interpretatur,genus hominum nouæ ſuper-
ſtitionis, qui ad vmbilicum nudati flagris & verberi-
bus ſeſe in publico pro templis atq; aris cruentabant.
Nauclerus Gener. 45. Flagellabant (inquit) ſe bis in
die,& ſemel quilibet etiam in nocte : & de licẽtia vxo-
ris ſuæ : & depoſitis veſtimentis habentes in modum
branchæ camiſias à femore ad talos protenſas. Tanta
erat multitudo, quod nemo poterat numerare.

Vaſſallus PER SACRAMENTVM,qui propriè vaſſal-
lus eſt,& domino per iuſiurandum ſuam fidem aſtrin-
xit.lib.Feud.2.tit.47.Dici poteſt Vaſſallus iuratus : vt
ei qui iniuratus eſt opponatur, qui neque fidelitatem
neque ſeruitium debet. De quo lib. 2.tit. 24.§.2.Sunt
enim (ait) quædam feuda ita data, vt pro his fidelitas
non ſit præſtanda.Item lib.2.tit.3.§.4.

VASSALLAGIVM, vaſſalli obſequium. Itaque ho-
magium & vaſſallagium pro ſynonymis vſurpantur,
vt in Neapol.conſt.lib.2.tit.36. Siquando aliquis fue-
rit ab aliquo de homagio impetitus, &c. Et in extre-
mo : Quæ omnia in militibus & baronibus de vaſſal-
lagio conuentis volumus obſeruari. Et apud Petrum
de Vineis,lib.epiſt.6.cap.9. Abſoluentes eos ab omni
fidelitate vaſſallagij ſeu homagij iuramento. Dicitur
& VASSATICVM,vt in Fragm.Theodulphi : Pipi-
nus Rex tenuit placitum ſuum in Compendio ibíque
venit Thaſſilo Dux Baioariorum in vaſſatico ſe com-
mendans,& per manus ſacramenta iurauit, & fidelita-
tem promiſsit Regi Pipino , & filiis eius , quòd recta
mente & firma deuotione ſicut vaſſus dominis ſuis
eſſe deberet.

VASSALLITIVM.cliẽtela vaſſalli. Rhegino li.Chron.
2.anno 852.Berengarius cum filio ſuo Adalberto Re-
giæ ſe per omnia in vaſſallitium dedit dominationi.

VATIS ſunt,qui pedes extrorſus obtortos habẽt:iidem,
vt arbitratur Budæus, qui valgi. Meminit iuriſcõſult.
in §.quæſitum eſt.l.Item Offilius.de ædil.edict.Varro
libro ſecundo de re Ruſtic.de canibus loquens : Sint
cruribus rectis,ac potius varis,quam vatiis. id eſt in ſe
potius & introrſus intortis, quam extrorſus. Valgos
(inquit Feſtus) Aurelius intelligi voluit, qui diuerſas
ſuras habent; ſicut è contrario vari dicuntur incurua
crura habentes.

VBI, in proprio ſignificatu nullam parit conditionem,
l.ſi ita ſcriptum.§.fin.D. de leg.2.

VBIQVE,pro vbicunq; Iauol.l.in lege, 77. D.de cont.
empt.in lege fundi vendundi lapidicinæ in eo fundo,
vbique eſſent,exceptæ erãt. Paul.l.quod niſi, 20.in fin.
D.de oper.lib.Non eſſe iniungendam neceſsitatem li-
berto vbique eum ſequi.

VDONES, vide Odones.

VECTES, baculi ſunt validi,per mediam machinam tra
iecti.quibus manu ductis, machina dum verſatur, fu-
nem ductarium aduoluit.Ab his vectibus Vectarij di-
cti ſunt,qui torcularia premont vectibus.

VECTIGAL generaliter dicitur,quicquid fiſco vel Rei
pub.imperij nomine præſtatur.itaq; ſtante Rep.etiam
ſtipendium, quod in pecunia numerata pendebatur,
vectigalis nomine cõtinebatur. Vectigalium autẽ tria
erant genera. Decumarũ,quæ ex frumẽto, vino,oleo,
& frugibus minutis exigebantur:Scripturæ, quæ ex pa
ſcuis:Portorij,quod ex mercibus exportandis vel im-
portandis recipiebatur. Vlpianus l.17. D.de verb.ſign.
Publica vectigalia intelligere debemus, ex quibus ve-
ctigal fiſcus capit:quale eſt vectigal portus ; vel vena-
lium rerum.item ſalinarum,& metallorum, & picaria-
rum. Sic in l. ſed & hi. 13 &c. D. de publi.l.203. D.de
verb.ſig. Propriè autem & ſpeciatim Vectigal dici-
tur,quod fiſco vel Reipublicæ portorij nomine pen-
ditur : id eſt , pro mercibus , quæ vel inuehuntur, vel
euehuntur. quod ἐξαγώγιον Iuſtinianus vocat in edicto
de Alexãdrinis,& Strabo libro decimoſeptimo in Ale
xandria vectigalia alia ἐξαγωγικὰ, alia εἰσαγωγικὰ facit.
Veteres autem etiam in priuatorum prouentibus hoc
verbo vtebantur , pro compendio ſcilicet quod inde
habebatur. Paulus l.59. D. de vſufr. Cæſæ harundinis
vel pali compendium, ſi in eo quoque fundi vectigal
eſſe conſueuit, ad fructuarium pertinet. Sic apud Ci-
ceronem in Paradox. Ex meo tenui vectigali (id eſt,
agrorum mercedibus,ſiue reditib.)detractis ſumptib.
cupiditatis,aliquid etiam redundabit.

VECTIGALES agri ciuitatum,ſeu municipiorum ſunt
qui in perpetuum locantur:id eſt hac lege vt quandiu
pro his vectigal pendatur,tandiu neque ipſis qui con-
duxerint,neque his qui in locum eorum ſucceſſerint,
auferri eos liceat.Non vectigales ſunt, qui ita colendi
dantur,vt priuatim agros noſtros dare ſolemus,l.1.D.
ſi ager vectig. l.11.§.1. D.de public.l.71.§.vlt. D. de le-
gat.1.ita Vectigalem fundum , & vectigale prædium
accipe in l.1. D.de condictio. triticiar. l.16. in fi. D.de
pignerat.act.l.16. D.de ſeruitutibus. 4.§. finium.D.fi.
regund.l.1.D.quib.mod.vſusfru.amitt.l.7.D.comm.
diuid.l.23.§.1.D.de aq.& aq.plu.l.5.§. bonorum. D.vt
in poſſeſſ.legator.

Vectigales quoque agros populi Romani appellabant,
qui ex hoſte capti,vectigalibus ſubiiciebantur,manci-
pibúſque, vel in ſingula luſtra, vel in annos centenos
locabantur, vt Hygen.in lib.de Limitibus cõſtituen-
dis docet.

VECTIGALIS actio,quæ de vectigali fundo poſſeſſo-
ribus propoſita eſt,l.15.§.ſi de vectigalibus.D.de dam-
no infecto.l.66.D.de euictionibus.proprias enim Præ
tor his in rẽ propoſuit actiones, loco domini eos ha-
bens,licet domini non ſint l.1.D.ſi ag. vectig.l.5.in fi.
D.arb.furt.cæſ.

VECTIGALIARII,iidem qui publicani & telonæ.

VECTVRA tam iumentorum,quàm camelorum & na-
uium eſt,l.29.D.de petit.hered.l.62.D.de rei vind.l.15.
§.item cùm quidã.D.loca.l.vlt. D. de leg. Rhod.l.52.
§.ſi quis ex ſociis.D.pro ſoc.l.39.§.1. D.de leg.1.l.13.§.
ſi fructibus.D.de act.empt.

VECTORES dicuntur,qui naui vehuntur,l.1.§.final.l.3.
§.5.D.nau.caup.ſtab.l.1.D.fur.aduerſ.naut.l.2.in prin-
cip.& §§. ſeq. D.de leg.Rho.de iact. Græcis ἐπιβάται
dicuntur,l.4.de legib.naual. ἐὰν δὲ ἢ ναυκλήρῳ αὐτῶν κα-
τάγνυσι οἱ ἐπιβάται τὸ πλοῖον,&c.

VEGETARI,pro recreari,ſiue ſanum tueri, apud Imp.
Conſtantium l.1.de cuſtod.reor. Nec verò,inquit,ſe-
dis intimæ tenebras pati debebit incluſus,ſed vſurpa-
ta luce vegetari.

VEHICVLA,carruchas interpretantur imppp.l. vnica.
C.de bono.vehicul.lib.11.eo verbo vſus eſt auctor ſeu
dor.cap.vnic.§.mercator.de pace tenen. in vſib. feud.

VEL, ait Feſtus libr.19. coniugatio eſt diſiunctiua, ſcili-
cet earum rerum, quæ natura diſiunctæ ſunt : in qui-
bus Aut,coniunctione rectius vtimur,vt Aut dies aut
nox:ſed earum quæ non ſunt contrariæ, quæ eligatur,
nihil intereſt.

Vel,polyſemum eſt.quandoque enim emendationis no
ta eſt,l.bona fide.D.de noxalib.aliquoties pro, &,l.ſæ
pe.D.de verborum ſignificatio. l.cùm quidã.D.eod.
titul.aliquando alternatiua vox eſt , cap.inter ceteras.
extra de reſcript.interdum pro ſaltem ponitur,l.mul-
tum.D.de hered.vel act.vendi. plerunq; ponitur pro,
etiam, l.quod ſi Epheſi. D.de eo, quod cert.loc.& §.
per occaſionem.de nupti.conſt. 22. & cum dicimus,
Vel illius teſtimonio,id eſt, illo teſte. Aliquando ne-
gandi vim habet, vt l.ſi de tua. C.de dona. inter vir.&
vxor. Sæpiſsimè etiam ponitur pro quando, l.2. C.de
iu.dot.l.1.§.imbre. D.de aq.& aqua plu. Quandoque
etiam ponitur pro veluti , & ſimilitudinis nota eſt,l.
penult.D. de fideiuſſ. Quandoque quantitatis ſignifi-
catiua eſt,l.planè.§.1.D.de leg.1. Quando autẽ diſiun-

gat,an

gat, an non, diſcutit Bartol. l. ſupra iter. D. de aqua, & aqu. plu. arcen.

VEL CETERIS, formula in feudi conceſsione quid ſonet, docent Interpretes in rubri. de eo, qui ſibi, vel hered. ſuis, in vſib. feud.

Vel ceteris, quos ſecum habet, formula, in l. qui iuriſdictioni. D. de iuriſdict. coniungit. vt ex lectione eius legis conſtat: & vide c. 1. extra vt lite non conteſt. & ca. 2. de dol. & contu.

VELA appellabantur quæ in ædibus vel vmbræ gratia, vel arcendi frigoris ventíque excludendi cauſſa obtendebantur, l. 17. §. quæ tabulæ D. de actio. empt. l. 41. §. item hoc probibetur. de legat. 1. l. 12. §. ſi domus D. de inſtru. vel inſtrum. vbi etiam vela cilicia ideo parari ſcribitur, ne ædificia vento vel pluuia laborent. Martial. lib. 14. Epigr.

Sit licet & ventus, te tua vela tegent.

Seneca lib. 4. Natur. quæſtio. Itáque quamuis cœnationem velis ac ſpecularibus muniant, & igne multo doment hiemem. Sueto. in Calig. cap. 26. Reductis in ſerdum flagrantiſsimo ſole velis, emitti quemquam vetarent. Tertullian. in lib. de habitu muliebri, de Parthis & Medis loquens: Sed & parietes Tyriis & hyacinthinis & illis regiis velis quæ vos operoſè reſoluta transfiguratis pro pictura abutuntur. Sic velum in meniano immiſſum, in l. 2. §. cum quidam D. ne quid in loco pub. & cubicula obductis velis opaca. apud Plinium lib. 7. Epiſtolarum ad Cornutū. Foribus etiam obtendebantur vela. Sueton. in Claudio: Prorepſit ad ſolarium proximum: intérque prætenta foribus vela, ſe abdidit. Lamprid. in Heliogab. Qui ſubito militum ſtrepitu exterritus, in angulum ſe condidit: obiectúque veli cubicularis, quod in introitu erat cubiculi, ſe texit. Suidas: παραπέτασμα, παρακάλυμμα, παράπλασμα, τὸ λεγόμενον βῆλον

VELAMENTVM, in l. cum duobus. 52. §. 1. D. pro ſocio. quod velat, & ſupplet. Si in coeunda, inquit Vlpianus ex Celſo, ſocietate, artem operámve pollicitus eſt alter, veluti cum pecus in commune paſcendum, aut agrum politori damus in commune quærendis fructibus, nimirum ibi etiam culpa præſtanda eſt. precium enim operæ artis eſt velamentum: Id eſt (vt exponit Duarenus) pecunia quam accipit is qui operam confert, ſupplet & velat quod in arte vel opera deeſt. Vel, (vt vult Hotomanus) Pretium quod artifex accipit, velat atque abſcondit ipſius artem, facítque vt nulla eius ratio ducatur. ſicque ille qui pecuniam contulit non minus quam hic ſocietatem iuuet, ac eius pecunia loco operæ ſit. Alij Leuamentū legunt; quod quadrare non videtur.

VELAMENTVM, pro prætextu, vel colore quæſito poſuit conſtitutio principalis l. velamento. C. de poſtul. Velamento abſentiæ patroni cauſſæ, rurſus ad finitas quæſtiones quis fruſtra redire conatur. velo leuato l. de ſubmerſis. C. de naufrag. lib. 11. eſt ſummariè & de plano, nulla iudicij ſollemnitate adhibita.

VELATA mulier, c. vltim. 24. diſtinct. & Velata ſponſa ibidem, vbi vide Archid.

VELABRVM, locus, in quo vela obtendebantur, ſub quibus olearij vendere ſolebant: Velabra, etiam ventilabra eſſe ait Feſtus, vt refert Adri. Turnebus lib. 1. Aduerſariorum c. 5. idque imminuto vocabulo, exempta videlicet ſyllaba.

VELLEIA lex: vide Catalogum legum.

VELLEIANVM Senatuſconſultum, vide s. c. Velleianum.

VELVT, improprietatis vel fictionis nota eſt. Sic Velut heredes dicuntur bonorum poſſeſſores, & ceteri honorarij ſucceſſores, quoniam heredes ſola lex vel conſtitutio principis facere poteſt, l. 1. D. de poſſeſſ. hered. §. quos autem. Inſtit. de bon. poſſeſſ. Peculium veluti patrimoniū eſſe dicitur, l. 32. §. 1. l. 39. D. de pecul. quoniam patrimonium ſubiectæ alieno iuri perſonæ non habent. Sic

Veluti poſſeſſor iuris dicitur, l. 16. §. penul. l. 18. §. ſi quis. D. de petit. hered. quoniā iuris poſſeſsio propriè nulla eſt. Pari ratione & Interdicta veluti poſſeſſoria de iuribus prædiorum conſtituta dicuntur, l. 20. de ſeruitutibus. Et Velut longa poſſeſsio, quæ vſu nititur, qui in rebus incorporalibus poſſeſsionis vicem repræſentat, l. 5. §. pen. D. de itin. actúq; l. 2. D. de ſeruitutibus.

Velut Muciana cautio, in l. 72. D. de conditio. & demonſtr. quæ ad exemplum Mucianæ comparata & introducta eſt.

Velut vti poſsidetis Interdictum, pro vtili Interdicto, in l. 1. §. proponitur D. de ſuperficiis.

Velut pacto tranſegiſſe dicitur, qui contentus fuit pignora in creditum poſsidere, l. 13. §. ſi pignora. D. de re iud.

Veluti plerunque verum exprimit, l. precibus. C. de impuber. Similitudinis etiam nota eſt, l. 2. §. hęc verba. D. de interdic. §. ſicut. Inſtit. de ſatiſd. tuto. Exempli quoque ſignificatiua eſt, l. qui reſtituere. D. de rei vind.

VENAS aquarū, in l. ſi in meo. 21. D. de aqua, & aq. plu. accipere debemus meatus ſubterraneos. Sic Venas fontis, l. 34. in fin. D. de ſeruit. ruſti. & Venas putei, l. 24. §. fi. D. de damn. Sic diximus Venas metallorum, & lapidicinarum, in l. 13. §. inde eſt. D. de vſufru. Et Venas ſaxorum, l. 2. & l. 10. de metall. C. Th. Et Venas ferri, in l. 1. de fabricenſibus, vbi falſo Venerabilis, pro venæ nobilis legitur. ita enim emendandum ex l. 1. C. Th. eo. tit. & ex Caſsiodor. Seculis ſuis producit nobilis vena primarios. Græci, ἀναδοθὲν, καὶ ἀναδοθῆναι, δι' ὀχετῶν ἀνέλκοντα τὸ ὕδωρ ἢ χωριζόμενον.

VENALIS ſententia, quæ pretio fertur, l. venales. Cod. quando prouo. non eſt neceſſ. Sic eodem ſenſu Venalitatem dixit Leo Imperat. l. vnica in fine. C. de monopo. Venalis poſſeſsio, l. 1. C. de rerum permut. quæ vendenda proponitur.

VENALIVM nomen, quemadmodum Quintilla. lib. 8. cap. 1. ſcribit, cùm commune ſit omnibus rebus, quæ mercis numero habentur, tamen peculiariter ſeruis nouitiis tribuitur, l. 11. D. de negot. geſt. Seneca lib. 4. de Benefi. cap. 12. Mercator vrbibus prodeſt, medicus ægrotis, mango venalibus. Idem lib. 11. Detrahis veſtimenta venalibus, ne quæ vitia corporis lateant. Plin. lib. 35. cap. 17. Eſt & viliſsima, qua Circum præducere ad victoriæ notam, pedéſque venalium trans mare aduectorum denotare inſtituerunt maiores. Et ſic Cicero, quod in oratione poſt Reditum dixit de grege venalium, in Oratione Piſoniana diſertè de grege nouitiorum dixit. Quintil. Declamatio. 338. Cùm fortè videret puerum venalibus interpoſitum, & cognouit, & adgnitus eſt. Suet. in lib. de clar. Rhetorib. Venalitij cùm Brunduſij gregem venalium naui educerent, formoſo & pretioſo puero quod portitores verebantur, bullam impoſuere. Inde

VENALITIA familia, quæ venalis eſt, l. ſed ſi. 32. §. final. D. de dona. inter virum & vxo. Sueto. in Auguſt. cap. 42. Magna verò ait quondam ſterilitate, ac difficili remedio, cum venalitias & laniſtarum familias vrbe expuliſſet. Sicque ſumitur. Venalitia in plurali l. 5. §. fin. D. de iure delib. Qui poſsit. (inquit Vlpianus) etiam ea quæ nimium ſumptuoſa ſint, veluti iumenta, aut venalitia: item ea quæ mora deteriora fiant, vendere.

VENALITIVM, l. 4. C. de proximis ſacro. ſcrin. accipitur pro vectigali rerum publice venalium: quidam Galliæ populi vocant, *leide*. Superindictum, inquiunt Impp. non timeant, venalitium non petantur, ſolumque canonicæ indictionis præſtent tributum.

VENALITIARII mangones, id eſt mancipiorum negotiatores, qui ſeruorum negotiationem exercent, l. 207. D. de verb. ſign. l. 1. §. 1. D. de tributo. Hos Venalitiarum

tianam

ſtariam vitam exercere Vlpianus dixit l.73.§.fin. D. de leg.3. Vocantur etiam Venalitij l.vlt.D.de ædil. edict. vbi quod Ex venalitio, Baſilica, παρὰ σωματεμπόρου. Cicero pro Cornelio: Multi Venalitij mercatoreſque.

VENATIONES dicebantur ludi, in quibus feræ magno diſcrimine ab iis qui depugnabant, conficiebantur, l.1. §.beſtias. D. de poſtul. l.ciuitatibus. 122. D. de legat.1. Hinc

VENATORIVS ludus, genus illud pœnæ, apud Vlpianum l.aut damnum.§.fi.D.de pœnis.

Venationem reditui connumerat Vlpianus l.9.§.4.D.de vſufruct.

VENATIO etiã μεταφορικῶς ad alia transfertur. nam pro adulatione ſumitur, ca.ne quid. 11. q.3. Hinc Venari auram popularem, dicimus, id eſt captare.

VENATORES & aucupes vtrum in vrbanis, an in ruſticis ſeruis contineantur, poteſt dubitari. Sed dicendum eſt, Paulo tradente, vbi paterfamiliàs moraretur & hos alebat, ibi eos numerari, l.ſeruis vrbanis. 99.de legat.3. Sic

Venatores ſerui, & venatorium inſtrumentum l.12. §.ſi in agro. D.de inſtru. inſtr. que lega. & apud Paul. lib. 3.Sentent.titul.6.

VENDICO, vide VINDICO, nihil enim differunt.

VENDERE pro emere poſuit Iulianus, l.7.§.qui bona. D.pro emp.& è contrario emere pro vendere poſuere Imppp. l.vnic.C.ſi ſeruus extero emi. Vnde & merito dixerit Gaius l.19.D.de actio.emp. Veteres, ait, in emptione venditionéque adpellationibus promiſcuè vtebantur: id eſt, & in locatione, & in conductione, vt eſt legendum in l. ſeq. Nec enim, inquit Cuiac. Obſ. 9.c.15. emptionem pro venditione, vel emptorem pro venditore, nec econtrario vt acciperent ita locuti ſunt: ſed locationem venditionem appellarunt ſæpe, & conductorem emptorem, ſiue redemptoré, vt mercedem ſiue penſioné, pretium; quia locatio & conductio proxima eſt emptioni & venditioni, eiſdémq; regulis conſtat. Hygen.a.de limitib. conſt. Mancipibus ementibus, id eſt conducentibus in annos ſingulos. Feſtus: Venditiones olim dicebantur Cenſorum locationes.

Vendendi verbum ad omnem alienationem in lege XII. Tabularum pertinere docui libro 4. Vete. Iuriſprud. l.3. Verba legis hæc ſunt: PARENTI AVS LIBERORVM VENDENDI IVS, ATQ. POTESTAS ESTO. quod quando parentibus liceat, docui ex l. fin. C. de patr. qui fil. diſtrax.

VENDIBILE quod facile vendi poteſt, & quod vulgare, vulgóque gratum.

VENDAX, qui facile vendit, apud Catonem: Patremfamilias, inquit, vendacem non emacem eſſe oportet, tit.a.ad fin.

VENDITVM rectè dicitur etiam quod in dominio venditoris manet, non autem alienatum. l.67.D.de verb. ſignifi. falſum igitur eſt quod quidam aiunt, Vendere eſt iuſto pretio rem dare. Nam dare eſt dominium transferre, §.ſic itaque. Inſtit. de actio.

VENDITIO in aſſem, apud Modeſtin. in l. Titius. D. quib.mo.pig.vel hypo.intelligitur, vt Alciatus ſentit, cùm quis tanti rem pignerauerit, quanti vendi poterat, cap.33.lib.2.Parergon.

Venditio perfecta dicitur, quam ſecuta eſt traditio, §.venditæ. Inſtitut. de rer. diui. proin, vt pro non facta cenſeatur, ab ea recedi poteſt nudo conſenſu, l.ab emptione. D.de pactis. l.1.D.de peric.& commod. rei vend.

VENENVM τῶν μέσων ἐστι· ideoque Venenum qui dicit, ait Gaius, adiicere debet vtrum malum, an bonum. nam & medicamenta venena ſunt: quia eo nomine omne continetur, quod adhibitum, naturam eius cui adhibitum eſſet, mutat: cum id quod nos Venenum appellamus, Græci φάρμακον dicunt. Apud illos quoque tam medicamenta, quàm quæ nocent, hoc nomine continentur. vnde adiectione alterius nominis diſtinctio fit: admonet nos ſummus apud eos poetarum Homerus. nam ſic ait, φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά. l.236. D. de verb.ſig. l.1.§. perſuadere. D.de ſer.corrupt. l.3.§.1. D. de ſicar. Vnde apud Cicero. li. 3. Officior. vbi vulgò, Qui vinum fugiens vendit ſciens, in vetuſtis codicibus legi teſtatur Briſſonius, venenum fugiens, id eſt, medicamentum. Non. Marcell. Medicinam, ait, & venenũ dicimus: tractum à Græcis qui venenum φάρμακον appellant. quod antiquorum exemplis cõprobat. Similiter Seruius in 1. Georgic. ad illa verba, Ille malum virus. Bene, ait, addidit malum, ad diſcretionem. nam virus & bonum & malum eſt, ſicut venenum, quod idem eſt. Venit autem à Græco. Nam illi φάρμακον medium habent, id eſt, bonum & malum. Inde adeò eius veneni quod nocet, mali adiectione diſtinctio fit, l.9. D.ad leg. Aquil. l.35. §.veneni mali. D.de cõtrah.emp. l.7.D. de lege Pomp. de parricid. l.4.§.1.D.famil. erciſc. Et huiuſmodi venenum Quintilianus Declamatio. cccl. interpretatur potionem mortis cauſſa datam. Hinc

VENENARII, intoxicatores, & qui venena miſcent, l. 29.§.venenarij.D.de pœn. Tertull. in Apologet. cap. 43. Nam ſi qui fortè verè de ſterilitate Chriſtianorum conqueri poſſunt, primi erunt lenones, perductores, aquarioli, tum ſicarij, venenarij, magi. Idem in libr. de pudicitia: Vt tragœdias omittam, ſciunt hodie venenarij, ſciũt magi. Sueto. in Nero. capit.33. Britannicum veneno aggreſſus eſt: quod acceptum à quadam Locuſta venenariorum indice, cùm opinione tardiùs cederet, ventre modò Britannici moto, mulierem ſua manu verberauit, arguens pro veneno remedium dediſſe. Quod idem Corn. Tacit. lib. 12. refert. Vtitur etiam hoc verbo Iulius Firmic. lib. 6. cap. 19: Hæc eo pluribus exemplis confirmauimus, quod in huius verbi interpretatione lapſus eſt Baptiſta Pius in poſterioribus Annotationibus.

VENERARI verbum compoſitum ex venia, & orando, ait Feſtus libro 19.

VENERABILES domos, locóſque in conſtitutionibus recentiorum Impp. exaudire oportet, eccleſias, xenones, ptochotrophia, noſocomia, brephotrophia, orphanotrophia, & alia id genus, l.18. l.19. C. de ſac.ſanc. eccl. l.33. l.37. Cod.de Epiſcop.& cler. quorum verborum interpretationem ex epitome Iuliani Patritij in Nouellam Iuſtiniani Imp.7. verſicul. καὶ ὥσπερ γε. ſic ad ſcribemus: Xenodochium, ait, locus eſt venerabilis, in quo peregrini ſuſcipiũtur. Ptochotrophion, locus venerabilis, vbi pauperes & infirmi homines paſcuntur. Noſocomium, locus venerabilis, in quo ægroti homines curantur. Orphanotrophion, locus venerabilis, in quo parentibus orbati pueri paſcuntur. quod & Moſchopulus probat περὶ σχεδῶν, Orphanotrophion exponens, ἔνθα οἱ ὀρφανοὶ τρέφονται. Ait præterea Iulianus: Gerontocomium, locus, in quo pauperes, & propter ſenectutem ſolam infirmi homines curantur. Brephotrophion, locus venerabilis, in quo infantes aluntur, Hactenus Iulianus.

VENIA ætatis, beneficium, indulgentia, permiſsio. C. de his, qui veniam ætat. impetr. per totum. Hæc aufert aliud beneficium, nempe, Reſtitutionis in integrum. per Bartolum ibidem. Venia tamen in actione edicti, de in ius vocando, non eſt intelligenda generalis ille permiſſus magiſtratus, cùm poſtulanti iuſtitiam, decernit citationem, vt aduerſarius in ius vocetur. Nam venia eſt ſolemniter impetranda aduerſus perſonas reuerendas, hoc eſt, primùm deſignanda eſt qualitas perſonæ, quænam reuerentia illi debeatur: deinde ſumma controuerſiæ eſt exponenda, quare velit talem perſonam conuenire in iudicio: tum ſi iudex cauſſa ſummatim

matim cognita, permittat reum vocari in ius: dicitur impetrats venia id fieri, & in actis deſcribendum eſt.

VENIENTANI, ſiue vt in vulgaribus Veientani, numerantur ab Vlpia. in l.19.§.penul. de auro & arg. leg. inter lapillos non pellucidos. Plinius li.37.cap.10. Gemmam appellat. Veientana, inquit, Italica gemma eſt, Veiis reperta, nigram materiam diſtinguente limite albo.

VENIRE ad iudicium, vt in l.ſi eum iudicio. in fine. D. ſiquis cautio. Item ſecum poteſtatem agendi facere, vt in l.etſi poſt tres. D. eodem titulo. Item, Ire in ius. Vel ſicut nunc loquimur, comparere in iudicio: Stare iuri, & cetera id genus, ad reum referuntur. Sed exhibere reum, d.l.ſi eum iudicio. in principio. Item Siſtere reum, ad fideiuſſorem pertinent. Vtrunque autem complectitur Cautio iudicio ſiſti, ſiue quis pro ſe, ſiue pro alio promittat, Cuius oppoſitum eſt, promiſſionem deſerere. Nos nunc dicimus, Cautionem de ſtando iuri. Quæ omnia incautum fallere poſſent, ſicut Accurſius errauit.

VENTER, pro muliere prægnante, l.1.§.1. D. de vent. in poſſeſſ. mitt. Hinc Ventrem mittere in poſſeſsionem hereditatis, id eſt, mulierem prægnantem, quæ heredem ſe parituram adſerit, l.1. in princip. de vent. in poſſeſſ. mitten. Itaq; Ventrem in l.ventre.84. D. de acq. here. interpretatur Alciatus ibidē in legis ſumma pro poſtumo, cuius ſententia vera eſt.

Ventrem ferre, prægnantem eſſe, l.inteſtato. D. de ſuis, & legiti. §. mulier, in auth. de reſtitu.

Ventrem facere paries qui intumeſcit, qui procumbit, qui proiectus eſt, ab Alfeno dicitur, l.17. D. ſi ſeruit. vindic.

VENTRALIS, ſeu, Ventrale, faſcia eſt, vt Palæmo & Paulus in Gloſsis exponunt, ſic dicta quod ventrē operiat. Aliæ gloſſæ, Ventrale, κοιλιοδεσμός: φάρδα. Et ita ab Adriano Imp. l.dinus. D. de bon. damn. pro funda, id eſt crumena, vētralis accipitur. Nummulos (inquit) in vetralem, legendum ventralem. Eodem ſenſu Latini fundum & profundum dixerunt. Macrobius: Demiſſa in fundū (ſic habēt, teſte Cuiscio, libri vet.) pauperem manu, paucos denarios protulit. Caper Grammaticus: In profundū nummi, vel in arcā conduntur.

VENTOSVS dies, in quo fit ventus, apud Vlpianum l. qui accidit. §. pen. ad legem Aquiliam: Siquidem die ventoſo id fecit, culpæ reus eſt. Nam & qui occaſionem præſtat, damnum feciſſe videtur.

VERBERARE, eſt cum dolore cædere: pulſare, ſine dolore. Vlpiſnus in l.lex Cornelia. §.1. D. de Iniur. Deſeruit autem ſubiectæ materiæ potius, quàm proprietati verborum. nam plerunque confunduntur, l.4.§.ſi cum ſeruum. D. vi bon. rap. Vide PVLSARE.

VERBERARE dicitur abuſiuè, & qui pugnis ceciderit, Vlpianus in l.Item apud Labeonē. D. de iniuriis.

VERBERA ſeruilia, l.18. D. de iur. fiſc. interpretatur Briſſonius libri 3. cap. 9. Antiq. flagra, flagella, lora, quibus ſeruos rumpi ſolitos conſtat, l.ſed eo eſt quæſtionis. §. pen. & l.item apud. §. adiicitur. D. de iniuriis. & ex veteribus comœdiis.

VERBVM Varro à veritate deduci vult, quod verum nos loqui oporteat. Vide Bartolum in l.Gallus. §. Item credendum. D. de lib. & poſtum. Verba autem pro re & ſubiecta materia accipi debent, l.damni infecti quidem. D. de damn. inf. Alciat. reſpon. 46. nu. 2. Bald. l.s. C. commod. idèm in rubr. C. de contr. empt. q.9.

Verba notæ ſunt paſsionum animi & voluntatis, l. Labeo. D. de ſupellect. leg. l. ille aut ille. §. in verbis. & l. non aliter. D. de legatis 3.

Verbis cōtrahi obligatio dicitur, quæ per ſtipulationem concipitur: quia non quibuſuis verbis contrahebatur, ſed ſollemnibus duntaxat, & certis: quorum formulæ à Iuriſconſultis conſcribebantur. itaque vt interrogatio concepta erat, ita ſubſequi reſponſionem oportebat, l.obligamur. 52. D. de obligation. & action. Paulus lib. Senten. 5. cap. 8. Obligationum firmandarum gratia ſtipulationes inductæ ſunt, quę quadam verborum ſollemnitate concipiuntur. Verborum autem obligationis tres ſunt ſpecies: Stipulatio, l.cum patrem. C. de iur. dot. & de qua iam diximus. Dictio dotis, quæ verbis quoque ſollemnibus fiebat, nulla interrogatione præcedente. nam Caius 2. Inſtit. tit. 9. ſcribit dictione dotis ſine interrogatione tres tantùm perſonas obligari: mulierem quæ nuptura eſt, debitorem mulieris, parentem mulieris virilis ſexus. Tertia ſpecies eſt, Iuſiurandum liberti iurantis ſe donum, munus, operas patrono daturum: nam, vt ibidem Caius ſcribit, libertus ſine interrogatione promittens, verbis obligatur. Alij duas tantum conſtituunt: vnam, quæ expreſsis verbis fit vtroque loquente, ſeſéque exaudiente, l.1. D. de verb. oblig. Aliam tacitam, quam lex fingit, l.vn. C. de rei vxor. act.

Verbis obligamur cum præcedit interrogatio, & ſequitur congrua reſponſio. Modeſt. in l.obligamur. D. de action. & oblig.

Verbum, pro oratione, ſiue (vt alij loquuntur) pro clauſula. Mode. l.4.§.1. D. de vulg. & pupill. Sed ſi alter pubes, alter impubes, hoc communi verbo, EOSQVE INVICEM SVBSTITVO. ſibi fuerint ſubſtituti. Paulus l.15. D. rat. rem hab. Amplius non peto verbum Labeo ita accipiebat, ſi iudicio petitum eſſet. Terent.

Verum hercle hoc verbum eſt, vulgò quod dici ſolet.

Verba geminata & repetita, voluntatem enixam & conſtantem indicant. Baldus in l.fructus. C. de act. empt. cum multis ſimilibus, per pleroſq; omnes Doctores.

Verba generatim concepta, ad illa, quæ poſtmodum de nouo recenter emergunt, non ſunt porrigenda, l.qui cum tutoribus. in fine. D. de tranſactio. Idque obtinet, etiam ſi illis generalis forma verborum iureiurando eſſet roborata. Baro Tautembergius citat in Viridario, ca. cùm Inter. P. & ibi. glo. & Doctores de Renūc.

Verba merè æquiuoca, ſi per communem vſum loquendi in intellectu certo ſumuntur, talis intellectus præferendus. Hoc Felini ceu elegans dictum citat Zaſius libro 1. reſponſ.

Verba intelligenda ſunt in caſu poſsibili, vt rectè adnotauit Accurſius in §.1. Inſtitu. de oblig. titu. gene. vt in obligationibus facti, ſiue rem fieri.

Verba quantumuis generalia, ad aptitudinem reſtringuntur, etiam ſi nullam aliam paterentur reſtrictionem, per textum in l.vt gradatim. §.1. D. de mune. & honor. & gloſſam ab omnibus, Zaſio atteſtante, approbatam, in l.qui autem. §.fi. D. de cōſtitut. pecu. & l.ſed ſi com promiſſum. D. de arbitr.

Verba non tam intuenda, quàm cauſſa & natura rei, vt mens contrahentium ex eis potius, quàm ex verbis appareat. Baldus citat l. ſi in venditione. D. commu. præd. Adde l.capitalium. §. Diuus. D. de pœnis, cum ſimilibus.

Verba offendi poſſunt, imò ab eis recedere licet, vt verba ad ſanum intellectum reducantur, gloſſ. in l.actorum. D. de re iud. & in l.non dubium. C. de legibus. Hanc doctrinam poſt Bartol. Baldus eleganter tractat in iam allegata lege. Vide item Dinum, cap. fin. de reg. iur. libro 6.

Verba quæ aliquid operari poſſunt, non debent eſſe ſuperflua, l.ſi ſtipulatus. D. de vſur. l. ſi quando. de leg. 1.

Verba ſimpliciter poſita, debent intelligi in potiori & pleno ſignificatu, l.1.§.1. D. ſi ager vectigal. Non eſt audiendus, nec ferendus aliquo modo, qui verbum ſimpliciter poſitum, à toto ad certam qualitatem reſtringit, arctat & perpurat.

Verba ſtrictæ ſignificationis ad latam extendi poſſunt, ſi ſubſit ratio. Vide poſt gloſſ. Angelum in Authen. Vt

hi qui

hi qui oblig.poſt princip.in verbo, Ad curationem.

Verba clara & manifeſta qui interpretari velit, ferendus non eſt. Iaſon poſt Doctor.in l. quicquid aſtringendæ.D.de verbor.obliga.citat commodum text.in l.ille aut ille.§. cum in verbis.de lega.3.l.non aliter.D. eod.l.ſi mihi & Titio.§.fin.l.continuus.§.cum.D.de verbor.obligat.

Verba obſcurè prolata, eo ſunt intelligẽda ſenſu, quem ſolent rectè intelligentibus generare, c.ex literis. 1. de ſponſ.& matrim.

Verba, PLENITVDINIS POTESTATIS, ET CERTAE SCIENTIAE, exprimi in priuilegio opus non eſt, ſi adſunt æquiualentia. Vide Bald.in l.Lapilli. D. de rer.diuiſ.& Felin.poſt Abb.in capit.Nonnulli. de reſcriptis.

Verba, & vocabula abſolute poſita proprie & non κατα χρηστικῶς accipienda ſunt, l.ea lege.D. de teſt.l.nepos Proculo.D.de verb.ſignific.& vide Commentarios quatuor.de verb.ſigni.And.Alciat.

Verba geminata, & exuperantia reſtringenda ſunt pro re, & ſubiecta materia.l.ſi ſtipulatus.D.de vſur. And. Alciat.reſp.203.num.28.

Verba, durante vita, habent vim conditionis, l. ſi ego.§. 1.D.de iure dotium.Bartol.l.1.§.7.D. de condition. & demonſtrationibus.

Verba cum effectu accipienda ſunt, l.penult.D.ne quis eum.& l.1.§.hæc verba.D.quod quiſque iur.quod de iis accipiendum eſt, vbi lex effectum exigit, idque potiſsimum in iis, ob quæ pœna irrogatur.

Verba dubia in reſcriptis, priuilegiis, contractibus, iudiciis, & voluntatibus vltimis, qui accipienda ſint, vide text.in l.ſi quis intentione.D.de iudic. & l. veteribus. D.de pact.l.in ambiguis.de diuerſ.reg.iu. & ibi vide interpretes.

Verba teſtamenti generalia generaliter intelligẽda ſunt, l.1.§.generaliter.D.de leg.præſtan. quod tamen indiſtinctè recipiendum non eſt.

Verba, quibus ſubſtitutiones concipiuntur, aliqua directa, aliqua obliqua, aliqua communia nominantur. Directa ſunt, per quæ ſubſtitutus directò, & per ſe nõ per mediam perſonam ad hereditatem peruenire poteſt: eiuſmodi ſunt indubitate, vt Zaſius ait, Heres eſto. Item verbum, Dominus eſto. Item, Heredem inſtituo, non quidem de ſui natura, ſed additum qualitati hereditariæ: vt, Heredem inſtituo: qui & Polito ſubſcribens, non recipit diſtinctionẽ Bartoli, de verbis ciuiliter & directò directis, vtpote commẽtitiam. Vocantur etiam hæc directa verba, ciuilia, vt cũ Vlp. tit.25. dixit fideicommiſſum non relinqui verbis ciuilibus: & Papinianus, conuenire inter omnes verbis ciuilibus filio puberi ſubſtitutionem in ſecundum caſum fruſtra & inutiliter fieri, l.verbis.D.de vulg.ſubſtit. Ciuilia autem vocantur, quoniam talia ſunt, qualia legum ciuilium verba, vt puta, Heres eſto, Dãnas eſto, vel Damnas ſunto, Dato, Facito, Præcipito, Capito, Sumito, Habeto, id eſt imperatiua. Cic.pro Balbo, explicans illa fœderum verba, Imperium, maieſtatémq; pop.Rom.comiter conſeruato: quæ ita perſcripſit Liuius lib.38. Verbi (inquit) genus hoc, Conſeruato, quo magis in legibus, quàm in fœderibus vti ſolemus, imperantis eſt non precantis. Et Porphyrio ad hæc Horatij verba ſcribentis ad Trebatiũ, Tranſnãto, Habẽto, Directis, inquit, verbis vtitur propter iuriſperitos. Obliqua autẽ, ſeu inflexa, cũ teſtator iubet, rogat, mandat, iniungit heredi, vt reſtituantur bona Titio. Vnde verbum Reſtitui, vere obliquum eſt, ſicut & alia verba diſtribuendi. vt cùm teſtator dicit: Bona mea diſtribuantur, reddantur, diuidantur, partiantur, & ſimilia quæ per diſcurſum iuris inueniri poſſunt: & maxime iſta verba, Rogo, Volo, Mando: quibus verbis fideicommiſſaria ſubſtitutio cõficitur, quam & precariam nominat Iuriſconſult.in l.quærebatur.§.3.D.de teſtam.militari. Verbum Iubeo interdum precarium eſt, optantis & aduiãtis ſignificatum habens, & idem quod Volo, vt cum dicimus, Iubeo ſaluere, & in l.Aurelius.§.vlt.D.de lib.leg. Reddi iubeo, fideicõmiſſum eſt. Et quod dicitur in l.C.cõm. de leg. Iubeo verbum eſſe directum, id non abs re fulcitur hoc articulo, ſorte, veluti verecundiore adminiculo. Cõmunia, quæ vtrique ſignificationi conueniunt, hoc eſt, quæ eſſe directa aliquando, poſſunt eſſe & obliqua. Nam ſi vniuerſitati bonorum adiiciantur, directa ſunt: ſi rem certam reſpiciant, obliqua, iuxta doctrinam Baldi. tametſi eam Zaſius noſter, cum pro acumine ingenij, tum pro ſenſu reſponſorum à priſcis Iuriſconſultis proditorum rectè excuſſo demonſtrat non eſſe perfectam. Bartolus complura numerat verba communia, in notiſsima lege Centurio. de vulg. Quanquam & alia adnumerantur inter Communia: videlicet, pertineat, remaneat, redeat, reuertatur, deuoluatur, deferatur, habeat, conſequatur. Item verbum, deputo, relinquo, competat, maneat, & multa id genus, quæ apud vtriuſque Iuris interpretes annotare licet, inter quos ſuper verbo, Succedat, nondũ conuenit. De verbo Lego, conſtat, quod quamuis ex latiſsima ſignificatione etiam ad hereditatem poſsit accommodari, argum.l.verbis legis.D.de verb.ſign. eſt tamen hodie coanguſtatum ad res ſingulares legatas, per iam dictam legem, in fin. Solebãt etiam nonnunquam teſtatores directis ſimul ac precariis verbis idem relinquere, vt ſi iure legati valere nequiret, ſaltem valeret iure fideicommiſsi, vt l.Publius.l.non ad ea.D.de condit.& demonſt.l.quiſquis.D.de legat.3.l. Aurelius.§.Titius.D.de lib.lega.l.ſi quis ſeruo.D. de manu teſt.& his plerunq; verbis, Do lego, darique volo. priora enim ſunt directa, poſteriora precaria.

Verba teſtamenti, faciant, diſponant liberè, cauſſam dominij habent. Auth.de reſtitutionibus.§. ſi verò, ibi, Et licentiam habere, &c.

Verborum ſubtilitatem, Iulianus accipit pro ſummo iure, in l.ſi tibi pecuniam.D.ſi cert.pet. Sed hæc (inquit) intelligenda ſunt propter ſubtilitatem verborum. Benignius tamen eſt, vtrunque valere. Adde l.ſi fundus. §.ſi pluris.D.de pign.& hypoth.

Verborum ſuperficiem tenere, non ſatis eſſe ad inueſtigationem Iuris, meminiſſe oportet, ſed interius reſpicienda eſt mens Legiſlatoris, qua ratione motus fuerit ad ſtatuendum aliquid. Scire leges (inquit Celſus) non eſt verba earum tenere, ſed vim ac poteſtatem, in l.ſcire leges.D.de legibus. Non quod voluerit Celſus negligi prorſus verba, quorum primam oportet eſſe cognitionẽ, & ſine quibus mens proferentis percipi non poteſt, vt ipſe tractat elegãter in l. Labeo ait. §.vltim.D.de ſupellect.legat. Imò ſenſit potius vtrunque coniungendum eſſe.

Verboſus, hoc eſt, loquax. Accurſius in l.& ea cauſſa. in prin.D.de poſtul. rectè exiſtimat, hominẽ plus æquo verboſum, prohibendum eſſe pro alio poſtulare. Imperator quoque verboſas aſſertiones deteſtatur, in l. ampliorem.§.in refutatoriis.C.de appellat. Gaius in l.1.de origin.iur. dixit, verboſos commentarios, pro prolixis, ac verbis abundantibus. Vt Satyricus:

-Verboſa & grandis epiſtola venit

A Capreis.- Quibus verbis, Eraſmo exponente, ſignificatur prolixum diploma: qualia principes de magnis rebus ſolent mittere.

VEREDI, in l.4.& 8.C.de curſu public. equi ſunt publici curſuales: Procopius lib.2. Belli Perſic. *ἐπὶ ἵππου τοῦ δημοσίου ὀχούμενος, ὃν δὴ βερέδον καλεῖν νενομίκασι.* Sic Iulianus Patrit.Nou.110. *τῶν δημοσίων ἵππων δρόμον*, veredorũ curſum interpretatur. A Græcis *ταχυδρόμοι* dicuntur ad l.8. C.de curſ.publ. Hinc autem dictos

eoa ſcribit Feſtus, quod veherent, id eſt, ducerent redas. Iſidorus libr. 12. cap. 1. aliam notationem adſert, quòd ſcilicet vias publicas currerent: per quas & redas ire ſolitũ erat. Qui autẽ reda ſcribũt, veredos ſcribunt: qui rheda verbedos, vt in Pand. Florent. l. vltim. D. de mun. & hon. De his ſic Auſonius in epiſtol. ad Paulinum:

Vel celerem mannum, vel ruptum terga veredum
Conſcendas propere, dummodo iam venias.

Sed cœpere etiam veredi appellari ſine reda. Vtebantur enim ad publicum curſum bobus, l. 1. C. Theod. de curſu publ. & mulis atque aſinis. quod ſuſtuliſſe Iulianum Socrates ſcribit lib. 3. ca. 1. Carolum magnum iter feciſſe carpento iunctis bobus & bubulco, ruſticõ more agente, Eginhartus ſcribit.

VEREDARII, apud Caſsiodorum lib. 4. Variarum ad Clodiſcal. hi ſunt qui iuſſu Principũ huc atque illuc curſu publico mittũtur: vel qui, vt ſcribit Procop. de bello Vand. equis celeriter vecti literas regias perferunt. Hieronymus in hiſt. Eſter: Clericus vagus, ait, veredarius vrbis.

VERERI, dubitare l. 2. D. de damn. infect. & l. potior. D. qui pot. in pigno. hab.

VERECVNDIA, id eſt, reuerentia, l. patronus. D. de donationib.

VERMINA dicuntur dolores corporis cum quodam minuto motu, quaſi à vermibus ſcindatur. hic dolor Græcia ξηρός? dicitur.

VERNA, ſeruus domi noſtræ natus ex ancilla noſtra, aut ſeruo, l. ſeruus. §. fin. de lega. 3. l. cum ſuper vernis. C. de rei vind. Paul. in l. ſeruis vrbanis. Si vernæ alij, ait, alij curſores legati ſint: ſi quidã & curſores & vernæ ſint, curſoribus cedent. Vernæ Feſto lib. 19. qui in villis vere nati ſunt: quod tempus anni maxime naturalis fœturæ eſt. Vernas veteres appellaſſe N. Marcellus ſcribit, qui vere ſacro fuerant nati: & habebatur hoc nomen pro vitabili, & maledicto.

Verna l. 15. D. de auro, arg. leg. ſumitur pro liberto, oon ſeruo. In hac enim lege teſtator vernis ſuis legat. quod ſi de ſeruis intelligeremus, inutiliter fieret. Libertos autem vernas etiam antiquæ inſcriptiones nobis referunt, vt hæc, *Fortunatus Auguſti libertus verna.* At verò ſignificantur ea appellatione qui in ædibus noſtris nati ſunt: vt vernarum aprorũ & luporũ Martiali, qui in viuariis & piſcinis noſtris. Marcus 1. [illegible], Latinam cum Græca appellatione coniunxit hoc modo, [illegible]. nam vt ſeruum & ſeruulum, ita vernam & vernaculũ dicimus: quo nomine & Tribunorum plebis miniſtros quoſdam aut ſeruos publicos Suidas apellat, eandem quam Cedrinus de Februario & Camillo ſiue hiſtoriam ſiue fabulam narrans.

VERONA ciuitas Venetiæ, à Brẽno duce, Brenona primo, deinde mutatis literis, Verona dicta eſt, vt Iuſtin. refert lib. 20. Albericus Veroniam dicendã tradidit.

VERSARI malè in tutela, pro non recte fungi munere tutoris, l. 3. §. 1. D. de offic. præf. vrb.

VERSICOLORIVM appellatione ea continẽtur, quæ tincta ſunt, & neta, neque detexta, neque contexta; veluti purpura, coccum, & alia id genus. Quæ vero natiuo colore vel alba, vel nigra ſunt, verſicoloribus non adnumerantur, l. 70. §. verſicoloribus. l. 78. §. coccum. D. de legat. 3. l. 32. §. Labeo. D. de aur. & arg.

Verſicoloria veſtis, d. l. 32. §. Titia. Et Verſicoloria lana, apud Paulum lib. 3. Sent. tit. 6.

VERTISSE in vſus ſuos pupillarẽ pecuniam, vt vſuris maximis ſubiiciatur, tutor videtur, qui ſibi ſumpſit ex adminiſtratione nummos, vel clàm, vel quaſi ſua pecunia licenter abuſus eſt. Nec enim vtique qui nõ fenerauit, vel non depoſuit, vel qui debitor patris pupilli fuit, deinde ipſe ſibi non ſoluit, vel qui nec pecuniam pupillarẽ ſuo nomine fœnerauit, in vſus ſuos vertiſſe intelligitur, l. 7. §. pecuniæ. & §. ſequ. l. 45. l. 54. D. de admi. tut. l. 38. D. de nego. geſt. Quod ſi tutor in vſus ſuos pecuniam conuerterit, inde aliquid in rem pupillarem impenderit, quantum impenderit, vertiſſe deſinit, l. 3. §. plane. D. de contra. & vtil. act.

VERSVM in rem dicitur quod in patrimonium redactum eſt, l. 2. D. quod cum eo, l. 21. D. de dolo. l. 3. §. contractũ. D. quib. ex cauſ. in poſſ. ea. l. 1. §. item ſi quid. D. de ſeparat.

Verſum autem in rem, quod ad tit. de in rem verſo attinet, videtur quodcunq; patris vel domini facultates aliqua ex parte amplificauit; dummodo neceſſarius ſumptus ille fuerit: puta agrum colendo, domum fulciendo, mancipia veſtiendo, mercando, vel creditori ſoluendo, vel tale quid faciendo, vt Paul. libr. 2. Sent. ſcribit tit. 9. Vlpianus autem in rem verſum videri ait, ſiue id ipſum, quod ſeruus accipit, in rem domini conuertit: veluti ſi triticum acceperit, & id ipſum in familiam domini cibariorum nomine conſumpſerit; aut ſi pecuniam à creditore acceptam creditori dominico ſoluerit. & generaliter toties de in rẽ verſo actionem eſſe, quibus caſibus procurator mandati, vel qui negotia geſsit, negot. geſtorum haberet actionẽ, quotieſque aliquid conſumpſit ſeruus, vt aut meliorẽ rem dominus haberet, aut non deteriorem, l. 3. §. 1. & 2. D. de in rem verſ.

VERSVRAM facere, mutuam pecuniam ſumere: ex eo dictum, quòd initio qui mutuabãtur ab aliis, non vt domum ferrent, ſed vt aliis ſoluerent: vel vt verterent creditorem. Feſtus. Vel ſic: Verſura fieri proprie dicitur, cum creditoris conuerſio quædam, & mutatio fit: id eſt cum quis alij vt ſoluat, ab alio pecuniam mutuatur. nunquam tamen verſuram facere ſimpliciter ſignificat, æs alienum contrahere. Cicero pro Cælio, Tabulas qui in patris poteſtate eſt, nullas conficit: verſuram nunquam omnino fecit vllam. Donat. in Phormion. Verſuram facere dicitur, qui æs alienum ex ære alieno ſoluit. Dicitur etiam Verſuram facere, cum minore fenore acceptam quis pecuniam maiore occupat.

VERTON, vel Ferton, habetur in Decr. Pon 12. quæſt. 2. pluribus capitib. quòd quatuor in partes res Eccleſiaſticæ diuidundæ ſint. cap. mos eſt, & cap. ſancimus. 12. quæſt. 2.

VERVS, pro æquo & iuſto, nõ tantum à Cicerone, ſed etiam à Iuriſcoſs. vſurpatur, l. omnes. de in integ. reſt. l. ſi fideiuſſor. in fin. de leg. 3. Inſtitut. ex quibus cauſsis maio. non lic. §. ſemel.

VERVM opponitur falſo, l. ſi quis legatũm. D. de falſ. vt verus procurator, falſo procuratori.

Verum aliquando aduerbiaſcit, & confirmationis nota eſt, Aelio in Adelph. Terent.

Verùm, pro ſed, mutat ius & factum l. 1. C. qui & aduerſ. quos in integ. l. 1. §. ex his apparet. D. de liberis agno.

VERO, incepõue ſtat, quando nihil præponitur, cap. ſuper eo. de elect. Sæpiſsime aduerſandi nota eſt. exempla magis obuia ſunt quàm quòd referri debeant.

VERITAS eſt ipſe DEVS. Veritas humana eſt notitia rei, in auth. de inſtr. caut. & fid. in princ.

Veritas quandoque appellatur ſubſtantia, l. 2. §. ſi ſub conditione. D. pro empt.

Veritas an præualeat opinioni docent Bartol. & Aretinus in l. is qui putat. D. de acquir. hered.

VESANVS & Vecors Iauoleno l. malum. 242. §. 3. D. de verborum ſignifica. qui ſine corde, aut ſanitate eſt: quo loco Alciatus adnotat VE, vocem eſſe priuatiuam, vt [illegible] Gellius lib. 5. cap. 12.

VESPERTILIO, l. ſi ita quis. D. de euict. & l. qui decem. D. de ſolut. vt legit Budæus, eſt qui interdiu exiliter videt, & veſperi iuſtam aciem habet, [illegible] Græcis, & Latine luſcitioſus, ab auium veſpertilionum ſimilitu

militudine. Alij pro eo ſumunt, qui interdiu more veſpertilionis latitet, noctu prodeat. quod fugitiuos quoſdam, vel debitores olim feciſſe non dubiū eſt, ne in dominū, vel in notos, vel in creditores inciderent. Alij tamen Biſpellio legunt, alij Veſpillo, alij Verſipellis, de quibus vide ſuis locis.

VESTA, quaſi focus vrbis, Dea reputabatur, cui colendæ virgines præerant, vt vigilaretur diligenter ad cuſtodiam ignis, auctore Cicerone. inde enim virgines Veſtales dictę ſunt, quibus magnus habebatur honor, præcedētibus etiā facibus cū prodirent: adeò, vt damnatum ad mortem, forte fortuna obuium, liberarent à pœna. Triginta autē annis virginitatem ſeruabant, exinde ad quancunque vitæ conditionem liberæ.

VESTIS à veſtimento hoc differt, quo genus à ſpecie: quod ſubiecta Feſti verba indicant: Veſtis, ait, generaliter dicitur, vt ſtragula forēſis, muliebria; veſtimentum pars aliqua, vt pallium, tunica, penula. Veſtes tamen an veſtimenta legentur, nihil referre Vlpianus ſcribit l. veſtis. 23. D. de auro, & arg. leg. quod & Pomponius probat l. inter. 33. D. eod.

Veſtis autem appellatione, inquit Calliſtratus, tam virilis, quàm muliebris, & ſcenica, etiam ſi tragica, aut citharœdica ſit, continetur, l. 127. D. de verbor. ſignific. Veſtem quoque victus habere vicem Labeo ait, inquit Vlpian. l. 43. eod.

VESTEM QVAE MEA ERIT. Hunc ſermonem in mortis tempus collatum, ſine dubio pro conditione accipiendum eſſe, Pomponius putat, l. nuper. D. de legat. 3.

VESTIARIVM quantum ſatis eſt veſtium, pro cuiuſq; perſonæ conditione. Vlp. l. 21. D. de cib. & alim. Diariis vel cibariis relictis, neque habitationem, neq; veſtiarium, neque calciarium deberi, palàm eſt. Sic l. 83. D. de condic. & demonſtr. l. 3. §. quāuis. D. ſi cui plus quam per leg. Falc. & l. 4. l. 8. l. 12. l. 13. l. 18. D. de cib. & alim. leg. At in l. 6. D. eod. Veſtitus appellatur.

VESTIARIVM in poſtremis libris Codicis, & in libro Notitiæ Imperij Rom. accipe, in quo veſtes principia conduntur, & reponūtur. Moſcopul. in lib. cui titulus eſt, συλλογὴ Ἀττικῶν ὀνομάτων. βεςιοπράτης ὁ ῥάπτης. βεςία γὰρ παρὰ ῥωμαίοις τὰ ἱμάτια, ἐξ οὗ καὶ βεςιάριον κυρίως, ἐν ᾧ τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα φυλάσσονται: Guliel. Tyrius libr. 2. de Bello ſacro cap. 15. Quo facto ex Imperialibus veſtiariis oblata ſunt prædicto viro munera in auro, veſtibus, vaſis, & pretioſis lapidibus. Huic veſtiario comes præponebatur. Erat & veſtiarij ſacri ſcrinium, vt ſuprà docuimus, quod ornamentum ſacrum dicitur l. 4. C. de diſcuſſorib. lib. 10.

VESTIARII in l. 5. D. de inſtitor. & Veſtiarij negotiatores, l. 45. D. de oper. liberto. & l. 7. C. de excuſ. mun. libro 10. C. ſunt veſtium confectores, id eſt, vt Græci d. l. 7. vertunt, οἱ πραγματευόμενοι τὴν ἐσθῆτα.

VESTICEPS, pubes à Gellio appellatur libr. 5. cap. 19. Sed arrogari, inquit, non poteſt, niſi iam veſticeps. Cui verbo Inueſtis apud Tertullianum reſpondet in lib. de virginib. veland. Si virgo mulier non eſt, nec vir inueſtis eſto. Si non operitur virgo, quia mulier non ſit; operiatur inueſtis, quia vir non ſit. Et aliquanto pòſt, Materfamiliæ vocatur, licet virgo; & Paterfamiliæ, licet inueſtis. Feſtus: Veſticeps puer, qui iam veſtitus eſt pubertate. contrà, Inueſticeps, qui nondum pubertate veſtitus. Non. Marcel. Virgines non ſolum fœminæ, verum etiam pueri inueſtes.

VESTISPICA, ancilla veſtium cuſtos, & inſpectrix, vt ait Nonius. quo verbo vſus in Trinummo eſt Plautus: Paulúſq; noſter in lib. 18. §. 8. de inſt. vel inſt. vt Haloander putauit: à quo diſſentire non poſſum, ſi modo ex Codice hanc habuit ſcripturam. Nam quid ſit **VESTICVLA** in Florentinis libris, non diſpicio. Paulum autem de mancipio loqui, teſtamenti verba declarant. Hotomanus.

VESTIMENTORVM eſſe Vlpianus ait, omnia lanea, lineáq;, vel ſerica, vel bombycina, quæ induendi, pręcingendi, amiciendi, inſternendi, iniiciendi, accūbendi cauſſa parata ſunt. l. 23. §. 1. D. de aur. arg. Veſtimentúmque id accipitur, quod detextum eſt, & ſi deſectū non ſit; id eſt, ſi conſummatum ſit, non etiam ſi nondum prætextum, vel detextum in tela adhuc ſit, l. 22. D. eod. titul. Veſtimentorum autem quædam virilia ſunt, quædam muliebria, quædam puerilia, quædam communia, quædā familiarica. Virilia ſunt quæ ſcilicet ipſius patrisfam. cauſſa parata ſunt, & quę ad vſum virilem ſaluo pudore attinent, vt togæ, tunicæ, palliola, veſtimenta ſtragula, &c. Muliebria verò, quæ ad vſum matrisfa. ſpectant, quibus vir non facilè vti poteſt ſine vituperatione, veluti ſtolæ, pallia, tunicæ, capitia, zonæ, mitræ. Puerilia ſunt quæ ad nullum alium vſum pertinent niſi puerilem, veluti togæ prætextæ, aliculæ, chlamides, pallia, quæ filiis noſtris comparamus. Communia ſunt, quibus promiſcue vtitur mulier cū viro: veluti ſi eiuſmodi penula palliúmve eſt, & reliqua eiuſmodi, quibus ſine reprehenſione vel vir vel vxor vtatur. Familiarica ſunt, quæ ad familiam veſtiendam parata ſunt: ſicuti ſaga, tunicę, penulę, lintea, veſtimenta ſtragula, & cōſimilia, d. l. 23. §. veſtimenta. D. de auro, argen. Paul. lib. 3. Sentent. tit. 6.

VESTIBVLVM, Gellius libr. 16. cap. 5. verbis Cæcilij Galli, dicit non in ipſis ædibus, nec partem ædiū fuiſſe, ſed locum ante ianuam domus vacuū, per quem à via aditus acceſſúſque ad ædeis eſt: cum dextra ſiniſtráque inter ianuam tectáque quæ ſunt viæ iuncta, ſpatium relinquitur, atque ipſa ianua procul à via eſt, area vacanti interſita. Vel locus eſt medius inter viam publicā & fores domus, in quo ſtatio eſſet ſalutatorū.

VESPILLO, In antiquo Lexico ſepulchrorum violator dicitur, Græcis τυμβωρύχος. quod tamen per antiphraſim intelligi debet, quaſi non ſepeliat, ſed nudet, cum veſpillo funerare ſoleat. Alias vocatur Sandapilarius. His annumerari vult Budæus noſtros νεκροφόρους, quos anteambulones atratos vocare Latinè poſſumus. Quibuſdam Veſpillo idem eſſe videtur quod Viſpellio. Vide Viſpellio.

VESTIGATORES. Vlpianus in l. quæſitum. de fund. inſtru. Si in agro venationes ſint, puto venatores quoque, & veſtigatores, & canes, &c. Varro de ling. Latin. lib. 4. Veſtigator, hoc eſt, venator, à veſtigiis ferarum quas indagatur, dictum.

VESTITVRA, poſſeſſio: vt in voce Inueſtitura docuimus. Lomb. lib. 2. titu. 32. Si quis proprium noſtrum, quod in veſtitura genitoris noſtri fuerit, alicui reddiderit, &c.

VETARE, contrarium eſt iubere, hoc eſt, ne aliquid fiat, imperare, vt in edicto Prę t. Vim fieri veto. ſic in l. legis. de legibus. Tametſi etiā vetare videtur, qui non conſentit, l. qui vas. §. vetare. D. de furt.

VETERANI intelliguntur, qui poſt viginti annorum ſtipendia, vel per honeſtam, vel per cauſſariam miſsionem à militia ſoluti fuerint. Cauſſaria autem miſsio propter aduerſam valetudinem contingit, l. qui cauſſaria. C. de excuſatio. vetera. & l. veterania. C. quando prouoca. non eſt neceſſ. & vide D. de priui. vetera. l. 8. §. veterani. D. de procur.

VETERANA mancipia vocat Martianus, ad differentiā nouitiorum, quæ anno continuo in vrbe non in agro ſeruierunt, in l. interdum. §. quoties. D. de publica. & vectigal. Vocantur & Veteratores. vide Nouitij ſerui.

VETERATOR ſeruus non ſpatio ſeruiendi, ſed genere & cauſſa æſtimandus eſt, vt vult Cælius l. vltim. D. de ædil. edict. nam quicunq; ex venalicio nouitiorū emptus alicui miniſterio præpoſitus ſit, ſtatim eum vete-

ratorum numero eſſe.

VETERINARII, veterinorum medici. ſunt autem veterina animalia, quorum opera in vehendo conſumitur, vt apud Feſtum lib. 19. ait Cato. Tarútenus l. vlt. D. de iure immun. Veterinarij, architectus, gubernatores. Columella lib. 6. cap. 8. Solent etiam faſtidia cibo adſerre vitioſa incrementa linguæ, quas ranas veterinarij appellant.

VETITVS rationes reddere, non hoc conſequitur, vt nec apud eum ſit, & reddat & lucrifaciat: ſed ne ſcrupuloſa inquiſitio fiat, hoc eſt vt negligētiæ ratio non habeatur, ſed tantum fraudum, auctor Marcianus l. ſi ſeruus vetitus. D. de legat. 1.

VETITOR, in l. 51. D. de re iudi. poſitum pro debitor, non emptor, aut venditor contendit Cuiacius Obſ. lib. 12. cap. 23.

VETVS, inquit Sulpitius Apollinaris apud Gellium lib. 16. cap. 5. ab ætatis magnitudine compoſitum eliſúmque eſt. Ve enim in dictione hac intendit, & altera dictionis pars eſt; ætas, alia.

VETVS ius in libris iuris Ciuilis variè accipitur. Interdum hoc nomine lex XII. Tabul. ſignificatur, quæ & lex antiqua appellatur, lege primis. D. de petit. hered. lege ſecunda, §. primo. D. de noxalibus. Interdum verò vetus ius intelligitur ius quodcunque ante nouam aliquam legem, vel conſtitutionem obtinuit, l. 2. §. ſi matér. D. ad Senatuſconſultum Tertyllia. l. 2. C. eod. Ius vetus eſt, quod ante Senatuſconſultum Tertyllianum ſeruabatur. Similique modo in l. 32. §. ſi diuortium. D. de donation. inter virum & vxorem. Vetus ius eſt, quod ante orationem Antonini in vſu erat. Sic l. 8. §. ſed ſi curator. D. de rebus eorum. Vetus ius intelligendum eſt, quod Orationem Seueri Ant. anteceſſit, quæ prædia eorum qui ſub tutela, curáve eſſent, ſine decreto alienari, obligaríve prohibuit.

Vetus VINVM ex vſu teſtatoris æſtimatur, id eſt, quot annorum vino pro vetere vteretur. Si id nō appareat, vetus accipietur, quod non eſt nouum, id eſt prioris anni vinum, lege 11. D. de tritic. vin. oleo lega. Vinum nouum pro vetere reddere, qui mutuò accepit, non debet, lege cum quid. 3. D. de reb. cred. & ſi cert. peta. meritò.

VETERES decimæ, in c. 2. de decimis lib. 6. in princ. & §. ſtatuimus. decimis noualium opponi videntur. vide Ioan. And. in d. c. 2.

VETVSTAS in l. nemo. 7. C. de fund. rei priuat. libr. 11. pro 40. annis: quandoque id tempus ſignificat, quod memoriam hominum excedit, l. 1. §. fin. & l. 2. & l. fin. D. de aq. & aq. plu. l. 4. C. de aquæduct.

Vetuſtas vicem legis tenet, auctoribus Vlpiano dicta l. 1. §. vltim. de aqu. pluu. arcend. & Paulo, ibidem in l. 2. §. idem Labeo. Quæ Iuriſconſultorum reſponſa ſi diligenter conferas, videbis quantā vim habeat tēpus in viciſsitudine rerum mortaliū. Eſt enim vice legis, vice conſtituti, eſt loco conſenſus. Breuiter nihil nō poteſt mutare: vt deſinant quidam mirari, quomodo directum dominium tribuat. Aliquādo vetuſta pro 10. ann. l. 1. §. fin. & l. 2. in principio. D. de aqua plu. arcen. ex Alberico.

VEXARI in l. 1. §. 1. D de vaca. mu. l. 1. in fin. D. de teſtib. l. annonam. D. de extraord. crim. l. 1. D. ad leg. Iuliam repetund. eſt ferri, raptari, huc illuc diſtrahi. de quo vide Gell. lib. 2. cap. 6.

VEXILLATIONAS equitum alas dici Veget. lib. 2. c. 1. ſcribit, ab eo quod velis, id eſt flammulis vtantur. Quo poſtremo verbo Leo Imper. in lib. de re militari non ſemel vtitur. Ita accipe vexillationes in l. 2. C. de hered. decur. l. 9. C. quando prouoc. nōn eſt neceſ. l. 8. de erogation. milit. anno. libro duodecimo C. l. 1. de bon. milit. in C. The. & in Notitia Imperij Rom. Apul. lib. 7. de Aſino aur. Tota denique factione militarium vexillationum indagatu contecta.

VIA dicta, inquit Varro lib. 4. de ling. Lat. & libr. 7. cap. 2. de re ruſt. qua vehebant, quaſi veha, propter vecturas: vt Actus qua agebant. Proprie igitur via, cum de ſeruitute loquimur, eſt ius vehiculi ducendi per prædium alienum. Eius latitudo lege XII. Tabul. definita eſt: in porrectum pedes octo, in anfractum ſedecim, l. 8. D. de ſeruit. ruſtic.

Via interdum ius eundi, agendi, & ambulandi ſignificat. Nam iter & actum in ſe via continet, l. 1. §. via. lege 7. D. de ſeruit. ruſtic. l. 14. §. ſi viam. D. de acceptilatio. Viæ aliàs itinera ſignificant, quibus publicè commeatus eſt. Viarum autem quædā publicæ ſunt, quædam priuatæ, l. 2. §. viarum. D. ne quid in loco publ. l. 38. D. de acquiren. rerum domin. Publicas vias Iſidor. lib. 15. ca. vltim. definit, quæ in ſolo publico ſunt, per quas iter populo patet, quę vel ad mare, vel ad opida pertinent, hæ & prætoriæ dicuntur, & conſulares, & βασιλικαὶ, & militares, d. §. viarum. & l. vlti. D. de itineribus publ. Sicul. Flacc. in libro de Condic. agrorum, Viarum, ait, non omnium vna eadémque eſt conditio. Nā ſunt vię publicæ regales, quę publicè muniuntur, & auctorum nomina obtinent. Nam & curatores accipiunt, & per redemptores muniūtur. Hygen. in lib. de Limitib. conſtit. Quibuſdam, ait, colonis D. M. ita conſtituerunt, vti viam conſularem tranſeuntem per coloniam contineret. Priuatæ viæ, quæ & agrariæ dicuntur, dupliciter accipiuntur: vel eæ, quæ ſunt in agris, quibus eſt impoſita ſeruitus, vt ad agrum alterius ducant. Vel eæ, quæ ad agros ducunt, per quas omnibus commeare licet, in quas exitur de via conſulari. d. §. viarum. Sunt & Vicinales viæ, quæ vel in vicis ſunt, vel in vicos ducunt: quæ ſi non ex collatione priuatorum fiant, publicarum loco habentur. Sed inter eas & ceteras militares hoc intereſt, quòd militares exitum ad mare, aut in vrbes, aut in flumina publica, aut ad aliam viam militarem habēt: Vicinalium verò pars in militares exitum habent, pars ſine exitu intermoriuntur, l. vltim. D. de locis & itinerib. publ. Et ita Vicinales vias accipe apud Senecā lib. 5. de Benefic. cap. penult. & apud Frontin. lib. 2. de Aquæductib. & in §. itē ſi putator. Inſtit. de l. Aquil. vbi Theophil. Publica μὲν ὁδός ἐστιν, ἣν καὶ μεγαλοπρεπῆ λέγομεν, παρὰ δὲ τοῖς Ἕλλησι βασιλικὴν, ἣν πάντες ἄνθρωποι κέχρηνται ἐπὶ διαφόρους ἀπιόντες τόπους. Vicinalis δὲ ἡ ἐπὶ κώμας ἄγουσα. vicus γὰρ ἡ κώμη· διὰ ταύτης γὰρ βαδίζει πᾶς ἐπὶ τὴν κώμην ἀπιών. Sicul. Flacc. in lib. de Condicio. agrorum. Vicinales autem viæ, quæ de publicis diuertuntur in agros, & ſæpe ad alteras publicas perueniunt: aliter muniuntur per pagos, id eſt, per magiſtros pagorum, qui operas à poſſeſſoribus ad eas tuendas exigere ſoliti ſunt: aut vt comperimus, vnicuique poſſeſſori per ſingulos agros certa ſpatia adſignantur, quæ ſuis impenſis tueantur.

Via eſt, ſiue ſemita, ſiue iter eſt: ait Gallus l. 157. D. de verborum ſignific. Via totum eſt: eius partes duæ ſunt, iter & actus: vti conſtat ex l. 13. §. 1. D. de acceptil.

Viam aperire, inquit Vlpian. eſt ad veterem altitudinem latitudinémque reſtituere, l. 1. de via publ.

VIA, Metaphoricōs ſignificat veram, atque iuſto ordine conſtantem docendi rationem, Græcis vocatur Methodus: per quam ſine errore tutò venimus ad cognitionē. Inde Methodici ſunt dicti, qui rationem artis, & diſcendi cōpendia ſequuntur. Et Galenus lib. 9. Therap. duas artis partes facit· μέθοδον, καὶ ἄσκησιν, hoc eſt, viam & exercitationem. Eleganter igitur per viam denotatur legitima poteſtas tradendi iuris, l. 2. §. nouiſſime. D. de orig. iur.

VIATICVM, ſumptum itineris ſignificat. Græcè ἐφόδιον dicitur, auctore Gellio lib. 17. capit. 7. ſic l. 1. §. ſi pupillis. D. de tutel. & rat. diſtrahend. l. 52. §. ſi quis ex inciis.

ſociis.D.pro ſocio. Viatica etiam vocantur impendia ad iter explicandum neceſſaria, lege ſeptima, D. ad Trebellianum. Ad ſumptum quoque deſtinatam quancunque pecuniam, viaticum appellatur, l.17.D. ſi certum petat.

VIATICVLVM ὑποκοριστικῶς dixit Vlpia.l.18.in fin.D. de iudic.

VIATOR l.19.§.2.de iudic. propriè de eo qui ſuis pedibus iter facit: & diſtinguitur ab eo qui tranſuehitur, equo ſc. & ab eo qui παραπλεῖ, id eſt naui prætervehitur.

VIATORES olim dicti ſunt, qui è villa in curiam Senatores accerſebant: vt Cicero in Cat.ma. & Columel. libri primi capite primo teſtantur. hinc conſuetudine ſermonis tranſlatum ad eos eſt hoc verbum, qui Magiſtratus iuſſu reos in ius vocarent: qui tum Apparitores, tum Executores litium plerunque appellantur: vt Imperator docet in §.22.de actionib. Tripli, inquit, agimus, cum quidam maiorem vera æſtimatione quantitatem in libello conuentionis inſerunt, vt ex hac cauſſa viatores, id eſt executores litium, ampliorem ſummam ſportularum nomine exigerent. Nam de apparitoribus ſentire Iuſtin. conſtat etiam ex lege trigeſimaprima.§. quinto. C.de epiſco. & cleric. Vlpianus lege quinta.§. vigeſimoprimo.D. vt in poſſeſsion.legat. Miſſus in poſſeſsionem ſi non admittatur, habet interdictum propoſitum: aut per viatorem, aut per officialem præfecti, aut per magiſtratum introducendus eſt. Plinius libri decimioctaui, capite tertio: Aranti quatuor ſua iugera Cincinnato, Viator attulit Dictaturam, & quidem nudo plenóque pulueris etiamnum ore. Cui Viator, Vela corpus, inquit, vt proferam Senatus populíq; Rom. mandata. Tales tum etiam viatores erãt, quod ipſum nomen inditum eſt ſubinde, & ex agris ſenatum ducéſque accerſentibus. Feſtus autem ſic: Viatores appellantur, qui magiſtratibus apparent: eò quia initio omnium tribuum, cum agri in propinquo erant vrbis, atq; aſsiduè homines ruſticabantur, crebrior opera eorum erat in via, quàm vrbe: quòd ex agris plerunque homines vocabantur à magiſtratibus, & frequens eorum erat ab agris ad vrbem via.

Viatorum varia fuiſſe nomina conſtat ex variis iuris articulis. Aliquando enim miniſteria vocantur, l.3.§.tutor.D.de ſuſpect.tuto. Aliquando apparitio, lege fin. §.final.D.quod metus cauſſ. ſæpiſsimè apparitores, l. ſi pignora.D.de euictionib. Interdum officia, l.illicitum.§.ne tenuis.D.de offic.præſid.nonnunquam officiales, rubric.& lege prima. C. de filiis officialium, & ca.nullus.4.quæſtione quarta. ſæpe in Nouellis vocantur τάξεις, ταξεῶται: interdum executores, l.2.C.de ſportul.aliquando, miſsi, cap.primo.de immunit. eccleſ. & ibi gloſſ. Galli appellant eos *ſergents*. Erant etiam viatores, vt teſtatur Turneb.ex priſcis titulis, in quibus ad factiones circi, & ludos circenſes nomina pertinentia plurima reperiuntur, qui miniſtri curſitabant huc illuc, vltro citro iuſſu agitatorum, ſi qua forte re egerent, ac illis præſto ſemper erant.

VICANOS in Rubric.vt nullus ex vican. interpretantur quidam ex vico natos. Hinc etiam Cicero libro primo de Diuinat. Aſtrologos vicanos vocat, qui in vicis & pagis aruſpicinam exercebant, qui vaniſsimi & mendaciſsimi erant.

VICANALIA vulgo appellantur, quæ ad pagum aliquem in vniuerſum pertinent.

VICARIVS à vice vulgo dicitur, éſtque is qui vicem alterius obtinet, & in locum eius ſuccedit: quod & ad res alias refertur. Cicero: Vicaria ſolutio rerum creditarum, id eſt vicem reddẽs creditori. Hinc & Quintilianus vicariam operam vacat.

Vicarius SERVVS ille dicitur qui in familiis atrienſi ſeruo, id eſt maiori ſeruit, id eſt, interprete Theophilo, ὁ τοῦ οἰκέτου οἰκέτης. Vlpianus l.ſeruos.73.D.de lega. 3. Vicarios autem ſeruorum ſuorũ numero non contineri Pomponius libro quinto ſcribit. Paulus lege ſi in re.19.D.de nox.act. Si ſeruus tuus nauẽ exercuerit, eiúſq; vicarius & idem nauta in eadem naue damnum dederit. Vicarius & Ordinarius nomina ſeruorum inter ſe conferuntur. nam ille in huius, quaſi domini, peculio ſeruus eſt. Vlpianus lege decimaſeptima. D. de peculio. Si ſeruus meus ordinarius vicarios habeat, id quod vicarij mihi debent, an deducam ex peculio ſerui ordinarij? Martialis:

Eſſe ſat eſt ſeruum, iam nolo vicarius eſſe.

Sed & latius hoc nomen ſumitur: nam Vicarij interdum dicuntur, qui in vicem aliorum exitio peſtíque deuouentur, vt in eorum caput expetant ea mala, quę aliis erant euentura, vt in carmine deuotionis: Eóſq; ego vicarios pro me fide magiſtratúque meo, & pro populo Romano exercitibus legionibúſque noſtris, do, deuoueo.

Vicarius ſub titul.C.de officio vicarij, erat vir ſpectabilis, præfecti prætorio vicarius, qui ex mandato principis in diœceſem aliquam ſiue tractũ mittebatur multas habentem prouincias, lege quarta.C.de annon. & trib.lege prima.C. de proxim. ſacror.ſcrin. lege prima.C.vt omnes iudic.lege prima.§. à præfecto. D.de legatis tertio. Propriam igitur iuriſdictionem habebat, non à præfecto mandatã. quod & de legatis proconſulum affirmatur. Quot autẽ fuerint vicarij tum in oriente tum in occidente Notitia Romani imperij his verbis indicat: In præfectura prætoriana Orientis tres erant vicarij, quorum fit mentio in lege vltim. C.de diuerſ.offi.lib.12. Vnus diœceſeos Aſianæ, qui prouincias octo adminiſtrabat, Pamphyliam, Lydiam, Cariam, Lyciam, Lycaoniam, Piſidiam, Phrygiam, Pacatianã, Phrygiã ſalutarẽ. Alter erat vicarius diœceſeos Põticæ, ſub cuius diſpoſitione erant prouinciæ xi. Bithynia, Galatia Paphlagonia, Honorias, Galatia ſalutaria, Cappadocia vtraque, Helenopontus, Pontus Polemoniacus, Armenia prima, & ſecunda. Tertius erat vicarius diœceſeos Thraciarum, cui ſuberant Thracia, Hæmi montis, Rhodope, Mœſia ſecunda, Scythia. In partibus verò Occidentis vicarius vnus erat vrbis Romæ, cuius fit mentio lib.4. Variar. Caſsiod. Epiſt.ad Ioannem Archiatrũ, cui ſuberant Cõſulares & correctores Italiæ, & Præſides Sardiniæ, Corſicę, Valerię. Alter verò erat ante Iuſtiniani tempora vicarius Africæ, cui ſuberant conſulares Byzacij & Numidiæ: & Præſides quoq; Tripolitanæ & Mauritaniæ vtriuſque. Tertius erat vicarius Hiſpaniarum, cuius fit mentio in inſcriptione l. vltim. C. quorum bonor.& lege 16.C.de donatio.ante nupt. & apud Sulpit.Seuer.lib.2. Sacr. hiſtor. Huic ſuberant conſulares Beticæ, Luſitaniæ, Galliciæ: Præſides Tarracenſis, Carthaginenſis, Tingitaniæ, inſularũ Balearium. Et hæc ita ante Iuſtinia.obtinuere. Ceterum Iuſtin. vicarios Aſianæ & Ponticæ diœceſeos abrogauit, & vtrumque in vnicæ prouinciæ, nempe Galatiæ Pacatianæ, adminiſtrationem commutauit, Nouella 6.& Nouella 20. Idem vicarium Africæ in propriam præfecturam prætorianam tranſmutauit.

VICE mutua, pro viciſsim, locutio frequens in libris noſtris, vt in l.penult.D.de præſcript. verb. l.6. D. ſi certum pet. l.78.D.de hered.inſtitut. l.24.C.famil.erciſcundæ.

VICECOMES de offic.vicar. dicitur, cui dominus temporalis committit executionem iuriſdictionis ſuæ in aliquibus caſtris, & ſic eiuſmodi Vicarium appellant Langobard.

Vicedominvs, qui Domini vice res ipſius adminiſtrat, eíque vicariam operam præſtat. Apud Canoniſtas, Vicedominus, Oeconomus, qui è Clericorum numero Epiſcopatum adminiſtrat, capitu. volumus, & cap. Diaconum, & cap. ſequ. diſtinct. 89. Proprie tamen Oeconomus, qui res Canonicorum adminiſtrat. Vicedominus, qui Epiſcopi, cap. conſulere, extrà de ſymon.

Vicenominatvs, ius patronatus, cap. quia. de iure patronat.

Vicesima hereditatum, vectigal fuit ab Auguſto, locupletandi ærarij cauſſa inſtitutum: quod extraneis heredibus, nõ inopibus imperaretur: auctor Dio lib. 55. τὴν εἰκοστὴν, inquit, τῶν τε κλήρων καὶ τῶν δωρεῶν, ἃς ἂν οἱ τελευτῶντές τισι, πλὴν τῶν πάνυ συγγενῶν, ἢ καὶ πενήτων, καταλείπωσι, κατεστήσατο. Huius meminit lex 8. Cod. de tranſact. & l. vltim. C. de edict. diu. Had. tollend. Paul. lib. 4. Sent. cap. 6. & Plin. in Panegyr. & ita lib. 7. Epiſt. ad Corelliam Viceſima accipienda eſt, vt ex alia eiuſdem libri epiſt. ad Fabatum conſtat, non de viceſima rerum venalium, vt volunt, quam nullus vnquam ſtudio audiuit. Eſt & eius mentio in aliquot inſcript. vnde conſtat Aemilium Macrum duos de ea libros ſcripſiſſe. Fuit & alia Viceſima, de qua Pomponius ſcribit A. Ofilium primum ſcripſiſſe, l. 2. §. ex his. D. de orig. iur. ſed (vt opinatur Hotom.) illa fuit de qua Liuius lib. 7. ita ſcribit: Cn. Manlius Conſul legem de viceſima eorum qui manumitterentur, tulit. Patres quia ea lege haud paruum vectigal inopi ærario additum eſſet, auctores fuerunt.

Vicesimarii exactores, à viceſima parte: vt Octuarij, ab octaua.

Vicvs, platea vocatur. Ex multiplicatis domibus, fit vicus. Ex pluribus vicis, fit vrbs. Et eſt duplex: Vicus vrbanus, qui angiportũ continet, quaſi anguſtiorem plateam ſine exitu: & vicus paganus, cum plures ruſticanæ domus coniunctæ ſunt extra muros. Hinc

Vici pro pagis, in l. 2. §. vltim. D. de vacat. muner. l. 30. D. ad municipal. l. 198. D. de verbor. ſignifi. vnde Vicanei, qui ex eodem vico & pago ſunt, l. 4. D. de cenſib. Et Vicinales viæ, quæ vel ex vicis vel in vicos ducunt, de quibus ſuprà in verbo Via diximus.

Vicomagistri in deſcriptione vrbis Conſtantinopolitanæ, quibus per noctem tuendæ vrbis cura mandata eſt: quos Dio στενωπάρχους vocat lib. 55.

Vicini ſunt, quorũ prædia non fines, ſed paries communis distermi͏nat. nam in vrbanis prædiis, Vicini; in ruſticis, Confines appellantur. Paulus l. 4. §. vltim. D. fin. reg. Hoc iudicium locum habet in confinio prædiorum ruſticorum, vrbanorũ diſplicuit: neq; enim confines hi, ſed magis vicini dicuntur: & ea communibus parietibus plerunque diſterminantur.

Vicini Bartolo l. ſi tertius. D. de aqua plu. dicuntur quouſque vox hominis adclamantis exaudiri poteſt, l. 1. §. eodem autem teſte. D. ad S. C. Tertyl. quod de voce communi accipiendum eſt, non nimis gracili, nec (vt ait) tubali, aut taurina.

Vicinum, proximum & adfine ſignificat. Sic Vicina emptioni dicitur permutatio, l. fin. D. de rerum permut. Et Vicinus tractatus, l. 9. §. huic vicinus. D. de vſufruct. Et Vicina ſcripturæ, l. 10. §. 1. D. qui teſta. fac. poſſ.

Vicinus pro conſorte, l. ſi de meo. D. comm. diuid. l. vicinus. D. de aqua plu. arcen. & aliquando pro ſocio, l. damni. §. cum parietem. D. de damn. infect.

Vicinia, Feſto vicinorum conuerſatio.

Victima omne animal, quod diis immolabatur, dictum eſt. Hoſtia ab hoſtiendo, id eſt, feriendo. Victimam Aelius apud Feſtum libr. 19. ait eſſe vitulum ob eius vigorem. Alij autem quæ vincta adducatur ad altare, aut quæ ad hoſtes victos immoletur. Ouidius:

Victima quæ dextra cecidit victrice, vocatur.
Hoſtibus à domitis, hoſtia nomen habet.

Victimarii, l. fin. D. de iur. immu. qui quæ ad victimarum ſacrificia pertinebant, præſtabant.

Victvs verbo continentur, quæ eſui, potui, cultuíq; corporis, quæque ad viuendum homini neceſſaria ſunt: veſtimenta quoque & cetera, quibus tegendi curandíve corporis noſtri cauſſa vtimur, eadem appellatione continentur, l. 43. l. 44. l. 45. D. de verbor. ſignif. Verbum itaque Viuere non ad ſolum cibum pertinet, ſed & veſtimenta, & ſtramenta eo continentur: cum ſine iis nemo viuere poſsit, l. 23. in fi. D. de verb. ſignificatione.

Vitiare vinum. Vlpianus. Cum eo planè, ait, qui vinum ſpurcauit, vel effudit, vel acetũ fecit, vel alio modo vitiauit (hoc eſt, corrupit) agi poſſe Aquilia Celſus ait: quia & effuſum, vel acetum factum corrupti appellatione contineatur. nec negat fractum & vſtum contineri corrupti appellatione, l. ſeruus ſeruum. §. 10. D. ad leg. Aquil.

Videlicet, verbum, quamuis regulariter ponitur declaratiue, vt per multa iura conſtat: tamen in l. tempus. D. de re iudic. ponitur limitatiue, & ſignificat temperamẽtum, pulchra loquendi figura. Tempus quod datur iudicati, etiam heredibus eius, ceteríſque qui in locum eius ſuccedunt, tribuitur: videlicet quod ex tempore deeſt.

Videri, fictionis verbum eſt interdum, vt in l. 1. §. fi. D. ad Turpill. Vide Barto. in l. ſi duo. D. de acquiren. hereditate. & in l. 3. §. idem ſcribit. D. de pecul. vide & Bud. in poſter. Annot. Alicubi veritatis eſt, vt in l. Titio. §. Titio genero. D. de condit. & demonſtrat. l. tale. de heredib. inſti. & in ſimi. Hoc verbum Iuriſconſ. eſſe Cicero atteſtatur ad Trebat. libro Epiſto. 7. Hoc quemadmodum, inquit, vos ſcribere ſoletis in veſtris libris, Idem Q. Cornelio videbatur. Sentit autem, Iuriſconſ. affirmare ſententias ſuas aliorum auctoritate.

Videri feciſſe, formula qua veteres in ſententiis vtebantur. Cicero lib. Acad. quæſtionũ 2. Quam rationem, inquit, maiorum etiam comprobat diligẽtia, qui primum iurare, &c. quæque iurati iudices cognouiſſent, vt ea non eſſe facta, ſed vt videri pronunciarẽt. Idem Verrina 4. Vix ille hoc dixerat, cum iſte pronunciat, Sthenium literas publicas corrupiſſe videri. Item alibi; Feciſſe videri pronunciant. Idem libr. de finib. 1. Réque ex vtraque parte audita, pronũciaret eum non talẽ videri fuiſſe in imperio, quales eius maiores fuiſſent. Sext. Pompeius lib. 14. Parum cauiſſe videri pronunciat magiſtratus, cum de conſilij ſententia capitis quem condemnaturus eſt.

Vidvam non ſolum eam, quæ aliquando nupta fuiſſet, ſed eam quoque mulierem, quæ virum non habuiſſet, appellari ait Labeo: quia vidua ſic dicta eſt, quaſi Vecors, Veſanus. qui ſine corde, aut ſanitate eſſet: ſimiliter viduam eſſe dictam, ſine duitate, Iauolenus in l. malum. D. de verbor. ſignifi. vide Bald. l. fin. C. de plagia.

Vigiles nocturni excubitores vocabantur, qui noctu incendiorum arcendorum cauſſa vigilias agebãt, ex Auguſti inſtituto, qui per ſingulas vrbis regiones eos diſpoſuit, præfecto eis ex equeſtri ordine viro ſpectabili, qui præfectus Vigilum eſt appellatus. l. 1. & 3. D. de offic. præfect. vig. l. fin. D. de condi. cauſ. da. l. 2. §. 1. D. de fugit. l. 58. D. de furt. Hos ex libertinis conſcribi voluit Auguſtus teſte Dione lib. 55.

Vigilax, l. 18. D. de ædil. edict. vigilans, induſtrius, ſollicitus. Si conſtantem, inquit Gaius, aut laborioſum, aut curacẽ, vigilacem eſſe, aut ex frugalitate ſua peculium acquirentem adfirmauerit.

Vigilan

VIGILANTIA, diligentia. Hermogenianus: Perſonale munus eſt, quod cum corporibus, cum labore, ac ſolicitudine animi ac vigilantia exiſtit, l.1.D. de muner. & honorib.

VIGINTIQVATVOR horæ. Paulus in l. more Romano. D. de feriis. Quicquid, ait, in iis vigintiquatuor horis, id eſt, duab. dimidiatis noctibus, & luce media actum eſt, perinde eſt, quaſi qualibet hora lucis actum eſſet.

VIGINTIVIRI erant Triumuiri capitales, Triumuiri monetales, & Quatuoruiri curatores viarum vrbis, & Decemuiri, qui haſtam centumuiralem cogebant. Dio lib.53.

VIGINTI VIRATVS apud Tacitum, Vtque munere, inquit, capeſſendo vigintiviratus ſolueretur.

VIGOR. Imper. in l. prohibitum eſt. de iure fiſci. C. libro 10. ad finem. Cum literis noſtris cognouerit, non ex arbitrio ſuo Cæſarianos ad capiendas eaſdem veniſſe facultates, ſed iuſtitiæ vigorem id fieri ſtatuiſſe. Interpres vigorem, Id eſt, Principem exponit. quòd ſit vigor iuſtitiæ, & animata Lex. Sed apparet, effrenatæ officialium cupiditati oppoſitam ab Imper. perpetuam & conſtantem iuſtitiæ voluntatem, vnicuique ſua tribuentem. Si quidem quod firmum & integrum eſt, recte vigere nuncupatur.

VILLA, inquit Varro libro quarto ling. Latin. dicta eſt quo fructus conuehebant. Idem lib.1. cap.2. de re Ruſtic. Villicus agri colendi cauſſa conſtitutus, atque appellatus à villa, quod ab eo in eam conuehuntur fructus, & euehuntur, cum veneunt. A quo ruſtici vellam, non villam, quo vehunt, & vnde vehunt. Item dicuntur, qui vecturis viuunt, veliaturam facere.

Villa vrbana. Columella libr.1. cap.6. Villam in tres partes diuidit, Vrbanam, Ruſticam, & Fructuariam. Vrbanam fuiſſe apparet, quam ſibi dominus qui vrbem incolebat, ædificabat: Ruſticam, quam villico, procuratori, inſtrumentiſque rei ruſticæ: Fructuariam, quæ frugibus condendis parabatur. Vlpi. l.11. §.4. D. locat. Inter conductorem & locatorem conuenerat, ne in villa vrbana fœnum componeretur.

Villa fundi acceſsio eſt: proinde diruta ea, vſusfructus non extinguitur, auctor Vlpianus l. fundi vſufructu. D. quibus modis vſusfructus amit. Pomponius in l. ſi ita. D. de inſtruct. vel inſtrum. leg. Villa, inquit, pars fundi ſine vlla dubitatione habetur.

VILLICVS, eſt is qui præpoſitus eſt rationibus ruſticis, fructibus percipiendis, vniuerſóque operi ruſtico, lege 8. D. de inſtruct. lega. lege filio. D. de adimen. lega. lege ſi cum villico. D. de inſt. act. Sed poetæ hanc ſolent appellationem referre ad præfectos quoſlibet, vt Iuuenalis ad præfectum vrbi ſcribens de Pegaſo iuriſconſulto:

Pegaſus attonitæ poſitus modò villicus vrbi.

& ad Præfectum ærarij Patauina inſcriptio:

Villicus ærari quondam, nunc cultor agelli.

Cuiacius.

VINCTVS (quod ad leg. Aeliam Sentiam attinet) non videtur fuiſſe ſeruus, licet carcere clauſus fuerit, ſi vincula corpori eius non ſunt addita, lege 216. D. de verborum ſignific. & apud Vlpianum Epito. titu.1. Porrò Vinctum eſſe, hoc eſt conſtrictum, & in vinculis eſſe diſtant, l. ſi tamen. §. ei qui ſeruum. D. de ædilicio edicto.

VINCVLORVM appellatione vel publica vel priuata vincula ſignificantur, vt ait Venuleius l.224. D. de verborum ſignific. Et ideo in edicto prætoris, lege prima. D. ex quibus cauſ. ma. viginti annis in integr. reſtitut. verba hæc, SIVE IN VINCVLIS ESSET, non ad eum tantum pertinent, qui publica cuſtodia coercetur, ſed ad eum quoque, qui à latronibus, aut prædonibus, vel potentioribus vi oppreſſus, vinculis teneatur: ſed & incluſi latumiis vinctorū numero habentur: quatenus nihil intereſt, parietibus quis, an compedibus teneatur. In vinculis quoq; eſſe accipimus eos, qui ita alligati ſunt, vt in publico parére ſine dedecore non poſsint, l.9. & l.10. D. eodem. Cuſtodię autem appellatione ſola publica intelligitur. Et ideo in vinculis cuſtodiáve ſeparantur in l.3. §. lege Iulia. D. de teſtibus. Et apud Vlpianum in Inſtitutionib. titulo primo.

Vinculum obligationis dicimus, lege ſexageſimaſeptima. D. de procuratoribus. Et æquitatis, lege nonageſimaquinta. §. naturalis. D. de ſolutionibus. Vinculum pignoris, in lege trigeſimanona. §. curatorés. D. de adminiſtratione tutorum, lege decimaquinta. §. ſed ſi emptor. D. de re iudic. lege decimaſexta. C. de locato. lege ſecunda. C. de curatore furioſi. Et ita vinculum reſtituendæ rei, quæ pignori nexa erat, dicitur in lege nona, in fine. D. de ſupellectile legat. Sic & vinculum, in l.20. D. qui teſt. fac. poſſ. pro vinculo pignoris, quo ab hoſtibus redempti redemptoribus obſtringuntur, l.21. D. de captiu. & poſtl. l. 8. & l. 11. C. eo. titul. l.43. §. vlti. D. de legat. lib.1. Quo vinculo reſolui intelliguntur, ſi libertas iis detur, l.90. D. de adq. hered. Vinculum ſtipulationis, l.6. C. ſi cert. pet. l.6. C. de vſur. Vinculum cautionis, l.40. D. de vulg. & pupil. l.13. §.1. de tut. & curat. vt vinculum fideiuſsionis, apud Caſsiodor. lib.2. Variar. Epiſt. ad Fruſinatem. Vinculum locationis, l.52. §. penult. D. de fideiuſſoribus. Vinculum familiæ, l.87. D. de adq. hered. Vinculum neceſsitudinis & adfinitatis, l.9. D. de ſuſpect. tutorib. l. vlt. C. de codicill. Vinculum religionis, l.1. C. de in lit. iur. Vinculum pœnæ, l.134. D. de verborum obligationibus. Vinculum inſulæ, lege quinta. D. de interdict. & releg. Vincula cenſualia, lege quarta. §. ſi quis inquilinum. D. de cenſibus.

VINDEX in XII. Tab. appellatur, qui alterius cauſſam ſuſcipiebat vindicandam, quem nunc procuratorem dicimus, vt Boëthius ſcribit in Topic. Videtur tamen ita potius appellatus, qui iudicio ſiſti, iudicatúmque ſolui ſatis pro alio dabat. Id eſt qui vindicabat quominus is, qui prenſus eſſet, ab aliquo teneretur: vt cum cuipiam iniecta eſſet manus, vt ad Prætorem iudicémve duceretur. qui etiam eum qui iudicatus à creditore ducebatur, liberabat. Hæc autem ſunt legis verba: ASSIDVO VINDEX ASSIDVVS ESTO: PROLETARIO CIVI, QVIVIS VOLET, VINDEX ESTO. Huius meminit Cicero in Top. & Gell. lib.16. cap.10.

VINDICES ciuitatum in l.1. Cod. Th. ſi quacum. prædit. poteſt. iidem ſunt qui & Defenſores ciuitatum. At Vindices illi quorum Iuſtin. in Nouell. *περὶ τῶν δεφενσόρων ἐκδίκων*. & in Nouell. *περὶ τεπετυρτῶν* meminit, videntur potius eſſe qui exigendis tributis, quorum ad curiales antea exactio pertinebat, ab Anaſtaſio Imperatore in ſingulis ciuitatibus conſtituti ſunt, vti auctor eſt Nicephorus lib.16. cap.44. è quibus veriſimile eſt Iuſtiniani tempore adhuc in quibuſdam ciuitatibus nonnullos ſuperfuiſſe. Sic autem appellati ſunt, quòd decurionum iniquis exactionibus oppoſiti fuerint. His pares ſunt Canonicarij, de quibus ſuo loco diximus.

VINDICO, concretum eſſe verbum volunt, à vim & dico, vt iudico, quod Var. li.4. de ling. Lat. à ius & dico deriuat. nã in vindicationibus manus conſeri, & vim quandam adhiberi ſolitam, quam Feſtucariã Gellius, Quotidianam Cicero appellat, oſtendit Hotom. in Comm. in Orat. pro Cæcina. vbi etiam docet, vim quam moribus Cicero fieri dicit, Feſtuca fieri ſolitã,

quam etiam vindictam appellari Boethius in Topica teſtis eſt. Ergo Vindicare eſt ius aliquod vel dominium ſibi adſerere. Hinc Vindicare in ſeruitutem, l. 3. D. de lib. cauſ. nec tantum res corporales, ſed & iura vindicari dicuntur, veluti hereditas, vſusfructus, ſeruitus, l. 1. §. 1. D. de petit. hered. l. vnic. §. penult. D. de remiſs. Vindicare etiam iniuriam ſibi factam exequi, & crimen perſequi ſignificat, l. 2. §. ſed ſi agat. D. de iudic. l. 17. §. 1. de iur. fiſc. Vindicare item, in libertatem eſt adſerere: vnde vindicta. Vindicare ſuum eſſe, pro eo quòd alias, ſuum eſſe petere dicitur, l. 27. §. cui legatum. D. de aur. & arg. leg. l. 66. D. de rei vindic. & alibi. Vindicare dominium, l. 40. D. de pig. act. & Vindicare per in rem actionem ius non eſſe alicui reficiendi, l. 3. §. pen. D. de riuis. Vindicare pignus creditor dicitur, qui in rem ſibi pignori obligatam, à poſſeſſore petit, l. fin. D. de pigu. act. l. 16. §. creditor. D. de pigno. l. 7. C. de oblig. & actio. In cuius libelli conceptione, & concluſione obſerua pragmaticos Gallos ita dicere: Quo tempore Titius erat dominus fundi Tuſculani, eum mihi pignori oppoſuit. Hunc autem nunc Gaius tenet. Peto igitur, aut fundum mihi vindico, aut mihi pecuniam ſoluat. Sic ſcriptum in eorum libellis inueni: *Qu'il me guerpiſſe ledit fond, ou maiſon, ou me paye la ſomme de 20. eſcus, pour laquelle ſomme ledit fond, ou maiſon en eſt adfect, & hypothequé.*

VINDICIAS, inquit Feſtus lib. 19. appellantur res eæ, de quibus controuerſia eſt: aut potius vindiciæ dicuntur inter eos qui contendunt. Seruius tamen in ſingulari extulit, Vindiciam eſſe dicens rem de qua controuerſia erat, ab eo quod vindicabatur. Atque hinc patet Vindicias olim aliud nihil fuiſſe quàm poſſeſſionem rei controuerſæ alicui magiſtratus decreto vſq; ad finem iudicij attributam. Liuius lib. 3. de Virginij filia loquens ab App. Claudio Decemuiro adamata: Marco Claudio clienti negotium dedit, vt virginem in ſeruitutem aſſereret, neq; cederet ſecundũ libertatem poſtulantibus vindicias. Item paulo poſt: Poſtulant (aduocati puellæ) vt rem integram in patris aduentum differat, lege ab ipſo lata vindicias det ſecundum libertatem. Item: Hoc tantum ſciat, ſibi, ſi huius vindiciis ceſſerit, conditionẽ filię quęrendã eſſe. Item Pomponius l. 2. de origin. iuris, de eodem Appio loquens: Et ſecundum eum, qui in ſeruitutem ab eo ſuppoſitus petierat, (vindicias) dixiſſe. Poſtulare autẽ vindicias ſecundum libertatẽ, eſt poſtulare vt interim libertate quis potiretur: nam dare vindicias ſecundum libertatem, vel à ſeruitute, eſt decernere, vt interim dum quæſtio agitatur, in poſſeſsione ipſa ſui ac libertatis quis eſſet: cuius contrarium eſt, Dare vindicias à libertate, vel ſecundum ſeruitutem; qua phraſi etiam paulo inferius vtitur idem Liuius. De lite autem vindiciarum ſic Pædianus in Verrin. 3. Lis vindiciarum eſt, cum litigatur de ea re apud Prætorem, cuius incertum eſt quis debeat eſſe poſſeſſor. Et ideo qui eam tenet ſatiſdat pro præde litis vindiciarum aduerſario ſuo, quò illi ſatisfaciat is, nihil ſe deterius in poſſeſsione facturum de qua iurgium eſſet. Rurſus ſponſione ipſa prouocatur ab aduerſario, certæ pecuniæ, aut æſtimationis quam amittat, ni ſua ſit hereditas de qua contendit. Prædes autem vocat ſatiſdatores locupletes. Hanc recredantiam vocari vult Budæus. Vindiciæ item dicebãtur, quæ ex fundo in ius afferebantur vindicandi cauſſa, vt ſuprà ex Gellio in verbo Conſerere expoſuimus. Vindiciæ item manus correptionem ſignificant: καρπισμὸς à Clemente vocatur, à Chariſio καρπιςία dicitur. Gellius: Vindiciæ correptione manus in re atque loco præſenti apud Prætorem fiebant. Vindiciæ autem verbum à Vindico videtur deductum, vel teſte Liuio vbi ſuprà: Appius, inquit, cum virginem non defendi ab Icilio, ſed inquietum hominem locum ſeditionis quærere diceret, non præbiturum ſe illi eo die materiam, &c. Et paulò poſt: A Marco Claudio petiturum vt decederet iure ſuo, vindicaríque puellam in poſterum diem pateretur. Vindicari enim puellam dixit, pro vindicias puellæ ſecundum libertatem dari, hoc eſt aſſeri interim in libertatem, & in poſſeſsione libertatis eſſe. Vindiciam ferre dicebatur qui rem decreto ſententiáque obtinebat: dicere verò vindicias, iudex. Sed ſi vindiciam ille tulerat qui non debuerat, tribus arbitris datis, duplione damnum luebat. Lex enim erat: Si vindiciam falſam tulit, rei, ſiue litis arbitros tres dato, eorum arbitriis fructus duplione damnum decidito.

VINDICATIO, videtur ex antiquis vindiciis originem duxiſſe: nam Cicero in Orat. pro Milone, cum actiones calumnioſas ſignificaret, ita ſcribit: Eum denique qui non calumniis litium, non iniuſtis vindiciis ac ſacramentis alienos fundos; ſed caſtris, exercitu, ſignis inſerendis petebat. Sed tamen Vindicatio longe aliud hodie eſt. Vindicatio enim eſt ipſa vindiciarum poſtulatio: id eſt actio in rem, per quam quis rem ſuam ab alterius poſſeſsione in dominium ſuum vindicat, l. actionum. 25. D. de oblig. & act. Impropriè tamen Vindicatio triplex reperitur: vna proprietatis, quæ propriè vindicatio eſt, altera ſeruitutis, tertia pignoris, l. 3. §. eſt autem. & §. Pomponius. D. ad exhib. vnde Hypothecaria actio Vindicatio pignoris appellatur, in l. ſi fundus. 16. §. 3. D. de pignorib.

VINDICTA, inquit Boethius in Topica Ciceronis, eſt virgula quædam, quam lictor manumittendi ſerui capiti imponens, eundem ſeruum in libertatem vindicabat, dicens quædam verba ſollemnia, atque ideo illa virgula Vindicta vocabatur. Plutarchus de iis qui tardius à deo puniuntur ῥαπισμῶν οὓς ἄρ᾽ δεῖ ἐλευθερίαν ἀφαιρῶν) καίρ⊕ λαττον αὐτῶν ὑπερβάλλουσι τοῖς σώμασι. Hæc autem Feſtuca vindicta dicta eſt à Vindice (non Vindicio) Vitelliorum familiæ ſeruo, vt idem Plutarchus in Publicola ſcribit, & Liuius libro ſecundo: qui ſeruus quòd adoleſcentum nobilium coniurationem patefeciſſet, libertate & ciuitate ab ipſo Bruto donatus eſt: indéque obſeruatũ referunt, vt qui ita liberati eſſent, in ciuitatem accepti viderentur. Quare vindicta idem eſt quod Feſtuca: nec alio ſenſu dixit Perſius:

Vindicta poſtquam meus à Prætore receſſi.

quàm alio loco:

Non in feſtuca lictor quam geſtat inani.

Hinc Vindicta manumiſsi, ſub tit. D. de manu. vind. & Vindicta liberare, alibi paſsim.

Vindictam imponere, lege penultima. §. pater. 2. D. de caſtrenſ. pecul. lege ſecunda. Cod. ſi aduerſ. lib. Et Vindicta libertatem imponere, l. decima. C. qui teſta. fac. Et Vindicta manumittere, l. trigeſima tertia. D. de dolo & D. de manumiſſ. vind. & C. de vindicta apud concil. manumiſ. Et Vindicta liberare, lege centeſimavigeſimaſecunda. §. Flauius. D. de verborum obligationib. lege decimaquinta. D. de manumiſ. lege quinta. D. de manumiſſ. vindict. lege vltima D. pro derelic.

VINDICTA, vltio, opponitúrque rei perſecutioni, lege penultima. D. ſi ex nox cauſſ. ag. lege penul. D. de ſepul. viola.

VINEA, locus vitibus conſitus, lege certo. vbi Accurſius. D. de ſeruit. ruſt. Vineæ, quòd vini ſint feraces, Feſto lib. 19.

Vinea, & Vites differunt, quòd Vinea eſt ager ipſe, vites verò quæ fructus ferunt. denique inter vineam & vites hoc intereſt, quòd inter arua, & ſegetes. Iauolen. lege certo, D. de ſeruit. ruſt. Certo generi agrorum acquiri ſeruitus poteſt, veluti vineis: quòd ea ad ſolum magis quàm ad ſuperficiem pertinet. ideo ſublatis

vineis

vineſa, ſeruitus manebit. Quibus verbis oſtendit, vineam ſolum ipſum eſſe: vitem verò ſuperficiem. Sic l.4.D.de cenſib. Vinea quot vites habeat; oliuæ quot arbores.

VINO legato, id omne quod ex vinea natum vinũ permanſit, & acetum quoque quod vini numero paterfamil. habuerit, continetur. Mulſum verò & defrutum & zythum, & ceruiſia, niſi de iis quoque teſtator ſenſerit, non continentur, l.1.l.9.D.de vino, tri.l.2.in fin. D.de opt.leg.

Vinum DOLIARE, vide DOLIARE vinum.

Vinum VETVS, dicitur anno lapſo. Si enim muſtum, ait Alciatus, à Calendis Nouembribus, quo tempore defæcatum eſſe incipit, nouum vinum dicitur, l.iubemus.C.de erog.mil.lib.12. Apparet non prius vetus appellari, quam aliud nouum collectum ſit, l.vetus. de trit.vin.& ol.leg. Vult tamen hac in re ad conſuetudinem regionis eſſe attendendum. Adi & Barto.in l.cum quid.D.ſi cert.petat.& in d.l.iubemus.

Vinum cum vaſis legatum. Proculus l.penult. de trit. & vin.leg. Illud verum eſſe puto, cui vinum cum vaſis legatum erit, ei amphoras, cados, in quibus vina diffuſa ſeruamus, legatos eſſe.

VINARIAM nauem Vlpianus in l.21.§.5. D.de furtis. eam interpretatur, in quam vinum effunditur, & vnde poſtea hauritur.

VINARIVS, pro ebrioſo, & vinolento. Vlpian.l.4.§. 2.D.de ædil.edict. Item aleatores & vinarios non contineri edicto. & l.25.§.3.eod. Aleator ſorte, vel vinarius vel erro euaſit.

VINACIA, grana vuæ compreſſæ. Iulianus l.14.in fin. D.de cond.furt. Idem iuris eſt vuis ſubreptis: nam & muſtum & vinacia iure condici poſſunt. Vlpianus l. 52.§.8.D.de furt. Idem eſt & in vuis, & in muſto, & in vinaceis. nam & vuarum & muſti & vinaceorum nomine furti agere poteſt.

VINARIA vaſa, inquit Iulianus, proprie vaſa torcularia eſſe placet. Dolia autem & lerias, tandiu in ea cauſſa eſſe, quandiu vinum haberẽt: cum ſine vino eſſe deſinerent, in eo numero non eſſe: quoniam ad alium vſum transferri poſſent: veluti ſi frumentum in his addatur. Eandem cauſſam amphorarum eſſe: vt cum vinum habeant, tum in vaſis vinariis: cum inanes ſint, tum extra numerum vinariorum ſint: quia aliud in his addi poſsit, l.206.D.de verborum ſignificat.

VIOCVRI, magiſtratus è 26. numero, quorum erant quatuor in vrbe, & duo extra vrbem, de quibus Dio lib.54. Hi curatores erant viarum.

VIOLARE, proprie de virgine dicitur: transfertur tamen ad alia & profanare ſignificat, vt violare ius legationis, violare ſacra, muros, & loca religioſa, parentes, fœdus, legem. Vnde violatæ legis reus, l.1.C.de pe tit.bon.ſublat.lib.10.

VIOLAVIT qui oppreſsit, c.ſi quis ſponſam.26.q.2.

Violatum, id eſt, violandum, cap. veniens. extra qui cler. vel vouen.

VIOLENTIA in malam partem ſumitur, cap.conqueſtus.de ſoro comp. Violentia quot modis inferatur, ediſſerit Barto.l.1.C.de nauic.libro 11. Quotuplex ſit, not.in l.in iis.D.quod met.cau.& in l.ſi quis in tantum.C.vnde vi. Quando dicitur fieri violẽtia, & quæ actio propter eam detur, nnt. in l.1.D.de vi public.

VIOLENTVS poſſeſſor dicitur, qui expulſo veteri poſſeſſore, acquiſitam per vim poſſeſsionem rerum obtinet: aut qui in hoc ipſum aptatus & præparatus venit, vt contra bonos mores, auxilio, cui reſiſti non poſsit, fretus ingrediens in poſſeſsionem, vim faciat, l.1.§.Vi poſsidere.D.de vi & vi armat.

VIR BONVS, qui iuri naturali obtemperat, & voluntatem ſuam illi conformem facit, eámq; ſequitur. Item vir bonus dicitur, qui facit alteri quod ſibi vult fieri, l.1.circa medium.D.de ſolu. In iure Ciuili iudex eſt: & nomen viri, ſæpe eſt dignitatis: refertur enim ad virtutem, vímque animi & corporis, l.1. C.de dignitat. lib.12.

Viri boni arbitriũ, quod omnibus ferè ſtipulationibus olim comprehendebatur, idoneæ & integræ exiſtimationis, diligentíſque, circumſpecti, & conſiderati patrisfamil. arbitrium ſignificabat, l.20. §. vltim. D. de oper.libert.l.21.§.ſiue autem.D. de noui oper.nunci. l.9.in princip.& §. ſed ſi lapidicinas.l.13.in fine.l.15.§. & ſi veſtimentorum.l.65.D. de vſufr.l.18. §. & cuius. D.de damn.infect.l.47.§.ſi Sticho.D.de fideicomm. libert.l.13.D.de ann.leg.l.1.D.de legat.lib.2 libr.17.l. 18.D.iudic.ſol.l.50.D.ſolut.matr.& aliis infinitis locis. Qua de re etiam ſuprà nonnihil diximus in dictionibus Arbitrium, & Bonus.

Viris legatis, & pueros deberi, cenſuit Iuriſconſ.in l.ſeruis legatis.§.mulieribus.de leg.3.

VIRILES portiones æquales Paul.interpretatur in lib. 3.Sentent.titul.2. quæ ſcilicet pro numero perſonarum & in capita conſtituuntur, vt tot fiant, quot ſunt & perſonæ. Sic viriles partes accipe l.1.§.nunc tractemus.D.de tutel.& rat.diſtr.l.7.D. de fideiuſſorib.tut. l.43.D.de re iudic.l.54.§.viti.de legat.1.l.67.§.ſi duos. D.de legat.2. Virilis portio in legatis conſeruandis, poſt petitam contra tabulas bonorum poſſeſsionem, quomodo accipienda ſit, vide l.8.D.de legat.præſtã.

Virilis appellatione in lege Papia, etiam interdum tota hereditas continetur, l.145.D.de verborum ſignificatione.

Virilis vigor poſt ætatem annorum 25, completur, vt ait Vlpian.l.1.D.de minorib.

VIRILITAS, pro teſticulis, l.5.in fin.D.ad leg.Corn. de ſicar.Martial.lib.9.Epigr.

Non puer auari ſectus arte mangonis
Virilitatis damna maeret erepta.

Plinius lib.35.cap.12.Galli Samia teſta virilitatem ſibi amputãt. Quint. Decl. CCCXL. Mango iratus, ait, illi fortaſſe pretium exciſa virilitate producet. Et in inſtit. Orat.lib.5.cap.13. Non alio medius fidius modo docentium, quàm quo mancipiorum negociatores formæ puerorum exciſa virilitate lenocinantur. Apul.li. 8.de Aſino aur. Fuga deteſtabilem illum exectorem virilitatis meæ relinquentem.

VIRIPOTENS virgo, nubilis, matura viro, l.mulieris. 13.D.de verbor.ſignific.l.pater.101.D. de conditio. & demonſt. Iuſtinian.ſub titul.quib.mod.ius patr. poſt duodecim annos completos viripotentes appellat.

VIRES, pro poteſtate ſiue facultate patrimonij. Vlpianus in fin.l.1.de legat.2.velut certam quantitatem exprimit pro viribus, ſcilicet patrimonij. Viribus præturæ compelli, hoc eſt, poteſtate: & nunc vulgo dicimus, ex officio iudicis, l.2.in princip.de iud.

VIRGAE ſanguineæ, vide Sanguineæ virgæ.

VIRGO etiam intelligitur vi corrupta.

VIRGINARI, hoc eſt, virgines agere, vocabulũ apud Tertullianum deprauatum, reſtituit Rhenan.

VIRGINITAS eſt in carne corruptibili perpetua incorruptionis euitatio, B.Auguſt.lib.de nupt. & concupiſcent. Beatus verò Ambroſius ſic definit, Eſt expers contagionis integritas.

VIRIAE, inquit Iſidorus, ſunt virorum armillæ: dicuntur tamen etiam de muliebribus. Septimius Florens lib.de Pallio: Vtiq; ſicut veſtigia cæſtuũ viria occupauit: ita & endromidia ſolocẽ, &c. Ambroſius l. de Abrahã: Inaures habebat, quæ non grauarẽt aurem, ſed demulcerent: virias, quæ manum non materiali auro onerarent, ſed ſpiritali actu leuarent. Hinc

VIRIOLAE, diminutiuum, l.25.§.ornamenta.D.auro, & arg.

& arg.leg.muliebria manuũ ornamenta, Græcis, ψέλια, κλάνια, περιχείρια. Teſtatur Turnebus, in antiquo Lexico virias & viriolas exponi brachiales. Plin. libr. 33.c.3. Viriolæ Celticæ, viriæ Celtibericæ: ita enim legi debet. nanq; illis populis erant in vſu.

VIRIDIARIA, ſeu Viridaria, loca virẽtibus herbis graminibúſq; & arbuſtis amœnitatis cauſſa conſita, l.26. D.de inſtr.vel inſtr.& apud Vlp.in Inſtit.tit.6.& Sueton.in Tiber.cap.60. & Lamprid.in Heliogabalo. & Veget.lib.4.cap.6. Appellantur & Virdiaria, prout in Pand. Flor.ſcriptum eſt, in l.13. §. fructuarius. & §.ſi ædium.D.de vſufru.& l.8. in fin. D.de inſtr.vel inſtr. Et Viridia in l.79.in fin.D.de verbor.ſignific.l.15.D. de ſeruit.l.12.D.de ſeruit.vrb.& apud Vitru.libr.6.c. 6.& lib.5.cap.9.& Senec.Epiſt.15.lib.Et ſic ciſternam viridibus ſubditã apud eundem accipe libr.13. Epiſt. Et Ambulationes preſsis ac tonſis viridibus vmbroſas, apud Plin.libr.5.Epiſt.ad Apollinarem. Macrob. lib.1.Saturn.cap.4. Viridia cum ἀντὶ ἐπιθέτου accipiuntur, genitiuum in ium faciunt, vt viridia prata, viridiũ pratorum. Cum verò ipſam loci viriditatẽ ſignificare volumus, viridiorũ dicimus: vt cum dicitur, Formoſa facies viridiorum. Apparet autem ex d.l.26.etiam in doliis defodi viridiaria cõſueuiſſe aggeſta terra. Quin & in feneſtris amœnitatis gratia interdum habebãtur, vt ex Martiale,& ex Plin.lib.19.ca.4.intelligimus. Supra ædificia quoque viridiaria habuiſſe Romanos oſtendit l.12.D.de ſeruit.vrb.præd. Hinc

VIRIDIARII ſerui qui viridiariorum curam habent.

VIRIOLA, vide VIRIÆ.

VIS, verbum eſt anceps: quod etiam accipi bonam in partem poteſt: vt quam Magiſtratus rectè infert, ſcilicet iure licito, & iure honoris quem ſuſtinet, l.3.quod met.cauſ. Vis eſt & tunc, quoties quis id quod deberi ſibi putat, non per iudicem repoſcit, l.13.D.eod.

Vis, inquit Paulus lib.Sentent.1.titul.7. eſt maior rei impetus, qui repelli non poteſt. Græci autem ſic vertunt, μείζονος πράγματος ἐπέλευσις, ἣν οὐ δυνατόν ἐστιν ἀποκρούσασθαι, ἔχουσα ἀφ' ἑαυτοῦ ἀποδιώκειν, καὶ ἀποτρέπειν. In illa itaque Pauli definitione pro maior, maioris legendum cenſuerim: quod & probat l.2.D.quod met. cauſſ.his verbis: Vis eſt neceſsitas impoſita contraria voluntati, maioríſq; rei impetus, qui repelli non poteſt. Vel ſic:

Vis dicitur, quicquid nullo iure fit, contra liberam alicuius voluntatem. De qua elegantiſsime tractat Cicero in Oratione pro Cecinna, Cùm de iure (inquiens) & legitimis hominum controuerſiis loquimur, & in his rebus vim nominamus, pertenuis vis intelligi debet. Vnde in hac ſignificatione, Vis & Ius opponuntur. Calliſtratus in l.extat.§.1.D.quod met.cauſſa. Atque per hæc duo contraria, diſtingui humanã vitam longo interuallo à beluina, Cicero in Oratione pro P.Sextio pulchre docet.

Vis eſt quadruplex: Expulſiua, quæ ſi cum telo fieret, antiquis eſt dicta, Vis armata, qua fundo quis deiicitur, vt tractatur D.vnde vi. Turbatiua, cum vterque poſſeſſionem adſerens, ab alterutro deturbatur. Quò pertinet titu.D.vti poſsidetis. Cicero eleganter appellat, Vim quotidianã, quòd poſſeſſores in dies ſolẽt vtrinque poſſeſsionem vindicare. Inquietatiua vis, cum alter in alterius ſolo ædificat, pertinens ad titu.D.quod vi aut clam. Ablatiua vis, cum ab inuito aufertur aliquid: cui deſeruit actio vi bonorum raptorum, & lex Iulia de vi. Compulſiua denique vis eſt, cum quis inuitus compellitur vt alij conſentiat. Aduerſus hanc multa introducuntur remedia. I. Cõſtitutio diui Marci in l.extat.D.quod metus cauſſa. & totus ille titulus. II. lege penultima.D.de vi priuat. Quæ d.l.extat. craſsius exponit. III. l.ſi quis in tantam.C. vnde vi. IIII. l.miles.§. iudicati. D.de re iudicat. V. Conſtitutio Maximiliani, anno 1495. Vuormatiæ. VI. Conſtitut. Caroli 5. anno 1521. Vuormatiæ. VII. Conſtitutio Friderici, tit.de ſtatut.& conſuetud.contra liberta.Eccleſia. VIII. l.hi qui ædes alienas. D. ad legem Iuliam de vi publica. In Codice Theodoſiano, eodem titulo eſt elegans conſtitutio aduerſus illatam vim.

Vi poſsidere in interdictis Prætoriis dicitur, qui expulſo vetere poſſeſſore, ſiue iure is, ſiue mala fide poſsideat, acquiſitam per vim poſſeſsionem obtinet: aut qui in hoc ipſum aptatus, & præparatus venit, vt contra bonos mores auxilio, ne prohiberi poſsit ingrediens in poſſeſsionem, facit. Sed qui per vim poſſeſsionẽ ſuam retinuerit, aut etiam ereptam ſibi, in ipſo congreſſu recuperauerit, vi poſsidere non intelligitur, l.1.§.vi poſſidere. D. de vi,& vi arma. l. vndecima, ſi tu me vi.D. de vſucap.

Vi poſsidet & ille, qui abſente domino, ingreſſus poſſeſſionem, venientem deinde non admiſit, l.6.in ſi.D.de acq. poſſeſs. At qui vacuam poſſeſsionem occupauerit, quanquam deinde venientem dominum prohibuerit, vi non poſsidet, l.4.§.penultimo.D.de vſucapionibus. Vi porrò poſsidere à me videtur, & qui ab auctore meo vi poſsidet, l.3.§. ſi quis ab auctore. D. de itin. actúque priua. Vim quoque facit, qui non ſinit poſsidentem, eo quod poſsideat, vti arbitrio ſuo, ſiue in ſerendo, ſiue in fodiendo, ſiue ædificando, ſiue quid omnino faciendo, quod liberam poſſeſsionem aduerſarij non relinquit, lege vndecima.D.de vi & vi arma.

Vi factum, in interdict. quod vi, aut clàm, videtur, finitore Mutio Scæuola, quod quis cum prohiberetur, fecit, l.74.§.vi factum.D.de diuerſ. regulis iuris, l.prima §. hoc interdictum. D. quod vi, aut clam. Sed & qui vel minimi lapilli ictu prohibitus facere perſeuerauerit, vel contra teſtationem denunciationémque fecerit, aut cum ſe ſciret prohibendum, per vim molitus eſt, ne prohiberi poſſet, & quo minus prohiberetur conſecutus eſt, periculum denunciando aduerſario, aut ianua præcluſa, l.1.§.hoc interdictum.& l.19. D.quod vi, aut clàm.

Vim facere videtur quominus reficiatur, qui neceſſaria refectioni aſportari non patitur, l.4.D.de itin.actúq; priuat. Vim autem facere non videtur, qui iure ſuo vtitur, & ordinaria actione experitur, l. 197.§.1.D.de diuerſ. reg. iur. Alis cauſſa eius, qui quod ſibi deberi putat, iam per iudicem repoſcit, l.8.D.quod met.cauſ. l.pen.D.ad leg.Iul.de vi priua. Ceterum omne omnino, quod per vim fit, aut in via publicæ, aut priuatæ crimen cadit, l.195.D.de diuerſ.reg iur.

Vis alia publica, alia priuata. Publica eſt, inquit Iſidorus lib. 5. Etymol.cap. 26. ſiquis ciuem ad populum, vel regem adpellantem necauerit, torſerit, verberauerit, vinxerit. Priuata verò, ſi quiſquam ante iudicium armatis, hominibus è ſuo quenquam deiecerit, vel expulerit. Hactenus Iſidorus, qui hæc omnia ex Paul. lib. 5. Sentent. titul. 26. tranſcripſit. Vim publicam etiam committit, & qui per vim ſtuprum infert, l.29. §.fin.D.ad leg.Iuli.de adult. Atque ita initio genere & qualitate delicti videtur vis publica à priuata ſeparata. Poſtea placuit, publicam vim eam accipi, quæ armatis hominibus coactis committatur: Priuatam, quæ ſine armis fiat, l. 5. D.de vi priuat.l.3.4.5.D.ad leg.Iul. de vi publica. §.item lex Iulia. Inſtitu.de public.iud.§. ſed & ex conſtitu.Inſtit.de interdictis.

Vis, quod ad interdictum, Ne vis fiat ei, qui in poſſeſſionem miſſus eſt, pertinet, accipienda eſt pro qualibet priuata temeritate, ne quis ad decretam poſſeſsionem perueniat, vel ne ademptam quietè retineat.

Vis maior eſt, inquit Caius, quam Græci θεοῦ βίαν appellãt, l.25.§.

l.25.§.5.D.locati.id eſt es quæ conſillo humano neq; prouideri neq; vitari poteſt.& eſt animaduerſio Dei in homines, cuius euitandæ ipſe ſacultatem ademit: veluti ſulgura, grandines. Cicer.2.de inuen. Defenſoris, inquit, conqueſtio calamitatis eius, quæ non culpa, ſed vi maiore quadam acciderit, &c. Plinius libro 18.cap.28.in fin. Ante omnia auté duo genera eſſe cœleſtis iniuriæ meminiſſe debemus. Vnum quod tempeſtates vocamus, in quibus grandines, procellæ, ceteráque ſimilis intelliguntur: quæ cum acciderint, vis maior appellatur. Hæc ab horridis ſyderibus exeunt, veluti Arcturo, Orione, Hœdis. Alia ſunt illa quæ ſilente cælo, ſereníſque noctibus fiunt, nullo ſentiente, niſi cum facta ſunt. Publica hæc & magnæ differentię à prioribus, aliis rubiginem, aliis vredinem, aliis carbunculum appellantibus, omnibus verò ſterilitatem. Sic Columella lib.1.cap.7. Nam vbi ſedulo colitur ager, plerunq; compendiũ, nunquam (niſi cæli maior vis, aut prædonis inceſſit) detrimentũ affert. Item Seneca lib.4.de benefic.cap.penult. Appellatur & Vis magnà, l.2.in fin.D.de peric.& comm.rei vend. Similiter, Vis diuina dicitur, quæ ſcilicet non ab hominibus, ſed admirabili quadam Dei potẽtia inſertur. Vlpianus l.24.§.3.D.de damn.infect. Ita eum teneri, ſi ædificij vitio id acciderit, non ſi violentia vẽtorum, vel qua alia ratione quæ vim habet diuinam. quod enim tam firmum ædificium eſt vt fluminis, aut maris, aut tempeſtatis, aut ruinæ, incendij, aut terræmotus vim ſuſtinere poſsit. Dicitur & Vis cui reſiſti non poteſt, l.15.§.2.D.locati. Et maiores caſus, quibus humana infirmitas reſiſtere non poteſt.

VI ipſa, id eſt, non reuera, & actu ipſo, vt vulgò loquimur; ſed facultate, τῇ δυνάμει, vt alibi loquũtur, & nos obſeruauimus: veluti cum quid nominatim dictum non eſt, ſed aut verborum, aut ipſius negocij vis hæc eſt. Marcellus l.72.D.de ſolut. Vi quidem ipſa & hic ex his dari ſtipulatus eſt, qui eius non erant, id eſt, quamuis id non expreſſerit, ſe ſtipulari hominem ex iis qui ſui non ſunt, tamen ex vi negocij ſatis intelligitur: neminem ſcilicet quod ſuum eſt ſtipulari. Sic l.27.§.illud. D.de pact.l.16.§.inde quæritur. D.ad Trebell.l.1.D.de ſtatulib.

VIM facere moribus, Cicero dicit in Orat.pro Cęcina perſæpe. Moris enim erat, vt cum de agro quopiam controuerſia inſtitueretur, quia propter commoda poſſeſsionis magna iurgia, & pugnæ interdum ac cædes oriebãtur, litigatores de amicorũ ſententia diem inter ſe ſumerent, qua die in rem præſentem, id eſt, in agrum illum vnà venirent, & in eo agro vim aliquam alter alteri dicis cauſſa faceret: id eſt, non veram & ſolidam, ſed fictam & ſimulatam: quam Cicero in illa Oratione, vim quotidianam appellat: & Gellius lib.20.cap.9.ciuilem ac feſtucariam.

Vis denique accipitur pro virtute quadam efficaci, hoc eſt, quæ potens eſt producere effectũ. Quo ſenſu Cicero dixit de finibus: Atque in ſenſibus eſt & ſua cuique virtus. Sic in titu.D.de legibus, Modeſtinus, Legis virtus, inquit, eſt, imperare, vetare, permittere, punire. Et Celſus, Scire leges, ait, non eſt verba earũ tenere, ſed vim & poteſtatem. Et in l.qui decem.§.Stichum. D.de ſolutionibus. Hac phrasi promiſcue dicere ſolemus, Vi conceſsionis, aut virtute conceſsionis. Item, in virtute obedientiæ, pro vi obedientiæ. Eodem modo intelligenda eſt definitio tutelę, Inſtit. de tutel.§.1, & in l.1.D.eod.tit.

VISCELLIA lex, vide in Tractatu legum.

VISCERATIO, largitio carnis, quæ publicis epulis fiebat. Pomponius l.54.de legat.& fideicom.lib.32. L. Titius plebi quina millia dedit, hoc amplius Seius viſcerationem. Cicer.libro de officiis ſecũdo: Prodigi qui epulis & viſcerationibus, & gladiatorum muneribus, ludorum venationúmque apparatu pecunias profundunt. Paulus in l.22.D.de legat.lib.30. viſcerationem intelligere videtur, cum ſit quod ad diuiſionem ſingulorum ciuium relictum videtur, inquit Hotomanus.

VISIO, conſideratio, quæſtio, prudens cogitatio, θεώρημα. Imp.de compoſ.digeſt. Et in his partibus, in quibus perfectiſsimè viſiones expoſitæ veterum fuerant, quod particulatim in eas fuerat ſparſum, hoc ſeparare penitus erat inciuile. In Græca conſtitutione θεώρημα nominatur: εἰ καὶ τὸ πολλάκις φυλαχθῆναι τὸ τῆς ὅλης θεωρίας συνεχὲς, &c. id eſt ſiue quòd ita plerunq; obſeruari totius viſionis continuationem oportebat, &c. Vlpian. l.25.§.10.D.de hered.pet. Sed in propoſita quæſtione tribus viſionibus relatis, vna prima, deinde alia, poſſe dici totũ quod ſupereſt, reſtituere eum debere. idem in l.8.§.2.D.ad S.C.Velleian. Proinde ſecundũ hanc ſuam diſtinctionem in prima viſione, vbi quaſi debitrix delegata eſt, exceptionem ei Senatuſconſulti Marcellius non daret. item apud eundem in lege 29.§.4.D.mand.& l.25.§.1.D.de probat. Inſpectionem vidẽtur Iuriſc.in eundem ſenſum protuliſſe l.31.D.depoſ.l.44.de oblig.& act.l.12.§.manumittendo.D.de capt.

VISITATIO, eſt exploratio vitiorum animarum, quarum cura epiſcopo concredita eſt, ca.ſi Epiſcopus.de de offic.ordina.

VISITATORES, eiuſmodi exploratores. vt Cardinales, legati, nuntij Apoſtolici, patriarchæ, Archiepiſcopi, & epiſcopi, c.procurationes.de cenſibus.

VISPELLIO, vilium, & ignobilium cadauerum elatorem ſignificat: & ita hoc verbum in Pand.Flo.ſcribitur in l.31.D.de euict.& l.7.D.ad S.C.Trebel.& l.qui decem. D.de ſolutionibus, vbi Biſpellionem vſitata B.& V. literarum commutatione per B.ſcriptum eſt. Sic & in Lexico B.Germani ad Vrbem Viſpelliones, νεκροθάπται, κοπιᾶται. Veſpillones autem νεκροφόροι. In aliorum auctorum codicibus Viſpillones, & Veſpillones appellãtur, vt apud Tertull.lib.de pallio. Martial.lib.1.Epigr.Sueton.in Domitiano cap.17. & in libell.Fulgentij obſcurarum vocum, & apud Am. Marcellin.& Sido.Apoll.lib.Epiſt.vlti. & lib.2. Epiſt.ad Deſideratum, vbi Veſpillones & Sandapilarios coniungit. Sunt tamen qui inter Viſpellionem, & Veſpillonẽ hoc diſcriminis ponant, vt ille funerator ſit, hic cadauera portet. quibus Lexici interpretatio ſauet. Alij Biſpellio legunt, diuerſo ſenſu. Vide Biſpellio.

VITA ambroſiæ in lib.de bono mortis, eſt ſpiraminis fruitio: morti opponitur, adimitur ſupplicio vltimo. Vita pro ſubſtantia ponitur in Nouell.de Reſerendar.poſt medium.

VITALITIA, apud auctores Barbaricos ſunt dotalitia & doaria, Latinis munera nuptialia, Gręcis ἐμβίωμα, quaſi quæ vtenda fruenda mulieri in omne vitæ ſuæ tempus attribuuntur. Albert.Krantz.lib.Daniæ 7.ca.35. Inſuper Romulus acciperet Indeburgam filiã Alberti ducis in coniugem. Dos eſſet opidum Lentze cũ territorio ſuo. Romulus pro vitalitiis daret ſponſæ Arusberg, &c. Item lib.8.cap.36.

VITIUM à morbo in ædilium edicto ſeparatur: eáque inter hæc verba differentia ſtatuitur, quod morbus, temporalis eſt corporis imbecillitas: vitium verò perpetuum corporis impedimentum, veluti ſi luſcus quis ſit, lege prima, in principio.& §.ſciendum. D. de ædilicio edicto. lege centeſimaprima. §.verbum eſt. D. de verborum ſignificatione. In ſtipulatione autem damni infecti, qua de vitio loci operiſve cauetur, Vitium id eſſe definitur, quod accidens extrinſecus vitioſas ædes facit, lege 15. §. notandum. cum ſequent.l.18.§.1.& § & cuius.l.24.§.vitium.D.de dam. infect.

inſect. Paluſtris itaq; locus & harenoſus vitioſus non exiſtimabitur, quia naturale id vitium eſt. Quòd ſi arbores vetuſtate deciderint, vitio earum caſus factus intelligitur, d. l. 24. §. apud Viuianum. D. eod. Quò reſerenda ſunt illa Cice. in Topic. verba: Non enim eius vitio, qui demolitus eſt, damnum factum eſt; ſed eius operis vitio, quod ita ędificatum eſt, vt ſuſpendi non poſsit.

Vitium facere dicuntur parietes, qui ruinam minantur. Caius l. 30. D. locat. Dominus inſulæ, quia ædificia vitium facere diceret, demolierat eam. Paulò poſt, vitiatum ædificium appellat. Idem l. 32. D. de dam. inſect. Si ædibus meis proximæ ſint ædes meę & tuæ, quæritur an ſi hęc vitium mihi faciãt, cauere mihi debeas. Item, Nã & ſi vnas ædes cõmunes tecum habui, eæq; vitium faciant. Cicero in Top. Si ædes exeſæ corruerunt, vitiúmve fecerunt.

Vitium ædiũ & loci eſſe Labeo ait, quod accidens intrinſecus infirmiores eas facit, l. 24. §. 1. D. de dam. inſect.

VITIA poſſeſsionum alia ſunt ex re, veluti quod res fiſci ſit, vel furtiua, vel vi poſſeſſa, vel cõtra leg. Iuliam repetundarum accepta. Alia ex perſona, veluti ſi mala fide, ſi clàm, ſi precariò quis poſſeſsionem ſit ingreſſus, l. 11. C. de acquir. poſſeſs. l. 13. §. 1. D. eod. tit. l. 24. D. de vſucap. l. 13. §. partus. D. de publicia. VITIOSVM itaque initiũ poſſeſsionis eſt, ſi quis rei alienæ ſciens poſſeſsionem apprehendat, l. 15. §. pen. D. de vſucap. VITIOSE QVIS cœpiſſe poſsidere intelligitur qui vi, clàm, vel precariò, vel mala fide cœpit poſsidere, l. 2. §. Celſus. D. pro empto. l. 13. §. vitim. l. vitim. D. de acquiren. poſſeſſ. l. 3. §. ſi quis ab auctore. l. penult. D. de itin. actúque. l. 1. §. Ariſto. D. de aqua quotid. l. 15. §. penult. D. de vſucap. Ex contrario ſine vitio tradita poſſeſsio, in l. 24. D. de donat. inter vir. l. 1. §. vlt. D. de except. rei vend.

VITIVM etiam pro culpa ponitur. Sic vitio ſuo quem cauſſa cecidiſſe, vitióve eius quid accidiſſe, id eſt, culpa dicimus, l. 23. in fin. D. de nego. geſt. l. 95. §. pen. D. de ſolutionibus. l. 71. in fin. D. de cõdi. & demon. l. 63. in fin. D. de euictionib. l. pen. D. de inof. teſta.

VITIOSVM & nullum æquiparantur. Nam quod vitioſè fit, habetur pro non facto, l. quotiens. D. qui ſatiſd. cog. vitioſè, accipe inutiliter.

VITIOSE cautum, vel ſatisfactum, non videtur cautum. Ideo rurſus eſt recte cauendum, l. quoties, l. de die. §. mulieres. & §. ſi ſeruus. D. qui ſatiſd. cog.

Vitioſe poſsidere, vide Vitia poſſeſsionum.

VITIS, bacillus viteus, quo Centuriones ferire milites, cum quid peccaſſent, ſolebant. Macer l. 13. §. 3. D. de re milit. Eum qui centurioni caſtigare ſe volenti reſtiterit, veteres notauerunt. ſi vitem tenuit, militiam mutat: ſi ex induſtria fregit, vel manum centurioni intulit, capite punitur. Plinius lib. 14. cap. 1. in fine: Quid quòd inſertæ caſtris (de vitibus loquitur) ſummam rerum Imperiúmque continent. Centurionum in manu vitis, & opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis pœnã ipſam honorat.

VITREAMINA, vaſcula vitrea, quæ ornatus cauſſa parantur. Paulus l. 18. §. 8. D. de inſtr. vel inſtru. Cum in diem mortis ibi libros, & vitreamina, & veſticulam habuerit, an eadem, &c.

VITREARII, l. 1. C. Th. de excuſ. artiſ. & l. 1. C. Iuſt. eod. Baſilicũ interpretibus ὑαλουργοί. Hos Vitrarios appellat Lampridius in Alexand.

VITRICVS, matris vir ex alio viro natus appellatur: ait Modeſt. l. 4. §. 4. D. de gradibus.

VITVLVS, non tantum de boue iuniore, ſed etiam de aliis quadrupedibus maioribus accipiẽdus eſt. Quin etiam ad piſces refertur, l. ſi quis fundum. §. Imperator. verſic. ſi quis vitulos. D. locati.

VIVERE verbum, inquit Caius; quidam putant ad cibum pertinere: ſed Offilius ad Atticum ait, his verbis & veſtimenta, & ſtramenta contineri: ſine his enim viuere neminem poſſe, l. 234. §. 2. D. de verborum ſignificatione.

VIVARIA, loca ſepta ſunt, quibus incluſæ feræ cuſtodiuntur & adſeruãtur: vel, vt ait Columella li. 8. c. 1. cubilia pecudum ſyiueſtrium, in quib. nemoribus clauſis cuſtodiũtur. Tryphoninus l. 62. §. 1. D. de vſufruct. Si viuariis incluſæ ferę in ea poſſeſsione cuſtodiebantur. Sic l. 3. §. item feras. D. de adquiren. poſſeſſ. vbi viuaria à piſcinis Paul. ſeparat, & quod initio Viuariis, poſtea, Syluis circumſeptis dicit. Sic & apud Plin. lib. 8. cap. 52. vbi viuaria primum togati generis inueniſſe Fuluium Lippinum quendam ſcribit, qui in Tarquinienſi feras paſcere inſtituit. Ammia. Marcellin. lib. 31. Ita hic quoque intra ſepta, quæ appellant Viuaria, ſagittarum pulſibus crebris dentatas conficiens beſtias, incidentia multa parui ducebat. Viuaria etiam piſcium dixit Seneca libro 14. Epiſtol. Et viuaria murenarum, oſtrearum, cochlearum idem Plinius libr. 9. cap. 54. 55. & 56.

VIX, vocula duo, atque eadem quidem ex diametrò pugnantia ſignificat. Vno namque modo ponitur pro eo, quod eſt, Etiam, l. vix certis. D. de iud. Alio modo pro eo, quod eſt, nullo modo, l. tutor. in princ. l. fin. in princ. ad SC. Velleia. Vide Bartol. in l. prima D. de tutel.

Vix, pro raró, l. alienationis. D. de verb. ſignific.

VLLVS ALIQVIS, quaſi vnus aliquis. Nunquam autem affirmatiuè ponitur, ſed ponitur vel negatiuè, vel interrogatiuè, vel ſubiunctiue.

VLTRA dimidium (vt dicunt) iuſti precij deceptus dicitur venditor, qui nec dimidiam partem veri precij acceperit: vt ſi res valeat ducentia, quam vendidit nonaginta & quinque. In emptore verò alia ratio eſt. Nam is non poteſt decipi vltra dimidium iuſti precij, præterquàm, ſi plus duplo emat: puta, ſi rem centum aureorum iuſti valoris, emat ducentis, & aliquantò pluris.

VLTRA quandoque temporis nota eſt, c. ſi Paulus. 32. q. 5. l. cùm duobus. §. idem reſpondit. D. pro ſocio. aliquando medium tempus ſignificat, cap. literæ. de dilat. Quandoque incluſionem ſignificat, l. cùm vltra. C. de non nu. pec. l. eos. C. de vſur. Aliquando præfinit, & (vt vulgò loquimur) taxat, l. properandum in princ. C. de iudic.

Vltra in teſtamentis quid ſonet docet lex Celſus. D. de vſucapionib.

VLTERIOR familiaritas, pro nimia, ac modum progrediente, apud Calliſtratum lege obſeruandum. de offic. præſid.

VLTIMVS quis cenſetur, qui poſt ſe neminem habet, etiam ſi à nemine quoque præcedatur: quod latius exponit Alciatus in Comment. de verbo. ſignificat.

VLTIMVM ſupplicium eſſe mortem ſolam interpretamur: inquit Caius l. 21. D. de pœn. l. pen. C. Th. de offic. rect. prou. & l. capitalium. 28. D. de pœn. vbi Calliſt. ſic ſcribit: Summum ſupplicium eſſe videtur ad furcam damnatio, viui crematio, capitis amputatio: proxima morti pœna eſt, in metallum damnatio, deinde in inſulam deportatio, &c. Sic Vltimam pœnam Plinius lib. 2. Epiſt. ad Arria. dixit, & Sueton. in Iulio cap. 14.

VLTRO, dictio varias apud Iuriſc. ſortitur ſignificationes. Interdum enim pro prius. Paulus l. ſi in emptione. 34. §. item ſi. 3. D. de cont. empt. Nec tamen ex vendito quicquam conſequitur, niſi vltro quod conuenerit pręſtet. Africanus l. ſi priuſquam. 15. D. de op. no. nunci. Cauere iuberet non prius ſe ædificaturum, quàm vltro egiſſet ius ſibi eſſe altius tollere. Nam VLTRO

abundat

abundat hoc loco: vt l.1.§.interdictū.D.vti poſſ. Actio nunquam vltro poſſeſſori datur, quippe cum ſufficiat ei quod poſsidet. Sic apud Papinianum l.1.in fi. D. de vſur. Tutor vltro conuenit pupillum, eíque pecuniam offert. id eſt prius quàm à pupillo conueniatur.

VLTRO, pro ipſo iure, & ſine aliquo facto aduentitio. Paulus l.2.D.de leg.Rhod. Imò etſi non retineat merces magiſter, vltro ex locato habiturus eſt actionem. id eſt, etiam ſine retentione. vox tamen NON in libris Flor. deeſt. Vlpianus l.3. D.de cond.cauſſ. data. Quin imò etſi nihil tibi dedi vt manumitteres, placuerat tamen vt darem, vltro tibi competere actionem quæ ex hoc contractu naſcitur.

VLTRO, ſua ſponte. Scæuola l.cùm quis.37.§. nuptura. 4.D. de leg. & fid. lib. 3. An maritus doli mali exceptione ſe tueri poſsit: & an vltro ex cauſa fideicommiſsi actio ei cōpetit. id eſt, ſua ſponte id ab illo poſſit petere, quod per exceptionem retineret. Papinianus l.1.in fi.D.de vſur. Planè ſi tutelæ iudicio nolentem experiri tutor vltro conuenerit, & pecuniam obtulerit, &c. Item apud Paulum l.ergo 22. D. ex quibus cauſſ. maior.

VMBRATILIS pactio ſuffragiorum, l. vniuerſi.Cod. de leg.

VNARE, ſimplex verbum, Tertullianus vſurpat. Vnde nos Adunare dicimus, & Coadunare.

VNCIA, pars aſsis duodecima, cuius hæc erat nota ⟞, menſuræ quoque primus gradus eſt Caſsiodor. lib.1. Variarum.

Vncia auri, aurei ſex, A. Auguſti.lib.2.ca.9.& einſdem ll. ca.vltim. declarat Vnciam pedis.

VNCIARIVM fenus in 12. Tabulis, quod centeſimo anno ſortem æquat, definitore Tacito lib.5. Annal.

Vnciarius heres, ex vncia ſcriptus, l.34.§. inde dicitur. de de leg.1.

Vnciariæ vites, quòd inter quamlibet vitem vnius iugeri vncia interuallum æquale faceret.

Vnciariæ vſuræ, l.47.§. præfectus. D.de admi.tuto. cum pars centeſimæ duodecima ſingulis menſibus ſoluitur: id eſt quæ ſingulos nummos è centenis quotannis efficiunt.

VNCIARIA lex Feſto lib. 19. dici cœpta eſt, quam L. Sulla, & Q. Pompeius tulere: qua ſanctum eſt, vt debitores decimam partem...... locum hunc mutilum punctulis notatum apud Feſtum inueni. quæ deſunt ex aliis auctoribus ſupple.

VNCTORES, ἀλεῖπται, ſerui ſunt, qui in balneis dominum vngebant, atque illi muneri deſtinati erant. Conſuetudo enim erat veterum ſingulis diebus antequam cibum caperent, in balneo ſe lauandi, & poſtea vngendi. Cicero in epiſt. poſtrema lib. 13. ad Atticum, cum Cæſarem accepiſſet in fundo quodam ſuo. Poſt horam viii. inquit, in balneū, tū audiuit. De Mamurra non mutauit, vnctus eſt, accubuit, ἐμετικὴν agebat. Itaque & edit & bibit ἀδεῶς & iucundè. Sic Terent. in Phormione Act.2.1,

Te ì aſymbolum venire, vnctum atque lautum è balneis,
Otioſum ab animo, &c.

Cicero etiam Epiſto. ad fam. lib. 7. 24. hoc verbum vſurpauit: Ille autem, inquit qui ſciret ſe nepotem bellum tibicinem habere, & ſat bonum vnctorē, diſceſſit à me, vt mihi videbatur, iratior. Teſtatur Victorius Var. Lect.lib.37. cap.1. ſpectari Romæ in antiquo lapide, vnctorem dextra manu guttum tenentem (vas ſcilicet olei plenum, quod guttatim fundebat ſeruus) nec longe ab eo forma ſtrigilem inciſam. Sic Plautus in Trinummo: *Ducitur familia tota, veſtiſpici, vnctor, auri cuſtos.* Martialis lib.12. *Atque olei ſtillam donaret Opelicus vnctor.* Idē Victorius vbi ſupra pro Iunctores in l. in lege Cenſoria. 203. in fin. D. de verb. ſign. Vnctores legi vult. Vide Iunctor.

VNGVENTIS legatis, non tantùm ea legata videntur, quibus vngimur voluptatis cauſſa, ſed & valetudinis, l.21.§.1.l.25. in fi. D.de au.& arg.leg. Vnguēta autem coactis odoribus fieri ait l. 27. §. 1. D. de acquirendo rerum domi.

VNIO, margaritum eſt ex concha, quæ apud rubrum mare & creſcit, & coaleſcit, l.6.l.19. §. pe. D. de au. & arg.lega. Plinius lib. 12.ca.1. Vnio in maris rubri profundo quæritur. vide eundem apertius lib.9.cap.35. hoc demonſtrantem. Vniones dictos ait Iſidorus lib.16.c. 10. quòd tantum vnus, nonnunquam duo vel plures ſimul reperiantur.

VNIVERSITATVM alia perſonarum, vt D. quod cuiuſque vniuerſi. alia rerum. Et hæc duplex: Iuris, vt hereditas, peculium, D. de petit. heredit. l.item. §. non ſolum. Facti, l.1.§. per hanc. de rei vind. Barto. in l.1. in princ. D. de damno infect. Igitur

VNIVERSITATES appellamus collegia, corpora, curias, ſocietates, tot. titu. D. quod cuiuſque vniuer. & de manumiſſ. quæ ſeruis ad vniuerſ. pert. Vniuerſitatis autem nomen durat, & manet, etſi ad vnam perſonam reciderit, l. ſeptima §.fi. D. quod cuiuſq; vniuerſitatis nomine.

Vniuerſitatis res ſunt, quæ in ciuitatibus ſunt theatra, ſtadia, & ſi qua ſunt alia ciuitatum communia, l. 6. D. de re.diuiſ. §. vniuerſitatis. Inſtit. eod.

Vniuerſitas quæ ſit dicenda, & vtrum eo nomine veniant homines de vniuerſitate, diſſerit Bartolus, in l. aut facta. §.fi. D. de pœnis.

Vniuerſitas etiam pro vniuerſitate bonorum, vt hereditate, vt caſtrenſi peculio, l.1. D. quor. bon. l.20. §. ait Senatus. D. de pet. here. l.1. D. de rei vindic. l.1. §. quæ ſunt alicuius. D. de interdict. Caius lib.2. Inſtit. Per vniuerſitatem ait, id eſt, omnia ſimul bona adquirimus hereditate, adoptione. Sic in §. videamus. Inſtitut. per quas perſonas nobis adquir. & Inſti. de adquiſitio. per adrogatio. in prin. & in l.1. de actionib. certo temp. finien. in Cod. Theod. verbum hoc accipiendum eſt.

Vniuerſitas quoque vocatur grex, peculium, armentum, equitium, l.70. D. de vſufr.

VNIVERSALES actiones appellantur, quibus perſequimur corpus aliquod iuris, continens multas res cum augmento & diminutione, vt ſunt hereditas, peculium, dos, iuriſdictio.

VNVM precium, pro vna ſumma, etiāſi ex ſingulorum precio collecta ſit, exponitur, teſte Alberico, in l. ædiles aiunt. §. ſi fortè. D. de ædilit. edict.

Vno contextu fieri dicitur quod fit continuata actione, ſine intermiſsione, ſine interruptione actus. l. heredes palàm. D. de teſtamentis. §. ſed cùm paulatim. Inſtitutio. eodem.

Vna res cenſetur, fundus, & fructus eius, ſiue maturi ſint, ſiue non, l.fi.§.pen. D. quæ in fraud. cred.

VNICA filia, duos parare generos dicitur, vbi quis idem beneficium duobus ſimul pollicetur.

VOCARE in ius propriè eſt ad Prætorem, vel alium vocare qui iuriſdictioni præeſt, l.2. D. ſi quis in ius voc. non ier. Eodem ſenſu dicimus, In iudicium vocare, l. 1. l. tutor pro pupillo. D. de adm. tut. l.3. D. de ea per quem fac. erit. l.2. §. prætor. D. qui ſatiſd. cog. & cautio iudicio ſiſti, eſt ad prætoris ſellam ſiſti, l.1. D. ſi quis in ius voc. non ier. nam & Prætor ipſe iudex eſt veteri appellatione, vt Liuius ſcribit lib. 3. & apud Prætorem prius quā detur iudex ſpecialis, quodammodo agendi poteſtas datur, vt M. Tullius ait De inuentione. vt planè duplici iudicio res eadem diſceptari videatur, vno apud Prętorē, altero apud iudicē datum. Porro is qui in ius vocatus eſt, ſequi debet, & quidem ſtatim, ex 12. Tab. Si in ius vocat, atque eat. Qua enim actione con

ueniatur, cognoſcit antequã vocetur. nam editio actionis atque inſtrumentorũ litis in ius vocationẽ præcedit. Quid ergo aliud reſtat quàm vt vocantem ſequatur? Hodie vtrumq; fit ſimul ex cõtinenti, editio nempe & vocatio: & ideo nec ſequitur ſtatim qui vocatus eſt, ſed deliberandi ſpatium datur. At iure antiquo, aut ſequi è veſtigio debet is qui vocatus eſt, aut manu iniecta inuitus duci, rapi, trahi, niſi ſcilicet vadimonium promittat, id eſt niſi ſatiſdet iudicio ſiſti, l.5.§.vlt. D. qui ſatiſd.cog. & inde tit. In ius vocati vt eant, aut ſatiſdent. Plura de his vide apud Cuiac. Obſ.lib.& cap.10. vbi & de in ius vocando latius diſſerit.

VOCARE in partem, iuris verbũ, pro participem facere, & partiariũ admittere. Cicero pro Cecinna: Mulieres in partem vocatæ ſunt. Sic Virg.lib.3.Aen. *– ipſiamque vocamus In prædam, partémque Iouem.*

VOCIFERATIO. Modeſtinus §. fi. l.4. de re militari. Qui ſeditionem atrocem militum concitauit, capite punitur: ſi intra vociferationem, aut leuem querelam ſeditio mota eſt, tunc gradu militiæ deiicitur. Eſt autem Vociferari, voce effrenata, non modò dolorem, ſed etiam indignationem (quanquam indignatio doloris genus eſt) oſtendere. Interdum ſine affectu, ſed tamen vehementius exclamare. Hinc vociferatio, verbale, ipſe vociferandi actus.

VOOONIA lex, vide Catalogum legum.

VOLO, verbum, de ſe indicat ſolam vel meram voluntatis declarationem: quapropter qui dicit ſe velle eligere, non eligit: & qui ſe dicit velle hereditatem adire, non idcirco adit: ſicut & qui dicit, ſe velle Stichum dare, non idcirco dat, l. Clodius. de acqui.hered. Licet ex illis verbis cenſeatur facta electio: non enim quiſquam vult dare, niſi prius elegit: & hęc proprietate verbi defenduntur. Alioqui mens proferentis quandoq; aliud ſuadet: vt eleganter docet Alciatus, explicans l.1. C.de ſumma Trinitate & fide Cathol. Igitur & qui rogatus eſt reſtituere, Quibus volet, etiam indignos præferre poterit. at ſi his quos dignos putauerit, vel arbitratus fuerit, reſtituere rogatus eſſet tunc non aliàs quàm ex viri boni arbitratu reſtitutio facienda eſt, l.1.& l.24. D.de legat.2.

VOLVERO & Volam hoc differunt, quod etſi vtrumque verbum futurum tempus ſignificat, illud tamen præciſè momento ipſo temporis quo quis voluntatem ſuam ſemel elocutus eſt, includitur: hoc longiùs funditur, & temporis tractum habet, vt docet Pompon.l.112.de verb.oblig.& l.6.in fi.ad s.c. Tertull.

VOLVIT transferre in l.non vult.6.D. de diuerſ.regul. iur. cum effectu accipi poſſe, id eſt tranſtulit re ipſa, docet Decius ibidẽ nu.3. Sic in l.fin.D.de rer. diuiſ. Voluerit tranſcendere, vbi vide Bartolum, Accurſ. in l.1. D.de leg.2.

VELLE apud Iuriſcoſ. eſt expreſsis, & diſertis verbis teſtari, & profiteri ſe velle, vt ex diuerſo Nolle eſt vetare, & contradicere, & ita declarare. Inter hæc medium verbum eſt non nolle, id eſt, pati & tacere, l.1.§.ſcientiam.D.de tributo. Eius autem eſt non nolle, qui poteſt & velle l.3.D.de diuerſ. regul.

Velle non creditur infans, pupillus, furioſus, prodigus, & qui in aliena poteſtate eſt l.4.l.40.l.189. D.de diuerſ. reg.iur. Itaq; in leg. Papia ſi impubes ſit patronus, voluntate eius non videtur liberta nupta, ſi auctoritas tutoris non interceſſerit, l.13.in fine.D.de oper.liber.

VOLVNTAS eſt eius qui conſentit legitimè & vt oportet, l.4.C.de fideicom.lib. Quintilia.declam.340.

Voluntate noſtra poſsidere dicitur ſeruus, quod ei peculium habere permiſimus, l.1.§.item acquirimus.D. de acq.poſſ.

Voluntas interdum ex ſcientia, & patientia inducitur, l.7. §.interdum.D.ad s.c.Macedo.

Voluntatem filiæ cum pater agit de dote, non ſic accipimus, vt conſentiat filia, ſed vt ne contradicat.l.2.§.voluntatem.D.ſol. matrim. Voluntate itaque filiæ pater dotem recepiſſe videtur, ſi cauſſas contradicendi ei filia non habuerit, l.37.D.eod. titul. Errantis Voluntas nulla eſt, l.20.D.de aq.& aq.plu. nec furioſi, l.47.D. de adquir.hered.l.40.D.de diuerſ.regu.iur. proinde eorum voluntate factum nihil videtur. Ceterùm cùm voluntas alicuius in aliquo actu deſideratur, ea vel ſubſequi rectè poteſt, l.10.D.de aq.& aq.pluuiæ.

Voluntate domini in libertate eſt, qui volente & conſentiente domino ius libertatis vſurpat, vel aliquid pro libero gerit, l.4.C.de fideicom. libert. & apud Quintil. Declamatio.340.

Volũtas & propoſitũ faciẽtis, diſtinguũt maleficia, l.qui iniuriæ.cum cõcor.in glo.D.de furt.l.diuus.de ſicar.

Voluntas ambulatoria vſque in momentum mortis dicitur, propter incertum voluntatis, ait Zaſius. Nam faciiè variat, quicquid ex voluntate conficitur, l. 4. in fin. D.de adim.leg. vbi dicitur, voluntatem eſſe ambulatoriam, inconſtantem.

Voluntas expreſſa, quæ ex præfationibus, vel præcedenti tractatu conſtat, l. Titia. l.ita ſtipulatus ſum. D. de verbo. oblig. Tacita, vt quia natura contractus, qualitas rei, perſonæ, contrahentium conſuetudo, eius quod actum eſt coniecturam inducant, l. ſemper in ſtipulat. de reg.iur. Vide Alciat. in l. in conuentionibus.de verb.ſig.

VOLVNTAS VLTIMA. Hæc vox in genere inuenitur, vt quæ nec ſit teſtamentum, nec codicillus, nec donatio cauſſa mortis, nec alio ſpeciali nomine nominetur; ſed ſimpliciter in generali appellatione vltimæ voluntatis relinquatur: de qua facit mentionem glo. not. in l.licet.C.de pact. Zaſ.in intellect.ſing.in prin. Voluntas vltima non repugnans iuri & æquitati, pro lege eſt. Nouel de his quin.[illegible] iter. §. atque hoc primum. Conſtit.22. Voluntates vltimæ fiunt quinque modis. Aut.de here.& Falcid.§.quia verò. Porrò apud Vlpia. legimus defunctorum voluntates non ſtrictè eſſe interpretandas, l.plenum.§.t.D.de vſu & habit.

Voluntate fieri non videtur, quod ignoratur, l. non videtur. D.de lib.cau.

VOLVNTARIVS procurator & amicus volũtarius M. Tullio eſt negotiorum geſtor. in auctoribus certè noſtris procuratoris nomen commune eſt geſtoris & mandatarij, & amicus plerunque geſtor, quòd ex officio amicitiæ hic contractus proficiſcatur, l. ſi negotium. D.de reb.auct.iud.poſsid. Paulus quoq; in Sententiis, Voluntarius, inquit, procurator, qui ſe alienis negotiis offert, rem ratam dominum habiturũ cauere debet. Et Vlpia.l. prætor.§.præſtat.D. de reb.auct.iud. poſ. creditorẽ miſſum in poſſeſsionẽ, qui fructus prædiorum vendit aut locat, quia geſtori cõparatur, ait voluntarium negotiũ gerere, id eſt voluntariũ procuratorem eſſe: nec tamen is eo nomine tenebitur actione negotiorum geſtorũ, l.creditore.§.vlt. D. eod. ſed in factum, quia, vt ſubiicit d.§. præſtat. ſuũ potius quam voluntarium negotium gerit. imitabitur tamen hæc actio in factum, negotiorum geſtorum actionem, & idem in eam veniet, quod in illam.

Voluntaria SOCIETAS apud Ciceronẽ in Quintiana, opponitur ſocietati hereditariæ, id eſt communioni quæ intercedit cum herede defuncti ſocij. hæc enim voluntaria non eſt, quia re, non conſenſu conſiſtit. Voluntaria eſt, quæ conſenſu contrahitur, tractatuque habito inter ſocios: & hanc ſocietatem dicimus propriè; illam, rerum communionem, l. 27. D. de reg. iur. vel communiter geſtum, l.31.l.32.l.33.l. actione. §. ſi poſt. D. pro ſocio, & ſocietatem impropriè. Voluntariam ſocietatem dixit Vlp. in l.verum. §.in heredẽ. D eod. ſeparans eam à ſocietate vectigalium, ceterorúmque publicorum, atque etiam à ſocietate priuata: de qua vide Cuiac

de Cuiac.Obſer.lib.10.cap.25.

Voluntaria iuriſdictio eſt, quæ ſeruatur in volentes. not. l.2. D. de offic. Proconſ.& Leg.

VOLVPTATI deſeruientia prætoria l.198. D. de verb. ſig. quale deſcribitur l.13.§.fructuarius. D.de vſufru.

Voluptatis artifex, l.7.§.dabitur. D.de oper.libert.

VOLVPTARIÆ impenſę, quę ad voluptatem fiunt, quæque ſpeciem duntaxat ornant, non etiam fructum augent: vt ſunt viridiaria, aquæ ſaliẽtes, incruſtationes, loricationes, picturæ, l.1.in princ.l.7.l.9.l.11.D. de impenſ.in reb.dot.l. 79. D.de verb. ſig. Vlpia. Epito.tit. de dotib. Appellantur & Voluptuoſæ l.14.D.de impenſ.in reb.do.

VOPISCVS dicitur, qui ex duobus conceptis, vno abortu excluſo, ad partum legitimum ducitur.

VOTVM, eſt alicuius faciendi, vel non faciendi, verſus Deum, deliberata & iuſta promiſsio, vt extrà de voto & eius redempt. Vnde ad eum locum quidam definiunt Votum, alicuius boni operis cum deliberatione Deo factam promiſsionem. Angelus verò Clauaſius in Summ. votum ſic definit, Eſt, inquit, propoſiti ſupererogantis promiſsio Deo facta, propter bonum finem deliberatione firmata. Vnde Cicero eleganter dixit, Votum eſſe ſponſionem qua Deo obligamur. Nobis præcipuum votum eſt, quod in baptiſmate fecimus. Solebãt autem veteres quàmplurima vota pro principe nuncupare, vt

Vota anniuerſaria, ob diem imperij, cùm videlicet ad imperium Princeps ſumptus eſſet: quorũ & in Iure mentio habetur, l.omnes.C.de Feriis. Item

Vota cõcepta ob ſalutem principis à ſacerdotibus, Conſulibus, idque poſt tertium diẽ Calend.Ianuar.auctore Gaio, in l.ſi calumnietur, de verb.ſig. Præterea

Vota quinquennalia, decennalia, vicennalia, & quæ, teſte Alciato, in veteribus numiſmatis notabantur hoc modo: Vot.10. Vot. 20. Vot.30. Vide Cicero. de Legibus. Pro voluntate etiam accipitur, & deſiderio: quòd ea valde deſideramus, quę voto à deo poſcimus. Adeò etiam apud gentiles magna res erat votum, quod in filiofam. non habebat locum. Textus eſt elegans in l. ſi quis rem.§. voto. D. de pollicit. Eius rei affert rationem, & quidem efficaciorem, cap.9.l.5.Parerg. Alciat. Inter votum autem, & pollicitationem hoc intereſſe conſtat, vt idem ait, quòd pollicitatio Reipub. vel priuato alicui fit: Votum verò principi, vel deo, ex cauſſa principis, vel Imperij, aut ob fortunam Cæſaris: & ſi qui caſus ſimiles.

VOTVM pro charitate, & indulgentia paterna, l.ſcripto. 7.D.ſi tab.teſt. Liberos naturæ, ſimul & parẽtum commune votum, ad hereditatem parentum admittit. Sic l.15.D.de inoffic.teſt. Propter votum parentum, & naturalem erga liberos caritatem.

Votum pro conſenſu, c.2. de elect. in 6.

Votum, id eſt, oratio, l.denunciamus.C.de iis, qui ad eccl.confug.

VOX patris, vox filij, quia pater & filius vna cenſentur perſona, l.fi.C.de impub.& al.ſubſtit.

VPILIO, paſtor ouium, opilio qui vulgò dicitur. Alfenus l.60.in fin. De legat.& fid. libr. 32. item oues quæ ſtercorandi fundi cauſſa pararentur, item vpilionem, ſi eius generis oues curaret. Virgil.

Venit & vpilio, tardi venere bubulci.

VRBS, inquit Pompon. ab vrbo appellata eſt. vrbare eſt aratro definire. & Varus ait, Vrbum appellari curuaturam aratri, quod in vrbe condenda adhiberi ſolet, l. 238.§.6. D. de verborum ſignific. Varro tamen lib. 4. Ling. Lat. Vrbem ab orbe & vrbo dictã ſcribit, quod ſcilicet orbis fiebat, & aratro circunduceretur. Vrbare autem vel orbare, eſt circulo circunſcribere, περιχαράσσειν, Gallis *cerner*, quaſi circinare. Ab eo Seneca in Oedipo, oculos vocat orbes, vt Sophocles, quem ſequitur, κύκλους. Et qui eos amiſit dicitur orbus. Alij ab ὀρβὸς antiquo deduci malunt, ex quo ὀρφανός.

Vrbs eſt Roma, inquit Marcellus, quæ muro cingitur. Roma eſt etiam, qua continentia ædificia ſunt. nam Romam non murotenus exiſtimari, ex conſuetudine quotidiana poteſt intelligi, cum diceremus Romam nos ire, etiam ſi extra vrbem habitaremus. l.87. D.de verb.ſignif.

Vrbem, cum ſimpliciter legimus, Romam κατ' ἐξοχὴν ſignificamus, quæ olim inter alias tantum caput extulit vrbes, vt ait Virgilius in Bucolic.

Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.

& ita in l.11. D.de ſenato.l.1.D.ad le.Iul. de amb.l.penul.§.negotiatores.D.de mu.& hono.l.7. §. conſtitutum. D.de interd.& releg.l.1.D.de offic.præſ.vrb. Vrbis tamen appellatio proprietate ſermonis anguſtior eſt, quàm Romæ. Vrbs enim muris, Roma vero continentibus demum ædificiis finitur, l.2.D. de verb.ſig. Eadem à Conſtantino appellatur vrbs æterna, l.1. C. de ſuariis lib.11. vt à Symmacho lib.1.Epiſto.& Marcellino ſæpe vocatur, & ita in l.4.C.de oper.public. Imp. Valentinia. & Valẽs intra vrbem æternam ſcripſerant, cuius loco intra vrbem Romam veterem & nouam ſuppoſuere Tribunianus & collegæ, vt & alia immutauere tum in libris Digeſt. & Codicis Iuſtinia. vt ex eorum, & veterum collatione liquet.

Vrbs regia in Conſtitutionibus, Conſtantinopolis accipi debet, l.vlt. C. de adſeſſorib.l.12. C. de iudic.l.14.§. ſanè.C.de ſacroſan.eccl.l.25.C. de nupt.l.25. C.de teſtament.l.5.C.de his qui ad eccl.conſ.l.31.§.in hac. C. de epiſc.& cler.§.vltim.inſtitut. de ſatiſdationib. Eadem & inclyta & florentiſsima vrbs appellatur, l.vn. C.de contractib.iudic.l.11.C.de adſeſſorib.l.vlt.C.de ædific. priua. In Epiſtol. Pandectis præpoſita. §. illud verò. Et vrbs magnifica, in l. 31.§. executoribus.C.de epiſc.& cler. Et noua Roma, vt libro 16. probauimus. Zonaras etiam νέαν ῥώμην καὶ βασιλίδα πόλιν, Imperatorum exemplo vocat.

VRBANA prędia, inquit Vlpianus, omnia ædificia accipimus, non ſolùm ea quę ſunt in oppidis, ſed & ſi fortè ſtabula ſunt, vel alia meritoria in villis & in vicis: vel ſi prætoria voluptati tantùm deſeruientia: quia vrbanum prædium non locus facit, ſed materia. proinde hortos quoque, ſi qui ſunt in ædificiis conſtituti, dicendum ſit vrbanorum appellatione contineri. planè ſi plurimum horti in reditu ſunt, vinearij fortè, vel etiam olitorij, magis hæc non ſunt vrbana. l. 198. D. de verb. ſignif. Sic l.16 C.de præd.min.l.54.in fin.D. de petit hered.l.59.D.de contrahenda empt.l.13.§.ſi in locatis.D. de act.empti.

Vrbana prędia appellari ædificia, etiam ſi in villa ſint, Ruſtica verò fundos Vlpia. ſcribit in l.1.D.comm. præd. & in fragmentis inſti.tit.19. Sic

Vrbana familia à ruſtica nõ loco, ſed genere vſus diſtinguitur. poteſt enim diſpenſator non eſſe vrbanorum ſeruorum numero, ſi ruſticarũ rerum rationẽ diſpenſet, l.166. D.de verbo. ſignificat. l.12. D. de ſupell.leg. Qua in re vſus præcipuè teſtantis ſpectãdus eſt, videndúmq; eſt quo quemq; ſeruum loco ac numero is habuerit. Et certè quos circa ſe habet paterfa. & ſui vſus miniſteriique vrbani cauſſa, non poſſunt non in eo numero eſſe. Quod pleniùs exponitur in l.99.D.de lega. 3.& l.12.§.idẽ reſpondit. D.de inſtr. vel inſtr.l.4.§.pen. D.de penu.leg. Atque ita vrbanorũ vel ruſticorũ prædiorum ſeruitutes, pro genere & qualitate prædiorum quibus debentur æſtimamus. Nam & aquæductus, qui per vrbanum prędium tranſit, iter quoq; per vrbanum prædium, vrbanæ ſeruitutes ſunt, l.11.§.1.D.de publicia.l.14.D.com.præd.

Vrbana penus & ſupellex, ad vſum vrbanum, non ad locum vrbanum, aut peregrinum, dirigenda eſt, inquit

Iauolen.l.quemadmodum.de ſup.leg.

Vrbana ancilla. Paulus de legat.3. Eum qui natus eſt (inquit) ex ancilla vrbana, & miſſus in villam nutriendus, interim in neutris eſſe (puta in vrbanis & ruſticis) qni dam putant, ne in vrbanis eſſe intelligatur, quod magis placet l.ſeruis vrbanis.§.eum qui.

Vrbanas tribus appellabãt vt ait Feſt. lib. vltimo in quas vrbs erat diſtributa à Ser. Tull. rege, id eſt, Saburana, Palatina, Eſquilina, Collina.

VRBANICIANI milites, vel (vt vulgatis in libris legimus) Vrbanici, dicuntur, qui in præſidio vrbis locati ſunt, l.35.§.1.D.ex quibus cauſ.maior. Et Vrbaniciani officiales in l.i.C.Th.de cond.in pub.hor.

VRBICAM procurationem Vlpianus in l.11.§.ſecundo. D.de minoribus, appellare videtur eam quæ propter certam ciuitatis controuerſiam mandata eſſet.

VRBICARIÆ regiones, l.vnic. C. Th.ſi per obreptio. fue.impe.l.3.C.The. Trib. in ipſis ſpeciebus, & alibi. eod.Cod.Th. Vide Suburbicariæ.

VRCEOLI, l.21.D.de aur.arg.lega.vaſa parãdæ potioni accommodata.

VREDO, qua herbæ, frutices, arboréſque perculſæ areſcunt, quam ἐκπλῆξιν τῶν δένδρων vocat Theophraſtus. Vlpianus l.ex conducto.15.§.2. D. locat. Sed & ſi vredo fructum oleæ corruperit, aut ſolis feruore non adſueto id acciderit. Plinius lib.18.cap.28. vredinis cauſſam negat eſſe rorem inuſtum ſole acri, omnémque vredinem frigore tantum cõſtare, ſole innoxio. quod his probat rationibus. Hoc enim niſi noctibus & ante ſolis ardorem euenire deprehenditur, totúmque lunari ratione conſtat: quoniam talis ininria non fit niſi interlunio, plenáve luna, hoc eſt præualente. vtroque enim habitu plena eſt, vt ſæpius aliis in locis obſeruauit idem Plinius. Sed interlunio omne lumen, quod à ſole accepit, cælo regerit. Differentia vtriuſq; habitus magna, ſed manifeſta. nanque interlunio æſtate calidiſsima eſt, hieme gelida: ediuerſo in plenilunio æſtate gelidas facit noctes, hieme tepidas. Cauſſa euidens eſt. Aeſtate enim interlunio neceſſe eſt cum ſole nobis proximo circulo currat, igne eius comminus recepto candens: eadémq; interlunio abſit hieme, quando abſcedit & ſol. Itẽ plenilunio æſtiuo procul abeat aduerſa ſoli: hieme autem ad nos per æſtiuum circulum accedat. Ita per ſe roſcida qnoties alget, infinitum quantum illo tempore cadentes pruinas congelat. Igitur hoc genus cæleſtis iniuriæ ſilente cœlo ſereníſq; noctibus fit, nullo ſentiente, niſi cũ facta ſunt, vt idem ſcribit. Hæc eò addidi quod videam pleroſq; vredinis cauſſam aliò referre, necnon ipſum Vlpianum eo in errore fuiſſe: niſi aut particulam aliud genus iniuriæ à priore diſtinguere dixerimus.

VRINAM facere, pro meiere. Vlpian. Item de eo qui vrinam facit, quæritur, ſubaudi, an morboſus ſit, l.quæritur. vbi Pedij ſententiam probat: non quia vrinam in lecto facit, ſed quia vitioſam veſicam hsbet, redhiberi poſſe.

VRINATORES in l.4.§.1.D.de leg.Rhod. qui ſub aqua natant, ab Vrinare, id eſt mergi in aquam. illo verbo vtitur Firmicus lib. 8. cap. 5. Matheſeos. Vrinatorum miniſterium egregiè his verbis deſcribit Manilius lib. 5. Aſtronomicon:

Illis in Ponto iucundum eſt quærere pontum,
Corpora qui mergunt vndis, ipſúmque ſub antris
Nerea, & æquoreas conantur viſere Nymphas:
Exportantque maris prædas, & rapta profundo
Naufragia, atque imas auidi ſcrutantur harenas.

Nam per vrinatores naufragio merſæ, & in mare nauis leuandæ cauſſa iactæ res extrahi ſolebant, vt not.d.l.4. Inde Vrinandi artifex, apud Symmachum lib. 1. Epiſtol.25.

VRNA, menſuræ genus quattuor capiens congios. Huius hæc nota ꝙ ſult. Sic autem dicta eſt, inquit Varro lib. 4. Ling. Lat. ab vrinando, quod vrinant in aqua haurienda.

VRNALIA vaſa ſatis ſupérque explicat Anto. Auguſt. lib.2. Emend.cap.11. vbi de menſuris, & vaſis ediſſerit.

VRNALE avrcei, vrnam continentes: hæc eſt menſura ſextariorum vigintiquatuor. Vide Alciatum in l.vinaria vaſa.de verb.ſignifi.

VRSVS, beſtia eſt, nec numero pecudum continetur. Auctor Gaius in l.2.in fine.D.ad legem Aquil.

VSIO, vetuſtè pro vſus: auctore Nonio. Alfenus l.60.§.2.De legat.& fid.lib.32. Nam ſi vins diffudiſſet, habiturus vſioni ipſe, & heres eius. Vlpian.l.27.§.4.D.de sur. arg. Siue id ſuæ, ſiue alterius vſionis cauſſa paratum eſſet.

VSQVEQVAQVE pro ſemper l. ab arrogato. D. de cur. fur. Aliquando ſignificat ſimpliciter l. in ratione. §.videre.D.ad leg.Falcid.

VSQVE incluſionis nota, l.fin. D. de ſenat. & csp.1.de ord.ab Epiſc.qui renun.aliquando exclnſionis, c.cùm dilectis. de fid.inſtr. Significatiua quoque eſt termini ad quem, ſicut dictio A, vel Ab.

VSVCAPIO, vide VTOR.

VSVRA propriè vſus: ſed poſtea loquendi conſuetudine vſuræ merces, Vſura nominata eſt. Cicer. Verr. 5. Quis hoc fieri poſſe iudicauit, vt cum Senatus publicanos vſura ſæpe iuuiſſet, magiſtratus à publicanis pecuniam pro vſuris auderet auſerre. & lib. Tuſcul.1. Natura dedit vſuram vitæ tanqnam pecuniæ, nulla præſtituta die. quid eſt igitur quod querare, ſi repetit cum vult? Ergo: Vſura eſt (vt conſuetudo loquendi tulit) merces vel æſtimatio vſus pecuniæ. ea verò duplex eſt. nam altera in generis ſui nomine conſiſtit: altera fenus vocatur. Speciatim autem

Vſura, eſt compenſatio eius quod creditoris intereſt vſu caruiſſe ſuæ pecuniæ, dum ea debitor vteretur. nam vſurę non propter lucrum petentium, ſed propter moram non ſoluentium infliguntur, l.cùm quidam. §. ſi pupillo. D. de vſuris. Fenus autem ſuo loco explicauimus.

Vſurarum autem ſpecies ex aſsis partibus denominantur. quod vt intelligatur, illud ſcire oportet, ſortem omnem ſemper ad centenarium numerum reuocari: ſummam autem vſuram eſſe, cùm pars ſortis centeſima ſingulis menſibus perſoluitur. Et quoniam iſta ratione ſumma hæc vſura duodecim aureos annuos in centenos efficit, duodenarius numerus Iuriſconſultos monuit, vt Aſſem hunc vſurarium appellarent. Quemadmodũ autem hic As non ex menſtrua, ſed ex annua penſione æſtimandus eſt, ſimiliter omnes eius partes ex anni ratione intelligendæ ſunt. vt ſi vnus in centenos annuatim pendatur, Vnciaria vſura: ſi bini, Sextans: ſi terni, Quadrans: ſi quaterni, Triens: ſi quini, Quincunx: ſi ſeni, Semis: ſi ſepteni, Septunx: ſi octoni, Bes: ſi nouem, Dodrans: ſi deni, Dextans: ſi vndeni, Deunx: ſi duodeni, As. Hinc

Vſura CENTESIMA (qui eſt As vſurarius) dicitur, cum pars ſortis centeſima ſingulis menſibus penditur. Romani enim Græcorum morem imitati, qui facilioris & commodioris doctrinæ cauſſa quamuis ſummam ſortis ad Minam, quæ centum drachmas valebat, perpetuò redegerunt: quantamcunque ſortem ſimiliter ad numerum centenarium reuocarunt. Itaque Vſura centeſima, ex parte ſortis centeſima, ſicuti apud Græcos Drachmalis à drachma, quæ pars eſt ſortis ad minam redactæ centeſims, nomen inuenit. quapropter eam Plutarchus in Lucullo ἑκατοστὴν appellat. Eius exemplum apud Paulum extat in l. 40. D. de rebus cred. Tunc eo amplius quo pòſt ſolusm, pœnæ nomine in dies triginta, inque densrios centenos, denarios ſingulos dari ſtipulatus eſt P. Mæuius. Vide l.4.§.vltim.D. de naut.

de naut. fen. l.8. C.ſi certũ pet.l.vltim.C.de iure dot. l.vn.§.cum autem.C.de rei vx. acti.l.1.&.2. C.de vſur. rei iud.Conſtantin.lib.3.Epito'n titul.7.ἀναλογιζόμενοι τὸ ... ἐπὶ τῶν ... Galli dicunt, *a douze pour cent*.

Vſura BESSIS, cùm in ſingulos centenos quotannis octoni ſoluuntur,l.pen.C.de vſur.

Vſura MARITIMA,vide Fenus nauticum.

Vſura MAXIMA & grauiſsima, intelligitur centeſima, in l.7.§.8.& l.54.D.de adminiſtratione tutor.& l.38.D. de negot.geſt.

Vſura QVADRANS eſt, cum pars centeſimæ quarta quotannis fungitur: hoc eſt, ex centenis terni: apud Scæuolam l.21.§.4.D.de ann.legat.

Vſuræ QVINCVNCES,cũ pars centeſimæ quinta quotannis penditur: hoc eſt ex centenis quini:quarum fit mentio in l.17. D. de vſur.& l.15.& l.16.§.2.D.de alim. & cibar.l.7.D.de adminiſtratione tutorum. Perſius Satyra quinta:

Quid petis vt nummi quos hîc quincunce modeſto
Nutrieras,peragant auidos ſudare deunces?

Vſura SEMIS eſt,cum pars centeſimæ dimidia,id eſt,ſeni pro centenis penduntur. nam cum centeſima ſit as vſurarum, reliquæ vſuræ ex eius aſsis, non autem ex ſortis ratione appellationem ſumunt. Eius mentio fit in l.5.D.de operibus pub.l.102.De ſolut.Semiſſalis autem appellatur à Modeſtino l.10. D.de pollicitationibus.

Vſura TRIENS eſt,cum pars centeſimæ tertia, hoc eſt quaterni in centenos penduntur. Eius mentio fit in l. 26.§.1.D.quando dies leg. & l.3.vlti.D.ad leg.Falci.l. 7.§.9.D.de admin.tut.

Vſura VNCIARIA, cum pars centeſimæ duodecima ſingulis menſibus ſoluitur, hoc eſt,vnus in centenos, l.47.§. 4. D. de adminiſtr. tutor. vbi tamen VNCIAS vſuras legitur.

Vſuræ PVPILLARES vel quincunces ſunt vel trientes pro more regionis, niſi in certis cauſis, quas lib.3. Select.Antiquit.exponit Briſſonius.

Vſuris CHRISTVS contractum mutui contaminari vetuit, Lucæ ſexto. Exod.22.cap. Conſuluit. De vſuris. Per hoc autem non improbantur moderatæ vſuræ & conſuetæ ſi ſub forma emptionis & venditionis exerceantur, ſicut conſuetum eſt. Tunc enim & creditor agit ingenuè,& debitor intelligit negotium, quod agitur. Longè enim differunt, concipere ſpecialem contractum ad vſuras, vel(vt nunc vulgò dicunt)Rentas, quod licet:& accipere vſuras contra mutui contractus naturam,quod illicitum eſt.Certè verbum Vſura non eſt fœdum · ſed non habere vſuræ modũ,& honeſtam rationem,eſt turpiſsimum.Quod commentatores aut non intelligunt, aut calumnioſè diſimulant. Vſuras ſanè permittũt leges tit.D.& C.de vſur. Canones verò prohibent, cap.3.eo. titu. Vtimur re ipſa hoc tempore non minus, quàm olim nominis autem (neſcio qua ratione)nos pudet. Vſuras lex diuina prohibet. Odioſum autem vſurarum nomen eſt:quo fit, vt vſurarum nomen in intereſſe mutatum ſit, Vnde Clemens Maro in Satyra:

L'on ne preſte plus à vſure,
Mais à intereſtz tant qu'on veut.

VSVRARIA pecunia eſt, quæ ſub vſuris debetur. Vlpian. l. 11.D.de compenſat. Cum alter alteri pecuniam ſine vſuris, alter vſurariam debet, concurrentis apud vtrunque quantitatis vſuræ præſtandæ non ſunt.& l.12. Sed ſi inuicem ſit vſuraria pecunia,&c. Sic

Vſuraria VXOR. pro vſuaria : id eſt,qua quis pro vxore vtitur Plaut. Amphit.

Volo deludi illum,dum cum hac vſuraria
Vxore nunc mihi morigero.

Iupiter ſic loquitur de Alcmena, Amphitruonis vxore propria,ipſius vſuraria.

Vſurarius debitor, qui ſub vſuris pecuniam debet, l.7. D.de vſur.

VSVRARIVM debitum, cuius vſuræ debentur. Iulianus l.6. in fin. D.de negot. geſt. Etſi fortè non fuerit vſurarium debitum,incipit eſſe vſurarium.

VSVRPARE & Vſucapere, verba ſunt inter ſe cõtrariè relata:nam Vſucapere,eſt vtendo acquirere: Vſurpare verò,vtendo retinere. Paulus l. 2. D.de vſurp.& vſuc. VSVRPATIO, inquit, eſt vſucapionis interruptio. Oratores autem Vſurpationem frequentem vſum vocant. Iuriſconſulti etiam veterem conſuetudinem retinuerunt in l. naturaliter. §. D. eod. & alibi perſæpe. Magnopere autem notatu dignum eſt, quod Cicero lib.de Oratore 3.ſignificat,moris fuiſſe in poſſeſsione vſurpanda, vt ſurculus defringeretur. Etiam, inquit, hac inſtituendo diuiſione vtuntur : ſed ita, non iure, aut iudicio, vi denique recuperare amiſſam poſſeſſionem, ſed vt ex iure ciuili ſurculo defringendo vſurpare videantur. Quo in loco vocem RHETORES deſiderari arbitratur Hotomanus, vt ſic legatur, Rhetores etiam hac inſtituendo, & cetera. De vſurpationibus autem librum ſcripſerat Appius Claudius, teſte Pomponio in l.2.de orig.iur.

Vſurpare honorem, vti honore. Marcianus l. 7. D. de mun.& hon Eum contra quem propter honores appellatum eſt,ſi pendente appellatione honorem vſurpauerit,coercetur.

VSVRPARI etiam ſeruitus dicitur quæ vtendo retinetur,l.6.§.1.l.8.in fine.& l.9.l.16. ſi ſeruit. vind.

VSVRPATVM etiam, pro vſu adquiſitum, in l. 40. D. ex quib. cauſ. maio. Quod eo tempore quo in inſula aliquis fuit, ex pœna ei irrogata, cuius reſtitutionem impetrauit,ab alio vſurpatum ex bonis quæ nõ adempta erant,probatum fuerit, ſuæ cauſſæ reſtituendũ eſt.

VSQVE accipitur incluſiuè in l.2. D. de his qui not.infa.l.11. D. de dolo. l.1. D.an per alium cauſſæ appell.l. vlt.D.de diſcuſſorib.

VSVS,Vſucapio,Vſusfructus. Vide VTOR.

VT, modi notam eſſe adnotat Bartol.l.1. D.de condi.& demonſt. & C.de condi. quæ ſub mod. quandoq; ſignificat conditionem l. cum tale D. de cond. & demon.quandoque ſignificat ſecundum l 1.C.de iis,qui par.vel lib.occid.plerunque cauſſatiuè & ἀκολούθως ponitur.Cauſſatiuè quidem in c.ſicut.47.l.ſi quis temere. D.de leg.1.Ἀκολούθως verò & conſecutiuè l.in eccleſiis. de Epiſco.& cleric.l.1.C.de ſeruitut.& ca.cùm liqueat 1.q.1.quandoque ſignificat quàm.ca. Incis.63.diſtinct. quandoque aduerſatiuè pro ſed l. cùm poſt.C.de appel.Aliquando pro tanquam l.leges vt generales.C.de legib.Quandoque veritatis ſignificatiua eſt l.cùm alius C.de ſecund.nupt.Quandoque pro quamuis l. ſed an vltrò.D.de neg. geſt.

Vt pro quando, l. ſi cum dies. §.ſi arbiter. D. de arbitr. Plerunque supereſt l.1. D. de parricid. interdum ordinis nota eſt.

Vt, aliàs ſignificat cauſſam,aliàs ſimilitudinem, pro ſicut. Vlpianus in l. Si cùm dotem.§.1.& §.ſi autem.D.ſolu. matrimo.

Vt, aliàs pro quòd accipitur. Marcellus in l. poſtulante. in prin.D.ad Senatuſc. Trebell. Poteſt tamen, inquit, euenire,vt reſtitutionem diſtulerit heres.

VTENSILIA ſunt columeliæ, quib. aut alitur hominum genus, aut etiam excolitur. Vnde gloſ. in l. eos qui vtenſilia.D.de decur.non rectè de iis tantùm accipit,quæ ad eſum potúmque pertinent. Sunt autem excipienda ſecundum communem cùm loquendi, tum teſtatoria vſum.l.ſi certus numerus.de legat.3. cùm ſimil.quæ Alberic. allegat.

VTER, vtris, pellis qua vinum aut oleum deferri ſolet.

l.3.D.de trit.vin.& ol.leg.

VTERQVE, ſignificat ambos: differunt tamen: quòd cum vtrunque aliquid feciſſe dicimus,& ab hoc,& ab illo,ſeparatim factum intelligimus: cum verò ambos dicimus feciſſe; ab vtroque coniunctim id factum oſtendimus. De tribus etiam dici ſentit gl. in §. non ſolùm 2.Inſtitut. per quas perſon.nob.obligat. acquir.l.3.in princ. D. rer. amot. Budæus annotat, Vtrique,de pluribus etiam dici,ſed duo facientibus genera. Cicero in Catilin. Quod ego vtroſque in eodem genere prædatorum, direptorúmque pono. Id eſt, quæ duo genera ciuium.

Vterque vox plerunque coniungit l. ſi quis duobus. D. de leg. 2. quandoque diuidit l. Pomponius. D.de rei vindica.

VTENDI generalis eſt appellatio. Vtendum autem dare propriè eſt commodare, Plautus in Trinummo:

Nam beneficium hominis proprium quod datum, proprium erit.

Quod datum vtendum eſt, id repetendi copia eſt, cùm velis.

Sumitur autem etiam pro dare mutuum, vt l. 2. D. de calumn. Si gratuita pecunia vtenda data ſit,&c. Labeo verò in l.1.D. commod. Vtendum dare, genus faciebat: & mobilibus æquè atque immobilibus rebus attribuebat: Commodare verò, ſpeciem,& mobilium duntaxat propriã. Sed, vt apparet, inquit Vlpian. etiam res ſoli commodari dicitur. Sic l.19. & l.21.§.1.D. illo tit. Q. Scæuola libro De iure ciuili 16. Quod cui ſeruandum datum eſt, ſiue quod vtendum acceperit, ad aliam rem atque accepit vſus eſt, furti ſe obligauit. Hoc ex Gell. libr. 7. cap.15. Vnde Vtendum rogare, pro, commodato rogare, l.15.D. depoſ. Plaut. Aulular. Cultrum, ſecurim, piſtillum, mortarium, Quæ vtenda vaſa ſemper vicini rogant.

VTI & Abuti ſic differunt. Vtimur, inquit Boetius, iis rebus, quæ nobis vtentibus permanent: iis autem abutimur, quæ nobis vtentibus pereũt. Cicero in Topic. Non debet ea mulier cui vir vſumfructum bonorum ſuorum legauit, cellis vinariis, & oleariis plenis relictis, putare id ad ſe pertinere: vſus enim, non abuſus relictus eſt. Itaque quarum rerum vſus ſeparari ab eorum corporibus non poteſt, earum vſus conſtitui non poteſt, l.2.D.de vſuf. earum rer. quæ vt. veluti vini, frumenti, olei, pecuniæ, &c. Donat. in Andr. Vtimur, inquit, fructibus rei, quæ ab amantibus ſaluo vſu nobis ſubminiſtratur: Abutimur, quando deperdimus & rem & fructum. nam vſui eſt ager, domus: Abuſui vinum, oleum, & cetera huiuſmodi.

VSVS ſeruitutis genus, pro itinere. Hoc ex Seruio didici, qui ad illud Aeneid. 2.

Limen erat, cecæque fores & peruius vſus,

Tectorum Priami:

Vſus, inquit, verbum iuris. Via, actus, vſus. Videtur dictum pro Conſuetudine eundi.

Vſus eſt ius alienis rebus quantum ad vſuarij neceſsitatem ſatis eſt, vtendi, ſalua rerum ſubſtantia, l.1.l.10.l.11.l.12.D. de vſu & habit.

Vſus pecuniæ amitti non poteſt, quàm duobus modis, morte ſcilicet, aut capitis deminutione, l. in ſtipulatione. cum ſeq.D.de vſuſruct.ear.rer. quæ vſu conſum.l. ſi vſusfructus nomine.§.cùm vſusfructus.D.vſusfruct. quemad.caueat.

Vſus reciprocus, qui frequentiſsimus eſt inter ruſticos, vt: Commodo tibi boues meos ad arandum terram tuam certos dies, vt tu viciſsim commodes tuos, cùm ego arauero: non cadit ſub actionem Commodati, ſed præſcriptis verbis, text. in l. ſi tibi rem inſpiciendam. §.1.D.de præſcript.verbor.

Vſus appellatione veniáme proprietas, differit Barto. in l.donationes.D.de donat.

VSVRA puellæ res relictæ, proprietatem arguunt: Vide Alber. in l.donationes.§.ſpecies.D.de donat.

Vſos ſui cauſſa, & vſu ſuo duci ea demum mancipia videntur, quæ ad patrisfam. corpus tuendum atque ipſius cultum deſtinantur: veluti cubicularij, coci, miniſtratores, obſonatores, & alij eiuſmodi vſus cauſſa parati, l.203.D.de verb. ſignific. quæ vſualia mancipia vocantur, in l.vlt.§.quoties.D.de publican. Si quis argentum quod vſus ſui cauſſa paratum eſſet, legauerit, id duntaxat debebitur quod victus ſui cauſſa ad quotidianum vſum parauerit, non etiam quod commodare ad ludos & ceteras apparationes ſolebat, l.28. D. de auro arg. leg. Legatis vxori ſeruis, qui vſus eius cauſſa parati ſunt, ad eam nõ pertinent hi ſerui, qui nõ proprij ipſius, ſed communis vſus cauſſa parati ſunt, l.35. D.de legat.2. his verò verbis ea, quæ poſt teſtamentum factum vſibus eius cõparauerunt, continebantur, l.33. §.1.de legat.3.

Vſum Græcè χρῆσιν appellari Vlpia. ſignificat in l.10.§.1. D. de vſu & habit. Quamquam apud Cicero. lib. 7. Epiſt. χρῆσιν pro fructu Curius accepit.

Vſus etiam pro conſuetudine ponitur. Sic in vſu, id eſt, in vulgari & quotidiano ſermone, in communi vita, & vt dicimus, in praxi, in l.45.& l.52.§.quod tamen.D.de leg.3.l.3. D. ex quib.cauſ. maior.l.t.§. impuberi. D.de S.C. Silania.l.75.§.ſed ſi legata.D.ad l.Falcid.l.7.§.cum hoc edictum.D.ex quib.cauſ.in poſſ.l.48.in fin. D.de ædil. edi. l.158.l. 211. D.de verbor.ſignificat. Ex vſu eſt, pro, Vtile eſt.l.99.in fi.D.de ſolut.

Vſus etiam poſſeſsionem ſignificat, vt Iauolen. in l.115.D. de verbor.ſignificat. ſcribit. Et ita Aelius Gallus poſſeſsionem vſum definit, apud Feſt. Pomp. libro 14. Sicque in 12. Tab. ſumitur, in his verbis: Vſus & auctoritas fundi biennium eſto: ceterarum rerũ annuus vſus eſto. Sic & Horat. in Sermonib. *Quadam*, ait, *ſi credis conſultis mancipat vſus*.

VSVALIS, idem ſignificat, quod vſuarius. Martianus in l.interdum.de public. Quoties quis mancipia inuecta profeſſus non fuerit, ſiue venalia, ſiue vſualia, in pœnã commiſsi eſt.

VSVARIVS qui vſum habet, vt fructuarius, qui fructum, l.13.§. de præteritis. D. de vſufr.l. 32. D. de ſtip. ſeru. Vſuarius tamen ſeruus in quo vſum habemus, vocatur in l.14.D.de vſu & habit. l. 2. D. de pecul.l.7. §.ſi ſeruum. l.12.§. quare. D. de dolo.l.54. D. de adquir.rer. domi.

Vſucapere vſu adquirere & poſſeſsione ſuum facere ſignificat, quemadmodum Iuriſconſulti loquuntur, l. 1.l.19.& l.21.D.ex quib.cauſ.maio.l.82.§.1: D.de legat. 1.l.33.in princ.D.de vſucapionibus.l.22.§. ſed & ſi cui. D.ad Trebellia.

VSVCAPIO eſt adeptio dominij (ſic enim in l.3.D.de vſucap. non adiectio legendum, Vlpianus ſuadet in Epito. titu.19.) per continuationem poſſeſsionis temporis lege definiti. Verba hæc, TEMPORIS LEGE DEFINITI, ſuppoſuerunt Tribonianus & collegæ. Nam Vlpianus pro his dixerat, anni, vel biennij; rerum mobilium anni, immobilium biennij. Nam vſucapionum tempora produxit Iuſtinianus l. vnic. C. de vſucap.transform. Duxit autem Modeſtinus illam definitionem ab officio vſucapionis, cuius exitus & proprium eſt, vt per eam acquiratur dominium, quod alioqui in rebus bona fide traditis nunquàm certò conſtare poſſet; quia propter infinitam rerum varietatem incertum eſt plerunque, vtrum tradens ſit dominus, an non ſit.

Vſucapio inde dicta eſt, quòd per vſum aliquid capit & aufert. Vſus enim per lapſum temporis adimit res corporales & incorporales priori domino, & transfert in alium. Sic pignoricapionem olim dicebant, quam nunc captionem, & ablationem pignorum nuncupamus. Gell. libr. 7. exiſtimat vſucapionem & pignoris

capio

capionem, duplicatis ex integro vocabulis, dici oportere. Interdum tamen extra compoſitionem, interiecta qualibet voce, profertur, vt eſt apud Paul. in l. nunquam. §. vlt. D. de vſucapio.

Vſucapio currere, procedere, item ſuppleri dicitur, l. 15. l. 18. D. de vſucap. l. 6. D. pro dona.

VSVSFRVCTVS eſt ius alienis rebus vtendi fruendi, ſalua rerum ſubſtantia, l. 1. D. de vſuſr. Vſusfructus eſt ius ex ſeruitute quæſitum, l. vti frui. §. D. ſi ſeruit. vindi. atque ita intelligendum eſt quod dicitur, Vſusfructus eſt ius: nam reuera vſusfructus eſt ſeruitus. ſed ius & ſeruitus relatiua ſunt. Cùm igitur vſuaſructus ſeruitus rei ſit, ius verò perſonæ, relinquitur vſumfructum eſſe ius in ſeruitute quæſitum: alioqui colonus & commodatarius iura haberent vtendi fruendi rebus alienis, ſalua earum ſubſtantia; non minus quàm vſufructuarius. Verùm inter illos & hunc ea differentia eſt, quòd neque ager colono, neque equus commodatario ſeruitutem debet; fructuario verò debet. Vnde intelligitur, vſum ab vſufructu hoc differre, quòd ille ad neceſſitatem, hic etiam ad vtilitatem ac voluptatem refertur. nam cui vſus, eidem omnium generum fructus duntaxat quantum ad ipſius neceſſitatẽ ſatis erit, debebuntur. veluti ex ſylua, quantum ad coquendum & calfaciendum opus eſt: ex frumento, vino, & baccis arborum, quantum ad ipſius familiam alendam: ex oleo, fœno, & ſtramentis, quantum ſimiliter alias ad res opus erit, debebitur. qua ex re intelligitur quod Vlpia. ſignificat, in l. per ſeruum. 14. §. 1. D. eod. nimirum vſum ab vſufructu hoc differre, quo pars à toto. itaque cui fructus, eidem quicquid ex agro emolumenti percipi poterit, quamuis exercitui alendo ſatis ſit, debebitur: at cui vſus, duntaxat quod ad ipſius victum cultúmque neceſſe eſt. denique Vſus eſt ius vtendi re quapiam, quatenus ei cui conceditur neceſſe eſt: Vſusfructus, ius vtendi fruendi aliena re, quantum eius ſalua ſubſtantia ferre poterit. Vlpian. l. per ſeruum. 14. §. 1. D. de vſu & habit. Vſusfructus an fructus legetur, nihil intereſt. nam fructui & vſus ineſt: vſui fructus deeſt. & fructus quidem ſine vſu non eſſe poteſt, vſus ſine fructu poteſt. denique ſi tibi fructus ſine vſu legatus ſit, inutile eſſe legatum, Pomponius ſcribit. ſed ſi fructus ſine vſu, videri conſtitutum qui & ab initio conſtitui poteſt. Hæc ille: ex quib⁹ prima inter VSVFRVCTVARIVM & VSVARIVM differentia intelligitur. nam cui vſusfructus debetur, eidem quicquid ex agro emolumenti percipi poterit, quamuis exercitui alendo ſatis ſit, debetur: at cui vſus, duntaxat quantum ad ipſius victum cultúmq; neceſſe eſt. Hinc illud Ciceronis in 1. de Offic. Expetuntur autem diuitiæ tum ad vſus vitæ neceſſarios, tum ad perfruendas voluptates. Altera differentia eſt, quòd Vſuarius ius ſuum transferre in alium non poteſt: at Fructuarius poteſt, l. vſque eo. 11. & l. plenum, 12. §. operas. D. eod. Cum enim vſus ex perſonæ certæ conditione atque qualitate metiendus ſit, ob eámque cauſſam, & creſcere & decreſcere poſſit: transferri in alteram perſonam non poteſt. quippe cuius quantitas incerta ſit. nam vſuario plus debebitur ſi vxorem ducat, aut liberos habeat, quàm cùm cœlebs erat: & viciſſim minus ſi vidua ſit, liberíſque careat, quàm cùm & maritus & pater erat. Tertia differentia eſt, quòd vſuarius fundi per ſe colendi ius non habet: id enim ſibi proprietarius retinet: at fructuarius habet. l. ſi habitatio. 10. in fin. cum l. ſeq. D. eod. Iuſtinianus autem in Inſtitutionibus etiam hanc differẽtiam commemorat, quòd vſuario fundi fructus naturales tantum, non etiam elaborati debentur: vſufructuario verò vtrique debentur. id eſt, non tantum ij quos terra ſua ſponte profert, verum etiam ij qui arte & induſtria culturáque adhibita naſcuntur: veluti poma, ceteræque arborum baccæ: item fœnum, ligna, & cetera quæ ſunt generis eiuſdem, vſuario pro modo & ratione ſuæ neceſſitatis debentur. at frumentum, oleum, vinum non debentur. Quarta differentia hæc eſt, quòd vſus gregis, in ſolo ſtercore: vſusfructus verò, etiam in fœtu reliquíſque omnibus continetur, l. plenum, 12. §. ſed ſi pecoris. D. eod. vbi Vlpianus ait, modico tamen lacte vſuarium vti poſſe: neque ita ſtrictè defunctorum voluntatem interpretandam eſſe. Dicet aliquis, Quid ita gregis fructus, item vt agri, pro vſuarij neceſſitate non conceditur? nam in ſtercore ſolo, exiguus eſt vſus. Reſpondetur, quoniam alioqui non alius pecoris fructus, alius vſus eſſet: deinde quia plerunque in agro ſupereſt aliquid proprietario, in grege verò nequaquam. Hotomanus.

Vſusfructuarius & fructuarius, aliàs accipitur ſubſtantiuè pro eo qui habet vſumfructũ: vt regulariter: aliàs adiectiuè, pro re in qua eſt vſusfructus, vt domus fructuaria, fundus vſusfructuarius, l. arboribus. §. fina. D. de vſuſructu.

VTILES actiones dicuntur, quæ contra iuris ſtricti rationem, vtilitatis, id eſt æquitatis cauſſa conceduntur: indéque nomen inuenerunt. Veluti Actio à Prætore conſtituta eſt aduerſus eos, qui ſeruum alienum corruperint, in duplum quanti ea res erit. quærebatur an ſi quis filium filiámve familiàs corruperit, ea actio dari poſsit. Reſpondetur, vtilem dandam eſſe: in qua officio iudicis æſtimabitur, quanti noſtra interſit, l. vt tantum. 14. D. de ſer. corrupt. Hinc Pomponius l. quia actionum. 11. De præſcript. verb. Supplet Prætor in lege Aquilia, quod ei deeſt, reddendo actiones in factum accommodatas legi Aquiliæ. ídque vtilitas eius legis exigit. Hinc vtilitas ſtricto iuri opponitur à Paulo l. ſeruitutes. 20. D. de ſeruit. vrb. & ab Vlpiano l. ſi longius. 19. in fin. D. de iudic. Sic etiam Vtiles actiones directis opponũtur, quæ recta ex legis verbis deſcendunt, cum vtiles tanquam ex obliquo veniant. quare etiam à Theophilo πλαγιαστικαὶ vocantur.

Vtiles autem Actiones plerunq; his verbis demonſtrantur. Quaſi, Veluti, ad exemplum, Exemplo, ad ſimilitudinem.

Vtiles dies dicuntur, quibus experiundi & iudicis adeundi poteſtas eſt, l. 3. in fi. D. de accuſationib. l. 6. D. quæ in fraud. credit. l. 10. D. ad Turpillia. l. 55. D. de ædilit. ed. Vtiles autem dies, interdum (quod in his quæ decretum exigunt, ſeruatur) ſeſsionum accipiuntur: quibus ſcilicet Prætor in tribunali ſederit, & poſtulationibus dederit reſponſum. In his verò quæ de plano expediri poſſunt, vtiles ſunt, quicunque dies, quibus Prætor ſui copiam in publico, vel adeuntibus ſe fecerit, l. 2. D. quis ordo in bon. poſſ. §. vlt. Inſtit. de bon. poſſeſſionib. Vide Dies. Sic

Vtilem annum accipimus, ex diebus vtilibus, id eſt, quibus experiundi poteſtas fuerit conſtantem, l. 1. §. 1. D. quando actio. de pecul. l. 1. D. de in rem ver. l. 3. §. hæc actio. D. vi bonor. rapt. l. 28. §. ſi quis. D. de liber. & poſt. l. 14. D. de aq. & aq. plu. l. t. & l. 6. in fi. D. quæ in fraud. credit. l. 1. D. vti poſsidet. Experiundi autem poteſtas eſt, ſi agendi facultas eſt. nec enim ſatis eſt reum poteſtatem ſecum agendi facere, vel habere eum qui ſe idoneè defendat: ſed hoc amplius exigitur, vt actor nulla idonea cauſſa impediatur experiri. Nam ſi vel Reip. cauſſa abſit, vel ab hoſtibus detineatur, aut in vinculis ſit, aut ſic tempeſtate in aliquo loco detineatur, vt mandare nõ poſsit, experiundi poteſtatem non habet, l. t. D. de diuerſ. temporalib. Ceterũ experiũdi poteſtatem, quod ad redhibitoriæ tempus attinet, habuiſſe non videtur, qui vitium latens fugitiui ignorauit, l. 55. D. de ædil. ed. Dies ad appellandum conſtituti ad aliquid vtiles ſunt: ſi fortè eius, à quo prouocatur, copia non fuerit, vt ei libelli dentur. Nam is dies ſeruatur, quo primò adeundi facultas erit, id eſt, quo in

publico ſui copiam ſecerit,l.prima §. dies.D.quando appell.ſit.

Vtile sutem tempus, & continuum opponuntur, l.31.D. ad leg.Iuliam de adult.l.1.§.ſi mulier.D.de lib. adg.

Vtile eſſe.vel vtilius eſſe, id eſt, magis ex vſu eſſe, pro ratione decidendi legimus, l.3.§. hoc interdicto. D.ne quid in loco pub.l.5.in fin.D.ſi pars hered. pet.l.89.in fin.D.de ſolutionibus.

Vtilia quædam ſunt publicè,quædam priuatim,l.1.§.1.D. de inſtit. & iur. publicè Vtilia ſunt, quæ in commune vtilia ſunt, & quæ ad vtilitates omnium in commune pertinent,l.1.§.is quoque.D.ad S C. Silanianum,l.6. §.ne quid.D.de offi.præſid.Publicè vtile eſt,verbi gratia,abſentium excuſationes accipi,l.33.§.publice.D.de procurat. per itinera tutò commeare,l.1.§.1. D. de iis, qui deiec.vel effud.ſupremas defunctorum voluntates exitum habere,l.5.D.de teſtam.quemadm.teſt.mulieres dotatas eſſe,l.1.D.ſolu.mat. vide ſuprà, Intereſt lib.9. & infra Vtilitas.

Vtile per inutile non vitiatur,quando talia ſunt,quæ natura, lege, aut conſenſu ſeparari commodè poſſunt,l. ſancimus.C.de donatio.c.vtile.de reg. iur. libro 6.l.1. §.ſed etſi mihi.D.de verbo.oblig.In iis verò quæ ſeparabilia non ſunt:quia vel repugnat natura,vel legis auctoritas,vel voluntas contrahentium:vtile corrumpitur per inutile,l.1.§.Trebatius. D. de aqua cotidian.& æſti. Ratio huius differentiæ eſt : nam priore caſu nemo læditur : poſteriore verò ſemper ſequeretur læſio alterius, ſi totum negotium non corrueret incidente vitio. Et hæret ferè in hac ſententia Bartolus, quidquid alij rixentur,in l.Græcè.§.illud commune.D.de fideiuſſoribus.

VTILE EST, perpetua phraſis eſt Iuriſconſultorum, quòd vbi volũt ſignificare aliquid bonum & æquum eſſe, atque iure ſcripto procedere:ibi vtuntur appellatione vtilitatis longè pulcherrima:ſcilicet reſpicientes ad id,quod eſt in l.1.§.1.D.de iuſt.& iur.Nam ius nihil aliud eſt quàm honeſta vtilitas deſeruiens humanæ ſocietati ad tranſigendam hanc vitam, Pomponius in l.ſi rem meam.D.de verb.oblig.Si rem meam,inquit, ſub conditione ſtipuler : vtilis ſtipulatio eſt,ſi conditionis exiſtentis tempore mea non ſit.

VTILITAS eſt duplex, publica vna,quæ eadem communis dicitur,in l.51.in fin.D.ad l.Aquil. Altera,priuata. Publicæ vtilitatis cauſſa propoſitum dicitur interdictum De loco publico fruendo. Tuetur enim vectigalia publica neruos totius ciuitatis,l.1.§.1.D.de loco pub.fruen. Pro publica vtilitate exercetur actio iniuriarum,quoniam ad compeſcendam audaciam cohibendámque petulantiam iniurioſorum hominum pertinet,l.42.§.1.D.de procuratorib. Publica Vtilitas eſt edictorum prætoris,quæ iuris veteris ſupplendi,corrigendi, emendandi cauſſa comparata ſunt, l.7. D.de iuſtit.& iu. Publica eſt Vtilitas nuptiarum,l. 12.§.modo. D.de captiu. Et apud Paul.lib.2. Sentent. tit.so.Præterea ſi quod tumultus,vel incendij,vel naufragij cauſſa depoſitum eſt, non redditur, creſcit perfidiæ crimen, & publica vtilitas coërcenda eſt,vindicandæ reip.cauſſa,l.1.§.hęc autem ſeparatio.D.depoſi. Item & alia quæ in verbo intereſt adnotauimus. Sic ex Vtilitate publica aliquid receptum dicimus, l.8.D. depoſ.Et vtilitatis cauſſa, l.2.§. ſi de impubere.D.pro empt.l.95.§.vſumfructum.D.de ſolutionib. l.1. D.qui & à quibus.l.32 §.penult.D.de adq.poſſ.l.1.C.eo.titu. l.5.§.1.de legit.tutorib. Et propter Vtilitatem , l.19. D.de præſcrip.verb.l.16. D.de legib.l.1.§. magiſtrum. in fine.D.de exercitor.l.6.D.rem pup.ſal.fo. l.40.§.1. D.de adquir.poſſ.l.1.§.1.D.quod legator.Vel vtilitate ſuadente,l.1.§.ſunt qui putẽt. D.ne quid in flum.pub. Et vtilitate ſuadente receptum,quemadmodum legendum videtur,l.44.§.eum qui.D.de vſucapionib. Ex Vtilitate etiam edicta commendantur,l.1.D.de negot. geſt.l.1.D.de reſtituti. in integ.l.1. D. de exercitor.l.1. D.nautæ,caupo.Atque hæc vtilitas ius facit & conſtituit.Iura enim ſalubriter pro vtilitate hominum introducta ſunt. Quamobrem & Horat. Vtilitatem iuſti & æqui matrem dixit.Eſtque Legiſlatoris omnia ad vtilitatem ciuium referre, vt Cice.ad Q. Fratrem ſcribit, & Ariſtoteles in lib.de morib.monet.vnde idẽ Cicer. in Topic. Ius ciuile definit quod pluribus in quaque ciuitate vtile eſt.Solent & ſæpe Iuriſconſulti ſic ratiocinari:Par vtilitas,ergo idem ius,l.5.§.conſtituitur.D. vt in poſſ.leg l.2.§.procuratorem.D.pro empto.l.vlt. D.de cloac.Nam quotiens lege aliquid vnum vel alterum introductum eſt, bona occaſio eſt, & cetera quæ ad eandem vtilitatem tendunt,interpretatione,vel certè iuriſdictione ſuppleri , lege duodecima, D. de legibus.

Vtilitas etiam omne compendium,& id quod noſtra intereſt,id eſt,damna & lucra cõplectitur.l.4.§. in eum. D.de damn. inſe.l.11.§. vlti. D. de actio. empt. l. 81.§. vlti.D.de verbor.obligat.l.penult.§. ſi quis cautio.l.1. §.hęc verba.D.ne vis fiat ei qui in poſſ.Ita accipe quod dicitur,vtilitatem deberi, vtilitatẽ venire in iudicium, & in æſtimationem, l. 9. §. præterea. D. ad exhib. l.22. cum l.ſeq. D.ad leg.Aquil.l.21.§.cùm per venditorem. D.de act.empt.

Vtique,pro tantummodo,præciſè,Vlpi.in l.21.D.mand. Sed ſi non vtique vnius, ſed vtriuſque mandatum intuitus id fecerim,habebo mandati actionem etiam aduerſus te,&c.Idem in l.31.§.culpa.in.de ædil.edic.Culpam enim omnem,inquit,accipiemus,non vtique latam.Et Papinia.l . ſi rem.19.§.Si cũ mihi. de præſcrip. verb.Ex quo,inquit, apparet vtique cuſtodiam ad me pertinere:id eſt,cuſtodiam tantum me præſtare. Vlpia. in l.13.de manum.vind.Præterea, ait, & illud exigitur, vt non vtique vnum ſeruum habeat qui manumittit. Vtique pro omnino,vſquequaque.Vlpia.l.73.D.de iudic.Poſt peremptorium impetratum agetur cauſſa & pronunciabitur.non vtique ſecundum pręſentem;ſed interdum vel abſens,ſi bonam cauſſam habeat,vincet.

VTRVBI, (ſic enim rectè in Pandect. Florent. & apud Theophil.Inſtitut.de interdict.ſcriptum eſt) interdictum eſt retinendæ poſſeſsionis , quod de re mobili maiore parte anni poſſeſſa datur,l.1. D. vtrubi.l.9.D. de rei vindicatio. Theophilus interpretatur *παρ' ὁπότερῳ*. Sic autem à primis verbis quibus concipiebatur hoc interdictum nominatũ eſt. Næuius in Tarentilla: *Vtrubi cœnaturi eſtis ; hiccine,an in triclinio?* Vide Interdictum Vtrubi.

VVA,vitis fructus,inter dulcia recenſetur,in l.vlt. D.de trit.& vin.leg.

VVÆ CRVDÆ, Vlp. ad leg.Aquil.l. ſi ſeruus ſeruum, §.Si oliuam,inquit,immaturam decerpſerit, vel ſegetem deſecuerit immaturam , vel vuas crudas , Aquilia tenebitur : Crudas,hoc eſt,nondum maturas. Cicero de Senect. Et quaſi poma ex arboribus, ſi cruda ſunt, vi auelluntur:ſi matura & cocta, decidunt.

Vuas,quas non vini cauſſa habemus,ſed eſus, poma dici poſſe,Paulus auctor eſt,in l.qui fundum.de verbo.ſig. Alciat.ibidem vuarum comeſtibilium ſpecies enumerat,vt ab auctoribus proditæ ſunt.

VVA tumorem quendam,& glandulam carneam ſignificat,id eſt pelliculam,quæ vuæ inſtar in extremo palato dependet,vti docet Cornel. Celſus lib. 6.cap.14.& lib.7.cap.12.Vlpianus l.14.§.idem ait.de ædil.edic. Si vua alicuius præciſa ſit, tollere magis, quam præſtare redhibitionem,quòd morbus minuitur. Plini. lib.20. ca.17.Tonſillis quoque & vuis medetur,& capitis doloribus.

VVADIVM, pignus.Guntherus lib.8.Siquis habens feudum pretio ſeu vendere totum , ſeu dare, ſeu vvadio

ſupponere cogitur. Quod erat in Imp. conſt. lib. Feud. 2. tit. 55. Vel vendere, vel pignerare. Capitular. Caroli, art. 20. Et ſi non habet pretium in vvadio, per ſeruum ſemetipſum donet, vſque dum ipſos bannos ſoluat. vide ſuprà GVADIVM.

VVLGO quæſiti, ſiue vulgo concepti dicuntur, qui paſſim & σποράδην, & incerto patre concepti ſunt, qui & ſpurij vocantur, l. 19. D. de ſtatu hom. l. 4. in fi. D. de in ius voc. l. 18. D. de bon. libert. l. 1. §. 1. D. de libert. adgnoſ. l. 16. §. penult. D. de his quæ vt indig. l. 1. §. ſed & vulgò. D. ad Tertyllia. l. 1. D. ad municipal. Caius lib. 1. Inſtit. titu. 5. Modeſtin. autem vulgò conceptos definit, qui patrem demonſtrare non poſſunt: vel qui poſſunt quidem, ſed eum habent, quem habere non licet, l. 23. D. de ſtatu hom. Vulgò autem quæſiti, ex iuſtis nuptiis quæſitis opponuntur, l. 2. D. ad Tertyllia. l. 18. D. de bonis libert. l. 5. D. de in ius vocan. Nam hi parentem ſuum demonſtrare & ciere poſſunt, vt Tzetzes lib. Hiſt. chilia. 5. cap. 17. ſignificat his verbis: *Νομίζω καὶ γινώσκω τοὺς γάμους τοὺς νομίμους, οἳ ὥσπερ παῖδες ἐγνώκασι τοὺς δύο φυτοσπόρους, τὸ πρὶν μόνην γινώσκοντες, ὡς ἅπαν τὴν μητέρα.*

Vulgò concipere, & vulgò parere accipimus eam, quæ vulgò & paſſim ſui copiam facit, l. 5. verſ. nec intereſt. D. de ſtatu hom. l. 5. D. de in ius voc. l. 4. §. cognationis. D. de gradib. & adfin. l. 22. C. de adulter. l. 77. §. mater. D. de leg. lib. 2.

VVLGARE interdum ſignificat vſitatum, commune, ſollemne, ordinarium, ciuile, legitimum. Sic vulgares actiones appellantur, legibus proditæ actiones, vſitatæ & ordinariæ, l. 1. D. de præſcript. verb. l. 46. in fi. D. de hered. inſtit. Hinc &

Vulgaris ſubſtitutio poteſt videri dicta, quæ ex leg. 12. Tab. deſcēdit: niſi cui magis placeat inde dicta, quòd à quolibet teſtatore, & cuicunque heredi ſcripto fieri poſſit. Nam & in vulgarem caſum factam ſubſtitutionem dixit Modeſt. in l. 4. §. 1. D. de vulg. & pup. Vide Subſtitutio vulgaris.

Vulgare pactum, quod vulgò & communiter matrimonij contractibus adſcribi ſolet, l. 30. D. de pact. dotalib. coniuncta l. 5. D. de diuort. Sic vulgare pactum, l. 3. C. de pigner. act. coniuncta l. 1. C. de pact. pignor. & l. 4. D. de pigner. act. nimirum hoc, Si in matrimonio ſine liberis deceſſerit. Et Vulgaria verba, ordinaria, vſitata, ſollemnia, & cautione de rato habendo comprehendi ſolita, in l. 3. D. rat. rem hab.

Vulgaris cautio legatorum, quæ legatorum in diem, vel ſub conditione relictorum nomine vulgò interponi ſolet, l. 113. §. iidem principes. D. de leg. 1. tit. vt lega. ſeu fideic. nom. cau. Sic Vulgari modo legatorum dies proferri dicitur in l. 4. D. de dote præleg. qui ea clanſula prorogatur, quæ refertur in l. 30. D. de legat. 1. Sic Vulgari modo legari vxori dicitur, quod vſitato modo legatur, in l. 108. D. de legat. lib. 1.

Vulgaris formula, in l. 40. D. de furt. pro actione vſitata de peculio, cuius formula eſt cum adiectione noxæ.

Vulgare præmium in l. 3. §. extat. D. de iure fiſc. propoſitum delatoribus præmium ſignificat. l. 13. §. extat. D. de iur. fiſc.

Vulgaris exceptio rei iudicatæ, l. 1. D. de popularib. actio.

Vulgaris perſona, leuis, quæ honeſtæ perſonæ opponitur, ab Vlpiano in l. legitimos. de legit. tut.

Vulgaria tectoria, pro gregalibus tectoriis, vt cùm Seneca loquar, in l. 13. in fin. D. de ſeruit. vrb. præd. At in l. 3. §. 1. D. de ſupell. leg. vaſa ænea vulgaris Paul. interpretatur, quæ non eſſent proprio loco attributa.

VVLGARIS vxor Budæo plebeia eſt, quæ matrisfamilias nomen obtinet. Vlpianus in l. ſi vxor. 13. §. 1. D. ad leg. Iul. de adult. Sed &, inquit, in ea vxore poteſt maritus adulterium vindicare, quæ vulgaris fuerit: quamuis ſi vidua eſſet, impunè in ea ſtuprum committeretur. Malim tamen relatiuū QVÆ, non ad vxorem, ſed ad verbum Mulierem, quod ſubauditur, referre: vt ſit ſenſus, Si quis vulgarem mulierem, id eſt quæ vulgò corpore quæſtum facit, vxorem duxerit: poteſt in ea vindicare adulterium, ſcilicet ſi matrimonio ſtante alij quā marito ſui copiam faciat, & ſe proſtituat: ſi tamen eo mortuo rurſus ad ingenium, atque ad quæſtum meretricium redeat, impunè vt in vulgari ac publica meretricè libido verſabitur. Sicque Duarenus & Hotomanus exponunt. Aliter Alciatus lib. 2. Parerg. cap. 40.

VVLNVS letale præſumitur, ſi vulneratus intra triduum mortuus fuerit, Bar. cum aliis probat, in l. vlti. in fi. D. ad leg. Corn. de ſicariis.

VVLTVS nullo in animante eſſe, præter hominem, poteſt: cuius vim Græci norunt, nomen omnino non habent. Auctor Cicero de Legibus lib. 1. Vide Speculat. titu. de aduocat. §. 5. & 1. parte titu. de teſt. §. 7.

VVLVA, Latinis non eſt obſcœna vox, nō magis quam matrix, qua concipitur fœtus: quæ cùm deſtituitur vi attrahendi ac retinendi ſemen, ſterileſcit mulier. Nec eſt, vt indoctum vulgus accipit, pudendum muliebre. Vlpia. de ædi. edic. Quæritur, inquit, de ea muliere, quæ ſemper mortuos parit, an morboſa ſit. Sabinus, ſi vuluæ vitio hoc contingat, morboſam eſſe ait.

VXOR eſt, quæ in matrimonium conuenit. conuenit autem duobus modis: aut coemptione, aut vſu. nam confarreationem, quæ propria Pontificum erat, omitto. Coemptione, cùm vir & fœmina ſe inuicē emebant: vt Seruius ſcribit in illud Virgilij:

Téque ſibi generum Thetys emat omnibus vndis.

Veteri autem Romanorum lege, vt Varro ſcriptum reliquit, nubentes mulieres tres ad virum aſſes ferre ſolebant: atq; vnum quidem quem in manu tenebant, tanquam emendi cauſſa marito dare: alium quem in pede habebant, in foro larium familiarium ponere: tertium in ſacciperio cùm condidiſſent, compito vicinali ſolebant reſignare. Hinc eueniebat, vt mulier quidem in manu mancipióque mariti eſſet, aut eius cuius in manu mancipióque maritus erat, ſuáque illi heres fieret: quemadmodum Vlpi. in Inſtitut. & Boetius in Topicis teſtantur: itémque Dionyſ. hac de re ſcribens lib. Antiq. 2. Moris autem erat vt vir mulierem interrogaret, an ſibi materſa. eſſe vellet, viciſſimque hæc virum, an ſibi paterſa. eſſe vellet. nam ſi vterque reſpondebat, velle, mulier materfamilias vocabatur: quoniam (vt ait Gellius) non in matrimonium tantum, ſed in familiam quoque mariti, & in ſui, vt diximus, heredis locum venerat. Atque hoc nimirum illud quod Iuriſconſulti noſtri dicebant, In familiam nubere, l. 15. D. de cond. & demonſtr. l. 21. D. quand. dies lega. Cicero in Topic. Cùm mulier viro in manum conuenit, omnia quę mulieris fuerunt, viri fiunt dotis nomine. Seruius etiam in lib. Aeneid. 7. Per coemptionem, inquit, facto matrimonio ſibi inuicem ſuccedebant. Teſtari tamen arbitratu ſuo poterant. nam à tutoris poteſtate liberabatur, quæ materſa. fiebat: tametſi quibuſdam etiam in rebus, tutorum poteſtas, ſed multo leuior, permaneret. quod Cic. in Muræniana exagitat. Vſu verò fieri matrimonium dicebatur, cùm tutoribus auctorib' mulier in matrimonium alicui conueniebat, quo cum ea conſueſcebat, quaſi eum iuſto perfectóque marito: adeò vt ſi vſus ille intra annum non interrumperetur, pro vſucapta iam haberetur: ei tamen intra annum vſurpare, id eſt vſum infringere, ex lege 12. tabularum liceret. quod ni faceret, quoad in eo matrimonio maneret, matrona, inquit Gellius dicebatur: etſi ſibi liberi nati non forent, à matris ſcilicet nomine, non adepto iam, ſed cum ſpe & omine mox adipiſcendi. Hæc neque in manu mancipióque mariti, neque ſui iuris erat: ſed ſemper in tuto-

rum po

rum poteſtate permanebat. quod ſi inteſtata moreretur, agnatus proximus familiam habebat. Hæc ex Ciceronis Topic. Orat. pro Flacco, Boetio in Top. Gellio libr. 18. capi. 6. Tametſi autem Iuriſconſultorum noſtrorum tempore, quorũ ex ſcriptis Pandectarum libri coagmentati ſunt, Materfamil. & Matrona plerunque pro eadem vſurparentur (quemadmodum ſuperius à nobis demonſtratum eſt) tamen conſtat eodem ipſo tempore Conuentionem in manum vſurpari ſolitam fuiſſe, Matrémquefamiliâs propriè appellatam eſſe, quæ in viri manum conuenerat. id quod ex l. pronunciatio. 195. §. familiæ. D. de verb. ſign. & ex Vlpiani Institut. cap. 12. intelligitur, vbi inter ſuos heredes numerat vxorem quæ in manu eſt, & nurum quæ in manu eſt filij, quem in poteſtate habemus. quod etiam cap. 29. perſpicuè inculcatur: vt dubium non ſit, verba hæc Feſti, quę iam ſupra retulimus, eodem pertinuiſſe: Materfamiliâs, inquit, non antè dicebatur, quàm vir eius paterfamiliâs dictus eſſet: nec poſſunt hoc nomine plures in vna familia præter vnam appellari. Sed nec vidua hoc nomine, nec quæ ſine filiis eſt, appellari poteſt. Quem locum ſic exponit Hotom. vt quæ filiofa. nupta ſit, non antè eo nomine vtatur, quàm is ſui iuris effectus ſit: neque conſentaneum ſit, vt ſi ſocrus viuat, quæ materfa. appelletur, nurus eandem nominis dignitatem obtineat. & cùm illud nomen ex mariti familia, in quam (vt ait Gellius) aſcita eſt, conſecuta ſit: profectò quæ vidua eſt, materfami. propriè dici non poteſt. Vtrum autem ante liberos ſuſceptos non ita diceretur, dubitari poteſt: cùm Boëtius ad ſtipulationem coemptionis illud verbum adſcribat. niſi fortè dicamus ſtipulationem ad omen, non ad veritatem referri oportere: atque adeò cõtracto matrimonio etiam ante liberos ſuſceptos eodem modo Matrẽfamil. eſſe dictam, quemadmodum Matronam dici ſuperius docuimus.

Vxor alia iuſta dicitur ab Vlpiano, alia iniuſta: in l. ſi vxor. 13. §. 1. D. de adulter. Patet autem iuſtam dici eam cum qua matrimonium legibus contractum eſt, vt in l. ſi ſenatori. 31. D. de rit. nupt. Si ſenatori, inquit, indulgentia principis fuerit permiſſum libertinam iuſtam vxorem habere, poteſt iuſta vxor eſſe. Quod cùm ita ſit, ſequitur vt iniuſta ea vxor dicatur, cum qua matrimonium non ſecundum leges contractum eſt: veluti ſi tutor pupillam, aut ſi ſine Principis indulgentia ſenator libertinam, aut ſine patris iuſſu filiusf. vxorem duxerit. Itaque Vlpia. in d. l. ſi vxor. §. 1. cùm iniuſtam vxorem nominaſſet, mox qualecunque matrimonium id appellat. Et Macer in l. marito. 24. in fin. D. eod. Vxorem contra leges nuptam hanc nominat. Sed non propterea putandum eſt, Vlpianum nouam vxorum diuiſionem tradere: & ita eorum ſpecies partiri, vt aliæ dicantur iuſtæ, aliæ iniuſtæ. nam quæ iniuſta ſunt, perinde ac ſi non eſſent, habentur. Itaque (vt ait Vlpi. in l. 2. D. teſt. quemadm. aper.) cùm iniuſtum, aut falſum, aut irritum teſtamentum dicimus, abuſiuè & non propriè loquimur: vt cùm iniquum aut falſum modium nominamus, inquit Paulus in l. 331. D. de verb. ſignif. aut quoduis aliud falſum inſtrumentum: in l. ſi quis. 6. D. de falſ. Quare abſurdum eſſet exiſtimare, diuiſionem vxorum, quam Cicero in Topicis tradidit, vt aliæ matresfam. dicantur, aliæ tantummodo vxores habeantur, ad illam iuſtæ & iniuſtæ vxoris partitionem abuſiuam pertinere. Et rectiſsimè veriſsiméque à Boëtio declaratum eſt, generale vxorum nomen iis ſpeciatim attribui, quæ nondum matresfa. ſunt, ſed intra annum vſucapionis habentur: quæ tamen interea iuſtę vxores ſunt: quia legibus ductæ ſunt: tametſi nondum plena vxorum iura conſecutę ſunt, quæ poſt vſucapionem abſolutam ſunt adepturæ. Quod igitur Vlpianus de iuſta & iniuſta vxore dixit, non diuiſioni, ſed abuſioni potius tribuendum eſt: quaſi addidiſſet, vt ita loquar, vel, verbi gratia, vel tale quippiam. Liuius li. 39. Campani petierunt vt ſibi ciues Romanas ducere vxores liceret: & ſi qui prius duxiſſent, vt habere eas, & ante eam diem nati, vti iuſti ſibi liberi heredéſque eſſent.

Vxor, quæ quondã vxor fuit l. ſi quis. §. idẽ. D. de lib. lega.

Vxoris appellatione an contineatur ſponſa, quæſitum eſt: quidam aiunt contineri, per l. Labeo. 6. D. de gradibus, & l. Seruius. Vide Barto. l. ſiue. C. de bo. quæ lib. & an ſponſa de futuro, vide Panor. in c. 1. de cler. coniug. & an ſponſa de præſenti poſsit dici vxor, vt lucretur dimidium lucri, conſtant. mat. vide Panor. in c. ex publico. de conuerſ. coniug. Barbat. in rub. & c. 1. de ſponſalibus.

Vxores impropriè, id eſt, contubernales, l. quæſitum. §. vxore. D. de fund. inſtruct.

Vxoris nomen in clericis & ſacerdotibus honeſtiſsimum appellatur, in l. eum qui. 19. C. de epiſc. & cler. Neque enim, inquit, clericis incompetenter adiunctæ ſunt, quæ dignos ſacerdotio viros ſua conuerſatione fecerunt.

Vxoriae rei actio eſt, quoties poſt diuortium de dote contentio eſt: inquit Boët. in Top. Cic. vbi Cic. huius in actionis formula, verba illa ſollemnia fuiſſe ait, Qvantvm æquius melius. quod idem in 3. Offic. commemorat: eiúſque rei veſtigia ſunt in fin. l. penult. D. ſolut. matri. l. ſi cùm Cornelius. 82. D. de ſolut.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER XXI.

X

Xαράκται, qui monetam cudunt, Græcis in l. 1. C. de murileg. lib. 11.

Xenia vocabantur munuſcula quæ à prouincialibus rectoribus prouinciarum offerebantur, l. 6. D. de offi. proconſ. l. vn. ne damna prouincial. infligant. in Cod. Theod. Caſsiod. li. 7. Variar. in formula Comitiuæ portuum: Vnuſquiſque per ſollemnitatem commonitus offerat volũtarium munus. Xenia enim ſunt non debita. Plinius etiam lib. 5. Epiſtol. ad Valeria. Quàm me iuuat, quòd in cauſsis agendis non modò pactione, dono, munere, verumetiam xeniis ſemper abſtinui. Vtitur & hoc verbo idem auctor lib. 6 Epiſtol. ad Cornelianum. Alias Xenia propriè ſunt munera hoſpitibus dari ſolita, quæ alias Lautia à Romanis vocabantur.

Xenodochion, l. 31. C. de epiſc. & cler. locus vbi peregrini recipiebantur, interprete Iul. Patritio in Epito. Nouel. 7. Erant enim in bene morans ciuitatibus olim conſtituta hoſpitibus recipiendis loca, vt & alibi annotauimus, quæ & Xenones dicuntur, l. 18. C. de ſacroſ. eccleſ.

Xenones, vide Xenodochion.

Xenoparochi, ξενοπάροχοι, qui peregrinis res ad victum neceſſarias præbebant: vt notatio verbi declarat. ξένος enim hoſpitẽ ſignificat, & παρέχω, præbeo. iidem fortaſsis qui Parochi, *qui præbent ligna ſalémque*: vt ait Horat. lib. Serm. 1. Arca. l. vltim. §. 1. D. de mun. & hon. Hi quoque qui cuſtodes ædium, vel archeotæ, vel logographi, vel tabularij, vel xenoparochi, vt in quibuſdam ciuitatibus.

Xρυσάμμος, in l. 1. C. de metall. & metall. id eſt Balluca. vide ſuprà lib. 2. in dictione Balluca.

Ξύλον, lignum, l. ligni. §. lignorum. D. de leg. 3.

Xylocinnamomi, de quo in l. vlti. §. ſpecies. D. de publican. fit mentio, Dioſcorides lib. 1. diuerſam facit ſpeciem à cinnamomo: eſſéque lignoſum cinnamomum tradit, quod ſarmenta longa, robuſtáque ferat, &

odore

odore ſit longe cinnamomo inferior. Meminit & Plinius lib.12.cap.19.

XYSTVS & Xyſtum, cùm apud Græcos idem ſignificent, apud Latinos tamen nonnihil habere diſcriminis, docuit Guilielmus Philander in Anno. in Vitruuium. Nam Xyſtos, inquit, Latini vocant porticus tectas, vbi athletæ per hiemem exercebantur: Xyſta autem ſubdiales ambulationes, vbi ſudo cælo ſuas exercebant palæſtras. Vide Vitruuium lib.5.cap.11.& lib.6. cap.10.

XYSTICI, ij erant qui per hiemem in xyſtis ſe exercebant, vt Græci ad l.4. D. de iis qui notantur infamia, interpretantur. Xyſtici enim, inquiunt, οἱ ἐν τῷ ξυςῷ ἀγωνιζόμενοι. itaque Exuſtici legendum non eſt, vt in Pand. Flor. habetur. Horum Suetonius in Galba meminit cap.15. Tertull. in lib. de Spectac. Etenim ipſi actores & adminiſtratores ſpectaculorum, quadrigarios, ſcenicos, xyſticos, harenarios illos amãtiſsimos. Erat autem mos Græcorum habere palæſtras, hoc eſt, ædificia exercendis, & animi & corporis viribus. vide Vitru. lib.5.cap.11.& lib.6.cap.10.

XYSTARCHES apud eundem Tertull. in lib. ad Martyres, qui xyſto præerat. ξυςάρχην, inquit Sudas, γυμνασίου ἄρχων. Et ita xyſtarcham apud Marcellinum legimus lib.21.

THESAVRI IVRIS CIVILIS ET CANONICI LIBER XXII.

Z

ZALEVCI lex, de edicto, mandatóque plus ſatis rigido, parúmque humano dicebatur: quales feruntur & Draconis fuiſſe leges apud Athenienſes. Vide Valer. Maxim. lib.6. cap.5.& Lud. Cœl. Rhodigin. lib.10. cap.19.& li. ſequen. cap.78.

ZANI, vel potius Tzani, populi, vt Vigilius legendum eſſe annotauit, quod & Alc. probat, à veteribus Sanni vocati ſunt, prius tamen & Macrones dicti. primùm ſub imperio Iuſtiniani victi, in formã prouinciæ ſunt redacti, vt ſcribit Agath. lib. 5. Fit eorum mentio in Nouel. prima conſti. de hered. & Falcid.

ZEA genus frumẽti, Lãgobardico vocabulo ab Accurſio ſæpe appellatur ſpelta, vide l. triticũ. D. de ver. oblig.

ZELVS propriè noſtris eſt viri amor in vxorẽ, 2.q.1.cap. ſi peccauerit. in fin. Dicitur & Zelus affectus ille. Zelus qui in ſacris literis nominatur, oritur ex commiſtione indignationis.

ZELOTYPIA definitur à Chryſippo ægritudo animi, ex eo proueniens, quòd timeas ne adſit alteri, quod cum nemine velis habere cõmune. Zelotypiæ ſpiritu vexatus vir, cum ſuſpectam habet vxorem de adulterio, quid huic obſeruandum, docet Moſes in Numeris, & Imp. Nouel.117.

περὶ ζημιῶν ἀερικῶν, id eſt de mulctis aeriis, titulus eſt apud Harmenopulum, quem Cuiacius Obſer. lib.10. cap.7. referendum exiſtimat ad illud genus vectigalis pro aere exacti, de quo Cedrinus in Michaele Paphlagone meminit his verbis: ὁρμώμενος ὢν πρὸς τὴν ἄμετρον κακίαν, πᾶσαν ἠνάγκαζε πόλιν ἀερικὸν, προσθεὶς ἐπίτιμα τῶν ἀδικημάτων ... ἕκαστον τῶν χωρίων ὑπὲρ ἀέρος ... τὴν ... [illegible]. Et huc pertinet etiam illud Peſcennij Nigri apud Spartianum: Vos terras veſtras leuari cenſitione vultis, ego verò etiam aerem veſtrum cenſere vellem. Et ſane Plin. lib. 12. cap.1. refert quoſdam populos pro vmbra Platani vectigal pendiſſe.

ZETA, locus erat vnius cubiculi capax, ſolem hibernum ſpectans: ita conſtructus, vt per heliocaminum vaporem acciperet. Alex. Neapo. Gen. die. lib.5.cap.5. Super hac dictione quid comperierit Catanæus, refert pluribus in Comment. ad 2. lib. Plin. Epiſt. Hinc

ZETARII, apud Paulum lib.3. Sentent. tit.6. iidem qui Diætarij dicuntur l. quæſitum. §. idem reſpondit, domo ita vt. D. de inſtr. vel inſtrum. leg. de quibus ſuperius diximus: ex quo apparet zetam & diætam idem valere: ſicut Zabolum (qua voce vtuntur ſæpe Cyprianus, Hilarius, Ambroſius, Paulinus) & Diabolum; item zacynthum & diacynthũ; zaconũ & diaconum.

Ζημία in legibus Solonis apud Demoſthenem & Plutarchum, pœna & ad mortem, & ad aliud pœnæ genus pertinet. Ζημιοῦν & Ζημιοῦσθαι in eiſdem apud eoſdem pœnam infligere, & irrogare mulctam.

ZEVXIPPI porticus, in l.18. C. de operib. pub. In deſcriptione vrbis Conſtantinopolitanæ, cuius incertus eſt auctor, Thermæ Zeuxippi in ſecunda regione ponuntur. Zonaras Tomo 3. in Iuſtiniano: Καὶ τὸ Ζευξίππου λουτρὸν, τὸ λεγόμενον Ζευξίππου. Et in Philippico, Καὶ ἐν τῷ τοῦ Ζευξίππου μετὰ τὸν ἀγῶνα λουσάμενος λουτρῷ.

ZINGIBERI, in l. vlt. §. 7. eodem. D. de publican. imitatione Græcæ ſcripturæ. Nam Græcis ζιγγίβερι dicitur, éſtque, interprete Suda, εἶδος ἀρώματος. De quo videndus eſt Dioſcorid. lib.2.& Plin. lib.12. cap.7.

ZIZANIA in extrauagant. ſuper cathedram. §. ab olim de ſepult. μιλαρογεγονυῖαν primam Adæ declinationem ſignificat, vt ibidem dicit gloſſematarius, qui eam pro ſcandalo accipi ſcribit.

ZONA cingulum eſt duplex, ſiue marſupium pecuniæ, quam aliquamdiu conſeruare volumus, geſtandæ idoneum. Vlp. l.6. de bon. damnat. Nec ſi zonam circa ſe habuerit, protinus aliquis vindicare debebit. Gracchus apud Gellium lib.15.cap.12. itaque Quirites cum Roma profectus ſum, zonas quas plenas argenti extuli, eas prouincia inanes retuli. Ceterum de zonis vide Cælium Rhodig. lib. antiq.22.c.19.

Zonam ſoluere dicitur maritus in lecto, cum nuptam virginem deuirginat. Catullus,

Nec quærendum aliud foret neruoſius illud
Quod zonam poſſet ſoluere virgineam.

Ouid. in Epiſtul. Phyllidis ad Demophoontem:

Cui mea virginitas auibus libata ſiniſtris,
Caſtaque fallaci zona reuincta manu.

ZOXENI, operarij, qui in diem viuunt, παρὰ τὸ ζῆν, καὶ ξενίζειν, quod viuere ſignificat in hoſpitiis: ipſi autem operarij, qui in aquæ ductibus laborant, Silicarij dicuntur. A. Alciatus in l. ad reparationem. C. de Aquæ ductibus lib.11.

ZYGOCEPHALA, l.2. quæ Græca eſt. C. vt nem. lic. in coempt. ſpec. & Nouel.17. ſunt capita ſeu capitationes. vide CAPITATIO.

ZYGOSTATES, libripens, ponderum cauſſa in ciuitatibus conſtitutus, vel cuius iudicio nummi probari debent, item ſigna ponderum nummis imprimi, l. vlti. Cod. de ponderatorib. lib.11. l.2. eod. tit. in C. Theo. & Edicto Iuſtin. 13. Inde Zygoſtaſij munus, in l. 1. de frumen. vrb. Alexandr. in C. Theod. & in Cod. Iuſtin. Hinc Syneſius Aſclepiodoto: ὡς ἀνεσώθημεν, ὡς ἐζυγοστάτησεν, ὡς κατεσημάνατο τῇ δημοσίᾳ σφραγῖδι τὸ χρυσίον.

Zythum potus, inquit Dioſcorides lib.2. qui fit ex hordeo in aqua reſoluto. in Aegypto plerunq; fieri Plin. lib.22. teſtatur. Vlp. in l.9. D. de trit. vino, ex tritico, vel hordeo, vel pane confici ſcribit: vbi tamen doctè Cuiacius, pro pane, inaudito vocabulo in hoc potionis genere, paneco, ſiue panico, legit. Gallis, *Citre*, voce corrupta, appellatur. Eius vim explicat Dioſcorides vbi ſuprà. Alciatus in libr.10. Parerg. ca.15. Ceruiſiam interpretatur.

FINIS.

PROLEGOMENA IN EAM LEGVM DESCRIPTIONEM QVAE

ordine alphabetico ſubſequitur, ex Pauli Manutij libro ſexto Antiquitatum Romanarum.

OPTIMA omnium, atque æquiſsima naturæ lex eſt, quæ tum nihil cuiquam deeſſe, tum ea, quæ quiſque habet, æterna iubet eſſe. nam, quemadmodum illæ, quæ cæleſtibus corporibus præſunt, beatæ mentes iuſtiſsimæ ſunt, & ſuum quæque corpus iuſtiſsimè regit: ſic ipſa natura, quæ de ſuperioribus illis mentibus deriuata, & in vnum collecta vis eſt, æquiſsimum in agendo ordinem ſeruauit: eáque quæ egit, patére omnibus, nec vnquam non eſſe vult. itaque & eam partem seria, quæ ſublimior, eóque purior eſt, oculis traijcientes, adſpectu cæli iucundiſsimo omnes fruimur: & inferiorem, mixtam, ſpiritu haurimus: & ſuſtinemur, atque alimur terra: & aqua ad ea, quæ cuique commoda, ac neceſſaria ſunt, vtimur. nam, etſi horum ſingula vni animantium generi tributa ad vſum ac victum præcipuè videntur: tamen ita vni generi proprium vnumquodque eſt, vt diuerſi generis animantibus nihil denegetur. alitibus aer, mare piſcibus, quadrupedibus terra, certa cuique animanti ſedes, ac naturale domicilium eſt: omnia tamen omnibus communia ſunt, neque alieni alimenti vſu animal vllum perpetuo caret. Hæc ſua lege natura, communis omnium mater, ita conſtituit, ac ſanxit. cuius ad ſimilitudinem quo propius accedunt humanæ leges, eò certior ac laudabilior ea vitæ ratio eſt, quam hominum generi præſcribunt. neq; ad aliud exemplum ſpectarunt homines illi, quos antiqui ſcriptores diuinis laudibus extollunt, quia ſuas ciuitates optimis inſtitutis ac ſaluberrimis legibus temperarunt. Celebrantur præter ceteras Lacedæmoniorum leges, à Lycurgo latæ; Athenienſium, à Solone. Commemorantur & illæ, quas Locrenſibus Zaleucus, Thuriis Carondas, Getis Zamolxis, Pythagoræ diſcipulus, dedit. Laudat etiam Cretenſium leges Plato, Carthaginenſium Iſocrates. Romanas verò Polybius anteponere omnibus non dubitat. hæc cum ab iis, qui ceteris hominibus ingenio, ac ſapientia præſtiterũt, ſummopere laudatæ prædicatæq; ſint: quid aliud, niſi præclaras fuiſſe, credendum eſt? at diſsimiles inter ſe, &, ſi diſsimiles, quo modo omnes præclaræ: quia nimirum ad eundem finem, eandémque quaſi metam, non eadem tamen via, omnes tendunt. Ius naturæ, in quo nihil inæquale deprehẽditur, primi conditores legum ante oculos habuerũt. eius imaginem in ſuas quiſque leges, quantũ imitatione licuit, tranſtulerunt. qui cum ad iuſtitiam pariter intenderent, eandem tamen in tradendo iure rationem ideo ſecuti non ſunt, quia non eiuſdem loci, non eiuſdem cæli, non eiuſdem hominibus ingenij leges ferebant. hæc illi cum animo circumſpicerent, atque cogitarent: modò perficere poſſent, quod agebant: qua ratione perficerent, laborandum non eſſe iudicarunt. neque enim ipſarum legum vitio factum eſt, vt aut Athenienſes minus diu, quam Lacedæmonij; aut Lacedæmonij minus, quàm Romani floruerint: ſed quod Athenæ citius, quam Sparta; & Sparta citius, quàm Roma, de recta maiorum conſuetudine deflectens, legum imperium maieſtatémq; neglexit. Quare prudenter iudicat Polybius, quod duabus potentiſsimis ciuitatibus, Carthagine, & Roma, multorum annorum bello de imperio decertantibus, ad extremum ſuccubuiſſe Carthaginem, & victam conditiones accepiſſe, ob eam maximè cauſſam putat, quod, quo tempore inter eas incidit contentio, tum & Carthagine multo, quàm antea, negligentius; & Romæ multò, quàm vnquam diligentius leges colebantur. nihil enim ſine iure perpetuum eſt. Ius autem ipſum nihil aliud eſt, quàm bene viuendi norma, legibus tradita atque præſcripta. quam qui tenent, ſoli duas maximas res, maximéque optabiles adipiſcuntur. primùm, ipſi quotidie magis in ſua ciuitate cari ſunt, atque honorati, inter ignotos clari, inter homines viri, inter viros heroes: deinde id quod velle bonitatis eſt, perficere virtutis, facilè conſequuntur, vt eorum patria ciuibus frequens, pace tuta, opibus beata ſit. Ex hoc genere fuiſſe legimus Thebis Epaminondam, Spartæ Ageſilaum, Athenis Ariſtidem, Romæ Camillum, Fabios, Decios, Scipiones, Catones, innumerabiles alios. nulla enim ex omnium ſæculorum memoria magis ad omnem laudem ciuitas excelluit. Et paulo poſt: Ius igitur omne aut à natura eſt, aut à conſuetudine, aut à legibus. ius naturæ ipſum per ſe, ſine conſuetudine & legibus, ad optimam vitæ conditionem ſatis erat. ſatis enim beatè viueremus, ſi naturam ducem ſequeremur. ſed quia, quod iuſtum & laudabile eſt, multi, vel quia ſunt hebetes, non intelligunt; vel quia ſunt improbi, diſsimulant: iccirco, ne peccantibus daretur excuſandi locus, ſcripta lex eſt, quæ, quid agendum, fugiendúmve eſſet, perpetuis literarum notis teſtatum, atque expreſſum ante oculos poneret. is enim, qui legem fert, ſi modò ſuam voluntatem ciuitatis commodo metitur, tria ſpectat, vt pœnam factis dignam perditi homines luant; vt ceteri, exemplo admoniti, pœnáque deterriti, meliores efficiantur; vt viri boni, ſublatis improbis, tutiorem, ac tranquilliorem vitam ducant. eſt igitur lex tanquam præco, qui, ſuggerente natura, iuſtitiam ciuibus enunciat: cuius vocem qui volentes auribus percipiunt, eámque fideliter animo cuſtodiunt; ita viuunt, vt virtutem à vitio facile diſtinguant, & ab altero, tanquam à peſtifero angue, refugiant; alteram amplexentur, & amabilem præ ceteris rebus exiſtiment. verùm, quia publica res ita cum priuata cohæret, vt altera alterius commodo nitatur, nec fere, niſi vtrique rectè ſit, diu vigere & ſtare ciuitas vlla poſsit; propterea, quæ vtrique con-

ſulerent, leges, aliæ pro ſtatu Reipubl. aliæ pro ſingulorum vtilitate, diuerſis temporibus latæ ſunt, ſuit igitur & ius publicum, & ius priuatum. Rurſus, quia publica ſunt infirma, ſi ſeparentur à diuinis, publici iuris facta diuiſio eſt, vt altera pars ad religionem, altera ad res humanas pertineret. Ius priuatum ne ipſum quidem ſimplex eſt, ſed leges quidem omnes de rebus humanis, alias tamen de iure ciuili, alias de criminibus continet. Primum igitur nobis agendum eſt de iure publico, deinceps de priuato: & primùm de publico diuino, deinde de humano: item de priuato, primum de eo, quod ad ius ciuile pertinet, ſecundo loco de eo, quod crimina perſequitur. ROMANÆ leges aut à regibus latæ ſunt, aut ab iis magiſtratibus, quos, regno ſublato, alios aliis tẽporibus creatos, ciuitas habuit. ipſas leges magna ex parte aliunde ſumptas facile crediderim. non enim dubitandum eſt, quin, cum ea tempeſtate in Italia & Albani, & Sabini, & præter ceteros Etruſci floruerint, cúmque Albæ Romulus, in Sabinis Numa, Priſcus etiam matre Etruſca, patre in Græcia nato, in Etruria educato, genitus eſſet, ad ſuam quiſque patriam reſpexerit, & ea, quæ in iis populis probabiliora videbantur inſtituta, delegerit, Romæque legibus ſanxerit. à Lacedæmoniis etiam nonnulla, ab Athenienſibus multa ad ius conſtituendum video deriuata. nam ferè, quæcunque in duodecim Tabul. decemuiri ſcripſerunt, de Solonis legibus tranſlata ſunt. & earum tabularum ſupplementa Romanos à Faliſcis collegiſſe, apud Seruium Honoratum ſcriptum eſt. cuius in commentario, à Cretenſibus etiam aliquid ſumptum, animaduertimus. Maiores, inquit, noſtri, ſedentes epulabantur: quem morem habuerunt à Laconibus & Cretenſibus, vt Varro docet in libris de gente populi R. in quibus docet, quid à quaque traxerit gente per imitationem. Nec verò ab ingenio pauca, atque à prudentia eſſe deprompta, credendum eſt, præſertim in Republ. cum in magnis opibus imperij, pro vario rerum euentu, noua iura temporum neceſsitas exigeget. Regum ætate non multas in vrbe leges fuiſſe exiſtimauerim: non ſolum, quia regum iuſſa pro legibus erant, ad eos grauiſsima quæq; deferebantur: eorum omnes dicto annuere, imperio parere cogebantur: verùm etiam, quia ciuitas, neque dum populo ſatis frequens, neque opibus locuples, legum multitudinem non deſiderabat. inter paucos, & aſsiduis bellis exercitos, nondum licentia, nondum planè vis emerſerat: non luxuries, non illa quæ ferè opes conſequitur, malarum artium lues in vrbem inuaſerat. regibus exactis, ſimul cũ publicis opibus & nata noua vitia ſunt, & ea quæ fuerant, aucta. tunc, vt ad varios morbos diuerſa medicamenta inueſtigata, inuentáque ſunt; ſic ad ea mala, quæ manare cœperant in ciuitate, comprimenda, atque ſananda, varia legum genera peperit neceſsitas. neque tamen reges ipſi leges neglexerunt. poterant omnino, quidquid vellent: ſed voluit nemo, niſi quod liceret. quin, vt ait Liuius, ab ipſo ſtatim vrbis primordio Romulus, rebus diuinis rite perpetratis, vocata ad concionem multitudine, quæ coaleſcere in populi vnius corpus nulla re, præterquam legibus, poterat, iura dedit. quem Numa ſubſecutus, multò etiam magis ciuitatem legibus excoluit, & ab armis ad religionem, bonóſque mores totam traduxit. omnéſq; deinceps, præter Superbum, ita regnarunt, vt, quod idem Liuius alio loco tradit, Brutus idem, qui tantum gloriæ, Superbo exacto, meruit, malo publico vel maximo id facturus fuerit, ſi, libertatis immaturæ cupidine, priorum regum alicui regnum extorſiſſet. quare, cum ipſos moderati ingenij, optimíq; exempli fuiſſe conſtat, tum leges habuiſſe, quarum ad præſcriptum vniuerſos ciues viuere voluerint. Et longo poſt interuallo: Legem Ateius Capito definiebat his verbis: Lex eſt generale iuſſum populi, aut plebis, rogante magiſtratu. Lex igitur fuit, non modò quæ comitiis Centuriatis, in campo Martio, ferente ſuffragium vniuerſo populo, id eſt patriciis, & plebeiis, in centurias diſtributis, rogante maiore magiſtratu, ferebatur; verùm etiam quæ tributis comitiis, in foro, ferente ſuffragium plebe, ſine patriciis, in tribus diſtributa, rogante minore magiſtratu, id eſt, tribuno pleb. nam ſolus tributis comitiis legem tulit, ſolus autem inter minores magiſtratus: quia conſules, etiam tributis comitiis, legẽ tuliſſe conſtat. In iis verbis nõ videtur Capito plebiſcitum à lege diſtinxiſſe. At Lælius Felix apud Gellium: Tribuni, inquit, neque aduocant patricios, neque ad eos referre de re vlla poſſunt: ita ne Leges quidem propriè, ſed Plebiſcita appellantur, quæ tribunis pleb. ferentibus accepta ſunt. quibus rogationibus ante Patricij non tenebantur, donec Q. Hortenſius dictator eam legem tulit, vt eo iure, quod plebs ſtatuiſſet, omnes Quirites tenerentur. A quo ego tempore Plebiſcita Leges appellari cœpta, quandoquidem legum vim Hortenſia lege iam obtinerent, facile crediderim. nam antea, quæ tributis comitiis ferebantur, Plebiſcita conſtat eſſe nominata. Varro quidem, quo nemo diligentius antiquitatis vſum retinuit, Legem tamen vocat, quam tribunus pl. M. Plætorius tulerat: quod appellari plebiſcitum, multis poſt annis Cenſorinus maluit. Sed de Plebiſcitis, quæ Lælius, eadem ferè Feſtus. Scita plebei appellantur, inquit, ea, quæ plebs ſuo ſuffragio ſine patribus iuſsit, plebeio magiſtratu rogante. Verùm & Lælius, & Feſtus propriè loquuntur, ad priſca illa tempora ſpectantes. nam poſtea paulatim obtinuit conſuetudo, vt Legis nomen de plebeſcitis etiam vſurparetur. Eodémque modo contra definitionem Capitonis, qui, generale iuſſum, Legem appellauit, quæ de vno ciue populus iuſsit, Leges dictæ: licet priuilegia verius, vt eſſent, ſic etiam appellari poſſent. cuius generis exempla, de imperio Cn. Pompeij, de reditu Ciceronis, de cæde Clodij quæſtio, Gellius commemorat. in quo illud animaduertendum, cum in duodecim Tabulis eſſet ſcriptum, ne de ſingulis, niſi centuriatis comitiis, ferri poſſet, quod in lege de reditu Ciceronis obſeruatum eſt; de imperio tamen Pompeij, tributis comitiis, rogante Manilio, tribuno pleb. actum eſſe. Sed, ſiue populi ſcitum, ſiue plebiſcitum eſſet: quorum alterum magiſtratu patricio, alterum plebeio rogante factum eſſe, ex Feſto cognoſcitur: ſiue ad plures homines, pluréſve res, aut ad omnes homines, omnéſve res, aut ad vnum hominem, vnámve rem, pertineret; prorſus omnia populi plebiſve iuſſa, tum legis, tum etiam rogationis nomine, quis populus, plebſve à magiſtratu rogaretur, appellari ſolita, veterum monumẽtorum obſeruatio declarat. quod Gellius quoque notauit. Nam, quod Aelius Gallus, vt apud Feſtum ſcriptum eſt, aiebat, inter Legem, & Rogationem hoc intereſſe, quod Rogatio eſſet genus Legis, quæ autem lex, non continuo rogatio. quod ita Feſtus exponit: Rogatio eſt, cùm populus conſulitur de vno pluribúſve hominibus, quod non ad omnes pertineat, & de vna pluribúſve rebus, de quibus, non omnibus, ſanciatur: id mihi, (pace vtriuſque dixerim) falſum videtur. nomen enim ipſum Rogationis oſtendit, omnes ſiue ad vnum, pluréſve homines; ſiue ad vnam, pluréſve res pertineant, vno rogationis vocabulo appellari poſſe. nam, vt Gellius animaduertit, nullum populi, plebiſve iuſſum fieri poteſt, niſi populus, aut plebs rogetur. quod dum fit, ea verè rogatio eſt, &

dicitur

dicitur:idq́ue etiam poſt lata ſuffragia nomen manſit. quamquàm frequentius omninò, de quocunque populi, plebíſve iuſſu, in antiquorum ſcriptis Legis nomen inuenitur. Leges autem nec niſi à magiſtratibus, nec niſi comitiis ferebantur.idq́ue probandum exemplia non exiſtimo, ne, quæ ipſa per ſe ſatis aperta res eſt, in ea demonſtranda ſuperuacaneam operam ſuſcipiam.ſed quia nec vnus magiſtratus, nec vna comitia erant; vtrum ab vno,an ab omnibus magiſtratibus,& vtrum vnis, an omnibus comitiis ferrentur, aperiendum videtur. Ferebantur leges à magiſtratibus maioribus quatuor, vno minore: à maioribus, prætore,& conſule, qui ordinarij magiſtratus erant:item à dictatore, & interrege, qui maiores quidem, ordinarij tamen non erant, neque populi comitiis creabantur: cenſor autem, etſi erat inter maiores magiſtratus, ius tamen ferendæ legis, aut habendorum comitiorum non habebat.ideò dixit Plinius libro 35. capite 17. Lex Metilia extat, Fullonibus dicta,quam cenſores dedere ad populum ferendum. minor magiſtratus,qui leges ferret, tribunus pleb.erat.nam ædiles cur.quæſtores,ædiles pleb.3.viri capitales, 3.viri monetæ cudendæ,tribuni mil.tam Rufuli,quàm Comitiati,etſi magiſtratus erant, leges tamen non ferebant: iíque neque viatorem, vt tribunus pleb.neque lictorem, vt conſul,& prætor, habebant: propterea tum vocandi, ac prehendendi iure, quod conſul, & prætor habebant: tum etiam prehendendi, quod vnum tribuni pleb.erat, omninò carebant. qui verò poteſtatem neque vocationis haberent,neque prehenſionis,eos magiſtratus à priuato quoque in ius vocari potuiſſe, & M. Læuinum ædilem cur. à priuato in ius eductum eſſe,tradidit Varro libro 21.rerum humanarum. Verùm, quæ doctrinæ cauſſa à me traduntur, veterum teſtimonio ſingula confirmare, & exemplorum multitudine librum infercire, minimè neceſſarium exiſtimo: non ſolùm, quod hiſtoriæ, librique, vnde ipſi hæc hauſimus, omnibus patent: ſed etiam, quod exemplis referta narratio dignitatem non habet, putidæ potius cuiuſdam diligentiæ,& ambitionis ineptæ ſpeciem quandam præ ſe fert. Legiſlatores aut tributis comitiis, aut centuriatis, aut etiam, vt in imperio mandando, & in adoptionibus, curiatis legem ferebant. ſi tributis,aut cum S.C.aut ſine: ſi centuriatis, è S.C.ſemper.plus omninò dignitatis,atque auctoritatis in centuriatis, ſed poteſtatis non minus erat in tributis. æquè enim populus vniuerſus tenebatur iis legibus,quæ tributis comitiis ferebantur, atque iis,quæ cẽturiatis.idq́ue ſancitum eſſe lege à Q. Hortenſio dictatore lata, cùm antè iure eo, quod ſtatuiſſet plebs, patricij non tenerentur, Lælij teſtimonio iam probauimus. Hortenſius, quæ rogata plebs ſanxiſſet, ideò pertinere ad omnes Quirites voluit, vel, vt iura plebis augeret, cùm plebeius ipſe eſſet: vel vtili Reipub. conſilio, quod in libera ciuitate diſsimilem ciuium condicionem diſcordiæ ſemina putaret. in quo diſsidentes veterum opiniones licet agnoſcere. nam,quod Hortenſio dictatori à Lælio tribui ſcribit Gellius, id ad Q.Publilium Philonem dictatorem Liuius refert, qui multis annis ante Hortenſium dictator fuit. rurſus neque ab Hortenſio, neque à Philone, ſed multò antè à L.Valerio Potitio,& M.Horatio Barbato cos. eam legem eſſe latam, Dionyſius tradit. qua in varietate verum internoſcere difficile ſit. niſi ſi, quod res eſt, non tanquam nouam legem eſſe latam, ſed quaſi veterem a duobus dictatoribus, Philone, & Hortenſio, renouatam intelligas. Scripſit etiam idem Lælius, cùm tribunus pleb. populum adeſſe iuberet, non comitia, ſed conſilium edicere debuiſſe: cùm non vniuerſum populum, ſed plebem tantùm, quæ pars populi eſt, aduocare tribunus poſſet. Verùm hoc, quod à Lælio ſcriptum in Gellio legimus, obſeruatum ſit, nec ne, haud ſanè mihi certum eſt.quin,quò me inclinat coniectura, eò me dare ſi velim: comitia, quæ tribunus pleb. haberet, dicta crediderim, non ſolùm poſt legem Hortenſiam, quæ diſcrimine ſubiato, tribuniciis rogationibus ciues omnes pari iure ſubiecit; ſed antea quoque, cum plebiſcitis patricij non parerent. quid enim? nónne tributa comitia dicebantur, quæ deſignandis minoribus magiſtratibus haberentur? at tributa comitia non & à tribuno pleb. habebantur? an igitur eſt, qui, cùm tribuni pleb.eſſent deſignandi, eius rei cauſſa conſilium à tribuno edictum legerit? quod ſi quis, vt omninò Lælij diſtinctio confirmetur, non de eo populo, qui ad deſignandos magiſtratus; ſed de eo, qui ad ſciſcendam legem aduocaretur, accipi velit: ne hoc quidem aſſenſerim: cùm, aliter eſſe, ipſo Cicerone magiſtro, didicerim.vocat enim hic noſter libro ſecundo de diuinatione comitia & in legum iure, & in iudiciis populi, & in creandis magiſtratibus. præterea in oratione pro Sextio: Venio, inquit, ad comitia, ſiue magiſtratuum, ſiue legum.& Liuius libro trigeſimoprimo: Rogatio, inquit, de bello Macedonico primis comitiis ab omnibus fermè centuriis antiquata eſt.& ibidem: Pro ſe quoque conſulem hortari, vt de integro comitia rogationi ferendæ ediceret. & libro quadrageſimoquinto: Macedonicus exercitus imperatori erat negligenter affuturus comitiis ferendæ legis. Iam verò & de reo iudicando comitia dicta, quæ tribunus pleb.haberet, exempla teſtantur, vt in tertio de legibus, ſecundo de diuinatione, & apud Liuium quattuor libris, 3. 26. 40. 43. Quamquàm, ſi quis ipſa Lælij verba paulò attentius conſideret, intelliget,nec ab ipſo traditum id, quod nos, quaſi traditum,exemplis redarguimus.ait enim, qui non vniuerſum populum, ſed partem aliquam populi adeſſe iuberet, eum non comitia, ſed conſilium edicere debere. Quibus verbis, non quid fieret,ſed quid fieri deberet, ſignificat. notat igitur, & quodam modo reprehendit deprauatam conſuetudinem: ſicut eodem loco, cùm infert: Itáne leges quidem propriè, ſed plebiſcita appellantur, quæ tribunis pleb. ferentibus accepta ſunt? quo in loco, Appellantur, accepit, pro, appellari debent.quod enim tradidit, obſeruatum non eſſe, quæque tribunis rogantibus plebs inſsit, ea tum plebiſcita, tum leges & à Liuio, & ab aliis dici, ſæpè licet animaduertere: ſicuti & conſilium plebis, & comitia de reo Poſtumio apud eundem Liuium libro 25.

Legem autem laturus magiſtratus ſcribebat eam domi,& cum peritis conſultabat: ne quid contra populi rem, aut voluntatem ſanciret, ne fortè pugnantia capita ſimul ferret: néue quid, quod vetus aliqua lex, ſi ferretur, inane infirmúmque iuberet eſſe: (etſi, quæ poſtea ferretur lex, ſuperiores omnes, præter Sacratas, abrogabat) ne curationem, poteſtatem, commodúmve aliquod ipſe ſibi ſua lege, aut collegis, cognatis, affinibus mandaret: quod leges duæ, Licinia, & Aebutia, fieri vetuerunt. contra quas leges fecit P. Clodius: tulit enim, quod in oratione pro domo traditum eſt, vt ſibi Ciceronis ædes liceret poſsidere. Etiam illud in ſcribenda lege cauebatur,ne pluribus de rebus, quæ non eiuſdem generis viderentur, vna rogatione ferretur: quod fieri cum lex Cæcilia & Didia vetabat, itaque à Clodio factum accuſat Cicero pro domo ſua: tum, faciendum non eſſe, indicat idem in ſuarum legum libro tertio. his verbis: Qui agent, non plus quàm de ſingulis rebus conſulunto. nam, Conſulunto, eſt, populum roganto. conſulitur enim populus, cum lex rogatur: itaque in

in oratione pro Milone: Nihil, inquit, de eius morte populus conſultus, nulla quæſtio decreta à ſenatu eſt. & pro domo ſua: Si populus de iſta re conſultus eſſet. & Feſtus: Rogatio eſt, cum populus conſulitur. etiam in ſenatu, Conſulere, eſt rogare ſententias. ad Att. libro duodecimo: Hic me laudat, inquit, quòd retulerim, non quod patefecerim, quòd cohortatus ſim, quòd denique antequam conſulerem, ipſe iudicauerim. Addebatur illa exceptio: vt, ſi quid ius non eſſet rogari, ne eſſet rogatum. quod in oratione pro domo notauimus. item: ſi quid contra alias leges eius legis ergo latum eſſet, vt ei, qui eam legem rogaſſet, impune eſſet. quod fuiſſe tralaticium, hoc eſt, ſcribi ſolitum in omnibus legibus, tradit Cicero libro tertio epiſtol. ad Att. Hæc igitur, quæ propoſui, quaſi legitima à bonis viris in ferenda lege omnia cauebantur. ſed vbi rationem vicit libido, ſpreta bonorum conſuetudine, nihil præter ſuam potentiam & vtilitatem in lege ſpectarunt. ideò ſæpe leges Clodij, aut Vatinij, alienas à more maiorum, acerbè reprehenſas à Tullio videmus. Scripta lege, legiſlator bene de Republica ſentiens, antequam eam promulgaret, referebat ad ſenatum, vt quo plus ponderis, maioremque vim lex haberet, de ſenatus eam ſententia ferret. popularis verò, ac ſeditioſus magiſtratus, vt Vatinius tribunus pleb. Cæſare conſule non modò prætermiſſa ſenatus auctoritate, ſed interdum etiam contra ſenatus auctoritatem, legem rogabat. Promulgabatur deinde lex, id eſt, in publico ponebatur. eſt enim Promulgare, vt ait Feſtus, quaſi prouulgare. id autem eo fiebat, vt inſpiceret qui vellet, inſpectam conſideraret: non ſolum, vt intercedi poſſet antequam ferretur: verum etiam vt aliquanto ante ſtatuere cuiuis liceret, vtrum cum ferretur, antiquanda ſuffragiis, an accipienda lex eſſet. addo etiam illud, vt quiuis monere legiſlatorem poſſet vel de corrigenda, vel omnino de non ferenda lege. Spatium autem promulgationis, vt ex Macrobio, Dionyſio, Cicerone, Quintiliano, & aliis patet, quacunque de re ferretur lex, erat trinundinum, id eſt per trinas nundinas. cum enim nundinarum cauſſa ex agris in vrbem ciues conuenirent, per trinundinum leges, vt à ruſtica plebe ter legi cognoſcíque poſſent, patere voluerunt. quod cum M. Antonius non ſeruaſſet, inuehitur in eum Cicero Philippica 5. his verbis: Vbi lex Cæcilia, & Didia? vbi promulgatio trinũdinum? Et idem pro domo ſua: Hora fortaſſe ſexta diei queſtus ſum in iudicio, cum C. Antonium collegam meum defenderem, quædam de Republ. quæ mihi viſa ſunt ad illius miſeri cauſſam pertinere. hæc homines improbi ad quoſdam viros fortes longe aliter, atque à me dicta erant, detulerũt. hora nona, illo ipſo die tu es adoptatus. ſi, quod in ceteris legibus trinundinum eſſe oportet, id in adoptione ſatis eſt trium eſſe horarum: nihil reprehendo. ſin eadem obſeruanda ſunt, vt decreuit ſenatus, M. Druſi legibus, quæ contra legem Cæciliam, & Didiam latæ eſſent, populum non teneri: iam intelligis, omni genere iuris, quod in ſacris, quod in auſpiciis, quod in legibus ſit, te tribunum pleb. non fuiſſe. Et, vt aliud ex alio, trinundinum non ſolum in lege ferenda, ſed & in magiſtratu deſignando video eſſe ſeruatum, ob eam ſcilicet cauſſam, vt conſuleretur candidatis pariter, & populo: illis ad magis conciliandos ſibi plebis animos: huic, ne imprudenter aliquem repente crearet, quem creatum poſtea nollet. Locum autem & in lege, & in magiſtratu fuiſſe trinundino, minimè miror: qui videam à Cicerone, oratione ſecunda in Rullum, appellari legem ea comitia, quibus maiores magiſtratus crearentur. nam ſi comitia lex ſunt, ſequitur, vt, quod in lege, idem in comitiis obſeruetur. &, quod rationi conſentaneum videtur, id exempla clarius oſtendunt. Decem viris creandis, inquit Liuius libro tertio, in trinundinum comitia indicta ſunt. & in epiſtola ad Tironem Cicero: Ad conſulatus petitionem ſe venturum: neque iam velle abſentis rationem haberi ſui: ſe præſentem trinundinum petiturum. Quod tamen non niſi tranquilla Repub. ſeruatum exiſtimo. nam Punico bello ſecundo Quintus Fabius Maximus conſul tertium Romam comitiorum cauſſa proficiſcens, in eum, quem primum diem comitialem habuit, comitia edixit. idémque fecit anno proximo C. Claudius Cento, dictator comitiorum conſularũ cauſſa creatus. Sed nimirum, quod dici ſolet, ſilent leges inter arma: & ad Rempublic. cuius cauſſa latæ leges ipſæ ſunt, omnia referenda. Seruabatur præterea in iudicio populi trinundinum, cum ſcilicet à populo reus iudicaretur. vnde illud pro domo: Cum tam moderata iudicia populi ſint à maioribus conſtituta: primum, vt ne pœna capitis cum pecunia coniugatur: deinde, ne, niſi prodicta die, quis accuſetur: tertio, vt ante magiſtratus accuſet intermiſſa die, quàm multam irroget, aut iudicet: quartò, ſit accuſatio trinundinum. Conſtat igitur, in omnibus plane comitiis, de legibus, de magiſtratibus, de reis, trinundini rationem eſſe ductam. Neque verò trinundinum ita interpretor, vt, ipſo tertiarum nundinarum die vel latas eſſe leges, vel deſignatum magiſtratum, vel reum à populo iudicatum, exiſtimem: cum & Macrobius libro primo comitia nundinis haberi non licuiſſe, veterum teſtimonio probet: & Feſtus, nundinas non ſolũ inter ferias, ſed etiam inter nefaſtos dies apud antiquos fuiſſe dicat: inter ferias, ne cũ populo agi liceret: inter nefaſtos dies, ne lege. Nundinas, inquit, feriarum diem eſſe voluerunt antiqui, quo ruſtici mercandi vendendíque cauſſa in vrbem conuenirent, eúmque nefaſtum, ne, ſi liceret cum populo agi, interpellarentur nundinatores. Aliud autem erat, cum populo agere: aliud, lege agere. cum populo, populum eſt ad conſilium, aut comitia vocare, vt ait Feſtus: vel, vt Gellius, rogare populum, quod ſuffragiis ſuis aut iubeat, aut vetet: quod tamen idem eſt: lege autem agere, ius experiri, in iudicio contendere. Libro etiam quarto epiſto. ad Atticum, per duos nundinarum dies nihil de comitiis tentatum, his verbis Cicero declarat: Ante decem Kalend. nundinæ, concio biduo nulla. Trinundinum igitur in eam ſententiam dictum accipio, vt inter eum diem, quo promulgata lex erat, & eum, quo deinde ferretur, trinæ nundinæ intercederent: quo & ſæpius, & à pluribus, vrbem mercandi vendendíque cauſſa viſitantibus, promulgata lex cognoſci poſſet. Poſt tertias nundinas, magiſtratus in eum locum, vbi legem laturus erat, ſiue in forum, ſiue in campum Martium, populum conuocabat. ibi cum legem præco, ſubiiciente ſcriba, recitaſſet: tum primum quidem is, qui legem promulgarat, populo ſuadebat, vt rogationem acciperet, ſed poſt eum alij, non priuati modò, quibus ab aliquo magiſtratu concio daretur, (nam alioqui concionandi poteſtas priuatis non erat) verùm etiam quandoque magiſtratus, pro ſuo quiſque ſenſu, vel ſuadebant, vel diſſuadebant. Suaſorem rogationis eum, qui rogabat, fuiſſe, ita veriſimile eſt, vt exemplis, quæ multa ſuppetunt, mihi eſſe vtendum in re minime dubia, non exiſtimem: quod autem minus veriſimile eſt, vt aliquis eius rogationis, quam ferret, ipſe diſſuaſor fuerit: id niſi teſtimoniis probem, credibile non erit, atque hoc tum fiebat,

cum

magiſtratus non è ſua, ſed è ſenatus ſentenria rogationem ferebat. neque enim prohibebatur diſſuadere ad populum, quod non probauerat in ſenatu. Piſonis conſulis exemplum habemus in epiſtola, Vereor, ad Atticum libro primo: Piſo, inquit, conſul, lator rogationis, idem erat diſſuaſor. quod Attico, vt nouum & iniquum, ſcripſit Cicero, cum ſuadere ſuas rogationes reliqui ſolerent. vnde illud Attici ad Ciceronem libro ſecundo de legibus: Suade igitur, ſi placet, iſtam ipſam legem, vt ego, vti rogas, poſſim edicere. loquitur enim Atticus cum Cicerone, vti cum magiſtratu legem rogante. & quemadmodum in eo libro perſonam Cicero ſuſtinet magiſtratus legem rogantis: quod proxima ſuperiora verba declarant: Si quæ forte leges à me hodie rogabuntur, quæ non ſint in noſtra Republica, nec fuerint, tamen erant fere in more maiorum, qui tum vt lex valebat: ſic Atticus ciuem agit de ipſa lege ſuffragium ferentem. quod indicat illud: Vt ego, vti rogas, poſſim edicere. refert enim morē illum tabellarum, quibus ſciſcebatur lex: quæ his duabus erant literis ſignatæ, V. R. id eſt, Vti rogas: cum ea, quibus lex reiiciebatur, vna litera A, eſſent inſcriptæ: quæ valebat, Antiquo, hoc eſt, nihil nouari volo, antiqua probo, &, vt explanat Feſtus, In morem priſtinum reduco. Vereor autem, (vt à re propoſita paululum digrediar) ne mendum lateat in verbo, Edicere. cui quantum ex antiqua Latinè loquendi conſuetudine conijcere, ac meminiſſe poſſum, in hac ſententia locus non eſt. Sed ad rem. Priuatus legem Cinciam de donis & muneribus Q. Fabius Maximus ſuaſit: Ogulniam de ſacerdotiis P. Decius Mus: Voconiam de hereditatibus M. Cato ille Cenſorius: Corneliam de reditu Ciceronis Cn. Pompeius. Nec verò, qui priuati item legē diſſuaſerint, inuenire non facile eſt. exemplum habemus in oratione pro lege Manilia, Q. Hortenſij, in libro de amicitia, C. Lælij, & minoris Africani. Manliam legem, de bello Mithridatico Cn. Pompeio extra ordinem mandando, diſſuaſit Hortenſius: Papiriam, de tribunis pleb. reficiendis, Lælius & Africanus. atque hanc ipſam conſuetudinem, vt priuati legem ſuaderent, aut diſſuaderent, indicat Liuius libro quadrageſimoquinto, his verbis: Ita traditum erat, ne quis prius intercederet legi, quam priuatis ſuadendi diſſuadendíque poteſtas facta eſſet: quo melius aut commoda legis aperirentur, aut vitia. quo perſæpe euenit, vt aut ij, qui ad intercedendum venerant, deſiſterent: aut intercederent, qui non profeſsi eſſent ſe interceſſuros. & eodem libro infra: Cum in Capitolio rogationem eam Ti. Sempronius ferre vellet, & priuatis lege dicendi locus eſſet, neque ad ſuadendum, vt in re minime dubia, quiſquam procederet. Ser. Galba repente proceſsit. item Cicero in oratione pro Cornelio, cuius exſtant reliquiæ quædam, cum Aſconij commentariis editæ: Eſt, inquit, ius vetandi, dum priuati dicunt, dum ſitella defertur, dum æquantur ſortes, dum ſortitio fit. quibus in locis cum & Liuius & Cicero de ſolis priuatis mentionem fecerint, non tamen eam poteſtatem ſolis priuatis fuiſſe, debemus exiſtimare. partem enim pro toto poſuerunt, quia priuati & ſæpius, & plures, quam magiſtratus, aut pro lege, aut contra legem dicere ſolerent. Magiſtratuum porrò vel ſuadentium, vel diſſuadentium legem exempla habemus hæc: M. Porcius Cato, ille maior, conſul rogationem de abroganda lege Oppia. C. Lælius, ille ſapiens, prætor Liciniam de cooptatione ſacerdotum ad populum transferenda diſſuaſerunt. legem Maniliam prætor Cicero luculenta, quæ exſtat, oratione ſuaſit: agrariam Rulli iis, quæ exſtant, orationibus conſul idem diſſuaſit. Verùm hæc, quæ paulo longius, vt illuſtriora fierent, produximus, paucis admodum verbis libro de legibus tertio Cicero comprehendit: Populum, inquit, docento, doceri à magiſtratibus priuatíſque patiuntor. In quo ſignificatur, vt & ipſi magiſtratus, qui legem ferent, doceant, hoc eſt de ipſa lege dicant, & dicere alios quoque tum magiſtratus, tum priuatos patiantur. Infrà verò, libr. eod. cum dixit, De promulgatione, de ſingulis rebus, de priuatis, magiſtratibus audiendis: priuatos poſuit ante magiſtratus, cum ſupra primum magiſtratus, deinde priuatos nominaſſet. quod ſi ad veritatem ordo referatur, prius nominari priuatos, deinde magiſtratus oportuit. prior enim priuatis locus in ſuadenda diſſuadendáve lege ideo datus eſt, ne, ſi eos, qui magiſtratum gerebant, antè audiſſent, ab iis diſſentire non auderent. idque Dio hiſtoriæ ſuæ libro trigeſimonono ſcriptum reliquit. quos autem ſuadere aut diſſuadere leges ſolitos fuiſſe diximus, eos in ea pro Flacco legis auctores Cicero appellat: cum auctores intelligat vel accipiendæ legis, vel antiquandæ. Hæc de ſuadentibus diſſuadentibúſque legem. nunc de loco, vnde ſuaderent, aut diſſuaderent, addendum quiddam eſt. Nemo ad populum, niſi de loco ſuperiore, concionabatur, ſiue is priuatus eſſet, ſiue magiſtratum adminiſtraret. id autem ob eam cauſſam, quo longius à ſtantibus in concione tum exaudiri vox, tum intelligi verba poſſent. concionabantur igitur, ſi in foro, de Roſtris, quæ ad Comitium fuiſſe, prope iuncta curiæ, Pedianus ait: ſi in campo Martio, vel alibi, de ſuggeſtu, aut editiore aliquo loco. concionari autem magiſtratibus pro ea, quam habebant, poteſtate, omnibus licebat: priuatis, quod iam diximus, niſi concionem, id eſt, concionandi poteſtatem, à magiſtratu aliquo acciperent, non licebat. &, quia ſæpius in foro, vbi Roſtra fuiſſe diximus, quàm in campo, leges ferebantur: ideò ſæpius de Roſtris, quàm in campo, conciones habebantur. multò enim plures tributis comitiis, quæ legum quidem cauſſa in foro, interdum & in Capitolio habebantur, quàm centuriatis, quæ in campo, latas eſſe conſtat, cum tribuni pleb. qui comitia tributa, non centuriata, habebant, facillime ad leges rogandas adducerentur, quippe qui leges non ferrent ex ſenatus auctoritate: quod neceſſe erat de legibus centuriatis. Dixi, priuatos non niſi poteſtate à magiſtratu accepta concionari potuiſſe, magiſtratus autem cunctos ſuo iure potuiſſe. quod cum ita eſſe nunc etiam confirmem, tamen illud addo, ſummum in eo ius, ſummámque poteſtatem tribunorum pleb. fuiſſe: qui, ſi vellent, non priuatos modò, verùm & magiſtratus ipſos, atque etiam conſulem, qui ſummus erat magiſtratus, prohibere concione poterant. itaque Ciceronem conſulem extremo magiſtratus die Q. Metellus Nepos tribunus pleb. concionis habendæ poteſtate priuauit: & Q. Metellum Celerem conſulem à L. Flauio tribuno pl. in carcerem deductum, annóque proximè conſecuto M. Bibulū, item conſulem, à Petro Vatinio tribuno pleb. hiſtoriæ narrant. non enim de Roſtris modo concionantem, atq; etiam de curru triumphantē detrahere tribuno pl. licebat; verum &, quoquo vellet, deducere, vel ad ſupplicium, ſi liberet: propterea quod, cui vellet, manus inicere, vetuſto Sacratarum legum iure, poterat: ipſi, cum ſacroſanctus eſſet, nemo poterat. Verùm tribuni pl. poteſtatem ſuo loco, id eſt, libro de Magiſtratibus, referuemus: interim, quod in manibus eſt, ipſum agamus.

eſt, ipſum agamus. Cum ſuaſerant, diſſuaſerántve legem primo loco magiſtratus, qui legem ferebat, ſecundo priuati, tertio reliqui magiſtratus: tum præſentibus ſacerdotibus, vt Dionyſius ſcribit, & diuina exponentibus, ſitella, vel vrna (ſitellam Cicero, vrnam Lucanus vocat) deſerebatur: in quam ſiue tribuum, ſi tributis comitiis lex ſeretur; ſiue centuriarum, ſi centuriatis, nomina coniiciebantur: deinde, ſortibus æquatis, hoc eſt, ita agitata ſitella, ne qua ſors ſubſultaret atque exſiſteret, ſed pariter omnes æquatæ iacerent, ſortitio fiebat, quæque prima vel tribus, vel centuria, quæ ſecunda, quæ tertia de ſitella exiiſſet, eundem, quem ſors dederat, in ſuffragio ſerendo locum atque ordinem obtinebat. hæc dum agerentur, ſi quis tribunus pleb. legi vellet intercedere, locus erat. nunquam autem ante ſuaſionem diſſuaſionémq; legis interceſsionem fuiſſe, declarant illa proximè recitata, quæ Liuius libro quadrageſimoquinto, Cicero in oratione pro C. Cornelio tradiderunt. Et, quoniam de interceſsione, quæ legem impediebat, mentionem ſacimus: (neq; enim legi tantùm, verum & ſenatus conſultis, & prætorum decretis, aut iudiciis interceſſum eſſe, animaduertimus) omnibus de cauſsis, quę, quo minus promulgata lex perſerri poſſet, impedimento fuerunt, dicendum nobis eſt. Hæ quatuor traduntur: prima, interceſsio: cum tribuni pleb. quorum proprie intercedendi ius erat, edita voce illa, Veto, de qua mentionem ſacit Liuius, intercedebant: cuius generis exempla non deſunt: altera, cum is qui promulgarat, vel amicorum precibus adductus; vel ſenatus auctoritate commotus, vel ipſe ſua ſponte conſilium mutabat: quod C. Manilius, & L. Cæcilius, vterque tribunus pleb. diuerſis temporibus ſecerunt, ille in lege de libertinorum ſuffragiis, hic in ea, quam de minuenda ambitus pœna promulgauit. Tertia ratio fuit, cum, neque intercedente tribuno, neque eo qui promulgauerat, conſilium mutante, comitiales dies, id eſt eos, quibus agi cum populo licebat, conſul eximebat, vel ſupplicationibus decernendis, vel feriis indicendis, non ſolum iis, quę Latinæ dicebantur, quas indicere ſoli conſules poterant, ſed etiam iis, quæ imperatiuæ, quas non modò conſulibus, verum etiam prætoribus ipſorum arbitratu licebat imperare. quo genere vſum eſſe Cn. Cornelium Lentulum Marcellinum conſulem, vt C. Catonis tribuni pleb. legibus obſiſteret, videmus in epiſtola, Placiturum, libro ſecundo ad Q. fratrem. Quartam cauſſam, quæ & ipſa comitiis, quacunque de re haberentur, impedimento eſſet, auſpicia inuenimus. quorum duo genera reperio, vnum, quo magiſtratus tantum vtebantur, quæ Spectio dicebatur, vel, De cælo ſeruare: quo de genere teſtes locupletes habemus Tullium in 2. Philippica, & Varronem apud Nonium: alterum genus ad augures pertinebat, cum ex auium ſignis, id eſt, volatu, cantu, & tripudio ſolliſtimo, auſpicium faciebant. nam, ſi quid aduerſi viderant, aut audierant, id nunciantes, comitia impediebant. quod Cicero libro ſecundo de Legib. vt alia omittantur exēpla, ſignificat. illo autem priore genere, vel ſi aduerſi nihil eſſet, ipſa tamen per ſe ſpectio rem impediebat. quod à Dione libro trigeſimooctauo traditum animaduerti. Obnunciatio autem, quæ augurum erat, duarum rerum obſeruatione fiebat, vel cum de cęlo fulſiſſet aut tonaſſet: (erat enim in augurū diſciplina, vt Ioue fulgente, tonante, comitia dimitterentur) quo genere impedimenti Pōpeius Magnus in ſecundo conſulatu, cum prætorem creari, virum omnium integerrimum, M. Catonem videret, ipſe autem, hominem flagitioſiſsimum, P. Vatinium, Cæſaris gratia, vellet, comitia diſſoluit: vel cum aues aduerſa portenderent. Auium autem tria genera, alites, quæ volatu; oſcines, quæ cantu; pulli, qui tripudio ſigna dabant rerum futurarum. Nec omnium erat eadem ſignificatio, cum quædam à dextra, quædam à ſiniſtra volantes, aut canentes, proſperos euentus oſtenderent. hinc illud libro primo de Diuinat. Iupiter ne cornicem à læua, coruum à dextra canere iuſsiſſet. Et Plautus in Aſin. ,, Picus, & cornix eſt ab læua, coruos porrò ab dextera. Et in epiſtola ad Cæcinam: Non igitur ex alitis inuolatu, nec ex cātu ſiniſtro oſcinis, nec ex tripudiis ſolliſtimis tibi auguror. Aues autem vtriuſque generis, id eſt, alites, & oſcines, perſequitur Feſtus 13. 241. Et, quanquam ſiniſtra Romanis læta, vt Græcis dextra: iiſdem tamen, vt libro ſecundo de Diuinat. cognouimus, ſiniſtrum fulmen triſte omen fuit ad comitia, cum ad ceteras res eſſet optimum: &, ſi bubo volaret à ſiniſtra. præclare Lucanus hoc de genere libro tertio, cum neglectam veterem comitiorum rationem ſignificaret, illa pronunciat:

-Fingit ſollemnia campus.
Nec cælum ſeruare licet. tonat, augure ſurdo,
Et lætæ iurantur aues, bubone ſiniſtro.

Redeo ad inſtitutum. Sortitione tribuum aut centuriarum facta, dicebat is, qui legem ferebat: Si vobis videtur, diſcedite Quirites. de quo Pediani verba ſubſcribam: Cum, inquit, id ſolum ſupereſt, vt populus ſententiam ferat, iubet vnumquemq; is, qui fert legem, diſcedere. quod verbum non hoc ſignificat, quod in communi conſuetudine eſt, de eo loco, vbi lex fertur, ſed in ſuam quiſque tribum diſcedat, in qua eſt ſuffragium laturus. populus enim confuſus, vt ſemper alias, ita & in concione. Liuius autem libro ſecundo, vbi de lege Lætoria loquitur: Conſul, inquit, Appius negare ius eſſe tribuno in quemquam, niſi in plebeium: non enim populi, ſed plebis eum magiſtratum eſſe, nec vllum ipſum ſummouere pro imperio poſſe more maiorum, quia ita dicatur: Si vobis videtur, diſcedite Quirites. vbi, Diſcedite, dictum apparet, ad ſuffragia ferenda. libro verò tertio, vbi de Terentia lege agit, idem ſignificat, cum ait: Quemadmodum ſe tribuni geſsiſſent in prohibendo delectu, ſic patres in lege, quæ per omnes comitiales dies ferebatur, impedienda gerebant. initiū erat rixæ, cum diſcedere populum iuſsiſſent tribuni, quod patres ſe ſummoueri haud ſinebant. Cum igitur de concione iuſsi diſcedere, in ſuam quiſque tribum, aut centuriam abiiſſet, priuatos homines inuenio, qui de lege laborarent, ipſos, ne quid fallaciæ committeretur, aut tabellas diſtribuiſſe, aut diſtribuentibus præfuiſſe. idq; Diribere proprio vocabulo dicebatur. quod muneris quia fere obiri curaríque ab iis ſoleret, qui neque ætate graues, neque geſtis honoribus inſignes admodum eſſent, id ſibi & à ſenibus, & à dignitate præſtantibus præcipue contigiſſe, glorioſe commemorat Cicero in Piſonem. Hoc, inquit, certe video, quod indicant tabulæ publicæ, vos rogatores, vos diribitores, vos cuſtodes fuiſſe tabellarum: &, quod in honoribus veſtrorum propinquorum non facitis, vel ætatis excuſatione, vel honoris: in ſalute mea, nullo rogante, vos veſtra ſponte feciſtis. Eodémque verbo eadem de re vſus eſt in ea poſt reditum in ſenatu, cum ait: Quando tantam frequentiam in campo, tantum ſplendorem Italiæ totius, ordinúmq; omnium, quando illa dignitate tot rogatores, diribitores, cuſtodéſque vidiſtis? Nec dubito quin legendum ſit, Diribeantur, non Diripiātur, in ea in Piſon. in eo loco: An exſpectas, dum de te LXXV. tabellæ diripiantur? pro, diſtribuantur, vt de te iudicium fiat. ſic & Plinius maniſeſte accipit libri 36. cap. 15. Hic eſt, inquit, ille domitor orbis populus, qui gentes, & regna diribet. Ci-

ſtis

ſtis aute.n ſuffragiorum cuſtodiendis certos homines in comitiis præſuiſſe;qui Nongēti ſint appellati,idem Plinius lib.33.capite ſecundo ſcriptum reliquit. Obiicitur hic quæſtio perdifficilis, quo modo ſuffragia ferrentur:quod in tanta rerum antiquarum obſcuritate, ſuffragandi vſu non ſolum intermiſſo, verum etiam penitus amiſſo,poſt tot ſęcula manifeſtum non eſſe,quis miretur? itaque nec, opinor,totam rem explicare quiſquam poſsit: nec tamen ignorabit omnia qui veterum libros diligenter examinarit. Primū igitur illud,multorum teſtimonio, conſtat, ciſtas cum ſuffragiorum tabellis pōtibus quibuſdam,quo tutius cuſtodirentur,impoſitas eſſe:ex quibus tabellæ populo miniſtrarentur. quem morem Cicero in epiſtola quadam ad Atticum libr.1.declarat his verbis: Operæ Clodianæ pontes occuparant. tabellæ miniſtrabantur,ita vt nulla daretur, Vti rogas. Et libr.3.de Legibus:Pontes lex Maria fecit anguſtos.quam legem Plutarchus etiam in Mario ſignificat.Libro autem primo Rhetoricorum ad Herēnium:Cæpio,vt Saturninum contra S.C.legem de ſemiſsibus,& trientibus aduerſus Rempub. vidit ferre: cum viris bonis impetum facit,pontes diſturbat,ciſtas deiicit,impedimento eſt, quo ſecius feratur lex. Deinde,cum à Feſto ſcriptum videam,ſuffragia per pontem comitiis ferri ſolita, adducor in eam ſententiam,vt exiſtimem, tabellas in eorum pontium capite miniſtratas eſſe, & in extremis pontibus alias ciſtas fuiſſe,in quibus tabellas quiſque ſuas deponeret:quod erat ſuffragium ferre. quod etſi ex duobus locis Cicerōnis,& ex libr. Rhetoricorum ad Herennium ſatis licet intelligere: tamen, quo res pateat illuſtrius,Feſti verba recitabimus. Quo tempore,inquit,primum per pontem cœperunt comitiis ſuffragium ferre,iuniores conclamauerunt,vt de ponte deiicerētur ſexagenarij,qui iam nullo publico munere fungerentur,vt ipſi potius ſibi,quam illi, deligerent Imperatorem.vanam autem opinionem de ponte Tiberino cōfirmauit Afranius. Et idem alio loco: Depontani ſenes appellabantur, qui ſexagenarij de ponte deiiciebantur.Quo ſpectaſſe Macrobius videtur,cum ait Sat.lib.1.His ne tam doctis viris,quorum M.Cicero,& Varro imitatores ſe gloriātur, adimere vis in verborū comitiis ius ſuffragandi,& tanquā ſexagenarios de ponte deiicies? Tranſibant igitur per eos pōtes ad lationem ſuffragij, tabellis acceptis in prima pontis parte,quas in extrema redderēt. Erant autem, quot tribus,aut quot cēturiæ, tot pontes:vt per ſuum ſingulæ pontem ſuffragium ferrēt.alioqui negotium longi temporis,nec ſine perturbatione aliqua fuiſſet, ſi ponte vnico tribus omnes,aut centuriæ tranſire cogerentur.& cum ait Cicero: Operæ Clodianæ pontes occuparant:& Pontes lex Maria fecit anguſtos: & ille qui ſcripſit ad Herennium, Pontes diſturbat, ciſtas deiicit:pontium multitudinem perſpicue declarant.Nec de duabus tabellis cuique datis quiſquā dubitat,vna cum hac litera,A, quæ legis antiquationem ſignificat:altera,ſic inſcripta, V.R. id eſt, Vti rogas: quæ legem accipiebat,vti magiſtratus rogauerat.Pontes autem dicti,quod extructæ ad tempus menſæ ſatis anguſtæ,præſertim poſt legem Mariam, pontium ſimilitudinem haberent:quæ,ſi tributim populus in forum vocaretur,35.pro numero tribuum,fuere:ſi centuriatim in campum, totidem, quot Centuriæ, id eſt, 193. Nunc de ordine in ferēdis ſuffragiis agamus.Primo loco ea tribus, eáve centuria, quæ omnium tribuum,aut centuriarum nominibus in ſortem coniectis,prima de ſitella, de qua iam diximus, ſorte exierat, ſuffragium ferebat: eáq; prærogatiua dicebatur, quia prima rogaretur à magiſtratu,qui comitia habebat.at in prima tribu,aut centuria quis primus? videlicet is,quem magiſtratus legē ferens deligebat:deligebat autem,quem & dignitate præſtare, & rogationi ſuæ præter ceteros fauere iudicabat. vtrumq; cognoſcitur in oratione pro Plancio in qua ita ſcriptum eſt: Nam quod primus ſciuis legem de publicanis, tum vir ampliſsimus cōſul id illi ordini per populum dedit,quod per ſenatum,ſi licuiſſet,dediſſet:ſi in eo crimen eſt,quia ſuffragium tulit,quis non tulit publicanus? ſi,quia primus ſciuit:vtrum id ſortis eſſe vis, an eius qui illam legem ferebat? ſi ſortis:nullum crimen eſt in caſu.ſi conſulis:ſplendor etiam Plancij, hunc à ſummo viro principem ordinis iudicatum. quo conſtat,ideo primum Plancium ad ſuffragium ferendum à Cæſare conſule lectum eſſe,quia primus ordinis equeſtris indicaretur.quod ipſum confirmant illa pro domo ſua:Conſulari homini P.Clodius, euerſa Repub.ciuitatem adimere, concilio aduocato, conductis operis non ſolum egentium, ſed etiam ſeruorum, Sedulio principe? dixit enim, Sedulio principe, pro primo omnium ſuffragiū ferente,quod apertius proxime oſtendit, cum ait:Sin autē is primus ſciuit. erat enim quodam modo legis ornamentum,cum is eam ſciſcebat primus. cuius in ciuitate non leuis eſſet auctoritas.quod etſi ſatis clare indicant ea, quæ ex oratione pro Plancio recitauimus:tamen in hac ipſa pro domo ſua idem fit illuſtrius. ſubiungit enim poſtea, quæ proxime ad exemplum attuli, non magno interuallo: Tu huius,vt acta tui præclari tribunatus hominis dignitate honeſtes,auctoritatē amplecteris. quaſi Clodius Sedulij, tanquam clari hominis, nomen publicis in tabulis ad legem honeſtandam ſcripſiſſet,aut fortaſſe etiā in æs ſimul cum ipſa lege incidiſſet.nam, vt dicam quod ſentio,ſuſpicor de mendo,vbi Sedulij mentio fit in ea pro domo ſua.quod enim legitur, Quid te audacius, qui in eius nomen incideris? id non placet. non enim cum audacia caſus congruit. nam,incidere,verbum eſt in caſu poſitū:audacia vero voluntatis eſt.non enim,qui incidit,audax eſt, ſed impudens & inſcius.qui vero audax, is non incidit, ſed incurrit, & irruit. quare aliter ſuſpicor à Cicerone ſcriptum eſſe,& forte ſic:Quid te audacius, qui in æs eius nomen incideris? leges enim in æs incidi ſolitas, paulò poſt docebimus.Cum igitur ab eo, quem magiſtratus ipſe primum delegiſſet, deincépſq; ab aliis eiuſdem tribus,aut centuriæ perlata ſuffragia erāt:tum ſuffragiis in vtramque ſententiam dinumeratiſ,& eorum numero punctis notato,eius tribus,aut centuriæ voluntas cognoſcebatur,eáq; à præcone renunciabatur:&,eadem in reliquis tribubus aut centuriis ratione ſeruata,ex maiore tribuum centuriarúmve numero,vel antiquabatur,vel ſciſcebatur lex hoc autē, Dirimere ſuffragia,& Diremptio ſuffragiorum dicebatur.itaq; vetera habēt exemplaria Varronis de re ruſt. lib.3. Dum dirimuntur ſuffragia, vis potius Villæ publicæ vtamur vmbra,quam priuati candidati tabella? quod aperte declarat Lucanus, quem locum deprauari,& vt aliis in locis,Diribet pro Dirimit, reponere,facile non fuit,in illo verſu, libr.5. Et non admiſſæ dirimit ſuffragia plebis.& ad Q. Fratrem, lib.3. epiſt. 4.lego, Diremptis tabellis, non, vt vulgo legitur, & vt habent libri quoque veteres, Diruptis. Item in oratione pro Plancio,Diremptio, non Direptio. Diremptis igitur ſuffragiis,vel de antiquata lege, vel de accepta cognoſcebatur.ac de antiquata, id eſt ſuffragiis improbata,(Feſtus enim Antiquare, explanat, in morem priſtinū reducare)nihil eſt dicendum.ſcitam autem atq; acceptā,omnium ciuium iureiurādo confirmari ſolitam legimus.itaq; Q.Metellus ille Numidicus,ne in legem Saturnini per vim latam iuraret,in exilium abire maluit,ſibíque potius de patria, quàm

de ſententia, decedendum putauit. quem anno poſt quadrageſimotertio imitatus non eſt M. Cato, is, quem Vticenſem hiſtorici nominant: qui cum leges P. Clodij nullo neque iure, neque more rogatas putaret, in eas tamen iurauit, conſilio vſus optimo, vt Cicero ait in ea pro Sextio. nam ab eo, quod omnino ne fiat, fieri non poteſt, cum periculo diſſentire, temeritatis videtur eſſe. Poſt iuſiurandum, in æs lex incidebatur: quod indicat Liuius libro tertio his verbis: Prius quàm vrbem conſules egrederentur, leges decem virales, quibus tabulis duodecim eſt nomen, in æs inciſas in publico propoſuerunt. atque hoc libro decimo Dionyſius cõfirmat. & Cicero in oratione tertia in Catilinam, Memoria tenetis, inquit, Cotta, & Torquato cos. complures in Capitolio turres de cælo eſſe percuſſas: cum & ſimulacra deorum immortalium depulſa ſunt: & ſtatuæ veterum hominum deiectæ, & legum æra liquefacta. quod ipſum verſibus deinde perſecutus eſt in ſecundo de conſulatu ſuo, vt libro primo & ſecundo de diuinatione patet. eandem conſuetudinem probant illa quæ in prima Philippica ſcripta ſunt: Forũ ſepietur: omnes claudentur aditus: armati in præſidiis multis in locis collocabuntur. quid tum? quod erit ita geſtum, id lex erit, & in æs incidi iubebitis? quod etiam nõ multo ante dixerat: quæ ille in æs incidit, in quo populi iuſſa perpetuáſque leges eſſe voluit, pro nihilo habebuntur? exemplis non egemus: ſed vnum Suetonij, quod in C. Cæſaris vita legimus, quod apertam rem multo etiam illuſtrius oſtendit, apponemus. Marcus, inquit, Claudius Marcellus conſul, edicto præfatus de ſumma ſe Repub. acturum, retulit ad ſenatum, vt ei ſuccederetur ante tempus: quoniam, bello confecto, pax eſſet, ac dimitti deberet victor exercitus: & ne abſentis ratio comitiis haberetur, quando nec plebiſcito Pompeius poſtea abrogaſſet. acciderat autem, vt is, legem de iure magiſtratuum ferens, eo capite, quo à petitione honorum abſentes ſummouebat, ne Cæſarem quidem exciperet per obliuionem: ac mox, lege iam in æs inciſa, & in ærarium condita, corrigeret errorem. Hic illud occurrit: Si tum denique in æs leges incidebantur, cum perlatæ eſſent: quod proxima Suetonij verba oſtendunt: cur in oratione pro Milone, cum de legibus nondum latis, ſed quas Clodius ferre cogitarat, mentionem facit, Incidebantur, inquit, iam domi leges, quæ nos noſtris ſeruis addicerent? cur non, ſcribebantur, potius quam, Incidebantur? an incideret Clodius leges nondum latas? dicamus, quod omiſit Pedianus interpres, qui in arte Ciceronis indicanda parcus nimis eſt, ſicuti in exponenda hiſtoria ſatis liberalis: notat Cicero confidentiam Clodij, hominis audaciſsimi, qui domi ſuæ leges non modò ſcriberet, ſed etiam quaſi latas, incideret: quas, quo iure quáue iniuria, cum ſuis operis & ſeruis omnino perferre conſtituerat. & eſt Oratoris artificium, ad odium concitandum ea de inimico dicere, quæ etiam ſi fortaſſe facta non ſunt, fieri tamen potuiſſe, eius, in quem dicitur, ante acta vita declarat. nihil erat, quod in Clodium, quamuis atrociter excogitatum, non veriſimile videretur. ideo, Incidebantur potius quam ſcribebantur, dixit, vel verè, quod magis puto, ὑπερβολικῶς, & tamen veriſimiliter, vt de P. Clodio, quem omnium audaciſsimum fuiſſe conſtabat. Ne illud quidem prætermittam, non in tabulis modò æneis, ſed etiam in columnis inciſas eſſe leges, de tabulis dubium non eſt: quas etiam aliquot, in hunc vſque diem ſeruatas, ipſi vidimus. de columnis autem Cicero pro Balbo ſic: Cum Latinis omnibus fœdus ictum Sp. Caſsio, Poſtumo Geminio cos. quis ignorat? quod quidem nuper in columna ænea meminimus poſt Roſtra inciſum & perſcriptum fuiſſe. qua ipſa de re Liuius libro ſecundo ſic: Tantum ſua laude obſtitit famæ conſulis Marcius, vt, niſi fœdus cum Latinis, columna ænea inſculptum, monumento eſſet, ab Sp. Caſsio vno, quia collega abfuerat, ictum, Poſtumum bellum geſsiſſe cum Volcis, memoria ceſsiſſet. & Varro, vt apud Macrobium legimus, antiquiſsimam legem in columna ænea ſcripſit inciſam fuiſſe, cui mentio intercalaris adſcriberetur. nec deeſt Dionis in hiſtoria teſtimonium, qui libro quadrageſimoprimo, columnas, quibus inciſæ leges legerentur, de cælo tactas memoriæ prodidit. Scripta iam lege, promulgata, perlata, in æs inciſa, (his enim quaſi gradibus ad id, quod in lege vltimum ac ſummum eſt, peruenimus) vnum reſtat, vt, vbi cuſtodienda reponeretur, oſtendamus. Scire igitur oportet, non eandem legum omnium fuiſſe rationem, ſed aliquot, maximéque tabulis æneis inciſas, in publico proponi ſolitas, vt oculis ciuium paterent. quod exempla demonſtrant: quæ verò æneas in tabulas eſſent inciſæ, eas ad ærarium delatas, quo ſcilicet & ſenatus conſulta. ibi cum publicis pecuniis, omniúmque publicarum rationum libris conditæ aſſeruabantur. erat autem Aerarium, tum aliorum, tum maximè Feſti, Macrobij, & Plutarchi in problematibus teſtimonio, in Saturni Opiſque templo: templum autem in vico Iugario, ad Capitolij radices. vnde ſepties millies H-S, à Cæſare dictatore depoſitum, poſt illius interitum M. Antonius conſul abſtulit. etſi tantum Opis in Philippica prima & ſecunda, vbi hac de re Cicero loquitur, mentio fit: puto, quod duabus cellis ſimulacra Opis & Saturni ſeparatim dedicata colerentur, & ad Opis cellam propius, quàm ad Saturni, eam pecuniam Cæſar locaſſet. primis tamen Reipub. temporibus legem Iciliam in templo Dianæ, quod in Auentino monte fuit, repoſitam eſſe, legimus in hiſtoria Dionyſij. Quæ ad rationem perferendæ legis attinerent, quæ ferè ponderis alicuius eſſe viderentur: omnia, vt arbitramur, perſecuti ſumus. nam, in quo differrent legum ferendarum comitia à ceteris comitiis, vt de magiſtratu creando, de reo iudicando, quia conuenire magis in librum de Comitiis hæc tractatio videtur, qui poſt hunc de Legibus exibit, hic omittimus. Locum ferendæ legis interdum Prata Flaminia, qui poſtea Circus Flaminius dictus eſt, interdum etiam Lucum Petelinum, quandoque Capitolium, ſed plerunque Forum, aut Campum Martium fuiſſe legimus. de Pratis Flaminiis, Luco Petilino, Capitolio, Liuius teſtis eſt: de Foro, declarant illa pro C. Rabirio Poſtumo: Si lex ferretur, conuolaretis ad Roſtra. erant enim Roſtra in foro. dixit autem, Conuolaretis ad Roſtra, cùm hoc intelligeret, vt inde legem diſſuaderetis. & apertè in oratione prima in Antonium, & in v. & pro domo, & vbi non? de Campo, inde cõſtat, quod, cùm leges centuriatis comitiis ſæpè latæ ſint, centuriata porrò comitia in Campo eſſe habita, omnes hiſtoriæ narrent: manifeſtè ſequitur, vt leges centuriatis comitiis latæ, in campo latæ ſint. Hic oritur alia conſideratio, loco ne ſacro, an profano ferretur. Sacro potius, quàm profano, crediderim: primùm, quod in Roſtris, qui locus erat auguratus, Templumque dicebatur, ſæpè à magiſtratu ferretur: itaque pro Sextio, Princeps, inquit, rogationis Q. Fabricius templum aliquanto ante lucem occupauit. occuparat enim, vt legem ferret. quod illa verba pro Milone declarant: Potuitne Fabricio, viro optimo, cùm de reditu meo legem ferret, pulſo? occuparat autem Roſtra, non templum alicui deo ſacrum: quod ipſe Cicero declarat infrà, in eadem pro Sextio, ſubiungens, Tri-

bunos

bunos pleb. ferro è Roſtris à Clodio pulſos, Fabricium intelligens. ſed clariſsime in Vatinium his verbis: Cum L. Vettium indicem in Roſtris, in illo, inquam, augurato templo ac loco collocaris. & Liuius libro 8. Naues, inquit, Antiatium partim in oaualia Romæ ſubductæ, partim incenſæ: Roſtríſque earum ſuggeſtum in foro exſtructum adornari placuit: Roſtráque id templum appellatú. Altera eſt ratio, quod leges à P. Clodio tribuno pleb. in templo Caſtoris latas inuenio. quod indicat illud in Piſonem: Eodem in templo, eodem & loci veſtigio, & temporis, arbitria oon mei ſolum, ſed patriæ funeris abſtuliſti. ſic enim interpretor illud, Eodem in tēplo. quo in templo legem de mea pernicie tulerat Clodius, eodem in templo de Macedonia tibi tradenda ſtatim legem tulit: quam tu prouinciam ad arbitriũ tuum pro meo funere, quod idem funus patriæ fuit, ipſe pactus eras. itaque prouinciam lege traditam, quaſi præmium à Clodio debitum abſtuliſti. & apertius in oratione pro domo ſua: Cum arma, inquit, in ædem Caſtoris comportabas, nihil aliud, niſi, vti ne quid per vim agi poſſet, machinabare. In libris autem de Inuentione, Flaminium, inquit, eum qui conſul Rempub. male geſsit bello Punico ſecundo, legem agrariam per ſeditionem ad populum ferentem, pater ſuus de templo deduxit. acceſsitur maieſtatis. & apud Liuium, ante quàm Roſtra in foro exſtructa eſſent, de tribunis pleb. legum rogandarum cauſſa in templum coeuntibus, non ſemel mentionem fieri videmus. Ferebat ergo magiſtratus legem in templo: ferebat ſuffragia de lege populus circa templum. locum enim tantæ multitudini vllo in templo fuiſſe, credibile non eſt. cum verò lex à magiſtratu ferretur, eodem in templo alios quoque magiſtratus affuiſſe, eos nimirum, qui cum magiſtratu legem ferente conſentirent, legimus in oratione in Vatinium: Quæ quidem leges, inquit, anno poſt ſedentibus in templo duobus oon conſulibus, ſed proditoribus huius ciuitatis, ac peſtibus, voa cum auſpiciis, cum interceſsionibus, cum omni iure publico conflagrauerunt. Oſtendi latam in templo legem, cùm in foro ferebatur, hoc eſt, tributis comitiis. quid cum in campo, centuriatis? tum in templis deorum non exiſtimo, quæ in campo nulla fuiſſe legimus: quo tamē in loco à magiſtratu ferretur, eum locum ante auguratum fuiſſe crediderim. nam, ſi tributis comitiis ſemper in templo, cur centuriatis, quę maiorum rerum cauſſa habebantur, profano in loco lex ferretur? ſed fortaſſe videri poſsit infirma coniectura. addamus exemplum, vt dubia res teſtimonio probetur. Liuius igitur libro tertio: Tribuni, inquit, vt impediendæ rei nulla ſpes erat, de proferendo exercitu agere, eò magis, quod & augures iuſſos adeſſe ad lacum Regillum, fama exierat, locúmque inaugurari, vbi auſpicato cũ populo agi poſſet: vt, quicquid Romæ vi tribunicia rogatum eſſet, id comitiis ibi abrogaretur. Inter leges autem, quæ in foro, & eas quæ in campo ferrentur, dixi iam hoc interfuiſſe, quod in foro tributis comitiis ferrentur, in campo comitiis centuriatis. nunc adiungo, primum illud, centuriatis comitiis eas eſſe latas, quæ è S. C. ferebantur: deinde illud, quæ centuriatis comitiis ferrentur, eas, ſi è S. C. oon ferrentur, patribus quidem auctoribus ſemper eſſe latas. quod oon à primis Reipub. temporibus, ſed tantùm poſt Publilij Philonis dictaturam obſeruatum eſt. hunc enim dictatorem legem tuliſſe, vt legum, quæ comitiis centuriatis ferrentur, ante latum ſuffragium patres auctores fierent, ſcribit Liuius libro octauo, quo ſignificatur, non omnes antea leges, quæ centuriatis comitiis ferrentur, è Senatuſconſulto, aut patribus auctoribus eſſe latas. quod ſi factum nunquam antea non erat, conſuetudine ſeruata, quæ in Numa rege creando eſt inducta, vt ſcilicet, antequam populus ſuffragium iniret, patres in incertum comitiorum euentum auctores fierent: Publilius in plebem propenſus, quia plebeiæ gentis erat, quod ſenatui liberum erat, id neceſſariũ fecit, quódque more factum erat, id vt lege fieret, ſua lege ſanxit. Neque verò, quod ait Liuius, Patres auctores fierent, ex plano, patres Senatuſconſultũ probarent. fiebant enim de re & relata, & diſputata S. C. quid porrò referri & diſputari opus erat id, quod omnino probari à ſenatu Publilia lex iuberet? nam de quo fit S. C. id eiuſmodi eſt, vt improbari & abiici potuerit: eſt autem & probatum & acceptum, quia maior pars ſenatus ita ſenſerit. at in hoc non, vtrum vis licere, neque plurium ſenatorum voluntatem ſpectari, Publilius voluit, ſed, quaſi ab vniuerſo ſenatu iam probatum eſſet, ita, vellent nollent, patres auctores eſſe. Ergo ſic exiſtimare debemus, quæ leges centuriatis comitiis ferrentur, eas poſt legem Publiliam aut è Senatuſconſulto, aut certe patribus auctoribus eſſe latas: quæ verò ante legem Publiliam centuriatis comitiis latæ erant, aliàs è Senatuſconſulto, alias ſine S. C. patribus tamen auctoribus, alias neque è S. C. neque patribus auctoribus. Nihil ne igitur interfuit, dicet aliquis, inter leges, quæ patribus auctoribus: & eas, quæ è Senatuſconſulto ferrentur? nihil, mea ſententia, ante legem Publiliam. nam ſiue è Senatuſconſulto, ſiue patribus auctoribus ferrentur, è ſenatus voluntate ferebantur. poſt legem autem Publiliam multum inter huiuſmodi leges interfuit, atq; adeò tantum, quantum inter ſecundam & aduerſam voluntatem intereſt. nam ſecunda ſenatus voluntate ferebantur eæ leges, quæ S. C. probatæ iam erant: aduerſa verò nonnunquam eæ, quarum patres auctores fiebant. probabant enim inuiti, lege coacti. itaque honorificentius habebatur id, quod è S. C. centuriatis comitiis latum eſſet, quàm id, quod iiſdem comitiis patribus auctoribus. ſed extremis Reipub. temporibus nullam legem centuriatis comitiis ſine S. C. patribus auctoribus latam inuenio; permultas autem è S. C. iiſdem comitiis: ſiue quod abrogata ſit Publilia lex: ſiue, quod cum idem Publilius eodem tempore, poſtea quàm Q. Hortenſius dictator legem tuliſſet, vt eo iure quod plebs ſtatuiſſet, omnes Quirites tenerentur, nihil attinuit patres auctores de eo fieri, quo, vel ſi auctores ipſi non fierent, tamen omnes ciues æquè tenerentur. itaque magiſtratus aut è S. C. centuriatis comitiis, aut ſi ſenatus diſſentiret, tributis leges tulerunt; (quamquam & leges multæ tributis comitiis ex S. C. latæ ſunt) cum duabus legibus, Publilia, & Hortenſia, eandem vim haberent leges tributis comitiis latæ, quam habuerunt antea leges eæ, quæ centuriatis comitiis, patribus auctoribus, latæ erant non enim, quod ait Cicero Philippica 10. Legem Panſa comitiis centuriatis ex auctoritate noſtra laturus eſt: eo ſenſu dictum exiſtimo, quod eam legem patribus auctoribus Panſa laturus eſſet; ſed, ex auctoritate noſtra, ex plano, è S. C. loquitur enim de Cæſaris actis: quæ lege confirmari & ſanciri, ſenatus cupiebat. cum porrò cuperet, nimirum S. C. potius, quàm alia quauis ratione, declararet. quod ſi cui, auctoritatem ſenatus pro S. C. vſurpari, nouum eſt: nihil errabit, ſi, vt de Latinè loquendi conſuetudine rectè iudicare poſsit, Ciceronis libros diligenter euoluerit. Hic fortaſſe quæretur, ante Publiliam legem omnéſne leges, quas ſenatus, ſiue centuriatis, ſiue tributis comitiis, ferri cuperet, ferrentur è S. C. an verò aliæ è S. C. aliæ verò ſine S. C. tantum patribus auctoribus. Vtrumq; factum eſt. nam neque omnes è S. C. neque

omnes

omnes patribus auctoribus latæ ſunt. de latis è S. C. teſtimonium res non deſiderat: exemplorum enim piena ſunt omnia. patribus autem auctoribus minus quidem multæ, ſed aliquot tamen latæ ſunt, vt Petilia de ambitu; à tribuno pl. tributis comitiis lata, de qua Liuius libro ſeptimo. Quæretur etiam, (pergam enim dubitando, quo non ſolum veterum librorum obſeruatio, ſed ipſa me coniectura ducit) vtrum centuriatis comitiis leges à maiore tantum magiſtratu, an etiam à minore ferrentur. faciamus quod oratores ſolent: qui cum teſtibus rem probare non poſſunt, argumentantur à ſimili, & hoc genere ſæpe fidem faciunt. item nos, cum, centuriatis comitiis à minore magiſtratu leges latæ ſint, nec ne, affirmare non poſsimus, quia neutrum ab antiquis traditum eſt, ſimilitudinem ſequemur, & quod in creandis magiſtratibus fieri ſolitum eſt, idem in ferendis legibus obſeruatum eſſe dicemus. nam ſi creandis magiſtratibus centuriata comitia nunquam, niſi à maiore magiſtratu, habita ſunt: itidem, ferendis legibus nunquam, niſi à maiore, eſſe habita, conſentaneum eſt. illud autem eſt: eſſe igitur & hoc dicemus. neque enim, cur non ſit, aut ratio ſuadet, aut exempla demonſtrãt. De legum tempore, quæ notauimus, hæc ſunt: neque omnibus diebus licuiſſe legem ferri, neque, quibus liceret, per omnes horas. licebat faſtis tantum diebus: nefaſtis non licebat. nec verò faſtis omnibus, ſed comitialibus duntaxat. comitialibus autem ita licebat, ſi nemo de cælo ſeruaret. quæ duabus legibus, Aelia, & Fuſia, ſancita erant. id annis prope centum ante Ciceronis ætatem, vt ſcripſit ipſe in oratione in Piſonẽ, inſtitutum, ad extrema fere manſit Reipub. tempora. Piſone autem & Gabinio coſ. P. Clodius tribunus pleb. Ciceronis ac bonarum partium inimicus, vt armaret immoderata licentia tribuniciam poteſtatem, dierum diſcrimẽ, & ſuſpiciorum impedimenta ſuſtulit. neque enim tantum, vt omnibus plane faſtis ferri lex poſſet, verum etiam, ne quis per eos dies, quibus cum populo liceret agi, de cælo ſeruaret, rogationem tulit. idq; poſtea ſeruatum eſſe, videntur ilis ſignificare, quæ ſcripta ſunt in oratione de prouinciis: Aut ſtatuendum vobis eſt, legem Aeliam manere, legem Fuſiam non eſſe abrogatam, non omnibus faſtis legem ferri licere, cum lex feratur, de cælo ſeruari, obnunciari, intercedi licere. Ergo, ante legem Clodiam, non omnibus, ſed faſtis; non omnibus faſtis, ſed comitialibus; nec comitialibus, ſi quis de cælo ſeruaret, ius ferendæ legis erat: poſt legem Clodiam, non omnibus quidem diebus, ſed omnibus tamen faſtis, quod ante non licuerat, etiam ſi de cælo ſeruaretur, ferri lex potuit. Opinor etiam qui dies Religioſi vocabantur, quorum in numero Atri erant, iis non potuiſſe legem ferri: de quibus hęc legimus in Feſto: Dies religioſi, quibus, niſi quod neceſſe eſt, nefas haberetur facere: quales ſunt ſex & triginta, Atri qui appellantur, & Alienſis, atq; ij, quibus mundus patet. Allienſem autem diem, quam Feſtus non nominat, xv. Kal. Sext. fuiſſe, Liuius docet libro ſexto, idémque ſubiungit, religioſum diem fuiſſe poſtridie etiam Idus Quinct. cui Gellius libro quinto capite decimoſeptimo, Macrobius libro primo Satur. aſſentiuntur: ex quibus & id cognoſcitur, quod Varro quoque libro quinto, & Feſtus docent, Liuiúſque ſignificat, dies poſtridie omnes Kalendas, Nonas, Idus atros eſſe habitos, vt neque prœliares, neque puri, neque comitiales eſſent. itaque, quod ad Kalendas attinet, legitur illud Afranij apud Nonium: Septembris heri Kalendæ, hodie ater dies. quòd ſi dies atri comitiales non ſunt, ergo diebus atris ferri legem non licuit. Dies autem, quibus mundus patebat, alio loco Feſtus nominat, & ait fuiſſe, poſtridie Volcanalia, tertio Nonas Octobris, ſexto Idus Nouembris: & poſtridie Volcanalia fuit nono Kalendas Septembris: vt apparet in Kalendalio Romano. His adduntur dies, quibus penus patebat: de quo ſic Feſtus: Penus vocatur locus intimus in æde Veſtæ, tegetibus ſeptus, (ſic enim fortaſſe legendum) qui certis diebus circa Veſtalia aperitur. ij dies religioſi habentur. Vitatos etiam à pleriſque, vt ominis aduerſi, 4. Kalendas, Nonas, Idus: Gellius, & Macrobius, tradidere. quanquam vnius Gellij mihi quidem ſufficit auctoritas: à quo Macrobium, & in hoc loco, & alibi totidem verbis eadem ſumpſiſſe conſtat. Diebus autem religioſis exercitum conſcribere, legiones educere, manus cum hoſte conſerere, ſponſalia inire, peregre proficiſci, denique publicæ vel priuatæ rei quidquam moliri non licuit: quod his diebus aduerſus rerum exitus conſecutus eſſet. De diebus hæc. Horæ verò, quibus agi cum populo poſſet, omnes erant intra ortum ſolis, & occaſum; reliquis non licebat. ante primam enim horam nihil agi licuiſſe cum populo, cum ſit Dio in extremo lib. 39. non explano, ante primam horam Romani diei, cuius initium à media nocte ſumebatur, ſed ante lucem, ante auroram. quod ipſe quoque Dio ſic interpretatur, his verbis: ὁ Γάλβας ὁ Σέργιος πρόφασι καὶ ὑπὸ νύκτα ἔτι στρατηγῶν τὴν ψηφοφορίαν ἔδωκε· καὶ περ οὐκ ἐξὸν ἐκ τῶν νόμων, πρὶν πρώτην ὥραν γενέσθαι, ἐν τῷ δήμῳ τι χρηματισθῆναι. Quòd ſi non ante primam, ſequitur vt nec poſt extremam, id eſt eam, quæ diem claudit, agi cum populo licuerit: ſiquidem neque veſpertina S.C. rata fuiſſe, neque prætori vrb. ius dicere poſt ſolis occaſum licuiſſe, traditum eſt à Cicerone in Philippica 3. & à Cenſorino de die natali. ſicut igitur non omnibus diebus ferre legem licebat, ita nec omnibus horis: quibus autem horis, iis ita licebat, ſi neque fulgeret Iupiter, neque tonaret. Nunc de cauſſis agamus: quæ ipſa quoq; noſtri promiſſi pars eſt. A corruptis moribus manaſſe leges, nemini dubium eſt. nam vbi continenter & ſobrie viuitur, vbi colitur pietas, vbi iuſtitiæ locus eſt: quorſum ibi lex feratur? nec ſanis corporibus quæſita medicina eſt: nec, qui leniter & ſedato curſu amnes fluerent, ſed incitatis, extráq; ripas diffluentibus aggeres obiecti. ac vetuſtiſsimi mortalium, prorſus omnem vim, atque omnem luxum ignorantes, tranquillam vitam, ipſa natura duce, viuebant. poſt erupit iniuria; & quod quiſque potuit, id quiſque velle, neglecta ratione, cœpit. tunc neceſſariò leges latæ, & iniecta licentiæ quaſi frena; quæ ſi quis rectè agere ſua ſponte nollet, eum pœnæ metu in officio continerent. itaque conſeruandæ augendæque ciuitatis cauſſa, & vt eſſet bene viuendi norma, legem inuentam, manifeſte cognoſcitur. neque minus ad hunc finem ſpectarunt, quæ de religione, quam quæ de bello leges latæ ſunt. quæſita pietas in deos videtur, quæſita populo voluptas, vt in ludis: omnia tamen ad publicam vtilitatem referebãtur. Cuius autem legis vitioſa ac turpis origo ſit: ea lex nominanda non eſt. nam legis cauſſa iuſtitia, & lex ipſa iuſta ac ſancta debet eſſe. inde enim publicum exoritur commodum. publicum dico, & quo munitur imperium aduerſus hoſtilem vim, & quo priuati ciues, ſua quiſq; bona, ſuum quiſque ius, aduerſus priuatorum iniurias tuentur. quòd ſi hoc in omni bene inſtituta ciuitate, multo magis agnoſcitur in Republica Romana: quæ dum optimis legibus paret, malas autem vel abrogat ſuffragiis populi, vel tollit Senatuſconſult. orbem terrarum pæne vniuerſum imperio cõprehendit. quæq; ciuitates aut malas leges habuerunt, aut bonis non recte ſunt vſæ: aliæ vi externa, aliæ domeſtica ſeditione

tione conciderunt. quod & apud veteres ſæpè accidiſſe legimus, & noſtra non ſemel tẽpeſtate vidimus. Supereſt de poteſtate legis. ea, quæritur, primũ vtrum maxima, deinde, ſi maxima, vtrum perpetua. quod pro noſtra conſuetudine breuiter oſtendemus. Erat in lege ſumma vis, non ſolum, quia, quod erat lege ſancitum, Quirites omnes tenebantur, quod tribus legibus, vna conſulari Valeria Horatia, duabus dictatoriis, Publilia, & Hortenſia, ſancitum ſuprà diximus, (paucas tamen excipio, quibus non omnes plane ciues obſtringebantur: quo de genere fuiſſe legem de repetundis, iam oſtendimus: lata enim eſt poſt illas tres, conſularem vnam, dictatorias duas, à nobis proxime nominatas: &, quodcunque poſtremum populus iuſsit, id ius ratúmque eſſe x II. Tabul. lege ſancitum eſt) verum etiam, quia non, vt prætoris edictum, item lex annuo ſpatio terminabatur, ſed vigebat vſque dum alia lege abrogaretur. abrogari verò omnes licuit, præter Sacratas: quæ violatæ ſæpè, abrogatæ nunquam ſunt. abroganti verò non eadem, quæ violanti legem pœna ſancitur. ceteræ leges & abrogari omnes potuerunt, & abrogatæ multæ ſunt. tametſi nulla lata lex eſt, quæ ipſa ſe contra abrogationem quaſi ſanctionis ſepimento non munierit, graui pœna, mulctáve ei, qui abrogaſſet, irrogata. at multi multas abrogarunt, neque tamen vllam propterea ſubiere pœnam. Dixi iam, plus fuiſſe poteſtatis in eo, quod poſtremũ populus iuſsiſſet, quàm in eo, quod antea iuſſerat: id lege x II. Tabul. ſancitum eſſe. iuſſum autem populi & ſuffragia fuerunt, quibus abrogabantur leges. itaque, non quid antea populo placuiſſet, ſed quid ei poſtremum placeret, ſpectari ſolebat. ſenſit autem in hoc genere populus non ſemper è Repub. nam quemadmodum ſæpe malas leges bonus populus, ſic interdum bonas malus abrogauit. à ſenatu verò nunquam lex vlla, niſi Reipu. cauſſa ſublata eſt, vt, cum Appuleiæ, Mario conſule referente, S.C. damnatæ ſunt, quod ab hoſte Reipub. L. Apuleio Saturnino rogatæ eſſent: aut, cum Liuiæ conſilio Philippi conſulis ſublatæ, quia contra auſpicia, quæ ſeruari lex Aelia iubebat, à M. Liuio Druſo latæ iudicarentur. erant enim quatuor omnino genera, (vt ipſa ferè Ciceronis verba vſurpem, quæ ſunt in oratione pro C. Cornelio) quibus per ſenatum more maiorum ſtatueretur aliquid de legibus: vnũ eiuſmodi, placere legem abrogari, vt Q. Cæcilio, M. Iunio coſ. quæ leges rem militarem impedirent, vt abrogarentur. atque hoc genere non abrogabat legem ſenatus, (nam abrogare proprie populus dicebatur) ſed, vt abrogaretur, ſtatuebat. Alterum genus erat: quæ lex lata eſſe diceretur, ea non videri populum teneri, vt L. Marcio, Sex. Iulio coſ. de legibus Liuiis: quæ vt vno S.C. tollerentur, Philippus conſul, Liuij inimicus, obtinuit à ſenatu. ideo autem, huiuſmodi legibus non videri populum teneri, ſenatus decernebat, quia, contra auſpicia latas eſſe, augures monuiſſent. Tanta Romæ fuit in auguribus auctoritas. de quibus libro II. de legibus hæc à Cicerone ſcripta legimus: Quid religioſius, quàm cum populo, cum plebe agendi ius aut dare, aut non dare? quid, leges, non iure rogatas, tollere? nihil domi, nihil militiæ, per magiſtratus geſtum, ſine augurũ auctoritate poſſe cuiquam probari? quæ ipſa, & alia, in libro de Religione tractabimus. Tertium, de legum derogationibus. quo de genere perſæpe S.C. fiunt, vt de lege Calpurnia de ambitu, quæ derogaretur. Quartum genus, quod ea Ciceronis oratio mutila admodum eſt, neque in ipſa, neque in Pediano interprete, ac ne alibi quidem, quod ſciam, inuenitur. me tamen in eam partem coniectura ducit, vt exiſtimem, cum aliquem ſenatus hoſtem iudicaret, ſimul, vt eius quoque leges, quæ quidem aduerſus Rempub. eſſent, tollerentur, eodem S.C. aut alio proaime facto, iudicaſſe. quarum enim maxime legum cauſſa pernicioſus patriæ ciuis damnatus ſit, & à Repub. remotus: eas ipſas leges in Rep. non hæſiſſe, ſed abiectas illicò eſſe, etiam ſi ab hiſtoria non prodatur, veri tamen ſimillimum eſt. qnale fuit, quod de legibus Saturnini proximè, & de legibus M. Antonij in prima huius libri parte diximus. Recte igitur ſemper, & iuſtiſsime ſenatus. A populo verò, aut ab iis, qui mercede conducti ſpeciem quandam populi præ ſe ferebant, temeritate potius aut fraude, quam conſilio, aut ratione, ſalutares ciuitati leges nonnunquam abrogatæ ſunt, vt, rogante P. Clodio tribuno pl. Aelia de auſpiciis, Fuſia de diebus comitialibus. Poſtremum illud eſt, cum, verbo quidem, neque à ſenatu, neque à populo, tacito autem omnium conſenſu per deſuetudinem leges abrogabantur. id quod & Iulianus iuriſconſultus notauit. Erat igitur in lege vis non ſolum maxima, quod Cicero in Philippica II. ſatis planè narrat, cum ait: In publicis actis nihil eſt lege grauius: verum etiam perpetua: ſiquidem vetuſtate neque tollebatur lex, vt edictum: neque debilitabatur, vt S.C. niſi ſi leges eſſent eiuſmodi, vt Reipub. minimum conſulere viderentur. nam has contrario vſu non ſolum debilitatas, verum etiam plane exſtinctas; neque damnatum eſſe quemquam, quia feciſſet aduerſus eam legem, quæ iam exerceri deſiiſſet, ſatis cõſtare video. Leges autem multæ, quamdiu Reſpub. ſtetit, perpetuo iure valuerunt, cum, ipſo libertatis initio, à primis conſulibus, ac iam ante à primis regibus latæ eſſent. quibus ego de legibus loquor, cum perpetuam vim legi tribuo. nam pernicioſas leges, nec iure rogatas, non perpetuo iure eſſe, ſed tolli quàm primum vtile eſt: cuiuſmodi multæ S.C. ſublatæ ſunt. populus autem, quem ſæpe à Reipub. commodo malæ rationes auerterent, rectam diiudicandis legibus normam non agnouit, ſed vtiles ſæpe abrogauit, ſæpe ſciuit inutiles. Illud tamen, quia pertinet ad abrogandi rationem, quod in Feſto Pompeio notaui, non omittam: in ſanctione legum adſcribi ſolitum, ne per Saturam abrogari derogariue liceret. erat enim Satura, lex multis aliis conferta legibus, accepto nomine à genere cibi ex variis rebus condito. quod apud Diomedẽ grammaticum ſcriptum eſt. id autem eo placuit in ſanctione adſcribi, quia in lege, multis legibus permixta & confuſa, ſubeſſe fraus, quæ populum falleret, facile poterat: at in ſimplici lege, ſi de abrogando derogandóve populus rogabatur, non difficile erat, id, quo derogabatur, quale eſſet, intelligere. Addam & illud, fractam eſſe legis vim, non modò cum alia lege nominatim abrogaretur, ſed etiam, cum, non omnino tota, ſed eius pars lege poſterius lata tolleretur: quod, Derogare, dicebatur: aut, cum nulla ſuperioris legis mentione facta, aliquid ei contrarium poſteriore lege rogaretur: quod erat, Obrogare. atque, hoc quidem de genere, apud Liuium lib. 9. P. Sempronius tribunus pl. aduerſus Ap. Claudium cenſorem in concione ita diſputat: Ideo Aemiliæ potius legi paruerunt, quam illi antiquæ, quia hanc poſtremum populus iuſſerat, & quia, vbi duæ cõtrariæ leges ſunt, ſemper antiquæ abrogat noua. Eſt etiã in II. de Inuentione ita ſcriptũ: In duabus cõtrariis legibus, vtra poſterius lata ſit, conſiderare oportet. nam poſtrema quæq; grauiſsima eſt. Omnino, quod legis vim maximã fuiſſe diai, eò diai, non ſolum quia nihil eſſet lege grauius, & in publicis actis nihil obſeruaretur magis; verũ etiã quia legis ſentẽtia pertineret ad omnes ciues, & omnibus æqua iura deſcriberet: præſertim à quo tempore Q. Hortenſius dictator

&ator rogationem tulit, de qua iam mentionem fecimus, vt, quod plebs ſanxiſſet, eo Quirites omnes tenerentur. verumtamen duo genera legum excipio: alterum, quo non omnes ciues; alterum, quod omnes quidem, ſed diſpari iure comprehenderet. primum enim illud apud Ciceronem lib. 3. ad Atticum obſeruaui, quam legem aliquis tribunus pl. ferret, ea lege collegas eius obſtrictos minimè fuiſſe. deinde, vt omittam leges alias, quibus ſenatores tenebantur, ceteri autem erant ordines liberati: quam legem, ne quis iudicio circumueniretur, C. Gracchus tulit, eam pro plebe, non in plebem eſſe latam, declaratur in oratione pro Cluentio. poſteáque L. Sylla Felix, cum eius rei quæſtionem ſua lege conſtitueret, populum R. quem ab hoc genere liberum acceperat, alligare nouo quæſtionis genere auſus non eſt. ergo hac lege, quæ primum Sempronia fuit, de C. Gracchi latoris nomine: deinde Cornelia, poſteaquàm L. Sylla, lege lata, quæſtionem & ipſe eiuſdem rei conſtituit: qua deinde potius, quam Sempronia, eius generis iudicia ſunt adminiſtrata: hac, inquam, lege, vt eſt in oratione pro Cluentio, ſenatores, & ij qui magiſtratum geſſerant, ſoli tenebantur: vt, quemadmodum rectè agentibus plura præmia, ſic plura peccantibus iudiciorum pericula propoſita eſſent. Lege etiam Iulia de pecuniis repetundis equeſtrem ordinem non fuiſſe alligatum legimus in oratione pro Rabirio Poſtumo. In oratione verò pro Cluentio, quæ lex item de pecuniis repetundis nominatur, qua & ipſa præter ordinem ſenatorium nemo tenebatur, Iulia non fuit, vt ex temporum examinatione, quæ me ſæpe magnis erroribus expediuit, facile conieci. nam cum Iuliam de repetundis latam eſſe à C. Cæſare in primo conſulatu, notum ſit vel ex hiſtoria, vel è Ciceronis orationibus atque epiſtolis: orationem autem pro Cluentio annis aliquot ante Cæſaris conſulatum Cicero prætor habuerit: ſequitur, vt omnino, quod ad nomen attinet, diuerſæ leges fuerint. Quænam igitur fuit, dicet aliquis? Cornelia, L. Syllæ: ex qua multa in ſuam legem poſtea Cæſar tranſtulit. de qua ſic in ea pro Poſtumo: Si eſt hoc nouum in lege Iulia, ſicuti multa ſunt ſeuerius ſcripta, quàm in antiquis legibus, & ſanctius iudicata: ſanè etiam conſuetudo huius generis iudiciorum noua. ſin hoc totidem verbis tranſlatum caput eſt, quod fuit non modò in Cornelia, ſed etiam ante in lege Seruilia: per deos immortales, quid agimus, iudices, aut quem hunc morem nouorum iudiciorum in Rempub. inducimus? Reliquum eſt, vt de lege agamus, quæ omnes quidem ciues, diſſimili tamen condicione adſtringeret. at hoc quidem cum multis exemplis probare poſsim, vno contentus ero. Fuit igitur huius generis Tullia de ambitu: qua lege aliam plebi, aliam ſenatoribus irrogatam eſſe pœnam, conſtat ex oratione pro Murena.

LEGVM ROMANARVM ACCOMMODATA AD LITERARVM ORDINEM ENVMERATIO.

Quid autem in hoc legum ſyntagmate hac poſtrema editione præſtiterimus, docebit te epiſtola ad Lectorem, Præfationi adiuncta.

A

ACILIA Minutia, de pace Carthaginenſium. Tulere M. Acilius, & Qu. Minutius Tribuni plebis, Cornelio, Aelio COSS. Anno ab vrbe condita DLII. Veliéntne iuberéntne ſenatum decernere, vt cum Carthaginenſibus pax fieret? & quem eam pacem dare, quémq; ex Africa exercitus deportare iuberent? De pace, vti rogas, omnes tribus iuſſerunt: pacem dare P. Scipionem, eundem exercitus deportare. Liuius lib. 30.

Acilia, DE COLONIIS DEDVCENDIS. Tulit C. Acilius Tribun. pleb. Conelio, Minutio COSS. Anno ab v. c. DLVI. Vt quinq; coloniæ in oram maritimam deducerentur: duæ ad oſtia fluminum Vulturni, Liternique: vna Puteolos, vna ad Caſtrum Salerni. his Buxentum adiectũ: tricenæ familiæ in ſingulas colonias iubebantur mitti. Liuius lib. 32.

Acilia REPETVNDARVM. Tulit eam M. Acilius Glabrio, pater eius qui Verris in cauſſa Prętor fuit, & cum C. Calpurnio Piſone poſt biennium conſulatum geſſit: quæ ab eo in Tribunatu plebis lata eſt, vt vult Manutius. Vt repetundarum cauſſa vna actione abſolueretur: id eſt, vt neque reum comperendinari, neque cauſſam ampliari liceret. Item vt qui accuſatores conſtituti eſſent, poteſtatem haberent literas & publicas & priuatas conquirendi, obſignandi, deportandi. Cicer. Verrin. 2. & 3. & in ſecundam Aſconius.

AEBVTIA, DE LEGIBVS. Tulit Aebutius Tribunus pleb. Vt duodecim Tab. capita, quę Reip. propter antiquitatem obſoletáſque res inutilia eſſent, abrogarentur: ſolæ legis actiones Centumuiraliũ cauſſarum manerent. Gellius lib. 16. cap. 10. Ludouicus Charondas de hac lege in fragmento quodam Romanæ antiquitatis ſic reperiri ait: L. Aebutius Tribunus pleb. vir popularis, legem tulit ad populum, vt XII. Tab. capita, quæ inutilia eſſent reip. tollerentur. Quæ lex multis contradicentibus tandem rogata eſt.

Aebutia LICINIA. Vide Licinia Aebutia.

AELIA, DE COLONIIS DEDVCENDIS. Tulit Q. Aelius Tubero Tribunus plebis, Cornelio, Sempronio COSS. Anno DLVIII. Vt Latinæ duæ coloniæ, vna in Brutios, altera in Thurinum agrum deducerentur. Liuius libro 34.

Aelia, DE COL. DED. Tulit idem. Vt in agrum Latiuum Thurinum colonię deducerẽtur. Liuius lib. 35.

AELIA, DE comitiis. Tulit Q. Aelius COS. cum M. Iunio, Anno DXXCVI. vt vult Hotomanus: à Tribuno tamen plebis latam contendit Manutius, vt & Fuſiam, tum & ex Aelia gente, neminem vnquam cõſulatum geſsiſſe. Et ſane teſtatur Sigonius eo anno Conſules fuiſſe A. Manlium cũ Q. Caſsio. Nec vero poſt interfectos Gracchos, vt vult Zaſius, & ante Punicũ bellum tertium lata eſt hæc lex. Tit. enim Gracchus Scæuola & Piſone Coſſ. poſt euerſam Carthaginẽ occiſus eſt. Et Cicero Orat. in Vatinium ſcribit leges Aeliam & Fuſiam in Gracchorũ ferocitate vixiſſe. Huius autem Aeliæ legis hæc ſunt capita: Vt quoties cum populo ageretur, augures de cælo ſeruarent, magiſtratus & obnunciandi, id eſt denunciandi agi per Iouem non licere, & legiſlationi intercedendi poteſtatem haberent. Nam cum lex ferretur, Augures de cælo ſeruabant: magiſtratus, ſi quid obſeruatũ erat, quo impediri comitia poſſent, nunciabant. Cic. in Piſoniana, vbi centũ ante Piſonis & Gabinij conſulatum annis latam hanc fuiſſe legem ſcribit, oratoriè & ſuo more. Mẽtio eſt apud omnes frequentiſsima.

AELIA Sanctia, quæ nominatur in Topicis Ciceronis, inducenda eſt, auctoribus antiquis libris, ſententiáque ipſa & hiſtoriæ veritate poſtulante. Idque iampridem interpretum nonnulli docuerunt.

AELIA SENTIA, de teſtamẽtis. Tulere Sex. Aelius, C. Sentius COSS. An. DCCLVI. Auguſti temporibus. Vt qui ſerui pœnæ cauſſa vincti à domino, quibúſve inuſtæ notæ fuerant, quíve propter noxam torti, nocentéſve inuenti, quíve traditi vt ferro aut cũ beſtiis depugnarent, quíve in cuſtodia fuiſſent, ij ſi manumitterentur, nõ ciues Ro. ſed dedititiorũ numero eſſent: id eſt, vt ne connubium, neque cõmercium, neq; teſtamenti factionem haberent. Vt minorem triginta annorũ ſeruum vindicta aut teſtamento, niſi cauſſa apud conſilium probata, manumittere non liceret. Ne dominus annis viginti minor, ſeruum, niſi cauſſa apud cõſilium probata, manumitteret. Vt ſeruus ab eo domino qui ſoluendo nõ eſt, teſtamento liber eſſe iuſſus, & heres inſtitutus, & ſi minor ſit triginta annis, vel in ea cauſſa, vt dedititius fieri debeat, ciuis Ro. & heres ſit; ſi tamen alius ex eo teſtamento nemo heres ſit. Quòd ſi duo pluréſve liberi heredéſve eſſe iuſsi ſunt, primo loco ſcriptus liber & heres ſit. Vt ſi patronus libertum inopem non aluerit, primùm libertatis cauſſa impoſitis, tam ipſe, quàm is ad quẽ ea res pertinebit, mulctetur: dein ipſius hereditate, tum ipſe tũ ipſius liberi priuentur, niſi heres inſtitutus ſit. poſtremò à bonorum poſſeſsione remoueatur, præterquam ſecundum tabulas. NE domina in manumittendo ſeruo ſeruáve legem ei de contrahendo matrimonio, quæ ciuis Rom. libertatem imminuat, imponat: ſi ſecus faxit, ad eius legitimam hereditatem ne admittatur. Vlpianus titulo primo Inſtit. & Iuſtinianus Inſtitu. quib. ex cauſ. manum. non lic. item Iulianus l. qui ſoluendo. quadrageſima ſecunda, Paulus l. ſi is qui. 55. l. 57. l. qui ſoluẽdo. 60. l. ſi non lex. 83. D. de heredibus inſtitu. l. ſciendum. 70. D. de verborum ſignific. leg. prius Cod. qui manum. non poſſ. l. tertia §. 2. D. de ſuis & legit. l. ſi patronus

trigeſimatertia, D. de bon. liber. Refertur & hoc huius legis caput, Vt ſi eſſet donatio ſacta inter virum & vxorem, maritúſque re nondum tradita, vita exceſsiſſet, ne mulier rei vindicationem poſt obitum mariti haberet, ſed tantummodo exceptionem, ſi noo poſsideret contra petitores, vt habetur in Authent. Conſtitut. 161. vbi etiam addit Imperator, Rempublicam haoc legem à corpore legum ſuarum ablegaſſe.

AELIA, de Statilio. Tulit C. Aelius Tribun. pleb. qua dsmnstus eſt Stennius Statilius Lucsnus, quòd Thurinos infeſtsſſet. Plinius lib. 34. cap. 6.

AEMILIA CIBARIA. Tulit M. Aemilius Lepidus COS. cum Qu. Lutatio Catulo, Anno DCLXXV. Hac non ſumptus cœnarum, ſed ciborum genus & modus præfinitus eſt. Gellius libri ſecundi cap. 24. Macrobius Saturn. libr. 3. cap. 17. Plinius lib. 8. cap. 57. Sorices & ipſos hieme condi auctor eſt Nigidius, ſicut glires, quos Cenſoriæ leges, princepſque M. Scaurus in conſulstu, nó alio modo cœnis ademere, quam conchylia, aut ex alio orbe s ductas aues.

Aemilia, DE CENSVRA. Tulit Msm. Aemilius Dictator, Anno CCCXX. Ne cenſura quæ vſque eò quinquennalis fuerat, plus quàm annus sc ſemeſtris eſſet. Liuius libro quarto, & 9. Huius etiam meminit Feneſtella cap. 17. de cenſorib. latamque ſcribit Iulio Virgilio, M. Appio Coſs. corruptè tamen, ſi Liuij chronologiam exacte conſideres.

ALLIENA, DE TERMINIS. Tulit. Eius hoc caput legitur in libro De agrorum conditionibus valde corruptum: ſed ex Roſcia, qnsm ſuo loco deſeribemus, ſic caſtigat eam Hotomanus: Quæ colonia hac lege deducta, quódve municipiũ conſtitutũ erit, qui limites decumsni, quæcunque foſſæ in eo agro erunt: qui ager hac lege datus aſsignatus erit, nequis eos limites decumanos obſepito, néve quod in eis immolitum, néve quid ibi poſitum habeto, néve eos arato, néve eas ſoſſas obturato, néve quis ſepito, quo minus ſuo itinere aqna ire fluere poſsit. Si quis aduerſus ea quid ſecerit, in res ſingulas quotieſcunque ſecerit, HS IIII. colonis, municipibúſve iis in quorum agro id ſactum erit, dare damnas eſto: pecuniæ qui volet petitio hac lege eſto.

AMPIA LABIENA, de Cn. Pompeio. Tulere T. Ampius, T. Labienus Tribuni pleb. Metello, Aſranio COSS. Anno DCXCIII. Vt Cn. Pompeius victor ex Aſia ludis Circenſibus corona aurea & omoi cultu triumphantium vteretur; ſcenicis autem prætexta coronáque aures. Velleius lib. 2.

ANNARIA LEX dicebatur ab antiquis ea, qua finiuntur anni msgiſtrstus capiendi. Feſtus. vide VILLIA.

ANTIA SVMPTVARIA. Tulit Antius Reſtio. De ſumptu in conuiuia. &, Vt qui msgiſtratus eſſet, magiſtratúmve capturus eſſet, ne quò ad cœnam niſi ad eertas perſonas itaret. Gell. lib. 2. cap. 24. Macrobius lib. 3. csp. 17.

ANTISTIA, DE Satricanis. Tulit M. Antiſtius Trib. pleb. Foſtio (vt opinatur Hotom.) & Plautio COSS. Anno. DCXXXV. Vti Senatui de Satricsnis ciuibus Ro. ſententiæ ſerendæ ius eſſet. Liuius lib. 26.

ANTONIA IVDICIARIA. Tulit M. Antonius COS. cum C. Iulio, Anno DCCIX. Vt tertia iudicum decuria, è centurionibus, anteſignanis, alaudis, manipularibus fieret. Cicero Philipp. prima, & 5. Suetonius in Augulto: ex quo etiam intelligi poteſt hanc non ſuiſſe abrogatam, eum ille hoſtis iudicatus eſt, vt vult Zaſius. ſic enim ſcribit: Ad tres iudicum decurias quartam addidit ex Inferiore cenſu, quæ ducenariorum vocaretur, iudicarentque de leuioribus ſummis.

Antonia, DE DICTATVRA. Tulit idem Triumuir, R. P. C. Ne quis vllam ob cauſſam de Dictatore creando referret, néve Dictatutam oblatam acciperet. qui ſecus faxit, enm vt necare ins fáſque eſſet. Appia. Emphylion lib. tertio.

Antonia MAIESTATIS. Tulit idem III. vir: quæ damnatis de maieſtate, vt refert Manutius, prouocationem ad populum dabat. quod antea in vno perduellione, omnium de maieſtate criminum grauiſsimo, licebat.

Antonia, DE NOMINE MENSIS Iulij. Tulit idem. Vt qui menſis antea Quintilis vocsbatur, quòd à Martio qui priſcis temporibus primus ſuerat, quintus eſſet: is à C. Iulij Cæſaris nomine, Iulius deinceps diceretur: quòd hoc menſe ad quartum Idus Quintil. Iulius natus eſſet, Macrob. lib. Sat, 2. cap. 12.

Antonia, DE SVFFRAGIIS pop. Tulit L. Antonius: qua cum Caio Cæſare magiſtrstus partitus eſt. Cicero Philipp. 7.

Antonia, DE SACERDOTIIS. Tulit idem. Vt ius cooptandorum ſacerdotum à populo ad illorum collegium iterum transferretur. Dio lib. 37.

APPVLEIA, DE coloniis. Tulit L. Appuleins Saturninus Trib. pleb. C. Mario VI. L. Valerio COSS. Anno DCLIII. Vt in ſingulas colonias ternos ciues Romanos C. Marius facere poſſet. Cicero pro Balbo.

Appuleia AGRARIA. Tulit idem, eodem anno. Vt quem agrum C. Marius COSS. in Gallia pulſis Cimbris, in ditioné populi R. redegiſſet, is populo Rom. diuideretur, & ſi ita lex ſciuiſſet, intra diem quintum à ſingulis ſenatoribus in eam iursretur: qui non iuraſſet, ei mulcta pœns eſſet. Appianus libro De bello ciuili ptimo.

Appuleia MAIESTATIS. Tulit idem. Meminit Cice. lib. De oratore ſecundo, vbi de cauſſa Norbani loquitur, quem deſendit Antonius maieſtatis Appuleia lege poſtulstum: quod ſcilicet, ſeditione populi concitata, quod ad maieſtatem pertinuit, Q. Seruilium Cæpionem innocentem dsmnaſſet.

Appuleia, DE METELLO. Tulit idem. Vti Qu. Metello Numidico Conſuli, quòd legi ipſius Agrariæ, quæ intra quintum diem iurari in eam iubebst, non paruiſſet, aqua & igni interdiceretur. Appian. lib. De bello ciuili primo, Cicero pro Sextio, & pro Domo.

AQVILIA, DE DAMNO iniuria dato. Tulit C. Aquilius Gallus, Tribun. plebis: vti ſcribit Vlpianus l. prima D. ad leg. Aquil. ex quo plebiſcitum verius appellatur. Eius tria capita fuere, quorum primum & tertium his extat verbis: Qui ſeruum ſeruámve, alienum alienámve, quadrupedémve pecudem iniuria occiderit: quanti id in eo anno plurimi fuit, tantùm æs dare domino damnas eſto. Ceterarum rerum præter hominem & pecudem occiſos, ſi quis alteri damnum faxit, quod vſſerit, fregerit, ruperit iniuria: quanti ea res erit in diebus triginta proximis, tantum æs domino dare damnas eſto: Aduerſus inficiantem in duplum actio eſto. Hanc autem putat Hotomanus eſſe legem de qua Cicero in Bruto ſic loquitur, Atque eodem tépore accuſator de plebe L. Cæſidænus fuit, quem ego audiui iam ſenem, cum ab L. Sabelio mulctam lege Aquilia de iuſticia petiuiſſet. vult enim legi DAMNI INIVRIA: & mulctam intelligi, quanti plurimi æſtimationem. Animaduertendum etiam aliud præteres huiuſce legis caput fuiſſe, Vt ſi ſeruus ſciente domino noxam nocuiſſet, dominus ſuo nomine eius rei cauſſa teneretur, l. 2. D. de noxal. act.

ATERIA TARPEIA, DE MVLCTA. Tulere Sp. Tarpeius Montanus Capitolinus, A. Aterius COSS. Anno CCXCVIII. Vt omnibus msgiſtratibus mulctæ dicendæ ius eſſet, cum antea ſolis Conſulibus id liceret: ita tsmen ne vel duos boues, vel triginta oues excederet. Vt cú mulcta pecoris armentiq; à magiſtratibus diceretur, bos centuſsis, ouis decuſsis æſtimaretur. Dionyſius libr. decimo, Gellius libri vndecimi

cspite

capite primò, & Feſtus libro 14. in voce Peculatus. Notandum autem legem hanc, ſæpe Tarpeiam tantùm, vocari, vt apud Feſtum loco præcitato: alias etiam Aterism, vt apud Gellium, vbi tamen corruptè Aterins legitur. Ad huius autem primum caput reſpexiſſe videtur Vlpianus l. vnica. D. ſiquis ius dic. non obtemp. dum ait: Omnibus magiſtratibus ſecundum ius poteſtatis ſuæ conceſſum eſt iuriſdictione pœnali iudicio defendere.

Atia, de sacerdotiis. Tulit T. Atius Labienus Tribunus plebis, L. Iulio, C. Marcio cos. Ann. dcxcix. Vt populus ſacerdotia (quemadmodum olim lege Domitia) mandaret, cum antea ſacerdotes lege Cornelia à Pontificum collegio crearentur. Dio libro 37.

Atilia, de dedititiis. Tulit L. Atilius Tribunus plebis, Claudio, Valerio coss. Anno dxliii. Omnes Campani, Attellani, Calatini, Sabatini, qui ſe dediderunt in arbitrium ditionémque populi Romani, Fuluio Proconſuli, quæque vnà ſecum dediderunt, agrum vrbémque, diuina humanáque, vtenſiliáque, ſiue quid aliud dediderunt: de his rebus quid fieri velitis, vos rogo Quirites. Plebs ſic iuſsit, Quod Senatus maxima pars cenſeat, qui aſsidetis, id volumus iubemúſque. Hæc Liuius lib. 26.

Atilia Martia, de Trib. militum. Tulere L. Atilius, C. Martius Tribuni plebis, Iunio Aemilio cos. Anno cdxlii. Vt Tribuni militum ſeni deni in quatuor legiones à populo crearentur. Quæ antea, perquàm paucis ſuffragio populi relictis locis, Dictatorum & Conſulum ferinè fuerant beneficia. Liuius libro nono.

Atilia, De tutelis. Tulit. Vt mulieribus pupilliſve tutores non habentibus, à Prætore & maiore Tribunorum plebis parte darentur. Vlpianus capite Inſtit. 12. Imperator, De Atiliano tutore. Liuius lib. 39. Hæc tamen poſtea à Claudio Imp. abrogata fuiſſe videtur, cum ſcribat Suetonius, ſanxiſſe Claudium, vt Conſules pupillis vtriuſque ſexus tutores darent. quod viciſsim ab Antonino philoſopho ſublatum refert Capitolinus, ab eoque Prætorem tutelarum inſtitutum. Hæc autem, vt volunt quidam, Romæ tantum locum habebat.

Atinia, de vsucapionibus. Tulit. Vt quod ſurreptum eſſet, eius rei æterna auctoritas eſſet, niſi ſi in eius cui ſurreptum eſſet, poteſtatem reuertiſſet. Gellius libro 17. cap. 7. Paulus l. 4. §. 4 D. de vſurpat. Iulianus l. 33. eiuſdem tit. Cicero Verrina tertia.

Atinia, De trib. pleb. Tulit. Vt qui Trib. pleb. eſſet, idem ſenator eſſet: dicendæque in ſenatu ſententiæ ius haberet. Gell. lib. 14. cap. vlt.

Aurelia, de tribun. pleb. Tulit C. Aurelius Cotta cos. cum L. Octauio, Anno dclxxviii. Vt Tribunis pleb. liceret poſtea alios magiſtratus capere: quod lege Sullæ iis erat ademptum. Pedianus in Cornelianam, in Verr. I. Liuius lib. 97. Velleius lib. 2.

Aurelia iudiciaria. Tulit C. Aurelius Cotta Prætor, M. Craſſo, Cn. Pompeio primùm coss. Anno dclxxxiii. Vt iudicia quæ penes ſolos ſenatores erant, inter ſenatores, & equeſtrem ordinem, & Tribunos ærarios communicarentur. Cicero in Verrinis ſæpe, Aſconius in eaſdem. in Orat. pro Cornelio, & in Piſonem. Florus verò Epitome 97. Velleius libro ſecundo, vbi tamen Tribunos ærarios non nominat.

B

Baebia, de prætoribus. Tulit. Vt alternis annis quaterni Prætores crearentur. Liuius libro quadrageſimo: Feſtus nominat libro decimoſexto, in voce Rogat.

C

Caducaria, vide infra, Iulia Caducaria.

Caecilia, de fullonibus. Tulit Cæcilius Metellus. C. Flaminius, L. Aemilius cens. dedere ad populum ferendam, cum illis non liceret. Plinius libro 35. cap. 17.

Caecilia Didia, de legibus. Tulerunt Qu. Cæcilius Metellus, T. Didius coss. Anno dclv. Ne multis de rebus coniunctim vna rogatione ad populum ferretur, ne populo neceſſe eſſet in coniunctis rebus compluribus, aut id quod nollet accipere, aut id quod vellet repudiare. Item, vt in legibus promulgandis trinundinum ſeruaretur. Cicero Philipp. 5. pro Domo ſua, & ad Attic. epiſt. 1. Manutius autem Cæciliam Didiam non vnam legem eſſe contendit, ſed duas diuerſa ſententia latas: vt primum quidem caput ad priorem, poſterius ad aliam referatur.

Cæcilia, De censoribus. Tulit Qu. Cæcilius, Qu. F. Metellus Pius, Scipio coss. cum Pompeio. Anno dcci. Vt Cenſoris poteſtas, quam P. Clodius Tribun. plebis imminuerat, reſtitueretur. Dio libro quadrageſimo.

Caecilia repetundarum. Tulit Qu. Cæcilius Trib. pleb. Nominatur à Valerio Max. libri ſexti, cap. 11. hacque L. Lentulum, qui poſtea Cenſor fuit, damnatum refert. Lata eſt, vt cenſet Manutius, L. Marcio, M. Manilio Coſſ. anno dci. quo anno lex Calpurnia lata eſt, vel certe Sp. Poſtumio, L. Calpurnio.

Cæcilia, De iure Italiae, & tributis tollendis. Tulit Qu. Cæcilius Metellus Nepos, Prætor, L. Afranio, Qu. Metello Celere Coſs. anno dcxciii. Vt Italia à vectigalibus immunis eſſet. Dio lib. 37. Cicero lib. 2. Epiſt. ad Atticum: Portoriis Italiæ ſublatis, agro Campano diuiſo, quod vectigal ſupereſt domeſticum, præter viceſimam?

Caelia, de ſuffragiis. Tulit Cælius Tribun. plebis, Qu. Cæcilio, T. Flaminio coss. Anno dcxxx. Vt etiam in perduellionis iudicio, quod Caſsia lege Tabellaria exceptum erat, populus non voce, ſed tabella ſententiam ferret. Cic. lib De leg. 3.

Callidia, de Metello reuocando. Tulit Qu. Callidius Tribunus plebis: Vt Qu. Metellus, qui quòd in Saturnini legem iurare noluerat, exilio damnatus erat, in ciuitatem reuocaretur. Valer. Max. lib. 5. cap. 2. Cicero pro Plancio.

Calpurnia repetundarum. Tulit L. Calpurnius Piſo Tribun. pleb. L. Marcio, M. Manilio coss. Anno dciii. nulla antea cum fuiſſet: Vt quibus in prouinciis magiſtratus populi R. eorúmve comites pecunias cótra leges cepiſſent, earũ prouinciarum homines iudicio Romæ conſtituto ſuas pecunias repeterent. Cic. De offic. 2. in Bruto, & Verrina 5.

Calpurnia, De ambitu. Tulit C. Calpurnius Piſo cos. cum M. Glabrione, Anno dclxxxvi. Sigonius dclxxxiii. Vt ambitus damnati omni honoris petitione prohiberentur, certáq; pecunia mulctarentur. Dio libro 26. Cic. pro Murena, pro Cornel. & in eam Aſcon. Hac lege accuſatoribus præmium fuiſſe refert Manutius, vt ſi ipſi damnati eſſent, aliorumque eodem in genere culpam demonſtraſſent, in integrum reſtituerentur, ex Orat. pro Cluentio, quam poſt Calpurniam legem habitam idem cenſet.

Calpurnia, De civitate. Siſenna hiſtoriar. libro quarto, Milites vt lex Calpurnia conceſſerat, virtutis ergo ciuitate donari. Hæc Nonius refert in voce Ergo.

Canuleia, de patrum cónubiis. Tulit C. Canuleius Tribunus plebis, M. Genutio & C. Curtio coss. An. cccix. aduerſus leg. xii. Tab. qua cautum erat, Ne liceret Patriciis coniungi cónubio cum plebeiis. Huius hæc referuntur capita: Vt plebi cum patribus con-

nubiorum ius eſſet. Vt Tribuni militum conſulsri poteſtate promiſcuè ex patribus ac plebe crearentur. Augnſtinus libro De ciuitate Dei 3. cap. 17. Liuius libro quarto.

Cassia agraria. Tulit Sp. Caſsius Conſul cnm Virginio, Ann. CCLXVII. Vti ex agro Hernicis, quibus cum fœdus ictum erat, adempto, dimidium Latinis, dimidium plebi diuideretur. Lex tamen non tenuit Liuius lib. 2. Valerins lib. 5. cap. 8.

Cassia, de senatu. Hanc tulit L. Caſsius, L. F. Longinus, Tribunus ple. C. Mario, C. Flauio coss. Anno DCXLVI. Vt quem populus damnaſſet, cuíve imperium abrogaſſet, in ſenatu ne eſſet. Aſcon. in Cornel. Tulit autem eam Caſsius maximè propter ſimultates cum Q. Seruilio Cæpione, qui ante biennium Conſul fuerat, & cui populus imperium abrogauerat, ob male geſtum bellum.

Cassia, de suffragiis. Tulit L. Caſsius Tribunus plebis, Lepido & Mancino coss. Anno DCXVI. Vt Iudices ſententias, quas voce dicebant, tabellis ferrent: in his etiam populus ipſe, duntaxat cum de mulctis iudicaret, nō de capite: nimirum in perduellionis iudicio. Cicero in Lælio, vbi hanc legem biēnio poſt Gabiniam latam ſcribit. item in Bruto, & libro De legibus tertio. item Aſconius in Cornelianam, & Verrinam II.

Cassia, de Pauli triumpho. Tulit Qu. Caſsius Prætor, A Elio, Iunio coss. Anno DLXXXVI. Vt Paulo, Anicio, & Octauio ex bello Macedonico cum victoria redeuntibus, quo die vrbem triumphantes inueherentur, imperium eſſet. Liuius libro quadrageſimoquinto.

Cassia, de ſenatu ſupplendo. Tulit C. Caſsius Prætor, Dictatore Iulio Cæſare. Vt in numerum Patriciorum, qui Senatui deeſſent, alij ſubiegerentur. Tacitus lib. 11. Suetonius autem in Iulio Cæſare ſcribit, eum Senatum ſuppleuiſſe, patricios allegiſſe, Prætorum, AEdilium, Quæſtorum, minorum etiam magiſtratuum numerum ampliaſſe. Vtrum autem illa Caſsia lege, an alia, incertum eſt.

Cincia, de donis & muneribus. Tulit M. Cincius Tribunus plebis, Cornelio, Sempronio coss. Anno DXLIX. Vt ne plus ducentis aureis donare liceret: extraquam ſi coniunctis perſonis donaretur. quod eo amplius donatum eſſet, ratum non eſſet, arg. l. ſancimus. C. de donat. Vlp. ca. Inſt. 1. l. 4. & l. 5. C. Th. de donationibus. Vt in donatione quibuſcunque perſonis facta mancipatio traditione adhiberetur, d. l. 4. & l. 5. Ne quis ob cauſſam orandam donum munúſve caperet. Liuius lib. 34. Tacitus lib. 13. Cic. in Catone, ad Atticum 1. & de Orat. ſecundo. Feſtus hanc muneralem à Planto vocari ſcribit:

Neque muneralem legem, neque lenoniam,
Rogata fuerit néc ne, flocci æſtimo.

Quod autem hac cautum ſcribit, Ne cui liceret munus accipere, non de omnibus generatim, ſed de patronis tantum accipiendum eſt. Idem lege Titia cautum fuit, de qua ſuo loco. Sed primus omnium ob defenſum negotium, vt ait Ammianus lib. 30. pecuniam accepit Antipho Rhamnuſius. Poſtea Claudius Imp. vſque ad X. H-S. capi permiſit, quod & Nero confirmauit; vt refert Suetonius, cui adſtipulatur Tacitus lib. 11. & Plinius in 6. Epiſtol. ad Ruſum. Iuriſconſultis permiſſum videtur capere vſque ad centum aureos, L. 1. 5. ſi cui cautum. D. de var. & ext. cogn.

Clavdia, de liberali cauſſa. Tulit Ap. Claudius Decemuir, cum collegis, Anno CCCII. Vt cum quis in ſeruitutem aſſereretur, vindiciæ ſecundum libertatem darentur. Liuius lib. 3. Dionyſ. lib. 10. Videtur autem hæc lex deſumpta è Solonis lege quadam, in qua ſic ſcriptum eſt. Σώματος δὲ δουλείαν τῷ ἐλευθερίας ἀγομένου μὴ τὸν ἀφαιρούμενον τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ τὸν φυλάττοντα ἀξιόχρεων εἶναι μέχρι δίκης.

Claudia, De senatorum quæstu. Tulit Qu. Claudius Trib. pleb. P. Cornelio, T. Sempronio coss. Anno DXXXV. adiuuante vno patrum C. Flaminio. Ne quis Senator, quíve Senatoris pater fuiſſet, maritimam nauem, quæ plus quàm trecentarum amphorarum eſſet, haberet. Id ſatis habitum ad fructus ex agris vectandos: quæſtus omnis patribus indecorus viſus eſt. Liuius lib. 21. & Cicero Verr. 7. Videndum etiam nunquid ad hanc Claudiam pertineat quod Pedianus ſcribit in Cornelianam, his verbis: Antonius redemptas habebat ab ærario vectigales quadrigas, quam redēptionem Senatori habere licet per legem. Hanc autem legem poſtea in Iuliam de repetundis Cæſar Dictator tranſtulit. nam ex lege Iulia repetundarum Senatoribus habere naues non licuit, inquit Scæuola in l. his, qui naues. de vacat. mun.

Clavdia, de scribarvm negociatione. Videtur, inquit Hoto. proximę Claudię pars fuiſſe. Suetonius in Domitiano, Scribas quęſtorios negociantes ex cōſuetudine, ſed contra Claudiā legē, venia in prętēritū donauit. Aliud ea de lege nihil reperitur.

Clavdia, de sociis ac nominis latini. Tulit C. Claudius cos. cum T. Sempronio. Anno DLXXVI. Qui ſocij ac nominis Latini cēſi eſſent, vt omnes in ſuam quiſque ciuitatem ante Kalen. Nouembres redirent. Vt Dictator, Conſul, Interrex, Cenſor, Prætor, qui nunc eſſet apud ſorum, darēt operam, vt qui manumitteretur, in libertatē vindicaretur: iuſiurandum daret, qui eum manumitteret, ciuitatis mutandæ cauſſa manu non mittere: qui id non iuraret, eum manumittendum non cenſuerunt. Liu. libr. 41.

Clavdia, de comitiis. Tulit M. Claudius Marcellus coss. cum Ser. Sulpitio, Anno DCIX. Ne in magiſtratuum comitiis abſentium ratio haberetur. Suetonius in Cæſare.

Clavdia, de colonia novicomi. Tulit idem M. Marcellus: Vt colonis quos rogatione Vatinia Nouumcomum Cæſar deduxiſſet, ciuitas adimeretur: quòd per ambitionem, & vltra præſcriptum data eſſet. Suetonius in Cæſare.

Clavdia, de ſenore. Tulit Claudius Cæſar: Ne creditores in mortē parentū pecunias filiisfamiliarū fenori darēt. Tacitus libr. 11. vbi apertè legē latā affirmat.

Clavdia, de re nummaria. Tulit. Vt victoriatus nummus, qui ex Illyrico aduectus mercis loco habebatur, Romæ percuteretur: & eadem victoriæ nota obſignaretur. Plinius lib. 33. cap. 3.

Clavdia, de tutelis. Tulit. Vt ne agnati mulierum tutelam legitimam recipere cogerentur. Vlpian. titu. 11. & Imp. leg. 3. C. de legit. tut.

Clodia frvmentaria. ſeu de annona. Tulit P. Clodius Trib. pleb. Piſone, Gabinio coss. Anno DCXCV. Vt frumentū populo, quod antea ſenis æris ac trientibus in ſingulos modios dabatur, gratis daretur, & Sex. Claudio frumentaria procuratio mandaretur. Aſcon. in Piſonianam, Cicer. pro Seſtio, & in Piſonem, & pro Domo.

Clodia, De comitiis Tulit idem. Ne quis per eos dies quibus cum populo agi liceret, de cælo ſeruaret. Vt omnibus faſtis legem ferri liceret: qua de cauſſa legem Aeliam & Fuſiam, propugnacula & muros tranquillitatis, à Clodio ſublatam toties Cicero queritur, in Seſtiana, Piſoniana: & in hanc Aſconius, & Dio lib. 38.

Clodia, De inivriis pvblicis: Tulit idem. ſed de ea nihil me legiſſe puto, præter hæc Ciceronis in ea pro domo: At tu etiam legem de iniuriis publicis tuliſti, Anagnino neſcio cui Menullæ per gratiam, qui tibi ob eam legem ſtatuam in meis ædibus poſuit, vt locus

locus ipſe in tua tanta iniuria legem & inſcriptionem ſtatuæ refelleret.

Clodia, DE VI. Tulit idem. Vt de iis qui ciues Rom. ſine iudicio populi, indictáque cauſſa necaſſent, quæſtio haberetur. Tulit autem ob Ciceronem & alios, à quibus necati erant Catilinarij, quamuis nominatim de Cicerone nullam faceret mentionem. Velleius lib. 2. Dio. XXXVIII. Cicero ad Attic. III.

Clodia, DE M. TVLLIO. Tulit idem. Vt M. Tullio Ciceroni, quòd falſum s.c. retuliſſet, quòd ciues Ro. indemnatos necaſſet, aqua & igni interdictum eſſet, néve ei intra quingenta paſſuum millia liceret eſſe, ne quis de ipſius reditu ad ſenatum referret, ne quis ſententiam diceret, ne diſputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret in ſententiam, ne ſcribendo adeſſet. Cic. Pro domo ſua, Poſt reditum in ſen. & lib. ad Attic. III. & Dio. lib. 38.

Clodia, DE PROVINCIIS. Tulit idem. Vt Gabinio Syria, Babylon, Perſæ: Piſoni Macedonia, Achaia, Theſſalia, Græcia, omniſque Bœotia proconſulari imperio mandaretur: iiſque cum exercitu in eas prouincias ituris pecunia ex ærario atribueretur. Cicero Pro domo, & in Sextiana.

Clodia, DE INTERCESSIONE. Tulit idem Clodius. Vt libera & ſoluta in ferendis legibus Tribunorum plebis poteſtas eſſet, neque interceſsione impediretur. Cicero in Sextiana. Nouem enim Tribunis vnus obſiſtere poterat. Dio lib. 38.

Clodia, DE COLLEGIIS. Tulit idem. Vt collegia, id eſt, conuentus artificum à Numa inſtituti, & magna ex parte partim legibus, partim Senatuſconſultis ſublati, reſtituerentur, multíque alij conſtituerentur. Cic. in Sextiana, Piſoniana, Pro domo ſua, Pedianus in Cornel. & Dio lib. 38. Plutar. autē de collegiis à Numa inſtitutis hæc refert: Ex pleriſque, inquit, eius inſtitutis, diſtributio multitudinis per artificia maxime admiratione digna habetur: nam cū ciuitas ex Sabinis & Romanis conſtaret, eſſentque inter eos crebræ contentiones, ſtatuit eos Numa in plures partes ſecare, vt magnas illas duas factiones in plures & minutas partes diſſectas, penitus tolleret. Fuit autem hæc diſtributio ex ratione artificiorum facta, vt pote tibicinum, aurificum, architectorum, tinctorum, cardonum, coriariorum, fabrorum, figulorū, eadémque ratione reliquorum artificum: atque iis cum certos conuentus, tum etiam deos quos colerent, pro dignitate cuiuſq; attribuit. Tum primū factiones illæ ex vrbe ſublatæ ſunt, vt alij Sabini, alij Romani, alij Tatij, alij Romuli ciues inuidioſis nominibus dicerentur.

Clodia, DE REGNO CYPRI. Tulit idem. Vt Cyprus inſula in prouinciæ formam redigeretur, vt Ptolemæus rex Cypri ſedens cum purpura & ſceptro, & illis inſignibus regiis præconi publico ſubiiceretur, & cum bonis omnibus publicaretur. Vt M. Cato Quæſtor cum iure prætorio, adiecto etiam Quæſtore, mitteretur in inſulam Cyprum, & regiæ gazæ vendendæ, & pecuniæ deportandæ præficeretur. Vt qui Byzantij rerum capitalium damnati exularent, populi Rom. nomine in eam ciuitatē reducerētur. Cic. pro Domo ſua, pro Sex. De prou. cōſ. Velleius lib. 2. Plutarch. in Vitis.

Clodia, DE PESSINVNTIO SACERDOTIO. Tulit idem. Vt Peſsinuntius Matris magnæ ſacerdos, ſuo ſacerdotio ſpoliaretur, fanúmq; illud Brogitaro Gallo græco attribueretur. Cic. Pro Sextio, De aruſpic. reſp.

Clodia, DE CENSORIBVS. Tulit idem. Ne quem Cenſores in legēdo præterirent, néve qua ignominia afficerēt, niſi qui apud eos accuſatus, & vtriuſque Cenſoris ſententia damnatus eſſet. Aſconius in Piſonianam, Cicero in eadē, in Miloniana, & Sextiana. Hac autem lege Cenſoriæ poteſtatis ius imminutum eſt, quod quadringentis annis in rep. vt inquit in Piſonem Cicero, vetētum fuerat. Antea enī Cenſoribus notam apponere licuit etiā non accuſatis, & quod vnus ſtatuiſſet, niſi alter diſertè interceſsiſſet, aut notatum liberaſſet, tantūdem erat acſi vtriuſq; iudicio eſſet dānatus.

CORNELIA, de patriciis. Tulit cū collegis Sext. Cornelius tribu. milit. Anno CCCLXX. Ne quis patricius in arce aut Capitolio habitaret. Liuius li. 6. Dionyſ. lib. 4.

CORNELIA, de bello Antiochi. Tulit P. Cornelius COS. cū M. Acilio, Anno DLXII. Vellent iuberéntne cum Antiocho rege, quíque ſectam eius ſecuti eſſent, bellum iniri. Liuius lib. 36.

CORNELIA Bæbia, de ambitu. Tulere P. Cornelius, M. Bæbius COSS. Anno DLXXII. Liuius libr. 40. Florus præterea epit. 47. legem de ambitu iſtam teſtatur.

CORNELIA, de C. Mario. Tulit L. Cornelius Cinna COS. cum Cn. Octauio, Anno DCLXVI. Vt C. Marius, qui à L. Sylla oppreſſus profugerat, in vrbem reciperetur. Velleius lib. 2. App.

CORNELIA iudiciaria. Tulit L. Cornelius Sulla dictator & COS. cum Qu. Metello, Anno DCLXXIII. Vt iudicia equeſtri ordini adempta, in ſolum ordinem Senatorium transferrentur. Ita quadrat annorum ratio ab Aſconio tradita, cum ait, Equites à lege Sempronia ad hanc legem annos quadraginta iudicaſſe. cum Cicer. oratorio more dicat propè quinquaginta. Flor. epit. LXXXIX. Aſcon. in Diuin. & Cicero in eadem. Huius eiuſdem fuiſſe pars videtur, caput illud quod Cice. Verr. 4. commemorat, Ne cui extra ordinem Senatorium reiiciundi amplius quàm trium iudicum poteſtas eſſet.

Cornelia REPETVNDARVM. Tulit idem. Vt in repetundarum iudicio reus omnino comperendinaretur, nec vna actione ea cauſſa abſolueretur. Vt certi dies prouincialib. magiſtratib. quibus ſucceſſum eſſet, decedendi cauſſæ præſtituti eſſent. Vt Legatis ſumptus præſcriberetur. Vt accuſatori liceret omnibus teſtimonium denunciare, præterquàm defenſori: item omnia clauſa rei obſignare, & literas omnes tū publicas tum priuatas quib. inſtrui poſſet accuſatio, præter literas publicanorum, Romā deportare liceret. Cic. Verr. 3. & 4. pro Poſthu. li. epiſt. 1. 9. & lib. 3. epiſt. 6. & 10. Item Verrin. 4. & in eam Aſconius.

Cornelia AGRARIA. Tulit idem. Vt proſcriptorū agri publici eſſent: quod maximè de iis agris intelligēdum eſt, qui in Thuſcia circa Volaterras ac Feſulas erant, quos militib. ſuis Sylla diuiſit. Cicero cōtra Rullum; Sunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cuiquam aſsignati, neq; venditi, qui à paucis hominibus impudentiſsime poſsidētur. Idem pro Roſcio Amerino, contra Rullum. Salluſtius in Catilin.

Cornelia SVMPTVARIA. Tulit idem. Vt Calendis, Idibus, Nonis, diebus ludorum & feriis quibuſdam ſollemnibus H-S. tricenos in cœnā inſumere ius poteſtāſque eſſet. ceteris autem aliis diebus omnibus, non amplius ternos. ſunt & minora precia rebus impoſita. Gell. lib. 2. cap. 24. Macrob. lib. Satur. 3. cap. 17. & Plut. in Sylla.

Cornelia DE MVNICIPIIS. Tulit idem. Vt municipiis omnib. ius ciuitatis agríque adimeretur. Cic. Pro domo ſua. pro Cæcinna, Appianus belli ciuilis lib. 2.

Cornelia, DE MAGISTRATIBVS. Tulit, vt opinatur Hoto. idē. Vt qui cū imperio in prouinciā profectus eſſet, tamdiu illud imperiū retineret, quoad in vrbem reuerſus eſſet: cū antea certo ac præfinito tēpore imperium illud terminaretur: & ſi ſucceſſor nō mitteretur, noua rogatione ad imperium prorogandū opus eſſet. Item vt triginta tantū dies, poſtquàm ſucceſſor miſſus eſſet, magiſtratui ad decedendum concederentur. Cic. epiſt. 9. ad Lentulum, & lib. 3. ad App. epiſt. 6.

Cornelia, DE SVMPTIBVS FVNERVM. Tulit idem. Plut. in eius vita.

Cornelia, De TRIBVNIS PLEBIS. Tulit idem. Ne Tribun. ple. ferendarum legum concionandíve ius eſſet, néve ad eos pronocatio eſſet, vt ne iis intercedere liceret: néve iis qui Tribuni pleb. fuiſſent, alios poſtea magiſtratus capere liceret. Cicer. De legib. 3. Cæſar comment. Gal. libr. 1. Plutarchus in eius vita. Florus in Epit. Appia. De bello ciuili 1. Aſcon. in 3. Verrin.

Cornelia, De PROVINCIIS. Tulit idem. Ne quis plus anno prouinciæ præeſſet. Cic. ad Appium lib. Fam. 5. Item vt Senatus quaſdam prouincias decerneret.

Cornelia, De MAGISTRATIBVS. Tulit idem. Vt iis qui ſuas partes in ciuili bello ſecuti eſſent, honores ante tempus capere ius eſſet. Vt ſi quis magiſtratum peteret, quem antè iuſsiſſet, niſi decennium interiectum eſſet, eius ratio non haberetur. Appian. de bell. ciuil. Vt proſcriptorum liberi honorum petendorum poteſtate priuarentur. Plin. lib. 7. Quintil. lib. 11. cap. 1. Cicero in Piſonian. Dio lib. 41.

Cornelia, De SACERDOTIIS. Tulit idem. Vt ius creandorum ſacerdotum à populo (cuius hæc lege Domitia poteſtas erat) ad collegia ſacerdotum transferretur: iique ex veteri more tributis comitiis cooptarentur. Dio lib. 37. Et Aſconius in Diuinat.

Cornelia, de QVÆSTORIBVS. Tulit idem. Vt viginti Quæſtores ſupplendo ſenatui crearentur, cui iudicia radiderat. Tacitus libr. 2.

Cornelia, De PROSCRIPTIS, vide Valeria.

Cornelia MAIESTATIS. Tulit idem. Ne qui cum imperio prouincias obtinerent, populi ſenatúſve iniuſſu exercitum de pronincia deportarent, bellúmve ſua ſponte gererent. Cicer. in Piſon. Alia capita fuerunt, quæ Pedianus in Corneliana ſignificat. Fuit & illud, vt à quæſtionibus vel cruentis nullius dignitas exciperetur. Amm. Marcell. lib. 19.

Cornelia, De SICARIIS ET VENEFICIIS. Tulit idem. Vti qui hominem occiderit, vel venenum parārit, habuerit, vendiderit, cuiúſque dolo malo incendium factum erit, quíve hominis occidendi, furtíve faciendi cauſſa cum telo ambulauerit, iudicio publico damnetur. Marcia. lib. 1. D. ad leg. Cor. de ſicar. quo ſub titulo multa huius legis capita enumerantur. Ea lege excepti erant, qui proſcriptione Syllana ob relata ciuium Ro. capita pecunias ex ærario acceperāt. Sueto. Cæſare. Eiuſdem etiam hoc caput fuit, vt cùm in conſiliū iri oporteret, Quæſitor à reo quæreret, clàm an palam de ſe ſententiam ferri vellet. Cicc. in Cluentiana. Item, Vt ſi quis domi ſuæ necatus erit, ei qui ſeruos qui ante quæſtionem fugerint, perueſtigarit, & indicarit, in ſingulos ſeruos quos eius cædis conuicerit, quinos aureos ex bonis occiſi, aut ſi inde redigi ea quantitas non poſsit, ex publico accipiat. Vt de his qui ante quæſtionem habitam fugerint, ſi aperto teſtamento liberi ſcripti inueniantur, iudicium inter ſicarios fiat: ita vt ex vinculis cauſſam dicant, & conuicti perinde ac ſerui puniantur: & ei qui conuicerit, deni aurei præmij nomine dentur ex bonis damnati. Caius l. 25. D. ad s. c. Silanian. Huius legis meminit Seneca lib. 1. de Prouidentia, & libr. Declamat. 3. itē in ludo quem de morte Claudij Cæſaris compoſuit.

Cornelia, De INIVRIIS. Tulit idem, vt Venuleius teſtatur in l. hos accuſare. 12. in fi. D. de accuſat. Vt in eos qui quempiam pulſaſſent, verberaſſent, domúmve alienam vi introiſſent, iudicium daretur. Vt in eo iudicio non eſſet, qui ei qui ageret, gener, ſocer, vitricus, priuignus, ſobrinúſve eſſet, propiúſve eorum quenquam ea cognatione, affinitatéve attingeret, quíve eorum cuius, parentíſve cuius eorum patronus eſſet. Vt filiusfa. ex omni cauſſa iniuriarum agat, vt actori iuſiurandum deferre liceat reo, an iniuriam fecerit. Si quis librum ad infamiam alicuius pertinentem ſcripſerit, compoſuerit, ediderit, dolóve malo fecerit, quo quid eorum fieret: etiamſi alterius nomine ediderit, vel ſine nomine: vti de ea re agere liceret: & ſi condemnatus ſit, qui id fecit, inteſtabilis ex lege eſſe iubetur. Vlp. l. 5. D. de iniu.

Cornelia, De FALSO. Tulit idem. De omni falſitatum genere, quæ in nummis, teſtamentis, partubus, iudiciis, tabulis publicis, aliíſque rebus commiſſæ, publici iudicij pœnam mererentur: de quibus Iuriſconſulti copioſè ſub tit. ad leg. Cor. De falſ. Crimina enim ferè ſunt innumera, quibus quòd pœna eſſet conſtituta nulla, huius legis pœna, partim ſenatuſconſultis, partim Principum reſcriptis, partim etiam Iuriſconſultorum reſponſis attributa eſt. Meminit Cic. Verrin. 3. De nat. deor. 2. & Sueton. in Auguſto. Pompon. l. 2. De origin. iur. Paulus Sent. 4. cap. 7. & lib. 5. cap. 24. Neq; veriſimile eſſe, quod Zaſius putat, id ſolùm falſum hac lege coerceri, quod in teſtamentis commiſſum eſſet: patet ex l. 9. D. de falſis. vbi lege Cornelia caueri ait, vt qui in aurum vitij quid addiderit, qui argenteos nummos adulterinos flauerit, falſi crimine teneatur, &c.

Cornelia, De TESTAMENTIS. Tulit idem. Vt eorum teſtamenta qui in hoſtium poteſtate eſſent, perinde rata eſſent, ac ſi hi qui ea feciſſent in hoſtium poteſtatem non perueniſſent: & hereditas ex his eodem modo ad vnumquemque pertineret. Iulianus l. 12. D. qui teſt. fac. poſſ. Vlpia. cap. Inſtitu. 23. Iauolenus in l. 15. De iniuſt. rupt. Atque ex hac lege inducta fictio eſt, Vt qui captus apud hoſtes decederet, mortuus eodem momento quo captus eſſet, putaretur. Eiuſdem legis caput opinatur illud fuiſſe Hotom. quod in edicto Verris ſignificatur, apud Ciceronem, lib. Accuſat. primo: Non minus multis ſignis quàm è lege oporteat, cautúmque de numero teſtium quos in teſtamentis adhiberi oporteret, fuiſſe.

Cornelia, De LVSV. Tulit. Ne quis in pecuniam luderet, ſponſionémve eius rei ergo faceret, niſi qui corporis exercendi cauſſa ſuſceptus eſſet, faceret. veluti ſi certaretur diſco, haſta pilóve iaciendo, currendo, ſaliendo, luctando, pugnando. quæ virtutis cauſſa fiebāt. Vtrum autem hæc lex Reipub. an Imperatorum temporibus lata ſit, vix ſciri poteſt. Huius Marcian. l. 3. D. de aleator. mentionem facit.

CORNELIA, de iis qui legibus ſoluūtur. Tulit C. Cornelius Trib. pl. quem Cicero defendit, C. Piſone, M. Glabrione COSS. Anno DCLXXXVI. Ne quis in ſenatu legibus ſolueretur, niſi CC. affuiſſent; néve quis cum ſolutus eſſet, intercederet, cum de ea re ad populum ferretur. Aſconius in Cornelianam. quod eò pertinebat, vt eſſet quidem in ſenatus poteſtate dare extra ordinem imperia, legibúſque ſoluere; ſed ita vt pòſt ad populum veteri more de ea re referretur. Dio lib. 36.

CORNELIA, de iuriſdictione prætorum. Hanc idem, etſi nemo repugnare auſus eſt, multis tamen inuitis tulit, vt eodem loco ſcribit Aſconius. Vt Prætores ex edictis ſuis perpetuis ius dicerent: quæ res tum gratiam ambitioſis Prætoribus, qui variè ius dicere aſſueuerant, ſuſtulit. Solebāt enim antea Prętores neglectis edictis perpetuis, vt quiſque auaritia aut ambitione ducebatur, varie ius dicere: hacque ratione fiebat vt ſingulis annis noua edicta proponerentur, ipſumque ius Prætorium ob edictorum varietatem turbaretur. Dio lib. 26.

CORNELIA, de natali Vrbis. Tulit P. Cornelius Dolabella COS. ſtatim poſt Cęſaris necem, Vt deinceps is dies natalis Vrbis haberetur. Appianus libro De bello ciuil. ſecundo.

CORNELIA, de M. Tullio Cicerone. Tulit Centuriatis comitiis P. Cornelius Lentulus, Conſul cum Qu. Metello, Anno DCXCVII. & cum omnibus magiſtratibus, præter vnum prętorem App. Claudiū, P. Clodij

fratrem

fratrem, & duos Trib. pleb. Sex. Attillum Serranum, & Numerium Quintium, pridie Non. Sextiles. Vt M. Tullio Ciceroni redire in ciuitatem, veniréque in Senatum liceret. Cicero Pro domo, pro Sextio, in Piſonem, in Epiſt. fam. & alibi.

CORNELIA, de limitib. Tulit. Vt per actuarios limites populo ſicut per viam publicam itineris faciundi ius eſſet. Hyginus in libello De limitibus conſtit.

CVRIA, de patrum auctoritate. Tulit M. Curius Dentatus Trib. ple. M. Fuluio Pœto, T. Mãlio COSS. An. CDLV. Vt ante comitia magiſtratuum, patres auctores fierent. hoc eſt vt probare ſeſe dicerent eos magiſtratus, quos populus creaſſet. Hanc legem Cicero in libro de Claris Oratorib. Appio Claudio Cæco interrege comitia habente: Liuius autem lib. 10. P. Sulpitio latam eſſe tradunt. de quo hoc tantum dicam, ab eo qui primus interrex eſſet proditus, comitia non haberi ſolita eſſe. Quare ſi duo interreges proditi ſunt, à poſteriore habita eſſe comitia neceſſe eſt. Priorem eſſe proditum Appium Liuius aſſerit; Cicero Sulpitium videtur exiſtimaſſe. Huius legis etiã meminit Probus De viris illuſt. idem lege Publilia cautum de comitiis legum fuit.

CVRIATA lex dicebatur olim, quę in curiatis comitiis, id eſt vniuerſi populi ſuffragiis curiatim in forũ conuenientis, de eorum imperio ferebatur, qui in prouincias mittebantur: videlicet quid cuique imperij, atque ornamenti attribui placeret. Poſtea verò non ab vniuerſo populo, ſed à XXX. lictoribus ad ſpeciem atque vſurpationem vetuſtatis, hoc eſt, ad triginta veteres curias repræſentandas conſtitutis, iubebatur. Liuius lib. 9. Cic. 2. Agraria in Rullum. Ferri autẽ ſolitam à Conſulibus hanc legem idem Cicero in eadem Orat. ſignificat his verbis: Conſulibus legem Curiatam ferentibus, à trib. pleb. ſæpe eſt interceſſum. idemque confirmant illa verba in epiſt. ad Lentulum: Legem Curiatam Conſuli ferri opus eſſe, neceſſe nõ eſt. Nam quod in ſua lege Rullus poſuerat, vt à Prætore ferretur, extraordinarium fuit: quia videbat adduci Conſules minime poſſe, vt eam ferrent, vt pote qui nullum X. viris imperium dari vellent: itaque Ciceronis extant Orationes aduerſus legem Rulli de Decemuiris.

D

DECEMVIRALES, de 12. tab. Tulit App. Claudius decẽuir, cũ collegis, Anno CCCII. Vt leges 10. tabularũ ratę eſſent, eíſq; populus pareret. His etiam duas eodem anno tabulas addiderunt. Dionyſ. lib. 10. & Liuius lib. 3.

DECIA, de duumuiris naualib⁹. Tulit M. Decius Trib. pleb. Iunio, Aemilio COSS. Anno CDXLIII. Vt duumuiros nauales claſsis ornandæ reficiendǽque cauſſa populus iuberet. Liuius lib. 9.

DIDIA ſumptuaria. Tulit Didius Trib. pleb. vt opinatur Zaſius, App. Claudio Pulchro, Qu. Metello Macedonico COSS. Anno DCX. Vt vniuerſa Italia, non ſola vrba, lege Fannia ſumptuaria teneretur. (Italis exiſtimantibus Fanniam legem non in ſe, ſed in ſolos vrbanos ciues eſſe conſcriptam) Vt non ſoli qui prandia cœnáſve maiore ſumptu feciſſent, ſed etiam qui ad eas vocati eſſent, atque omnino interfuiſſent, pœnis legis tenerentur. Macrob. lib. 3. cap. 17.

DOMITIA, de ſacerdotiis. Tulit Cn. Domitius Ahenobarbus Trib. ple. Neronis imp. atauus, pontificibus offenſior, quod alium quam ſe ſui patris in locum cooptaſſent, C. Mario 3. L. Aurelio COSS. Ann. DCL. Vt non ſacerdotum collegia, vt antea, quem vellent cooptarent; ſed populi id beneficium eſſet. cùm autem populus per religionem ſacerdotia mandare non poterat, rogauit vt minor pars populi, id eſt, tribus ſeptemdecim vocarentur: ab ea parte qui eſſet factus, is à collegio cooptaretur. Suet. Nerone. Velleius lib. 2. Cic. in Agraria 2. epiſt. 5. ad Brutum, & pro Cornelio, & Aſcon. in eandem. Dio lib. 37. Adde etiam, vt cenſet Manutius, hac lege permiſſum vt abſentes quoq; poſſent petere ſacerdotia: de ea hunc locum Ciceronis ad Brutum exponens: Ciceronem noſtrum, inquit, in veſtrum collegium cooptari volo. exiſtimo omnino abſentium rationem haberi ſacerdotum comitiis poſſe. nam etiam factum eſt antea. C. enim Marius, cum in Cappadocia eſſet, lege Domitia factus eſt augur. nec quo minus id poſtea liceret, lex vlla ſanxit. Sed & Paterculus auctor eſt, C. Cæſarem, cum in Aſia eſſet, Romæ populi ſuffragiis Pontificem creatum. Hanc autem legem poſtea L. Sylla rerum potitus, abrogauit, vt teſtatur Aſconius, ſpoliauitque populum arbitrio creandorum ſacerdotum: cuius tamen legem aliquot poſt annis T. Atius Labienus trib. pleb. abrogauit, Domitiamque reſtituit.

DVILIA, de magiſtratibus. Tulit M. Duilius Tribunus plebis, Valerio, Horatio COSS. Anno CCCIIII. Vt qui plebem ſine Tribunis pleb. reliquiſſet, quíque magiſtratum ſine prouocatione creaſſet, tergo & capite puniretur. Liuius libr. 3. Dionyſ. lib. 10.

DVILIA MÆNIA, de colitionibus. Tulere de collegij ſententia M. Duilius, L. Mænius Tribu. pleb. Martio, Manlio COSS. An. CCCXCVI. Ne quis poſtea populum ſeuocaret: qui hoc ſaxit, capitale eſſet. Liuius li. 7.

Duilia MÆNIA, DE FENORE. Tulere iidem. Vt fenus ne maius vnciario exerceretur. Liuius lib. 7. Tacitus tamen lib. 5. Fenus vnciarium duodecim tabul. legibus conſtitutum fuiſſe tradit.

F

FABIA, de ambitu. Tulit. Vt certus numerus ſectatorum eſſet, id eſt eorũ qui candidatos in campum deducerent. Cic. in Muræniana.

FABIA, de plagiariis, Q. Fabio Labeone, & M. Claudio Marcello Coſs. anno DLXXI. lata eſt, vt quibuſdam placet. Vt qui hominem ingenuum vel libertinum inuitum celauerit, vinctum habuerit, emerit ſciens dolo malo, quíve in earum qua re ſocius erit, quíque ſeruo alieno, ſeruæve perſuaſerit, vt à domino dominâve fugiat, vel eum eámve inuito vel inſciente domino dominâve celauerit, vinctum habuerit, emerit ſciens dolo malo, quíve in ea re ſocius erit: iudicio pœnáque pecuniaria damnetur, l. pen. & vlt. D. ad leg. Fab. Item ne ſeruus qui plagium admiſit, pro quo dominus pœnam intulit, intra decem annos manumittatur, l. 12. D. de manumiſs. Cic. pro C. Rabirio, At de ſeruis alienis contra legem Fabiam retentis, plura dicenda ſunt. Et Iuriſconſulti in Pandect. item Paulus Sent. lib. 5. cap. 7.

FABIA LEX, pro formula dicitur apud Paulum lib. Sen. 3. cap. 3. impropriè, cum ea lex nõ fuerit: ſed actionis formula. Similiter autem Cicero Manilianas venalium vendendorum leges dixit, in lib. De orat. 1. pro Cautiones.

FABIA, de terminis. Ea legitur in libro De agrorum conditionibus his ferè verbis, quæ paucis quibuſdam locis caſtigauit Hotomanus: Qui hac lege coloniam deduxerit, municipium, præfecturam, forum, conciliabulum cõſtituerit, in eo agro, qui ager intra fines eius coloniæ, municipij, fori, conciliabuli, præfecturę erit, limites decumani vt fiant, terminíque ſtatuantur, curato: quíque fines ita ſtatuerit, hi fines eorũ ſunt, dum ne extra agrum colonicum, territorium fines ducat: quíque termini hac lege ſtatuti erunt, ne quis quem eorum eiicito, néve commoueto, ſciens dolo malo: ſi quis aduerſus ea fecerit, in terminos ſingulos quos eiecerit, locóve mouerit ſciens dolo malo, HS XXV. in publicum eorum, quorum intra fines is ager erit, dare damnas eſto: déque ea re curatoris, qui hac lege erit, iuriſdictio, reciperatorúmque datio addictio eſto. Si

curator hac lege non erit, tunc quicunque magiſtratus in ea colonia, municipio, præfectura, foro, conciliabulo iuri dicundo præerit, magiſtratus de ea re iuriſdictio iudicíſque datio addictio eſto: inque eam rem is qui hac lege iudicium dederit, teſtibus publicè duntaxat in rea ſingulas x. denunciandi poteſtatem facito, ita vt è Republica fidéque ſua videbitur. Et ſi ia vnde ea pecunia petita erit, condemnatus erit, eam pecuniam ab eo déve bonis eius, primo quoque die exigito, eiúſque quod receptum erit partem dimidiam eius cuius vnius opera maximè is condemnatus erit, partem dimidiam in publicum redigito. Quo ex loco terminus aberit, ſi quis in eum locum terminum reſtituere volet, ſine ſua fraude licet facere: néve quid cuiis ob eam rem hac lege damnas eſto.

FALCIDIA, de teſtamentis. Tulit P. Falcidius Trib. plebis, Domitio, Aſinio COSS. Anno DCCXIIII. Eius hæc quatuor capita memorantur: Qui ciues R. ſunt, qui eorum poſt hanc legem rogatam teſtamentum facere volet, ei quem pecuniam quáſque res, quibúſque dare legare volet, ius poteſtáſque eſto, vt hac lege licebit. Quicunque ciuis Ro. poſt hanc legem rogatam teſtamentum faciet, is quantam cuiq; ciui Ro. pecuniam iure publico dare legare volet, ius poteſtáſque eſto, dum ita detur legetur, vt ne minus quã quartam partem hereditatis ex eo teſtamento heredes capiant. His quibus ita datum legatum erit, eam pecuniam ſine fraude ſua capere liceto; íſque heres, qui eam pecuniam dare iuſſus damnatúſve erit, eam pecuniam debeto dare, quam damnatus eſt. Si quis aliter, quàm hac lege liceat, pecuniam dederit, legauerit, heredi quartam partem eius pecuniæ quæ data legata erit, ex eo teſtamento retinere liceto. Paulus l. 1. D. ad leg. Falcid. Euſebius in Chronicis, qui tamen latam ita fuiſſe ſcribit, vt quarta pars tum demum heredibus ſupereſſet, ſi quatuor aut minus eſſent: quod in Iuriſconſultorum libris nuſquam reperias; tum & huius hæc verba refert Dio lib. 48. Vt heres quartam partem bonorum ſibi relictorum, ſi grauiter oneratus ſit legatis, accipiat: cetera legatariis relinquat.

FANNIA ſumptuaria. Tulit C. Fannius COSS. cum M. Meſſala, Anno DLXXXIX. Vt ludis Romanis, plebeiis, Saturnalibus, & aliis quibuſdam diebus centenos æris in ſingulos dies impendere liceret: decémque aliis diebus in ſingulis menſibus, tricenos: ceteris autem omnibus diebus, denos. Ne quid volucrum poneretur, præter vnam gallinam, quæ non eſſet altilis. Plin. libr. 10. cap. 50. Gellius lib. 2. cap. 24. Macrob. lib. 2. cap. 17. Athenæus autem libri ſexti extremo, legem ſic exponit: ἐκέλευε δ' ὁ νόμος, τριῶν μὲν πλέονας τῶν ἔξω τῆς οἰκίας μὴ ὑποδέχεσθαι· κατ' ἀγορὰν δὲ τῶν πέντε. τοῦτο δὲ τρὶς τοῦ μηνὸς ἐγίνετο. ὀψωνεῖν δὲ πλέον τῶν δυοῖν δραχμῶν καὶ ἡμίσους, οὐκ ἐπέτρεπε. κρεῶν δὲ καπνιστῶν ἀναλίσκειν τάλαντα δαπανᾶν εἰς τὸν ἐνιαυτὸν ἐπεχώρει. καὶ ὅσα γῆ φέρει λάχανα, καὶ ὀσπρίων ἑψήματα. Hanc Lucilius his expreſſit verbis: *Fanny centuſſiſque miſellos*. quod ſcilicet ſumptibus centum aſsibus modum fecerit. De hac lege Sammonicus Serenus ita refert: Lex Fannia, ſanctiſſimi Auguſti, ingenti omnium ordinum conſenſu peruenit ad populum: neque eam prætores aut tribuni, vt pleraſque alias, ſed ex omni bonorum conſilio & ſententia ipſi conſules pertulere: cum Reſpub. ex luxuria conuiuiorum maiora quam credi poteſt, detrimenta pateretur. ſiquidem eo res redierat, vt gula illecti plerique ingenui pueri, pudicitiam & libertatem ſuam venditarent: plerique ex plebe Romana vino madidi in Comitiũ venirẽt, & ebrij de Reip. ſalute cõſulerent.

FAVIA, de terminis. Vide Fabia.

FLAMINIA agraria. Tulit C. Flaminius Trib. pleb M. Lepido, M. Poblicio COSS. Anno DXIIX. alij Q. Fabio Verrucoſſo, Sp. Caruilio Coſſ. decem annis ante ſecundùm bellum Punicum: Vt ea regio Galliæ, quæ Picenum vocatur, vnde Senones expulſi fuerant, militibus Romanis diuideretur. Polyb. lib. 2.

FLAVIA, de Tuſculanis. Tulit M. Flauius Tribu. pleb. Sulpitio, Aemilio COSS. Anno CDXXX. Vt in Tuſculanos animaduerteretur, quorum ope ac conſilio Veliterni, Priuernatéſque populo R. bellum feciſſent. Liuius lib. 8. Antiquata, ibid.

FLAVIA Plotia, vide PLOTIA Flauia.

FLAVIA AGRARIA, à Tribuno plebis promulgata eſt, Q. Metello Celere, L. Afranio Coſs. Cur autẽ perlata ſit, nihil habeo. Huius meminit Cicero lib. 1. ad Attic. Epiſt. 17.

FVRIA, de Aedilibus ex patrib. creandis. Tulit M. Furius Camillus Dict. Ann. CCCCXXV. Vt duo Aediles ex patrib. crearentur. Liuius lib. 6. in fin.

FVRIA, de iure Campanorum. Dedit Campanis L. Furius Prætor, Foslio & Plautio COSS. Anno CDXXXV. cum primum Capua in deditionem recepta Præfecti eò miſsi ſunt. Liuius lib. 9.

FVRIA Atilia, de Mancino. Tulere L. Furius & Sex. Atilius Tribuni plebis. Vt C. Mancinus, quòd ſine ſenatus auctoritate pacem cum Numantinis feciſſet, iis dederetur. Cic. lib. 3. Offi. Epitomæ LVI.

FVRIA, de teſtamentis. Tulit C. Furius Trib. ple. Ne cui, niſi manumiſſoris cognato, certíſque aliis perſonis ſupra mille aſſes legare, mortíſve cauſſa donare liceret: quòd ſi quis maiorem ſummam ſibi legatam accepiſſet, quadruplum eius quo plus quàm licebat accepiſſet, redderet. Theophil. Inſtit. de legat. de hac ſcribit in hæc verba: καὶ ἐπειδὴ μετὰ ταῦτα ὁ νόμος ὁ φούριος, ἐκέλευε μὴ ἐξεῖναι τινὶ ληγατεύειν περαιτέρω χιλίων νομισμάτων· εἰ δέ τις πλέονα ποσότητα καταλαμβάνοιτο καταλεῖψαι, τὸ τετραπλοῦν τοῦ ὑπὲρ τὸ νόμιμον ποσοῦ ἀναδιδόναι. Lata eſt autem (vt ait Iuſtin.) Legis 12. tab. coercendæ cauſſa: qua vti quiſque legaſsit ſuæ rei, ita ius erat. Cic. pro Balbo, & Verr. 3. Iuſtinia. De leg. Falcid. Vlp. cap. Inſtit. 1. & 28. vbi minus quam perfectam eam eſſe dicit, quod vetet aliquid fieri; & ſi factum ſit, non reſcindit. Ad hanc etiam videtur reſpexiſſe Pompon. l. 120. de verb. ſignific.

FVRIA Caninia, de manumiſsione. Tulere, vt optatur Hotom. P. Furius Camillus, C. Caninius Gallus coſs. Ann. DCCLII. Vt in teſtamento ex tribus ſeruis non plures quam duos manumittere liceat, vſque ad decem, dimidiam partem: à decimo vſque ad triginta tertiam partem, vt tamen adhuc quinque manumittere liceat, æquè vt ex priori numero: à triginta vſque ad centum, quartam partem, æquè vt decem ex priori numero liberari poſsint: à centum vſque ad quingentos, partem quintam ſimiliter, vt ex antecedenti numero vigintiquinque poſsint fieri liberi. eadémque præcipit, ne plures omnino quàm centum ex cuiuſquam teſtamento liberi fiant. Eadem lex canet, vt libertates ſeruis teſtamento nominatim dentur. Hæc ex Inſtitut. Vlpian. tit. 1. Paulo Senten. 4. Caij Inſtit.

FVSIA, de comitiis. Tulit P. Furius, ſiue Fuſius Conſul cum Sexto Atilio, Anno DCXVII. vt vult Hotomanus: Vt certis diebus, qui tamen faſti eſſent, agi cum populo non liceret. Cic. in Sextiana, In orat. poſt reditum, De prouinc. conſul. & alibi frequentiſsimè. Lata illo tempore Cic. in Piſoniana teſtatur: qui centum annis dixit, pro circiter centum annos, vt idem cenſet. Vide AELIA, de comitiis.

FVSIA, de comitiis. Tulit Q. Fuſius Calen. Prætor, C. Cæſare, M. Bibulo COSS. Ann. DCXCIIII. Cum in tributis comitiis omnium ſimul ſuffragia confunderentur, itáque fieret, vt ſingula genera de ſuffragiorum euentu ſic inter ſe contenderent, vt quod rectè ſtatutum eſſet, id ſuo ſuffragio factum dicerent: quod ſecus, in alios reiicerent: Tulit, Vt ſingula genera ſuffragium ſeorſum ferrent, quo ſentẽtiæ internoſci poſſent.

Hoc modo ſingulorum generum ſuffragia ſeorſim renunciabantur. Dio lib. 38.

G

GABINIA, de nocturnis cœtibus. Tulit. Vt qui conciones vllas clandeſtinas in vrbe conflauiſſet, more maiorum capitali ſupplicio mulctaretur. Ex declamat. Porc. Latronis in Catil. Idem autem prius lege XII. Tab. cautum erat, vt idem teſtatur.

GABINIA, de ſuffragiis. Tulit A. Gabinius Trib. pleb. Piſone, Popilio COSS. Anno DCXIIII. Vt comitiis quibus magiſtratus crearentur, populus non voce, ſed per tabellã ſuffragium ferret. Et quo id liberius eſſet, cautum eſt, Ne quis inſpiceret tabellam, ne rogaret, ne appellaret; ita ab omni parte liberũ iudicium ſuum in magiſtratibus creandis populus haberet. Cice. De legib. lib. 3. Et in lib. De Amicit. Idem pro Plancio, de tabella populo data Frontes aperit hominum, inquit, mentes detegit, eamque libertatem dat, vt quod velint faciant, promittant autem quod rogantur.

GABINIA, de piratis perſequendis. Tulit A. Gabinius Trib. pleb. Metello, Marcio COSS. Anno DCLXXXV. Eſt autem is Gabinius qui Conſul cum Piſone fuit, atque ex Conſulatu Syriã adeptus, regem Ptolemæum in regnum reſtituit, pulſo Archelao Cappadoce: notiſsimus etiam Ciceronis inimicitiis & Pompeij ſingulari fauore. Huius hæc ſunt capita: Vt bellum aduerſus piratas Cn. Pompeio in triennium ita mãdaretur, vt toto mari quod eſt intra columnas Herculis, & in maritimis prouinciis vſque ad quadringenteſimum à mari ſtadium poteſtatem haberet imperandi regibus, præſidibus, ciuitatibus, vt ſe rebus omnibus ad eius belli adminiſtrationem neceſſariis iuuarent. Pædian. in Cornel. Velleius libr. 2. Dio libr. 38. Plutarchus in Pompeio, & Cicero De lege Manilia. & in Orat. poſt redit. in Senat. Appian. in Mithridat.

GABINIA, de ſenatu habendo. Tulit. Vt ex Calen. Feb. ad Cal. Martias quotidie Senatus cogeretur, & legatis exterarum nationum daretur. Cicero in Epiſt. ad Qu. Frat. lib. 1. epiſt. 11.

GABINIA, de vſuris. Tulit. Ne ius diceretur de iis pecuniis quæ verſura facta eſſent ſumptæ: ne ſcilicet prouinciales homines à Romanis exhaurirentur: ne grauior vſura quàm centeſima exigeretur. ſed & præter amiſſam ſortem certam pœnam ſanciebat. Cice. lib. Epiſt. ad Attic. 6.

GELLIA & Cornelia, de ciuitate. Tulere L. Gellius Publicola, Cn. Cornelius Lentulus COSS. Anno DCLXXXI. Vti ciues Rom. ſint ij, quos Cn. Pompeius de conſilij ſententia ſingulatim ciuitate donauerit. Cice. pro Balbo.

GENVTIA Aemilia, de clauo pangendo. Tulere ex S.C. Cn. Genutius, L. Aemilius COSS. Anno CCCXC. Vt qui Prætor maximus ſit, Idibus Septemb. clauum pangat. Liuius lib. 7. vbi addit, Legem ætate ſua fuiſſe priſcis literis verbíſque ſcriptam, clauúmque quia raræ per ea tempora literæ erant, notam numeri annorum fuiſſe; eóque Mineruæ templo dicatam legem, quia numerus à Minerua inuentus ſit.

GENVTIA, de fenore. Tulit L. Genutius Trib. ple. C. Martio 4. Qn. Seruilio COSS. Anno CDXI. Ne fœnerare liceret. Liuius lib. 7.

GENVTIA, de magiſtratibus. Tulit idem, Martio, Seruilio COSS. Anno CDXI. Ne quis eundem magiſtratum intra decem annos caperet, neu duos magiſtratus vno anno gereret; vtíque liceret, Conſules ambos Plebeios creari. Liuius lib. 7.

GLICIA, de ratione inducendæ querelæ inofficioſi teſtamenti. Tulit M. Claudius Glicia dictator; vt Hortenſiam & Corneliam, Hortenſius & Cornelius dictatores. Illius fit mẽtio apud Suetonium in Tiberio cap. 2. & Florum in Epitome Liuij lib. 9. & in Faſtis Capitolinis his verbis: *M. Claudius C. F. Glicia, qui ſcriba fuerat, dictator coactus abdicare ſine Mag. equitum.* Scripſit autem Caius librum ſingularem ad legem Gliciam, ex quo vna tantum nobis ſupereſt ſententia in l. 4. D. de inoffic. teſt. quæ rationem inducendæ querelæ, ſeu ferendæ legis Gliciæ continet. ſic enim eius l. 4. inſcriptio edita eſt in P. Florentinis, & ita legendum cenſet Iac. Cuiacius Obſeruat. lib. 2. cap. 21. & lib. & cap. 14. Appellata autẽ hæc lex eſt à cognomine, quemadmodum & lex Norbana, Peducæa, & Poppæa. hæc enim Norbanus, Peducæus, Poppæus, magis cognominibus adſcribuntur. Siquis tamen inuſitatum id eſſe dicat, poterit & à nomine deducere. nam Glicij Galli apud Tacitum lib. 15 fit mentio, & Auguſtæ Taurinorum in hoc titulo antiquo: *Q. Glicio P. F. Atilio Agricolæ Coſſ. VII. vir. Epulonum legato proprætore Imp. Nerua Caſ. Prouincia Betica leg. leg. 6. Ferrat. citerioris Hiſp. Prætori Aedili Cur. Iul. Veſpaſiani Tribuno lico x. viro ſtlitibus iud.* Prætorem autem etiam leges ad populum tuliſſe, populúmque rogaſſe Liuius indicat lib. 27. Sed videtur potius à Dictatore appellata. Vide Cuiacium in locis præcitatis.

H

HIERONICA frumentaria. Tulit Hiero Tyrannus. Huius meminit Cicero Verrina 4. qua inter aratores & decumanos iudicia facta dicit. Hac enim fuit conſtitutum, vt refert Zaſius, quantum frumenti, aut quo pretio, quóve tempore arator frumentum decumano, id eſt publicano, qui decimas redemerat, daret. Quod ita diligenter & caute ſcriptum erat, vt nec arator decumanum fraudare; nec decumanus plus decima ab aratore auferre poſſet. Atq; ob hanc legis æquitatem, Romani Sicilia potiti, nihil mutauerunt. Memorabile hoc etiam in lege fuit, quod numerus aratorum quotannis apud magiſtratus publicè ſubſcribebatur.

HIRCIA, de Pompeianis. Tulit A. Hircius, qui poſtea in pugna ad Mutinam cecidit: Vt Pompeiani ad dignitates non admitterentur. Ex epiſt. Anton. Philip. 13.

HORATIA Valeria, de plebiſcitis. Tulere L. Valerius, M. Horatius COSS. Anno CCCIIII. Vt quod tributim plebs iuſsiſſet, populus teneret. Liuius libr. 3. Dionyſ. 2. Quod poſtea lege Hortenſia, & Publilia confirmatum eſt.

HORATIA, de prouocatione, vide VALERIA, de prouocatione.

HORATIA, de magiſtratibus ſacroſanctis. Tulit idem. Vt qui Trib. ple. Aedilibus, iudicib. nocuiſſet, eius caput Ioui ſacrum eſſet: familia ad ædẽ Cereris, Liberi, Liberæque venum iret. Liuius lib. 3. Dionyſ. lib. 5.

HORATIA, de Caia Tarratia, virgine Veſtali. Tulit. Vt certi honores ei tribuantur, in his vt teſtabilis eſſet. Vt ſi quadraginta annos nata ſacerdotio abire, ac nubere voluiſſet, ius ei poteſtáſque exaugurandi atque nubendi eſſet: munificentiæ & beneficij gratia, quòd campum Tiberinum, ſiue Martium populo Rom. condonaſſet. Gellius libr. 6. cap. 7. Plutarchus in Publicola, vbi eam Tarquiniam appellat.

HORTENSIA, de nundinis. Tulit. Vt nundinæ quæ prius erant feriæ, faſtæ eſſent: vti ruſtici, qui nundinandi cauſſa in vrbem veniebant, lites componerent. Macrob. lib. Satur. 1. cap. 16.

HORTENSIA, de plebiſcitis. Tulit Q. Hortenſius, Dictator ſeditionis ſedandæ cauſſa creatus, An. CDLXVII. Vt eo iure quod plebs ſtatuiſſet, omnes Quirites tenerentur: cum antea Patritij non tenerentur. Gell. lib. 15. cap. 27. Florus epit. 11. Plin. lib. 16. cap. 10. Iuſtin. in §. plebiſcitum. de iure nat. gent. & ciuili, Pomp. l. 2. de orig. iur. §. deinde cum eſſet in ciuitate. Auguſt. lib. 3. De ciuitate Dei, cap. 17. quod antea lege Horatia ſancitum erat, & poſtea lege Publilia confirmatum eſt.

HOSTILIA

Hoſtilia, de furtis. Tulit A. Hoſtilius Conſul cùm A. Atilio, Anno DLXXXIII. Vt furti agere liceret eorum nomine, qui apud hoſtes eſſent, aut Reip. cauſſa abeſſent, quíve in eorum cuius tutela eſſent. Iuſtinianus De iis per quos ag. poſſ. Hinc illæ Hoſtilianæ actiones, id eſt, formulæ, apud Ciceronem lib. De orat. I. vbi de militis teſtamento agitur.

I

Icilia, de Auentino. Tulit L. Icilius Tribun. pleb. M. Valerio, Sp. Virginio coſſ. Anno CCXCVII. Vt Auentinus mons plebi ad ædificia concederetur. ὅσα μὲν ἰδιῶταί τινες εἶχον ἐκ δικαίου κτησάμενοι, ταῦτα τοὺς κυρίους κατέχειν· ὅσα δὲ βιασάμενοί τινες ἢ κλοπῇ λαβόντες ᾠκοδομήσαντο, κομισαμένους τὰς δαπάνας ἃς ἂν οἱ διαιτηταὶ γνῶσι, τῷ δήμῳ παραδιδόναι· τὰ δὲ ἄλλα ὅσα ἦν δημόσια, χωρὶς ὠνῆς τὸν δῆμον παραλαβόντα διελέσθαι. Id eſt, Quæ priuati quidam iure quæſita poſſidebant, ea pro domino poſſiderent: quæ verò vel vi, vel clàm accepta ædificiis occuparant, ea recuperatis impenſis quas arbitri ſtatuiſſent, populo redderent. cetera verò quæ publica eſſent, ea populum ſine precio recipere, & inter ſe diuidere. Dionyſ. lib. 10. & Liu. lib. 3.

Icilia, de Tribunis pleb. Tulit Sp. Icilius Tribu. pleb. T. Geganio, P. Minutio coſſ. Anno CCLXI. Δημάρχου γνώμην ἀγορεύοντος ἐν δήμῳ, μηδεὶς λεγέτω μηδὲν ἐναντίον, μηδὲ μεσολαβείτω τὸν λόγον. ἐὰν δέ τις παρὰ ταῦτα ποιήσῃ, διδότω τοῖς δημάρχοις ἐγγυητὰς, αἰτηθεὶς εἰς ἔκτισιν ἧς ἂν αὐτῷ ἐπιθῶσι ζημίας. ὁ δὲ μὴ διδοὺς ἐγγυητὴν, θανάτῳ ζημιούσθω, καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ ἱερὰ ἔστω. τῶν ἀμφισβητούντων πρὸς ταύτας τὰς ζημίας αἱ κρίσεις ἔστωσαν ἐπὶ τοῦ δήμου. id eſt, Tribuno ad populum concionanti, ne quis contradicito, néve eum interpellato. Qui contrà faxit, prædes Tribunis dato ſe mulctã quam ipſi irrogabunt ſoluturum. qui prædes non dederit, capital eſto: familiáque eius ſacra eſto. Si quid erit in mulctis controuerſiæ, populi iudicium eſto. Dionyſ. lib. 7.

Iulia annalis, vide Villia annalis.

Iulia, de ciuitate. Tulit Sext. Iulius Cæſar coſ. cum L. Martio, Ann. DCLXII. Vt ciuitas ſociis & Latinis omnibus qui arma deponerent, daretur. nam Italici belli reſtinguendi cauſſa lata eſt. Vel ſic: Vt iis qui bello Italico exorto, in fide manſerant (manſerant autem omnes Latini) & iis qui in amicitiam poſtea rediiſſent, ciuitas daretur. Additur in Orat. pro Balbo: QVI fundi facti eſſent. Gell. lib. 4. cap. 4. Appianus libr. de bell. ciuil. I. Eutropius. Huius autem legis beneficio coloniarum omnium & municipiorum, quæ in Italia fuerunt, æquata iura ſunt, non vt legibus Romanis æque vterentur, (nam coloniarum duntaxat Romanarum hoc fuit: municipia ſuis legibus atque inſtitutis vtebant) ſed vt æque ius illud ciuium Romanorum, ferendi ſcilicet ſuffragij, & adipiſcendorum magiſtratuum, obtinerent. quod antea municipiis, & Romanis colonus licuerat, Latinis verò coloniis, & Latino populo non item. Poſtea ſublatam hanc legem licet opinari, cum dicat Suetonius, homini Latino ius Quiritium à Claudio Imperatore propoſitum. niſi ſi hoc intelligas, omnibus id propoſitum, qui tantum Latij ius haberent: cuiuſmodi erant omnes extra Italiam Latinæ coloniæ, omniáque municipia quæ ius Latij haben: ius autem Quiritium nondum eſſent aſſecuta. Huius enim legis beneficium intra terminos Italiæ continebatur. Manutius hanc legem latam fert à L. Cæſare Conſule P. Rutilij collega. Iuliam autem dictam, quod ſolus eam Cæſar, cum eius collega Rutilius in prœlio eſſet occiſus, ex s. c. tulit.

Iulia, de prouinciis, & magiſtratibus in prouincias miſſis. Tulit C. Iulius Cæſar Conſul cũ Bibulo, an. DCXCI. Vt Achaia, Theſſalia, cuncta Græcia liberæ eſſent, neque in iis magiſtratibus pop. Ro. ius dicere liceret. Cic. Pro domo ſua, in Piſon. & de prou. Conſul. Item vt magiſtratibus tranſeuntibus, eorúmque comitibus fœnum aliáque ab oppidis & vicis ſubminiſtrarentur. Ad Att. lib. 5. & in Piſon. Item duabus in ciuitatibus prouinciæ ſuæ Magiſtratus decedentes rationes ſuas relinquerent: eaſdémque totidem verbis ad ærarium referrent. Cic. Epiſt. fam. libro 5. epi. 20. in Piſon. Item, Ne coronarium aurum iis qui prouincias obtinerent, vel decerni, vel ab iis accipi liceret, niſi decreto triumpho. Cic. in Piſon. Ne qui cum imperio eſſent, iniuſſu populi, aut ſenatus de prouincia exirent, exercitus educerent, aut bellum ſua ſponte iniuſſu popu. aut Senatus gererent, in regnum alienum accederent. Cicero in Piſonem, pro Poſtumo.

Iulia Agraria. Tulit idem eodem tempore, ſuaſore Cn. Pompeio. Vt ager Stellas, maioribus conſecratus, item Campanus ad ſubſidia Reip. vectigalis relictus, plebi diuiderentur. Diuiſit extra ſortem XX. millibus ciuium, quibus terni pluréſque liberi eſſent. Velleius lib. 2. Plutarch. in Pomp. & in Cæſar. & in Cat. Vtic. Dio 38. Hanc vocat Campanam Cicero lib. 2. ad Atticum. Habet, inquit, etiam Campana lex execrationem candidatorum in concione, ſi mentionem fecerint quo aliter ager poſſideatur, atque vt ex legibus Iuliis non dubitant iurare ceteri. Aliam præterea Calliſtratus commemorat in l. 3. D. de term. mot. Vt qui terminos ſtatutos extra ſuum gradum finéſve dolo malo mouerint, in ſingulos terminos quos eiecerint, locóve mouerint, quinquaginta aureos dare in publicũ damnentur: eiúſque rei actio petitio ei qui volet detur.

Iulia, De vi. Tulit idem. Vt ei qui de vi damnatus eſſet, aqua & igni interdiceretur. Cicero Philip. I.

Iulia Maieſtatis. Tulit idem. Vt ei qui maieſtatis damnatus eſſet, aqua & igni interdiceretur. Cicero. Philip. I.

Iulia Iudiciaria. Tulit idem. Vt iudicia ad duo genera iudicum redigerentur, equeſtris ordinis & ſenatorij. Tribuni verò ærarij, quod erat tertium, tollerentur. Suetonius in Cæſare. Meminit Gellius lib. 14. cap. 2. Dio lib. 43. Multa præterea huius legis capita fuerunt, de ipſorum iudicum ætate, dignitate, & conditione, de forma & conſuetudine iudiciorum publicorum & priuatorum. Quę omnia in antiquis Iuriſconſultorum libris comprehenſa, opera Triboniani abolita ſunt.

Iulia, De ſacerdotiis. Tulit idem. Vt in cooptandis ſacerdotibus etiam abſentium ratio haberetur. Patet ea lib. I. epiſt. ad Brutum.

Iulia Repetundarum. Tulit idem, vt ex Vatiniana & Sextiana intelligitur. Ne cui, qui in prouincia cum poteſtate, imperióve eſſet, pecuniam capere, conciliare liceret: extrà quàm ſi ad templum monumentúmque capiat. Cic. epiſt. I. ad Q. fra. & epi. I. libri 6. ad Attic. Vt ab iis exigeretur pecunia, ad quos ea quam is ceperit qui damnatus ſit, peruenerit. Vt magiſtratus cum de prouincia decederent, rationes in prouinciæ duabus ciuitatibus, quæ ipſis maximè viderẽtur, relinquerent, & totidem verbis ad ærarium referrent. Ne qui cum imperio eſſent, iniuſſu populi aut ſenatus de prouincia exirent, exercitum educerent, bellum ſua ſponte gererent, in regnum alienum accederent, Cic. pro Poſtumo. In epiſt. libr. 5. epiſt. 20. & in Piſoniana. Item, Ne quis in magiſtratu, poteſtate, curatione, legatione, vel quo alio officio, munere, miniſterióve publico, quíve ex cohorte cuius eorum eſt, pecuniam ob iudicandum, decernendúmve accipiat, vel quo magis aut minus quid ex officio ſuo faciat: ne quis ob militem legendum, mittendúmve, æs accipiat: néve quis ob ſententiam in ſenatu conſilióve publico dicendam, pecuniam accipiat: vel ob accuſandum, vel non accuſandum: vtque vrbani magiſtratus ab omni ſorde ſe abſtineant: néve plus doni muneris in anno accipiant,

quàm

quàm quod ſit aureorũ centum: ne quis ob iudicem, arbitrúmve dandũ, mutandũ, iubendúmve vt iudicet: néve ob nõ dandum, nõ mutandũ non iubendũ vt iudicet: néve ob hominẽ in vincula publica coniiciendum, vinciendum, vinciríve iubendum, éxve vinculis dimittendum: néve quia ob hominem condemnandum, abſoluendúmve: néve ob litem æſtimandam, iudiciúmve capitis pecuniæ've faciendum, vel non faciendum aliquid accipiat. néve in acceptum feratur opus publicum faciendum, frumentum publicè dandum, prębendũ, approbandum, (alias appendendum) ſarta tecta tuenda, antequam perfecta probata, præſtità lege erunt. vt venditiones locationes eius rei cauſſa pluris minorísve factæ, irritæ ſint: néve vſu capi ea res poſsit, priuſquam in poteſtatem eius à quo profecta ſit, heredísve eius veniat. Hæc ex Pandectis tit. de lege Iul. repetundarum. Adde & ex Tacito libro 11. Vt qui aduocati ob cauſſam orandam denum ſeſtertium modum egreſsi eſſent, repetundarum tenerentur.

Iulia, DE PROVINCIIS. Tulit idem Dictator. Ne prouinciæ prætoriæ plus quàm annũ, neu plus quàm biennium Conſulares obtinerentur. Cic. Philipp. 1. & 3. & 8. item Dio lib. 43.

Iulia, DE LEGIBVS Cæſaris. Tulit idem. Vt ei qui in ſuas leges non iuraſſet, capitale eſſet. Appianus De bell. ciuil. 2.

Iulia, DE FENORE. Tulit idem. Vt diſiecta nouarum tabularum expectatione, quæ crebrò mouebatur, debitores creditoribus ſatisfacerent per æſtimationem poſſeſsionum, quanti quáſque ante ciuile bellum comparaſſent, deducta ſumma æris alieni, ſi quid vſuræ nomine numeratum aut perſcriptum fuiſſet: qua conditione quarta ferè crediti deperibat. Sueton. in C. Cæſare. Cæſar lib. 3. De bello ciuili. Atque hęc fortaſsis ex Solonis legibus, in quibus ſic legitur: τῶν χρεῶν ἀποκοπὰς ποιῆσθαι, καὶ λύτρωσιν, καὶ ἐπὶ σώμασι μὴ δανείζεσθαι. καὶ ὅτῳ ὁ νόμος Σεισάχθεια καλεῖσθαι. Eadem etiam de modo credendi poſsidendíque intra Italiam cauebatur. Tacitus lib. 5.

Iulia, DE COLONIIS. Tulit idem. Vt ager Campanus viginti milib. ciuium extra ſortem diuideretur, cóque colonia deduceretur. Sueton. in Iulio, & Auguſto.

Iulia, DE VI PVBLICA ET PRIVATA. Tulit C. Iul. Octauius Auguſtus: Vt qui aliqua poteſtate præditus ciuem Romanum antea ad populum, nunc ad Imper. appellantem necarit, necaríve iuſſerit, torſerit, verberauerit, condemnauerit, in publica vincula duci iuſſerit, humilior ſi ſit, pœna capitis; honeſtior verò inſulæ deportatione coerceatur. Paulus lib. 5 Sentent. tit. 26. l. 7. D. ad leg. Iul. de vi publ. Et ita l. 8. D. ad leg. Iul. de vi publ. accipiẽda quoque eſt de magiſtratu, qui reum prouocantem vinciat, impediátve quominus Romæ intra conſtitutum tempus adſit. Lege autem Iulia de vi priuata tenetur qui quẽ armatis hominibus poſſeſsione, domo agro, villa deiecerit, expugnauerit, obſederit, incluſerit, vel vt id fieret homines commodauerit, qui cœtu, concurſu incendium fecerit, qui funus diripuerit, diſtraxerit, ſepeliri prohibuerit: qui cum telo in foro, cõcione, comitio fuerit, qui templa, portáſve vrbis armatis obſederit, tenuerit, occupauerit. Paulus vbi ſupra. Sed alij pœnam Iuliæ de vi publica ſtatuunt, vt l. 3. l. 4. l. 5. l. 10. D. ad leg. Iul. de vi publ. & generaliter vim armatam vim publicam definiunt, vt vim ſine armis, vim priuatam. Alij verò hæc ſic diſtinguunt, vt legem Iuliam de vi publica ſimilem omnino fuiſſe Valeriis dicant: & (vt Paulus d. tit. 26. in principio ſcribit) pœnam ſanxiſſe tantum aduerſus publicarum perſonarum, id eſt magiſtratuum in ciues Romanos immoderatam vim: Lege autem Iulia de vi priuata pœnam eſſe ſancitã aduerſus priuatorum vim. Et ſane ſicut eodem interdicto vis facta conuocatis armatíſque hominibus comprehenditur, vt videre eſt apud Paulum lib. 5. Sentent. titul. 6. cur ſicut vis facta conuocatis hominibus legi Iuliæ de vi priuata ſubiicitur, l. 2. l. 4. l. 5. D. de vi priuata; non ſubiicietur etiam ea quæ armatis hominibus infertur? Verum fuit ſæpe vel conſtitutionibus, vel Senatuſconſultis legibus Iuliis derogatum, obrogatum, ſubrogatum: nec vlla ferè lex publicorum iudiciorum ſyncera remanſit: ſed retento ſolo legis nomine, ei aptata ſunt quæcunq; poſtea aliæ vel leges, vel conſtitutiones inuexerant. Sic factum eſt, vt omnis vis armata ad pœnam legis Iuliæ de vi publica redigeretur. conſequens verò eſt vt ea quoque ad legem Iuliam de vi publica redigatur, quæ fit conuocatis hominibus, ſine armis: quandoquidem hæc quaſi paria coniungi ſolent, conuocatis, armatíſve hominibus. Siquis igitur vim fecerit conuocatis hominibus, ei vtriuſque legis crimen obiici poteſt: quod fieri quandoque ex eodem facto oſtendit l. ſi præſes. D. de pœn. Atque ideo in Pandectis hæc verba, Hac lege tenetur, qui conuocatis hominibus vim fecerit, quo quis verberetur, pulſetur, neque homo occiſus ſit, tam ſub tit. de vi publica, quam ſub eo qui eſt de vi priuata reperiuntur. Pœna autem legis Iuliæ de vi publica, erat aquæ & ignis interdictio. Hinc notandum quod ſcribit Paulus lib. 5. Sentent. tit. 26. lege Iulia eum etiam teneri, qui eum cui aqua & igni interdictum eſt, receperit, celauerit, tenuerit: interdicitur enim & aqua ſimul, & igni & tecto. Cic. pro domo ſua: Id non ademptione, inquit, ciuitatis, ſed tecti, & aquæ, & ignis interdictione faciebant. Vide Florum Epit. CXX. Suet. in eius vita. Has leges Iuliam publicorum & Iuliam priuatorum appellat Vlpian. in l. ſi præſes, 32. D. de pœ. & l. 1. D. vnde vi. Eadem præterea lege cauebatur, ne rem vi poſſeſſam vſucapere liceret, l. 33. §. 2. D. de vſurpat.

Iulia MAIESTATIS, Tulit idem. Qua tenetur is cuius opera dolo malo conſilium initum erit, quo obſides iniuſſu principis interciderent. quo armati homines cum telis lapidibúſve in vrbe ſint, conueniántve aduerſus rempublicam, locáve occupentur vel templa. quáve cœtus conuentúſve fiat, hominéſve ad ſeditionem conuocentur. cuiúſve opera, conſilio, dolo malo conſilium initum erit, quo quis magiſtratus populi Romani, quíve imperium poteſtatémve habet, occidatur. quáve quis contra Rempublicam arma ferat. quíve hoſtibus populi Romani nuncium, literáſve miſerit, ſignúmve dederit, feceritve dolo malo, quo hoſtes populi Romani conſilio iuuentur aduerſus rempublicam. quíve milites ſollicitauerit, concitaueritve, quo ſeditio, tumultúſve aduerſus rempublicam fiat. Quíve de prouincia cum ei ſucceſſum eſſet non diſceſsit. aut qui exercitum deſeruit, vel priuatus ad hoſtes perfugit. quíve ſciens falſum conſcripſit, vel recitauerit in tabulis publicis. nam & hoc capite primo lege maieſtatis enumeratur. Quíve in bellis ceſſerit, aut arcem tenuerit, aut caſtra cõceſſerit: quíve iniuſſu principis bellum geſſerit, delectúmve habuerit, exercitum comparauerit. quíve cùm ei in prouincia ſucceſſum eſſet, exercitum ſucceſſori non tradiderit. quíve imperium exercitúmve populi Romani deſeruerit. quíve priuatus pro poteſtate magiſtratúve quid ſciens dolo malo geſſerit. quive quid eorum, quæ ſuprà ſcripta ſunt, facere curauerit. Cuiúſque dolo malo iureiurando quis adactus eſt, quo aduerſus rempublicam faciat, cuiúſve dolo malo exercitus populi Romani in inſidias deductus, hoſtibúſve proditus erit: factúmve dolo malo cuius dicitur, quo minus hoſtes in poteſtate populi Romani veniant. cuiúſve opera dolo malo hoſtes populi Romani commeatu, armis, telis, equis, pecunia, aliáve qua re adiuti erunt. vtve ex amicis hoſtes pop. Rom. fiant. cuiuſve dolo malo factũ erit,

quo

qno rez exteræ nationis populo Rom. mlnus obtemperet. cuiúſve opera dolo ınalo ſactum crit, quo magis obſides, pecunia, iumenta hoſtibus populi Rom. dentur sduerſus rempublicam. Item qui conſeſſum in iudicio reum,& propter hoc in vincula coniectum, emiſerit. Vlpianus l.1. & 2. D.ad leg. Iul.maieſt. Marcianus l.3.eod.Scæuola l.4.eod.

Iulia, DE AMBITV. Tulit idem. Vt qui petiturus magiſtratum, vel prouinciam, vel ſacerdotium, turbam ſuffragiorum cauſſa conduxerit, ſeruos aduocauerit, aliámve quam multitudinem conduxerit, conuictus vt vis publicæ reus in inſulam deportetur. Suet. in Auguſt. Paulus Sent.5.capi. 32. & Iuriſconſ. in Pand. Diuerſum tamen Dio tradit libr.56. Vt qui magiſtratum ambiiſſent, quinquennium à magiſtratibus arcerentur. quod ipſum Zonaras lib. 11. ſecutus eſt. Hanc autem legem ideo Octauius Auguſtus tulit, quod per Triumuirorum tempora ius creandorum magiſtratuum à populo ablatum ſuiſſet, ipſique Triumuiri magiſtratus Reip. darent. Poſtea tamen creatione magiſtratuum ad curam Principis delata, ceſſauit Romæ hæc lex, vt ait Modeſtinus D.eod. Hinc Quintilianus de ambitu loqnens, lib.6. Hoc genus, inquit, noſtris temporibus totum pene ſublatum eſt, cum omnia tutelæ, curæque vnius innixa periclitari nullo iudicij exitu poſſint. quod & notat Ammianus lib.14.

Iulia, DE MARITANDIS ORDINIBVS. Tulit idem. Ne cœlibes, niſi qui genere eſſent proximi, quicquam ex teſtamento ciuis R. caperent: néve orbi pluſquam dimidium eorum quæ relicta eſſent. Hoc ex Euſebio, Nicephoro, & Sozomene. & l.1.C. de Infir. pœn. cœli. Ne coniux coniugis teſtamento niſi decimam relictorum partem caperet: fiſcus reliquas nouem. Vlpian. ca.Inſt. x v. l.1. C. de his qui ſe deſ.lib.10.l.2.C.de Infirm. pœn. cœlib. Fœminis, inquit Vlpian. lex Iulia à morte viri anni tribuit vacationē: à diuortio, ſex menſium. Lex autem Papia, à morte viri, triennij: à repudio, anni & ſex menſium. Vlpia.cap.14. Sueton. in Auguſto. Vt priori ex conſulibus faſces ſumendi poteſtas ſit, qui plures liberos quam collega, aut in ſua poteſtate habet, aut bello amiſit: ſed ſi par vtrique numerus liberorum eſſet, maritus, aut qui in numero maritorum eſt, præferatur: ſi verò ambo & mariti & patres totidem liberorum ſunt, tum ille priſtinus honos inſtauretur, & qui maior natu eſt, prior faſces ſumat. Gell. libr. 2. cap. 15. Vt ſi liberta ab inuito patrono diuerteret, alij nubere inuito patrono non poſſet. Vt iuſiurandum quod liberto impoſitum eſt ne vxorem ducat, ei remittatur, l.6. §.3. De iure pat. l.1.D. vnd. vir & vxor. Ne ſenatores eorúmve liberi, libertinas & quæ ipſæ, quarúmve pater matérve artem ludicram fecerit, item ex numero corpore quæſtum facientium vxorem ducant. Ceteri autem ingenui prohibentur ducere lenam, à lenone lenáve manumiſſam, & in adulterio deprehenſam, & iudicio publico damnatam, & quæ artem ludicram fecerit. Paulus l.44.D.de ritu nupt. Marcianus autem in l.19.eo. ſcribit, caput trigeſimum quintum fuiſſe, Vt qui liberos quos habent in poteſtate, iniuria prohibuerint vxores ducere, vel nubere, à magiſtratibus cogantur in matrimonium collocare, & dotare. Vt patritiis liceret libertinas vxores ducere: præterquam ſi ſenatores, ſenatorúmve liberi eſſent. ne qua ſponſalia rata eſſent, niſi ſtatim exacto biennio nuptiæ fierent: hoc eſt, ne puellæ decem annis minores ducerentur, quarum annus ætatis duodecimus maturus coniugio habebatur. Zonaras lib.11. Hæc autem lex in libris noſtris interdum Iulia tantum, interdum Papia, interdum Iulia Pappia, interdum Pappia Poppæa dicitur.

Iulia, DE VICESIMA. Tulit idem. Vt quæ hereditates, legata & donationes mortis cauſſa ad alienos, aut locupletes peruenirent, earum pars viceſima ad fiſcum pertineret. Vt teſtamēta in municipiis, coloniis, opidis, præfectura, vico, caſtello, conciliabulo facta, in foro vel baſilica, præſentibus teſtibus, vel honeſtis viris, inter horam ſecúdam & decimam diei recitentur, exemplóque ſublato, ab iiſdem rurſus magiſtratibus obſignato, quorum præſentia conſtat apertum. Vt teſtamentum ſtatim poſt mortem teſtatoris aperiatur, hoc eſt, à præſentibus intra triduum vel quinque dies: ab abſentibus quoque intra eos dies, cùm ſuperuenerint. Vt teſtes, vel maxima pars eorum adhibeantur, qui ſignauerint teſtamētum, ita vt agnitis ſignis, rupto lino aperiatur & recitetur. atque ita deſcribendi exempli fiat poteſtas, ac deinde ſigno publico obſignatum in Archiuum redigatur; vt ſi quando exemplum eius interciderit, ſit vnde peti poſſit. Dio libr.38. & Paulus Sentent.lib.quarti, titulo ſexto.

Iulia, DE IVDICIIS. Tulit idem, qua formam iudiciorum tum publicorum tum priuatorum præſcripſit. Gellius libr. 14. cap. 2. Vt qui nomen alicuius deferrent, locum, annum, & menſem, quo crimē admiſſum erit, deſignent. l.3. De accuſat. Ne eodem tempore de duobus reis quis quereretur, niſi ſuarum iniuriarum cauſſa, l.12.eod. Ne inuito denūcietur, vt teſtimonium dicat aduerſus ſocerum, generum, vitricum, priuignum, ſobrinum, ſobrinam, ſobrino natum, eóſve qui priore gradu ſint. item ne liberto ipſius, liberorū eius, parentum, viri, vxoris: item patroni, patronæ. & vt ne patroni patronæ aduerſus libertos, neque liberti aduerſus patronum cogantur teſtimonium dicere. l.4. D. de teſtibus. Vt inter priuatos qui in iudicem conſenſiſſent, iuris dicundi ei iudici poteſtas eſſet, l.3.§.1. D.de iudic. Ne qui iudex ſit, arbitrium recipere eius rei de qua iudex eſt, inve ſe promitti iubeat, l.9. De arbit. Ne minor annis viginti iudicare cogatur, l.cum lege.41.D. de arbit. Vt Saturnalibus triduo feriæ ſeruarentur. Macrob.lib.1.cap.10. Eadem etiam latum opinatur Hotom. vt certus patronorum numerus eſſet. Meminit Aſconius in argumento pro Scauro. Etſi quis reus vel accuſator domum iudicis ingrediatur, per legem Iuliam iudiciariam in legem ambitus committit, l.1.D.de ambit. Item ne iudices ſuo anno in alienas ædes ingrediantur. Dio lib.54.

Iulia CADVCARIA. Tulit (vt exiſtimat Hotomanus) idem: & eiuſdem legis hæc duo fuere capita, Vt ſi nemo ſit ad quem bonorum poſſeſsio pertinere poſsit: aut ſit quidem, ſed ius ſuum omiſerit, bona publicentur. Vlpi.cap.Inſti.28. Idem l.4.§.eodem. D.de fideic. li. Quare & ſi caducariis legibus bona delata ſint, idem erit probandum. Sic enim locum hunc nobis reſtituit Iacob. Cuiacius. Eandem legem Iuliam ſignificat Iulianus leg. 96. §. 1. De legat. & fid.lib.1. Quoties lege Iulia bona vacantia ad fiſcum pertinent, & legata & fideicommiſſa præſtantur.

Iulia, DE ADVLTERIIS. Tulit idem. Si quis ſtuprum adulteriúmque faceret, ſciens, dolo malo. Suet. in Auguſto. & Iuriſconſulti tit. Ad leg. Iuli. de adult. Cornelius Tacitus libro 2. Huius caput etiam hoc fuit, Ne maritus dotale prædium inuita vxore alienet: néve id etiam eius voluntate oppigneret. Paulus lib. Sent.2. capi.22. & Iuſtin. ſub tit. quibus alien. licet.

Iulia THEATRALIS. Tulit idem. Vt equitibus Rom. quibus ipſis parentibúſve equeſter cenſus vnquā fuiſſet, in quatuordecim ordinibus lege Roſcia Theatrali conſtitutis cōſidere liceret. Sueton. in Auguſto. Plin. lib.33.cap.2.

Iulia SVMPTVARIA. Tulit idem. Vt profeſtis diebus ducentos nummos in conuiuiis conſumere liceret: Calendis, Idibus, Nonis, & aliis quibuſdam feſtiuis trecentos, nuptiis autem & repotiis H S. millies. Gellius lib.2.cap.24.

Iulia, DE MANVMISSIONIBVS. Tulit idem. Vt Imperator, cum ſeruum manumittit, non vindictam imponat: ſed ſimpliciter liberum eſſe iubeat. Paulus l. apud eum. 14. D. de manumiſſ. Qua lege tam manumiſſoris quam manumiſsi ætatem definiuit, iuráque quibus patroni aduerſus libertos vterentur conſtituit. Dio lib. 55.

Iulia, DE VENENO. Nominatur à Suetonio in Nerone.

Iulia PECVLATVS. Tulit idem. Ne qui ex pecunia ſacra, religioſa, publicáve auferat, néve intercipiat, néve in rem ſuam vertat: néve faciat quo quis auferat, intercipiat, vel in rem ſuam vertat: niſi cui vtique lege licebit: néve quis in aurũ, argentũ, æs publicum quid indet, néve immiſceat: néve quo quid indatur, immiſceatur, faciat ſciens dolo malo, quo id peius fiat. Vlpian. l. 1. D. eo.

IVLIA, DE RESIDVIS. Tulit idẽ. Ne quis eam pecuniam quæ in vſum publicum erogari, vel in ærarium inferri debuit, priuatim retineat l. 2. D. ad legem Iuliam pecul.

IVLIA TITIA, de tutoribus. Tulere. Vt prouinciarũ præſides mulieribus pupilliſve tutores non habentibus, tutores darent. Iuſtin. Inſtit. de Attil. tut. & Vlp. cap. Inſtit. 11.

IVLIA, de ceſsione bonorum. Tulit. Vt qui ſine dolo ſuo malo æri alieno ſatisfacere non poſſet, bonis ſuis cedendo liberaretur, l. 4. C. qui bon. ced. poſſ. & in C. Th. lib. 4. tit. qui bonis ex lege Iulia cedere poſsint.

IVLIA & SEMPRONIA, de limitibus. Tulere. Vt per actuarios limites populo eũdi ius eſſet, ſicut per viam publicam. Hyginus in libello de limitibus conſtit. Apud Frontinum autem Tiberij Cæſar. conſtitutio legitur, ex qua hæc ſumpſimus: Eſt & aliud monumentum quod non longè ab ædibus vel itinere publico conſtitutum: id eſt, iuxta legem Semproniã & Iuliam, quod cardinibus & Decumanis conſtitutum eſſe monſtratur. quod rationem finium recipere videtur: id eſt, concurrentium linearum atque ſecantium ſe inuicem, & ordinem in vtroque cuſtodit, limitum rationem diſcernens.

IVLIA MISCELLA, de teſtamentis. Tulit. Vt coniugi ſuperſtiti legatum ſibi à demortuo ea lege ne iterũ nuberet, ita capere ius eſſet, ſi intra annũ (luctui nondum erat præfinitus annus) iuraret ſe liberorum quærendorum cauſſa velle nubere. Iuſtin. in tractatu de indicta viduitate, & lege Iulia Miſcella tollenda. libr. C. 6. tit. 40. & Nouell. conſt. 22. vbi Iuſtin. Iulium Miſcellam huius legis auctorem nominat. Alij tamen Miſcellam malunt dictam, quod id legis Iuliæ caput tam ad virum quam fœminam pertinebat, l. 3. C. de indict. vid. toll. Capit igitur ea ea lege vir muliérve hereditatem, aut legatum intra annum, etiam ſi ſecundũ matrimonium contrahat, ſiue à coniuge, ſiue ab extraneo hereditas aut legatum relictum ſit ſub conditione viduitatis. Poſt annum non capit, niſi præſtita cautione Mutiana, quæ ſolet interponi in omnibus conditionibus, quæ morte legatariorum finiuntur; ſiue quæ in non faciendo concipiuntur, qua caueat ſe non coiturum ſecundas nuptias; & ſi coierit, redditurum legatum cum fructibus medij temporis, l. Mutianæ. l. heres. §. qui poſt. l. Titio fundus. D. de condit. & demonſtrat. l. cum filius. §. qui Mutianam. D. de leg. 2. De hac lege etiã eſt l. vlt. D. de ſtatulib. Hanc autem ſuſtulit Iuſtin. d. tit. de ind. vid. toll.

IVLIA Plautia, de vſucapionibus. Vide, Iulia de vi, & Plautia de vi. Ne res vi poſſeſſas vſucapere vllo tempore liceret. Iuſtin. de vſucap. lib. Inſtit. 2.

IVNIA, de Regio, & Conſulari imperio. Tulit L. Iunius Brutus ſolus Conſul: Anno CCXLIII. Vt imperium Tarquinio abrogaretur, vt ipſe idem cum coniuge ac liberis, itémq; omnes Tarquiniæ gentis exularent: Vt capitale eſſet ſi quis de iis reuocandis mentionẽ faceret: vt Regio imperio abrogato, Conſules duo regia poteſtate quotannis comitiis centuriatis à populo crearentur. Dionyſius lib. 4. Liuius lib. 2.

IVNIA, de Trib. ple. Vide Sacrata.

IVNIA LICINIA, de legibus. Tulere D. Iunius Silanus, & L. Licinius Murena COSS. An. ab Vrbe condita, DCXCI. Vt iis qui trinundinum in ferenda lege non ſeruaſſent, grauiores quam lex Cæcilia & Didia ſanxiſſet, pœnæ irrogarentur. Cicer. Philip. 5. Vbi, inquit, lex Cæcilia & Didia? Vbi promulgatio trinundinum? Vbi pœnæ recenti lege Iunia & Licinia? idem Epiſt. ad Attic. l. 1. & 4. & Vatiniana interrogatione, & pro domo ſua.

IVNIA NORBANA, de libertinis. Tulere M. Iunius Silanus, L. Norbanus Balbus COSS. An. DCCLXXI. Vt ij ſerui qui neque cenſu, neque vindicta, neque teſtamento, ſed aut per epiſtolam, aut inter amicos, aut conuiuij adhibitione liberi fierent, non ciues Rom. ſed eodẽ iure, quo Latini coloni eſſent. Vt ſi Latinus ciuem Romanã, vel Latinam vxorem duxerit, teſtatione interpoſita, quòd liberorum quærendorũ cauſſa vxorem duxerit, poſtea filio filiáve nato natáve, & anniculo facto, poſsit apud Prætorem vel Præſidem prouinciæ cauſſam probare, & fieri ciuis Romanus, tam ipſe quàm filius filiáve eius & vxor, ſcilicet ſi & ipſa Latina ſit. Vt Latinorum legitimæ ſucceſsiones nullæ prorſus eſſent: ſed eorum bona manumiſſores, tanquam ſeruorum peculia ſibi haberent. Vt liberti ius ciuitatis R. non antè haberent, quàm ius aureorũ anulorum, aut natalium reſtitutionem à principe impetraſſent. Vlpian. in Inſtit. tit. 3. Iuſtin. §. 5. de ſucceſs. lib. Idem Nou. 78.

IVNIA annalis, vide VILLIA annalis.

IVNIA VELLEA, de heredum inſtitutione. Tulere. Vt qui teſtamentum faceret, omnem virilis ſexus, qui ei ſuus heres futurus erit cum naſcetur, inſtituendi, exheredandíve poteſtatem haberet, etiamſi viuo teſtatore naſceretur. item, Vt ſi quis ex ſuis heredibus ſuus heres eſſe deſineret, liberi eius & ceteri in locum ſuorum ſui heredes ſuccederent. Scæuola l. Gallus. 29. de liber. & poſtumis. Vel ſic: Vt qui teſtamentum faceret, omnes eos virilis ſexus neceſſario inſtitueret heredes: qui, cum naſcerẽtur, ei heredes ſui futuri eſſent, eorúmque in locum liberi ſuccederent: qui niſi inſtituti eſſent, aut ſi exheredati, ad exemplum poſtumorum, eſſent, teſtamentum ne valeret. Duplex itaq; in hac lege caput fuit, primum, vt mortuo filio, nepotes nondum nati, poſsint inſtitui: item vt, viuẽte filio, naſcituri nepotes poſsint inſtitui, ſi, auo viuente, & mortuo filio, naſcantur: ne facti ſui, cum naſcentur, ſi ſe præteritos inuenerint, rumpant teſtamentum. Altero capite cautum eſt, vt nepotes iam nati, viuẽte filio, ab auo heredes inſtituantur, vel nominatim exheredentur; ne forte mortuo poſt teſtamentum filio, facti ſui heredes, ad exemplum poſtumorum teſtamẽtum infirment. Cuiacius pro Iunia, Iulia legendum cenſet, corruptéque, vbi huius fit mentio, Iunia legi, ad l. Gallus. D. eod.

IVNIA PETRONIA, de libertate. Tulere C. Iunius Cæſonius, Petronius Turpillianus COSS. An. DCCCXIII. Vt ſi diſſonantes pares iudicum exiſtant ſententiæ, pro libertate pronuncietur. Hermogen. l. 24. D. de manumiſſ. Ab eodem quoque Petronio lex Petronia de ſeruis infrà ſuo loco numeratur.

L

LABIENA, de ſacerdotiis. Tulit T. Labienus Trib. ple. Cicerone, Antonio COSS. Anno DCXC. Vt ius creandorum ſacerdotum penes collegia eſſet, ex veteri lege Domitia, quam lex Cornelia abrogarat.

Dio libro 37. Vide DOMITIA lex.

LAETORIA, de minoribus. Tulit. Vt iis qui furioſi vel prodigi eſſent, curatores darentur: qui eos circumſcripſiſſent, iudicio publico tenerentur. Cic. de offic. 3. de nat. deorum 3. & Capitol. in Anton. Philoſ. Ne à minoribus vigintiquinque annis ſtipulari liceret: hoc eſt, ne ſtipulatione obligari poſſent. Sueton. in quarto Prætorum apud Priſcianum li. 8. Et hoc illius caput, vt exiſtimat Hotomanus, Plautus ſignificat in Pſeudolo, vbi Callidorum adoleſcentem ſic loquentem facit: *Nimis ſum miſer: nummum nuſquam reperire argenti queo. Ita miſer & amore pereo, & inopia argentaria. Perii, an non tum lex me perdit quina vicenaria, Metuunt credere omnes.* Profertur in eandem ſententiam à Conſtantino in l. 2. C. Th. de donationib.

LAETORIA, de plebeiis magiſtratibus, vide PVBLILIA LAETORIA.

LICINIA, de fenore. Tulit C. Licinius Stolo Tribunus pleb. Furio, Clœlio, &c. Trib. mil. An. CCCLXXVI. Vt deducto eo de capite, quod vſuris pernumeratum eſſet, id quod ſupereſſet, triennio æquis portionibus perſolueretur. Liuius lib. 6. Eſt & alia Licinia de fenore, lata à Licinio Lucullo, Aſiæ proconſule, ad leuandam ære alieno prouinciã lata: Ne ſupra centeſimam iure fenoris ſolueretur: Ne maiores eſſent vſuræ, quã quibus veteri iure pecuniæ antea credebantur: Ne creditoribus à debitore fenoris nomine plus omnino liceret accipere, quam quanta fructuum creditoris quarta pars eſſet.

Licinia, DE MAGISTRATIBVS E PLEBE CREANDIS. Tulit idem C. Licinius Stolo. Ne tribunorum militum comitia fierent, ſed Conſulum, & vtiq; alter ex plebe crearetur. Liuius lib. 6.

Licinia AGRARIA. Tulit idẽ, Aemilio, Valerio, &c. Trib. mil. Anno CCCLXXVII. Ne quis plus quingenta iugera agri, centum pecoris maioris capita, quingenta minoris poſsideret, Varr. lib. de re Ruſt. 1. Columel. lib. 1. cap. 3. Liuius lib. 6. Appia. de bellis ciuilib. 1. Gellius lib. 20. cap. 1. Valerius lib. 8. cap. 6. Plinius lib. 18. cap. 3. Velleius lib. 2. Plutarchus in Camillo, & in Gracchis. Videtur de ſeptem iugeris viritim diuidendis cauiſſe. Nam Columella libro 1. Poſt exactos, inquit, Reges Liciniana illa ſeptem iugera, quæ plebis Tribunus viritim diuiſerat, maiores quæſtus antiquis retulere, quam nunc nobis ampliſsima veruacta.

LICINIAE legis, ne communi diuidundo quis experiatur, fit mentio apud Marcianum l. fin. de alienat. Si quis, inquit, iudicij communi diuidundo euitandi cauſſa rem alienauerit, ex lege Licinia interdicitur ei, ne communi diuidundo iudicio experiatur.

LICINIA ſumptuaria. Tulit P. Licinius Craſſus Diues conſ. cum Cn. Lentulo, Anno DCLVI. Vt Kalẽdis, nonis, nundinis Romanis, cuique in dies ſingulos triginta duntaxat aſſes edundi cauſſa conſumere liceret; nuptiis ducenos; ceteris verò diebus qui excepti non eſſent, tricenos: cum & carnis aridæ pondo tria, & ſalſamentorum pondo libram concederet. quod autem è terra, vite arboréve natum eſſet, id impune conſumere liceret. Macrob. lib. 3. cap. 17. Gell. lib. 2. cap. 24. Cicero lib. 7. epiſt. ad Gallum, epiſt. 27. Et Feſtus, Centenariæ cœnæ dicebantur, in quas lege Licinia non plus centuſsibus præter terræ nata impendebatur; id eſt, centum aſsibus, qui erant breues nummi ex ære.

LICINIA, de ludis Apollinaribus. Tulit P. Licin. Varus Prætor vrb. Claudio, Quinctio COSS. Ann. DXLV. Vt ludi Apollinares, qui die incerta fiebant, in perpetuum in ſtatam diem vouerentur. itaque ipſe primus ita vouit, fecitque ante diem tertium nonas Quintiles. is dies deinde ſollemnis feriatus. Liuius lib. 27.

LICINIA CASSIA, de bello Perſei. Tulere Licin. Caſsius COSS. Anno DXXCII. Vt quod Perſeus Philippi filius Macedonum rex aduerſus fœdus cum patre Philippo ictum, & ſecum poſt mortem eius renouatum, ſociis populi Rom. arma intuliſſet, agros vaſtaſſet, vrbéſque occupaſſet; quódque belli parandi aduerſus populum Rom. conſilia iniſſet, arma, milites, claſſem eius rei cauſſa comparaſſet: vt niſi de iis rebus ſatisfeciſſet, bellum cum eo iniretur. Liu. lib. 42.

Licinia Caſsia, DE TRIBVNIS MILITVM. Tulere iidem COSS. Ne Tribuni militum eo anno ſuffragiis crearentur, ſed Conſulum Prætorúmque in iis faciendis iudicium arbitriúmque eſſet. Liuius libro quadrageſimoſecundo.

LICINIA & MVTIA, de peregrinis. Tulere L. Licinius Craſſus, & Q. Mutius Scæuola COSS. Anno DCLVIII. Vt ſocij Latini, Romanæ ciuitatis iure priuati, ſuas in ciuitates redigerẽtur. Aſcon. in Cornelianam, & pro Scauro, Cicer. in Bruto, & libr. de offic. 3. de orat. 2. pro Corn. Balbo, & pro Sextio. Appianus libro primo.

LICINIA, de ſodalitiis. Vt in ſodalitiis iudices ab accuſatore ex tribubus ederentur. Cicer. in Oratio. pro Plancio, & lib. Famil. epiſt. 8.

Licinia AEBVTIA, de legumlatoribus. Tulere. Vti poteſtas nulla curatione non modò iis qui de aliqua curatione, aut poteſtate tuliſſent, ſed nec eorum collegis, cognatis, affinibus mandaretur. Cicero in Orat. 2. contra Rullum, & in Orat. pro domo ſua. Sunt tamen qui duas leges conſtituant, alteram Liciniam, aliam Aebutiam, quæ eiuſdem generis fuerint.

LICINIA rogatio, de ſacerdotiis. Promulgauit Q. Licinius Craſſus, Vt ſacerdotum cooptatio ab ipſorum collegio ad populum transferretur. Cic. in Lælio.

LICINIA Iunia, de legibus, vide Iunia Licinia.

LIVIA, de Coloniis deducendis. Tulit M. Liuius Druſus Tribun. pleb. Domitio, Fannio COSS. Ann. DCXXXI. Vt duodecim coloniæ deducerentur, & ſingulis tria ciuium millia aſsignarentur. Plut. in Gracchis.

LIVIA, de decemuiris. Tulit. Vt decemuiri crearentur qui agros diuiderent. Eſt autem lata poſt captam Carthaginem, vna cum Rubria, de agris in Africa diuidundis. Harum fit mentio in tabula ænea, cuius meminit Manutius.

Liuia, DE SOCIIS LATINI NOMINIS. Tulit idẽ. Ne quem Latini nominis virgis in exercitu cædi liceret. Plut. ibidem.

Liuia, DE VECTIGALIBVS. Tulit idem. Vt pauperibus quibus agri diuiderentur, vectigal quod ex lege Sempronia pendebãt, remitteretur. Plutarchus ibidẽ.

Liuia, DE RE NVMMARIA. Tulit idem. Vt octaua æris pars argento miſceretur. Plinius lib. 33. cap. 3.

LIVIA iudiciaria. Tulit M. Liuius Druſus Trib. pleb. L. Martio Philippo, Sex. Iulio Cæſare COSS. Anno DCLXII. Vt æqua ex parte iudicia penes Senatum & equeſtrem ordinem eſſent, id eſt CCC. equites, & CCC. ſenatores. Aſcon. in Cornelianam. Cicero de Orat. 3. Florus in epit. LXXI. Appianus autem rem ſic explicat: τῶν βουλευτῶν διὰ τὰς στάσεις τότε ὄντων μόλις ἀμφὶ τοὺς τριακοσίους, τοσούσδε ἑτέρους αὐτοῖς ἀπὸ τῶν ἱππέων ἀριστίνδην προσκαταλεγῆναι, καὶ ἐκ τῶνδε πάντων ἐς τὸ μέλλον εἶναι τὰ δικαστήρια, εὐθύνας τε ἐπ᾽ αὐτῶν γίνεσθαι δωροδοκίας προσέγραφεν, ἐγκλήματος ὡς ἤδη ἀγνοουμένου, διὰ τὸ ἔθος τῆς δωροδοκίας ἀνέδην ἐπιπολαζούσης. Cum per id tempus propter ſuperiores ſeditiones vix trecenti ſenatores eſſent, totidem ex equeſtri ordine arbitratu bonorũ virorũ delectos ipſis adiunxit, vt deinceps ex hiſce omnibus iudices legerentur: vtq; de pecunia ob rem iudicandã accepta cauſſam dicere cogerentur: quod crimen conſuetudine iam pro nullo numerabatur, cum largitiones ſine vllo pudore increbuiſſent. Hæc ille lib. de bell. ciuilibus 1.

Liuia AGRARIA. Tulit idem. Vt Semproniæ leges

de agris populo diuidendis valerent.

Liuia FRVMENTARIA. Tulit idem. Vt Sempronia lex de frumento plebi ex publico viritim dando valeret.

Liuia, DE COLONIIS DEDVCENDIS. Tulit idem. Vt lex Sempronia ea de re valeret.

Liuia, DE SOCIIS. Tulit idem. Vt ſociis omnibus ius ciuitatis Romanæ daretur: quod ante ipſum M. Fuluius COS. tentarat. Liuius tamen in perferenda lege occiſus eſt. Appianus de bello ciuil.1. Florus, & Cicero de legibus 3.

LVTATIA, de vi publica. Tulit Q. Lutatius Catulus COS. cum C. Mario, Ann. DCXLVII. Vt de ſeditioſis conſceleratiſque ciuibus, qui armati Senatum obſederint, magiſtratibus vim attulerint, Rempub. oppugnarint, quotidie etiam diebus feſtis ludiſque publicis quæreretur. Cicero pro Cælio. Hac damnati ſunt qui de Catilinæ ſociis in vrbe remanſerant, vt idem in eadem teſtatur. ideóque in oratione quæ in Cic. Salluſtij nomine inſcribitur, fortè pro Plautiæ, Lutatiæ legendum, cum eo loco de coniuratorum damnatione verba fiant poſt eius conſulatum.

M

MAMILIA, de limitibus. Eius aliquot locis mentio fit in libro de agrorum conditionibus, conſtátque ex Aggeno Vrbico, & lib. Cicer. de legib.2. & Bruto, eam in finibus agrorum quinque aut ſex pedum latitudinem præſcripſiſſe, quos vſu capi vetaret. In libello verò Variorum auctorum eidem volumini ſubiecto, Mamilia, Roſcia, Peducea, Alliena, Fauia nominantur: ſed capita trium duntaxat poſtremarum legum referuntur: quia neque de quinq; pedum præſcriptione mentio vlla fit: & hæ notæ, K.L.3. item 4. & 5. caput legis tertiæ, quartæ & quintæ ſubſcribi tantum ſignificant: quas ſuum in locum referemus. Ex Cicerone autem apparet, hanc legem finibus regundis ſingulos arbitros conſtituiſſe. Tulit C. Mamilius Trib. pleb. qui propterea Limitanus ſeu Limetanus dictus eſt. Salluſt. in Iugurth. hunc C. Mamiliū Trib. pleb. nominat. & in nummo argenteo ſic ſcriptum teſtatur Manutius in Sall. C. MAMIL. LIMETAN.

MAMILIA, de ſenatoribus à Iugurtha corruptis. Tulit idem Sp. Poſtumio, Qu. Minutio COSS. Anno DCXLIII. Vti quæreretur in eos, quorum conſilio Iugurtha Senatus decreta neglexiſſet, quíque ab eo in legationibus aut imperiis pecunias accepiſſent; qui elephantos, quíque perfugas tradidiſſent, item qui de pace aut bello cum hoſtibus pactiones feciſſent. Salluſt. in Iugurth.

MANIA, Vide Menia.

MANILIA, de bello Mithridatico. Tulit C. Manilius Tribun. pleb. M. Lepido, L. Volcatio COSS. Anno DCLXXXVII. Vt belli Mithridatici adminiſtratio Cn. Pompeio mādaretur. Vt Prouincia vniuerſa, cui Lucullus præfuerat, omnéque ipſius imperium, exercitus, & copiæ Pompeio darentur: & hoc amplius Bithynia adiūgeretur, cui Glabrio præerat: claſsis item & copiæ omnes maritimæ, quas ipſe initio belli Piratici habuerat: omnes præterea prouinciæ, quibus ſolis lege Gabinia non præfuerat, Phrygia, Lycaonia, Galatia, Cappadocia, Cilicia, Colchis ſuperior, & Armenia. Cicer. Pro lege Manilia, Plutarchus in Pompeio, Appianus in Mithridat. Florus epit.100. Dio libro 26.

MANILIA, de ſuffragiis libertinorum. Tulit idem. Vt libertinis in omnibus tribubus ſuffragium eſſet. Vide Cicer. in Miloniana, & Aſconium.

MANILIÆ leges venalium vendendorum, ab Antonio dicuntur in lib. de orat.1. pro Cautiones, vt apud Catonem, Lex vini vendendi, oleæ faciendæ.

MANLIA, de viceſima. Tulit Cn. Manlius COS. cum C. Martio, Anno CCCXCVI. Vt ij qui manumitterentur, fortunarum ſuarum viceſimam ærario darent. Liuius libro 7.

MANLIA, de ſacerdotiis. Tulit P. Manlius Trib. pleb. L. Furio, M. Marcello COSS. Anno DLVII. Vt propter ſacrificiorum multitudinem Treſuiri Epulones crearentur: cum eſſent ipſi à Numa, vt etiam ludorum illud epulare ſacrificium facerent, inſtituti. Ius præterea togæ prætextæ habendæ, item vt Pontifici eiſdem eſſet. Cicero de orat.3. Liuius 33. Vbi tamen pro P. Manlius, T. Romuleius legitur: quod Car. Sigonius ex coniectura emendauit.

MANLIA, de C. Mario. Tulit L. Manlius Tribu. pleb. C. Mario L. Caſsio COS. Anno DCXLVI. Vt eidem C. Mario prouincia Numidia mandaretur.

MARTIA Atinia, de pace Macedonica. Tulere Qu. Martius, C. Atinius Tribuni pleb. Furio, Claudio COSS. Anno DLVII. Vellent iubeéntne cum Rege Philippo pacem eſſe? omnes quinque & triginta tribus, vti rogas, iuſſerunt. Liuius lib.33.

MARTIA, de magiſtratibus. Tulit Martius Cenſorinus, Ne cui bis cenſuram gerere liceret. Plutarchus in Coriolano.

MARTIA, de Statellis. Tulere M. Martius Sermo, & Q. Martius Sylla, Trib. pleb. Popillio, Aelio COSS. Anno DXXCI. Vt qui ex Statellis (Liguriæ populis) deditis in libertatem reſtitutus ante Kalendas Sextiles primas non eſſet, cuius dolo malo is in ſeruitutem veniſſet, vt iuratus Senatus decerneret, qui eam rem quæreret, animaduerterétque. Liuius lib.42.

MARIA, de ſuffragiis. Tulit C. Marius Tribu. pleb. L. Cæcilio, L. Cotta COSS. Anno DCXXXIII. Vt pontes per quos ſuffragia in comitiis ferebātur, anguſtiores fierent, ne quis illic qui ſuffragium ferret conſiſtere poſſet ad appellandum rogandúmque. Cicer. de legib.3. Plutarchus in Mario.

MARIA, de re nummaria. Tulit M. Marius Gratidianus Prætor, L. Sylla Dictatore. Vt nummi certa tum excogitata ratione probarentur. Iactabatur enim temporibus illis nummus, ſic vt nemo ſcire poſſet, quid haberet. Cicero de offic.3. Plinius lib.33. cap.9. qui legem hanc nominatim appellat, cum Cicero Prætoris edictum de Roſtris promulgatum fuiſſe ſcribat. Hic autem ille Marius eſt, cuius caput Catilina per vrbem tulit: quod ei inuidioſiſsime obiicit Cicero.

MARIA Porcia, de triumpho. Tulere L. Marius, M. Cato Porcius Tribuni pleb. Vt pœna afficerentur ij, qui aut hoſtium occiſorū in prœlio, aut amiſſorum ciuium falſum numerum literis ſenatui retuliſſent. Vt eum primum vrbem intraſſent, apud Quæſtores vrbanos iurarent, de vtroque numero verè ab iis Senatui ſcriptum eſſe. Valerius libro 2. capitul. de iure triumph.

MEMMIA, de Iugurtha Romam euocando. Tulit C. Memmius Tribunus pleb. P. Scipione Naſica, L. Beſtia Calpurnio COSS. Anno DCXLII. Vti L. Caſſius Prætor ad Iugurtham mitteretur, eúmque interpoſita fide publica Romam duceret, quo facilius indicio regis, Scauri & reliquorum, quos pecuniæ captæ arceſſebant, delicta patefierent. Salluſtius de bello Iugurth.

MEMMIA, de reis poſtulandis. Tulit. Vt eorum qui Reipublicæ cauſſa abeſſent, nomina ne in reos reciperentur. Vt Calumniatoribus pœna conſtituto iudicio imponeretur. Val. Max. lib.3. cap.7. Calumniatori autem hac lege in fronte imprimebatur litera, qua indicabatur calumniatum eum eſſe. Cicero pro Sex. Roſcio, Literam illam, cui vos eouſque inimici eſtis, vt etiam calumnias oderitis, ita vehementer ad caput affigent, vt poſtea neminem alium, niſi fortunas veſtras accuſare poſsitis. Huius etiam meminit Papin. L.13. de

teſtib.l.1.5.1.Ad S.C.Turpill. Legitur tamen Remmia.Plinius in Panegyricu de delatoribus loquens: Neque vt antea exanguem illam & ferream frontem nequicquam conuulnerandam præbeant punctis, & notas ſuas rideant.

Menenia sextia, de mulcta. Tulere T. Menenius,P.Sextius coss. Anno ccct. Auctor Feſtus libro 14.cuius verba ſic legit Hotom.Peculatus furtum publicum dici cœptũ eſt,à Pecore:quis ab eo initium eius fraudis eſſe cœpit.ſiquidem ante æs aut argẽtum ſignatum ob delicta pœna grauiſſima erat duarum ouium & triginta boum: quæ pecudes poſtquam ære ſignato vti cœpit populus Rom. Tarpeia lege cautũ eſt,vt bos centuſsis, ouis decuſsis æſtimaretur.Eã legem ſanxere T.Menenius Lanatus, & P. Sextius Capitolinus coss.

Menia, de auctoritate Patrum.Nominatur à Cicerone in lib.de claris orat.Eáque videtur eſſe quæ apud Feſtum lib.14. Minia nominatur, in dictione Prorſus:& apud Nonium fortaſſe, in voce Sugillare: vbi ait,Sugillare,occludere. Varro Geminis, Contrà lex Mania eſt in pietate, ne filij patribus luci,clara ſugillent oculos. Alludere videtur ad patrum nomen,quo lex Menia Patritios intelligebat.

Mensia de ciuitate. Tulit. Vt ex alterutro peregrino natus,deterioris parentis conditionem ſequatur. Vlpian. cap.Inſtit.5.Et hanc idem in l.lex naturæ. 24. de ſtat.hom.ſpecialem legem intelligit.

Metella, de fullonibus,vide Caecilia, de fullonibus.

Minutia. Meminit Feſtus lib.13.in voce,Oſi ſunt.

Minutia, de Triumuiris menſariis. Tulit Minutius Trib.pleb.Aemilio, Terentio coss. Anno cxxxvii. Vt propter penuriam argenti Triumuiri menſarij crearentur.Liuius lib.23.

Muneralis lex vocata eſt, qua Cincius cauit, ne cui liceret munus accipere.Feſtus, qui Plauti verſus citat,quos in Cincia retulimus.

O

Ogulnia,de ſacerdotiis. Tulere Q.& Cn.Ogulnij Tribun.pleb.M.Valerio,Q.Appuleio cos. Anno cdliiii. Vt cum quatuor Augures,quatuor Pontifices ea tempeſtate eſſent, placerétq; augeri ſacerdotum numerum,quatuor Pontifices, quinq; Augures,de plebe omnes allegerẽtur.Ita deinceps octo Pontifices,nouem augures fuerunt.Liuius lib.10.

Oppia, de matronarum cultu, vel mundo muliebri. Tulit C.Oppius Tribun.pleb. Q.Fabio,T.Sempronio coss.Anno dxl. in medio ardore belli Punici Secundi.Ne qua mulier plus ſemuncia auri haberet: neu veſtimento verſicolori vteretur:neu iuncto vehiculo in vrbe opidóve, aut propius inde mille paſſus, niſi ſacrorum publicorum cauſſa veheretur. Liuius lib.34.in principio,Tacitus lib.3. Ea tamen poſt aliquot annos antiquata eſt, auctoribus M. Fundanio & L.Valerio Trib.pleb.

Optima lex, cum nominabatur in magiſtro populi faciendo, qui vulgò Dictator appellabatur, quàm pleniſsimum poſſet ius eſſe ſignificabatur. Vt fuit M. Valerij Marci filij Voluſij nepotis, qui primus magiſter populi creatus eſt.Poſtquam vero prouocatio ab eo magiſtratu ad populũ data eſt,quæ antea non erat, deſitum eſt dici,Vt optima lege:vtpote imminuto iure priorum magiſtrorum.Hæc Feſtus. Idem alibi, In magiſtro populi faciendo,qui vulgò Dictator appellatur,quàm pleniſsimũ poſſet ius eſſe ſignificabatur. Poſtquam verò prouocatio ab eo magiſtratu ad populum data eſt,quæ antea non erat, deſitum eſt dici, Vt optima lege:vtpote imminuto iure priorum magiſtrorum.

Orchia, de numero conuiuarũ. Tulit C. Orchius Trib.pleb.Q.Fabio,M.Claudio coss. Ann. dlxx. Macr.li.3.c.17.Feſtus li.13.in dictione Obſonitauere.

Ovinia lex nominatur à Feſto, vbi de præteritis agit ſenatoribus: Vt cenſores ex omni ordine optimum quemque curiatim in ſenatu legerent.quo factum eſt, vt qui præteriti eſſent,& loco moti, haberentur ignominioſi.

P

Paeuvia, de menſis Auguſti nomine. Tulit Sex. Pacuuius Tribun. pleb. Auguſto Imperatore, Vt qui menſis antea Sextilis vocabatur, quòd à Martio qui primus olim fuerat,ſextus eſſet,is deinceps Auguſtus ab Auguſto Imperatore diceretur. Macrobius lib.Sat.2.cap.12.

Pagana lege in pleriſque Italiæ prædiis cauetur, ne mulieres per itinera ambulantes, torqueant fuſos, aut omnino detectos ferant: quoniam aduerſetur id omnium ſpei,præcipuéq; frugũ.Plin.li.28.c.2.ad fin.

Papia, vide Pappia.

Papiria Iulia,de mulctarum æſtimatione. Tulere L. Papirius,L.Iulius coss.Anno cccxiiii.Liuius lib.4.vide Ateria.

Papiria, de nexu,vide Petilia.

Papiria, de ciuitate. Tulit L.Papirius Pr. Vt Acerranis ciuitas ſine ſuffragio daretur.Cornelio, Domitio coss. Anno ccxxi. Liuius lib.8.

Papiria, de ſuffragiis.Tulit C.Papirius Carbo Tribun.pleb. Popilio, Rupilio coss. Anno dcxxi. Vt in iubendis legibus, aut vetandis, populus tabella ſuffragium ferret.Cicer.de legib.3.

Papiria, de triumuiris capitalibus,aut potius Monetalibus.Tulit L.Papirius Trib.ple. Vt qui prætor fieret, qui inter ciues ius diceret, Treſuiros capitales (Monetales legit Hotom.)populum rogaret: qui ſacramenta litigatorum exigerent, iudicaréntque: eodémque iure eſſent, vti quos ex legibus, plebiſve ſcitis exigere iudicaréve oportet. Hæc ex Feſto in libro 17.voce Seſtertius.

Papiria, de consecratione. Tulit idẽ. Ne iniuſſu plebis ædes, terram, aram, aliámve rem vllam conſecrare liceret.Cic.pro domo ſua.

Papiria, de refectione Trib.pleb. Tulit C. Papirius Carbo Trib.pleb. L. Cornelio Scipione, C. Lælio coss. Anno dlx. Vt eundem Tribun.pleb.quoties quidem vellet creari liceret. quæ tamen perlata non eſt.Florus lib.59.& Cicero in Lælio.

Papiria, de re nummaria. Tulit,vt cenſet Hotoman. idem L.Papirius Tribun.pleb. Vt aſſes, qui vnciales erant,ſemunciales fierent.Plinius lib.33.cap.3.

Pappia, de ciuitate. Tulit C.Pappius Trib.pl. Cotta, Manlio coss. Anno dcxxciix. Vt peregrini vrbe Roma expellerentur.Cicero de offi.3. Pro Balbo, pro Archia, Dio lib.37.

Pappia, de Veſtalia capiũdi ritu. Tulit. Vt Põti.Max. arbitratu virgines è populo viginti legãtur, ſortitióque in concione ex eo numero fiat. Gellius li.1.ca.12.

Pappia, de ſociis. Tulit. Vt ſocij Latini in ſuas ciuitates redigerentur. Vt iudicium ſociis & ciuitatibus exteris conſtitueretur, repetundi eius cauſſa, qui in ciuitatis Rom.cenſum irrepſiſſet. Valerius lib.3.cap.4. Cicer.in Corneliana.

Pappia decimaria. Tulit. Vt vir & vxor, nullis ex eo matrimonio extãtibus liberis, decimã ex teſtamento matrimonij nomine capere poſsint:ſi verò extent liberi ex alio matrimonio,pro vnoquoq; ex liberis aliam decimam,& pro communi filio poſt nonũ diem amiſſo aliam:pro duobus poſt nonum diem amiſsis duas:quod explicat Vlpianus in fragm.tit.15. & 16. Vide Cuiac.Obſeru.lib.3.c.12.

Pappia poppaea, de maritandis ordinib. Tulere M.Pappius Mutilus, Q. Poppæus Secundus, coss. ſuff.

ſuff. Auguſto Imperatore: vt conſtat ex Dione, apud quem Popilius legitur, pro Poppæa. Vt qui Senator eſſet, quive filius, nepos, pronepóſve ex filio vel ex filia natus, cuius eorum eſſet, nequis eorum ſponſam vxorémve ſciés dolo malo haberet libertinã, aut eam quæ ipſa, cuiúſve pater, matérve artem ludicrã facit, ſecitve, néve Senatoris filia, neptíſve ex filio, proneptíſve ex nepote, filio nato, nata, libertinô, eíve qui ipſe, cuiúſve pater matérve artem ludicram facit, fecítve, ſponſa nuptáve ſciés dolo malo eſſet. Vt ne quinquaginta annis minor ſexagenario nuberet: aut vir hac ætate iunior quinquagenariam fœminã duceret in vxorem. Vt patronis qui ius trium liberorũ habeant, contra tabulas teſtamenti liberti, aut ab inteſtato contra ſuos heredes non naturales bonorũ poſſeſsio detur. Vt patronæ ingenuæ duobus liberis honoratæ, libertinæ tribus idẽ iuris detur, quod patronis ex edicto. Vt liberis ingenuæ trium liberorum iure honoratæ idem iuris, quod ipſi patronæ tribuatur. Vt omnibus ingenuis, præter Senatores, eorúmque liberos, vxores libertinas habere liceret. Tacitus libr. 3. Iuriſconſulti ſub tit. de ritu nupt. de vulg. ſubſtit. de iure patron. & aliis locis innumeris. Vlp. ca. Inſtit. 14. & 29. Dio lib. 56. Vide legem Iuliam, de marit. ordinibus, vbi plura diximus.

PAPPIA, de iure patronatus. Tulit idem. Vt ex bonis eius qui H-S. centum millium patrimoniũ reliquerat, & pauciores quàm tres liberos habebat, ſiue is teſtamento facto, ſiue inteſtatus mortuus erat: virilis pars patrono deberetur. Itaq; cum vnum quidẽ filium heredem reliquerat libertus, perinde pars dimidia debebatur patrono, ac ſi is ſine vllo filio filiáve inteſtatus deceſsiſſet: cum verò duos duáſve heredes reliquerat, tertia pars debebatur patrono; ſi tres reliquerat, repellebatur patronus. Item, Vt libertus qui duos liberos in poteſtate haberet, operarum obligatione liberaretur. Iuſtin. §. 1. de ſucceſ. libert. Et in Pand. ſub tit. de bonis libert. aliíſque locis compluribus.

PEDIA, de vi & Cæſaris interfectorib. Tulit Q. Pedius COSS. cum Auguſto Cæſare, Anno DCCXI. Vt qui C. Cæſaris cædis auctores eſſent, iudicio cõſtituto rei fierent, & dãnatis aqua & igni interdiceretur. Appian. lib. de bello ciuili 3. Sueto. Nerone, & Galba, Velleius libro 2.

PEDVCIA, de inceſtu. Nominatur à Cicerone de nat. deor. 3.

PEDVCIA, de terminis. Tulit. In libello Variorũ auctorum, De agrorum conditionibus, bis edita eſt verbis, quæ tamen aliqua ex parte correximus: Quæ colonia hac lege deducta, quódve municipium, præfectura, forum, conciliabulũ conſtitutũ erit, qui ager intra fines eorũ erit, ſi termini in eo agro ſtatuti non erunt, quo in loco terminus non extabit, in eo loco is cuius is ager erit, terminum deſtituẽdum curato: vtq; rectè factum eſſe velit, magiſtratus qui in ea colonia, municipio, præfectura, foro, conciliabulo iure dicundo præerit, ſcito vt fiat.

PESVLANIA, de damno à canibus illato. Tulit. Vt ſi canis pauperiem fecerit, damnúmve dederit, in dominum actio detur, vt aut damni æſtimationem ſubeat, aut canem noxæ dedat. Paul. Sent. lib. 1. c. 15. In quibuſdam tamen exemplaribus Peſolonia legitur. Cuiacius Solonis reponit, vt ad Solonẽ referatur: de quo ſic Plutarchus: ἔγραψε δὲ καὶ βλάβης τετραπόδων νόμον, ἐν ᾧ καὶ κύνα δακόντα παραδοῦναι κελεύει κλοιῷ τετραπήχει δεδεμένον.

PETILIA PAPIRIA, de nexu, vide POSTILIA PAPIRIA.

PETILLIA, de peculatu. Tulit Q. Petillius Trib. pleb. Aemilio, Flaminio COSS. Anno DLXVI. Vellent, iuberent, quæratur, quæ pecunia capta, ablata, coacta ab rege Antiocho eſt, quíq; ſub eius imperio fuerũt: quod eius in publicum relatum non eſt, vti de ea re, Ser. Sulpitius Prætor vrb. ad ſenatum referat. Omnes tribus vti rogas iuſſerunt. Liuius lib. 38.

PETRONIA, de ſeruis. Tulit, vt exiſtimat Hotom. Petronius Turpilianus COSS. cũ Cæſonio Pæto, An. DCCCXIII. Ne dominis poteſtas eſſet ad beſtias depugnãdas ſuo arbitratu ſeruos ſuos tradere. Vt ei qui iure viri delatũ adulterium non peregiſſet, nunquam poſtea referre hoc crimen liceret. Modeſtinus l. 2. D. ad legem Cornel. de ſicar. Impp. l. 15. C. ad legẽ Iul. de adulter. Ab eodem Petronio & collega Iunio ſuprà Iunia Petronia numerata eſt.

PETRONIA, de peregrinis. Tulit. Vt peregrini vrbe Roma expellerentur. Cic. lib. de offic. 3. Hanc Feſtus li. 16. in voce Reſpublicas eo loco ſignificat, vbi nunc P. Ennij de peregrinis legitur, vt vult Hotomanus.

PINARIA, de ambitu. Tulit L. Pinarius Trib. mil. cum collegis. Anno CCCXXII. Ne cui album veſtimentum addere petitionis cauſſa liceret. Liuius lib. 4. Lex tamen non tenuit, vt ex omnium temporum conſuetudine intelligitur.

PINARIA Furia de intercalando. Tulere L. Pinarius, L. Furius Coſs. Eam antiquiſsimam, cui mẽtio Intercalaris adſcribitur, in columna ærea inciſam fuiſſe, Varro ſcribit teſte Macrobio lib. 1. cap. 13.

PLAVTIA Iudiciaria. Tulit M. Plautius Siluanus Tri. pleb. Cn. Põpeio Strabone, L. Porcio Catone Coſſ. Anno DCLXIIII. ſecundo anno belli Italici, cum equeſter ordo in iudiciis dominaretur. Vt tribus ſingulæ ex eo numero quinos denos ſuffragio crearent, qui eo anno iudicarent. ex eo factum eſt, vt ſenatores quoq; in eo numero eſſent, & quidã etiam ex ipſa plebe. Cic. in Orat. pro Cornelio, Epiſt. ad Att. libr. 4. & Aſcon. Ex quo intelligitur, cum equites ſoli iudicarent, XXX. tribus dediſſe ſingulas iudices XV. itaq; iudices CCCCL. fuerunt: & iudicia inter tres ordines, ſenatorium, equeſtrẽ, & plebeium cõmunicata ſunt.

PLAVTIA, de vi publica. Tulit idem. Vt de iis qui vim publicam armatis hominibus feciſſent, quæſtio cõſtitueretur. Meminit Cicero de reſponſ. aruſ. pro Milone, lib. Epiſt. ad Q. Fratrem 2. & ad Attic. 4. Saluſt. in Catil. Aſcon. in Milon. & Cælius ad Ciceronem libr. Epiſtol. 8. Item, Ne rem vi poſſeſſam vſucapere liceret. Iulianus l. 33. §. 2. D. de vſuc. Lex Plautia & Iulia ea demum vetuit longa poſſeſsione capi, quæ vi poſſeſſa fuiſſent: non etiam ex quibus vi quis deiectus fuiſſet. Huius legis mẽtio fit in ea orat. quę Salluſtij nomine in Cic. inſcribitur: corruptè tamẽ, meo iudicio, & pro Plautiæ, Lutatiæ legendum. Vide LVTATIA, de vi publica.

PLAVTIA Papiria, de ciuitate. Tulere M. Plautius Siluanus, C. Papirius Carbo Trib. pleb. Cn. Põpeio, L. Catone Coſſ. Anno DCLXIIII. Vt ciuitas iis daretur, qui fœderatis ciuitatibus adſcripti fuiſſent, ſi & cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuiſſent, & ſexaginta diebus apud Prætorem eſſent profeſsi. Cicero pro Archia poeta.

PLÆTORIA, vide Lætoria.

PLAETORIA, de iure dicũdo. Tulit M. Plætorius Tri. pleb. Vt Prætor vrbanus qui nunc eſt, quíq; poſthac fuerit, duos lictores apud ſe habeto: íſque ſupremum ad ſolis occaſum ius inter ciues dicito. Cenſorin. lib. de die nat. ca. 19. Varro lib. de ling. 5. Sed poſtea lex Plætoris id quoque tempus iubet eſſe ſupremum, quo Prætor in comitio ſupremam pronunciauit populo.

PLOTIA, de exulibus. Tulit Plotius Trib. pleb. Vt qui Lepidum ciuili bello ſecuti, poſt necem Coſ. ad Sertorium confugerant, impunè in ciuitatem redirent. Sueton. in Cæſare, Gell. lib. 13. cap. 3.

PLOTIA & FLAVIA agrariæ. Tulere Tribu. pleb. Vt

vel agri quos à Senatu locupletes emiſſent, reddita poſſeſſoribus pecunia, plebi diuiderentur: vel, ſi nemi nẽ vetere poſſeſsione moueri Senatus vellet, alij agri ea pecunia quæ ex nouis vectigalibus per quinquennium reciperetur, emerentur, & plebi quæ agros non haberet, partirentur. Cic. lib. ad Att. 1. Hasideo iunxi, quod vtraq; idem ſancitum fuerit.

PLOTIA Agraria. Nominatur à Cicerone libr. Epiſto. ad Att. 1. epiſtola, Nihil mihi. Agraria, inquit, promulgata eſt à Flauio: ſane leuis, eadẽ fere, quæ fuit Plotia.

POETELIA, de ambitu prima. Tulit C. Pœtelius Tribun. ple. C. Fabio, & C. Plautio Coſſ. Ann. CCCXCV. Vt ne ambiendi magiſtratus cauſſa nundinas & conciliabula obire liceret. Liuius lib. 7.

POETELIA PAPIRIA, de nexu. Tulere C. Pœtelius, L. Papirius Mugillanus Coſſ. Ann. CDXXIX. Ne quis niſi qui noxam meruiſſet, donec pœnã lueret, in compedibus, aut in neruo teneretur: pecuniæ creditæ bona debitoris, non corpus obnoxium eſſet. & ne quis in poſterum necteretur. Liuius lib. 8. Et de eadem lege, C. Manlius in epiſtola ad Q. Marcium conſulem, apud Salluſt. Catil. Et ita Solon: τῶν χρεῶν ἀποκοπὰς πεποίηται, καὶ λύτρωσιν ἐπὶ σώμασι μὴ δανείζειν. quam legem σεισάχθειαν vocabat, vt ſcribit Plutarchus.

POMPEIA, de Trib. pleb. Tulit Cn. Pompeius I. Conſul. cum M. Craſſo, Anno DCLXXXIII. Vt ad Tribunos pleb. prouocandi ius eſſet: (quod lege Cornelia prohibitum fuerat) omniáque omnino quæ Tribunis pleb. ademerat Sylla, illis reſtituerentur. Plutarc. in Pompeio, Aſconius in Verrin. 1. & 2. & Cæſar. lib. de bello ciuil. 1.

POMPEIA, de iure coloniarum. Tulit Cn. Pompeius Strabo Conſul. Vt tranſpadanæ coloniæ, eæque quę extra Italiam finitimæ Pado in agro Gallico erãt conſtitutæ, petendi magiſtratus gratia ciuitatem Romanam adipiſcerentur, & hereditates à pop. Rom. capere, reliquóque iure ciuium Rom. vti poſſent. Aſconius, vt refert Zaſius.

Pompeia, DE PROVINCIIS. Tulit Cn. Pompeius Coſ. cum Q. Cæcilio, Anno DCCI. Vt ſibi Hiſpania prouincia in alterum quinquennium prorogaretur. Dio lib. 38. & Plutarch. in Vit. qui tamen, Quadriennium ſcribit.

Pompeia IVDICIARIA. Tulit idem Coſ. cum M. Craſſo iterum, Anno DCXCIIX. Vt ampliſsimo ex cenſu, ex centuriis, aliter quàm antes, lecti iudices, ex tribus tamen ordinibus, quibus Aurelia lege communicata erãt iudicia, Senatorio ſcilicet, Equeſtri & Tribunis ærarij, res iudicarent. Item vt quinq; & Septuaginta iudices cauſſas cognoſcerent. Cicero in Piſonem, & Aſcon. in eandem.

Pompeia, DE PARRICIDIIS. Tulit idem. Vt qui cognatos vel affines, qui parentum liberorúmve nomine continentur, fratrémve aut ſororem necaſſet, is ſanguineis virgis verberatus, in culeũ inſueretur cum cane, gallo gallinaceo, vipera, & ſimia: deinde in mare vel profluentem proiiceretur. Modeſtinus l. 9. D. ad legem Pomp. de parricid. Vbi ait more maiorũ eam fuiſſe conſtitutam pœnam. Florus tamen Epitome 68. de Publicio Malleolo loquens, qui ob matrem interemptam primus hoc ſupplicij genus ſubiit, culei tantum meminit, vt & Valerius Max. libri 1. cap. 1. de Tarquinio rege ſcribens: tum & Cicero in Orat. pro Sex. Roſcio. Seneca verò lib. de Clementia 1. de Cæſare Auguſto loquens, Non culeum, inquit, non ſerpentes, non carcerem decreuit. Iuuenalis de ſerpente & ſimia etiam loquitur. At Conſtantinus in lege prima. C. de parricid. canem & gallum gallinaceum adieciſſe videtur: quę tamẽ omnia Iuſtinianus legi Pompeiæ in Inſtitutionibus attribuit. Vtut ſit, hoc videtur Pompeius inſtituiſſe, vt cum antea Prætor certus ac proprius non eſſet, qui de parricidiis ius diceret, ſed lege Cornelia qui inter ſicarios quæreret, de iis quoque quæreret (quemadmodum ex Roſciana intelligitur) deinceps certus huius criminis quæſitor eſſet. nam quod ait Vlpianus in lege prima. D. de parricid. lege Pompeia eandem pœnam parricidis eſſe conſtitutam, quę lege Cornelia de ſicariis; ſic accipiendum eſt, quà lex Cornelia ad parricidas pertinebat. Alioqui perobſcurus videri locus poſſet.

Pompeia, DE VI ET AMBITV. Tulit idem Conſul ſolus creatus, Anno DCCI. Vt priuſquã cauſſa de vi ageretur, teſtes per tridnum audirentur; dicta eorum iudices conſignarẽt, quarta die adeſſe omnes in diem poſterum iuberentur, & coram accuſatore ac reo pilæ, in quibus nomina iudicum inſcripta eſſent, æquarentur: dein rurſus poſtera die ſortitio fieret vnius & LXXX. qui numerus cum ſorte obtigiſſet, ipſi protinus ſeſſum irent: tum ad dicendum accuſator duas horas, reus tres haberet, reúſque illo eodem die iudicaretur: prius autem quàm ſententiæ ferrentur, quinos ex ſingulis ordinibus accuſator, totidem reus reiiceret: ita vt numerus iudicum relinqueretur, qui ſententias ferrent, quinquaginta & vnus. Aſconius in Milonianæ argumento, Dio libro 40. Cicero libr. 4. de finibus, & ad Attic. libro 10. Cæſar de bello ciuili, libro tertio.

Pompeia, DE PECVNIIS OB REM IVDICANDAM CAPTIS. Tulit idem, eodem anno. Vt de iis qui à ſecundo ſuo Conſulatu ad hunc vſque diem ob rem iudicandam pecunias cepiſſent, quæſtio conſtitueretur. Appian. de bello ciuil. lib. 2.

Pompeia IVDICIARIA. Tulit idem eodem anno. Ne reũ in iudicio laudare liceret. Plutarchus in Põp. & Caton. Vtic. Valerius lib. 6. cap. 2.

POMPEIA, de Magiſtratibus. Tulit Cn. Pompeius tertium Coſ. cum Qu. Cæcilio, Anno DCCI. Ne cuius abſentis in magiſtratuũ comitiis ratio haberetur: vno Cæſare excepto. Dio lib. 40. & Plutarch. in Vitis.

Pompeia, DE MAGISTRATIBVS BITHYNIORVM. Tulit idem. Ne quis annis XXX. minor magiſtratum caperet, in ſenatúve eſſet. Vt qui magiſtratum cepiſſent, eis in ſenatu eſſe liceret. Ne Decuriones in curiam à Cenſoribus lecti, pecuniam pro introitu darent. Vt Senatores certis de cauſsis à Cenſoribus ordine mouerentur. Vt Bithynicis ciuitatibus adſcribere ſibi quos vellent, ciues liceret, dum ne ciuitatis eſſent alienæ, ſed earum quiſque ciuitatum, quæ eſſent in Bithynia. Plinius Cæcil. lib. Epiſtolar. 10. Epiſtol. 84. & 117.

POPILIA, de Veſtalis capiendæ ritu. Tulit. Vt ſi quis honeſto loco natus adeat Pontificem Max. atque offerat ad ſacerdotium filiam ſuam, cuius duntaxat, ſaluis religionum obſeruationibus, ratio haberi poſsit: id per ſe ratum ſit. Gellius lib. 1. cap. 12.

PORCIA, de iure ciuitatis. Tulit M. Porcius Cato Tribunus pleb. Valerio, Apuleio COSS. Anno CDLIII. Ne quis magiſtratus ciuem Rom. virgis cæderet, necarétve: ſed damnato exilium permitteret: cum antea nudorum ceruix inſereretur furcæ, corpus virgis ad necem cæderetur. Liuius lib. 10. Cic. pro Rabirio perduel. Salluſt. in Catil. Sueton. in Nerone.

PVBLICIA, de cereis. Tulit Publicius Tribunus ple. Vt Saturnalibus cerei non niſi ditioribus mitterẽtur. Macrob. lib. 1. cap. 7.

PVBLICIA, de luſu. Tulit. Ne quis in pecuniam luderet, ſponſionẽm ve in ludo, niſi qui virtutis cauſſa ſuſceptus eſſet, faceret: veluti ſi quis certet haſta, vel pilo iaciendo, vel currendo, ſaliendo, luctando, pugnando. Marcianus lege tertia. D. de aleat. Idem lege Titia & Cornelia ſancitum fuit, vt idem refert.

PVBLILIA Lætoria, de plebeiis magiſtratibus. Tulit

Volero

Volero Publilius Philo, & Lætorius Tribuni pleb. Ap. Claudio Ap. F. & T. Quinctio Coſſ. Anno CCLXXX. Vt plebeij magiſtratus, qui antea curiatis comitiis fiebant, deinceps remotis patribus tributis comitiis crearentur. Liuius libro ſecúdo, Dionyſ. libro nono, apud quem tamen πόπλιος βόλερος legitur, pro ποπλίλιος. nam Volero prænomen, Publilius nomen fuit. vt non Voleronia, ſed Publilia lex dicenda ſit.

PVBLILIA, de legibus & cenſoribus. Tulit Qu. Publilius Philo Dictator, Anno CCCCXIII. Vt plebiſcita omnes Quirites tenerent: Vt legum quæ comitiis centuriatis ferrentur, ante initum ſuffragium patres auctores fierent: vt alter vtique ex plebe, cum eò ventum ſit vt vtrunque plebeium Conſulem fieri liceret, Cenſor crearetur. Liuius libro ab vrbe condita octauo.

PVPIA, de Senatu habendo. Tulit. Ne Senatus à XVIII. Kalendas Februarias ad vſque Kalendas Februarias haberetur. Ne niſi perfectis, aut reiectis legationibus, aliis de rebus Senatus haberetur. Cicero Epiſtol. ad Lentulum 4. ad Q. Fratrem, libro 2. Epiſtol. 2. & Cælius 8. Epiſtol. ad Ciceronem. Vbi hac lege ſolutos magiſtratus ſcribit.

Q

QVINA vicenaria. Vide Lætoria.

R

REGIA, DE VNIVS IMPERIO. Lata eſt ineunte regnum Romulo, qua populus omnem ei poteſtatem in ſe conceſsit. Liuius libro 34. Ex vtro tandem genere ea lex eſſe videtur, quam abrogamus? an vetus Regia lex, ſimul cum ipſa vrbe nata? Cum autem annis amplius D. florente populi Romani libertate, ſopita fuiſſet, poſtea D. Auguſti & Tiberij dominatu, qui legibus ſoluti ſunt, excitata, ſubtilius & copioſius quàm antea perſcripta eſt. & quo quiſque die ſucceſſores demortuorum imperium excipiebant, recitari ſolebat: quemadmodum ex his eius reliquiis intelligitur, quæ ex libro Epigrammatum Romanorum referuntur ab Hotomano. Ea verò ad Veſpaſiani imperium pertinet: quæ vt idem cenſet, à Cornel. Tacito libro vigeſimo, his ſignificatur verbis: Tum Senatus omnia Principibus ſolita Veſpaſiano decreuit, &c. Sunt & qui teſtentur, Romæ hanc ſcripturam extare in baſilica Lateranenſi, in ære inciſam. Eſt autem huiuſmodi. Fœdúſve cum quibus volet facere liceat, ita vti licuit Diuo Auguſt. Tib. Iulio Cæſari Auguſto, Tiberióque Claudio Cæſari Auguſt. Germanico, &c. Vtique ei Senatum habere, relationem facere, remittere, Senatuſconſulta per relationem diſceſsionémq; facere liceat, ita vti licuit Diuo Auguſt. Ti. Iulio Cæſari Auguſt. Ti. Claudio Cæſari Auguſto Germanico. Vtique cùm ex voluntate auctoritatéve, iuſſu mandatúve eius, præſentéve eo Senatus habebitur, omnium rerum ius perinde habeatur, ſeruetur, perinde ac ſi è lege Senatus edictus eſſet, haberetúrve. Vtique quos magiſtratum, poteſtatem, imperium, curationémve cuius rei petentes Senatui populóque Romano commendauerit, quibúſve ſuffragationem ſuam dederit, promiſerit, eorum comitiis quibuſque extra ordinem ratio habeatur. Vtique ei fines pomœrij proferre, promouere, cum ex Republica cenſebit eſſe, liceat, ita vti licuit Ti. Claudio Cæſari Auguſt. Germanico. Vtiq; quæcunque ex vſu Reipublicæ, maieſtate diuinarum, humanarum, publicarum, priuatarúmque rerum eſſe cenſebit, ei agere, facere, ius poteſtáſq; ſit, ita vti Diuo Auguſto, Tiberióque Iulio Cæſa. Auguſt. Tiberióque Claudio Cæſ. Auguſt. Germanico fuit. Vtique quibus legibus plebiſve ſcitis ſcriptum fuit, ne Diuus Auguſt. Tiberiúſve, Iulius Cæſar Auguſt. Tiberiúſve Claud. Cæſar Auguſt. Germanicus tenerentur: iis legibus, plebiſque ſcitis, Imper. Cæſar Veſpaſianus ſolutus ſit: quæque & quaque lege, rogatione Diuum Auguſtum, Tiberiúmve, Iulium Cæſarem Auguſtum, Tiberiúmve Claudium Cæſarem Auguſtum Germanicum facere oportuit, ea omnia Imper. Cæſari Veſpaſiano Aug. facere liceat. Vtique quæ ante hanc legem rogatam acta, geſta, decreta, imperata, ab Imperatore Cæſare Veſpaſiano Auguſto iuſſu mandatúve eius à quoque ſunt, ea perinde iuſta ratáque ſint, ac ſi populi plebiſve iuſſu acta eſſent. SANCTIO. Si quis huiuſce legis ergo aduerſus leges, rogationes, plebiſve ſcita, ſenatúſve conſulta fecit, fecerit, ſiue quod eum ex lege, rogatione, plebiſve ſcito, S. V. E. C. facere oportebit, non fecerit, huius legis ergo, id ei ne fraudi eſto: néve quid ob eam rem populo dare debeto, néve cui de ea re actio, néve iudicatio eſto, néve quis de ea re apud ſe agi ſinito. Hæc ex epigrammatum antiquorum lib. Vlpianus autem in lege prima. D. de conſtit. princip. hanc legem ſignificat, cum ita ſcribit: Quod principi placuit, legis habet vigorem: vtpote cum lege Regia, quæ de imperio eius lata eſt, populus ei & in eum omne ſuum imperium & poteſtatem conferat. Quod Iuſtin. totidem verbis in titul. de iure natur. & gent. tranſcripſit. Hanc autem Alexander Imperator legem Imperij appellare videtur in lege tertia. C. de teſtamentis. & à Strabone in fine poſtremi libri ſignificatur his verbis, vbi de Cæſare Auguſto loquens, ἐπεὶ γὰρ, inquit, ἡ πατρὶς ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν προστασίαν τῆς ἡγεμονίας, καὶ πολέμου, καὶ εἰρήνης κατέστη κύριος διὰ βίου, &c.

REGIA, de mortuo inferendo. Tulit. Ne mulier quæ prægnans mortua ſit, humetur antequam partus ei excidatur. qui contrà fecerit, ſpem animantis cum grauida peremiſſe videatur. Marcianus lege ſecunda. D. mort. infer. Hanc autem legem ſuperioris partem fuiſſe, ridiculum eſt dicere. tametſi eius auctorem nominare difficile eſt, cum ſatis conſtet Regia verbum cognomen fuiſſe, non nomen. Exiſtimat Hotomanus Romuli aut Numæ Pompilij legis alicuius, de qua Marcianus antea diſputarat, partem hanc fuiſſe: cum præſertim ad ſacra hæc lex pertineat, de quibus quæ leges à Numa conſtitutæ fuerant, ſemper obſeruatæ ſunt: vt Iulius quoq; Capitol. in Antonino Pio teſtatur. Similem Diodorus apud Aegyptios Græcóſque prope omnes legem de mulieribus grauidis rei capitalis damnatis, libro ſecundo commemorat. itémque Clemens Alexand. libro ſecundo Strom. & & Plutarchus de Aegyptiis, libro de ſera num. vind. Aelianus de Athenienſibus, lib. Var. hiſtor. 5.

REMMIA, Vide Memmia.

RHODIA, de iactu. Latam opinatur Hotoman. à Rhodiis, & à Cæſaribus receptam. Vt ſi leuandæ nauis gratia iactus mercium factus eſt, omnium contributione ſarciatur, quod pro omnibus datum eſt. Paulus l. 1. D. de lege Rhodia. Sumpſere tamen videntur hanc legem Romani, vt & alias complures nauticas à Rhodiis, quorum diſciplina naualis, & gloria tunc maximè excellebat: & in l. ἀξίωσις. D. de leg. Rod. eleganter Antoninus ait, terram ſuis legibus, mare legibus Rhodiis regi, quatenus nulla eis ſuarũ legum aduerſatur. Niſi fortè hæc de Rhodiis lata eſt: & Rhodia ſic dicatur, vt Cypria lex (quæ de Cypri rege lata, eſt à Claudio) nominatur in Sextiana: & Tribunitia, de Tribunorum poteſtate, in ſecunda Verrina.

ROMVLIA, de ſacerdotiis. Vide MANLIA.

ROSCIA Theatralis. Tulit L. Roſcius Otho Trib. ple. L. Metello. Qu. Martio Coſs. Ann. DCLXXXII. Vt in Theatro Equitibus Romanis, qui HS. quadringenta poſsiderent, 14. gradus ſpectandi gratia aſsignarentur: exceptis iis, qui ſiue ſuo, ſiue fortunæ vitio decoxiſſent. cui generi certum locum aſsignauit, pœna

irrogata ſi in 14. ſediſſent. Cic. Philipp. 2. Aſconius in Cornelianam. Flor. epit. 99. Dio lib. 26. Plin. lib. 7. ca. 20. Iuuenal. Sat. 14. Et Tacitus lib. 15. qui legem interpretatur hanc habuiſſe vim, vt Equites non ante plebem, ac ſeparatim, ſed confuſè tantum quatuordecim ordines haberent.

ROSCIA, de terminis. Eius caput in libro Variorum auctorum, de agrorum conditionibus amiſſum puto: vt in Mamilia lege expoſuimus.

RVPILIA, de iure Siculorum. Dedit P. Rupilius Conſul cum P. Popillio, Anno DCXXI. Cicero Verrina 4. Siculi hoc iure ſunt, vt quod ciuis cum ciue agat, domi certet ſuis legibus: quod Siculus cũ Siculo non einſdem ciuitatis, vt de eo Prætor iudicet ex P. Rupilij decreto, quod is de decem legatorum ſententia ſtatuit, quam legem Siculi Rupiliam vocant: ſortiatur. Quod priuatus à populo petit, aut populus à priuato, ſenatus ex aliqua ciuitate qui iudicet datur; cum alternæ ciuitates reiectæ ſunt. Quod ciuis Rom. à Siculo petit, Siculus iudex datur; quod Siculus à ciue Romano, ciuis Romanus datur. ceterarũ rerũ ſelecti indices ex ciuium Rom. conuentu proponi ſolẽt. Vide Aſcon. in eandem Orat. & Valer. Max. libr. 6. cap. 10. apud quem tamen Rutilius perperam legitur.

RVTILIA, de trib. milit. Tulit C. Rutilius Rufus. Feſtus. Rufuli appellabantur Tribuni militũ à Conſule facti, nõ à populo: de quorũ iure, quod Rutilius Rufus legẽ tulerit, Rufuli, ac poſt Rutuli ſunt appellati.

S

SACRATA militaris. Tulit, vt cenſet Hotom. M. Valerius Coruus Dictator, Ann. CDXI. ob militum Capuanorum ſeceſsionẽ. Ne cuius militis ſcripti nomen, niſi ipſo volente, deleretur: ne quis vbi Tribunus militum fuiſſet, poſtea ordinum ductor eſſet. Liuius lib. 7.

SACRATIS legibus Veſtalibus pœna inceſti conſtituta eſt, vt viuæ defoderentur. Dionyſ. lib. 1.

SACRATA IVNIA, de Trib. ple. Tulit L. Iunius Brutus Trib. ple. primus creatus, Caſsio, Cominio Coſs. An. CCLX. Vt plebi ſui magiſtratus eſſent ſacroſancti, quibus auxilij latio aduerſus Conſules eſſet: néve cui patrum capere eum magiſtratum liceret. Vt neq; priuilegium irrogari, neque de capite ciuis, niſi comitiis centuriatis rogari liceret. Liuius lib. 2. & Cic. pro Sextio, & pro domo. Dionyſ. libr. 6. legis verba hæc refert: Δήμαρχον ἄκοντα, ὥσπερ ἕνα τῶν πολλῶν, μηδεὶς μηδὲν ἀναγκαζέτω δρᾶν, μηδὲ μαστιγούτω, μηδὲ ἐπιταττέτω μαστιγοῦν ἕτερον, μηδὲ ἀποκτεινέτω, μηδὲ ἀποκτείνειν κελευέτω. ἐὰν δὲ τις τῶν ἀπηγορευμένων τι ποιήσῃ, ἐξάγιστος ἔστω, καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ Δήμητρος ἱερά. καὶ ὁ κτείνας τινὰ τῶν ταῦτα εἰργασμένων, φόνου καθαρὸς ἔστω. id eſt, ne quis Tribunum vi quaſi priuatũ quicquam facere cogito, néve virgis cædito, néve cædi iubeto; ne occidito, néve occidi iubeto: qui aduerſus ea fecerit, ſacer eſto: bonáque eius Cereri ſacra ſunto: eúmque occidere ius fáſque eſto. Liuius autẽ lib. 3. hoc è rogatione carmen edit: Si Tribunos plebis decem rogabo, ſi quis minus hodie decem Tribunos plebis fecerit: hi tum quos ſibi collegas cooptaſsint, ita illi legitimi eadem lege Tribuni plebeij ſint, vt illi quos hodie Tribuni plebeij feceritis. Sacratæ autem leges dicebantur, inquit Feſtus, quibus ſancitum erat, Vt ſi quis aduerſus eas feciſſet, ſacer alicui deorum eſſet. Sunt qui eſſe dicant Sacratas, quas plebes iurata in monte ſacro ſciuerit. Hæc ille. Cic. pro Cornelio maieſtatis reo, Tanta igitur in illis virtus fuit, vt anno XVI. poſt reges exactos, poſt nimiam dominationem potentium leges ſacratas ipſi ſibi conſtituerent, duos Tribunos crearent, montem illum trans Anienem, qui hodie mons ſacer appellatur, in quo armatæ conſederãt, æternæ memoriæ cauſſa conſecrarent. Hæc Cic. Dubitari autẽ poteſt, verùm ne illud ſit quod ſcribit Diodorus lib. 12. in Auẽtino fœdere cõprehenſum hoc fuiſſe, vti Trib. pleb. exacto ſui magiſtratus anno, mox totidẽ alios in annum ſequentẽ deſignarent: quod ſi prętermiſiſſent, illico viui comburerentur. ſin aliquanto diutius eos in deſignando diſſenſio tardaret, interea poteſtas eis prorogaretur, dum alios crearent.

SATYRA lex. Feſtus, Satura eſt cibi genus cõditi, & eſt lex multis aliis conferta legibus. Itaq; in ſanctione legum adſcribitur, Néve per ſaturã abrogato, aut derogato. Annius Luſcus in ea quam dixit aduerſus Tiberium Gracchũ, Imperium quod plebs per ſaturã dederat, id abrogatũ eſt. & C. Lælius in ea, quam pro ſe dixit, Dein poſtera die quaſi per ſaturam ſententiis exquiſitis in deditionẽ accipitur. Quidã dicunt eſſe genus carminis, vbi de multis rebus diſputatur. Hæc Feſtus. Diomedes Grammaticus: Satyra lex nomen accepit à genere cibi ex variis rebus condito. Salluſtius in Iugurthino bello iiſdẽ verbis, Dein poſtero die quaſi per Satyram legẽ ſententiis exquiſitis, in deditionẽ accipitur. Hotomanus legem Satyram fuiſſe putat, in qua coniũctim multis de rebus vna rogatione populus conſulebatur. Quod lege Cæcilia & Didia vetitum fuiſſe, Cic. in Orat. Pro domo ſua, teſtatur. Et ſententias ferri per ſatyram, cum ex multis capitibus, etſi quædã comprobantur, quædã improbantur, iniicitur tamẽ tabella, VTI ROGAS. Iuſtinianus in prę fa. ad Anteceſſores, §. 2. Et primi anni hoc opus legentibus tradebatur non ſecundum edicti perpetui ordinationẽ, ſed paſsim, & quaſi per ſatyrã collectũ, & vtile cũ inutilibus mixtũ, maxima parte inutilibus deputata. id eſt, Nullo ordine, ſed cõfuſè ac perturbatè, dũ modò hinc, modò illinc aliquid decerpitur.

SCANTINIA, vel Scatinia, de pueris impudicis. Tulit C. Scantinius Aricinus Trib. pl. Vt qui præpoſteram vel aduerſi, vel auerſi venerẽ exercuiſſent: Vel, Vt qui alienam pudicitiã ſolicitaſſent, aut ſuã ipſi proſtituiſſent, pœna x. millium nummũ coercerentur. Iuuenal. Sat. 2. Suet. Domitiano. Auſonius, Cic. Phil. 3. Fabius lib. 4. ca. 2. & lib. 7. ca. 4. Cælius lib. Epiſt. fam. 8. epi. 12. Hic Scãtinius cũ Marcelli viri illuſtris filiũ de impudicitia appellaſſet, dãnatus eſt, vt Valerius lib. 6. c. 1. teſtatur. Tertullianus lib. de Monogam. Prudentius in Romã. Poſtea tamen huic ſceleri pœna gladij à Chriſtianis imperatoribus conſtituta eſt, quam primũ ſanxerunt Conſtantius & Conſtans, vt habetur in l. cum vir nubit. C. ad legem Iul. de adult.

SCRIBONIA agraria, ſeu viaria. Tulit C. Curio Trib. pleb. Cælius Epiſt. fam. lib. 8.

SCRIBONIA, de ſeruitutibus vrbanorum prædiorũ. Tulit fortaſſe idem ille. Ne vrbanorũ prædiorũ ſeruitutes vſucapi liceret, vtiq; earum ſeruitutũ libertatem vſucapere ius eſſet, l. 4. in fi. D. de vſurp. Ad ciuitatum dignitatem ea lex pertinuit vſq; eo vt etiam ſine bona fide & titulo eius libertatis vſucapionem ferret, l. ſi ædes. 32. D. de ſeruit. vrb.

SEMPRONIA, de ære alieno. Tulit M. Sẽpronius Tr. pleb. L. Cornelio, Q. Minutio COSS. Ann. DLX. Vt cũ ſociis ac nomine Latino pecuniæ creditæ ius idẽ quod cũ ciuibus Ro. eſſet. Liuius li. 35. Cic. de Offi. 2.

SEMPRONIA agraria. Tulit Tit. Sempronius Gracchus Trib. pl. P. Mutio Scæuola, L. Calpurnio COSS. Anno DCXX. Ne quis ex publico agro plus quingenta iugera poſsideret: quorum tamen dimidium filiis habere liceret. Vt ſi quis latius agrum pateſaceret, Triumuiri quotannis data opera creati, iudicarent quà publicus ager, quà priuatus eſſet. Appian. lib. Emphyl. 1. Plutar. in Gracchis. Vell. lib. 2. Auctor libri de vir. illuſtr. Cicer. in Sextian. & de aruſpic. reſponſ. Florus epit. 58. & Siculus Flaccus in lib. de condit. agror. apud quem tamen Ducenta legimus: cum alij omnes

apertè

apertè Quingenta prodant.

Sempronia, De regis Attali hereditate. Tulit idem. ἐκεῖνος τὰ βασιλικὰ χρήματα κομισθέντα, τοῖς τὴν χώραν διαλαγχάνουσι τῶν πολιτῶν, ὑπάρχειν πρὸς κατασκευὴν καὶ γεωργίας ἀφορμήν. Vt pecunia Regis Attali, qui populum Rom. heredem fecerat, iis ciuibus qui ſua lege Sempronia agrum ſortiti erant, daretur ad comparationem inſtrumentorum & agriculturæ apparatum. Vt agri Regij à Cenſoribus locarentur: vnde vectigal populo penderetur. Plutarchus in Gracchis. Cic. Verr.5. & Florus epit. 58.

Sempronia iudiciaria. Tulit C. Sempronius Gracchus Trib. pleb. I. Q. Cæcilio, T. Quinctio coss. Anno dcxxx. Vt iudicia quæ ſemper antea penes ordinem ſenatorium fuiſſent, ad ſolos Equites transferrentur. App. lib. de bello ciuil. 1. Aſconius in Diuinat. Velleius lib. 2. Tacitus lib. 12. Varro de vita P. Romani, apud Marcellum in voce Bicepa. Plutarch. autem in Gracchorum vita Equites trecētos cum Senatoribus trecentis mixtos tradit, atq; inter vtroſq; communicata iudicia: quod (pace tāti viri dixerim) falſum eſt. Hæc enim Liuia lex fuit: vt ſuo loco docuimus.

Sempronia, De magiſtratibus. Tulit idem. Vt ex confuſis quinque claſſibus ſorte centuriæ vocarentur. Salluſt. in Orat. Cæſ. de Rep. ord. Vt cui magiſtratus abrogatus fuiſſet, ei magiſtratum iterum capere ius non eſſet. qua lege M. Gelanius, cui Ti. Gracchi lege Tribunatus abrogatus fuerat, notabatur. Eā tamen Caius, Corneliæ matris precibus, poſt abrogauit. Plutarchus ibidem, & alij.

Sempronia, De iure ciuit. Tulit idem. Ne de capite ciuis R. iniuſſu populi iudicaretur. qui indicta cauſſa in ciuē Ro. animaduertiſſet, de eo populi quæſtio conſtitueretur: quod propter P. Popilliū latū eſt. Cicero pro C. Rabirio, pro domo, pro Cluētio, & de legibus 3. item Plutarch. in Gracchis. Idem poſtea lege Porcia repetitum eſt. Cicer. Verrin. 7. O nomen dulce libertatis: o ius eximium noſtræ ciuitatis: o lex Porcia, legéſque Semproniæ. Videtur autem exceptum parricidium his legibus fuiſſe: cum in Orat. pro Sext. Roſcio vetus ſupplicium commemoretur.

Sempronia, De ſuffragiis. Tulit idem. Vt ſociis Latinis ius ſuffragij ferendi perinde vt ciuibus Romanis eſſet. Iidem.

Sempronia, De viis Italiæ. Tulit idem. Vt viæ in Italia munirentur, ſternerentur, lapidibus milliaria diſcernentibus notarentur, pontibus inſtruerentur. Iidem.

Sempronia, De coloniis deducendis. Tulit idem. Vt coloniæ extra Italiam deducerentur. Paterculus lib. 2. Plutarch. in Gracchis, Appia. in Liby. Florus epit. 60.

Sempronia, De re militari. Tulit idem. Ne minores annis 17. ad militiam cogerentur. Vt veſtes militibus gratuitò & præter ſtipendium darentur. Plut. in Gracchis.

Sempronia, De provinciis decernendis. Tulit idem. Vt Senatus quotannis ante comitia conſularia deſignandis Conſulibus prouincias arbitratu ſuo decerneret. quas deinde ipſi deſignati inter ſe ſortirentur: quod ante vel poſt deſignatos, vel poſt initum Conſulatum facere ſolebat: præterea cum antea Senatus decreto per Tribunos intercedi poſſet, ne deinceps liceret. Cicer. pro domo ſua, in Vatinium, De prouin. conſ. Salluſt. in Iugurthino. Sueton.

Sempronia Frumentaria. Tulit idem iterū Trib. pleb. M. Fuluio, M. Plautio coss. An. dcxxviii. Vt ſemiſſe & triente frumentū menſtruum plebi ex publico viritim daretur. Appian. lib. de bell. ciuili 1. Florus epit. lx. Cic. pro Sextio, Tuſcul. 3. in Bruto: Velleius lib. 2. Plutarch. in vitis. Hinc locus Romæ cōſtitutus in quo frumentum publicum aſſeruabatur, vna cum legibus frumentariis, qui dicebatur, Horrea Sempronia.

Sempronia & Iulia, de limitibus. Tulit. Vt per actuarios limites populo ius eundi eſſet, ſicut per viam publicā. Hyginus in libello de limitibus conſtit. Vi. de Iulia, de limitibus.

Sentia, de ſenatu ſuppiendo. Tulit, vt Hotom. opinatur C. Sentius cos. cum Q. Lucretio, Auguſto imperante, Ann. dccxxxiii. Vt in numerū patritiorum, qui ſenatui deeſſent, alij ſubiegerentur. Tacitus lib. 2. vbi tamen Senia legitur, pro Sentia.

Servilia agraria. Tulit P. Seruilius Rullus Trib. pl. Cicerone, Antonio coss. Ann. dcxc. Vt quæ poſt C. Mariū, C. Carbonē coss. publicè data, aſsignata, vendita, conceſſa eſſent, ea omnia eo iure forent, vti quæ optimo iure priuata ſunt. Vt Decēuiri cū ſummo imperio crearentur, qui totius Italiæ, Syriæ, Aſiæ, Libyæ, & prouinciarū quas nuper Pompeius ſubegerat, vectigalia venderent, ex eáq; pecunia agros colonis, quos arbitratu ſuo quò vellent deducerent, mercarentur. Vti eis liceret dānare quos vellent, damnatos in integrum reſtituere, exules reducere. Huius rei cauſſa haberent apparitores, ſcribas, librarios, præcones, architectos, & vt eis darētur more maiorum muli, tabernacula, ſupellex, &c. Lex Cicerone diſſuadēte perlata non eſt. Hoc tamen viſum eſt ex illius contra legem orationibus deſcribendum eſſe.

Servilia, de ciuitate. Tulit C. Seruilius Glaucia Tr. pl. coss. Vt Latinis ius eſſet ciuitatis aſſequendæ, in locum eius, quem accuſando repetundarum damnaſſent. Aſcon. pro Scauro, & Cic. pro Balbo.

Seruilia Repetundarum. Tulit idē. Vt reus comperendinaretur: cum antea vel iudicari primo poſſet: vel amplius pronunciari. Id eſt vt accuſatori dies xx. ad agendum, totidem defenſori ad defendendum darentur. Cic. Verr. 3. pro Poſtumo, pro Scauro, & in hanc Aſcon. Valer. lib. 8. cap. 1.

Servilia iudiciaria. Tulit Q. Seruilius Cæpio coss. cum C. Atilio. Ann. dcxlvii. Vt iudicia quæ lege Sēpronia ad ſolos equites tranſlata erant, ordini Senatorio cōmunicarētur: quæ tamē nō multo poſt abrogata eſt. Tacitus li. 12. Cic. 1. de arte rhet. de orat. 2. in Bruto, in Ora. pro Scauro. & ibidē Aſco. Imparē autē & minorem fuiſſe Senatorū numerum ex eo conſtat, quòd lege Liuia, quæ proxime inſecuta eſt, ex æqua parte cōmunicata ſunt. & fortaſsis hoc eſt, quod Florus in Epito. de trecentis Senatoribus cum ſexcentis equitibus commixtis ad legem Semproniam referebat. lib. 60.

Sextia Licinia, de ſacerdotiis. Tulere L. Sextius, C. Licinius Trib. pl. P. Manlio Dictatore, Ann. ccclxxxv. Vt pro Duumuiris ſacris faciundis, Decemuiri ita crearentur, vt pars ex plebe, pars ex patribus fiat. Liuius lib. 6.

Sextia, De magiſtratibus. Tulit idē L. Sextius. M. Furio Dictatore V. An. ccclxxxvi. Vt conſul vnus è plebe crearetur: qua de cauſſa viciſsim conceſſum à plebe nobilitati, vt prætor vnus qui ius in vrbe diceret, ex patribus crearetur. Liuius lib. 6.

Sulpitia, de iure ciuitatis. Tulit P. Sulpitius Tri. pl. Q. Pōpeio, L. Sylla coss. An. dclxv. Vt exules reuocarentur: Vt noui ciues libertiníq; diſtribuerētur in tribus. Florus epit. 77. Plutar. in Sylla. Eo enim tēpore noui ciues in octo tantū tribubus ſuffragiū ferebant, auctore Appiano, & propter reliquarum tribuum multitudinem nullius momenti erant.

Sulpitia, de C. Pōtinio. Tulit Ser. Sulpitius Galba Prætor Ann. dcxcix. Vt C. Pōtinio proconſuli, quo die vrbem triumphans ingrederetur, imperium eſſet. Cic. lib. 4. ad Atti. Dio lib. 40.

Sulpi

Sulpitia, DE ÆRE ALIENO. Tulit idem. *μηδένα συγκλητικὸν ὑπὲρ δισχιλίας δραχμὰς ὀφείλειν.* Ne quis Senator ſupra duo millia drachmarũ deberet. Plutarchus in Sylla. Ipſe tamen legiſlator, cum vita exceſſit, vltra trecentas myriades debiti nomine reliquit.

Sulpitia, DE BELLO MITHRIDATICO. Tulit idẽ. Vt Syllæ, cui Aſia prouincia obuenerat, vt bellũ Mithridaticum adminiſtraret, imperium abrogaretur, & C. Mario mandaretur. Velleius lib. 2. Florus epitome 77. Plutarchus in Sylla, & Mario, & Appianus de bello ciuil. 1.

SVLPITIA, de bello Macedonico. Tulit P. Sulpitius Conſul cum C. Aurelio, Anno DLIII. Vellent iuberent Philippo regi Macedonibúſque, qui ſub regno eius eſſent, ob iniurias, armáque illata ſociis populi R. bellum indici. Liuius lib. 31.

SVLPITIA Sempronia, de templis & aris. Tulere ex S. C. P. Sulpit. P. Sempron. Coſs. An. CDXLIX. Ne quis templum arámve iniuſſu Senatus, aut Tribunorum pleb. maioris partis dedicaret. Liuius lib. 9.

T

TALARIA, de talorum luſum. Nominatur à Plauto in Milit. glor.

Atque adeò vt ne legi fraudem faciam talariæ:
Accuratote, vt ſine talis domi agitent conuiuium.

Facetè ad legem aliquam de alea veterem alludit, qua talorum luſus conuiuiis interdicebatur: Publiciã fortè, aut Titiam. Nam ſumptuariæ leges, quibus hanc nonnulli attribuunt, de ſumptibus tantummodo cauebant.

TARPEIA, de mulcta. Vide Ateria Tarpeia.

TERENTIA CASSIA frumentaria. Tulere M. Terentius Lucullus, C. Caſsius Coſs. Anno DCXXC. Vti frumenti alteræ decumæ à prouinciis coemerentur precio in modios HS. trium cõſtituto: item vt ciuitatibus æqualiter imperaretur, precio in modios ſingulos HS. quatuor conſtituto. Cicero Verr. 5. & 7.

TERENTIA, de legibus conſularis imperij. Tulit C. Terent. Arſa Trib. pleb. Lucretio, Veturio Coſs. An. CCXC. Vt quinque viri crearentur legibus de imperio Conſulari ſcribendis, ne ipſi libidinem ac licentiam ſuam pro lege haberẽt. Dionyſius lib. 10. Liuius lib. 3. qui tamen perlatam non fuiſſe affirmat. Corruptè autem antea Terentilla vocabatur.

THORIA agraria. Tulit Sp. Thorius Trib. pleb. Ne agri amplius diuiderentur; ſed poſſeſſoribus in iis relictis, vectigalia pro iis pẽderẽtur, eáq; pecunia populo diuideretur. *τὴν μὲν γῆν μηκέτι διανέμειν, ἀλλ' εἶναι τῶν ἐχόντων, καὶ φόρους ὑπὲρ αὐτῆς τῷ δήμῳ κατατίθεσθαι, καὶ τάδε τὰ χρήματα χωρεῖν ἐς διανομάς.* Hæc Appian. lib. de bello ciuil. 1. qui ſubiungit non multò poſt latam fuiſſe legem, qua vectigal illud abrogatum eſt. At Cicer. in Bruto lege Thoria id factum tradit. Sp. Thorius, ait ſatis valuit in populari genere dicendi, is qui agrum publicũ vitioſa & inutili lege, vectigali leuauit. Idem præterea in lib. de Orat. 2. ſcribit Lucilium lege Thoria poſtulatum fuiſſe, quòd ab eius pecore agri publici depaſti eſſent. Corruptè autem apud Appianum Borius legitur, pro Thorius: vt alia in hoc genere quàm multa.

TITIA, de luſu. Tulit. Ne quis in pecuniam luderet, ſponſionémve in ludo, niſi qui virtutis cauſſa ſuſceptus eſſet, faceret. Marcianus l. 3. D. de aleator. Vide PVBLICIA, de luſu. Ac de his fortaſsis accipiendi ſunt hi verſus Horatij lib. 3. Carminum ode 24.

— Neſcit equo rudis
Hærere ingenuus puer:
Venarique timet, ludere doctior
Seu Græco iubeas trocho,
Seu malis vetita legibus alea.

Meminit etiam Cic. Philippica 2. legis de alea.

TITIA, de triumuiratu quinquennali. Tulit P. Titius Trib. ple. Vt Treſuiri Conſulari poteſtate conſtituendæ Reipubl. in quinquennium crearentur, Octauius Cæſar, Lepidus, & Antonius. Appian. De bell. ciuil. 4. & Florus Epit. CXX.

TITIA, de donis & muneribus. Tulit L. Titius, Ne ob orandam cauſſam pecuniam donúmve patroni acciperent. Tacit. lib. 2. & Auſonius:

Iuriſconſulto cui nubit adultera coniunx,
Papia lex placuit, Iulia diſplicuit.
Quæritis vnde ſit hæc diſtantia? ſemiuir ipſe
Scantiniam metuens, non metuit Titiam.

Eum notat, qui à clientelis inops, nec donum nec munus ab vllo capiebat. Idem fuit ſancitum Cincia lege, de qua ſuperius retulimus.

TITIA agraria. Tulit, vt vult Hotom. Sext. Titius Tribun. pleb. M. Antonio, A. Poſtumo Coſs. Ann. DCLIIII. Vt vectigal agris publicè aſsignatis impoſitum Quæſtor colligeret. Cic. lib. 2. De orat. pro Muræna. Valer. lib. 8. cap. 1.

TREBONIA, de Tribunis pleb. Tulit L. Trebonius Trib. pleb. Herminio, Virginio Coſs. Anno CCCV. Vt qui plebem Romanam Tribunos pleb. rogaret, is vſque eò rogaret, dum x. Tribunos pleb. faceret. Qua lege Tribunorum cooptatio collegio adempta, in populum R. tranſlata eſt. Liuius lib. 3. & 5.

TREBONIA, de Cæſare. Tulit A. Trebonius Tr. pleb. Pompeio Magno & Craſſo iterũ Coſ. An. DCXCVIII. Vt Cæſari imperium in Gallia in aliud quinquẽnium, quàm quod ei Vatinia lege conceſſum erat, prorogaretur. Ita Trebonius Senatui ſucceſſoris mittendi poteſtatem adimebat. Cicero lib. ad Att. 7. 8. 9. 10. Item Flor. Epit. 105. Plutarch. in Pomp. & Catone Vticenſi, Dio lib. 39.

TREBONIA, de Pompeio. Tulit idem. Vt eiſdẽ COSS. Syria & Hiſpania prouinciæ in quinquennium darentur. Plutarc. in Pompeio.

TRIBVNITIA lex dicitur quæ de Tribunorum poteſtate lata eſt. Feſtus lib. 17. Homo ſacer is eſt, quem populus iudicauit ob maleficium, neque fas eſt eum immolari: ſed qui occidit, parricidij non damnatur. Nam lege Tribunitia prima cauetur, Si quis eum qui eo plebiſcito ſacer ſit, occiderit, parricida ne ſit. Quibus verbis Feſtus Sacratam Iuniam, quam ſuo loco expoſuimus, ſignificat. Alia ſententia dixit Cicero in Verrina 11: Vident adhuc poſt legem Tribunitiam vnum Senatorem vel tenuiſsimum eſſe damnatum. Quibus verbis Pompeiam legem intelligit, de Tribunitia poteſtate reſtituenda, nondum tamen latam, ſed in concionibus oſtentatam.

TRIBVNITIA lex nominatur, à Pomponio dicam, an Triboniano? in l. 2. De orig. iuris, ferè initio: Exactis deinde Regibus, lege Tribunitia omnes leges hæ exoleuerunt. At lata ea lex eſt à Iunio Bruto Conſule, non Tribuno, vti Liuius teſtatur. Rurſus quod nonnullis placet, à C. Terentio Arſa Tribuno pleb. latam eſſe, Lucretio, Veturio Coſs. Anno CCXC. quo anno ſcribit Liuius latam fuiſſe legem ab illo. Vt Quinque viri crearentur legib. de Imperio Conſulari ſcribendis: non ſatisfacit. diſertè namque Liuius perlatam eam legem non fuiſſe affirmat. Ceſsit, inquit Liuius, ad vltimum maieſtati Tribun. ple. & deſtitit. Videndum ergo vtrum apud Pompon. mendum ſit, & legendum LEGE BRVTI IVNIA: an potius Pomponius à Liuio diſſentiat, & à Bruto Celerum Tribuno legem latam exiſtimet, necdum Conſulatum adepto. nam eum Celerum Tribunum fuiſſe, in ead. lege, §. 8. confirmat.

TVLLIA, de legationibus liberis. Tulit M. Tullius Cic. Conſul cum M. Antonio, Ann. DCXC. Ne ſicut antea infinitum, ſed annuum tempus earum eſſet. Idem de Legib. 2.

TVL

TVLLIA, de ambitu. Tulit idem. Ne quis munus gladiatorium biennio quo magiſtratum petierat, petiturúſve erat, ederet, niſi ex teſtamento præſtituta die. Vt ſenatoribus ambitus damnatis, aqua & igni ad annos decem interdiceretur. Vt in plebẽ pœna grauior eſſet, quàm lege Calpurnia fuiſſet. Vt reis morbum excuſantibus, pœna certa eſſet. Cicer. pro Muræna, pro Sextio, in Vatin. Dio lib. 37.

V

VALERIA, de prouocatione & libertate populi. Tulit P. Valerius Publicola Coſ. ſolus, Bruto collega mortuo, Ann. CCXLIII. Vt aduerſus omnes magiſtratus, ad populum prouocatio eſſet. Ne quis magiſtratus ciuem Rom. aduerſus prouocationẽ verberare, aut necare, aut pecunia mulctare vellet. Ne quis Romæ imperium haberet, niſi cui à populo datum eſſet, ſacrúmque eſſet cum bonis caput eius qui regni occupandi conſilia iniiſſet. Vt capitale eſſet, ſi quis iniuſſu populi magiſtratum adiiſſet. Vt quinque boum & duarum ouium mulcta eſſet. Vt pecuniæ publicæ in æde Saturni reconderentur, duóq; ærarij Quæſtores crearentur. Vt plebs à portoriis & tributis pręſtandis liberaretur. Liuius lib. 2. Dionyſ. li. 5. Plut. in eius vita. Val. Max. lib. 4. cap. 1. Pomp. de orig. iur.

VALERIA, de prouocatione. Tulit L. Valerius Conſul cum M. Horatio, Anno CCCIIII. Ne quis vllum magiſtratum ſine prouocatione crearet: qui creaſſet, eum iúſque fáſque eſſe occidi, néve ea cædes capitalis noxæ haberetur. Liuius lib. 3. Dionyſius 10. Eodẽ anno lata fuerat Duilia, qua de Conſulibus tantum cauebatur. Vocatur etiam hæc Horatia.

VALERIA, de prouocatione. Tulit M. Valerius Coſ. cum Qu. Appuleio, Anno CDLIII. Ne quis qui prouocaſſet, virgis cæderetur, ſecuríve necaretur: ſi quis aduerſus ea feciſſet, improbe facturum. Liuius lib. 10. Diligentius, inquit, quàm aliæ ſancta eſt: tertio tum poſt Reges exactos lata, ſemper à familia eadem.

VALERIA, de ære alieno. Tulit L. Valerius Flaccus Coſ. cum C. Cinna, in Marij demortui locum ſuffectus, Ann. DCLXVII. Vt creditoribus quadrans ſolueretur. Paterculus lib. 2.

VALERIA, de Syllæ dictatura. Tulit L. Valerius Flaccus Interrex à Senatu proditus, deſtituta Conſulibus ciuitate, Carbone & Mario interfectis. Vt L. Sylla perpetuus dictator Reip. conſtituendæ cauſſa crearetur, & quæcunque is aut tanquam Conſul, aut tanquam proconſul geſsiſſet, rata eſſent. Cicero Verrin. 4. in Rullum, Appian. de bell. ciuil. 1.

VALERIA, de proſcriptis. Tulit idem. Vt eorum bona veneant qui proſcripti ſunt, aut eorum qui in aduerſariorum præſidiis occiſi ſunt. Vt proſcriptiones venditionéſque ad diem Cal. Iuniarum fiant. Cicero pro Sex. Roſcio, vbi contumelioſè in Syllam, vtrum Valeria an Cornelia dicenda ſit, neſcire ſe ſcribit. In Verrina 3. caput Corneliæ memoratur, Ne quis teſtamento proſcriptum iuuaret. Sed ego neq; à Valeria, quæ nomine ſic dicebatur, cum re ac veritate eſſet Cornelia, id abludico: neque ad verba, ſed ſententiam legis id refero. nam ſi aqua & igni eis interdictũ erat, nihilo magis teſtamento, quàm inter viuos eis largiri licebat.

VALERIA, de iure ciuitatis. Tulit Qu. Valerius Tribunus pleb. Martio, Sex. Iulio Coſs. Anno DCLXII. Vt de iis qui ſocios ius ciuitatis appetentes clam palámve iuuiſſent, quæſtio haberetur. Appianus libr. de bello ciuil. 1.

VALERIA, de defectione militum. Tulit M. Valerius Coruus Dictator, Anno CDXII. Ne cui militum ſeceſsio, quam metu ſupplicij fecerant, cum de Capua, quæ ipſorum præſidio cõmiſſa erat occupanda conſpiraſſent, eorúmque conſilium detectum eſſet, fraudi eſſet. Liuius lib. 7.

VALERIA, de iure ſuffragij. Tulit C. Valerius Tappo Trib. pleb. Valerio, Liuio Coſs. Anno DLXV. Vt Formianis, Fundanis, Arpinatibus ſuffragij latio (nam ante ſine ſuffragio habuerunt ciuitatem) eſſet. Liuius libr. 38.

VARIA maieſtatis. Tulit Qu. Varius propter obſcurũ ius ciuitatis Hybrida cognominatus, Trib. pleb. aduerſus interceſsionem collegarum. Vt quæreretur de iis quorum opera conſilióve ſocij contra populum Rom. arma ſumpſiſſent. Aſconius in Orat. pro Scauro, & pro Cornelio: & in iiſdem Tullius. Val. Max. li. 8. cap. 6. Cic. Tuſcul. 2. & in Bruto.

VATINIA, de Cæſaris prouinciis. Tulit P. Vatinius Trib. pleb. C. Cæſare, M. Bibulo Coſs. Anno DCXCIIII. Vt C. Cæſari Gallia Ciſalpina cum Illyrico in quinquennium ſine ſenatus decreto, & extra ſortem mandaretur. Vt ij quos in lege nominabat, Legati, ſine Senatus decreto cum Cæſare proficiſcerentur. Vt eidem pecunia ex ærario ad exercitum attribueretur. Vt idem coloniam Nouumcomum deduceret. Tranquillus in Cæſare, Cicer. pro Balbo, & epiſt. ad Lentulum. Salluſtius in Iugurth. Plutarchus in Vitis, & præſertim Cicero in Vatiniana. hoc loco, Eripueráſne Senatui prouinciæ, &c. quo ex loco coniecturam capit Hotom. locum illum in media Oratione corruptũ eſſe, vbi ſic legitur, Eripueriſne partes illo tempore cariſsimas, partim à Cęſare, partim à publicanis. legendúmque Partim à Senatu. vt partes intelligantur ſubminiſtrandæ pecuniæ, cum Senatus ærarij diſpenſationem haberet, publicani ſæpe Rempub. pecunia iuuarent. Mendum ex nota Se. ortum videtur, pro qua imperitus ſcriptor Cæſare repoſuit.

VATINIA, de repetundis. Tulit idem. Vt qui repetundarum reus eſſet, ei alterna conſilia reiicere liceret. Cicero in Vatin. vbi Commodiorem conditionem reiectionis, pro Contentionem legendum videtur.

VELLEIA, de heredũ inſtitutione. Vide Iunia Velleia.

VILLIA annalis. Tulit L. Villius Annalis Trib. pleb. L. Manlio, Qu. Fuluio Coſs. Anno DLXXIIII. Quot annos nati, quenque magiſtratũ peterent, caperéntq;. Liuius lib. 40. vbi tamen corruptè legitur ab L. Iulio Trib. pleb. latam, vt annotat vir doctiſsimus C. Sigonius. Et in lib. epiſt. Cælij 8. pro L. Iulio annali, in manuſcriptis eſt, L. Villio. & apud Valeriũ lib. 9. L. Tullius Annalis, pro L. Villius. Quod autem Liuius loco ſupracitato, hanc legem eo primum anno latam ſcribit, mirum prorſus eſt, cum lib. 25. ita de Scipione tradiderit: Huic petenti ædilitatem, cum obſiſterent Trib. pleb. negantes rationem eius habendam eſſe, quod nondum ad petendum legitima ætas eſſet. Poſt autem lib. 32. in conſulatu mandando T. Quintio Flaminio, quem nondum annos 30. natum fuiſſe Plutarchus prodit, huius legis ne verbum quidem fecerit: uno verò ita ſcripſerit: Patres cenſuerunt qui honorem, quem ſibi per leges capere liceret, peteret, in eo populo creandi quem velit, poteſtatem fieri æquum eſſe. Hanc autem legem ſignificat Ouidius in Faſtis, cum ait:

Iura dabat populo ſenior, finitáque certis
Legibus eſt ætas, vnde petatur honos.

Annus autem fuit Quæſturæ quidẽ non ante XXVII. Tribunatus XXX. Aedilitatis XXXVII. Præturæ XL. Conſulatus XLIII. Et quod de Quæſtura diximus, aptè congruit cum eo quod Polyb. li. 6. ſcribit, legem fuiſſe, ne quis vrbanum magiſtratum gereret, niſi decem ſtipendia cõfeciſſet. Annus autẽ ad militandũ legitimus fuit decimusſeptimus. Vide Cicer. Philip. 5.

VISELLIA, de libertinis. Tulit L. Viſellius Varro Conſ. cum Caio Fonteio, anno DCCLXIII. Diui Claudij temporibus. Ne libertinis hominibus, qui ius

tus anulorum aureorum adepti non erant, eos hono res qui ingenuorũ proprij ſunt, capere liceret. Impp. l.vnica, C.ad leg. Viſell.l.1.C.quando prin. a&crim. præiud. Vlpianus cap. Inſtit. 3. Viſcellis tamen vbiq; legitur, mendosè: cum Viſelliorum familia nota ſit. cuius erat C. Viſellius Varro, Ciceronis conſobrinus, vt conſtat ex Bruto.

VNCIARIA lex. *Dici cœpta eſt, quam L. Sulla, & Q. Pompeius tulerunt, qua ſtatutum eſt, vt debitores decimam partem * * *. Hæc apud Feſtum: nec plura leguntur.

VOCONIA, de mulierum hereditatibus. Tulit Qu. Voconius Saxa Tribun. pleb. Cæpione & Philippo Coſs. Anno DLXXCIIII. Ne qui cenſus eſſet, virginem néve mulierem, ſupra quadrantem ſuorum bonorum, heredem inſtitueret: pluſve cuiquam legaret, quam ad heredem heredéſve perueniret. Ne fœminæ vltra conſanguineos ab inteſtato ſuccederent. Cicero Verrina tertia, De ſenect. De finibus 2. Dio libro 56. Gellius lib.7.cap.13.& lib.17.cap.5. Auguſtinus lib. De ciuitate Dei 3. Florus in Epit.lib.41. vbi Volumnius legitur pro Voconius. Paulus lib. Sent.4. Extat autem declamatio Quintiliani CCLXIIII. in qua hæc lex præponitur: Ne liceat mulieri niſi dimidiam partem bonorum relinquere. Verum ea lex ad ſcholaſticas exercitationes ficta & accommodata fuiſſe videtur, vt ex Dione conſtat.

VOLERONIA, de plebeiis magiſtratibus, vide PVBLILIA LÆTORIA.

LEGVM, QVARVM INCERTA SVNT NOMINA, RECENSIO.

LEGES publicorum iudiciorum, vt ante ſi reo com modum ſit, iudicium de accuſatore fiat, vtrum illi liceat accuſare, nécne. Cornific. ad Heren. lib.1.

LEX, Ne quis vrbanum magiſtratum caperet, niſi qui decem ſtipendia confeciſſet. Polyb. lib.6.

LEX ſemunciarij fenoris. Tulit T. Manlio Torquato, C. Plautio Coſs. Ann. CDVI. Liuius lib.7.

LEGES, de ambitu. Ne quis candidatus nomenclatore in magiſtratus petitione vteretur. Plutar. in Cat. Vtic. Vt qui competitorem ſuum ambitus damnaſſet, pro eo ſubſtitueretur. Cicero pro Sylla. Vt qui quépiam ambitus damnaſſet, eius tribum aſſequeretur. Cicero pro Balbo. Vt qui de ambitu damnatus alium eodem crimine damnaſſet, in integrum reſtitueretur. Cicero pro Cluentio. Vt accuſatori cuſtos apponeretur, qui videret, quæcunque ad accuſationem pararet atq; ageret. Plutarc. in Cat. Vtic.

LEX, de Cn. Publicio Menandro, homine libertino, quem legati in Græciam proficiſcentes interpretem ſecum habuerunt, vt ſi domũ reuertiſſet, & inde Romam rediſſet, ne minus ciuis eſſet. Cicero in ea pro Balbo. Põponius autem in l.5. D. de capt. & poſtlim. Et ideò, loquit, in quodam Menandro, qui poſtea quam apud nos manumiſſus erat, miſſus eſt ad ſuos: non eſt viſa neceſſaria lex de illo, vt maneret ciuis Romanus. Nam ſiue animus ei fuiſſet remanendi apud ſuos, deſinebat eſſe ciuis: ſiue animus erat reuertendi, manebat ciuis: & ideo lex fuit ſuperuacua. De eodem Menandro Ciceronis locum illum in libro de Orat. primo, intelligendum cenſet Hotomanus. Similique in genere, inferiore ordine, ſi quis apud nos ſeruiſſet ex populo fœderato, ſeſéque liberaſſet, ac poſtea domum reueniſſet, quæſitum eſt apud maiores noſtros, num is ad ſuos poſtliminio rediiſſet, & amiſiſſet hanc ciuitatem.

LEX, de militia. Vt qui ciuem ab hoſte ſeruaſſet, is ab Imperatore quercea corona donaretur. Plutar. in Coriol. Item, Ne cuius militis ſcripti nomen, niſi ipſo volente, deleretur. Liuius libro 7. Item, Ne quis loco ab Imper. deſignato cederet, atque ordinem desereret. Diodor. lib.12.

LEX, de carminibus infamibus. Donatus in Terentium, Sed cum poetæ abuti licentius ſtilo, & paſſim lædère ex libidine cœpiſſent plures bonos, ne quiſquam in alterum carmen infame proponeret, lege lata, ſiluere.

--Lex eſt accepta, chorúſque
Turpiter obticuit, ſublato iure nocendi.

Hæc Donatus, ex Horatij libro De arte. Idem etiam in libro Epiſtol. 2. ad Auguſtum, legem eandem his verſibus ſignificat,

--Quin etiam lex
Pœnaq; lata, malo quæ nollet carmine quenquam
Deſcribi. vertére modum formidine fuſtis,
Ad benedicendum, delectandúmque redacti.

Sed hanc XII. tab. legem eſſe cenſet Hotom. de qua Cic. lib.4. de Rep. ſcribit apud Auguſt. lib. de Ciuit.2.

LEX, de ciuitate Romana Mutini Libyphœnique danda, qui cum ab Hannone Carthaginẽſium Imperatore, cuius præfectus fuerat, dignitate ſua ſpoliatus eſſet, Agrigentum Romanis prodidit. Liu. lib.27.

LEX, de Dictatore. Ne Dictatori equum conſcendere liceret. Plutarchus in Fabio Maximo.

LEX DE C. SERVILIO. Tulit. Cn. Seruilio, C. Seruilio Coſs. Anno DL. Ne illi fraudi eſſet, quòd patre qui ſella curuli ſediſſet, viuo, cum id ignoraret: Tribunus pleb. atque Aedilis pleb. fuiſſet, contrà quàm ſancitum legibus erat. Fuerat autem C. Seruilij pater annos X. apud hoſtes Boios captiuus. Liu. lib.27. & 30.

LEX, de comitiis. Ne in comitiis magiſtratuum abſentum ratio haberetur. Suet. & Plutar. in Cæſare.

LEX, ne quis præſidum munus, donum caperet, niſi eſculentum, poculentum, quod intra dies proximos prodigatur, l. plebiſcito.18. D. de offi. præſid.

LEX Auguſti tempore lata, vt præfecto Aegypti imperium par proconſuli daretur: commemoratur ab Vlp. l.1. D. de offic. præt. Auguſt.

LEX agraria paulo poſt C. Gracchi necem lata, τὴν γῆν ὑπὲρ ἧς διεφέροντο, ἐξεῖναι πιπράσκειν τοῖς ἔχουσιν. ἀπείρητο γὰρ ἐκ Γράκχου τοῦ προτέρου καὶ τόδε. id eſt, Vt liceret iis qui agrum lege Sempronia poſsidebant, vendere. Hoc enim lex Tib. Gracchi vetabat. Appian. lib. De bello ciuil.1.

LEX lata Papirio, Caruilio Coſs. Anno CDXL. Vt qui iuniorum non cõueniſſet ad Imperatorium edictum, quiq; iniuſſu abiſſet, caput Ioui ſacratũ eſſet Liu. li.10.

LEGES, de comitiis. Ne is qui comitiis præeſſet, ſui rationem in magiſtratu petendo haberet. Liu. lib.10. Ne quis inſpiciat tabellam, ne roget, ne appellet. Cic. De leg. lib.3.

LEX, vt rei frumentariæ procuratio Sext. Clodio adempta Cn. Pompeio mandaretur. Cic. Pro domo ſua, Plutar. in vitis. Dio lib.39.

LEX, de repetundis. Vt euntibus in prouincias inquirendi in eos cauſſa, quos repetundarum reos fecerant, certus comitum numerus eſſet. Vt literæ ex prouincia deportatæ triduo ad Prætorem deferrentur; iudicúmque ſignis obſignarentur. Vt accuſatori ſex tantùm horæ darentur. Cic. pro Flacco, vbi recentem hanc legẽ appellat. vnde apparet inter Corneliã & Iuliam aliquam fuiſſe: cùm id de neutra intelligi poſsit.

LEX, de vini potu. Vt neque libera neque ſerus biberet vinum, neque verò clarorum virorum quiſpiam à pube vſque ad XXXV. annum. Aelianus Romanorum veterum hanc fuiſſe legem teſtatur, lib.2.

LEX, de magiſtratibus. Vt numerus liberorum in candidatis præpolleret. Cornel. Tacit. lib.2. Videtur legis Papiæ Poppeæ pars fuiſſe.

LEX, Ne quis patricius in arce aut Capitolio habitaret. quod propter M. Manlium Capitolinum factum eſt. Liu. lib.6.

LEX

Lex ex auctoritate patrum ad populum lata, vt Priuernatibus ciuitas daretur. Liuius lib. 8.

Lex, de ſacerdotiis. Ne duo ex eadem gente idem ſacerdotium haberent. Dio lib. 39.

Lex pecuniaria. Ne quis in argento vel auro plus LX. HS. poſsideret. quam legem Iulius Cæſar II. Coſ. confirmauit. Dio 41.

Lex, de Quæſtoribus. Vt Quæſtoribus anno confecto redire ex prouinciis liceret. Plutar. in Gracchis.

Lex, de militia. Vt ciues Rom. annos X. cùm vſus Reip. poſtularet, militarent. Plutarch. in Gracchis.

Lex, qua Flaminica Dialis ſacrorum cauſſa in poteſtate viri, cetera promiſcuo iure ageret. Tacit. lib. 4.

Lex quæ ſumptum ſepulcrorum definiebat, & qui eum modum ſuperaſſet, tanta pecunia quantam præter modum impendiſſet, mulctabat. Cicero ad Attic. libro duodecimo, Epiſt. 33.

Lex, P. Scipione, C. Liuio Coſs. lata per vnum è Tribun. pleb. Anno DCVI. Vt Belli Punici ſecundi adminiſtratio P. Scipioni Conſuli mandaretur, vt ex delectibus ſupplementum conſcriberet, voluntarios quotquot poſſet à ſociis acciperet, & ad reges ac ciuitates literas daret inſcriptas populi Rom. nomine. Appian. De bell. Punicis.

Lex Caſtrenſis apud Romanos. Quæ pro deſertore habet, ſi quis vlterius ſecedat, quàm vnde ſigna audiri poſsint. Appia. in Libyco.

Lex, de Tribunis pleb. εἰ δήμαρχος ἐνδέοι τῶν παραγγελιῶν, τὸν δῆμον ἐκ πάντων ἐπιλέγεσθαι. Vt ſi Tribunus nondum promiſſa præſtiterit, eius in primis ratio à populo Comitiis Tribunitiis habeatur. Appian. De bell. ciuil. 1.

Lex, de triumpho. Ne quis triũpharet, niſi qui hoſtium quinque millia vna acie cæcidiſſet. Valer. Max. libro ſecundo, cap. tertio, & Dio lib. 37. Vt ſolis Conſulibus & Ducibus triumphare liceret. Plutarchus in Pomp. & Caton. Vtic. Ne qui triumphaturus erat, ante triumphum vrbem introiret. Plutarch. in Pomp.

Lex, de trigeminis, ὁ κελεύων, οἷς γένοιντο τρίδυμοι, ἐκ τοῦ δημοσίου τὰς τροφὰς τῶν παίδων χορηγεῖσθαι μέχρις ἥβης. Vt qui bus trigemini liberi nati erant, iis ad alendos pueros ſumptus de publico ſuppeditetur. Dionyſius libr. 3. qui propter Horatiorum laudem eam latam, ſuóque adhuc tempore obſeruatam ſcribit.

Lex, de vacatione. Appia. De bello ciuil. lib. 2. ſic ſcribit: ὄντα δέ τι Ῥωμαίοις ἐπίφοβα, ὡς νόμον τὸν περὶ ἀτελείας ἱερέων καὶ γερόντων ἐγγραφῆναι, πλὴν εἰ μὴ Κελτικὸς πόλεμος ἐπίοι· τότε δὲ καὶ γέροντας καὶ ἱερέας στρατεύεσθαι. Vſque eò, inquit, Galli Romanis terribiles & formidoloſi ſunt, vt in lege de vacatione militiæ, quæ ſacerdotibus & ſenibus permittitur, illud aſcriptum ſit, niſi ſi bellum Gallicum exoriatur, tum enim & ſenes & ſacerdotes in militiam proficiſci. Liuius quoq; lib. 8. tradit, exorto tumultu Gallico, Mamercũ Coſ. iuſſum ſcribere exercitum ſine vlla vacationis venia. quin opificũ quoque vulgus, & ſellularij, minimè militiæ idoneum genus, exciti dicuntur. Idem præterea lib. 10. vbi de eodem nuncio commemorat: Senatus, inquit, iuſtitis indici, delectum omnis generis hominum habere iuſsit, nec ingenui modò, aut iuniores ſacramento adacti ſunt: ſed ſeniorũ etiam cohortes factæ, libertiniq; centuriati. Plutarch. præterea in vita M. Marcelli, de Gallis loquens: οὓς μάλιστα, inquit, Ῥωμαῖοι δεῖσαι δοκοῦσιν, ἅτε δὴ καὶ τὴν πόλιν ὑπ' αὐτῶν ἀποβαλόντες· ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ θέμενοι νόμον, ἀτελεῖς εἶναι στρατείας τοὺς ἱερέας, πλὴν εἰ μὴ Γαλατικὸς πάλιν ἐπέλθοι πόλεμος. id eſt, Quos maximè Romani metuiſſe videntur, quippe à quibus vrbe pulſi aliquando fuerant; ac iam tum legem tulerant, vt vacatio militiæ ſacerdotibus eſſet, præterquã ſi rurſus bellũ Gallicum exoriretur. Item in Camillo: οὕτω δὲ ἦν ὁ φόβος ἰσχυρὸς, ὥστε θέσθαι νόμον ἀφεῖσθαι τοὺς ἱερεῖς στρατείας, χωρὶς ἂν μὴ Γαλατικὸς ᾖ πόλεμος. id eſt, Tãtus erat Gallorum metus, vt legem Romani tulerint, vt ſacerdotes militiæ vacationem haberent, præterquam ſi bellum Gallicum exoriretur. Tumultu tamen, non bello Gallico, hanc fuiſſe conſuetudinem, Cicero Philippica octaua docet his verbis: Grauius autem eſſe tumultum, quàm bellum, hinc intelligi poteſt, quòd bello Gallico vacationes valent, tumultu non valent. Huius legis etiam in ea pro Fonteio meminit.

DE SENATORIBVS, SENATV, ET SENATVSCONSVLTIS,

Ex Franciſco Hotomano.

SENATORES à Romulo primũ inſtitutos eſſe, Liuius, Dionyſius, Plutarchus aliiq; auctores tradũt. Liuius quidem in lib. 1. ſic: Cùm iam virium haud pœniteret, conſilium deinde viribus parat. Centũ creat ſenatores, ſiue quia is numerus ſatis erat, ſiue quia ſoli centum erant, qui ciere Patres poſſent. Patres certè ab honore, patritiique progenies eorum appellati. Dionyſius autem lib. 2. Romulus autem his conſtitutis, ſtatuit continuò ſibi conſiliarios cooptare. Viróſq; centum ex patriciis legit, quibus cum Remp. adminiſtraret. Eorum autem hoc diſcrimen fecit. Ipſe quidem vnum ex omnibus præſtantiſsimum deſignauit, quem exiſtimaret vrbanis rebus præeſſe oportere, ſi quando ipſe cum exercitu extra vrbem eſſet. Deinde iuſsit vnamquamq; tribum tres viros ætate, prudentia & nobilitate generis præſtantes deligere. Poſt illos nouem, ſingulas curias iuſsit denuò tres viros è patritiis maximè idoneos deligere. Poſtquam ad primos illos nouem à tribubus deſignatos, iſtos nonaginta quos curiæ crearant, adiunxiſſet, & iis illum præfeciſſet, quem ipſe antea decreuerat, centum Senatorum numerum impleuit. Is conſeſſus, ſiue cõcilium, verbũ pro verbo Græcè expreſſum, γερουσίαν, id eſt Senatum ſignificat: & vſque adhuc eo nomine à Romanis appellatur. Vtrum autem propter ſenectutem eorum qui cooptati fuerant, an propter virtutẽ nomen illud repererit, non habeo certum quod dicam. quippe priſci homines ſolebant eos qui natu grandes, & boni viri eſſent, γέροντας, id eſt ſenes appellare. qui verò in eo conſilio erant, Patres conſcripti vocati ſunt, & vſque adhuc eam appellationem retinuerunt. Plutarchus autem in Romulo ferè in eandem ſententiam ſcribit. Cicero etiam in Catone ſic ſcribit: Nec enim excurſione, nec ſaltu, nec eminus haſtis vteretur (de ſene Scipione loquitur) ſed conſilio, ratione, ſententia. quæ niſi eſſent in ſenibus, non ſummum conſilium maiores noſtri appellaſſent Senatum. Seneca autem à qua ætate non cogerentur Senatores in ſenatum venire, duobus locis conſtituit: quorum vnus eſt lib. Declamat. 1. Senator, inquit, poſt ſexageſimumquintum annum in curiam venire non cogitur, nec vetatur. Et in fine libri De breuitate vitæ, Lex, inquit, à quinquageſimo anno militem non cogit: à ſexageſimo ſenatorem non citat. Zonaras autem libro 11. in hunc modum, Romulus ex iis qui tum amplitudine generis, tum prudentia, tũm etiam inſtituto vitæ clariores eſſent, centum deſignauit

conſiliarios:eóſque Patritios nominauit. Eorum autem conuentum vniuerſum, Senatũ appellauit: quem Græci γερουσίαν vocant. Senatoribus autem iccirco Patritiorum nomen eſt impoſitum, vel quòd ingenuorum liberorum patres eſſent: vel potius quòd ipſi demonſtrare patres ſuos poſſent, quippe qui nobili genere orti omnes eſſent: vel etiam à patrocinio (ſic autem προστασίαν Latino verbo appellant: Patronos enim eos qui præſidium atque opem ferunt, nominabant.) Sed videamus, ne proximè ad Romuli mentem accedat is, qui per hanc appellationem exiſtimet illum hoc ſignificare, oportere primarios viros, & ciuitatis principes, paterno ſtudio inferiorum curam ſuſcipere: ſimúlque plebem per hanc Patritiorum appellationem perducere, vt ne potentiorum honoribus indignentur: ſed erga eos bono animo ſint, quippe quos Patres & habeant, & appellent. Idem de Patritiis eodem libro: Patritiis enim vrbanos calceos, tum corrigiarum implicatione, tum literæ vnius forma inſignitos dederunt: vt ab illis centum viri qui à principio Senatores fuerunt, fluxiſſe viderentur. Literam autem R, fuiſſe aiunt: ſiue quòd numerũ illorum centumuirorum ſignificet (nam apud Græcos ῥῶ nota eſt numeri centenarij) ſiue quòd prima ſit litera, qua Romanorum nomen ſcribitur. Nunc qui ſenatores eſſent, quíque in ſenatu dicendæ ſententiæ ius haberent, breuiter ex antiquorum auctoritatibus ordine expoſitis aperiẽdum eſt. Salluſt. in Catilin. Delecti, quibus corpus annis infirmum, ingenium ſapientia validum erat, Reipublicę conſultabant: hi vel ætate, vel curæ ſimilitudine Patres appellabantur. Liuius lib. II. Deinde quo plus virium in ſenatu frequentia etiam ordinis faceret, cædibus Regiis diminutum patrum numerum, primoribus equeſtris gradus lectis, ad trecentorum ſummam expleuit. traditúmque inde fertur, vt in ſenatum vocarentur, qui patres, quíque conſcripti eſſent. Conſcriptos videlicet in nouum ſenatum appellabant lectos. id mirum quantum profuit ad concordiam ciuitatis, iungendóſque patribus plebis animos. Feſtus lib. I. Patres dicuntur, qui ſunt patricij generis: Conſcripti, qui in ſenatu ſunt ſcriptis annotati: Allecti autem dicebantur apud Romanos, qui propter inopiam ex equeſtri ordine in ſenatorum ſunt numerum aſſumpti. Idem libro 14. Patres Senatores ideo appellati ſunt, quia agrorum partes attribuebant tenuioribus, ac ſi liberis propriis. Idem libro 15. Qui patres, quòd conſcripti vocati ſunt, in curiam, quo tempore Regibus vrbe expulſis, P. Valerius Conſul propter inopiam patritiorum ex plebe allegit, in numerum ſenatorum centũ & ſexaginta & quatuor, vt expleret numerum trecentorum. Sic duo genera appellauere. Idem lib. 17. Senatores à ſenectute dici, ſatis conſtat, quos initio Romulus elegit centum, quorum conſilio Reimpub. adminiſtrabat. Itaque etiam patres appellati ſunt, & nunc cùm ſenatores adeſſe iubentur, additur, Quibus in ſenatu ſententiam dicere licet. quia ij, qui poſt luſtrum conditum ex iunioribus magiſtratum cepere, & in ſenatu ſententiam dicunt, & non vocantur ſenatores antè, quàm in ſenatoribus ſunt cenſi. Quibus ex verbis apparet, primùm eos demum ſenatores fuiſſe, qui à cenſorib. lecti in ſenatum eſſent, vt de ſummis Reip. ſententiã rogati loco & modo dicerent. Deinde fuiſſe etiam alios, qui quamuis à cenſoribus lecti non fuiſſent, tamen pro iure magiſtratus quem aut tum gerebant, aut antè geſſerant, ſententiæ in ſenatu dicendæ ius habebant. De quibus verba Gellij ex lib. 3. ca. 18. ſubſcribam. Videtúrq; , inquit, eos ſignificare, qui nondum à COSS. in ſenatũ lecti, ſenatores quidem nõ erant: ſed quia honoribus populi vſi quidem erant, in ſenatum veniebant, & ſententiæ ius habebant. nã & Curulib. magiſtratibus functi, qui nondum à cenſorib. in ſenatum lecti erant, ſenatores non erant Et quia in poſtremis ſcripti erant, non rogabantur ſententias: ſed quas principes dixerant, in eas deſcendebant. Hoc ſignificabat edictum, quo nunc quoque COSS. cum ſenatores in Curiam vocant, ſeruandæ conſuetudinis cauſſa tranſlatitio vtuntur, ſenatores quibus in ſenatu ſententiam dicere licet. hæc Gellius. Huius autem edicti mentionem Liuius facit in libro XXIII. Conſules, inquit, edixerunt quoties ſenatum vocaſſent, vti ſenatores, quibúſq; in ſenatu dicere ſententiam liceret, ad portam Capœnam conuenirent. Quo in libro, paulo ſuprà, ea quæ modò dicebamus planiſsimè confirmat. Dictator, inquit, recitato vetere ſenatu, inde primum in demortuorum locum legit, qui poſt L. Aemilium & C. Flaminiũ cenſores Curulem magiſtratum cepiſſent, necdum in ſenatum lecti eſſent, vt quiſque eorum ſenator primus creatus erat. Tum legit, qui Aediles, Tribuni & Prætores, Quæſtoréſve fuerant. Idem libr. XXXVI. P. Cornelius COS. edixit, qui ſenatores eſſent, quibúſque in ſenatu ſententiam dicere liceret, quíque minores magiſtratus eſſent, ne quis eorum ab vrbe abiret. Iam verò ſcire illud oportet, cùm olim quidẽ ſenatores à Cenſoribus ex ætate & rerum vſu prudentiáque legerentur, quemadmodum ſuperius dictum eſt, poſtea tamen ex cenſu legi conſueuiſſe. quam rem Plinius libr. 14. deplorans: Poſteris, inquit, laxitas mundi, & rerum amplitudo damno fuit. Poſtquam ſenator cenſu legi cœptus, iudex fieri cenſu, magiſtratum ducémque nihil magis exornare quàm cenſus, peſſum iere vitæ precia, &c. Seneca etiam libr. Declamat. II. Senatorium ad gradum cenſus aſcendere facit. Cenſus Romanum equitem à plebe diſcernit. Cenſus in caſtris ordinem promouet. Cenſu in foro iudex legitur. Cenſus autem ſenatorius quantus fuerit, Suetonius in Auguſto his demonſtrat verbis: Senatorium cenſum ampliauit, ac pro octingentorum millium ſumma, duodecies HS. taxauit, ſuppleuítque non habentibus.

QVIBVS DE REBVS SENATVS cognoſceret. Cap. 2.

Dionyſius Halic. libro 6. ſcribit, legem ſemper ab vrbe condita Romæ fuiſſe, vt Reſpublica omnis in poteſtate ſenatus eſſet, præter magiſtratuum creationem, legum lationem, & belli pacíſve arbitrium. Itaque Polybius libro ſexto ærarium vectigaliáque omnis in eius manu fuiſſe, impendiáque de publico eiuſdem arbitratu facta eſſe teſtatur. Quæſtores enim ſine ſenatus auctoritate, præter ea quæ Conſules iuſsiſſent, ne minimum quidem cùm opus eſſet, in rem vllam ſumptum facere potuiſſe: grauiſsimis etiam & maximis ſumptibus, quos cenſores in luſtri quinquennalis apparatum faciebant, præfuiſſe: ab eodémque auctoritatem & facultatem illam his conceſſam fuiſſe. Iam verò maleficia & crimina per Italiam commiſſa, de quibus iudicium publicè fieri debebat, vtputa proditionis, coniurationis, veneficij, cædis atq; inſidiarum, ad ſenatum referebantur, eiúſque de his cognitio erat. Quòd ſi qua in Italia controuerſia dirimenda, ſi publicè vel priuatim quiſpiam, vel ciuitas obiurganda, ſi cui auxilium, aut præſidium ferendum erat, de his omnibus curam ſenatus habebat. Eodémque modo ſi extra Italiam ad aliquos legatio mittenda erat, vel ad aliquid decidendum, vel ad fœdus faciendum, vel ad cohortandum, aut etiam imperandum, aut poſtremò ad res repetendas, aut ad bellum indicendum: hæc ſenatus ipſe curabat ac prouidebat. Præterea quid de legationibus exterarum gentium quæ in vrbem venerint, agendum, quid eis reſpondendum, in ſenatus voluntate, atque arbitrio poſitum erat. Hæc Polybius: quæ tamen vbi de iudiciis loquitur, obſcura ſunt. non enim ſenatum de rebus capitalibus iudicaſſe

legimus

legimus. Nam etſi Quæſitores ex ſenatoribus crearentur data opera, qui de crimine aliquo cum conſilio, hoc eſt adhibita iudicum aliquot eodem ex ordine de curia quærerent, re verò iudicata priuati eſſent: non tamen ſenatum idcirco iudicaſſe, ſed ſenatores tantum, dicendum eſt. Itaque poſterioribus temporibus cùm etiam ſenatores ſoli lege Cornelia iudicarent, Cicero Verrina vii. ſic loquitur, Quo confugient ſocij? quem implorabunt? ad ſenatum deuenient, qui de Verre ſupplicium ſumat? non eſt vlitatum, non ſenatorium. Veruntamen vt rem illam omnem planius intelligamus, ſcire illud oportet, primis temporibus iudicia penes ſolos Senatores fuiſſe: quemadmodum ex Polybio modò didicimus: nimirum vſque ad annum vrbis DCXXX. quo lex Sempronia lata eſt, vt iudicia in equeſtrem ordinem transferrentur: quæ ratio durauit ad annum vſque DCXLVII. quo lege Seruilia latum eſt, vt Equeſtria iudicia cum ordine ſenatorio ita communicarentur, vt minor tamen ſenatorum numerus eſſet. quod quidem vſq; ad annum DCLXII. obſeruatum eſt, quo Liuia lege ſancitum eſt, vt æqua ex parte iudicia penes ſenatum, & equeſtrem ordinem eſſent: vſquedū Plautia lex ferretur anno DCLXIIII. quæ nonnullos etiam ex plebe vnà cum ſenatoribus & equitibus admiſit. Pòſt verò iterum ad ſolum ordinem ſenatorium iudicia redierunt, lata lege Cornelia, anno DCLXXIII. vt iudicia equeſtri ordini adempta, ad ſolos ſenatores transferrentur. quod vſque ad legem Aureliam vſurpatū fuit, quæ anno DCLXXXIII. ſanxit, vti cum ſenatoribus & equites & Tribuni ærarij iudicarent. Sed hos Iulius Cæſar ſuſtulit, iudiciáque ad ſolos equites & ſenatores iterum reuocauit. Iam verò quòd ad reliqua Polybij pertinet, præclarus extat & ei conſentaneus Ciceronis locus in Vatiniana: his verbis: Eripueras ſenatui prouinciæ decernendæ poteſtatem, imperatoris deligendi iudicium, ærarij diſpenſationem: quæ nunquam ſibi populus Ro. appetiuit, qui nunquam hæc à ſummi conſilij gubernatione auferre conatus eſt. Item: Quis legatos vnquam audiuit ſine S.C. &c. In ea verò pro Domo ſua ſummam eius ordinis poteſtatem his oſtendit verbis: Summum & populi Rom. populorúmque & gentium omnium ac regum conſilium ſenatus. Porro autem non minimam ſenatus poteſtatis partem illam fuiſſe conſtat, quòd & in comitiis maioribus, & in legibus ferendis, neceſſaria & cognitio, & auctoritas ſenatus eſſet. Liuius libro I. Decreuerunt, inquit, vt cùm populus Regem iuſsiſſet, id ſic ratum eſſet, ſi patres auctores fierent. hodiéque in legibus magiſtratibúſque rogandis vſurpatur idem ius vi ademptum: priuſquam populus ſuffragium ineat, in incertum comitiorum euentum patres auctores fiunt. Idem etiam libr. VIII. ſcribit, à P. Philone Dictatore legem latam, vt legum quæ Comitiis centuriatis ferrētur, ante initum ſuffragium patres auctores fierent. Et Appianus libro De bellis ciuilibus I. legem à L. Sylla latam commemorat, vt nihil ad populum referretur, niſi quod antea confirmatum à Senatu fuiſſet: quemadmodum, inquit, antiqua lege iubebatur. Hæc cum ita ſint, facile intellectu eſt, quàm ridiculè Tribonianus & in l.2. De orig. iur. & in Inſtitut. ſcribat, cùm auctus eſſet populus Rom. in eum modum, vt difficile eſſet in vnum eum conuocari legis ſanciendæ cauſſa: ſenatum vice populi conſultum eſſe. Non enim propter ciuium copiam populi poteſtas ad ſenatum tranſlata eſt, ſed Cæſarum aſtutia & calliditate, qui in ſenatus augēda potētia, ſuæ ſeruiebant. Tacitus libro I. Tum primum è campo Comitia ad patres tranſlata ſunt. nam ad eam diem etſi potiſsima principis arbitrio, quædam tamen ſtudiis tribuum fiebant: neq; populus ademptum ius queſtus eſt, niſi inani rumore. Suetonius in Cæſare: Comitia cum populo partitus eſt: vt exceptis conſulatus competitoribus, de cætero numero candidatorum pro parte dimidia quos populus vellet, pronunciarentur: pro altera parte, quos ipſe dediſſet. Idem in Tiber. Neq; tam paruum quicquam, neque tam magnum publici priuatíque negocij fuit, de quo non ad P. C. referretur. Idem in Calig. Tentauit & Comitiorum more reuocato ſuffragia populo reddere.

PER QVOS SENATVS MORE maiorum haberetur, & conſuleretur. Cap. 3.

PER quos autem ſenatus more maiorum haberi conſulique ſoleret, Gell. libro XIIII. ex Varrone his exponit verbis. Primum ibi ponit, qui fuerint, per quos more maiorum Senatus haberi ſoleret, eóſque nominat, Dictatorem, Conſules, Prætores, Trib. pleb. Interregem, Præfect. vrbis: neque alij præter hos, ius fuiſſe dixit facere Senatuſconſultum. Quotiéſque vſu veniſſet, vt omnes iſti magiſtratus eodem tempore Romæ eſſent, tum quo ſuprà ordine ſcripti eſſent, qui eorum prior aliis eſſet, ei potiſsimum Senatus conſulendi ius fuiſſe. Addit deinde, extraordinario iure Tribunos quoque militares, qui pro conſulibus fuiſſent, item Decemuiros, quibus imperium conſulare tum eſſet: item Triumuiros reipubl. conſtituendæ cauſſa creatos, ius conſulendi Senatum habuiſſe. Vtrum autem Præfectus vrbi Latinarum cauſſa relictus ſenatum habere poſſet, dubitatum, idem capite in ſequenti tradit: quoniam ne ſenator quidem ſit, neque dicendæ ſententiæ ius habeat: cùm ex ea ætate Præfectus fiat, quæ non ſit ſenatoria. Sed & Capitonem & Tuberonem contra Mutium ſenſiſſe, ius eſſe Præfecto ſenatus habendi. Namque & Tribunis pleb. ſenatus habendi ius fuiſſe: quanquam ſenatores ante Atinium plebiſcitum non eſſent.

QVO LOCO SENATVS HABERETVR. Cap. 4.

SEnatum alibi quàm in locis per augures conſecratis, quæ templa vocabantur, haberi non licuiſſe, Gell. libro XVIII. memoriæ prodidit: Senatuſconſultúmque alioqui iuſtum non fuiſſe. Propterea & in curia Hoſtilia, & in Pompeia, & pòſt in Iulia, cùm profana illa loca fuiſſent, templa eſſe per Augures conſtituta vt in iis Senatuſconſulta more maiorum iuſta fieri poſſent. Seruius in illud Aeneidos libro XI.

Alta intra limina cogit:

Quæritur, inquit, cur ad priuatam domum conuocetur Senatus, qui non niſi ad publica & auguratò condita loca conuenire conſueuit. Sed ſcimus domum Latini auguratò conditam, & eandem tam templum fuiſſe, quàm curiam. namque in ſuperioribus legimus tectum auguſtū, id eſt augurio conditū. Itē paulo pòſt:

Hinc ſceptra accipere, & primos attollere faſces,
Regibus omen erat: hoc illis curia templum.

Meritò ergo ad domum Regis quaſi ad locum publicum conuocatur ſenatus. nam, vt ait in ſeptimo,

Tali intus templo diuûm patriáque Latinus
Sede ſedens.

Idcirco etiam in Palatij atrio, quòd auguratò conditum eſt, apud maiores cōſulebatur Senatus: vbi etiam arietes immolabantur, quod (vt in ſeptimo diximus) Virgilius ad Latini tranſtulit domum. Multi dicunt peritè Virgilium nec templi nec curiæ hoc loco feciſſe commemorationem: ſed tantum dixiſſe, intra tecta regia: vt oſtenderet conſilium quod initur, non eſſe complendum: quia nec ritè eſt inchoatum. Ea enim quæ dicet Latinus, effectu carebūt. Hæc Seruius. Loca autem ea in quibus Senatus cogebatur, ſenacula vocabantur. Senaculum, inquit Varro, ſupra Græcoſtaſin, vbi ædes Concordiæ & baſilica Opimia, ſenaculū vocatum, vbi Senatus aut ſeniores conſiſterent: dictum

vt γερέσια apud Grecos, Feſtus lib. x v i i. Senacula tria fuiſſe Romæ in quibus ſenatus haberi ſolitus ſit, memoriæ prodidit Nicoſtratus in libro, qui inſcribitur de Senatu habendo. vnum vbi nunc eſt ædes Concordiæ, inter Capitolium, & forum: in quo ſolebant magiſtratus, vt dicit Titinnius, cum ſenioribus deliberare. alterum ad portam Capenam. tertium intra ædem Bellonæ, in quo exterarum nationum legatis, quos in vrbem admittere nolebant, Senatus dabatur. Hæc ille. Animaduerti etiam magiſtratibus qui ad vrbem dicebantur, datum in eo templo Senatum fuiſſe. Liuius lib. 38. de P. Scipione loquens: Ipſe, inquit, decem nauibus Romam rediit: & Senatu extra vrbem dato in æde Bellonæ, quas res in Hiſpania geſsiſſet, diſſeruit. Et lib. x l i x. Lucius, inquit, Manlius proconſul ex Hiſpania redierat: cui poſtulanti ab ſenatu in æde Bellonæ, triumphum, rerum geſtarum magnitudo impetrabilem faciebat. Memorabile eſt etiam quod Plinius lib. 8. cap. 45. ſcribit, cùm eſſet nunciatum bouem locutum (quod frequens in priſcorũ prodigiis fuiſſe ait) Senatum ſub dio haberi ſolitum fuiſſe.

QVO TEMPORE SENATVS haberetur. Cap. v.

POrrò autem Senatus alius fuit legitimus, alius indictus. Legitimus dicebatur, qui vel lege vel more certis ſemper diebus habebatur: Calendis, Nonis, Idibus. Suetonius in Auguſto, Sanxit ne plus quàm bis in menſe legitimus Senatus haberetur, ſcilicet Calendis, & Idibus: néve Septemb. Octobríve menſe vllos adeſſe alios neceſſe eſſet, quàm ſorte ductos. Indictus autem dicebatur, qui reliquis diebus menſis, qui modò comitiales non erant, Magiſtratuum vocatu cogebatur. Capitolinus in Gordiano: Non legitimo, ſed indicto Senatus die conſul iam domi cõuentus, cum Prætoribus, Aedilibus, & Tribunis in curiam venit. Comitialibus autem diebus iccirco Senatus non indicebatur, ne ſenatores à ſuffragio ferendo auocarentur. Præterea Gellius libr. 14. docet, Senatuſconſultum nec ante exortum, nec poſt occaſum ſolem factum, ratum fuiſſe: opus etiam cenſorium feciſſe exiſtimatos, per quos eo tempore s. c. factum eſſet. Seneca verò lib. De tranquill. vitæ 1. Maiores noſtri, inquit, nouam relationem poſt horam decimam, in ſenatu fieri vetabant. Quin & menſem totum Februarium legationibus exterarum gentium audiendis attributum fuiſſe, multis ex locis conſtat. Cicer. ad Lentulum, Senatus haberi Februario toto nõ poteſt: niſi perfectis, aut reiectis legationibus. Idem ad Q. fratrẽ lib. 2. Epiſt. 11. Et quod Gabinia lege ſanctum ſit ex Calend. Febr. vſque ad Cal. Martias, Legatis Senatum quotidie dari.

QVOMODO SENTENTIÆ IN Senatu & rogarentur & dicerentur. Cap. vi.

SEnatuſconſulta duobus modis fieri ſolita, Gell. libr. x i i i i. ex Varrone docet: aut per diſceſsionem, ſi conſentiretur: aut ſi res dubia eſſet, per ſingulorum ſententias exquiſitas: ſingulos autem debere conſuli gradatim, incipíque à conſulari gradu: ex quo gradu ſemper quidem antea primum rogari ſolitum qui princeps in ſenatum lectus eſſet. In S. Conſulto per diſceſſionem faciendo, moris erat (quemadmodum Feſtus libr. x v. ſcribit) vt præco diceret, Qui hoc cenſetis, illuc tranſite: qui alia omnia, in hanc partem. Ominis autem cauſſa ſic præibat, ne diceret, Qui non cenſetis. Hinc illud Hircij libr. v i i i. de bello Gall. Diſceſsionem faciente Marcello, Senatus frequens in alia omnia tranſiit. Sueton. in Tiberio: Cum s. c. per diſceſsionem fieret, tranſeuntem eum in alteram partem, in qua pauciores erant, ſecutus eſt nemo. Plinius autem in Epiſtolarum libr. viii. conſuetudinem illam ſic explicat: Quid? lex non apertè docet dirimi debere ſententias occidentis & relegantis, cùm ita diſceſsionem fieri iubet? Qui hæc ſentitis, in hanc partem: qui alia omnia, in illam partem ite quam ſentitis. Examina ſingula verba, & expende. Qui hæc cẽſetis: hoc eſt, qui relegandos putatis: in hanc partem. id eſt, in eam in qua ſedet qui cenſuit relegandos. Ex quo manifeſtum eſt, non poſſe in eadem parte remanere eos qui interficiendos arbitrantur. Qui alia omnia: animaduertis, vt non contenta lex dicere Alia. addiderit, Omnia. num ergo dubium, Alia omnia ſentire eos qui occidunt, quàm qui relegant? In illam partem ite, quã ſentitis. Nónne videtur ipſa lex eos qui diſſentiunt, in contrariam partem vocare, cogere, impellere? num conſulere etiam, vbi quiſque remanere, quò tranſgredi debeat, non tantum ſollemnibus verbis, ſed manu, geſtúque demonſtrat? Hæc Plinius. Eodem autem illa quoque pertinent, quæ ex Gellij lib. 3. cap. 18. ſcribemus. Non pauci ſunt qui opinantur Pedarios Senatores appellatos qui ſententiam in Senatu non verbis dicerent, ſed in alienam ſententiam pedibus irent. Quid igitur, cum s. c. per diſceſsionem fiebat: nónne vniuerſi ſenatores ſententiam pedibus ferebant? Feſtus lib. primo: Pedarium ſenatorem ſignificat Lucilius cùm ait, Agipes vocem mittere cœpit: quia ita appellatur quòd tacitus tranſeundo ad eum, cuius ſententiam probat, quid ſentiat indicat. Cicer. libri ad Attic. 1. Epiſt. 18. Cùm eſt actum, neque animaduerſum eſt ad quos pertineret, & raptim in eam ſententiam Pedarij concurrerũt. Plinius libro Epiſt. 11. Sed cùm fieret diſceſsio, qui ſellis curulibus aſtiterant, in Cornuti ſententiam ire cœperunt. tum illi qui ſe collegæ annumerari patiebantur, in diuerſum tranſierunt. Seneca lib. De vita beata 1. cap. 2. Cùm de beata vita agitur, non eſt quòd mihi illud diſceſsionum more reſpondeas, Hæc pars maior eſſe videtur. Hactenus de s. c. quod per diſceſsionem fieri dicebatur. Nunc de eo quod exquirendis ſingulorum ſententiis fiebat, breuiter explicandum eſt. Moris erat vt poſt Comitia conſularia, Conſules deſignati, primi ſententias rogarentur, & eorum is prior, qui priore loco declaratus eſſet. ante comitia verò, is qui è cenſoribus princeps Senatus lectus erat. ij deinde quos conſulibus videbatur: ita tamen vt ne Prætorium Conſulari, Aedilitium Prætorio, Tribunitium Aedilitio anteferrent: quemadmodum ex Salluſtio & Gellio intelligimus. Cicer. Philip. 5. Sed qui ordo in ſententiis rogandis ſeruari ſolet, eundem tenebo in viris fortibus honorandis. à Bruto igitur conſule deſignato more maiorum capiamus exordium. Memorabile autem eſt, quod Suetonius ſcribit in Iulio Cæſare, moris fuiſſe, vt quem ordinem rogandarum ſententiarum Conſul Calen. Ianuariis tenuiſſet, eundem toto anno vſurparet. Poſt nouam affinitatem, inquit, Pompeiũ primum rogare ſententiam cœpiſſe: cùm Craſſum ſoleret, eſſetque conſuetudo vt quem ordinem interrogandi ſententias Conſul Calendis Ianuariis inſtituiſſet, eum toto anno conſeruaret. Cùm autem rogatus ſenator dicere ſententiam vellet, aſſurgebat, ſtánſque dicebat. Cicer. Ad Att. 1. Locutus ita eſt in ſenatu, vt omnia illius ordinis conſulta γενικῶς laudaret: mihíque vt aſſedit, dixit ſe putare, ſatis ab ſe etiam de iſtis rebus reſponſum. Stans autem non modò de ea re, de qua relatum fuiſſet, verumetiam quacunque de re volebat, & quamdiu volebat, dicendi poteſtatem habebat: quemadmodum Gellius teſtatur. Tacitus libro i i i. Decretum ne vaſa auro ſolida miniſtrandis cibis fierent, ne veſtis ſerica viros fœdaret: exceſsit Fronto, ac poſtulauit modum argento, ſupellectili, familiæ. Erat quippe adhuc frequẽs ſenatoribus, ſi quid è Repu. crederent, ſententiæ loco dicere. Idem li. 13. De bello & pace, inquit, de vectigalibus & legib. quibúſque aliis Romana

continen

continentur, ſuadere diſſuaderéve licebat patribus, quoties ius dicendæ ſententiæ accepiſſent, & quæ vellent expromere, relationémque in eo poſtulare. Gellius libri 4. cap. 10. C. Cæſar Conſul M. Catonem ſententiam rogauit Catorémque cóſulebatur, quoniã non è Republi. videbatur, perfici nolebat. Eius rei gratia ducendæ, longa oratione vtebatur, eximebátque dicendo dié. Erat enim ius Senatori, vt ſententiã rogatus, diceret antè quicquid vellet alius rei, & quod vellet. Cæſar Conſul viatorem vocauit: cúmque cùm finem non faceret, prehendi loquentem, & in carcerem duci iuſsit. Senatus conſurrexit, & proſequebatur Catonem in carcerem. Hac, inquit, inuidia facta, Cæſar deſtitit, & mitti Catonem iuſsit. Hanc autem hiſtoriam etiam Plutarchus in Catone commemorat. Forma autem ſententiæ dicendæ, quemadmodum ex Philippicis orationibus apparet, ferè hæc erat: Quòd verba facta ſunt de literis, &c. de ea re ita cenſeo. Neque verò prætereundum illud eſt, quod Pedianus docet in Milonianæ commentariis, cùm aliquis in dicenda ſententia duas pluréſve res complexus eſſet, eæ ſi non omnes probarentur, poſtulari ſolitum à quouis ſedente, vt diuidat: id eſt, vt de rebus ſingulis referatur. De quo more multa Plinius in epiſtola ad Ariſtonem libr. Epiſto. VIII. Vbi ſcribit, cùm in Senatu relatum eſſet de libertis Conſulis interfecti, & pars abſoluendos, pars relegandos, pars morte mulctandos cenſuiſſet, eum qui libertos relegandos, ſeruos ſupplicio afficiendos dixiſſet, coactum eſſe diuidere ſententiam: quoniam, inquit, duas res comprehendebat. Eius rei etiam exemplum extat in epiſt. Ciceronis ad Lentulum. Itaque, inquit, cùm ſententia prima Bibuli pronunciata eſſet, vt tres legati regem reducerent: ſecunda Hortenſij, vt tu ſine exercitu reduceres: tertia Volcatij, vt Pompeius reduceret: poſtulatum eſt, vt Bibuli ſententia diuideretur, quatenus de religione dicebat: & rei quia iam obſiſti nó poterat, Bibulo aſſenſum eſt.

DE NVMERO SENATORVM AD s.c. faciendum neceſſario. Cap. VII.

Senatores primum à Romulo centum, deinde à Bruto conſule ducentos creatos fuiſſe, ſuperius ex Liuio docuimus: eúmque trecentorum numerum ad vſque Gracchi Tribunatum duraſſe, patet ex Dione libro LIIII. & Epitome Liuij LX. Vbi tamen quæ de aucto Senatorum numero legútur, mihi planè obſcura ſunt: quemadmodum in lege Seruilia ſignificauimus. Ciceronis quidem tempore CDXV. reperio numerari, in eius primo ad Att. Epiſtolarum lib. Dio verò lib. XLIII. Cæſaris ætate ſcribit nongentos fuiſſe. & Sueto. in Auguſto, poſt cædem Cæſaris amplius mille fuiſſe teſtatur. ſed Auguſtum ad modum priſtinum redegiſſe: qui modus quemadmodũ intelligi debeat, mihi non ſatis conſtat. Dio nanque lib. LIIII. ea de re ſcribens, ait eum in animo quidem habuiſſe, trecentos duntaxat ex antiquo more conſtituere: ſed offenſionis vitandæ cauſſa, numerum ſexcentorum expleuiſſe: vt veriſimilius ſit, modum illum priſtinum à Suetonio, non antiquiſsimum, ſed qui ante corruptiſsima tempora fuerat, intellectum eſſe. Vtcunque ſit, illud conſtat, ſenatori qui non aderat, aut cauſſam, aut culpam fuiſſe: quemadmodum in Legibus Cicero loquitur: id eſt, aut legitimæ excuſationis eguiſſe, aut in culpa fuiſſe. nam, vt idem ait, grauitaté res habet, cùm frequens ordo eſt. Culpa autem pignoribus capiendis coercebatur. Itaque cùm Antonius interminatus eſſet, ſe Ciceronis domum, qui in Senatum non venerat, publicis operis diſturbaturum: Quis vnquam, inquit, tanto damno Senatorem coegit? aut quid eſt vltra pignus & mulctã? hoc eſt, extrà mulctam lege conſtitutam: quæ dum ſoluatur, pignora capiuntur: quemadmodum in §. penult. Inſt. qui ſatiſd. cog. legimus pignoribus captis coerceri tutores, qui non ſatiſdant. mulctam enim, redacta ex pignorũ venditione pecunia, Quæſtores ærarij capiebant. Cicero lib. de Orat. III. An tu, cùm omnem auctoritatem vniuerſi ordinis pro pignore putares, eámque in conſpectu populi Romani cóncideres, me his pignoribus exiſtimas poſſe terreri? non tibi illa ſunt cædenda, ſi Craſſum via coercere, hæc tibi eſt excindenda lingua, qua vel euulſa ſpiritu ipſo libidinem tuam libertas mea refutabit. Quo ex loco exiſtimare concidi, frangíque pignora ſolita fuiſſe, ridiculum eſt. Cædere namq; veteres pro conſumere dicebant: vt Nonius demonſtrat ex illo Lucilij:

Lana, opus omne perit: ſqualor, tinea omnia cædunt.

Quare cùm cædi pignora lex vetus dixiſſet, pro, ita capi, vt auctione diſtraherentur, & conſumerentur, ludens Craſſus ancipiti ſignificatione vocabuli, ſic locutus eſt: ſimiliter vt Cicero in ea pro Sex. Roſcio, Neſcimus, per iſta tempora eoſdem ferè ſectores fuiſſe collorum, & bonorum? non enim ſectores bonorum ab eodem verbo, quo ſectores collorum appellatos eſſe, cuiuis perſpicuum eſt. Itaque idem in eodem libri tertij procemio, paulo ſuperius ſic ſcripſit: Non tulit ille, & grauiter exarſit, pignoribúſque ablatis Craſſum inſtituit coercere. Et Gellius libri 14. capite 1. Prætor hæc de pignore quoque capiendo diſſerit, déque mulcta dicenda Senatori, qui cùm in Senatum venire deberet, non adeſſet. Atque hæc quidem hactenus. Certum autem Senatorum numerũ ad s.c. faciendum neceſſarium fuiſſe, multis ex locis conſtat. Itaque NVMERA SENATVM, dicere ſolebat quiuis Senator Conſuli, cùm impedimento volebat eſſe, quo minus fieret s.c. ſi tot non eſſent Senatores, quo numero liceret s.c. ſcribi, vt expectaretur: quod ex lib. XII. Sext. Pompeij didicimus. Verum qui numerus in omnibus s.c. legitimus fuerit, conſiderandum eſt. Dio ſanè in fine libri LIIII. quadringentorum numerum prodidit. Nam de Auguſto loquens, ἰδὼν δὲ ὅτι οὐκ ἀεὶ συχνοὶ συνελέγοντο, ἐπέτρεψε τὰ δόγματα αὐτῶν καὶ ὑπ᾽ ἐλαττόνων ἢ τετρακοσίων γίγνεσθαι. οὐ γὰρ ἐξῆν τινα ἐκ τῶν πρὶν ἄλλως κυροῦσθαι. Cùm videret Senatum non ſemper frequentem conuenire, decreuit vt eius conſulta etiam à paucioribus quàm quadringentis fierent. Prius enim non aliter, quàm eo numero conſtante rata eſſe poterant. Quod quidem tum de poſtremis temporibus, quibus vſque adeò Senatus creuerat, intelligendum eſt: tum de maioribus rebus, de quibus Senatus conſuleretur. Nam ſi ſuperiora ſpectemus, Liuius lib. XXXIX. vbi de Bacchanalibus loquitur, ſcribit s.c. cautum fuiſſe, vt ſi quis tale ſacrum neceſſarium eſſe duceret, apud Prætorem vrbanum profiteretur: Prætor Senatum conſuleret. ſi ei permiſſum eſſet, dum in Senatu centum non minus eſſent, ita id ſacrum faceret, cùm ne plus quinque ſacrificio intereſſent. Pedianus autem de re non ita magni momenti loquens, in Corneliana ſcribit, lege Cornelia cautum fuiſſe, ne quis in Senatu ſolueretur legibus, niſi ducenti adfuiſſent. Obſeruatum eſt etiam Prudentium trecentos tantùm prodere. Sic enim ſcribit:

Hic conſulta patrum ſubſiſtere conſcriptorum,
Non aliter licitum priſco ſub tempore, quàm ſi,
Ter centum ſenſiſſe ſenes legerentur in vnum.

QVÆ FORMA SCRIBENDI s.c. fuerit. Cap. VIII.

In Senatuſconſ. ſcribendis primum moris erat, vt ea res de quã rogatæ ſententiæ fuerant, ſummatim exponeretur. Quòd M. Marcellus Conſul verba fecit de prouinciis, D. E. R. I. C. vel, M. Pomponius Senatum conſuluit. Quòd verba facta ſunt de Philoſophia, & Rhetoribus, D. E. R. I. C. Quòd ſi quid Senatus

conſulibus mandaret, Donatus in Adelph. Terentij ſcribit, addi ſolitum, Si eis videatur. Cuius rei exemplum video in Philip. Ciceronis 9. vtique C. Panſa, A. Hirtius COSS. alter, ambóve, ſi eis videatur, Quæſtoribus vrbanis imperent. tametſi apud eundem eam interdum formulam prætermiſſam animaduerti. Quoniam autem S.C. intercedere Tribuni poterant, propterea moris erat, vt illa clauſula adderetur, Si quis huic S.C. interceſſerit, Senatui placere, auctoritatem perſcribi, & de ea re ad Senatum, populúmque referri. Deinde ſi quis interceſsiſſet, addebatur, Huic S.C. interceſsit C. Cælius, C. Panſa Tribunus pl. Ac tum quidem non S.C. ſed auctoritas perſcripta dicebatur. quemadmodum Dio libro 55. his docet verbis: εἰ δ' οὖν ποτε ἐκ συντυχίας τινὸς μὴ συλλεχθεῖεν, ὅσους ἡ χρεία ἀπῄτει, ἐβουλεύοντο μὲν, καὶ ἡ γνώμη συνεγράφετο, οὐ μέντοι καὶ τέλος τι ὡς κεκυρωμένη ἐλάμβανεν, ἀλλ' αὐκτώριτας ἐγίγνετο, ὅπως φανερὸν τὸ βούλημα ᾖ. τοιοῦτον γάρ τι ἡ δύναμις τοῦ ὀνόματος δηλοῖ. ἑλληνίσαι γὰρ αὐτὸ καθάπαξ ἀδύνατόν ἐστι. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁπότε ἐν τόπῳ τινὶ μὴ νενομισμένῳ, ἢ ἡμέρᾳ μὴ καθηκούσῃ, ἢ καὶ ἔξω νομίμου παραγγέλματος ὑπὸ σπουδῆς ἠθροίσθησαν, ἢ καὶ ἐναντιωθέντων τινῶν δημάρχων· τὸ μὲν δόγμα οὐκ ἠδύνατο γενέσθαι, τὴν δὲ γνώμην σφῶν οὐχ ὑπέμενον ἀποκρυφθῆναι. Quòd ſi fortè vſuuenerit, vt non tam multi quàm opus erat, conuenirent, ſenatus quidem habebatur, decretúmque perſcribebatur. non tamen quaſi ratum, effectum habebat: ſed erat auctoritas, vti Senatus ſententia nota ac teſtata eſſet. Tale enim quiddam vis huius verbi declarat, quod vno verbo Græcè exprimi non poteſt. Quod idem etiam obſeruatum eſt, ſi quando in loco aliquo non legitimo, aut die non idoneo, aut non legitimo edicto, ſed ambitioſè Senatus coactus eſſet, aut nonnulli Tribuni plebis interceſsiſſent. Tum enim S.C. fieri non poterat. quid tamen placuiſſet, teſtari reliqui volebant. Quibus verbis illa ſunt apud Ciceronem conſentanea: vt lib. 1. ad Lentulum, De his rebus Senatus auctoritas grauiſsima interceſſerat: cùm Cato & Caninius interceſsiſſent, tamen eſt perſcripta. Præterea illud animaduertimus, notari nominatim illum oportuiſſe, cuius in ſententiam S.C. eſſet factum. Cicer. lib. ad Att. 4. Epiſt. 1. Factum eſt decretum in meam ſententiam, vt cum Pompeio ageretur, vt eam rem ſuſciperet, léxque ferretur. quo S.C. recitato, cùm concio more hoc inſulſo & nouo plauſum, meo nomine recitando dediſſet, habui concionem. Huc etiam illud pertinet, quod Feſtus ſcribit, AElium Gallum Iuriſc. Senatus decretum à Conſulto ſic diſtinguere, vt id dicat particulam quandam eſſe Senatuſconſulti: vt cùm prouincia alicui decernitur. quod tamen ipſum Senatuſconſulti eſt. Scripto Senatuſconſulto, primum eorum omnium nomina qui tum affuiſſent, adſcribi ſolebant. Cælius ad Ciceronem, Senatuſconſultum factum, auctoritatéſque perſcriptæ, pridie id. Octob. in æde Apollinis. Scribendo affuerunt L. Domitius Cn. F. Ahenobarbus, Q. Cæcilius Q. F. &c. Cice. in proœm. libri de Orat. 3. Et eundem, id quod in auctoritatibus perſcriptis extat, S.C. ſcribendo affuiſſe. Moris autem fuiſſe videtur, vt ad Cõſulis pedes id fieret. Lampridius enim in Heliogabalo ſic ſcribit: Deinde vbi primum diem Senatus habuit, matrem ſuam in ſenatum vocari iuſſit: quæ cùm veniſſet, vocata ad Conſulum ſubſellia, ſcribẽdo affuit, id eſt Senatuſcõſulti conficiẽdi teſtis.

QVÆ FACIENDIS S.C. IMPEDIMENTA eſſent: & ſi fierent, vbi aſſeruarentur.

Caput 9.

SVMMA Senatus voluntas certis de cauſis interdum ſic impediebatur, vt fieri S.C. non poſſet. Primum impedimentum reperio, ſi legitimus Senatorum numerus non adeſſet: quo tempore cuiuis ſenatori dicere Conſuli licebat, NVMERA SENATVM: vt ſuperius docuimus. Alterum, cùm dies tolleretur: hoc eſt, cùm quis adusque ſolis occaſum orationem producebat: quo tempore S.C. fieri non poterat: vti ſuperius quoque demonſtrauimus, vbi de Catone diem eximente commemorauimus. eóque illic quartæ Verrinæ locus pertinet: Eo die tranſigi nihil potuit, quòd & id temporis erat, & ille pater iſtius inuenerat homines, qui dicendo tempus conſumerent. Tertium, cùm quis Tribunus plebis moram interponebat: veluti, cùm Atilius noctem ſibi ad deliberandum poſtulauit, quo tempore de Cicerone reuocando in Senatu agebatur: vt eſt in oratione pro Sextio. Quartum, cùm quis intercederet. nam (vt ſcribit Gellius libro 14.) intercedendi ne S.C. fieret, ius fuit iis qui eadẽ poteſtate, qua ij qui S.C. facere vellent, maioréve eſſent. Memorabile autem eſt quod Valerius lib. 2. ſcribit, vetuſtis temporibus ius non fuiſſe Tribunis pleb. curiam intrare: ante valuas autem poſitis ſubſellijs decreta patrum examinaſſe: vt ſi quæ ex eis improbaſſent, rata eſſe nõ ſinerent. Itaq; veteribus Senatuſcõſultis T. literã ſubſcribi ſolitam: qua nota ſignificabatur, illa Tribunos quoq; cenſuiſſe. Iam verò Liuius libr. 3. auctor eſt, anno ab V.C. CCCIIII. inſtitutũ à Valerio & Horatio COSS. fuiſſe, vt Senatuſconſulta in ædem Cereris ad Aediles pleb. deferrẽtur: quę antè arbitrio Conſulũ ſupprimebantur, vitiabanturq;. Poſtea tamen ad ærariũ ea delata fuiſſe, & Cicero Philippica v. & Suetonius in Auguſto, & Tacitus lib. 3. teſtãtur. Hactenus de Senatu.

EIVSDEM AVCTORIS
FORMVLARVM ANTIQVARVM
RELLIQVIAE ALIQVOT, EX VETERVM MONIMENTIS COLLECTAE.

FORMVLAE, quæ & Actiones dicebantur, vt ſuo loco demonſtrauimus, erant ſollemnium verborum conceptiones, quibus eadem in re populus Roma. vti conſueuerat. Vulgus hodie ſtilum, formulariúmve appellat. Earũ autẽ Iuriſcõſultos principes & tanquã architectos fuiſſe, nemo neſcit. quare quas ex diuturna obſeruatione veterum ſcriptorum collegimus, hunc in locum referendas putauimus.

Abdicationis L. Manlij.

CVM SILANVM filium meum pecunias à ſociis accepiſſe mihi probatum ſit, & Rep. & domo mea indignum iudico. protinúſque è conſpectu meo abire iubeo. Ex Val. Max. lib. 5. cap. 8.

Abſolutionis in iudicio.

NIHIL MOROR. Liuius libro 4. 9. 43. Non feciſſe videri. Cic. ad Att. lib. 4.

Acceptilationis Aquilianæ.

QVICQVID TE mihi ex quacunque cauſſa dare facere oportet, vel oportebit, præſens, in diémve, aut ſub conditione: quarúmque rerum mihi tecum actio, quæve aduerſus te petitio, vel aduerſus te perſecutio eſt, et

eſt, erítve: quódve tu mecum habes, tenes, poſsides, quanti quæque earum rerum res erit, tátam pecuniam dari ſtipulatus eſt A. Agerius: ſpopondit Numerius Negidius. Quod Numerius Negidius A. Agerio promiſit, ſpopondítve, id haberétne à ſe acceptum, Numerius Negidius A. Agerium rogauit: A. Agerius Numerio Negidio acceptum fecit. Ex Inſtit. Iuſtin. lib. 3. tit. quibus modis toll. oblig. Ex Digeſt. lib. 46. De acceptilationibus.

Actionis in perſonam.

AIO TE MIHI DARE FACERE OPORTERE. Val. Probus. & Iuſtin. 5. ſic itaque, De actionibus.

Actionis furti adiuti.

OPE CONSILIO tuo furtum factum eſſe aio. Cicero De natura deor. lib. 3. & libro quarto Inſtit.

Actionis in rem.

Petitor.

FVNDVS QVI EST in agro qui Sabinus vocatur, meus eſt. eum ego ex iure Quiritium meum eſſe aio. inde ibi ego te ex iure manu conſertum voco.

Is vnde petitur.

VNDE TV ME ex iure manu conſertum vocaſti, inde ibi ego te reuoco.

Prætor.

VTRISQVE ſuperſtitibus iſtam viam dico: Inite viam.

Idem.

REDITE VIAM.

Petitor.

QVANDO TE in iure conſpicio, poſtulo anne ſies auctor.

Is vnde petitur.

AVCTOR. SED anne tu dicis, qua cauſſa vindicaueris. Hæc ex Oratione pro Muræna, pro Cæcina, & Val. Probo.

Actionis.

QVAM REM, ſiue litem dicere oportet. Varro lib. De lingua 6. & Cicero pro Muræna.

Addictionis in diem.

ILLE fundus centum eſto tibi emptus: niſi ſi quis intra Calendas Ianuarias proximas meliorem conditionem fecerit, quò res à domino abeat. l. prima, D. de in diem addict.

Anuli aurei in concione donandi.

QVANDOQVIDEM tu in prœlio, in bello, in re militari mihi nunquam defuiſti, omnibúſque in periculis mecum verſatus es, ob haſce res hoc anulo aureo te dono. Hæc ferè ex Verrina orat. 5.

Anteſtandi.

OLIM qui anteſtabantur, auriculam teſtium contingebant, hiſque verbis loquebantur: LICET ANTESTARI? ſi ille reſponderet, LICET: iniectione manus aduerſarium ſuum in ius trahebat. Horatius Ser. 1. Satyr. nona, & in eundem Acron cum Porphyrio.

Arbitrij rei vxoriæ.

QVANTVM æquius melius ſit, dari. Cicero Officior. libro tertio, in Topic. pro Q. Roſcio. l. pen. D. ſol. matr. l. ſi eum Cornelius. 82. D. de ſolut.

Arbitrij fiduciæ.

VT INTER bonos bene agier oportet, & ſine fraudatione. Cicero in Top. in Offic. lib. 3.

Arrogationis.

VELITIS, iubeatis Quirites, vti L. Valerius L. Titio tam iure legéque filius ſiet, quàm ſi ex eo patre matréque familias eius natus eſſet: vtique ei vitæ neciſque in eum poteſtas ſiet, vti pariendo filio eſt: hoc ita, vt dixi, ita vos Quirites rogo. Ex Gellij lib. 5. cap. 19. Suſpicor autem legendum pro Pariendo, Patri endo. vt ſit, Endo pro In, vetuſtè. quam meam opinionem cùm iampridem in ſcholis noſtris indicaſſem, animaduerti poſtea à ſimiolis quibuſdã quaſi pro ſua editam & diuulgatam fuiſſe. Eam autem locus hic Orat. pro domo, perſpicuè confirmat: Credo enim, quanquam in illa adoptione legitime factum eſt nihil, tamen te eſſe interrogatum, auctórne eſſes, vt in te P. Fonteius vitæ neciſque poteſtatem haberet, vt in filio.

Aſſerendi in libertatem.

HVNC EGO hominem ex iure Quiritium liberali aſſero cauſſa manu. Terentius Adelph. Plautus Pœnulo, & Curcul. Donat. in Ter. vide, Liberali cauſſa.

Belli indicendi.

Legatus vbi ad fines eorum venit, vnde res repetuntur, capite velato (filum lanæ velamen eſt) AVDI IVPITER, inquit, audite fines (cuiuſcunque gentis ſunt, nominat) audiat fas. ego ſum publicus nuncius populi Romani: iuſtè piéque legatus venio: verbíſque meis fides ſit. Peragit deinde poſtulata, inde Iouem teſtem facit: SI EGO iniuſtè, impiéq; illos homines, illáſque res dedier populo Romano, mihíq; expoſco, tum patriæ compotem me nunquam ſinas eſſe. Hæc, cùm fines ſupra ſcandit, hæc quicunque ei primus vir obuius fuerit, hæc portam ingrediens, hæc forum ingreſſus, paucis verbis carminis, concipiendíque iuriſiurandi mutatis, peragit. ſi non deduntur quos expoſcit, diebus tribus & triginta (tot enim ſolemnes ſunt) peractis, bellum ita indicit. AVDI IVPITER, & tu Iuno, Quirine, diíque omnes cæleſtes, vóſque terreſtres, vóſque inferni audite. Ego vos teſtor, (populum illum, quicunque eſt, nominat) iniuſtum eſſe, neque ius perſoluere. ſed de iſtis rebus in patria maiores natu conſulemus, quo pacto ius noſtrum adipiſcamur. Cùm is nuncius Romam ad conſulendum redit, confeſtim rex his fermè verbis patres cõſulebat: QVARVM rerum, litium, cauſſarum condixit Pater patratus populi Romani Quiritium, Patripatrato priſcorum Latinorum, hominibúſque priſcis Latinis, quas res nec dederunt, nec ſoluerunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, ſolui oportuit: dic (inquit ei, quem primum ſententiam rogabat) quid cenſes? Tum ille: PVRO pióq; duello quærendas cenſeo, itáq; conſentio, conſciſcóque. Inde ordine alij rogabantur. quandóque pars maior eorum qui aderant, in eandem ſententiam ibat, bellum erat conſenſu fieri ſolitum: vt fecialis haſtam ferratam, aut ſanguineam præuſtam ad fines eorũ ferret, & nõ minus tribus puberibus præſentibus diceret, QVOD POPVLI priſcorum Latinorum, hominéſque priſci Latini aduerſus populũ Ro. Quiritium fecerunt, deliquerunt, quòd populus Ro. Quiritium bellum cum priſcis Latinis iuſsit eſſe, ſenatúſque populi R. Quiritium cenſuit, conſenſit, conſciuit, vt bellum cum priſcis Latinis fieret: ob eam rem ego, populúſque Rom. populis priſcorum Latinorum, hominibúſque priſcis Latinis bellum indico, facióque. Id vbi dixiſſet, haſtam in fines eorum emittebat. Ex Liuij libro 1.

Belli indicendi.

QVOD POPVLVS Hermundulus, hominéſque populi Hermunduli, aduerſus populum Romanum bellum fecere, deliqueréque: quódque populus Romanus cum populo Hermundulo, hominibúſque Hermundulis bellũ iuſsit: ob eam rem ego populúſq; Romanus populo Hermundulo, hominibúſq; Hermundulis bellum indico, facióq;. Ex Gellij li. 16. c. 4.

Carminis Sibyllini.

QVANDOCVNQVE hoſtis alienigena terræ Italiæ bellum intuliſſet, eum pelli Italia vincíque poſſe, ſi mater Idæa Peſsinunte Romã aduecta eſſet. Ex Liuij lib. 29.

Carminis in ducendis nuptis.

O Hymen Hymenæe Hymen, Hymen ô Hymenæe.
Hymen ô Hymenæe, Hymen ades, ô Hymenæe.

Catullus duobus locis, Seruius Aeneid. 1. Plautus in Caſina.

Cautionis de dolo malo.

VTI NE propter te fidémve tuam captus, fraudatúſve ſim. Cice. lib. De offi. 3.

Ceſsionis in iure.

In iure ceſsio fit hoc modo. Apud Magiſtratum populi Romani, vel apud Prætorem, vel apud Præſidem prouinciæ, is cui res in iure ceditur, rem tenens ita vindicat: HVNC EGO HOMINEM EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO. Deinde poſtea quàm hic vindicauerit, Prætor interrogat eum qui cedit, an contrà vindicet: quo negante aut tacente, tunc ei qui vindicauerit eum addicit. idque Legis actio vocabatur. Boetius in Top. Cicer. ex 8. comment. Caij.

Cinguli à Traiano Imp. præfecto præt. dati.

ACCIPITO hunc enſem, vt ſiquidem rectè, atque è Repub. imperauero, pro me: ſin ſecus, in me vtaris.

Coemptionis in matrimonio.

Vir in coemptione ſic ſtipulabatur: VIS'NE MVLIER mihi materfamiliâs eſſe? illa reſpondebat, VOLO. item mulier interrogabat, VISNE VIR mihi paterfamiliâs eſſe? ille reſpondebat, VOLO. itaque mulier viri conueniebat in manum: & vocabantur hæ nuptiæ per coemptionem. Hæc Boetius in Topic. ex Vlp. Inſt.

Coemptionis.

VBI TV Caius, & ego Caia. Plutarch. in Problem. & Cicero pro Muræn.

Commeatus.

SI QVIS veſtrum ſuos inuiſere vult, commeatum do: primo vere adſitis, edico. Liuius lib. 30.

Coniucandi luci.

Lucum conlucare Romano more ſic oportet: Porco piaculo facito. Sic verba concipito: SI DEVS, ſi dea es, cuius illud ſacrum eſt, vti tibi ius ſiet porco piaculo facere, illiuſce ſacri coercendi ergo. Harúmque rerum ergo, ſiue ego, ſiue quis iuſſu meo fecerit, vti id rectè factum ſiet. Eius rei ergo te hoc porco piaculo immolando bonas preces precor, vti ſies volens propitius mihi, domo, familiæque meæ, liberiſque meis. Harumce rerum ergo macte hoc porco piaculo immolando eſto. Ex Catone De re ruſt. cap. 139.

Conteſtandæ litis.

CONTESTARI litem dicuntur duo, aut plures aduerſarij: quòd ordinato iudicio vtraque pars dicere ſolet, TESTES ESTOTE. Feſtus lib. 3.

Cretionis in hereditatibus.

Cretio eſt certorum dierum ſpacium, quod datur inſtituto heredi ad deliberandum, vtrum expediat ei adire hereditatem, néc ne: velut, TITIVS HERES eſto, cernitóque in diebus centum proximis, quibus ſcieris, poteriſque: niſi ita creueris, exheres eſto. Cernere, eſt verba cretionis dicere, ad hunc modum: CVM ME Mæuius heredem inſtituerit, eam hereditatem adeo, cernóque. Ex Vlpiani Inſtit. cap. 22.

Decreti Trib. pl.

QVOD P. SCIPIO Africanus poſtulauit pro L. Scipione Aſiatico fratre, cùm contra leges, contráq; morem maiorum Tribun. plebis hominibus accitis per vim inauſpicatò ſentētiam de eo tulerit, mulctámque nullo exemplo irrogauerit, prædéſq; eum ob eam rem dare cogat: aut ſi nō det, in vincula duci iubeat: vt eum à collegæ vi prohibeamus, & quòd contrà collega poſtulauit, ne ſibi intercedamus, quò minus ſuapte poteſtate vti liceat: de ea re noſtrum ſententia omnium data eſt; Si L. Cornelius Scipio Aſiaticus, collegæ arbitratu prædes dabit collegæ, ne eum in vincula ducat intercedemus: ſi eius arbitratu prædes non dabit, quo minus collega ſua poteſtate vtatur, nō intercedemus.

Item.

CVM L. CORNELIVS Scipio Aſiaticus triumphans, hoſtium duces in carcerem coniectauerit, alienum videtur eſſe à dignitate Reipu in eum locum imperatorem Pop. Rom. duci, in quem locum ab eo coniecti ſunt duces hoſtium. Itaque L. Cornelium Scipionem Aſiaticum à collegæ vi prohibeo. Ex Gell. li. 7. cap. 19.

Dedicationis ſpoliorum & tēpli, qua Romulus Sabinorum rege interfecto eſt vſus.

IVPITER Feretri, inquit, hæc tibi victor Romulus rex regia arma fero, templúmque iis regionibus, quas modò animo metatus ſum, dedico, ſedem opimis ſpoliis, quæ, regibus ducibúſque hoſtium cæſis, me auctorem ſequentes poſteri ferent. Ex Liuij libro 1.

Dedicati ſigni à T. Quintio.

Iupiter, atque diui omnes hoc dederunt, vt T. Quintius dictator opida nouem caperet. Ex Liuij lib. 6.

Deditionis à fecialibus.

Quandoquidem hice homines, iniuſſu populi R. Quiritium fœdus ictum iri ſpoponderunt, atque ob eam rem noxam nocuerunt; ob eam rem, quo populus R. ſcelere impio ſit ſolutus, hoſce homines vobis dedo. Ex Liuij lib. 9.

Deditionis.

Rex interrogauit: ESTISNE VOS legati oratoréſque miſsi à populo Collatino, vt vos populum Collatinum dederetis? Sumus. Eſtne populus Collatinus in ſua poteſtate? Eſt. Deditisne vos populum Collatinum, vrbem, agros, aquam, terminos, delubra, vtenſilia, diuina humanáque omnia in meam populíq; Romani ditionē? Dedimus. At ego recipio. Ex Liuij lib. 1.

Deferendi nominis.

Cùm in ius ventum eſſet, dicebat accuſator apud Prætorem reo, AIO TE SICVLOS SPOLIASSE. ſi tacuiſſet, lis ei æſtimabatur, vt victo: ſi negabatur, petebatur à magiſtratu dies inquirendorum eius criminum, & inſtituebatur accuſatio. Aſconius in Verrin. 2.

Deferendi nominis.

Conſul & dies. apud illum Prætorem vel Proconſulem L. Titius profeſſus eſt, ſe Mæuiam lege Iulia de adulteriis ream deferre, quòd dicat eam cum C. Seio in ciuitate illa, domo illius, menſe illo, Conſulibus illis, adulterium commiſiſſe. Paulus l. 3. D. de accuſat.

Deuotionis vrbium & exercituum.

DIS PATER, ſiue Iouis, manes, ſiue quo alio nomine fas eſt nominare, vt omnes illam vrbem Carthaginem exercitúmque quem me ſentio dicere, fuga, formidine, terrore compleatis, quiq; aduerſus legiones, exercitúmque noſtrum arma teláque feret, vti vos eos exercitus, eos hoſtes, eóſque homines, vrbes, agróſque eorum, & qui in his locis, regionibúſque, agris, vrbibúſque habitant, abducatis lumine ſupero princeps: exercitúmque hoſtium, vrbes agróſque eorum, quos me ſentio dicere: Vti vos eas vrbes, agróſque, capita, ætatéſque eorum deuotas, conſecratáſque habeatis, illis legibus, quibus quandoque ſunt maximè hoſtes deuoti, eóſque ego, vicarios pro me fide magiſtratúque meo, & pro pop. Ro. exercitibus, legionibúſque noſtris do, deuoueo: vt me, meámque fidem, imperiúmque, legiones, exercitúmque noſtrum, qui in his rebus gerundis ſunt, bene ſaluos ſinatis eſſe. Si hæc ita faxitis, vt ego ſciam, ſentiam, intelligam: Tūc quiſquis votum hoc faxit, vbi faxit, rectè factum eſt, ouibus atris tribus, Tellus mater, téque Iupiter obteſtor. Ex Macrobij lib. 3. cap. 9.

Deuotionis qua Decius eſt vſus.

IANE, IVPITER, Mars pater, Quirine, Bellona, Lares, diui Nouenſiles, dij Indigetes, diui, quorum eſt poteſtas noſtrorum, hoſtiúmque, diíque Manes, vos precor, veneror, veniam peto, feróque, vti populo Rom. Quiritium vim victoriámque proſperetis: hoſtéſque populi Romani Quiritium terrore, formidine, mortéque afficiatis. Sicut verbis nuncupaui, ita pro Repu. Quiritium, exercitu, legionibus, auxiliis populi Rom. Quiritium, legiones, auxiliáque hoſtium mecum diis

Manibus

Manibus, Tellurísque deuoueo. Ex Liuij lib. 8.

Dimittendæ concionis à Trib. pl.

SI VOBIS VIDETVR DISCEDITE QVIRITES. Liuius lib. 2.

Dimittendi funeris.

Corona populi tandiu ſtabat, reſpondens fletibus præficæ, id eſt, principi planctuum, quandiu conſumpto cadauere, & collectis cinerib', diceretur nouiſsimum verbum ILICET: quod ire licet ſignificat. vnde eſt,

-Dixitque nouiſſima verba.

Seruius in lib. Aeneid. 6.

Dimittendi iudicij.

ACTVM EST, ILICET. Donatus in Phormion. Sic iudices de conſilio dimittebantur, ſuprema dicta, cùm præco pronunciaſſet, ACTVM EST, ILICET: id eſt, Ire licet.

Dimittendi iudicij.

Moris fuit veterum, cùm ſatis viſum eſſet fluxiſſe verborum, hanc ſibi neceſsitatem finiendæ orationis imponere, vt dicerent ad vltimum, DIXI: quod etiam ab vtraque parte oratione conſumpta, vt in conſilium dimitterétur, Prætor ſoleret pronúciare, DIXERVNT. Aſconius in II. Verrinam. Cice. tamen Verrina IIII. Præco, inquit, dixiſſe pronunciat.

Dimittendi Senatus.

NIHIL VOS MORAMVR P. C. Iul. Capitol. in Ant. Philoſoph.

Dimittendorum manium.

Dicebatur VALE, poſt tumuli peracta ſollemnia. Seruius. Aeneid. 6. Idem in lib. 3. Mortuis etiã dicitur: vt,

-Salue maxime Palla,
Aeternúmque vale.

Item in eod.

-animámque ſepulcro
Condimus, & magna ſupremum voce ciemus.

hoc eſt, inquit Seruius, Dicimus more ſollẽni, VALE.

Diuortij.

TVAS RES tibi habeto. Tuas res tibi agito. Ex l. 2. D. de diuortiis.

Donationis cauſſa mortis.

In donationibus quæ mortis cauſſa fiunt, hæc verborum ſollemnitas cuſtoditur: Illum agrũ, aut illam domum me malo habere, quàm te: te, quàm heredem meum. Hæc Anianus Pauli Sent. interpres lib. Sent. II. cap. 23.

Duumuirorum qui de perduellione iudicent faciendorum.

DVVMVIRI perduellionem iudicent: ſi à Duumuiris prouocarit, prouocatiõne certato: ſi vincent, caput obnubito: infelici arbori reſte ſuſpendito: verberato vel intra pomœriũ, vel extra pomœrium. Ex Liuij libro I.

EDICTI ædilitij, vide in l. 1. & l. 38. D. de ædil. edict. & apud Gell. lib. 4. cap. 2.

Edicti Cenſorum de coercendis Rhetoribus.

RENVNCIATVM eſt nobis eſſe homines, qui nouum genus diſciplinæ inſtituerunt, ad quos iuuentus in ludum conueniat: eos ſibi nomen impoſuiſſe Latinos rhetoras. ibi homines adoleſcentulos dies totos deſidere. Maiores noſtri qui liberos ſuos diſcere, & quos in ludos itare vellent, inſtituerunt. Hæc noua, quæ præter conſuetudinem, ac morem maiorum fiunt, neque placent, neque recta videntur. Quapropter & iis qui eos ludos habent, & iis qui eò venire conſueuerunt, viſum eſt faciundum, vt oſtenderemus noſtram ſententiam, nobis non placere. Ex Gellij lib. 15. cap. 11.

Edicti Prætorij exempla paſsim in Pandectis extant.

Emancipationis.

Eſt autem emancipatio, imaginaria quædam venditio, quod ipſum ius proprium Romanorum eſt. Eáque res ita agitur, adhibitis non minus quàm quinque teſtibus, ciuibus Romanis, puberibus, & præterea alio eiuſdem conditionis, qui libram æneam teneat, qui appellatur Libripens. Is qui mancipium accipit, æs tenens ita dicit: HVNC ego hominem ex iure Quiritium meum eſſe aio. Iſque mihi emptus eſt hoc ære æneáque libra. Deinde ære percutit libram, idque æs dat ei, à quo mancipium accipit, quaſi precij loco. Ex Caij lib. Inſtit. 1.

Euocationis deorum.

SI Deus, ſi dea es, cui populus, ciuitáſque Carthaginenſis eſt in tutela, téque maximè ille, qui vrbis huius, populíque tutelam recepiſti, precor, veneróque, veniámque à vobis peto, vt vos populum ciuitatémque Carthaginenſium deſeratis: loca, templa, ſacra, vrbémque eorum relinquatis, abſque his abeatis: éique populo, ciuitatíque metum, formidinem, obliuionem iniiciatis: proditíque Romam ad me, meóſque veniatis: noſtráque vobis loca, templa, ſacra, vrbs acceptior, probatiórque ſit, mihi quoque, populóque Rom. militibúſque meis præpoſiti ſitis, vt ſciamus intelligamúſque. Si ita feceritis, voueo vobis templa, ludóſque facturum. Ex Macrobij libri tertij cap. 9.

Exceptionis.

EXTRA QVAM ſi quid ita factũ ſit, vti lege fieri licuit, l. 1. §. Labeo. D. de flu. EXTRA QVAM in reum capitis præiudicium fiat. lib. 2. De inuent. SI nõ vi, non clàm, non precariò feceris. l. ſi vitem. D. quod vi aut. SI in ea re nihil dolo malo actoris factum eſt. l. 2. D. de dol. excepc. SI in ea re qua de agitur præiudicium hereditati non fiat, l. 1. D. famil. erciſc. SI in ea re nihil metus cauſſa factum eſt, l. 4. §. vlti. De dol. except. SI non voluntate creditoris fundus veniit, l. ſicut. D. quibus mod. pig. Si non mihi mandatum ſit, vt à debitoribus peterem, l. itaque. 48. de procre. act.

Exercitus euocandi.

SI eſſet tumultus, qui fuerat ducturus exercitum, ibat ad Capitolium: & exinde proferens duo vexilla, vnum roſeum, quo pedites euocabat, alterũ cæruleum, quo equites, dicebat: QVI vult ſaluam Rempu. me ſequatur. Seruius in lib. Aeneid. VIII. Cicero poſt reditum in Senatu: Quid magnificentius, quid præclarius mihi accidere potuit, quàm quod illo petente vos decreuiſtis, vt cuncti ex omni Italia qui Rempub. ſaluam vellent, ad me vnum hominem fractum & prope diſsipatum, reſtituendum & defendendum venirent? vt qua voce ter omnino poſt Romam cõditam Conſul vſus eſſet pro vniuerſa Repu. apud eos ſolùm qui eius vocem exaudire poſſent. Idem pro C. Rabirio: Fit S. C. vt C. Marius, L. Valerius COSS. operam darent, vt imperium populi R. maieſtáſq; conſeruaretur. qui Rempub. ſaluã eſſe vellent, arma capere, & ſe ſequi iubent.

Fideiubendi.

CENTVM QVÆ mihi Caius debet, eadem mihi dare ſpondes? ſpondeo. Stichum aut decem fide tua iubes? iubeo. Quantam pecuniam credidero, fide tua eſſe iubes? iubeo. Mille modios tritici fide tua eſſe iubes? iubeo. Si reus quadraginta non ſoluerit, fide tua eſſe iubes? iubeo. Ex tract. De fideiuſſ. in Pandectis.

Fiduciæ.

VT INTER bonos bene agier oportet, & ſine fraudatione. Cicero de Offic. 3. & Epiſt. fam. 7. epiſt. 12.

Fœderis peragendi.

FECIALIS regem Tullum ita rogauit, Iubéſne me rex cum patre patrato populi Albani fœdus ferire? Iubente rege, Sagmina, inquit, te rex poſco. Rex ait, Pura tollito. Fecialis ex arce graminis herbam puram attulit: poſtea regem ita rogauit: Rex, facíſne me regium nuncium populi Romani Quiritium? Vaſa, comitéſque meos? Rex reſpondit: Quod ſine fraude mea, populíque Romani Quiritium fiat, facio. Dein Fecialis patrem patratum facit, qui legibus fœderis recitatis, AVDI, inquit, Iupiter, audi pater patrate populi Albani, audi tu populus Albanus: vt illa palàm prima poſtre-

ma ex illis tabulis ceráve recitata ſunt ſine dolo malo, vtique ea hic hodie rectiſsimè intellecta ſunt, illis legibus populus Romanus prior non deficiet. ſi prior defecerit, publico conſilio, dolo malo, tum Dieſpiter populum R. ſic ferito, vt ego hunc porcum hodie feriam: tantóque magis ferito, quanto magis potes pollésque. Quod vbi dixit, porcum ſaxo ſilice percuſsit. Ex Liuij libro primo.

Fœderis cum Antiocho rege.

AMICITIA REGI Antiocho cum populo Romano his legibus & conditionibus eſto. Ne quem exercitum qui cum populo Romano ſociiſque bellum geſturus erit, Rex per fines regni ſui eorúmve qui ſub ditione eius erunt, tranſire ſinito: neu commeatu, neu qua alia ope iuuato. idem Romani ſociíque Antiocho, & iis qui ſub imperio eius erunt, præſtent. Belli gerendi ius Antiocho ne eſto, cum iis qui inſulas colunt, néve in Europam tranſeundi. Excedito vrbibus, agris, vicis, caſtellis cis Taurum montem vſque ad Tanaim amnem, & à valle Tauri, vſq; ad iuga quà in Lycaoniam vergit. ne qua arma efferto ex iis oppidis, agris, caſtelliſque, quibus excedat. ſiqua extulit, quæ quoque oportebit, rectè reſtituito. ne militem, neu quem alium ex regno Eumenis recipito. Si qui earum vrbium ciues, quæ regno abſcedunt, cum rege Antiocho, intráq; fines eius regni ſunt, Apameam omnes ante diem certam redeant. Qui ex regno Antiochi apud Romanos ſociósque ſunt, iis ius abeundi manendique eſto. Seruos, ſeu fugitiuos, ſeu bello captos, ſeu qui liber captus aut transfuga erit, reddito Romanis ſociiſque. Elephantos tradito omnes, neque alios parato. Tradito & naues longas, armamentáque earum: néve plures quàm decem naues actuarias, nulla quarũ plus quàm XXX. remis agatur, habeto: néve monerẽ ex belli cauſa, quod ipſe illaturus erit: néve nauigato citra Calycadnum, néve Sarpedonẽ, promontoria: extrà quàm ſi qua nauis pecuniam, ſtipendium, aut legatos, aut obſides portabit. Milites mercede conducendi ex iis gentibus, quæ ſub ditione populi Romani ſunt, Antiocho regi ius ne eſto: ne voluntarios quidem recipiendi. Rhodiorum ſociorúmve quæ ædes ædificiáque intra fines regni Antiochi ſunt, quo iure ante bellum fuerunt, eo Rhodiorum ſociorúmve ſunto. Si quæ pecuniæ debentur, earum exactio eſto. Si quid ablatum eſt, id conquirendi, cognoſcendi, repetendíque item ius eſto. Si quas vrbes, quas tradi oportet, ij tenent, quibus Antiochus dedit, ex iis præſidia deducito: vtique rectè tradantur, curato. Argenti probi Attica talenta XII. millia dato intra XII. annos penſionib' æquis. talentum ne minus pondo LXXX. Romanis ponderibus pendat: & tritici D XL. millia modium. Eumeni regi talenta CCCL. intra quinquennium dato: & pro frumento, quod æſtimatione fiat, talenta CXXVII. Obſides Rom. XX. dato, & triennio mutato, néve minores octonum denum annorum, neu maiores quinûm quadragenum. Si qui ſociorum populi Romani vltrò bellum inferent Antiocho, vim vi arcendi ius eſto: dum ne quam vrbem aut belli iure teneat, aut in amicitiam accipiat. controuerſias inter ſe iure ac iudicio diſceptent, aut ſi vtriſq; placebit, bello. Ex Liuij lib. 38.

Heredis inſtituendi.

Heres inſtitui rectè poteſt his verbis, TITIVS heres, Titius heres ſit, Titium heredẽ eſſe iubeo. Illa autem inſtitutio, Heredem inſtituo, Heredem facio, pleriſque improbata eſt. Ex Vlpian. Inſtitu: capite XI.

Heredis inſtituendi ac ſubſtituendi.

Heredes ſcripti ſunt, velut, TITIVS heres eſto, cernitóque in diebus proximis centum, quibus ſcieris poteriſque: niſi ita creueris, exheres eſto: tunc Mæuius heres eſto, cernitóque in diebus, & reliqua. Similiter & deinceps ſubſtitui poteſt. Ex Vlpiani Inſt. cap. XXI.

Indicendi compitalia.

DIE NONI POST Kal. Ian. Quiritibus cõpitalia erunt. Ex Macrobij lib. 1. cap. 4. & Gell. libro 10. cap. 24.

Inlicij vocandi.

QVOD BONVM, fortunatum, felixque ſalutaréque ſiet populo R. Quiritium, reique publicæ populi R. Quiritium, mihique, collegæque meo, fidei, magiſtratuique noſtro: omnes Quirites, pedites, armatos, priuatóſque, curatores omnium tribuum, ſi quis pro ſe, ſiue pro altero dari rationem volet, voca inlicium huc ad me. Ex Varr. lib. De ling. 5. Liu. lib. 40.

Interceſsionis Tribunitiæ.

VETO. Liuius lib. 6.

Interdicti de bonis prodigi.

QVANDO TV BONA PATERNA auitáque nequitia tua diſperdis, liberóſque tuos ad egeſtatem perducis, ob eam rem tibi ea re commercióque interdico. Ex Paul. Sent. lib. 3. tit. 5. Locum autem ſic correximus, cùm antea legeretur, HABITA QVÆ. Noſtræ correctionis teſtes ſunt ante biennium clariſsimi viri Bonifacius Amerbachius, Paulus Manutius: ad quos de communibus ſtudiis, vt fit, ſcribens, ea de re mentionem inieci. Interfuit etiam correctioni Iacobus Colonius, adoleſcens eruditiſſ. & mihi amiciſsimus. Pòſt eadem Iuriſconſulto doctiſsimo Iac. Cuiacio in mentem venit. hoc tamen teſtari nunc operæpretium putaui, & ſimul conſiderandum, an pro EA RE, legendum potius eſſet AERE, COMMERCIOQVE. vt intelligatur, ei omni negotio quod per æs & libram gerebatur, interdictum eſſe. Aliorum interdictorum Prætoria, exempla in Pandectis obuia ſunt omnibus lib. Pandect. XLIII.

Interrogationis, qua Cenſores in ſollemni Iureiurando de vxoribus vtebantur.

ET TV EX ANIMI TVI SENTENTIA vxorem habes? Ex Gellij lib. 4. cap. 20. & lib. De orat. 2.

Iudicandi.

Vide poſterius, ſub formula SENTENTIÆ ferendæ, Iudicis dandi.

L. OCTAVIVS IVDEX ESTO. Si apparet fundum Capenatem quo de agitur ex iure Quiritium, P. Seruilij eſſe, neque is fundus reſtituatur. Ex Verr. 4.

Iudicij recuperatorij.

SI PATERET EAM SE STVA Veneris eſſe dixiſſe. Cicero in Diuinat. Si pateret iugera eiuſmodi fundi eſſe plura, quàm colonus eſſet profeſſus, tum Xeno damnaretur. Si pateret aduerſus edictum feciſſe. Ex Verrina 5.

Si pateret H-S I Ↄ Ↄ. dari oportere. Ex Orat. pro Q. Roſcio.

Si apparet eum dare oportere. Ex §. ſic itaque, De actionibus.

Iudicij T. Manlij in filium.

QVANDOQVIDEM TV M. Manli neque imperium conſulare, neque maieſtatem patriam veritus, aduerſus edictum noſtrum, extra ordinem in hoſtem pugnaſti, & quantum in te fuit, diſciplinam militarem, qua ſtetit ad hanc diem Romana res, ſoluiſti: méque in eam neceſsitatem adduxiſti, vt aut Reipublic. mihi, aut mei, meorúmque obliuiſcendum ſit: nos potius noſtro delicto plectemur, quàm Reſpu. tanto ſuo damno noſtra peccata luat. triſte exemplum, ſed in poſterum ſalubre iuuentuti erimus. me quidem cùm ingenita caritas liberûm, tum ſpecimen iſtud virtutis, deceptum vana imagine decoris, in te mouet: ſed cùm aut morte tua ſancienda ſint Conſulum imperia, aut impunitate in perpetuum abroganda: nec te quidem, ſi quid in te noſtri ſanguinis eſt, recuſare cenſeam, quin diſciplinam militarem, culpa tua prolapſam, pœna reſtituas. I lictor, deliga ad palum. Ex Liuij lib. 8.

Iudiciorum bonæ fidei.

QVANTVM EX BONA fide illum dare facere oportet. Cicero Offic. libr. II. in Topic.

Iuriſiurandi.

Maiorum diligẽtia hæc fuit. Primùm iurare EX ANIMI SVI SENTENTIA, quemque voluerunt: deinde ita teneri, SI SCIENS FALLERET: quòd inſcitia multa verſaretur in vita. Cicero libro Academ. II. Idem lib. De offic. III. Non enim falſum iurare, peierare eſt: ſed quod EX ANIMI TVI SENTENTIA iurauerìs, ſicut verbis concipitur more noſtro, id non facere, periurium eſt. Liuius libr. 32. Ex animi mei ſententia iuro, vt ego Remp. non deſeram, neque alium ciuem deſerere patiar. Idem lib. 43. Ex tui animi ſententia ex edicto C. Claudij, Ti. Sempronij Cenſorum in prouinciam Macedoniam redibis, quod ſine dolo malo facere poteris?

Iuriſiurandi à P. Scipione concepti.

EX MEI ANIMI SENTENTIA iuro, vt ego Remp. non deſeram, neque alium ciuem Romanum deſerere patiar. ſi ſciens fallo, tum me Iupiter Opt. Max. domum, familiam, rémque meam peſsimo leto afficias. Ex Liuij lib. 22.

Iuriſiurandi, à L. Bruto ob Lucretiam præſtiti.

PER HVNC caſtiſsimum ante regiam iniuriam ſanguinem iuro, vóſque dij teſtes facio, me L. Tarquinium Superbum cum ſcelerata coniuge & omni liberorum ſtirpe, ferro, igni, quacunque dehinc vi poſsim, exacturum: nec illos, nec alium quenquam regnare Romæ paſſurum. Ex Liuij lib. 1.

Iuriſiurandi per Iouem lapidem.

SI SCIENS FALLO, tum me dieſpiter ſalua vrbe, arcéque bonis eiiciat, vt ego hunc lapidem. Feſtus lib. 10. Plaut. Aulularia. Cicero. Epiſt. famil. 7. Plutarchus in Sylla. Polybius autem lib. Hiſt. 3. rem ſic explicat, ὀμνύειν δὲ Δία λίθον ὀμνύοντ κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος, ἐπὶ δὲ τούτων τὸν Ἄρην καὶ τὸν Ἐνυάλιον. ἔστι δὲ τὸ Δία λίθον, τοιοῦτον· λαβὼν εἰς τὴν χεῖρα λίθον ὁ ποιούμενος τὰ ὅρκια περὶ τῶν συνθηκῶν, ἐπειδὰν ὀμόσῃ δημοσίᾳ πίστει, λέγει τάδε, εὐορκοῦντι μέν μοι εἴη τἀγαθά, εἰ δ᾽ ἄλλως διανοηθείην τι ἢ πράξαιμι, πάντων τῶν ἄλλων σωζομένων ἐν ταῖς ἰδίαις πατρίσιν, ἐν τοῖς ἰδίοις νόμοις, ἐπὶ τῶν ἰδίων βίων ἱερῶν, τάφων, ἐγὼ μόνος ἐκπέσοιμι οὕτως ὡς ὅδε λίθος νῦν. καὶ ταῦτ᾽ εἰπὼν ῥίπτει τὸν λίθον ἐκ τῆς χειρός.

Iuriſiurandi militaria.

IN MAGISTRATV C. Lælij, C. F. Coſ. L. ve Cornelij P. F. Coſ. in exercitu, decémq; millia paſſuum propè, furtum non facies dolo malo, ſolus, neque cum pluribus, pluris nummi argentei in dies ſingulos. Extra haſtam, haſtile, ligna, pabulum, vtrem, follem, faculam, ſi quid ibi inueneris ſuſtuleríſve, quod tuum non erit, quod pluris nummi argenti erit: vti tu, ad C. Lælium, C. F. COS. L. ve Cornelium P. F. COS. ſiue ad quem eorum iuſſerit, proferas, aut profitebere in triduo proximo, quicquid inueneris, ſuſtuleríſve dolo malo, aut domino ſuo, cuium id cenſebis eſſe, reddes, vti quod rectè factum eſſe voles. Deinde ita concipiebatur iuſiurandum, vt adeſſent, his additis exceptionibus, niſi harunce aliqua cauſſa erit Funus familiare: feriæ vindemiales: calendæque quæ non eius rei cauſſa in eum diem collatæ ſint, quo is eo die minus ibi eſſet: morbus ſonticus, auſpiciúmve, quod ſine piaculo præterire non liceat, ſacrificiúmve anniuerſarium, quod rectè fieri non poſſet, niſi ipſus eo die ibi ſit, ius, hoſtíſve, ſtatus, condictúſve dies cum hoſte: ſi cui eorum harunce quæ cauſſa erit, tum ſe poſtridie quàm per eas cauſſas licebit eo die venturum, aditurúmq; eum, qui eum pagum, vicum, opidúmve delegerit. Ex Gell. lib. 16. cap. 4.

Legis ferendæ.

VELITIS iubeatis Quirites, &c. Ex Cicer. Orat. pro Domo.

QVICVNQVE poſt hanc legem. Ex Oratione pro Poſtumo, & l. 1. D. ad legem Falcid.

CONSVL (vel Prætor, vel qui populum rogarat) Populum iure rogauit, populúſque iure ſciuit.

SI QVID ius non fuit rogari, eius ea lege nihilum rogatum. Ex Philip. 1. Valerio Probo, Feſto Pomp. Orat. pro domo, pro Cæcina, lib. Epiſt. ad Att. 3.

SI QVID contra alias leges, huius legis ergo latum ſit, ei qui hanc legem rogaſsit, impunè eſto. Cicer. lib. 3. ad Attic.

Legis iubendæ, vel antiquandæ.

VTI ROGAS: vel ANTIQVO. moris erat vt populo in comitiis legum duæ tabellæ darentur, quarum in altera V. R. in altera A. ſcriptum erat. patet ex Cic. lib. de leg. 3. epiſt. ad Att. 1. Liuio, & aliis.

Legis ſanciendæ.

NE PER ſaturam abrogari, derogaríve ius eſto. Feſtus.

Iuſſu mandatúque legis militaris.

P. R.

COS. IMP. TRIB. Miles, Tiro, Commilito armate, quiſquis es, manipularíéve Centurio, turmáve Legionarie hic ſiſtito, vexillum ſinito, arma deponito, nec citra hunc amnem Rubiconem ſigna, ductum exercitum, commeatúmque traducito. Siquis huiuſce iuſſionis ergo aduerſus præcepta ierit feceríτve, adiudicatus eſto hoſtis P. R. ac ſi contra patriam arma tulerit, penatéſque è ſacris penetralibus aſportauerit. S. P. Q. R.

SANCTIO plebiſciti, S. ve Conſulti, Vltra hos fines arma ac ſigna proferre liceat nemini. Ex epigram. Romanis.

Legati teſtamentarij.

Legamus quatuor modis: per vindicationem, per damnationem, ſinendi modo, per præceptionem. Per vindicationem, his verbis legamus: DO, lego, capito, ſumito, ſiue habeto. Per damnationem his verbis: HERES meus damnas eſto dare, dato, facito, heredem meum dare iubeo. Sinendi modo ita: HERES meus damnas eſto ſinere, Lucium Titium ſumere illam rem, ſibíque habere. Per præceptionem ſic: LVCIVS Titius illam rem præcipito. Ex Vlpiani Inſtit. cap. 24.

Libandi diis vini.

MACTVS hoc vino inferio eſto. Arnob. lib. contr. gent. VII. vide infra, Sacrificij porcæ.

Literarum ab Impp. ad Senatum incolumi exercitu mittendarum.

SI VOS, & liberi veſtri valetis, bene eſt: ego & exercitus valemus. Dio Caſſ. in Adriano, & Cicero in epiſt. perſæpe: aliíque complures.

Luſtrandi agri.

MARS PATER te precor, quæſóque vti ſies volens propitius mihi, domo, familiæque noſtræ, quoius rei ergo agrum, terram, fundúmque meum ſuouitaurilia circumagi iuſsi. vti tu morbos viſos, inuiſóſque, viduertatem, vaſtitudinémque, calamitates, intemperiáſque prohibeſsis, defendas, auerruncéſque. vtíq; tu fruges, frumenta, vineta, virgultáque grandire, benéque euenire ſinas. paſtores, pecuáque ſalua ſeruaſsis, duíſque bonam ſalutem valetudinémque mihi, domo, familiæque noſtræ. Harunce rerum ergo, fundi, terræ agríque mei luſtrandi, luſtríque faciendi ergo ſicuti dixi macte hiſce ſuouitaurilibus lactentibus immolandis eſto. Mars pater eiuſdem rei ergo, macte hiſce ſuouitaurilibus lactentibus eſto. Item cultro facito ſtruem, & fertum vti adſiet. Inde obmoueto. Vbi porcum immolabis, agnum vitulúmque, ſic oportet. Eiúſque rei ergo macte hiſce ſuouitaurilibus immolandis eſto. nominare vetat Martem. neque agnum, vitulúmque. Si minus in omnes litabit, ſic verba concipito: MARS pater, ſi quid tibi in illiſce ſuouitaurilibus lactentibus, neque ſatisfactum eſt, te hiſce ſuouitaurilibus piaculo. Si vno, duobúſque dubitauerit, ſic verba concipito:

Mars

Mars pater, quod tibi illuc porco neque ſatisſactum eſt, te hoc porco piaculo. Ex Catone De re ruſt. ca. 141.

Mancipij faciendi.

Vide Nexus faciendi formulam.

Manumittendi ſerui.

Manumitti ſeruus dicebatur, cùm dominus aut caput eius ſerui, aut aliud membrum tenens dicebat, HVNC hominem liberum eſſe volo: & emittebat eum è manu. Ex Feſti libro 11. Extat etiam in Bibliotheca regia fragmentum indicis Latinogræci, in quo ſcriptum ita eſt: βινδίκτα ὁ ῥάβδος, μεθ' ἧς ὁ ἄρχων ὁ πραίτωρ τὴν τῶν ἐλευθερουμένων κεφαλὴν ἐπιτίθησι φάσκων: ΦΑΜΕΝ ΤΟΝ ΠΑΡΟΝΤΑ ΑΝΘΡΩΠΟΝ ΕΙΝΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ, ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΗΝ ΡΩΜΑΙΩΝ.

Matrimonij teſtificandi.

COS. AVG. Pub. Claud. Quæſ. ær. Antoninam Volumniam virginem, volent. auſpi. è parent. ſuis coemit, & IIII. fac. in do. dux. id eſt, Conſule Auguſto, P. Claudius Quæſtor ærarij Antoninam Volumniam virginem volentem, auſpicatò, è parentibus ſuis coemit, & quatuor facibus in domũ duxit. Ex lapide Patauino.

Miſsionis ignominioſæ.

C. Auiene, quòd in Italia milites populi Roma. contra Rempubl. inſtigaſti, rapináſque per municipia feciſti, quódque mihi, Reíque publicæ inutilis fuiſti, & pro militibus tuam familiam, iumentáque in naues impoſuiſti, tuáque opera militibúſque tempore neceſſario Reſpublic. caret, ob eas res ignominiæ cauſſa ab exercitu meo te remoueo: hodiéque ex Africa abeſſe, & quantum potes, proficiſci iubeo. itémque te A. Fontei, quòd Tribunus militum ſeditioſus, malúſque ciuis fuiſti, ab exercitu dimitto. T. Alliene, M. Tiro, C. Cluſiane, cùm ordines in meo exercitu, beneficio non virtute conſecuti, ita vos geſſeritis, vt neque bello fortes, neque pace boni aut vtiles fueritis, & magis in ſeditione concitandíſque militibus, aduerſariorum noſtrorum Imperatoris, quam pudoris modeſtiæque fueritis ſtudioſiores, indignos vos eſſe arbitror, qui in meo exercitu ordines ducatis: miſſóſque facio, & quantum poteſtis, abeſſe ex Africa iubeo. Ex Hirtio.

Mulctæ in iudicio.

M. TERENTIO, quando citatus neque reſpondit, neque excuſatus eſt, ego ei vnam ouem mulctam dico. Gell. lib. 11. cap. 1.

Nexus faciendi.

Mancipatio eſt imaginaria quædam venditio, quæ ſic agitur. adhibitis non minus quàm quinque teſtibus ciuibus R. puberibus, & præterea alio eiuſdem conditionis, qui librã æneam tenebat, qui appellabatur Libripens. is qui mancipium accipit, æs tenens ita dicit: HVNC ego hominem ex iure Quiritium meum eſſe aio, iſque mihi emptus eſt hoc ære, æneáque libra. Deinde ære percutit libram. ídque æs dat ei à quo mancipium accipit, quaſi precij loco. Boetius in Topic. ex lib. 1. Inſtitut. Caij.

Ominis nuptialis.

TALASIO. Liuius libr. 1. Vnam longè ante alias ſpecie inſignem à globo Talaſij cuiuſdam raptam ferunt: multíſque ſciſcitantibus, cuínam eam ferrent, identidem, nequis violaret, TALASIO ferri clamitatum: inde nuptialem hanc vocem factam. Idem Seruius in lib. Aeneid. 1.

Oraculi Delphici.

ROMANE, aquam Albanam caue lacu contineri, caue in mare manare ſuo flumine ſinas. emiſſam per agros rigabis, diſsipatámque riuis extingues. tum tu inſiſte audax hoſtium muris, memor, quam per tot annos obſides Vrbem, ex ea tibi his quæ nunc panduntur. fatis victoriam datam. bello perfecto donum amplum victor ad mea templa portato: ſacráque patria, quorum omiſſa cura eſt, inſtaurata, vt aſſolet, facito.

Ex Liuij libro quinto.

Oraculi Delphici.

TVM, SI faxitis Romani, veſtræ res meliores feliciorésque erunt: magis ex ſententia Reſpu. veſtra vobis procedet: victoriáque duelli, populi Rom. erit. Pythio Apollini, Repub. veſtra bene geſta ſeruatáque, lucris meritis donum mittitote: déque præda, manubiis, ſpoliíſque honorem habetote. Ex Liuij li. 23.

Pactionis ob pacem cum Aetolis.

IMPERIVM maieſtatémque populi Ro. gens Aetolorum conſeruato ſine dolo malo. ne quem exercitum, qui aduerſus ſocios amicóſque eorum ducetur, per fines ſuos tranſire ſinito, néve vlla ope iuuato. hoſtes eoſdem habeto, quos populus R. armáque in eos ferto, bellúmque pariter gerito. perfugas, fugitiuos, captiuóſque reddito Romanis ſociíſq;: præterquam ſi qui capti, cùm domos rediſſent, iterum capti ſunt: aut ſi qui eo tempore ex iis capti ſunt, qui tum hoſtes erant Romanis, cùm inter præſidia Romana Aetoli eſſent. aliorum qui comparebunt, intra dies centum Corcyræorum magiſtratibus ſine dolo malo tradantur. qui non comparebunt, quando quiſque eorum primum inuentus fuerit, reddatur. Obſides XL. arbitratu Conſulis Romanis dato, ne minores XII. annorum, neu maiores XL. Obſes ne eſto Prætor, præfectus equitum, ſcriba publicus, neu quis qui antè obſes fuerit apud Romanos. Cephalenia extra pacis leges eſto. Ex Liuij libr. 38.

Precationis ob bellum Macedonicum.

QVAM rem Senatus populúſque R. de Rep. déque ineundo nouo bello in animo haberet, ea res vti populo Rom. ſociiſque ac nomini Latino bene ac feliciter eueniret: ſecundum rem diuinam, precationémque, vt de Repub. déque prouinciis ſenatum conſulerent. Ex Liuij lib. 31.

Precationis P. Scipionis.

DIVI Diuæque, inquit, qui maria terráſque colitis, vos precor quæſóque quæ in meo imperio geſta ſunt, geruntur, póſtque gerentur, ea mihi, populo plebique Romanæ, ſociis nominique Latino, qui populi Romani, quique meam ſectam, imperium, auſpiciúmque terra, mari, amnibuſque ſequuntur, bene vertant: eaque vos omnia bene iuuetis: bonis auctibus auxitis: ſaluos incolumeſque victis perduellibus victores ſpoliis decoratos, triumphantéſque mecum domos reduces ſiſtatis: inimicorum hoſtiúmque vlciſcendorum copiam faxitis: quæque populus Carthaginenſis in ciuitatem noſtram facere molitus eſt, ea vt mihi populóque Romano in ciuitatem Carthaginenſium exempla edendi facultatem detis. Ex Liuij lib. 29.

Precationis qua in principio pompæ Romani Imperatores triumphantes, in Vaticano vtebantur.

DI, NVTV, & imperio quorum nata & aucta eſt res Romana, eandem placati, propitiatique ſeruate.

In fine verò in Capitolium aſcendentes, hæc.

GRATIAS tibi Iupiter optume maxume, tibique Iunoni reginæ, & ceteris huius cuſtodibus, habitatoribúſque arcis Dii lubens lætúſq; ago, re Romana in hanc diem & horam per manus, quod voluiſtis, meas ſeruata, bene geſtáq;: eandem & ſeruate, vt facitis, fouete, protegite propitiati, ſupplex oro. Ex Macrob. Saturnaliorum lib. 1.

Precationis Herſiliæ.

NERIA Martis, te obſecro pacem dare, vt liceat nuptiis propriis & proſperis vti. quod de tui coniugis conſilio contigit, vti nos itidem integras raperent, vnde liberos ſibi & ſuis poſteris patriæ pararent. Ex Gellij lib. 13. cap. 21.

Precationis Cõſularis, in Conſule renunciando.

QVOD bonum, fauſtum, felix fortunatúmque ſit, mihi

magiſtra

magiſtratuíque meo, populo plebíque Romanæ L. Licinium COS. renuncio. Cic. pro Muræna.

Præconij in ſacrificiis.

HOC AGE. Plutarchus in Numa, & Coriolano. FAVETE linguis. Cic. 1. & 2. de Diuinat. Plin. lib. 28. cap. 2.

Præfandi omnibus in rebus.

Quod bonum, fauſtum, felix, fortunatúmque ſit. Cic. lib. de Diuin. 1.

Poſtumos nepotes inſtituendi.

FILIVS MEVS heres eſto. ſi filius meus me viuo morietur, tunc ſi quis mihi ex eo nepos ſiue quæ neptis poſt mortem meam in decem menſibus proximis, quibus filius meus moreretur, natus nata erit, heredes ſunto. Scæuola ex C. Aquilio, l. gallus. 29. De lib. & poſtum.

Regis ab Interrege rogandi.

QVOD BONVM, felixque ſit, Quirites regem create. ita patribus viſum eſt. patres deinde, ſi dignum, qui ſecundus ab Romulo numeretur, crearitis, auctores fient. Ex Liuij lib. 1.

Regis inaugurandi.

IVPITER PATER, ſi eſt fas hunc Numā Pompilium, cuius ego caput teneo, regem Romæ eſſe, vti tua ſigna nobis certa acclaraſsint inter eos fines, quos feci. Ex Liuij lib. 1.

Relegandi.

ILLVM PROVINCIA illa, inſulíſque eis relego: excederéque debebit intra illum diem. Ex Vlpiano in l. 7. §. his qui. D. de interd. & releg.

Renunciandi Conſulis deſignati ab ipſo Cos.

Quod bonum, fauſtum, felix, fortunatúmque ſit, mihi magiſtratuíque meo, populo plebíque Romanæ, N. N. Conſulem renuntio. Ex Cicerone in Orat. pro Muræn.

Replicationis.

AVT SI mihi mandatum eſt, vt à te peterem, l. itaque. 48. De procurat.

AVT SI res iudicata non ſit, l. 24. De except. rei iudic.

AVT SI damnatione interpoſita ſecundum decretum vendiderit. l. conſilio. 7. D. de curat. fur.

Repudij.

CONDITIONE tua nō vtor, ex l. 11. D. de diuort. & rep.

Rogandi Iudicis.

ITAQVE præclarū à maioribus accepimus morem rogandi iudicis, ſi eū teneremus: QVÆ SALVA FIDE facere poſsit. Hæc rogatio ad ea pertinet, &c. Cic. lib. De offic. III.

Rogationis Atiliæ.

OMNES CAMPANI, Atelani, Calatini, Sabatini, qui ſe dediderunt in arbitrium ditionémque populi Romani Fuluio Proconſuli, quæque vna ſecum dediderunt, agrum vrbémque, diuina humanáque, vtenſiliáque, ſiue quid aliud dediderunt, de his rebus quid fieri velitis, vos rogo Quirites. Plebs ſic iuſsit: Quod Senatus maxima pars cenſeat, qui aſsidetis, id volumus iubemúſque. Ex Liuij libro XXVI.

Rogationis de Tribunitio magiſtratu.

SI TRIBVNOS PLEBIS DECEM rogabo, ſi quos minus hodie decē tribunos plebis fecerint: hi tum, quos ſibi collegas cooptaſsint, ita illi legitimi eadem lege Tribuni plebei ſint, vt illi quos hodie Tribunos plebei feceritis. Ex Liuij lib. 3.

Salutationis matutinæ:

AVE.

Veſpertinæ:

SALVE. Dio Caſsius in Adriano.

Salutationis patris Patriæ.

QVOD BONVM, fauſtúmque ſit tibi, domuíque tuæ Cæſar Auguſte, Senatus te conſentiens cum populo Rom. conſalutat Patriæ patrem. Ea Valerius Meſſala vſus traditur à Sueton. in Auguſto.

Salutationis in epiſtolis.

Seneca libro epiſt. II. epiſt. XV. Mos antiquis fuit, vſque ad meam ſenatus ætatem, primis epiſtolæ verbis adiicere, SI vales, bene eſt: ego valeo. Rectè & nos dicimus, SI philoſopharis, bene eſt, &c.

Salutationis in epiſtolis Impp. re bene geſta.

Si vos liberíque veſtri valetis, bene eſt. Ego quidem & exercitus, valemus. Xiphilinus in Adriano, & in epiſt. Cicer. paſsim.

Sacrificij porcæ præcidaneæ ante meſſem.

Priuſquam meſſem facies, porcam præcidaneam hoc modo fieri oportet. Cereri porca pręcidanea, porcam fœminam, priuſquam haſce fruges condantur, far, triticum, ordeum, fabam, ſemen rapicium, thure, vino, Iano, Ioui, Iunoni præfato. Priuſquam porcam fœminam immolabis, Iano ſtruem commoueto ſic: IANE PATER, te hac ſtrue commouenda bonas preces precor, vti ſies volens propitius mihi liberíſque meis, domo familiæque meę mactus hoc fercto. Ferctum Ioui moneto, & mactato ſic: IVPITER TE hoc fercto obmouendo bonas preces precor, vti ſies volens propitius mihi liberíſque meis, domo familiæque meæ mactus hoc fercto. Poſtea Iano vinum dato ſic: IANE PATER, vti te ſtrue commouenda bonas preces bene precatus ſum, eiuſdem rei ergo macte vino inferio eſto. Poſtea Ioui ſic: IVPITER MACTE fercto eſto, macte vino inferio eſto. Poſtea porcā præcidaneam immolato. Vbi exta proiecta erunt, ita Iano ſtruem commoueto, mactatóque item vti prius obmoueras. Ioui ferctum obmoueto, mactatóque vt prius feceras. Item Iano vinum dato, & Ioui vinū dato, ita vti prius datum fuit ob ſtruem obmouendam, & ferctum libandum. poſtea Cereri exta & vinum dato. Ex Catone De re ruſt. cap. 134. apud quem tamen MACTVS perpetuo legendum, locus ille ex libro Arnobij contra gentes VII. ſignificare videtur. Operæpretium eſt verba ipſa depromere, quibus cum vinum datur, vti ac ſupplicare conſuetudo eſt. Mactus hoc vino inferio eſto. Inferio, inquit Trebatius, verbum ea cauſſa eſt additum, eáque ratione profertur: ne vinum omne omnino quod in cellis atque apothecis eſt conditum, ex quibus illud quod effunditur promptum eſt, eſſe ſacrum incipiat, & ex vſibus eripiatur humanis.

S. Conſultorum à plebe comprobandorum.

QVOD SENATVS maxima pars iubeat, qui aſsidetis, id volumus, iubemúſque. Ex Liuij lib. 26.

S.C. quo quid Conſulibus mandatur.

DONATVS in Adelph. Terent. *Fac ſis Soſtrata.* SIS, inquit, honorificè additur verbo, ne quod imperatiuo modo pronunciatur, ſuperbum ſit. deductum eſt autem à Senatuſconſulti formula. vbi enim aliquid Senatus Cōſulib. iniungit, addit: SI EIS VIDEATVR. Hæc ille. Et eſt hoc obſeruatum à Cicerone in illis S.C. quæ in Philippic. legimus. vt Philip. IX. Vtíque C. Panſa, A. Hircius COSS. alter, ambóve, ſi eis videbitur, Quæſtoribus vrbanis imperent, &c.

Senatuſconſ. ſcribendi.

QVID DE EA re fieri placeret, de ea re ita cenſuerunt. Cælius in Epiſt. fam. 7. & alibi perſæpe.

Senatuſconſulti ſummi.

VIDEANT CONSVLES ne quid Reſpub. detrimenti accipiat. Salluſt. Catil. Cic. in Catil. Liuius lib. 3. Tantúmque terrorem incuſſere patribus, vt (quæ forma Senatuſconſulti vltimæ ſemper neceſsitatis habita eſt) Poſtumio alteri conſulum negotium daretur: Videret, ne quid reſp. detrimenti caperet.

Sententiæ in perduellionis damnatum ferendæ.

I LICTOR, colliga manus, caput obnubito, infelici arbori reſte ſuſpendito. Cice. pro C. Rabirio, Liu. lib. 1. Gell. lib. 12. cap. 3.

Sententiæ in damnatos pronunciandæ.

LICTOR ADDE virgas, & in eum lege agito. Liuius libro 36.

Sententiæ per tabellam ferendæ.

IN cauſsis maioribus iudices in ciſtam tabellas coniiciebant ſuas, eáſque inſculptas literas habentes, A. abſo-

lutionis

lutionis, C. condemnationis: cùm de alicuius capite agebatur, N.L. ampliationis. his enim literis ſignificabant non liquere. Pedian. in Diuinat. De formula N.L. Cicero in Cluent.

Sententiæ in priuatis litibus pronunciandæ.

CICERO lib. De finib. II. Priuatarum litium iudices ſumus. nihil enim poſſumus iudicare, niſi quod eſt noſtri iudicij. in quo fruſtra iudices ſolent, cùm ſententiam pronunciant, addere, SI QVID MEI IVDICII EST. Si enim non fuit eorum iudicij, nihilo magis, hoc non addito, illud eſt iudicatum, &c.

Sententiæ pronunciandæ.

CVM conſtet Titium Seio ex illa ſpecie quinquaginta, item ex illa ſpecie vigintiquinque debere: iccirco L. Titium Seio centum condemno. Ex l. I. D. quæ ſent. ſin. appel. Item, Non liquet: ſiquando obſcura cauſſa videbatur, priuati iudices id iurabant. Gell. lib. 14. cap. 2. & l. Pomponius. D. de re iudic.

Sententiæ pronunciandæ.

FECISSE VIDERI. Cic. pro Cæcina, Verrina 3. De finibus 2. & aliis locis innumeris. itémq; alij cóplures.

Sponſionis.

QVOD A Flauio abſtulero, partem dimidiam inde Roſcio me ſoluturum ſpondeo. Ex Cice. Orat. pro Qu. Roſcio.

Sponſionis in iudicio.

NI TE Apronius in Decumis ſocium eſſe dicat. Ex Verrina 5.

Sponſionis in arbitrio.

NI VIR BONVS ſit. Cic. lib. 3. Offic.

Stipulationis in emptione ſuum.

ILLASCE ſues ſanas eſſe, haberéque rectè licere, noxíſque præſtare, neque de pecore morboſo eſſe, ſpondéſne? Varr. lib. 2. cap. 4.

Stipulandi.

SPONDES? ſpondeo. promittis? promitto. fideiubes? fideiubeo. dabis? dabo. facies? faciam. Iuſtinianus §. I. De verb. oblig.

Stipulationis in caprarum emptione.

ILLAS capras hodie rectè eſſe, & bibere poſſe, haberéq; rectè licere, hæc ſpondéſne? Ex Varr. lib. De re ruſt. 2. cap. 3.

Stipulationis in ouium emptione.

Cùm emptor dixit, TANTI SVNT MIHI EMPTÆ? & ille reſpondit, SVNT, & expromiſit númos: emptor ſtipulatur priſca formula ſic: ILLASCE oues, quæ de re agitur, ſanas rectè eſſe, vti pecus ouillum, quod rectè ſanum eſt extra luſcam, ſurdam, minam, id eſt, ventre glabro: neque de pecore morboſo eſſe, haberéque rectè licere. hæc ſic rectè fieri ſpondes? Ex Varr. lib. De re ruſt. 2. cap. 2.

Stipulationum in boum aut iuuencorum emptione.

Eos cum emimus domitos, ſtipulamur ſic: ILLOSCE boues ſanos eſſe, noxíſque præſtari? Cùm emimus indomitos, ſic: ILLOSCE iuuencos ſanos rectè, déque pecore ſano eſſe, noxíſque præſtari ſpondéſne? Varr. lib. 2. cap. 5.

Teſtamenti nuncupati.

Tabulas teſtamenti teſtator tenens ita dicit: HÆC VTI in his tabulis cerísve ſcripta ſunt, ita do, ita lego, ita teſtor. Itaque vos Quirites teſtimonium præbitote. Ex Vlpiani Inſtit. cap. 20.

Teſtimonij dicendi.

Maiorum hæc fuit diligentia. Voluerunt vt qui teſtimonium diceret, ARBITRARI ſe diceret, etiam quod ipſe vidiſſet. Cic. Academic. 2. Idem pro Fonteio. Primùm illud verbum conſideratiſsimum noſtræ conſuetudinis ARBITROR, quo nos etiam tùc vtimur, cùm ea dicimus iurati, quæ comperta habemus, quæ ipſi vidimus, ex toto teſtimonio ſuſtulit.

Templi concipiendi.

Varro libr. de lingua lat. VI: Concipitur templum verbis, non iiſdem vſquequaque. In arce ita: Teſtáque meta ſunto, quoad ego eas relinquam, nuncupauero. Olla ver arbor, quicquid eſt, quam me ſentio dixiſſe, templum tectúmque: ferto in ſiniſtrum. Olla ver arbor, quidquid eſt, quod me ſentio dixiſſe, templum tectúmque: ferto in dextrum. Interea concretione, conſpicione, cortumione, vtíque ea rectiſsime ſenſi.

Vaticinij Martiani.

AMNEM Troiugena Cannam Romane fuge, ne te alienigenæ cogant in campo Diomedis cóſerere manus. ſed neque credes tu mihi, donec compleris ſanguine campum: multáque millia occiſa tus deferat amnis in pontum magnum ex terra frugifera, piſcibus atq; auibus, feríſque quæ incolunt terras, iis fiat eſca caro tua. nam mihi ita Iupiter fatus eſt. Hoſtes Romani ſi expellere vultis, vomicámque quæ gentium venit longè, Apollini vouendos cenſeo ludos: qui quotannis comiter Apollini fiant, cùm populus dederit ex publico partem, priuati vti conferant pro ſe ſuíſque. His ludis faciendis præerit Prætor hic, qui ius populo plebíque dabit ſummum. Decemuiri Græco ritu hoſtiis ſacra faciant. hæc ſi rectè faxitis, gaudebitis ſemper, fiétque res veſtra melior. nã is diuus extinguet perduelles veſtros, qui veſtros cãpos paſcit placidè. Ex Liuij li. 25.

Veſtalis à Pontif. Max. capiundæ.

SACERDOTEM Veſtalem, quæ ſacra faciat, quæ ius ſiet ſacerdotem Veſtalem facere, pro populo Ro. Quiritibus, vti quod optima lege fiat, ita te Amata capio. Ex Gellij lib. 1. cap. 12.

Voti ob bellum cum rege Antiocho.

SI DVELLVM quod cum Antiocho rege ſumi populus iuſsit, id ex ſententia Senatus populiq; Ro. cóſectum erit, tum tibi Iupiter populus Ro. ludos magnos, dies decem continuos faciet: donáque ad omnia puluinaria dabuntur de pecunia, quantam Senatus decreuerit. quiſquis magiſtratus eos ludos quãdo vbique faxit, hi ludi rectè facti, donáq; data rectè ſunto. Ex Liuij li. 36.

Voti concipiendi.

TVO ductu, Pythice Apollo, tuóque numine inſtinctus pergo ad delendã vrbem Veios: tibíq; hinc decimam partem prædę voueo. te ſimul Iuno Regina, quæ nunc Veios colis, precor, vt nos victores in noſtram, tuámque mox futuram vrbem ſequare: vbi te dignum amplitudine tua templum accipiat. Ex Liuij lib. V.

Voti de vere ſacro concipiendi.

VELITIS iubeatiſne hoc ſic fieri? ſi res populi Romani Quiritium ad quinquennium proximum, ſicut velim eam, ſalua ſeruata erit hiſce duellis, datum donũ duit populus Romanus Quiritium, quod duellum populo Romano cum Carthaginenſi eſt, quæque duella cum Gallis ſunt, qui cis Alpes ſunt: quod ver attulerit ex ſuillo, ouillo, caprino grege, quæq; prophana erũt, Ioui fieri, ex qua die Senatus populúſque iuſſerit. qui faciet, quando volet, quáq; lege volet, facito: quo modo faxit, probè factum eſto. ſi id moritur, quod fieri oportebit: prophanum eſto, neque ſcelus eſto. ſi quis rumpet, occidétve inſciẽs, ne fraus eſto. ſi quis clepſet, ne populo ſcelus eſto, néve cui cleptũ erit: ſi atro die faxit inſciens, probè factum eſto. ſi nocte ſiue luce, ſi ſeruus ſiue liber faxit, probè factum eſto. ſi ante id ea Senatus populúſque iuſſerit fieri, ac faxit, eo populus ſolutus, liber eſto. Eiuſdem rei cauſſa ludi magni voti æris CCCXXXIII. millibus, triente: præterea bubus Ioui CCC. multis aliis diuis bubus albis, atque ceteris hoſtiis. Ex Liuij lib. XXII.

Voti Pontificum.

PONTIFICVM VOTIS ANNVANT dij Romanæ reipublicæ, arcanáq; morbis præſidia Apollinis iuſſu ſumma veneratione ex hoc Palladis cypho ſacramẽta liberant, annuant, quorum ritu Romano imperio regna ceſſere. Ex Antiquitatibus Romanis capite 13.

FINIS.

639

ANIMADVERSIONES, TVM ERRATA

ALIQVOT, IN QVIBVS PRIOR NVMErus columnam, poſterior paginam denotat.

Col.2.Pag.19.ver.Adoptare,lege in filium, alienũ ſibi adſciſcere.1.23. ver. Aedilitas, dici & definiri videtur.1.31.ver.ceretur,defflueret.a.ibid.ἱκετεύοντα.1.36.poſt explicationem verbi Anteſtari, adde, ANTESTATVS,is erat qui teſtatò,id eſt teſtibus adhibitis conueniebatur: ſicut Denunciatus dicitur, cui fit denunciatio,l.venditor.D.de re iud. Eadem ratione apud Gaium lib.1.Inſtit.tit. 6. pater fiduciarius Anteſtatus dictus eſt olim.Nec verò Anteſtati dicebantur ſuperſtites, ſiue teſtes, & Anteſtatorum non attrectabatur auris,ſed teſtium.Lex Baiuuaria, Teſtis,inquit,per aurem trahi debet.Et apud Plautum in Perſa: SATVR. *Age ambula in ius leno.* D. *quid me in ius vocas?* S. *Illic dicam apud Prætorem. ſed ego in ius voco.* D. *Nonne anteſtaris?* S. *tuán' ego cauſſa carnufex Cuiquam mortali libero aures atteram, Qui hic commercaris ciues homines liberos?* Itaque lex 12. Tab. ſic forte reſtituenda, SI IN IVS VOCAT, NI EAT, MANVM INICITO, ENCAPITO ANTESTARI. Encapito autem pro incipito, priſco more. Vt ſit hic ſenſus: Qui reum in ius vocat,non euntem ducat manu iniecta,& anteſtetur.nec enim iure ducebatur quis,niſi anteſtatus.Alij aliter legunt,vt oſtendimus in verbo Anteſtari.Huic opponitur Inteſtatus,de quo ſuo loco diximus.2.43.ver.tes,apud quos etiam fœneb. 1.44.v.reb.auct.poſt, iud.poſſ. adde,Ad argentarios autem duabus de cauſsis pecuniæ deferebantur. aut enim credebantur ſub vſuris ipſis, quas deinde fenori collocabant. Hinc Argentariorum rationem Donatus Terentij Interpres ſignificans: Tunc,inquit,in foro,& de menſæ ſcriptura,magis quam ex arca domoque, vel ciſta pecunia numerabatur.De qua conſuetudine diximus in voce ſyngrapha.Aut deponebatur ſine fenore, vt ex d. l.ſi ventri.conſtat,propter fidem publicam duntaxat: id eſt vt tutiore loco quam priuatis in ædibus aſſeruarentur.2.Ibid.ver.penult.indicio.1.53.v.tur.dele idem.v.ras)λύτρα.2.63.v.illud. CVI BONO.1.77.v.gij,principalique.2.Ib.v.CANINA, CANINAM FACVNDIAM.1.80.v.numerum.indiuiduum.1.84. v.Καρπισμὸς,huius verbi expoſitionem ſic reſtitue,Καρπισμὸς apud Clement.Alexand.lib. 5. ςρωμάτων,id eſt manuum correptio & vindiciæ,à Chariſio καρπιςεία dicitur,quod manus brachiale caperetur, qui carpus dicitur.Id & Gellius indicat ſcribens: Vindiciæ correptione manus in re atque loco præſenti apud Prætorem fiebant. Hinc Καρπιςὴς adſertor, & καρπιςία adſertio vocatur,vt eſt in Gloſsis veteribus.1.99.v.riis,ἤγουν φολλὶς.1.104.v.milit.quod quidam.2.118.v.motiores. Commata.1.141.v. vinctis. adde,Cicero in Sextiana: Qua de cauſſa,&c.1.144.v.runtur.1. 27 .2.147.v.æque.atq; vſu numero.1.160. v.gere.laqueis.1.167.v. DINVMMIVM,lege DINVMMIVM,vectigal appellatur à præſtationis qualitate & modo,l.vn.C.de Alexandrinæ primat.1.185.v.eſt Florent.ἐπιβατηγοί.2.198.v. miniaſque. quæ ſunt leg.2.207.v.bant:& quod.& lin.ſeq.dele &.1.223. v. lus in.adde poſt mutui datio,de reb. cred.1.237.v. ἐμπολογία,χειρὸς .2.240. ad columnæ finem adde,ſeparans:Quin minus porro coracinũ,aut byſginum, aut melinum ſuo nomine,quàm coccum purpuráve deſignatur? 2.269.v. τὸ ὑποδικασθείσας.1.293. v.ἀνδριάντα.προσηλῶν.1.331.v.Minus.ἔμφασιν.1.357.v.furtum.dele,inquit Imp.v.res, noxia.1.359.v. ferior.eſt didrachmum.2.360.v.σύγκατα.συγκαταλιπομένῳ.1.374.v.rens,quæ neque.1.400.v.gine iur.dele à nomine Iuſtinianus,vſque ad vocem Feſtus.1.421.v.ἢ τὰς.ἐπιτρέψαι.2.440.v. mum. conſumit. 2.450. v. ſis.lege trigeſimo primo.Species autem à partibus &c.1.451.v.vigeſimono,pro quo repone trigeſimo.v.commiſsis,trigeſimoprimo.v.Stichum.pro vigeſimonono,repone trigeſimo.2.Ibid.v.de legatis. pro vigeſimonono,repone trigeſimo.1.457.v. πάλλατ]. ἀντάλλατ]ον. 1.487.v. SIVE. pro CVM, EVM.2.529.v. etiam,in voce ὑπόθεσις.2.536.v.Tabularius.διαψηφιςὴν.2.559.v.dinis.hinc Columell.

Reliqua expecta ex tertia huius libri editione.

TAURO DEL LIB
CAFOLLA

Digitized by Google